MAGNI AURELII CASSIODORI SENATORIS, VIRI PATRICII, CONSULARIS, ET VIVARIENSIS ABBATIS

OPERA OMNIA

In duos Tomos diſtributa,

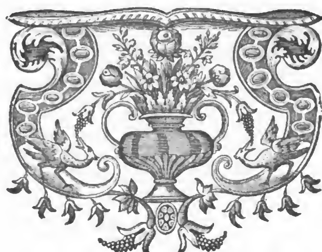
Ad fidem MSS. Codd. emendata & aucta,

NOTIS ET OBSERVATIONIBUS ILLUSTRATA, cum Indicibus locupletiſſimis, quibus præmittitur illius vita, quæ nunc primùm in lucem prodit cum Diſſertatione de ejus Monachatu.

Operâ & ſtudio J. GARETII, *Monachi Ord. S. Benedicti è Congreg. S. Mauri.*

Elenchum Operum proxima poſt Præfationem pagina indicat.

TOMUS SECUNDUS.

ROTOMAGI,

Impenſis LUDOVICI BILLAINE, Bibliopolæ Pariſienſis.

M. DC. LXXIX.

CUM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI.

M. AURELII CASSIODORI SENATORIS V. C. ABBATIS VIVARIENSIS SIVE CASTELLIENSIS IN PSALTERIUM PRÆFATIO.

REPULSIS aliquando in Ravennati urbe sollicitudinibus dignitatum, & curis sæcularibus noxio sapore conditis, cùm psalterii cælestis animarum mella gustassem; id quod solent desiderantes efficere, avidus me perscrutator immersi; ut dicta salutaria suaviter imbiberem post amarissimas actiones. Sed familiaris inchoantibus occurrit obscuritas, quæ variis est intexta personis, & velata parabolis. Hæc in dictis vitalibus noxia dissimulatione præteritur; dum sæpe illud reperiri solet ambiguum, quod magni sacramenti gestat arcanum.

De eximia psalmor. expositione laudatur Augustinus.

Tunc ad Augustini facundissimi Patris confugi *a* opinatissimam lectionem, in quâ tanta erat copia congesta dictorum; ut retineri vix possit relectum, quod abundè videtur expositum. Credo, cùm nimis avidos populos Ecclesiasticis dapibus explere cupit, necessariò fluenta tam magnæ prædicationis emanavit. Quocirca memor infirmitatis meæ, mare ipsius quorumdam psalmorum fontibus profusum, divina misericordia largiente, in rivulos vadosos compendiosa brevitate deduxi: uno codice tam diffusa complectens, quæ ille in decadas quindecim mirabiliter explicavit. Sed ut quidam de Homero ait: tale est de ejus sensu aliquid surripere, quale Herculi clavam de manu tollere. Est enim litterarum omnium Magister egregius; &, quod in ubertate rarum est, cautissimus disputator. Decurrit quippe tanquam fons purissimus, nulla fæce pollutus: sed in integritate fidei perseverans, nescit hæreticis dare, unde se possint aliqua colluctatione defendere: totus Catholicus, totus Orthodoxus invenitur; & in Ecclesia Domini suavissimo nitore resplendens, superni luminis claritate radiatur.

Macrobius lib. 5. Saturnal. cap. 3.

Quædam verò noviter inventa, post tam mirabilem Magistrum sola Domini præsumptione subjeci, qui parvulis confidentiam, cæcis visum, mutis sermonem, surdis præstat auditum. Quem tamen codicem etiam per quinquagenos psalmos cum præfationibus suis trina sum divisione partitus; ut & claritas litteræ *b* senioribus oculis se pulchriùs aperiret, & desiderio legentium fratrum numerosi codicis corpora præstarentur. Ita & ad bibliothecæ cautelam unus derelictus est, & propter congregationis studium commodissimè forsitan noscitur esse divisus.

Quapropter mandato Domini confidentes, cælestis mysterii claustra pulsemus, ut aperiat sensibus nostris floriferas sedes; quatenus in illo cælesti paradiso salutariter introducti, spiritalia poma sine aliquâ primi hominis transgressione carpamus. Verè coruscus liber, sermo lampabilis, cura sauciati cordis, favus interioris hominis, pinax spiritualium personarum, occultatum lingua virtutum, quæ inclinat superbos *c* humiliatis, Reges pauperibus subdit, affabilitate parvulos nutrit. Tanta enim illic est pulchritudo sensuum, & stillantium medicina verborum, ut meritò hic illud Salomonis aptetur, quod dixit in Cantico Canticorum: *Cant. 4. 12.*

Libri psalmorum commendatio.

a MS. S. Germani à pratis. *disertissimam lectionem.*

b Edit. *Sanioribus oculis.*

c MSS. *inclinat sup. humilitati.*

Hortus conclusus, & fons signatus, paradisus plenus omnium pomorum. Modò enim quidam psalmorum salutari institutione formati, turbidos & tempestuosos animos declinant in limpidam & tranquillissimam vitam: modò promittentes Deum propter salutem credentium visualiter humanandum, & ad judicandum orbem esse venturum: modò d commonent lacrymis peccata diluere, eleemosynis delicta curare: modò sacris orationibus reverenter attoniti: modò Hebræi alphabeti virtute profundi: modò de passione, & resurrectione Domini salutaria prædicantes: modò lamentantium deploratione piissimi: modò versuum repetitione quædam nobis sacramenta pandentes: modò canticorum graduum ascensione mirabiles: postremò supernis laudibus feliciter inhærentes, beata copia, inexplicabile desiderium, stupenda profunditas. Non potest animus fidelis expleri, qui cœperit inde satiari.

Psalmi gratas faciunt vigilias horasque divini officii. Psalmi sunt denique, qui nobis gratas faciunt esse vigilias: quando silenti nocte psallentibus choris humana vox erumpit in musicam, verbísque arte modulatis ad illum redire facit, à quo pro salute humani generis divinum venit eloquium. Cantus qui aures oblectat, & animas instruit; fit vox una psallentium & cum Angelis Dei, quos audire non possumus, laudum verba miscemus, per illum scilicet, qui venit ex semine David, Dominum Jesum Christum; *Apoc. 22. 16.* sicut ipse in Apocalypsi dicit: *Ego sum radix & origo David.* A quo & religionem salutarem suscepimus, & sanctæ Trinitatis mysteria revelata cognoscimus. Unde meritò eis Patris, & Filii, & Spiritus sancti una gloria sociatur, ut perfecta eorum præconia comprobentur. Ipsi enim diem venturum Matutina exultatione conciliant: ipsi nobis Primam diei horam dedicant: ipsi nobis Tertiam horam consecrant: ipsi Sextam in panis confractione lætificant: ipsi nobis Nonâ jejunia resolvunt: ipsi diei postrema concludunt: ipsi noctis adventu, ne mens nostra tenebretur, efficiunt; sicut ipsi di- *Psal. 138. 11. 12.* cunt: *Nox illuminatio mea in deliciis meis: quoniam tenebræ non tenebrabuntur abs te Domine;* ut meritò se à vera vita credat alienum, quisquis hujus muneris jucunditate non fruitur. Quorum virtutes ut breviter divinus sermo concluderet, in septuagesi- *Psal. 70. 22.* mo psalmo dicturus est: *Ego autem confitebor tibi in vasis psalmorum veritatem tuam.* *Vasa sunt veritatis.* Revera vasa veritatis, quæ tot virtutes capiunt, tot divinis odoribus farciuntur, tot thesauris cælestibus cumulantur. Hydriæ quæ vinum cæleste recipientes, puritatem ejus in novitate semper custodiunt.

Dulcedo mirabilis, quæ sæculi corruptionibus non acescit: sed in sua permanens dignitate, gratiâ semper purissimæ suavitatis *Apotheca copiosa.* augetur. Apotheca valde copiosa, de qua cùm bibant tam magni terrarum populi, ubertas ejus nescit expendi.

Quàm mirabilis autem ex ipsis profluit suavitas ad canendum! dulcisonum orga- *Dulcisonum organum, &c.* num humanis vocibus æmulantur: tubarum sonitus grandiloquis clamoribus reddunt: vocalem citharam viventium chordarum permixtione componunt; & quicquid antè instrumentis musicis videbatur agi, nunc probatur per rationales substantias explicari. Verumtamen nequaquam nobis, ut psittacis merulisque vernandum est, qui dum verba nostra conantur imitari; quid tamen canant, noscuntur modis omnibus ignorare. Melos siquidem blandum animos oblectat; sed non compellit ad lacrymas fructuosas: permulcet aures, sed non ad superna erigit audientes. Corde autem compungimur, si quod ore dicimus, animadvertere valeamus; sicut in Psalterio legitur: *Psal. 88. 16.* *Beatus populus, qui intelligit jubilationem.* Et *Psal. 46. 8.* iterum: *Quoniam Rex omnis terræ Deus: psallite sapienter.* Philippus quoque Apostolus, cum *Actor. 8. 28.* Reginæ Candacis Eunuchū Isaiam legere cognovisset, scripturas ei sanctas competenter exposuit; qui postquam quod legebat advertit, statim gratiam baptismatis exquisivit, & mox perfectæ munera salutis accepit. In Evangelio etiam Dominus ait: *Omnis qui* *Matth. 13. 19.* *audit verbum regni, & non intelligit, venit malus & rapit quod seminatum est in corde ejus.* Unde congruè datur intelligi, hæc illis provenire non posse, qui scripturas sanctas puro corde merentur advertere: de quò pulchrè Pater Hieronymus ait: Margaritum quoddam est scriptura divina, & ex multis partibus e forari potest.

Quocirca, f Pater Apostolice, qui cælestes litteras sanctis moribus reddidisti, præstante Deo, tua g invitatione provocatus, abyssos divinas ingrediar: qui clemens errata corrigis, nec severus imputas, quod emendas. Sed antequam enthecas spirituales attin- *Præfationis divisio.* gam, quædam divisis capitibus, quæ sunt numero decem & septem, æstimo prægustanda; ut cùm earum rerum locus se intulerit, magni nectaris potus suavissimis delectationibus hauriatur. Primò. De prophetiæ diversis speciebus nihilominus est dicendum; ut quæ sit ista Davidica possimus distinctiùs edoceri. Secundò. Cur in psalmorum titulis, quasi auctorum diversa nomina reperiantur. Tertiò. Quid significet, *in finem*, quod frequenter invenitur in titulis. Quartò. Quid sit Psalterium: vel quare psalmi dicantur. Quintò. Quid sit Psalmus. Sextò. Quid sit Canticum. Septimò. Quid sit Psalmo-canticum. Octavò. Quid sit Canticumpsalmum. Nonò. De Quinquefariâ divisione. Decimò. De unita inscriptione titulorum. Undecimò. Quid sit Diapsalma. Duodecimò. Utrum in quinque voluminibus psalmorum sit secanda contextio: an certè unus liber debeat nuncupari. Tertiodecimò. Quemadmodum in psalmis sit de Christo Domino sen-

d MSS. S. Aud. Bec. & Fisc. *Commovent lacrymis.*

e MS. Sanger. *Formari.*

f Dubium est ad quem spectent hæc verba. De his fusius in præfatione nostra.

g Edit. *tua imitatione provocatus.*

tiendum. Quartodecimò. Quemadmodum sit expositio digesta psalmorum. Quintodecimò. De eloquentiâ totius legis divinæ. Sextodecimò. De propriâ eloquentia Psalterii. Septimodecimò. Laus Ecclesiæ. Nunc ad præmissum ordinem, Domino præstante, veniamus.

De Prophetia.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit prophetia & quotuplex.

PRophetia est aspiratio divina, quæ eventus rerum, aut per facta, aut per dicta quorumdam immobili veritate pronuntiat. De quâ bene quidam dixit: Prophetia est suavis dictio cælestis doctrinæ favos, & dulcia divini eloquii mella componens. Unde & ipse David in centesimo octavo decimo psalmo dicturus est: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & favum ori meo.* (*Psal. 118. 103.*) Multis autem modis gratiæ istius munera præstabantur. Sed ut de plurimis pauca complectar: acta est per operationes hominum, ut fuit arca Noë, & sacrificium Abrahæ, & transitus maris rubri: per nativitates quoque geminorum Esau & Jacob, qui futurarum rerum sacramenta gestabant: per Angelos, sicut locuti sunt Abrahæ vel Loth, Zachariæ, & Mariæ: per visiones sicut Isaiæ & Ezechieli, & cæteris sanctis: per somnia sicut Salomoni & Danieli: per nubem & vocem de cælo sicut Moysi. Unde constat sanctum David non per operationes hominum, non per nativitates geminorum, non per Angelos, non per visiones, non per somnium, non per nubem & vocem de cælo, nec per alios quoscumque modos, sed cælesti aspiratione fuisse completum; sicut de ipso legitur in primo Regum volumine: *Et directus est spiritus Domini in David à die illa, & deinceps.* (*1. Reg. 16. 13.*) Ipse quoque Dominus in Evangelio dicit: *Si David in spiritu vocat eum Dominum, quomodò dicitis, quod filius ejus est?* (*Matt. 22. 45.*) Quo dicto recognoscimus evidenter per Spiritum sanctum psalmos fuisse prophetatos. Sciendum est sanè, quòd omnis prophetia, aut de præterito, aut de præsenti, aut de futuro tempore loquatur, aut agat aliquid.

Quomodo S. David prophetiam acceperit.

Spiritus S. in prophetis non sempermansit.

Animadvertendum est quoque Spiritum sanctum sic fuisse prophetis sanctissimis attributum, ut tamen ad tempus pro infirmitate carnis, & contrarietate peccati ab ipsis offensus abscederet, & iterùm placatus sub opportunitate temporis adveniret. Unde & sanctus Hieronymus exponens Evangelistam Marcum in loco, ubi ait de Joanne: *Vidit apertos cælos, & Spiritum tanquam columbam descendentem, & manentem in ipso:* (*Marc. 1. 10.*) ita evidenti ratione tractavit, ut nemo contra ipsius sententiam venire præsumat. In psalmo quoque quinquagesimo Propheta post peccatum rogat: *Spiritum sanctum tuum ne auferas à me.* (*Psal. 50. 13.*) Nam si semper, ut ait beatus Hieronymus, in prophetis esset sermo divinus, & juge in pectore eorum haberet hospitium, nunquam crebrò (*In Ezech. h. cap. 35. vers. 1.*) Ezechiel poneret: *Et factus est sermo Domini ad me dicens.* In libro quinto etiam Regum Eliseus Propheta dicit de muliere, cujus filius extremum clauserat diem: *Dimitte eam, quia in amaritudine est, & Dominus celavit me, & non indicavit mihi.* (*4. Reg. 4. 27.*) Apostolus quoque dicit: *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* (*1. Corint. 7. 25.*) Item ipse commemorat: *Hoc ego præcipio, non Dominus.* (*Ibidem. 10.*) Et alio loco sic meminit: *Quæ loquor, non loquor secundùm Deum.* (*2. Corint. 11. 17.*) Unde etiam similiter in cæteris prophetis aliqua quidem Dominus locutus est, & non prophetæ, & aliqua prophetæ & non Dominus. Nec illud specialiter de Domino Jesu Christo diceret Joannes Baptista: *Qui misit me baptizare, ipse dixit mihi: Super quem videris Spiritum sanctum in specie columbæ descendentem & manentem in eo, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* (*Joan. 1. 33.*) Nunquam enim proprium esset in Domino Christo quod additur: *Et manentem in eo:* nisi ab aliis nonnunquam recedere probaretur. In Christo enim permansit, quia peccatum non habuit: ab aliis jure discessit, quia pollutionis maculam perceperunt. Spiritui enim sancto non potest esse communio cum delictis: nam sic scriptum est in libro Sapientiæ Salomonis: *Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu.* (*Sap. 1. 5.*)

Spiritus S. in Christo permansit.

Quid sit prophetia.

Est autem prophetia magnificum nimis, & veriloquum dicendi genus, non humanâ voluntate compositum, sed divinâ inspiratione profusum; sicut ait Petrus Apostolus: *Non enim voluntate humanâ allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* (*2. Petr. 1. 21.*) Nam & Paulus Apostolus dicit: *Qui prophetat hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem.* (*1. Corint. 14. 3.*) Et paulò post: *Qui prophetat Ecclesiam ædificat:* (*Ibidem. 4.*) ædificat planè, quando res incognitas nimisque necessarias prælocutionis beneficio facit esse notissimas. Nam & quibus data est facultas bene intelligendi, vel interpretandi scripturas divinas, à munere prophetiæ non videntur excepti; sicut Apostolus ait in Epistola ad Corinthios prima: *Spiritus prophetarum prophetis subjectus est.* (*cap. 14. 32.*) Sed quoniam de prophetiæ muneribus competenter forsitan quæ leguntur agnovimus: nunc quæ restant sollicitè perscrutemur.

Qui prophetæ etiã censendi.

Cur in psalmorum titulis quasi auctorum nomina diversa reperiantur.

CAPUT SECUNDUM.

IN primo libro Paralipomenon legitur, (*1. Paralip. 23. 5.*) cùm Propheta David devotâ Domino ætate senuisset, quatuor millia juvenum ex Israelitico populo delegisse, qui psalmos, quos ipse Domini aspiratione protulerat, organis, citharis, nablis, tympanis, cymbalis, tubis, propriâque voce in magnam jucunditatem supernæ gratiæ personarent. Quæ suavis adunatio tribus partibus divisa constabat: rationabilis pertinebat ad humanam vocem: Irrationabilis ad instrumenta

Quibus instrumentis psalmi olim canebantur.

musica: communis autem de utrisque partibus aptabatur; ut & vox hominis certis modulationibus ederetur, & instrumentorum melos consonâ se vicinitate conjungeret. Sic suavis illa & jucunda musica Ecclesiam Catholicam tali actu prædicebat, quæ ex diversis linguis, varioque concentu in unam fidei concordiam erat, Domino præstante, creditura.

Quare nomina Idithum Asaph. &c. præfiguntur titulis psalmorum. Ex quo numero indita nomina frequenter in titulis invenimus, ut *Idithun*, *Asaph*, *filii Core*, & his similia. Non quia ipsi, ut quidam volunt, auctores fuêre psalmorum, sed quoniam præpositi artificibus, administratores earum rerum probabiles extiterût; ut honorem de tali commemoratione sumerent, qui officio sancto devotis mentibus serviebant; maximè quia & nomina eorum intellectus rerum congruos indicare noscuntur. Non enim supradicti viri ad psalmos faciendos electi sunt: sed eos congregatos tantùm legimus ad canendum: psalmographos autem fuisse historia nulla testatur; & præsumptuosum est dicere quod nullâ possit auctoritate firmari. *Solus David auctor psalmorum.* Psalmos autem ad solum Prophetam David pertinere certis declaratur indiciis. Denique in Apocalypsi *Apoc. 3. 7.* volens opus istud intelligi, solius David meminit dicens: *Hæc dicit sanctus & verus qui habet clavem David, qui aperit & nemo claudit: claudit & nemo aperit.* In Evangelio *Matth. 22. 43 44.* quoque Pharisæis ipse Dominus dicit: *Quomodò ergo David in spiritu vocat eum Dominum dicens: Dixit Dominus Domino meo, &c.*

Unde probatur universos psalmos non multorum existere, sed tantùm ipsius, quem à Domino constat esse nominatum. Usus quoque Ecclesiæ Catholicæ Spiritus sancti inspiratione generaliter & immobiliter tenet: ut quicumque eorum cantandus fuerit, qui diverso nomine prænotantur, lector aliud prædicare non audeat, nisi psalmos David. Quòd si essent proprii, idest, aut *Idithun*, aut *filiorum Core*, aut *Asaph*, aut *Moysi*, eorum nomina utique prædicarentur; sicut & in Evangeliis fit, quando aut Marci, aut Lucæ, aut Matthæi, aut Joannis vocabulo pronuntiantur. Quod etiam secutus Pater Augustinus congruenter omnes *Lib. 17. Civit. Dei cap. 14.* psalmos dicit esse Davidicos.

Quid significet in finem, *quod frequenter invenitur in titulis.*

CAPUT TERTIUM.

Finis duobus modis dicitur. Finem duobus dicimus modis: primus est iste communis atque moralis, quando res aliqua ad extremum deducta pervenerit, nec ulteriùs potest prodire, quæ motus sui terminum probatur accipere. Sic enim dicimus finitum cibum, qui sedulâ comestione consumptus est: finitam pecuniam, quæ docetur expensa, & cætera quæ hoc modo probantur edici. Secundus dicitur finis perfectus, atque perpetuus, quem modò quærimus; qui tunc nobis protendi magis ac dilatari incipit, quando ad eum mens devota pervenerit. Finis ergo legis ac plenitudo Dominus noster est Christus, sicut Apostolus dicit: *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti.* *Finis legis Christus. Rom. 10. 4.* Ad quem dum pervenerimus, nihil ultrà perquiremus: sed ipso beatitudinis fine contenti, plenissimâ jucunditate perfruemur; cujus tantùm amor proficit, quantùm intellectus noster, Domino præstante, clarescit. Et ideò quoties in titulis psalmorum *in finem* reperis, ad Dominum Salvatorem aciem mentis intende, qui est finis sine fine, & bonorum omnium completiva perfectio.

Quid sit psalterium, vel psalmi quare dicantur.

CAPUT QUARTUM.

Psalterium est, ut Hieronymus ait, in modum Δ Deltæ litteræ formati ligni sonora concavitas, obesum ventrem in superioribus habens: ubi chordarum fila religata disciplinabiliter plectro percussa, suavissimam dicuntur reddere cantilenam. *Quid sit psalterium.* Huic citharæ positio videtur esse contraria: dum quod ista in imo continet, illud conversâ vice gestat in capite. *Quid sit cithara.* Hoc autem genus organi canorum, atque singulare aptatur corpori Domini Salvatoris: quoniam sicut istud de altioribus sonat, sic & illud gloriosæ institutionis superne concelebrat; sicut etiam ipse in Evangelio dicit: *Qui est de terrâ, de terrâ est, & de terra loquitur: qui autem de cælo venit, quæ vidit, & audivit testatur.* *Psalterio comparatur corpus Domini. Joan. 3. 31.* Unde quidam & hoc opus Davidicum psalmos dictos esse præfiniunt: quia de superno culmine resonare noscuntur.

Cognosce verò quòd isti tantùm pro excellentiâ sui dicantur psalmi, qui hoc volumine continentur. Nam & psalterium genus esse musicorum Daniel Propheta testatur, inquiens vocem tubæ, fistulæ, sambucæ, citharæ, psalterii, & symphoniæ, omnisque generis musicorum. *Psalterium genus est musicorum. Dan. 3. 5. 15.* Nam & Paralipomenon exponit, cùm dicit de lignis thyinis, quæ vulgò ebena vocantur, gradus factos in domo Domini, & in domo Regia, citharas quoque & psalteria Cantoribus. *Paralip. 9. 11* Hoc apud Hebræos dicitur nablum quòd tamen in suprascripto libro frequenti repetitione vulgatum est. Ipsum verò psalmum græcum constat esse vocabulum, quem dictum quidam volunt ἀπὸ τοῦ ψάλλειν, hoc est, à tangendo. *Psalmus unde dictus.* Nam & Psaltrias Citharoedas vocamus, docto pollice modulationes musicas exprimentes.

Quid sit psalmus.

CAPUT QUINTUM.

Psalmus est cùm ex ipso solo instrumento musico, idest, psalterio, modulatio quædam dulcis & canora profunditur.

Quid

Quid sit Canticum.

CAPUT SEXTUM.

CAnticum est quod ad honorem Dei canitur : quando quis libertate vocis propriæ utitur, nec loquaci instrumento cuiquam musico consonâ modulatione sociatur ; hoc est quod etiam nunc in divinitatis laudibus agitur.

Quid sit Psalmocanticum.

CAPUT SEPTIMUM.

PSalmocanticum erat, cùm, instrumento musico præcinente, canens chorus sociatis vocibus acclamabat, divinis duntaxat sermonibus obsecutus.

Quid sit Canticumpsalmum.

CAPUT OCTAVUM.

CAnticumpsalmum erat, cùm choro antè canente, ars instrumenti musici in unam convenientiam communiter [a] aptabatur, verbaque hymni divini suavis copula personabat.

De Quinquefaria divisione.

CAPUT NONUM.

HAnc autem, quam diximus, quinquèfariam divisionem, prout unaquæque earum psalmorum titulis potuerit inveniri, locis aptissimis admonebo: ubi significantiam quamdam subsequentibus rebus mystica interpretatione contradunt. Sed quia sunt & aliæ multifariæ superscriptiones, quas prætereundas esse non arbitror, breviter in unam conclusionem æstimo colligendas ; ut nec fastidium lector incurrat, nec in damno intelligentiæ necessaria fortè prætereat.

De unita inscriptione titulorum.

CAPUT DECIMUM.

Inscriptiones psalmorum per allusionem intuendæ.

QUasdam superscriptiones psalmorum per allusionem consimilem constat spiritualiter intuendas : quia si litteram consideras extraneum est, cùm non ea invenias in psalmis, quæ continentur in titulis : si verò trahantur ad tropicum intellectum nimis videntur accommodæ ; ut est illud, ubi res gestæ significantur, ut est : *cùm fugit à facie Absalom :* ubi locus, ut est : *cùm esset in deserto Idumææ :* ubi dies, ut est : *in prima Sabbati :* ubi Hebræa nomina, sicut est: *Idithum:* ubi facta est comparatio gestorum, ut est : *cum mutavit vultum suum coram Abimelech :* vel specierum consimilium, ut est : *pro torcularibus.*

[a] MSS. Aud. Bec. Fisc. *comitem raptabatur. Edit. comiter aptabatur.*

Quapropter in superscriptionibus titulorum, sive *psalmum*, sive *canticum*, sive *psalmumcanticum*, sive *canticumpsalmum*, sive *in finem*, sive aliquid de sexta, quam diximus, complexione reperire potueris, aut sigillatim, aut unum, duo, vel tria, sive quatuor ex eis inserta cognoveris, ad illas virtutes trahe, quas unicuique inesse dicemus: quia rerum istarum commemoratio ad similitudinem occultæ intelligentiæ posita subtiliter invenitur. Ista enim ante fores psalmorum, tanquam sacrata vela pendent, per quæ si aciem mentis intendas rarescentibus quibusdam filis, facile eorum penetralia contueris. Quis enim tot causas, tot diversitates nominum putet otiosas, cùm nefas sit credere, scripturas divinas aliquid supervacuum continere? Legitur enim : *Amen, Amen dico vobis, quia iota unum, aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia compleantur.* *Nihil in scripturis supervacuum.* *Matth. 5. 18.*

Quid sit Diapsalma.

CAPUT UNDECIMUM.

INter Expositores psalmorum de hoc nomine quædam noscitur provenisse diversitas. Hieronymus Hebraicæ linguæ doctissimus Inquisitor Spiritus sancti continuationem esse confirmat, ob hoc quia diapsalma significet semper. Beatus autem Augustinus rerum obscurarum subtilissimus Indagator, inter ardua sine offensione discurrens, hanc potiùs partem elegisse cognoscitur, ut magis divisio esse videatur, nominis ipsius discutiens qualitatem. *Epist. 138.* *In Psal. 4.*

Sympsalma quippe dicitur Greco vocabulo vocum adunata copulatio : diapsalma verò sermonum rupta continuatio ; docens ubicumque repertum fuerit, aut personarum, aut rerum fieri permutationem. Meritò ergo tale nomen illic interponitur, ubi vel sensus, vel personæ dividi comprobantur. Unde & nos divisiones congruè faciemus, ubicumque in psalmis diapsalma potuerit inveniri ; reliquas autem prout datum fuerit, indagabimus, ubi tamen auctoritas hujus nominis potuerit inveniri. *Quid Sympsalma.* *Quid diapsalma.*

Utrum in quinque voluminibus psalmorum sit secanda contextio : an certè unus liber debeat nuncupari.

CAPUT DUODECIMUM.

BEatus Hieronymus propheriam psalmorum in quinque libros putavit esse dividendam : quia in textu operis hujus quartò legitur, fiat, fiat ; dùm hoc verbo intercedente, nonnulla se videatur aperire divisio. Huic favet assensa posteritas. Credo dum sibi consultum judicavit, quòd in multas partes coarctabatur tædiosa longinquitas. Hilarius autem Pictaviensis Episcopus divinarum rerum acutissimus & profundissimus Exquisitor congruentiùs librum æstimat dici debere psalmorum : quia in Hebræo unum volumen est ; & maximè cùm in Actibus Apostolorum *Præfat. in psal. ad Sophron.* *Prolog. in psal.* *Actor. 1. 20.*

legatur dictum : *In libro psalmorum.* Quapropter meritò unus liber dicitur, qui tanta auctoritate firmatur.

Quemadmodum in psalmis sit de Christo Domino sentiendum.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Tribus modis psalmi loquuntur de Christo. TRibus modis psalmi loquuntur de persona Domini Jesu Christi pro instructione fidelium. Primùm per id quod ad humanitatem ejus noscitur pertinere, ut est illud secundi psalmi : *Psal. 2. 2.* *Astiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus ;* *Psal. 20. 3.* Et in vigesimo psalmo : *Desiderium animæ ejus tribuisti ei, & voluntate labiorum ejus non fraudasti eum.* Secundò quòd æqualis & coæternus ostenditur Patri, ut est illud ejusdem secundi psalmi : *Psal. 2. 7.* *Dominus dixit ad me Filius, meus es tu, ego hodie genui te.* *Psal. 109. 3.* Et in centesimo nono : *Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum : ex utero ante Luciferum genui te.* Tertiò à membris Ecclesiæ, cujus ipse dux & caput est Christus; ut est illud vigesimi primi psalmi : *Psal. 21. 2.* *Longè à salute mea verba delictorum meorum ;* *Psal. 68. 6.* Et in sexagesimo octavo : *Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscondita.* Quod dictum pro unoquoque fidelium debemus accipere. Cæterùm delicta à Christo probantur funditus aliena : *Vide D. August. lib. 3. de doctr. chr. cap. 30.* Unde Tichonius in libris Regularum latius diligenterque disservit. Hoc si animo recondimus, nullâ confusione turbamur : quia error maximus nascitur inde, quando inconvenienter redditur alibi, quod dictum constat ad aliud.

Nam si uno modo fuisset locutus, quis ejus geminam substantiam potuisset agnoscere : cùm etiamnunc in tam evidentissimâ distinctione, naturam divinitatis & humanitatis Domini Christi aliqui nitantur sacrilegâ voluntate confundere ? Multa quoque secundum litteram commonet, multa spiritualiter jubet, personas subitò decenter immutat : ut nunc Christus Deus, Verbum incarnatum & homo factus, caput Ecclesiæ : nunc ipsa Ecclesia : nunc homo justus : nunc pœnitens loqui videatur, ut omnia necessaria tangat atque concludat. Ubique plenissimum cælestium rerum sanctum [a] vibrat eloquium ; & multiplici diversitate virtutum propter humani generis largiendam salutem, regni sui adoranda mysteria pius Redemptor insinuat.

Hæc ideo præfati sumus, ut cùm ventum fuerit ad loca talia intrepidus lector audire possit, quod se jam salubriter didicisse cognoverit. Illud tamen auctoritate Patrum & veritatis ipsius attestatione firmissima credulitate tenendum est, *Quid de Incarnatione credendum.* unum de Trinitate, sive unam ex Trinitate personam, Deum Verbum miseratione mortalium ex Maria Virgine hominem factum spontaneâ virtute, non ministratoria necessitate : quia nec naturæ suæ ullam mutabilitatem sustinuit, nec assumptione carnis augmentum Trinitatis effecit.

[a] MSS. Aud. Bec. & Fisc. *Libras eloquium.*

Sed, sicut quidam ait : Maculas nostras lavit in sanguine, rugas etiam tetendit in cruce. Hoc cùm sit spei nostræ singulare præsidium, beatitudo credentium, felicitas magna justorum, non desinunt hæretici impia voluntate corrodere, quod humano generi salutis causam cognoscitur præstitisse.

Quemadmodum sit expositio digesta psalmorum.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

PRimò nobis de titulorum inscriptione, Domino juvante, dicendum est, unde velut uberibus expressis lacteus sensus divinæ prædicationis emanat. Secundò, unusquisque psalmus pro sua qualitate dividendus est : ne nobis intellectum permisceat aut occulta mutatio rerum, aut varietas introducta loquentium. Tertiò, arcanum psalmi partim secundum spiritualem intelligentiam, partim secundùm historicam lectionem, partim secundùm mysticum sensum, rerum subtilitates discutiens, proprietatésque verborum, prout concessum fuerit, conabor aperire. Quartò, prout locus exegerit, virtutem ejus breviter demonstrare contendam ; quatenus intentio digesti carminis divino munere oculis interioribus elucescat. Virtutem psalmi dico inspirationem divinam, quâ nobis *Quæ sit virtus psalmi.* intentio superna reseratur, & sermone Davidico à vitiis nos removet, & rectè nobis vivere persuadet. Quintò, de ordine numeri psalmorum, cùm res exegerit, memorabimus, qui reverendissimarum rerum honore sacratus est. Hoc enim per singulos quosque psalmos facere nobis difficile fuisse profitemur, quod indeterminatum atque suspensum Patrum etiam reliquit auctoritas. Reliquos autem sibi calculos diligens perscrutator exquirat : quoniam multa accessu temporis in scripturis divinis fiunt clara, quæ nunc videntur abscondita. In conclusionibus verò aut summam totius psalmi sub brevitate complectimur : aut contra hæreses aliquid dicimus destruendas. Ipsa est enim Domini sincera dilectio, adversarios ejus odio habere perfecto.

De Eloquentia totius legis divinæ.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

ELoquentia legis divinæ humanis non est formata sermonibus ; neque confusis incerta fertur ambagibus : ut aut à rebus præteritis oblivione discedat, aut præsentium confusione turbetur, aut futurorum dubiis casibus eludatur : sed cordi non corporalibus auribus loquens, magna veritate, magna præscientiæ firmitate cuncta dijudicans, auctoris sui veritate consistit. Sic enim in Evangelio de Domini Christi prædicatione dictum est : *Loquebatur autem sicut potestatem habens, non sicut Scribæ eorum & Pharisæi :* *Matth. 7. 29.* Ille enim indubitata loquitur, cui omnia præsentia sunt, & rerum exitus probatur esse subjectus.

Eloquentia siquidem est ad unamquamque *Quid sit Eloquentia.*

rem competens & decora locutio. Hæc igitur casta, fixa, verax, & æterna prædicatio, nimis purissimo nitet eloquio, cujus utilitas lucet, magnificentia virtutis apparet; operatio salutis arridet; sicut & in centesimo octavodecimo psalmo dicturus est: *Quia eloquium tuum vivificabit me.* Et iterum: *Lucerna pedibus meis Verbum tuum Domine, & lumen semitis meis.* Revera lumen, quia semper vitalia jubet, noxia prohibet, terrena removet, cælestia persuadet. Hinc & Doctor Gentium in Epistolâ ad Corinthios scribit: *Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute.* Item ad Timotheum in secundâ meminit dicens: *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad erudiendum, ad corrigendum in disciplina quæ est justitiæ, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.*

Psal. 118. 50. 105. — *Quare scriptura divina lumen vocetur.* — *1. Corint. 4. 20.* — *2. Timot. 4. 16*

Hæc sicut Patris Hieronymi testatur auctoritas, apud Hebræos aut rythmo, aut metricâ constat lege composita, quæ, ut ipsi dicunt, fastuciis continetur. Fastucium enim est per commata procedens ad depromendum sensum, naviter explicata conceptio. Cujus si virtutem lector diligens perscrutaris, audi Apostolum ad Hebræos dicentem: *Vivus est enim Dei sermo & efficax, & acrior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.*

Scriptura divina qualiter apud Hebræos scripta. — *Quid sit fastucium.* — *Hebr. 4. 12.*

Scripturæ autem divinæ sancta profunditas adeò communes sermones habet, ut eam universi incunctanter admittant. Sensus autem recondit veritatis arcano, ut in ipsa studiosissimè vitalis sententia debeat indagari. Nam eam revera esse divinam hinc maximè datur intelligi, quòd indocti subtilissima, temporales æterna nonnisi divino repleti Spiritu potuisse tradere sentiuntur.

Scriptura divina ab omnibus admittitur.

Postremò quot miracula jugiter facta sunt, donec scriptura ipsa mundi ambitum divulgata compleret? sicut scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Unde ad probationem pertinet maximam: quia lex divina per cunctas mundi partes cognoscitur fuisse suscepta. Hæc multis modis genera suæ locutionis exercet, definitionibus succincta, schematibus decora, verborum proprietate signata, syllogismorum complexionibus expedita, disciplinis irrutilans: non tamen ab eis accipiens extraneum decorem, sed potiùs illis propriam conferens dignitatem.

Psal. 18. 5. — *Scriptura divina quali stylo composita.*

Hæc enim quando in divinis scripturis splendent, certa atque purissima sunt: cùm verò ad opiniones hominum, & quæstiones inanissimas veniunt, ambiguis altercationum fluctibus agitantur; ut quod hic est firmissimè semper verum, frequenter alibi reddatur incertum. Sic & lingua nostra dum psalmodiam canit, nobilitate veritatis ornatur: cùm ad fabulas ineptas & blasphema se verba converterit, ab honore probitatis excluditur; sicut Apostolus Jacobus dicit: *Ex ipso ore benedicimus Deum & Patrem, & ex ipso ore maledicimus hominem, qui ad imaginem & similitudinem Dei factus est.*

Diversus linguæ usus. — *Jacob. 3. 9.*

Hæc mundanarum artium periti, quos tamen multò posteriùs ab exordio divinorum librorum extitisse manifestum est, ad collectiones argumentorum, quæ Græci Topica dicunt, & ad artem Dialecticam & Rhetoricam transtulerunt; ut cunctis evidenter appareat, priùs ad exprimendam veritatem justis mentibus datum, quod postea Gentiles humanæ sapientiæ aptandum esse putaverunt. Hæc in lectionibus sacris tanquam clarissimà sidera relucent, & significantias rerum utilissimis compendiis decenter illuminant. Quæ nos breviter locis aptissimis admonebimus: quoniam res ipsæ commodissimè deducentur ad medium, per quas concepti sensus clarius elucebunt.

Antiqui oratores scripturæ divinæ tropos usurparunt.

Nam & Pater Augustinus in libro tertio de Doctrinâ Christianâ ita professus est: Sciant autem litterati modis omnium locutionum, quos Grammatici græco nomine tropos vocant, auctores nostros usos fuisse. Et paulò post sequitur: Quos tamen tropos, idest, modos locutionum, qui noverunt agnoscunt in litteris sanctis, eorumque scientià ad eas intelligendas aliquantulum adjuvantur. Cujus rei & in aliis codicibus suis fecit evidentissimam mentionem. In libris quippe quos appellavit de Modis Locutionum diversa schemata sæcularium litterarum inveniri probavit in litteris sacris; alios autem proprios modos in divinis eloquiis esse declaravit, quos Grammatici sive Rhetores nullatenus attigerunt. Dixerunt hoc apud nos & alii doctissimi Patres, idest Hieronymus, Ambrosius, Hilarius; ut nequaquam præsumptores hujus rei, sed pedissequi esse videamur.

Cap. 29.

Sed dicit aliquis nec partes ipsæ syllogismorum, nec nomina schematum, nec vocabula disciplinarum, nec alia hujuscemodi ullatenus inveniuntur in psalmis; inveniuntur planè in virtute sensuum, non in effatione verborum: Sic enim vina in viribus, messem in semine, frondes in radicibus, fructus in ramis, arbores ipsas sensu contemplamur in nucleis. Nam & de profundissimâ abysso deliciosus piscis attingitur, qui tamen ante captionem suam humanis oculis non videtur. Meritò ergo esse dicimus, quæ inesse nihilominus virtute sentimus. Nam & Apostolus vetat nos seduci per vanam sapientiam mundi: ista verò non abnegat in litteris esse divinis. Certè accedamus ad psalmos, & interrogemus, quæ omni disputatione major est, rerum fidem.

Figuræ Rhetorum inveniuntur in scripturis divinis. — *1. Cor. 3. 18.*

Istud ergo principale virtutum & salutare locutionis genus plerumque res aliquas refert, & sæpe longè alia quàm audiuntur, exponit. Simplicitas duplex, & sine dolo bilinguitas; sicut fecit Joseph qui dum fratres suos aspectu ipso & sermone patrio cognovisset, ita eis videbatur loqui, ut nullatenus potuisset agnosci. Quod non est ad deceptionis studium sumptum, sed ad commodum magnæ utilitatis effectum. Hebræos sermones adhibet, causas profundissimas innuentes. Unam rem in malo & in bono plerumque ponit, ut quod nomine videtur esse commu-

Scripturis inest simplicitas duplex & bilinguitas sine dolo. — *Genes. 42.*

ne, probetur qualitatibus discrepare. Cælestia terrenis comparat, ut quod incomprehensibilis magnitudo vetat intelligi, per notissimas similitudines possit adverti. In verbis autem serendis mira potentia est; ut subito immensa nobis atque incomprehensibilia, duobus tribusque sermonibus explicentur.

Potentia scripturæ.

Quid breviùs dicam, frequenter etiam una syllaba ineffabilem Domini naturam demonstrat; ut est illud. *Qui est misit me.* Cujus omne verbum subtiliter inquisitum copiosis sensibus scaturit. Nam sicut fœcundissimus ager odoriferas herbas saluti nostræ producit accommodas: sic lectio divina cùm per singula verba requiritur, semper illic cura mentis sauciæ reperitur. De cujus eloquentiæ modis multi Patres latiùs proxiliùsque dixerunt, quorum nomina in libris introductoriis commemoranda perspeximus. Sed fons iste cælestis quantùm assiduè constat hauriri, tantùm nescit expendi.

Exod. 3. 15.

Lectio divina agro comparatur.

Ac ne diutiùs in generalibus remoremur, specialia psalterii, Domino juvante, tangamus: quoniam ipsa res evidenter agnoscitur, quæ communibus rebus præmissis, posteà sub aliquâ proprietate describitur.

De propria eloquentia psalterii.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

Diligentia Cassiodori in corrigendo psalterio.

PRimum est quod ipsi tantùm psalmi singulari numero vocitantur, quos nos adhibitis hujus linguæ peritissimis cum eorum volumine conferentes, servato usu psallentium, suis versibus æstimavimus esse reddendos: ne se in præsumptum ordinem auctoritas permixta confunderet. Deinde quòd nullum aliud opus auctoritatis divinæ centum quinquaginta sectionibus continetur; ubi enim tot tituli diversa leguntur varietate conscripti? Hic illud votivum nomen *Alleluia* in superscriptionibus inchoavit. Hic commemoratio historiæ de Regum tracta volumine, in ipso limine posita virtutes noscitur indicare psalmorum. Hic etiam diapsalmata tantùm interjecta monstrantur. Hic psalmi secundum virtutes suas numerorum ordines tenent.

Liber inchoans à beatitudine Christi, novi & veteris Testamenti Sacramenta percurrens, laudibus sacris, & sanctâ jubilatione concluditur; ut meritò se tali munere consoletur Ecclesia, quæ hîc multarum calamitatum cognoscitur afflictionibus sauciari. Novit enim beneficio Domini triumphare de suis cladibus ingravata; persecutionibus siquidem proficit, afflictionibus semper augetur, sanguine Martyrum rigatur, tristitiâ magis erigitur, angustiâ dilatatur, fletibus pascitur, jejuniis reficitur, & inde potiùs crescit, unde mundus deficit.

Quid contineant psalmi.

Quid enim in illo libro non invenies, unde se humanum genus debeat suaviter consolari? Thesaurus in pectore mundo semper excrescens, consolatio magna lugentium, spes beata justorum, periclitantium utile suffugium, undè semper quod expedit tollitur, ejusque fons indefectâ perennitate servatur. Beatus quoque Athanasius Alexandrinæ civitatis Episcopus in libro quem Marcellino suo charissimo destinavit de proprietate psalterii, ut verbis ipsius utar, ita dicit. Quicumque psalterii verba recitat, quasi propria verba decantat, & tanquam à semetipso conscripta unus psallit, & non tanquam alio dicente, aut de alio significante sumit & legit: sed tanquam ipse de semetipso loquens, sic hujusmodi verba profert; & qualia sunt quæ dicuntur, talia velut ipse agens, ex semetipso loquens, Deo videtur offerre sermones.

Tomo 1. pag. 96. 97. Edit. Sonnii.

Psalterii quoque proprium est quod per ipsum legis divinæ sanctitas introitur. Non enim Tirones inchoant à Genesi, non ab Apostolo, non inter ipsa initia auctoritas Evangelica sancta pulsatur: sed licet psalterium quartus codex sit divinæ auctoritatis, primum tamen Tirones inchoantes scripturas sanctas, inde legendi faciunt decenter initium.

Tirones legentes scripturas inchoant à psalterio.

Laus Ecclesiæ.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

O Verè sancta, ô immaculata, ô perfecta mater Ecclesia, quæ divina gratia largiente, sola vivificas, sola sanctificas, & perditum propriis culpis institutione tuâ humanum genus instauras: cujus piæ confessioni nihil addi, nihil minui potest. Per omnes quippe psalmos, per omnia cantica, præconia sanctæ Trinitatis interseris; ut cujus sunt sacrata verba quæ loquimur, eis laus semper & dulcissima gloria redderetur. Quæ salum sæculi hujus, & hæreticorum sævissimas procellas in arcæ illius Noe similitudine, quæ tuam evidenter portavit imaginem, sola inoffenso fidei cursu sine periculo diluvii constanter enavigas; nec ullis erroribus acquiescis, quamvis adhuc inter pravitates hujus sæculi gravissimâ necessitate verseris. Quicquid enim reperitur præter vitale gremium tuum, mortiferum constat esse naufragium.

Arca Noe figura Ecclesiæ.

Nam cùm Sabellius detestabilis erret in Patre, demens Arrius delinquat in Filio, Manes sacrilegus neget Spiritum sanctum, alii scelerati veteri Testamento derogent, nonnulli novi Testamenti gratiam non sequantur: tu tantùm devotione fideli, præstante Domino, inoffensè cuncta complecteris. Patrem quippe docens ingenitum, Filium genitum, Spiritum sanctum de Patre & Filio procedentem, unum Deum, sanctam prædicans Trinitatem, coæternam sibi & æqualiter omnipotentem, Dominúmque Christum manentem in divinitate sua, & carne humanitatis assumptæ, salva uniuscujusque proprietate naturæ, unam confiteris esse personam. Veteri Testamento de novo fidem faciens, novum à veteri exortum esse cognoscens. Et ut breviter cuncta complectar, nescis loqui, nisi quod expedit credi. Nam quamvis diversis hic afficiaris angustiis, & dolosi

In quo erraverunt Sabellius, Arrius, Manes & alii.

Ecclesiæ Catholicæ doctrina.

dolosi hostis contrarietate quatiaris: tamen de totius mundi circulo congregata resplendens in modum pulcherrimæ pyramidis ad æterna regna perduceris.

Quæ huic schemati non immeritò compararis, quoniam de universis Gentibus extollens verticem pretiosum, justorum animas quasi lumen eximium ad superna regna transmittis: meta frumentis plena cælestibus, de diversis Gentibus sanctorum beata collatio, serenarum mentium lampabilis cœtus, insolubilis constructio de vivis lapidibus fabricata, beatorum omnium æterna felicitas, sole lucidior, nive candidior, sine macula, sine ruga. De quà scriptum est in Cantico Canticorum: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata.* Et paulo antè: *Oculi tui columbarum absque eo quod intrinsecus latet: cujus dentes sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. Sicut vitta coccinea labia tua*, mater & virgo, fœta & integra, genitrix & incorrupta, cujus os virtutum omnium fragrat odoribus: de qua sponsus dicit: *Odor oris tui sicut malorum.* Et post paulnlum: *Odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Favus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua.* Quæ mereris denique osculari Christū,& decus illud perenniter custodire virgineum; tibi enim dicitur: *Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis*; Et cætera quæ liber ille divinus mysticâ prædicatione complectitur.

Cant. 6. 9.

Cant. 4. 1. 2.

Cant. 7. 8.

Cant. 4. 10. 11

Cant. 1. 1.

Quid sit Isagoge.

Quapropter factis auditoribus per quamdam Isagogen, quæ est sequentis operis introductio, index cælestium mysteriorum, & sacræ prænuntia dictionis, ut opinor, sufficienter attonitis, & desiderio superno divina largitate flammatis, nunc ad solvenda quæ promissa sunt, Christo juvante, veniamus. Præsta, Domine, cujus est omne quod expedit, ut intelligenter, ut libenter, ut proficuè mereamur audiri. Tuis enim adjutoriis omnimodis indigemus, ut valeamus concesso sermone aliquatenus verba tuæ Majestatis exponere. Amen.

Ordo dicendorum.

PRolegomena, idest, præcedentia antequam cælestis psalterii mella degustem, & campos illos gloriosissimæ passionis, Domino præstante, contingam, quædam mihi videntur divisis capitulis, de textu ipsius carminis intimare, ut & legentes distinctius debeamus edocere, & nos ordines ipsos sine aliquâ offensione curramus.

In prima itaque parte Domini carnalis vita describitur.

In secundâ, naturâ Deïtatis ipsius subtiliter indicatur.

Tertia, multiplicatos dicit populos, qui eum nitebantur extinguere.

Quarta, Propheta in iisdem monitis perseverat, ut desinant Judæi mala cogitare, vel facere: quoniam se noverint divinis virtutibus destruendos.

In quinta Dominus Christus clamat ad Patrem, ut ejus audiatur oratio, & in resurrectione ipsius mundo profutura concedat.

Sexta, per totum psalmum verba sunt pœnitentis, cui junguntur ejusdem modi alii sex, qui tamen in conclusione quinquagesimi psalmi descripti sunt.

In septima parte Christus humiliter quidem petit, ut ei subveniatur à Patre, sed habet fiduciam rectæ conversationis, quod magis pertinet ad ejus Deïtatem: sed more humanitatis assumptæ sibi postulat subveniri, ne diabolus animam ejus iniquâ præsumptione diripiat, & gloria ipsius in pulverem deducta dispereat.

In octava parabolis & tropicis allusionibus congregatis, subsequens drama decurritur, & per allegoricas similitudines omnia referuntur ad Dominum Christum. Quæ schemata nos locis aptissimis reddentes evidentissimè commonebimus, ut lectori studioso ambiguitas cuncta tollatur.

Nona post multiplicia præconia, quæ modò à Deïtate, modò ab humanitate ipsius incipiunt, mutatis personis & titulis ponitur *Alleluya*, quod significat *Laudate Dominum.*

Decima, sequuntur gradales, qui animum nostrum ad Dominum Salvatorem pura & humili satisfactione perducunt.

Undecima, variatis verbis iterum laudes Domini hymnidica exultatione concelebrat: modò Patris, modò Filii, modò Spiritus sancti prædicans majestatem; ut nulli sit dubium sanctam Trinitatem singulariter omnipotentem, quæ vult facere in cælo & in terrâ.

Duodecima, septem psalmi relinquuntur in fine, qui exultationibus hymnidicis totam gloriam sanctæ Trinitatis generaliter devota mente concelebrant. Sic textus totius psalterii duodecim partibus divisus in Apostolorum numero mirabili laude concluditur; quatenus & iste illud agat quod Christi discipulos fecisse cognovimus. Est etiam ejusdem rei aliud evidentius Sacramentum, quòd centum quinquaginta diebus diluvio superducto criminibus suis terra diluta est: sic & hi psalmi tali numero producti, genus humanum peccatis suis pollutum convenienter reddunt absolutum. Nunc minutatim ad exponenda psalterii verba veniamus.

Numerus psalmorum quæ mysteria contineat.

M. AURELII CASSIODORI SENATORIS V. C. ABBATIS VIVARIENSIS SIVE CASTELLIENSIS IN PRIMAM PARTEM PSALTERII EXPOSITIO.

Quare primus psalmus non habet titulum.

SALMUS hic ideo non habet titulum: quia capiti nostro Domino Salvatori, de quo absolute dicturus est, nihil debuit præponi; dum ipsum rerum omnium constat esse principium, sicut ipse in Evangelio dicit: *Ego sum principium, propter quod & loquor vobis.* Nam licet & alii psalmi de ipso multa dicant, nemo tamen de ejus quæ fuit in terris conversatione sic loquitur. Et quoniam ad hunc quæ dicenda sunt cuncta respiciunt; meritò caput sancti operis ponitur, qui princeps rerum omnium esse monstratur. Quicquid enim aut de præteritis instruit, aut de præsentibus monet, aut de futuris efficit cautiores, omnia ad institutionem beati viri pertinent, quæ liber iste dicturus est. Nam quidam tituli, quidam præfationis locum eum tenere dixerunt. Sed licet à quibusdam omni justo videatur aptatus: nulli tamen præter Dominò Christo potest veracissimè convenire.

Joan. 8. 25.

Liber psalmorum ad institutionem beati viri pertinet.

Nam si dixerimus omni beato posse congruere, jam non constat illud quod dicitur in psalmo: *Omnis homo mendax;* vel illud quod Job meminit: *Nullus mundus ante te, nec infans cujus est unius diei vita super terram;* & alibi: In veritate nemo de genitis est qui non impiè gessit, & a de confidentibus qui non deliquit; vel istud: *Iustitia justi sic est apud te, sicut pannus menstruatæ.* Quapropter non omni beato potest hæc sententia convenire, nisi illi tantum de quo scriptura dicit: *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.* Et ipse de se in Evangelio dicit: *Ecce veniet princeps mundi hujus, & in me non* b *inveniet quicquam.* Merito ergo ad Christum Dominum refertur. *Qui non abiit in consilio impiorum, nec in via peccatorum stetit, & in cathedrâ pestilentiæ non sedit, &c.* Mirabilis ordo, cælestis revera dispositio, ut ab ipso nobis psalmorum proveniret initium, quem salutarem januam constat esse cælorum.

Psal. 115. 11.
Job. 14. 4.
Isai. 64. 6.
1. Petri. 2. 22.
Joan. 14. 30.
Psal. 1. 1.

Quapropter intrare cum summo gaudio festinemus, ubi patentem januam, ipsum Advocatum nostrum esse cognoscimus, sicut ait Apostolus: *Non enim habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris;* & paulo post: *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ ejus, ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno.* Nunc claves psalmorum reserabiles apponamus, ut præstante Domino, Regis nostri palatia introire mereamur. Et ideò, sicut præfati sumus, divisio facienda est, quæ si rectè adhibeatur, ita illustrem & perspicuam nobis efficit dictionem, ut priusquam legatur orationis textus, antè nobis ejus relucere possit intentio.

Hebr. 4. 15. 16.

Divisio Psalmi.

UNiversus textus psalmi hujus, Propheta referente narratur. In prima parte vitam sanctæ Incarnationis exponit: quoniam si ad majestatem Christi solam velis referre quæ de eo dicuntur nequeunt convenire. Secunda vero peccatorum nequitias in futuro judicio debitas recipere commemorat ultiones; ut præmissa gratiùs possemus accipere, cujus videbantur subsequentia formidari. Respice quoque intentionem ejus, quam constat maximè perquirendam. Ideo in principiis beatitudo

a MSS. Aud. Bec. & Fisc. *& de confitentibus, qui.*

b MSS. Aud. Bec. & Fisc. *& in me non habet quicquam.*

Domini Salvatoris edicitur, ut humano generi vitalia exempla præstentur; quatenus sicut nobis homo terrenus contulit mortem, ita cælestis veniens daret salutem. In principiis enim fuit durissima conditio decepto: sed post advenit homini gloriosa redemptio. Primò illata est ignominiosa captivitas: deinde secura est votiva libertas. Expulsus homo de paradiso: sed receptus est in cælum. Perdidit in terra beatitudinem: sed Angelos merebitur habere consortes. Luctus ex diabolo, gaudiū provenit ex Christo.

Rom. 5. 19. Unde & Apostolus dicit: *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita & per unius obedientiā justi constituentur multi.*

In ipso itaque capite psalmi hujus, definitio beati viri tanquam pulcherrimum nobis gloriosi regis diadema resplendet. Oratio brevis & lucida, quæ rem propositam diversis modis quid sit ostendit. Sed hoc principium duas species definitionum evidenter complectitur. In prioribus quippe versibus duobus qui dicunt: *Non abiit*, *non stetit*, *non sedit*, octava species definitionis est, quæ Græcè dicitur κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latinè per privantiam contrarii. Ait enim quid non faciat, sicut & in quinto psalmo dicturus est: *Quoniam non volens Deus iniquitatem tu es.* In tertio autem versu qui dicit: *Sed in lege Domini voluntas ejus: & in lege ejus meditabitur die ac nocte*; secunda est species definitionis quæ Græcè ἐννοηματική dicitur, Latinè notio nuncupatur. Hæc non dicit quid sit, sed per hoc quod agit, res illa quam quærimus nobis specialiter indicatur; sicut & in septuagesimo primo psalmo dicturus est: *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus.*

Quæ sit octava species definitionis.

Psal. 5. 5.

Quæ sit secunda species definitionis.

Psal. 71. 18.

Unde oriatur definitio.

Memento autem quod omnis definitio aut ex materia nascitur, quod est corpus: aut ex specie quod est qualitas: aut certè de utroque, sicut est homo, mirabili ordine prolata disponens. Nam si prius posuisset quod erat, necessarium non fuerat dixisse quod non erat. Hoc imitatus converso ordine Geometricus fecit Euclides dicens: Linea est longitudo sine latitudine. Prius enim dixit quod est, & subjunxit postea quod non est; sicut facere consueverunt qui priorum dicta aliqua diversitate commutant, ut se in eis mentiantur auctores. Nunc ad perscrutanda verba veniamus: quoniam in interioribus eorum quasi in quibusdam nucleis fructus dulcissimus invenitur.

Lib. 1. Elementor. in initio.

Expositio Psalmi.

Vers. 1. BEatus vir. Nimis pulchrum commodumque principium; ut quoniam erat Spiritus sanctus humani generis imbecilla moniturus, à beatitudine sumere videretur initium; ut hac spe trepidantium animos invitaret, ne se mortalium fragilia corda subducerent. Quis enim ad quælibet ardua non incitetur, ubi felix beatitudo prædicitur? *Beatus* ergo *vir* dicitur, sicut nobis Majorum tradit auctoritas, quasi bene aptus, cui omnia desiderata succedunt. Sed hunc duobus modis dici in centesimo quadragesimo tertio psalmo Propheta commemorat ponens: *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt*; iterumque subjungit: *Beatus populus cujus est Dominus Deus ejus.* Quapropter sæculi beatus est, qui ut putat, summâ securitate suffultus, in continuata lætitia & mundanis copiis perseverat. Isti autem beato, qui à proposito suo nullâ contrarietate removetur, virum subjunxit egregiè: *Vir* enim vocatur à viribus, qui nescit tolerando deficere, aut in prosperis aliqua se elatione jactare; sed animo stabili defixus, & cælestium rerum contemplatione firmatus, manet semper impavidus. Hoc etiam veriloquium appellavere Majores. Etymologia enim est oratio brevis, per certas assonationes ostendens ex quo nomine id quod quæritur, venerit nomen. Nec dubites, quod virum appellat Dominum Salvatorem, de quo & Zacharias Propheta dicit: *Ecce vir oriens est nomen ejus.* Sed memento quod ubicumque sic ponitur, assumpta ejus humanitas indicatur; *Vir* enim sexus est carnis, qui in divinitate nullatenus invenitur. Sed quoniam natura humanitatis à Domino fuerat pro nostra redemptione sumenda, competenter posuit *virum*; ut utriusque naturæ una crederetur esse persona.

Quare psalmi a beatitudine incipiunt.

Beatus quasi benè aptus.

Beatus duobus modis dicitur.

Psal. 143. 15.

Vir à viribus dicitur.

Quid sit Etymologia.

Zach. 6. 12.

Qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Posito igitur beato viro, id est Domino Christo, ab illâ dispensatione, quâ passus est, utile fuerat, ut eum per actus suos consequenter exponeret; alioquin minùs docet, quod fuerit in explicata propositione derelictum. Tribus itaque modis provenire humanos constat errores, cogitatione, facto, & dicto, quos hic per ordinem abnegat dicens: *Non abiit in consilio impiorum.* Primum detestabiles denegat cogitationes quas sibi familiariter vendicat genus humanum, quas Dominus Christus omnino non habuit. Et ne extraneis utamur exemplis, hoc debere intelligi de Domino Salvatore tricesimus nonus psalmus absolutè testatur dicens; *Tunc dixi ecce venio, in capite libri scriptum est de me. Abiit* enim significat quod à viâ rectâ discedens, in calles labitur tortuosos. *Deinde* actus vitiosæ conversationis excludit dicendo: *Et in via peccatorum non stetit*; utique quia venit in mundum, qui est *via peccatorum*: sed ibi non *stetit*, quoniam ejus vitia immaculatâ conversatione transivit. Ponendo autem *viam peccatorum* latam vult intelligi: quoniam angustam constat esse justorum. Tertio loco subjunxit: *Et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Ad doctrinas hoc videtur abominabiles pertinere, quæ pestilentis dogmatis venena disseminant. Hæc meritò negantur in Christo, qui totius mundi vulnera a medicabili prædicatione salvavit. Quidam vero hunc locum tali distinctione complexus est, impium dicens eum, qui peccat in Deum: peccatorem vero qui in semetipsum delinquit; pestilentem scilicet, qui proximum suum depopulatur, opprimit atque lædit. Sed quodvis horum recipias, nihil tale in Domino fuisse cognoscis. *Cathedra* est enim exaliquâ materiâ composita forma sedibilis, quæ nos curvatos molliter à dorso suscipit, suoque gremio demissos velut habilis theca complectitur. Hæc propriè doctoribus datur, sicut ait in Evangelio: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi.* Sic etiam judicum tribunal, & solium Regum proprium esse memoramus. Con-

Tribus modis errores proveniunt hominibus, sed nequaquam Christo.

Psal. 39. 8.

Quis sit impius, peccator, & pestilens.

Quid sit Cathedra.

Matth. 23. 2.

a Edit. Mediolanensi.

Quomodo Adam peccavit.

siderandus est etiam hic ordo dictorum, quemadmodum contra Adam totus aptetur: *abiit* cùm recessit à præcepto Domini: *stetit*, cum delectatus est peccato, quando acquisiturum se scientiam boni & mali, deceptus arbiter æstimavit; *Cathedram* verò *pestilentiæ sedit*, cùm posteris perniciosæ doctrinæ exempla dereliquit. Et nota quam pulchrè singula verba rebus singulis dedit; idest *abiit*, *stetit*, & *sedit*. Quæ figura dicitur Hypozeuxis, quando diversa verba singulis apta clausulis apponuntur. Quapropter generalis complexio peccatorum meritò in Domino Salvatore denegata est: sicut ipsa veritas in Evangelio dicit, *Ecce veniet princeps mundi hujus, & in me non inveniet quicquam.*

Quid sit hypozeuxis. — *Joan. 14. 30.*

℣. 2. *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus.* Non magna gloria fuerat declinasse vitiosa, nisi & diceret omninò laudanda; sicut & alibi docet, *Declina à malo, & fac bonum.* Lex ergo Domini est in declinandis peccatis sancta præceptio, quam in monte Sinâ Moysen accepisse manifestum est: in quà totâ mentis intentione ille verè fuit, qui peccata non habuit; nos enim etsi ad momentum legis præcepta cogitamus, delicti tamen tempore voluntas nostra in lege non permanet. Voluntas enim decenter est posita, ut constantiam continuæ meditationis ostenderet, quæ dum perseveranter assumitur, laboris tædia nesciuntur. Sed ne ipsam voluntatem putares otiosam, sequitur operationis effectus: quia sancto proposito non sufficiebat tantum bona velle, nisi etiam desiderium suum continuo pioque labore satiaret. Hic potest syllogismus categoricus inveniri, quem prætermittere non debemus: ne qui intellectus est primus, incompetenter videatur esse præteritus. Cujus definitionem, partesque dicemus, ut rudibus earum rerum nihil remanere possit ambiguum. Categoricus itaque syllogismus est, quem Dialectici summa laude concelebrant: Oratio in qua positis quibusdam, alia quædam ex necessitate veniunt per ea, quæ posita sunt. Iste ex duabus propositionibus & conclusione formatur, sicut hic constat effectum. Cujus prima propositio est: Beatus vir cujus voluntas in lege Domini est. Secunda propositio: nullus cujus voluntas in lege Domini est, abiit in consilio impiorum. Provenit expectata conclusio: Nullus igitur beatus vir abiit in consilio impiorum. Hoc quidem in diversis locis diligens tibi perscrutator invenies, quod nos rariùs ponendum esse perspeximus: quoniam nobis ex diversis atque disciplinis, cum expositione proposita multa dicenda sunt.

Psal. 36. 27. — *Quid sit lex Domini.* — *Quid sit Categoricus syllogismus.*

Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Intendendum quod secundò dicit: *In lege*, non sub lege: quia in lege fuit, qui peccata contempsit. Reliqui autem mortales meritò sub lege sunt, qui delictis onerantibus inclinantur. Lex enim dicitur ex eo quod animos nostros liget, suisque teneat obnoxios constitutis. Verum ille legem non meditabatur litteris, sed sanctitate propositi; sicut in tricesimo nono psalmo dicturus est: *Ut faciam voluntatem tuam Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.* Sic de uno psalmo utrumque probatum est: quoniam & principium libri de ipso debet intelligi, & mandata Domini semper eum constat fuisse meditatum. In septuagesimo septimo quoque psalmo dicit: *Loquar propositiones ab initio*: sed cùm dicit, *Loquar, ab initio*, non vult personam suam alicubi fortasse præteriri; nos tamen diversorum Patrum auctoritatem secuti, & Ecclesiæ verba dedimus, & Prophetæ, & justissimos quosque homines, vel peccatores diximus loqui, quos suis locis evidenter ostendimus; ut varietas ipsa rerum oblectare possit auditum.

Christus in lege, non sub lege ut cæteri homines. — *Lex unde dicatur.* — *Quomodo Christus legem meditabatur.* — *Psal. 39. 9.* — *Psal. 77. 2.*

Die ac nocte. Hæc complexio continuum tempus ostendit; quod si ad litteram intendas, omninò non convenit, ut *die ac nocte* jugiter legem Domini aliquis aut legat aut prædicet; dum reficiendi tempus corporibus detur, & capiendi somni necessitas afferatur. Sed ille probatur legem continuè meditari, qui omnia secundum sanctitatem gerens, cælesti se in omnibus puritate tractavit. Hoc revera ipsi capiti Domino Christo certum est convenire; quamvis ad exemplum sanctitatis ejus, & membris quoque videatur esse præceptum: sicut dicit Apostolus, *Omnia quæcumque facitis in verbo aut facto, omnia in gloria Dei facite.* Est & alibi prædicata ista continuitas, sicut in centesimo decimo octavo psalmo legitur: *Testimonia tua doce me Domine, & mandata tua in corde meo semper exquiram.* Dies Pagani dixerunt à Numinibus suis, idest, à diis, à quibus eos etiam nominasse noscuntur. Nox autem dicta est, eo quod noceat aspectibus, sive actionibus nostris.

Quis dicatur legem continuè meditari. — *1. Cor. 10. 31.* — *Psal. 118.* — *Dies à diis suis Pagani dixerunt.* — *Nox unde dicta.*

℣. 3. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum.* Hinc jam prædicitur gloriosa nimis, singularisque felicitas; ut sicut actio miranda descripta est, ita & ejus prospera magnifica similitudine referantur. Benè, ut arbitror, *ligno* fructifero comparatus est Dominus Christus, propter crucem, quam pro hominum salute suscepit. Quæ meritò lignum vitæ dicitur, quando & ibi Dominus Christus, qui est vita nostra suspensus est, & latroni in eâdem confitenti dictum est, *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Denique & hodie omnis in eâ credens, æternæ vitæ dona consequitur. Sive, ut historia refert, lignum revera fuit in paradiso perennis vitæ, si detestabilis inobedientia non fuisset. Unde enim mors habuisset introitum, si Adam monstrasset devotionis affectum? Hinc sanctissimi Patres suavissima mella sudaverunt, dicentes: Dedit mandatum, ut inveniret arbitrium; fixit legem, ut faceret cautiorem. Sed ille improvidè secutus est hostem, [a] & infeliciter vitæ reliquit auctorem. Tunc lamentabili sorte deceptus, vitam perpetuam, quam possessurus erat amisit, & in mortem, quam non habebat incurrit. Sed ut ad conceptæ similitudinis instituta redeamus; quod dicit, *plantatum est*, idest, institutum est lignum crucis à Deo, quod semper in fide vireret, ac cresceret. Hoc schema Parabola dicitur, idest, genere dissimilium comparatio. Sic enim in subsequentibus & monti, & leoni, & vermi comparatus est Christus.

Christus ligno fructifero comparatur. — *Crux lignum vitæ dicitur.* — *Lucæ 23. 43.* — *Quid sit Parabola.*

Secus decursus aquarum. In comparationis gratia perseverat. Nam sicut terrestris aqua decurrens vita est lignorum virentium: sic aqua spiritalis signum crucis inundat, quæ salus esse fidelium cognoscitur animarum. Hæc ergo aqua

Aqua terrestris cum spiritali confertur.

[a] MSS. Aud. Bec. Fisc. *& felicem reliquit vitæ auctorem.*

Joan. 4. 10. est, de quâ in Evangelio dicitur: *Si scires quis est, qui a te aquam petit, petisses ab eo, ut daret tibi aquam vivam, &c.* Operæ pretium est quoque perpendere, quare dixerit: *Secus decursus aquarum;* scilicet ut nec nimia inundatio lignum læderet, nec iterum irrigatio procul constituta siccaret.

Quid sit fructum dare. ℣. 4. *Quod fructum suum dabit in tempore suo. Fructum dabit*, idest, Ecclesias constituet tempore competenti, hoc est, quando beatæ Incarnationis Sacramenta suscepit. O fructus ille mirabilis, qui humanum genus dulcissimâ credulitate satiavit. Unde non gustare peccare est; & potiùs genus est prævaricationis à cibis talibus abstinere. *Fructus* enim dicitur à fruendo. Et notandum quia, *dabit*, dixit, quod ad rationabilem sensum, & ad offerentis pertinet voluntatem. Nam licet & alia ligna erumpentes inferant fructus, hoc rectè dare dicitur, quia æterna præmia donare monstratur. (Fructus unde dicatur.)

℣. 5. *Et folium ejus non decidet.* Idest sermo ipsius nullo casu à veritate discedit: sed tanquam in arbore palmæ folia manentia sunt, ita & [a] ista infixa veritati certis promissionibus perseverant; sicut in Evangelio legitur, Matth. 24. 35 *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Et intuere Domini verba foliis arboris comparata; quia sicut illa fructus tegunt, sic promissiones suas & ista custodiunt. Hæ sunt aquæ spirituales, hæc folia salutaria, de quibus in Apocalypsi beatus Joannes dicit: *Et ostendit mihi flumen aquæ vivæ splendidum, tanquam crystallum, exiens de throno Dei & agni; in medio plateæ ejus, & ex utrâque parte fluminis, arborem vitæ, quæ facit fructum duodecies, singulis mensibus reddens fructum suum; & folia arboris illius sunt ad sanitatem gentium deputata.* (Domini verba foliis comparata. — Apoc. 22. 1. 2.)

Et omnia quæcumque faciet prosperabuntur. Aptissimè contra illud Adæ ponitur, cujus facta nobis adversa pepererunt. Nam sicut Dominus Christus dulcedinem salutis mundo præstitit: ita ille humano generi amaritudinem mortis inflixit. Tribus ergo modis hæc prædicationis forma constructa est, dicendo quid vitaverit, referendo quid egerit, tertio ad quem finem fructus ipse pervenerit. Sed hoc breviter, atque mediocriter positum est propter humilitatem humanitatis assumptæ. Cæterùm si magnificentiam ejus velis advertere; audi Apostolum dicentem: *Propter quod & Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen; ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* Et in Apocalypsi Joannis ita legitur: *Et vidi, & audivi vocem magnam Angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & seniorum: & erat numerus eorum dena millia denum millium, millia millium dicentium voce magnâ: dignus est agnus qui occisus est accipere virtutem, & divitias, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam & benedictionem. Et omnem creaturam, quæ est in cælo, & in terra, & sub terra, & in mari, & quæ sunt in eis, universos audivi dicentes: sedenti in throno, & agno, benedictio, & honor, & gloria, & potentia in sæcula sæculorum. Et quatuor animalia dicebant: Amen. Et seniores ceciderunt, & adoraverunt, &c.* Plena est rerum talium scriptura divina: quoniam sicut in assumpto corpore fuit humilitas, ita est post resurrectionem Domini Christi declarata majestas. Nunc ad reliqua veniamus. (Christi & Adæ comparatio. — Philip. 2. 9. — Apocal. 5. 11. 12. 13. 14.)

℣. 6. *Non sic impii non sic.* Venit ad secundam partem, ubi memorat quæ impii cum peccatoribus sustinebunt, ut eorum actus refugiatur, quorum pœna cognoscitur. Quod schema dicitur Paradigma: Schema autem est figura dictionis in ordine verborum cum decore composita. Est enim Paradigma narratio per exempla, hortans aliquem, aut deterrens. Invitavit autem cùm dixit: *Beatus vir*, & reliqua: deterruit autem cum ait: *Non sic impii non sic, &c.* Efficacissimum planè doctrinæ genus, & invitare prosperis, & terrere contrariis; sicut & Pater Augustinus in libris de Doctrinâ Christianâ memorat dicens: Debet igitur divinarum scripturarum tractator & doctor, defensor rectæ fidei, ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere. Quod institutionis genus & in decimo quarto, & in tricesimo sexto, & in centesimo decimo, & in centesimo decimo octavo psalmo potenter exequitur; ut distinctio sit in comminatione supplicii, magnitudo semper in præmiis. Dicit ergo: *non sic impii non sic*, quoniam non erit sic impiis, ut superiùs dixit. Et ut immobiliter crederes, firmitatem negationis iterando monstravit. Nam si locum eorum diligenter inquiras, audi Apocalypsim Joannis dicentem: *Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi illa bestia & pseudopropheta*, quod videlicet ad omnes pertinet impios, *cruciabuntur illic die ac nocte, in sæcula sæculorum.* (Quid sit schema. — Quid sit Paradigma. — Efficacissimum doctrinæ genus. — Lib. 4. cap. 4. — Apoc. 20. 9. 10.)

Sed tanquam pulvis, quem projicit ventus à facie terræ. Congrua nimis facta comparatio. *Pulvis* enim est resolutio terræ. Et quia homo terrenus, quando inflatur seductorio vento superbiæ, de soliditate terræ viventium, quasi pulvis abjicitur, quia suâ levitate ad firmamentum mandatorum se tenere non potuit, meritò pulvis dicitur, qui tanquam substantia tenuis vitiorum flatibus ventilatur. Sed hanc damnationem gravissimam non putemus ventorum ludibriis comparatam, quæ corpora facilè mobilia in auras æthereas ludivagâ compulsione transponunt. Hic enim facilitatem expulsionis vult ostendere, non acerbitatem discriminis levigare. *Facies* verò *terræ*, significat superficiem telluris, ubi revera potest pulvis tenuissimus insidere. Hanc Græci Epiphaniam vocant, quæ solam longitudinem, & latitudinem habet. Hæc colores suscipit diversâ qualitate distinctos: hæc probatur recipere figuras illas Geometricæ disciplinæ; in ea denique datur conspici, quicquid potest corporeis oculis intueri. (Quid sit pulvis. — Homo terrenus pulvis dicitur. — Quid facies terræ significet.)

℣. 7. *Ideo non resurgunt impii in judicio. Impii* sunt qui sanctam Trinitatem [a] crudelitate mentis nullatenus confitentur, nec veteris, aut novi Testamenti patere regulis acquiescunt: vel sicut dicit Apostolus: *Qui verbis confitentur Deum, factis autem negant*: Et hi *in judicio non resurgunt*, quia jam sua infidelitate damnati sunt; in Evangelio dicente Domino, *Qui autem non* (Qui sint impii dicendi. — Tit. 1. 16. — Joan. 3. 18.)

[a] MSS. Aud. Bec. & Fisc. ita & ista in fixa veritate.

[a] MSS. Aud. Bec. Fisc. credulitate.

credit in Filio, a jam condemnatus est. Nam si ad judicium resurgere, est pro suis factis quempiam reddere rationem: meritò illi dicuntur in judicium non resurgere, quos jam cognoscitur sententia divina damnasse. Omnes resurgere fides Catholica confitetur, sicut dicit Apostolus: *Omnes resurgemus sed non omnes immutabimur.* (1. Cor. 15. 51.) Resurget enim justus, ut judicet; peccator ut judicetur; impius, ut sine judicio puniatur.

Qui sint peccatores dicendi. *Neque peccatores in consilio justorum.* Peccatores sunt professione quidem Christiani, sed minoribus peccatis obnoxii, quibus Dominica datur oratio, ut se exuant à delictis: *Qui impii.* impii autem sunt, qui suum nescientes auctorem diversis sceleribus polluuntur, ut blasphemi, impœnitentes, cultores idolorum, & principalibus vitiis obligati. *Duo sunt genera peccantium.* Quapropter duo sunt genera peccantium: primum, quod nulla placabili satisfactione completa remanet in delictis; aliud est cui per gratiam confessionis peccata donantur; sicut legitur: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* (Psal. 31. 1.) In quo numero & sancti sunt, quia nullus sine peccato est; sicut beatus Joannes Apostolus dicit: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* (1. Joan. 1. 8.) Ergo de illo primo numero peccantium dicit; qui nullâ fuerunt digni miseratione salvari. Hi enim cum justis minimè judicabunt, quod Evangelicâ voce, solis fidelibus suis Dominus in præmium pollicetur. *In consilio* enim, in judicio dicit; quia omne rectum judicium in consilio est. *Consilium unde dicatur.* *Consilium* enim, dictum est à consulendo. Nam superiùs consilium impiorum abusivè positum est: quoniam & ipsi putant consulere, quamvis cognoscantur unamquamque rem noxia sibi machinatione tractare.

Quare Dominus dicatur viam justorum scire, & nescire iter impiorum. ℣. 8. *Quoniam novit Dominus viam justorum, & iter impiorum peribit.* Bonorum *viam* dixit *Dominum nosse*; *iter* autem *impiorum perire* confirmat: quasi Dominus utrumque non noverit. Sed allegoricè dictum est, ut hoc sciat Dominus, quod in beatudine permanebit: hoc nesciat quod peribit. Nam & ipse dicturus est in judicio suo peccatoribus: *Nescio vos.* (Math. 25. 12.) Quod si hoc ad litteram velis advertere, quomodo ignorare poterit, quos creavit? Sic & Adæ locutus est post peccatum: *Ubi es Adam?* (Genes. 3. 9.) Non quia Deus in paradiso cum esse non noverat, sed indignus divina cognitione, eo quod ceciderit increpatur. *Via justorum Dominus, & iter peccatorum diabolus.* *Et iter impiorum peribit.* Nam sicut beatorum via est Dominus, ita peccatorum iter diabolus esse cognoscitur: qui sine dubio peribit, quando cum sequacibus suis æternâ pœnâ damnabitur. *Unde via dicitur, unde iter.* *Via* enim dicitur, quod per eam unusquisque transeuntium viatur. *Iter* quasi iterum actus, quod agendo iteratur. Quod tamen utrumque pro locorum qualitatibus reperis esse variatum; nam & viam peccatorum superius dixit; & iter in bono positum est, sicut in alio psalmo ait: *Et illic iter est, in quo ostendam illi salutare Dei.* (Psal. 49. 23.) Item Isaias Propheta dicit: *Principium Sion dabo, & Ierusalem consolabor in itinere.* (Isai. 41. 27.) Nunc ad conclusionis quoddam speculum veniamus, ut nobis totius psalmi pulcherrima facies elucescat.

a MSS. Aud. Bec. & Fisc. *jam judicatus est.*

Conclusio Psalmi.

TOtus hic psalmus ad moralem pertinet disciplinam, de quo & bonus imbuitur, & peccatorum mens scelerata terretur. Nec vacat quod Dominus Christus est positus in principio numerorum. *Unitatis perfectiones enumerantur.* Unitas quippe specialis, simplex, atque perfecta est, nullius indiga, in seipsa perenniter manens: à quo fonte multitudo numerorum sic egreditur, ut ad eam semper, quamvis multiplicata revocetur: sine quâ supputatio nec inchoare quicquam prævalet, nec prodire. Meritò ergo in hoc initio calculi ponitur Christus: quia sicut dicit Apostolus: *Ex ipso enim, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.* (Rom. 11. 36.) Hanc Trinitatem Græci Monadem vocant. Nam si incorporalis & immutabilis est substantia, intelligitur Deus: si incorporalis & mutabilis, intelligitur anima: si vero & corporalis & mutabilis, intelligitur corpus. Ista ergo Monas tali complexione, sicut dictum est, ab Arithmeticis explicatur. *Monas non potest numerus dici.* Memento autem quod Monas licet fons atque initium numeri esse videatur: ipsa tamen non potest numerus dici. Quicquid enim ab uno plus est, jam fit numerabile, sicut ait Nicomachus. *Quid sit numerus.* Numerus enim est unitatis collectio: vel quantitatis acervus ex unitatibus profusus. Hoc enim quod dicimus nominis quoque ipsius declaratur indicio. Numerus quippe à numerositate vocatus est. *Arithmetica non est negligenda.* Quæ disciplina nec à Patribus nostris præcipitur negligenda; est enim verax & immutabilis, & per omnes creaturas pro modulo suæ quantitatis effusa. Legitur enim in Salomone: *Omnia in mensura, numero, & pondere*, Deum fecisse. (Sap. 11. 21.) *Quomodo psalmi ad Christum referuntur.* Illud etiam arbitror intuendum, quod mirabili dispositione consequentia cuncta conscendant. In primo siquidem psalmo Domini Christi carnalis vita describitur: deinde omnipotens natura Deitatis ejus subtiliter indicatur: Tertiò multiplicatos dicit populos, qui eum nitebantur extinguere: deinde septem pœnitentium psalmi fidelium corda purificant: posteà parabolis, & tropicis allusionibus subsequens drama decurritur, & per allegoricas similitudines penè omnia referuntur ad Salvatorem Dominum; quod suis locis commonere curabimus. Post hæc laudes Christi Domini mirabili varietate Propheta concelebrans, usque ad finem non desinit ejus præconia sanctitatis edicere. Sic igitur universa de ipso prolata noscuntur, cujus hæc causâ suscepta sunt.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM secundum.

Psalmus David.

Cur 2. psalmus in scriptura vocetur primus. QUamvis in quibusdam codicibus nec iste psalmus habere titulum comprobetur; propter quod in Actibus Apostolorum legitur, sicut in primo psalmo dictum est: *Quare fremuerunt gentes*, &c: tamen si diligenter intendas, non videtur esse contrarium. Dicitur enim in primo psalmo positum, sed qui per inscriptionem tituli primus habendus est; est enim ipse

atque idem secundus in ordine, primus in titulo. Quo exemplo quàm plurima dicta sunt, quæ cum sibi ad litteram discrepent, diligentius inquisita, unum esse monstrantur; ut est de Concordia Evangeliorum campus ille latissimus. Quapropter Ecclesiarum cunctarum probabili usu receptum est; ut hinc magis incipiat exordium titulorum, quando inchoat ab increpatione Judæorum. Et ideo consequens fuit habere causam titulum suum, quoniam à priore textu noscitur segregata. Sed quoniam dictum est quare titulum receperit ista divisio: nunc de verbis ipsius, præstante Domino, disseramus.

Quid sit psalmus.

Psalmus est hymnus alicujus metri lege compositus, qui ad similitudinem prædicti organi supernam nobis cognoscitur indicare virtutem. David autem quamvis conditor hujus universi operis inspiratione divina esse videatur: certis tamen locis congruenter apponitur. Sed quoniam interpretatio nominum, quemadmodum præfati sumus, res nobis secretiores indicare monstratur; sicut interpretes Hebræorum nominum tradere maluerũt.

Quid significet David.

David significat manu fortis, sive desiderabilis, quod nulli potest aptiùs convenire, quam omnipotenti Christo, qui est veraciter fortissimus, & summo desiderio requirendus.

Per Davidem intelligendus est Christus.

Quapropter David hic intelligendus est Dominus Christus, de cujus passione loquitur Propheta: & ipse Dominus sua verba dicturus est; quod in subsequentibus psalmis crebertimè reperitur, ut in appellatione David, Dominus possit Christus intelligi. Et ne per hæreticas contentiones Christiani animus fluctuet, quem oportet omnia veraciter, fixeque credere, nominis ipsius definitionem auctoritate Patrum brevi satisfactione concludimus.

Tract. 78. in Joan.

In Christo duæ sunt substantiæ.

Audiamus ergo beatum ac doctissimum Augustinum in Evangelistæ Joannis expositione dicentem: Agnoscamus geminam substantiam Christi, divinam scilicet, quâ æqualis est Patri, humanam quâ major est Pater; utrumque autem simul, non duo, sed unus est Christus, ne sit quaternitas non Trinitas Deus; ac per hoc Christus est Deus, anima rationalis, & caro. Quâ veritate recognita, competenter mortiferos vitamus errores.

Divisio psalmi.

QUatuor membris psalmi hujus species decora formata est. In primo loquitur Propheta de Judæis propter passionem Christi. Secundo verba sunt dementium Judæorum. Tertio dicta sunt Domini Salvatoris de omnipotenti regno, & de inenarrabili generatione suâ, quantùm potest parvitas humana recipere. Quarto Propheta loquitur commonens populos, ut ad fidem Christianam, agnitâ Domini Majestate conveniant: scientes de viâ justâ se esse perituros, nisi apprehenderint religionis Catholicæ verissimam disciplinam; quod etiam aliorum Prophetarum crebertimo sermone narratur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. QUare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Hæc figura Græcè dicitur Erotema, Latinè Interrogatio; quæ multis quidem modis fit: sed ut de his pauca ponantur;

Multis modis fit interrogatio.

interrogamus quando aliquid scire volumus, quod nesciebamus, ut est illud in futuro psalmo. *Quot sunt dies servi tui, quando facies de persequentibus me judicium.* *Psal. 118. 84.* Interrogamus etiam quæ certè novimus, ut est illud: *Numquid est in idolis gentium qui pluat, aut cæli dabunt pluviam nisi tu volueris?* *Jerem. 14. 22.* Est quoque interrogatio arguendi, sicut hic posita est; corripit enim populos Propheta, cur *fremuerint* contra Dominum Salvatorem, cum causas iracundiæ non haberent.

Fremitus ferarum est ac furentium.

Fremitus enim propriè ferarum est, qui justè furentibus datus est, quando ratione postpositâ, belluino furore succensi sunt. Et quoniam nobis frequenter figuræ ponendæ sunt, oportet in ipsis primordiis ejus rei definitionem dare, ut cùm nominata fuerit, valeat evidenter agnosci.

Quid sit figura.

Figura est, sicut nomine ipso datur intelligi, quædam conformatio dictionis à communione remota, quæ interioribus oculis velut aliquid vultuosum semper offertur, quam traditione Majorum ostentationem, & habitum possumus nuncupare. Has etiam Pater Augustinus pulcherrimè inter locutionum modos annumerat. Nec illud nos moveat, cùm apud Judæos ageretur; cur pluraliter Gentes & populi positi esse videantur: legitur enim in Actibus Apostolorum: *Convenerunt enim verè in hac civitate adversus sanctum Filium tuum, quem unxisti, Herodes & Pilatus cum nationibus & populis Israel.* *Actor. 4. 27.* *Meditati sunt* quoque *inania*, quia scripturas divinas sine fructu intelligentiæ frequenter iterabant.

Judæi Messiam non venisse, sed venturum credunt.

Prophetatum est enim in innumeris locis de Domino Salvatore, Messiam esse venturum, quem illi maximo errore decepti non venisse, sed adhuc venturum esse confidunt. Meritò ergo *inania meditabantur*, qui ejus adventum fructuosum nequaquam intelligere potuerunt.

℣. 2. *Astiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus.* *Astiterunt*, non præsentiam significat, sed voluntatem. Nam passionem Domini constat coram regibus omnimodo non fuisse.

Duo Herodes Christum persecuti sunt.

Reges autem *terræ* Herodem vult intelligi, qui persequendo Dominum necavit Infantes: alterum vero Herodem nepotem ejus, qui Pontio Pilato in Salvatoris nece consensit. Meritò ergò *astitisse* dicti sunt: qui sacrilegis mentibus consentientes in uno scelere convenerunt. Principes autem de Pharisæis dicit. Sermo enim iste interdum reges, interdum significat priores.

Princeps unde dictus.

Princeps enim dictus est quasi prima capiens. *Convenerunt in unum*, in unam voluntatem, non in unum conventum: Nam diversis conciliabulis hoc scelus leguntur fuisse machinati. Sed ut intelligeres injuriam Filii Patrem posse respicere, utrumque posuit: *adversus Dominum*, idest Patrem; *& adversus Christum ejus*, hoc est, Filium; sicut ipse in Evangelio dicit: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.* *Joan. 5. 23.*

℣. 3. *Disrumpamus vincula eorum.* Verba sunt ista dementium Judæorum. Dicebant *vincula*, quæ potiùs peccata solvebant. Sic enim putaverunt se *vincula* ista *disrumpere*: si in Præceptorem legis, & Apostolos ipsius scelesta voluntate

luntate prosilirent. *Eorum* namque ad Christum pertinet, & ad Apostolos ejus, qui sub numero plurali, Domini regula probabantur astringi.

Judæi jumentis insipientibus comparati.

Et projiciamus à nobis jugum ipsorum. In jumentorum insipientium digna sibi comparatione manserunt, qui non projiciunt jugum, nisi prius ejus vincula disruperint, in totum vanissima voluntate decepti. Nam cùm *jugum* Domini Salvatoris *sit suave; & onus ejus leve*, dominationem ejus gravissimam putaverunt. Ita quod eos continere ac regere poterat, hoc infeliciter abjicere festinabant.

Matth. 11. 30.

Qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos. Cœlos hìc viros sanctos significat, sicut & ipse alibi dicturus est: *Cœli enarrant gloriam Dei*, quos aptissimè commemorandos elegit, ut amplius impiorum elationem malitiamque confunderet. *Irridebit & subsannabit*, & his similia, ex nostro usu accipienda sunt. Cæterùm Dominus nec splene ridet, nec vultu subsannat: sed virtute sua spiritualiter peragit, quæcumque disponit. Hæc figura Græcè dicitur Metonymia, Latinè transnominatio, quoties intellectum rei diversis modis, verbis alienis ac translatitiis indicamus. Justè igitur Propheta Judæorum perfidiam asserit irridendam, qui falsos testes contra veritatem adducere tentaverunt, qui Dominum gloriæ crucifigere maluerunt, qui resurrecturi omnipotentis Christi stultè sepulchri receptacula signaverunt. Tantæ siquidem scelerum moles, contra potentiam Domini dementer atque inaniter probantur assumptæ.

Cœli viros sanctos significant. *Psalm. 18. 2.* *Quomodo Deus dicitur ridere.* *Quid sit Metonymia.*

℣. 5. *Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos.* Sed ne irrideos tantum impios putaremus, nunc eos graviter commemorat arguendos. Ira verò & furor similia sunt verba præcedentibus. Nam Deus & cùm tranquillitate judicat, & servata pietate conturbat: non in malos motu aliquo surgente candescens, sed ab eis suæ gratiæ momenta suspendens. Ira ergò Dei vocatur retributio peccatorum; nam motus Divinitas beata non patitur, quæ semper eadem, æterna, atque immobilis perseverat. Sed ista conversio humanæ convenit fragilitati, ut de læto quis tristis, de placato iracundus, de benevolo reddatur offensus. *Tunc loquetur*, illud tempus significat, cùm judicare venerit mundum. Meritò ergo ira & furor dicitur, quando omnia peccatoribus obstinatis, suis meritis apta redduntur.

Ira Dei vocatur retributio peccatorum.

℣. 6. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.* Hactenus ex sua personâ Propheta locutus est; nunc per figuram, quæ Græcè dicitur Exallage, Latinè permutatio, verba refert Domini Salvatoris, qui se Regem à Patre constitutum esse testatur. Quod etiam scriptum est de ipso in titulo passionis: *Rex Judæorum.* Hoc nec Pilatus deleri passus est, qui eum Judæis cruci tradidit affigendum. Hoc etiam Magi inquirendo professi sunt: *Ubi est qui natus est Rex Judæorum.* Sequitur *super Sion montem sanctum ejus.* Nomen enim istud multarum quidem rerum absolutè fœcundum est. Modò enim significat Ecclesiam, modò ipsum Dominum Salvatorem, modò Jerusalem futuram. Et quia verbum hoc frequenter iterandum est, convenit magis, ut per loca singula congruis satisfactionibus explicetur. *Sion* hic Ecclesiam debemus accipere, quam montem appellat propter eminentiam honoris, & firmitatem fidei. Sion enim Hebræa lingua dicitur specula, quæ competenter aptatur Ecclesiæ; quoniam ad futuras spes sufficienter instructa, promissiones Domini mentis providentia contuetur; nec tantum præsentibus, quantum futuris beneficiis gloriatur. Meritò ergo *Sion* Ecclesia dicitur, quia speculatio ejus in illâ contemplativâ virtute defigitur. Super eam revera Christus est *Rex*, quoniam ab ipso regitur atque disponitur.

Quid sit Exallage. *Christus Rex à Patre constitutus.* *Joan. 19. 19.* *Matth. 2. 2.* *Sion multa significat.* *Sion Ecclesia dicitur.*

Prædicans præceptum Domini. Quod fecit Evangelium docens, ut prædicationem Prophetarum suâ manifestatione compleret.

℣. 7. *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Dominum significat Patrem, sed & ipse quoque Dominus est; sicut in centesimo nono psalmo dicturus est: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Intendamus autem quod posuit: *Dixit ad me, Filius meus es tu;* quod etiam ei dicturus erat post baptismum: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui.* Et ut Christum unam personam, idest, Verbum carnem factum esse sentires, adjecit: *Ego hodie genui te.* Hoc jam nihil habet commune cum cæteris, sed totum est Unigeniti Filii proprium, quod ipsum designare atque inculcare rerum potuisset auctorem. Dicendo enim, *hodie*, coæternitatem suæ majestatis ostendit. *Hodie* enim apud Deum nullo initio incipit, nullo fine concluditur. Non est enim ibi, fuit; neque, erit; sed semper manet, semper est; & quicquid dixeris, ille *hodie* est, sicut in Exodo Moysi præcepit, ut de ipso diceret: *Vade, inquit, & dic filiis Israël. Ego sum qui sum; & qui est misit me ad vos.* Quapropter æternitatem suam voluit appellatione præsentis temporis indicari. Præsens enim tempus, quod ait, *hodie*, pro perpetuitate poni, scripturarum divinarum proprium esse cognoscitur. *Genui te*, nativitatem illam significat, de qua Isaïas dicit: *Generationem autem ejus quis enarrabit?* Lumen ex lumine, omnipotens de omnipotente, Deus verus de Deo vero: *Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia;* De quo ad Hebræos scribens, ait Apostolus: *Splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus, gerens quoque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis: tantò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hereditavit. Cui enim Angelorum dixit aliquando: Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Et cætera, quæ de magnificentia Domini Christi textus ille proloquitur. Quapropter cessent vaniloquæ disputationes, & Arriani dogmatis perfidia conquiescat. Hoc fides Catholica, hoc sanitas mentis intelligit, ut Unigenitus Filius à Patre, nec naturâ, nec tempore debeat, nec potestate separari. Operæ quoque pretium est perpendere, quemadmodum in his duobus versibus per verba Patris hominibus voluerit declarare quod est. Non enim poterat substantialiter per genus & differentias ad ejus proprium pervenire, quod magis creaturis, quam Creatori videtur posse congruere. Nam quemadmodum supra ejus naturam genus aliquod prævalet reperiri; cùm ipsum rerum omnium constet

Pater Dominus est, sicut & Filius. *Psal. 109. 1.* *Matth. 3. 17.* *In Christo una est tantùm persona.* *Æternitas Filii Dei explicatur.* *Exod. 3. 14.* *Hodie, in scripturis pro perpetuitate ponitur.* *Isai. 53. 8.* *Rom. 11. 36.* *Hebr. 1. 3. 4. 5.* *Quid fides doceat de Filio Dei.* *Deus non potest substantialiter per genus & differentias definiri.*

esse auctorem? Quapropter dissimilis est ista definitio illi definitioni, quæ substantialis vocatur, quæ per habitas differentias descendit ad proprium. Substantialis enim ista dici non potest; quoniam quid sit Dei substantia nullatenus prævalet comprehendi. Potest tamen, sicut quibusdam visum est, definiri taliter Deus: Deus est substantia incorporea, simplex, & incommutabilis. Nunc membra definitionis istius minutissimè perquiramus. Dicit enim primùm: *Ego autem constitutus sum rex ab eo.* Sed & reges terrarum constituuntur à Domino. Addidit, *Super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini.* Electi sunt & Prophetæ, Ecclesiæ prædicatores. Sequitur: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu;* dictus est & filius, Israël; sicut in Exodo Pharaoni dicitur: *Dixi tibi, dimitte primogenitum filium meum Israël, & noluisti.* Non est ergo, quod personam Unigeniti Filii adhuc evidenter designare potuisset. Additum est autem: *Ego hodie genui te,* quod nulli alteri probatur edictum: sed solus ille sine tempore genitus est, per quem creata constant universa. Sic istam veriloquam pulcherrimamque definitionem, ad scholas suas traxit doctrina sæcularis, dicens eam substantialem, supra quam genus poterat inveniri.

Quomodo Deus à quibusdam definiatur.

Exod. 4. 23.

Quid sit definitio substantialis.

℣. 8. *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam.* Hoc per habitum dicitur, formamque servilem, ex eo quod Filius est Virginis. Quicquid enim in tempore accepit Christus, secundum hominem ea quæ non habebat acquirit. Hic enim jubetur, ut petat secundum naturam inferiorem, & accepta possideat; nam secundum potentiam Verbi, indifferenter omnia quæ habet Pater, habet & Filius; nec illi necesse est petere, quæ simul cognoscitur possidere. *Gentes* autem significat nationes toto orbe divisas, *a* quas distinctas atque separatas sanguis amplectitur. Gens enim à genere vocitatur. Sequitur; *Hereditatem tuam.* Cum dicit, *tuam,* naturam illam in Christo perfectæ Deitatis ostendit. Nam hoc ipsum quod ait, *tuam,* Incarnationem Verbi esse demonstrat, ut nihil intelligatur esse divisum, quando unâ majestate omnia possidentur; sicut ipse in Evangelio dicit: *Omnia quæ Pater habet, mea sunt, & omnia Patris mea sunt.* Hereditas vero ab hero dicta est, idest, domino, quod in ea potestate libera dominetur.

Quicquid Christus in tempore accepit, secundum hominem illud acquisivit.

Gens à genere dicta.

Joan. 16. 15.

Hereditas ab hero.

Et possessionem tuam terminos terræ. Hìc manifestatur universas gentes in Christi nomine credituras, per quem mundus, explosis superstitionibus, reconciliatus est Deo. Nam cùm & hìc dicit, *possessionem tuam,* natura humanitatis accepit, quod semper divina possedit: Majestati enim ipsius dari non poterat, quod habebat. Terminus autem dictus est, ut quidam voluerunt quod lapis ipse à tribus pedibus aliquid minus habet. Sed *terminos terræ* non otiosè æstimo transeundum. *Termini* enim *terræ* sunt, qui tellurem cingunt atque concludunt, ut non solum arida, verum etiam totius aëris circumjecta substantia, & omnium creaturarum significaretur integritas; sicut & ipse in Evangelio sub brevitate conclusit, dicens: *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra;* & Apostolus: *ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum.*

Unde terminus dictus.

Qui sint termini terræ.

Matth. 28. 18

Philip. 2. 10.

℣. 9. *Reges eos in virga ferrea.* Modò regni ejus consuetudo describitur: quoniam si ad litteram intendatur, parvæ utilitatis est confringenda atque imminuenda percipere. Sed respice primum quod dicit: *Reges eos,* ut potestatem tyrannicæ dominationis auferret. Illi enim reguntur, qui ad salutis dona perveniunt. *Virga* verò potestas regalis significatur, quâ peccatoribus correctionis suæ vindicta promittitur. *Ferrea,* non quia Deus ad ultionem utitur virgâ metallica: sed duritia ferri, rigori æquitatis decenter aptata est. Ipsa *virga* est, de quâ in quadragesimo quarto psalmo dicturus est: *Virga recta est, virga regni tui:* Sed quid cum ista virga faciat, subsequenter explanat. Hæc *virga* est, quæ confringit ad vitam: hoc baculum, quod continet imbecilles: hoc sceptrum, quod de mortuis vivos facit. *Virga* enim usu humano dicta est, quod vi suâ regat, & vergere non sinat innitentes.

Quid significet Virga.

Psal. 44. 7. MSS. A. B. F. æquitatis.

Virga cur ita dicatur.

Et tanquam vas figuli confringes eos. Idest per conversionis studium conteres in eis terrenas cupiditates, & veteris hominis cœno similem vitam. Et respice in ipsis comparationibus, singulis verbis rerum causas decenter expressas. Potestatem Domini dixit *Virgam ferream;* superbos populos *vas figuli,* quod mox ut percussum fuerit, in partes minutissimas dissipatur. Benè ergo peccator vasi luteo comparatur, ut & confractio ejus facilis, & vita lutea monstraretur. Sed tunc in melius reformatur, quando in spiritualem hominem, divinâ gratiâ suffragante, perducitur.

Peccator vasi luteo comparatur.

℣. 10. *Et nunc reges intelligite.* Venit ad tertium membrum, in quo jam Propheta commonet, ut Sacramentis terribilibus patefactis, humanum genus humiliter obediat Creatori. Ubi oritur pulcherrimum Deliberativum dicendi genus. Nam cùm tali Sacramento vulgato obstupefacta fuerint corda mortalium, saluberrimus ac necessarius suasor accedit, ut cum timore ac tremore vero Domino serviatur: ostendens ab utili & honesto, id quod in deliberationibus plurimùm valet, expedire quæ dicta sunt. Utile est enim, *Nequando irascatur Dominus, & pereatis de viâ justâ.* Honestum, *Beati omnes qui confidunt in eo.* Sic Deliberativum dicendi genus perfecta disceptatione completum est. Nunc ad exponenda verba redeamus. *Reges,* dominatores debemus advertere vitiorum, qui hæc & intelligere possint, & implere, Domino præstante, prævaleant. Neque enim semper purpuratos Reges adverti necesse est. Dicuntur Reges & quibus privata conditio est, sicut ait Apostolus: *Iam sine nobis regnatis, & utinam regnaretis, ut & nos vobiscum a regnemus.*

Dominatores vitiorum reges sunt.

1. Cor. 4. 8.

Erudimini qui judicatis terram. Erudire, docere est; nam & ipsum nomen significat apprehensam scientiam: rudis enim dicitur novus. Eruditus, quasi * à rude sublatus, idest, ab ignorantiâ divisus, & in doctrinæ finibus collocatus. Quod illis benè dicitur, qui jam carnalia delicta domuerunt; ipsi enim bene judicant terram, quando repressis vitiis, corporibus suis, favente Domino, præcepta legis im-

Eruditus unde dicatur.

* Ed. à rure.

a MSS. *quas distinctas atque separatus sanguis amplectitur.*

a MSS. A. B. F. *regnare possimus.*

Terra unde dicatur. ponunt. Terra autem dicta est à terendo, quod commeantium gressibus atteratur.

℣. 11. *Servite Domino in timore.* Brevis & plena commonitio, quâ Domino Deo amabili timore servitur. Nam sicut remissa securitas culpas admittit, ita timor desiderabilis delicta semper excludit. Et ne servitium Dei durissimum, aut tristissimum fortè putaretur; subjunxit.

Timor Domini beatos efficit. *Et exultate ei cum tremore.* Quia timor Domini non ad miseriam, sed ad gaudium ducit; quippe qui beatos efficit, & sanctos operatur. Et iterum, ne hæc exultatio negligens redderetur, addidit, *cum tremore*; ut utraque sociata cœlestem reverentiam competenter exprimerent.

℣. 12. *Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus, & pereatis de viâ justâ.* Magnificum verbum, *apprehendite disciplinam*, quasi munimen clypei contra vitia noxia profuturum. Utilitatem vero facti hujus pulcherrimi Propheta subjunxit dicendo: *Nequando irascatur Dominus, & pereatis de via justa. Nequando* dixit, propter patientiam Domini, quæ diu sustinet excedentes. *Et pereatis de via justa*, idest, à cœlesti Rege Christo, qui Via est rectè ambulantium ad vitam; Dux euntium, Iter ad beatitudinem festinantium; sicut ipse dicit in Evangelio: *Ego sum via, veritas, & vita. Via*, propter Incarnationem, per quam bonis vivendi præbet exemplum: *Veritas* propter judicium: *Vita* propter Deitatem.

Christus via, dux, & iter.

Joan. 14. 6.

℣. 13. *Cùm exarserit in brevi ira ejus.* Metaphora ab incendio facta; quod tunc magis inardescit, quando pabulum consumptionis acceperit. *In brevi* enim dixit, quia cum decreverit vindicat. Neque enim illius alia dispositio, alia probatur operatio: sed simul quæ decernit & facit. Et nota quòd superiùs in hoc sæculo ad sustinendum posuit, *Nequando*: in futuro verò ad judicandum, dixit, *In brevi*; ut modò omnipotentis declaretur pietas, tunc potestas. Non est enim in illo judicio singulorum hominum vicissim operanda discussio: sed momentaneo discursu simul omnia, sicut fecit & judicat. Benè autem dictum est: *Cùm exarserit*, quia jam magnæ patientiæ finis ille declaratur, supra quem nulli aliquid sperare conceditur.

Potestas Dei in judicio futuro.

Beati omnes qui confidunt in eo. Decora conclusio, post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Confidere enim de illo jam præmium est: quia ipsa confidentia per Dei gratiam venit, sicùt Apostolus dicit: *A quo est & velle & perficere.*

In Deum confidentia.

Philip. 2. 13.

Conclusio Psalmi.

NUnc in medium breviter copiosum Sacramentis cœlestibus psalmum, peracta expositione revocemus; ut ejus virtus evidenter possit intelligi, cùm ipsius valuerint membra cognosci. Respiciamus Psalmistam, quantâ sit gratiâ Divinitatis ornatus. Ante Domini verba prædicavit, iterùm post ejus dicta reloquitur. Cùm præcedit Propheta est, cùm sequitur Apostolus: quia & ventura integrâ fide prædixit, & prosequens perfectâ veritate consonuit. Ipse autem Dominus de medio, tanquam de cœlo tetonans, potentiæ suæ nobis arcana patefecit; ut & Divinitatis ejus gloriam, & Incarnationis mysteria pro modulo nostro salutariter disceremus. In hoc autem secundo numero, qui ex duabus monadibus pulchrè compositus est, aptissimè duæ naturæ inconfusæ atque perfectæ in unâ personâ sunt positæ Domini Christi: quarum est una quâ regnat; & altera qua ministrat: prima creatrix, posterior creata; & ideo quæ assumpsit, impassibilis: quæ verò est assumpta, passibilis. Nam sicut Patres monent: Demus injurias carni, miracula Divinitati: discernamus intellectu naturas, & noxios vitemus errores. Divinitas enim sic sibi humanitatem adunavit, ut nullatenus cum humanitate confundi possit, sed utraque inconfusa & adunata permaneat. Quia, licet Incarnationis dispensatio post resurrectionem glorificata sit: tamen in humanitatis veritate permansit. Nam cùm ipse dixerit post resurrectionem Apostolo Thomæ: *Mitte manum tuam, & vide, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Cum partem piscis assi, & favum mellis post resurrectionem sumpserit, atque comederit. Et in Actibus Apostolorum legitur: *Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* Cum dicat etiam Propheta de peccatoribus: *Videbunt in quem compunxerunt*, quia majestatem ejus nequeunt intueri; illud enim solis beatis dabitur, sicut in Evangelio dicitur: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Nimis exitiale est, duas naturas perfectas atque adunatas in Christo non credere permanere, quas tot exemplis voluit de seipsâ veritas prædicare. Hoc patet Athanasius Alexandrinus, hoc Hilarius Pictaviensis, hoc Ambrosius Mediolanensis, hoc Augustinus & Hieronymus, hoc Cyrillus, hoc alii multi Patres ad tollendam quoque funditùs occasionem inanissimæ quæstionis affirmant. Hoc Papa Leo cum sancta Synodo Chalchedonensi decrevit, atque constituit, ut ex duabus, & in duabus naturis adunatis atque perfectis, unum prædicet Christum, quicumque vult esse Catholicus. Quæ si memoriæ, præstante Domino, recondimus, in Ecclesiasticis semper regulis ambulamus.

Psalmista, Propheta est & Apostolus.

Duæ naturæ in Christo.

Divinitas sine confusione humanitatem assumpsit.

Joan. 20. 27.

Lucæ 24. 42.

Act. 1. 11.

Zach. 12. 10.

Matth. 5. 8.

Exitiale est duas naturas in Christo non credere.

Parte 2. actione 2.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Tertium.

Psalmus David cum fugeret à facie Abessalom filii sui.

ABessalom dum patrem suum David crudeliter insequeretur, mulæ impetu perductus in condensam quercum, ramis ejus colla nectentibus, in aëris sublimitate suspensus est, quadam præfiguratione Dominici traditoris; ut sicut Judas innodatus laqueo vitam finivit, ita & persecutor David constrictis faucibus exspiraret. Testante autem Regum historiâ psalmus iste quinquagesimo actu posterior est: quoniam post culpas adulterii, & homicidii Abessalom filii ejus persecutio noscitur contigisse: sed pro virtute sua competenti numero probatur aptatus. Tenere enim illum locum tertium oportuerat, qui & sanctæ Trinitatis potentiam, & triduanæ resurrectionis in se mysteria continebat. Nam per liberationem David resurrectio Domini congruè significatur; ut animi Christianorum tali exemplo roborati, in adversis casibus constanter erigantur. Simile est &

Absalom figura Judæ traditoris.

Per liberationem Davidis, resurrectio Domini significatur.

illud, quod a Octateuchus legitur ante Job, cum post multos annos Moyses extitisse noscatur. Quapropter non secundum existentiam temporum, sed pro qualitate dictorum ordo plerumque ponitur lectionum. Memento autem alios esse psalmos, qui passionem, & resurrectionem Domini breviter tangunt: alios verò qui distinctiùs, apertiùsque declarant, sed præsens, eorum primus est, qui hæc breviter dicunt.

Divisio Psalmi.

Quæ sit Persona Christi. TOtus hic psalmus ad personam Christi Domini competenter aptatur. Persona verò ejus est virtus omnipotentissimæ Deïtatis, & humilitas humanitatis assumptæ, non sub permixtione confusa, sed indivisibili adunatione subsistens. Primo itaquè modo ad Patrem loquitur, persecutoribus exprobrans, qui irreligiosa contra ipsum verba loquebantur. Secundo loco fidelis populus, ne mortem formidet, instruitur; quando eum exemplo auctoris sui spe resurrectionis certissimæ consolatur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DOmine quid multiplicati sunt qui tribulant me. Secundi psalmi hoc quasi simile videtur initium. Sed illic interrogatio increpantis est: hic autem admiratur contra se populos excitatos, qui ad eos cognoscitur venisse salvandos. Dicendo: *Tribulant me*, ostenditur deampliùs illorum cœcitate doluisse, qui Salutare suum obstinatis mentibus respuerunt, sicut in trigesimo quarto psalmo dicturus est:
Psal. 34. 12. *Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.*

Multi insurgunt adversum me: multi dicunt animæ meæ. In tantum *multi* fuerunt, ut etiam de numero discipulorum traditor Judas illis fuerit aggregatus. Et cùm repetitur sæpius, *Multi*, ostenditur acerba numerositas impiorum, qui à conspiratione densissima nequaquam rarescere potuerunt. Hæc figura locutionis dicitur Epembasis, enumerationis studio verba repetens, ut rei, de qua loquitur, procuret augmentum. *Quid sit Epembasis.*

Matt. 27. 42. *Non est salus illi in Deo ejus.* Hoc ad illas voces pertinet Judæorum dicentium: *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.* Putabatur enim Pater dilectionem non habere Filii, quem carnaliter permittebat occidi. O nefariæ turbæ stultissimum dictum! numquid redemptio mundi infirmitati debuit applicari? Non enim insatiabilis mors aliter poterat vinci, nisi vita tyrannidis ejus januas introisset. Sic tenebræ permanere nequeunt, cùm præsentiâ luminis excluduntur. *Quomodo mors à Christo victa.*

℣. 2. *Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meum. Susceptor* secundum formam dicitur servi; hominis enim susceptio, est Verbum caro factum. Quapropter gloriam suam & exaltationem capitis sui caro dicit, quam suscepit omnipotens Verbum; ut divina humanaque substãtia, una esset sine aliqua confusione persona. Hoc etiam ad Pelagianos pertinet destruendos, qui putant hominem aliquid per se efficere posse quod bonum est. Nam quis rogo sibi ad benè agendum sine divinæ gratiæ largitate sufficiat, cùm humana natura per gratiam, quà unita est Deo, ad Patris sit dexteram collocata? Quod Beatus Augustinus in Enchiridio more suo latiùs & utiliter explicavit. *Verbum caro factum, quid* *Cap. 35. & seq.*

Factum est autem hic pulcherrimum schema, quod Græcè dicitur Auxesis, quæ addendo quædam nomina per membra singula rerum augmenta congeminat. Dicit enim: *Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Hoc etiam latius designat Apostolus dicens: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* &c. Huic vicina est figura, quæ dicitur Climax, Latinè gradatio, quàdo positis quibusdam gradibus, sivè in laude, sivè in vituperatione semper accrescit. Sed inter utraque schemata hoc interest, quod Auxesis sine ulla iteratione nominis, rerum procurat augmenta: in Climace verò necesse est, ut postremum verbum, quod est in primo commate positum, in sequenti membro modis omnibus iteretur; sicut est illud Apostoli: *Scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes verò non confundit.* *Quid sit Auxesis.* *Roman. 8. 35.* *Quid sit Climax.* *Quæ differentia inter Auxesim & Climacem.* *Roman. 5. 4. 5*

℣. 3. *Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte sancto suo.* Cum dixit, *mea*, demonstrat orationis propriæ sanctissimam puritatem. Non enim illius integritatem aliqua imago phantasiæ poterat impedire, ut cæteris mortalibus infirmitate carnis plerumque subripitur. Quod autem dicit, *Voce mea ad Dominum clamavi*, hoc Evangelica verba declarant, ubi ait Filius: *Pater a glorifica Filium tuum, &c.* Nam quod dixit, *mea*, indicat quod ipse locutus est, etiam per Prophetas. Illud verò quod sequitur, *& exaudivit me de monte sancto suo*; & hoc Evangelii textus exponit, ubi vox ad eum facta est: *Et clarificavi, & iterum clarificabo.* Per montem siquidem & ipse Dominus, & sancti ejus, & Ecclesia diversis quidem locis aptissimè significantur. Hic tamen dictum intelligendum est *de monte*, id est, de divinitatis excellentissimâ summitate; sicut & alius psalmus dicit: *Justitia tua sicut montes Dei.* Æquum enim fuerat, ut natura humanitatis assumptæ, quæ in terris singulare patientiæ monstravit exemplum, in cœlis acciperet creaturarum omniũ principatum. *Puritas orationis Christi.* *Joan. 17. 1.* *Joan. 12. 29.* *Quid per montem significetur.* *Psal. 35. 7.*

℣. 4. *Ego dormivi & soporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me.* Venit ad secundam partem, in qua dubitantium corda roborantur, ut crederent eum confestim resurrecturum, quem visuri erant impiorum manibus crucifixum. *Dormivi*, dixit, quia celeriter resurrexit; quod fit in somno isto vitali, ubi non vitæ terminus, sed temporalis requies invenitur. *Soporatus sum*, securam significat pausationem; non sicut impii qui in morte quatiuntur, quos inquietat jugiter conscientia peccatorum: sed soporatio ista fuit sacri corporis beata dormitio. *Exurgere* autem, est cum alacritate resurgere; quippe quia caro mortalitate deposita, immortalitatem sumpsit, & gloriam sempiternam. Sed quare *exurrexerit*, evidenter exponit, *Quoniam Dominus suscepit me.* Natura enim humanitatis per se non potuisset propriâ virtute resurgere, nisi eam divina omnipotentia suscepisset, sicut ipse dicit: *Potestatem habeo* *Exurgere quid sit.* *Joan. 10. 18.*

a MSS. S. Aud. Bec. & Fisc. *Pentateuchus legitur, &c.*

a Edit. *Pater clarifica Filium.*

ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.

℣. 5. *Non timebo millia populi circumdantis me.* Timere non potuit iniquum populum, cui erat in sua divinitate præsidium; scriptum est enim in Evangelio, quia in passione magna eum populi multitudo circumdedit. Nam quod dicit: *Non timebo*, non significat se non esse moriturum: sed mortem formidare non poterat, quam triduanam, & mundo profuturam esse præsciebat.

℣. 6. *Exurge Domine, salvum me fac Deus meus. Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa.* Non quia Deus dormiens, aut recubans excitatur: sed scripturis divinis mos est ad exprimendam causam per tropologiam ex nostra consuetudine aliquid de Deo dicere. Tropus autem est dictio ab eo loco, in quo propria est, translata in eum locum, in quo propria non est. *Salvum me fac Deus meus.* Hoc de resurrectione dicitur; non enim declinare vitæ hujus patiebatur occasum, qui erat humano generi profuturus. *Adversantes* autem, non solum ad mortem pertinet, sed etiam ad hæreticas quæstiones, qui sine veritatis studio Catholicas regulas pravis dogmatibus insequuntur. Et meritò tales cæcitate mentis percutiuntur, qui se perversis desideriis miscuerunt.

Quid sit Tropus.

Dentes peccatorum contrivisti. Idest detrahentium verba mordacia, qui potestati divinæ nefandis dogmatibus obloquuntur. Dentes enim dicti sunt à demendo.ᵃ Et ideo pulchrè nimis linguæ detrahentium dentes vocantur; quia sicut illi ciborum partes demunt; ita & isti opiniones hominum adhibita detractione corrodunt. Quamvis hoc & ad Judæos possit aptari, qui dicebant: *Si rex Israel est, descendat de cruce, & credimus ei. Contrivisti*, hoc est, ad nihilum perduxisti. Nam revera contriti sunt, quando ipsum cognoverunt in gloriam resurrexisse, quem nisi sunt, humanitate despecta, trucidare.

Dentes unde dicti.

Matt. 27. 42.

℣. 7. *Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.* Contra illos hæc sententia profertur, quorum dentes superiùs dixit esse contritos. Pronuntiando enim, *Domini est salus*, illos confundit qui putaverunt, salutem Christo, tanquam terreno homini, contemptibili præsumptione decerpere. Quid inaniter impii laboratis? Quomodo potest aut æterna vita interimi, aut Salvatori salus ullatenùs amputari? *Super populum tuum benedictio tua.* Una sententia, & quid debeant credere, hominibus præcipit, & quid ab ipso possint recipere compromisit.

Conclusio Psalmi.

Brevis quidem psalmus, sed maximam Paganorum destruens pravitatem, quæ putat gloriam supernæ majestatis, ad humilitatem non potuisse descendere passionis. Insipientes, quorum sensus inde confunditur, unde mundus noscitur esse liberatus; sicut dicit Apostolus: *Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.* Nunc consideremus quemadmodum cœlestis philosophiæ verus ordo prolatus est; ut primus psalmus Christi Domini moralem: secundus naturalem, idest substantiam humanitatis & Deitatis: tertius de resurrectione ipsius loquens; inspectivam quodammodo contineat partem; quæ ratio per omnes scripturas divinas decurrit. Inde & Isaac Patriarcha tres puteos fodit: demonstrans præcepta Domini, doctrina triplici contineri. Sic & sapientia monet, ut describamus ea nobis in corde tripliciter, & reliqua. Quas partes in subsequentibus psalmis facilè poteris, aut mixtas, aut sigillatim positas, etiam non admonitus lector agnoscere. A nobis enim frequenter ista non exigas, quibus noviter multa dicenda sunt. Hujus autem psalmi calculum edocet sancta Trinitas, quæ licet naturam habeat inseparabilis unitatis, tribus tamen eam manifestum est constare personis.

Pagani Deum pati posse non crediderunt.

1. Timot. 1. 15.

Præcepta Domini triplici doctrina continentur.

Prov. 22. 20.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quartum.

In finem psalmus David canticum.

Subtiliter perscrutemur quid nobis sigillatim sermones isti denuntient, quos præfati sumus veracissimos indices esse psalmorum. *Finis* modo non significat alicujus rei consumptionem, sed perfectionem spiritualium rerum. Nam sicut dicit Apostolus: *Finis legis est Christus ad justitiam omni credenti*, qui est omnium bonorum gloriosa perfectio. Et ideo quod positum est, *In finem*, ad Christum Dominum commonet esse referendum: sive, ut quibusdam placet, pro nobis dictum esse credendum est, *In quibus*, secundum eundem Apostolum, *sæculorum finis advenit.* Illud tamen sciendum est, ad terminum referri non posse, cùm adhuc operis ipsius initia esse videantur. Psalmus est autem, sicut diximus, organum musicum capite sonorum, quo divina præconia canebantur: Canticum autem, quod supernas laudes humanis vocibus personabat. Sed hæc ideo videntur esse sociata, quia & instrumentis musicis, & choris psallentium, sacrificiis cœlestibus consona vociferatione canebantur. Sic istis verbis omnibus commonemur; de Domino Christo canticum istud esse dictum.

Quid sit finis.

Roman. 10. 4.

1. Cor. 10. 11.

Quid sit Psalmus.

Quid sit Canticum.

Divisio Psalmi.

Per totum psalmum verba sunt sanctæ matris Ecclesiæ, quæ non in cordibus nostris phantasticâ imaginatione formatur, sicut patria, vel civitas, vel aliquid eorum simile, quod personam non habet existentem: sed Ecclesia est collectio fidelium sanctorum omnium, anima & cor unum, sponsa Christi, Jerusalem futuri sæculi; De qua dicit in Cantico Canticorum Dominus Jesus: *Osculetur me* ᵃ *osculo oris sui*; & alibi: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata*; & illud: *Una est columba mea, una est sponsa mea.* Quapropter nefas est hic aliquod dubium introducere, ubi tanta veritas cognoscitur tot testimonia perhibere. Et ideo sub figura Mythopœia, Ecclesiam dicamus loqui, quæ personis semper cognoscitur certissimis applicari. In prima siquidem parte rogat, ut ejus audiatur oratio: increpans

Quid sit Ecclesia.

Cantic. 1. 1.

Cantic. 8. 5.

Cantic. 6. 8.

Quid sit Mythopœia.

ᵃ MSS. Aud. Bec. & Fisc. *Dentes enim dicti sunt ab edendo.*

ᵃ MSS. Saug. *Osculetur me ab osculo.*

infideles, quia colentes falſos deos, culturam veri Dei negligebant. In ſecunda verò commonet generalitatem, ut relicta ſuperſtitione fallaci, ſacrificium juſtitiæ debeat immolare. Et ut Gentilium mentes factâ promiſſione converteret, ingentia commemorat præſtitiſſe Dominum beneficia Chriſtianis.

Expoſitio Pſalmi.

Modus perfectæ orationis.

℣. 1. C*Vm invocarem te, exaudiſti* a *me Deus juſtitiæ meæ, in tribulatione dilataſti mihi. Miſerere mei Domine & exaudi orationem meam.* Conſideremus quid ſit hoc, quod mater Eccleſia in uno eodemque verſu, & exauditam ſe dicat, & iterum deprecetur audiri: ſignificans perfectæ orationis hunc eſſe modum; ut licet nobis poſtulata deſideria concedantur, probabili ſemper ambitione audiri. Nos tamen jugiter poſtulemus, ſicut dicit Apoſtolus: *Sine intermiſſione orate. In omnibus gratias agite.* *Deus* autem *juſtitia mea*, rectè dicit Eccleſia, quæ ſenſu orthodoxo Trinitatis unitatem, & omnipotentiam confitetur. Nam & membra ejus ſigillatim dicere ſimilia, ſacra lectione comperimus, ſicut in Job legitur: *Attende innocentiam meam;* & Paulus Apoſtolus ait: *Reddet mihi coronam juſtitiæ;* Propheta in ſeptimo pſalmo dicturus eſt: *Si eſt iniquitas in manibus meis.* Non quia ſine peccato modis omnibus fuerunt: ſed ſunt operationes aliquæ, in quibus fideles homines evidenter appareant innocentes. Sequitur, *In tribulatione dilataſti mihi.* Tribulatio eſt enim quæ dilatat ſemper Eccleſiam, quando eodem tempore Confeſſores fiunt, Martyres coronantur, totaque turba juſtorum contritionibus ſemper augetur. Adjecit, *Miſerere mei Domine, & exaudi orationem meam.* Pia mater ſibi miſerendum eſſe dicebat, ſi pro filiis ejus audiretur oratio: quoniam quicquid membris tribuitur, toti corpori ſine dubitatione præſtatur.

1. Theſſal. 5. 17. 18. — *Job. 27. 5.* — *2. Timot. 4. 8.* — *Pſal. 7. 4.* — *Tribulatio ſemper dilatat Eccleſiam.*

℣. 2. *Filii hominum uſquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Cùm ſuperiori verſu pro nobis oraverit, hîc per Energiam alloquitur genus humanum, ne in culturis dæmoniorum graviſſimo errore permaneat; quatenus pro ipſo exaudiri poſſit fuſa precatio: alioquin irrita pro ſe reddit vota ſupplicantium, quiſquis non reliquerit conſortia peccatorum. Sequitur, *Uſquequo gravi corde.* Meritò eos diutiùs graves corde fuiſſe dixit, qui poſt veritatis prædicationem, adorare magis elegerunt idola falſitatis; ſicut eſt illud Evangelicum: *Servus ſciens voluntatem domini ſui, & non faciens, digna plagis vapulabit multis.* Primò enim mundus juſtè flagellatus eſt paucis; quia ſuum Dominum ignorare probatus eſt. Poſt adventum verò Creatoris ſui juſtiſſimè vapulabit multis, qui adhuc idolorum nænias inquirebat. Sequitur: *Ut quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium?* Vanitas quidem nomen eſt generale vitiorum: ſed illud propriè vanum dicitur, quod à Deo probatur alienum. Nam ſicut in divinitate confidere fructuoſa firmitas eſt, ita ab eâdem deviare, vanitas eſt caduca; ſicut Iſaias dicit: *Adorantes vana & falſa, miſericordiam tuam dereliquerunt.* Arguuntur itaque illi, qui idolorum turpiſſimo amore flagrabant, & ſub increpatione pronuntiandum eſt; ac ſi diceret: Quare *vanitatem diligitis*, quâ petitis? Diligere enim debemus proficua, non noxia: quia potius execrare convenit, per quæ nos pœna perpetuæ damnationis affligit. *Quæritis mendacium*, quod utique non appetere, ſed refugere deberetis. Iſtud autem *mendacium* idola ſignificat, quæ tale nomen meritò ſuſceperunt, quia contra dignitatem veritatis erecta ſunt.

Idololatræ graves corde vocantur. — *Lucæ 12. 47.* — *Quid propriè vanum dicatur?* — *Iſai. 2. 8. 9.* — *Cur mendacium vocentur idola.*

℣. 3. *Scitote quoniam* a *magnificavit Dominus ſanctum ſuum, Dominus exaudiet me, cùm clamavero ad eum.* Permanet in increpatione ſalutari, ut ad veræ religionis affectum, corda dementium exploſa pravitate convertat: pronuntians illis veritatis arcanum, ut Incarnationem ſanctam venerabiliter ſuſcipere non recuſent. *Sanctum ſuum*, dicit Dominum Chriſtum; ſicut & alibi de ſeipſa veritas profitetur: *Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum.* Adjecit: *Dominus exaudiet me cùm clamavero ad eum.* Meritò ſe exaudiri confidebat, quoniam Dominum ſanctum magnificandum populis prædicabat. *Cum clamavero*, dicit, ideſt, cùm bonis operibus divinitati ſupplicavero. Ipſe enim clamor eſt, qui tacitus ad Deum pervenit, & exaudiri facit eos, qui bonis operibus conſtanter inſiſtunt.

Pſal. 85. 2. — *Boni actus clamorem ſuum habent.*

℣. 4. *Iraſcimini, & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini.* Hoc benè trahitur ad Judæos, ut ſi eos iraſci contigerit, ſaltem ſe ab illicitis auſibus abſtineant; quod tamen & generaliter competenter accipimus. Venialis eſt enim ira, quæ ad effectum indignationis ſuæ non pervenit; ſicut ſcriptum eſt: *Melior eſt qui vincit iram, quam qui capit civitatem.* Et ideo præceptum curationis adhibetur, ut, ſi jam iraſcimur, non inconſultâ temeritate peccemus. Motum ſiquidem animi fervidum propter humanam fragilitatem in poteſtate habere non poſſumus: ſuffragante tamen Dei gratiâ, ratione diſciplinabili continemus. Et ideo beatus Propheta, quod eſt quidem conſuetudinis permiſit, quod verò culpæ prohibuit. Nam ſi iraſcamur, nec Domini conſideratione refrænemur, ſed à voto noſtro impediamur aliquo neceſſitatis objectu: tunc utique conſtat nos facti crimen portare, etiamſi non poſſimus, quæ volebamus efficere. Sive, ut quibuſdam placet, præteritis peccatis iraſci debemus, ut præſentem nequitiam poſſimus effugere; delicta enim recentia declinare non poſſumus, niſi vetuſta laudabili execratione damnemus. Quid eſt enim aliud pœnitere, niſi iraſci ſibi, ut horreat quod fecit, & cruciatus à ſe exigat, ne judex potiùs iratus affligat? Addidit: *Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini.* Oſtendens Dominum ſecretas hominum cogitationes agnoſcere; ait enim: *Quæ dicitis in corde*, utique quod non putatis audiri; & ideo creditis occultum, quia non eſt verbi affatione vulgatum. Sequitur: *In cubilibus veſtris compungimini.* Ferarum domicilium propriè cubile dicitur, à cubando. Ferocium ergo cogitationes aptè dicit cubilia, quamvis hoc interdum & in bono abuſivè legatur aſſumptum; ut eſt illud de ſanctis: *Lætabuntur in*

Quæ ſit venialis ira. — *Prov. 16. 32.* — *Quid ſit pœnitere.* — *Unde Cubile dicatur.* — *Pſal. 149. 5.*

a Edit. *Cum invocarem exaudivit me Deus juſtitiæ meæ.*

a MSS. Aud. Bec. Fiſc. & Edit. *quoniam mirificavit.*

rubilibus suis. Compungimini, significat pœnitentiam agite; nam compunctione quadam animarum fit optata conversio: ac si diceret, describite pravas cogitationes vestras, antequam scelera perpetretis. Sequitur quoque diapsalmatis silentium: ubi meritò divisionem posuimus: quoniam res altera cognoscitur inchoari. Deposito enim veteri homine, nos ipsi nos in novum sacrificium salutariter jubemur offerre.

℣. 5. *Sacrificate sacrificium justitiæ, & sperate in Domino.* Quoniam superius clementissima mater admonuit ab antiquis superstitionibus discedendum: in secunda positione docet, ut renati homines non victimis pecorum studeant, sed seipsos Deo sacrificium conentur offerre: quia non est tale Domino jumentorum victimam dare, quale hominum devotum pectus offerre. Nam si ipse pro nobis immolatus est Christus; quanto magis convenit sacrificium ei nosmetipsos offerre, ut possimus Regis nostri imitatione gaudere. Dixit enim: *Sacrificate*; & ne intelligeres pecudes, subjunxit: *Sacrificium justitiæ*, idest, rectè vivite, & corda vestra divinitati munda semper offerte. Addidit quoque: *Et sperate in Domino*, ut vitam bonam spes felicior subsequatur. Non enim hic plenè recipere possumus, etiamsi bonos actus divinis conspectibus offeramus: sed *sperare* docemur *in Domino*, ut in futuro promissa salutaria consequamur. Sed spes ista non decipit, voluntas talis non pervenit ad reatum; sicut dicit Apostolus: *Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

Nosmetipsos Deo sacrificare debemus.

Rom. 5. 5.

℣. 6. *Multi dicunt quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Certamine quodam facto partium, corda fidelium salutariter construuntur. *Dicunt* enim *multi* adhuc carnaliter sapientes, quod nec pauci dicere debuissent: *Quis ostendit nobis bona?* Illa scilicet quæ prædicat semper Ecclesia, resurrectionem esse venturam, in qua justi omnes æterna præmia consequentur. Hoc imputativè legendum est; quasi dicant: promittitur nobis, quod penitus non videmus: desideramus, quæ hîc consequi non valemus. Istis respondendo indicatur beneficium, quod etiam in præsenti sæculo possidemus. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Quia sicut nummus Imperatoris portat imaginem: ita & fidelibus signa cœlestis Principis imprimuntur: hoc munimine diabolus multiformis expellitur, & fraudulentâ machinatione non prævalet superare tentatum, quem habuit primi hominis suasione captivum. Crux est enim humilium invicta tuitio, superborum dejectio, victoria Christi, perditio diaboli, infernorum destructio, cœlestium confirmatio, mors infidelium, vita justorum. De quo loco Joannes Constantinopolitanæ civitatis Antistes, quasi multifarias definitionum stellas in crucis declamatione lampavit, dicens: Crux est Christianorum spes. Crux Romanorum victoria, crux mortuorum resurrectio, crux cæcorum dux, crux conversorum via, crux claudorum baculus, crux pauperum consolatio, &c. quæ ab eo in hunc modum divinâ aspiratione profusa sunt. Ecce vera munera, ecce dona præsentia, quibus maledicorum linguæ damnatis faucibus obstruuntur. Hæc figura dicitur Græcè Peusis, Latinè autem Percunctatio, ubi & interrogatio fit, & responsio parata subsequitur. Adjecit: *Lumen vultus tui Domine.* In crucis enim impressione, *lumen* est *vultus* Dei: quia semper in eis noscitur radiare, qui se non aliquâ eligunt pravitate polluere, sicut dicit Apostolus: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis.* Quid enim efficiat ista crux, in alio loco Apostolus pulchrâ brevitate complexus est, dicens: *Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est; his autem qui salvi fiunt, virtus Dei est.* Quapropter voces sacrilegas respuamus. Magna & competentia sunt dona Domini contra principem tenebrarum, lumen nobis adesse Dominicum.

Crucis Christi commendatio.

Serm. in venerab. & vivific. crucem. tom. 6.

Quid sit Peusis.

In crucis impressione lumen est vultus Dei.

Ephes. 4. 30.

1. Cor. 1. 18.

℣. 7. *Dedisti lætitiam in corde meo:* * *à tempore frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt.* Adhuc beneficia numerat quæ possident Christiani. Non enim istam lætitiam dicit, quam cachinno vocis exprimimus: sed lætitiam rectæ fidei, quam bonæ conscientiæ præstare Dominus consuevit. Tunc enim veraciter lætamur, quando & rectè credimus, & adjutorio Domini, probabili nos conversatione tractamus. Brevis sermo, sed perfecta complexio. Quid enim amplius à dubitantibus quæritur, quam quod & signo crucis Regi nostro militare cognoscimur, & de perfectâ fide Domino præstante gaudemus? Sequitur: *A tempore frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt.* Redit ad eos, qui rebus carnalibus probantur intenti. Nec vacat, quod his tribus, idest, *frumenti, vini, & olei*, additum est, *sui*. Est enim & Domini *Panis vivus, qui de cœlo descendit.* Est & vinum: *Poculum tuum inebrians quàm præclarũ est.* Est & oleum: *Impinguasti in oleo caput meum.* Ergo ista Dei non habent peccatores: sed sua, idest, terrena, unde corpus vivat, non anima perfruatur. *Frumentum* enim dictum à frumine, idest, à summa parte gulæ; Antiqui enim caput gulæ frumen vocabant. *Multiplicati sunt* enim pessimis actibus, idest, mundana * voluntate completi. Hoc est enim quod in præfatione diximus, in uno sermone plerumque causas profundissimas indicari, ut est hîc positum, *sui*.

* MSS. A. B. F. *in tempore.*

Quâ lætitiâ Christiani fruantur.

Joan. 6. 41.

Psal. 22. 5.

Unde frumentum dicatur.

* Ed. *voluptate.*

℣. 8. *In pace in idipsum dormiam & requiescam. Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.* Contra humanos tumultus, & felicitates caducas, quas mundus æstimabat esse præcipuas, pulcherrimè pacem cordis objecit, quam habere non possunt, qui sæcularibus actibus implicantur. *Pax* enim ista habet tranquillissimam vitam, quæ cum sua mente non litigat: sed in Domini beneficiis perseverans amœnâ tranquillitate perfruitur. De ipsâ dicit Dominus in Evangelio: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Sed ne pacem istam temporalem putares, addidit: *In idipsum dormiam, & requiescam. In idipsum* quippe dicitur, quod nullâ rerum vicissitudine commutatur: sed ipsum in se permanens incommutabili perennitate consistit. *Dormiam*, finem vitæ vult intelligi. *Requiescam*, futuram beatitudinem indicare monstratur, quando jam requies dabitur sanctis, & gloriosa pausatio. Sequitur causa quare requiescat: *Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.* Singularis itaque spes est Eccle-

Sæcularibus actibus implicati pacem non habent.

Joan. 14. 27.

Quid idipsum dicatur.

Spes Ecclesiæ in membris suis.

siæ in membris suis, quia sola recipiat regnum Dei, quod Babyloniæ populus non potest adipisci. Et cùm dicit : *Constituisti me*, significat dignam deliberatamque sententiam, quam hic habemus in spe, ibi autem possidetur in re. Sed tunc revera illud munus quietis merebimur, si hoc fieri Dòmini juvamine confidamus.

Conclusio Psalmi.

DEcursо igitur maternæ prædicationis eloquio, consideremus cantici hujus principia, media, & finem, & intentionem tanti mysterii reverendissimis indagationibus invenimus. Sic enim psalmi virtus agnoscitur, si circumstantia dictionis tali ordine perquisita tractetur. Primo versu exaudiri se pro membris suis sancta exoravit Ecclesia; & ut ejus audiretur oratio, humanum genus admonuit, ut ab idolorum veneratione discederet: sciens se habere Dominum Salvatorem, cui hæc veraciter cultura debeatur. Deinde populum, quemadmodum sacrificare debuisset, instruxit: quid etiam blasphemis responderetur admonuit. Post, singularem beatitudinem dixit, quam sanctis suis Dominus compromisit. Sic totius Christianæ disciplinæ institutio sancta completa est; ut & quid agerent homines, & quid sperare debuissent, evidenter agnoscerent. Admonet etiam numerus iste quaternarius ut eum mundo prædicatum virtute Evangelica sentiamus. Congruum siquidem fuit, ut cunctus terrarum ambitus, in quatuor cardinibus constitutus, Salutari Domino credere moneretur; quatenus de diversis Gentibus advocata, una fieret totius orbis Ecclesia. Nam & quatuor temporibus annus ipse distinguitur: quatuor ventis cardinalibus totius orbis inane perflatur: quatuor etiam virtutibus animi dignitas comparatur, idest, prudentiâ, justitiâ, fortitudine, & temperantiâ. Quem calculum Pythagorici tantâ laude prosecuti sunt, ut eum sacrum esse faterentur.

Quaternarii numeri commendatio.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quintum.

In finem pro ea quæ hereditatem consequitur psalmus David.

QUare ponatur *In finem*, superiore psalmo nuper edictum est. *Pro ea* verò *quæ hereditatē consequitur*, Ecclesiam significat, cujus persona in hoc psalmo introducitur ad loquendū. Hæc bona Domini Salvatoris adit ac possidet. Hereditatē verò * ideo consequi dicitur: quia Christo resurgētē ad eam bona spiritualia pervenerunt; idest, fidei insuparabile fundamentum, spei certissimum præmium, suave vinculum charitatis, &c. quarum rerum nunc tenet imagines, & in futuro est perenniter possessura virtutes. De qua hereditate in Evangelio dicitur: *Beati mites, quia ipsi hereditate possidebunt terram.* Rursum Ecclesia Domini vocatur hereditas, sicut in secundo psalmo dictum est: *Pete à me & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Quæ meritò ipsius hereditas dicitur, cujus pretioso sanguine comparata monstratur. Quod non putes esse contrarium: quia licet in scripturis divinis diversa esse videantur; in unam tamen intelligentiæ concordiam veritatemque conveniunt. Psalmum verò & ipsi David, sicut superius exposuimus, referre debemus ad Dominum Christum.

Ecclesia, bona Domini adit & possidet.

*MSS. à Deo.

Matth. 5. 4.

Psal. 2. 8.

Ecclesia, Domini hereditas.

Divisio Psalmi.

TOtus hic psalmus à persona Catholicæ profertur Ecclesiæ, quæ prima sectione orationem suam poscit audiri: hæreticos & schismaticos prædicans à Domini muneribus excludendos. Secunda sectione per intellectum divinarum scripturarum recto tramite dirigi se ad illam felicem patriam divino munere deprecatur: perfidos indè asserens fieri funditus alienos. Ad postremum commemorans præmia beatorum ut una prædicatione & malos prædicta pœna converteret, & justos promissa præmia concitarent.

Expositio Psalmi.

℣. 1. VErba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum. Per figuram Mythopœiam, quam in quarto psalmo jam diximus, aptissimè hæc verba dantur Ecclesiæ; ut amata Dominum expectet, accersita festinet; quatenus sæculi hujus nequitias eodem juvante pertransiens, Sponso suo immaculata, & sine ruga semper adhæreat. Ubi prima fronte per partes trinæ orationis, virtus Trinitatis exponitur, qualem habere sanctam decet Ecclesiam. Dicendo enim: *Verba mea auribus percipe Domine:* oris significat psalmodiam. Sequitur: *Intellige clamorem meum:* ut affectum cordis aperiret; sicut & Apostolus ait: *Misit Deus spiritum Filii sui in corda nostra, in quo clamamus, Abba, Pater.* Aures autem divinitatis ad similitudinem corporalem dicuntur, per quas aëre verberato hominibus intrat auditus. Auris enim ab auditu dicta est. Et considera quoniam clamorem suum petivit intelligi. Vox enim ista non erat labiorum crepitus, sed cordis * affatus, qui non auribus audiri, sed mentis lumine consuevit intelligi.

Ad Galat. 4. 6.

Auris unde dicatur.

*Ed. affectus.

℣. 2. *Intende voci orationis meæ rex meus & Deus meus: quoniam ad te orabo Domine.* Supra dixit: *Intellige clamorem meum:* modo dicit: *Intende voci orationis meæ;* ut declararet orationem hanc esse perfectam, quam affectus mentis inflammat. Quapropter discutiendum est, quare mutatis verbis, sensus nostros immisceat? *Intende*, dicit, *voci*, quæ solet audiri: Propterea quia Deus non partibus membrorum sensus istos discernit: sed una virtute cuncta peragit. Ille enim quæ à nobis videntur, audit: & quæ à nobis audiuntur, videt: & quæ à nobis cogitantur, intro inspicit; nec est quicquam, quod ejus lumini se possit abscondere. Hoc schema dicitur Metabole; idest, iteratio unius rei sub varietate verborum: trinâ enim repetitione unum idemque significat. Dixit enim: *Verba mea auribus percipe Domine;* deinde: *intellige clamorem meum;* tertio: *Intende voci orationis meæ:* quod totum ad unam respicit petitionem; ac si diceret: Exaudi orationem meam.

Deus una virtute non sensibus omnia peragit.

Quid sit Metabole.

meam. Sequitur : *Rex meus, & Deus meus: quoniam ad te orabo Domine.* Meritò ad inquitendum aliquos permovere solet, cur in medio versiculo beata Ecclesia tertiò cœlestem nominaverit principatum? Dicit enim : *Rex meus, & Deus meus*, adjiciens : *Quoniam ad te orabo Domine :* Sed his tribus personis non dixit intendite, sed *intende :* quoniam Ecclesia Catholica unum Deum, sanctam prædicat Trinitatem ; non ut Sabellius confusè, sed distinctè atque perfectè. Pater enim Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus ; & tamen Pater, & Filius, & Spiritus sanctus non tres dii, sed unus est Deus. Nihil autem ibi amplius minusve est : nisi in Ariana pravitate, quæ se tot sæculis adhuc non cognoscit errare. Intuere etiam ipsorum vocabulorum mirabilem dispensationem. Prius ponit *Regem* : quo nomine scripturæ divinæ frequenter appellant Dominum Christum : hunc enim ordinem in Evangelio ipse testatur, cùm dicit : *Per me itur ad Patrem :* Deinde dicit Patrem Deum : tertiò Dominum Spiritum sanctum. Ubi licet nomina propter personas exprimendas videantur esse discreta ; unus tamen perfectè creditur, ac dicitur Deus, sicut legitur: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est.* Quapropter figatur animis salutaris ista sententia : distinctio in personis, unitas benè credatur in natura.

Fides quam habet Ecclesia de Trinitate elucidatur.

Joan. 14. 6.

Deuter. 6. 4.

℣. 3. *Manè exaudies vocem meam. Manè astabo tibi & videbo. Astabo*, utrisque partibus constat esse jungendum, ut perfecta possit sententia reperiri. Quapropter *manè* deprecatur, qui in lucida degere conversatione dignoscitur: Tunc enim *manè* dicimus, quando discussis tenebris, clari luminis adventus infulserit. Ecclesia enim quæ se cognoscit habuisse tenebras peccatorum, & de nocte mundi istius congregatam : tunc se exaudiri meritò credit, cùm in lucem cœlestis conversationis eruperit. Repetit quoque, *Manè*, quia necessariò mentem lucidam beneficio Domini astare suis semper orationibus sentiebat. Et intuere quare *Manè* dictum est ; scilicet cùm in ipso exordio bonorum actuum veritatem cœperit mens clarificata cognoscere : ne putares post peccata moram fieri, quà potuisset audiri, sicut Ezechiel Propheta dicit : *Impius quacumque die se averterit ab impietate suâ, omnes impietates ejus non erunt in memoria. Astare*, est enim præsentem semper assistere. Per hoc autem verbum religiosæ devotionis continuitas indicatur. Ille siquidem benè dicitur Deo *astare*, qui dignus potest ejus conspectibus apparere ; sicut Elias de se dixit : *Vivit Dominus, in cujus conspectu asto.* Supra dixit, *exaudies :* hic additur ; *Et videbo :* quoniam in illa resurrectione ipsum conspiciet, cui hic sanctis orationibus supplicavit.

Quis manè deprecatur.

Ezech. 18. 21. 22.

Quis dicatur Deo astare.

3. Reg. 17. 1.

℣. 4. *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Non habitabit juxta te malignus : neque permanebunt injusti ante oculos tuos.*

℣. 5. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem: perdes * eos, qui loquuntur mendacium.*

* MSS. A.B. F. omnes.

℣. 6. *Virum sanguinum, & dolosum abominatur Dominus.* In primo psalmo diximus Ennœmaticæ definitionis hanc esse virtutem, ut negando quod non est, hoc quod intendit, declarare videatur. Et iterum dicendo quod est, id quod proponit, evidenter possit ostendi. Quod in his tribus versibus utrumque probatur effectum : Dicit enim : Tu es Deus, qui iniquitatem nolle cognosceris. Quid enim aliud potest Deus velle, nisi quod probatur ipse præcipere? Sicut Isaias ait : *Ego sum Dominus, qui loquor justitiam & annuntio recta.* Sequitur : *Non habitabit juxta te malignus.* Hic peccatores à regno Dei significat excludendos, qui nullâ conversione mutati sunt. Nam licet eum carnaliter tantùm videant, quos reatus involuit, sicut scriptum est : *Videbunt in quem compunxerunt:* juxta ipsum tamen habitare nequeunt, qui gehennæ cruciatione damnandi sunt. Addidit : *Neque permanebunt.* Ostendit eos in judicio Domini generaliter esse venturos : sed ante oculos Domini meritò permanere non dicuntur, qui in perpetua tormenta mittendi sunt. Nihil est enim, quod Deus non videat : dum ubique præsens & totus esse noscatur. Sed illi rectè coram ipso esse minimè dicuntur, qui ab ejus gratia, donoque privandi sunt. Hactenus indicatus est Dominus, cum dicitur id, quòd non est : nunc aliis tribus modis ostenditur affirmando quod est. Dicit enim : *Odisti omnes qui operantur iniquitatem ;* non dixit qui operati sunt : quia illi tantùm in judicio damnabuntur, qui usque ad finem vitæ suæ crimine se nefando commaculant. Sed inter speciales enumerationes criminum, congruè nomen generale positum est; idest, operatores iniquitatum ; ut ibi intelligas quicquid à divinis mandatis constat alienum. Adjecit : *Perdes eos, qui loquuntur mendacium.* Videntur istæ sententiæ nonnullam recipere quæstionem ; ut iniquitatem operantes odisse tantùm Dominum dicat : mendacium verò loquentes perire contineat ; dum si litteram intendas, gravius videatur esse agere iniquitatem, quàm loqui mendacium. Sed hic significat hæreticos, qui loquentes mendacium, sequacium animas perdiderunt. Quid enim potest esse gravius, quàm ibi errare, ubi & alterum possit extinguere? Ad postremum dicit : *Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus. Vir* quidem *sanguinum* est, qui humano cruore polluitur, sed & ille qui decipit vivum. Addidit, *Et dolosum.* Multa enim perperam fiunt, quæ propria voluntate non agimus. *Dolosus* autem illos significat, qui scientes malum, alienum operari nituntur exitium. Dum dicit : *Abominabitur*, significat omnes, quos superius dixit à regno Domini reddendos extraneos. Illi enim abominandi sunt, qui ejus præmia consequi non merentur. Completæ sunt ab utrâque parte Ennœmaticæ definitiones, quæ sententiæ in magnam utilitatem hominum videntur expressæ; ut breviter intelligerent peccatores, quos Dominus execratur & abjicit.

Definitionis Ennœmaticæ virtus.

Isai. 45. 19.

Peccatores à regno Dei excludendi.

Zach. 12. 10.

Cur damnati ante oculos Domini non permanebunt.

Qui in judicio damnabuntur.

Hæretici loquuntur mendacium.

Quis dicatur vir sanguinum.

Quis dolosus.

℣. 7. *Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ. Introibo in domum tuam.* Quoniam malos dixerat abominandos, consequens erat, ut se per divinam gratiam in domo Domini testaretur admitti. Nam cùm ipsa Ecclesia hic domus sit Domini : tamen potest per unumquemque beatum dicere, qui ejus membra sunt, Jerusalem futuram se nihilominus intraturam. Sic enim dicimus & patriam, & civitatem ; & tamen his rebus verba damus, quæ ad cives earum novimus pertinere. Sed quia illa futura Jerusalem lapidibus vivis sanctorum creditur multitudine

construenda, aptè dixit: *Introibo in domum tuam;* quasi in illius fabricæ perfectâ ædificatione concludat.

℣. 8. *Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.* Considerandum est, quod non dixit: in templo: sed *ad templum;* quia nec syllabas ipsas à Sacramentis vacare prædictum est. *Templum sanctum*, corpus est Domini Salvatoris, quod jure adorat Ecclesia, per quod meruit esse reverenda; sic enim ipse de suo corpore dixit: *Destruite templum hoc, & in triduo ædificabo illud.* Sequitur: *In timore tuo.* Ut cordis compunctionem declararet, timoris intulit mentionem: quia tunc fides solida est, quando amori casto formido divinitatis adhibetur.

Templum sanctum est corpus Domini.

Joan. 2. 19.

Quid sit fides solida.

℣. 9. *Deduc me Domine in justitia tua: propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam.* Postquam orationem suam dixit matutinis temporibus audiendam, peccatorum quoque commemorans exitiabilem repulsam; hinc secundam ingreditur sectionem: postulans Dominum, ut jam ad æterna gaudia deducatur, quia hîc diversis fatigabatur angustiis. Ait enim: *In tua justitia;* idest, dum confitentibus parcis, seque pœnitendo damnantes, æquissimâ potentiâ tuæ pietatis absolvis. Nam qui abjicit rebelles, justum est, ut velit recipere supplicantes. *Propter inimicos meos;* idest, propter hæreticos & Paganos. Unus enim pravo dogmate contrarius, alter non credendo semper adversus est. Propter quos in Domini justitiâ se petit esse dirigendam: quia prædicationibus ejus non credit adversitas. *Dirige in conspectu tuo viam meam;* idest, vitam meam perduc ad tuæ serenitatis aspectum. Non enim nostrâ facultate ad eum pervenire possumus, qui tortuosis semper semitis ambulamus.

Damnantibus se parcit Dominus.

℣. 10. *Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est.* Cum superius petierit ad aspectum Domini, per ejus justitiam se deduci, ut partem illam beatorum ejus munere possit adipisci: nunc humanas cognoscitur increpare fallacias, ut ostendat obstinationes pertinacium hæreticorum non posse ad talia præmia pervenire, quæ suis fidelibus Dominus præparavit. Rectè enim dicitur: *In ore ipsorum non esse veritatem*, quorum cor vanitas possidebat. Lingua enim sequitur mentis arbitrium, imperioque cordis ejus mobilitas naturali ordine famulatur.

Lingua sequitur mentis arbitrium.

℣. 11. *Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant.* Per figuram Parabolen nimis competens facta probatur allusio. *Sepulchrum* enim mortui, *guttur* est mentientis, quando exitiabilem sibi vanitatem in faucibus revolvit, quæ malum mortis infligit. Benè autem addidit, *patens;* quod si clausum esset, minus fœteret. Intende quod dixit: *Linguis suis dolosè agebant.* Frequenter enim dolos tantùm loquuntur, & habere non probantur effectum; sed hic ut graviora peccata monstraret, addidit, *Agebant*, ut malitia non solum in linguis, sed etiam in actu execrabili esse probaretur.

Sepulchrum mortui, guttur est mentientis.

℣. 12. *Judica illos Deus. Decidant à cogitationibus suis.* Prophetiæ mos est futura prædicere. Non enim maledictionis voto talia optavit Ecclesia, cùm ipsi probetur addi, quicquid bonorum numero videtur acquiri. Sed necesse erat de pertinacibus & præscitis dicere, quos noverat Dominum posse damnare. *Decidant à cogitationibus suis*, cùm se non viderint adipisci, quod credebant posse promereri. Decidere enim propriè dicitur, qui spei suæ amissione fraudatur.

Nihil maledictionis voto optat Ecclesia.

Quid sit decidere.

℣. 13. *Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos: quoniam exacerbaverunt te Domine.* Per hanc sententiam discimus, quod tantùm unusquisque à divinitate repellitur, quantùm ejus peccata cumulantur. Quantitas enim delicti, mensura repudii est: dum tantùm ab illo reus longior redditur, quantùm numeroso crimine dilatatur. *Expelle*, propter cogitationes præsumptas, dicitur: quia jam temerariâ voluntate decepti, videbantur sibi bonis omnibus intromissi. Expulsos enim illos dicimus, qui de loco aliquo interiore jactantur. *Exacerbaverunt* enim ægroti mali medicum bonum, qui remedia salutis suæ insensibili duritiâ respuerunt.

Tanto longius quis à Deo repellitur, quãto majora sunt peccata.

Quis expulsus dicitur.

℣. 14. *Et lætentur omnes qui sperant in te: in æternum exultabunt.* Postquam impiorum debitas retributiones asseruit: nunc Ecclesia redit ad sanctos, quorum congregatione beata dignoscitur: ne sileret bonorum præmia quæ noverat esse ventura. Considera quod ea, quæ in capite versus supplicans petit, sequenti parte eadem promittit: ne putaretur ambiguum, quod certissimè sperabatur esse venturum. Et ne crederetur temporalis esse lætitia, dictum est: *In æternum:* ubi gaudii nullus est finis; dum continuè percepta præmia possidentur. Intuere quod *In æternum exultare* dicit sperantes in Domino: quoniam in ista temporalitate gaudere videntur & impii; in futuro autem sola exultabit semper Ecclesia.

Ecclesia sanctorum congregatione beata.

Sancti in æternum exultabunt.

℣. 15. *Inhabitabis in eis. Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum.* De superiori versu pendet ista sententia, quæ tangi quidem potest, sed ad liquidum non valet explanari. Nam si quæras, quæ sit ista pollicitatio, quam superius dixit: *In æternum exultabunt?* audi dictum breviter: *Et inhabitabis in eis.* O magna & ineffabilis largitas donatoris! Quid simile potest dari, quod ibi cognoscitur rerum Dominus ipse concedi? Nam quilibet munificus donat illa quæ possidet: Deus autem, qui est ineffabile bonum se largitur in præmio. Et quid tam potest esse simile, quàm cùm nos bonorum omnium cœperit auctor implere? *Gloriabuntur*, dixit: quia effectu perfruuntur optato. *In te:* quia tu es promissa illis hereditas; & ideo *in æternum exultabunt:* quia de æterno Domino *gloriabuntur.* *Omnes qui diligunt nomen tuum.* Significat in illâ patriâ felici, omnes quidem Domini participatione gloriari; quamvis ineffabili dispensatione pro meritorum qualitate unicuique se videatur majestas sancta concedere.

Sancti inæqualiter à Deo fruuntur.

Quoniam tu Domine benedices justum. Magnitudine præmii & gaudiorum immensitate præmissâ; quare tanto bono indebitè repleatur humanitas, breviter docemur: ne quis ascribat meritis suis, quod tributum benedictione constat auctoris.

Domine ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Consideremus quam suavi ac decoro fine præsens psalmus conclusus est: uno verbo indicans beneficia Domini, quæ nullis possunt voluminibus explicari. Bona siquidem voluntas Creatoris, quæ nos ineffabilibus muneribus replet, dicta est *scutum*, quod revera nos pro-

Voluntas Creatoris scutum vocatur.

tegit, & præmia decora concedit. Clypeus enim impositus capiti, corona est: aptatus cordi, defensio. Hic est qui omnes fideles protegit: ipse operit Ecclesiam toto orbe diffusam: ipse quoque amplectitur & cœlum, quo cælantur universa: munimen quod nullus ictus irrumpat: arma quæ nullum intret exitium; per quæ potius mors victa succubuit, & salus hominis desperata surrexit. *Bonæ voluntatis.* Quoniam vocatio Domini omne meritum præcedit, nec invenit dignum, sed facit; ideo enim gratuita, alioquin justa diceretur. Hæc est ergo bona voluntas, quæ nos vocat, & attrahit; nec quicquam proficuum valemus cogitare vel facere, nisi hoc accipiamus à bonitatis auctore, sicut Apostolus dicit: *Non enim possumus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostrâ ex Deo est.* Quiescat ergo Pelagiana dementia: ne cùm sibi aliquid boni falsò applicare nititur, vero potius donatore fraudetur.

Vocatio Domini omne meritum præcedit.

2. Corint. 3. 5.

Conclusio Psalmi.

QUàm suavis oratio sanctæ matris audita est, quæ nos & fide generat, & religiosa institutione conformat. Ignaros docet, parvulos fovet, afflictos relevat, & illos ad propria ubera nutriendos colligit, quos sui dogmatis esse cognoscit. Supplicat enim, ut rogare discamus: malos refugit, ut pessimos execremur: confidit in Domino, ut & nos de ipso præsumere debeamus. Sic tanquam veneranda mater, verba tradit parvulis ad loquendum; ut in nobis coalescens orationis affectus, & psalmodiam præstet humanis actibus consolatricem, & congruentem divinis jussionibus actionem. Loquamur ergo quod admonet: sapiamus quod credit: amemus certè quod diligit; ut cùm ejus animum sequimur, tunc ipsius filii sine dubitatione reddamur. Quintus autem numerus, in quo hic psalmus noscitur constitutus, tribuendus est Pentateucho, quod sola Ecclesia Catholica verè intelligit, quæ promissam, atque expectatam plenitudinem legis accepit.

Quinarius numerus cui attribuatur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sextum.

In finem in hymnis pro octava psalmus David.

IN *finem* jam notum est. *Hymnus* est laus divinitatis, metri alicujus lege composita. *Pro octavâ* verò, ut quidam volunt, Domini significatur adventus, quando finitâ sæculi hebdomadâ, ad judicandum venerit mundum: unde & psalmus ipse cum tremore maximo fecit initium dicens: *Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.* Nam & sanctus Hilarius in prologo psalmorum: & sanctus Hieronymus in expositione libri Ecclesiastes: & sanctus Ambrosius in expositione Lucæ Evangelistæ, ubi Dominus in monte transfiguratus est; & sanctus Augustinus de sermone Domini in monte, ubi de octo beatitudinibus disputavit, de hac octava die, latius diligenterque locuti sunt. Unde quod lectori placuerit, eligere suffragatur. Quocirca tales viros commemorasse sufficiat: quando dicta eorum, si in unam seriem colligantur, vix possunt longissimo volumine comprehendi. De qua die Amos Propheta dicit: *Væ concupiscentibus diem Domini; ut quid vobis diem Domini? Et ipse est dies tenebræ & non lux.* Idem & Sophonias Propheta dicit: *Vox diei Domini dura & amara.* Unde nunc introductus pœnitens distributis partibus orationis vehementer exorat: ne in illo die judicii de propriis facinoribus arguatur. Quid enim salubrius, quidve providentius, nisi, ut qui in meritis suis non poterat habere spem pro perpetratis delictis, in hoc mundo positus, ubi pœnitentiæ locus est, divinam eligeret exorare pietatem?

Quid sit Hymnus.

Pro octava 2. Domini adventus significatur.

Circa medit.

In Ecclef. cap. 11. cap. 2.

Lib. 1. cap. 9.

Amos 5. 18.

Sophon. 1. 14.

Verum istum diem à conditione mundi, alii dicunt post annorum sex millia esse venturum; propterea quod septimo die Dominus, ab opere suo legitur in illa rerum conditione quievisse: mille annos per dies singulos computantes: quia legitur: *Ante conspectum ejus mille anni, sicut dies unus.* Alii putant post annorum septem millia; idest, transactâ istius sæculi septimanâ, octavo die illam æternam lucem posse declarari; sicut & Domini nostri resurrectio habita fuisse cognoscitur. Sed cum dicat ipse Dominus in Evangelio, hunc diem, nec Filium nosse, nimis importunum est illud studiosè quærere, quod nobis utiliter divina providentia noluit revelare. Quapropter ad sermonem tituli declarandum nosse sufficiat, post hujus sæculi finem, illum diem esse venturum.

Opinio quorumdam circa diem judicii.

Psal. 89. 4.

Matth. 24. 36

Marc 13. 32.

Nunc ad intelligenda verba, quæ nobis sunt donata, velociter festinemus. Nam si puro corde petimus, cur dubitemus exaudiri, cùm ab ipso, & ad ipsum veniamus instructi? Dona Domine in satisfactione nostra tota nos charitate compungi, qui nobis salutarem supplicandi regulam præstitisti. Memento autem quod hic pœnitentium primus est psalmus, sequitur tricesimus primus, tricesimus septimus, quinquagesimus, centesimus primus, centesimus vicesimus nonus, centesimus quadragesimus secundus. De quibus, ut datum fuerit, suo loco dicemus. Quos non credas incassùm ad septenarium numerum fuisse perductos: quando & Majores nostri septem modis peccata nobis dimitti posse dixerunt: primò per baptismum: secundò per passionem martyrii: tertiò per eleemosynam: quartò per hoc quod remittimus peccata fratribus nostris: quintò cum converterit quis peccatorem ab errore viæ suæ: sextò per abundantiam charitatis: septimò per pœnitentiam: addenda quoque est * communicatio corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi, cùm tamen dignè suscipitur. Inveniuntur & alii fortasse modi remissionum; congruit enim ut numerum supplicationis nostræ, indulgentia divina transcendat.

Cur septem psalmi pœnitentiales.

Multis modis peccata dimittuntur.

* MSS. A B. F. *perceptio.*

Divisio Psalmi.

QUatuor modis in hoc psalmo vir confitens & religiosus exorat. In Exordio benevolum sibi judicem faciens. Exordium est autem oratio auditoris animum idoneè comparans ad reliquam dictionem; idest: à potestate judicis, quia solus est cujus constituta servat æternitas. Ab infirmitate sua; quoniam quantum meretur luere, non prævalet sustinere. A

Quid sit Exordium.

consuetudine parcendi, quoniam non se vult à mortuis rogari, sed à vivis hominibus confiteri. Secunda divisione narrat ærumnas proprias, quibus afflictus, & contritus esse cognoscitur. Narratio verò est ad causam probabilem faciendam rerum gestarum clara & diligens expositio. Sequitur salutaris & nimis profutura correctio. Sequestrat enim se à malis, quod bono judici noverat esse gratissimum; ut ab illis mens redderetur aliena, quibus & ipsa justitia probabatur adversa. Superest Conclusio, ubi jam definitivè aliquid dicitur, postquam nihil amplius desideretur. Conturbat enim, & repudiat omnes iniquos: quoniam cum ipsis habere nolebat ullatenus portionem. Sic per has partes proficuæ pœnitentiæ causa peragitur. Aptatur autem hæc Deo per humanam consuetudinem translativis verbis: ut quasi judex audiat: quasi cognitor instruatur: quasi nescius, quæ sunt facta cognoscat. Quod genus schematis multis locis reperies in litteris sacris. Totus autem hic psalmus propter futuri judicii timorem noscitur esse conscriptus; quod utique rectæ mentis est imminentes metuere calamitates, & illud timere, quod meretur excipere. Nam si illud ante oculos habeamus, quod in Malachia Propheta legitur, semper ad vias rectas recurrimus, & nos proficuo timore corrigimur; ait enim: *Quis tolerabit diem introitus ejus, aut quis sustinebit in aspectu ejus? quia ipse ingreditur sicut ignis flaturæ, & sicut squama lavantium, & sedebit ad conflandum, & ad repurgandum argentum.* Similiter & Salomon in Ecclesiastico præmonens dicit: *Ante orationem præpara animam tuam*; & paulò post: *Memento iræ in die consummationis, & tempus retributionis in conversatione faciei.*

Quid sit narratio.

Recordatio judicii extremi proficua.

Malach. 3. 2. 3.

Ecclesf. 18. 23. 24.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Domine ne in ira tua arguas me.* Primùm nosse debemus omnipotentiam Domini, eloquentiam suam ita variis disciplinis atque artibus plenissimè ditasse; ut & ipsa mirabiliter exquirentibus ornata resplendeat, & semina diversarum doctrinarum diligenter retractata concedat. Hinc est enim quod in ipsa reperiuntur, quæ magistri sæcularium litterarum ad sua pòst volumina transtulerunt. Nam inter alios status, quos oratores causis emergentibus indiderunt, concessivam deprecationem esse dixerunt; cùm reus non id quod factum est defendit, sed ut ignoscatur expostulat. Qui status licet inermis apud terrena judicia videatur, humanisque viribus destitutus: invicta tamen apud Deum munitione præcingitur; ut quem nulla prævalent argumenta defendere, sola possit fidelis confessio vindicare. Hoc verè pœnitentibus datur, qui dum se cupiunt absolvere, ipsi potiùs propria nituntur facta damnare. Sic & Isaias monet: *Dic tu iniquitates tuas priùs, ut justificeris.* Nunc considerandum est, quàm sit verborum istorum congrua salutarisque positio. Non enim supplicat Domino Patri, sicut & aliis visum est, ut non arguatur; sed ne in judicii severitate culpetur: quia hic multis argui salus est, sicut in Apocalypsi Joannis legitur: *Ego quos amo redarguo, & castigo.* Nam ita & ipsi David contigit, cùm eum prophetica correxit invectio. Arguit & Filius, sicut in alio psalmo legitur: *Arguam te, & statuam illa ante faciem tuam.* Arguit etiam Spiritus sanctus, sicut scriptum est: *Cùm venerit Spiritus Paraclitus, ipse arguet mundum de peccato.* Dicite nunc perversi, ubi est hîc naturæ potestatisque distantia, quando nec ipsa discrepant verba? Conticescat Arriana nequitia: ne qui volunt in sancta Trinitate sacrilegas divisiones inferre, ipsi se à regno Domini probentur abscindere.

Eloquentia divina variis disciplinis atque artibus ditatur.

Quid sit concessiva deprecatio.

Isai. 43. 26.

A multis hic argui salus est.

Apoc. 3. 19.

Psal. 49. 21.

Joan. 16. 8.

Non est in Trinitate naturæ potestatisque distantia.

Neque in furore tuo corripias me. Ira & furor judicis contra reum damnationis effectus est; idest, motus animi concitatus ad pœnam provocans inferendam. Sed ira longa indignatio est: furor repentina mentis accensio. Hæc autem allegoricè translativis verbis edicta sunt. Cæterum Dominus nec ira confunditur, nec furore turbatur: sed in unâ eâdemque semper gloriæ suæ tranquillitate consistit. Similiter & Moyses dicit: *Sicut lætatus est Dominus ædificans vos, & crescere faciens: sic lætabitur affligens vos, atque subvertens.* Petit ergo, ut ante judicium non in judicio corripiatur: quia qui ibi arguitur, sine dubitatione damnatur. Et mente condendum est, quod dies judicii pro timore magnitudinis suæ ira & furor vocatur; sicut & in secundo psalmo dictum est: *Tunc loquetur ad eos in irâ suâ, & in furore suo conturbabit eos*: de quo & alius Propheta dicit: *Dies illa, dies iræ, dies tribulationis & angustiæ.*

Quid sit Ira, quid furor.

Dominus nec ira nec furore turbatur.

Deut. 28. 63.

Dies judicii ira & furor vocatur.

Psal. 2. 5.

Sophon. 1. 15.

℣. 2. *Miserere mei Domine quoniam infirmus sum.* Infirmitatis confessio cœlestis Medici misericordiam movet, à quo facilè impetrantur remedia, cùm ostenduntur vulnera manifesta. Non enim dixit: quoniam mereor, sed quia justitiam tuam sustinere non valeo. O clementia magna Creatoris, à judice percipimus, quid rei dicere debeamus! docemur pietatem petere ne nos justitia possit absumere. Quis enim jam dubitet eum verba sua audire posse: si tamen talis sit precantis animus, qualem ipse est jubere dignatus?

Infirmitatis confessio, Dei misericordiam movet.

℣. 3. *Sana me Domine, quoniam conturbata sunt omnia ossa mea.* In deprecatione eâdem perseverat. Pio Medico dicitur, ægritudinem tabidam usque ad interiora venisse: ne differret auxilium, cui imminere cognoscebat exitium. *Ossa* hic per allegoriam, fortitudinem mentis debemus advertere, quæ cùm deficit, vigor omnis elabitur; sicut & ossibus quassatis corpus minimè continetur.

Ossa fortitudinem mentis significant.

℣. 4. *Et anima mea turbata est valde: & tu Domine usquequo.* Ne corpus intelligeres, quòd ossa nominavit: *animam* suam dixit *esse turbatam.* Benè autem, *valde*, additum est, ne clemens auditor pateretur diutiùs differendum, si nimis eum non cognosceret fuisse turbatum. *Usquequo* subaudiendum, differs, qui usque ad finem preces supplicum non soles ullatenùs oblivisci? Supplicatio quippe ista magnis commendatur angustiis; ut recepta sanitas pretiosior possit agnosci. Et intuere, quià justitiam Domini semper pœnitens iste refugit, & consuetudinem ejus benignitatis exposcit.

℣. 5. *Convertere, & eripe animam meam: salvum me fac propter misericordiam tuam.* Cùm Deo dicitur, *Convertere* vindictæ relaxatio postulatur; ut debitas ipsius justitia de nobis non exigat ultiones. Sive more nostro dicitur Deo,

Quid per Dei conversionem postulatur.

Convertere, sicut aversi solent rogari; qui aut respicere nolunt, aut subvenire contemnunt. *Eripe animam meam*, ab imminenti scilicet supplicio, quod debetur errantibus. Avertit enim à nobis debitas pœnas, cùm eas relaxaverit benigna remissio. Congruè verò, *Convertere*, in pœnitentis prece ponitur; quod satisfacientibus Dominus pollicetur dicens: *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos.* *Salvum me fac propter misericordiam tuam.* Quàm pulcherrimè ista supplicatio propriis, ac proficuis sermonibus explicatur. *Salvum* se petit *fieri*, non secundum merita sua, sed propter divinam misericordiam: in qua dum fixa spes ponitur, venia faciliùs impetratur.

Zach. 1. 3. *Vera supplicatio.*

℣. 6. *Quoniam non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?* Movere potest, quare dicat, *In morte*, nullum esse memorem Dei: dum vicina possit ampliùs ira judicis contremisci? Sed benè perfidos dicimus immemores Dei, de quibus & Isaias ait: *Non enim qui in inferno sunt laudabunt te: neque qui mortui sunt benedicent te.* Nam cùm dicit Apostolus: *In nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum*; hîc de solis infidelibus ac pertinacibus debet accipi dictum, qui nullam fiduciam confessionis suæ habere promerentur. Meritò ergo hîc sibi festinat dimitti: quia post lucis occasum, non restat nisi sola retributio meritorum. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Subaudiendum ad veniam; sicut & Salomon de impiis dicit: *Quia dicent inter se, pœnitentiam habentes, & præ angustia spiritus gementes, &c.* Nam & dives, qui Lazarum videbat in requie constitutum, malâ sua probatur esse confessus: sed non est ad votum supplicationis auditus: quia in hoc mundo propriè confessio dicitur, ubi & venia reperitur. Et ut aliquam divisionem in his verbis intelligi debeamus: *In morte* significat transitum vitæ: *In inferno* verò custodiam locorum, quam pro suis meritis animæ sustinere noscuntur. In utroque tamen negatur absolutè suscipienda confessio. Hactenus dictum est de principiis: nunc de narratione videamus.

Perfidi immemores sunt Dei. *Isai. 38. 18.* *Philip. 2. 10.* *Confessio peccatorum inutilis post mortem.* *Sapient. 5. 3.* *Luce 16. 23.*

℣. 7. *Laboravi in gemitu meo.* Benevolentia igitur in Exordio diligentissimè comparata, venit ad narrationem actuum suorum, asserens pœnitentiam suam magnis cruciatibus fuisse completam: quia non tantum verbis otiosis, sed afflictione probabili maximè venialis efficitur pœnitudo. *Gemitus* itaque & iste dicitur, qui aut pondere nimio curvatis, aut vulnere sauciatis evenerit. Sed ille quærendus est Christianis, qui cordis compunctione peragitur, cùm & malorum nostrorum reminiscimur, & futuræ pœnæ consideratione terremur. *Gemitus* enim dictus est geminatus luctus. Quem meritò fideles appetunt, quoniam lugentes consolatur, pœnitentes emundat, diabolum fugat, Christo conciliat: amaritudo dulcis, lacrymæ felices, salutaris afflictio. De qua re beatus Joannes duobus libris ita disservit, ut meritò apud Græcos aurei oris nomen acceperit.

Quæ sit vera pœnitudo. *Quis gemitus à Christianis quærendus.* *Gemitus unde dicatur.*

Lavabo per singulas noctes lectum meum. Si hoc ad litteram velis accipere, meritò quidem lectum, quem noctibus polluerat, lacrymis abluebat. Sed occurrit impossibilitas; ut tanta fuisset copia lacrymarum, quæ non solum faciem, sed etiam *lectum lavisse* diceretur. Quapropter meliùs *lectum*, delectationem corporis intelligamus: in qua velut in cubili nostro * marcente voluptate remittimur; quam potest homo lacrymis, quamvis paucis lavare, si eum contingat cœlesti inspiratione deflere. *Lectus* autem ab electis, ac mollibus herbis dictus est: supra quas antiquitùs quiescentium corpora remittebantur in somnum.

Quid per lectum debeat intelligi. * MSS. A. B. F. *inardescente.* *Unde lectus dicatur.*

Lacrymis stratum meum rigabo. *Rigare* uberiùs aliquid significat, quàm lavare. Sed videamus, cùm superius lectum dixisset, quare iterum repetere voluisset *stratum*? *Stratum* enim significat cumulum peccatorum; quod ideo *lacrymis rigat*, ut eodem saluberrimo imbre resoluto, homo in novam messem virtutis adolescat, fiatque ex peccatore justus, ex lugente lætus, ex ægroto sanissimus. Nam si *stratum* collectionem vestium velis advertere, ipsa impossibilitas occurrit, quæ de lecti lavatione surrexit. Sive hoc per figuram Hyperbolen potest accipi, per quam solent aliqua in magnitudinem exaggerationis extendi: sicut de navigantibus in centesimo sexto psalmo dicturus est: *Ascendunt usque ad cælos, & descendunt usque ad abyssos.* Et in quinquagesimo psalmo: *Lavabis me, & super nivem dealbabor*; cùm nive nihil possit esse candidius. Et in Deuteronomio Moyses Jesu Nave præcepit: *Liber hic legis non recedat de manu tua: & meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut scias ingredi viam tuam.* Simili modo & alter pœnitens in centesimo primo psalmo dicturus est: *Cinerem sicut panem manducabam, & potum meum cum fletu temperabam*, & his similia.

Quid sit Hyperbole. *Psal. 106. 26.* *Psal. 50. 9.* *Josue 1. 8.* *Psal. 101. 10.*

℣. 8. *Turbatus est præ ira oculus meus.* Cùm superius & gemuisse se asserat, & plorasse confirmet, ineptum est, ut subitò indignatione propriâ putetur esse confusus: sed propter iram Domini, oculum cordis sui profitetur esse turbatum. Quid enim formidolosius quàm illum irasci, qui si non misereatur extinguit? Oculus enim dictus est, quasi ocior lux, quòd citò intentata respiciat: sive quod palpebris occulentibus probatur occultus.

Oculus unde dicatur.

Inveteravi inter omnes inimicos meos. *Inveteravi*, idest, in veteris hominis Adæ antiquitate permansi, qui ad differentiam novi hominis, idest, Christi, vetustus meritò nuncupatur. *Inter omnes inimicos meos*: sive inter spiritus diabolicos: sive inter nostra peccata. Ipsa sunt enim veraciter adversa, quæ animas in tartarum deducunt, & adhuc feraliter blandiuntur. Completa est promissa Narratio: Est enim sicut præcipitur, brevis & lucida, idonea quoque ad iracundiam judicis temperandam. Nunc de saluberrimâ correctione dicendum est.

Quare Adam vetus homo dicatur. *Quæ vera sint adversa.*

℣. 9. *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem: quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.* Enumeratis afflictionibus, emendationis ingreditur partem; ut qui malorum collegio peccaverat, fugatis à se talibus, mandatis Domini devotissimus appareret. Quod argumentum ab attributis personarum tractum, dicitur à victu. Eo quippe modo se probat ad plenam correctionem venisse, quo se voluit à malorum societate dividere. Nam vide quid sequitur.

Argumentum à victu dictũ.

℣. 10. *Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam assumpsit.* Deprecatio est cum pietate frequens oratio, & sola est quæ

Quid sit Deprecatio.

nimia decet, & importuna conciliat. *Assumpsit*, suscepit vult intelligi, tanquam aliquid manibus acceptum. Et intuere magnum exultationis arcanum; ut orationem suam & auribus dicat auditam, & quasi oblationem aliquam fuisse susceptam. Sic enim facere lætantes solent, ut diversis modis eadem repetant, unde magno impetu gratulationis exultant. Nec vacat, quod in uno munere tertiò sibi dicit Dominum præstitisse; scilicet ut supplicationibus suis sanctam Trinitatem assuisse monstraret.

℣. 11. *Erubescant & conturbentur omnes inimici mei: avertantur retrorsum, & erubescant valdè velociter.* Tribus partibus decursis, venit ad ultimam conclusionem. Conclusio est enim exitus, & determinatio totius orationis: ubi jam, ut exauditum decebat, lætus exultat. Quoniam ista quædam formula pœnitentium est, ut inchoent à lacrymis, & desinant in lætitia; quatenus tali exemplo possit agnosci verum esse quod legitur: *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.* Et intuere quòd sancta conscientia pœnitentis, à peccatis suis facta libera, Ecclesiasticis regulis obsecundans, mox pro inimicis suis, ut convertantur, exorat; ut, sicut ille suscepit veniam, ita & inimicos ejus carnales ad Domini gratiam redire contingat. Nam cùm dicit: *Erubescant*, vult eos tantâ compunctione illuminari, ut pro his quæ agebant, ipsi potiùs erubescant, & intelligant perniciosos actus, quos pridem sibi putabant esse proficuos. *Conturbentur* autem dictum est, timore futuri judicii, & scripturarum prædicatione terribili: ne in illas pœnas misertimi hominum cadant, quas peccatoribus lex divina pronuntiat esse venturas. Cùm dicit, *mei*, relaxavit odium, cui multitudo fuerat donata culpatum. Sequitur: *Avertantur retrorsum:* ut non permittantur ire quò tendunt: sed cùm redeunt, ab inferni foveâ liberentur. Hoc enim & Petro dictum est humana cogitanti: *Redi retro Satanas;* scilicet ne sapias illa, quæ sapis. Malus enim cùm retrorsum redit, emendatur: cum justus, offendit. Sed quoniam hic de peccatoribus agebatur, benè illis optata est votiva conversio. Et ne eos diutius judicaret forsitan differendos, addidit: *Et erubescant valde velociter.* O desiderium sanctæ mentis eximium! Quis enim in causa sua amplius petere potuit, quàm iste qui pro inimicis suis acerrimis postulavit? Talium itaque Dominus miseretur, qui misericordiæ momenta non negligunt; sicut in Evangelio scriptum est: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

Quid sit Conclusio.
Quæ sit formula pœnitentium.
Psal. 125. 5.
Sancta conscientia pro inimicis, ut convertantur exorat.
Mar. 8. 33.
Dominus miseretur miserentibus.
Matth. 5. 7.

Conclusio Psalmi.

Licet in omnibus psalmis intelligentiæ studium adhibere debeamus, quoniam inde vitæ nostræ maxima subsidia conquiruntur: tamen pœnitentium æstimo magnopere perscrutandos, qui humano generi velut competens medicina præstantur. Inde enim animarum saluberrima lavacra suscipimus: inde peccatis mortui reviviscimus: inde lugentes ad æterna gaudia pervenimus. Est enim quoddam judiciale genus, in quo reus conspectibus judicis præsentatus assistit, peccatum suum lacrymis diluēs, & confitendo dissolvens, summum genus defensionis afferens, quo se ipse condemnat. Hic non est accusator extraneus, sed ipse impugnator est suus. Meretur veniam; quia se non excusat à culpa; nec potest taliter agi sub tali judice, cui peccata nullus prævalet abnegare. Hic conjectura cessat: hic finis non quæritur: hic cœteræ qualitatis species desunt, quoniam omnia lucida veritate panduntur. Sola est ergo necessaria quæ dicitur Concessio, cùm reus non id quod factum est defendit, sed ut ignoscatur expostulat. O inæstimabilis pietas Creatoris! Reus pro se sententiam dici fecit: quoniam ipse se vehementius accusavit. Sed nequaquam quilibet callidus Oratorum hæc à judice obtinere potuit, quæ iste simplicitate plenus à Domini pietate promeruit. Nec vacat quod in calculo senario, quem in disciplina numerorum constat esse perfectum, personam pœnitentis aptavit. Ipso enim die hominem creavit: ipsa etiam ætate Christus Dominus ad liberandum eum, in hunc mundum venire dignatus est: sexto etiam die crucifigi pro hominum salute decrevit; ut hæc supputatio & hominis initium, & absolutionem peccatorum aptissimè continere videatur. Nam de pœnitentiæ utilitate & virtute atque gratia, beatus Augustinus inter copiosos libros, de hac re, ubi locum reperit, negligendum esse non credidit: tamen uno volumine mirabiliter & breviter solita vivacitate tractavit.

Inter psalmos, maximè pœnitentes, æstimandi.
Pœnitentia, est quiddam judiciale genus.
Quid sit Concessio.
Quare Senarius numerus pœnitentibus aptetur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septimum.

Psalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini.

Quamvis hæc causa in secundo libro Regum latius indicetur: propter explanationem tamen tituli breviter exponenda cognoscitur. Cum David à filio suo Abessalom crudeli bello premeretur, amicum suum Chusi fecit pro dignoscendo consilio ad ejus castra migrare; ut quicquid adversus eum ageretur, sibimet secretius indicaret. Nam & ipsum nomen prædictam indicat causam. *Chusi* enim, Patre Augustino docente, interpretatur silentium; quod revera fidelis ejus exercuit, quando illi secretius profutura mandavit. *Filius* autem *Jemini*, filius dexteræ interpretatur. Quod benè ad ipsum refertur: quia saluti ejus necessaria proditione consuluit. Sic Dominus noster in medio Judæorum silentium misit; cùm mysteria sanctæ Incarnationis assumpsit. Perfidis enim tanquam silentium fuit, quod fidelibus probatur esse prædicatum. Hunc ergo psalmum ad similitudinem Chusi de futuro mysterio Domini Propheta cantavit: quia sicut David filii sui Abessalom à se geniti, & educati injustam persecutionem pertulit: ita Dominus liberati à se populi atque nutriti, furorem detestabilis præsumptionis sustinuit. Scire autem debemus hunc primum esse psalmum eorum, in quibus per actus David significantur Domini futura mysteria. Subsequuntur enim hujuscemodi vicesimus sextus, tricesimus tertius, & centesimus quadragesimus tertius, quibus convenit schema, quod dicitur Allegoria, idest, inversio, aliud dicens, aliud significans.

Cap. 15.
Enar. in psal. 7.
Chusi quid interpretetur.

Divisio Psalmi.

CAusam suam Propheta trahens in futurum mysterium Domini Salvatoris, cui etiam nomen ipsum David mysticis interpretationibus congruenter ascribitur: In primâ divisione ex sua persona Dominum deprecatur, ut ab omnibus persecutoribus ejus virtute liberetur. Persona verò hominis est substantia rationalis, individua, suis proprietatibus à consubstantialibus cæteris segregata. Secundâ sectione idem Propheta rogat, ut resurrectionis ejus gloria manifestata subveniat. Tertiâ ipsum introducit loquentem per id quod factus est humilis; ut secundum justitiam suam, veritatemque judicetur: malos ultione deterrens, bonis gratuita præmia compromittens. In quartâ parte iterum Propheta reloquitur, commonens Judæos, ut metu futuri judicii à propositâ iniquitate discedant: ne possint sustinere meritas ultiones. Hoc nunc convenit sollicitâ mente perquiri, ut virturem psalmi divino munere introspicere mereamur.

Quid sit Persona.

Expositio Psalmi.

℣. 1. D*omine Deus meus in te speravi, libera me ab omnibus persequentibus me & eripe me.* Quamvis Propheta, Abessalom filii sui causa videatur esse proposita: de universis tamen inimicis se supplicat debere liberari, ab spiritualibus maximè nequitiis, quas convenit studiosissimè præcaveri: quia carnales hostes corpus impetunt, spirituales verò animas necare contendunt. Libera à peccato, eripe à diabolo. Ab ipsius enim potestate tollimur, quando misericordiâ Domini delictorum sordibus expiamur. Sed cur debeat à persequentibus erui, præmissa ratione demonstrat: quoniam se in ipso sperasse confirmat?

Spirituales nequitiæ studiosiùs præcavendæ.

Quando à diaboli potestate tollimur.

℣. 2. *Nequando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat. Leoni* confertur diabolus; *leoni* frequenter comparatur & Christus: ille quòd ad interitum rapiat: iste quòd eripiat ad salutem. Pulchrè verò propria verba suis auctoribus dedit: Dominum rogat, ut eripiat: ne leo rapiat. Subjunxit: *Dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat;* idest, cùm tu à subveniendo cessaveris: illo enim tempore prævalet diabolus rapere, cùm nobis peccatis nostris obstantibus Creator distulerit subvenire. Ipse enim fideles redimit, qui suum Filium pro humano genere inæstimabile pretium dedit. Nec ab alio potest salus venire, nisi à salutis auctore. Sic Dominum Christum per hæc relucentia verba declaravit.

Leoni comparantur Christus & diabolus.

Quo tempore diabolus rapiat.

Salus à Christo solo.

℣. 3. *Domine Deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis.* Hìc quidem dicit: *Si feci istud:* sed inferiùs quid sit, *istud*, exponit, cùm ait: *Si est iniquitas in manibus meis.* Quæ figura dicitur Epexegesis, idest, explanatio dicti superioris. Sed hoc non debet generaliter intelligi: quia non est in homine aliquam iniquitatem in suis manibus non habere. Sed *istud* ad persecutionem Abessalom dicitur filii, à quo Propheta injustè viderit affligi. Nam quemadmodum vel inimicum tractaverit, Regum textùs ostendit; ut tempore quo contra eum exercitum destinabat, ducibus suis præceperit, ut maximè Abessalom saluti prospicere debuissent; quem etiam mortuum gravissimo dolore deflevit. Meritò ergo dicit, iniquitatem in hâc causâ dumtaxat in suis manibus non fuisse; cùm sibi eum etiam superstitem relinquere voluisset.

Quid sit Epexegesis.

Quomodo David dilexerit inimicum. 2. Reg. 18. 5.

℣. 4. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis.* Secundum caput est antefatæ patientiæ: quia de persequentibus se noluit vindicare. Nam & Saülem summâ pietate tractavit, ut traditum sibi sæpiùs in mortem, ille remiserit ad salutem. Quod idem lectio antefata testatur. *Retribuebant* enim Saül atque Abessalom *malum*, qui ab ipso priùs acceperant pietatis officium. Nemo enim *retribuit*; nisi qui aliquid ante percepit. Sed iste vir Deo plenus, & patientiæ virtute firmissimus, perfectæ benevolentiæ se conditione constringit; ut si malum pro malo reddidit, *decidat ab inimicis suis inanis*; idest, fructu mansuetudinis magnæ vacuatus; nec de hoc certamine referat, quod Dominus illi applicet ad coronam. Quæ si altiùs intendas, Dominicæ passionis declarantur indicia, cùm perfidus Judæus mala retribuit, quamvis ineffabilia bona à suo jugiter auctore perceperit.

Eximia patientia David erga persecutores.

℣. 5. *Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat eam & conculcet in terrâ vitam meam, & gloriam meam in pulverem deducat. Inimicum* diabolum dicit, qui animas quas comprehendit, conterit. Superior enim factus dat interitum non salutem. Sic enim de animabus efficit, quas crudelissimus vincit, ut actus earum terrenâ faciat contagione maculari. Quapropter congruus est positus ordo verborum: priùs enim fuit, ut comprehenderet: postea ut conculcaret. *Et gloriam meam in pulverem deducat;* idest, suscepti hominis honorem, qui ad imaginem & similitudinem Dei constat effectus. *Deducat in* illum *pulverem*, quem projicit ventus à facie terræ. Ita dum sibi conditionem ponit, peccantium ruinam mirabili narratione descripsit. His igitur superioribus tribus versibus explanatis; dicendum nobis est, quemadmodum in eis hypothetici syllogismi secundus modus appareat, qui hoc modo fieri posse dignoscitur. Hypotheticus autem, idest, conditionalis syllogismus est, qui ex conditionali, aut conditionalibus propositionibus accipiens assumptionem, colligit conclusionem. Cujus propositio talis est, quantum ad istam pertinet dictionem: Domine Deus meus si feci istud: si est iniquitas in manibus meis: si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis: persequatur inimicus animam meam, & comprehendat eam, & conculcet in terrâ vitam meam, & gloriam meam in pulverem deducat. Istius autem propositionis secundum regulas Dialecticorum reciprocatio talis est: si non decidam meritò ab inimicis meis inanis: si non persequatur inimicus animam meam, & comprehendat eam: si non conculcet in terrâ vitam meam: si non gloriam meam in pulverem deducat; Domine Deus meus non feci istud: non est iniquitas in manibus meis: non reddidi retribuentibus mihi mala. Cujus reciprocationis sit talis assumptio: attamen non decidam meritò ab inimicis meis inanis: attamen non persequetur inimicus animam meam,

Quid diabolus in nos agat, cum superior evaserit.

Quid sit Hypotheticus syllogismus.

& comprehendet eam: non conculcabit in terra vitam meam: non gloriam meam in pulverem deducet. Hanc verò assumptionem sequitur ista conclusio. Igitur Domine Deus meus non feci istud: non est iniquitas in manibus meis: non reddidi retribuentibus mihi mala. Hæc nos summatim atque simpliciter causa brevitatis attigimus. Si quis autem, sive de schematibus, sive de modis syllogismorum, sive quid sint simplices, sive compositi plenissimè nosse desiderat, Aristotelem in Græcis, Victorinum autem Marium lectitet in Latinis, & facilè sibi quisque talia confirmat, quæ nunc difficilia fortasse dijudicat.

℣. 6. *Exurge Domine in irâ tuâ, & exaltare in finibus inimicorum tuorum. Exurge Domine Deus meus in præcepto quod mandasti.* Venit ad secundam divisionem, in qua transitum facit ad illam similitudinem, quam fecerat Domini Salvatoris. Sed tribus gradibus ascendit ista petitio. Primus est, ut *in irâ*, idest, in vindictâ consurgat: sed non ad iram provocat Deum, quem sciebat esse mitissimum; maximè cùm superius de se dixerit: *Si reddidi retribuentibus mihi mala:* sed humanis & translatitiis verbis talia referuntur. Verum hæc vindicta quæ dicitur *ira*, in diabolum potius debet adverti, qui toties punitur, quoties ab eo peccator subjugatus eripitur. *Exaltare in finibus inimicorum;* idest, in possessione diaboli magnificare, quam in peccatoribus tenet. In ipsis enim exaltatur Dominus, quando à convertentibus confessio laudis offertur. Secundus gradus est: *Exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandasti:* Ipsum est enim quod superius dixit, *In ira:* ut cognoscas vindictam esse potius, non furorem. *Mandavit* enim Dominus *in præcepto*, quando in Evangelio dixit discipulis suis: *Tertiâ die resurgam, & præcedam vos in Galilæam.* Hæc dum facta sunt, exaltatus est in toto orbe terrarum, quem potestas diaboli possidebat; & vindicavit in eum, quando ab eo abstulit, quod tenebat. Et intuere quia more prophetiæ futura pro præteritis dicit: *In præcepto quod mandasti*, utique quod adhuc mandaturus erat; ut est illud vicesimi primi psalmi: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea, &c.*

Quando punitur diabolus.

Matt. 26. 32.

Scriptura sacra, futura sæpe pro præteritis ponit.

Psal. 21. 18.

℣. 7. *Et Synagoga populorum circumdabit te: & propter hanc in altum regredere.* Superius petiit, ut veniret: nunc autem quid in adventu ejus emergere possit, ostendit; Ac si diceret: tu quidem venturus es ad liberandum: sed populi Judæorum insanis te mentibus persequentur. *Synagoga* hic collectionem significat improborum, non religiosarum mentium cœtum. Nam si in eum credidisset universa Judæorum plebs, devotis mentibus utique suscepisset. *Et propter hanc in altum regredere. Propter hanc*, idest, Synagogam, quæ tamen fuit obstinatis motibus indevota: in qua habitare non potuit, dum se ab ejus infidelitate subduxit. *In altum regredere:* propter illud Evangelii: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit. Regredi* enim est, unde veneris iteratâ viâ reverti. Nam de hâc Ascensione gloriosâ, in alio psalmo dicturus est: *Et ascendit super Cherubim & volavit, volavit super pennas ventorum: Et posuit tenebras latibulum suum.*

Quid significet Synagoga.

Christus in Synagoga habitare non potuit.

Joan. 3. 13.

Quid sit Regredi.

Psal. 17. 11.

℣. 8. *Domine judica populos. Judica me Domine secundum justitiam meam, & secundum innocentiam manuum mearum super me.* Venit ad tertiam partem, ubi jam Dominus loquitur Christus, ex eâ dispensatione, quâ passus est. Nam cum dicit: *Domine judica populos*, omnipotentis Patris majestas ostenditur. Cùm verò ponitur: *Judica me Domine secundum justitiam meam, & secundum innocentiam manuum mearum super me;* humilitas humanitatis exprimitur, quæ de sanctæ Mariæ virginali utero assumpta esse monstratur. Sic in uno versu tam ingentium rerum secreta conclusa sunt. Et respice, quemadmodum totius veritatis ordo servetur. Prius enim Propheta innocentiam manuum suarum in unâ dixerat causâ: nunc autem à personâ Domini Salvatoris generaliter pronuntiatur, quoniam constat eum peccatum nullatenus habuisse. Meritò siquidem petit *secundum justitiam* suam se debere *judicari*, qui divinitatis suæ perfectissimus Doctor præcepta complevit: qui malum pro malo non reddidit: qui propter aliorum delicta crucem * sanctus ascendit: qui pro persecutoribus inæstimabili gratiâ pietatis oravit; & cætera, quæ verissimus Evangelii textus eloquitur. Sed cùm innocentia cordi specialiter applicetur: hic dictum est, *Secundum innocentiam manuum mearum.* Quod genus locutionis scripturarum divinarum proprium esse cognoscitur, significantias mutare verborum; sicut in decimo psalmo dicturus est: *Palpebræ ejus interrogant filios hominum*, cùm palpebrarum non sit interrogare, sed linguæ.

Humilitas humanitatis Christi exprimitur.

Christus peccatum nullum habuit.

* Ed. *Sāctam.*

Proprium scripturæ est, significantias mutare verborum.

Psal. 10. 5.

℣. 9. *Consumetur nequitia peccatorum, & dirige justum.* Petit accelerari mortis adventum, ut citò suus clarificetur ascensus. Completa est enim nequitia peccatorum, quando crucifixus est Dominus. Nihil enim potuerunt ultra facere, quamvis crudeliter insanissent. Quod Verbum & ipse positus in cruce dixit: *Consummatum est. Directus* est autem *justus*, quando resurrexit à mortuis, & ad cœlorum regna conscendit. Sic pietatis studio videtur expeti, per quod vita omnium probatur impleri.

Quando completa sit nequitia peccatorum.

Joan. 19. 30.

℣. 10. *Scrutans corda & renes Deus justus.* Hæc propria virtus est Dei, & corda nostra discutere, & animi nostri vigorem potentiæ suæ luce penetrare. Nam licet nobis multò celsiores sint potestates cœlorum: nulli tamen creaturarum datum est cogitationum nostrarum plenissimè secreta cognoscere. Agnoscit autem perfectè in nobis solus ipse qui judicat; propter quod dictum æstimo: *Tu quis es qui judicas servum alienum?* idest, qui cogitationes ejus non intelligis. Nam nec nos ipsi nobis sic manifesti esse possumus, quemadmodum divinis conspectibus apparemus: cùm de homine legatur, *Peccata quis intelligit?* Consideremus etiam *corda* ad cogitationes posita: *renes* ad animi constantissimum vigorem, sive ad corporeas delectationes.

Proprium est Dei, corda nostra discutere.

Solus Deus secreta cogitationum cognoscit.

Rom. 14. 4.

Psal. 18. 13.

℣. 11. *Adjutorium meum à Domino, qui salvos facit rectos corde.* Incarnatio illa quæ propter nos suscepta est, ad nos loquitur animandos. Nam licet istud de se dicere videatur per id, quod subjectus est Patri: spem tamen in se credentibus inæstimabili pietate largitur. Nam cùm una eademque Dei hominisque persona sit, suum humanitas dicit *adjutorium* potentiam Verbi, quod rectis corde & veniam tribuit & salutem. Intuere etiam quod in parte superiori Propheta se petiit

Una eademque est Dei hominisque persona.

se petiit liberari: hîc autem adjutorium Domini sibi Christus ipse promittit, qui dicit in Evangelio: *Omnia quæ Pater habet mea sunt, & mea Patris sunt.* Ille enim petit ut famulus: iste promittit sibi ut Dominus.

Joan. 16. 15.

℣. 12. *Deus judex justus fortis & longanimis: numquid irascetur per singulos dies?* Ventum est ad quartam nihilominus sectionem: in quâ Propheta ex suâ personâ laudem concinens Patri, & vehementer Judæos terrificat obstinatos, & spem eis, qui ad eum redire cupiunt, pollicetur. *Justus* dicitur *Deus*, quia tribuit unicuique in fine quod gesserit. *Fortis* quia nullus potest resistere voluntati ejus. *Longanimis*, ut hodieque ad pœnitentiam expectet, quos perdere pro scelerum suorum qualitate potuisset. *Numquid irascetur?* Sub admiratione pronuntiandum est: quia imputatio ista negativa est. Irasci autem more judicum dicitur, qui quando vindicare delicta cupiunt in sententiam severâ indignatione consurgunt. Sed istud in Divinitate non convenit, quia ubi est fervida vindicta, non est temperata justitia. *Per singulos dies;* idest, cunctis momentis, quemadmodum & peccatum omne committitur. Nam ubi esset gloriosa patientia, si pœna mox sequeretur offensam.

Quare justus dicatur Deus. Quare fortis. Quare longanimis.

Quomodo irasci dicatur Deus.

℣. 13. *Nisi convertamini gladium suum vibrabit: arcum suum tetendit & paravit illum.* Contumaces terret Judæos, qui Domini lege contemptâ, idolorum culturis nefandissimis serviebant. Ipsis enim dicitur: *Nisi convertamini, gladium suum vibrabit;* idest, unicum Filium suum sub lucente claritate missurus est. *Vibrare* enim illud dicimus, quod modo lumen, modo umbras tremulas probatur ostendere. Hoc constat Incarnatione Christi Domini provenisse: quando perfidis tenebras, fidelibus autem lumen suæ Deitatis ostendit. Gladium vero verbum & Apostolus dicit, cùm ait: *Et gladium spiritus quod est Verbum Dei. Arcum* itaque scripturam novi & veteris Testamenti congruenter accipimus, qui duobus quodammodo curvatis flexibus devotorum colla complectitur. Hic fidelibus suave jugum ostenditur: contumacibus autem arma terribilia declarantur. *Tetendit* adjectum est: ne ejus patientia remissa putaretur. Ad postremum posuit: *Paravit illum*, ut mos ipse sagittantium plenissimè videretur expressus; qui postquam tetenderint arcum contra signum, manum collocant in sagittandi opere brachia præparantes. Sed videamus, arcus iste præparatus quas sagittas emiserit.

Quid sit Vibrare.

Ephes. 6. 17.

Per arcum intelligitur scriptura sacra.

Mos sagittantium exprimitur.

℣. 14. *Et in ipso paravit vasa mortis: sagittas suas ardentibus effecit.* Hic distributio divinæ * majestatis ostenditur: quia per arcum, idest, per vetus & novum Testamentum, sicut jam dictum est, & effectus mortis venit, & sagittis ipsius vita præstatur. Egressæ sunt autem de isto arcu tanquam *sagittæ*, idest, Apostoli, qui ardentibus, hoc est, desiderantibus animis, in modum sagittarum præcepta salutaria transmiserunt, unde & impii sauciarentur, & fidelibus efficax cura proveniret. *Effecit* autem significat operatus est; quod verbum Pater Hieronymus etiam in auctoritate seminavit.

* Ed. legis.

Apostoli sagittæ vocantur.

℣. 15. *Ecce parturiit injustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* Subtiliter inquiramus verba quæ dicta sunt. *Parturivit injustitiam* plebs Judaica, cùm videret Dominum pro salute humana miracula facientem, & de ejus potiùs exitio cogitavit. *Concepit dolorem*, quando eos diversis parabolis increpabat, ut à sua illos perversitate converteret. *Peperit iniquitatem*, quando dixit: *Crucifige, crucifige.* Et meritò posuit, *peperit*, idest, quasi filios nequissimos edidit. Omnis enim fructus similis probatur auctori, sicut alibi dictum est: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Sed cùm priùs sit concipere, & postea parturire: meritò anteriori loco parturire posuit; ut ista nequitia non ex alieno malo concepta, sed fuisse propria monstraretur.

Luc. 23. 21.

Matth. 7. 20.

℣. 16. *Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foveam quam fecit. Lacus* dicitur cujus fundus latet, dum in unam foveam circumdatus includitur. Hic plano tergo intuentium oculis falsa tranquillitate blanditur: sed quantum sit profundus absconditur. Talis ergo & iste fuit lacus iniquitatis, quem Judæ pravitas excavavit: *aperuit*, quia primus nequiter inchoavit: *Effodit*, dum eum in sua damnatione perfecit: *Incidit in foveam quam fecit*, in mortis scilicet locum. Quod verbum & ad lacum & ad sepulchrum potest aptissimè convenire, sicut Salomon dicit: *Qui parat foveam alteri, ipse in eam incidet.* A se enim inchoat tractatus malus; & antequam lædet alterum, sibi prius operatur exitium.

Quid sit lacus.

Quis fuit lacus quem Judas excavavit.

Prov. 26. 27.

℣. 17. *Convertetur dolor ejus * in caput ejus: & in verticem ejus iniquitas ejus descendet.* Hic *caput* nostram animam debemus accipere, qua parte sumus sine dubio celsiores. Huic subjecta sunt peccata, quando refrænantur obnoxia. Quod si delictis contingat animam vinci, supra eam necesse est emineant, quæ multitudine pravitatis exundant. *Vertex* quoque dictus est, quod dextrâ lævâque vertat capillos, qui significat capitis summitatem. Quam rationem esse non immeritò diximus: quia contemplativæ animæ culmen excelsum est; unde etiam gloriosi Creatoris portat imaginem. Hæc si peccatis obruentibus inclinetur, necesse est, ut in verticem, idest, supra rationem descendat, quod augmento iniquitatis excrevit. Nam & ipsum verbum si consideremus quàm magnorum secretorum significans invenitur. Primum est quia iniquitas, dum ex alto præcipitata descendit, violenter percutit. Deinde potenter quomodo impii torqueantur exponit; nam cùm supra eos propria peccata descenderint, suis malis, suisque sceleribus in pœnas debitas destinantur. Dolor enim dictus est, quasi * domabilis horror.

* MS. G. & Ed. in capite.

Quid per caput debeat accipi.

Vertex unde dicatur.

Dolor unde dicatur.

* MSS. A. B. F. dominabilis.

℣. 18. *Confitebor Domino secundum justitiam ejus, & psallam nomini Domini Altissimi.* Expositis virtutibus Patris, quibus Judaicum populum miraculorum significatione terruerat: in summam colligens illa quæ dixit, alacri mente profitetur se Domino confiteri. *Confiteri* autem duobus modis dicimus: unus est quando peccata nostra humili satisfactione damnamus; ut est illud Prophetæ Danielis: *Confitebor peccata mea, & peccata populi mei.* Secundus unde nunc sermo est, cùm laudes Domini magna exultatione celebrantur; sicut in Evangelio legitur: *Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ: qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Non enim ibi quicquam de peccato

Confiteri duobus modis dicitur.

Daniel. 9. 20.

Matth. 11. 25.

dicitur: sed sola gratiæ momenta referuntur. Ita & hæc confessio præconialis accipienda est, quæ gaudenti animo Domini virtutibus exhibetur. *Secundum justitiam ejus*: Quoniam & superbos facit sua crimina sustinere, & humiles dignatur absolvere. *Psallere* verò est & operibus Domini mandata peragere, & hymnos voce etiam & corde cantare; quod se promittit Propheta esse facturum, quia hoc revera Domino cognoscebat acceptum.

Quid sit Psallere.

Conclusio Psalmi.

MAgnifica nobis psalmi hujus, si studiosè consideremus, Sacramenta patuerunt. Primâ parte fructuosam patientiam docet, quæ perfectos probatur efficere Christianos. Patientia est enim religiosi viri laborum, ac dolorum omnium, spe futurarum rerum & amore Domini, grata tolerantia. Secundâ parte salutem rectis corde ipse Dominus pollicetur. Tertiâ terrentur impii, ne in illo judicio damnentur errantes. O pietas optimi revera Creatoris! qui non vis derelinquere, quos nosti ad tuum judicium convenire; & immensæ pietatis arcano, dum confitentibus parcis, tibi reos ipse subducis. Quis enim justitiam evaderet tuam, nisi præmissa pietas subveniret? Septenarius quoque numerus admonet nos de illa requie æterna cogitare, ad quam nos spem præsens psalmus extendit; ut meritò tali numero receptus, jucunda exultatione cantetur. Dubium quippe non est, quod peractis sex diebus qui ad activam pertinent partem, septimus repausationi deputetur, qui contemplationi theologicæ noscitur adhærere.

Quid sit patientia.

Septenarius numerus quid significet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octavum.

In finem pro torcularibus psalmus David.

IN *finem*, significare Dominum Salvatorem, quarti tituli expositione jam notum est. *Torcular* verò est, ubi multis ponderibus pressæ uvæ durissimis gigartis comminutis, follibusque vacuatis, dulcissima vina profundunt. Quod Ecclesiæ videtur aptissimè convenire, quando de obstinatis moribus, tumidâque superbia, pressurâ pœnitentiæ, suaves lacrymæ salutariter exprimuntur. Talis illi etiam similitudo & in areis datur, ubi sub assiduâ triturâ paleæ sequestrantur à tritico. Quapropter convenit ut hunc psalmum ex persona priscæ Ecclesiæ intelligamus esse prolatum: in qua revera & torcular est quidem corporum, sed fructus salutaris animarum. Nam si vetus & novum rectè dicitur Testamentum, cùm tamen unius lex esse doceatur; cur asserere dubitemus antiquam & novam Ecclesiam unam esse Domini Christi sponsam pretioso sanguine conquisitam?

Quid sit Torcular.

Torcularis nomen convenit Ecclesiæ.

Divisio Psalmi.

ECclesia vetus quæ nobis per tocularia pulcherrimè declarata est, primo ingressu laudes Christi Domini læta decantat: majestatem ejus prædicans, & operationes excelsas. Secundo apertiùs venit ad hominis naturam, quam de conditione pravissima, quæ Adam fuerat peccante vitiata, ad magnarum rerum dicit crevisse fastigia. Sic Dominus Christus ex duabus & in duabus naturis inconfusis atque distinctis, una persona salutariter & indubitanter agnoscitur. Mente quoque condendum est, quòd hic psalmus à Christo Domino naturam humanitatis assumptam tantâ laude concelebrat; ut eam supra omnem creaturam clarissimè testetur evectam; sicut & Apostolus ait: *Cui enim dixit Angelorum, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Et alibi: *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*: Et paulo post: *Propter quod & Deus illum exaltavit & donavit illi nomen quod est super omne nomen, &c.*

Hebr. 1. 13.

Ad Phil. 2. 6. 9.

Expositio Psalmi.

℣. 1. D*omine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in universa terra!* Cùm sit, *Domine*, casus vocativus, contra usum illi *Dominus* qui est nominativus, videtur adjunctus. Quæ figura dicitur Syllepsis, quoties casus discrepantes in unam significantiam congregamus. Veraciter itaque gaudet, quæ dicit, *noster*. Necesse est enim, ut hujus bonis exultare debeamus, cujus nos esse profitemur. Sed cùm dixit, *Quàm*, nòn potest explicare quod sentit. Quis enim aut creaturas terrenarum rerum, aut maris ambitum, aut inanis hujus aëris diffusionem, aut ornatum rerum cœlestium sufficienter possit agnoscere, quæ Dominus incomprehensibili sapientiæ suæ virtute disposuit? Hæc omnia Ecclesia considerans; hærens ac detenta in earum rerum explicatione proclamat: *Quàm admirabile est nomen tuum*, &c. *In universa* verò *terra*, quia totum per mundum ejus religio sancta dilatatur: nec erit aliqua patria, ubi Catholica non lætetur Ecclesia. Quapropter desinant Judæi, vel Donatistæ sibi specialiter vendicare, quod ad universitatem magis pervenisse cognoscunt.

Quid sit Syllepsis.

Dispositio universi admirabilis.

Religio Christi per totum mundum dilatata.

℣. 2. *Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos.* Superiore versu perquiri fecit, quod hic competenter exposuit. *Magnificentia* est enim Domini Incarnationis arcanum; inter cujus diversa miracula hoc nobis super omnia cognoscitur esse collatum, quod Deus dignatus est homo fieri, & crucem pro omnium salute sustinuit. Ista ergo *magnificentia super cælos*, omnesque creaturas *elevata est*: quando Dominus Christus resurgens à mortuis, sedet ad dexteram Patris; sicut & alius psalmus dicit: *Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua.*

Magnificentia Domini est Incarnatio.

Psal. 107. 6.

℣. 3. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Hæc prophetia in Evangelio, ore Domini docetur exposita; cùm à Judæis prohiberentur infantes, ne laudes Domini personarent, putantibus aliquid pueriliter fieri, quod à tali ætate videbatur assumi. Tunc ille respondit: *Num legistis, ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?* Sed ne illos lactentes intelligas, qui adhuc materno ubere nutriuntur, ut laudes Domini minimè cantare potuissent; etiam provectos ætate monet Apostolus Petrus dicens: *Tanquam modò geniti infantes, rationabile,*

Matth. 21. 16

1. Petri. 2. 2.

& ſine dolo lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem. Unde infantes & lactentes illi intelligendi ſunt, qui propter rudimenta & infantiam fidei eſcam non capiunt fortiorem: ſed doctrina teneriori nutriuntur. Ut iſte ſit ſenſus: non ſolum à perfectis, qui te omnino intelligunt es laudabilis: ſed etiam ab incipientium & parvulorum ore prædicaris.

Qui infantes & lactentes intelligendi ſint.

ỷ. 4. *Propter inimicos tuos: ut deſtruas inimicum & defenſorem. Propter inimicos,* Paganos deſignat, & blaſphemos, ne dicerent ſacrilegi, ideo docti laudant Deum, quia librorum meditationibus imbuuntur. Profeſſus eſt & infantes prædicare, qui venire ad Dominum fidei novitate cœperunt; ut hæc ſapientia divinitus magis tradita, quàm humano labore videatur eſſe collecta. *Inimicum* verò *& defenſorem* Judæum perfidum ſpecialiter dicit, qui dum Deum Patrem ſe putat defendere, Filio exiſtit inimicus. Ita factum eſt, ut Dei quaſi defenſor apertiſſimus, Deo probaretur adverſus: quia Patrem non veneratur, niſi qui honorat & Filium; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui miſit eum.* Hoc & ad omnes hæreticos competenter aptatur, qui dum ſe putant ſcripturas mala interpretatione defendere, inimico animo ſanctis probantur dogmatibus obviare.

Judæus inimicus & defenſor dicitur. *Joan. 5. 23.*

ỷ. 5. *Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum: lunam & ſtellas, quas tu fundaſti.* Meritò iſtud de futuro glorioſa dicit Eccleſia, quæ ante adventum Domini erat adhuc in Patriarchis, & in ſanctis hominibus conſtituta. Ait enim, *Videbo cælos*, id eſt libros Evangelicos: qui cœli meritò dicuntur: quoniam continent Dominum Salvatorem, qui dixit: *Cælum mihi ſedes eſt: terra autem ſcabellum pedum meorum.* Sed qui ſint iſti *cæli*, breviter definivit, *Opera* digitorum tuorum: nam cùm legatur in Exodo: digito Domini legem fuiſſe conſcriptam, quem multi Spiritum ſanctum accipere voluerunt. Hic ideo poſitum æſtimo, *Digitorum*, ut libros divinos cooperatione ſanctæ Trinitatis perfectos evidenter oſtenderet; ſicut & alibi legitur: *Appendit tribus digitis molem terræ.* Quod ſimili ſacramento recipiendum eſt. Digitus enim Dei dicitur divinæ operationis effectus, quod poteſt Patri & Filio, & Spiritui ſancto, id eſt, uni Deo aptiſſimè convenire. Sequitur: *Lunam & ſtellas quas tu fundaſti.* Augmenta & imminutiones ſuas, quas patitur luna, ſe viſuram dicit Eccleſia: ut modò creſcat fide multorum, modò martyrum fine aliquibus imminuta videatur. Quæ ſimilitudines propter opiniones hominum frequenter dantur Eccleſiæ. Cæterùm illa afflictionibus creſcit, & contritionibus ſemper augetur. Luna enim multis rebus à ſe diſcrepantibus comparatur: modò omni Eccleſiæ, ut eſt illud: *Donec extollatur luna*: modò membro ejus luciſſimo, ut eſt hîc: modò ſtulto, ut ait Salomon: *Stultus ut luna mutatur.* Subjunxit quoque *Stellas*, juſtos homines & religioſos: De quibus ſcriptum eſt: *Sicut ſtella ab ſtella differt in claritate, ita & reſurrectio mortuorum.* Addidit: *Quas tu fundaſti*, ut cognoſceremus omnia in prædeſtinationis ejus fundata judicio. Sive hoc ad deitatem Verbi pertinet exprimendam; ut in illâ conditione rerum omnia feciſſe crederetur. In his enim tribus videtur univerſa complexus; ſicut eſt illud: *In principio fecit Deus cælum & terram.* Ubi cùm duas res poſuerit, cuncta complexus eſt, mirabili ordine prædicanda diſponens; ut quia erat pòſt de ſancta Incarnatione locuturus, priùs ejus Deitatem & omnipotentiam oſtendere debuiſſet.

Eccleſia in Patriarchis etiam conſtituta. *Libri Evangelici cæli dicuntur.* *Iſai. 40. 12.* *Digitus Dei quid dicatur.* *Exod. 31. 18.* *Iſai. 40. 12.* *Eccleſia lunæ comparatur.* *Pſal. 71. 7.* *Eccleſ. 27. 12.* *1. Cor. 15. 41. 42.* *Geneſ. 1. 1.*

ỷ. 6. *Quid eſt homo quòd memor es ejus: aut filius hominis quoniam viſitas eum?* Venit ad ingreſſum ſecundum, ubi uno verſu per duas interrogationes & reſponſiones homo & exiguus & * potentiſſimus approbatur. Quæ figura dicitur Peuſis, Latinè autem percunctatio: ubi & interrogatio fit, & reſponſio parata ſubſequitur; quam jam & in quarto pſalmo poſuimus. *Quid eſt homo?* Cum deſpectu pronunciandum eſt, id eſt, fragilis & caducus, Adæ ſequax, qui in veteri peccato permixtus, ſociâ pravitate concluſus eſt. Hujus memor eſt Dominus, quando ei peccata dimittit, & miſericordiæ ſuæ dona largitur; ſicut in alio pſalmo dicturus eſt: *Filii autem hominum in protectione alarum tuarum ſperabunt: inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Hoc eſt ergo eſſe memorem, conferre delinquentibus tantæ gratiæ ſoſpitatem. *Aut filius hominis, quoniam viſitas eum.* Hàc jam voce ſurgendum eſt, quia Dominum ſignificat Salvatorem, qui non ut cæteri mortales ex duobus hominibus natus eſt: ſed ex Spiritu ſancto, & beatæ Mariæ ſemper Virginis utero tanquam ſponſus de glorioſo thalamo proceſſit. Et conſidera, quia ſuperiùs dixit: *Memor es*; ſubjecit autem: *Viſitas. Memor* fuit cùm Patriarchis de cœlo miſertus eſt: *Viſitavit*, cùm *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis.* Nam *Viſitare* dicimus, quando medicus ad infirmos ingreditur; quod in adventu Domini reverà conſtat impletum.

** Ed. Potiſſimus.* *Quid ſit Peuſis.* *Quando Dominus memor ſit hominis.* *Pſal. 35. 8.* *Nativitas temporalis Chriſti.* *Poteſt appellari viſitatio.* *Joan. 1. 14.*

ỷ. 7. * *Minuiſti eum paulo minus ab Angelis: gloria & honore coronaſti eum.* Hinc jam Domini Salvatoris humilitas narratur & gloria. *Minoratus* eſt enim non neceſſitate miniſtratoriâ, ſed pietatis ſuæ ſpontaneâ voluntate, ſicut Apoſtolus ait: *Semetipſum exinanivit formam ſervi accipiens.* Sequitur: *Paulo minus ab Angelis*: quia crucem pro omnium ſalute ſuſcepit. Ex ea ſiquidem parte Creator Angelorum minor factus eſt Angelis. Benè autem dixit: *Paulo minus,* quia etſi mortale corpus aſſumpſit: tamen peccata non habuit. *Gloria* verò *& honore coronatus eſt,* cùm poſt reſurrectionem nimis mirabilem, totius mundi credulitatem Deus, in eo quod homo eſt factus, exaltatus accepit. Corona enim orbis circulo competenter aptatur, quoniam ad ejus ſimilitudinem univerſa mundi extremitas formata eſt.

** Ed. Minoraſti.* *Chriſtus quomodo minoratus ſit.* *Philip. 2. 7.* *Chriſtus quando gloria & honore coronatus.*

ỷ. 8. *Et conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus.* Superiùs de gloria ejus, & honore narratum eſt: nunc ponitur & poteſtas, ut agnoſcatur Chriſti Domini majeſtatis perfectiſſima plenitudo. Dicendo enim, *Super opera manuum tuarum*, omnis illi creatura ſubjecta monſtratur: quia ſicut à Domini opere nihil eſt exceptum: ita nec à poteſtate Chriſti aliquid probatur eſſe diviſum; quippe qui judicaturus eſt mundum. Dicendo enim, *Omnia*, nec terrena videtur excepiſſe nec ſupera; ſicut de hoc loco teſtatur Apoſtolus cœleſtis Expoſitor: *In eo enim in quo ei omnia ſubjecit, nihil dimiſit non ſubjectum ei.* Nam & alio loco

Omnis creatura Chriſto ſubjecta eſt. *Hebr. 2. 8.*

Psal. 96. 8. dicit: *Adorate eum omnes Angeli ejus.* Addidit: *sub pedibus ejus*, ut omnis creatura meritò ipsum colere, atque adorare videatur auctorem. Et respice omnia suis locis fuisse servata. Quem prius propter humilitatem carnis paulo minus ab Angelis dixerat esse minoratum; post Ascensionem dicit pedibus ejus omnia fuisse subjecta; ut ista distinctio, & dubietatem titubantibus auferat, & gloriam sanctæ Incarnationis ostendat.

℣. 9. *Oves & boves, insuper & pecora campi.* In hoc & alio versu, qui sequitur, argumentum est quod dicitur per enumerationem. Verùm hæc & alia nomina, quæ sequuntur, allegoricè dicta debemus accipere, ne post rationales creaturas incompetenter pecora vel jumenta posuisse videatur. *Oves* electum populum significant Christianum, sicut in Evangelio Dominus Petro dicit Apostolo: *Pasce oves meas.* Qui ideo comparantur ovibus, quoniam se, præstante Domino, innoxiâ conversatione moderantur: deinde quia mundi exuvias sine aliquo sensu doloris amittunt. Nam sicut *ovis* tondentem se non increpat: ita nec justus cupiditatem se expoliantis accusat. *Boves* autem prædicatores designant, qui humana pectora mandatis cœlestibus exarantes, virtutum messem germinare fecerunt. Nec vacat quod dicit: *Insuper*, quia non solum illi sancti subjecti sunt, sed etiam peccatores. Sæpe enim de conversis talibus majore gloria triumphat Dominus Christus. *Pecora* enim sunt, dum in camporum libertate, idest, in mundi istius voluptate pascuntur: *Oves* sunt, cùm jam intra septa Domini clauduntur.

Oves populum Christianum significant.

Joan. 21. 18.

Boves, prædicatores designant.

℣. 10. *Volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris.* *Volucres cœli* superbi sunt homines, qui inflati vento jactantiæ, quasi per inane aëris efferuntur, & humilia despiciunt, cum altiùs elevantur. *Volucres* enim à volatu crebro dictæ sunt. *Pisces* verò *maris* philosophos fortasse significant, qui hujus Mundi naturam erraticâ curiositate pertractant. Nam sicut illi positâ fronte itinera sibi reserant pelagi inundatione confusa: ita & isti capite demisso venas rerum ratione humanâ, assiduo labore perquirunt. Sed cùm sint pisces & fluminum, non vacat quod hîc posuit, *Maris*, propter eos qui sibi videntur esse sapientes. Verum isti tales, eorumque similes Domini pedibus feliciter subjiciuntur, quando ad Christianæ venerint religionis affectum. Nam licet illi omnia jure dominationis inclinata sint: illos tamen dicimus propriè subjectos, qui ad ejus onus leve, & jugum suave pervenire meruerunt.

Volucres cœli sunt homines superbi.

Volucres unde dictæ.

Pisces maris Philosophos significant.

Qui propriè Christo subjiciuntur.

℣. 11. *Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in universa terra?* Postquam Incarnationem Domini Christi, & resurrectionis gloriam sancta Ecclesia læta cantavit illum versum de laude Domini repetit, quem dixit in capite. Congruè siquidem principium ipsi deputatur & finis, qui de se dixit: *Ego sum Alpha & Omega*, idest initium & finis. Sed quoniam divina Verba fœcunda sunt, alia nobis Sacramenta progenerant. Significant enim & illos quorum vita divinis muneribus & religiosis auspiciis inchoata, in Domini credulitate permansit. Unde mente condendum est hunc esse ex his primum psalmum, qui se repetitione versuum Sacramentali iteratione congeminant; quod & de aliis loco suo competenter edicemus.

Apoc. 1. 8.

Conclusio Psalmi.

De duabus naturis Domini Christi, & secundus psalmus, & iste locuti sunt: quamvis & alii subsequantur; idest, vigesimus, septuagesimus primus, octogesimus primus, centesimus primus, centesimus nonus, & centesimus tricesimus octavus; ut obscurum iter hujus sæculi gradientes, quasi plurimis lampadibus incensis, in hæreticas cautes minimè valeamus incidere. Quapropter tanti beneficii cognoscamus auctorem. Unus est enim Dominus Christus, genitus ex Patre sine tempore, natus ex matre sub tempore. Priùs Mundum creavit ex nihilo, pòst ingenti liberavit exitio. Talis est enim Dei & hominis facta connexio, ut utrumque integrum, utrumque permaneat sine aliqua confusione distinctum. Neque enim aut divinitas impassibilis mutari potuit, aut humanitas aliud, nisi ut meliorata semper maneret, accepit. Sic enim verus atque omnipotens Mediator effectus est; ut qui in forma Dei Patri erat æqualis, fieret & nobis carnis assumptione consimilis. In se enim permanere fecit juncta, quæ voluit esse pacifica. Hoc est spei nostræ singulare præsidium, redemptionis indebitum munus, mortis exitium, vita sanctorum. Quale enim, rogo, genus est pietatis, ut ille Angelorum Dominus usque ad formam servi fuerit venire dignatus; ut mors cum auctore suo diabolo vinceretur, qui Mundum suis vinculis tenebat obnoxium? Unde beatus Ambrosius hymnum Natalis Domini eloquentiæ suæ pulcherrimo flore compinxit, ut pius Sacerdos festivitati tantæ dignum munus offerret. Ait enim: Procedens de thalamo suo pudoris aula regia, geminæ Gigas substantiæ, alacris ut currat viam; & cætera quæ supra humanum ingenium vir sanctus excoluit. Nam & ipse numerus ogdoadis in scripturis divinis magnarum rerum Sacramenta continere dignoscitur. Octo etenim animæ ingressæ sunt in arcam Noe, quæ mundo pereunte salvatæ sunt: octavus filius Jesse, David fuit, quem à Domino constat electum: octavo etiam die circumcisio purificabat Hebræos: octavo, idest, Dominico die Dominus surrexit à mortuis, in quo humani generis spes ab impiorum inferno in cœlorum est elavata fastigium. Iste autem numerus est, quem Arithmetici actu primum quadrantal appellant, quem Philolaus Pythagoricus harmoniam Geometricam vocat; eo quod omnes in ipso videantur harmonicæ convenire rationes.

Mysterium Incarnationis explicatur.

Tom. 5. hym. 24.

Numerus octonarius magna Sacramenta in scripturis continet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonum.

In finem pro occultis filii psalmus David.

Finis iste quid significet sæpè jam dictum est, non in quo deficit, sed in quo crescitur, ex quo verè reparamur, qui nobis initium bonorum, terminus est malorum; ad quem Judæi non perveniunt, quoniam suâ incredulitate de-

Pro occultis filii quid significet. ficiunt. *Pro occultis filii*, personam significat Domini Salvatoris. Nam cùm nomen aliquod, ad quem pertineat, non ponitur, necesse est, ut hoc dictum de summitate aliqua sentiatur. Suprà enim ubi voluit Absalom intelligi, pronunriavit filii sui: hìc verò quod ad Unigeniti Verbi referri desideravit excellentissimam summitatem, *Filii* tantùm dixit, qui est omnipotens atque inenarrabiliter Filius, coæternus Patri, faciens quæ vult in cœlo & in terra. Simili modo in Evangelio dictum est: *Si vos Filius*
Joan. 8. 36. *liberaverit, tunc verè liberi eritis.* Non enim ibi secutum est, Dei, sed tantum vocabulum ipsum purum sine aliquâ adjectione sufficit. *Pro occultis* autem positum est numero plurali: quia non unum, sed duplex hìc cognoscitur esse mysterium; significat enim Incarnationem Domini, & futurum judicium, de quibus psalmus iste dicturus est. Sed jam humanitas Christi manifestata dignoscitur, cujus adhuc judicium sustinetur. Sed cùm audimus *Pro occultis*, præbere debemus intentum animum lectioni: ut nobis, juvante Domino, referentur, quæ prædicuntur occulta.

Divisio Psalmi.

TOtus hic psalmus à personâ Prophetæ depromitur. Primâ professione lætum se dicit Domino psalliturum: quoniam confudit diabolum, cujus culturam adventus sui piâ dispensatione destruxit. Secundâ commonet fideles, ut psallant Domino, qui habitat in Sion, qui vindicat sanguinem pauperum, & exaltat eos de portis mortis. Tertiâ peccatoribus cum Antichristo malorum finem dicit esse venturum. Quartâ malorum ipsorum nimietate permotus, conversus ad Dominum, quasi recessisse illum dicit à defensione pauperum; cùm malis datur licentia præsumptionis suæ. Quintâ deprecatur, ut tremendi illius judicii tempus adveniat, quatenus hæc omnia fine celeri transigantur: ne cujuslibet hominis iniquitas ultra prævaleat. Talis enim malignitas illius temporis erit, ut nemo fidelium optet mundi tempora differri, in quo tanta mala cognoverit actitari.

Expositio Psalmi.

℣. 1. COnfitebor tibi Domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua. *In toto corde confitetur Dominum*, qui nullis mundanis cogitationibus fluctuat; quod perfectorum esse non dubium est, qui & originalis peccati vitia, & suggestiones perversas spirituum malorum, Domino præstante, vicerunt. Sequitur: *Narrabo omnia mirabilia tua.* Quis, rogo, potest omnia mirabilia divina narrare, quæ quotidie in cœlo & in terra virtus ejus operatur? Sed usus scri-
Quid sit Synecdoche. pturarum est per Synecdochen figuram, quæ significat à toto partem, dicere omnia, dum comprehendi nequeant universa. Sed ut de multis unum dicere videamur: Quid mirabilius, quam pro salute humani generis Deum inconfusibili-
Deus humanatus. ter humanatum; & qui hìc judicatus est, ipsum ad Orbem judicandum esse venturum?

℣. 2. *Lætabor & exultabo in te: psallam nomini tuo Altissime.* Non in hoc sæculo ubi lethifera lætitia est: non in ambitionibus mundi, ubi peccata amara suavia sunt: sed *In te*, ubi securum gaudium semper sumit augmentum. Plus est enim *exultare*, quam *lætari*: *Exultare* est enim animi & corporis majore motu jucundissimâ libertate gaudere. *Quid sit Exultare.* Gratias quoque se acturum pollicetur Altissimo, qui supra omnia probatur excelsus, quòd eum ab inimicis suis, sive carnalibus, sive spiritualibus liberare dignatus est: promittens, sicut dictum est, & operibus se Domino, & voce cantare.

℣. 3. *In convertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur & perient à facie tua.* Quamvis multos inimicos habuerit: tamen hìc modò Saülem convenienter advertimus. *Retrorsum* enim dixit: quia non potuit obtinere, quod voluit: sed magis quantò ille nequiter persequebatur, tantò iste tolerando improbum justior apparebat. Et cùm prius *Inimicum* dixerit numero singulari: hic dicit, *infirmabuntur*: quia Rex persecutor erat, qui voluntates suas multis famulantibus exerebat. Quapropter congruè dictum est, *Infirmabuntur*: quia Dei voluntate omnes inefficaces generaliter extiterunt. *Et perient à facie tua*; dum ego ad te devotâ mente confugio. Iniquus enim ante faciem tuam, idest, ante gratiam tuam non venit, quia persequitur innocentem.

℣. 4. *Quoniam fecisti judicium meum & causam meam: sedes super thronum qui judicas æquitatem.* Cum duo ex diversa parte confligunt, necesse est unum offendere, cùm alterum contigerit obtinere. Probata ergo Prophetæ causa, odium fuisse constat adversi: quia non poterat persecutor placere, cùm decreverit Dominus eum, qui impiè premebatur, eripere. Sed cùm dicit, *Judicium meum, & causam meam*, prosperam sibi testatur fuisse sententiam. Sic & navigantes suum ventum dicunt, quando illis eventus prosperitatis arriserit. *Sedes super thronum*: Domino dicitur Christo, qui nunc sedet ad dexteram Patris: unde venturus est judicare vivos & mortuos. *Sedes* autem prophetiæ virtute, præsens dictum est pro futuro. Nam sessionem istam ad Incarnationem Domini pertinere manifestum est, quæ adhuc illo tempore non videbatur effecta. *Thronum* significat tribunal futuri judicii, in quo Dominus Christus majestatis suæ honorabili potestate sessurus est. *Judicas æquitatem.* Et hìc tempus præsens pro futuro dixit. Judicaturus est enim æquitatem, cùm ad discernendum post finem mundi reluxerit. Quæ figura dicitur Idea, cùm speciem rei futuræ velut oculis offerentes, motum animi concitamus. *Quid sit Idea.* Hoc etiam in subsequentibus latiùs explicabitur.

℣. 5. *Increpasti gentes, & periit impius: nomen eorum delesti in æternum, & in sæculum sæculi.* Hinc jam sacratissimus Domini secundus adventus exponitur: quando increpabuntur Gentes incredulæ, & diabolus cum machinationibus suis peribit in æternum. Tunc enim non remanebit ejus tempestuosa perversitas, quando erunt omnia, Domino præstante, tranquilla. Nam quis ulteriùs in regno Domini, aut diabolum nominet, aut ejus sequaces: cùm Dominicam civitatem nec adversitas concutiat, nec ullus hostis invadat? Quid sit quoque *æternum* decenter expositum est, *sæculum sæculi*. *Sæculum* futurum Domini significat regnum, quod nulla

ætate, nullo tempore finietur. Et ne possit aliqua permixtione confundi, dictum est, *sæculi*, idest, hujus, quo nunc utimur, subsequium. Istud enim sibi redeundo succedit, & temporibus exemptis, annuis revolutionibus iteratur: illud autem non ad initium redit, sed sine aliquâ mutatione jugiter perseverat. Quapropter desinant hæretici dicere, aliquando diabolum cum sequacibus suis ad gratiam posse revocari: quando sic evidenter audiunt eos *in æternum, & in sæculum sæculi* esse damnandos; ut nec nominis eorum possit remanere vestigium.

Nunquam diabolus ad gratiam revocandus.

℣. 6. *Inimici defecerunt frameæ in finem: & civitates destruxisti. Periit memoria eorum cum sonitu. Inimici*, genitivus casus est, idest, diaboli, cujus *frameas defecisse* testatur. *Framea* enim Hebraicus sermo est, significans gladium, quo hostis ille bacchatur. Quod autem dixit; *In finem*, consummatio sæculi datur intelligi: quando virtus diaboli, omnipotenti illo gladio probatur interimi: de quo dixit in septimo psalmo *Nisi convertamini, gladium suum vibrabit, &c. Civitates* autem dicit destructas, populos infideles ultimâ Domini Christi manifestatione convictos, quorum pectora diabolus in hoc sæculo, tanquam suæ civitatis mœnia possidebat. *Periit* autem *memoria eorum cum sonitu. Cum sonitu* verò, cum clamore maximo dicit; quod fieri solet, quando res prosperæ gravissimo fine clauduntur; ut nec potestas eorum videatur remanere, nec nomen. Intuere quemadmodum in pulcherrima comparatione permansit; ut civitates, quas destructas dixerat, eas cum sonitu testatetur eversas.

Framea quid significet.

Psal. 7. 13.

Civitates diaboli sunt populi infideles.

℣. 7. *Et Dominus in æternum permanet. Paravit in judicio sedem suam.* Decora nimis, aptaque diversitas. Quia dixerat impios perire: dicit nunc *In æternum Dominum permanere*; quod audire nolunt, qui Creatori suo pravis ausibus restiterunt. Sed confugiant ad Dominum misericordem, ne patiantur districtum judicem. *Paravit*, hoc est, Deus homo; ut qui hic in humilitate judicatus est, ibi in majestate sua judicaturus adveniat. Hæc sunt quæ titulus dixit, *Occulta filii*: quia ineffabile donum est, ut humiliatam hominis naturam, atque demersam, dexterâ suæ potentiæ ad cœlestia regna levaverit.

℣. 8. *Et ipse judicabit orbem terræ in æquitate, judicabit populos cum justitia.* Ipse utique Dominus Christus, qui hic patiendo injustitiam: ibi impiis veraciter dicitur demonstrare justitiam. *Orbem terræ*, sanctos viros debemus accipere, qui de universali Ecclesia, quasi de coronæ circulo congregantur. Isti in æquitate judicandi sunt, quibus propter fidei & humilitatis suæ bonum misericordia copiosa præstabitur; qui audituri sunt: *Venite benedicti Patris mei*, &c. Unde *sedebunt super sedes duodecim judicantes duodecim Tribus Israël. Populi* autem debent accipi peccatores, qui operibus diabolicis non videntur exuti. Isti cum justitia judicandi sunt, qui pro factorum suorum scelere damnabuntur; quibus dicendum est: *Ite in ignem æternum.* Sic duobus nominibus æquitatis & justitiæ, qualitatem illam judicii mirabili brevitate descripsit.

Sancti in æquitate, peccatores autem cum justitia judicandi sunt.

Matth. 25. 34

Matth 19. 28

Matth. 25. 41

℣. 9. *Et factus est Dominus refugium pauperum, adjutor in opportunitatibus in tribulatione.* Copiosa spes pauperum, & magna cogitatio gaudiorum, ipsum refugium habere, quem judicem. Audivimus pauperem: sed non omnem putemus inopem. *Pauper* ille Dei est, qui terrenâ cupiditate vacuatus, cœlesti desiderat largitate ditescere. Et ne imbecillitate sua pavescerent corda fidelium, sequitur magni auxilii firma promissio: *Adjutor in opportunitatibus*: quia illud est adjutorium dulcissimum, quod in necessitate præstatur. Ipsamque iterum opportunitatem evidenter expressit dicens: *In tribulatione*, quando animus afflictorum ad compunctionis studium avidius incitatur; sicut in alio psalmo dicturus est: *Invoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me.*

Pauper eumdem quem habet judicem, habet refugium.

Psal. 49. 15.

℣. 10. *Et sperent in te omnes qui noverunt nomen tuum: quoniam non derelinquis quærentes te Domine. Sperent in te*: non sæculi blandimenta respiciant: sed in tua promissione confidant. *Qui noverunt nomen tuum*; idest, qui majestatem tuam sanctissima devotione venerantur. Audierunt enim nomen Domini, & illi qui minimè credunt: sed tantùm illi *noverunt*, qui mandatis ejus suppliciter obsequuntur. Sequitur causa, cur in Domino debeant sperare; quia non patitur eos deserere, quos ad se perspexerit confugisse. Certum est enim præsentem semper habere Dominum, qui tali præditus docetur arbitrio.

℣. 11. *Psallite Domino qui habitat in Sion: annuntiate inter gentes mirabilia ejus.* Venit ad secundam sectionem, ubi beneficia præsentis temporis & futuri beatus Propheta respiciens, ad psalmodiam provocat populos devotos: ne cùm tanta eis conferuntur præmia, aliquo torpore lentescant. Primùm dixit: *Psallite Domino*; & ne in suis superstitionibus *psallendum* putaret esse gentilitas, addidit: *Qui habitat in Sion*: ut designaret Dominum Salvatorem, qui in illis partibus corporaliter apparens, religione sui nominis, totius mundi ambitum comprehendit. Hoc enim de sancta Incarnatione dicitur; nam ille ubi non habitat, qui ubique totus est? Verùm ut nominis hujus mysterium etiam spiritualiter perscrutemur: *Sion* speculatio dicitur: quia revera Deus in contemplatione piissimâ reperitur. Et justè ibi nobis habitare dicitur, ubi cum illuminati cœlesti gratiâ contuemur. Exponit etiam quod superiùs dixit; *Psallite*; quia hoc est revera illi psallere, universis Gentibus ejus mirabilia nuntiare. Unde intelligere possumus in omni actu psalmodiam competenter dici, quicquid potest Domini laudibus applicari. Intuendum est etiam, quia hoc per definitionem decenter explicatum est; dicit enim cui *Domino psalleretur*, idest, *Qui habitat in Sion.*

Quid sit Deo psallere.

℣. 12. *Quoniam requirens sanguinem eorum memoratus est: non est oblitus orationem pauperum.* Quia superiùs dixerat: Gentibus prædicate, & multos eorum constat occisos: ne quis putaret inultum esse, quod gestum est; sequitur sanguinem Martyrum ab impiis persecutoribus esse requirendum, ut in æternum recipiant, quod temporaliter effecerunt. *Memoratus est*, mirabiliter ad utrumque positum est: ut & persecutores vindicta terreret, & Martyres promissio benigna reficeret. *Non est oblitus*, ad conquerentium infirmitatem dicitur roborandam, qui propter longinquitatem futuri judicii, retributiones Deum æstimant aliquatenus oblivisci.

Orationem pauperum, petitionem dicit justorum, quam ex suâ personâ subter adjungit; ut de unoquoque fideli hoc intelligas, quod sibi Propheta postulat largiendum.

℣. 13. *Miserere mei Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis, qui exaltas me de portis mortis.* Ista est oratio cunctorum pauperum ad singularem numerum competenter adducta: quia semper in unitatem sanctorum hæc turba perducitur. Sic enim sibi postulat subveniri, ut à
Conspectus Domini, auxilium est. clementissimo Rege videatur: quia revera conspectus ejus auxilium est, & tenebrosa protinus dispereunt, cùm se tanti luminis serena concedunt. *Humilitatem* igitur suam de inimicorum superbia supplicat æstimari: quia tantum carnaliter humiliantur Martyres Christi, quantum persecutores eorum temporaliter videntur ex-
Quis sit Porta mortis. tolli. *Porta* verò *mortis* est diabolus, vel omnis illecebra sæcularis: quoniam per hæc ad æternum exitium infeliciter introitur. *Exaltas me* dicit, idest, longè facis à talibus. Nam cùm *porta mortis* sit conversatio scelerata multorum, jure se ab ea dicit *exaltatum*: quia præceptis vitalibus adhærebat.

℣. 14. *Ut annuntiem omnes laudes in portis filiæ Sion. Exultabo in salutari tuo.* Gratissima est portarum ista repetitio, ubi unum quidem nomen, sed res omnino diversæ sunt; in illis mortis est aditus: in istis vitalis reperitur introitus. Liberatus ergo ex illis portis mortalibus, in istis portis Ecclesiæ, quæ beatitudinem tribuunt sempiternam, pronuntiaturum se laudes Domini pollicetur; per quas nomen ejus eximium toto
Sion, omnes generavit Ecclesias. orbe celebratur. *Sion* enim reliquas Mundi generavit Ecclesias: quia ibi natum est, unde fidei nostræ venisse constat exordium, quod manavit latius in toto orbe terrarum. *Salutare* Patris Christus est Dominus, virtus & sapientia ejus, qui nobis æternam requiem tribuit & salutem. Meritò ergo Propheta in ipso se exultare dicit, ubi gaudii nullus est finis.

℣. 15. *Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. In laqueo isto, quem occultaverunt, comprehensus est pes eorum.* In hoc & alio versu, qui sequitur, retributio peccatorum potenter exponitur: quia propriâ unusquisque iniquitate torquetur. *Infixas* enim dicit *gentes*, quæ timore Domini non tenentur: sed quibusdam clavis peccatorum probantur esse confixæ, ut se non valeant excutere, quas dura videntur ligamina
Judæi malis suis affixi. cohibere. Quod ad Judæos non improbè dicimus pertinere, ut ita sint malis suis affixi, quemadmodum in cruce clavis Dominum infigere decreverunt. *Laqueum* verò occultaverunt, quantum ad eorum dicitur votum; nam Christo celatum esse nil potuit, qui passionem suam innumera denuntiatione prædixit. *Comprehensus est pes eorum.* Perseveravit in metaphora laquei, quem superiùs dixit. Comprehensos enim illos
Quid significet Pes. dicimus, quos captio nodosa constringit. *Pes* autem significat gressus animi, & desiderium pravum, quod eos ambulare facit ad vitium;
Prov. 1. 16. sicut Salomon in Proverbiis dicit: *Pedes eorum in malitiam currunt, & veloces sunt ad effundendum sanguinem.*

Quando Dominus cognoscitur judicia facere. ℣. 16. *Cognoscetur Dominus judicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.* Vera nimis & absoluta sententia: quoniam tunc manifestè *cognoscetur Dominus judicia facere*, quando peccatoribus dabitur æternâ cruciatione torqueri. Hìc enim quia sunt eis libera scelera, relinqui creduntur forsitan impunita: sed ubi dies ille manifestationis advenerit, & throno majestatis suæ Dominus Salvator insederit, tunc generaliter agnoscetur operari judicia sua, quando humanum genus, sive à sinistris, sive à dextris, ejus fuerit arbitrio segregatum. Hoc est enim *judicia* verè *facere*, uniuscujusque merita sine aliquâ confusione discernere. Sequitur sententiæ hujus aperta declaratio: dicit enim unde *cognoscitur Dominum* * verè *judicia facere*; ** Ed. vera.*
scilicet quando nexuosis operibus suis peccator astringitur, & secundum actuum qualitatem dignam recipit ultionem. Nam sensus ille omnino vitandus est, qui putat peccatorem solâ de- *Peccatores, non solâ peccatorum suorum recordatione puniendi.*
lictorum suorum recordatione cruciandum; nam si hoc tantum sufficeret, quare diceretur: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis ejus*; & illud: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Non enim hìc *Matth. 25. 41*
loca tormentorum negat peccatoribus dari: sed *Isai. 66. 24.*
per qualitates operum suorum eos dicit esse torquendos. Sentiamus ergo locum peccato- *Locus est peccatorum suppliciis præparatus.*
rum suppliciis esse præparatum: intelligamus extrinsecus pœnale malum, quod sceleratis legimus imminere. Nam ut revera cognoscamus beatitudinem à damnationibus quibusdam ter- *Lucæ 16. 23.*
minis esse divisam; recordemur divitem oculos sublevasse, pauperemque Lazarum in sinu Abrahæ fuisse conspectum, se autem flammis ultricibus deputatum. Unde ordo iste veritatis nullatenus diceretur, si peccatores malorum recordatio sola torqueret. Hæc sunt *occulta filii*, quæ titulus prædixit.

Canticum Diapsalmatis.

NOvum Diapsalma, cui superpositum probatur & canticum: unde nonnullos hæc res fecit advertere, Diapsalma silentium non putare; aiunt enim fieri non posse, ut canticum silentii esse videatur. Sed res ista determinationem, quæ in præfatione posita est, omnino nil impedit: hìc enim canticum non interruptionem verborum tollit, sed futuram videtur indicare lætitiam.

℣. 17. *Convertantur peccatores in infernum: omnes gentes quæ obliviscuntur Dominum.* Venit ad tertiam sectionem, in qua peccatoribus finem sub alacritate animi pronuntiat esse venturum. *Convertantur*, dicit, ab hujus mundi delectatione tollantur: ne diutius possint in suâ voluptate gaudere. Sequitur: *In infernum*: ne se crederent alibi esse mittendos. *Infernum* autem dictum est *Infernum unde dictum.*
ab eo quod illic animæ jugiter inferantur: sive, ut quidam volunt, à parte inferiore. Sed hìc *Infernum* vult intelligi perpetuam mortem, ad quam sine dubio perventuri sunt, qui Domini præcepta contemnunt. *Oblivisci* autem *Dominum*, est erroribus superstitionum, & cœno voluptatis involui; nam è contrario illius memores sunt, qui talia non requirunt. *Oblivisci Dominum quid sit.*

℣. 18. *Quoniam non in finem oblivio erit pauperis: patientia pauperum non peribit in finem.* Videns Propheta in hoc mundo divitibus despectui esse pauperes, & oblivioni crudelissimæ deputari, *In finem* sæculi, quando Dominus ad judicandum venerit mundum, pauperes

non dicit esse contemnendos: sed tunc magis in memoriam Domini illos venire, quando divites hujus sæculi, à regni ejus muneribus excluduntur. Et quare illi *pauperes* à Domino commemorentur, exponit. Dicit enim, *patientia pauperum*, quæ fidelissimos coronat; nam si quibuslibet ærumnis desit patientia, anima non potest esse perfecta. Quapropter patientia est inter anxias tribulationes sæculi usque ad finem mortis in timore Domini gratiarum actio jugiter observata; sicut Dominus in Evangelio dicit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Cujus rei tanta virtus est, ut etiam ipse Dominus, qui nihil patitur, patiens dicatur.

Quid sit patientia.

Lucæ 21. 19.

℣. 19. *Exurge Domine non prævaleat homo: judicentur gentes in conspectu tuo.* Cùm de fine sæculi Propheta tractaret, adventum Antichristi cordis illuminatione prospexit, & periculi magnitudine perterritus, magnâ voce proclamavit: *Exurge Domine non prævaleat homo.* Ipse est enim homo pessimus, quem humana non potest sustinere conditio: in quo tanta erit versutia, vel potestas, ut sola Domini virtus, ejus possit superare nequitiam. *Gentes* etiam petit celerrimo adventu judicari, quæ cùm ipso sævissimo scelera magna facturæ sunt. Nam dum occulta potestate hìc omnia Dominus administret: ibi tamen palàm judicare petitur, ubi superbi nocere ulterius non sinentur.

℣. 20. *Constitue Domine legislatorem super eos: ut sciant gentes, quoniam homines sunt.* Evidentiùs jam de ipso dicit Antichristo; ut talis princeps detur peccatoribus, non qui eos regat, sed qui cum ipsis unà depereat. Denique sequitur: *Ut sciant gentes: quoniam homines sunt.* Hoc autem dictum minantis est; ut ad conversionem potius inclinentur, qui de sceleris sui libertate præsumunt. Legis enim verissimus lator solus est Deus. Et quia ille contra præcepta Domini multa jussurus est, in maledicto ponitur, ut eis pravæ legis conditor tribuatur; quod non ad salutem sceleratis proficiat, sed ad ruinam.

Legis verissimus lator solus est Deus.

℣. 21. *Ut quid Domine recessisti longè, despicis in opportunitatibus in tribulatione?* Interjecto diapsalmate, venit ad quartum membrum: ubi temporis illius mala pertractans, afflictorum consideratione Domino dicit more infirmitatis humanæ: *Cur recessisti longè?* non quod ille locum derelinquat, & ad aliud spatium transferatur qui ubique totus est: sed quasi recessisse creditur, cùm subvenire tardaverit. Sed dum superius dixerit: *Quoniam non derelinques quærentes te Domine;* hìc sequitur: *Despicis in opportunitatibus:* sed illud constat dictum veraciter & definitivè; istud autem pro gementium anxietate prolatum est. *Despici* enim nos credimus, si vel minimo tempore differamur: sed ille tunc magis uberius præstat, cùm magnæ * patientiæ nobis solatia subministrat.

Quomodo Deus dicatur recedere à nobis.

** MSS. A.B. F. pietatis.*

℣. 22. *Dum superbit impius, incenditur pauper, comprehenduntur in cogitationibus suis, quas cogitant.* Studiosiùs est hæc sententia perscrutanda: ne putetur exinde justus uri, quia peccator in isto sæculo videtur extolli. Sed sic potius intelligendum est. *Superbit impius*, cùm effectum malignæ voluntatis expleverit. Tunc magis pauper ad studium virtutis accenditur: quia dum viderit peccatorem nimis exaltatum, facilè novit esse casurum; & avidiùs ad humilia tendit, unde se exaltandum potius esse confidit. Sed istis impiis ac superbis provenit illa damnatiò, ut debitis pœnis, quasi quibusdam uncis apprehendantur: ne illos in lucem prodire liceat, qui tenebrosis actibus contraduntur. Deus bone, quantus horror est timere quæ non valemus effugere! Sed dona hìc illa odisse, quæ tuo præcepto jubemur evitare.

Quando pauper ad studium virtutis accenditur.

℣. 23. *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicetur. Irritavit Dominum peccator.* Reddita est causa quæ peccatores cogitationibus suis faciat illigari. Malus enim dum prædicatur extollitur; nec de correctione cogitat, cui laudator blandiens invenitur. Sequitur exaggeratio iniquitatis; ut ille benedicatur, qui malè potius actitare cognoscitur. Verùm iste qui adulantium falsitate deceptus, in magnam se superbiam dominationis evexerit, quod propriè de Antichristo datur intelligi, qui fallentium catervis eò usque perducitur, ut se non solum Regem terrenum, sed etiam rerum omnium prædicet Deum; sicut Apostolus dicit: *Ita ut in templo Dei sedeat, & extollat se super omne quod colitur, & quod dicitur Deus.* Sed ista illi proficiunt ad ruinam; *irritat* enim verum *Dominum*, ut falsus Deus flammis ultricibus addicatur.

Malus, dum prædicatur, extollitur.

Superbia Antichristi.

2. Thess. 2. 4.

℣. 24. *Secundum multitudinem iræ suæ non inquiret. Non est Deus in conspectu ejus.* In exponenda voluntate Antichristi perseverat: quia secundum peccata sua Dominum non requiret. Dicendo enim *Secundum multitudinem iræ suæ*, ostendit omnia illum turbulenta crudeliaque facturum. Verum istius nequitiæ reddita est causa conveniens: quia in conspectu suo non habet Deum. O quam profunda cæcitas est, Deum ante oculos non habere! Nam si ultimum malum creditur Solis lumina non videre: nonne apud superos inferna patiuntur, qui auctorem sacri luminis pro sua minimè cæcitate respiciunt? De ipso quoque nequissimo Daniel Propheta testatur dicens: *Et extolletur Rex adversus omnem Deum, & magnificabitur super omnem Deum, & ad Deum deorum loquetur superbiam.*

Profunda cæcitas est Deum ante oculos non habere.

Daniel. 11. 36

℣. 25. *Polluuntur viæ ejus in omni tempore: auferuntur judicia tua à facie ejus: omnium inimicorum suorum dominabitur.* Sicut de justis dicturus est: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini:* ita nunc de Antichristo dicitur, omnes semitas habere pollutas, idest, cogitationes factaque sordentia. Necesse est enim, ut sint contaminata, atque polluta, quæ ducatu pestiferi diaboli sordidantur. Additur etiam nefarium scelus; ut cùm vindictam in se respicit esse dilatam, Deum non putet exercere velle justitiam. Sic enim *auferuntur judicia* Dei à corde impii, quando videt tardiùs venire, quod celeriter meruerat sustinere. Et quod illi auget interitum, cùm vitiis serviat, omnium inimicorum suorum obtinere dicitur principatum. Qua felicitate subvectus ad scelera pronior erit, cùm nullum sibi obviam ire posse cognoverit. Qui tanta inferiùs proprietate describitur; ut jam non futurus, sed quasi præsens esse videatur. Quæ figura dicitur Characterismos: quando aliquis aut per formam describitur, aut per actus proprios indicatur.

Psal. 118. 1.

Antichristus, omnes semitas habebit pollutas.

Quando auferuntur judicia Dei à corde impii.

Quid sit Characterismos.

℣. 26. *Dixit enim in corde suo, non movebor de generatione in generationem sine malo.* His verbis propriè

proprie cogitationem Antichristi designat, vel eorum, qui ejus famulantur arbitrio: quoniam scriptum est: *Imitantur ergo illum, qui sunt ex parte ipsius.* Qui sibi ipsi malitiâ faciente dicturus est, nullam gentem intactam relinquam: sed de ista natione me ulciscens, ad aliam gentem iterum transferat vindicandus; ut omnes studio pravo possit affligere, qui ejus visi sunt nisibus obviare. Actus verò suos uno verbo definivit, quando se sine malo nihil dicit esse facturum.

Sapiens. 2. 24.

℣. 27. *Cujus os maledictione, & amaritudine plenum est: sub lingua ejus labor & dolor.* Nequitia ejus duplici perversitate describitur; in ore quippe habebit blasphemam maledictionem, cùm se Dei filium mentietur: amaritudinem, quando resultatoribus suis pœnam mortis indicet, & ad supplicia jubebit pervenire, qui eum tanquam * numen contempserint adorare. Hæc habebit in ore quæ locuturus est publicè. *Sub lingua* verò, quòd ait, designat eum cogitationes habere sævissimas; ut cùm ipse sit perditus, perdere cuncta festinet. Quarum rerum definitio *labor & dolor* est: *labor* cùm diversis cladibus affligit innoxios: *dolor* cùm Martyres facit, quoniam sine labore & dolore corporis consummari non potest corona martyrii. Sic universa quæ loquitur, vel cogitat, pari fæce polluta sunt.

Nequitia Antichristi duplici perversitate describitur.

* *MSS. A B. F. numen inane.*

℣. 28. *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem. Oculi ejus in pauperem respiciunt.* Cùm dicit: *Sedet in insidiis*, actus Antichristi latronum consuetudini comparavit, qui occultas vias insident, ut interficiant innocentes. Quæ figura dicitur Phantasia, quoties in concipiendis futuris visionibus animus perducitur audientis. Tale enim Antichristi regnum dicit futurum, quod ad Martyrum coronam, & infidelium ruinam constet esse permissum. Sequitur: *Cum divitibus*, hic significat multitudinem malorum. Sæpè enim in scripturis divinis *divites* in malo accipiuntur, sicut pauperes in bono. *Interficere* verò *innocentem* est de religioso facere sacrilegum, ejusque animam perpetuâ morte damnare. Nam cùm dicit *Oculos ejus in pauperem respicere;* non respicit, ut prospiciat: sed ad hoc intendit, ut perimat.

Quid sit Phantasia.

Quid sit interficere innocentem.

℣. 29. *Insidiatur in occulto, sicut leo in cubili suo.* Leonem in cubili suo antefatum dicit Antichristum, qui atrociter & dolosè laceraturus est populum Christi. Inter initia enim persecutio Ecclesiæ violenta tantum fuit; ut à Paganis, proscriptionibus, tormentis, cædibus, Christiani ad idolorum sacrificia cogerentur. Altera fraudulenta, quæ nunc per hæreticos, & falsos agitur Christianos. Novissima superest, quæ per Antichristum prædicitur esse ventura: qua nihil periculosius, quoniam erit violenta nimis ex potestate regni singularis, & deceptiosa miraculis; *ut*, sicut Dominus in Evangelio dicit, *Seducat, si fieri potest, etiam electos.* Proinde ad vim pertinet, quod positum est, *Leo;* ad dolos, quod ait, *in cubili suo.* Sic utræque iniquitates ejus, singulis sermonibus intimantur.

Antichristus Leo in cubili.

Tres Ecclesiæ persecutiones.

Matt. 24. 24.

℣. 30. *Insidiatur ut rapiat pauperem: rapere pauperem, dum attrahit eum. In laqueo suo humiliabit eum.* Iteratio insidiarum, nimietatem callidi persecutoris ostendit. *Rapere* verò *pauperem*, significat subitum periculum animæ, ad quod ille nefandissimus trahere nititur innocentes. Deinde ad expositionem priorum, sequitur decora repetitio; nam ut non putares pauperem raptum aut fisci debito, aut interpellatione causæ civilis, geminavit *Rapere pauperem;* & mox causam persecutionis annectit, *Dum attrahit eum*, idest, dum illum à veritate culturæ ad nominis sui venerationem molitur adducere. Et ne adhuc istud, *attrahit eum*, dubium habere potuisses, addidit: *In laqueo suo humiliabit eum. Laqueus* significat dolum, quo simplicium corda capiuntur, & velut nodo perversitatis lamentabiliter alligantur. *Humiliabit* autem, benè dictum est: quoniam de vera religione sine dubio cadunt, qui ad insana dogmata perducuntur.

Laqueus dolum significat.

℣. 31. *Inclinabit se, & cadet dum dominabitur pauperum.* Hic jam de ipso tyranno dicitur, qui in Dei servos permissâ potestate grassabitur. *Inclinabit se*, idest, cùm animum suum nimiâ perditorum acquisitione remiserit, & quasi malorum copiâ crapulatus, in aliquod otium post sanctorum pœnas, afflictionesque pervenerit. Tunc ergo de suâ præsumptione nequissimus cadet: quando illi cum suis sequacibus supervenerit repentinus interitus. Finem quippe sæculi nescit: quoniam eum Dominus in suâ potestate constituit.

℣. 32. *Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus: avertit faciem suam, ne videat usque in finem.* Nimis stulta cogitatio. Crediturus est Deum dissimulare, cui honorem sacrilegus conatur eripere: putans eum fideles suos nolle respicere, cùm propter ipsum doceantur omnia pœnalia sustinere. Ignarus veritatis contrariâ suspicione movebitur; nec intelliget quòd sequitur: *Ne obliviscaris pauperum in finem.* Non enim dicit, nihil eos esse passuros, sed nullatenus *usque in finem* esse deserendos.

℣. 33. *Exurge Domine Deus meus, & exaltetur manus tua: ne obliviscaris pauperum in finem.* Decursis quatuor partibus, nunc exaltativè Propheta se convertit ad quintam: supplicans fieri, quod tamen sciebat esse venturum. *Exurge* dicitur, citiùs surge, hoc est, celeriter veni. *Exaltetur manus tua: Manus* operationem significat: sed ista Dei operatio judicium est, quod expectamus esse venturum. Illud enim desiderabat venire, ubi iste superbus posset occumbere. *Ne obliviscaris pauperum in finem.* Contra quos impius dicebat: *Avertit faciem suam, ne videat usque in finem.* Nunc rogat ne secundum votum Antichristi *obliviscatur pauperum in finem* sæculi, ubi futura est retributio meritorum.

Manus operationem significat.

℣. 34. *Propter quid irritavit * impius Deum? Dixit enim in corde suo non requiret.* In hoc versu mirabili brevitate & sciscitatio præmittitur, & responsio apta consequitur. Interrogativè enim pronuntiandum est: *Propter quid irritavit impius Deum?* Deinde respondendum est: *Dixit enim in corde suo, non requiret.* Constat quippe, ideo Dominum irritatum, quoniam eum impius facta sua non putabat posse requirere. Sed inveniet memorem, quem sperabat oblitum, & usque ad immensum sentit recipi, quæ præ multitudine delictorum credebat in memoria non teneri.

* *MSS Dominum peccator.*

℣. 35. *Vides quoniam tu laborem & dolorem consideras: ut tradas eos in manus tuas.* Istud jam

* probatâ re Domino cum gratulatione dicendum est: *Vides* quoniam nullus tibi illudet. Superiùs enim dixerat: *Sub lingua ejus labor & dolor;* hæc nunc verba repetit: *Vides, quia laborem & dolorem consideras*, quæ & ille perfidus dum sub linguâ suâ haberet, idest, in cogitatione revolveret, cognosci penitus non credebat. *Consideras* profectò, quando in tuis manibus, idest, judicio traditus non evadit: sed digna factis recipit, qui vacandum ab sceleribus non putavit. Sic omnis potestas penes Deum esse declaratur, qui peccatores ipse sibi & tradit, & punit. Nam quod per ministros ejus geritur, ipsius virtute sine dubitatione completur. Quò fugiat, quem tanta virtus insequitur? Committat licet scelera, & diversorum hominum subversione pascatur; quicquid fecerit non erit impunitum, cùm æternâ damnatione torquebitur.

** Ed. probatori.*

℣. 36. *Tibi enim derelictus est pauper: pupillo tu eris adjutor.* In medium deductis impiis, atque convictis, redit ad justos; ut sicut illi digna factis recipiunt, ita isti promissa præmia consequantur. Nam cùm dicit: *Tibi derelictus est pauper*, ostendit, quoniam qui illi derelinquitur, nulla utilitate fraudatur: quoniam hoc est pio principi dimitti, quod bonis omnibus tradi. *Pauper* enim dictus est à paululo lare. Relictum ergo dicit pauperem Deo; ut omnes videant, quæ bona possint de ejus reportare judicio. *Pupillum* verò dicit, non cujus genitor carnalis occubuit, sed cui patet sepultus est mundus. Nam multos pupillos invenies orbatos patre visibili, & sunt blasphemi, abliguritores, & quod in illa ætate crebertimum est, luxuriosi, & hi à Domino probantur alieni. Sed ab illis pupillis dividi non potest adjutorium Dei, quorum pater diabolus in actione facinorum probatur extinctus. Et intende quod dicit: *Tu eris adjutor;* ut cùm carnaliter affligi videas eos, non dubites esse liberandos.

Qui Deo derelinquitur nulla utilitate fraudatur.

Unde pauper dictus sit.

Quis verè pupillus.

℣. 37. *Contere brachium peccatoris & maligni: requiretur delictum ejus, nec invenietur.* Ante oculos Prophetæ Antichristi nequitia redit; & rogat, ne illi bacchari diutius liceat in sanguine beatorum. *Contere*, idest, ad nihilum redige. *Brachium* ejus dicit potentiam, quâ peccatores malè utebantur: quia insigniter impia faciebat; & hoc nomen ab eo singulariter meruit, quoniam in sceleribus similem non habebit. *Malignus*, quia iniquus dissuasor erit; ut quos terrore non potest pervertere, saltem conetur per noxia præmia declinare. *Delictum* autem *ejus*, dicit commissa perperàm; quod licet singulariter pronuntiatum sit: innumerabilia tamen ejus extabunt sine dubitatione peccata. Omnia siquidem facta ipsius, ac dicta peccata sunt, cujus universa vita delictum vocatur. Addit: *Nec invenietur:* quia dubium non est petire scelestam potestatem, cujus damnandum constat auctorem.

Brachium significat potentiam.

Omnia facta & dicta Antichristi, peccata sunt.

℣. 38. *Regnabit Dominus in æternum & in sæculum sæculi: peribitis gentes de terra illius.* Extinctâ clade generali, ad futurarum rerum ordinem venit: quoniam interfecto Antichristo, Domini regnum æternum, pium, munificumque venturum est. Permittitur enim nimis præcurrere scelestum malum, ut gratiùs regnum Domini suscipiatur optatum: ubi jam beatorum adepta securitas conquiescat, nec ulterius formidentur insidiæ, quas magis sanctus vir in hoc mundo cogitur sustinere. *Gentes* autem posuit peccatores & impios, qui feraliter vivunt, nec Domini legibus obsequuntur. *De terra illius*, regnum significat Domini Salvatoris, quo soli beatissimi perfruuntur.

Quare mala Antichristi à Deo permittuntur.

℣. 39. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus, concupiscentiam cordis eorum exaudivit auris tua.* Benè vota justorum verbis congruis exprimuntur. Dicit enim *Desiderium pauperum*, quod fit semper amore præmisso; ut illic eum evidenter videre cupiant, ubi nunc etiam mentis lumine transferuntur. Sequitur: *Concupiscentiam cordis eorum.* Hoc verbum constat esse violentius. *Concupiscentia* enim ibi dicitur, ubi conjuratis quodammodo animæ viribus aliquid ardore mentis appetitur. Sequitur: *Exaudivit auris tua.* Quod regulariter debemus advertere, nihil in Deo corporalium esse membrorum: sed virtutis ejus effectus, quâ audit, auris vocatur: quâ videt, oculus: quâ perficit, manus. Verùm hæc dicta condantur memoriæ: ne quia crebrò repetenda sunt; nos ipsa repetendo fastidium facere videamur.

Quid sit Concupiscentia.

℣. 40. *Judicare pupillo & humili: ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.* Ecce auctoritate propheticâ commonemur, non solùm quemlibet *pupillum*, sed *pupillum & humilem* Deo esse gratissimum. Nam cùm dicit: *Judicare pupillo & humili*, significat pro ipso ferri posse sententiam. Sed cùm *humilis* dicitur, justissimus approbatur. Sequitur quoque definitiva promissio, ideo illa quæ dicta sunt fieri, ut ulteriùs à nullo hominum permittatur excedi. Tunc siquidem omnia mala finienda sunt, quando auctor omnium peccatorum cum suâ plebe damnabitur. Hæc sunt *occulta filii*, quæ psalmi hujus titulus canit. Nam licet per quædam indicia frequenter videantur edicta: quando tamen veniant hominibus incognita habentur. De ipso enim die Dominus in Evangelio dicit: *De die autem illa, & hora nemo scit, neque Angeli cœlorum, neque Filius, nisi Pater solus.* De quo loco beatissimi Patres Hilarius & Augustinus Ecclesiæ sancta lumina, plurima & luculenta dixerunt: judicantes esse nefarium, si illa omnipotens Verbi humanatio aliquod de futuris ignorasse putaretur, quod Patrem scire prædicavit. Nam cùm Petrus in Evangelio dicat: *Domine tu omnia nosti, tu scis quia amo te:* Item ipse Dominus dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt;* utique Patris omnia non haberet, si quod Pater nosset, ille nesciret. Sed ita salutariter ac veraciter credendum esse docuerunt; ut per figuram Metonymiam, idest, Transnominationem, quæ in scripturis sacris sæpius invenitur, debeat intelligi, quod utiliter suos faciat nescire subjectos. Nam in Genesi Abraham Deus dicit: *Nunc cognovi, quoniam times Dominum Deum tuum*, idest, nunc te cognoscere feci. Sic & hic positum est, *nescio*, idest, nescire vos facio. Nam ipse Dominus alibi similiter dicit: *Nescio vos;* cùm utique quos damnabat, ignorare non poterat. Denique interrogatus de ipso articulo dicit: *Non est vestrum scire tempora, vel momenta;* non enim dixit, non est meum, vel non est nostrum, sed ait: *Non est vestrum scire.* Sic utrumque servatum est, ut & homines ignorarent,

Quando omnia mala finienda.

Dies judicii hominibus incognita, non humanitati Christi.

Marc. 13. 32.

Lib. 9. de Trin. pag. 223. Edit. Paris. 1652.

Lib. 1. de Trin. cap. 12.

Joan. 21. 17.

Joan. 16. 15.

Genes. 22. 12.

Matth. 25. 12.

Actor. 1. 7.

quæ illos non opportebat agnoscere, & hoc Dei Filius nequaquam carnis infirmitate nesciret. Quod si majestatem illam, quod dici nefas est, texisse ignorantiam suspicemur: fortior utique inveniretur ignorantia, quàm divina natura, quæ, ut stultè dicam, opprimere valuit providentiam, per quam omnia sunt creata. Sed cùm hæc nimis doceantur absurda, credere dignum est totam Trinitatem, cui una atque omnipotens natura est, omnium rerum indefectam semper habere notitiam.

Conclusio Psalmi.

COmpleta est Psalmographi denuntiata promissio, reserata sunt *Filii occulta* miracula. O ingentes & admirabiles causæ, quæ quamvis expositæ videantur, adhuc tamen sine dubitatione secretæ sunt! Nam cùm prædicuntur, non habentur incognitæ: dum ignorantur, quando veniant, adhuc obstrusæ esse monstrantur. Sic & secretum est, quod dicitur, & quærentibus non tacetur. Quapropter effusiùs Domino supplicemus, ut nobis emendationem saluberrimam conferre dignetur: quia sine excusatione peccat, cui retributio peccatorum prædicitur esse ventura. Mente quoque retinendum est, hunc psalmum esse primum, in quo adventus prophetatur Antichristi. Numerus quoque præsens & illud occultum probatur aperire, quod horâ nonâ Dominus emisit spiritum. Nam cùm inter alia & de passione ipsius psalmus iste locutus sit: meritò, & per calculum suum transitus ejus horam annuntiat, quando etiam crucis ipsius noscitur narrasse mysteria.

Numerus nonarius quod contineat Sacramentum.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum.

In finem Psalmus David.

CUm frequenter in titulis positum videatur, *In finem*, & intentionem mentis nostræ ducat semper ad Dominum Christum: tamen propter diversa miracula positum esse non dubium est. Modò enim indicat gloriosissimam passionem: modò triumphalem, & admirabilem cunctis gentibus resurrectionem: nunc autem sanctam fidem declarat, in qua hæretici digladiantur contra fidelissimos Christianos; ità fit, ut jugiter tendat ad Christum, quamvis diversis significationibus inveniatur aptatum. Quod etiam in reliquis psalmis, si aciem mentis intendas, cognoscis esse faciendum. De *Psalmo* autem & *David* illa meminisse sufficiat, quæ superius dixisse cognoscimur. Sciendum tamen hunc psalmum prolatum esse ad hæreticos destruendos.

Cur in titulis psalmorum frequenter in finem positum sit.

Divisio Psalmi.

PSalmus hîc totus ad personam Prophetæ referendus est. Primo capite de insidiatoribus dicit hæreticis, qui nituntur Catholicos in suam convertere pravitatem. Secundo Domini judicium comminatur, & quid in illa retributione sustinere possint, evidenter ostendit; ut justitiam Domini metuentes, superstitiosas deserant falsitates.

Expositio Psalmi.

℣. 1. IN *Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: transmigra in montem sicut passer?* Hoc schema dicitur Cœnonema, idest, Communicatio consilii; quod fit frequenter, quando aut cum adversariis, aut cum * adjutoribus verba miscemus. Ad persuasores quippe hæreticos hic sermo dirigitur, qui volunt loqui, quod impium est, ut contentionibus pravis seducant animas innocentes. His ergo vir fidelis dicit: Dum ego sim in religionis fixo cacumine constitutus, quemadmodum mihi suadetis, *Transmigra in montem*, idest, ad hæreticam pravitatem: mentientes ibi esse Christum, ubi veritas nullum probatur habere vestigium. *Mons* enim in scripturis divinis æquivocus est, quod dissimilibus rebus pro aliqua comparatione deputatur. Frequenter enim & in bono, & in malo ponitur; nam cùm in bono *Mons* dicitur, firmitas ejus consideratur, & honorabilis altitudo: cùm in malo, stupor mentis, & elevata superbia. Sic unum nomen diversis rebus, consideratis qualitatibus congruenter aptatur. *Passerum* quoque plura sunt genera: alii gaudent ad foramina parietum: alii valles roscidas requirunt: nonnulli montes appetunt squallentes. Sed nunc de illis dicit, qui ad altissima loca terrarum, levissimâ voluntate rapiuntur; ut his meritò similes æstimentur, qui ad nequissimas prædicationes, levitate inconstantis animi transferuntur.

Quid sit Cœnonema.

** Ed. auditoribus.*

Mons in scripturis divinis æquivocus est.

℣. 2. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum. Arcum*, mandata divina debemus advertere, quæ hæreticus tractans, & in sua pravitate componens, ad vulnus animæ tendit operandum; ut non ad salutem compungat, sed æternâ morte transfodiat. Et benè *arcus* ponitur in sacratissimis scripturis: quia in unum duo Testamenta conjungens, aut defensionem tribuit, aut ruinam; sicut Apostolus dicit: *Aliis quidem sumus odor mortis in mortem: aliis odor vitæ in vitam.* 2. Cor. 2. 16.

Arcus mandata divina significat.

℣. 3. *Paraverunt sagittas suas in pharetra: ut sagittent in obscuro rectos corde.* Permanet in comparatione sagittarii; nam sicut iste habet *Sagittas in pharetra*: ita ille gestat in corde verba venenosa. *In obscuro* verò, sive cùm persecutionibus perturbatur Ecclesia, quando timore periculi carnales homines creduntur faciliùs immutari: sive in abscondito consilio, cùm opportuniùs putant Christianos decipere, quando eos judicant sua consilia non videre. Sed cùm dicit, *Rectos corde*: insidias eorum ostendit inanes & vacuas. *Recti* enim *corde* non sunt, nisi qui nullâ iniquâ decipi persuasione potuerunt.

Hæretici sagittarium imitantur.

℣. 4. *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt: justus autem quid fecit?* Idem de ipsis hæreticis dicit, destruxisse illos legem Domini, cùm interpretationibus falsis scripturas sanctas lacerare moliuntur: convertentes in quorumdam necem, quæ à Domino prophetata sunt ad salutem. Subjungitur etiam defensio Domini Christi: dicit enim, si homines voluerunt æquitatem iniquâ interpretatione subvertere; cur accusant eum, qui justè locutus est? Errores enim non de præcepto trahunt, sed de nequissima sua voluntate concipiunt.

℣. 5. *Dominus in templo sancto suo: Dominus in*

cælo sedes ejus. Exprobratis his qui falsa sentiunt de religione verissimâ, ad secundum caput Propheta pervenit, in quo jam judicia Domini dicit esse ventura; ut humana perversitas saltem se consideratâ Domini districtione recorrigat. Et ut innocentem decipi aliquis non putaret impunè, Dominum dicit in unoquoque religioso consistere; sicut ait Apostolus: *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Ut sciat hæreticus à Deo se posse disperdi, à quo noscuntur corda rectè credentium possideri. *Cælum* enim sanctos viros significat, quos præsentia majestatis suæ Divinitas insidere dignatur. O quàm pulchrè suboritur laus re illæsa! Qualis enim honor, qualis est gloria suscipere Creatorē, quem nō est dubium bonos semper invisere?

1. Cor. 3. 17.

Cælum sanctos viros significat.

℣. 6. *Oculi ejus in pauperem respiciunt: palpebræ ejus interrogant filios hominum.* Sicut infelices sunt à quibus avertitur: ita beati redduntur, ad quos propitius respicit Deus: quoniam intuitus ejus beneficium est, quia peccatorum tenebris non offunditur, qui tanta claritate lustratur. Nam & lapsus Petrus redire tunc meruit, quando eum clementia Divinitatis aspexit. Et intende quòd prius posuit *oculos*; post verò *palpebras*. *Palpebræ* dictæ sunt à palpitando. Sunt enim quædam luminum thecæ, & quasi folles oculorum, quos claudimus dormientes, ut fatigatum corpusculum reparare possimus. Ergo quia in Domino membrorum ministeria per Allegoriam frequenter aptantur: dicit eum, non solum quando intendit oculis, sed etiam tunc requirere, idest, considerate filios hominum: cùm ea negligere quasi dormiens æstimatur.

Intuitus Domini beneficium est.

Palpebræ unde dictæ.

℣. 7. *Dominus interrogat justum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.* Non est improborum derogatio cogitanda, quando Dominus justum requirit & impium, qui omnia sub veritate discernit. Quod ideo dicitur, ut hominum desideria, opiniones fatuæ non seducant: sed unusquisque circumspiciat conscientiam suam, de qua novit solum Dominum ferre judicium. Sequitur brevis & manifesta sententia. Quid est *Diligere iniquitatem? Odisse animam suam.* Sic enim se persequitur, qui diabolum sequitur: dum illas semitas commeare vult, quæ ad pœnarum loca fugienda perducunt.

Se persequitur, qui diabolum sequitur.

℣. 8. *Pluit super peccatores laqueos: ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. Pluit*, ad verba prædicantium retulit cælo manantia, quæ piissimis imbres sunt: perfidis autem igniti laquei. Illi enim benè intelligendo, inde fructificant: isti malè tractando animas suas nodo perversitatis strangulant. *Ignis* est quando eos flammea cura consumit: *Sulphur*, quia cogitationes eorum detestabili fœtore sordescunt: *Spiritus procellarum*, dum se tumultuosa mente confundunt: *Pars calicis eorum*, idest, mensura qua pollutis actibus ebriantur. *Calix* autem & in bono dicitur, ut est: *Calix tuus inebrians quam præclarus est. Calix* enim mensura est quâ potantur animæ. *Calix* autem dictus, eo quod assiduè calidam soleat suscipere potionem. Macrobius quoque Theodosius in quodam opere suo gentem dicit Cylicranorum fuisse juxta Heracleam constitutam, composito nomine ἀπὸ τῦ κύλικος, quod poculi genus unâ litterâ immutatâ, calicem dixit. Unde hoc nomen memoriæ constat infixum.

Verba prædicantium piis imbres, perfidis igniti laquei.

Psal. 22. 5.

Calix unde dictus.

℣. 9. *Quoniam justus Dominus & justitias dilexit: æquitatem vidit vultus ejus.* Fit quoque de æquitate æterni Regis decora conclusio. *Justum* dicit *Dominum* amare justitiam: quia nescit alios respicere, nisi qui norunt custodire justitiam. Adjecit, *Æquitatem vidit vultus ejus:* illam scilicet æquitatem, quam tamen propitius ipse concedit. Non enim quicquam ex se probi humanitas habet, nisi quod à Domino bonorum omnium susceperit largitore. *Vultus* verò hic, propitiationem Domini significat. Nam & in alio psalmo legitur: *Vultus autem Domini super facientes mala.* Sed quoniam hîc dixit, *Æquitatem vidit:* per æquitatem gratiam ipsius fecit intelligi.

Nihil probi habet homo nisi quod à Domino acceperit.

Psal. 33. 17.

Conclusio Psalmi.

QUàm benè versutias hæreticorum, & retributiones eorum psalmus iste mirabili brevitate complexus est; ut quorum futuras pœnas agnoscimus, ab eorum pravitatibus arceamur. Est enim in numero ipso & virtus sancta Decalogi, qui humanæ vitæ provenit gloriosissimus institutor. Nam sicut ille hominum vitia condemnat: sic & iste sensum iniquæ prædicationis impugnat: tantò à majore periculo liberans, quantò plus est in fide delinquere, quàm carnis fragilitate peccare. Meritò ergo & hic psalmus hunc numerum tenet, qui sensus nostros in orthodoxâ credulitate perfectissimâ institutione confirmat. Nam & in Evangelio, bonus servus offerens decem talenta laudatus est; & potestatem supra decem civitates accepit in præmium. Apostolus quoque in magnum Sacramentum, Verbum Domini decem scripsit Ecclesiis: significans sacræ doctrinæ plenitudinem, hanc complecti numeri quantitatem. Nam & numerus ipse in magnam virtutem, laudemque collectus est; qui licet in extensum calculum, infinitumque tendatur: ipse tamen in semetipso semper crescenti summa revolvitur; & probè, ut cùm nihil recipiat extraneum, magnum de se facere videatur augmentum. Hic etiam meritò dicitur decus: quoniam à decore nomen accepit.

Numeri denarii commendatio.

Luc. 19.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Undecimum.

In finem pro octava die psalmus David.

OCtava, ut in sexto psalmo jam dictum est, ad æternam pertinet requiem; nam octavum diem mundus iste non recipit, sed finito septimo semper redit ad primum. In istis enim diebus pluralis est numerus: ille autem singularis accipitur, qui nullo succedente mutatur. Quapropter dicenda virtus est psalmi, ut per ejus intentionem inscriptio tituli facilius possit intelligi. Petit itaque Propheta iniquitatem mundi istius destrui; ut ad illam veritatem futuræ promissionis debeat perveniri. Sic illud imperturbabile regnum significatur, quando ejus beatitudo indesinenter expetitur. Meritò

Octava ad æternam pertinet requiem.

ergo huic psalmo octavus dies aptatus est: ubi sæculi istius consuetudo vitiosa deseritur, & illius venire innocentia postulatur. Cetera verò hujus tituli verba, præcedentibus expositionibus probantur esse notissima.

Divisio Psalmi.

PRimâ parte Propheta à mundi istius perversitate salvum se petit fieri: quoniam dolosi, atque superbi, potentiam Domini sceleratis oblocutionibus abnegabant. Secundâ promissionem Patris per omnipotentem Filium prædicat esse faciendam: eloquia Domini sub brevitate collaudans, sicut prius sermones impios arguebat.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *SAlvum me fac Domine quoniam defecit sanctus: quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum.* Studiosè discutiamus hoc principium psalmi: quoniam magnorum schematum decore formatum est. Exclamat enim ad Dominum subitò Propheta, ut de ipsa formidine appareat periculi magnitudo. Deinde per figuram Synathroesmos, usque ad divisionem congregat multa, quæ timuit. Quod schema inter violentissimas figuras accipitur: quando plurimæ res in unum, & multa crimina colliguntur. Nam cùm hoc sæculum respiceret animas multiformiter ingravare: *Salvum* se petit à Domino *fieri*, apud quem veram medicinam noverat inveniri: *Sanctum* dicens abesse de mundo, ubi tanta malorum inesse cognoscitur multitudo. Hoc, quantum ad homines pertinet, dicitur; cæterùm ille ubique præsens esse cognoscitur. Et ne haberetur ambiguum, quod dixit: *Defecit sanctus*, consequitur *diminutas esse veritates à filiis hominum.* Aliter enim *sanctus deficere* non poterat, nisi fuisset inter homines veritas imminuta. Quod argumentum dicitur à consequentibus: quando illud quod præmittitur, sequenti dictione firmatur. Verum cùm dicit, *diminutas*, depravata Dei munera culpis hominum evidenter ostendit, qui collata sibi beneficia propriâ perversitate commaculant. Et intuendum quod plurali numero sunt positæ *veritates*, cùm una sit veritas. Sed cùm virtus ejus per unumquemque hominem cœlesti dispensatione tribuitur, multas esse testamur. Ut dicere solemus prophetia David, prophetia Jeremiæ, Evangelium Matthæi, Evangelium Joannis, cæterosque, qui hujus rei honore floruerunt: ita & veritates enuntiamus, quando qualitas ejus per individuas partes humanis mentibus Domini largitate præstatur. Potest etiam & ad Judæum populum competenter aptari, qui donis cœlestibus vacuatus credere non voluit, quem tantorum videntium turba prophetavit.

Quid sit Synathroesmus.

Quid sit argumentum à consequentibus.

Quare Propheta dixerit veritates, cùm una sit veritas.

℣. 2. *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum: labia dolosa in corde, & corde locuti sunt mala. Vana*, falsa significat, juxta illud quod superius dixit: *Diminutæ sunt veritates à filiis hominum:* quando contra Dominum Christum testimonia quærebant, & semetipsos pravis susurrationibus excitabant. *Proximos* autem significat, non tam cognatione generis, quam sceleris participatione sociatos. Nam quod dicit, *In corde, & corde:* quoties volumus dolosos exprimere, duplicia eorum corda declaramus; sicut Jacobus dicit: *Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis.* Quando autem simplices cupimus indicare, unum cor in eis esse testamur, sicut in Actibus Apostolorum legitur: *Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una.* Sic & bilingues dicimus, qui in una sententia minimè perseverant. Et respice prædictas res, qualis fuerit secuta sententia: *Locuti sunt mala.* Necesse est enim ut mala loquerentur, qui duplicia corda gestabant.

Quid per duplex quid per unum cor significetur.

Jacob. 1. 8.

Actor. 4. 32.

℣. 3. *Disperdat Dominus universa labia dolosa, & linguam magniloquam.* Sequitur sententia generalis; sicut solet lege sanciri, quando unus peccat, & universale malum severitas promulgata condemnat. *Disperdat*, contra adunationem dicitur Judæorum; ut passim pereant, qui in una se pravitate collegerant. *Lingua* verò *magniloqua* est, quæ sibi aliquid magnæ potestatis assumit: nec intelligit à Creatore datum, dum eventus rerum sibi putat esse subjectos; sicut Apocalypsis de Antichristo dicit: *Vidi in cornu illo quod erat excelsius, os loquens magna, &c.* Et ne in bono *linguam magniloquam* potuisses accipere, præmisit, *labia dolosa.* Considera verò pietatem dicentis; quod non hominibus, quia multi ex ipsis convertendi erant, sed ipsis vitiis imprecatur.

Quid sit lingua magniloqua.

Apoc. 13. 5.

℣. 4. *Qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt: Quis noster Dominus est?* Illos exponit, qui in prosperis rebus nimiâ loquacitate turgentes, gloriam suam exaltare præsumunt, & ponunt in propriâ potestate, quod se dementes à Deo non intelligunt accepisse. Hos paulisper interrogo, quare non sunt garruli, cùm supervenientibus curis stupidâ taciturnitate constricti sunt? Defigentes enim vultus in terram, claudunt ostia labiorum; & tanquam linguam perdiderint, sic confusis mentibus obmutescunt. Adde ægritudinum varios casus; ut frequenter non sit idoneus cibum petere, qui videbatur de labiorum se potestate jactare. Tunc ipsi, si possunt, dicant: *Labia nostra à nobis sunt: quis noster est Dominus?* Istud autem, *Quis noster est Dominus?* Sacrilegorum verba repetuntur. Quæ figura dicitur Antisagoge, idest, Contradictio.

Mos in prosperitate & in adversitate positorum describitur.

℣. 5. *Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum; nunc exurgam dicit Dominus.* In his duobus versibus subtiliter Patris & Filii inspiciendæ personæ sunt, ut nobis intelligentiæ confusio possit auferri. Nam postquam arguit eos, qui de Domini fundendo sanguine tractaverunt: venit ad secundam partem, in qua Propheta voce Patris resurrectionem promittit Domini Salvatoris. Aliena enim verba referre possumus, cùm tamen personæ nostræ non mutamus eloquium. Intelligamus autem quæ sit hic pietas Creatoris, quando *propter miseriam inopum, & gemitum pauperum* clarificatus est Dominus Christus: ne ejus fideles diutinâ tribulatione gravarentur. *Exurgam*, metaphoricè dictum est, illum exurgere, qui nescit humanâ imbecillitate recubare. Sed, exurgam, dicit, apparebo, & manifestabor in Filio. Una enim virtus, & indiscreta majestas est. Apparet enim & manifestatur Pater in Filio, sicut ipse in

In Deo una virtus & indiscreta majestas.

Joan. 14. 9. Evangelio dicit : *Qui me videt, videt & Patrem.*

℣. 6. *Ponam super salutari meo : fiducialiter agam in eo. Salutare* suum dicit Pater Verbum suum, quod est caro factum, per quod vita mortalibus venit, dum omnis credens salutem copiosa largitate consequitur. Et quid super eum ponit? Consolationem scilicet, quam superius dixit inopum & pauperum : quod Domino Salvatore resurgente, fidelibus provenisse manifestum est. *Fiducialiter agam*, potestas omnipotentiæ paternæ declaratur : quia revera ille *fiducialiter agit*, cujus voluntati nullus prævalet obviare. Sic & de Christo in Evangelio dictum est : *Erat enim docens eos tanquam potestatem habens, non tanquam Scribæ eorum & Pharisæi.* Sed potestas Patris, Filii fiducia est; sicut Filii fiducia, potestas est Patris; quod toti Trinitati pro unitate naturæ certum est convenire.

Potestas omnipotentia paternæ declaratur.

Matth. 7. 29.

℣. 7. *Eloquia Domini eloquia casta.* Postquam dixit verba Patris, eadem ipsa laudando confirmat; nam sic omnia contigerunt, quemadmodum promissa noscuntur. Quid sint ergo *eloquia Domini*, sub brevitate definitur, idest, *eloquia casta*, videlicet virginali integritate purissima; quæ nullum mendacium corrumpat, nulla macula falsitatis inficiat. Nam sicut castitas ignorat pollutionem : ita *eloquia Domini* nesciunt cum aliqua sorde misceri. Sed hoc non otiosè accipias: quia contra illud ponitur, quod superius dictum est de iniquis : *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum*, ut inspecta rerum varietas ab iniqua nos consuetudine removeret. Quod schema Græcè Syndesmos dicitur, Latinè Collatio : quando sibi, aut personæ, aut causæ, sivè ex contrario, sivè ex simili comparantur. Hic enim *eloquia* divina laudantur : superius verò sermo humanus arguitur.

Quid sit Syndesmos.

℣. 8. *Argentum igne examinatum, terræ purgatum septuplum.* Adhuc definit per similitudinem metalli candidi, quid sint *eloquia casta. Argentum terræ igne examinatum*, quod solet esse purissimum, quando frequenti fuerit decoctione mundatum. *Examinatum* quippe, vel *purgatum*, contra illud ponitur, quod de peccatoribus ait : *Labia dolosa in corde, & corde.* Et ut quàm plurimum distaret, agnosceres, addidit : *Purgatum septuplum.* Qui numerus ad septiformem Spiritum videtur posse respicere, idest, timorem Dei, pietatem, scientiam, fortitudinem, consilium, intelligentiam, sapientiam; per quæ Verbum divinum tanquam in succensis fornacibus manens, veritatis rutilâ coruscatione resplendet.

Numerus Septenarius ad septiformem Spiritum respicit.

℣. 9. *Tu Domine servabis nos, & custodies nos à generatione hac in æternum.* Sicut superius dixit: *Disperdat Dominus universa labia dolosa* : ita hìc conservaturum Dominum promittit, qui eloquiis ejus purâ mente crediderunt. Et vide, sanctæ regulæ, quâ moderatione servatæ sunt. Dum dicit : *Tu nos custodies*, præsumptionem caducæ humanitatis abscidit; ne quis de se confidendum ullatenus æstimaret. *A generatione hac* : sive Judæos, sive mundi istius significat peccatores, à quibus nostra virtute non possumus custodiri, nisi illius miseratione protegamur. Addidit etiam, *In æternum* : quia hìc nos in tribulationibus consolatur : ibi in æternâ securitate constituit : hìc adjuvat, illic glorificat & coronat. Ita nos piissimus Creator & hìc conservat, ne pereamus; & ibi beatificat, ut nullatenus miseri esse possimus.

℣. 10. *In circuitu impii ambulant : secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* Postquam sermones impiorum in primâ parte competenti execratione redarguit, & in secunda parte, eloquia Domini mirabili prædicatione laudavit; venit ad conclusionem psalmi, in quâ singulis partibus sub uno versu digna restituit. Dicit enim sub brevissimâ sententiâ : *In circuitu impios ambulare*; ut numquam ad rectam possint semitam pervenire. Tortuosæ siquidem viæ malis semper moribus applicantur, sicut Salomon de impiis dicit : *Dereliquerunt vias rectas, ut ambularent in vias pravas.* Et ideo pervenire ad requiem octavæ diei nequeunt, qui rotarum more in sua semper terga vertuntur. Sequitur : *Secundum altitudinem tuam, multiplicasti filios hominum.* Hoc ad illos pertinet, qui sincerè eloquiis Domini castis purissimisque crediderunt. Et vide quantum illis in isto verbo promittitur; dicit enim : *Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum*; non secundum meritum suum, sed secundum illud, quod humanas nescit angustias sustinere. Altum enim sæpè dicimus, quod comprehendere non valemus. Sub mensurâ enim Creator non est, quæ creaturis omnibus data est; nec aliqua in eo potest esse dimensio, à quo rebus omnibus numerus, pondus, mensuraque præstatur. *Multiplicasti* autem *filios hominum* : ad illam promissionem respicit Abrahæ, in qua dicit : *Multiplicans multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli.* Quod eum in sanctis suis & fecisse, & quotidie facere manifestum est.

Impii ad rectam viam non perveniunt.

Prov. 2. 13.

Creator sub mensura non est.

Genes. 16. 10.

Conclusio Psalmi.

Consideremus hunc psalmum nimis utilia nobis Sacramenta declarasse. Dixit enim quàm vanis & superfluis homines locutionibus occupentur; ut non veritatem quâ vivant, sed quo moriuntur, velint affectare mendacium. Deinde quale sit eloquium Domini consequenter exposuit; ut salutariter unicuique sua sordeant, si quantum sint mundissima Domini verba cognoscant. Quibus rebus illud remedium datur : quoniam secundum potentiam Domini filios hominum constat posse liberari. Et quia undecimi numeri virtus, in quo hic psalmus est constitutus, Evangelicum nobis cognoscitur indicare mysterium; Patrifamilias supplicemus, ut in vineam suam saltem vel undecimâ nos horâ clementissimus intromittat; quatenus mercedem operibus non debitam, sed dignetur donare gratuitam. Nam & beatus Prosper in secunda parte libri, qui inscribitur ante legem, sub lege, & sub gratia; de undecimo calculo sic ait : Neque sine hoc mysterio undecim velis cilinicis tabernaculum desuper operiebatur, quo reum esse ostendat totum mundum Deo, ac sub pœnitentiâ degere. Ipsius enim numeri psalmus habet principium : *Salvum me fac Domine : quoniam defecit sanctus : quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum.*

Numerus undenarius quod mysterium indicet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Duodecimum.

In finem psalmus David.

CUm tituli hujus verba præcedenti expositione jam nota sint; convenit, ut de continentiâ magis psalmi aliquid dicere debeamus. Totus enim de charitate loquitur Domini Christi, in quâ est totius legis sita perfectio, quam si quis habet, omnia mundi istius blandimenta postponit; nam dum ipsa sola ex toto corde requiritur, ejus contrarium non amatur. Charitas enim Dei quædam vernalis est pluvia virtutum, sub quâ & beata voluntas germinat, & operatio sancta fructificat: patiens hic in adversis, temperata in prosperis, humilitate potens, afflictione lætissima, inimicis benevola, bonis suis superans malos. De quâ etiam supernæ creaturæ semper accensæ sunt: flamma reficiens, desiderium salutariter crescens; & ut Apostoli voce cuncta complectar: *Deus ipse charitas est.* Quapropter ipsam nos decet expetere, ipsam sine fine desiderare; ut quia hic inde expleri non possumus, saltem ex ea in futura retributione satiemur, sicut in centesimo decimooctavo psalmo legitur: *Defecit in salutari tuo anima mea.* Istud enim deficere, felici est perennitate constare.

Charitas vernali pluviæ comparatur.

1. Joan. 4. 16.

Psal. 118. 81.

Divisio Psalmi.

CUm respiceret Propheta proximâ parte genus humanum mortiferis superstitionibus occupari, nec ad culturam veri Domini puris sensibus festinare, credulitatem suam adventu sanctæ Incarnationis magno desiderio deprecatur expleri; ut vel tunc confusa gentilitas salutariter devios errores abjiceret. Secundo membro, ad nostras petitiones efficaciter instruendas illuminari fidem suam vehementer expostulat: ne inimici aliquâ fraude succumberet, qui semper se in ejus dicit misericordia fuisse confisum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. USquequo Domine oblivisceris me in finem? Plenus Propheta, ut dictum est, Domini charitate copiosâ, quâ ejus humanationem avidè sustinebat, confidenter eructans dicit differri se diutiùs ab expectatione suâ: quando omni desideranti valdè molesta dilatio est. Quem licet illuminatione fidei credebat esse venturum, de ejus tamen tarditate conqueritur, cujus adhuc speratum cernere non merebatur adventum. Non enim obliviscitur Deus: sed ab eo, qui desiderat, oblivionem creditur pati, quando differt donare quod petitur. *In finem*, hic tempus significat, quo Incarnationem Domini prævidebat esse venturam. Talis enim querela fideles animas pulsat, ut & sine fine cœlestia cupiant, & de Domini semper promissione confidant. Et intuendum, quod per hos quatuor versus, ubique verba constantissimæ patientiæ ponit; dicit enim: *Usquequo*, *quousque*, *quamdiu*, repetens etiam, *Usquequo.* Quæ figura dicitur Epimone: quando similia dicta crebrâ repetitione geminantur.

Quid sit Epimone.

℣. 2. *Quousque avertis faciem tuam à me?* Apparitionem postulat Christi, quam in spiritu jam prævidebat. Ipsa est enim *facies* ejus, quæ carnalibus oculis potuit apparere: quam ille vir sanctus affectu generalitatis meritò cupiebat aspicere, quæ mundum dignata est cœlesti visitatione salvare. Sic & desiderium divini amoris ostensum est, & impletam charitatem constat in proximis: quando jugiter expetebat, quod omnibus prodesse cognoverat. Utrumque enim conjunctum, utrumque sociatum; ut nec Deus sine proximo ametur, nec proximus sine Divinitate diligatur.

Facies pro præsentia ponitur.

In quo consistat vera charitas.

℣. 3. *Quamdiu ponam consilium in anima mea.* Hic ardor maximus sustinentis exprimitur. Dicit sibi deesse consilium, ut videndi possit mitigare affectum: quando inæstimabilis anxietas est concupiscere bonum, & diutiùs sustinere venturum.

℣. 4. *Dolorem in corde meo per diem. Usquequo exaltabitur inimicus meus super me?* Adhuc super piis conquestionibus perseverat. Subauditur enim de versu superiore, *Ponam*, ut sit plena sententia: *Dolorem in corde meo ponam per diem*, idest, per singulos dies; ut absolutè continuatio temporis possit intelligi. Et respice versus istius primum verbum, ut jam non desiderium, sed decoro crescente ambitu excitatus dolor maximùs sentiatur; quod utique fit, quando spes longa protrahitur. *Inimicus meus*: de diabolo dicit, qui ante adventum Domini exaltatus humanâ captivitate gaudebat. *Super me*; hoc est, super credulitatem meam; quia ille toto orbe colebatur instanter, cùm devotionem fidei divina religio non haberet.

℣. 5. *Respice & exaudi me Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte.* Venit ad secundum membrum deprecationis suæ. Sed quas hìc pietatem ejus lacrymas profudisse credamus; ne dilatione diutinâ totus mundus captus erroribus interiret? *Me* enim cùm dicit, non sibi tantùm singulariter petit, sed universis fidelibus supplicat subveniri, quorum dilectione remedium generale petebatur. *Respice*, ad illud referendum est, quod superiùs ait: *Usquequo avertis faciem tuam à me*; *Exaudi* verò, ad illud, quod dicit in capite psalmi: *Usquequo Domine oblivisceris me in finem. Oculos* autem cordis hìc debemus advertere, qui in mortem obdormiunt, quando fidei lumine sepulto, carnali delectatione clauduntur. Ipse est enim somnus de quo lætatur inimicus.

℣. 6. *Nequando dicat inimicus meus, prævalui adversus eum. Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero.* Hoc de diabolo & angelis ejus dicit, quibus talis consuetudo est, insultare dum capiunt: victorias suas putantes sequacium ruinas. Dicit enim: si divisus à te fuero, illis gaudium dabo, qui detestabili consuetudine tunc efficiuntur læti, quando deceptos à se cognoverint possideri. Nam quod dicit: *Si motus fuero*, significat infidelis animæ mutabilitatem: quia necesse est, ut in laqueum diaboli pedem mittat, si se quispiam vestigio mentis à Domini firmitate subducat.

Mutabilitas animæ unde.

℣. 7. *Ego autem in misericordia tua speravi. Exultabit cor meum in salutari tuo.* Quamvis deside-

rio magno raperetur, patientiæ suæ tamen momenta declaravit dicens: quia etsi adhuc contingat propria vota differri: ipse tamen, supernâ misericordiâ suffragante, in spe ejus possit firmissimus inveniri, sicut Apostolus dicit: *Spes autem non confundit.* *In tua* enim *misericordia* dicit, quoniam, qui aliter putat, omnem spem suæ credulitatis evacuat. O virtus fidei, & firmitas magna credentis! Gaudebat ad præsentis absentiam, & interior homo Dei salutare jam conspexerat, quem adhuc exterior carnalibus oculis cernere cupiebat.

Rom. 5. 5.

℣. 8. *Cantabo Domino qui bona tribuit mihi: & psallam nomini Domini Altissimi.* Cùm se in principiis crebrâ conquestione à desiderio suo dicat esse dilatum: hîc sibi beneficia Domini jam lætus asserit contributa: sive quia per prophetiæ virtutem accepisse se dicit, quod manifestè noverat esse venturum: sive quia hoc ipsum credidisse jam præmium erat, sicut legitur: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam.* Meritò ergo accepisse se dicit, cui tanta fidei fuerat firmitas contributa. Et intende quod prius dixit, *Cantabo*: deinde, *Psallam*; *Cantabo* corde, ubi nimia lætitia * complebatur: *Psallam* operibus bonis, quod maximè divinitas quærit; ut *Cantabo* pertineat ad contemplativam, *Psallam* ad actualem. Quæ duo tanquam gemini oculi pulcherrimè sociata, reddunt illuminatissimum Christianum.

Genes. 15. 6.

* *MS. G. contemplabatur.*

Vita contemplativa & activa duo sunt oculi.

Conclusio Psalmi.

Respiciamus Prophetam in contemplatione beatâ positum, quanto desiderio gloriosam Incarnationem Domini sustinebat; & hinc advertamus quale munus inde suscepimus, quod Regem potentem, & sanctum Prophetam tanto studio conspicere voluisse sentimus. Sed Domino supplicandum est, ne diabolo tradat sub desertione tentandos, & tali beneficio nos reddat indignos; ut cui ille adhuc venturo devotissimè famulabatur, nos ei, qui jam venit, fideliter serviamus. Admonet etiam duodenarius numerus, Apostolorum nos recolere quantitatem, qui doctrinâ perfectissimâ mandatorum, & Dominum supra omnia dilexerunt, & proximos eâdem, ut se charitate complexi sunt; ut meritò hic psalmus talia nobis Sacramenta concesserit, qui Apostolorum noscitur numero consecratus. In duodecim quoque Tribus Hebræorum populum constat esse divisum. Duodecim etiam sedes in judicio venturo Dominus promittit Apostolis. Duodecim quoque mensibus annus ipse partitus est. Sed & alia hujusmodi plura diligens lector invenies, ut hunc calculum multis mysteriis refertum esse cognoscas.

Duodenarius numerus mysticus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum tertium.

In finem psalmus David.

Cum verba ista præmissis expositionibus omnino jam nota sint, memoria potius de his quàm sermo noster requiratur. In titulis autem justè *Finis* frequenter repetitur; ut semper ad omnipotentem Christum audientis animus erigatur. Sed *Finis* iste, sicut dictum est, variis significationibus sensum nostrum transmittit ad Dominum: nunc tribulantium confessione: nunc exultatione lætantium: nunc docentis affectu: nunc comminatione judicii. Modò tamen psalmus hic Judæorum vesaniam vehementi increpatione castigat: asper invectionibus, terribilis prophanis, amarus incredulis; ut hæc increpatio meritò sanctæ detur Ecclesiæ, contra cujus propositum demens perfidia pravas intentiones nititur excitare.

Cur in titulis finis frequenter repetatur.

Divisio Psalmi.

Facies illa Domini, quæ in duodecimo psalmo desiderabili supplicatione petebatur, hic jam introducitur advenisse. Et ideo primo modo increpat Ecclesia Catholica Judæos, qui viso Christo minimè crediderunt. Secundo modo dicit inani eos trepidatione confundi, qui fructuosum timorem Domini cognoscere noluerunt. Ad postremum, eorum in finem sæculi prædicitur evenire conversio, cùm plenitudo Gentium longis sæculis expectata provenerit; ut cùm Domini pietas in eis proditur, ad confessionis remedia faciliùs invitentur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Dixit insipiens in corde suo, *non est Deus.* Videns populus Judæorum Christum humiliter in assumptâ carne venisse, insipienter dixit: *Non est Deus.* Nec intellexit ipsum esse, qui prædictus erat à Prophetis. Ideo graviùs quia non labiis, *sed dixit in corde*; ut malo voto pejor incredulitas jungeretur.

℣. 2. *Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in voluntatibus suis, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* *Corrupti sunt*, dum ab scripturarum sanitate recedentes, in sensus probati sunt incidisse vitiosos. Sequitur deinde pœna peccati, ut nefandissimâ incredulitate maculati, *abominabiles* Domino suis erroribus redderentur. *Voluntas* enim dicta est à volatu: quoniam animus quò vult nimia velocitate transfertur. Sequitur: *Non est qui faciat bonum.* Quid ergo dicimus de Patriarchis? Nonne bonum fecit Noe, cùm Domini præceptis obediens, in arcam salvandus intravit? Nonne idem bonum fecit Abraham, cùm filium suum obediens divinis jussionibus obtulit immolandum? Nonne bonum fecit Job, qui durâ passione percussus, in omnibus Domino gratias actitavit? Quid dicam de Prophetis & Apostolis, qui mandatis Domini famulantes, seipsos gloriosis mortibus obtulerunt? Fiunt hodieque, Domino largiente, justorum operatione quæ bona sunt. Sed, ut hæc negatio verissimè tibi debeat elucere, considera quid sequitur: *Non est usque ad unum.* Revera solus est Christus, sine quo bonum aliquod vel incipere, vel implere imbecillitas humana non prævalet. Quapropter jure negatum est ullum facere bonum, nisi usque ad ipsum fuerit ejus miseratione perventum. Nam cùm ad eum acceditur, nec ab ipso receditur, omne bonum sine dubitatione peragitur. Iste est ergo finis, qui est * promissus in titulo.

Voluntas unde dicta.

Sine Christo nullum bonum vel incipere, vel implere homo prævalet.

* *Ed. præmissus.*

℣. 3. Dominus

℣. 3. *Dominus de cælo prospexit super filios hominum.* Quomodo *prospexit*? Scilicet ut nobis mitteret Unigenitum Filium suum, per quem vera fides evidentiùs potuisset agnosci. *Super filios hominum*, de Judæis potest intelligi, sicut in Evangelio Dominus ait: *Non sum missus; nisi ad oves quæ perierant domus Israel*, ut honoratiùs eos appellaverit *filios hominum* propter unius Dei cultum & in comparatione Gentilium. Illi enim populo specialiter cognoscitur datum, quod repellendo sacrilegus à se reddit alienum.

Quare Judæi filii hominum vocati.

Matth. 15. 24

℣. 4. *Ut videat si est intelligens, aut requirens Deum. Videat*, videri faciat. Quod schema dicitur Hypalage, idest, Permutatio; quoties in alium intellectum verba, quæ dicta sunt, transferuntur; ut dicatur ex tempore nosse quidpiam, qui antequam fiant, novit universa. Sic & Abrahæ locutus est Dominus: *Nunc cognovi, quoniam times Dominum Deum tuum*: Sic dicturus est in judicio suo peccatoribus: *Nescio vos*, & his similia. Quod genus locutionis in scripturis divinis reperis frequenter insertum. *Intelligens* autem dixit propter assumptionem humanitatis, quia Deus intelligi debuisset, qui multis miraculis adventum suæ divinitatis ostendit. *Requirens* verò posuit, si ejus mandata sequerentur. Ille enim *requirit Deum*, qui ab ejus voluntate non discrepat. Sic uno versu mysterium sanctæ Incarnationis ostensum est; ut per hoc & hominum fides potuisset intelligi, & remedium debuisset optari muneris inveniri.

Quid sit Hypallage.

Gen. 22. 12

Matth. 25. 12

Quis Deum verè requirat?

℣. 5. *Omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Omnes* dicuntur *declinasse*, cùm tamen ex eis non minima turba crediderit. Sed à parte totum accipiendum est; tanti enim impii fuerunt, ut penè omnes perfidi esse, ac periisse putarentur. Isti ergo *declinaverunt* à gratia Dei, & *facti sunt inutiles* sibi.

℣. 6. *Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant.* Hi quinque versus usque ad divisionem secundam in Hebræis exemplaribus non habentur. Sed quoniam in usum Ecclesiæ consuetudine longa recepti sunt, prout concessum fuerit, singulos exponemus. Præsens itaque versus & in quinto psalmo jam dictus est. Verum quia eadem erat gens, & causa consimilis, aptè in illos repetita probatur esse sententia. Meritò ergo *sepulchrum* dictum est *guttur eorum*, qui mortifera loquebantur: nam sicut illa cùm patent fœtidos odores exhalant: ita & istorum *guttur* pestiferos sermones proferebat; & ne soli pereant, linguis suis dolosa disseminant. Memento autem quod in his quinque versibus, per secundam speciem definitionis, quæ Græcè dicitur Ennematice, Latinè Notio nuncupatur, illos insipientes designarit, de quibus superius ait, in cordibus suis cogitare sacrilega. Quæ species non substantialiter quid sit, designat: sed eos evidenter insinuat per suorum actuum qualitatem.

Guttur eorum, qui mortifera loquuntur, sepulchrum est.

Quid sit definitio Ennematica.

℣. 7. *Venenum aspidum sub labiis eorum: quorum os maledictione & amaritudine plenum est. Aspidum* immane genus constat esse serpentinum, quod naturali obstinatione verba incantantium non perhibetur admittere: nec à voto suo potest removeri, quod nullo valet carmine mitigari. Huic Judæi aptissimè comparantur, qui adversum verba salutaria induxerunt miseri lethiferam surditatem; & elegerunt magis consilia venenosa sequi, quam ad salutaria instituta perduci; ut meritò de illis dictum esse videatur: *Elegerunt magis tenebras, quam lucem. Venenum* enim dictum est ab eo quod per venas serpat. Sic & vota malignorum occulta cogitatione grassantur. Sequentia quoque pulchrè nimis in *aspidis* comparatione manserunt, cui dum blanda carmina dicantur, illa semper minatur exitium: ita & *os* Judæorum *maledictione & amaritudine plenum erat*, quando pro bonis admonitionibus, blasphemabant Dominum Christum, & de ejus nece tractabant.

Judæi aspidi aptissimè comparantur.

Joan. 3. 19.

Venenum unde dictum.

℣. 8. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Pedes* appellat consilii progressus, quibus de incœpto movemur ad exitus rerum. Nam quod dixit, *Veloces*, ostendit moderationis illis consilia defuisse. *Ad effundendum sanguinem*, subaudiendum, Domini Salvatoris; ut * celeritate rei, crescat immanitas actionis. Ita sanguis iste Agni immaculati, dum à Judæis effusus est, nimis eos criminosos effecit: sed cùm ad nos pervenit, beatitudini consecravit.

MSS. & Ed. scelerate.

℣. 9. *Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt.* Optimè via describitur impiorum, quæ *contritio* est, quia & terit, & teritur. *Infelicitas* verò, quia nunquam per ipsam, nisi ad infausta supplicia pervenitur. Sed potest aliquis & in via peccatorum esse, & ad viam iterum redire justitiæ. Hic autem negat illos aliqua conversione liberatos, cùm dicit: *Viam pacis non cognoverunt*: quando ipsum Dominum, qui est *via pacis*, cæcati corde nullatenus intelligere meruerunt.

Via impiorum contritio est & infelicitas.

℣. 10. *Non est timor Dei ante oculos eorum.* Præcedentibus rebus subjuncta est sententia, quæ pulchrè cuncta concluderet. Ideo enim illi tanta fecerunt, quia *Timorem Dei ante oculos* non habebant; sicut de ipsis dicit Apostolus: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Sic verè dicimus Dominum gloriæ crucifixum, cùm tamen eum constet carnis tantum, non etiam divinitatis naturâ fuisse trucidatum.

1. Cor. 2. 8.

℣. 11. *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut escam panis? Dominum non invocaverunt.* Sancta Ecclesia, cujus persona in hoc psalmo loquitur, venit ad secundum modum, ubi omnibus impiis divinum judicium comminatur; dicens in illa retributione generali cognoscere vindictam, qui nunc operantur sub libertate malitiam. Ordo autem verborum talis est: *Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem?* Et de sequenti versu jungendum est; *Quoniam Deus in generatione justa est.* Utique *cognoscent* in futuro judicio, quando viderint bonos ad æterna præmia * divinitùs invitari: se verò ad supplicia nunquam finienda transmitti. *Qui devorant plebem meam.* De illis dicit, qui dogmate ferali absorbent simplices Christianos. Nam quod ait: *Sicut escam panis*, animo peccantium videtur aptatum: quia sicut esurientes famem suam putant dulcissimo cibo panis expleri: ita & isti festinant Christianorum deceptione satiari. Additum est unde illis augeatur interitus: quia *Dominum invocare* noluerunt. Necesse enim erat illos desperata gerere, qui Dominum Salvatorem noluerunt superbis mentibus invocare.

** MSS. A.B. F. divinitatis.*

G

℣. 12. *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor: quoniam Deus in generatione justa est.* Sicut opportuno tempore timere providentia est: ita dementiæ probatur esse conjunctum, inepta se quadam trepidatione confundere. Illic enim constat esse cautelam: hic arguitur semper ignavia. Meritò ergo inani tremore concussi sunt, qui timorem Domini salutarem in hoc sæculo de suis mentibus abjecerunt. Dicebant enim Judæi: *Si credimus in eum*, pro ipsa novitate culturæ, *venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem.* Ita factum est, ut non timendo Dominum supervacuis trepidationibus angerentur. Addidit: *Quoniam Deus in generatione justa est.* Sententia secuta est, quæ corrigeret infideles; ut meminerint continentiam sibi divinitatis abesse, cùm se videant ventosâ felicitate consurgere. Quod totum piâ mente prædicitur, ut improborum mens sacrilega corrigatur.

Opportuno tempore timere providentia est, & contra.

Joan. 11. 48.

℣. 13. *Consilium inopis confudisti: quoniam Dominus spes ejus est.* Invectio dirigitur ad Judaicum populum, cui dicitur ænigmaticè: Christi *consilium confudisti*, idest, suscipere noluisti, qui ad te venerat liberandum; ut qui dare dispusuetat creditis salutem, contemptus ingerat ultionem. *Inopis* autem dicitur de Domino Salvatore, qui de suo dives, propter nos factus est pauper. Et totus hic versus sub admiratione legendus est. *Consilium inopis confudisti: quoniam Dominus spes ejus est*; ut unde magis debuit reverentior existere, inde potiùs videretur contemptus opprobria sustinere. Nec moveat quod à parte assumptæ humanitatis spes sanctæ Incarnationis dicitur Deus. Aliter enim humilitas humanitatis ejus ostendi non potuit, quam pro hominum salute suscepit; sicut & in alio psalmo dicturus est: *Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti?*

Christus de suo dives, propter nos pauper factus. 2. Cor. 8. 9.

Psal. 21. 2.

℣. 14. *Quis dabit ex Sion salutare Israel? cùm averterit Dominus captivitatem plebis suæ.* Postquam de Domini adventu Ecclesia sancta locuta est: nunc ad admirationem tanti beneficii redit dicens: *Quis dabit ex Sion salutare Israël?* Cùm dicit: *Quis*, nullum vult intelligi, nisi Dominum Patrem, qui Dominum Christum in Sion, idest, in Jerusalem mittere ac præstare dignatus est. Ipse est utique *Salutaris Israel*; hoc est, benè credentium æterna salus, & infinita securitas. Sequitur: *Dum averterit Dominus captivitatem plebis suæ*; idest, cùm damnaverit diabolum, qui Dei plebem impiâ crudelitate persequitur, & captivare festinat.

℣. 15. *Lætetur Jacob, & exultet Israel.* Superiori interrogationi jungitur consolativa responsio; ut *lætetur Jacob*, idest, Judæorum & Gentium populus per gratiæ munera collectus, sive colligendus, qui aliquando sua infidelitate vagatus est. Hic enim *Jacob*, Judæorum antiquus populus debet intelligi; quamvis ejus nomen more scripturarum & novo populo in subsequentibus datum esse videatur. *Israel* autem universalem Ecclesiam de cunctis mundi partibus aggregatam congruenter advertimus, quæ necesse est, ut *exultet*, quando ad regnum cœlorum Domini miseratione pervenerit. Et vide, diversis causis quàm propria verba tributa sint? *Lætabitur Jacob*: quia non speratam suscepit medicinam. *Exultabit Israel*, idest, inenarrabili gaudio cumulabitur, quando viderit re, quod ardentissimè desiderabat spe.

Per Jacob & Judæorum populus & Christianus potest intelligi. Per Israel universalis Ecclesia designatur.

Conclusio Psalmi.

SI pio animo dicta cogitemus, illa nobis virtus in hoc psalmo prædicata est; ut inimicis nostris, quantum in nobis est, mente benevolâ consulamus: ne cœcâ obstinatione durati, insolubili mancipentur errori. Increpat enim Ecclesia populum peccatorem, ut ad suum non festinet exitium: quatenus pravitate depositâ non moretur abjicere, unde potest modis omnibus interire. Quapropter & nos, prout datum fuerit, sequamur instituta reverenda. Suadeamus hæreticis rectam fidem, superbis prædicemus sanctam humilitatem. Nobis potiùs ista conferimus, si talibus prodesse mereamur. Scire autem debemus, primum hunc esse psalmum eorum, qui de Judæorum increpatione & conversione conscripti sunt. De numero quoque hujus psalmi sic conjicere non putamus absurdum: ut quia sancta Ecclesia introducta est ad loquendum, quæ & quinque libros Moysi, & octo dierum pro Dominicâ resurrectione recipit mysteria, meritò persona ejus tertiumdecimum calculum tenere videatur: quia novi & veteris Testamenti Sacramenta complectitur. Sive quod iste numerus ad illud aptari potest, quod à natali Domini usque ad ejus apparitionem tredecim dies esse noscuntur. Meritò ergo cœlestibus rebus supputatio ista completa est.

Numerus decimus tertius quid repræsentet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum quartum.

In finem psalmus David.

CUm titulus iste nos solemniter remittat ad Dominum; nec sit aliquid novi, quod de ejus verbis dicere debeamus: de textu potius psalmi quæ sunt aptissima perquiramus. Non enim, ut aliqui psalmorum, quadam profunditate velatus est: sed propheticæ interrogationi respondet Dominus in Decalogi exemplum, decem virtutibus ad beatitudinis suæ atria perveniri. Quas non per singulos versus quæras: quoniam singulæ & binæ & ternæ per unumquemque versiculum continentur. Sed nos opportunissimis locis, quemadmodum dividi & intelligi debeant, admonebimus. Et nota quod hic institutor fidelium secundus est psalmus. In primo enim beatum virum quinariâ divisione complexus est, dicendo: *Qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit: sed in lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte.* Hic autem talem virum decem dicit sanctis præeminere virtutibus. Sic & ibi Pentateuchi, & hic Decalogi virtus ostenditur.

Psal. 1. 1. 2.

Divisio Psalmi.

DIvisio psalmi hujus tota in interrogatione, & responsione noscitur constituta: sed interrogatio constat uno versiculo: responsio verò sex versibus continetur. Nunc ad exponenda verba veniamus.

Expositio Psalmi.

℣. 1. **D**Omine quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requiescet in monte sancto tuo? Desiderans Propheta nosse quos dignos Ecclesia sua Dominus judicaret: tanquam pius sacerdos ante faciem ejus assistens responsa petit, & de sciscitatione sua cupit se fieri certiorem. Quæ figura dicitur Erotema: quando interroganti fit apta responsio. Interrogat enim, *Quis in ejus tabernaculo possit habitare?* Sed cur vocetur *tabernaculum* paulò diligentiùs perscrutemur. Majores nostri domos pauperum tabernas appellaverunt: propterea quia tantum trabibus, non adhuc tegulis tegebantur, quasi trabernas. Et quia ibi habitabant & cœnabant, sicut antiquis mos erat semel cibum sumere, ex duobus nominibus unum traditur factum esse vocabulum, idest, ex traberna & cœnaculo, quasi trabernaculum. Hinc jam tabernacula consonanter dicta sentimus expeditionales & subitas habitationes. Nam & in veteri Testamento jussit sibi Dominus *tabernaculum* fieri, cùm Israeliticus populus esset in castris, ut velut quædam domus divina simul moveretur cum mansionibus Hebræorum. Unde factum est ut fides Catholica, quæ per Ecclesias toto orbe diffusa est, Dei *tabernaculum* nuncupetur. De quo etiam & Josephus in libro antiquitatum tertio, titulo septimo, diligenti narratione disseruit; quod nos fecimus pingi; & in pandectis majoris capite collocari. *Montem* verò *sanctum* significat Jerusalem futuram. Sed intuere quàm pulcherrimè varios se sensus apta verba distinguant. *In tabernaculo* dicitur, *quis habitat?* de illo, qui adhuc in hujus sæculi agone contendit. *In monte quis requiescit?* quando jam unusquisque fidelium post labores hujus sæculi, æternæ pacis securitate reficitur.

Quid sit Erotema.

Quid sit tabernaculum.

Exod. 26.

℣. 2. *Qui ingreditur sine macula.* Venit ad secundam partem, unde jam quasi ex adytis responsa tribuuntur; & ex persona Domini Christi dicitur, quod & desiderio satisfaciat postulantis, & Incarnationis ejus adorabile revelet arcanum. Prima siquidem gloria ipsius fuit *ingredi* tabernaculum *sine macula*, quando templum Jerusalem à peccatis liber intrabat. Nam cùm alii domum Dei purificationis causa fuerint ingressi: ille solus taliter introivit, ut *sine macula* ante conspectum Patris assisteret; ut non illi lex aliquid daret, sed ipse potius legem, sicut optimus legislator, impleret.

Prima gloria Christi fuit, ingredi tabernaculum sine macula.

℣. 3. *Et operatur justitiam.* Hæc secunda est quàm Dominus fecit, cùm de synagogâ vendentes & ementes ejecit, in divino templo humanum prohibens esse commercium; ait enim: *Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis eam speluncam latronum.*

Math. 21. 13

℣. 4. *Qui loquitur veritatem in corde suo.* Tertia est quam singulariter Salvator noster implevit. *Veritas* est enim res quæ nullatenus aliter quàm confirmaverimus, aut fit, aut facta est, aut facienda esse monstratur. *Loquebatur* enim tacitus *in corde suo veritatem:* quando dolosè perquirentibus sermonis sui mysteria non probebat. Nam cùm Judæorum falsitatibus, & voce præsidis urgeretur, admirantibus cunctis, non ei respondit ullum verbum: sed in sancta sua conscientia loquebatur, quod digni non erant audire, qui cùm fraudulenter videbantur inquirere.

Quid sit Veritas.

℣. 5. *Et non egit dolum in linguâ suâ.* Venit ad quartam. Nam sine dolo omnia se fuisse locutum in Evangelio testatur ipse dum dicit: *Omnia quæ audivi à Patre meo nota feci vobis.* Quid enim mundius, quidve simplicius, nisi ut veritas illa incommutabilis nullâ adjectione, vel suppressione violata, ad aures hominum integritate purissima perveniret? *Joan. 15. 15.*

℣. 6. *Nec fecit proximo suo malum.* Quintam ingressus est, quæ item probatur in Domino, qui non solum nullum læsit, sed etiam patienter cuncta sustinuit. *Proximum* verò dixit populum Judæorum, à quo traxit carnis originem, pro quibus etiam in cruce positus oravit dicens: *Pater ignosce illis: quia nesciunt quid faciunt.* Vides *proximo malum non fuisse factum:* quando pro eis etiam, ut absolverentur oratum est. *Luc. 23. 34.*

℣. 7. *Et opprobrium non accepit adversus proximum suum.* Hæc sexta est, quæ Judam Scarioth designat. Nam dum se nosset ab ipso tradendum, nullâ eum voluit publicâ increpatione confundere, sed tantum generaliter dixit: *Qui mecum manum mittit in parepside, ipse me traditurus est.* Ita factum est, ut nec divinitatis suæ virtutem intelligentibus celaret, & proximi famam mordaci laceratione non carperet. *Non accepit*, idest, gratum non habuit. Accepta enim illa dicimus, quæ nobis grata esse monstramus. *Matt. 26. 23.*

℣. 8. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus: timentes autem Dominum magnificant.* Hæc est responsio septima, ubi diabolum *malignum in conspectu suo deduxit ad nihilum*, quando ei dixit: *Redi retrò Satanas, non tentabis Dominum Deum tuum.* Hoc enim cui potest alteri congruere, nisi quem constat virtute propria cunctis spiritibus imperare? Sequitur etiam alterius partis decora subjunctio: ut sicut *In conspectu ejus malignus ad nihilum deductus est:* ita qui *Dominum timent*, cum semper puro corde *magnificent.* Quod schema dicitur Paradigma; sicut & in primo psalmo jam dictum est. Invitat enim nos prosperis, & terret adversis. *Matth. 4. 7.*

℣. 9. *Qui jurat proximo suo & non decipit eum.* Octava virtus edicitur, quam Dominus fecit, quando Apostolis suis certissimâ veritate promisit dicens: *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis: jam non dico vos servos.* Inspiciamus autem, quid ista sententia in principio suo dicit: *Qui jurat proximo suo? Jurare* enim est hominum sub attestatione divina aliquid polliceri. Sed cùm & Deus ipse promiserit, aptius dicitur eodem pollicente juratum. *Jurare* enim dictum est, quasi jure orare, idest, justè loqui. Tunc autem quispiam justè loquitur, quando ea, quæ promittit implentur. *Jurare* ergo Deum, promittere atque complere est; sicut alibi dicit: *Juravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum.* Et iterum: *Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum.* Quod multis locis in divina lectione reperies. *Joan. 15. 14.*

Quid sit jurare, & unde dicatur.

Psal. 131. 11

Lucæ 1. 73.

℣. 10. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Nona jam tangitur quam subtiliùs indagemus. Duobus modis in scripturis sanctis *pecunia* probatur intelligi: una est ista metallica, quam *ad usuram dari* omnino prohibetur: quoniam vitium cupiditatis est exigere velle, quod te nescias commodasse. Hanc quidem habuit

Quæ pecunia ad usuram dari prohibetur, quæ verò non.

Dominus Christus, quam Judæ tradidit pauperibus erogandam, quam *non dedit ad usuram*, quando illam indigentibus ad informandos nos pia largitate concessit. Altera verò est, quam ad usuram dati, Evangelio dicente, suademur; idest, prædicationes sanctissimas, & instituta divina; ait enim: *Sciebas me hominem durum & austerum: nonne opportuerat te committere pecuniam meam numulariis, & ego veniens exegissem utique quod meum est cum usuris?* Sic enim istud verbum æquivocum pro locorum qualitate suscipitur.

Matth. 25. 27

℣. 11. *Et munera super innocentes non accepit.* Virtus decima, quæ restabat, impleta est. Hic *super innocentes*, contra innocentes datur intelligi; quod non solum Dominum constat non fecisse, sed etiam ipse se probatus est pro salute generalitatis offerre; sicut in Evangelio dicit: *Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis. Accepit* enim à Magis *munera*: sed non *super innocentes*. Sumit etiam quotidie, quæ sacris altaribus offeruntur, sed non *super innocentes*. Quapropter intelligamus pias & parvas oblationes charitatis studio non esse omnimodis respuendas. Nam si omne munus abjici voluisset, nequaquam fuisset additum: *Super innocentes.*

Christus pro salute generalitatis se obtulit.

Joan. 10. 12.

Piæ oblationes, charitatis studio factæ, non sunt respuendæ.

℣. 12. *Qui facit hæc non movebitur in æternum.* Expositis decem virtutibus, quæ de Domino Jesu Christo non incongruè sentiuntur, interrogationi propheticæ breviter data est absoluta responsio: quoniam *qui facit hæc*, ipse *habitat in tabernaculo Domini*, & *in sancto monte* ejus *requiescit*. Sed considera, quia, *facit* dixit, non, cantat; ut nos ad actualem virtutem interpositâ lege constringeret: ne secreta tanti mysterii, intenti solis cantibus inaniter psalleremus. *Non movebitur*, idest, ab ipso non movetur, quod solis sanctis beatisque præstatur. Nam omnis ab illo impius dimovebitur in æternum, quando ejus regni communione privabitur. Hoc schema dicitur Zeugma, idest, Conjunctio: quando multa pendentia aut uno verbo, aut unâ sententiâ concluduntur. Sed hîc in sententia factum est: in verbo autem, ubi inventum fuerit, non silebimus.

Quid sit Zeugma.

Conclusio Psalmi.

HIc est cœlestis ille Decalogus, hoc decem chordarum spirituale psalterium: hic verè numerus coronalis, quem solus ille complere potuit, qui mundi vitia cum suo auctore prostravit. Sed precemur jugiter omnipotentiam ejus; ut qui talia per nosmetipsos implere non possumus quæ jussa sunt, ejus ditati munere faciamus. Calculi quoque ipsius non est consideratio negligenda; nam quartadecimâ generatione à transmigratione Babyloniæ, adventus Domini Salvatoris eluxit, ut meritò & hîc ipse videatur locutus, qui in ejusdem numero generationis advenire dignatus est.

Quid numerus 14. repræsentet?

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum quintum.

Tituli inscriptio ipsi David.

DUm omnes dicantur inscriptiones titulorum, qui psalmorum frontibus affiguntur: nescio quid mysticum iste designans, hoc specialiter primus continere declaratur. Retinemus enim quando est Dominus passus, hunc titulum supra caput ejus fuisse conscriptum, *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*. Sed ipsi veraciter intelligendi sunt Judæi, qui purâ Christo devotione famulantur. Et quia Rex noster Salvator de sua passione & resurrectione locuturus est, meritò hujus inscriptionis commemoratio facta est, quæ tantis pòst temporibus erat, Domino dispensante, secutura. Et ut hanc tituli inscriptionem, non ad quamlibet aliam personam, sed ad Dominum Christum referri debuisse cognosceres, adjectum est, *Ipsi David*; quod ad Dominum Salvatorem competenter referri crebrâ expositione monstravimus. Sciendum est autem, quod hîc psalmus secundus est eorum, qui passionem & resurrectionem Domini breviter tangunt.

Joan. 19. 19.

Qui veri sint Judæi.

Divisio Psalmi.

PEr totum psalmum introducitur persona Domini Salvatoris. Primâ positione secundum consuetudinem suam ex humanitate susceptâ, verba facit ad Patrem, conservari se petens: quia spem suam posuerit semper in eo, non Deitatis suæ quicquam minuens, sed naturam humanitatis ostendens. Naturam dico, originem uniuscujusque rei, vigoremque substantiæ. Subjungit etiam quemadmodum sancti ejus non carnalibus desideriis, sed spiritualibus virtutibus eligantur; omnia quæ pertulit ad hereditatis suæ gloriam asserens fuisse perducta. Secundâ positione idem Patri gratias refert, qui illi à dextris apparendo, iniquitatem hujus sæculi, omnipotentiæ suæ virtute superavit. Unde animam suam de inferno asserit esse liberatam, & post resurrectionis gloriam in delectationibus dexteræ ipsius se memorat collocatum.

Quid sit Natura.

Expositio Psalmi.

℣. 1. COnserva me Domine, quoniam in te speravi. Inter pericula humana venturus, & Judaicæ obstinationis impios sensus, natura humanitatis assumpta conservari se paternâ protectione deprecatur; & quo faciliùs ejus rei sequeretur effectus, sperasse se dicit semper in Domino. Hæc figura dicitur Ethopœia, quoties datur locutio certæ personæ. Persona est enim hîc Domini Salvatoris ex duabus distinctis * perfectisque naturis homo, idemque Deus, unus permanens Christus.

Quid sit Ethopœia.

Quæ persona Christi.

* MSS. A. B. F. *perfectus homo.*

℣. 2. *Dixi Domino Deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non indiges. Dixit*, non labiis, sed cordis affectu; unde sancta conscientia loquebatur. *Deus meus es tu*: à formâ servi Filius dicit ad Patrem; ut duas naturas in unâ personâ Domini Salvatoris evidenter agnosceres.

Duæ sunt naturæ in Christo, sed una persona.

Una ex nostrâ infirmitate humilis: altera ex suâ potestate mirabilis; ut intelligas quod passus est, fuisse carnis; quòd resurrexit potentissimæ majestatis. Ad destruendam quoque arrogantiam humani generis, quæ suis viribus aliquid boni se facere posse confidit, addidit: *Quoniam bonorum meorum non indiges.* Audiant hoc Pelagiani, qui aliqua bona putant suis viribus applicanda. Clamat humanitas Verbi bonis suis Deum penitus non egere: ad ipsum referens omnia * qui donavit, non ad se qui collata suscepit.

Pelagianorum error damnatur.

* Ed. *quæ.*

℣. 3. *Sanctis qui in terra sunt ejus, mirificavit omnes voluntates meas inter illos.* Prius nobis verborum ordo ponendus est, ut sermonum obscuritate submotâ, sensus nobis faciliùs elucescat. *Sanctis qui sunt in terrâ ejus, mirificavit*, idest, Pater *omnes voluntas meas.* Ut cognosceres Christum Dominum ab electis esse diligendum, addidit: *Inter illos*, hoc est, sanctos, qui sunt in terra viventium: non inter quoslibet sæculi se ambitione jactantes, sed inter illos tantum, qui prædesti nati sunt ad regna cœlorum; significans innocentes & justos, inter quos miræ factæ sunt voluntates Domini Salvatoris, quando illis obedientibus, & jussa ipsius facientibus, de mortalibus æternos reddidit, & de terrenis cœlestes beneficio suæ pietatis effecit.

℣. 4. *Multiplicatæ sunt enim infirmitates eorum: postea acceleraverunt. Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus.* De sanctis dicit, qui Domino * prospiciente, afflictione saluberrimâ de mundi hujus deceptiosa voluptate liberari sunt. Prius enim multiplicata est illis per severitatem legis infirmitas carnalis, ut ad novi Testamenti liberatricem gratiam desiderabiliùs pervenirent; quos dicit non sanguine pecudum, aut victimarum consuetudine congregandos; sed immolatione scilicet corporis & sanguinis sui, quæ humanum genus toto orbe celebrata salvavit. Nam & ipsum quod dicit, *De sanguinibus*, pecudum designat, qui tunc copiosus in sacrificiis fundebatur; qui ritus postea, Christo Domino veniente, mutatus est. Hoc autem nomen, *De sanguinibus*, contra artem positum constat esse grammaticam, apud quam pluralis hujus verbi numerus non habetur; & ideo inter idiomata, idest, propria scripturæ divinæ numerandum est.

* MS. A. B. F. *propitiante.*

Fideles congregati sunt immolatione corporis Christi.

℣. 5. *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Nomina illa antiqua, quæ infideles habuerunt, sequenti dicit gratiâ commutata. Prius enim dicti sunt filii iræ, filii diaboli, filii carnis; post adventum verò Domini, sacris fontibus renati, appellati sunt Christiani, filii Dei, amici sponsi. *Non fuit* ergo *memor nominum illorum:* quando novis hominibus nova vocabula constat imposita. *Labia* verò Regis Christi, duo hic debemus accipere Testamenta, per quæ voluntates ejus enuntiatas esse cognoscimus. Pulchrè autem dicta sunt *labia*: quando utraque regnum Dei prædicant, & in unius soni concordia, sicut labia temperantur, dum cordis fit memoria. Dicit hic: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Quod inter propria scripturæ divinæ debemus accipere, sicut & in septimo, & in decimo psalmo jam dictum est.

Nomina antiqua veniente Christo mutata sunt.

Labia Christi, duo sunt testamenta.

℣. 6. *Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei: tu es qui restitues mihi hereditatem meam.* Beatum revera magisterium, illud eligere, quod nunquam novit aliquâ permutatione transire. Tale est enim ac si diceret: eligant sibi alii mundanas concupiscentias, & ventris discurrentibus similem vitam: *Mea pars hereditatis & calicis Dominus* est. *Hereditas* pertinet ad Gentium fidem: *calix* ad venerabilem passionem, qui sobriè potatus confert gloriosissimam resurrectionem. Et intuendum quod voluntas ac distributio Domini, frequenter calix ponatur. *Calix* enim à calida dictus est potione: quoniam sicut ille cor hominis exhilarat bibitus: ita & hic sanctas animas perpetuè jucundat haustus. *Tu es.* Servato obsequio charitatis, Filius dicit ad Patrem, non Deitate minor, sed humanitate subjectus, sicut & Apostolus ait: *Quanquam esset Filius Dei, didicit ex his quæ passus est obedientiam, & perfectus factus est omnibus obaudientibus sibi causa salutis æternæ.* *Restitues* autem dixit: quoniam faciente diabolo perierat genus humanum. Et revera ipsi restituta est *hereditas*, cui ante conditionem rerum fuerat in prædestinatione collata. *Hereditas* enim ab hero, idest, à domino dicta est.

Calix unde dictus.

Hebr. 5. 8.

Hereditas unde dicta.

℣. 7. *Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hereditas mea præclara est mihi.* Prisco more funibus terrarum dividebatur hereditas; ut unusquisque ad mensuram spatia telluris pro quantitate tributi, & personæ suæ qualitate perciperet; sicut Moyses legitur in veteri Testamento Josue præcepisse, ut funibus distribueret hereditatem terræ promissionis filiis Israël. Unde nunc meritò funiculos dixit: quia hereditatis suæ latitudinem, gloriamque memoravit. Possunt & *funes* accipi hujus sæculi tristitiæ nexuosæ; nam & ipsi *funes* à funeribus dicti sunt; quòd in modum cereorum ante cadavera incendebantur; qui sine dubio *In præclaris* conversi sunt, dum ad resurrectionis æterna munera pervenerunt. *Hereditas* autem Christi est prædestinata multitudo sanctorum. Ubi ideo additum est, *mihi*, quia non in se secundum humanitatem, sed in Patre gloriatur. Sed cùm dixerit, *præclaram*, quæri potest, cur hereditatem istam sibi cecidisse dicat? Quod verbum adversis solet casibus applicari. Sed hoc eloquentia divina & in bonis utitur; ait enim in Actibus Apostolorum: *Sors cecidit super Mathiam*, utique cùm honor illi apostolatus provenisse divino judicio referatur.

Funibus olim terrarum hereditas dividebatur.

Funes unde dicti.

Hereditas Christi est prædestinata multitudo sanctorum.

Actor. 1. 26.

℣. 8. *Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum: insuper & usque ad noctem increpuerunt me renes mei.* Ad secundam perventum est sectionem, in qua subtiliùs intelligenda est sancta prædicatio. Quantâ providentiâ jam tunc hæreses venturas excluserit, ut Incarnatio Dominica intellectum sibi pronuntiasset à Domino contributum; illum scilicet, quo omnia vera sanctaque cernebat: ne quid sibi humana infirmitas applicaret, cùm nullis meritis præcedentibus, sed gratiæ largitate profutura præstentur. Sequitur: *Increpuerunt me renes mei;* ac si diceret: supra mala quæ mihi fecit omnis cognatio Judæorum; insuper & de Tribu Judæ me increpasse noscuntur, unde Dominus Christus secundum carnem trahere probatur originem. *Usque ad noctem*, ad mortem significat. *Renes* verò parentelam declarant, per quos solemni-

Renes parentelam declarant.

rer generatio humana seminatur.

℣. 9. *Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi, ne commovear.* Exponendo quid fecerit, tradit nobis singulare remedium, quo peccata vitemus. Nam qui illum semper intuetur acie mentis, nullatenus ad delicta convertitur. Sic quando veritas cor inhabitat, introitum falsitatis emendat. Dicit etiam causam, quâ motus non est; Domino siquidem à *dextris* opitulante, sinistra non prævalent: sed animus quem ille custodit, in eo firmissimus perseverat. Congruè autem sibi Dominum à dextris esse dicebat: quia si ille hanc partem non tenuerit, statim eam insidians diabolus occupabit; sicut de Juda scriptum est:

Singulare remedium quo peccata vitentur, est præsentia Dei.

Psal. 108. 6. *Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris ejus.*

℣. 10. *Propter hoc delectatum est cor meum, & exultabit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe. Propter hoc* quod ille scilicet à dextris astitit, & in cogitationibus suis jucunditatem & exultationem linguæ obortam sibi esse testatur. Ipsa est enim perfecta lætitia, quæ & hilari corde concipitur, & alacri sermone profertur. Nam sicut dixit de malis, *Insuper:* ita sermonem ipsum, & in bonis iteravit; ut secundum mensuram molestiarum humanitas ipsius cœlestia gaudia recepisse crederetur. Supra exultationes quippe suas sibi adhuc dicit crevisse lætitiam; quòd caro illa passibilis, quam pro nostrâ omnium salute suscepit, veritatem gloriosæ resurrectionis incorrupta promeruit. Quæ figura dicitur Ætiologia, idest, causæ redditio, quoties præmissæ rei ratio decora subjungitur.

Quæ sit perfecta lætitia.

Quid sit Ætiologia.

℣. 11. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno: nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Ubi sunt Apollinaristæ fallaciter opinantes, qui dicunt Dominum Christum animam rationalem non habuisse? Ecce ipse clamat, ipse Patri gratias agit: quia ejus anima non sit more communi in inferno derelicta: sed celeri resurrectione clarificata, ad cœlorum regna pervenerit; sicut in Evangelio creberrimâ professione

Apollinaristarum error convincitur.

Matt. 26. 38. ne testatur: *Tristis est anima mea usque ad mortem.*

Joan. 10. 18. Et alibi: *Potestatem habeo ponendi animam meam; & iterùm sumendi eam. Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Hoc non facilè judices transeundum; nam cùm in vigesimo nono psal-

Psal. 29. 10. mo reperias: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Istud quasi videtur esse contrarium. Quod tali ratione dissolvitur: ibi se dicit descendere in corruptionem, cùm affigentium clavorum, & lanceæ irruptione penetratur: quia & ipsa solidi corporis transverberatio non immeritò quædam probatur dicta corruptio. Hic enim corruptionem, idest, putrefactionem justè negat fieri, quæ generaliter carnem vastat humanam. Tertio enim die cùm revivificari provenerit carnem, probata est non potuisse corrumpi.

Quo sensu Christus dictus descendisse in corruptionem.

℣. 12. *Notas mihi fecisti vias vitæ: adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dexterâ tuâ usque in finem.* Cùm omnia complesset de sui corporis sanctitate, versus iste in conclusionem deductus est, pertinens etiam ad justos, qui ejus eligunt obedire mandatis. *Notas mihi fecisti vias vitæ*, idest, per me fecisti humanum genus iter vitale cognoscere; ut in mandatis tuis humiliter ambulantes, mortiferæ superbiæ venena declinarent. *Adimplebis me*, idest, valde implebis. Plus est enim à pleno adimplere: hic qui mittit in pleno fundit. Illa autem lætitia sic adimplet, ut semper tota teneatur. Significat etiam justos omnes in illâ beatitudine lætitiâ vultus Domini esse complendos: in quibus, quia ipse est, se adimpleri posse testatur. Sed paululùm perscrutemur sollicitiùs, quid sit, quod hìc in dexterâ Patris dicat se delectationibus adimplendum: cùm superiùs dixerit: *Quoniam à dextris est mihi ne commovear?* In isto quippe sæculo ubi carne susceptâ, flagella passus, alapis cæsus, sputisque compluţus est, cùm tamen nullis ejus adversitatibus vinceretur, congruè dictum est, à dexterâ sua semper Dominum fuisse conspectum. Sic enim mundi contraria superavit: quoniam nullatenùs à Paterna contemplatione discessit. Sed post resurrectionis gloriam, propriè se dicit in Patris dexterâ delectatum; ubi jam mundi istius adversitate depositâ, humanitas ejus totius majestatis clarificatione completa est, regnans unita Verbo cum Patre & Spiritu sancto per sæcula sæculorum. *Usque in finem*, significat perfectionem, atque æternitatem: quia gloriæ ejus in suâ perfectione manens, nullis erit finienda temporibus.

Conclusio Psalmi.

Consideremus hunc psalmum, quanto nos munere salutis informet: in passionibus confidentiam tradit: in spe æternam gloriam pollicetur; ut docendo quæ futura sunt prospera, præsentia non timeamus adversa. Schola cœlestis, eruditio vitalis, auditorium veritatis, disciplina certissimè singularis, quæ discipulos occupat sensibus fructuosis, non inanium lenocinatione verborum. Convenit etiam conrueri; quid sibi velit quintus decimus numerus; significat enim, ut putamus, quindecim gradus, quibus templi Jerosolymitani conscendebatur mirabilis amplitudo: designans quinque sensibus corporeis per Trinitatis gratiam superatis, ad atria sanctæ Ecclesiæ felici munere pervenire. Quod & per istum quoque dabitur psalmum, si ejus saluberrimam prædicationem Domino protegente servemus.

Quid numerus 15° significet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum sextum.

Oratio David.

Cum multi psalmorum in textu suo habeant orationes, movere videtur, cur hic talem posuerit inscriptionem? Sed quamvis alii cum rebus diversis breviter mixtas contineant deprecationes: iste tamen penè totâ sui contextione supplicatio est. Meritò ergo sic prænotatus est, quando intentio ejus ad precum studium tota porrigitur. Quæ tamen sic oratio dicenda est, ut psalmi nomen debeat continere: quia nihil in hoc libro positum reperimus, quod tali non debeat nomine nuncupari, maximè cum legatur liber psalmorum. *Oratio* autem duobus dicitur modis: hæc cùm agitur

Oratio duobus modis dicitur

apud homines, oris ratio nuncupatur: cùm majestati funditur, supplicatio est salubris, & vitalis humilitas. Et nota quod iste & octogesimus quintus, & octogesimus nonus, & centesimus primus, & centesimus quadragesimus primus *orationis* inscriptione prænotentur: quorum distinctiones atque proprietates in centesimo quadragesimo primo psalmo, qui horum ultimus est, convenienter edicemus. *David* verò, sicut dictum est, significat Dominum Christum ad institutionem humani generis, ex cujus personâ totus psalmus iste prolatus est.

Divisio Psalmi.

TRifaria oratio ab humanitate Christi in hoc psalmo depromitur. Prima est, ubi secundum justitiam suam sibi perit debere restitui. Secunda, ut à Judæorum insidiis ejus puritas liberetur. In tertiâ, resurrectionem velocissimam deprecatur: ne diutiùs insultare liceat perverso populo Judæorum. Et ne aliquid de ejus majestate turba fidelium haberet ambiguum, profitetur se in æternâ beatitudine esse mansurum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. EXaudi Deus justitiam meam: intende deprecationi meæ. Apud Deum certum est habere *justitiam* vocem suam, qui res tacitas intelligentiæ suæ virtute cognoscit. Ipsius est enim oratio perfecta, cujus & causa clamat & lingua, actus & sermo, vita & cogitatio. *Intende deprecationi meæ.* Non incassùm dissonantibus rebus verba ista copulata sunt; nam intendere oculorum est; preces admittere aurium. Sed ideò verba ista sociata sunt, ut ambarum rerum unus intelligeretur effectus. Quicquid enim vel auris audit, vel oculus videt, vel manus palpat, vel palatus gustat, vel nasus odoratur, Deo solâ contemplationis virtute notissima sunt.

Quis perfectè orat.

℣. 2. *Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis.* Excolit quod superiùs dixit. *Percipere* est enim non transitoriè aliquid sumere: sed preces hominum copiosâ dignatione recipere. *Non in labiis dolosis*; sicut à Judæis manavit falsa sententia, apud quos innocens damnatus est, & latro cognoscitur absolutus.

℣. 3. *De vultu tuo judicium meum prodeat: oculi tui videant æquitatem. De vultu tuo prodeat judicium*: propria scripturæ divinæ, & nobis inusitata locutio est, quia de mente solet manare sententia: sed hoc Domino per tropicas elocutiones decenter aptatur, quia ille quod judicat videt, dum testis est examinis sui; nec de facto alicujus testimonium quærit, qui solus omnium veracissimè secreta cognoscit. *De vultu* ergo dicit, idest, de aspectu tuo, secundum illa quæ in me respicis, atque cognoscis. Hoc autem ille rectè petebat, qui se noverat pollutionem non habere peccati. Sequitur: *Oculi tui videant æquitatem.* Hic *æquitatem*, ipsam divinitatem debemus accipere, quam orat, ut sine aliquo intervallo semper intendat; quatenus illam respiciens, sicut & revera provenit, peccati maculam non haberet. Sic etiam in superiori psalmo jam dictum est.

Quod Dominus judicat videt.

℣. 4. *Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi ne commovear.* O aspectum illum salutarem, ô purissimos oculos, qui illam æquitatem vident! Nesciunt profectò hujus mundi tenebris obscurati, qui merentur tantâ claritate compleri.

℣. 5. *Probasti cor meum & visitasti nocte, igne me examinasti: & non est inventa in me iniquitas: ut non loquatur os meum.* Ordinem servat egregium. Prius se dicit probatum, deinde fuisse visitatum: sed probatio significat passionem; visitatio resurrectionem. Ibi enim probatus est, ubi inter multas Judæorum iniquitates & pericula mortis, mirandæ patientiæ documenta monstravit. *Visitatus est* autem *nocte*: quando anima ejus non est in inferno derelicta, sed ad illam mirabilem resurrectionem, æternæ gloriæ clarificatione pervenit. *Igne me examinasti, & non est inventa in me iniquitas.* Metaphora introducitur fornacium igne flagrantium, quæ metallorum vitia solent purgare, ac decoctione consumere, & in naturæ puritatem mundata revocare. Sic ergo & tribulationibus ignitis examinatus est Dominus Christus: sed *non est* in illo *inventa iniquitas*, quam adustio ulla decoqueret. Pulchrè autem subjunxit: *Ut non loquatur os meum*; idest, etsi ego taceam, tu me purum esse perpendis. Quid enim opus erat eum de probitate morum suorum aliquid loqui: dum certum sit à paternâ majestate cuncta cognosci? Humana ignorantia verbis instruenda est: divinitas autem certissimè novit omnia, etiam cùm taceantur admissa.

Probatio significat passionem visitatio resurrectionem.

℣. 6. *Opera hominum: propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.* Ordinem verborum poscit iste versiculus: *Opera hominum*, idest, vias duras ego custodivi propter verba labiorum tuorum. Breviter definita sunt, quæ sint *Opera hominum*, scilicet *viæ duræ*; sicut beatus Job dicit: *Avis nascitur ad volatum, & homo ad laborem.* Nam cùm peccata vitantur, arduus callis est; difficilisque semper ascensus: cùm verò ad vitia prolabimur, leve iter est ac declivum. Sed quia Dominus Christus in hoc mundo visualiter positus, totius mansuetudinis & continentiæ jura monstravit; meritò se dicit propter mandata Domini *duras vias* hominum immaculatis pedibus ambulasse. Non quod illi *duræ* esse poterant: de quo in nonagesimo psalmo scriptum est: *Quoniam Angelis suis mandavit de te: ut custodiant te in omnibus viis tuis, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum*: Sed quia humano generi ad imitandum probantur esse difficiles, ideo *viæ duræ* sunt nuncupatæ. Qui versus figuram continet Parenthesin, idest, Interpositionem: quoniam in sensu medio, sicut dictum est, recipit verba quædam, quæ ordinem sententiæ videantur posse dividere.

Opera hominum viæ duræ sunt.

Job. 5. 7.

Christus duras hominum vias ambulavit.

Psal. 90. 12.

Quid sit Parenthesis?

℣. 7. *Perfice gressus meos in semitis tuis: ut non moveantur vestigia mea. Perfice*, dixit, usque in finem conserva: ubi est meritorum ac præmii tota perfectio. Inchoamus enim, dum in hoc mundo probabili conversatione degimus: sed ubi ad finem pervenerit religiosa constantia, ibi perficimur, ibi tota integritate complemur; sicut ait Evangelium: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Gressus* autem, humanas significat actiones, quibus in hoc mundo gradimur, & quasi quibusdam passibus ambula-

Matt. 10. 22.

Gressus, humanas significant actiones.

mus. *In semitis*, scilicet in mandatis tuis: ubi revera rectæ sunt viæ, quas si devori sequimur, ad cœlestis patriæ munera pervenimus. Sed quid est hoc, quod priùs *gressus* dixit, statimque *vestigia* subjungit? *Gressus* dicimus, quibus movemur de loco ad locum: his meritò comparantur actus humani, qui nos de uno negotio in aliud ducunt, & per tempora vitæ nostræ diversâ qualitate transponunt. *Vestigia* verò dicuntur signa plantarum, quæ relinquimus transeuntes. Petit ergo Dominus Christus & *gressus* suos, idest actus humanos, & sua *vestigia* custodiri, quæ fideles Apostolos congruenter accipimus, in quibus post ascensionem gloriosam, religionis Catholicæ signa dereliquit. Talis ergo sensus est: Custodi me in mandatis tuis, ut imitantes me, minimè moveantur abs te. Bene siquidem sequax pergit, ubi ille qui exemplum præbet rectus incesserit.

Quid sint vestigia.

Vestigia Christi sunt Apostoli.

℣. 8. *Ego clamavi quoniam exaudisti me Deus: inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.* Secundam sectionem sanctæ orationis ingreditur. Sed perscrutandum est, cùm dici soleat: *Exaudisti me*, quia *clamavi*: cur hæc sententia ordinem videatur habere conversum? Qui clamat, quoniam exauditur, utique purus, innocens, & immaculatus agnoscitur. Nam confidenter oravit: quoniam se audiri posse de conscientiæ puritate præsumpsit. Intelligamus autem quod dicit: *Inclina aurem tuam*: quoniam ad eum per se non valet humana infirmitas pervenire. Sic enim *exaudit*, cùm se benignus indulserit, & clementiam suam antè largitur, ut possit supplicantium vota suscipere.

℣. 9. *Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te à resistentibus dexteræ tuæ.* Magnitudinem & excellentiam misericordiarum in se justè fieri deprecatur: quia mirum esse non poterat, nisi quòd sub aliqua fuisset novitate conspectum. Significat enim mirabilia, quæ in carne facturus erat, quæ Judæus populus, etsi universus non credidit, tamen sub admiratione conspexit. *Salvos facis sperantes in te*, idest, in æterna vita constitues. Nam frequenter illi magis in hoc mundo trucidati sunt, qui ejus nomini crediderunt. Pulchrè autem dicit: *A resistentibus dexteræ tuæ. Dextera* enim Patris est Filius, cui Judæi repugnare nisi sunt, quando eum crucifigere decreverunt.

Dextera Patris est filius.

℣. 10. *Custodi me Domine ut pupillam oculi: sub umbrâ alarum suarum protege me.* Per schema Icon, quæ Latinè dicitur Imaginatio, *pupillæ* se oculi Dominus comparavit. *Pupilla* est enim in medio posita perspicua pars oculi, quâ corporum colores variâ qualitate discernimus: dicta à parvitate sui pupilla, quasi pusilla. Huic convenienter comparatus est Christus, cui datum est in suo judicio justos à peccatoribus segregare. Aptissimè itaque petit *custodiri* se *ut pupillam oculi*: quando & per ipsam res visuales discernimus, & in nostro corpore nihil præstantius invenitur. Sequitur: *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Hic aliud introducitur schema, quod Græcè Parabole, Latinè Comparatio dicitur: quando sibi genus dissimile in aliquâ communione sociatur. Paternis enim protectionibus *alæ* sunt comparatæ. Misericordia quippe & charitas, quasi alæ sunt Patris, quibus se *protegi* congruenter expostulat. Hæc autem comparatio venit ab avibus, quæ charos filios alarum suarum extensione custodiunt.

Quid sit pupilla & unde dicta.

Quid sit Parabole.

Misericordia & charitas quasi sunt alæ Patris.

℣. 11. *A facie impiorum, qui me afflixerunt: inimici mei animam meam circumdederunt.* Versus hic est omnino diligentiùs intuendus. *A facie impiorum*, dæmones significat, qui excitatum populum Judæorum in necem Domini ardore præcipiti compulerunt. *Facies* enim ipsorum, truculenta præsentia fuit; sicut in Evangelio de Juda dicit: *Intravit in illum Satanas.* Sic ergo actum est, ut instigatione dæmonum inimici ejus Judæi animam ipsius, idest, vitam temporalem eripere voluissent. Nam & ipsum verbum, *circumdederunt*, Evangelicæ narrationis exprimit veritatem: quando eum gladiis & fustibus cum insanorum turba circumdedit.

Joan. 13. 27.

℣. 12. *Adipem suum concluserunt: os eorum locutum est superbiam. Concludunt adipem*, qui multâ voracitate pinguescunt; sic Judæi scelerum nimietate saginati, veræ intelligentiæ acumina perdiderunt. Restabat autem, ut qui pinguissimâ immanitate tumuerunt, superba loquerentur. Et benè hîc dixit tantum *ore*, non etiam corde *locuti sunt*: quia sceleratorum mos est illa frequenter sermone defendere, quæ noscuntur conscientiâ teste damnare.

Mos sceleratorum hominum.

℣. 13. *Projicientes me nunc circumdederunt me: oculos suos statuerunt declinare in terram. Projicientes*, extra civitatem ejicientes; *nunc circumdederunt* non obsequio, sed furore: quando cruci eum constat affixum. *Nunc* autem quod dictum est, præsens tempus posuit pro futuro; quod apud Prophetas esse noscitur usitatum. Sequitur: *Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Dicit consuetudinem perditorum, qui terram respiciunt, quando in malâ cogitatione voluuntur.

Consuetudo perditorum hominum.

℣. 14. *Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam: & sicut catulus leonis habitans in abditis. Susceperunt me*, hoc est, Judæi à Pilato, quando eis dixit: *Tollite eum, & secundum legem vestram crucifigite eum*; quod avidè suscipientes, & votum suæ crudelitatis implentes, meritò ferarum sævitiæ comparantur. *Leonem* diximus, & diabolum dici, & Christo sæpiùs comparari. Qui modus locutionis inter propria scripturæ divinæ recipiendus est; hîc tamen evidenter diabolum designat. Ipsi enim justè comparati sunt principes Judæorum, quo auctore fremuerunt: & tamen multo pejores effecti sunt; siquidem diabolus Dominum tentavit: cruci autem istorum insania crudelis affixit. *Catulum* autem *leonis* dicit reliquum populum Judæorum, qui se diaboli filios effecerunt. Sic enim de ipsis in Evangelio dicitur: *Vos ex patre diabolo estis. Habitans in abditis*: permanens in insidiis. Detestabilium siquidem hominum consuetudo est mala vota tegere, ut latenter ad effectum possint eorum consilia pervenire.

Joan. 19. 6.

Joan. 8. 44.

Detestabilium hominum consuetudo.

℣. 15. *Exurge Domine præveni eos, & supplanta eos: eripe animam meam ab impio frameam tuam.* Tertia sectio beatæ orationis intratur. *Exurge* in peccatores dicit, quem illi putant more humano posse quiescere; ut cognoscant vigilare, dum eorum non permittuntur iniquitates excrescere. *Præveni* autem dixit, ut antè subvertantur, quàm peccata perficiant. Exposuimus enim in superioribus hunc sensum benè aptari

sceleratis,

scceleratis, dum se miscere non permittuntur illicitis. Subvertuntur enim & illi feliciter, qui de pravis vitiis ad rectam semitam reducuntur. *Eripe animam meam ab impio*; utique à diabolo, qui meritò impius dicitur: quia piis semper contrarius approbatur. *Eripe*, fac resurgere, quod impletum esse manifestum est. *Frameam tuam*. Breviter conclusum est quid sit anima Domini Salvatoris; *framea* est enim Patris, quando per ipsam diabolum vicit; per ipsam mundum à sordidâ superstitione purgavit; per ipsam debellata est captivitas, quæ humani generis sobolem possidebat. *Frameam* verò diximus multarum esse significationum: modò contum, modò loricam, modò gladium significat bis acutum; quæ tamen omnia ad instrumenta armorum certum est pertinere. Memento autem quod in hoc versu, quinta species definitionis est, quæ Græcè *κατα την λεξιν*, Latinè ad verbum dicitur; uno enim verbo definivit quid sit anima Christi, idest, framea Patris.

Anima Christi, framea est Patris.

Framea quid significet.

Quæ sit quinta species definitionis.

℣. 16. *Ab inimicis manus tuæ. Domine à paucis à terrâ dispertire eos, & supplanta eos in vita eorum.* Item fit oratio pro Judæis, qui diaboli potestate constricti, nefariis erant actibus incitandi. Dæmones sunt enim *inimici manus* Domini, qui humanum genus contrariâ Domino semper voluntate dilacerant. Precatur etiam, ut *à paucis*, idest, ab Apostolis dividantur increduli: dum à terrâ hujus mundi vitiosâ separati, convertuntur ad Dominum. Eorum quippe, juvante Domino, prædicatione factum est, ut tam Israelitæ, quàm Gentes à terrenâ iniquitate divisi, Christum sequerentur auctorem. *Supplanta eos*, hic in bono positum est; supplantati enim & illi accipiendi sunt, qui damnatis erroribus ad rectas semitas transferuntur. *In vitâ ipsorum* quod addidit, hoc est in mundo isto, dum vivunt: ubi pœnitentiæ locus est: ubi clamatur ad Dominum, non tam ore, quàm mente: ubi recipiuntur purissimè supplicantes.

℣. 17. *De absconditis tuis adimpletus est venter eorum: saturati sunt porcinâ, & reliquerunt quæ superfuerunt parvulis suis. Abscondita* Dei & in malo, & in bono possumus congruenter accipere: quia omne peccatum illi abominabile, atque à conspectu ejus extraneum est, quamvis ejus notitiam minimè refugere videatur; sicut in quinto psalmo jam dictum est: *Non habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos*; sicut & de Cain scriptura dicit: *Egressus Cain à facie Domini, habitavit in terra profugus. Saturatos* ergo Judæos dicit de immunditiis, quæ à Domino abscondita, idest, noscuntur esse prohibita. Si verò in bonam partem hoc positum lector accipias, ut est illud: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te, & perfecisti eam sperantibus in te*: enumerantur beneficia, ut major ingratorum ostendatur offensa. *De absconditis tuis*, idest, de lege veteris Testamenti, & de miraculis quæ Dominus Christus in eis erat gloriosâ dispensatione facturus. *Ventrem ipsorum*, sensum significat omnino carnalem: in quo mandata Domini, tanquam in ventre recondita sunt. Et bene sensus eorum comparatus est *ventri*, unde cibi spirituales velut vilissima purgamenta projecti sunt, dum ab eis corruptâ mente dilabuntur. Sed hi cùm essent rebus cœlestibus impleti; ut nihil terrenum capere debuissent; animadverte quid sequitur: *Saturati sunt porcinâ.* O iniquitas execranda! Audiebat sensus eorum mandata Dei; & illi saturabantur sordibus peccatorum, novoque modo bonis cœlestibus pasti, malorum fæcibus explebantur. *Porcina* enim ad polluta respicit; quæ inter cætera veteris Testamenti præcepta immunda prænotatur. Transmiserunt autem reliquias peccatorum filiis suis: quando clamabant: *Sanguis hujus super nos; & super filios nostros.*

Abscondita Dei & in malo & in bono possunt accipi.

Psal. 5. 6.

Genes. 4. 16.

Psal. 30. 20.

Venter hic sensum omnino carnalem significat.

Matt. 27. 25.

℣. 18. *Ego autem cum justitia apparebo in conspectu tuo: satiabor, dum manifestabitur gloria tua. In conspectu* Patris *apparere* se dicit *cum justitiâ*: quoniam ejus voluntatem impleverat; quando mundum ab interitu mortis sanguinis sui effusione salvavit. *Satiabor*: sermo iste aptissimè videtur iteratus. Superiùs enim Judæos dixit *saturari porcinâ*, idest, immunditiâ suâ; se autem saturari de humani generis credulitate susceptâ: quando numerus sanctorum beatâ adunatione supplendus est. Patris autem *gloria manifestabitur* in judicio Domini Salvatoris, cùm unusquisque recipiet pro actibus suis; sicut ipse Dominus Apostolis dicit: *In illâ die cognoscetis: quia ego in Patre, & Pater in me est.* Sic ergò Patris, & Filii, & Spiritus sancti una natura, una potestas, una gloria declaratur.

Joan. 14. 10. 20.

Conclusio Psalmi.

Consideremus dilectissimi quàm magna Sacramenta fidei nostræ psalmus iste complexus est; ut qui audit supplicantem hominem, eumdem & confitendum debeat advertere Creatorem. Duas enim naturas inconfusas atque incommutabiles qui in Christo Domino hodieque mavult credere, non potest aliqua decipi falsitate. Unde mirabiliter beatus Cyrillus in quodam loco breviterque disservit dicens: Advertentes igitur modum Incarnationis, videmus quia duæ naturæ per individuam unitatem inconfusè atque indemutabiliter invicem sibi convenerint. Caro namque caro est, & non Deitas, licet Dei facta sit caro. Similiter etiam Verbum Deus est, & non caro, licet dispensatoriè propriam fecerit carnem. Hæc autem sine offensione decurrit, qui nulla sibi proprii erroris ligamenta repererit. Hujus etiam psalmi numerum & quantitas prophetalis ornavit; ut meritò in hoc numero Incarnatio Domini relata esse videatur, ubi etiam prophetalis chorus convenisse cognoscitur.

Duæ sunt naturæ in Christo inconfusæ.

Lib. 5. adv. Nestorium.

Numerus 16. quid mysterium repræsentet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum septimum.

In finem puero Domini David, qui locutus est ad Dominum verba cantici hujus, in die quâ eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, & de manu Saul, & dixit.

In *finem*, *puero*, & *David*, hæc tria verba ad Regem nostrum Salvatorem referri posse non dubium est. Nam & *puer* legitur in Propheta:

Isai. 9. 6. *Puer natus est nobis. Qui locutus est ad Dominum verba cantici hujus*; post hæc alia deputanda sunt; ut sit verborum plenior & absoluta contextio. Quod autem dictum est *cantici*, ad contemplationem constat rerum cœlestium pertinere: ne in regis David tantummodo historia mentis nostræ hæreret intuitus. *In die quâ eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, & de manu Saul, & dixit.* Hic actus Regum lectione notissimus est: ibi enim latiùs describitur, quemadmodum David fuerit de inimicorum suorum ditione liberatus. Ad cujus similitudinem resurrectio Domini, & membrorum ejus absolutio de potestate diabolicâ declaratur.

Divisio Psalmi.

Psalmus hìc uni tantùm non potest convenire personæ. Nam primo ordine Propheta loquitur gratias agens, quòd eum de gravibus periculis divina pietas liberare dignata est. Secundo Ecclesia loquitur, quæ ante adventum Domini innumeras pertulit calamitates, posteaque misertus ei, medicinam sanctæ Incarnationis indulsit, & baptismatis beneficio Christianum populum de orbis universitate collegit. Tertiò in rorem misericordiæ vox Domini Salvatoris illabitur: ubi pulcherrimis allusionibus virtus ejus, potestasque describitur. Quartò iterum Ecclesiæ Catholicæ dicta proferuntur, & cum magnâ exultatione Divinitatis munera concessa laudantur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Diligam te Domine virtus mea. Diligit Dominum, qui mandatis ejus devotus obtemperat, sicut ait in Evangelio: *Qui audit verba mea, & facit ea, hic est qui diligit me. Dilige* enim dicitur, quasi de omnibus eligo. Et considera quoniam hæc dilectio sic de futuro promittitur, ut nunquam tamen defecisse videatur. *Virtus mea.* Propheta liberatus ab hostibus suis rectè Dominum confitetur suam esse virtutem; quo donante factum est, ut inimicis suis fortior appareret. Hic duodecima species definitionis est, quæ Græcè dicitur, κατ' ἔπαινον, Latinè per laudem. Singulis enim, diversisque verbis prædicando declarat, quid sit Dominus, modò *virtus*, modò *firmamentum*, modò *refugium*, modò *liberator*, modò *adjutor*, modò *protector*, modò *cornu* salutis. Hæc enim omnia pulchrè ostendunt, quis ejus est Dominus.

Quis diligat Deum. Joan. 14. 21. Diligo unde dictum sit. Quæ sit 12. species definitionis.

℣. 2. *Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus: Deus meus adjutor meus.* Justè dicit Dominum *firmamentum suum*: quoniam ab ipso concessum est, ut inimicis suis in acie firmus assisteret, & vivaci animositate pugnaret. *Et refugium meum.* Utique, quando, cùm fuit opus consilio, refugit ad tractatum, & invenit Divinitate monstrante, quod eum poterat adjuvare. Meritò autem *liberatorem* suum Dominum profitetur, qui eum de sævissimi regis Saulis irâ tanquam de inferni ore liberavit. *Deus meus adjutor meus.* Præstitorum suavitate pellectus, in summam reperit superiora quæ dixit: quia ubique ipse affuit, eumque virtutis suæ munimine custodivit. Sed considera quod ita percurrit singula, ut suis meritis non præsumat applicare collata.

℣. 3. *Et sperabo in eum: Protector meus, & cornu salutis meæ, adjutor meus.* Confidenter jam postulat, qui de Domini gratiâ post beneficiorum exempla præsumit. Nam de futuro fiducialiter sperare se dicit, qui eum in præteritis senserat adjutorem. *Protector meus.* Hoc ad eum pertinet custodiendum, qui adversariorum appetebatur insidiis. Quod autem hic dixit, *cornu salutis* suæ Dominum, ad inimicos pertinet dissipandos. *Cornua* enim sunt arma belluarum, quibus salutem suam solerti concertatione defendunt. *Adjutor meus.* Dulcedo beneficii, repetitionem fecit esse verborum; supra enim eodem vocabulo nuncupavit, quem hìc iterum nominat adjutorem.

Dominus cornu salutis vocatur.

℣. 4. *Laudans invocabo Dominum: & ab inimicis meis salvus ero.* Post victutes peractas, vir sanctus nullâ se elatione jactavit; sed quia erat rerum ipsarum hilaritate gaudendum, *laudans* se dixit *invocare Dominum*, & ipsi universa tribuere, qui dignatus est cuncta præstare. Et ideo se dicit *ab inimicis salvum* faciendum: quia victoriam suam non sibi videbatur applicasse, sed Domino. Nam qui aliter facit, vitiis suis captivus redditur, quamvis hostes superasse videatur.

℣. 5. *Circumdederunt me gemitus mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me.* Post exultationem Prophetæ, quam sanctâ pietate concepit, ventum est ad ordinem secundum: ubi pro cladibus generis humani, quæ ante adventum Domini grassabantur, introducta una persona justorum, quos illo tempore fuisse non dubium est, pius deprecator exorat. Nam meritò justus iste circumdatum se gemitibus asserebat: quia dum esset superstitionum innumera multitudo, fidelium erat rara devotio. Et ne putares *gemitus* de jactura facultatis, aut de re hujuscemodi esse profusos, addidit, *mortis*: quia revera mors erat, ubi diaboli posse regnabat. *Torrentes* autem sæpe diximus fluvios esse hibernis imbribus excitatos. Hic ergo iniquitatibus rapidis data est similitudo torrentium; ut meritò conturbaverint anxium populum, cùm undarum minacium concrepatione fremuissent.

Quid sint torrentes.

℣. 6. *Dolores inferni circumdederunt: prævenerunt me laquei mortis.* Fiat hujus versiculi compaginatio præposterata verborum; ut melius hic sensus nobis possit aperiri. *Circumdederunt me dolores inferni*: de Paganis dicit, qui erunt *dolores inferni*, idest, qui in inferno debito dolore torquendi sunt. *Prævenisi* verò dicimus, quando aliquid nos anticipare dignoscitur; ut est ille reatus originalis peccati, qui nos antequam nascamur, ab ipso conceptu reddit obnoxios: unde in quinquagesimo psalmo Propheta dicturus est, *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea.* Vir enim justus meritò se præventum dicebat, qui reatum suum antecessisse cognoverat. Sed quemadmodum ab his fuerit liberatus subter exponit.

Peccatum originale prævenit antequam nascamur. Psal. 50. 7.

℣. 7. *Et in tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi.* Inter mala multa quæ dixerat, unum & singulare profitetur esse remedium: *Invocare Dominum in tribulationibus* suis, quando constat totis viribus peti, quod tempore necessitatis optatur. Et vide, quia prius dixit ad Dominum: sed ne putares

ad alienum dominum, subjunxit: *Ad Deum meum clamavi.* *Clamare* autem plus est, ab *invocare.* Crevit sermo progrediente desiderio, & accensus animus ad orationem prosilivit avidus in clamorem.

Clamare plus est quam invocare.

℣. 8. *Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam: & clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus.* Sivè de cœlo, sivè de corpore Domini, quod venturum esse prævidebat, templum competenter advertimus. *Exauditam* ergo dicit *vocem* suam, quam de adventu Domini jugiter offerebat. Sed perscrutandum est, quomodo *clamor* ipsius *in conspectu* Dei valuerit *introire?* Clamor iste, causæ justitia est, quæ utique ad Deum intrare poterat: quia pro mundi cladibus supplicabat. Sequitur: *Introivit in aures ejus.* Hoc de consuetudine nostra figuraliter dicitur, quod *clamor* ejus quasi aliquid corporale *in aures* Dominicas *introisset;* cùm ille totum spiritualiter sentiat, & antequam fiant, universa cognoscat. Illi enim actuum nostrorum qualitas, quasi quibusdam vultibus semper assistit; & quod apud nos occultum, illi noscitur esse manifestum.

℣. 9. *Et commota est, & contremuit terra: & fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt: quoniam iratus est eis Deus.* Decursâ tristitiâ, quam de adventu Domini beatus populus sustinebat, prophetiæ spiritu ad Incarnationis ejus secreta pervenit, ordinemque ipsum mirabili narratione describit. Hoc schema dicitur Idea, cùm speciem rei futuræ, velut oculis offerentes, motum animi concitamus; quod & hìc, & in subsequentibus versibus constat effectum. Et ideò nunc audiamus Sacramenta Domini Salvatoris. Congruè siquidem ad adventum Christi *Terra commota est:* quoniam præsentia judicis dignum fuit contremiscere peccatores. Servavit ordinem rei, ut priùs ostenderet motam, posteà diceret esse tremefactam. *Fundamenta* verò *montium*, significat præsumptiones superborum, idest, divitias, honores, cæteraque humana, quibus illi detenti, velut fundamentis constantibus innituntur. Hæc omnia turbata sunt: quia mundi falsa spes, vero Domino veniente, sublata est. Nimis aptè posita verba descendunt: primò *fundamenta*, idest, superborum spes turbata est: posteà dicit esse *commotam.* Subjunxit & causam, quare *commota sunt fundamenta: Quoniam iratus est eis Deus;* utique, quia vitia humana Domino probantur exosa, & *iratus est illis.* Hinc ostenditur, quoniam sequaces eorum constat esse puniendos.

Quid sit Idea.

Ad adventum Domini terra mota est.

℣. 10. *Ascendit fumus in irâ ejus, & ignis à facie ejus exarsit, carbones succensi sunt ab eo.* Fumus hìc in bono positus est: quia sicut iste terrenus inutiles lacrymas movet: ita & ille pœnitentiæ calore succensus, fructuosa profundit fluenta lacrymarum. *In irâ ejus:* tempore quo hic peccatores futuri judicii timore conturbat, ut eos ad remedium conversionis adducat. *Ignis* autem est charitas Dei, virtutum progressionibus crescens, quæ quantò magis concupiscitur, tantò efficaciùs ampliatur. Bene autem dixit: *A facie ejus:* quoniam ipsius illuminatione charitas conceditur eis, qui peccata derelinquunt. *Carbones* verò *succensos* peccatores dicit, qui velut *carbones* mortui, in mundi istius cæcitate tenebrantur: sed iterum pœnitentia inflammante revivifcunt, & ex mortuis prunis vivi incipiunt esse *carbones.* Sequitur etiam quomodo *succensi sunt*, veniente scilicet Domino Redemptore.

Peccatores sunt carbones.

℣. 11. *Et inclinavit cœlos & descendit: & caligo sub pedibus ejus.* Magnum Sacramentum in hoc sermone repositum est. Humiliavit se enim Verbum, ut sine peccato quidem, sed tamen similitudinem carnis peccati sumeret. *Descendere* autem illi fuit, ad nos venire, sicut dicit Apostolus: *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* *Caligo* verò hìc diabolus est, qui hominum mentes innubilat, dum veritatis splendorem non facit videre quos possidet. *Sub pedibus ejus:* quia sine dubio majestate Domini Salvatoris conculcatur dæmonum execranda nequitia, sicut & in nonagesimo psalmo dicturus est: *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.*

Humilitas Verbi, in similitudine carnis peccati similitudine.

Philip. 2. 7.

Psal. 90. 13.

℣. 12. *Et ascendit super Cherubim & volavit: volavit super pennas ventorum.* Hæc figura dicitur Hyperthesis, idest, Superlatio; cùm aliquam rem opinione omnium notam, sententiâ nostrâ exuperare contendimus. Tale est & illud in quinquagesimo psalmo: *Lavabis me & super nivem dealbabor.* *Cherubim* interpretatur multitudo scientiæ, aut scientia multiplicata. Alibi enim legitur: *Qui sedes super Cherubim appare.* *Ascendit* ergo *super Cherubim:* quando videntibus Apostolis ad cœlorum regna conscendit. Sedet nunc super Cherubim, ad Patris dextram collocatus, in cœlo & in terrâ cum Patre regnat, & Spiritu sancto; quod utrumque universum modum scientiæ, vel admirationis probatur excedere. Quæ enim creatura prævaleat tanti secreti attingere sufficienter arcanum, quod carnem terrenam atque mortalem in æternâ cœlorum gloriâ collocavit, & fecit eam creaturis omnibus adorabilem, quæ terrenas pertulit passiones? Sequitur: *Et volavit, volavit super pennas ventorum.* Hæc repetitio celeritatem nimiam decenter ostendit; idest, per mundi spatia velociter cucurrit: quando ipso in cunabulis jacente, Magis eum stellæ claritas nuntiavit. Quid enim dici potest velocius, qui mox ut natus in aliâ mundi parte conspectus est? Tunc ergo superata est celeritas ventorum: quamvis in mundo nihil eis ocius esse monstretur. Quod autem repetit sine interjectione alterius verbi, *volavit, volavit:* figura est Epizeuxis, quæ Latinè Conjunctio dicitur, sicut & in subsequentibus dicturus est: *Dies diei eructat verbum:* Et, *Deus Deus meus.*

Quid sit Hyperthesis.

Psal. 50. 9.

Cherubim quid interpretetur.

Psal. 79. 2.

Caro Christi adorabilis.

Quid sit Epizeuxis.

Psal. 18. 3.

℣. 13. *Et posuit tenebras latibulum suum: in circuitu ejus tabernaculum ejus: tenebrosa aqua in nubibus aëris.* *Tenebras*, Incarnationis ejus mysterium dicit; ut qui in naturâ Deitatis suæ videri non poterat, Incarnationis velamine humanis conspectibus Redemptor piissimus appareret. Unde beatus Joannes Constantinopolitanus Episcopus mirabiliter & catholicè dixit: Illum quem si nuda Deitate venisset, non cœlum, non terra, non maria, non ulla creatura sustinere potuisset, illæsa Virginis viscera portaverunt. Memento autem *tenebras*, & in bono poni; ut est illud in Proverbiis Salomonis: *Intelliget quoque parabolam, & tenebrosum sermonem.* Omnia enim divina, quæ ignoramus, nobis tenebrosa, idest, profunda atque obscura

Incarnationis mysterium tenebris comparatur.

Tenebræ & in bono ponuntur in scriptura.

Prov. 1. 6.

sunt ; quamvis continuo lumine perfruantur. *Latibulum suum*, idest, secretum majestatis ejus: quod tunc revelat justis, quando eis facie ad faciem Divinitatis ipsius gloriam contigerit intueri. *In circuitu ejus tabernaculum ejus.* Hic dignitas exponitur gloriosa beatorum ; ut juxta ipsum habitent , qui in ejus Ecclesia fideliter perseverant. *In circuitu* autem *ejus* proximitatem significat. Ille enim circuit ac penetrat omnia , non circumdatur ab aliquo : quia loco inamplexibilis est. Potest & illud intelligi , *In circuitu ejus* ; ut non ad loci designationem, sed ad defensionem tabernaculi , custodiamque respiciat. *Aquam* verò dicit, eloquium Domini, quod tenebrosum est *in nubibus aëris* , idest, in Prophetis prædicatoribus verbi : quia quamvis se aliquis putet dicta eorum intelligere , ad ipsam , sicuti est , virtutem dictorum in totum vix potest pervenire ; sicut dicit Apostolus : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem*, quando ipsum videt quod credidit: ipsum cognoscitur respicere quod, speravit.

Deus omnia circuit & penetrat.

Eloquium Domini aqua dicitur.

1. Cor. 13.12.

℣. 14. *Præfulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando & carbones ignis.* Non est iste versus facilè transcundus. *Præfulgore* , una pars orationis est , idest , nominativus pluralis , & respondet ad nubes. *Nubes* autem sicut superiùs dictum est , prædicatores divini verbi intelligendi sunt. Et sensus talis est : illæ nubes , quæ aquam continent Dei, idest , eloquia divina ; sicut in hoc aëre tenebrosæ, hoc est, obscuræ videntur : ita *in conspectu* Dei *præfulgora* sunt , ubi semper veritas patet. Nec præpositionibus exquiritur ; nec parabolis tegitur, quod manifestâ luce declaratur. Istæ ergo *nubes* , idest , prædicatores , ad gentes relicto Israelitico populo *transierunt* ; sicut constat effectum , quando duritia non metuit Judæorum , quod ad ipsos venerat instruendos. *Grando & carbones ignis.* Exponit per Allegoriam, quid illæ *nubes* habeant; aliud enim dicit , & aliud vult intelligi. Unde schematibus crebris eloquentia divina probatur esse plenissima. *Grando* enim , idest , objurgationes figuratæ , quibus Judæorum corda durissima tundebantur. *Carbones ignis* , charitatis incendia , quibus mentes fidelium cœlesti igne reviviscunt. Hæc ad Gentes, sicut diximus , in nubibus , idest in prædicatoribus transierunt.

Prædicatores verbi nubes vocantur.

Quid sit Allegoria.

℣. 15. *Et intonuit de cœlo Dominus , & altissimus dedit vocem suam.* Quippe qui erat ingentia Sacramenta locuturus. Ait enim in Evangelio vox omnipotentis Patris: *Et clarificavi,& iterum clarificabo.* Unde multi , sicut ibi legitur , tonitruum fuisse crediderunt. *Altissimus* autem *dedit vocem suam* , quando dictum est : *Hic est Filius meus dilectus , in quo mihi benè complacui.*

Joan. 12. 29.

Matt. 3. 17.

℣. 16. *Misit sagittas suas , & dissipavit eos: fulgura multiplicavit & conturbavit eos.* *Sagittas* Evangelistas dicit , virtutum pennis, non suis, sed ejus à quo missi sunt, recta itinera transvolantes. *Et dissipavit eos*, scilicet ad quos missi sunt, fideles recipiendo , impios abjiciendo , sicut dicit Apostolus : *Aliis sumus odor vitæ in vitam : aliis odor mortis in mortem.* *Fulgura multiplicavit*, idest , miracula multa fecit , quæ sic corda videntium permoverunt , quemadmodum crebra solent fulgura visa terrere. *Conturbavit eos* : de his dicit qui tunc conturbati sunt , quando eum resurrexisse manifestis probationibus agnoverunt.

Evangelistæ sunt sagittæ Domini.

2. Cor. 2. 16.

℣. 17. *Et apparuerunt fontes aquarum : & revelata sunt fundamenta orbis terræ.* Idest, veritas prædicantium , qui fontes æternæ vitæ sanctitatis suæ ore fundebant. Ipso enim veniente patuit, quod obscuritas divini tegebat eloquii. *Et revelata sunt fundamenta orbis terræ* : manifestati sunt Prophetæ , qui non intelligebantur : supra quos orbis terrarum in Ecclesiæ faciem sanctâ ædificatione constructus est. Et memento hic tellurem in bono positam , quæ est terra viventium.

Veniente Christo obscuritas divini verbi patuit.

℣. 18. *Ab increpatione tuâ Domine : ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Ab increpatione tuâ* , indicat verba Prophetarum , qui increpationibus justis peccatores populos arguebant. *Ab inspiratione spiritus iræ tuæ* : ostendit prædicatores verbi , qui à sancto Spiritu inflammati delinquentes populos increpabant. Per has igitur parabolas sublucentes , propositionesque verborum hucusque prophetiæ spiritu , fidelium populis , qui est sancta Ecclesia , adventum Domini nuntiavit.

℣. 19. *Misit de summo & accepit me : assumpsit me de multitudine aquarum.* Hinc jam mater Ecclesia loquitur de temporibus Christianis. *Misit* utique Pater Dominum Salvatorem *de summo* : ut intelligant homines , quia quod de summo venit , divinâ potestate gloriatur. Aptè verò dixit Ecclesia , *Accepit me* , quæ Sponso Christo juncta lætatur. *Multitudines* autem *aquarum* , sive innumeræ Gentes intelligi possunt ; unde Ecclesiam spretis Judæis indevotis , de fidelibus constat esse collectam ; sicut in Actibus Apostolorum beatissimus Paulus contradicentibus Judæis & blasphemantibus , excutiens vestimenta sua dixit : *Sanguis vester super caput vestrum : mundus ego , ex hoc ad Gentes vadam.* Sive hoc dicit de fontibus sacris , quando Ecclesia Catholica multitudinem filiorum baptismatis regeneratione conquirit.

Act. 18. 6.

℣. 20. *Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me : quoniam confortati sunt super me. Fortissimos inimicos* , persecutores truculentos enuntiat , qui Christianum populum tormentis & cædibus affligebant ; & ideo se magis dicit ereptam , quia inimici confortati sunt super ipsam. Tunc enim Ecclesia crescere meruit , quando eam datâ desuper potestate inimicus afflixit. O verè divina providentia , ut suis nisibus destruatur inimicus ; & quantò se putat amplius lædere , tantò eum necesse sit sævissimâ insecutione præstare.

Ecclesia crevit quando eam inimicus afflixit.

℣. 21. *Prævenerunt me in die afflictionis meæ : & factus est Dominus protector meus.* Illud significat, quando Pseudoapostoli veros prædicatores prævenire nitebantur , conantes subvertere corda simplicium. Sequitur : *In die afflictionis*, quando Christianorum martyria celebrabantur. *Et factus est Dominus protector meus.* Ideo Deus *protector* : quia homo extitit impugnator. Sed utraque simul , longè sibi dissimilia convenerunt , impugnatio temporalis , & æterna protectio.

℣. 22. *Et * produxit me in latitudinem ; salvum me fecit , quoniam voluit me.* In Ecclesiâ Catholicâ hunc esse morem fidelium nullus ignorat ; ut quantò plus persecutionibus constringitur, tantò , sicut dictum est , amplius fidei augmento

* *MS. A. B. F. eduxit.*

Ecclesia persecutionibus augetur.

dilatetur. Tunc enim per gratiam Dei exurgunt invicti animi: tunc incendium charitatis ardescit; & facto agmine in gladios suaviter ruunt; quia æternæ vitæ præmia concupiscunt. *Producta est* ergo Ecclesia *in latitudinem*, quando per sævitiam persecutorum, numerum ei constat crevisse fidelium. Quod autem dixit: *Salvum me fecit*, non movear, quia ad masculinum genus deducta est: quoniam non videtur absurdum hoc ei nomen aptari, quæ constat ex populo. Meritò ergo beatorum istud agmen exultans, *Salvum* se dicit *factum*: quod ad Christianæ fidei meruit pervenire fastigium. *Quoniam voluit me*, id est, quoniam me elegit, qui gratis vocat universos; nec prius beneficium accipit, quàm præstare dignetur; sicut ipse in Evangelio dicit: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.*

Deus gratis vocat universos.

Joan. 15. 16.

℣. 23. *Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam: & secundum innocentiam manuum mearum retribuet mihi.* Optimè utrumque servavit. Et prius dixit antequam assumeretur: *quoniam voluit me*; & nunc dicit: *Retribuet mihi secundum justitiam meam*, id est, secundum voluntatem meam, quam post beneficia ipsius sancto corde gestabat. *Innocentiam* autem *manuum*, operam vult significare pietatis, quam divino munere sanctorum virtus exercet. Sed hoc *retribuet* geminatum sollicitè recipiendum est: ne sibi aliquid fallaciter Pelagiana hæresis blandiatur. Dicit etenim Apostolus: *De reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.* Non quia suis aliquid meritis humilis applicabat: sed quia præmissis beneficiis Domini jam deberi posse præmium confidebat. Idipsum Jacobus Apostolus dicit: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.*

2 Timot. 4. 8.

Jacob. 1. 17.

℣. 24. *Quia custodivi vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo. Viæ* sunt *Domini*, dilectio Dei, & charitas proximi, quas constat eos studiosissimè custodire, qui nolunt mandata Domini deserere. Subjunxit: *Nec impie gessi à Deo meo.* Impietatis verbo notati sunt, qui jussa Domini declinare præsumunt. Quod animus devotus Ecclesiæ meritò dicit refugisse, unde se Creatorem sciebat offendere.

Dilectio Dei & proximi viæ sunt Domini.

℣. 25. *Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo sunt semper: & justitias ejus non repuli à me.* Nunc dicit causas, quare vias Domini custodierit, aut impiè non gesserit, sicut superiùs posuit: quia jugiter judicia ejus terribilia cogitabat. Addidit: *Et justitias ejus non repuli à me.* Quod faciunt carnis fragilitate superati, qui longâ observatione deficientes, æquitatem interdum deserunt, quam cœperant custodire. Hic enim beatus populus nunquàm repulit justitiam Domini: quia semper in ejus corde permansit.

℣. 26. *Et ero immaculatus* coram eo: & observabo me ab iniquitate mea.* Fructum beatitudinis suæ reddidit, & quid proficiat, si justitias Domini non repellat, scilicet ut sit immaculatus. Verùm non ut ille Dominus qui peccata non habuit: sed ut iste quem lacrymæ supplices à contractis sordibus abluerunt. Sed hæc omnia in illum modum accipienda sunt, quem superius exposuimus, ubi verbo geminato ait: *Retribuet*: ne quid sancta humilitas, non de supernis beneficiis, sed de se, quod absit, præsumere videatur. Sequitur: *Et observabo me ab iniquitate mea.* Subtiliter beati vita describitur, qui quando ad aliquam se gratiam Domini pervenisse cognoscit, cavet, ne iterum iniquitatis antiquæ calamitatibus innodetur.

* MSS. A. B. F. cum.

℣. 27. *Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam: & secundum innocentiam manuum mearum in conspectu oculorum ejus.* Exponit quod superius dixit: *Et ero immaculatus coram eo.* Nam quando illud esse contigerit, tunc istud sine dubitatione subsequitur; ut *secundum justitiam* suam, quam ipse tamen donare dignatur, unicuique reddat, & secundum puritatem actuum dignam compensationem restituat. Pulchrè autem additum est. *In conspectu oculorum ejus*: quod utique non potest, nisi beatis evenire; ut sicut illi semper corde Dominum contuentur: ita eos jugiter virtus divina respiciat.

℣. 28. *Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, & cum perverso subverteris.* Cùm de justitiâ supernâ loqueretur, quia unicuique reddit secundum suorum actuum qualitatem: nunc exponit quemadmodum possit impleri, quod lex præcipit observari. Conversatio enim nostra ex prioribus, aut ducibus suis maximè similitudinem trahit; dum unusquisque tali ingenio gaudet, quali fuerit præditus ille quem sequitur. Hinc est quod nobis salutaris & moralis regula data est, quod cum sancto viro, id est, Domino Salvatore, ipso præstante, sancti esse possimus; sicut ipse dicit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester.* Præcipitur etiam, ut cum innocentia ejus innocentes esse mereamur. Sic enim de ipso jam dictum est: *Innocens manibus & mundo corde.* Additur tertium; ut cum electione ipsius eligamur. Ita quippe de ipso Isaias dicit: *Electus meus in quo complacuit anima mea.* Quod tunc nobis accidit, quando præceptis ejus salutariter obedimus. Sequitur: *Cum perverso subverteris*; id est, cum diabolo subverteris, qui propriâ iniquitate perversus est. Illos enim iniquissimos reddit, quos ad suæ obedientiæ jura convertit. Quod argumentum nobilissimum dicitur in Topicis à personâ extrinsecus attributâ: quando quis aut de improbis amicis arguitur, aut de bonorum coniunctione laudatur.

Levit. 19. 2.

Psal. 23. 4.

Isai. 42. 1.

Argumentum à persona extrinsecus attributa.

℣. 29. *Quoniam populum humilem salvum facies: & oculos superborum humiliabis.* Respice quemadmodum prioribus versiculis aptè responsum est; qui sanctitati, vel innocentiæ, necnon electioni Domini sit devotus; & hîc salvus faciendus est, cùm in die judicii ad dexteram collocabitur. *Oculi* autem *superborum humiliandi sunt*, qui cum perverso auctore suo diabolo subvertentur; dum ad sinistram positi, in æternam cruciationem mittendi sunt. Decenter autem positum est è contra, *Oculos superborum humiliabis*: quia tantò arrogantes in tartari profunditatem descendunt, quantò se altiora contingere putaverunt.

℣. 30. *Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine: Deus meus illumina tenebras meas.* Loquitur adhuc sive Ecclesia, sive populus ille beatorum, mirabili decore verborum. *Lucerna* enim Ecclesiæ Baptista Joannes est, de quo Dominus in Evangelio dicit: *Ille erat lucerna ardens, & vos voluistis exultare in lumine ejus.* Idem

Joannes Baptista lucerna est Ecclesiæ.

Joan. 5. 35.

Luca 11. 33.

ipse in Evangelio dicit: *Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio.* Sensus ergo talis est, Patri Domino dicit: *Quoniam tu lucernam meam illuminas*, idest Joannem Baptistam, & cæteros Apostolos, vel eos qui cœlesti lumine radiare noscuntur. *Illumina tenebras meas*, hoc est, per eos reliqua membra credentium, quæ adhuc in carnis obscuritate versantur. *Lucerna* enim noctis est lumen, quæ meritò delinquentibus datur, ut per verbum illuminationis fugiant tenebrosa peccati. Quapropter memento quod hic dicitur illuminare Patrem; illuminat & Filius, sicut in alio psalmo legitur; *Deus Dominus & illuxit nobis*; illuminat etiam Spiritus sanctus, sicut Propheta dicit: *Non abscondam ultra faciem meam ab eis, pro eo quod illuxit Spiritus meus super universam domum Israel.* Quis ergo ita nubilo corde obscurus est, ut sanctæ Trinitatis unam naturam, unam coæternitatem, unam non intelligat esse potentiam?

Tota Trinitas illuminat.

Psal. 117. 27.

Ezech. 39. 29

℣. 31. *Quoniam à te eripiar à tentatione: & in Deo meo transgrediar murum.* Insigniter docuit regulam fidei. *A te* dixit *eripiar*, non à me. *Tentatio* verò diabolum significat, qui momentis omnibus tentat, ut à bonâ conversatione nos abstrahat. *In Deo meo*, idest, ejus virtute roborante, obstaculum transgrediar peccatorum, quod inter Deum & homines mortalium construxêre nequitiæ. Qui *murus* mortis est, non salutis, nec ad munimen erigitur, sed ad æternum interitum præparatur. Benè dixit: *Transgrediar*, non irrumpam, non diruam: quia *murus* ille humano generi immobilis manet, etiam cùm eum sanctis beneficio divinitatis transilire contigerit.

℣. 32. *Deus meus impolluta via ejus: eloquia Domini igne examinata; protector est omnium sperantium in se.* Aliud versus iste inchoasse, aliud subjunxisse sentitur. *Deus meus*, aggressus est dicere nescio quid exorativum; & subjunxit ei exitum inopinatum: *Impolluta via ejus.* Nam si propositio sequentibus concordaret, Dei mei, dictutus erat, non *Deus meus*. Quæ figura dicitur Paraprosdoxia, Latinè inopinatus exitus, cùm aliud proponitur, aliud explicatur. *Impolluta via ejus*, significat semitam ejus esse purissimam. Sive hoc ad Incarnationem pertinet Verbi, quam constat pollutionem non habuisse peccati. Sequitur: *Eloquia Domini igne examinata.* Flamma fidei, lex superna discutitur: quando sciendi desiderio divina eloquia perquiruntur. Sic & Jeremias Propheta eloquia Domini mirificâ definitione conclusit dicens: *Nonne verba mea sicut ignis dicit Dominus, & sicut securis concidens petram?* Addita est quoque generalis promissio, ut animos relevaret humanos: ne putaretur protectionem non mereri, qui à peccato non fuisset immunis. Dicendo enim, *omnium sperantium in se*, nullus exceptus est, nisi qui in eum sperare neglexerit. Qui versus brevissimus laudum definitionibus explicatur.

Quæ sit Paraprosdoxia.

Jerem. 23. 29

℣. 33. *Quoniam quis Deus præter Dominum: aut quis Deus præter Deum nostrum?* Hoc contra Paganorum dementiam dicitur, qui deos sibi multifariâ vanitate finxerunt. *Dominum* posuit: quia ipsius servi sumus; *Deum*, quia eum justissimè adoramus & colimus. Sed iste *Deus* Trinitas est inseparabilis, personarum tantum, non substantiæ distinctione discreta. Convenienter autem laus Domini breviter præmissa est; quoniam ipse erat in subsequenti parte locuturus.

Quid sit sancta Trinitas.

℣. 34. *Deus qui præcinxit me virtute: & posuit immaculatam viam meam.* Ventum est ad ordinem tertium: ubi potentiam suam Dominus Salvator exponit. Quod ait: *Præcinxit me virtute*, & dignitatem significat, & fortitudinem. Quod utrumque ipsi convenire manifestum est, qui potestate virtutis suæ judicaturus est mundum. Convenienter autem sequitur: *Posuit viam meam*, idest, constabilivit atque firmavit, ut nullâ sæculi ambitione moveretur. *Immaculatam* verò *viam* dicit, vitam purissimam sine sorde delicti, quam ille solus ambulavit, qui peccata non habuit. Sed has omnes allegoricas tropicasque locutiones quæ dictæ sunt, sivè quæ sequentur, ad Incarnationem Domini convenienter aptamus.

Viam immaculatam solus Christus ambulavit.

℣. 35. *Qui perfecit pedes meos tanquam cervi: & super excelsa statuit me.* Frequenter hoc animal in scripturis divinis in bono ponitur, ut est illud: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum:* ibi, quia nimiùm sitiunt: hic, quia velociter currunt. Norunt enim saltibus spinosa transcendere, & loca periculosè hiantia transilire: sicut ille delicta sæculi humanam salutem pungentia, & foveas profundissimas peccatorum sanctis gressibus transmeavit. Et intende quemadmodum in comparatione cervorum permaneat, qui quando plana fugiunt, montium celsa conscendunt. Significat autem se super omnem creaturarum eminentiam constitutum, sicut dicit Apostolus: *Et donavit illi nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorum.*

Cervus in scripturis in bono ponitur.

Psal. 41. 2.

Philip. 2. 9. 10.

℣. 36. *Qui docet manus meas ad prælium: & posuit ut arcum æreum brachia mea.* Doceri est ab imminentibus insidiis cautum fieri. *Manus* operationes significant. *Prælium*, diaboli certamen demonstrat, cum quo spiritualiter confligitur: quia incessabilibus colluctationibus semper armatur. *Brachia* verò Christi Prophetæ sunt & Apostoli, per quos desiderium suæ voluntatis operatus est. His comparat *æreum arcum*: quia nesciunt Dei servi prædicando mollescere, sed in cœlesti fortitudine permanentes, verbis salutaribus emissis, tanquam sagittis eminus jaculatis, devotorum hominum corda compungunt.

Brachia Christi sunt Prophetæ & Apostoli.

℣. 37. *Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ: & dextera tua suscepit me: & disciplina tua ipsa me docebit.* *Protectio salutis* gloriam significat resurrectionis: quando mortali carne depositâ, eamdem incorruptibilem & glorificatam resumpsit. *Dextera* potentia Divinitatis est, quæ assumptam humanitatem in æternâ majestate constituit. Et bene se dicit esse docendum; ut veri hominis exprimeret qualitatem.

℣. 38. *Dilatasti gressus meos subtus me: & non sunt infirmata vestigia mea.* Incarnationis suæ gloriosissimos actus, qui monstrandi erant conversatione sanctissimâ, dicit esse dilatatos. *Vestigia* verò viam informationis ostendunt, quam firmissimam reliquit Apostolis: ubi ipse gressus imprimens sanctis actibus ambulavit. Hæc ergo *vestigia* ab inimicis infirmanda jure denegavit: quia licet se ventosa mundi procella commoverit; ejus tamen vestigia movere non potuit,

quæ ille ne Petrus in mari mergeretur fixa solidavit.

℣. 39. *Persequar inimicos meos, & comprehendam eos: & non convertar, donec deficiant.*

℣. 40. *Affligam illos, nec poterunt stare: cadent sub pedibus meis.* Istos duos versus de illis intelligi non dubium est, qui primò contra Dominum eriguntur; postea conversi ejus pedibus inclinantur; & vitam metentur subditi, qui mortem incurrerant contumaces. *Persequitur* enim *inimicos* suos afflictionum diversa clade fatigatos; *& comprehendit* eos, quos ab studio perverso mutaverit. Sed felix est omnino qui capitur, felix qui illas manus evadere non meretur; tunc magis liber redditur, cùm fuerit tali sorte captivus. Sequitur: *Et non convertar, donec deficiant.* Cùm non convertitur Dominus, præda tunc capitur; & à pravo studio suo desinit, qui vincitur ad salutem. Addidit: *Affligam illos, nec poterunt stare.* Afflicti quippe diversis calamitatibus, in suâ pertinaciâ stare non possunt, quando vires nequitiæ in suis ausibus perdiderunt. Tunc fit illud, quod sequitur: *Cadent sub pedibus meis.* Qui *sub pedibus cadit* Domini, adversum illum ultra non patitur, cujus jam tuitione vallatur: sed erectus tunc redditur, quando illi fuerit humili satisfactione subjectus.

℣. 41. *Et præcinxisti me virtute ad bellum: supplantasti insurgentes in me subtus me.* Hoc jam de spiritibus immundis dicitur, qui ei per contradictiones Judæorum iniqua certamina commoverunt. *Præcinctus est* enim *virtute*, quando patientiæ fortitudine iniquorum adversa superavit. Ipsi tamen qui contra eum insanâ conspiratione tumuerunt, ejus sunt judicio sine dubitatione subdendi; ut cum suo instigatore pereant, qui auctori suo credere noluerunt.

℣. 42. *Et inimicorum meorum dedisti mihi dorsum: & odientes me disperdidisti:* Duplicia legis Sacramenta versus iste complexus est. Primum est quod *dorsum* conversionem eorum significat, qui ex resistentibus ejus nomini, in salutiferam victoriam fugati, emerserunt subitò Christiani, ut Paulus Apostolus de persecutore sævissimo, post Domini increpationem apparuit repentè discipulus. Secundum est quod *odientes* se *disperdendos* esse denuntiat, qui in perfidiæ suæ obstinatione manserunt; sicut de Judæis animadvertendum est, qui impiâ voce dixerunt: *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros.*

Matt. 27. 25.

℣. 43. *Clamaverunt nec erat qui salvos faceret, ad Dominum, nec exaudivit eos.* Clamores dicit irritos, quos impii in illâ judicatione missuri sunt; sicut in Evangelio de damnandis ait: *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Clamores enim isti salvos facere nequeunt, qui salutis auctorem hîc temnendum esse decreverunt. *Nec erat qui salvos faceret:* propter diabolum dicit, quo immittente deliquerunt. Quis enim tales facturus est salvos, cùm instigator, & princeps eorum sit primus ipse damnandus? Sed hi cùm viderint spem suam in diabolo corruisse; *clamabunt* quidem *ad Dominum*, sed *non exaudiet eos:* quoniam infructuosa illic agnoscitur pœnitudo, ubi jam est justa damnatio.

Clamores impiorum in extremo judicio irriti.

Matt. 13. 42.

℣. 44. *Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti: ut lutum platearum delebo eos.* Ubi est illa lingua grandiloqua, & ventosa superbia? Usque ad pulverem se comminuendos intelligant, qui Domino pravis mentibus contradicere moliuntur. Et ne putent se quamvis detritos posse quiescere, addidit: *Ante faciem venti;* ut quiescere non possint, cùm fuerint imminuti. Benè autem *luto platearum* comparat peccatores, quod fœtidissimis sordibus inquinatur, nec excipitur à conculcatione populi, ut semper ejus fœtor iteretur. *Delebo eos*, idest, de medio tollam, quod pertinet *ad lutum platearum.* Vim quoque ipsam comparationis intellige: ait enim, *ut lutum platearum*, quod facile tollitur: quia mollissimum comprobatur.

Luto platearum peccatores cõparati.

℣. 45. *Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput Gentium: populus quem non cognovi servivit mihi.* *Ereptus est* planè *de contradictionibus populi:* quando explosis perfidis Judæis ad Gentium fidem, devotionemque translatus est. *Contradictiones* verò illas dicit, quas ei scelerata turba multipliciter ingerebat. Nam quod ait: *Constitues me in caput Gentium*, signum dicit fidei Christianæ: quia in fronte Gentium, crucis habuerunt vexilla radiare. *Populum quem non cognovi*, idest, ad quem non veni, novum, rudem, atque antea non receptum. *Servivit* autem, credidit dicit: quoniam quicumque credit & servit; quod factum est à Gentibus, quæ non fuerant à Christo carnaliter inquisitæ. Nam quid est quod ille non cognoscat, qui renes hominum perscrutatur & corda?

Signum crucis signum fidei Christianæ.

℣. 46. *Obauditu auris obaudivit mihi: Filii alieni mentiti sunt mihi.* Laus ista Gentium, exprobratio est magna Judæorum; ut servirent qui non viderunt; ut audirent quibus ex ore ejus sacratissima minimè verba sonuerunt; sicut scriptum est: *Quibus non est nuntiatum de eo videbunt; & qui non audierunt contemplabuntur.* Sed intellectus trahit, ut adjiciamus. Hebræi autem qui viderunt & audierunt, sicut inferiùs dicit, totum contrariâ voluntate fecerunt. Quod idem prædicit Isaias: *Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude: ne forte videant oculis suis, aut auribus suis audiant, vel corde suo intelligant, & convertantur, & sanem eos.* Quæ figura dicitur, Aposiopesis, idest, dictio cujus finis reticetur; ut aut terreatur, aut ad desiderium provocetur auditor. *Filii alieni*, filii diaboli, quibus ipse in Evangelio dicit: *Vos ex patre diabolo estis; Mentiti sunt mihi:* quando dicebant: *Magister scimus, quia à Deo venisti; & in veritate viam Dei doces.* *Mentiri* enim est contra mentem loqui, & illud linguâ promere, quod unumquemque constat in animo non habere.

Isai. 52. 15.

Isai. 6. 10.

Quid sit Aposiopesis.

Joan. 8. 44.

Matth. 22. 16

℣. 47. *Filii alieni inveteraverunt, & claudicaverunt à semitis suis.* Benè dixit *alienos filios claudicasse:* quia filii Domini rectis gressibus ambulare noscuntur. Nam *claudicare* propriè dicimus eos, qui uno pede sunt debiles. Quod Judæis accidisse manifestum est, qui vetus Testamentum carnaliter tenentes, novi gratiam respuerunt; & hinc factum est, ut unâ parte debiles mentis suæ gressibus claudicarent. Hoc etiam in illâ angelicâ concertatione Patriarchæ Jacob, quidam asserunt præsagatum, quando tacto nervo, uno pede claudus effectus est. Nec illud vacat, quod addidit, *suis:* quia deserentes intellectum legis, suis superstitionibus agebantur; ut non recipientes promissum Dominum Salvatorem, de lavandis manibus & cali-

Judæi claudicantes vocantur.

Genes. 32. 24.

Judæi deseruerũt intellectum legis.

cibus insanas calumnias commoverent; revera sordidi, sed non tali observatione mundandi. Poterant enim propria fæce purgari, si lavacrum sacri baptismatis expetiissent.

℣. 48. *Vivit Dominus & benedictus Deus meus: & exaltetur Deus salutis meæ.* Quarti ordinis janua, quæ superest, aperitur: ubi iterum Ecclesia Catholica loquitur toto orbe dilatata, quæ summatim & beneficia refert Domini, & hymnum suavi delectatione profundit. Rectè dicebat: *Vivit Dominus*, quem in suo corde jugi consideratione cernebat. *Vivit* enim, dixit, præsens est firmâ credulitate conspectus. *Benedictus* autem dicitur *Deus*, cùm ei laus celeberrima devotione mentis offertur; sicut & alibi legitur: *Benedictus qui venit in nomine Domini hosanna in excelsis.* Intelligitur etiam propriè *benedictus*, quòd ipse omnia propitius benedicat: sicut & *vivit Dominus*, quòd ipse vivificet. Hæc autem & his similia, sicut sæpè diximus, tropicis allusionibus probantur edici. *Exaltetur* verò posuit, toto orbe credatur. Nam quemadmodum aliter exaltari poterat, qui propriè vocatur Altissimus?

Quando benedictus dicatur Deus. *Matth. 21. 10*

℣. 49. *Deus qui das vindictam mihi, & * subdidisti populos sub me.* In isto mundo præconialiter vindicatur Ecclesia, quando blasphemi, & infideles ad veræ religionis penetralia perducuntur; ut qui antè contumaces exstiterunt, fiant illi proficuâ devotione subjecti. Ecce verè *vindicta pia*, salutaris pœna, ultio gloriosa. Ipsi enim Ecclesiæ subduntur, qui liberi probantur à vitiis; nam qui ab ipsâ deviant, mox laqueum noxiæ captivitatis incurrunt.

* MSS. A. B. F. & subdis.

Quando Eccl. sit vindicetur.

℣. 50. *Liberator meus de gentibus iracundis: ab insurgentibus in me exaltabis me, à viro iniquo eripies me.* Addidit liberatori laudem, dum dicit, *iracundis*. Minus est enim periclitantem liberare ab inimicis tepidis, sed multò gloriosiùs à fervidâ malignitate succensis. Sequitur decora diversitas; ut quantò altius in iram surrexerunt inimici, tantò amplius exaltaretur illa, quæ pertulit. *Iniquum virum*, schismaticum designat, qui perversi dogmatis iniquitate grassatur.

℣. 51. *Propterea confitebor tibi in populis Domine: & psalmum dicam tibi inter Gentes. Propterea*, propter illa, quæ superiùs dicta sunt. *Confitebor tibi*, idest, laudem te per populos Christianos, quorum utique lingua Ecclesiæ vox est. *Psalmus* autem, sicut dictum est, opus significat actuale: unde per opera fidelium Deo dicit gratias, quas plus Divinitas noscitur exaudire, quam voces. *Inter gentes*, designat universitatem: quoniam erat Ecclesia Gentium numerositate dilatanda.

℣. 52. *Magnificans salutare Regis ipsius, & faciens misericordiam Christo suo David, & semini ejus usque in sæculum.* Exponit qualem psalmum superiùs dixerit, qui magnificet Filium ipsius toto orbe terrarum. *Christus* antè dicebatur omnis unctus in Regem; sicut & de Saüle dictum est: *Cur ausus fuisti inferre manum in Christum Domini?* In *David* ergo fecit *misericordiam*: quia eum, & titulus dixit, de persequentium ferocitate liberavit. *Et seminis ejus*, Dominum significat Salvatorem, qui secundum carnem ab ipsius generatione descendit. Dicit ergo tunc *misericordiam factam semini ejus*, quando post triduum resurrexit à mortuis, ascendit in cœlos, sedet ad dexteram Patris. *Usque in sæculum*, accipitur in æternum; sicut in superiore psalmo dictum est: *Usque in finem:* Hæc enim verba idipsum significant; quamvis propter gratiam novitatis variata esse videantur.

Omnis unctus in Regem vocabatur Christus. *2. Reg. 1. 14.*

Semen David Dominum significat Salvatorem.

Conclusio Psalmi.

Quam mirabili contextione verborum hujus psalmi drama decursum est; quod variatione personarum semper efficitur, dum vicarius sibi sermo alterutrâ permutatione succedit. Sed intelligamus quanta sit hujus chori gloriosa societas; ut & ipse quoque Dominus simul dignatus fuerit salutaria verba miscere, pro quibus non aspernatus est humilitatem Incarnationis assumere. Nam & numerus ipse, magna legis Sacramenta concludit. Denarius pertinet ad Decalogum veteris Testamenti: septenarius ad septiformem * Spiritum; qui in unam societatem deducti, efficiunt decem & septem. Sic præcipua mysteria sanctæ legis psalmi istius numero continentur.

Numerus 17. magna legis Sacramenta concludit.

* Ed. Spiritus gratiam.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum octavum.

In finem psalmus David.

Inscriptio ista frequenter exposita est, psalmi dicta referens ad Dominum Christum: de cujus primo adventu Propheta dicturus est, unde suscepit inimicus occasum, & humanum genus singulare præsidium. Per hunc enim Tyrannus ille religatus ingemuit, & absolutus est homo potius, qui mortiferis vinculis tenebatur obnoxius. Memento verò, quia de eadem re hic primus est psalmus; sequuntur autem alii quatuor, idest, septuagesimus nonus, octogesimus quartus, nonagesimus sextus, & nonagesimus septimus.

Per primum adventum Domini diabolus religatus; & homo est absolutus.

Divisio Psalmi.

Per totum psalmum Prophetæ verba sunt. Prima narratio ejus laudat Domini prædicatores: ipse quoque de ejus Incarnatione speciosissimis comparationibus verba subjungens. Secunda laudat præcepta novi & veteris Testamenti. Tertia ab occultis vitiis purgari se à Domino deprecatur; ut eum sibi dignum faciat esse Psalmistam. Per quæ intelligimus illos solos reverà Domini laudes canere, qui ab ejus nesciunt prædicationibus discrepare.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Cœli enarrant gloriam Dei: & opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Quamvis & ad litteram possit intelligi, cœlos enarrasse gloriam Dei, cùm Magos ad Bethleem venientes dux stella præcesserit; quæ stans supra cunabula ejus, ostendit Domini Salvatoris adventum: tamen hoc melius ad Apostolos convertimus, & Prophetas, qui de adventu ipsius differendo, orbem terrarum sanctis admonitionibus impleverunt. In quibus Deus tanquam in cœlis habitavit, qui cuncta latè complectitur, non ex parte, sed tota eos plenitudine

Matth. 2. 10.

Cœli Apostolos & Prophetas significant.

plenitudine suæ majestatis ingrediens. Pars enim in Deo non est; sed ubique totus & plenus est. Impio quippe dicitur: *Tu quis es, qui enarras gloriam meam?*
Psal. 49. 16.
Sequitur: *Et opera manuum ejus*; idest, ipse homo qui manibus ejus factus est. Sed hoc ad laudem dicitur Prophetarum; ut cùm sint opera ejus, annuntiare mereantur Creatoris sui reverenda mysteria. Addidit: *Annuntiat firmamentum*, prædicationes scilicet Incarnationis ejus, per quam fidei nostræ soliditas inconcussa provenit. Et nota, quia hic dicitur, homo Dei manibus factus. Item legitur:
Psal. 94. 5.
Et aridam manus ejus finxerunt. Sed hoc humanæ operationis allusio est, quæ sine manibus aliquid fabricare non prævalet. Cæterum omnia Deus voluntatis suæ creavit imperio, sicut legitur:
Psal. 148. 5.
Ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit & creata sunt.

℣. 2. *Dies diei eructat verbum: & nox nocti indicat scientiam.* *Dies diei eructuabat verbum*, quando Dominus loquebatur Apostolis. Ipse enim divinâ claritate irradians, corde purissimis verba cœlestis luminis intimabat. *Eructuabat* enim *verbum*, cùm de imis penetralibus sermones in sanctorum notitiam perducebat. *Nox autem nocti indicabat scientiam*, quando Judas Christum Judæis prodidit, ac tradidit occidendum: *Indicare* enim pertinet ad proditionem.
Matth. 26. 48.
Tale enim inter se fecerant constitutum, ut illum tenerent, quem fuisset sceleratissimus osculatus. O nefandissimum proditorem, & justè à beatorum societate discretum. Per osculum causam fecit venire interitus, per quod humani generis declaratur affectus. Nam quod *diem diei, & noctem nocti* comparavit, argumentum est, quod dicitur à pari; sicut & in
Psal. 41. 8.
quadragesimo primo psalmo dictum est; *Abyssus abyssum invocat, in voce cataractarum tuarum.*

℣. 3. *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Negando nullos esse *sermones*, neque *loquelas*; quas Apostoli retinuissent, illud videtur prædicare, quod linguis erant omnium Gentium divinâ inspiratione locuturi. *Sermones* quippe ipsorum & *loquelæ* per orbem terrarum prædicationis libertate sonuerunt. *Sermones* pertinent ad communes narrationes: *loquelæ* ad publicas suasiones; quod utrumque Apostolos fecisse certissimum est.

℣. 4. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: in sole posuit tabernaculum suum.* *Terram* hic hominem debemus accipere, qui & audire possit, & credere. *Sonus* verò miraculorum fama est, quæ pro ipsâ novitate per Gentes singulas excellenti opinione currebat.
Fines terræ sunt reges.
Fines autem *terræ* sunt reges, qui quasi termini agrorum sua regna custodiunt; ut non solum ad humiles, verumetiam ad principes Gentium Evangelii verba pervenisse declarentur. Sequitur de Incarnatione Verbi Prophetæ sancta prædicatio; ut hoc quod alios gessisse laudavit, ipse quoque fecisse videretur. Ab Apostolis quippe transiit ad personam Domini. Quæ figura dicitur Exallage, idest Permutatio. *In sole*, in manifestatione mundi dicit. *Tabernaculum*, idest, inhabitaculum corporis sui. Quod ideò arbitror dictum, *In sole positum*; ut qui oculum cordis habet purissimum, Sacramenti illius claritatem & ferre possit & cernere: Qui verò hæreticâ pravitate confusus est, Incarnationis ejus fulgore percussus, erroris sui lippitudine sanctum lumen Domini non prævaleat intueri.

℣. 5. *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo: exultavit ut gigas ad currendam viam.* *Et ipse*, Christum Dominum dicit, qui *tanquam Sponsus* Ecclesiæ suæ, *processit de thalamo suo*, idest, de utero virginali. Magnâ similitudine Sacramentum ejus Incarnationis exposuit. Ob hoc enim de intacto utero processit dispositione mirabili; ut mundum Deitati reconcilians, Ecclesiam sibi sponsi charitate sociaret. Quapropter meritò de Virgine natus est, qui Virgini erat sanctâ copulatione jungendus. Congruè namque *Sponsus* à spondendo dicitur Christus, qui toties promissus est per Prophetas. Et benè
Quare Christus giganti comparetur.
Christus noster nunc *giganti* comparatur: quia humanam naturam potentiæ suæ magnitudine superans, omnia mundi vitia cum suo truculentissimo auctore prostravit. Dicendo enim: *Ad currendam viam*, servavit quòd in primo psalmo dixit: *Et in viâ peccatorum non stetit.* Hæc via cursum ejus vitæ significat,
Psal. 1. 1.
quam Dominus egit homo natus, hoc est, quia natus est, crevit, docuit, passus est, resurrexit, ascendit in cœlos, sedet ad dexteram Patris. Meritò ergo dixit, *viam cucurrit*, cujus in nullâ mundi ambitione potuit actus hæsitare. Hæc per allegoricas similitudines decenter expressa sunt, quæ aliud dicentes, aliud intelligi persuadent.

℣. 6. *A summo cælo egressio ejus: & occursus ejus usque ad summum ejus: nec est qui se abscondat à calore ejus.* Si diligentiùs intueamur, totius hic majestas Trinitatis ostenditur. *A summo cælo*, Pater significatur: *Egressio ejus*, nativitas Filii, non temporalis, sed coæterna Patri, quæ est ante omne principium; quippe cùm ipsum Filium constet esse principium. *Occursus ejus*, secundum hominem dicitur: quia post assumptionem carnis, in utrâque naturâ Christus permanens, ad sedem paternæ majestatis occurrit. *Usque ad summum ejus*, iterum secundum Deitatem, quâ Patri Filius semper æqualis est.
Filius Dei semper Patri æqualis est.
Nam cùm venit à *summo*, in nullo minor fuit; cum rediit ad summum, Deus homo æqualis Patri in Deitatis substantia, sicut venerat, perseverat, cui nihil humana detraxit humilitas. Nam quod ait: *Nec est qui se abscondat à calore ejus*, Spiritum sanctum videtur significare,
Spiritus sanctus calor est à quo nullus potest abscondi.
quem post ascensionem discipulis misit. In Actibus enim Apostolorum legitur ignem apparuisse, qui supra unumquemque eorum insidens, Gentium variis linguis eos faciebat effari.
Actor. 2. 3.
Ipse ergo *calor* est, à quo nemo possit abscondi, qui Deitatis suæ potentiâ uniuscujusque corda cognoscit. Ita hoc uno versiculo, sanctæ Trinitatis ingentia Sacramenta declarantur. Et intuere quemadmodum licet de tribus personis dicatur, consubstantialem tamen servavit unitatem. Sic enim loquitur dicendo, *ejus*, tanquam de uno: quia sancta Trinitas unus est Deus; sicut legitur: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est.*
Deuter. 6. 4.

℣. 7. *Lex Domini irreprehensibilis, convertens animas.* Ventum est ad secundam narrationem: ubi per sex versus singulæ res diversâ laude definiuntur. Hæc septima est species definitionis,
Quæ sit septima species definitionis.
quam Græci κατὰ μεταφοράς, Latini per translationem dicunt, cùm rem aliquam sub brevi præconio, quæ sit, ostendimus. Nunc ad singu-

Lex per Moysen data & per Christum impleta.

la veniamus. *Lex* enim illa, quam per Moysen dedit, *irreprehensibilis est*, quia perfectâ veritate consistit, quæ per Dominum Salvatorem non reprehensa, sed potiùs probatur impleta; ait

Matth. 5. 17.

enim in Evangelio: *Non veni legem solvere, sed implere.* Et ne esset nobis rigoris ejus perniciosa desperatio, adjunxit: *Convertens animas.* Illius enim districtionis metus errantem corrigit, & ad Christi gratiam facit recurrere, cum spem in suis cœperint meritis non habere.

Tres personæ Trinitatis testimonia reddunt.

℣. 8. *Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.* Hic de Patre dicit: quoniam omnia *testimonia*, quæ dedit populo Israelitico *fidelia* utique fuerunt: quia plenissima veritate recognita sunt; & *Sapientiam parvulis præstiterunt*, non utique superbis, nec tumidâ se elatione jactantibus, sed *parvulis. Parvuli* autem sunt humiles & innocentes, sicut Apo-

1. Cor. 14. 20.

stolus monet: *Nolite pueri effici sensibus; sed malitiâ parvuli estote. Testimonium* quoque dat Fi-

1. Tim. 6. 13.

lius, sicut ad Timotheum ait Apostolus: *Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, & Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato.*

Rom. 8. 16.

Idem de Spiritu sancto dicit Apostolus: *Nam & ipse Spiritus testimonium perhibet spiritui nostro.* Vides in illa sancta Trinitate, quam nihil scriptura divina velit minus majusve sentiri; ut nec ipsa nomina patiatur esse divisa.

℣. 9. *Justitia Domini recta, lætificantes corda.* Revera *recta*: quia non aliter cognoscitur fecisse, quàm docuit: quia illorum justitia recta non est, quibus aliud est in ore, aliud in opere. *Lætificantes corda*, subaudi, justorum, qui de judicio Dei lætificantur: quia norunt se misericordiæ Domini præmia consecuturos; sicut dicit

2. Timot. 4. 8.

Apostolus: *De reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die justus judex.*

℣. 10. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Revera *lucidum*, quia sincerè purum & immaculatum, quale à Patre luminum prodire docet. Hoc *illuminat oculos*, non istos carnales, quos & pecora nobiscum possunt habere communes: sed illos utique interiores, qui divino munere spiritualiter clarificantur.

℣. 11. *Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi.* Videamus quid sibi velit ista defini-

Deum timere imperturbata constantia est.

tio. Deum timere non trepida confusio, sed imperturbata constantia est, cujus status nullâ temporali conversione mutatur, sed in idipsum sinceritate bonæ conscientiæ perseverat. Nam humana formido cum tempore commutatur; & non est sancta, quia non potest esse proficua; timor autem Dei nihil perturbationis habet. Nam licet rectè auctorem suum timeat, scit verè supplicantibus misericordem esse, qui judicat. In omni ergo sanctitate versatur, qui suum

Mixta cum pavore dilectio, timor est Domini.

judicem & timere cognoscitur & amare. Mixta enim cum pavore dilectio, timor est Domini, qui usu sæculari reverentia nuncupatur.

℣. 12. *Judicia Dei vera, justificata in semetipsa. Judicia Dei* dicit, ut arbitror, mandata, quæ in veteri & novo Testamento conscripta sunt:

Judicium in singulari, extremum significat.

quia revera ex judicio sunt prolata. Illud enim judicium singulari numero dicitur, ubi boni malique dividuntur. Nam quod sequitur: *Desiderabilia*, prohibet ad illud tempus futuræ ju-

Amos 5. 18.

dicationis aptari, quia legitur: *Væ illis qui concupiscunt diem Domini.* Hæc autem *judicia* utriusque Testamenti, quæ dicta sunt, veritate immutabili perseverant; & tantum in illis est bonum, ut cum à piis mentibus recipiuntur, veraces faciant & beatos. Hoc enim dant, quod habent: quia necesse est, ut justificatione plenum sit, quod justos facit. Peracta est propositæ laudis senariâ diversitate conclusio, prædicando legem Domini, testimonium Domini, judicia Dei; qui numerus in Arithmeticâ disciplinâ noscitur esse perfectus. Singulis enim versibus, quasi quibusdam calamis compactis, opera Domini laudis studio probantur esse cantata; ut doceret perfectionem atque convenientiam eorum, quæ sub tali calculo noscuntur esse prædicata. O ingentium rerum stupenda profunditas! Quis aut sufficienter distinguere, aut prædicare potuisset opera Domini, nisi de Spiritu sancto probarentur edici? Solus enim prævalet dignè de se dicere, qui etiam se potest nosse plenissimè.

℣. 13. *Desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum: & dulciora super mel & favum. Desiderabilia* sunt judicia Domini, sicut dictum est, mandata novi & veteris Testamenti; *Super aurum*, quod humana cupiditas affectat ardentissimè possidere, propter quod frequenter despicit etiam salutes animarum. Sed quia hoc tantæ rei parum est, addidit: *Lapidem pretiosum multum*, qui in parvissimo margarito plurimum valet, & exiguo metalli pondere, ingentem superat pecuniæ quantitatem. Sed quoniam inveniri poterant continentes, qui cupiditatem noxiam laudabili parcitate calcarent; addidit etiam sapores præcipuâ suavitate jucundos, *mel & favum.* Unde homo nullus excipitur, quamvis continens esse videatur: quia propter vetus Testamentum superat *mel*, propter novum vincit *favum*. Ista enim faucibus tantum sapiunt: illa mentibus absolutè dulcescunt. Quod schema Græcè dicitur Auxesis, Latinè Augmentum; paulatim enim ad superiora con- *Quid sit Auxesis.* crescit.

℣. 14. *Nam & servus tuus custodiet ea: in custodiendo illa retributio multa.* Cum dicit: *Servus tuus*, justum significat & devotum. *Custodiet ea*, dulcedine scilicet illâ pellectus: quia nequissimis mentibus judicia Domini semper amara sunt. Et inspice quod dictum est; *Custodiet ea*; ut non solum ad tempus earum suscipi videatur affectus, sed usque in ultimum vitæ spatium in tali devotione versetur. Post obedientiam præmia subsequuntur, idest, *retributio multa.* Tanta enim divinæ clementiæ dona sunt, quæ nequeunt comprehendi. Sic enim de his Apostolus dicit: *Quod nec oculus vidit, nec auris* *1. Cor. 2. 9.* *audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.* Meritò ergo dicta sunt *multa*, quia comprehendi non poterant universa.

℣. 15. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.* Ecce janua tertiæ narrationis aperitur, in quâ Propheta deprecatur, ut omnia ejus peccata mundentur; quatenus eloquia oris sui in conspectu Domini reddantur accepta. Sed cùm tribus modis humanis erroribus excedatur, cogitatione, dicto, & facto; immensum illud delictorum mare sub brevitate constrictum, duobus fontibus emanare restatur. *Occultum* est, quod originale dicitur, in quo

concipimur, nascimur, & secretâ voluntate peccamus, idest, cùm rem proximi concupiscimus; cùm nos de adversariis desideramus ulcisci; cùm cæteris præstantiores effici volumus; cùm cibos appetimus dulciores; & his similia, quæ ita pullulant atque surripiunt, ut ante effectum rei multis celata videantur. Quod si hæc alicui manifesta reddantur, monente Salomone: *Non eas post concupiscentias tuas.* Illud tamen debemus advertere, quoniam multa peccata sunt, quæ omnimodis ignoramus, quorum nec origines possumus, nec subreptiones agnoscere. Unde subaudiendum est: *Delicta* omnia *quis intelligit?* Nam cùm dicturus sit in quinquagesimo psalmo: *Delictum meum contra me est semper;* & alibi: *Delictum meum cognitum tibi feci*, quomodo non potest intelligi, quod peccans cogitur confiteri? Sed si adjeceris omnia, tunc hæc quæstio probatur exclusa.

Eccles. 18. 30. *Psal. 50. 5.* *Psal. 31. 5.*

℣. 16. *Et ab alienis parce servo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero: & emundabor à delicto maximo.* Positum est superiore versu, *Occultum*, quod originale dicimus: nunc dicendum est quid sit *alienum*. *Alienum* est, quod malis hominibus, sive diabolo suadente committitur, sed fit proprium, quia consensus plectibilis adhibetur. Ex illâ enim traduce mortalium massa corrupta, ab hoste spirituali sine divinâ gratiâ velociter subvertitur: quia in primo homine per inobedientiam vitiata monstratur. Nam quàm facile est antiquo insidiatori infectis vetita suadere, qui potuit liberos atque incorruptos suâ calliditate decipere? Quapropter ab originali peccato, unde usque ad sæculi finem vivens nullus excipitur, Propheta mundari se petit, quasi adhuc carnalibus vitiis non omnino purgatus. Sed cùm dicit: *Servo tuo*, jam se ostendit legi Dominicæ jure famulari. Dominantur autem errores, cùm in eis fallaci voluntate præsumitur; tunc verò imperium perdunt, quando ab ipsis homines per Dei gratiam subtrahuntur. Jure ergo Propheta immaculatum se confidit fieri: cùm eum jam contigerit ab eorum dominatione liberari. Maximum verò delictum est superbia, quâ & diabolus cecidit, & hominem * traxit. Quantum enim in malo magna sit, hinc datur intelligi, quæ ex angelo diabolum fecit, quæ homini mortem intulit, & concessâ beatitudine vacuavit. Omnium malorum mater, scelerum fons, vena nequitiæ; scriptum est enim: *Initium peccati omnis superbia*, quam tamen Dominus veniens suâ humilitate dejecit.

Nullus vivens à peccato originali excipitur.

Maximum delictum est superbia.

* MS. A. B. F. *stravit.*

Eccles. 10. 15.

℣. 17. *Et erunt ut complaceant eloquia oris mei: & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Domine adjutor meus, & redemptor meus.* Dicit quando *eloquia oris* ejus Domino placere prævaleant: videlicet, si à vitiis, quæ superiùs dixit, reddatur alienus; propter illud quod dicitur peccatori: *Quare tu enarras justitias meas.* Quæ est autem *meditatio cordis*, quæ potest ad Dominum pervenire? Spes, charitas, & fides, quæ utique digna sunt Deo. Illa enim merentur in conspectu ejus ascendere, quæ ipse cognoscitur approbare. *Adjutorem* verò suum dicit in bonis, *Redemptorem* à malis; ut nemo suis meritis applicet, quod cœlesti largitate susceperit.

Psal. 49. 16.

Conclusio Psalmi.

QUàm mirabili ordine totum psalmum gloriosissimus Propheta cantavit: laudavit Domini prædicatores: ipse quoque adventum sacratissimæ Incarnationis edocuit, magnalia ejus variâ definitionum qualitate commendans. Reversusque in memoriam fragilitatis suæ, à delictis petiit debere se mundari; ut tantorum Sacramentorum relator dignus existeret, qui docuit scripturas Domini à purissimâ conscientiâ debere narrari. Numerus quoque præsens, virtutem psalmi declarare sentitur. Nam sicut in Evangelio, decimo octavo anno curvata mulier, jubente Christo, à suâ infirmitate salvata est: ita se in hoc psalmo petiit peccatis propriis Propheta liberari: per hunc calculum significans tempus aptissimum, in quo & iste Domini salutifera beneficia mereretur.

Quid numerus 18ᵘˢ significet. *Lucæ 13. 11.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum nonum.

In finem psalmus David.

JAm quia tituli verba nota sunt, de textu psalmi aliquid disseramus: ut gratiùs possit accipi, quando breviter ejus intentio probatur agnosci. Futurorum igitur illuminatione Propheta completus, per optativum modum evenire prospera sanctæ deprecatur Ecclesiæ, quæ illi per adventum Domini certissimè noverat esse ventura; & nimia charitate completus, illi optat prospera, cujus se membrum esse noscebat. Talia siquidem desideria beati semper appetunt, ut bona sua ibi posita indicent, ubi benè meritorum vota congaudent.

Divisio Psalmi.

PRimo ingressu Propheta deprecatur sanctæ Ecclesiæ bona succedere; ut diversâ mundi tribulatione fatigata, Christum Dominum exaudita suscipiat. Secundo deprecatur, ut omne consilium ejus, rectamque fidem Dominus omnipotentiæ suæ pietate confirmet: promittens fidelem populum non magnificandum potestate mundanâ, sed divinâ potentiâ.

Expositio Psalmi.

℣. 1. EXaudiat te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Iacob. Per figuram Prolepsin, quæ Latinè dicitur Præoccupatio, Propheta studio magnæ charitatis accensus, optat Ecclesiæ Catholicæ provenire, quæ longo pòst tempore fieri posse cernebat. Audiri cognoscimur, quando omnimodis aliquid obtinemus. Dicendo verò: *In die tribulationis*, tempus gravissimæ afflictionis ostendit, quo magno desiderio Dominum deprecamur. Non enim extremis labiis, sed mundo corde tunc petimus, quæ nobis tribui postulamus. Perscrutandum est quoque, quare Patriarchæ *Iacob* nomen videtur annexum? Hic enim majori fratri subripiens, totius benedictionis gratiam conquisivit, ut & ipse illi cum reliquo populo subderetur. Quæ

Quid sit Prolepsis.

Subreptio benedictionis Jacob, fuit figura benedictionis populi Christiani.

similitudo benedictionis, Christiano populo congruenter aptatur, qui gentem subsequens Judæorum, eam devotæ mentis religione superavit, ut gratiæ munere primus donante Domino redderetur. Nam cùm dicit: *Protegat te nomen Dei Iacob*, hujusmodi similitudinem à Domino vult intelligi, & novo populo concedendam, quam ille in præfiguratione sanctus Patriarcha percepit.

℣. 2. *Mittat tibi auxilium de sancto, & de Sion tueatur te.* Optando ait *mittat*, ut ostendat à Patre Filium missum. Sed hoc verbum charitatis est, non subjectionis; sicut & ipse in Evangelio de Spiritu sancto dicit: *Expedit vobis, ut ego vadam: si enim ego non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.* *Sion* enim, sicut sæpè diximus, mons est, significans speculationem, quæ convenit Divinitati: quoniam illi omnia, non ut nobis ex eventu nota sunt, sed ex glorioso suæ dispositionis arcano.

Joan. 16. 7.

℣. 3. *Memor sit omnis sacrificii tui: & holocaustum tuum pingue fiat.* *Sacrificium* sanctæ Ecclesiæ, non hostia pecudum, sed iste ritus accipiendus est, qui nunc agitur corporis & sanguinis immolatione solemni, quem venturum prævidebat, non quem prætermittendum esse cognoverat. Sequitur: *Et holocaustum tuum pingue fiat.* Holocausti nomine in illâ prioris sacrificii similitudine perseverat. *Holocaustum* enim totum dicebatur incensum; quæ nunc referenda sunt ad communionis nostræ sanctissimam puritatem. * Holocaustum enim per se combustum & aridum est: sed pingue fit atque jucundum, quando à gratia Divinitatis * assumitur.

Sacrificium sanctæ Ecclesiæ, immolatio est solemnis corporis & sanguinis Christi.

Quid sit holocaustum.

* MSS. A B. F. *absumitur.*

℣. 4. *Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum: & omne consilium tuum confirmet.* Post diapsalma positum, venit ad ingressum secundum, adhuc optans Ecclesiæ bona, quam sciebat constanter in orthodoxâ religione mansuram. Dicit enim: *Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum*; idest, secundum intellectum, quem habes de Domino Salvatore; ut eum credas unum ex Trinitate passum carne, & pro mundi liberatione in crucis patibulo pependisse, ipsum resurrexisse, ipsum sedere ad dexteram Patris, ipsum ad judicandum esse venturum. Addidit quoque: *Et omne consilium tuum confirmet*; scilicet ut mundi istius illecebras, contemplatâ Domini promissione despicias, & pericula præsentis sæculi non pavescas, dum futuræ resurrectionis præmia læta semper expectas. Hoc est enim *consilium* sanctæ matris Ecclesiæ, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctũ, unum credere Deum, à quo creata sunt omnia, & disponuntur universa. Hæc benè confirmari Propheta deprecatur in populo fideli, per quæ novit eum ad æterna præmia esse venturum.

Quid credendum de Salvatore Domino.

℣. 5. *Lætabimur in salutari tuo: & in nomine Dei nostri magnificabimur. Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Cùm vir sanctissimus spiritualia bona optaret Ecclesiæ, ut se unum ex ejus corpore esse monstraret, suam quoque personam decenter admiscuit. Nam *in salutari* Ecclesiæ, quod est Dominus Christus, *lætaturum* se esse declaravit, & in ipsius nomine se *magnificandum* esse testatur: quia ex Christo Christiani fuerant nuncupandi. *Magnificari* est enim magnum fieri, quippe cùm ex vocabulo cœlestis Regis nomen est impositum servienti. Sequitur: *Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Fit iterum ad Ecclesiam grata conversio, ut ex tam frequenti voto probaretur nimiæ benevolentiæ magnitudo.

Christiani ex Christo sunt nuncupati.

℣. 6. *Nunc cognovi: quoniam salvum fecit Dominus Christum suum.* Hæc jam usque ad finem psalmi ex personâ loquitur suâ. Quæ figura dicitur Apostrophe, idest, Conversio, quoties ad diversas personas crebrò verba convertimus. Dicendo: *Nunc cognovi*, magnam virtutem prophetationis ostendit; ut in præsenti se diceret cognovisse, quod post multa sæcula potuit approbari. *Salvum fecit* Pater *Christum* Filium resurrectione gloriosâ, quando etiam ascendit in cœlos.

Quid sit Apostrophe.

℣. 7. *Exaudiet illum de cœlo sancto suo: in potentatibus salus dexteræ ejus.* *Exaudivit* Filium Pater ab Incarnatione suscepta, post resurrectionem videlicet, quando Spiritum sanctum de cœlo misit Apostolis, quem in terris mittendum esse promiserat. Et ut ipsum quoque in Deitate suâ omnipotentem esse monstraret; sequitur: *In potentatibus salus dexteræ ejus.* *Salus* igitur, quam ipse condidit, *potentatus* noster esse dignoscitur: quando illa *salus* nec morbis afficitur, nec doloribus sauciatur: sed potentes nos efficit, cùm in suâ perennitate custodit. Sensus ergo talis est: *Exaudiet* Filium Pater *de cœlo sancto suo*: quia in dextera ejus est salus, habens ex propriâ Deitate, quod petere videtur ex carne.

℣. 8. *Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.* Fidei suæ sinceritate confidens, quæ muneribus erat Domini contributa, Propheta lætatur, despiciens illos, qui pomposis curribus evecti, in temporali potius dignitate præsumunt. Duo enim apud antiquos erant genera triumphorum: unum majus in curribus, quod laureatum dicebatur: aliud minus in equis, quod ovatio nuncupabatur. Sed ista sæcularibus relinquens: *In nomine Domini se magnificatum* esse confirmat. Non enim currus aut equus magnificant, quamvis in hoc mundo extollere videantur honoribus: sed *nomen Domini*, quod ad præmia æterna perducit. Quæ figura Græcè dicitur Syncrisis, Latinè Comparatio: dum comparatione quadam justiorem causam nostram, quàm adversarii demonstramus.

Duo apud antiquos erant genera triumphorum.

Quid sit Syncrisis.

℣. 9. *Ipsi obligati sunt & ceciderunt: nos autem surreximus, & erecti sumus.* Potenter aperuit fructum præcedentium rerum. Nam humanis honoribus præsumentes, laqueati pravis desideriis suis in mortis foveam corruerunt. Et quia dicturus erat: *ceciderunt*, præmisit, *obligati*, quod necesse est illis contingere, qui se videntur nexuosis erroribus obligare. Resurgere enim duobus modis dicitur Christianus: quando à vitiorum morte in hoc mundo per gratiam liberatus, in divinis justificationibus perseverat, sicut sapientissimus Salomon dicit: *Septies cadit justus, & resurgit.* Dicitur & generalis illa resurrectio, in qua justi præmia æterna consequentur. Sed hic utramque convenire manifestum est; ubi ideo posuit, *erecti sumus*: quia in qualibet resurrectione, fideles ab humilitate consurgunt, & ad divina præmia sublevantur. Quod argumentum in Topicis dicitur à rebus ipsis: quando & adversarios corruisse dicimus, & nos erectos esse testamur.

Duobus modis Christianus dicitur resurgere.

Prov. 24. 16.

Quid sit argumentum à rebus ipsis.

℣. 10. *Domine salvum fac Regem: & exaudi*

nos in die, quâ invocaverimus te. Futurorum desiderio Propheta pellectus, illa petit iterum fieri, quæ noverat esse ventura. Dicitur Patri: *Salvum fac Regem*, idest, Christus Dominus resurgat à mortuis, ascendat in cœlos, interpellet pro nobis; ne diutius nostra vacillet oratio: sed ipso Advocato præsumamus orare, qui nos Patri docuit supplicare, ne nos mortis laqueus possit astringere. Denique hoc sequitur: *Exaudi nos in die, quâ invocaverimus te;* quod tunc humano generi provenit, quando resurrectionem Domini firmè credidit, & lætanter aspexit.

Conclusio Psalmi.

DOcuit nos Propheta sanctissimus, quali pietate debeamus Christo Domino servire: optat illi bona, quæ noverat esse ventura: quia benè credentium mos est illa orare, quæ desiderant emergere. Sic & in Dominica oratione præmonemur: *Adveniat regnum tuum;* quod etiamsi non oremus adveniet. Sed * devotus non vult desinere, quæ ventura credit optare. Quapropter affligamur in ejus passione: gaudeamus in ejus resurrectione. Sic enim ipsius possumus dici, si ejus dispensationibus mereamur aptari. Præsentis autem numeri Sacramenta, sub unâ summâ nequaquam potuimus invenire: sed fortè nobis poterunt divisa constare. Duodenarius itaque calculus ad Apostolos est videlicet applicandus. Septenarius verò significat hebdomadam, quæ ad primam illam pertinet sine dubitatione culturam. Hæc in unum sociata, utriusque legis Sacramenta concludunt. Sic & istius psalmi ad Patrem dicta precatio, novi & veteris Testamenti continet reverenda mysteria.

Matt. 6. 10.

* MS. G. & Ed. *devotum.*

Quod Sacramentum numerus 19. contineat.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigesimum.

In finem psalmus David.

IDeò titulus hic decimo nono psalmo par est: quoniam & iste quidem de Domino Salvatore, sed sub aliquâ diversitate dicturus est. Superior namque continet orationem Prophetæ, & confidentiam, quâ liberandus est à cladibus hujus sæculi populus Christianus. Nunc quidam panegyricus de Incarnatione ipsius dicitur; & postea Deitatis ejus facta narrantur; ut omnes intelligant eumdem esse Mariæ semper Virginis Filium, quod Patris Verbum. Duas enim naturas in Christo Domino salutariter credimus Deitatis, & humanitatis, quæ in unam personam per infinita sæcula incommutabiliter perseverant. Quod ideò frequenter repetendum est: quia vitaliter & auditur semper, & creditur.

Duæ naturæ in Christo & una personam esse creditur.

Divisio Psalmi.

IN primâ narratione psalmi hujus, verba Prophetæ sunt ad Deum Patrem de Incarnatione Dominicâ. Secundâ diversas virtutes ejus, gloriamque describit, declarans à parte quâ passus, ad quam summam rerum, apicemque ipso largiente pervenerit. Tertiâ idem Propheta convertitur ad Dominum Christum, ubi more desiderantium optat illa in judicio ejus fieri, quæ novit esse ventura.

Expositio Psalmi.

℣. 1. D*Omine in virtute tua lætabitur Rex: & super salutare tuum exultabit vehementer. Domine*, Propheta ad Patrem dicit: *In virtute tua*, idest, in omnipotentiâ majestatis tuæ, in quâ & Filius regnat; sicut ipse dicit: *Omnia Patris mea sunt, & omnia mea Patris sunt.* *Lætabitur Rex*, idest, gaudebit Jesus Christus: de quo in alio psalmo legitur: *Deus judicium tuum da Regi: & justitiam tuam filio Regis;* & in titulo passionis scriptum est: *Rex Judæorum.* Sequitur: *Et super salutare tuum exultabit vehementer;* idest, in eo quod per eum salvasti homines, Filius tuus qui Salvator est, *exultabit.* Addidit quoque, *vehementer;* ut quanta est copia in beneficio, tanta sit & gaudii magnitudo.

Joan. 17. 10

Psal. 71. 2.

Matt. 27. 37.

℣. 2. *Desiderium animæ ejus tribuisti ei: & voluntate labiorum ejus non fraudasti eum.* Enumerat Propheta Christo Domino secundum carnem, quàm ingentia, quàm gloriosa collata sint. *Desiderium ejus animæ fuit*, sicut in Evangelio dicit: *Desiderio desideravi manducare vobiscum hoc pascha.* Quod schema dicitur Tautologia, idest, ejusdem sermonis iteratio; sicut est, *Benedicens benedicam te: & multiplicãs multiplicabo semen tuum.* Sed ille solus est qui desiderio desideravit mori, quando se pro omnium salute offerebat occidi; ut pretiosus sanguis ejus mundum redimeret, ne diabolus eum adhuc iniquâ præsumptione vastaret. *Voluntas* verò *labiorum* ejus fuit, quando spiritibus imperabat immundis, languores diversos sermonis sui sanabat imperio, prædicationes quoque suas devotis mentibus inserebat. Constat enim in nullo *voluntatem ejus fuisse fraudatam:* quando omnia quæ fieri jussit, impleta sunt; sicut scriptum est: *Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in cælo & in terrâ.*

Luc. 22. 15.

Quid sit Tautologia.

Genes. 16. 10.

Christus solus mori desideravit.

Psal. 134. 6.

℣. 3. *Quoniam prævenisti eum in benedictione dulcedinis: posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.* Post diapsalmatis silentium, venit ad secundum modum: ubi Incarnationis ejus potentiam mirabili fulgore describit. Dicendo enim: *Quoniam prævenisti*, significat humanitatem anticipante divinitatis gratiâ semper ornari: quia nullus illi quicquam primus offert, quod bonum est, nisi hoc cœlesti munere concedatur. Erubescat Pelagianus hoc proprium hominis dicere, quod immaculata Verbi Incarnatio evidenter legitur accepisse. *Benedictio dulcedinis* fuit, quando dictum est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui. Posuisti*, metaphoricè dicitur, ab his qui post labores maximos præmio digno coronantur. Quod totum ad naturam pertinet humanitatis, quæ à Divinitate, quod non habebat, accepit. *In capite* verò idem dictum debemus advertere, quantum ad substantiam attinet corporalem. Cæterùm Deitas non habet membra, quæ ubique tota atque perfecta est. *Corona* enim non improbè circumeuntium discipulorum videtur significare conventum, quia ipsum docentem desiderantium Apostolorum circuitus ambiebat. Hæc erat corona capitis, hoc regale diadema, quod non ornaret impositum, sed de Christo Domino potiùs ornaretur. In hac enim coronâ & to-

Pelagianorum error.

Matth. 3. 17.

Corona Christi discipulorum conventum significat.

tius mundi circulum meritò poterimus advertere; in quo generalis significatur Ecclesia. Quod schema dicitur Characterismos, ideſt, Informatio, vel Descriptio, quæ sive rem absentem, sive præsentem personam spiritualibus oculis subministrat. Hoc & in laude, & in vituperatione fieri solet.

Quid sit Characterismos.

℣. 4. *Vitam petiit, & tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum sæculi. Vitam*, resurrectionem significat, quam ille petivit dicendo: *Pater clarifica Filium tuum. Longitudinem dierum in sæculum sæculi*, ideſt, indefectam perennitatem, quæ nullo fine concluditur. Sed memento, quòd & hæc & his similia ab illâ dicantur parte, quâ passus eſt.

Joan. 17. 1.

℣. 5. *Magna est gloria ejus in salutari tuo: gloriam & magnum decorem impones super eum.* In capite versus sententiam posuit, quam subter exponit. Sanctæ siquidem Incarnationi *magna eſt gloria in salutari*, ideſt, in Verbo Patris. Sed iſtam gloriam non poterat humanus sensus attingere, nisi eam in subsequentibus mirabili expositione declararet. Hoc schema dicitur Epexegesis, Latinè Explanatio. Nam *gloria & magnum decus*, tempus videtur significare judicii: ubi in Deitate suâ apparebit Altiſſimus, habens *gloriam* de judicio, *decorem* de majeſtate.

℣. 6. *Quoniam dabis eum in benedictione in sæculum sæculi: lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.* Gradatim descendit ad illam gloriam declarandam, quam Christus Dominus secundum carnem à Patre clarificatus accepit. Dicit *eum dandum esse in benedictione*, quæ nullo poſſit fine concludi. Verùm hæc verba piâ examinatione pensanda sunt, ut tantæ rei nobis elucere poſſit arcanum. Multis locis jam diximus suscipiendum esse pro parte membrorum, quod ipsi Domino Salvatori non poteſt convenire; sicut & Patres noſtri similia loca exposuisse declarantur. Quapropter *lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo*, suscipiendum eſt de unoquoque fidelium, de quibus & alter psalmus dictus eſt: *Et habitabunt recti cum vultu tuo. Lætificari* enim de vultu Domini, alterius cognoscitur esse personæ; quod de Christò intelligi Catholica non permittit Ecclesia, quæ sic unita Verbo cognoscitur, ut una sine dubio intelligatur esse persona.

Psal. 139. 14.

℣. 7. *Quoniam Rex speravit in Domino: & in misericordiâ Altiſſimi non commovebitur.* Dicit causam, quare tantum munus acceperit: quia *Rex* iſte qui in paſſione suâ tribus linguis legebatur ascriptus, secundum hominem *speravit in Domino*; ut agnoscamus, nisi suppliciter poſtulando, ad ejus non posse nos misericordiam pervenire. Sequitur etiam æternitatis hujus causa probabilis: quia nescit à Patris misericordiâ submoveri, qui sperare in ejus gloriâ perseverat, sicut Salomon dicit: *Quis speravit in Domino, & confusus eſt?* Et in alio psalmo dicit: *Protector eſt omnium sperantium in se.* Posito igitur in primo psalmo, Categorico syllogismo, & in septimo, Hypothetico, reſtat nunc, ut Enthymema demonſtrare debeamus. Enthymema, quod Latinè interpretatur mentis conceptio, syllogismus eſt conſtans ex unâ propositione & conclusione, quem Dialectici dicunt Rhetoricum syllogismum: quia eo frequenter utuntur oratores pro compendio suo. Iſte taliter explicatur: Omnis sperans in Domino, exultabit & lætabitur in misericordia ejus; ego igitur exultabo & lætabor in misericordia ejus. Iſta eſt tertia species syllogismorum, per quos Dialectici subtiliſſimis disputationibus, quæ probare nituntur, oſtendunt. Nec moveat quod in iſtis partibus non sunt eadem verba, quæ Dialectici ad inſtruendos rudes longo pòſt tempore formaverunt; in prædicationibus enim sacris argumentum quidem ipsum ponitur, sed sub libertate verborum. Modò reliqua videamus.

Eccles. 2. 11.

Psal. 17. 31.

Quid sit Enthymema.

℣. 8. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inveniat omnes, qui te oderunt.* Venit ad tertiam divisionem, in quâ optat Dominum Christum facere, quod eum noverat esse geſturum. Dicit enim: *Inveniatur manus tua*, ideſt, operatio tua reperiatur: afflictos convertas inimicos, qui à tuis regulis mundi delectatione diſſentiunt: de quibus ait Apoſtolus: *Quoniam si cùm adhuc inimici eſſemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multò magis reconciliati, salvi erimus.* Sed iſti tamdiu dicuntur inimici, donec diaboli suasionibus inducuntur; cæterùm quando ad Chriſtum Dominum redeunt, & servi & filii vocantur & amici. Sequitur, *Dextera tua inveniat omnes, qui te oderunt.* Hîc illud judicii tempus advertitur, quando dextera Patris, ideſt, Dominus Salvator judicaturus eſt mundum; & qui eum oderunt, pœnæ perpetuitate damnandi sunt.

Rom. 5. 10.

℣. 9. *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui. Clibanus* eſt coquendis panibus ænei vasculi deducta rotunditas, quæ sub urentibus flammis ardet intrinsecus. In quâ similitudine meritò peccatores ponuntur, qui in futuro judicio, & mœrore animi, & pœnali excruciatione torquendi sunt: quia contra regulas Domini obſtinatâ mente vixerunt. *Tempus* verò *vultus* Domini dies eſt judicii, quando Filius hominis videbitur ab omnibus: sed soli eum juſti etiam Divinitatis suæ contemplatione respicient. Memento autem quod superiùs in laude Domini Chriſti Characterismon schema posuerit, per quod honorem ejus & gloriam diversâ qualitate gratiarum descripsit. Nunc per eamdem figuram inimicos ipsius dicit variis suppliciis affligendos; ut quantùm ille mirabilis, tantùm iſti redderentur horribiles.

Quid sit Clibanus.

℣. 10. *Dominus in irâ suâ conturbabit eos, & devorabit eos ignis.* Ordo judicii pulcherrimâ narratione describitur. Illos enim peccatores, qui se pro actuum suorum malignitate discruciant, irâ Domini dicit esse turbandos, quando audient: *Ite in ignem æternum;* & iſtam sententiam consequentur, ut perpetuâ flammâ devorentur. Nam juſſionem Domini nulla mora subsequitur, sed mox ut discernit, impletum eſt. Iſte tamen ignis sic absumit, ut servet: sic servat, ut cruciet; dabiturque miseris vita mortalis, & pœna servatrix.

Matth. 25. 41.

Quæ sit natura ignis infernalis.

℣. 11. *Fructum eorum de terrâ perdes; & semen eorum à filiis hominum. Fructus eorum* fuerat in terrâ viventium, si Filio Dei credidiſſent: sed quia mandatis ejus contumaci spiritu reſtiterunt, meritò *fructum* illum beatitudinis *perdiderunt. Semen eorum*, ideſt, vota vel facta peccantium. Benè autem dicuntur semina, unde nascitur unicuique retributio digna geſtorum. *A filiis hominum* efficies alienos, ideſt, à sanctis,

Vota vel facta peccantium semina dicuntur.

quos in hereditatem æternam tuæ misericordiæ largitate missurus es.

℣. 12. *Quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt consilia quæ non potuerunt stabilire. Declinare* dicimus *mala* supra alios pendentia, in alio loco sine iniquitatis causâ residere: quod in passione Domini constat effectum. Nam cùm putarent Judæi imperium Romanorum sibi fore perniciosum, si Regem Salvatorem Dominum suscepissent: in ipsum visi sunt *mala declinare*, quæ sibi credebant Romanis ulciscentibus evenire. *Cogitaverunt* enim *consilium* dicendo: *Expedit unum pro omnibus mori.* *Quod non potuerunt stabilire*, idest, ad votum suum perducere. Nam nescientes vera dixerunt, oportuit unum pro omnibus mori. Verum quidem dictum, sed malo voto prolatum est; & ideò de tali facto subituri sunt pœnam, quia non habuerunt sinceram conscientiam. Quod schema dicitur Amphibologia, idest, Dictio ambigua, dubiam faciens pendere sententiam. *Consilium* est enim aliquid aut faciendi, aut non faciendi ratio deliberata.

Joan. 11. 50.

Quid sit Amphibologia. Quid sit Consilium.

℣. 13. *Quoniam pones eos deorsum: in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.* Positi sunt *deorsum* Judæi, quando vitio suo terrena sapientes, non meruerunt cœlestia contueri. Sed *vultus eorum*, idest, mala intentio ipsorum, ad *reliquias* Domini, hoc est, ad passionem aptata est; ut cùm illi se inferre crederent dispendium mortis, salus fieret absolutè generalis.

Quomodo Judæi positi sunt deorsum.

℣. 14. *Exaltare Domine in virtute tuâ: cantabimus & psallemus virtutes tuas. Exaltare* dicitur, idest, resurrectione magnificare. Tunc enim ab humilitate susceptâ exaltatus cognoscitur, quando in gloriâ suâ resurrexisse probatus est. *In virtute tuâ*, idest, in Deitate Verbi, per quam dixisti: *Potestatem habeo ponendi animam meam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. Cantare* verò est verba Domini ore proferre. *Psallere* autem, mandata divina bonis operationibus constanter implere. Hæc enim duo sunt, quæ à nobis omnimodis expetuntur; ut laudes Domini fideliter ore cantemus, & opere nostro ipsius mandata faciamus.

Joan. 10. 18. Quid sit Cantare. Quid sit Psallere.

Conclusio Psalmi.

OStensa nobis est imago cœlestis Regis mirabili descriptione veritatis; ut quem Judæi non meruerunt præsentem cognoscere, auditu auris mundus eum crederet advenisse. Meminerimus autem quod psalmus iste tertius est ex his, quos de duabus naturis evidentiùs locutos esse collegimus. Hanc tamen regulam noveris in omnibus custoditam; ut in eis psalmis, & duæ naturæ & una persona esse declaretur; quatenus salutari brevissimoque compendio, & illi destruantur qui duos filios esse mentiuntur, & illi qui unam naturam in Christo Domino callidâ perversitate confingunt. Dicite qui vos putatis sapientissimos viros, quid est illud quod ad Corinthios scribens ait Apostolus: *Tunc & ipse Filius subjectus erit ei, qui sibi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus?* Nam si ex Deitate & humanitate una natura facta esset, ut creditis, qualis, rogo, substantia in æternum Patri potest esse subjecta? Restat ut vos Arrianus error absorbeat. Necesse est enim confiteri vos, quia Verbum Patri potest esse subjectum; quamvis aliqui Patres Christi membris hoc aptandum esse putaverint. Quocirca parum tibi fortasse visum est, quod Eutychis errore tenebaris obnoxius, nisi te & Arriana calamitas juncto fasce deprimeret? Auctores suos errores singuli damnaverunt; de te autem quid faciant, quem duplex culpa condemnat? Mox ut ad conflictum veneris, statim Nestorianum vocas Orthodoxum. Habemus contra te judicia tua; hoc aliis pro crimine dicis, quod tu tibi persuasisse cognosceris. Extat hîc denarii numeri duplicata societas; ut sicut hæc parilitas unam summam designat, ita psalmus iste utriusque legis unum Dominum proclamet auctorem. Est enim in istis decadibus virtus eximia; & quoties se geminant, toties ingentium rerum Sacramenta declarant.

Duæ naturæ in Christo & una persona.

1. Cor. 15. 28.

Quid numerus 20. significet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigesimum primum.

In finem pro susceptione matutinâ psalmus David.

SIve *In finem*, sive *Psalmus*, sive *David* quid significet, frequenter expositum est. Restat ut *pro susceptione matutinâ*, quod adhuc novum esse cognoscitur, explanare debeamus. *Susceptio matutina* est tempus resurrectionis, sicut dicitur in Evangelio: *Una Sabbatorum valdè diluculo, venit Maria ad monumentum*, &c. *Susceptio* enim fuit, quando Dominus Christus mortale corpus veteris hominis conditione depositâ, in magnam gloriam clarificatus assumpsit: cui *omne genu flectitur cœlestium, terrestrium, & infernorum. Matutinum* autem dictum est, quasi manè primitivum, quod tempus innumeris locis ad resurrectionem Domini constat aptatum. Sed cùm in hoc psalmo multa de suâ passione conster esse locuturum: videamus, cur ejus titulus solam resurrectionem commemorare voluerit. Sæpe enim significatur per id quod sequitur, illud scilicet quod præcessit; ut cùm dicimus manè factum, intelligamus noctem quoque præcessisse; similiter cùm dicimus manumissum, intelligamus servum fuisse; & his similia. Quæ figura dicitur Synecdoche, cùm per id quod sequitur, possumus intelligere quod præcedit. Unde dubium non est commemorationem factam resurrectionis, indicare nihilominus & beatissimam passionem. Hinc autem quæ sit virtus & claritas psalmi, absolutè datur intelligi, quòd eum matutinæ lucis nomine prænotavit: quoniam passionem Domini Christi, quam narrat, saluti generis humani constat esse concessam.

Susceptio matutina est tempus resurrectionis. Joan. 20. 1.

Philip. 2. 10.

Matutinum dicitur quasi mane primitivum.

Quid sit Synecdoche.

Divisio Psalmi.

PEr totum quidem psalmum loquitur Dominus Christus: sed primo capite derelictum se clamat à Patre, ut dispensatam scilicet susceperit passionem: potentissimam humilitatem suam * hominis subjectione commendans. Secundo loco passionem sacram diversis comparationibus prophetavit: deprecans, ut à sævientibus inimicis suis, divinâ protectione liberetur. Tertio commonet Dominum laudare Chri-

* MS. G. & Ed. *hominum abjectione.*

stianos: quia in resurrectione suâ Catholicam respexit Ecclesiam; ut audito tanto miraculo in saluberrimâ fidei constantiâ permanerent: ne passione tantùm prophetatâ, imbecilla se hominum corda turbarent. Quem psalmum paulò sollicitiùs audiamus, est enim ingentium rerum admiratione plenissimus; ut quid in hac vitâ contemnendum, & quid in aliâ esset sperandum, capitis ipsius commonitionibus nosceremus. Nam cùm multi psalmorum breviter de Domini passione meminerint: nemo tamen eam tantâ proprietate descripsit, ut non tam prophetia quam historia esse videatur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. D*Eus Deus meus respice in me: quare me dereliquisti? longè à salute meâ verba delictorum meorum.* Dominus Christus omnia prævidens atque dispensans, cui futura cuncta præsentia sunt, quasi jam vicinâ passione permotus exclamat: *Deus Deus meus.* Hæc tamen verba accipienda sunt ab humanitatis ipsius naturâ. Naturam autem dico esse virtutem vigoremque substantiæ. Nam & repetitio ipsa affectum necessariæ orationis ostendit; ut illum geminato nomine charissimus Filius invocaret, quem sibi non mundanam salutem, sed claritatem æternæ majestatis noverat utique præstaturum. *Δέος* sermo Græcus est, qui Latinè interpretatur timor. Pro quâ re, ut arbitror, Majores nostri Deum à timore appellandum esse voluerunt: unde quidam ait gentilium Poëtarum: *Primus in orbe Deos fecit timor.* Nam cùm dicit: *Respice in me*, celerrimum sibi resurrectionis provenire deprecatur auxilium. Sequitur: *Quare me dereliquisti?* Istud *Quare*, nonnullam afferre cognoscitur quæstionem; ut ille sapientiæ Magister* consubstantialis & Enarrator Patris, ita sit vicinâ carnis suæ morte turbatus, ut quasi nescius interroget Patrem, quare ab eo fuerit derelictus? Sed hæc & his similia ad humanitatem respiciunt exprimendam. Cæterùm nec in ipsâ passione absens illi credenda est fuisse divinitas, cùm dicat Apostolus: *Si cognovissent nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Sed passus est impassibilis per passibilem, quam suscepit, humanitatem; & immortalis mortuus est, & qui nunquam moritur, resurrexit. De quo loco Pater Cyrillus ita pulchrè locutus est: Gratia verò Dei pro omnibus gustavit mortem, tradens ei proprium corpus, quamvis naturaliter ipse vita sit, & resurrectio mortuorum. Similiter & beatus Ambrosius: Idem patiebatur, & non patiebatur: moriebatur, & non moriebatur: sepeliebatur, & non sepeliebatur: resurrexit, & non resurrexit. Sic & hominem dicimus hodieque pati, mori, sepeliri, cùm tamen anima ejus nullo fine claudatur. Quapropter derelictum se sub interrogatione testatur: quia revera manibus impiorum tradi non poterat, nisi majestatis ejus potentia talia fieri permisisset; sicut in Evangelio dictum est: *Non haberes in me potestatem, nisi tibi data fuisset desuper.* Clamat etiam quæ patitur humana susceptio, blasphemas voces, & impias murmurationes abjiciens; dicit enim longè à se fieri verba quæ delicta parturiunt. Salus enim erat sanctæ animæ, si sermones delinquentium non haberet: sed virtute patientiæ lubens sustineret, quod divinâ dispensatione pateretur; sicut ipse in Evangelio dicit: *Pater si fieri potest, transeat à me calix iste;* & subjunxit: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Dicit etiam à membris suis, *Verba delictorum meorum.* Ille ergo qui peccatum non habuit, nostra delicta sua dicit esse peccata; sicut & in alio psalmo ipse dicturus est: *Deus tu scis insipientiam meam: & delicta mea à te non sunt abscondita.* Audiamus ergo vocem membrorum ex ore capitis, & intelligamus ex nostrâ personâ meritò fuisse locutum, qui se hostiam obtulit pro salute cunctorum: unde Apostolus dicit, *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit.* Nam & in ipsâ lege peccata appellabantur, quæ pro peccatis offerebantur.

Quid sit natura.

Deum à timore Majores nostri appellavêre.

** MS. G. Consubstantialis Patri.*

In passione Christi Divinitas non abfuit.

1. Cor. 2. 8.

Lib. 4. adv. Nestor. pag. 107.

Lib. de Incar. Dom. cap. 5.

Joan. 19. 11.

Matth. 26. 39

Psal. 68. 6.

2. Cor. 5. 21.

℣. 2. *Deus meus clamabo per diem, nec exaudies: & nocte, & non ad insipientiam mihi. Per diem clamabat* humanitas Verbi, quàm non circumdabant tenebræ peccatorum; nec tamen constat auditam, cui nulla præpedire videbatur offensio. Audiat hoc querulum genus humanum, quod petitiones suas desiderat sine dilatione compleri. Petit, sicut dictum est, humanitas Verbi, quæ merebatur audiri; quam tamen ideò non constat auditam, ut ejus sacro sanguine probrosa mundi crimina lavarentur. Hoc etiam & aliis docetur exemplis. Paulus petit, ut ab eo carnis stimulus tolleretur, nec tamen auditur à Domino. Diabolus precatur, ut Job sanctum virum sævissima calamitate percelleret, & constat ei mox fuisse concessum. Sed Apostolo votum suum implere negabatur ad gloriam: diabolo verò dabatur ad pœnam. Sic non audire frequenter expedit, quamvis nos desideria dilata contristent. Addidit quoque *clamasse se nocte*, idest, in tribulatione; cùm etiam peccatores soleant frequenter audiri. Subjunxit: *Et non ad insipientiam mihi*, subaudiendum, reputabis. Duo sunt enim genera petitionum: quando petimus honores, divitias, inimicorum vindictam, & cætera hujusmodi, insipienter petimus, quia mundana desideramus: quando autem postulamus, ut à periculis liberemur, ut nobis vita concedatur æterna, non stultè petimus, sed convenienter oramus. Petebat ergo Mediator Dei & hominum Christus non insipienter, sed prudenter; & tamen non constat eum auditum, quia mundi redemptio sic erat Domino dispensante ventura.

Clamavit ad Dominum humanitas Verbi, nec fuit audita & quare.

Paulus petit nec auditur. Diabolus autem exauditus est.

2. Cor. 12. 7. 8.

Job. 2. 5.

Quando insipienter, & sapienter petimus.

℣. 3. *Tu autem in sancto habitas, laus Israel.* Postquam se dixerat auditum non fuisse: ne quis putaret Deum Patrem proprium Filium non amare, quia eum dissimulavit audire, de quo ipse testatus est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui;* adjecit magnæ dilectionis indicium, dicendo: *Tu autem in sancto habitas, laus Israel. In sancto habitas,* Incarnationem suam declaravit; sicut & in alio loco dicit: *Custodi animam meam: quoniam sanctus sum. Laus Israel*, per modum definitivum dicitur quid sit Pater, idest, *laus Israel.* Deum quippe videntium ipse revera laus est, qui sanctis omnia gloriosa concedit. Et est tertia definitionis species, quæ Græcè *Ποιότης*, Latinè Qualitativa dicitur. Hæc dicendo quid, quale sit, hoc unde agitur, quid sit evidenter ostendit.

Matth. 3. 17.

Psal. 85. 2.

Quæ sit 3. species definitionis.

℣. 4. *In te speraverunt patres nostri: speraverunt & liberasti eos.* Ne duritiam quisquam putaret

Patris,

Quare Deus plurimos, non tamen Filium exaudierit.

Patris, sicut dictum est, quod se Filius non profitetur auditum, tanguntur ab ipso breviter illa quæ gesta sunt. Eripuit enim populum Israël de terrâ Ægypti: eruit tres pueros de camino: liberavit Danielem de lacu leonum; & alia seu quæ fiunt, seu quæ leguntur innumera. Sed cùm hæc tanta supplicantibus sive præstiterit, sive præstet: tamen *Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*; ut implerentur videlicet scripturæ, & salus mundi ipsius passione proveniret. *Patres* autem suos quod Christus Dominus dicit, ex illâ parte debet intelligi, quâ & fratres suos Apostolos vocavit; sicut in Evangelio post resurrectionem suam dixit: *Vade ad fratres meos, & dices ad eos: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum.*

Rom. 8. 32. — *Joan. 20. 17.*

℣. 5. *Ad te clamaverunt & salvi facti sunt: in te speraverunt & non sunt confusi.* Certissima est sententia quæ demonstrat effectum. Necesse est enim, ut ad utilitatem suam audiatur, qui clamat ad Dominum. Quanti enim Martyres ab infidelibus non credebantur audiri, dum eos corporalis pœna consumeret: sed illi potentiùs auditi sunt, qui coronam martyrii percipere meruerunt. Dominus ergo justos suos semper exaudit, sed quemadmodum illis expedire cognoscit. Nec vacat quòd *speraverunt* frequenter iteravit; figura est enim quæ Græcè dicitur Epembasis, Latinè Iteratio, quoties per singula commata ad decorem maximum verba geminantur. *Non sunt confusi*, quos utique venturos constat ad præmium. Non enim confunditur, qui bonum desiderium suum adipisci posse monstratur.

Semper ad utilitatem suam auditur, qui clamat ad Dominum. — *Quid sit Epembasis.*

℣. 6. *Ego autem sum vermis, & non homo: opprobrium hominum & abjectio plebis.* Hoc per figuram dicitur Tapinosin, quæ Latinè Humiliatio nuncupatur; quoties magnitudo mirabilis rebus humillimis comparatur; sicut Apostolus ait: *Infirma mundi hujus elegit, ut confundat fortia. Vermis*, nimiâ quidem videtur abjectione temnibilis, sed magni continet Sacramenta mysterii: nascitur absque concubitu, repit humilis, movetur sine sonitu. Quæ si consideres, non immeritò Dominum Christum vermem appellatum esse cognosces. *Vermis* ergo quia mortalis, quia de carne sine permixtione humani seminis natus est, quia viæ ipsius silentiosæ & humiles extiterunt. Comparat enim se Creator humillimis creaturis suis: ne quid æstimares abjectum, quod ipso noscitur auctore formatum; sicut scriptum est: *Fecit Deus omnia valde bona.* Sic & ipse David Doctorem secutus, minutissimo se pulici coæquavit. Ipsa enim virtus est religionis; ut quantò se plus unusquisque exemplo Creatoris humiliat, tantò amplius exaltetur ad gloriam. *Non homo*, idest, non peccator, quod in illo esse non potuit. *Homo* ergo dicitur, quantum pertinet ad humanam naturam. Idem *non homo* appellatur: quia quod est proprium hominis peccata non habuit. Nam & diabolus in Evangelio dictus est homo; ut est illud: *Inimicus homo superseminavit zizania.* Unde hoc nomen esse constat homonymum. *Opprobrium* autem *hominum* fuit, quando eum sputis innumeris compluebant, & alapis sacrilegis verberabant. *Abjectio plebis* fuit, quando Pontius Pilatus dedit turbis potestatem, quem vellent sibi dimitti: illi Barabbam eligentes, Christum Dominum potiùs abjecerunt.

Quid sit Tapinosis. — *1. Cor. 1. 27.* — *Cur Christus se vermem nominet.* — *Genes. 1. 31.* — *1. Reg. 26. 20.* — *Quare Christus non homo appellatur.* — *Diabolus homo dictus est.* — *Matth. 13. 25.* — *Matth. 27. 27.*

℣. 7. *Omnes qui videbant me aspernabantur me: locuti sunt labiis, & moverunt caput. Omnes*, de malis tantùm suscipiendum est; nam si misceas fideles, non potest stare sententia. Quæ figura Græcè dicitur Synecdoche, Latinè à toto pars. *Aspernabantur*, ergo Judæi Dominum Salvatorem, quando dicebant: *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere*, & cætera. Propriè autem posuit *labiis* eos *fuisse locutos*. Tales enim ore non corde fabulantur, quibus non provenit firma deliberatione sententia. Quid tamen isti *labiis loquebantur? Si Filius Dei est, descendat de cruce.* Istud enim animo discrepante videbantur tantùm labia personare. Nam ut per iracundiam, non per rationem probares dictum, adjecit: *Moverunt caput*, quod minantes faciunt, non judicantes.

Quid sit Synecdoche. — *Matth. 27. 42.* — *Ibidem. 40.*

℣. 8. *Speravit in Domino, eripiat eum: salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Hoc per figuram dictum est à Judæis, quæ Græcè dicitur Ironia, Latinè Irrisio, aliud quàm conatur ostendens. Verba siquidem ista specialiter Evangelii sunt; dicebant enim Judæi, quando pendebat in cruce: *Speravit in Domino, liberet nunc si vult eum.* O cœlestis integritas! Nonne videmur hîc potius Evangelium recensere, quam psalmum, quando tantâ veritate completa sunt, ut non futura, sed transacta esse videantur? Meritò, ne quid aut excusabile perfidis, aut fidelibus relinqueretur ambiguum.

Quid sit Ironia. — *Matth. 27. 43.*

℣. 9. *Quoniam tu es qui abstraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ. De ventre* utique Virginali, qui jam tunc ab originalis peccati vitio sequestratus, *Tanquam sponsus processit de thalamo*. Inde se dicit *abstractum*, unde humanitas tenebatur obnoxia. Sive illud accipiendum est, quoniam de utero Matris jure se à Domino dicebat *abstractum*; ut ostenderet nativitatem illam Dominicâ virtute perfectam: ne incredibilis videretur Virginis partus, dum esset Domini operatione completus. Et ut declararet perfectam humanitatem, quam assumere, atque monstrare dignatus est, ab initio vitæ suæ spem suam dicit in Domino posuisse. Verùm hîc quoque incomprehensibilis sanctitas, & singularis ostenditur magnitudo. Nam cui alii datum est Divinitatem agnoscere, quem adhuc poterant ubera materna lactare? Incipiens ergo ætas dicebat, ad quod aliorum vix poterat pervenire maturitas.

Psal. 18. 6. — *Cur Christus de utero matris se dicat abstractum.*

℣. 10. *In te jactatus sum ex utero: de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Ut homo ista locutus est. Nam cùm se dicit: *Jactatum* in Domino, ostendit ab humanâ iniquitate se fuisse discretum. Quod autem sequitur: *Ex utero matris*, ad errorem pertinet Synagogæ, unde eum perfidiâ Judæorum constat expulsum. Cæterùm sine Deo non fuit nec ipsa conceptio. Nam sicut homo in iniquitatibus concipitur: sic in ipsâ Incarnationis origine Domini Christi, divina substantia humanitati juncta, atque adunata declaratur; sicut & ab Angelo Mariæ semper Virgini prophetatum est: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: propterea quod nascetur ex te sanctum; vocabitur Filius Dei.*

In ipsa Incarnationis origine divinitas humanitati juncta est. — *Lucæ 1. 35.*

℣. 11. *Ne discesseris à me: quoniam tribulatio proxima est, & non est qui adjuvet.* Metu mortis

Matth. 26. 39. & ista prolata sunt: quia dicturus erat: *Pater si fieri potest, transeat à me calix iste. Tribulationem* verò dicit mortis cogitationem, quæ longè pòst sæculis imminebat. Quam ideò denuntiat *proximam*; ut assumptio veræ carnis tristitiam ostenderet passionis: sive quia illi vicinum est omne quod venturum est; sicut Propheta dicit:

Psal. 89. 4. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesternus qui præteriit.* Sive *tribulationem* dicit *proximam*, quia erat in suâ carne passurus. Nam quicumque damna facultatum, orbitates filiorum, amissiones bonorum, vel alia hujuscemodi sustinet, longinqua sibi mala cognoscitur sustinere: cùm verò in carne suâ quis patitur, tunc illi *proxima tribulatio* copulatur. Quod autem dicit: *Et non est qui adjuvet*, puritas petentis, & virtus Divinitatis ostenditur: quia si Deus non adjuvet, nullus est qui eripiat periclitantem. Consideremus ergo si debemus aliquando ab ipso dividi, qui nullius, nisi ipsius tantum possumus miseratione salvari.

Quando tribulatio longinqua, quando verò proxima.

℣. 12. *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.* Oratione decursâ, quam in passionibus suis semper præmittit, sicut eum fecisse tempore traditionis, Evangelistarum dicta testantur, ne se fidelium vota præcipitate forsitan inconsultè præsumerent, venit ad secundam partem, ubi per allegoricas comparationes crucifixionis suæ revelat arcanum. Et nota quia futura pro præteritis ponit, ut durissima corda Judæorum, quasi peractâ veritate convinceret. Quæ figura dicitur Prolepsis, Latinè Præoccupatio; quando refertur aliquid per tempus præteritum, quod adhuc creditur esse venturum. Totum factum est, ne periret incredulus: sed ipse sibi extitit reus, qui sequi toties contempsit admonitus. *Vituli multi*, populi sunt videlicet Judæorum, qui ignotato Dei jugo, inconsideratâ procacitate lasciviunt, simul petulantes & fatui, qui gressus suos nullâ moderatione distingunt, sed vagi ac penduli ad iniqua consilia quibusdam saltibus efferuntur. *Tauros pingues*, principes Judæorum designat, qui in vicem *tauri* malitiam superbiamque suam erectis cervicibus inflavêrūt, & innocentis sanguinem truculentis cornibus effuderunt. Aptè verò addidit *pingues*. Tunc enim ipsum animal nimis redditur inquietum, quando pinguedine multâ refertum est; & de mansueto ferox efficitur, cùm præsumptione luxuriantis corporis animatur. Quod si adhuc altiùs auctoritatis verba pensemus, *circumdederunt*, potest trahi ad eos qui illum cum gladiis & fustibus ambierunt: *obsederunt* autem, ad illos, qui sepulchrum ejus custodierunt; ne à discipulis occultè raperetur. Obsidio enim dicta est, quasi hostium insessio, idest, hostilis circumdatio.

Quid sit Prolepsis.

Vituli populi Judæorum vocantur.

Tauri, principes Judæorum designant.

Obsidio unde dicta.

℣. 13. *Aperuerunt in me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.* Metaphora introducta est à consuetudine ferarum; quæ avidè os aperiunt, quando aliquid deglutire contendunt. *In me* autem dixit contra me; cùm detestabili aduna-

Luc. 23. 21. tione dicebant: *Crucifige, crucifige. Os suum*, revera *suum*, quod non illis sapientia aperuit, sed cogitatio scelerata reseravit. Audiant utrumque Pelagiani, quando Judæi nequitiam locuti sunt, ipsi *os suum aperuerunt*. In bono autem le-

Psal. 50. 17. gitur: *Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.* Quòd autem dixit: *Sicut leo rapiens & rugiens: rapiens* pertinet ad insanissimam seditionem, quando eum raptum traxerunt ad tribunal præsidis audiendum: *rugiens* ad blasphemas voces, quibus clamaverunt: *Crucifige, crucifige.* Luc. 23. 21. Quod utrumque feris meritò comparatum est: quando insani populi consilium rationabile perdiderunt.

14. *Sicut aqua * effusa sunt, & dispersa sunt omnia ossa mea.* Comparatio ista non minimum continet Sacramentum. *Dispersa sunt omnia ossa* ejus, idest, firmi ac fideles Apostoli, quando dixit eis: *Ecce ego mitto vos, velut agnos in medio luporum:* tunc illi *sicut aqua effusi sunt.* *Aqua* enim quando funditur & rigat & abluit: sic illi orbem terrarum divino imbre satiantes, peccatorum sordibus abluerunt.

* Ed. effusus sum.

Matth. 10. 16.

℣. 15. *Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei. Cor* suum, voluntatem suam dicit, quæ in scripturis divinis clausa tegebatur: sed impletâ passione, omnis veritas de adventu ejus promissa, revelata est. Benè autem legis mysteria comparata sunt *ceræ*, quæ tunc splendorem reddit, quando in usum luminis calore liquefacta dissolvitur. *Ventrem* verò suum dicit Ecclesiam Catholicam: ubi recta verba prædicantium, veniente temporis plenitudine, pàtuerunt. Inde est & illud, quod velum templi in passione Domini constat scissum; revelata sunt enim tali facto illa quæ tegebantur occulta.

Legis mysteria ceræ comparata.

Quare velum templi in passione scissum.

℣. 16. *Exaruit velut testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis: & in pulverem mortis deduxerunt me. Virtutem* Christi *testæ* non putemus incongruè comparatam: quia sicut illa fornace durescit, & fortior redditur igne decocta: sic passione Domini *virtus* ejus solidata est, quæ priùs quasi lutea videbatur incredulis. *Lingua* verò sua significat prædicatores Apostolos, qui *adhæserunt faucibus* Christi, dum ejus mandata custodierunt. Ille enim in faucibus Dominicis manet, qui divino adjutorio ipsius prædicationem custodit. Sed quomodo se dicit *In pulverem deductum*, cujus caro non pertulit corruptionem? Sed hoc ad votum intelligendum est immanium Judæorum, qui se putabant Christo mortem dedisse communem, in quâ crederetur usque in pulverem fuisse perductus: sive magis à membris suis, idest, ab Ecclesiâ dicat se usque ad pulverem fuisse perductum; dum sors ista humanæ conditioni videbatur esse communis.

Virtus Christi testæ comparata.

Quomodo Christus dicatur in pulverem deductus.

℣. 17. *Quoniam circumdederunt me canes multi: consilium malignantium obsedit me.* Hic mirabili proprietate passionis suæ Sacramenta describit. *Canum* igitur natura talis est, ut ignotis hominibus nullatenus acquiescant, sed importunis atque assiduis latratibus arceant, quos notitia domesticæ conversationis ignorat. His ergo Judæi justissimè comparantur, qui novam doctrinam Domini minimè recipientes, contra eum ferocissimis vocibus oblatrabant. Doctrina verò nova est, sicut Evangelista dicit: *Mandatum novum de vobis, ut vos invicem diligatis;* quod etiam Isaias Propheta testatur dicens: *Vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia.* Patenter autem describitur actus ille Judaicus; fuit enim *consilium malignantium*, quando cogitabant Dominum Jesum dolo tenere, mortique tradere.

Judæi canibus comparantur.

Joan. 13. 34.

Isai. 45. 19.

Malignantium quippe dicit, maligna cogitantium. Et meritò se fatetur *obsessum*: quia in ipso erat civitas Jerusalem, quam hostes fidei Christianæ in eodem *obsidere videbantur.*

Cur Christus crucis mortem potius elegerit.

℣. 18. *Foderunt manus meas, & pedes meos.* Sed antequam ad Passionis ipsius veniamus exordium, perscrutandum est, cur talem sibi elegerit mortem qui dixit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam?* Primùm, quod crucis ipsa positio talis est, ut pars ejus superior cælos petat, inferior terras non deserat, fixa inferiorum ima contingat; & velut quibusdam brachiis extensis, latitudo ejus totius partes appetat mundi: jacens verò quatuor cardines orbis designat. Sic in parvo posita, cuncta videtur esse complexa. De cruce Domini dico, quæ de pœnali malo peccatorum, facta est beata redemptio: postea tribuens salutis bonum, quæ pridem dabat interitum: patibulum salutare, mors indicans vitam, humilitas divinam proclamans summitatem; ut Christum in cælo, Christum in terrâ, Christum per cunctum orbem, Christum quoque ad inferna per figuram crucis esse cognoscas. Quod si aut ferro truncatus, aut ignibus fuisset absumptus, aut lapidibus oppressus, aut fluctibus demersus, aut aliâ qualibet morte præventus, quo signo, rogo, diabolus pelleretur? Quo vexillo frons Christianorum tuta mansisset? Quâ figurâ corporis & animæ firmaretur infirmitas? Nulla mors tantæ Majestati meliùs convenire potuit, nisi quæ nobis perfectæ salutis indicia dereliquit. Provisum est etiam ad credulitatem nostram, ut altiùs configeretur, videretur à multis, crederetur à plurimis. Et ne Deum quispiam dubitaret, in cujus Passione tot & tanta miracula convenissent, *Per universum mundum tenebræ factæ sunt, terra tremuit, petræ scissæ sunt*; ut orbis passum evidenter suum testaretur Auctorem. Sic istam crucifixionem totum mirabile habere decuit, quæ templum pii Redemptoris excepit. Quapropter meritò à Christo electa est crux, in quâ & singulariter occumberet, & communi sorte moreretur.

Joan. 10. 18.

Matth. 27. 45.

Et quamvis Passionis Dominicæ ad litteram simplex hìc videatur esse narratio: tamen aliquid nobis & spiritualiter sentiendum actus iste significat. *Manus* Christi Judæi violaverunt, quando ejus miraculis nullatenus credere maluerunt. *Manus* enim significant operationes, quas in diversorum languoribus Medicus cælestis exercuit; ut eorum obstinata duritia signorum virtutibus molliretur. *Pedes* quoque *foderunt*, dum ejus Apostolos, per quos fides Christiana in Gentibus ambulavit, lacerandos esse putaverunt. Sic futuræ causæ in ista Domini crucifixione prædictæ sunt. *Foderunt* autem, non transitoriè debemus accipere: quia terra tunc varios fœtus germinat, quando hominum studio cognoscitur exarata. Quod contigit in corpore Domini Salvatoris; illud enim clavis affixum, lanceâ perforatum, fructum nobis intulit sine fine mansurum. Quapropter jam non pertimescimus dicere Deum carne passum, Deum mortuum pro salute cunctorum. Unde Pater Augustinus mirabiliter & solito more declaravit, dicens: Res vetusta erat, ut homo moreretur; quod ne semper valeret in homine, res nova facta est, ut Deus moreretur; sicut &

Pedes Christi, Apostoli vocantur.

Corpus Domini terræ exaratæ comparatur.

Serm. 39. de temp.

Apostolus ait: *Nos autem prædicamus Christum, & hunc crucifixum.* Et ne filium Virginis (ut quidam dementium putant) alium fortasse sentires, adjecit: *Christum utique Dei virtutem, & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Quid enim tam stultum, tam infirmum videtur incredulis, quàm cùm audiunt Deum, Dei Filium crucifixum pariter & sepultum? *Sed placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.* Incarnatio siquidem Domini, misericordiæ ipsius est mirabilis altitudo, inæstimabile donum, incomprehensibile mysterium: unde aut rectis mentibus provenit salus, aut perversis sensibus generatur interitus.

1. Cor. 1. 23.

Ibidem. 21.

Incarnationis excellentia.

℣. 19. *Dinumeraverunt omnia ossa mea: ipsi verò consideraverunt, & conspexerunt me.* Forma crucis mirâ proprietate depicta est; ut omne corpus in ea sic dicatur extensum, quatenus ejus ossa humanis oculis numerabilia viderentur; ut quod caro superducta celaverat, nimiâ tensione corporis appareret. Sed videamus utrum pœna dicenda sit, an tribunal: damnatio, an disceptatio: ubi quasi in regali solio constitutus, increpantem reliquit reum, confitentem reddidit protinus absolutum. Quo facto ille humani generis Miserator eximius, quid sanctis suis præstaturus esset, in Latronis subitâ confessione monstravit. *Dinumerata sunt* etiam *ossa* ejus, id est, Apostoli, sive reliqui Christiani, quando persecutione factâ truculentium Judæorum, ne in majorem numerum convalescerent, quærebantur extingui. Sequitur etiam incredulitatis eorum detestabilis obstinatio; ut non aliquid transitoriè, aut casualiter fecisse videantur: sed dicit eos *considerasse, & conspexisse*; & cor eorum lapideum tot miraculis non fuisse mollitum. Petræ scissæ sunt, terra tremuit, Sol amictu se tenebroso, ne tantum scelus videret, abscondit; & (proh dolor) iniquitas in ipsorum oculis defixa, in sacrilegio suo mansit immobilis.

Christus quasi in solio confitentem latronem absolvit.

Cor Judæorum lapideum.

℣. 20. *Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Quamvis tota Passio Domini magna Sacramenta contineat: tamen hìc nescio quod majus parturitur arcanum, quod alia *vestimenta* sua dicit esse dividenda, aliam *vestem* ad sortem nihilominus perducendam. *Vestimenta* illa, quæ *divisa sunt*, scripturas significant Prophetarum, vel reliquarum cælestium lectionum, quas hæretici pravâ interpretatione dividentes, Pilati militibus sceleratâ se divisione conjungunt. Tunica verò illa, quæ venit ad sortem, quæ ejus sanctitatem corporis ambiebat, quam dicit Evangelista desuper fuisse contextam per totum, Catholica probatur Ecclesia, quæ nullatenus humano discerpenda datur arbitrio: sed integra atque inviolabilis, quasi ex sorte unicuique divinâ semper largitate præstatur. Ipsa est contexta desuper, quam nemo dividit, nemo disrumpit: sed perpetuâ stabilitate firmissima, in unitatis suæ robore perseverat; de qua ipsa veritas dicit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversùs eam.* Quod factum & Evangelista testatur, dicens: *Postquàm crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes.* Verùm ista

Vestimenta Christi sunt scripturæ sanctæ.

Tunica Christi Ecclesiam Catholicam significat.

Joan. 19. 23.

Matth. 16. 18

Matth. 27. 35.

Quando sors ponitur in scripturis, divinum aliquod judicium importat.

Sors in scripturis divinis tam sæpius commemoratur; ut magnum nescio quid divini judicii gestare videatur arcanum. Scriptum est enim in Levitico unam sortem Domino dari, & unam apopompæo, id est, transmissori. Item Moyses quibusdam Tribubus trans Jordanem, terram sorte divisit. Jesus quoque filius Nave terram repromissionis filiis Israël sorte missa distribuit. Sors quoque Jonam prodidit latentem. Et in Salomone legitur: *Contradictiones cohibet sors, & inter potentes definit.* In novo quoque Testamento, id est, in Actibus Apostolorum, sors Matthiam designavit Apostolum. Paulus etiam ipse Apostolus scribens ad Ephesios, *Sorte se dicit vocatum secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ;* necnon ad Colossenses scribens dicit: *Gratias*, inquit, *agentes Deo Patri, qui idoneos nos fecit in parte sortis sanctorum in lumine.* Sed cùm multa legantur tàm in veteri, quàm in novo Testamento sortibus fuisse divisa, nemo ausus est negare per eam divinitùs esse monstratum, quod mens devota petitione supplici postulavit.

Levitic. 16. 8. Josue 18. 10. Jonæ 1. 7. Prov. 18. 18. Actor. 1. 26. Ephes. 1. 11. Coloss. 1. 12.

℣. 21. *Tu autem Domine ne longè facias auxilium tuum à me: ad defensionem meam aspice.* Hîc jam Resurrectionem celerrimam deprecatur; ut perfidorum mala credulitas supervenienti tali gloriâ destruatur. *Auxilium* enim ipsam significat Resurrectionem, quæ utique longè facta non est, quando triduana provenit. Sequitur, *Ad defensionem meam aspice.* Sed, quæ sit ista defensio, consequenter exponit.

℣. 22. *Eripe à framea Deus animam meam: & de manu canis unicam meam.* Liberari se postulavit à morte quam subiturus erat, collato scilicet Resurrectionis auxilio. *Framea* enim synonymum est nomen, significans sive hastam, sive gladium, sive qualibet arma, per quæ voluit futurum crucis exitium competenter adverti: quia per ipsam mors plerumque succedit. Sed primò dixit: *Eripe animam meam:* modò petit liberari Ecclesiam, quæ est illi *unica*, id est, Catholica; ut intelligatur doctrinas novas, & conciliabula perditorum unitatis vocabulo respuisse: hæreticos hîc *canibus* comparans, qui domesticâ quadam feritate atrociter mansueti, cùm de penetralibus nostris exeunt, Ecclesiam Dei mordere ac lacerare festinant. Et ut scias *canes* talibus hominibus aptissimè comparatos: *De manu canis* dixit, quod utique homo, non canis habet. Sive, ut quidam volunt, *manus canis* significat potestatem mundi istius, quæ Ecclesiam Dei lacerare mordaci ac subdolâ semper iniquitate festinat. *Canes* autem non in malo tantùm, sed etiam in bono poni frequentia exempla testantur.

Ecclesia est unica, id est, Catholica.

Hæretici canibus comparati.

℣. 23. *Libera me de ore leonis: & à cornibus unicornuorum humilitatem meam. De ore leonis*, de potestate diaboli dicit, qui benè comparatur feris: quoniam humanis semper delectatur exitiis. Sed ne fortè aliquibus scrupulus inde nascatur, quare frequenter una res & optimis personis aptatur & pessimis? dicendum est quod ad similes partes debeat applicari. Unamquamque rem diversas certum est habere qualitates, ut leo, de quo nunc sermo est, habet fortitudinem, propter quam belluarum rex appellatur: habet & truculentam sævitiam, propter quod ferox dicitur. Quapropter fortitudo ejus & potestas Christo meritò comparatur, ut est illud: *Vicit leo de tribu Juda.* Ferocia verò ipsius diabolo competenter adjungitur, sicut Petrus Apostolus dicit: *Sobrii estote & vigilate, quia adversarius vester diabolus sicut leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* Ita fit, ut unum animal, consideratis ejus qualitatibus, rebus à se discrepantibus rationabiliter comparetur. Quod genus locutionis scripturæ divinæ forsitan proprium non immeritò dixerimus. Sic & reliquas comparationes hujusmodi præsentis expositionis ratio comprehendit. *A cornibus*, id est, à superbis, de summitatum suarum potestate ferientibus. Sed inspice quod addidit: *Unicornuorum*, id est, se singulariter erigentium, qui nimiâ elatione surgentes, consortes ferre non possunt, dum soli faciendum putant quodcumque libuerit. Talia enim animalia, quæ uno cornu armantur, multò fortiora sunt ab his, quibus duplicia tribuuntur, quæ Greci μονόκερως appellant. Ab illâ enim *unicornuorum* superbiâ non ferendâ humilitatem suam, quæ destituta opprimi facilè posset, eripi postulavit.

Diabolus feris comparatur.

Christus & diabolus leoni sub diverso respectu comparantur.

Apocal. 5. 5. 1. Petri. 5. 8.

Per cornua intelliguntur superbi.

℣. 24. *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te.* Post sacram Passionem dicit gloriam Divinitatis toto orbe vulgandam. *Narrabo* enim dicit, id est, narrare faciam. *Fratres* autem dicuntur, qui diligunt & diliguntur. Nam qui pati venerat pro salute cunctorum, quem eorum non diceret fratrem? De quo loco patenter ait Apostolus: *Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per Passionem consummari. Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur, ab uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis:* Sic ait & in Evangelio post Resurrectionem: *Dicite fratribus meis;* & alibi. *Qui fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, hic meus pater, & mater, & frater est. In medio* verò *Ecclesiæ laudat Dominum*, qui se piâ conversatione tractaverit. Ipsius enim præconium est morum sanctitas custodita, quando nihil valet aliquid boni caro facere, nisi cui divina misericordia probitatem noscitur præstitisse. *In medio* autem dicit, palàm & in conversatione multorum, ubi rectæ mentis operatio reliquis fidelibus præstat exemplum.

Hebr. 2. 10. 11. Matth. 28. 10. Matth. 12. 50.

Præconium Domini est morum sanctitas custodita.

℣. 25. *Qui timetis Dominum, laudate eum: universum semen Jacob magnificate eum.* Paulò latius Domini Passione narratâ, ne corda fidelium longâ tristitiâ turbarentur, venit ad tertiam partem, ubi devotos alloquitur, ut Domini dispensatione recognitâ laudent eum, & præconia ipsius generali exultatione concelebrent: quoniam per ejus Passionem provenit salus fidelium, & vita justorum. Nunc intendamus, quàm suavis in timore Domini declaretur affectus. Timor enim humanus non laudem parturit, sed vituperationem: Dei autem timor, quia justus & rectus est, laudem generat, amorem tribuit, ardorem charitatis inflammat. *Laudate* ergo dicit, *qui timetis Deum*, id est, qui reverentiam habetis nominis ejus: quia eum non meretur prædicare, nisi qui cognoscitur & timere. *Universum*, in partem bonorum accipe: quia illos tantùm mavult intelligi, qui

Quæ sit differentia inter timorem humanum & divinum.

fidei Iacob, devotionique consentiunt, superantes per religionis affectum veteris hominis primam nativitatem.

℣. 26. *Timeat eum omne semen Israël. Semen Israël* non unius nationis populus significatur, sed cunctarum Gentium cognoscitur plenitudo, unde constat Ecclesiam colligendam. Et quia superiùs dixerat : *Laudate qui timetis Dominum:* nunc ad quos timor pertinere possit, edicitur; ad Israëlitas utique, id est, videntes Dominum: quia nesciunt timere Deum, qui hereticâ pravitate cæcati sunt, vel idolis sceleratâ mente deserviunt.

℣. 27. *Quoniam non sprevit, neque despexit precem pauperum.* Quod solent facere mundi istius honore gloriantes, spernere pauperes, despicere supplicantes, causamque de habitus qualitate metiri; ut si sit vestibus nitidus, verax putetur: si amictu sordidus, mendacissimus habeatur. Sed apud Deum longè diversum est, qui de veste non judicat, qui opulentiam non honorat: sed ille preces fidelium pauperum exaudit, & adjuvat. Egenus illi pretiosus est, qui tamen fuerit sanctitate ditissimus.

Homines de vestibus alios judicant, Deus vero minimè.

Quis egenus pretiosus Deo.

℣. 28. *Neque avertit faciem suam à me: & cùm clamarem ad eum exaudivit me.* Intelligamus hunc versum, & Deo gratias, in quantum possumus, devotâ mentè referamus. Nam cùm diceret generaliter agendas esse gratias, quia pauperes Divinitas exaudire dignatur, se intulit Dominus Christus dicendo: *Neque avertit faciem à me.* Sic ergo causam omnium suam fecit: sic peccata mundi corporis sui sanctitate delevit; ut dum ad se infirmitatem humanam traxit, diabolus amitteret quod tenebat. Quid autem clamavit, quid se dicit auditum? Utique, ut mors nostra ejus exitio finiretur: ut peccatum veteris hominis redimeretur pretio sanctissimæ Passionis.

Christus causam omnium suam fecit.

℣. 29. *Apud te laus mea in Ecclesiâ magnâ: vota mea Domino reddam coram timentibus eum. Apud te*, significat de te. *In Ecclesiâ magnâ*, Catholica scilicet, quæ universo terrarum orbe diffusa est. *Magna* enim & amplitudine rectè dicitur, & honore. *Vota* verò mavult intelligi Sacramenta corporis & sanguinis sui, quæ illis præsentibus redduntur, qui ei sancto timore subjecti sunt. Denique vide quid sequitur.

℣. 30. *Edent pauperes, & saturabuntur.* Hæc sunt vota quæ superiùs dixit. Et considera, quia *pauperes* tantùm posuit, qui mundi istius illecebras contemptu ditissimo respuerunt; non divites qui sæculi hujus felicitate referti sunt: sed *pauperes*, id est, regnum Dei esurientes. Ideò enim addidit: *Et saturabuntur; saturari* enim non poterant, nisi quos talis possidebat esuries.

Qui pauperes saturandi sunt.

℣. 31. *Et laudabunt Dominum qui requirunt eum: * vivit cor eorum in sæculum sæculi.* Permansit in superioribus dictis. Nam cùm saturati pauperes fuerint, *laudabunt Dominum*. Pauperes Dominum laudant, divites semetipsos exaltant: isti thesauraria terrena congerunt, illi cælesti ubertate ditescunt: facultas dispar, sed conscientia longè dissimilis: isti denique locupletes sunt de mundo, illi de Deo. O quàm longè dissimilia vota sortiti sunt! Pauperes possident quod nunquam perdent: divites tenent, quod non solum mortui, sed etiam vivi frequenter amittunt. Sequitur: *Vivit cor eorum in sæculum sæculi. Vivit cor*, id est, spes eorum immobilis vegetatur. Illud enim veraciter *vivere* dicimus, quod in Divinitatis gratiâ perseverat.

* MSS. A. B. F. *vivent corda.*

Actiones pauperum & divitum conferuntur.

Quid veraciter vivere dicatur.

℣. 32. *Reminiscentur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ. Reminisci* propriè illos dicimus, quos post oblivionis injuriam ad memoriæ constat rediisse medicinam. Sed hoc de Paganis quomodo possit intelligi, qui nulla Sacramenta fidei ante conversionem suam ullatenùs susceperunt? Sed & eos benè dicimus *reminisci:* quia omnis homo Deum sibi confiteur Auctorem. Sed quando Deus omnipotens esse fideliter agnoscitur, rectè ab eis dicitur reminisci; ut ad illum veraciter redeant, quem priùs perversâ voluntate neglexerant. Sequitur: *Convertentur ad Dominum universi fines terræ.* Prophetia est universalis Ecclesiæ, quam nunc constat toto orbe diffusam.

℣. 33. *Et adorabunt in conspectu ejus omnes patriæ Gentium.* Ne quis putaret dubium, quomodo esset ab universis Gentibus adorandus, interposuit, in *conspectu ejus*, ubi nullus adorat, nisi qui de sincerâ fide præsumpserit. *Conspectus* enim illius non est, nisi supra fidelissimos & beatos. Dicendo: *Omnes patriæ Gentium*, nihil excepit qui cuncta conclusit; ut per indigenas suos & ipsæ quoque *patriæ* credantur esse devotæ.

℣. 34. *Quoniam Domini est regnum: & ipse dominabitur Gentium.* Intendamus quid iste versus præposteratus compellat intelligi: Deus *dominabitur Gentium; quoniam Domini est regnum:* quia non sunt Gentium regna, sed Domini, qui potestate suâ & mutat Reges & continet. Et necesse est ipsum debere ubique coli, quem rerum Dominum constat intelligi. De quo loco Pater Augustinus in libro ad Honoratum Presbyterum more suo mirabiliter dixit: Ille irrisus, ille crucifixus, ille derelictus hoc regnum acquirit, & tradet in fine Deo & Patri, non ut ipse amittat: sed quod in fide seminavit cùm venit minor Patre, hoc perducat in speciem in quâ æqualis non recessit à Patre. Probata est his dictis universalis Ecclesia. Desinant homines Donatistarum vanitate confundi. Non potest prævalere plus fraus diabolica, quàm religio Christiana. Necessarium est enim invento loco hæreticorum confutare nequitias: quoniam dum illos, Domino præstante, destruimus, Catholicæ fidei sensa firmamus.

Epist. 120. cap. 27.

Cassiodorus ubi datur occasio, hæreticos confutat.

℣. 35. *Manducaverunt, & adoraverunt omnes divites terræ.* Quid est hoc quod superiùs de corpore Domini pauperes dicit esse saturatos: hîc autem *divites terræ* tantùm *manducasse, & adorasse* confirmat? Scilicet, ut intelligas non humiles, sed superbos, qui non habent in mansuetudine spem prædicationum, sed in divitiis præsumptionem. Nam licet eadem prædicationum Sacramenta susceperint: tamen par non est in utrisque devotio. Illi enim usque ad saturitatem comedunt, id est, usque ad perfectionem: isti sic manducant, ut non magnis desideriis expleantur. Aliud est enim mediocriter aliquid velle percipere, & aliud toto mentis ardore perquirere; & ideò hi non dicuntur pauperes Christi, sed *divites terræ*.

℣. 36. *In conspectu ejus procident universi qui descendunt in terram. & anima mea ipsi vivet.* Quia superiùs dixerat, *divites terræ* esse tepidos Chri-

stianos: nunc dicit qui ante Deum *procidant*, id est, cadant, qui in terrenas concupiscentias carnis fragilitate descendunt, & hominibus apparere non possunt. Benè autem dictum est, *descendunt*: quia omne peccatum pars probatur inferior. Nam dum conventus Ecclesiæ omnes indiscretè suscipiat, ipsius conspectui noti sunt, qui se meritorum qualitate discernunt. *Animam* verò suam dicit Deo *vivere*: quoniam hunc mundum immaculatâ conversatione transivit.

℣. 37. *Et semen meum serviet illi: annuntiabitur Domino generatio ventura. Semen* opera dicit, quæ tempore Incarnationis suæ manifesta fecit in terris; ut populos instrueret, secreta religionis aperiret, prædicatores Apostolos institueret, qui religionem sanctam sincerâ fide prædicarent. *Annuntiabitur Domino* dicit, ab Angelis (ut quidam volunt) qui preces humanas ad Dominum referre memorantur. Scriptum est enim in libro Tobiæ: *Ego obtuli memoriam orationis vestræ ante Dominum.* Sed figuraliter dicitur: *Annuntiabitur Domino*, scienti quippe, & omnia prævidenti; scriptum est enim: *Novit enim Pater vester*, ait Dominus, *quid vobis necessarium sit, priusquàm petatis ab eo.* Annuntiant ergo Angeli Domino pro ministerio, non pro instructione. *Generationem venturam* dicit, quæ ex aqua & Spiritu sancto erat, Domino largiente, procreanda. Et ut ostenderet eam justam, dicit *Domino* esse *venturam*; generatio enim malorum sibi videtur venire, non Domino.

Angeli preces hominum ad Dominum deferunt.

Tob. 12. 12.

Matth. 6. 8.

Generatio ventura vocantur Christiani.

℣. 38. *Annuntiabunt cæli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus.* Id est, Evangelistæ prædicabunt Filium Dei; ipse enim est justitia Patris. Illi ergo populo prædicanda est *justitia*, qui crediturus est Deo, qui peccatorum morte derelictâ venit ad vitam, qui sic beneficio Dei ex fide nascitur, ut in æternum vivere mereatur. Quapropter nimis aptè dictum est Christianum populum Dominum fecisse; creavit enim, quando illum de ventre matris eduxit: sed tunc eum à peccatis liberum fecit, quando Christianum per aquam regenerationis instituit. Animo verò condendum est, quòd iste & alii psalmi, qui de Passione Domini loquuntur, in spe Christianorum maximè terminantur; ut hâc dispositione mirabili cognoscamus salutem credentibus tali mysterio contributam.

Conclusio Psalmi.

ISte Psalmus est, quem nobis Paschali munere solemniter decantat Ecclesia; ut salutariter instruamur in humanis rebus etiam beatos temporaliter ex aliquâ parte à Domino derelinqui, cùm tamen eos ad bona æterna tuitionis suæ virtute perducat. Hunc feliciter flentes audimus, per quem sic possumus refici, si defixo animo in eodem mereamur affligi. O dura corda Judæorum! ô insensatæ mentes nunquam omnino credentium! Nonne hic solus psalmus ad Passionem credendam sufficere debuisset, quam sic evidenter de se veritas ipsa prædicavit? Et ne aliqua cordibus durissimis excusatio relinqueretur, sequuntur inter alios de hac re psalmi, evidenti & manifestissimâ prophetatione conscripti, id est, trigesimus quartus, quinquagesimus quartus, sexagesimus octavus, & centesimus octavus; ut nulli esse deberet ambiguum, quod tantis præconibus cognoscitur fuisse vulgatum. Continet autem præsentis psalmi numerus & alia rerum Sacramenta cœlestium. Nam cùm Propheta Daniel tribus hebdomadibus orationem suam Domino jugiter immolasset; ut quæ essent Israëlitico populo futura cognosceret, Angeli voce responsum est, ad primas preces se fuisse transmissum, sed diabolicâ reluctatione tardatum; vicesimo primo die ad eum potuisse descendere, ut votis ejus satisfacere potuisset. Quapropter & hic psalmus non immeritò tali calculo noscitur collocatus: qui diaboli perversitate destructâ, medicinalis Passionis dona reseravit; cujus beneficio humanum genus ab æternâ morte liberatum, ad perpetuæ salutis dona pervenit.

Numerus 22. quos sacramenta contineat.

Daniel. 10. 12.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigesimum secundum.

Psalmus David.

APtè prætermittitur, ubi novi nihil est quod requiratur. Hoc tantùm commemorandum est, ut nomina tituli hujus ad spiritualem, sicut præfati sumus, intelligentiam perducere debeamus. Loquitur enim per totum psalmum, primi hominis vetustate depositâ, regeneratus ex aquâ & Spiritu sancto fidelissimus Christianus: gratias agens, quoniam de ariditate peccari ad loca pascuæ, & ad aquam refectionis Domino sit largiente perductus. Et notandum, quia sicut antea Decalogum legis accepit: ità hìc decem beneficiis se gaudet esse ditatum; quod non singulis versibus dicitur, sed per commata succinctè narratur.

Divisio Psalmi.

PArvus quidem Psalmus est, sed multis noscitur partibus contineri; qui divisionem in personis non habet, sed in rebus. Ideoque nos non divisiones, ut in aliis psalmis, sed certas numeri per singulas quasque partes forsitan competenter affiximus.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DOminus regit me, & nihil mihi deerit. Vir ille sanctissimus, qui per gratiam baptismatis innovatus, pauperem se Domini abjectâ sæculi pompâ noscebat, in conscientiæ cubili lætus exultat, & à Domino se protegi jucunditate dulcissimâ profitetur. Dicit enim *regi* se à Domino, ubi est defensio fortis & magna securitas, ubi nemo metuit inimicum, ubi jam nullus suâ imbecillitate turbatur. Addendo autem: *nihil mihi deerit*; divitias suas pauper ille noscebat, cùm sibi à Domino substantiam spiritualem crederet nihilominus conferendam. Sed audiamus in subsequentibus, quàm sit dives ista paupertas, quæ tantis bonis repletur, quanta continere Regum thesauraria non merentur. Quæ figura Græcè dicitur Synathroismos, Latinè Congregatio; quoties multa in unum colliguntur, & velut pondere facto audientium animis offeruntur. Hoc schema sive

Regi à Domino, est defensio fortis & magna securitas.

Quid sit Synathroismos.

in laudibus, sive in vituperationibus, inter Oratores violentissimum haberi solet.

In loco pascuæ ibi me collocavit. Primam partem munerum fidelis iste, quem diximus, gratanter exponit, quod tamen ad universalem Christi Ecclesiam meritò cognoscimus pertinere. Asserit se ergo *in locis pascuæ* constitutum, non unde caro corpusque saginetur, sed unde anima cœlesti pabulo refecta, spiritualis lætitiæ nitore pinguescat. Illa enim Dei sunt *pascua*, quæ non ventris digestionibus dilabuntur, ubi iterum importuna non succedit esuries: sed anima cùm semel cœperit esse saturata; in idipsum cœlesti munere perseverat. *Locus* autem iste qui dicitur pabulorum, divina lectio est. Nam sicut pecudum corporibus pinguedinem præstat ager depastus: ita & sermo divinus animam novit fideliter saginare meditatus. De his pascuis saturatus eructuavit ille qui dixit Deo: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & favum ori meo*; & his similia.

Sermo divinus meditatus animam saginat.

Psal.118.103

℣. 2. *Super aquam refectionis educavit me.* Secundum munus suæ provectionis ostendit, dona divina comparans amœnitatibus hujus sæculi, quibus multùm humana gaudere solet infirmitas. Sed consideremus per istas comparationes, quid magis velit intelligi. *Aqua refectionis*, est baptismi lavacrum, quo anima sterilis ariditate peccati ad bonos fructus inferendos divinis muneribus irrigatur. Et benè addidit: *Educavit*, idest, paulatim nutrivit, quasi parvulos & renatos, sicut Petrus Apostolus dicit: *Tanquam modò geniti infantes, rationabiles & sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem.*

Aqua refectionis lavacrum baptismi.

1. Petri. 2. 2.

Animam meam convertit. Ad gratiam tertiam venit, ubi *animam* suam divino beneficio asserit *esse conversam*. Sed *conversam* dicit, quia post baptismum de peccatrice facta est justa, de fæculenta mundissima, de contractâ sine rugâ; sicut Apostolus dicit: *Ut exhiberet sibi ipse gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi.* Meritò ergo *animam* suam gloriatur ad Christum *esse conversam*, quæ dudum sub diabolo probabatur esse captiva. Sed tunc est salubris ista conversio, si non iterum incentivis vitiis in peccata relabamur. Verum istam conversionem vide quid sequitur.

Ephes. 5. 27.

℣. 3. *Deduxit me super semitas justitiæ propter nomen suum.* Quartum beneficium memorat, quod est sollicitiùs indagandum. Nam cùm *super justitiæ semitas* ambulare superbiæ sit; cur sanctus vir illuc se gaudet esse perductum, quod Dominicis regulis videbatur esse contrarium? Sed hic *super*, taliter accipiendum est, quemadmodum si dicatur, potiùs est super populum corrigendum, quos debeat *justitiæ semitas* edocere; sicut & alius Propheta dicit: *Super excelsa statuit me, ut vincam in claritate ipsius.* Quod autem ait: *Propter nomen suum*, famulus Christi gaudebat se ad illam scientiam pervenisse, ut posset Domini jussa vulgare. *Semitæ* enim *justitiæ*, sunt duo præcepta salutaria, in quibus lex & prophetalis sermo concluditur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex totâ animâ tuâ, & proximum tuum, sicut teipsum.* Meritò ergo *super semitas justitiæ deductum* se esse gaudebat, qui animi contemplatione profecerat. Addidit, *Propter nomen suum*; ut nemo diceret meritis suis collatum, quod divinâ gratiâ probabat esse concessum.

Habac. 3. 19.

Semitæ justitiæ sunt duo præcepta charitatis.

Deuter. 6. 5.

℣. 4. *Nam etsi ambulem in medio umbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es.* Quinta succedit gratia, quam revera constat unicuique firmissimo Catholico contributam. Dicit enim, etsi inter hæreticos & schismaticos ambulem, qui rectè *umbra mortis* esse dicuntur, quoniam exitii figuram portant, cùm ad inferna perducunt, *non timebo* eorum pravas suasiones; quia tu præsentiæ tuæ tuitione me defendis; sicut scriptum est in Propheta: *Non te deseram, non te derelinquam.* In isto quippe mundo Ecclesia inter iniquos ambulat, donec judicii dies bonorum malorumque sequestrator advenerit; sicut Propheta dicit: *Spiritus*, inquit, *vultus nostri Christus Dominus, sub cujus velamento vivimus inter gentes.* Sive *umbra mortis*, absolutè diabolus est, qui obscurè nobis laqueos ponit, ut per nebulas ipsius decepti, in æternæ mortis præcipitia corruamus. Sed hæc non timentur à viro fideli; etsi in ipsorum medio divinâ misericordiâ fretus ambulare præsumpserit. Cur enim vir justus illos timeat, qui sanctos timent, & invitâ illis voluntate deserviunt?

Hæretici & schismatici umbra mortis dicuntur.

Josue 1. 5.

Thren. 4. 20.

Umbra mortis diabolus est.

℣. 5. *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Jam sextâ largitate lætatur. *Virga* enim pertinet ad justitiam & fortitudinem Domini Salvatoris, sicut in alio psalmo dicit: *Virga æquitatis, virga regni tui.* *Baculus* ad adjutorium humanum respicit, quo & pes ipse cautè defigitur, & totum corpus nisu desuper incumbentium sustinetur. Hoc usi sunt Patriarchæ; dicit enim Jacob, *In baculo meo transivi Jordanem istum.* Item in Exodo ait Dominus filiis Israel: *Renes vestros accingetis, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinantes.* Quod multis locis reperies in auctoritate divinâ. Istis ergo duabus rebus fidelis se asserit consolatum: una est districtio quæ conterit vitiosos: altera gubernatio, quæ sustinet fidelissimos Christianos. Ipsa verò dum ponit numero plurali, *virgam & baculum* significat quæ superiùs dixit. Sed videamus quemadmodum utraque nos *consolari* poterunt, cùm res omnino diversæ sint. *Baculum* quippe non est dubium *consolari*, qui ad opem ferendam humanæ imbecillitati semper assumitur. De *virgâ* quid dicemus, quæ percutit, affligit, & vitia nostra judiciariâ severitate castigat? *Consolatur* planè & ipsa fideles, quando eos ad viam Domini abhibitâ emendatione perducit. Nam rectè *consolari* dicimus omne quod adjuvat; etsi ad tēpus nos pro suâ districtione contristat. Unde dicit Apostolus ad Hebræos: *Quoniam omnis disciplina ad præsens non gaudii videtur esse, sed tristitiæ: in posterum autem multum fructum affert.*

Psal. 44. 7.

Genes. 32. 10.

Exod. 12. 11.

Quomodo virga & baculus nos consolentur.

Hebr. 12. 11.

℣. 6. *Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos, qui tribulant me.* Septimæ gratulationis numerus adhibetur, cùm dicit: *Parasti in conspectu meo*; idest, prædestinasti altare sanctum, quod cuncta videt Ecclesia, quod circumdat populus Christianus. *Mensa* enim à mense dicta est: quia eodem die convivia ritu Gentium exercebantur. Ecclesiæ verò mensa est beata convivatio, epulatio felix, saturitas fidei, esca cœlestis. Verum istam *mensam* adversus eos *paratam esse* manifestum est, qui in aliquâ perversitate demersi, Ecclesiam Dei suo graviter errore contristant: de quibus Apostolus dicit: *Qui manducat indignè, judicium sibi manducat & bibit, non*

Mensa unde dicta.

1. Cor. 11. 29.

dijudicans corpus Domini; datum scilicet ad remissionem peccatorum, & vitam perpetuam possidendam. Memento autem quod *mensa*, & in bono & in malo ponitur; sicut dicit Apostolus; *Non potestis communicare mensæ Domini, & mensæ dæmoniorum.*

Mensa in bono & in malo ponitur. 1. Cor. 10. 21.

℣. 7. *Impinguasti in oleo caput meum.* Octava ponitur munificentia. *Caput* fidelium Christus est Dominus, qui rectè dicitur *impinguatus in oleo*, quoniam nullâ siccitate peccatoris exaruit. *Caput* ergo suum *in oleo* asserit *impinguatum*, videlicet unde cætera membra lætarentur. Sed quid est hoc, quod species ipsa benedictionis sanctæ frequenter adhibetur, unxit Prophetas, consecravit Reges? Non immeritò, quoniam arbor ipsa pacis etiam præstabat indicium, quod ejus specialiter munus noscitur esse divinum: liquor arboreus, pinguedo lætificans, magnarum gratia dignitatum, cujus folia in viriditatis suæ pulchritudine perseverant. Hæc etiam Noe per columbam nuntiavit terris redditam sospitatem; ut meritò tantæ benedictionis capax esse videatur, quæ fructus sui magno decore simul & utilitate perfruitur. De ipso enim & alius psalmus dicit: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ consortibus tuis.*

Quare unctio olei frequenter adhibita. Genes. 8. 11. Psal. 44. 8.

Et poculum tuum inebrians, quàm præclarum est. Nonum munus est sanguinis Domini, quod sic inebriat, ut mentem sanet, à delictis prohibens, non ad peccata perducens. Hæc vinolentia sobrios reddit, hæc plenitudo malis evacuat; & qui illo poculo non fuerit repletus, æternâ redditur egestate jejunus. Invenitur etiam & in malo positum, ut Isaias ait: *Et accepi de manu tua calicem ruinæ, poculum iræ & indignationis meæ.* Addidit: *Quàm præclarum est*; utique cùm talia conferat, ut ad cœlorum regna perducat. De quo poculo in Evangelio dicitur: *Qui biberit ex aquâ, quam ego do, non sitiet unquam: sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*

Quomodo sanguis Domini inebriet. Isai. 51. 17. Joan. 4. 13. 14.

℣. 8. *Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ.* Decima pars promissæ divisionis impleta est, ubi ad cumulum se lætitiæ, desiderii magnitudo satiavit. Nam cùm *misericordia* Domini semper præcedat: hîc dicit, *subsequetur me*: subsequitur utique ad custodiam, sed præcedit ad gratiam conferendam. Nam si solum sequeretur, nemo donata perciperet: si tantum præcederet, nullus poterat collata servare. Graviores sunt enim insidiæ, quas à tergo diabolus parat, & nisi Domini *misericordia subsequatur*, facillimè fragilitas humana decipitur. Tunc enim quando se aliquis vitium transiisse credit, incautâ magis ignoratione decipitur. Unde nimis necessarium est, ut semper nos & gratia Domini præcedat, & misericordia subsequatur.

Quomodo misericordia Domini præcedit & subsequitur.

℣. 9. *Et ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum.* Finis iste pendet de superioribus dictis. Ideò enim illa professus est sibi esse concessa, ut ad habitandum in domo ejus gloriæ perveniret. Ipsa est enim bonorum omnium completiva perfectio, sicut in alio psalmo dicit: *Beati qui habitant in domo tuâ: in sæcula sæculorum laudabunt te. Domus* quippe *Domini* futuram significat Jerusalem, quæ in longitudinem dierum sine ambiguitate consistit. Ipsa est enim beatitudo perpetua, & sine fine lætitia. Memento autem quod in priore versu psalmi hujus, idest, *Dominus regit me, & nihil mihi deerit*, breviter dixit, quod in subsequentibus latiùs enumeravit. Quæ figura dicitur Epitrochasmos, idest, dicti rotatio, cùm succinctè ea quæ sunt effusiùs dicenda perstringit. In hoc autem versu finali, idest, *Ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum*, Epiphonema, idest, Acclamatio nobilissima nimis figura posita est, quæ post narratas res breviter cum acclamatione prorumpit, post omnia desinens in exaggeratissimam summitatem. Sic psalmi istius principia, media, & finis, decorâ diversorum schematum luce radiantur.

Psal. 83. 5. *Quid sit Epitrochasmos.* *Quid sit Epiphonema.*

Conclusio Psalmi.

MEnte reponamus quid cœlestis illa fistula decem virtutibus compacta cecinerit: quàm dulce melos animæ salutari delectatione cantaverit; ut in hac festivitate mysterii, non voluptas aurium, sed salubritas acquisita cognoscatur animarum. Numerus quoque psalmi hujus significat perfectionem sapientiæ; siquidem viginti duo libros esse cognoscimus veteris Testamenti secundum litteras Hebræorum, quas ad plenitudinem divinæ scientiæ comprehendendam constat humano generi contributas. Quapropter diversis modis psalmo isti superna noscantur convenire mysteria.

Numerus 22. quid significet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigesimum tertium.

Psalmus David prima sabbati.

VElum præsentis tituli, juvante Domino, alacriter sublevemus, ut nobis penetralia psalmi clariùs innotescant. *Prima sabbati* significat diem Dominicam, quæ prima est post sabbatum; quo die Dominus resurrexit à mortuis. Qui propter excellentiam tanti miraculi propriè Domini nuncupatur: sive quia in eo mundum condidit. Eo siquidem die isti sæculo resurgendo Dominus subvenisse cognoscitur, quando eum & fecisse declaratur. Sed quia totus psalmus post resurrectionem canitur, ideò ei titulus iste præmissus est, ut corda fidelium congruo moneret indicio.

Prima sabbati significat diem Dominicum.

Divisio Psalmi.

POst resurrectionem Domini Propheta lætior effectus, humanum genus alloquitur, quod variâ superstitione laborabat. Primâ parte definiens Domini universum orbem esse terrarum; ut sicut se nullus ab ejus imperio probaret exceptum, ita nec à fide crederet alienum. Secundo loco determinans quibus virtutibus præditi sint in ejus Ecclesiâ constituti. Tertio dementissimos superstitiosos alloquitur; ut vero Domino famulantes, à noxia sibi perversitate discedant.

Expositio Psalmi.

℣. 1. **D***omini est terra, & plenitudo ejus: orbis terrarum, & universi qui habitant in ea.* Quamvis *terram* & in bono & in malo poni sæpe noverimus: hîc tamen Ecclesiam debemus advertere, quæ Domino specialiter purâ mente famulatur. Nam licet omnia ab ipso sint condita: tamen illud ipsius esse propriè dicimus, quod eum veneratur auctorem. Et ideò Ecclesia non immeritò fructifera bonorum *terra* suscipitur: quia nutrit & continet populum Christi. Sequitur: *Et plenitudo ejus,* idest, multitudo sancta, quâ repletur Ecclesia. Sed ne *terram*, quam superiùs dixit, angustam putares aliquam fortasse regionem: nunc dicit, *orbis terrarum*, hoc est, universalem Ecclesiam, quæ totius mundi ambitu continetur. Intende verò quod dicit: *Qui habitant in eâ;* idest, non qui conveniunt & recedunt, sed qui fixâ mentis stabilitate perdurant. *Habitare* enim manere dicimus, quod errantium non est, quod mutabilitati non convenit. Sed ille solus Ecclesiam habitat, qui usque ad obitum suum in fide rectissimâ perseverat; sicut & alius psalmus dicit: *Vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.*

Quis verè Ecclesiam habitet. — *Psal. 22. 6.*

℣. 2. *Ipse super maria fundavit eam: & super flumina præparavit eam.* Quid est *super maria fundare:* nisi supra vitiorum hujus sæculi tremulos fluctus Ecclesiam firmissimâ credulitate solidare, ut anchorâ fidei fundata, procellas cujuslibet periculi non pavescat? Unde & Apostolus dicit: *Quam sicut anchoram habemus animæ tutam atque fixam.* Simili modò *Et super flumina* dicit esse *præparatam*: quoniam ad voluntates turbulentas persecutorum aptatam constat Ecclesiam; ut ei pravæ voluntates nocere non valeant, quamvis contrà eam insanâ mentium præcipitatione consurgant.

Hebr. 6. 19.

℣. 3. *Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus?* Postquam docuit breviter universa Domini esse, quæ condidit: nunc per interrogationem, secundam ingreditur partem, respondens quales esse debeant, qui se ipsius desiderant nuncupare. Quæ figura dicitur Exetasmos, idest, Exquisitio: cùm res complures divisas cum interrogatione exquirentes, singulis quæ conveniunt, applicamus. Præmittit ergo interrogationes, ut apta responsio subsequatur. *Quis ascendet?* Quia dicturus erat *montem*, idest, justitiam cæterasque virtutes, ad quas magno nisu tendimus, quoniam peccatis obviantibus impedimur. Sed postquam dixit: *Quis ascendet:* nunc dicit: *Stabit:* quia multò utilius est *in sancto loco stare*, quàm ad ejus fastigium pervenire.

Quid sit Exetasmos.

℣. 4. *Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam.* Ista est expectata responsio: *Innocens manibus & mundo corde*, idest, cujus operatio neminem lædit, sed quantum potest adjuvare contendit. Et ne putares posse sufficere, *Innocens manibus*, addidit, *& mundo corde:* quia frequenter disponimus lædere, sed juvamus nolentes; & iterum bona volumus, sed ab eorum operatione cessamus. Ideóque non dicit, illuc ascendere, nisi in quo utraque potuerint inveniri. *In vano* verò *accipit animam suam*, qui putat desideranda, quæ sunt vel transitoria vel caduca. Ille autem *in vano* non *accepit*, qui se novit ad Divinitatis intelligentiam fuisse procreatum, ad legem Domini custodiendam, ad cogitationes vitæ æternæ, & quicquid potest supernam gratiam promereri.

Quis in vano animam suam accipiat, qui verò non.

℣. 5. *Nec juravit in dolo proximo suo.* Dicendo, *in dolo*, videtur Sacramenta permisisse simplicia; scriptum est enim: *Juravit Dominus & non pœnitebit eum:* legimus etiam Patriarchas jurasse sanctissimos. Et quare dicit in Evangelio: *Non jurabis neque per cœlum, neque per terram?* &c. Veraciter *jurare* in veteri Testamento prohibitum quidem non est: sed quia humano generi de infirmitate mentis frequenter nascitur causa perjurii, in novo Testamento utilius dicit esse omnimodis non jurandum, sicut & alia similia quæ non contraria, sed cognoscimus cautiora. In Evangelio quippe ipse Dominus ait: *Dictum est antiquis, oculum pro oculo: ego autem dico vobis, non resistere malo.* Per *dolum* itaque *jurat* quisquis aliter facturus est quàm promittit: credens perjurium non esse, decepisse nequiter credentis errorem.

Psal. 109. 4. — *Matth. 5. 34.* — *Veraciter jurare in veteri Testamento prohibitum non est.* — *In novo vix permissum.* — *Ibidem. 38. 39* — *Quis per dolum jurat.*

℣. 6. *Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo.* Præmisit pias observationes: nunc dicit & præmia. *Accipiet benedictionem*, non à quolibet alio, sed ab ipso Domino. Ipse benedicit qui judicaturus est, ipse absolvit qui incommutabiliter damnare potuisset. Meritum ergo beneficii per magnitudinem voluit concedentis agnosci. Quod argumentum inter Oratores dicitur à personâ. Sequitur: *Misericordiam*, ut illa *benedictio* non per merita, sed per indulgentiam Domini venisse videatur. Nullus quippe hominum est, qui sibi misereri non egeat. Donantur delicta, ut veniat corona; sicut dari non potest libertas, nisi priùs servitus fuerit absoluta. *Salutaris* ergo noster est Dominus Christus, à quo & beatitudo tribuitur, & peccata laxantur. Nec moveat quod priùs dixit: *Hic accipiet benedictionem à Domino;* & postea subjunxit: *Et misericordiam à Deo salutari suo:* dum in ordine rerum primò parcat peccatis nostris, & postea *benedictionis* ipsius munera subsequantur. Hoc enim frequenter invenis esse variatum, ut primò *misericordia* ponatur; ut est illud, *Deus misereatur nobis, & benedicat nos;* iterumque convertit: *Illuminet vultum suum super nos, & misereatur nobis.* Quæ figura dicitur Anastrophe, idest, Perversio, quando promimus ordine converso sententiam.

Psal. 66. 2. — *Quid sit Anastrophe.*

℣. 7. *Hæc est generatio quærentium Dominum, requirentium faciem Dei Iacob.* Quia singulariter superiùs dixerat: *Quis ascendet in montem Domini?* Ne putares hoc ad Christum Dominum solummodo esse referendum: nunc & generationi Christianæ hoc cognoscitur applicare. Nam cùm dicit: *Hæc est*, significat, talis est illa *generatio*, quæ Dominum requirit, idest, quæ sacri baptismatis fonte renascitur, & fidem suam piâ operatione commendat. Sequitur: *Requirentium faciem Dei Iacob.* Quid est hoc, quod & ipsum verbum repetit, & aliud subjunxit in fine? Priùs dixerat generaliter *quærentium Dominum*, qui se non ambiunt præponi: sed suo ordine, suoque fine contenti sunt, ut vel minimam partem in Christi regno mereantur accipere. Sed quia sunt & alii nimio fidei calore ferven-

res, qui operum bonitate nonnullis præponi se volunt: addidit; *Dei Iacob*; ut hoc in illis faciat, quod in *Iacob* fecisse declaratur, qui posteriùs natus, primatum fratris senioris accepit.

℣. 8. *Tollite portas principes vestras.* Venit ad tertiam partem: ubi Propheta Christianâ religione declaratâ, cum magnâ exultatione imperat diversis errantibus, quatenus prioribus claustris congruâ fide patefactis, ipsum Regem Dominum in suis pectoribus admittere mereantur. Auferre enim præcipit *portas* mortis, quæ à principe diabolo positæ comprobantur. Quæ ideo *portæ* sunt appellatæ: quia per ipsas transcunt homines sua facta portantes, & res victuales studiosissimè deferentes.

Portæ mentis à diabolo positæ.
Portæ unde dictæ.

Et elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Contra portas mortis, decenter *portæ æternales* sunt positæ, ut istas caducas ostenderet, illas sine fine mansuras. Nam quod Adam diabolo faciente, legem transgrediendo perdidit, Dominus Christus legem complendo reparavit. *Elevatæ sunt* enim *portæ æternales*, idest, baptismatis gratia, chrismatis honor, prædicationis salus, cæteraque quæ Christo Domino veniente concessa sunt. Meritò autem appellatæ sunt *portæ æternales*, per quas *Rex gloriæ* dignatus est *introire*.

Sacramenta portæ æternales vocantur.

℣. 9. *Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis & potens: Dominus potens in prælio.* Interrogat Propheta ad convincendam perfidiam Judæorum: *Quis est iste Rex gloriæ?* Respondetur per tertiam speciem definitionis, quæ Græcè dicitur ποιότης, Latinè Qualitativa: *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Quod si discutias, soli Christo probabitur convenire. Gloriosi enim possunt & terrarum principes dici: *Rex gloriæ* nemo potest, nisi solus Altissimus inveniri. Huic igitur interrogationi, sicut jam dictum est, subjuncta responsio est: ubi benè singulis verbis arguitur Judaici populi nefanda præsumptio. *Fortis* enim contra illud dicitur: quia eum cum gladiis & fustibus tenendum esse putaverunt. *Potens*, quem illi quasi impotentem Pontio Pilato tradiderunt. Additum est quoque, *potens in prælio*: ne illi in concertatione suâ aliquid prævaluisse crederentur. Denique cùm ad eum tenendum venissent, audierunt: *Ego sum*; & omnes, teste Joanne Evangelista, retrorsum protinus corruerunt. Sic Dominus Salvator per virtutes suas nobis evidenter editus est, ac si proprio vocabulo panderetur.

ποιότης est 3. species definitionis.
Joan. 18. 6.

℣. 10. *Tollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales: & introibit Rex gloriæ.* ℣. 11. *Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ.* Hic etiam schema pulcherrimum factum est, quod apud Græcos dicitur Anadiplosis, apud Latinos Congeminatio dictionis, quæ fit aut in versu, aut in repetitione verborum. Et quoniam eadem revoluta sunt, expositio superior & hìc abundè sufficiat. Nam ut Judæos confunderet, magnificentiam Domini superiùs singillatim, ut competebat, exposuit: nunc autem breviter culmen totius laudis & veritatis adjecit; jam non solùm fortem, non potentem, non in prælio magnum, sed *Dominum* ipsarum dicit esse *virtutum*. *Rex* autem est *gloriæ*, qui facit se glorificantes utique gloriosos, sicut per Dominum dicitur: *Glorificantes me ego glorificabo.* Qui unicuique potestatem, virtutem, cæteraque dona tribuit, ut vult. *Gloria* enim dicitur celebre præconium, & frequentata laudatio. Sunt quidem, donante Domino, & Angeli gloriosi, Potestates, Throni, Dominationes, & aliæ potentissimæ creaturæ: sed nullus est *Rex gloriæ*, nisi qui ipsas condidit, & continet summitates. Stupenda laus, miranda conclusio! Nec potuit ab alio quicquam dignum dici, nisi ab ipso, qui solus suam prævalet enarrare potentiam. Cognoscite magistri sæcularium litterarum hinc schemata, hinc diversi generis argumenta, hinc definitiones, hinc disciplinarum omnium profluxisse doctrinas, quando in his litteris posita cognoscitis, quæ ante scholas vestras longè priùs dicta fuisse sentitis.

Quid sit Anadiplosis.
Quare Christus Rex gloriæ dicatur.
1. Reg. 2. 30.
Quid sit Gloria.
Ex scripturis SS. doctrinæ sæculares profluxerunt.

Conclusio Psalmi.

Totus hic psalmus ad moralem pertinet disciplinam; commonet enim, ut superstitionibus derelictis, vero & pio Domino fideliter serviatur. Quid enim justius, quàm eum deserere, qui nos in Adam fecit esse mortales? Quid beatius, quàm illum sequi, qui humanum genus inflictam mortem fecit evadere? Sed præsta Domine, ut qui portas misericordiæ tuæ lavacro sanctæ regenerationis intravimus, nullis inde peccatis impellentibus exeamus. Numerus autem hujus psalmi ad viginti tres litteras Latinorum fortassè pertineat, quæ eloquentiæ propriæ dicta concludunt. Ut apud Hebræos viginti duæ, apud Latinos, unde nunc sermo est, viginti tres, apud Græcos viginti quatuor habeantur: tamen in unaquaque lingua comprehendenda competens adhibetur quantitas litterarum; sic & in isto psalmi calculo redolet beata perfectio.

Numerus 23. ad quid spectet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigesimum quartum.

In finem psalmus David.

Quoniam tituli verba jam nota sunt, & psalmus iste Hebræorum primus alphabeto descriptus est, de ejus magis virtute dicendum est. Per totum igitur librum, duo istorum genera sunt psalmorum: unum quod integrum alphabetum continere monstratur, ut est centesimus decimus, centesimus undecimus, & centesimus decimus octavus, qui justos, ut puto, indicant laudes Domini, ipso largiente, perfectâ meritorum devotione cantare; ut fuit Nathanael, de quo Dominus dicit in Evangelio: *Ecce verè Israelita in quo dolus non est*; & Jeremias Propheta, de quo idem Dominus ait: *De ventre matris tuæ vocavi te, & in vulva sanctificavi te.* Job quoque similiter Domini voce laudatus est, ait enim: *Nunquid considerasti servum meum Iob, quod non sit ei similis in terrâ, vir justus & simplex & rectus, timens Deum, ac recedens à malo?* Et cæteri qui tantùm ipsi soli Deo sunt noti. Sed cùm ad eos perventum fuerit, evidentiùs explanabitur. Aliud genus est, quod substractis quibusdam litteris, ostendit tales in Ecclesiâ psallere, quibus non adeò omnium bonorum operum arridet integritas, ut est præsens psalmus, trigesimus tertius, trigesimus sextus, &

Duo sunt genera psalmorum alphabetum continentium.
Joan. 1. 47.
Jerem. 1. 5.
Job. 1. 8.

centesimus quadragesimus quartus: de quibus suo loco latiùs distinctiùsque dicetur. Nunc autem noverimus hunc, sextam & decimam nonam litteras non habere; reliquas verò in textu psalterii minio pingendas esse judicavi: ne qua legentibus confusa nasceretur obscuritas. Hæ autem Alphabeti litteræ, quæ verba significent, Hieronymi Patris breviter labore collectæ sunt; quod tamen scripturis divinis non cognoscitur insuetum. Nàm & Jeremias captivitatem Jerusalem quadruplici Alphabeti lamentatione deflevit: docens litterarum Sacramenta, etiam rerum nobis cœlestium indicare mysteria.

Proœm. in lament. Jerem.

Jeremias captivitatem Jerusalem quadruplici alphabeto deflevit.

Divisio Psalmi.

Toto psalmo per figuram Ethopœiam, mirabili supplicatione deprecatur Ecclesia: ne ante conspectum Domini contemptibilis appareat inimicis. Primo membro deposcit, ut instituta Domini viasque cognoscat. Quæ sectio continet suprà memorati Alphabeti litteras quinque. Secundo membro beneficia ejus postulat, quæ sanctis Patribus à sæculo condonavit; hoc etiam continet sequentes litteras sex. Tertio loco dicit custodientes præcepta Domini æterna præmia promereri: protestans se in eadem voluntate jugiter permanere; ubi reliquas habet litteras novem. Sic totus psalmus memoratarum litterarum conscriptione depictus est.

Expositio Psalmi.

ALEPH. ℣. 1. *Ad te Domine levavi animam meam: Deus meus in te confido, non erubescam: neque irrideant me inimici mei.* *Levare* dicimus, sursum erigere. Ergo de terrenâ conversatione, vitiisque carnalibus ad Deum dicit Ecclesiam *levasse animam* suam, ad contemplationem scilicet cœlestium rerum, quâ semper Dominum pius animus intuetur: quia facilè humana despicit, qui divina conspexerit. *Erubescere* est autem repentinâ animi perturbatione confundi, subitòque aliud respicere, quàm credebatur evenire. Petit ergo ne minor efficiatur in conspectu ejus, quæ de ipsius pietate confisa est. *Irrident* verò *inimici*, quando justorum confidentiam non vident esse completam, & si aliter cedat, quàm secuturum esse prædicebant. Sperat ergo mater Ecclesia, ut promissa sua præstet Dominus; quatenus adversarii, unde eam *irridere* possint, non habeant. Ridere enim plerumque benigni: *irridere* autem semper adversi est.

Facilè humana despicit, qui divina conspexerit.

Quid sit erubescere.

BETH. ℣. 2. *Etenim universi, qui sustinent te, non confundentur: confundantur iniqui facientes vana.* Expectare est sub malorum patientiâ Deum viriliter *sustinere*; ut ille veniens in judicio suo reddat, quod devoti animus expetebat. Sic & alius psalmus dicit: *Expecta Dominum viriliter age, & confortetur cor tuum & sustine Dominum.* Et respice, quia per figuram Anadiplosin, quæ Latinè dicitur Congeminatio dictionis, sermonem geminat ad decorem. In superiore quidem psalmo in versibus facta est: hic autem in solis verbis est posita. Addidit, *confundantur:* ipsum verbum, quod pro fidelibus in fine positum est, in parte iniquorum fecit initium: sed illic optatur ne veniat; hîc petitur ut emergat. *Facientes vana*, idest, quæ à Domino probantur aliena. *Vanum* enim dicimus, infructuosum atque vacuum.

Quid sit expectare Dominum.

Psal. 26 14.

Quid sit Anadiplosis.

GIMEL. ℣. 3. *Vias tuas Domine notas fac mihi: & semitas tuas edoce me.* Inter *vias* & *semitas* non parva distantia est. *Vias* enim dicimus, quas commeantium generaliter licentia pervagatur, quæ dictæ sunt à vehendo. *Semitæ* verò sunt quæ angusto calle diriguntur, nec vulgo notæ sunt, sed occultis itineribus ambulantur. Dicta est enim *semita*, quasi semivia. Quapropter *vias* dicamus ad vitæ ordinem pertinere, in quo ambulat & doctorum conversatio, & simplicium multitudo. *Semitas* autem legis intelligentiam debemus accipere, quæ & paucis notæ, & difficultate sui probantur angustæ. Sequitur enim, *edoce me;* qui sermo non ad callem, sed ad legem magis noscitur pertinere.

Viæ & semitæ multum differunt, & unde dictæ.

Quid per vias & semitas intelligatur.

DALETH. ℣. 4. *Dirige me in veritate tua & doce me: quia tu es Deus salutaris meus, & te sustinui totâ die.* Singulis sermonibus superiores sensus hic versus amplectitur. *Dirige me*, ad vitam pertinet, *doce* ad scientiam. Sequitur: *Quia tu es Deus salutaris meus, & te sustinui totâ die;* perfectè breviter què nos imbuit. Duæ siquidem res sunt, quæ bonos efficiunt Christianos: prima ut Deum nobis *salutarem* credamus: secunda, ut sub totius vitæ patientiâ retributionem ipsius expectare debeamus. *Totâ die:* ac si diceret, omni die, scilicet non interpolato tempore, sed continuâ vitæ significatione prolatum est.

Duæ res bonos efficiunt Christianos.

HE. ℣. 5. *Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quæ à sæculo sunt.* Venit ad secundum membrum, piissimâ humilitate suâ petens, quatenus secundum consuetudinem ejus, misericordiam Domini consequatur. Humano usu illi dicitur *reminiscere*, qui nunquam potest aliquid oblivisci. Nam qui sibi desiderat subveniri, largitorem beneficii putat oblitum, quando aliquâ fuerit dilatione tardatus. Subjunxit: *Et misericordiarum tuarum quæ à sæculo sunt.* In his verbis præclara nimis & regularis nobis relucere videtur sententia: quia nullus suis meritis ad ejus gratiam venit. Dicendo enim *misericordiæ tuæ quæ à sæculo sunt.* Semper Dominum misericordiarum approbat largitorem, qui non ante hominum merita suscipit, sed priùs sua dona concedit. Omnes quidem hæreses detestabili cogitatione repertæ sunt: Pelagianum verò malum quàm sit perniciosum, hinc datur intelligi, quod tantâ cognoscitur assiduitate redargui. *A sæculo*, dicit; cùm cœperit esse sæculum, quando administrari cœptus est mundus. *Sæculum* est enim mundi ordo decurrens, qui ad futura tendens, præterita deserit. Hæc aliqui in hebdomadis similitudinem, septenis annis determinanda esse putaverunt. Alii enim *sæcula* dicta esse voluerunt, quod in se jugiter revoluant tempora. Et ne distinctiones verborum prætermittere videamur; *miserationes* attinent ad operationes pias: *misericordiæ* verò pertinent ad clementem naturam. Unde rogat, ut utrarumque rerum suarum memor sit Dominus.

Nullus suis meritis ad gratiam Domini venit.

Pelagiana hæresis quàm perniciosa.

Quid sit sæculum.

ZAIN. ℣. 6. *Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris: secundum magnam misericordiam tuam memor esto mei Deus. Delictum* quidam volunt levius esse, quàm peccatum, dictumque ab eo,

Delictum levius est quam peccatum.

quod viam linquat æquitatis, non tamen in summa criminum pravitate versetur. *Delictum* est enim avidiùs cibum sumere, cachinno incompetenter resolui, otiosis verbis operam dare, & cætera hujuscemodi, quæ gravissima non videntur esse peccata, sed tamen constant esse prohibita. *Juventutem* verò non tantùm floridam ætatem posuit, sed præcipitationis audaciam, quæ in illa ætate facillima est: dum calor animi modestiam conversationis excedit. Nam multi juvenes morum gravitate maturi sunt: econtrà quidam senes levitatis crimine maculantur. *Ignorantia* autem dixit: quia multa facimus, quæ mala esse nescimus: damus plerumque ignari consilium, quod lædat alterum: damus velut pro remedio ægroto cibos, qui vehementer affligant. Ipsam quoque legem frequenter offendimus ignorantes, quam non licet ignorari, dum eam voluerit Divinitas à generalitate cognosci, semperque retineri. Alii autem dicunt *delicta ignorantiæ* etiam ad parvulos pertinere, qui licet invalido sensu sopiti sint: tamen originali peccato probantur obnoxii. Petit ergo ut *delicta juventutis, & ignorantiæ* ad vindictam reservare non velit: sed tanquam excidant illi, ita ad judicium non patiatur adduci. Ideòque precatur Ecclesia, *ne delicta meminerit*, sed potiùs *memor sit ejus secundum magnam misericordiam suam.*

Juventus quid significet — *Multa mala ignorantes facimus.* — *Delicta ignorantiæ peccatum originale dicitur.*

Propter bonitatem tuam Domine. Dicendo: *Propter bonitatem tuam Domine*, fecit intelligi non propter meritum meum. Unde nulli fas est aliquando præsumere, nisi quem graviter contingit errare. Quæ figura dicitur Emphasis, idest, Exaggeratio: sed hic illa ejus species est, quæ significat id quod non dicit. Meritò ergo illius *bonitas* veraciter prædicatur, de quo scriptum est. *Nemo bonus nisi solus Deus.*

Quæ sit Emphasis. — Luc. 18. 19.

HETH. ℣. 7. *Dulcis & rectus Dominus: propter hoc legem statuet delinquentibus in via. Dulcis est Dominus:* quia dum cunctos beneficiis præveniat, conversionem tamen delinquentis expectat. *Pluit* enim *super justos & injustos*: vitam tribuens his, qui merebantur extingui. Meritò ergo *dulcis* dicitur, à quo suavia dona præstantur; sicut & alius psalmus dicit: *Gustate & videte: quoniam suavis est Dominus. Dulcis* enim dictus est, ad similitudinem dulcium escarum, quibus maximè delectatur humanitas. *Rectus* est, quando post frequentes increpationes, & longissimas expectationes obsistit malis, humiliat superbos & impios; ut tandem aliquando sapiant, & se errasse pœniteant. Quod autem *legem statuit*, utique dulcedinis & rectitudinis fuit: quando noluit errare, quos maluit legis promulgatione corrigere. Sed ne quis hanc districtionem crederet ex asperitate venisse, consilium latæ legis exponit, idest, bonitatis & dulcedinis. *In via*, idest, in præsenti vita, ubi lex ponitur, in qua rectè vivere commonemur.

Matth. 5. 45. — Psal. 33. 9. — *Quare Dominus legem statuerit.*

TETH. ℣. 8. *Diriget mites in judicio: docebit mansuetos vias suas*, Idest, animo placidos, ad promissam facit beatitudinem pervenire. *Directus* quippe dicitur, qui de curvo rectus efficitur. Dicendo autem *mites*, excludit superbos & elatos; sicut in Evangelio dicit. *Beati mites, quia ipsi possidebunt terram. Mansuetos* utique, non superbos, qui contra jugum lene, & onus leve noxiâ sibi libertate recalcitrant: sed illos *docebit* qui sine murmuratione faciunt, quæ jussa cognoscunt. Inter *mansuetos* enim & *mites* hæc videtur esse distantia. *Mites* sunt qui nullâ furoris accensione turbantur, sed in lenitate animi jugiter perseverant: *Mansueti* autem dicuntur, quasi manu consueti, hoc est tolerantes injurias, non reddentes malum pro malo. *Vias suas* dixit: sed quæ sint *viæ* Domini subsequenter exponit.

Matth. 5. 4. — *Quæ sit differentia inter mites & mansuetos.*

JOD. ℣. 9. *Universæ viæ Domini misericordia & veritas, requirentibus testamentum ejus, & testimonia ejus.* Dum sint incomprehensibiles *viæ Domini*, aptissimè eas sub brevitate colligit. Quis enim opera ejus enarrare sufficeret, quantâ potentiâ cœlestia, terrenaque moderetur? Sed cùm illæ non potuissent enumerari, sufficienter comprehensum est, *Universæ viæ Domini misericordia & veritas. Misericordia*, quia prævenit cuncta bonitate: *Veritas*, quia omnia sub integritate dijudicat. Sed ne hoc putares communiter conferendum, sequitur, quibus possint talia convenire; scilicet *Requirentibus testamentum ejus, & testimonia ejus.* Quando singulari numero dicitur *Testamentum*, aut vetus significatur, aut novum. Hic ergo *Testamentum* debemus accipere novum: *Testimonia* verò præcedentium dicta Prophetarum; testes enim fuerunt sacrarum promissionum, quas Dominus adventus sui manifestatione complevit.

Incomprehensibiles sunt viæ Domini. — *Quid per testamentum Domini intelligitur.* — *Quid per testimonia.*

CAPH. ℣. 10. *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: copiosum est enim.* Hoc benè ad personam refertur Ecclesiæ, cujus congregationem ex diversis peccatoribus constat evenisse. *Propter nomen tuum Domine*: quia Jesus dicendus erat, quod lingua nostra Salvator interpretatur. Nomen siquidem ipsum salutis intelligitur esse professio. Sequitur, *Copiosum est enim*, idest, cui non possis parcere propter se, sed propter tui nominis sanctitatem. Sed dum *copiosum* dicitur peccatum, abundantissimum esse monstratur: quoniam cursu temporis semper augetur; & nisi fuerit divinâ miseratione subventum, quantum vita protenditur, tantum humanâ fragilitate peccatur. Et memoria reconde, quod Ecclesia dicit pro parte membrorum, copiosa sua esse peccata; ut qui se prædicant esse mundos, sicut Catharistæ, intelligant se portionem cum sancta Ecclesia non habere.

Nomen Jesu salutis est professio. — *Quare copiosum dicitur peccatum.* — *Error Catharistarum.*

LAMED. ℣. 11. *Quis est homo qui timeat Dominum? legem statuit ei in via, quam elegit.* Venit ad tertium membrum, ubi specialiter demonstratur, qui sit *qui timeat Dominum*, aut quali munere gratuletur. Sed more suo interrogationem præmittit, responsura quæ competunt: *Legem statuit ei.* Iste est quem volebat exprimere. Dicit hominem accepisse legem, cui ideò voluit metum adjicere: ne posset sub ignorantiæ securitate peccare. *In viâ quam elegit*, idest, in sanctitate propositi.

MEM. ℣. 12. *Anima ejus in bonis demorabitur: & semen ejus hereditate possidebit terram.* Quia justis hominibus exutis corpore, non statim perfecta beatitudo datur, quæ sanctis in resurrectione promittitur: *animam* tamen ejus dicit *in bonis* posse *remorari*: quoniam & si adhuc præmia illa suspensa sunt, *quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit*: modò tamen futuri premii certissimâ spei delectatione pascuntur. Sequitur: *Et semen ejus hereditate possidebit terram.* Istud jam futurum præmium absolutè significat: quando *semen ejus*, idest, opera bona

An sancti ante generalem resurrectionem plane beati. — 1. Cor. 2. 9. — *Semen opera bona significat.*

in æterna securitate recipientur, & possessio ejus nullâ ulteriùs expulsione turbabitur. Qui enim aliquid ex hereditate tenet, firmissimâ possessione gloriatur.

NUN.

℣. 13. *Firmamentum est Dominus timentibus eum: & testamentum ipsius ut manifestetur illis.* In hoc versiculo diligenter credentium animos, mentesque roboravit. Primò quia humana consuetudo mutabilis est, *firmamentum* ejus *Dominum* dicit futurum, ut de se dubitare non debeat, cùm tali promissione solidatur. Sed vide quod dicit *timentibus eum*. Ista enim superbis & audacibus non promittit. Et intuere quam vim habeant verba disposita. Humanus timor diffidentiam tribuit: divinus autem spei firmamenta concedit. Secundum istud est amplectendum, nimisque necessarium; ut lex ejus ipsius nobis munere declaretur, sine quo nec intelligere quicquam boni possumus, nec perficere laudanda prævalemus.

Humanus timor diffidentiam, divinus spem tribuit.

SAMECH.

℣. 14. *Oculi mei semper ad Dominum: quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos.* Post antefata præmia beatorum, nunc contemplationem suam fuisse dicit semper ad Dominum. Pulcherrimè autem cognoscitur hæc facta diversitas. Solet enim qui ante pedes suos non intuetur, in laqueos irruere, aut in fovearum hiatus incidere. Hoc autem mirabiliter & veraciter dictum est: quia si cautè ambulemus, pedesque nostros dirigamus, si ad Dominum jugiter oculos elevemus: quoniam ille respectus ab omni nos offensione reddit alienos.

AIN.

℣. 15. *Respice in me, & miserere mei: quoniam unicus & pauper sum ego.* Egregiâ sibi comparatione respondet: quia superiùs dixit: *Oculi mei semper ad Dominum*: nunc dicit *Respice in me*, quemadmodum ego in te, *& miserere mei*. Nam qui ad illum semper respicit, exigit ut eum miseratus ipse respiciat. Addidit quoque misericordiæ amplissimas causas: quando *unicus* plus amatur: *pauperrimus* plus doletur. Quod de persona Christiani populi convenientèr dicit Ecclesia, qui *unicus* est ei: quia solus veracis fidei Sacramenta custodit. *Pauper*, quoniam à mundi illecebris segregatus, nullâ sæculi ambitione refertus est.

Christianus populus, unicus est Ecclesiæ & pauper.

PHE.

℣. 16. *Tribulationes cordis mei dilatatæ sunt: de necessitatibus meis eripe me.* Dilatata est Ecclesiæ tribulatio, dum cogitationes suas per mundi calamitates, ubi est seminata, distendit. Necesse est enim ut copioso fasce deprimatur, qui pro multis affligitur. *De necessitatibus* enim dicit, quas persecutorum atque hæreticorum patiebatur insidiis. Hi sunt enim qui necem inferre cupiunt Christianis. Suas enim rectè dicebat, quas studio charitatis assumpserat.

ZADE.

℣. 17. *Vide humilitatem meam, & laborem meum: & dimitte omnia peccata mea.* *Vide*, idest, propitius respice. *Humilitas* est autem Ecclesiæ, quando indisciplinatos & pravos docendo sustinet, & tectos atque latentes patitur divino reservari judicio. *Labor* enim ipsius est, quia multis persecutionibus, multâque contentione fatigatur; & semper pravorum objectionibus lacessita, nullâ hic optatæ pacis requie conquiescit. Meritò ergo post tanta quæ patitur, remitti sibi peccata omnia deprecatur: quia piæ tolerantiæ durissimus labor clementiam judicis semper expectat.

Quæ sit humilitas Ecclesiæ.

Quis labor.

RES.

℣. 18. *Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt: & odio iniquo oderunt me.* Dicendo, *Respice inimicos meos*, pro ipsis orat, ut * redeant: quia quos ille respicit, sine dilatione convertit; sicut in Evangelio Petrum Dominus respexit ut fleret. Addidit causam, quâ perire non debeant: *Quoniam multiplicati sunt.* Pauci enim crederentur fortasse contemni, multorum verò perditio sine maximo dolore non poterat sustineri. Sequitur: quia *odio iniquo oderunt me*. Ecclesiam revera *iniquo odio oderant*: quia dum pro ipsis orationem funderet: illi tamen eam persequi nullâ intermissione cessabant. Et ideo addidit, *odio iniquo*: quia esse videtur & justum; sicut & illud: *Perfecto odio oderam illos.*

Quos Christus respicit, convertit.

* MS A.B.F. *credant.*

Luc. 22. 61.

Psal. 138. 22.

SIN.

℣. 19. *Custodi animam meam & eripe me: non confundar, quoniam invocavi te.* Fidem suam petit Ecclesia rectissimam custodiri, ut servata à schismaticis, nullâ queat perversitate confundi, sed sine maculâ & rugâ Sponso suo ornata fidei virtutibus offeratur. Subjungitur causa probabilis, quâ petitionem suam consequi debuisset: quoniam *invocavit* Dominum. Revera non meretur erubescere, quæ spem suam cognoscitur in tanta virtute posuisse. Ipsum enim elegit *invocare*, qui nescit piè supplicantes abjicere.

Quare Ecclesia petat fidem suam custodiri.

TAU.

℣. 20. *Innocentes & recti adhæserunt mihi: quoniam sustinui te Domine.* *Innocentes*, quidam intelligunt parvulos sacro baptismate regeneratos, qui adhuc nullis mundanis conversationibus polluuntur: sed in ipsa sanctitate transeunt, quam suscipere meruerunt. *Rectos* autem illos accipi volunt, qui jam maturâ ætate conversi, divino munere à peccatorum sunt laqueis absoluti. Sed cùm dixerimus Ecclesiam variis hominum moribus esse completam: quomodo hîc dicit tantùm *Innocentes & recti adhæserunt mihi*, quasi & illos non habeat permixtos, qui improbis moribus polluuntur? Sed considera pondus verbi istius; ut *Innocentes & rectos adhæsisse* sibi dicat, tanquam illi fuerint sociati atque conglutinati; quod ab utraque parte morum probitas videtur efficere. Reliqui autem cum labore tolerati sunt potius quàm adhæserunt. *Sustinui* verò dicit, viriliter passa sum in hoc mundo frequentes angustias: sed una mihi fuit consolatio, *te Dominum sustinere*. Et inspice vim versus istius: quia *innocentes & rectos* ideò sibi *adhæsisse* dicit: quoniam *sustinuit* Dominum; alioquin non poterat tales amare, nisi & ipsa de tantâ videretur firmitate præsumere.

Innocentes soli & recti adhærent Ecclesiæ, reliquos cum labore tolerat.

℣. 21. *Redime me Deus Israël ex omnibus angustiis meis.* Cùm dicit *Redime me* adventum Domini Salvatoris exposcit, cujus sanguine redempta, de diabolica est captivitate liberata. *Deus Israël*, idest, Deus te videntium: quia ipsos revera gratos habet, quibus conspectum suæ contemplationis indulget. Subjungendo enim *Ex omnibus angustiis meis*, nullam in se maculam desiderat inveniri: quoniam aliter Christo non potest conjungi sancta sponsa, nisi fuerit, ut dictum est, sine maculâ & rugâ.

Quid significet Israël.

Conclusio Psalmi.

AUdiamus quemadmodum adhuc in angustiis hujus mundi posita, per totum psalmum ad liberatorem suum clamet Ecclesia; & desinamus tribulationes nostras impatienter ferre, cùm ipsam matrem constet pro nobis

Quare tribulationes patienter tolerandæ.

gravissimas angustias sustinere. Portemus adversa, Domino juvante, viriliter, speremus de ejus pietate cōstanter: quia si nos in sponsæ partibus permanemus, Deo largiente, cum ipsâ simul ad æterna gaudia perveniemus. Numerus iste bis duodenus mysteria nobis superna declarat, quod viginti quatuor seniores indefessis vocibus, laudes Domino suavi modulatione concelebrent: commonens, ut ad similitudinem eorum, & nos psalmum istum frequentatâ devotione cātemus.

Numerus 24. quæ mysteria declaret.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigesimum quintum.

Psalmus David.

CUm *psalmus* significet in actibus nostris convenientiam spiritualium rerum: *David* autem manu fortis atque desiderabilis; totus hic textus ad perfectum aptandus est Christianum, qui Domino largiente diversorum laude meritorum in Ecclesiâ ejus constanti animo perseverans, divinis se beneficiis consolatur. Sed tamen cùm talis hymnus dicitur, necesse est, ut ad Christum Dominum intelligentiæ virtute referatur.

Divisio Psalmi.

SAnctus iste quem diximus, primo modo psalmi innocentiam suam respici deprecatur: quia cum iniquis hominibus non habuit portionem. Secundo supplicat, ne hæreticis, aut schismaticis in judicio Domini misceatur: quoniam domum ejus se dilexisse testatus est.

Expositio Psalmi.

℣. 1. JUdica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum: & in Domino sperans non infirmabor. Periculosa quidem judicii videtur esse petitio, sed sequestratio malorum, quæ fit in examine Domini, cognoscitur à bene merito competenter optari. Quapropter non est hic detestabilis arrogantia meritorum, sed justa petitio fideliter servientis, ut sequestretur à pessimis: ne cum malis habeat portionem. Postulat enim vir sanctus judicia: quia certus erat de ejus misericordiâ; sicut ait Apostolus: *De cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die justus judex. In innocentiâ* verò suâ *ingreditur*, qui, sicut inferius dicit, *sperat in Domino*, nec de suis quicquam viribus, sed de divinâ largitate præsumit. Sequitur hujus rei decora probatio: quia in Domino confidendo infirmatum se esse non asserit. Hæc est enim *innocentia*, quam superiùs dixit, idest, in Domini virtute confidere: ne possit eum aliqua peccatorum infirmitas ingravare.

Petitio judicii quibus periculosa, & quibus proficua.

2. Timoth. 4. 8.

℣. 2. *Proba me Domine & tenta me: ure renes meos, & cor meum. Proba & tenta*, non præsumptivè dicitur: sed hoc emendationis gratiâ fieri postulatur. Nam quando ille perscrutatur & tentat, facit nos peccatum intelligere nostrum, & ad fructum pœnitentiæ pervenire. Alioquin si nullâ nos in hoc sæculo adversitate commoneat, sub neglecto relinquimus ea, pro quibus satisfacere deberemus. Ipse enim subsequenter exponit, cur se *probari* & *tentari* desideraret: utique ut *urerentur renes & cor* ejus; quatenus delectationes & cogitationes humanæ verbi Domini calore purgarentur, qui more fornacium, vitiorum sordes absumens, animas hominum ad emundationem perfectissimi decoris adducit. Perscrutandum est autem cur hîc petat se debere *tentari*, cùm in Evangelica oratione sit positum: *Ne inducas nos in tentationem*. Duæ sunt igitur tentationes: una Domini, quâ bonos tentat, ut eos competenter erudiat, sicut legitur in Genesi: *Tentavit Dominus Abraham*: vel illud quod dicit Moyses: *Tentat vos Dominus Deus vester*. Altera verò diaboli est, quæ semper ducit ad mortem: de quâ precamur, ne in ejus partes cæcis mentibus inducamur. Benè ergo Propheta petit dicens: *Proba me Domine & tenta me*, in istâ parte quæ Domini est; ut non in illam tentationem diabolicam induceretur; ubi sequitur: *Sed libera nos à malo*, idest, ab ipso diabolo.

Cur Deus probet & tentet.

Matth. 6. 13.

Duæ sunt tentationes una Domini altera diaboli.

Genes. 22. 1.

Deuter. 13. 3.

Matth. 6. 13

℣. 3. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est: & complacui in veritate tuâ.* Hoc erat unde tentationum pericula non timebat: quia misericordiam ejus non poterat oblivisci. Jugiter enim sibi subveniri facit, cui collatum beneficium ante oculos semper assistit. Quâ de re etiam Domino *complacuisse* se dicit. *Complacere* est autem cum sanctis Domini æternam gratiam promereri. *In veritate*, idest, in Christo tuo, qui ait: *Ego sum, via veritas & vita*. Aliter enim Patri non potest complacere, nisi qui tali fuerit credulitate firmatus.

Quid sit complacere.

Joan. 14. 6.

℣. 4. *Non sedi in concilio vanitatis: & cum iniqua gerentibus non introibo.* Complacuisse se Domino egregiâ nimis narratione declarat. Innocentiam quippe suam nititur ostendere, duobus versibus refugiendo quæ prava sunt: aliis verò duobus agendo quæ recta sunt. Quod argumentum in Topicis dicitur ex contrariis. *Concilium* enim *vanitatis*, & congregatio innocentium omnino contraria sunt. Enumerat enim nunc quæ, Domino largiente, peregerit, unde se complacuisse testatus est. *Non sedit in concilio vanitatis*, qui tractatibus iniquorum, nullâ consilii sui participatione consentit. Fieri enim potest, ut homo sanctus casu aliquo ad concilium veniat iniquorum, ubi vel incongrua vel vana referuntur. Sed dum talia cognoverit, neque cum eis sedet, neque delectatione aliqua commoratur, sed pravum studium aut dissuadet, aut deserit. Quapropter cùm se priùs negasset sedisse cum malis: modò se profitetur non introisse cum pessimis. Ante enim tractatum ipsorum vitavit, post & facta deseruit. Introitus est enim ad scelus, cùm fieri aliquid audacter incipitur. Introitus enim initium significat operationis, quod vir sanctus à suâ conscientiâ profitetur alienum.

Quis non sederit in concilio vanitatis

Quis sit introitus ad scelus.

℣. 5. *Odivi congregationem malignorum: & cum impiis non sedebo.* Minus fuerat sancto viro malum vitasse concilium, nisi & *congregationem odisset* omnimodis subdolorum. *Odium* enim significat divisionem, sicut est in amore collegium. Et cùm superiùs se dixerit in vanitatis concilio non sedisse: modò se profitetur *cum impiis non sedere*. Utrumque quidem erat omnino deserendum. Sed alii sunt vani, alii impii. Vani sunt qui caducis inquisitionibus occupantur, & in superfluâ tempus narratione consumunt. Impii autem, hæretici, qui quæstioni-

Qui sunt vani.

Qui impii.

bus perfidis scripturas divinas depravare contendunt, sicut Petrus Apostolus ait: *Depravantes eas ad suum interitum & perditionem.* Hos ergo utrosque jure monet esse fugiendos: quia illi superfluitates diligunt: isti tela perversitatis infigunt.

2. Petri. 3. 16.

℣. 6. *Lavabo inter innocentes manus meas: & circumibo altare tuum Domine.* Potest talia loqui, qui caput suum sequitur Christum, qui terrena despicit, & cœlestia concupiscit; sicut Apostolus ait: *Nostra autem conversatio in cœlis est. Inter innocentes* enim *lavat manus* suas, quisquis facta propria studio bonæ conversationis emundat. Et benè addidit, *Inter innocentes:* quia possunt *lavare manus* etiam qui nocentes sunt; sicut fecit Pontius Pilatus, qui dum animam suam nefandâ Domini traditione pollueret, manus suas sæculi istius liquore mundabat. Sed spiritualiter *manus lavat*, quisquis actus suos lacrymabili satisfactione diluerit. *Circumibo* verò dixit, idest, frequenter iterabo, ut assiduitatem sanctissimæ devotionis ostenderet. *Altare* enim ab altitudine dictum est, quasi altæ aræ, ubi Domino sacrificatur; ut conspectibus populorum misericordiæ ipsius dona pandantur.

Philip. 3. 20.

Matth. 27. 24.

Quis spiritualiter manus lavat.

Altare unde dictum.

℣. 7. *Ut audiam vocem laudis tuæ, & enarrem universa mirabilia tua.* Provectus ad cœlestia ideò illud spirituali animo circumibat altare, ut concentum Dominicæ laudis audiret. Fortè illud dicit, quod coram ipso indefessâ voce præcinitur: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth.* Quæ cùm audiret, & devotione maximâ cognovisset, narraret populis universa mirabilia, quæ hodieque in sanctarum celebratione Missarum beata canit Ecclesia.

Isai. 6. 3.

Trisagion in Missarum celebratione canit Ecclesia.

℣. 8. *Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Beatissimus ille quem diximus, secundum modum orationis ingreditur: supplicans, ut cùm *decorem domus* Domini *dilexerit*, illis qui ab eodem alieni sunt, nullatenus misceatur, sed in ejus Ecclesia perseveret. *Decorem domus* dicit, non pulchritudinem parietum, aut ministeriorum pretiosissimos apparatus, sed ipsorum actuum beatissimam qualitatem, in quibus cuncta gaudet Ecclesia, idest, in psalmorum jubilatione, in precum sanctitate, in Christiani populi humillimâ devotione. Priùs enim de universali dixit Ecclesiâ: nunc venit ad sanctos, in quibus gloria Dei habitare cognoscitur: de quibus Apostolus dicit: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Dicendo enim *habitationis locum*, humani pectoris significavit arcanum; mirabiliter subjungens, *gloriæ tuæ:* quia ubicumque habitat, gloria est. Gloriosum enim efficit, quicquid inhabitare dignatur; & ab hospitis merito, crescit hospitii magnitudo.

Quis sit decor domus Domini.

In sanctis gloria Domini habitat.

1. Cor. 3. 17.

Dominus gloriosum efficit, quicquid inhabitat.

℣. 9. *Ne simul perdas cum impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam.* Justè rogat, ne cum impiis anima ejus pereat in futuro judicio, cum quibus hìc communem non habuit actionem. Meritò enim ab eis ibi se sequestrari petiit, à quibus hìc se ipse divisit. *Sanguinum* enim *viri* sunt, qui carnaliter vivunt, & nulla jussa cœlestia concupiscunt. Pereunt ergo tales de futurâ Jerusalem, qui pro suâ impietate damnandi sunt.

Qui sint viri sanguinum.

℣. 10. *In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorum repleta est muneribus.* Exponit qui sunt *viri sanguinum*, in quorum consuetudine videmus esse nequissimas actiones. *Manus* enim nostræ significant generales operationes, quas gerimus in hac luce degentes. Hic *dextera* specialiter judicis venalitatem pronuntiat, quam ideò dicit *repletam esse muneribus:* quod multarum pecuniarum oblatione gravata sit. Et considera quòd hæc accipientes judices universaliter execratur. Nam & qui justitiam vendit, *muneribus dexteram replet;* & qui nocentes absolvit, idem suam *dexteram* munerum acceptione complevir. Sic utrumque, ut arbitror, ad virum sanguinum congruenter aptandum est.

Qui dexteram muneribus replent.

℣. 11. *Ego autem in innocentiâ meâ ingressus sum: redime me, & miserere mei.* Schema Syncrisis est, cùm causam suam quis ab adversariis suis nititur efficere meliorem. Nam cùm illi accipiendo fallaciter gaudeant dexteram suam muneribus fuisse completam, se dicit ad innocentiæ introisse divitias. *Ingressus* enim in thesauros spirituales multò verius se consolatus est, quàm illi super mundanis divitiis gaudere potuissent. *Redime me*, idest, adventus tui sanguine pretioso liberum redde, quo absolutus est mundus, qui peccatis tenebatur obnoxius. *Et miserere mei;* scilicet in hoc mundo, ubi fideliter supplicantibus parcis.

Quid sit Syncrisis.

Sanguine Christi mundus à peccatis absolutus est.

℣. 12. *Pes enim meus stetit in viâ rectâ: in Ecclesiis benedicam Dominum.* Inter concutientes hæreses, & mundi graviter sævientes angustias, hoc bene vir Catholicus profitetur: quia *pes* ejus immobilis perduravit; qui licet importunis tribulationibus fluctuet, in parte fidei nescit quibuslibet necessitatibus commoveri. Possunt enim tales, & his similes hoc dicere: de quibus ipse Dominus testimonium perhibet; ut est illud: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. In viâ rectâ*, idest, in mandatis tuis, quæ recta sunt, & rectos faciunt obedientes. Nam quoties plurali numero dicuntur Ecclesiæ, mundi istius Christiani populi significantur, qui de diversis gentibus probantur esse collecti. Futura est enim una & perfecta Jerusalem, quæ malorum sequestratione purgabitur. Dicit ergo beatus iste quem diximus, non in Ecclesiâ, sed *in Ecclesiis* se Domino cantaturum: quia per universum mundum nomen constat esse Catholicum.

Vir Catholicus, in fide immobilis permanet.

3. Reg. 19. 18.

Quid significent Ecclesiæ in plurali, & quod in singulari.

Conclusio Psalmi.

CONsideremus qualem nobis formam vitæ religiosus iste tradiderit. Dicit enim ideò se hic vitasse pessimos: ne in judicio Domini cum malis possit esse sociatus: admonens, ut iniquorum consortia fugientes, fidelibus Christi spirituali semper charitate jungamur: quia ex diutinâ hominum conversatione, morum semper contrahimus qualitatem. Hoc enim & sextus psalmus admonet, cùm dicit: *Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem;* hoc & decimus septimus qui ait: *Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris: & cum electo electus eris, & cum perverso subverteris.* Revera ut cognosceretur ingens malum, quod tam crebrò monebatur esse fugiendum. Quapropter studiosè quæramus gloriosum nimis, aptumque collegium, quod nos virtutibus erudiat, & desiderio divinæ charitatis accendat: ne in re-

Quare pessimi fugiendi.

Psal. 6. 9.

Psal. 17. 26.

tributione malorum meritò jungamur pessimis, qui collegium hîc habere voluimus cum malignis. Quod si diligentiùs perscrutemur, nec quantitas ipsius numeri vacat. Nam quinque porticus fuisse Salomonis, in quibus periclitantium turba languebat, Evangelica nobis designat auctoritas. Qui calculus quinquies in se reductus, in vicesimâ quintâ summâ progreditur; ut sic corda fidelium psalmi istius abysso recreentur, sicut in illis porticibus jacentium probaticæ piscinæ lavacro ægra corpora sanabantur.

Quid numerus 25 significet.
Joan. 5. 2.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigesimum sextum.

Psalmus David priusquam liniretur.

TItuli hujus historia Regum quidem volumine latiùs indicatur. Nam cùm Saul peccasset Deo, per sanctum Samuelem Prophetam, David apud patrem suum est unctus in Regem. Verùm hic titulus de ipsa unctione non loquitur, sed illam potiùs commemorare dignoscitur, quando post persecutiones Saulis, voto populi est perductus ad regnum; cùm & istum psalmum rerum ipsarum restificatione eum conscripsisse manifestum sit. Nam si primam illam unctionem velis advertere, nullum antè ipsam psalmum legitur effecisse. Restat ergo ut istam secundam unctionem intelligere debeamus.

1. Reg 16.13.
David bis unctus fuit.
2. Reg. 5. 3.

Divisio Psalmi.

CUm frequenter ante regnum liberaretur ab inimicis suis acerrimis, per totum psalmum loquitur Propheta. In primâ positione Dominum se dicens metuere, & nullum alterum formidare. Sed inter adversa sæculi unum sibi testatur esse suffugium; ut licet periculis corporalibus jactaretur, ipse in domo Domini firmissimâ devotione mentis habitaret. Secundâ positione, multiplici clade liberatus, diversis modis gratias agit; & prophetiæ spiritu spem sibi futuræ beatitudinis pollicetur. Sciendum sanè hunc psalmum secundum esse illorum, qui per actus David significant Christi Domini futura mysteria.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DOminus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo?

℣. 2. *Dominus defensor vitæ meæ, à quo trepidabo? Dum appropiant super me nocentes: ut edant carnes meas.*

℣. 3. *Qui tribulant me inimici mei; ipsi infirmati sunt & ceciderunt.* Hos tres versus paulò sollicitiùs audiamus; sunt enim magnæ argumentationis formulâ comprehensi, quam Græci Epichirema, Latini Executiones, vel Approbationes vocare maluerũt. Hoc argumento utimur, quoties rem, de quâ agitur, per exemplum aliquod probare contendimus. Causa enim hic proposita est in uno & semiversiculo. Dixit enim: *Dominus illuminatio mea & salus mea quem timebo? Dominus defensor vitæ meæ, à quo trepidabo?* In alio semis & uno versiculo subjunxit exemplum, quia minimè trepidare debuisset, quando illi magis radunt, qui persequi probabantur. Ait enim: *Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas. Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt.* Sic istius Epichiremaris breviter forma perfecta est. Nunc ad exponenda verba redeamus. Prophetia ergo dicit exultans, se quemquam hominum non timere, quoniam à Deo fuerat illuminatus: ostendens formidinem semper habere tenebras suas, quando contra eam ponitur *illuminatio* superna. Sequitur: *Et salus mea.* In quo verbo cuncta concludit & valetudinem corporis, & animæ sospitatem. Utraque enim sunt indicia salutis, quando sustinent videlicet gravissimas passiones. *Quem timebo?* idest, nullum hominum formidabo. Timor enim fecerat Domini, ne quemquam alium timere potuisset. Sequitur: *Dominus defensor vitæ meæ, à quo trepidabo?* Multi per actus iniquos, accepta Dei munera perdiderunt. Quorum autem *defensor* fuit *Dominus* nullatenus aliquid amiserunt. *A quo trepidabo?* Interrogativè pronuntiandum est, idest, à nullo; sicut & superiùs posuit, *Quem timebo?* Tales quippe interrogationes pro abnegationibus accipiendas esse non dubium est. Addidit: *Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.* Truculentium inimicorum hîc vota panduntur, qui non solùm extinguere, sed etiam aviditate furoris, ipsas quoque humanas carnes cupiunt crudeliter devorare. Et ideò inimicorum tanta feritas proditur, ut liberationis gratia duplicetur. Adjecit: *Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt.* Versus iste pendet de superiore sententiâ; probatio est enim quomodo nullum timere debuisset. Nam si persecutores qui formidari poterant, subruerunt; quis, rogo, timor erit, quando potiùs illi cadunt, qui impugnare videbantur? Consequenter autem verba sunt posita; priùs fuit *infirmari*, pòst *cadere*. Et intuere, quoniam hîc fidelium beneficia breviter exponuntur; ut non illi qui passionibus premuntur, sed illi magis corruant, qui innocentium sanguinem devorare festinant.

Quid sit Epichirema, & quando utendum.
Nullum timet, qui à Deo illuminatus est.
Timor Domini alium timorem expellit.

℣. 4. *Si consistant adversum me castra: non timebit cor meum.* Salutari probatione completâ, Propheta lætus exultat, decoram Emphasim, idest, Exaggetationem faciens; ut si adversus ipsum solum castrorum coeat multitudo, stabilitas mentis ejus non debeat commoveri: dum soleant homines plurimorum oppugnatione terreri. *Castra* enim valida munitio est, quam expugnare facilè non potest impetus irruentis. Sed hæc omnia sibi dicit esse contemptibilia, cùm valletur auxiliatione divinâ.

℣. 5. *Si exurgat in me prælium, in hoc ego sperabo.* Potuerant castra consistere, & in prælia non coire. Sed nunc ipsum sævum certamen adjicit, ut nihil eorum metuere videretur, quæ terribilia putat humanitas. *Si exurgat*, idest, si subita in me concertatio, quasi fervens procella prosiliat, in eo potiùs *sperabo* victoriam. In præliis enim concitatis, gloria vincentis semper apparet. Nam virtus probatur latere, quæ non fuerit explorata certamine; sicut superiùs dixit: *In tribulationibus dilatasti mihi.* Et respiciendum quod & iste versus sic habet in capite, sicut

Psal. 4. 2.

sicut ille prior. Quæ figura dicitur Anaphora, quoties unum verbum per commatum principia reperitur; quod & in capite psalmi constat effectum, idest, *Dominus*, *Dominus*.

Quid sit Anaphora.

℣. 6. *Vnam petii à Domino, hanc requiram. Vnam* rem quidem *petisse* se dicit *à Domino*, quam exponit inferiùs. Sed videamus si *unam*, & non magis omnia. Calculo quidem singularis est, sed rerum utilitate numerosa: angusta precatio, latum præmium: breviter quæritur, sed granditer impetratur. Bonorum ergo mos est domum Domini solam expetere, in quâ bona omnia continentur. Mali autem terrenâ voluntate discissi, dum sanitatem corporis petunt, cùm divitias precantur, cùm inimicorum dejectiones expostulant, petendo fatigantur, & interdum peritura conquirunt.

Boni quid orando petũt. Mali verò quid.

℣. 7. *Vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ: ut videam voluntatem Domini, & protegar à templo sancto ejus.* Hæc est una supplicatio, quam superiùs expetebat. Et vide, quia nulla castra, nullum prælium metuere debuit, qui tali se munitione vallavit. Quæ sunt enim civitates similes, qui sunt exercitus fortiores, quàm *habitare in domo Domini*, ubi nihil humanum, nihil diabolicum certum est pertimescí? Et hoc non parvo tempore, sed *omnibus diebus vitæ suæ*. Quando, rogo, metuat, cui omnis vita secura est? *Videt* etiam *voluntatem Domini*, qui præcepta ejus intelligit, qui puritati ipsius totâ se mente subdiderit. Propheta enim postulat *protegi à* corporis Christi *templo*, unde & firmamentum fidei, & invictum robur defensionis accipitur. Ad illud enim pervenerat animi virtute, quod adhuc non videbat in specie.

Quis voluntatem Domini videat.

℣. 8. *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui: in petrâ exaltavit me.* Versum hunc paulò diligentiùs perscrutemur. Ait enim: *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum*, significans illud tempus, quando Saule persequente multis locis per squalentes speluncas & montium secreta latitabat. Quod illi reverà *tabernaculum* fuit: quia mens ipsius nunquam à religionis pietate discessit. Sequitur: *Protexit me in abscondito tabernaculi sui.* Superiùs dixit: *abscondit*: nunc dicit: *protexit*. *Abscondi* est quærentium oculis non præberi: *protegi* autem, ab omni metu periculoque liberari. *In abscondito tabernaculi sui*, dicit, idest, in Divinitatis secreto, ad quod semper devotus animus festinabat; dum ibi sibi esse videbatur, ubi ejus intentio perdurabat. Quod autem dicit: *In petra exaltavit me*, ad Incarnationem Domini pertinet: quoniam de ejus semine natus est Christus, qui est lapis adunans populos, angularis.

Quid sit abscondi. Quid sit protegi.

℣. 9. *Nunc autem exaltavit caput meum super inimicos meos.* Postquam dixit prima, quæ de Domini erant Incarnatione ventura: nunc dicit præsentia, cùm eum ab inimicis suis, sive carnalibus, sive spiritualibus constat esse liberatum. *Caput meum*, benè mentis oculum videmur accipere, qui reverà caput nostrum est, quo vegetante possimus contueri. Nam plerumque illud dicimus *caput*, quod eminere monstratur. *Super inimicos*, vitiosos significat appetitus, supra quos mens nostra decenter erigitur, quando divino beneficio pura servatur.

℣. 10. *Circumibo & immolabo in tabernaculo ejus hostiam jubilationis: cantabo & psalmum dicam Domino.* Decursis beneficiis, quæ & de futuro, & in præsenti se cognoverat accepisse: nunc gaudium suum mirabili narratione describit. *Circumibo* dicit; hoc est, animo perscrutabor, quâ potentiâ cœlos fecerit, stellas fundaverit, maria determinaverit, terram stabiliverit, totumque mundum variâ virtutum laude compleverit. Et cùm hæc omnia animo circumiverit, *immolare* se dicit *in tabernaculo ejus hostiam jubilationis*, idest, in Ecclesiâ ejus offerre sacrificium laudis. *Iubilationem* quippe dicimus ex eo quod nos juvat laudare: quando delectantes cum summâ jucunditate gratias referre contendimus. Diximus superiùs aliud esse *cantare*, aliud *psalmum dicere*. *Cantare* est solâ voce laudes canere: *psalmum dicere*, bonis operibus gloriam Domini prædicare. *Cantare* enim *& psalmum dicere*, ipsa est hostia jubilationis.

Unde jubilatio dicatur.

Quid sit Cantare. Quid sit psalmum dicere.

℣. 11. *Exaudi Domine vocem meam quâ clamavi ad te: miserere mei & exaudi me.* Venit ad secundam positionem, in quâ per gratiarum actionem psalmodiæ munus, quod promiserat, exhiberet: præsentia superioribus jungens. *Clamavit* enim, cùm diceret: *Vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* Et cùm superiùs dixerit, hostiam se jubilationis offerre, quia diversa sit munera consecutus: nunc iterum rogat ut *exaudiatur*. Nec desiderio suo adhuc satisfacit, nisi hoc frequenti supplicatione rogaverit; scilicet quia divinarum rerum nulla satietas est: sed quantò gustatur Dominus, tantò suavius appetitur; sicut & in alio psalmo dicit: *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.*

Divinarum rerum nulla est satietas. *Psal. 33. 9.*

℣. 12. *Tibi dixit cor meum: exquisivi vultum tuum: vultum tuum Domine requiram.* *Cor* desiderium tacitum prodit, quod plus audit Divinitas, quàm populorum tonantissimas voces; sicut Moysi dicitur: *Quid clamas ad me?* cùm locutus aliquid non legatur. Fidelis itaque vir cor suum dixit ad Dominum loqui: quoniam hoc videbatur, quod cogitabat, offerre. *Vultum* autem Domini quærit, qui se sanctâ conversatione tractaverit; de quibus dictum est: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Geminat quoque quod dictum est: *Vultum tuum Domine requiram.* Una quidem res, sed frequentata precatio; sciebat enim quàm pretiosum est, quod ardenti studio toties expetebat.

Cor vocem habet, quam audit Divinitas. *Exod. 14. 15.* *Matth. 5. 8.*

℣. 13. *Ne avertas faciem tuam à me: neque declines in irâ à servo tuo.* Desideria sua cautè decenterque exequitur. Superiore quippe versu professus est vultum Domini se desideranter exquirere; & quoniam non est in potestate hominis suum obtinere desiderium, precatur *ne avertat faciem* suam Dominus, quam ille magnopere postulabat. Ipsius enim muneris est, se præstare fidelissimis contuendum. Sequitur: *Neque declines in irâ à servo tuo.* Sæpe diximus *iram* poni judicii tempus, cùm discernet malos à bonis. Illis enim irasci creditur, qui infelici segregatione damnandi sunt. Rogat ergo, ne tunc ab ipso *declinet* Dominus, quando sanctis vultum suæ majestatis indulserit. Homo carnalis Deum timet, ne peccatis ingravantibus aut substantiam perdat, aut filios amittat,

Differentia inter timorem carnalis hominis, & justi.

M

aut copia auri argentique minuatur: sanctus autem vir hoc tantùm metuit, ne à vultu Domini reddatur alienus.

℣. 14. *Adjutor meus esto ne derelinquas me: neque despicias me Deus salutaris meus.* Ubi sunt qui humanis meritis dicunt aliquid applicandum? Petit Rex & Propheta, plenus gratiâ & benedictione cœlesti, ne deseratur à Domino. Scit enim quia si ille reliquerit, nulla se potestas regere prævalebit. Nec semel ei petiisse sufficit, nisi hoc ipsum sub repetitione geminaret. *Despici* enim semper addicti est, nec securus reddi potest, nisi quem judicis serenus oculus intuetur.

Humanis meritis nihil applicandum.

℣. 15. *Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me.* *Patrem* suum Adam primum hominem dicit, *matrem* uxorem ejus Hevam; unde generatio humana descendit. Isti ergo reliquerunt conditione mortali, nec enutrire valuerunt, quando de hac luce translati sunt. Quamvis istud de ejus genitoribus possit intelligi: quia domum patris sui, matrisque tunc dereliquit, quando à populis Hebræis ad regni culmen evectus est. Sequitur: *Dominus autem assumpsit me*, in loco scilicet veri parentis. *Pater* est quia condidit, quia regit. *Mater* quia fovet, quia infirmos & parvulos lactat. *Assumpsit* verò dixit, hoc est, de privatâ conditione in regno posuit.

Dominus, pater noster, & mater est, & quare.

℣. 16. *Legem mihi constitue Domine in viâ tuâ: & dirige me in semita recta propter inimicos meos.* *Legem* sibi statui illam potiùs Domini deprecatur Salvatoris, quâ debitores noscitur liberasse per gratiam. Moysi enim lex illo tempore jam data erat: Domini autem sperabatur esse ventura, quam sibi postulat debere *constitui*. *In viâ tuâ*, idest, in Christo tuo, qui est *via, veritas, & vita.* Illo enim veniente justè præsumebat: quia eam & docere poterat, & impleri posse præstabat. *Semitam* verò jam diximus ad scripturarum intelligentiam pertinere. Precatur ergo Propheta, ut veteris Testamenti rectè libros intelligat, & venturum in eis Dominum esse cognoscat. *Propter inimicos* autem dicit, idest, hæreticos, sive incredulos Judæos qui eos nitebantur pravâ intentione subvertere.

Joan. 14. 6.

℣. 17. *Ne tradideris me in animas persequentium me: quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.* Secundum historiam potest intelligi de Saule, qui eum acerrimo odio persequebatur. Sed quoniam Rex erat, nec poterat solus agere quod jubebat, aptè numero pluralis hic positus est. Simili modo cum Doech Idumæus eum prodidisse legatur plurali numero posuit, *testes iniqui.* Fieri enim potuit, ut quando eum Regi accusavit, per testes alios dicta sua probare voluisset. Quapropter congruè positus pluralis numerus advertitur, quando persona talis per unum tantùm non poterat facilè accusari. *Testes* ergo *iniqui* fuerunt Doech Idumæus, ejusque similes, qui eum prodiderunt Sauli, à Propheta Achimelech fuisse susceptum, & gladium illi sumptusque datos; quod Rex sacerdotis atque filiorum ejus morte reseravit. *Mentiti* sunt enim dicentes, contra Regem Saulem David consilia fuisse data, Deumque pro eo fuisse deprecatum; quòd latiùs Regum textus eloquitur. Pulcherrimè autem dixit, *sibi*: quia mendacii sui pœnas recipit, qui falsum testimonium proferre contendit. Sive, ut alii dicunt, idioma est scripturæ divinæ, ut pro singulari pluralis numerus apponatur; & iterum pluralis pro singulari numero inveniatur adjunctus; sicut de Herode mortuo legitur dictum: *Mortui sunt qui quærebant animam pueri*; vel Moysi de Pharaone pronuntiatum est: *Quia mortui sunt qui quærebant animam tuam.*

1. Reg. 22.

Scriptura sancta sæpe pro singulari numero pluralem ponit, & è contra.

Matth. 2. 20.

Exod. 4. 19.

℣. 18. *Credo videre bona Domini in terrâ viventium: expecta Dominum.* Postquam multis modis Dominum deprecatus est, ne persequentibus traderetur, ad confidentiæ suæ redit auxilium, sibique ipsi promittit, quod *bona videat in terra viventium*, idest, in futurâ vitâ, ubi bona sunt sempiterna. Et propriè dictum est *terram* illam esse *viventium*, quoniam ista morientum est. Qui status apud Oratores dicitur Collectivus, quando ex scripto colligitur id quod scriptum non est, ut per id doceatur esse, ac si scriptum fuisset. Ita & hic futura præmia ex antecedentibus beneficiis sibi credit esse ventura. *Terram* autem *viventium*, propriè scriptura commemorat divina. Additum est: *Expecta Dominum*, scilicet qui promittendo non fallit, qui præstando non imputat, sicut Jacobus Apostolus ait: *Qui dat omnibus affluenter, & non improperat.*

Paradisus, terra viventium vocatur.

Quid sit status collectivus.

Jacob. 1. 5.

℣. 19. *Viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.* Quoniam superiori versu crediderat videre se bona Domini: nunc dicit quemadmodum videre possit. Hoc autem verbum, *viriliter* non solum viris, sed & fœminis credamus esse mandatum. Nam & viri cum mollescunt animo fœmineo sunt; & mulieres viriles efficiuntur, cùm in bono proposito mentis robore perseverant. Sequitur: *Et confortetur cor tuum*, nè quasi lassus immurmures, & tædio fatigante desperes. Sed confidenti animo atque securo dicit: *Expecta Dominum*, qui nescit subducere quæ promittit. *Sustine* verò & *expecta*, perfecto dicitur Christiano: ac si admoneret, *sustine* quod pateris; & quod credis *expecta*.

Viriliter agere non solum viris, sed & fœminis mandatum est.

Conclusio Psalmi.

INter multiplices & sævientes angustias, quid specialiter desideremus reverendissimus Propheta patefecit; ut inhabitare Christi Ecclesiam modis omnibus appetamus. Hoc patulis auribus audientes, assiduâ supplicatione deprecemur: quia nec breviùs quicquam potuit dici, nec latiùs impetrari. In numero autem præsentis psalmi, & quorumdam qui subsequuntur, nequaquam potuimus calculorum singularem reperire rationem; scilicet qualis creatura vigesimo sexto, aut vigesimo septimo, aut vigesimo octavo numero legatur aptata. Sed studiosis relinquimus, ut secundum exempla, quæ dicta sunt, quando non inveniunt rationem in numero singulari, tunc aliquas similitudines in partito calculo, sive bis, sive tertiò debeant indagare. Verbi gratia, ut viginti sex partiantur in vigesimum & senarium numerum; & iterum viginti septem in ter novem. Tunc faciliùs calculis divisis, fortasse competens ratio poterit inveniri. Quid enim interest si binas aut ternas metretas capiant vasa psalmorum? Si verò nec ibi aliquid convenienter agnoveris, credere

Ratio interpretandi numeros, quando excedunt 26.

convenit cœli terræque Creatorem, operationes & dicta sua per diversorum calculorum distribuisse sine ambiguitate virtutes, qui omnia, sicut legitur, in pondere, numero, mensuràque perfecit. Neque enim quia guttæ pluviarum, stellæ cœli, vel arena maris nobis numerabilis non est, apud illum non constat esse sub numero. Nam etsi nobis probantur occulta: divinæ sunt tamen nota potentiæ. Restat ut illud quod dictum est definitione Majorum credere debeamus, in numeris positis, atque definitis virtutes omnium convenire psalmorum.

Sap. 11. 21.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigesimum septimum.

Psalmus ipsi David.

Diximus *David* significare manu fortem. Et quando tale nomen debuit poni, nisi cùm passionis Dominicæ gloriosa certamina referuntur? Fortis utique manu, qui per tolerantiam suam prostravit principem tenebrarum, qui mortem moriendo superavit, qui humanum genus captivum crucifixionis suæ dispensatione liberavit. *Ipsi* autem cùm dicitur, nullum alterum intelligi posse declaratur, nisi ipsum Mediatorem Christum Dominum, qui per hunc totum psalmum loquitur: orans ab humilitate susceptæ carnis, persecutorum debitas indicans pœnas non studio malevolentiæ, sed contestatione vindictæ. Notandum est igitur hunc psalmum tertium esse horum, qui passionem & resurrectionem Dominicam sub brevitate commemorant.

Christus fortis manu dicitur.

Divisio Psalmi.

Primâ sectione orat Dominus Christus per id quod homo est, ut ejus audiatur oratio futuro tempore passionis. Secundo gratias agit, quoniam exauditus est in his quæ fieri postulabat. In fine psalmi subjungens, ut sicut ipse suscitatus est potestate Divinitatis suæ: ita salvus fiat populus ejus nomini crediturus.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Ad te Domino clamavi, Deus meus ne sileas à me.* Christus Dominus clamat ad Patrem tempore passionis, ne ab ipso sileat, hoc est, ne * petenti non annuat, sed magis respondeat. Pulcherrima quoque verborum est facta diversitas. *Clamat* homo *ne sileat* Deus: quia nostro silentio ille tacet, & nobis negligentibus in memoriâ non habemur. Contra si, Domino præstante, respicimus respicit, si clamamus exaudit, si diligimus amamur.

**Ed patienti.*

Clamat homo, ne sileat Deus.

Et similis ero descendentibus in lacum. Idest, si silveris ero similis in mundi hujus profunditate versantibus. Lacus enim quidam hoc sæculum est, qui quasi delectabilis ac trâquillus creditur: sed quas profunditates & mersuras habeat ignoratur. *Lacus* quippe dicitur, quod sub ipso terra lateat. Precatur ergo humanitas Verbi, ne *similis* esset hominibus cæteris: quia etsi communem conditionem carnis assumpsit, excellentiam tamen omnium creaturarum Deo unita promeruit; de quâ dicit Apostolus: *Cui autem aliquando Angelorum dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Sive *lacum* sepulchrum dicit, ubi peractâ passione repositus est.

Hic mundus, lacus quidam est.

Hebr. 1. 5.

℣. 2. *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ dum oro ad te: dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.* Tempus significat sacratissimæ passionis, & orat ut ejus audiatur oratio, quod fecit antequam traderetur; relictis enim discipulis secessit & oravit dicens: *Pater si fieri potest transeat à me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis.* Quod autem dicit: *ad templum sanctum*, ut mihi videtur, illam consuetudinem Hebræi populi fortasse mavult intelligi, cui præceptum fuerat, ut in qualibet esset positus regione, ad illam partem semper oraret, ubi Jerusalem noverat constitutam; sicut & Danielem apud Babylonem tertiò in die legimus effecisse; quod necesse erat Christum Dominum facere, qui *non venerat legem solvere, sed implere.* Sive *ad templum sanctum*, ad cœlum vult intelligi, quod orantes homines facere consueverunt. Nam desiderium postulantium est, ut licet ubique Deum esse non ambigant, de cœlo sibi auxilium venire confidant. Unde & in Dominicâ oratione dicimus: *Pater noster qui es in cœlis.* Non est ergo absurdum *templum* accipi cœlum: quoniam Domini sedes divinâ lectione monstratur.

Matth. 26. 39.

Hebræi, semper ad Jerusalem conversi orabant.

Dan. 6. 10.

Matth. 5. 17.

Matth. 6. 9.

℣. 3. *Ne simul tradas cum peccatoribus animam meam: & cum operantibus iniquitatem ne perdas me.* Quia moriturum se noverat, meritò petebat ne inferis tradita ejus anima cum peccatoribus misceretur: aut *cum operantibus iniquitatem* haberet aliquam portionem. Sed omninò salutariter ista discretio ab illo petitur, ut nostra spes ad vota talia concitetur; quod revera implens, hominem à se fieri deprecatur alienum. Ubi sunt illi qui Christum putant animam non habuisse? Sed hæc mihi videntur aut non legere, aut quæ legerint omnimodis oblivisci.

Quid Christus petierit.

℣. 4. *Cum his qui loquuntur pacem cum proximo suo: mala autem sunt in cordibus eorum.* Judæos commemorat, qui ei dicebant tentantes: *Scimus quia à Deo venisti magister.* In istorum ergo labiis erat pax: sed in corde malitia. Quæ figura dicitur Ironia, idest, Irrisio, quoties aliquid, quod sub laude dicitur, intellectum vituperationis habere monstratur. *Proximo suo*, de se dicit: quia eis carnis origine jungebatur. Qui justè maledicebantur: quia proximum malitiose perdere festinabant.

Joan 3. 2.

Quid sit Ironia.

℣. 5. *Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam studiorum ipsorum.* Judæi volentes operati sunt quidem malum, sed fecerunt nolentes bonum; ut mortem inferrent Christo, quâ mors ipsa finiretur; sanguinem funderent, quo mundi crimina lavarentur. Ideo petit *illis dari secundum opera ipsorum*, idest, voluntatem: quia unusquisque hoc operatur quod vult. Nam frequenter & præstant qui nocere contendunt, ut diabolus facit, qui dum innocentibus ingerit mortis pœnas, transmittit Martyres ad coronas. Expressit quoque quæ superiùs dixit, dicendo, *Secundum nequitiam studiorum ipsorum*, idest, ambitum malum, ut innoxio nocerent; & qui ad eos salvandos venerat, morti tradere maluissent.

Nocentes malum inferendo, prosunt innocentibus.

Quatuor sunt species retributionum.

℣. 6. *Secundum operationem manuum eorum retribue illis: redde retributionem eorum ipsis.* Quatuor sunt species retributionum: quarum una est, cùm tribuuntur ab hominibus mala pro bonis, sicut Judæi Christo *retribuerunt*, qui cùm ad eos salvandos venisset, illi eum crucifigere decreverunt. Altera cùm *retribuitur* bonum pro bono, quando dicet Deus electis suis: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi.* Tertia cùm *retribuet* malum pro malo, quando dicturus est impiis: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus;* secundum illud, *Mensura, quâ mensi fueritis, in eadem remetietur vobis.* Quarta cùm *retribuit* quod hîc dicit, bonum pro malo, ut qui persecutores extiterunt, fiant conversi, postea laudatores. Verum ista omnia quæ de inimicis suis prædicit, non sunt vota malitiæ, sed præscientia futurorum. Nam in Evangelio dicit: *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.* Sed utrumque pium est; hîc enim comminatur ut terreat, ne scelera sua præsumptione desperatâ perficiant: Ibi autem cùm patitur, orat, ut ad pœnitudinem eorum corda perducat. Nec vacat, quòd toties sententiam ipsius terroris iteravit; ut corda lapidea magnæ comminationis incendio salvarentur.

Matth. 25. 34. *Ibidem. 41.* *Luc. 6. 38.* *Luc. 23. 34.*

℣. 7. *Quoniam non intellexerunt opera Domini, & in opera manuum ejus non consideraverunt: destrues illos, nec ædificabis eos.* Superiorem excolit sensum. Dicit enim, ideo debere illis reddi: *quia non intellexerunt opera Domini. Opera* siquidem ejus fuit, ut doceret populum viam veritatis & fidei; & ex sacræ Incarnationis arcano reconciliaret hominem Deo; quatenus ubi non poterat vitiata natura conscendere, Dominicæ visitationis munere perveniret. Et ne Filio Dei vera docenti mens obstinata non crederet, hoc quoque miraculorum ingentium virtute firmavit; ut quod intelligerent Judæi communem hominem non posse facere, hoc evidenter agnoscerent potentiam Divinitatis implere. Sed illi dementes, dum tantummodò hominem credunt, Filium Dei dici indignissimè pertulerunt. Sequitur: *Et in opera manuum ejus non consideraverunt.* Utique si considerassent, expavissent potiùs quàm sprevissent, plorassent quàm conspuissent, adorassent quàm crucifixissent. Tale enim sacrilegium aliis provenire non potuit, nisi illis qui veritatis intelligentiam perdiderunt. Deus enim alios *destruit* ad correctionem, alios dejicit ad ruinam. Paulum destruxit, ut in melius construeret, & de persecutore Apostolum faceret: sed impium Pharaonem cùm tantis mirabilibus non crederet, demersit Altissimus ut periret. Sic ergo illos dicit *destrui*, ut non iterum debeant ædificari. Quod dictum, sicut sæpe monuimus, ad prophetiam potius videtur pertinere, quàm ad iracundiæ qualitatem.

Quare Christus fecerit miracula.

℣. 8. *Benedictus Dominus: quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ.* Sciens complenda esse omnia, quæ petebat, partem secundæ sectionis ingreditur: gratias agens quod vindicatus sit de inimicis suis, dum adhuc nullatenus extitissent. Hæc figura dicitur Prolepsis, Latinè Præoccupatio: quando res secuturæ pro præteritis ponuntur. Sed discutiamus quid sibi velit dispositio ista verborum: *Benedictus Dominus, quoniam exaudivit;* Qui est utique, & si non exaudiat, *benedictus*. Sed *benedictum* propriè dicimus, cui gratias agimus, idest, quando illi benedicimus. Aptè ergo positum est, *benedictus*, qui exaudire dignatus est.

Quid sit Prolepsis.

℣. 9. *Dominus adjutor meus, & protector meus: & in ipso speravit cor meum, & adjutus sum.*

℣. 10. *Et refloruit caro mea: & ex voluntate mea confitebor illi. Adjutor* ad pericula vitæ pertinet, quæ ipso adjuvante superavit. *Protector*: quia eum ab insidiis diabolicis suâ defensione vallavit. Sed postquam ista facta sunt, fideliter se dicit *sperasse* de Domino. Nam cùm dicit, *cor meum*, animæ designat arcanum, quod sacrificium constat esse justitiæ. Addidit quoque iterum, *adjutus sum*; ut quantum impendebatur pura devotio, tantum & adjutorii cresceret magnitudo. Bene autem dixit: *Refloruit caro mea*, quia & primò floruit: quippe quæ ex Virgine sine peccato tanquam pulcherrimi floris singulare decus emicuit, sicut Isaias dicit: *Et flos de radice ejus ascendet. Refloruit* ergo significat resurrexit: quasi in æthereas auras admirabili decore prorupit. Sequitur, *Et ex voluntate mea confitebor illi;* post resurrectionem scilicet, quando humana natura fuerat à corruptione liberata, & ad inæstimabilem gloriam permanens, in Verbi unitate perducta.

Quando caro Christi refloruit. *Isai. II. 1.*

℣. 11. *Dominus fortitudo plebis suæ: & protector salutarium Christi sui est.* Brevis magnaque definitio. Quid est *Dominus, fortitudo plebis suæ*. Meritò, quando adversa cuncta ipso auxiliante superantur. *Protector* est etiam; quoniam eos tegit, & liberat ab imminentibus malis. *Salutarium*, ac si diceret, justorum, quorum salus est Dominus. Bene autem addidit, *Christi sui*, ut Filium Dei debuisses advertere. *Christi* enim dicebantur & cæteri, quos aut unctio regalis, aut sacerdotalis gloria decorabat.

Qui christi olim dicebantur.

℣. 12. *Salvum fac populum tuum Domine, & benedic hereditatem tuam: & rege eos, & extolle eos usque in æternum.* Orat humanitas Verbi pro populo Christiano, propter quem & probatur assumpta; ut satisfactione fideli salvus fiat in hoc mundo, ubi exposita Judæorum probabatur esse periculis. *Benedic* autem *hereditatem tuam*, ad futurum judicium pertinet, quando dicendum est. *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi.* Et ut charitatem suam, quam præcipit, evidentiùs approbaret; iterum petit, ut in hoc mundo devotos populos *regat*; ne carnalia concupiscant, ne vias pravas eligant. Sèd ipsius regimine illuminati, nesciant collegium habere cum pessimis. Addidit, *extolle eos*; ut in intellectu scripturarum, & in opere sancto, laudabili intentione proficiant; quatenus à terrenis vitiis purgati, ad æterna præmia perducantur evecti. Et hoc petiit debere fieri usque in sæculum; scilicet per totum hunc mundum, ubi sæcula sunt usque ad illud sæculum æternum, cui nullum aliud pro suâ perennitate succedit.

Hereditas Christi, electi sunt. *Matth. 25. 34.*

Conclusio Psalmi.

Audistis, psalmus iste quâ pietate conclusus est. Rogavit pro nobis, qui oratur ab Angelis. Judex omnium creaturarum Advocatus est noster; & ut à morte potuissemus eripi, ipse magis elegit occidi. Impleta est in hoc psal-

mo prædicta regula Dominicæ passionis. Oravit ante traditionem suam: de crucifixione propriâ, & de resurrectione locutus est: postremò pro fidelibus exoravit; ut qui ei meruerunt credere, perpetuâ debeant benedictione gaudere.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM vigesimum octavum.

Psalmus David in consummatione tabernaculi.

Consummatio tabernaculi significat perfectionem Ecclesiæ.

QUoniam præcedentia verba jam nota sunt, restat ut *consummationem tabernaculi* paulò diligentiùs perquirere debeamus. *Consummatio tabernaculi* perfectionem significat Ecclesiæ Catholicæ, quæ jam per totum orbem probatur esse constructa. *Tabernaculi* enim nomine in hoc mundo posita declaratur Ecclesia, quæ contra carnalia vitia bella gerens, meritò expeditionalis habitaculi nomen accepit. Quapropter hunc psalmum Christiani dogmatis honore pollentem, post perfectionem generalis Ecclesiæ, in laudem Spiritus sancti Propheta decantat; ut quia tanta res per Prophetas & Apostolos beatâ prædicatione completa est, competenter ejus laudibus ornaretur. Est enim totus psalmus Spiritus sancti laude plenissimus, & per varias allusiones præconia ejus majestatis exoluens. Hoc est quod Oratores dicunt Demonstrativum genus, quando per hujusmodi descriptionem ostenditur aliquis atque cognoscitur. Sed quid de illo à quoquam congruè poterat dici, nisi quod de se ipse dignatur effari?

Divisio Psalmi.

CUm beatus David cognosceret, totius mundi terminos ad fidem Catholicam per Prophetas & Apostolos Spiritus sancti munere perducendos, sicut Petrus Apostolus dicit: *Non enim voluntate humanâ allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto acti, locuti sunt sancti Dei homines.* Primo ordine alloquitur universitatem, ut sacrificia ei devotâ mente persolvant. Secundo septifariâ narratione, per varias allusiones ejusdem Spiritus sancti sub magno præconio virtutes enumerat, quod ad ipsum specialiter pertinere frequenti lectione declaratur. Sed ut unam potentiam Patris, & Filii, & Spiritus sancti esse cognosceres, tertio loco inhabitare dicit Trinitatem in sancto baptismate, & virtutem & benedictionem dare Dominum, qui ex eo renatus fuerit, populo Christiano.

1. Petri. 1. 21

Expositio Psalmi.

℣. 1. AFferte Domino filii Dei: afferte Domino filios arietum: afferte Domino gloriam & honorem. Cùm multitudinem Gentium, sicut prædictum est, ad credulitatem rectæ fidei spiritualiter Propheta venturam esse respiceret, totiusque mundi consocianda illis esset adunata confessio, dignum fuit jam quasi credentem populum commonere, ut fidei suæ affectum per sacrificia devota monstraret. Invitat enim *filios Dei*, idest, qui per regenerationis gratiam facti sunt filii ejus, ut ait Joannes Evangelista: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.* Sed licet omnis Trinitas unus sit Deus, nec aliqua est in majestate ipsius, aut in naturâ distantia: diversis tamen locis dicitur, quod ad personas singulas probetur aptandum. Hic autem Spiritum sanctum specialiter Dominum debemus accipere, quem instituit de tabernaculi perfectione laudare. Intende autem quòd in primis non dicendo quid *afferant*, ipsi se jubentur offerre, idest, corda sua sanctâ puritate lucentia, quod supra omne sacrificium Domino probatur acceptum. Sequitur, *afferte Domino filios arietum. Arietes* Apostoli accipiendi sunt, qui tanquam duces gregum in caulas Domini perduxerunt populum Christianum. *Filios arietum* offerendos dicit, quos Apostoli rectâ prædicatione genuerunt, non qui pravo dogmate probantur extranei. *Arietes* autem bene sunt Apostolis comparati: quoniam animalia ipsa plurimum fronte valent, & objecta semper impingendo dejiciunt; quod prædicando fecisse constat Apostolos, qui diversas superstitiones, & idola firmissimâ cœlestis verbi quâdam fronte ruperunt. *Aries* enim dictus est, quasi à fronte ruens. Addidit, *afferte Domino gloriam & honorem.* Hic specialiter commonemur, ut nullam Spiritus sanctus patiatur injuriam. Nam qui eum minorem Patre vel Filio dicit, *gloriam* illi non probatur *afferre*. Nulli enim gloriosum est audire, quia minor est. Offerimus ergo Domino Deo nostro, idest, Spiritui sancto gloriam puram, plenam, veram, cùm eum & consubstantialem Patri ac Filio dicimus, & coæternum, atque omnipotentem sine aliquâ separatione prædicamus. Sic omnes hæreses per diversa loca scripturæ divinæ Spiritus sancti prædicatione destructæ sunt.

Joan. 1. 12.

Seipsum Domino offerre est sacrificium illi acceptissimum.

Quare arietes Apostoli sunt comparati.

Aries unde dicatur.

Spiritus sanctus Patri & Filio æqualis.

℣. 2. *Afferte Domino gloriam nomini ejus: adorate Dominum in aulâ sanctâ ejus.* Supra dixit, ipsi *afferte gloriam*: modo dicit, *nomini ejus*. *Afferre* igitur *nomini* sancti Spiritus *gloriam*, qui eum facit latiùs innotescere, quando incredulorum corda convertit, nomenque illius dilatat per multitudinem plebis, turbasque populorum; quod magis ad docentium videtur pertinere cautelam. Sed nec illud judices otiosum, quod *afferte*, quatuor repetiit. Hæc figura dicitur Epimone, Latinè Repetitio crebra sermonis, quæ multa colligit unius verbi iteratione decursa. Sequitur, *Adorate Dominum in aulâ sanctâ ejus*; idest, colite eum in conscientiâ vestrâ mundissimâ. Ipsa est enim aula regalis & habitatio Spiritus sancti, sicut dicit Apostolus: *Quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis.*

Quis afferat nomini Spiritus sancti gloriam.

Quid sit Epimone.

Conscientia munda aula est Spiritus sancti.

1. Corint. 3. 16

℣. 3. *Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit: Dominus super aquas multas.* Venit ad ordinem secundum, in quo per figuram Epimone, quam superiùs diximus, frequenter per capita versuum unum repetens verbum, præconia Spiritus sancti septenariâ virtute concelebrat; quod suis locis, juvante Domino, conabor exponere. Primus iste ejusdem rei versus est, *vox Domini super aquas*, idest, Spiritus sapientiæ. Ipse enim legem condidit, quâ credentium turba regeretur; nam leguntur tabulæ Testamenti digito Dei scriptæ, digitus autem Dei specialiter intelligitur Spiritus sanctus. Quod verò dixit: *Super aquas*, populos significat, sicut & alter psalmus ait: *Salvum me fac Domine: quoniam*

Vox Domini septies repetita septem dona Spiritus sancti significat.

Spiritus sapientiæ quid operatur.

Deuter. 9. 10.

Psal. 68. 2.

Intraverunt aquæ usque ad animam meam; & in Apocalypsi legitur: *Civitas sedens super aquas multas.* Quapropter istis allusionibus hoc significari manifestum est Spiritum sapientiæ legem populis condidisse. Sequitur: *Deus majestatis intonuit.* Hoc etiam pertinet ad Spiritum sapientiæ. Dicit enim quando diem judicii prædicavit, cùm gehennæ pœnas inæstimabili terrore prædixit, ut non tam loqui, quàm intonare videretur. Subjunxit etiam, *Dominus super aquas multas*, idest, super populos gentium diversarum, quas Prophetarum atque Apostolorum prædicatione lucratus est. Sic & in isto commate populos significavit, quos etiam intelligi superiùs maluit.

Apocal. 17. 1.

℣. 4. *Vox Domini in virtute.* Miranda brevitas, tria verba quàm magnam explevêre sententiam! *Vocem Domini in virtute*, Spiritum dicit intelligentiæ, qui adversaria cuncta dejicit, atque prosternit, sicut legitur: *Et non est qui possit resistere voluntati tuæ.* Meritò ergo *Vox Domini in virtute* esse dicitur, cui nullis obstaculis obviatur.

Quid Spiritus intelligentiæ.
Ester. 13. 9.

Vox Domini in magnificentia. Hic Spiritus consilii redolet. Quid enim illo magnificentius, qui corde illuminato sentiri facit, ut appetantur bona, & pessima quæque fugiantur; præstatque ut de impio efficiatur pius, de captivo liber, de servo filius? Quod illis provenire non dubium est, quos Spiritus sanctus potentiâ suæ majestatis invisitat.

Quid Spiritus Consilii.

℣. 5. *Vox Domini confringentis cedros: & confringet Dominus cedros Libani.* Hic Spiritus virtutis elucescit, qui *confringit* superbiam, quæ in se confidit, & humilitatem erigit, quæ de ejus bonitate præsumit. *Cedros* enim superbiam debemus accipere, quæ se in altitudinem elevans, proceras hujus arboris summitates imitatur: maximè, quia & lignum ipsum non est utile, nisi succisum fuerit. Nullus enim in sua radice manens, proficuos generat fructus; sicut nec elatio detestabilis, quæ peccatum intulit mundo. Hanc superbiam *vox Domini confringit*, dicendo: *Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam.* Repetit quoque: *Et confringet Dominus cedros Libani.* Sed quamvis superioribus hæc similia videantur: tamen uno verbo addito, *Libani*, non parvam videntur indicare distantiam. *Cedri* enim quæ alibi nascuntur non omnino proceræ sunt: in *Libano* autem tales inveniuntur, ut omnes altitudines arborum superare videantur. Ergò mundi istius nobiles ac reges, qui reliquos homines tanquam humilia fruteta despiciunt, virtus divina *confringit*, quando pauperes & humiles eligit. Isti enim virtute superantur, illi inter divitias suas aut cogitationibus gemunt, aut turpi ambitione solvuntur. Ponuntur etiam *cedri* & in bonam partem, sicut in alio psalmo dicit: *Cedri Libani quas Dominus plantavit.*

Quid Spiritus virtutis.
Jacob. 4. 6.
Per cedros Libani nobiles, & reges superbi intelliguntur.
Psal. 103 16.

℣. 6. *Et comminuet eas tanquam vitulum Libani: & dilectum sicut filius unicornuorum.* Et hic quoque versus ad Spiritum virtutis pertinet. *Vitulos* autem *Libani* sacrificiis frequenter antiquitas offerebat, qui propter luxuriam dulcium herbarum pingues erant admodum & decori. Eos mavult mundanis summitatibus comparare, quæ sic *comminuendæ* sunt, tanquam illi qui sacrificiis videbantur offerri. Nam & ipsi sunt victima, dum conversi Christo Domino nitidis mentibus offeruntur. Sed ne sibi homines duram legem quererentur impositam, etiam *dilectum* Filium Dei dicit esse moriturum: de quo scriptum est: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Propter Incarnationem enim factus est *sicut filius unicornuorum*, idest, Judæorum singulariter se extollentium. Sive *unicornes* appellati sunt Judæi: quia unum tantùm videntur accipere Testamentum. Sic ergo Christum dicit carne moriturum, sicut & filios Judæorum, qui inæstimabili pietate conditionem nostram in morte suscepit, ut nobis de sua immortalitate præstaret.

Matth. 3. 17.
Quare Judæi unicornes appellati sunt.

℣. 7. *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* Spiritum scientiæ significat, qui omne consilium vel calorem contrarium *intercidendo*, idest, dividendo dijudicat. Ille enim Judæorum ignitos & flammeos tumultus scientiâ suæ majestatis extinxit; ut quod scelerati fecerant velut ad solum hominem negandum, in humanam salutem & gloriam verteretur.

Quid Spiritus scientiæ.

Vox Domini concutientis solitudinem: & commovebit Dominus desertum Cades. Hic Spiritum pietatis demonstrat, qui fallaces cogitationes, & inepta hominum vota *concutiens*, ad veritatis studium correctos attrahit. Et bene errores eorum *solitudinem* vocavit: quoniam habitatorem non habet Deum; nec ipsi in pravitatibus suis diutiùs manere possunt, quando eas aut lamentabili morte deserunt, aut felici conversione derelinquunt. Sequitur: *Et commovebit Dominus desertum Cades.* Hoc adhuc ad Spiritum pertinet pietatis. Sed hunc locum narratio libri numeri diligenter exponit, referens cùm Israeliticus populus in Cades venisset, nimiâque siti loci ariditate laboraret, Moysen jussu Domini percussâ petrâ subitò illis aquarum copiam contulisse, miroque modo facta est terra irrigua, quæ aridâ siccitate jacebat squalida. Per hanc ergo similitudinem dicit peccatorum corda durissima in aquas sapientiæ posse dissolvi, iterumque illud exemplum *Cades* in humanis cordibus esse faciendum. Sæpè enim *desertum* ponitur, ubi & infideles populi convenire noscuntur, sicut in Evangelio dicit: *Vox clamantis in deserto.* Non enim Joannes prædicare poterat in deserto, ubi nullus audiret: sed *desertum* appellati sunt, qui adhuc necdum fidei dona perceperant.

Quid Spiritus pietatis.
Numer. 20. 8.
Desertum infideles populi vocantur.
Matth. 3. 3.

℣. 8. *Vox Domini præparantis cervos, & revelabit condensa: & in templo ejus omnes dicent gloriam.* Septimum dicit Spiritum timoris Domini. *Cervi* enim sunt timidi quidem, sed venenosa sorbentes. Et meritò illis comparati sunt, qui & Divinitatem timent, & contraria quæque devorant; nec ab eis possunt decipi vel noceri, qui adversum Ecclesiam Dei, fellitâ noscuntur altercatione resistere. Consignatus est, ut superiùs diximus, Spiritus septiformis, quem & supputatione facilè colliges, & operatione cognosces. Sed hunc Spiritum sanctum unum atque eundem debemus accipere, cujus has, quas diximus, testante Isaia, septem constat esse virtutes, idest, spiritus sapientiæ, spiritus intellectus, spiritus consilii, spiritus virtutis, spiritus scientiæ, spiritus pietatis, spiritus timoris Domini: distribuens unicuique prout vult. Nec moveat quod ubique vocem Spiritus sancti dicit esse sermonem; hoc enim verbum in universæ Trinitati constat aptatum.

Spiritus timoris Domini.
Isai. 11. 2. 3.
Vocem habent Pater, & Filius & Spiritus sanctus.

Matth. 3. 17. Nam Patris legimus vocem, cùm dicit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Item
Actor. 9. 4. Filii dicentis: *Saule, Saule quid me persequeris?*
Actor. 13. 2. Similiter & in Actibus Apostolorum de Spiritu sancto legitur: *Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus, ad quod vocavi eos.* Sed hanc communionem verborum sanctissimus Augustinus contra Arrianos scribens in uno libro utili adunatione collegit; ut æqualitatem substantiæ, vel potentiæ individuæ Trinitatis omnis prudens possit agnoscere, quando & ipsa verba probat esse communia. *Revelavit* etiam timor Domini *condensa*, quando ignoratione depositâ, ad intelligentiam divinæ legis devoti populi convenerunt. Pro quâ re in Ecclesiâ ejus omnes referunt gloriam, prout unusquisque præfati Spiritus septiformis dona suscepit. Gloria enim, sicut dictum sæpe meminimus, laus est facta celebratione multorum.

Communio idomatum in Trinitate quid significet. Serm. 191. de SS. Trinit.

Quid sit Gloria.

℣. 9. *Dominus diluvium inhabitat, & sedebit Dominus Rex in æternum.*

℣. 10. *Dominus virtutem populo suo dabit: & benedicet populum suum in pace.* Decursis virtutibus Spiritus septiformis, in tertio ordine ad Trinitatis complexionem mirabili dispositione pervenit. Dicendo enim in his duobus versiculis tertiò *Dominus*, ostendit sanctam Trinitatem *diluvium*, idest, aquas baptismatis *inhabitare*; sicut in Evangelio dictum est: *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Sed quæramus cur hìc *diluvium* pro sacris fontibus positum est? Meritò, quoniam illud quod factum est sub Noe, baptismatis sacri gerebat imaginem. Nam sicut istud purgat animas sordibus peccatorum: ita & illud diluvium mundi crimina probrosa delevit. Meritò ergo pro baptismate *diluvium* positum est, ad cujus similitudinem constat effectum. Nam quod tertiò, *Dominus*, repetiit, sine distinctione personarum, licet intelligi primum dictum de Spiritu sancto, *Dominus diluvium inhabitat.* Sequitur: *Et sedebit Dominus Rex in æternum*, hoc autem de Filio rectè intelligimus. *Dominus virtutem populo suo dabit*, de Patre competenter advertimus. *Populo suo*, significat, Christiano, quem de sacri baptismatis munere conquisivit. Subjunxit etiam: *Et benedicet populum suum in pace.* Non dixit benedicent, sed *benedicet:* quia unus est Dominus Deus noster. *In pace*, propter
Joan. 14. 27. illud Evangelii: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Una est enim pax & Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

Matth. 28. 19. Quare diluvium pro sacris fontibus positum sit.

Conclusio Psalmi.

MEminerimus quàm ingenti tubâ psalmus iste tonuerit; ut detrectatores Spiritus sancti non possint ignorantiæ excusatione defendi. Nam potentia ipsius septiformi distributione laudata est; ut nihil ibi inferius, nihil cognosceres esse divisum: quia sanctæ Trinitatis unitas in fine declarata est. Desinat hæreticorum insana perfidia vanas commovere calumnias: legant Didymum, legant beatum Ambrosium, cæterosque Patres, qui de hac re perfectissimâ disputatione dixerunt. Affectant individuæ Trinitati gloriam & honorem, nec faciant in æqualitate distantiam, si perduci non eligunt ad ruinam.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigesimum nonum.

Psalmus cantici in dedicatione domus David.

PSalmi cantici cognita significatio est: nunc cōsideremus, cur posita sit *domus dedicationis*. *Domus* significat Dominici corporis templum: *Dedicatio* verò resurrectionem ejusdem Domini nostri Jesu Christi. Tunc enim corpus ejus in æternam gloriam, potestatemque perductum est, sicut in Evangelio ipse dicit: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terrâ.* Dedicare quippe dicimus, cùm novitas domus alicujus in usum celeberrimum deputatur. *Domus* autem *David* propter semen ejus est posita, unde Salvator noster carnis traxit originem. Ista *domus* est, quæ nunc apertis foribus labiorum læta decantat: *Exaltabo te Domine;* quæ fabricata est nascendo, sed in sanctâ resurrectione cognoscitur esse dedicata.

Dedicatio significat resurrectionem Domini. Matth. 28. 18.

Divisio Psalmi.

REx noster Dominus Christus primâ narratione post resurrectionem gloriosam Patri gratias agit, quia eum de mundi istius adversitate liberavit: sanctis jubens laudem dicere Domino, quando universa in ejus potestate sunt positâ. Secundâ se dicit à suâ constantiâ non movendum: insuper addens præconia Divinitatis à vivis potiùs, non à mortuis esse solvenda. Tertiâ redit ad resurrectionem suam lætus & exultans: quoniam carnis fragilitate depositâ, in æternâ majestatis suæ gloria perseverat, more suo præteritum dicens, quod noverat esse venturum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. EXaltabo te Domine quoniam suscepisti me: nec delectasti inimicos meos super me. Dominus Christus Patri gratias agit per dispensationem, quâ resurrexit à mortuis. Nam *exaltabo* dicit, latiùs innotescere facio, quod sanctâ Verbi incarnatione, gloriosaque resurrectione completum est. Quanti enim ante hoc tempus Dominum spiritualiter cognoscere potuerunt, nisi ejus adventu veritas promissa claruisset? Sed homo ideò *exaltare* valuit nomen Altissimi, quoniam ab eodem constat assumptus. Nam quemadmodum potuisset aut occulta Dei prodere, aut judicia Dei futura narrare, nisi virtute cœlesti, quâ prævaluit, sua *Patrisque* secreta revelare? Sequitur nonnulla quæstio: *Nec delectasti inimicos meos super me.* Quomodo enim non sunt *delectati inimici* ejus, quando eum colaphizantes dicebant: *Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit?* Et iterum stantes ante crucem dicebant: *Vah qui destruit templum, & in triduo reædificat illud?* Quemadmodum etiam non sunt *delectati*, quando super vestimenta ejus miserunt sortem? Sed hæc fugitiva, inanisque lætitia in pœnitudinem illis tristitiamque conversa est; dum eum post triduum viderunt resurgere, quem speraverunt

Inimici Christi super eum delectati sunt. Matth. 26. 68. Ibid. 27. 40.

communem interitum repetisse. *Delectasti* verò posuit, pro delectate fecisti. Quæ figura dicitur Hypallage, quoties aut genus, aut verbi declinatio commutatur. *Super me*, autem dixit, postquam de hoc mundo transivit; tunc enim & inimici tristes effecti sunt, & devoti gaudio magno floruerunt.

Quid sit Hypallage.

℣. 2. *Domine Deus meus clamavi ad te, & sanasti me.* Quemadmodum *sanatus est*, qui non legitur ægrotasse? Sed occultè ille ægrotabat, quando universum hominem suâ Incarnatione suscepit, qui erat obnoxius & morbis & mortibus. Sed quia in illo sanati sumus, *sanatum* se ipse profitetur. Tunc enim salvatus est Dominus Christus, quando carnem fragilitatis nostræ resurgendo in æternæ vitæ gaudia collocavit; & omnes salvi facti sunt, qui in ipso fideliter crediderunt.

Quando Dominus ægrotaverit.

℣. 3. *Domine abstraxisti ab inferis animam meam: salvasti me à descendentibus in lacum.* Quid dicimus de illis, qui Dominum Christum animam habuisse non credunt? Ecce ipse toties clamat ad inferos se humanâ lege perductum, exindeque *animam* suam potestate suæ Divinitatis *abstractam*. Et vide, quia *abstractam* dicit; scilicet quoniam claustris inferni diruptis, ad cœlum usque perducta est. *Descendentes* verò *in lacum* sunt, qui in sæculi istius iniquitate versantur. Et benè dixit: *descendentibus*, quasi in profundum euntibus, qui pressi pondere peccatorum, altissimâ profunditate devorantur. Sed quomodo *salvatus est*, quem constat occisum? *Salvatus est* utique à talibus, idest, ab eorum communione liberatus est, cùm resurrexit à mortuis, & mors ei ultra nocere non potuit.

Anima Christi ab inferis abstracta est.

℣. 4. *Psallite Domino sancti ejus: & confitemini memoriæ sanctitatis ejus.* Post resurrectionem suam convenienter præcipit sanctis *psallere*; ut resurgente capite membra lætarentur, maximè cum spes eorum tali dispensatione firmata sit: quoniam & ipsos constat in lætitiâ resurgere, quos contigit ejus prædicationi credidisse. *Memoriæ sanctitatis ejus* dixit: quia nostri memor esse dignatus est, qui in umbrâ mortis, quasi in densâ peccatorum caligine versabamur. Non enim nos illius memores fuimus, qui nos creavit; sed ille nostri potiùs, quos creavit; sicut ipse in Evangelio dicit: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Et ideò *confitenda*, & glorificanda est *memoria sanctitatis ejus*, quæ humanum genus in recordationem suam deducens, quod nos salvare potuisset effecit.

Christi resurrectio spes nostra est.

Joan. 15. 16.

℣. 5. *Quoniam ira in indignatione ejus, & vita in voluntate ejus: ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Partibus suis intelligamus hunc versum, in quo malorum retributionem, justorum præmia, passionis ejus tristitiam, resurrectionis læta commemorat; eoque fit, ut cùm fuerint distincta, nesciant confusionis injuriam. Sed cùm *ira* nostra, sicut legitur, mortem operetur, in primo commate per tropologiam hoc de Domino dicitur: quia revera *indignatio* illius, mors est utique peccatoris. Dignatio enim est, quando nos clementer suscipit: *indignatio* cùm nos iratus abjicit; non quia ille irascitur, sed de ejus aversione mors evenit, quæ de ira humanâ procedit. Sequitur: *Et vita in voluntate ejus.* Nihil potest dici præstantius. Nam sicut *in indignatione* mors, ita *in voluntate ejus vita* esse dignoscitur; quæ tamen non in meritis nostris, sed in ipsius voluntate consistit. Hoc argumentum in Topicis dicitur Ex contrario. Adjecit, *Ad vesperum demorabitur fletus. Vesperum* dicimus, cùm peracto die Sol occidit, & noctis tenebræ consequuntur; quod accidisse constat Ecclesiæ, quando Christus Dominus noster est peremptus. Tunc enim verè *demoratus est fletus*, dum per triduum fidelium turba congemuit, & mundi ipsius natura concussa est, ut & ipse orbis cum humano genere Domini lugere videretur exitiũ. *Matutinum* verò dicimus, quando discedentibus tenebris crepusculum cœperit elucere. Quo tempore resurrectio Domini, Evangelio teste, vulgata est: de quâ parte beatis crevisse constat sine dubitatione lætitiam. Sic in uno versu tantarum rerum ingens explicata perfectio est.

In voluntate Domini vita est.

Totus orbis luxit Christi exitium.

℣. 6. *Ego autem dixi in meâ abundantiâ: non movebor in æternum.* Postquam de resurrectione sua gratias egit, & sanctis psalmodiam salutariter imperavit, secundâ narratione redit ad passionis suæ gloriosissimam causam; & quæ illo tempore secum cogitaverit, pius Doctor edicit. Nunc videamus quæ sit ista *abundantia*, per quam se nullatenus *movendum* esse profitetur. *Abundantia* erat Filio semper Virginis Mariæ, quod *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Quid enim illâ gratiâ copiosius, quæ habere meruit plenitudinem Deitatis? Sicut dicit Apostolus: *In quo habitavit omnis plenitudo Divinitatis corporaliter*, idest, verissimè, substantialiter atque perfectè. Jure ergo dicebat, *in æternum* se *moveri* non posse, cui sua majestas confidentiæ dona præstabat.

Quæ sit abundantia Christi.

Joan. 1. 14.

Coloss. 2. 9.

℣. 7. *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem: avertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* In hoc versu evidenter exponit, unde illa fuerit abundantia, quæ non potuit commoveri. *Virtutem* quippe se de humanâ naturâ habuisse non dicit, sed desuper sibi asserit contributam. Nam *decorem* ipsius probat illud exemplum: *Speciosus formâ præ filiis hominum.* Sed ista immaculata & Sole clarior humanitatis pulchritudo, copulata Verbo virtutem accepit, quâ miracula magna faciebat, sicut in Evangelio ipse testatur dicens: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso.* Sequitur probatio sententiæ superioris: *Avertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Ac si diceret: tu mihi dedisti secundum carnem quæ habeo, ut te averso fuerim conturbatus. Hæc autem dicens perniciosas hominum elationes intercipit. Nam quemadmodum peccator de se audeat præsumere, cùm immaculata sanctitas *virtutem* sibi ac *decorem* à Domino *præstitum* fuisse fateatur? Hoc argumentum in Topicis dicitur A consequentibus. Nam cùm *avertit faciem* suam Divinitas, consequens erat, ut carnis turbaretur infirmitas.

Psal. 44. 3.

Joan. 5. 26.

℣. 8. *Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.* Quod modò dicit, *Domine*, modò *Deum*, una sententia est. Nam hoc est *ad Dominum clamare*, quod *Deum fuisse deprecatum.*

℣. 9. *Quæ utilitas in sanguine meo: dum descendo in corruptionem.*

℣. 10. *Numquid confitebitur tibi pulvis: aut*

annuntiabit veritatem tuam? Immaculata Verbi Incarnatio cœptis precibus perseverat. Ab ipsâ enim parte dicitur: si *descendero in corruptionem*, idest, ad putrefactionem, cui lege generali cuncta caro subjecta est; qualis erit spes fidelium, qui me sub triduanâ celeritate resurgere crediderunt? Petit ergo non ut non moriatur: sed ne caro ipsius corruptione resolutâ, nullum signum promissæ majestatis ostendat, propter illud quod alibi dicit: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem;* & incipiat non esse *utilitas* mundi *in* salutifero *sanguine* Dominicæ passionis. Confessio verò hic laudem significat, quam utique offerre non possunt, qui in pulverem communi morte solvuntur. Sequitur, *aut annuntiabit veritatem tuam?* Illam videlicet, quam post resurrectionem discipulis dixit: *Ite prædicate hoc Evangelium omni creaturæ: & qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit: qui autem non crediderit, condemnabitur.*

Quare Christus non descendit in corruptionem.

Psal. 15. 10.

Marc. 16. 14.

℣. 11. *Audivit Dominus & misertus est mei: Dominus factus est adjutor meus.* Venit ad tertiam narrationem, in quâ jam de suâ resurrectione gaudens, æternæ beatitudinis gratificatione mulcetur. Sed quemadmodum factus sit *adjutor*, ipse consequenter exponit; & ideò nostra verba non debent adjici, ut cursus ipse dictorum propriâ magis expositione declaretur. Hoc schema dicitur Epexegesis, Latinè Explanatio, ubi priora dicta verbis subsequentibus exponuntur.

Quid sit Epexegesis.

℣. 12. *Convertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, & præcinxisti me lætitia. Planctus* ad mortem attinet, *gaudium* ad resurrectionem; quod jam utrumque constat impletum. *Saccus* verò est textrina grossissima, atque aspera, in humanos usus laboresque deputata, qui carni humanæ congruenter aptatur. *Concisus est* ergo *saccus*, idest, corpus ipsius, cùm pro nobis ipse mori dignatus est. Ante ejus quippe exitium, mors nos tortuosis ligaminibus ambiebat, & velut aliquod frumentum insolubili carcere tenebat inclusos. Sed ut intelligas *saccum* pro tristitiâ mortis fuisse positum, contra hunc dicit de resurrectione: *Præcinxisti me lætitiâ.* Perpende verbum, *præcinxisti*, cingulum significat, quod ad judicis pertinet dignitatem. Nam cincta potestas in ipso vocabulo noscitur constituta. Sic enim cinctum dicimus judicem, quando ejus fasces honoresque declaramus. Et vide quia non dixit, cinxisti, sed *præcinxisti*, idest, supra omnes potestates & virtutes elevasti, propter illud Apostoli: *Et dedit ei nomen, quod est super omne nomen.*

Quid sit Saccus.

Saccus corpus Christi significat.

Quid significet, Præcingere.

Philipp. 2. 9.

℣. 13. *Ut cantet tibi gloria mea, & non compungar: Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.* De superioribus pendet iste versiculus. Ideò enim *præcinctum* se dixit esse *lætitia*, ut humanitas *cantaret* Deitati, quæ est ejus *gloria. Cantare* autem diximus, ad mentis lætitiam propriè pertinere. *Gloria* verò Christi, Patris majestas est, à quo audivit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui.* Et quia semel pro mundi salute *compunctus*, idest, crucifixus est, nulli se ulteriùs subjacere memorat passioni; quippe qui carnis fragilitate depositâ, in majestatis suæ gloriâ perseverat; sicut dicit Apostolus: *Christus resurgens à mortuis, jam non moritur, mors ei ultra non dominabitur.* Sed ne prædictam cantilenam putares existere temporalem, *In æternum* se *confiteri* dicit. *Confitebor* autem hîc accipiendum est à parte membrorum, quasi consabor, idest, cùm sanctis æternâ te voce laudabo. Quod absolutè creditur esse venturum, cùm illa civitas Jerusalem fuerit dedicata, quando justis omnibus indeficiens promittitur psalmodia. Sic enim frequenter promittit se facere Christus, quod facturus est populus utique Christianus, sicut est & illud: *Confitebor tibi Domine in ecclesiâ magnâ: in populo gravi laudabo te.* *Psal. 34. 18.*

Gloria Christi, majestas est Patris.

Matth. 3. 17.

Rom. 6. 9.

Conclusio Psalmi.

Parvus quidem psalmus, sed cœlestis doctrinæ ubertate repletus est: habens in versibus gratiam brevitatis, & in sensibus extensas omnino latitudines. Hîc enim sanctæ resurrenis gratia dicitur: hîc passio Domini gloriosa memoratur; ut nulla tribulatio passionis terreat, quos resurrectionis spes magna lætificat. Et intuere propter gratiam novitatis hic ordinem fuisse conversum, ut inciperet à resurrectione, quam post passionem Domini constat evenisse.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigesimum.

In finem Psalmus David.

Verba quæ titulus continet, ad Dominum Christum frequenter diximus esse referenda, cui totus psalmus aptandus est, quando ejus passionem resurrectionemque decantat. Loqui enim ex nostrâ humilitate dignatus est, qui etiam sustinuit humani corporis passionem: per sua nos eloquia bonus Magister erudiens, ut & nos imitantes rerum cœlestium disciplinam, humiles ac devoti nostri capitis dicta sequeremur. Intuendum est verò psalmum hunc quartum esse eorum, qui de passione & resurrectione Dominicâ breviter faciunt mentionem.

Divisio Psalmi.

Per universum psalmum verba sunt Domini Salvatoris. Primo ingressu precatur Patrem, ut de malis imminentibus liberetur: ac deinde exauditum se indubitanter exultat. Secundò redit ad passionem suam, actumque rei per allusiones varias mirabili narratione describit. Tertiò generaliter agit gratias pro se & populo fideli, quoniam universali Ecclesiæ misericordiæ suæ dona largitus est: commonens etiam sanctos, ut in charitate Domini perseverent, qui & bonorum præmia, & malorum retributiones superiùs audierunt.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *In te Domine speravi non confundar in æternum: in tuâ justitiâ libera me, & eripe me.* Perscrutandum est quemadmodum frequenter similia dicta suavi varietate repetantur. Orat Christus Patrem ex naturâ humanitatis assumptæ: ne de suâ spe dejectus, humanæ insultationis patiatur opprobria: addens, *in æternum,*

Christus orat Patrem, ex parte humanitatis assumptæ.

ubi ejus contemplatio fixa & incommutabilis permanebat. *In tuâ justitiâ*, idest, quâ consuevisti subvenire rogantibus, qui firmissimè de tuâ majestate confidunt. *Libera*, ad pericula hujus mundi pertinet amovenda. *Eripe*, ad celeritatem respicit auxilii: ne illa resurrectio mundo saluberrima tardaretur. *Eripe* autem, constat à rapiendo compositum. Quapropter meritò imploravit justitiam Domini, qui se noverat per iniquos passurum. O verè miranda & divina commutatio! Accepit necem, reddidit salutem: pertulit injurias, tribuit honores: dolorem sumpsit, contulit sospitatem; & solus & summè pius, qui dulcia præstitit, cùm amara susceperit.

℣. 2. *Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eripias me: esto mihi in Deum protectorem.* *Inclina*, dixit, *aurem tuam*, propter membrorum suorum humilitatem; ut quoniam per naturam suam humana conditio ad Divinitatem non poterat attingere, ad eam Divinitas inclinata descenderet; quod omnipotentis Verbi Incarnatione provenit. Unde meritò petebatur, quod adhuc minimè probabatur effectum. Sequitur: *Accelera ut eripias me*, idest, festina resurrectionem dare celerrimam, non illam morosam, quam generalitas adhuc noscitur sustinere. Hæc autem frequentia petitionis docet nos ab oratione non debere suspendi, etiam cùm nobis credimus aliqua posse concedi. Petit quoque ut ab hujus sæculi importunis insidiis divinâ virtute protegatur: ne pateat inimicis derelicta simplicitas; sicut scriptum est in Isaia Propheta:
Isai. 53. 7. *Sicut agnus coram tondente se sine voce: sic non aperuit os suum.*

℣. 3. *Et in domum refugii: ut salvum me facias.* *Domus* est *refugii* gloriosa resurrectio, postquam jam nullâ imbecillitate concutitur, sed incorruptibili majestate perfruitur. Nam tunc *salvus* fuit, cùm mors ei ultra prævalere non potuit. Ita quod timet, ex nobis: quod confidit, propriæ Divinitatis est. *Domum* quoque *refugii* ad Ecclesiam Catholicam dicunt aliqui pertinere: ubi à parte membrorum petit se *salvum fieri*: quoniam in ipsâ revera omnis Christianus salvus efficitur; sicut in arca Noe crescente diluvio soli salvi facti sunt, qui feliciter intrare meruerunt.

Domus refugii est gloriosa resurrectio & quare.

Domus refugii est Ecclesia Catholica, & quare.

℣. 4. *Quoniam firmamentum meum & refugium meum es tu: & propter nomen tuum dux mihi eris, & enutries me.* *Firmamentum* pertinet ad toleranda quæ passus est: *refugium* ad finem malorum, quando istius sæculi iniquitates gloriosæ mortis fine superavit. Sequitur: *Et propter nomen tuum dux mihi eris.* *Propter nomen* suum Dominus *dux erat* humanitati: quoniam illud latiùs per universas Gentes fecit agnosci, saluberrimâ prædicatione vulgatâ. Sive hoc à membris accipiendum, sicut supra jam dictum est. *Dux* enim noster veraciter dicitur, quando illum sequimur, & prædicationis ejus vestigia non vitamus. Addidit etiam, *enutritum* se, quousque ad perfectionem, Catholica Ecclesia ipsius munere perveniret.

Quando dux noster veraciter Christus est.

℣. 5. *Educes me de laqueo isto, quem occultaverunt mihi: quoniam tu es protector meus Domine.* *Occultatus* est quidem ab inimicis *laqueus*: sed non qui Christo esset occultus, nec in mortem deceptus incidit, sed sciens eam pro nostra liberatione suscepit. Ergo *laqueum occultaverunt* Judæi Christo: quia tantùm hominem credentes, occultis eum perdere machinabantur insidiis. Unde se dicit *educendum*, idest, resurrectionis beneficio ad superna velociter elevandum. Sed omnia consilia Judæorum dicit esse frustranda: quia, Domino protegente, nulla potest adversitas prævalere.

℣. 6. *In manus tuas commendo spiritum meum: redemisti me Domine Deus veritatis.* Consideremus cur hîc sermones ipsi sint positi, quos Evangelii textus eloquitur? Nam & ibi sic ait: *In manus tuas commendo spiritum meum: & inclinato capite reddidit spiritum*; scilicet ut & hîc cognosceres fuisse locutum, qui post tot sæcula, eadem erat in cruce positus verba dicturus. *In manus tuas*, in veritate tuâ, quâ benigna & justa semper operaris. *Commendat* itaque Patri inæstimabilem thesaurum, animam videlicet illam, quæ voluntates ipsius purâ intentione faciebat. Dignum ergo fuit, ut tanto susceptori talis *commendaretur spiritus*. *Redemptum* se deinde esse testificatur. Sed videamus quo pretio? Illo scilicet quo Apostolus dicit: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens.* Vides quàm magnum pretium fuit; ut majestatem suam usque ad carnem hominis inclinaret, seque exinanivit, ut cœlestibus humana compleret. Sed ut istum Dominum evidenter adverteres, addidit quis esset, idest, *Deus veritatis*. Illorum enim specialiter *Deus* est, qui veritatem diligunt, nec in aliqua falsitate miscentur.

Luc. 23. 46.

Philip. 2. 7.

Christus, Deus veritatis dicitur.

℣. 7. *Odisti omnes observantes vanitatem supervacuè: ego autem in Domino sperabo.* Illa redduntur semper odiosa, quæ probantur esse contraria. Justè ergo veritas *oderat vanitatem*: quia *vanitas* in falsitate versatur. Cui rei ipse tribuit expositionem dicens: *supervacuè*; quæ non solùm vacua, sed etiam *supervacua* dicta est; meritò, quando fructuosam intelligentiam tollens, alienat à Domino. Et quando priùs dixit Dominum *odisse vanitatem*, idest, sæculi istius desideria transitura, nunc se dicit amare verissima. Quæ sunt ista verissima? *Sperabo in Domino*: ubi nihil vanum, nihil supervacuum est, sed totum fixum, atque integrum perseverat. Verùm istam rem quæ causa consequitur?

Quare veritas odit vanitatem.

℣. 8. *Exultabo & lætabor in tua misericordiâ: quia respexisti humilitatem meam.* In hoc & superiori versu, iterum Categoricus syllogismus enascitur, cujus definitionem, partesque in primo psalmo jam diximus, qui etiam hoc loco simul ratione colligitur, idest, ego in Domino speravi. Omnis sperans in Domino exultabit, & lætabitur in misericordiâ ejus. Ego igitur exultabo, & lætabor in misericordia ejus. Pulchrum planè dicendi genus in brevitate complecti, quod nullâ possit adversitate dirumpi. Nunc psalmi verba tractemus. *Exultare* est, cum magna animi alacritate gaudere. *Lætari* est, temperatâ mentis affectione mulceri. Sed consideremus, quoties commonemur in humanis viribus minimè confidendum. Nam quemadmodum, ut suprà dictum est, quisquam de se debeat præsumere, unde sancta Incarnatio legitur abstinere? Quapropter execranda est Pelagianæ pravitatis intentio, dum illa tentat præsumere, quæ cognoscere debuit Spiritum sanctum toties ante damnasse. Intendamus etiam qui dicit *humi-*

Quid sit Exultare.

Quid sit Lætari.

Pelagianus error execrandus.

litatem suam *fuisse respectam*; ille videlicet qui cœlum, terramque & creavit & continet, cui potestates supernæ serviunt. Sed ideo erat in Altissimo humilitas: quia illi & humanitas veraciter adhærebat ab ipsa conceptione perfecta.

Unde necessitas dicatur.

℣. 9. *Salvam fecisti de necessitatibus animam meam: nec conclusisti me in manus inimici.* Necessitas dicitur ab eo, quod in nece sit posita, idest, in mortis angustiis constituta. Nam quando peccatorum laqueis innodamur, nec ab eis possumus nostrâ virtute solui, necessitas appellatur. Ergo tunc *de necessitatibus* liberata est *anima* Domini Salvatoris, cùm à peccatis reddita est modis omnibus aliena. Sequitur, *Nec conclusisti me in manus inimici.* Ipsa erat necessitas, quam superiùs dixit, si potestati diabolicæ delictis traderetur obnoxius. *Conclusi sunt* enim quasi carcere pœnali, qui illius sævissimi manibus ambiuntur. *Nec conclusisti* ergo dicit: quia liber effectus est à potestate diaboli; sicut ipse in Evangelio ait: *Ecce veniet princeps mundi hujus, & in me non inveniet quicquam.*

Quando anima Christi de necessitatibus fuit liberata.

Joan. 14. 30.

℣. 10. *Statuisti in loco spatioso pedes meos: miserere mei Domine, quoniam tribulor.* Post liberationis suæ decursam exultationem, ad secundum venit ingressum: ubi de passione suâ multa dicturus est, ut eam frequenti memoriâ piissimus commoneret, quam pro omnium salute suscepit. *Statuisti*, dicit, hoc est, firmasti: quia lapsum sustinere non poterat, qui mundi vitia non habebat. *In loco spatioso*, idest, libero, & à potestate diaboli semper excepto. Ipse enim liber *locus* est, quem hostis ille non insidet: ipse *spatiosus*, quem ille non occupat. Et intende, quia non dixit in viâ, sed *in loco spatioso*, idest, in patriâ virtutum, in regione beatorum; via enim legitur angusta justorum. *Pedes* autem suos dicit virtutes morales, per quas hunc mundum fixis gressibus ambulavit, quos diaboli adversitas impedire non potuit. Sed quamvis mundum inculpabiliter ambularet, necessarium fuit, ut ejus infirmitatibus divina gratia subveniret: ne imbecilla caro à cœlestis propositi integritate discederet. Ideo sequitur, *Miserere mei Domine, quoniam tribulor.* Lege enim humani corporis tribulationi suæ postulat subveniri; sicut & in Evangelio dicit: *Tristis est anima mea usque ad mortem*; & his similia. Sive *pedes* suos Apostolos dicit, qui *in loco spatioso*, idest, per universalem Ecclesiam certissimâ stabilitate fidei constiterunt.

Locus est liber & spatiosus quem diabolus non occupat.

Matth. 26. 38

℣. 11. *Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea & venter meus.* Per hos quatuor versus figura Diatyposis est, quæ Latinè Expressio dicitur: ubi rebus personisve subjectis, & formæ ipsæ, & habitus exprimuntur. Incipit enim describere qualis fuerit periculi magnitudo. Ac si diceret: confusus est animus meus, cùm me insequentium furor appeteret. *Iram* siquidem posuit inimicorum indignationem. *Oculus* autem intellectum significat, quem semper *conturbamus*, atque confundimus, quando imminentia pericula formidamus. *Venter* verò noster alvus est, in quo edulia deglutita recondimus; qui aptè memoriæ comparatur: quia sicut ille transmissas escas recipit: sic & memoriæ sinus notitias rerum competenter assumit. *Conturbatum* ergo dicit *ventrem*, idest, memoriam suam, ubi habebat reposita, quæ illi Dominus de suâ clarificatione promiserat. Sed cùm videret caro sibi imminere pericula, consequens fuit eam trepidatione turbari. Et nota quia se *conturbatum* frequenter dicit, desperasse nusquam. Quod ideo ab ipso dictum est, ut nobis hanc imitandi formulam Magister cœlestis ostenderet. Nam conturbatio humanitatem familiariter petit: divinæ autem sanctitati desperatio provenire non potest.

Quid sit Diatyposis.

Oculus intellectum significat.

Et venter memoriam.

Christus se conturbatum dicit, nusquam desperasse.

℣. 12. *Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.* Hinc est illa conturbatio, carnisque metus: quia *in doloribus vita defecerat.* Verbum autem ipsum, *defecit*, longas & gravissimas significat passiones. *Deficere* enim est paulatim minus facere, & ad finem perdendo aliquas valetudinis minutias pervenire; quod vitæ humanæ accidere posse manifestum est, quę ad terminum mortis usque perducitur. Superiora verò declarans subjungit: *Et anni mei in gemitibus*, quod multitudinem significat utique dierum. Considera quod dixit, *in gemitibus*: quia non fuit levis dolor, ubi continuus gemitus insonabat. Sive hoc magis ad Martyrum pertinet passiones, qui in capite meritò intelliguntur, quoniam ipsi membra sunt Christi. Et considera, quia non in vocibus, sed *in gemitibus* posuit, ut Deo fieret ampliùs notum, quod hominibus videbatur occultum.

Quid sit deficere.

℣. 13. *Infirmata est in paupertate virtus mea: & ossa mea conturbata sunt. Virtus* animi *infirmatur in paupertate*: quoniam omnibus bonis indiget humana fragilitas. Quid enim illâ pauperius, quæ nihil idoneum de se habere cognoscitur? *Ossa* verò fortitudo est, quâ compago corporis sustinetur. Quod utrumque pulchrè positum est, ad exprimendam imbecillitatem humanæ substantiæ: quia neque in animi robore, neque in carnis spe ulla debet esse præsumptio, sicut Propheta dicit: *Maledictus qui confidit in homine, & ponit spem carnem brachii sui, & à Domino recedit cor ejus.*

Virtus animi in paupertate infirmatur.

Jerem. 17. 5.

℣. 14. *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, & vicinis meis nimium, & timor notis meis.* Non vacat quod *super omnes*, & non inter omnes ait. *Super omnes inimicos meos*, per modum exaggerativum dicitur; quoniam dum essent illi verè *opprobrium*: Christus Dominus innocens, atque immaculatus inter eos habebatur *opprobrium*, qui se nefario scelere polluebant. Sequitur, *factus sum opprobrium*: non quia ego verè *opprobrium* fui: sed quoniam ab illis putabat esse, quod non eram, qui decepti vanis persuasionibus erraverunt. Contra probum dicimus probrum, idest, inhonestum, atque indecorum. *Opprobrium* autem significat valde abominabile facinus, quod Domino Salvatori inter iniquos Judæos evenisse manifestum est, cùm dicerent: *Hic homo à Deo non est qui sabbatum non custodit*; & alibi: *Samaritanus es, & dæmonium habes. Vicinos* autem illos dicit, qui ei vicinitate fidei propinquabant, qui adhuc non crediderant, sed credere disponebant: sed videntes eum in cruce pependisse, à credulitatis vicinitate remoti sunt; dum pati videbant, quem adorandum esse putaverunt. Ignari cùm fideliter prædicta necessariò cernerent consecuta, tunc magis à firmâ credulitate suspensi sunt. Et nota quod prius dixit *inimicos*, deinde *vicinos*, nunc accedendo pervenit ad *notos*. *Notos* autem

Quid significet opprobrium.

Joan. 9. 16.

Joan. 8. 48.

Apostolos significat, qui passione ipsius omnino
Zachar. 13. 7. turbati sunt: de quibus scriptum est, *Percutiam pastorem & dispergentur oves gregis.* Sic figura Diatyposis, per hos quatuor versus, sicut diximus, decenter impleta est.

℣. 15. *Qui videbant me foras fugiebant à me: excidi tanquam mortuus à corde.* Et in isto, alioque
Quid sit Metriasmos. versu qui sequitur, figura est Metriasmos, quæ Latine dicitur Mediocritas, quoties rem magnam mediocri relatione proferimus. Dicit enim: *Qui videbant me foras fugiebant à me*; scilicet qui minus scripturis credentes, Dominum viderunt in cruce positum, foras à Deitate ipsius exierunt, sperantes spem suam morte ipsius
Mos hæreticorum describitur. fuisse finitam. Sive hæreticos significat, qui audientes in Ecclesiâ scripturas divinas, videntesque magnalia, foras exeunt ad iniquas prædicationes, fugientes veritatem, in quâ minimè perseverare patiuntur. Bene autem sequitur: *Excidi tanquam mortuus à corde.* Non enim à fidelibus mortuus dicitur, cujus Deitas impassibilis veraciter æstimatur. *Excidi à corde*, idest, à mente
* MS. A. F. & B. *fidelium.* * infidelium, quod solet illis contingere, qui defunctos homines obruendo, cum corpore simul eorum memoriam, recordationemque sepeliunt.

℣. 16. *Factus sum sicut vas perditum: quoniam audivi vituperationem multorum circumhabitantium. Vas perditum* est, quod fractum & ad nullos usus necessarium semper abjicitur: ita & Jesus mortuus, quasi fractum vas abjiciendus putabatur à perfidis. Quid enim dici poterat mediocrius, quàm ut illa majestas omnipotens testis fragilibus æquaretur? Sed hæc sic à dementibus putata perpende. Cæterum in illo semper fuit omnipotentia singularis, & divina plenitu-
Coloss. 2. 9. do mirabilis; sicut Apostolus dicit: *In quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, idest, substantialiter & manifestè. Divinitas enim esse
Judæi Synagogam circumhabitant, non inhabitant. non potest corporalis. Sequitur *Quoniam audivi vituperationem multorum circumhabitantium*; significat perfidos Judæos, qui Synagogam *circumhabitant*, non inhabitant. *Circum* enim à circuitu, peccatores vult intelligi: de quibus in
Psal. 11. 9. alio loco ait: *In circuitu impii ambulant.* Meritò ergo tales *circumhabitantes* dicuntur, qui legem Dei non spiritualiter, sed carnaliter advertere maluerunt. Sic per hæc verba lucentia, tenebrosa facinora Judaici populi subtiliter indicantur.

℣. 17. *In eo dum congregarentur omnes simul adversum me: ut acciperent animam meam consiliati sunt: Ego autem in te speravi Domine.* Reddamus ordinem verborum, ut planius intelligantur sibi dicta cohærentia. *Dum simul omnes congregarentur adversum me: in eo consiliati sunt, ut acciperent animam meam. In eo consiliatam* dicit par-
Scelus gravius est, quod consilio geritur plurimorum. tem maximam Judæorum, ut Dominum neci traderent: quando omne scelus gravius est, quod consilio geritur plurimorum. Nam dicendo: *omnes simul*, non vult paucos intelligi, ut sceleratam turbam illam ultio debita subsequatur. *Ut acciperent animam meam*, significat, ut adimerent, sive tollerent. Mirabilis & sanctissimus ordo dicendi. Cùm inimici *circumhabitarent* Synagogam, & spem suam haberent in viribus suis, se dicit *sperasse* de Domino: sciens, quia potestas eorum nulla erat, & insidiis talibus semetipsos magis interficere conabantur.

℣. 18. *Dixi tu es Deus meus: in manibus tuis tempora mea.* Dominus Christus dicit: *Tu es Deus meus*; sed à parte scilicet humanitatis assumptæ, quæ, sicut ait inferius, & tempori subjacebat & morti. Non enim quemadmodum inimici putabant, eorum persecutione vitam suam finiendam esse commemorat: sed in potestate ponit Domini *tempora* vitæ suæ. Ipso enim creante existimus, ipso disponente vegetamur, eodem etiam jubente transimus. Unde necesse erat, ut spem fixam haberet in Domino, qui vitam mortemque suam in ejus esse potestate noscebat.

℣. 19. *Libera me, & eripe me de manu inimicorum meorum, & à persequentibus me: illumina faciem tuam super servum tuum.* Ipsum rogat qui potest adversantium vitam confringere, hominumque corda pro sua mirabili dispensatione convertere. Prius enim dixit, *inimicorum*, idest, Judæorum: subjungit, *Et à persequentibus me*, hoc est Paganis, vel à diversis hæreticis, qui Ecclesiam Dei fraudulentis machinationibus insequuntur. Sequitur, *Illumina faciem tuam super servum tuum*, idest, fac videre, quia super me dignaris intendere; ut sicut de moriente desperant, ita de resurgente confidant. Nec
offendaris, quod audis à Domino dici *servum* Christus secundum humanitatem dicit se servum Dei.
tuum. Omnia siquidem verba talia humanitati sunt specialiter applicanda; sicut in alio loco dicit: *Ego servus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Ubi sunt Psal. 115. 16.
qui duas naturas dicere nolunt in Domino Salvatore? Nam quemadmodum aliter sibi convenire potest ista diversitas, ut in unâ eademque personâ & Dominum intelligas cœli, & obnoxium passioni?

℣. 20. *Salvum me fac in tuâ misericordiâ: Domine non confundar, quoniam invocavi te.* Dicendo, *In tua misericordia salvum me fac*, negat meritum suum. Ad instruendos enim nos semper eadem repetit, nec de amabili confessione satiatur: quia fastidium non habet dulcedo veritatis. Subjungit etiam, *Domine non confundar: quoniam invocavi te.* Mirabilis ac perfecta prædicatio, quæ habet & humilis supplicationem, & credentis inviolabilem firmitatem. Rogat ergo ne prætermissus confundatur. Sed quomodo se credit audiri? *Quoniam invocavi te.* Dominum siquidem fideliter *invocare*, mereri est, non injuria: quando nullatenus potest decipi, qui ab ipso se præsumit audiri.

℣. 21. *Erubescant impii, & deducantur in infernum: muta efficiantur labia dolosa.* Superiore versu dixit: *Non confundar, quoniam invocavi te*: hic optat conversa vice, ut illi potius *erubescant*, qui invocant idola, & cæteri qui se simili impietate commaculant. Ipsos enim convenit *erubescere*, quos habet æterna pœna torquere. Nam cùm hìc non credunt promissum judicium Dei, *dolosa labia*, blasphema & garrula sunt. Quando autem manifestationem resurrectionis agnoverint, seque respexerint in gravi periculo constitutos, velociter obmutescunt; nec jam in procacia dicta prosiliunt, quæ nimio terrore clauduntur.

℣. 22. *Quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbiâ & in contemptu.* Illa *labia* exponit *dolosa*, quæ superius obmutescere dinoscentiæ virtute prædixit, *quæ* in hoc sæculo *loquuntur adversus justum*, idest, Christum. Dignum nomen aptumque vocabulum; qui meritò *justus*

Joan. 14. 6. dicitur, quia *via*, *veritas & vita* comprobatur. Sed contra tale, tantumque nomen pulchrè ponit *iniquitatem*. Nam sicut lux obscuritati contraria est: sic justitiæ *iniquitas* videtur adversa. Loquitur enim falsitas contra veritatem, quando Judæi Messiam proclamant adhuc esse venturum: quando Arriani creaturam dicunt Dominum Creatorem: quando Pagani Saturnum, Jovem, Venerem, cæteraque portenta stultè nomina profitentur cœlestia. Addidit, *In superbiâ & contemptu*; scilicet quoniam disputant superbi de humilitate Christi, cùm dicunt Dominum cœlorum carnis assumere non potuisse substantiam. Contemptores autem despiciunt immortalis credere Domini passionem. Nam cùm audiunt flagellis cæsum, alapis verberatum, traditum manibus impiorum, statim in blasphema verba prosiliunt, nequaquam intelligentes salutare consilium; non quia minus potuit Altissimus in pomposis honoribus hujus sæculi gloriosissimus apparere, sed declinare decuit, per quæ humanum genus suum nequiter contempsit auctorem.

Quando loquitur falsitas contra veritatem.

℣. 23. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te.* Ad tertium venit ingressum, ubi diversis modis enumerat quanta beneficia Dominus se timentibus largiatur: commonens ut omnes sancti diligant Dominum: quoniam esse constat & nostrum judicem, & in futuro beneficiorum omnium largitorem. Sed consideremus hujus versus verba quid habeant. *Multitudo dulcedinis* est, quia multis præmiis Domini suavitas indicatur. Dulcis est cùm corrigit, dulcis dum parcit, dulcis cùm credentibus æterna præmia compromittit. Sed intellige, quod eis tantùm dulcis est, qui de ejus sapore gustaverint. Cæterum *dulcedo* ad eos non potest pervenire, qui gustum ejus minimè contingere meruerunt, sicut & alius psalmus dicit: *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.* Sequitur *quam abscondisti timentibus te.* Non quia sanctis ideo abscondita est, ut eam minimè consequerentur: sed quia in futuro judicio promittitur manifesta, quæ hîc sentitur *abscondita* Rectè autem intelligimus *absconditam*, ut eam desideria humana plus appetant: quia solet fastidiri omne, quod subjacet; & vile plerumque creditur, quod sine aliqua difficultate præstatur. Sed hoc quod ait, *abscondisti*, omonymon est; significat etiam & negata; ut est illud: *Gratias tibi ago Pater Domine cæli & terræ: quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.*

Quibus dulcis est Dominus. Psal. 33. 9. *Magnitudo dulcedinis, quomodo sanctis abscondita.* Matth. 11. 25

℣. 24. *Et perfecisti sperantibus in te, in conspectu filiorum hominum.* Dulcedinem illam quam absconderat timentibus se, *perficit* illam in eis qui constanti animo eam desideranter exquirunt. Hoc est enim verè *sperare*, si nos contingat aliquid firmâ mentis integritate præsumere. Adjecit etiam: *In conspectu filiorum hominum*, idest, in illâ resurrectione generali, quando sanctis suis præmia promissa restituet, & faciet cognoscere universas Gentes, suos certissimos fuisse sermones.

Quid sit verè sperare.

℣. 25. *Abscondes eos in * abscondito vultus tui à conturbatione hominum.*

* Ed. abdito.

℣. 26. *Proteges eos in tabernaculo tuo, à contradictione linguarum.*

℣. 27. *Benedictus Dominus: quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate circumstantiæ.* Venit ad enumerationes beneficiorum, quæ sanctis suis Dominus copiosâ miseratione largitur. Quod schema nobilissimum dicitur Synatroesmos, Latinè Congregatio: ubi in unum, aut multa crimina, aut multa beneficia colliguntur. Quod inter violentissimas figuras accipitur: quia congregatio rerum causæ præstat augmentum. In expositione quippe Dominicæ dulcedinis perseverans: primò dicit, *Abscondes eos in abscondito vultus tui à conturbatione hominum*: secundò, *Proteges eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum*: tertiò, plenitudinem beneficii ipsius evidenti laude complevit, dicens: *Benedictus Dominus: quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate circumstantiæ* Nunc ad exponenda verba veniamus. *In abscondito vultus* Domini dicit, idest, in aliâ resurrectione, quando omnes justi contemplationis ejus præmia consequentur; sicut legitur: *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt* *A conturbatione hominum*, malorum scilicet, dicit etiam fidelissimos occulendos, quando jam in æternâ beatitudine locabuntur, ubi purissimam veritatem nemo fæcilentâ voluntate conturbat, sed bonitas rerum in suis splendoribus perseverat. Et quàm pulchrè regalem conspectum esse dicit *in abdito*, revera, quia contemplationem ejus, quâ justi perfruentur, impii non videbunt. *Homines* enim hîc omnes persecutores & Schismatici significantur, qui hîc consueverunt terrere populum Christianum. Sed cùm illuc perventum fuerit, supra Dei famulos sceleratorum *conturbationes*, locum dicit ulteriùs non habere; quippe quos à se constat esse dividendos. Illi enim mittuntur in æternam pœnam: justi vocantur ad requiem sempiternam. Sed ne tantùm futuri præmii promissio fragilia corda turbaret, secundo capite dicit eos esse *protegendos*. Nam per *tabernaculum* sæpè diximus Ecclesiam Catholicam significari, quæ in isto mundo certamine sustinens, expeditionalis habitaculi nomine vocitatur. Superiùs enim dixit, *abscondes*; hîc *proteges*. Ibi enim *abscondentur*, ubi ab impiis non videntur: hîc verò *proteguntur*, ubi malorum improbitas minimè nocere permittitur, quando illæsæ animæ justorum sub qualibet corporis afflictione servantur. Tertiò lætatur homo cœlestis, qui & Mediator est Dominus Christus gaudio spirituali: quia Incarnatione Verbi mundo salutaria dona provenerunt. *Civitatem circumstantiæ*, Jerusalem localem debemus advertere, quæ in medio Gentium constituta, quasi templum fidei probabatur existere. Ab hac enim circumjectæ nationes Christiani dogmatis regulas suscipere meruerunt; & velut purissimo fonte patefacto, cœlestis vitæ sunt muneribus irrigatę. *In hac ergo civitate mirificavit Dominus misericordiam suam*: quando ibi & docere, ibi miracula facere, ibi & pati pro hominum salute dignatus est. Ibi quoque gloriam suæ resurrectionis ostendit; ut meritò dictum sit, quia in Jerusalem potentiam suam miram fecit, ubi declarare tam ingentia Sacramenta delegit.

Quid sit Synatroesmos. Matth. 5. 8. *Per tabernaculum Ecclesia significatur.* *Quomodo in Jerusalem mirificavit Dominus misericordiam suam.*

℣. 28. *Ego autem dixi in pavore meo, projectus sum à vultu oculorum tuorum.* Patri dicit Filius à formâ servi, speravi: quia me gratia tua desereret, cùm passionis tristitia prævaleret, *in pavore* utique mortis. *A vultu oculorum tuorum*, idest,

à conspectu misericordiæ tuæ. Et pulchrè *vultum* dedit oculis, quia ipsi quàm maximè significant voluntates animorum. *Vultus* enim dicitur ab eo quod cordis velle per sua signa demonstret. Sic oculi Divinitatis, cùm respiciunt, suam gratiam pollicentur.

Unde vultus dicatur.

℣. 29. *Ideo exaudisti vocem orationis meæ: dum clamarem ad te.* A Domino ideo se dicit *exauditum*, quià humiliter, non desperanter more humanitatis dicebat esse contemptum: cui non poterat tardari gratia, de quo vox paterna dictura erat: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Dum clamarem ad te*, quando in passione voce magnâ dixit: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Constat enim his clamoribus *exauditum* fuisse, quando & resurrectionis gloriam consecutus, & ad Patris est videlicet dexteram collocatus.

Matth. 3. 17.
Matth. 27. 46.

℣. 30. *Diligite Dominum omnes sancti ejus.* Pro collatis sibi beneficiis hymno decurso, sanctos commonet, ut ament Dominum; quatenus auctorem tanti beneficii membra diligant, cùm sibi in capite præstitum fuisse cognoscant. *Diligite Dominum* dicit, jam tanquam amicis, non tanquam servis. Servorum est enim formidare: amicorum diligere; sicut ipse in Evangelio dicit: *Si feceritis quæ ego præcipio vobis: jam non dicam vos servos, sed amicos.* Sed hoc præcipit sanctis: quia ipsorum est amare Dominum, quia non diligunt mundum.

Servorum est formidare, amicorum diligere.
Joan. 15. 14. 15.

℣. 31. *Quoniam veritatem requiret Dominus, & retribuet his qui abundanter faciunt superbiam.* Ne putaretur hæreticorum blasphemias Dominum posse negligere, dicit: *Veritatem requiret Dominus*, quam illi nesciunt falsis erroribus illigati. Sequitur: *Et retribuet his qui abundanter faciunt superbiam.* Ideo enim discutit ut vindicet: ideo requirit ut puniat. Et benè addidit, *abundanter*: quia illis non *retribuet*, qui se celeri emendatione convertunt: illis autem superbis qui copiosè delinquunt, & præcepta Domini iniquâ præsumptione despiciunt, in ipsis est sine dubitatione resecandum. Sed hìc *superbiam*, non unum vitium debemus accipere: quoniam ex superbiâ nascitur quicquid morum pravitate peccatur: Scriptum est enim, *Initium omnis peccati superbia.* Et meritò cunctis vitiis tale nomen constat impositum; quia non solum in arrogantes vindicat: sed etiam in omnes, qui regulam piæ conversationis impugnant.

Ex superbia omne peccatum nascitur.
Eccles. 10. 15.

℣. 32. *Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.* Hic virtus totius psalmi, & sacræ colligitur passionis utilitas. Nam cùm dixisset: *Diligite Dominum sancti ejus*, qui capiti vestro & crucifixionem contulit, & gloriam resurrectionis attribuit: ad postremum per definitivam sententiam dicit: *Viriliter agite & confortetur cor vestrum omnes qui speratis in Domino;* Scilicet ne prædictis passionibus terrerentur: sed ad imitationem gloriosam fidelium se corda roborarent, quam sciebant ad mundi medicinam salutariter introductam. Hæc figura dicitur Epiphonema, idest, Acclamatio, quæ post narratas res, breviter cum exclamatione prorumpit. Quapropter exhortatio ista bonorum est: ne se à bono proposito carnis imbecillitate subducant. *Viriliter agite*, idest, in bonis operibus constantissimè perdurate, nec femineâ mollitie deficiatis, qui corda vestra Domino constanter offertis. Sic enim sustinentium pectora roborantur, si spem suam in Domini virtute confirment. Hoc autem præceptum viris feminisque commune est, *viriliter* enim omnis sexus *agit*, qui nescit mollissimis facilitatibus immutari. Et respice quemadmodum partes illas passionis suæ in toto psalmo servaverit. Prius dixit orationem: inde secuta passio est: ad postremum lætitiam fidelium constantiamque commonuit: ne tali munere suscepto, ulteriùs inimica fidei possit prævalere cunctatio.

Quid sit Epiphonema.

Conclusio Psalmi.

PEracta est tam magni psalmi salubris & decora contextio: ubi & imbecillitas humanitatis exprimitur, & beneficia divina monstrantur, ut considerans fragilitatem suam nemo superbiat: respiciens autem misericordiam divinam nullatenus expavescat. Numerus quoque psalmi erectæ supputationis culmen ostendit, præmia quoque fideli conjugio compromittit; ut cùm se anima huic prædicationi beatâ conversatione sociaverit, trigenariâ remuneratione ditescat. Huic etiam numero & alia Sacramenta conveniunt. Triginta siquidem annorum Joseph Dominus legitur in Ægypto constitutus. Triginta etiam annorum Salvator noster vitale baptisma intinctus, aquis Jordanicis consecravit. Est quoque in his decadibus sancta Trinitas, quæ fidei nostræ inviolabilem regulam tribuit & salutem.

Quid significet numerus 30.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigesimum primum.

David intellectus.

CUm omnes psalmi generaliter dicti sint ad *intellectum*, ut eos sensus noster agnosceret, ne vivendi regulas ignoraret: meritò quærendum videtur, cur in hoc titulo posuerit *David intellectus?* Primò meminit, *David*, propter Dominum Christum: quoniam ad ipsum respicit quicquid pœnitens iste dicturus est. Deinde *Intellectus* ideò sequitur: quia nisi misericordiâ Domini suffragante peccata nostra intellexerimus, ad pœnitentiæ studium venire non possumus. In alio quippe psalmo dictum est: *Delicta quis intelligit?* hoc est enim quod dicit *Intellectus*; ut cùm nos intelligere Divinitas præstiterit peccata nostra, pro eis diluendis studiosissimè supplicemus. Nam pro illo errore quis supplicat, quem prorsus ignorat? Nam & cùm Dominus Christus in quartâ parte locuturus sit, primo versu sic inchoat: *Intellectum dabo tibi;* ut istius pœnitentis merito, *Intellectus* in titulo præmissus sit, cui etiam divinâ voce promittitur. Sed licet sint & alii pœnitentium psalmi: tamen propter subtilitatem distantiæ diversâ titulorum significatione notati sunt. Primus enim qui in sexto ponitur, continet *in finem, in hymnis, pro octavâ psalmus David:* quoniam ille totus ad futuri judicii pertinet timorem. Iste verò meritò tali est titulo prænotatus, qui se deterioratum tardiùs intellexit: quia peccata quæ confestim prodi debuerant Domino, se diutiùs tacuisse confessus est. Status autem principalis hujus causæ

Nisi peccata nostra intellexerimus, ad pœnitentiam non venimus.
Psal. 18. 13.

concessio est, quæ cunctis pœnitentibus datur. Concessio est enim, ubi adversariis omnia conceduntur, & per solas lacrymas supplices defenditur reus.

Quid sit Concessio.

Divisio Psalmi.

In primâ parte psalmi pœnitens loquitur, peccatum suum evidenter agnoscens, pœnam sibi meritò districtionis indicens: quoniam noxia facinora credidit occulenda, ubi breviter principium & narratio continetur. In secundâ parte sola correctio est; nam cùm se propriâ confessione damnaverit, à Domino sibi credit esse parcendum. Tertiâ parte pœnitudinis bona commendans, etiam sanctos in hoc mundo asserit Domino supplicare: in quo sibi meritò testatur esse refugium, ubi & pœnitentis istius verba finiuntur. Quartâ Dominus Christus ad ejus verba respondens, sperantes in se circumdare misericordiâ pollicetur: ne supplicantis integritas negligi aliquâ dissimulatione putaretur. Quæ quatuor partes interjectis diapsalmatibus dividuntur, quas in divisionibus sequi, nostri constat esse propositi.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Pœnitens iste propria facta cognoscens, & ad exempla illius Publicani, qui tunso pectore oculos non levabat ad cœlum, totis viribus humiliato corde suspirans, nec invocare majestatem præsumpsit, sed *beatos* dicit eos, *quibus remissa sunt iniquitates*; hìc absolutionem desiderans peccatorum, nec tamen audens similia postulare. Meritò ergo vocat illos *beatos*, qui hæc antè meruerunt. Hæc enim octava species definitionis est, quæ Græcè dicitur κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latinè per privantiam contrarii. *Beato* siquidem peccata contraria sunt. Et quoniam hìc dicit *remissa*, competenter sub hac formulâ definitionis beatum virum constat expressum. Inter *iniquitates* verò & *peccata* sanctus Hieronymus in hoc psalmo hanc differentiam facit, *iniquitates* dicens, quæ ante susceptam fidem, sive per ignorantiam, sive per scientiam committuntur: *peccata* verò hæc esse definiens, quæ post cognitionem fidei, vel gratiam baptismatis contrahuntur.

Luc. 18. 13.

Quæ sit octava species definitionis.

Quæ sit differentia inter iniquitates & peccata.

℣. 2. *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in ore ejus dolus.* Et hunc *beatum* eadem species definitionis amplectitur. Sed scire debemus alios esse, quibus peccata reputantur, ut Paulo dictum est: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Et adulteræ mulieri in Evangelio: *Vade, & amplius noli peccare.* Alios autem esse manifestum est, quibus *peccata* non reputat, ut Job, de quo dictum est: *Numquid considerasti servum meum Iob, quod non sit ei similis in terrâ, vir justus, & simplex, & timens Deum?* Et Nathanael, de quo ait: *Ecce verè Israelita, in quo dolus non est.* Quapropter illam partem suis votis elegit, in qua nulla sollicitudine mordeatur. Omnes tamen per gratiam divinæ misericordiæ ad hæc dona perveniunt; sicut Joannes Apostolus dicit: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* Sequitur autem: *Cui non imputavit Dominus peccatum;* scilicet *in* cujus *ore dolus non est*; idest, qui nullâ sibi remissione placuerit; & cùm sit peccator, ipse se prædicet esse sanctissimum (quo morbo maximè laborat humanitas) sed sua potiùs delicta cognoscens, in humilitate satisfactionis jugiter perseverat. Ipse enim Domino placet, qui sibi displicet: quia dum nos culpamus, veriloquium: cùm nos volumus laudare, mendacium est. Hactenus fuêre principia, in quibus misericordiam boni Judicis per humilitatem nimiam desideravit acquirere. Sed nos in parte ista divisionem non ponimus, quia diapsalmata sequimur, quæ silentio Spiritus sancti noscuntur esse divisa; dum & illa servare possumus, & ista minimè præterimus.

Act. 9. 4.

Joan. 8. 11.

Job. 1. 8.

Joan. 1. 47.

1. Joan. 1. 8.

Ipse Domino placet qui sibi displicet.

℣. 3. *Quoniam tacui inveteraverunt omnia ossa mea: dum clamarem totâ die.* Peracto igitur breviter, ut competebat, exordio: nunc pœnitens iste ad narrationem compendiosissimam venit, quam benè quidam cor, quidam animam causatum esse dixerunt: quoniam per ipsas agnoscitur quidquid in negotiorum viribus medullitùs continetur. Dicit enim: quoniam non sum tibi confessus delictum, omnis firmitas mea in infirmitate consenuit, more vulneris corporalis, quod si non aperitur ad curam, in putredinem servatur occultum. *Ossa* enim, sicut sæpe diximus, significant animi firmitatem, quæ meritò *inveterasse* dicuntur: quoniam ulcus non fuerat salutari Medico publicatum. Sequitur autem: *Dum clamarem tota die.* Cùm superiùs se dicat *tacuisse*: hìc iterum se *clamasse* profitetur. Sed *tacuit* Divinitati, cui jugiter supplicare debuisset. *Clamavit* qui per spatia longi temporis de sua justificatione locutus est. *Tacuit* ergo, quod loqui fas fuit: locutus est quod tacere debuisset. Sic factum est utrumque culpabile, quamvis videatur esse diversum. Memento autem, quòd tota virtus hujus psalmi contra hoc execrabile humani generis vitium probatur opposita: ne quis Domino putet absconditum, quod in conscientiæ suæ penetralibus recondit occultum.

Narratio, cor & anima causatum vocatur.

Ossa significant animi firmitatem.

Peccator quomodo tacet, & loquitur.

℣. 4. *Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua.* Peccatori gravis *manus* est quæ flagellat, & ponderosa quæ vindicat. *Die ac nocte*, continuum tempus significat; ut meritò sensa fuerit *gravis*, quæ à castigationis pondere non recessit. Aliter enim feliciter non esset humiliatus, nisi eum *manus* Divinitatis imprimeret. *Manus* enim per tropologiam, operationem significat: quia hominum usus est manibus operari. Divinitas enim non manibus aliquid agit, sed voluntatis suæ virtute omnia disponit & perficit.

℣. 5. *Conversus sum in ærumnâ, dum confringitur mihi spina.* Hoc est quod superiùs dixit: *Gravata est super me manus tua.* *Ærumnosus* enim dicitur valdè ruinosus. Ruina quippe appellata est, quasi repetens ima. *Conversus* ergo *fuerat in ærumnâ*, qui ceciderat de superbiâ; ut qui antè clamavit per elationem: nunc confiteretur Domino per humilitatem. Cui ideò salutis spes rediit: quoniam in suis operibus mortifera facta cognovit. *Spina* est enim quæ totum corpus erigit atque recontinet. Hæc pro superbiâ meritò posita est, quæ confracta non dejicit ad interitum, sed erigit potiùs ad salutem.

Unde Ruina dicatur.

Spina dorsi pro superbia ponitur.

Quid sit argumentum à necessitate.

Hoc argumentum dicitur A necessitate: quando causæ gravissimæ præmittuntur, ut ad confessionem proficuam correctus animus adducatur.

℣. 6. *Delictum meum cognitum tibi feci, & injustitiam meam non operui.* Sicut superiùs dixerat, unde fuerat vulneratus: ita nunc veniens ad secundam partem, refert unde curam, Domino largiente, perceperit. O ingeniosa simplicitas, & mille tergiversatoribus cautior puritas. Illi dicitur *delictum* fuisse manifestatum, cui nihil occultum est, ad quem plus clamat causa, quàm lingua; qui etsi ab homine non audiat, certiùs omnia novit, quàm ille qui facit. Sed hoc est *cognitum facere*, in confessionem delicta perducere. *Operire* est autem valde aliquid silentio tegere, aut cordis dissimulatione celare. Hoc faciunt stulti, qui putant Deum ignorare posse quod agunt. Contrà, qui illum noverunt res omnes habere manifestas, ad humilem confessionem, & pœnitentiæ vota descendunt: ne judicem patiantur infensum, qui propitium habere poterant advocatum. *Delictum* verò quidam leve puraverunt esse peccatum, quasi negligentiùs derelictum. *Injustitiam* autem immane aliquid sævumque commissum. Sed hîc puritas confitentis ostenditur, ut nec illud passus sit celare, quod credebatur fore veniale.

Ad Deum plus clamat causa, quàm lingua.

Qui verè noverunt Deum, ad humilem confessionem descendunt.

Quid sit delictum.

Quid injustitia.

℣. 7. *Dixi, pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino: & tu remisisti impietatem * cordis mei.* Hic magna pietas Divinitatis ostenditur; ut ad solam promissionem devotionis subitò peccata laxaverit, quando sic judicat pium votum, quemadmodum operationis effectum. Dixit enim in corde suo, Domino non tacere quæ gesserat; & tanquam jam cuncta prodiderit, ita illi remissa sunt, quæ voluit confiteri; meritò quando aliquem sola voluntas aut absolvit, aut punit. *Pronuntiabo* dicit, publicè fatebor; ut alios ad imitationem trahat pia fidelisque confessio. Sequitur de accusatione propria salutare remedium, quando pepercit judex, cùm sibi non parceret reus. *Impietas* autem *cordis* fuit, quia tacere decreverat; ut illi se crederet celatum, qui antequam fiant omnia, potest habere notissima.

* MSS. A.B. peccati.

Deus judicat pium votum ut operationis effectum.

Parcit Deus, cum sibi non parcit reus.

℣. 8. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno.* Peracto igitur principio, narratione, vel satisfactione; venit ad conclusionem deprecationis suæ, in qua sic commendat veniæ postulationem, ut eam etiam sanctis omnibus dicat esse communem: meritò, quoniam qui non est à peccatis alienus, in supplicationibus debet esse permixtus. O medicina salutaris! Contra morbos omnium peccatorum, diversa remedia præstantur ægrotis; hoc unum antidotum si purâ mente sumitur, delictorum omnium venena vincuntur. Addidit: *In tempore opportuno*, in istâ scilicet mundi vitâ, ubi converti fas est; nam in inferno, sicut superiùs in sexto psalmo dictum est, nemo proficuè Domino confitetur.

In ista vita converti fas est.

℣. 9. *Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.* Cùm superiùs sanctos jugiter orare testetur: nunc pietatem istam negat diversis superstitionibus concedendam. *Diluvium* enim *aquarum multarum* est error hominum pessimorum, qui variis pravitatibus fluctuantes, multiplices sibi doctrinas constituunt, quas à vero Magistro nullatenus acceperunt. Quæ sententia maximè hæreticos arguit, qui *in diluvio* perversitatis suæ tempestuosas & naufragas excitant quæstiones. Et hi *ad eum non approximabunt*: quoniam à verâ religione discedunt. Quæ figura dicitur Metaphora, idest, Translatio; cùm mutatur nomen, aut verbum ex eo loco, ubi proprium est, in eum in quo aut proprium deest, aut translatum proprio melius est.

Quid sit Metaphora.

℣. 10. *Tu mihi es refugium à pressura, quæ circumdedit me: exultatio mea redime me à circumdantibus me.* *Refugium* est ad quod confugitur, ut pericula declinentur. Sed iste non ad solitudines invias, non ad munita castrorum, non ad hominis auxilia convolavit: sed ad Deum, qui circumeuntes spirituales inimicos poterat dissipare. Deinde gaudium suum dicit Dominum, à quo sibi noverat esse parcendum. Nam quod ait, *redime me*, numquid ille aurum dat ut liberet? Sed dedit sanguinem pretiosum, nullis divitiis, nullis opibus conferendum. Sed paulò solliciiùs indagemus, quid nobis verba ista denuntient? Nam cùm dicit, *exultatio mea*, accepti beneficii videtur esse professio. Dum subjunxit, *redime me*, adhuc periclitantis indicat timorem. Sed quia jam gaudebat in spe, & adhuc timebat in re, congruè utraque conjuncta sunt. Possumus enim animo gaudere, cùm mala præsentia novimus fine celerrimo terminanda. Addidit, *à circumdantibus me*, sive vitiis carnalibus, sive spiritibus immundis, qui nos perdere præcipiti velocitate festinant. Finita est conclusio pœnitentis in timore præsentium, & spe futurorum. Venite Oratores, qui negotia humana artificiosâ subtilitate tractatis, videte reum se lacrymis diluentem, audite peccatorem confessionibus absolutum, intelligite sententiam principis non salutem hominis impetere, sed potiùs peccata damnare. Ista sunt tribunalia, quæ nullus redimit, ista sententia quæ nihil sub ambiguitate decernit. Tali modo potiùs causas vestras defendite, qui negando veritatem, cum criminibus consuestis delicta vestra miscere. Convertite ordinem sæcularium judiciorum, orationem vestram ab epilogis incipite, perversas flebiliter narrate miserias, correctionem protinus veraciter intimate, & tunc meremini gaudentes concludere, quod flentes feliciter inchoastis. Hinc enim intelligetis quid differat ordo iste salutaris, quando nihil potest sustinere contrarium, quod terminatur in gaudium. Nunc videamus in parte finitimâ, quid ei Dominus ipse respondeat.

Quid sit Refugium.

Revocat in melius Oratores artificiosos.

℣. 11. *Intellectum dabo tibi, & instruam te in viâ hac, qua ingredieris: firmabo super te oculos meos.* Venit ad quartam partem, ubi sermo Domini quasi mellifluus imber irrorat. Sed consideremus quàm aptè, quàm misericorditer Christus introductus est loquens; ut ipso judice promittente, spes pœnitentibus certior appareret. Sed quid dicit imprimis? *Intellectum dabo tibi.* Vides quia peccatores non habent intellectum, nisi quando eum Dominus conversis propitiatus indulget. Intelligere est enim, benè agere, & ad mandata Dei vota convertere. Ipse enim *intellectus* est, quem tituli veritas indicavit, quem pœnitentibus potestas Domini clementer infundit. Addidit: *Et instruam te*, quasi nescientem docebo, quasi inermem gladio vitæ salutatis

Quid sit Intelligere.

taris accingam. Ante enim, cùm Domino culpas taceret, fuerat consilio destitutus: nunc autem instruitur, quando contra se pronuntiare, præstante Domino, commonetur. O pœnitentiæ inæstimabilis medicina, quæ non solùm à peccatis absolvit, sed etiam sanctorum præmia beata concedit. Via est enim quam ingressus fuerat servire Domino, prioris actionis pravitate damnatâ: via quæ non habet errorem, nisi cùm ab ipsa receditur: via pacis & veritatis, quam beatæ virtutes commeant, ubi nulla facies perversitatis accedit. Sequitur: *Firmabo super te oculos meos*, idest, dirigam in te lumen intelligentiæ meæ. Nam qui rectè sapiens est, & mandata Domini sincerâ mente perfecerit, justè ejus oculos super se habere perhibetur. Quapropter advertamus quali gloriâ pœnitentium exaltetur humilitas; ut Domini *oculos* supra se *firmatos* audiant, cùm ei satisfacere velle festinant.

Pœnitentia est medicina inæstimabilis.

℣. 12. *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.*

℣. 13. *In fræno & chamo maxillas eorum constringe.* Hîc jam generaliter humanum genus commonet, ne vagis subdatur erroribus. Sed perscrutemur, quare istæ comparationes sint positæ? *Equus* sine discretione sessoris servit arbitrio, & à quocumque fuerit ascensus excurrit. *Mulus* autem patienter accipit sarcinas, quibus fuerit oneratus; & pro hoc utrique intellectum non habent: quia nec ille eligit cui obediat; nec iste, quibus oneribus ingravetur, intelligit. Prohibet ergo hujuscemodi homines diabolicis fraudibus insideri, & vitiorum oneribus prægravari: ne malè obediendo superbiæ magis partibus addicantur. Verùm istis talibus quid dicit esse faciendum? Scilicet quod animalibus imprudentibus. His enim comparationibus stultos homines veritati subdidit invitos. Nam quod ait: *In fræno*, ad equum pertinet. *Frænum* enim à fero retinendo dictum est; ferum quippe antiqui caballum dixerunt. *In chamo* ad mulum respicit. Ergo hæc duo animalia supradicta cohibent ista retinacula, ut ad arbitrium jubentis incedant, ne suis voluntatibus efferantur. *Maxillæ* verò adminicula sunt animalium, quibus esca manditur, ut corporis vita procuretur. Ipsas ergo *maxillas* per figuram allegoricam dicit inobedientibus debere constringi, idest, copias victuales parciùs dari; ut jejuniorum necessitate conclusi, Creatoris subdantur imperio. Allegoria est enim, sicut sæpè jam dictum est, quando aliud dicitur, & aliud significatur. Et quoniam diximus in hac parte Dominum Christum loqui: *constringe*, dicit Patri: quia sanctæ Trinitatis unum velle, una potestas, una cooperatio est.

Unde frænum dicatur.

Quid sit Allegoria.

℣. 14. *Qui non proximant ad te: multa flagella peccatorum.* In prædictis adhuc comparationibus perseverat. Necesse est enim, ut animalia indomita frænum accipiant, & flagella patiantur, donec recto tramite viam carpere consuescant. Ordo autem verborum talis est: *Multa flagella* sunt *peccatorum, qui non proximant ad te.* Sed dicendo: *Qui non proximant*, ostendit quosdam peccatores Domino propinquare; qui licet delinquant imbecillitate carnis, à piis tamen precibus non recedunt. Illi enim qui contumaciæ spiritu à Domino secedunt, tanquam pavescentes objecta, nec volentes ire per semitas rectas, *multa flagella* sustinent; ut quod non faciunt sponte, plagis adhibitis cogantur implere. Sed ista *flagella* sunt quæ nos celeriter sanant, quæ nos velociter liberant, & in viam veritatis adducunt.

Qui peccatores Domino propinquent?

℣. 15. *Sperantes autem in Domino misericordia circumdabit.* Revera divina justitia non sperantibus flagella, sperantibus autem in se misericordiam pollicetur; sicut & Ezechiel Propheta dicit: *Ego Dominus qui non sum malorum memor, tantùm ut se avertat homo à via sua maligna, & ab omnibus iniquitatibus quas fecit, & vivet.* Et benè dixit: *circumdabit*, ut non sit locus relictus, unde possit ad eos diaboli hostilitas introire. Ezech. 18. 28.

℣. 16. *Lætamini in Domino, & exultate justi, & gloriamini omnes recti corde.* Hîc potest fieri Categoricus syllogismus; ut artis Dialecticæ regulæ in quoddam divinarum scripturarum servitium, quasi fugacia mancipia revocentur. Omnis justus lætatur in Domino: omnis qui lætatur in Domino recto corde est: omnis igitur justus, recto corde est. Meminerimus autem syllogismos usurpandos non esse frequentiùs: quia diligens lector creberrimè reperit in scripturis sacris, unde eos sibi possit elicere, & in formam similitudinis, quam prædiximus, collocare. Sufficit autem nos, quamvis rariùs, ostendisse inter logicas artes hanc quoque partem scripturas divinas, etsi non specie, virtute tamen procul dubio continere. Regulariter autem admonet, ut non in se *justi*, sed *lætentur in Domino*; nam qui in se gaudet, fallaci, sicut sæpe dictum est, præsumptione decipitur: qui verò *in Domino lætatur*, perpetuâ delectatione perfruitur. *Lætari* est enim tacitæ mentis suavitate mulceri. *Exultare* est concitati animi fervore gaudere. Sequitur: *Et gloriamini omnes recti corde.* Et hîc quoque per figuram ἀπὸ κοινοῦ, idest, A communi, jungendum est in Domino gloriamini; scilicet vos ei esse subjectos, servitioque ipsius libertatem vestram credite vel honorem: dum vos inde noveritis ad æternæ beatitudinis præmia pervenire. Considerandum est etiam quod gratiâ varietatis supra dixerit, *Justi*; nunc, *Recti corde*. Omnes enim *justi* & *recti* sunt *corde*; & rursus *recti corde* sunt sine dubitatione justissimi. Quapropter cùm hæc dividi nequeant, non est dubium causâ varietatis apposita. Mater est enim satietatis, eisdem verbis frequenter geminata repetitio. Consideremus autem quid pœnitens iste meruerit, ut ipse illi manifestâ voce responderet, cui totis viribus supplicavit. Ille paulò antè prostratus, ille qui peccatorum fuerat mole compressus, inter *justos* annumeratur, inter *rectos corde* recipitur; ut quantò priùs satisfaciendo fuerat humiliatus, tantò post veniam videatur excelsus. Quapropter jam ipse beatus est, qui hic sententiâ piissimi judicis noscitur absolutus.

Exemplum Categorici syllogismi.

Quid sit Lætari.

Quid sit Exultare.

Omnes justi sunt recti corde, & è converso.

Conclusio Psalmi.

Consideremus modò virtutem psalmi hujus, quod decem versibus supplicando divinum meruerit sine aliqua dilatione responsum. Fortè Decalogi commonens operationem; ut sicut ille custoditus vocat ad præmium; ita & hæc compuncto corde fusa precatio ad

indulgentiæ nos vota perducat. Legamus ergo seduli, & cordis compunctione plangamus. Quis enim majori aviditate meditandus est, nisi in quo voce tanti judicis peccata soluta sunt? Hoc enim iste præcipuum, istud continet singulare, quod alii pœnitentium in conclusione psalmi instinctu divinæ compunctionis exultant: hic verò ipse misericordiam, ipse lætitiam promittit, cui cum magno desiderio supplicatur. Quapropter assiduè nobis & gratâ importunitate rogandus est, qui etiam præmissâ
Luc. 11. 9. 10. nobis in Evangelio parabolâ pollicetur: *Petite & dabitur vobis, quærite & invenietis, pulsate & aperietur vobis: omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulsanti aperietur.* Unde quis jam, rogo, debet de fidelissima supplicatione diffidere, cùm regalis pietas dignata nos fuerit trinâ promissione firmare?

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigesimum secundum.

Psalmus David.

HIc titulus omnino notus est; & ideò Lector sequatur in eo expositionem priorem. Illud tamen necessariò commonemus, quia in hoc psalmo hortatur Propheta per comparationes quasdam ad psalmodiam Ecclesiam fidelem: enumerans potentiam factaque Creatoris; ut ad laudes ejus avidiùs festinet, cùm virtutem ipsius pietatemque cognoscit.

Divisio Psalmi.

PEr totum quidem psalmum Propheta loquitur: sed in primâ sectione commonet justos, ut in Domino debeant totâ mentis alacritate gaudere, qui creaturas suas mirabili potentiâ dignoscitur continere. Secundâ sectione exclamat beatum esse, qui ad ejus culturam meruit pertinere: significans tempora Christiana, in quibus erat multitudo Gentium creditura.

Expositio Psalmi.

℣. 1. GAudete justi in Domino: rectos decet collaudatio. Beatus David Ecclesiam Catholicam ab hæreticorum contagione disjungens, rectos commonet Christianos, ut non in terrenis delectationibus, sed *gaudeant* semper *in Domino*, ubi gaudia continuâ suavitate
In afflictionibus gaudendum est in Domino. perfecta sunt. Nam cùm præsentis sæculi afflictiones deceant fideles, dicitur justis: *gaudete.* Sed quo gaudio? Nisi illo quo Dominus monet:
Matth. 5. 11. *Cum vos persecuti fuerint homines, & dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter nomen meum, gaudete & exultate: quia merces vestra copiosa est in cælis;* Sic & Apostolus gaudendum
Philip. 4. 4. nobis incessanter affirmat, ait enim: *Gaudete in Domino, iterum dico, gaudete.* Nam ista repetitio illud significat; ut & hìc in afflictionibus gaudeamus, & in illo regno perpetuâ pace lætemur.
Joan. 16. 22. Unde & Dominus in Evangelio dicit: *Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo auferet à vobis.* Addidit quoque: *Rectos decet collaudatio.* Sed qui sunt isti *recti*? in secunda parte dicturus est. Nam quod ponit: *Rectos decet collaudatio*, ostendit pravos hæreticos decere non posse; sicut & alius Propheta dicit: *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* *Collaudatio* verò multorum ore una laudatio est; dicta propter unitatem Ecclesiæ, quam prædicat ubique servari. Cùm dicitur, *decet*, significat hoc aptum, hoc esse conveniens, ut qui Domini laudem decantat, similiter illi & fidei rectitudine, & actuum probitate complaceat.

Hæretici non laudāt Deum. *Eccles. 15. 9.* *Quid sit Collaudatio.*

℣. 2. *Confitemini Domino in cithara: in psalterio decem chordarum psallite ei.* Isti sunt justi, quos superiùs dixit, & qui sanctis actibus laudes Domini devotâ modulatione decantant. *Cithara* est, sicut in præfatione jam dictum est, lignei ventris in imo sita concavitas, quæ sursum chordarum fila transmittens, sonis dulcissimis percussa proloquitur. Quæ ideo tale nomen accepit, quoniam citâ iteratione percutitur. Huic meritò comparantur opera, quæ de terrenis rebus ad supernam gratiam porriguntur, idest, dum esurientem pascimus, dum nudum vestimus, dum ægrotum visitamus, & cætera, quæ licet videantur carnalia, Divinitatis tamen amore peraguntur. Citharizamus quoque, cùm in passionibus nostris vel damnis securi aut læti dicimus: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Psalterium verò decachordum esse diximus, quod ordine converso alvum citharæ in superioribus habet, unde ad inferiorem partem canora fila descendunt. Cui præcepta Decalogi convenienter aptantur: quia secundum formam instrumenti hujus de supernis venientia Domini jussa suscepimus. Et considera, quia solum est instrumentum musicum, quod pro excellentiâ sui decachordum dicatur; non enim hoc de cithara, vel de aliis hujusmodi instrumentis lectum esse meminimus. Decachordum verò psalterium, sicut veteres dixerunt, & illud nobis indicat Sacramentum; ut referamus tria ad Deum, qui Trinitas est; idest primum quod ait, *Non habebis deos alienos coram me*: secundum, *Non facies tibi sculptile*: tertium, *Non assumes tibi nomen Dei tui in vacuum*, in quo jungit & de Sabbato. Septem verò quæ sequuntur ad dilectionem dixerunt proximi pertinere; idest, *Honora patrem tuum & matrem: Non occides: Non mœchaberis: Non furtum facies: Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium; Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus*, &c. Sic totius decachordi psalterii virtus perfecta nobis & honorabilis indicatur. Psallimus quoque & decem chordis, quando in quinque sensibus carnalibus, & in quinque spiritualibus probabili nos conversatione tractamus. Verùm ista, quæ dicimus, non sunt extra nos posita, sicut in musicâ disciplina; in nobis est *cithara*, in nobis est *psalterium*: immo ipsa organa nos sumus, quando ad similitudinem eorum per gratiam Domini, actuum nostrorum qualitate cantamus. Hoc autem & illo exemplo datur intelligi, ubi ait: *In me sunt Deus vota, quæ reddam laudes tibi.* Hæc autem & his similia, sicut sæpe diximus, tropicis allusionibus edicuntur.

Quid sit Cithara, & quare ita vocetur. *Bona opera citharæ comparantur.* *Job. 1. 21.* *Quid sit Psalterium decachordum, & quid significet.* *Exod. 20. 4.* *Quando psallimus decem chordis.* *Psal. 55. 12.*

℣. 3. *Cantate ei canticum novum: benè psallite ei in * jubilatione.* *Novum canticum* dicit Incarnationem Domini, quâ mundus salutari exultatione completus est, quâ Angeli canoris voci-

* MSS. A. B. F. vociferatione.

Canticum novum Incarnationem Domini significat.

bus personarunt laudantes & dicentes: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Monet ergo ut nos eadem & dicere debeamus & credere. Sequitur: *Benè psallite ei in jubilatione;* idest, in bonis operibus Deum invocate. Jubilatio est enim gaudium cum fervore animi & clamore indistinctæ vocis expressum. In quâ *jubilatione* non potest *benè psallere*, nisi qui bonæ studium conversationis adjunxerit. Et inspice salutarem doctrinam, quæ nos ita præmonet, ut ante Deum inoffensè *psallere* debeamus, qui renes nostros, & corda cognoscit: ne magis inde graviùs possimus offendere, si scelerati atque subdoli ad tanta mysteria videamur accedere.

Luc. 14.

Quid sit Jubilatio.

℣. 4. *Quoniam rectus est sermo Domini, & omnia opera ejus in fide.* Hic incipit per Demonstrativum genus laudes Domini diversâ relatione discurrere, ut omnia nobis opera ipsius, & præcepta dulcescerent. *Rectus est* itaque *sermo Domini* ad dirigendos scilicet homines. Veraciter enim *rectus* dicitur, qui rectos facit. Epitheton mirabile, veriloquum verbum. Per legem siquidem Divinam corrigimur, per ipsam à nostra pravitate separamur; & regulariter tunc vivimus, quando ejus jussionibus obedimus. Hæc quinta est species definitionis, quam Græci κατὰ τὴν λέξιν, Latinè ad verbum dicimus. Una enim parte orationis definitum est quid sit sermo Domini, hoc est, *rectus.* Subjungit: *Et omnia opera ejus in fide.* Utique, quando in illis operatur, qui ipsius dono fideles esse meruerunt; sicut in Evangelio ait: *Fides tua te salvam fecit.* Non enim opera Domini mulier illa meruisset, nisi præcessisset fides per gratuitam largitatem.

Quæ sit quinta species definitionis.

Luc 7. 50.

℣. 5. *Diligit misericordiam & judicium, misericordia Domini plena est terra.* In hoc & sequentibus versibus per tertiam speciem definitionis, quæ Græce ποιότης, Latinè Qualitativa dicitur, Dominum declarat narrando quæ fecerit, vel quæ quotidie facit. Illas enim res dicimus *diligere*, quas sæpius operamur. Ita hic de Domino canitur: *Diligit misericordiam & judicium,* quasi non & prudentiam & temperantiam diligat. Sed quia istam nobis frequenter indulget, ipsam dicitur omnino diligere. In hoc ergo mundo *diligit misericordiam*, ubi eam longè latequè disseminat; videlicet ubi sustinet peccatores, ubi blasphemos patienter expectat, ubi vitam præstat indignis, & his similia, quæ pietati supernæ constat omnimodis applicanda. *Diligit* quoque *judicium*, cùm pios sequestrat ab impiis, & merita eorum æquitatis qualitate discernit. Sequitur ubi illam, quam superiùs dixerat, *misericordiam* largiatur, cùm *misericordia Domini plena est terra.* Ista utique quæ miseros continet, ubi diaboli oppugnatione laboramus, ubi à mandatis cœlestibus carnis imbecillitate subtrahimur. Tunc enim quam misericordiam postulare possumus, cùm jam nullis necessitatibus ingravamur? hîc ergo misericordiam quæramus, de quâ universa terra completa est.

Quæ sit tertia species definitionis.

Quomodo Dominus in hoc mundo diligat misericordiam & judicium.

℣. 6. *Verbo Domini cœli firmati sunt: & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Quamvis & ad conditionem rerum versus iste pertinere videatur: tamen & spiritualiter decenter accipitur. *Verbo Domini*, hoc est, à Filio Dei *cœli firmati sunt*, idest, Apostoli, sive sancti stabiliti sunt, qui orbem terrarum salutari prædicatione complerent. Sequitur, *& spiritu oris ejus omnis virtus eorum:* utique, quando ab Spiritu sancto eorum doctrina veniebat. *Virtus* enim & ad miracula pertinet quæ faciebant, & ad legem Domini quam Gentibus prædicabant. Nam si diligentiùs perscrutemur, & sanctam hic significat Trinitatem. Dicendo enim *Verbo*, Filium declarat: adjungendo *Domini*, Patrem dicit: *spiritu oris ejus*, utique Spiritum sanctum vult intelligi, qui ante tempora de Patre processit. Et ut in tribus personis manifestam intelligeres unitatem, *ejus* dixit, non eorum.

℣. 7. *Congregans sicut in utrem aquas maris: ponens in thesauris abyssos.* Quod ait: *Congregans sicut in utrem aquas maris:* si ad litteram velis advertere, clausum significat mare littoribus. Nam si hoc spiritualiter velis agnoscere. *Uter* est exutum pecoris tergus, quod usibus humanis deservit ad liquores aliquos congregandos. Hic *Uter* Ecclesiæ comparatur: quia sicut iste susceptas aquas, sivè aliquid tale complectitur: ita & illa adunationem populi credentis includit. *Aquæ* verò *maris* populum significant Christianum, qui in mundi salo fluctu alternante concutitur. *Abyssum* verò dicimus nimis aliquid profundum, quod altitudine suâ humanos in se descendere non permittit aspectus. Ergo *in thesauris* suis, idest, sapientiæ & scientiæ *ponit* altitudines profundas; ut probet, quis ejus scripturas studio pietatis inquirat.

Quid sit Uter.

Utri Ecclesia comparatur.

Aquæ maris populum significant Christianum.

Quid sit Abyssus.

℣. 8. *Timeat Dominum omnis terra: ab ipso autem commoveantur universa, & omnes qui habitant orbem. Terra* hìc durum significat per omnia peccatorem, qui meritò *terra* dicitur, quia cœlestis gratiæ largitate fraudatur. Ergo peccator iste terrenus qui amare nescit, *Timeat Dominum;* ut si non desiderio præmiorum à peccatis abstinet, saltem vindictæ consideratione revocetur. Dicendo enim: *ab ipso*, indicat & à diabolo *commoveri:* de quo & Isaias dicit: *hic est qui commovebat terram.* Quapropter Propheta meritò petit à Domino omnia *commoveri;* quia omne quod ejus ordinatione disponitur, rebus semper utilibus applicatur. *Sed licet* prius dixisset generaliter omnia, nunc descendit ad homines. Nam quamvis *universa* ejus imperio administrari egeant, maximè humanum genus, quod à naturâ suâ depravatum surripientibus vitiis, culpis probatur obnoxium.

Isai. 14. 16.

℣. 9. *Quoniam ipse dixit & facta sunt: ipse mandavit & creata sunt.* Reddit causam quare à Domino debeant omnia commoveri: utique quia eorum ipse Creator est; & necesse est ut utiliter administret existentias, qui eas dignatus est creare per gratiam. *Dixit & facta sunt*, significat initium rerum, quando universa Filii ipsius imperio jussa proruperunt. *Ipse mandavit & creata sunt.* Per Prophetas utique *mandavit* legem, per quam fideles, Domino volente, creati sunt. Vides quàm salubriter Propheta à Deo petiit omnia commoveri, qui solus creaturarum suarum potest esse misericors.

Quare omnia debeant à Deo commoveri.

℣. 10. *Dominus dissipat consilia Gentium: reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Dissipat* revera *consilia*, quæ mala vel pessima sunt; nam bona semper adjuvat atque confirmat. Nimis apta suis causis verba junguntur. *Dissipavit consilia Gentium*, quando eas in idolorum culturâ non permisit diutiùs

permanere. *Reprobavit cogitationes populorum:* quia licet voluntas Judæorum in nece Domini nefanda completa sit; resurrectione tamen ipsius constat esse reprobatam. Et quia de gentibus dixerat, & de populis, ne quid videretur intactum relinquere, post etiam de *principibus* dicit, sive de tyrannis, qui legem Domini sævis persecutionibus impetebant: sive de spiritibus immundis, quorum consilium semper in malo est.

℣. 11. *Consilium verò Domini manet in æternum: cogitationes cordis ejus in sæculum sæculi.* Sicut hominum prava consilia dixit esse frustranda: ita nunc in æternum dicit Domini permanere disposita. Peccator enim & mortalis homo caduca sapit: æternus Dominus nulla reprehendenda constituit; sicut Isaias dicit: *Omne consilium meum stabile erit, & omnia quæcumque cogitavi efficiam:* Idem & Jeremias dicit: *Si non esset testamentum meum in custodia die ac nocte, præcepta cæli & terræ non dedissem. Consilium* verò ipsius benè intelligimus Incarnationis arcanum, quod ad consulendum humano generi constat esse concessum. Hoc nullâ ætate dissoluitur, sed *in æternum manet:* quia triumphalis mors Domini, diabolicum perenniter extinxit exitium. *Cogitationes* autem *cordis ejus*, significat prædestinationem, in qua cuncta reposita sunt, quæ vel fuerunt, vel sequentibus sæculis futura succedunt. Hæc enim gestat ordinem rerum, qui permanet *in sæculum sæculi.* Cui sententiæ illi meritò cedunt, qui unam naturam in Christo Domino mentiuntur. Nam si *consilium* ejus stabile est, & *cogitationes cordis* ipsius permanent *in sæculum sæculi;* constat autem Incarnationis arcanum, ejus cogitationem ejusque fuisse *consilium;* necesse est, ut forma humanitatis assumptæ, unus Filius in duabus naturis distinctis, perfectis atque adunatis, sicut cœpit in unitate personæ, semper existat.

Dominus nulla reprehendenda constituit, peccator e contra.

Isai. 46. 10.

Jerem. 33. 25.

Per Consilium Domini Incarnatio potest intelligi.

Cogitationes cordis Domini significant prædestinationem rerum.

℣. 12. *Beata gens cujus est Dominus Deus eorum: populus quem elegit in hereditatem sibi.* Venit ad secundum membrum, in quo dicturus est, quod in primo versu proposuit, qui sint recti, aut quos decet Domini collaudatio. *Gentem* itaque dicit pertinentem ad Jerusalem cœlestem, quam adunatam constat ex omnibus Gentibus. Ipsa utique *beata est*, à qua Deus verè colitur, & omnium Dominus adoratur; idest, qui eos protegit ac gubernat. *Hereditas* quidem dicitur & cùm dimittitur alteri, & cum acquiritur. Sed populus Christianus *hereditas* est acquisitionis, non dimissionis: quia cum auctor suus possidet, quem prædicationibus sanctis, & pretioso sanguine conquisivit.

Quæ sit beata gens.

Populus Christianus est hereditas acquisitionis.

℣. 13. *De cælo prospexit Dominus, & vidit omnes filios hominum.* Hic adventus Domini futurus exprimitur per figuram, quæ Græcè Idea, Latinè Species dicitur: quando velut effigiem rei futuræ oculis offerentes, animi votum ad audiendi studium concitamus. *De cælo* enim *prospexit Dominus:* quando proprii Filii donavit adventum. Non enim homo respexit ad Dominum: sed Dominus prospexit ad hominem. Prospicere est siquidem porro positum conspicere. Qui revera peccatis erat divisus, &, quod dictu nefas est, redditus fuerat à suo Creatore longinquus. Nam quod ait: *Et vidit*, gratiam significat miserentis. Illos enim *videre* dicimus, quibus & aliquid præstitum esse declaramus. Et considera, quia non dicit, visa peccata: sed *filios hominum.* Nam cùm delicta respicit punit: cum hominem intuetur absolvit; sicut in quinquagesimo psalmo dicturus est: *Averte faciem tuam à peccatis meis;* & alibi: *Ne avertas faciem tuam à me.* Unde nobis intelligenda atque retinenda est salutaris ista diversitas.

Quid sit Idea.

Quid sit prospicere.

Cum Deus delicta respicit, punit: cum hominem intuetur, absolvit.

Psal. 50. 11.

Psal. 142. 7.

℣. 14. *De præparato habitaculo suo respexit super omnes, qui habitant orbem.* De futuro corpore Domini tunc dicebat. Nam dum omnia quæ ordine veniente succedunt, in prædestinatione fuerint constituta; quantò magis Incarnationis ejus miraculum, ante sæcula probatur fuisse dispositum, quod periclitanti mundo quem disposuerat facere, poterat subvenire?

℣. 15. *Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit in omnia opera eorum. Finxit corda*, quibus intelligentiæ suæ dona largitus est. *Fingere* enim dicimus chiroplastas, qui formulas quasdam ad operationis suæ vota componunt; sic & Dominus mentes justorum format atque disponit, ut ad misericordiæ suæ dona perducat. *Singillatim*, idest, divisim atque distinctim. *Corda eorum*, scilicet sanctorum, sub Domini timore viventium. Sequitur, *Qui intelligit in omnia opera eorum. Intelligit* utique, quando actibus bonorum præmia digna restituit. Dicendo verò: *In omnia opera*, significat cogitationes, dicta, vel facta, quibus bonum malumque semper operamur.

Deus Chiroplastis assimilatur, & in quo.

℣. 16. *Non salvabitur rex per multam virtutem: nec gigas* salvus erit in multitudine fortitudinis suæ. Regem* dicit hominem continentem, qui quamvis regat corpus suum miseratione divinâ: à vitiis tamen carnalibus salvus fieri non potest, dum de sua virtute præsumpserit. Justè enim virtus humana deseritur, quando datum bonum atque perfectum non largitori Deo, sed propriis viribus applicatur. Idem *gigantem* vult intelligi, qui virtutum magnitudine roboratur, qui contra immanitatem diaboli assiduâ dimicatione confligit. Qui meritò *gigas* esse dicitur, à quo talibus spiritibus obviatur. Sed iste quoque, qui jam gratiâ Dei suffragante multos spiritus fugat, salvus esse non poterit: si velut *gigas* superbiæ vitio sublevatus (quo fragilis rapiatur humanitas) de meritorum suorum virtute præsumpserit. Sed quamvis *gigas* Latino sermone terrigena dicatur: tamen & in bono poni manifestum est; legitur enim de Christo: *Exultavit ut gigas ad currendam viam.*

* MSS. A. F. *salvabitur.*

Homo continens rex vocatur.

Quando virtus humana deseritur.

Psal. 18. 6.

℣. 17. *Falsus equus ad salutem: in abundantiâ autem virtutis suæ non erit salvus. Equum* ponit pro felicitate mundanâ, quæ homines sic portat, tanquam si equinis gesticulationibus perveniantur. Hæc autem humana spes sic decipit, quemadmodum *falsus equus;* qui cùm jactando se graditur, ruinam subitò, quam non opinatur, incurrit. Et quare sit *falsus equus* exponit; ille enim dum campos appetit, dum pedes præproperâ festinatione permiscet, salutem sessoris sui non valet custodire: quia fervida nimis incauta sunt; & qui sub modestia non graditur, ruinosis casibus semper exponitur. *Falsus* enim dictus est *equus*, eo quod solet in se fallere præsumentes.

℣. 18. *Ecce oculi Domini super timentes eum, sperantes in misericordia ejus. Oculi Domini* ponun-

tur pro voluntate divinâ: quia quos gratos habemus, ipsos sine dubitatione respicimus; è contra ab illis aspectus avertimus, qui nostris mentibus horruerunt. Ergo *oculi Domini* sunt *super timentes eum:* quia pietas ipsius eos protegit, quos se timere cognoscit. Sed quoniam dixit de timentibus, opportunè sequitur de amantibus: quia utrumque in Domini dilectione conjunctum est; nam qui Deum bene timet & amat, qui bene amat & timet. Res istæ in humanis actibus dividuntur; cæterum in cœlesti devotione sociatæ sunt. Qui sint enim *timentes* exponit, idest, *sperantes in miser cordia ejus.* Quod argumentum dicitur ab adjunctis; adjunctum est enim timere Dominum, & sperare in eo; quæ res mutuâ & insolubili societate connectitur.

Argumentum ab adjunctis.

℣. 19. *Vt eripiat à morte animas eorum, & alat eos in fame.* Duo ista sunt vota fidelissimi Christiani; ut in futuro judicio *eripiatur à morte* perpetua, & hìc spiritualibus alimoniis transigatur. *Eripit* enim *à morte animas* justorum, cùm eas tollit de potestate diaboli, cùm per indulgentiam efficit liberos, quos peccati damnatio fecerat esse captivos. *In fame* autem *eos alit*, quando in hoc mundo, ubi bonarum rerum indigentia est, spirituali cibo nutrire non desinit, quos redemit. Alimentum quippe dictum est, quasi mentis nutrimentum. *In fame* enim sunt positi, qui se cœlestium rerum desiderio semper accendunt. O fames illa multùm satura, & sine penuria probabiliter semper avida! Esuriunt enim beati, non quia Dominicâ dape jejuni sunt, sed quærendo jugiter inardescunt: quia Domini appetitione proficiunt; sicut Evangelista dicit: *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam: quoniam ipsi saturabuntur.*

Duo sunt vota fideliss. Christiani.

Unde alimentum dictum sit.

Matth. 5. 6.

℣. 20. *Anima autem nostra sustinet Dominum: quoniam adjutor & protector noster est.* Cùm dicit: *sustinet*, patientiam significat Christiani, ut invitati justi futuris præmiis constanti animo perseverent. Sed intelligamus qualis ista virtus est, quam servare toties commonemur. Patientia est siquidem, quæ gloriosos Martyres facit, quæ fidei nostræ bona custodit, quæ omnia vincit adversa, non colluctando sed sustinendo, non murmurando sed gratias agendo. Hæc deceptricem luxuriam comprimit, iram fervidam vincit, vastatricem humani generis invidiam tollit, mansuetos efficit, benignis competenter arridet, purgatosque homines ad illa præmia futura componit. Ipsa est quæ fæcem totius voluptatis abstergit, ipsa est quæ limpidas animas reddit. Per ipsam Christo militamus, per ipsam diabolum vincimus, per ipsam beati ad cœlorum regna perveniunt; scriptum est enim: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Sequitur: *Quoniam adjutor & protector noster est. Adjutor est*, dum ad eum ipsius gratiâ suffragante conamur accedere: *Protector*, dum resistimus adversario. Securus ergo *sustinet Deum*, qui tali promissione fulcitur. Et considera, quia post omnia præcepta patientiam ponit; ut viriliter cuncta toleremus, qui de tam magni præmii largitione confidimus.

Patientiæ effectus mirabiles.

Luc. 21. 19.

℣. 21. *Et in ipso lætabitur cor nostrum: & in nomine sancto ejus speravimus.* Ne quis de prædicata patientia mussitaret: ne quis se tædiosâ voluntate confunderet, sequitur magnificum & suavissimum munus: quia ipsa expectatio habet præmium suum, quando ipse sustinens *lætatur in Domino.* Addidit, *Et in nomine sancto ejus speravimus*, idest, in Christo, quem patienter sanctissimus Propheta sustinuit, & lætabatur esse venturum. *Sperabimus* autem continuum tempus ostendit: quia non est fas ibi desinere, unde semper potest anima fessa recreari.

℣. 22. *Fiat Domine misericordia tua super nos, sicut speravimus in te.* His verbis Incarnationem Domini desiderabat impleri, quam flagranti Spiritu magnopere sustinebat. Sed intende, quàm copiosum munus est, quod ditavit genus humanum, quod Angelorum choros lætitiæ jucunditate complevit, quod etiam ipsa inferna senserunt. Petit enim desideria sua debere fieri, ut possit perfectissimus inveniri. Addidit, *In te*, ut omnes superstitiones, omnes pravitates excluderet, cùm vero Domino supplicaret.

Incarnatio copiosum munus.

Conclusio Psalmi.

Quàm mellifluæ voces auditæ sunt: quàm salubriter nobis psalterium cœleste cantavit. Tales siquidem mandatorum chordæ sonuerunt; ut si eas internis auribus recipiamus, & nos in eis Davidicæ lyræ curatione purgabimur; fietque nobis Saülis illa mundatio, ut fugatis immundis spiritibus, ablutâ mente Domino serviamus. Habent enim beati musicam suam, quæ animæ fidelis intrat auditum; cujus non deficit sonus, cujus non lassatur intentio. Relinquite ergo spectaculorum amatores mortiferas voluptates, ad hæc magis gaudia, ad hæc mysteria convenite, ubi cithara & organum virtutes excitant, non desideria pravæ voluptatis instigant.

Habent beati musicam suam.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigesimum tertium.

Psalmus David cùm mutavit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit.

Cum historia tituli istius Regum lectione pandatur, superfluum est copiam fontis illius in hac brevitate derivare: ne nobis totam areolam paginæ, unius loci effusa relatio complere ac tegere videatur. Sed rem cū nominibus suis breviter intimamus. Cùm Saül persequeretur David, confugit ad Achis regem, ibique dum esset invidiâ faciente suspectus, industriose *mutavit vultum*, itaut salivis ora cōpleret, quatenus energumenus æstimatus, miseratione faciente dimitteretur illæsus; quæ tamen, sicut & alia, per illum virum magni Sacramenti qualitate peracta sunt. Significabat enim salivas, hoc est scripturas divinas, in barba, idest, in fortitudine magnâ decurrere. Sed propter significantias rerum pro Achis ad quem fugerat David mutatum nomen est *Abimelech;* quod indicat patris mei regnum. Hoc ad Dominum Christum bene pertinere manifestum est, per quem gloriosus Pater servitium mundi sanctissimâ devotione suscepit. Sed cùm dicit, *dimisit eum*, Regem significat Abimelech. *Et abiit*, hoc est ad alias partes se contulit: quia ibi cœperat, ut diximus, esse suspectus. Præsens autem psalmus tertius est eorum, in quibus per actus David significan-

1. Reg. 21. 13.

Per salivas scripturæ S. intelliguntur.

Abimelech quid significet.

tur Domini Christi futura mysteria, quamvis alphabetorum secundus esse noscatur.

Divisio Psalmi.

PEr totum psalmum verba Prophetæ sunt, alphabeti Hebræi litteras, exceptâ sextâ, in capitibus versuum per ordinem ponentis. In primâ parte benedicere se Dominum compromittit: admonens mansuetos, ut secum in ejus laudibus perseverent. Prædicti autem alphabeti hæc pars quatuor litteras comprehendit. Secunda ad conversionem fidelium, quæ sint bene meritorum præmia non taceantur, quæ continet litteras sex. Tertia quasi filios admonet, à quibus se delictis debeant abstinere; hæc habet litteras quatuor. Quarta justos dicit de omnibus tribulationibus eruendos, & impios debitas pœnas esse passuros, ne in periculis suis aliquâ dubietate mollescerent; hic etiam residuæ septem litteræ prænotantur. Et memento, sicut in vigesimo quarto psalmo jam dictum est, hunc alphabetum imperfectum illos indicare, qui laudes Domini nequeunt plenissimâ operum integritate cantare.

Expositio Psalmi.

ALEPH. ℣. 1. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Tempus* hominibus novimus esse diversum, modò tribulationibus asperum, modò gaudio blandum. Ergo *in omni tempore benedicendum Dominum* Propheta denuntiat, quando & adversa patimur, & collatâ felicitate gaudemus; sicut justi fecerunt, atque faciunt Domini amore flagrantes. Sed quamvis debitum atque proficuum sit, ut creatura suum semper laudet auctorem: tamen propter humanitatis diversos actus, penè impossibile nobis videtur psalmodiæ laudes Domino jugiter personare: sed *in ore* hominis justi *semper laus est Dei*, quando talia vel cogitat, vel loquitur, ut nullâ redargutione culpetur. Quicquid enim ex patientiâ, ex charitate, & simplicitate, cæterisque virtutibus vel loquimur, vel mente gestamus, jure divinis laudibus applicatur. Ipsius enim præconium est qui donat, ore ac corde honesta meditari. *Laus* enim à lauro dicta est, quæ solebat coronare victores. Hæc mysticæ salivæ sunt, quas tituli similitudo prædixit: hæc verba quæ scripturarum divinarum virtutem videbantur exprimere.

Quando laus Dei semper sit in ore justi.

Unde laus dicatur.

BETH. ℣. 2. *In Domino laudabitur anima mea: audiant mansueti & lætentur.* Pulcherrimè uno commate dilectio famulantis expressa est; non enim vel in se, vel in divitiis, sed *in Domino* suam *animam* dicit *esse laudandam.* Tunc enim gloriatur fidelis servus, quando laudabilem Dominum habere cognoscitur; scit enim ad se referri bonum, cùm Dominus ejus fuerit multorum ore prædicatus. Nam si quis hodie Domino detrahat, devotus famulus quo furore succenditur, quâ stomachatione cruciatur? Datum est enim fidelibus servis, ut aut de famâ dominorum adversa sæviant, aut de prospera opinione congaudeant. Sequitur, *Audiant mansueti & lætentur:* non dixit, lege docti, non jejunantes, non psallentes, sed *mansueti lætentur*, qui charitate præcipuâ habere rerum omnium temperantiam consueverunt.

Quid per mansuetos intelligatur.

GIMEL. ℣. 3. *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen ejus in invicem.* Utilitas ista carnalis singulariter perfrui desiderat, quod delectatione avidâ concupiscit. Spiritualis autem gratia non vult sola facere quod multis proficit ad salutem: ne inter officia sanctitatis detestabilis invidia misceatur; quod nunc versus iste explanat. Vocat enim fratres, hortatur populos obedientes, ut nomen Domini gloriosâ societate *magnificent.* Sequitur: *Et exaltemus nomen ejus in invicem.* Suavis commonitio, justissima regula, ut ab omnibus in unum fiat, quod sanctæ unitati constat offerri. *In invicem* verò, significat compositos choros, quando & psalmodiam Domini alternâ sibi successione respondent. Quæ figura dicitur Energia, idest, Imaginatio, quæ actum rei incorporeis oculis subministrat.

Quid significet in invicem.

Quid sit Energia.

DALETH. ℣. 4. *Inquisivi Dominum, & exaudivit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.* Ut invitatus populus ad psalmodiam Domini festinaret, nunc dicit quæ sibi exinde bona provenerint. *Inquisivit Dominum*, non spatio longo terrarum, non per locorum latitudines fortè distentas: sed in corde, ubi si majestatem ipsius cogitamus, ibi eam præsentem modis omnibus invenimus. Et intende quid dicat: *Inquisivi Dominum, & exaudivit me:* quoniam intellectus ejus universa complectitur, nec corporalibus sensibus, sed spiritualibus virtutibus operatur. Sequitur quantùm Deum quæsisse profuit, quando eum ex omnibus liberavit angustiis. Quis enim sufficeret particulatim tanta petere, quanta iste simul meruit impetrare? Dicendo enim: *ex omnibus*, nihil relictum est, quod remansisse suspiceris adversum.

Si cogitamus Deum in corde, ibi invenimus illum.

HE. ℣. 5. *Accedite ad eum & illuminamini, & vultus vestri non erubescent.* Prius laudes præmisit, choros ordinavit: nunc in secundâ parte & ad ipsam communicationem populos hortatur accedere; ut Ecclesiæ futuræ ritum monitor spiritualis infunderet. *Accedite* non dicitur ebriosis, non adulteris, non superbis, sed sobriis, castis atque humilibus Christianis, qui *illuminari* de sacrâ perceptione mereantur; sicut Apostolus de ipsâ communicatione testatur: *Quicumque manducaverit panem, aut biberit calicem Domini indignè, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.* Studendum est ergo, ut qui *ad eum accedit*, ita se humili satisfactione moderetur, ut illuminari potius, quàm cæcari posse videatur. *Vultus* autem, sicut sæpe diximus, significat præsentiam, quæ potest mutato colore confusionem pati, si ei cælestia munera subducantur. Fideles ergo *non erubescunt*, quoniam impetrant. *Erubescere* enim decepti est, qui ad sua desideria non valet pervenire. Quidam hoc sic æstimant sentiendum, facientes exinde non minimam quæstionem. Nam cùm Apostolus dicat: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem:* hic quomodo ponit: *Accedite ad eum & illuminamini?* Sed hoc compendio ipsius veritatis absolvitur. Inaccessibilis ejus lux dicitur, quando substantiæ ipsius singularis & omnipotens natura declaratur. Cæterum cùm se gratia sanctæ Divinitatis infundit, & ad eum acceditur, & illuminatio beata præstatur: Unde dictum est & alibi: *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

1. Corint. 11. 27.

Erubescere decepti est.

1. Timot. 6. 16.

Joan. 1. 9.

ZAIN. ℣. 6. *Iste pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum: & ex omnibus tribulationibus ejus liberavit eum.* Dicendo, *Iste*, spiritualem pauperem designat, qui non tantùm mundanis opibus, sed vitiorum ubertate vacuatur. *Iste pauper* est, qui accedens ad Deum illuminatur, iste cujus vultus non erubescit, qui quando clamat ad Dominum salubriter & competenter auditur; & tunc provenit, ut liberetur non ab unâ tribulatione, sed ex omnibus mundanis angustiis. Quod accidere solet justis, quando in sanctâ conversatione animas reddunt, & de sæculi istius clade confusâ ad securitatem perpetuam transferuntur. Perpende etiam quod hîc Hebræi alphabeti sit littera transilita; pro sexta enim septima posita est; quod ad illud, ut puto, referendum est, quod suprà memoravi, hunc psalmum significare quidem sanctos viros, qui tamen non totis operibus probantur esse perfecti. Ego enim non inveni Patrum definitam de hac parte sententiam.

Spiritualis pauper quis sit

HETH. ℣. 7. *Immittet Angelum Dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Ne crederetur Dominus fideles suos posse negligere, præsenti eos oraculo consolatur. Et inspice medicinale verbum quod dicit, *Immittet*; nam propter insolentiam humanæ fragilitatis non palàm facit, sed occultis immissionibus operatur; ut te nesciente, pro salute tuâ, quod expedire possit, accipias. *Angelus* autem minister est voluntatis divinæ. Quapropter si vis te Angelum fieri, fac quod præcipit, ut liberes periclitantem, subvenias anxio, eripias innocentem, & cætera quæ divina jubet auctoritas. Tunc enim spiritu Angeli sumus, quando ministri supernæ voluntatis efficimur.

Quomodo Angeli possumus fieri.

TETH. ℣. 8. *Gustate & videte quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo.* Redit ad Domini sanctissimam communicationem; nec desinit sæpius dicere, unde novit mortalibus perpetuæ vitæ gaudia provenire. *Gustate* non pertinet ad palatum, sed animæ suavissimum sensum, qui divinâ contemplatione saginatur. Nam ut ipsum gustum intelligeres, sequitur: *Videte*, quod utique non ad os pertinet, sed ad inspectivam sine dubio qualitatem; ut cum tale corpus accipimus, vitæ nobis concedi gratiam confidamus. Et ut ipsam communicationem non ad corpus commune traheres, *Dominum* dicit *esse suavem*, qui in ea salutem hominibus pro sua pietate concedit. Vita enim nostra quæ revera Deus est, qui carnem sumptam ex Virgine Mariâ sibi univit, eamque propriam fecit, vivificatricem eam esse professus est; sicut ait in Evangelio: *Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis sanguinem ejus, non habebitis in vobis vitam æternam.* Quæ licet ex humanâ naturâ sumpta sit: non tamen eam ut unius hominis ex nobis æstimare debemus peccati alicujus contagione pollutam: sed adorabilem, salutiferam, vivificatricem, quæ peccata dimittit propter Verbum, cui adunata est; sicut in Evangelio ipse Dominus dicit: *Ut sciatis, quia potestatem habet Filius hominis super terram dimittendi peccata*, & ad perpetuæ vitæ regna perducit. Subjungit itaque absolutam firmamque sententiam, *beatum* esse *virum qui sperare* non desistit *in Domino*. Præcipua res quæ tam frequenter iteratur, ut nunquam illud desinamus

Quomodo Caro Christi vivificatrix, adorabilis, & salutifera.

Joan. 6. 54.

Matth. 9. 6.

expetere, quòd tantâ cognoscitur assiduitate prædicari.

JOD. ℣. 9. *Timete Dominum omnes sancti ejus: quoniam nihil deest timentibus eum.* Timorem Domini omnibus sanctis imperat: ne quis quamvis bene meritùs à saluberrima intentione discedat. Sed quid utilitatis timor ejus habeat consequenter ostendit dicens: *Quoniam nihil deest timentibus eum.* O brevis sententia, ô immensa promissio! Possunt aliquid egere, quibus divitiæ, quibus salus corporis, quibus regna tribuuntur: solus ipse nihil indiget, qui timore Domini ditatus est.

Nihil deest timentibus Deum.

CAPH. ℣. 10. *Divites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum non deficient omni bono.* In uno versu terratum divites, & pauperes Christi magnificâ contrarietate distinxit. Ait enim: *Divites eguerunt & esurierunt.* Quando *egent divites*? quando fidem non habent rectam. Quando *esuriunt*? quando minimè Domini corpore satiantur. Tales ergo *divites egent*; & saturati ventre, spiritu semper esuriunt. Quid enim habeant, qui Deum non habent? Subsequitur: *Inquirentes autem Dominum non deficient omni bono*: quia nullo bono deficiunt, qui spiritali desiderio perfruuntur. Nam cùm diligimus Dominum, in ipso omnia reperimus. Unus est qui quæritur, sed in quo omnia continentur. O lucrum mirabile, ò compendium singulare! Cur nos per diversa fatigemus? Ad ipsum ergo unanimiter festinemus, post quem cuncta bona ultra non quærimus, sed tenemus; sicut Apostolus dicit: *Scimus quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum.* Hoc argumentum dicitur Ex contrario. Contrarium est enim *egere divites*, & pauperes nullo bono deficere. Argumentum est argutæ mentis * indicium, quod per indagationes probabiles rei dubiæ perficit fidem.

Quando divites terrarum egent & esuriunt.

Cùm diligimus Dominum, omnia in ipso reperimus.

Rom. 8. 28.

Quid sit argumentum

* *Ed. judicium.*

LAMED. ℣. 11. *Venite filii audite me, timorem Domini docebo vos.* Peractis solemnibus, quæ ad Sacramenta Ecclesiæ pertinebant: nunc venit ad tertiam partem, ubi illos alloquitur, qui prima fidei rudimenta percipiunt. Dicendo enim: *Venite*, significat eos intra Ecclesiam non fuisse; quod etiam confitentibus nunc dicitur, quando ad fidem veniunt Christianam. Vox paterna sonat, vox pietatis admonet, ut ultrò dicentem audiamus, quem tacentem exquirere deberemus. Sed quàm suavis, quàm utilis timor est, ad quem filius invitatur. Cum dicit: *docebo vos*, admonet, ne pavescamus, quòd audivimus *timorem*. Non est enim *timor* iste qui formidetur, sed qui diligatur. *Timor* humanus amaritudinem habet, iste dulcedinem: ille ad servitium cogit, iste ad libertatem trahit: postremò ille claustra metuit, hic cœlorum regna patefacit. Meritò ergo *timorem* istum sic utilem professus est, ut avidâ mente discatur.

In quo differant timor humanus & timor Domini.

MEM. ℣. 12. *Quis est homo qui vult vitam, & cupit videre dies bonos.* Talis interrogatio proposita est, quam omnium sequatur assensus. Quis est enim qui possit dicere, aut vitam nolo, aut *dies bonos videre* non *cupio*? Sed utinam sic vitam perpetuam quæreremus, sicut in istâ temporali corda defigimus. *Bonos* autem *dies*, non istos dicit, in quibus caducis delectationibus occupamur: sed illos qui verè *boni* sunt, & in summâ sanctitate versantur.

Qui sint dies boni.

NUN. ℣. 13. *Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua*

ne loquantur dolum. Hoc est velle videre dies bonos, si lingua nostra aliquid non loquatur incompetens. *Malum* est enim omne prohibitum; & quicquid veritati repugnat, tali appellatione discernitur. Intende verò subtiliùs, quia priùs *cohiberi* dicit *linguam*, quam cùm loqui volumus, anteriùs commovemus. Addidit, *labia ne loquantur dolum*, quæ linguæ motum protinus consequuntur; & quasi quâdam harmoniâ sociatâ amborum modulamine humanus sermo peragitur. *Dolus* est autem, quando fallimus audientem; ut quod creditur ad auxilium, inferre videatur incommodum. Quod meritò prohibetur, quia puræ conscientiæ constat semper adversum.

Quid sit Malum.

Quando sit dolus.

SAMECH. ℣. 14. *Diverte à malo & fac bonum, inquire pacem & sequere eam.* Ad videndos dies bonos non sufficit tantùm à malis actibus abstinere: nisi nos pietas compellat & bona peragere. Nam primus virtutis gradus est aliena non quærere, sed iterum superior egentibus propria non negare. In illo culpam refugimus, in isto palmam pietatis acquirimus. Nam pupillo non nocuisse, aut pauperem nó expoliasse, abstinentia est, quæ ad præmium sola non sufficit. In illâ quippe judicatione soli audient: *Venite benedicti Patris mei percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi*; qui gratiam Domini, ipso inspirante, diversâ largitione mercati sunt. Vides ergo necessariò additum: *Et fac bonum*; ipsum est siquidem quod nos liberat atque commendat. Sciens autem Propheta in hoc agone sæculi cum corpore pacem fidelissimos non habere, & cum suis vitiis hîc illis continuum esse certamen, pulcherrimè dixit: *Inquire pace*; ut quamvis eam hîc non habeant; tamen semper ab eis studiosissimè perquiratur. Et non promisit quod hic possit quoquo modo comprehendi, sed imperat: *sequere eam*, quasi præcedentem. Nam quare sequenda est, nisi quia hinc fugit? In futuro autem speranda est: quoniam ibi perpetuâ stabilitate consistit. Quæramus ergo seduli, sequamur intenti: quia illic eam invenire non possumus, nisi hic diligentiùs inquiramus. Quæ tunc comprehendi dabitur, quando ipsum conspicimus pacis auctorem.

Non solum abstinendum à malis, sed bonum est peragendum, si volumus gloriam adipisci.

Matth. 25. 34.

Pax sequenda, quia hinc fugit.

AIN. ℣. 15. *Oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum.* Venit ad quartam partem, ubi usque ad finem duplici populum prædicatione confirmat: modò justorum præmium narrans: modò impiorum peccata castigans; ut ab utraque parte commonitus servire discat Domino populus acquisitus. Quod schema dicitur Paradigma, efficacissimum planè figuræ genus, quando duplici utilitate præcipitur, quod sequamur. Cùm enim dicit: *Oculi Domini super justos*, continuam gratiam Divinitatis ostendit; ut aspectus immobilis super eos esse videatur. Subjungit quoque exauditionis velocissimam celeritatem, quando *aures* Domini paratas *in eorum preces* esse commemorat. Quæ enim illis ad obtinendum fiat mora, cùm in ipsis, qui exaudire possit, inhabitat? Sed licet frequenter exaudiat peccatores: justis tamen multò amplius promittitur, quando *in preces eorum* paratas *aures* habere monstratur.

Quid sit Paradigma.

PHE. ℣. 16. *Vultus autem Domini super facientes mala: ut perdat de terra memoriam eorum.* Expositâ justorum gratiâ, nunc convertitur ad pœnas malorum. Et ne dicerent pessimi; justos attendit; nos autem non respicit, securi jam facimus qui ab illo conspici non meremur: pronuntiat *vultum Domini*, idest, intellectum esse supra malos, quos sic attendit ut non respiciat: sic non respicit, ut tamen eorum facta cognoscat. Timeamus ergo *malum facere*, quod ejus scientiam novimus non latere. Et considera quia & in istis dicitur: *Super facientes mala*, ut falli non possit conjuncta vicinitas. Intellige verò quod utrosque videt, sed eos eventu dispari contuetur: justos ut audiat, peccatores *ut perdat*. *De terrâ* verò dicit, idest de futura patria, quam soli Deo placiti possidebunt. *Memoria* eorum peribit: quia non erit iniquorum inter justos ulla commemoratio. Illos enim in memoria nos habere dicimus, quibus aliqua præstate desideramus. Nam qui de memoria Domini exeunt, ad æterna supplicia sine dubitatione perveniunt.

Deus justos videt ut audiat, peccatores ut perdat.

ZADE. ℣. 17. *Clamaverunt justi & Dominus exaudivit eos: & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.* Iterum redit ad justos, de quibus paulò latius dicit, ut populos enarrata dona reficiant, quos malorum pœna terruerat. Discutiamus quid sibi velit ista sententia. *Justos clamasse* dicit ad Dominnm, & semper profitetur auditos. Quid ergo de Martyribus dicimus, quos de suppliciis Tyrannorum minimè constat *esse liberatos? Liberati sunt* planè, quando ad cœlorum regna perducti, *omnibus tribulationibus* probantur exuti. Clamor enim justorum non solùm ad temporalem, sed maximè ad æternam utilitatem semper auditur.

Quando Martyres de tribulationibus liberati.

Clamor justorum ad æternam utilitatem semper auditur.

COPH. ℣. 18. *Iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde: & humiles spiritu salvabit.* Et iste versus pertinet ad bona justorum. Mos Domini & humana consuetudo diversa est. Nam qui vult altioribus vicinus fieri erigitur: tenditur ut possit fastigia celsa contingere. Dominus enim Altissimus attingi non potest, nisi per humilitates videlicet inclinatas; nec ad dulcia ejus gaudia, nisi per amaras lacrymas pervenitur. Sive ut alii dixerunt: *Iuxta*, significat non loco, sed auxilio. Inspiciendum est quoque quod dicit: *Qui tribulato sunt corde.* Multi enim *tribulantur*, sed non ex corde, ut queruli, fatui, qui peccata non deflent, sed mundana cos damna contristant. Illi autem *corde tribulantur*, qui aliena mala suas faciunt esse miserias, qui mundum lugentes generalitatis cladibus affliguntur. Ipsos namque *salvabit*, qui se humillimis conversationibus subdiderunt. Et intende quia non dicit verbis *humiles*, quod habet plerumque nequitia peccatorum, sed *spiritu*; sicut in Evangelio dicit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

Qui corde verè tribulantur, & qui non.

Matth. 5. 3.

RES. ℣. 19. *Multæ tribulationes justorum: & de his omnibus liberavit eos Dominus.* Et hic & alter versus adhuc justorum bona commemorant. Aptum enim fuit plus de istâ parte loqui, ne fragilia corda mortalium iterato sæpius timore succumberent. *Multæ* reveta *tribulationes* sunt *justorum*: quia eos & diabolus validiùs insequitur, & homines per invidiam frequenter affligunt. Deinde impius tribulari potest, si quid adversum solus ipse patiatur: justus verò & propriis passionibus affligitur, & aliis charitate compatitur. Sed cùm subjungitur: *Et de omnibus his*

Quare tribulationes justorum multæ sint?

his

liberavit eos Dominus, potentia Creatoris ostenditur: quia liberationem ejus tribulationum impedire non potest multitudo. Unde colligitur omnem justum multis quidem tribulationibus onerari, sed de omnibus indubitanter absolvi.

Ossa significans fidelium firmitatem, quæ non conterentur.

℣. 20. *Dominus custodit omnia ossa eorum: unum ex his non conteretur. Ossa* dixit fidelium firmitatem, idest patientiam, mansuetudinem, & cæteras virtutes, quæ perire in sanctis nequeunt: quia Domino custode servantur. Ipsa sunt enim quæ comminui non possunt, quamvis corporea *ossa* frangantur. Nam si ad litteram consideres, non minima quæstio videtur oboriri: quomodo Latronis illius *ossa*, cui Dominus dixerat: *Hodie mecum eris in paradiso*, non sunt contrita, quæ à militibus leguntur esse confracta; & multorum Martyrum corporali conditione reperis esse violata? Sed hoc omne nævum dubietatis excludit, si *ossa*, virtutem fidei & robur animæ sentiamus.

Luc. 23. 43.

SIN.

Quomodo mors peccatorum sit pessima.

℣. 21. *Mors peccatorum pessima: & qui oderunt justum delinquent. Mortem peccatorum* illam dicit, quæ ab homine non potest intueri, quam non solùm malam, sed etiam *pessimam* profitetur esse. Revera *pessima*, quoniam eam æterna pœna comitatur. Nam si ad istam *mortem* respicias, quæ nostris oculis patet, frequenter invenis divitem peccatorem pomposis apparatibus decenter efferri, quem sic familia plangit, ut pium fuisse humanis auribus mentiatur. Amici etiam eum impensis lacrymis prosequuntur; ut revera putes bonorum aliquem ereptum, qui magnâ cognoscitur lamentatione defletus. Quid de pretiosis referamus odoribus, quibus & post mortem eorum mansura corpora condiuntur, quod tanto studio, tanto apparatu peragitur, ut in funeribus ipsorum superstitum vita recreetur? Ubi est ergo *peccatorum mors pessima?* Scilicet in inferno, ubi recepti pœnas patiuntur æternas. Quantâ enim pompâ, ut credimus, purpuratus ille dives ad sepulchra perductus est, qui guttam aquæ frigidæ ab Lazaro paupere postulavit? Et nota quod in isto nomine asperitas mortis ipsius explanatur. *Pessima* enim dicta est, quasi pessum data. Subjunxit quoque: *Et qui oderunt justum delinquent*; idest qui Dominum Salvatorem nefando odio habentes, mandata ipsius suscipere noluerunt; nam & istorum *mors pessima* est, sicut & illorum, de quibus superiùs dixit.

Luc. 16. 24.

Unde pessimum dictum sit.

TAU.

℣. 22. *Redimet Dominus animas servorum suorum: & non derelinquet omnes qui sperant in eum.* Quàm benè in spe bonorum psalmus iste finitus est; ut malorum collegia deserentes, ad bona potiùs futura tendamus. *Redimet Dominus*, scilicet sanguine pretioso: quoniam qui in ipso rectè crediderit, à peccatorum debitâ captivitate redimetur. *Animas*, frequenter scriptura ponit pro hominibus, sicut in Exodo scriptum est: Descenderunt in Ægyptum animæ septuaginta quinque. A parte enim meliore benè totus homo suscipitur. Sed vide, quia, *Servorum suorum*, dicit, non iniquâ libertate viventium. Addidit quoque: *Et non derelinquet*, scilicet tanquam Pastor bonus, qui oves suas sedulâ pietate custodit. Sed geminavit promissionis omnino cautelam. Non enim dicit nullum derelinqui, sed *Omnes qui sperant in eum.* Nam derelinquet illos, qui spem suam aut in propriis viribus, aut in alicujus hominis præsumptione posuerint.

Exod. 1. 5.

Conclusio Psalmi.

Peracta sunt psalmi hujus sacrosancta mysteria, ubi sic missarum ordo completus est, ut eum conscriptum putes temporibus Christianis. Hîc enim & hymnorum ordo decursus est: hîc ad communionem devotus populus jubetur accedere: hic invitantur venire qui prima fidei rudimenta suscipiunt, ut nihil tantæ rei deesse sentias, cùm tamen nullum horum tunc provenisse cognoscas. Hic etiam genus humanum, & justorum bonis invitatur, & malorum ultione terretur. Hoc est quod titulus ille præcinuit, quando David ante Abimelech vultum mutavit; ut & nos nostram voluptatem utiliter commutantes, ad tutissimam Domini Ecclesiam Catholicam confugere debeamus. Est etiam calculus iste, quâ Dominus ætate passus est, in quâ & nos lectione Patrum resurgere credimur. De qua pater Augustinus in Enchiridion libro suo multipliciter, ut solet, diligenterque tractavit; ut nulli sit dubium psalmum tantis virtutibus consecratum, memoriæ nostræ sacculis velut thesaurum cœlestem frequenti meditatione condendum.

Missarum ordo in psalmo 33. videtur descriptus.

Quæ mysteria contineat numerus 33.

Cap. 84. & seq.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigesimum quartum.

Ipsi David.

Non gravat breviter interdum dicta repetere, ut legentis animus ad memoriæ necessaria studia revocetur. *David*, sicut diximus, duas significationes amplectitur, manu fortis, & desiderabilis, quod utrumque Domino Salvatori certum est convenire. Manu fortis est: quia mortis nostræ captivitatem cum impio auctore prostravit. Desiderabilis est: quoniam adventus ejus nobis bona ineffabilia pollicetur. Cantatur ergo psalmus iste à persona Domini Salvatoris, qui se petit ab inimicorum persecutione liberari. *Ipsi* enim ubi commemoratur in titulo, Christum commonet intelligi, qui congruè *David* dicitur: quoniam benè huic tota expositio istius nominis applicatur.

Quid significet David.

Divisio Psalmi.

Per totum hunc hymnum verba sunt Domini Christi à dispensatione quâ passus est. Primo membro psalmi persecutoribus retributionem postulat debere restitui: optans illis contraria, quæ tamen ad conversionem eorum sint nihilominus profutura. Secundo de resurrectione suâ gaudet: & Judæorum iniquitates exprobrans, actum propriæ passionis exponit. Tertio promittit se per universum orbem terrarum in membris suis paternæ potentiæ confiteri, qui eum ab inimicis suis resurrectionis beneficio liberavit: deprecans ut confundantur * persecutores, & exultent in magnâ gloriâ fideles.

* Ed. peccatores.

P

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Judica Domine nocentes me: expugna impugnantes me.* Assumpta pro nobis clamat infirmitas, ut damnentur *nocentes*, idest, diabolus cum ministris, quod noverat esse venturum. Malos enim *judicare* damnare est: quia nequeunt in disceptatione liberari, qui semper pravis actionibus probantur impliciti. Sed hoc, ut dictum est, ad diabolum pertinet cum sequacibus suis, per quos provenit Judaicæ voluntaris iniquitas. Nam cùm ipse præcipiat: *Pro inimicis vestris orate*, hominibus hæc non potest convenire sententia. Ipsos ergo petit debere damnari, quos virtute præscientiæ suæ novit ad pœnitudinis remedia non venire. Nam in subsequentibus, ubi venit ad homines, converti eos desiderat, non perire. Adjecit etiam: *Expugna impugnantes me.* Qui *impugnat* superare contendit: *qui expugnatur*, omnino jam victus est. Meritò ergo spiritus immundi impugnatores dicuntur: quia licet sanctos vincere nequeant, contendere tamen cum eis improbâ voluntate non desinunt. *Expugnat* autem Dominus, qui solus prævalet implere quæ vult, cujus certamen triumphus est, & omnis pugna victoria.

Matth. 5. 24.

Dæmones dicuntur impugnatores.

℣. 2. *Apprehende arma & scutum, & exurge in adjutorium mihi. Arma* ab arcendo dicta sunt; quod per ea hostes violentissimos arceamus. Et ideò hoc humanâ consuetudine dicitur, quæ armat manum, ut opprimat inimicum. Cæterum *arma & scutum* sola voluntas est Domini, quâ protegit periclitantem, & expugnat adversum. Hanc enim tropologiam dicit & Apostolus: *Scutum fidei, & galeam salutis, & gladium spiritus. Scutum* enim dictum est quasi sculptum, quòd in ipso antiqui sua facta signabant. Nam quod dicit: *apprehende;* numquid à Deo sumitur ad tempus peregrina defensio? Semper illi paratus est exitus rerum, qui probatur omnipotens; nec quasi de quiete *exurgere* creditur, qui nunquam jacuisse declaratur. *Arma* igitur pertinent ad indumenta ferrea, per quæ salus humana defenditur: *scutum* ad repellendos ictus inimici; ut frustrata tela cadant, quæ fuerant in exitium hominis destinata. Precatur ergo Dominus Christus à naturâ humanitatis suæ; ut & salus ejus muniri debeat, & inimici voluntas suis ausibus efferatur.

Unde arma dicta sunt.

Arma & scutum sola est voluntas Domini.

Ephes. 6. 16. 17.

Unde scutum dictum sit.

℣. 3. *Effunde frameam, & conclude adversus eos qui persequuntur me: dic animæ meæ: Salus tua ego sum.* In scripturis divinis, *framea*, multas continet significationes, intelligitur enim & gladius, intelligitur hasta regalis, intelligitur & dolus, intelligitur & vindicta: hic tamen vult accipi animam suam, quæ revera adversariis *framea* fuit. Per ipsam quippe gestum est, ut idolorum cultus sacrilegus interiret, ut diaboli vinceretur iniquitas, ut mortis ipsius potestas percussa succumberet; cùm antè toto orbe liberâ potestate regnaret. Nam & in alio psalmo jam lectum est: *Eripe animam meam ab impio frameam tuam. Effunde* ergo *frameam*, idest, animam meam dilata munere tuæ pietatis indulto. *Conclude*, hoc est passione meâ, & lege tuâ completâ, quam prædixeras per Prophetas. Petit etiam animæ suæ à Domino dici: *Salus tua ego sum:* quia verba ejus novit sine aliquâ difficultate compleri.

Quid significet framea in scripturis sanctis.

Psal. 16. 13.

℣. 4. *Confundantur & revereantur inquirentes animam meam.*

℣. 5. *Avertantur retrorsum, & erubescant qui cogitant mihi mala.* Hic jam ubi venit ad homines, non maledictio funditur, sed correctio postulatur. *Confundi* est facta sua erubescere, & in meliorem sententiam commutare; nam & illi confusi dicuntur, qui convincuntur ad pœnam. Sed ut magis hoc ad conversionem intelligere debuisses, addidit: *Revereantur*, idest, emendati colant, quem persequendum esse putaverant. *Inquirentes animam meam*, in malam partem dicitur; qui sic quærunt, ut eam non venerari velint, sed à corpore segregare festinent. Nam quæri animam Christi & in bonam partem positum est, ubi ait: *Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam. Averti* autem *retrorsum* non dicitur, nisi illis qui corrigendi judicantur. Nam & Petro Apostolo qui salutem Christi humanitùs vindicabat, dixit: *Redi retrò me Satanas*, non ut periret, sed ut Domini voluntatem felici emendatione sequeretur. Ergo quos retrorsum redire vult, non illos optat intentionem pessimam suæ voluntatis efficere: sed potiùs se sequi, ubi non probantur errare. *Qui cogitant mihi mala*, sive de Judæis, sive de hæreticis, sive potest accipi de Paganis. Omnes enim *mala cogitant*, qui præter religionem Catholicam asserere aliqua pravâ intentione festinant.

Quid sit Confundi.

Quærere animam Christi in bonam & in malam partem dicitur.

Psal. 141. 5.

Marc. 8. 33.

℣. 6. *Fiant tanquam pulvis ante faciem venti: & Angelus Domini affligens eos. Pulvis* terrena quidem, sed nimis arida tenuisque substantia est, quæ vento flante in suâ sede manere non sinitur, sed in auras liquidas elevatur. Ita voluntates peccatorum cùm veritatis fuerint inspiratione commonitæ, à terrenis vitiis sublevantur, & ad virtutes æthereas, præstante Domino, perducuntur. Sic ergo malis optatur, ut ad vitam cœlestem felici emendatione perveniant. *Angelum* dicimus supernæ virtutis nuntium, per quem divina jussa complentur. Iste ergo *Angelus* conversos affligit, ut in illam patriam felicem humilitatis munere perducantur. Sed afflictio ista beneficium est, quando in locum magni muneris, ut emergat, optatur.

Voluntates peccatorum pulveri comparantur.

Quid sit Angelus, & quare conversos affligat.

℣. 7. *Fiat via eorum tenebræ & lubricum: & Angelus Domini persequens eos.* In contrarium verti peccatoribus omnia postulavit; ut *via* propria quæ illis videtur lucida vel fixa, cùm in eâdem delectabiliter commorantur, *Fiat* illis tenebrosa quam horreant; *& lubrica*, ut in eâdem diutiùs stare non possint; sicut & Jeremias Propheta dicit: *Et propter hoc facta est via eorum lapsinosa in tenebris, & supplantabuntur, & cadent in ea.* Quod si adhuc in malis suis decreverint immorari, virtus Domini persequatur; quatenus eos in sceleribus suis hærere non faciat, qui ad interitus sui vota festinant. O multarum contrarietatum magna felicitas! Quantis votis hîc petitur, ut adversitas prosperrima præbeatur?

Jerem. 23. 12.

℣. 8. *Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui: vanè exprobraverunt animam meam. Gratis* revera, quibus nihil mali fecerat. Quæ figura dicitur Syncrisis, cum comparatione quadam justiorem causam nostram, quam adversarii demonstramus. Illud enim gratuitum

Quid sit Syncrisis.

Quid gratuitum dicimus.

Quid gratuitum dicimus.

dicimus, quod non alicujus rei compensatione tribuitur. *Absconderunt mihi*, ut illi putabant, qui Divinitatis ejus potentiam non credebant. Nam quid potest *abscondi*, cui nihil occultum est? Ille enim & proditorem suum in cœnâ designavit, & passionem, antequam proveniret, edocuit; nec quicquam fuit quod ei *absconderetur*: quia omnia suæ voluntatis dispensatione patiebatur. Benè autem dictum est: *Interitum laquei sui*: quia ille *laqueus* non morientis erat, sed peccantis magis interitus. Nam quod sequitur: *Vanè exprobraverunt animam meam*, significat falsè accusaverunt; quando Judaicus populus Domino Salvatori dicta veracia quasi crimen aliquod imputabant. Clamabant enim vesani mendaciter: *Hic est qui dicebat, destruam templum hoc*; cùm ille dixerit: *Destruite templum hoc, & in triduum ædificabo illud*. Quid enim plus vanum, quàm illud ad culpam pravitatis studio velle convertere, quod prædicabatur omnibus ad salutem?

Matth 26.61
Joan. 2. 19.

℣. 9. *Veniat illis laqueus, quem ignorant: & captio, quam occultaverunt, apprehendat eos; & in laqueum incidant in idipsum.* Pia retributio, vindicta salutaris; ut quia illi laqueum paraverant, qui credebatur posse nesciri, in illam tendiculam incidant, quam sensus peccatoris ignorat; scilicet nexu veritatis astricti reddantur potius absoluti. Sequitur: *Et captio, quam occultaverunt, apprehendat eos.* Quæ est illa captio, nisi mors Domini Salvatoris, quæ occultis machinata probatur insidiis? *Apprehendat eos*, quasi fugientes protinus consequatur, & illud totum efficiat, ne derelicti suis sceleribus obruantur. Et nota quod hic in bonam partem ponit *laqueum*; ut mãdatis Domini capti, *in idipsum* cælesti gratiâ perseverent. Sic orat cui gratis *laqueus* occultabatur exitii, qui malũ pro malo non reddidit: sed in cruce positus pro suis persecutoribus exoravit.

℣. 10. *Anima autem mea exultabit in Domino: & delectabitur super salutare ejus.* Postquam de spiritibus immundis, quæ illis erant emersura, competenter edixit, & pro peccatoribus more suæ pietatis oravit, venit ad secundum membrum, ubi & lætitiam propriæ mentis exponit, & passionis ordinem lucidissimâ veritate narravit. Prima quippe sanctæ animæ beatitudo est, *exultare in Domino*: quia totum illic conquiritur, cùm mens ibi purissima destinatur. Nam qui lætatur in Domino, nec gaudium ejus aliquando deficit, nec suavius quicquam, quod amare possit, inveniet. Quid ergo sequitur istam exultationem? scilicet quoniam *Delectabitur super salutare ejus. Salutare* autem est Domini majestas Verbi, unde salus egreditur, & vita præstatur, fons misericordiæ, supplicantium remedium, remissio peccatorum.

Prima beatitudo S. animæ est exultare in Domino.

℣. 11. *Omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi? Ossa* nec sensum nec vocem habere manifestum est: sed (sicut frequenter diximus) fortitudo animi & constantia mentis debent intelligi. Quæ meritò *ossibus* comparantur, quia sicut illa corpus continent, ita & hæc sanctas corroborat voluntates. Dicant ergo hoc sacramentum *ossa* non caro; idest firmitas non remissio: quia talem hymnum non potest nisi sola mentis dicere fortitudo. *Quis*, negativum est: quia nemo potest esse *similis*, cum sit sancta Trinitas singularis. Multum quippe est creatura à Creatore dissimilis: illa denique servit, iste dominatur.

Per Ossa fortitudo animi intelligitur, & quomodo.

℣. 12. *Eripiens inopem de manu * fortioris ejus: egenum & pauperem à rapientibus eum.* In isto versu exposuit quod superiùs dixit: *Quis similis tibi?* Nam cùm diabolus manu suâ teneret penè totum genus humanum, dè illâ potestate, quâ tenebatur obnoxium, constat Incarnatione Verbi fuisse liberatum. Addidit quoque *Egenum & pauperem*; ut hæc tria in unum collecta conditionem generis humani pressam calamitatibus indicarent. *Inops* ergo dicitur, quia mortalis effectus est: *egenus*, quia in laboribus & sudoribus panem quæsivit: *pauper*, quoniam de illâ sapientiâ & puritate dejectus, solam tenuem & umbratilem ratiunculam possidebat. Nam quis dicat eos verè sapuisse, qui auctoris sui probabantur scientiam non habere? Sed hunc talem per Incarnationem suam liberasse, quàm mirabile, quam est omnimodis singulare, ut meritò dicatur: *Domine quis similis tibi?* Et memento quod suprà, *De manu fortioris*, diabolum significat, qui utique fortior hominibus erat. Inferiùs *à rapientibus eum*, spiritus immundos intelligi vult, qui potestati diabolicæ nefandâ devotione commilitant.

** Ed. fortiorum.*

Diabolus ante Incarnationem pene totum genus humanum tenebat captivum.

℣. 13. *Exurgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.* Postquam dixit multiplices calamitates, quibus premebatur humanitas, ut se ab ea non redderet alienum, quam pro nobis assumere suâ pietate dignatus est: nunc propriam commemorat passionem. *Testes* igitur, qui subitò impetu bellnino consurgunt, nec moderatè adducuntur in medium, sunt sine dubitatione fallissimi, quos uno verbo potenter designat dicens: *Iniqui*. Revera *iniqui*, qui erant contra veritatem, justitiamque locuturi. Jungit: *Quæ ignorabam*, idest quæ me dixisse omnimodis nesciebam. Sic enim de illis dicimus, qui se Domini beneficio rectâ conversatione custodiunt: nescit mentiri, nescit rapere, nescit opprimere. Ignorabat enim Dominus blasphemare, quod ei Princeps Sacerdotum scissis vestibus imputavit, quando dixit: *Videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram Patris*; & subsecutus est Princeps Judæorum: *Blasphemavit; quid adhuc egemus testibus?* Sed quale testimonium fuerit, subsequenti verbo declaravit; ut eos non diceret convicisse, sed interrogasse, quasi non de sua integritate confisus, sed de aliena voce sollicitus. De quo loco Matthæus Evangelista sic ait: *Novissimè autem venerunt duo falsi testes, & dixerunt: Audivimus hunc dixisse: Possum destruere templum hoc, &c.*

Qui sint testes falsi.

Matt. 26. 64.

Ibidem. 60.

℣. 14. *Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.* Non potuit aliquid nec brevius, nec elegantius dici. Beneficia Domini actusque Judæorum singulis sunt sermonibus explicata, idest *mala pro bonis*; scilicet quia dum ille vitam credentibus contulisset, isti mortem reddere maluerunt; quod retributionis genus malorum omnium probatur extremum. *Sterilitas* quoque *animæ* fuit, quando Magister bonus in ipsis fructum fidei reperire non potuit; nec pectora eorum credulitatis germina reddiderunt, quæ saxeo stupore durata sunt. Sed ne Judæi se leviter æstiment addictos huic sterilitati, & in ficulnea illa (Evangelio teste) maledixit, in qua fructus omnino non reperit.

Judæi fuerunt steriles.

Marc. 11. 13.

℣. 15. *Ego autem cum mihi molesti essent, induebam me cilicio. Cilicium* fit ex hædis asperum,

Quid sit Cilicium, & ad quid referatur.

setigerumque tegumentum; qui ad delicta jure referuntur, quoniam & in judicio Domini in peccatorum parte sunt positi. Ergo Dominus, quia carnem peccati assumpsit, *cilicium se induisse* commemorat. Nam si historicè accipias, numquam eum legis usum fuisse *cilicio*. Ergo dum Judæi per contumelias & insidias *essent molesti*, ille Divinitatem suam carnis velamine tenebrosis mentibus occulebat: quia non merebantur agnoscere, quem tali impietate tractabant. Hoc schema Metriasmos, idest Mediocritas dicitur, quoties rem magnam humili voto dejicimus. Quam figuram & in hoc, & in subsequentibus versibus diligens lector agnosces. Et considera verbum cœlestis patientiæ; non dicit, cùm me persequerentur: sed *cùm mihi molesti essent*; quod solemus dicere in levibus causis, ubi aliquid importunè suggestum tædiosâ voluntate suscipimus.

Quomodo Christus cilicium induerit.

Quid sit Metriasmos.

℣. 16. *Et humiliabam in jejunio animam meam: & oratio mea in sinu meo convertebatur. Jejunium* Domini fuit, quando nefandâ obstinatione duratos non inveniebat, quos in epulas spirituales assumeret. Hæc enim fuit sterilitas animæ ipsius, quod & *jejunium*. *Jejunium* enim dictum est quasi inedium, quod abstinentes diutiùs ad inediam usque perducat. Jejunavit ergo Dominus, quia se ei incredula turba subtraxerat. Potest etiam & jejunium corporale Domino convenire, quoniam quadraginta diebus & noctibus jejunavit in monte: sed illo perfecto jejunio, de quo Isaias dicit: *Solve omne vinculum iniquitatis, dissolve obligationes vehementium commutationum, dimitte afflictos in remissione, & omnem retributionem iniquam disrumpe, frange esurienti panem tuum, & pauperes sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum cooperi, & domesticos seminis tui non despicies. Tunc erumpet matutinum lumen tuum, & sanitas tua citò orietur. Et præcedet ante te justitia tua, & majestas Domini circumdabit te. Et tunc clamabis & Deus exaudiet te, adhuc te loquente dicet: Ecce adsum*, & cætera, quæ textus ille mirabilis cœlesti munere pollicetur. Ita Magister bonus, quod Prophetarum prædixerat libris, humanitùs evidentibus monstravit exemplis. Addidit quoque secretiorem causam, quæ benè Evangelicâ similitudine reseratur. Dicit enim Dominus discipulis suis: *Intrantes autem in domum salutate eam dicentes: Pax huic domui. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam: sin autem non fuerit digna, pax vestra ad vos revertetur.* Talis est & ista oratio quæ fundebatur à Domino. Nam dum eam detestabiles Judæi minimè suscipere mererentur, *in sinu* ejus, idest, in secreto pectoris, unde fuerat egressa, remeabat. Si enim in pectoribus fuisset operata, non conversa utique, sed diceretur effusa.

Quando Dominus jejunaverit, & quo jejunio.

Unde dictum sit jejunium.

Matth. 4. 2. Isai. 58. 6. 7. 8. 9.

Matth. 10. 12. 13.

℣. 17. *Sicut proximum sicut fratrem nostrum ita complacebam: tanquam lugens & contristatus sic humiliabar.* Quantum ad eloquentiam Latinam proximo & fratri complacuisse nos dicimus: sed hîc mutatus est nominum casus; pro dativis enim accusativi sunt positi. Quæ figura dicitur Antiptosis, quando casus pro casu ponitur. Dicit enim *sicut* de *proximo sicut* de *fratre nostro*, *ita mihi complacebam*; idest de eorum affinitate gaudebam, qui me hostiliter insequebantur. Ipsa est enim perfecta retributio, si pro odio gratia, si beneficium pro læsione præstetur. *Complacebat* enim in illis Dominus, quando eos docebat ne delinquerent, quando pro ipsis Patri in cruce positus supplicabat. Sequitur, *Tanquam lugens & contristatus sic humiliabar.* Illa Domini sanctitas & impensa charitas quam docebat, quamvis sicut fratres & proximos se Judæos dilexisse testetur: *contristatum* se tamen justè commemorat, quia in cunctis fidem invenire non potuit, quam magnoperè quærebat. Si quis enim nobis benè velit, necesse est ut contristetur, quando in nobis non potest reperire quod quærit.

Quid sit Antiptosis.

Quæ sit perfecta retributio.

℣. 18. *Et adversum me lætati sunt & convenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoraverunt.* Cùm Christus Dominus piè contristaretur, Judæi impiâ libertate lætabantur. Sed diversa erit ista retributio: Christus gaudebit de tristitia suâ, Judæi de propria erunt exultatione cruciandi; nam beati sunt qui propter justitiam lugent, & miseri qui ineptâ gratulatione superbiunt. Exponit etiam casum pessimæ cæcitatis: quia in Dominum suum tormenta præparabant, quæ in ipsos erant justitiæ compensatione reditura. Hoc est enim quod dicit: *Et ignoraverunt:* quis in eos habuit converti, quod corporaliter innocenti videbantur ingerere.

Matth. 5. 5.

℣. 19. *Dissoluti sunt, nec compuncti sunt: tentaverunt me & deriserunt derisu: striderunt in me dentibus suis.* Post impiæ temeritatis excessum, dicit quæ Judæis acciderint; nec tamen obstinationem eorum commemorat potuisse converti. *Dissoluti sunt* utique; cum passione Domini Sol tenebras accepit, terra contremuit, velum templi scissum est; & cùm hæc tanta fuerint ostensa miracula, non sunt tamen conversi faciente duritiâ. *Tentaverunt* verò, quando dixerunt: *Dic nobis si tu es Christus? Deriserunt*, quando crucifixo imputabant, sicut Matthæus Evangelista testatur: *Similiter & principes sacerdotum deridentes eum cum Scribis & Pharisæis dicebant: Alios salvos fecit, seipsum salvum facere non potest.* Genus autem illud locutionis tunc adhibetur, quando res aliqua copiosissimè significatur impleta; ut benedicens benedicam te, maledicens maledicam te, ædificans ædificabo te, & his similia. Quod argumentum dicitur Notatio, cùm ex verbi positione elicitur similitudo sermonis. Sequitur: *Striderunt in me dentibus suis*, quod fit à sævis hominibus, quando ratione vincuntur. Nam cùm eis pro veritate verba defecerint, tunc impatienter dentibus fremunt, suasque voluntates tacitâ interminatione denuntiant. Sed hoc totum ad magnam humani generis ædificationem refertur: ne membra sibi existiment onerosum pati, quod caput suum sustinuisse cognoscunt.

Luc. 23. 45.

Ibidem. 22. 66.

Matth. 27. 41. 42.

Quid sit argumentum quod dicitur Notatio.

℣. 20. *Domine quando respicies? restitue animam meam à malefactis eorum, à leonibus unicam meam. Quando respicies?* pro consuetudine infirmitatis humanæ dicitur, cui morosum videtur quodcumque futurum est, quæ mox, ut cupit aliquid, festinat implere. *Restitue* verò dixit, quasi ereptam redde; hoc est, præsta resurgere à *malefactis*: quia injustè probatur occisus. *A leonibus* enim, à potestatibus cruentis atque crudelibus significat. *Unicam*, quidam carnem Domini advertere voluerunt, quæ licet sit ista communis: *Unica* tamen facta est, quia de Virgine, quia sine peccato, quia sociata est Verbo, hoc est Dei Filio. Sive *unicam*, Catholicam Ecclesiam intelliga-

Quare Caro Christi & Ecclesia unica dicantur.

mus, quæ in toto mundo una est, & dilectione magnâ, *unica* nuncupatur, à quâ hæreticorum conventicula omnimodis excluduntur. Nam ut probes ipsam dici *unicam*, sequens versus ostendit, qui de Ecclesia locuturus est. Et respice rerum ordinem pulcherrimè fuisse servatum: priùs pro resurrectione suâ deprecatus est, quæ revera jam contigit: pòst oravit de Ecclesiæ liberatione, quæ tempore judicii ab omni erit inquietudine muniendæ.

℣. 21. *Confitebor tibi Domine in ecclesia magna: in populo gravi laudabo te.* Venit ad tertium membrum, ubi jam percepto munere resurrectionis, profitetur se in toto orbe Domino confiteri. Duas diximus esse confessiones, unam laudis, alteram pœnitentiæ. Sed hic ut præconialem debuisses advertere, paulò pòst sequitur, *Laudabo te.* *Magna* verò *ecclesia* est populus Christianus, rectæ fidei tenax, qui amplitudine sui totius mundi spatia comprehendit. Sequitur: *In populo gravi*, utique fructuoso, qui non in levibus paleis, sed in frumentalibus granis noscitur constitutus. Quem veniens aura tentationis de area Christi non abjicit, sed ventilationibus purgatur potiùs, quàm longè projicitur. Quapropter *In gravi populo laudatur* Dominus; à levibus autem & fide vacuis utique blasphematur.

Duæ sunt confessiones, una laudis altera pœnitentiæ.

℣. 22. *Non insultent in me qui adversantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis & * annuentes oculis.* Ordo verborum talis est. Non insultent in me qui adversantur mihi iniquè, annuentes oculis, qui oderunt me gratis. *Insultant* hæretici, quando aliquos de numero fidelium sancta perdit Ecclesia: *Adversantur iniquè*, quando de pereuntium errore lætantur. Hoc ne fiat piâ Domini intercessione deposcitur. Sequitur: *Qui oderunt me gratis;* hoc est quibus nihil nocui. Inaniter siquidem execratur, cui læsionis causa nulla præmittitur. *Annuentes* autem *oculis* dixit; quod solet fieri, quando voluntatem nostram tacitâ & dolosâ significatione declaramus; & ubi voce prodi nolumus, oculorum quempiam nutibus admonemus.

* MSS. A.B. F. annuunt.

℣. 23. *Quoniam mihi quidem pacificè loquebantur: & super iram dolosè cogitabant.* Prædicitur Judæorum nefanda dolositas, quæ non nostris, sed verbis Evangelicis indicitur. *Pacificè loqui* videbantur, quando dicebant: *Magister scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, licet tributum dare Cæsari, an non?* Sed potest dolum cogitare etiam qui non disponit occidere; ut si quis pecuniam, aut possessionem proximo machinetur auferre. Sed addidit, *iram*, ut dolus eorum exitialis fuisse declaretur. Hoc ad illud refertur, quando dolosam machinationem tractabant: *Oportet unum pro omnibus mori.*

Matth. 22. 16.

Joan. 11. 50.

℣. 24. *Dilataverunt in me os suum, dixerunt: Euge, euge, viderunt oculi nostri.* *Dilataverunt* utique *os suum*, quando clamabant: *Crucifige, crucifige;* jam non annuentes oculis, non dolosè cogitantes, sed apertâ & liberâ voce damnantes. O scelestum facinus! Negavit judex fieri quod populus clamabat impleri. Sequuntur verba lethaliter lætantium Judæorum; ac si dicerent: bene, bene videmus de te quod desideramus efficere; ut dissuasor plebis cum latronibus in cruce penderes. En mira patientia, in quo erat summa potestas. Numquid non valuit ad confundendos inimicos vivus descendere de crucis patibulo, qui mortuus die tertiâ resurgere potuit de sepulchro? Sed non conveniebat divinæ virtuti ad verba insultantium commoveri, ut amplius erubescerent, dum omnia prædicta constarent. Sed quamvis Judæos *Euge, euge* dixisse in Evangelio non legatur: similia tamen insultationum verba locuti sunt, ut una res per sermonum varietates veraciter probetur esse narrata. *Euge, euge* per figuram dictum est Epizeuxis, quando sine aliqua interpositione in uno versu verba geminantur.

Luc. 23. 21.

Quid sit Epizeuxis.

℣. 25. *Vidisti Domine ne sileas: Domine ne discedas à me.* Ad hæc & ista tria verba pertinent, quæ superiùs dignoscuntur esse narrata. *Vidisti*, hoc est probasti completa, quæ contra me prævideras esse cogitanda. Sic enim dicimus, quando aliquid in memoriam revocare desideramus: *Vidisti* quàm crudelis extitit mihi; *Vidisti* quanta in me fecerit latronis improbitas. *Ne sileas*, idest non differas dare sententiam, quod utique tacendo non potest fieri, sed loquendo. Nam quod dicit: *ne discedas à me*, à parte accipiendum est humanitatis, quæ subjacuit passioni.

℣. 26. *Exurge Domine, & intende judicio meo: Deus meus, & Dominus meus, in causam meã.* Sicut sæpè dictum est ab humanâ consuetudine, *Exurge* dicitur illi qui semper vigilat, semper intentus est; & cùm jugiter omnia respiciat, tunc tamen putatur *intendisse* dum vindicat. *Judicio meo*, quod pertulit à Judæis, judicium sine jure, tormenta sine scelere, mortem sine peccato. Benè autem dixit, *meo*, quod revera pertulerat. Pulchrè siquidem dixit: *In causam meam* respice, non in pœnam; pœna enim sceleratis videbatur esse consimilis: *causa* verò talis cum nullo poterat esse communis. Sed quæ est ista *causa*, quæ à Deo petebatur *intendi*? scilicet ut qui dare venerat salutem humano generi, ab insanis & perfidis probaretur occidi.

Quod judicium Christus à Judæis pertulerit.

Quare dixerit respice in causam meã, & non in pœnam.

℣. 27. *Judica me Domine secundum misericordiam tuam Deus meus: & non insultent in me inimici mei.* Quamvis haberet optimam causam qui peccata non fecerat: tamen se petit *secundum misericordiam judicari*, ut nobis ostenderet precationis exemplum, qui tale non poteramus habere negotium. Sequitur quoque: *Et non insultent in me inimici mei:* scilicet ne dicant quod insultantium potest habere nequitia, idest potuimus, fecimus, egimus: sed precatur ut mala sua potius salutariter tristes defleant, quam se exitialiter implesse congaudeant.

℣. 28. *Non dicant in cordibus suis: Euge, euge anima nostra: nec dicant: Absorbuimus eum.* Expressit insultationem, quam superiùs fecerat sentiendam. *Non dicant: Euge euge*, idest benè benè. Verba sunt enim ista sceleratâ mente lætantium, quæ jam dicere non possunt, dum compunctionibus affliguntur. Damnent ergo malam conscientiam suam, ne possint pœnalem subire sententiam. O ingens & immensa pietas Creatoris! non patitur eos lætos temporaliter relinqui, ne debeant æternâ calamitate percelli. *Absorbere* est autem in corpus alterius subitâ celeritate transmitti; quod accidit illis, qui aliquibus superstitionibus degluriti, à veræ fidei vivacitate discedunt. Sed hoc pertinet ad informandos fideles. Cæterùm ineffabili ejus

Quid sit absorbere.

puritati talia non poterant evenire.

℣. 29. *Erubescant & revereantur simul, qui gratulantur malis meis.*

℣. 30. *Induantur pudore & reverentiâ, qui maligna loquuntur adversum me.* Digna vindicta, pœna sufficiens. Nam qui erubescit actus suos, propriâ æstimatione damnatus est, & se ultore torquetur, qui vinculo confusionis involvitur. Potest tamen aliquis *erubescere*, & reverentiam non habere. Hic autem addidit: *Et revereantur simul*, ut conversionis eorum indicia declararet. *Reverentia* est enim Domini timor cum amore permixtus; quod illis provenit qui voluntate sincerissimâ confessionis munera consequuntur. Sequitur: *Induantur pudore & reverentiâ*. Quasi quodam cilicio pœnitentiæ, quasi veste lugubri. *Pudorem* contra audaciam ponit, quam habuerunt furentes: *Reverentiam* contra impudentiam falsitatis, ut duabus virtutibus curent, quod duobus commisêre criminibus. *Magna* enim dixit *locutos*, idest superba modum probitatis excedentia, sicut beatus Joannes in Apocalypsi commemorat: *Vidi os loquens magna adversus Deum.*

Qui erubescit, seipsum condemnat.

Quid sit Reverentia.

Quid sit magna loqui.

Apocal. 13. 5.

℣. 31. *Exultent & lætentur qui volunt justitiam meam: & dicant semper, magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus.* Postquam de persecutoribus sufficienter edictum est, venit ad partem fidelium: illos optans salubri pœnitudine cruciari, istos summâ beatitudinis exultatione compleri. Et illud respice, quod merita eorum ipsa quoque verba distingunt. Persecutores enim solent dicere, *Euge, euge animæ nostræ*, quod temporale gaudium, & fugitiva lætitia est. Beati verò *dicunt: Semper magnificetur Dominus*, quod æternum atque perpetuum est. Illi animabus suis mundanas conferunt voluptates: isti ad Dominum propria vota convertunt, & exultationem suam non in se, sed in ejus laudibus ponunt. Quod autem dixit: *Servi ejus*, ad humilitatis respicit formam: quia in assumptâ carne humilitas est, in majestate verò potentia. Sic utrumque perfectum atque verissimum, unus est Dominus Christus. *Qui* ergo *volunt pacem servi ejus?* Scilicet qui à vitiis redduntur alieni, & in continentiæ bono, divino munere animi tranquillitate versantur.

℣. 32. *Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, totâ die laudem tuam. Lingua* ipsius *meditata est justitiam*, quando novum Testamentum populis prædicavit. *Totâ die*, sicut sæpe dictum est, universum vitæ tempus ostendit. Sed quia humanitati impossibile videtur Deum continuatâ voce laudare, ad intellectum nos bonorum actuum transferamus: quia semper Deum laudat, qui in omni voluntate suâ divina jussa considerat.

Quis semper Deum laudet.

Conclusio Psalmi.

Consideremus Christum Dominum per totum psalmum quantâ nobis dispensatione loqui dignatus est. Fecit enim ab oratione principium, sicut & in aliis similibus psalmis. Deinde passionis & resurrectionis suæ ventura narravit. Postremò finit in spe magnâ fidelium; ut dubium non sit & hunc psalmum præfatâ regulâ fuisse conclusum. Quapropter gaudeamus in cladibus, exultemus in periculis. Nam cur à fidelibus debet refugi, quod ille rerum Dominus pro omnium salute sustinuit? Notandum præterea secundum hunc esse psalmum eorum, qui passionem, & resurrectionem Domini latiùs intimare noscuntur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigesimum quintum.

In finem servo Domini Psalmus David.

Hæc omnia nomina benè intelliguntur de Domino Salvatore. Nam & *in finem* ipsum significat. Et *servo Domini*, de ipso dicitur, qui *formam servi accipiens, factus est obediens usque ad mortem;* sicut Isaias Propheta de ipso dicit: *Ecce servus meus suscipiam eum. Psalmus* verò & *David* frequenti expositione jam nota sunt; quæ ideò ad personam Domini pertinere noscuntur, quoniam ei convenire ipsorum nominum expositio declarat.

Christus servus Domini dicitur.

Philip. 2. 7.

Isai. 42. 1.

Divisio Psalmi.

Totus psalmus à personâ Prophetæ dicitur. In primo membro contemptores legis vehementer accusat, eosque dicit non habitare cum Domino, commemorans eorum impias voluntates. Nec moveat quod post tituli, tale principium ab insipientibus facere delegit, initium. Commendat enim vehementiùs bonorum partem, quando prius præmittitur, quod graviter horreatur. Secundò sub laude Domini collata beatorum præmia describuntur, eosque dicit domus Domini ubertate compleri. Breviterque in ruinâ malorum psalmus iste concluditur: ne quis putaret fortassè tentandum, quod tantâ execratione noverat accusatum. Quapropter subtilitatem ejus paulò diligentiùs perscrutemur; est enim nonnullâ difficultate contextus.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Dixit injustus ut delinquat in semetipso: non est timor Dei ante oculos ejus.* Duo sunt genera peccantium: unum quod credens legi per infirmitatem carnis non valet quæ sunt jussa complere: de quibus dicit Salomon: *Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.* Aliud verò est audax, desperatum, blasphemum, quod sibi proponit liberâ voluntate delinquere: contemnens omnia, sibique murmurans Deum putat non curare mortalia. Quapropter *Dixit* iste talis apud se rem scelestam, quam publicè non ausus est profiteri. Et ideò ista cogitat, ut sibi ipse licentiam videatur tribuere peccatorum; quatenus sub immensitate *delinquat*, qui metum judicis abjiciendum esse decrevit. Sequitur: *Non est timor Dei ante oculos ejus.* Cogitationem dicit iniquorum, qui putant timorem Dei non esse in conspectu ejus; idest, non curare Deum, ut homines eum debeant formidare: sed, ut quidam errâtes philosophi dixerunt, mundum potiùs credunt casibus regi, quàm supernis administrationibus ordinari. Sive de *injusto* dicitur, *non esse timorem Dei ante*

Duo sunt genera peccantium.

Sap. 9. 15.

oculos ejus, qui talia dicere sacrilegâ voluntate præsumit. Denique sequitur.

*Ed ad.

℣. 2. *Quoniam dolosè egit in conspectu ejus: ut inveniret iniquitatem suam * & odium.* Sceleratus iste de quo dictum est: *Non est timor Dei ante oculos ejus*, neglexit operam legi dare, ut intelligeret persuasionem suam esse falsissimam: sed contemnens dicta salutaria, veritatem studuit omnimodis ignorare. Is ergo *dolosè egit in conspectu Dei*, ut suam *iniquitatem & odium* refugeret *invenire*: credens per ignorantiam præcepti se posse defendi. Pulchrè autem definitum est peccata nostra esse *iniquitatem & odium*: quoniam illa odisse debemus, per quæ ad æterna supplicia pervenimus.

℣. 3. *Verba oris ejus iniquitas & dolus: noluit intelligere ut benè ageret.* Sermonibus iniquorum convenienter data est definitiva complexio. *Verba* enim eorum sunt *iniquitas & dolus*. Itaque quæ numerare non poterat, duobus sunt sermonibus explicata. *Iniquitas* pertinet ad blasphemiam: *dolus* ad proximum decipiendum. Sed quid, rogo, sibi residuum faciat, qui peccare in Deum & proximum non recusat? Cùm verò dicit: *Noluit intelligere ut benè ageret*, illos significat, qui ex aliquâ parte sapientiæ igniculum perceperunt, & à vero intellectu suo vitio declinantes, perversis se erroribus polluerunt. Hoc & ad dementissimum populum Judaicum competenter aptatur, ad quem Dominus venerat, & ille sanari detestabili obstinatione contempsit. Nam imprudentiæ plerumque venia datur: voluntario verò maleficio ultio semper justa succedit. Quod argumentum dicitur Ab ingenio, quando non per ignorantiam, sed malitiosâ voluntate peccatur.

Quid sit argumentum ab ingenio.

℣. 4. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo, astitit omni viæ non bonæ: malitiam autem non odivit.* In exponendo adhuc viro pessimo perseverat. Ait enim: *Iniquitatem meditatus est*; idest, errorem longâ meditatione tractavit, libros scilicet faciendo perversos; ut non tantum ipse delinqueret, verumetiam posteritas eodem auctore peccaret. *In cubili suo*, idest in corde proprio. *Cubile* enim à cubando dictum est, ubi animus noster intus inhabitans bonum malumque meditatur. *Astitit* verò dicit *omni viæ non bonæ*, idest sæculi istius vitæ, quam non transivit, ut reliqui confitentes, sed in eâdem commoratus atque defixus est. Ad cumulum quoque intulit peccatorum, *malitiam autem non odivit*. Hic malitiam vult intelligi cunctorum criminum matrem, in uno verbo concludens, quod latiùs videbatur effusum. Hanc igitur affectare piaculum est, quam non solùm vitare præcipimur, sed meritò eam odisse compellimur; quatenus tantum facinus perpetuâ execratione damnemus. Memento autem quod à capite psalmi hujus per quatuor versus figuram posuit Synathroismos, quæ uno tractu atque circuitu crimina multa concludit.

Quid sit iniquitatem meditari.

Unde cubile dictum sit.

Malitia est omnium criminum mater.

Quid sit Synathroismos.

℣. 5. *Domine in cœlo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes.* Dinumeratis cogitationibus hominum pessimorum, secundo membro ad laudem Domini transitum facit. Nam quamvis & in terra & in mari & ubique sit *misericordia* ejus: hic tamen specialiter *In cœlo* dicit; idest in cœlestibus creaturis & sanctis hominibus, ubi copiosiùs doni manaverunt. *Veritatem* etiam commemorat justorum, quæ in istius sæculi agone versantur. Diximus enim superiùs *nubes* Prophetarum prædicationibus comparatas: quia sicut illæ terris victuales aquas depluunt, ita & isti fidelibus animabus imbrem salutis emittunt, ut fructum dent fidei, quæ steriles fuerant ariditate peccati; ut ipsum revera intelligamus cœlestibus virtutibus misericordiam facere, quem per Apostolos & Prophetas humano generi veritatem cognoscimus præstitisse. Et intuere laudem hanc contra impiorum vituperationem communiter introductam, ut Demonstrativum genus utrisque partibus explicatis evidentiùs appareret.

Nubes prædicationibus Prophetarum comparatæ.

℣. 6. *Justitia tua sicut montes Domine, judicia tua abyssus multa: homines & jumenta salvos facies Domine.* Quamvis usus habeat: *Justitia tua sicut montes Dei*; multò tamen absolutior est Hieronymi fida translatio, quæ, *Domine* magis, quàm, Dei, posuit. *Justitia tua* beatos dicit Apostolos, qui capaces Domini *justitiæ* devotis sensibus extiterunt; quos meritò *montibus* comparavit, quoniam summæ veritatis lumen in ipsis primordiis haurientes, humilibus populis sanctis prædicationibus infuderunt. *Sicut montes* qui Sole orto radios novæ lucis excipiunt, & ad convalles terrarum refusâ claritate transmittunt. *Abyssus* hîc in bono posuit, profunditates ejus divinis judiciis comparando. *Abyssus* est enim profunditas aquarum, quam nec metiri, nec intrinsecus ex toto videre prævalemus. Quis enim magni pelagi aut interna conspiciat, aut spatia latissima comprehendat? Sic divina *judicia* nec mente complecti possumus, nec ratione aliquâ definire prævalemus; sicut Apostolus dicit: *Quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ipsius!* His tamen omnibus unum nomen appositum est, *abyssus*, idest profunditas, quæ non valet apprehendi. Exponit etiam quare *judicia* ejus *abyssum* dixerit: meritò, quando peccatoribus, jumentorum se inordinatâ voluntate tractantibus, beneficia suæ pietatis indulget. Hoc autem quæ mens, quæ ratio comprehendat supplicationem pœnitentium ad præmia transire justorum? Vides ergo Domini *judicia* profundis *abyssis* aptissimè comparata.

Apostoli montibus comparantur.

Quid sit Abyssus.

Judicia Domini abyssis comparantur.

Rom. 11. 33.

℣. 7. *Quemadmodum multiplicasti misericordias tuas Deus: Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt.* Nunc latiùs per varias enumerationes exponit, quod superiùs breviter dixit: *Judicia tua abyssus multa*. *Quemadmodum*, admirantis adverbium est; idest, quàm sublimiter, quàm potenter *misericordias tuas* largitate mirabili contulisti; ut & peccatores ad præmia venire faceres, & justos sperare promissa dona sancires! Et nota quod superiùs homines dixerit: nunc autem *filios hominum* ponit. Homines plerumque dicuntur, qui necdum primi hominis vetustate depositâ, in originalis peccati crimine perseverant. Nam & ipse Adam quoniam primus est, homo dicitur, non filius hominis. *Filii* autem *hominum* sunt, qui gratiam baptismatis consecuti, in novam progeniem, præstante Domino, renascuntur. Nam & ipse Christus, Filius hominis dictus est; ut revera cujus præmia suscipiunt, ejus & nomine decorentur. *Alæ* verò sunt Domini præcepta novi & veteris Testamenti, in quorum protectione justus

Quæ sit differentia inter homines, & filios hominum.

omnis sperare cognoscitur, dum eis obedire monstratur. Hæc similitudo tracta est competenter ab avibus, quarum pulli teneri spem suam in maternarum alarum protectione ponere consueverunt. Quo exemplo & simplicitas sperantis ostenditur, & blandissimi beneficii cautela declaratur.

Ebrietas spiritualis describitur, & unde proveniat indicatur.

℣. 8. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Inebriabuntur,* sermo tractus est à patre bonorum, de hominum consuetudine vitiosâ, qui vino nimio gurgitati, mentis oppressione torpescunt. Sic ista cœlestis ebrietas memoriam intercipit sæcularium rerum, & carnalia ita facit à mente discedere, tanquam vini crapula, quæ humanos actus à nostris sensibus alienat. Sequitur etiam unde talis provenire possit ebrietas, scilicet *ab ubertate domus tuæ;* idest ab enthecis spiritualibus sanctæ matris Ecclesiæ. Ipsa est enim *domus* quæ condita sua inaniter nescit expendere, quæ sic universo mundo sufficit, ut plena semper exuberet. Ebrietas sobria, vinolentia gloriosa, in quâ potator peccat, si eam potiùs ambire despiciat. *Torrentem* verò diximus esse fluvium velocem, qui pluviarum subitâ inundatione descendit. Cui benè comparatur sapientia Christi, quia subita est, & ita rapida, ut ad finem quem vult sine aliqua tarditate perveniat.

Sapientia Christi torrenti comparata.

℣. 9. *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Quàm salutariter aperit, quàm potenter exponit quid sit istud quod superiùs ait, *inebriabuntur.* Christo Domino dicit: *Quoniam apud te est fons vitæ;* idest, initium omnium bonorum & origo virtutum, unde perfectissimè complemur, quando aliquod munus ab ejus pietate suscipimus. Debriat etenim nos vita potabilis, cùm bonæ conversationis studium de sacris prædicationibus hauserimus; sicut Isaias dicit: *Haurietis aquas de fontibus Salvatoris.* Verùm in consuetudine mortalium, aliud est *lumen*, aliud est *fons:* immo & contraria sibi sunt, quia fons aquæ flammarum lumen extinguit. Apud Deum verò unum est: quia quicquid dixeris & verum est, & adhuc minus est. Dicimus enim Deum *lumen*, quia *omnem hominem venientem in hunc mundum illuminat. Fontem*, quia sitientem & inanem satiat. Montem, quia fortis & excelsus est. Viam, quia tectus est. Magistrum, quia Doctor est vitæ æternæ. Petram, quia fundamentum & firmamentum esse probatur Ecclesiæ; & cætera quæ leguntur in litteris sacris. Verumtamen in his omnibus unus intelligitur Dominus Christus. Sed ut versum istum perfectè ac diligenter intelligere debeamus; sciendum nobis est hoc nomen *luminis*, totius Trinitatis esse commune. Legitur enim: *Deus lux est, & tenebræ in eo nullæ sunt.* Ergo quia Pater, & Filius, & Spiritus sanctus unus est Deus, rectè animadvertimus de tota Trinitate esse dictum: *Deus lux est, & tenebræ in eo nullæ sunt.* Unde versus iste meritò de Salvatore dicit: *In lumine tuo videbimus lumen*, Patris scilicet, & Spiritus sancti: quia per ipsius prædicationem factum est, ut tota nobis Trinitas manifesta constaret.

Isai. 12. 3.

Lumen & fons apud homines contraria sunt, apud Deum verò unum.

Joan. 1. 9.

Joan. 1. 5.

℣. 10. *Prætende misericordiam tuam scientibus te: & justitiam tuam his, qui recto sunt corde. Prætende*, dixit, idest prærogа, præsemina, longè latèque diffunde; ut possint *scientes te* in isto sæculo tutiùs ambulare. Isti autem scientes Dominum, multipliciter intelligendi sunt; sciunt enim Dominum, qui sanctam Trinitatem corde firmissimo confitentur: qui regulas cœlitùs datas nullâ intellectus sui pravitate distorquent: ad postremum ipsi soli veraciter norunt Deum, qui Catholicæ fidei non deserunt unitatem complere. His rogat *prætendi misericordiam;* ut & in isto sæculo sub Domini pietate degant, & in futuro judicio præmia digna recipiant. Hoc enim significat, *Justitiam tuam his qui recto sunt corde:* quia ibi justissimè ad dexteram collocabuntur, qui hìc rectâ mente, præstante Domino, vivere meruerunt.

Qui sint scientes Dominum.

℣. 11. *Non veniat mihi pes superbiæ: & manus peccatoris non moveat me.* Orat ut gressus mentis à justo tramite non recedat: ne in superbiam erectus cadat, qui tutissimâ humilitate constiterat. Nec vacat, quod *pedem* hìc singulari numero posuit. Certum est enim in uno nos *pede* continuè stare non posse: qui convenienter superbiæ datus est, quoniam elatum hominem diutiùs non prævalet continere. *Pes* autem pro affectu mentis est positus. Nam sicut gradientes de loco ad locum transferimur: sic à Domino separamur, quando nos elatâ cogitatione dividimus. Hoc enim maximum constat esse peccatum, unde Angelus cecidit, per quod Adam à paradiso probatur exclusus. *Manus* verò *peccatoris* est malè suadentis operatio, quæ tunc nos à fidei firmitate movet, cùm iniquâ disceptatione sollicitat.

Pes in singulari pro superbia & pro affectu mentis ponitur.

Angelus & Adam per superbiam ceciderunt.

℣. 12. *Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem: expulsi sunt nec potuerunt stare. Ibi*, ubi superiùs dixit, in pede scilicet superbiæ, & pravâ suasione nequitiæ. Benè autem posuit, *ceciderunt*, ac si diceret, in profundam foveam corruerunt. In illo enim pede non staturus, sed casurus innititur. Quis enim dubitet eos posse corruere, qui uno tantùm, ut suprà dixi, vestigio sublevantur? Quem vel si nullus impellat, lassitudine suâ fit pronissimus ad ruinam. Sed tamen hunc pedem non uni dat vitio, sed omnibus *qui operantur iniquitatem.* Nam quamvis alii ex crudelitate, alii ex libidine, alii ex cupiditate, alii ex invidiâ diaboli prolabantur: omnes tamen in superbiæ vitio cadunt, quia Domini jussa contemnunt. Nam sicut obediens dicitur, qui multis jussionibus obsecundat: sic multifaria Domini præcepta contemnens, superbus veracissimè nuncupatur. Quod argumentum dicitur A genere. Genus enim est superbia, unde omnia vitia exorta noscuntur, sicut scriptura dicit: *Initium omnis peccati superbia.* De istis autem sequitur: *Expulsi sunt, nec potuerunt stare. Expellentur* utique quoniam audient: *Ite in ignem æternum. Nec potuerunt stare:* quia non illis licebit Domini jussa differre: sed illic statim præcipitantur ab Angelis, ubi eis parata est flamma pœnalis.

In omni peccato superbia invenitur & quare.

Argumentum à genere.

Eccles. 10. 15.

Matth. 25. 41.

Conclusio Psalmi.

Repetere libet superiora psalmi, quo decore prolata sint. Dicitur enim quanta famulis suis gratia divina præstiterit, ut usque ad plenissimam satietatem felici ubertate pervenerint. O laudabilem nimis ebrietatem! ô votis omnibus expetendam vinolentiam, unde modestia nascitur, & plena mentis integritas obtinetur! Non hinc titubatio, non confusio, non mentis

Ebrietatis spiritalis encomium.

mentis alienatio, non caligo tenebrosa succedit: sed tantò anima sanior redditur, quantò illâ ebrietate completur. Bibamus ergo hunc potum avidi nequaquam labiis carnalibus, sed purissimo cordis affectu: de quo non lætitia temporalis sumitur, sed æternæ vitæ gaudia conquiruntur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigesimum sextum.

Psalmus ipsi David.

De verbis tituli istius non est quod noviter dicere debeamus: sed intentionem psalmi magnopere debemus aperire. Totus enim ad mores pertinet corrigendos. Instruit quippe Ecclesia, quæ nunc introducitur ad loquendum, præceptis salutaribus genus humanum, ne mortiferis erroribus misceatur: malos pœnâ deterrens, bonis præmia compromittens. Quod doctrinæ genus omnino efficacissimum est, ut & superbi humilientur, & humiles digna consolatio prosequatur. Est etiam Alphabeti Hebræi ordine digestus, minus habens litteram sextamdecimam; quem sicut in superioribus jam dictum est, ad illos æstimamus esse referendum, quibus deest aliquid de perfectâ conversatione sanctorum. Nam cùm omnes litteræ apud Hebræos significantias suas habeant, credere fortasse dignum est, cui deest aliquod elementum, eum quoque significationem ipsius non habere. Dicant studiosi fortasse meliora: nobis tamen diutiùs perquirentibus concessum non est aliud invenire quàm diximus. Memento verò quod istorum Alphabetorum jam tertius psalmus est, quoniam & ipsi ad septenarium numerum tendunt; quod suo loco dicendum est.

Omnes litteræ apud Hebræos significantias suas habent.

Divisio Psalmi.

Per totum psalmum, sicut dictum est, Ecclesiæ vox introducitur ad populum corrigendum. Primâ positione commonet, ne malignantes quisquam debeat imitari: sed quicquid boni sperandum est, à Domino postuletur, qui novit & profutura concedere, & perenniter mansura præstare: in quâ Hebræi Alphabeti sex litteræ continentur. Secundâ dicit peccatores maximâ hîc invidiæ cruciatione torqueri: quoniam in suis actibus nihil simile boni se habere cognoscunt: hæc habet litteras septem. Tertiâ profitetur nunquam se justum vidisse derelictum: malorum pœnas & præmia bonorum utili commutatione permiscens; ista pars residuas habet litteras octo.

Expositio Psalmi.

ALEPH. ℣. 1. *Noli æmulari inter malignantes: neque æmulatus fueris facientes iniquitatem.* Principium psalmi, idest, noli æmulari inter malignantes: neque æmulatus fueris facientes iniquitatem: quoniam tanquam fœnum velociter arescent, & sicut olera herbarum citò decident, Categorici syllogismi qualitate formatum est ita. Qui malignantur & faciunt iniquitatem, tanquam fœnum velociter arescent, & sicut olera herbarum citò decident: omnes qui tanquam fœnum velociter arescent, & sicut olera herbarum citò decident, non sunt æmulandi; non igitur æmulandum est inter malignantes & facientes iniquitatem. Per figuram Ethopœiam prohibet nos sancta mater Ecclesia, ne malorum actibus delectati, eorum catervis societate pestiferâ misceamur. Multos enim sollicitat cohors nefanda peccantium; & delectatione quadam decipimur, quando cum plurimis delinquere festinamus. Deinde sequitur, ut nec singillatim imitemur insanos, dum eos forsitan credimus esse felices, qui ad tempus libertate criminum perfruuntur. *Æmulari* verò hic, significat malos actus imitari, cùm se dies perdidisse putant, qui tardam sibi malorum licentiam provenisse suspirant. Nam & in bono verbum hoc ponit Apostolus, dicens: *Æmulamini charismata meliora.*

Non debemus malis societate misceri.

1. Cor. 12. 31.

℣. 2. *Quoniam tanquam fœnum velociter arescent: & sicut olera herbarum citò decident.* Reddita est causa probabilis, quare sequi non debeamus, quos scimus celeriter esse perituros. *Fœnum* pulchra res est dum viret, dum floret: sed cùm aruerit, mutato protinus colore marcescit. Sic sunt impii, qui quasi floridâ lætitiâ relucentes præmaturo fine siccantur. Primò *fœno* comparati sunt, ut arescerent: nunc agrestibus *oleribus*, ut deciderent. Non enim dixit, *olera horrorum*, sed *herbarum*; ut significaret potiùs illa vilissima quæ per agros sponte nascuntur. *Olera* enim ab ollâ dicta sunt, ubi collecta decoquuntur. Quapropter *fœnum* mundi nobilibus comparemus, qui & facilè proficiunt, & viriditate magnâ quasi gratiâ vestiuntur. *Olera herbarum* mediocres ponantur & humiles, quæ per loca inculta copiâ pullulante consurgunt, & naturæ suæ agrestem atque hispidam retinent qualitatem. Sed & illud *velociter arescit*, & ista *citò decidunt*. Sed dicat aliquis, quando hoc illis evenire credendum est? Scilicet tempore judicii, quando splendor æstatis arridet, cùm ad consuetudinem arborum omnis homo fructus suos aperit. Sæculum enim istud similitudo est hyemis, ubi factorum nostrorum omne germen inclusum est; nec potest de eis judicari, quæ probantur abscondita. Quapropter in his duobus versibus etiam illud argumentum declaratur eximium, quod dicitur Epichirema, Latinè Executio, sive Argumentum, quod rei dubiæ fidem per exempla confirmat; ostensum est enim citò impios cadere per fœnum & olera.

Impii fœno & oleribus comparantur.

Olera, unde dicta sint.

Sæculum istud hyemi comparatur.

Quid sit Epichirema.

BETH. ℣. 3. *Spera in Domino & fac bonitatem, & inhabita terram, & pasceris in divitiis ejus.* Postquam malignantes studiosè censuit evitandos: nunc quomodo facere debeamus admonet. Primùm siquidem commonet, ut *speremus in Domino*; hoc introitus fidei, hoc initium salutis est. Sequitur, *& fac bonitatem*: quia sicut legitur, *Fides sine operibus mortua est. Inhabita terram*; hoc est in sanctæ Ecclesiæ visceribus persevera: quoniam fideles nunquam decet ab ipsa discedere. Et ne forsitan diceretur: Quid proderit si ista faciamus? Sequitur totius rei magna compensatio: *Pasceris in divitiis ejus. Pasceris*, ad saturitatem pertinet, & ad suavitatem perennem. *In divitiis ejus*, idest in Christi Domini contemplatione, qui solus inæstimabile præmium probatur Ecclesiæ. O pastus ille mirabilis, non corporis defectiva refectio, sed inextricabilis animæ fortitudo! Inde saginantur fideles: cibus

Jacob. 2. 20.

qui quantùm satiat, tantùm beatam famem semper exaggerat.

℣. 4. *Delectare in Domino, & dabit tibi petitionem cordis tui.* Delectatio & corporalis dicitur & spiritualis: illa nutrit vitia, ista virtutes. *Delectare* cùm dicit *in Domino*, suavem tibi vult esse ejus recordationem, ut ames quem times, ut desideres quem vereris, ut ambias quærere quem pavescis. Sequitur: *Et dabit tibi petitionem cordis tui.* Respice quia *cordis* dixit, non carnis, quod ad sapientiam solet referri. *Cordis* enim *petitio* est fides, charitas, intellectus Dei, & opera actuum bonorum. Ipsa enim consuevit propitiùs annuere, quæ solet piis prædicationibus admonere. Ita singulis quibusque sententiis ad æternam vitam informatur animus Christiani.

Quæ sit cordis petitio.

GIMEL.

Velum quoddam est densitas peccatorum.

℣. 5. *Revela Domino viam tuam, & spera in eo: & ipse faciet.* Velum quoddam est densitas peccatorum, unde *via*, idest vita nostra tenebrosi amictus circumdatione vestita est. Hanc *revelamus*, quando delicta nostra promptissimè confitemur. *Revelavit* enim Paulus Apostolus *viam*
Galat. 5. 17. *suam*, quando dixit: *Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem.* *Speravit* au-
Rom. 7. 24. tem *in Domino* dum clamaret: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Adjecit, *Et ipse faciet*: *ipse* qui omnipotens est: *ipse* qui manu fortis est: *ipse* revera cujus omnia jussionibus obsecundant. Et qualia sunt quæ *ipse facit* per Epexegesim positam subter explanat.

℣. 6. *Et educet tanquam lumen justitiam tuam, & judicium tuum sicut meridiem.* Exponit quod superiùs dixit: *Et ipse faciet.* *Lumen* Solis colores nobis corporales ostendit: fulgor Dei operum nostrorum qualitates exaperit: ut justitia nostra, idest, fides quam habemus in Christo sic reluceat, quatenus spiritualibus possit apparere conspectibus. *Educere* est enim aliquid de tenebris ad lumen trahere; hoc est de sæculi istius caligine ad illam futuri judicii perducere claritatem, ubi omnia palam fiunt, nec ulteriùs tenebrosis latibulis occuluntur. Quapropter *justitia* nostra, quam, Deo donante, nunc habemus in fide, tunc humanis conspectibus apparebit, & tanquam lumen proferetur, cùm spes nostra Christus ostendetur; sicut dicit Apo-
Coloss. 3. 4. stolus: *Cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum ipso apparebitis in gloria. Tanquam meridiem*, per Hyperbolen dictum est; significat enim clarissimam & purissimam lucem. Tunc namque Sol orbem terrarum nimiâ claritate perfundit, & cunctas mundi partes perspicuo fulgore collustrat.

Fulgor Dei operum qualitates aperit.

Quid sit Educere.

In judicio omnia apparebunt.

DALETH.

℣. 7. *Subditus esto Domino, & obsecra eum: ne æmulatus fueris eum, qui prosperatur in viâ suâ.* *Subditus est Domino* etiam qui ab ejus fide videtur alienus, potestate dominationis, non electione judicii. Sed ut hoc de sanctis dictum debuisses agnoscere, sequitur, *Et obsecra eum*; quod utique facere nesciunt, nisi qui piâ Domino devotione famulantur. *Obsecrare* quippe significat obsequenter rogare. Et nota quod hæc duo regulariter posita sunt, ut & benè agamus, & semper rogemus, sicut dicit Apostolus: *Ora-*
Rom. 12. 12. *tioni instantes, necessitatibus sanctorum communicantes.* Redit etiam ad illam commonitionem unde psalmus fecit initium; ut peccatorem florentem fidelis non debeat imitari. Nam ideò additum est: *In viâ suâ*, ut non sanctos, sed criminosos intelligere debuisses. Christi enim via sola bona est: nostra verò peccatis obnoxia. Nam hoc quod dicimus, & sequens versus evidenter ostendit.

Quid sit Obsecrare.

Christi via, sola bona est, nostra verò mala.

℣. 8. *In homine faciente iniquitatem.* Hîc declaravit quod superiùs dixit: *Qui prosperatur in viâ suâ*, hoc est, *in homine faciente iniquitatem*, vel nequitiam, cujus actus turpis est & fœculenta negotia.

HE.

℣. 9. *Desine ab ira & derelinque furorem: ne æmuleris, ut nequiter facias.* *Desine* illi dicit qui adhuc insano animi tumore remurmurat, qui inflammatus irâ & indignatione blasphema verba profundit; ut sibi felicitatem negatam sæculi conqueratur, quam habere pessimos contuetur. *Ira* est, sicut & alibi diximus, quæ celeri motu animum succendit: *furor* qui diutiùs perseverat. Ergo utraque nos jubet deserere, per quæ ad culpam possumus pervenire. Addidit: *Ne æmuleris, ut nequiter facias.* Nequitiam veteres definierunt voluntariam esse malitiam, in quam non casu incidimus, sed spontaneâ delectatione versamur. Hanc frequenter prohibet, ne quis velit imitari. Nequam enim dictus est nequaquam, idest nullo tempore aptus.

Quid sit Ira, quid furor.

Quid nequitia.

Nequam unde dictus.

℣. 10. *Quoniam qui nequiter agunt exterminabuntur: qui verò expectant Dominum, ipsi hereditate possidebunt terram.* Duplex causa proponitur & timoris & muneris, ut æmulari pessimos minimè cupiamus. O homo quid illos imitari desideras, quos perire prospectas? Audis à matre quæ te diligit, quare cum bonis non gaudeas, ne te cum pessimis perire contingat? *Exterminari*, est foras terminos projici, idest ab illâ Dei civitate fraudari. Sed ne solus metus imbecilla hominum corda turbaret, subjungit etiam spem bonorum dicens: *Qui verò expectant Dominum, ipsi hereditate possidebunt terram*; scilicet qui despiciunt felicitatem impiorum, nec sibi volunt munera præsentia condonari, sed expectant Domini Salvatoris adventum. Ipsi ejus hereditate gaudebunt, idest quæ legibus venit, quæ secura & æterna est. *Possidebunt terram*, hoc est civitate Domini futurâ potientur, quam justis viris divina pietas pollicetur. Quapropter ordinem superni Chirographi consideremus; pollicita suis temporibus expectemus: ne dum volumus promissa festinanter exigere, causæ nos videamur amissione mulctate. Pendet autem versus iste de superioribus: unde dicit, *Ne æmulatus fueris eum, qui prosperatur in viâ suâ.* Quæ figura dicitur Hyperbaton, cùm suspensus ordo verborum inferiùs explicatur.

Quid sit Exterminari.

Quid sit Hyperbaton.

VAU.

℣. 11. *Et pusillum adhuc & non erit peccator: & quæres locum ejus nec invenies.* *Pusillum*, exiguum aliquid parvumque significat, quod constrictis digitis manu possit includi. *Pusillum* enim à pugno dicitur. Hanc brevem atque ultimam ætatem in remedio laborantium Ecclesia pollicetur: ne longa credatur, ubi fideles fatigari posse cognoscitur. *Pusillum* verò dicit tempus quod restat usque ad diem judicii, quod comparatione præteritorum dierum omnino parvissimum est. *Et non erit peccator*; non quia ipse, qui peccavit, non erit: sed peccare jam desinet. *Locum* enim *ejus* istum mundum significat, qui peccatoribus favet, proprièque ipsi ami-

Quid significet Pusillum & unde sit dictum.

Locus peccatoris est iste mundus & quare.

cus est: ubi tanquam in domicilio suo delicta vernare manifestum est.

Quid per mansuetos intelligatur. ℣. 12. *Mansueti autem possidebunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. Mansuetos* appellamus manu consuetos, idest patientes & mites, qui alienas iniquitates tolerant, non ut ipsi aliquem gravare præsumant. Sed vide quanta vis sit istius nominis, ut cùm multarum virtutum capacem esse deceat Christianum, ad perfectionem totius boni explicandam constet edictum. Hos dicit *possessuros* Jerusalem futuram, de quâ sæpe jam dictum est. Civitas quæ semper bonorum suavitate completa est, ubi ejus habitatores non mercibus degunt, sed divinâ delectatione pascuntur. Non ibi quisquam laborat ut vivat; sed ex toto quietus accipit quod beatus animus concupiscit: ibi oculis cordis beata esuries saginatur: ibi anima solo visu reficitur, quando quicquid ad ejus pertinet desiderium, Dominici vultus contemplatione præstatur. Sequitur. *Delectabuntur in multitudine pacis.* Hic jam veritas ipsa perfectæ beatitudinis indicatur; ut semper suaviter sentiatur omne quod est, nec aliquando possit desinere quod delectat. Nam ut ostenderet ipsam delectationem nullâ contrarietate dissolui, addidit *In multitudine pacis. Pax* enim futuri sæculi est, ubi nihil adversum, nihil potest esse contrarium, sed uno modo cœptum gaudium suavissimè perseverat.

Beatitudo futura describitur.

ZAIN. ℣. 13. *Observabit peccator justum, & fremet super eum dentibus suis.* Quamvis de peccatoribus & justis psalmi hujus contexta videatur esse relatio: tamen huic loco non importunè dabimus divisionem, quando inter ipsas similitudines novum aliquid introductum esse sentitur. Quapropter fit nobis hîc secunda partitio. Superiùs enim dixerat fideles non debere impios æmulari: nunc dicit peccatoribus supra justos invidiâ faciente torqueri. Diversa quippe voluntas justo odium parat. Nam quando illum videt sceleratus bonis moribus operam dare, ille se credit specialiter accusari: stridet dentibus, fremit animo; & cujus non potest mores subvertere, vitam ipsam protinus conatur auferre. *Observabit*, quasi de occultis insidiis cum dolore respiciet. *Dentibus* enim *fremere* furentium belluarum est, quas imitatur iracundus, dum proximo minatur interitum. Atque ideò pudor est illos æmulari, qui bonis invident alienis, dum extremum se æstimat, quem invidiæ reatus accusat.

Cur mali odio habeant bonos.

Dentibus fremere furentium belluarum est, quas imitatur iracundus.

℣. 14. *Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quod veniet dies ejus.* Mirabilis nobis forma consolationis ostenditur. Quis enim debet delectari ejus pompâ, cujus perituram novit audaciam? Nam si nolumus aliquo Zelo confundi, sequamur hoc quod Dominus facit. *Irrideamus eum*, cujus prævidemus occasum: judicemus infelicia, quæ deprehendimus esse peritura. Firmissimè credamus talia, quoniam nobis à veritate promissa sunt. Sic fiet, ut peccator irrisus abscedat, qui se fugitivâ felicitate præjactitat.

HETH. ℣. 15. *Gladium evaginaverunt peccatores, tetenderunt arcum suum: ut dejiciant inopem & pauperem, ut trucident rectos corde. Gladius* peccatoris est quilibet dolus alterius appetens læsionem. Nam & ille, qui inopem spoliare contendit, perversè consilii sui gladium educit; & ille, qui pravâ suasione desiderat decipere animas innocentes, ensem pessimæ cogitationis ostendit. *Evaginaverunt* autem, significat nudaverunt; ut quod antè erat in cogitatione tanquam in vaginâ reconditum, pòst eductum revelatis cogitationibus appareret. *Arcum* enim *tendere*, non statim sagittare est, sed paratum atque intentum designat, operi fraudulento expectantes tempus, quando possint simplices innocentes decipere. Sequitur, *Ut dejiciant inopem & pauperem.* Quid intersit inter *inopem & pauperem*, non longè prædiximus. Pulchrè autem dictum est: *Ut dejiciant*, quasi stantem & fidei robore perdurantem. *Dejiciuntur* enim, dum eis tenebrosus & morti similis error infunditur. Additur, *Ut trucident rectos corde.* Hoc de Martyribus potest intelligi, qui recti sunt corde, sed carne trucidantur.

Quid sit gladius peccatoris.

Quid significet Evaginare.

THETH. ℣. 16. *Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur.* Benè dicitur *gladius* quicquid conatur extinguere, quando ensis expletivum genus armorum est ad mortis effectum. *Gladius* enim dicitur, qui fit ad hostium clades. Et ut scias gladium istum de cogitatione venisse, reciproca sententia dixit: *Intret in corda ipsorum*, unde scilicet venerat, & perversis grassabatur insidiis. *Arcum* diximus occultam designare malitiam, quæ contra innocentissimos parabatur. Sed hanc *confringi* dixit: quia non erat fidelibus in animæ parte nocitura. Et respice quoniam ipsa verba, quæ in facinoribus posuit, eadem & in vindicta geminavit propter illam scilicet Evangelii sententiam: *In qua mensura mensi fueritis, in eadem remetietur vobis.* Luc. 6. 38.

Quid per gladium intelligatur, & unde dicatur.

Quid per arcum intelligatur.

℣. 17. *Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas.* Pia mater quasi bonos filios osculans atque complectens, adhuc in eorum consolationibus perseverat, suadens *melius esse modicum justo super divitias peccatorum.* Sed intendamus quid sit *modicum*: quia ipsum est quod efficit magnos. *Modicum* hic sentiatur humilitas, in qua dum se animus noster cohibet, mundi pretiosa transcendit. Contrà, *Divitiæ* sunt *peccatorum multæ*, idest congestio criminum, & abundantia delictorum. Unde quantum sit melius, æstimemus *modicum* illud justi percipere, & molem tantorum scelerum non habere; illud siquidem ad cœlorum regna perducit: istud autem demergit in tartarum. Hoc argumentum tractum est ex contrariis; contrarium est enim *modicum justi*, quàm *multa divitia peccatoris.*

Quæ sint divitiæ peccatorum.

℣. 18. *Quoniam brachia peccatorum conterentur: confirmat autem justos Dominus. Brachia* iniquorum superbas significant actiones, in quibus impii præsumunt, dum nullâ rationis consideratione flectuntur. Et non dixit, franguntur, quod uno ictu poterat provenire: sed *conterentur*, idest assiduâ triturâ minuentur; dum semper gravius fit per partes imminui, quàm subitâ clade consumi. Sed sicut impios tali interminatione debilitat: ita justos bonâ promissione confirmat. *Confirmare* enim est in animi afflictione positum consolatorio sermone roborare. Quod si benè respicias, tali dicto totius psalmi virtus expressa est. Istis enim omnibus sententiis agitur, ut & præsumptio peccatoris dejiciatur, & justi animus sublevetur. Quæ figura dicitur Paradigma, idest exemplum hortantis, vel deterrentis. Quod hîc quoque factum est, cùm justos invitat prosperis, & peccatores terret adversis.

Quid sit confirmare.

Quid sit Paradigma.

JOD. ℣. 19. *Novit Dominus vias immaculatorum: &*

hereditas eorum in æternum erit. Immaculatorum vias humana ignorantia non potest intueri: quia carni imperspicabilis est via angusta virtutum; Dominus autem qui eas condidit integerrimâ qualitate & quantitate cognoscit. Sed his talibus quid provenire possit, exponit: *Hereditas eorum in æternum erit. Hereditas eorum* est cœlestis Jerusalem æternâ pace ditissima, quæ meritò toties promittitur, ut veræ pollicitationis ambiguitas auferatur. *In æternum erit*, propter mundanas hereditates adjectum est, quæ æternæ esse non possunt; illa enim perpetua conceditur, quoniam sine fine præstatur.

Solus Dominus vias justorum cognoscit.

℣. 20. *Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur. Malum tempus* significat diem judicii, quando omnis caro sollicita actuum suorum retributionem compensationemque formidat, sicut alibi dicit: *In die mala liberabit eum Dominus. In* isto ergo *tempore non confundentur* immaculati, quibus per gratiam satisfactionis peccata dimissa sunt. Sequitur, *Et in diebus famis saturabuntur. Dies famis*, tempus hujus mundi significant, quando beati esuriunt & sitiunt justitiam. Nam in resurrectione justis non est tempus famis, sed bonorum omnium æterna satietas. Ergo in hoc mundo ubi justi possunt esurire, vel quærere justitiam, *saturabuntur* scilicet per scripturas sanctas, per exempla Dominica, per retributiones sæpissimè repromissas, quibus epulis fideles satiat Christianos. Quapropter devotis promittitur perfecta securitas; ut in futuro judicio non erubescant, & in hoc mundo competentia dona percipiant.

Per malum tempus intelligitur dies judicii.
Psal. 40. 2.
Dies famis, tempus hujus vitæ significant.
Matth. 5. 6.

CAPH. ℣. 21. *Quoniam peccatores peribunt: inimici autem Domini mox honorificati fuerint & exaltati: deficientes, ut fumus deficient.* Considerandum est quia in hoc versu unâ probatione positâ, mox alia subsequitur. Dicit enim: *Quoniam peccatores peribunt*; & iterum: *Inimici verò Domini mox honorificati fuerint, deficient.* Quæ figura dicitur Epexergasia, quoties uni causæ duas probationes apponimus. In illo siquidem judicio *peribunt peccatores*, quos cibo spirituali minimè constat esse completos. Nam hìc à semetipsis satiati & locupletes æstimantur, quorum omnino jejuna & inanis est, quamvis copiosa satietas, videlicet quæ usque ad hoc perducit ut pereant. Et nota quia *peccatores perituros* esse confirmat, idest in illâ judicatione damnandos. Nam invenies impios, qui penè toto vitæ suæ tempore mundanis delectationibus perfruuntur. Cur ergo dicit, *mox*? Quoniam qui ruinosam altitudinem ascendit, statim à veritate cadit: quia tunc incipit perire, cùm nititur ruitura conscendere. *Deficientes* enim, poterant & aliter *desicere*; ut indicium eorum aliquod fortasse remaneret. Addidit *Tanquam fumus*; ut nulla pars actuum eorum residua esse noscatur. Nam sicut iste de flammis egrediens per aëra extollitur finibus conglobatis; & quantò magis altiùs evolat, tantò citiùs evanescit: sic peccata tenebrosa & levia, quantò se amplius erigunt, tantò velocius dissipantur. Quod autem ait: *Deficientes deficient*, Argumentum est, quod dicitur A conjugatis. Hæc enim verba ex seipsis nascuntur, & orta ab uno sibi consonâ similitudine derivantur.

Quid sit Epexergasia.
Peccata fumo comparata.

LAMETH. ℣. 22. *Mutuatur peccator & non solvet: justus autem miseretur & commodat. Mutuatur peccator*, quando verbum Dei audit, & non illud suis operibus repræsentat. Hoc est enim *non solvere*, jussa minimè Divinitatis implere. *Mutuatur* etiam quando Dei beneficia diversa suscipit, & nullam gratiarum restituit actionem: sed contrà protervus, & tanquam nihil acceperit, semper ingratus est. *Justi* verò causa diversa est; nam quamvis hìc pauca suscipiat, piâ devotione plura restituit: largienti in omnibus gratias agens, paupertatem sibi datam divitias putat, dolores quoque ipsos & calamitates amplectitur, qui spe futuri præmii contra ipsas quoque mortes patientiâ interveniente confligit. Et intende quod dicit: *Miseretur & commodat*, hoc ad eleemosynas pertinet largiendas, ubi prius misericordia præcedit, & pòst humanitas benigna subsequitur. Et considera quoniam per figuram Diaphoresis, per quam fit differentia personarum, inter justum & impium contrariam sibi distantiam facit.

Mutuantur peccator & justus, sed diversimodè.
Quid sit Diaphoresis.

℣. 23. *Quoniam benedicentes eum possidebunt terram: maledicentes autem illum disperient.* Sicut superiùs per figuram Diaphoresim, peccatorum & justorum voluntatem divisit: ita & nunc per eamdem figuram, eorum retributiones & præmia segregavit: ne confusum relinqueret, quod nullâ sibi vicinitate congrueret. Nam qui benedicunt Dominum, idest qui in omnibus gratias referunt, & ejus mandata custodiunt, terram illam viventium accipient possidendam; de quâ & alius psalmus dicit: *Portio mea in terrâ viventium.* Maledicentes autem & blasphemi, vel Dei legibus inobedientes, ab illâ patriâ submoventur; non quia ipsi non erunt, quos pœnalis flamma torquebit: sed quoniam à justorum promissâ beatitudine disperibunt. *Psal. 141. 6.*

℣. 24. *A Domino gressus hominis dirigentur: & viam ejus cupiet nimis.* Intelligamus propositam causam. *Hominum gressus* per se tortuosi semper & pravi sunt, quippe qui in iniquitatibus concepti, & in delictis progeniti sumus: sed tunc à Patre luminum *dirigimur*, quando fidei regulam in quâ gradiamur, accipimus. *Dirigimur* planè, cùm sine erroribus ambulamus. Sed quò nos ducit ista directio? Videlicet ut ad perfectam fidem, & æterna præmia veniamus. Verùm iste Christianus, qui jam corde directus fuerat, *Viam Domini cupiet nimis*; idest ipsum Dominum Salvatorem supra omnia plus amabit, qui verè nostra est *via, veritas & vita*. MEM. *Joan. 14. 6.*

℣. 25. *Cùm ceciderit justus non conturbabitur: quia Dominus firmat manum ejus. Cùm ceciderit*, non in peccatum intelligas, quia *justum* dixit, sed in manibus peccatorum, in casu aspero, qui frequenter sanctis (diabolo insidiante) contingit. Sed ut tibi satisfacere videaris, considera quia cùm in eodem versu dicat, *ceciderit*, quod ad pedes respicit, subjungit firmandam manum cadentis, cujus magis debuit confortare vestigium, ut post lapsum surgere valuisset. Unde evidenter apparet *cadere* istud, esse in impiorum incidere ditionem. *Manum* quippe hujus, idest consilium operationemque confirmat; nec turbari potest captus, qui adversa sæculi hujus subire decrevit intrepidus.

℣. 26. *Iuvenior fui & senui, & non vidi justum derelictum: nec semen ejus egens pane.* Perventum est ad tertiam sectionem: ubi si unum hominem loqui putes, breve & angustum tempus ostenditur, nec Dei laudibus omnino sufficiens: sed NUN.

magis introductæ vox credatur Ecclesiæ, quæ ab initio sæculi usque ad finem, veram nobis probat esse sententiam. *Juvenior* fuit, quando initia legis in ipso protoplasto primæva suscepit. *Senuit*, idest ad honorabiliorem venit ætatem, quando novissimis temporibus suscipere meruit Dominum Redemptorem. Nam & Evangelista

1 Joan. 2. 18. Joannes in Epistolâ suâ sic ait: *Filioli novissima hora est.* Sed per hęc tempora, quæ totius mundi ambitus excurrit, *justum se non* dicit *vidisse derelictum*. Ita fit, ut longum tempus per Ecclesiæ verba designatum esse videatur.

Quomodo justus nunquam derelinquitur

Quid igitur dicimus de illis justis, qui in latronum manibus inciderunt: de ipso quoque justo justorum, qui clamavit in cruce: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?*

Matth. 27. 46.

Sed ut omnem nodum contrarietatis evadamus, *justus derelictus* non est, sed spiritualibus bonis, non temporalibus, ut putatur, auxiliisque quibus tunc præmia revera collata sunt, quando tormenta sæculi superare potuerunt, ipso testante: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam: quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

Matth. 5. 10.

Simili modo dicit, non se vidisse *semen* justi *egens pane*. Quod si ad litteram accipias, nec hoc poterit constare quod dicitur. Legimus enim famis causâ Abraham, Isaac, & Jacob mutasse provincias: unde dubium non est *eguisse pane*, quos propter penuriam loci constat exteras expetiisse regiones. Sed redeamus ad interiorem hominem, & vera nobis sententia salutariter apparebit. *Semen* uniuscujusque hominis operam esse diximus, quam seminat & metit, sive bonam, sive malam. Ergo opera justi pane non indiget, hoc est verbo Dei quo satiatur, quo reficitur, quo intus revera vivit & pascitur. Sic fiet ut concordantia reddantur, quæ sibi videbantur esse contraria.

℣. 27. *Totâ die miseretur & commodat: & semen ejus in benedictione erit.* *Totâ die* dicit, toto tempore vitæ suæ. *Dies* enim singulari numero frequenter apponitur, ut totius vitæ tempora declarentur: quale est illud primi psalmi, *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte.* Ita fit; ut, cum pauca dicimus, plurima sentiamus.

Dies in singulari pro toto tempore vitæ frequenter ponitur.

Psal. 1. 2.

Miseretur & commodat: sive eleemosynas dicit, ubi antè misericordia tangit animum, & sic aperit manum. Ipsa est enim perfecta eleemosyna, quæ prius à se inchoat, & sic ad alterius juvamina venire festinat.

Quæ sit perfecta eleemosyna.

Sive magis illum *commodare* dicamus spiritualia bona, quæ affluenter Dei possidet pauper. *Commodat* planè justus, unde omnino dives est, de doctrina, de pietate, de justitia, de patientia, cæterisque bonis, quibus perfruitur mens illa sanctissima.

Quid justus aliis commodet.

Sed ne crederes justum interdum velle mutuari, posuit *Totâ die.* O divitiæ inæstimabiles, quæ in totâ vitâ copiam suam affluentissimè largiuntur! Meritò non deficit dare, qui à Christo semper consuevit accipere. Sequitur, *Et semen ejus in benedictione erit.* Similis est & iste locus superioribus. Nam si *semen* velis filios intelligere, multi sancti filios genuerunt luxuriosos & impios. Sed *semen* dicit operam, quæ ab homine dono superno velut frumentale *semen* aspergitur.

Semen, opera nostra significat.

Hæc recipitur *in benedictione*, quia seminata est in bonâ voluntate.

Galat. 6. 8.

Nam *semen* opera nostra esse intellexit Apostolus cùm dicit: *Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem: & qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.*

℣. 28. *Declina à malo & fac bonum: & inhabita in sæculum sæculi.* Duobus modis vitam nostram pia mater instituit.

SAMECH.

Institutio Christiani in duobus consistit, ut declinet à malo & faciat bonum.

Primus est, ut mala declinemus, quia peccatori bonarum rerum repentè esse non potest appetitus. Secundus ut bona faciamus propter quod à vituperabili actione cessavimus. Declinemus ergo mala, quæ nostra sunt; & faciamus bona, quæ Christi sunt, quia Dominus in judicio justos suos non vocat ad præmium, quoniam pauperibus nihil tulerunt: sed ideò coronat, quia nudos vestierunt, visitaverunt infirmos, & esurientes sitientesque pascere delegerunt. Vides ergo quia non sufficit Christiano à malis abstinere, nisi etiam bonum nitatur quadam operatione perficere. Verùm hæc præcepta quid sequitur? *Et inhabita in sæculum sæculi;* ut tali promissione confisus, futura præmia spe certissimâ jam possidere videatur. *Sæculum* verò *sæculi*, significat æternum regnum, quod nullâ successione mutabitur.

℣. 29. *Quoniam Dominus amat judicium, & non derelinquet sanctos suos: in æternum conservabuntur.* Audiens hoc verbum, *ama* & tu *judicium*, fac justitiam, ut, juvante Domino, tecta te voluntate contineas, ut bonis tuis ipse congaudeas. Ille enim auctor justitiæ non potest illos *derelinquere*, qui ejus eligunt præcepta complere. Et intende promissionem: quia non dicit justos in temporalibus rebus nequaquam deserendos, sed eos *in æternum conservandos* esse pronuntiat. Hic enim visualiter conservari nequeunt, qui tribulationibus suppliciisque lacerantur. Audiant cupidi vitæ hujus, qui sibi longævos annos postulare noscuntur, non in hoc sæculo, sed *In æternum conservandi* sunt, qui Domino placere contendunt.

℣. 30. *Injusti autem punientur, & semen impiorum peribit.* Frequenter sensus iste repetitur, ut ampliùs quæ sunt ventura credantur. Divina siquidem miseratio, dum nos mavult gehennæ pœnas evadere, dignatur sæpius admonere. Et sicut superiùs justorum semen, idest opera in benedictione dixit esse mansura: ita hîc impiorum actus perire confirmat.

Semen impiorum idest opera peribunt.

Peribunt sanè, quando & ipsum delictum, & locus noscitur interire peccantium. Nam perire opera infidelium, non tam nostris verbis, quàm Salomone dicente probabimus; dicturi sunt enim in judicio, *Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra.*

Sap. 5. 8. 9.

Vides perire quicquid hominem perdit, & sola consistere, quæ in regno Domini faciunt permanere.

℣. 31. *Justi hereditate possidebunt terram, & inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.* Sicut assiduè increpat ut corrigat: ità frequenter munera pollicetur, ut erigat. Utraque enim, sicut diximus, efficacissima sunt instrumenta doctrinę, ut malos vindicta, bonos promissa præmia subsequantur.

Duo sunt efficacissima instrumenta doctrinæ.

Terra ergo ista appellata est, eo quod commeantium pedibus atteratur. Ad cujus similitudinem & illa futura terra vocitatur; non quia teratur quæ jugiter manebit illæsa; sed vocabulum non perdit, quoniam ipsa permanebit qualitatibus immutatis, sicut & cœlum & corpora nostra credimus innovanda, quæ licet nova erunt, iisdem tamen nominibus appellabuntur.

Terra licet innovanda sicut & cætera, tamen suum nomen retinebunt.

Adjectum est, *Et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam:* ne istam crederes, quæ ali-

quando deferenda est. Nec vacat quia non dixit, in eâ, sed *super eam*. Secretum enim videtur, ut putamus, ipsius habitationis exponere; & ideò dictum est, *super eam*: quia spirituali corpori non erit necesse terram gravi calcare vestigio, sicut Apostolus dicit: *Deinde nos qui vivimus, qui reliqui sumus, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus.* (1. Thess. 4. 14)

(PHE.) ℣. 32. *Os justi meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur judicium.* Narratio hæc per figuram Characterismon, quæ Latinè Informatio, vel Descriptio dicitur, tempus beatæ resurrectionis ostendit. Non enim dicit, meditatur, sed *meditabitur* de futuro. *Os* hic cogitationem debemus accipere: quia de linguâ sequitur, quid loquatur. *Meditabitur* ergo *sapientiam*, non scripturarum lectione, sed cordis purissimâ visione. Ibi enim non litteris sapientia colligitur, sed cœlesti largitate inelaborata præstatur. *Et lingua ejus loquetur judicium*: quia sermo ibi nequaquam à cogitatione dissentiet; sed sicut cor *meditabitur sapientiam*: ita *lingua loquetur* per cuncta justitiam. Hic est ille cœlestis & beatorum modus; ut meritò in consortium Angelorum recipiantur, qui se nullo errore confundunt. *Loquitur* ergo *lingua* justi *judicium*, cùm veri luminis fuerit manifestatione completus. *Judicium* enim dictum est, quasi juris dicium, quod in eo jus dicatur. Non enim sancti semper judicabunt; dum constet unum Domini esse judicium. Sed in æternum justè locuturi sunt, quos revera divina virtus amplectitur.

Quomodo os justi meditabitur sapientiam in cælo.

Unde judicium dictum sit.

℣. 33. *Lex Dei ejus in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus ejus.* Vides quemadmodum nobis perfectio futuræ beatitudinis indicatur; ut nihil aliud homo in corde recipiat nisi voluntatem Dei, quâ beatus efficitur, per quam ad tantum culmen ascendit, cui gratias indesinenter acturus est. *Dei ejus*, significat qui eum de mundi istius clade liberavit. Hoc enim pronomen *ejus*, gratiam indicat Domini Salvatoris. Nam cùm sit omnium *Deus*, ipsius propriè dicitur, quem liberare dignatur. Cùm dicit: *In corde ipsius*, sensum beati universum tali bono significat esse completum. Hujùs itaque *gressus supplantare* nemo prævalebit, quando jam & originale peccatum desinet, & diabolus decipiendi licentiam non habebit. *Supplantare* enim dicimus plantis foveas prætendere, ne possit incedens firmum reperire vestigium. Hoc ibi nullatenus constat esse faciendum, ubi secura & æterna sunt omnia; sicut in quinquagesimo quinto psalmo dicturus est: *Quoniam eripuisti animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapsu.* (Psal. 55 13.)

Quid sit supplantare.

(SADE.) ℣. 34. *Considerat peccator justum, & quærit perdere eum.* Adhuc ista dicuntur de futuro judicio. *Considerare* est enim aliquid altâ deliberatione conspicere, & usque ad rerum viscera pervenire. Nam in die resurrectionis peccator perpendet justum, & dicet in corde suo: Nonne iste est qui egebat, quem in contemptu habuimus & derisu; & modò cernimus supra nos electum, & in summâ gloriâ constitutum? Hoc est *peccatorem justum considerare*. *Quærit* autem *perdere eum*, à consuetudine dicitur delinquentium, quoniam & in illo sæculo festinant justum perdere, ubi jam cognoscuntur nocendi licentiam non habere.

Quid sit considerare.

℣. 35. *Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus: nec damnabit eum cùm judicabitur illi.* Considera quemadmodum ordinem istum futuro sæculo deputavit, ut dicat in potestate inimici justum ulteriùs non esse tradendum; quod in isto sæculo frequenter evenit, ut Martyres relinqueret persecutorum manibus carnaliter occidendos. Tunc enim famulos suos jam *non derelinquet* arbitriis impiorum, sed in æternâ pace positos possidebit ab omni periculo liberatos. *Nec damnabit eum, cùm judicabitur illi.* Non damnat justum, cùm judicat impium: sed discretione meritorum justum beatitudo suscipiet, illum debita pœna torquebit.

Deus justos in manibus impiorum relinquit in hoc sæculo, in alio non.

℣. 36. *Expecta Dominum, & custodi vias ejus: & exaltabit te, ut inhabites terram; cùm perierint peccatores videbis.* Superioribus rebus diligenter expositis, quæ ad æternam poterant beatitudinem pertinere, redit ad justum, consolans eum, & dicens: Tu qui jam credidisti ad quæ bona evehi possis, confidenter *Expecta Dominum*, idest, patienter age: & qualis sit ipsa patientia non tacetur. Non enim otioso dicitur *expecta*, sed laboranti, qui *vias* Domini, hoc est sacratissima præcepta custodit. Aptè quoque sua reddidit suis. *Terram* illam nisi exaltatus non potest possidere: quia sic magna, sic sancta, sic cœlestis est, quam nemo prævalet, nisi bene meritus, adipisci. Sequitur, *Cum perierint peccatores videbis.* Duplici ratione justorum gaudia cumulantur. Primùm cùm senserint in quantis sint jucunditatibus collocandi: deinde cùm viderint pœnas peccatorum, exultabunt ampliùs ab æterno se supplicio liberatos. Tunc enim gratior fit qualitas muneris attributi, quando conspecta fuerit pœnalis adversitas. Ergo hoc dicit, *videbis*, hoc est quod nunc credis; tunc absolutè cognosces, & lætaberis, illis dignè pereuntibus, te in summâ beatitudine per gratiam Domini collocatum. (COPH.)

Duplici ratione justorum gaudia cumulantur.

℣. 37. *Vidi impium superexaltatum, & elevatum super cedros Libani.* Hic contra gravissimum morbum medicina plenissima præstatur. Dicunt enim quidam: Si Deo talia displicerent, peccatoribus tanta felicitas minimè proveniret. Ideoque per Energiam, quæ actum rei incorporeæ imaginatione repræsentat, *vidisse* se dicit *impium* crevisse non ad honorem, sed potius ad ruinam. *Elevantur* enim hìc tales supra justos, quia illi sunt humiles, isti superbi: sed isti in judicio cadent, illi feliciter erigentur. Et quia dixerat: *Superexaltatum*, ne putares eum tantùm supra humiles evectum, addidit, *Et elevatum super cedros Libani*, ut ipsis quoque proceris cacuminibus celsior appareret. Cujus profectus ideò tantùm extollitur, ut ejus irremediabilis ruina monstretur. Hoc etiam de diabolo intelligi fas est, de quo Joel Propheta testatur dicens: *Et eum, qui ab Aquilone est, effugabo à vobis, & ejiciam in terra sitienti & deserta: & exterminabo faciem ejus in mare illud primum, & posteriora ejus in mare novissimum.* Gratias agimus Domine dispositionibus tuis. Nam quid iste liber faceret, qui mundum religatus affligit? (Joel. 2. 20.)

In isto mundo elevantur impii, in futuro humiles.

(RES.) ℣. 38. *Et transivi & ecce non erat: & quæsivi eum, & non est inventus locus ejus.* Mundus iste duobus modis transitur, sive cùm deseritur meliori conversatione, sive cùm à mortuis in fine relinquitur. Ergo qui transierit ad Deum san-

Mundus iste duobus modis transitur.

ctissimâ conversatione, potentem jam non videt peccatorem, quando infirma videt omnia, de quibus gloriatur humanitas. *Quæsivi* enim dicit, hoc est in memoriam reduxi: quia tunc justi recordantur maximè peccatorum, quando miseratione Domini in melius immutantur: dolentes quia miseri ab eis malis actibus segregantur. *Locus* enim peccatorum mundus iste dignoscitur, in quo & scelera perficiunt, & fugitivâ felicitate cumulantur. Sed utique *locus* iste cum eorum prosperitate dissolvitur, quando totius orbis corruptibilis gloria terminatur.

Locus peccatorum, est iste mundus.

SIN. ℣. 39. *Custodi veritatem & vide æquitatem: quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.* Dum nos præcipit *custodire veritatem*, admonet ne in mundanis rebus curã habere debeamus. *Custodire* enim solet, nonnisi qui semper assiduus est, qui hoc cogitat, hoc loquitur, hoc retractat, nulloque momento ab ea sollicitudine segregatur. Sed quę est ista *veritas*: utique Deus, qui dixit, *Ego sum veritas.* Ergo si Deum custodias, ille te sine dubitatione custodit. Dicit etiam: *Et vide æquitatem*, Dei videlicet. Nam quæ sit æquitas consequenter exponit; ait enim, *Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.* Intendamus quemadmodum hunc sermonem intelligere debeamus: *Reliquiæ sunt homini pacifico*, quando spes ejus Domini remuneratione peragitur. Reliquum est enim, ut post hanc vitam æternæ beatitudinis præmia consequatur. *Sunt* ergo *reliquiæ pacificorum*, quando spem certissimam tunc habere incipiunt, cùm ad percipienda Domini dona perveniunt. *Pacificus* autem dicitur, qui in hoc mundo inter discordantes pacem facit, studioque mansuetudinis nec ipse indecoris certaminibus implicatur. Et nota quia in beatorum loco ponitur, cui hæc virtus Domini pietate præstatur.

Quid sit custodire. *Joan. 14. 6.* *Quid sit Pacificus.*

℣. 40. *Injusti autem disperibunt simul: reliquiæ impiorum peribunt.* Sententiæ dantur aptæ disparibus. Nam sicut justi post hanc vitam spe maximâ gratulantur, ita *injusti* finitâ luce *dispereunt.* Sive (ut quidam volunt) *reliquiæ* significant memoriam bonorum, quam justus vir in hoc mundo post obitum derelinquit, dum de actuum suorum probitate laudatur. Quod utique Martyribus contigit, qui pro veritatis testimonio felices animas reddiderunt. Hoc mereri impii nullatenus possunt, qui nullum vestigium dignum memoriæ suæ derelinquunt: quoniam superveniente interitu eorum falsa laus, & fragilis vita dissolvitur.

TAU. ℣. 41. *Salus autem justorum à Domino, & protector eorum est in tempore tribulationis.* Sancta Ecclesia redit ad solitas consolationes, ne putaretur austera, si & bonæ promissionis gaudia non haberet. Pollicitatio firma, custodia fortis, *Justorum salutem à Domino*, non ab aliâ potestate venire commemorat. Quo loco alterius psalmi sensus dicendus est: *Si ambulem in medio umbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es.* Sequitur, *Et protector eorum est in tempore tribulationis. Tempus* quidem *tribulationis* duplex est, sed longè dissimile. Nam & hìc tribulationes temporales sunt, quas tamen Dominus à fidelibus suis ex toto non amovet; quæ mordent potiùs, quàm devorant, compungunt quàm percutiunt, affligunt quàm imminuunt. Illa verò *tribulatio* quę in die judicii impiis venit, mala, quia æterna: tristis quià cruciat: vehemens quia districta est. *In* hoc ergo *tempore tribulationis protector est Dominus*: quia ex ipsa eripit justos.

Psal. 22. 4. *Tempus tribulationis duplex est, sed valdè dissimile.*

℣. 42. *Et adjuvabit eos Dominus, & liberabit eos, & eripiet eos à peccatoribus & salvos faciet eos: quoniam speraverunt in eum.* De fidelibus famulis dicit, quos in hoc mundo efficaciter adjuvat, quando colluctatione contrariâ fatigantur. Liberat enim, dùm fidem ipsorum non sinit pravâ suasione perverti. *Eripiet à peccatoribus*; utique à mundi istius contrarietate servat illæsos. Addidit quoque causam liberationis: *Quoniam speraverunt in eum*, non quia non peccaverunt, sed quoniam spem suam in Domini pietate posuerunt. Quod potest etiam & ad illud judicium trahi, quando sanctis suis æterna præmia præstare dignabitur.

Conclusio Psalmi.

QUàm proficua verba Spiritus sancti dignatione prolata sunt: quàm mirabili virtute illa tunica Domini Christi supernâ dispensatione contexta est, non filis, sed versibus: non stamine sed compunctione: non lanâ sed gratiâ; scilicet quæ totum corpus ambiat, & membra ipsius in modum sacræ vestis operiat; quam non valuit dividere militum insana protervia; quam non potest hæreticorum tot sæculis, dùm semper carpant, scindere multitudo: sed in suâ firmitate consistens, illos tantùm protegit, quos Domino placere cognoscit. Rogemus ergo inseparabilem Trinitatem, ut hæc vestis & nos protegat, atque intra suos sinus gratuitâ dignatione concludat. Quo loco Sedulii verba mutuanda sunt:

Tunica Christi mystica, id est Ecclesiæ laus.

Grandia posco quidem, sed tu dare grandia nosti.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigesimum septimum.

Psalmus David in commemoratione.

DIcendo *In commemoratione* hoc nobis titulus iste pronuntiat, ut quia peccatum omnimodis effugere non valemus, certè ipsum delictum *In commemoratione* semper habere debeamus; quatenus dum culpæ memores sumus, à delictorum frequentiâ temperemus. Sicut & in tricesimo primo psalmo positum est, *David intellectus*; sicut & in quinquagesimo psalmo ipse profitetur, *Et peccatum meum contra me est semper.* Sed licet Propheta nominis sui testimonium dicat quàm maximè de futuris: tamen nec præterita derelinquit, quæ ad salutem fidelis populi pertinere cognoscit. Hic enim psalmus (ut quidam voluerunt) totus ad beati Job vivacissimam pertinet passionem, qui superator fuit vitæ mortalis, carnis suæ debellator, triumphator ingentium suppliciorum; scilicet ut pœnitentibus onera sua reddantur levia, dum gravissimæ tentationis referuntur exempla. Consuetudo est enim scripturæ divinæ, ut cùm exercitatissimus miles Christi afflictus dicitur, tironis inde animus efficaciùs imbuatur. Quapropter in afflictionibus asperis gaudeamus, in carnis nostræ cruciatione lætemur: quoniam hoc nos ab æterna pœna liberat, quod hìc propter

Peccatorum nostrorum memores semper esse debemus. *Psal. 50. 5.* *Quare passio B. Job refeRatur.*

Dominum momentaneâ celeritate discruciat. Considerandum est etiam quod in his psalmis pœnitentium nullus tanta legatur esse perpessus, ut meritò ad mensuram malorum recipi credatur qualitas gaudiorum.

Divisio Psalmi.

PEr figuram Ethopœiam persona introducitur (ut dictum est) invicti militis Christi, vulnerum dolore confixa, vermibus scaturiens, insuper exprobrationibus sauciata, & inter tot calamitates obsessa, solâ fidei vivacitate sanissima. Quam meritò beato Job & nos credimus applicandam, quando huic & ærumnæ similes extiterunt, & penè ipse sermo videtur esse consimilis. Quapropter per loca singula de libro ipsius testimonia dabimus; ut omnino passiones ipsæ sibi convenire ac congruere videantur. Psalmus ergo iste pœnitentis quadrifariâ distinctione divisus est. Primo continet Exordium, in quo misericordiam movet benigni judicis vita pœnalis. Sequitur bipartita Narratio, ubi & corpus suum diversis pœnis afflictum commemorat, & animum refert amicorum imputationibus graviter sauciatum; ut cùm nulla consolatio in utrâque parte relinquitur, totis viribus Dominus exoretur. Tertiò subjungitur consolatio medicinæ salutaris, quam inter multiplices calamitates spem suam dicit se in Domino posuisse. More autem devotissimi famuli paratum se quoque ad flagella testatur: quoniam plus se adhuc mereri putat, quàm videatur esse perpessus. Post hæc provenit, quæ semper pœnitentibus datur exultativa Conclusio: ubi jam à cladibus omnibus liberatus, salutis suæ Deum profitetur auctorem; ut manifestè doceatur in spe certissimâ collocatus, qui tantæ lætitiæ participatione ditatus est.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DOmine ne in ira tua arguas me: neque in furore tuo corripias me. Vir iste sanctissimus; sicut de ipso Dominus dixit: *Simplex, rectus, & timens Deum, ac recedens à malo*: (*Job. 1. 1.*) cùm tentationibus diaboli fuisset traditus ad probandum, inter dolores anxius, non erat tantùm de suâ pœnâ sollicitus, quantùm de Domini offensione suspectus, rogat ne tormenta quæ patiebatur irato judice sustineret. (*Quæ verberatio correctio sit.*) Verberatio enim quæ venit à quietâ mente correctio est, sicut legitur: *Argue sapientem & amabit te*; (*Proverb. 9. 8.*) quæ autem venit ab infenso judice rationabiliter formidatur. Illa enim emendationem præstat: ista exigit ultionem. Hinc est quod rogat ut *non arguatur in irâ*, nec in eum damnatione perpetuâ vindicetur. Sic enim metuens & in libro suo dicit: *Iratus est contra me furor ejus, & sic me habuit quasi hostem suum.* (*Job. 19. 11. Cap. 13.*) De ira verò Domini Pater Augustinus in libro Enchiridion pulchrâ brevitate disseruit dicens: Cùm autem Deus irasci dicitur, non ejus significatur perturbatio, qualis est in animo irascentis hominis: sed ex humanis moribus translato vocabulo, vindicta ejus, quæ non nisi justa est, iræ nomen accepit. De ira denique vel furore illa sufficiant, quæ de talibus verbis in psalmo sexto jam dicta sunt.

℣. 2. *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.* Secuta est causa probabilis; ut in illo judicio jam non debeat puniri, qui malis præsentibus vehementer afflictus est. Dominus enim cùm hîc vindicat, ibi parcit: (*Dominus cùm hic punit, in judicio parcit.*) quoniam clementia ipsius in idipsum duas non exigit ultiones; sicut scriptum est: *Non judicabit Dominus bis in idipsum.* (*Num. 1. 9.*) Sed cùm fidelissimus famulus se cognosceret diabolicâ fraude vexari: sciebat tamen eum in se non potuisse prævalere, nisi licentiam divinis jussionibus accepisset; ideoque ad illum loquitur in cujus potestate universa sunt posita. *Sagittæ* & in bono & in malo accipiuntur. In bono, ut est illud, *Sagittas suas ardentibus effecit.* (*Psal. 7. 14.*) Nam hîc *sagittæ* designant diabolicas potestates, quæ tanquam tela vulnerant, quando Domini permissione diriguntur. Et benè dixit, *infixæ*, quia doloribus ejus requies esse non poterat. Sic enim & ipse beatissimus dicit: *Quia sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum, & terrores Domini militant contra me.* (*Job. 6. 4.*) Sequitur, *Et confirmasti super me manum tuam.* Cùm divina virtus fidelium salutem, vitamque semper operetur: hîc quasi manibus ejus imputatur quod diu cladibus numerosis affligitur; (*Deo imputatur, quod hîc affligimur.*) non quia ipse filios ejus extinxerat, facultatem laceraverat, ipsumque ulcerum dolore percusserat: sed quoniam tardabat diabolum removere, qui talia probabatur infligere. Ita & in proprio ejus libro positum est: *Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam?* (*Job. 7. 21.*) Quod congruenter à potestate judicis dicitur, ut salutaris benevolentia comparetur.

℣. 3. *Nec est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ: non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.* Ab infirmitate quoque personæ suæ misericordiam movet: quoniam caro ejus bellum sustinere non poterat, quæ tot ictibus percussa corruerat. *Vultus* est *iræ*, timor futuræ vindictæ sub magno pavore cogitatus. Unde à Deo se petit ab irâ futurâ liberari: quoniam ab indignatione venturâ omnino sic se dicit esse perterritum, ut sanitatem corporis omnimodo non haberet. More famuli verecundi, qui antequam verbera patiatur, futuris jam tormentis vehementer affligitur: qui verò mente callosus est, nec ipsas pœnas dum infliguntur, horrescit. Subjunxit etiam: *Non est pax ossibus meis.* Quod suprà dixit, *sanitatem*, nunc repetit *pacem*: meritò quia *sanitas* est totius corporis pax humorum & temperata tranquillitas. (*Quid sit sanitas.*) Hîc jam nimietas doloris exprimitur; ut qui dixerat carnem suam esse non sanam, nunc dicat etiam ossa fuisse turbata. Gravior enim pœna est quæ usque ad interiora descendit; nec aliquid intactum relinquitur, quando ipsa corporis firmamenta quatiuntur. Significat enim, quam patiebatur, vermium comestionem, quæ requiem sancto viro non poterat dare: quia non cessabat absumere, sicut ipse ait, *Et qui me comedunt non dormiunt.* (*Job. 30. 17.*) Verùm supra illas corporales pœnas affligi se dicit *à facie peccatorum suorum*, more sanctissimi animi, qui dum recordatur iniquitates suas, graviora se credit esse passurum.

℣. 4. *Quoniam iniquitates meæ superposuerunt caput meum: sicut onus grave gravatæ sunt super me.* Adjicitur ad impetrandam benevolentiam tertius modus; ut non se injustè perculsum dicat, sed peccatis suis videatur imputare quod patitur. Nunc

Quando iniquitates nostræ elevant se super caput nostrum.

Nunc ad exponenda verba redeamus. *Iniquitates* nostræ elevant se super caput nostrum, quando sibi amplius vendicant, quàm ratio justitiaque patiatur. *Caput* enim nostrum ratio est, supra quam inter bona collata celsius nil habemus. Ipsâ enim duce, Domino præstante, dirigimur: ipsa nos ad bonos actus proficuaque perducit. Quam si iniquitas oppresserit, illa protinus victa succumbit. Sed his iniquitatibus ista vicissitudo tribuitur; ut qui se levitate erigunt in tumorem, gravissimis afflictionibus onerentur. Constructa sunt pulcherrimâ veritate principia: nunc partem Narrationis, quemadmodum formata sit, debemus exquirere.

℣. 5. *Computruerunt & deterioraverunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ.* Perventum est ad Narrationem, quæ causis omnibus utiliter apponitur, quando per eam animus accusati factumque declaratur. Hæc duplici modo formata est. Nam per quinque versus pœnas describit corporis sui: per alios quinque qui sequuntur violentas refert animæ passiones; ut nihil videatur exceptum, quod duris calamitatibus non probetur afflictum. Quod argumentum dicitur A necessitate, quando quis præmissis rebus asperis, ad bonam partem correctus adducitur.

Quid sit Argumentum à necessitate.

In primo igitur versu partis hujus Tapinosis figura cognoscitur: quia nihil humilius, nihil potest abjectius inveniri. *Cicatrices* enim sunt præcedentium vulnerum sanata vestigia, quas graviùs constat affligere, quando eas contigerit ad transacta pericula remeare. *Cicatrix* verò dicta est ab eo quod in se cœcum vulnus ostendat. Frequenter ergo vulneribus tabificatum corpus ostenditur; ut superstes ille sui penè talia pertulerit, qualia solent exanimata cadavera sustinere. Sic & ipse dicit: *Solum mihi superest sepulchrum.* Subjunxit, *à facie insipientiæ meæ*, idest à præsentiâ stultitiæ meæ. *Facies* enim præsentiam designat, quæ nisi aut animo aut corpori præsto fuerit, ejus species non valet apparere. Propter ipsam enim se dicit *computruisse*: ne sanctus vir aliquid divinis ordinationibus imputaret. Nam & ipse proprio ore sic memorat, cùm Domino responderet: *Ideò insipienter locutus sum, & quæ ultra modum excederent scientiam meam.*

Quid sit Tapinosis.

Unde Cicatrix dicatur.

Job. 17. 1.

Job. 42. 3.

℣. 6. *Miseriis afflictus sum, & curvatus sum usque in finem: totâ die contristatus ingrediebar.* Meritò turbatus est, qui tantis doloribus videbatur oneratus. *Miserias* enim *affligitur*, qui animam suam doloribus fletibusque castigat; sicut ipse quantùm ad considerationem passionum pertinet, dicit: *Desperavi, nequaquam ultra jam vivam. Parce mihi Domine nihil enim sunt dies mei. Usque in finem*, Sive terminum vitæ significat, sive Dominum Salvatorem: quia tamdiu fidelium unusquisque turbatur, donec ad ipsum indulgentiâ concessâ perveniat. Nam quod sequitur: *Totâ die contristatus ingrediebar*, continuationem doloris insinuat. Dicendo enim, *totâ die*, simul & noctes designat, quæ non erant à cruciatibus ejus alienæ, cujus *cicatrices computruisse* referuntur. Sed inter hæc ingrediebatur tristis afflictus; & quod est familiare fidelibus, nequaquam de Domini pietate desperans.

Job. 7. 16.

℣. 7. *Quoniam anima mea completa est illusionibus: & non est sanitas in carne mea.* Hinc erat quod totâ die contristabatur: quia diabolus, qui corpus susceperat affligendum, non cessabat & animam ejus vanâ imaginatione fatigare. Dicit enim vitium, quo maximè humana laborat infirmitas: ut modò in oratione prostrati, superfluas res videamus appetere: modò psalmodiam dicentes terrena cogitemus. Sed de istâ illusione quam patimur, sufficienter dictum est in libro quem de animâ pro nostrâ mediocritate conscripsimus. Sed cùm istud maximè contingere soleat otiosis, dicit sibi quoque provenisse, qui sanitatem corporis non habebat; ut tanquam civitas obsessa infestantibus inimicis undique pulsaretur. Nam quamvis caro diversis frangeretur angustiis: originalibus tamen vitiis non * reddebatur excepta. Ista est illusio, quæ secundo Domini curatur adventu, quando & carnis vitiis caremus, & immissiones diabolicas ultra non patimur.

Vitium orantibus commune, & maximè otiosis.

** Ed. credebatur.*

℣. 8. *Incurvatus sum & humiliatus sum usquequaque: rugiebam à gemitu cordis mei.* Ipsa quidem verba repetit, sed vehementiora facta sunt, dum in uno versiculo colliguntur. Possumus enim corpore curvari, & animo non humiliari: sed hic ideò utrumque conjunctum est, quia multiplex calamitas liberum nil relinquit. His etiam aliquid majus adjecit: *Usquequaque*, idest ex omni parte, ex omni consideratione; ut eum copiosa calamitas undique probaretur ambiisse. Sequitur: *Rugiebam à gemitu cordis mei. Rugire* propriè belluarum est. Hic autem ut gemitum ostenderet fortiorem, ipsis se comparat, quæ validissimo fremitu suum velle declarant. Et vide quod sequitur, *à gemitu cordis mei*; ut virtutem patientiæ magnæ monstraret, in gemitum se asserit non in verba proruppisse.

Possumus corpore curvari, & nō animo.

℣. 9. *Et ante te omne desiderium meum: & gemitus meus à te non est absconditus.* Tale fuit *desiderium* ejus, ut ante Deum esse mereretur. Nam qui peccatis suis veniam petit, qui omnia illa facit quæ superiùs sunt decursa, ante Deum ponit *desiderium* suum. Jam quod ante ipsum est, consuevit audire. Dominus enim quicquid non aspernatur, amplectitur. Ille enim *gemitus non absconditur* Deo qui pius est, qui pro animæ liberatione persolvitur. Nam multi gemunt perdentes divitias, desideria turpia perquirentes: sed ille *gemitus* & ille fletus Divinitati probatur absconditus. *Gemitus* enim dictus est pro exprimendo magno dolore, quasi geminatus luctus.

Gemitus pius Deo non absconditur.

Gemitus unde dictus.

℣. 10. *Cor meum conturbatum est in me, & deseruit me fortitudo mea: & lumen oculorum meorum non est mecum.* Corporeis ærumnis flebili allegatione decursis: nunc ad animi venit gravissimos dolores; ut postquam caro multa pertulerat, mens quoque beati viri vehementiùs probaretur afflicta. Et respice quo decore distributa verba colluceant. Unum pendet ex altero: quia *deseruit fortitudo, conturbatum est cor. Fortitudinem* suam dicit patientiæ robur, quæ quamdiu permanserit, voluntatem nostram in sua firmitate custodit: si verò recesserit, mens turbata succumbit. Malorum itaque abundantia mollitam in se dicit patientiæ firmitatem. Sequitur: *Et lumen oculorum meorum non est mecum. Lumen oculorum* est ratio imperturbata judicii, quam secum habere non poterat, qui ingentes molestias sustinebat.

Si patientia à corde recesserit turbamur, si permanserit firmamur.

℣. 11. *Amici mei, & proximi mei adversum me*

appropinquaverunt, & steterunt. *Amici* sunt à nostro quidem sanguine extranei, sed charitate conjuncti. *Amicus* enim dictus est quasi animi æquus: quia æquali nobis voluntate conjungitur. Amicitia est enim voluntas erga aliquem rerum bonarum ipsius causa quem diligit compari voluntate. *Proximi* autem sunt, qui nobis parentelâ sociantur. Hæc enim duo sunt, quorum humanitas consuevit gaudere solatiis. Nunc autem de illis dicit, qui ad sanctum virum consolandi gratiâ veniebant, sicut libri ipsius textus eloquitur, & magis crebris exprobrationibus ejus animum sauciabant. *Nunc autem venit super te plaga, & defecisti: & tetigit te, & conturbatus es*, &c. Sed consideremus quàm vehemens erat afflictio, quando ab amicis & proximis talia sustinebat; ut qui solent esse remedium calamitatum multarum, fuerint cumulus passionum. Meritò ergo cum ipso *lumen oculorum* suorum non erat, cui inde veniebat afflictio, unde solet hominibus adesse remedium.

Amicus quid sit, & unde dictus. *Quid sit amicitia.* *Qui sint proximi.* *Job. 4. 5.*

℣. 12. *Et proximi mei à longe steterunt; & vim faciebant qui quærebant animam meam.*

℣. 13. *Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitatem, & dolos totâ die meditabantur.* *Proximi* quidem erant sanguine, sed longissimi reddebantur fœtoris horrore: dum quod ille tolerabat in vulnere, illi sustinere non poterant in odore. Nam & ipse de uxore suâ dicit: *Halitum meum exhorruit uxor mea.* Quid rogo extraneorum fastidia, dum halationes ejus uxoris charitas sustinere non posset? Nam & de proximis suis ita dicit: *Fratres meos longè fecit à me, & noti mei quasi alieni recesserunt à me.* Cùm enim dicit: *Et vim faciebant qui quærebant animam meam*, diabolum cum ministris suis designat, qui quantò illum videbant in Dei amore persistere, tantò ei mortem animæ nitebantur inferre. Subjunxit: *Et qui inquerebant mala mihi, locuti sunt vanitatem.* Uxorem designat, quæ immundis spiritibus adacta, dum eum cupit liberari de pœnâ, viro sanctissimo suadebat, ut Domini loqueretur injuriam, dicens: *Dic verbum in Domino, & morere.* Meditabantur quoque supradicti dolos: quia dum se consulere corpori putabant, animæ contraria suggerebant.

Job. 19. 17. *Ibidem. 13.* *Quos diabolus acrius insequitur.* *Job. 2. 9.*

℣. 14. *Ego autem velut surdus non audiebam, & sicut mutus qui non aperuit os suum.* Nihil potest esse fortius, nihil egregius, quàm audire noxia, & non respondere contraria. Nam & si locutus est justa: ad illa tamen *surdus* erat, quæ quasi consolantium iniquitas suggerebat. Addidit: *Et sicut mutus qui non aperuit os suum. Mutus* etsi cum clamore aliquid non dicit, interdum balbutiendo remurmurat. *Sicut mutus* autem, *qui non aperuit os suum*, fuit, qui labia sua nullo sermone aspero, nullâ contra Deum remurmuratione commovit. O tranquilitas sanctæ mentis! Foris vermibus consumebatur, intus impassibilis erat; & tanquam * assisteret altari, sic cognoscebatur divinis laudibus occupari.

Nihil fortius quàm audire noxia, & non respondere contraria. ** MSS. sisteret altari.*

℣. 15. *Et factus sum ut homo non audiens: & non habens in ore suo increpationes.* Sensus ipse repetitur, ut nobis magnæ patientiæ validius inculcetur exemplum. Habebat utique veritatem causæ suæ, per quam mala suadentes potuisset arguere: sed vir patientissimus sibi reputans omnia, ab illorum increpatione cessabat; sicut ipse dicit: *Nonne dissimulavi? nonne quievi?* Nam cùm eos posset arguere, qui falsis eum criminationibus impetebant; sic elegit tacere, quemadmodum solet ille facere, qui veritatem responsionis cognoscitur non habere. Respice nunc singulis causis remedia contributa. Contra corporeos dolores suprà dixerat: *Rugiebam à gemitu cordis mei:* nunc adversus iniquas suggestiones posuit: *Ego autem velut surdus non audiebam*, &c. Sic Narrationis istius textus geminâ expositione finitus est.

Patientia sancti Job dissimulando injurias. *Job. 3. 26.*

℣. 16. *Quoniam in te Domine speravi: tu exaudies me Domine Deus meus.* Passionum suarum narratione completâ, nunc venit ad medicinæ salutaris auxilium: quoniam inter calamitates asperas ejus confidentia non defecit: sed semper *speravit in Domino*, qui potest tristitiam in gaudium commutare. Et ideò petitionem suam exaudiendam putat: quia se *in Domino sperasse* confidit. Nam & ipse dicit: *Etiam si occidat me, in ipso sperabo.* Sic & tres pueri profitentur: *Potens est Deus de camino ignis liberare nos. Quod si noluerit, notum tibi sit Rex, quia Diis tuis non servimus.* Talis est enim sanctorum voluntas, tale fixâ mente consilium; ut non emolumento aliquo præsentis temporis, sed tantum ipsius Domini amore capiantur.

Job. 13. 15. *Dan. 3. 17. 18*

℣. 17. *Quia dixi: Nequando insultent in me inimici mei: & dum commoventur pedes mei in me magna locuti sunt.* Nunc causas enumerat, cur eum Dominus dignetur audire. Nam inter gravissimos æstus malorum, illam partem vir egregius magnopere custodiebat, ne de lapsu ipsius insultaret inimicus. *Insultant* enim illi quando hominem ad nequitiæ suæ vota converterint; dum fidelium ruinam, putant esse victoriam. *Pedes* enim hîc significant nostrorum actuum qualitatem, per quam in hac vitâ quibusdam gressibus ambulamus. Sed isti dum fuerint humanitatis fragilitate commoti, statim impios inveniunt irrisores, qui magnâ in eos invectione consurgunt; sicut alibi dicit: *Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero.* Pii verò contrà faciunt, affliguntur casibus alienis, consolationem lapsis, solatium cupiunt afferre deceptis; sicut Apostolus dicit: *Fratres, si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis.*

Quando justi cadunt, impii rident, pii dolent. *Psal. 12. 5.* *Galat. 1. 6.*

℣. 18. *Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus ante me est semper.* Ecce quare Dominus supplicem dignabatur audire: quia dum fragilitatem suam nosset deliquisse, meritò se ad pœnam videbatur aptare. Sic sentiunt qui se semper addicunt; ut in illâ judicatione possint absolvi, qui hîc meruerint propriis confessionibus accusari. *Flagella* enim hîc non verberationes loreas dicit, sed dolorum asperrimas passiones. Sequitur enim, *Et dolor meus ante me est semper.* Dolor contra se erat viro justissimo, cur à mandatis Domini declinasse videretur, ut salutarem innocentiam perderet, & mortiferos acquisisset errores. Imitandus dolor, rectum judicium, contra se justum hominem irasci: quia impius defensor, * fautor sui probatur exitii.

Rectum judicium contra se irasci. ** Ed. fautor.*

℣. 19. *Quoniam iniquitatem meam pronuntiabo, & cogitabo pro peccato meo.* Aperuit unde ille præmissus dolor existere potuisset. Nam si de

Duobus modis perfectæ pœnitentiæ virtus ostēditur. *Job. 7. 20.*

peccato suo minimè doluisset, nequaquam tantæ confessionis puritas appareret. Duobus enim modis perfectæ pœnitentiæ virtus ostenditur. Primum est, ut peccatores nos Domino pronuntiemus, sicut dicit in libro suo: *Peccavi, quid faciam tibi ô custos hominum?* Ecce pronuntiatio sancti viri, ecce vera confessio, quæ vitam non abstulit, sed salutis gaudia geminavit. Verùm ne crederes in confessionibus hanc solam pronuntiationem semper sufficere potuisse, addidit: *Et cogitabo pro peccato meo;* idest, talia, te donante, faciam, quæ meum possint abolere peccatum; scilicet fletus adhibeam, eleemosynas faciam, & ab hoc quod deliqui, mandatorum tuorum me observatione purgabis.

℣. 20. *Inimici autem mei vivunt, & confortati sunt super me: & multiplicati sunt qui oderunt me iniquè.* *Inimicos* suos spirituales nequitias dicit, quas ad probationem sui permissu Domini vir sanctissimus sustinebat. *Vivunt*, cum dolore pronuntiandum est, idest, voluntatis suæ libertate potiuntur; nec mortem metuunt, quam nos in corpore sustinemus. Cui non solum sufficit dicere, *Vivunt*, nisi etiam addidisset, *Et confortati sunt super me.* Deinde quod graviùs horret, adjecit: *Multiplicati sunt.* Hoc schema dicitur Emphasis, quod gradatim crescit ad motum animi concitandum. *Multiplicati sunt* verò *qui eum oderant iniquè*, quando supra ipsum spirituum immundorum numerus augebatur. Unus enim peculium vastabat, alter patrimonia lacerabat, filios quoque ipsius alii trucidabant; & necesse erat, ut ei inter tot calamitates hostes crescerent, qui tam numerosa probatus est pericula tolerasse. *Iniquè* verò additum est, quoniam vir sanctissimus à pravis spiritibus injustè semper horretur. Quod ad voluntatem videlicet diabolicam pertinet exprimendam, non ad meritorum pravam inanemque jactantiam.

Quid sit Emphasis.

℣. 21. *Qui retribuebant mala pro bonis detrahebant mihi: quoniam subsecutus sum justitiam.* Ad amicos laceratores redit, qui sanctissimo viro casus asperos imputabant, & detrahebant, cùm magis utique patientiam ejus laudare debuissent. Nam & uxor justitiæ ipsius detrahebat, quando dicebat: *Dic verbum in Deum, & morere.* Benè autem se dixit *justitiam subsecutum*, quia illam non probatus est aliquando reliquisse. Sic enim ipse testatur: *Non invenietis in linguâ meâ iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit.* Quam professionem ex integra cordis puritate venisse testis est Domini prolata sententia, ubi ad amicos ejus in libri ipsius fine commemorat dicens: *Iratus est furor meus contra vos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Iob.* Finita est, quam diximus in tertia parte, collatio, quæ est procul dubio medicina salutaris. Nunc conclusionem videamus totius terminum dictionis.

Job. 2. 9. *Job 6. 30.* *Job. 42. 3.*

℣. 22. *Ne derelinquas me Domine Deus meus: ne discesseris à me.* Pœnitens iste sanctissimus indulgentiâ Domini de præteritis periculis absolutus, jam lætus exclamat ad Dominum, ne ab ipso relinquatur, quo fuerat præstante liberatus. Gravior est enim bonæ conscientiæ metus errare post veniam; ut qui debet gratiam, iterum incurrat offensam. Ille enim quando à nobis discedit, avios sectamur errores: quia necesse est absente viâ rectissimâ semper errare.

Gravior est bonæ consciētiæ metus errare post veniam.

℣. 23. *Intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meæ.* Priùs petiit, ne derelinqueretur à Domino: nunc enixiùs supplicat, ut *in adjutorium* ejus dignetur *intendere*: quoniam contra illum se noverat certamen habere, qui dixerat: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altißimo.* Quibus enim viribus hostis ille tam immanissimus vinceretur, nisi ille *intenderet*, quo respiciente poterat, non * perire? Et ut persolutam gratiarum cognosceres actionem, addidit: *Deus salutis meæ;* utique qui eum salvum reddidit post tot vulnera passionum, & sospitatem contulit animæ, quam antiquus ille tyrannus non possit eripere. Ecce regula pœnitentis impleta est, salvatus exultat, qui pridem ulcerum tabe putruerat. Sic ad victoriam perveniunt, cùm Domini milites imperuntur.

Isai. 14. 13.

* Ed. & MS. G. *parere.*

Conclusio Psalmi.

QUàm fortis, quàm de se triumphalis factus est Job iste Davidicus, ut inter tot acerbitates vulnerum, modestiam non destiterit eructuare sermonum. Jacebat corpore in sterquilinio, sed animo habitabat in cœlo. Consumebatur vermibus, qui spiritus superabat immundos. Parva sunt quæ pertulit, si consideres quæ recepit. Sic pio Domino proficuè servitur: sic clementia Divinitatis agnoscitur; ut cùm ei suas largitates offerimus, retributiones iterum copiosissimas exigamus. O pœnitentium beata securitas! ô se humiliantium mirabilis altitudo! ut confitendo redeat ad gratiam, qui propriâ se æstimatione damnavit. Certè intelligamus quæ sit dignitas pœnitentium, quando nec ille ab hac excipitur, qui tanti judicis voce laudatus est.

Fortitudo S. Job declaratur. *Pœnitentium encomium.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigesimum octavum.

In finem pro Idithum canticum David.

TItulus hic novum nobis intulit nomen; propterea quæ causa sit istius positionis, aut quid significet diligentiùs inquiramus. In præfatione jam dictum est, hos viros auctores non fuisse psalmorum: sed quoniam excellentes Cantores erant, propter nominum significationem constat adhibitos; ut & probatissimi officii sui honorem de tali commemoratione perciperent, & arcana psalmorum de nominum ipsorum interpretationibus panderentur. *Idithum* enim Hebræum nomen est, quod linguâ Latinâ dicitur transilitor; non qui gressibus aliquid transit, aut saltu corporis hiantia quæque transmittit: sed qui supra mundi istius varietates in eâ jam puritate consistit, ut futuræ tantùm beatitudinis præmia consequatur. Ergo in hoc psalmo personâ introducitur sanctæ conversationis, quæ humanas quidem illecebras transilierat, sed adhuc gaudia futura poscebat. Et quoniam vir sanctissimus enumerat aliquas afflictiones suas: ne putares & hunc psalmum pœnitentibus applicandum, subjunxit, *Canticum*, quod utique talibus non potest conveni-

Quid significet Idithum.

re personis. Cantare enim lætantis est, interdum & dolentis, nunquam verò pœnitentis.

Divisio Psalmi.

IDithum iste, quem diximus vitiorum nocentium transilitorem, formam nobis justi hominis præbet. In primo ordine psalmi contra insidiatores inimicos in maximam se perhibet utilitatem remediumque tacuisse: petens vitæ suæ finem debere cognoscere, si fortè Incarnationem Domini etiam corporeis oculis videre mereretur. Secundo per syllogismum quinquepartitum timorem vanum probat esse mortalium, quoniam sunt omnia in potestate Domini constituta. Tertio rogat, ut ei delicta noxia dimittantur, quatenus vita ejus prospero fine claudatur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Dixi: *Custodiam vias meas: ut non delinquam in lingua mea.* Consuetudo est humanitatis, ut cùm se aliquis laudabili conversatione tractaverit, calumniantium insidiis protinus appetatur. Iste ergo *Idithum*, qui de probabili opinione pessimorum contraxit invidiam, secum ipse deliberans dicit, melius esse silentium tenere, quàm aliquid * malitiosis edicere. Quis enim hominum sic cautus sit, ut si inter æmulos loquatur, nullum verbum ejus incurrat aliquam quæstionem? Nunc particulatim singula videamus. *Dixi*, hoc est, apud me in corde meo: ubi sapientes antè deliberant, quàm loquantur. *Custodiam vias meas.* Non dicit à criminibus me abstineam, quia jam sanctus erat; sed à superfluis verbis, quæ rarò potest vitare vel continens; sicut Jacobus Apostolus dicit: *Linguam enim nullus hominum domare potest. Modicum quidem membrum est, sed magna exaltat.* Difficilis quippe res est linguam in lubrico faucium constitutam, veritatis rigidæ tenere mensuram: cui si incautè fræna laxentur, frequenter contra se loquitur. Faciliùs enim tacendo culpa refugitur, quàm loquendo.

* Ed. malitiosè dicere.

Superflua verba rarò vitat vel continens.

Jacob. 3. 8.

Faciliùs culpa refugitur tacẽdo, quam loquendo.

℣. 2. *Posui ori meo custodiam: dum consistit peccator adversum me.* Figura est Epexegesis, idest, Explanatio dicti superioris. Dicit enim causam quomodo delinquat in linguâ suâ. Linguæ siquidem ostium os habetur; & benè illa clausa servabitur, si ejus janua custoditur. Salomon quippe dicit: *Ori tuo facito ostium & seram, & verbis jugum atque stateram.* Sera enim dicta est, quòd serò ostiis adhibeatur. Sed ista tanta custodia quam præmisit, sequitur quando maximè debeat adhiberi; scilicet quando invidus cuiquam consistit adversus, quærens audire, unde calumniam possit efficere.

Quid sit Epexegesis.

Ecclesi. 28. 28. 29.

Sera unde dicta.

℣. 3. *Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis: & dolor meus renovatus est.* Prudenter decepti sunt insidiantes; ut dum sermonem captiosè quærerent, silentium reperissent. Sed possunt & illi *obmutescere*, quorum os frequenter nimio furore concluditur. Addidit: *Et humiliatus sum*, ut illud silentium non dolosum, sed intelligeres esse purissimum. *Humiliatus* enim, significat humi prostratus. *Siluisse* quoque se dicit *à bonis* prædicationibus, ne doceret contemnentem. Sed quia consuetudo malorum est, ut quamvis bona audiant nullatenus acquiescant; quapropter *à bonis* se dicit necessitate *siluisse*: quia salubrem commonitionem recipere non poterant, qui contentionum semina perquirebant. Dominus enim in Evangelio dicit: *Ne miseritis margaritas vestras ante porcos.* Nam cùm dicit: *Renovatus est dolor meus*, significat sibi eum & antè fuisse; quando vota iniquorum intelligentiæ virtute noscebat. Modò autem cùm videret iniquitates hominum contra se potius exercitari, *Renovatus est dolor* ejus pietatis intuitu: tribulationem suam faciens delictum videlicet alienum.

Matth. 7. 6.

℣. 4. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione meâ exardescit ignis: locutus sum in linguâ meâ.* Post silentium quod se pertulisse dicit invitum, ut hominibus prædicare minimè salubria potuisset, conversus est magno æstu charitatis, locuturus ad Dominum. Sed audiamus quàm potenter deliberationis ipsius ardor exponitur. *Concaluit*, dixit, *cor meum*, idest, ab omni parte succensum est, ut motus iste tam magnus ad cogitationem rerum cœlestium pervenirer. *Intra me*, in homine scilicet interiore, ubi ratio tacita loquitur, & à Domino dignanter auditur. Sequitur: *Et in meditatione mea exardescit ignis.* Ne putares ignem insanis motibus æstuare, *in meditatione meâ* posuit, idest, in consilio, in deliberatione, ubi ardor mentis sub modestiâ prudenter accenditur, & illuminatam mentem disciplinabilis flamma circumvolat. Quid enim amplius quàm charitas fervet? Sed fervor ille tranquillus est, mansueta inflammatio, motus inculpabilis, festinatio moderata. Quapropter vir iste sanctissimus, quod perfectissimis accidit, & competenter tacuit, & aptè locutus est. Nam qui siluerat dolosis inimicis, veraci Domino conscientiæ linguâ proclamavit. Nec vacat quod dicit, *lingua mea*, hoc est quâ purâ mente solebat Domino confiteri, & adventum ejus studio piæ dilectionis expetere.

Fervor charitatis tranquillus est.

Viri perfecti est & competenter tacere, & aptè loqui.

℣. 5. *Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum quis est; ut sciam quid desit mihi.* Post illam tàm magnam patientiam, & invicti animi robur eximium, absurdum est credere sanctum virum desiderio hujus vitæ annorum sibi notitiam postulasse: sed plenus desiderio Domini Salvatoris (quem totâ mente decuit perquiri) scire voluit qui ei lucis terminus pararetur: si potuisset ad illam sanctam Incarnationem, quam gestabat mente, ejus longævitas pervenire. Petit ergo ut suum *finem* noverit, idest, Dominum Salvatorem. Ipse enim noster est *finis*, ad quem pervenisse vita est nihilominus sine fine; si tamen eum culpis sequentibus non reddamus infensum. Deinde *numerum* suorum *dierum* desiderat advertere, ut evidentiùs appareret, si ejus conspectum etiam corporeis oculis mereretur aspicere. Addidit etiam: *Vt sciam quid desit mihi.* Suo enim fine recognito, scire poterat quantùm usque ad adventum ejus restare potuisset. Et benè additum est, *Quid desit mihi:* quia revera deesse sibi judicabat ad vitam, si ejus non meruisset videre præsentiam. Sic magni ardoris illius desiderium, sermonis istius qualitate constat expressum.

℣. 6. *Ecce veteres posuisti dies meos: & substantia mea tanquam nihil ante te est.* Vides me-

ritò Christi Domini præsentiam postulatam, antequam *Veteres dies* suos esse profitetur. Nam quamvis Deo placitâ se conversatione tractaret: in veteribus tamen diebus erat, quando necdum ad gratiam novæ regenerationis advenerat. *Veteres* enim illo tempore fuerunt *dies*, qui humanum genus ad defectum mortis protinus adducebant; nec erat in illis aliquid novum, ubi minimè radiaverat Domini Salvatoris adventus. Unde Apostolus dicit: *Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova.* Sequitur: *Et substantia mea tanquam nihil ante te est.* Non dicit actus suos nihil esse ante Deum, sed *substantiam suam.* Nam quomodo poterat fieri, ut qui mundum transilierat, superaverat carnis suæ vitia, ante Deum haberetur ut nihilum? Sed meritò *substantiam* suam *ante Deum* dicit *nihil esse*, quæ Adam peccante damnata est. Cui nisi aliquid Divinitas contulerit, de proprio non habet opere quod præsumat.

Veteres fuerunt dies ante Christi adventum.

2. Cor. 5. 17.

℣. 7. *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens.* Cùm transilitor iste vitiorum, veri se luminis inspectione complesset, & futurum Domini Salvatoris adventum cordis oculo pervidisset: ne quisquam crederet sanctos viros à tentationibus alienos, redit ad infirmitatem suam, quam inter virtutes egregias carnis vitio sustinebat, dicens: Magna sunt quidem ista quæ diximus, magna quæ credimus: verumtamen quoniam in hac mortalitate versamur, ubi mentem nostram fragilitas pulsat humana, nec est adhuc unum illud æternum quod nos in sua faciat firmitate consistere, *Universa vanitas omnis homo vivens. Vanitas* etenim, sicut sæpe diximus, mutabilitatem significat, quam omnis homo præter Christum sustinet, qui hac carne vestitus est. Exprobrat enim vir sanctissimus mundanæ vitæ consuetudinem malam, ad illam æternam desiderans pervenire beatitudinem, ubi se intelligebat habiturum cum Angelis portionem.

Omnis homo præter Christum vanitati subjectus.

℣. 8. *Quanquam in imagine Dei ambulet homo: tamen vanè conturbabitur: thesaurizat, & ignorat cui congregat ea.* Quod verè sapientibus inest, postquam probabiliter tacuit, & religiosè locutus est, venit ad ordinem secundum, ubi quinquepartito syllogismo probat præter Dei spem atque expectationem, post primi hominis transgressionem humanum genus vanitati esse subjectum. Sed dicendo, *Quamquam*, nescio quid amplũ, nescio quid insigne vult intelligi; quod licet homo gestet, tamen vanis desideriis occupatur. Sed quid sit istud excelsum consequenter exponit: *In imagine Dei ambulet homo. Imago Dei* est illa, quam homo in rerum cõditione suscepit, quando dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Hæc sententia sic nobis breviter divisa constabit, si primitus intelligamus aliud esse *imaginem*, aliud similitudinem. *Imago* quippe habet similitudinem ejus rei, cujus imago est. Similitudo autem non semper habet ejus imaginem, cui similis est. Et ideò interior homo, qui, sicut dicit Apostolus, *Renovatur de die in diem*, in quo est intelligentia rationis, & veritatis agnitio, & immortalitas à Divinitate collata, meritò dicitur habere *imaginem Dei:* quoniam pro spirituali actuum suorum dispositione præstantior est. Exterior verò homo, de quo idem dicit Apostolus, qui *corrumpitur*, & diverso passionum fasce prægravatur, habet tamen aliquam similitudinem Creatoris, ex eo quod vivit, quod videt, quod est, quod ad mentem convertitur se regentem, quod inter creaturas reliquas valde dicitur bonum; quamvis hæc in Deo longè aliter summèque sint, quàm in creaturis esse dicuntur. Sed quid dicam hominem exteriorem? Comparatur illi & vermis, comparatur & leo, comparatur & lapis non dignitate substantiæ, sed ex aliqua similitudinis parte. Sic ad imaginem & similitudinem suam fecisse hominem rectè intelligitur Deus, si suis partibus divisa reddantur. Quod pater Augustinus in libro Quæstionum titulo cundo subtiliùs diligentiùsque tractavit. Sed licet imago ista magna sit, & tanti auctoris aliquâ similitudine glorietur, quod vivit, quod rationalis, quod immortalis est: homo tamen quia jam factus est peccatis obnoxius, & primi patris ante transgressionem puritati dissimilis, tamen caducis desideriis turbatur atque confunditur: modò victum cogitans, modò vestem corporis necessitate perquirens, vel alia nimis innumera, quibus in hoc mundo subdita tenetur humanitas. Et benè dixit, *Conturbabitur:* quia puritatem mentis perdunt, qui desideriis temporalibus occupantur. Addidit, *Thesaurizat & ignorat cui congregat ea.* Hinc probatur stulta vanitas, quoniam cupit peritura servare, & transitoria custodire; maximè cùm possessio eorum probetur incerta. Nam qui se putat charis filiis relinquere, ignorat si ea non contingat inimicissimos possidere. Et intuere, quia licet multa sint similia, in quibus hominum mutabilitas accusetur: avaritia tamen electa est, cui hæc potiùs imputentur; ut insigne malum audiret quod sibi dictum, & vitia minora cognoscerent; scriptum est enim: *Radix omnium malorum cupiditas.*

Gen. 1. 26.

Aliud est imago, & aliud similitudo.

2. Cor. 4. 16.

Ibidem.

Lib. 83. quæst. quæst. 51.

Avaritia insigne malum.

1 Timot. 6. 10

℣. 9. *Et nunc quæ est expectatio mea, nonne Dominus? & substantia mea ante te est.* Prædictâ humani generis vitiosissimâ vanitate: nunc redit ad personam suam, pronuntians *expectationem* sibi esse *Dominum* Christum; nec in caducis desideriis se habere aliquam præsumptionem: sed illum expectare, qui jam salutariter mundo cognoscitur advenisse. Potest autem hæc *expectatio* & judicium significare, in quo sancti noscuntur perpetua gaudia promereri. Nam vitiorum transilitor egregius, necesse erat ut illud tempus expectare debuisset, quando eum æterna præmia coronarent. *Substantiam* verò suam, hìc non illam Adæ, quam ante duos versus posuit, dicit. Illa enim in malo, ista in bono memorata est: quia nomen æquivocum est. Quapropter hìc *substantiam* in bonam partem debemus accipere, scilicet conscientiæ possessionem, quâ sustentabatur, quâ pascebatur, quâ dives & paterfamilias erat. *Ante te est*, dixit, non in sacculis meis, ut supra de avaris est positum: in conspectu tuo, non in occultis meis, ubi inextricabiles probantur esse divitiæ. De illâ enim quæ vituperabilis fuit dictum est: *Tanquam nihilum ante te est:* de ista verò positum est, *ante te est:* ubi esse nihil potest, nisi quod gloriosâ fuerit actione perfectum.

℣. 10. *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me: opprobrium insipienti dedisti me.* Quamvis iste sanctus probabili se devotione tractaret: tamen

rogat, ut *ab omnibus iniquitatibus* suis Domini miseratione liberetur; ut agnoscamus neminem hìc esse securum, quamvis beneficia divina perceperit. Nam cùm dicit: *Ab omnibus*, significat iniquitatum diversas esse minutias; sicut in decimo octavo psalmo dictum est: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce servo tuo.* Psal. 18. 13. Sequitur, *Opprobrium insipienti dedisti me.* Quae sit stultorum consuetudo. Stultorum consuetudo talis est, ut illos magis irrideant, quos bonis moribus studere cognoscunt. Sanctus ergo vir *opprobrium* erat stultis: quia sibi dissimilem respuebant. Sola enim scelerati laudant, quae videntur habere communia.

℣. 11. *Obmutui, & non aperui os meum: quoniam tu fecisti me.* Redit ad superiora quae dixerat, asserens non respondisse inimicis suis; hoc etiam addens: *Quoniam tu fecisti.* Ipse utique *fecit*, qui patientiae dona concessit. Nam hoc tam salubre silentium non habuisset, nisi cœlestis largitas dedisset.

℣. 12. *Amove à me plagas tuas: à fortitudine enim manus tuae ego defeci.* Praemissâ causâ devotionis, *Idithum* competenter veniam petit; ut qui praecepta secutus fuerat Domini, mereretur audiri. Quid sint plagae. *Plagae* sunt correptiones, quae de flagello veniunt, quibus pro nostris peccatis justissimè verberamur. Ipsas ergo sanctissimus vir desiderat *amoveri*, quae culpis debebantur admissis. Fortis manus graviter flagellat; & necesse erat quemlibet illum deficere, quem manus excelsa percuteret.

℣. 13. *In increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem: & tabescere fecisti sicut araneam animam ejus: verumtamen vanè conturbatur omnis homo vivens.* Hic pietas Domini evidenter ostenditur, qui non diligit *increpationes*, nisi ut homines corrigantur. *Iniquitas* quippe mortalium more putredinis sine fine vagaretur, si eam medicinalis increpatio minimè desecaret. Tunc enim convertimur, tunc à malâ intentione discedimus, quando nos praeceptis Dominicis argui posse sentimus. *Aranea* verò corpus habet tenue, in terrâ non habitat, sed per loca altiora telas quasdam tenuissimas viscerum digestione contexit; sicut & à quibusdam vermibus sericum dicitur exsilari. Anima hominis verè conversi, araneae comparatur. Huic ergo exiguo corpusculo rectè conversi & afflicti anima comparatur, qui longis observationibus vigiliisque fatigatus, terrena deserens, subtilissimas operationes virtutum divino timore tabefactus efficit. Post haec revertitur ad illud suae propositionis initium: quia licet increpetur, licet tabefiat; tamen fragilitate humanitatis diversarum rerum varietate confunditur. Sed ab hac perturbatione ille solus excipitur, qui ad divinam contemplationem purâ mente transfertur. Perfecta est, ut aestimo Rhetorici syllogismi qui Epichirema dicitur, quinquepartita probatio, quam nunc membris suis, ut possumus, versibusque reddamus. Propositio ejus est: Quanquam in imagine Dei ambulet homo: tamen vanè conturbabitur. Probatio propositionis: Thesaurizat & ignorat cui congregat ea. Sequitur Assumptio quatuor versibus procedens: Et nunc quae est expectatio mea, nonne Dominus? & caetera. Nec offendat quod tam longa videtur Assumptio. Diximus enim brevitates membrorum istorum à magistris saecularibus postea fuisse constrictas. Hic autem quaerenda sunt partium ipsarum non tam expressa, quam designata vestigia. Adjuncta est Assumptionis probatio. In increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem. Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus. Provenit, nisi fallor, expectata Conclusio propositioni suae aptè respondens: Verumtamen vanè conturbatur omnis homo vivens. Sic quinquepartiti syllogismi, sicut opinor, peracta probatio est.

℣. 14. *Exaudi Deus orationem meam, & deprecationem meam: auribus percipe lacrymas meas.* *Idithum* iste quantò plura mysteria didicerat, tantò se ante Dominum enixâ supplicatione fundebat. Venit ergo ad ordinem tertium, ubi humiliter & confidenter exorat remitti sibi peccata, priusquam vitam finiat. Quapropter necessarium est considerare, ut ille qui dictus est mundi vitia transiliisse, cur adhuc tam graviter videatur ingemere? Scilicet quia nulli sufficit de vitiis acquisita victoria, nisi jugi fuerit supplicatione servata. Priùs itaque *orationem* dixit, pòst *deprecationem*. *Oratio* est oris ratio, Quid sit Oratio. quam proni allegamus vota nostra pandentes. *Deprecatio* verò est frequens & assidua supplicatio, quae ab imo pectoris profertur arcano. Quid sit Deprecatio. Audi enim quod sequitur: *Auribus percipe lacrymas meas.* Frequenter diximus Deum, quod videt, audire; quod audit, videre: quia non corporalibus membris distinguitur, sed omnia virtute suae Divinitatis operatur. Et ne putares supplicationem tantùm adhibitam fuisse verborum, *Lacrymas meas* dixit, quae violentae sunt Lacrymae in precibus violentae. semper in precibus, & ad clementiam medicinalem animum miserantis adducunt.

℣. 15. *Ne sileas à me: quoniam ego incola sum apud te in terra, & peregrinus, sicut omnes patres mei.* *Ne sileas*, dixit; idest, audiam te dicentem quod Evangelium testatur: *Remissa sunt tibi peccata.* Luc. 7. 47. Sive illud quod alio loco psalmus dicit: *Dic animae meae: Salus tua ego sum.* Sive illud: Psal. 43. 5. *Venite benedicti Patris mei percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Matth. 25. 34. Quocirca convenit, quicquid horum sentire volueris. *Incola* verò dicitur, qui terram colit, ad tempus Quid sit Incola. superveniens extraneus, non qui in patriae suae regione consistit; quod omni sancto evenit, Omnis sanctus est incola. qui in divinâ civitate recipitur. Omnes enim nos peccatum fecit extraneos, & in nefariâ tenuit regione captivos. Sed quando nos misericordia ejus suscipit, incolae sumus: quoniam illuc advenimus, idest, de Babylonia ad Jerusalem ipso attrahente transponimur. Ideò enim posuit, *apud te*, ut non in diaboli, sed in Domini civitate incolam eum fuisse sentires. Subjunxit, *Et peregrinus sicut omnes patres mei.* Expressit quod superiùs dixit; omnis enim homo qui recipitur in beatitudine *peregrinus* dicitur: quia incipit esse ubi non erat. *Peregrinus* enim Unde peregrinus dicatur. dicitur, quasi pergens longius. Et ut generalem hanc cognosceres fuisse sententiam, dicit, *Sicut omnes patres mei*: ne quis ab hac conditione putaretur exceptus.

℣. 16. *Remitte mihi, ut refrigerer priusquam eam, & amplius non ero.* Vir providus & veritatis ipsius illuminatione completus, hìc sibi petebat dimitti; ut certus ad futura judicia perveniret, & quamdam recreationem sumeret in

præsenti vita, illius regni securitate susceptâ. Processus est enim æstuante se curâ succendi, qui se postulabat imbre misericordiæ temperari; sicut suprà ipse de se dicit: *Concaluit cor meum intra me: & in meditatione mea exardescit ignis.* Meritò ergo hîc *refrigerari* sibi petebat, qui tanti desiderii calore flagraverat. Addidit, *Priusquam eam*, idest, antequam de ista luce discedam. *Et amplius non ero*, utique in hoc mundo, ubi peccatorum facinoribus subvenitur, dum se à Domino conversionis acceptâ humilitate correxerint. Sive dicit: *Amplius non ero*, si desinas subvenire: quia non est esse, in æternis afflictionibus permanere. *Esse* enim propriè beati est. Meritò ergo non se dicebat *esse*, si se habere cum electis non intelligeret portionem.

Beati propriè sunt.

Conclusio Psalmi.

Ecce vitiorum transilitor egregius quantâ nos beatissimę institutionis salubritate commonuit, inter blasphemos & iniquos habere linguæ continentiam, noxia vitare certamina, rixas gravissimâ moderatione comprimere. Silentium est quippe probabile, quod nos minimè perducit ad culpam, quod sapientes prodit, quod gravissimos facit, quod consilium nutrit, quod ipsum quoque gratissimum ostendit esse sermonem. Quapropter hauriamus remedii hujus saluberrimam porionem; ut qui sanctos tam proficuè tacuisse cognoscimus, peccatorum immoderatam linguæ licentiam non amemus.

Silentii effectus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigesimum nonum.

In finem Psalmus David.

Sæpe quidem diximus per *finem* & *David* Christum Dominum significari, cui iste psalmus aptandus est. Sed in primordiis ejus Ecclesia loquitur, hoc est sponsa cœlestis, membra Christi, fidelium multitudo. Deinde venit ad caput nostrum Dominum Salvatorem, ut totius psalmi contextio uni corpori congruenter aptetur.

Divisio Psalmi.

Primâ narratione gratias agit Ecclesia, quæ venit ex Gentibus: quia de mundi istius veternoso mœrore liberata, ad novi Testamenti meruit gaudia pervenire. Secundâ ipse Dominus loquitur Christus, sanctam Incarnationem & justitiam suæ prædicationis exponens, ob hoc Patris auxilium deprecatur, ut pericula possit à Judæis illata superare: confundi postulans inimicos, & lætari omnes qui sperant in eum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Expectans expectavi Dominum, & respexit me: & exaudivit deprecationem meam. Ecclesia Catholica, quæ fuerat de totius mundi partibus congreganda, patientiæ virtutem prædicat, quam inter summas laudes habere convenit Christianum. Quemadmodum enim aut tribulationes sufferat, aut periculorum pondus evadat, nisi divino beneficio tolerantiæ robore fulciatur? Sed considerandus est hic sermo geminatus: quia superflua non est tam decora repetitio. *Expectare* siquidem possumus & ingrati. *Expectantes* autem *expectamus*, quando mires aliquid cum magno desiderio sustinemus. Hoc argumentum dicitur A conjugatis, quando unum verbum ortum ab alio variè commutamus, ut sapiens sapienter, prudens prudenter, & his similia. *Respexit*: quia prævenit omne bonum nostrum. Lumen quippe veritatis habere non possumus, nisi ab illius conspici claritate mereamur. Subjungitur, *Exaudivit me*, ut piè atque efficaciter *expectasse* videatur. *Deprecatio* quoque significat (ut dictum est) frequentissimam precem: quoniam rariùs orare non poterat, quæ sustinens Dominum sustinebat.

Patientia convenit Christiano.

Quando expectantes expectamus.

Quid sit Argumentum à conjugatis.

℣. 2. *Et eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis: & statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.* Sicut duobus modis operari præcipit Christianum, ut declinet à malo & faciat bonum: ita duplici ratione Dominum dicit profutura concedere. Primum est enim, ut nos *educat* de mundi istius profundissimâ calamitate, cujus aptè designata est maligna latitudo, *lacus miseriæ* lutusque fæcilentus. Et ut exprimeret delictorum crassitudinem corpulentam, *lutum* addidit, qui lacu continetur: ne peccata solis aquis cognosceres quamvis densissimis comparata. Nam sicut *lutus* laci fœtidus atque gravis est: ita & hominum delicta limosa sunt, quæ & fœtoribus horrescunt, & gravitate demergunt. Deinde *Pedes* nostros *supra petram statuit*, cùm in Christi Domini jussionibus ambulamus. Ipse est enim nobis spiritualis petra, quæ in se fixa non sinit demergi vestigia. Et respice quia sicut peccata virtutibus contraria sunt: ita & earum viæ probantur esse dissimiles. Illa enim sicut sunt mollia & dissoluta, in itineris sui cœnositate volvuntur. Virtutes autem quemadmodum rigidæ sunt & immobiles, sic habent viam petralem, ubi non inquinatis, sed mundis pedibus ambulatur.

℣. 3. *Et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro: videbunt multi & timebunt, & sperabunt in Domino.* Superiora psalmi ad illud pertinent, quoniam Deus humanum genus in mundi istius cœnositate demersum, ad petræ transtulit firmitatem, ad religionem videlicet Christianam. Quod versus iste nunc aperit dicendo: *Et immisit in os meum canticum novum*, idest novi Testamenti sanctissimam prædicationem. Sed *novum* benè dicitur: quia Incarnationem Domini corporeis oculis ætas anteà nulla conspexit. Deo enim nihil novum est, quando ante constitutionem mundi dispensationis suæ universa præscivit. *Hymnus* autem Græcus sermo est, idest, laus carminum lege composita. Et quoniam hymni erant quos idolis suis etiam gentilitas personabat, addidit, *Deo nostro*; ut qualem hymnum diceret, distinctè potuissemus advertere. *Videbunt multi & timebunt.* De mirabilibus dicit, quæ tempore sanctæ Incarnationis effecta sunt. Videntes enim Judæi talia, timuerunt, & Christi Domini prædicationibus populorum agmina crediderunt. *Speraverunt* autem *in Domino*, quando Christiani esse cœperunt; ut post illum timorem miraculorum conversi,

Quid sit canticum novum.

Quid sit hymnus.

spem in Domino firmissimâ habere probarentur.

Quæ sit 2. species definitionis.

℣. 4. *Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus.* *Beatus* iste *vir* per secundam speciem definitionis exprimitur, quæ Græcè Ennoëmatice, Latinè Notio nuncupatur. Hæc unamquamque rem per id quod agit, non per id quod est, conatur ostendere. Nam qui sit iste *beatus* positâ determinatione præfinitur, idest *Cujus est spes nomen Domini.* *Spes* enim dicta est quasi stabilis pes. Nam & illi dicuntur spem suam in Domino ponere, qui ab eo dari sibi temporalia deprecantur. Hi videntur non propter se diligere Deum, sed propter illa quæ postulant. Ille autem veraciter habet *spem nominis Domini*, qui solam contemplationem ejus avidiùs concupiscit. *Nomen* ergo *Domini* inter cætera Salvator æternus est; & ille spem suam ponit in ejus nomine, qui se non suis meritis, sed ab eo per ejus gratiam credit esse salvandum. Dicti sunt & in Evangelio octies beati; ut est illud: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*, &c. Et in Deuteronomio similiter reperitur; cùm populus Israeliticus terram repromissionis intraret; quod ideò multifariè dicitur, quia diversis modis beatitudo præstatur. Sed hæc omnia per singulas species definitionum diligenter expressa, studiosus lector inveniet.

Spes unde dicta. — *Quis veraciter habeat spem in Domino, & in nomine ejus.* — *Matth. 5. 3.* — *Deuter. 33. 29.*

℣. 5. *Et non respexit in vanitates, & insanias falsas.* Et hic versus pendet de superiore sententiâ, exponit enim cui sit spes in nomine Domini, scilicet *Qui non respexit in vanitates, & insanias falsas.* Legitur enim: *Nemo potest duobus dominis servire;* quod & locus iste commemorat. Nam qui spem habet in Domino rerum omnium potente, respicere non debet ad caduca. *Vanitas* est enim à sanctâ religione subitâ varietate mutari, & mentem fallaci illusione convertere. *Insania* verò *falsa* sunt saxis formasse Deum, quem gentilitas adoraret, ubi futurorum ordinem mendaciter inquirebant. Et est epitheton insaniæ pulcherrimum, idest falsitas. *Insaniæ* quippe mentem fallunt, quoniam à veritate dissentiunt. Potest hoc & ad illos aptari, qui spectaculorum fallacium delectatione capiuntur. Ideò enim plurali numero positæ sunt *insaniæ*, ut per similitudines rerum latiùs discurrere debeamus.

Matth. 6. 24. — *Quid sit vanitas.* — *Quæ sint insaniæ falsæ.*

℣. 6. *Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non est quis similis tibi.* Cùm de operibus hominum loqueretur insanis, aptè intulit divina miracula. Nam qui inflammantur contendentibus Aurigis, qui Pantomimis saltantibus molliuntur; quantò melius si cogitent cœlum & terram pulcherrimâ diversitate formata, quæ habent & aspectum decorum, & considerationem omnino mirabilem. Sequitur: *Et cogitationibus tuis non est quis similis tibi.* Adhuc illas superstitiones elidit, quas sibi homines aut ad religionem perversam repererunt, aut in spectaculis celebrandis mori aliquâ voluptate finxerunt. Sed numquid tale est per funem currere pede suspenso, quale Petrum terga maris fixo pressisse vestigio? Numquid tale est ignitis facibus in theatro ludere, quale fuit camini incendia tribus pueris ambulasse? Numquid tale est scenicas audire tragœdias, quale est in choris Ecclesiæ salutiferas cognoscere psalmodias? Istas res potius legentes spectare debemus, quas nec fatuè quærimus, & proficuè semper audimus. Dicendo enim *Quis similis tibi;* malarum rerum arguit inventores, qui se nequiter efferentes, fallacium artium auctores esse gloriantur. Hactenus prædicavit sancta mater Ecclesia: nunc audiamus loquentem Dominum Salvatorem; ut quod dictum est: *Quis similis tibi*, manifestum nobis subsequenti expositione reddatur.

℣. 7. *Annuntiavi & locutus sum: multiplicati sunt super numerum.* Psalmi quidem est secunda narratio, sed per figuram Exallage, quæ Latinè appellatur Immutatio, ex personâ Domini mystica verba proferuntur: ubi adventum suum, & pias prædicationes Gentibus innotescit. *Annuntiare* est enim ventura prædicare, quod fecit ore Prophetarum. *Locutus sum*, idest, cùm inter nos conversatus Evangelizavit, quando sacramentum beatæ Incarnationis assumpsit. Addidit, *Multiplicati sunt super numerum;* scilicet quia super calculum beatorum multiplicata est turba peccantium. De quàm magnis enim populis quàm pauci fideles sunt? Non immeritò: quia dum multi mundi hujus vanitatibus occupantur, raros poteris veraciter invenire sapiētes. Et vide quod dicit: *Super numerum;* designat enim illos tantùm in libro viventium supputatos, qui illi Jerusalem supernæ prædestinati esse noscuntur.

Quid sit annuntiare. — *Quando Christus locutus est.*

℣. 8. *Sacrificium & oblationem noluisti: corpus autem perfecisti mihi: holocausta etiam pro delicto non postulasti.* Hic versus novi & veteris Testamenti Sacramenta complectitur. Dicit enim *sacrificium & oblationem*, quæ in honorem Domini fiebant antè pecoribus immolatis, unde sacerdotes etiam vescebantur, Deum postremo tempore respuisse. Prius quippe talia suscipere dignatus est, quoniam per illa sacrificia præfiguratio quædam corporis Christi esse videbatur. Postquam verò ipse Messias qui est Dominus Christus prædictus advenit, & se pro omnibus nobis hostiam pietatis exhibuit, necessarium non erat, ut veritate completâ, adhuc illa figura præcursoria permaneret. Quos versus ita exponit Apostolus Hebræis scribens, *Aufert*, inquit, *primum, ut sequens statuat:* ubi subaudiendum est corpus. *In quâ voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Christi Iesu semel;* & cætera quæ ad causæ hujus pulcherrimam distinctionem pertinere noscuntur. Sequitur, *Corpus autem perfecisti mihi.* Hic sanctam Incarnationem suam secundum Apostolum evidenter ostendit; ut *corpus* quod antè fuit per sacrificiorum imagines promissum, nunc dicat adventu proprio fuisse completum. Addidit, *Holocausta etiam pro delicto non postulasti.* *Holocausta* dicuntur tota incensa, quæ pro delictis sacris imponebantur altaribus, & postea igne cremabantur, ut devoratio eorum fieret abolitio peccatorum. Hæc dicit jam Dominum non petiisse; meritò quoniam illud à nobis expetit, quod in quinquagesimo legitur psalmo: *Cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Vides Ecclesiam veraciter dixisse: *Quis similis tibi?*

Quare adventu Christi sacrificia finem acceperint. — *Hebr. 10. 9. 10.* — *Quid sint holocausta.* — *Psal. 50. 19.*

℣. 9. *Tunc dixi, Ecce venio: in capite libri scriptum est de me.* *Ecce*, statim significat, celeritatem promittens, velocitatem modis omnibus pollicetur. Et tu Judæe, cùm propria sacrificia non habeas, quem deceptus expectas? Ille jam venit, ille jam Verbum caro factum est, ille mundum salutari prædicatione complevit. Sed tu adhuc nescio quid in tuis cubilibus somniaris. Quid

ulterius

ulteriùs quæris? Quid stupore defigeris? In libro isto psalmorum, *In capite* de se dicit esse conscriptum; ut credere debeas jam venisse beatum nostrum, cujus vitam (sicut jam contigit) constar expositam. Ubi sunt qui se vident, sicut hìc promissum est, sacrificia non habere; & tanquam sententiam istam in codicibus sacris non habeant, sic stupefacti ad objectos sermones probabiliter obmutescunt?

℣. 10. *Ut faciam voluntatem tuam, Deus meus volui: & legem tuam in medio cordis mei.* Filii
Psal. 1. 1. 2. verba diriguntur ad Patrem; desideravit enim ejus *Facere voluntatem*, *Qui non abiit in consilio impiorum, & in viâ peccatorum non stetit, & in cathedrâ pestilentiæ non sedit.* Nam quod dixit: *Volui*, virtutem præscientiæ declaravit; ut diceret præteritum, quod constabat esse venturum. Manebat etiam *lex* divina *in medio cordis*
Ibid. 2. ipsius, dum *In lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditatus est die ac nocte.*

℣. 11. *Benè nuntiavi justitiam tuam in ecclesiâ magnâ: ecce labia mea non prohibebo Domine tu cognovisti.* *Benè nuntiavit justitiam* Domini, quando
Ibid. 4. Ecclesia Catholica dicitur magna. dictum est: *Non sic impii non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus à facie terræ. In ecclesiâ magnâ*; sicut sæpe diximus, Catholicam dicit, quæ
Ibid. 3. toto orbe diffusa est: de quâ ibi dictum est, *Quod fructum suum dabit in tempore suo.* Sequitur, *Ecce labia mea non prohibebo Domine tu cognovisti.* Loquitur per id quod Deo subjectus est Filius. Nam quamvis inter obstinatos periculosum fuerit prædicare veritatem, dum mortem suam exinde nosceret esse venturam: tamen non destitit
Psal. 1. 6. admonere populum perfidorum dicendo: *Quoniam novit Dominus viam justorum, & iter impiorum peribit.* In quâ parte Patrem habuit testem quem invocat: quia nulla pericula timuit, quando carnali populo spiritualia bona prædicavit. Sic primi psalmi verissimus textus, nunc etiam Dominicâ commemoratione videtur esse repetitus.

℣. 12. *Justitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam, & salutare tuum dixi.* Justi vo-
Justus non abscondit veritatem. luntas est, quando potest prodesse, non abscondere veritatem; quod Dominum Salvatorem fecisse non dubium est, quando turbas arguebat, increpabat incredulos, & multa hujuscemodi prædicabat, quæ Evangelii textus eloquitur. Fuit tamen tempus cùm in passione tacuit;
Joan. 19. 9. 10. sicut scriptum est: *At Iesus nihil respondit ei*; quippe cui Pontius Pilatus dixit: *Mihi non loqueris? Ve-*
Joan. 14. 6. *ritatem dixit*, quando pronuntiavit: *Ego sum via, veritas, & vita. Salutaris* autem Christus beati Symeonis confessione declaratur, qui quando
Luc. 2. 29. cum vidit, dixit: *Nunc dimittis servum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum*, & reliqua.

℣. 13. *Non celavi misericordiam tuam, & veritatem tuam in Synagogâ multâ.* Adhuc in exponendis suis operibus perseverat. *Non celavit miseri-*
Luc. 11. 13. *cordiam* Patris, quando dixit: *Si vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis Pater vester cœlestis dabit bona petentibus se? Veritatem* quoque dixit *in Synagogâ multâ*, idest in populorum congregatione densissimâ, quando Isaiæ li-
Luc. 4. 21. brum legit acceptum, & dixit: *Hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.* Audis Judæe incredule Prophetam aliquando tuum nostro Evangelio consonantem? Quem ultra sustines, qui jam Christum Dominum venisse cognoscis, si adhuc cor tuum noxio velamine non tegatur?

℣. 14. *Tu autem Domine ne longe facias misericordias tuas à me: misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me.* Narratis sanctis operibus ad passionis suæ gloriam venit; ut totius vitæ, atque vivificatricis mortis declaretur integritas. Ubi meritò Patrem precatur, *ne longè* ab eo *faciat misericordias* suas, qui erat suscepti hominis veritate moriturus; sicut & alibi dicit: *Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Mi-* Psal. 21. 2.
sericordia enim fuit, ut humanam naturam prævaricationis vitio sauciatam sanctâ Incarnatione salvaret. *Veritas*, ut resurrectionis promissæ beneficio sederet ad dexteram Patris, inde venturus judicare vivos & mortuos. *Susceperunt me*, idest glorificandum receperunt. Illos enim in bonam partem suscipere dicimus, quos nostræ gratiæ profitemur acceptos.

℣. 15. *Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ.* Hoc à membris suis dicit, quorum ipse caput est Christus; ut se pati profiteretur, quod turba fidelium sustinebat; sicut est illud: *Saule Saule quid me persequeris?* Sequitur, *Quorum non est numerus*, scilicet apud homines; nam omnia Deo dinumerata sunt, qui arenam maris & guttas pluviarum, stellarumque multitudinem complexabili quantitate cognoscit. Addidit *comprehenderunt me iniquitates meæ* Eodem modo loquitur, quo superiùs dixit: *Circumdederunt me mala.* Dominus enim Salvator nec mala perpetravit, nec iniquitatibus patuit: sed hoc à parte membrorum aptè dicitur, à quibus talia sustinentur. Pietatis enim nostri capitis fuit, ut qui de se multa dixerat, commemorationem quoque fidelium facere dignaretur: ne se sequestratos putarent, cùm præteritos esse cognoscerent.

Christus dicitur pati, quæ membra sustinent.

Actor. 9. 4.

℣. 16. *Et non potui ut viderem: multiplicati sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me.* Hoc omninò ad membra referendum est; cæterùm in Domino Christo nequeunt talia convenire. *Non potui ut viderem*, idest, circumdantibus me iniquitatibus meis, quod veraciter potest fidelis edicere. Et quamvis in homine *capilli capitis* videantur innumeri: tamen peccata eorùm calculum probantur excedere. Nec frustra in comparationem delictorum *capilli* deducti sunt. Nam in veteri Testamento Sacerdotes ipsâ similitudine radebantur; ut tali emundatione purgari carnis vitia deposuisse viderentur. *Cor* verò nos *derelinquit*, quando peccatis ægrum profutura non aperit.

Quare sacerdotes veteris legis radebantur.

℣. 17. *Complaceat tibi Domine ut* * *eripias me: Domine in auxilium meum respice.* Post enumerationes præmissas, venit ad saluberrimam conclusionem, unde omnis impugnatur adversitas, omnia nocentia destruuntur; ut placeat Domino eum eripere, qui mundi istius contrarietatibus cingebatur. Et intuere quod dicit, *Complaceat*; idest communiter placeat. Concordia enim hìc Trinitatis ostenditur: nam quod placet Patri, hoc placet & Filio & Spiritui sancto. Addidit, *tibi*: ut sanctam Trinitatem unum Deum esse cognosceres. Sequitur. *Domine in auxilium meum respice*; ut intelligamus respectum ipsius nostrum esse præsidium; sicut est illud Evangelii: *Respexit Petrum, & flevit amarè.* Aliter enim liberari non possumus, nisi nos Divinitas propitiata respiciat.

* MS G. Eruas.

Respectus Christi nostrum est præsidium.

Luc. 22. 61. 62.

S

ỷ. 18. *Confundantur & revereantur simul, qui quærunt animam meam: ut auferant eam.* Venit ad eam, quæ superest, Narrationem: ubi confusionem & reverentiam Dominus Salvator optat impiis: exultationem verò & lætitiam provenire petit devotis. Sed vide in istâ deprecatione quanta gerat studia pietatis. *Confundantur*, dixit, mirabilium operatione turbentur. *Revereantur* autem, resurrectionis gloriâ corrigantur; ut illum confiteantur Deum, quem dudum putaverant esse trucidandum. *Simul*; idest, sicut persecuti sunt, ita & prædestinati conversionis munere liberentur. Sequitur, *Qui quærunt animam meam.* Duobus modis anima quæritur, sive ad honorem, sive ad mortem. Sed ut hîc illos ostenderet, qui eam voto contrario perquirebant, addidit: *Ut auferant eam*, non ut diligant, non ut venerentur: sed ut à corpore meo interventu mortis segregare contendant.

ỷ. 19. *Avertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala.* Frequenter diximus malis sic benè optari, ut retrorsum redeant à voluptatibus suis, nec in malo opere perseverent. Qui si confusionem patiantur, evadunt: si mundi lætitia perfruantur, pereunt. Nam *retrorsum* istud in bonam partem dici Evangelii locus ille testatur, ubi Petro vitæ hujus se amore diligenti respondit. *Redi retro Satanas.* Quod autem posuit: *Qui cogitant mihi mala*, Judæorum significat improbas voluntates, quorum cogitationes non erant malæ Domino, sed auctoribus suis. Cogitationes enim à cogendo dictæ sunt.

Marc. 8. 33.

Cogitationes unde dictæ.

ỷ. 20. *Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi: Euge, euge. Ferunt confestim confusionem suam*, qui usque ad illud perveniunt, ut se nequiter errasse cognoscant. *Ferant*, dixit, quasi pondus immensum. *Confestim*, ut peccare cœperint: ne longiùs progrediendo periculosiùs ingraventur. *Confusionem suam*; idest, cogitationem pravam veritate convictam. Sequitur, *Qui dicunt mihi: Euge, euge.* Hic falsos arguit laudatores, qui plus nituntur adulando decipere, quàm possint vituperationibus sauciare. *Euge* verbum quidem præconiale est: sed cùm recto animo non profertur, ad derisionem trahitur inferendam. Quæ figura dicitur Ironia, idest, Irrisio.

Qui ferant confusionem suam.

ỷ. 21. *Exultent & lætentur qui quærunt te Domine: & dicant semper: Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.* Sicut inimicos suos confundi petiit, qui eum falsis laudationibus irridebant: ita devotos optat veraciter gaudere, qui spem suam noscuntur in Domini majestate posuisse. Eos enim non tantùm *lætari*, sed & *exultare* deprecatur. Sed quæ sit ista exultatio consequenter exponitur; idest, *Et dicant semper: Magnificetur Dominus.* Hæc est enim professio, quæ in æternum gaudentes efficit Christianos; quæ quamvis jugiter dicatur, tamen semper appetitur. De istâ siquidem sententiâ pascebatur & in isto sæculo Job, qui erat afflictione corporis graviter sauciatus, dicendo: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est: Sit nomen Domini benedictum.* Exultabat quippe, quando lætabatur in Domino, in quo reverà sunt omnia profutura. Sed ne hanc exultationem quibuscumque crederes concedendam, Addidit: *Qui diligunt salutare tuum*; idest, qui me spirituali charitate perquirunt, & mandatis meis suaviter obsequuntur.

Job, 1. 21.

ỷ. 22. *Ego verò egenus & pauper sum: Dominus curam habet mei.* Postquam dixerat lætitiæ muneribus esse complendos, qui Deitatem verbi diligere voluissent: ne sibi quispiam meritorum gloriam vendicaret, Dominus Christus ex formâ loquitur humanitatis assumptæ: *Egenus & pauper sum. Egenus*, quia humanitas subveniri sibi semper eget à Domino. *Pauper*, quia nisi divinâ gratiâ clarificetur, de se omnino tenuis esse cognoscitur. Sed ne istam paupertatem vilem abjectamque æstimares, addidit, *Dominus curam habet mei*; scilicet de quo dicturus erat: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui.* O paupertatem thesauris omnibus ditiorem. Pauper enim de nostro, dives de suo est; qui ideò indigentiam humanitatis assumpsit, ut abundantiæ suæ nos faceret esse participes.

Quare Christus dicitur egenus, & pauper.

Matth. 3. 17.

ỷ. 23. *Adjutor meus & liberator meus es tu: Domine ne tardaveris.* De adjutorio & de protectione securus celeritatem necessariam petit; ut jam quia mors vitari non debuit, saltem resurrectio festina succederet. Cum enim dicit: *Adjutor & liberator*, ostendit patientiam diversarum videlicet passionum, unde & ipse psalmus fecit initium. Quapropter totus virtuti patientię meritò deputatur, qui & eodem fine concluditur.

Conclusio Psalmi.

MAgnifica & suavissima verba sensus nostros medullitùs intraverunt, quando ipsum audivimus docentem, quem adoramus Auctorem. Nam licet universos psalmos magno honore veneremur: nescio quid tamen dulcius accipitur, cùm aliquid de sanctâ Incarnatione profertur. Omnis enim fidelis gratissimè suscipit, per quam noscitur esse liberatus. Et respice quo ordine psalmi hujus contextio disponatur. Primùm loquitur Ecclesia quasi rudes docens, quasi trepidos confortans, quasi incompositos præparans, ut sequentia verba Domini Salvatoris libenti animo salutariter populus præparatus audiret.

Psalmi de Incarnatione loquentes dulcius accipiuntur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadragesimum.

In finem psalmus David.

VErba ista frequenti usu nobis jam debent esse notissima: sed breviter dicta tangamus, omnia diriguntur ad Christum Dominum. Magnificat autem hunc psalmum, quòd in quadragenario numero noscitur collocatus; qui calculus emundationi & purificationi frequenter aptatur. Quadraginta enim diebus fuso diluvio ab iniquitatibus hominum terra diluta est. Quadraginta quoque diebus sanctus Moyses ab escis corporeis temperavit, ut divina colloquia mereretur. Eodem modo Elias suffugio se corporeæ refectionis abstinuit. Ipse quoque Dominus totidem diebus ac noctibus jejunavit, ut nobis formam beatæ purificationis ostenderet. Quadragesimæ quinetiam ipsius docemur exemplo. Præmittitur tempus abstinentiæ, ut dilutis sordibus peccatorum ad resurrectionem Domini puris mentibus accedamus. Quapropter hunc psalmum inter illa judicemus Sacramenta repositum, quæ animas nostras cœlesti purificatione

Quadragenarius numerus purificationi aptatur.

Eleemosynâ purgatio fit peccatorum. mundificant; maximè quando de eleemosynâ Propheta dicturus est, quâ propriè fieri noscitur purgatio peccatorum. Legitur enim: *Sicut aqua extinguit ignem, sic eleemosyna extinguit peccatum.* *Eccles. 3. 33.*

Divisio Psalmi.

PRimo ingressu Propheta loquitur, beatum prædicans eleemosynæ largitorem: multiplici eum benedictione concelebrans. Secundo gloriosam Dominus suam commemorat passionem. Tertio ad confirmandam spem fidelium, idem Dominus Christus prædicit propriam resurrectionem.

Expositio Psalmi.

℣. 1. BEatus qui intelligit super egenum & pauperem: in die malâ liberabit eum Dominus. Hic iterum hypotheticus syllogismus hac ratione resplendet. Si omnis beatus intelligit super egenum & pauperem, in die malâ liberabit eum Dominus. Attamen omnis beatus intelligit super egenum & pauperem. In die igitur malâ liberabit eum Dominus. Hypotheticus autem, idest, Conditionalis syllogismus est, qui ex conditionalibus propositionibus habens absolutam Assumptionem, colligit Conclusionem. Nunc sequentia videamus. Secunda est species definitionis quæ Græcè Ennoëmatice dicitur, Latinè Notio nuncupatur. Hæc de factis suis unumquemque quid sit ostendit. Dicit enim quomodo peccata per operationes eleemosynarum saluberrimas expientur, ut possit beatitudo gloriosissima reperiri. Suadebat nos equidem dignitas rei per locum communem aliquam facere digressionem; ut reconciliatricem humani generis eleemosynam laudare deberemus. Sed quoniam multorum Patrum sanctissimo atque eloquentissimo ore celebrata est, sufficiat ad eorum libros audientium corda remisisse; ut & illorum desiderium uberiùs expleatur, & nos cœptum opus, juvante Domino, naviter impleamus. Sed licet multi Patres de hac re plura conscripserint: oritur tamen inter eos de hoc articulo nonnulla dissensio. Legitur enim: *Omni petenti te tribue.* Scriptum est etiam: Desudet eleemosyna in manu tuâ donec invenias justum, cui eam tradas. Sed si omnes justos quærimus, imperatam constringimus largitatem. Verùm hæc causa in solâ piâ voluntate consistit: quia non est nostrum priùs mores discutere, & sic indigentiæ subvenire. Sufficit nobis, ut nos dare aliquid malis artibus nesciamus, nec opiniones hominum capiando elati eleemosynam largiamur: sed operemur solo affectu subveniendi, quod nos super omnia præcipit Divinitas intueri. Qui sic dederit, etsi justis non det: justè tamen omnibus erogabit. Sed major opera danda est, ut sanctis viris in aliquâ indigentiâ subvenire debeamus propter Christum Dominum nostrum, qui de pauperibus suis in judicio proprio dicturus est: *Qui fecit uni ex minimis istis, mihi fecit.* Quid enim dici potest sublimiùs, quidve gloriosius, quando aut ipsi prætermissi in ignem nos dirigunt, aut remunerati nos ad dexteram collocabunt? Sed adverte quod dicit: *Intelligit*; ut etiam non petentibus talibus offeratur. Nam qui petenti tribuit, bonum opus efficit: qui verò tacentem intelligit, beatitudinem sine aliquâ dubitatione conquirit. Addidit: *In die mala liberabit eum Dominus.* Diem quidem judicii significat. Sed aliquos movet, quòd tam frequenter *malam* dicit. Omnis homo malum & formidabile justè sibi dicit esse Dei judicium: quia peccatoribus debita pœna suspecta est. Nam etsi ejus miseratione liberamur: vigorem tamen judicii ipsius rectè pavescimus.

Quid sit hypotheticus syllogismus.

Quid sit secunda species definitionis.

Eleemosyna generis humani reconciliatrix.

Luc 6. 30.

Quomodo danda eleemosyna.

Indigentibus danda sed præcipuè viris sanctis.

Matth. 25. 40.

Dies judicii, dies mala dicitur, & quare.

℣. 2. *Dominus conservet eum, & vivificet eum, & beatum faciat eum, & emundet in terra animam ejus: & non tradat eum* in manus inimici ejus.* Petitio ista Prophetæ certa promissio est; quia sic fieri necesse est: si tamen egenus & pauper sapio munere sublevetur. *Conservet*, dixit; idest, inter mala sæculi perire non faciat: sed ad suam retributionem illæsum sanctâ conversatione perducat. Vivi autem propriè illi dicuntur, qui se à Christianâ fide non dividunt. Nam de illis qui in errore versantur dictum est: *Sine mortuos, sepeliant mortuos suos.* Ergo *Vivificet eum* dicit, hoc est, *faciat* illum inter electos in suâ vivere portione. Addidit: *Et beatum faciat eum*, utique, ut in resurrectione ad dexteram collocetur, & in patriam illam beatorum magni Judicis pronuntiatione mittatur. Sed post illa superiora quæ dixerat, rem nimis necessariam tangit; ut dum in isto mundo consistit, peccatorum remissione mundetur: ubi venia optata suscipitur, si devotâ supplicatione plangatur. Subjunxit etiam, ne *In manibus inimici tradatur. Inimicus* diabolus est: *manus ejus* potestas iniqua est; nam quas *manus* habeat, qui carnem non habet? Ipsa ergo potestas est, quâ servos Dei multiplici tentatione castigat. Et animadverte quoties in hoc versu, &, posuit; ut figuram Polysyntheton conjunctionis hujus frequenti iteratione monstraret?

* MSS. A.B. F. in animam.

Merces eleemosynam sapientis.

Qui vivi dicantur.

Luc. 9. 60.

℣. 3. *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus: universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.* Ne putares beatum istum in hoc mundo inconcussam requiem possidere, dolores ejus mitigari deprecatur; ut multitudo malorum temperationis beneficio vinceretur. *Lectus* enim nobis datus est ad quietem, in quo se hominum fessa membra refoveant. Sic & ille qui patrimonium conquirit, uxorem sibi copulat, filios procreat, qui amicitias parat, quasi in quodam lecto delectationis gratiâ conquiescit. Sed hæc frequenter servis suis amara & doloribus plena Dominus facit: ne spem suam ponentes in temporalibus rebus futura bona non appetát. Quapropter optat Propheta, ut consoletur Dominus dolorem ejus, qui in delectatione suâ quasi quodam lectulo sauciatur. Addidit: *Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.* Causam excolit quam superiùs dixit: quia providentia divina perficitur, ut servorum Dei mundana delectatio in angustiis doloribusque versetur; quatenus hic diversis calamitatibus afflicti, æternæ beatitudinis requiem consequantur; sicut factum est in Job, cui sæculi bona in infirmitate conversa sunt: sed inde felicior extitit, quia se illi prosperitas mundana subtraxit. Quocirca talibus rebus rogat *opem ferre Dominum*: ne humana fragilitas duris laboribus pressa superetur.

Quid per lectum intelligatur.

℣. 4. *Ego dixi Domine miserere mei: sana animam meam, quia peccavi tibi.* Cùm tribulationes fidelium divino judicio fieri cogno-

visset, exclamat piè trepidus Propheta, ut & ipse misericordiam Domini consequatur: quoniam qui se peccasse cognoverat, tentationibus tradi jure metuebat. Omne enim peccatum morbus est animarum, quo crescente salus interioris hominis dissipatur. Sensit ægritudinem suam qui clamavit ad medicum: sed intellectu erat sanus, dum se cognovit infirmum. *Animam* itaque suam *sanari* desiderat, remissione scilicet peccatorum; quâ revera sanamur, cùm strangulantia peccata laxantur.

Peccatum, morbus est animarum.

℣. 5. *Inimici mei dixerunt mala mihi: quando morietur & periet nomen ejus?* Hactenus Propheta de beatorum afflictione locutus est: nunc secundo ingressu Dominus Salvator de suâ passione dicturus est; ut cùm famuli Dei diversis casibus affliguntur, non se à Deo credant esse derelictos, quando Christum Dominum talia pertulisse cognoscunt, qui dixit: *Si me persecuti sunt, & vos persequentur: si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt. Inimici* verò *dixerunt mala*, quando falsa locuti sunt. Necesse enim erat ut impii mendacia cogitarent, qui diabolo auctore fremuerunt. Sequitur: *Quando morietur & periet nomen ejus?* Verba sunt dementium Judæorum; dicebant enim: *Si dimiserimus eum, venient Romani & tollent nobis & locum & regnum;* Item Caiphas ait: *Expedit ut unus homo moriatur pro omnibus, & non tota gens pereat. Periit* enim *nomen ejus*, sed ab ipsis qui ei credere noluerunt.

Passio Christi confortat Dei famulos in afflictionibus.

Joan. 15. 20.

Joan. 11. 48.

Ibidem. 49.

℣. 6. *Et ingrediebantur ut viderent: vana locutum est cor eorum.*

℣. 7. *Congregaverunt iniquitatem sibi: & egrediebantur foras, & loquebantur.* Tempus illud Dominicæ passionis exponit, quando Judas non ad venerandum Dominum, sed ad perdendum potiùs dolosus intrabat. Nam quod pluraliter dictum est: *Ingrediebantur*, & illos significat qui ei manus injicere præsumpserunt. *Vana* verò *locuti sunt* Judæi, quando de illius morte crudeliter tractaverunt, qui omnium vita esse cognoscitur. Sequitur, *Congregaverunt iniquitatem sibi.* Conventus ipsorum congregatio utique fuit peccantium, quando in uno facinore omnia scelera perpetrata sunt, dum rerum Dominum crucifigere decreverunt. *Foras egressi sunt*, quoniam intus stare non poterant, qui ab arcano fidei discrepabant. Utrumque miserum, utrumque pestiferum: ingressi sunt ad facinus perpetrandum: deinde foras à veritatis finibus exierunt.

Traditio Judæ exponitur.

℣. 8. *Simul in unum susurrabant omnes inimici mei: adversum me cogitabant mala mihi.* Susurratio est oris parvissimus sonus sine aliquâ vocis distinctione confusus: sermo tractus ab apibus, quarum vox prolata susurrus est. Quod inter illos evenit, qui in auribus suis murmurare invicem gestierunt. Consilia quippe sua detegere non præsumunt, qui scelerum societate conjuncti sunt. Addidit: *Omnes inimici mei adversum me cogitabant mala mihi.* Expressit insaniam furentium insipientiumque populorum. Solent enim pauci esse scelerum auctores. Hic omnes mala cogitasse dicti sunt; ut nemo sit minus nocens, quos una facinoris damnat æqualitas. Quod autem dixit, *mala mihi:* si effectum quæris sibi, si votum *mihi.* Justi siquidem pœna non patientis, sed facientis invidia est.

Quid sit Susurratio.

℣. 9. *Verbum iniquum constituerunt adversum me: numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat? Verbum iniquum* dicit, quando clamabant Pilato: *Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Constituerunt*, idest, decreverunt, aut etiam definierunt; videlicet quando de Domino Salvatore sententialiter sunt locuti. *Dormire* est autem à sensibus carnis remissâ mentis intentione requiescere, & iterum ad actus vitæ nostræ reparato animi vigore remeare. Quod morti Dominicæ pulcherrimè videtur aptatum: quia tanta celeritas resurrectionis fuit, ut *dormisse* potiùs, quàm mortuus æstimetur: resurgens fortissimus, qui ut imbecillis occubuit. Et ne sibi hæretici diutiùs blandiantur, audiant illum qui dormit ipsum sibi adjicere ut resurgat; sicut & in Evangelio dicit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.*

Joan. 19. 12.

Quid sit Dormire.

Resurrectio Christi dormitioni comparatur.

Joan. 10. 18.

℣. 10. *Etenim homo pacis meæ in quo sperabam: qui edebat panes meos ampliavit adversum me supplantationem. Hominem pacis* suæ dicit discipulum Judam, qui illi pacem dedit, quando eum tradidit. *Pacem* siquidem dicimus, cùm nos invicem osculamur. Nam si ad animæ tranquillitatem referas, *pax* esse in illius corde non potuit, qui insidias blandiendo præparavit. Addidit: *In quo sperabam;* idest, in quo sperare putabar. Nam quomodo habuit in homine pessimo sperare, qui illum potuit antequam nasceretur agnoscere? Nam ut intelligas fuisse præscitum, sic ipse Dominus dicit: *Nonne vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* Sequitur: *Qui edebat panes meos:* sive doctrinam meam audiebat, unde spiritualiter epulamur: sive quia manû misit cum ipso in paropside, quemadmodum Evangelii lingua declarat. Et meritò dixit: *ampliavit*, quando ignorantibus quis esset ipse monstraverat. O discipulum surdum, ô indocili corde durissimum! Quis enim eum à tantâ pietate aliquid virtutis animo percepisse credat, qui tam crudelis extitit parricida?

Homo pacis Judas dicitur, & quare.

Joan. 6. 60.

Doctrina Christi panis vocatur.

℣. 11. *Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me: & retribuam illis.* Expositâ passione, ad tertium venit ingressum, in quo resurrectionis suæ, per id quod homo est, fieri miracula deprecatur. Quid erigis aures hæretice? Quid te putas aliquid invenisse, quod tuam possit excusare perfidiam? Si potestatem quæris, audi quod in Evangelio dicit: *Solvite templum hoc, & in triduo suscitabo illud.* Hic humanitas rogat: ibi divinitas pollicetur. Desine calumnias facere, utraque enim conveniunt in Domino Salvatore: quia *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Retribuam illis*, dixit, non dolore vindictæ, sed expectatione patientiæ. Nam hodièque sustinendo illos, magnam partem eorum clementiæ suæ operatione convertit.

Christus Deus & homo, contra Arianos.

Joan. 2. 19.

Joan. 1. 14.

℣. 12. *In hoc cognovi quoniam voluisti me: quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Cognovisse* se dicit *in hoc* dilectionem Patris: quia gloriosa est resurrectio secutura. *Quoniam voluisti me*, subaudi glorificare, exaltare. Possunt enim huic loco & hæc verba quæ dicta sunt, & his similia convenire. Addidit: *Quoniam non gaudebit inimicus meus super me.* Hoc erat quod dixit: *Quoniam voluisti me;* scilicet quia *inimicus* supra eum *non* est *gaudere* permissus, quando illa quæ disponebant, nullatenus im-

plevérunt. Ad hoc enim eum occidere voluerunt, sicut superiùs dictum est, ut nomen ejus penitus de terrâ abrogarent. Sed è contra vident Ecclesiam Christi toto orbe diffusam, nomenque ejus ubique celeberrimum esse cognoscunt; ut meritò gaudere non possint, quibus tam contraria provenerunt.

℣. 13. *Propter innocentiam autem meam suscepisti me: & confirmasti me in conspectu tuo in aeternum.* Verè sancta innocentia, verè simplicitas, verè humilitas beata; ut tot mala passus, nullâ se contentione defenderet. Placato animo ibat ad crucem, tranquillâ mente moriturus. Omnia verba quæ prædicta sunt per Prophetas integerrimâ veritate complevit. Doluit casibus persequentium, & in cruce positus pro inimicis suis clementissimus exoravit: quoniam hoc & à fidelibus suis faciendum esse decreverat. Et meritò dedit præceptum, qui præmisit exemplum. Sequitur: *Et confirmasti me in conspectu tuo in aeternum.* Hic jam beatitudo ipsius sanctæ Incarnationis exprimitur, qui moribundi corporis infirmitate depositâ, homo Deus ex duabus, & in duabus naturis distinctis atque perfectis permanet in gloriâ sempiternâ: cujus nomen super omne nomen est, cujus potestas cœlo terræque imperat, cui *Omne genu flectitur cælestium, terrestrium, & infernorum.*

Mansuetudo Christi.

Philip. 2.10.

℣. 14. *Benedictus Dominus Deus Israel à saeculo & usque in saeculum: fiat, fiat.* Expositis quæ ad passionem & resurrectionem Christi Domini pertinebant, pulchrè secuta est laudativa Conclusio: quia omni tempore benedici debet, qui spem nostram gloriâ suæ dispensationis implevit. Benedictum dicimus & hominem, cui benedicitur: cui tamen si non benedicatur benedictus non est; & quodammodo ista benedictio ex alieno celebratur arbitrio. *Deus* autem *benedictus* est; etsi omnes taceant: quia ille omne bonum non tanquam extraneum suscipit, sed ab ipso progreditur. Nam quod dixit: *A saeculo*, præsentem mundum significat, ex quo administrari cœpta sunt omnia. *Et usque in saeculum*, futurum vult intelligi: ubi jam omnia æterna consistunt, nec aliquâ temporis mutabilitate dilabuntur. Nam licet *saeculum* istud deficiat: Dei tamen benedictio incommutabilis perseverat. Addidit: *Fiat, fiat.* Hoc verbum geminatum instanter ab omnibus prædicat esse faciendum. Non enim sic intelligendum est, ut putetur *fiat benedictus Dominus*; tanquam si non laudetur *benedictus* non sit: sed hoc est, *fiat*, unde nos proficimus, dum jugiter ejus laudibus occupamur. Aliqui verò expositorum pro istius verbi novitate, quod est hic & in septuagesimo primo, sive in octogesimo octavo, vel in centesimo quinto, in quinque libros psalterium dividendum esse putaverunt. Sed eis non esse consentiendum in præfatione nostrâ sufficienter ostensum est. In Actibus quippe Apostolorum unus liber legitur esse psalmorum.

Deus omni tempore benedicendus.

Actor. 1. 20.

Conclusio Psalmi.

Superiore psalmo, in primâ parte Ecclesia sancta locuta est, & pòst Domini verba secuta sunt: ita & in hoc Propheta præcursor est. In ipso quippe principio beatus David per eleemosynas sanctas morales nos docuit disciplinas. Secundò per passionem suam Dominus naturales semitas indicavit. Tertiò resurrectionis miraculo inspectivâ nos claritate complevit; ut cœlestis philosophiæ veritas tribus partibus narrata constaret. Quod si diligenter inspexeris, & in reliquis psalmis positum frequenter invenies. Unde psalmi hujus suscepto beneficio magnâ exultatione dicendum est: *Benedictus Dominus Deus Israel, à saeculo & usque in saeculum: fiat, fiat.*

David in Psalmo 40. tres philosophiæ partes docuit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadragesimum primum.

In finem, intellectus filiis Core psalmus David.

Inter verba usitata *Filios Core* noviter introducit, quæ nomina Cantorum sunt, non Psalmigraphorum; sicut de Idithum in trigesimo octavo psalmo jam dictum est. Hi enim à David ad psalmodiam fuerant electi: sed propter significantiam nominum congruenter titulis videntur appositi; quod magno studio debemus inquirere, ut nobis velut candidissimus nucleus exutus suo tegmine decenter appareat. Hebraicè *Core* dicitur Calvaria: Calvariæ verò locus est, ubi Dominum Salvatorem constat esse crucifixum. Quapropter *filii Core* meritò dicuntur, qui tanquam gloriosissimum trophæum cœlestis Regis, id est, signaculum crucis suscipere meruerunt. Et ideò psalmus hic omni convenit Christiano, qui amore Domini flammâ Dominicæ charitatis accenditur, sine quâ totum abjectum est quicquid in humanis rebus putatur eximium. De quâ re hic primus est psalmus, quem octogesimus tertius, & octogesimus quartus subsequuntur. Sed in his nominibus illud meminisse debemus quod beatus Hieronymus ait, omne psalterium sagaci mente perlustrans. Nunquam invenio quod *filii Core* aliquid triste cantaverint: semper enim in psalmis eorum læta sunt & jucunda; sæcularibusque contemptis cœlestia & æterna desiderant, congruentes interpretationi nominis sui.

Quare nomina propria in titulis psalmorum ponuntur.

Core interpretatur Calvaria.

Filii Core Christiani dicuntur.

In Expos. tituli psal. 84.

Divisio Psalmi.

Filius Core, quem diximus crucis honore signatum, primâ professione psalmi hujus omne desiderium mentis suæ ad Dominum dicit esse translatum. In secundâ per quinquepartitum syllogismum loquitur animæ suæ: dicens eam in hoc sæculi salo non debere turbari, quia Deus est ipsius fixâ deliberatione refugium.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te Deus.* Hic figura est Parabole, id est, rerum genere dissimilium comparatio. *Cervo* enim homo noscitur assimilatus. Quod argumentum comparationis dicitur A minore ad majus. Sed non incassùm fidelibus hoc animal comparatur; est enim primò innoxium, deinde velocissimum, tertiò desiderio inardescente siticulosum. Serpentes naribus trahit, quas ut voraverit, veneno æstuante permotus ad fontem aquarum quantâ potest velocitate festinat. Amat enim aquâ dul-

Quid sit Parabole.

Fideles cervo comparantur.

ei purissimâque satiari. Hujus decora comparatio nostrum desiderium ardenter instigat; ut quando venena antiqui serpentis haurimus, & ejus facibus æstuamus, ad fontem divinæ misericordiæ illico festinemus; quatenus quod peccati adversitate contrahitur, dulcissimi haustus puritate vincatur. Nec vacat quod *ad fontes aquarum*, dixit, non ad aquas. *Fons* enim *aquarum* Christus est Dominus, unde omnia fluunt quæcumque reficiunt. Fluenta enim plerumque siccari possunt: *Fons* autem *aquarum* semper irriguus est. Unde meritò dictum est ad liquorem sacræ originis festinandum, ubi desiderium nostrum nunquam possit habere jejunium.

Fons aquarum Christus est.

℣. 2. *Sitivit anima mea ad Deum vivum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Ut desiderium quod præmisit divinæ charitatis fuisse cognosceres, animam suam dicit conspectum Domini sitienter appetere: quo ambitu imbecillis maximè inflammatur humanitas. Denique sic sequitur: *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* scilicet quia tunc nobis manifestus apparebit, quando nos in judicio suo dignanter inspexerit. His igitur rebus edocti, advertimus animam habere sitim suam, cùm desiderio cœlesti commota divinos fluvios expetit, qui irriguâ semper ubertate funduntur: aquæ copiosissimè salutares, quæ non solùm sitim retemperant animarum, sed etiam omnem indigentiam imbecillitatis excludunt. Hæc sitis in hoc sæculo beatis pectoribus semper exæstuat, nec aliquo fine contenta requiescit: quia ei in futurâ beatitudine datur invenire quod appetit; sicut Dominus in Evangelio dicit: *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Quando* autem, cum pondere pronuntiandum est; ut gravis ei videatur esse dilatio.

Anima habet sitim suam.

Matth. 5. 6.

℣. 3. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* Audiant hoc qui Domino flere non appetunt, juges lacrymas non inediam, sed satietatem potius intulisse. Nec immeritò, quia fletus ille cibus est animarum, corroboratio sensuum, absolutio peccatorum, refectio mentium, lavacra culparum. Sed per has juges lacrymas significat afflictionibus erudiri posse populum Christianum. *Diem*, prosperitatem debemus accipere: *noctem* verò tristitiam. Per hæc enim duo, omne tempus vitæ hominis indicatur.

Juges lacrymæ satietatem inferunt.

℣. 4. *Dum dicitur mihi quotidie: ubi est Deus tuus?* Causam reddit *filius Core*, quare juges lacrymas fudit. Hoc enim dicebatur assiduè persecutionis tempore Christianis: Non est qui vos vindicet, sustinete profectò quæ volumus, quæ jubemus. Quis in istâ afflictione non fleret, habere conscientiam rectam, & pravorum subjacere conviciis: quando ultra omnes dolores est, illum insultantem cernere, quem cognoscis conscientiæ pravitate sordere? Et respice convenientiam rerum: quoniam sicut lacrymas suas assiduas designavit, ita & imputationes fuisse continuas dicit; ut omnia sibi concordent, quæ sacris lectionibus continentur.

Maxima Christianorum afflictio.

℣. 5. *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam: quoniam ingrediebar in locum tabernaculi.* Id est dum hæc quæ mihi imputabantur delicta cogitarem, animam meam quasi ex pleno conceptaculo in lacrymas subitâ inundatione profudi: rogans Deum, ne diutiùs tali increpatione torqueter. Animam verò suam in se quodammodo fundit, qui pleno desiderio concitatus Deo se sincerâ supplicatione prostraverit. Et nota quod omnis effusio motu facto ad vicina loca progreditur. Anima verò in se funditur, quoties compunctionis instinctu in semetipsam revertitur. Sequitur etiam cur in se effuderit animam suam; scilicet, *Quoniam ingrediebatur in locum tabernaculi*; hoc est in Ecclesiam præsentem. Ibi enim dum ingrederetur ampliùs plorabat, ampliùs gemebat adhuc differri illam Jerusalem, quam sanctis suis Dominus repromisit. Necesse est enim vivaciùs desiderare quod expectatur, quando ejus quædam similitudo conspicitur.

Locus tabernaculi Ecclesiam significat.

℣. 6. *Admirabilis usque ad domum Dei: in voce exultationis & confessionis sonus epulantis.* Hìc reddendum est, quod in superiore versu dixit: *In locum tabernaculi.* Ingrediebatur enim admirabile tabernaculum, qui tam iniquis imputationibus cedere nesciebat. Dicebatur enim illi: *Ubi est Deus tuus?* Sed ille Deum tantoperè desiderabat, quantò in eum insultatio nefanda surrexerat. De isto verò tabernaculo *usque ad* illam futuri sæculi *domum Dei* pius incola festinabat, ne mundi hujus desideria sancto viro viderentur accepta. Sed quomodo illuc ire sanctissimus ambiebat? *In voce scilicet exultationis & confessionis. Exultatio* ad psalmodiam respicit, *confessio* ad peccata deploranda: quæ duo juncta perfectum utique efficiunt Christianum. Sequitur: *Sonus epulantis.* Definitio brevis quid sit *exultatio & confessio*; id est, *Sonus epulantis*: quia sonus ipse animam pascit, & epulas illi suavi delectatione concedit. Quid enim dulcius, quidve salubrius quam Deum laudare, & reum se semper arguere? Finita est pars quæ sitim habendam dicit in Domino: sed rursus in sequenti parte per magnas subtilesque argumentationes hoc iterat: ne per tristitiam mentis cessare videretur à desiderio, quod probabili ardore conceperat.

Psalmodia & pœnitentia perfectum efficiunt Christianum.

℣. 7. *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in* Domino.* Hos versus paulò sollicitiùs audiamus: quia nisi subtiliùs tractentur obscuri sunt. Post illas imputationes quas audiverat: *Ubi est Deus tuus?* post effusionem animæ suæ quam nimiâ tribulatione peregerat, venit Filius Core ad secundam partem, qui per quinquepartiti syllogismi veracissimam probationem usque ad finem psalmi loquitur ad animam suam dicens: Quare anima mea inimicorum sævis imputationibus sauciata prægravaris? Quare me tuâ afflictione conturbas? Necesse est enim ut illa tristis ac mœsta infirmitas humana turbetur. Sequitur adversum hæc salutare remedium: *Spera in Domino*: quia spes ejus omnia commutat in melius, & ad æternum gaudium perducit quos sæculi istius tristitia inflicta concluserit; sicut scriptum est: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Nec novum videatur quod ad animam suam persona loquitur introducta; nam & alibi legitur: *Benedic anima mea Domino*; & alibi: *Lauda anima mea Dominum*; & in quadragesimo secundo psalmo idem repetit: *Quare tristis es anima mea?*

** Ed. Deo.*

Spes in Domino omnia commutat in melius.

Matth. 5. 5.

Psal. 102. 1.

Psal. 145. 1.

Psal. 42. 5.

℣. 8. *Quoniam confitebor illi, salutare vultus mei.* Ne forsitan anima diceret: Quemadmodum pos-

sum sperare in Domino, dum tua mihi imbecillitas frequenter obsistat? Dicit Filius crucis: *Spera in Domino; quoniam ego illi confitebor;* idest de peccatis meis pœnitentiam gero, ut tuam devotionem impedire non possim. Sequitur etiam cui *confitebor;* idest qui est *salutare vultus mei.* Salus enim vultus nostri Christus est Dominus, qui in formâ servi quâ sumus, absque peccato venire dignatus est; sicut Jeremias Propheta dicit: *Spiritus vultus nostri Christus Dominus comprehensus est, sub cujus velamento vivimus inter Gentes.* Thren. 4. 20.

℣. 9. *Deus meus à me ipso anima mea turbata est: propterea memor ero tui Domine de terrâ Iordanis.* Iste qui consilium dabat animæ, qui mentem suam rationabiliter corrigebat, ad conditionem humanitatis reversus confitetur dicens, *animam suam à se potius esse turbatam.* Revera, quia nisi hoc vitia carnis facerent, in suâ tranquillitate mentis puritas permaneret. Hanc autem ratiocinationem nimis competenter arbitror introductam, ut homo evidenter agnosceret ex qua diversitate constaret. Sed filius iste crucis quem præfatus est titulus, ostendit remedium quo possit unusquisque animæ suæ conturbationes evadere, dicens: *Propterea memor ero tui Domine de terra Iordanis. Propterea;* idest propter conturbationes istas quibus anima mea vehementer affligitur. *Memor ero tui Domine;* quasi diceret, ad te summâ velocitate festino, ubi pervenisse remedium est, & carnalium malorum competens probatur exclusio. Dicit etiam unde *memor erit, De terra* scilicet *Iordanis,* hoc est de loco in quo priùs Dominus baptismatis beneficia consecravit. Nam & nomen ipsum *Iordanis* fluminis interpretatur *descensio eorum.* Descendit enim in altitudinem fontium qui se illo munere Sacramenti desiderat innovare. Nam hodieque de baptizato sic dicimus: descendit in fontem. Sive descensio ista humilitatem significat, quam baptizatum necesse est habere, qui Domini nostri sequitur instituta. Quapropter harum rerum dum memores sumus, supervenientium malorum nullâ confusione turbamur.

Jordanis interpretatur descensio.

Et Hermoniim à monte modico. Hermoniim parvus mons juxta Jordanem est positus, sicut Deuteronomii lectione cognoscitur: *Accepimus,* inquit, *in tempore illo terram de manibus duorum regum Amorrhæorum, qui erant secus Iordanem à torrente Arnon usque ad montem Hermon.* Sed videamus quid nobis significantia etiam hujus nominis tradere videatur. *Hermoniim* dicitur anathema, quod dicit homo diabolo, quando ad Deum venerit. Et benè dixit, *A monte modico:* quia non ex altitudine superbiæ Deus quæritur, sed memoria ejus in humilitatibus modicis invenitur. Quapropter dum perceptum baptismum, dum humilitatem memoriæ recondimus, susceptæ fidei regulas, donante Domino, salutariter obtinemus.

Deuter. 4. 47. 48.

Quid hermoniim significet.

℣. 10. *Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum.*

℣. 11. *Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me transierunt.* Jordanis, Hermoniim, abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum, figuram fecerunt Sardismos, quæ linguarum semper permixtione formatur. Nam Jordanis & Hermoniim Hebræa sunt nomina: abyssus abyssum & cataractæ, Græcum est: Invocat, in voce, Latinum esse manifestum est. Sic ista figura in hoc loco commixtione linguarum pulchrè composita est. Duabus enim *abyssis* duo Testamenta significat, idest novum & vetus, quæ se utraque mutuâ attestatione confirmant: quando vetus novum prædicit, novum autem commemorat Testamenti veteris lectiones. Sic fit ut utraque se *invocent,* quando ad alterutrum de suâ confirmatione restantur. Sic & alibi Psalmista dicit: *Iudicia tua abyssus multa.* Profunda sunt enim Testamenta Domini, quia in sinu sapientiæ ipsius altâ veritate consistunt. *In voce* autem *cataractarum tuarum,* Prophetas & Apostolos dicit: quoniam sicut aquarum multitudo per cataractas evomitur, ita & de ore ipsorum Domini fluenta manaverunt. *Excelsa* verò *& fluctus* ad scripturas sanctas competenter aptamus. Ipsæ sunt enim quas superiùs *abyssos* vocavit: ubi & parabolarum quidam fluctus alludit, & altitudo sensuum piâ perscrutatione grandescit. Hæc ergo supra se dicit transisse justus: quia in eorum notitiâ avidus se perscrutator immerserat.

Quid sit Sardismos.

Duæ abyssi duo Testamenta.

Quandò duo Testamenta se invocent.

Psal. 35. 7.

℣. 12. *In die mandavit Dominus misericordiam suam: & nocte declaravit: Apud me oratio Deo vitæ meæ. Diem,* otiosum tempus accipiamus, in quo Domini præcepta discuntur. Nam lex ejus in spatio tranquillitatis ebibitur; tunc enim vacat discere, quando non est quod debeat impedire. Sequitur, *Et nocte declaravit;* illud utique quod discitur in quiete, in tribulatione declaratur. Priùs enim otioso tempore legis verba discuntur: sed eorum fructus in afflictione monstratur; sicut legitur: *Speciosa misericordia Domini in tempore tribulationis;* ita fit ut *nocte declaretur,* quod in die discitur. Addidit, *Apud me oratio Deo vitæ meæ;* ac si diceret, intra me est sacrificium quod offeram Deo. Quod est istud sacrificium? *Oratio* utique quam Deus non spernit, quam supra victimas eligit: cùm tamen devotione puræ mentis offertur. Sed iste Dominus *Deus* est *vita nostra:* quia dum peccatis nostris facientibus morimur, ejus clementiæ remissione salvamur.

Fructus legis in afflictione monstratur.

Eccles. 35. 26.

Oratio est sacrificium.

℣. 13. *Dicam Deo: Susceptor meus es: Quare me oblitus es? quare me repulisti? & quare contristatus incedo, dũ affligit me inimicus?* Filius córe supra dixerat: *Apud me oratio Deo vitæ meæ:* nunc ipsam orationem, quam superiùs præmisit, profitetur se Domino esse dicturum: idest, cùm me gratiâ divinâ baptismatis susceperis, tuis beneficiis in illâ patriâ collocandum, quare me tunc pateris diversis calamitatibus diabolicâ fraude vexari? Senserat enim vir sanctissimus quanta illius quietis dulcedo futura sit, & mundi istius itinera confragosa vehementer horrebat. Dicit etiam more humano, *Quare me oblitus es?* Quia differebatur adhuc illa promissio, quam in futurâ patriâ sanctis suis Dominus pollicetur. *Quare me repulisti?* Quoniam ad illam quietem adhuc pervenire non poterat, quam ferventiùs appetebat. *Et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?* Utique contristamur quando flagella in hoc mundo suscipimus, quando inimici fraudulentâ subreptione tentamur, quando carnis vitia invicto ac repugnante animo sustinemus. Hæc figura dicitur Erotema, quando sub interrogatione crebrâ aliquid exaggeramus dolentes.

Quid sit Erotema.

℣. 14. *Dum confringuntur omnia ossa mea, expro-*

braverunt mihi qui tribulant me. Ossa ad firmitatem mentis sæpe diximus pertinere. Ergo dum patientiæ nostræ virtus affligitur, quasi ossa franguntur. Hoc irrident videntes inimici, & velut probrosum aliquem abominantur, cui nullam felicitatem mundi istius arridere cognoscunt.

℣. 15. *Dum dicitur mihi per singulos dies: Ubi est Deus tuus?* Hæc est illa exprobratio per quam quodam malleo ossa patientiæ frangebantur. Hoc enim habent in consuetudine persecutores & irrisores afflictis dicere Christianis: *Ubi est Deus tuus?* Vindicet te si potest. Quoties hoc Martyres audierunt? Quoties Confessores qui tormentis variis cedere nequiverunt? Nam vox ista celeberrima est, quando illis assiduè dicitur, qui pro Christi nomine patiuntur.

Quid persecutores dicebant Christianis afflictis.

℣. 16. *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me.*

℣. 17. *Spera in Domino, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei, & Deus meus.* Quærendum est quid significet repetitio ista verborum: quoniam in his litteris nihil superfluum, nihil constat esse confusum. Videtur autem mihi quinquepartitum syllogismum forsitan hîc reperiri, quem Cicero Oratoribus æstimat applicandum; ut evidenter appareat imitatores eos fuisse, non auctores talium regularum. Nunc istius argumentationis distinctè membra reddamus. Propositio est enim, Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Domino: quoniam confitebor illi salutare vultus mei. Probatio propositionis quatuor versibus qui sequuntur, procul dubio continetur adjuncta. Deinde provenit Assumptio, Dicam Deo susceptor meus es: quare me oblitus es? quare me repulisti: & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? Sequitur duobus aliis versibus Probatio Assumptionis. Infertur postremò sub repetitione primi versus, propositi syllogismi decora Conclusio: *Quare tristis es anima mea?* &c. Quæ repetitio in lege quinquepartiti syllogismi celeberrima etiam nunc habetur. Nec moveat quod in propositione duobus versibus hæc sententia videtur extensa: hîc autem sub uno versu constat esse constrictam; decuit enim ut in fine colligeretur, quod suprà latiùs videtur esse propositum.

Syllogismus quinquepartitus.

Conclusio Psalmi.

Filius iste crucis in principio psalmi insigne volens ostendere desiderium suum, exquisito se comparavit exemplo; ut singulariter crederetur diligere, qui cognoscebatur tam ingenti voto Dominum concupisse. Sed quoniam humano usu bono proposito malis semper moribus obviatur; dum mens iniqua, quem per blandimenta decipere non potest, subdolis increpationibus molitur evertere, crebris insultationibus commotum se ad continuas lacrymas dicit. Et ne tristitia sæculi ejus animum occuparet, aut in desperationis discrimina perveniret, ad animam suam consolatoria verba facit; ut perturbationem hujus sæculi fidelibus inimicam à se depelleret, ne eum desperationis tædia possiderent. Scriptum est quippe: *Tristitia enim quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: sæculi autem tristitia mortem operatur.* Quapropter meritò à se illud conatus est expellere, unde sibi perpetuum exitium noverat imminere. Et ideò hodieque hunc psalmum boni desiderii suasorem atque institutorem baptizandis congruè decantat Ecclesia; quatenus à tristitiâ hujus mundi alienati, ad Dominum totâ mentis puritate * festinent. Præsta bone Rex, ut (quoniam non est unus modus misericordiæ tuæ) sicut illos per aquam sanctæ regenerationis abluis: ita & nos dono clementiæ tuæ à peccatorum fæce purifices.

Tristitia hujus sæculi fidelibus inimica.

2. Corint. 7. 10.

Psalmum 41. olim baptizandis decantabat Ecclesia.

** Ed. suscipiant.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadragesimum secundum.

Psalmus David.

Quamvis alii tituli multa, alii contineant pauciora: omnes tamen ad supernæ considerationis munera perducuntur; ut ipsa varietas nec fastidium faciat, nec, quæ sunt necessaria, commonere desistat. *Psalmus* ergo (sicut sæpe dictum est) significat melos cœlestium verborum, quod desursum nobis resonare sentitur; sicut hîc dicturus est: *Discerne causam meam de gente non sanctâ*, &c. *David* autem fortissimum & desiderabilem nobis indicat Christum, ad quem ex persona fidelissimi Christiani psalmus iste dirigitur, dum mens & intentio ejus ad ipsum desideranter aptatur. Nam sicut ille superior psalmus docet omnia contemni, quatenus desiderium Domini singulariter appetatur: ita hic præmonet, ne mundanâ possimus tribulatione confundi, sed in atriis Domini dicit esse gaudendum: ægritudinibus nostris valde necessariam probans, quam toties nobis pius Medicus ingerit, potionem.

Quid significet Psalmus.

Quid significet David.

Divisio Psalmi.

Psalmum istum unusquisque fidelium sibi competenter aptabit, qui in primo capite Dominum deprecatur; ut in adventu novissimo, quo judicaturus est mundum, ab infidelium consortio liberetur. Secundo introiturum se ad Domini altare confidit, ubi tantummodò beatis accessus est; & ideò in molestiis hujus mundi animam dicit non esse turbandam, quæ jam spe superni muneris gloriatur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Judica me Deus, & discerne causam meam de gente non sanctâ.* Dum vir fidelis hujus sæculi iniquitatibus angeretur, & cum incredulis populis adhuc esset habitatione permixtus, subitò erupit in vocem; ut in judicio Domini causa ejus sequestraretur ab impiis: quando agnos ponet ad dexteram, hœdos autem constituet ad sinistram. Non enim petit peccata sua discuti, sed ab iniquorum consortio liberari. Esset enim periculosum dicere: *Iudica me*, nisi addidisset: *& discerne causam meam*, idest, divide permixtionem meam, quam in sæculo isto sustineo, & aliquando segregatum me ab impiis, in populi tui electione constitue. Addidit: *De gente non sanctâ;* hoc est de perversis ac malè viventibus. Revera sancta conscientia, quando nec in altero contueri poterat, quæ divinis

vinis præceptis probabantur adversa.

℣. 2. *Ab homine iniquo, & doloso eripe me.* Bonum quidem desiderium, sed adhuc non habet tempus. Hoc enim quod modò à sancto isto quæritur, in futuro judicio à fidelibus invenitur. Sed talia & hîc desiderant qui pacifici esse noscuntur; ut ab inquietis motibus cupiant dividi, ne possint aliquâ pravitate vitiari. Ipse est enim iniquus & dolosus, de quo superiùs dixit: *De gente non sancta.* *Iniquus* est enim qui mala facit apertiùs: *dolosus* qui occultâ machinatione grassatur: ut sunt omnes qui à mandatis Domini probantur alieni.

Quis iniquus. Quis dolosus.

℣. 3. *Quia tu es Deus meus, & fortitudo mea: quare me repulisti? & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?* Frequenter ratio causam præcedit, sæpe iterum juncta subsequitur: hîc autem proposita clamat in capite. Nam cùm sit ejus *fortitudo Deus*, miratur quare ab adventu Domini, in quo judicaturus est mundum, adhuc videatur repelli, quem propter mundi quas patiebatur angustias, magno desiderio sustinebat. *Fortitudo* est enim considerata periculorum perpessio, & laborum indefecta probatio. Sciebat enim vir sanctissimus ulteriùs se contristari non posse, si ad æternam futuri sæculi requiem perveniret. Mos enim desiderantium est ab illa re se putare depulsos, ad quam venire velociter non sinuntur. Ejus quoque rei explanatio decora subsequitur: *Et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?* Utique in hoc sæculo contristati incedunt sancti, quando inimicorum flagella sævissima patiuntur. Nam cùm ille dies judicationis advenerit, talia minimè sustinebunt: quia *inimicus* cum suis sequacibus absolutè damnabitur. Quapropter vir sanctus desideranter expetebat tempora illa, in quibus sibi beatitudinem noverat conferendam.

Quid sit fortitudo.

℣. 4. *Emitte lucem tuam & veritatem tuam: ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernaculum tuum.* Hîc reddit causam tristitiæ submovendæ; ut Pater mittat Filium ad judicandum, qui est lux & veritas; ipse enim de se dixit: *Ego sum lux mundi;* & alibi: *Ego sum via, veritas, & vita.* Hæc enim cùm venerit, quæ est Christus Dominus à sanctis ejus omnis mœror confusionis abscedit, quando æternæ beatitudinis gloriam consequuntur. Iste ergo fidelis quem superiùs diximus loqui, *deductum* & *adductum* se dicit *in montem sanctum;* hoc est ad firmam credulitatem Domini Salvatoris: ejus gloriæ cuncta præbens, non aliquid suis viribus applicando. Quod autem adjecit: *Et in tabernaculum tuum*, Ecclesiam Catholicam significat in mundi istius certamine constitutam, quæ adhuc inimici variâ fatigatione vexatur. Sed audivimus *tabernaculum*, adversarii caveamus insidias: quoniam dum in tabernaculis sit Ecclesia, nos nequaquam possumus otia possidere secura. Quod *tabernaculum* Exodi textus sic evidenti relatione depingit; ut non solum auribus, sed penè ipsis aspectibus offeratur.

Joan. 8. 12. Joan. 14. 6.

Per tabernaculum Ecclesia designatur

Exod. 26. 1.

℣. 5. *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam: confitebor tibi in citharâ Deus Deus meus.* Venit ad secundum caput; sed dum & hic Ecclesia *altare* habeat, non frustra dicit post tabernaculum positum: *Introibo ad altare Dei.* Est enim quoddam sublime *altare*, nobisque nunc invisibile, ubi soli justi probantur accedere. Nam inter alia membra tabernaculi, quæ famulo suo Moysi Dominus præcepit efficere, hoc quoque evidenter ostendit dicens: *Inspice & fac secundum exemplar, quod tibi in monte ostensum est.* Hîc enim *altare* Ecclesiæ indiscreta turba circumspicit; ad illud autem ad quod se in futuro dicit *intrare*, soli possunt Deo placiti pervenire. *Altare* enim dictum est, quasi altæ aræ, vel alta res. Sequitur, *Ad Deum qui lætificat juventutem meam.* *Juventutem* hîc pro novitate vitæ ponit propter Dominum Salvatorem, qui omnia reparans de vetustate defectâ, credentibus juventutis reddidit validissimam firmitatem. Ecce ille contristatus cladibus mundi de bono intellectu fecit gaudium sibi. *In cithara* verò *confitetur*, qui mundi hujus adversa sustinens, à laude Domini non recedit.

Duplex altare & unde dictum.

Exod. 25. 40.

Juventus pro vitæ novitate ponitur.

℣. 6. *Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me?*

℣. 7. *Spera in* Deum, quoniam confitebor illi: salutare vultus mei, & Deus meus.* Meminerimus hos versus & in psalmo superiore conscriptos, ubi quinquepartitum esse diximus syllogismum. Sed considerandum est quod istam tristitiam sæculi fugiendam & frequenter admonet, & vehementissimè persuadet; nec immeritò quoniam bonis rebus semper adversa est. Per hanc enim patientiæ robur frangitur, per hanc charitatis lumen extinguitur, per hanc spei nostræ desiderium virtusque mollescit; & omnis vita confunditur, ubi hæc iniquitas maligna grassatur. Illa verò tristitia vitalis, bonarum mentium pax, juge gaudium, beatorum votis est maximis expetenda; de quâ dicit Apostolus: *Fratres gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam: contristati enim estis secundum Deum.* Unum quidem nomen, sed rerum diversa conditio; nam sicut illa nutrit ad mortem, sic ista dirigit ad perpetuam sospitatem.

** Ed. Deo.*

Tristitia sæculi fugienda, & quare.

Quid sit tristitia vitalis.

2. Cor. 7. 9.

Conclusio Psalmi.

IN superioribus psalmis propter perfectorum animos ad virtutis culmen erigendos multas legimus introductas esse personas, modò Ecclesiam, modò pœnitentem, modò Prophetam, modò Idithum, modò filios Core, magna patientiæ virtute proloquentes: nunc autem sermo mediocris ac lenior adhibetur, qui ad devotum pertineat Christianum; ut nemo vel imbecillis de suâ mediocritate diffidat, quando unusquisque reperit ad quod per Dei gratiam pronâ mente festinet. Nam & isti desideranti ad atria Domini pervenire, quadragesimus secundus calculus competenter aptatus est. Tali enim numero mansiones illæ in eremo sacratæ sunt Hebræorum. Quadragesimâ etiam secundâ generatione ab Abraham Dominus Salvator advenit, & mundum sua visitatione salvavit; ut meritò & iste fidelis ad regnum Domini perventurus credatur, qui pristino illi numero sociatus esse cognoscitur. Omnes ergo hîc virtutes, omnes delectationes invenit anima fidelis; ut consolari se ac recreare per Dei gratiam possit, quisquis igniculum illum divinæ charitatis acceperit.

Numerus 42. quod mysterium contineat.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadragesimum tertium.

In finem, pro filiis Core ad intellectum Psalmus David.

PRoximè in quadragesimo primo psalmo quid significent *Filii Core* sufficienter editum est. Nunc autem *ad intellectum* novo quidem ordine, sed non otiosè videtur adjectum; ideò ut commemoraret hunc psalmum diligentiùs inquirendum. Audituri sumus Martyres, sive Confessores, idest filios crucis edicere, dum Patres nostri sine aliqua difficultate inimicos suos habuerunt (Deo præstante) subjectos, se per gravissimas martyrii pœnas divino munere conquisisse victorias. Sed hìc opus est altior *intellectus*, ut facta Domini ad gloriosa consilia referamus. Primò enim maris rubri miracula, & diversarum gentium inclaboratæ victoriæ contigerunt; ut tam insigne miraculum ad credulitatem divinæ potentiæ rudes populos invitaret. Deinde illis terra Chanaan promissa est, qui erant utique sub lege. Nunc autem crescente fide Martyribus prosperitas mundana subtracta est: ne venturi sæculi bona tepidiùs imbecillitas humana perquireret. Istis enim cœlestia regna promissa sunt, qui sub gratia esse noscuntur. Quapropter iste *intellectus* quærendus est, ista gratia contuenda: quoniam quæ nunc fiunt ab Auctore rerum pro salute cunctorum, occultis plerumque * moribus ordinantur.

Quæ bona Judæis Deus promiserit, quæ Christianis.

* Ed. modis.

Divisio Psalmi.

SIve Martyrum, sive Confessorum verba suscipias, considera psalmum mirabili constructione formatum. In prima parte dicunt audiisse patres suos, Domini favore collato, per innumeras gentes visualiter egisse victorias; se autem profitentur in Domini judicatione venturam de inimicis suis competenter videre vindictam: ubi non arcu, aut gladio inimicus vincitur, sed solà Domini disceptatione superatur. Sic distinctè genera beneficiorum utraque referuntur, quæ servis suis Dominus præstare dignatur. Secundo loco diversarum necessitatum, quæ in isto sæculo patiuntur, tormenta dinumerant; nec tamen se mandata divina profitentur oblitos, quominus in virtute patientiæ perseverent. Tertio precantur auxilium, ut hìc graviter afflictis resurrectionis tempore debeat subveniri.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DEus auribus nostris audivimus, patres nostri annuntiaverunt nobis: opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis.* Primò posuit, *Deus*, quod initium aut lætus homo facit, aut afflictione nimiâ sauciatus. Sed quæ dicturi erant, ne putarentur ambigua, *audiisse* se propriis *auribus* dicunt, ut major fides rei potuisset acquiri. Et considera quia non juvenes neque adolescentes sibi dicunt retulisse quæ facta sunt: Sed *patres* qui consideratione sui nominis affectum poterant habere * veritatis. Subjunctum est, *nostri*, qui suis omninò certissima dicere potuissent. *Annuntiaverunt nobis*: idest, retulerunt beneficia quæ suis posteris ad laudem Domini voluerunt esse manifesta. Sed licet Dei quotidiana sit opera mundum suis beneficiis continere, ut omnia constituta lege decurrant: tamen tunc dicimus eum operatum, quando aliquod signum novitatis ostenderit. *Patres* ergo suos retulisse testantur *opus, quod operatus est Deus in diebus eorum*; hoc est *in diebus antiquis*, quando Israëliticum populum illæsum per maris rubri fluenta traduxit, & hostium suorum sine labore proprio fecit esse victores. Hoc argumentum dicitur A dictis factisque majorum, quando testimonii pondus gravissimâ patrum auctoritate firmatur.

* Ed. pietatis.

℣. 2. *Manus tua Gentes disperdidit, & plantasti eos: afflixisti populos, & repulisti eos.* Hinc enumeratio decora procedit, quanta Israëlitico populo virtus divina præstiterit; ut beneficia Domini & in prosperis rebus, & in adversis quæ dicturus est manifestiùs elucescant. Per *manum* (sicut sæpe dictum est) significatur potestas: quia per tropologiam manu Domini Gentes referuntur afflictæ, per quam nos maximè solemus operari. Exeuntibus enim Amorrhæis, vel cæteris de propriis terris, Hebræi in eorum sedibus leguntur esse plantati. *Plantati* planè, qui processu dierum munere Domini crementis jugibus augebantur. *Afflixit* autem *populos* adversarios, cùm Sacerdotum tubis canentibus muri Jericho confragosæ vocis sonitu corruerunt; quos de civitate constat expulsos, quando tantis miraculis obsistere nequiverunt. Josue. 6. 20.

Per manum potestas significatur.

℣. 3. *Non enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non salvavit eos.* Ne putarent Hebræi triumphatores suis se viribus extitisse, profitentur illos non *in suo gladio* fuisse victores, nec terram Gentium sibi propriâ fortitudine vendicasse. *Brachium* pro robore dicitur: quoniam ipso dimicante pugnatur. Sed istud *brachium* non eos ab inimicis liberare prævaluit, quos specialiter virtus divina *salvavit*. Sic dum Hebræorum actus exponuntur, humano generi proficua doctrina præstatur.

Brachium pro robore ponitur.

℣. 4. *Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui: quoniam complacuit tibi in illis. Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui*, communiter reddendum est, *salvavit eos.* Dextera enim significat prosperam partem, *brachium* fortitudinem, *illuminatio* consilium, quæ Dominus prælantibus confert, quando victoriam donare dignatur. Sed ne diceretur: Patres vestri suo merito placuerunt, ideo sunt tanta à Domino consecuti; intulit non meritis datum, sed quia ita Deo sit placitum, cujus est gratuitum omne quod præstat. *Complacuit* etiam *in illis*, quando de toto mundo sola gens electa est, de quâ Salvator Dominus adveniret.

℣. 5. *Tu es ipse Rex meus & Deus meus, qui mandas salutem Iacob.* Cùm dixissent Filii Core, hoc est populus beatorum: *Tu es ipse Rex meus*, idest Dominus & Salvator, cui nomen Regis manifestum est convenire: Addidit, *Et Deus meus*; Ne dubitares Dominum Jesum Christum qui & patri nostro *Iacob salutem* propitius transmisit, quando eum fecit cum Angelo gloriosâ concertatione luctari. *Mandavit* enim illi *salutem*, quando audivit per Angelum: *Iam non diceris Iacob sed Israel.* Nam quodlibet illud nostræ volun- Genes. 32. 28.

tatis arbitrium, non per nos, sed per aliam consuevimus mandare personam.

℣. 6. *In te inimicos nostros ventilabimus: & in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.* Venerunt Martyres ad illud genus liberationis eximium, quod judicii tempore constat fidelibus concedendum. Nam qui nimiâ fuerant afflictione confecti, resumunt animum, & futuris se prosperis consolantur dicentes: *In te inimicos nostros ventilabimus. Inimici ventilandi* sunt divino judicio, quando aream suam ventilabro disceptationis Salvator noster excutiens, paleas sequestrat à frugibus. Sequitur: *Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.* Tunc contemnuntur *insurgentes*, idest, spiritus immundi, quando lædere non valebunt. Modò enim illi despiciunt, quos postea justi spernendos esse judicabunt. Illud enim quod manus Domini Gentes dispersit, quod Hebræos in sedibus eorum plantavit, quod eis donavit inimicos sine aliquo labore superare, ad istud pertinet tempus. Hoc autem quod *ventilandi sunt inimici*, quod hostis contemnendus antiquus, pertinet ad judicium futurum: ubi talis est victoria facienda, ut omnia probentur subruisse certamina.

Quando inimici ventilandi.

℣. 7. *Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non salvabit me.* Fide & humilitate consuetâ dicit multitudo sanctorum in armis se non speraturam esse terrenis. *Arcus* enim est præsidium bellatoris, in quo mens humana confidit. Præliatores autem mundani plus de gladio præsumunt. Sagitta enim plerumque incassùm mittitur: ensis verò certissimæ mortis operatur effectum. Quapropter nec ipsum sibi auxilium ferre dicit, quod in bello credunt homines ad præsidium plus valere.

℣. 8. *Liberasti enim nos * ex affligentibus nos: & eos qui nos oderunt confudisti.* Confidentiâ fidei futura pro præteritis dicunt: quoniam apud eos non est dubium, quod absolutè norunt esse venturum. *Liberandos* ergo se dicunt in secundo adventu Domini à persecutione spirituum pessimorum, qui eos hîc multiplicibus insidiis affligere non desistunt. Tunc enim planè *liberandi* sunt, quando ab eorum potestate tollentur, ut ulteriùs eis non liceat de innocentium fatigatione gaudere; quod in isto certè sæculo generaliter non potest provenire. *Confunduntur* etiam qui beatos oderunt; quando illi æternâ ultione damnantur, justos autem cœlorum regna recipiunt.

* MSS. A B. F. de.

℣. 9. *In Deo laudabimur totâ die: & in nomine tuo confitebimur in sæcula.* Qui dicunt, *laudabimur*, in futuro se profitentur esse prædicandos: sed sine arrogantia designant gloriam suam, qui se *in Deo* testantur *esse laudandos. Totâ die* perpetuum tempus ostendit, quod non habet noctem, quod in illâ æternitate provenict, ubi juge præconium cognoscitur esse beatorum. Sed ne crederes otiosos futuros, qui se *in Deo* dixerunt *esse laudandos*, profitentur se quoque præconia Domini jugiter personare: quoniam ipsa est beatitudo justorum Dominum laudare perpetuè: satietas quæ nunquam novit habere fastidium: fames quæ de abstinentia matre non nascitur: aviditas quæ de jejunio non creatur.

Quæ beatitudo sanctorum.

℣. 10. *Nunc autem repulisti & confudisti nos: & non egredieris Deus in virtutibus nostris.* Post illam futuri sæculi inenarrabilem retributionem, venerunt pii Martyres ad secundam partem, dicentes per hos octo versus inferiores quas afflictiones præsenti tempore sustinebant, & nunquam à Domini veneratione ullatenùs discedebant. Quæ figura dicitur Emphasis, idest, Exaggeratio, quando rem aliquam multis in unum collectis doloribus allegamus, ut benevolentiam judicis enumeratis calamitatibus impetremus. Dicendo enim: *Nunc autem*, significant se de futuris temporibus paulò ante dixisse. Et intuere quàm mirabili ordine cuncta decurrant. *Repulisti*, significat dilationem quam sanctis provenire non dubium est: quia non hîc, sed in futuro illis perfecta beatitudo promittitur. *Confudisti*, illam dicit gloriosam confusionem quam Martyres subeunt, cùm injutiis affliguntur, fustibus verberantur, & velut criminibus obnoxii morti non desinunt mancipari. De talibus quoque dicit Apostolus: *Quibus dignus non erat mundus.* Sed respice quod in isto sæculo Martyres inter iniquos homines confunduntur; impii autem apud verum Judicem æterni opprobrii pondera sustinebunt. Sed ista confusio perducet ad gloriam: illa verò ad exitia sempiterna. Nunc autem Deus *non egreditur in virtutibus* Martyrum, quando eos tribulationibus subdit, & diversis passionibus tradit. Tunc enim *egrediebatur in virtutibus* Hebræorum, quando sine labore prostrati sunt, qui se contra electum populum erigere tentaverunt. Quod ad consolationem sancti populi pertinere non dubium est: ne quis patres suos felicissimos graviter ferret, cùm ipse Domini permissionibus affligatur.

Quid sit Emphasis.

Justi in hoc mundo confunduntur: impii verò in futuro.

Hebr. 11. 38.

℣. 11. *Avertisti nos retrorsum præ inimicis nostris: & qui nos oderunt diripiebant sibi.* Aversos se in hoc mundo ante inimicos suos esse testantur, qui insequentium discrimina vitaverunt. *Averti* est enim hostem carnalem fugere; sicut præceptum est: *Si vos persecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam.* Sequitur: *Et qui nos oderunt diripiebant sibi.* Hoc solet fugatis emergere, ut in direptionem prædamque cadant, qui hostibus minimè resistere potuerunt.

Matth. 10. 23.

℣. 12. *Dedisti nos tanquam oves * ad escam: & in Gentibus dispersisti nos.* Cùm dicunt: *Dedisti*, significant omnia divinâ potestate distribui. Ferunt enim traditos se Gentibus tanquam lupis, qui molle pecus devorare consueverunt. *Esca* enim luporum est ovium mansueta simplicitas; quæ Martyribus meritò comparatur, qui à persecutoribus suis occidi sine concertationibus acquiescunt. Sequitur: *Et in Gentibus dispersisti nos.* Diversos significant fideles, quos modò Martyrum deflet pietas, qui Gentibus traditi, libertatem suam cum patrimoniis perdiderunt. Quod variis temporibus de Christianis populis divinâ dispensatione perfectum est; ut per tribulationum temporalia mala, gloriosæ beatitudinis bona consequantur æterna.

* Ed. escarum.

Martyres ovibus comparati.

℣. 13. *Vendidisti populum tuum sine pretio: & non fuit multitudo in commutationibus eorum.* Hoc non debemus accipere sub increpatione dictum, sed mysticâ, ut solet, allusione prolatum. *Pretium* enim videtur accipere Deus, cùm benè meritis populis subjugat infideles. Tradit enim irreligiosos, ut acquirat devotissimos. Tunc

autem quasi *sine pretio vendit* Deus, quando alienigenis affligendum tradit populum Christianum. Quod fit frequenter occulto judicio aut ad probationis meritum, aut ad correctionis effectum. Et nota hoc genus locutionis inter propria divinæ scripturæ connumerari; ut dicatur venditum, ubi non constat pretium datum. Addidit: *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum.* Homines qui commutant, traditæ rei paria consequuntur; hic autem Deo nulla multitudo pretii in tantæ rei compensatione provenit, quando Christiani sunt traditi, dum persecutores eorum Domino non probentur accepti. Quomodo enim vero Deo poterant esse grati, profanis superstitionibus involuti?

Quare justi affliguntur.

℣. 14. *Posuisti nos in opprobrium vicinis nostris: derisum & contemptum his qui in circuitu nostro sunt.* Enumerant quantâ fuerant afflictione perculsi; ut inter ærumnas multiplices devotionis qualitas augeretur. Gravis enim est afflictio quam patimur à vicinis: quia non transitoriè dicitur, quod à circumstantibus jugiter imputatur. Nam quod dicit: *Posuisti nos*, ostendit immobilem passionem. Ibi enim diuturnus quis esse creditur, ubi & positus approbatur. *Opprobrium* contra probum positum est; nam sicut omnia proba decora sunt: sic indecentia cuncta monstrantur opprobria. Sed istud *opprobrium* non erat ante conspectum Domini, sed ante oculos vicinorum, qui illa noverant judicare, quæ depravatus sensus docebatur advertere. *Derisus* verò vox est confusa lætitiæ, insultationem suam immoderatâ hilaritate denuntians. *Contemptus* significat abjectissimam vilitatem, quam Martyres Domini traditi diversis passionibus sustinebant. *Qui in circuitu nostro sunt;* scilicet infideles & perfidos exponit, qui quaquaversùm semper ambulant, nec nobiscum recto dogmate gradiuntur.

Gravis est afflictio à vicinis accepta.

Quid sit Derisus.

℣. 15. *Posuisti nos in similitudinem gentibus: commotionem capitis in plebibus.* Respice per figuram Anaphoram, quæ Latinè Relatio dicitur, verbum ipsum iteratum; idest, *Posuisti*, quod in capite anterioris versus jam dictum est; ut frequens repetitio vim passionis exaggeret. Martyres enim in similitudinem Christi Gentibus constat appositos, quando eos comparibus pœnis & cruciatibus affecerunt. *Commotio* verò *capitis* inimicorum & Martyribus contigit, quæ facta est in passione Domini Salvatoris; sicut legitur: *Locuti sunt labiis & moverunt caput.*

Quid sit Anaphora.

Psal. 21. 8.

℣. 16. *Tota die verecundia mea contra me est: & confusio vultus mei operuit me.* Solet verecundia ad momentum venire, & brevi tempore sedata discedere. Ista verò gravissima fuit, quæ jugiter permanebat. Erat enim ante oculos populi sancti immoderata verecundia, vehemensque confusio, quando illos sibi jugiter insultare cernebat, quos impios esse cognoverat. Et intuere, descriptio verecundiæ quàm decora consequitur. Nam quodam pallio confusionis vultum suum dicit coopertum, dum nube sanguineâ facies ejus inflammata rutilavit. Sed cùm dicit: *Operuit me*, non solum permutationem vultus, sed etiam totius corporis indicavit horrorem.

Descriptio verecundiæ.

℣. 17. *A voce exprobrantis & obloquentis: à facie inimici & persequentis.* Usque ad istum versum confusionis illius descriptio perseverat; nunc dicitur unde venit ille roseus amictus; qui nudam faciem coloris sui tegmine vestiebat. *Exprobrare* est in faciem maledicere, quasi indecora crimina jaculari. *Obloqui* est absenti detrahere, & doloso aliquem sermone mordere. *A facie inimici*, idest, dum proximum videt qui eum capitaliter odit. Et ne putares adversarium levem, addidit, *Et persequentis;* quod odium probatur acerrimum: quia non solum corpus extinguere, sed ipsas animas cupiunt suâ pravitate trucidare.

Quid sit Exprobrare.

Quid sit Obloqui.

℣. 18. *Hæc omnia venerunt super nos, & obliti non sumus te: & iniquè non egimus in testamento tuo.* Venerunt filii Core ad professionis suæ gloriosissimam firmitatem; ut ostendant nobis quævis mala non nos debere à Christi gratiâ segregare; sicut dicit Apostolus: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas?* &c. Dicendo enim, *hæc omnia*, ad unum colligunt quæ tractu superiore dixerunt; ut si dispersa leviùs acciperentur, in unum cumulum congregata grandescerent. Quod argumentum dicitur A tormentis, quando per tot mala nequaquam fidelium animus potuit immutari. *Venerunt super nos*, quasi fera terribilis, quasi fluvius turbulentus. Et quia solet gravis tribulatio de animis abjicere, quod antè quis visus est credidisse; adjiciunt non se oblitos fuisse Dominum inter tam multiplices ærumnas: dum magis iniquorum persecutione commoti, à Domino jugiter auxilium postularent. Sequitur: *Et iniquè non egimus in testamento tuo;* hoc est quod dixerunt: *Et obliti non sumus te.* Nam qui illum mente retinent, ejus testamentum nesciunt oblivisci. Sed cùm Latinæ locutionis sit, ut dicamus obliti non sumus tui, hoc proprium divinæ scripturæ est quod ait: *Obliti non sumus te.*

Quævis mala non nos debent à Christi gratia segregare.

Rom. 8. 35.

Argumentum à tormentis.

Gravis tribulatio de animis abjicere solet, quod quis antè credidit.

℣. 19. *Et non recessit retrò cor nostrum: & declinasti semitas nostras à viâ tuâ.* Retrò redit cor eorum qui de Domini bonitate desperant, & putant illum rogatum non succurrere, qui etiam non petentibus cognoscitur subvenire. Quod isti minimè fecerunt, qui spem in Domino habere probati sunt. *Semitas* verò hic in malo posuit, dum ait, *nostras*, quasi umbrosos & voluptuosos calles, quos fragilis terit humanitas. Ipsos enim commeamus, quando à Domini jussione traducimur. *Via* verò à violentiâ nuncupatur, quæ meritò Christi dicitur: quoniam & ab ejus fidelibus, sicut ab ipso factum est, in ærumnis & tribulationibus ambulatur. Quapropter aptissimè dicuntur humanæ *semitæ* à viâ supernâ divisæ: quando illæ ducunt ad detestabilem mortem, hæc confert sine dubio desiderabilem sospitatem. Unde filii Core revera filii erant sanctissimæ crucis, cùm talia sentiebant.

Via unde dicatur.

℣. 20. *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis: & cooperuit nos umbra mortis.* Reddunt causam quare viam & semitas asseruerint fuisse divisas; propterea quia se *In loco afflictionis*, idest, in isto mundo humiliatos esse testantur, qui est fidelibus *locus afflictionis*, unde compunctio nascitur & pœnitudo succedit. Sequitur, *Et cooperuit nos umbra mortis.* Vitæ istius transitum dicunt, qui sanctis & peccatoribus probatur esse communis. Cæterùm vera mors illa est, quâ

Iste mundus locus afflictionis.

Quæ sit vera mors.

impii æternâ damnatione puniuntur.

℣. 21. *Si obliti sumus nomen Dei nostri: & si expandimus manus nostras ad Deum alienum.* Ipse est intellectus quem titulus dixit absolute fidelium; ut Deum nesciant alienum, nec obliviscantur eum, cujus nomini crucis impressione dicati sunt. Nam quod addunt: *Et si expandimus manus nostras ad Deum alienum*, orantem describunt, qui tensis manibus crucem ipsam quam fronte recipit, corporis sui formâ restituit. Hoc enim fidelissimi non alieno, sed suo Domino utique faciebant; ut perseverantia illos fideles assereret, qui mutati not adversitatibus non fuissent.

Mos orandi tensis manibus in modum crucis.

℣. 22. *Nonne Deus requiret ista? ipse enim novit occulta cordis.* *Nonne*, cùm pondere pronuntiandum est: quoniam gravissimum est apud Dominum, si in ejus religione peccetur. *Requirere* autem solemus, quando illa desideramus agnoscere, quæ nostram novimus conscientiam non tenere. *Deus* autem sciens *requirit*, non ut ipse aliquid novum discat, sed ut nos faciat quæ sunt oblivione sepulta cognoscere. Sic & Abrahæ dictum est: *Nunc cognovi, quoniam times Deum tuum*; quasi ille aliquid ex tempore didicerit, qui ante sæcula cuncta præscivit. Sequitur: *Ista*, idest, quæ superiùs dixerat: *Si obliti sumus nomen Dei nostri: & si expandimus manus nostras ad Deum alienum.* Et quoniam agebatur de religionis affectu, qui non solum devotione corporis, sed magis geritur cordis arcano, ad Divinitatis notitiam, ubi omnis festinat integritas, cucurrerunt dicentes: *Ipse enim novit occulta cordis.*

Genes. 22.

℣. 23. *Quoniam propter te mortificamur totâ die: æstimati sumus ut oves occisionis.* Exponunt illa beatissimi quæ occulta dixerunt: quia non moriebantur pro aliquo facinore perpetrato, sed amore divino; ut credulitas Trinitatis saluberrima Gentibus augeretur. Morte verò affici, est per longas passiones præsentis vitæ exitum reperire; quod perfecti Christiani faciunt, qui districtis observationibus affliguntur. Nam ut hoc magis deberes advertere, addidit: *Totâ die*; quod non momentaneam mortem, sed per universum vitæ tempus protractum nobis fidelium declararet exitium. Intende quod sequitur: *Æstimati sumus ut oves occisionis.* *Ovis*, quia non habet arma resultationis, raptoribus suis probatur esse temnibilis. Non enim aut cornu valet, aut dente contendit, aut fugâ præsumit: sed manibus latronis patienter acquiescit, dum nullâ se reluctatione defendit. Sic famuli Christi velut *oves* æstimati sunt mori: quoniam sine contentione aliquâ videbantur occidi.

Quid sit morte affici.

Famuli Christi ovibus comparati.

℣. 24. *Exurge, quare obdormis Domine? exurge & ne repellas nos in finem.* Enumeratâ multitudine passionum, venerunt filii Core ad tertiam partem: ubi tanto desiderio auxilium quærunt, ut etiam Dominum obdormisse commemorent. Quæ figura Catachresis est, quam rectè dicimus Abusionem, quæ rebus nomen commodat alienum. Non enim Deo convenit *exurgere*, qui nunquam noscitur posse dormire: sed illum humano usu dormire dicimus; quando expectatio nostra divinâ dispensatione differtur. Nam si potentiam majestatis ejus inquiras, habes evidentissimum dictum: *Ecce non dormit, neque dormitat qui custodit Israel.* Repetitur *exurge*; ut quibus videt pericula crescere, non dissimulet subvenire. Sequitur: *Et ne repellas nos in finem*; ut si adhuc hic æstimas differendum, *ne repelle in finem*, ubi consistit muneris tui universa perfectio, ubi sunt præmia beatorum, ubi Martyribus coronæ præparantur.

Quid sit Catachresis.

Quando Deum dormire dicimus.

Psal. 120. 3.

℣. 25. *Quare faciem tuam avertis: oblivisceris inopiam nostram, & tribulationem nostram.* Malis præsentibus ingravati, more beatorum in flebili supplicatione persistunt dicentes: Quare nos tamdiu æstimas differendos, ut respicere non credaris, cùm subvenire distuleris? Sequitur, *Oblivisceris inopiam nostram*; hoc est, cui consueveras subvenire, quam sic in aliis amas, ut te inopem dicas. Venisti enim ditissimus, ut nostræ indigentiæ subvenires. Addidit, *Tribulationem nostram*, cujus clemens semper inspector est; sicut in quinquagesimo psalmo dicturus est: *Cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Tales enim causæ apud illum pium Judicem plurimùm valent, qui humanis cognitoribus probantur esse temnibiles.

Psal. 50. 19.

℣. 26. *Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra: adhæsit in terra venter noster.* Post moram exauditionis, piæ mentes non ad desperationis audaciam, sed ad continuæ orationis salutaria se vota verterunt. Hic enim satisfactio assiduæ deprecationis exponitur. Curvantur enim in pulverem, qui cinere supra se sparso animas suas peccatorum recordatione discruciant. Sequitur: *Adhæsit in terra venter noster*; quod utique facere solent qui longâ oratione prostrati, totâ corporis effusione renduntur. *Adhærere* enim terræ, significat in orationibus diutiùs immorari, per quas efficaciter peccata vincuntur. Magna enim contra diabolum arma sunt in suis viribus fiduciam non habere: sed Deum rogare, qui adversariû possit opprimere.

Arma contra diabolum quæ?

℣. 27. *Exurge Domine adjuva nos: & libera nos propter nomen tuum.* Magnarum afflictionum suavissimus finis adhibetur; ut petant se resurrectionis Dominicæ gloriâ liberari, ubi omnium Christianorum spes probatur agnosci. *Exurge* autem non ad dormitionem, sed ad resurrectionem est potius applicandum. Supra enim, ubi eum quasi excitare voluerunt, dictum est: *Quare obdormis?* hîc autem solummodò, *exurge*, ponunt; ut illam resurrectionem intelligere deberemus, in quâ destructa cognoscitur humana captivitas. Illo enim resurgente adjuti, illo ad cœlos ascendente liberati sumus. Verùm hæc omnia nobis contulit non propter meritum nostrum, sed *propter nomen suum*. Ideò enim Salvator dicitur: quia per gratiam pietatis suæ salvat infirmos.

Resurrectio Domini Christianorum spes.

Conclusio Psalmi.

Ecce nobis filiorum Core salutaria dicta fulserunt: ecce nobis Ecclesiasticus Ordo Domino revelante * lampavit. Patres enim nostros ab inimicis suis per miracula visualiter liberatos esse cognovimus: nunc autem fideles per passiones corporum, & tristitias animarum ad æternam requiem pervenire didicimus; ut tempore suo utrumque factum humano generi cognosceretur esse proficuum; nec deberet aliquis queri, cùm se mundanis ærumnis cognosceret ingravari. Libertate quoque innocentiæ

** Idest, effulsit.*

insurgunt & Martyrum voces, ubi dormire & oblivisci dicitur Deus. Quod dictum non increpativè debet suscipi, sed affectuosa voluntate depromi. Quæ etiam in libro Job frequentissimè reperiuntur; ut nisi ea prudenti indagatione conspexeris, non supplicationes intelliges, sed querelas. Verùm ista moderata præsumptio justorum sinceri cordis videtur depromere puritatem, ut simplicitas animi pondus illatæ videatur exponere passionis. Sic in scripturis divinis quoties tale dictum aliquid invenimus, & clementia dominantis ostenditur, & supplicantis puritas indicatur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadragesimum quartum.

In finem, pro his qui commutabuntur, filiis Core, ad intellectum, canticum pro dilecto.

Videamus quid hæc verba nobis singillatim discussa parturiant: quia titulus psalmi multorum nominum congregatione prolixus est. *In finem* sæpe dictum est perfectionem significare, hoc est, Dominum Salvatorem. *Pro his qui commutabuntur filiis Core*, hoc declarat: quia filii crucis in Ecclesiâ permanentes, de tristitia mundi hujus transibunt ad gaudium sempiternum. *Ad intellectum canticum*, textum psalmi significat, qui trahendus est ad intelligentiam supernam, in qua futurarum rerum Sacramenta spiritalia continentur. *Pro dilecto filio*, vult intelligi Dominum Christum, de quo Patris vox insonuit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui.* Matth. 3.17. Istius nunc spiritales nuptiæ referuntur: istius vota epithalamii laude celebrantur; cujus virtus ultra omnes virtutes est, pulchritudo supra omnes decores, potentia inenarrabilis, pietas singularis. O beata sponsa, quæ tantæ majestati probaris esse conjuncta, non societate carnali, sed inviolabili conjunctione charitatis! Quando illi copulata esse cognosceris, qui te suo splendidissimo lumine radiavit? Quapropter Divinitati devotissimè supplicemus; ut corde mundissimo ad inspectivum lumen evecti, sanctæ Sponsæ nuptias Spiritualiter audiamus.

Divisio Psalmi.

Coelestibus epulis Propheta saginatus, & futuræ gratulationis qualitate completus, præconia Domini se eructuaturum promittit; ut unde ipse fuerat cœlesti largitate satiatus, inde & fidelis populus abundantissimè pasceretur: epithalamium quoddam supernum, ut dictum est, nuptiali exultatione concelebrans. Epithalamium verò interpretatur Laus thalami, quæ Sponso cœlesti consuetudine humanitatis offertur. (Quid Epithalamium.) Prima pars ejus quatuor modis Sponsi continet laudes, idest, Domini Salvatoris. Secunda simili numero quatuor partibus mysticis virtutibus Sponsa prædicatur Ecclesia; scilicet quæ in sanctorum hominum adunatione consistit. Hoc quoque sapientissimus Salomon in libro qui appellatur Canticum canticorum notissimâ lectione descripsit. Unde & nos in præsenti psalmo, prout locus expetit, libri ipsius exempla jungimus; ut licet prædicatores divisi sint temporibus, concordia tamen prophetiæ unum locuti esse videantur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Eructuavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi.

℣. 2. *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.* Cùm intelligentiam suam Propheta cognosceret divini muneris * claritate perfusam, (* Ed. charitate.) magnitudine ipsius gratulationis compulsus; quod dicturus erat ante laudavit, non elationis studio, sed motus veritatis instinctu. *Eructuavit* dicimus, quando satietas multa ciborum digestiones saluberrimas evaporat. (Quid eructuare.) Sed quàm magnis spiritualibus epulis fuerat vir iste completus, ut tam boni odoris eructuaret arcanum. *Cor meum*, sinum mentis intellige. *Verbum bonum*, Filium Dei dicit, de quo Joannes Evangelista ait: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* (Verbum bonum Filius Dei dicitur. Joan. 1. 1.) Ipsa etiam de se Veritas dicit: *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Marc. 10. 18. *Opera* verò, idest, opusculum Prophetæ fuit, psalmi hujus decoram contextionem ministerio suæ vocis offerre, & per organum linguæ quibusdam calamis divina verba resonare. Hanc enim prædicationem *Regi dicere* gestiebat, quam de ejus admirabili * claritate conceperat. (* MSS A. B. F. charitate.) Sed ne quis putaret aliquid eum ex propriâ voluntate dicturum, *linguam* suam *scribæ calamo* comparavit, quæ sic dictura est fideliter Spiritus sancti verba, quemadmodum sensus nostri vota calamus describit in chartâ. Addidit: *Velociter scribentis*; quem nos magis notarium debemus accipere, qui velociter verba suscipit, & citiùs audita transcribit. Considerandum verò, quoniam hic prophetiæ virtus ostenditur, (Prophetiæ virtus.) quæ non sub cruciatu humano cogitat: sed sine aliquo labore Divinitatis jussa divulgat. Audiamus nunc Prophetam epithalamii sine adulatione dicturum laudem, quæ nihil nisi exaggerat veritatem, quæ salvâ integritate blanditur; & quamvis magna dicat, non tamen omnia sufficienter enumerat.

℣. 3. *Speciosus formâ præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in æternum.* Finito procemio, & competenter populis ad audiendi studium concitatis, factum est de Incarnatione Domini laudis initium; ut per quam meruimus Divinitatis arcana cognoscere, per ipsam deberemus & præconia tantæ majestatis audire. Quæ species laudis, apud Oratores A forma dicitur. Sed cùm in Isaia legatur: *Vidimus eum & non habebat speciem neque decorem: sed species vultus ejus sine honore abjecta præ omnibus hominibus;* (Isaiæ 53. 2.) quæri potest, cur hic super genus humanum speciosissimus describatur? Non quia forma ejus decore lactei coloris eluxit, aut flavo crine lampavit, aut insigni staturâ præminuit: (An Christus forma decorus fuerit.) sed veraciter humano genere pulchrior fuit, quia peccata non habuit. Illud enim rectè *speciosum* dicitur, quod gratiâ mundissimæ puritatis ornatur; quamvis Pater Augustinus speciem corporis ejus dicat fuisse laudabilem. Sed exemplum Isaiæ supra positum ad passionis ejus retulit tempus, quando & colaphis cæsus, & spinis coronatus, & sputis legitur esse complutus. (Ecclesia portat imaginem Christi.) Ecclesia verò quæ Domini Salvatoris por-

Cant. 1. 4. tat imaginem; sic legitur in Canticis canticorum: *Fusca sum & decora*; id est *fusca* corpore carnali, *formosa* cœlestibus meritis. Et quare *speciosum* dixerit probat: quia, loquente Christo, per gratiam Deo reconciliatus est mundus. Quid ergo potuit in humano genere esse simile, quàm ipsum incarnatum conspicere, per quem redemptionis donum totus orbis accepit? Nam sic de ipso & prædictus liber Salomonis enun-
Cant. 4. 3. tiat: *Labia tua & loquela tua speciosa*. Sequitur, *Propterea benedixit te Deus in æternum*. *Propterea*, dicit, propter prædicationes eximias, & pietatem omnimodis singularem: quia nulli quicquam pro meritis contulit, sed omnia suâ potius bonitate concessit. Benedictus est enim in æternum, cujus regni non erit finis. Benè autem dictum est à formâ servi. *Benedixit te Deus*, quæ & passionem pertulit, & ad regna cœlorum pervenit.

℣. 4. *Accingere gladio tuo circa femur tuum, potentissime: specie tuâ & pulchritudine tuâ*. Secundus intromittitur modus laudis Domini Salvatoris, qui dicitur A potestate. Ad nescio enim quod gaudium Propheta subvectus, precatur Dominum; ut expectatus Gentibus, tandem saluberrimus appareret. Dicit enim: *Accingere gladio tuo*. Metaphora à bellatore concepta, qui dimicaturus gladio cingitur, ut prosternat inimi-
Gladius significat verbum Dei, & quare. cum. Sed hic *gladium*, sermonem prædicationis debemus accipere, de quo ipse in Evangelio testatur: *Non veni pacem mittere in terram, sed*
Matth. 10. 34
Ephes. 6. 17. *gladium*; & Apostolus dicit: *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei*. *Gladius* autem dicitur sermo Dei, quia corpulenta vitiis corda hominum ictu suæ virtutis irrumpit; nec potest imbecillitas humana resistere, ubi illa fortitudinis gloria di-
Femur Incarnationem significat. gnatur intrare. *Femur* verò Incarnationem significat Domini Salvatoris, sicut in Genesi le-
Genes. 49. 10 gitur: *Non deficiet princeps ex Iuda, nec dux de fe-*
Genes. 24. 2. *moribus ejus*. In ipso etiam mysterio, & Abraham fecit jurare famulum suum, quando ei tacto femore præcepit, ne acciperet filio suo Isaac uxorem de filiabus Chananæorum. *Femori* autem subjunxit, *potentissime*; ut reverendam jam Incarnationem crederes, quam potentia Divinitatis assumpsit. Similiter & sapientissimus ille
Cant. 3. 8. dixit: *Gladius ejus in femore ipsius*. Addidit, *Specie tuâ & pulchritudine tuâ*. Hic utramque naturam positam evidenter agnoscimus; ut *species* pertineat ad humanitatem, *pulchritudo* ad Deitatem. Illa enim *species* benè dicitur, in qua mundo salutaris apparuit: ista *pulchritudo* aptissimè pronuntiatur, unde omnia pulchra veniunt quæcumque decora sunt.

℣. 5. *Intende, & prospere procede, & regna: propter veritatem & mansuetudinem & justitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua*. Adhuc actus sacratissimæ Incarnationis exponitur, & singulis quibusque verbis miracula ipsius potentiæ prædicantur. *Intende* dictum est, ut hominem pereuntem de cœlo miseratus aspiceret; sicut in
Psal. 13. 2. tertiodecimo psalmo dictum est, *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum*. *Prosperè*, quia erat humano generi liberationis beneficia præ-
Psal. 18. 6. stiturus. *Procede*, velut Sponsus de utero virginali; sicut scriptum est: *Et ipse tanquam Sponsus procedens de thalamo suo*. *Regna*, hoc est, in hominum credulitate potentiam tuæ majestatis ostende. Cæterùm Filius & ante mundi constitutionem cum Patre & Spiritu sancto sine dubitatione regnavit. *Propter veritatem*, illud designat, ut veritas de terrâ oriretur, quæ falsitatem nostram suâ illuminatione mundaret. *Mansuetudo* verò monstrata est, quando in crucis affixione pro persequentibus exoravit. *Justitia* verò ad illud respicit: quia pius Doctor præcepta salutaria infudit. *Deducet te*; id est, per cursum totius vitæ inoffensâ conversatione custodiet. *Mirabiliter*, quia contra mundi inopinabilem consuetudinem tertio die resurrecturus erat à mortuis; quod miraculum partes totius orbis implevit. *Dextera tua* potentiam Verbi significat, quâ universa operatur quæ vult in cœlo & in terra. Audiant hoc verbum detractores impii. *Tua dextera* dicit, hoc est propriæ voluntatis instinctus. Nam si omnia suâ potestate facit, sicut eum facere manifestum est, quemadmodum potest habere majorem? Sed contra hunc morbum illa potio debet insanis mentibus adhiberi: *Omnia Patris mea sunt, & omnia* Joan. 17. 10.
mea Patris sunt. Omnia enim Patris non haberet: nisi esset æqualis ejusdemque naturæ.

℣. 6. *Sagittæ tuæ acutæ potentissimæ: populi sub* Sagittæ acutæ verba sunt Christi, & quare.
te cadent in corde inimicorum Regis. *Sagittæ acutæ* sunt verba Domini Salvatoris, hominum corda salutariter infigentia; quæ ideò vulnerant ut sanent: ideò percutiunt ut liberent: ideò prosternunt ut erigant. Sed videamus hoc telum verbo Dei quâ similitudine comparetur. *Sagitta* est lignum ferro armatum, cujus prima pennata sunt: sic verbum Dei ex ligno crucis egrediens, & fortitudinem penetrandi habet, & velocitatem quò voluerit perveniendi. Suprà, gladium posuit quod proximè vulnerat: hic *sagittas* quæ longè diriguntur; scilicet ut incomprehensibilis potentia hac similitudine monstraretur. *Acutæ* pertinent ad transforationis celeritatem. *Potentissimæ*: quia nulla illis materia quamvis durissima probatur obsistere, quando eis insitum est effectum suæ voluntatis implere. *Populi sub te cadent*, conversiones significat hominum: quando credentes in humilitatem feliciter cadunt, qui priùs vitio præsumptionis erecti sunt; sicut Paulo Apostolo contigit, qui vocis Domini sagittâ penetratus, in faciem quidem persecutor corruit, sed eum continuò Apostolum Domini dextera sublevavit. *In corde*, exponit quod superiùs ait, *cadent*, non pedibus quibus corpora sustinentur, sed corde quo animæ perfidia sublevatur. Ibi enim qui pœnitens cadit, resurgit; & de suâ iniquitate dejectus, ad salutaria Domini mandata transfertur. *Inimicorum Regis*, inimicos Christi dicit, qui à lege supernâ contrariâ voluntate dissentiunt. Hoc est quod titulus psalmi præcinuit dicens: *Pro his qui commutabuntur, filiis Core*.

℣. 7. *Sedes tua Deus in sæculum sæculi: virga recta est virga regni tui*. Venit ad laudationis tertium modum, qui rectè dicitur A causa judicii. Hic enim *sedes* Dei ad judicium pertinet futurum, in quo omnia veraciter æternus Moderator examinat atque dijudicat. *In sæculum sæculi*: quoniam quicquid constituerit, nullâ poterit temporis successione dissolvi. *Virgam* verò regulam divinæ significat æquitatis, quæ veraciter *recta* dicitur: quia nullâ pravitate curvatur. *Virga* ista justos regit, impios percutit, continet veraciter supplicantes. Sed hæc *virga* non de ces-

pite arboris egreditur, sed ab ipsius Deitatis virtute procedit. Fortitudo invicta, æquitas rectissima, inflexibilis disciplina; de qua in alio quoque psalmo dicendum est: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominaberis in medio inimicorum tuorum.* Hanc enim *virgam* regii honoris insigne, sceptrum dicebat antiquitas: designans in ea virtutum Regem Dominum Salvatorem.

Psal. 109. 2.

℣. 8. *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus.* Ipsa est virga recta, amare æquitatem & odisse nequitiam. Nemo enim perfectè *diligit justitiam*, nisi qui & actus pessimos execratur: quoniam diversis qualitatibus eodem tempore non est in uno locus; nec potest ipso momento ibi nigrum videri, ubi candor insederit. Nam & præsentia lucis, noctis absentia est; sic & veritatis amor, est odium falsitatis. Unde à quibusdam pulchrè definitum est: Substantia est contrariorum capax, sed non uno tempore. Sed his rebus quæ præmia sint reddita subter exponit: *Propterea unxit te Deus Deus tuus.* Unctus Christus & Regē significat & Sacerdotem: quia dignitates istæ sumebantur per sacratissimas unctiones; nam & ipsum nomen Christi à sancto chrismate vocitatur. Sed ab illâ parte unctus dicitur, quâ dispensatione & natus, & mortuus, & resurrexisse veraciter dicitur Christus. Cæterùm Deitas ejus nullo munere, nullo honore indiguit adjuvari. Repetitio autem ista quâ dicitur *Deus Deus*, præconium magnæ dilectionis ostendit.

Quid sit substantia.

Unctus Christus Regem significat & Sacerdotem.

℣. 9. *Oleo lætitiæ præ consortibus tuis: myrrha, gutta, & casia à vestimentis tuis.* Duplici modo unctionem illam sanctam provenisse significat. *Oleum lætitiæ* est peccati maculam non habere: unde se conscientia semper exhilarat, quando nullâ recordationis asperitate mordetur. *Præ consortibus tuis*, præ filiis hominum dicit, quos & ipse in Evangelio fratres appellat. Ideò autem dictum est: *Præ consortibus tuis*, quoniam hanc benedictionem supra omne humanum genus cognoscitur accepisse; ut unctus singulariter cæteros ungere debuisset. In illo enim fons est benedictionis, à quo, prout ipsi visum fuerit, per universos electos competenter emanat. Sed hæc omnia carni conveniunt, cui piissimum & gloriosissimum Verbum unitum est pro salute cunctorum. Sequitur, *Myrrha, & gutta, & casiâ à vestimentis tuis.* Sæpe diximus species terrenarum rerum indicia nobis cœlestium demonstrare virtutum: quia non poteramus quicquam de illa majestate cognoscere, nisi nobis de ipsâ aliquid per mundanas similitudines appareret. Et ideò posteriora versiculi istius primâ fronte declaremus, ut nomina quæ præcedunt clariùs elucescant. Sanctum Domini corpus quoddam Deitatis fuisse cognoscitur vestimentum. Nam sicut vestibus cooperiuntur membra mortalium: ita & majestas Verbi infidelium oculis carnis velamine videbatur abscondi. Ab hoc ergo vestimento, idest Incarnationis arcano congruè venisse dicitur *myrrha, gutta, & casia. Myrrha* mortem significat, quam pro hominum salute suscepit. *Gutta* verò quæ dicitur Ammoniaca duritias curat ab aliquâ necessitate contractas. Quæ pulchrè Incarnationi Domini comparatur: quia duritiam cordis humani sanctâ prædicatione dissolvit. *Casia* quæ à nostris fistula dicitur, redemptio generis humani per aquam baptismatis indicatur: quoniam hoc herbæ genus aquosis locis dicitur inveniri. His rebus etiam odor inest suavis; ut meritò sanctæ Incarnationi & virtus herbarum & odoris suavitas comparetur; sicut in Canticis canticorum Sponsa dicit: *Post odorem unguentorum tuorum curremus.*

In Christo fons est benedictionis.

Corpus Domini quædam est Deitatis vestis.

Cantic. 1. 3.

℣. 10. *A domibus eburneis: ex quibus te delectaverunt filiæ Regum in honore tuo.* In quarto modo à personâ Sponsæ laus sumitur Christi. Dicit enim Propheta unde veniat Sponsæ gloriosissima pulchritudo, quæ ad Domini dexteram locata consistit; idest *A domibus eburneis*, quod significat ornata palatia, quæ copioso ebore vestiuntur. Sed ebur non ad solas divitias intelligamus aptatum: sed quoniam elephas, cujus hæc ossa sunt nimiæ castitatis asseritur, qui inter quadrupedia & sensu plurimo valet, & temperanter miscetur fœminæ suæ, & conjuge secundâ non utitur. Hoc pudicis fœminis decenter aptatum est: quia illæ in *domibus eburneis* mansisse noscuntur, quæ per castitatem Christi Domini præcepta secutæ sunt. Hanc enim translationem probaverunt doctissimi Patres Augustinus & Hieronymus. *Ex quibus te delectaverunt*; dicit, idest ad te non proprio cucurrerunt judicio: sed tuâ delectatione perductæ sunt. *Filiæ Regum*, sive hominum fidelium qui regunt corpora sua, & perducunt filias quæ sacro baptismate generantur: sive imperantium; quod frequenter contingit, ut relicto palatii dominatu soboles principum eligant divina servitia. Ideò enim addidit, *In honore tuo*; ut religiosam mentem tali designaret indicio. Non enim in honore patrum suorum *delectatæ sunt*: sed *in honore* Domini Salvatoris.

Pudicæ fœminæ elephanti comparantur.

℣. 11. *Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato: circumamicta varietate.* Mirabili totum relatione describitur. Quæ figura dicitur Characterismos, Latinè (sicut sæpe diximus) Descriptio, vel Informatio nominatur. Ante oculos enim intelligentiæ reddit, quæ aspectu corporeo non videntur. Priùs enim Sponsi pulchritudo laudata est: postea virtus ejus asserta: tertiò sedes ipsius potestasque narrata est. Et quia nuptiale gaudium agebatur, odoris suavissimi species sub mysticis interpretationibus noscuntur adhibitæ. Quartò dicitur ipsius quoque Reginæ unde veniat mirabilis pulchritudo. Tunc ad divinam dexteram ornata pretiosis virtutibus collocatur; ut omnis anima fidelis in supernam contemplationem porrecta, cœlestia vota conspiciat, sciatque qualem illi in terris debeat exhibere reverentiam, quam in cœlo sic intelligit honoratam. Ipsa est *Regina* quæ in Canticis canticorum dicit: *Osculetur me osculo oris sui*, & cætera quæ mysticis ænigmatibus ille textus eloquitur. Et considera, quia sedem superiùs laudavit Domini Salvatoris: hîc autem *à dextris astitisse Reginam* dicit: quia dextera honorabilis pars est Sponsi, quem caput constat esse Ecclesiæ. Sequitur, *In vestitu deaurato.* Aurum ad charitatis debemus aptare fulgorem, quâ virtute circumdata sancta resplendet Ecclesia. Et ne solam ibi intelligeres esse charitatem, *In vestitu*, dixit, *deaurato*, non aureo. *Deauratum* enim dicimus, quando superducta species auri in aliquâ materia glutinatur. Ideò autem supra virtutes alias gratia charitatis apparuit: quia omnia ejus

Quid sit Characterismos.

Cant. 1. 1.

Cur Ecclesia de vestis varietate laudetur.

ejus fulgor excellit. Addidit, *Circumamicta varietate.* Perscrutemur cur Ecclesia Dei de vestis varietate laudetur, cui totum simplex convenit atque unum? Sed hic *varietatem*, aut linguas multiplices significat: quia omnis gens secundum suam patriam in Ecclesia psallit auctori: aut virtutum pulcherrimam diversitatem. Ornatur enim auro Apostolorum, argento Prophetarum, gemmis Virginum, cocco Martyrum, purpurâ pœnitentium. Ista est ergo varietas unitatis, quæ oculis Domini ex omnibus Gentibus piâ conversatione placitura contexitur.

℣. 12. *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui.* Sponsi laude cantatâ, nunc Sponsæ præconia totidem modis, sed longè submissiùs atque humiliter offeruntur. Decebat enim vel secundo gradu illaudatam non relinquere, quæ tali ac tantâ meruit copulatione gaudere. Primus ergo istius laudis modus est à specie, sicut inferiore versu declaratur. Nunc ad exponenda verba veniamus. Stanti ergo ad dexteram Domini, ubi beatorum locus est, dicit: *Audi*, idest, Prophetas, qui Incarnationem Domini veraci promissione cecinerunt; quatenus audita crederet, & credita mox videret. *Filiam* verò meritò Propheta vocat Ecclesiam: quia ejus prædicationibus sanctis genitus est populus Christianus. *Et vide*, sub gratulatione dicendum est: quoniam Sponsus qui tibi promittebatur advenit, in quo est amor, gloria, & gaudium tuum. Sequitur: *Et inclina aurem tuam;* quod oportebat Ecclesiam facere, ut honorabiliter Prophetæ verba perciperet. *Obliviscere* verò dixit *populum tuum;* idest, desere, & à tuis animis aliena effice conventicula Paganorum, sive superstitiones insanissimas Judæorum. *Domum* Babyloniam significat, quæ contra Ecclesiam Christi nequissimis incolis gaudet; & in hoc mundo possidens confusæ plebis animum, partem sibi vendicat perditorum. *Patris tui*, diabolum dicit, qui revera illam confusionis domum secundum nominis sui interpretationem noscitur possidere. Sed considera quod hæc Ecclesia tunc ibi morabatur, cùm cœlestis Sponsi gratiam non haberet; unde & *fusca* legitur: tunc autem nimio pulchritudinis decore perfusa est, quando eam Dominus de Gentibus est dignatus eligere.

℣. 13. *Quoniam concupivit Rex speciem tuam: quia ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.* Hic est modus laudis quem superiùs diximus à specie. *Rex* itaque iste Salvator est Dominus, qui *concupivit* Ecclesiam prævaricationis culpâ in sorte diaboli constitutam, quam speciosissimam fecit ipse, non reperit. Fœda erat, cùm eam tenebat invasor: pulchra facta est, cùm ad suum

Cant. 8. 5.

remeavit auctorem. De qua legitur, *Quæ est ista quæ ascendit dealbata?* Et considera quod hæc Sponsa quasi simili laudatur initio, sicut superiùs de Sponso dictum est: *Speciosus formâ præ filiis hominum.* Sed ille in specie sua habere dictus est pulchritudinem singularem: hæc verò ideò pulchra est, quia sibi eam sociavit Sponsus. Sic totum distinctè varieque dicitur; quamvis ipsis lineis & Sponsa laudetur. Sequitur, *Quia ipse est Dominus Deus tuus.* Non ille quem patrem dicebas, non qui te fecerat tenebrosam: sed iste *est Dominus Deus tuus*, qui pristinam submovens fœditatem, pulchritudinem tibi contulit nuptialem. Infertur quoque sententia salutaris: *Et adorabunt eum*, idest, omnes populi qui * te suâ congregatione sanctam Ecclesiam reddiderunt: ipsi *adorabunt* non te, sed Dominum: quia honor tuus in illo est, & beatitudo tua est ejus gloria sempiterna.

** MSS. A.B. F. de.*

℣. 14. *Filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes divites plebis.* Venit ad secundum modum, in quo superiùs de Sponso dicit: *Intende, prosperè procede, & regna.* Hic autem dignitas est Ecclesiæ devotos populos Domino supplicare; & sicut ibi potentia Sponsi describitur: ita & hic gloria Sponsæ de Christi honore declaratur. *Tyrus* civitas est non longe ab Jerosolymis constituta: sed *Filiarum* istius vocabulo civitatis, animas mavult significare fidelium. Non enim sola *Tyrus* filias protulit fideles, sed etiam totius mundi adunata diversitas. Quapropter hoc schema dicitur A parte totum. *Filiæ* itaque Gentium *in muneribus vultum deprecantur* Ecclesiæ, quando eleemosynas piâ voluntate distribuunt. Ipsa sunt enim munera, quæ Divinitati nimiùm probantur accepta. Tunc enim in vultum Ecclesiæ, idest, in Christiani populi faciem intendimus, quando majestatem Christi piis fletibus exoramus. *Omnes divites plebis*, jungendum est superioribus, ut sit istud Hyperbaton, idest Transcensio. *Filiæ Tyri*, omnes quæ sunt divites plebis in muneribus vultum tuum deprecabuntur. Ordo enim hic verborum præposteratis sermonibus explanatur.

Quæ sit dignitas Ecclesiæ.

Eleemosinæ Deo acceptissimæ.

℣. 15. *Omnis gloria ejus filiæ regum ab intus: in fimbriis aureis circumamicta varietate.* Vides quemadmodum in Ecclesiæ præconio perseveret. *Gloria* est siquidem Ecclesiæ, quando filiæ principum, sive justorum convertuntur ad Dominum, & secretâ se cupiunt devotione cordis offerre. *Ab intus* enim significat secreta sensuum, non concrepantiam labiorum: ubi interior homo tacitâ cogitatione revolvit, quod ad divina mysteria pertinere cognoscitur. Sic enim & in Canticis canticorum de Ecclesiâ dictum est: *Introduxit me Rex in cubiculum suum.* Istam locutionẽ *Filiæ regum ab intus*, inter propria legis divinæ connumera, quam in * communione non invenies. Sequitur, *In fimbriis aureis circumamicta varietate.* *Fimbriæ* sunt finitima vestium, quæ in stamine colligatæ tanquam capillorum segetes dependent; per quas hominum vita significatur extrema. Hæc non deaurata (ut supra) sed nunc illi esse *aurea* profitetur: quia in fine tota perfectio est, ubi charitas non tanquam deaurata conspicitur, sed jam plenissima tanquam *aurea* reperitur. *Circumamicta* verò *varietate*, dicit, propter varias virtutes fidelium, quas superiùs constat expositas. Quibus diversitatibus induta, necesse est discolori amictu Catholica vestiatur Ecclesia. Hoc & vestis illa significavit Aaron, quæ auro, purpura, bysso, cocco, hyacinthoque contexta est.

Gloria Ecclesiæ conversio filiarum principum.

Cant. 1. 4.

** Ed. commune.*

Quid fimbriæ significent.

℣. 16. *Adducentur Regi virgines post eam: proximæ ejus afferentur tibi.* Sicut tertio Sponsus à judicio prædicatus est: ita & hic tertio loco à membris suis Sponsa laudatur. Et vide quàm potenter ordinem servat: *Adducentur Regi virgines post eam*, post Ecclesiam utique: quia priùs fuit, ut ejus unitas diceretur, & post enumeratio partium distincta proveniret. Et intuere quod dixit: *adducentur*, ut Domini gratia declaretur,

quæ nos ad se adducit, quando nos miseratus inspexerit; sicut in Evangelio dictum est: *Nemo venit ad me, nisi Pater attraxerit eum.* Sed quæ *virgines* ante conspectum Domini *adducuntur?* fideles scilicet, & pudicâ se mente tractantes. Nam quid proderit cuiquam corpus intactum servare, si contingat eum integritatem fidei non habere? Sequitur, *Proxima ejus afferentur tibi. Afferentur tibi,* Deo dicitur. *Proxima* sunt autem Ecclesiæ, idest, viduæ castæ, quæ gradu inferiore junguntur. Nam cùm virginitas habeat centesimum fructum, istæ sexagesimâ ubertate gloriantur. Et vide in ipsis nominibus non minimam esse distantiam. *Virgines* dixit *adduci*, quæ corporis integritate robustæ sunt: viduas *afferri*, quæ plerumque fractæ à diversis sollicitudinibus corporis imbecillitate fatigantur.

Joan. 6. 44.

℣. 17. *In lætitiâ & exultatione, adducentur in templum Regis.* Ut copiosa munera sanctæ Ecclesiæ conferenda monstraret, dicit eam *in lætitiâ & exultatione* Angelorum ministeriis *adducendam;* & non solum ad conspectum, verumetiam in penetralibus Regis, idest in Jerusalem futuram: ubi venisse beatum gaudium est, & gloriosa securitas. Meritò ergo dictum est: *adducentur* cum *lætitia & exultatione:* quia sexus ille fragilis vicit gravissimas corporum passiones.

℣. 18. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram.* Venit ad quartum modum, in quo supra descriptum est à gradibus eburneis Ecclesiam venisse, quæ ad dexteràm Regis ornata consisteret. Nunc autem potenter exponitur quanto incremento hæc Sponsa profecerit; ut *pro* antiquis *patribus*, idest idolorum cultoribus, *nati sint illi filii* Apostoli, quos *principes* prædicationis in toto terrarum orbe transmisit. Sed quantùm sunt ista disparia, tantùm laudatur Ecclesia. Illi enim erant seductores erroris, isti magistri veritatis: illi seminabant exitia, isti hortabantur ad vitam. O laus digna tantæ lætitiæ, quale fuit hostis complexus fugere, & Tonantis nuptias invenire! Qui locus meritò dicitur laus à prole: quoniam hic posteritas sancta prædicatur.

Patres sunt cultores idolorum, & filii Apostoli.

℣. 19. *Memores erunt nominis tui in omni generatione & progenie: propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in sæculum sæculi. Memores* dicit, sed populos Christianos, qui in ejus prædicationibus per diversas hominum generationes piis voluntatibus perseverant. Mirabilis gloria, summumque præconium, inter hominum tam multiplices successiones nunquam finem laudis accipere. Sequitur, *Propterea populi confitebuntur tibi.* Omnis enim Christianus cùm symboli Sacramenta reddiderit, in Ecclesiæ facie confitetur; quæ confessio fit æterna, quia vera & pia est. Nam quod addidit, *In sæculum sæculi*, futura significat, quando omnis adversitas conquiescit, & regnat sola justitia, diaboli contrarietate deletâ.

Conclusio Psalmi.

Ecce epithalamium gloriosum Psalmigraphi exultatione completum est. Ecce Sponsi laus, Sponsæque admirabili varietate celebrata est: spiritualis copula, conjugium in virginitatibus perseverâs, amor castus, charitas æterna, vinculum quod nullo fine dissolvitur. Hic Prophetarum tympana sanctâ exultatione conclamant: hîc Apostolorû organa dulcissimâ societate respondent: hîc Martyrum citharæ non chordis, sed virtutibus canunt: hîc sanctorum chorus spiritualibus fistulis gratissimum permulcet auditum: hîc talis musica geritur, per quam humana lætitia cuncta vincatur. Pasti sumus ô bone Rex convivio nuptiali delicias cœlestes haurientes. Præsta nobis Sponse mirabilis; ut qui hic spe lætati sumus, in futuro perfectissimo gaudio compleamur. Hunc etiam psalmum & beatus Hieronymus ad Principiam virginem scribens, mirabili (ut assolet) nitore tractavit. Quem ideo commemorandum esse putavimus; ut quod à nobis minus fortasse declaratum est, illius viri doctissimi explanationibus suppleatur.

Laus conjugii Christi & Ecclesiæ.

Epist. 140.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadragesimum quintum.

In finem, filiis Core pro arcanis psalmus.

In *finem*, notum est quemadmodum ad Dominum Jesum Christum possit referri. *Filios* autem *Core* significari dicimus Christianos, ex quorum persona psalmus iste cantatur. *Pro arcanis* verò, adventum Domini significat Salvatoris, quem Divinitatis suæ mirabili secreto pro hominum salute disposuit.

Divisio Psalmi.

Filii Core qui fideles debent intelligi Christiani, primo membro psalmi non se timere profitentur conturbationes sæculi: quia Deus refugium eorum probatur & virtus. Secundo Christum dicunt apparere in medio Ecclesiæ suæ, qui eam in seipso tanquam in solidissimâ petrâ ædificare dignatus est. Tertio credentium turba generaliter invitatur ad divina magnalia contuenda: dicentes omnipotentem Deum arma nequitiæ confringere, bella removere, & tristitiam fidelium in æterna gaudia commutare.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Deus *noster refugium & virtus: adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis.* In ipso principio psalmi, Categoricus nobis syllogismus arridet. Dicit enim: In tribulationibus quę invenerunt nos nimis, Deus noster refugium, & virtus, & adjutor est. In tribulationibus non timebimus cum conturbata fuerit terra. In tribulationibus igitur quæ invenerunt nos nimis, non timebimus cùm conturbabitur terra. Nunc minutatim dicta tractemus. Quàm pulchra brevisque complexio; quasi interrogarentur: Quid est *Deus noster?* Respondent: *Refugium, & virtus, & adjutor.* Hæc species definitionis est quinta, quæ Græce κατὰ τὴν λέξιν Latinè ad verbum dicitur: quoties unamquamque rem verbis singulis quid sit ostendimus. Additum est, *noster*, propter falsissimos Christianos, quorum *Deus* non solet esse *refu-*

Quid sit quinta species definitionis.

gium. *Refugium* ergo fidelium est, quando eos de animæ periculo liberat. *Virtus*, quando stabiliter mentes eorum ab iniquo sæculi errore custodit. Sequitur: *Adjutor in tribulationibus.* Hic misericordia supernæ majestatis per diversas definitiones exprimitur, quæ *in tribulationibus* & suscipit & defendit. *Tribulatio* verò pia Deum nobis misericordem facit, reatum solvit; & tunc specialiter subvenit, cùm nos de se confidere velle cognoscit; sicut dicit Apostolus: *Tristitia enim quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* Et ne has tribulationes leves putares, addidit: *Quæ invenerunt nos nimis*; ut nihil mediocre crederes, quod nimium fuisse sentires. Convenienter autem pericula exaggerata sunt, ut eorum destructor potentissimus appareret.

Tribulatio Deum nobis misericordem facit.

2. Cor. 7. 10.

℣. 2. *Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.* Tempus illud prædictæ tribulationis exponitur, quando adventu Domini Salvatoris, cùm de novitate tanti miraculi Judæorum corda turbata sint, sancti viri timere non poterant, qui in ejus nomine ac virtute præsumebant. Sequitur: *Et transferentur montes in cor maris.* Hoc utique factum est, quando *montes*, idest, Apostoli relictis incredulis Judæis, *in cor maris*, hoc est, ad prædicandum Gentibus transierunt; sicut in Actibus Apostolorum legitur: *Vobis quidem oportebat loqui Verbum Dei: sed quia repulistis illud, & indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.* Quo exemplo advertimus, *montes* illos pio cacumine præminentes, & fidei soliditate firmissimos, *in cor maris*, idest, ad fidem omnium nationum fuisse translatos. Et inspiciendum quod aridæ terræ perfidiam Judæorum, aquis verò salsis credulitatem Gentium comparavit; ut illa corda in malum durata cognosceres: hæc autem Evangelico sale condita veraciter æstimares. *Cor* enim non habet mare, sed homines.

Actor. 13. 46.

℣. 3. * *Sonaverunt, & turbatæ sunt aquæ eorum: conturbati sunt montes in fortitudine ejus.* In superiori sensu permansit; adhuc enim illa perturbatio exponitur, quæ facta est de adventu Domini Christi. *Sonasse* dicit Apostolos prædicationes suas, quasi alicujus fragoris robustissimam vocem, quæ non tantùm auribus, quantùm mentibus insonaret. Quo tempore *turbatas* asserit *aquas*, idest, sæculi hujus innumeras Gentes, quæ de tali fuerant admiratione perterritæ. Hæc figura dicitur Parabole, idest Comparatio, cum res genere dissimiles qualitativâ comparatione sociamus. Sed intuendum, quoniam hoc per decorem pulcherrimæ comparationis dictum est. Tunc enim *aquæ* plurimâ confusione *turbantur*, quando in marinis visceribus constructorum dejicitur magnitudo; & grandem sonitum reddunt, cùm magno pondere fluenta percusserint. Hoc utique contigit, quando Apostolorum grandisonâ prædicatione totus mundus intremuit, & ad Domini se credulitatem limpidato postea corde revocavit. Sequitur: *Conturbati sunt montes in fortitudine ejus.* Hic alios *montes* dicit, hoc est sæculi potestates. Nam & in bono accipiuntur & in malo. Sed montes Dei stabiles atque decori sunt: montes verò diaboli mutabiles atque squalidi. Potestates enim mundanæ turbatæ sunt, quando contra religionem Dei, leges paganì principes sacrilegas inferebant.

* Ed. *sonuerunt.*

Quid sit Parabole.

℣. 4. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei: sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.* Superiùs terrores habitos dixit, quos de prædicatione novâ mundus accepit: nunc beneficia quæ collata sunt Ecclesiæ de adventu Domini Salvatoris edicuntur; ut meritò divisionem diapsalmatis immutatio sensus acceperit. Intuere quæ dicuntur, quâ proprietate distincta sint. Civitas Dei impetu fluminis lætificata requievit. Et ut istum fluvium irrigatorem cognosceres animarum, non dicit satiasse, sed *lætificasse civitatem.* Iste namque est *fluvius*, de quo ipsa Veritas dicit: *Qui credit in mé non sitiet umquam: sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Et benè dixit: *Impetus fluminis*, quia nihil palustre, nihil morosum cursus ejus sustinet, cùm se potentia Divinitatis infuderit. Additum est, *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. Tabernaculum Altissimi* est sive Ecclesia, sive humani cordis gloriosa susceptio; quod utrumque constat esse sanctificatum, quando *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.*

Joan. 4. 13. 14.

Joan. 1. 14.

℣. 5. *Deus in medio ejus non commovebitur: adjuvabit eam Deus vultu suo.* Non sic *in medio* esse dicitur *Deus*, quasi loci alicujus amplitudine concludatur; ille enim spatio ullo non clauditur, quoniam non inæquabili benignitate, sed æqualiter ubique totus est. Ideò autem *In medio* dicitur, quia fideles semper intendit. Quapropter meritò secundum justitiam suam *in medio* Ecclesiæ narratur esse Deus: quia universos voluntate æquabili contuetur; nec aspectu quis ejus fraudabitur, nisi qui ab eo se reddiderit alienum. *Non commovebitur*, de Ecclesia dicitur, cui singularis data est illa promissio: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversùs eam. Commoveri* enim non potest Ecclesia quæ in solidissimâ petrâ, hoc est Domino Christo noscitur esse fundata. Sequitur: *Adjuvabit eam Deus vultu suo*, idest, præsentiâ Incarnationis suæ, quando vultus ejus salutaris illuxit. *Adjuvabit* enim dixit, idest, sæculari adversitate laborantem.

Deus ubique totus.

Ecclesia non commovebitur, & quare.

Matth. 16. 18.

℣. 6. *Conturbatæ sunt Gentes, & inclinata sunt regna: dedit vocem suam Altissimus, & mota est terra. Conturbatæ sunt* utique *Gentes*, quando cùm essent idolis devotissimæ, subitò incognitæ sibi religionis regulas audierunt. Multos enim miraculorum operatio convertit, multos prædicati judicii terror afflixit; & quamvis perducerentur ad bonum, non poterant animum non habere turbatum. Sequitur: *Et inclinata sunt regna*, idest, humiliata sunt ad adorandum, non ad cadendum: quia tantùm unusquisque erigitur, quantùm in illâ satisfactione curvatur. Adjecit, *Dedit vocem suam Altissimus, & mota est terra.* Non dixit *vocem suam* protulit, sed *dedit*, quasi mirabile donum, quasi præmiale beneficium. *Vocem* verò sanctam prædicationem dicit, quam & per se & per Apostolos tonitruali virtute per universum mundum omnipotens Doctor insonuit. Ad quam necesse fuit tremefieri peccatores, qui terribilia jussa æterni judicis audiebant.

Quando gentes conturbatæ sunt.

℣. 7. *Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Iacob.* Breviter explanatur quid sit

Christus est Dominus virtutum. omnipotens Christus, idest, *Dominus virtutum*; utique cui virtutes cœlestes serviunt, cui omnis potentia famulatur. Audite duri, audite vecordes. Quid vultis funditùs perire, qui in tanta præsumitis majestate peccare? Sequitur, *nobiscum*, quoniam assumptâ carne habitavit in terris. Additum est, *Susceptor noster Deus Iacob. Susceptor* est, quia alienis infirmitatibus suam dignatur adhibere potentiam. Propriè enim *Deus* omnium, *noster* dicitur & *susceptor*, quando carnem pro fidelium salute suscepit. *Noster* enim benè dicunt filii crucis: quia tantùm ipsorum *susceptor* est, qui ad ejus fidem venire meruerunt. *Deus* autem *Iacob* vult intelligi, tanta eum benè credentibus collaturum, quanta præstitit & *Iacob*. Non enim *Deus* solius *Iacob Deus*, sed omnium qui simili fide devoti sunt.

℣. 8. *Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram.* Interposito diapsalmate venit ad tertium membrum, ubi invitat populos videre magnalia Domini Salvatoris, quæ fecit Incarnationis suæ dispensatione mirabili. *Venite* quippe dum dicit, hortatur eos ut fide Domino proximentur, quem non poterant videre longinquum. Nam quod addidit, *opera Domini*, ad magnum nescio quod spectaculum universitas advocatur. Quapropter accedamus alacri animo: quia videntes talia fide concipimus, quæ nos perducant ad gaudia sempiterna. *Posuit*, dixit, quasi signa quædam collocavit, quæ mundus contuens ad salutis suæ remedia festinaret. *Prodigium unde dictum.* *Prodigium* dictum est, eo quod porrò dicat, quando signis aliquibus venturæ novitatis ostensio declaratur. Quæ facta est in Nativitate Domini, quando Virgo peperit, stella Magis apparuit, Angelorum chorus Nativitatem sui Domini prædicavit.

℣. 9. *Auferens bella usque ad finem terræ.* Ecce illa opera Domini quæ promittebantur edicta sunt; & necesse est ut tanta pollicitatio magnum aliquod exponat arcanum. Rebellatum est contra Deum, quando gentilitas sculptilia simulachra diversis superstitionibus adorabat, quæ Domini adventu cum suis cultoribus corruerunt. *Abstulit* ergo *bella* fidei *usque ad fines terræ*, quæ toto orbe gerebantur, & in suam pacem redegit, quibus veræ religionis munera condonavit. Sive hoc historicâ potest veritate cognosci: quia Nativitate Domini regnante Augusto orbis legitur fuisse pacatus; quod non humanis viribus, sed Christi Domini corporali præsentiâ probatur effectum.

℣. 10. *Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni. Arcus* insidiæ sunt infidelium, quæ conterentur virtute veritatis, quando ad nihilum insana vota redigentur. *Arma* hic significant superstitiosa certamina Paganorum, quæ meritò dicuntur esse frangenda, quando fidelium concertatione superantur. *Scuta* defensiones significant perfidorum, quæ ad liberationem hominis cœlestis ignis incendio concremantur. *Diabolus miles appellatur.* Sed miles iste diabolus est, cujus ad salutem arcus conteritur, arma franguntur, scuta incendio concremantur. Non enim aliter potuisset evadere, nisi quæ putabat sua munimina perdidisset. Sive omnia quæ dicta sunt, ut quibusdam placet, ad incentiva vitia possunt referri. Exue nos bone Rex armis diabolicis, quibus non defendimur, sed gravamur; & illos nos spirituali gladio præcinge, qui nobis & salutem conferat & munimen.

℣. 11. *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus: exaltabor in Gentibus, & exaltabor in terra.* Translati filii Core prophetiæ spiritu inter sua verba hunc versiculum ex Domini persona proloquuntur. *Quid sit Apostrophe.* Quæ figura dicitur Apostrophe, Latinè Conversio; quando ad aliam rem subitâ permutatione convertimur. Meritò enim illis dicitur, *Vacate*, qui mundanis illusionibus armabantur, & militiam diaboli exitiali sibi certamine peragebant. Denique audire non poterant, nisi nequissimis armis depositis, vacantibus animis & quietis ad salutarem audientiam convenirent. Dicit enim: *Quoniam ego sum Deus*, non ille qui vos armabat, non ille qui vos ad nefanda certamina perducebat: sed *Ego sum Deus* qui *exaltabor in Gentibus*, cujus est vera religio, & non fragilis altitudo. *Deus exaltatus in Gentibus, & in Judæis exaltandus.* Et ne forsitan exaltandum tantùm in aliquibus Gentibus putares, non etiam in Gente Judæorum, quam terræ superiùs comparavit; addidit, *Et exaltabor in terra*, utique in Gente Judæorum; sicut promittit Apostolus: *Dico enim vobis, ut non sitis vobis ipsis sapientes: quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo Gentium intraret; & sic omnis Israel salvus fieret.* Rom. 11. 25. Vides ergo exaltatum & exaltandum Dominum & in Gentibus & in natione Judæorum.

℣. 12. *Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Iacob.* Redeunt filii Core ad personas suas, & fit psalmi de repetitione versus decora conclusio. Talem siquidem professionem ideò secundò repetunt, ut per eam nobis liberationem præstitam fuisse declararent. *Deus* autem *Iacob* ideò frequenter apponitur, ut Christiani populi victoria declaretur; qui licet sit tempore posterior, primum tamen populum fideli devotione transcendit.

Conclusio Psalmi.

QUàm brevis ac remediabilis psalmus eluxit, cujus si, Domino præstante, confidentiam sumimus, spinosa hujus mundi animi virtute transcendimus, fitque nobis quod legitur, auxilium de tribulatione. Est enim hìc omnis spes in adventu Domini Christi, per quem nobis & Ecclesia fundata est, & miracula magna patuerunt. Abstulit enim superstitionum bella qui dixit: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Joan. 14. 27.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadragesimum sextum.

In finem pro filiis Core Psalmus.

OMnia quidem nomina tituli istius retinentur exposita: sed hoc lector studiosè semper intende, ut ad causas psalmorum nominum istorum significantias aptatas intelligas. Nam si textum psalmi diligentiùs intueatis, nullum ex eis verbum vacare posse deprehendes. Quapropter evenit, ut modò diversitas, modò similitudo titulorum Dominum Salvatorem intendere videatur. Sed dum diversum est, fastidium relevat; cùm unum,

intelligentiæ nostræ aciem stabili firmitate consolidat; sic utrumque noscitur esse proficuum, quod edictum constat pro salute cunctorum. Loquuntur autem & in hoc psalmo filii Core, quos vexillo crucis Mater signat Ecclesia.

Divisio Psalmi.

QUamvis ex persona filiorum Core totus hymnus iste cantetur, sitque gratissimâ brevitate succinctus: diapsalmatis tamen interpositione divisus est. Primo modo commonentur Gentes, ut Domino laudes debeant personare: quia populo acquisitionis cuncta subjecit, & in hereditate sua pius Arbiter collocavit. Secundo Ascensio Domini & regnum ejus sub brevitate describitur, quo sancti ipsius sunt nihilominus sine fine potituri.

Expositio Psalmi.

℣. 1. O*Mnes Gentes plaudite manibus: jubilate Deo in voce exultationis.* Cùm sit consuetudo luxuriantium elisis manibus personare, & in aurium jucunditatem per eas melos quoddam sine officio sermonis exprimere; plausum istum spiritualiter debemus accipere, qualem & filii crucis potuerunt dicere, & nos oportet audire. *Plaudunt* ergo *manibus* qui eleemosynas faciunt, qui ægrotis pro miseratione serviunt, qui aliquod mandatum probis actionibus operantur, aliudve tale quod ad Domini gratiam possit pertinere. *Jubilare* verò gaudere est. Qui sermo dictus est à *juvando*, idest delectando: quando gaudium nostrum non articulatis sermonibus, sed confusâ voce proferimus. Et ne in solis talibus gaudiis hæreremus, addidit, *in voce exultationis:* significans psalmodiam, quæ Deo pro nominis sui majestate persolvitur; perfectissimè commonens, ut laudem Dei sic manus peragat, quatenus gloriam ejus humana lingua non taceat. Decet enim ut præcepta Domini sui & lingua canat, & manus operetur.

Plaudunt manibus benè operantes.

Unde jubilare dictum sit.

Per vocem exultationis psalmodia designatur.

℣. 2. *Quoniam Deus summus, terribilis: Rex magnus super omnem terram.* Reddit causas, quare Domino & plaudi debeat, & jubilari. Quæ figura dicitur Epexegesis, idest, Explanatio dicti superioris. Primùm quia *summus* est *Deus. Terribilis*, quia ipse judicaturus est mundum. *Rex magnus*, quoniam *Rex regum, & Dominus dominantium* est. Ipse est enim de quo scriptum est in titulo passionis: *Rex Judæorum.* Verum est quoniam ipsorum Rex fuit, sed est & cunctarum Gentium: quia & Creator & Administrator est omnium; & ideò ne tantùm putaretur fuisse Judæorum, *Regem* dicit *omnium esse terrarum.* Advertant Judæi potentiam Domini ab angustiis suis longè latiùsque diffusam, & colere non desinant eum, cujus ubique esse audiunt principatum.

Quid sit Epexegesis.

Apoc. 19. 16.

Matth. 27. 37.

℣. 3. *Subjecit populos nobis, & Gentes sub pedibus nostris.* Hoc ad universos pertinet Christianos, qui divinam gratiam habere meruerunt. *Populos & Gentes*, significat eos qui extra Ecclesiam latitare noscuntur. Omnibus enim justis spiritualiter subjecti sunt, qui eorum merita æquiparare non possunt. Sed hoc magis spiritualiter debemus advertere: ne qua elatio, quod absit, sanctos viros contingere videatur. *Pedes* significant sanctissimas prædicationes, quibus populi meritò dicebantur esse subjecti, quorum regulis tenebantur astricti; sicut Isaias Propheta dicit: *Quàm speciosi pedes evangelizantium pacem.*

Pedes prædicationes significant.

Isai. 52. 7.

℣. 4. *Elegit nobis hereditatem suam, speciem Jacob quam dilexit. Elegit nobis*, subaudiendum est, dare; ut qui venerat ad Israeliticum populum salvandum, hoc magis Gentibus pia largitate concederet. Quam similitudinem necesse est in medium revocare, ut rei veritas evidentiùs possit agnosci. Esau carnalis cibi * suavitate pellectus, à fratre suo Jacob lenticulam postulavit: cui ille respondit sic esse faciendum, si ei à germano suo primogenitorum gloria cederetur. Ille terrenarum rerum avidus inquisitor cessit honorem suum; eoque facto contigit, ut Jacob felici commercio carnalia offerret, quatenus spiritualia conquirere potuisset. Ipsa est enim *species Jacob*, *quam* Dominus nimis *dilexit*; ut & fideles famulos suos eadem facere vellet, quæ ille sequenda mysticâ significatione præmonuit. Sic enim Christiani verè dicimur, si terrena offerentes, cælestia conquirâmus.

Genes. 25. 30.

** Ed. vanitate.*

℣. 5. *Ascendit Deus in jubilatione: Dominus in voce tubæ.* Veniunt filii Core ad secundum modum, ubi tempus illud piâ laude concelebrant, quando corporalibus oculis Ascensio Domini gloriosâ veritate conspecta est. *In jubilatione* verò propterea dictum est: quoniam stupentes Apostoli tale miraculum ineffabili cordis lætitiâ replebantur; quorum felicibus oculis datum est ad cælos euntem videre Dominum Salvatorem. *Jubilationem* verò diximus nimiam quidem esse lætitiam, sed non quæ sermonibus explicatur. *Vocem* quoque *tubæ* verba significant Angelorum, quæ magno strepitu perculsi aëris fragore tonuerunt. Tunc enim de tali visione Apostolis stupentibus dixerunt Angeli: *Viri Galilæi quid admiramini? Hic Jesus qui assumptus est à vobis sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum;* ut mundus firmiùs crederet, quod talibus præconibus insonaret.

Quid sit Jubilatio.

Actor. 1. 11.

℣. 6. *Psallite Deo nostro psallite: psallite Regi nostro, psallite.* Non vacat quod toties iste sermo repetitur; agnoscitur enim quàm utile, quàm salutare sit opus, quod tam crebrâ voluit iteratione repetere. Quæ figura dicitur Epembasis, quoties ad decorem geminandum verba repetuntur. *Psallere* enim est bonis actionibus laudes Deo canere; quod si bene exhibeatur, etiam cum Angelis nobis probatur esse commune, qui Dei præconia jugiter spirituali exultatione concelebrant. Sequitur: *Psallite Regi nostro, psallite. Regi nostro*, idest, Christo Domino dixit, non alieno quem decet ista laudatio: quoniam solus est qui meritò laudes accipiat, quando ipse & universa creat, & creata jugiter administrat.

Quid sit Epembasis.

℣. 7. *Quoniam Rex omnis terræ Deus: psallite sapienter.* Hoc propter illos dicitur qui sibi per singula loca diversa numina faciebant, Venerem in Papho, Martem in Thracia, Jovem in Creta. Debet enim omnipotens Rex universaliter coli, qui solus Creator & Liberator esse probatur cunctorum. Adjecit, *Psallite sapienter;* ut non solum cantantes, sed intelligentes psal-

Quid sit Psallere sapienter.

lere debeamus. Nemo enim sapienter quicquam facit, quod non intelligit.

℣. 8. *Regnavit Dominus super omnes Gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam.* Venerunt filii Core ad sæculi futuri perpetuam felicitatem, ubi jam dicunt Dominum *Gentibus regnaturum*; nam quamvis & nunc omnibus *regnet*; tunc tamen propriè regnare dicitur, quando in suis fidelibus manifestiùs habitare monstratur. *Super omnes Gentes*, Jerusalem cœlestem designat, quæ ex omnibus nationibus adunatur. Sequitur: *Deus sedet super sedem sanctam suam*; Dominum significat Salvatorem, qui sedet ad dexteram Patris, regnans per sæcula *Quæ sit sedes sancta Christi.* sæculorum. Et intuere quod ipsam *sedem sanctam* dicit: ne intelligeres aliqua insensata aut ratione carentia, sed Virtutes & Thronos quibus ille gloriosus Regnator insidet. Potest hoc & de sanctis intelligi; nam si quis habeat beneficium bonæ conversationis, & ipse fit sine dubio sella regalis. Quod si altiùs intendas totum contra perfidos dicitur; ut auditâ potestate succumbant, qui humanitatem ejus putant esse temnendam.

℣. 9. *Principes populorum convenerunt cum Deo Abraham. Principes populorum*, idest, Primarii Gentium diversarum, de quibus principium psalmi canit: *Omnes Gentes plaudite manibus. Convenerunt*, ac si diceret, crediderunt. *Convenire* enim est ad unum multos venire. *Cum Deo Abraham*, hoc est, in Christum qui *Deus* est *Abrahæ*. Expulsis enim infidelibus Judæis qui carne tantùm, non operibus erant filii Abrahæ, plenitudinem Gentium intromisit ad illam promissionis beatitudinem possidendam, quam promiserat Abrahæ & semini ejus. Filii enim ipsius per sanctam fidem facti sunt, qui carnis semine non fuerunt.

** MSS. A. B. F. vehementer.* ℣. 10. *Quoniam dii fortes terræ * nimiùm elevati sunt.* Sensus iste pendet de superiore versiculo. Ideò enim *Principes populorum convenerunt cum Deo Abraham: quia fortes terræ*, qui erant populus Dei, *nimiùm elevati sunt*; idest, Judæi, quibus data fuerat virtus in Gentibus, erecti contra Deum sceleratâ mente tumuerunt; & facti sunt per superbiam extremi, qui per humilitatem potuerunt esse præcipui.

Conclusio Psalmi.

Numerus 46. quæ Sacramenta declaret. INtueamur textum psalmi istius verbis non virtutibus brevem. Nam & numerus ipse grandia nobis Sacramenta declarat; quadragesimo quippe sexto anno in mystica interpretatione templum Domini Jerosolymis legimus fuisse perfectum. Anni autem isti à veteribus pro diebus sunt positi, qui sexies perfecto numero multiplicati efficiunt dies ducentos septuaginta sex, quantum in utero virginali Dominus noster ad similitudinem humani generis habitasse monstratur; idest, à die octava Kalendarum Aprilium, usque in diem octavum Kalendarum Januariarum. Meritò ergo totus hic psalmus specialiter de Domino dictus intelligitur, quando & ejus numerus prædicto modo ad Sacramentum ipsius Conceptionis & Nativitatis competenter aptatur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadragesimum septimum.

Psalmus cantici filiis Core secunda sabbati.

EXpositionem *psalmi cantici* in præfatione posuimus. Item de *filiis Core* frequenter dictum est. Nunc videamus quid significet *secunda sabbati*. *Sabbatum* Synagogam, idest, collectionem, debemus accipere Judæorum, quæ sabbatum observare videbatur. *Secunda* verò ejus Ecclesia Catholica est; ideoque verba psalmi hujus Sacerdotibus tribuuntur ad Christianos populos edocendos, quos & filios crucis haberi posse non dubium est, & secundos esse tempore post Synagogam manifestâ ratione cognoscimus.

Divisio Psalmi.

CUm docendus esset populus devotus de fide, & gradibus Ecclesiæ custodiendis, meritò verba hujus psalmi piis Sacerdotibus dantur, qui in prima positione laudes Domino dicunt, quòd Ecclesiam suam dilataverit, & quòd universis Regibus terrarum potentiam suæ majestatis ostenderit. Secundâ positione gratias agunt de adventu Domini Salvatoris: commonentes Antistites futuros, ut gradus in Ecclesia distribuant, per quos Dominus Deus & Salvator possit agnosci, qui famulos suos æternâ protectione custodit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. MAgnus Dominus & laudabilis nimis: in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus. Considerandum est quemadmodum hæc verba per gradus certos admirandæ dispositionis ascendant. Quod schema dicitur Emphasis. Primò posuit, *Magnus Dominus*; additum est: *Laudabilis*. Sed ne hoc quoque putares mediocriter esse faciendum, ponitur, *Nimis*; quod non habet terminum neque finem, sed assiduitate sui semper augetur. *Magnus* ergo, quia potenter omnia fecit. *Laudabilis*, quia pulchra & mira fecit. Nec tamen sufficit Dominum Patrem nimis dixisse laudandum, nisi & ubi prædicaretur edicerent; scilicet *In civitate Dei nostri*, idest, in Ecclesia Catholica. Est *Civitas Dei est Ecclesia.* enim & civitas non Dei nostri, ut Babylonia illa diaboli, ubi non Deus colitur, sed magis *Civitas diaboli Babylonia.* execrabili dementiâ blasphematur. Quapropter necessariè consecutum est ubi Dominus laudaretur; ne eum inter hæreticas superstitiones, aut in Synagoga veteri putaret aliquis esse prædicandum. Sed ne vel illud dubitares, ubi esset prædicta Ecclesia constituta, intulit, *In monte sancto ejus. Mons* autem *sanctus* Christus est *Christus est fundamentum & culmen Ecclesiæ.* Dominus, fundamentum & culmen Ecclesiæ suæ. Iste *mons sanctus* est, de quo Daniel Propheta dicit: *Crevit lapis & factus est mons, ita ut impleret universam faciem terræ.* *Dan. 2. 35.* Consideremus quod hic *magnum* quidem *Dominum* Patrem dicat: sed *magnus* quoque Filius non tacetur; sicut de ipso ad Titum scribens dicit Apostolus:

Expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Iesu Christi. Magnus etiam legitur Spiritus sanctus, sicut scriptum
3.Reg.19.11. est in Regnorum libro. Ait Dominus ad Eliam: *Ecce Dominus transiet, & spiritus magnus & fortis.* Erubescat Arrianorum insana persuasio. Quis est, rogo, minor; cùm Pater, & Filius, & Spiritus sanctus *magnus* legatur?

℣. 2. *Dilatans exultationes universæ terræ mons Sion, latera Aquilonis civitas Regis magni.* Ne prędictum montem localem suscipere debuisses, dicit eum omni terræ gaudia condonare. Quis est enim iste, nisi Dominus Christus, qui per universalem mundi Ecclesiam valuit profutura gaudia *dilatare? Terram* hic in bono accipe; significat enim justos, qui copiosa & æterna præmia consequuntur. *Mons* verò *Sion* (sicut sæpe dictum est) designat Ecclesiam, quæ interpretatione ipsius nominis, sanctæ speculationis virtute completa est. *Latera* autem *Aquilonis* significant populos infideles, in quibus diaboli
Isai.14.13. regnabat iniquitas; ipse enim dixit: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo.* Sed quia peccatores, qui à diabolo tenebantur obnoxii, Deo miserante conversi sunt; modò *mons Sion, & latera Aquilonis*, idest, natio Judæorum & populi Gentium, facta est *civitas Regis magni*, hoc est Ecclesia Catholica, quam de universo mundo constat esse collectam. Ipsa est *secunda sabbati* quam titulus dixit. Dicuntur quidem & terrarum Principes, Reges: *Magnus* autem *Rex* veraciter dici non potest, nisi solus Deus.
Quid sit Exergasia. Quod autem dixit: *Mons Sion*, & addidit: *Latera Aquilonis civitas Regis magni*, figura est Exergasia; idest, quoties aliquid breviter proponitur, & subtiliter ac latiùs explicatur.

℣. 3. *Deus in gradibus ejus dignoscetur, dum suscipiet eam.* Futurum tempus magnæ illius judicationis ostenditur, quando Dominus Ecclesiam suam suscipiens, *In gradibus*, idest, in membris suis sanctissimis atque probatissimis ipse cognoscetur. Tunc enim *Deus dignoscetur*, idest, potentia ipsius virtusque declarabitur, quando Ecclesia illi beatos viros offerre ipso largiente monstrabitur: dum secundum gradus meritorum sancta plebs ad dexteram colloca-
1.Cor.15.42. tur; sicut dicit Apostolus: *Stella ab stella differt in claritate: sic erit & resurrectio mortuorum.* Tunc enim in æternam beatitudinem suscipitur, quando illi perpetua gaudia conceduntur. Ibi Deus dignoscitur, idest, potentia ipsius virtusque declaratur, cùm Ecclesiæ suæ talia præmia sub distinctionibus donat, quæ nunquam finienda depereant. Hic enim creditur, quod ibi manifestâ visione præstatur.

℣. 4. *Quoniam ecce Reges terræ congregati sunt, & convenerunt in unum.* Hæc sunt *latera Aquilonis*, quæ superiùs dixit: quia licet contra Deum conspiratâ mente venerint, multi tamen eorum credidisse noscuntur. *Reges terræ*, hoc loco significantur Principes Judæorum, quos Herodes in unum congregans, ab eis perquisivit ubi Christus Dominus nasceretur. Sed illi convenienter ac consentienter dixerunt secundum
Matth.2.5. scripturas sanctas, in Bethleem eum esse modis omnibus nasciturum. *Congregati sunt* ergo, ut dicerent quid legerunt. *Convenerunt in unum*, quia omnes unam protulere sententiam.

℣. 5. *Ipsi videntes tunc admirati sunt, conturbati sunt, & commoti sunt. Ipsi*, Judæi scilicet qui Herodi dixerunt in Bethleem Dominum nasciturum. Viderant enim quæ * Prophetata legerant; & necesse erat ut admiratio de tanta gloria nasceretur. Sed ista admiratio non levis, non otiosa fuit. *Conturbati sunt*, quia se noverant peccatores. *Commoti*, quia de tanta majestate cognoscere meruerunt. Illos enim *commotos* dicimus, quos & credidisse testamur.

* Ed. in Propheta.

℣. 6. *Tremor apprehendit eos ibi: dolores sicut parturientis.* Pulcherrimè consequens rerum ordo servatus est. Primò eos dicunt vidisse: postea admiratos: deinde conturbatos: & ad postremum tremore concussos. Ipse enim vehemens pavor est, qui perducit homines ad tremorem: quia necesse est animum graviter fluctuare, cujus corpus à tremore contigerit apprehendi. Nec solum istud in tam magna causa suffecit: sed statim secuta pœnitentia est, ubi *dolores* cruciant tanquam matres *parturientes*. Gravis enim dolor est, qui mulieribus pro pœna peccati constat indictus. Sed quia *parturientes* audivimus, fructum inde putemus confessione humili nasciturum.

℣. 7. *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis.* Actus ipse Dominicæ Nativitatis exponitur. Quid in Nativitate Christi evenerit.
Nam ut quidam dicere voluerunt *Spiritus vehemens* erat, quando Herodes de suo regno solli- Matth.2.8.
citus, Magos miserat ut Regem natum viderent, sibique cognitum nuntiarent. Sed illis non ad se redeuntibus necesse habuit vehementi spiritu commoveri, & *conterere naves Tharsis* Ciliciæ, quæ prædictos Magos occultè in suam provinciam transposuisse credebantur. Quod fieri solet à Regibus calumniantibus; ut quando sua desideria implere nequeunt, per damna humilium tormentaque discurrant. Inspice quantum creverit ista narratio, quo principio inchoata, ad quam pervenerit summitatem.

℣. 8. *Sicut audivimus, ita & vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri.* Decursis omnibus quæ facta sunt in Nativitate Domini Salvatoris, sequitur digna conclusio, ita fuisse visum sicut fuerat ante Prophetatum. *Ita* verò quod dictum est, rerum fidem diligenter expressit: quia totum sic constabat factum, quemadmodum fuerat & promissum. Additum est, *In civitate Domini virtutum:* ubi & verum auditur, & promissum omne conspicitur. Repetitur, *In civitate Dei nostri*; ut Catholicam solam intelligeres, ne sibi hoc nomen & hæreticorum conventicula vendicarent.

℣. 9. *Deus fundavit eam in æternum.* Ne istam civitatem Dei temporalem debuisses accipere, *In æternum* Ecclesiam dicit esse firmatam, quæ sola veraciter civitas Domini nuncupatur. Gaudeant Christiani, & totâ mentis exultatione lætentur, quando audiunt à Domino esse *fundatam*, in qua se firmiter consistere posse non dubitant. Nam licet sæculi istius procella quatiantur, jure non metuitur, quod transitorium comprobatur; sicut Apostolus dicit: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Roman.8.18.

Ecclesia in æternum firmata.

℣. 10. *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui.* Venerunt pii Sacerdotes ad secundam partem, ubi magnâ lætitiâ cordis exultant. *Suscepimus* non debet generaliter accipi, quia non omnes crediderunt: sed ad Catho-

licos tantùm pertinet, qui ejus præcepta secuti sunt. *Misericordiam* dicunt Dominum Christum, qui exorbitanti mundo misertus est; & ad hoc tantùm se voluit videri, ut omnis credens potuisset absolvi. Aptum nomen, certa promissio; ut ille *Misericordia* vocaretur, qui & Salvator verè dicitur & Redemptor. *In medio templi tui*, Synagogam volunt intelligi, ad quam venerat liberandam: sed eo populo non credente, vocatæ Gentes *misericordiæ* munera perceperunt. *In medio templi* dictum est, ut non credentium improbitas graviùs arguatur, qui contempserunt sequi, quem in medio eorum constat esse conspectum.

Christus vocatur Misericordia, & nare.

℣. 11. *Secundum nomen tuum Deus, ita & laus tua in fines terræ: justitia plena est dextera tua. Nomen* Dei in toto orbe terrarum sine dubio creditur adorandum. Possunt enim aliqui nescire quemadmodum sit colendus: nullus tamen est qui isti *nomini* non se putet esse subjectum. Hoc ergo dicunt: Sicut in toto orbe terrarum reverentia tui nominis dilatatur: ita & in Ecclesia, quæ per totum mundum distenditur, devotio tibi laudis offertur. Sequitur, *Justitia plena est dextera tua*. Locum significat ubi isti sunt collocandi; ad *dexteram* quippe ipsius veniunt, quicunque æterna præmia consequuntur. *Plena est* ergo *dextera* ejus *justitia*: quia in illam partem recipiuntur, qui ipsius munere justi esse meruerint.

Nomen Dei ubique creditur adorandum.

℣. 12. *Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Judæ, propter judicia tua Domine.* Per *montem Sion* Ecclesia Catholica significatur, quæ interpretatione ipsius nominis in speculatione populi noscitur constituta. Hæc optatur *lætari*: quia ex munere ipsius æterna gaudia possidebit. *Filiæ Judæ*, omnes sanctas feminas declarat. Per *Judam* enim justarum feminarum genus ostenditur, propter Dominum Christum, qui ex ipsa Tribu carnis propagatione descendit. Et has petunt *exultare*; ut in utroque sexu Ecclesiam Domini gavisuram esse monstrarent. Addunt. *Propter judicia tua Domine*. Ipsa est enim magna causa lætitiæ, ut *propter judicia Domini exultent*: ubi se ad beatitudinem æternam cognoscunt esse venturas.

℣. 13. *Circumdate Sion, & complectimini eam: narrate in turribus ejus.* Postquam utrumque sexum pii Sacerdotes commonuerunt, veniunt ad Ecclesiasticos ordines, qui domum Dei affectuosâ devotione circumdant. *Circumdate*, ad honores pertinet exhibendos: *Complectimini*, ad charitatem quæ nomen Domini finibus cordis amplectitur. Additum est, *Narrate in turribus ejus*; ut à religioso sermone cessare non debeant, qui sanctis ordinibus obsecundant. Et quoniam Ecclesia civitas Dei est, *turres* ibidem competenter aptatæ sunt; idest, altitudines & munitiones contra hostes hæreticos. Sed quia incredulis narrare suadebant, qui foris ab Ecclesia morabantur, non de domibus, non de porticibus, sed de altis *turribus* dicunt esse prædicandum, unde populus audire possit extraneus.

℣. 14. *Ponite corda vestra in virtute ejus, & distribuite* * *gradus ejus: ut enarretis in progenie altera.* Ne animæ fidelium audiendo lætitiam & exultationem aliquâ remissione lentescerent, *In Ecclesiæ virtute corda* dicunt *esse reponenda*; idest, in charitate, quâ virtute nihil potest esse præstantius; sicut Apostolus docet, *Manent autem fides, spes, charitas, tria hæc; major autem horum charitas. Distribuit* autem *gradus* Ecclesiæ, qui officia ejus distinctâ ordinatione disponit. Sunt enim in illa Lectores, sunt Subdiaconi, sunt Diaconi, sunt Presbyteri, sunt Episcopi; & quamvis una sit Ecclesia, officia tamen continet honorum varietate distincta. Hæc ergo pii Sacerdotes commonent debere *distribui*, ut per eos in generatione altera magnalia Domini debeant prædicari. *Alteram* enim *progeniem* significat populum Christianum, qui ab Hebræo, quem primum Dominus elegit, secundus esse dignoscitur.

** MSS. A B. F. domos.*

1. Cor. 13. 13.

Gradus Ecclesiæ sine ordinis muneratur.

℣. 15. *Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, & in sæculum sæculi: ipse reget nos in sæcula.* Hoc est quod per ordines Ecclesiasticos, sicut hodie fit, narrare voluerunt populo fideli. Sententia quidem brevis, sed quæ universa concludit: *Hic est Deus Deus noster*, Christum significat: ostendens eum digito tanquam præsentem. Quæ figura dicitur Idea, Latinè Species: quando aliquid futurum velut oculis offerentes, motum animi concitamus. *Hic* enim, pronomen articulare est, quod tunc ponitur, quando tensâ manu aliquis indicatur. Ipse enim hîc monstratus est, qui & carnalibus oculis voluit apparere: de quo similiter Baruch Propheta dicit: *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius absque illo.* Sequitur, *In æternum, & in sæculum sæculi.* Contra illos hoc dicendum est, qui sibi temporales homines deos esse inaniter somniabant, Martem, Mercurium, Saturnum, cæteraque portenta potiùs dicenda, quàm numina. Ergo Deum immortalem, sempiternum, sine fine potentissimum Christum Dominum asserunt prædicandum, qui in se credentes jugiter protegit ac defendit. Infertur, *Et ipse reget nos in sæcula. Reget* utique *nos*: quia ipse Rex noster propriè ac veraciter dicitur Christus. *In sæcula*, significat sine fine: quoniam quos ille *regendos* susceperit (si tamen ab ipso non devient) sub gloriosa perpetuitate custodit.

Quid sit Idea.

Baruch. 3. 36.

Conclusio Psalmi.

PAterna nobis & sacerdotalia dicta sonuerunt; ut ab omni parte pulsati, ad rectam semitam mereamur adduci. Quanta tibi Rex bone cura est hominum, quibus tam multiplicem medicinam dignaris ingerere jussionum? Non vis semel dicere, quod humanitatem non pateris ignorare. Undique admones, undique doces, & fidem nostram per introductas personas clamare facis; ut locus ignorantiæ funditùs videatur abscidi. Meritò sanctus tuus Job dicit: *Quid faciam tibi ô custos hominum?* Tu admones, quod quærere debeamus: tu præstas, quod nos mereri posse nescimus.

Job. 7. 20.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadragesimum octavum.

In finem filiis Core psalmus.

TItuli hujus verba (sicut sæpe dictum est) cuncta trahunt ad Dominum Salvatorem. Ipse enim & per *finem* significatur, & per filios crucis intelligitur, & per *psalmum* sine dubio denuntiatur:

denuntiatur; ut meritò ipsius vocem venturam esse sentiamus, cujus tot indiciis lampabilis sermo promittitur.

Divisio Psalmi.

PEr totum psalmum sunt verba omnipotentis Filii. In prima sectione dicit qualia locuturus, vel quæ præstaturus sit fidelibus tempore Incarnationis suæ. Secunda memorat stultis & insipientibus quanta ventura sint. Tertia dicit, quæ justos impiosque secutura sunt. Quarta commonet fideles, ne timeant divites terrarum: quia omnem potentiam suam cum luce derelinquunt.

Expositio Psalmi.

℣. 1. AUdite hæc omnes Gentes: *auribus percipite omnes, qui habitatis orbem.* Admonetur universitas, ut indiscretè veniat ad audiendum: quia Deus sine ullius acceptione personæ bonus est; nec vult paucis prodesse, & alios, qui tamen cum puro corde requirunt, sub dissimulatione negligere. Deinde, quia tale Sacramentum Incarnationis Dominicæ non debuit nisi totus mundus audire; universale quippe beneficium generalem nihilominus poscebat auditum. Sequitur *Auribus percipite omnes, qui habitatis orbem.* Hic jam studiosiùs commonentur, ut dicta devotissimè capiant, & in memoriæ suæ finibus reponant. *Gentes* enim accipiamus Paganos: *habitatores* autem *orbis*, Christianos & justos, qui norunt orbem terrarum sic esse habitandum, ut in ejus sceleratis non implicentur erroribus. Et considera Doctorem bonum, quomodo ad audiendum omnium studia concitavit; ut ipse reddatur reus, qui sibi noluerit esse proficuus. Hoc Rhetores ad suum studium transferentes, attentos Judices reddunt, quando se dicturos aut nova aut ingentia pollicentur.

℣. 2. *Quique terrigenæ, & filii hominum: simul in unum dives & pauper.* Adhuc in ipso studio Dominus perseverat; ut conventus audiendi omnium fieret, ne quis cum mediocre aliquid crederet esse locuturum. *Terrigenas* peccatores oportet intelligi, qui vitia terrena sectantur; & isti in partem Adæ primi hominis meritò reputantur: quia ille non filius hominis, sed ipse primus homo fuisse declaratur. Huic contrarium est quod dixit: *Filii hominum*; justos enim tali dicto debuimus advertere, qui in sortem Christi veniunt: quoniam & ipse Christus Filius hominis esse prædicatur. Et memento quia contra Adam ipse semper opponitur; meritò, quando quod per illum periit, isto veniente salvatum est. Sequitur, *Simul in unum dives & pauper.* Ecce ista sententia, quæ superiùs promittebatur, eluxit. De Christo enim Domino dicitur: *Simul in unum dives & pauper: Dives,* quia Deus: *Pauper,* quia homo; sicut dicit Apostolus: *Memento te gratiæ Domini nostri Iesu Christi, qui propter vos pauper factus est, cùm esset dives; ut illius paupertate vos divites essetis.* Meritò ergo tam magna promissa sunt, cùm tam præcipua & salutaria dicta sequerentur. Superiorum dictorum brevis explanatio est; *Dives* pertinet ad *terrigenam*: quia numerosis peccatis probatur opulentus: *Pauper* respicit ad *filios hominum*: quia in * vita hujus sæculi pauperes sunt, ut futuras divitias plenissimè consequantur; sicut in Evangelio dicit: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

Contra Adam semper Christus opponitur.

Christus simul dives & pauper.

2. Cor. 8. 9.

* *Ed. ambitu.*

Matth. 5. 3.

℣. 3. *Os meum loquetur sapientiam: & meditatio cordis mei prudentiam.* Excolit quod superiùs cœpit, non humanam, sed Divinam se sapientiam atque prudentiam esse locuturum; idest, Dominum Christum: de quo dicit Apostolus: *Nos autem prædicamus Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam*; Salomon quoque testatur scire sapientiam & disciplinam, & intelligere verba prudentiæ. *Sapientia* pertinet ad mysteria Divina declaranda: *prudentia* verò ad mores probabiles instruendos; sic omnis sermo Divinus duabus his virtutibus plenissimus indicatur. Hinc enim quæ narraturus est inchoavit, quæ sint verba sua mirabili priùs complexione describens, ut omnes desideranter quærerent, quod promissum sub tali prædicatione sentirent.

1. Cor. 1. 24.

Prov. 1. 2.

Sermo divinus sapientiâ prudentia plenissimus.

℣. 4. *Inclinabo in similitudinem aurem meam: aperiam in psalterio propositionem meam.* Postquam virtutem eloquentiæ suæ verus Prædicator duobus dixit insignibus contineri: nunc quemadmodum præcepta sua possint ab humano genere suscipi, *Aurem inclinaturum* se esse promisit; ut cognosceret, si prædicationem ejus populus devotus impleret. Sed intende pium Magistrum *similitudinem* posuisse. *Similitudo* enim rei veræ imitatio est; ut quod nobis ad exemplum datum est, devotâ æmulatione (Domino præstante) faciamus. Sed ut omnes ad præcepta sua salubriter implenda Institutor serenissimus invitaret, *aperire* se dixit *in psalterio propositionem* suam; idest, declaraturum se præcepta Divinitatis sui proprii corporis sanctitate; ut non tam verbo, quàm docere probaretur exemplo. *Psalterium* quippe (ut sæpe diximus) corporis Domini decora similitudo est; nam sicut psalterium de summo sonat, ita & Incarnatio Domini cœlestia mandata concelebrat.

Quid sit similitudo.

Corpus Domini psalterio comparatur.

℣. 5. *Ut quid timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Versus iste sub interrogatione & responsione propria legendus est: quia totum sine timore suo fieri dicit, quod venturum esset prænuntiat. Quæ figura dicitur Peusis & Apocrisis, quando interrogatione præmissâ, responsio apta subsequitur. Dicit enim, *Ut quid timebo?* Idest quare formidolosâ cogitatione confundar? *In die mala*, in die scilicet passionis, quæ mala Judæis, bona fidelibus fuit. Ille enim timere debet vitæ finem, qui peccatorum recordatione mordetur. Christus autem mortem timere non poterat, qui peccata omnimodis non habebat. Dicit enim: Quare *timeam in die mala?* Numquid *iniquitas calcanei mei circumdabit me?* Quemadmodum solet contingere peccatori, ut extrema ejus scelerato fine claudantur. Alii verò propter excellentiam sanctæ Incarnationis hoc magis à parte membrorum accipiendum esse dixerunt.

Quid sit Peusis & Apocrisis.

℣. 6. *Qui confidunt in virtute sua: quique in abundantia divitiarum suarum gloriantur.* Hæc pendent de superiore versiculo, quibus jungendum est, tales circumdantur in iniquitate calcanei. Nam præsumunt *in virtute sua*, qui videntur aliquâ possibilitate *confidere*, ut viribus corporeis valentes, animi robore & linguæ

disertitudine præminentes. Sed postquam dixit intrinsecus attributa: nunc venit ad divitias quæ extrinsecus veniunt, per quas maximè inflatur humanitas. Rarò enim dives sortem sibi cum pauperibus intelligit esse communem. Et necesse est ut tales timeant finem, qui & deserere mundana nolunt, & peccatorum suorum pœnas conscientiâ teste formidant.

Divites vitæ finem timent.

℣. 7. *Frater non redimit! redimet homo: non dabit Deo placationem suam.* Postquam de peccatoribus dixit, quorum iniquitas calcaneum circumdat, venit ad genus curationis eximium. Et hoc quoque sub admiratione legendum est: *Frater non redimit!* Idest Dominus Christus, qui dixit in Evangelio: *Ite nuntiate fratribus meis;* & in psalmo: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Ipse si non redimat qui fudit sanguinem pretiosum; redempturus est homo, idest, Adam qui humanum genus transgressionis vitio sauciavit? *Non dabit*, negantis est: quia nulla oblatio, nulla placatio potest compensare, quod nos Divinitas est dignata redimere.

Matth. 28. 10
Psal. 21. 23.

℣. 8. *Nec pretium redemptionis animæ suæ: & laborabit in æternum.* Pars ista prima versus hujus ad sententiam respicit superiorem: quia homo liberatus *Non dabit Deo placationem suam*, *nec pretium redemptionis animæ suæ.* *Pretium* est enim alicujus rei compensatio. Homo autem quid dabit in pretium, qui totum quod offerre possit accepit? Sequitur, *Et laborabit in æternum*: de fidelibus dixit, qui quamvis *pretium redemptionis animæ suæ dare* non possint: *laborant* tamen *in æternum*, dum hoc agunt, quod eis ad præmia vitæ æternæ proficiat.

Homo non potest dare pretium redemptionis suæ.

℣. 9. *Et vivet in finem, quoniam non videbit interitum.* De illis adhuc dicit, qui *laborant in æternum*; isti enim *in fine viventes*, idest, in Domino Salvatore, *interitum non videbunt*: quia licet corpore moriantur, æternæ vitæ munere sunt ditati. Alii versus istos ita peccatoribus æstimant applicandos, dicentes: *Laborant in æternum*, qui perpetuâ ultione damnandi sunt: *vivent* in hoc mundo *in fine*, qui desperatâ libertate luxuriant. Quapropter in voluntate erit legentium eligere quid sequantur. Nos tamen de fidelibus hactenus dictum esse perspeximus: nunc audiamus, perfidi quanta passuri sint.

Fideles interitum non videbunt.

℣. 10. *Cum viderit sapientes morientes: simul insipiens, & stultus peribunt: & relinquent alienis divitias suas.* Venit ad secundum docendi modum, ubi peccatores cum sapientibus hujus mundi dicit esse perituros, & divitias suas, quas magnopere diligebant, non suis, sed, quod graviùs ureret, extraneis successoribus definit esse relinquendas; ut propter quas omnia peccata commiserant, non possessione ipsarum, nec proprio successore lætarentur; Sicut Salomon dicit: *In quod peccaverunt, nec* * *lætari potuerunt.* *Cum viderit* peccator utique *sapientes* sæculi istius ab interitu non liberari, ut fuit Solon Atheniensis, Philo Lacedemonius, Aristippus, & cæteri qui mundanæ sapientiæ celeberrimâ laude viguerunt: sed videt eos communiter mori, quos Divinæ Sapientiæ participes æstimabat. Sequitur, *Simul insipiens & stultus peribunt.* Necesse est enim ut *insipiens & stultus* desperatione *pereant*, cùm suos sapientes cognoverint interire. Verùm ut hæc magis spiritualiter accipere debeamus: *Insipientes* sunt qui prædicationibus Prophetarum acquiescere noluerunt: *Stulti* autem jure dicendi sunt, qui nec ipsum Christum Dominum venientem recipere maluerunt. Hi ergo *simul peribunt*, quoniam in futura judicatione damnandi sunt. *Reliquerunt* autem Judæi *alienis divitias suas*: quoniam spernentibus eis Dominum Salvatorem, ad Gentes extraneas salutis eorum præmia transierunt.

** Ed. latere.*
Sap. 10. 8.

Qui sint Insipientes.
Qui stulti.

℣. 11. *Et sepulchra eorum domus eorum in æternum: tabernacula eorum in generatione & progenie, invocabunt nomina eorum in terris ipsorum.* Morientium divitum pompa describitur, qui sibi ædificant sepulchra magnis tractatibus exquisita. Videmus enim quædam mausolea pulcherrimis renitere marmoribus, ut domus æstimentur æternæ magnis molibus fabricatæ. Post hæc venit ad eorum *tabernacula*, quæ copiosâ largitate fulcita sunt, ut in longas *generationes & progenies* constanti pulchritudine perducantur. Subjunxit etiam ritum quem Gentilitas in parentalibus agere consuevit, quando fatuâ superstitione *in terris* eorum, idest, in sepulchris *invocant nomina* mortuorum; & credunt hoc illis prodesse, quod eorum videntur exhibere memoriæ.

Morientium divitum pompa describitur.

℣. 12. *Et homo cùm in honore esset non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.* De ipsis adhuc loquitur qui mundi istius honore floruerunt. Nam quamvis peccator *in honore* sit dum vivit, quia Dei portat imaginem, rectè dicitur dignitatem suam *non intelligere*, dum talia facit, quæ ab ipso Creatore videntur omnimodis discrepare. Sequitur, *Comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Similitudo datur digna vecordibus; ut qui se imaginem Dei gestare non intelligunt, congruè *jumentis insipientibus comparentur.* Nam cùm rationem perceptam jussionibus Domini, mandatisque non exhibent, meritò eam tanquam indigni tanto munere perdiderunt. Nam tolle homini Dei considerationem, & omnino pecus insipiens est, præsumptio vana, & caduca superbia. Sed quamvis de mortalibus dicatur: *Et homo cùm in honore esset non intellexit*; possunt hîc & prævaricatores angeli accipi, qui de cælo projecti sunt: quia nec ipsi intellexerunt honorem suum, dum auctori superbiisse monstrantur. *Homo* enim & pro diabolo ponitur, sicut in Evangelio Dominus testatur: Inimicus autem homo qui superseminavit Zizania est diabolus. Hæc decima species est definitionis, quam Græci κατὰ τὸ πρός τι, Latini Veluti appellant: quando talis est alicujus rei complexio, ut non tantùm uni rei de qua dicitur, sed & aliis applicari posse videatur; sicut & in trigesimo quinto psalmo jam lectum est: *Homines & jumenta salvos facies Domine;* Non enim Dominus hæc sola, sed & reliqua salvare consuevit.

Peccator non intelligit dignitatem suam.

Matth. 13. 25
Quid sit 10ª species definitionis.
Psal. 35. 7.

℣. 13. *Hæc via illorum scandalum ipsis: & postea in ore suo benedicent.* Hic jam enumerationes decursæ, velut dispersa grana in unum cumulum colliguntur. Nam post illa quæ dicta sunt, sententialiter enuntiatur, *Hæc via eorum.* *Viam*, vitam debemus accipere, in qua in hoc sæculo actuum nostrorum vestigiis ambulamus. Sed *hæc via* quid malis faciat, non tacetur: *scandalum* utique auctoribus suis, idest, stimulum atque dolorem. Non enim ad securitatem suam

quicquam peccator efficit, cui de sua provenit actione torqueri. Sequitur: *Et postea in ore suo benedicent.* Hic describitur consuetudo peccantium, qui postquam votum nequissimæ dispositionis impleverint, mox Divinitati gratias agunt, quoniam ad suum velle perducti sunt: nescientes miserrimi hominum, quia illo auctore tantùm ad sancta desideria pervenitur. Sed isti *in ore*, non in corde *benedicent*, unde procedit plerumque simulata sententia; sicut Isaias dicit: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè est à me.*

Mali in ore, non in corde benedicunt. *Isai. 29. 13.*

℣. 14. *Sicut oves in inferno positi sunt, & mors depascet eos: & obtinebunt eos justi in matutino.* Venit ad tertiam sectionem, ubi justis & impiis pro suis meritis dicit esse reddendum. Peccatores enim *in inferno positos mors* æterna *depascit*. Nam sicut oves lanæ suæ amissione jugiter perseverant: sic in illos semper sine imminutione substantiæ invenit, quod pœna discruciet. *Depascet* enim à jumentis tractum est, quę herbas non radicitùs evellunt, sed abscindunt ipsas potiùs summitates. Sequitur: *Et obtinebunt eos justi in matutino. Obtinebunt*, dixit superabunt, quod utique in illa resurrectione felicium est, ut malis præmineant. Hic enim *justos obtinent* peccatores: in illo verò judicio *justi* infideles modis omnibus *obtinebunt*. *In matutino*, ac si diceret, in albescente die cùm gloria resurrectionis illuxerit, quando jam beatitudinis claritas aperitur, & inchoat esse dies, qui nullâ nocte finitur.

℣. 15. *Et auxilium eorum veterascet in inferno: & à gloria sua expulsi sunt.* Adhuc peccatorum infelicitatem miseriasque describit, quorum *auxilia* tanquam panni putrefacti *veterascunt*. Quid enim divitiæ præstabunt mortuis? Quid præsumptio humana defunctis, qui cuncta amittunt quibus hic delectati sunt; & in æternas pœnas perveniunt, quas se pati nullatenus crediderunt? Sequitur: *Et à gloria sua expulsi sunt*; de mundo scilicet in quo gloriabantur: vel de illis rebus in quibus decepti infelici sorte præsumebant; sicut in Evangelio diviti dictum est: *Stulte hac nocte auferetur à te anima tua; quæ autem præparasti, cujus erunt?*

Infelicitas peccatorum describitur. *Luc. 12. 20.*

℣. 16. *Verumtamen Deus liberabit animam meam de manu inferi, cùm acceperit me.* Post errores expositos peccatorum, meritò sententia Salvatoris infertur; ut sicut humana fragilitas terrore prostrata est: ita spe futuri præmii sublevata consurgat. Nam sive hoc Dominus Christus de se dicat: sive à parte membrorum suorum, ut assolet, loquatur, accommodum est. Ipse enim descendens *animam* suam ab inferno *liberavit*: sed simul & illorum qui adventum ejus constanti animo crediderunt. *De manu* autem *inferi*, dicit de potestate diaboli, qui ante adventum ejus animas tenebat obnoxias.

Christus ab inferno liberavit animam suam.

℣. 17. *Ne timueris cùm dives factus fuerit homo, & cùm multiplicata fuerit gloria domus ejus.* Quarta pars psalmi ex ore veritatis egreditur, ut nobis saluberrima medicina præstetur. Nam totius mundi hæc una querela est: Quare in hoc sæculo floreant homines, quos à cultura Domini cognoscimus alienos. Sed peccatoribus ista promissa sunt; ideoque pius Doctor veros alloquitur Christianos, ne terrarum divites pertimescant: quoniam benè generaliter pecuniosus pavescitur, cùm ei famulari hominum cupiditas æstimatur. *Dives* enim dictus est à divo, qui quasi Deus nihil creditur indigere. *Hominem* hic impium debemus accipere, qui se subjectis formidabilem facit, dum æquitatis jura contemnit. Sequitur: *Et cùm multiplicata fuerit gloria domus ejus.* Junge *Ne timueris*. Quæ figura dicitur ἀπὸ κοινοῦ, idest, A communi, quando superiora ad inferiora respondent. Et respice quâ gratiâ cuncta proficiant. Minus enim fuerat *divitem* fieri: quia hoc frequenter invenis in negotiatoribus, & in hominibus abjectis. Addidit: *Et cùm multiplicata fuerit gloria domus ejus*; idest, cum honoribus, cum possessionibus, cum tota hominum fuerit laude celebrata, ut nihil sibi nisi solum deesse putet imperium. Et vide quia *Domus ejus* dixit; ut non solum ipse, verum etiam omnes qui ad ipsum pertinent, magna pompa florere videantur. Sed quare isti non debeant timeri, pulchrè subsequitur.

Unde dives dictus. *Quid sit figura dicta à communi.*

℣. 18. *Quoniam cùm morietur, non* accipiet hæc omnia: neque simul descendet cum eo gloria domus ejus.* Ecce ratio redditur, quare timeri non debeat mundi gloriosus. Cur enim timeamus divitem, qui moritur pauper? Scandalum nostrum non est illi perpetuum; nec aliud secum valet portare, nisi unde possit ardere. Quàm deformem in illa patria respicies, quem hic mundissimum pretiosâ veste miraris. Et benè dixit *descendere* mortuos peccatores quasi in abyssos altas, quasi in profundissimam foveam: sed sine gloria sæculari, sine turba satellitum, sine præsumptione gazarum. *Domus* illa, quam mirabaris, remanet tota: sed onera, quæ non videbas, transmittit ingentia.

* Ed. perient.

Quare divites non timendi.

℣. 19. *Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur: confitebitur tibi, cùm benefeceris ei.* Hic *Benedicetur*, non ad sanctificationem pertinet impetrandam, sed ad luxuriantium favorabiles voces. *Benedicetur* enim dictum est, propter linguam satellitum, qui inter garrulitates & epulas pastoribus suis benè optare consueverunt, quorum anima non de bono actu, sed ex deliciarum præparatione laudatur. Sequitur: *Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei.* Mali tunc Deum *benedicunt*, quando temporalia bona percipiunt: bonus autem laudat Dominum & cùm malorum fasce deprimitur; sicut fecit Job, & ceteri sancti ejus. Dicitur ergo Patri: Iste peccator *confitebitur tibi*: sed quando *illi benefeceris*; quid si aliquid contrarium patiatur, blasphemare non desinit. Et ideò consuetudo ista vitanda est, quæ in sceleratis sæpiùs invenitur. Nos autem pio corde omni tempore collaudemus Dominum, qui salutem nostram & in adversis, & in prosperis semper operatur.

Benedicunt mali in prosperis, boni etiam in adversis.

℣. 20. *Introibit usque in progeniem patrum suorum: usque in æternum non videbit lumen.* Qui patres pessimos imitantur, eorum societate damnandi sunt; & ideò peccatores dicit *usque ad patrum suorum progenies introisse*. *Patres* enim ipsorum appellavit non tantùm ex semine carnis, quantùm quos morum imitatione secuti sunt; sicut in Evangelio dicit incredulis: *Vos à patre diabolo estis.* Addidit: *Usque in æternum non videbit lumen*: quia sicut peccata tenebrosa sunt, ita peccatoribus sapientiæ lumen auferunt. Et ideò dixit: *In æternum non videbit lumen*: quoniam

Joan. 8. 44. *Peccata tenebrosa sunt.*

nec in isto mundo illuminatus fuit, cujus cor noxium caligo erroris obsedit. Simili modo nec *In æternum videbit lumen*, quod hic vitio suæ pravitatis habere non meruit. *Lumen* enim *verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, Christus est Dominus, quem solummodo in Deitate sua videre sanctorum est. Joan. 1. 9.

℣. 21. *Et homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Postquam omnia quæ fuerant dicenda præmonuit, pulcherrimum psalmum repetitâ versus parilitate conclusit; ut se peccator à malo proposito removeret, cùm notatam deformitatem suam iteratâ increpatione cognosceret.

Conclusio Psalmi.

Legendus sæpiùs psalmus, & in thesaurario memoriæ reponendus, quando ipse in principiis admonet, ut cordis auribus audiatur. Ipse enim testatus est ejus meritum, qui eum monuit studiosè ab universis mundi partibus audiendum. Totum habet quicquid ad inspectivam, quicquid ad moralem pertinet disciplinam; sicut versus ille pollicitus est: *Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam.* Resignavit nobis sancta Veritas quæ promisit: faciat nunc sensibus nostris dulcescere, atque inhærere quod præcipit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadragesimum nonum.

Psalmus Asaph.

1. Paral. 6. 39 Asaph fuit filius Barachiel, qui in Paralipomenon legitur electus inter quatuor Cantorum magistros, ut instrumentis musicis psalmos Domino personaret. Hic pro sui nominis significatione in hoc titulo meruit adhiberi, non auctor psalmi, sicut & de aliis scriptum est: sed Musicus egregius, qui nobis per vocabulum suum aliquid indicaret. Hujus enim nominis significatio, quæ apud Hebræos semper est plena mysteriis, indicat Synagogam, quæ in hoc psalmo loquitur. Sed hîc illa fidelis Domini Synagoga intelligenda est, quæ & venturum Christum credidit, & adventum ejus gloriosâ expectatione suscepit: in qua fuerunt Patriarchæ, Prophetæ, Nathanael, ipsi quoque Apostoli, & reliqui sincerâ devotione credentes. Sciendum planè quòd hic psalmus primum adventum Domini, secundumque prophetet; quamvis & nonagesimus quintus, & nonagesimus septimus eadem prædicare noscantur; quatenus excusatio Judæis non credentibus funditùs tolleretur, quando illa non suscipiunt, quæ ipsa quoque Synagoga testatur. Quid, rogo, colunt: si etiam ipsam audire contemnunt, quam se venerari dicunt? *Quid Asaph significet.*

Divisio Psalmi.

In prima sectione fidelis Synagoga loquitur, quæ nunc est in populis Christianis, de primo & secundo adventu Domini Christi. Sequenti verò parte ipse Rex loquitur Christus: commonens populos, ut victimis pecudum derelictis sacrificium laudis debeant immolare. Tertiâ sectione iterum devota, quam diximus, Synagoga reloquitur, imputans peccatoribus nequitias suas.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Deus deorum Dominus locutus est, & vocavit terram: à solis ortu usque ad occasum. Ne quis Incarnationem Domini mediocri crederet æstimatione pensandam, potentia ipsius antè prædicitur, ut totius incredulitatis pravitas auferatur. *Dii* dicuntur homines, qui bonis conversationibus gratiam supernæ Majestatis accipiunt; sicut in alio psalmo ait: *Ego dixi dii estis, & filii excelsi omnes.* Psal. 81. 6.
Ita ergo filii dicuntur, sicut & *dii*: quia utrumque gratia præstat utique, non natura. *Deus* autem *deorum*, est Dominus Christus; ipse enim cum Patre, & Spiritu sancto verè dicitur *Deus deorum*; quod tamen nomen non omnino Divinitatis est proprium: sed humana lingua, sicut jam diximus, summitatem ejus ultra hoc non potest indicare. *Deus* enim Græca lingua dicitur timor; & quoniam solus ipse timendus est, in vicem nominis verbum tale transivit. Legitur enim in Exodo, *Nomen meum Adonai non indicavi eis*; ut sciamus nomen esse secretum, quod nec electis famulis cognoscitur indicatum. *Locutus est* ergo per Prophetas, per Apostolos, &, quod est potentius, per seipsum. Sequitur: *Et vocavit terram. Terram* hîc genus hominum debemus advertere, quod per totum orbem terrarum videtur esse diffusum. Sed propter illud quod habitat, positum est quod inhabitatur. Nam quomodo *vocasset*, quod audire non poterat? Hoc schema dicitur Metonymia, quando per id quod continet, hoc quod continetur edicitur. Addidit, *A solis ortu usque ad occasum.* Per *solis* cursum, universum significat mundum: quia omni terræ oritur & occidit claritas ejus. Hoc enim fecit sanctæ Incarnationis adventus; ut universas Gentes pravis erroribus sauciatas, ad credulitatis suæ remedia pius Medicus invitaret; sicut ipse dixit: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam.* *Christus Deus deorum est.* *Deus linguâ Græca dicitur timor.* Exod. 6. 3. *Quid sit Metonymia.* Math. 11. 28

℣. 2. *Ex Sion species decoris ejus.* Hic Jerosolyma significatur, intra quam civitatem mons iste puris mentibus velut aurea massa resplendet. De hac enim urbe exeuntes Apostoli *speciem decoris* Christi annuntiaverunt in toto orbe terrarum; sicut Isaias dicit: *Ex Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem.* Veneranda urbs, sanctum culmen; ut illud Regis nostri insigne domicilium, arcem meritò dicamus esse terrarum. Et respice quàm competenter edocemur. In superiore versu dixerat Christum Dominum universas Gentes evocare: nunc etiam designat, unde doctrina ejus tanquam de purissimo atque affluentissimo fonte per spatia totius orbis effluxerit. His enim dictis Evangelica verba concordant, per omnes Gentes incipientibus ab Jerusalem. Inde enim prædicari cœpit Christus, cujus species decora cognoscitur, restante alio psalmo: *Speciosus forma præ filiis hominum;* ubi sufficienter expositum est, cur speciosus specialiter dicatur. Isai. 2. 3. Luc. 24. 47. Psal. 44. 3.

℣. 3. *Deus manifestè veniet, Deus noster & non silebit: ignis in conspectu ejus ardebit, & in circuitu ejus tempestas valida.* Synagoga fidelium postquàm de primo multa dixit; venit ad secundum Domini Salvatoris adventum, quem per figuram Ideam diversis similitudinibus mirabili imaginatione describit; ut non tam futurus, quàm præsens esse videatur. Dicendo enim *Manifestè veniet*, significat illum in primo adventu cunctis non fuisse manifestum: quia Majestas ejus carneâ nube celata est; sicut & Apostolus de infidelibus dicit: *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Manifestè* verò tunc *veniet*, quando jam non cruci affigendus, sed judicaturus est mundum. Tractus sermo à sacrificiis, quod toto die festivitati vacaretur. *Manifestè* enim dicitur, quasi à mane dies festus. Repetit *Deus noster:* ne sibi infideles putarent esse communem. Deus enim Christianorum ipse est Deus deorum, qui & *manifestè veniet, & non silebit. Silet* enim modò cùm mundus iste peragitur, cùm blasphemas & sacrilegas voces sententiæ severitate non damnat: sed ad conversionis medicinam sustinet peccatores. Tunc autem *non silebit*, quando sceleratis dicturus est: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Inde & alibi dicit: *Tacui, tacui, numquid semper tacebo?* Nam quod sequitur, *Ignis in conspectu ejus ardebit:* magni Judicis, sicut dictum est, præclarus adventus mysticâ virtute describitur. Ignis enim præire dicitur; ut qui est palea, se formidet arsurum. Addidit: *Et in circuitu ejus tempestas valida.* Hæc *tempestas* non ventis agitur, nec procellis sævientibus excitatur: sed divina potentia vehemens consurget spiritus, ut area Domini æquitatis ejus sententiâ ventiletur; tunc frumenta sequestrabit à paleis, hoc est bonos discernet ab impiis. Quæ judicatio meritò *tempestas* dicitur: quoniam & improvisa veniet, & in disceptationem suam nimiâ celeritate raptabit. *Valida* quoque decenter adjunctum est; nam quàm sit potens hinc datur intelligi, ut omne genus hominum pro suis meritis momentaneâ celeritate discernat; sicut Apostolus dicit: *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba; canet enim tuba, & mortui resurgent. In circuitu ejus tempestas valida* non incompetenter advertitur: quoniam cum ipso justi sedentes, sicut promittitur in Evangelio, judicabunt.

1. Cor. 2. 8.

Manifestè unde dicatur.

Deus silet modò, at in judicio non silebit.

Matth. 25. 41.

Isai. 42. 14.

Judicium extremum tempestas dicitur.

1. Cor. 15. 52.

℣. 4. *Advocabit cælum sursum, & terram ut discerneret populum suum.* Hoc certè facturus est in illo judicio. Sed *terra* rationabiliter fortasse dicitur *sursum vocata*, quæ nunc in imo loco noscitur constituta. *Cælum* autem cùm sit desuper, ubi illud sursum vocavit? Sed *cælum* hìc, omnem justum debemus accipere, *terram* peccatorem: quia ille spirituali se conversatione, Domino præstante, purificat, iste terrenâ vitiorum qualitate sordescit. Et vide quia in primo adventu omnes indiscretè vocaverat; ut admoniti, in hoc mundo se corrigere debuissent; sicut in Evangelio dicit: *Et exierunt in exitus viarum, & vocaverunt quoscumque invenerunt bonos & malos.* In fine autem mundi *cælum advocat*; ut jam justos discernat ab impiis, ne ulteriùs, sicut hìc, confusis habitationibus misceantur.

Matth. 22. 10.

℣. 5. *Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia.* Nunc Synagoga Christi verba facit ad Angelos, qui ministerio suo in fine sæculi *sanctos* de universo mundo, sicut legitur, *congregabunt*. Dicit enim ipse Dominus in Evangelio: *Mittet Angelos suos, & congregabunt ante eum omnes Gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis.* Sequitur: *Qui ordinant testamentum ejus super sacrificia. Ordinare* dicimus *testamentum* eos, qui actibus bonis restituunt ea, quæ in Testamenti serie cognoverunt, ut hospitem suscipere, eleemosynam dare, charitati studere. Hoc enim supra sacrificium pecudum Domino constat acceptum, ut actuum illi magis probitas offeratur. Sive, ut quidam voluerunt, potest hoc & de Judæis accipi per Ironiam, idest, per Irrisionem: quando vilem rem laudando sugillat; ac si diceret: Eos Domino *congregate*, qui in officio sanctitatis commorantur: è contrario verò quæ impia sunt agunt; & in eo quod sacrificia Deo consueta celebrant, sanctificandos se esse dijudicant.

Matth. 25. 32.

Qui testamentum ordinare dicuntur.

℣. 6. *Et annuntiabunt cæli justitiam ejus: quoniam Deus judex est.* Superiora excolit, per *cælos* significans viros justos, quibus verbi cœlestis dispensatio condonatur. Addidit, *Quoniam Deus judex est;* ac si diceret, qui nescit falli; & sicut omnia manifestè novit, ita & sine reprehensione discernit. Hoc enim veraciter ac propriè de Deo dicitur, cui nihil negatur, nihil supprimitur, quem nec factum aliquod latet, cui nec quod judicatur absconditur.

℣. 7. *Audi populus meus & loquar: Israel & testificabor tibi: Deus Deus tuus ego sum.* Ventum est ad secundam sectionem, in qua jam Veritas ipsa ex personâ propria loquitur. Deus enim, qui verba sua non vult incassùm suscipi, ne (ut legitur) porci pretiosa dispergant, dicit ad populum: *Audi*, hoc est devotè suscipe. Illos enim *audire* dicimus, qui præcepta compleverint; sicut legitur, *Qui habet aures audiendi audiat. Populus meus* significat plebem devotam. *Et loquar,* subaudi profutura; quod si non audieris, consequitur ad interitum tuum, taceam. *Israel* verò frequenter diximus interpretari *videns Deum.* Ergo si me vides, *audire* non negligas: quia contemplatio mea obedientiam tribuit audienti. *Testificari* verò est testimonium dicere; quod utique in judicio facturus est Deus, quando uniuscujusque facta discernet. Tunc enim fidelibus suis testimonium dabit, cùm dicturus est: *Esurivi, & dedisti mihi manducare*, eisque similia. Sequitur: *Deus Deus tuus ego sum.* Hoc erat quod *populum audire* sub contestatione præmonebat; ut *Deus* ille generalis & volentium & nolentium esset ipsius propriè, qui eum purâ mente diligeret. Nam cùm dicit, *Tuus*, fidelem sibi eum fuisse monstravit. Repetitio enim ista, *Deus Deus*, mentem solidat, ne semel dicta laberentur. Illud verò *Sum*, proprium Divinitatis est verbum, quod tempore non mutatur, sed semper adest, atque æternum manet; sicut Moysi responsum est, *Ego sum qui sum;* & rursum *Qui est misit me.* Sed perscrutandum est cur istud nomen essentiæ solus sibi vendicet *Deus?* Tunc enim quando dictum est, erant Angeli, erant cælestia, erant terrena omnia, sicut esse decreta sunt. Sed quia illa sola est infacta & æterna natura, nec aliquando cœpit ex tempore, & in

Qui audire dicuntur.

Luc. 8. 8.

Matth. 25. 35.

Sum, proprium Divinitatis est Verbum, & quare.

Exod. 3. 14.

tribus personis Deitas una subsistit, meritò solus *esse* dicitur *Deus*: quia, ut sit, nullius indiget, sed semper virtutis propriæ vigore consistit. Est ibi & aliud Sacramentum, quod una syllaba tribus litteris continetur, ut sancta Trinitas unus Deus esse doceatur.

Sum Trinitatem denotat.

℣. 8. *Non super sacrificia tua arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.* Gloriosus Doctor, & perfectissimus Institutor Judaicum populum volens à rebus carnalibus amovere, & ad spiritualia Sacramenta perducere, pecudum *sacrificia* jam non dicit exquirenda; nec eum exinde *argui* posse testatur, si minimè animalium victimas immolaret: sed *holocausta* illa potiùs *in conspectu* suo danda commemorat, quæ humiliato corde piis altaribus offeruntur. *Holocausta* autem dicta sunt sacrificia, quæ postquam fuissent immolata, ignis veniens desuper absumebat; quæ Latinè tota incensa dicuntur. Hæc Christus veniens respuit, quia ipse vera victima fuit. Aliud est *holocaustum*, quod Dominus ante conspectum suum semper esse pronuntiat; scilicet quando mens nostra divino amore succensa, peccata sua tribulatione decoquit, & ad illius *holocausti* similitudinem omnia vitia sua cruciatu corporeo exusta consumit.

Quæ sacrificia Deo accepta.

Quid sit Holocaustum.

℣. 9. *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.* Per hunc versum & duos alios qui sequuntur, breviter enumerat quæ se respuere profitetur. Hæc figura dicitur Brachylogia, idest brevis locutio; cùm plura paucis amplectimur. Sed ne audito holocausto ad antiqua humana mens sacrificia recurreret, apertè renuit consuetudinem priorem; ut spiritualiter intelligeretur, quod in similitudine præmissa gerebatur. Sed cùm hæc duo respuit, universa primi temporis sacrificia designat modis omnibus excludenda. Significatur enim A parte totum.

Quid sit Brachylogia.

℣. 10. *Quoniam mea sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus & boves.* Causam reddit, quare ab ipso non expectat quadrupedum immolationes, dicens: Quia à te petere nolo, quod meum esse cognosco; quod fortè pauper non habet, dum aut non valuit capere, aut minus potuit enutrire: sed petit fidem rectam, confessionemque devotam, quam omnes dare, ipso miserante, prævalent, etiam qui nullâ terrenâ possessione gratulantur. Sub hoc igitur sensu per enumerationes reliquas currit. Addidit, *Jumenta in montibus & boves*; ne quis de facultate confisus, minus conscientiæ operam daret, dum se crederet pecudum immolationibus expiare, quod iniquâ mente deliquisset. Potest & alio modo intelligi. *Feræ silvarum* Gentes significant, quæ in sæculi istius nemoribus superstitione ferocissimâ versabantur. *Jumenta in montibus*, sunt simplices in Ecclesia Catholica constituti, qui in cacumine fidei habitare noscuntur. *Boves* indicant Apostolos & Prophetas, qui in agro Domini assiduo labore versati sunt. Quapropter his allusionibus competenter appositis præfigurat Ecclesiam Catholicam de diversis mundi partibus colligendam.

Quod sacrificium Deus petat ab homine.

℣. 11. *Cognovi omnia volatilia cæli: & species agri mecum est.* *Cognovi*, non ad infirmitatem nostram trahas, quæ ex tempore aliquid datâ opportunitate *cognoscit*: sed Dominus *cognovit* antequam faceret universa, in cujus præsentia erat omne quod potuisset existere. Quis enim *omnia cæli volatilia* potest, nisi sola Majestas, *cognoscere*? Quo versiculo cuncta complexus est: quoniam & omnia *volatilia cæli* dinumerativâ quantitate cognoscit. *Speciem agri* secum se habere professus est: revera secum, quia ubique totus est; sicut de illo Propheta dicit: *Cælum & terram ego impleo.* Sed debemus spiritualiter ista tractare: *Volatilia cæli* pertinent ad supernas mirabilesque virtutes, ut sunt Angelicæ potestates, quæ motu celeri sanctâ voluntate spiritualiter transferuntur. *Species* autem *agri* respicit ad Gentes, quæ erant Christo Domino creditura; revera *species*: quoniam per hominem benè accipitur decus omne terrarum.

Jerem. 23. 24

℣. 12. *Si esuriero non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo ejus.* Deus ille deorum, sicut frequenter diximus, propter intelligentiam nostram velle suum per humanas consuetudines dignatur exprimere; ut se dicat *esurire*, qui carnem pascit universam, cujus contemplatio spiritalium substantiarum suavissimus cibus est, & contemplativa refectio. Sequitur: *Meus est enim orbis terræ, & plenitudo ejus.* Hic curiositatem superfluam redditâ ratione convincit, dicendo: Cur à te petam sacrificia pecudum, cùm totus *orbis meus esse* noscatur? *Plenitudo ejus*, diversitatem significat creaturarum. Cesset ergo hominum sollicitudo superflua de pecudum immolatione cogitare; cor enim rectum nos sibi Divinitas mavult offerre, unde & cognoscitur deliquisse; quatenus quod ante fuit peccatis delinquentibus horridum, salutari fiat emundatione purissimum. Et memento quod per has allusiones prædestinatorum numerum significat, non de sola Synagoga Judæorum, sed de cunctis Gentibus esse complendum.

Contemplatio Dei spiritualium substantiarum cibus est.

℣. 13. *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo.* Quàm multis modis voluntatis suæ dignatur reddere rationem. Quomodo grata erunt, quæ non sunt necessaria? *Numquid* Deus *taurorum carnibus* pascitur, aut *sanguine potatur hircorum*? Sed possunt nobis hæc repudiata proficere, cùm hæc acceperint indigentes, cùm esuriens pascatur, sitiens potetur; & in pauperibus Deus accipit, quæ sibi in sacrificiis non permittit offerri.

Quomodo sacrificia pecudum nobis proficiant.

℣. 14. *Immola Deo sacrificium laudis: & redde Altissimo vota tua.* Hactenus dixit quæ respuit: nunc dicit illa quæ poscit. Angusta quidem in verbis sententia, sed sensu multum probatur esse latissima. Nam quis *immolat sacrificium laudis*, nisi qui à terrenis vitiis fuerit segregatus: qui moritur mundo, ut hostia fiat Christo? Non enim placet Domino, si laudes ejus turpis persona decantet; actum videlicet quærit probabilem, non dulcissonam vocem. Sacrificemus ergo Domino, laudando quâ sapientia cuncta disponat, quâ pietate peccatoribus parcat, quâ fortitudine diabolum vincat. Non enim solum *sacrificium* dicendum est, quod pecudes mactat: sed omne sacrum factum quod nos pia oblatio commendat. *Vota* quoque *reddit Altissimo*, qui ei talia immolando præparat, qualia propitius ipse præcipit. Addidit *tua*, ut non quæreres fortassis extranea, aut hircum pinguem, aut vitulorum sanguinem, & cætera quæ extra nos

Qui sacrificium laudis immolat Deo.

Quid sacrificium dicendum.

esse intellectualis ratio comprehendit. *Tua* verò tetulit ad cordis arcanum, quod in animæ penetralibus jacet, quod extra non quæritur; quod pauper & dives æqualiter habent: ubi magis ditior egenus est: ubi ille multò celsior est, qui corde noscitur inclinatus. Sed consideremus subtiliter, & invenimus hîc quoque propriæ locutionis esse genus, quod eloquentia non potest habere communis. Dicit enim Deus: *Si esuriero, non dicam tibi;* & paulò pòst non mutatâ personâ idem ipse dicit: *Immola Deo sacrificium laudis;* in subsequenti verò subjunxit, *Peccatori autem dixit Deus.* Nostræ autem ordo locutionis poscebat ut diceret: *Si esuriero non dicam tibi, &c;* Et *immola* mihi *sacrificium laudis;* Et *peccatori dixit: Quare tu enarras justitias meas?* Unde fit ut unus atque idem de se loquens, velut alteriùs personam videatur innectere; quod inter propria scripturæ Divinæ rectè numeratur.

℣. 15. *Et invoca me in die tribulationis tuæ: & eripiam te, & magnificabis me.* Postquam dixit quali sacrificio placaretur: nunc oblationis ipsius præmium pollicetur. Præcipit enim *Invoca me:* ne quis spem haberet in terreno solatio, ubi caduca sunt universa, & plus infirma solatia. *In die tribulationis tuæ;* idest, quando te alter affligit, non cùm inimicum evasisse mordeMaris. Nostra enim *tribulatio* illa est, quæ propriæ salutis formidine generatur, non quæ carnalium rerum timore concutitur; sicut dicit Apostolus: *Tristitia enim quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: sæculi autem tristitia mortem operatur. Eripiam te,* quasi circumdatum à satellitibus diaboli summâ celeritate liberabo. *Et magnificabis me;* magnum me in æternum esse pronunties, quem & à pœna libero, & in beata requie collocabo. Hunc autem versum ingenti promissione ditissimum, quidam volunt ad ultimæ vitæ nostræ tempus aptare, cùm anima de hac luce transiens, spirituum immundorum contentione turbatur; sicut * animæ Moysi legitur obviatum. Ecce quàm parva petit à nobis Dominus, tam ingentia præstaturus.

Quæ sit tribulatio nostra.

2. Corint. 7. 10.

* Ed. corpus.

℣. 16. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Ventum est ad tertiam sectionem, ubi iterum Asaph, idest, devota Synagoga reloquitur. Et quia superiùs dixerat Dominus laudes hominum in vicem sacrificiorum se posse suscipere: ne forte peccatores hac promissione confisi dicerent: Sola laus & non probabilis nobis actio cognoscitur imperata; hoc necessariâ ratione declarat, prohibendo ne lingua eorum præsumeret Deo laudes canere, quibus turpis conscientia poterat obviare. Quæ figura dicitur Percunctatio, idest, quæ alterius personæ non patitur expectare responsum. Interdicitur enim sceleratis, ne se præsumant sermonibus miscere divinis. Sed altiùs intende, quia de illis peccatoribus hoc dicitur, qui inferiùs describuntur, de quibus ait: *Intelligite hæc omnes, qui obliviscimini Dominum.* Cæterùm conversis ac pœnitentibus laudes non interdicit divina clementia. Hi enim qui corde durati sunt, & ab scelerum suorum pravitate non desinunt, prohibentur Domini narrare justitias; idest, vel communi sermone aliquid de illa Majestate proferre: quia os debet esse justum, quod justitias Domini enarrare præsumit. Sequitur, ut nec *Testamentum* ipsius indigna præsumptio contrectet: ne per os sceleratum atque blasphemum sancta & veneranda verba progredi posse videantur; sicut alibi scriptum est: *Non est speciosa laus in ore peccatoris. Testamentum* verò vetus & novum significat: quia dum unum suspensè dicitur, utraque memorantur. Potest hoc & de hæreticis doctoribus dici, qui legem Dei docere præsumunt. *Assumere* enim præsumptionem significat indevoti. Nam lectionem credentibus non videtur interdicere, in qua peccatores maximè dignatus est commonere.

Peccatori laus divina interdicitur, non pœnitenti.

Ecclef. 15. 9.

℣. 17. *Tu verò odisti disciplinam: & projecisti sermones meos post te.* Incipit enumeratio eorum, quibus Dei verbum interdictum esse cognoscitur. *Odit disciplinam,* qui ad correctiones justas iniquâ præsumptione remurmurat; & non vult Dominum in se vindicare quod peccat. Sic enim nobis provenit salutaris * emundatio, si illud quo corrigimur utique plus amemus. Melius est enim hîc parumper affligi, quàm in illa judicatione damnari. *Projicit* etiam *sermones* Dei *post se,* qui divina jussa contemnit: cui ante oculos non est, quod semper convenit intueri.

Quis disciplinam odit.

* Ed. emendatio.

℣. 18. *Si videbas furem simul currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Qui minora vetat scelera, multò magis potiora condemnat. Nam furtum ad homicidium quid est? Adulterium ad sacrilegium quantum est? Sed ita debet accipi, ut in his duobus prohibitis, omnia crimina vetuisse videatur. Hæc figura dicitur A parte totum, quæ in præsenti psalmo & superiùs probatur esse jam posita. Arguit enim peccatorem, quare simul cum fure concurrat; idest, cur ad faciendum scelus sociatâ voluntate jungatur; ut quod forsitan ille solus implere non poterat, ad effectum sceleris isto auxiliante perveniat? Quod autem dixit: *Et cum adultero portionem tuam ponebas,* subtiliter perscrutandum est: quia si quis dando pecunias, aut consiliando, aut laudando adminicula præbet adultero, quibus sua vota perficiat, habere ibi sine dubio dignoscitur portionem. Nam si cui facultas suppetit, & à malo non revocat excedentem, & ipse quoque particeps probatur erroris: quia debemus hanc conscientiam charitati, ut neque nos, neque alios perire patiamur.

Quis cum adultero portionem habet.

Quis alterius peccati particeps.

℣. 19. *Os tuum abundavit nequitia: & lingua tua concinnavit dolum.* Priùs de furto, atque de adulterio arguit peccatores: nunc etiam de conscientiæ pravitate, & linguæ subdolositibus accusantur. *Os* hîc cogitationem cordis debemus advertere: quia de lingua postea dicturus est. Tunc enim *nequitia* cogitationis *abundat,* quando in istius sæculi delectationibus mens humana progreditur, & per diversa genera peccatorum iniquâ voluntate grassatur. Sequitur: *Et lingua tua concinnavit dolum.* Hoc multis modis debet intelligi; nam & qui falsò laudat, dolum facit; & qui maligna consilia præstiterit, in eadem iniquitate versatur; & qui malè agendo benè loquitur, in hac pravitate fœdatur; & quicquid postremò verum ac simplex non fuerit, dolosis moribus applicatur. Aptis-

Quorum lingua dolum concinnet.

simè autem positum est: *Concinnavit:* quia decipientium mos est sic falsa componere, ut aliquo lepore verborum audientium auribus blandiantur; sicut in quinquagesimo quarto psalmo dicendum est: *Molliverunt sermones suos super oleum, & ipsi sunt jacula.*

℣. 20. *Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, & adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.* *Sedere* morantis est; & ideò culpatur graviùs qui in * derogatione alteriùs non casu aliquo faciente dilapsus est, sed diutinus fratris sui detractor insedit. *Fratrem* hîc, omnem carne proximum debemus accipere, quia & de spirituali dicturus est. Sed inspice hoc vitium qua exeeratione damnetur; ut inter peccatores maximos haberi possit, qui se in tali pravitate miscuerit; sicut & Apostolus Jacobus ait: *Qui detrahit fratri, detrahit legi, & judicat legem.* Sequitur: *Et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.* *Filium matris*, sobolem dicit Ecclesiæ, cui per regenerationis partum fraternâ charitate conjungimur. *Ponis* ergo *scandalum* fratri suo, qui hæreticas pravitates, vel alias interceptiones, quibus innocens capiatur, excogitat. De talibus enim ipse vir sapiens dicit: *Qui sophisticè loquitur, odibilis est hujusmodi.* Et propriè dixit: *Ponebas*, propter laqueos insidiosos, qui absconduntur arte verborum, ut incauta simplicitas occultis nexibus obligetur.

℣. 21. *Hæc fecisti & tacui: existimasti iniquitatem, quòd ero tibi similis: arguam te, & statuam illam contra faciem tuam.* Considera quemadmodum hic in una sententia, quæ latiùs fuerant enarrata, recolligit. Dicit enim, cùm multa facerent peccatores, Dominum justum non injustè distulisse judicium; ut conversionis tempus inveniretur, dum damnationis pœna suspenditur. Sed de ista benevolentia Creatoris, quæ opinio pravis mentibus nascatur, exponit. Dicit enim: *Existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis.* Usus iste mortalium est, ut quoties mala committi patimur, nec eis apertè resistimus, similitudine morum illis consentire videamur. Hoc nunc iniquam mentem de Domino sentire confirmat; ut quia differt vindicare, & ipsi credantur scelera humana placuisse. Sed huic pravo intellectui datur justa sententia. Superiùs enim dixit verba sua post peccatoris tergum fuisse projecta: nunc sorte contrariâ, peccata dicit unicuique ante faciem suam collocanda. Per hanc autem sententiam futuri judicii cognoscimus qualitatem: quia omnis peccator ante se videbit stare, quod se putabat oblivionis beneficio præteriisse. Horror immensus, formido inæstimabilis illa homines videre, per quæ se norunt ad æterna supplicia pervenire.

℣. 22. *Intelligite hæc qui obliviscimini Dominum: nequando rapiat, & non sit qui eripiat.* Hic facta est Apostrophe, idest, Conversio ad illos scilicet peccatores, quos superiùs vetat Domini narrare præconia. Dicit enim: *Intelligite*, idest, fideliter obedite. Et ne hoc omnibus peccatoribus crederes dictum, addidit: *Qui obliviscimini Dominum.* Peccator enim qui supplicat, & se humili satisfactione castigat, non obliviscitur Dominum. Et ideò de quibus hoc dictum sit, brevi complexione monstravit. Immensum crimen, negligentia non ferenda oblivisci Dominum, qui animam dedit, carnem pascit, & fideles ab omni adversitate defendit. Amentia est certè illum memoriâ carere, quem præsentem semper constat existere. Sed *qui obliviscuntur Dominum*, nisi qui præcepta ipsius iniquâ præsumptione contemnunt? Sequitur: *Nequando rapiat, & non sit qui eripiat.* Quando diabolus rapit, est qui eripiat ad salutem: quando Dominus ad vindictam trahit, non est qui liberare possit addictum; quippe cùm & ipse auctor criminum æternâ cruciatione damnetur.

℣. 23. *Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter est, in quo ostendam illi salutare Dei.* Hoc contra illos ponitur, qui indigni laudes Domini canere præsumebant. *Sacrificium laudis honorificabit me;* non quale scelerati canunt: sed quale pura mens consuevit offerre. Ipsum enim *sacrificium laudis* honorat Dominum, quod puritate fidei, & actionum probitate fuerit immolatum. Sequitur quoque: *Et illic iter est;* *Iter* appellat beatissimam psalmodiam. Sed hæc via ubi ducat, exponit: *Quo ostendam illi Salutare Dei.* Gloriosa semita, quæ ducit ad cæli terræque Creatorem. Verùm istud *iter*, quod dictum est, non pedibus, sed sanctis mentibus ambulatur. Quod si puro corde gradiamur, nos ducit ad Christum; sitque nobis illa scala Jacob, quæ ascendentes perducebat ad cælos.

Quod sacrificium laudis Dominum honorificet.

Psalmodia, iter ad Deum vocatur.

Genes. 28. 12.

Conclusio Psalmi.

PRoficuus omnino psalmus, si eum vellet improbitas cognoscere Judæorum. In principiis enim de Domini Incarnatione locutus est. Ipse quoque Salvator admonet, ut victimas pecudum deserentes, cordis sacrificia populus devotus exolvat. Peccatorem verò, qui Christo non credidit, à prædicatione Divinitatis exclusit. Deinde quale sacrificium laudis immoletur ostendit. Postremùm quemadmodum peccator judicetur aperuit. Quid adhuc Judæi desipitis? Cur vestrum interitum non timetis? Audite Synagogam de Incarnatione Domini, & de futuro judicio personantem. Visum jam credite, qui prædictus est advenire. Non sunt longè remedia quæ petatis, sequens vos psalmus absolvit, si ad pœnitentiæ beneficia festinetis. Quid vos à generali medela dividitis? Ipsum & vos * salvat, quod & nos liberat. In commune dicamus: *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Baptismum quærite, carnem quam crucifixistis assumite, sanguinem quem fudistis ebibite. Pia confessio potest absolvere, quod vota constat impia commisisse.

Hortatur Judæos ad fidem in Christum & ad pœnitentiam.

* MSS. A. B. F. *solvat.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquagesimum.

In finem, Psalmus David, cùm venit ad eum Nathan Propheta, cùm intravit ad Bersabee.

OPeræ pretium est hunc psalmum paulò diligentiùs perscrutari; ut virtutis ejus profunda mysteria, præstante Domino, cognoscere mereamur. Et quia se Rex & Propheta, sicut Regum testatur historia, humili [illegible] 2. Reg. 12. 13.

ne prostravit, & peccatum suum increpatus, publicè non erubuit confiteri; meritò eum sanctissimi Patres honorandum figuratione sacratissimâ censuerunt. Inter alios siquidem beatus Hieronymus Bersabee figuram Ecclesiæ, vel humanæ carnis habuisse demonstrat: David verò, sicut multis locis constat aptatum, Domini Christi portasse dicit imaginem. Et sicut illa dum in fonte Cedron lavaretur, exuta vestibus David placuit, & ad regios est compulsa venire complexus, maritusque ejus principali jussione * trucidatus est: ita & Ecclesia, idest, congregatio fidelium per lavacrum sacri baptismatis mundatis sordibus peccatorum Christo Domino noscitur esse sociata. Congruum siquidem fuit illis temporibus, ut per actum hujusmodi indicarentur Domini futura mysteria; & spiritualiter ad magnum Sacramentum probaretur referri, quod inter homines culpabiliter videbatur admitti. Nam & Osee Prophetæ jussit Deus uxorem sibi accipere meretricem; ut significaretur Ecclesia Gentium peccatis suis sordida, conjunctione Domini esse mundanda. Hoc etiam in Juda & Thamar nuru ejus, vel aliis similibus gestum esse figuraliter invenimus; sicut Apostolus dicit: *Omnia in figura contingebant illis*. De hac etiam figura David & Bersabee sanctus Augustinus in libris, quos adversum Faustum Manichæum scripsit, inter alia diligentissimè disputavit. Unde sive ista similitudo, sive alia fuerit, valde mundo profuit, quod taliter satisfacturus erravit; ut de unius temporali vulnere generalitas æternam sumeret sospitatem.

In Amos cap. 8. vers. 14.

Bersabee Ecclesiæ, David Christi figuram portavit.

** Ed. in loco, quo ab hostibus perimeretur, constitutus est.*

Osee 1. 2.

Ecclesia Gentium per meretricem, & per Judam & Thamar significata.

1. Cor. 10. 11.

Lib. 22. cap. 87.

Peccatum David mundo profuit.

Quanta, rogo, beato viro in agnitione culpæ suæ fuit humilitas, cui tanta est post veniam in satisfactione constantia? Peregrinum & insolitum illic adulterii fuisse crimen ostenditur, quod tantâ mentis intentione defletur. Latronis quidem nos invitat repentina confessio: Petri lacrymas subitò gaudemus fuisse respectas: blanditur nobis momentanea humilitas Publicani; David autem dum sua peccata nititur prolixiùs detergere, dedit unde se generalitas possit absolvere; fecitque ut lacrymæ suæ, dum per posteriorum ora decurrunt, nullâ temporis prolixitate siccentur. Consideremus etiam quæ fuerit humilitas in Propheta. Cor Principis vox quasi privata contrivit, & iratus est potiùs sibi, qui se cognovit justâ objurgatione culpari. Tam ingentium populorum rector sibi erat vehementissimus tortor: exigens à se pœnas, quas jussione vix ferre poterat alienâ. Vulgo mos est peccata sua callidis allegationibus excusare; Rex autem potentissimus in conspectu omnium se potiùs elegit addicere: constituens se reum, cujus consueverat populus formidare judicium. Quapropter ideo à Domino absolvi meruit, quia sua vitia non defendit. O peccata in rebus lætissimis plus cavenda. In Saülis persecutione numerosas virtutes exercuit, qui positus in regni securitate peccavit. Quo facto docemur felicitatem mundi istius non oportere perquiri, quando magis in afflictione proficitur, & in prosperitate peccatur. Meminisse autem debemus in hoc psalmo statum esse, qui dicitur Concessio. Concessio est enim, cùm reus non id quod fecit aliquâ concertatione defendit, sed ut ignoscatur postulat absolutè. Quod generaliter in omnibus psalmis pœnitentium reperiri posse non dubium est.

Pœnitentia David.

Felicitas mundi non quærenda.

Quid sit Concessio.

Divisio Psalmi.

Quinque membris hunc psalmum congruâ nimis respicimus dispositione formatum; ut, sicut quinario sensu peccatum omne colligitur, sic totidem partibus contracta iniquitas expietur. Prima est satisfactio perfectissimæ humilitatis. Secunda confidentia misericordiæ Domini, quam fideles semper habere proficuum est. Tertia petitur, ut à peccatis ejus suum Dominus avertat aspectum: sed ipsum potiùs sancta Trinitas miserata respiciat. Quarta subjungit omnes peccatores ad desiderium supplicationis magis ac magis animandos, si tam ingens illi remitteretur iniquitas. Quintâ parte causa memoratur Ecclesiæ, quæ per ejus erat semen adventu Domini construenda: ubi jam lætus altari ejus offerendos vitulos pollicetur. Sic & supplicatio devota concluditur, & venturæ salutis gaudia nuntiantur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Miserere mei Deus, *secundum magnam misericordiam tuam.*

℣. 2. *Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Rex ille potentissimus, & multarum Gentium victor egregius, cùm se audisset à Natham Propheta redargui, peccatum suum non erubuit publicè confiteri, nec ad noxias excusationes cucurrit, ad quas maximè impudens festinat humanitas: sed repentè salutari humilitate prostratus, ipsum se offerens Deo, purpuratus pœnitens piis lacrymis supplicavit. Fidelis enim servus non assumit callosas inficias, sed citò intelligit commissa delicta. Mirabile initium! Dicendo enim Judici: *Miserere mei*, locum examini cognoscitur abstulisse. Vox ista non discutitur, sed sub tranquillitate semper auditur; solaque res est per quam possimus rei sine aliqua contrarietate defendi. Petebat quidem *misericordiam*, quam definire non poterat: sed tamen peccatis suis eam grandiorem omnimodis sentiebat. Quanta enim sit, ut dixerunt sanctissimi Patres, quis enarrare sufficiat; ut mundi Creatorem de cœlo deposuerit, & terreno corpore induerit Conditorem, cumque qui æternitate Patri manet æqualis, mortalitati coæquaverit, & pro nobis formam servi mundi Domino imposuerit; ut ipse panis esuriret, fons vitæ sitiret, virtus infirmaretur, omnipotens vita moreretur? Quæ denique major misericordia, quàm propter nos creari Creatorem, servire Dominatorem, vendi Redemptorem, humiliari Exaltatorem, occidi Vivificatorem? Hæc erat illa *magna misericordia* Domini, quam sanctus vir explicare non poterat: sed facilè per eam se credebat absolvi, per quam humanum genus jam tunc cognoscebat posse liberari. Quod autem dixit: *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam;* argumentum est A conjugatis *Misereri* enim, à misericordiæ fonte descendit. Sequitur: *Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Quid non poterat dare, quando secundum se Dominus rogabatur ignoscere?

Humilitas David commendatur.

Quanta sit Dei erga nos misericordia explicari non potest.

Multitudo enim indulgentiæ Divinæ, magnitudinem peccatorum quamlibet exuperat; nec valebat delictum percellere, contra quod petebatur tanta misericordia subvenire. Quod argumentum dicitur A pari majori. Multò enim major est *misericordia* Domini, quamvis peccata nostra videantur ingentia. Precatur ergo in omnibus delictis suis pietatis multitudinem: quia per Prophetam præsentis nequitiæ susceperat remissionem; ut & illa mereretur evadere, quæ diversis temporibus se meminerat perpetrasse. Prudentissimè autem delictis nullum volebat remanere vestigium: quoniam ille solus in libro vitæ conscribitur, cujus omnia peccata delentur.

℣. 3. *Usquequaque lava me ab* * *injustitia mea: & à delicto meo munda me.* Studiosè debet dilui, qui criminum veneno fuscatus est: quia incuriosè non abluitur, qui tenebrosa infectione maculatur. *Usquequaque*, undique, ab omni parte; ut & illa simul ignosceret, quæ priùs se noverat admisisse. Potest enim aliquis sic lavari, ut tamen non sit omnino purissimus. Sed addidit: *Munda me*, quatenus in eo nihil remanere posset immundum. Sed istud lavacrum, quod sic abluit maculas peccatorum, ut supra nivem possit dealbare quod sordidum est, salutiferi baptismatis cognoscitur indicare puritatem: ubi fit omnia & originalia delicta, & propria admissa mundantur; ut illi nos restituat puritati, in qua primus Adam noscitur esse procreatus. Sed utinam conservaremus tanti muneris dignitatem, ne nos iterum pullulantia peccata fuscarent. Petit ergo Propheta in præfiguratione sacri baptismatis *mundari ab injustitia sua*: ne in securitate remissus, negligens videretur esse post veniam. Nam maximè debet caveri, ne finitima nostra reddantur obnoxia; sicut Salomon dicit: *In fine suo laudabitur omnis vir.*

* MSS. A B. F. *iniquitate.*

Baptismus nos Adæ puritati restituit.

Eccles. 11. 30.

℣. 4. *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco: & peccatum meum contra me est semper.* Sciens Propheta sic Dominum pium, ut tamen & justus esse non desinat, æquitatem suis supplicationibus congruenter admiscuit; ut faciliùs audiatur, quod justitia interveniente deposcitur. Puniendum quidem scit esse peccatum: sed ideò à Domino dicit esse parcendum, quoniam à se confirmat esse damnatum; sicut Salomon dicit: *Justus in principio sermonis accusator est sui.* Intendamus ergo quod dicit: *Ego agnosco.* Peccata enim illa sunt fortiora, quæ agnoscentes admittimus; non autem illa quæ per ignorantiam perpetramus. Sive illud dicit: Scire omnes possunt peccata sua: sed soli illi probantur *agnoscere*, qui ea videntur propriâ execratione damnare. Perfecta enim pœnitentia est futura cavere peccata, & lugere præterita. Primò enim post ipsum suum scelus, quando Propheta interrogante respondit dignum esse morte, qui alienam ovem pauperis concupivit: tunc quando peccatum suum non credebat esse deflendum: modò autem eum pœnitet, cùm prostratus humiliter ingemiscit, contra se stare dicit delicta, quasi quamdam figuratam imaginem. *Semper*, adjecit, hoc est quod jugiter aspicit, & cùm oculos claudit. Sed respectus iste continuus peccatorum perseverantiam piæ supplicationis ostendit; nam quoties talia corde respicimus, toties commissa deploramus. Dixit enim Dominus in superiori psalmo: *Arguam te, & statuam illam contra faciem tuam;* quod hîc sibi vir sanctissimus ipse faciebat, cùm dicit: *Et peccatum meum contra me est semper.* Justè ergo se petebat absolvi, qui jam hîc formam illam visus est sibi fecisse futuri judicii. Hæc figura dicitur Procatalepsis, idest Præoccupatio. Hic enim quasi jam in venturo judicio constitutus, delictorum suorum aspectus teterrimos pertimescit.

Prov. 18. 17.

Peccata graviora, quando cum advertentia sunt commissa.

Perfecta pœnitentia est peccata futura cavere, & lugere præterita.

2. Reg. 12. 6.

Peccatum contra nos stat, quasi figurata imago.

Psal. 49. 21.

Quid sit Procatalepsis.

℣. 5. *Tibi soli peccavi, & malum coram te feci: ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm judicaris.* Hîc iterum Enthymematicus syllogismus apparet, quem in vigesimo psalmo jam diximus. Cujus Propositio est: Dominus justificatur in sermonibus suis, & vincit cùm judicatur. Huic subjungitur in Conclusione præmissa sententia: Tibi igitur soli peccavi, & malum coram te feci. Hoc in reddendis syllogismis sine culpa fieri, more veterum constat esse permissum. Nunc ad exponenda verba redeamus. De populo siquis erraverit, & Deo peccat, & Regi. Nam quando Rex delinquit, soli Deo reus est: quia hominem non habet, qui ejus facta dijudicet. Meritò ergo Rex Deo tantùm se dicit *peccasse*: quia solus erat qui ejus potuisset admissa discutere. Et quia illum ubique esse noverat, jure coram ipso *malum se fecisse* deplorabat: arguens dementiam suam, qui non expavit tanto Judice præsente peccare. *Sermones* autem Domini meritò *justificati* dicuntur: quoniam sine dubio semper ejus dicta complentur; sicut ipse dicit: *Cælum & terra transibunt: verba autem mea non præteribunt.* Sequitur: *Et vincas cùm judicaris.* Deus tantæ justitiæ est, ut velit se cum hominibus judicari; ipse enim dicit: *Judicate inter me & vineam meam;* & alibi dicit: *Popule meus quid feci tibi, aut quid contristavi te? responde mihi.* Unde nunc Propheta confitetur talem contra se Dominum habere justitiam; ut absolutè superet, cùm fuerit judicatum. Sic & Baruch ait: *Dicetis Domino Deo nostro: Tibi justitia, nobis autem confusio vultus nostri.* Erat quippe in animo ejus quod ex pastore Rex fuisset effectus, quod regendos populos acceperat, & sine honoris sui consideratione deliquerat. Necesse ergo erat ut in alieno judicio Propheta superaretur, qui jam victus in proprio examine noscebatur. Aliqui hoc aptant & ad Domini passionem, cùm judicatus, & mundum damnatus absolvit.

Peccatum populi est in Deum & regem peccatum regis in solum Deum.

Matth. 24. 35.

Isai. 5. 3.

Mich. 6. 3.

Baruch. 1. 15.

℣. 6. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: & in delictis peperit me mater mea.* Hîc invidia peccati minuitur, quando proprium crimen delictis generalibus comparatur; ut ipsa multitudo & confessio peccatorum miserationem boni judicis commoveret. Ergo iste sensus est: Quid dicam me modò fecisse quæ arguor, qui jam ex originali peccato in iniquitatibus probor esse conceptus; ut ante peccata contraxerim, quàm vitæ principia reperissem? Quod argumentum dicitur Ab antecedentibus. Neque enim novum est illum peccare, qui *in iniquitatibus conceptus, & in delictis est* genitus. Quid humilius, quid simplicius, quàm de uno peccato redargui, & simul omnia confiteri? Meritò ergo isti sic facile videtur indultum, qui post absolutionis donum, multis modis se nititur

Peccatum originale astruitur contra Pelagianos.

ostendere criminosum. Audiant Pelagiani, & ire contra manifestam veritatem erubescant. Quemadmodum enim potest fieri, ut in qualibet ætate parvula non egeamus absolvi, qui hunc mundum delictis gravantibus ingredimur onerari? Job. 14. 4. Job quoque simili voce profitetur: *Nemo mundus ante te, nec infans cujus est unius diei vita super terram.* Vas etiam electionis Paulus Ephes. 2. 3. Apostolus inter multa commemorat dicens: *Fuimus & nos aliquando natura filii iræ, sicut & ceteri;* Rom. 5. 12. Item ipse Paulus Apostolus: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Ipsa etiam Veritas in Joan. 3. 5. Evangelio testatur definitiva sententia: *Amen, amen dico vobis, si quis non renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei.* Quapropter interrogo cur infantes à regno Dei redduntur alieni, qui de commissis nequeunt pravitate culpari? Restat ergo ut originali peccato infantes teneantur obnoxii: quoniam antequam propria faciant, primi hominis secum probantur gestare peccata. Sunt & aliæ verissimæ probationes; ideoque sibi humana protervia sacrilegos non exquirat errores. Superest eorum secunda nequitia: quoniam liberum arbitrium sic in humanis viribus ponunt; ut absque Dei gratia homines putent per seipsos bonum aliquod posse concipere, vel agere.

Defenditur contra Pelagianos gratia præveniens.

Quod si ita esset, cur Psal. 58. 11. Propheta diceret: *Deus meus misericordia ejus præveniet me?* Cùm te audis misericordiâ Domini præventum, nihil tuum præcessisse datur intelli- Psal. 126. 1. gi. In alio quoque psalmo dicit: *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant, qui ædificant* Psal. 36. 23. *eam.* Idem dicit: *A Domino gressus hominis diriguntur, & viam ejus cupiet nimis.* Alio quoque Psal. 145. 8. loco Psalmista testatur: *Dominus erigit elisos: Dominus solvit compeditos: Dominus illuminat cæcos.* Cùm audiatis prævenire, ædificare, dirigere, & erigere Dominum, absolvere, & illuminare nullis præcedentibus meritis; quid ibi proprium cœpisse cognoscitis, nisi illud tantùm, unde pro vestra superbia justè damnemini?

Objectiones Pelagianorum diluuntur.

Sed dicitis forsitan Prophetam Isaiam sic arbitrium liberum comprobare: Isai. 1. 19. *Si volueritis & obaudieritis, bona terræ comedetis.* Et iterum Ezechiel: Ezech. 18. 31. *Facite vobis cor novum, & spiritum novum.* Et iterum: Psal. 94. 8. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Sed hæc & his similia pessimâ intentione sentitis; ut credatis homines à semetipsis bonæ voluntatis initium sumere, & pòst, adjutorium Divinitatis accipere; ut (quod dici nefas est) nos simus causa ejus beneficii, non ipse sui. Joan. 1. 16. Jam quomodo verum erit, quod Joannes ait: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Vel quemadmodum ipsa gratia dici poterit gratuita, si eam anticipet alicujus boni præmissa celeritas? Audite Apostolum, qui dogma vestrum falsissimum verâ prædicatione con- Roman. 11. 35 vincit, dicens: *Quis prior dedit ei, & retribuetur illi? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt* Phil. 2. 13. *omnia.* Item Apostolus: *A quo est & velle, &* Jacob. 1. 17. *perficere pro bona voluntate.* Et Jacobus Apostolus: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum.* Sequitur vos alia multò pejor absurditas. Si à nobis esset bonæ voluntatis initium, nos magis poneremus fundamentum, ubi ædificaret Dominus; quod certè nulla potest mentis sanitas approbare. Quapropter definire asserere, quæ non potestis implere. Illi obedienter audiunt, quos ipse facit audire: illi proficuè cupiunt, qui munus Divinitatis accipiunt. Nam post viriatam humani generis naturam, liberi arbitrii salutiferam partem & Dominus tribuit, & operationem ipsius suâ pietate concedit. Hæc quidem latiùs beatus Augustinus, hæc doctissimus Hieronymus, hæc Prosper consensu generalitatis Divino munere docuerunt. Sed nos ea contingere fecit hæresis execranda, quæ nimis saluti nostræ probatur esse contraria.

℣. 7. *Ecce enim veritatem dilexisti: incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Sicut superiori versu per commune delictum approbavit, quia nemo à peccatis redderetur exceptus: sic iterum per suam confessionem sibi supplicat subveniri, quoniam in confitendo peccato veritatem dixit, quam Dominus Deus supra sacrificia plus requirit. Non enim Deus delectatur pœnis nostris, sed confessionem quærit erroris; sicut scriptum est: *Nolo mortem peccatoris: sed ut convertatur & vivat.* Ezech. 18. 32. *Incerta* sunt, quæ omnino discerni non possunt, sed aliquibus ambiguitatibus colliguntur. *Occulta* verò sunt, quæ nec oculus conspicit, nec mens humana dijudicat. Hæc duo non solùm sibi revelata dicit, sed *manifestata* profitetur; ut quod fuerat vel suspicari arduum, provenerit illi in declaratione manifestum. Et nota quod collata sibi munera pulchrâ definitione complectitur. Dicendo enim, *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi;* prophetia quid sit ostendit. Onus aliud addit reatui suo; ut cùm beneficia numerat, culpa semper accrescat. *Incerta* ergo *& occulta* sunt, quæ Deus illi in Filii sui manifestatione revelavit. Primum ut agnosceret eum habere Filium: deinde ut ipsum nosset ex suo semine in carnis assumptione venturum; ut Passionis quoque futura prædiceret, & Resurrectionis gloriam nuntiaret; & inde non se dicit debuisse peccare, cùm talia meruisset agnoscere. O sancta simplicitas! quis tantùm suæ defensioni studere potuit, quantum iste in propria condemnatione laboravit? Quod argumentum dicitur A causis. Dicit enim post tot collata beneficia, ad talia se non debuisse pervenire peccata.

℣. 8. *Asperges me hyssopo & mundabor: lavabis me, & super nivem dealbabor.* Superiori supplicatione prostratus, in secundam partem misericordiâ Domini confisus erigitur: ne, quod omnibus peccatis est gravius, de clementia omnipotentis Domini desperasse videretur. *Hyssopus* quamvis sit herba parvissima, radicibus suis saxorum fertur viscera penetrare. Hæc & internis hominum sauciatis probatur accommoda. *Hyssopi mistice significationes exprimuntur.* Et in libro Levitico, immolato sanguine intincta, supra Leprosi corpus septies solebat asper- Levit. 14. 6. 7. gi: significans pretioso sanguine Domini Salvatoris maculas peccatorum efficaciter esse diluendas. Hac similitudine supplicat se Propheta liberari; ut Christi sanguine salutari, quem pio corde credebat esse venturum, absolutionis munera mereretur. Per *hyssopum* enim significat Sacramenta quæ diximus, quæ non solum inquinamenta detergunt, sed etiam *super nivem* puritatem animæ relucentis ostendunt. *Super nivem* autem album in corporibus nil potest inveniri: sed ideo *Super nivem* dixit, quia spiritua-

lis anima longe supra corpora mundata resplendet. Quæ figura dicitur Hyperthesis, idest Superlatio; cùm aliquam rem opinione omnium notam sententiâ nostrâ exuperare contendimus. Tale est & illud, sicut jam in septimo decimo psalmo dictum est: *Et volavit, volavit super pennas ventorum.*

℣. 9. *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam: & exultabunt ossa humiliata.* Hic jam pia confidentia Divinitatis ostenditur; ut talia se auditurum dicat, quæ gaudium lætitiamque congeminent. *Gaudium* pertinet ad absolutionem: *lætitia* ad perpetua præmia possidenda. Hoc est autem audire *gaudium & lætitiam*, quod promittitur absolutis: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi.* Sequitur, *Et exultabunt ossa humiliata*: scilicet auditâ voce quam diximus. Quod argumentum dicitur A consequentibus. Necesse est enim, ut quando hæc audita fuerint, *lætitia* consequatur. Per *ossa* verò significantur animi firmamenta, quæ necesse fuerat omnino humiliari, quamdiu pœnitens iste potuisset absolvi. *Humiliata* enim dixit, propter erroris sui conscientiam, quæ proficuè semper humiles facit.

℣. 10. *Averte faciem tuam à peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele.* Venit ad tertiam partem: rogans Judicem pium, ne respiceret peccata, quæ ipsi quoque videbantur horrenda. Considera verò ex contrariis pulcherrimè regulas datas. Si nos avertimus facies à peccatis nostris, noxium est: quia obliviscimur & negligenter agimus, quæ continuo fletu abluere debemus: si Dominus non *avertit*, extinguit: quia judicat delicta quæ respicit. Sic orat & alibi: *Ne avertas faciem tuam à me, & ero similis descendentibus in lacum.* Meritò, quoniam si nos respicimur, misericordiâ Salvatoris absolvimur; sicut de Petro in Evangelio dicitur: *Et respexit Dominus Petrum, & egressus foras, flevit amarè.* Sequitur, *Et omnes iniquitates meas dele.* De duobus criminibus vocatus ad culpam, pro universis delictis prudentissimus precator exorat. Sciebat enim se fecisse plurima, quàm quæ justitia præsentis temporis arguebat: ita salutari compendio quicquid accusari poterat, remitti sibi unâ veniâ postulabat. *Dele* autem dum dicitur, dimitte significatur: quia omne nostrum admissum quasi quibusdam tabulis scribitur, cùm Divinâ notitiâ continetur.

℣. 11. *Cor mundum crea in me Deus: & spiritum rectum innova in visceribus meis.* Subtiliter hos versus per verba singula debemus exquirere, ut nobis sensus possit evidentiùs elucere. *Creare* dicimus, novum aliquid instituere; ut illud, quod non fuit, videatur existere. Et quomodo dicamus ante peccatum *cor mundum* non habuisse David: de quo Dominus dixit: *Inveni David filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas?* Sed *crea* hîc, restaura unde decidit, debet intelligi. Petit ergo Propheta tale *mundum cor* sibi *creari*, quod jam peccatis impellentibus commoveri minimè potuisset ad culpam: sed stabilitate defixum, bonum non possit mutare propositum. Hoc utique sanctis post resurrectionem dabitur. Sed pœnitens iste bonorum avidus, venturi præmii amore succensus, quod in futuro evenire poterat, hoc sibi concedi præsenti tempore postulabat. *Rectum spiritum* dicit, Filium Dei Verbum: de quo in alio psalmo commemoratum est: *Virga recta est, virga regni tui.* Psal. 44. 7. Quem meritò ex natura Deitatis *spiritum* appellavit: quia legitur, *Deus spiritus est.* Joan. 4. 24. *Innova* per Hypallagen figurâ positum est; non quod esset ipse Filius innovandus, sed qui David peccatis veterem factum possit innovare per gratiam. Ille enim nos *innovat*, qui antiqui hominis vetustate depositâ, in nova regenerationis suæ dona commutat. Nam sicut per Adam veteres fuimus: ita Christi Domini beneficiis *innovamur*; sicut Apostolus dicit: *Deponentes veterem hominem cum actibus suis, induite novum, qui secundum Deum creatus est.* Addidit *In visceribus meis*, unde noverat adulterii detestabile crimen exiisse. Utrisque enim partibus remedium petebat, quoniam de utroque peccaverat. Et intuere quantâ vivacitate se desideret expiari; ut intelligas eum nullum tale ulteriùs committere voluisse delictum. Nam sicut in compaginem priorem coire non possunt abscissa membra: ita ad verum pœnitentem nequeunt præterita redire peccata. Ut quibusdam verò placet, & aliter probatur exponi. Petit Propheta *cor mundum creare* in se *Deum*, non aliud poscens quod non habebat: sed quod jam erat, mundum fieri postulabat. *Creare* quippe dicimus & renovare. Dictum est enim & in alio loco de fidelibus: Ecce nunc nova creatura; non quasi de altera quæ non erat: sed quod in ea, quæ jam constabat, illuminatio nova processerat.

Filius Dei nos innovat. Ephes. 4. 22. Coloss. 3. 9. 10. *Creare aliquando renovare significat.* 2. Cor. 5. 17.

℣. 12. *Ne projicias me à facie tua: & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Projicitur à facie* qui curari contemnitur. Et quid ægrotus faciat, si medicina se subtrahat? Sciebat enim ab illius facie sanitatem mentis, & lumen venire sapientiæ; & credebat se inimico tradi, si à vultu Domini judicaretur expelli. Hic enim se tantùm vult respici, quia peccata superiùs non debere conspici succlamavit. O mens Prophetæ, & post humanos errores eximia. De potestate tacuit, & de affectibus minimè supplicavit. Solum *spiritum* prophetiæ sibi non auferri petiit, quem pretiosum supra cuncta Rex habuit. Sic enim & Jeremias Propheta de ipsius virtute testatus est dicens: *Extendit Dominus manum suam ad me: & tetigit os meum, & dixit ad me: Ecce dedi verba mea in os tuum: ecce statui te super gentes & regna, eradicare, & demolire, & perdere, & exterminare, & ædificare, & circumplantare.* Meritò ergo conservandum sibi petiit, quod supra omnes divitias magnificentius se habuisse cognovit. Et intuere quia non dixit, da mihi, tanquam non haberet: sed *ne auferas* posuit; scilicet quia talis ac tanta supplicatio, nisi per Spiritum sanctum non poterat evenire.

Projicitur à facie Dei, qui curari contemnunt. *David, spiritum prophetiæ sibi conservari petiit.* Jerem. 1. 9.

℣. 13. *Redde mihi lætitiam salutaris tui: & spiritu principali confirma me.* Redit ad Filium Dei, quem ut ostenderet Christum, dixit, *Salutaris tui*, cujus Nativitate salus Gentibus venit; & quod antè erat paucis per eximiam fidem cognitum, factum est universo orbi notissimum. Quapropter cùm dicit: *Redde mihi lætitiam salutaris tui*, Christum significat: cujus contemplatione inter ipsas quoque lacrymas lætus erat, & prophetiæ suæ munere inter pœnitentiæ suæ jejunia pascebatur. *Redde*, dixit, quia sibi nescio quid gratiæ senserat imminutum: quoniam ab illa gratia salutari tantùm quis recedit, quantum se

reprehensibili conversatione tractaverit. Nam cùm dicit: *Redde mihi lætitiam salutaris tui*, gratiam se Spiritus sancti sine dubio amisisse cognoverat, quam fragilitas humana non potest habere cùm peccat. Sequitur: *Et spiritu principali confirma me*. Rex ille sanctissimus, & Propheta mirabilis, non putabat præcipuum munus esse, subjectis jura dictare, nationes exteras bello subigere: sed totâ contemplatione translatus, curiosiùs expetebat in principali intellectu stari, quàm in regni culmine contineri. *Confirma me*, dixit, ne iterum peccem, ne à te animæ mutabilitate discedam. Nec incassùm putemus, quod vir sanctus & cordis illuminatione radiatus, tertiò *spiritum* nominavit: nisi quia individuæ Trinitati devotus, concedi sibi ab ea veniam postulavit. *Spiritus* enim quantum ad essentiam Divinitatis & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, rectè dicitur unus Deus: sed pro distinctione personarum est proprium Patri, quod naturaliter sine initio ante sæcula genuit Filium: proprium est Filio, quod naturaliter à Patre generatus est: proprium est Spiritui sancto, quod à Patre & Filio procedit; quæ ineffabili charitate atque cooperatione eorum consubstantialis æternitas & potestas omnia facit quæ vult in cœlo & in terra. Sed quamvis hæc incomprehensibilia atque inexplicabilia ita ut sunt, nobis nunc esse noscantur: tamen à nonnullis Patribus corporalium & simul existentium rerum talis similitudo proponitur. Invenimus enim in sole tres istas proprietates: prima ipsa est substantia corporalis, quod sol est: deinde splendor ejus qui in ipso permanet: tertia calor qui ab splendore ejususque ad nos pervenit. Quæ hoc modo (si tamen tantæ rei potest similitudo aliqua reperiri) arbitror æstimanda; ut quod est in sole substantia corporalis, ita intelligatur in Trinitate quodammodo persona Patris; & quod est in sole splendor ejus, hoc sit in Trinitate persona Filii, sicut Apostolus dicit: *Splendor gloriæ ejus*; quod autem est in sole calor, hoc sit in Trinitate persona Spiritus sancti, sicut legitur: *Quis se abscondit à calore ejus?*

Qui peccat gratiam S. Spiritus amittit.

Mysterium S. Trinitatis explicatur.

Hebr. 1. 3.

Psal. 18. 7.

Datur etiam aliud exemplum incorporalium rerum, hoc est de anima, quæ ad imaginem Dei facta cognoscitur. Anima igitur est ipsa substantia incorporea, rationalis, in qua inest intellectus & vita ejus. Quod ergo est in anima substantia, hoc intelligatur (si dici fas est) in Trinitate persona Patris; quod autem est in anima virtus & scientia, hoc intelligatur in Trinitate Filius, qui est Dei virtus, & Dei sapientia; & quod est in anima vivificandi proprietas, hoc & in Trinitate intelligatur Spiritus sanctus, per quem vivificandi opus multis locis prædicatur impleri; sicut ait Petrus Apostolus in Epistola sua: *Mortificatus carne, vivificatus autem spiritu*; item Apostolus: *Littera occidit, Spiritus autem vivificat*; & in Evangelio Dominus ait: *Spiritus est qui vivificat, nam caro non prodest quicquam*. Hæc autem quæ diximus tria singulariter sequestrata nullatenus inveniuntur, quamvis intellectus noster ea distincta possit advertere: sed ita naturaliter sunt unita; ut dum unum horum se obtulerit, simul tria semper occurrant. Sic per has similitudines tantæ rei aliqua nobis imaginatio veritatis aperitur. Sunt & his aliæ Patrum disputationes simillimæ, sed quas nunc carnis infirmitas ad liquidum vetat intelligi: tunc multò præstantiùs poterunt comprehendi, quando in Majestate sua Divinitatem viderint, quicumque beati sunt. Quas qui desiderat pleniùs agnoscere, sancti Hilarii, sancti Ambrosii, & sancti Augustini libros Trinitatis non desinat lectitare. Hæc enim res ad disputandum quàm magna, tam longa est. Nam & beatus Hieronymus adversus hæreticos in hoc psalmo luculenter & breviter de Trinitate disseruit.

Quid sit anima.

1. Petr. 3. 18.

2. Cor. 3. 6.

Joan. 6. 63.

℣. 14. *Doceam iniquos vias tuas: & impii ad te convertentur.* Quartam partem supplicationis ingreditur: ubi cùm fuerit auditus, quæ fuerit gloria parcentis ostendit; ut ipse quoque purgatissimus acquiratur, cùm alium ab infidelitate converterit; scriptum est enim: *Quia qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, & cooperit multitudinem peccatorum.* Duo sunt enim genera Doctorum, unum quod instituit exemplis, aliud quod verbis tantùm noscitur admonere peccantes; quod hìc utrumque deprehenditur sentiendum. Dicit itaque: Quoniam si Prophetæ parcatur, delinquentibus spes remissionis maxima concedatur. Quis enim ad conversionem non daret animum, ubi Rex & Propheta concessæ sibi veniæ præstabat exemplum? Sive illud secundum intelligi potest: quia liberatus à magno exitio prædicare potuit Gentibus diversa magnalia Domini, quæ sequentium psalmorum textus ostendit. Pollicetur etiam compendium quæstuosum; ut quia ignoverat uni, multi per ipsum impii probarentur acquiri. Quod non elationis causâ dicitur, sed providentiæ virtute prophetatur. Quanti enim per ista verba Domino supplicantes ex reis redduntur liberi, ex obligatis feliciter absoluti?

Jacob. 5. 20.

Duo sunt genera Doctorum.

℣. 15. *Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ: & exultabit lingua mea justitiam tuam. Sanguinibus*, contra Latinam quidem linguam numerus pluralis videtur assumptus: sed quia hoc in Græcis exemplaribus continetur, Translator omnino laudandus est; elegit enim aliquid contra artem sæcularium ponere, quàm à veritate posita discrepare. Nam si diceret, à sanguine, unum forsitan peccatum videretur ostendere: sed cùm pluralem numerum ponit, multa esse sine dubio confitetur. Quod idioma scripturæ Divinæ possumus nuncupare. Hæc figura dicitur Exallage, id est Immutatio, quoties contra consuetudinem aut genus commutatur, aut casus. *Liberari* ergo se Propheta petit de carnalibus delictis, ut jam desineret in ista fragilitate peccare. *Sanguis* enim pro corpore humano ponitur: quia inter cæteros humores ejus ipse * potior videtur existere. Nam & in Evangelio Petro dicitur: *Non tibi revelavit caro & sanguis. Deus salutis meæ*, significat Dominum Salvatorem, per quem salus piè credentibus datur. Addidit etiam: *Exultabit lingua mea justitiam tuam*; id est, si me *liberaveris de sanguinibus* (quod intelligitur de peccatis) laudem tuam *lingua mea* justè loquetur; propter illud quod in præterito psalmo dictum est: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* Absolutus enim rectè loqui potuit, unde peccatorem lex Divina suspendit. Illud præterea videtur afferre nonnullis aliquam quæstionem, quare post absolutionem

Sanguinibus nomen invisitatum apud latinos, rectè tamen ponitur hic.

Quid sit Exallage.

** Ed. prior.*

Math. 16. 17

Psal. 49. 16.

delicti dixerit: Laudabo *justitiam tuam*; & non magis quod aptum erat posuit: laudabo pietatem tuam? Pietati enim gratias agere debet, qui precatus est indulgenter absolvi. Sed si causam profundâ ratione consideres, & *justitia* Divinæ fuit, ut audiret ad se clamantem, parceret supplicanti, & susciperet confitentem. Sive quia duæ res istæ in judicio Domini semper adjunctæ sunt; sicut in centesimo psalmo dicturus est: *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine.* Quod suo loco evidentiùs explanabimus.

℣. 16. *Domine labia mea aperies: & os meum annuntiabit laudem tuam.* *Labia* Prophetæ quæ clausa fuerant conditione peccati, beneficio absolutionis aperienda pronuntiat. In reatu enim positis ora damnata sunt; sicut & Isaias dicit: *O miser ego, quoniam immundus sum, qui cùm sim homo, & immunda labia habeam, in medio quoque populi immunda labia habentis habitem.* *Os* autem dicitur & cordis arcanum, unde efficaciter laus Divina cantatur. Meritò ergo post absolutionem peccati, & *labia* sua *aperienda* esse pronuntiat, & *os* suum dicit Domini *annuntiare* posse præconia.

℣. 17. *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis autem non delectaberis.* Reum se culpâ interveniente cognoscens humilis precator, insinuat potuisse quippe Regem facile sacrificia pecudum offerre, quæ adhuc illo tempore pro peccatorum expiationibus pendebantur, si holocausta Dominus libenter assumeret. Nam quod dicit: *Holocaustis autem non delectaberis*, significat ritus sacrorum per immolationes pecudum, qui erant adventu Domini respuendi. Unde constat Prophetam sic ad Dominum totâ mente translatum; ut non se sacrificiis, quæ illo tempore gerebantur, crederet expiandum: sed illâ magis oblatione, quam dicit inferiùs.

℣. 18. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Postquam dixit quæ sacrificia Deus respuit, nunc dicit illa quæ poscit. Istud enim damus *sacrificium Deo*, spiritum superbiæ confessionis humilitate mactatum, unde non sanguis egreditur, sed lacrymarum fluenta decurrunt. Nam *spiritus* iste quando est lætus, nos obligat: quando est secundum Deum *contribulatus*, absolvit. Dicit enim per quintam speciem definitionis, quæ Græce, κατὰ τὴν λέξιν, Latinè ad verbum dicitur, quod sit acceptius sacrificium quod offertur Deo, idest *spiritus contribulatus*. Sequitur etiam sententiæ hujus indubitata promissio, per quam jam non sibi venia petitur, sed eam Deo se humiliantibus pollicetur; idest, *Cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* *Contritum* dicit pœnitentiæ laboribus vehementer afflictum. *Humiliatum*, Deo scilicet; ut quod ante fuerat elatione superbum, fieret piâ confessione devotum. Et vide quemadmodum rerum ordo servatus est. Non enim *cor* potuerat humiliari, nisi fuisset frequenti tribulatione *contritum*. Nam quod dixit: *Deus non spernit*; jam sanctæ promissionis auctoritas est, quæ prædicatur magis, quàm postulatur. Constat enim tales oblationes *Deum non spernere*, sicut illa cognoscitur priora sacrificia respuisse. Perquirendum sane videtur quod frequenter in scripturis Divinis pro intelligentia *cor* ponatur; dicit enim in Evangelio: *De corde exeunt cogitationes malæ*; & Petrus Apostolus Simoni ait: *Cor enim tuum non est rectum coram Deo*; Isaias quoque testatur: *Induratum est cor populi hujus*; & in quarto psalmo: *Quousque gravi corde*; & in septimo: *Scrutans corda & renes Deus*; Hic quoque superiùs dixit: *Cor mundum crea in me Deus*; ut cunctis indubitanter appareat, ibi esse cogitationum nostrarum fontem, inde bonum malumque venire tractatum. Nam & particula ipsa corporis nostri * cogitationis sedes est, quæ ignis habet imaginem; ut meritò tali sit positione plasmatum, unde nobis potest venire consilium.

Act. 8. 21. *Esai. 6. 10.* *Psal. 4. 3.* *Psal. 7. 10.*

* MS. G. & * Ed. *concidens est.*

℣. 19. *Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion: ut ædificentur muri Jerusalem.* Quinta pars quæ superest introitur, in qua jam calamitatum anxietate depositâ, memor promissionis divinæ lætus petit fieri, quod Dominus dignatus fuerat polliceri. Supplicat itaque, ut quoniam Synagoga posita sub lege peccavit, per gratiam Christi succedens Sion, hoc est, Catholica firmetur Ecclesia. Dicitur ergo: *In bona voluntate tua fac Sion*; quasi ille mons tunc non esset effectus. Sed considera quia in eo significatur Ecclesia, per quam mundus scilicet potuisset ornari. O regio illa omnium patrona terrarum! O civitas magni Regis, quæ cælestis patriæ & imaginem portas & nomen! Quis te audeat localem dicere, quæ totius orbis terminos sanctissimâ fide probaris implesse? Nam si historiam velis advertere, significat fortè tempora Theodosii, quando Eudoxia jugalis ejus religiosissima feminarum, benemeritam civitatem ampliavit, & meliori murorum circulo coronavit.

℣. 20. *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes, & holocausta: tunc imponent super altare tuum vitulos.* Frequenter sic à sanctissimis viris aliquid allegatur, ut subjungatur etiam votiva promissio; ut est illud: *Quid retribuam Domino pro his, quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo.* Ita & hìc dicitur Patri: *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ*, idest Filii tui gloriosissimam passionem, qui se *sacrificium* pro omnibus obtulit; ut salutem mundus, quam suis operibus non merebatur, acciperet. Pulcherrimè autem definitum est quid sit passio Domini reverenda, idest *sacrificium justitiæ*. Sequitur, *Oblationes, & holocausta*. Istud jam ad fideles pertinet Christianos, qui erant post adventum Domini credituri: significans immolanda corda hominum viventium, non membra pecudum mortuorum. Illa enim ignis consumptibilis absumebat: ista incendium vitale discruciat; illa redigebantur protinus in favillas: ista temporaliter animas tribulationibus exurendo, ad amœni paradisi gaudia æterna perducunt. Sequitur, *Tunc imponent super altare tuum vitulos*; Sacerdotes scilicet, quando Ecclesia Catholica fuerit Domini passione constructa. Nam cùm superiùs dixerit: *Holocaustis autem non delectaberis*, quærendum est quare hìc iterum *vitulos* immolandos esse promiserit? Dictum est per figuram Allegoriam, quæ aliud dicit, aliud significat. *Vitulos* quippe posuit, aut pro innocentibus adultis, quorum ætas prima est, & à jugo peccati cervix probatur aliena; & ideo in tali verbo permansit, ut actum illum præteritæ legis indicaret fuisse rerum imaginem futurarum. Sive illos Prædicatores Evangelii promittit, quorum

Psal. 115. 12.

Christus se sacrificium pro omnibus obtulit.

Passio Domini est sacrificium justitiæ.

Corda nostra non pecudum membra Deo immolanda.

Per vitulos significantur innocentes, prædicatores, & martyres.

imaginem in vituli figura Lucas Evangelista suscepit, qui non mugitibus aëra verberarent, sed orbem terrarum Dominicæ fidei prædicatione complerent. Sive illos magis *vitulos* debemus advertere, qui animas suas in hostiam suavitatis sacris altaribus obtulerunt. Nam & Pater Augustinus, cùm de figuris illis Evangelicis ageretur, quodam loco ipsum Dominum vitulum dicit, qui se hostiam obtulit pro salute cunctorum. Quapropter sive de adolescentibus, sive de Prædicatoribus, sive de Martyribus sentiatur: tales tamen Propheta *vitulos* altaribus Domini potuit promittere, quos Christianæ religioni noverat convenire.

Serm. 70. & 190. de temp.

Conclusio Psalmi.

DUlcissimus nimis emanavit psalmus, de amaro compunctionis fonte descendens. Sed quid lacrymarum Israeliticum populum tunc profudisse credamus, ubi tantâ Princeps afflictione plangebat? Quis enim illo flente non fleret? Quis dolente non gemeret, quando pro gemmato diademate Rex cinerem gestabat in capite, canus pulvere, non ætate? Noluit enim se videri forinsecus ornatum, qui se intus noverat esse fœdissimum: pulchrior sordibus suis, qui pompam sæculi respuit in delictis. Dolor unius cordis fuit nimirum correctio civitatis, quando insaniæ crimen incurrit, qui tunc lætus esse præsumpsit. Felix profectò ter quaterque civitas, ubi & sæculi Dominus Deo pœnitere meruit, & gloriam crucifixionis Rex cælestis accepit. Hinc est quod dum in hoc libro septem psalmi pœnitentium esse doceantur, Ecclesiarum usu receptum est; ut quoties peccatorum venia petitur, per istum magis Domino supplicetur; non immeritò. Primùm quoniam in nullo psalmorum, quæ pœnitentibus maximè necessaria est, tanta virtutis humilitas invenitur; ut Rex potens & in prophetali culmine constitutus, tanquam extremus hominum sua festinaverit peccata deflere. Deinde quia post absolutionis promissionem tantâ se constrinxit necessitate lacrymarum, quasi ei minime fuisset ignotum. Electum est plane temperatum & expeditum supplicationis genus, quod omnis ætas verè sapiens debeat appetere, & ad subitum festinanter possit implere. Non enim hîc ut in cæteris pœnitentibus aliquid difficile dicitur, quale est illud in sexto psalmo: *Lavabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis meis stratum meum rigabo.* Nec illud quod in trigesimo primo psalmo dicit: *Gravata est super me manus tua: conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina.* Non illud quod in trigesimo septimo psalmo ait: *Computruerunt & deterioraverunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ.* Nec illud quod in centesimo primo psalmo dicit: *Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu temperabam.* Non illud quod in centesimo vigesimo nono dicit: *De profundis clamavi ad te Domine.* Nec illud quod in centesimo quadragesimo secundo: *Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam. Collocavit me in obscuro sicut mortuos sæculi: & anxiatus est in me spiritus meus.* Sed à Propheta correptus, & peccati sui agnitione perterritus, petit Rex à clementissimo Judice; ut per misericordiam ipsius ablutus, sordibus omnium peccatorum reddatur omnino mundissimus. Sic Magister optimus & districtas alibi satisfactiones fortioribus viribus dedit, & infirmis ista temperata concessit. Quæ meritò pia Mater elegit Ecclesia; ut filios suos ad gratiam blandissimæ confessionis modis omnibus invitaret. Nam potest hîc & illud fortassis intelligi; ideò cum in hoc psalmo dixisse: *Doceam iniquos vias tuas, & impii ad te convertentur:* quoniam prævidebat sequentes populos per istum psalmum copiosissimæ pœnitentiæ munera petituros. Illud plane videamus, quid est hoc quod nos frequenti meditatione hunc psalmum licet iterare, nec nobis impedit ad honores Ecclesiasticos expetendos: si verò à Sacerdote supra nos pœnitentiæ voto dicatur: quoniam ex personâ datur, justè à Canonibus vetamur ultra accedere. Quicquid enim in Christi nomine percipimus, inviolabile nobis & definitivum decet esse judicium. Ita fit ut pœnitentiam unumquemque & apud se jugiter liceat agere, & quando per Sacerdotem data fuerit, non nos permittat ulteriùs ad Ecclesiasticos honores accedere. Hujus autem nec numerus vacat; pertinet enim ad annum jubilæum, qui apud Hebræos contractus veteres obligationesque solvebat, quem in Levitico Dominus annum remissionis universos habitatores terræ vocare præcepit. Pertinet quoque ad Pentecosten, quando post Ascensionem Domini Apostolis Spiritus sanctus advenit, miracula faciens, & charismatum dona concedens. Sic & psalmus hic calculo quinquagesimo constitutus, si corde puro dicatur, delicta dissolvit, chirographum nostræ obligationis evacuat, & nos à debitis delictorum tanquam remissionis annus, præstante Domino, reddit immunes.

Pœnitentia S. David describitur.

Quare Psalmus 50. quoties peccatorũ venia petitur, assumitur.

Psal. 6. 7.

Psal. 31. 4.

Psal. 37. 6.

Psal. 101. 10.

Psal. 129. 1.

Psal. 142. 3.

Pœnitentia privata non arcet ab ordinum susceptione, sed publica.

Numerus 50. ad annum jubilæum pertinet.

M. AURELII CASSIODORI SENATORIS V. C. ABBATIS VIVARIENSIS SIVE CASTELLIENSIS

IN SECUNDAM PARTEM PSALTERII EXPOSITIO.

TITULUS PSALMI QUINQUAGESIMI PRIMI.

In finem, intellectus David, cùm venit Doech Idumæus, & annuntiavit Saüli, & dixit illi: Ecce venit David in domum Abimelech.

UT titulum nobis aperiat causa breviter intimanda est. Cùm David fugeret Saülem, venit ad Sacerdotem Abimelech, qui susceptus ab eo, & panes propositionis accepit, & gladium quo occiderat Goliam. Panes propositionis significaverunt Sacerdotem, gladius sacratus futurum potentissimum Regem. Ibi casu inventus Doech Idumæus Præpositus mulorum, nuntiavit omnia Regi Saüli. Tunc iratus Saül, Abimelech cum aliis Sacerdotibus ejusdem civitatis ab ipso fecit interfici. Iste autem Doech per quem talia provenerunt, patriotico nomine cognominatus est Idumæus. Quæ utraque verba conjuncta, sicut Patrum tradit auctoritas, indicant motus terrenos. Quæ significatio verborum Antichristi actibus non immeritò deputatur. Doech enim Idumæus, David adversarius fuit, sicut Christo Antichristus erit. Iste Sacerdotes extinxit, ille facturus est Martyres: iste nominis significatione indicat motus terrenos, ille cunctum Orbem moturus est, dum eum præsumptione sacrilegâ ad culturam sui nominis coget. Quapropter per nomen Doech Idumæi jure Antichristus intelligitur, cui tantis comparationibus similis approbatur. Et ideò totus hic titulus ad adventum Domini secundum, per tempus Antichristi jure referendus est: quoniam omnia ad Christi manifestationem competenter aptantur; ut psalmo suo titulus non discrepare, sed potius congruere videatur.

1. Reg. 22. 10.

Doech, figura Antichristi.

Divisio Psalmi.

SPiritu sancto illuminatus Propheta, respexit ante judicium Domini, Antichristi consurgere abominabilem principatum. Et ut fidelium corda roboraret, in prima parte psalmi facta in eum invectione consurgit: ne se nimiùm in suis iniquitatibus extolleret, cui finis gravissimus immineret. Secunda parte adhuc eũ increpans dicit, & quod celeri fine rapiatur, & quod cum sanctis Domini non habeat portionem. Tertia stuporem dicit provenire sanctorum, quando diabolus qui in hoc sæculo nimia præsumptione grassatus est, in fine miserrimus abjectusque videbitur. Quarta parte Propheta confidens de Deo, in futuro sæculo cum sanctis habere se æstimat beatissimam portionem. Aliqui verò hunc psalmum generaliter in peccatores dictum esse putaverunt. Sed cùm pro talibus magis præcipiatur orari, qui spem conversionis minime perdiderunt; consequens est ut de Antichristo magis & sequacibus ejus accipiatur, qui jam obstinationis suæ crudelitate noscitur esse damnatus: maximè quia, sicut dicitur inferius, in fine sæculi erit destruendus.

Expositio Psalmi.

℣. 1. QUid gloriaris in malitia: qui potens es in iniquitate totâ die? Cùm scriptura divina nec in bonis actibus dicat esse gloriandum: sed præcipiat, ut *qui gloriatur, in Domino glorietur:* nunc Propheta virum sceleratum de sola se malignitate jactantem, cum indignatione redarguit; cur velit de malis actibus gloriari, unde deberet potius conscientia teste

1. Cor. 1. 31.

teste confundi? Est autem Energiæ pars: quoniam absentem personam alloquitur quasi præsentem. Hunc enim per subsequentes versus factâ invectione, mirabili proprietate describit; ut per mores suos conspici videatur, qui post longum tempus creditur esse venturus. *Potens* etiam *in iniquitatibus* ille est, qui in malo permissus, valet implere quod nititur. Sed quantùm in nequitia validus, tantùm est probis moribus execrandus. Sed ne hoc ad momentum fieri videretur, additum est: *Tota die*, quod universæ vitæ significat tempus; ut sine aliqua intermissione malum semper & operetur, & cogitet.

Quis potens in iniquitate dicatur.

℣. 2. *Injustitiam cogitavit lingua tua: sicut novacula acuta fecisti dolum.* Pessimorum consuetudo mirabili brevitate describitur, qui non antè cogitant, quàm loquantur; sicut sapientissimus Salomon dicit: *In ore stultorum cor eorum.* Hic enim dicit *linguam cogitasse*, non cor; ut illa quæ prudentium consilio famulari solet, in ipsis locutionibus suis cogitasse videretur. Quæ ideò inconsulta protulit: quia ea præmisso judicio non limavit. *Cogitavit* enim *lingua*, utrumque declaravit, & facilem voluntatem levissimæ mentis, & præcipitationem inconsultissimam dictionis. Possumus enim interdum mala cogitare, & linguâ non dicere. Hic verò pravi hominis pessima consuetudo damnatur. Addidit, *Sicut novacula acuta fecisti dolum. Novacula* est in quadam subtilitate tensum latius ferrum, radendis pilis acutissimum præparatum; quod licet barbæ segetem metat impressum, corporis tamen substantiam relinquit illæsam. Convenienter ergo sævissimi hominis dolum *acutæ novaculæ* comparavit; quia sicut illa hominem non lædit: ita nec iste animam justi sub quavis afflictione percellit. Potest enim radere omnia quæ sunt forinsecus attributa, quasi pilos: sed animæ interna tunc magis efficit pulchriora, quando ei nititur auferre mundana.

Pessimi non ante cogitant, quam loquantur.

Eccles. 21. 29.

Quid sit Novacula.

Sævissimus homo novaculæ comparatur.

℣. 3. *Dilexisti malitiam super benignitatem: iniquitatem magis quàm loqui æquitatem.* Nunquam malum derelinquit, qui cognoscitur amare quod peccat. Illas enim res absolutè deserimus, quas odio interveniente damnamus. Nam peccator iste nequissimus *diligere* dicitur vitia sua, qui execrabili morbo corruptus, illud magis appetibile judicat, quod boni mores semper accusant. Et ut culpis ejus augmenta congeminet, addidit: *Super benignitatem;* ut etsi animum ejus aliquando benignitas tangeret, mox tanquam detestabile vitium * repudiata sorderet. Sequitur: *Iniquitatem magis quàm loqui æquitatem.* Plerumque homines, qui peccata faciunt, per decorem se compositæ locutionis abscondunt. Nolunt in se deprehendi, quæ norunt generalitatis execratione damnari. Iste autem sic professus est malum, ut loqui non erubescat, quæ sapientium vota repudiant. Et respice quemadmodum multas res his tribus versibus breviter intimavit. Quæ figura dicitur Leptologia, idest, subtilis locutio, quando res singulæ minutatim ac subtiliter indicantur.

Nunquā malum relinquit, qui amat, quod peccat.

* *MS. A. repudians.*

℣. 4. *Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa.* Interposito diapsalmate, venit ad secundam partem. Sed quamvis nobis sceleratissimum aliquem proponamus: quis erit, cujus tanquam de præcipitio montis dolosa verba descendant? Sed de Antichristo verè dicitur, qui præposteratis moribus atque confusis diligit iniquitatem; currit ad *omnia verba præcipitationis*, jubet quod nullum juvat; & totum cum dolo loquitur, à quo nulli profutura censentur.

℣. 5. *Propterea destruet te Deus in finem, evellet te, & emigrabit te de tabernaculo suo: & radicem tuam de terra viventium. Destruet Deus* in hac vita prosperrimè, quos iterum ædificare decreverit; *In finem* autem qui destruitur, æternis suppliciis deputatur. Nam propter illa quæ superiùs dicta sunt, in fine sæculi ore Domini tyrannus ille plectendus est; ut tam ingens nequitia adventu summi Judicis destruatur; cujus potentiæ tempora Daniel quoque definit dicens: *Quoniam in tempus temporum, & dimidium temporis, in consummanda dispersione fient omnia hæc.* Sequitur: *Evellet te, & emigrabit te de tabernaculo suo.* Pœna ingens, formidolosa damnatio! *de* amœnissimo Domini *tabernaculo evelli*, & in perpetuis ignibus mancipari: ubi nec virere cuiquam datum est, nec florere concessum: sed tanquam arbor grandæva radicitùs evulsa, æternâ sterilitate siccabitur. Potest etiam quosdam movere, quod verba ista Antichristo nequeant convenire. Dicit enim: *Emigrabit te de tabernaculo suo;* cùm homo paganissimus ibi non videatur esse plantatus. Sed hoc à membris ipsius potest accipi, qui in Ecclesia quidem corpore videntur esse, non animo; quia sicut fideles membra sunt Domini Salvatoris: ita & ille suos complices in unam colligit nequitiæ societatem. Addidit: *Et radicem tuam de terra viventium.* Radices erunt Antichristi consentanei, ministrique diaboli; & ideò *radicem* ipsius cum ipso *de terra viventium* dicit *esse evellendam:* quia cum sanctis Domini nec diabolus, nec Antichristus, nec sequaces eorum habebunt aliquam portionem. Respiciat ejus pœnam, qui potentiam ipsius hìc putaverit admirandam; & necesse est ut habeat vilissimum, cujus dominium non dubitat amputandum.

Deus in hac vita destruit, quos iterum ædificare decernit.

Dan. 12. 7.

℣. 6. *Videbunt justi, & timebunt, & super eum ridebunt, & dicent.* Venit ad tertiam partem, in qua Prophetæ prævidebat spiritus, quod adhuc datum est post longa tempora provenire. Sed quamvis *justi* jugiter Deum timeant, & de ejus potentia non desinant magnum aliquid arbitrari: tunc tamen talia videbunt, quæ super humanas cogitationes vehementiùs expavescant. *Timebunt* ergo, ad gloriam divinam respicit, non ad pœnæ formidinem; loquitur enim de beatis. Sequitur: *Et super eum ridebunt, & dicent.* In isto sæculo justi deflent potius quos errare cognoscunt; sicut Apostolus dicit: *Ut lugeam multos ex his, qui peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam.* Sed quoniam in futuro judicio pœnitentiæ non erit locus, meritò *supra eum justi ridebunt:* quoniam sancta Domini patientia à perfido iniquâ voluntate contempta est. Sed ne risum ipsum, ut hìc plerumque provenit, levissimum putaremus, subsequitur quæ verba dicturi sunt; ut cum judicio Domini beatorum consentanea voluntas possit ostendi.

2. Cor. 12. 21.

℣. 7. *Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem sibi: sed speravit in multitudine divitiarum suarum, & prævaluit in vanitate sua. Ecce* dum dicitur extensâ manu, peccatoris sors nefanda monstratur; claret ad quid producta sunt

Antichristus universis sæculi pompis abundabit.

opera, quæ gloriosa crudelissimus æstimabat. *Divitias* verò hîc universas pompas sæculi debemus accipere, quibus ille nefandissimus abundabit; sicut Daniel Propheta commemorat: *Et dominabitur in occultis auri & argenti, & in omnibus cupiditatibus Ægypti.* Non enim tantùm auro locuples erit, sed & numerositate Gentium & dominatione terrarum, miraculorum quoque ostensione gaudebit, honoris etiam pravi se elatione jactabit, & cæteris vitiis plenissimus erit, quæ Ægypti nomine videntur intelligi. Sed hæc omnia erunt vana, quoniam à Domino probantur aliena. Vanum enim dicitur, quod est inane, fragile vel caducum, & ab ipsa firmissima veritate discretum. Nam quamvis principatui ejus omnia mundana famulari posse videantur: in vanum tamen *prævaluit*, qui sibi profutura nullatenus acquisivit; sicut de ipso & Doctor Gentium dicit: *Extollens se sine causa inflatus amentia carnis suæ, & non tenens caput, ex quo omne corpus per conjunctiones perductum, & porrectum crescit in crementum Dei.*

Dan. 11. 43. — *Quid vanum dicatur.* — *Coloss. 2. 19.*

℣. 8. *Ego autem, sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in æternum, & in sæculum sæculi.* Venit Propheta ad quartam partem, in qua jam lætus exultat, idest, in adventu longissimæ vicinitatis. Et meritò se *oliva* comparat: quia de ejus germine Dominus Christus effloruit, qui spirituali oleo perunctus est præ consortibus suis. Sed hæc *oliva* beatissima talem fructum intulit, qui omne genus humanum peccatis aridum, misericordiæ suæ faceret largitate pinguescere. Addidit etiam: *In domo Dei*, ubi revera fructus felicis istius arboris adolevit. Sed ideò fructus * ille mirabilis provenit: quia iste *speravit in misericordia Dei*; Antichristus enim *sperabit in multitudine divitiarum suarum.* Hoc autem contra illud ponitur; ut appareat qui fructus sit in Divinitate sperare, & qualis interitus spem in Domino non habere. Quod schema dicitur Syndicasmos, idest, Collatio, quando res diversæ in contrarium sibimet comparantur. Et ne putaretur ista confidentia ad tempus fuisse suscepta, subjunxit, *In æternum*, quod est *in sæculum sæculi.* Quæ res ideò reperita cognoscitur, ut spem omnino fixam habuisse in illa æternitate judicetur.

Cur David se olivæ comparet. — * *Ed. illi.* — *Quid sit Syndicasmos.*

℣. 9. *Confitebor tibi Domine in sæculum quia fecisti: & expectabo nomen tuum, * quoniam bonum est ante conspectum sanctorum tuorum.* Dum bona suæ confessionis saluberrimus Prædicator enuntiat; quemadmodum nos facere debeamus ostendit. Hic enim datum est confiteri, ut ibi mereamur absolvi. Adjecit, *Quia fecisti*: ubi intelligendum est per figuram Eclipsim, misericordiam, in qua se superiùs sperasse testatus est. Sequitur: *Et expectabo nomen tuum: quoniam bonum est. Nomen* ejus expectat, qui se in judicio Domini Salvatoris per misericordiam ejus credit esse salvandum, dum vocabulum tale in se æstimat esse complendum. Quod jure dicitur *bonum*, ubi & spes salutis, & totius vitæ palma suscipitur. Additum est quoque, *Ante conspectum sanctorum tuorum*, quando jam gaudium generale justorum est, & concordi exultatione laus Domini sine fine cantabitur.

* *Ed. quod.*

Conclusio Psalmi.

POst illas quinquagesimi psalmi felices lacrymas, & expiationem beatissimam peccatorum, quam lætus Propheta in adversarium Domini Divinitatis amore prorupit, devotissimè hostem Regis sui persequitur, qui peccatorum fuerat adversitate liberatus. Sed quamvis diversis locis & laus inveniatur & vituperatio, quæ pertinent ad Demonstrativum genus: in isto tamen psalmo pulcherrimè partes utrasque complexus est. A principio siquidem usque ad illud, ubi ait: *Prævaluit in vanitate sua*, partem Vituperationis exequitur. Inde verò quæ sequuntur usque ad finem, Laudativæ qualitatis forma monstratur. Sic perfectio Demonstrativi generis utrisque lateribus constat impleta. Meminisse quoque nos congruit secundum hunc esse psalmum, qui Antichristi prophetavit adventum, mirabili sibi dispositione conjunctum. Nam sicut per Eliam & Enoch, duobus est viris sanctissimis in fine sæculi destruendus: ita & per hos geminos psalmos, ne occultus terreat Antichristus, indicatur. Unde convenienter post quinquagesimum hic psalmus est positus: quoniam filius iniquitatis, de quo loquitur, terminum remissionis excedens, nullam veniam habere cognoscitur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquagesimum secundum.

In finem, pro Amalech intellectus David.

CUm psalmus iste magna ex parte, similitudine versuum decimo tertio convenire noscatur, intellectus ipsorum quàm maximè permutatus est diversitate titulorum. Nam cùm ille habeat *psalmus David*: iste continet *In finem, pro Amalech intellectus David*: ita non mutatis versibus aliud ille, aliud iste pronuntiat esse venturum. Ille enim contra Judæos promitur, iste contra omnes peccatores insurgere generaliter indicatur: ille de Incarnatione Domini, iste de adventu judicii in fine psalmi dicturus est. Pulchrum planè dicendi genus, quod per figuram Allegoriam provenit, idem dicere, & aliter, quæ sunt dicta, sentire. Miroque modo reperitur diversitas in sensibus, ubi se non mutavit eloquium. Nunc de tituli istius sermonibus intimemus. *In finem, pro Amalech intellectus David. In finem* quid significet, frequenti expositione jam notum est. *Amalech* autem gens fuit, quæ contra Dei populum acerrimâ nimis & frequenti concertatione pugnavit. Hujus nominis interpretatio talis est, pro parturiente sive dolente. Quod nunc ad Ecclesiam Domini competenter aptamus, quæ tanquam dolens ac parturiens populum commonet perfidorum; ut à suis iniquitatibus conquiescat, ne in divina disceptatione dispereat; sicut Apostolus ait: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.*

Amalech interpretatur parturiens sive dolens. — *Gal. 4. 19.*

Divisio Psalmi.

IN primo membro psalmi Ecclesia loquitur, increpans eos qui nolunt ad spiritualia bona sua corda convertere: sed imitatione mutuà invicem sordidis actibus polluuntur. Secundo loco dicit eos recepturos mala, quæ in plebem fecerint Christianam. Tertio fideles populos monet æquanimiter molestias sæculi sustinere, donec judicium Majestatis adveniat: ubi omnes beati indubitanter bona recipient, quæ Dominus pollicetur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. D*Ixit insipiens in corde suo: Non est Deus.*

℣. 2. *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in voluntatibus suis: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Hìc iterum si volumus intueri, ita nobis categoricus syllogismus enascitur. Insipientes corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in voluntatibus suis. Omnes qui corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in voluntatibus suis, dicunt in corde suo: Non est Deus. Insipientes igitur dicunt in corde suo: Non est Deus. Nunc ad ea, quæ posita sunt subtiliùs exponenda, veniamus. Verbum, *dicere*, proprium linguæ, non cordis est. Sed quia cogitationes nostras potentia Divinitatis intelligit, rectè dictum est, *insipientis cor dicere*, quod ad aures Domini potuit pervenire; scilicet non ad ignoscendum, sed ad * vindicandum; sicut Dominus in Genesi dicit: *Descendam & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleant*, &c. Nam qui omnipotenti Verbo aliquâ occasione detrahit, nec Catholicis regulis acquiescit, utique *insipiens* est: quia veræ sapientiæ dona contempsit. Iste ergo in corde suo negat Deum; nam si verè Deum crederet, nullâ in eum pravitate peccaret. Et ut hunc *insipientem* per multiplices errores potuisses advertere, pluralem illi numerum decenter adjunxit; dicit enim: *Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in voluntatibus suis.* Omnes Hæretici uno verbo notati sunt; nam Deo rectè non credidisse corruptio est: quoniam à vitali sensu discedunt, qui mortiferis persuasionibus implicantur. Hos subsequitur pœna justissima; ut *abominabiles in voluntatibus suis fiant*, qui corruptis sensibus obsecundant. Addidit: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Hæc figura dicitur Anaphora, idest *Relatio*, quoties unum verbum frequenti iteratione repetitur. Hoc est enim quod doloribus plena parturiebat Ecclesia; ut in tanta multitudine perditorum non sit, qui bonum possit operari. Quod de illis tantùm debet accipi, qui extra religionem positi, in detestabili obstinatione perdurant. Nam ut hoc de ipsis possis advertere, inferiùs dicturus est: *Qui devorant plebem meam*; eos enim ibi designat, qui fidelem populum apertis faucibus persequuntur.

*Ed. judicandum.

Genes. 18. 21.

Insipiens est, qui omnipotenti detrahit, nec catholicis regulis acquiescit.

Deo non credere corruptio est.

Quid sit Anaphora.

℣. 3. *Dominus de cælo prospexit super filios hominum: ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.* *Prospexit* revera *Dominus de cælo*, idest de uno quoque Prædicatore suo, quos tanquam cælum insidet. *Super filios hominum*; quando ab Apostolis & Prophetis se fecit salutariter prædicari; ut quem Gentilitas Deum ignorabat esse, per eos manifestâ veritate cognosceret. Et revera *filios hominum* sub magna pietate *prospexit*; ut non errantes perderet, sed pœnitentes pia confessione salvaret. Sequitur, *Ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.* Cùm Deus occultorum sit cognitor, & sciat omnia antequam fiant, hìc dictum est, *Ut videat*, idest videre faciat; sicut & Abrahæ dictum est: *Nunc cognovi, quoniam diligis Dominum Deum tuum.* Quæ figura dicitur Hypallage, idest Permutatio, quoties videre aut cognoscere dicimus eum, qui videre, vel cognoscere nos facit. Quod ideo dictum est, ut incredulis excusatio tolleretur; cùm universis Gentibus prædicatus Dominus Christus longis ante temporibus nosceretur.

Gen. 22. 12.

Quid sit Hypallage.

℣. 4. *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* De illis dicit, qui corde durato in scelerato permansêre proposito. *Omnes* enim & pro parte possumus dicere; ut ad illos tantùm pertineat, qui nefariis persuasionibus excæcantur. Pulchro autem ordine verba descendunt. Prius enim fuit, ut *declinarent*: secutum est, ut *inutiles* sibi *fierent*. Addidit, *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Dolor ille cogitationum tanquam erumpens partus effusus est. Repetit verba: quia in obstinatis sensibus fructuosum non potuit invenire remedium. Meritò ergo pro illis Ecclesia prodit dolorem suum, de quibus fidelis populus non poterat habere profectum. *Usque ad unum* dum dicitur, omnes negantur. Nam si aliquem bonum voluisset intelligi, non diceret *usque ad unum*, sed præter unum. Et intende quod tertii decimi psalmi quinque versus, qui ad Judæos competenter aptantur, subsequentes ademit; ut totum intellectum generaliter ad omnes incredulos populos absolutè transponeret.

℣. 5. *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut cibum panis? Deum non invocaverunt.* Venit ad secundam partem, ubi Ecclesia Dei redarguit excedentes in populum Christianum. Dicendo enim: *Nonne cognoscent*; cognituros esse confirmat: quia facere non debent, quod sceleratâ iniquitate præsumunt. Nam & ipsum verbum præposteratis syllabis patet; intelligendum est enim, ne non *cognoscent*. Quæ figura dicitur Anastrophe, Latinè Perversio, quoties verba converso ordine proferuntur. *Operantur* verò *iniquitatem*, qui fideles Domini laniare contendunt, qui contra mandata ejus viduas opprimunt, pupillos expoliant. *Qui devorant*, dixit, idest deglutiunt, totâque scelerum velocitate consumunt. Nec illud vacat quod dicit, *Plebem meam*; ut ostenderet omnia superiora se dixisse de pessimis, quando eos in augmento sceleris plebem suam devorare testatur. Nam si illud generaliter de humano genere (ut quidam volunt) velis accipere, hic incompetens facta videbitur esse discretio. Et ut aviditatem dilacerationis ostenderet, addidit: *Sicut cibum panis*; scilicet qui semper desideranter in usu est. Nam quamvis singulis quibusque temporibus escarum diversitate satiemur: jugiter nobis tamen panis edulium est. Subjunxit etiam: *Deum non invocaverunt.* Ad consolationes fidelium redit: quoniam quæ à peccatoribus contra Domini voluntatem fiunt,

Quid sit Anastrophe.

fine celerrimo dissipantur; & quicquid præter illum fuerit, velut fumus in auras evanescit æthereas.

℣. 6. *Illic trepidaverunt timore: ubi non erat timor.* Peccatores mundi istius bona cogitantes, in isto sæculo magis timent: ne adepta felicitate fraudentur: ne divitiis minus perfruantur inventis: ne acquisitis priventur honoribus. Hic enim vivi formidant amittere, quæ se tamen norunt humanâ conditione relinquere. Illa enim non cogitant per quæ verissimo timore torquendi sunt, quando illis erit fletus & stridor dentium. Et ideo subaudiendum est, *ubi non erat timor*, scilicet justus.

℣. 7. *Quoniam Deus dissipabit ossa hominum sibi placentium: confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.* Versus iste non est dictus in tertio decimo psalmo, sed noviter hîc ad confirmandum judicii tempus apponitur: quia totum de ipso dicturus est, quod in illo (sicut dictum est) propter tituli diversitatem non videtur posse congruere. *Deus* enim in futura disceptatione ipsorum *dissipat ossa*, idest obstinationes durissimas, quorum novit atrociter induruisse protervíam. Addidit quoque: *Sibi placentium*; quod sceleratorum specialiter esse dignoscitur. Justus enim vir sibi semper displicet, dum carnis suæ vitia cælesti consideratione castigat. Intelligit enim illam partem fovendam non esse, unde se novit ad æterna supplicia pervenire. In peccatoribus verò contrà est; amant unde pereant, desiderant unde damnentur; & placet illis malum, per quod pœnas perpetuas sustinebunt; sicut in decimo psalmo jam dictum est: *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.* Addidit: *Confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.* Istos tales, qui sibi placent, necesse est confundi: quoniam illos certum est à regno Christi omnipotentis arceri.

Justus sibi semper displicet, peccator verò amat unde pereat.

Psal. 10. 6.

℣. 8. *Quis dabit ex Sion salutare Israël? dum converterit Dominus captivitatem plebis suæ.* Venit ad tertiam partem jam lætior Mater Ecclesia, ad textum revertens tertii decimi psalmi; ut sicut principium posuit simile: ita finem illi termino concluderet consonantem. *Quis dabit*, addendum est, nisi tu Domine? Credentis enim verba sunt, non dubitantis. *Ex Sion*, illam dicit speculationem felicem, in qua Dominus aspicitur, & Majestas ipsa vero lumine cordis hauritur. Hæc est *salutaris Israël*, idest, quæ vitam præstat populo fideli Deum videnti. Adjecit: *Dum converterit Dominus captivitatem plebis suæ*; hoc est, dum adhuc in hoc sæculo plebs devota tribulationum anxietatibus videtur esse captiva, quando ad promissæ libertatis necdum potuit pervenire remedia. Nam quamdiu fideles suos hinc liberat, ipse etiam hic *dat ex Sion salutare Israël*, cùm labores sanctorum suis beneficiis consolatur.

℣. 9. *Exultabit Jacob, & lætabitur Israël.* Versus iste futuram commemorat felicitatem, quando fideles Domini plenissimâ libertate gaudebunt. Et respice quod in resurrectione generali frequenter Patriarcha Jacob nominatur, propter illud: *Jacob dilexi; Esau autem odio habui.* Congruè siquidem dilectus in tanta temporis commemoratione ponitur, ubi sine fine gaudetur. Intulit: *Et lætabitur Israël.* *Israël* interpretari diximus, *Vir videns Deum.* Quod tunc Ecclesiæ sine dubitatione conceditur, quando, sicut illi promissum est, in æterna patria feliciter collocabitur.

Malach. 1. 2. 3.

Conclusio Psalmi.

STudiosissimè nobis consideranda est varietas, & parilitas ista psalmorum, quando in verbis consonantia, & in intellectu probatur esse diversitas. Absolutissimè siquidem prodit divini eloquii coruscabilem dignitatem; ut in iisdem sermonibus salvâ fide res diversas intelligere debeamus. Nam si coloribus gemmarum datum est variâ luce radiare: si avibus quibusdam concessum est diversis splendere coloribus: si cameleontem in uno atque eodem corpore, modò prasinum, modò venetum, modò roseum, modò pallidum humani oculi contuentur; cur & divina eloquia diversitatem intelligentiæ non haberent, quæ frequenter & abyssis comparantur? Nam more tremulo variâ pelagus luce resplendet. Hinc est etiam quod Orthodoxi Patres de uno loco diversa dicunt, & tamen omnes salutariter audiuntur: Unde & quidam nostrorum ait: Margarita quippe est sermo divinus, & ex omni parte forari potest. Meminisse quoque nos convenit, secundum hunc esse psalmum, qui de Judæorum increpatione & conversione prolati sunt; qui sicut nunc per utraque Testamenta increpantur assiduè, ita residui in sæculi fine salvandi sunt.

Divina eloquia diversitatem intelligentiæ habent.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadragesimum tertium.

In finem, in carminibus intellectus David, cum venerunt Ziphæi, & dixerunt ad Saul: Nonne ecce David absconditus est apud nos?

IN *finem* Christum significari notissimum est. *In carminibus*, idest in psalmi præsentis opere. *Carmen* quippe est, quod metri alicujus pedibus procedens, statutis regulis continetur; sicut omne psalterium in Hebræa lingua constat esse formatum. Istud ergo carmen Christi significat laudes. *Intellectus* autem *David* Dominum denuntiat Salvatorem, quem ille à * proficuè semper intelligens, nimio desiderio cupiebat salutariter advenire. Sequitur, *Cùm venerunt Ziphæi, & dixerunt ad Saul: Nonne ecce David absconditus est apud nos?* Hic iterum historia Regum introducitur; nam Ziphei à vico Syriæ, in quo habitabat Ziph, dicti sunt Ziphæi. Qui venientes ad Saül, prodiderunt David apud se esse celatum. Sed * exerentes malitiam suam, sancto viro minimè nocere potuerunt. Nunc videamus quos populos nomina ista significent; ut Sacramenta hujus psalmi evidentiùs innotescant. *Ziphæi* significant florentes, quod in isto mundo peccatoribus datum est. *David* autem figuram gerebat Domini Salvatoris, per quem declaratur populus Christianus. In hac ergo similitudine decenter exprimitur, hîc perfidos esse florentes ac liberos, & fideles absconditos atque conclusos. Unde nunc Propheta à talibus se liberari deprecatur: ne inimicorum manibus eorum proditionibus contradatur.

**Ed. perspicuè*

1. Reg. 23. 19.

Ziphæi unde dicti.

**Ed. exercentes.*

Ziphæi significant florentes.

Divisio Psalmi.

A Saülis periculo Propheta liberatus, per totum psalmum Domino gratias agit: quia eum Ziphæorum non potuit nocere proditio. In prima parte deprecatur: ne eum inimici fortissimi gravare prævaleant. Secundo loco adversarios suos spirituali pietate supplicat debere converti; quod omnem convenit petere Christianum; ut à florentibus hujus mundi ita debeat liberari, quatenus conversionis eis gratia non negetur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Deus in nomine tuo salvum me fac: & in virtute tua libera me.* Figura Hirmos, ideſt Convenientia, quæ fit quando series orationis tenorem suum usque ad ultimum servat, totam hanc psalmi partem cognoscitur obtinere. Orat enim Propheta, ut *in nomine* Domini Salvatoris à persequentium malignitate liberetur. Multi enim in hoc mundo salvari sibi videntur ad præsens, sed non *in nomine* Domini; ut si quis philacteriis vel incantatione sacrilegâ præsentibus ægritudinibus nonnullis appareat sublevatus; & ut si quis corrupto judice pecuniarum molibus à facinore commisso liberetur. Iste verò illam petit sibi tribui sospitatem, quæ venit à Domino; ut hîc utique fide sincerissimâ perseverans, à pestilentia mundi istius concessâ mentis incolumitate salvetur. Sequitur, *Et in virtute tua libera me.* Superiùs petiit, ut in hoc sæculo in nomine Domini sumeret medicinam: nunc autem rogat, ut in judicio futuro ejus *virtute liberetur.* Nam sicut hîc sub imbecillitate corporis venit: ita ibi in Majestatis suæ virtutibus apparebit. Sic in uno versu hæc duo, quæ sunt à Religiosis principaliter expetenda, completa sunt. Quod meritò unusquisque fidelis, meritò dicit populus Christianus.

Quid sit Hirmos.

℣. 2. *Deus exaudi orationem meam: auribus percipe verba oris mei.* Repetit iterum nomen Omnipotentis; ut cùm frequenter Deus imploratur, non tardetur auxilium. Sed quia poterat exaudire orationem & tacitam, addidit: *Auribus percipe verba oris mei;* ut jam non solum cordis instinctum, sed etiam vocis exaudiret * affatum. Insigniter autem positum est, *Percipe:* quia illa propriè percipere dicimur, quæ mentis arcano recondimus.

* Ed. *affectum.*

℣. 3. *Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, & fortes quæsierunt animam meam: non proposuerunt Deum ante conspectum suum.* Causa nunc prædictæ orationis exponitur. Sed cùm Ziphæi de tribu Juda fuisse noscantur (unde & Propheta traxit originem) quare *alienos* dixit adversus se *insurrexisse?* Verùm hîc *alienos* non vult peregrini generis viros intelligi, sed operibus à Domino factos extraneos. Meritò, quia dum ab illis auxilium defensionis quæsiverit, apud ipsos magis insidias proditionis invenit. *Fortes* enim Saülem vult intelligi cum ministris, quem & potentia regalis erigebat, & livor insanæ mentis armabat. Sequitur, *Non proposuerunt Deum ante conspectum suum.* Ille *proponit Deum ante conspectum suum,* qui credit eum ubique esse præsentem, & facile agnoscere quæ voluntas nititur humana complere. Perditi autem ideo *non proponunt Deum* ante oculos suos: quia ignorare illum credunt quæ sceleratâ mente concipiunt. Hæc est pia oratio quam desiderabat audiri: ne illi permitterentur suas voluntates efficere, quos constabat Deum ante oculos suos non habere.

Deum ante conspectum suum proponis qui ubique præsentem credit.

℣. 4. *Ecce enim Deus adjuvat me: & Dominus susceptor est animæ meæ.* Venit ad secundam partem, ubi post orationis devotissimam sanctitatem, auxilium sibi Domini spirituali præsumptione promittit. *Adjuvat,* dixit, utique laborantem; ut potuisset ferre, quæ supra eum nitebantur impii congregare. Sequitur etiam quod sit istud adjutorium; ideſt, *Et Dominus susceptor est animæ meæ.* Quem ille suscipit, non solum in laboribus adjuvat, sed etiam à peccatis omnibus miseratus absolvit. Et intuere quia dicit: *Animæ meæ;* ut etsi corpus periculis exponitur, animæ tamen salus illæsa servetur. Ipsam quippe novit in sanctis suis specialiter custodire, per quam in judicio creditur hominem largâ pietate coronare.

℣. 5. *Averte mala inimicis meis: in veritate tua disperde illos.* Cùm se miseratione Domini ab inimicorum persecutione Propheta cognosceret fuisse liberatum, hanc hostiam bonæ voluntatis probatur offerre; ut pro inimicis suis nitatur omnimodis supplicare; quod divina pietas consuevit libenter accipere. Orat ergo ut malâ voluntas removeatur ab inimicis ejus, unde eos noverat ingravandos. Sequitur enim: *In veritate tua disperde illos.* Mali cùm ad veritatem veniunt, à pristina intentione dispereunt; & nisi aliquis à proposito iniquitatis discesserit, locum in bonis actibus non habebit. Dispereant ergo Ziphæi, ne prodant celatum: dispereat Saül, ne persequatur innoxium.

Deus preces pro inimicis factas libenter accipit.

℣. 6. *Voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine: quoniam bonum est.* *Voluntariè sacrificat* Domino, qui pro inimicis suis studio pietatis exorat. Nam qui petit inimicorum vindictam, qui se ulcisci desiderat calamitatibus alienis, vel qui propter alia mundi desideria supplicat, *voluntariè* non *sacrificat* Domino: quia non ejus amore rogat, sed potentiam ipsius rerum aliquarum necessitate deprecatur. *Sacrificare* autem *voluntariè* Domino est, puritatem bonæ voluntatis offerre; & propter hoc tantum illum colere, timere, vel amare quod Deus est, quod Creator, quod rerum omnium pius probatur esse Dispositor. *Sacrificant* etiam *voluntariè* Deo, qui inter angustias passionum jugiter gratias agunt; sicut vir sanctus Job fecisse memoratur. Sequitur, *Et confitebor nomini tuo Domine: quoniam bonum est.* Congruè nimis ad superiora respondit; ut in cujus virtute salvus fuerat factus, ejus nomini hostiam confessionis offerret. *Confiteri* enim hîc, laudare significat: quia verbum istud (sicut sæpe diximus) homonymum est. Addidit: *Quoniam bonum est.* Illum enim velle laudare, inæstimabile bonum est: unde & mens sancta reficitur, & mundi istius adversitas effugatur.

Quis Deo voluntariè sacrificet.

℣. 7. *Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me: & super inimicos meos respexit oculus * tuus.* Sicut in prima parte in fine reddidit causas orationis: ita nunc subjicit rationem confessionis suæ; ut

* MS. A. *meus.*

quamvis ille voluntariè sacrificasse Domino videretur: Deus tamen concesserat quæ profutura cognovit. *Ex omnibus* quippe *tribulationibus* virtute Domini Propheta se testatur *ereptum*; quod utique in mundo isto accidere non potest, nisi eis qui in Domini dilectione persistunt. *Super inimicos* autem ejus Ziphæos *respexit oculus* Domini, quando eos cogitationes nefarias minimè complere permisit. Frequenter enim propitius Deus iniqua nos non permittit efficere; ut compuncti debeamus de nostris erroribus supplicare; sicut est Saulus prohibitus, cùm à
Actor. 9. 1. Sacerdotibus ad Damascum mitteretur, ut Ecclesiam Christi sævissimâ persecutione vastaret. Magnâ siquidem prosperitate non est permissus agere, unde potuisset ad æterna supplicia pervenire.

Conclusio Psalmi.

Supplicatio ista prophetica, & sanctæ deprecationis devota simplicitas utillimum vitæ nostræ tradit exemplum; ut quando à Ziphæis, idest à mundi istius florentibus ingravamur, non ad contentiones levissimas incitemur: sed voluntariè Domino sacrificantes, ejus beneficiis ab omni tribulatione liberemur. Contendamus illi verissimè confiteri, ut etiam ignari à nostris compedibus mereamur absolvi. Magna prorsus forma petitionis expressa est; ut imminentibus quibuslibet periculis tranquillo
* MSS. A F. *confitenti.* & * confidenti animo supplicemus: quoniam novit ille nos ex omnibus tribulationibus eripere, si tamen hìc nobis intelligit expedire.
Rom. 8. 26. *Nos enim quid oremus, sicut oportet, nescimus*, quos & ignorantiæ tenebrosa circumdant, & noxia peccata confundunt.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquagesimum quartum.

In finem, in carminibus, intellectus David.

In finem quidem frequenter dictum est; quod tamen non pigebit repetere, si hoc & aliter
Christus finis noster, ad quem omnia referenda. potuerit explanari. Benè *finis* dicitur Christus: quoniam quicquid rectè ac fideliter agimus, ad ipsum constat sine dubitatione referendum:
Hebr. 1. 2. sive quia venit in temporum fine, sicut Apostolus dicit: *Novissimè locutus est nobis in Filio.* Hoc
Exod. 12. 6. etiam significabat quod Moyses dixit: *Occidetis agnum ad vesperam.* *In carminibus*, in laudibus dicit. Admonet enim nos sive in tristitia, sive in gaudio præconia Domini jugiter personare (unde psalmus iste dicturus est) nec ab ejus aliquando laude discedere. Nam paterno affectu, quando castigat, corrigit: quando consolatur, refovet. Utrumque ergo nobis proficit, si de ore nostro gratiarum actio non recedit. Sequitur: *Intellectus David.* Iste certus *intellectus* est *David*, ut secundum carnem eum Patrem dicamus Domini Christi; sicut in Evangelio cæ-
Luc. 18. 40. cus exclamat: *Fili David miserere mei.* Secundum Divinitatem verò servum esse fateamur; sicut ipse in centesimo nono psalmo dicit: *Dixit*
Psal. 109. 1. *Dominus Domino meo: Sede à dextris meis.*

Divisio Psalmi.

Per totum psalmum duobus diapsalmatibus, quasi geminis oculis decenter appositis, verba sunt Domini Salvatoris ex forma servi, quam integrâ proprietate declarans, humilitatis nobis saluberrimæ donavit exemplum. In prima parte petit, ne in tribulatione positi despiciatur oratio: deprecans liberationis celeritatem, quam ex carnis infirmitate probabatur expetere. Secundo loco Judæorum destrui supplicat iniquitates: quoniam in civitate ipsorum erat contradictio veritatis. Tertio loco dicit, quæ obstinatis Judæis pro suis sceleribus noverat evenire. Post hæc introducitur pia consolatio: ne quis fidelium auditâ severitate Judicis terreretur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam. Christus Dominus, qui ad nos venit piâ miseratione salvandos, vitæ nobis formam tribuens & salutem, ex dispensatione qua passus est, in mundi perturbationibus voluntariè constitutus, primo commare *exaudiri* petit *orationem* suam. Deinde postulat, ne ejus *deprecatio despiciatur*. Sed hoc totum per illud dicitur, quod homo Deus esse dignatus est. Poterat enim & *exaudiri* priùs, & postea *despici*. Quod evenit, eis qui mundi istius bona desiderantes, accipiunt quæ precantur, & tamen postea despiciuntur: quia nequaquam æterna præmia quæsierunt.

℣. 2. *Intende in me & exaudi me: contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum.* Priùs est *intendere*, deinde vocem supplicantis audire. Nemo enim aversus exaudit: sed cui aspectus tranquillus conceditur, ipsi & aures placidissimæ commodantur; sicut in alio psalmo dicicitur: *Respice & exaudi me Domine Deus meus.* Psal. 12. 4.
Deinde redditur causa perfectæ orationis: *Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum.* Pulcherrimè Domini Salvatoris uno sermone vitæ cursus exponitur. *Exercitationem* quippe dicimus, quæ nullâ remissione, nullo otio conquiescit: sed intenta jugi labore in virtutis gloria perseverat. Exercitabatur namque miraculis, exercitabatur sanctitate doctrinæ: sed *contristabatur* eò maximè, quia fructum justitiæ perfidi non probabantur afferre; sicut Evan- Luc. 19. 41.
gelista dicit: Et contristatus est super Jerusalem, & flevit. O bonitatem piissimi Creatoris! ut se *contristatum & conturbatum* dicat, quod prædicationibus saluberrimis obstinati populi vesania non credebat.

℣. 3. *A voce inimici, & à tribulatione peccatoris: quoniam declinaverunt in me iniquitatem: & in ira molesti erant mihi.* *A voce inimici, & à tribulatione peccatoris*, subaudiendum est, libera me; ut possit nobis secundum auctoritatem Hebræam versuum constare divisio. *A voce inimici* petit se liberari, *quando de ipso dicebat* populus Judæorum: *Si Rex Israël, est descendat de cruce, &* Matth. 27. 42.
credimus ei. Petit ergo ut hæc vox perfidorum conspectâ Resurrectione vincatur. *Tribulatio* vero *peccatoris* erat, quando eum ore sacrilego conspuebant, cædebant alapis ac flagellis, &

exprobrationes illi supra verbera geminabant. Sequitur: *Quoniam declinaverunt in me iniquitatem: & in ira molesti erant mihi.* Furentis populi impetus, quasi fluminis cursus exponitur. *Declinaverunt* enim in Dominum *iniquitatem*: quia nullam volentes recipere rationem, effusionem sanguinis innocentis expetebant. Et nota quàm magnæ causæ verbis singulis explicantur. Judæos dicit vehementer accensos, quos ira fervida præcipitabat ad facinus. Nam quod ad se pertinet dixit: *Molesti erant mihi;* quod solet nobis contingere, quando procacitate superfluâ reddimur inquieti. Audiant insipientes Judæi Domino se tantum fecisse molestiam, sibi autem perpetuam ruinam.

℣. 4. *Cor meum conturbatum est in me: & formido mortis cecidit super me.* Hic iterum humilitas humanitatis exprimitur; nam quamvis lege carnis ejus animus turbaretur, Divinitatis tamen suæ præsidio dolores corporis, tormentaque vincebat. Nam si hoc in Martyribus Dei virtus operatur, quantò magis in illa dispensatione carnis suæ tormentorum sensus vehemens non poterat prævalere. Implevit patiendo verum hominem: sed & per se vincendo talia, idem ipse Deum se esse declaravit. Addidit: *Et formido mortis cecidit super me.* Sua suis aptè redduntur. Consequens enim erat, ut cujus *cor conturbatum* fuerat, eum & *formido mortis* invaderet. Inspiciamus quod dicit: *Formido mortis cecidit super me.* Revera *cecidit*, quando supra eum venit, ulteriùs non valitura quod potuit. Morte siquidem Domini momentaneâ, mors perpetua victa est, quæ sibi dominatum in humano genere vendicabat; sicut Apostolus dicit: *Absorpta est mors in victoria tua. Ubi est mors contentio tua? ubi est mors aculeus tuus?*

Morte Christi, mors perpetua victa est.

1. Cor. 15. 54. 55.

℣. 5. *Timor & tremor venerunt super me: & contexerunt me tenebræ.* Exitus nostri morem certissimâ proprietate describit. Mortem enim priùs timemus, deinde contremiscimus: quia separatio ista corporis animæque sine conturbatione maxima non potest evenire. Sequitur: *Et contexerunt me tenebræ.* Vicinia mortis tenebrarum præmittebat aspectum: quia frequenter illa conspicimus animo, de quibus nos ventura solet conturbare formido.

℣. 6. *Et dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam?* Post conturbationes mortiferas, & verissimæ humanitatis indigentiam, necesse fuit liberationem expetere, quam sibi noverat conferendam. Ait enim: *Quis dabit mihi*, scilicet nisi tu Pater, qui humanam naturam usque ad cælorum regna perducens, ad tuam dexteram collocabis? *Pennæ* à pendendo dictæ sunt, quæ corpus avium in auras æthereas sublimi levitate suspendunt. Sed inspice quod pennas non aquilæ, non accipitris, non hirundinis, quæ his omnibus celeriùs volant, sibi dari postulat, sed *columbæ*. *Columba* enim dicta est quasi cellæ alumna, quæ vitam sine alterius gravamine peragit. Avis innocens, mansueta, quæ in nullum animal fellitâ voluntate consurgit, nec escis sordidis ullatenus acquiescit. Meritò ergo *columbæ pennas* Dominus Christus expetiit: in cujus specie supra eum baptizatum Spiritus quoque sanctus apparuit. Sequitur: *Et volabo, & requiescam. Volabo* idest, celerrimâ me velocitate transponam. Significat enim quando molestias Judæorum vitavit, ut ab eorum iniquitate quiesceret; quod etiam versus sequens ostendit.

Pennæ unde dictæ.

Unde columba dicta.

Matth. 3. 16.

℣. 7. *Ecce elongavi fugiens: & mansi in solitudine.* Illa loca Evangelii commemorat, quando crebris miraculis seditiones sibi concitavit omnimodis perfidorum. Ait enim Marcus: *Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat;* & paulò pòst sequitur: *Itaut jam non posset manifestè in civitatem introire: sed foris in desertis locis esset. Elongavit* enim à persequentibus: ut occasionem iracundiæ insanis mentibus abrogaret. *Mansit in solitudine*; ut imperturbati secreti puritate frueretur: tali facto nos commonens, ut quando iniquitatis alicujus fasce deprimimur, in secreto conscientiæ quiescere debeamus. Sive illud potest intelligi: quoniam à Judæis perfidis recedens, *in solitudine* Gentium *mansit*. *Solitudinem* verò Gentes appellari Propheta testatur dicens: *Lætare desertum sitiens, & exultet desertum, & floreat tanquam lilium, & floreant & exultent deserta Iordanis.*

Marc. 1. 35. 45.

Gentes appellantur solitudo.

Isai. 35. 1.

℣. 8. *Expectabam eum, qui salvum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate.* Venit ad secundam partem. Intercedente enim diapsalmate mutavit & causam. Dixerat quippe requievisse se in solitudine: nunc autem pronuntiat Patris se expectare præsidium, qui eum poterat à corporea infirmitate * salvare. Non enim se securum factum solitudine putavit, qui adhuc præsidia paterna sustinuit: præbens nobis saluberrimæ institutionis exemplum; ut non in adjutorio cujusquam alterius, sed in ipsius tantùm liberatione præsumamus. Et quia dixerat se superiùs perturbatum, ideò nunc modici animi se fuisse restatur. Hæc enim & his similia ad humanitatis sunt referenda naturam. Pusillum enim à pugillo dictum est, parvum aliquid atque brevissimum, quantum unius manus capacitas constricta possit includere. *Tempestatem* verò dicit procellas seditionum, quas Judæi præcipites, similes fluctibus commovebat.

* MSS. A. *sanare.*

Unde Pusillum dictum.

℣. 9. *Præcipita Domine, & divide linguas eorum: quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in civitate.* Hic Judæo populo salutariter imprecatur, ut divisione linguarum malitiæ suæ non impleret effectum; sicut in turri illa factum est, quam metu recentis diluvii in altum homines extendere tentaverunt, ubi primò linguarum facta est confusa divisio. Antè enim mundus Hebræis tantùm, sicut putamus, sermonibus utebatur. Sed specialiter mente condendum est, quia iratus linguas divisit, propitius autem in suis Apostolis adunavit: ibi ne superflua vota complerent; hic ut universæ Gentes per propriam linguam prædicationem veritatis agnoscerent. *Præcipita* dixit: ne muniant cogitationes suas machinatione perversâ. *Divide*: ne in perniciosam confluant unitatem. Sequitur: *Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in civitate.* Dignè illos *dividi* postulabat, quos iniquos fore in sacrilegis congregationibus præsciebat. Et meritò solitudines expetiit: quoniam *iniquitatem in civitate* eorum esse cognovit.

Genes. 11. 4.

Deus iratus linguas divisit, adunavit propitius.

℣. 10. *Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas: & labor in medio ejus, & injustitia.*

℣. 11. *Et non defecit de plateis ejus usura, & dolus.* In duobus istis versibus Jerusalem pristinæ, triplici modo mores pessimi rationabiliter accusantur. Dicit enim: *Die ac nocte*, idest, omni tempore *circumdabit eam super muros ejus iniquitas*; ut quantum murorum machina in altum potuit crescere, multò magis ibidem malitia se proterva distenderet. Sequitur: *Et labor in medio ejus, & injustitia.* Priùs muros dixit, ut cunctos habitatores includeret: nunc dicit, & medium civitatis, designans nobilissimos & primates, qui honorabili sede videri volunt semper in medio constituti. Hos non lex, non ratio, sed *labor & injustitia* possidebat. *Labor* respicit ad exercendas oppressiones: *injustitia* pertinet ad nefanda judicia. Subjungit tertium modum: *Et non defecit de plateis ejus usura, & dolus.* Intendamus quod non dixit, occultè, sed in *plateis* talia fuisse commissa, quæ lex superna damnavit. De *usura* enim dictum est: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* De *dolo* autem: *Et labia tua, ne loquantur dolum.* Hæc non occultè gessit, sed quodammodo liberâ iniquitate commisit. Omne enim malum execrabilius redditur, quando publicâ præsumptione tractatur. Memento autem illius schematis, quod A parte significat totum. Multi enim illic inventi sunt, qui sacras prædicationes devotis mentibus acceperunt.

Psal. 14. 5.
Psal. 33. 14.

℣. 12. *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, supportassem utique: & si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset: absconderem me utique ab eo.* In isto versu & duobus aliis qui sequuntur, Judas perfidus exprobratur: quia caveri potuisset, si publicus fuisset inimicus. Nam quomodo eum haberet suspectum, qui videbatur esse discipulus? Dicit enim: *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, supportassem utique*: quia revera venisset adversus ad jurgia jaculanda; & debet patienter accipi, quod inopinatum non probatur assumi. Et intellige quàm humili verbo usus est, ut diceret, *Supportassem*; quod consuetudo humanis calceamentis nomen imposuit. Non est ergo insolitum, ut ille diceret: *Supportassem*, qui se etiam scarabeis & vermibus comparavit. Quæ figura, sicut sæpe memoratum est, dicitur Metriasmos, idest Mediocritas. Sequitur: *Et si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset: absconderem me utique ab eo.* Hinc quoque mirabilis patientiæ monstratur exemplum; ut inimicis magna, idest, superba loquentibus non in contentiones erumperet, aut aliquâ altercatione resisteret, sed locum verbis daret insanis. Et ne adhuc sanctam mentem malevolorum sermo sequeretur, se dixit *abscondere*; ut procacitas necessariò desineret, cùm adversarium non videret.

℣. 13. *Tu vero homo unanimis: dux meus, & notus meus.* Hic & sequens versus increpativè quidem legendi sunt. Sed consideremus sub qua patientia: adhuc *unanimis*, adhuc *dux*, adhuc *notus* dicitur, qui futurus hostis, & crudelissimus traditor per omnia noscebatur. *Unanimis*, ad illud pertinet: quia inter Apostolos fuit. *Dux*: quoniam ad vicos & castella præmissus est, ut prædicatione verbi rudes animos imbuisset. *Ducem* verò benè dicimus itineris præcursorem. *Notus* autem ad illud pertinet, quod ejus proditio fuisse non probatur abscondita, quando Christus Dominus traditorem eum in * convivii epulatione prædixit; & alio loco dicit: *Nonne ego vos duodecim elegi: sed unus ex vobis diabolus est?*

Judas unanimis, dux, & notus dicitur.

* Ed. communi.

Joan. 6. 71.

℣. 14. *Qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulavimus cum consensu.* Grandescit culpa, * cui beneficia reputantur eximia. Quod schema dicitur Emphasis. Nam quævis malignitas ciborum semper comestione mitescit; nec solet esse sævus, qui dulcis mensæ gratificatione delinitur. Congruè siquidem corporales cibos stulto homini cognoscimus imputatos, quos ille tantùm dulces poterat æstimare. Nam si dogmaticos cibos, quos antè perceperat, retinere voluisset, ad tantum sacrilegium non veniret: de quibus cibis fidelibus dictum est: *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.* Sequitur: *In domo Dei ambulavimus cum consensu*, idest, in templo Jerosolymitano, ubi inter ejus videbatur esse discipulos; ut simul vocatus incederet, simul ejus collegia sequeretur. *Consensus* enim perfidi hominis ad conventicula processionum pertinet, non ad propositi firmissimam sanctitatem. Et ut nobis absoluta verborum possit stare contextio, isti & superiori versui jungendum est, cur me tradebas?

* Ed. cum.

Psal. 33. 9.

℣. 15. *Veniat mors super eos: & descendant in infernum viventes: quoniam nequitia in hospitiis eorum, in medio ipsorum.* Cùm de Juda superiùs singulariter sit locutus: nunc per sententiam communis pœnæ convertitur ad Judæos. Sed movere potest, quare dixerit: *Veniat mors super illos*; & subjunxit: *Et descendant in infernum viventes?* quod utique fieri non potest, ut & moriatur aliquis, & vivus descendat ad inferos. Sed hoc magis spiritualiter accipiendum est: quia more suo emendationem magis, quàm consumptionem venire postulat inimicis. *Mors* enim dicitur vitæ finis; & qui in meliorem partem convertitur, occasum prioris conversationis meritò reperisse judicatur. *In infernum* autem *descendunt viventes*, sicut parvitati nostræ videtur, qui cogitationes suas pessimas expavescunt, & ad melioris institutionis tramitem divinâ gratiâ transferuntur. Sic enim quasi *in infernum viventes descendimus*, quando malorum nostrorum recordatione terremur. Tali siquidem intellectu prædictam evadimus quæstionem. Justè quoque illos petit converti, qui in suo pectore quasi in quodam hospitio nequitiam susceperunt. Et benè dixit, *hospitio*; ut ostenderet malitiam non esse naturalem, sed adventitiâ quâdam hospitalitate susceptam. Quod autem dixit: *In medio*, designat præcordia eorum; ut perniciosissima cogitatio monstraretur, quæ cor hominis obtinebat.

Quomodo quis in infernum vivens descendat.

Malitia nobis non est naturalis, sed adventitia.

℣. 16. *Ego autem ad Deum clamavi: & Dominus exaudivit me.* Malorum increpationibus, ut decebat, præmissis, ad sua desideria votaque remeavit, ex forma servi verba depromens. *Clamavit* enim jugiter *ad Deum*, qui se divinâ conversatione tractavit; & consequens erat illum exaudiri, qui à Majestate sua non poterat segregari. Quod schema dicitur Prosphonesis, Latinè Exclamatio: quoties inter alia quæ loquimur, ad Deum subitò verba convertimus.

Quid sit Prosphonesis.

℣. 17. *Vespere, & mane, & meridie narrabo & annuntiabo:*

annuntiabo: & exaudiet vocem meam. Intendamus animo, quia hæc verba magna Sacramenta nobis denuntiant. *Vespere*, significat tempus traditionis, quando eum Judas cohortibus noscitur prodidisse quærentibus. *Mane*, cùm ad Pontium Pilatum perductus est audiendus. *Meridie*: quia horâ sextâ, ut Evangelista dicit, in cruce suspensus est. *Meridies* quipue dictus est, quasi medius dies. His consequentia verba redduntur. *Narrabo* pertinet ad vesperam: quia omnia locutum constat, quæ Judas nequissimus facere disponebat. *Annuntiabo*, ad mane respondet, quando dicente Pilato: *Tu es Rex Judæorum; Annuntiavit: In hoc natus sum*, & cætera, quæ ibi dicuntur à Domino. Junxit etiam: *Et exaudiet vocem meam*; ad *meridiem* pertinet, quando in cruce dixit: *Consummatum est; & emisit spiritum.* O mira brevitas! In hoc uno versiculo tam magnus actus ille narratus est; ut quod in illa latitudine cognoscitur expositum, in hac brevitate probaretur esse collectum.

Unde Meridies dictus.

Joan. 18. 33.

Joan. 19. 30.

℣. 18. *Liberavit in pace animam meam ab his, qui appropinquant mihi: quoniam inter multos erant mecum.* Hoc est quod superiùs exauditam dicit vocem suam; ut Resurrectionis beneficio ejus *anima liberaretur in pace.* Et à quibus *liberaretur* consequenter exponit; *Ab his* scilicet *qui appropinquant mihi.* De illis dicit, qui laudibus fictis reddere videbantur obsequium, & corde favebant nihilominus inimicis: à quibus meritò animam suam dicit esse liberatam. Erat enim gravissimum inimicitiæ genus esse corde adversarios, & lingua simulare devotos.

℣. 19. *Exaudiet Deus, & humiliabit eos, qui est ante sæcula.* *Exaudiet* utique superiora, quæ dicta sunt. *Humiliabit eos* scilicet ad credendum; ut qui per superbiam fidem declinaverant Christianam, per humilitatem iterum lumen veritatis agnoscant. Nam quod additum est: *Qui est ante sæcula*, Verbum significatur coæternum Patri: ne ex tempore aliquo extitisse videretur, qui sæcula creavit universa. Tempus enim tunc cœpit, quando mundus sumpsit initium. Desinat ergo Arrianorum insana temeritas, Creatorem temporum prædicare sub tempore; dum coæternus Patri, & consubstantialis, cum sancto Spiritu incommutabiliter Unigenitus Filius perseverat.

Verbum Patri coæternum.

℣. 20. *Non est enim illis commutatio: & non timuerunt Deum.* Interjecto diapsalmate venit ad tertiam partem. Priùs enim solitâ pietate converti optavit errantes: nunc virtute Divinitatis suæ futura cognoscens, sensum esse dicit incommutabilem perfidorum: quia duritia mentis non poterat recipere veritatem. *Commutationem* verò duplici modo debemus accipere: sive istam quæ hic fit, quando ad confessionem piam ab obstinata voluntate transitur: sive illam quam dicit Apostolus: *Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Quapropter qui hîc commutatus non fuerit, ibi non potest immutari. Sed de istis talibus quare non commutabuntur, causa subsequitur: quia *Non timuerunt Deum.* Nam qui timet Deum, à sua perfidia commutatur: dum judicii pavore, & charitatis studio eligit Dominicis jussionibus obedire. Et nota quod in hoc & in duobus aliis versibus qui sequuntur, pariter eorum & ultiones dicit, & culpas.

1. Cor. 15. 51.

℣. 21. *Extendit manum suam in retribuendo: contaminaverunt testamentum ejus.* Ipsa nunc allegoricè dicuntur, quæ in futuro judicio sunt agenda cum perfidis. *Manum* hîc virtutem operationemque significat, quæ tunc fit, quando illa discretio bonorum malorumque provenerit. Subjungit etiam, cur Judæos pœna justissima consequatur: quia mandata Domini pravis actibus polluerunt; nec passi sunt credere, quod eis cognoscitur scripturarum veritas prædicasse. Ille enim *testamentum* Dei, quantum ad se est, *contaminat*; qui minimè ipsius imperiis obsecundat.

℣. 22. *Divisi sunt ab ira vultus ejus: & appropinquavit cor ejus.* Hoc dicit quod in illa judicatione futurum est. *Dividuntur* enim perfidi à populo fideli, & tanquam arsuræ paleæ segregantur à granis. *Ab ira vultus ejus*, judicii tempus exprimitur. *Ira* enim hîc pro vindicta ponitur, quam pro suis actibus impii sustinebunt. Cæterum ille incommutabiliter omnia placideque * decernit. Addidit, *Et appropinquavit cor ejus.* Ipsum adhuc tempus exponit, quando *cor* Domini, idest, voluntas ejus omnibus innotescit. Illo enim tempore *appropinquavit cor ejus*, quando illud quod hîc per Prophetas suos præcinuit, & per Apostolos prædicavit, generalitas manifestissimè tunc videbit. Sed cur illa faciat, quæ dicta sunt, subsequenter exponit.

** Ed. discernit.*

℣. 23. *Mollierunt sermones suos super oleum: & ipsi sunt jacula.* *Mollierunt* enim perfidi Judæi *sermones suos*, quando dicebant: *Magister, scimus, quoniam à Deo venisti, & viam Dei in veritate doces.* In mundo enim quid lenius oleo? Sed exaggerationem nimiam supra oleum perfidorum sermones dicit esse mollitos: ne tanto sceleri par potuisset aliquid inveniri. *Ipsi* etiam *fuerunt jacula*, quando dixerunt: *Rem est mortis*; hoc enim sermones illi probantur effecisse, quod *jacula.* O exectanda diversitas potuisse homines mollia loqui, cùm essent tam dura facturi!

Matth. 22. 16

Matth. 26. 66.

℣. 24. *Jacta in Deum cogitatum tuum, & ipse te enutriet: non dabit in æternum fluctuationem justo.* Cùm de perfidis Judæis cælestis justitia loqueretur, saluberrimum consilium nostris infirmitatibus dedit. Cogitatio enim sæculi nos semper affligit, *quam* si non abjiciamus, atterimur; sicut Salomon ait: *Quemadmodum vermis ligno, & tinea vestimento: ita tristitia viri nocet cordi.* Sed quando jactatur in Dominum, non solum non nos consumit, sed etiam nutrit; ut quæ solet imminuere, augmentum nobis videatur afferre. Sequitur: *Non dabit in æternum fluctuationem justo.* Vera est Domini, immutabilisque sententia, sed si eam, qua dicta est integritate, noscamus. Justis in isto solo, sæculi non adimit *fluctuationes*: quia hîc eos temporaliter probat, ut ibi quos coronet inveniat. *In æternum* autem, sicut hîc dicit, neminem permittit justissimum fluctuare, quando jam perpetuâ pace cum ipsis cognoscitur in æternitate regnare. Ibi enim nequaquam excitabitur fluctus, ubi est semper tranquillissimus portus.

Cogitatio sæculi nos semper affligit.

Prov. 25. 20.

℣. 25. *Tu verò Deus deduces eos in puteum interitus.* Quia dixit de justis: nunc dicit de impiis, qui in gehennæ profunditatem mergendi sunt. *Puteus* quidem dicitur hiatus patens, in terræ finibus excavatus, aquas continens humanis usi-

Quid sit Puteus.

busattributas. Sed ne hunc *puteum* vitalem intelligere potuisses, addidit, *Interitus* : de quo alio in loco legitur : *Neque aperiat super me puteus os suum.* Fovea mortalis, mersura terribilis, ubi nec spatium ullum conceditur, nec ipsa miseris respiramenta præstantur : sed obscuritas tenebrosa circumdans, amœni luminis tollit aspectum. Ex putei siquidem similitudine, gehennæ tormenta nos admonet formidare. O pietas inaudita judicantis! totum hominibus prædicitur, ut culpa plectibilis evitetur.

Psal. 68. 16. *Fovea infernalis describitur.*

℣. 26. *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos.* Numerum pluralem sanguis Latina lingua non recipit : sed hoc magis scripturæ divinæ proprium esse dicimus. *Viri* siquidem *sanguinum* propriè non dicuntur, qui innocenter humanum fundunt cruorem : quoniam & justi judices disciplinæ necessitate constricti, quæ quietos populos reddit, interdum puniunt nocentes; & ille qui violentum repellit, cruorem sævissimi hostis effundit : maximè cùm legamus justa bella viris sanctis à Domino fuisse præcepta. Quapropter addidit : *Et dolosi*; ut illum tantum intelligeres reum, qui per insidias & iniquissimum dolum, alienum quærit exitium. Hos tales implere non dicit dies suos, quando cùm sibi longam vitam promittunt, exitum celerrimæ mortis inveniunt. Nam omnium dies in prædestinatione noscuntur esse definiti : sed illis *dimidiabuntur dies sui*, quibus contra dispositum proprium provenire monstratur occasus. Ideò enim additum est, *Suos*; ut voluntarios intelligeres, non à Domino constitutos.

Viri sanguinũ dicuntur, qui per dolum alterius exitium quærũt.

Ego autem in te sperabo Domine. Illos tales quibus celerrimus evenit finis, in se sperasse non dubium est. Dominum autem Salvatorem, cujus hæc verba sunt, ex forma servi in Patrem sperasse manifestum est : Passionis psalmum solito more concludens, se dicit *sperasse in Dominum*; ut significaret corda fidelium in spe Domini semper esse defixa. Frequenter enim caput loquitur, quod membris aptare debeamus. Quapropter & hujus hymni modum, sicut in trigesimo quarto psalmo jam dictum est, debemus exquirere præfinitum. Primum, quoniam ex Domini Christi persona prolatus est. Deinde, inchoavit ab oratione. Tertiò, Dominicæ passionis gesta memoravit. Quartò, verbis Evangelicis assonâ veritate consensit. Quintò, in spe fidelium magna finitus est; ut dubium non sit præsentem psalmum præscriptis regulis convenisse.

Conclusio Psalmi.

Audivimus Vivificatorem creaturarum animam suam posuisse pro salute Mortalium. Audivimus impassibilem Deum carne suscepisse pro peccatoribus Passionem. Audivimus Patri coæternum mortis subjisse supplicium. O inæstimabile pretium, quod redemit genus humanum! O holocaustum, quod nobis præstitit æternas flammas evadere! Interitus, qui tulit exitium : finis qui dedit bonum sine fine mansurum. Nam cùm provenit in innocentem mortis aculeus, factum est ut jure perderet, quos tenebat obnoxios. Deglutivit enim infernus, more piscium exitium suum; & qui se capere prædâ credidit, prædatorem suum potiùs deceptus excepit. Unde Papa Leo sedis suæ compat, pulchrè locutus est dicens: Quamvis multorum Martyrum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit : nullius tamen insontis occisio fuit redemptio peccatorum. Acceperunt enim justi, non dederunt coronas; & de fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo fine persolvit. Inter filios autem hominum unus solus extitit Christus, qui verè erat Agnus immaculatus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes sunt etiam suscitati. Præsta piissime Deus, ut qui in assumpta carne pro nobis dignatus es pati, regni tui consortia nobis largiaris. Memoriâ quoque tenendum est, quod hic psalmus tertius est eorum, qui de Passione & Resurrectione Domini latiùs sunt locuti.

Passioni Christi fructus.

Epist. 97. ad Leon. Aug. cap. 2.

In Christo crucifixo omnes crucifixi.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquagesimum quintum.

In finem, pro populo, qui à sanctis longe factus est, David in tituli inscriptione, quando tenuerunt eum Allophyli in Geth.

Titulus hic duplicia continet Sacramenta. Una pars est Evangelii usque ad illud quod ait, *In tituli inscriptione* : alia veteris Testamenti usque ad terminum tituli. Primo dicit *In finem*, quod Christum significare frequenter expositum est. Deinde *pro populo, qui à sanctis longe factus est, David in tituli inscriptione. Tituli inscriptionem* diximus in Passione Domini ideò non fuisse deletam, quia longè ante fuerat prophetatum : *Ne corrumpas tituli inscriptionem.* Sed Pontio Pilato Judaicus populus imminebat; ut contra vaticinia Prophetarum hujus *tituli* emendaretur *inscriptio* : nolens suum Regem dici, quem insanis mentibus respuebat. Quæ voluntas eos *longè fecit à sanctis*, quando fideles Christum suum Regem dici totâ mentis intentione festinant. *Cùm tenuerunt eum Allophyli in Geth*; hoc est quod Regum textus enarrat : quia David Saülis insecutione perterritus, in civitate *Geth* apud Allophilos se credidit occulendum. Sed quia diximus hæc omnia mysticis similitudinibus exponenda : *Geth* significat torcular, idest, pressuram, quam omnis patitur Christianus. Sed tunc fructum reddit ubertimum, cùm tribulationum fuerit fasce depressus. Et ideò in tali superscriptione loqui rationabiliter aptatur Ecclesia, quæ Allophylorum, idest, Alienigenarum persecutionibus ingravata, tanquam nectareos liquores merita sanctorum copiosâ ubertate profundit.

Cur inscriptio tituli in Passione non fuit deleta.

1. Reg. 27. 2. 3

Geth significat torcular, seu pressuram.

Christianus oppressus fructum tunc reddit.

Divisio Psalmi.

Diversis afflictionibus onerata, in prima sectione psalmi Mater orat Ecclesia : confidens se tamen à sævientibus inimicis esse liberandam. Secundâ sectione proprias enumerat passiones : gratias agens, quia de crebris periculis sit erepta; nec se dicit formidare mala, quæ cognoscit esse celeriter transitura. Tertiò

loco in futura illa beatitudine laudes se dicit Domino jugiter cantaturam, qui eam de hujus sæculi adversitate liberavit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. **M***Iserere mei Domine, quoniam conculcavit me homo: totâ die bellans tribulavit me.* Virgo Mater Ecclesia, quæ fideles populos parit, nec à sua integritate discedit, cælestem Sponsum piis lacrymis rogat: ne se patiatur ab inimicis opprimi, quæ adhuc in mundi istius cognoscitur calamitate versari. *Conculcavit*, retulit quod in titulo dixit ad torcular: quia tantùm vinum exprimitur, quantùm enixiùs uva calcatur. *Hominem* hîc significat absolutè diabolum; sicut in Evangelio de ipso Dominus dicit: Inimicus autem homo, qui superseminavit zizania, est Diabolus. Sequitur: *Totâ die bellans tribulavit me.* Describit quid in hoc mundo sancta patiatur Ecclesia: quia sine aliqua intermissione diaboli cognoscitur certamina sustinere; sicut dicit Apostolus: *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus principes & potestates tenebrarum harum.* Bellum grave, quia occultum: pugna difficilis, quia cum fortiore dimicatur. Quale est enim cum hoste confligere, & ejus insidias non videre? Adversarius quoque noster nec labore deficit, nec victus aliquando discedit: sed tantò atrocior redit, quantò eum per divinam gratiam debellari posse contigerit. Bellum verò schematice per Antiphrasim dicimus, sicut lucum qui non lucet, & piscinam quæ non habet pisces. Quapropter nullus se queratur fidelium frequentissimâ diaboli machinatione vexari: quia si Christi esse volumus, hîc adversum semper diabolum sustinemus.

Diabolus, homo dicitur.

Matth. 13. 28

Tribulationes Ecclesiæ describuntur.

Ephes. 6. 12.

℣. 2. *Conculcaverunt me inimici mei totâ die, ab altitudine diei: quoniam multi, qui debellant me, timebunt.* Gravissimum quidem genus injuriæ est, usque ad pedum contumeliam pervenire: sed inde procedit quod sanctis altaribus offeratur. Vinum enim non profluit, nisi pedibus uva tundatur: sic in membris suis Ecclesiam *conculcat inimicus*, ut sanctorum inde merita gloriosa nascantur. Repetit quoque, *Totâ die*; ut revera intelligas, in hoc sæculo nullum tempus omnimodis à talibus tentationibus alienum. Nam quod dicit: *Ab altitudine diei*, mundum istum significat, ubi tumet altitudo superbiæ. Nam sicut Christi regula humilitatem præcipit: ita diaboli consuetudo ruinosæ altitudinis culmina persuadet. Et ut grande pondus suæ compressionis exprimeret, ab altitudine superbiæ se dicit fuisse calcatam; ut nec leve pondus crederes, quod tantâ mole premeretur. Sequitur: *Quoniam multi, qui debellant me, timebunt.* Non vacat quod *multos* dicit, & non omnes *timere*; scilicet quoniam ex ipsis, qui Ecclesiam debellant, plurimi convertuntur ad Dominum, & incipiunt æterna exitia non timere, cùm beatorum partibus aggregantur. Illi autem qui in sua obstinatione permanserint, omnes timebunt pœnale sibi judicium, quando Domini declaratur adventus. Felix commutatio, ut hîc parvo tempore castè timeant fideles, & in illa perenni exultatione securi sint. At contra infelicium sors omnino durissima est, hîc sub brevitate gaudere, & in illa perpetuitate cruciari.

Christiani, uvæ pedibus conculcatæ comparantur.

Ego verò in te sperabo Domine. Dicit causam, quare sic non timere debeat, sicut impii formidabunt: quoniam sperat in Domino, qui nunquam in se * decipit confidentes; sicut Salomon ait: *Quis speravit in Domino, & confusus est? Aut quis permansit in timore illius, & derelictus est?*

** MS. A. decipit.*

Ecclesf. 2. 11. 12.

℣. 3. *In Deo laudabo sermones meos totâ die, in * Deo sperabo: non timebo quid faciat mihi homo. In Deo laudat sermones* suos, qui omne quod bene loquitur non sibi, sed divinis cognoscitur muneribus applicare. Suos enim ita intelligendum est, non qui proprio proferuntur arbitrio, quoniam semper mali sunt: sed qui Domini largitate concessi sunt. Nostra enim quæ nobis data sunt rectè dicimus: si tamen eadem concessa nobis Domini munere sentiamus. Sed hoc *Totâ die*, idest, universo vitæ tempore constat esse faciendum, & cùm adversis deprimimur, & cùm prosperis sublevamur. Sequitur: *In Deo sperabo: non timebo quid faciat mihi homo.* Sententia ista, nisi subtiliter quæratur, superioribus videtur esse contraria. Nam cùm se conculcatam diceret, & debellatam ab homine, & imminentia pericula metuens, misericordiam Domini postularet: hîc iterum asserit se hominem non timere. Utrumque verum, quoniam priùs dum præsentes calamitates, idest, sæculi istius aspiceret, formidavit: nunc timorem, cùm futura contuetur, abjecit. Quid enim poterat ab homine pati, qui spem suam posuerat in illa retributione judicii? Sæviat licet carnificum manus, præparentur incendia caminorum, omnia tormenta despicit Ecclesia in membris suis, quæ expectat Domini munera Salvatoris.

** Ed. Domino.*

℣. 4. *Totâ die verba mea execrabantur: adversum me * omnia consilia eorum, in malum.* Venit ad secundam partem, ubi sub dolore conqueritur verba prædicationis suæ continuè à perfidis execrata: quia cùm vera diceret, detractiones abominabiles incidisset; quod ad hæreticos, vel malè latentes pertinet Christianos, qui dum verba Domini audiunt, salutaria dicta contemnunt. Sequitur: *Adversum me omnia consilia eorum in malum. Consilia* solent providere quæ prosint; à consulendo enim dicta sunt. Sed ut intelligeres tractatus eorum nullâ bonitate subsistere, addidit, *In malum*: ne quid eos boni in illa crederes deliberatione tractasse.

** MS. A. omnes cogitationes.*

Unde consilia dicta.

℣. 5. *Inhabitabunt & abscondent: ipsi calcaneum meum observabunt, sicut expectavit anima mea.* Isti ergo subdoli Christiani habitare publicè videntur Ecclesiam, & congregationes sequi, conventusque populorum: sed virus suæ perversitatis abscondunt; nec palam ausi sunt prodere, quod sciunt Apostolicas regulas non habere. Malum intestinum, vulnus insanabile; quod quantò plus tegitur, tantò amplius incurabili putredine sauciatur. Sequitur: *Ipsi calcaneum meum observabunt.* Mos iste diabolicus est, vel eorum qui ministri ipsius esse noscuntur; ut *calcaneum*, idest, ultima nostra insidiosâ calliditate respiciant; sicut serpenti à Domino dictum est: *Illa tuum observabit caput, & tu insidiaberis calcaneo ejus.* Scit enim diabolus finitima nostra judicari, & ipsa vult evertere; ut possimus ad reatus discrimina pervenire. Addidit, *Sicut expectavit anima mea*, idest, sicut ante

Malum intestinum vulnus insanabile.

Diabolus maximè circa finem vitæ insidiatur.

Genes. 3. 15.

prævidi, sicut instructa fui, sicut à Domino regulam prædicationis accepi.

℣. 6. *Pro nihilo salvos facies eos: in ira populos confringes Deus.* Illos quos superiùs dixit insidiatores, & venenosâ se simulatione celantes, hic per gratiam Domini facilè promittit esse salvandos; ut de nullo errantium desperare debeat, quamvis culpabilem esse cognoscat. Nam quod dicit: *Pro nihilo salvos facies eos;* significat, quia gratis omnia * sub pietate concedit; nec cujusquam meritum exigit, ut possit proprio labore salvari. Quid enim meruit Latro, ut sic paradisum velociter introiret? Quid Publicanus, qui repentè de templo absolutus exivit? Ipse dedit confessionis subitum votum, qui donavit & præmium. Constat ergo *pro nihilo* peccatores *salvos fieri*, quando certum est conversionem gratuitâ largitate concedi. Sequitur, *In ira populos confringes Deus.* Priùs dixerat malignam turbam esse liberandam: nunc, quemadmodum salvari possit, exponit. Justitia Domini, quæ putatur *ira*, *confringit* populos contumaces. Nam cùm tribulationibus eorum corda quassaverit, & diversarum angustiarum numerositate compleverit, ab iniquitate revocati, compelluntur Domino confiteri; & per iram ejus videtur fieri, cùm ille placidus atque immutabilis salutis nostræ causas noscatur operari.

* Ed. *sua.*

Conversio peccatoris gratuita.

℣. 7. *Vitam meam annuntiavi tibi: posui lacrymas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua.* *Vitam* suam *annuntiat Deo*, qui peccata propria confitetur, sicut fecit Apostolus dicendo: *Prius fui blasphemus, & persecutor, & injuriosus.* Hoc est enim gloriam Deo dare; ut publicè denuntiemus, quales nos dignatus fuerit sustinere, & ad conversionem adducere, qui merebamur peccatis facientibus interire. Et inspice quod dicit: *Vitam meam*, quæ semper probatur esse culpabilis. Quando enim non aut cogitando delinquimus, aut verbis offendimus, aut labili actione peccamus? *Vitam* ergo suam, sicut perfidi abscondunt, ita fideles *annuntiant*; non ut eam Deo notam faciant, qui nullatenus potest aliquid ignorare: sed ut se magis condemnantes mereantur absolui; sicut Propheta dicit: *Dic tu priùs peccata tua, ut justificeris.* Sequitur, *Posui lacrymas meas in conspectu tuo.* *Lacrymæ*, quæ in conspectu Dei ponuntur, jucundæ sunt: quia non cruciant, sed à cruciatibus liberant. Pias ergo lacrymas fundebat, qui pro inimicis rogabat; & ideo meruit obtinere, quia præceptum Domini probatur implesse. Addidit, *Sicut in promissione tua.* Pollicitatio quippe Domini est, ut pias lacrymas non refutet, sicut in alio psalmo dicit: *Invoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & magnificabis me.*

1 Timot. 1. 13

Peccata sua confitens, dat gloriam Deo.

Psal. 31. 5.

Piarum lacrymarum virtus.

Psal. 49. 15.

℣. 8. *Convertentur inimici mei retrorsum: in quacumque die invocavero te: ecce cognovi quoniam Deus meus es tu.* *Convertendos retrorsum* dicit *inimicos:* ne in suo itinere perseverantes, pessimos implere doceantur errores. A malo enim qui retrò redit, perfidiæ suæ culpanda derelinquit. Sic enim Petro Apostolo Dominus dicit, propitius, non iratus: *Redi retro Satanas.* Istud enim quando errantibus contingit, error pristinæ pravitatis abscedit. Sequitur, *In quacumque die invocavero te.* Hic clementiam Domini pronuntiat, mirabilemque pietatem; ut *in quacumque die invocatus fuerit*, semper se miseratus indulgeat.

Marc. 8. 33.

Quacumque die, significat diversi temporis satisfactiones. Alter enim totâ penè vitâ Dominum supplicat, alter in media ætate convertitur, alius in vitæ fine salvatur. Ipsum est enim *In quacumque die:* quia Dominus clementi patientiâ quodlibet tempus nostræ conversionis expectat; & ideo culpabiles sustinet, expectat errantes, dicens: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat.* Solùm est enim, ut in hac vita peccatum omne fateamur, ubi & humanâ fragilitate delinquimus. Addidit, *Ecce agnovi quoniam Deus meus es tu.* Dulcis professio, & vera probatio; ut ipse cognosceret impletum, quod magno desiderio noverat exquisitum. Sequitur, *Quoniam Deus meus es tu;* licet sit generaliter Dominus omnium nostrum, tamen confidenter dicimus: *Deus meus*, quando ab eo nos respici posse gaudemus.

Deus quolibet tempore nostram conversionem expectat.

Ezech. 18. 23.

℣. 9. *In Deo laudabo verbum, & in Domino prædicabo sermonem.* Revera Orthodoxæ dicta cognoscuntur Ecclesiæ. In Patre se promittit Filium laudaturam; ut quicquid de illo dicitur, de isto pariliter sentiatur. Nam cùm prædicamus æternum atque omnipotentem Patrem, æternum atque omnipotentem Filium sine dubio confitemur. Unum est enim in utroque præconium: quoniam una virtus amborum, individua gloria, quando indivisibilis est natura. Denique sic ipse in Evangelio testatur: *Ego in Patre, & Pater in me est.* Quid, rogo, non habeat Filii, qui naturam omnipotentis Filii habet? Aut quid non habeat Patris, qui naturam omnipotentis Patris habet? Una est revera substantia: quia nihil in eorum essentia dissimile, aut discrepans reperitur. Non hîc amplius minusve reperis, nisi quod sibi hæresis Arriana confingit. Hæc autem regula unitatis atque æqualitatis Spiritum quoque sanctum sine dubitatione consubstantialem Patri Filioque complectitur: quoniam sancta Trinitas unus est Deus; nec potest uni gloriam dare, qui se non intellexerit hoc communiter obtulisse. Sciendum plane, quod doctissimus Augustinus in libro decimo quinto Trinitatis ita dicit: Spiritus sanctus secundum scripturas divinas nec Patris est solius, nec Filii solius, sed esse constat amborum. Quapropter Patris, & Filii charitas est unita: cùm tamen & ipse perfecta sit charitas. Hoc etiam multipliciter probat in expositione Epistolæ sancti Joannis, apertiùs homiliâ septimâ dicens: Quia qui charitatem non habet fratris, utique non habet Spiritum sanctum. Sequitur, *Et in Domino prædicabo sermonem.* Hîc jam venit ad Dominum Christum, qui unus ex Trinitate *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Cujus sermones, idest prædicationes meritò se laudaturam promittit Ecclesia: quia humano generi vivendi regulam præstitit, & salutem. Revera sermones ubique prædicandi, per quos mundi salus cælesti potuit miseratione reparari. Hæc enim duo sancta Mater se prædicaturam promittit, quæ nostræ fidei æternam tribuunt sospitatem; scilicet potentiam Verbi, & humanitatem ejusdem Domini Christi. Sed ne aliquis pessimorum ista nomina Dei, & Domini, sub discretione aliqua suscipienda judicaret, ut Patri, & Filio vocabulum istud *Domini* non omnimodis diceret convenire, in centesimo nono psalmo Propheta testatur dicens: *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis.*

Quid Ecclesia de Patre, & Filio Dei, & Spiritu S. credat.

Joan. 14. 10. 11.

Cap. 17.

Joan. 1. 14.

Psal. 109. 1.

℣. 10. *In Deo sperabo, non timebo quid faciat mihi homo.* Revera non potest hominem *timere*, qui se mundana non formidat amittere. Quid enim potest inimicus auferre, nisi illud quod sancta Mater à sua mente probatur abjicere? Hic, hominem (sicut superiùs dictum est) diabolum debemus accipere, qui sanctam Ecclesiam iniquâ semper voluntate persequitur. Versus autem iste, & in prima parte finalis est (sicut & hîc videtur esse repetitus) ut quasi margaritarum quibusdam filis relucentibus, parilitas sibi partium decora constaret.

Nec hominem, nec diabolum timet, qui mundana despicit.

℣. 11. *In me sunt Deus vota tua, quæ reddam* * *laudationes tibi.* Venit ad tertium membrum: ubi jam liberata de malis hujus sæculi, laudaturam se Dominum profitetur Ecclesia. Dicit enim in se esse vota laudationis, Dei tamen munere contributa, quæ in illa perpetuitate reddenda sunt, quando jam sancti indefessis vocibus persolvent laudis obsequium. Ista sunt enim, quæ cùm Deum diligimus, habemus semper intrinsecus, quæ à nobis omnimodis non recedunt: sed in illa perpetuitate reddimus, cùm semper solvimus, & debemus. Nam de futuro nos & hunc versum debere intelligere sequentia demonstrant, quæ huic mundo nequeunt ullatenus convenire.

* Ed. laudes.

℣. 12. *Quoniam eripuisti animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, & pedes meos à lapsu.* Causam reddit cur vota laudis sit piis immolationibus oblatura; scilicet quia *eripuit animam* populi fidelis *de morte* perpetua. Quæ figura dicitur Ætiologia, idest causæ redditio. Et benè suam *animam* sancta Mater *à morte* dicit *ereptam*, quæ filiorum liberatione gaudebat. Sequitur, *Oculos meos à lacrymis, & pedes meos à lapsu.* Singulis singula reddit. *Animam* dicit *ereptam de morte*, *oculos à lacrymis*, *pedes* verò *à lapsu*. Sed hæc tria in futuro sæculo præstabuntur, quando jam nec *anima* peccando morietur, nec *oculi* mala sua deflebunt, nec *pedes* labentur. Nam hîc cui beatorum aufert lacrymas, cùm ipse dicat: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur?* Nec pedes justorum in isto sæculo à lapsu redduntur alieni: quia dum in hoc mundo ambulant, semper in lapsu sunt: sed divinâ misericordia continentur, sicut legitur: *Septies cadit justus, & resurgit.*

Matth. 5. 5.

Prov. 24. 16.

℣. 13. *Ut placeam coram Deo in lumine viventium.* Dicit quemadmodum Domino *placere* possit Ecclesia in manifestatione sanctorum, hoc est, *in lumine viventium*: in quibus ipsa pulchra, ipsa sine macula, ipsa redditur sine ruga. Quicquid enim in illis acciderit, in vultu istius elucescit. Sicut hominis sana viscera reddunt faciem pulchriorem; sicut Salomon dicit: Corde lætante vultus floret: ita oris sanctæ Ecclesiæ decus aspergitur, quod in beatorum meritis invenitur.

Prov. 15. 13.

Conclusio Psalmi.

PEracta sunt verba sanctæ Virginis & Matris Ecclesiæ. Illa enim nos incorrupta generat, illa casto utero profundit in perpetuam lucem. Sed utinam quales baptismate illa generat, tales nos vitæ hujus terminus inveniret: ne habeamus cum populo nefandissimo portionem, qui (sicut titulus dicit) à sanctis longe divisus est. Quinimmo torcular nos istius sæculi gaudentes premat, ut copiosa de nobis vina profundat. Afflicti ergo gratias agamus, contristati minimè desperemus, quando illa tormenta prosunt, quæ nos ad præmia beata perducunt.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquagesimum sextum.

In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptione, cùm fugeret à facie Saül in speluncam.

PEr *finem* frequenter diximus Dominum significari: quia ipsa est nostra perfectio ad ipsum feliciter pervenire. Nam sicut cùm terminum attigeris itineris destinati, labore finito in loco desiderantissimo conquiescis: ita cùm ad Dominum veneris, ulteriùs nil requires. *Ne disperdas David.* Prohibetur David à Saüle disperdi, qui ad regnum fuerat voluntate Domini præparatus; sicut factum esse manifestum est. Sequitur. *In tituli inscriptione.* Hoc non David, sed in Passione Christo Domino provenisse manifestum est: ne à Pontio Pilato scriptus titulus mutaretur. Sed quia diximus personam Domini nostri Salvatoris portasse David: hoc nunc de ipso dicitur, quod erat in Christi Domini Passione faciendum: *ne disperderetur David* de regno deputato; sicut nec illa Domini potuit tituli inscriptio commutari. Addidit, *Cum fugeret à facie Saül in speluncam.* Actus iste & David, & Domino multum videtur esse consimilis. Nam sicut David Saülem fugiens in spelunca se abscondit: ita & Domini Salvatoris Deitas intra templum corporis sui Judæis perfidis fuisse probatur abscondita. Sic singula, quæ de David, & Christo provenerunt facta, illis sunt sub hac allusione communia. Quæ imagines rerum in hoc titulo ideo præludunt: quia totus psalmus de Domini Passione dicturus est. Sic enim ille truculentum Saülem, sicut iste Judæos nequissimos perferebat. Oportet igitur meminisse psalmum hunc quintum esse illorum, qui Passionem & Resurrectionem Domini sub brevitate commemorant.

Perfectio nostra ad Dominum pervenire.

Divisio Psalmi.

DOminus Christus in primo ordine psalmi orat de sua Passione sollicitus, secundum id quod propter nos homo fieri inæstimabili pietate dignatus est. Factus enim (ut ita dixerim) humanatus Deus, qui etiam in assumptione carnis Deus esse non destitit; inconvertibilis manens, assumpto convertibili homine, naturam suam non minuens, sed conditionem mortalitatis exaltans. Unus enim atque idem est Dominus Christus, qui & in Dei forma operatus est miracula magna virtutis, & in forma servi subiit sævitiam Passionis. Secundo ordine Resurrectionis suæ gloriam stupendâ varietate describit. Tertio post beatissimam Resurrectionem, laudes se Patri Domino cantare promittit; quæ membra diaplasmatum quoque interpositione separantur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. **M***Iserere mei Deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea.* Christus Dominus humanatus clamat ad Patrem, ex eo quod futuram metuit Passionem; ut quamvis voluntariam susciperet mortem, animæ suæ declararet absolutè formidinem. Misericordiam petit Dei Filius, qui miseretur omnibus, qui tantà ad nos liberandos humilitate descendit; ut unum ex fidelibus clamare putes, quod Creator mundi assumptæ carnis infirmitate deprecatur. Nam cùm dicit: *Miserere mei Deus, miserere mei.* Repetitio ista periculum futuræ mortis ostendit; ut sæpe posceret Resurrectionis miraculum, qui subiturus erat discrimina Passionis. Sequitur, *Quoniam in te confidit anima mea.* Oratio ista forma fidelium est; ut qui propter salutem nostram talia pertulit, precationibus quoque nos suis pius Doctor instrueret. Oravit enim, ut regulam nobis sanctæ orationis ostenderet. Passus est propter nos, ut nullus pro ipso pati velle refugiat. Resurrexit, ut ad Resurrectionem quoque ipsius spes se nostræ infirmitatis extendat. Ille enim istarum rerum indigus non fuit: sed omnia causa nostræ salutis excepit.

Actus vitæ Christi exempla sunt.

℣. 2. *Et in umbra alarum tuarum sperabo: donec transeat iniquitas.* Intelligamus orationis istius purissimam sanctitatem. Primo versu misereri sibi Dominum ante omnia postulavit. Secundo dicit quare debeat obtinere. Tertio quemadmodum possit ab imminenti persecutione liberari. *Alarum* etenim *umbra* tecta materna sunt, quæ pullos teneros & blandimento quodam fovent, & ab irruente tempestate custodiunt. Sed quia hæc munimina magnum auxilium maternæ pietatis ostendunt, talis comparatio frequenter in scripturis sanctis posita reperitur; sicut Dominus in Evangelio dicit: *Ierusalem, Ierusalem, quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos suos sub alis suis, & noluisti.* Quæ figura dicitur Parabole, idest Comparatio, quoties sibi res genere dissimiles comparantur. Sequitur, *Donec transeat iniquitas.* In ipsa comparatione permansit; ut sub eadem *umbra* requiesceret, donec fervida *iniquitas* æstuaret.

Matth. 23. 37

Quid sit Parabole.

℣. 3. *Clamabo ad Deum altissimum: Deum qui benefecit mihi.* Magnus ordo piæ prædicationis ostenditur, *ad Altissimum clamare*, ad quem non voce validâ, sed puritate conscientiæ pervenitur. Clamabat ille ab humanitate suscepta, à quo supernæ creaturæ opem non desinunt postulare. Nam quod dicit: *Deum qui benefecit mihi*, designat excellentissimum Incarnationis arcanum, quod humano generi gratiâ divinâ collatum est.

℣. 4. *Misit de cælo, & liberavit me: dedit in opprobrium conculcantes me.* Natura humanitatis unita Dei Filio confitetur liberatam se ab humana imbecillitate, quæ post Resurrectionem meruit cælorum regna percipere. *Misit* autem quod dicit, non significat Angelum, non aliquam creaturam; illa enim per se servire, non liberare potuerunt: sed *misit*, intellige, auxilium supernæ potentiæ suæ. *Liberavit* enim Pater Filium suum; sicut Apostolus dicit: *Propter quod & Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen.* Liberare quoque se posse & Filius ipse testatur dicens: *Potestatem habeo ponendi animam meam: & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Verum istæ locutiones cooperationem sanctæ Trinitatis ostendunt, quæ unum vult, unum semper operatur. Addidit, *Dedit in opprobrium conculcantes me.* *Opprobrium* persequentibus fuit, quando illum, quem se credebant extinguere, viderunt fideles populos de ipsius Resurrectione gaudere. Dedecus enim suum judicat mala conscientia, quando propria non videt impleri posse disposita.

Philip. 2. 9.

Joan. 10. 18.

Sancta Trinitas unum vult, & unum operatur.

℣. 5. *Misit Deus misericordiam suam, & veritatem suam.* Januam secundæ partis ingreditur. Nam quamvis in superiori versu similia verba dixerit: hinc tamen in gratiarum actionem prorumpit, ut spem credentium de sua prosperitate firmaret. *Misit* enim de Patre dicit, quod ad humanitatem susceptam pertinet; sicut & in Evangelio ait: *Non sum missus, nisi ad oves, quæ perierunt domus Israël.* *Misericordia* est ergo, quia humano generi in suscepta carne compatitur, dum clamat: *Saule, Saule, quid me persequeris?* vel his similia. *Veritas*, quoniam unicuique suâ facta retribuit.

Matth. 15. 24

Actor. 9. 4.

℣. 6. *Eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormivi conturbatus.* Crucifixo corpore, *animam* suam dicit *ereptam*: de qua maximè nos præcipit esse sollicitos. Totum enim in tuto redditur, quando illa salvatur. Resurget enim corpus ad spiritualem gloriam: si illa non fuerit obstinationis vulnere sauciata. *Catulos* enim *leonum* plebem significat Judæorum, quam Principes & Sacerdotes ferali voluntate genuerunt; ut leones sint, qui mala consilia de nece Domini tractaverunt. *Catuli*, eorum populi, qui perperàm inventa secuti sunt. Addidit, *Dormivi conturbatus.* Mors Domini mirabili proprietate describitur, qui *conturbatus* fremitu Judæorum, quiete altissimâ *dormiebat*: ostendens tam nihil fuisse persecutionem impiorum, ut occisus perduceretur ad somnum. *Dormire* enim non est *conturbati*, nisi illius qui in cruce positus, spiritum suâ reddidit voluntate.

Totum in tuto redditur, si anima salvatur.

Mors Domini describitur.

℣. 7. *Filii hominum, dentes eorum arma & sagittæ: & lingua eorum gladius acutus.* Hæc de illis dicit qui in nece Domini impiâ voluntate grassati sunt. Ipse enim exponit, qui sunt isti *filii hominum*, quorum *dentes* fuerunt *arma & sagittæ*; eorum scilicet qui (sicut legitur) supra eum dentibus stridebant. Quod per quintam speciem dicitur definitionis, quæ Græce appellatur κατὰ τὴν λέξιν, Latine ad verbum. Singulis enim verbis definitur, quid sint *dentes* hominum furentium, idest, *arma & sagittæ*. *Arma* retulit ad consilia pessima: *sagittas* ad verba quidem volantia, sed ad operationem mortis emissa. Addidit, *Et lingua eorum gladius acutus.* Acuto gladio comparantur voces illæ, quæ dicebant. *Crucifige, crucifige.* Nam sicut ensis acutus celerrimum operatur mortis effectum: ita & illa verba citam exitii complevêre sententiam. Uno enim impetu visi sunt peremisse; sicut arma solent acutissima desecare. Per quæ tamen subtiliter commonuit, quia & *lingua* sæviens possit occidere; sicut Salomon ait: *Mors & vita in manibus linguæ.*

Luc. 23. 21.

Lingua sæviens occidit.
Prov. 18. 21.

℣. 8. *Exaltare super cælos Deus: & super omnem terram gloria tua.* Dum in cruce talia Chri-

sti pateretur humanitas, & Dominum cæli Judæi viderentur habere derisui, exclamat à forma servi, quam pro nobis assumpsit: *Exaltare super cælos Deus*; ut qui pendis in cruce, cognoscaris semper in Majestate regnare. Non enim *Deus* supra se *exaltari* poterat, quia non est ultra quo crescat: sed exaltabatur planè inter homines, quando gloria Majestatis ejus conversis mentibus apparebat. *Super cælos* autem dixit: quia Dominus & virtutes supernas noscitur habere subjectas. Sequitur, *Et super omnem terram gloria tua*. Hoc utrumque completum est. *Exaltatus* enim *supra cælos* est, quando sedit ad dexteram Patris. Glorificatus est *super omnem terram*, quando totum mundum Catholica replet Ecclesia: in qua laudes Domino jugiter concinuntur, sicut Dominus dicit: *Vivo ego, dicit Dominus: & implebitur gloria mea universa terra.*

Quomodo Deus possit exaltari.

Numer. 14. 21

℣. 9. *Laqueos paraverunt pedibus meis: & incurvaverunt animam meam.*

℣. 10. *Foderunt ante faciem meam foveam: & ipsi inciderunt in eam.* Judæos significat insidiatores, qui prædicationibus tectis dolos se annectere crediderunt; sicut Evangelista de Pharisæis dicit, cùm ante eum statuissent adulteram mulierem, dicentes: *Hanc invenimus in adulterio deprehensam. Moyses enim præcepit nobis hujusmodi lapidare: tu autem quid dicis?* & cætera hujusmodi, quæ maligna interrogatio commovebat. *Pedes* autem Christi sunt increpationes malorum, promissionesque fidelium, quibus ille in hoc mundo evangelizans, quasi quibusdam pedibus incedebat. Sequitur, *Et incurvaverunt animam meam.* Hic pietas Domini sanctitasque describitur. *Incurvaverunt* enim *animam* Christi, quando scelerati Judæi credere noluerunt. Ipsis enim condolendo (sicut & alibi dicit) jejunus & sterilis reddebatur. *Anima* enim ejus in suis actibus curvari non poterat, quæ peccati maculam non habebat. Adjecit: *Foderunt ante faciem meam foveam.* Benè dicitur *fovea* sententia mortis, quæ mittit ad foveam. In ejus enim faciem dixerunt: *Reus est mortis*; & ideo dicti sunt *foveam fodere*: quia eum neci visi sunt tradidisse. Addidit sententiam generalem: *Et ipsi inciderunt in eam.* Omnis enim injusta vox suos priùs damnat auctores, & antequam alteri noceat, se priùs ipsa condemnat. Quod similiter & Salomon dicit: *Qui fodit foveam, incidet in eam.*

Joan. 8. 3.

Matth. 26. 66

Injusta vox suos priùs damnat auctores, quam alios.

Ecclesi. 10. 8.

℣. 11. *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo, & psalmum dicam Domino.* Postquam dixit malorum debitas pœnas: nunc venit ad tertiam partem, in qua post Resurrectionem acturum se gratias pollicetur. Sed per illud gratias agit, per quod & resurrexit à mortuis. Cæterùm Deitas Christi cum Patre coæterna, semper præstat, semper omnipotens, semper æqualis est. Nam quamvis laqueos parasset inimicus, foveam aperuisset ingratus, *paratum* se dicit ad agendas gratias: quia sibi sciebat Resurrectionis gloriam modis omnibus affuturam. Sed in quo sit paratus, per verba sequentia declaratur: *Cantabo & psalmum dicam Domino. Cantare* diximus, vocibus gratiam referre. *Psalmum dicere*, prædicabili Dominum actione laudare. Quæ duo superiori geminationi meritò videntur aptata, quando in utroque se profitetur esse *paratum*. Sed dum illa de se dicit, nos, quemadmodum confiteamur, instituit. Nam & Apostolus Paulus sequens Magistrum, paratum se profitetur, dum ait: *Gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem*, &c.

Rom. 5. 3.

℣. 12. *Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara: exurgam diluculo.* Per tropologiam *Exurge* dicitur, quasi surge ad miraculum faciendum; sicut scriptum est & in undecimo psalmo: *Nunc exurgam, dicit Dominus.* Qui sermo ad potentiam divinam propter exprimendas causas ab humana imbecillitate translatus est. Geminat etiam: *Exurge psalterium & cithara.* Quæ figura dicitur Epembasis, idest Iteratio verbi; quod etiam in superiore versu fecit, ubi ait: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Hic enim natura assumptæ humanitatis exprimitur. *Psalterium* fuit, quando caro operabatur divina mandata, ut sanctâ se conversatione tractaret. *Cithara* verò gloriosam significat Passionem, quæ tensis nervis, dinumeratisque ossibus, virtutem patientiæ intellectuali quodam carmine personabat. Addidit, *Exurgam diluculo*; quod est inter tenebras noctis, & diei claritatem: quo tempore eum resurrexisse Evangelii lectio sancta testatur; ait enim: *Diluculo valde venit Maria ad monumentum*, & reliqua.

Psal. 11. 6.

Quid sit Epembasis.

Cithara passionem christi significat.

Luc. 24. 1.

℣. 13. *Confitebor tibi in populis Domine: psalmum dicam tibi inter Gentes.* Istud jam dicitur à parte membrorum: quia ipsum constat Patri *in populis confiteri*, qui Caput & Dux Ecclesiæ probatur intelligi. Nam quod ait: *Psalmum dicam tibi inter Gentes*, cælestem significat actum universalis Ecclesiæ, quæ per omnes Gentes linguis variis psalmodiam Domino devotâ mente persolvit.

℣. 14. *Quoniam magnificata est usque ad cælos misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua.* Ista est causa confessionis, ista promissio psalmodiæ: *Quoniam magnificata est misericordia* Domini *usque ad cælos*; idest, quia humanitas Filii usque ad cælorum regna perducta est. Periclitanti quippe homini, qui peccatis tenebatur obnoxius, fecit misericordiam suam; ut dispensatione mirabili faceret eximium, quem nefandi populi judicio putabant extremum. Sequitur, *Et usque ad nubes veritas tua. Nubes* significant Prophetas, quos Spiritus sancti irrigua veritas, velut copiosus imber implevit. Meritò enim *nubes* vocantur: quia cælesti fonte satiati sunt, & supra steriles peccatores spiritualis copiæ dona fuderunt; quæ duo præposterato sunt ordine collocata. *Veritas* est tempore anterior: *misericordia* verò adventu posterior; quæ ideo commutata sunt, ut sine aliqua differentia in his potuisset unum decus, unus auctor agnosci.

Nubes Prophetæ vocantur & quare.

℣. 15. *Exaltare super cælos Deus: & super omnem terram gloria tua.* Hunc versum & in secunda parte jam dixit, fidem nostram tali promissione confirmans: quia super omnes creaturas ejus nominis sit gloria regnatura.

Conclusio Psalmi.

Quis virtutem psalmi hujus, quis benevolentiam dignè possit effari? Orat Christus, ut nos doceat: resurgit, ut nos erigat: laudes Patri dicit, ut nos instruat. Meritò via nostra, meritò redemptio, meritò apud Patrem noster

legitur Advocatus. Amemus clementem Defensorem, ne patiamur severum Judicem. Ultra omnem esse constat amentiam reum toto corde non expetere, qui nos ad æterna gaudia tam crebris admonitionibus cognoscitur invitare.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquagesimum septimum.

In finem, ne disperdas David in tituli inscriptione.

QUamvis verba ista frequenter iterentur: non pigebit tamen eadem per singula loca declarare, ut psalmorum possit dignitas æstimari. Illas siquidem domos confidenter intramus, quarum penetralia in ipsa fronte cognoscimus. *In finem* significat Christum, qui in hoc psalmo locuturus est. *Ne disperdas David in tituli inscriptione.* Et *David* sæpe diximus Christum significare: quia & Rex erat, & nomen ejus manu fortis, sive desiderabilis interpretatur; quod & Domino competenter aptatur. Commonetur ergo Pontius Pilatus, *ne disperdat* scriptum *titulum*, qui Regem Dominum declarabat: quia reddi non poterat incassùm, quod divinâ noscebatur jussione conscriptum. Regem enim illum quis poterat abolere, quem constat esse cæli terræque Creatorem? Quod adeò frequenter repetitur, ut excusatio contradicentibus auferatur.

Divisio Psalmi.

DOminus Christus & virtutibus Salvator, & monitis, in prima narratione psalmi Judæorum cognoscitur exprobrare nequitiam. Sed dum illis imputat quæ fecerunt, nos, ne faciamus similia, commonemur. Secundâ narratione retributiones eorum aptissimis comparationibus declarat. Tertia qualis fiat correctio justorum de peccatorum ultione memoratur.

Expositio Psalmi.

SI verè utique justitiam loquimini: justa judicate filii hominum. Christus Dominus Judæos * invehitur de his, quæ longâ post erant ætate facturi. *Loquuntur* enim falsò *justitiam* legis, qui non sunt recta judicaturi. Verè autem illi æquabilia dicunt, qui justa facturi sunt; sermo enim rectus vitæ debet esse consimilis. Voces ergo illas hic arguit Judæorum, quando captiosè dicebant: *Magister, scimus quia à Deo venisti, & viam Dei in veritate doces.* Ista quidem *justa* erant, sed illi ea veraciter minimè *loquebantur:* quoniam si fuissent certissimâ mente prolata, irreprehensibilia eorum potuerant esse judicia; nec postea dixissent Pontio Pilato: *Crucifige, crucifige, quia se Dei Filium esse confirmat.* Sic enim judicaverunt; ut non rectè, sed fictè *locuti justitiam* comprobentur. Hoc argumentum in Topicis dicitur A contrario. Contrarium est enim recta loqui, & perversa facere. Nonnulli verò hinc faciunt quæstionem, dicêtes: Hic quidem præceptum esse: *Justa judicate;* cùm legatur in Evangelio: *Nolite judicare, ne judicemini.* Sed ista sententia non nobis tollit in totum licentiam judicandi; nam quod dicit: *Nolite judicare*, de illis factis vult intelligi, quæ sensus noster non prævalet intueri. Sunt enim quædam media quæ ignoramus quo animo fiant: quia & bono & malo fieri possunt, de quibus temerarium est homini judicare. Hic autem præcipit nobis de his, quæ manifesta sunt, *justa judicare.* Ità fit, ut sententiæ istæ dum discussæ fuerint, nequaquam sibi contrariæ esse videantur. Quem locum Pater Augustinus de sermone Domini in monte, libro secundo latiùs diligentiùsque tractavit.

[* MS. A. convenis.]

[Sermo rectus, vitæ debet esse consimilis.]

[Matth. 22. 16]

[Joan. 19. 6. 8.]

[Luc. 6. 37. De quibus rebus possimus judicare.]

[Cap. 18.]

℣. 2. *Etenim in corde iniquitates operamini in terra: iniquitatem manus vestræ concinnant.* Ac si diceret: Quomodo potuistis de me judicare, qui *in corde* vestro *iniquitates operamini:* ubi perfectum crimen est, antequam fiat; & omne malum plectibile fit, quod desiderium pravæ voluntatis accusat? *In terra* vero dicit, sive arcano pectoris, sive supra populum cui Principes & Pharisæi præesse videbantur. Et vide quia suprà, *cordis iniquitates* posuit: nunc etiam per *manus* res significat actuales; ut non solùm cogitatum scelus, sed etiam completum esse doceatur. *Concinnant* enim ad iniquitates benè positum est. Concinnatio autem significat, quando ex multis partibus sibi convenit adunata perversitas.

℣. 3. *Alienati sunt peccatores * ab utero, erraverunt à ventre: locuti sunt falsa.* Meritò peccatores tanquam abortivos, projectos ab utero dicit Ecclesiæ, qui nulla doctrinæ confirmatione perfecti sunt: sed tanquam teneræ pecudis fatuata mollities, non ad lucem vitalem, sed in perfidiæ tenebras probantur abjecti. Justè quippe *uterum* habere dicitur Ecclesia, quæ nos sacro baptismate profundit in perpetuam lucem. Sed væ illis, qui immaturi ab ejus visceribus exierunt. Sequitur, *Erraverunt à ventre, locuti sunt falsa. Erraverunt* utique *à ventre*, qui contraria Matri dogmata sunt secuti, nec alvum sanctam piâ devotione venerantur. Ipsi enim & *falsa locuti sunt*, qui ab ejus sanctis traditionibus erraverunt.

[* Ed. à vulva.]

[Ecclesia habet uterum.]

[Falsa locuti sunt heretici, sanctas Ecclesiæ traditiones non sequentes.]

℣. 4. *Ira illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas. Ira* Judæorum per similitudinem nimis aptissimam definitur. Obstinatorum quippe hominum *ira* irrevocabilis est, qui, ne docentium prædicationes exaudiant, procurant sibi voluntariam surditatem. Cui malo consuetudo *aspidis* comparatur, quæ ne verba incantantis exaudiat, suasque latebras derelinquat, unam autem caudæ suæ inflectione dicitur obturare, alteram verò in terram deprimere. Cui meritò Judæi comparati sunt, qui cordis auribus obturatis, sanctæ scripturæ audire noluerunt saluberrimam jussionem. *Obturare* enim à Sacerdotibus tractum est, qui aures suas thure replebant: ne peregrinis verbis intercedentibus, confusa carminum memoria turbaretur.

[Obturare à sacerdotibus tractum & quomodo.]

℣. 5. *Quæ non exaudiet vocem incantantium: & veneficia quæ incantantur à sapiente.* In exponenda similitudine perseverat. Dicit enim de aspide *quæ non exaudit vocem incantantium:* utique quoniam auribus damnatis obsurduit, nec passa est audire vocem, quæ illam trahere potuisset ad lucem. O humanum genus, nisi illuminetur misericordiâ divinâ cæcissimum est: creatum

eum ad imaginem Dei, similitudinem vult habere serpentis. *Sapientem* verò hunc dicimus mundanæ artis operatorem, qui propositam rem, Domino se juvante, astutâ complet industriâ. Nota igitur quoniam dicuntur sapientes & in malo, de quibus legitur: *Ubi sapiens, ubi scriba?* & his similia. 1. Cor. 1. 20.

℣. 6. *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum: molas leonum confringet Dominus.* Introitus secundæ narrationis aperitur, in qua describitur quæ sint mala passuri, qui contempserunt ut aspides divinâ prædicatione salvari. Primùm dicit *dentes eorum* specialiter *conterendos*, quando dolosa verba ipsorum, & captiosæ interrogationes deducebantur ad nihilum; sicut eis contigit quando subdolè interrogabant: cui nummus Cæsaris penderetur. Sed tale à Domino responsum recepêre; ut unde tentaverant mordere, contritis dentibus viderentur abscedere. Ait enim: *Reddite Cæsari, quæ sunt Cæsaris, & Deo quæ Dei sunt.* Sequitur: *In ore ipsorum molas leonum confringet Dominus.* Hic nescio quid videtur excrescere, quando & *leones* nominavit & *molas*: illos videlicet significans, qui non jam captiosis verbis, sed belluino fremitu in necem Domini consurgere tentaverunt. Aspides erant, quando ei insidiosè dixerunt: *Licet dare tributum Cæsari?* Leones fuerunt, quando cruento ore clamaverunt: *Crucifige, crucifige.* Ita insania eorum non solum veneno serpentis, sed immanibus belluis comparata describitur. *In ore autem ipsorum molæ confringebantur*, quando dictis non poterant respondere verissimis.

Matth. 22. 21

Judæi aspides & Leones fuerunt.

Ibidem. 17.

Luc. 23. 21.

℣. 7. *Ad nihilum devenient velut aqua decurrens: intendit arcum suum donec infirmentur.* Dixit *aspides*, dixit *leones*: nunc venit ad torrentes, qui hyemalibus imbribus concitati, subitâ inundatione descendunt. In hoc terribiles, quia improvisi: in hoc periculosi, quia præcipites. Sed mox ut impetu transeunte, quasi atrocia colla posuerint, sereno cælo deficiunt, qui nubibus compluentibus intumescunt. Quæ figura dicitur Synathroismos, idest, Congregatio, ubi multas res & crimina sub aliqua narratione colligimus. O inaudita sævitia Judæorum! Comparantur illis tot ingentia mala, unde immania novimus venire pericula. Addidit: *Intendit arcum suum donec infirmentur.* Hic clementia divinæ virtutis ostenditur, cujus *arcus* tenditur ad salutem. Deus enim contra malos arma suæ potestatis *intendit*; & tamdiu terret *donec infirmati* cedant, & ad confessionis salutem meliorata se mente convertant.

Quid sit Synathroismos.

Arcus Dei ad salutem tenditur.

℣. 8. *Sicut cera liquefacta auferentur: super eos cecidit ignis, & non viderunt Solem.* Superiùs dixit de his, quos convertendos esse Domini terrore pronuntiat: nunc exponit eos qui perfidiâ faciente, in sua obstinatione durati sunt. Istis digna vicissitudo redditur; ut illa cordis duritia *sicut cera liquefacta* dispereat. *Auferentur*, dicit, à conspectu Domini, quando in gehennæ tormenta mittendi sunt. Denique sic sequitur: *Super eos cecidit ignis, & non viderunt Solem. Ignem* dicit malæ mentis ardorem, quem in hoc sæculo cœcatis sensibus hauserunt; qui tenebrat potiùs quàm illuminat, qui non aperit, sed claudit aspectum. Talis enim ignis super impios cadit; ut Solem verum, idest, Dominum Salvatorem videre non possint; sicut & ipsi in judicio futuro dicturi sunt: *Sol non ortus est nobis, & justitiæ lumen non luxit nobis.* Illum enim Solem conspicere nequeunt, nisi qui cum mundis & sanctis mentibus intuentur. Sap. 5. 6.

℣. 9. *Priusquam producant spinæ vestræ rhamnus: sicut viventes, sicut in ira absorbet eos. Rhamnus* spinarum genus est permolestum, quod priùs in herbam mollissimam pubescit: sed ubi adultâ ætate caluerit, ramusculos producit acuminatos, posteaque ejus sudes durescunt in arboream firmitatem. Hoc ergo Judæis præsens sententia comminatur, quod priùs absorbeantur, quàm longa ætate eorum malitia convalescat; sicut & in alio loco de talibus dicit: *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos.* Sequitur celeritas perditionis eorum: *Sicut viventes, sicut in ira absorbet eos.* Benè dicit: *Sicut viventes*: quia vivere videntur & mortui sunt. Omnis enim peccator in pravitate degens veritati moritur; sicut ait Apostolus: *Vidua quæ in deliciis est, vivens mortua est.* Quod autem adjecit: *Sicut in ira absorbet eos*; illud significat: quia Dominus tanquam iratus, peccatores videtur percellere non iratus; de quo scriptum est: *Tu autem Domine virtutum cum tranquillitate judicas.* Nam quod dictum est: *Absorbet eos*, eorum subitum significavit interitum: quia quanta Domino in sustinendo patientia fuit, tanta erit percussio in celeritate judicii. Et respice, quia sicut superiùs duobus versibus in peccatis Auxesim fecit: ita & hic per quatuor crescit in pœnis.

Quid sit Rhamnus.

Psal. 54. 24.

1. Timot. 5. 6.

Sap. 12. 18.

℣. 10. *Lætabitur justus cum viderit vindictam impiorum: manus suas lavabit in sanguine peccatoris.* Membrum tertiæ narrationis ingreditur, in quo justorum lætitiam, & sceleratorum etiam in isto sæculo dicit provenire vindictam. *Videbit* enim *vindictam impiorum justus*, cùm eos respexerit talia facere, unde semper debeant formidare. Omne enim malum suam portat, dum committitur, ultionem: quia torquente conscientiâ ipse in se probatur implere vindictam. Contra *justus* lætus est, quamvis molestiarum fasce deprimatur; animo enim liber est, unde vera lætitia semper exurgit. Sic utraque genera hominum qualitates suarum in se sustinent actionum. Sequitur: *Manus suas lavabit in sanguine peccatorum.* Quid est hoc, quod ille qui præcepit orare pro inimicis, *in peccatorum sanguine* piorum *manus* asserit *abluendas?* Sed hoc, si diligentiùs intuemur, correctionis potiùs quàm sævitiæ præstabit exemplum. Nam cùm *sanguis peccatoris* effunditur, *manus*, id est, actus justissimi corriguntur. Impio enim pereunte, commonetur innoxius cautiùs se diligentiùsque tractare. Ita fit ut *manus* justi non crudeliter, sed piè sanguis peccatoris emundet; sicut Salomon dicit: *Stulto pereunte, sapiens astutior fit.* Prov. 21. 11.

Omne malum suam portat ultionem.

Justus lætus est in tribulationibus.

Impio pereunte, commonetur innoxius cautiùs se tractare.

℣. 11. *Et dicet homo: Si utique est fructus justo: utique est Deus judicans eos in terra.* Cùm ista fiunt, quæ superiùs dicta sunt, tunc fidelis intelligit atque dicit: Si justi etiam hîc bonorum suorum præmia consequuntur, manifestum est, & in hac terra de eis judicare Dominum, qui eos degere infructuosâ sanctitate non patitur. Vult enim intelligi, quia nec mali in hoc sæculo omnino à pœna sunt liberi, quamvis florere videantur; nec boni à beneficio sequestrati,

licet mundanis oneribus imprimantur. Quod argumentum dicitur A consequentibus: quando, cùm justo dantur præmia, justus est Dominus.

Conclusio Psalmi.

ECce verus Sol, qui tenebras nostras caliginesque discutiens, quid in veritate sentire debeamus, ostendit. Jam nemo sit dubius, nemo remurmuret: quia in isto mundo Deum occultè res humanas examinare cognoscimus, quod in hoc sæculo facere manifestiùs comprobatur. Meritò ergo istum Solem verissimum diem dicimus, qui ad numerum horarum per duodecim nobis Apostolos lumen suæ veritatis
Joan. 8. 56. infudit. Nam & ipse sic dicit: *Abraham concupivit videre diem meum: vidit, & gavisus est.* Dies iste bonarum mentium, dies iste justorum est: cui nec nubium caligo præpedit, nec nox aliquando tenebrosa succedit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquagesimum octavum.

1. Reg 19. 11. *In finem, ne disperdas David in tituli inscriptione: quando misit Saül, & custodivit domum ejus, ut eum interficeret.*

IN finem, jam dictum est sine fine. *Ne disperdas David in tituli inscriptione;* & hoc quoque frequenter ponitur, ut Passio Domini per hæc indicia declaretur. Irritè siquidem tentabat disperdere Judæorum insania, quod divina toties interdixit auctoritas. Per hujus enim *tituli* incorruptibilem *inscriptionem*, manifestat regni Domini incommutabilem firmitatem. Sequitur: *Quando misit Saül, & custodivit domum ejus, ut eum interficeret.* Hoc quoque ad Passionem Domini convenienter aptatur. *Domus* enim indicat monumentum, ubi triduanâ morte requievit, ad quod custodiendum miserunt Principes Judæorum, ad gloriam nominis ejus quasi disperdendam: ne per fraudem diceretur resurgere, quod auditus fuerat Christus anteà prædicasse. Sed melius quod inimici per se maluerunt probrare, ut totus mundus factum firmiùs potuisset agnoscere. Indubitatum siquidem testimonium est, quod præstat ingratus; & non potest gratiosum dici, quod confirmat ille qui reus est. Quapropter causas istas nullus ambigat ad Passionem Domini pertinere, unde psalmus iste dicturus est. Sed hoc sollicitè debemus intelligere; ut quando loquitur Dominus Christus quædam ab humilitate carnis, quædam ab excellentia Divinitatis ejus accipere debeamus: non duos filios putantes, sicut Nestorii sacrilega somniat iniquitas: sed in duabus naturis unitis atque perfectis permanere Dominum Christum, sicut doctissimorum Patrum sanctæ Chalcedonensis Synodalis testatur auctoritas. Ait enim: Unum eumdemque Filium Dominum nostrum Jesum Christum confiteri consonanter omnes instruimur & docemur: perfectum eumdem in Divinitate, & perfectum eumdem in carne; Deum veraciter hominemque eumdem: ipsum veraciter ex anima rationali & corpore: ὁμοούσιον, id est, unius essentiæ Patri secundum Divinitatem: & ὁμοούσιον nobis eumdem ipsum secundum humanitatem, per omnia nobis absque solummodò peccato consimilem. Ante sæcula quidem de Patre natum secundum Divinitatem: in novissimis autem diebus eumdem ipsum propter nos, & propter nostram salutem ex Maria Virgine natum, θεοτόκου, id est, Dei Genitrice secundum humanitatem: Unum eumdemque Christum Filium Dei, Dominum Unigenitum, in duabus naturis sine confusione, sine conversione, sine divisione, & sine separatione noscendum. Nusquam naturarum differentiam per unitatem penitus amputatam; magis autem salvâ proprietate utriusque naturæ, & in unam coëunte personam, unamque subsistentiam; nec in duas divisum partitumque personas, unum eumdemque Filium Unigenitum, Deum verum, Jesum Christum Dominum confitemur. Sancta fides, inviolata veritas, amplectenda prædicatio, quam meritò per Spiritum sanctum convenienter effusam, per totum mundum Catholica confitetur Ecclesia.

Quid de Domino Jesu Christo fides doceat.

Parte 2. act. 5.

Divisio Psalmi.

PRimo ingressu psalmi orat Dominus Christus, non ex eo quod de Patre natus est Deus: sed ex eo quod de Maria Virgine factus est homo: ne ei inimici ipsius nocere prævaleant; ad instar luminis materialis ex imo surgens, ad Resurrectionis suæ paulatim conscendēs excellentissimam summitatem. Secundo prosequitur, quemadmodum in fine sæculi convertendi sint Judæi; & pro eis oratio mirabili pietate depromitur. Tertio designat quæ facturi sint post conversionem, & se in sanctis suis gaudere testatur. Quæ partes diapsalmatis termino dividuntur; ut non tam exquisitæ, quàm minus neglectæ esse declarentur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. ERipe me de inimicis meis Deus meus: & ab insurgentibus in me libera me. Dum humanitas Domini Salvatoris *eripi* se ab *inimicorum* spiritualium insidiis postularet, quibus tamen non tenebatur obnoxia; sicut ipse dicit: *Veniet princeps hujus mundi, & in me* Joan. 14. 30
non inveniet quicquam; nobis quod necessariè petamus ostendit. Ille quippe sine macula peccatorum, diabolum, vel ministros ejus Judæos averti à se propositâ humilitate deprecatur; nos autem sic petimus, ut capti atque noxii ab immundis spiritibus divinâ misericordiâ liberemur. Caput nostrum hoc quidem petit, sed sine lege peccati: membra verò similiter rogant, sed delictis obnoxia. *Inimicorum* autem quatuor esse genera per hunc & alium versum evidenter ostendit. Primum dixit *eripi* se *ab inimicis* tantùm, qui dispositum quidem nocendi habere poterant: non tamen, ut confestim læderent, ardentiùs appetebant. Additur secundum: *Et ab insurgentibus in me libera me. Ab insurgentibus* dicit, quasi jam iniquitatis suæ tempestate commotis, & futuris cladibus animi indignatione præparatis.

Inimicorum quatuor sunt genera.

℣. 2. *Eripe me de operantibus iniquitatem: & de viris sanguinum libera me.* Dicit tertium genus, ut illi qui insurrexerant mente duratâ,

scelus etiam operatione complerent; nec cogitationibus tantùm iniquitatem suam, sed operis quoque ipsius consummatione monstrarent. Sequitur, *Et de viris sanguinum libera me.* Venit ad quartum genus, ut isti inimici non solas contumelias appetere viderentur, sed ipsum quoque sanguinem effundere festinarent. Hic autem significat Judæos, qui innocentis sanguinem sacrilego crimine damnaverunt, quando dixerunt: *Crucifige, crucifige*; & iterum: *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros.* Qui meritò *Viri sanguinum* dicti sunt, quoniam supra se injustè mortis onera susceperunt. Petit ergo se ab eis pro humana infirmitate *eripi & liberari*, qui totum tamen voluntariè sustinebat. Et intende quia per figuram Epembasim, quæ Iteratio nuncupatur, in his duobus versibus verba geminavit, *Eripe me, & libera me.*

Luc. 23. 21. Matth. 27. 25.

Judæi cur viri sanguinum dicantur?

℣. 3. *Quia ecce occupaverunt animam meam, irruerunt in me fortes: neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine. Anima* hic dicitur vita corporalis. Cæterùm *animam* Domini Salvatoris nulla potuit adversitas *occupare*, quæ unita Deo immaculatâ se conversatione tractavit. Sed cùm dicitur anima occupata, tempus ostenditur Passionis. Sequitur, *Irruerunt in me fortes. Fortes* diabolum significat cum ministris; sicut ipse in Evangelio dicit: *Nemo potest intrare in domum fortis, & vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem.* Ipsi enim in corde Judæ ascenderunt, ut Salvator morti traderetur. Ipsi populum pessimis instigationibus incitarunt, ut Liberatorem humani generis perfidâ voluntate damnarent. Qui *fortes* ideò dicuntur, quia mortalium superant fragiles imbecillitates. Cæterùm potentiæ Christi fortes esse non poterant, qui eos divinis viribus alligavit. Addidit, *Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine.* Quamvis in Dominum Salvatorem diabolica fortitudo surrexerit, modò eum in pinna templi constituendo, modò offerendo divitias: tamen nihil tale in eum præsumere ausi sunt, qualia nobis vitiorum tentamenta efficaciter ingerere consueverunt. *Iniquitas* hic pro malevolentia intelligenda est: *peccatum* verò pertinet ad sceleris operationem, quæ omnimodis à Domino fuisse probantur extranea. Natura enim humanitatis à Domino assumpta probatur esse, non culpa: sed tamen ipsum fortem sustinuit tentatorem, quia carnem nostræ fragilitatis assumpsit; nec aliter fieri potuit, ut jus suum exitium justè perderet, nisi ad vitæ pervenisset auctorem. Sic triste frigus veniente repore dissolvitur: sic nox tenebrosa discedit, quando claritas serenæ lucis advenerit. Sed hæc de se verè dicit Caput nostrum. Cæterùm ista professio membris non potest convenire subjectis.

Marc. 3. 27.

Diabolus & ministri fortes vocantur, & quare.

Cur Christus diaboli tentationem sustinuerit.

℣. 4. *Sine iniquitate cucurri, & dirigebar: exurge in occursum mihi, & vide.* Potest quis *currere* & non *dirigi*, ut illi quorum vita tortuosis semitis irrotatur; nec ad rectum perveniunt iter, qui nulla veritate diriguntur. Christus enim mundanam vitam recto tramite transcurrit; nec iniquitas illi obviare potuit, quæ actus semper humanitatis intorquet. De ipso enim octavus decimus psalmus ait: *Exultavit ut gigas ad currendam viam: à summo cælo egressio ejus, & occursus ejus usque ad summum ejus.* Hoc enim erat *dirigi*, unde venerat, ut rediret. Sed sic venit à Patre, ut non recederet à Patre: sic discessit à mundo, ut non desereret fideles; sicut ipse ait: *Non vos dimittam orphanos*; Et, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Sequitur: *Exurge in occursum mihi.* Hìc jam tropicis allusionibus potentia Resurrectionis exprimitur; ut petat Patrem sibi occurrere, ad se scilicet venientem; cùm nec ille ab ipso aliquando discesserit, nec iste ad eum, quantum ad supernam naturam pertinet, facie novitatis advenerit: sed sicut ipse in Evangelio dicit: *Ego in Patre, & Pater in me est.* Quod autem addidit, *Et vide*, significat, fac videri; sicut Abrahæ dictum est: *Nunc cognovi, quoniam diligis Dominum Deum tuum*; idest, cognosci feci. Tropica est enim ista locutio, & in scripturis divinis creberrimâ consuetudine seminatur.

Psal. 18. 6. 7.

Quomodo Christus venit à Patre, & discessit à mundo.

Joan. 14. 18. Matth. 28. 20.

Joan. 14. 11.

Genes. 22. 12.

℣. 5. *Et tu Domine Deus virtutum, Deus Israel.*

℣. 6. *Intende ad visitandas omnes Gentes: non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem.* Duo isti versiculi in uno exponendi sunt, quoniam de se invicem pendere noscuntur. Post Resurrectionis igitur mirabilem narrationem, pius Advocatus interpellat pro nobis, dicens ad Patrem: *Et tu Domine Deus virtutum, Deus Israel*; qui non putaris nisi *Deus* solius *Israel*, idest, unius Gentis: *Intende* nunc *ad visitandas omnes Gentes*, ut tibi credentium copia crescat ex Gentibus: quia sterilitatem fidei in Judaico populo comperisti. Et respice quod *omnes Gentes* dicat: quoniam de universis nationibus erant (Domino juvante) credituri; sicut est illud: *Et dabo tibi Gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Ubi autem revertitur ad Judæos, dicit: *Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.* Hæc oratio (si benè conspiciatur) præceptis ejus in nulla parte dissentit. Dicendo enim: *Non miserearis omnibus*, ostendit illis esse miserendum, qui puro studio supplicabunt. Nam licet omnes homines *operentur iniquitatem*: illis tamen parcendum esse non dubium est, qui prædestinati sunt, & ad eum devotâ mente confugiunt.

Psal. 2. 8.

℣. 7. *Convertentur ad vesperam, & famem patientur ut canes: & circuibunt civitatem.* Ventum est ad psalmi januam secundam: in qua Judaici populi futura conversio declaratur. Significat ergo in fine mundi ex eis innumeros Domino esse credituros; quod & Apostolus dicit: *Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc, ut non sitis vobisipsis sapientes: quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo Gentium introiret; & sic omnis Israel salvus fieret*, &c. Vides & ibi promissum esse, ut quamvis serâ, tamen aliquando salutiferâ conversione salventur; & ideò ad similitudinem diei, finis mundi *vespera* competenter edicitur. Sequitur, *Et famem patientur ut canes.* Illius temporis Judæorum significat voluntatem: quia sicut nunc crudelissimâ obstinatione durati sunt, ita & tunc fidei avidissima desideria patientur. Qui meritò canibus comparantur, quoniam Antichristum illum immanissimam belluam, fidei calore raptati, religiosis latratibus insequentur. *Canes* enim à canendo dicti sunt. Meliores erunt tunc *canes*, quàm nunc sint homines: quando legem in qua modò delinquunt, tunc fideliter defen-

Judæi ad Christum in fine convertendi.

Rom. 11. 25.

Judæi canibus comparati.

Canes à canendo dicti.

sate contendunt. Nam quod dicit, *famem*, cælestis verbi significat aviditatem; sicut ait Pro-
Amos. 8. 11. pheta: *Ecce induco famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Dei.* Addidit, *Et circuibunt civitatem.* In eadem comparatione permansit. Canum enim consuetudo est illa loca defendere, in quibus se norunt alimoniam reperire: ita & Judæi jam conversi *civitatem*, idest, sanctam Ecclesiam defendent, quam correctis prædicationibus *cir-*
Marc. 7. 28. *cuibunt*. *Canes* enim fidelibus comparatos Evangelii scriptura testatur; Dicit quippe mulier Chananæa: *Utique Domine: nam & canes edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum.*
Ænigma est obscura sententia. Hoc schema dicitur Ænigma, idest, obscura sententia, quæ & ipsa pertinet ad allegoriam; aliud enim dicit, & aliud significat.

℣. 8. *Ecce ipsi loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum: quoniam quis audivit? Loquentur* plane tunc *in ore suo*, quod nunc habere non merentur in corde, aliosque ad bona convertent, quæ ipsi prius credere noluerunt. Sequitur, *Et gladius in labiis eorum.* Erit utique *in labiis eorum gladius* cælestis, qui legitur bis acutus, ex utroque Testamento feriens, & ad sanitatem felices animas suâ vulneratione perducens,
Ephes. 6. 17. de quo ait Apostolus: *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei.* Addidit: *Quoniam quis audivit?* Benè præmisit *in labiis eorum* esse *gladium*, idest, in ore ipsorum prædicationes frequentissimas: quoniam rarus Gentilis auditurus est, cùm in scelerata Antichristi religione permanserint. *Quis* enim, cum pondere proferendum est, quasi pene nullus, quasi omnino rarissimus. Significat enim hæc syllaba frequenter nullum; ut
Mich. 7. 18. illud, *Quis similis tibi?* Aliquando unum, ut il-
Psal. 13. 7. lud: *Quis dabit ex Sion salutare Israël.*

℣. 9. *Et tu Domine deridebis eos: pro nihilo habebis omnes Gentes.* Irridendos eos pronuntiat, qui prædicationes rectas audire noluerint; sicut
Prov. 1. 25. 26. est illud Salomonis: *Meis autem increpationibus non intendebatis, sed irrita faciebatis consilia mea; ideoque & ego in vestra perditione ridebo, gratulabor quando supervenerit vobis interitus.* Derisui enim erunt, quando inanes & fatui ab æterni regni intromissione pellentur. Sequitur, *Pro nihilo habebis omnes Gentes. Gentes*, & in bono & in malo poni notissimum est. Hìc tamen illos dicit, qui obstinatione crudeli in sua nequitia perseverant. Ipsos enim *pro nihilo habet* Dominus, qui cum creaturarum omnium non venerantur auctorem. Nam si hoc universaliter dictum intelligas, unde erit Ecclesia Domini construenda? Sed mos est scripturæ divinæ dicere pro parte totum; secundum illud Domini di-
Luc. 18. 8. ctum: *Nam cum venerit Filius hominis, putas inveniet fidem in terra?* Quod & si hoc generaliter
Matth. 25. 34. velis accipere, quibus dicendum est: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.* Restat ergo, ut hìc *omnes Gentes* eos intelligas, qui perfidiâ faciente damnandi sunt. Sunt enim ex omnibus Gentibus perituri: sicut justos constat ex omnibus nationibus congregari.

℣. 10. *Fortitudinem meam ad te custodiam: quia Deus susceptor meus es.* Superiùs fortes diximus esse diabolum cum ministris, qui *fortitudinem* suam in se ponentes, ab æterna celsitudine corruerunt. Sed Dominus Christus humanæ ignorantiæ formam veritatis ostendens, *fortitudinem* humanitatis suæ, Domini dicit beneficiis applicandam; ut sicut per illum insidiatorem noxia didicimus: ita per verum Redemptorem, quæ sunt profutura, noscamus. Nam quod ait: *Ad te custodiam*, mutatâ syllabâ significat per te *custodiam fortitudinem meam*; quod in scripturis divinis sæpius invenitur. Quæ figura dicitur Prothesios Parallage, cùm altera propositio pro altera ponitur. Sequitur, *Quia tu Deus susceptor meus es.* Meritò illi suam *fortitudinem* pronuntiat deputandam, quem *susceptorem* suum esse noscebat. Quid sit Prothesios Parallage.

℣. 11. *Deus meus misericordia ejus præveniet me: Deus meus ostende mihi inter inimicos meos.* Exponit quod superiùs dixit: *Fortitudinem meam ad te custodiam.* Nihil enim ei dignum obtulit humana conditio, ut mereretur muneris ejus largitate gaudere. O verè pietas stupenda Creatoris! De se nos docet quod in nobis intelligere & custodire debeamus. Sed væ illis qui hanc regulam declinantes, in hominis putant arbitrio consistere, ut mereatur ad aliqua Dei munera pervenire. Ipse enim donat, ut bona velimus: ipse perficit, ut ad ejus præmia pervenire possimus; quod Apostolus lucidissimè de- Nemo de se ad aliqua Dei munera potest pervenire.
claravit: *Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* 1. Cor. 4. 7.
Desinat ergo Pelagiana hæresis redivivas suscitate calumnias. Nihil boni ex nobismetipsis habere possumus, nisi hoc à Domino sumpserimus. Sequitur, *Deus meus ostende mihi inter inimicos meos.* Secundum dicit munus beneficii, ut etiam *inter inimicos* ipsius virtus Majestatis ejus possit *ostendi*; scilicet ut de blasphemis fiant religiosi, & de iniqua conversatione justissimi.

℣. 12. *Ne occideris eos, nequando obliviscantur legis tuæ: disperge illos in virtute tua, & destrue eos protector meus Domine.* Hoc est quod superiùs dixit: *Ostende mihi inter inimicos meos*; quoniam ab istis inimicis, qui Deo largiente credituri sunt, ideo ira suspenditur, ne Domini legem usque in finem sæculi ignorare videantur, & incipiant sic perire, ut nullus ex eis possit bonos fructus emergere. *Obliviscitur* enim *legem* qui ejus præcepta non complet, quamvis animo verba ipsius tenere videatur. Precatur ergo ne gens Judæorum funditùs pereat, sed magis erasse se gloriosâ satisfactione cognoscat. Addidit, *Disperge illos in virtute tua.* De Judæis hoc dictum testatur eorum facta dispersio; ut pene per totum mundum divisi, dispersique declaren- Legis Domini obliviscitur, qui ejus præcepta non complet. Quare Judæi per mundum dispersi.
tur. Nam quamvis * juri Romano sint subditi: * Ed. jugo.
suo tamen more vivunt ubique dispersi. Hoc est: *Ne occideris eos*; nam si fuissent, ut merebantur, extincti, spes conversionis eorum funditus interiisset. *Dispersi* ergo sunt Judæi, sive ut ad conversionis provocarentur studia: seu (sicut quidam volunt) ut inter contentiones hæreticorum, ab inimicis suis veteris legis paratum testimonium haberet Ecclesia; dum illud indubitanter creditur, quod adversario suffragante firmatur. Sequitur, *Et destrue eos protector meus Domine.* Adhuc in iisdem supplicationibus perseverat, ut *destructi* Judæi in melius construantur, sitque salutaris elevatio post ruinam. Non enim Paulus Apostolus surrexerat ad salutem: nisi ad vocem Domini cadere meruisset.

℣. 13. *Delicta oris eorum, sermo labiorum ipsorum, & comprehendantur in superbia sua: & de execratione & mendacio evellentur.* *Delicta oris eorum*, idest, cogitationum insaniæ fuerunt, quando consilium fecerunt, ut neci traderent Dominum Salvatorem. *Sermo* quoque *labiorum ipsorum* detestabilis fuit, quando dixerunt: *Reus est mortis.* *In superbia comprehensi sunt*, quando iidem dixerunt: *Quis tibi dedit hanc potestatem? Et in qua potestate hæc facis?* Captos enim constat *in superbia sua*, quando viderunt postea resurgentem, quem priùs facientem miracula respuerunt. Sequitur, *Et de execratione & mendacio evellentur;* scilicet quando ab eis post conversionem dedecus amovetur, quod in cunctis Gentibus nunc habere noscuntur. *De mendacio* iidem *evellentur*, quando scripturas divinas veraci illuminatione cognoverint, quas nunc sub falsa interpretatione suscipiunt.

Matth. 26. 66.
Ibid. 21. 23.

℣. 14. *In ira consummationis & non erunt: & scient quia Deus dominabitur Iacob, & finium terræ.* *Ira* Domini duobus dicitur modis: sive quando vindicat ad salutem; ut est illud: *Flagellat enim omnem filium, quem recipit:* sive quando mittit in ignem æternum, de quo alius psalmus ait: *Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.* Abusivè quippe tractum est ab hominibus: quia quando aliquam culpam vindicamus, perperàm factis irascimur. Cæterùm Deus omnia sub tranquillitate dijudicat: quia nescit perturbationis sustinere confusa. *Consummationem* verò illam dicit, quam unusquisque patitur, quando memor peccatorum suorum internâ se castigatione discruciat. *Non erunt* utique superbi, dum eos constet ad humilitatis pœnitentiam esse venturos. Sequitur, *Et scient quia Deus dominabitur Iacob, & finium terræ.* Cùm Judæi fuerint perfectâ religione veraciter instituti, tunc agnoscent Christum Dominum esse *Iacob* Patriarchæ sui, quod primitùs non credebant. *Et finium terræ*, idest, Catholicæ Ecclesiæ, quæ toto orbe diffusa est, quod modo durato corde non sapiunt.

Ira Domini duobus dicitur modis.
Hebr. 12. 6.
Psal. 6. 2. & 37. 2.

℣. 15. *Convertentur ad vesperam, & famem patientur ut canes: & circuibunt civitatem.* Post secundi diapsalmatis interjectionem, ad ingressum tertium venit: ubi iterum conversio Judæorum & Resurrectio Domini Salvatoris ostēditur. Et quoniam præsens versus, qui in secunda parte jam positus est iisdem verbis, sed non ipso intellectu repetitur; quod in scripturis divinis inesse sæpe jam diximus. Ille enim primus pertinet ad finem sæculi, iste ad Domini Passionem; sic enim utrorumque sequentia manifestant, & ideo secundum causas prædictas eorum est intentio perquirenda. In superiori enim divisione *Vesperam* diximus finem sæculi significare: sed hic initium ipsum sextæ ætatis ostenditur, quod est *vespera*, quando Dominus Salvator mundo salutaris advenit. Sic enim de ipso dicit Moyses: *Occidetis agnum ad vesperam;* post cujus Resurrectionis miraculum multitudo credidit Judæorum. Sequitur, *Et famem patientur ut canes.* *Canis* voracissimum animal atque importunum, consuevit illas domos latratibus defendere, in quibus edacitatem suam novit accepto pane satiari. His meritò comparantur Judæi, qui Christianæ fidei munere saginati, Ecclesiam Dei clamosâ prædicatione defendere festinabunt; sicut Paulo Apostolo contigit; ut qui ante fuit persecutor Christiani nominis, postea divino munere jungeretur Apostolis. Addidit, *Et circuibunt civitatem.* Civitatem significat Jerusalem, quæ universaliter per mundum noscitur esse diffusa. Hanc ergo *circuisse* Paulum, salutares generi humano restantur Epistolæ, quæ per universas Gentes velut sacra divina tonuerunt. O *canem* istum beatum! qui populos persequitur infideles, fures abigit, & ovilia sancta custodit; cujus latratus per totum mundum quasi grandisona tuba concrepuit.

Exod. 12. 6.
Judæi canibus comparantur.

℣. 16. *Ipsi dispergentur ad manducandum: si verò non fuerint saturati, & murmurabunt.* Isti ergo qui veram meruerunt habere doctrinam, *ad manducandum disperguntur*, cibum scilicet spiritualem; ut convertantur Gentes ad fidem Catholicam venientes; sicut Petro Apostolo in visione dictum est: *Macta, & manduca.* Sequitur: *Si verò non fuerint saturati, & murmurabunt.* *Saturantur* Doctores, quando prædicationes suas viderint populos desideranter assumere. Contra jejuni *murmurant*, si verba sua fructificare non cognoverint in mentibus perfidorum. Hos ergo verbi Domini distributores *murmurare* posse dicit, si non fuerint populorum credulitate *saturati;* sicut ipse dicit & in trigesimo quarto psalmo: *Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.*

Actor. 10. 13.
Quando doctores saturantur, quando verò sunt jejuni.
Psal. 34. 12.

℣. 17. *Ego autem cantabo virtutem tuam, & exultabo manè misericordiam tuam: quia factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ.* Postquam de Judæorum conversione locutus est, ad Patrem subitò verba convertit. Quæ figura dicitur Prophonesis, Latine Exclamatio. Ipse enim *cantabit* in Sanctis suis, dum ejus membra gaudebunt. Et quale est illud gaudium de Domini semper contemplatione gaudere? Nam sicut virtus divina nunquam deficit: ita nec gaudium quod de ipsius inspectione provenerit. Sequitur, *Et exultabo manè misericordiam tuam.* *Mane* scilicet, cùm nox sæculi istius obscura transierit, quando jam *misericordia* Domini in Sanctorum remuneratione elucescit; ibi enim ipse exultaturus est tanquam Rex & Dominus, ubi suum populum in se gaudere conspexerit. Addidit, *Quia factus es susceptor meus.* Exposuit quare in Christo Domino *exultavit* humanitas: *quia factus est susceptor meus.* Ipse enim suscipitur, quando Ecclesia cuncta salvatur; quale est illud: *Si quis fecit uni ex minimis istis, mihi fecit.* Adjecit, *Et refugium meum in die tribulationis meæ.* O quàm gratum est *refugium*, quando tribulationis tempore condonatur. Omnis enim caro suspecta est, quamdiu audiat: *Venite benedicti Patris mei*, &c. Sed tunc æternum *refugium* efficitur, quando ad istam vocem desideratissimam pervenitur. Hoc, sicut & in superioribus diximus, accipiendum est à parte membrorum.

Matth. 25. 40.
Ibid. 34.

℣. 18. *Adjutor meus tibi psallam: quia Deus susceptor meus es, Deus meus misericordia mea.* Diximus psalmum ad actualem pertinere virtutem, quam caro Domini Salvatoris etiam in hoc mundo sanctâ & venerabili operatione monstravit. Repetit etiam frequenter beneficia, ut nobis, quemadmodum gratias agere debeamus, ostendat. *Susceptor* enim humanitatis nostræ

Quomodo Verbum humanitatem suscepit.

Verbum est, quod eam in Mariæ Virginis utero sibi sociare atque unire dignatum est, nequaquam facta confusione vel permixtione substantiarum, sed unitate ineffabili atque inenarrabili permanente. Adjecit, *Deus meus, misericordia mea.* Mirabilis & amplectenda sententia. Nam cùm multa dixisset, nec tamen fuissent omnia comprehensa, ad postremum uno verbo complexus est: Quid est *Deus meus*, idest, *Misericordia mea.* Ibi omnia sunt beneficia, ubi universa munera designata. Quid enim boni non sentitur, ubi *misericordia* donata cognoscitur?

Omnia Dei erga nos beneficia in misericordiâ comprehensa.

Conclusio Psalmi.

DIdicimus Domine Christe quàm multa in carne pertuleris, & quia pro persecutoribus tuis semper oraveris. O verè Judicem pium, sub quo nulli est confitentium desperandum! O par benignitas & potestas! Nam qui pro inimicis oras, quis tuorum possit formidare quod pereat? Dona facere, quæ præcipis: dona implere quod expedit: quia sicut nihil præter te sumus, ita tecum boni totum possumus implere quod nitimur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquagesimum nonum.

In finem, pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptione ipsi David in doctrinam: cùm succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal, & convertit Joab, & percussit Edom in valle Salinarum duodecim millia.*

* Ed. Idumeam.

TItulus hic, nisi compendium quæramus, & interpretatione nominum, & commemoratione bellorum omnino prolixus est. In primo positum est: *In finem his qui immutabuntur. Commutantur* autem *in finem*, qui veteris hominis errore deposito, Domino Salvatori purâ mentis intentione famulantur; de quibus dicitur: *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Quemadmodum verò possint *immutari*, subter exponit: *In tituli inscriptione David in doctrinam. Tituli inscriptio*, Jesum Christum significat Regem. Sic ergo mutentur, ut deserentes diabolum, Regem sibi Christum esse cognoscant. *David* enim sæpe diximus Dominum significare. *In doctrinam*, adde scilicet Christianam: quia non sufficit cuiquam illum Regem suum dicere, nisi & ejus qui studeat præceptis obedire. Sequitur, *Cum succendit Mesopotamiam Syriæ* &c. Has victorias, postquam Saüli successit in regno, fecisse David Regum historia comprehendit, quas incongruum videtur sub hac concinnitate depromere, quando ibi latissimè narrata noscuntur. Hoc tamen debemus advertere, bella ista figuraliter posita propter victorias Domini Salvatoris, quas in toto mundo de Paganis agit & perfidis, quorum verba psalmus iste dicturus est; ut revera destructi à superstitione veteri, mereantur per gratiam novi hominis immutari.

Ephes. 5. 8.

2. Reg. 8.

Divisio Psalmi.

POpulus ille, qui erat priscis erroribus illigatus, in novam gratiam sanctæ religionis adveniens, primo capite supplicat, ut post afflictionem, quam satisfaciendo passus est, beneficii novitate reparetur. Secundo, interpositione diapsalmatis collocatâ, idem populus rogat, ut post tribulationes quas pertulit, deducatur à Domino in munitissimam civitatem: petens auxilium sibi de tribulatione concedi, quod soli Domino probatur esse possibile.

Expositio. Psalmi.

℣. 1. D*Eus repulisti nos & destruxisti nos: iratus es & misertus es nobis.* Populus ille, qui erat priscis erroribus illigatus, *repulsum* se *& destructum* sub gratiarum actione commemorat; ut strages illas debellatarum Gentium, quas titulus Regem David fecisse præcinuit (sicut dictum est) manu fortis & desiderabilis Christus in universo mundo potiùs peregisse declaretur, non ferro, sed conversionis studio: non per ignem visibilem, sed per charitatis ardorem; quomodo Divinitas debellare ac vincere invisibiliter consuevit. Qui populus supplicat, ut à vetere superstitione destructus, & in sancto proposito commutatus, novæ regenerationis gratiam consequatur. Nec moveat quod numerus pluralis adjunctus est. Populus enim cùm dicitur, plures in eo significari posse non dubium est. Nam cùm dicunt: *Repulisti*, ostendunt divino munere ab studio scelerum se fuisse revocatos: ne in pravis dogmatibus eorum vita finiretur. Sequitur, *Et destruxisti nos.* Meritò ad gratiarum actionem venit ista destructio, quæ sic evertit, ut construat: sic deponit, ut erigat: sic humiliat, ut ad cælorum regna perducat. Hæc enim verba non ingratorum suscipias, sed magis gaudentium esse cognoscas. Addidit: *Iratus es, & misertus es nobis. Iratus*, adversatos debemus advertere, quorum superstitiones & vitia justitiæ suæ virtute prostravit. Nimis congruè populus & *iratum* sibi dicit Dominum, cùm peccaret, *& misertum*, dum ad conversionis remedia confugisset. Sic utrasque causas singulis sermonibus fecit intelligi. Quæ figura dicitur Emphasis, idest Exaggeratio, clariorem præbens intellectum, quàm verba per seipsa declarant. Ita misericors, indignatio salutaris, captivitas libera, adversatio fructuosa. *Iratus est* ergo, quando superstiones eorum subvertit: *misertus*, quando eos ad cultum veræ religionis adduxit.

Deus peccatores ad eorum salutem destruit.

Quid sit Emphasis.

℣. 2. *Commovisti terram & conturbasti eam: sana contritiones ejus, quia mota est. Terram*, universum peccatorem debemus intelligere, qui adventu Domini commotus est; sicut & in alio psalmo dicturus est: *Vidit & commota est terra. Commoti sunt* ergo peccatores, quando culturas suas Deo cognoverunt abominabiles extitisse, quando simulacra sua tandem aliquando intellexerunt esse lapidea. Animadverterunt etiam divitias & honores, cæteraque mundi hujus apud Deum postrema, quæ ante putavêre præcipua. *Conturbati sunt* quoque, quando inter doctrinas alias audierunt: *Apprehendite discipli-*

Per terram peccator intelligitur.

Psal. 96. 4.

Psal. 2. 12.

nam, nequando irascatur Dominus, & pereatis de via justa. Et vide ordinem psalmi pulcherrimâ narratione dispositum; prius enim fuit, ut commoverentur, pòst, ut *conturbarentur*. Sequitur: *Sana contritiones ejus, quia mota est.* Cœlesti Medico produntur vulnera, ut contritis ægris competens medicina succurrat. Sed intelligamus quamdiu eos dicit afflictos, ut usque ad contritiones pervenisse videantur. Ista est contritio quæ nos efficit fortiores: ista est debilitatio quæ reddit valentes. Conterimur enim mente, quando ad humilitatem totâ animi intentione descendimus; sicut in quinquagesimo psalmo

Psal. 50. 19. dictum est: *Cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Et ut misericordiam clementissimi Judicis impetraret, addidit: *Quia mota est*, idest, à pristino errore translata est; ut tibi Domino pareat, quæ ante idolis serviebat.

℣. 3. *Ostendisti populo tuo dura: potasti nos vino compunctionis.* Post victorias salutares, quas Dominus de mundi istius reconciliatione perfecit per gratiam, dicit *populo tuo*, idest, tibi subjugato atque devoto. *Ostendit* enim *dura* fidelibus suis, quando Martyrum catervas sævis passionibus acquisivit. *Ostendit* enim in hoc transituro mundo justis *dura*, ut reddat in illa æternitate pretiosa. Non enim jubet vacare famulos suos, nec de latitudine se otiosa tractare: sed ut, duris laboribus exercitati, ad palmam ejus misericordiæ mereantur adduci. Sic enim

Quando Deus fidelibus suis dura ostendit.

2. Timot. 2. 5. & Paulus dicit: *Nemo coronatur, nisi legitimè certatus fuerit.* Addidit: *Potasti nos vino compunctionis.* *Vino* comparata est virtus, quæ in bonum propositum studium nostræ voluntatis immutat, & facit recta sapere, postquam se inde meruerint homines divinâ largitate complere. Contra hoc humanum poculum sanitatem mentis excutiens, intromittit verba vanitatis. Sed potus ille non oris, sed mentis est; nec humanâ industriâ præparatur, sed divinâ inspiratione conceditur; sicut superiùs dictum est:

Virtus vino comparata est.

Psal. 22. 5. *Et poculum tuum inebrians quàm præclarum est.* Nam quid sit istud poculum, pulchrè breviterque definitum est, id est, *vinum* in quo non est vitiosa copia, sed *compunctionis* ubertas.

℣. 4. *Dedisti metuentibus te significationem: ut fugiant à facie arcus.* Dedit timentibus significationem, quando per scripturas suas edocuit in hoc mundo passiones multiplices suos fide-

Matth. 10. 17. 18. lissimos sustinere; sicut in Evangelio dicit: *Tradent enim vos ante Reges, & Præsides, & in Synagogis suis flagellabunt vos, & eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum.* Petrus quoque

1. Petr. 4. 17. Apostolus dicit: *Tempus est, ut judicium incipiat à domo Dei.* Vides ergo quia *significationem dedit timentibus se*. Hæc ideò fieri, ut futuri judicii pœna possit evadi. Ipsa enim causa subsequitur: *Ut fugiant à facie arcus.* *Facies arcus* diem judicii evidenter ostendit: ubi novi & veteris Testamenti quasi duobus inflexis jugis omnis populus judicatur. Sed ille ab isto *arcu* sagittam, id est, sententiam non suscipit, qui se in humilitatem confessionis devotâ intentione prostraverit. Agamus ergo Domino gratias, qui per *significationes* prædicationum timeri fecit hunc *arcum*, per quem in judicio Domini omnis percutitur indevotus.

Facies arcus diem judicii significat, & quitam fugiat.

℣. 5. *Ut liberentur dilecti tui: salvum me fac dextera tua, & exaudi me.* Populus ille fidelium divinis jam virtutibus subjugatus, secundam partem supplicationis ingreditur: deprecans, ut Dei virtus tribulationes eorum in gaudii alacritatem convertat. Et bene precatur populus iste, ut *salvus fiat dexterâ*: quia in ipsa parte statuti sunt, qui perpetuâ felicitate gaudebunt. Poterat supplicare, ut salvus fieret & in hoc sæculo, sicut in languoribus petitur, sicut in tribulationibus postulatur: sed *dexterâ* Domini *salvum* se *fieri* deprecatur, ubi æterna salus est, & sine fine lætitia.

℣. 6. *Deus locutus est in sancto suo: Lætabor, & dividam Sichimam, & convallem tabernaculorum metibor.* *Deus* Pater *locutus est in sancto suo*, id est in Christo, quando Verbum caro factum est, & mundi Salvator apparuit. *Locutus est* autem, significat Evangelicam veritatem, per quam venit redemptio fidelium, & beatitudo sanctorum. Addidit, *Lætabor, & dividam Sichimam.* Justè lætabatur populus, cui prosperè *locutus fuerat* Dominus. Sed hæc Hebræa nomina, per hunc & alios tres versus qui sequuntur, mixta Græcis Latinisque sermonibus, figuram faciunt Sardismos, quæ fit diversarum commixtione linguarum. Nunc ad exponenda verba veniamus. *Sichima* interpretatur humeri; & quoniam ad onus portandum divinum humeri decenter aptantur, hic dixit: *Dividam Sichimam*, id est, onus devotionis divinæ, quod unicuique cœlesti distributione conceditur. Hoc est onus, quod si defuerit cadimus, si portamus erigimur: de quo scriptum est: *Jugum meum suave est, & onus meum leve.* Matth. 11. 30 Lætus ergo populus *dividere* se dicit supra humeros suos gratiam servitutis & fidei, quam novit levissimo fasce portare. Addidit, *Et convallem tabernaculorum metibor.* Patriarcha Jacob suppellectili pecoribusque ditissimus, cùm se à Laban socero suo migrare decrevisset, venit ad convallem Syriæ: ubi mansionem ponens, oves ejus quievisse narrantur, loco ipsi ex habitatione suâ, tabernacula nomen imponens; & quia oves Jacob hic Judaicæ plebi convenienter aptantur, populum qui typum sanctæ tenet Ecclesiæ dicit: *Metibor & convallem tabernaculorum*; idest, de Judaica collectione habebo non minimam portionem. Constat enim de variis nationibus Ecclesiam Domini, quasi ex diversis floribus, in una coronæ specie esse formatam. *Convallis* enim dicta est quasi cavata vallis.

Deus Pater locutus est in sancto, quando Verbum caro factum est.

Quid sit Sardismos.

Sichima interpretatur humeri.

Ex diversis nationibus Ecclesia formata sicut ex diversis floribus corona.

℣. 7. *Meus est Galaad, & meus est Manasses, & * Effrem fortitudo capitis mei: Juda Rex meus.* Discutiamus hæc nomina, quoniam ea, sicut jam diximus, significationes rerum continere manifestum est. *Galaad* interpreptetatur acervus testimonii, quod ad Martyres referri posse non dubium est. Testes enim Græca lingua Martyres dicuntur. Ergo acervus ille testimonii, qui cœlestium granorum numerositate collectus est, magnam significat esse Martyrum congregationem. Acervus enim de imò surgens, ad summum tendit; qui justè Martyribus comparatur: quoniam ad immortalia dona perducti, cœlesti summitate potiuntur. Hunc ergo acervum meritò suum fidelis populus dicit, ex quo constat effectus. Sequitur, *Et meus est Manasses.* *Manasses* interpretatur oblitus. Inter illas enim persecutiones fidelium, magnum opprobrium videbatur Ecclesia sustinere, quando quicumque

* MS. A. Ephraim.

Galaad interpretatur acervus testimonii.

Manasses interpretatur oblitus.

Christianus inventus fuisset, præcepto Principum Paganorum capitali crimine damnabatur. Hoc ergo opprobrium jam probatur abolitum, & felici oblivione consumptum, quando Christianum esse in orbe Romano nunc gloria est. Meritò ergo fidelis populus dicit oblivionem illam esse suam, quæ erat de scelerum abolitione ventura; sicut Joseph dicit: *Oblivisci me fecit Deus dolorem, & domum patris mei.* Addidit, *Et Effrem fortitudo capitis mei. Effrem* fructificatio dicitur; sed quæ sit ista fructificatio consequenter exponitur: *Fortitudo capitis mei.* Quis alter nisi Salvator est Dominus, qui carne moriendo per gloriosissimam Resurrectionem suam contulit spei nostræ copiosissimum fructum? Sicut in Evangelio Dominus dicit: *Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Adjecit: *Juda Rex meus. Juda* Christus significatur, qui secundum carnem de Judæ stirpe descendit. Iste ergo populus à tituli illa inscriptione non discrepat, qui Regem sibi Judam, id est, Salvatorem esse testatur. Et cum exultatione dicendum est: *Juda Rex meus*, quoniam hæc est fidelium gloriosa confessio.

Christianum esse in orbe Romano nunc gloria est.

Genes. 41. 51.

Effrem interpretatur fructificatio. Christus, fortitudo capitis nostri.

Joan. 12. 24.

℣. 8. *Moab olla spei meæ: in Idumæam extendam calceamentum meum: mihi Allophyli subditi sunt. Moab* pro Gentibus ponitur, unde congregandam prædicebat Ecclesiam. *Olla spei*, tribulatio significatur, sed illa quam in hoc mundo sanctissimi sustinent Christiani, quæ ad spem vitæ æternæ, Domino præstante, porrigitur; sicut dicit Apostolus: *Gloriamur in tribulationibus: scientes quia tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit*, &c. *Olla* verò & in malam partem ponitur, eo quod in sensu pravo velut unda decoctionis exæstuat; de hac scriptum est: *Olla succensa in Aquilone*; quod utique diaboli significat machinationes, qui dixit: *Ponam sedem meam ad Aquilonem.* Sequitur: *In Idumæam extendam calceamentum meum. Idumæa* terrena significat, quibus mundus tenetur obnoxius. Ad hæc pervenit Evangelium, quando peccatoribus clementia divina subvenit. *Calceamentum* enim prædicationem Evangelii convenienter advertimus; quia sicut pedibus nostris munimina *calceamentorum* molestias spinarum aliasque injurias repellunt: ita & vitæ nostræ gloriosissimum institutum, quod frequenter gressibus comparatur, Evangelica præmunit auctoritas; ut tali beneficio communiti, hunc mundum sine aliquibus læsionibus, muniente Domino, transeamus. Scriptum est enim: *Quam speciosi pedes eorum, qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona; Et calceati pedes in præparationem Evangelii.* Hoc est ergo *calceamentum*, quod nos munit contra vitia: hæc defensio quæ sæculi hujus spinosa transcendit; ut lædere non queant, quæ acuminatis insidiis probantur armata. Adjecit, *Mihi Allophyli subditi sunt.* Hoc idem dicit populus Christianus *Allophylos*, id est, alienigenas sibi *subditos*, quos jam quidem constat esse confessos. Sed istos *Allophylos* fictos vult intelligi Christianos, qui inter fideles assiduâ quidem frequentatione conveniunt; sed quoniam vivunt animo perverso, non sunt regnaturi cum Domino.

Tribulatio Christianorum ad spem vitæ æternæ porrigitur.

Rom. 5. 4.

Jerem. 1. 13.

Isai. 14. 13.

Isai. 52. 7.

Ephes. 6. 15.

℣. 9. *Quis deducet me in civitatem munitam? aut quis deducet me usque in Idumæam?* Desiderio futuræ beatitudinis fidelis populus exclamat ad Dominum: *Quis deducet me?* id est, nullus nisi tu solus Deus. *Civitatem munitam* Jerusalem futuram dicit, quæ sic munita atque perfecta erit, ut nullâ ulteriùs persecutione quatiatur; nec Allophylos habeat mixtos, quos nunc sustinet patienter Ecclesia. Sequitur: *Aut quis deducet me usque in Idumæam? Idumæa*, sicut superiùs diximus, terrena significat. *Quis deducet me?* Sub interrogatione legendum est, ipse, scilicet Deus, quem dicit inferiùs. Desiderat enim & illos populos sibi applicari, qui adhuc non meruerunt esse perfecti; ut completo numero prædestinatorum, simul ad æternæ beatitudinis gaudia pervenirent.

Civitas munita, cælestis Jerusalem dicitur.

℣. 10. *Nonne tu Deus, qui repulisti nos: & non egredieris Deus in virtutibus nostris?* Dicendo, *Nonne tu Deus?* Ostendit de quo superiùs, *quis*, dicebat. Tu revera Domine perduces ad regna tua, qui nos fecisti damnare simulachra; ut prosit nobis te secutos, quem evidenter agnovimus solum Creatorem nostrum, solum debere esse propitium. Dicit enim: *Qui repulisti nos*, id est, à malo prohibuisti, ne in nostra voluntate versaremur erronei. *Repulit* enim Dominus à religione perversa, quem dignatur perducere ad dogmata Christiana; sicut & in primo versu hujus psalmi dictum est: *Deus repulisti nos, & destruxisti nos: iratus es, & misertus es nobis.* Sequitur: *Et non egredieris Deus in virtutibus nostris.* Sensus talis est; quamvis in futuro de misericordiæ tuæ spe magna lætemur: tamen in præsenti sæculo non ita nos cernimus adjuvari; ut adversarios nostros te opitulante vincamus. Hæc cùm non fiant, sed magis afflictionibus exponamur, æstimant inimici, quod *non egrederis in virtutibus nostris.* Verùm ista dissimulatio salutaris & gloriosa probatio est; sicut dicit Apostolus: *Id enim quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æterna gloriæ pondus operatur in nobis.* *2. Cor. 4. 17.*

℣. 11. *Da nobis auxilium de tribulatione: & vana salus hominis.* Postquam dixit sancta congregatio ab inimicis se in hoc sæculo minimè vindicari, venit ad consolatoriam orationem; ut de tribulatione mundi istius, quam jugiter sustinebat, Domini proveniret auxilium: sciens tantò unumquemque illic consolandum, quantò hic pro ejus nomine fuerit vehementer afflictus; sicut in Evangelio dicit: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Sequitur: *Et vana salus hominis.* Salutem non potest præstare indigus salutis, ideoque sperare in homine non debet, qui propriis viribus probatur esse infirmus. Hinc est quod Jeremias Propheta dicit: *Maledictus homo, qui spem suam ponit in homine, & à Domino recedit cor ejus.* *Jerem. 17. 5.*

Tantò quis in futuro consolandus quantò hic fuerit afflictus.

Matth. 5. 10.

℣. 12. *In Deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.* Populus beatorum humanâ confidentiâ derelictâ, *In Deo* se dicit *facere* posse *virtutem.* Non enim cum diabolo, incendio, gladioque certandum est, sed illis virtutibus quibus Christus ipse pugnavit; ut superbiam humilitate vincamus, divitias mundi paupertate superemus. Ad postremum ipse *In Deo facit*

Quibus armis cum diabolo certandum.

facit virtutem, qui in mandatis ejus jugiter perseverans, diabolicas tentationes eodem miserante calcaverit. Sequitur, *Et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.* Quid tibi, fidelissime, opus sunt arma, qui habere talia probaris auxilia? Ipse enim pro te pugnat, cui nullus resistit: ipse insequitur, quem nullus declinat. *Ad nihilum* quippe *perducit inimicos* fidelium suorum: quoniam delet eos de libro viventium, ubi sibi scripti videbantur elati.

Conclusio Psalmi.

Ecce mundi istius, si secundum Domini toleretur imperium, beata contritio. Ecce humilitatem terrenis culminibus celsiorem, quando non potest deficere, cui venit auxilium de tribulatione; & in ipso periculo beneficium reperit, quod atterere consuevit. Sine te enim Deus, universus mundi reus est principatus. Anxia sibi est quælibet potestas, & per te gaudet humilitas. Reconditi sunt Domine thesauri tui; aliud videtur ad faciem, aliud facis intus habere veritatem. Quis possit enarrare magnificentiam tuam, qui nosti temporales tribulationes in gaudia æterna convertere? Et illud apud te est pretiosum, quod in hoc mundo sceleratis hominibus videtur abjectum.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexagesimum.

In finem, in hymnis David.

Absolutum & brevissimum psalmum latinitas, & compendium tituli evidenter insinuat. Non enim, ut supra, nominibus obscuris, historiâque completus est; ut evidenter appareat, titulorum indicia revera salutarium præcones esse psalmorum. *In finem* significare Dominum Salvatorem nullus ignorat, cùm jam hoc frequenti expositione claruerit. *In hymnis* Græcum vocabulum est; interpretatur enim in laudibus: quia totus psalmus Christi præconia personabit. *David* autem ipsum significat Dominum Salvatorem, cujus laudem decantat populus Christianus, qui toto orbe diffusus est.

Tituli sunt præcones psalmorum.

Divisio Psalmi.

In prima parte psalmi à finibus terræ deprecatur populus fidelis, ut ejus audiatur oratio; quatenus in sancta Ecclesia perseverans, alarum ejus velamine protegatur. Secundâ parte gratias agit, quod justis hereditatem suam pius Miserator indulsit, & nomen suum in æternam gloriam consecravit: ex qua re se laudes redditurum jugiter Domino pollicetur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Exaudi Deus deprecationem meam: intende orationi meæ. Fidelis populus, qui tamen membra sunt Domini, sanctâ charitate succensus petit, ut ejus audiatur oratio. Sed consideremus quid sit hoc, quod *exaudiri deprecationem* suam petit, & *intendi orationi* suæ: si quâ hæc poterimus subtilitate dividere. *Deprecatio* est assidua quidem communisque supplicatio, quam & hominibus à quibus aliquid petimus, frequenter offerimus; hanc à Domino deprecatur audiri. *Orationi* verò suæ, quam tantùm sanctæ Trinitati jure persolvimus, postulavit *intendi*; id est, prospici, atque misereri: quoniam eam purissimam divinis conspectibus offerebat. Cujus talis virtus est, ut cùm fideliter depromitur, probabile desiderium obtinere monstretur.

Quid sit Deprecatio.

℣. 2. *A finibus terræ ad te clamavi: dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me: deduxisti me.* Congregatio sancta justorum, quæ est hereditas Domini, depressa malis sæculi, in universis sita Gentibus congemiscens, *clamat* ad Dominum, quæ & carnis necessitatibus subjacebat, & ab ejus vitiis toto mentis desiderio desinere festinabat. *Clamat* enim *à finibus terræ*, id est, ab universo orbe terrarum, in quo est omnipotentis Domini Ecclesia constituta. Sed non à solis *finibus* hoc *clamatur*, verumetiam ab interioribus, & umbilico ipso terrarum; sicut in decimo octavo psalmo dictum est: *In omnem terram exivit sonus eorum.* Clamat ergo iste populus qui superiùs dictus est: *Exaudi Deus deprecationem meam: intende orationi meæ.* Dicit etiam quando iste clamor velut sacrificium Deo fuerit immolatus in anxietate cordis: quando enixiùs clamatur ad Dominum, cùm periclitanti animæ remedia necessaria postulantur. Sequitur clamoris exauditio, & præmium singulare justorum: *In petra exaltasti me. Petra* significat Dominum Salvatorem; sicut dicit Apostolus: *Petra autem erat Christus. In hac petra se exaltatum* esse pronuntiat, in qua omnis ædificatus est Christianus. Constat enim *exaltatum*, qui ibi noscitur esse fundatus. Adjectum est, *Deduxisti me;* in illam scilicet futuram requiem, quam beatis suis Dominus pollicetur. Nam quod dixit: *Deduxisti me*, usus iste prophetiæ est; ut illa quæ ventura sunt pro præteritis dicat; sicut in vigesimo primo psalmo jam dictum est: *Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea.* Quæ figura dicitur Prolepsis, id est Præoccupatio futurorum.

Psal. 18. 5.

1. Cor. 10. 4.

In Petra, id est Christo, omnis ædificatus est Christianus.

Psal. 21. 18.

Quid sit Prolepsis.

℣. 3. *Quia factus es spes mea: turris fortitudinis à facie inimici.* Causa redditur quare sit deductus ad præmium: quia spem suam constituerat sibi Dominum, qui confidentes ædificat, & in se præsumentes semper exaltat; sicut dicit Apostolus: *Gloriamur in tribulationibus: scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit*, &c. Sequitur omnino magna comparatio: *Turris fortitudinis à facie inimici.* Per *turris fortitudinem* ipsum Dominum significat Salvatorem. *Turris* enim civitatis muros vendicat, & irruentes hostes ex alto vulnerat; sic virtus Domini populum suum defendit, cùm apertè inimicum ejus oris sui contradictione prostraverit. Sed *turris* illa virtutibus est plena, non gladiis: pugnat verbo, non prælio: jubens omnia, non decertans: quam non aries quassat, non aliquâ machinamenta debilitant, nec localiter defendit, sed per totum mundum famulos suos invictâ protectione custodit.

Rom. 5. 3. 4. 5

℣. 4. *Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula: protegar in velamento alarum tuarum.* Et hic quo-

que categoricus syllogismus enascitur, qui eo modo colligitur. Justus inhabitat in tabernaculo Domini. Omnis qui inhabitat in tabernaculo Domini, in sæcula protegitur in velamento alarum ejus. Justus igitur in sæcula protegitur in velamento alarum ejus. Nunc ad exponenda verba redeamus. Mens sancta Domini Christi sibi beneficia largienda confidit, quo in hujus mundi periculis *in tabernaculo* Domini tutissimè perseveret; & hoc non ab breve tempus, sed quousque sæcula vitæ istius divinâ administratione peragantur. Ita enim fidelium populus decursâ sibi ætate succedens, *in tabernaculo* Domini per sæcula continetur. Sed intendamus quare frequenter *velamentum alarum* Domini sacris defensionibus comparetur. Primùm, quòd alæ avium in modum palmarum quasi quædam costæ pulcherrimæ porriguntur. Deinde, quia sic defendunt, ut onerare non possint. Tertiò, quoniam æstus & frigoris inclementiam à dilectis pullis affectuosâ protectione depellunt. Ita defensio Domini, si ad eum piè confugiamus, potestates aëreas à nobis efficit alienas; ut nec furor eorum incensus noceat, nec venenum frigidum vipereâ qualitate percutiat. Meritò ergo protectio Domini alis noscitur comparata, quæ nec subjectos onerant, & læsionem totius contrarietatis emendant.

Protectio Domini alis comparata.

℣. 5. *Quoniam tu Deus exaudisti orationem meam: dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.* Interposito diapsalmate, populus fidelis venit ad secundam partem lætus & exultans: quia orationem suam gloriatur auditam; per figuram scilicet Ætiologiam, causam rei rationemque subjungit, cur in velamento alarum Domini protectioneque lætetur: meritò, quoniam ejus exaudita probatur oratio. Sequitur, *Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum. Hereditatem* significat futuri sæculi regnum, quod beatis famulis pollicetur. Hereditas quæ non morte relinquitur, sed cùm Largitore suo perpetuo munere possidetur; quæ sic venit ad filios, ut à Testatore minimè deseratur. Hæc *hereditas* non habet finem: sed cùm semel suscepta fuerit, nunquam à nobis aliquâ permutatione discedit.

Beatitudo hereditati comparatur.

℣. 6. *Dies super dies Regis adjicies: annos ejus usque in diem sæculi, & sæcula.* Æternitatem significat Domini Salvatoris, qui vere Rex noster dicitur: quoniam ab ipso regimur, & ejus virtute salvamur. *Dies* enim *supra dies* more humanitatis profertur, qui ideò plurimi dicuntur, quoniam illis & noctes succedere comprobantur. In illa verò æternitate unus est dies, qui nullo termino finietur; sicut in alio psalmo dicit: *Quia melior est dies una in atriis tuis super millia.* Hoc etiam & de annis debemus accipere; quoniam talia tropicè dicuntur de Domino Christo. Denique & versus ipse sic sequitur, *Usque in diem sæculi & sæcula;* ut ostenderet unum diem esse apud Dominum, qui sæcula ista transcendit. Dicta sunt quippe *sæcula*, quod in se revolvant tempora.

Æternitas, una dies vocatur.
Psal. 83. 11.

Quare sæcula dicta.

℣. 7. *Permanebit in æternum in conspectu Dei: misericordiam & veritatem ejus quis requiret eorum?* Ecce illa diei æternitas evidenter expressa est: sed hoc jam à parte membrorum congruenter accipitur, sicut multis locis constat expositum: quoniam quæ sequuntur Capiti convenire non possunt. Dicit enim: *Permanebit in æternum in conspectu Dei;* quod de populo fideli magis congruenter advertitur; hoc etiam & sequentia declarant. Adjecit, *Misericordiam & veritatem quis requiret eorum?* Quare enim quæratur misericordia, ubi nullus est miser? Quare veritas, ubi cuncti Deum videbunt? Nullus siquidem eorum indigus erit bonorum talium, cùm in æternum possideant regna cælorum; sicut ipse Dominus Apostolis suis dicit: *Nunc quidem tristitiam habetis: rursum autem videbo vos, & lætabitur cor vestrum, & gaudium vestrum nemo auferet à vobis. In illa die non rogabitis me quidquam.* Sic fit, ut nemo sanctorum *misericordiam* aut *veritatem* requirat, cùm illius contemplationis inæstimabili munere perfruatur. *Joan. 16. 22.*

℣. 8. *Sic psallam nomini tuo Deus in sæculum sæculi: ut reddam vota mea de die in diem. Sic*, significat ita, quemadmodum in subsequentibus declarabit. *Psallere* enim se dicit populus beatorum sempiterno nomini: verùm hoc non brevi tempore, sed *in sæculum sæculi:* significans devotionem suam immutabili perennitate mansuram. Sequitur, *Ut reddam vota mea de die in diem.* Hæc eadem decorâ diversitate repetuntur. Nam quod significat *sæculum sæculi*, hoc declarat *de die in diem*, id est, semper; ut & hìc *vota* nostra *reddamus*, & ibi laudes Domini perpetuâ hilaritate cantemus. *Vota* enim sua se Domino *reddere* compromittit, ut ei æternas gratias sufficienter exolvat; sicut & alius psalmus dicit: *Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini, in conspectu omnis populi ejus, in medio tui Jerusalem. Reddamus* ergo *vota* nostra in isto transitorio die; ut in illa perennitate laudes Domini, eodem præstante, decantare mereamur. *Psal. 115. 18. 19.*

Conclusio Psalmi.

AUdiant Donatistæ *à finibus terræ* Ecclesiam *clamare*, & ipsi eam localem dicere protinus conquiescant. Contra vocem mundi quis possit audiri? Impudentissimum est adversum trium testimonium loqui; & contra generalem sententiam non erubescunt impudenter armari? Cur novis inventionibus animas fatigant? Accipiant certè quod credant, non quod suâ iniquitate pervertant. Orat fidelis populus *à finibus terræ, quia factus est* Dominus *spes* ejus; posteaque se auditum hymnidicâ exultatione gratulatur: quoniam in conspectu Domini jugiter apparebit. Quid jam satisfaciat, si hoc non faciat? Videmus quotidie fieri quod promisit: videmus mundum ad Christianæ fidei regulas convenire. Et proh dolor! falsitas nititur abscondere, quod decrevit veritas indicare. Hujus autem psalmi nec supputatio vacat. Sexagenarius enim numerus pertinet ad Continentes & Viduas, quod digitorum ipsorum mutua designat * infixio. Unde psalmus iste fidelibus Domini sexagenaria præmia pollicetur; non quod ibi aut Martyres, aut Virgines desint, qui fructu centenario gloriantur: sed in congregatione multorum potest specialiter & Continentes hujusmodi aliquos indicare.

Donatistarum error.

*MS. A. F. inflexio.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexagesimum primum.

In finem, pro Idithum psalmus David.

INter verba notissima tituli reperit *Idithum*, de quo proximè in trigesimo octavo psalmo jam diximus. Sub istius quippe nominis significatione semper aliquid declaratur eximium. Est enim ejus interpretatio, transiliens eos, id est, amatores hujus sæculi, quos miles Christi contemptâ mundi voluptate transcendit. Sed quoniam ista transilitio beatum nobis videtur significare propositum, introducitur quidam sanctus, qui & mundi desideria reliquerat, & in Domino spe firmissimâ permanebat. Talis enim præmittit finem, id est, Dominum Christum. Sequitur quoque *psalmus*, hoc est probabilis vita, quæ Domini regulis obsecundat. Conjungitur etiam *David*, ut vita laudabilis ad Dominum Christum tendere videatur, ubi est salutaris & absoluta perfectio.

Idithum interpretatur transiliens eos.

Divisio Psalmi.

TRansilitor iste, quem diximus, sæcularium vitiorum, cùm orbem terrarum plenum sævis videret erroribus, alios persecutores, alios hæreticos, alios vanis desideriis implicari. In primo membro psalmi animam suam Deo profitetur esse subjectam: quia per Filium Unigenitum munus salutare suscepit: arguens eos qui solo nomine se dici desiderant Christianos. Secundâ parte iterum animam suam subditam dicit esse Domino Patri: quoniam per ejus Verbum salutarem patientiam conquisivit: confirmans plebem confessione fideli, ut toto cordis affectu sperare debeat semper in Domino. Tertio membro errantes populos monet, ut in Deo magis quàm in mundi istius caducâ debeant felicitate confidere.

Expositio Psalmi.

℣. 1. NOnne Deo * *subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.* Per totum psalmum pro universali parte sanctorum, unus introducitur fidelium, qui sæculi vitia relinquens, soli Deo se subditum esse commemorat. Hoc est enim Domino dici subjectum, à mundanis vitiis esse vacuum, & sancta credulitate completum. Est enim increpativus modus contra eos, qui putant eum nimiâ prosperitate feriatum, & quasi in quadam quietis suæ otiosum esse lætitiâ. *Nonne*, convertendum est, ut planiùs fiat. Dicamus enim: *Ne non Deo subdita erit anima mea?* Quæ figura dicitur Anastrophe, idest, Conversio. Subditus est utique Deo qui semper humiliter atque strenuè illud agit, quod ad ejus mandata cognoverit pertinere. In ipso delectatur, in ipso reficitur, & præter eum nihil aliud mens beatissima concupiscit. *Erit*, infinitum tempus significat, quod nullo fine claudendum est. Sequitur causa justissima, quare *Deo* Patri *subdita sit anima* beati. Dicit autem: *Ab ipso enim salutare meum*; id est, Unigenitus Filius qui rectè credentibus salutaris existit. *Ab ipso enim* cùm dicitur, Filius significatur. Hæc enim propria unus Deus sancta Trinitas habet, quod Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus sanctus à Patre & Filio procedit. Hoc fides integra, hoc Catholica profitetur Ecclesia. Benè itaque *Idithum* Deo subditum te esse profiteris, à quo inæstimabile beneficium te suscepisse testaris. Sed ut sanctum Verbum una atque * æquabili veneratione coleretur, intende quid sequitur.

*MSS. A. F. subjecta.

Quis Deo subditus sit.

Mysterium sanctissimæ Trinitatis exponitur.

* MS A. æquali.

℣. 2. *Etenim ipse est Deus meus, & salutaris meus: adjutor meus non movebor amplius.* Dixerat superiùs à Patre genitum salutis auctorem: nunc qui sit iste salutaris trinâ confessione complectitur. Primò ne minorem crederes dicit: *Ipse est Deus meus*; sicut supra de Patre Deum dicit. Æqualitas enim summi nominis substantiam & potentiam unitatis ostendit. Unde Pater Augustinus in libro decimoquinto de Trinitate ita dicit: Ratione etiam redditâ intelligentibus, clarum est in substantia veritatis, non solùm Patrem Filio non esse majorem: sed nec ambos simul aliquid esse majus quàm solum Spiritum sanctum: aut quoslibet duos in eadem Trinitate majus esse aliquid quàm unum: aut omnes simul tres majus aliquid esse quam singulos. Sic perfectam atque singularem naturam sanctæ Trinitatis mirabili veritate monstravit. Repetit *salutaris meus*. Salus enim humani generis quæ in Adam perierat, redintegrata est per Dominum Christum. Sequitur, *Adjutor meus*: quia in mundi istius concertationibus implicato solus adjutorium præstitit; ut mundi vitia transcendere potuisset. *Non movebor ampliùs*, non superba professio est. Non enim *moveri* poterat, cujus Deus & salutaris & adjutor erat Dominus Christus. Quo loco figuram possumus fortassis advertere, quæ dicitur Epidiorthosis, Latinè superioris rei correctio. Nam quod adjecit, *Amplius*, significat aliquando se motum. Fuit enim tempus, quando iste *Idithum* prægravatus carnis imbecillitate titubavit: sed postquam veri dogmatis illuminatione completus est, *moveri* non poterat, qui, juvante Domino, fidei firmitate constabat.

Cap. 3. ante med.

Quid sit Epidiorthosis.

℣. 3. *Quousque irruitis in homines, interficitis universos: tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulsæ?* Postquam fidem suam trinâ prædicatione vulgavit, ad persecutores Christianorum verba convertit. Dicit enim: Quamdiu agmine facto supra homines innocentes *irruitis*? Non vos revocat timor divinus; ut inde magis sæviatis, quia culturas dæmonum contemptas esse cognoscitis. Et ne putares persecutionem istam aut nuditatibus fieri, aut tormentis levibus actitari; addidit: *Interficitis universos*; ut usque ad mortem perducerent, quos Deo deditos esse sentirent. *Universos* autem, devotos intelligere debemus. Sequuntur aptissimæ comparationes. *Tanquam parieti inclinato*, qui etsi non impellatur occumbit: quia in casum vergit quicquid à soliditate sua fuerit inclinatum. Addidit, *Et maceriæ impulsæ*. *Maceria* est saxorum sicca constructio, quæ sine aliquo ligamine impensæ, in altum ducta componitur. Et ne de ipsa novitate habere eam crederes aliquam firmitatem, dixit, *Impulsæ*; ut facile ad imum vergeret, quod aut ventorum flatibus, aut aliquâ fuerat impulsione quassatum. Sed istæ compa-

Quid sit Maceria.

rationes illum nobis sensum indicare noscuntur. Putatis insecutores sacrilegi Christianum populum defensorem firmissimum non habere, quem sic passim impiâ voluntate trucidatis?

℣. 4. *Verumtamen honorem meum cogitaverunt repellere, cucurri in siti: ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.* Superior versus respicit ad Paganos: iste autem ad Judæos & fictos pertinet Christianos. Duobus enim modis laborat Ecclesia, sive quando eam Gentilis error insequitur, sive quando hæretici pravâ contentione dilacerant. *Honor* erat sancti viri Catholica & fidelis Ecclesia, Christus ipse qui membris suis & caput & dignitas est. Hunc Infideles *repellere* cogitabant, quando, ne puro corde coleretur, sacrilegis dogmatibus obviabant. Tunc sanctus vir cursum vitæ suæ in *siti* sterilitate peragebat: quia invenire non poterat quem potaret. Hoc enim *sitis* agit, ut foris positum humorem desideret in sua membra trajicere. Inde est illud Evangelicum, *Sitio: Mulier da mihi bibere;* non, ut ab illa aquam tantummodò perciperet, postulavit: sed ut ei fidei potum, quo ipsa satiaretur, ingereret. Sequitur etiam causa *sitis*: *Ore suo benedicebant.* Quod illis accidit qui legem Domini fallaci meditatione pertranseunt, & non hoc operibus demonstrant, quod ore pronuntiant. Additum est: *Et corde suo maledicebant. Corde* enim *maledicunt*, qui sanctas scripturas vitio perversæ novitatis intelligunt.

Duobus modis laborat Ecclesia.

Joan. 19. 28.
Joan. 4. 7.

Qui corde maledicunt.

℣. 5. *Verumtamen Deo subdita erit anima mea: quoniam ab ipso est patientia mea.* Post diapsalmatis pausationem, venit *Idithum* ad secundum membrum psalmi, similia repetens quæ superiùs dixit, *animam* suam *Deo esse subjectam*; ut ipsa repetitio menti nostræ robur credulitatis infigeret. Sed istud diligentiùs perscrutemur, quia causa gratulationis, quantum ad verba, non videtur esse consimilis. Ibi enim dicit, *Ab ipso salutare meum*; hic ait, *Quoniam ab ipso patientia mea.* Sed licet aliis verbis dicatur, unum tamen esse intelligimus si altiùs perscrutemur. Patientia quippe nostra Christus est Dominus, propter quem & adversa libenter patimur, & susceptæ regulæ observatione gaudemus. Sic enim & in septuagesimo psalmo cantatur: *Quoniam tu es patientia mea Domine.* Nam ut eumdem in hoc sermone sensum possis advertere, apertè sequentia declarare noscuntur.

Psal. 70. 5.

℣. 6. *Etenim ipse est Deus meus, & salutaris meus: adjutor meus non emigrabo. In Deo salutare meum & gloria mea: Deus auxilii mei, & spes mea in Deo est.* In his duobus versibus Christus Dominus indicatur, de quo superiùs dixit: *Patientia mea.* Et tanquam si ei diceretur: Quis est iste patientia tua? Respondit: *Ipse est Deus meus, & salutaris meus*: quia revera animæ suæ salutem jam tunc per incarnandum Verbum provenire noscebat. Addidit, *Adjutor meus*: ne suis applicaret virtutibus quod evasit. Sequitur, *Non emigrabo*; scilicet de hac credulitate quam teneo; sicut in decimo psalmo jam dictum est: *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: transmigra in montem sicut passer?* Quapropter non se mutaturum dicit esse sententiam: quia hoc sibi utile cognoverat quod tenebat. Congeminat *In Deo* salutem, non ut Gentium dii perpetuam mortem. Adjecit etiam, *Et gloria mea;* ut non solum salus, sed etiam illi credidisse sit gloria. Ponit quoque, *Deus auxilii mei*: ne sibi aliquid humana deputaret infirmitas. Ad postremum quò cuncta concluderet, dixit: *Spes mea in Deo est*; ut & illa præterita, quæ perceperat, Domino deputaret, & futuram suam beatitudinem sanctus vir ipsi modis omnibus applicaret.

Psal. 10. 2.

Christo credere, salus est & gloria.

℣. 7. *Sperate in eum omnis conventus plebis, effundite coram illo corda vestra: Deus adjutor noster est.* Postquam fidei suæ Sacramenta vulgavit, conversus ad plebem, quæ variâ superstitionum vanitate laborabat, commonet ut spem suam debeant in Domini virtute reponere. Dicit enim: *Sperate in eum*; in illum scilicet, quem sibi & Deum professus fuerat & salutem, vel cætera quæ sunt dicta superiùs. *Omnis conventus plebis.* Alloquendo plebem non excipit potentes: quia mos est scripturæ divinæ sic ad partem loqui, ut nec reliquos prætermittere videatur. Adjecit, *Effundite coram illo corda vestra. Effundit* ante Dominum *cor* suum, qui peccata sua ubertimis lacrymis confitetur. *Cor* enim aliter effundi non potest, nisi creberrimo imbre lacrymarum; sicut in quadragesimo primo psalmo dictum est: *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam.* Quod inter propria scripturæ divinæ non immeritò computamus.

Quis ante Deum cor suum effundat.

Psal. 41. 5.

℣. 8. *Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris: ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Secundo diapsalmate decurso, venit ad tertium membrum, exprobrans hominibus nequitias suas; propter quod salutaris hujus psalmi Sacramenta vulgata sunt; ut pravas persuasiones suas, emendatâ in melius voluntate, relinquerent. Dicit enim sententiam frequenter iteratam: *Verumtamen vani filii hominum*; ut vitium suum cognoscens humanitas, ad Auctorem salutis atque veritatis celerrimâ supplicatione festinet. Sic enim in trigesimo octavo psalmo dictum est: *Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens.* Quod & Sapiens ille frequenter repetit dicens: *Omnia vanitas vanitatum.* Nonnullos autem movere solet, cur & in psalmis legatur: *Vani filii hominum*; & in Salomone: *Universa vanitas?* Numquid cælestia & terrestria, quæ Deus creavit, & omnia valde bona, cuncta in vanitate consistunt? Non utique, sed comparata potioribus illa minora nimis & inania judicantur; sicut ait beatus Hieronymus: Lucerna lampadis comparatione pro nihilo est: lampas stellæ comparatione non lucet: stellam lunæ confer, & cæca est: lunam soli junge, non rutilat: solem Christo confer, & tenebræ sunt. Sic omnia vana fiunt, quæ dum melioribus comparantur, fulgore proprio minuūtur. Sic homines cùm ad comparationem supernæ veritatis veniunt; ut vani rationabiliter esse dicuntur. Sed huic rei addidit vitium, quo maximè laborat humanitas. *Mendaces filii hominum in stateris*; sive illos tangit, qui ponderibus iniquis ementium decipiunt simplicitatem: sive quod homines sibi placentes, justi atque immobiles videri volunt, cùm sint deceptrici mutabilitate fallaces. *In stateris* enim, hoc significat quasi in libra justitiæ collocati, non creduntur amare fallaciam. Sequitur, *Ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Poterant enim non decipere, si eorum posset nequitia deprehendi: sed

Psal. 38. 6.
Eccles. 1. 2.
Ibid. 14.

Omnia vana fiunt, dum melioribus comparantur.

cùm justi esse credantur, faciliùs rectâ perversitate decipiunt. *In idipsum*, scilicet in æquitate, quam falsò habere perfidi homines æstimantur.

*MS. A. & rapinas.

℣. 9. *Nolite sperare in iniquitate,* * *& in rapinis nolite concupiscere.* Ipsos adhuc monet, quos detestabili probaverat consuetudine vitiatos. Docet ne *sperare* debeant, ubi fructus boni desiderii non potest inveniri. In malitia enim qui *sperat*, seipsum decipit: quia nulla utilitas inde nascitur, sed potius æterna pœna procuratur; sicut in alio psalmo jam dictum est. *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.* Venit etiam ad pauperes, qui necessitate victus furtivum aliquid concupiscunt. Dicit enim, *Et in rapinis nolite concupiscere.* Non enim potest crimen rapinæ indigentia tollere, nec quod vindictæ subjacet, excusari: sed potius continet nos ille, qui pluit super justos & impios, qui dat escam omni carni. Nimis ergo ineptum est Creatoris potentiam relinquere, & ad spem criminum convolare. Sed ne solos pauperes crederes fuisse commonitos, sequenti versu venit ad divites; ut introducto salutari moderamine, nec iste ambiat, nec ille superbiat.

Qui in malitia sperat, seipsum decipit. Psal. 10. 6.

Indigentia rapinæ crimen non tollit.

℣. 10. *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Non damnat largas divitias quibus dispensatio modificata præstatur; nam si *cor* eis *non apponitur*, ut in ipsis singularis felicitas judicetur, profectò necessariæ sunt. Inde enim egentibus subvenitur: inde reficiuntur ægroti: inde pauperum nuditas operitur: inde plures ad cælorum regna perveniunt. Nam contrà, qui *divitiis apponit cor* suum, aurum non vult expendere, sed celare, patrimonia cupit semper augere; & dum ibi spes tota reponitur, fames earum rerum semper augetur. Meritò ergo præcipit divitibus non amare quod possident; sicut Apostolus dicit: *Præcipe divitibus hujus mundi non superbè sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia ad fruendum. Divites sint in operibus bonis, facile tribuant,* &c.

Divitiæ bonæ sunt & malæ, & quomodo.

1. Tim. 6. 17. 18.

℣. 11. *Semel locutus est Deus duo hæc audivi: quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia: quia tu reddes singulis secundum opera eorum.* Sicut initium psalmi à Patre cœpit & Filio: ita & nunc series ejus decursa concluditur. Dicit enim: *Semel locutus est Deus.* Si litteram intendas, quæstio non parva suboritur. Locutus est enim frequenter Deus Patribus nostris, Noe, Abrahæ, Isaac, Jacob, Moysi, cæterisque sanctis suis: sed *semel* atque specialiter locutus est Filio suo, sicut ait secundus psalmus: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Hoc enim nulli alteri locutum Patrem fuisse manifestum est. Et ut quidam sentire voluerunt, *Locutus est semel Deus*: quoniam unum Verbum ante tempora genuit consubstantiale sibi, immensum, coæternum, & coæqualiter potens. Genitus est enim Deus verus de Deo vero, lumen de lumine, immortalis de immortali, invisibilis ex invisibili, omnipotens de omnipotente, & cætera, quæ unitas illa incomprehensibilis verè creditur habere communia. Discutiamus etiam quæ sunt ista *duo*, quæ se *Idithum* dicit *audisse*; qui postquam vitia humana calcaverat, provectus ad contemplationem divinam, per aurem mentis auscultans, cognovit potestatem habere Filium in semetipso; sicut est illud Evangelii: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Sequitur illud secundum: *Et tibi Domine misericordia,* subaudiendum, placet. Utrumque enim Deitatis est, ut & misericorditer * possit, & potenter misereatur. Sed ut hoc de Domino Christo dictum planiùs potuisses advertere, sequitur tempus judicii: *Quia tu reddes singulis secundum opera eorum;* sicut legitur: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.*

Psal. 2. 7.

Generatio verbi æterni explicatur.

Joan. 10. 18.

* MSS. A. F. *prosit.*

Joan. 5. 22.

Conclusio Psalmi.

Respiciamus in hoc psalmo sententiarum lumina, quasi quasdam relucere candelas. Lampat fides, coruscat veritas, quam debeat Christianus populus intueri: ne mundi istius tenebris obcæcatus, rectæ fidei tramitem non sequatur. Abscedat Gentilis error, hæreticorum murmura conquiescant, vanitas hominum fallaciaque deseratur. Non in ingenio, non in sæculi dogmatibus præsumatur: sed in vera sapientia ponatur spes, quæ talia solet dare, qualia nullus possit arguere. Fac Domine & nos vitia transilire, ut ad te possimus purgatis mentibus pervenire.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexagesimum secundum.

Psalmus David, cùm esset in deserto Idumææ.

Psalmus & David frequenter indicant Dominum Christum, frequenter Ecclesiam: quia Christus in membris suis est, & membra in suo capite continentur. Nam si quid patiatur caput, membra compatiuntur; & iterum si membra vexentur, caput sine dubitatione compatitur; sicut & Apostolus ait: *Si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: sive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra.* Quapropter Ecclesiæ, quæ in hoc psalmo locutura est, meritò proposita sunt verba, quæ significant Dominum Salvatorem. Hæc igitur *in deserto Idumææ* habitat, id est, in hujus sæculi ariditate, ubi sitit, ubi desiderat, ubi misericordiam Domini expetit ambienter, donec ad illam æternam gloriam venire mereatur. *Idumæa* enim locus est, ubi David fugiens persecutionem Saülis latuisse cognoscitur. Nominis enim ipsius interpretatio est (sicut jam sæpe diximus) terrena; ut evidenter intelligamus desertum istud significare terrenos actus, qui bonis spiritualibus omninò nudati sunt. Hinc est quod diluculo ad Dominum vigilat Ecclesia: deprecans ne mundi hujus erroribus implicetur.

1. Cor. 12. 26.

Idumæa, interpretatur terrena.

Divisio Psalmi.

Sponsa illa spiritualis, quæ membra continet Domini Salvatoris. Primo modo insatiabili desiderio se dicit esse raptatam, ut virtutem Domini cernere potuisset: optans ut ejus anima bonorum omnium pinguedine repleatur, quatenus ejus digna possit laudibus inveniri. Secundo modo gratias agit: quia sub

velamine alarum Domini, mundi istius procellas evaserit, inimicosque suos in inferiora terræ asserens esse damnandos: Regem verò Christum in Deo Patre cum sanctis prædicat esse lætaturum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Deus *Deus meus ad te de luce vigilo: sitivit in te anima mea.* Primum ipsa repetitio venerandi nominis affectum piæ deprecationis ostendit. Dicendo enim: *Deus Deus meus*, suum quodammodo dicit esse; ut ejus se magis tali desiderio possit ostendere. Addidit, *Ad te de luce vigilo.* Ad ipsum vigilatur, quoties in mundi ambitione dormitur; nam illa sic consequimur, si ista deserere festinemus. Benè autem adjecit, *Diluculo*, quando tempus Dominicę Resurrectionis eluxit; ut tunc ejus laudes caneret, quando genus humanum exemplo suę Resurrectionis animavit. Sequitur, *Sitivit in te anima mea. Sitivit*, propter aquam

Joan. 4. 10. positum est, quam in Evangelio dicit: *Mulier si scires donum Dei, & quis est qui à te aquam petit, tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam vivam. Sitit* ergo *anima* fidelium Deum, quando mandata ejus & virtutes eximias concupiscit, quando ipsum desiderat videre, à quo bonorum omnia fluenta constat emanare. Ipsa est ergo *anima*, quæ culta rebus cælestibus, desertum æstimat mundum, quæ semper exæstuat, semper *sitit*, donec ad fontem illum misericordiæ divinæ pervenire mereatur.

Quando anima Deum sitiat.

℣. 2. *Quàm multipliciter tibi caro mea: in deserto, & in invio, & inaquoso.* Superiùs dixit in Deum *sitisse animam* suam: nunc & *carnem multipliciter* simile desiderium habere testatur; ut sicut utrarumque rerum auctor est Deus: ita ab utrisque partibus expetatur. Sed intendamus quod *Multipliciter* dicendo, plus dicit in Deo sitisse carnem, ut quantò fragilior est, tantò ardentiùs pium Medicum appetiisse videatur. *Sitit* ergo *anima* populi beati virtutes, quas sancta scriptura commendat: sed iterum innumerabilia sunt, quæ caro sibi à Deo cognoscitur postulare. Utraque enim indigent salvari: sed caro plus eget cibo, potu, vestitu, vehiculo, somno, temperie humorum, salubritate aëris, sumptu, cæterisque quibus anima non indiget: sed hæc necessitas corporis expetere declaratur. Addidit ubi *multipliciter sitiret caro* ejus; scilicet *in deserto* (sicut & titulus dixit) hoc est, in mundi istius indigentia, & sterilitate jejunâ. Sequitur, *Et in invio:* quia mundus in se non habet viam, nisi Dominum Salvatorem, qui iter est cæcorum, & per se errantium rectitudo salutaris. Addidit, *Et inaquoso*, id est, sterili atque infructuoso. A quosum enim dicimus, quod aquis abundat irriguis: *inaquosum* verò aridum atque sterile, ut meritò ejus anima nimiâ siccitate durescat. Unde per hæc tria nomina mundi istius necessitas indicatur.

Caro pluribus eget, quàm anima.

Mundus non habet viam, nisi Dominum Salvatorem.

℣. 3. *Sic in sancto apparui tibi: ut viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.* Sustinendo sitim, quam dixerat, carnis & animæ in deserto, & in invio, & inaquoso, quod ad hujus mundi sterilitatem pertinere cognovimus: tunc *apparuisse* se dicit Ecclesia *in sancto* fidelique proposito, quando Christum verum Deum esse cognovit. Intendamus autem quod dicit, *Apparui tibi: ut viderem virtutem tuam:* quia nemo veritatem videt, nisi Deo priùs *apparere* potuerit. Nam si Sol iste nos videre facit, quando lumine suæ claritatis infulserit: quantò magis *virtus* divina, sine qua nihil bonum nec accipere possumus nec tenere?

℣. 4. *Quia melior est misericordia tua super vitam: labia mea laudabunt te. Misericordiam* dicit Domini præmia, quæ sanctis suis largâ pietate promittit, quæ longe potior est à vita præsenti. Istam enim innumerabiles ærumnæ possident: illam tranquillitas æterna comitatur; quæ tantùm distat à mundiali luce, quantùm tormenta possunt ab æterna requie discrepare. Hinc est quod & Martyrum catervæ mortem hujus sæculi libenter affectant: quia norunt pro isto interitu temporali perpetuè se esse victuros; sicut dicit Apostolus: *Non sunt condigna passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Sequitur: *Labia mea laudabunt te.* Post beneficia quæ præmisit, devotæ laudis obsequium pollicetur, quod Deo noverat esse gratissimum; sicut in Evangelio Dominus dicit, cùm decem curasset: *Nonne decem mundati sunt?* &, *Non est inventus qui reverteretur, & daret laudem Deo, nisi hic Samaritanus?* Sancta enim mens dissimulare non voluit, quod cognoverat accusandum.

Felicitas æterna longè potior est vita præsenti.

Rom. 8. 18.

Luc. 17. 18.

℣. 5. *Sic benedicam te in vita mea: & in nomine tuo levabo manus meas. Sic*, ad superiora respicit, quæ dixerat: *Melior est misericordia tua super vitam.* Sermo brevis in syllaba, sed ingens in quantitate promissio. Quid enim majus homo dare potest, quàm cùm Creatori suo libenter animam probatur offerre? *Benedicit* enim unusquisque *in vita* sua perfectè Deum, quando bonis operibus in hac luce versatur. Addidit, *Et in nomine tuo levabo manus meas. In nomine* Domini *levat manus* suas, qui operibus sanctis insistendo, tensis manibus orat ad Dominum; ut ipsa oratio sanctæ crucis designet effigiem. Sæpe enim commonemur taliter exorare; nam & Moyses quando contra Amalechitas pugnavit, tensis ad cælum manibus supplicabat. Legitur & in alio psalmo: *Expandi manus meas ad te:* Et Apostolus dicit: *Levantes puras manus sine ira & disceptatione.* Et intellige quia in hac manuum extensione commonemur operam debere nos habere sanctissimam, quam & sancta fides commendet, & actionum fœditas nulla commaculet.

Tensis manibus in modum crucis orare commonemur.

Exod. 17. 11.

Psal. 142. 6.

1. Timot. 2. 8.

℣. 6. *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: & labia exultationis laudabunt nomen tuum.* Scripturas divinas novimus per similitudines terrenas plerumque cælestia Sacramenta monstrare. *Adipes* igitur sunt viscerum crassa velamina, quæ interna jecoris operiunt atque concludunt. *Pinguedo* verò est saginatæ pecudis nutrita cibis obesitas. Ipsa fuit sacrificiis digna, & immolationibus congrua. Quâ similitudine petit Ecclesia *animam* suam virtutum *pinguedine* saginari, ut digna Domino possit offerri. Pinguis enim anima esse non potest, nisi à Domino pasta nituerit. Sed *pinguedo* animæ divinarum rerum scientia est, recta fides, inconcussa patientia, & cætera, unde sæculi istius macies jejuna superatur. Sequitur, *Et labia exultationis laudabunt nomen tuum.* Sicca enim *labia* ariditate peccati, divinis non pote-

Pinguedo animæ divinarum rerum scientia.

rant laudibus occupari; sicut & in alio psalmo
Psal. 49. 16. legitur: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* &c. Sed cùm pinguedinem misericordiæ Domini anima devota perceperit, nomen ejus dignâ exultatione laudabit.

℣. 7. *Si memor fui tui super stratum meum: in matutinis meditabor in te.* In isto & in inferiore versu, isto modo hypotheticus nobis syllogismus apparet. Si memor fui tui super stratum meum; & in matutinis meditabor in te: quia factus es adjutor meus, & in velamento alarum tuarum exultabo. Attamen memor fui tui super stratum meum, & in matutinis meditabor in te: quia factus es adjutor meus. In velamento igitur alarum tuarum exultabo. Hujus itaque sæculi difficultatibus enumeraris, quas *in deserto, & in invio, & inaquoso* sancta Ecclesia toleravit, venit ad secundum modum, ubi securitatem suam Domino asserit esse subjectam: quia *sub velamento alarum* ejus inimicorum potuit vitare versutias: significans & in tribulationibus ipsum expeti debere, & in securitatibus nomini ejus esse psallendum. Nam cùm dicit: *Si memor fui*, ostendit se recordationem Domini semper habuisse, nec in rebus prosperis oblitam fuisse, quando solent humana corda collata beneficia in memoria non habere. Per *stratum* enim significat quietem, ubi solemus in somnos corpora nostra remittere, & ad refectionis gaudia pervenire. Aptandum est rebus prosperis & quietis, quando Deum in memoria vix habemus. Redit enim ad illud quod superiùs dixit: *Ad te de luce vigilo.* Rectè siquidem fidelis *in matutinis* vigilat, quoniam nec inter prospera sua oblivisci poterat lucis Auctorem; his Apo-
1. Tessal. 5. 5. stolus dicit: *Vos estis filii lucis, & filii diei.*

℣. 8. *Quia factus es adjutor meus: & in velamento alarum tuarum exultabo.* Versus iste continet beneficia, quæ illi fuerant Domino largiente collata. In periculis quippe ei fuit *adjutor*, cùm esset *in deserto, & in invio, & inaquoso.* Sub umbra *alarum* ejus *exultat* Ecclesia, quando est *supra stratum* suum, id est, in prosperis collocata. Sic intentionem totius psalmi, unius versus brevitate conclusit.

℣. 9. *Adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua.* Respiciamus votum desiderantis, ut non se vicinam, sed *adhæsisse* Domino dicat Ecclesia; quod verbum conglutinationem quamdam cognoscitur indicare; ut nunquam recedat à bono proposito qui adhæret Domino. Quod nimia charitas, nimius facit affectus, ut ita diligamus, quatenus adhærentes Deo, semper esse possimus; sicut & Apostolus dicit: *Qui adhæret Domino unus spiritus est.* Addidit, *Post te:* quia peccavit Petrus Apostolus cùm præire voluit, dictumque est illi à Domino: *Redi retrò me Satanas.* Quod proprium scripturæ divinæ est; ut quos Dominus liberare mavult, post se redire præcipiat, ubi nullus locus erroris est. Sequitur, *Me suscepit dextera tua. Dextera* Patris Christus est Dominus, qui *suscepit* Ecclesiam alarum suarum velamine protegendam.

Quid sit adhærere Domino.

1. Cor. 6. 17.

Marc. 8. 33.

℣. 10. *Ipsi verò in vanum quæsierunt animam meam: introibunt in inferiora terræ. Ipsi*, cùm dicit, illos significat qui contrarietatibus scelestis Christum extinguere tentaverunt: in quo omnes sanari, omnes vivere probatissimè comprobantur. *In vanum quæsierunt animam* ipsius, quando falsis criminationibus sanguinem ejus effundere decreverunt, qui post triduum resurrecturus erat in gloriam sempiternam. Sequitur pœna peccantium, *Introibunt in inferiora terræ:* quia non ad cælos evecti sunt, sed deorsum eos terræ viscera sorbuerunt. Malæ siquidem cogitationes in ima terræ vergunrur: quia de ipsis exeunt, & in eamdem iterum cœnositatem volvuntur. Quod Judæis evidenter accidit, cùm in blasphemiis, & in innocentis cruore versati sunt.

Malæ cogitationes in ima terræ vergun-tur.

℣. 11. *Tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt. Tradita est in manus gladii* gens Judæa, quando eam Principes Romanorum Vespasianus & Titus cæde incendioque vastaverunt. *Vulpis* enim inter feras animal est omnino subdolum, quod & fraudibus cibum quærit, & salutem suam callidâ illusione custodit. His meritò dolosi homines comparantur, qui simulatâ versutiâ iniquitates suas efficere moliuntur. Quod benè ad Herodem refertur: de quo Dominus dixit: *Ite, & dicite vulpi illi: Non apprehendet Prophetam extra Ierusalem.* Et in Canticis Canticorum ait: *Capite nobis vulpes exterminantes vineam.* Quod bestiolæ genus in malo frequenter ponitur: quoniam nimiâ (sicut diximus) calliditate est versutum. Judæi enim cælestia credere noluerunt, & *partes vulpium* facti sunt, id est, in subdolorum malitiam transierunt. Sive *partes vulpium erunt*, illud significat, quando in illa Jerosolymitana vastatione cadavera Judæorum escæ fuerunt *vulpium* ferarumque reliquarum. Vel, sicut aliis visum est, Judæi *partes vulpium* sunt, dum se dolosis & fraudulentis pravâ voluntate conjungunt.

Dolosi homines vulpibus comparati.

Luc. 13. 32.
Cant. 2. 15.

℣. 12. *Rex verò lætabitur in Domino: laudabuntur omnes qui jurant in eo. Regem* dicit Dominum Salvatorem; ipse enim est *Rex* in æternum, quod ipsi specialiter convenire indicavit incommutabilis *titulus* Passionis. Nam & ipse interroganti Pilato de se dixit: *Ego in hoc natus sum.* Dicit etiam: *Lætabitur in Domino*, id est, in Patre; sicut ipse testatur: *Ego in Patre, & Pater in me est.* Adjecit, *Laudabuntur omnes.* Cùm sancti Dei Christum laudant, ipsi fiunt sine dubitatione laudabiles: quia non possunt præconia ejus dignè narrare, nisi qui ad palmam indulgentiæ meruerint pervenire. Addidit, *Qui jurant in eo.* Non dixit, qui jurant per eum, ne jusjurandum crederes imperatum, quod alibi vetuisse cognoscitur. Ipse enim dicit: *Nolite jurare, neque per cælum, neque per terram*, &c. Sed *jurant in eo*, qui ei mentis obsequium inviolabile compromittunt. Nam & alibi verbum istud significat promissionem fidelem; sicut & in alio psalmo legitur: *Iuravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum.* Jurare quippe Divinitas per alium non poterat, quæ similem non habebat.

Christus Rex in æternum.

Joan. 18. 37.
Joan. 14. 10, 11.

Matth. 5. 34.

Quis in Deo juret.

Psal. 131. 11.

Quia obstructum est os loquentium iniqua. Reddit causam lætitiæ, unde Rex lætetur in Domino, & laudentur omnes qui ei promissionis suæ devotionem fideliter impleverunt. *Quia obstructum est os loquentium iniqua.* In isto mundo non omnino conticescunt, qui iniquis locutionibus studere monstrantur. Sed meliùs tempus illius judicationis advertitur, quando generaliter convicta omnis iniquitas obmutescet,

& ulteriùs non loquetur quod nullatenus sibi prodesse cognoscit. Et intende quod in binis superioribus versibus peccatorum vindicta relata est, & Sanctorum cum Domino beatitudo narrata est. Quod schema Græcè dicitur Syndiasmos, Latinè Collatio; quod hîc æstimo competenter aptandum: quoniam diversarum partium bona malaque collatione factâ referuntur.

Quid sit Syndiasmos.

Conclusio Psalmi.

O Verè sancta Mater Ecclesia, quæ fideles Deo sacris nutris uberibus, & facis sine dolore ferre, quæ te in mundi istius colluctatione libenter asseris pertulisse. Dicis etiam gratias Domino semper esse referendas; ut nunquam tribulatio demergat, cùm in ipsis nobis, quod amare possimus, exponas. Deinde quid malis, quid bonis provenire possit, ostendis; quatenus omni dubitatione detersâ, vero Principi totis devotionis nisibus serviatur. Concede Rex æterne, ut qui nunc sanctæ Matris prædicatione gaudemus, indulgentiæ tuæ futuro munere perfruamur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexagesimum tertium.

In finem, psalmus David.

TItuli hujus verba (sicut sæpè dictum est) absolutè referuntur ad Dominum Christum, qui per totum psalmum locuturus est. Sunt enim sine aliqua historiæ narratione conscripta, ut ipsa claritas tituli lucem nobis venturi psalmi videatur afflare. Est enim Dominus de sua Passione dicturus, quæ mundo vitam præstitit, & lumen credulitatis infudit. Audiamus ergo intentis animis: quia licet sæpe repetatur, novam tamen utilitatem ex ea semper accipimus. Qui psalmus sextus esse cognoscitur horum, qui Passionem Resurrectionemque Dominicam brevi relatione contingunt.

Divisio Psalmi.

REx & Caput nostrum Dominus Christus verum hominem se assumpturum esse declarans, primâ positione orat, ut à populi Judaici timore liberetur: dolos eorum factaque impia, quasi jam fuerint transacta commemorans. Docens illos defecisse in persecutionibus suis, se autem ad Resurrectionis gloriam pervenisse. Secundâ positione irridet sævitiam Judæorum: quia magis ipsi conturbati sunt de sceleribus suis, quando resurgente Domino, ejus annuntiata est fortitudo. Tunc enim lætitia justorum, & rectæ fidei virtus apparuit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. EXaudi Deus orationem meam cùm tribulor: à timore inimici eripe animam meam. A parte humanitatis assumptæ, in qua passurus erat, postulat Dominus Christus; ut in tribulatione positi, ejus *exaudiatur oratio*, quando totis viribus petitur, quod prodesse sentitur. Sed quid petat diligentiùs audiamus. Subdidit enim: *A timore inimici eripe animam meam.* Non postulat, ut minimè pro omnium salute moriatur (unde Petrum arguit dicentem: *Propitius tibi esto Domine, non erit tibi hoc*) sed ut *à timore* populi persequentis *anima erepta* sanctæ dispensationis suæ compleat Passionem. Sic enim proposita bona ad effectum perveniunt, quando persequens non timetur. Nam si humana cedat infirmitas, iniquitas non vincitur, sed potiùs aucta roboratur. *Matth. 16. 22.*

℣. 2. *Protexisti me à conventu malignantium: à multitudine operantium iniquitatem.* Consideremus quemadmodum se protectum dicat esse qui passus est, & non doleamus mortem, quam fidelibus Domini sceleratorum voluntas inferre tentavit. *Protectus est* planè *à conventu malignantium*: quia dum illi eum crederent communiter mori, Resurrectionis ejus gloriâ probantur esse confusi. *Protectus est* denique virtute Divinitatis suæ: quia Filius erat hominis, & idem Filius Dei in duabus naturis una sine aliqua dubitatione persona: *Habens in potestate ponendi animam suam, & iterum sumendi eam. Protectus est* itaque, quia malignorum insidias potentiæ suæ virtute superavit. Addidit, *A multitudine operantium iniquitatem.* Suprà dixit: *A conventu malignantium*, quod ad consilia potest referri: nunc, *A multitudine operantium iniquitatem*, ut actum exprimeret propriæ Passionis. *In Christo duæ naturæ una persona.* *Joan. 10. 18.*

℣. 3. *Quia exacuerunt ut gladium linguas suas: intenderunt arcum rem amaram.* Per hos quatuor versus usque ad divisionem, per diversas allegorias Judæorum significat persecutionem. Sed hîc redditur causâ justissima, quare *protectus sit à multitudine operantium iniquitatem.* Nam quantùm illi *linguas suas velut* mortiferum *gladium exacuebant*, tantùm eorum iniquitas frangebatur; ut in se potius mala converterent, quæ contra innocentis sanguinem præparabant. Iste enim peccantium mos est, ut primum sibi noceant, qui alterum gravare festinant. Sed respiciamus quod dixit: *Linguas suas exacuerunt*; illud scilicet tempus ostendens, quando unâ voce clamaverunt: *Crucifige, crucifige.* In vicem quippe facti est sceleris prolata sententia; nec interest qui occidat, si innocentem aliquis occidendum esse pronuntiet. Sequitur, *Intenderunt arcum rem amaram*; id est, occultas insidias, quæ ut illi putabant minimè sentirentur. Perfidum siquidem Judam datis triginta argenteis sollicitaverunt, ut fieret traditor, qui ejus videbatur fuisse discipulus. O *res amara* & omni felle deterior, convivam ad proditionem, discipulum ad necem, conservatorem pecuniæ præmio subitò fuisse corruptum! *Luc. 23. 21.* *In vicem est facti sceleris prolata sententia.*

℣. 4. *Ut sagittent in occultis immaculatum: subitò sagittabunt eum, & non timebunt.* De superioribus pendet iste versiculus: *Intenderunt arcum, ut sagittent in occultis immaculatum. In occultis*, sic accipiendum est, ut Judæi putaverunt. Cæterùm actus eorum occultus esse Christo non potuit, qui frequenter prædictus est antequam fieret. *Immaculatum* duobus dicimus modis: sunt isti communes *immaculati*, qui misericordiâ Domini abluti redduntur omnino purissimi; sicut in quinquagesimo psalmo dictum est: *Lavabis me, & super nivem dealbabor. Immaculatus* autem solus verè dicitur Christus, *Immaculatus duobus modis dicitur.* *Psal. 50. 9.*

Christus, qui nullam contraxit maculam peccatorum, sed cælesti puritate mundissimus ab omni delicto probatur alienus. Meritò ergo se significans dixit : *Ut sagittent immaculatum;* quatenus Judæis timor major cresceret, qui innocentis sanguinem fundere festinarunt. Sequitur, *Subitò sagittabunt eum, & non timebunt. Subitò*, & hîc ita accipiendum est, sicut Judæi dementissimi putaverunt. Nam quomodo credendum est subitum, quod discipulis constat esse prædictum? Sicut in Evangelio legitur : *Ecce ascendimus Ierosolymam, & Filius hominis tradetur, ut crucifigatur;* & his similia, quæ de sua Passione prædixit. Nam quod dixit : *Sagittabunt eum, & non timebunt*, ostendit malignæ cogitationis effectum, ut non solum tractatum scelus, sed etiam impletum esse videretur.

Matth. 20. 18.

℣. 5. *Firmaverunt sibi verbum malum : disposuerunt ut absconderent laqueos, dixerunt : Quis videbit nos ? Verbum malum firmaverunt sibi*, quando dixerunt : *Reus est mortis :* sive quando professi sunt : *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros. Firmaverunt* utique dictum est, obstinatione durissimâ, non veritatis munimine solidatâ. Sequitur, *Disposuerunt ut absconderent laqueos, dixerunt : Quis videbit nos ?* Hîc describitur consuetudo peccantium. Omnis enim qui dolum parat, hominem se putat fallere, ut possit ad suas nequitias pervenire. Sic Judæi sceleratâ mente confusi Christum tantummodò hominem putantes, malignitatem suam non credebant agnosci, cui cuncta cælestia vel terrena veraciùs patent, quàm sibi ipsa sunt cognita.

Matth. 26. 66.
Matth. 27. 25.

℣. 6. *Scrutati sunt iniquitates : defecerunt scrutantes scrutinium. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.* In his duabus sententiis versus iste divisus est. Dicit enim quemadmodum se consilia prava confundant, & in opere cogitationis suæ mens maligna deficiat. Contrà bona voluntas & illuminatus sensus quem profectum habere videatur, ostendit; ut quantò se Deo proximat, tantò Divinitatem sibi exaltatam esse cognoscat. *Scrutati sunt* Judæi *iniquitates*, quas utique prætermittere debuissent, dum nullum ibi fructum salutis suæ poterant invenire. Dixerunt enim : *Si dimiserimus eum sic, venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem. Perscrutati sunt* etiam *iniquitates*, cùm Dominum audissent dicentem Paralytico: *Dimittuntur tibi peccata tua ;* illi protinus eum blasphemare putaverunt; quibus ait Dominus: *Quid cogitatis nequam in cordibus vestris?* Perscrutati sunt quoque iniquitates, sicut Evangelium dicit, cùm diversas interrogationes insidiantes adhibebant, ut invenirent qua ex causa accusarent eum. Sequitur pœna peccantium : *Defecerunt scrutantes scrutinium :* quia semper in cogitationibus suis deficiunt qui ad res pessimas pervenire contendunt : de quibus & alio loco dictum est : *Infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret eos.* Consequitur pars secunda sententiæ. *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus:* Cùm dicit : *Accedet homo ad cor altum*, illos significat qui res divinas piâ intentione perquirunt. *Cor* enim *altum* tunc est, quando cælestia cogitat, & terrena devitat. Iste non deficit sicut illi qui scrutinium perscrutantur, sed magis magisque crescit, & usque ad hoc pervenit, ut ab eo summus atque omnipotens Deus esse credatur; non quod Deus altior fiat : sed quia in corde sancti hominis semper Divinitas considerata grandescat. Et nota quia superiùs de perfidis Judæis dictum est : quia defecerunt in cogitationibus suis; nunc autem de Apostolis dicitur, cunctisque fidelibus, in quorum corde tantùm exaltatus est Deus, quantùm cogitationes veras atque sanctissimas puris mentibus intraverunt.

Joan. 11. 48.
Matth. 9. 2.
Psal. 106. 12.
Cor altum est, quando cælestia cogitat, & terrena devitat.

℣. 7. *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum.* Post enumerationem Judaicæ pravitatis, quam in necem Domini peragere tentaverunt, venit ad secundam positionem, ubi fremitus eorum & dura consilia aptissimâ comparatione deridet. Quæ figura dicitur Ironia. Quid enim levius, quidve inanius, quàm verum Judicem falsè adjudicare, quàm occidere velle qui mortuos suscitabat, quàm ligatum tradere qui mundi vincula dissolvebat? *Parvulorum* siquidem *sagittæ* inania tela sunt, qui ludendi studio fragiles cannas in sagittarum consuetudinem jacere consueverunt. Sic Judæorum vota inefficaci malignitate sævissima, non intulerunt flendam mortem, sed potiùs gloriosissimam Passionem, talesque plagas dederunt, quibus mors ipsa moreretur, & promissa mundi sospitas velociter impleretur.

℣. 8. *Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum: conturbati sunt omnes qui videbant eos.* In hoc versu Origenis est sequenda translatio, ut nobis constare possit absoluta sententia. *Infirmatæ* revera *sunt linguæ* Judæorum, quando dixerunt: *Si Filius Dei est, descendat de cruce* Et viderunt posteà resurgentem de sepulchro, quem de crucis descendere non credebant posse patibulo. Ubi est Judæi infidelitas vestra? Adhuc de vivo dicebatis : *Si Rex Israël est, descendat de cruce?* Vosipsos consulo, vos ipsos judicium peto; quantò mirabilius est mortuum posse resurgere, quàm adhuc vivum de cruce velle descendere. Parva petistis, dum majora provenerint. Sed infidelitas vestra non potuit sanari signis multò fortioribus quàm petistis. Additum est, *Conturbati sunt omnes qui videbant eos;* reos scilicet atque confusos, contra quorum linguas Resurrectio Christi gloriosa provenit. O nova mentis & admiranda callositas! De illorum confusione turbabantur alii, & illorum protervitas ad pœnitudinem non poterat inclinari. *Conturbati sunt* enim ex illis quidam credentes, quando ad Apostolos venerunt & dixerunt : *Quid faciemus viri fratres?* A quibus salutaria monita percipientes, per sanctum baptisma dilui meruerunt à damnatione perpetuâ.

Matth. 27. 40.
Contra Judæorum infidelitatem invehitur.
Ibid. 42.
Actor. 2. 37.

℣. 9. *Et timuit omnis homo : & annuntiaverunt opera Dei, & facta ejus intellexerunt.* Frequenter diximus generalitatem pro parte poni. Omnis enim homo hic intelligendus est, non ille universalis, sed qui judicium futurum consideratâ Domini potestate formidat. Nam ut intelligas de fidelibus tantùm dici, vide quid sequitur : *Et annuntiaverunt opera Dei;* scilicet gloriam Resurrectionis, agnitionem in confractione panis, Ascensionem in cælis, variis linguis locutos fuisse discipulos, & cætera quæ per Apostolos suos post Resurrectionem suam Dominus Salvator ostendit. Ista enim *annuntiaverunt* prædicando diversis; & proh dolor! Gentes

auditis credidêre miraculis, quibus illi noluerunt animum præbere nec visis. Additum est: *Et facta ejus intellexerunt*; utique *intellexerunt* esse divina: quia talia implere non poterat humana fragilitas.

℣. 10. *Lætabitur justus in Domino, & sperabit in eo: & laudabuntur omnes recti corde.* Audivimus promissionem Domini, & sententiam verissimè judicantis. *Justum* in futuro dicit esse lætaturum: quia hîc discipulos suos noverat diversarum passionum afflictionibus ingravandos: sed *lætabuntur*, quando sedebunt in judicio judicantes duodecim tribus Israël. Contristati sunt ad tempus, lætabuntur in æternum: quia majora sunt præmia Domini, quàm quæ illi à fidelibus, munere tamen ipsius, probantur offerri. Sed ne crederes solis Apostolis dici, sequitur sententia generalis: *Et laudabuntur omnes recti corde. Corde recti* sunt qui per rectas semitas Domini gradiuntur. Ab illa enim regula qui pedem voluerit amovere distortus est; nec potest quisquam *rectus* dici, nisi qui illi veritati prædicationique consentit. Tales enim redduntur semper laudabiles: quia & Dominum laudant, & ab ipsa veritate laudantur. Quid enim laudabilius quàm ab ipso Judice in conspectu omnium Angelorum gloriosè & de-
Matth.25.34 fidenter audire: *Venite benedicti Patris mei*, & reliqua, quæ nos Evangelii textus edocuit.

Conclusio Psalmi.

NImis proficuè nos ex persona sua Dominus Christus instruxit, ut ipse exponeret Passionem suam, cujus nemo potest refutare sententiam. Nam cùm Judæis dicimus: Ecclesia Catholica loquitur, illi forsitan negligenter accipiunt. Cum eis objicimus Prophetam suum, illi nihilominus ad falsas interpretationes recurrunt, ut aliquod argumentum proveniat excusationi de assumptione mendacii. Nunc quid dicturi sunt obstinati, qui ipsum Dominum audiunt de se futura proloquentem, cui præsumpserunt ingerere crudelissimam Passionem; cujus Resurrectionem inter eos factam mundus agnovit, qui debitas pœnas incredulis, fidelibus autem æterna præmia compromittit? Supplicate Judæi dum tempus est, quærite dum potestis inter agnos potiùs ad dexteram recipi: ne ad sinistram cum hœdis vos contingat expelli.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexagesimum quartum.

In finem, Psalmus David, Canticum Jeremiæ & Ezechiel de populo transmigrationis, cùm inciperent proficisci.

IN finem, psalmus David, verba jam nota sunt; restat ut sequentia dicere debeamus. Cùm populus Hebræorum propter inobedientiam suam captivus à Chaldæorum gente du-
Jerem.25.11 ceretur, *Jeremias & Ezechiel* Prophetæ dixerunt eos post septuaginta annos in suam patriam esse rediturus, eversamque ab hostibus Jerusalem meliore statu reparaturos. Addidit: *De populo transmigrationis*, utique Hebræo, qui in Babyloniam civitatem migratus est; quod spiritualiter significat, quando peccatis facientibus in diaboli potestate traducimur. Babylonia quippe (sicut sæpè memoratum est) interpretatur confusio, quam specialiter ad diabolum manifestum est pertinere. Iste ergo populus, qui Babyloniam deserens post captivitatem, ad Jerusalem civitatem Domini festinabat, illos respicit qui mundi istius confusione damnatâ, ad Ecclesiam Christi venire contendunt. Quibus auctoritate Patrum totus iste psalmus aptandus est: quoniam, quando iste populus revertebatur ad Jerusalem, *Jeremias & Ezechiel* morte præventi sunt. Sed ut nodum quæstionis hujus evitemus, talis nobis sit ordo verborum. *In finem, psalmus David, canticum de populo transmigrationis*, per prophetiam *Jeremiæ & Ezechiel, cùm inciperent proficisci*. Sic rectè intelligitur, ut verba magis ad populum, quàm ad *Jeremiam & Ezechiel* pertinere videantur.

Babylonia interpretatur confusio.

Divisio Psalmi.

POpulus iste qui sæculi peccata deseruit, revertens ad Dominum Salvatorem, primo ingressu psalmi, auctorem suum liberatus agnoscens, orationem suam postulat debere cognosci: definiens solum illum beatum esse, qui ad ejus atria meruerit pervenire. Secundâ sectione, spem dicit Dominum omnium finium esse terrarum (diversas laudes ipsius, potentiamque allegoricâ comparatione describens) sanctosque ejus hymnidicâ in ipsum exultatione gaudere.

Expositio Psalmi.

℣. 1. TE *decet hymnus Deus in Sion: & tibi reddetur votum in Jerusalem.* Reversa plebs ad Dominum de captivitate peccati, in magna exultatione prorupit: asserens solum *Deum decere hymnum*, non dæmonum turbas, ut putabat ante Gentilitas. Habuerat enim carmina quæ immundis spiritibus idolisque fundebat: sed ad lumen veritatis adducta, ipsum solum dicit debere laudari, qui Creator omnium probatur agnosci; nec tamen alibi nisi *in Sion*, id est, in contemplatione. Sed ista contemplatio rectæ fidei lumen declarat; in ipsa enim verus *hymnus* dicitur Domino disciplinabili carmine, non linguæ clamore perverso. Sed ut hoc expressiùs intimaret adjecit: *Et tibi reddetur votum in Jerusalem.* Ab infidelibus vota reddebantur & Marti, & Veneri, cæterisque dæmonibus; ut si quis fuisset de prælio liberatus sacrificabat Gradivo: si quis ad fœdum adulterium pervenisset, adorandam deam libidinis æstimabat. Nunc autem veritate recognitâ, de bonis operibus *in Jerusalem* Deo soli *votum* dicit *esse reddendum*, quæ est visio pacis, in qua manet fixa immobilisque felicitas.

Deus solus debet laudari.

℣. 2. *Exaudi orationem meam: ad te omnis caro veniet.* Iste populus qui priùs dixerat: *Te decet hymnus Deus in Sion*: nunc ad Dominum hymnidicâ supplicatione proclamat dicens: *Exaudi orationem meam*; ut ipse priùs faceret,

quod cæteris faciendum esse prædixerat. Ipse populus *orationem* suam *exaudiri* petit, quem superiùs diximus. Sciens enim se esse moriturum, illum rogabat ad quem se post hanc vitam venturum esse noscebat; ut hic ei parceret, ne ibi de ipso judicaret. Sic enim de illo judicio dicit Apostolus : *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi : ut recipiat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum.* Hic enim *carnem*, non solum sanctos, sed omnem hominem debemus advertere : quia omnes ad eum constat esse venturos, sive damnandos, sive in æternam requiem collocandos. Et nota quod in scripturis divinis frequenter & sola anima, & sola caro pro homine ponitur; ut est illud in Genesi : *Et intraverunt in Ægyptum cum Iacob animæ septuaginta * quinque.* Et hic : *Ad te omnis caro veniet.* Quo loco utillimum est Synecdoche schematis meminisse, quæ significat à parte totum.

2. Cor. 5. 10.

In scriptura sola anima, & sola caro pro homine frequenter ponuntur.

Genes. 46. 27.

* MS. A. duæ.

℣. 3. *Verba iniquorum prævaluerunt super nos: & impietatibus nostris tu propitiaberis. Prævaluerunt* quidem *verba iniquorum*, quando Pagani parentes persuaserunt filiis suis antiquos ritus & sacrilegia quæ colebant. Tracti enim per infantiam, illud videntur secuti, quod rudibus animis imbiberunt. *Prævaluerunt super nos*, dictum est, tanquam aliquod altissimum mare, quod abundantia fluentorum objecta quæque submergit, & enatare non finit quæcumque voraverit. Sed his erroribus pietas divina subvenit, quando salutem mundo adventu Domini Salvatoris indulsit. Perscrutandum est autem quid velit propitiatus intelligi. Aptè dicimus hoc de Sacerdotibus, quoties per immolata sacrificia peccatis nostris propitiam faciunt Divinitatem; ut ira quæ debebatur delictis, convertatur in gratiam salutis; & qui erant factis suis justissimè rei, reddantur Divinitatis muneribus absoluti. Sic Divinitas propitiata est humano generi, quando nobis & Sacerdotem & hostiam ipsum contulit Christum; sicut dicit Apostolus : *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta eorum.*

Sacerdotes per immolata sacrificia peccatis nostris propitiam faciunt divinitatem.

Christus Sacerdos & hostia.

2. Cor. 5. 19.

℣. 4. *Beatus, quem elegisti & assumpsisti, inhabitabit in * tabernaculis tuis.* Quidam hunc versum aptandum æstimant Domino Salvatori: sed nos illum magis ad communem beatum dicimus esse referendum. Dixerat enim superiùs: *Impietatibus nostris tu propitiaberis*; nunc sequitur : *Beatus quem elegisti & assumpsisti*; ut non hoc de illo singulariter immaculato, sed de peccatore absolutè dixisse noscatur. *Beatus* est igitur, *quem elegit Dominus*. Sed vide quid ait, *Elegisti*; ut hanc electionem nemo suis meritis applicaret; sicut ipse in Evangelio dicit : *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Assumi*, est autem in æternam requiem collocari, quam sanctis suis pius Dominus compromittit. Sed quid talibus contingit ipse subsequitur : *Inhabitabit in tabernaculis tuis. Inhabitare* dicimus eos, qui adeptum locum nullâ permutatione derelinquunt. Sed qualis sit ista habitatio, in alio psalmo dicit : *Concupivit, & defecit anima mea in atria Domini.* Ibi enim habitare jam præmium est : quia nequeunt illuc introire, nisi quos cælestis misericordia dignatur eligere.

* MS. A. in atriis.

Deus gratis nos elegit.

Joan. 15. 16.

Psal. 83. 3.

℣. 5. *Replebimur in bonis domus tuæ : sanctum est templum tuum.* Si bona domus Dei, id est, Jerusalem futuræ ad liquidum voluerit perscrutari mens humana, non sufficit; de quibus dicit Apostolus : *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his, qui diligunt eum.* Sed quia fas est pro parte audita loqui, *domus* ejus *bona* sunt tricenarius, sexagenarius, & centenarius fructus, quem ibi sanctis suis fidelibus Dominus pollicetur. Sunt etiam & hic *bona domus* ejus, quæ dicit Apostolus : *Alii enim datur sermo sapientiæ : alii sermo scientiæ : alii fides in eodem Spiritu : alii gratia sanitatum : alii genera linguarum: alii interpretationes sermonum*, &c. Et intuere quod dixit: *Replebimur*; quasi ad mensuram nostram, quantum possumus capere, potabimur : significans illud quod idem Apostolus dicit : *Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.* Sequitur, *Sanctum est templum tuum.* Sive hoc pertinet ad domum Dei, quæ est Ecclesia : sive ad Incarnationem Domini, sicut legitur in Evangelio : *Destruite templum hoc, & in triduo ædificabo illud*; Et paulò post ait Evangelista : *Hoc enim dicebat de templo corporis sui.*

1. Corint. 2. 9.

Quæ sint bona domus Dei.

1. Corint. 12. 8. 9.

Ephes. 4. 7.

Joan. 2. 19.

℣. 6. *Mirabile in æquitate : exaudi nos Deus salutaris noster.* Quod dixit : *Mirabile in æquitate*, ad templum respicit prædictum; multis enim modis potest esse *mirabile*. Sed addidit : *In æquitate*; ut illum adventum ipsius debuisses advertere, cùm bonos segregat à malis, & unicuique digna retribuit. Verùm ut hoc de ipso intelligere deberemus, sequitur : *Exaudi nos Deus salutaris noster.* Ipse enim Deus Salvator noster est, qui mundo salutem contulit, & humano generi suâ pietate subvenit.

℣. 7. *Spes omnium finium terræ, & in mari longè.* Postquam populus ille conversus orationem suam simplici corde profudit, bonisque Domini se asseruit esse completum, venit ad secundam sectionem, in qua laudes Domini, virtutesque describit. Nam sensus iste Judæorum persuasiones, & hæreticorum prava dogmata falce veritatis abscidit. *Spes* enim Domini non est localis, neque unius gentis, sed *omnium finium terræ*, quando illi per universum orbem humilia vota funduntur. Qui meritò *omnium spes* est, quando fidelibus cunctis æterna præmia compromisit. Sed ne hoc tantùm de sola terra intelligeres, quam magnam vocant; addidit : *Et in mari longe.* Sivè ad insulas respicit, quas non videbatur terræ finibus inclusisse : sivè ad mare longum, id est, totius sæculi habitationem : de quo & alibi dicit : *Hoc mare magnum & spatiosum manibus.* Longum est enim, quoniam habitatio ejus innumeras continet nationes. Nam *mare*, mundum debere intelligi Dominus quoque testatur; ait enim discipulis suis : *Faciam vos piscatores hominum.* Ubi enim pisces maximè, nisi in mari sunt? Mari quippe justè comparatur hic mundus : quia falsitatibus amarus est, fluctibus diabolicis quatitur, & vitiorum tempestatibus commovetur.

Spes Domini est omnium finium terræ.

Psal. 103. 25.

Per mare mundus intelligitur.

Matth. 4. 19.

℣. 8. *Præparans montes in virtute tua, accinctus potentiâ.* Versum istum paulò diligentiùs perscrutemur, est enim verborum subtilitate profundus. Quod enim dictum est : *Præparans montes in virtute*; ad terrenas altitudines omnino non pertinet. *Præparare* verò non dicimus, nisi

quod ad competentes alios usus necessariâ qualitate providetur. Et ideò *præparatos montes* Apostolos per allegoriam decenter accipimus, qui ad verbum prædicationis electi sunt, fortitudinem habentes fidei, & altitudinem sanctitatis, humiles conversatione, sed merito celsiores. Hos Dominus *præparavit in virtute* sua: quia per eos fecit magna miracula; ut & magnitudine verbi incredulos converterent, & factorum admiratione durissima corda mollirent. Sed quemadmodum hæc *præparaverit*, consequenter exponit: *Accinctus potentiâ*, id est, indutus majestate sua. Humanitas enim Domini Verbi potestate præcincta est; ut quod homo non habuit, virtus divina præstaret. *Accingimus* enim nos honore baltei, dum tamen alia sit dignitas cinguli, quàm natura cingentis. Sic & in psalmo quadragesimo quarto dictum est: *Accingere gladio tuo circa femur potentissime*; & alibi: *Præcinxisti me lætitiâ*. Hæc enim & talia duas naturas indicant Domini Christi plenissimas atque perfectas in una eademque persona, sicut omnis Catholica confitetur Ecclesia.

Apostoli montibus comparati, & à Domino in virtute præparati.

Psal. 44. 4.

Psal. 29. 12.

ỽ. 9. *Qui conturbas profundum maris: sonum fluctuum ejus quis sustinebit? Turbabuntur Gentes.* Postquam per Allegoriam montium dixit Apostolos esse præparatos: nunc exponit quid per eos Dominus fuerit operatus. Turbavit enim Apostolis prædicantibus non solùm superficiem maris, sed fundum maris, id est, Gentilium corda demersa profundiùs. Nam cùm sua numina conticuisse cernerent, & annihilata esse sentirent, meritò corde turbati sunt, quando spes suas ad nihilum pervenisse noscebant. Nam cùm sæculum mare dicatur, congruè fundo maris comparata sunt corda dementium; inde enim surgit, quod fluctus excitat peccatorum: inde venit inopinata commotio, quæ innocentiam verberat, sanctosque defatigat. Sequitur, *Sonum fluctuum ejus quis sustinebit?* Hic significat persecutores, qui licet ipsi velut fluctus altissimi concitentur, *sonus* eorum, id est, dicta crudelia nullatenus ab hominibus sustinentur, nisi divinâ gratiâ concedente eorum protervia fracta superetur. *Quis sustinebit?* quantùm ad hominum pertinet fragilitatem, dicicitur. Nam, dono Domini suffragante, Martyres eorum violentiam superare potuerunt: unde maximè conturbatæ sunt Gentes, quando fidelissimos cernebant, & vivos facere virtutes, & mortuos supplicantium vota complere: contrà sua numina & eorum potentiam pavescere, & responsa denegare. Tunc enim & Delphicus Apollo conticuit: tunc à Delphis Diana discessit: tunc Cytherea Venus erubuit. Sed quid, rogo, Gentes facere poterant, quando sua Numina trepidare cernebant.

Corda dementium maris fundo comparata.

ỽ. 10. *Et timebunt omnes qui habitant fines terræ à signis tuis: exitus matutini & vespere delectaberis.* Hic tempus significat, quo Apostoli diversa signa faciebant. Necesse enim erat ut universitas contremisceret, quæ orbem terræ habitare videbatur, quando talia signa cernebat, quæ nec lectio eorum prodiderat, nec visio ulla monstraverat. Ipse enim dixit, unde timor ille concipi potuisset, id est, *A signis tuis*. Addidit, *Exitus matutini, & vespere delectaberis. Exitus matutini* est, quando aliquis ex mundi istius felicitate ad Dominum convertitur Salvatorem, *Matutinum* enim tempus semper clarescit, & processu diei gratiam illuminationis acquirit. Quod autem dixit: *Et vespere delectaberis*; significat quando gravia patientibus semper obscurum est: sed tamen ad Dominum veniunt Creatorem, qui mœrores eorum convertit in gaudium. Ita utrarumque rerum *exitu delectabitur* Dominus: quia undique devotos per abundantiam suæ largitatis acquirit.

ỽ. 11. *Visitasti terram & inebriasti eam: multiplicasti locupletare eam. Terram* hic genus humanum debemus accipere, quod satiatum atque refectum est, quando Dominus advenire dignatus est. Sed unde ista terra debriata sit, alter psalmus exponit dicens: *Et poculum tuum inebrians, quàm præclarum est.* Ebrietas felix, satietas salutaris, quæ quantò copiosiùs sumitur, tantò sobrietatem mentibus donare dignatur. Quapropter hoc genus locutionis in scripturis divinis est proprium: quoniam in bono plerumque ponitur. In scripturis autem sæcularibus, vel in communibus fabulis ebrietas in bonam partem penitus non habetur. Subjungit, *Multiplicasti locupletare eam.* Verba ista inexplicabilem modum donationis ostendunt. Nam qui *multiplicat locupletare*, quantum sit non videtur exprimere: sed in immensum ducitur quod verbis talibus pollicetur. Locuples enim dicitur, loca plura tenens. Ipsa est terra quam dignatus est assumere, non quam humanitatis more calcavit. Istam siquidem quam terimus, non locupletandam legimus, sed potius immutandam; sicut Isaias dicit: *Erit cœlum novum, & terra nova.*

Genus humanum per adventum Domini satiatum est.

Psal. 22. 5.

Locuples unde dictus.

Isai. 65. 17.

ỽ. 12. *Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum: quia ita est præparatio tua.* Bene misericordia Domini plenissimo fluvio comparatur. Non enim aliquâ siccitate potest imminui, qui potationibus crebris nescit expendi. Mundialis aqua aut imbribus accipit augmentum, aut siccitate defectum: Dei verò fluvius semper plenus, semper æqualis est; de quo dictum est: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*; & ipse Dominus in Evangelio ait: *Qui biberit ex aquâ, quam ego do ei, non sitiet unquam: sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Nec moveat quod alibi singulari, alibi plurali numero *flumina* sunt posita. Unitatis enim virtus est multa complecti. Nam cùm dicamus pluraliter Ecclesias, unam tamen constat esse Catholicam; quod innumeris vicibus cognoscitur esse memoratum. Sed postquam de potu fluminis dixit, de cibo spirituali subjecit: ne convivium Domini copiosissimum amicos suos relinqueret ex aliqua parte jejunos. Dicit enim: *Parasti cibum illorum. Cibus* ille non dentibus manditur: sed animæ aviditate devoratur; de quo dictum est: *Panem cæli dedit eis: panem Angelorum manducavit homo.* Sic totum ad communionem sacram convenienter refertur, quando & ejus sanguinem bibimus, & de ejus corpore saginamur. Et ne aliquid casualiter factum putares, sicut arbitratur irridenda Gentilitas, subdidit: *Quia ita est præparatio tua.* Sic enim omnia contigerunt, quemadmodum sunt ab ipso disposita; sicut ipse in Evangelio dicit: *Nonne quinque passeres væneunt dipondio, & unus ex illis non cadet super terram sine voluntate Patris vestri?*

Misericordia Domini fluvio comparata.

Psal. 45. 5.

Joan. 4. 13.

Psal. 77. 25.

Corpus & sanguis Domini in sacra communione recipiuntur.

Luc. 12. 6.

ỽ. 13. *Rivos ejus inebria, multiplica generationes ejus: in stillicidiis ejus lætabitur cùm exorietur. Rivos*

etiam hîc dicit Apostolos, vel alios fideles, qui de illo Dei semper repleto flumine biberunt. Sed ne potum ipsorum crederes esse tenuissimum, dicit *rivos* ipsos *inebriandos*; ut ad tantam satietatem perveniant, quanta & ipsis abundè sufficiat, & aliis profutura concedat. Redit igitur ad singularem numerum, quem Ecclesiasticæ unitati diximus convenire. Dicit enim: *Multiplica generationes ejus*; illius scilicet *rivi*, qui de flumine sancto profluxit; ut per *generationes* succedentes prædicatio beata non deficiat, sed *multiplicetur*, unde Catholica semper crescat Ecclesia; ut qui modò imbuuntur sacro dogmate, pòst alios docere videantur; quod quotidie fieri evidenter agnoscimus. Dictum est de *rivis*, qui pertinent ad * provectos: nunc dicit de stillicidiis, quæ ad inchoantes respiciunt Christianos, quando angustata primordia latissima non potest introire doctrina; de quibus dicit Apostolus: *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam.* *Stillicidia* enim sunt guttæ quæ de tectis cadunt, non pondere, sed assiduitate penetrantia, quæ quantum distent à rivis etiam visualis nobis ratio patefacit. Ergo in primordiis suis *lætabitur* omnis fidelis, *cum exorietur* ex aqua & Spiritu sancto, quando verè renascimur, & gloriæ Domini ipsius dignatione præparamur. Est enim nobis tunc magna lætitia, quando antiqui hominis vetustate depositâ, in novæ regenerationis gaudia commutamur. Sed licet hæc Dei munera alio modo in auctoritate posita videantur: conversa tamen provectus nostri ordinem videntur monstrare certissimum. Primò enim ariditas fidei quibusdam stillicidiis animatur: pòst rivis affluentibus irrigamur: deinde sicut dicit versus superior, ad fluminis illius plenitudinem, juvante Domino, pervenimus. Sic per hæc tria divini muneris ordo declaratur.

Gens humana non prius venerit ad Dominum fontem. Psal. 44. 5.

* Ed. perfectos.

1. Cor. 3. 1. 2.

Gradus spiritualis provectionis exprimuntur.

℣. 14. *Benedices coronam anni benignitatis tuæ: & campi tui replebuntur ubertate. Corona anni* totus hic mundus convenienter advertitur, per quem Catholica dilatatur Ecclesia. *Benedicit* enim Dominus quos verè fecerit Christianos *flumine*, *rivo*, *stillicidio*, quæ jam superiùs dixit. Deinde vide quid sequitur: *Et campi tui replebuntur ubertate. Campos* dicit fideles homines atque justos, qui æqualitati camporum æquissimo pectore comparantur. Tales enim *ubertate replentur*: quia fructum tricenarium, & sexagenarium, vel centenarium, Domino largiente, præstabunt.

Justi homines campis comparati.

℣. 15. *Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Fines deserti* populi Gentium sunt, ad quos nullus Propheta fuerat destinatus: sed toti in Judæa natione prophetabant. Isti ergo *fines deserti*, pingues magno munere Divinitatis effecti sunt, quando ad eos Apostolorum prædicatio sancta pervenit, & gratia Domini per fidem decori facti sunt, quos pridem incredulitatis macies horrenda turpabat. Prima denique satio per Prophetas in Judæa natione provenit: secunda in Gentibus per Apostolos longè latèque diffusa est. Sed plus de istis *finibus deserti* frumentum virtus Domini conquisivit, quàm de illis terris, quæ cultæ videbantur, apparuit; sicut Propheta dicit: *Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis: quia multi filii desertæ magis quàm ejus quæ habet virum. Colles* verò copiosos Martyres debemus accipere: quia ipsi sunt post Apostolos celsiores. Hoc enim significat: *Exultatione accingentur*: quia, præstante Domino, perveniunt ad æternum gaudium per tolerantiam passionum.

Abundantiores fructus Gentes, quàm Judæi attulerunt.

Per colles Martyres accipiuntur.

℣. 16. *Induti sunt arietes ovium, & convalles abundabunt frumento: etenim clamabunt & hymnum dicent. Induti sunt*; illam vestem nuptialem significat, quâ *arietes ovium*, id est, Apostoli & sancti reliqui vestiuntur, qui doctrinæ *bonæ duces extiterunt populo Christiano. Sequitur, *Et convalles abundabunt frumento. Convalles* populos significant humiles: quia nihil his humilius, quæ in quadam terræ concavitate descendunt. Isti ergo humiles *abundabunt frumento*; sicut ille Publicanus qui nec oculos audebat ad cælum erigere, nec aliquâ meritorum præsumptione confidere. *Abundavit frumento*, quia humilis convallis fuit: erectus est, quia, præstante Domino, se ipse dejecit; & ideò fortior factus est, quia vires suas invalidas esse confessus est. Adjecit: *Clamabunt & hymnum dicent.* Finalis ista conclusio ostendit nobis allusiones illas, quas superiùs dixit, mysticâ similitudine suscipiendas. Neque enim fines deserti *clamabunt*, nec convalles, nec arietes ovium, nec cætera quæ dixit anteriùs: sed *clamabunt* illi *& hymnum dicent*, ad quos res istæ comprobabili similitudine referuntur. Dixit enim priùs *clamabunt*; & ne clamorem ipsum crederes esse confusum, addidit: *Et hymnum dicent*, id est, laudem, quæ rationabilibus creaturis noscitur convenire suaviter.

* MS G. boni

Convalles populos humiles significant.

Conclusio Psalmi.

INtelligamus populum illum beatum, qui venit ad Dominum Christum, quali suavitate lætatus est; & sciamus inæstimabile esse beneficium, quod tantâ legitur exultatione celebratum. Hymnum quoque ejus quem primo versu psalmi promiserat, quantâ gratiâ diversitatis ornavit! laudem Incarnationis ejus mirabili brevitate describens; & quid mundo præstiterit, fidelis Institutor edocuit. Ad postremum in Resurrectione venturâ universos sanctos ejus hymnidicâ in eo dicit exultatione gaudere. Sic & præsentia mirabili brevitate narravit, & ad spem maximam concitandam futura nobis præmia compromisit. Tribue Rex cælestis, ut & nos erepti ab ariditate peccati, flumine misericordiæ tuæ copiosiùs irrigati, pinguescere mereamur, ut hymnum cum sanctis tuis tibi jugiter decantare possimus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexagesimum quintum.

In finem, psalmus David canticum Resurrectionis.

QUamvis hæc nomina quæ in capite tituli sunt posita, præmissâ expositione videantur esse notissima: tamen non erit importunum scientibus interdum ipsa repetere, ut intentio totius inscriptionis evidentiùs possit agnosci. *In finem*, quod dictum est, respicit ad Dominum

Salvatorem; sicut dicit Apostolus: *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti. Psalmus* ipsum sine ambiguitate denuntiat: quia *psalmus* ex superioribus sonat, sicut opera ejus dictaque sonuerunt. *David* autem dictum est interpretari desiderabilis & manu fortis, quæ verba specialiter pertinent ad Regem nostrum & Dominum Christum. Restat nunc ut sequentia dicere debeamus. *Canticum* istud generale, quod dici de Domino Salvatore præmissa nomina docuerunt, de gloriosa ipsius Resurrectione prædicatur; per quod Ecclesia Gentes admonet, quas per gratiam Domini præsciebat esse credituras; ut communiter gaudeant, quæ erant in suo Capite reparandæ. Sed quoniam gens Judæa se tantùm ad beatæ vitæ præmia putabat esse venturam: quia inter cæteras nationes, quæ adhuc idolis deditæ serviebant, sola legem veri Domini habere videbatur (sed erat infidelitatis suæ vitio peccatura) prophetiæ spiritu *canticum* istud sancta profudit Ecclesia asserens spem illam Resurrectionis non solùm fideles ex Judæis, sed universitatem de cunctis Gentibus habituram; sicut Dominus dicit: *Vivo ego, dicit Dominus, & implebitur gloria mea universa terra.* Denique & psalmus iste sic inchoat: *Jubilate Deo omnis terra.*

Divisio Psalmi.

Contra persuasionem Judæorum, qui se dicebant solos ad beatam vitam præ omnibus pertinere, Mater Ecclesia spem generalis Resurrectionis interpositis tribus diapsalmatibus læta decantat. Primo ordine hortans universitatem, ut de Domini Resurrectione cógaudeat, quæ cunctis erat fidelibus æterna præmia præstitura. Secúdo ordine invitat omnes, ut veniant ad Dei opera consideranda; quatenus una credulitas jungat, quos unum præmium expectare videbatur. Tertio iterum monet Gentes, ut Dominum benedicant; qui nos licet diversis probet tribulationibus, tamen ad requiem suæ miserationis adducet. Quarto ordine iterum invitat universitatem; ut * commonita exemplo liberationis suæ, ampliùs confidat in Domino: benedicens eum, quoniam orationem ejus exaudire dignatus est.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Jubilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomini ejus: date gloriam laudi ejus.* Sancta Ecclesia, sicut diximus, *omnis terra* dicit esse gaudendum, quæ erat Christo Domino creditura. *Jubilatio* enim dicitur exultatio cordis, quæ immensitate sui verbis non potest explicari. Unde meritò à tali verbo sumpsit initium, ut magni beneficii imcomprehensibilis probaretur esse lætitia. Nam cùm dicit: *Omnis terra*, non omnium, sed fideles significat ac devotos, qui de tali poterant gaudere miraculo. Quæ figura dicitur Metonymia, idest, Transmutatio, quoties per id quod continet, id quod continetur, edicitur. Judæos enim tali prædicatione convincit, qui spem beatæ Resurrectionis sibi tantùm æstimabant esse pollicitam. Sequitur, *Psalmum dicite nomini ejus.* Post illam inexplicabilem jubilationem congruum fuit, ut ad psalmodiam crediturós populos hortaretur; quatenus quod animo conceperat, depromptis laudibus explicaret. Illud enim soli Deo cognitum, istud fuerat & ab hominibus audiendum; sicut legitur: *Corde creditur ad justitiam: ore autem fit confessio ad salutem.* Rom. 10. 10. Quod autem dicit: *Nomini ejus*, significat Dominum Salvatorem, cujus adventu mundi vulnera probantur esse curata. Intendamus quoque quod dictum est: *Date gloriam laudi ejus*, & antidotum cæleste siticulosis animis hauriamus. *Dat gloriam laudi ejus*, qui præconia Domini frequentatâ exultatione concelebrat; ut totum ipsi deputans, nihil humanis æstimet viribus applicandum. Vitandum est enim, & omni studio fugiendum: ne fragilitas humana laudibus suis ambiat erigi, quæ magis debet justâ increpatione culpari.

Christi adventu mundi vulnera curata.

℣. 2. *Dicite Deo quàm terribilia sunt opera tua: in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.* Audiamus quid Ecclesia Gentes uno commate doceat dicere, & magnam causam religionis sub brevitate concludere. *Quàm terribilia sunt opera tua.* Quamvis *opera* Domini dicat esse *terribilia*: tamen quantum terroris habeant non edixit: sed *opera* Domini hac ratione arbitror esse metuenda; ut consideremus quid nobis possit accidere, si illa Majestas, quæ mundum miserata respexit, peccatis nostris facientibus reddatur infensa. Deus enim pro nobis dignatus est homo fieri, sicut Leo Papa ad Flavianum scribens, Doctor Apostolicus dicit: Creator Angelorum unus passus est esse mortalium: invisibilis in suis, visibilis est factus in nostris: incomprehensibilis voluit comprehendi: ante tempora manens, esse cœpit ex tempore. Universitatis Dominus, servilem formam obumbratâ Majestatis suæ immensitate suscepit. Impassibilis Deus non est dedignatus homo esse passibilis, & immortalis mortis legibus subjacere. Hæc si consideremus, *terribilia* nobis *sunt opera* Domini, quando tantæ dignationi nec illud possumus exhibere, quod pro nostra salute dignatur nos cælestis pietas admonere. Sic enim & alibi legitur: *Domine audivi auditum tuum, & timui: consideravi opera tua, & expavi.* Habac. 3. 2. Sed timor iste affectuosus & pius est, dulcedinem habens, non amaritudinis qualitatem; spem generans non diffidentiam creans: desiderium cumulans, non ardorem charitatis extinguens. Sequitur, *In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Multitudo virtutis* erat, quod curabat homines diversâ infirmitate laborantes: sed in hac *virtute mentiebantur inimici* ejus, quando dicebant: Hæc signa in Beelzebuth facit. Matth. 12. 24 *Mentiti sunt* etiam *in multitudine virtutis* ejus, quando dicit: *Videbitis Filium hominis venientem in nubibus cœli.* Matth. 26. 64. 65. Et illi dixerunt: *Blasphemavit; quid adhuc egemus testibus?* Ad postremum *mentiti sunt in multitudine virtutis* ejus, quando post Resurrectionis gloriam datâ pecuniâ custodibus dicebant: *Dicite quia venerunt nocte discipuli ejus, & furati sunt eum, nobis dormientibus.* Matth. 28. 13 Sic venerabilis Mater sub compendio brevitatis futuræ sanctæ Incarnationis mysteria declaravit.

Terribilia sunt Dei opera, maximè in timendo sibi naturam humanam.

Epist. 10. ad Flavian. cap. 4.

℣. 3. *Omnis terra adoret te, & psallat tibi: psalmum dicat nomini tuo Altissime.* Quia superiùs mentitos fuisse dixit inimicos: nunc generalitas admonetur, ut veraciter *adoret* Dominum

Christum. Addidit, *Et psallat tibi*; quod revera divinis decet virtutibus exhiberi. Subsequitur, *Psalmum dicat nomini tuo Altissime.* Priùs dixerat: *Psallat tibi*, pòst iterum penè ipsa verba reperiit, sed benè perquirentibus longè diversa sunt; priùs enim psalmodiam intelligi voluit: hic verò opera sanctitatis admonuit. Nam cùm dicit: *Nomini tuo Altissime*, significat, sicut supra dictum est, Dominum Salvatorem, qui *Altissimus* jure dicitur: quia nihil supra se altius, sicut Pater & Spiritus sanctus, quicquam habere cognoscitur. Quod nomen positum est ad convincendam specialiter superbiam Judæorum, qui sic abjectum esse crediderunt, ut eum crucifigere non paverent. Simul etiam hoc nomine convicti sunt Arriani; nam qui est *Altissimus* in Deitate sua, non potest habere majorem.

Christus Altissimus jure dicitur.

℣. 4. *Venite & videte opera Domini: quàm terribilis in consiliis super filios hominum.* Sponsa Regis æterni ordine secundo Gentes invitat, ut miracula veteris Testamenti devotis possint mentibus intueri; quatenus quod Hebræo populo in figura contigit, in se cognoscant verissimè fuisse completum. Propriè verò dictum est, *Venite*, quasi adhuc longè positis, quasi adhuc in Babylonia civitate morantibus. *Videte* positum est, id est, lumine cordis agnoscite. Cæterùm carnalibus oculis videre non poterant, quæ constabant esse præterita. *Opera Domini* non ista dicit, quæ omnes pariter vident, cælum, terram, mare & omnia quæ in eis sunt: sed illa invitat eos specialiter intueri, quæ fidelissimi spiritualiter agnoverunt, Hebræis fugientibus divisum mare patuisse, quadraginta annis populos ad saturitatem pastos in eremo, siccis pedibus transitum Jordanis fluenta præbuisse, & cætera quæ Judæis figuraliter contigerunt. Subjecit, *Quàm terribilis in consiliis super filios hominum.* * Filios hominum fecit terribiles atque metuendos, cùm per eos miracula magna monstravit. Verùm quæ sint ista opera, quæ vult Gentes adhuc rudes agnoscere, sequentia declarabunt.

*MS. A. factus est terribilis atque metuendus, cùm, &c.

℣. 5. *Qui convertit mare in aridam, & flumina pertransibunt pede: ibi lætabimur in idipsum.* Ista sunt *opera Domini*, quæ superior versus admonuit. *Convertit mare in aridam*, quando Hebræum populum per medios fluctus iter fecit habere terrenum. *Flumina pertransivit pede*, quando Jordane dextrâ lævâque diviso, in terram repromissionis Judaicum deduxit exercitum. Sed quærendum est ad quid plurali numero *flumina* posuerit, dum legamus in Jordane tantummodò contigisse? Non immeritò, quia licet in ipso solummodò contigerit, frequenter tamen ibidem accidisse monstratur. Nam & Heliæ illic talis transitus fuit, & discipulo ipsius redeunti similiter fluminis ipsius fluenta patuerunt. Sive quia scripturæ divinæ mos est, & unum pro plurimis dicere, & plurima unitatis nomine vocitare. Sequitur, *Ibi lætabimur in idipsum.* Hîc jam Sacramenta illorum operum festinat ostendere: quia in eorum præfiguratione veraciter pòst lætatus est populus Christianus. Nam quod Gens Judæa per maria transivit, sequens Christi baptisma nuntiabat. Quod flumina sine altitudinis periculo siccis pedibus transmeavit, mundi hujus significabat fluenta secutè posse transire, & ad pœnitentiæ tutissima pervenire. Unde necesse fuit, ut Ecclesia cum sanctis viris *in idipsum* se diceret *esse lætaturam*, ubi est gaudii nostri fons & salutis æternæ origo præparata. Quod verò ait *ibi*, *in idipsum*, inter propria scripturæ divinæ connumerandum est.

4. Reg. 2. 8. 14

Mos est scripturæ unum pro plurimis ponere, & è contra.

℣. 6. *Qui dominatur in virtute sua in æternum, oculi ejus super Gentes respiciunt.* Exposuit quod dixerat: *Lætabimur in idipsum*; scilicet: *Qui dominatur in virtute sua in æternum.* *Dominari* enim possunt & Principes terrarum: sed non *in virtute sua*, neque *in æternum*. Quapropter hæc duo addita sunt, ut omnipotentis Regis virtus possit ostendi. Et ne promissiones prædictas inanes putaret adhuc cæca Gentilitas, addidit: *Oculi ejus super Gentes respiciunt*; ut quod illæ per se videre non poterant, aspectu veri luminis intueremur afflatæ. Dominus enim quos respicit, illuminat: quos visitare disponit, & liberat.

Christus in virtute sua & in æternum dominatur.

℣. 7. *Qui in ira provocant, non exaltentur in semetipsis.* Consuetudo fragilitatis nostræ congruâ brevitate descripta est: quia dum talia facimus, unde ad iram Dominum provocemus, exaltamur in nobismetipsis, peccata nostra magis cupientes defendere. Sed hos prohibet in seipsis *exaltari*, quos oportet humiles inveniri. Fideles enim non in se, sed in Christo *exaltari* oportet: ubi altitudo firma est, & nunquam ruiturus ascensus.

Cur fideles non in se sed in Christo exaltandi.

℣. 8. *Benedicite Gentes Deum nostrum: & audite vocem laudis ejus.* Venit ad tertium membrum in quo Gentes monet, ut Deum verum consonâ prædicatione glorificent. Sequitur, *Et audite vocem laudis ejus*, id est, quæ dicit Pater de Filio fideli credulitate suscipite. *Vox* enim *laudis* ipsius est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui.* Quam purissimis ac devotis mentibus oportet audiri; ut unus atque idem credatur Dominus Christus, qui ante sæcula ex Patre progenitus est consubstantialis ipsi, & ex Maria Virgine procreatus, nobis dignatus est fieri in assumpta humanitate consimilis. Sancta enim Ecclesia in hac fide vivit, in hac fide proficit; ut in Domino Christo nec sine vera Divinitate humanitas, nec sine vera credatur humanitate Divinitas.

Matth. 3. 17

℣. 9. *Qui posuit animam meam ad vitam: & non dedit commoveri pedes meos.* Nunc enumerat quibus ex causis misericordia Domini prædicetur. Duo sunt ista Sacramenta liberationis nostræ: primum quod nos per munus baptismatis ducit ad vitam; non enim illuc nostris meritis pervenimus, sed ipsius beneficio miserationis attrahimur. Deinde ne nos exinde permittat expelli, qui gravibus vitiis probamur onerati. Ipse enim nos *ponit ad vitam* qui dixit: *Ego sum via, veritas, & vita.* Ipse gressus nostros non finit commoveri, qui manum suam Petro ne mergeretur extendit. Et ne crederes otiosè ista dici, à quibus periculis liberata fuerit, subter enumerat.

Duo sunt Sacramenta liberationis nostræ.

Joan. 14. 6.

Matth. 14. 31

℣. 10. *Quoniam probasti nos Deus: igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum.* Hactenus singulari numero prophetasse videtur Ecclesia: nunc pluraliter loquitur ex membris suis, per hos tres versus exponens fideles Domini quantis tribulationibus affligantur. *Probari* nos facit Deus, quando per diversa

Deus non nos probando, sed præsciendo cognoscit. genera tentationum pro sui nominis confessione tolerantiam beatæ passionis indulget. Non enim ille nos probando novit: sed præsciendo cognoscit. Sequuntur diversæ Martyrum pœnæ. *Igne charitatis beata conscientia examinatur.* *Igne* enim charitatis *examinatur* beata conscientia, quæ tantùm Christi Domini amore succenditur, ut urentium flammarum tormenta vincantur. Sed iste *ignis* non consumptorius, sed purgatorius est. Datur enim argenti exemplum, quod igne ideò decoquitur, ut purius inde reddatur. Jaceret enim massa argenri cum sordibus suis, nisi magni caloris beneficio nativa inquinamenta deponeret.

℣. 11. *Induxisti nos in laqueum: posuisti tribulationes in dorso nostro. Induxisti nos in laqueum*, id est, intrare nos fecisti custodiæ catenas, quas Martyres sustinere meruerunt. *Laqueum* qui non deciperet, sed probaret: qui corpus quidem necteret, sed animæ vincula dissolveret: qui non ad reatum perduceret, sed absolutionis dona præstaret. Addidit, *Posuisti tribulationes in dorso nostro*; videlicet verbera quæ & Paulus pertulit, & reliqua fidelium turba sustinuit. Ad hoc verberibus humiliati, ut diabolicam superbiam cum mundi ipsius delectatione respuerent. Nam cùm dicit: *Posuisti tribulationes in dorso nostro*, significat corporeos dolores, quos de illatis verberibus sustinebant.

℣. 12. *Imposuisti homines super capita nostra: transivimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium. Imposuisti*, dicit, ut omnia ipsius voluntate facta fuisse constaret; sicut dicit Dominus Pilato: *Non haberes potestatem in me, nisi tibi data fuisset desuper.* *Joan. 19. 11.* Sequitur, *homines*, ut intelligeres peccatores, quippe qui persecutionibus sævis sanctos Martyres diversis cruciatibus affligebant. *Super capita nostra*, hoc est, ut dares eis potestatem capitalem in nos ferre sententiam. Addidit, *Transivimus per ignem & aquam*; quod utique factum est, quando alios Martyrum ignis absumpsit, alios aqua devoravit, & per diversa elementa mors eorum probatur impleta. Sequitur sæculi illius beata promissio: *Et induxisti nos in refrigerium*; ut ista omnia, quæ in membris suis patiebatur Ecclesia, non ad detestabilem pœnam, sed ad quietis beatitudinem cognosceres esse collata. *Refrigerium* est enim post perurentes curas delectabilis & amœna securitas, quam in illa retributione suscipiunt qui pati pro Domini nomine meruerunt.

℣. 13. *Introibo in domum tuam in holocaustis: reddam tibi vota mea.* Hic redeunt membra Christi ad numerum singularem. Dicit enim corpus ejus *in domum* ipsius se feliciter *intraturum*; id est, in illam futuram Jerusalem, ubi non holocausta pecudum, sed puritas quæritur animarum. Et intende quoniam sicut tribus versibus superioribus pœnas Martyrum dixit: ita nunc aliis quatuor usque ad finem divisionis commemorat bona beatorum; ut fideles in duris afflictionibus roboraret, quibus tanta præmia pollicetur. *Holocaustum* enim dicitur totum incensum. Et quia se superiùs examinatum igne dixerat sicut argentum, justè se holocaustum oblaturum dicit, hoc est, purgatam delictis animam suam. Sequitur, *Reddam tibi vota mea*, id est, ut laudes tuas sub perpetuitate decantem, & cum Angelis & Potestatibus, Thronis & Dominationibus hymnum misericordiæ tuæ semper edicam. Hæc sunt enim vota fidelium, hæc desideria simplicium Christianorum; ut in illa societate recipiantur, qui se fidei & operum sanctitate junxerunt.

℣. 14. *Quæ distinxerunt labia mea: & locutum est os meum in tribulatione mea.* Illa *vota* exponit, quæ superiùs dixit, id est, *quæ distinxerunt labia mea*; fideles enim quamvis in afflictione sint positi (sicut Job fuit) Dominum laudant, & se semper accusant. Ideoque probantur *distinguere* vota *labiis* suis: quia dubium non est divisum esse quod humanitati imputatur, & Divinitati semper offertur. Et respice beatam tolerantiæ sanctitatem; ut illa se vota laudis dicat reddere post Resurrectionem, quæ in tribulatione concinuit, quando frequenter carnis imbecillitate peccatur, & doloribus victa plerumque non finitur anima probabilia complere disposita. Hic autem Dei munere tanta copia charitatis ostenditur, ut adversa omnia superasse monstretur.

℣. 15. *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso & arietibus.* Adhuc ipsa *vota*, quæ superiùs memoravit, exponit. *Holocausta medullata* sunt sacrificia, quæ puro atque intimo corde divinis conspectibus damus. *Quæ sint holocausta medullata.* Nam quando in vicem holocausti contritionem cordis offerimus, oportet ut intùs habeat purissimam fidem, intùs habeat opera fidei, quæ ad vicem medullæ oblationem pinguissimam reddant: ne sit aridum atque vacuum quod divinis conspectibus immolamus. Quapropter talia se *holocausta* promittit offerre; quæ firmitatem habeant medullæ, & pinguedinem fidei salutaris. Addidit, *Cum incenso & arietibus. Incensum* significat orationes, quæ adinstar thymiamatis divinis conspectibus offeruntur; *Incensum orationes significat.* sicut alibi legitur: *Intret oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* *Psal. 140. 2.* *Arietes* verò significant Apostolos, qui Duces Christiano populo piis prædicationibus extiterunt. Et respice quoniam utrumque conjunxit, dicendo, *Cum incenso & arietibus.* Ipsum revera *incensum* suavissimum est Domino, quod Apostolorum traditionibus probatur adjunctum. *Incensum illud suave est Domino, quod Apostolorum traditionibus adjunctum est.* Memento autem quod hic versus & sequens allegoricè proferuntur; per significantias enim animalium declaratur oblatio devotorum.

℣. 16. *Offeram tibi boves cum hircis. Boves* intelliguntur Prædicatores, qui pectora humana feliciter exarantes, eorum sensibus cælestis verbi semina fructuosa condebant. *Per boves prædicatores intelliguntur.* *Hirci* verò intelliguntur, qui diabolicis pravitatibus studentes, hispidis vitiis vestiuntur. *Hircus* enim dictus est quasi hirsutus. *Hircus unde dictus.* Sed & eos cum bobus offert Ecclesia, quando conversi Christo Domino confitentur. *Hircus* enim fuit ille Latro qui pendebat in cruce: sed mox factus est *bos*, quando ad conversionem veritatis Domino respiciente pervenit. Dixit enim: *Memento mei Domine, cùm veneris in regnum tuum.* *Luc. 23. 42.*

℣. 17. *Venite & audite, & narrabo vobis omnes qui timetis Dominum, quanta fecit animæ meæ.* Venit ad quartam positionem, ubi non jam rudes, sed fideles advocat ac devotos: jam nihil de passionibus suis commemorans, sed totum de animæ suæ liberatione locutura. *Audiamus quanta fecit animæ* ipsius, ut & nos discamus

expetere, quod Matri nostræ cognoverimus Dominum contulisse.

℣. 18. *Ad ipsum ore meo clamavi, & exaltavi sub lingua mea.* His duabus rebus diligenter impletis perfectus efficitur Christianus. Primum, ut ad Dominum *clamet ore* suo, id est, rectâ conscientiâ, non voluntate perversâ. Sic enim de his dicimus, qui aliquâ ratione falluntur: Mentem suam non habet: Sunt aliena quæ loquitur. Ergo *ore* suo *clamat*, qui Domino purè supplicat: quia illud non nostrum, sed omnino diabolicum est quod cognoscitur esse perversum. Secundum sequitur, *Et exaltavi sub lingua mea. Sub lingua* dicit, in conscientia: quia cor nostrum *sub lingua* nostra est, ubi tacitâ cogitatione laudamus, & *exaltare* nobis illum videmur, qui semper probatur Altissimus. Et vide ordinem rerum. Primò dixit oris clamorem: deinde venit ad purissimum cordis affectum, unde & taciti solemus audiri.

Cor nostrum sub lingua nostra est.

℣. 19. *Iniquitatem si conspexi in corde meo, non exaudiat Deus.* Quod dixerat: *Exaltavi sub lingua mea*, ipsum diligenter exponit. Nam qui Deum laudat in corde suo, non debet sensum variâ imaginatione confundere, nec aliquam *iniquitatem conspicere*, sed totam illi mentem vigilantissimè deputare; ut locum in eo diabolus nequeat invenire. Sic enim puritas orantis accipitur, si nullis cogitationum sordibus polluatur. Dicit enim: Si hoc feci *non exaudiat Deus:* ostendens quoniam qui talia faciunt, inanibus visionibus illuduntur.

Quis Deum verè laudet in corde suo.

℣. 20. *Propterea exaudivit me Deus, & intendit voci orationis meæ.* Quia non conspexerat iniquitatem in corde suo, propterea se dicit auditum. Ille enim clamor ascendit ad Dominum, qui pollutionem rerum non habet humanarum. Intendentes enim ad ipsum, talem recipimus vicissitudinem, ut & ille nos miseratus *intendat*. Denique hoc sequitur: *Et intendit voci orationis meæ.* Supplicemus ergo, ut donet nobis orationem purissimam; quatenus fideliter exoratus, & ille nos plenissimè de sacrario suæ pietatis exaudiat.

℣. 21. *Benedictus Dominus, qui non amovit deprecationem meam, & misericordiam suam à me.* Duo ista connexa sunt. Quando Deus *deprecationem non amovet*, misericordiam suam sine dubitatione concedit. Nam cùm oratio nostra suspenditur, & illius misericordia protelatur. Consideremus etiam quartæ partis initium, quâ fuerit veritate conceptum. Dixit enim: *Venite & audite quanta fecit anima mea.* Securus est in fine veracissimæ promissionis effectus: quia nec *deprecationem* ejus *amovisse* cognoscitur, nec *misericordiam suam* suspendisse monstratur.

Quando Deus deprecationem non amovet, misericordiam suam concedit.

Conclusio Psalmi.

Pedisequâ quidem expositione psalmus iste decursus est: sed modò nobis est ejus adunanda contextio; ut virtus hujus cantici evidenter possit agnosci. Primum salutariter Gentes allocuta est sancta Mater Ecclesia; ut generaliter in Domini laudibus occupentur, quatenus supernum desiderium mundi nobis tollat affectum. Deinde invitat eas, ut discant miracula veteris Testamenti ad præfigurationem illis potiùs visa fuisse concedi; quatenus ad spem maximam sequens populus concitetur, quando quæ veteri populo sunt præstita, futuræ regenerationis beneficia nuntiabant. Docuit nos etiam quoniam de diversis cladibus, quas hic populus sustinet Christianus Domini miseratione liberetur, & ad illam felicem patriam, ipso largiente, perveniat. Promissio singularis, sponsio desiderabilis, & hic, ipso protegente, custodiri, & ibi, eodem largiente, in æterno præmio collocari. Hoc si fixo animo semper intendimus, nunquam mundi istius pericula formidamus: sed cum lætitia summa cantabimus, quod in hujus psalmi fine conscriptum est: *Benedictus Dominus, qui non amovit deprecationem meam, & misericordiam suam à me.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexagesimum sextum.

In finem, in hymnis, psalmus cantici David.

Hymnus & *canticum* hæc duo nomina, nisi subtiliter inspiciantur, unum videntur propemodum indicare mysterium: quia utraque laudem Domini significare monstrantur. *Hymnum* diximus carmen esse metri alicujus lege compositum; sicut omnes psalmos in Hebræa lingua constat esse formatos. Hi quoties soli ponuntur in titulis, significantur organis & tympanis fuisse prolati. Sed iste *hymnus* quem nunc Propheta canit, ideò præmisit *In finem:* quia tota oratio ad Dominum Christum sine dubitatione dirigitur. *Psalmus* verò *cantici* est, qui sola humanæ vocis modulatione canebatur. Sed nunc per hæc nomina utrumque deprehenditur potuisse conjungi; ut & instrumentis musicis & humanâ voce caneretur; & ideò omnis cantus, & *hymnus* est: non omnis *hymnus*, & cantus est. Nam hoc nobis distinctionis hujus præbet indicium: quia psalmi qui canticum non habent, poterant per sola musica instrumenta cantari.

Quid sit Hymnus.

Quid sit Psalmus Cantici.

Divisio Psalmi.

Post sexagesimi quinti psalmi canticum Resurrectionis, mirabili ordine deprecationem suam Propheta subjunxit; ut benedicti ad divinam cognitionem deduci mereamur, ad quam nostra non possint merita pervenire. Primâ ergo parte fidelibus loquens supplicat, ut benedici cum ipsis mereatur à Domino; quatenus illuminati corde, in cunctis Gentibus Christum Dominum prædicandum esse cognoscant. Deinde conversus ad Dominum, prophetiæ spiritu confitendum illi dicit à populis: quia Gentes judicat in æquitate. Tertio eumdem versum repetit, quem superiùs dixit: hoc mysterium adjiciens, quia fructum suum terra jam protulit; & ideò frequentato verbo postulat nos debere benedici.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Deus misereatur nostri, & benedicat nos: illuminet vultum suum super nos, & misereatur nobis. Supplicationem suam

Propheta diligens ad necessarii nominis cucurrit auxilium. Benè enim priùs *misereri* petiit, qui de meritorum suorum opere non præsumpsit. Priùs enim fuit, ut *misereretur* errantibus, & posteà benedictionis suæ dona præstaret. Nam benedictio Domini nos semper augmentat: sive cùm illum *benedicimus*, nos absolutè proficimus: sive cùm nos ille *benedixerit*, animæ nostræ profutura concedit. Sed quæramus quam benedictionem postulat: quia multæ sunt, quæ, largiente Domino, conceduntur. *Benedixit* Adam ante peccatum dicens ei: *Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini ejus. Benedixit* Abraham cùm dixit: *Benedicens benedicam te: & multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & sicut arenam quæ est ad oram maris. Benedixit* etiam terras in varios fructus, ut indigentiam nostræ fragilitatis excluderet. Sed hìc illam benedictionem petiit, quam subter exponit; ut tenebras nostræ mentis excludens, claritate nos Domini Salvatoris *illuminet*. Sequitur quippe, *Illuminet vultum suum super nos*. Hæc erat petitio benedictionis; ut *illuminaret vultum suum super* eos: quia eum videre non poterant, qui in suis viribus luminis beneficia non habebant. Illum enim humanus videre non potest sensus: nisi qui splendoris ipsius fuerit claritate perfusus. Repetit, *Et misereatur nobis*. Necessaria iteratio: quoniam & à misericordia Domini proficere incipimus, & in bona spe ipso largiente servamur. Quæ figura dicitur Epembasis, id est, Repetitio crebra sermonis.

Benedictio Domini nos semper augmentat.

Genes. 1. 28.

Genes. 22. 17.

℣. 2. *Ut cognoscamus in terra viam tuam: in omnibus Gentibus salutare tuum.* Evidenter expressit quod superiùs dixit: *Benedicat nos*; & *illuminet vultum suum super nos.* Ad hoc enim ista proficiunt, *ut* in hoc mundo *cognoscamus viam* illam veritatis, id est, Dominum Salvatorem, qui nos ducit ad vitam: in qua nemo errare poterit, nisi qui ab ejus regulis deviare præsumit. Et ne nos probare hoc exemplis aliis egeremus, quis esset *via*, consequenter exposuit: *In omnibus Gentibus salutare tuum*; ut nec unius loci *via* ista crederetur; & quale esset beneficium mundi, testimonio nominis sui potuisset agnosci. Quod nomen ipsi Christo Domino evidenter aptatum est, quando beatus ille Symeon eum in manibus accipiens dixit: *Nunc dimitte servum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum*, &c. Considera etiam quod in primo versu loquitur ad populum fidelem, & subitò convertitur ad Dominum Christum, non injuriâ: quoniam hoc est membris loqui quod Capiti. Hæc figura dicitur Prosphonesis, id est, Exclamatio, quoties inter alia quæ loquimur, ad Dominum subitò verba convertimus.

Via veritatis est Dominus Christus.

Luc. 2. 29.

Quid sit Prosphonesis.

℣. 3. *Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes.* Postquam fidem provenire populis exoravit Propheta, venit ad secundam partem dicens ad Dominum: *Confiteantur tibi populi Deus. Confiteantur*, verbum æquivocum est; nam & laudes, & peccatorum deplorationes noscitur indicare confessio. Sed hìc utrumque debet intelligi; ut & peccata sua *confiteantur populi*, & gloriam Domini prædicare non desinant. Denique verbum ipsum in uno versu noscitur esse geminatum, ut* à fideli populo totum cognosceres esse faciendum. Nam quod addidit: *Omnes*, Donatistarum pravitates elisit, qui putant Ecclesiam Domini in orbe terrarum non esse diffusam.

Duplex Confessio, laudis scilicet, & peccatorum.

** MS. A. F. ad fidelem populum.*

Donatistarum error.

℣. 4. *Lætentur & exultent Gentes: quoniam judicas populos in æquitate, & Gentes in terra dirigis.* Quærendum nobis est, quare moneat Gentes *lætari & exultare*, cùm judicium Dominum dicat esse facturum? Metuere enim potest rea conscientia, cùm audit veracem Dominum judicaturum. Sed de illis dicit, qui jam confessi peccata, formidare nequeunt ventura judicia. Illis enim non Judex sed Advocatus est Christus, qui se propriâ confessione damnaverunt. Quapropter *exultent Gentes* & gaudeant, quæ faciem ejus in confessione prævenire meruerunt. Sequitur causa lætitiæ: quia misericordi Judici probantur esse confessi, qui novit humilium corda sanare, & superborum colla concidere. Nam ut illam confessionem, quam diximus, debuisses advertere, dicit: *Et Gentes in terra dirigis*, utique in hoc mundo, ubi eas facis delicta propria confiteri, ut diabolico nequeant errore subverti.

Peccata confessi ventura judicia nequeunt formidare.

℣. 5. *Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes.* Venit ad tertiam narrationem, in qua versum quidem secundæ partis repetit: sed omnino rem aliam subter adjecit. In superiori enim versu posuit: *Lætentur & exultent Gentes*; nunc autem dicit: *Terra dedit fructum suum*; ut etsi unum initium sonet, non tamen sensus ipse propter sequentia ad causas similes tendere videatur. Istos verò *populos* quos frequenter repetit, quidam eos duodecim Tribus intelligere voluerunt, quæ in illo judicio remunerationis gratiam consequentur.

℣. 6. *Terra dedit fructum suum: benedicat nos Deus, Deus noster. Terra dedit fructum suum*, scilicet confessiones populorum, quòd superiùs provenire necessariâ repetitione memoravit. Revera *suum*, quem piâ Domini largitate percepit, non quem diabolo seminante generavit. *Dedit* etiam *terra fructum suum*, quando Dominum Salvatorem diversarum Gentium turba suscepit. Illa enim quæ erat* peccato Adæ spinis & tribulis plena, vitalem fructum intulit, cùm Domini jussionibus obedivit. Tunc enim Apostolorum fides in varias linguas sancto Spiritu replente prorupit: tunc virtutes inæstimabiles mundus agnovit: tunc revera fructum suum terra protulit, quando spinas diaboli tribulosque deseruit. Et quia fructus provenire potuit, justè benedictio postulatur; dicit enim: *Benedicat nos Deus, Deus noster.* Dixerat semel *Deus*: sed ne Gentilium Dominus putaretur, quia ipsi Deum se dicunt colere, quamvis vanis erroribus implicentur; addidit tamen, *Deus noster*; ut revera ipse solus colendus *Deus* credatur, quem sancta Catholica colit & confitetur Ecclesia, hoc est, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum.

Quando terra fructum suum dedit.

** MS. G. peccatorum spinis.*

℣. 7. *Benedicat nos Deus: & metuant eum omnes fines terræ.* Geminat, *Benedicat nos*, quod sæpe repetendum est, & sine fine constat optandum: quia semper necessarium, semper probatur esse proficuum. Quæ figura dicitur Tautologia, id est, ejusdem sermonis Iteratio. Intueamur etiam quemadmodum timor Dei inter

Quid sit Tautologia.

magna munera postuletur, quando post benedictionem petitam metus ejus concedi *terræ finibus* exoratur. Est enim inter prima Dei munera: quoniam qui illum timere norunt, & amare non desinunt. Sic enim & Salomon dicit: *Initium sapientiæ timor Domini;* Et in alio psalmo: *Timeat Dominum omnis terra.* Sed timor iste non ex humana trepidatione contingit: sed divinâ inspiratione præstatur. Hunc ergo timorem *terræ finibus* Propheta miseratus optavit; ut & credere inciperent, & credita cauta sollicitudine custodirent.

Eccles. 1. 16. *Psal. 32. 8.*

Conclusio Psalmi.

QUàm latissimos fidei campos sub brevitate suavissima psalmus iste complexus est. Supplicavit enim Domino Christo, ut adventu suo benedicere nos largâ pietate dignetur; quatenus salus mundi expectata Gentibus innotescat, & fructum misericordiæ ipsius de plenissima religione percipiant. Sit ergo nobis & brevitate dulcissimus, & prophetiæ suæ dignitate præclarus, quando illud ante tot sæcula prædixit, quod jam salutariter mundus agnovit. Præsta Rex æterne; ut sicut te in humilitate carnis venisse cognovimus: ita & in Deitatis potentia concessum nobis clementem Judicem sentiamus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexagesimum septimum.

In finem, Psalmus cantici David.

VIm nominis istius hinc debemus advertere: quia dum *finis* dicatur, in initio semper apponitur; significat enim rerum caput, & æternale principium; sicut ipse in Evangelio dicit: *Ego sum principium, propter quod & loquor vobis.* Sequitur *psalmus cantici*, qui humanâ tantum solet, ut dictum est, voce cantari. *David* autem ipsum Dominum designat, quem & *finis* ille pronuntiat. Longus psalmus, & ad fastidium relevandum quinque diapsalmatibus prænotatus, per quæ nos divisiones competenter impressimus. Nam licet has in aliis psalmis, quantum aspirat Dominus, humana perscrutetur industria: istæ tamen incisiones absolutè sequendæ sunt, quas per diapsalmata divina fecit auctoritas. Sciendum est autem toto psalmo per mysticas similitudines Psalmigraphum loqui, qui Sacramentis Evangelicis omnino repletus est, & Ascensionis Christi descriptione devotâ monstratur esse præcipuus.

Joan. 8. 26.

Divisio Psalmi.

PRovidentiæ spiritu Prophetâ completus, quæ inimicis Domini accidant, vel quæ fidelibus in futura judicatione contingant, per optativum modum primo ingressu psalmi hujus convenienter edicit; ut & perfidos de pœna terreat, & famulos Domini promissâ remuneratione lætificet. Secundo ingressu virtutes significat, quas contulit populo Judæorum; ac deinde dicit quemadmodum ex his perfecit Ecclesiam. Tertio per montis speciem significat Dominum Salvatorem: asserens quæ beneficia præstiterit Ecclesiæ, quando eam Resurrectionis suæ munere sublevavit. Quarto inimicorum Domini superbiam conquassandam esse pronuntiat, & conversiones & martyria ab utroque sexu etiam ex pessimis dicit esse facienda, cùm adventus Domini mundo salutaris illuxerit. Quinto dicit in Ecclesiis Dominum debere benedici, ubi Apostoli, & Christus ipse prædicavit: supplicans ut dona quæ dedit fidelibus suis, conservare dignetur. Monet etiam, ut velociter ad Dominum veniant qui in hoc mundo tanquam in Ægypto & Æthiopia commorantur. Sexto ingressu universitatem monet, ut psallat Domino Christo, qui jam Resurrectionis suæ miracula patefecit; ac deinde psalmum Dominicâ laude conclusit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. EXurgat Deus, & dissipentur inimici ejus: & fugiant à facie ejus, qui oderunt eum. Confidenter Propheta videtur optare, quod novit esse venturum. Petit enim Resurrectionem Christi, in qua *dissiparentur* adversi scilicet Judæi, qui Resurrectionis ejus videndo potentiam, sceleris sui facinora formidabant. Ultio quippe eorum uno verbo descripta est. Non enim in unam Gentem populus ipse collectus est: sed per orbem terrarum effusâ charitate dispersus est. Sequitur inæstimabilis pœna maledicti; ut *ab ejus facie fugiant*, cujus ubique constat esse præsentiam. Quale est enim semper fugere, & infensi Judicis præsentiam non vitare? Addidit, *Qui oderunt eum;* ut eos significaret qui in sua pertinacia constiterunt. Odium enim illis rebus debemus, quibus nos acquiescere nullatenus posse profitemur.

℣. 2. *Sicut deficit fumus, deficiant.*

℣. 3. *Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.* In istis duobus versibus sub comparatione geminâ peccatorum pœna prædicitur. Fumus est enim ex flamma ista corruptibili surgens tenebrosa conglobatio, quæ quantùm plus extollitur, tantùm per inane tenuatur. Huic peccatores meritò comparantur, quoniam ex flamma nequitiæ suæ producunt fumiferas actiones; quæ licet ad altiora superbiâ faciente consurgant, necesse est ut suâ magis, velut fumus, elatione deficiant. Sequitur eorum alia comparatio. *Cera* est ex favis collecta tenera mollisque substantia, quæ sic ignis calore resolvitur, ut ejus corpulentia penitùs absumatur. Hujus similitudo delinquentibus competenter aptatur, quoniam in judicio Dei à *facie* ipsius sic dispereunt *peccatores*, quemadmodum ceræ deliquatitudo proximo igne consumitur. Et intuere quod hic peccatores in substantia sua non dicit posse consumi, qui perpetuo igne torquendi sunt: sed dicit eos *à facie Dei esse perituros:* quia nunquam ad gratiam ipsius beneficiaque venturi sunt, sicut quidam errantium dicere tentaverunt. Et nota quod in his versibus figura est Parabole, id est, rerum dissimilium Comparatio; peccatoribus enim fumus, & cera comparata noscuntur.

Peccatores fumo & ceræ comparati.

Damnati nunquam ad gratiam Dei sunt venturi.

℣. 4. *Et justi epulentur, & exultent in conspectu Dei: delectentur in lætitia.* Sicut superiùs dicta est pœna peccatorum: ita nunc justorum remuneratio ventura narratur. Epulas dicimus exquisitas & abundantes copias ciborum, quibus & corpus reficitur, & plerumque deside-

rium edacitatis augetur. His comparantur pabula fidelium, sagina justorum, qui saturati adhuc desiderant, & de cælestibus deliciis inexplebiliter farciuntur. Sed ubi reperiantur istæ deliciæ, subsequenter adjungitur; scilicet *In conspectu Dei*, ubi semper est desiderabilis & vera lætitia. Quale est enim *exultare* sub conspectu tanti Judicis; ut illum quem hìc justè metuimus, ipsius munere liberati sub ejus præsentia gaudeamus? Adjecit, *Delectentur in lætitia*; ut hoc ipsum illos possit *delectare*, quod læti sunt: quia dum lætitiam suam nullo norunt fine claudendam, suaviùs in ea *delectantur*, quam se amissuros esse non sentiunt. Sic beatitudinis illius ventura felicitas sublucentibus quibusdam modulis indic[illegible]tur.

Deliciæ cælestes describuntur.

℣. 5. *Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus: iter facite ei, qui ascendit super occasum, Dominus nomen est ei: exultate in conspectu ejus.* Postquam pessimorum pœnas, justorumque præmia ventura narravit, hortatur populos Propheta; ut in his quæ audierant fideli mente præsumentes, laudes Deo hymnicâ exultatione concelebrent. *Cantat* enim *Deo* qui cõtemplationem ejus puro ac fideli semper animo contuetur. *Psalmum dicit nomini ejus*, qui opera efficit, quæ ille præcepit. Sequitur, *Iter facite ei*, id est, corda vestra purificata præparate, quæ dignetur sanctus Dominus introire: sive prædicationibus beatis cunctos imbuite; sicut Isaias Propheta dicit: *Parate vias Domini, rectas facite semitas ejus.* Sed cui fiat istud *iter* edicitur: *Qui ascendit super occasum. Ascendit* utique Dominus Christus *super occasum* à mortuis resurgendo; ut captivam duceret nostram captivitatem, & mors relinqueret liberos, quos peccatis alligantibus tenebat obnoxios. Necesse enim fuit, ut *occasus* tenebrosus cederet, super quem Sol justitiæ probabatur exortus. Et ne quis ambigeret, *quis ascendit super occasum*, dicit: *Dominus nomen est ei*; ut nemo dubitaret Deum esse *Dominum* Salvatorem, quem nefandi Judæi velut communem hominem trucidandum esse putaverunt. Sequitur, *Exultate in conspectu ejus*; non in præsentia hominum, ubi est caduca lætitia: sed *In conspectu ejus*, ubi jugiter se puritas mentis oblectat; & quaslibet hìc ærumnas patiatur, consideratione futuri præmii semper erigitur.

Quis Deo cantet, & nomini ejus psalmum dicat.

Isai. 40. 3.

Cur Christus super occasum ascenderit à mortuis resurgendo.

℣. 6. *Turbabuntur à facie ejus Patris orphanorum, & Iudicis viduarum: Deus in loco sancto suo.* Postquam dixit in conspectu Domini beatis esse gaudendum: nunc *à facie ipsius* prædones atque impios asserit esse pellendos, qui orphanos ac viduas sævâ cupiditate dilacerant. *Turbati* enim & nimiùm formidantes *à facie Dei* tales expelluntur, quando audierint: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis ejus.* Sed qui sit iste à cujus facie pelluntur, exponit; id est, *Patris orphanorum, & Iudicis viduarum.* De quo & alibi legitur: *Pupillo & viduæ tu eris adjutor.* Quid ergo deprædator eorum pati poterit, qui Judicis sui susceptos impiâ laceratione contrivit? *Patris* autem *& Iudicis* genitivos posuit casus; ut quid sit Deus, his complexionibus possit ostendi. Addidit quoque: *Deus in loco sancto suo*, subaudiendum est, qui immutabilem servat firmamque sententiam; sicut de ipso à Patre Augustino dictum est: Mutas tempora, nec mutas consilia.

Matth. 25. 41

Psal. 9. 14.

Lib. 1. Conf. cap. 4.

℣. 7. *Deus qui habitare facit unanimes in domo: qui educit vinctos in fortitudine.* In hoc versu & duobus aliis qui sequuntur per duodecimam speciem definitionis quæ Græcè κατ' ἔπαινον, Latinè per laudem dicitur, declaratur quis sit Deus, id est, *Qui habitare facit unanimes in domo*; sicut legitur in Actibus Apostolorum: *Multitudinis autem credentium erat cor unum, & anima una.* Sive quia Prophetæ & Evangelistæ in domo Domini unum sentientes, verbum veritatis consentaneâ prædicatione locuti sunt. Et alibi ipse dicturus est: *Quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum. In domo* enim illius ipsi *habitant*, qui se mutuâ charitate consociant. *In domo* verò Ecclesiam significat. Sequitur, *Qui educit vinctos in fortitudine.* Hic humanum genus significat, quod vinctum lege peccati fortitudinis suæ robore liberavit. Alligato enim diabolo, *eduxit vinctos* quos tenebat ille captivos. Benè autem dictum est: *Eduxit*: quia eos ab inferno liberans, ad gaudia regni cælestis elevavit.

Actor. 4. 32.

Psal. 132. 1.

Christus humanum genus vinctum liberavit.

℣. 8. *Similiter eos qui in iram provocant, qui habitant in sepulchris.* Enumerat adhuc quos educit vinctos in fortitudine sua. *In iram* enim *provocant* Dominum, blasphemi & pessimâ se conversatione tractantes. Ipsi sunt quippe *qui* vivi *habitant in sepulchris*, id est, qui in fœtida & carnali actione sepulti sunt: de quibus & in alio loco dictum est; *Sepulchrum patens est guttur eorum* Nam licet mortuos visualiter suscitaverit: humanum tamen genus de sepulchris eripuit, quando eis per veram fidem vitæ gaudia votiva restituit.

Blasphemi, vivi habitans in sepulchris.

Psal. 5. 11.

℣. 9. *Deus cùm egredereris coram populo tuo: dum transgredereris in deserto.* Jungendum est huic versui, cognosceris. Adhuc enim in operationis ejus laudibus perseverat. *Egressus est* quidem *Deus coram populo* Israëlitico, dum in columna ignis apparuit, dum in deserto eos mannæ largitate satiavit. Sed hoc meliùs ad populum respicit Christianum. *Egreditur* enim *coram populo*, quando educit vinctos in fortitudine sua: quando resuscitantur *qui in sepulchris habitant.* Ipsum enim contuetur fidelis, quando in operibus magnis ejus pietatem potentiamque cognoscit. *Transgressus est* etiam *in deserto*, quando ad Gentes venit, ad quas Propheta nullus accessit; quæ velut eremus desolata à verbo Domini reddebantur alienæ.

Quando fidelis Deum contuetur.

℣. 10. *Terra mota est: etenim cæli distillaverunt à facie Dei: mons Sina à facie Dei Israel.* Interjecto diapsalmate, venit ad secundum ingressum, ubi enumerat quæ Israëlitico populo virtus divina concessit. *Terra mota est*, id est, terreni homines videndo tam magna miracula crediderunt. *Cæli distillaverunt à facie Dei*, quando in vicem stillicidiorum manna descendit *à facie Dei*: quia per columnam ignis ac nubis præsentia ipsius noscebatur. *Mons* quoque *Sina à facie Dei* fumavit, quando ibi Moyses in duabus tabulis legem beatus accepit. Nam & in Exodo ita scriptum est: *Totus autem mons Sina fumabat, eo quod Dominus descendisset super eum.*

Exod. 19. 18.

℣. 11. *Pluviam voluntariam segregans Deus hereditati tuæ; etenim infirmata est: tu verò perfecisti eam.* Exponit illud quod superiùs dixit: *Cæli distillaverunt.* Ipsa est enim *pluvia voluntaria*, quam tunc comedendi avida Gens Judæa pro-

meruit. Nam ut voluntati ejus satisfieret, inexpertum miraculum mundus accepit. *Pluvia* siquidem illa *voluntaria* fuit, non ista quæ generaliter ubique diffunditur. Denique hic sequitur: *Segregans Deus hereditati tuæ*: quia non hoc Dominus aliis Gentibus dedit, quod tunc Hebræo populo miseratus indulsit. *Hereditas* enim ipsius fuit populus Hebræorum; sicut legitur: *Et facta est portio Domini populus ejus, Iacob funiculus hereditatis ejus.* Hæc si ad tempus *infirmata est* Domino Salvatori minime credendo, *perfecit hereditatem* suam, quando Gentes reliquas in supplementum credulitatis admittit.

Hereditas Dei populus Hebræorum. *Deuter. 32. 9.*

℣. 12. *Animalia tua inhabitabunt in ea: parasti in dulcedine tua pauperi Deus.* Quia superiùs dixerat de hereditate Domini: *Tu verò perfecisti eam*: nunc adjicit, unde eam perficeret. *Animalia* fuerunt Gentes verâ religione vacuatæ: sed cùm ad Dominum venerunt, factæ sunt ejus, quæ jam nihil indigeant, sed rationabili ac pleno lumine compleantur. Hæc *habitabunt* in Ecclesia, cùm veræ religionis cultum ipso miserante perceperint. Iterumque quæ sint ista *animalia* consequenter exponitur; dicit enim: *Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. Parasti*, significat prædestinatos, qui ab origine mundi ipso miserante præparati sunt. *In dulcedine tua*, non sæculi hujus ubi amara patiuntur: sed in illa suavitate in qua *pauperes Dei* Reges divitissimos antecellunt.

℣. 13. *Dominus dabit verbum Evangelizantibus* * *virtutes multas.* Versus istius ordo talis est: Dominus dabit virtutes multas Evangelizantibus verbum. *Dedit* enim *virtutes multas* Apostolis, qui verbum ejus venerandâ confessione prædicabant, quando eis languentium turbas sanare concessum est. Nam ipsum quoque Evangelium *multarum* constat esse *virtutum*. Quid enim fortius quàm animas salvare, quæ errorum suorum vitiis poterant interire? sicut Jacobus Apostolus dicit: *Scire debet quis, quia qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvat animam ejus, & operit multitudinem delictorum.*

* MS A. *virtute multa.*

Nihil fortius quàm animas salvare. *Jacob. 5. 20.*

℣. 14. *Rex virtutum dilecti: & species domus dividere spolia.* Versus iste sollicitiùs inquiratur, est enim verborum subtilitate perplexus. Hic enim, *Dilectum*, *Filium* Patris debemus accipere, sicut ipse in Evangelio dicit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Quod schema dicitur Antonomasia, id est, vice nominis posita, quando sic aliud nomen ponitur, ut tamen illud quod necessarium fuerit sentiatur. *Dilecti* ergo Pater, Rex Angelorum & Potestatum est, qui Virtutibus imperat; quod & de Filio convenienter accipitur, de quo alius psalmus dicit: *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ*; quod tamen sanctæ Trinitati certum est convenire. Hic tamen Patrem vult intelligi: quia *Dilecti* posuit, id est, Christi. Sequitur, *Et species domus dividere spolia.* Pulchritudo domus divinæ cognoscitur, quando spolia diaboli, id est, homines scelerati in Domini Ecclesiam transferuntur. *Spolia* siquidem diaboli sunt populi quos Dominus alligato forte liberavit; sicut in Evangelio ipse dicit: *Nemo intrat in domum fortis, & vasa ejus diripit: nisi priùs alligaverit fortem, & tunc domum illius diripiet.* His enim spoliis domum suæ potestatis ornavit, Ecclesiam sanctam gaudere fecit, quoniam ferocis inimici vota frustravit.

Math. 3. 17. *Quid sit Antonomasia.* *Psal. 23. 10.* *Spolia diaboli sunt populi, quos Dominus liberavit.* *Marc. 3. 27.*

℣. 15. *Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi ejus in specie auri.* Subaudiendum, suscipient vos. Hic *dormire*, non stuporem somni significat, aut oblivionem rerum quam pati consuevimus dormientes: sed *dormientes* dicit, in præceptis Domini quiescentes, & in idipsum requiem habentes. *Cleros* enim auctoritate Patrum duo Testamenta debemus accipere, inter quæ monet continere atque quiescere Christianos. Sensus ergo talis est. Commonet fideles: si dormiatis inter duo Testamenta, hoc est, si animam vestram in scripturis divinis ultimâ dormitione reponatis. Dormitionem verò pro morte poni Dominus in Evangelio testatur dicens: *Lazarus amicus noster dormit: sed eamus ut à somno suscitemus eum.* Sequitur *Pennæ columbæ deargentatæ.* Per hæc commata (sicut superiùs diximus) subaudiendum, suscipient vos. *Pennæ* significant celeritatem, quæ nos in illam patriam ducunt, si hic in lege Domini quiescere mereamur. *Columbæ deargentatæ* Ecclesiam significant; quæ meritò *columba deargentata* dicitur, quia innocentiam habet *columbæ*, & divinis eloquiis argenteo colore resplendet; de qua scriptum est: *Una est columba mea, una est dilecta mea.* Hujus *columbæ posteriora*, id est ultima, *in specie auri* clarificata resplendent: quia postquam de hoc mundo discesserit, supra aurum ejus gratia relucebit. Et respice quod in hoc mundo argento comparata est: in illa verò resurrectione auri eam specie dicit ornandam; sicut in quadragesimo quarto psalmo jam dictum est: *Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietate.*

Inter duo testamenta quiescere debent Christiani. *Joan. 11. 11.* *Cur Ecclesia, columba deargentata vocetur.* *Cant. 6. 8.* *Psal. 44. 10.*

℣. 16. *Dum discernit cælestis Reges super terram, nive dealbabuntur in Selmon.* Post diapsalmatis silentium, venit ad psalmi tertium membrum, ubi enumerat dona quæ contulerit Ecclesiæ Resurrectionis gloriâ contributâ Dominus. *Cælestis Reges* sunt Apostoli sanctique Pontifices, vel cæteri fideles, qui probabiliter regere corpora sua divino munere meruerunt. Rex ergo à regendo vocatus est. Et meritò hoc illis nomen impositum est, qui cupiditates sæculi refrænare divina virtute potuerunt; sicut Apostolus quosdam increpans dicit: *Sine nobis regnatis, & utinam regnaretis; ut & nos vobiscum conregnaremus.* Hos ergo *Reges* dum *super eam* columbam, quam superiùs dixit, *discernit* concorditer Dominus atque distribuit, *Super nivem dealbabuntur in Selmon*, id est, supra candorem nivis elucescunt, qui Ecclesiam regere fideliter atque ordinare noscuntur. Quod autem dictum est *In Selmon*, nomen hujus montis umbra interpretatur, quæ hic congruè divina virtus intelligitur. Ipsa enim ab æstu vitiorum nos defendit ac reficit: ipsa nobis cælestia dona concedit; sicut sanctæ Mariæ Angelus annuntiavit: *Spiritus sanctus supervenient in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi*; & alibi: *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Hæc est umbra quæ in bono ponitur. Denique laudem montis sequenti versu dicturus est. *Dealbatus* autem ponitur & in malo; sicut in Actibus Apostolorum legitur: *Percutiet te Dominus paries dealbate*; hoc & Evangelium quoque testatur: *Similes estis monumentis dealbatis, quæ plena sunt ossibus mortuorum.*

Rex à regendo vocatur. *1. Cor. 4. 8.* *Selmon interpretatur umbra.* *Luc. 1. 35.* *Psal. 16. 9.* *Actor. 23. 3.* *Math. 23. 27.*

℣. 17. *Montem Dei montem uberem: mons coa-*

gulatus mons pinguis. Per quintam speciem definitionis, quæ Græce κατὰ τὴν λέξιν, Latine Ad verbum dicitur, exponit Propheta quis sit *mons* ille *Selmon*, quem superiùs dixit; ac si diceret: *Montem* dico, id est, ipsum Dominum Salvatorem, de quo Isaias Propheta cecinit: *Erit in* **novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & ibunt ad eum omnes Gentes*. Addidit, *Montem uberem*, ex quo perpetua & suavia fluenta descendunt, qui aquas habet irriguas, & cælesti suavitate conditas. Subjungit, *Mons coagulatus*, scilicet propter parvulos enutriendos, qui non esca corpulenta, sed coagulato lacte potandi sunt. Addidit etiam, *Mons pinguis*, quia fertilitate suâ semper ubertimus est. O mons breviter quidem laudatus, sed cælestium rerum qualitate copiosus: ex quo aquæ vivæ decurrunt, lac in parvulorum salutem præparatur, pinguedo spiritualis agnoscitur, & quicquid summe bonum creditur, in montis istius est gratiâ constitutum!

Isai. 2. 2.

℣. 18. *Vt quid* * *suscepisti montes uberes? mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo*. Dixit superiùs *montem* debere intelligi Dominum Salvatorem: sed nunc reprehendit Propheta, ne quis debeat *montes* istos intelligere, qui Apostolorum eminentiæ comparantur, quamvis & ipsos per Dei gratiam *uberes* esse noscamus. Addidit enim, *Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo*. Sed quem *montem* deberemus advertere, evidenter designat. Christus est enim solus mons qui Patri complacuit, ut in eodem habitaret; sicut ipse testatur: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui*. Nam quod dicit: *Habitare in eo*, & Patri, & Filio utrumque commune est; sicut ipse in Evangelio dicit: *Ego in Patre, & Pater in me est*. Cùm ergo dicit: *In quo beneplacitum est Deo habitare in eo. In quo*, & *in eo*: quia communi linguæ non convenit, proprium hoc scripturæ divinæ esse dicamus; sicut & in sexagesimo quinto psalmo dixit: *Ibi, in idipsum*.

* Ed. *suscepisti nos*.

Christus solus est mons, qui Patri complacuit.

Matth. 3. 17.

Joan. 14. 10.

Psal. 65. 6.

℣. 19. *Etenim Dominus habitabit usque in finem*. Post illos montes quos dixerat non debere intelligi, qui Apostolorum eminentiæ comparantur (quia de Domino Salvatore loquebatur, qui est mons montium, & sanctus sanctorum, & Rex Regum, & Dominus dominantium) redit ad salutis Auctorem dicens, montibus illis, id est, Apostolis inhabitare Dominum Christum *usque in finem*; scilicet usque ad majestatis suæ perfectissimum terminum, qui est finis fine fine, & bonorum omnium perfecta plenitudo.

℣. 20. *Currus Dei decem millium multiplex, millia lætantium: Dominus in illis in Sina in sancto*. Consuetudo est scripturæ divinæ allegoricè loqui; ut cùm aliud dicat, aliud velit intelligi; quod in hoc psalmo positum frequenter invenies. Unde hîc *currus* significatur hominum juncta copulatio; quia ita sanctos charitas vincit, sicut loris & jugis animalia sociantur. Unde & Dominus ait: *Jugum meum suave est, & onus meum leve est*. Sanctorum ergo unanimitas *currus* est Domini, quem ille velut Auriga insidet, & ad voluntatis suæ ministerium salutari lege moderatur. Sed ut istum *currum* ostenderet non equis deditum, sed humanis cogitationibus attributum, ait: *Decem millium multiplex*; quod benè ad innumeros populos, non ad equos noscitur pertinere. Subjunxit, *Millia lætantium*; quod utique de fidelibus debet intelligi. Et ut ostenderetur lætitiæ plenitudo, ait: *Dominus in illis*, qui magnæ exultationis est cumulus, & bonorum omnium dulcedo mirabilis. Sequitur, *In Sina in sancto*. *Sina* mons est deserti, in quo Moyses legem accepit, interpretaturque mandatum, ubi revera Dominus requiescit: quoniam in sanctis mandatis ejus solet præsentia contueri.

Consuetudo est scripturæ allegoricè loqui.

Matth. 11. 30

Sanctorum unanimitas currus est Domini.

Sina interpretatur mandatum.

℣. 21. *Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem*. Quàm pulchrè per Ideam figuram Triumphatoris actus describitur. Idea est enim species, cùm rem futuram velut oculis offerentes motum animi concitamus. Ille enim crucifixus descendit ad inferos, & liberatos à captivitate perduxit ad cælos. Necesse enim fuit mortem perire, cujus regnum vita pervasit. Hæc sunt spolia illa quæ superiùs dixit, unde sancta ornatur Ecclesia, unde Domini * regna complenda sunt. *Ascendit* ipse utique qui propter nos descendit * eruendos. *In altum*, videlicet supra cælos cælorum; & quod super omnes altitudines atque honores esse dignoscitur, sedet ad dexteram Patris. Quis jam fidelium de concessa libertate dubitet, cùm sit extinctus interitus, & captivata captivitas?

Quid sit Idea.

Necesse fuit mortem perire, cujus regnum vita pervasit.

* Ed. *castra*.

* Ed. *eruendos*.

℣. 22. *Dedit dona hominibus: etenim qui non credunt inhabitare, Dominus Deus*. Adhuc in illa triumphi similitudine perseverat, quando ad immensa gaudia concitanda festivitas indicitur, & dona præstantur. *Dona* enim Domini fuerunt super Apostolos Spiritus sancti concessa magnalia; sive quod Doctor Gentium dicit: *Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*. Sequitur, *Etenim qui non credunt inhabitare, Dominus Deus*. Hîc subaudiendum est, eos convertit; ut nobis possit verbis integris constare sententia. Nam *Qui non credunt inhabitare*, id est, qui ad Domini negligunt penetralia pervenire, ut in domo ejus cum fidelibus habitare prævaleant, *Dominus Deus* eos convertit, qui fidem suam humano generi miseratus indulget. Ipsa enim est gratia quæ gratis datur: quia nos ipsius bona præveniunt, dum & ipsum quoque bonum velle conceditur.

Ephes. 4. 7.

Bona Dei nos præveniunt.

℣. 23. *Benedictus Dominus de die in diem: prosperum iter faciet nobis Deus salutaris noster*. Post triumphalem illam descriptionem, brevis quidem sed magna dicitur laus. *Benedictus Dominus de die in diem*, id est, cunctis diebus omnique tempore benedicendus est, *Qui ascendit in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus*. Ipse etiam, *Prosperum iter faciet nobis*. *Iter* quippe cursum vitæ significat qui jam prosper effectus est, quoniam Redemptorem suum mundus agnovit. Adjecit, *Deus salutaris noster*; ut nullus de *prospero* dubitaret *itinere*, cui Dux *salutaris* est Dominus Christus. Dicant mihi quos spectacula humana delectant, quid tale in editionibus pomposis Consulum videant? Huc animos, huc ora deflectant, illud salutariter corde respiciant: unde non ad fugitivam lætitiam, sed ad exultationem destinentur æternam.

Dux itineris nostri Christus est.

℣. 24. *Deus noster, Deus salvos faciendi: &*

Domini exitus mortis. Post diapsalmatis incisionem, ad quartum venit ingressum: ubi dicit quemadmodum morte sua nos salvos effecerit. Ait enim: *Deus noster, Deus salvos faciendi*, subaudiamus hîc, habet potestatem *salvos faciendi* nos. Quapropter ipse nos *salvos fecit* qui est * *Deus noster* Jesus Christus, qui pro nobis mori dignatus est, *qui ascendit in altum*, & fecit illa quæ dicta sunt. Denique sic sequitur: *Et Domini exitus mortis. Exitus mortis* qui Domino fuit, ipse nos liberat, ipse à morte perpetua facit exire. Quod pulchrè arbitror esse subjunctum: ne humana causaretur infirmitàs, quare morior? quare deficio? Adhibita est querelis nostris magna curatio: *Domini exitus mortis. Exitus mortis* est *Domini*, hoc est Resurrectio votiva fidelium. Revera *exitus* illi singularis ac mirabilis fuit: quia & ipse ab inferis egressus est, & nos inde suo munere præstitit exire.

*Ed. Dominus.

Exitus mortis Christi illi singularis fuit.

℣. 25. *Verumtamen Deus conquassabit capita inimicorum suorum: verticem capilli perambulantium in delictis suis.* Ne mala pertinacium inulta esse crederentur, dicit: *Verumtamen Deus conquassabit capita inimicorum suorum;* quatenus supra perfidos & pertinaces vindictam quoque prævenire cognosceres. *Capita inimicorum*, sunt auctores Judaicæ quidem seditionis, sed & hæreticorum sine dubitatione Doctores. Illi enim in carne Christum persecuti sunt: isti autem crudeliores in ipsam etiam (si dici fas est) Deitatem desæviunt. Sequitur, *Verticem capilli perambulantium*, id est, qui tales sibi calumniarum minutias quærunt, ut ipsos *vertices capillorum perambulare* ac perscrutari posse videantur: significans versutias inanium quæstionum, quæ profutura deferunt, & non necessaria detestabili disputatione perquirunt. Et ut eorum studia inania comprobaret, addidit, *In delictis suis:* ubi cogitatio insipiens fuit, quæ perduxit ad culpas; ut sunt Manichæi, Priscillianistæ, Donatistæ, Montani, & cæteri qui se cœnosi dogmatis fœtoribus miscuerunt.

℣. 26. *Dixit Dominus: Ex Basan convertam: convertam de profundis maris.* In hoc versu auctoritas nobis doctissimi Hieronymi absolutè sequenda est, quia translatio ejus lucida cunctam nobis abrogat quæstionem. *Dixit Dominus.* Quæramus quid *dixerit:* quia nescio quàm magna promissio est, quam Dominus pollicetur. *Basan* interpretatur siccitas, quæ humanum genus possederat ariditate peccati: sed eam Dominus *convertit* ad viriditatem suam, dum illi fluvios salutis infudit, & germinare fecit vitæ fructum, quæ priùs inferebat exitium. Adjecit, *Convertam de profundis maris;* scilicet populos quos de mundi istius profundo liberavit. *Mare* enim mundum istum debere suscipi, frequenti lectione jam notum est, qui & gustu amarus est, & vitiorum fluctibus inquietus.

Basan, siccitas interpretatur.

Mundus iste mare dicitur.

℣. 27. *Ut intinguatur pes tuus in sanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.* Illum populum quem superiùs convertendum dixerat ex profundis maris: nunc ad quid perducatur exponit; utique ut *pes ejus*, id est, actio boni propositi usque ad sanguinem gloriosi martyrii perveniret. Nam qui ante gradiebatur in voluptuoso mari, pòst ambulare fecit *in sanguine*, quod est durum iter carni, sed beata via est animæ, quam ipso miserante transimus, si in eo spem nostram condaque reponimus. Addita est obscura quidem, sed nimis amplectenda sententia: *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. Canes* & in malo ponuntur, sicut Apostolus ait: *Videte canes, videte malos operarios;* & in bono sicut hîc positum est: de quibus ait in Evangelio Chananæa: *Utique Domine, nam & canes edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum;* & in alio psalmo dictum est: *Convertentur ad vesperam, & famem patientur ut canes.* Isti enim *canes* pro Domino latrare non desinunt, domumque ejus cautissimâ sagacitate custodiunt. Hic ergo dicit: *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso:* quia priùs inimici fuerunt, qui posteà clamosis latratibus Ecclesiam Domini vindicarunt. Sed hoc ipsum à quo fieri potuisset, adjecit, id est, *ab ipso. Ab ipso* utique Domino, qui amara mutat in dulcedinem, tristitiam vertit in gaudium, ægritudines detestabiles in salutem.

Martyrium, durum est iter carni, sed beata est via animæ.

Philip. 3. 2.

Marc. 58. 7.

Psal. 58. 7.

℣. 28. *Visi sunt gressus tui Deus: ingressus Dei mei Regis, qui est in sancto ipsius.* Totus hic versus Incarnationem significat Domini Salvatoris. Dicit enim: *Visi sunt gressus tui Deus*, sive per assumpti corporis formam, sive per vestigia prædicationis, quibus innocenter ille in hoc mundo sanctis gressibus ambulavit. Et ut Dominum Salvatorem evidenter ostenderet, adjecit, *Ingressus Dei mei Regis:* quia ipse *Rex* in hoc mundo specialiter ingressus est; de quo scriptum est in titulo passionis: *Rex Judæorum.* Nam & corpus ipsius evidenter expressit dicens: *Qui est in sancto ipsius.* Sanctum enim fuit templum corporis Domini Christi; in eo enim erat plenitudo Divinitatis, quam perfidi videre non poterant.

Christus in hoc mundo Rex specialiter ingressus est.

Marc. 15. 26.

℣. 29. *Prævenerunt Principes conjuncti psallentibus in medio juvenum Tympanistriarum. Principes* Apostolos significat, qui & *Principes* sunt credentium populorum, & *prævenerunt* omnes in sanctitate doctrinæ; & ideo Duces effecti sunt, quia ipsos sunt populi posteà subsecuti. Addidit, *Conjuncti psallentibus:* ne crederes paucos fuisse, conjunctam quoque multitudinem *psallentium* convenienter adjunxit, qui jam laudes Domini non voce tantùm, sed & bonis actibus personarent. Sequitur, *In medio juvenum Tympanistriarum.* Ne sexum femineum crederes esse contemptum, *In medio* dicit istum actum *juvenum Tympanistriarum;* id est, juvencularum primâ ætate florentium, quæ tympana sua, hoc est corporis tensionem ad Domini laudes gloriamque verterunt: macerantes se jejuniis, carnisque magis afflictione gaudentes; quod hodieque in multis virginibus divina virtus operatur. Alii verò *Tympanistriarum*, Ecclesiarum intelligi voluerunt, quarum atria velut quibusdam tympanis laudes Domini populorum jubilatione concelebrant: de quibus sequenti versu dicturus est.

℣. 30. *In Ecclesiis benedicite Deum Dominum, de fontibus Israël.* Interjecto diapsalmate, ad quintam psalmi translatus est sectionem, in qua dicit ubi Dominus debeat benedici. Ait enim fidelibus: *In Ecclesiis benedicite Deum Dominum:* quia non per diversa conventicula Paganorum, neque hæreticorum speluncas, sed *in Ecclesia* Catholica *Dominus benedici* debet, ubi recta fides est, & vera confessio. Ibi enim jure laudatur, ubi non maledicitur. Nam quomodo ab illo laudem suscipiat, qui se impiâ superstitione

commaculat. Sequitur, *De fontibus Israël;* de doctrina scilicet Christiana, quam Apostoli Gentibus infuderunt. *Fons* enim religionis inde per cæteras nationes emanavit. Fons quippe à fovendo dictus est, quod corpora nostra labore fessa refoveat.

Fons unde dictus.

℣. 31. *Ibi Benjamin adolescentior in pavore: Principes Juda Duces eorum: Principes Zabulon, Principes Nephthalim.* Hunc modum locutionis proprium scripturarum divinarum esse diximus, quando Hebræa nomina ad aliquod mysterium significationis intersferit. Dubium quippe non est omnes Prophetas Evangelicæ prædicationis beatum tempus optasse; quod nunc Psalmigraphus vehementer affectans, per nomina tribuum, & Dominum Christum & ipsos indicasse probatur Apostolos. *Ibi Benjamin adolescentior in pavore. Ibi*, scilicet in templo Jerusalem, ubi verba Domini Paulus audivit; quod & textus Actuum Apostolorum evidenter enarrat. Sive ut quidam volunt, *Ibi*, in Ecclesia, ubi dixit psallendum esse. *Benjamin*, Paulum designat Apostolum, qui fuit de tribu *Benjamin;* ipse enim dicit: *Nam & ego Israëlita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Adolescentior in pavore:* quia scilicet ætate fuit adolescens; sicut in Actibus Apostolorum in Passione beati Stephani Lucas dicit: *Et falsi testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes cujusdam adolescentis nomine Sauli.* Qui quamvis esset adolescens ætate, *Adolescentior* extitit *in pavore*, quando ad vocem Domini corruit, qui ei miseratus intonuit: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Adolescens autem ab adolendo, id est, à crescendo dictus est. *Principes Juda*, Dominum indicat Salvatorem, qui de tribu Juda descendit; sicut Joannes in Apocalypsi dicit: *Vicit leo de tribu Juda, radix David.* Addidit, *Duces eorum*, id est, populorum, qui erant in Ecclesia constituti; quod non solum ad Paulum, vel ad Dominum, sed & ad illos aptandum est quos dixit inferiùs: *Principes Zabulon, Principes Nephthalim. Zabulon & Nephthalim* tribus fuerunt Judaico populo constitutæ, unde reliqui Apostoli trahere leguntur originem. Et hi omnes *Principes* benè appellati sunt: quia eos honore ac primatu dignissimos fidelium turba sequebatur. Dicuntur enim Principes & qui Reges non sunt, sicut in Exodo legitur in dedicatione tabernaculi, quomodo obtulerint dona duodecim Principes, singuli de singulis tribubus Israël. Congruit autem ipsorum quoque nominum significationes edicere, quoniam & ipsæ probantur Ecclesiæ convenire. *Juda* confessio dicitur: *Zabulon* habitaculum fortitudinis: *Nephthalim* dilatatio mea. Quæ si diligenter inspicis, Ecclesiæ Catholicæ competenter aptabis.

Prophetæ tempus Evangelicæ prædicationis optaverunt.

Per Benjamin S. Paulus designatur.

Philip. 3. 5.

Actor. 7. 57.

Actor. 9. 4.

Adolescens unde dictus.

Apoc. 5. 5.

Exod. 35. 27.

Juda interpretatur Confessio. Zabulon habitaculum fortitudinis. Nephtalim dilatatio mea.

℣. 32. *Manda Deus virtuti tuæ: confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis.* Post illam de adventu Domini beatissimam prædicationem, quasi jam inæstimabili accepto munere ad Patrem Propheta convertitur dicens: *Manda Deus virtuti tuæ.* Virtus enim Patris, Christus est Dominus; sicut Apostolus dicit: *Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Manda* ad personarum pertinet distinctionem; nam unum velle illis est, unum posse perpetuè. Quid autem *mandetur*, edicit: *Confirma hoc Deus, quod operatus est in nobis.* Magna petitio, ut *confirmet Deus in nobis* fidem suam, quam donare dignatus est. Opus enim Domini fuit, ut cæca Gentilitas lumine veritatis afflata, verum Dominum Salvatorem cognoscere potuisset, secundum illud Apostoli: *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus: in qua & elegit nos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in ipso.*

Virtus Patris, Christus.

1. Cor. 1. 24.

Ephes. 1. 3. 4.

℣. 33. *A templo tuo quod est in Jerusalem, tibi offerent Reges munera.* Cùm soleant in templo munera offerri, hîc *A templo Jerusalem* dicit nihilominus offerenda *A templo* ergo *Jerusalem offerunt Reges munera;* qui in Ecclesia Dei tectâ conversatione viventes, sui cordis offerunt puritatem, quando jam venitur ad præmium, quando grana segregantur à paleis, & una fit Jerusalem mater omnium qui sub Christi lege vixerunt. *Reges* utrumque possumus accipere: quia & ipsi Imperatores offerunt seipsos Deo munera: sive fideles homines, qui suum corpus per Christi gratiam regere meruerunt. Et respice quod *Jerusalem* tantùm dicit Domini templum, ubi & visio pacis est, & discordantium hæreticorum non miscetur adversitas.

℣. 34. *Increpa feras silvarum: concilium taurorum inter vaccas populorum.* Ut illa sancta credulitas confessionis munimine firmaretur, dicit Propheta: *Increpa feras silvarum;* id est argue superbos homines & feroces, qui in prava persuasione consistunt; ut istorum invectio fidelium sit solidata munitio. Pro iniquis enim hominibus vel diabolo feras ponit; sicut in alio psalmo dicitur: *Exterminavit eam aper de silva, & singularis ferus depastus est eam.* Addidit, *Concilium taurorum inter vaccas populorum;* subjunge nihilominus increpandum, hoc est, hæreticos indomitos, qui erectâ cervice seducunt animas innocentes, & ad suum gregem trahunt quos infelici persuasione decipiunt. *Vaccæ* quoque *populorum* sunt mulieres, ductili voluntate levissimæ; quæ perfidiæ Doctores tanquam tauros sequuntur, de quibus dicit Apostolus: *Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, & ad scientiam veritatis nunquam pervenientes.* Cur ergo tales debeant increpari, subter adjectum est.

Psal. 79. 14.

2. Timoth. 3. 6. 7.

℣. 35. *Ut non excludantur hi, qui probati sunt argento: disperge Gentes quæ bella volunt.* Utilitas illius increpationis ostensa est: quia dum falsitas arguitur, nihilominus veritas comprobatur. Oportet enim feras silvarum increpare, tauros abjicere, vaccas populorum invehere; ut *hi qui approbati sunt*, id est, quos charitas spiritualis decoctis sordibus vitiorum, velut *argentum* mundissimum, ad animæ puritatem usque perduxit, corroborentur atque proficiant. Adjecta est quoque sententia quæ dissipatet hæreticos. Ipsi enim sunt *Gentes quæ bella volunt*, id est, quæ contentionibus non ad profectû animę tendunt: sed ut perversis suasionibus captivent animas innocentes.

Cur Hæretici contentiones quærant.

℣. 36. *Offerunt velociter ex Ægypto: Æthiopia festinet manus dare Deo.* Non gravat & hunc versum secundum translationem Patris Hieronymi recipere, qui & propter Hebraicam veritatem sequendus est, & nexum nobis ambiguitatis absolvit. *Ægyptus* & *Æthiopia* pro Incolarum suorum tenebrosa nigredine semper in malo ponuntur. Quę figura dicitur Synecdoche, id est, À parte totû. Significat enim mundum, qui densis tenebris

vitiorum

vitiorum diabolo premebatur obnoxius. Hic Domini clarificatus lumine ad æternæ vitæ meruit munera pervenire. Commonet ergo Propheta Gentium populos, ut *offerant velociter ex Ægypto* Deo munera, hoc est, animas suas mundanâ sorde purgatas. *Æthiopia* quoque *festinet manus dare Deo.* Metaphora à bellantibus tracta, qui ne crudeliter intereant, manus suas victoribus dedunt; ut armis depositis periculum mortis evadant: sic *Æthiopia* commonetur, ne se tardet Deo tradere; quatenus victa floreat, quæ in sua libertate sordebat.

℣. 37. *Regna terræ cantate Deo: psallite Domino.* Hanc quoque partem pulchrâ exhortatione conclusit. Dicens enim: *Regna terræ*, omne genus humanum significare voluit; quia licet sint Gentes quæ non habeant Reges; tamen hoc verbo concluditur quicquid Gentium esse sentitur. Quod dicit: *Cantate*, ad animæ respicit puritatem: *Psallite*, ad operas sanctissimas, quæ Domino probantur acceptæ.

℣. 38. *Psallite Deo, qui ascendit super cælos cælorum ab oriente: ecce dabit vocem suam, vocem virtutis suæ.* Post quinti diapsalmatis interpositionem Propheta venit ad sextam partem: admonens fideles, ut *Deo psallant* qui resurrexit à mortuis. Nam cui *Deo psallerent* exponitur, *Qui ascendit super cælos cælorum*, Dominus utique Jesus qui de cælo descendit ad liberandam infirmitatem nostræ naturæ; ipse etiam *super cælos cælorum ascendit*, qui sedet ad dexteram Patris. Considerandum est autem quod frequenter in scripturis divinis plurali numero *cælos* dictos invenies, dum legatur, *In principio fecit Deus cælum & terram;* (*Genes. 1. 1.*) cùm tamen pluraliter dicti, & cæli legantur & terræ. Modus enim iste locutionis latiùs patet, ut abusivè singularia plurali numero dicamus, & pluralia singulari. *Ab oriente* verò quod dixit, Jerosolymam evidenter ostendit, quæ est in Orientis partibus collocata: (*Urbis Jerusalem laus.*) unde Dominus Apostolis videntibus ascendit ad cælos: terra multis plena miraculis, ubi fidelium credulitas plus aspectibus quàm lectionibus eruditur. De qua pulchrè ac verè Leo Pater Apostolicus dixit: Et quod alibi non licet non credi, ibi non potest non videri. Quid enim laborat intellectus, cui est magister aspectus? Et cur lecta vel audita sunt dubia, ubi se & visui & tactui tota humanæ salutis ingerunt Sacramenta? Unde nec illud quoque judico transeundum, quod illi triumphali Ascensioni, illam quoque imaginem tabernaculi (*Hebr. 9. 11.*) in Epistola ad Hebræos beatus Apostolus Paulus mirabiliter applicavit dicens: *Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manu factum, id est non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æternâ redemptione inventâ.* Et iterum: (*Ibid. 9. 24.*) *Non enim in manufacta sancta Jesus introivit exemplaria verorum: sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Sic igitur actus iste magnificus, qui nunc per gaudia præclara describitur, illo tabernaculo congruè præfiguratus esse monstratur. Sequitur, *Ecce dabit vocem suam, vocem virtutis suæ.* Hoc multis modis intelligi potest. *Dedit vocem suam*, quando Paralytico dixit: *Surge & ambula*, quando Lazarum suscitavit, quando dæmonibus, ut obsessos relinquerent, imperavit. *Dabit* etiam *vocem virtutis suæ*, quando in novissimo die, ut resurgat humanum genus edixerit. Quid enim fortius, quàm revocare favillas ad corpus mobile, vivamque substantiam, & naturam illam mortalitatis ad æternæ vitæ dona perducere? Sicut in Evangelio legitur: *Veniet hora, & qui sunt in monumentis audient vocem ejus, & procedent.* (*Joan. 5. 28.*)

℣. 39. *Date honorem Deo super Israel: magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus.* Adhuc in ipsis exhortationibus perseverat. Cùm enim dicit: *Date honorem Deo*, ipsi magis ut honorentur hortatus est; nam qui Deo dat laudes se facit esse laudabilem: (*Qui Deo dat laudes, se facit laudabilem.*) sic & qui illi *dat honorem* sibi conquirit sine dubio dignitatem. *Super Israel* dum dicitur, Ecclesia Catholica significatur, in qua Deus verè conspicitur, dum rectâ fide sentitur. *Israel* enim interpretatur vir videns Deum. Quapropter alibi non potest videri, nisi ibi, ubi ei probatur verissimè populus confiteri. (*Ubi Deus videatur.*) Sequitur, *Magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus.* *Magnificentia* pertinet ad illud, quia semper magna facit: *Virtus*, quoniam imperio ejus famulatur effectus; *Omnia enim facit quæ vult in cælo & in terra.* (*Psal. 134. 9.*) Sed ista *Magnificentia & Virtus* Domini *in nubibus* esse dicitur, non in istis visibilibus, quæ aut aquas depluunt, aut corpulentâ qualitate densantur: sed aliquas potestates designat supernâ ratione pollentes, quæ jussis Domini intellectuali conditione famulantur; de quibus dictum est: *Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem.* (*Isai. 5. 6.*) Multis enim significationibus sermo iste repletus est; quod etiam respicit ad Apostolos & Prophetas.

℣. 40. *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel.* Ecce ne nubes illas intelligeres aëreas, dicit: *Mirabilis Deus in sanctis suis*, sive in Angelis, sive in hominibus, qui ejus jussionibus obsecundant. Iterum geminat *Deus Israel;* ut in hominum cordibus infigeret, ubi *Deus mirabilis* appareret.

Ipse dabit virtutem & fortitudinem * *plebi suæ; benedictus Deus.* (* *Ed. plebis.*) Ne quis de humana imbecillitate diffideret, nec se crederet ad tanta præmia pervenire, veraci promissione firmatur: quia Dominus *dabit* fidelibus suis *virtutem* patientiæ, & fidei *fortitudinem*, ut possint ad æterna præmia pervenire. Et ut designaret evidentiùs qui possit *dare*, quæ superiùs dixit, addidit: *Benedictus Deus*, id est, qui omnium ore semperque debeat *benedici;* ut sicut nunquam beneficiis cessat: ita & benedictiones semper accipiat. (*Qui Deum benedicant.*) Non enim duobus verbis laudem ejus credamus breviter explicandam; nam & qui scripturas ejus meditatur, *benedicit* Dominum; & qui jussa ipsius sanctâ operatione compleverit, *benedicit* Dominum: & qui ei fideliter confitetur, *benedicit* Dominum. Sic fit ut brevis ista laudatio, totius vitæ nostræ tempore sub assiduitate solvatur.

Conclusio Psalmi.

CUcurrit copiosus psalmus ingentium more fluviorum, qui quantùm plus terras occupant, tantò amplius agros fœcundant. Fluvius qui non ore, sed magis auribus hauriatur: fluvius qui potetur mente non corpore: fluvius qui sine aliquo humore semper irriguus est: puros sensus inebrians, & peccatis ebrios ad sobrietatem mentis adducens. Aqua quæ simul sitim tollit, & famem, quæ non digestionibus

effunditur, sed percepta semper augetur. Oremus ut iste nos fluvius sine intermissione possideat. Non erimus arena sterilis, sed ager fœcundus, si beneficio Domini alveus ejus nos semper teneat occupatos. Memento tamen quod hic psalmus Ascensionem Domini mirabili præ cæteris fulgore descripsit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexagesimum octavum.

In finem, pro his qui commutabuntur, David.

I*N finem* ad Dominum respicere Salvatorem nullus ignorat, qui in hoc psalmo suam narraturus est Passionem; ita ut ejus verba & Evangelica testetur auctoritas, & de eo Apostolus sumere doceatur exemplum. Legitur enim in Evangelio: *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto*; & alibi: *Zelus domus tuæ comedit me.* Apostolus quoque Paulus ait. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum: obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva.* Quos versus hîc positos memor Lector invenies. Unde quis dubitare possit hunc psalmum Passioni Dominicæ convenire, cui talis ac tanta in hunc intellectum suffragatur auctoritas? Sequitur *Pro his qui commutabuntur.* Ista igitur commutatio significat populos Christianos, qui veteris hominis pravitate depositâ, in novæ regenerationis sunt munere commutati. *Pro his* autem quod dictum est, intelligendum est quoniam revera Passio Domini pro cunctis fidelibus* collocata monstratur. *David* quoquæ subjunctum est; ut & finis & initium Domino Christo congrueret; sicut ipse de se dicit: *Ego sum Alpha & Omega, initium & finis.* Sic totius psalmi virtus tituli hujus dispositione declaratur. Memento autem quartum hunc esse psalmorum, qui Passionem Resurrectionemque Dominicam latiùs eloquuntur.

Joan. 2. 17. Rom. 11. 9. * MS. G. collata. Apoc. 1. 8.

Divisio Psalmi.

HActenus diapsalmatum beneficio divisiones intrepidus annotavi: sciens segregationem ibi meritò poni, ubi silentia divina provenerunt. Nunc autem oremus Dominum, ut qui donat in terra viam, ipse in abyssis cauta præstet itinera. Per totum psalmum (sicut diximus) ex forma servi loquitur Christus. Primo capite deprecatur, ut salvus fiat à Patre: quoniam gratis à Judæis multas tribulationes insecutionesque perpessus est. Secundo capite postulat à patre membrorum, ne decipiatur spes fidelium in ejus Resurrectione confisa: omnia se dicens æquanimiter sustinuisse, quæ iniqui videbantur ingerere. Tertio precatur, ut ipsius exaudiatur oratio, quatenus de luto hujus sæculi ejus conversatio immaculata liberetur. Scire namque dicit Deum, quantis inimicorum appetatur insidiis, ut usque ad Passionis exitum machinato discrimine perveniret. Quarto virtute præscientiæ suæ, quæ contingere poterant inimicis, ventura pronuntiat. Quinto à forma servi se pauperem profitetur; unde & laudes se dicit redditurum paternæ clementiæ: hortans fideles, ut in Domino debeant confidere, qui Ecclesiam suam de mundi istius adversitate liberavit, & sanctis suis in ea perenni felicitate prospexit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. S*Alvum me fac Deus: quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.* Deitatem Christi impassibilem cuncta mentis sanitas confitetur: sed assumpsit infirmitatem nostram, quæ subjacere posset exitio. Ex ipsa nunc dispensatione clamat: *Salvum me fac Deus;* ut quia mortem refugere non debuit quam voluntariè sustinebat, Resurrectionis auxilium postulavit; ut humanitas ejus celeriùs fieri salva potuisset. Passus est enim ille quia voluit, patiuntur Martyres & nolentes; sic enim ipse Dominus Petro dixit Apostolo: *Cum senueris alius te præcinget, & ducet quò tu non vis.* Nunc causa redditur quare se *salvum fieri* postulabat: scilicet, *Quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.* *Aquas* pro seditionibus plebis motuque populorum debere suscipi sæpiùs scriptura divina testatur; sicut est illud: *Forsitan velut aqua absorbuissent nos.* Et sequitur: *Torrentem pertransivit anima nostra: forsitan pertransisset animâ nostra aquam intolerabilem.* Quapropter populus ille Judaicus *usque ad animam* Domini Salvatoris *intravit*, quando eum crucifigere sceleratâ mente præsumpsit.

Joan. 21. 18. Psal. 123. 4.

℣. 2. *Infixus sum in limum profundi, & non est substantia: veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.* Primò sciendum est schema esse Caracterismos, quæ Latine Informatio, vel Descriptio nuncupatur; Passionem quippe suam futuram quibusdam allusionibus Dominus describere comprobatur. Sed hunc versum subtiliter inquiramus, quia non parvæ profunditatis esse dignoscitur. In illa conditione rerum de limo quidem terræ hominem Deus creavit, sed non de profundo. Facti sunt autem homines *limus profundi*, quando & originali & quotidianis peccatis tenentur obnoxii. Per hunc *limum profundi infixus est* Dominus, quando dementium turba Judæorum clamabat: *Crucifige, crucifige.* Quorum caro originali peccato dedita limus erat: sed scelerata calliditas *profundi* sibi nomen adjecerat. *Limus* enim dictus est, quasi ligans humum. Sequitur, *Et non est substantia.* Omne malum substantia non est: quia substantia dici non potest, quæ à Domino creata non est; non enim subsistit sed accidit, nec extrinsecus manet sed tantùm videtur esse dum provenit. Veraciter ergo negat fuisse *substantiam* vitiatam naturam, quam à se noverat non creatam. Sic & in alio psalmo legitur: *Et substantia mea tanquam nihil ante te est;* non illa utique quam Deus creare potuit, sed quæ diabolo suadente vitiata succubuit. Sive illud simpliciter debemus advertere: Crucifixus sum iniquitate Judæorum, & non est carnis virtus evadendi mortiferam Passionem. Addidit, *Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.* Ille qui supra maria fixis gressibus ambulavit, qui Petro dexteram ne mergeretur extendit, quemadmodum se *tempestate* dicit *esse demersum?* Hîc *altitudo maris* copiosam populi significat insaniam. Item *tempestas* est seditio concitata dementium; ipsa enim *demersit* Dominum Salvatorem, quando eum pervenire fecit ad crucem.

Quid sit Charactenismos. Quando homines limus profundi facti. Joan. 19. 6. Limus unde dictus. Cur malum non sit substantia. Psal. 38. 6.

℣. 3. *Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ: defecerũt oculi mei, dum spero in Deum* meum.* Quærendum est quemadmodum hîc dicit, *Laboravi clamans*, dum legatur in Evãgelio: *Non respon-*

* MS. G. & Ed. vivum.

Isai. 53. 7. *debat ei verbum*; quod Isaias quoque dicit: *Sicut ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum.* Utrumque verum, utrumque completum est; nam & tacuit cum traderetur, ut ejus dispositio ad mundi salutarem terminum perveniret; & omnino clamabat cùm dicebat: Joan. 17. 25. *Pater juste mundus te non cognovit*; vel illud: Matth. 26. 39. Luca. 23. 34. *Pater si fieri potest transeat à me calix iste*; & iterum: *Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.* Nam & illo tempore *laborans clamavit*, quando dicebat: Matth. 23. 13. Idem. 18. 7. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi; Væ mundo ab scandalis*, & his similia. *Laborabat* ergo *clamans*, quando non audiebatur à perfidis. Labor enim inauditum significat clamorem: quia *laborare* illos non dicimus, quos votum suum implevisse testamur. Denique sic sequitur, *Raucæ factæ sunt fauces meæ.* Raucedo quando fauces nostras possidet, verba nostra ad alienas aures confusa perveniunt. Meritò ergo dicit *fauces* suas *raucas esse factas*: quia dicta ejus nequaquam sacrilegus populus audiebat. Adjecit, *Defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum.* *Oculos* istos carnales *defecisse* credamus Domino, qui morte conclusi sunt: quia cordis oculos in sua Deitate semper intentos habuit, qui nunquam carnis lege peccavit.

℣. 4. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.* Scimus *capillos* nostros ad decorem capitis esse concessos: sic Ecclesiæ Apostoli sunt tributi; ut sicut cæsaries ornat caput, ita & omnes fideles decorare probentur Ecclesiam. Ergo ut ostenderet plus esse numerum infidelium, quàm devotorum, dicit *multiplicatos esse* perfidos Judæos *supra* numerum *capillorum*, id est, rectè credentium. Quod si ad litteram velis accipere, per Auxesin dictum est; ut per hoc turbam Judaicæ multitudinis indicaret. Sequitur, *Qui oderunt me gratis. Gratis* planè, quando illum persecuti sunt, quem propitium optare debuerunt. *Gratis* enim tunc *odisse* dicimur, quando quempiam sine aliquibus offensionibus execramur; sicut & in trigesimo quarto psalmo jam dictum est: Psal. 34. 7. *Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui.*

℣. 5. *Confortati sunt inimici mei, qui me persequuntur injustè: quæ non rapui, tunc exolvebam.* Superiùs dixit: *Super capillos capitis multiplicatos* inimicos; & ne crederes tantùm eos numerosos, non etiam noxios fuisse, addidit: *Confortati sunt*, quando id quod conabantur efficere, probantur implesse. Et ut illos inimicos suâ culpâ cognosceres excitatos, adjecit, *Qui me persequuntur injustè*; hoc est, quod superiùs dixit, *Gratis.* Revera injustum fuit; ut qui venerat ad Judaicos populos salvandos, eos potiùs invenisset inimicos. Subjunxit, *Quæ non rapui, tunc exolvebam.* Quare Adam morte damnatus. *Rapuit* Adam suasus à diabolo, quando hoc, quod illi præceptum inhibuerat, præsumpsit attingere. Et meritò morte damnatus est, quia vitæ delegit contemnere Præceptorem. Christus autem peccata non *rapuit*, delicta nescivit: & tamen crucem, quasi aliquod delictum perpetrasset, excepit, & solvit pro nobis quod pro se justè non pertulit; & ut nostræ mortis chirographum vacuaret, ipse totius culpæ persolvit debitam quantitatem.

℣. 6. *Deus tu scis insipientiam meam: & delicta mea à te non sunt abscondita.* Venit ad secundum caput, ubi jam loquitur pro parte membrorum. Insipiens enim esse non potest Christus, de quo dicit Apostolus: *Dei virtutem, & Dei sapientiam.* 1. Cor. 1. 24. Sed *insipientiam* habere pro illis dicitur, qui sicut ait titulus, *Commutati* esse noscuntur. Pro membris suis Christus insipientiam habere dicitur. De insipientibus enim facti sunt verè sapientes: quia rectæ religionis gratiam post magna crimina perceperunt; de quibus idem dicit Apostolus: Ibidem. 27. *Quæ stulta sunt hujus mundi elegit Deus, ut confundat sapientes.* Simili modo pro suo corpore Caput loquitur Christus dicens: *Delicta mea à te non sunt abscondita.* Certum est enim quia Deo manifesta sunt cuncta quæ gerimus; & nobis plerumque ignota sunt quæ culpis surripientibus perpetramus. De humana quippe ignorantia dictum est: *Delicta quis intelligit?* Psal. 18. 13. Meritò ergo ad illos referenda sunt *delicta* ista, qui absolvendi sunt debitis suis. Dominus autem Christus peccata non habuit; sicut ipse dicit: Joan. 14. 30. *Ecce veniet Princeps mundi hujus, & non inveniet in me quicquam*; de quo & Isaias dicit: Isai. 53. 9. *Peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus*: sed magis, sicut dicit Apostolus: 2. Cor. 5. 21. *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*; id est, Pater Filium suum hostiam pro peccatis constituit immolandum. Quod Pater Augustinus in libro Enchiridion Cap. 41. subtiliter comprehendit atque disseruit. Quapropter *insipientiam*, vel *delicta* à parte membrorum posita debemus accipere. Quæ figura dicitur Tapinosis, Quid sit Tapinosis. id est Humiliatio, cùm verbis humillimis rei minuitur magnitudo.

℣. 7. *Non erubescant in me, qui te expectant Domine Deus virtutum: non revereantur super me, qui requirunt te Deus Israël.* Ecce versus iste declaravit à membris dictum, quod superiùs ait. Precatur enim Jesus Christus, ne de se ipso *erubescant* qui Resurrectionem ejus glorioso desiderio sustinebant, quam carnalibus oculis non poterant intueri; sicut ipse Dominus dixit: Matth. 13. 17. *Multi Prophetæ & justi cupierunt videre quæ vos videtis, & audire quæ vos auditis.* Petit ergo infirmitas carnis, ne aliter eveniat, quàm Spiritus sanctus prædixerat per Prophetas. Cùm enim dicit: *Domine Deus virtutum*, Deo nihil impossibile. ostendit impossibile nihil esse omnipotentiæ ipsius. Nam qui virtutibus imperat, non est quod non pro sua voluntate perficiat. Et intende quemadmodum ad Resurrectionis mysterium transferatur. Dicit enim: *Non revereantur super me, qui requirunt te Deus Israël*; id est, non humanas insultationes diutiùs de mea dormitione sustineant, qui *te requirere* comprobantur. Et benè addidit: *Deus Israël*; ut qui Divinitatem ejus poterant intueri, non seducerentur infirmitate carnali.

℣. 8. *Quoniam propter te supportavi improperium: operuit reverentia faciem meam.* Redit ad personam suam per hos sex versus penè usque ad finem divisionis, enumerans diversa convitia quæ pertulit à Judæis. Quod schema dicitur Synathroismos, Quid sit Synathroismos. Latinè Congregatio: ubi multas res ad invidiam faciendam in unum cumulum congregamus. *Supportavit* enim *improperium*, cùm ei dicebatur à Judæis: Matth. 12. 24. *In Belzebuth ejicis dæmonia*; & alibi: Idem. 11. 19. *Ecce homo vorax & potator vini, Publicanorum & peccatorum amicus*; & alibi: Matth. 13. 55. *Nonne hic est fabri filius?* & his similia. Sequitur illud quod solet evenire in bono negotio laceratis, quos tantò amplius constat ad tempus tristes effici, quantò in se cognoverint iniqua confingi.

℣. 9. *Extraneus factus sum fratribus meis, & hospes*

Christus Judæos fratres appellat. *fi iis matris meæ.* Judæos hîc appellat *fratres*, qui erant ei sanguinis vicinitate conjuncti: quibus *extraneus factus est*, quando ei credere noluerunt. Nam cùm ipse esset de semine Abraham secundum carnem, illi malis operibus abdicati, à Patriarchæ sunt origine segregati; sicut ait in Evágelio: *Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ fecissetis.* Joan. 8. 39. Adjecit, *Et hospes filiis matris meæ.* Quis hospes dicatur. *Hospitem* dicimus quemlibet domum nostram ad tempus habitantem, qui non nomine consanguinitatis, sed tanquam peregrinus excipitur. *Matrem* verò suam Synagogam dicit, de qua ortus est, dum in Judæa gente nasci dignatus est. *Filios* ergo *matris* ipsos dicit, quos superiùs dixit & *fratres.* Sed isti *filii* si fuissent veri, non ut *hospitem* habuissét, sed ut fratrem charissimû suscepissent Dominum Christû.

℣. 10. *Quoniam Zelus domus tuæ comedit me: & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* Ipsa est sententia quam Evangelistæ commemorant. Quapropter nullus ambigat hunc psalmum Passionis Dominicæ prædicere veritatem, quando & incarnatus Dei Filius ipsa verba locutus est. Joan. 2. 15. *Comedebat* enim eum *Zelus domus* Dei, quando funiculo facto cathedras vendentium columbas, & Nummulariorum mensas evertit: docens aliud esse templum sanctum, aliud negotiationis officium. Sed istum zelum quid fuerit consecutum patenter adjungitur: *Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* Nam postquam indigni salutaribus monitis increpabantur, opprobria supra eum quasi conferta tela miserunt; ut pro admonitionibus sanctis vicissitudinem redderent jurgiorum. Dicebant enim: *Nonne hic est filius Mariæ & Joseph.* Lucæ. 4. 22. Et in alio loco: *Hunc autem nescimus unde sit;* Joan. 9. 29. & his similia quæ insana Judæorum turba loquebatur. Sed quod dicit: *Exprobrantium tibi,* quærendum est quare dicat Patri exprobratum, dum non legamus à Judæis tempore Passionis Domini Christi tale aliquid perpetratum? Sed exprobratum est Patri ab eis, sicut in septuagesimo septimo psalmo dicturus est: Psal. 77. 19. *Et malè locuti sunt de Deo, & dixerunt: Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?* Vel quando insani de formato vitulo dicebant: Exod. 32. 5. *Hi sunt dii tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Unde nunc rectè Christus Dominus dicit *cecidisse* supra se *opprobria*, quę Deo Patri anterioribus temporibus exprobrabant; ut ex consuetudine magis impia, quàm hoc noviter aliquid putares effectum. Sequitur, *Ceciderunt super me;* ut effectum mortis ostenderet, quem crucis dignatione suscepit. Tunc enim cadunt super nos mala, quando ea vitare non possumus.

℣. 11. *Et operui in jejunio animam meam: & factum est in opprobrium mihi.* Quid sit jejunium. *Jejunium* dicimus, quoties à cibis carnalibus abstinemus, nec esuriem nostram aliquâ comestione satiamus. Ad quam similitudinem jejunasse se dicit Dominus Christus: quia hominum fidem quam valde esuriebat, minimè poterat invenire; sicut & in trigesimo Psal. 34. 13. quarto psalmo dictum est: *Ego autem cùm mihi molesti essent, induebam me cilicio, & humiliabam in jejunio animam meam.* Eodem modo & sitire se dixit, quando ad Samaritanam venit, & aquam petiit, Joan. 4. 8. dicens: Sitio, *da mihi bibere;* id est, ut fidem ab ea quam quærebat agnosceret. Sed quia jejunium istud ab humana indevotione trahebatur: *Operui*, dixit, *animam meam*, quasi aliquo pallio tristitiæ circumdedi. Sequitur, *Et factum est mihi in opprobrium.* Semper boni malis opprobrio sunt: Cur boni malis semper opprobrio sint. quia minimè eorum sceleribus acquiescunt, dum illis studiosè detrahunt, quibus nullâ societate junguntur. Testantur enim ista *opprobria*, alapas, flagella, consputa, quæ Dominus Salvator ab insana plebe perpessus est.

℣. 12. *Et posui vestimentum meum cilicium: & factus sum illis in parabolam.* Per *cilicium* tristitia significatur & lacrymæ, quando Dominus humani generis imbecillitate permotus, suscitaturus Lazarum flevit. Nusquam enim legitur Dominum usum fuisse cilicio. *Factus est* quoque Judæis *in parabolam*, quando per similitudines quasdam carnalem populum docere videbatur, sicut in Evangelio legitur: Dixit Dominus parabolam Math. 13. 34 ad turbam; & in alio psalmo: *Aperiam in parabolis os meum.* Psal. 77. 2. Parabola est enim natura discrepantium rerum sub aliqua similitudine facta comparatio: Quid sit Parabola. more providentiæ suæ, ut qui cælestia capere non poterant, per terrenas similitudines audita percipere potuissent.

℣. 13. *Adversum me * exercebantur qui sedebant in porta: & in me psallebant qui bibebant vinum.* * Ed. loquebantur. *In portis sedent*, qui conventibus hominum sedulâ curiositate miscentur. Nam sicut *porta* euntium ac redeuntium turbas excipit: ita diversa trivia, vel plateæ populorum numerositate complentur. *Porta* quippe dicta est quod inde portentur omnia. Porta unde dicta. Dicit enim Passionem suam Gentis Judaicæ fuisse fabulam, ut nullus exciperetur qui à tali collocutione redderetur alienus. Passio Christi gentis Judaicæ fabula fuit. Testis est hujus causæ ille locus Evangelii, ubi Cleophas à Domino necdum revelato interrogatus est, & ille respondit: *Tu solus peregrinus es in Jerusalem, & non cognovisti quæ facta sunt in ea in diebus his?* Lucæ 24. 18. Omnes enim cives eamdem fabulam habuisse monstrantur, quando peregrinus dicitur, qui hujus causæ putabatur ignarus. De opprobriis ac conviciis Judæorum hactenus est locutus: nunc quantùm mihi videtur de fidelibus dicit: *Et in me psallebant qui bibebant vinum.* In Deum psallunt qui actione probabili diriguntur, & operibus reddunt quæ monitis cælestia mandata suscipiunt. Nam ut hoc de fidelibus intelligere deberemus, ait: *Qui bibebant vinum. Vinum* non ebrietatis, sed illud spirituale, de quo legitur: *Poculum tuum inebrians, quàm præclarum est.* Psal. 22. 5. Ipsi enim *psallebant*, qui per intelligentiam supernam salutari nectare potabantur. Alii hoc Judæis perfidis applicant, qui, quasi impletâ cogitatione suâ, de nece Domini temulentissimè garriebant.

℣. 14. *Ego verò orationem meam ad te Domine: tempus beneplaciti Deus in multitudine misericordiæ tuæ.* Venit ad tertium caput, ubi contra maledicta Judæorum orationis suæ exposuit sanctitatem cælestis Doctor: insinuans jurgiis hominum non inflammatis rixis, sed piis orationibus obviandum. Videamus nunc quid sit *tempus beneplaciti.* Tempus beneplaciti Incarnationis tempus. Illud *tempus* est *beneplaciti*, quando Incarnationis suæ beneficio periclitantem mundum ab imminenti liberavit exitio. Hoc *tempus* est *beneplaciti*, de quo & Apostolus ait: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* 2. Cor. 6. 2. Tempus quod vicit omnia sæcula: tempus quod mundum reparavit labentem: tempus quod æternitatem contulit & salutem. Sed hoc tempus quomodo provenerit decenter exponit; ait enim: *In multitudine misericordiæ tuæ.* Nam si *multitudo misericordiæ* non fuisset, nequaquam redimi po-

teramus obnoxii. Non enim parva misericordia fuit, quæ tam ingentia peccata superavit. Multitudo quidem fuit delicti: sed multò numerosior misericordia illa, quæ vicit; sicut & in quinquagesimo psalmo dictum est: *Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meã.*

Psal. 50. 3.

℣. 15. *Exaudi me in veritate salutis tuæ.* Commemorato tempore misericordiæ, quo Passione suâ salutem mundo præstitit, consequens fuit, ut & Resurrectionem sibi evenire precaretur, quam in veritate pollicitus fuerat per Prophetas. Precatur ergo Patrem non natura Deitatis, quâ ei semper æqualis est: sed infirmitas assumpti hominis, in qua minor est Patre.

℣. 16. *Eripe me de luto, ut non inhæream: libera me ex odientibus me, & de profundo aquarum.* Per assumptæ carnis infirmitatem, in qua miseria jaceat genus humanum, potenter exponitur. Docemur enim ut in iisdem verbis & & nos Deum rogemus, quibus Caput nostrum exorasse cognoscimus. Hoc planè subtiliter perscrutandum est, quare se superiùs infixum limo dixerit; & hic, ne in ipso hærere possit, exorat? Infixus utique limo fuit: quoniam susceptæ carnis infirmitate tenebatur, unde etiam mortem crucis accepit. Hic autem competenter exposcit, ut anima ejus à desideriis luteis, id est, hujus mundi cupiditatibus reddatur aliena. Quod benè suscipitur à parte membrorum: quia ille *luto inhærere* non poterat, qui peccati maculam non habebat. *Libera me ex odientibus me.* Istud ad Judaicum populum manifestum est pertinere: quia resurgente Christo eorum odia frustrata evanuerunt. Nam quod dicit: *De profundo aquarum*, ad populum ipsum non est dubium pertinere, qui & profundus erat malignitate consilii, & seditionibus turbulentus.

℣. 17. *Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum: neque urgeat super me puteus os suum.* Simili modo & iste versus ponitur, quemadmodum & ille superior. Dicit enim in secundo versu psalmi: *Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me;* & hic rogat ne demergatur à fluctibus, id est, à sæculi istius tempestate sævissima, quæ in modum maris animas obruit, quando eas vitio pravitatis involverit. Denique per totum tractatum hoc decenter insinuat: ait enim: *Neque absorbeat me profundum.* Profundum utique peccatorum est, quod voracitate quadam deglutit animas impiorum; ut ad pœnitudinem redire nequeant, qui de actuum suorum iniquitate desperant; sicut legitur: *Peccator cùm venerit in profundum malorum spernit.* Repetit iterum eumdem sensum aliis verbis, quàm superiùs dixerat: *Neque urgeat super me puteus os suum.* Puteus enim est terræ altiùs excavata profunditas: in quem per allegoriam verè incidunt peccatores, quando se à vitiosa voluntate non abstrahunt; urgetque super eos *os suum* concludere, cùm usque ad mortis suæ tempus in pessima voluntate persistunt. Hoc ergo totum à se effici petit alienum: quoniam peccati contagia non habebat; ut membra sua cognoscerent, quantis periculis subjacerent, nisi clementissimi Domini munere respirarent. Quæ figura dicitur Metabole, id est, Iteratio, quando una res repetitur sub varietate verborum. Legitur etiam *puteus* in malo, ut in libro Geneseos: *Vallis autem silvestris habebat puteos multos bituminis;* in istos sacrilegi prophanique mittuntur. Sunt etiam & in bonam partem memorati, qui scripturas divinas repositas in altissima profunditate significant, quales fuerunt Patriarchæ, Abraham, Isaac, & Jacob, vel ille de quo Moyses in eremo Hebræum populum Domini jussione satiavit. Sic utrisque puteis unum quidem nomen, sed causa diversa est; illi enim in tartarum dirigunt: isti ad cælorum regna transmittunt.

Prov. 18. 3.

Quid sit puteus, & quando in eum peccatores incidant.

Quid sit Metabole.

Genes. 14. 10.

℣. 18. *Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua: secundum multitudinem * miserationum tuarum respice in me.* Periculis humanæ fragilitatis (ut oportebat) expositis, voce membrorum ad illam salutarem revertitur deprecationem; dicit enim: *Exaudi me Domine*, causamque quare exaudiatur adjungit: non quia meretur humanitas, sed quia *Misericordia* Domini *est benigna*, semperque ad benefaciendum parata; cùm tamen piè petitur, & ei purissimè supplicatur. Et ut ipsam benignitatem pius Doctor exponeret, adjecit, *Secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.* Ad ipsam semper redit, quam debilibus scit patronam, cui omnia peccata cedunt, quamvis numerosissima comprobentur. Et intuere, quod ubi pietas postulatur, semper homo respici dicitur; nam si peccata respiciat, nos sine dubitatione condemnat.

* *Ed. misericordiarum.*

Misericordia Dei debilibus est patrona.

℣. 19. *Ne avertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor velociter exaudi me.* Suscepti hominis forma servatur; nam sicut in se respici oravit: ita nunc *ne avertat faciem* suam *à puero* suo deprecatur. *Puer* enim frequenter legitur Dominus Christus ab innocentiæ puritate: cui simplex ætas hoc beneficium largitur, ut vitia mundi malitiamque non diligat; sicut ipse testatus est: *Talium est enim regnum cælorum.* Legitur enim *Puer*, secundum illud: *Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit animæ meæ;* & alibi: *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis.* Justè ergo remedium *velociter* petit, qui se positum in tribulatione cognoscit. Totis enim viribus salus poscitur, cùm tempore necessitatis optatur.

Cur puer Dominus Christus dicatur.

Matth. 19. 14.

Isai. 42. 1.

Idem. 9. 6.

℣. 20. *Intende animæ meæ, & libera eam: propter inimicos meos eripe me. Intende* dicit, *animæ meæ;* ut revera compos fiat liberationis, cùm eam Divinitas propitiata respexerit. Sequitur quoque causa, quare debeat intendi; scilicet, *Propter inimicos meos eripe me. Propter inimicos* enim celerrimum petebat Resurrectionis auxilium; ut qui contempserant crucifixum, tertio die resurgenti credere debuissent; quatenus tali beneficio liberati, à perpetua damnatione redderentur excepti.

℣. 21. *Tu enim scis improperium meum, confusionem, & verecundiam meam: in conspectu tuo sunt omnes tribulantes me. Improperium, confusionem & verecundiam* pro humano genere sic suscepit Dominus Salvator, ut mortem. Non enim ista pro suo reatu sustinuit: sed omnia hæc innocens pertulit; ut nos bonus Magister in talibus rebus positos exemplo suæ patientiæ miseratus instrueret. *Improperium* quippe pertulit, quando dicebant Judæi: *Blasphemavit, quid adhuc egemus testibus? Confusionem*, cùm plebs insana Judæorum clamaret: *Alios salvos fecit, seipsum salvum facere non potest. Verecundiam*, quando

Christus improperium, &c. sustinuit, ut nos patientiæ suæ exemplo instrueret.

Matth. 26. 65.

Idem. 27. 42.

alapis flagellisque cædebatur, & Pontio Pilato immaculatus Agnus tanquam reus traditus est. Sequitur, *In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me;* scilicet qui talia faciebant, ante conspectum Divinitatis erant jam positi, quamvis ad tempus judicii adhuc non viderentur adducti. Hoc ad invidiam pertinet excitandam, ut nefarium scelus præsente Majestate committerent.

℣. 22. *Improperium expectavit cor meum, & miseriam: & sustinui qui simul contristaretur, & non fuit: & consolantem me, & non inveni. Improperium & miseriam expectavit cor* ejus, quando iniquitates Judæorum, & diversa quæ passus est, pro sua voluntate sustinuit, & consideratione humani periculi Passionem suam benignus excepit; sicut in Evangelio legitur: *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum.* Aliter enim illa crucifixio provenire non potuit, nisi illius desiderium fuisset; contra cujus desiderium voluntatemque Judæorum insania minimè prævalere potuisset. Sequitur, *Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit.* Si Passionem Domini quæras, & Discipulos ejus contristatos invenies quando traditus est Pilato, & multos alios fidelium quando ducebatur ad crucem. Sed hic non istam contristationem fidelium debemus accipere, quando illi eam modis omnibus habuerunt, pro qua Petrus audivit: *Redi retrò Satanas:* sed hic magis persecutorum tristitiam debemus advertere, quam indevotæ mentes cōcorditer respuerunt, quando læti scelus suum videbantur implere; pro quibus etiam Dominus in Passione positus exorabat dicens: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* In illorum enim tristitia socium non habuit, quos scelus peragere obstinatâ mente cernebat. Adjecit, *Et consolantem me, & non inveni.* Doctores sanctos ille populus consolatur, in quo prædicationum verba proficiunt. Sed quia Judæorum pertinacia resistebat Domino Salvatori, justè dicit non se invenisse qui ejus animum consolaretur.

Luc. 22. 15.

Marc. 8. 33.

Luc. 23. 34.

℣. 23. *Et dederunt in escam meam fel: & in siti mea potaverunt me aceto.* Iste versus est qui consummavit venerandam Domini Passionem. Matthæus enim refert, cùm Dominus dixisset, *Sitio*, oblatum illi fel cum aceto permixtum; utrevera facta Judæorum amaritudo potionis ipsius & austeritas indicaret. Ille enim dixit, *Sitio:* quia fidem in ipsis desideratam non poterat invenire. Isti obtulerunt amarissimos mores suos, qui nullâ compunctione conversi sunt.

Math. 27. 34.

Quâ siti Christus sitierit.

℣. 24. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum.* Postquam in oratione sua futuram exposuit Passionem: veniens ad quartum modum non maledicendi voto, sed quod erat emersurum prædicens, per totam divisionem Judæis digna factis pronuntiat esse ventura. *Mensa* Domini est utriusque legis intellectualis epulatio, in qua convivarum more pascuntur, qui delicias Domini aviditate mentis esuriunt, & sancti Spiritus saluberrimâ ebrietate complentur. Ipsa *mensa* est quam Apostolorum corona præcingens, dapes cælestis muneris absumebat. *Mensa* enim & in bono & in malo ponitur; sicut dicit Apostolus: *Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.* Illam ergo sanctam habuerunt Judæi, quando mandata Domini sub integritate coluerunt. Postquam verò à fide jejunare cœperunt, *mensa eorum coram ipsis* Gentibus tradita est; ut graviùs doleret ipsis videntibus adempta felicitas, sicut eos in Evangelio Dominus increpat, dicens: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur Genti facienti fructum ejus.* Sed ne quem moveat quod dicit, *Mensa eorum*, quæ revera Domini esse cognoscitur. Similiter ipse Dominus in Evangelio dicit: *In lege vestra scriptum est;* non quia Judæorum erat, sed quia ipsis constat fuisse prolatam. Sequitur, *In laqueum;* scilicet ut de littera, in qua Judæi alios astringere conabantur, ipsi in eam potiùs caderent obligati. Additum est, *Et in retributionem:* quia substracta illa mensa & Gentibus tradita malorum *retributio* fuit; quippe quando in ea epulari nolentes, ab ea meritò videntur excludi. Adjicitur, *Et in scandalum:* quia deserentes pacis Auctorem, ipsi sibi & rixas & prava studia concitaverunt. Vindicta gravis, ultio vehemens, humani generis refectionem jejunis faucibus amisisse.

Mensa Domini est utriusque legis intellectualis epulatio.

1. Cor. 10. 21.

Math. 21. 43.

Joan. 8. 17.

℣. 25. *Obscurentur oculi eorum ne videant: & dorsum illorum semper incurva.* Constat hanc pœnam atrocium fuisse Judæorum, ut *obscuratis oculis* Solem verissimum *non viderent.* Nam qui intendere noluerunt, ipsa illis optatur pœna, *Ne videant.* Adjecit, *Et dorsum illorum semper incurva.* Hoc illis evenit qui nimio delictorum pondere prægravati, cervicem suam in terram cernuli semper incurvant; nec eis ad cælum respiciendi possibilitas datur, qui gravati sunt onere peccatorum. *Dorsum* enim dictum est, quasi descendens deorsum. Nam quod dixit, *Semper*, significat impios, qui nullâ satisfactione conversi sunt.

Dorsum unde dictum.

℣. 26. *Effunde super eos iram tuam: & indignatio iræ tuæ apprehendat eos.* Cùm dicitur: *Effunde*, magnitudo iræ significatur, quæ in morem fluminis copiosa descendit. Hoc etiam designat, *Super eos;* ut non tantùm eos possit contingere, sed etiam probetur obruere. Sequitur, *Et indignatio iræ tuæ. Indignatio* est *iræ*, quando vindicta vehemens in peccatoris nece consurgit, & illud consequitur quod timetur. Adjecit, *Apprehendat eos*, quasi damnatos & territos quibusdam manibus apprehendat; ut non liceat effugere, quod datur pro sceleribus sustinere.

Quid sit indignatio iræ.

℣. 27. *Fiat habitatio eorum deserta: & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.* Hoc utrumque Judæis contigisse manifestum est, cùm civitas illa Jerusalem frequenti captivitate deleta est. Factum est enim ut & domus privatæ fierent desertæ, & *tabernacula*, id est, Domini templum, vel Regis palatium sine cultore remanerent. Et nota quod in domibus privatis *habitationem* posuit, in Domini templum inhabitationem. Ibi enim habitamus mansione corporeâ: hîc autem *inhabitamus*, ubi frequentamus devotæ mentis affectu.

℣. 28. *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt: & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Inter infidelium justissimas pœnas causa ponitur Dominicæ Passionis: quia percussum *persecuti sunt*, sibique traditum detestabili feritate necaverunt; sicut ipse dixit: *Non haberes in me potestatem, nisi tibi data esset desuper.* Le-

Joan. 19. 11.

Rom. 8. 32. gitur etiam: *Qui proprio Filio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Scriptum est quoque absolutiùs, quia Deus frequenter percutit ad salutem; ut est illud Deuteronomii: *Ego occidam & vivere faciam, percutiam & ego sanabo.* Quapropter percussum se dicit Dominus Jesus Christus à dispensatione quâ passus est. Sed hinc Judæi detestabiles extiterunt: quoniam quod oportuit pro mundo fieri, per ipsos crudeli voto probatur impletum. Sequitur, *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Eodem modo dicta est & ista sententia. *Dolor* erat *vulnerum* pio Domino, cùm non de infideli populo sitim suam esuriemque satiabat. *Addiderunt* Judæi gloriosam quidem Domino, sed sibi perniciosissimam Passionem; ut illi detestabile inferrent exitium, qui venerat pro salute cunctorum.

Deus percutit ad salutem.

Deuter. 32. 39

℣. 29. *Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum: & non intrent in tuam justitiam.* *Iniquitas* prima fuit Judaicæ nationis, ut Prophetas ad se missos extinguerent. *Apposita est* autem *iniquitas super iniquitatem ipsorum*, quando ipsum quoque Dominum nostrum Jesum Christum crucifigere maluerunt; quod in Evangelio Colonorum & vineæ parabola dicta testatur: *Quidam habuit vineam & sepe circumdedit eam,* usque ad locum ubi ait: *Et ejicientes eum extra vineam occiderunt.* Sic enim dicitur, *Appone iniquitatem*, per tropicam locutionem, quemadmodum lectum est: *Induravit Dominus cor Pharaonis;* non quia rem malam Dominus apposuit: sed quia fieri permisit, quod saluti multorum expedire judicavit. Additur pœna peccati: *Ne intrent in justitiam* Domini, id est, ne participes Christo fiant in illo regno justitiæ. Illi enim ad justitiam, hoc est, ad regnum Domini perveniunt, qui hìc eam sereno mentis lumine contuentur. Quod perfidis accidere non potest, qui cordis obstinatione cæcati sunt. Vel sic, *Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum:* quoniam occiderunt Prophetas, & Dominum necaverunt.

Matth. 21. 33

Exod. 10 20.

Quomodo Dominus iniquitatem apposuerit.

℣. 30. *Deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur.* Verba talia per tropicam locutionem de Deo dici frequenti lectione notissimum est. Nam *delere*, & *scribere*, & librum habere datum est homini causâ memoriæ; ut quod mentis infirmitate retinere non poterat, adjumento scripturæ cùm res posceret, potuisset agnoscere. Sic enim & Moyses dicit ad Dominum: *Si huic populo non parcis, dele me de libro viventium.* Sed *liber* iste, Domini notitia est inviolabilis firmaque sententia. Dicitur ergo de Judæis: *Deleantur de libro viventium;* non quia scripti erant, sed quia scriptos se esse judicabant. Ibi enim quod scribitur deleri non potest: quia totum in prædestinatione solidatum est; & nullus eventus mutare poterit, quod illa providentia superna decrevit. Sequitur, *Et cum justis non scribantur.* Idem ipse locutionis est modus, ut scribere dicat Deum, quod est in illa judicatione facturus; sicut in Evangelio dicit: *Sed potiùs in hoc gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis.* Hoc enim accidere negat eis qui non sunt, sicut titulus ait, piis satisfactionibus immutari.

Exod. 32. 32.

Liber viventium notitia Domini inviolabilis firmaque sententia.

Luc. 10. 20.

℣. 31. *Pauper & dolens ego sum: & * salus vultus tui Deus suscepit me.* Postquam Judæis quæ fuerant emersura prophetiæ prædicatione competenter optavit, venit ad quintam partem, ubi multis modis exponit à dispensatione Incarnationis sui propositi sanctitatem. Dicit enim: *Pauper & dolens ego sum. Pauper*, sicut dicit Apostolus: *Qui pro nobis pauper factus est, cùm esset dives: ut illius inopiâ nos divites essemus. Dolens*, quia sicut Isaias dicit: *Infirmitates nostras ipse portavit, & pro omnibus doluit.* Et quare dicit: *Ego sum*, cùm multi pauperes sint dolentes? Sed ideò sibi hanc proprietatem deputavit, quia nemo alter hunc dolorem pro totius mundi culpa sustinuit. Sed hoc per figuram dicitur Metriasmon, id est, Mediocritatem, quando rem magnam humiliato voto dejicimus; quod personæ Domini Christi frequenter aptatur. Sequitur, *Et salus vultus tui Deus suscepit me. Suscepit* utique humanitatem omnipotens Verbum, quando mundum Deo reconciliare dignatus est. *Salus vultus tui*, forma Unigeniti Filii, in qua æqualis est Patri; quæ salutaris rectè dicitur, per quam fidelibus medicina confertur. *Suscepit me*, dicitur à parte qua minor est Patre; ut collocatus ad dexteram ejus, & paupertatem deponeret & dolorem.

* MS. salus tua.

2. Cor. 8. 9.

Isai. 53. 4.

Quare Christus pauperem & inopem se dixerit.

℣. 32. *Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.* Hoc benè potest intelligi ab his qui commutati sunt, id est, à parte membrorum. *Laudat* enim in Ecclesia *nomen* Domini Caput nostrum *cum cantico*, quando hymnicâ exultatione fit adunatio magna fidelium. Ipse enim in nobis & laudat & magnificat, quod nos veraciter laudare cognoscit. Nam si nobis esurientibus esurit, si nobis sitientibus sitit, quemadmodum & nobis laudantibus non ipse collaudat?

℣. 33. *Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem & ungulas.* Hic psalmodiæ virtus exponitur: quia multò acceptior est laus puro corde fusa Deo, quàm potest pecudum *placere* mactatio. Iste enim prioris oblationis mos fuit, ut pro peccatis offerretur *novellus vitulus.* Significabat enim hæc victima innocentis ac novæ vitæ munera secutura, quæ defensionem haberet in cornibus; pedum verò munimen in ungulis, per quas sæculi istius aspera conversatione sanctissimâ calcaremus. *Producentem*, quod ait, *cornua*, illud significat, quia Christianorum populus per dies singulos virtute Domini semper augetur.

Psalmodiæ virtus exponitur.

℣. 34. *Videant pauperes & lætentur: quærite Deum, & vivet anima vestra.* Postquam dixit plus esse sacrificia laudis, quàm pecudum immolationes, convertitur ad pauperes: commonens ut debeant *lætari*, quando jam non in solis facultatibus oblatio posita est, sed in mentis affectu, ubi & *pauper* potest esse ditissimus. Nolite ergo divites gloriari qui potestis habere vitulos cornua producentes & ungulas: quia Deus ista respuit, & mundissimum cor requirit, quod illi magis habent qui divitias vestras obnoxiâ mente non quærunt. Sequitur, *Quærite Deum & vivet anima vestra.* Pauperes monet ut escam mentis quærant, non corporis, & illum panem desiderent Angelorum, unde potius anima saginetur. Respiciamus quod dicit: *Vivet anima vestra*, dum & peccatorum *vivat anima.* Sed illud propriè *vivere* dicimus, quod in beatitudinis jucunditate consistit. Illud autem licet vivat,

Qui vivere & mori propriè dicantur.

mori justè putamus, quod perpetuâ tristitia & gravissimis doloribus oneratur.

℣. 35. *Quoniam exaudivit pauperes Dominus, & vinctos suos non sprevit.* *Exaudiri* quidem *pauperes* gratanter audimus; sed qui sint isti *pauperes* diligentiùs inquiramus. *Pauperes* sunt Christi, sicut sæpe diximus, qui mundi istius divitias voluptatesque despiciunt, & eligunt indigentiam humanarum rerum, ut spiritualibus epulis farciantur. Hos *exaudiri* dicit *Dominus* Christus, qui indigentiâ mundi repleti sunt; & tanquam si totum possideant, sic paupertatis suæ securitate lætantur; sicut Apostolus monet: *Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.* Nam quod dicit: *Et vinctos suos non sprevit.* Omnes quidem communiter vincti sumus lege peccati, & quibusdam compedibus irretiti, quia desideria humana perquirimus. Sed *Dominus vinctos suos non sprevit*, id est, qui ejus legibus vinciuntur. Ipsos enim liberat à laqueis carnalibus, quos suis regulis connexos agnoverit.

Pauperes Christi sunt, qui divitias voluptatesque despiciunt.

2. Cor. 6. 10.

Omnes vincti sumus lege peccati.

℣. 36. *Laudent eum cæli & terra, mare, & omnia quæ in eis sunt.* Datur magnarum rerum brevis & absoluta sententia; ut in cæli commemoratione omnia cum debeant laudare cælestia, terræ quoque terrestria, maris universa natantia. Et ut fieret perfecta conclusio dictum est: *Et omnia quæ in eis sunt.* Sic ad Domini laudes invitatur quicquid creaturarum esse cognoscitur; sic & Apostolus complectitur dicens: *Ut in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.*

Philip. 2. 10.

℣. 37. *Quoniam Deus salvam faciet Sion, & ædificabuntur civitates Iuda: & inhabitabunt ibi, & hereditate acquirent eam.* Quale opus sit Domini in Ecclesiæ suæ constructione, ex laudum ipsarum magnitudine potenter advertitur, quando cælum, terra, mare, & omnia quæ in eis sunt, laudare Dominum commonentur: quia *salvam faciet Sion*, quæ hîc multis persecutionibus, multis fatigatur angustiis. *Sion* enim Jerosolymitano templo cohæret, parvus omnino colliculus, sed nominis qualitate grandescens; significat enim speculationem, quâ solâ respicitur Deus, in qua diriguntur corda fidelium, & omnium creaturarum rationabilium una felicitas, si Dominum contemplentur Auctorem. *Ædificata sunt* enim *civitates Iuda*, quando Ecclesia Catholica per humilitatem piam toto orbe diffusa est. Non enim in ædificiis parietum gaudet Dominus, qui sunt utique vetustate perituri; sed fidelium devotione, hoc est, lapidibus vivis, unde Jerusalem futura construitur. Et benè dictum est: *Civitates Iuda*, id est, Domini Salvatoris, qui ex origine *Iuda* carnis propagatione descendit; sicut de ipso legitur: *Vicit leo de tribu Iuda.* Sed ne tantum *civitates*, non etiam habitationes futuras adverteres, dicit: *Et inhabitabunt ibi*; quod est propriè fidelium *inhabitare*, ubi constanter mentis puritate versantur. Hanc autem Ecclesiam hic habitant Christiani. *Hereditate* verò *acquirent eam*, quando ad Jerusalem illam æternam Domini miseratione pervenerint. *Hereditas* enim ipsa est, quæ, sicut jam dictum est, non morte, sed Testatore in æternum vivente præstabitur.

Sion speculationem significat.

Apoc. 5. 5.

℣. 38. *Et semen servorum ejus possidebit eam: & qui diligunt nomen ejus inhabitabunt in ea.* Terminum psalmi istius promissio beata concludit: sed quantum grande est præmium, tantum adhibere intelligentiæ debemus adnisum. *Semen* hîc operam sanctam, non carnis progeniem debemus accipere. Nam illos reprobatos constat esse, qui se ex Abrahæ descendere gloriabantur origine, quibus dictum est à Domino: *Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ fecissetis.* *Joan. 8. 39.* Quod si *Semen* bonos actus, ut in multis locis dictum est, velimus advertere, integra nobis poterit constare sententia. Nam quicumque imitatores eorum sunt, qui Deo factorum probitate placuerunt, ipsi *possidebunt* futuram terram, quæ nullo jam fine mutanda est; regnum scilicet Domini, quod sanctis suis fideliter pollicetur. Et ne forsitan *semen* istud detraheres ad carnis originem, unde Judæi maximè gloriantur, præceptum addidit generale: *Et qui diligunt nomen ejus, inhabitabunt in ea.* Ipsum est enim quod superiùs dixit: *Semen servorum*, quod hîc, *Qui diligunt nomen ejus, Inhabitabunt in ea*, dixit, perpetuâ felicitate potientur. Terra, quæ jam non spinas tribulosque producit, quæ homines labore non pascit, quæ venena non parturit, quæ nunquam suos incolas perdit, quæ non vicissim sole atque astris, sed quod est felicius, jugiter de proprio Auctore lucebit. Et nota quod ordine suo psalmus iste conclusus est. Primum quod ex persona Domini Christi prolatus est. Deinde inchoavit ab oratione. Tertio Passionis Dominicæ gesta memoravit. Quarto verbis Evangelii assonâ veritate consensit. Quinto in spe fidelis populi dicta conclusit. Sic quartus iste psalmus est qui Passionem Domini prædictâ lege prophetavit.

Conclusio Psalmi.

Audivimus psalmum cælesti dispensatione mirabilem: ubi quanta est in Divinitate potestas, tanta in humanitate constat humilitas. Assumpsit sanctum Verbum naturam nostræ imbecillitatis, sicut titulus ait: *Pro his qui commutabuntur*; ut per indebitam mortem suam liberaret nos à morte justissima. Intravit * crebi claustra, ut panderentur inferna. Victus est interitus Salvatoris adventu, & perpetuas tenebras jure perdidit, postquam æternum lumen accepit. Debellavit diabolum per humanam naturam, quam tenebat obnoxiam; & per imbecillitatem carnis superatus est fortis, quando supra universas rationabiles creaturas extulit, quod omnibus spiritualibus infirmius fuit: *Cui enim dixit Angelorum*, sicut Apostolus ait, *Sede à dextris meis.* Nam quælibet alia natura non est unita Christo, sed sola carnis nostræ glorificata susceptio. Revera omnipotens, revera misericors, qui damnata beavit, perdita restituit, obnoxia liberavit, miserias nostras à nobis fecit alienas, & præstitit hominem per suam mortem vivere, quem creatum immortalem diabolus fecerat interire. Concede omnipotens Deus, ut qui pro nobis carne dignatus est pati, dones nobis quod coronare digneris.

** MS. Ærea.*

Hebr. 1. 13.

INCIPIT

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM
Sexagesimum nonum.

In finem David, in rememorationem, quòd salvum me fecit Dominus.

Finis & David, ut sæpiùs dictum est, significant Dominum Salvatorem, ad quem diriguntur hæc verba fidelium: quia totus hic psalmus ex persona Martyrum dicitur, qui variâ quidem persecutione laborabant, sed spem fixam habere in Domino minimè desinebant. Adjectum est: *In rememorationem.* Duobus enim modis memores sumus, cùm peccatorum recordatione supernam justitiam formidamus, & iterum dum concessa beneficia purissimo corde retinemus. In trigesimo septimo itaque psalmo, ubi hæc verba posita sunt, metus est futuri judicii, & recordatio peccatorum: hîc autem spes liberationis, & futuri præmii promissa securitas sustinetur. Nam ut hanc recordationem ostenderet, adjecit: *Quod salvum me fecit Dominus*; ut non de metu hæc memoria, sed de accepto beneficio probaretur esse concepta. Congruum quippe fuit, ut quoniam in superiori psalmo Passionem suam narraverat Dominus Christus, spemque Resurrectionis addiderat, post Caput suum similiter & membra loquerentur; quatenus & passiones suas fideles edicerent, & spem votivæ Resurrectionis assumerent.

Divisio Psalmi.

Martyrum Confessorumque populus, qui multiplici quidem sed felici clade laborabat, primâ positione Dominum deprecatur, ut à persequentium periculis liberetur, & irrisiones eorum irritas faciat; quatenus conversi, dicta sua salutariter erubescant. Secundâ parte supplicat, ut magnificans Dominum exultet turba fidelium: quoniam ipse pauperes & egenos suos juvare & liberare dignatur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Deus in adjutorium meum intende: *Domine ad adjuvandum me festina.* Pia confessio initium sumit à Domino, unde novit periclitantibus venire præsidium. Et ut ærumnas suas beatissimorum Martyrum cœtus ostenderet, dicit, *In adjutorium meum intende.* Tunc enim *adjutorium* poscimus, quando periculis subjacemus; ut aliquo remedio sublevati, calamitates diversarum possimus vincere passionum. *Intende*, dicit, propitius respice: quia omnia Dominus etiam cùm non rogatur agnoscit. Sed mos iste periclitantium est, ut ita liberari credant, si se à Domino respici posse cognoscant. Et ne longiùs protraheretur beneficium quod sciebat venturum esse, adjecit: *Domine ad adjuvandum me festina.* Sic dicitur, *festina*, quasi misericordia divina tardaret, & per moram adventus ejus fierent tormenta graviora. *Festina* ergo dicit *Domino*, qui festinabat de hujus sæculi clade liberari. Nam illi conjuncta est voluntas, & accelerata perfectio, dum omnia Creatori serviunt, quoniam ejus imperio cuncta famulantur. Sic in uno versiculo multa conclusa sunt. Quæ figura dicitur Epitrochasmos, id est, dicti rotatio, cùm ea, quæ latius sentienda sunt, breviter explicantur. Sed non sequendus in omnibus generaliter hunc locum facundissimus Cassianus (in decima collatione plurima de ejus utilitate disserens) tanto honore concelebrat; ut quicquid Monachi assumpserint, sine hujus versiculi trinâ iteratione non inchoent. Quem repetitâ sæpius laude congeminans, nimis utilem probat esse ejus memoriam.

Pia confessio initium sumit à Domino.

Quid sit Epitrochasmos.

Cap. 10.

℣. 2. *Confundantur, & revereantur inimici mei, qui quærunt animam meam: avertantur retrorsum, & erubescant, qui cogitant mihi mala.* Imitator Capitis sui populus Martyrum, emendationem inimicorum suorum expostulans dicit: *Confundantur & revereantur inimici mei.* *Confundi* est, quando voluntates suas iniqua conscientia studio veritatis agnoscens, de facti sui perversitate turbatur. *Revereri* est, quando justitiam læsam nostrâ operatione cognoscimus, & pro his rebus pœnas nos incurrere formidamus. Quod illis accidit, qui perversitate damnatâ, ad pietatem Domini conversionis studio redire festinant. Sequitur, *Qui quærunt animam meam.* Benè singulari numero *animam* suam posuit turba fidelium, quibus *est* (sicut scriptura dicit) *anima & cor unum.* *Quærebant* ergo *inimici animam* fidelium non ad venerationem, sed ut satisfacientes odiis suis eam à corpore suo segregarent. Quod factum est in Martyrum passionibus, quando eos trucidabat persecutor infensus. Legitur & in bono, *quæri*, sicut est: *Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam.* Et quia hoc verbum homonymum est, addidit: *Ut auferant eam*; quatenus istud in malum positum intelligere debuisses. Subjunxit, *Avertantur retrorsum, & erubescant qui cogitant mihi mala.* *Avertitur retrorsum*, qui (sicut sæpe dictum est) à prava cogitatione discedens Domini jussa subsequitur. Sensus ergo talis est: *Qui cogitant mihi mala*, hanc retributionem suscipiant, ne in sua iniquitate persistant. O pia sanctorum, etiam ipsa quæ putatur adversitas! Meliùs optabant inimicis, quàm sibi ipsi petere videbantur in prosperis constituti.

Quid sit confundi.

Quid revereri.

Actor. 4. 32.

Quæri in bono & in malo ponitur.

Psal. 141. 5.

℣. 3. *Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi: Euge, euge.* Prioris sensus exultatio est; ut à suo proposito erubescentes, velociter compellantur abscedere, qui falsis laudationibus cognoscuntur fidelissimos increpare. *Euge* enim sermo laudantis est: sed hîc sub Ironia, id est, sub Irrisione dictum adverti debet: quoniam ab inimicis videtur esse prolatum. Sive illos increpat, qui afflictiones Martyrum pœnasque collaudant, & non ad Auctoris gloriam referunt, quod eis est, largâ pietate concessum. Nam utrumque vitiosum est, aut alienis calamitatibus illudere, aut homines de sua possibilitate laudare.

Euge sermo laudantis est.

℣. 4. *Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te Domine, & dicant semper: Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.* Postquam de persequentium iniquitate & conversione locutus est, secundâ positione deprecatur; ut *exultent, & lætentur omnes, qui diligunt* Dominum Christum. Illis enim confusio & verecundia, istis exultatio & lætitia perennis optatur;

Matth. 25. 46. sicut in Evangelio Dominus dicit: *Et ibunt hi in supplicium æternum: justi autem in vitam æternam.* Sed hunc veracis lætitiæ modum competenter insinuat. Dicendo enim: *In te*, fatetur caducam esse lætitiam, quæ humanâ præsumptione gloriatur. Adjunctum est: *Omnes qui quærunt te Domine*, non suis viribus, sed tuâ pietate requisiti. Nam ut te quæreret genus humanum, tu illud de cælo prospiciens misericorditer inquisisti; *Christus venit ad nos, ut nos ad eum redeamus.* ipse enim ad nos venit, ut ad illum redire mereremur. Isti tamen *qui Dominum quærunt*, quid debeant dicere salutariter admonentur, id est, *dicant semper: Magnificetur Dominus. Semper*, continuum tempus ostendit: quia nunquam debet à laude Domini cessari. Et ut nobis sensus ipse manifestiùs elucescat, verborum ordo reddendus est; hoc est: *Dicant semper qui diligunt salutare tuum: Magnificetur Dominus.* Intelligamus hoc verbum ab humana consuetudine fuisse mutuatum. *Magnificatur* enim ille qui laudibus crescit, qui bonâ opinione grandescit. Cæterùm Deus non habet incrementum: quia ipse in se totus, singularis, & ineffabilis intelligitur plenitudo; nec aliunde potest crescere, qui consuevit creaturis omnibus incrementa præstare. Sed magnificando, nos inde proficimus; & cùm laudes Deo sanctâ mente persolvimus, nostra conscientia semper augetur.

℣. 5. *Ego verò egenus & pauper sum, Deus adjuvat me: Adjutor meus & Liberator meus es tu Domine: ne tardaveris.* Turba fidelium cum Dominicæ Passionis imitaretur exemplum, ipsa quoque verba ejus ad suam transtulit psalmodiam. Dicit enim ex persona sua Dominus in *Psal. 39. 18.* alio psalmo: *Ego verò egenus, & pauper sum, Dominus curam habet mei*; sicut & hic dictum est à persona beatorum. Sed dum dicit: *Ego verò egenus, & pauper sum*, significat illos divites fuisse mundanos, de quibus dicit: *Confundantur, & revereantur inimici mei, qui quærunt animam meam.* Sed videamus, cùm sit cælesti thesauro ditissima, ubique se egenam & pauperem dicit gloriosa paupertas; utique, quia mundanas copias non habet, & intus, ubi est dives, semper ambit, semper desiderat, semper accipit; *Philip. 3. 13.* sicut Apostolus dicit: *Fratres, ego me non arbi-* *1. Corint. 8. 2.* *tror apprehendisse*; & iterum: *Si quis existimat se scire aliquid, necdum cognovit, quemadmodum eum oporteat scire.* Vides meritò dici tales egenos, tales pauperes, qui continuè acquirere gratiam Divinitatis exoptant. *Egeni* enim sumus, quando jugiter indigemus: *pauperes*, dum semper ad beneficia ipsius avidâ mente properamus. Sequitur, *Deus adjuvat me*, id est, in tribulatione mundana, ubi cum vitiorum adversitate pugnamus, ubi & spiritus immundos hostes patimur, & Domini miseratione liberamur. Addidit utrumque conjunctum; ut *Adjutor* sit Dominus in necessitatibus, & de hac sæculi clade *Liberator*. Et intende quia dicit: *Tu Domine*; ut tota spes nostra ad eum debeat fixa respicere. Sequitur, *Ne tardaveris.* Periclitantium mos est tardum judicare, quamvis celerrimum præstetur auxilium. Ille enim competenter & mensuratè facit omnia: sed nos tardum putamus, quod desiderio magno requirimus.

Conclusio Psalmi.

TOtus hic psalmus cælestis philosophiæ luce resplendet; est enim morali probitate formatus: petens in afflictionibus remedium, & inimicorum saluberrimam confusionem; ut erubescentes mala sua deserant, qui pravis actibus obsecundant. Deinde bonorum lætitiam & æterna gaudia compromittit; & quod est in afflictione summa præsidium, celerrimè Dominum venire deprecatur, qui hujus mundi prægravantes angustias adventus sui visitatione submoveat. Illo enim viso diaboli corruit superbia, *Post Christi adventum diabolus religatus.* quæ olim impiâ dominatione regnabat. Religatus est qui mundum peccatorum vinculis illigabat; & eo usque Domini virtute perductus est, ut nunc sanctos paveat, qui pridem humano generi nequissimus imperabat. Unde desideranter & sæpe dicendum est: *Adjutor meus, & Protector meus es tu Domine: ne tardaveris.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuagesimum.

David Psalmus, filiorum Jonadab, & priorum captivorum.

DAvid & *Psalmus* assiduâ iteratione notissima sunt. Quod autem dicit: *Filiorum Ionadab, & priorum captivorum*, virtutem psalmi per historicas causas insinuat: in vestibulo monens, quod in penetralibus inquiratur. Jeremias enim Propheta refert Jonadab fuisse Dei *Jerem. 8. 35.* Sacerdotem, qui filiis suis præcepit in templo degere, & probabili se sobrietate tractare; quod eos cōstat fecisse, & obedientiæ suæ apud Deum magnam gratiā comperisse; qui nunc pro fidelibus ac devotis ponuntur. Nam & ipsum nomen indicat causam. *Ionadab* quippe interpretatur *Jonadab interpretatur Domini spontaneus.* Domini spontaneus, id est, qui Deo incoacto desiderio serviebat; sicut scriptum est: *Voluntariè sacrificabo tibi.* Sequitur, *Et priorum captivo-* *Psal. 53. 8.* *rum.* Hanc historiam Regum textus enarrat. Nam cùm Israeliticus populus divina mandata contemneret, primæ, secundæ, & tertiæ captivitati decretus fuerat subjacere. Sed ut agnoscens ad supplicationem Domini correctâ mente remearet, antequam prima captivitas proveniret, per Prophetam eis hoc malum denuntiavit esse venturum. Sed illi consuetâ nequitiâ in sua obstinatione manserunt. Isti ergo nunc in loco contumacium ponuntur, qui frequenter admoniti corrigere noluerunt. Commonemur ergo in hoc titulo; ut devotionem habeamus *filiorum Ionadab*, non contumaciam Judæorum, qui captivi esse meruerunt. Psalmus enim totus ad hominem pertinet fidelem, qui mundi spem renuens, in Domino purâ devotione confisus est: gratiam divinitatis totâ nobis intentione commendans, per quam peccatorum nostrorum nexibus possimus absolvi.

Divisio Psalmi.

PEr figuram Ethopœiam introducitur persona generalis, quæ peccatorum captivitate liberatā divinis mandatis adhærebat: prædi-

cans nobis Christi Domini eximiam charitatem, quæ nullis meritis præcedentibus gratis semper impenditur. Hæc in prima parte psalmi ab humanis iniquitatibus jugiter se petit debere liberari, ut Domino gratias referre mereatur. Secundo loco supplicat: ne in senectute ejus beneficiis privetur, cujus auxilio in juventute protecta est. Tertio loco dona ejus enumerans, jugiter se agere gratias pollicetur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. D*Eus in te speravi, Domine non confundar in æternum.* Hic iterum hypothetici syllogismi facies nobis decora subridet eo modo. Si Deus in te speravi, Domine non confundar in æternum: attamen Deus in te speravi; igitur non confundar in æternum. Nunc quæ sequuntur, Domino juvante, tractemus. Eligitur quidam fidelium, qui & primis temporibus fuit, & in præsenti esse non desinit, & usque ad finem sæculi perfectâ in Domino mentis soliditate consistit. Hic totam spem suam in Domino ponens, gratiæ nobis divinæ Sacramenta commendat: ne falsè in nobis præsumentes, muneris ejus prosperitate vacuemur. Intelligamus quid est, quod se petit *non confundi in æternum*; scilicet in illa judicii retributione, ubi *confundi* omnino pœnale est. Hic enim frequenter prosperè *confundimur*, quando à pessima intentione revocamur, & in bonam partem traducti probabiliter erubescimus, qui pridem de nostro scelere gaudebamus. Præmisit ergo causam quare *confundi* non debeat *in æternum*; scilicet, quoniam *speravit in Domino.*

Quandò hic prosperè confundimur.

℣. 2. *In tua justitia libera me, & eripe me: inclina aurem tuam ad me, & libera me.* Cùm dicit: *In tua justitia*, misericordiam petit divinam; illius quippe est justitiæ parcere supplicanti. Sic enim æquitati ipsius placitum est homini remittere, qui sua noscitur facta damnare. *Libera*, ab imminentibus periculis dicit; *Eripe*, à potestate diaboli: ne cum eo sub æternitate damnetur. Cùm enim dicit, *Inclina*, humilem se jacere profitetur: quia nisi divina gratia ad hominem se liberandum inclinaverit, ad illam misericordiam suis meritis non potest pervenire, quam cupit. Non est enim cujusquam meritum, quod ad illum attingat, nisi ipse misericors ad peccatores pronus adveniat.

Justitia est divinæ supplicantis parcere.

℣. 3. *Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum: ut salvum me facias: quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu.* Potest aliquos, nisi benè inspiciatur, offendere, quod supra protectionem divinam munitum locum noscitur addidisse: quasi verò locus defendat, quem virtus superna non vendicat. Sed prima sententia rogat, ut ab inimicis spiritualibus ejus anima protegatur: deinde petit etiam corporis sospitatem, quæ ab inimicorum telis ac gladiis loco munitissimo vendicatur. Metaphora à castellis tracta: quia tunc adversarios evadimus, quando locis munitissimis vendicamur. Sed locus iste divina protectio est, sicut in alio psalmo dicit: *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Quando enim cum Christo sumus, nullas diaboli insidias formidamus: quoniam fraudatur nequissimus ille proprio voto, ubi est divina defensio. Et vide sua suis quàm pulchrè sunt reddita. *Firmamentum* pertinet ad *Protectorem*: *refugium* ad *locum munitum*. Quæ duo meritò sibi à Domino venire credidit, quia nihil suis viribus applicavit. Æstimo hic & aliud sentiendum; ut *firmamentum* in hoc sæculo Dominus dicatur, ubi & patientia quæritur: *refugium* in illa beatitudine æterna, ubi jam aliquod periculum non timetur.

Psal. 16. 9.

Quando cum Christo sumus, nullas diaboli insidias formidamus.

℣. 4. *Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui.* Clamat homo ille generalis (quia captivus fuerat lege peccati: sed per divinam gratiam se confidebat absolvi) ut *eripiatur* à potestate noxia *peccatoris*, qui semper illud affectat facere, quod nec divinæ legi, nec æquitati certum est convenire. Sed quia *peccatorem* universaliter dixerat: nunc eum partibus duabus exponit dicens: *De manu contra legem agentis, & iniqui. Contra legem agit*, qui acceptâ lege facit contra regulas mandatorum, ut sunt Judæi, qui inter reliquas Gentes legem suscepisse noscuntur. *Iniqui* verò, sunt Pagani, quamvis & Judæi, qui nullâ Domini lege refrænantur, sed more ferarum faciunt quodcumque libuerit. Sic omnem peccatorem duabus his partibus probatur amplexus. Ita & Apostolus loquitur de genere utroque peccantium: *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt; & qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.*

Quia contra legem agat.

Rom. 2. 12.

℣. 5. *Quoniam tu es patientia mea Domine: spes mea à juventute mea.* Dicit quapropter *de manu peccatoris eripi* debuisset; scilicet, quia *patientia* ipsius *Dominus erat*; ut cùm ad ipsum intenderet, & per eum se salvandum crederet, omnia libenti animo sustineret. *Patientia* est enim honestatis aut utilitatis causa, rerum arduarum ac difficilium voluntaria & diuturna perpessio. Sequitur, *Spes mea à juventute mea.* Præmisit *patientiam*, & *spes* ejus dignè secuta est; sicuti & Apostolus dicit: *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio autem spem.* Priùs est enim, ut cum Dei gratia per *patientiam* probemur, & tunc illam fructuosam *spem*, ipso donante, habere merebimur. Nam quod addidit, *A juventute mea*, illam ætatem significat, in qua Domino credidit. Nam quocumque tempore ad ipsum veniatur, meritò *juventus* nostra dicitur: quia in ipsa plenissimo robore solidamur. Sive illud, *A juventute mea*, significat, ex quo cœpit contra diaboli pugnare versutias. Ipsa enim ætas est, quæ ad certamen dirigitur, & ad colluctationes arduas aptissimâ vivacitate præparatur.

Quid sit Patientia.

Rom. 5. 3. 4.

Quocumque tempore ad Deum veniatur, meritò juventus nostra dicitur.

℣. 6. *In te confirmatus sum ex utero: de ventre matris meæ tu es protector meus: in te cantatio mea semper.* Hunc versum paulò sollicitiùs perscrutemur, ne nobis aliqua obviare possit absurditas. Dixit enim: *Spes mea à juventute mea.* Numquid confirmatio ejus in Deum esse potuit, quando in materno utero nullâ fultus ratione vegetatus est, maximè cùm legatur: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea?* Sed hìc *uterum* sanctæ Matris Ecclesiæ debemus accipere: ubi primùm fidei rudimento concipimur: deinde ex aqua & Spiritu sancto generamur. Tunc enim confirmatio nostra potest esse Dominus, quando ad eum fidei munere venerimus. Addidit, *Tu es protector meus*; utique, quoniam adversus

Psal. 50. 7.

Quomodo in utero Ecclesiæ concipimur, & generamur.

diaboli nequitias ipse nos protegit ac defendit; & in hoc mundo præstat evadere, ne peccatis possimus onerantibus interire. Sequitur retributio præmiorum; ut sicut semper beneficia, ita & psalmodia debeat esse continua. Nam si tempus à muneribus non vacat, quare se quispiam ab ejus glorificatione suspendat? Significat enim & præsens sæculum, & futurum. Hic enim illi pro liberatione cantamus: ibi autem gratias pro æterna remuneratione peragimus. Ita fit, ut Dominus laudari semper debeat: quia continuum est omne quod præstat.

Quando in hoc sæculo vir fidelis prodigium est.

℣. 7. *Tanquam prodigium factus sum multis: & tu adjutor fortis. Prodigium* in hoc sæculo fit fidelis, quando alia sectatur, quàm potest amare peccantium multitudo: quærunt illi divitias, iste pauperiem: quærunt illi epulationes, iste jejunia: quærunt denique illi gaudia, iste tristitiam. Quemadmodum ergo non potest videri *prodigium*, qui se contra multorum cognoscitur tractare consensum? Hoc est quod Oratores * humile causæ genus esse dixerunt, quod sic contemptibile creditur, ut portentum potiùs æstimetur. Sed negligendæ sunt humanæ imputationes, quando divinæ nobis probantur favere virtutes. Caducum est enim omne contrarium, ubi *adjutor* probatur esse fortissimus. Sed cùm dicit, *Adjutor*, admonet ut Dei gratia suffragante, nos quoque ad bonum niti, & contendere debeamus: ne divinis beneficiis inveniamur adversi.

* Ed. *humilis.*

℣. 8. *Repleatur os meum laude tua, ut possim cantare gloriam tuam: tota die magnificentiam tuam.* Dixit hactenus humano generi quàm diversa beneficia contulisset: nunc quoque & hoc petit à Domino, ut possit ei gratias agere competenter. Nam si ille *os nostrum* non *repleat*, nec lingua movetur, nec desideria honesta flammantur. Magna (si consideremus) nostra felicitas est totum petere, nec petendo semper horrere. Creator noster inde magis offenditur, si à pia supplicationis importunitate cesserur. Sequitur causa cur *repleri* desideraverit *os suum laudibus* Christi; scilicet: *Ut possim cantare gloriam tuam. Gloria* est multorum ore celebrata laudatio. Sed huic bono addidit perpetuitatem; nam cùm ponit: *Tota die*; numquid noctibus à laudibus Domini dicit esse cessandum; maximè cùm se illo tempore laudibus Domini Catholica consoletur Ecclesia? Tunc enim Vespertini, tunc Nocturni, tunc Matutini peraguntur, cùm populus fidelis invigilat. Sed dicendo diem, conclusit & noctem; sicut & in Genesi legitur: *Factum est vespere, & factum est mane dies unus.* Quæ figura dicitur Synecdoche, id est, A parte totum. *Magnificentiam* verò dicit, quia magna præstitit, ut aurem suam ad humilem inclinaret, ut protegeret periclitantem, ut eriperet de manu peccatoris, ut eam confirmaret ex utero, & de ventre matris protegere decrevisset. Sic uno *magnificentiæ* nomine prædictorum beneficiorum laus cuncta conclusa est.

Quid sit Gloria.

Nocturnis laudibus Catholica Ecclesia se consolatur.

Genes. 1. 5.

℣. 9. *Ne projicias me in tempore senectutis: cùm defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Venit ad secundam partem, in qua vehementiùs supplicat, *ne tempore senectutis suæ projiciatur* à Domino, quando fessa virtus corporis plus indiget adjuvari. Sed hanc senectutem non solum ætatem finitimam debemus accipere: sed etiam cum tribulationibus crebris atque martyriis robur animæ consenescit. Hoc enim significat, *Cùm defecerit virtus mea*, id est, quando patientiæ firmitas quassata mollescit, nec sustinere potest viribus suis onus tribulationis impositum. Tunc ergo se petit non debere *derelinqui*: quia cum ipso totum poterat sustinere.

Quid per senectutem intelligendum.

℣. 10. *Quia dixerunt inimici mei mihi: & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum.* Redditur causa cur ad subveniendum pietas Domini debeat provocari: quoniam debilitate captatâ insidiantium fervor accensus est, dum credunt facilè decipi, à quo non potest defectis viribus obviari. Et ne crederentur leves *inimici* animæ suæ, dicit adversus eos *qui custodiebant* eum, ad decipiendi scilicet studium, non ad salutis votum. Sequitur, *Consilium fecerunt in unum.* Truculentior semper est inimicorum adunata collectio, & quod non dividitur, graviùs uno fasce portatur. Nam cujusmodi sit istud *consilium* subsequenter exponit: ait enim.

℣. 11. *Dicentes: Deus dereliquit eum: persequimini, & comprehendite eum: quia non est qui eripiat eum.* Hoc est quod vir ille fidelissimus sive in afflictionibus positus, sive in senili ætate metuebat. Hostes enim carnales mundana potiùs contuentes, cùm viderint hominem crebrâ calamitate fatigatum, credunt à Deo desertum, qui divinam putant gratiam in solis corporeis viribus constitutam. *Persequimini eum* dixerunt: quia fugere non poterat. *Comprehendite*: quia reluctari violentissimis non valebat. Ex eo enim à Domino *derelictum* arbitrati sunt: quia eum truculentiæ suæ traditum esse senserunt. Quod quidam & Domino Salvatori applicandum esse putaverunt. Sed decentior ordo est dictionis: ne personam, quam in medium deduximus, incongruâ subitò varietate mutemus. Sequitur, *Quia non est qui eripiat eum.* Dementes prorsus, qui hoc æstimabant potiùs quod videbant, quasi Deus deserat præmiis, quos exponit injuriis, & non magis coronare velit, quos probari debere permittit. Sic deliberat qui ad oculum judicat. Negavit præsentem Dominum qui fidelibus suis visuale venire non putavit auxilium, dum credidit non existere, quem arbitrabatur humanis conspectibus non adesse.

Error hominum carnalium.

℣. 12. *Deus ne elongeris à me: Deus meus in adjutorium meum respice.* Humana putat infirmitas elongare Deum, quando ei venire tardat auxilium. Ille enim nec motu progreditur, nec de loco ad locum transfertur: sed omnia ineffabiliter replens, universa voluntatis suæ virtutibus administrat. Petit ergo ne gratia ejus ab ipso discedat, & gravioribus iniquorum exponatur insidiis. Addidit, *Deus in adjutorium meum respice.* Quia se noverat affligendum, orat ut per adjutorium Domini ei digna patientia tribuatur. Nam quem ille adjuvat, malorum contritione non deficit: sed tunc spe potiùs erigitur, quando tribulationum fasce prægravatur.

Quem Deus adjuvat, malorum contritione non deficit.

℣. 13. *Confundantur & deficiant detrahentes animæ meæ: operiantur confusione & pudore, qui quærunt mala mihi.* Venit ad increpationes saluberrimas; quales Catholica facere consuevit Ecclesia.

Confundantur enim dicit, cùm tua viderint disposita non mutari. *Deficiant detrahentes animæ meæ*, id est, obloquentes inaniter, qui institutum rectum mordacibus derogationibus solent oblatrare. Admonet enim tales patientiæ virtute superari, quos tantùm præcepit sustinere, ut ipsi magis in suis oblocutionibus deficere videantur; quatenus saltem cessent suâ nimietate fatigati, si nequeant desinere ratione convicti. Sequitur, *Operiantur confusione & pudore*. Pulcherrimis verbis depingitur iniquorum ventura correctio. *Operiantur*, dixit, quasi quodam velo roseo verecundiæ eorum facies obtegantur; quod solet accidere his, qui actiones pristinas vitâ meliore condemnant. Addidit, *Qui quærunt mala mihi;* sicut illa mulier periclitanti Job proprio viro dicebat: *Dic verbum in Deum, & morere*. (Job. 2. 9.) Quod pravi solent facere suasores, qui blandimento salutis carneæ occulto vulnere animas videntur impetere.

℣. 14. *Ego autem semper in te sperabo: & adjiciam super omnem laudem tuam.* Decursâ emendatione, quam peccatoribus deprecatus est accidere, ad suam delectationem bonumque convertitur; ut sicut illi de divina potentia desperabant, ita iste *sperare* se *semper* dicat in Domino. Quæ figura dicitur Syncrisis, id est, Collatio, quando quis meliorem causam suam, quàm adversarii esse demonstrat. (Quid sit Syncrisis.) Sequitur, *Et adjiciam super omnem laudem tuam.* Hoc planè nisi diligentiùs intueamur obscurum est. Nam quamvis divinis laudibus nihil possit adjici, quando augmentum non recipit admiranda perfectio: tamen est quod ab hominibus possit novâ prædicatione celebrari. (Quomodo possit Deus ab hominibus nova prædicatione celebrari.) Nam cùm dixero Verbum Patris fecisse cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt, perfectâ Dominum devotione laudavi. Sed cùm adjunxero incarnatum esse pro salute cunctorum, adjeci cumulum laudibus plenis. Sic enim inferiora testantur, quod ista laudis adjectio ad Incarnationem omnipotentis Verbi absolutè pertineat.

℣. 15. *Os meum pronuntiavit justitiam tuam, totâ die salutare tuum: quia non cognovi negotiationes.* *Justitia* Patris Salvator est Dominus, quem se *pronuntiaturum* Gentibus pollicetur. Et ne fortè aliam crederes esse *justitiam*, addidit, *Salutare tuum.* Quid enim aliud denuntiare potuit fidelis, nisi unde fides Christiana surrexit? unde Ecclesiæ in toto orbe fertiles pullularunt? unde salus mundi gloriosâ Incarnatione provenit? *Totâ* vero *die* (sicut sæpe dictum est) continuum tempus ostendit. Sequitur, *Quia non cognovi negotiationes.* Pars ista versus, nisi benè requiratur, recipere cognoscitur quæstionem. (Quæ negotiationes permissæ.) Nam si omnis negotiator omnino damnandus est, nec illi hanc pœnam refugiunt, qui artes reliquas exercere noscuntur. Quid est enim aliud *negotiatio*, nisi quæ possunt viliùs * constare, cariùs velle distrahere? (*Ed. comparari.) Deinde in vitas Patrum Paphnutium illum sanctissimum virum per revelationem negotiatori legimus comparatum; & invenimus hodieque in Ecclesia Dei tractantes quidem mercimonia, sed summâ fide pollentes. Actus enim pessimus, non res honesta damnatur; sicut & divitem legimus non introire in regnum cælorum; cùm tamen Job, Abraham, Isaac, Jacob, Patriarchæ facultatibus quoque fuerint affluentes. Negotiatores ergo illi abominabiles æstimantur, qui justitiam Domini minimè considerantes, per immoderatum pecuniæ ambitum polluuntur, merces suas plus perjuriis onerando quàm pretiis. Tales Dominus ejecit de templo dicens: *Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis, speluncam latronum.* (Joan. 2. 16.) Ergo sensus iste taliter complectendus est, ut putamus: *Os meum pronuntiavit justitiam tuam: quia non cognovi negotiationes,* illas scilicet quæ malis actibus inquinantur.

℣. 16. *Introibo in potentiam Domini: Domine memorabor justitiæ tuæ solius.* *Potentiam* homines æstimant per negotiationes acquirere, & in hoc mundo fieri præminentes. Iste beatus neglecto tali proposito, *introire* se dicit *in potentiam Domini*, id est, ad regna cælestia: ubi revera pervenisse certa felicitas est. *Introibo* autem dixit; ut ostenderet Jerusalem supernam clausam perfidis, apertam esse fidelibus. Et quid ibi facturus sit subsequenter enarrat: *Domine memorabor justitiæ tuæ solius;* illo scilicet tempore, cùm agnos sequestrat ab hœdis, cùm totos Gentium populos momentaneâ æquitate discernit, cùm impios in gehennam, fideles mittit in requiem sempiternam. Tunc enim verè memor erit justitiæ solius Domini, quoniam eam & mirabilem, & singularem esse cognoscit.

℣. 17. *Deus docuisti me à juventute mea: & usque nunc pronuntiabo mirabilia tua.* *Juventutem* diximus debere accipi, ex quo cœperit homo ad divinam gratiam pervenire: quia tunc animæ viribus firmus, tunc incipit esse robustus. (Quando quis ad gratiam pervenerit, ejus juventus vocatur.) *Docuisti* autem, sive ad libros pertinet divinos, sive ad infusam cælitùs fidem. Et ne tantùm hanc scientiam in primordiis crederes acquisitam, dicit, quod beatis mentibus solet accidere: *Et usque nunc;* ut per spatia temporum ejus doctrina crevisse videretur. Sequitur, *Pronuntiabo mirabilia tua.* Utique *mirabilia* fuerunt, ut doceretur indoctus, ut ex perfido fieret devotus, ut ex peccatore justissimus. Hæc ergo se prædicaturum esse pronuntiat, quæ in ipso fecerat divina clementia.

℣. 18. *Et usque in senectam, & senium Deus ne derelinquas me: donec annuntiem brachium tuum generationi.* Apud Græcos duo nomina ista diversa sunt; *senectam* gravitatem vocant, *senium* ætatem finitimam. Sed quia latinitas hæc duo dissonantia sibi non habuit: hìc ætates duæ, quasi simili nomine noncupantur, id est, *senecta, & senium*. (Quæ sit Juventus, senectus, & senium Ecclesiæ.) Sensus ergo talis est; ut quia se dixerat à juventute sua doctum, ut solam Domini justitiam prædicaret: nunc petit, ut neque in matura, neque in senili ætate deseratur à Domino; quatenus ejus fortitudine roboratus, usque ad finem suum laudes possit debitas explicare. Sed videamus ætates istæ quibus sunt assignandæ temporibus. Juventus fuit Ecclesiæ, quando Dominus crucifixus est Christus, quando Martyrum turba dimicavit, & morientibus fidelibus Ecclesiæ virtus apparuit. *Senectam* verò dicimus ætatem, quæ nunc agitur proxima fini, quando proficit fides, & per universas Ecclesias Dei populus augetur, cùm mundi istius tempora fugitiva decrescant. *Senium* autem tempus illud occiduum intelligendum puto, quando & sævus ille Tyrannus adveniet, & turba Martyrum hanc vitam optato fine concludet. Sequitur, *Donec annuntiem brachium*

tuum generationi. Homo ille fidelis loquitur introductus; petens à Domino, ut *usque ad senectam, & senium* in Ecclesiæ congregatione permaneat, donec *brachium* Patris, id est, Dominum Salvatorem succedenti generationi hominum debeat prædicare; sicut legitur: *Et brachium Domini cui revelatum est;* ut Religio Christiana totius mundi devotione dilatetur: maximè cùm, in fine sæculi sanctorum prædestinatus numerus compleatur. *Isai. 53. 1.*

℣. 19. *Omni, quæ ventura est: potentiam tuam & justitiam tuam Deus usque in altissima. Omni, quæ ventura est*, ad superioris versus extrema jungendum est, id est, *Generationi.* Et ne forsitan putares illis tantùm denuntiandum fuisse *brachium* Domini, id est, Dominum Christum, qui eodem tempore fuerunt, cùm ille pro nobis incarnari dignatus est. Addidit. *Quæ ventura est;* ut hanc prædicationem usque ad finem sæculi cognosceres esse faciendam. Sequitur, *Potentiam tuam, & justitiam tuam Deus;* hic quoque reddendum est, *Donec annuntiem.* Nam *potentia* ad gratiam Incarnationis respicit, per quam hominem liberare dignatus est. *Justitia* ad judicium, in quo Adam inobedienti mortem adduxisse cognoscitur. Nec moveat quod ordine præposterato dicta sunt, cùm hoc frequenter in scripturis sanctis invenias. *Usque in altissima* verò illud declarat: quia utrumque mirabile, utrumque gloriosum est, reparatum hominem per gratiam, qui priùs fuerat per justitiam jure damnatus. Tendamus etiam intellectum *usque in altissima:* quia Deus homo sedet ad dexteram Patris, regnans cum eo, & Spiritu sancto per infinita sæcula sæculorum. *Homo per gratiam reparatus, qui fuerat per justitiam jure damnatus.*

℣. 20. *Quæ fecisti magnalia! Deus quis similis tibi?* Postquam gratiam Creatoris & justitiam ejus usque in altissima dixit esse progressam, venit ad tertiam partem: ubi hymnicâ exultatione concelebrat quantam justitiam peccantibus ostenderit, & conversis iterum clementiam suæ pietatis indulserit. Adam quippe inobedientem protinus paradisi voluptate privavit: Latronem confitentem ad ejus amœna velociter intromisit. Hæc sunt magnalia quæ Dominum fecisse testatur: quoniam & ad judicandum singulariter fortis ostenditur, & ad liberandum nullus ei similis invenitur. *Quæ!* cum admiratione legendum est: quia nullus comprehendere, nullus sufficit dignè laudare. *Magnalia* enim à magnitudine vocitantur, quæ stuporem humanis mentibus per suam videntur facere granditatem. Intulit quoque: *Quis similis tibi?* Quia ex operibus suis cognoscitur singularis. Magnitudo siquidem facti, potentiam testatur Auctoris. *Magnitudo facti potentiam testatur auctoris.*

℣. 21. *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas! & conversus vivificasti me. Quantas* item, sub admiratione legendum est, quasi innumerabiles passiones. Intende etiam quod dicit: *Ostendisti:* quia fidelibus ad præsens duras *tribulationes* ostendit; & quamvis *mala* vel *multa* esse videantur: in bonum tamen recidunt, quia prodesse contendunt. *Multas* ergo quantitatem, *malas* indicant qualitatem. Sequitur, *Et conversus vivificasti me.* Si naturam Verbi consideres, semper inconvertibilis, semper probatur immobilis: sed *conversus* dicit per Tropologiam, id est, converti me fecisti: quia distortus fueram lege peccati. Fidelium quippe tribulatio ducit ad vitam; sicut in Evangelio dicit: *Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur.* *Natura Verbi est inconvertibilis.* *Matth. 5. 5.*

℣. 22. *Et de abyssis terræ iterum reduxisti me: multiplicasti justitiam tuam: & conversus exhortatus es me. Abyssos* quidem legimus altitudines divini sensus, sicut in alio loco Psalmista dicit: *Judicia tua abyssus multa.* Sed hîc ideo, *Terræ*, additum est, ut profundas mensuras & voragines debuisses intelligere peccatorum, unde se frequenter ad vitæ gaudia revocatum esse profitetur. Sed advertamus quid sibi velit hoc, quod *iterum* dicit. *Iterum* positum est pro frequenti, eo quod multipliciter aliquid iteretur. In sexto quippe psalmo auctoritatem secuti Majorum, diximus septem modis remissionem nobis Dominum concedere peccatorum. Primo per baptismum, secundo per martyrium, tertio per eleemosinas, quarto cùm debitoribus nostris debita relaxamus, quinto per conversionem fratrum, sexto per abundantiam charitatis, septimo per pœnitentiam. Fortè adhuc & aliis remissionibus nostra fragilitas sublevatur. Sciendum tamen ideo *iterum* dictum: ut medicina ejus frequentior indicetur. Nam quod dicit: *Multiplicasti justitiam tuam*, superiorem sensum probatur exponere: quia *justitiam* suam *multiplicat*, quando nobis per diversas causas afflictionum subvenire dignatur. *Justitia* enim Domini sæpe dicitur, cùm misericordiam facit, & iterum misericordia ipsius justitia noncupatur: quia sibi semper utrumque conjunctum est; sicut in centesimo psalmo legitur: *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine.* Sequitur, *Et conversus exhortatus es me.* Hoc verbum quàm paternum sit debemus advertere, ut famulos suos quamvis præmissâ districtione castiget: tamen tristes permanere non patitur, dum scripturarum divinarum eos sancto alloquio consolatur. Exhortatio, consolatio debet intelligi, quæ animos componit, afflictionem relevat, & mentem sanat diversis languoribus sauciatam. *Psal. 35. 7.* *Multis modis peccatorum remissionem Dominus nobis concedit.* *Cur Justitia Domini sæpe dicatur, cum misericordiam facit, & e contra.* *Psal. 100. 1.*

℣. 23. *Ego autem confitebor tibi in vasis psalmorum veritatem tuam.* Cùm Dominus fidelibus suis per exhortationes pias præmia æterna promiserit, hîc jam justus ille generalis lætus veritatem se psallere confitetur, id est, quia Domini promissa complenda sunt, dum nescit fallere, quod æterna veritas pollicetur. Pulchrè autem definitum est *psalmos vasa* esse *veritatis*, quasi spiritualia dolia vinum Domini incorrupto sapore servantia. *Psalmi vasa veritatis dicuntur.*

℣. 24. *Psallam tibi Deus in cithara, sanctus Israël.* Frequenter diximus fidelium Christianorum duas maximas esse virtutes, spiritualem ad benè credendum, actualem ad bene agendum, quas hîc se per species musicas utrasque Domino oblaturum esse promittit. Nam quod ad spiritualem virtutem pertinet, in superiore versu psalmum se cantaturum esse pollicitus est; quod ad actualem, in cithara laudare se Dominum dicit. Psalmus enim (sicut sæpe dictum est) de superioribus sonat: cithara de inferioribus melos ad superna transmittit. Sed cui psallatur, vel citharizetur dicit, *Sancto Israël*, non quem Gentilitas putabat erroneum, sed quem Patribus nostris vera fides ostenderat.

℣. 25. *Gaudebunt labia mea, dum cantavero tibi:*

& anima mea quam redemisti. *Labia*, os interioris hominis dicit; habet enim & mens vocem suam, quâ tacitè clamat ad Dominum. Nam ut hoc spiritualiter intelligeres, adjecit, *Anima mea quam redemisti*. Ipsa ergo gaudet in labiis suis internis, quæ se redemptam esse cognoscit.

℣. 25. *Sed & lingua mea totâ die meditabitur justitiam tuam: cùm confusi & reveriti fuerint qui quærunt mala mihi.* Sicut superiùs dixit: Psallam veritatem tuam in vasis psalmorum, & cithara, significare volens animæ corporisque virtutes: ita & labia cordis sui cantatura promisit. Nunc autem adjecit, *linguam meditaturam esse justitiam Dei*, id est, corporis sui substantiam, quæ tunc plenissimè laudes Domini meditabitur, quando regnum ejus in illa resurrectione perceperit. Sed ut finem sæculi debuisses advertere, sequitur: *Cùm confusi & reveriti fuerint, qui quærunt mala mihi.* Quod utique plenissimè tunc fiet, quando à dextris justi, & à sinistris impii fuerint collocati. Duobus enim modis *confunduntur & reverentur* inimici, quando aut hìc pœnitentiam gerunt, & se errasse cognoscunt: aut certè in adventu Salvatoris, dum illa quæ fieri non credebant, suis oculis manifesta conspexerint. Tunc ergo securæ exultationis tempus est sanctis, quando jam locum dominationis impii non habebunt; & lætabuntur justi, cùm malorum omnium terminus advenerit, & bona Dominus sine fine concesserit, in qua Christianorum permanet indefecta petitio.

Duobus modis confunduntur inimici.

Conclusio Psalmi.

CUm totus hic psalmus gratiam Domini, quæ gratis datur, summâ intentione commendet; admonet etiam nos Incarnationem Verbi, per quam salus humano generi provenit, felici vicinitate declarandam: more solis, qui proximâ luce consurgens, roseam præmittit auroram; ut gratiam præclari splendoris præparatus possit oculus intueri. Patres enim nostri psalmorum numerum in veteris ac novi Testamenti Sacramentis ita crediderunt esse dividendum, septem scilicet decadas ponentes in sabbatum, quod ad primam illam pertinet sine dubitatione culturam: octo verò nostro tempore deputantes, qui Resurrectionem Domini per singulas hebdomadas die octavâ veneramur; & ideo per utramque supputationem vetus & novum Testamentum sacratus iste numerus dignoscitur continere psalmorum. Quod enim centum quinquaginta possunt in numero singulorum, hoc valent significare quindecim decades in ordine denariorum; eoque fit, ut calculus iste psalmorum novo & veteri Testamento competenter aptetur. Sciendum est planè quod in prima parte veteris Testamenti, & nova misceat Sacramenta mysterii. Dicit enim in septenario numero & Passionem Domini Christi, & in octavo calculo multa ponit de veteri Testamento; ut utrumque culturæ nostræ convenire modis omnibus sentiatur. Meminisse autem debemus arithmeticam, vel alias disciplinas psalmos commemorare frequenter, quas in subsequentibus, prout fuerit opportunum, de ipsis perstrictim aliquid commemorare curabimus; ut quamvis breviter dicta, non tamen videantur esse præterita. Tantum est ut astrologiam sacrilegam summâ intentione fugiamus, quam etiam nobilium Philosophorum judicia damnaverunt. Quapropter præsenti operi terminum ponamus, quatenus & quies parumper adhibita, Lectoris reparet studium, & futura pars digesta psalmorum, de significantia novi Testamenti sumat competenter initium. Amen.

Divisio psalmorum secundum antiquos Patres.

Astrologia sacrilega fugienda.

EXPLICIT EXPOSITIO IN SEPTEM Psalmorum decadas Testamentum vetus repræsentantes.

INCIPIT EXPOSITIO IN OCTO Decadas novo Testamento convenientes.

PRÆFATIO.

EXplicatis septem decadibus (sicut dictum est) in figuram veteris Testamenti, nunc ad reliquas octo veniamus, quarum numerus plenissimè nobis Resurrectionis Dominicæ cognoscitur indicare mysterium; ut his partibus diligenter inspectis, revera liber psalmorum totius divinæ scripturæ thesaurum complexus esse videatur. Nam licet sint omnia spiritualibus plena divitiis, & magnis illustrata luminibus: penè nullum tamen ex his (ut arbitror) volumen invenies, quod tantis rebus cælestibus doceatur esse completum. Nec moveat quòd pars illa quam diximus ad Sacramentum Testamenti veteris pertinere, à beatitudine Domini Salvatoris sumit initium; & iterum in subsequentibus psalmis invenies, quod primis constat temporibus actitatum. Quæ omnino non debent adversa judicari: quia & vetus Testamentum de novo plenum est, & novum facit plerumque veteris mentionem. Nunc ad titulum veniamus, qui interpretatione nominis sui ad novi Testamenti noscitur pertinere mysterium, inscribitur enim.

Liber psalmorum Divinæ scripturæ thesaurum complectitur.

In Salomonem Psalmus 71.

SAlomon interpretatur pacificus. Quis est autem revera pacificus, nisi Dominus Christus, qui hominem diaboli versutiâ deceptum, ad Creatoris sui revocavit obsequium, fecitque colere salutis Principem, qui sequebatur miserrimus mortis auctorem? Ipse enim Mediator Dei & hominum hodieque interpellat pro nobis; quem revera dicere nos rectè pacificum ipsius verba testantur cùm dicit: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Sed pax ista non est quam bella disturbent, non est quam inquietudo ulla concutiat: sed imperturbata semper, atque æterna manens, nullius inimici contrarietate dissolvitur. Ipsa est de qua Propheta dicit: Dabo vobis solatium verum, pacem super pacem.

Christus verè Salomon, id est, pacificus.

Joan. 14. 27.

Divisio Psalmi.

PEr totum psalmum Propheta loquens, adventum significat Domini Salvatoris; in una eademque persona modò humanitatem ejus, modò Divinitatem alternis partibus evi-

denter ostendens. In prima parte verba facit ad Patrem, judicium Filio petens ad populos judicandos; quod tamen prædestinatum ante sæcula esse cognoscitur. Secunda, in judicio Domini filios pauperum dicit esse salvandos, & humiliandam diaboli sine dubitatione superbiam. Nam & ipsum quoque Virginis partum per quasdam similitudines mirabiliter cognoscitur indicare. Tertia parte refert quæ bona contigerint de Spiritu sancto, & Mariâ Virgine, nato Domino Christo. Quarta ab omnibus Regibus dicit adorandum: quia humanum genus à diaboli potestate liberavit. Quinta pronuntiat, quoniam humanis oculis visus, firmamentum fuit credentium, & provectus sine dubitatione justorum. Sexta æterno Domino totius mundi consensu laudes perhibet esse solvendas. Septima hymnum Domino Christo jucundissimâ devotione persolvit. Sic novi Testamenti clarum manifestumque initium per hujus psalmi seriem constat expressum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. D*Eus judicium tuum Regi da: & justitiam tuam Filio Regis.* Cùm dicitur, *Deus*, non videtur hoc nomen aliquam designasse personam: sed quoniam sequitur, *Da Filio*, certissimè Pater invocatus esse cognoscitur. Illud enim nomen relativum est, & hoc, quod non dicit, indicat; sicut servi appellatione sentitur & Dominus. Scire autem debemus ad distinguendas, declarandasque personas sanctæ Trinitatis sola hæc nomina posse sufficere. Nam cùm dixeris, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, plenissimè sanctæ Trinitatis visus es declarasse personas. Hæc enim nomina in sancta Trinitate sola sunt propria; cætera verò, id est, natura, potestas, æternitas, omnipotentia, & his similia probantur esse communia. Quapropter beatissimus Propheta desiderio glorioso flammatus, petit à Patre *judicium dari Filio*, quod sciebat esse venturum; sicut in Evangelio legitur: *Pater non judicat quemquam: sed omne judicium dedit Filio.* Judicium enim dictum est quasi juris dicium, id est, quod in eo jus dicatur. Et ut veracissima probaretur esse petitio, eadem iterum sequenti commate geminavit. Hoc est enim quod dicit: *Et justitiam tuam filio Regis*, quod superiùs ait: *Judicium tuum Regi da.* Quod in scripturis divinis ad exprimendam causam frequenter invenis esse repetitum; sicut est illud: *Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos;* & illud: *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Nam & sequens versus eodem modo depromitur. Quæ figura dicitur Epimone, id est, Repetitio crebra sententiæ, quoties una res ad inculcandam causam diversis sermonibus iteratur. Meminisse autem debemus, quotiescumque aut ipse Dominus Christus sibi petit dari, aut alter ut ei concedatur expostulat, naturam humanitatis evidenter ostendi. Cæterùm Verbum omnipotens cùm totum habeat Patris, nihil sibi indiget dari; sicut ipse in Evangelio dicit: *Omnia Patris mea sunt.*

Nomina Patris, & Filii, & Spiritus S. in Trinitate sunt propria, cætera sunt communia.

Joan. 5. 22. Judicium unde dictum.

Psal. 2. 4.

Psal. 18. 2.

Quid sit Epimone.

Joan. 16. 15.

℣. 2. *Judicare populum tuum in tua justitia, & pauperes tuos in judicio.* Exponit causam quare petiverit Filio judicium dari; scilicet, ut *judicet* orbem terrarum per justitiam Patris, quam tamen & Filii esse non dubium est. Nam ideo dicit Patri: *In tua justitia*, ne quis ausu sacrilego discrepare sibimet in aliquo sanctam æstimet Trinitatem. Sequitur, *Et pauperes tuos in judicio.* Dicit etiam *Pauperes* Patris, dum & Christi Domini esse declarentur; ut idem intelligatur in illa Majestate nihil potestatis esse divisum; sicut ipse in Evangelio dicit: *Omnia quæ habet Pater mea sunt.* *Pauperes* ergo Dei sunt, qui mundanâ superbiâ derelictâ, humilitati se per omnia tradiderunt. Nam & si pauper superbiat, non est Dei *pauper*: & si locuples humilitatem diligat, non est sæculi dives. Voluntates enim talium sunt inspiciendæ, non nomina.

Joan. 16. 15. Qui pauperes Dei sint.

℣. 3. *Suscipiant montes pacem populo tuo, & colles justitiam.* Per *montes* significari frequenter diximus Apostolos & Prophetas, qui ad superna firmiter elevati cælesti gratiæ proximantur. Isti ergo tales *pacem*, id est, Christum *suscipiant* fideli populo prædicandum. Ipse est enim Domini *populus*, qui ei credidit, & spirituali se conversatione tractavit. Sequitur, *Et colles justitiam. Colles* dicit inferiori gradu cæteros beatos, qui rectè Domini videntur prædicare mandata. Nam & *pacem* (quod superiùs dixit) Dominum significat Salvatorem: & *justitiam*, eum ipsum sine dubitatione designat; sicut & alibi legitur: *Justitia & pax osculatæ sunt. Pax* enim verè dicitur, quia per ipsum homo reconciliatus est Deo: *Justitia*, quoniam orbem terrarum sub æquitate judicabit, qui etiam diabolum per justitiam magis, quàm potentiæ virtute superavit.

Per montes Apostoli & Prophetæ significantur.

Psal. 84. 11.

℣. 4. *In sua justitia judicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum: & humiliabit calumniatorem.* Hactenus oprando locutus est: nunc veniens ad secundam partem prophetiæ virtute, quæ sint adventu Domini præstanda, diversarum parabolarum pulcherrimâ varietate commemorat. Nam cùm superiùs dixerit Patri: *In tua justitia:* nunc dicit de Filio: *In sua justitia*; ut firmiter teneas nihil ibi esse aut discrepans, aut divisum: sed quæ est Patris, ipsa est & Filii sine dubitatione *justitia*. Nam & aliter potest intelligi. *Pauperes* Christi sæculi istius judicio esse probantur abjecti, dum & à testimoniis remoti sunt, & à consessu honorabili submoventur. Deus autem *pauperes* non in humana, sed *in sua justitia judicabit*: quia ipsos magis elegit, quos mortalitas superba despexit. Addidit quoque, *populi*, ubi subaudiendum est, fidelis. Non enim quoscumque pauperes Dominus elegit, sed quales ipse dicit: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Sequitur, *Et salvos faciet filios pauperum. Pauperes* Christi sunt Apostoli vel Prophetæ, qui mundi istius opulentiam electâ Domini paupertate contempserunt, de quo scriptum est: *Qui cùm dives esset, pauper factus est propter nos.* Quorum filii sunt populi Christiani; eorum enim prædicatione generati sunt, quibus docentibus credere meruerunt; sicut Apostolus dicit: *Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis;* & iterum: *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.* Hos ergo salvos *faciet*, quos filios Apostolorum esse cognoverit. Adjecit, *Et humiliabit calumniatorem. Calumniatorem,*

Matth. 5. 3.

Pauperes Christi sunt Apostoli vel Prophetæ.

2. Cor. 8. 9.

Galat. 4. 19.

1. Cor. 4. 15.

Cur diabolus calumniator dictus.

Calumniatorem, diabolum significat, superbum, crudelem, insatiabilem, malorum omnium principem. Discutiamus enim quare dictus est *calumniator*. K litteram Judices antiqui damnationibus affigebant; & quoniam crudelis impugnator condemnationibus favet alienis, K litteræ militem *calumniatorem* appellare voluerunt. *Calumniator* itaque est, qui innocentiam alienam in reatum nititur exquisitâ machinatione perducere; quod diabolo congruè videtur aptatum, qui humanum genus suis fraudibus tot sæculis probatur * impetere. Quid enim plus calumniosum quàm auctorem esse criminum, & culturam sibi velle vendicare terrarum? Hunc enim spiritualem tyrannum humiliabit Dominus, quando illo cum perfidis damnato, fideles se viderint regnare cum Christo.

Quid sit Calumniator.

* *MS. A. impedire.*

℣. 5. *Et permanebit cum sole, & ante lunam, in sæculum sæculi.* Hic honor sanctæ Incarnationis exponitur, quæ permanet unita cum Verbo; sedet enim ad dexteram Patris, regnans in gloria sempiterna. *Sol* quippe legitur Verbum Patris, Filius Dei, qui Deus homo, unus ex duabus & in duabus naturis distinctis atque perfectis permanet Christus; de ipso enim dicturi sunt impii: *Sol non ortus est nobis, & justitiæ lumen non luxit nobis.* Sequitur, *Et ante lunam in seculum sæculi*, subaudiendum quod superiùs dixit, *Permanebit*. *Permanet* verò Christus *ante lunam*, scilicet, ante conspectum Ecclesiæ, quem cordis semper luminibus contuetur. *Luna* enim Ecclesiæ meritò comparatur, quæ nativum non habet splendorem, sed à sole certis modis suscipit lumen; quod Astronomi inter alia diligenter exponunt. Mirum prorsus & altius stupendum tot siderum cursus, tam ingétium rerum arduas subtilesque mensuras munere Creatoris usque ad humanam potuisse pervenire notitiam. Sic ergo Ecclesia à vero illo Creatore mensuratè suscepit lumen, quæ modò persecutionibus videtur iminui; iterumque tranquillitate receptâ, clarissimi luminis hilaritate completur. Nam quod dixit: *In sæculum sæculi*, tempus indicat omnino perpetuum; sicut legitur: *Et regni ejus non erit finis.*

Sapient. 5. 6.

Ecclesia lunæ comparata.

Isai. 9. 7.

℣. 6. *Et descendet sicut pluvia in vellus: & sicut stillicidia stillantia super terram.* Hic ipsum mysterium gloriosæ Nativitatis exponitur. Nam Dominus ille virtutum ante cujus conspectum terra tremefacta concutitur, omnis creatura turbatur, cùm non potest ullatenus sustineri, quando se mavult manifestâ potestate cognosci, voluit leniter in utero virginali sine aliquo strepitu, tanquam *pluvia in vellus* aquæ *descendere*; ut virtutem suam hinc magis ostenderet, si illam ineffabilem potentiam temperasset; sicut dicit Apostolus: *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinavit formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inventus ut homo.* Sed consideremus tantæ rei qualis similitudo sit posita. *Vellera*, lanæ sunt ovium, quæ sic aquam recipiunt, ut nulla divisione rumpantur; & iterum sic reddunt, ut in suis integritatibus perseverent. Audite si qui adhuc estis increduli, & pudeat hoc de summa Divinitate non credere, quod videtis minimas creaturas indicare. Sequitur, *Et sicut stillicidia stillantia super terram*; scilicet quæ in modum roris summâ lenitate descendunt. Hæc si purâ mente consideres, hæsitationem de partu Virginis non habebis. Illud enim ingens miraculum, ut sine aliqua dubitatione credi possit, exemplo duplici comprobavit. Hinc Ambrosius ille quædam Ecclesiæ candela mirabili fulgore lampavit, dicens: Veni Redemptor Gentium, ostende partum Virginis, miretur omne sæculum, talis decet partus Deum. Unde etiam beatissimi Papæ Leonis corusco similis sermo resplenduit. Ait enim: Conceptus est quippe de Spiritu sancto intra uterum Virginis Matris, quæ illum ita salvâ virginitate edidit, quemadmodum salvâ virginitate concepit. Digni Patres, & Pontificatus arce pollentes, quorum suavissima doctrina sermonum tantum valuit declarare * miraculum.

Philip. 2. 6. 7

Tom. 5. Hym. 24.

Epist. 10. ad Flaviam cap. 2.

* *MS. A. mysterium.*

℣. 7. *Orietur in diebus ejus justitia & abundantia pacis: donec extollatur luna.* Nunc venit ad tertiam partem, in qua per ordinem describuntur, in ortu suo Dominus qualia quantaque præstiterit. Intelligamus ergo quod dixit: *Orietur justitia*, quasi antè non fuerit, quæ semper * adorandâ Majestate regnavit. Sed, *orietur*, dicit ex tempore sanctæ Incarnationis, quando erat partu Virginis nascitura. *Justitia* enim Verbum Patris est, quod omnem creaturam & tempora fecit universa; de quo legitur: *Veritas de terra orta est, & justitia de cælo prospexit.* Addidit, *Et abundantia pacis, donec extollatur luna*; & hîc quoque subaudiendum est, *orietur*. *Abundantia* ergo *pacis* est, dum religio Christianorum toto orbe dilatatur. *Donec extollatur luna*, dixit, id est, quamdiu protendatur & augeatur Ecclesia, aut constitutus prædestinatorum numerus compleatur.

* *MS. A. in adoranda.*

Psal. 84. 12.

℣. 8. *Et dominabitur à mari usque ad mare: & à flumine usque ad terminos orbis terræ.* *Dominabitur*, dixit, cultu religionis latiùs innotescit utique Dominus Christus, de quo superiora canunt, & inferiora dictura sunt. Istud autem ad Salomonem filium David omnimodis non potest pertinere, qui tantum in gente Judæa Rex fuisse cognoscitur. *Mare* enim Oceanum debemus advertere, qui aream totius terræ (sicut quidam dicunt) limbo suo circumactus includit. Nam si maria ista nostratia velis intelligere, totius mundi ambitum, quem versus iste significat, non prævalebis advertere. Sequitur, *Et à flumine usque ad terminos orbis terræ.* Pulchra quidem brevitas, sed ingentia nobis Sacramenta profudit. *A flumine*, à Jordane dicit, unde per totum orbem terrarum saluberrima regula sacri baptismatis emanavit. Hoc autem per figuram Periphrasis dictum est, id est, per circuitum; totius mundi ambitum per maria fluviumque significans.

A Jordane sacri baptismatis regula emanavit.

℣. 9. *Coram illo procident Æthiopes: & inimici ejus terram lingent.* *Æthiopes* peccatores populos debemus advertere; nam sicut illi teterrimo corio vestiuntur: ita animæ delinquentium scelerum obscuritate tenebrantur. Ergo isti *Æthiopes*, qui sunt peccatores, ante illum *procidunt*, quando se pœnitentiæ humilitate prosternunt. Adjecit, *Et inimici ejus terram lingent.* Illos, quibus est Domini miseratione parcendum, *coram ipso* dixit *procidere*. Isti autem Judæi pertinaces *inimici* nominantur, qui in sua obstinatione mansuri sunt. Quæ ergo illis est pœna? *Terram lingunt*, id est, terram sapiunt; hoc enim sapit unicuique quod *lingit*: quibus in modum ser-

pentis humus est esca pœnalis. Hoc ad humilitatem ipsius justè dicimus esse referendum: quoniam qui Christum Deum credere noluerunt, tali ultione damnandi sunt.

℣. 10. *Reges Tharsis & insulæ munera offerent: Reges Arabum, & Saba dona adducent.* *Tharsis*, referente Patre Hieronymo, interpretatur contemplatio; quod ad fideles referendum esse non dubium est, qui in divinâ contemplatione defixi sunt. *Reges* ergo *Tharsis*, id est, Dominatores vitiorum, dona offerunt Domino, quando ei probantur animo servire devoto. *Insulæ* verò sunt, qui circumfluentia mundi vitia à suis corporibus excluserunt, nec dominatur in eis mare mundanum, quod perfidorum cordibus constat infusum. *Insula* enim dicta est, eo quod in salo sit posita. Ipsi sunt ergo puri pectoris, *munera*, quæ divinis altaribus *offeruntur*, ipsum sacrificium quod Dominus suaviter assumit oblatum. Sequitur, *Reges Arabum & Saba dona adducent*. Arabia ponitur pro hominibus suavi & terrenâ se delectatione tractantibus. Nam sicut illa patria diversis aromatibus sensum narium mulcet: ita isti ad delectationes mollissimas illecebris sæcularibus invitantur. *Reges* ergo Arabiæ sunt, qui blandimenta corporum rigidæ subjiciunt disciplinæ. Similiter *Saba*, unde Sabæi dicti sunt, quamvis corporali delectatione prævaleat, & jucundis odoribus sit referta: suaviora tamen conversi ejus populi offerunt dona virtutum. Quod autem dicit: *Adducent*, ad ipsos respicit offerendos: quia post adventum Domini pecudum sacrificia cessaverunt.

In Isai. cap. 29. vers. 1.

Tharsis interpretatur contemplatio.

Unde Insula dicta.

℣. 11. *Et adorabunt eum omnes Reges terræ: omnes Gentes servient ei.* Venit ad quartum membrum: ubi adorandum Dominum à cunctis Gentibus dicit, & beneficia ipsius subter exponit. Per *omnes Reges*, cunctas nos voluit intelligere nationes: quia nulla gens est quæ in parte populi sui proprium non adoret Auctorem. Et ideo ne tantùm de Regibus adverteres dictum, addidit, *Omnes gentes servient ei*; scilicet quæ per universum mundum & linguis dividuntur & patriis. Sic Donati perfidia noscitur esse convicta, qui localem putat Ecclesiam, quam per totum orbem constat esse diffusam. Et intuere quia dixit: *Reges adorabunt*, qui putantur adorandi: *Gentes* autem *servire*, quæ terrenos dominos habere noscuntur.

Donatus localem putavit Ecclesiam.

℣. 12. *Quia liberavit pauperem à potente: & inopem, cui non erat adjutor.* Causam reddit quare Domino Christo ab universis Gentibus serviatur: quia *pauperem*, id est, fidelem populum *à potente* diabolo *liberavit*, quem supra *calumniatorem* dixit; hunc alio loco fortem nominat, sicut est istud Evangelii: *Nemo intrat in domum fortis, ut vasa ejus diripiat, nisi priùs alligaverit fortem.* Quæ vocabula malitiam ejus significant non honorem, nefandam astutiam non laudabilem principatum. Sequitur, *Et inopem cui non erat adjutor.* Et hîc subaudiendum est à communi, *liberavit*. *Inopem* verò diximus plus esse quàm pauperem, qui opem non habet vitæ, nec suâ prævalet facultate subsistere. Hos ergo *liberavit* Dominus Christus, dum veniens in hunc mundum diaboli justissimè pressit astutiam, & inopiæ humani generis spiritualis affluentiæ gratis dona concessit. Meritò ergo subjunxit: *Cui non erat adjutor*: quia humanum genus ad idolorum culturam execrandâ se superstitione contulerat. Et quid ab eis adjuvari poterat, quæ vel sensum pecudum non habebant?

Matth. 12. 29.

℣. 13. *Parcet pauperi & inopi: & animas pauperum salvas faciet.* Cùm dicit: *Parcet*, generaliter omnes homines peccatores ostendit. Illis ergo parcitur, qui in aliquo reatu detinentur. *Parcet* ergo & electis suis, qui licet sanctâ conversatione resplendeant, aliqua sibi tamen egent dimitti. Sed ne putaretur usque ad hoc tantùm Dominum parcere, ut à tormentis debitis pauperes liberaret, addidit, *Animas pauperum salvas faciet*; ut quibus dimittit peccata, eis & præmia futura concedat. Ipsi enim *salvi fient*, qui regnum Dei possidebunt. Unde nec istud potest congruere Salomoni, ut *animas salvas faceret*, quod soli Divinitati certum est convenire.

℣. 14. *Ex usuris & iniquitate liberavit animas eorum: & præclarum nomen eorum coram ipso.* *Usura* ab usu appellatæ sunt, quæ creditæ pecuniæ semper procurant augmentum. Sic in peccato versantibus usura crescit malorum, quando quod in temporali conversatione delinquunt, in æterna calamitate recipiunt. Ab istis ergo *usuris*, vel ab ipsa obligatione peccati *liberantur* fideles *animæ*, quando per pœnitentiam redduntur divinis muneribus absolutæ. Sequitur, *Et præclarum nomen eorum coram ipso.* Revera *præclarum nomen*, ut Christiani dicantur, ut de suo Rege resplendeant, & acceptâ vocabuli dignitate glorientur. Quod tamen Isaias increpans Judæos præcinuisse dignoscitur, dicens: *Interficiet vos Dominus Deus, & servos suos vocabit nomine alio*, utique Christianos. Addidit etiam: *Coram ipso*: quoniam ante ipsum, & in ipsius regno victuri sunt. Felix præsentia ante Deum semper esse, quem jam non formides offendere. Adde quod tale præmium est illum videre, ad quem nullo modo possit nunc vel ipsa cogitatio pervenire. Sic in istis paucissimis verbis felicitatis illius quamvis tectum, aliquod tamen nobis designatur indicium.

Usuræ unde dictæ.

Nomen Christiani preclarum.

Isai. 65. 15.

Felicitas æterna describitur.

℣. 15. *Et vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper: tota die benedicent eum.* Ecce jam prædictæ visionis quintus est modus: ubi præsentiam Domini contulisse dicit fidei votum, & firmamenta terrarum. Nam cùm dicit: *Et vivet*, æternitatem ejus Majestatis ostendit; sicut in veteri testamento crebrò legitur: *Vivit Dominus.* Vivit ergo non creaturæ cujusquam vita, quâ vel Angeli potiuntur: sed beatitudine singulari, quâ sola Trinitas sancta perfruitur. Sequitur: *Et dabitur ei de auro Arabiæ.* *Aurum Arabiæ* præ cæteris terris fertur esse purissimum, & summo splendore pretiosum. Quod benè ad sapientiam refertur, quoniam legimus: *Accipite prudentiam sicut argentum, & sapientiam sicut aurum probatum.* De ista ergo sapientia quæ per *aurum Arabiæ* significatur, *dabitur* Domino munus, cùm ad eum devoti purgatissimo corde pervenerint. Sive Magorum munera fortasse significat, quæ meritò *auro Arabiæ* comparantur: quoniam puritate cordis oblata sunt. Antiqui aureum colorem pulcherrimum vocaverunt; & ideò aurum ab aura dictum esse

Deus vivit beatitudine singulari.

Prov. 8. 10.

Aurum ab aura dictum.

voluerunt, quod nimis gratissimo colore resplendeat. Nam hodieque aureum dicimus, quod pulchrum volumus æstimare. Sequitur, *Et adorabunt de ipso semper.* Hoc ad humanitatem ipsius constat referri, quando ore proprio quemadmodum oraretur instituit. Notum est enim Dominicæ orationis beneficium, quo utitur semper Ecclesia, quam sanctissimus Pater Cyprianus Carthaginiensis Antistes & Martyr, primus exponens, brevitatem illam profundissimam mirabili eloquentiæ decore dilatavit. Adjecit: *Totâ die benedicent eum. Totâ die*, totius vitæ nostræ tempus ostendit, quæ meritò dies dicitur: quia fidelium corda nullis tenebris obcæcantur.

S. Cyprianus Orationem Dominicam primus exposuit.

℣. 16. *Et erit firmamentum in terra in summis montium: superextolletur super Libanum fructus ejus. Summa montium* excellentiam significant Prophetarum, quos frequenter diximus accipi debere pro *montibus. Firmamentum* autem istorum *montium* est utique Dominus Christus: quoniam quod per illos de ipso prædictum est, eodem veniente constat impletum. Sequitur, *Superextolletur super Libanum fructus ejus.* Quia superiùs sanctos Dei *montibus* comparavit, & ipse est mons montium; hic electus est mons, cujus fructus comparetur Domino Christo. In *Libano* siquidem (sicut sæpe diximus) cedri nascuntur eximiæ, summâque proceritate pollentes. Sed quid potest fructibus Domini simile reperiri, à quo sancti producuntur excelsi? Neque enim tale est, quamvis proceras arbores in quamlibet altitudinem crescere, vel nubila tangere, quale beatos ad cælestis regni gaudia pervenire.

Firmamentum Prophetarum, Christus.

℣. 17. *Et florebunt de civitate sicut fœnum terræ: sit nomen ejus benedictum in sæcula.* Nonnullam videtur facere quæstionem, quia *fœnum terræ* nunc æternæ vitæ simile facit, quod frequenter impiis legitur comparatum; quod omnino non debet permovere. Sicut enim dicitur Christus leo: quia potens, rex ferarum est; ex alia verò parte diabolus intelligitur leo: quia ferox, & truculentus esse dignoscitur: ita & *fœnum*, quia primitivus terræ fructus est, virens atque gratissimus, sanctis Domini non incongruè comparatur: ex illa verò parte quâ citò arescit & succiditur, peccatoribus jure similatur. Ita fit, ut diversis qualitatibus inspectis, una eademque res * aptissimè comparetur. *Florebunt* ergo *de civitate* justi, id est, de Ecclesia Dei, *sicut fœnum terræ*, cujus non ætas sanctis, sed decora viriditas comparatur. Et inspiciendum quod dicit: *De civitate florebunt*, non in civitate: quia *de* ista *civitate* hujus sæculi, in illa *florebunt* beatitudine sempiterna. Hic enim tribulationibus afficiuntur, ut ibi perpetuâ gratulatione coronentur. Sequitur, *Sit nomen ejus benedictum in sæcula.* Postquam descripsit beatitudinem sanctorum, revertitur ad laudem Domini, quo illi beati sunt; ac si diceret: In æternum glorificetur Deus, qui æternam gloriam præstatmus agnoscitur.

Sancti & peccatores fœno sub diverso respectu comparantur.

** Ed. diverso modo.*

℣. 18. *Ante solem permanet nomen ejus: & benedicentur in ipso omnes tribus terræ: omnes Gentes magnificabunt eum.* Janua sextæ partis aperitur: ubi & æternitas Domini significatur, & terrarum omnium generale servitium. Et ne sanctum Dei Filium temporalem aliquis blasphemâ cogitatione sentiret, ante omnem creaturam *nomen ejus permanere* professus est; sicut Evangelium dicit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Ecce *nomen ejus* quod *permanet* in æternum. Nam ut illud Verbum intelligas, quod est positum *ante solem*; sequitur: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Vides ergo *nomen ejus* extitisse ante creaturas universas; quippe qui Creator est omnium. *Nomen* enim dictum est, quod notam rem faciat. Hic, *solem*, pro omnibus creaturis ponit: quia conspectibus nostris gratior elucescit. Hæc est enim species schematis Synecdoche, quæ significat à parte totum. Sequitur, *Benedicentur in ipso omnes tribus terræ. In ipso*, Domino Christo dicit; sicut & Abrahæ dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ.* Et quia *tribus* nominavit: ne hoc de paucis gentibus intelligere potuisses, quæ sub hoc nomine populum habuerunt divisum, addidit, *Omnes Gentes magnificabunt eum. Magnificabunt eum* dicit, laudabunt utique significat. Nam illum quis potest facere grandiorem, cui omnes virtutes summitatesque deserviunt? Sed illum prædicando nos *magnificamur*: quia ipsius laude proficimus. Hoc enim ad præconium Deitatis ejus dici nulla potest perversitas diffiteri.

Christus æternus.

Joan. 1. 1. 2.

Ibidem. 3.

Nomen unde dictum.

Genes. 22. 18.

Deum prædicando non magnificamus, sed nos magnificamur.

℣. 19. *Benedictus Dominus Deus Israël, qui facit mirabilia magna solus.* Septima verò pars, quæ superest, introitur: ubi decursis omnibus Dominus Christus magnâ exultatione laudatur. Quando Dominum prædicamus, benedicere quidem illum dicimur, non quod per nos aut sanctificetur, aut crescat: sed cùm nos ille suâ benedictione sanctificat, tunc & tuitio provenit, & augmenta procedunt. Et qui sit iste Dominus per quintam speciem definitionis evidenter insinuat: *Deus Israël*, id est, Deus universæ terræ; sicut alius Propheta dicit: *Qui eruit te Deus Israël, ipse Deus universæ terræ vocabitur.* Addidit, *Qui facit mirabilia magna solus*: quia nullo indiget adjutore. Nam licet & Angeli, & multi justi miracula faciant, non soli, sed Domino juvante perficiunt.

Isai. 54. 5.

℣. 20. *Et benedictum nomen majestatis ejus in æternum, & in sæculum sæculi: & replebitur majestate ejus omnis terra: fiat, fiat.* Superiore versu *Deum* dicit esse *benedictum*: secundo *nomen Majestatis ejus*; scilicet quia de Christo dicti sunt Christiani, quod vocabulum totius orbis terminum sacrâ veneratione complevit. Nam sicut ipse æternus est, ita & nominis ejus præconia perseverant. Nam quod sequitur, *Et replebitur majestate ejus omnis terra*, sanctos dicit, qui ipsius clarificatione repleti sunt. *Terram* enim hic omnem fidelem debemus accipere, qualem revera Dominus *replere* dignatur. Adjecit, *fiat, fiat.* Optantis est quidem dicere *fiat*: sed nimiùm desiderantis ipsum repetere. Quod magis ad mysterium aliquorum psalmorum positum debemus advertere, non (sicut aliquibus visum est) libri unitatem ad multas perducere sectiones. Magnificus psalmus, quem geminata vota secuta sunt; Adventus enim Domini omnino debuit desideranter optari.

De Christo Christiani dicti.

Conclusio Psalmi.

PErpendamus, Auditores eximii, contra Eutychis & Nestorii bella nefaria olim nobis arma rectæ fidei fuisse provisa; ut in duabus naturis verissimis atque perfectis in una persona existere & permanere credatur Deus, Dei Filius, Dominus Jesus Christus: ne ad eos comprimendos laborare possimus, qui tantæ auctoritatis robore commonemur. Nam cùm utramque naturam in hoc psalmo reperiamus expressam, Eutychis pravum dogma unam naturam defendentis expellitur. Cùm verò una persona Christi Domini prædicatur, Nestorii venena damnantur: quia cùm hic psalmus duas operationes dicat, unam tamen Domini Christi cognoscitur prædicare personam. Non enim quicquam plurali numero dixit, quia unum Filium credi voluit. Ipse est enim qui ex Patre ante sæcula natus est, qui in utero Virginis carnem nostræ mortalitatis assumpsit, homousion Patri secundum Divinitatem, homousion quoque nobis secundum humanitatem, invisibilis Deitate, factus est humanitate visibilis. Pati homo propter nos dignatus est, per se impassibilis Deus, non summitatem Divinitatis imminuens, sed humilitatem carnis exaltans. Hoc sancta prophetia dicit, hoc Evangeliorum frequenter textus insinuat, hoc per totum mundum beata canit Ecclesia; ut à Catholica fide ille cognoscatur extraneus, qui tali non fuerit stabilitate fundatus. Memento præterea, quod hic quartus est psalmus ex his quos de duabus naturis locuturos esse prædiximus.

Eutychis & Nestorii hæreses damnantur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuagesimum secundum.

Defecerunt laudes David filii Jesse, psalmus Asaph.

DUm in titulis superioribus *David* tantùm videatur ascriptus, hic addidit, *Filii Jesse;* scilicet ut illum *David* patrem Salomonis intelligere debeamus; quod ad personam exprimendam Prophetæ competenter adjectum est. Hæc nona est species definitionis, quam Græci κατ' ὑποτύπωσιν, Latini per quamdam * Imaginationem dicunt, quando nominatâ matre vel patre, ad intelligentiam individuæ personæ sensus noster adducitur. Congregantur etiam multæ res ad personas * communiter exprimendas; ut est illud: Socrates filius Sophronisci, cujus mater est Phænarete, calvus, ventrosus, simus. Hæc enim omnia solum Socratem indicare ac definire noscuntur. Sed in hac re tanta ponenda sunt, quanta possunt individui, de quo quæritur, ab omnibus cæteris sequestrare personam. *Laudes* ergo istius *David defecisse* dicit; quod nisi perscrutemur, omnino contrarium est, ut in medio penè opere Prophetæ dicat præconia defecisse. Sed causam hujus dicti ab origine perquiramus. Cùm Israëliticus populus de terra Ægypti per miracula humanis oculis apparentia liberaretur, pro collatis beneficiis Deo laudes per sacrificia pecudum, & instrumentorum musicorum consonatione reddebat; quæ in figuram facta sunt usque ad plenitudinem temporis, quo Christus Dominus adveniret. Istæ ergo *laudes* temporales, quæ pro divinis beneficiis reddebantur, *defecerunt* atque mutatæ sunt: quia nunc Ecclesia Catholica immolationem corporis & sanguinis Christi, & sanctam peragit psalmodiam. Sequitur, *Psalmus Asaph. Asaph* significare Synagogam Hebræa lingua testatur, quæ Dominum quidem colebat: sed videndo florere malos, in pessimas cogitationes inciderat; ex cujus persona in hoc psalmo ipse *Asaph* loquitur, qui in suo nomine Synagogæ continet significationem. De Gentilibus enim populis, & de his qui legem Domini susceperunt, multa dicturus est, quæ ad emendationem nostram utiliter dicuntur, ne talibus cogitationibus polluamur.

Quid sit nona species definitionis.
** Ed. imaginem.*
** Ed. comiter.*

Per defectionem laudum Davidis, sacrificiorum veterum transitus in immolationem corporis Christi figuratur.

Asaph significat Synagogam.

Divisio Psalmi.

SIcut diximus *Asaph* ex typo Synagogæ per totum loquitur psalmum. In prima parte zelasse se dicit felicitatem mundi, pacem contuens peccatorum: admirans cur inimicis Deì & Paganis prosperitas tanta proveniret, ut os suum usque ad cælum extollere viderentur. Secundâ parte reversurum dicit populum suum ad salubre consilium, & pristinæ cogitationis erubescere pravitatem, donec ultima impiorum intelligere atque conspicere mereatur. Tertiâ parte, propter dolos suos mala impiis provenire testatur: quia sanctos viros felicitate sua scandalizare videbantur, se tamen beneficio Domini de his malis asserit esse liberatum. Quartâ dicit, quomodo ad perfectum intellectum Domino miserante pervenerit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. QUam bonus Israël Deus * his, qui rectò sunt corde. Recordatus *Asaph*, quoniam istius sæculi felicibus invidisset, & usque ad nimiam tristitiam inde pervenerit: quia Dominus peccatores in hoc sæculo florere pateretur, se ipse condemnans eructuavit veram suavemque sententiam, dicens: *Bonum* esse *Deum*, sed *his qui rectò sunt corde;* id est qui opera ejus studio pietatis intelligunt. Unde advertitur pravis distortisque mortalibus dispositionem ejus sacrilegis cogitationibus displicere. Sic sanis oculis serenissimus sol refulget: ècontra obscurus videtur illis, quorum lumina infirmitate detinentur.

** Ed. rectis corde.*

℣. 2. *Mei autem penè moti sunt pedes; penè effusi sunt gressus mei.* Ut intelligeres sanctum virum contra se superiorem protulisse sententiam, quod familiare semper est justis, suum profitetur errorem; ut penè lapsum se diceret, cui administratio Domini irrationabiliter displicebat. Scriptura frequenter per tropologiam appellat pedem arbitrium mentis, quo fixâ voluntate consistit. Hunc dicit penè fuisse commotum, quando à vero intellectu ejus animus discrepabat. Nam cùm dicit, *Penè*, citò se ad viam veritatis rediisse commemorat; ut damnaret errorem, qui surripere festinabat. Sequitur, *Penè effusi sunt gressus mei. Gressus* significare diximus actus humanos, quibus per vitæ nostræ semitas ambulamus. Ergo *Gressus* isti bonæ conversationis penè in aliam partem fuerunt dilapsi, quando sub ingratitudine animi vide-

Scriptura appellat pedem, mentis arbitrium.

Gressus, actus humanos significant.

bantur impiis tanta concedi. Et respice, quia *pene effusos* dicit *gressus* suos, non lapsos; ut intelligas vigorem mentis nostræ tanquam liquidum elementum dispergi posse, cùm à vera cogitatione cœperit discrepare. Unde intelligimus & sanctis viris cogitationes pravas frequenter surripere: sed iterum in sanitatem pristinam eos reverti, quando à semetipsis fuerint celeriter, Domino præstante, correcti.

Incongruus zelus invidere perituris.

Pax peccatorum divitum semper cum conscientia rixatur.

℣. 3. *Quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns.* Secuta est causa cur gressus ejus viderentur effundi: quia peccatoribus sic fuit invidus, ut eos graviter ferret quietos. O incongruum zelum invidere perituris, & eos putare felices, quos æternâ certum est damnatione percelli. Sequitur, *Pacem peccatorum videns.* Revera quia *pax* ista non intelligitur, sed videtur, aspectus nostros eludens, sed in sua nece grandescens. Nam cùm peccatores videntur locupletes, multisque dominari populis, & in mundo non esse quod timeant, putantur habere pacem: sed pax ista cum conscientia semper litigat, rixatur intrinsecus; & cùm hostem non habeat, secum ipsa decertat.

℣. 4. *Quia non est declinatio morti eorum, & firmamentum in plaga eorum.* Adhuc dicit de prosperitatibus impiorum. Ait enim: *Quia non est declinatio morti eorum*, id est, quia in mortem citiùs non declinant, nec die protinus urgentur extremo: sed cùm eis ad pœnitendum detur spatium vitæ, illi magis scelera probantur augere. Sequitur, *Et firmamentum in plaga eorum*, subaudiendum, *non est*: quoniam vel si eos hìc contingat aliquâ adversitate perstringi, diutina illis non videtur permanere tristitia; & ideò ad Medicum non recurrunt, quia nequaquam in mundanis languoribus longo tempore jacuerunt.

Cur sancti viri labores in hoc sæculo sustineant.

Tribulatio istius sæculi fidelibus votiva correctio est.

℣. 5. *In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* *Homines* hìc sanctos viros intelligamus, qui & labores in hoc sæculo sustinent, & diversarum afflictionum flagella patiuntur; ut correcti ad Dominum redire mereantur. Illud peccatoribus obstinatis non provenit, quod ad salutem datur devotis. Si verò dictum contra spirituales nequitias æstimamus, potest de ipsis convenienter adverti, qui in hoc mundo sceleribus suis congruas non accipiunt ultiones. *Nec cum hominibus flagellantur*, qui cum sequacibus suis divinâ jussione damnandi sunt. Tribulatio siquidem istius sæculi fidelibus votiva correctio est, quam impii non accipiunt: quoniam à futuris muneribus arcebuntur.

Peccatum diaboli superbia.

Impietas malorum omnium extrema.

℣. 6. *Ideo tenuit eos superbia eorum: operti sunt iniquitate & impietate sua.* Intendamus quò pervenerit peccatorum resoluta securitas, & desinamus illorum gaudiis invidere, quos in foveam cognoscimus ruisse. Malorum quippe libertas confert absolutè superbiam, dum contemptum semper nutrit impunita protervitas, & subjectum se malis esse non credit, qui nihil quod obviare possit expaverit. *Tenuit* autem dixit, id est, quasi quibusdam manibus apprehendit; ut elabi nequeant, cùm jam tenentur astricti. *Superbia eorum* dixit, quæ revera diaboli est; ipso enim auctore hoc facinus extitit, quod cum æternâ cruciatione damnavit. Sequitur, *Operti sunt iniquitate & impietate sua.* Si dixisset amicti, esset illis forsitan vel liberum caput: sed cùm dicit *opertos*, totos eos intelligamus esse demersos. *Iniquitas* enim potest esse mediocris: sed addidit *impietatem*, quæ malorum omnium probatur extrema. Et considera quoniam hic versus & subsequentes, malorum scelera moresque describunt.

** MS.G. provenit.*

Malitia ex macie dicta.

Pingue & validum peccatum quod arbitrio committitur.

℣. 7. * *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum: transierunt in dispositionem cordis.* Ex macie provenit malitia, quando scelus aliquod quisquam mundanis opibus desolatus excogitat. *Ex adipe* autem procedit *iniquitas*, quando hi, qui affluentiâ præsentis sæculi Domino præstante repleti sunt, quicquam in divinam detractionem delinquunt. Pingue est enim validumque peccatum, quod arbitrio magis, quàm necessitate committitur. Nam ut exaggeraretur culpa, in abundantia rerum eos magis dicit deliquisse, quàm aliquod scelus inopiæ excusatione cogitasse. Addidit, *Transierunt in dispositionem cordis.* *Transierunt*, quasi à rectis semitis erraverunt. Nam hodieque sic dicimus: Transivit nos, quando ab aliqua veritate sensus noster erraverit. Peccatores enim, *In dispositionem cordis transierunt*, id est, erraverunt, quando forte teterrimâ rationabiles homines insensatis idolis serviebant.

Duplex malum est nequitiam cogitare, eamque palam proferre.

℣. 8. *Cogitaverunt & locuti sunt nequitiam: iniquitatem in Excelso locuti sunt.* Duplex malum est *nequitiam cogitare*, eamque tanquam bonum aliquod palam proferre; nam quem decuerat propter cogitationem sceleris pœnitere, culpam geminat, dum facinora cogitata divulgat. Illud maximè quod sensisse nefarium est, dixisse sacrilegium. Sequitur, *Iniquitatem in Excelso locuti sunt.* Hoc est quod mens perfida parturiebat; ut contra suum Auctorem blasphema verba loqueretur; ut illum quem laudare nemo dignè sufficit, ad iram provocet injuriosa loquacitas.

** Ed. in cælum.*

Quis in cælum ponat os suum.

℣. 9. *Posuerunt * in cælo os suum: & lingua eorum transivit super terram.* *Ponit in cælo os suum*, qui Jovem, Mercurium, cæteraque portenta quàm numina Deo putat esse similia. *Ponit* etiam *in cælo os suum*, qui res humanas tyrannicâ voluntate transgressus, malorum suorum nullum fore putat ultorem: sed potiùs superbâ iniquitate subjectus, Deum credit non cognoscere, quod differt in tempore vindicare. Sequitur, *Et lingua eorum transivit super terram.* *Super terram* utique *transeunt*, qui ultra mensuram humanitatis loquuntur; & dum sint ipsi imbecillitate fragiles, tenere se immortales æstimant dignitates.

℣. 10. *Ideò revertetur huc populus meus: & dies pleni invenientur in eis.* Postquam malorum licentiam descripsit & consuetudines pessimorum: nunc veniens ad secundam partem, ad viam veritatis ideò *reversurum populum* dicit: quoniam Domini illuminatione complendus est. Sed quia illos *reversos* dicimus qui de locis patrioticis exierunt, congruum est illos populos hìc advertere, qui aliquando in accepta Domini lege manserunt, sed per varia desideria mundana dispersi sunt, & iterum correcti ad Domini præcepta redierunt. Quapropter *Asaph* hunc *populum* ad se rediisse dicit, qui ad agnitionem veritatis, Domino præstante, reversus est. Sequitur, *Et dies pleni invenientur in eis. Dies*

Per dies plenos primus Christi adventus intelligitur. *pleni* sunt, quando Christus Dominus in plenitudine temporis, quam Prophetæ cecinerunt, advenire dignatus est; sicut Apostolus dicit: *Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.* *Galat. 4. 4.* Tunc ergo *dies pleni* Judaicum populum perfidiâ suâ vacuatum repererunt, quando inter eos aliqui corde revelato Christum Dominum conspicere meruerunt.

℣. 11. *Et dixerunt: Quomodo scivit Deus: & si est scientia in Excelso?* Illos quos superiùs reversos esse memoravit, nunc ex qua cogitatione transeant evidenter exponit; ut Domini misericordia declaretur, qui de blasphemis facit justos, & de insipientibus populi prudentes efficit ac devotos. Dubitaverunt enim scisse Deum tot mala sceleratissimos commisisse, quibus videbant omnia mundi secunda provenire: nescientes pœnas eos graviores incurrere, qui tamdiu expectati, in sua probati sunt obstinatione mansisse; sicut & nonagesimus tertius psalmus dicit de talibus: *Et dixerunt: Non videbit Dominus nec intelliget Deus Iacob.* *Psal. 93. 7.* Sequitur, *Et si est scientia in Excelso.* Blasphemus iste sensus est, & in insipienti voluntate conceptus, dubitasse scientiam esse in eo, qui sapientiam humano donat ingenio, qui & Angelos ipsos, & Potestates cælorum providentiæ luce locupletat. *Scitus unde dictus.* Scitus enim dictus est, quasi scire citus. Unde supra memoratus psalmus dicit: *Qui plantavit aurem non audiet, qui finxit oculum non considerat, qui corripit Gentes non arguet.* *Ibidem. 9.*

℣. 12. *Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias.* Proditum est quod insipientium corda fatigabat, quorum ratiocinatio est sine ratione, tractatus sine consilio, cogitatio sine sapore; ut ideò non putaret Deum scisse quod agitur, quia peccatores divitias possidebant; quasi illis justis ac fidelibus talia sit pollicitus, & non magis pauperes in mundo esse voluit, quibus cælorum regna promisit.

℣. 13. *Et dixi: Ergo sine causa justificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas.* *Asaph* se quoque fatuis cogitationibus profitetur illusum; sicut superiùs dixit: *Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei;* ut cùm se profitetur talia repudiasse, in nostris sensibus pravas cogitationes non sinat ullatenus introire. Quapropter increpativè pronuntiandum est: *Ergo sine causa justificavi cor meum;* quasi inani spe aliquis se putet elusum, si in hoc sibi mundo fructum justitiæ non sentiat esse collatum. *Causa à casu dicta.* *Causa* enim à casu dicta est, quòd sæpe bona sit, sæpe mala. Hoc genus causæ ab Oratoribus anceps dicitur, quod maximè in deliberationibus provenit, quando dubius est animus quid sequatur. Addidit, *Et lavi inter innocentes manus meas.* Adhuc hoc ipsum, quod cœpit, exequitur. Ac si diceret: Quid mihi profuit probabili me conversatione tractasse, si divitias possident, qui vitia non relinquunt? *Lavat inter innocentes manus suas, qui benè operatur.* *Lavat* enim *inter innocentes manus* suas, qui pias operationes laudabili peragit instituto. Nam Pilatus non *lavit inter innocentes manus* suas, quando flagellatum Dominum cruci tradidit affigendum.

℣. 14. *Et fui flagellatus tota die: & * index meus in matutino.* **MS. G & F. castigatio mea.* Quasi pœnas suas adhuc commemorat, quas, ut illi videbatur, irritè sustinebat; ut iste *flagellatus* pauper esset, cùm impius securus suas divitias possideret. Pessima reputatio, sed vicina correctio. Sicut ægrotis fieri solet, qui tunc diutino languore liberantur, quando in ægritudinis fine eos copiosior febrium flamma succenderit. Sequitur, *Et index meus in matutino.* Ecce jam ad temperiem sanitatis rediit, qui morbosis caloribus æstuabat. *Indicem* dicit sibi Dominum Christum, qui nobis viam veritatis Evangelicis prædicationibus indicavit; & tempore *matutino* resurgens, spem nostram de isto mundo auferens, ad cælorum regna protendit.

℣. 15. *Si dicebam: Narrabo sic: ecce natio filiorum tuorum, cui disposui.* Jam vicinâ veritate commonitus secum ipse deliberat, & ad tantam rem perductus cogitatione multiplici fluctuat. Dicebat enim: Si annuntiavero plebi Deum mortalia non curare, occurrere sibi putat prædicationes priores, quas Israëlitis antè prædixerat; ut Deum colerent, cæli terræque Creatorem, qui per suam sapientiam universa disponit, bonis malisque pro suorum actuum qualitate restituens. Quomodo ergo poterat aliter *narrare*, qui talia visus est antè docuisse?

℣. 16. *Existimabam ut cognoscerem, hoc labor est ante me.* *Primus scientiæ gradus est intelligere nos minimè nosse.* Primus gradus est scientiæ, quando cœperimus intelligere minimè nosse, quod antè nos scire putabamus. Priùs enim persuaserat sibi Deum non curare mortalia, quoniam peccatores videbat divitias possidere: modò autem *existimat* esse quærendum, ut veritatem rei mereatur agnoscere. Constat ergo repudiatum priorem sensum, quando alter ut agnoscatur exquiritur. Sequitur, *Hoc labor est ante me.* Revera æstuanti laboriosum erat tantam rem lucidâ veritate cognoscere; ut & prosperitates peccatorum despiceret, & Domini patientiam veritatis ipsius consideratione laudaret. *Ante me*, quod dixit, fortitudinem difficultatis ostendit. Quis enim molem istam ignorantiæ, nisi per gratiam possit Divinitatis irrumpere? Sicut & in alio psalmo legitur: *Et in Deo meo transgrediar murum.* *Psal. 17. 30.*

℣. 17. *Donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in * novissima eorum.* **Ed. novissimis.* Advertit aliquando *Asaph*, quod intelligere festinabat. Repetit enim prædictæ quæstionis aliter veritatem se non potuisse cognoscere, nisi legem divinam, quod est *Sanctuarium Dei*, contuens, intelligeret novissima peccatorum: quoniam in futuro judicio felicitas humana damnabitur, quæ hic ad tempus florere monstratur. *Lex divina sanctuarium Dei vocatur.* Quo remedio hæsitatio cuncta sublata est: quia non debet pius animus offendi, cùm se magis rebus talibus sentiat edoceri. *Quid sit genus orationis deliberativum.* Quod genus orationis dicitur Deliberativum, quando & partes ponuntur, quæ nos dubios reddunt, & eligitur sententia, quæ & utilitati conveniat & decori. Dixit enim quod eis scrupulum commovebat: *Si dicebam, Narrabo sic.* Occurrebat utique illa fœda varietas: *Ecce natio filiorum tuorum, cui disposui.* Ad postremum eligitur sententia quæ cuncta salvaret: *Hoc labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in novissima eorum.* Sic Deliberativum genus partibus suis regulari observatione completum est. Sciendumest sanè de Topicis omnia quidem argumea ptnr ocedere: sed quando generaliter di-

cuntur, ad Dialecticos pertinent: quando autem particulatim & specialiter exprimuntur, Oratoribus convenire non dubium est.

℣. 18. *Verumtamen propter dolos posuisti eis mala: dejecisti eos dum allevarentur.* Asaph venit ad tertium membrum: ubi peccatorum commemorat ultiones, quas superiùs eis dixerat in futurum graviter infligendas. Et ne omnino in mundo mali putarentur immunes, aut scelera sua crederentur habere modis omnibus impunita, dicit: *Posuisti eis mala;* ut quamvis mundanâ felicitate potiantur, reatum in se gestent, qui non potest deserere omnino criminosos. Nam tales etiam hîc frequenter incurrunt ruinas, quas eorum vel suspicio non habebat. Sequitur, *Dejecisti eos dum allevarentur. Dejecisti,* dum dicit, ex alto significavit elisos. Et ut hoc intelligeres, addidit, *Dum allevarentur,* id est, dum in cothurnum superbiæ amplitudine ruinosâ conscenderent. Et perpende quia ipsum tempus elevationis significat, quod ruinæ. Non enim dixit: postquam elevati sunt: sed *Dum allevarentur,* quorum erigi cadere est, & sublevare demersio: quoniam ad illam summitatem tendunt, quæ subitâ præcipitatione dissolvitur; sicut jam & in alio psalmo dictum est: *Vidi impium superexaltatum & elevatum sicut cedros Libani: & transivi, & ecce non erat;* & reliqua.

Impiorum erigi cadere est.

Psal. 36. 35.

℣. 19. *Quomodo facti sunt in desolationem! subitò defecerunt: perierunt propter iniquitatem suam. Quomodo* admirantis est; ut subitò desolatus appareat, qui tantâ felicitate pollebat. Desolatus, utique desertus ab illis rebus, quæ cum tanquam numerosa familia circuibant. Hoc enim contingere malis posse non dubium est, quando debitum pavendæ mortis incurrunt. Sequitur, *Subitò defecerunt.* Exponit etiam quemadmodum ad *desolationem* pervenerint, qui priùs felicia malis evenisse mirabantur. Nam quod dicit: *Subitò defecerunt,* significat repentinæ mortis adventum. Et ne illos crederes communiter mori, addidit, *Perierunt propter iniquitatem suam:* quia mali sic in hoc sæculo deficiunt, ut tamen iterum in illa damnatione perpetuâ clade moriantur.

℣. 20. *Velut somnium exurgentis: Domine in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Pulchra comparatio. Talem dicit esse felicitatem malorum, quale *somnium* evigilantium. Præstigiis enim quibusdam elusi, frequenter ad illa nos pervenire somniamus, quæ nimiâ cupiditate perquirimus. Pauper enim subitò dives efficitur, criminosus honorabilis invenitur, fruitur alter optato conjugio, nonnullus desiderato potitur imperio. Et his omnibus subitò derelictis, patentibus oculis non respicimus, quæ clauso lumine cernebamus. Ecce illa admiranda felicitas impiorum pervenit ad somnium. Sic enim jam mortui divitias possidere non possunt, sicut evigilantes sua gaudia perdiderunt. In hoc autem commate distinctio plena figenda est, quoniam de superioribus pendet. Sequitur, *Domine in civitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges.* Hic jam dicit quemadmodum in illa Jerusalem cœlesti impii divinis non possint apparere conspectibus; sed sicut in isto sæculo *imaginem* in se Domini polluerunt: ita in illa futura patria eorum effigies non videbitur, qui in gehennæ sequestratione mittendi sunt. Peribit ergo *imago*, quando se eis ipsa veritas alienata subtraxerit; nec similitudinem retinere possunt, de cujus beatitudine nil habebunt. *Imago* enim est alicujus rei existentis similitudo formata.

Felicitas malorum velut somnium evigilantium.

Cur impii divinis non poterunt conspectibus apparere.

Imago est similitudo formata.

℣. 21. *Quia delectatum est cor meum, & renes mei resoluti sunt.* Superiùs prophetavit impios à regno Domini submovendos: nunc causam reddit quia per ipsos factum fuerat, ut cor ejus noxiâ delectatione mundanis felicitatibus invideret. Unde apparet gravissimum esse peccatum, quando aliquis occasionem præbuerit, unde alterius conscientia polluatur; sicut nec illa res parva est, quæ juvante Domino bonis præstat exemplum. Addidit, *Et renes mei resoluti sunt. Renes,* frequenter diximus pro mentis constantia poni. Nam sicut isti corpus continent: ita animæ stabilitatem & illa custodit. *Renes* ergo suos dixit esse *resolutos*: quia mundanarum rerum felicitatem incautâ voluntate quæsierat.

Gravissimum est peccatum, occasionem alicui præbere peccandi.

℣. 22. *Et ego ad nihilum redactus sum, & nescivi: ut jumentum factus sum apud te.* Meritò *ad nihilum redactus fuerat*, qui talibus desideriis inhærebat; ut peccatoribus invidendo, Auctori suo facere videretur injuriam. *Ad nihilum* enim pervenit, qui fructu veræ intelligentiæ vacuatus agnoscitur. Et hoc quoque nescisse se dicit. Ipsa est enim profunda ignorantia *nescire* quod pecces: unde in alio psalmo dictum est: *Delicta quis intelligit?* Sequitur, *Ut jumentum factus sum apud te.* Jure se *jumentum* dicit, quem carnalis æmulatio quasi irrationabile animal insidebat. Apud Deum enim in vice sunt pecudum, qui ejus præceptis resistunt, & aliud sentire volunt, quàm sanctis regulis continetur; sicut in alio psalmo dictum est: *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.*

Profunda ignorantia est nescire quod peccet.

Psal. 18. 13.

Qui apud Deum in vice sunt pecudum.

Psal. 31. 9.

℣. 23. *Et ego semper tecum: tenuisti manum dexteram meam.* Cùm dicit: *Et ego semper tecum,* ostendit se ab idolis alienum Auctori Domino purâ mente credidisse. Sed in hoc errabat, quia de peccatorum felicitate Domini judicia discernere nesciebat. Quapropter hic distinctio plena ponenda est, quoniam est completa sententia. Sequitur, *Tenuisti manum dexteram meam.* Dixit: *Tenuisti manum;* & ne putares sinistram (quia & ipsa pars habet corporis manum) addidit, *Dexteram meam.* Cujus enim hæc pars à Domino tenetur, semper absolvitur atque liberatur; sicut Petro mergenti *dexteram tenuit* Dominus, eumque fecit elementum liquidum fixo calcare vestigio.

Cujus dextera à Domino tenetur, semper absolvitur.

℣. 24. *In voluntate tua deduxisti me: & cum gloria assumpsisti me.* Hic quoque gratia Domini significatur, quâ redemit peccatores. Non enim dixit, meritis meis, sed *voluntate tua deduxisti me;* ad intellectum scilicet saluberrimum, ad quem post mortiferas cogitationes tanquam de loco sepulchri, Domino vivificante, reversus est. Sequitur, *Et cum gloria assumpsisti me.* Hic denuntiat Domini Incarnationem futuram, in qua hominem *assumere* pietate sua dignatus est. Quid enim mirabilius quàm mortalem naturam Incarnatione Verbi ad Patris dexteram collocatam, & eam vivos & mortuos judicaturam, quæ post delictum primi hominis diabolicis tentationibus subjacebat? Unde etiam probatissimè atque expressè Joannes Constantinopolitanus Episcopus ait: Cognoscamus

Nihil mirabilius quam quòd mortalis natura à Verbo assumpta, ad Patris dexteram collocata sit.

In homil. de Ascens.

quæ natura est, cui dixit: Esto meæ particeps sedis; illa natura quæ audivit: *Terra es & in terram ibis.*

Genes. 3. 19.

℣. 25. *Quid enim mihi restat in cælo: & à te quid volui super terram?* Postquam dixit quemadmodum à pravo sensu voluntate Domini fuerit absolutus, ad quartum venit ingressum: ubi jam * bona misericordiæ ipsius liberatus enumerat. Nam cùm dicit: *Quid restat in cælo*, subaudiendum est, quid amplius petam, id est, quàm quod mundo daturus es? Beneficium scilicet sanctæ Incarnationis tuæ; ut Deus homo ex duabus & in duabus naturis distinctis atque perfectis unus Christus appareat, & damnatum lege peccati per gratiam redemptionis absolvat. Increpativè autem contra se dicit, quod sequitur: *Et à te quid volui super terram*; quasi diceret: Ego veritatis ignarus, qualia super terram sperabam, ut peccatorum bona cuperem habere communia; cùm tu beneficia parares in æternitate mansura? Istæ sunt potiùs divitiæ quas salubriter cupere debeamus: ista felicitas de qua se Christianus gaudeat esse locupletem; ut sit pauper in hoc sæculo, dives in cælo.

* Ed. bonam misericordiam.

Beneficio S. Incarnationis nihil præstantius.

℣. 26. *Defecit caro mea, & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in sæcula.* Defectus dictus est, quoniam deest illi effectus. Et jure cogitatio carnalis *defecerat*, quæ se errasse noscebat. Sed illi confitetur, cui culpam revelare remedium est: delicta confiteri securitas. Et nota quod in uno versu, *Cor* & in bono ponitur & in malo. *Defecit cor*, utique mala cogitatio. *Deus cordis*, bonum intellectum significat, cùm se errasse salubriter sentiebat. Illud quoque notandum est, quòd frequenter scriptura divina de corporis istiusmodi parte dicit emanare consilia; sicut scriptum est: *De corde hominis procedunt cogitationes malæ.* Quamvis aliqui dicant in cerebro esse sapientiæ sedem. Sed illi potiùs dicenti de corde nostro credendum est, qui corda nostra formavit. Sequitur, *Et pars mea Deus in sæcula.* Illius hominis pars Deus est, qui se Majestati ipsius & credulitate consociat, & probabili actione commendat. *In sæcula* verò quod addidit, semper se ipsi adhærere promisit. Quod revera perfectorum est nunquam ab illo velle discedere, sine quo contingit semper errare.

Deo revelare culpam, remedium est: confiteri autem, securitas.

Matth. 15. 19

Cor, non cerebrum sapientiæ sedes.

Cujus hominis Deus sit pars.

Perfectorum est nunquam à Deo velle discedere.

℣. 27. *Quia ecce qui elongant se à te peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* Illorum memor est de quibus superiùs dixit: *Subitò defecerunt: perierunt propter iniquitatem suam.* Illi enim se *elongaverunt* ab eo, qui idolis servientes, Deo verò nullam reverentiam reddiderunt. Iste enim credens Deo paulisper recesserat, ut rediret; quando, sicut sæpe dictum est, cogitationes pravas de peccatorum felicitate contraxerat. Sequitur, *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* *Fornicari* est à Domino, quando adulterinis cogitationibus ab ejus amore casto deviamus, & luxuriam sæculi præponentes præceptorum cælestium non recipimus disciplinam. Quod illos facere manifestum est, qui culturas idolorum vanasque superstitiones impietatis affectant; & quicquid postremò contra Catholicam fidem creditur, pollutis sensibus fornicatur.

Quid sit fornicari à Domino.

℣. 28. *Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Deo spem meam: ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion.* Ecce declaratus est sensus ille quem diximus: quia licet pravâ se cogitatione polluerit, tamen à cultura Domini non recessit. Dicit enim: *Bonum* sibi esse *adhærere Domino.* Is enim Divinitati *adhæret*, qui se illi verâ fide atque operum probitate conjungit. Nam sicut impios dicit elongatos: ita se Domino adhærere profitetur; ut illis contraria faciendo, disparem vicissitudinem remunerationis inveniat. Sequitur, *Ponere in Deo spem meam.* Exponit verbum quòd superiùs dixit. Ille enim *adhæret Deo*, qui spem suam ponit in Domino: quia nihil potest esse beatius, quàm illi omnia committere, qui novit suis cultoribus congruè profutura præstare. Addidit, *Ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion.* *Sion* frequenter diximus montem esse Jerosolymis constitutum, qui nostra lingua speculatio interpretatur. Istius ergo contemplationis filiam, Catholicam constat esse Ecclesiam: ubi revera laudes Domino reddit, qui purâ mente crediderit. *In portis*, ipsum ingressum Christianitatis mavult intelligi, quando ad veram fidem percipiendam populus novæ regenerationis adducitur.

Sion speculatio interpretatur.

Conclusio Psalmi.

QUàm mirabiliter Asaph iste cujus nomen indicat Synagogam, & præteritos errores respuit, & futuræ bona credulitatis assumpsit. Deliberavit enim sapienter, elegit eximiè; ut non immeritò post illam superioris psalmi de adventu Domini salutiferam promissionem, septuagesimi secundi psalmi ei numerus convenisse videatur, quando utrasque cogitationum partes, velut justa libra discernens, æquabili totum moderatione pensavit. Completa est his admonitionibus institutio Christiani; ut nec cogitationibus malis delinquat, qui se Domino commendare festinat. Præsta Domine, ne nos talibus invidere facias, quos tuâ veritate condemnas: sed execremur quos horres, & amemus certè quos diligis: quia tecum nequeunt habere portionem, nisi qui voluntates tuas mente devotissimâ subsequuntur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuagesimum tertium.

Intellectus Asaph.

INtellectus significat inspectionem divinam, quam psalmus iste studio pietatis omnimodis intuetur. *Asaph* (sicut sæpe jam dictum est) interpretatur Congregatio, quæ nunc vocatur Ecclesia. Ista futuras clades civitatis Jerusalem miserandâ lamentatione deplorat. Mira pietas, stupenda clementia, malum futurum præsentem sibi facere planctum; & sic dolere ventura, quasi jam probentur esse suscepta! Quod genus dictionis charitate plenum, proximique dilectione compunctum & in hoc psalmo, & in septuagesimo octavo, & in centesimo trigesimo sexto reperies fuisse cantatum. Scire autem debemus quid intersit inter pœnitentes & lamentantes, quoniam sunt tristes lacrymæ utrisque communes. Pœnitentes pro suis peccatis, aut pro generalitatis excessibus rogant; ut Dominus delicta

Quæ differentia inter sit inter pœnitentes & lamentantes.

delicta dimittat, ne puniat errata cum judicat. Lamentantes verò pietatis intuitu deflent civitatis ruinas, & interitum suorum civium, * quem aut jam passi, aut certè passuri sunt. Unde monet Apostolus charitatem proximi persuadens, *Gaudere cùm gaudentibus, flere cum flentibus.* Respiciamus nunc ordinem ipsum, positionemque psalmorum. Septuagesimus primus psalmus promisit Incarnationem Domini esse venturam. In septuagesimo secundo postpositis erroribus Asaph elegit quid sequatur. In præsenti autem civitatis subversio deploratur; ut durissimus animus Judæorum vel ipsius civitatis suæ calamitatibus terreretur. Totum fecit Medicus bonus, si sanitatem recipere voluisset ægrotus. Meminerimus autem quod Ecclesiastica tradit Auctoritas his diebus vastatam Jerusalem, quando Christum Dominum crucifixit plebs crudelissima Judæorum; ut non sit dubium, quod temporis malum receperit præsumptionis excessus. Nunc ad reliqua transeamus.

*MS.A. quæ.

Rom. 12. 15.

Divisio Psalmi.

ISraelitarum populus qui figuram continet devotissimæ Synagogæ per totum loquitur psalmum. In prima sectione deplorat cur traditi fuerint Gentibus, itaut sanctuarium Domini inimicorum prophanasset audacia: memorans quorumdam Judæorum cor impœnitens Domini provocasse censuram; ex quibus tamen in fine sæculi convertendos esse prophetat. Secunda dicit, adventu Christi superstitiones & iniquitates hominum fuisse destructas: enumerans diversa eum fecisse magnalia, inter quæ petit, ut Judæis errantibus subveniret. Tertiâ sectione rogat, ut memor promissionum suarum ab interitu semen eripiat Abrahæ, & ad ipsum ascendat superbia Romanorum qui * se immaniter extulerunt. Quem psalmum sollicitis mentibus audiamus; est enim in excidii Jerosolymitani lamentatione mirabilis.

*MS.A.F. *se inaniter.*

Expositio Psalmi.

℣. 1. UT *quid Deus repulisti in finem? iratus est furor tuus super oves gregis tui.* Introducitur populus Judæorum Deo supplicans, ut averteret ab Israeliticis quod imminebat exitium. *Ut quid?* quærentis est, non imputantis. Meritò enim territus quærebat, cur sanctuarium Domini passurum esset nefandissimam vastitatem: timens ne quia permissa est templi vastatio, Judaicus quoque populus funditùs interiret. Nam quis jam reservari creditur, quando sanctis locis reverentia non habetur? *Repulisti,* abjecisti est, quasi alienos à tua defensione fecisti. *In finem*, hic interitum significat & captivitatem, quam Jerusalem temporibus Vespasiani atque Titi Principum à Romanis legitur pertulisse. Sequitur, *Iratus est furor tuus super oves gregis tui. Oves* dicit populum Judæorum; ut nominatus *grex* pii Pastoris misericordiam commoveret. Addidit, *tui:* quia semper in eis temperantiùs vindicamus, quos aliquando nostros fuisse meminimus.

℣. 2. *Memento congregationis tuæ, quam creasti ab initio: liberasti virgam hereditatis tuæ,* * *montis Sion, in quo habitasti.* Intuere sollicitè quot modis benevolentiam Judicis quærat; ut Oratorum argumenta hinc invenias fuisse progressa. Præstita enim dona numerantur, ut ad beneficia consueta animus boni Judicis invitetur. Quapropter rogat, ut sua potiùs beneficia in eis, quàm eorum considerare velit errata. *Congregatio* enim Judæorum evidenter ipso adjuvante prævaluit; cùm eos sub Ægyptio populo crescere faciebat, & quando placuit miraculis insignibus liberare dignatus est. Nam cùm omnes *creet* atque disponat, Judæos quasi specialiter *creasse* dicitur, quibus & legem dedit, & Prophetas contulit, & miracula magna concessit. *Ab initio* dixit, fidei scilicet culturæque prolatæ, quam per Moysen populus accepit Hebræus. Sequitur, *Liberasti virgam hereditatis tuæ. Hereditas* Domini fuit populus Judæorum, quamdiu ei puro animo serviebat. Hanc *hereditatem virgam* appellavit propter Moysen famulum ejus, cui jussum est per *virgam* magnalia facere; ut divinâ fortitudine roborati, de terra Ægypti egrederentur intrepidi. Per hanc enim *virgam* Pharaonis est quassata duritia: per eam maris rubri fluenta divisa sunt: per ipsam de sicco lapide flumina manaverunt. Et meritò *hereditas* ista vocata est *virga*, quæ tanta valuit implere miracula. Hæc ideò in commemorationem venit, ut per eam quanta præstitisset ostenderet. Addidit quoque cumulum perfectionis insignem, id est, *Montis Sion in quo habitasti.* Illa enim quæ præcessêre miracula usque ad *montis* hujus munera pervenerunt. Dubium quippe non est omnia veteris Testamenti * ideò fuisse facta, ut novi veritas promissa sequeretur. Nam quod dicit: *Montis Sion in quo habitasti*, Jerosolymam utique significat civitatem, in qua Israeliticus populus insidebat: ubi *habitasse* declarat Christi Domini præsentiam corporalem; ut hæc loca non sineret incurrere teterrimam vastitatem, in quibus humanis oculis apparere dignatus est. Fulgens planè terra miraculis, Dominicâ visitatione venerabilis: ubi datum est oculis carnalibus videre, quod est summa beatitudo vel credere. Quod argumentum dicitur A laude rei læsæ; ut tantò plus hostibus cresceret invidia, quantò loca sancta fuerant eorum præsumptione vastanda.

*MS.A. mõr.

Populus Judæorum, Domini hereditas fuit, quãdiu puro animo servivit.

Virga Moysi hereditas vocata.

*MSS. à Deo

A protectione urbis Jerusalem exageratur invidia eam vastantium.

℣. 3. *Eleva manum tuam in superbiam eorum in finem: quanta malignatus est inimicus in sanctis tuis!* Hæc verba non sunt irati, sed remedium magis correctionis optantis. Prævaluit revera Israelitæ petitio. Ubi enim ampliùs Religionis Christianæ cultus effloruit, quàm in Romana Urbe, quæ præ cæteris terris superstitiones sibi antè Gentium vendicavit? *Elevata est* ergo in ipsis potentia Domini, quando superbiam eorum humilitatis gratia commutavit: perducens eos *in finem*, id est, ad Dominum Salvatorem. Quanta enim nefandissima illic sunt signa templorum? Quot Ecclesiarum cælestium & beatorum Martyrum dona micuerunt? Ut utrisque conspectis, revera potentia intelligatur Domini Christi, qui ex tam superstitiosa plebe reddidit sanctissimam civitatem. Sequitur, *Quanta malignatus est inimicus in sanctis tuis! Inimicus* significat populum Romanorum, qui illo tempore (sicut dictum est) insignis idolorum cultor habebatur. Qui *malignatus est in* locis *sanctis ejus*, quando Sacerdotes totaque ministeria

Religio Christiana maximè floruit in Romana Urbe.

templi in prædam missa patuerunt; cunctaque gens Hebræorum aut gladio subjacuit, aut captivitati subjugata servivit. Hoc enim nimis acerrimum bellum Josephi historia septem libris celebrata describit.

Bellum Romanorum in Judæos Josephus septem libris descripsit.

℣. 4. ***Et gloriati sunt qui oderunt te in medio atrio tuo: posuerunt signa sua signa, & non cognoverunt.*** Hinc jam per contemptum sacratissimi templi major in præsumentes crescit invidia; ut ipsam quodammodo Divinitatem contempsisse videatur, quando sanctæ Religionis violator arguitur. Sed cùm omne scelus debeat subsequi pœnitudo, hic positum est, *Gloriati sunt;* ut non solum peccasse, sed ipsum quoque malum ad gloriam suam traxisse viderentur. Addidit etiam, *Qui te oderunt;* ut patienter non debeat sustineri, quod ab inimicis cognoscitur perpetratum. Sequitur, *In medio atrio tuo.* Hoc ad magnum contemptum pertinet exprimendum; ut non in extremo aliquo loco, sed *in medio atrio*, sacrilegium commisisse dicantur. Quod autem addidit, *Signa sua signa, & non cognoverunt;* scilicet aquilas, dracones, cæteraque quibus in prælio uti solebat Romanus exercitus: aut certè statuas monimenta victoriæ, quas Imperatores supra fornices portarum in suis laudibus erigebant. Sequitur etiam cum dolore dictum, *signa;* ut ipsa repetitio ad vindictam celerem justum Judicem commoveret. Quæ figura dicitur Epembasis, quoties ad auxesim faciendam de vicino eadem verba geminantur: ostendens quia humanis est viribus applicatum, quod divinâ fuerat dispensatione permissum. Nam ut hunc sensum intelligas esse conceptum, intulit: *Et non cognoverunt.* Quod si cognovissent, tibi utique reddidissent sacrificia; non autem elegissent ad dæmonum redire culturas. Quæ captivitas vel ruina longis pòst temporibus facta est, quàm cognoscitur esse prophetata. Tunc enim quando ista dicebantur, templum adhuc Jerosolymis non erat constitutum; quippe quod à Salomone filio ipsius legitur fabricatum. Unde revera cælestis prophetiæ magna virtus apparuit; ut antè ipsius eversio prædiceretur, quàm ejus constructio provenire potuisset.

Omne scelus subsequitur pœnitudo.

Signa quibus in prælio exercitus Romanus utebatur.

Quid sit Epembasis.

℣. 5. ***Sicut in via super summum: quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum: bipenni & ascia dejecerunt eam.*** Quantùm plus inimicorum contemptus exprimitur, tantùm venire vindicta celeriùs postulatur. Nam in his duobus versiculis dolentis animus vehementer ostenditur; ut dicat: sic *posuerunt signa sua* in templo tuo, quemadmodum solent statuæ principum in plateis per loca edita collocari, ut viantium memoria visis talibus instruatur. Quid enim execrabilius, quàm ut hoc auderent facere in penetralibus templi, quod à sacrilegis præsumitur in plateis? Sequitur alia comparationis miseranda conquestio; ut ita dicat *januas* illas templi reverendissimi *securibus* comminutas, quemadmodum excisoribus lignorum silvæ solent præbere licentiam: ubi nullus custos, nullus contrarius invenitur. Antiqui autem *januas* à Jano dictas esse voluerunt, quod per ipsum anni (ut putabant) præberetur ingressus. Addidit quoque, *In idipsum*, in templo scilicet, ut facti qualitas de loci reverentia plus doleret. Sequitur, *Bipenni & ascia dejecerunt eam. Bipennis* est in plagas lignorum ferrum ab utraque parte formatum, quod in excidendis trabibus competenter aptatur. Dicta est autem ab eo quod bis acuta sit. Pinnum enim antiqui acutum dicebant. *Ascia*, id est, ferrum in obunci nasi more curvatum, per quam manus artificis diligentiùs persequitur, quod constat minutius abscidendum. Ergo ut civitatem illam ostendat funditùs fuisse vastatam, per hæc instrumenta fabrilia, & magnas res simul & parvissimas dicit esse dejectas. Quicquid enim aut *bipennis* excidere, aut *ascia* persequi potuit, manus truculenta dejecit. Quo loco ad exprimendum dolorem Prophetæ, Jeremiæ sensus ille ponendus est: *Videte si est dolor secundum dolorem meum, qui factus est mihi. Dedit me Dominus in manibus: & non potero stare.* Thren. 1. 12. 14.

Statuæ principum collocatæ in plateis, ad instructionem memoriæ.

Anni ingressus à Jano præbebatur, unde & Janua.

℣. 6. ***Incenderunt igni sanctuarium tuum: in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.*** Crescit dolor, ubi calamitas eversionis augetur. Potuit enim *bipennis* & *ascia* sola ligna concidere: sed ad postremum ignem contigit omnia simul devorare. Sed quid, rogo, de privatis domibus fieri potuit: ubi furor hostilis *sanctuario* Domini non pepercit? Quod autem dicit: *Igni incenderunt;* in sæcularibus litteris schema dicitur Pleonasmos, ubi & superfluum aliquid poni fas est. In scripturis verò divinis (ut mihi videtur) hæc figura non convenit, ubi totum utile, totum necessarium, totumque perfectum est: sed magis per hunc modum locutionis dictum debemus advertere, sicut usu dicimus: Auribus meis audivi, oculis meis vidi; cùm tamen nec alienis videre oculis, nec auribus audire possit extraneis. Sequitur, *In terra polluerunt tabernaculum nominis tui. Tabernaculum nominis* ejus, templum fuit quod Salomon mirabili ædificatione construxit, in cujus dedicatione orans ait: *Ego autem ædificavi domum nomini ejus*, & cætera. Istud ergo *Tabernaculum* quod visitabat virtus cælestis, manus polluit vastatoris, & usque in terram deduxit culmina, quæ ad laudem Domini probabantur esse constructa. Et nota quod in his quatuor versibus schema illud nobilissimum ponitur Auxesis, quæ Latinè Augmentum nuncupatur. Crescit enim subinde atrocitas facti; ut tam immaniter excedentibus ab omnipotenti Judice debeat obviari. Quod sive in laudibus, sive in vituperationibus utiliter nimis ac decenter apponitur; sicut fecit Apostolus dicens: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit*, &c. Rom. 5. 3. 4. 5.

Pleonasmus propriè non convenit sacris litteris.

3. Reg. 8. 20.

Auxesis Latinè augmentum.

℣. 7. ***Dixerunt in corde suo cognatio eorum inter se: Venite comprimamus omnes solemnitates Domini à terra.*** Potuissent mala superiùs enumerata misericordiam Domini commovere, nisi adhuc fuisset in Judæis obstinata superbia. Nam licet talia perpessi sint, à blasphemiis eorum animus non recessit. *Dixerunt* enim *in corde suo.* Et ne pauci viderentur esse, addidit, *Cognatio eorum inter se;* ut impœnitenti cordi meritò non fuerit suspensa calamitas. Sequitur, *Venite comprimamus omnes solemnitates Domini à terra.* Hic verba referuntur irascentium Judæorum, quoniam vide-

rant eversam civitatem suam, & Dei sanctuaria prophanata, insipienter & furiosè dixerunt: Abjiciamus legem Domini, qui nos vindicare contempsit: non æstimantes multò eos graviora potuisse mereri, qui crucifigere nisi sunt Dominum Christum. Talia enim *Asaph* ex sua persona dicere non poterat, quem præmissus tituli *intellectus* ornabat.

* Ed. *videmus.*

℣. 8. *Signa nostra non * vidimus jam non est Propheta: & nos non cognoscet amplius.* Dementissimi hominum qui talia sibi putabant post reatum *signa* posse præstari, qualia videbantur ante culpam tam immanissimam promereri. Veniebat utique illis in animum quantas Gentes patres eorum Domino juvante prostraverint, quæ regna momentaneâ concertatione subdiderint; & in reatu maximo constituti, ipsa sibi subtracta dicebant *signa*, quæ patribus suis tunc devotis noverant esse collata. Sequitur, *Iam non est Propheta: & nos non cognoscet amplius.* Adhuc ipsa sunt verba desperantium Judæorum. Nam quoties antiquis temporibus Israëlitæ aliquâ calamitate premebantur, euntes ad Prophetas instruebantur ab eis jussu Domini quid facere debuissent: quibus tamen eorum duritia obedire contemnebat. Sed cùm eos completo adventu Domini non haberent, dicebant à Domino se fuisse derelictos, quando eos, per quos admoneri consueverant, non videbant. De talibus enim scriptum est: *Peccator, cùm venerit in profundum malorum, spernit.* Hæc omnia dici non potuerunt, nisi à populo Judæorum: quia Romanis ista contraria erant, qui tunc nefandis idolis serviebant. Revera *Asaph* intelligens, & sanctitate præcipuus fudit pro Judæis mirabilem supplicationem. Sed ne inclementia Divinitatis putaretur, quòd pro ipsis non probatur auditus, subjunxit culpas desperationesque Judæorum; ut debitas ultiones susceperint meritò, in quibus nulla fuit inter tam multa crimina congrua pœnitudo.

Prov. 18. 3.

℣. 9. *Vsquequo Deus improperabit inimicus: irritat adversarius nomen tuum in finem?* Clamat tanquam qui adjutorem petit, gemit quomodo vulneratus qui medicum quærit, dicens Domino: Quamdiu istas improperationes sustinebis, quas Judæus tibi movet incredulus? Non ut eos perderet, quos flendos esse judicabat: sed ut confessionis beneficio mutaret in melius. Sequitur, *Irritat adversarius nomen tuum in finem.* Hoc exponit quod superiùs dixit. Tamdiu Dominus murmurationes patitur perfidorum, donec adversarios suos ad confessionem sui nominis miseratus adducat. Ille enim potens est sic corrigere derogantes; ut qui priùs mortiferè locuti sunt, posteà prædicare salutariter audiantur. *Irritat* enim à canibus tractum est, quorum latratibus R. littera plurimum sonat. *In finem* significat mundi vesperam, quando gens Judæorum pro maxima parte creditura est.

Irritat à canibus tractis.

℣. 10. *Vt quid avertis faciem tuam, & dexteram tuam, de medio sinu tuo in finem?* Quasi offenso, quasi irato Domino dicit, qui nolit peccatores populos intueri, ut adhuc in sua videantur perseverare nequitia. Ille enim quos dispensatione mirabili placatus attenderit, corrigit: quos propitius intuetur, emendat. Sequitur, *Et dexteram tuam, de medio sinu tuo in finem.* Aliud Sacramentum tangitur veteris Testamenti. Nam sicut Moysi datum fuerat per virgam miracula facere: ita illi præceptum est, ut *dexteram* suam in sinum mitteret, exindeque prolata, leprosa conspecta est. Jussumque illi est, ut iterum manum mitteret in sinum, & statim curata est. Significans quia populus Judæorum exiens à Domino Christo immundus fieret: ad eum verò conversus reciperet pristinam sospitatem. Quod factum ideò commemoratur, ut Judæorum populum in antiquam redire prædiceret sospitatem. Hoc argumentum dicitur Ab eventu, quando ad illud supplicatio tendit, ad quod rei ordinem pervenire cognoscit. Sed ne in tali relatione diutiùs moraretur, ad laudes Domini festinus accedit; ut omnia possibilia dicat illi, qui tam ingentia cognoscitur operari.

Quos Deus placatus attenderit, corrigit.

Exod. 4. 6. 7.

Populus Judæorum exiens à Christo, immundus est, ad eum conversus sospes fit.

℣. 11. *Deus autem Rex noster ante sæcula: operatus est salutem in medio terræ.* Venit ad secundam sectionem *intellectus* ille *Asaph*, quem titulus præcinebat, & spiritu prophetiæ Dominum Salvatorem prædicit esse venturum: enumerans per Demonstrativum genus orationis quanta miracula fecerit in cælo & in terra. Et quia de ejus erat Incarnatione dicturus: ne quis eum Dominum crederet temporalem, ante constitutionem mundi *Regem* eum jam fuisse testatur; sicut ipse in Evangelio ait: *Ego in hoc natus sum.* *Sæcula* enim dicta sunt, quòd in se revolvant tempora. Sequitur, *Operatus est salutem in medio terræ.* Quamvis hoc & de factis miraculis possit intelligi, quæ coram hominibus visualiter cognoscitur operatus: tamen meliùs hoc de animarum salute suscipiamus, quam operatus est prædicatione vitali. *In medio terræ;* cunctis scilicet cernentibus populis, quos per *terræ* vocabulum datur intelligi. Quæ figura dicitur Metonymia, quando per id quod continet, id quod continetur, ostenditur.

Joan. 18. 37.

Sæcula unde dicta.

Prædicatione vitali salutem meliùs operatus est Christus, quàm miraculis.

Quid sit Metonymia.

℣. 12. *Tu confirmasti in virtute tua mare: contrivisti capita draconum super aquas.* Ut revera ostenderet, quod superiùs dixit, *ante sæcula Regem* fuisse Dominum Salvatorem, qui pro nobis pati dignatus est; ut mortem moriendo destrueret, captivis libertatem, reis præmia condonaret, refert miracula quæ quondam fecit in Gente Judæorum. *Confirmavit* enim rubri maris liquidas abyssos, quando in duobus lateribus sic aqua defixa est, ut mare navigerum iter faceret esse terrenum. Sequitur, *Contrivisti capita draconum super aquas.* Mysterium superioris miraculi decenter exponit: quia illa præfiguratio transitus maris rubri, aquas sancti baptismatis indicabat: ubi *Capita draconum*, id est, spirituum immundorum perducuntur ad nihilum, quando animas quas illi peccatorum sordibus inquinant, fons salutaris emundat. Et nota quòd in hoc & in aliis quatuor versibus per figuram Synathroësmos singulas congregat laudes; ut enumeratio ipsa virtutum animum offensi potentissimi Judicis temperaret.

Cur Christus Rex.

Transitus maris rubri figura fuit sacri baptismatis.

℣. 13. *Tu confregisti caput draconis: dedisti eum in escam populo Æthiopum.* Cùm superiùs dixerit plurali numero *capita draconum*, significare volens nequitias spirituales: modò singulari numero ponit *draconem;* ut ipsum Satanam indicare videatur, qui quantùmfortior, tantùm nequior; & cùm singulari numero ponitur, inter malignos spiritus habere similem penitùs ab-

templi in prædam missa patuerunt; cunctaque gens Hebræorum aut gladio subjacuit, aut captivitati subjugata servivit. Hoc enim nimis acerrimum bellum Josephi historia septem libris celebrata describit.

Bellum Romanorum in Judæos Josephus septem libris descripsit.

℣. 4. *Et gloriati sunt qui oderunt te in medio atrio tuo: posuerunt signa sua signa, & non cognoverunt.* Hinc jam per contemptum sacratissimi templi major in præsumentes crescit invidia; ut ipsam quodammodo Divinitatem contempsisse videatur, quando sanctæ Religionis violator arguitur. Sed cùm omne scelus debeat subsequi pœnitudo, hìc positum est, *Gloriati sunt;* ut non solum peccasse, sed ipsum quoque malum ad gloriam suam traxisse viderentur. Addidit etiam, *Qui te oderunt;* ut patienter non debeat sustineri, quod ab inimicis cognoscitur perpetratum. Sequitur, *In medio atrio tuo.* Hoc ad magnum contemptum pertinet exprimendum; ut non in extremo aliquo loco, sed *in medio atrio*, sacrilegium commisisse dicantur. Quod autem addidit, *Signa sua signa, & non cognoverunt;* scilicet aquilas, dracones, cæteraque quibus in prælio uti solebat Romanus exercitus: aut certè statuas monimenta victoriæ, quas Imperatores supra fornices portarum in suis laudibus erigebant. Sequitur etiam cum dolore dictum, *signa;* ut ipsa repetitio ad vindictam celerem justum Judicem commoveret. Quæ figura dicitur Epembasis, quoties ad auxesim faciendam de vicino eadem verba geminantur: ostendens quia humanis est viribus applicatum, quod divinâ fuerat dispensatione permissum. Nam ut hunc sensum intelligas esse conceptum, intulit: *Et non cognoverunt.* Quod si cognovissent, tibi utique reddidissent sacrificia; non autem elegissent ad dæmonum redire culturas. Quæ captivitas vel ruina longis pòst temporibus facta est, quàm cognoscitur esse prophetata. Tunc enim quando ista dicebantur, templum adhuc Jerosolymis non erat constitutum; quippe quod à Salomone filio ipsius legitur fabricatum. Unde revera cælestis prophetiæ magna virtus apparuit; ut antè ipsius eversio prædiceretur, quàm ejus constructio provenire potuisset.

Omne scelus subsequitur pœnitudo.

Signa quibus in prælio exercitus Romanus utebatur.

Quid sit Epembasis.

℣. 5. *Sicut in via super summum: quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum: bipenni & ascia dejecerunt eam.* Quantùm plus inimicorum contemptus exprimitur, tantùm venire vindicta celeriùs postulatur. Nam in his duobus versiculis dolentis animus vehementer ostenditur; ut dicat: sic *posuerunt signa sua* in templo tuo, quemadmodum solent statuæ principum in plateis per loca edita collocari, ut viantium memoria visis talibus instruatur. Quid enim execrabilius, quàm ut hoc auderent facere in penetralibus templi, quod à sacrilegis præsumitur in plateis? Sequitur alia comparationis miseranda conquestio; ut ita dicat *januas* illas templi reverendissimi *securibus* comminutas, quemadmodum excisoribus lignorum silvæ solent præbere licentiam: ubi nullus custos, nullus contrarius invenitur. Antiqui autem *januas* à Jano dictas esse voluerunt, quod per ipsum anni (ut putabant) præberetur ingressus. Addidit quoque, *In idipsum*, in templo scilicet, ut facti qualitas de loci reverentia plus doleret. Sequitur, *Bipenni & ascia dejecerunt eam.* Bipennis est in plagas lignorum ferrum ab utraque parte formatum, quod in excidendis trabibus competenter aptatur. Dicta est autem ab eo quod bis acuta sit. Pinnum enim antiqui acutum dicebant. *Ascia*, id est, ferrum in obunci nasi more curvatum, per quam manus artificis diligentiùs persequitur, quod constat minutius abscidendum. Ergo ut civitatem illam ostendat funditùs fuisse vastatam, per hæc instrumenta fabrilia, & magnas res simul & parvissimas dicit esse dejectas. Quicquid enim aut *bipennis* excidere, aut *ascia* persequi potuit, manus truculenta dejecit. Quo loco ad exprimendum dolorem Prophetæ, Jeremiæ sensus ille ponendus est: *Videte si est dolor secundum dolorem meum, qui factus est mihi. Dedit me Dominus in manibus: & non potero stare.* Thren. 1. 12. 14.

Statuæ principum collocatæ in plateis, ad instructionem memoriæ.

Anni ingressus à Jano præbebatur, unde & Janua.

℣. 6. *Incenderunt igni sanctuarium tuum: in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.* Crescit dolor, ubi calamitas eversionis augetur. Potuit enim *bipennis* & *ascia* sola ligna concidere: sed ad postremum ignem contigit omnia simul devorare. Sed quid, rogo, de privatis domibus fieri potuit: ubi furor hostilis *sanctuario* Domini non pepercit? Quod autem dicit: *Igni incenderunt;* in sæcularibus litteris schema dicitur Pleonasmos, ubi & superfluum aliquid poni fas est. In scripturis verò divinis (ut mihi videtur) hæc figura non convenit, ubi totum utile, totum necessarium, totumque perfectum est: sed magis per hunc modum locutionis dictum debemus advertere, sicut usu dicimus: Auribus meis audivi, oculis meis vidi; cùm tamen nec alienis videre oculis, nec auribus audire possit extraneis. Sequitur, *In terra polluerunt tabernaculum nominis tui. Tabernaculum nominis* ejus, templum fuit quod Salomon mirabili ædificatione construxit, in cujus dedicatione orans ait: *Ego autem ædificavi domum nomini ejus*, & cætera. Istud ergo *Tabernaculum* quod visitabat virtus cælestis, manus polluit vastatoris, & usque in terram deduxit culmina, quæ ad laudem Domini probabantur esse constructa. Et nota quod in his quatuor versibus schema illud nobilissimum ponitur Auxesis, quæ Latinè Augmentum nuncupatur. Crescit enim subinde atrocitas facti; ut tam immaniter excedentibus ab omnipotenti Judice debeat obviari. Quod sive in laudibus, sive in vituperationibus utiliter nimis ac decenter apponitur; sicut fecit Apostolus dicens: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit*, &c.

Pleonasmus propriè non convenit sacris litteris.

3. Reg. 8. 16.

Auxesis Latinè augmentum.

Rom. 5. 3. 4. 5.

℣. 7. *Dixerunt in corde suo cognatio eorum inter se: Venite comprimamus omnes solemnitates Domini à terra.* Potuissent mala superiùs enumerata misericordiam Domini commovere, nisi adhuc fuisset in Judæis obstinata superbia. Nam licet talia perpessi sint, à blasphemiis eorum animus non recessit. *Dixerunt* enim *in corde suo.* Et ne pauci viderentur esse, addidit, *Cognatio eorum inter se;* ut impœnitenti cordi meritò non fuerit suspensa calamitas. Sequitur, *Venite comprimamus omnes solemnitates Domini à terra.* Hic verba referuntur irascentium Judæorum, quoniam vide-

rant eversam civitatem suam, & Dei sanctuaria prophanata, insipienter & furiosè dixerunt: Abjiciamus legem Domini, qui nos vindicare contempsit: non æstimantes multò eos graviora potuisse mereri, qui crucifigere nisi sunt Dominum Christum. Talia enim *Asaph* ex sua persona dicere non poterat, quem præmissus tituli *intellectus* ornabat.

℣. 8. *Signa nostra non* * *vidimus jam non est Propheta: & nos non cognoscet amplius.* Dementissimi hominum qui talia sibi putabant post reatum *signa* posse præstari, qualia videbantur ante culpam tam immanissimam promereri. Veniebat utique illis in animum quantas Gentes patres eorum Domino juvante prostraverint, quæ regna momentaneâ concertatione subdiderint; & in reatu maximo constituti, ipsa sibi subtracta dicebant *signa*, quæ patribus suis tunc devotis noverant esse collata. Sequitur, *Iam non est Propheta: & nos non cognoscet amplius.* Adhuc ipsa sunt verba desperantium Judæorum. Nam quoties antiquis temporibus Israëlitæ aliquâ calamitate premebantur, euntes ad Prophetas instruebantur ab eis jussu Domini quid facere debuissent: quibus tamen eorum duritia obedire contemnebat. Sed cùm eos completo adventu Domini non haberent, dicebant à Domino se fuisse derelictos, quando eos, per quos admoneri consueverant, non videbant. De talibus enim scriptum est: *Peccator, cùm venerit in profundum malorum, spernit.* Hæc omnia dici non potuerunt, nisi à populo Judæorum: quia Romanis ista contraria erant, qui tunc nefandis idolis serviebant. Revera *Asaph* intelligens, & sanctitate præcipuus fudit pro Judæis mirabilem supplicationem. Sed ne inclementia Divinitatis putaretur, quòd pro ipsis non probatur auditus, subjunxit culpas desperationesque Judæorum; ut debitas ultiones susceperint meritò, in quibus nulla fuit inter tam multa crimina congrua pœnitudo.

* Ed. *videmus.*

Prov. 18. 3.

℣. 9. *Vsquequo Deus improperabit inimicus: irritat adversarius nomen tuum in finem?* Clamat tanquam qui adjutorem petit, gemit quomodo vulneratus qui medicum quærit, dicens Domino: Quamdiu istas improperationes sustinebis, quas Judæus tibi movet incredulus? Non ut eos perderet, quos flendos esse judicabat: sed ut confessionis beneficio mutaret in melius. Sequitur, *Irritat adversarius nomen tuum in finem.* Hoc exponit quod superiùs dixit. Tamdiu Dominus murmurationes patitur perfidorum, donec adversarios suos ad confessionem sui nominis miseratus adducat. Ille enim potens est sic corrigere derogantes; ut qui priùs mortiferè locuti sunt, posteà prædicare salutariter audiantur. *Irritat* enim à canibus tractum est, quorum latratibus R. littera plurimum sonat. *In finem* significat mundi vesperam, quando gens Judæorum pro maxima parte creditura est.

Irritat à canibus tractū.

℣. 10. *Vt quid avertis faciem tuam, & dexteram tuam, de medio sinu tuo in finem?* Quasi offenso, quasi irato Domino dicit, qui nolit peccatores populos intueri, ut adhuc in sua videantur perseverare nequitia. Ille enim quos dispensatione mirabili placatus attenderit, corrigit: quos propitius intuetur, emendat. Sequitur, *Et dexteram tuam, de medio sinu tuo in finem.* Aliud Sacramentum tangitur veteris Testamenti. Nam sicut Moysi datum fuerat per virgam miracula facere: ita illi præceptum est, ut *dexteram* suam in sinum mitteret, exindeque prolata, leprosa conspecta est. Jussumque illi est, ut iterum manum mitteret in sinum, & statim curata est. Significans quia populus Judæorum exiens à Domino Christo immundus fieret: ad eum verò conversus reciperet pristinam sospitatem. Quod factum ideò commemoratur, ut Judæorum populum in antiquam redire prædiceret sospitatem. Hoc argumentum dicitur Ab eventu, quando ad illud supplicatio tendit, ad quod rei ordinem pervenire cognoscit. Sed ne in tali relatione diutiùs moraretur, ad laudes Domini festinus accedit; ut omnia possibilia dicat illi, qui tam ingentia cognoscitur operari.

Quos Deus placatus attenderit, corrigit.

Exod. 4. 6. 7.

Populus Judæorum exiēs à Christo, immundus est, ad eum conversus sospes fit.

℣. 11. *Deus autem Rex noster ante sæcula: operatus est salutem in medio terræ.* Venit ad secundam sectionem *intellectus* ille *Asaph*, quem titulus præcinebat, & spiritu prophetiæ Dominum Salvatorem prædicit esse venturum: enumerans per Demonstrativum genus orationis quanta miracula fecerit in cælo & in terra. Et quia de ejus erat Incarnatione dicturus: ne quis eum Dominum crederet temporalem, ante constitutionem mundi *Regem* eum jam fuisse testatur; sicut ipse in Evangelio ait: *Ego in hoc natus sum.* *Sæcula* enim dicta sunt, quòd in se revolvant tempora. Sequitur, *Operatus est salutem in medio terræ.* Quamvis hoc & de factis miraculis possit intelligi, quæ coram hominibus visualiter cognoscitur operatus: tamen meliùs hoc de animarum salute suscipiamus, quam operatus est prædicatione vitali. *In medio terræ*; cunctis scilicet cernentibus populis, quos per *terræ* vocabulum datur intelligi. Quæ figura dicitur Metonymia, quando per id quod continet, id quod continetur, ostenditur.

Joan. 18. 37.

Sæcula unde dicta.

Prædicatione vitali salutem melius operatus est Christus, quàm miraculis.

Quid sit Metonymia.

℣. 12. *Tu confirmasti in virtute tua mare: contrivisti capita draconum super aquas.* Ut revera ostenderet, quod superius dixit, *ante sæcula Regem* fuisse Dominum Salvatorem, qui pro nobis pati dignatus est; ut mortem moriendo destrueret, captivis libertatem, reis præmia condonaret, refert miracula quæ quondam fecit in Genere Judæorum. *Confirmavit* enim rubri maris liquidas abyssos, quando in duobus lateribus sic aqua defixa est, ut mare navigerum iter faceret esse terrenum. Sequitur, *Contrivisti capita draconum super aquas.* Mysterium superioris miraculi decenter exponit: quia illa præfiguratio transitus maris rubri, aquas sancti baptismatis indicabat: ubi *Capita draconum*, id est, spirituum immundorum perducuntur ad nihilum, quando animas quas illi peccatorum sordibus inquinant, fons salutaris emundat. Et nota quòd in hoc & in aliis quatuor versibus per figuram Synathroësmos singulas congregat laudes; ut enumeratio ipsa virtutum animum offensi potentissimi Judicis temperaret.

Cur Christus Rex.

Transitus maris rubri figura fuit sacri baptismatis.

℣. 13. *Tu confregisti caput draconis: dedisti eum in escam populo Æthiopum.* Cùm superiùs dixerit plurali numero *capita draconum*, significare volens nequitias spirituales: modò singulari numero ponit *draconem*; ut ipsum Satanam indicare videatur, qui quantùm fortior, tantùm nequior; & cùm singulari numero ponitur, inter malignos spiritus habere similem penitùs ab-

Quando diaboli caput confractum.

negatur. *Confractum est* enim *caput* ejus, quando superbia ipsius de cælo dejecta est; & nativam claritatem retinere non meruit, qui se voluntariâ obscuritate maculavit. Addidit, *Dedisti eum in escam populo Æthiopum. Æthiopes* benè peccatores advertimus, qui ante fuerant tenebrosâ mente teterrimi: sed ad Dominum conversi, escam cœperunt habere diabolum, cùm de ejus detractione satiantur. Nam hodieque quem pessimum intelligi volumus, diabolum nuncupamus. Omnibus enim culpis exsufflatur admissis, totius dicitur auctor erroris; & sicut ille Christianos insequitur, ita ab omnibus execrabili horrore discerpitur. Sic fit, ut qui Paganis antè venerabilis: nunc à Christianis detractionum morsibus corrodatur. Sive conversi jam fideles escam possunt habere diabolum, quando per ipsius machinamenta tentationesque proficiunt; ipso enim persequente Martyres fiunt: ipso affligente patientiæ munere coronantur. Quapropter meritò diabolus illorum esca dicitur, quos fatigationibus crebris ad desideria votiva perducit.

Æthiopes significant peccatores.

Quando fideles escam possunt habere diabolum.

℣. 14. *Tu dirupisti fontes & torrentes: tu siccasti fluvios Ethan.* Hoc totum per allegoriam de peccatoribus dicit. *Fontes* illos appellat, quorum mala jugiter influebant: *Torrentes*, qui subitò concitati rapidis excursibus irruebant. Hæc enim duo genera peccantium Dominus *dirumpet*, cùm eos à diaboli famulatione diviserit. Sequitur, *Siccasti fluvios Ethan.* Priorem excolit sensum; ut *fluvios*, id est, inundationes diabolicâ iniquitate collectas non solum *dirumpat* ac dividat, verumetiam deficcet & auferat. *Fluvius* enim quando siccatur, ad nihilum sine dubitatione perducitur. Quod tunc contingere manifestum est, quando donans multitudinem peccatorum, diaboli constat inundantia periisse consilia. *Etham* Hebræa Lingua fortis interpretatur, quod sæpe diabolum significare jam diximus.

Ethan, fortis interpretatur, & diabolum significat.

℣. 15. *Tuus est dies, & tua est nox: tu fecisti solem & lunam.* Versus iste & sequens omnibus ad litteram patent. Cunctarum quippe rerum Creator est Dominus: sed aptiùs videntur, si spiritualiter exquiruntur. *Diem* ponamus justos viros, quibus semper sapientiæ lumen irradiat: *noctem* homines terrenos, qui peccatis facientibus obscurantur; sicut in alio psalmo dictum est: *Dies diei eructuat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Sed cùm dicit: *Tuus est dies, & tua est nox*, significat quoniam in utrisque Deus miracula magna facit; ut & illum munere suæ pietatis illuminet, & istum peccatis emundatum, regni sui faciat esse participem. Addidit, *Tu fecisti solem & lunam.* Hæc omnia nomina per exempla magis planiùs exponuntur. *Sol* sapientem significat, luna stultum; sicut scriptum est: *Sapiens permanet sicut sol: stultus autem sicut luna mutatur.* Pulchra narratio, ut per similitudines rerum Omnipotentis stupenda magnalia declarentur. In omnibus tamen intelligendum est Creatorem Dominum solitam nimis & copiosam ostendere pietatem.

Dies, justos, nox terrenos homines significat.

Psal. 18. 3.

Sol sapientem significat, luna stultum.

Ecclis. 27. 12.

℣. 16. *Tu fecisti omnes terminos terræ: æstatem & ver tu fecisti ea: memor esto hujus creaturæ tuæ.* Non incongruè *terminos terræ* dicimus omnes Apostolos & Prophetas. Nam sicut termini agrorum * fines distinguunt: ita & Prædicatores Christi veræ fidei jura custodiunt. Sequitur, *Æstatem & ver tu fecisti ea.* Per hæc tempora significat fideles diversâ morum qualitate pollentes; alii enim sunt tanquam æstus fidei calore ferventes ad martyrium usque perducti: alii mansuetudine temperati tanquam *ver*, æquabili Domino devotione famulantes. Omnia enim & ista & talia ipse fecit, cujus gratia conceditur, quod in hominum bonâ voluntate monstratur. Addidit, *Memor esto hujus creaturæ tuæ.* Reddit causam cur enumeratio illa præmissa sit; scilicet, ut qui facere consuevit magna, Judæis quoque delinquentibus miseratus indulgeat. Et ut benevolentiam pii Domini provocaret, beneficia ejus frequenter enumerat; ut memor esse dignetur eorum, quos creare dignatus est.

* Ed. *fines.*

Gratiâ Dei conceditur, quod in hominum bonâ voluntate monstratur.

℣. 17. *Inimicus improperavit Domino: & populus insipiens exacerbavit nomen tuum.* Illorum verborum meminit, quæ superiùs dixit: *Venite, comprimamus omnes dies festos Domini à terra*, &c. *Inimicus* utique fuit iste populus Judæorum, qui talia dixit in Dominum, ut illi videretur exprobrare, cui vel ex aliqua parte gratias agere nulla potest creatura sufficere. Sequitur, *Et populus insipiens exacerbavit nomen tuum. Insipiens* utique qui agebat indignè, ut illa patienter audiret, quæ debuisset omnino refugere. Et ex hoc Dominum ad iram provocaverunt: quia non pro suis peccatis talia sibi accidisse dixerunt, sed putaverunt injustum Deum, qui quasi non merentibus dominari permittebat interitum. Consideremus igitur ordinem saluberrimum supplicantis. Sic pro culpabilibus orat, ut eorum semper confiteatur errata. Hoc si Judæi fecissent mente devotâ, potuerant generaliter debita vitare supplicia.

Judæi ad iracundiam Dominum provocaverunt, quia injustum putaverunt.

℣. 18. *Ne tradas bestiis animas confitentes tibi: animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem. Asaph* venit ad tertiam sectionem, cui meritò præmissus est *intellectus:* quando sic peccata populi superiùs confessus est, ut tamen devotos à Domino liberandos esse præsumat. Supplicat enim vir sanctus quod sciebat esse venturum; ut fidelium animas non tradat, ne diabolus ad sua vota perveniat. Erant enim in illo populo etiam tunc vasa misericordiæ: ex quibus fuit Symeon, Nicodemus, Nathanaël, de quo Dominus testimonium perhibet, dicens: *Ecce verè Israelita, in quo dolus non est;* & reliqui qui Domino cordis puritate placuerunt. *Bestias* enim posuit diabolum cum ministris, quorum capita (sicut superiùs dixit) contrivit super aquas. Sequitur, *Et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.* De illis dicit qui superbiâ mundi repudiatâ, ad humilitatem se sanctissimam contulerunt: rogans, ut eis Domini Salvatoris beneficia non negentur: sed quia pauperes ejus facti sunt, ipsius largitate ditescant.

Joan. 1. 47.

℣. 19. *Respice in testamentum tuum: quia repleti sunt, qui obscurati sunt terræ domorum iniquitatum. Respice*, dixit, ut digneris implere quæ cognosceris antè promisisse; sicut scriptum est: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo domui Israel, & domui Juda testamentum novum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum.* In illo enim pollicitationes temporales sunt, ut fuit terra repromissionis, & inimicorum

Jerem. 31. 31.

Quid Deus in veteri testamento promiserit, quid in novo.

subjectio. Talia enim rudi populo debuit concedere; ut ad spiritualia intrepidus potuisset subinde festinare. In novo autem Testamento promittitur imperturbabilis vita, regnum cujus non erit finis, beatitudo perpetua, & Domini contemplatio gloriosa. In hoc ergo *testamento respicere* dicit Dominum debere, ut citò erranti populo debeat profutura præstare. Revera intelligens factus est *Asaph* qui talia petit, unde totus mundus potuisset absolvi. Et vide quâ sapientiâ cuncta discurrit: quia non erant bona, quæ delinquentis populi commemorare potuisset, meminit promissionis Dominicæ quæ semper impletur. Sequitur alia causa miserendi, quæ dicitur qualitas absoluta: *Quia repleti sunt qui obscurati sunt*, id est, peccatores qui ignorantiæ obscuritate demersi sunt; sicut & ipse pro eis in cruce positus supplicavit, dicens: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Sed repetamus hunc versum, ut contextio verborum faciliùs debeat apparere. Dixit: *Respice*, quia *repleti sunt qui obscurati sunt. Repleti* enim fuerant iniquitatibus, & necesse erat ut eos sequeretur obscuritas, qui meritò tenebris comparantur, quoniam lumen sapientiæ perdiderunt. Addidit, *Terræ domorum iniquitatum.* Isti sunt *terræ domorum iniquitatum*, id est, terreni de domo iniquitatum. Et ne fortè hìc *terram* in bono voluisses accipere, pulchrè definitum est quid sit corpus infidelium, hoc est, *domus iniquitatum*: quia cuncta vitia velut quodam hospitio recipiunt, qui malis actibus polluuntur.

Luc. 23. 34.

Cur corpus infidelium, Domus iniquitatum vocetur.

℣. 30. *Ne avertatur humilis factus confusus: pauper & inops laudabunt nomen tuum.* In loco eorum qui offendere videbantur, ponit eos qui gratiam Domini habere consueverunt: ut dilectio devotorum odium contumacium temperaret. Quod argumentum nimis accommodum est, quando pro aliquo detestabili ponitur persona gratiosa. *Confundi* autem non est humilis, sed superbi, qui Dei gloriam non agnoscens, humanis meritis applicat, si quid boni (Domino præstante) susceperit. Contrà, humiles Deum jugiter *laudant*, se semper accusant: intelligentes Divinitatis esse quod sapiunt, proprium utique quod delinquunt. Istos rogat non debere *confundi*: quoniam quicquid boni perceperint, Domini muneribus intelligunt applicandum. Sequitur, *Pauper & inops laudabunt nomen tuum.* Videamus quàm sit ista gloriosa paupertas, quàm felix probetur inopia, quæ Dominum etiam tacita *laudat*, & de patientiæ suæ virtute concelebrat. Mutus est si psallat superbus: *Pauper & inops laudant* Dominum, & cùm videntur habere silentium. O inæstimabile bonum, si perpendatur intrinsecus! *Pauper* Dei dicitur, dives sæculi nuncupatur: iste est Regis æterni, ille temporis utique fugitivi. Non sibi habet qui foris dives est: iste potiùs idoneus dicendus est, qui in thesauris animæ probatur virtutes eximias condidisse.

Humiles Deum jugiter laudant, & se semper accusant.

Mutus est si psallat superbus.

℣. 31. *Exurge Domine judica causam tuam: memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt totâ die.* Post cuncta quæ dixit, nunc facit Judicis causam; ut eum efficaciùs commoveret, cui negotii sui qualitas intimatur. Nunc ad ipsum Dominum verba convertit: expetens ut causam suam contra illos dijudicet, qui non desinunt pravis murmurationibus insonare. *Judicat* enim *causam* suam, dum errantes facit manifesta cognoscere; ut conversi prædicent, quod stultis cogitationibus abnuebant. Sequitur, *Memor esto improperiorum tuorum*, illorum scilicet, quæ superiùs dicta sunt: *Jam non est Propheta, & nos non cognoscet ampliùs.* Adjecit, *Eorum quæ ab insipiente sunt totâ die.* Et hoc de superioribus pendet: quoniam ista opprobria *ab insipientibus* dicta venerunt. Et ne putarentur ad tempus effusa, addidit, *totâ die*; ut ipsa continuatio mansuetudinem patientissimi Judicis indicaret.

℣. 32. *Ne obliviscaris voces quærentium te: superbia eorum qui te oderunt* * *ascendat semper ad te.* In primo commate miscuit iterum vota fidelium, ne abjiciat preces eorum, qui ad ipsum toto cordis affectu clamare noscuntur; ut inveniant quem quærunt, & mereantur * cernere quem expetunt. Sequitur, *Superbia eorum qui te oderunt ascendat semper ad te.* Hoc congruè dictum de Romanis advertimus, de quibus superiùs ait: *In medio atrio tuo posuerunt signa sua*; ut contra hostes Jerusalem omnipotentem Judicem vehementissimè commoveret. *Superbia* est enim quam Dominus specialiter execratur, per quam & Angelus corruit, & primi hominis beatitudo discessit. Et considera quàm prudenter acerrimum vitium in fine positum est, ut post omnia diceret quod memoriæ finibus conderetur. Sic deplorant simpliciter & prudenter qui purâ Domino mente devoti sunt: sic per dolorem quamvis nimium falli nesciunt qui piis regulis obsequuntur.

* Ed. ascendit.

* MS. G. & Ed. cernere.

Dominus superbiam specialiter execratur.

Conclusio Psalmi.

COgnovistis auditores egregii, quàm suavia sint fidelissimis viris officia pietatis: quemadmodum nolint proximos suos tristitiam sustinere, ut de futuris eorum cladibus tantis lacrymis affligantur. Hæc est revera charitatis sancta perfectio præsentare futura sibi pericula, quæ proximis formidantur esse ventura. Quid ageret iste de conspecta clade, * quam futuram sic cognoscitur compuncto corde doluisse? Respiciamus ergo scripturæ sanctæ quali sibi veritate consentiant; ut antè *Asaph* adhuc florentem Jerusalem deploraverit, quàm post tot annos Jeremias peractâ captivitate deslevit. Utrumque pium, utrumque gloriosum: sed plus iste nescio quo pacto misericors fuisse cognoscitur, qui adhuc in prosperis constitutus, amarissimo dolore noscitur esse perculsus. Quapropter considerare nos convenit, quod refulgente varietate contextus modò lætantium jubilatione, modò pœnitentium gemitu, modò institutione salutari, modò lamentantium dolore, modò salutari Incarnatione prædictâ, modò pollicitatione præmiorum, modò terrore pœnarum, modò laudibus Dominicis cunctus psalterii textus ornatus est. Ut sicut corona suavissimis conserta floribus spiramen efficit gratiosam: ita & hic liber diversis virtutum fragrare sentiatur odoribus.

* MS. A. quando.

Variis psalterii ornatus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuagesimum quartum.

In finem, ne corrumpas, Psalmus cantici Asaph.

VErba tituli hujus, nisi ordine suo considerentur, obscura sunt. *Asaph* (sicut sæpe diximus) Synagoga significatur, id est, congregatio quæ credidit, non quæ obstinata permansit. Nam post Resurrectionem Domini confessa legimus multa millia Judæorum, sicut inter alia testantur Actus Apostolorum. Quapropter hunc populum *Asaph* iste nunc admonet, ne fidem suam *corrumpat in finem*, id est, in Dominum Salvatorem, qui ejus credulitatem accipere meruit, & fructum salutis invenit. Ista enim munera quamdiu non disperguntur, manemus illæsi: quando fuerint vitiata, à conspectu Regis reddimur alieni. *Psalmum cantici* verò diximus esse, cùm res actuales spirituali contemplatione discernimus; quod totum in hoc psalmo diligens lector invenies.

Quid sit psalmum cantici.

Divisio Psalmi.

PRimo ingressu fideles Judæi dicturos se omnia ejus mirabilia profitentur. Secundo Rex ipse loquitur Jesus Christus, justitiam se judicaturum promittens, cùm tempus generalis Resurrectionis advenerit. Commonet etiam ne quis audeat aliquid contra divina mandata præsumere: ne eum possit æterna pœna torquere.

Expositio Psalmi.

℣. 1. COnfitebimur tibi Deus: confitebimur tibi, & invocabimus nomen tuum: narrabo omnia mirabilia tua.* In hoc uno versu per ordinem regula sanctæ devotionis exponitur; nam populus ille Judaicus qui erat Christo Domino crediturus, quem titulus monet: *Ne corrumpas in finem*, erumpit in vocem, & in confessionem suam devotissimè pollicetur. *Confiteri* est (sicut sæpe diximus) multorum confatione aliquid profiteri. Nam etsi unus confessus dicatur, aliis jam in fide præcedentibus, vel subsequentibus cognoscitur esse sociatus. Sequitur iterum: *Confitebimur tibi.* Soliditatem promissionis repetitio ipsa testatur, quæ nunquam transitoriè ponitur, nisi ubi mentis firmitas indicatur; sicut est illud: *Paratum cor meum Deus: paratum cor meum*; & his similia. *Tibi* dictum est, ut aliorum cultura negetur: quia illa est vera devotio quæ solum justissimè veneratur Auctorem. Et illud inspiciamus, quoniam mortem plerumque generat, vel semel terreno judici crimina confiteri: Deo autem frequentata confessio non parturit periculum, sed salutem. Pulcherrimus currit ordo verborum. Priùs se dicit *confiteri*, id est, peccata deflere: postea *invocare nomen* Domini. Sic enim dignum est, ut ipsius munere priùs corda nostra confessione purgemus, & sic ad auxilium suscipiendum *nomen* Domini *invocare* debeamus. Nam ad quos venire poterit, nisi quos jam proprios esse cognoscet? Quod si eum *invocet* indevotus, judicium sibi videtur postulare non veniam. Præmittenda sunt ergo talia, ut confidenter divinam possimus *invocare* clementiam. Adjecit, *Narrabo omnia mirabilia tua.* Cùm superiùs plurali numero dixerit: *Confitebimur*: hìc singulari dicit, *Narrabo*: quia populo Dei utrumque convenit, & singulariter dicere, & de pluralitate sentire. Sed ista narratio vox introducta est fidelium: quia non merentur magnalia divina revolvere, nisi qui se cognoscunt purâ devotione Deo servire. Sic enim in alio psalmo legitur: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* &c. Sed quis possit *omnia mirabilia* superna *narrare*, nisi ille, qui sanctam Trinitatem breviter rerum omnium profitetur Auctorem, & individuæ voluntati ejus applicat, quicquid in cælo & in terra ineffabili administratione peragitur?

Quid sit confiteri.

Psal. 56. 8.

Frequentata Deo Confessio salutem parturit.

Confiteri est peccata deflere.

Si Deum invocet indevotus judicium postulat, non veniam.

Psal. 49. 16.

℣. 2. *Cùm accepero tempus, ego justitias judicabo.* Mutatio personæ fecit nobis alteram partem. Sed hinc datur intelligi quemadmodum *Asaph* primo versu perfectæ religionis regulam comprehendit, ut tam citò mereretur audiri. Loquitur enim jam Dominus Christus: *Cum accepero tempus*, dicit, per id quod factus est homo; sicut ait in Evangelio: *Dedit ei potestatem judicium facere, quoniam filius hominis est.* A natura verò Deitatis audi quid dicat. *Omnia quæ habet Pater mea sunt, & mea Patris sunt.* Sed & illa natura quæ accipit, & illa quæ dat, unus est Dominus Christus; sicut dicit Apostolus: *Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Sequitur, *Ego justitias judicabo*; ut compuncta corda mortalium ante tempus judicii in hoc se mundo studiosiùs precarentur absolvi: ne venientes in futura illa disceptatione inopinatam Judicis sententiam sustinerent.

Joan. 5. 27.

Joan. 16. 15.

1. Cor. 8. 6.

℣. 3. *Liquefacta est terra, & omnes habitantes in ea: ego confirmavi columnas ejus.* Dicit Dominus ante adventum suum *terram* esse genus humanum, quod ab illa soliditate veritatis in peccatorum labe resolutum est; quippe quod derelicto Auctore nefandis idolis serviebat. Sed quemadmodum salutari Incarnatione subvenerit *terræ liquefactæ*, subsequitur: *Ego confirmavi columnas ejus. Columnas* Apostolos debemus accipere, qui *confirmati sunt* Resurrectione, cùm in Domini Passione nutaverunt. Nam & ipse eos confirmavit, quando Petro Apostolo dixit: *Petre, quoties expetivit vos Satanas ut cribraret sicut triticum: & ego rogavi pro te, ne deficeret fides tua; & tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Et respice verborum aptissimam contrarietatem. *Liquefactæ* enim *terræ, confirmatæ columnæ* meritò subvenire potuerunt. *Columnis* enim meritò Apostoli comparantur: quia terrena vitia in imo deprimunt, & supernæ virtutes ad gratiam regni cælestis extollunt.

Per Columnas Apostoli intelliguntur.

Luc. 22. 31. 32.

℣. 4. *Dixi iniquis: Nolite inique agere; & delinquentibus: Nolite exaltare cornu.* Hoc est quod superiùs dixit: *Ego confirmavi columnas ejus. Dixit* enim per Prophetas atque Apostolos monita novi & veteris Testamenti: ne scelerati malè agerent, sed ad Dominum citò se humili satisfactione converterent. Pius revera Medicus observantiam salubritatis dedit: ne usque ad morbos noxios humana infirmitas perve-

nitet. Sequitur, *Et delinquentibus nolite exaltare cornu.* Subaudiendum est & hîc quoque, *Dixi*, sed priùs *iniquis* ait; ut omnia peccata concluderet. Nunc venit ad maximum vitium excusationis, quo valde laborat humanitas; ut cùm se quis non patitur dicere culpabilem, ad excusandas excusationes in peccatis, peregrinas quascumque sibi causas excogitet in suo delicto: modò diabolum arguens: modò suasoris verba dilacerans, qui cornu suum videtur erigere, quia peccatum suum proprium per * alios nititur excusare. Quapropter tales ad veniam redire non possunt, quia confessionis remedia perdiderunt.

Excusatio peccatorum maximum vitium, eo quod pœnitentiam & veniam impediat.

** Ed. alios.*

℣. 5. *Nolite extollere in altum cornu vestrum: nolite loqui adversus Deum iniquitatem.* Repetita contestatio formidinem magnæ ultionis ostendit: quia semper graviùs vindicatur quod iteratâ jussione præcipitur. Nam cùm dicit: *Nolite exaltare in altum cornu vestrum*, suadet ut à blasphema cogitatione cessetur: quoniam ille *in altum erigit cornu*, qui contra Deum conceptâ iniquitate remurmurat. Nam vide quid sequitur: *Nolite loqui adversus Deum iniquitatem.* Adhuc in excusationis curando vitio perseverat. *Loquitur* enim *contra Deum iniquitatem*, quando aliquis sic æstimat constitutum, ut peccata minimè declinare potuisset, dicens: Non culpâ suâ, sed necessitate stellarum ad aliquod flagitium se pervenisse; ut hoc magis imputet Conditori, quod propriâ voluntate peccavit. Sed quantò veracius, quantòque utilius, ut suum confiteatur scelus; qui cùm nefarium perpetraret facinus, ut liberaretur à crimine, invocare neglexit omnium Redemptorem.

Exaltat cornu, qui contra Deum remurmurat.

℣. 6. *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus.* Versus iste aliquid expetit subaudiendum, ut ejus nobis lucida possit apparere sententia. Dicit enim: *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus*, addendum, deest Dominus, ut te possit agnoscere, cùm eum totum ubique constet esse præsentem; sicut alibi legitur: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Quæ figura in sæcularibus litteris dicitur Eclipsis, id est defectus: quoties pleno intellectui verba aliqua subtrahuntur. Sed hoc factum est non indigentiâ sermonis, sed ut studiosiùs quæratur, quod fuerit necessariâ taciturnitate suppressum. Quapropter desinant blasphemi sacrilega verba cogitare, quando se Judex profitetur esse præsentem, cui subjacet omnia sub veritate cognoscere. Et ne aliquis miretur in complexione mundi duas tantùm partes positas fuisse; hoc meliùs spiritualiter, si possumus, exponamus. *Orientem*, ponamus homines jam divinâ claritate conspicuos: *Occidentem*, peccatores quibus adhuc lumen veritatis absconditur: *desertos montes*, falsos Prædicatores forsitan debemus advertere; qui licet *montium*, id est, prædicantium sibi usurpent locum, tamen veritate deserti sunt; sicut sunt omnes hæretici vel Pagani. Ergo cùm omnibus generibus hominum Deus præsens, & cognitor esse monstretur; nihil tale quisquam debet præsumere, quod eum possit in illa judicatione damnare.

Sap. 1. 7.

Eclipsis est defectus orationis.

℣. 7. *Quoniam Deus Iudex est: hunc humiliat, & hunc exaltat.* Ecce omnis quæstio de medio profana sublata est: *Quoniam Deus Iudex est*; & cùm sit *Iudex*, justum illum esse non dubium est. *Iudex* enim dum dicitur, æquissimus sine dubitatione sentitur. Et ut hoc in isto verbo declaretur inclusum, causa redditur sincera judicii: *Hunc humiliat, & hunc exaltat. Humiliat* utique superbum, exaltat humilem: quia ille in se, iste confidit in Domino. Sic & in Evangelio legitur: *Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.* Vides ergo justum *Iudicem* congruam partibus proferre sententiam.

Deus Judex æquissimus.

Cur Deus humiliet superbum, & humilem exaltet.

Luc. 14. 11.

℣. 8. *Quia calix in manu Domini vini meri plenus est mixto: & inclinavit ex hoc in hoc.* Sæpe diximus *calicem* mensuram esse potabilem, quæ ægra siti corpora reparantur, dictus à calida potione, quâ frequenter utimur * convivantes. Ita lex Domini pulchrè *calix* dicitur, quæ ambienter ebibita atque recondita, animabus præstat suavissimam sospitatem. Sequitur, *Vini meri plenus est mixto. Vinum* in divinis scripturis significat cæleste mysterium, sicut in illis hydriis factum est, quas Dominus aquâ fecit impleri; ut latices fontium ruborem vini mutatâ qualitate susciperent, quem natura non habuit. Unde beatus Ambrosius in hymno sanctæ Epiphaniæ mirabiliter declamavit splendidissimâ luce verborum. Quod autem dixit, *meri*, sinceritatem designat, quod semper purum, semper est limpidum. Nam refectos homines ad gloriam virtutis, non ad vitium ebrietatis adducit; sicut in alio psalmo dicit: *Et poculum tuum inebrians, quàm præclarum est. Plenus est mixto* utique Domini *calix*: unde quamvis jugiter bibatur, nunquam tamen expenditur. Quod autem dixit, *mixto*, novum vetusque significat Testamentum, quæ utraque permixta animarum efficiunt saluberrimam potionem. Judæi enim *vinum* biberunt, sed non *mixtum*: quia novi Testamenti noluerunt recipere sospitatem. Itemque Manichæi non biberunt *mixtum vinum*: quia novum Testamentum ex parte recipientes, veteris legis sacramenta ausu temerario respuerunt. Addidit, *Et inclinavit ex hoc in hoc.* Hic duos populos absolutè significat, Judæorum scilicet, & Gentium: quoniam ex ore tulit non credentium Judæorum, quod potandum conversis populis Gentium *inclinavit*. Felix & secura refectio ab illo calicem salutis accipere, qui semper novit profutura præstare. Hic modus locutionis proprius est in litteris sacris: quoniam in scripturis sæcularibus (ut arbitror) vix prævalet inveniri.

** Ed. combibentes.*

Lex Domini quare calix dicta.

Tom. 5. pag. 356.

Psal. 22. 5.

Per mixtum duo intelliguntur testamenta.

℣. 9. *Verumtamen fæx ejus non est exinanita: bibent ex eo omnes peccatores terræ. Fæces* dicuntur reliquiæ vini considentes in densissimam crassitudinem, ad quas solet pervenire, quando liquor ille superior probatur expensus. Sed quia anteriùs *plenum calicem* diximus, justè hîc negavit *fæcem ejus exinanitam*, ad quam * perveniri non potuit: quoniam cunctis potantibus ejus plenitudo non deficit. *Fæces* enim hîc non sordes, sed ima illa atque ultima vini debemus accipere. Nam quomodo *fæces* habere potuit, quod merum atque purum antè declaravit? Sed ut ad istam fæcem cognosceres minimè fuisse perventum, redit ad poculum plenum dicens: *Bibent ex eo omnes peccatores terræ.* Hic significat (quod sæpe diximus) Judeos in fine sæculi cum aliis peccatoribus de isto calice bibituros, quando credere meruerint, seque

** Ed. pervenire.*

Ecclesiæ Catholicæ adunatâ fide conjunxerint. Omnes enim ad illam partem pertinent, quæ credere (Domino præstante) meruerit. Multi enim peccatorum in sua obstinatione mansuri sunt.

℣. 10. *Ego autem in sæcula gaudebo: cantabo Deo Jacob. Gaudebo* & *cantabo* Christus dicit de membris suis, qui gaudet dum ab eis gaudetur: qui *cantat Deo Jacob*, dum psalmodiam dicit Ecclesia. Quæcumque enim membra benè gerunt, hæc (sicut sæpe dictum est) Capiti rationabiliter applicantur.

℣. 11. *Et omnia cornua peccatorum confringam: & exaltabuntur cornua justi.* Ecce vox Judicis, ecce vox Omnipotentis insonuit. Nam qui ante psallebat in membris suis, modò *confringit cornua peccatoris.* In illa quippe judicatione omnis potestas humiliabitur impiorum, & confracta dispereunt, quæ hîc magnis sublimitatibus eriguntur. Respiciant ergo superbi, quàm sit hic turpe mutilum pecus imitari, & erubescant se inde præferre, unde futura illis deformitas cognoscitur imminere. Sequitur, *Et exaltabuntur cornua justi.* Quæ figura dicitur Catachresis, id est, Abusio: quoties aliena rerum nomina non habentibus commodantur. *Cornua enim justi*, munera sunt futuri judicii, quæ revera firmiter eriguntur: quoniam in æterna pulchritudine permanebunt. *Peccatorum* hîc *cornua* videmus, quæ ibi non erunt: justorum hîc non cernimus, quæ ibi perpetuo munere conceduntur. O humilitas eximiè decoranda, quæ hîc cerneris destituta! Quod majus pretium habere poterit decus tuum, quàm ut ille eam hîc assumpserit, de quo cuncta beatitudo sine fine gaudebit?

Quid sit Catachresis.

Conclusio Psalmi.

AUdivimus verba Domini non de altitudine cæli, sed de sancta scriptura psalterii: cui tantò libentiùs pareamus, quantò nos communiter monuisse dignatus est. Nam cùm Dominus Moysi locutus est fulgura micuerunt, concrepuerunt tonitrua, mons quoque Sina totus fumavit, cunctos terror mortis invasit, & vitale mandatum sic pervenit ad populos, ut magno se putarent discrimine perituros. En beneficia Domini Salvatoris, si intelligantur, jugiter admiranda, linguam ipsius quotidie gestamus in manibus. Voluntas Dominica patet nobis litteris comprehensa divinis, & per corporalem præstat aspectum, ut intus cordis oculus salutariter instruatur. Nunquam tacet si eum in scripturis suis consulere festinemus: semper ad salutaria responsa paratus est, nec absens aliquando redditur, si eum puris mentibus appetamus. Quapropter abjiciamus (ut psalmus monet) superbiam, quæ sceleratos ab ipso dividit: amemus humilitatem, quæ sanctos illi cælesti charitate conjungit.

Exod. 19. 16.

Scriptura sacra lingua Dei vocatur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuagesimum quintum.

In finem, in laudibus, psalmus Asaph, canticum ad Assyrios.

OMnia verba hujus tituli ex præcedentibus expositionibus debent esse notissima. Restat ergo quod novum intulit *ad Assirios* explanare. *Assyrii* dirigentes interpretantur, qui jam fidei regulis docti, rectis semitis ambulare contendunt. Hos alloquitur *Asaph*, laudes Domini mirabili varietate decantans.

Assyrii interpretantur dirigentes.

Divisio Psalmi.

ASaph cujus vocabulum interpretari diximus Synagogam, in prima parte dirigentes, id est, fideles alloquitur Judæos: designans ubi nomen Domini factum sit virtutum declaratione notissimum. Secundâ parte dicit admiranda quæ gesserit. Tertiâ omnes devotos admonet, ut Deo terribili munera offerre non desinant, qui spiritum principum salutari emendatione purificat. Quæ partes Diapsalmatum sunt interpositione divisa.

Expositio Psalmi.

℣. 1. NOtus in Judæa Deus: in Israël magnum nomen ejus. Potest hic versus nonnullam facere quæstionem, cur dictum sit, *in Judæa notum Deum*, ubi magis Christum Dominum constat esse crucifixum. Sed quid sit *Judæa* debemus inquirere, ut nobis possit veritas sententiæ relucere. Quamvis enim in duodecim Tribubus Judæorum fuerit populus distributus: à Juda tamen filio Jacob Judæos constat esse vocatos; ex cujus genere Reges sibi divinâ dispensatione creaverunt; ut vena illa regalis origine carnis proveniret usque ad Principis cœlestis adventum. Quapropter *Judæam* veram Christi constat esse Ecclesiam. *Judæa* enim confitens interpretatur: credens in illum Regem, qui per Virginem Mariam venit ex tribu Juda. Nam illi Judæi propriè non dicuntur, qui se à Christo, id est, à Judæ genere extraneos reddiderunt, unde eis nomen constat impositum. Ipsi enim in Domini traditione dixerunt: *Nos Regem non habemus, nisi Cæsarem.* Unde ergo Judæi veraciter dici possunt, qui non Regem Christum, sed Cæsarem se habere professi sunt? Sequitur, *In Israël magnum nomen ejus. Israël* interpretari diximus, vir videns Deum. Et quomodo sibi istud nomen rationabiliter vendicare possunt, qui Deum non agnoscentes, tanquam hominem crucifigere decreverunt; sicut dicit Apostolus: *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent?* Amiserunt ergo & istud nomen, qui majestati ejus nequaquam credere voluerunt. Miserrimi hominum! qui cum muneribus sacris simul & nomina perdiderunt. Ad illos ergo (ut diximus) hic psalmus loquitur, qui vero lumine radiati à perfidorum iniquitate discreti sunt: quibus revera *magnum nomen* est Domini, quando eum puro corde confitentur *Regem Regum, & Dominum Dominantium.*

Judæa interpretatur confitens.

Joan. 19. 15.

Israël interpretatur vir videns Deum.

1. Cor. 2. 8.

Apoc. 19. 16.

℣. 2. Et

℣. 2. *Et factus est in pace locus ejus: & habitatio ejus in Sion.* Mirabilis brevisque sententia, quando *locum* Domini *pacem* esse professus est: quia nescit in alio requiescere, nisi qui se novit (Domino præstante) tranquillâ conversatione tractare; sicut scriptum est: *Super quem requiescit Spiritus meus: nisi super humilem, & quietum, & trementem verba mea.* Sed ille probatur *pacem* habere cum Domino, qui adversum mandata ejus contrariâ voluntate non litigat, qui sequitur jussa Dominantis, & ad omne præceptum divinum suum flectit arbitrium. *Pax* enim vera est concordiam habere cum moribus probis, & litigare cum vitiis. Inspiciendum quoque, quòd *locum* Domino dedit, qui loco non clauditur: sed cùm ubique sit totus, nec aliquibus spatiis ambiatur, localiter tamen inesse dicitur, quibus propitius adesse dignatur. Sequitur, *Et habitatio ejus in Sion.* *Sion* (sicut sæpe diximus) mons est Jerosolymis constitutus: cui nominis interpretatio est speculatio, per quam Deus fidelium * corde prospicitur. Nam cùm se oculis carnalibus Deitas reverenda non pandat: cogitationi tamen purissimæ se Divinitas summa non denegat; ex ipsa enim videtur parte, unde ejus portamus imaginem. Nam & ipse mons fit *Sion*, qui eum meruerit sincerâ mente conspicere. In illo ergo habitat, à quo probatur intelligi; miroque modo in sanctis tantùm mentibus requiescere dicitur, qui omnem locum spatiosâ largitate complectitur.

Isai. 66. 2.

Quis pacem cum Domino habeat.

Pax vera.

Sion interpretatur speculatio.

*MS. A. corda prospicit.

Deus in illo habitat, à quo probatur intelligi.

℣. 3. *Ibi confregit cornua arcuum, scutum, gladium, & bellum.* *Ibi*, in illa pace scilicet, & in illa contemplatione Deitatis, quam superiùs dixit. Nam ubi Dominus pacis habitare dignatur, ista franguntur; nec possunt talia prævalere, nisi ubi se humana concertatio probatur accendere. *Cornua arcuum* significant malitiam superborum, ex quibus veniunt innoxiis vulnera & nefanda discrimina. *Scutum* hic accipiendum est ad concertationes iniquissimas & diabolicâ fraude præsumptas. *Gladius* ad periculosa atque manifesta vulnera. Postremùm, intulit *bellum*, quod absolutè paci monstratur esse contrarium. Hæc omnia notum est *confracta* atque minuta discedere, ubi venire certum est pacis Auctorem. Quæ figura dicitur Energia, id est, Imaginatio, quæ actum rei incorporeis oculis subministrat.

Quid sit Energia.

℣. 4. *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.* Venit ad secundam partem, ubi diversa Domini miracula consequenter exponit. Et ne quæreretur ista illuminatio unde provenire potuisset, addidit, *A montibus æternis*, id est, Prædicatoribus, qui verè *montes æterni* sunt: quia perpetuâ & incommutabili sublimitate consistunt. Terreni enim *montes* temporales & inanimati sunt: illi munere Domini semper sapientes norunt esse perpetui. Et pulchrè veritatis ordinem custodivit. *Illuminare* dixit Dominum per montes æternos: quia ipse Prophetis atque Apostolis dedit, quod per totum mundum prædicatione sanctâ vulgatum est. Et memoria recondе, quia per hoc epitheton, *æternis*, veros Prædicatores à falsis sequestravit hæreticis. Illi enim *æterni* dici non possunt, qui perversitatis caduca docentes, cum suis dogmatibus abolentur.

Cur veri prædicatores montibus æternis comparari possint; falsi verò non?

℣. 5. *Turbati sunt omnes insipientes corde: dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.* Superiùs dixit fideles à Domino illuminatos esse per montes: nunc *insipientes corde turbatos* posuit atque confusos. Non immeritò, quoniam de prædicationibus sanctis unde illuminati sunt justi, *insipientes* inde *turbati sunt*, & recedentes à vero lumine, tenebrosa mundi desideria sunt secuti. Isti *dormierunt* vigilantes, *somnum*que in bonis actibus habuerunt, qui confusis semper *turbabantur* erroribus. Benè autem *somnum* appellavit infidelium vitam: quia vigilare non est profutura negligere, & caduca perquirere. Et benè addidit, *suum*; ut eos à beatorum quiete discerneret. Nam iste *somnus* fallax atque deceptor est; ut modò se gaudeant divitias acquisisse, modò nobilissimo conjugio copulatos, modò claris honoribus fuisse subvectos. Sed vide qualis eos confusio subsequatur: *Et nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis;* ut soli hominum * perdant quod minimè possederunt, fiatque illis in insana amissione luctus, qui non habuerunt fruendo lætitiam. Et intende quemadmodum avaros designat atque definit. Dicit enim: *Viri divitiarum;* scilicet qui pecuniis suis captivâ mente deserviunt. Sequitur pulchra Emphasis, ut adhuc *in manibus* suis quærant, cùm se nihil tenuisse cognoscant. Emphasis quippe est Exaggeratio duplex; una quæ plus significat quàm dicit: altera quæ demonstrat etiam id quod non dicit. Sed hîc illa pars ejus est, quæ significat etiam quod non dicit. Nam ponendo *viros divitiarum*, totius mundi desideria eos habuisse designat; ut per similitudinem *somni* diversâ desiderii sui perceptione ludentur.

Cur Infidelium vita somnus dicatur.

*MS. A. quærant.

Avari, viri divitiarum vocantur.

Quid sit Emphasis.

℣. 6. *Ab increpatione tua Deus Iacob: dormitaverunt qui ascenderunt equos.* Cùm soleat increpatio strenuos viros cautos atque vigilantes efficere: hîc *Ab increpatione* Domini, qui est *Deus Iacob, dormitasse* dicit incredulos; utique, quia sancta monita negligenter atque stupidis mentibus audierunt. Sed qui sint isti, qui *dormitaverunt* consequenter exponit: *Qui ascenderunt equos;* id est, qui in superbiam crescentes, quasi equis currentibus mundi istius illecebras pervagantur. Et si causam tantæ præcipitationis excutias, fervor ille *dormitat*, festinatio stertit, actusque ipse tam præceps somno sepultus est. Talis fuit ille Pharao qui ascendens currus atque equos, increpationes Domini obstinatâ mente contempsit, & *dormitando* pervenit ad æternum somnum, ubi nulla requies invenitur.

Increpatio viros strenuos efficit cautos.

℣. 7. *Tu terribilis es, & quis resistet tibi? * tunc ab ira tua.* Paulò attentiùs intueamur quid versus iste pronunciet. Superiùs dixit increpare Dominum eos qui ascendunt equos, id est, qui ad superbiam prosiliunt. In illa autem judicatione cunctis dicit esse terribilem, quando in gloria Majestatis suæ veniens superbos adduxerit, & humilibus corde perpetuam contulerit dignitatem. Hìc enim multi resistunt præceptis ejus, quando illa magis appetunt, quæ ipsius monitis inhibentur: Tunc autem *Quis resistet tibi?* Hoc negativè legendum est: quia nemo ibi potest improborum resistere, ubi cognoscunt Dominum omnia scelerata damnare. *Tunc* enim dicit, id est, tempore judicii, qui

*MS. A ex tunc irâ tua.

etiam dies iræ dicitur & furoris : quia nihil ulterius per patientiam dissimulabitur, quando jam in impios vindicatur.

* MS A. *jaculatum.*

℣. 8. *De cælo judicium * jaculatus est : terra tremuit & quievit.* Hic virtus ipsa judicationis exponitur : quia de illa summitate potentiæ sic descendit *judicium* tanquam fortissimâ certâque manu jaculum destinatum. Sed lancea ista plagam efficit temporalem : illud autem *judicium* impios æterno vulnere sauciabit. Sequitur, *Terra tremuit & quievit. Terra* (sicut sæpe dictum est) hic significat corpulentos & gravissimos peccatores, qui divinæ sententiæ auctoritate damnandi sunt. Hi tremefient cùm audierint : *Ite in ignem æternum. Quiescent*, cùm in perpetua damnatione recipientur. Sed quies ista sine requie est ; quiescunt enim à malis operibus, sed in supplicio non quiescunt, quippe qui æternâ flammâ cruciandi sunt.

Matth. 25. 41.

In damnatione quies ab operibus malis, sed non à supplicio.

* MSS. G. A. *mansuetos.*

℣. 9. *Cum exurgeret in judicio Deus : ut salvos faceret omnes * quietos terræ.* Versus iste ad superiora jungendus est. Dicit enim : *Terra tremuit & quievit, cùm exurgeret in judicio Deus.* Benè autem dicitur *exurgere in judicio* suo : quoniam hic quietus omnia pertulit, cùm judicatus est Christus ; quamvis & ibi cuncta sub tranquillitate dijudicet. Sed *exurge* tractum est à judicibus mundi, qui quando aliquid districtâ severitate censuerint, dicuntur *exurgere* : quia commoti videntur commissa crimina vindicare. Et ne *judicium* illud ad solam damnationem malorum crederes esse faciendum ; addidit, *Ut salvos faceret omnes quietos terræ. Quieti terræ* sunt, qui nullis vitiis mundi hujus inflammatâ voluntate rapiuntur : sed æquabili se moderatione tractantes (sicut superiùs dictum est) pacem mentis probantur habere tranquillam. Hi salvi fiunt, cùm dono Domini præmia promissa recipiunt.

Exurgere à Judicibus tractum & quomodo.

Qui sint dicendi quieti terræ.

℣. 10. *Quia cogitatio hominis confitebitur tibi : & reliquiæ cogitationum diem festum agent tibi.* Venit ad tertiam partem : monens, ut quia solus est Dominus cui festivitas summa debeatur,* reddant vota Deo terribili, qui superbiam Principum convertere potest ad humillimam sanctitatem. *Cogitatio* verò nostra primùm *confitetur* Deo, quando peccata præterita humili satisfactione damnaverit. Sed quia fragilitas humana semper debet lugere quod peccat, addidit : *Et reliquiæ cogitationum diem festum agent tibi. Reliquiæ cogitationum* sunt, post effusas lacrymas & allisdam contritionem cordis, præteritorum criminum recordata pernicies. Hæc Domino *agit diem festum*, quando se ab illo interitu peccatorum sentit esse liberatam. Hinc est quod Hebræi emundati sordibus peccatorum, festivum munus Domino jubentur offerre; quod & quinquagesimus psalmus mihi videtur tangere. Nam cùm dicit : *Usquequaque lava me ab injustitia mea, & à delicto meo munda me*, præteriti temporis pernicies metu venturi judicii Domino confitetur. Vis etiam audire *agentem* Prophetam in spiritu *diem festum* ? Post multa consequitur : *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ & oblationes & holocausta : tunc imponent super altare tuum vitulos.* Sic beata germanitas psalmorum mutuâ sibi veritate consentit.

* MS. A. *redduntur.*

Homo debet semper lugere quod peccat.

Psal. 50. 4.

Ibidem. 21.

* MS. G. & Ed. *imponam*

℣. 11. *Vovete & reddite Domino Deo vestro : omnes qui in circuitu ejus offertis munera terribili.* Cùm omnia præcepta Domini nos implere conveniat, sitque nobis necesse vocem ejus jussionis audire : hic admonet *Asaph*, ut primum *vovere*, postea *reddere* debeamus. Non immeritò, quia sunt multa quæ etiam non promittentes debeamus exolvere ; ut est illud, *Non occides, non mœchaberis, non furtum facies*, & cætera delicta quæ vetamur efficere. Alia sunt quæ nisi voveamus, implere nullâ lege constringimur ; ut virginitatem servare, eremum petere, & quotidianâ nos maceratione jejunii constringere. Talia ergo invitat promitti, quæ nisi polliceamur, omnimodis non debemus. Licet enim & conjugium quærere, & in sancta Ecclesia commorari, & competenti refectione gaudere : sed tamen his meliora cùm promissa fuerint, jubet *esse reddenda* ; sicut dicit Apostolus : *Qui matrimonio jungit virginem suam, benè facit : & qui non jungit, meliùs facit.* Addidit, *Deo vestro* ; ut significet fideles, qui culturâ sanctæ Trinitatis exultant. Sequitur, *Omnes qui in circuitu ejus offertis munera.* Isti sunt *omnes* quibus dixit : *Vovete & reddite*, non hæreticis utique nec Paganis : sed eis qui altari ejus munera reddere Catholicâ institutione festinant. *In circuitu* quippe res agitur, cùm *munera* fidelium sacratissimis altaribus *offeruntur*. Nam quod ait *Terribili*, specialiter respicit ad devotos, quibus etiam suavis esse dignoscitur ; sicut legitur : *Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Nam pravis & contemptoribus *terribilis* non est ; nam si Dominum metuerent, utique honestâ se conversatione tractarent.

Omnia Dei præcepta nos implere convenit.

Exod. 20. 13.

1. Cor. 7. 38.

Munera fidelium non hæreticorum altaribus offerenda.

Psal. 2. 11.

℣. 12. *Et ei qui aufert spiritum Principum, terribili apud Reges terræ.* Adhuc magnificentiam Domini fidelis Prædicator exponit. Dicit enim *vovendum illi terribili, qui aufert spiritum Principum*, id est, superbiæ vel tumoris. Et ut conversos deberes advertere, intulit, *Apud Reges terræ*, utique qui corpus suum regere ac moderari Domini munere meruerunt. Hic enim superbiæ spiritu vacuatos *Reges* intelligamus, non potestate prætumentes : quia magis in ista parte miraculum est, quod superbia tumidi non sunt puniti, sed potiùs indultâ conversione liberati.

Reges vocantur, qui corpus suum regunt.

Conclusio Psalmi.

Ecce ille *Asaph*, qui in titulo dictus est commonere dirigentes, usque ad Domini Christi Sacramenta pervenit : terribilem Regibus pronuntians, quem crucifigendum Hebræorum clamavit insania. Quapropter intelligite pertinaces : quia dirigentes non estis, sed potiùs errantes, qui audire noluistis tam saluberrimum per cuncta monitorem. Et ideo dispersi per aliena regna vivitis, sacrificia non habetis, qui sceptrum noluistis patrioticum diligere, sed Romanum. Nam dum confitentes Latino sermone dicantur Judæi, quemadmodum sic appellari potestis tam graviter obstinati ? Cur ergo ultionem tantam non advertitis, qui ipsum quoque nomen post omnia perdidistis ? Dimidiatus est hic textus psalmorum ; & quantos Domini largitate transivimus, tanti nobis ad finem superesse noscuntur. Oremus ut qui nobis gratiam præstitit in præteritis, ipse nobis auxilium concedat efficaciter in futuris.

Quare Judæi errantes & per aliena regna dispersi.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuagesimum sextum.

In finem, pro Idithum, Psalmus Asaph.

IN *finem*, notum est significari Dominum Salvatorem. *Idithum* quoque transiliens eos, in superioribus titulis diximus nomen istud quid debeat indicare. *Asaph* congregationem appellari manifestum est. Sic istorum nominum expositione tractatâ, congregatio debet adverti, quæ vitia istius sæculi gloriosis passibus transilivit, & ad illum *finem* pervenit, cui nihil potest simile reperiri. Totus ergo psalmus hic à fideli congregatione cantabitur, quæ *Asaph* nomine continetur.

Asaph congregationem significat.

Divisio Psalmi.

ASaph iste, quem diximus vitiorum transilitorem, in prima narratione psalmi ad Dominum se clamare testatur, & tribulationibus suis (quod solet fidelibus accidere) se magis insinuat eruditum. Secundâ narratione cogitationes enumerat, quæ solent pulsare in hoc mundo corda laborantium. Tertiâ beneficio Divinitatis in meliorem sensum se asserit permutatum, ut operam potentiamque Dei fixâ mente cogitaret: quibus rebus cognoscitur assiduâ exercitatione profecisse. Quartâ narratione prosequitur, quemadmodum per Dominum Salvatorem facta sint in populis divina miracula.

Expositio Psalmi.

MS.A. voce ℣. 1. VOce mea ad Dominum clamavi: * *vox mea ad Deum, & intendit mihi.* *Asaph* iste mundanorum desideriorum transilitor eximius, non pro incolumitate corporis, non pro divitiis acquirendis, non pro honore capiendo, sed amore Domini, qui jam perfectis infunditur, *clamat ad Dominum*; ut in hoc gymnasio confessionis contemplatio Divinitatis eum spiritualiter consoletur. Nam quod dicit: *Voce mea*, modus ille locutionis est, quem jam in septuagesimo tertio psalmo posuimus, ubi ait: *Incenderunt igni sanctuarium tuum*; & his similia. Quæ figura in litteris sæcularibus Pleonasmos appellatur; quam nos quoque ponamus intrepidi, cùm & Pater Augustinus in modis locutionum frequentissimè eam commemorasse noscatur. Sed animadvertendum est, quoniam ille tantùm *clamet ad Dominum*, qui eum talia petit, qualia se daturum fidelibus pollicetur. Nam qui eum pro rebus transitoriis rogat, non *ad Dominum clamare* cognoscitur, quamvis ipsum petere videatur. Repetit, *Et vox mea ad Deum*, subaudiendum, pervenit. Sed quid tamen expeteret, non designat; meritò, quia non est illi necessarium dicere quod præstet, qui solus novit largiri quod expedit. Quapropter verè sapientes sunt, qui se potestati Divinitatis ordinationique committunt; ipsum solum expetunt, & omnia prospera consequuntur. Sic Isaias Propheta dicit: *Domine Deus noster pacem tuam da nobis: omnia enim præstitisti nobis.* Sequitur, *Et intendit mihi.* Ecce vox illa brevis, sed pietate magnifica, ad Dominum missa hoc egit, ut dignaretur *intendere*. Sed quid ibi non præstitit, quando talia miseratus indulsit? Illius quippe respicere, liberare est, & tam magna conferre, qualia non prævalet avidus precator expetere.

Psal. 73. 7.

Ille tantùm clamat ad Deum, qui petit quæ fidelibus dantur.

Sapientes potestati divinitatis se committunt.

Isai. 26. 12.

Respicere Dei liberare est, & gratiam conferre.

℣. 2. *In die tribulationis meæ Deum exquisivi manibus meis nocte coram eo, & non sum deceptus: negavi consolari animam meam.* Solent mundanis desideriis occupati in tribulationibus optare, ut ab illa possint, quam sustinent, necessitate liberari; ut si ægrotus est, sanitatem quærat: si peregrinus, patriàm: si pauper, expensas. Iste, ut brevi petitione omnià profutura concluderet, nihil de suis angustiis vociferatus est, nec impatienter quæ sustinebat ingessit: sed tanquam quietus, ac malorum suorum nescius, *in die tribulationis suæ* toto desiderio contemplationem Domini perquirebat. Addidit, *Manibus meis nocte coram eo, & non sum deceptus.* Hic complectitur quemadmodum Dominum viriliter inquisivit, & quis fructus ejus actionis apparuit. *Manibus meis*, operibus dicit bonis, quæ divinis noscuntur convenire mandatis. *Nocte*, mundi istius significat vitam, quæ quamvis lucem habere videatur, peccatorum tamen obscuritate fuscata est. *Coram eo*, id est, non ad faciem hominum, sed in abscondito; sicut ipse dicit: *Nolite facere justitiam vestram coram hominibus*, &c. Illo enim præsente fit, quando humanus non affectatur aspectus, ut vanis laudibus intumescat, cùm se aliquis boni quicquam fecisse disseminat. Sequitur, *Et non sum deceptus.* Ille revera non decipitur, cui promissa complentur. Sollicitiùs autem perquirendum est, quare dicat: *Negavi consolari animam meam*, qui jam Domini contemplatione gaudebat? Sanctus vir jure *negat* illis rebus *consolari animam* suam, quæ humanis desideriis appetuntur; ut si fatigatur vigiliis remissam vagationem quærat: si jejuniis, corpus suum congruâ hilaritate reficiat: si tristis est, amicorum confabulationibus transferatur. Isti verò una fuit consolatio, intentionem suam ponere semper in Domino.

Matth. 6. 1.

℣. 3. *Memor fui Dei & delectatus sum: exercitatus sum, & defecit paulisper spiritus meus.* Ecce quemadmodum refectus est, qui mundanis rebus animam suam consolatam fuisse denegavit. Nam cùm *Dei memores sumus*, totius munere suavitatis explemur; nec potest aliquid par esse, quando nos cœperit gratia divina satiare. Sequitur, *Exercitatus sum & defecit paulisper spiritus meus.* *Exercitatum* se dicit in illa contemplatione divina, cùm tractaret quâ sapientiâ cuncta disponat, quali potentiâ universa contineat: omnia simul faciens, & tam multa mirabili ordinatione dispensans. Et necesse erat ut intellectus ejus deficeret, cùm se in una retractatione tam innumerabilia, tam ingentia congregassent; sicut alibi legitur: *Consideravi opera tua, & expavi.* Benè autem posuit, *paulisper*, quoniam etsi ad tempus visus est *defecisse*, paulò pòst intelligitur potuisse recreari.

Qui mundana spernit, suavitate Divinæ contemplationis, cui par esse aliud nihil potest, expletur.

Habac. 3. 2.

℣. 4. *Anticipaverunt vigilias oculi mei: turbatus sum, & non sum locutus.* Venit ad secundam narrationem, in qua cogitationum suarum æstus

enumerat. Dicit enim *oculos suos anticipasse vigilias*, quas in Dei laudibus solemniter exhibebat. Istas, usus noster consuevit vocare Nocturnos. Hoc enim illis necesse est contingere, qui ad spirituales cogitationes semper intenti sunt. Reddit enim cura pervigiles sensus; nec somnum capiunt, nisi qui universâ sollicitudine vacuantur. Sequitur, *Turbatus sum, & non locutus.* Ostendit revera tempus fuisse nocturnum, quando ipse homo recogitans animi sui secreta perquirit. *Turbatus est* quippe recordatione peccantium: quia humanum genus in delictorum præcipitia corruebat, & pio dolore pro aliis cruciabatur, qui jam vitia mundana transcenderat. Tacuit ergo, quoniam profundâ nocte non habebat solatium humani colloquii: quo tempore cautiùs cogitat quicumque deliberat.

Vigiliæ vocantur nocturni.

Cura pervigiles sensus reddit.

℣. 5. *Cogitavi dies antiquos, & annos æternos.* Ingreditur Deliberativum dicendi genus, quod suis membris diligenter explicitum, in hujus partis fine monstrabimus. Dicit enim quare turbatus est: quoniam *dies cogitavit antiquos*, Adæ videlicet, quibus humanum genus peccatis tenebatur obnoxium: de quibus & alio loco dicit: *Ecce veteres posuisti dies meos.* Sed isti temporales atque caduci sunt, & labili varietate fugitivi. Sed contra *dies antiquos*, *annos* ponit *æternos*: quia sicut isti momento pereunt, sic futuri perenni longævitate consistunt: in istis mors dominatur, in illis regnat vita perpetua: isti edaci tristitiâ corroduntur, in illis justi securâ felicitate gaudebunt: in istis denique fugit omne quod venerit, in illis stabit quicquid accesserit. Sed quid est hoc, quod iste vir jam Deo deditus, contra *dies antiquos* æternitatem ponit annorum? *Cogitabat* enim cur labentes *dies*, & quos tenere nemo possit, tantòpere desideret, & quærat humanitas; & illos *æternos* qui soli nobis sunt specialiter appetendi negligamus, contemnamus, nec credamus esse, dum eos inpræsenti non valemus aspicere? Meritò ergo *turbatus* est, qui tam pravis persuasionibus peccatores cognoverat subjacere.

Psal. 38. 6.

Quæ sit differentia inter dies temporales & æternos

℣. 6. *In mente habui: & meditatus sum nocte cum corde meo: exercitabar & ventilabam in me spiritum meum.* Caput istius versus superiori jungendum est. Est enim ita: *Et annos æternos in mente habui*; non sicut stulti, qui hoc quod audiunt, neque credunt, neque in sua memoria reponunt: sed oblivioni mandant, quod negligentiùs acceperunt. Iste enim *in mente habuit annos æternos*, quoniam credebat esse venturos. *Meditatur* etiam *cum corde suo*, qui animam suam facit aliquid cum ratione tractare. Cum illa enim loquimur taciti, cum illa exercemur quieti; nec soli sumus, quando cum ipsa susceptâ altercatione confligimus. Sequitur, *Exercitabar, & ventilabam in me spiritum meum.* Propriè actus ipse deliberationis exprimitur. Exercemur enim, quando per retractationes innumeras æstuamus, & quasi in palæstra animæ spirituali concertatione fatigamur. *Ventilatur* autem *spiritus*, cùm huc atque illuc in venti more celerrimâ cogitatione transfertur. Spiritus enim virtus est animæ, quæ intentiones ejus implere contendit.

Quid sit cum corde meditari.

Quid sit spiritus.

℣. 7. *Et dixi: Numquid in æternum projiciet Deus: aut non apponet ut beneplacitum sit ei adhuc?* Cùm iste *Asaph* transilitor vitiorum totius mundi cogitaret angustias, & spiritus ejus divinis meditationibus exerceretur, dixit: *Numquis Deus in æternum projiciet* genus humanum, ut non ei adventus sui miseratione prospiciat? Ille enim jam beneficia Domini futura sentiebat, qui de cælestis misericordiæ promissâ pietate tractabat. Sequitur, *Aut non apponet, ut beneplacitum sit ei adhuc?* Istud *non*, nequaquam negantis, sed potius affirmantis est. *Apponet* enim, id est, præstabit *ut ei beneplacitum sit* genus humanum, quando dignabitur Incarnationis suæ declarare mysteria. Quod autem ait: *Adhuc*, expectantis est, non dolentis. Nam quamvis fieri posse crederet: emergere tamen subsequenti tempore confidebat.

℣. 8. *Aut in finem misericordiam suam abscidet, à sæculo & generatione? Misericordia* Domini est, quod de Maria Virgine nasci secundum carnem pro nostra infirmitate dignatus est. Hanc Dominus non *abscidit*, quam pro hominum salute per Prophetas cecinit esse venturam. De quo loco Stephanus Episcopus in Encycliis ad Leonem Principem scribens, mirabiliter dicit: Indutus est Filius tunicam corporis, hoc est, integrum hominem de sancta Virgine, quam sanctus Spiritus texuit ineffabiliter, in ingressu inenarrabiliter, in egressu comprehensibiliter. Ingressus est invisibilis, egressus est visibilis: ingressus est Deus Verbum, egressus est idem & homo. *In finem* verò significat plenitudinem temporis, quando venire dignatus est; de quo tempore Joannes Apostolus dixit: *Filioli novissima hora est.* Addidit: *A sæculo & generatione. A sæculo*, in quo decretum fuerat ut veniret. *A generatione* Judaica scilicet, quos carnis cognatione etiam fratres appellare dignatus est. O promissio gloriosa! * ô perceptio salutaris, si agnoscere meruissent quod eis singulari munere præstabatur!

Misericordia Domini est, quòd de Maria Virgine natus est.

1. Joan. 2. 18.

* *MSS. præceptio.*

℣. 9. *Numquid obliviscetur misereri Deus: aut continebit in ira misericordiam suam? Oblivisci* illud possumus quod nobis accedit & recedit: Deo autem cui *misericordia* substantialiter inest, quemadmodum potest *oblivisci*, quod ab ipso non probatur auferri? Hinc ergo prænuntiabat *misereri Deum*: quia ejus prævidebat adventum. Nam quæ fortior *misericordia*, quàm unde mundi clades cognoscitur esse sublata? Sequitur, *Aut continebit in ira misericordiam suam.* Respice quàm mirabili ordine adventus iste descriptus est? Ubique *misericordia* ponitur: quia miseris res tantâ præstatur. Facilius est enim Domino *continere iram*, quæ ab ejus tranquillitate cognoscitur aliena: sed magis ad *misericordiam* pronus esse credatur, quæ nunquam ab ejus Majestate dividitur; sicut per Isaiam dicit: *Non in æternum vindex in vobis ero, neque per omne tempus irascar vobis.* Quapropter non *in ira continebit misericordiam*: sed in misericordia iram potiùs abstinebit, si tamen in hoc sæculo conversio devota proveniat. Et memento quòd *ira* in Domino abusivè non propriè dicatur. Peractum est Deliberativum dicendi genus, cujus membra suis versibus apta reddamus. Cogitatio ipsius habuit dies antiquos & annos æternos suis qualitatibus & efficientiis comparare; quas partes in sua mente reposuit, & in eis spiritum

Cur Deus nihil possit oblivisci.

Deus magis ad misericordiam, quàm ad iram pronus.

Isai. 57. 16.

Ira in Deo abusivè, non propriè dicitur.

suum diutinis fluctuationibus ventilavit: elegit tamen tertiæ partis (sicut in deliberationibus fieri solet) certam absolutamque sententiam. Dixit enim: *Numquid in æternum projiciet Deus: aut non apponet ut beneplacitum sit ei adhuc?* Et reliquos duos versus, qui in prædictam videntur & comprobantur convenire sententiam.

℣. 10. *Et dixi: Nunc cœpi: hæc mutatio dexteræ Excelsi.* Interjecto diapsalmate secundo venit ad tertiam narrationem: ubi post cogitationem bonorum translatus ad saluberrimum sensum, competenter se asserit immutatum. Dicit enim primo: *Nunc cœpi*, quasi sapere, quasi intelligere, quasi ad lumen splendissimum pervenire; quippe qui lætaturus erat in operibus Domini. Sed quid sit istud, *Nunc cœpi*, sequenti sententia declaratur. Quæ figura dicitur Epexegesis, id est, Explanatio dicti superioris. Dicit enim: *Hæc est mutatio dexteræ Excelsi. Mutatio* nomen æquivocum est; nam mutati dicimur, quando in pessimam partem errore aliquo faciente dilabimur. Sed ne tale hîc aliquid sentiretur, commutationem in se dicit factam, quam *dextera* Domini consuevit operari. *Dextera* enim *Excelsi* Christus est Dominus, per quem sic sumus commutati, ut de conditione servili mereamur etiam ejus filii nuncupari. Hanc in se commutationem fieri sentiebat, quam concedi Christiano populo quandoque gaudebat.

Quid sit Epexegesis.

Dextera Excelsi Christus est Dominus.

℣. 11. *Memor fui operum Domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.* Commutationem de se factam in sua dicit permanere memoria: quia meliora meretur suscipere, qui collata bona de corde non probatur amittere. Sed ne tantùm de se exultare videretur, sequitur: *Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum;* utique quæ humano generi pius Miserator indulsit. Primùm, quod Adam fecit ad imaginem & similitudinem suam: deinde, quod oblationem Abel justi susceperit: quod in Arca Noe crescente diluvio in mysterium Ecclesiæ animalia diversa salvaverit; ut Abraham filium suum offerente, typum sui adventus cælesti pietate monstraverit: postremò, quod ipse ad liberandum hominem venire dignatus est. Hæc erant *ab initio*, credo, mirabilia quæ sanctum virum suâ recordatione mulcebant.

℣. 12. *Et meditabor in omnibus operibus tuis: & in observationibus tuis exercebor.* Cognoscamus quò pervenerit mundi istius transilitor egregius. Promittit enim se, misericordia Domini suffragante, *in ejus operibus*, id est, in scripturis divinis assiduâ cogitatione *meditari:* ubi nullum tædium, nulla satietas est; sed quantum quis plus hauserit, tantò amplius dulcia sensa perquirit: unde centesimus octavus decimus psalmus multa dicturus est. Sed quia fidelibus non sufficit solummodo legere, nisi etiam bonorum operum fructus sedulâ pietate monstrare, dicit: *In observationibus tuis exercebor*, id est, in præceptis tuis salutaribus humili devotione versabor. Exercitatio enim benè nostra dicitur, quando jussa Domini ipso miserante peragimus.

Meditatio divinæ scripturæ ex usu dulcescit.

Exercitatio nostra jussionum Domini observatio dicitur.

℣. 13. *Deus in sancto via tua: quis Deus magnus sicut Deus noster?* Venit ad laudes Domini, quibus fortitudinem ejus mansuetudinemque commemorat; ut benevolentiam piissimi Judicis faciliùs impetrarent iterata præconia. Apparet quippe sanctum virum certissima fuisse pollicitum. Constat enim & libris eum & operibus eruditum, quando ad Paternas laudes devotâ exultatione prorupit. Dicit enim: *Deus in sancto via tua. Sanctus*, Christus est Dominus, sicut ipse dicit: *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum.* Idem ipse *viam* se dicit, ut est illud: *Ego sum via, veritas, & vita.* Sed cùm fidem hominibus præbuit, quâ Pater perfectissimè nosceretur, *via* Patris justè dicitur: quia per ipsum, quemadmodum Trinitas coleretur, accepimus. Ipse enim dixit: *Ite baptizate omnes Gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Sequitur, *Quis Deus magnus sicut Deus noster?* Jam quasi eruditus, in Spiritu sancto lætus exultat, potentiamque Domini universis præferens simulacris, quæ falsâ persuasione in terra colebantur; illa enim erant vilissima, infirma, despicienda: Dominus autem noster magnus, fortis, & terribilis, omnia faciens quæcumque vult in cælo & in terra. Ergo hic versus contra illos increpandos dicitur, qui adhuc superstitionum errore cæcabantur; ut infelices agnoscant quem refugiunt, quos sequuntur. Hoc schema dicitur Syndyasmos, quod Latinè interpretatur Collatio, sive Conjunctio; fit autem ex comparatione contrariorum, quando aut personæ, aut causæ sive in contrarium, sive in simile comparantur.

Psal. 85. 2.

Joan. 14. 6.

Matth. 28. 19.

Quid sit Syndyasmos.

℣. 14. *Tu es Deus qui facis mirabilia solus: notam fecisti in populis virtutem tuam.* Cùm dicit: *Tu es Deus*, essentiam divinæ Majestatis ostendit; sicut ipse dicit: *Ego sum, qui sum. Esse* enim ipsi propriè convenit, qui ut sit, nullius adjutorio cōtinetur: sed naturæ suæ potentiâ semper magnus, semper excelsus, semper incommutabilis perseverat. Quapropter ipse est *qui facit mirabilia solus*. Nam licet hæc & sanctis suis facere sæpe præstiterit: solus tamen est qui mirabiles operationes ad effectum suæ voluntatis adducit. Sed videamus quare dixerit, *Solus*, cùm & Filius & Spiritus sanctus cooperentur in omnibus? *Solus* dixit, quia Trinitatem sanctam unum Dominum, unum Deum veraciter confitemur; sicut ipse dicit: *Audi Israel Dominus Deus tuus, Deus unus est.* Sequitur, *Notam fecisti in populis virtutem tuam*, id est, cùm in hunc mundum misit Dominum Salvatorem, qui, sicut dicit Apostolus, *Dei virtus est, & Dei sapientia. Notum* enim *fecit*, quando eum & illi notum habuerunt qui facie tenus sciebant; & illi altiùs contemplati sunt, qui eum Patris Filium fideli mente crediderunt. Notus ergo factus est populis infidelibus solummodò corpore: fidelibus autem & Divinitate; sicut in Evangelio dicit: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

Exod. 3. 14.

Esse propriè convenit Deo.

Deuter. 6. 4.

1. Cor. 1. 24.

Christus notus Divinitate solis fidelibus, corpore tàntùm infidelibus.

Matth. 5. 8.

℣. 15. *Liberasti in brachio tuo populum tuum, filios Israel, & Joseph.* Sensum excolit superiorem. Dicit enim quid præstiterit humano generi Paterna clementia: quoniam *in brachio* suo, id est, in Domino Salvatore *liberavit populum* suum; sicut legitur: *Et brachium Domini cui revelatum est?* Et ne haberes ambiguum quem populum liberavit; sequitur, *Filios Israel & Joseph. Populum* sæpe diximus intellectu pluralem numerum continere, quamvis singulariter prolatus esse videatur. Quapropter *filios Israel*

Isai. 53. 1.

Judaicam plebem, quæ tamen credidit, debemus accipere: *Ioseph* alteram quæ venit ex Gentibus. Sed sive quæ credidit de Judæis, sive quæ de Gentium vocatione collecta est, unus est Dei *populus*; quamvis tempore credulitatis suæ divisus esse videatur; sicut in Evangelio dicit: *Sunt autem oves quæ non sunt ex hoc ovili, & oportet me eas adducere; ut sit unus grex & unus Pastor.* Nam nomine *Ioseph*, Gentium fidem non inconvenienter advertimus: quia iste *Ioseph*, quamvis filius fuerit Jacob qui primò vocatus est Israel: tamen quia traditus est à fratribus & pervenit ad Gentes, ubi honorabilis habebatur & potens, itaut ejus arbitrio Ægyptiorum terra regeretur, rationabiliter ejus nomine Gentes indicantur, quæ Domino Salvatori devotâ mente crediderunt. Nam & ipsum nomen *Ioseph* indicat crescens, quod Gentibus convenienter aptatur, ex quibus Christi Ecclesia semper augetur. Ergo sensus iste est: quia & de populo Israelitarum, & de Gentium congregatione *liberavit* eos *in brachio* suo, id est, in Domino Salvatore, qui ei credere puro corde maluerunt.

Joan. 10. 16.

Cur nomine Joseph Gentium fides intelligatur.

Joseph interpretatur crescens,

℣. 16. *Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ: & timuerunt, & conturbatæ sunt abyssi.* Venit ad quartam narrationem: ubi jam lætus refert quas virtutes Christi Domini Majestas effecerit. Nam de quo priùs dixerat: *Notam fecisti in populis virtutem tuam*: nunc dicit de ipso: *Viderunt te aquæ Deus.* Per aquas populos significari frequenter scriptura divina testatur, quando eas & videre commemorat & timere. Ipsæ sunt enim *aquæ*, quæ sensu rationabili Dominum cognoscere vel metuere potuerunt. Nam vide quid addidit: *Viderunt te aquæ, & timuerunt*; quando utique in bruto elemento non poterat evenire, ut tantam miraculorum manifestationem cognoscerent & timerent. Sequitur, *Et turbatæ sunt abyssi*; id est, populos & in hoc sermone debemus numerosiores advertere, qui more liquidi elementi vitiorum flatibus commoventur. Sed feliciter tunc *turbati sunt*, quando ad conversionis studia pervenerunt. Et intende quod subsequentia usque ad finem psalmi per figuram Parabolen dicuntur, quando res genere dissimiles sibimet comparantur.

Per aquas populi significantur.

℣. 17. *Multitudo sonitus aquarum: vocem dederunt nubes: etenim sagittæ tuæ pertransierunt. Multitudo sonitus aquarum* est, quando psalmodia dulcis offertur, quando gemitibus ac lacrymis culpa diluitur, quando gratiæ pro suscepto munere referuntur; & quasi mare confragosum, ita in sanctis Ecclesiis resonant diversa vota populorum. Sed quare sit factus *sonitus multitudinis aquarum*, pulchrè subjecit: quia *Vocem dederunt nubes. Nubes*, Prædicatores significare sæpe jam diximus; de quibus scriptum est: *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem.* Qui *vocem* suam magnam *dederunt*, cùm præcepta Domini vulgaverunt in toto orbe terrarum; sicut & alius psalmus antè prædicavit: *In omnem terram exivit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum.* Hinc *sonitus* venit *aquarum*, hinc *turbatæ sunt abyssi*: quia verba ista prædicationum errantibus populis devotionis studia contulerunt. Sequitur, *Etenim sagittæ tuæ pertransierunt.* Sagittas hîc Evangelistas decenter advertimus, qui prædicationibus suis devotos populos usque ad cordis intima medicinaliter transfoderunt, non inflicto vulnere, sed salute.

Per nubes prædicatores intelliguntur.
Isai. 5. 6.

Psal. 18. 5.

Per Sagittas salubres Evangelistæ designantur.

℣. 18. *Vox tonitrui tui in rota: illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ: commota est & contremuit terra.* Et hoc quoque comparativè dicitur; quia *tonitrui vox* ita revolvitur, quasi de rotis venire perstrepentibus audiatur. Sic enim cùm de summo funditur, spatio cælorum volubili murmuratione pertranseunt, ut rotatus atque sinuosus ipse sonitus sentiatur. Sive magis *in rota*, orbem terrarum debemus accipere, qui in speciem *rotæ* absolutâ rotunditate concluditur. *In rota* ergo, id est, in mundo, *vox tonitrui* ejus egressa est, quando Prædicatores Christi circulum totius orbis verbis tonantibus impleverunt. Sed illæ nubes, illa tonitrua, sequitur quid fecerunt. *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ.* Dignis comparationibus beneficia divina narrantur, ut res cælestes supernis similitudinibus exponantur. *Illuxerunt coruscationes*, divina præcepta dicit veritatis lumine radiantia, quæ tenebras hominum per totum mundum salutari illuminatione fugaverunt. Dicit enim *tonitrua* & *coruscationes* istæ quid egerint; ut *terra*, id est, corpora nostra commoverentur & contremiscerent audito tanto miraculo. Commotos quippe & tremefactos illos dicit, qui verbum Dei fideliter audientes ad conversionis studium Christi munere pervenerunt.

Orbis terrarum in speciem rotæ concluditur.

℣. 19. *In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis: & vestigia tua non cognoscentur.* Si ad litteram hoc velis accipere, *in mari* fuit *via* ejus, quando super dorsa pelagi visualiter ambulans, Petrum Apostolum ut ad se veniret evocavit. Sive magis illud intelligendum est: *In mari via tua*, in cogitationibus hominum, quæ velut mare perfidum fluctuant: ubi tamen ille vias habet, quando eos sibi largâ pietate subdiderit. *Aquæ multæ*, eadem conversorum est turba Gentilium: ubi sunt *semitæ* Domini, id est, *viæ* ipsius, dum ad eos venire dignatur. Sequitur, *Et vestigia tua non cognoscentur.* Hoc cum imputatione legendum est; ut cùm palàm venerit, tantisque se demonstraverit miraculis, non sit tamen cognitus ab infidelibus Judæis. Meritò ergo illis exprobrat, qui tantæ Majestati & tam præsentibus beneficiis credere noluerunt. *Vestigia* siquidem significant præsentiam corporalem; nam vestigium est plantæ signum, quod facimus ambulantes.

℣. 20. *Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu Moysi & Aaron.* Cùm hoc miraculum nulli alteri possit aptari, sine dubio & illa imputatio quæ præcessit: quia non cognoverunt vestigia ejus, ad populum pertinet Hebræorum. *Deducti* enim *sunt in Moysi & Aaron manu*, id est, operatione, quam diversorum miraculorum novitate faciebant. Et benè dixit: *Sicut oves*, non tamen oves: quia non credendo facti sunt hœdi. Hic enim, *sicut*, veritatem non significat, sed imaginationem. *Moyses* autem interpretatur assumptus: quoniam de flumine collectus est à filia Pharaonis. *Aaron* verò fortitudinis mons. Quæ nomina ipsas quoque virtutes quas fecerunt videntur exprimere. *Moyses* enim inter alia, jubente Domino, in aquis est operatus, quando in mari rubro Hebræos viam fecit habere terrenam: significans per baptismatis donum liberandum esse populum fidelem. *Aaron* Ecclesiæ tenebat imaginem, quam

Moyses interpretatur assumptus. Aaron verò fortitudinis mons.

benè monti fortissimo comparavit, quæ & honore sancto præminet, & fidei soliditate consistit. His enim ducibus Israëlitarum populum divinâ virtute legimus esse liberatum.

Conclusio Psalmi.

O *Idithum* verè humanarum rerum transilitor egregie, qui psalmum mirabili institutione cantasti, in tribulationibus exercitatus negasti te ullo modo consolatum. Deinde deliberatio tua ad perfectam noscitur pervenisse sententiam. Tertiò sentis te jam feliciter immutatum; nec tamen prosperis animum relaxas: sed cùm te semper intentum ad magnalia Domini profiteris, augmento quodam sapientiæ jugiter profecisse cognosceris. Quartò miracula Christi sub magna exultatione concelebras; & cùm diversa percutris, institutionem Christiano populo quâ salvetur ostendis. Præsta Domine ut solitâ nos jubeas pietate purgari; quatenus qui sumus actuum qualitate dissimiles, clementia tua faciat esse consortes.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuagesimum septimum.

Intellectus Asaph.

QUoties *intellectus* invenitur in titulis, magnæ cujusdam rei nobis significantia declaratur. Nam cùm *intellectum* generaliter dicamus quicquid nos advertere bonum malumque facit: hìc tamen tunc *intellectus* ponitur, quando sensus noster perfectâ intelligentiâ tendit ad Dominum. *Asaph* verò diximus Hebræa Lingua significare Synagogam, Latinè Collectionem. Sed quia *intellectum* præmisit, fidelem hìc Synagogam loqui posse declaravit. Exprobrare enim malis nequeunt, nisi corda fidelium.

Divisio Psalmi.

QUantò psalmus hic probatur esse longissimus, tantò studiosiùs debet numerosis divisionibus aperiri; ut & per distinctionem meliùs elucescat, & ipsa partium sectione fastidium longinquitatis abstergat. In prima parte psalmi, duo tantùm versiculi personæ Domini probantur aptari; ut reverentia cresceret sequentium dictorum, ubi ipse Rex facere videbatur initium. Secundâ parte latiùs loquitur *Asaph:* imputans Judæis quod tantis beneficiis Domini extitisse probarentur ingrati: illi tamen pravitate distorti, cor suum nequaquam Domini jussionibus admoverunt. In tertia verò numerantur quanta munera Israëlitico populo virtus divina præstiterit; nec tamen illi à murmurationibus cessaverunt. Quartâ dicit qualis in eis vindicta provenerit, & quemadmodum sit miseratione Domini mollita sententia. Quintâ parte propter murmurationes eorum vindicatum in eis est: sed iterum ad supplicationem Domini, cognoscentes ejus magnalia, redierunt. Sextâ, denuò illi dolosè locuti sunt, & errores solitos sunt secuti: misericordia tamen Domini non eos passa est dissipari, quod malis eorum justè potuisset infligi. Septimâ dicit quemadmodum Dominum concitaverint in deserto: cùm tamen propter ipsos decem plagis Ægyptiorum populus fuerit vehementer afflictus. Octavâ, beneficia Domini referuntur, & Judaïcæ obstinationis iterum culpa subjungitur. Nonâ, ultio gravissima subsequitur, ita ut captivitati populum tradiderit, & tabernaculum Silo, in quo habitare inter homines videbatur, abjecerit; posteaque elegit montem Sion, & David servum suum, de cujus semine Christus Dominus nasceretur, qui mundo salutaris Medicus adveniret. Sic per hunc psalmum ab initio electionis Gentis Hebraicæ usque ad adventum Domini Salvatoris facta descriptio est.

Expositio Psalmi.

℣. 1. A*Ttendite* * *populus meus legem meam: inclinate aurem vestram in verba oris mei.* In hoc principio loquitur Deus, qui per Moysen legem dedit Hebræis. Et dum dicit: *Legem meam attendite*, non tantùm vult quod dicitur auribus percipi, quantùm veritatem dicti cordis oculis intueri. Attendit enim audita, qui res dictas devotâ mente respexerit. Dum dicit autem: *Populus meus*, illos profectò significat, qui ejus mandatis obedientes fuerunt. Non enim aut Prophetæ, aut alii justi à nostra fide dici potuerunt alieni, qui actus illos primi temporis spiritualiter acceperunt; sicut dicit Apostolus: *Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt;* & paulò pòst: *Et omnes eumdem cibum spiritualem manducaverunt, & omnes eumdem potum spiritualem biberunt.* Sequitur, *Inclinate aurem vestram in verba oris mei.* Hìc affectus præcipitur audiendi: quoniam qui toto corde vult audita percipere, *aurem* suam cognoscitur *inclinare*, ut humilis ac paratus accipiat, quod de ore sanctæ potestatis emanat. Sed nota quod jam inter fideles accipitur, cui auscultandi tanta cura delegatur.

* MS. A. populi.

1. Cor. 10. 1. 3

℣. 2. *Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio.* Attentum sibi reddidit auditorem, cùm se parabolis dicit esse locuturum; ut non remissè possit audiri, qui se tam granditer promittebat effari. Parabola enim Græco vocabulo dicitur Similitudo, quando illud quod intelligi volumus per comparationes aliquas indicamus. Sic enim ferreum quempiam dicimus, quando durum ac fortem desideramus intelligi: cùm velocem, ventis aut avibus comparamus. Et intuere quòd Dominus os suum dicit *Asaph*, qui est inferiùs locuturus. Unde meritò eum intellectus præcessit, cui tam magna erat testimonii gratia conferenda. Sequitur, *Loquar propositiones ab initio.* Loquitur utique ipse, qui loqui facit. Nam quamvis alieno ministerio sermo depromatur, Spiritus sanctus loquitur cujus præcepta vulgantur; sicut dicit Apostolus Petrus: *Non enim umquam voluntate humanâ allata est prophetia: sed Spiritu sancto acti, locuti sunt sancti homines Dei. Propositiones* autem, obscuras & abditas significant quæstiones, quæ adhibitâ disputatione solvendæ sunt. Has suo loco positas competentiùs admonemus. *Ab initio* videlicet veteris Testamenti dicitur; sicut *Asaph* infrà locuturus est.

Parabola Græcè dicitur similitudo.

Loquitur ipse alieno ministerio, qui loqui facit.

2. Petr. 1. 21.

℣. 3. *Quanta audivimus & cognovimus ea: & pa-*

tres nostri narraverunt nobis In persona Domini psalmi hujus honorabili capite constituto, venit ad secundam partem: ubi *Asaph* introducitur loquens, cujus non tanquam humana verba, sed cælestem debemus suscipere jussionem. *Quanta* multitudinem rerum demonstrat: *Audivimus* pertinet ad Prophetas: *Cognovimus* ad novum respicit Testamentum. *Audita* sunt enim cùm prophetarentur: *cognita* dum implerentur per Dominum Christum. Sequitur, *Et patres nostri narraverunt nobis. Patres* suos Moysen dicit & alios Prophetas veteris Testamenti, qui de Domini adventu multa locuti sunt, & illuminati prædicaverunt, quod & iste fieri prævidebat. Justi enim non essent, nisi probarentur credere quæ dicebant.

℣. 4. *Non sunt occultata à filiis eorum, in generatione altera.* Hæc quæ refert patres suos de adventu Domini prædicasse, dicit nec *à filiis eorum* abscondita fuisse magnalia, id est, à spiritualibus *filiis*, qui eorum imitatores fuerunt. Nam quod dixit: *In generatione altera*, jam non Hebræorum, sed Gentium significat congregationem: * quia ex aqua & Spiritu sancto individuæ Trinitatis beneficio regenerantur; unde & illi intelligentiæ vero lumine sunt repleti.

* MS. *qui.*

℣. 5. *Narrantes laudes Domini & virtutes ejus, & mirabilia ejus quæ fecit.* Ordo verborum talis est. Annuntiaverunt nobis patres nostri, narrantes laudes Domini. Facta quippe Domini narrare, laudasse est: cujus dum opera referuntur, gloria semper augetur. *Virtutes ejus*, significat liberationes, quas fecit in populo Judæorum, quando eos de Pharaonis impiâ potestate liberavit. *Mirabilia* verò, quòd eos in deserto magnalibus pavit, quòd eis Gentes potentissimas levissimâ concertatione subjecit. Addidit: *Quæ fecit*; ut non tantùm promissa, verumetiam completa esse viderentur. Hæc autem cuncta ex Testamenti veteris referuntur historia. Historia est enim præteritarum rerum fida commemoratio, ab ætatis nostræ memoria remota.

Facta Domini narrare, laudasse est.

Quid sit Historia.

℣. 6. *Et suscitavit testimonium in Iacob: & legem posuit in Israël.* Venit ad illud quod superiùs dixit: *Loquar propositiones ab initio.* Initium quippe, vetus est Testamentum, unde inferiùs dicturus est. Illud fortasse commemorat *in Iacob testimonium suscitatum*, quando cum Angelo colluctans, in præfiguratione futurorum tactus uno femore claudicavit: significans Israëliticum populum partim fidei firmitate constare, partim à sua potiùs salute discedere. Hoc enim fuit populi erraturi, vel credituri *testimonium*, quod *Iacob* concertatio illa prædixit. *Suscitatum* autem dixit, quasi in lucem redditum, quod somno ignorantiæ videbatur oppressum. Ipsum est quod superiùs promisit: *Aperiam in parabolis os meum;* scilicet quoniam ab isto initio erat talia locuturus. Sequitur, *Et legem posuit in Israël;* ut eos utique devotos esse suo Domino commoneret: ne vagâ voluntate permissi in devios laberentur errores. Propriè dictum est: *Legem posuit*, quasi peccatoribus jugum, levibus pondus, erraturis verò contestationis exemplum. Unde alio loco ait: *Quia justo lex non est posita.* Hoc est quod superiùs dixit: *Loquar propositiones ab initio.* Sed hæc congruè suis locis diligens Lector aptabis: quia ubique ista commemorare fastidium est.

1. Timoth. 1. 9.

℣. 7. *Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis: ut cognoscat generatio altera.*

℣. 8. *Filii qui nascentur exurgent: & narrabunt ea filiis suis.* Versus isti significant per generationes hominum mandata Domini fuisse transmissa: ne quis putaret uni datum, quod omnibus cognoscitur attributum. Acceperunt enim Judæi quod ad Christianos non est dubium pervenisse. Ideò enim additum est: *Vt cognoscat generatio altera;* non utique Judaica, sed quam de Gentibus constat electam. *Altera* enim hìc extraneos significat, non propinquos. Nam quod sequitur: *Filii qui nascentur exurgent: & narrabunt ea filiis suis;* vult intelligi sine dubio Christianos, qui prædicationes sanctas ad animarum salutem conferendam suis posteris utique tradiderunt.

℣. 9. *Vt ponant in Deo spem suam, & non obliviscantur operum Dei sui: & mandata ejus exquirant.* Utilitas paternæ prædicationis hìc evidenter ostensa est; ut posteri eorum *spem suam* non ponant in lege quæ punit, sed in gratia concessa quæ redimit. Sequitur, *Et non obliviscantur operum Dei sui*, sicut fecerunt perfidi Judæi, qui oblito Auctore suo ad culturas se dæmonum transtulerunt. Addidit, *Et mandata ejus exquirant.* Ipsa est enim Dei summi vera recordatio, si mandata ejus devotis mentibus impleamus.

Vera Dei recordatio mandatorum ejus observatio.

℣. 10. *Ne fiant sicut patres eorum, genus pravum & peramarum.*

℣. 11. *Genus quod non direxit cor suum: & non est creditus cum Deo spiritus ejus.* His versibus duobus sub definitionibus pulchris notatur perfidia Judæorum. Dicit enim: *Ne fiant sicut patres eorum*, quod fuit *genus pravum & peramarum. Genus pravum*, quia veritatem recipere noluerunt. Necesse est enim distorti permaneant, qui regulam rectam non sequuntur. *Peramarum* dixit, id est, supra cunctas acerbitates asperrimum; ut qui ad eos venerat salvandos, in ejus potiùs armarentur exitium. Sequitur, *Genus quod non direxit cor suum*, hoc est, quod superiùs dixit: *Pravum;* nam si utique *direxisset cor suum*, nec extiterat *pravum*, nec à Deo redditum fuerat alienum. Ille enim dirigit mentem, qui ad divinas se correxerit jussiones; nec aliquid superbiâ humanæ præsumptionis excogitat, cùm regi omnia Divinitatis administratione cognoscit. Nam quod repetendo dicit: *Genus*, ad illos tantùm respicit, qui in sua obstinatione manserunt. Cæterùm fuerunt ex Judæis, qui Domino purâ mente famulati sunt. Addidit, *Et non est creditus cum Deo spiritus ejus.* Illius *spiritus non creditur* esse *cum Deo*, qui operas ejus visuales non intelligit mysteriis spiritualibus applicandas: sed totum ad illud vult referre quod cernitur; sicut Judæi fecerunt, qui tantùm miraculis præsentibus intenti, nihil ad spiritualem intelligentiam salubriter retulerunt.

Cur Judæi genus pravum & peramarum vocentur.

Qui se humilitat & emendat, mentem dirigit.

℣. 12. *Filii Ephraim intendentes arcum, & mittentes sagittas, conversi sunt in die belli. Ephraim* interpretatur frugifer, sive ubertas. Hic filius fuit Joseph junior, quem Jacob avus suus primario loco præposteratis manibus benedixisse legitur in veteri Testamento. Ejus *filii* abundantes muneribus divinis, & paternâ benedictione pollentes, defectu fidei corruerunt. *Intenderunt* enim *arcum, & miserunt sagittas*, quando admonente Moyse dixerunt: *Quæcumque locutus est Dominus Deus noster, faciemus & audiemus. Con-*

Ephraim interpretatur frugifer.

Genes. 48. 15.

Exod. 19. 8.

verſi

versi sunt autem *in die belli*, quando Aaron dixerunt: *Fac nobis deos quos adoremus.* Vides omnia parabolis & propositionibus explicari. Nam iste sensus ad illos pertinet, qui aliquid præcipitatâ festinatione promittunt, nec tamen in ea cupiunt perseverare sententia; sicut Petro Apostolo contigit, qui ter negavit eum, cùm quo se promiserat esse moriturum.

Ibidem. 32. 1.

Matth. 26. 35.

℣. 13. *Non custodierunt testamentum Dei: & in lege ejus noluerunt ambulare.*

℣. 14. *Et obliti sunt * benefactorum ejus, & mirabilium ejus quæ ostendit eis.* Causa redditur, quomodo *filii Ephraim conversi fuerint in die belli*; scilicet quia: *Non custodierunt testamentum Dei, & in lege ejus noluerunt ambulare, & obliti sunt benefactorum ejus, & mirabilium ejus, quæ ostendit eis.* Hoc sic planum est, ut expositione non egeat.

*Ed. beneficiorum.

℣. 15. *Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos.* Venit ad tertiam partem, in qua post transitum maris rubri, beneficia collata describit. Isti sunt quos superiùs dixit: *Genus pravum & peramarum.* Narrat enim: *Coram patribus eorum* facta miracula, id est, Moyse, Aaron, aliisque senioribus; ut manifestis rebus constantiùs credere debuissent, cùm patrum dulcis ac firma soleat esse relatio. Et ut omnê scrupulum dubitationis adimeret, & provinciam dixit & locum, ubi noscuntur facta quæ dicta sunt. Sed nec hoc vacat quod dicit: *In campo Taneos. Tanis* enim significat humile mandatum, quod in terris positus Christus docuisse cognoscitur, dicens: *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: & invenietis requiem animabus vestris.* Hoc etiam *coram patribus fecit*, quando novi Testamenti mandata prædicavit.

Tanis humile mandatum significat.

Matth. 11. 29.

℣. 16. *Interrupit mare & perduxit eos: statuit aquas quasi in utrem.* Cùm sit mare liquidum elementum, ruptum potiùs maluit dicere, quàm divisum: quia revera ruptum est, quando in geminum latus peregrinâ sibi soliditate permansit; ut non tam pelagus, quàm rupes putarentur excisæ. *Perduxit eos*, ad promissam scilicet terræ securitatem: ubi jam communi sorte sine metu pelagi viderentur incedere. Nam quod sequitur: *Statuit aquas quasi in utrem*, hoc ad illud pertinet quod dixit: *Interrupit mare*; ut sic staret unda immobilis, tanquam fuisset inclusa in vasis. Et nota quemadmodum resignantur promissæ parabolæ.

℣. 17. *Et eduxit eos in nube diei: & totâ nocte in illuminatione ignis.* Exponit quod superiùs dixit: *Et perduxit eos in nube diei*; siquidem, *Diei*, significat Dominum Christum: quia cùm ipse esset verus dies, tamen perfidis carnis suæ nube celatus est. Unde mirabile genus locutionis eluxit, sic antiqua facta narrare, ut magis quæ sunt ventura videatur exprimere; ut aliter audiendum, aliter sit nihilominus sentiendum: in nullo tamen dubia, quia sunt utraque verissima. Hæ sunt promissæ parabolæ cælesti integritate * dispositæ, hæc indicia certissima veritatis. Sequitur, *Et totâ nocte in illuminatione ignis.* Hìc evidentiùs significat Christianos, quos in hac nocte sæculi, luminis sui claritate custodit. Omnia enim Judæis in figura contigisse testatur Apostolus dicens: *Nolo enim vos ignorare fratres: quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes * mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, &c.* Unde à nobis magnæ semper gratiæ referendæ sunt: quia miraculis prædixit tantis ac talibus, quæ nobis erat immeritis præmia largiturus.

Christus verus dies perfidis ignotus.

*Ed. depositæ

1 Cor. 10. 1. 2.

*MSS A. G. per mare.

℣. 18. *Interrupit in eremo petram: & adaquavit eos velut in abysso multa.* Consideremus quàm ex contrariis rebus fuerint ostensa miracula. Undam maris fecit primitùs quasi saxeam pendere rupem: nunc dicit petram manasse fontes irriguos; ut ostenderet universas creaturas ejus jussionibus obedire, licet contrariâ naturaliter inter se videantur existere. *In eremo* dum dicit, collati muneris gratiam duplicavit; ut ibi faceret tale miraculum, ubi non erat aliud in necessitate remedium. *Adaquavit* autem posuit; ut jumenta magis videretur significare, non homines, qui tantis beneficiis gratias agere nescierunt. Quod autem dixit: *Velut in abysso multa*, copiam largissimæ undæ declaravit, quæ velut de abysso pelagi ita multa profluxit. Et nota quoniam abyssum secundum Græcos generis ponit ubique fœminini.

Omnes creaturæ Dei jussionibus obedire ostenduntur.

℣. 19. *Et eduxit aquam de petra: & deduxit tanquam flumina aquas.* Hoc ad gratiam inculcandam magnæ admirationis iteravit; ut de illa re aqua prodiret, quæ naturali siccitate duruerat. Et ne putares parum aliquid emanasse, addidit: *Tanquam flumina*, quæ de uberibus montium copiosâ inundatione procedunt. Significabat enim nobis *de petra*, id est, de Christo aquam prodire, quæ nullâ imminutione deficeret; sicut ipse in Evangelio dicit: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet unquam: sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Petram* verò significare Christum dicit Apostolus: *Bibebant autem de spirituali, consequente eos, petra: petra autem erat Christus.*

De Christo aqua perennis prodit.

Joan. 4. 13. 14.

1. Cor. 10. 4.

℣. 20. *Et apposuerunt adhuc peccare ei: in iram concitaverunt Excelsum in siccitate. Apposuerunt* dicit, adjecerunt; ut inter tanta miracula non crederent, cùm etiam ipsorum elementorum conversa natura proclamaret. *Peccare* dixit, non credere, quod nimis improbum constat esse delictum, à Deo beneficia petere, eisque perceptis debitas gratias non referre. Sequitur, *In irâ concitaverunt Excelsum in siccitate.* Sæpe diximus tropicas esse istas locutiones, quæ Domino verba tribuunt infirmitatis humanæ; ut res arduæ, nostræque conceptioni difficiles possint evidentiùs explanari. *In iram concitaverunt*, quando eum non credebant difficilia sibi facere, quem videbant tam ingentia posse complere. Hoc enim in Deo gravissimum constat esse peccatum, ut quicquam illi impossibile dicatur, qui summè valet efficere, quod decernit implere. Benè autem dictum est: *In siccitate*, non tantùm terræ quàm mentis, qui tot miraculis compluti, perfidiæ suæ sterilitate siccati sunt: quia totum carnalibus desideriis applicantes, ventre tantùm non sensibus explebantur.

Gravissimum peccatum, dicere aliquid Deo esse impossibile.

℣. 21. *Et tentaverunt Deum in cordibus suis: ut peterent escas animabus suis.* Aliud est petere tentando, aliud confitendo. Isti utique tentando petierunt, qui posteaquam acceperunt, indigna locuti sunt. *Tentare* enim dicimus aliquid dolosis sermonibus postulare; ut simplicitas videatur in verbis, cùm sit in corde malitia. Isti ergo animabus suis non spirituales, sed carnales

Aliud est petere tentando, aliud confitendo.

escas subdolè poposcerunt. Sic enim dicimus ægrotis dari escas propter animas in corpore retinendas; non quia pabulum sit animarum, sed quia per ipsas videtur in hac vita vigor corporis contineri.

℣. 22. *Et malè locuti sunt de Deo, dixerunt: Numquid poterit Deus parare mensam in deserto.* Utique malè: quia falsa *locuti sunt*. Quid autem dixerint, subsequenter explanat: *Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? Numquid* imputativè legendum est; positum est enim pro non. O nefarium scelus,* de Omnipotenti non credere, quæ quotidie passim probatur efficere! Scriptum est enim: *Qui dat escam omni carni.* Quid ergo illi tam contrarium, quàm ut non credatur implere quod jusserit? Et ideò vehemens culpa: quia talis diffidentia supernam tangit injuriam. *Mensa* verò significat pastionem, in qua reficimur esurientes. Et dum dicit: *Parare mensam in deserto*; quasi quod solet in copia fieri, non potuisset in rerum solitudine procurari. Stulta nimis absurdaque vecordia humanam impossibilitatem ad divinam transtulisse virtutem!

* Ed. *Deo.*

Psal. 135. 25.

℣. 23. *Quoniam percussit petram & fluxerunt aquæ, & torrentes inundaverunt: Numquid & panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?* Nimis fatua cogitatio exemplum magni miraculi dare, & ejus Auctorem in reliquis arbitrari posse deficere. Nam qui de petra jussit aquas effluere, cur non faceret escas aërem esurienti populo ministrare? Quasi verò illa justus aliquo adminiculo potuerit facere; ista solus non valuisset implere? Sed hanc vecordiæ culpam paulò pòst sequitur vindicta justissima: ne quis post hæc talia cogitare præsumeret.

℣. 24. *Ideò audivit Dominus & distulit, & superposuit: & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israël.* Venit ad quartam partem, ubi per figuram Synathroismos, quæ Latinè dicitur Congregatio, Judæorum crimina colliguntur. Deus enim cogitationes murmurantium etiam lingua quiescente cognoscit, qui solus potest internum tacitumque tractatum tanquam clamorem magnæ vocis audire. Sed intende quod priùs dixit: *Distulit*: nunc addidit, *Superposuit*; ne si vindicaret ad præsens, crederetur murmurantes minimè satiare potuisse. Sed *distulit* vindictam, ut ostenderet patientiam: *Superposuit* autem moras, ut manifestaret potentiam; & tunc competenter ultus est culpas, quando incredulas mentes rerum ipsarum perfectione convicit. Sequitur, *Et ignis accensus est in Iacob. Iacob* significatur supplantator, qui frequenter à parte ponitur Gentium, quæ venientes ad Christum, Israëliticum populum supplantasse monstrantur, quando illis introeuntibus, istos constat expulsos. Ergo in Gentibus istis quas diximus *Iacob* nomine significari, *ignis* charitatis *accensus est*; & quantò illi murmuratione profanati sunt, tantò isti confessionis ardore profecerunt. Addidit, *Et ira ascendit in Israël.* Sicut *in Iacob* charitatem *accensam* dicit: ita *In Israël iram ascendisse* pronuntiat; ut illi accenderentur ad gratiam, isti perducerentur ad culpam.

Deus murmurantium cogitationes agnoscit intus latentes.

Jacob supplantator interpretatur.

Quomodo Gentes populum Israeliticum supplantarunt.

℣. 25. *Quia non crediderunt in Deo suo: nec speraverunt in salutari ejus.* Ideò superiùs dixit: *Ira ascendit in Israël*, ut ostenderet pertinaces: nunc autem causa ipsius obstinationis exponitur. Dicit enim: *Non eos credidisse in Deo suo.* Et ne alterum putares esse *Deum*, sequitur: *Nec speraverunt in salutari ejus*, id est, in Domino Salvatore; ut non solum eis illa murmuratio invidiam faceret: verum etiam duritiam mentis pòst secutam damnaret.

℣. 26. *Et mandavit nubibus desuper, & januas cæli aperuit.* Hæc sub parabolis & propositionibus dici, in initio ipse testatus est. Ideoque quávis per historiam facta videantur: oportet tamen referri ad Dominum Salvatorem, ut nobis constet prædicta sententia. *Mandatum est* enim *nubibus*, id est, Prædicatoribus, ut per *januas cæli*, hoc est, per scripturas sanctas prædicatio gloriosa adventum * salutaris Domini nuntiaret, qui verè manna sumitur, quando adorabili communicatione gustatur.

* Ed. *salvatoris.*

Christus manna in communione.

℣. 27. *Et pluit illis manna manducare: panem cæli dedit eis.*

℣. 28. *Panem Angelorum manducavit homo: frumentationem misit eis in abundantia.* Caput primi versus istius de superioribus pendet; dixit enim: *Ianuas cæli aperuit*; & consequitur: *Pluit illis manna manducare. Pluit*, dixit, ut ostenderet escæ nimiam largitatem, quæ tanquam pluvia de cælo descendit. Et ne dubitares quæ fuerit illa pluvia, sequitur, *Manna manducare. Manna* interpretatur quid est hoc! quod sanctæ cómunioni decenter aptamus: quia dum admirando cibus iste perquiritur, corporis Dominici munera declarantur. Addidit, *Panem cæli dedit eis.* Quis est alter panis cæli, nisi Christus Dominus: unde cælestia spiritualem escam capiunt, & delectatione inæstimabili perfruuntur? Denique sic sequitur: *Panem Angelorum manducavit homo.* Panis ergo Angelorum benè dicitur Christus: quia revera ipsius laude pascuntur. Neque enim corporalem panem Angeli manducare credendi sunt: sed illâ contemplatione Domini, quâ sublimis creatura reficitur. Verùm hîc panis in cælo replet Angelos, & nos pascit in terris: illos contemplatione delectans, nos sancta visitatione reficiens. Addidit: *Frumentationem misit eis in abundantia.* Adhuc in superioribus perseverat: *Manna* illud *frumentationem* dicens, non frumentum; ut illam copiam exprimeret, quæ aviditatem populi prævaluit superare. Denique sic sequitur, *In abundantia.* Illud enim abundat, quod non potest aliquâ aviditate consumi.

Manna, interpretatur quid est hoc, quod sanctæ communioni decenter aptatur.

Panis cæli & Angelorum Christus dicitur.

Quomodo Christus pascat Angelos in cælo, & homines in terra.

℣. 29. *Transtulit Austrum de cælo, & induxit in virtute sua Africum: Et pluit super eos sicut pulverem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata.* Quantum ad historiam pertinet, hos ventos tanquam vehicula dicit esse procuratos, qui jussam copiam ad destinata castra perducerent. Sed quia sunt & spiritualiter exponendi, nunc eos positos sub quibusdam figurationibus inquiramus. *Austrum* & *Africum* ventos scimus esse meridianos, qui à parte lucidiore & ferventiore proveniunt; quibus flantibus pigrum frigus expellitur, & aëris temperamenta præstantur. Sic ergo & verba Domini charitatis igne flagrantia, in *Austri* similitudine atque *Africi*, mundo salutatem temperantiam præstiterunt, plueruntque super populos pabula, unde fidelium animæ satiarentur uberrimè. *Pulvis* enim hîc significat intelligentiæ subtilitatem, quæ ad supernas cogitationes commota semper ascendit: *Arena* verò innumerabilem prudentiæ

copiam salsi maris sapore conditam: *Volatilia pennata*, cælestia desideria, quibus anima devota velut carnibus referta pinguescat. *Arena* verò *maris*, epitheton est decenter appositum: quoniam & fluviorum esse potest, quæ non habet hunc saporem.

℣. 30. *Et ceciderunt in medio castrorum eorum: circa tabernacula eorum.* Ut ipsam quoque difficultatem capiendi cibi murmurantibus abrogaret, non solum *circa tabernacula*, verumetiam *in mediis castris eorum* dicit *cecidisse* quod magno desiderio requirebant. *Castra* enim à castitate dicta sunt, quòd bellis exercitus occupatus fœdo luxui non vacaret. Nobis autem significatur, quòd intra septa sanctæ Ecclesiæ omnia superna munera possumus accipere, si expleri bona desideria nostra divino munere postulemus. Unde inæstimabilis virtus sermonis est, & historiæ fidem complere, & spiritualibus rebus intelligenda contradere.

Castra à castitate dicta.

℣. 31. *Et manducaverunt & saturati sunt nimis: & desiderium eorum attulit eis.* Ecce cōvicti sunt, qui Deo aliquid difficile putaverunt. Expleverunt desiderium carnis ratione jejuni, ventre pleni: sed mente vacui. Hæc figura dicitur Synchoresis, id est, Concessio, quoties aliqua importunè desiderantibus conceduntur, quæ ad utilitatem ipsorum pertinere non possunt.

℣. 32. *Non sunt fraudati à desiderio suo: adhuc esca eorum erant in ore ipsorum: & ira Dei ascendit super eos.*

℣. 33. *Et occidit plurimos eorum: & electos Israël impedivit.* Venit ad quintam partem. Hoc est enim quod dixit superiùs: *Distulit & super posuit*, ut *non fraudarentur à desiderio suo*: ne impotentiam Dei, quam sacrilegâ mente conceperant, per difficultatem desiderii sui forsitan comprobarent. *Fraudati* à fraude venit; fraus enim dicitur quasi fracta fides. Satiati sunt ergo ad suam ruinam; non ut inde viverent, sed potius interirent. Nam vide quid sequitur: *Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum*; scilicet dum manna & coturnicum carnibus vescerentur. *Esca* enim ab edendo dicta est. Addidit, *Et ira Dei ascendit super eos. Et occidit plurimos eorum, & electos Israël impedivit.* Hic illam Exodi historiam tangit. Absente quippe Moyse qui legem Domini suscipiebat in monte, contra Aaron populus surrexit insanus: expetens sibi debere deos fieri, sicut omnis videbatur habere Gentilitas. Factumque est tunc, ut vitulus ille nefandus exiret, cujus cultura ipsi erant utique mugituri. Tunc iratus Deus dixit Moysi, graviter peccasse populum Judæorum: quo descendente facto conventu viginti tria millia eorum leguntur extincta; & Aaron qui erat electus Domini propter eos cecidit in reatum. Sic enim dixit: Percussus est populus propter peccatum vituli, quem fecit Aaron. Quorum pessima murmuratio & ipsum quoque Moysen impedivit, quando dixit: *Numquid de petra hac vobis aquam poterimus ejicere?* Propter quod verbum prohibitus est in terram promissionis intrare. Sic ergo factum est, ut *electos Israël* peccantium protervitas impediret.

Fraus dicitur quasi fracta fides.

Esca ab edendo dicta.

Exod. 32. 1.

Num. 20. 10.

℣. 34. *In omnibus his peccaverunt adhuc: & non crediderunt in mirabilibus ejus.*

℣. 35. *Et defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum * festinantia.* Illa potiùs peccata exaggerant Deum, quæ augmentis gravibus semper accrescunt. Et quoniam: *Nec mirabilibus ejus credere* voluerunt, *dies eorum defecisse* dicit, quasi languidâ tabe consumptos. *Dies* enim peccatorum *cum festinatione* transeunt; sicut & alibi scriptum est: *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.*

* MS. A. *festinatione.*

Dies peccatorum cum festinatione transeunt.

Psal. 54. 24.

℣. 36. *Cum occideret eos, tunc inquirebant eum: & convertebantur ante lucem, & veniebant ad eum.*

℣. 37. *Et memorati sunt quia Deus adjutor eorum est, & Deus excelsus liberator eorum est.* Non ipsi inquisierunt Deum quos dicit occisos: sed exemplo talium turba reliqua supplicavit. Justorum itaque consuetudo est, sive antequam mala patiantur, sive cùm patiuntur Deum fideliter quærere. Scelerati autem tunc ad ipsum instabili voluntate concurrunt, quando aliquâ necessitate turbantur. Judaicus itaque populus tunc timuit iram Dei, quando socios suos cernebat extingui; eo scilicet tempore, cùm ignis de cælo descendens (sicut in Numerorum libro legitur) quatuordecim millia septingentos occidit: quoniam Moysi & Aaron propter interitum Core sociorumque ejus seditiones injustissimas commovebant. Nam quod sequitur: *Et convertebantur ante lucem, & veniebant ad eum: & memorati sunt quia Deus adjutor eorum est, & Deus excelsus liberator eorum est*, illud significat, quando Domino irascente Judaici populi extrema castrorum divino igne consumpta sunt; quo facto Moysen rogaverunt, ut pro eis Domino supplicaret. Pius ergo in luce rogat, impius *ante lucem*; sicut scriptum est: *In vanum vobis est ante lucem surgere.* Sed hoc pro formidine videntur fecisse periculi, non timoris superni: quoniam inferiùs adhuc de eorum infidelitate dicturus est. Et nota quòd hic legitur *Liberatorem* Patrem, liberat quoque & Filius; sicut in Evangelio legitur: *Si vos Filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* Liberat etiam Spiritus sanctus; sicut Apostolus dicit: *Spiritus vitæ in Christo Iesu liberavit me à lege peccati & mortis.* Unde dubium non est sanctam Trinitatem æqualiter posse, æqualiter implere quod vult.

Justi Deum & antequam mala patiuntur, & cùm patiuntur, quærunt.

Num. 16. 49.

Psal. 126. 1.

Joan. 8. 36.

Rom. 8. 2.

℣. 38. *Et dilexerunt eum in ore suo: & lingua sua mentiti sunt ei.*

℣. 39. *Cor autem eorum non est rectum cum eo: nec * fides habita est illis in testamento ejus.* Venit ad sextam partem, ubi Judæos iterum ad culpas redisse commemorat: Deum tamen misertum illis esse declarat. Dicit enim: *Et dilexerunt eum in ore suo: & lingua sua mentiti sunt ei.* Sic contigit eis, qui se putant per solum credere timorem. Nam si Deus mixto amore non metuatur, toto corde non quæritur. Hoc enim peccatum constat acerrimum, ut lingua se illi confiteri dicat, dum cordis ima dissentiant. Quasi verò ille non omnia cognoscat quæ aguntur intrinsecus, qui (sicut legitur) *Scrutator est cordis & renum*; & more humanitatis illud solùm audiat, quod lingua proclamat. Nam qui ejus testimoniis fideliter credit, ipse eum veraciter diligit. Fides enim dicta est, ab eo quod fiant dicta. Sic etiam Dominus ipse testatur dicens: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè est à me.* De quibus meritò Isaias Propheta testatur dicens: *Et nervus ferreus collum tuum, & frons tua ærea.*

* MS. A. *nec fideles habiti sunt.*

Psal. 7. 10.

Unde fides dicta.

Isai. 29. 13.

Idem. 48. 4.

℣. 40. *Ipse autem est misericors, & propitius fit peccatis eorum: & non disperdet eos.*

℣. 41. *Et abundavit ut averteret iram suam ab*

ris: *& non accendit omnem iram suam.* Illud hic exemplum non inconvenienter apponitur, quando Moyses pro transgressore populo supplicans, dixit ad Dominum: *Obsecro, dimitte peccatum populi hujus; sin autem, dele me de libro quem scripsisti manus tua.* Oravit pro ipsis in cruce positus & Dominus Christus: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Sic istis supplicationibus actum est, ut Domini in eis ira placaretur. *Et propitius* enim *factus est peccatis eorum*, cùm ad ipsius satisfactionem non quidem omnes, sed multi ex his redire meruerunt.

Exod. 32. 32. 33.

Luc. 23. 34.

℣. 42. *Et memoratus est quia caro sunt: spiritus vadens, & non rediens.* Movit pium Judicem fragilitas considerata peccantium, quòd carnalis cæcitas lumen cœlestis sapientiæ non videbat; & ideò expectandos dicit, quia si confestim fuisset eorum spiritus abrogatus, locum pœnitentiæ perdidissent. *Caro* autem dicta est, quod cara sit animæ suæ. Mirabili autem brevitate definitur mors hominis, id est, *Spiritus vadens & non rediens*, subaudiendum, in hoc mundo: quoniam ad suum corpus in resurrectione constat esse rediturum.

Caro unde dicta.

℣. 43. *Quoties exacerbaverunt eum in deserto: * in iram concitaverunt eum in terra sine aqua?*

* Ed. in ira.

℣. 44. *Et conversi sunt, & tentaverunt Deum: & sanctum Israël exacerbaverunt.* Venit ad septimam partem: in qua breviter obstinationem eorum acerbitatemque designat. Consequenter enim enumerans quanta illis in eremo, vel apud Ægyptios virtus divina præstiterit: ostendens quia dum delinquentibus semper præstet, immemores tamen beneficiorum peccare non desinunt.

℣. 45. *Non sunt recordati manus ejus, die quâ liberavit eos de manu tribulantis.* Tribulatio fixam solet habere memoriam: sed infidelibus nec ipsa recordatio stare potuit, quam validissimè nostris cordibus tristitia semper affigit. *Recordari* enim dictum est, revocare ad cor. Pulcherrimè verò positum est *manus* Domini, & *manus tribulantis.* Hoc enim nomine operatio significatur amborum. Sed quàm longè disparia sunt, quæ unum videntur habere vocabulum. Illa populum liberare prævaluit: ista in suam necem retinere tentavit.

Unde recordari dictum.

℣. 46. *Sicut posuit in Ægypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos.* Unam rem duobus nominibus designavit. *In Ægypto* enim *signa* fecit, quæ inferiùs ipse dicturus est: sed & *prodigia* ibidem demonstravit *in campo Taneos. Tanis* enim civitas est Ægypti, ubi sunt facta prodigia quæ leguntur. *Signa* utique fuerunt in Ægypto duris cordibus, quasi characteris impressa vestigia. *Prodigia* verò quasi porro dicentia, id est, quæ præfigurabantur esse ventura. Omnes enim illæ plagæ ad aliquam significantiam priscis temporibus contigerunt. Meritò ergo *signa & prodigia* sunt appellata, quæ in Ægypto facta monstrantur. *Tanis* humile mandatum diximus interpretari, quod in isto sæculo necessarium nobis ac salutare cognoscitur: ubi humiles ac prostrati esse debemus, qui veniæ semper suffragia postulamus. Tunc autem erecti erunt justi, quando in illa resurrectione jugiter bona mansura susceperint.

Prodigia unde dicta.

In isto sæculo humiles esse debemus ob necessitatem veniæ postulandæ.

℣. 47. *Convertit in sanguinem flumina eorum, & pluviales aquas eorum ne biberent.* Hinc prima plaga inchoat Ægyptiorum. Nam sicut aqua in vinum conversa in Evangelio legitur, quæ populorum permutationem significavit in melius: ita hìc, *in sanguinem conversa*, denuntiat rerum spiritualium causas peccatores sentire carnaliter. *Sanguis* enim ad carnem ponitur exprimendam; quod Judaicum populum respexisse non dubium est. Dicit etiam & *flumina & pluviales aquas eorum in sanguinem* commutatas: ne prædicationem cœlestem spiritualiter intelligerent, qui erant carnalibus sensibus occupati. Hæc & sequentia ad litteram omninò manifesta sunt, quæ in Ægypto contigisse divinæ historiæ textus ostendit.

Joan. 2. 9.

Prima plaga Ægypti, aqua in sanguinem conversa quid indicet.

Exod. 7. 17.

℣. 48. *Misit in eos muscam caninam, & comedit eos: & ranam & exterminavit eos.*

℣. 49. *Et dedit erugini fructus eorum: & labores eorum locustæ. Musca canina* est improborum petulantium vindex datus aculeus. 2. Plaga.
Rana, est loquacissima vanitas Hæreticorum, quæ cœnosis 3.
sensibus commorata, improbis clamoribus garrire non desinit. *Ærugo*, est amor turpis, hone- 4.
statem occultâ imminutione consumens. *Locusta*, est malevola atque assidua detractio, actus 5.
alienos invidâ oblocutione corrodens.

℣. 50. *Et occidit in grandine vineas eorum: & moros eorum in pruina.*

℣. 51. *Et tradidit grandini jumenta eorum: & possessiones eorum igni. Grando*, est comminatio 6.
Domini quæ verberat contumaces, eosque umbraculis suæ delectationis expoliat. *Pruina* verò, 7.
est præcurrens anticipansque malitia, quæ alienos labores pervenire non permittit ad fructus.
Sequitur, *Et tradidit grandini jumenta eorum.* Mor- 8.
te pecudum, stultorum significatur occasus, qui malis innumeris cæsi, tanquam vilia jumenta funduntur. Addidit, *Et possessiones eorum igni. Ignis* 9.
quidem & in bono ponitur & in malo. Sed quia hìc pro indignatione constat inflictus, *ignem*, cupiditatem ignobilem debemus accipere, qui possessionem nostram, id est, mentis statum exsecrabili ambitione devastat. Restat decima de primitivis, quam suo loco dicemus: quoniam duo versus ad exaggerationem mali sequentis interpositi esse noscuntur. Notandum est autem quòd hæ tres plagæ, id est, *ærugo, pruina*, & *ignis* (quas hìc dixit) in Exodo penitus non leguntur. Ignem enim ibi dicit mixtum descendisse cum grandine, ut fructus læderet; non ramen ut *possessiones eorum* incendere potuisset. Pro istis verò tribus aliæ ibi tres sunt positæ, sciniphes, ulcera, & tenebræ. Quod in litteris divinis pro congrua intelligentia rerum frequenter invenis esse variatum, ut est titulus trigesimi tertii psalmi; dicit enim: *Psalmus David, cùm mutavit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum & abiit.* In Regum enim volumine Abimelech Palæstinorum Rex non legitur fuisse, sed Achis, quæ nomina (ut diximus) pro Sacramentorum qualitate mutata sunt; quod hìc quoque similiter debemus accipere. Nam & in concordia Evangeliorum Patrem Augustinum similia collegisse manifestum est.

In scripturis divinis plagarum pro Sacramentorum qualitate sæpe variantur significata.

℣. 52. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem: immissiones per angelos malos.* Ordo vindictæ verissimâ descriptione narratur. Priùs enim Dominus peccatis nostris

irascitur, quando nullâ compunctione convertimur; ac deinde malitiam hominis in sua *indignatione, & ira, & tribulatione* derelinquit; ut propriis adversitatibus affligantur, qui divinis jussionibus obedire contemnunt; sicut scriptum est: *Propterea tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut faciant quæ non conveniunt,* &c. Scelerati quippe hominis *indignatio* pertinet ad tumidam superbiam, *ira* ad audaciam nefandam, *tribulatio* ad confusam desperationem. Tunc *per angelos malos* ad *immissiones* præcipitantur illicitas, & quasi nudati defensione divinâ, in prædam cadunt perniciosissimam bestiarum. Perscrutandum est etiam quod dicit, *Immissiones factas per angelos malos*, quasi & per bonos Angelos non deleverit peccatores. Per bonos enim Angelos Sodomam subvertit & Gomorrham, quos Abraham & Loth suscipere suis hospitiis meruerunt. Tentatus est etiam transgressor per angelum malum; sicut in Regum volumine dicit: *Et introivit spiritus Dei malus in Saül.* Justi quoque tentati sunt à diabolo, ut Job & Paulus Apostolus, & cæteri hujusceemodi. Constat enim cuncta quæ creata sunt, Creatoris aut permissioni, aut imperio subjacere.

Rom. 1. 24.

Genes. 19. 1.

1. Reg. 18. 10.

Cuncta quæ creata sunt, Creatoris aut permissioni aut imperio subjacent.

℣. 53. *Viam fecit semitæ iræ suæ, & non pepercit à morte animabus eorum: & jumenta eorum in morte conclusit.* Cùm dicit, *viam fecisse* Dominum, qua possit ad vindictam infelicium pervenire, ostendit non esse ad eos veniendum, nisi Domini fuerint defensione privati. *Ira* enim Domini per tropologiam dicitur: sed ipsa est quam superiùs dixit, *Immissiones per angelos malos.* Ista enim non licet diabolo facere, nisi cùm Domini voluntate permittitur. Quid autem ista *ira* fecerit, consequenter exponit: *Et non pepercit à morte animabus eorum.* Quod dixit: *Animabus eorum*, pro hominibus accipiendum est, quos in illa clade cognoscitur occidisse. Nam pro toto homine solam animam poni (sicut jam dictum est) Exodi scriptura testatur, dicens: *Omnes ergo animæ quæ egressæ sunt de femore Iacob, animæ septuaginta.* Unde per figuram Synecdoche provenit ista locutio, quæ significat A parte totum. Sequitur, *Iumenta eorum in morte conclusit.* Respice quemadmodum cuncta, quæ vel ad victum humanum, vel ad solatium pertinent, dicit esse vastata; ut impiis atque duris digna * judicentur provenisse supplicia.

Exod. 1. 5.

* Ed. indicentur.

℣. 54. *Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti: primitias laboris eorum in tabernaculis Cham.* Ecce decima illa plaga primogenitorum, quam ira Dei *per angelos malos* minabatur, exponitur. Talis enim tantaque fuit, ut Israëliticum populum, quem nolebant Ægyptii ante dimittere, ultrò potiùs exire compellerent. *Primogenita* sunt quæ primo loco sensibus nostris reverenter occurrunt, ut est illud mandatum summum, Deum ex toto corde diligere, proximi quoque habendam modis omnibus charitatem. Hæc quando pereunt, *primogenitorum* amissione percutimur, & in ipsa prole rationis orbamur. Respiciamus plane quòd populum Ægyptiorum decem plagis afflixerit, Hebræorum gentem Decalogi munere decoraverit; ut hoc Sacramento numeri & ultionem datam reperias, & gratiam præstitam fuisse cognoscas. Sequitur, *Primitias laboris eorum.* Hoc est quod superiùs dixit: *Omne primogenitum. Primitiæ* quippe *laborum* ad totum pertinet quicquid humana possibilitas habere potuerit. Et sicut supra dixit: *In terra Ægypti*: ita & hîc repetit, *In tabernaculis Cham. Cham* quippe fuit pater Chanaam, cujus posteritas terram ipsam possedisse cognoscitur.

10. plaga Ægypti.

℣. 55. *Et abstulit sicut oves populum suum: & perduxit eos tanquam gregem in deserto.*

℣. 56. *Et eduxit eos in spe, & non timuerunt: & inimicos eorum operuit mare.*

℣. 57. *Et induxit eos in montem sanctificationis: montem hunc, quem acquisivit dextera ejus.* Venit ad octavam partem, ubi Domini beneficia referuntur, & Judaicæ obstinationis culpa subjungitur. Sed quamvis superioribus videantur esse conjuncta: hic tamen ostenditur quid illa decima plaga compleverit; scilicet ut populus Domini ab impia servitute liberatus, ad terram repromissionis incolumis perveniret. Sed potest hic nonnulla quæstio suboriri: quia non illos quos *abstulit* de terra Ægypti, eosdem *in montem sanctificationis* adduxit. Significat enim Sion montem, ubi constat Jerosolymam constitutam. Sed dum ageretur de populo Judæorum, ipsos notum est ad hanc civitatem fuisse perductos, qui suis patribus succedentes, & nomen, & gentem Hebræorum continuisse noscuntur. Significat tamen (sicut revera factum est) quia multi eorum ad Ecclesiam Catholicam, quam mavult hic intelligi, conversionis beneficio pervenerunt. Ipsa est enim quam Christus noster, qui est Patris dextera conquisivit. Patet enim, ut & figuratè superiores versus intelligere debeamus. Nam quod dixit: *Oves* & *gregem*, significat populum Christianum, qui in hoc sæculo *tanquam in deserto* pascitur, si mundanarum rerum desideria non sequatur. *Educti* autem nos *sumus in spe* à terra Ægypti, id est, à tenebris peccatorum, qui fidei lumen accepimus. *Et inimicos* nostros, hoc est diabolum cum ministris suis *operuit mare*, dum nos sanctæ regenerationis lavacra diluerunt. Sic illis in figura facta sunt (sicut dicit Apostolus) quæ nostræ salutis indicia nuntiabant.

℣. 58. *Et ejecit à facie eorum Gentes: & sorte divisit eis terram in funiculo distributionis.*

℣. 59. *Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israël. Ejecit à facie* nostra *Gentes*, quando barbarici & immites à nobis fugantur errores. *Dividit* autem nobis *terram* illam repromissionis, cùm pro sua dignatione unicuique beatam dederit portionem. *Funiculus* autem *distributionis*, tractus est ab illis qui terram tenso fune dividebant. Sequitur, *Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israël.* Divinæ nobis scripturæ tradiderunt in eorum loco vel numero electorum *populum* congregandum, unde superbi angeli probantur expulsi. Ergo *tribubus Israël*, id est videntibus Deum dabit *tabernacula*, quæ ante superbiæ ruinam adhuc innocentes Angeli possidebant.

Tenso fune terra olim dividebatur.

℣. 60. *Et tentaverunt, & exacerbaverunt Deum excelsum: & testimonia ejus non custodierunt.*

℣. 61. *Et averterunt se, & non servaverunt pactum: quemadmodum patres eorum: & conversi sunt in arcum perversum.* Nunc dicit contumaciam Judæorum, & quid eis irato Domino contigerit, consequenter exponit; ut talia inobedientes debeant exempla metuere. *Arcus perversus* est

malitia peccatorum, quæ non eminùs vulnera jaculatur, sed in se magis spicula directa convertit. Quod utique dolosos pati manifestum est, qui dum aliis ingerere nituntur plagas, in se convertere suas potiùs probantur insidias.

℣. 62. *Et in ira concitaverunt eum in collibus suis: & in sculpilibus suis æmulati sunt eum. Colles*, superbas ac tumidas significant cogitationes hominum, quibus semper Dominus invenitur adversus, quando in culturas dæmonum iniquâ præsumptione prosiliunt. *Æmulati sunt* quippe *eum*, cùm honorem Domini simulachris detestabilibus contulerunt. Æmulatio enim ista in malam partem, non in bonam debet intelligi; nam vide quid sequitur.

℣. 63. *Audivit Dominus & sprevit: & ad nihilum redegit nimis Israël.* Nona pars, quæ superest, introitur: in qua vindictæ genera numerantur, & pòst, adventus Domini Salvatoris edicitur. Solet autem inter nonnullos facere quæstionem, quare cùm peccata fuerint aliquorum, ille tamen in omnibus vindicasse dicatur? quod religiosis mentibus scrupulum non debet injicere. Nam etsi gentem captivitati tradidit, tamen sibi placitos conscientiæ integritate servavit: sed eos magis in tribulationibus exercuit, quos æterno honore coronandos esse decrevit. Nam si veritatis intima perscrutemur, captivitatem passi non sunt qui animo liberi fuerunt, nec interno hosti traditi, quorum conscientia non potuit à Divinitate subduci.

Deus tribulationibus exercet, quos coronandos esse decrevit.

℣. 64. *Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, in quo habitavit inter homines. Silo* civitas erat, ubi arca Domini fuisse legitur constituta: unde per Sacerdotes supplicantes, Hebræi divina responsa capiebant, antequam templum esset Jerosolymis fabricatum. Hoc ergo *Tabernaculum repulisse* dicit Dominum: *in quo inter homines habitare* dignatus est; sicut in alio Propheta legitur: *Vide quid feci Silo, ubi erat tabernaculum meum.* Sed metuendum est nobis, ne offensus corporis nostri tabernacula deserat, quæ Spiritus sanctus, cum Dei munere benè nos tractamus, inhabitat; sicut dicit Apostolus: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.*

Jerem. 7. 12.

1. Cor. 3. 17.

℣. 65. *Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.* Illud tempus memorat, quando ab Allophylis Hebræi victi sunt, & cædibus eorum diteptionique patuerunt. Quapropter *virtutem* & *pulchritudinem* significat arcam testamenti, per quam sibi inter Gentes videbantur invicti, & summâ decoris laude præcipui.

℣. 66. *Et conclusit in gladio populum suum: & hereditatem suam sprevit.* Consequens fuit ut populus gladio caderet turpiter in ruinam, cui arcæ dignitas probabatur ablata. Ille enim quos spernit annihilat; nec quisquam potest subvenire, cui se probantur solatia divina subtrahere. *Sprevit* enim *hereditatem suam*, quando populum, quem inter multas nationes elegerat, pro scelerum suorum immanitate projecit. Hereditas quippe ab hero dicta est: quoniam eam jure legitimo Dominus noscitur possidere.

Deus quos spernit annihilat.

Hereditas ab hero dicta est.

℣. 67. *Juvenes eorum comedit ignis: & virgines eorum non sunt lamentatæ. Ignem* hîc, iram bellantium debemus advertere, quæ traditos sibi tanquam consumptrix flammâ devoravit. Sequitur, *Et virgines eorum non sunt lamentatæ. Lamentari* enim vacantis est. Nam cùm omnes imminentia pericula formidarent, nulli licuit alterius funeri justa persolvere. Lamenta enim dicta sunt intra lares monumenta; sicut antiquis sepelire mos erat.

Lamenta unde dicta.

℣. 68. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt: & viduæ eorum non plorabantur.* In ipsa igitur captivitate filii Heli Sacerdotis ab Allophylis gladio leguntur extincti: quorum unius uxor vidua facta, post subitum partum morte præventa est. Ita contigit, ut ejus *vidua* minimè *ploraretur*, dum universos communis interitus occupasset. Nam talia in illo populo multis accidisse credenda sunt, quando pluralem numerum auctoritas sancta memoravit, quæ nihil noscitur referre superfluum.

℣. 69. *Et excitatus est tanquam dormiens Dominus: tanquam potens crapulatus à vino.* Consuetudines istas hominum diximus propter res explanandas sæpe Domino contributas. Dicitur enim à persona dementium qui ita putant, quando periclitantibus non subvenit, quasi *vino esse crapulatum.* Sed ille tantùm negligentibus atque infidelibus *dormit*, qui nullâ psalmodia, nullis bonis operibus excitant Christum. Et jure ab ipsis redditur alienus, qui eum sibi quasi *dormire* dementer intelligunt. *Excitatur* etiam ad vindictam malis actibus provocatus, cujus patientia *dormisse* credebatur; quod magis hîc agnoscimus sentiendum. *Excitaverunt* enim eum Allophyli, quando arcam testamenti ejus inter simulachra posuerunt. Et sequitur quæ illis tali facto provenerint. Discutiendum est autem quod dixerit: *Tanquam potens.* Quia tunc sunt homines ad iram faciles & ad virtutem potentes, quando post crapulam vini de somno surgere consueverunt. Denique beatus Hieronymus inter alios veridicus Interpres, pro *potente* fortis posuit.

Deus infidelibus & negligentibus dormit.

Et excitatur ad vindictam malis actibus provocatus.

℣. 70. *Et percussit inimicos suos in posteriora: opprobrium sempiternum dedit illis.* Hoc in primo libro Regum legitur, quia pro sacratæ arcæ injuria Allophyli *in posteriora* percussi sunt, ut etiam vivi à soricibus execrabili sorte roderentur. Quod *Opprobrium* eis permanet *sempiternum*: quia nullus alter taliter punitus est. Sic peccatores in posteriore vita percutit, quando eis sua debita non relinquit; & quasi à soricibus consumuntur, dum eos diaboli cohors inimica vallaverit.

1. Reg. 5. 6.

℣. 71. *Et repulit tabernaculum Joseph: & tribum Ephrem non elegit.*

℣. 72. *Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.* Judicia Domini ipsorum quoque nominum astipulatione declarantur. *Joseph* significat augmentum, quod & in malo & in bono ponitur: sed modò in contrarium accipiendum est, quia constat esse repudiatum. *Ephrem* frugifer interpretatur sive ubertas: *Juda* confitens sive glorificans. Memoria quoque condendum est, quòd per Hebræa nomina scriptura sancta causas nobis sæpiùs declarat occultas. Quod genus locutionis sacrarum litterarum proprium esse non dubium est, quando tale aliquid mundanis litteris minimè continetur. *Repulit* ergo *tabernaculum Joseph*: quia licet ipse fuisset justus, tamen ejus posteri qui ad semen carnis pertinuerunt, augmenta mundana &

Joseph significat augmentum.

Ephrem interpretatur frugifer, sive ubertas. Juda confitens sive glorificans.

provectum carnalem desiderasse noscuntur: *Tribum* quoque *Ephrem non elegit*: quia in fruge sæculi hujus carnali ubertate præsumebant. *Tribum* autem *Iuda* meritò delegit, quæ & confessione fuit humilis, & conversatione laudabilis: unde nobis secundum carnem Dominus Salvator advenit. Sequitur, *Montem Sion quem dilexit.* Ecclesiam Catholicam significat: de qua in Canticis canticorum Dominus dicit: *Vna est columba mea, una est dilecta mea.* Cantic. 6. 8.

℣. 73. *Et ædificavit sicut unicornium sanctificationem suam, in terra quam fundavit in sæcula. Vnicornium* significat unam spem habentium in sanctissimam Trinitatem, ad quam fidelium sacratæ mentes humiliter eriguntur, & tanquam validissimo cornu fidei firmitate consistunt. Sequitur, *In terra quam fundavit in sæcula.* Quamvis *In sæculo* futuro Jerusalem prædestinata consistat: *In terra* tamen, id est, in hominibus sanctis * sub æternitate probatur esse fundata; sicut in Evangelio Petro dictum est: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Ecce quomodo *In terra* sub æternitate cognoscitur esse fundata. Nam & alibi de Ecclesia legitur: *Deus fundavit eam in æternum.*

* Ed. *spe æternitatis.* Matth. 16. 18

Psal. 47. 9.

℣. 74. *Et elegit David servum suum, & sustulit eum de gregibus ovium: de post fœtantes accepit eum.*

℣. 75. *Pascere Iacob * populum suum, & Israël hereditatem suam.* Aptissima nimis & decora introducta est narratio; ut quia dixerat: *Elegit Iudam*, nunc diceret, *David*, qui ab humanitate suscepta Christo Domino proximabat. Sed meliùs hoc de ipso suscipimus Domino Salvatore; nam in Evangelio Cæci clamaverunt: *Fili David miserere nobis.* Et quia confidenter verum dixerant, sub celeritate sanati sunt. Sequitur, *Et sustulit eum de gregibus ovium: de post fœtantes accepit eum.* Per istam similitudinem David filii Jesse (sicut & in aliis locis) Domini Salvatoris nobis Sacramenta panduntur. Nam ille sublatus ab ovibus pervenit ad regnum: Dominus noster functus officio Pastoris, sedet ad dexteram Patris, qui est verè *Rex Regum & Dominus Dominantium.* Nec vacat quod dixit, oves ejus fuisse fœtosas. Domini enim grex spirituali gratiâ fœcundus, filios noscitur habere copiosos; sicut in Canticis canticorum de Ecclesia legitur: *Dentes tui sicut grex tonsarum ascendens de lavacro, quæ omnes gemini creant, & sterilis non est in eis.* Addidit, *Pascere Iacob populum suum, & Israël hereditatem suam.* Hoc jam manifestiùs advertimus dictum de Domino Salvatore, qui gregem suum solus valuit cælesti pane satiare, & hereditatem suam maximè à periculis animarum cunctis eripere. *Iacob* enim possumus intelligere populum Christianum, qui hic degit in terris. *Hereditatem* verò *Israël*, futuram congregationem quæ Domini contemplatione pascenda est; quod ad temporalem Regem omnimodis non potest pertinere.

* MS. A. *servum.*

Matth. 20. 30.

Apocal. 19. 16.

Cantic. 4. 2.

℣. 76. *Et pavit eos sine malitia cordis sui: & in sensu manuum suarum deduxit eos.* Absolutè totum ad Dominum pertinet Salvatorem; solus enim fuit qui peccata non habuit. Dicendo enim, *Sine malitia*, ostendit, quia ita sint dicenda peccata. Illa enim puritas, illa sanctitas, illa e cælo veniens Majestas, hoc probata est docuisse quod gessit, hoc gessit sine dubitatione quod docuit. *Pavit* enim Præceptor egregius quos docere dignatus est; sicut ipse testatur: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.* Matth. 4. 4.
Sine malitia cordis, sicut alibi dicit: *Nec est in ore ejus dolus. Sensus* verò *manuum*, actualem significat sanctitatem, ad quam fideles suos, prout ipse tribuit, gloriosâ imitatione perduxit. Sed nec istud David potest temporali Regi ullatenus convenire: sed cùm ad Dominum Christum referuntur, cuncta sibi decorâ parilitate consentiunt. Isai. 53. 9.

Conclusio Psalmi.

In nonnullis psalmis solemus exquirere quid nos admoneat cælestis auctoritas. Hic tale fecit initium, ut expositio magis, quàm principium psalmi esse videatur. Dixit enim parabolis se & propositionibus esse locuturum; ut unusquisque velociter cognosceret faciem psalmi, cùm forma ipsius expressa fuerit dictionis. Quapropter sic pro suis delictis expulsos Hebræos, & intromissos asserit Christianos; ut utriusque legis intentionem quasi in unius faceret botri decore pendere. Amemus ergo prolixitatem ejus, in quo dum historia refertur, novi Testamenti gratia declaratur: more abyssi fluctuantis, quæ tot lumina reddit, quot tremores effecerit. Modò enim ibi claritas lampat: modò umbratilis imago circumvolat; & in eodem elemento videntur esse varia, cùm nihil illic coloris accedat, nec recedat. Sic psalmi hujus admiranda diversitas & historiam narrat, & longè alia quæ spiritualiter sentiantur, insinuat. Cujus similitudinem centesimus quartus quoque psalmus subsequitur. Et sicut in David actibus declarantur Domini futura mysteria: ita & per miracula quæ Judæis concessa sunt, Christiani populi Sacramenta panduntur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuagesimum octavum.

Psalmus Asaph.

Sicut sæpe diximus * hæc significatio nominis ad actus illos pertinet, qui ad mandata Domini gratiamque referuntur. *Asaph* verò significat Synagogam, quæ tamen Catholicæ convenire possit Ecclesiæ. Neque enim Christianis alieni credendi sunt, qui gratiæ Dominicæ claritate fulserunt. Adde Prophetas, Patriarchas, & populum illum jam Christo devotum ante tempora Christiana. Est ergo & iste psalmus totus in lamentatione positus, sicut & septuagesimus tertius, qui futura tempora velut præterita deplorat, & propter duritiam cordis sui genti graviter affligendæ, pietatis studio precatur Christum Dominum subvenire. * Ed. *hic.*

Divisio Psalmi.

Priusquam de divisione dicamus, oportet gestarum rerum breviter insinuare notitiam; ut dum causa præmittitur, textus psalmi intelligibiliùs audiatur. Maccabæorum nobis primus liber insinuat Antiochum Regem cùm

Jerosolymam venisset, hostiliter civitate opibus enudatâ, in templo Dei idola posuisse, Hebræosque dum diis suis sacrificare cogeret, multos Martyres effecisse. Quapropter *Asaph* (quem diximus personam gestare fidelium populorum) per totum loquitur psalmum. In prima parte dinumerans quanta temporibus prædicti Regis Antiochi pertulerit Jerusalem, populusque Judæorum. Secundâ parte Dominum rogat, ut supra potentes inimicos iram suæ indignationis effundat, & peccatis servorum suorum dignetur esse propitius. Tertiò prophetiæ spiritu postulat vindicari non peremptionis voto, sed correctionis studio.

Expositio Psalmi.

℣. 1. **D**Eus *venerunt Gentes in hereditatem tuam.* Quamvis longis antè temporibus David fuerit, quàm Rex existeret Antiochus: omnia tamen more suo quasi transacta refert, quæ Spiritu sancto repletus prævidebat esse ventura. Hinc est quod *Asaph* deflens subitò clamabat ad Dominum: *Venerunt Gentes*, tanquam jam muros erumperent, & formidata captivitas introiret. *Gens* enim dicta est, quod uno sit genere procreata. *In hereditatem*, Jerusalem significat, ubi erat *hereditas* Dei in sanctis hominibus constituta: qualis fuit Matathias, Eleazar, septem fratres cum sancta matre: quales fuerunt mille, qui ne sabbatum violarent, omnes se passi sunt ab hostibus quietis manibus interire; & cæteri quos notitia minimè comprehendit. Addit, *tuam suam*, ut excitaret Judicis animum contra adversarios truculentos: dicens eos *venisse* ad læsionem rei, quæ ad Judicem pertinebat. Hæc Oratores latiùs copioseque dixerunt, cùm adversariis suis odium facere invidiamque niterentur.

Gens unde dicta.

Hereditas Dei in sanctis hominibus constituta.

℣. 2. *Coinquinaverunt templum sanctum tuum: posuerunt Ierusalem velut pomorum custodiarium.* Aptissimè sancto viro sacrati templi priùs occurrit injuria: ut hoc inter initia defleret, quod ad divinam noverat contumeliam pertinere. *Coinquinaverunt*, dixit, polluerunt: quoniam illo tempore non est eversum sanctuarium Domini, sed impiæ Gentes in sanctissimis locis simulachra nefandâ præsumptione posuerunt; ut ubi colebatur verus Deus, ibi immundus adoraretur spiritus. Sic enim de Antiocho in Macabæorum libro legitur: *Iussit coinquinari sancta, & sanctum populum Israël, jussit ædificari aras & templa & idola, ut immolarent carnes suillas*, &c. Sequitur dolenda nimis & injuriosa comparatio: *Posuerunt Ierusalem velut pomorum custodiarium.* Quod schema dicitur Parabole, quando res sibi genere dissimiles comparantur. *Custodiaria* siquidem *pomorum* dicuntur tuguria, quæ sibi hortorum cultores ad depellendam solis injuriam, & ad custodiendas furum improbas manus frondibus * liscisque communiunt; quæ mox ut pomorum tempus abscesserit, tanquam inutilia derelinquunt. Quapropter Gentes quæ Jerosolymam vastaverunt, illam templi pulchritudinem singularem sic contemptibilem putaverunt tanquam casellulam pomorum, quæ vilis atque despecta transactâ æstate deseritur. Unde & Isaias dicit: *Relinquetur filia Sion velut umbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario.*

1. Maccab. 1. 49. 50.

Quid sit Parabole.

* *Ed. foliisque.*

Isai. 1. 8.

℣. 3. *Posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus cæli: carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.* Postquam de divini templi conquestus est injuria, venit ad hominum neces; ut eos post sacrilegii culpas, homicidii reatus argueret. His tamen aliquid majus adjicitur, ut crudeli immanitate trucidatos, feris etiam abjicerent insepultos. Contemptus siquidem corporum mortuorum non ad parvam refertur * invidiam; nam si sepelire est pietatis officium: *volatilibus cæli* abjicere, magnæ crudelitatis constat exemplum. Dicendo autem: *Servorum tuorum*; Martyres significat, qui in illa captivitate copiosâ in persecutione floruerunt; sicut in libro ipso legitur: *Multi de populo Israël obtinuerunt, & confortati sunt in eis, ut non manducarent immunda, & elegerunt mori magis, quàm cibis à Domino vetitis coinquinari.* Sequitur, *Carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.* Una res duplici varietate describitur; ut diversitas crudelis facti auditum possit Judicis exaggerare piissimi. Non enim suffecerat mortuos volatilibus tradere, nisi & feras permitterent eorum corpora laniare.

Contemptus corporum mortuorum, injuria; sepultura, pietatis officium.

* *MS. A. injuriam.*

1. Maccab. 1. 65.

℣. 4. *Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam in circuitu Ierusalem: & non erat qui sepeliret.* Adhuc in ipsa exaggeratione remoratur: ne citò transiret ab animo, quod atroci commissum videbatur exemplo. Dicendo enim, *sicut aquam*, crudelibus factis auget invidiam; ut ita sibi crederent humanum sanguinem effundere licuisse, quemadmodum solet aqua sine alicujus culpa decurrere. Nam quod addidit, *In circuitu Ierusalem, & non erat qui sepeliret*; nefandissimam copiam sceleratæ cædis ostendit; ut non solum intra urbem, verumetiam circa muros civitatis tantum provenisset exitium; quatenus devotionem sepulturæ nullus implere valuisset, dum par conditio cunctos involveret; sicut in anteriore psalmo dicit: *Iuvenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non sunt lamentatæ.*

Psal. 77. 63.

℣. 5. *Facti sumus opprobrium vicinis nostris: derisui & contemptui his, qui in circuitu nostro sunt.* Gloriam illam Jerosolymorum toto orbe mirabilem usque ad *opprobrium* dicit venisse *vicinorum*; ut quantâ priùs nobilitate resplenduit, tantâ postea abominatione sorderet; sicut & Jeremias in lamentationibus ait: *Quomodo sedet sola civitas quæ abundabat populis, facta est ut vidua quæ multiplicata erat in nationibus: princeps in regionibus facta est in tributo.* Et paulò pòst: *Hæc est civitas quæ dicebatur corona gloriæ, jucunditas universæ terræ.* Sequitur, *Derisui & contemptui his, qui in circuitu nostro sunt.* Eadem repetitâ diversitate congeminat; ut illud quod dixerat *opprobrium*, clariùs monstraretur. Dicit enim Hebræos fuisse *derisui*, qui priùs fuerant Domini devotione reverendi. *Contemptui* verò tunc sunt habiti, quando eos captivitati traditos videbant, quibus pridem tot regna cessisse cognoverant. Nec vacat quod additum est: *Qui in circuitu nostro sunt*: quia semper graviora sunt opprobria quæ vicinitas novit, dum assiduâ reputatione suscipitur, quod longinquitatis beneficio minimè sustinetur. Sic totus iste textus à principio crescens, schema istud nobilissimum facit, quod vocatur Auxesis, Latine verò nuncupatur Augmentum. Ubi sunt Oratores qui ad artem verisimilem veritatis officia transtulerunt?

Thren. 1. 1.

Ibid. 2. 15.

Graviora sunt opprobria quæ vicinitas novit.

Quid sit Auxesis.

lerunt? Ecce quibus argumentis agit simplicitàs ingeniosa, non malitiosa calliditas.

℣. 6. *Vsquequo Domine irasceris in finem: accendetur velut ignis Zelus tuus?* Venit ad secundam partem, in quâ pium Judicem rogat, ne usque ad finem irascatur genti Judaicæ, quando se venturum Prophetarum sacris prædicationibus indicavit. Sancti enim viri quamvis mala paterentur, sciebant se à Domino minimè deserendos; sicut alius psalmus dicit: *Castigans castigavit me Dominus; & morti non tradidit me.* Prophetiæ quoque spiritu denuntiat fieri quæ prævidebat esse ventura. Tempore siquidem ipsius captivitatis Mathathias unus Hebræorum zelo paternæ traditionis incensus: quia videbat ad idolorum culturam civicum populum trahi, collegit reliquos fideles, atque in exercitum Regis Antiochi cum filiis suis tantâ indignatione prosilivit, ut se & à jugo servitutis exueret, & imperata sacrificia gloriosissimè respuisset; in tantum, ut quemdam Judæum idolis immolantem supra ipsas aras amore sanctæ devotionis extingueret.

Psal. 117.18.

1. Mach. 2. 23.

℣. 7. *Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non cognoverunt: & in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt.* Postquàm narravit Hebraicæ gentis gravissimas calamitates: nunc petit à justo Judice, ut vastatores eorum afflictiones sustineant, qui nomen ejus omnimodis nesciebant. *Effunde iram tuam*, dicit, id est, supra adversarios indignationem tuam abundanter emitte; ut sicut nos illi comprimunt, ita tuis virtutibus obruantur. Sciebat enim humanam victoriam tamdiu posse prævalere, quamdiu divina potentia permisisset. Et cùm dicit: *Quæ te non cognoverunt*, culpas mitigat Judæorum: quoniam etsi multi deliquerant, erant tamen inter eos, qui Dominicis jussionibus serviebant. Istos enim dicit meritò persequendos, qui nomen Domini omnimodis ignorabant. Sic culpa, quæ excusari non potest, superioris criminis collatione levigatur. Nec vacat quod ante dixit: *In Gentes*, posteà *in regna*; priùs enim populis imprecatus est, deinde ipsis regnis, quæ talia fieri crudeliter imperabant.

℣. 8. *Quia comederunt Iacob: & locum ejus desolaverunt.* Pro gente quæ peccaverat, gratissimi Patriarchæ nomen objectum est; ut recordatio sanctissimi viri populi delicta mitigaret. Quæ figura dicitur Anteprosopon, quando pro homine ingrato ponitur persona gratissima. Dicendo enim, *Comederunt*, significat comedi fecerunt. Sævitiam impiæ gentis ostendit, dum cadavera mortuorum ferarum comestionibus exponebant. Sivè *comedi*, significat eos qui lege Domini derelictâ, impiâ superstitione gluriti sunt. Sequitur, *Et locum ejus desolaverunt.* Eversionem & solitudinem deplorat pulcherrimæ civitatis, quando impiâ dominatione, persuasione Gentilium civium suorum habitatione nudata est.

Quid sit Anteprosopon.

℣. 9. *Ne memineris iniquitates nostras antiquas, citò nos anticipet misericordia tua: quia pauperes facti sumus nimis.* Confessione delictorum propitium sibi Judicem reddit; ut qui se per justitiam vindicare non poterat, per supplicationes necessarias expiaret. Sed cùm sciret *Asaph* Antiochi Regis tempore nonnullos Judæorum esse seducendos; ut Domini culturâ derelicta, nefanda idola sequerentur, non poterat pro antiquis tantùm rogare culpis, quos sciebat futuris quoque temporibus ingentia scelera perpetrare. Sed hîc, *antiquas*, similes antiquis culpis æstimo debere sentire, quibus per innumeros annos nefandâ mundi pravitate peccatum est; sicut & alius psalmus dicit: *Ecce veteres posuisti dies meos.* Sequitur, *Citò nos anticipet misericordia tua.* Qui timet judicium Domini *anticipari* se ejus *misericordia* rectè desiderat: quià nisi indulgentia prævenerit peccatorem, in judicio non absolvet errantem. Addidit, *Quia pauperes facti sumus nimis.* Paupertas est enim in nobis exiguitas bonorum operum, & non habemus quod possimus offerre justitiæ, si nos incipiat vigor æquitatis inquirere. Super hoc ponit &, *nimis*: ne quis se putaret de probitate actuum suorum debere præsumere, cùm se bonis meritis *nimis pauperem* esse cognosceret.

Confessio delictorum propitium sibi judicem reddit.

Psal. 38. 6.

Nisi indulgentia Deus prævenerit peccatorem, in judicio non absolvet errantem.

℣. 10. *Adjuva nos Deus salutaris noster, propter honorem nominis tui.* Cùm dicit, *Adjuva nos*, significat forsitan illud certamen, quod Mathathias assumpturus erat; ut Hebræos à superstitionum clade liberaret; ut causa humanis viribus desperatâ Domini virtute juvaretur. Et benè infirmitatem suam intellexit, qui Salvatorem Medicum totis viribus invocavit; quatenus erepti Judæi honorem ejus nomini reddere potuissent. Utiliter autem se *adjuvandum propter honorem* Domini dicit, non propter aliquod meritum suum.

℣. 11. *Domine libera nos: & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.* Qui de propriis viribus desperat, necessariè ad auxilium omnipotentis Judicis currit; ut quod actibus propriis conferri non potest, pietate sancti nominis tribuatur. Ideò enim Salvator dicitur, quia in se sperantes salvat, & imminentes peccatorum pœnas commutat in præmia.

Cur Christus Salvator dicatur.

℣. 12. *Nequando dicant Gentes: Vbi est Deus eorum? & innotescat in nationibus coram oculis nostris.* Reddit causam cur petiverit plebem Domini debere liberari; scilicet ne illud usitatum dicatur à perfidis: *Vbi est Deus eorum?* Nam quamvis fideles diversa flagella patiantur; istud tamen ab eis non potest ferri, quando creaturarum omnium insultatur Auctori. Dicendo enim, *Vbi est?* putatur aut præsens non esse, aut non posse defendere. Et respice quàm necessariè inter calamitates suas illud opprobrium commemorat, quod ad divinam pertinet at contumeliam. Sequitur, *Et innotescat in nationibus coram oculis nostris.* Hîc est subaudiendum, vindicta, quam solet Dominus de perfidis facere, quando eos cogit desideria prava damnare. Cùm dicit: *Coram oculis nostris*, celeritatem postulat ultionis; ut videat fieri quod aliquando noverat posse concedi.

Fideles injurias Deo illatas ferre non possunt.

℣. 13. *Vindica sanguinem servorum tuorum, qui effusus est.* Tertiam partem quæ restabat exequitur, ut *vindicet sanguinem* fidelium, qui pro ejus nomine martyria pertulerunt. Vindicatio est enim per quam vis & injuria justâ retributione defenditur. Sed hîc illud videtur optari, quod ad conversionem respicit inimici. Nam cùm hîc in eis temporaliter vindicatur, interitum æternæ damnationis evadunt; fit enim in Apocalypsi legimus: Sub ara Dei Martyrum animas postulare, ut divino judicio vindicentur. Quæ

Quid sit vindicatio.

Apoc. 6. 10.

vindicta accipienda est ad modum quem diximus: quia beati viri crudeliter se non expetunt vindicati, cùm acceperint monita: *Orate pro inimicis vestris, benefacite his qui oderunt vos*, & his similia. Ad postremum ipse Dominus præceptorum suorum potentissimus Executor in cruce positus ait: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

Matth. 5. 44.

Luc. 23. 34.

℣. 14. *Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum: secundum magnitudinem brachii tui posside filios* morte punitorum.* De illis dicit quos pro nomine Domini vinxerat irreligiosa Gentilitas, qui crebris gemitibus omnipotenti Domino supplicabant, ut ejus Ecclesia in fratribus non deficeret, etiamsi ipsos imminens pœna consumeret. Sancti enim viri talia semper petunt, quæ ad fidei augmenta proficiunt. Sequitur, *Secundum magnitudinem brachii tui posside filios morte punitorum.* Nimis pia suboritur & affectuosa precatio: ne *filios* eorum Dominus à sua possessione projiciat, qui pro ejus religione *morte puniti* sunt. Innumera enim tunc ibi turba Martyrum fuit, quorum posteri Dominum desiderant possidere: ne aliquo errore vitientur. Ille siquidem quando nos possidet, diabolica in nobis jura non prævalent.

* MS. A mortificatorum.

Sancti viri semper talia petunt, quæ ad fidei augmenta proficiunt.

℣. 15. *Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum: improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi Domine.* Tale est *Redde*, quale quod superiùs dixit, *Vindica*; quod etsi afflictionem tribuit corporum, salutem tamen efficit animarum. *Vicinos*, finitimos dicit, de quibus superiùs ait: *Facti sumus opprobrium vicinis nostris.* *Septuplum*, perfectionem significat muneris cælestis, quod accipimus quando Spiritus sancti illuminatione complemur: de quo & alio loco dictum est: *Argentum igne examinatum, terræ purgatum septuplum.* Quod ad conversionem ipsorum non est dubium pertinere, quando sic recipiunt, ut in bonis partibus commutentur. *In sinu eorum*, utique in animarum secreto debemus accipere, ubi semper fit gloriosa conversio. Sequitur, *Improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi Domine.* Fecerunt injurias, dicant laudes; fuerunt increduli, sint devoti: extiterunt superbi, fiant humiles. Tunc enim Dominus gloriosè vindicatus agnoscitur, quando maledicorum ore laudatur.

Septuplum perfectionem muneris cælestis significat.

Psal. 11. 7.

℣. 16. *Nos autem populus tuus, & oves gregis tui, confitebimur tibi in sæculum.* De illis (sicut arbitror) dicit reliquis, qui Mathathiæ studio congregati, legem Domini custodire meruerunt. Istæ revera sunt *oves* Domini, quæ ejus gloriam confitentes in fidei firmitate manserunt. Potest autem hoc & generaliter accipi, ut ibi mixtus videatur & populus Christianus: quoniam (sicut sæpe dictum est) ex duobus populis congregatio facta est una sanctorum. Intuendum autem est lamentationem suam quâ suavitate concluserit; ut Domini dicat esse *gregem*, pro quo devotissimus supplicabat: ne diutiùs irasceretur eis, quos suos esse meminerat.

Quæ sint oves Domini.

Et in sæculum sæculi narrabimus laudem tuam. Hic illam tangit futuri sæculi beatissimam psalmodiam, quam chorus sanctorum sine cessatione dicturus est; non ut alios instruat, quia ibi nullus erit indoctus: sed ut honorem debitum reddentes, præconiorum ipsorum suavitate pascantur.

Conclusio Psalmi.

SEcundus iste jam psalmus est, qui honorabilem Jerusalem piâ lamentatione deflevit. Sed sciendum quòd septuagesimus tertius captivitatem continet, quam pertulit sub Romanis: iste verò Antiochi Regis deflet sacrilegam & crudelissimam vastitatem. Considerandum quoque & altâ mente condendum est, quòd charitatis studio commonemur Ecclesiæ Dei bonis lætari, & iterum calamitatibus ejus vehementer affligi. Legitur enim: Felices qui gaudent in pace tua, & felices omnes qui contristabuntur in omnibus flagellis tuis. Quapropter convenit, ut quod unicuique fidelium provenerit, ad nostros dolores proximitatis studio transferamus; sicut Apostolus dicit: *Si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: sive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra.* Hinc enim charitas illa præcelsa conquiritur, hinc prædicata unitas invenitur. Et si causam boni istius altiùs perscruteris, hinc & illa cælestis affectio gignitur, quæ Domini Ecclesiam locupletare monstratur.

1. Cor. 12. 26.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuagesimum nonum.

In finem, pro his qui immutabuntur, testimonium Asaph, psalmus.

DOctis viris & in auditorio Christi salutariter eruditis si quis usitata repetere conetur, offendit. Nam cùm omnia tituli istius verba jam nota sint, restat ut hoc quod noviter dixit *Testimonium Asaph* perquirere debeamus. Iste *Asaph* antè trepidus, antè sollicitus, qui pro Synagogæ peccatis visus est psalmis prioribus exorare, tantâ nunc præsumptione completur, ut jam commutatis in melius testimonium conversionis præbere videatur. Dicit enim de primo adventu Domini Salvatoris, qui hominem deterioratum lege peccati, ad sanctæ conversationis dona perduxit, translatamque vineam de Ægypto potentiæ suæ radice solidavit. Hoc est quod dicit *Testimonium pro his qui immutabuntur.* Cantatur ergo hymnus iste de adventu viri agricultoris, & vineâ Domini; ut jam non obscuris, sed manifestis precibus ejus postuletur adventus. Qui psalmus ejusdem rei secundus esse dignoscitur.

Divisio Psalmi.

A*saph* iste quem titulus præcinuit commutatum, in prima sectione Domini deprecatur adventum. Secunda testatur quemadmodum vinea, quæ est Ecclesia, toto orbe sit dilatata. Tertio loco Incarnationis ejus beneficio per similitudinem vineæ visitari deprecatur Ecclesiam, seque Domino postulat adhærere.

Expositio Psalmi.

Q*Vi Regis Israël intende: qui deducis velut* oves Ioseph: qui sedes super Cherubim, appare.* Per secundam speciem definitionis quæ Græce En-

* MS. A. ovem.

noëmatice dicitur, Latinè Notio nuncupatur, magno desiderio venire Christus Dominus postulatur; ut per id quod facit, planissimè indicatus esse videatur. Nam ista species definitionis non per substantiam, sed per actus suos unamquamque personam indicare cognoscitur. Rectè igitur dicitur Regi cæli & terræ: *Qui regis Israël*, cujus arbitrio & creata sunt & administrantur universa. Sed quamvis omnia in ejus potestate sint posita: illa tamen regere dicitur, quæ se tractare cælesti conversatione noverunt. Ideò enim subjunctum est, *Israel*: quia ipsos propitius regit, qui eum puro corde respiciunt. *Israël* enim interpretatur (sicut sæpe dictum est) vir mente videns Deum. *Intende*; ac si diceret: Supra nos lumen tuæ pietatis infunde; ut qui per nos sumus tenebrosi, aspectus tui reddamur claritate conspicui. Sequitur, *Qui deducis velut oves Joseph*. *Joseph* fidelem populum debemus advertere, qui sic in caulas Domini deducitur, quasi oves ad pascua congregantur. Nam & ipsum nomen *Joseph* significat sine opprobrio, quod devoto populo certum est convenire. Et nota propria verba singulis data fuisse personis. *Regitur qui Israel* est: *deducitur qui Joseph* est. Addidit, *Qui sedes super Cherubim, appare*. *Cherubim*, plenitudo scientiæ interpretatur, in qua Christum Dominum insidere manifestum est. Sed quoniam adhuc in secreto suæ Majestatis erat, rogat ut beneficio sanctæ Incarnationis *appareat*; quatenus fideles suos firmissimà credulitate consolidet. Et vide quia trinâ invocatione versus iste contextus est; ut omnia cooperati sanctam significet Trinitatem.

Deus ipsos regit, qui eum puro corde respiciunt.

Joseph interpretatur sine opprobrio.

Cherubim plenitudo scientiæ interpretatur.

℣. 2. *Coram Ephrem, & Benjamin, & Manasse. Excita potentiam tuam & veni: ut salvos facias nos.* Ista nomina constat esse gentis Hebraicæ, ante quos ut appareat, spirituali virtute deprecatur; hoc est, ut (sicut promissus fuerat per Prophetas) ex Judæorum gente nascatur. Sed quoniam non incassùm hæc nomina more scripturæ divinæ videntur aptata, interpretationes eorum studiosissimè requiramus. *Ephrem* interpretatur fructificatio: *Benjamin*, filius dexteræ: *Manasses*, oblitus. Has virtutes inesse constat Domino Salvatori; fructificavit enim quando ad tempus corpore trucidato, ad perpetua cælorum regna surrexit. Filius dexteræ, id est, Filius Omnipotentis Patris. Oblitus, illud indicat quando injuriarum suarum oblitus, in cruce positus pro Judaico populo supplicavit. Orabat ergo ut in his virtutibus veniret, quas eum facturum esse nullatenus ambigeret. Sequitur, *Excita potentiam tuam, & veni: ut salvos facias nos*. Quantam nobis utilitatem per Incarnationem Domini noverat esse tribuendam: tantò studiosè deprecatur, ut *excitet potentiam* suam, *& veniat* ad peccata humani generis abluenda. Quod enim desiderium, quæ preces, quæ vota sufficiant illud expetere, quod mundum pollit à sua impietate salvare?

Ephrem interpretatur fructificatio, Benjamin filius dexteræ, Manasses, oblitus.

℣. 3. *Deus virtutum converte nos: & ostende faciem tuam, & salvi erimus*. Quoniam credebat in se mirabilia facienda, justè *Deum* invocavit *virtutum*, qui solus prævalet de incredulitatis morte liberare. Et quia se noverat esse distortum, *converti* se magnopere postulavit. Hoc enim cui conveniat facere, nisi virtutum Domino, qui solus potens est quæ vult universa complere? Post conversionis autem beneficium aptè sequitur: *Ostende faciem tuam*; quia solet Divinitas homines jam converso corde respicere. Quod enim addidit: *Et salvi erimus*, evidenter significat Dominum Salvatorem, cujus revera sumus Incarnatione salvati.

℣. 4. *Domine Deus virtutum, quousque irascèris in orationem servi tui?* Hoc de illo tempore sentiendum est, quo *Asaph* venire Dominum postulabat. Et quia pro dispensatione divina erat aliquatenus differendum, dicit: *Quousque irasceris in orationem servi tui*; ut non illa jam provenire facias, quæ promisisse cognosceris? Et intuere pietatem ac desiderium supplicantis. *Iratum* sibi Dominum credebat: quoniam humano generi subvenire tardabat.

℣. 5. *Cibabis nos pane lacrymarum: & potum dabis nobis in lacrymis in mensura?* Postquàm se differri posse præsenserat, enumerat mala quæ passurus erat populus Hebræorum. Dicit enim: *Cibabis nos pane lacrymarum*, significans eos sub afflictione victuros. *Panis* enim *lachrymarum* vita est plena doloribus: sed tamen in ea Domini miseratione *cibamur*, quando cladibus ærumnisque non extinguimur, sed potiùs erudimur. Sequitur, *Et potum dabis nobis in lacrymis*. Priùs dixit, *panem*: nunc dicit & *potum*. Ista enim duo sunt quibus vivit omnis humanitas; ut *panem* pro qualibet esca ponas: *potum* pro omni potione. Nam quod tempus à lacrymis esse poterat vacuum, quibus & ipsa refectio videbatur esse ploratio? *In mensura*, in distributo modulo dicit; sicut ait Apostolus: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione etiam proventum vestrum, ut possitis sustinere*. 1. Cor. 10.13.

Quando pane lacrymarum cibamur.

℣. 6. *Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris: & inimici nostri deriserunt nos*. *Contradictio* illa Gentilis cogitanda est, quæ adversum Prædicatores Christi pravis contentionibus erigebatur: credentes illa se posse defendere, quæ in templis suis videbatur adorare Gentilitas. Sive magis illud tempus commemorare videtur, quod in superioribus dixit: quia sub rege Antiocho dum aliqui Judæi sacrificarent idolis, contradicebant his qui legem Domini custodire videbantur. Et ideo *vicinos*, parentes debemus advertere, qui eis proximitate generis adhærebant. Sequitur: *Et inimici nostri deriserunt nos*. Meritò *inimici deridebant*, inter quos tam nefarium videbant esse certamen; ut pars eorum in pristina religione constaret, pars autem idolis coacta serviret.

℣. 7. *Domine Deus virtutum converte nos: & ostende faciem tuam, & salvi erimus*. Repetitur versus, quem jam superiùs ante hos tres posuisse monstratur: quia desiderantis mos est frequenter repetere, quæ magnis precibus postulat advenire. Ipsa est ergo *facies*, id est præsentia Christi, per quam *salvi facti sumus*, per quam laqueos mortis evasimus: ipsa denique quæ & indignis & confitentibus cœlorum regna largitur.

℣. 8. *Vineam ex Ægypto transtulisti: ejecisti Gentes, & plantasti eam*. Venit ad secundam sectionem, in qua per mysticas figurationes, quæ fuerunt gesta commemorat. Quod schema dicitur Metabole, unius rei frequens iteratio sub varietate verborum. Per hos enim sex versus

Quid sit Metabole.

usque ad tertiam divisionem, *vinea* ista describitur. *Vineam* enim dicit Hebræorum gentem, quam positam in typo constat Ecclesiæ, unde fidelium nata est congregatio populorum. *Vinea* quippe à vitibus dicta est. Hanc *ex Ægypto* deduxit magnis notisque miraculis, & expulsis Gentibus, id est, Amorrhæis, Cethæis, Jebusæis, cæterisque aliis finitimis eorum, tanquam mirabilis plantavit Agricola. Hoc est *testimonium* redditum de immutatis Hebræis, quod continetur in titulo. *Vinea* siquidem Ecclesiæ & hic pulcherrimè comparatur: quoniam sicut illa inter folia caduca necessarios infert fructus; sic & ista inter turbas umbratiles peccantium ornatur fruge sanctorum, qui sæculi hujus afflictione tanquam torcularibus pressi, saporem norunt emanare dulcissimum. Sive quia fossa plus proficit, & putata multiplicatur; quod soli meritò datur Ecclesiæ, quæ solet passionis falce crescere, & persecutionum plagis in sancto populo semper augeri. Sed hæc *vinea* quemadmodum per universum mundum dilatata sit, subter edicitur.

Vinea à vitibus dicta.

Vinea Ecclesiæ comparatur, quæ fossa plus proficit, & putata multiplicatur.

℣. 9. *Viam fecisti in conspectu ejus: & plantasti radices ejus, & repleta est terra.* Isti vineæ fructuosæ, quæ mundi spatia comprehendit, *viam fecit* Dominus, dum ejus conspectibus apparere dignatus est. Ipsa enim proficiendi fuit causa, ut suum videret Agricolam, & ab eo imbrem prædicationis acciperet; quatenus fructus suavissimos procrearet. Sequitur, *Et plantasti radices ejus, & repleta est terra. Radices ejus* sunt Prophetæ cælestis Regis operatione plantati: ex quibus illa felices palmites tendens, universum mundum quasi amœnis fidei umbraculis occupavit.

Radices Ecclesiæ sunt Prophetæ.

℣. 10. *Operuit montes umbra ejus: & arbusta ejus cedros Dei.* Latitudo & altitudo istius vineæ decenter exponitur. Illos enim novit operire quos nutrit: quoniam *ejus umbra* fructificat, & amplius facit crescere, quæ magis tegere comprobatur. Sed qualis est ista vinea, quæ *montes operit?* Utique superna, quoniam qualibet altitudo terrarum cuncta sub cælo est. Sequitur, *Et arbusta ejus cedros Dei.* Quia *cedros* dicit, benè *arbusta* posuit; vites enim quando in arbores ascendunt, *arbusta* nominantur. Sed quamvis in trigesimo psalmo *cedros* pro superbia designanda positas dixerimus: tamen quoniam hic est additum *Dei*, Martyres debemus advertere, qui in Ecclesia Christi in altissima sunt cacumina constituti. Et hos Ecclesia protegit: quoniam in ejus esse gremio comprobantur.

Per cedros Dei Martyres intelliguntur.

℣. 11. *Extendisti palmites ejus usque ad mare: & usque ad flumen propagines ejus. Palmites*, significant discipulos Domini, quibus ipse in Evangelio dicit: *Ego sum vitis vera, & vos palmites. Mare*, cunctarum Gentium vult intelligi sanctissimam credulitatem. *Extendisti* enim dicit, quoniam ab Jerosolymis hæc vinea per Apostolorum prædicationes in cunctas mundi partes extensa est. Accipere enim non possumus localem, de qua jam dictum est: *Plantasti radices ejus, & repleta est terra. Propagines* autem *ejus* filios regenerationis dicit, qui à flumine Jordane emanaverunt, ubi Dominus in exemplum nostræ salutis baptizari dignatus est.

Joan. 15. 5.

℣. 12. *Ut quid* * *deposuisti maceriam ejus: & vindemiant eam omnes qui transeunt viam?* Istius vineæ quæ à Judaico populo ducit originem, miratur cur fuerit eversa munitio, hoc est, Domini subtracta defensio. *Maceria* est enim de solis lapidibus constructa custodia, quæ solet vineas defensabiliter circuire. Et meritò tali verbo in superiori translatione permansit. Sequitur, *Et vindemiant eam omnes.* Hic *vindemiant*, in malo positum debemus accipere; sicut & Jeremias dicit: *Vide Domine & considera: quia vindemiasti nos. Sacerdos & Propheta de sanctuario tuo defecerunt. Vindemiant* ergo dicit, diripiunt atque conculcant; quod à transeuntibus fieri solet, qui prædandi studio labores auferre nituntur alienos. Vindemia dicitur, quando uva viti demitur; quod etiam isti vineæ Deus per Isaiam Prophetam minatur: *Destruam maceriam ejus, & erit in direptionem: & destruam parietem ejus, & erit in conculcationem.* Addidit, *Qui transeunt viam.* Gentes significat, quæ *Viam*, id est, Christum Dominum *transeuntes*, in idolorum sacrificiis jugiter permanebant.

* *MS. A. F. destruxisti.*

Thren. 2. 20.

Isai. 5. 5.

℣. 13. *Exterminavit eam aper de silva: & singularis ferus depastus est eam. Exterminavit*, extra terminos atque patriam suam ubique dispersit, quod in Gente contigit Judæorum; hoc est quod superiùs ait: *Vindemiant eam. Aprum*, Vespasianum forsitan debemus accipere, qui illis extitit & fortis & sævus. Per hoc autem nomen significatur Judæis fuisse contrarium, qui hoc animal inter cætera habere videbantur immundum. *De silva*, scilicet de Gentibus, quæ meritò *silvis* squalidis comparantur, quæ adhuc insitæ de fructuoso germine non fuerunt. *Aper* enim dictus est ab eo quod in locis asperis commoretur. *Singularem* autem *ferum*, Titum ejus filium memorat, qui reliquias belli tantâ populatione contrivit; ut Gentem & civitatem quasi herbarum pabula terribili depastione consumeret. Necesse enim fuit hoc vineæ contingere, cujus maceria videbatur esse deposita. Spiritualiter autem *aper* propter ferocitatem & fortitudinem nimiam diabolus intelligi potest. *De silva* autem dixit: quia cogitationes ejus agrestes aviæque semper existunt. Et nota quod his sex versibus, qui prædicti sunt, vinea ista describitur per quartam speciem definitionis, quæ Græce Hypographice, Latine Descriptionalis appellatur. Hæc adhibitâ circuitione dictorum factorumque rem de qua quæritur, competenti significatione declarat.

Aper unde dictus.

Quid sit 4. species definitionis.

℣. 14. *Deus virtutum convertere: respice de cælo, & vide, & visita vineam istam.*

℣. 15. *Et perfice eam, quam plantavit dextera tua: & super filium hominis, quem confirmasti tibi.* Relatis omnibus quæ superiùs contigerunt, *Asaph* venit ad tertiam sectionem: in qua rogat ut omnipotens Agricola *visitet vineam* dissipatam, quam *plantare* dignatus est, & *respiciat super filium hominis, quem confirmavit* sibi. Commutatus quippe in melius, hoc singulare remedium rebus omnibus expetebat, ut Christo Domino supplicaret. Cùm dicit: *Deus virtutum convertere*, petit eum ut supplices suos serenus aspiceret, & periclitantibus subveniret. Sequitur, *Respice de cælo & vide;*

scilicet quibus fluctibus laboret humanitas, quibus peccatis ad inferna rapiatur, & delectetur vitiis, unde eam perpetuâ morte constat extingui. Cùm autem dicit: *Visita vineam istam, & dirige eam, quam plantavit dextera tua*, adventum sanctæ Incarnationis expostulat; ut præsente cultore suo vinea plantata proficiat, sine quo nec fructus inferre poterat, nec proficuam habere culturam. Addidit, *Et super filium hominis, quem confirmasti tibi*. Omnino declaratum est quod superiùs dixit, *Visita*. *Filius* quippe *hominis* Christus est Dominus ex Maria Virgine genitus, à Patre natus ante omnia sæcula. Qui utique confirmatus est, quando de ipso, veritas Paternæ vocis insonuit, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite.*

Delectatio vitiorum perpetuam mortem operatur.

Matth. 3. 17.

℣. 16. *Incensa igni, & effossa manu: ab increpatione vultus tui peribunt. Incensa igni, & effossa manu*, humana vitia significata debemus advertere. Inceditur quippe aliquis igne cupiditatis, sive calore superbiæ, quando crimina nefanda commiserit. *Effossa* verò *manu* sunt, cùm per operationem sceleratam aliis præparamus insidias, & decipere volumus nescientes, dum nos in ipsam magis foveam corruamus. Hæc ergo peccata, *ab increpatione vultus* Domini *peribunt*, quando illis dicendum est: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Non enim ulteriùs visuri sunt, quem propter sua scelera perdiderunt.

Matth. 25. 41

Damnati nunquam Deum visuri sunt.

℣. 17. *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ: & super filium hominis quem confirmasti tibi.* Grande Sacramentum, grande munus Divinitatis exponitur: quia tamdiu forsitan dubitari potuit, quod Israël salvus fieret, donec salutaris Dominus adveniret. Illo enim veniente promissio tota completa est, nec ulteriùs ab ipso discedit Ecclesia, quæ Sponsi sui spirituali dilectione conjuncta est. Nam cùm dicit: *Fiat manus tua super virum dextera tuæ*, operationem sanctæ Incarnationis exposcit. Ipse est enim *dextera* Patris, de quo alio loco dicit: *Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non salvabit me: sed dextera tua, & brachium tuum & illuminatio vultus tui.* Deinde more suo propter explanationem repetit quod superiùs dixit: *Et super filium hominis.* A communi jungendum est: *Fiat manus tua*, id est, operatio sancta ad effectum promissa perducat. *Filius* enim *hominis* idem ipse est Dominus Christus, qui etiam *dextera* Patris est. Sequitur, *Quem confirmasti tibi.* Confirmatus est utique apud homines (sicut jam dictum est) quando de ipso vox Paternæ veritatis insonuit, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite.* Quod non piget ejusdem exempli iteratione declarare, quando & in auctoritate eadem verba constat esse repetita.

Ecclesia Christo juncta, ab ipso non discedet.

Psal. 43. 7. 4.

Matth. 3. 17.

℣. 18. *Et non discedimus à te, vivificabis nos: & nomen tuum invocabimus.* Ad superiora respicit pars ista versiculi. Dicit enim: *Fiat manus tua super virum dextera tua*, id est, ut mittere digneris Filium tuum, qui reum mundum liberet à crimine peccatorum. *Et non discedimus à te*; id est, quem semel mente concepimus, cordis oculis jugiter intueamur; nec à te devotionem nostram possimus amovere, cujus advenire Filium magnopere cognoscimur expetisse. Et quæ sit utilitas ab ipso *non discedere* consequenter exponitur: *Vivificabis nos, & nomen tuum invocabimus. Vivificabis nos*, quando peccatorum morte depositâ ex aqua & Spiritu sancto renascimur. *Nomen* autem ejus *invocabimus*; hoc significat, quoniam Domini Christi institutione salutari in Oratione quotidiana nomen Patris jugiter invocamus.

Oratio Dominica quotidiana oratio vocatur.

℣. 19. *Domine Deus virtutum converte nos: & ostende faciem tuam & salvi erimus.* Quæ suavitas, quæ sit utilitas versiculi hujus hinc datur intelligi, quoniam in hoc psalmo triplici eum repetitione memoravit; ut quasi prati floriferi planitiem tensam per ordines certos jucunditas rosei coloris ornaret. In ista siquidem brevitate regulam totius religionis exponit. Primum est enim, ut *nos Dominus convertat*: deinde, ut *ostendat faciem* suam: tertiò, ut *salvos* efficiat. Non enim antequam *convertat*, *ostendit faciem* suam; nec salvat, nisi nos priùs lumine suæ pietatis inspexerit. Quapropter versus iste mente condendus est: quia per ipsum sub brevitate perimus, quicquid nobis expedire monstratur.

Conclusio Psalmi.

Nimis *Asaph* istum *commutatum* constat in melius, qui veniam Christi dilatatam toto orbe conspexit, & palmites ejus montes obumbrare vidit & cedros. Spectaculum revera beatum, cujus amœnitas ipsa cogitata refectio est: ut toto mundo una vinea umbram faciat suis frondibus: ne quis fidelium reddatur sole fuscatus; de quibus scriptum est: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Verùm ista vinea pro botris mustuosis sanctos infert fructus, Martyres creat, Prophetas educit, Apostolos gignit, fideles edit innumeros; & quicquid in Ecclesia sancta gloriosè geritur, isti similitudini decenter aptatur.

Psal. 120. 6.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogesimum.

In finem, pro torcularibus, Asaph, quinta sabbati.

Pro *torcularibus*, Ecclesiam significari superioribus est titulis indicatum. Sed quoniam ibi hanc præfigurationem in uvarum expressione posuimus: nunc in baccarum vindemiis explicemus. Cùm tunsus acervus olivarum subjectus fuerit agricolarum arte ponderibus, nimiâque cœperit pressurâ torqueri, & amurcam cœnosam, & oleum pinguissimæ puritatis emanat. Quod in Ecclesiæ persecutionibus fieri posse non dubium est, quando & Deo puras mentes declarat, & fæculentas conscientias evidenter assignat. *Quinta* verò *sabbati*, significat à sabbato quintum diem, quando Dominus in conditione rerum ex aquis creavit animalia, sicut Genesis lectio decursa testatur: *Dixit Deus: Producant aquæ reptilia animarum vivarum.* Hoc ad baptismatis gratiam similitudine decorâ conjungitur; quæ revera animalia viva suâ fœcunditate producit, dum sanctificatæ aquæ immaculatos reddunt, quos pollutos propriis sceleribus acceperunt. Sed ut partibus res expositas

Genes. 1. 20.

in unam seriem colligamus: intentio tituli talis est; ut *In finem*, designet Dominum Christum: *Pro torcularibus* Ecclesiam: *Asaph* congregationem: *Quinta sabbati* baptizatos. Unde colligitur psalmum in Ecclesia Domini regeneratæ congregationi esse locuturum. Hic enim *Asaph* ad historiam quidem loquitur Judæis: sed meliùs spiritualiter intelligitur de populo Christiano.

Divisio Psalmi.

IN prima parte psalmi loquitur *Asaph* fidelibus, ut per organa diversa musicorum laudes debeant Domino personare: quoniam multa beneficia suo populo præstare dignatus est. Secundà, verba sunt Domini comminantis ne idola colantur, sed ipse solus adoretur qui præstare profutura munera consuevit. In tertia parte *Asaph* ex sua iterum persona reloquitur: arguens infideles, cur fallaces extiterint, cùm eis dona Domini copiosâ largitate collata sint.

Expositio Psalmi.

℣. 1. EXultate Deo adjutori nostro: jubilate Deo Iacob. *Asaph* iste quem sæpe diximus significare Synagogam, populos commonet fideles, ut non desinant cum summa lætitia Deo laudes dicere, qui eos à sævissimis periculis est dignatus eripere. *Adjutori* autem quod dixit, verus Deus tali verbo declaratur: quia fictitius deus non est adjutor, sed elisor: non sanans, sed vulnerans: non sublevans, sed valde demergens. *Nostro* enim dum dicit, devotos se commonere testatur. *Iubilate* dictum est à juvando, id est, delectando; ut quibus non poterat exultatio verborum sufficere, in abundantissimam atque inexplicabilem lætitiam prosilirent: docens gaudentibus animis Domino debere gratias agere, non confusos aliquâ anxietate cantare. Nam si terrena despicimus, semper ex illo læti sumus, ad quem mens incerta atque titubans non potest pervenire. *Iacob* significat populum Christianum, cui anterior Synagoga consentit, dum ad istum per gratiam translatum est, quod illi constat ablatum. Hi sunt quos dixit: *Quinta sabbati*, qui de sacra scilicet regeneratione nascuntur.

Jubilate à juvando dictum.

Si terrena despicimur, semper ex Deo læti sumus.

℣. 2. *Sumite psalmum, & date tympanum: psalterium jucundum cum cithara.* Organa quidem ista utraque musica sunt, sed causas continere probantur egregias. Dicit enim: Accipite psalmum, & date bonas operas. *Psalmus* enim ad divina verba pertinet intimanda: quoniam conformatio ipsius canorum ventrem (sicut sæpe diximus) habet in capite; quod meritò ad psalmum refertur, qui semper resonat superna mysteria. *Tympanum* est, quod tenso corio quasi supra duas (ut ita dixerim) metas sibi ab acuta parte copulatas solet resonare percussum; sic hominum corpus, dum pro Domino tribulatione quatitur, ad superna mandata dulciùs temperatur. Hoc ergo commonet, ut accipientes divina verba Domino debeamus offerre terrena: quia tunc Deo benè *damus tympanum* dum eleemosynas facimus, cùm jejuniis corpus affligimus, cùm vitia sæculi cum suo nihilominus auctore despicimus. Addidit, *Psalterium jucundum cum cithara.* Admonet etiam & hæc duo jucundissimè copulari; ut & verba Dei quæ in *psalterio* continentur, & *cithara* quæ humanos actus significare cognoscitur, in unam societatem debeant convenire: quia utrumque melos sibimet copulatum Domino probatur acceptum. *Psalterium* enim idem significat quod *psalmus*: *Cithara* quod *tympanum*; sed diversitate nominum easdem res sub brevitate conclusit. Nam quemadmodum *cithara* contra *psalterium* conformata sit, frequenter expositum est. In hoc autem & sequenti versu iterum nobis Enthymematicus, id est, Rhetoricus syllogismus elucescit eodem modo: Canere præceptum est in Israël, & judicium Deo Jacob: Cantandum est igitur in initio mensis tuba, in die insigni solemnitatis eorum. Modò reliqua perscrutemur.

Deo benè damus tympanum, quando virtutes colimus, & vitia despicimus.

℣. 3. *Canite initio mensis tubâ, in die insigni solemnitatis vestræ.* Præceptum fuerat inter alia Judæis, ut à prima die septimi mensis, septem diebus tubâ *canerent*; quod hodieque carnaliter faciunt, non intelligentes ideò fuisse jussum, quoniam Spiritus sancti gratia septiformis baptizandis erat toto orbe prædicanda. Unde nunc fideles admonet Christianos, ut laudes Domini præconiali debeant voce cantare, cùm novæ regenerationis fuerint gaudia consecuti. *Tuba* enim cùm ponitur, grandisonis aliquid prædicari clamoribus indicatur. Sic & alius Propheta dicit: *Exclama & exalta sicut tuba vocem tuam.* *Isai. 58. 1.* Considerandum est quoque, quod per organa musicæ disciplinæ & psallere Domino, & diem præcipimur solemnitatis implere; ut sicut illa rediguntur ad dulcisonum melos, & in unam convenientiam suaviter colliguntur: ita omnis actus noster redigatur ad Dominum, & jucundissimâ modulatione ejus auribus offeratur. Est enim disciplinæ ipsius magna vis delectabilisque cognitio, quam Doctores sæcularium litterarum (largiente Deo, qui concedit omne quod utile est) fecerunt doctrinabili lectione cognosci, quæ in rerum natura priùs tenebatur abscondita. Prima ergo hujus disciplinæ partitio est harmonica, rhythmica, metrica. Secunda partitio instrumentorum ejus est in percussionalia, in tensibilia, in flatilia. Tertia dividitur in symphonias sex. Quarta dividitur in tonos quindecim. Sic totius virtus pulcherrimæ istius disciplinæ talibus priscorum distinctionibus explicatur; per quos modos in sæcularibus libris multa quidem legimus ostensa fuisse miracula. Sed ut fabulosa fortè taceamus; per citharam canoram David legimus à Saüle fugasse dæmonium: muros Jericho clangentibus tubis protinus corruisse, lectio divina testatur; ut dubium non sit musicos sonos (jubente tamen ac permittente Domino) magnas plerumque fecisse virtutes.

Musicæ disciplinæ commendatio & divisio.

1. Reg. 16. 23.
Josue. 6. 19.

℣. 4. *Quia præceptum in Israël est: & judicium Deo Iacob.* Dicit causam quare debeant tubâ canere: quia lex data est per Moysen in Israëlitico populo, quâ cognitâ nullus peccare debuisset. *Iudicium* autem *Deo Iacob*, id est, Deo Christianorum. Ipse enim rationalem creaturam cælesti veritate * judicavit; sicut in Evangelio ait: *Pater non judicat quempiam: sed omne judicium dedit Filio.* *Joan. 5. 22.* Hac ergo dispensatione mirabili Dominum constat esse laudandum, qui & le-

* *MS. A. virtute.*

gem dedit, & judicium futurum suæ Majestatis innotuit. *Iacob* enim diximus significare populum sequentem, qui adoptatus per gratiam Christi primæ districtionis præcepta superavit.

℣. 5. *Testimonium in Ioseph posuit illud, cùm exiret de terra Ægypti: linguam, quam non noverat, audivit.* *Ioseph*, significat augmentum, cujus nominis interpretatio testimonium est Hebræi populi, qui *de terra Ægypti* multiplicatus *exivit*. Sed hoc ad nostram generationem competenter aptatur. Nam sicut ille per maris rubri undas salvatus ejectus est: sic nos à terra Ægypti, id est, à vitiis carnalibus absoluti sacrâ undâ regenerante renascimur. Nec nomen ipsum maris rubri vacat: quia sicut illud rubrum constat dici, ita & hæc aqua rubra potest nuncupari, quæ una cum sanguine de latere Domini Salvatoris exivit. Sequitur, *Linguam quam non noverat audivit.* *Linguam* hìc, novi Testamenti præcepta debemus advertere. Nam si sermones intelligas, quomodo *linguam, quam non noverat* populus Hebræus, *audivit*, dum Christum Dominum locutum constet Hebraicè? Hoc ergo dicit, quia per Evangelium audierunt *linguam*, id est, præcepta, quæ prius eorum notitia non habebat. Sive illud significat tempus, quando Apostoli *spiritu sancto repleti, linguis ignotis & variis sunt locuti*.

Ioseph significat augmentum.

Rubrum mare figura aquæ baptismatis, quæ mixta sanguine de latere Christi exivit.

Act. 2. 4.

℣. 6. *Divertit ab oneribus dorsum ejus: manus ejus in cophino servierunt.* Et hoc quamvis ad historiam dici videatur, quando in Ægypto Judæorum populus diversis necessitatibus serviebat, modò ut lateres faceret, modò ut terram cophinis exhiberet: tamen istud Christianorum partibus diligentiùs applicamus, à quorum dorso avertit Deus onera peccatorum, quando se felici humilitate prosternunt; sicut ipse dicit: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* *Cophinos* autem dicimus per quos sordium purgamenta projicimus, ut loci puritas elucescat. *Manus* ergo suas in eis tenent qui peccatorum immunditiis occupantur: sed de hac servitute liberamur à Domino, quando scelerum nostrorum sordibus expiamur.

Matth. 11. 28.

℣. 7. *In tribulatione invocasti me, & liberavi te: exaudivi te in abscondito tempestatis: probavi te ad aquam contradictionis.* Jam quidem Domini Salvatoris verba referuntur, & poterat esse divisio, nisi post versum istum diapsalma sequeretur: ubi magis competentiùs credimus esse faciendam. Sed quoniam persona mutata est, hoc schema dicitur Ethopœia, quoties aliquem introducimus ad loquendum. Imputantur enim beneficia, ut gravior æstimetur offensa. Ipse enim nos de *tribulatione liberat*, ipse* *in abscondito* angustiam nostræ * *tempestatis exaudit*: sed *probat* nos in contradictionibus hæreticorum, quando aliquibus altercationibus velut ventis flantibus excitamur. Nam si ad historiam referas, *aquam contradictionis* dicit, quando in deserto fluenta Israëliticus populus incredulis mentibus expetebat.

Quid sit Ethopœia.

* MS. G. & F. *in abscondita angustia.*

* MS. A. *tentationis.*

Deus nos in hæreticorum contradictionibus probat.

℣. 8. *Audi populus meus, & loquar Israël, & testificabor tibi: Israël si me audieris, non erit in te deus recens: neque adorabis deum alienum.* Interjecto diapsalmate (quod nobis est in divisionibus magnopere custodiendum) venit ad secundam partem. Sed cùm sit anteriùs loqui, quàm audire: hìc priùs positum est: *Audi*; ut advertas ad intelligentiam potiùs dictum, non ad aurium transitorium sonum. Dicit etiam: *Populus meus*; ut illam sequestraret amurcam, quæ torcularibus Ecclesiæ tanquam pars fæculenta projicitur. Ille est enim *populus* Dei, qui nescit cum malis aliquâ morum permixtione confundi: sed in olei pinguedine ac puritate in Christi gratia mundissimus perseverat. Sequitur, *Israël & testificabor tibi.* Cùm hìc ante Judicem soleant testes produci, ipse Dominus judicii testem se dicit esse veritatis; ut nullus de factorum suorum compensatione dubitaret, ubi talis Adstipulator existeret; quod tamen consequenter exponit. *Testificatur* enim Dominus quando in illo judicio Majestatis suæ unicuique dederit pro factorum suorum qualitate sententiam: ubi testibus opus non erit ut judicetur, sed ipsum judicium actuum nostrorum testimonium dabit. Dicturus est enim justis: *Esurivi, & dedistis mihi manducare: sitivi, & dedistis mihi bibere*, & reliqua. Impiis autem quòd talia non fecerint imputabit; ita fit ut judicium ejus non sine testimonio esse videatur. Addidit, *Israël si me audieris, non erit in te deus recens.* Repetit *Israël*, ut se familiarem intelligat, & ad jussa Domini obedienter vota convertat. Magnum enim Sacramentum uno verbo concluditur, ut jam tunc ventura hæresis veritatis sententia vinceretur. Dixit enim: *Non erit in te deus recens*; ne Verbum Patris quisquam putaret esse sub tempore. Nam ille *recens* est, qui antiquiorem habet. Quapropter si *recens* non potest dici, coæternum debet mentis sanitas confiteri. Et ne possit aliquis Deum Christum *recentem* dicere, quem de Maria Virgine natum esse cognoscit, cujus humanitas facta probatur esse sub tempore, dicit: *Non erit tibi deus recens*: quoniam ipse est qui ante omne principium genitus de Patris substantia, æquali cum eo coæternitate consistit, regnans per infinita sæcula sæculorum. Unde mirabili sanctoque compendio Patres nostri duas naturas permanere in uno Domino Christo unitas atque perfectas dici & credi maluerunt; ut omnium hæreticorum morbosa ac fœtida eructuatio tanquam hiatus pestifer salubri remedio clauderetur. *In te* autem quod dixit, significat in corde tuo, ubi debet veritas non falsitas inveniri. Adjecit, *Neque adorabis deum alienum.* Cùm suprà interdixerit coli *recentem deum* non debere: hìc *adorare deum* vetuit *alienum*; ut pene par sit scelus *recentem deum* putare, & nefandâ idolis devotione servire. Intelligant ergo Arriani quibus sociati sint, qui se à Catholica sanitate disjungunt.

Populus Dei nescit cum malis morum permixtione confundi.

Matth. 25. 35.

Christus non est Deus recens, sed Patri coæternus.

℣. 9. *Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti: dilata os tuum, & implebo illud.* Redduntur justæ causæ quare deus adorari non debeat alienus. Primùm quòd Deus noster immutabilis atque æternus est, qui de se dixit: *Ego sum qui sum.* Deinde, ut omnia intelligeremus ab ipso fieri quæcumque nobis profutura succedunt, ait: *Qui eduxi te de terra Ægypti.* Quæ secunda species definitionis. Græcè Ennoëmatice dicitur, Latinè Notio nuncupatur. Hæc isto modo semper efficitur, cùm unusquisque de factis propriis judicatur, quæ & ipsi tantùm non & aliis videantur accidere. Sed hoc cùm Judæis ad historiam dicitur, Chri-

Exod. 3. 14.

stianorum generalitas commonetur. *Educit* enim nos *de terra Ægypti*, quando per regenerationis gratiam à peccatis teterrimis liberat, quibus tenebamur obnoxii, cùm manus nostræ (sicut ait superiùs) *in cophino serviebant*. Sequitur, *Dilata os tuum, & implebo illud. Dilata*, divulga, dissemina, confitendo utique, vel admonendo; ut illa velis loqui quæ digna videantur auditu. Tunc enim sensus spirituali gratia repletur, quando in laudes Domini *os dilatatum* esse cognoscitur; ut hoc per ejus gratiam inchoemus, & ejus munere compleamus; sicut dicit Apostolus: *Dilatamini & vos. Nolite jugum ducere cum infidelibus.*

Sensus noster spirituali gratia repletur inter laudes Domini.

2. Cor. 6. 13. 14.

℣. 10. *Et non audivit populus meus vocem meam: & Israël non intendit mihi.*

℣. 11. *Et dimisi eos secundum desiderium cordis eorum: & ibunt in voluntatibus suis.* Quamvis impleverit Dominus Prophetarum ora dilatata, dicit eos auditos non fuisse ab Israëlitico populo, dum ejus minimè jussa compleverit. Ille enim suæ plebi tanquam oleo loquebatur: sed amurca non poterat audire, quæ erat velut inutilis respuenda. Addidit: *Et dimisi eos secundum desiderium cordis eorum: & ibunt in voluntatibus suis.* Sequitur ultio digna peccati. Non enim dimittitur impunitus, qui à Domini tuitione deseritur. Ille enim quos relinquit, affligit: quia malorum omnium retributio est tantâ bonitate fraudari. Putat enim peccator genus esse beneficii, * si suis voluntatibus permittatur expleri, dum dicat Apostolus: *Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, in immunditiam*, & reliqua.

Qui deseritur à Deo, punitur & affligitur.

* Ed. dam.

Rom. 1. 24.

℣. 12. *Si plebs mea audisset me: Israël si in viis meis ambulasset: pro nihilo inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes eos misissem manum meam.* Quærendum est quare *plebem* dixerit suam, quæ eum non erat audiura? Suam dixit: quia ei legem dedit, miracula magna monstravit; ut culpa cresceret, cùm in eum plebs electa peccasset. Et nota quemadmodum se in hoc primo versu subsequentia verba declarant. Quod dixit: *Plebs mea*, hoc significat *Israël*. Quod ait: *Audisset me*, hoc vult intelligi: *Si in viis meis ambulasset.* Ille enim & audit Dominum, & in viis ejus ambulat, qui mandatis ipsius non reperitur adversus. Et vide ordinem fuisse servatum. Priùs enim est doceri nos, ac deinde audita compleri. Sequitur præmium quod mereri non potuit indevotus: *Ad nihilum inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes eos misissem manum meam.* Generaliter sunt accipienda quæ dicta sunt: quia tunc ille resistit inimicis nostris, quando ei fuerimus humili satisfactione devoti. Nam si Deo malè agendo resistimus, ille iterum nostris non contradicit inimicis; nec manum defensionis super eos ponit, qui se ab ipso superbâ reluctatione subduxerint. Unde intelligere debemus, quando à nobis avertitur non esse pietatis defectum, sed magnæ ultionis aculeum. Suspenditur enim interdum à defensione sanctorum, quando tribulationibus & afflictione tentantur. Sed justos sic tentari patitur, ut non deficiat: impios autem sic tribulari permittit, ut se ab eis reddat alienum.

Quare Christus Judæam plebem dixeris suam.

Deus resistentes sibi, inimicis dimittit, & pœnitentes protegit.

Quæ sit differentia inter justorum & impiorum tentationes.

℣. 13. *Inimici Domini mentiti sunt ei: & erit tempus eorum in æternum.* Post verba Domini redit *Asaph* ad tertiam partem: inimicos ejus dignâ execratione redarguens. *Mentiuntur* enim qui bonis se pollicitationibus obligantes, in pessimos iterum relabuntur errores. De Paganis enim dici non potuit, qui nullâ fuerant Domini promissione constricti. Et ne forsitan quod eos florentes in hoc mundo vides, crederes jam relictos, addidit: *In æternum erit tempus eorum*, scilicet punitionis, quando illis dicetur: *Ite in ignem æternum*; de quibus etiam legitur: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Quid schema Eclypsis Græcè, Latinè Defectus dicitur: sed non qui per ignorantiam deficit, sed qui se, ut potissimum quæratur, abscondit.

Matth. 25. 41.

Isai. 66. 24.

℣. 14. *Cibavit eos ex adipe frumenti: & de petra melle saturavit eos.* Hic pietas Creatoris exponitur; ut *inimicos*, id est, ingratos beneficiis suis repleverit, quos superiùs dixit fuisse *mentitos*. *Ex adipe frumenti*, sive manna significat, sive corpus Domini Christi. *Adipem* quippe dicimus animalium pinguedinem corpulentam; quod nomen ad frumentum abusivè translatum est, ut significaret ei interiùs aliquam inesse bonitatem. *De petra melle*, hoc est, de sapientia Christi: quoniam ipse *Petra* est, de quo supernæ doctrinæ mella manaverunt. *Saturavit eos* dixit, id est, sanctâ prædicatione complevit. Sed perfidi jejuni fuerunt fide, qui auribus * aggravati audire noluerunt.

* MSS. adsotias auditum.

Conclusio Psalmi.

Redeàmus nunc ad sententiam superiorem, & more apum dulcissimis floribus insidentes, assiduâ repetitione suavia mella carpamus: quia res salutaris quotiescumque repetitur, necessaria semper inde sumuntur. Quapropter studiosissimè perquiramus, quare sit dictum: *Non erit in te deus recens*, si revera volumus esse Israël? In hoc enim verbo fidei totius virtus sanctissima continetur: in hoc sermone ineffabilis illa Majestatis natura declarata est. Nam si deus recens non accipitur, coæterna sibi sancta Trinitas sine dubitatione sentitur: quia junior ibi non est, ubi senior non probatur. Æternus est igitur Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Distinctio enim in personis, unitas cognoscitur in natura. Omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus; trinum quidem nomen, sed una virtus, una potentia. Filius à Patre incomprehensibiliter genitus: Spiritus sanctus à Patre & Filio ineffabiliter procedens: potestas, non accidens, sed individua manens. Summitas sociabilis, regnum sine fine, gloria sempiterna, quæ sola creat, sola peccata dimittit, & cælorum regna concedit. Sequitur, *Neque adorabis deum alienum.* Deus alienus est, qui in sacrilegas culturas dementium hominum pravitate pervenit: non essentiam Deitatis habens, sed honorem falsæ majestatis accipiens: non qui homines creavit, sed qui est ab hominibus fabricatus. Alienus revera: quoniam alienatâ mente repertus est. Hoc si utrumque refugimus, veri Dei gratiam promeretur, * quia novit de se malè sentientes abjicere, & rectè credentibus beneficia digna præstare.

Mysterium sanctæ Trinitatis explicatur.

Dii Paganorum, dii alieni vocantur, quia alienata mente reperti.

* Ed. qui.

INCIPIT

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogesimum primum.

Psalmus Asaph.

DIctum est in praefatione psalmos universos esse Davidicos: sed hos qui vocabulorum diversitate praenotantur, propter intelligentiam nominum suorum in titulis fuisse * praescriptos. Ponitur enim hîc *Asaph*, quod indicat Synagogam, quae Dominum Salvatorem corporeâ quoque praesentiâ meruit intueri, quando dignatum est Verbum caro fieri, & in gratiam nostrae vivificationis occidi. Denique psalmus ipse sic inchoat: *Deum stetisse in Synagoga deorum.* Nec illud omittendum esse dijudico, quare Synagogam Antiqui vocitaverint, quam nunc Ecclesiam Christianis temporibus nuncupamus. Synagoga est generaliter dicta congregatio, non satis exprimens hominum coetum: Ecclesia verò convocatio nuncupatur, quae de diversis Gentibus aggregata colligitur. Convocari enim ad illos pertinet qui ratione praecellunt; ut intelligamus Ecclesiam Dei & nomine crevisse semper & meritis.

* *MS. A. perscriptos.*

Quae differentia intersit inter Synagogam & Ecclesiam.

Divisio Psalmi.

ASaph, quem pro significatione sui nominis in titulo constat appositum, contra Judaeos de Christi adventu per totum loquitur psalmum. In prima parte commonens eos Deum in eorum medio constitisse, & ideò non debere illos consortium suscipere peccatorum. Secundâ parte admonet, ut intelligant ipsum esse Christum, qui in assumptione carnis pauper & egenus esse videbatur. Tertio loco dicit eos honoratos ut filii Dei fierent, sed ipsos in mortis laqueos suo vitio corruisse.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DEus stetit in synagoga deorum: in medio autem deos discernit. Uno verbo Jesus Christus mirabili nobis brevitate declaratur. Ipse enim *Deus stetit in Synagoga*, qui & sedet ad dexteram Patris. Situs enim isti corporales sunt. Nam si Majestatem ejus intendas, ubique totus, ubique plenus est; nec potest dici à natura Deitatis stare vel sedere, qui nullâ loci determinatione concluditur. Sed iste Asaph divinâ inspectione illuminatus, *Deum* clamat Jesum Christum *in synagoga stetisse*, cui nisa est impiorum turba resistere; ut affectu paterno corrigeret, quos in seipsos potiùs cognoverat insanire. Sic enim de ipso & Joannes Baptista dicit: *Medius autem vestrum stat, quem vos nescitis.* Addidit etiam, *deorum*, ut evidentiùs de hominibus dictum adverteres, inter quos corporaliter habitasse cognoscitur Christus; sicut Baruch Propheta praedixit: *Post haec in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Nam hoc de hominibus dictum saepiùs invenimus; unde & ad Moysen dicit: *Constitui te deum Pharaonis.* Et inferiùs psalmus ipse dicturus est: *Ego dixi: Dii estis, & filii Excelsi omnes.* Sic enim & filios Dei, homines vocamus. Quod si ad naturam Deitatis referas, unum est Verbum quod veraciter ac propriè sic debeat nuncupari. Dicimus nonnunquam abusivè deos, & superas Potestates, sicut ait Apostolus: *Etsi sint qui dicantur dii, sive in caelo, sive in terra: nobis tamen unus est Deus Pater.* Sequitur: *In medio autem deos discernit.* Ecce adhuc Incarnatio ejus situ corporeo declaratur. Nam cùm dicit: *In medio*, locale spatium significat, quod turbis ambientibus cingebatur. *Deos discernit*, id est, Apostolos atque justos, qui Majestatis ejus monita fidemque secuti sunt. *Discernere* enim ad praescientiam pertinet intellectumque divinum, qui nos de massa peccati eripit, & ad caelorum regna perducit. Unde etiam Apostolus dicit: *Quis enim te discernit?*

Deus nulla loci determinatione concluditur.

Joan. 1. 26.

Baruch. 3. 38.

Exod 7. 1.

Abusivè homines & superna potestates dii vocantur.

1. Cor. 8. 5. 6.

Deus per praescientiam nos discernit, & quomodò.

1. Cor. 4. 7.

℣. 2. *Quousque judicatis iniquitatem: & facies * peccantium sumitis?* Dicendo, *Quousque*, pravam consuetudinem longi temporis accusavit. Susceptae siquidem legi durissimè restiterunt: directis Prophetis mortes pessimas intulerunt: venientem Dei Filium crucifigere, quàm honorare maluerunt; ut meritò sit dictum: *Quousque*, cùm etiam & ipsum Creatorem, quantùm ad voluntatem eorum attinet, interficere decrevissent. *Facies* autem *sumitis peccantium* dictum est, propter eos qui se in illa seditione crucifixionis discernere noluerunt: sed cum furentibus furuerunt, cum insanientibus clamaverunt, faciemque illam peccantium terris vultibus induerunt. Nam si facie fuissent divisi, & actibus quoque poterant segregari.

* *MS. A. peccatorum.*

℣. 3. *Judicate egeno & pupillo: humilem & pauperem justificate.* Interjecto Diapsalmate venit ad secundam partem, in qua commonet enixiùs Judaeos, ut debuissent intelligere quem videbant, & adverterent *humilem* propter se factum, cui caelorum Potestates Dominationesque deserviunt: *Pupillum* fuisse, qui Rector est omnium: *Egenum*, qui donando nescit expendi: *Pauperem*, cujus sunt omnia quae in caelo & in terra creata sunt. Ipsum ergo commonet *justificari*, quem Judaeorum protervia desiderabat extingui. Pulchrè autem dictum est, *Pupillo*, cui pater carnalis humana solatia non praebebat. Nam sicut ante mundi constitutionem Verbum sine Matre fuit: ita tempore Incarnationis suae idem ipse Dominus Christus extitit sine patre terreno.

Christus pupillus egenus, & pauper vocatur, tametsi universi rector & dominus.

Christus sine matre in caelo, sine patre in terra.

℣. 4. *Eripite pauperem: & egenum de manu peccatoris liberate.* Ad illos haec verba fieri sentiuntur, qui manus suas quidem in nece Domini minimè miscuerunt: sed contra sceleratas praesumptiones obviam ire noluerunt, ut & illum à pernicie corporali liberarent, & se à consensu pravitatis exuerent; de quibus & alibi dicitur: *Canes muti nescierunt latrare.* Ipsi ergo commonentur, ne desinant injustè traditum eripere, qui erant iniquo facinore peccaturi: Nam cùm possis obviare perversis, si desinas adversari, consensus erroris est. *Pauperem* verò *& egenum* de Domino Salvatore dici posse frequenter expositum est: quia cùm humanitatem suscepit, simul & indigentiam nostrae paupertatis assumpsit; sicut & alibi dicitur: *Pauper, & dolens ego sum.*

Isai. 56. 10.

Psal. 68. 30.

℣. 5. *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant: movebuntur omnia fundamenta terrae.* Vera conclusio, brevisque sententia: non illos *intellexisse* Auctorem luminis, qui *in tenebris am-*

1. Cor. 2. 8. bulabant; de quibus dicit Apostolus: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Sequitur, *Movebuntur omnia fundamenta terræ*, ut veraciter, de quo dicta sint superiora, possis advertere. Signum dicit quod in crucifixione Domini constat evenisse; sicut Evangelii
Matth. 27. 51 doctrina testatur: *Terra mota est, petræ scissæ sunt*, & reliqua. Hoc enim si in causas alias transferatur, sicut perfidi Judæi volunt, nullatenùs poterit convenire. *Terra* verò mota potest & spiritualiter accipi: quia illo tempore multi peccatores, id est, terreni homines viso tanto miraculo crediderunt, ex quibus Centurio excla-
Ibidem. 54. mavit dicens: *Vere Filius Dei erat iste.*

℣. 6. *Ego dixi: Dii estis, & filii Excelsi omnes.* Venit ad tertiam partem: ad Apostolos & justos reliquos verba convertens. Hoc enim honorabile nomen solis fidelibus datur, de quibus superiùs dixit: *Deus stetit in Synagoga deorum.* Promissiones ergo tales acceperant; ut si mandata Domini custodirent, *filii* vocarentur *Excelsi*, per gratiam utique non per naturam. Solum enim Verbum est, quod substantialiter & propriè dicitur Dei Filius; sicut est illud: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu.* Omnes autem filii ejus vocantur, qui sanctis jussionibus acquiescunt; sicut in Evangelio legitur: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Intende verò, quòd per decimamtertiam speciem definitionis, quam Græci κατ' ἔνδειξιν, Latini juxta rationem dicunt, homines dicuntur dii, & filii Dei; quæ tunc exoritur, quando majoris rei nomine res definitur inferior. Hoc etiam Argumentum comparationis refertur A minore ad majus. Minores sunt enim homines quam dii.

Fideles vocantur filii Dei per gratiam, non per naturam. Psal. 2. 7. Joan. 1. 12. *Quæ sit 13. species definitionis, & quando fit.*

℣. 7. *Vos autem sicut homines moriemini: & sicut unus de principibus cadetis.* Superiorem versum dixit ad justos: nunc verba deflectit ad impios. Increpat enim incredulos, qui mori potiùs per superbiam, quàm per obedientiam vivere maluerunt. Dicendo enim: *Sicut homines*, significat utique peccatores, qui nullo pretio sunt redempti, nec de obnoxiis facti sunt liberi. Adjecit, *Et sicut unus de principibus cadetis. Unus de principibus*, significat diabolum, qui de cælo projectus corruit, & pœnam suæ perversitatis invenit.

℣. 8. *Exurge Deus, judica terram: quoniam tu hereditabis in omnibus Gentibus.* Cui dicitur: *Exurge*, nisi illi qui prævidebatur occidi? *Judica terram*, eidem ipsi dicitur, de quo scriptum est:
Matth. 25. 31. 32. *Cùm autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes. Hereditabis in Gentibus*, terram scilicet quam superiùs dixit, illam quam beati possidebunt, & æternam jucunditatem magnæ felicitatis accipient.

Conclusio Psalmi.

Contra Judæos, & Nestorii atque Eutychis errores invehitur.

AUdite Judæi, intelligite pertinaces, quanta de adventu Domini *Asaph* iste locutus est. Quid colitis, si Prophetarum vestrorum dicta nescitis? Venire ad Catholicos Sacerdotes, aperiantur aures vestræ ut possitis dono Domini diuturnam evadere surditatem. Vos quoque psalmi hujus primo versu curamini, qui Nestorii & Eutychis pestifero vapore fervetis. De quo enim dicitur: *Deus stetit in Synagoga deorum*; & sequitur: *In medio autem deos discernit? Stetit* utique ab humanitate, *discrevit* à Deitate unus atque idem Dominus Christus; utrumque verum, utrumque perfectum est. Talis enim error est duas naturas divisas secundum duas personas in Christo Domino profiteri, qualis unam confusam credere quamvis in unitate personæ. Vobis enim Sedulii versus ille dicendus est: *Ambo errore pares, quanquam diversa sequantur.* Nam si hominem ad cælos non extulit, dicite quem redemit? Formam siquidem servi assumptam legis, non absumptam. Nulli autem datum est tunc perire, quando ne aliquando perire possit, accepit. Nam si jam una natura sub confusione magis vestra, ô Eutychiani, facta est, ut putatis: quomodo Filius hominis ad judicandum prædicitur adhuc esse venturus? Aut quomodo *videbunt* impii *in quem compunxerunt?* Zach. 12. 10.
Denique ut hæc persuasio funditùs tolleretur, post Resurrectionem Thomæ dubitanti ipse respondit: *Mitte manum tuam & vide: quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Joan. 20. 27. Luc. 24. 39.
Considerate etiam quæ vos sequatur absurditas. Nam cùm ex duabus naturis unam factam dicitis, aut confusionem provenisse credidis, aut unam periisse sine pudore firmatis. Quid refugitis confiteri, quod Patribus nostris Spiritu sancto revelante complacuit? Certè si non vultis duas naturas inconfusas, immutabiles, indivisas, inseparatasque credere: dicite duas substantias, dicite duas formas, sicut Apostolus ait: *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, & habitu inventus ut homo.* Philip. 2. 6. 7.
Tantum est, ne refugientes dogma salutiferum, exitium vobis præparetis æternum. Sciendum verò est, quòd hic psalmus quintus est eorum, quos de duabus naturis Domini Christi conscriptos esse prædiximus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogesimum secundum.

Canticum Psalmi Asaph.

CAntici psalmi significantiam in præfatione posuimus, & per titulos, ubi locus exegit, frequenter ediximus: quoniam nominum istorum virtus ad illum nos intellectum trahit, ut in rebus actualibus ad divinam contemplationem animos jugiter erigamus. *Asaph* verò congregationem Latina lingua resonare non dubium est. Sed iste *Asaph*, quoties in medium deducitur, sicut jam diximus, non est auctor ipse carminis, sed propter nominis sui significationem virtutesque psalmorum aptè titulis est appositus.

Divisio Psalmi.

ASaph qui multa jam in superioribus psalmis de Domini Incarnatione prædixerat, nunc in primo membro de adventu ejus secundo dicturus est: expetens ut quoniam in fine sæculi inimici ejus per Antichristum nimis erigendi sunt, ipsius citò debeat venire judicium:

ne gravissimi hostis diuturna licentia cunctam vastare possit Ecclesiam. Secundo membro in eos per similitudines quasdam nominum supplicar vindicari, correctionis voto, non maledictionis instinctu.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DEus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris Deus. Hæc figura dicitur Epanalepsis, id est, verbi in principio versus positi, & in ejusdem fine repetitio. Considerandum est quid sibi velit istud initium, quoniam summâ brevitate magnarum rerum Sacramenta concludit. *Quis* enim *similis erit* illi, qui cælum & terram, vel cuncta quæ in eis sunt, momentaneâ celeritate perfecit? Nam licet Dominus Christus qui inter Judæos conversatus est, à perfidis hominibus tantummodo creditus est esse simillimus; in tantum ut eum & flagellis cæderent, & sententiæ pravitate damnarent: iste tamen vir egregius qui Christum potentiæ suæ magnitudine contuebatur, meritò nullum ei similem esse profitetur, qui carnis veritate vestitus, Divinitatis suæ jura non minuit: sed cum Patre semper manens, nobiscum habitare dignatus est. Veraciter ergo positum est: *Quis similis erit tibi?* Sequitur, *Ne taceas, neque compescaris Deus.* Hic jam potentia illa futuri declaratur adventus, quando *nec tacet* qui judicat, *nec compescitur* qui virtutis suæ manifestatione declaratur. Talia enim in primo adventu non fuisse manifestum est, quando *Sicut ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum. Compescuit* etiam virtutem suam, quando se passus est quasi reum teneri, & Pontio Pilato sine aliqua reluctatione contradi. Ista enim in futura judicatione cessabunt, ubi potentia Divinitatis elucescet.

Quid sit Epanalepsis.

Isai. 53. 7.

℣. 2. *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt: & qui oderunt te, extulerunt caput.* Singula singulis reddit. Nam contra illud quod ait: *Ne taceas*, subjungit, *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt;* contra illud autem quod dixit: *Neque compescaris*, causam reddit: *Et qui oderunt te extulerunt caput.* Sed hoc totum ad Antichristi magis tempora competenter aptatur, quando *inimici* Domini tumultuosis seditionibus insonabunt. Et benè non posuit, locuti sunt, sed *sonuerunt*; ut eis hominum meritò negarentur verba, qui voces rationabiles non habebant. Intende etiam quòd plurali numero dixit: *Qui oderunt*; & sequitur: *Extulerunt caput*, dum capita dicere potuisset: sed omnibus insanis unum est caput Antichristus. Quod ideò dicit *elatum*: quia multâ potestate gloriabitur, ut se etiam deum dicere præsumat excelsum.

Omnibus insanis caput est Antichristus.

℣. 3. *In plebem tuam astutè cogitaverunt consilium: & cogitaverunt adversus sanctos tuos.* Risoria potiùs, quàm dolenda conquestio; contra plebem Domini cogitasse perituros, & astutâ falsitate, id est, dolosâ voluntate nisos esse decipere, quos probantur veritatis studia communire. Sed ut ampliùs eorum levitas exponeretur, addidit: *Adversus sanctos tuos*; ut non solum mediocribus dolum, verumetiam ipsis quodammodo cælestibus viris inferre conatentur exitium.

℣. 4. *Dixerunt: Venite, disperdamus eos de Gente: & non memoretur nomen Israël ampliùs.* Refert inania verba dementium, quæ meritò superiùs sonuisse posuit, quàm locutos. Hac enim intentione facienda est Antichristi persecutio illa sævissima, ut Christianum nomen de orbe terrarum, quasi malum aliquod funditùs abrogetur: nescientes quia dum servos Christi necare cupiunt, sanctorum numerum assiduâ persecutione complebunt. *De Gente* autem quod posuit numero singulari, significat populum Christianum; nam quamvis de multis Gentibus doceatur esse collectus, meritò *Gens* dicitur una, quæ de uno fonte baptismatis noscitur esse procreata. Sive ille persecutor unam Gentem dicere potuit, quos in unam voluntatem sociatos esse cognovit. Seu per figuram Exallage potest accipi, id est, permutationem, quando pro numero plurali ponitur singularis.

Populus Christianus Gens una, de uno fonte baptis nata.

Quid sit Exallage.

℣. 5. *Quoniam cogitaverunt consensum in unum: adversum te testamentum disposuerunt. Testamentum* in divinis scripturis non solum dicitur mortuorum, sed etiam pactum inter vivos habitum: quoniam mentes paciscentium interveniens scriptura testatur. Sic enim Laban & Jacob fecisse legimus testamentum, dum aliqua inter se vivi pepigisse doceantur. Pactum enim quodammodo & perditi fecisse dicuntur, quando adunato studio persequuntur eos, qui ab eorum errore dissentiunt. Et inspice quoniam dicendo: *Contra te*, adversariis fecit invidiam. Quod argumenti genus Oratores ad sua studia transferentes, animos Judicum soliti sunt omnimodis commovere.

Quomodo testamentum in sanctis scripturis acceptum.

Gen. 31. 44.

℣. 6. *Tabernacula Idumæorum, & * Ismahelitum.*

** MS. A. F. Ismahelita.*

℣. 7. *Moab, & Agareni, Gebal, & Ammon, & Amalec: & alienigenæ cum habitantibus Tyrum.*

℣. 8. *Etenim Assur simul venit cum illis: facti sunt in susceptionem filiis Lot.* Enumeratio istorum nominum, quam hi tres versus amplectuntur, Christi declarat inimicos; quorum significationes aperiamus, ut omnia temporibus Antichristi congruere videantur. *Idumæi* interpretantur vel sanguinei, vel terreni: *Ismahelitæ* obedientes mundo, non Domino: *Moab* ex patre, quod tali modo significat peccatorem, ut ad patrem Adam ejus inobedientia referatur: *Agareni*, id est, advenæ: *Gebal* vallis vana: *Ammon* populus turbidus: *Amalech* populus lingens, id est, fallaciter blandiens: *Tyrus* angustia: *Assur* pro ipso diabolo positus est, qui revera simul cum eis venit ad oppugnationem fidelium: *Lot* declinans interpretatur; unde meritò tale nomen in fine positum est; ac si diceret: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Hæc enim turba perditorum, quæ sub Antichristo congreganda est, allusione talium nominum evidenter expressa est; ut meritò tot malorum vocabula in illa intelligeres plebe congesta. Meminisse autem debemus hos versus per figuram Polysyntheton fuisse decursos, quos si sollicitè relegas, reperies eos multis conjunctionibus esse copulatos.

Idumæi interpretantur vel sanguinei, vel terreni.
Ismahelitæ, obedientes mundo.
Moab, ex patre.
Agareni, advenæ.
Gebal vallis vana.
Ammon, populus turbidus.
Tyrus angustia.
Lot, declinans.
Psal. 13. 3.

℣. 9. *Fac illis sicut Madian, & Sisaræ: sicut Iabin in torrente Cisson.*

℣. 10. *Disperierunt in Endor: facti sunt sicut stercus terræ.* Venit ad secundam partem, ubi prophetiæ spiritu eis retribui deprecatur secundum

ordinem futurorum. Et quia superiùs mores eorum per nomina collecta descripserat: nunc quoque retributiones eis per similitudines Gentium fieri deprecatur, quas Israëliticus populus Domino juvante superavit. *Madian* interpretatur declinans judicium: *Sisara* gaudii exclusio: *Iabin* sapiens, sed iste mundanus; de quo Apostolus ait: *Vbi sapiens, ubi Scriba?* Qui omnes *in torrente Cisson*, & *in Endor* fonte perierunt. Factique *sunt ut stercus terræ*, dum cadavera eorum corporali putredine solverentur; sicut legitur: *Terra es & in terram ibis.* His igitur qui in sua pertinacia mansuri sunt, similis optatur occasus: quia sicut illi contra Israëliticum populum, ita isti bellabunt contra fidelissimos illius temporis, utique Christianos.

Madian interpretatur declinans judicium. Sisara, gaudii exclusio. Jabin sapiens. 1. *Cor.* 1. 20. *Genes.* 3. 19.

℣. 11. *Pone principes eorum sicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana, omnes principes eorum.* In eisdem enumerationibus perseverat, ubi sola nominum explanatio necessaria est. Cæterùm ad quas causas posita sunt, proximè nos dixisse retinemus. *Oreb* siccitas interpretatur: *Zeb* Lupus: & *Zebee* victima: *Salmana* autem umbra commotionis. Hæc omnia exercitui optat Antichristi, qui nullâ conversione salvandi sunt, quorum in ipsis quoque nominibus tenebrosis detestabilis jam eorum sentitur interitus. Quod genus locutionis proprium dicimus esse scripturarum divinarum, ut per interpretationes nominum virtutes possimus sentire dictorum.

Oreb interpretatur siccitas. Zeb, Lupus. Zebee, victima. Salmana, umbra commotionis.

℣. 12. *Qui dixerunt: Hereditate possideamus nobis sanctuarium Dei.* Ipsum est quod & superiùs dixerat: *Venite & disperdamus eos de Gente: & non memorabitur nomen Israël ampliùs.* Hic enim principes malorum consiliorum significantur auctores. *Hereditate possideamus*, contra illud ponitur: quia Domini dicitur *hereditas*; ut illi magis hereditatem invadere niterentur, quam jure sibi Dominus vendicavit. Sed quæ sit ista *hereditas* consequenter exponitur: *Sanctuarium Dei*, id est, populus Christianus; de quo Apostolus ait: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.*

Populus Christianus hereditas Domini. 1. *Cor.* 3. 17.

℣. 13. *Deus meus pone illos ut rotam: & sicut stipulam ante faciem venti.*

℣. 14. *Sicut ignem, qui comburit silvas: velut flamma comburens montes.* Hos duos versus propter similitudinem rerum junximus, in quibus multiplices calamitates prædicuntur incredulis. Impii enim dum in mala cogitatione volvuntur, *rotis* fiunt similes, quæ posterioribus elevatis anteriora sua transmittere videntur ad tergum; nec quicquam proficiunt, dum suis rotationibus atteruntur. Sequitur secunda comparatio, ut levitas peccantium quasi *vento* meabili transferatur, & huc atque illuc volitans incertâ semper voluntate moveatur. Venti autem facies præsentia ipsius venti ponitur; non enim nobis ventus aliquâ figuratione prænotatur, sed corporeum in hoc tantùm sentimus, quòd ejus impetu & transcursionibus verberamur. Ignem quoque & flammam posuit judicii tempus, quando & silvæ densissimæ peccatorum, & montes superbiæ cremabuntur.

Quomodo impii rotis similes.

℣. 15. *Ita persequeris eos in tempestate tua: & in ira tua conturbabis eos. Ita persequeris eos*, respicit ad illa quæ superiùs dixit; ut sic debeant exterminari, quemadmodum comparationes antefatæ commemorant. Adducuntur aliæ similitudines: *In tempestate tua, & in ira tua conturbabis eos. In tempestate tua*, id est, judicii tempore, quod tempestati meritò comparatur; primum, quia improvisum est: deinde, quòd subitò fragore conturbat, & locum tollit consilio repentina periculi magnitudo. Tempestas enim imbrium, aëris est quædam concitata seditio, in qua vehementer terremur, dum aquarum nimietate vexamur. Sequitur, *Et in ira tua conturbabis eos.* Sæpe jam diximus *iram* Divinitati non posse congruere, sed ab hominibus tractum est, qui quando sceleratos judicant fervore animi commoventur; nec aliter ad damnandum homines veniunt, nisi de commissis eorum criminibus excitentur.

Dies judicii tempestati comparatur, & quare. Ira Divinitatis solùm metonimica.

℣. 16. *Imple facies eorum ignominia: & quærent nomen tuum Domine.* Hactenus futuras pœnas illis peccatoribus prophetavit, qui in suis remanserunt sceleribus pertinaces: nunc ad illos convertitur qui sunt Domino præstante credituri. Nam *illorum facies impletur ignominia*, qui peccatorum suorum non invenerint laudatores: sed potiùs eis in præsenti reputatur, quod in mala actione gesserunt. Istos plerumque opprobrium corrigit, dum se viderint à generalitate culpari.

℣. 17. *Confundantur, & conturbentur in sæculum sæculi: & revereantur & pereant.* Redit iterum ad pertinaces, qui Dei munera non habebunt. Possunt enim aliqui in hoc sæculo salutariter confundi & erubescere, quando conversionis dona percipiunt. *Confunduntur* autem *& conturbantur in sæculum sæculi*, qui æternâ ultione damnandi sunt. Sequitur, *Et revereantur & pereant.* Ipse sensus est quem superiùs dixit: quia ibi reverendo non proficiunt, sed pereunt qui ad æternum supplicium destinantur.

℣. 18. *Et cognoscant quia nomen tibi Dominus: tu solus Altissimus in omni terra. Cognoscant*, ad genus respicit utrumque peccantium, sive qui obstinatione sua perituri sunt, sive qui adhibitâ satisfactione liberantur. Omnes enim cognoscunt omnipotentiam Domini, quia ipse est *solus Altissimus*, dum ipsum cognoverint & conversis parcere, & obduratos æternâ ultione damnare.

Conclusio Psalmi.

Meminerimus hunc *Asaph* non frustrà undecim psalmis superioribus introductum, ut corda durissima Judæorum frequenti Synagogæ ipsius voce verberata mollescerent, crescerentque vel ipsi nomini cui videbantur esse devoti. Quapropter adest cura prædicantium, si sibi non impediat obstinatio perditorum. Omnia de Domini Incarnatione perfecta, omnia de Gentium credulitate manifesta sunt. Judicii tempus restat, quod omnes generaliter sustinemus: sed anteà oportet credere, ne ibi possit impios ultio prædicta damnare.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogesimum tertium.

In finem, pro torcularibus filiis Core, Psalmus.

Quid significet *In finem*, frequenter expositum est; & cùm superioribus titulis *Pro torcularibus* dixerimus ad Ecclesiam pertinere: congruit tamen diligenter inspicere, cur Ecclesia visa est tale nomen accipere. *Ecclesia torculari comparatur.* Uva pendens atque intacta, & olivæ bacca in arbore constituta suavissimi saporis sui non indicant dignitatem, sed cùm ad torcular utraque pervenerint, nimioque pondere compressa detumuerint, tunc fructus dulcissimi liquoris emanant, qui in follibus suis reconditi non patebant. Sic Ecclesia Dei cum afflictionibus persecutionibusque conteritur, declarantur merita sanctorum, quæ quietis temporibus cognita non fuerunt. Istius ergo torcularis pressura sanctificat, contritio meliorat, cujus labor cælestis fructus est, & pœna presens requies sempiterna. Nec illud vacat, quòd in octavo, & in octogesimo, & hîc tantùm *pro torcularibus* positum est. Significat enim ad sanctam Trinitatem hoc mysterium Ecclesiæ pertinere, quod trini numeri repetitione sacratum est. *Core Calvitium vel calvum interpretatur.* *Core* verò calvitium interpretari supra jam dictum est. Cujus nominis interpretatio denuntiat Calvariæ locum, ubi Christum Dominum constat esse crucifixum. *Per filios Core Christiani indicantur.* Et ideo *filii Core*, Christiani modis omnibus indicantur; ex quorum persona psalmus iste cantatur. Et intende, quòd de pretiosissima charitate Domini psalmus iste secundus est, quæ nos supra omnia gratiæ divinæ consociat.

Divisio Psalmi.

Filiorum Core quos per significationem Calvariæ ad Christum Dominum diximus pertinere, una introducitur persona generalis, quæ in prima fronte psalmi inæstimabile sibi desiderium demonstrat Ecclesiæ. Secundo modo beatum esse profitetur cui Dominus præstat auxilium, eumque facit ad confessionis gratiam pervenire. Tertio multò præstantius dicit esse in domo Domini abjectum habitare, quàm peccatorum tabernacula cum quibuslibet mundanis honoribus introire.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Quàm *amabilia sunt tabernacula tua Domine virtutum.* Filius Core spirituali fœcunditate regeneratus, & torcularibus Ecclesiæ competenter expressus, ad futuram Jerusalem desiderat pervenire: in qua jam nulla sint pondera tribulationum, sed beatitudine securâ, imperturbatâ felicitate potiatur. Dicendo: *Quàm*, magnitudinem rei exprimere non potuit: sed dedit hoc infinitissimè sentiendum. Quis enim possit comprehendere quo ambitu aut afflictus requiem, aut æternitatem conditio mortalitatis exposcat? Nam quod dicit: *Domine virtutum*, nescio quàm ibi magnam sensit inesse potentiam; ut quamvis tale munus non potuisset verbis exponere, aliquod tamen ibi bonum ingens esse monstraret. Quæ figura dicitur Emphasis, quæ plus intellectu relinquit utique, quàm dicatur.

℣. 2. *Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini: cor meum, & caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Quicquid contra humanas vires assumitur, defectus ibi pro rerum magnitudine reperitur. In illud enim necesse est *deficiat*, quo mens directa ad præsens non potest pervenire. Cogitabat quippe vir iste sanctissimus Domini virtutes & præmia, beatitudines illas cælestes, & gaudia, Jerusalem ex mortalibus populis immortaliter lætantem; & necesse erat ut in suis gaudiis sensus ipse succumberet, qui ad rem desideratam è vestigio non poterat pervenire. Sed quàm robustus sic iste defectus, quàm fortissima lassitudo, consequenter exponit, dicendo: *Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Quamvis enim utraque pertinere videantur ad carnem; *cor* tamen ad intelligentiam referri posse non dubium est. *Cor ad intelligentiam refertur.* Nam cujus sapientiam proferre volumus, ejus *cor* sine dubitatione laudamus. Utraque enim quibus constat humanitas, id est, corpus & anima, in cælestem dicit erupisse lætitiam. Sed advertendum est, vir iste quantâ fuerit sanctitate præclarus; ut non solum ejus *anima*, verumetiam *caro*, quæ plus prævaricationis vitio probatur obnoxia, in exultationem Domini felici sorte proruperit: prævidens bona futuri sæculi, quæ ejus se credebat largitatibus adipisci.

℣. 3. *Etenim passer invenit sibi domum: & turtur nidum sibi ubi ponat pullos suos.* Cùm superiùs animam corpusque dixerit in Domini exultatione gaudere: hic avium ista duo genera ad quamdam similitudinem commendandam posuisse dignoscitur. *Passer* est nimia velocitate celerrimus, qui in silvis habitare non patitur, sed domum sibi in parietum foraminibus desideranter exquirit, quam dum invenerit nimio gaudio lætus exultat: quia se diversatum adversitatum ulteriùs patere non credit insidiis. Sic anima jucundatur, dum in cælorum regna mansionem suam senserit esse præparatam. *Turtur* verò abstinentiæ moderatione castissimus est: qui una tantùm copulatione contentus, filiis suis nidum ædificare cognoscitur; qui non ut *passer* præparatam domum reperit; sed novam sibi de quibusdam particulis fabricare contendit. Huic caro nostra non irritè comparatur, *Caro nostra turturi comparatur.* quæ opera sua in Domini gaudet posuisse mandato. Per hanc enim evenit, ut jejuniorum sacrificia suaviter offerantur, ut cibum pauperibus demus, & sepeliamus defunctos, ægrotis serviamus, positos in carcere visitemus, & cætera pietatis officia, quæ corporalibus noscuntur ministeriis explicari. Alii *Turturem* sanctæ applicaverunt Ecclesiæ: quoniam præter Christi Domini alterius nescit habere consortium. *Ecclesia etiam.*

℣. 4. *Altaria tua Domine virtutum: Rex meus & Deus meus.* Versus hic ad superiora respondet. Ait enim: *Altaria tua Domine virtutum*, ubi jungendum est quod in primo versu psalmi dictum est: *Quàm amabilia sunt.* Quæ figura dicitur ἀπὸ κοινοῦ, id est, A communi, quando dicta superiùs ad inferiora respondent. *Quid sit figura à communi dicta.* Sed quoniam alteriùs dixerat *domum passeris*, & *turturis nidum*,

quid in eis intelligere debuissemus ostendit. In his enim *altaribus* quasi in domum gratissimam * gratulatur fidelis anima: in his *altaribus* carnis opera, quæ tamen sunt sancta, reponuntur. In illo altari spes firmissima collocatur, in quo beatorum animæ velut in quodam perenni prandio conviviis cælestibus epulantur: ubi satietas magis incitat, nec beata esuries aliquando discedit. Addidit etiam, *Rex meus & Deus meus*. *Rex* à regendo dicitur: *Deus* videlicet à creando; quamvis & timorem tale nomen indicare monstretur.

* MS. G. & Ed. *fruitur.*

Rex à regendo dicitur, Deus à creando.

℣. 5. *Beati qui habitant in domo tua Domine: in sæculum sæculi laudabunt te.* Quid muneris conferant altaria illa prædixit. Nam si beatus hìc habeatur, cui ad tempus omnia secunda procedunt, nec aliquâ adversitate concutitur; quid de illa beatitudine sentiamus, cui nec in qualitate, nec in perennitate quicquam simile reperitur? Sed quia humanis verbis hoc bonum non potest explicari: tamen unde proveniat non tacetur. Dicit enim: *Laudabunt te.* Inde est quippe illa beatitudo mirabilis, quam ut æternam intelligeres, subjecit: *In sæculum sæculi.* Sed qualis, rogo, illius sæculi ventura lætitia est, ubi dabitur copiosè gaudere, & numquam ab ea posse discedere?

Beatitudo verbis non potest explicari.

℣. 6. *Beatus vir cujus est auxilium abs te Domine: ascensus in corde ejus.* Decursâ contemplatione felicitatis futuræ, venit ad secundum modum, ubi Dei famulum etiam hìc ostendit beatum: ne putarentur fidelibus præmia vel hìc in totum fuisse subtracta. Dicendo enim: *Auxilium abs te Domine*, prodidit hìc labores, colluctationesque difficiles. Adjecit, *Ascensus in corde ejus.* Utique illi beato, cui est auxilium à Domino, *ascensus* est *in corde*: quia semper proficit, semper ascendit; & quantum Dominus præstat auxilium, tantò altiùs elevatur ad cælum. Tale est enim (verbi causa) quod dicimus, cùm vicerit quis libidinem auxilio Domini, ascendit primum gradum; cùm dominatus fuerit superbiæ, salit alterum; dum superaverit avaritiam, subit tertium; & tot gradibus evehitur, quot vitiis fuerit absolutus. Sic per quintam speciem definitionis, quæ Græce κατὰ τὴν λέξιν, Latine ad verbum dicitur, beati facta definitio est; complectitur enim quid sit beatus, *cui est auxilium abs te Domine.*

℣. 7. *Disposuit in convalle lacrymarum, in locum quem disposuit: etenim benedictionem dabit, qui legem dedit.* *Convallis lacrymarum*, pœnitentis humilitas est: de qua tantùm quis ad superiora conscendit, quantùm in illa satisfactione descenderit. Sed ne forsitan quæreres ubi ascenderetur, subjunxit: *In locum quem disposuit.* *Locus* utique ille *dispositus* regnum Domini significat futurum, quem contingere felici sorte meremur, si ad eum pervenire dispositis à Domino regulis appetamus. Ipse enim disposuit gradus qui ordinavit & locum. Qui vult accipere præmium, audiat quid jubetur. Sequitur, *Etenim benedictionem dabit qui legem dedit.* Cùm prophetiæ tempus esset sub lege Domini constitutum, nec adhuc venisset gratiæ donum, eumdem dicit *benedictionem daturum*, id est, gratiam suam, *qui legem dedit* ante justitiam: docens Dominum Christum utriusque Testamenti evidenter Auctorem, cùm dicit: *Benedictionem dabit qui legem dedit.*

Convallis lacrymarum est pœnitentis humilitas.

Locus dispositus regnum Domini significat, & quis eum merebitur.

℣. 8. *Ambulabunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion.* *Virtus* primùm erat in lege, nunc est virtus in gratia: sed jucundior ista quæ * redimit, quàm illa quæ judicat. Præstet ipse qui utrumque dedit, ut quoniam bona per legem peccatores suscipere non meremur, absolutionem nobis per gratiam conferre dignetur. Intelligat tamen Christianus *de virtute in virtutem* sibimet *ambulandum*: ne se remittat ad otium. Sequitur, *Videbitur Deus deorum in Sion.* Ecce duas illas virtutes in unam dicit Christi convenire personam. Ipse enim *visus est* Jerosolymis *in Sion* monte, qui legem dedit & gratiam. *Deum* verò *deorum* quemadmodum debeamus advertere, proximè in octogesimo primo psalmo jam dictum est: quia & sanctos viros scriptura divina *deos* appellare non desinit. Sic enim dicitur *Deus deorum*, quemadmodum Rex Regum, Sanctus Sanctorum, & Dominus dominantium. *Videbitur*, dixit, non, intelligitur: quia illud erat omnium, istud verò paucorum.

* MS. F. *remittit.*

Cur gratia legi jucundior.

℣. 9. *Domine Deus virtutum exaudi precem meam: auribus percipe Deus Iacob.* Ut revera unum Deum intelligeres illarum esse virtutum, quas superiùs dixit: *Ambulabunt de virtute in virtutem*; exclamans ipse quoque professus est: *Domine Deus virtutum.* Et quis est iste *Deus virtutum? Deus Iacob*, id est, Dominus Christus, qui inimicorum suorum clementissimus Supplantator agnoscitur, quando eorum pravas nequitias, ad virtutum semitas facit pervenire directas. Sive illud mavult intelligi; ut sicut *Iacob* fecit Israël vocari, quia viderat Deum, & istum quoque fidelissimum, qui hìc loquitur, faceret Majestatis suæ æternam gloriam contueri.

Deus virtutum Christus.

℣. 10. *Protector noster aspice Deus: & respice in faciem Christi tui.* Venit ad tertium modum, ubi deprecatur innotescere mundò Dominum Salvatorem. Hæc non tanquam dubitans vir sanctissimus optat: sed postulat citò fieri quæ noverat esse ventura. Et quia per Redemptorem nostrum mundum sciebat esse salvandum, petit ut sic aspiciat genus humanum, quatenus *In faciem Christi sui respiciat* Pater; non quod ille aliquando eum non respicit: sed ut præsentia Incarnationis Gentibus illum innotescere faceret, qui eis facie probabatur incognitus. Hæc figura dicitur Hypallage, Latinè Permutatio, quoties dicitur respici magis ille qui respicit, vel his similia, quæ in scripturis divinis frequenter adhibentur; ut est illud: *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.* *Ut videat* enim dixit, id est, videre faciat. Simile est & illud: *Intellige clamorem meum*; non quod ille deprecatus intelligat, qui novit omnia sicuti sunt, sed intelligi faciat ab his, qui ignorare noscuntur.

Quid sit Hypallage.

Psal. 52. 3.

℣. 11. *Quia melior est dies una in atriis tuis super millia.*

℣. 12. *Elegi abjectus esse in domo Dei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Ipsa sunt atria Domini, in quibus superiùs concupiisse se, & defecisse testatus est, in quibus una dies justè desideratur: quia semper æterna est, quæ solis adventu non oritur, nec ejus finitur occasu; quam non sequitur crastina, nec præcedit

Æternitas una dies.

hesterna, sed immutabilis manens constat unitate perpetuâ. *Super millia*, mundum istum significat, ubi millia dierum sustinent finem, & ab uno illo vincitur quicquid in istorum multiplicationibus aggregatur. Meritò ergo talibus desideriis quæritur, cui nihil simile reperitur. Hæc figura dicitur Parison, id est, Æquatio sententiæ, quando duæ res è diverso ponuntur, sed una magis eligitur; sicut & hîc, & superiùs fecit, & inferiùs ipse facturus est. Sequitur, *Elegi abjectus esse in domo Dei: magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Vir sapiens non judicabat ad carnis oculum, sed ad ipsius veritatis aspectum; ut *esset abjectus in domo* Dominica, quàm in gloria sæculi vivere criminosa. O abjectio illa pulchra! ô sublimitas ista fœdissima! Ipsa est scilicet quæ superiùs dicitur, *Convallis lacrymarum*, palatiis omnibus sine dubitatione superior: ubi etsi ad tempus plangitur, inde tamen sine fine gaudetur. *Abjectus* enim dicitur, qui humanâ æstimatione habetur extremus. Sed apud Deum ille magis honorabilis judicatur, qui propter nomen ipsius inter homines videtur esse despectus.

Quid sit Parison.

Domus Domini palatiis omnibus superior.

Despectus hîc, apud Deum magis honorabilis.

℣. 13. *Quoniam misericordiam, & veritatem diligit Dominus Deus: gratiam, & gloriam dabit Dominus.* Causa redditur quare domus Domini plus debeat diligi, quàm tabernacula peccatorum. In Ecclesia enim ipsius primùm *misericordia* est: quia de peccatoribus efficit justos, & veritatem illis promissi præmii non negavit; sicut dicit Apostolus: *Qui priùs fui blasphemus, ac persecutor & injuriosus: sed misericordiam consecutus sum*; & paulò pòst: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die justus Iudex.* Ecce utrumque complexus est, & *misericordiam* Domini, *& veritatem.* Subjungit etiam, *Gratiam & gloriam dabit Dominus.* Ne solam *gratiam* in hoc sæculo sanctis putares esse collatam, sequitur, *Et gloriam dabit Dominus.* Hic enim primo præstat *gratiam*, ut peccatores convertantur ad vitam: in futuro *dabit gloriam*, ut divino munere justificati, Angelorum mereantur esse consortes. *Gratia* enim dicitur gratis data; sicut ait Apostolus: *Si autem gratia non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia.* Ipsa est quippe Domini Christi gratia, quæ nos præparat, adjuvat, corroborat, & coronat.

1. Tim. 1. 13.

2. Timoth. 4. 7. 8.

Gratia gratis datur.

Rom. 11. 6.

Gratia Christi nos preparat, adjuvat, corroborat, & coronat.

℣. 14. *Non privabit bonis ambulantes in innocentia.* Malorum tantùm pœna est à munere Divinitatis arceri. *Innocentiam* verò plenam Dei constat esse muneribus: sed hæc *innocentia* sui debet vocabuli fine cognosci. Ipse est enim innocens qui nulli nocet. Talis ergo non potest privari muneribus Dei, qui jam hic dona beatæ * conversionis accepit. Innocens autem est, qui hîc disponitur in convalle lacrymarum, qui *elegit abjectus esse in domo Dei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum*; & his similia quæ superiùs dixit.

Malorum pœna est à munere divinitatis arceri: innocentia constat Dei muneribus.

** MS. A. & Ed. conversationis.*

℣. 15. *Domine Deus virtutum! beatus homo qui sperat in te.* Tot bona explicare non potuit, quæ sanctus suus animus sentiebat; & ideo sub admiratione legendum est: *Domine Deus virtutum*, qui tanta bona facis, quanta homines referre non possunt. Ad postremum intulit aliquid aliud quàm præmisit: *Beatus homo qui sperat in te.* Quod schema dicitur Paraprosdocia, Latine inopinatus exitus; hoc est, cùm aliud proponitur, & aliud subjungitur. Intelligamus ergo, quantùm possumus sensum divinum quàm multiplici decore reluceat; ut illud quod multis verbis explicare non poterat, in paucitate concluderet. *Beatus* est enim, qui spem suam in æterna felicitate posuerit. *Beatus*, cujus bona non occidunt. Sed postremùm perfectè *Beatus* est, cujus spes in Domino jugiter perseverat.

Quid sit Paraprosdocia.

Conclusio Psalmi.

MIrabilis psalmus & omni mundanâ suavitate jucundior, qui sic nobis Ecclesiæ torcularia fecit omnino dulcescere; ut optabilius habeamus tali fasce deprimi, quàm hujus felicitatibus sublevari. Unde jam meritò dicimus: *Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.* Sed sanctam petamus Trinitatem; ut quemadmodum sensus nostros dulcedo præsentis lectionis affecit: ita jugiter in nobis maneat, quod ipse miseratus infudit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogesimum quartum.

In finem, filiis Core, psalmus.

IN *finem*, Dominum Salvatorem significare constat in titulis, sicut dicit Apostolus: *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti.* *Rom. 10. 4.* *Filiis Core, psalmus.* Quid significet *Core*, sæpe jam diximus. Hoc tamen in summa commonere sufficiat, hunc psalmum de illis dici, qui jam Domino Salvatori sincerâ mente crediderunt: de cujus primo adventu præsens psalmus tertius approbatur.

Divisio Psalmi.

IN prima parte psalmi Propheta Domino breviter gratias agit: quoniam de illa antiquitate Judaicæ nationis pervenit populus ad culturam Domini Salvatoris. Secundâ parte refert quemadmodum iram suam Dominus in populo Judæorum mitigare dignatus est: expetens adventum Christi, in quo humana cœcitas evidentissimum lumen credulitatis accepit. Tertiâ parte ad seipsum verba convertit, & prophetiæ spiritu incarnati Verbi prædicat evidenter adventum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. BEnedixisti Domine terram tuam: avertisti captivitatem Iacob. Prævidens Psalmista futura miracula, tanquam de præterito lætus exultat adventu Domini *benedictam terram* esse pronuntians, id est, carnem utique, quam ipse est dignatus assumere. Per *Iacob* enim Patriarcham frequenter diximus significari populum fidelem, qui liberatus est à captivitate diaboli, quando meruit Domini miseratione salvari. Dicendo: *Avertisti captivitatem*, ostendit eam pro humanis quidem iniquitatibus fuisse crassatam, sed divina miseratione submotam.

℣. 2. *Remisisti iniquitatem plebis tuæ: operuisti*

omnia peccata eorum. Remittere est debitum relaxare, non causæ alicujus interventu, sed pietatis intuitu. Sic Dominus remisit culpam, dum reos pervenire fecit ad veniam. Hoc est quod superiùs dixit: *Avertisti captivitatem Iacob.* *Captivitas* enim peccati fuit, quando mundus idolis serviebat obnoxius: sed veniente Domino Salvatore tecta esse, id est, oblitterata non dubium est; cujus adventu & libertas nostra caput extulit, & superbia diaboli confracta succubuit. Sequitur, *Operuisti omnia peccata eorum.* Propitiatio Domini sic evidenter agnoscitur, quando peccata nostra cooperta esse monstrantur. Illorum enim abominatio, nostra absolutio est; & tunc securi reddimur, quando illa ad judicium non vocantur. Hoc humano generi constat esse collatum, cùm salutaris Dominus dignatus est advenire. Et intende, quòd per hos duos versus figura sit homœoteleuton: quia similibus litteris dictiones plurimæ terminantur; dixit enim: *Benedixisti, avertisti, remisisti, operuisti.*

Captivitas peccati servire idolis.

Abominatio peccatorum absolutio nostra est.

Quid sit homœoteleuton.

℣. 3. *Mitigasti omnem iram tuam: avertisti ab ira indignationis tuæ.* Interjecto diapsalmate venit ad secundam partem: referens quemadmodum *iram* suam Dominus *mitigare* dignatus est; & salus proveniret, quibus desperatio pro factorum suorum qualitatibus imminebat; sicut in Evangelio ipse testatur: *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israël.* Sed inspice quâ mensurâ sit positum: *Mitigasti.* Prosequitur iterum culpas, quas in Dominum Salvatorem Judæorum nefanda protervia studio perversitatis exercuit. *Ab ira* autem *indignationis suæ*, subaudiendum est: quoniam Judæorum avertit interitum, dùm ad ægrotos Medicus, ad pestilentia plenos Auctor salutis advenit. Quod non solum ad unam gentem, sed ad beneficium totius orbis aptandum est.

Matth. 15. 24.

℣. 4. *Converte nos Deus salutaris noster: & averte iram tuam à nobis.* Cùm superiùs dixerit: *Operuisti omnia peccata eorum;* modò quasi noviter petit: *Averte iram tuam à nobis.* Sed utraque conveniunt, si consideremus tempora peccatorum. Pro illis itaque iniquitatibus, quas antè fecerat populus Judæorum, priùs gratias egit: quoniam adventu Domini omnia probantur esse mitigata. Hic autem pro futuris culpis iterum rogat: quia eos in Passione Domini crudelia scelera prævidebat iterum esse facturos. Denique hoc dicit: *Converte*, ut de persecutoribus defensores fiant, de blasphemis prædicatores, de contradictoribus discipuli. Dicendo autem: *Nos*, personam populi, de quibus loquitur, sumit. Simili modo accipiendum est: *Averte iram tuam à nobis:* ne gentem Judaicam debita possit pœna percellere.

℣. 5. *Non in æternum irasceris nobis: neque extendas iram tuam à progenie in progeniem.* Sciebat Domini patientiam impia hominum sustinere peccata; & ideo rogat, ut non eos æternâ damnatione percellat: sed invitando demulceat, sustinendo lucretur, commonendo recorrigat, quod tamen eum facturum esse noscebat. Perscrutandum est autem, quòd duas *progenies* posuit: prima est enim (ut quibusdam placet) ab Adam usque ad Christum: secunda quæ per gratiam baptismatis usque ad finem sæculi peracta concluditur. Petit ergo, ut quia priori generationi pro pertinaciæ suæ qualitate justè iratus est Dominus: ne secundæ generationi idem velit irasci; quæ etsi à peccato immunis esse non potest, tamen per gratiam baptismatis, & satisfactionem confessionis culparum suarum sordibus desiderat expiari.

Duæ progenies à Deo positæ 1°. ab Adam ad Christum. 2. à Christo ad finem sæculi.

Per baptismum & satisfactionem confessionis peccata expiantur.

℣. 6. *Deus tu convertens vivificabis nos: & plebs tua lætabitur in te.* Mirabili Dominum pietate deprecatur: probans quia conversionem nostram de meritis non habemus, sed ejus munere provenit, quando pro se aliquid animus salutariter concupiscit. Dicit enim: *Deus tu convertens vivificabis nos;* id est, quia tu præmittis conversionis votum, ut ad vitæ pervenire possimus introitum. Quod cùm donaveris, tunc illa *plebs* prosperè *lætabitur in te*, quæ infeliciter gaudebat in se. Hoc enim provenit conversis, quando suscipere cœperint beneficia Salvatoris.

℣. 7. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam: & salutare tuum da nobis.* Sciebat quidem Dominum esse venturum: sed rogat, ut hæc beneficia non tantùm oculis carnalibus videat (sicut cæteri non credentes) sed purissimo cordis intueatur aspectu. *Misericordia* enim Patris Salvator est Dominus, quem sibi illuminatione veræ fidei cohors beata poscebat ostendi, non tantùm carnis velamine coopertum, sed potentiæ suæ claritate conspicuum. Nam idem cùm de ipso diceret, addidit: *Da nobis;* id est, concede *salutare tuum* quasi amplectendum, quasi possidendum, quasi munere æternæ gloriæ perfruendum. Perfidis enim tantùm apparuit, non etiam datus. *Da* ergo dicit; ut cùm in mente nostra cælesti dono recipitur, nullis tentationibus auferatur.

Misericordia Patris Christus est.

Christus perfidis apparuit, sed non datus.

℣. 8. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos.* Venit ad tertiam partem, in qua pulcherrimo schemate prædicat Domini Salvatoris adventum. Nam postquàm deprecatus est, ut ei Dominus appareret: quasi petitionis suæ compos, subitâ illuminatione completus, dicit: *Audiam*, id est, non mihi loquendo officiam, qui jam sentio me accepisse quod credam. Quod genus locutionis scripturæ divinæ proprium esse cognoscimus, quando nihil tale (ut arbitror) in libris sæcularibus invenitur. Vides prophetiæ potentiam hoc dicto fuisse revelatam. Intus enim loquitur Dominus, id est, Spiritus sanctus, ut Psalmista foris fari posse videatur: intrinsecùs audit, ut extrinsecùs audiatur: dicit tacitus Propheta, quod verberato aëre à populis possit audiri. Sequitur, *Quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos.* *Pax* Dei Christus est Dominus, quam locuturum dicit Spiritum sanctum: quoniam est de ejus Incarnatione dicturus. *Plebi* dixit, sed *suæ*, non indevotæ, id est, sanctis qui Deo Domino probabili conversatione placuerunt. His enim *Pax* est Dominus Christus: infidelibus autem scandalum & stultitia, qui bellum in sacrilega mente patiuntur: quia pacis Auctorem rectis semitis non sequuntur. Sed hunc versum paulò diligentiùs perscrutemur, quoniam scelestas mentes veritatis ipsius attestatione convincit. * Hic enim evidenter expressum est quid sit Spiritus sanctus, id est, *Dominus Deus.* Ubi sunt qui dicunt Spiritum sanctum Patre & Filio

Pax Dei Christus Dominus.

Justis Christus est pax, infidelibus scandalum.

** Ed. hinc. Spiritus sanctus æqualis Patri & Filio*

esse minorem, & ita esse subjectum; ut puretur voluntatis suæ judicium non habere? Audiamus Spiritum sanctum, qui in Propheta suo sponte loquebatur *Dominum* esse *Deum*. Nam & in actibus Apostolorum de ipso apertè legitur Deum esse Spiritum sanctum, dicente Petro Anania: *Cur tentavit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto?* Et post paululum ostendere volens qui sit Spiritus sanctus, dicit: *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Nam idem Petrus in Epistola sua dicit: *Spiritu sancto misso de cælo, in quem concupiscunt Angeli prospicere.* Qui si æqualis non esset, non in baptismo in nomine Deitatis Patri & Filio reverendissimo honore coæquaretur, sicut ab ipsa veritate prolatum est: *Ite baptizate omnes Gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Quod solum testimonium debet humano generi valde sufficere: quia ubi unum nomen Deitatis dicit, ibi aut naturæ aut potentiæ diversitas non habetur.

Actor. 5. — *Ibid. 4.* — *1. Petr. 1.12.* — *Matth. 28.19*

℣. 9. *Et in eos qui convertuntur ad ipsum: verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra.* *Qui convertuntur ad ipsum*, significat pœnitentes, qui mundi pestiferâ libertate derelictâ, felicia ejus eligunt subire servitia. Nam cùm orbis universus idolorum turpissimâ devotione flagraret, soli Judæi putabantur *prope timere* Dominum, qui per Moysen lege susceptâ, uni Deo videbantur esse devoti. Sed ideo dictum est: *Prope timentes:* quia carnaliter omnia gerentes, diversis cum culpis contumaciter irritabant. Non enim *timere*, sed *prope timere* dicti sunt, qui legem ipsius carnaliter, non spiritualiter acceperunt. Ut autem hoc de ipsis dictum intelligas, sic & Apostolus ait: *Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui eratis longè; & pacem his, qui propè.* Sed quamvis tales fuissent: tamen Dominus Salvator de ipsorum elegit carnaliter gente procreari. Inde enim Virgo Maria quæ peperit Christum: ibi conversatus est Dominus: ibi miracula, quæ à fidelibus & leguntur & creduntur, effecta sunt.

Ephes. 2. 17.

℣. 10. *Misericordia & veritas obviaverunt sibi: justitia & pax complexa sunt se.* Hoc schema dicitur Somatopœia, id est, corporis attributio, quando rebus incorporeis corpora tribuuntur. Nam cùm *misericordia* & *veritas*, *pax* & *justitia* incorporea sint, duabus gressum, duabus dedit amplexum, quod utique constat esse corporeum. Postquàm verò dixit ex qua gente esset Dominus nasciturus: nunc quæ præstiterit adventus sanctæ Incarnationis exponit. Ipso quippe præstante, duo Testamenta in unius seriem copulationis adducta sunt; in novo enim *misericordia* est, in qua per gratiam liberatur genus humanum: in veteri *veritas*, ubi lex & Prophetarum annuntiatio continetur; sicut in septuagesimo psalmo jam dictum est. Hæc autem duo *sibi obviaverunt*, non ad exercendam contrarietatem, sed ad gratiam promissæ perfectionis implendam. Unum quippe constat factum, quod temporibus probabatur esse divisum. Et ut genus ipsum fœderis evidenter exprimeret, hoc ipsum variâ nominum iteratione geminavit, amplexu quodam dilectionis duas res, id est, *justitiam & pacem* in mutuam protinus venisse concordiam. Quod fieri solet, quando se homines post longum tempus videntes, nexu brachiorum studio charitatis astringunt.

Quid sit Somatopœia. — *In novo testamento misericordia est, in veteri veritas.*

℣. 11. *Veritas de terra orta est: & justitia de cælo prospexit.* *Veritas de terra orta est*, quando ex Maria Virgine Verbum caro factum est; sicut ipse dicit: *Ego sum via, veritas, & vita.* *Justitia de cælo prospexit*, quando humano generi periclitanti Filius Dei mirabili dispensatione subvenit. Potest & aliter hic sensus intelligi. *Veritas de terra oritur*, quando confessio peccatoris offertur: *Justitia de cælo prospicit*, quando fit remissio peccatorum. Quod in Publicani illius oratione provenit. *Veritas* enim *de terra orta est*, quando ima respiciens, confitendo peccata sua Deum rogabat: *Justitia* verò *de cælo prospexit*, cùm descendit justificatus Publicanus magis, quàm ille Pharisæus.

Joan. 14. 6.

℣. 12. *Etenim Dominus dabit benignitatem: & terra nostra dabit fructum suum.* Et iste quoque versus ad pœnitentis humilitatem competenter aptatur. Ipse enim suâ benignitate donat confessionis affectum, id est, imbrem prosperrimum lacrymarum; ut caro nostra piis fletibus irrigata, præmia possit afferre copiosa.

℣. 13. *Justitia ante eum ambulabit: & ponet in via gressus suos.* Pari etiam modo & hunc versum ad illos aptandum esse dicimus; qui supplicationibus piis à Domino corriguntur. *Justitia* quippe *ambulabit* ante eos, quando malorum suorum veritate recognitâ, remitti sibi humiliter petunt, quod sceleratis ausibus perpetrarunt; & quod gaudentes malè ligaverunt, per beneficia piæ lamentationis absolvant. Tunc enim verè *ponunt in via*, id est, in Christo *gressus suos*, qui antè semitis detestabilibus erraverunt.

Conclusio Psalmi.

Audivimus, Beate David, quid intus tibi locutus fuerit Dominus. Pax ista & super nos veniat, quæ in tuo corde regnabat. Ecce verum Regem, quem virtus talis regebat: templum justitiæ, palatium pietatis, thesaurarium misericordiæ. Jure tibi subjacebant terrena, cui talis Dominus imperabat. Ecce quod ultra omne imperium, supra omne possit esse præconium: de tuo semine omnipotens Verbum carnem sumpsit, per quod humanum genus salutare donum redemptionis accepit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogesimum quintum.

Oratio David.

Oratio nomen homonymum est, cujus echimologia est oris ratio; quæ quando inter humana judicia dicitur, à disertis artificiosa * nimis subtilitate componitur; quando Deo funditur simplici atque humili supplicatione profertur. Sed hæc humilitas atque puritas deprecationis sancto Verbo sic convenit; si duas naturas in Christo Domino (ut Mater docet Ecclesia) confiteamur perfectas atque verissimas, id est, Dei & hominis. Tunc enim veracium verborum nullâ contrarietate turbabimur, si sanctis proprietatibus apta reddamus. Nam si vis nosse potentiam Deitatis ejus, audi Evangelium: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud*

Oratio, oris ratio dicta. — * *MS. A. F. animi.* — *In Christo duæ naturæ perfectæ, & ipsarum operationes exprimuntur.* — *Joan. 1. 1.*

Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Et si vis infirmitatem hominis cognoscere, audi Paulum Apostolum dicentem: *In similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Et ideo quando à parte humanitatis suæ loquitur, * Divinitatis fragilitas non * putetur: quia sic humana extulit, ut nullatenus divina minueret. Idem ergo atque unus Dominus Christus oratur, quia Filius Patris est: orat, quia Filius hominis est. Inde Creator, hinc creatus: inde Dominus, hinc servus: hinc mortalitatis nostræ particeps, inde mortis ipsius Interemptor. Hinc est quod per libros divinos aptissimis locis duas operationes suas semper ostendit. Quod si hæc devotus lector fideli mente servaveris, omnia veraciter tibi constare posse cognosces. Illud præterea debemus agnoscere, firmoque animo continere, quòd *oratio* quando à Domino Christo funditur, institutio est sancta fidelium, forma bonorum, sinceræ humilitatis exemplum; cùm à subjectis agitur, satisfactio delictorum, confessio criminum, lavacra culparum. Ibi magisterium est docentis: hic abolitio postulatur erroris. Nam sic innocens oravit, quemadmodum & crucem sine aliqua culpa sustinuit. Lazarum ploravit, ut nobis proximi ostenderet charitatem. Persecutores fugit, ut nobis audaciam inconsultæ temeritatis auferret. Hæc enim & his similia providus Doctor effecit; quatenus & veritatem sanctæ Incarnationis ostenderet, & futuris Manichæis, cæterisque talibus obviaret. *David* autem quod positum est, Dominum significat Salvatorem: sive quia interpretatio ejus (ut sæpe dictum est) manufortis ac desiderabilis habetur: sive quia ex ejus generatione descendit; humanitate enim ejus est filius, Divinitate Dominus & Creator. Quod si hoc gubernaculum imprudens nauta reliqueris, in asperrimas cautes navim tuæ fidei sine dubitatione confringes. Et nota quòd hic psalmus secundus est, qui orationis titulo prænotatur.

Philip. 2. 7. 8.

* Ed. *humilitatis.*
* MS. A. F. *Divinitati fragilitas non imputetur.*

Oratio cùm à Christo funditur, institutio est sancta fidelium; cùm à subjectis agitur, satisfactio est delictorum.

Divisio Psalmi.

Per totum psalmum orat Dominus Christus: in prima sectione dicens, quæ ipsi tantum probantur aptari. Secunda pro membris suis, quorum ipse Caput est, humiliùs deprecatur. Tertia ex sua iterum persona reloquitur, quod ad eum specialiter intelligas pertinere. Sed hæc omnia unus atque idem Deus homo loquitur Christus.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Inclina Domine aurem tuam ad me, & exaudi me: quoniam egenus & pauper sum ego.* Ex forma servi (sicut præfati sumus) Christus omnipotenti supplicat Patri, ut ejus exaudiatur oratio. Nam quod dicit: *Inclina*, ostendit, quia se ad ipsum extendere non poterat humana conditio, nisi ipse suam Majestatem piissimus *inclinaret*. *Aurem* enim dicit, non istam corpoream, sed auditum illum spiritualem, quo petentium vota cognoscit. Nam per tropologiam talia de Deo dici, frequenti expositione jam nota sunt. *Exaudi* autem *me*, significat, ut mea desideria compleantur; quatenus Resurrectione ego quoque salvus fiam, cujus morte mundum constat esse salvandum. Dicendo enim *egenum se esse & pauperem*, conditionem, quam susceperat humanitatis, ostendit, quæ ex se nihil habere potest, nisi quod largitate Divinitatis acceperit. Audiant egeni & pauperes, suosque animos tali gloriâ consolentur, quando rerum Dominus hoc de se dicit, quod pusillanimes frequenter applicandum putant esse miseriis. Sed nec illos excludit, qui in divitiis suis purâ Domino mente famulantur; *egenus* enim *& pauper* Dei est, quisquis meruerit mundi istius perversitate vacuari.

Morte Christi mundus salvandus, ipse vero resurrectione.

℣. 2. *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum: salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te.* Potenter exequitur qui sit *egenus & pauper*, scilicet Dominus Christus, qui se veraciter *sanctum* dicit: quia mundi istius illecebras cælestis vitæ conversatione calcavit. Audiant Apollinaristæ habere animam Dominum Christum, & perfecti hominis sumpsisse naturam: quia non poterat non habere eam, ad quam specialiter probatus est venisse salvandam. Nemo enim liberat quod de pervasoris potestate non eripit; & si non sit apud defensorem quod vindicat, captivitatis susceptæ conditio perseverat. Et respice quàm salutaris nobis forma proposita est. Ille qui se veraciter dixerat esse *sanctum*, & à mundi illecebris alienum, *salvum* se à Divinitate *fieri* deprecatur; ut nos instrueret salutem non esse in humanis viribus constitutam; sicut & Propheta Jeremias dicit: *Maledictus homo qui spem suam ponit in homine, & à Deo recedit cor ejus*, &c.

Christus perfecti hominis naturam sumpsit. Hoc contra Apollinaristas.

Jerem. 17. 5.

℣. 3. *Miserere mei Domine, quoniam ad te clamavi totâ die.* Unus atque idem Deus & homo Christus Jesus misericordiam petit, qui misericordiam donat: docens perseverantia deprecationis pietatem Domini modis omnibus impetrandam; sicut ipse in Evangelio docet: *Bonum est orare, & non deficere.* Audiant hunc locum, qui pœnitentiam agere in vitæ suæ termino pravâ voluntate desperant, & se ad excusandas excusationes impiâ voluntate convertunt, cùm in Evangelica lectione cognoscant latroni affixo jam cruci momentaneâ celeritate subventum; & cætera similia, quæ textus scripturæ divinæ ad spem nutriendam mortalium mirabili benignitate concedit. Semper supplicare nos decet, qui frequenti culpa delinquimus. Inæstimabile malum est ipsos homines spem sibi saluberrimam tollere, cùm divina clementia sine cessatione nos sibi jubeat supplicare. Petamus hoc & ætate floridâ, petamus in juventute positi, petamus & in occidua senectute perducti. Nunquam cessare debet à precibus, qui puniendâ pravitate peccavit: ne dum tempus supplicationis quærimus, misericordiam Domini nobis tali persuasione tollamus. Nam cùm dicitur: *Tota die*, totius vitæ tempus ostenditur; ut per multa tempora, annorumque curricula quasi unius diei continuus clamor esse monstretur. Magnâ siquidem voce ille clamat ad Dominum, qui quamvis lingua taceat, bonis tamen operibus perseveranter exclamat.

Luc. 18. 1.

Pœnitentiam agere etiam in vitæ termino non desperandum.

Nunquam debet à precibus cessare qui punienda pravitate peccavit.

Bona opera suam vocem habent.

℣. 4. *Lætifica animam servi tui: quoniam ad te Domine levavi animam meam.* Jucundari petit animam suam fons hilaritatis & origo lætitiæ, ab illa scilicet parte qua *servus* est. *Servum* se enim meritò dixit: quoniam ex Maria Virgine natus est, quæ se profitetur ancillam. Nam dum ei Angelus ex ipsa nasciturum Christum Dominum nuntiaret, illa respondit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum;* sicut & in alio psalmo dicit: *Ego servus tuus, & filius ancillæ tuæ.* *Lætificari* ergo petit *animam* suam: quia non eam deorsùm inclinavit ad terram, sed *levavit* semper ad Dominum, ubi est vera lætitia, & sine fine securitas. Sic Caput Ecclesiæ referens gesta propria, membris cæteris donavit exempla.

Christus servus quia filius ancillæ.

Luc. 1. 38.

Psal. 115. 16.

℣. 5. *Quoniam tu Domine suavis ac mitis es: & copiosus in misericordia omnibus invocantibus te.* Non substantialiter, quod nulla potest creatura comprehendere, sed per quintam speciem definitionis, quæ Græce dicitur κατὰ τὴν λέξιν, pulcherrimè nobis ostenditur quid sit Deus. *Suavis*, quia post amaritudinem hujus mundi dulcis est ad se recurrentibus. *Mitis*, quia diu sustinet peccatores. *Copiosus in misericordia:* quia licet sint nostra numerosa peccata, multò abundantior est pietas, quæ tot relaxat offensas. Restat ut ei jugiter supplicemus, quando eum audivimus *omnibus invocantibus se* non negare præsidium.

℣. 6. *Auribus percipe Domine orationem meam: & intende voci deprecationis meæ.* Intueamur quàm convenienter orationis istius ordo decurrat. Prius enim fuit, ut vox supplicationis ascenderet, ac deinde rogatus audiret. *Percipe* verò cùm dicitur, non aliquid suscipi transitoriè postulatur: sed in * illis Majestatis finibus mavult recondi, quemadmodum per aures ab homine memoriæ probatur infigi. Additum est, *Intende voci deprecationis meæ;* ut intentus animus aperiret auditum. Quod totum per allegoriam dicitur; ut potentia Divinitatis per humanas consuetudines intimetur.

** Ed. illius.*

℣. 7. *In die tribulationis meæ clamavi ad te: quoniam exaudisti me.* Cùm superiùs dixerit: *Clamavi ad te tota die;* hìc quoddam facere videtur magnæ petitionis augmentum, dicendo: *In die tribulationis meæ clamavi ad te.* Nam licet à sanctis viris jugiter Domino supplicetur: in tempore tamen tribulationis enixiùs petitur, quando subvenire necessariè postulatur. Considerandus est autem hic modus locutionis, qui in scripturis divinis frequentissimè reperitur; ut ideò se dicat *clamasse*, quoniam exauditus est, dum clamor præcedat, ut Deus possit audire. Quæ figura dicitur Anastrophe, id est, Perversio, quæ fit quoties aut sensus aut verba pro aliquo decore vertuntur.

Quid sit Anastrophe.

℣. 8. *Non est similis tibi in diis Domine: & non est secundum opera tua.* Magna laus brevi definitione conclusa est. Dicendo enim: *Non est similis tibi in diis*, idola significat Paganorum, quæ adhuc in mundo nefandâ devotione colebantur; sicut & alibi dicit: *Quoniam omnes dii Gentium dæmonia.* Potest hoc & ad homines aptari, qui dii vocati sunt. Sed inspice quia non dicitur quid sit Deus: sed ei similis abnegatur. Quæ species definitionis Græce dicitur κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latine per privantiam contrarii ejus quod definitur. Addidit quoque: *Et non est secundum opera tua*, id est, similis. Et hoc quoque comma sub illa, quam superiùs dixit, definitione complexus est. Quis enim (ut ille fecit) cælum terramque vel omnia quæ in eis sunt, momentaneâ possit celeritate perficere, aut eorum existentias continere?

Psal. 95. 5.

℣. 9. *Omnes Gentes quascumque fecisti venient, & adorabunt coram te Domine: & honorificabunt nomen tuum.* Cùm adhuc sola esset gens Judaica quæ unum Deum colere videbatur, prædicit omnes Gentes, quæ idolis tenebantur obnoxiæ, ad culturam ejus esse venturas: quia Patrem verè colit qui honorat & Dominum Christum: errorem eorum omninò destruens qui putant per universum mundum religionem Domini non esse diffusam. Dicendo enim: *Omnes Gentes quascumque fecisti*, absolutè probat universitatem: quia nulla gens existit, nisi quam ipse plasmavit; sicut alibi dicit: *Qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt.* Addidit quoque, *Et honorificabunt nomen tuum.* Cùm Deo dicitur: *Et honorificabunt nomen tuum*, figuraliter significat honorabuntur devoti ex nomine tuo: quia cultus hominum non facit honorabilem Deum, quem constat bonorum omnium proculdubio largitorem. *Psal. 145. 6.*

℣. 10. *Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia: tu es Deus solus.* Hymnum Deitatis quem superiùs inchoavit, istius versus fine conclusit. Nam & diabolus magnum se putavit, quando dixit: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo;* & superbi hodieque cunctis se æstimant grandiores. Sed *Magnus* dici verè non potest, nisi *Deus solus*, cujus potestati nullatenus valet aliquid comparari, qui nulla mutabilitate convertitur, sed semper in naturæ suæ gloria perseverat. Addidit, *Et faciens mirabilia: tu es Deus solus.* Cùm legamus & Magos Pharaonis miracula diversa fecisse: hìc dicitur quòd ipse solus miracula possit efficere. Veriloquum dictum, si qualitatem rei verbi ipsius veritate pensemus. Illa enim verè nequeunt dici miracula, quæ ad nullam utilitatem simulata deceptis oculis blandiuntur. *Solus* enim dictum est, quia sancta Trinitas unus est Deus, personis tantùm distincta, non naturæ discretione separata; sicut & alibi dictum est: *Audi Israël Dominus Deus tuus, Dominus unus est;* sic & Isaias dicit: *Quoniam justus es, & non est Deus præter te.*

Isai. 14. 13. 14.

Solus Deus magnus.

Deuter. 6. 4.

Isai. 45. 21.

℣. 11. *Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua: lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.* Oratione decursâ, & laude Divinitatis competenter impletâ, venit ad secundam sectionem, in qua pro membris suis orat, ut eis Dominus profutura concedat. Dum dicit: *Deduc me Domine in via tua*, adhuc ibi non fuisse monstratur; & hoc Domino Christo non potest convenire, cùm ipse dicat: *Ego sum via, veritas & vita.* Sed hoc magis congruenter accipitur à parte fidelium, quorum Caput est Dominus: qui nisi *deducantur in viam*, id est, in Christum, *in veritate* videlicet *ambulare* non possunt. Sequitur, *Lætetur cor meum* *Joan. 14. 6.*

ut timeat nomen tuum. Quid sit timor Domini, mirabili ordine declaratur. Nam in timore isto mundano præcedit priùs causa periculi, aut alicujus angustiæ: in timore autem Domini præmittitur lætitia cordis, ut aliquis ad ejus timoris dulcedinem venire mereatur. Et revera talem decet habere introitum, quem ad salutem suam humanitas sentit indultum. Hunc Judicem qui formidaverit reus est, illum qui timuerit sanctus est. Et ideò utraque miscenda sunt; ut & sub spe timeamus, & sub timore lætemur; sicut in alio psalmo legitur: *Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.*

Divini & humani timoris discrimen.

Psal. 2. 11.

℣. 12. *Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo: & honorificabo nomen tuum in æternum.* Hoc competenter de omni dicitur Christiano: quia illa est vera confessio, quæ toto promitur mentis arcano, sicut & lex docet: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua.* Sed & ille ex toto corde confitetur, qui totam spem suam ponit in Domino; nec in caducis sæculi solatiis præsumit, cùm se ad Dominum universa mentis integritate transtulerit. Nam quod addidit, *In æternum*, illud significat, quoniam inter sanctos ejus laudes Domino jugiter personabis, dum in illa beatitudine præmia promissa receperit.

Vera laudis Confessio toto promitur mentis arcano, omnique Christiano convenit.

Deuter. 6. 5.

℣. 13. *Quoniam misericordia tua magna est super me: & eripuisti animam meam ex inferno inferiori.* Et confessio laudis offertur, & misericordiæ causa subjungitur. Dicendo enim: *Quoniam magna est misericordia tua super me*, beneficium magnum nescio quod edicit. Subjungendo autem, *Eripuisti animam meam ex inferno inferiori*, causa beneficii declaratur. Sed consideremus, quia cùm dicat *infernum inferiorem*, infernum demonstrat esse superius. Argumenta talia in Topicis dicuntur Conjugata, quæ orta ab uno nomine, variè commutantur, ut hîc positum est, *infernum inferius.* Infernum verò non irrationabiliter forsitan arbitramur esse sub terris, cùm in veteri Testamento de Dathan & Abiron legatur: *Aperuit se terra, & deglutivit eos, & vivi descenderunt ad inferos.* Sed quo itinere illuc animæ transferantur: quoniam in auctoritate divina non legitur, habemus incertum. *Infernum* autem habere inferiorem partem Evangelii locus ille testatur, qui dicit, cùm impium divitem ultrix flamma torqueret, levasse oculos suos, & in sinu Abrahæ vidisse Lazarum. Unde apparet utrosque apud inferos fuisse, ut se videre valuissent, & illum ex inferiore loco ad superiora oculos elevasse. Sed licet utrique apud inferos esse viderentur, pro meritorum tamen discretione superiorem locum sanctis, inferiorem peccatoribus Doctor Augustinus æstimat esse deputandum. Unde nunc gratias agens fidelis populus, dicit animam suam ab inferno inferiori, id est pœnali, esse liberatam.

Argumenta conjugata unde dedicantur.

Infernum sub terris positum.

Numer. 16. 32. 33.

Luc. 16. 23.

℣. 14. *Deus, injusti insurrexerunt super me, & synagoga potentium inquisierunt animam meam: & non proposuerunt te ante conspectum suum.* Venit ad tertiam sectionem, ubi Passionis suæ mysterium, & gloriam Resurrectionis exponit. Loquitur enim Deus homo ex forma servi per id quod de Maria Virgine natus est. Cùm dicit *injustos*, significat Judæos, qui ei reddiderunt mala pro bonis. Quod autem ait: *Super me*; ut reum scilicet dicerent innocentem, Regemque suum plebs insana trucidaret. *Synagoga verò potentium*, congregatio superborum est, quæ belluino fremitu, & dolosa machinatione consilii justitiam abjicientes, animam ejus adimere quæsierunt. Addidit quod sceleratis solet semper mentibus provenire: *Quia non proposuerunt Deum ante conspectum suum.* Nam quicumque facinus perpetrat, *Deum ante conspectum suum* omnimodis *non proponit*: quoniam si illum credat præsentem, protinus à cogitato facinore revocatur.

℣. 15. *Et tu Domine Deus miserator & misericors, patiens & multùm misericors, & verax.* Per singula verba laudis, Majestas Paterna definitur. Quæ species duodecima definitionis est, quam Græci κατ' ἔπαινον, Latini per laudem dicunt. *Miserator* enim est, quia singulis rebus misericordiam facit. *Misericors*, quia semper pia est ipsa natura Deitatis. *Patiens*, quia peccatores sustinet, & ad votum conversionis invitat. Sequitur, *Et multùm misericors.* Quòd ideò tale verbum adjecit, quia imbecillitas nostra ipsam plus semper accipit, cùm eam frequenti remissione promeretur. Intulit, *Et verax*, quia nescit promissa sua aliquâ imbecillitate subducere. Quod tamen de Patre sic dicitur, ut totum inesse & in Filio, & in Spiritu sancto sentiamus.

℣. 16. *Respice in me & miserere mei, da potestatem puero tuo: & salvum fac filium ancillæ tuæ.* Misericordem Patrem, & patientem, & veracem, à parte quâ passus est Filius rogat, ut respiciat in eum, & celerrimâ illi Resurrectione subveniat. Sic enim misertus est, ut in ipso illam naturam mortalem in gloriam resurrectionis & æternitatis eveheret; quod tamen sic à Patre postulat fieri, ut à se factum esse declaret. In Evangelio quippe sic ait: *Solvite templum hoc, & in triduo ædificabo illud.* Quod ne aliter potuisset intelligi, Evangelista subsequitur: *Hoc autem dicebat de templo corporis sui.* Sequitur, *Da potestatem puero tuo*; illam scilicet quam ipse testatur: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* *Puer* autem in scripturis sacris propter innocentiam mentis sæpe ponitur Christus, ut Isaias dicit: *Quoniam puer natus est nobis, & Filius datus est nobis.* Et iterum: *Ecce puer meus suscipiam eum, electus meus complacuit sibi in illo anima mea.* Addidit, *Et salvum fac filium ancillæ tuæ*; *Ancillæ* utique, quia de Maria semper Virgine erat veraciter & propriè nasciturus; quæ (sicut superiùs diximus) Angelo sibi partum annuntiante, Domini se profitetur ancillam.

Joan. 2. 19. 21.

Joan. 5. 22.

Isai. 9. 6.

Isai. 42. 1.

℣. 17. *Fac mecum Domine signum in bono, ut videant qui me oderunt & confundantur: quoniam tu Domine adjuvisti me, & consolatus es me.* *Signum* dicitur ab eo quod ventura significet, & ex hoc quod videtur quiddam nos aliud sentire commoneat. Et ideò illum eventum Jonæ possumus hîc fortassis advertere, qui triduo in ventre ceti demoratus, ad similitudinem Dominicæ Resurrectionis est in littore salvus evomitus. Nam & in Evangelio ita dictum est: *Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ.* Vides ergo aliud esse negatum: sed hoc tantummodo compromissum. Possumus & hoc *signum* quod fieri postulavit,

Unde signum dicatur, & quid sit.

Jonæ. 2. 1.

Matth. 12. 39.

Per Resurrectionem virtus divina declarata, & spes credentium firmata. ad Resurrectionem ejus competenter aptare, maximè cum sequatur, *In bono.* Quid enim illo bono præstantius, quo virtus divina declarata, & spes credentium veraci pollicitatione firmata est? Sequitur, *Vt videant qui me oderunt & confundantur;* Judæi scilicet qui oderunt Christum, quos petit Resurrectionis miraculum videre, ut eorum duritia se debeat immutare. *Confundantur* enim, ad bonum respicit: quoniam qui hîc de suo malo confunditur, in meliorem partem sine dubitatione transfertur. *In isto sæculo si confundimur, emendamur.* In isto quippe sæculo si confundimur emendamur; qui autem non fuerint confusi, in illa judicatione damnabuntur. Adjecit, *Quoniam tu Domine adjuvisti me, & consolatus es me.* Hic ordo verborum talis est; *Vt videant qui me oderunt: quoniam tu Domine adjuvisti me, & consolatus es me. Et confundantur* scilicet, quando me viderint esse gloriosum, quem illi despiciendum esse putaverunt. *Adjuvisti*, pertinet ad contradictionem altercantium, & ad injusta certamina Judæorum: in quibus illi semper veritatis testimonio superabantur. *Consolatus es*, ad persecutiones sævissimas insanorum, quas ille velut tempestatis impetum patientissimè sustinebat.

Conclusio Psalmi.

CONsideremus Domini Salvatoris, à parte quâ passus est, quàm humilis ad Patrem fundatur oratio, qui omnimodis peccata non habuit: sed informans imbecillitatem nostram, eripi se ab hujus sæculi periculis postulavit. Quapropter erubescat humana temeritas esse superba, quæ se non dubitat ream. Christus pro inimicis oravit, mortem patienter excepit; & nos injurias nostras ulcisci volumus, si detrahentium sermonibus appetamur. Det ipse patientiæ munus, qui donavit exemplum; ut ejus vestigia sequentes, mortiferos vitare valeamus errores.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogesimum sextum.

Filiis Core, Psalmus Cantici.

PRopter memoriam reparandam breviter commoneamus quæ sæpe jam dicta sunt: quia penè in nullam utilitatem putatur esse narratum, quicquid fuerit in abolitionem transmissum. *Filiis Core* significant fideles Christianos, quibus Propheta civitatem Dei prædicat; ut eis tantæ gloriæ major augeatur affectus. Nam cùm dixit: *Filiis Core*, ostendit ipsis dicendum, non ipsos esse locuturos. Sequitur, *Psalmus Cantici*, ut de hujus sæculi tabernaculis ad intelligentiam supernæ civitatis elevemur. *Psalmus* enim de superioribus sonans, commonet nos cælestia cogitare, & in eis hymnicâ exultatione gaudere.

Divisio Psalmi.

BRevis quidem psalmus, sed duobus diapsalmatibus cognoscitur esse divisus; quam nos, propositi nostri memores, suis quodammodo divisionem terminis explicamus. In prima parte Propheta loquitur ad fideles, cælestem prædicans civitatem. Secunda Dominus Salvator eam diversorum nominum allusione crediturum esse pronuntiat: increpans Synagogam, quare ipsa non cognoverit Deum, dum ei fides Gentium devota crediderit? Tertiâ parte Propheta uno versu futuri sæculi beatitudinem tangit. Sic distincta permutatio personarum caliginem nobis cunctam confusionis abstergit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. FVndamenta ejus in montibus sanctis. Consuetudo humanæ cogitationis est, ut cum se copiosâ perscrutatione collegerit, in aliquam partem suæ deliberationis erumpat. Tale enim hujus psalmi videtur initium; ut cùm adhuc Propheta de civitate Dei nulla præmiserit, ita de *fundamentis ejus* disserere videatur, quasi aliqua de culmine ipsius antè jam dixerit. Novus ordo factus est laudis eximiæ; ut de *fundamentis* civitatis supernæ Propheta sumere videretur initium, quatenus magna soliditas totius culminis appareret, cujus priùs *fundamenta* laudata sunt. Non immeritò, quoniam *fundamentum* ejus Christus est Dominus, qui sic Ecclesiam suam continet, ut nullâ possit quassatione titubare; sicut dicit Apostolus: *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, prater id quod positum est, quod est Christus Iesus.* Meritò ergo ab ipso sumpsit exordium, quem rerum omnium constat esse principium. *Fundamentum Ecclesiæ Christus.* *1. Cor. 3. 11.* Josephus quoque (sicut à quodam dictum est) vernaculus Judæorum in libro octavo Antiquitatum titulo tertio multa de templi constructione locutus est, quod à Salomone fabricatum esse dignoscitur. Nos enim & tabernaculum, quod ejus imago primitùs fuit, & templum ipsum fecimus pingi, & in corpore pandectæ nostræ grandioris fecimus collocari; quatenus, quod scripturæ divinæ textus de ipsis eloquitur, oculis redditum clariùs panderetur. *In montibus* autem *sanctis*, significat Apostolos & Prophetas, qui soliditate fidei, & excellentiâ sanctitatis *montes* vocantur. *Apostoli & Prophetæ montes vocantur.* Meritò ergo tali vocabulo nuncupati sunt, in quibus est vera Dei Ecclesia constituta.

℣. 2. *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.* Ecce jam de illa civitate loquitur, cujus antè fundamenta laudavit. Quæ figura dicitur Anastrophe, id est, Inversio: quoties ea quæ superiùs dicenda sunt, ponuntur inferiùs. *Quid sit Anastrophe.* Dicit enim: *Diligit Dominus portas Sion.* *Sion* (sicut sæpe diximus) mons est Jerosolymitanus, interpretatus specula, per quem Jerusalem illa futura decenter advertitur. Cujus *portas diligit Dominus*, id est, fidem, charitatem, baptisma, pœnitentiam, & quicquid in illam civitatem acquisitos populos intromittit. *Portæ cælestis Jerusalem sunt fides, charitas, baptismus, pænitentia, &c.* Sive (ut quidam volunt) duodecim Apostolos significant, quorum sancta prædicatio fidelibus æterni Regis palatia reseravit. Studiosè verò perquirendum est quod addidit: *Super omnia tabernacula Iacob. Tabernacula Iacob*, significant Ecclesiam Catholicam, quæ modò construitur. Hæc contra sæculi hujus adversitates expeditionali semper exercitatione confli-

git. Et quoniam ista futuræ illius Jerusalem portat imaginem, ubi est beata vita, & æterna felicitas, meritò supra istam illa spiritualis diligi dicitur: in qua jam nihil confusionis, nihil perturbationis esse declaratur. Et intuere, quia illa sic plus amari prædicitur, ut & ista sine dubio diligi sentiatur.

℣. 3. *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* More suo futura pro præteritis ponit. Nam ista civitas in secunda parte Domini attestatione laudabitur: de qua meritò *gloriosa dicta* referuntur, quæ Creatoris sui cognoscitur voce prædicanda.

℣. 4. *Memor ero Raab, & Babylonis scientibus me: ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthiopum, hi fuerunt in ea.* Secunda pars psalmi hujus velut quædam nubes aperitur, de qua Dominus tonans, fidelibus recordationis suæ muneta pollicetur: significans per allusiones nominum eos de variis Gentibus colligendos. *Raab* meretrix fuit, quæ exploratores Jesu Nave ad Jericho venientes occultè suscepit, & per aliam partem, ne deprehenderentur, emisit. Cujus vocabulum significat superbiam, quæ divinâ largitate conversa, Domini meruit impetrare clementiam. Hæc ergo figuram gestat Ecclesiæ, quæ suscipiens animas superbiæ vitio periclitantes, alio itinere, id est, humilitatis & patientiæ dimittit ad vitam. *Babylon* quoque civitas est mundi, quæ confusio interpretatur. Indicat enim sæculi istius populos, qui probrosis idolis cæcatis mentibus serviebant: sed misericordia Domini illuminati facti sunt Christiani. Hoc ergo dicit *Raab & Babylonis* se *memorem*, id est, mundi istius populos, qui tamen ad ejus se culturam humiliter transtulerunt. Sic Pharisæis superbientibus in Evangelio ipse respondit: *Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regnum cælorum.* Sequitur, *Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthiopum, hi fuerunt in ea.* In sensu eodem perseverat. *Alienigenæ* sunt à Judaico populo quidem extranei: sed illis non credentibus in penetralia Ecclesiæ sunt recepti; sicut in Actibus Apostolorum dicit: *Vobis quidem oportebat loqui verbum Dei: sed quia repulistis illud, & indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes. Tyrus* significat angustiam, quæ de pœnitentium afflictione procreatur. *Populus Æthiopum*, qui peccatorum fuerant obscuritate teterrimi: sed in ista Domini civitate collecti sunt: de quibus refulgentium sanctorum numerus in illa patria compleatur. Ecce ipsa sunt quæ prædixit versus ille superior: *Gloriosa dicta sunt de te civitas Dei.* Nam quid gloriosius, quàm ut tanta fœditas priùs errantium populorum in unam sanctæ civitatis pulchritudinem conveniret? Et memento quòd genus istud locutionis scripturæ divinæ proprium esse jam diximus; scilicet ut per nominum interpretationes voluntas possit intelligi dictionis.

Raab superbiam significat.

Raab figuram Ecclesiæ gestat.

Babylon interpretatur confusio.

Matth. 21. 31

Actor. 13. 46

Tyrus significat angustiam.

℣. 5. *Mater Sion dicet: Homo: & homo factus est in ea: & ipse fundavit eam Altissimus.* Ecclesiæ Catholicæ *Matrem* Synagogam forsitan hoc loco non inconvenienter advertimus, quam per *Sion* montem frequenter intelligendam esse jam diximus, quæ ex maxima parte populorum solum hominem dicebat Dominum Salvatorem: quia Deum nec credere, nec intelligere merebatur. Et hic figenda est media, quoniam illud quod sequitur, sensum alterum videlicet intromittit. Sequitur quippe: *Et homo factus est in ea;* quod jam confirmativè legendum est. Non enim hic sic dicit *hominem factum*, sicut superiùs Synagoga dixit; illa enim errando solum hominem putavit: nunc autem Dominus de se confirmat definitivâ sententiâ: *Et homo factus est in ea:* quoniam revera assumptâ carne Deus factus est homo; sicut & Evangelista dicit: *Verbum caro factum est*, id est, Filius Dei factus est homo; non ut Divinitati aliquid imminueret: sed ut humanitatis naturam, quam liberare prædestinaverat, dignanter eveheret. Et ne forsitan Dominum Christum crederes temporalem, addidit, *Et ipse fundavit eam Altissimus;* ille scilicet qui tantùm putabatur homo Jesus Christus Synagogam ipse suâ dispositione fundavit. Et non solùm legem per Moysen dedit, verumetiam antè mundi initium ipse noscitur fuisse principium; sicut ipse in Evangelio testatur: *Ego sum principium, propter quod & loquor vobis.* Meritò ergo dictus est *Altissimus;* ut nulla hæresis Patrem diceret esse majorem.

Joan. 1. 14.

Deus humanam naturam quam liberare prædestinaverat Incarnatione evexit.

Joan. 8. 26.

℣. 6. *Dominus narravit scripturas populorum, & principum: horum qui fuerunt in ea.* Illa prænuntiat quæ sit ipse tempore Incarnationis de scripturarum veterum commemoratione dicturus. Commonet enim frequenter in Evangelio quæ de ipso prædixerit Moyses, & quæ Prophetæ; ut & minùs credentes instrueret, & se earum Auctorem esse monstraret. Ipsi enim sunt *Principes* Moyses & Prophetæ qui fuerunt in Synagoga, quorum erat testimonium narraturus. Et ne alios Principes fortassis adverteres, dicit: *Horum qui fuerunt in ea*, id est, in Synagoga.

℣. 7. *Sicut lætantium omnium nostrum habitatio est in te.* Venit ad tertiam partem, in qua iterum Propheta reloquitur, quam in uno versu & cœpit & finit: breviter comprehendens, quod sermonibus quamvis longis non poterat explicari. Quæ figura dicitur Brachylogia, id est, brevis locutio, cùm plura paucis amplectimur. Vis enim audire quàm sit incomprehensibilis illa lætitia, dicit Apostolus: *Quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.* Quapropter pulchrè hic dictum est: *Sicut lætantium:* quia non erit ipsa lætitia qualis hic agitur; ut modò filiorum susceptione lætemur: modò divitiarum & honorum munere gaudeamus, & cætera quæ exultationem faciunt, quando magnis nisibus temporaliter acquiruntur. Sed illud tantò est majus, ut istius mundi quamvis plenissimum gaudium, vix aliqua imago aut similitudo futuri sæculi esse dicatur. Addidit, *Omnium nostrum habitatio est in te. Omnium nostrum* significat fideles, qui Dominum Christum aut venturum, aut venisse crediderunt. *Habitatio est in te*, ad Jerusalem loquitur, cui superiùs dixit: *Gloriosa dicta sunt de te civitas Dei.* Sed in hac habitatione justorum cessavit afflictio: orare transit, sed laudare succedit: perpetua securitas manet, quia perversitas nulla miscetur: æterna lætitia perseverat, quoniam nequaquam contrarietate aliquâ constat esse violandam.

1. Cor. 2. 9.

Conclusio Psalmi.

Felicitas æterna describitur.

LAudata est Demonstrativo genere civitas illa fidelium, non temporalibus bonis, sed æternâ felicitate mirabilis: de qua pauca visa sunt dici, & tamen omnium animi probantur stupore completi. Hæc siquidem laus non extenditur argumentatione verborum, nec humanâ crescit industriâ: sed magna potiùs brevitate constringitur, ut vel aliquid exinde capi posse videatur. Beatus nimis qui illuc Domino ducente pervenerit, ubi cogitatio cuncta vincitur, quælibet desideria superantur; & quod est dulcissimæ securitatis genus, talis ibi felicitas accipitur, quæ nullâ contrarietate perdatur. Præsta Domine, ut quod hic verbis explicare non possumus, ibi te donante cernamus. Ista quoque Jerusalem quæ adhuc in terris est, & typum gerit illius cælestis arcani, in secunda divisione laudata est; meritò ubi est tantarum rerum domicilium visuale virtutum. Ibi enim piscinam natatoriam in figura sacri baptismatis, ut curaret infirmos descendens Angelus commovebat. Ibi Siloa (imperante Domino) cæci tenebras lavit, & damnatis oculis lucis dona restituit. Ibi mensa Christi cælestibus plena deliciis spiritualiter saturavit Apostolos; & ne nos ab illa cœna relinqueremur impasti, sacer calix & communicationem nobis præstitit & salutem. Ibi lapis durissimus vestigia pii Redemptoris ostendit, quando antè Pilatum judicem constitit audiendus. Ibi columna religati in se Domini flagella testatur. Ibi spinea corona cernitur, quam ideò salutari Domino constat impositam, ut totius mundi aculei collecti frangerentur. Ibi arundo servatur, quæ caput Domini percussit, ut ipsum esse initium rerum terris omnibus nuntiaret. Ibi crux illa salutis & gloriæ, loci reverentiam consecravit. Ibi manet lancea, quæ latus Domini transforavit, ut nobis illius medicina succurreret. Ibi credentes hodie ipsius sepulchra vivificant. Ibi Resurrectionis locus ad cælos evehit corda fidelium. Ibi Sion ille montium præcipuus, ubi residentibus discipulis in cænaculo clausis januis mirabiliter Salvator intravit; & cætera quæ dives illa patria Domini Passione promeruit. Sed cùm tot miraculis decora resplendeat, & in modum stellarum alterum possideat cælum, quis eam parvam audeat dicere, quæ sanctissimâ fide orbis terminos probatur implesse? Ibi siquidem humanum pascit aspectum, quod est credere beatorum.

Jerusalem terrestris laudatur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogesimum septimum.

*Canticum psalmi, filiis Core, in finem, pro *Maheleth ad respondendum, intellectus Eman Israëlitæ.*

*MSS. Melath.

CUm memoriam tuam, studiosissime lector, frequenti expositione formatam retinere non ambigam, quid significet *Canticum psalmi, filiis Core, in finem.* Restat ut quæ nova sunt hujus tituli sequentia perscrutemur. *Maheleth* interpretatur chorus divina verba decantans. Subjecit, *Ad respondendum*, significans organa musica prævenisse, & chorum respondisse solemniter. Sequitur, *Intellectus Eman Israëlitæ. Eman* interpretatur frater ejus; quo vocabulo Dominus Christus appellat eos qui præceptis ejus operibusque devoti sunt; sicut ait in Evangelio: *Ite dicite fratribus meis. Israëlitæ* Deum videntes, quod utique illis accidere manifestum est, qui per obedientiæ mysterium sanctâ Domini luce radiantur. Sed cùm de Passione Regis Christi sit psalmus iste dicturus, & ad imitationis exemplum trahat fidelissimos Christianos, ideò præmissus est chorus *ad respondendum*; ut sicut illi ex multis vocibus unum concentum faciunt: sic Christo Domino respondeat devotorum adunata collectio. Hi sunt etiam *Israëlitæ*, qui ejus fratres nuncupari cælesti largitate meruerunt.

Maheleth interpretatur chorus divina verba decantans.

Eman interpretatur frater ejus.

Matth. 28. 10.

Israëlitæ Deum videntes.

Divisio Psalmi.

PEr totum psalmum Dominus Salvator eloquitur à dispensatione quâ passus est. In prima narratione Patris deprecatur auxilium: per similitudines varias contemptum suum refert, quem illi illaturus erat populus Judæorum. Secundâ quæ sit passurus enumerat: asserens mortuos non esse à Medicis suscitandos, ut possint Domino confiteri. Tertiâ narratione negat misericordiam Domini sepultos edicere, aut perditos laudes Domini personare; propterea Resurrectionem sibi celerrimam venire deprecatur. In orationis suæ verò tramite perseverans, loquitur à parte membrorum diversas commemorans passiones, quas tam ipse pertulit, quàm ejus plebs devota sustinuit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. D*omine Deus salutis meæ: in die clamavi, & nocte coram te.* In octogesimo quinto psalmo diximus orasse Christum per id quod de Maria Virgine natus est: designans humilitatem imbecillitatis humanæ, quam est dignatus assumere. Qui simili modo etiam hîc cùm Patrem precatur, nobis quemadmodum supplicare debeamus ostendit. Nam qui salutis suæ Deum profitetur Auctorem, omnia quæ oportuerant dici plenissimè ac breviter explicavit. Sic Magister optimus frequenter admonere non desinit, quod humano generi novit profuturum. *In die* autem lætitiam significat, *Et nocte* adversitatem declarat; ut quoniam utrumque tempus humanam vitam complectitur, jugiter se ad Dominum *clamasse* declararet.

Die lætitia, nocte adversitas declaratur.

℣. 2. *Intret oratio mea in conspectu tuo: inclina aurem tuam ad precem meam Domine.* Magna virtus hîc sincerissimæ orationis ostenditur; ut verba veracia non in auras tenues dissipentur, sed quasi quædam persona ad conspectum Domini introire videatur, & mandatum opus agere, quò caro nostra non valet pervenire. *Inclinat* autem *aurem* suam *Dominus*, cùm misericors dignatur audire, non ex parte corpulentiæ suæ, quam eum frequenter diximus non habere, sed virtutis suæ operatione mirabili.

Verba orationis quasi quædam persona ad conspectum Domini introeunt.

℣. 3. *Quia repleta est malis anima mea: & vita mea in inferno appropiavit.* Considerandum est

Christus mala mundi dicit sua. quod novo modo ideò se postulat audiri: quoniam *animam* suam *malis* dicit esse completam; *malis* utique non suis, qui peccata non habuit: sed delictis mundi quibus laborabat humanitas. Hæc enim pius Miserator ad animæ suæ molestiam traxerat, dum omnibus condolebat; sicut
Psal. 34. 12. & in trigesimo quarto psalmo dixit: *Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ*; non quia ipse sterilis erat, sed quia de illorum incredulitate se perhibebat esse jejunum. Potest & ad hujus propriam tristitiam trahi, si hoc verbum ad illas iniquitates referas, quas ei Judaicus populus inferebat. Sequitur, *Et vita mea inferno appropiavit.* Hoc ad tempus gloriosæ per-
Matth. 26. 38 tinet Passionis; sicut in Evangelio dicit: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Nam propter nos doluit, & mortem nostram propter nos excepit.

℣. 4. *Æstimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adjutorio.* Culpat eos qui putabant eum mortuum fuisse communiter. Quæ figura dicitur Parabola, id est, rerum genere dissimilium comparatio. Multùm enim discrepans fuit, illam singularem & mirabilem Passionem morientibus reliquis hominibus comparare. Quod schema multos versus inferiores amplectitur. *Lacum* enim dixit vel sepulchri locum, vel inferni altissimam profunditatem. Sequitur, *Factus sum sicut homo sine adjutorio. Factus sum*, apud eos scilicet qui Deitatem ejus insanis mentibus non credebant, qui putabant eum cum reliquis mortalibus interiisse.

℣. 5. *Inter mortuos liber. Sicut vulnerati dor-*
** MS. A. in sepulchris.* *mientes * projecti in monumentis, quorum non meministi amplius: & ipsi de manu tua expulsi sunt.* Hic specialiter designat personam suam; solus
Sola mors Christi libera, quia voluntaria. enim *inter mortuos liber fuit*, qui ipsa quoque mortis claustra confregit. Ipsius enim tantùm mors libera, quia & voluntaria fuit, Qui *potestatem habebat ponendi animam suam, & iterum*
Joan. 10. 18. *sumendi eam.* Sed cùm ille esset *inter mortuos liber*, *æstimatus est* tamen à dementibus *sicut vulnerati dormientes.* Verè autem dictus est Dominus *liber*, qui humanum genus liberare dignatus est. Adhuc enim de illis vanissimis dicit, qui putabant Dominum lanceâ vulneratum, occisum pariter & sepultum, sic quasi unum ex hominibus sceleratis generaliter transiisse. Sed ad discretionem suam addidit, *Quorum non meministi amplius*; id est, de quibus non habes curam: quoniam peccatis facientibus à te redduntur alieni. Quod etiam in alio psalmo de
Psal. 9. 8. impiis dicit: *Periit memoria eorum cum sonitu.* Addidit, *Et ipsi de manu tua expulsi sunt.* Justa redditur pœna proterviæ; ut qui Dominum Christum *sine adjutorio* Divinitatis esse putaverant, ipsi *à manu* Domini probarentur *expulsi*: dum à gubernatione ejus peccatis facientibus reddebantur extorres.

** MS. G. F. in tenebrosis.* ℣. 6. *Posuerunt me in lacu inferiori: * in tenebris, & in umbra mortis.* Adhuc æstimationes referuntur dementium Judæorum. *Lacus* enim & pro inferno ponitur, & pro sepultura foveali, & pro mundi istius profundissima calamitate sentitur. Quod hîc voluit intelligi, quia eum persecutores sui in abjecta mortis conditione posuerunt; ut quamvis injustè probarent mortuum, non crederent vindicandum. *In tenebris*, id est, sub oblivionis cæcitate derelictum atque præteritum, quem nemo requireret, nemo salvaret. *In umbra mortis*, peccatorum in- *Cur lacus peccatorum mortis umbra dicatur.*
dicat locum: quia mors delinquentium umbrosos ac tenebrosos patitur manes, dum eis gaudium non relucet, qui perpetuâ tristitiæ suæ obscuritate demersi sunt. *Umbra* verò ponitur & in bono, ut est illud: *Sub umbra alarum tuarum*; & alibi: *Vivemus in umbra ejus.* Et ideò *Psal. 16. 9.* *Thren. 4. 20.*
pro locorum qualitate verbum hoc multifariâ significatione variatur.

℣. 7. *In me confirmata est ira tua: & omnes elationes tuas super me induxisti.* Sic putabant illi qui in suam perniciem potiùs prævalere permissi sunt: quia per iram Dei Jesus Christus ad Passionis pericula pervenisset; sicut Evangelista dixisse infidelem populum refert: *Eripiat eum si* *Matth. 27. 43.*
vult. Sequitur, *Et omnes elationes tuas super me induxisti.* Hoc adhuc dicitur quantùm ad deliberationem pertinuit nefariam Judæorum. Credebatur enim Deus *induxisse* super Christum *elationes*, id est, amplissimas indignationes, quando eum pertulit crucifigi: mortem illam putantes pœnalem, cùm dispensationis ejus gloriam non viderent.

℣. 8. *Longè fecisti notos meos à me: posuerunt me abominationem sibi: traditus sum, & non egrediebar.* Venit ad secundam narrationem, in qua per augmentum molestiarum, actum suæ memorat Passionis. Nam cùm superiùs dixerit persecutorum suorum nefandissimum contemptum, nunc dicit * *notorum*, significans Apostolos. *No-* ** Ed. segetorum.*
tos enim ipsos appellat, qui eum perspicuis sensibus conspicere meruerunt. Ille enim omnes *notos* habuit virtute Divinitatis suæ; ipse autem sciebatur à paucis. Isti ergo *noti longè facti sunt*, quando ipsius Passione dispersi sunt; sicut legitur: *Percutiam pastorem, & dispergentur oves* *Zach. 13. 7.*
gregis. In *abominationem* verò tunc *positus est*, quando prætereuntes Scribæ & Pharisæi Crucifixo imputabant dicentes: *Vah qui destruit tem-* *Matth. 27. 40.*
plum Dei, & in triduum ædificat illud, &c. Sequitur, *Traditus sum, & non egrediebar.* Mirabilis subtilisque sententia. *Traditus est* à Juda cohortibus insanorum: sed se permittente detentus. Sustinuit infirmas manus potentissimus Dominus: ligatus est vinculis qui loco non potest claudi: audivit execrandas injurias, quem Angeli cum tremore collaudant. Verumtamen non est egressus de illa nube corporis sui, nec apparere voluit quid posset, qui totum pertulit quod crudelitas Judaicæ pravitatis ingessit. *Non* est enim *egressus*, quando minimè quid prævaleret ostendit. Sive de custodia dicit, in qua eum Pontius Pilatus quasi hominem retrusit invalidum.

℣. 9. *Oculi mei infirmati sunt præ inopia: clamavi ad te Domine totâ die: expandi manus meas ad te.* Cùm *oculos* corporales Christi Domini nusquam *infirmatos fuisse* legerimus, multò magis nec interiores ejus ægrotasse putandi sunt, qui semper sanctitate micuerunt. Restat ut *ocu-* *Oculi Christi Apostoli.*
los Christi Apostolos intelligere debeamus, qui in corpore ejus, id est, in Ecclesia tanquam oculi cælesti lumine viguerunt. Hi tamen *infirmati sunt præ inopia*: quia necdum acceperant Spiritum sanctum, quo confortati posteà nullatenus humana tormenta timuerunt. *Inopia* enim *Inopia dicitur ubi nulla copia.*
dicitur è contrario, ubi nulla est copia. Ad-

ditum

ditum est, *Clamavi ad te Domine totâ die.* Hic distinctio ponenda est, ut ista continuatio totius diei ad clamorem, id est, orationem & bonorum actuum operam debeat pertinere. *Expandi manus meas ad te.* More suo operas mavult intelligi, quas bonis semper actibus retendit ad Dominum. Nam si hoc cruci (ut quidam volunt) putaverimus esse jungendum, quæ sequuntur omnimodis discrepabunt.

℣. 10. *Numquid mortuis facies mirabilia: aut medici resuscitabunt, & confitebuntur tibi?* Hoc sub negatione legendum est. Sed perscrutandum quod dicit: *Mortuis non facies mirabilia*, dum constet resuscitatos innumeros. Sed *mortuis*, id est, non credentibus *mirabilia* nequaquam *fecit*, dum eos ad conversionem perducere non potuit infidelitas sua. *Mirabilia* enim illis fiunt, qui magnalia Domini sub credulitate conspiciunt. Sequitur, *Aut medici resuscitabunt, & confitebuntur tibi?* Idem & hoc dicitur negativè: quia *medici* quos credidit humanitas artis beneficio salutem dare languentibus, mortuos *resuscitare* non possunt; ut Domino debeant confiteri, quamvis sine Dei munere nec ipsam corpoream prævaleant ægris tribuere sospitatem. Sive hoc magis subtilius intelligendum est: quia *medici* dum corporibus adhibeant curam, animas tamen peccatis mortuas resuscitare non prævalent; ut confessione verissimâ vivificentur, quos infidelitatis suæ vulnera perculerunt.

Non credentes mortuis vocantur.

℣. 11. *Numquid enarrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam, aut veritatem tuam in perditione?* Venit ad tertiam narrationem, ubi per istum versum & alterum qui sequitur figuram Emphasim ponit: cujus illa pars hic intelligenda est, quæ adverti facit id quod non dicit. Ait enim: *Numquid enarrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam?* Hoc negativè legendum est, ut illud possit intelligi, quia vivi homines & fideles misericordiam ejus narrare consueverunt. Sepulchrum enim significat infidelium mentes, de quibus supra dictum est: *Sepulchrum patens est guttur eorum.* Et meritò *sepulchrum* dicitur, ubi anima peccatis mortua continetur; id est, illos vult intelligi qui non sunt Domino credituri: quia nullus eis misericordiam Domini videtur narrasse, quam non voluerunt devotâ mente percipere. Illic enim provenisse dicimus actum, ubi aliquem audiens præstat * effectum. Tale est & istud quod sequitur: *Aut veritatem tuam in perditione;* quia nemo putatur veritatem dixisse, quam videtur negligens præterire. *Perditio* quippe justè vocata est, ubi veritas non admittitur, sed sola obstinatio custoditur.

Infidelium mentes sepulchrum dicuntur.
Psal. 5. 11.
* Ed. *affectum.*

℣. 12. *Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua: aut justitia tua in terra oblivionis?* Sub eodem ordine variatis sermonibus cuncta descendunt; ut negando quæ non sunt, è contrario sentiantur illa quæ sunt. Nam *mirabilia* Domini à tenebrosis mentibus non videntur: quia prætermittentes Deum sapientiæ lumina perdiderunt. Nec *justitia* ejus potest in terrena oblivione cognosci, id est, in corporis crassissima cæcitate, quæ spiritalia monita deserit, dum ejus desideria carnalibus vitiis occupantur. Memento vero quòd hæc omnia ideò dicta sunt, ne in inferno ejus anima relinqueretur, sed ei celerrima Resurrectio proveniret; quatenus laus Domini per beneficia ejus posset agnosci.

Cur mirabilia Domini à tenebrosis mentibus non videantur.

℣. 13. *Et ego ad te Domine clamavi: & manè oratio mea præveniet te.* Contra illa quæ superiùs dicta sunt, Dominus Christus cum fidelibus suis per id quod resurrecturus erat, *clamare* se dicit *ad Dominum:* enumerans tribulationum diversarum gloriosissimas qualitates; ut talibus institutis commoniti firmarentur populi utique Christiani. Dicendo enim: *Et ego*, significat cum membris suis se *clamasse*, quorum ipse Caput est Christus. Nam quando ipse *clamat* & Ecclesiam docet: quando cum fidelibus orat, unum corpus ostendit. Memento ergo quòd usque ad finem psalmi varias calamitates enumerat, quas in Martyribus suis ipse sustinuit. Ubi Synathroësmos figuram arbitror apponendam, quando multæ res in unum & multa pericula colliguntur. Sequitur, *Et mane oratio mea præveniet te.* Sollicitè verba ista tractanda sunt: ne regulæ illi veracissimæ, quod Domini gratia cuncta præveniat, aliquid videatur esse contrarium. *Orationem* suam corpus Ecclesiæ, quæ *manè*, id est, bonis dilucidatur operibus, *prævenire* secundum adventum Domini dicit, hoc est diem judicii; quæ tamen oratio Domino præstante donata est. Meritò ergo dictum est *prævenisse orationem* suam, quando ante multa sæcula sub assiduitate petebatur, quod adhuc expectamus esse venturum. Veniet enim ille tempore competenti: sed desiderium nostrum flagrantibus petitionibus oportet ostendi. Non enim nos suos esse dijudicat, si non votis maximis à nobis expetitus adveniat. Sed cùm de ipso clarissimè dicatur, ipse ex sua persona istud non potest loqui, nisi hoc dictum à membris Ecclesiæ velimus advertere.

Quid Synathroësmos.
Domini gratia cuncta prævenit.
Quando Christus nos suos esse dijudicat.

℣. 14. *Ut quid Domine * repellis orationem meam: * avertis faciem tuam à me?* Hic desiderium sanctissimæ mentis exprimitur: quia impatienter sustinebat differri, unde mundus poterat jure salvari. *Repellere* enim putatur petitionem nostram, & *avertere faciem* suam Dominus, quando vota nostra distulerit; & quamvis ille profutura faciat, nos tamen graviter dilata contristant. Sed & hoc congruenter à persona Martyrum dicitur, qui talibus desideriis in hoc mundo fatigantur. Differuntur enim ad augmentum suum, procrastinantur ad gloriam: quia non tantùm prodest audiri, quantùm expedit pro muneris augmentatione differri. Sic ignis flatu venti repellitur, ut vivaciùs animetur.

* Ed. *repulisti.*
* Ed. *avertisti.*
Martyribus auxilium differtur ad gloriam.

℣. 15. *Egens sum ego, & in laboribus à juventute mea: exaltatus autem humiliatus sum, & confusus.* Hoc meritò dicit Ecclesia quæ in egestate mundi, & in laboribus à sua juventute fatigatur; sicut in alio psalmo legitur: *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea.* Hæc crescit persecutionibus, pressura temporum sublevatur, humilitate semper extollitur: cujus longior ætas non est debilis lassitudo, sed matura perfectio. Sequitur, *Exaltatus autem humiliatus sum, & confusus.* Hoc specialiter membris probatur convenire, non Capiti. *Exaltatus*, dicit, quando priùs unusquisque fidelium res humanas tumido corde cogitabat. *Humiliatus sum*, quando ad confessionis medicabile donum divinâ gratiâ miserante pervenit. *Confusus*, quando illa quæ

Psal. 128. 1.
Ecclesia persecutionibus crescit, humilitate extollitur.

malè gesserat pœnitentiæ professione damnavit. O beata confusio quæ æternum tollis opprobrium. Nam quicquid in reatum venerit pœnitentium, perpetuis sæculis redditur absolutum.

Confusio pœnitentium æternum tollit opprobrium.

℣. 16. *In me pertransierunt iræ tuæ: & terrores tui conturbaverunt me.* Pulchrè dictum est: *Pertransierunt*, quasi non mansuræ diutiùs contigerunt. Nam quando fidelis se affligit, iram Domini castigatus evadit. *In me* autem dicendo, afflictionem fidelium more suo illatam sibi esse testatur. Sequitur, *Et terrores tui conturbaverunt me.* Terrores utique venturi judicii, quos omnis caro peccatrix formidare dignoscitur; quod idem solis membris convenire manifestum est.

Cùm fidelis se affligit, iram Dei castigatus evadit.

℣. 17. *Circumierunt me sicut aqua tota die: circumdederunt me simul.* Delicta utique quæ legis districtione damnantur, hæc velut aqua homines circumeunt, quando undique scaturire noscuntur. Ex quo enim latere non credamus venire peccata, quæ nec momentis horarum à nobis redduntur aliena? Meritò ergo aquis comparata sunt, quæ nos copiosissimâ inundatione concludunt. Quod aptè totum accipitur à parte membrorum.

Peccata aquis comparata.

℣. 18. *Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria.* Hæc frequenter piis Martyribus contigerunt, à quibus terrore mortis officia humana subtracta sunt. *Amicos* enim significat, qui honestis studiis morum vicinitate conjuncti sunt: *Proximos* qui nobis parentelæ ordine sociantur: *Notos*, qui neque amici neque proximi sunt, sed solâ nos opinione vel visione didicerunt. Quæ genera hominum frequenter longè fecit à fidelibus servis formidata calamitas passionis.

Conclusio Psalmi.

IPse chorus est Christi quem præmissus titulus pro Maheleth nominis interpretatione præcinuit, quando fidelis populus ejus secutus sanctissimam Passionem gloriosâ nimis imitatione respondit. Hinc enim Confessores tenuit carcer inclusos: hinc Martyrum purpura & bysso pretiosior sanguis emanavit: hinc Apostolorum per totum orbem dicta tonuerunt: hinc tanquam sol purissimus fides sancta processit: hinc ad temporales mortes hodieque concurritur, ut æternæ vitæ præmia conquirantur. Quapropter nullus pavescat miserias, quæ faciunt beatos: nullus tormenta formidet, quæ donant perpetuam sospitatem: nullus timeat tristitiam, quæ gaudium tribuit sempiternum. Quantum est enim temporaliter mori, ut perpetua vita possit acquiri? Quantum humanam sustinere sententiam, ut absolutionem mereamur impetrare divinam? Quis autem erubescat pœnas, quas Christus Dominus perferre dignatus est? Quis putet opprobrium, quod elegit Creator sustinere cunctorum? Quocirca pro eo subeamus mundanam calamitatem, si cum ipso volumus perennem habere portionem.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogesimum octavum.

Intellectus Ethan Israëlitæ.

NOn tam secundum ordinem tituli, quàm ad commoditatem intelligentiæ exponenda sunt verba quæ posuit, ut faciliùs nobis rei veritas elucescat. *Ethan* interpretatur robustus: *Israëlita* videns Deum. Et quia psalmus iste erat laudes & promissiones Domini narraturus, ideò illi tale nomen constat appositum, ut fidelium verborum indicaret incommutabilem firmitatem. *Intellectus* enim (ut sæpe diximus) ad superna referendus est, ubi revera rectè intelligens tendit mentis intuitum. Est enim de Christianorum spe, & de magnificentia Domini multa dicturus; per quæ nemo decipitur, si supplicantis animus in istius *Ethan* constantissima voluntate roboretur.

Ethan interpretatur robustus. Israëlita videns Deum.

Divisio Psalmi.

EThan iste quem diximus indicare robustum, tantâ mentis illuminatione completus est, ut *Israëlita* verissimè nuncupetur. Primo ingressu psalmi dicit se misericordias Domini cantaturum: quoniam multa promisit fideli populo profutura. Secundâ parte diversis modis laudes Domini potentiamque describit. Tertiâ in Christum Dominum Paternas pollicitationes enumerat. Quartâ Dominus Christus propter Passionem quam pertulit, traditus inimicis esse memoratur. Quintâ fragilitati humanæ postulat subveniri: quia non in vanum filios hominum ab ipso asserit esse plasmatos. Sextâ rogat Dominum, ut promissiones suas impleat, quas David servo suo fecisse declaratur, & memor sit qualia servi ejus ab impiis opprobria sustinebant.

Expositio Psalmi.

℣. 1. MIsericordias tuas Domine in æternum cantabo: in generatione & progenie pronuntiabo veritatem tuam in ore meo. Jure robustus dicitur, qui tam firma dicturus est. Iste enim *Ethan* Domini est *misericordias cantaturus*, quæ & æternâ semper stabilitate consistunt, & perpetuis sunt celebrandæ præconiis. Fecit enim mirabilem in humano genere pietatem, ut quod perierat requireret, & vulnerata salvaret. *In generatione* verò *& progenie* quod addidit, duos significat populos, Judaicum scilicet & Gentilem, quibus se *veritatem pronuntiaturum* esse testatur, quam dicit inferiùs. Sequitur, *Et veritatem tuam in ore meo*; reverà ut quam sensu perceperat, ore loqueretur. Et benè dictum est, *In ore meo*: quia quod ex ore progreditur, citò dilabitur; quod verò *in ore* versatur, diutinâ devotione celebratur.

Misericordia Domini æterna stabilitate consistunt.

℣. 2. *Quoniam dixisti: In æternum misericordia ædificabitur: in cælis præparabitur veritas tua.* Ipsa est *veritas* quam vir sanctus se pronuntiaturum esse prædixerat. Et meritò illam confidenter prædicabat, quando eam Dominus absolutè promiserat; non enim potest falli, qui sequitur verba veritatis. Sed videamus quid significet:

Non potest falli, qui sequitur verba veritatis.

In æternum misericordia ædificabitur. Sunt enim ædificationes quæ consurgere nequeunt, nisi eis fuerit præmissa destructio, ut idolorum cultores, ut pessimarum consuetudinum sequaces. Isti enim, nisi à malis suis fuerint destructi, in bonum nequeunt ædificari; sicut dictum est Jeremiæ; *Ecce posui te, ut ædifices & destruas.* Ista verò misericordia non destruitur, sed semper viget, semper augetur. Sequitur, *In cælis præparabitur veritas tua. Cæli* (sicut sæpe diximus) significant Apostolos, quorum prædicationibus actum est, ut inculcaretur Gentibus religio Christiana. Verùm hæc omnia usque ad diapsalma mediis subdistinctionibus protrahenda sunt: quia totum ad illud respicit, quod ait: *Quoniam dixisti.* Quæ figura dicitur, ἀπὸ κοινοῦ, id est, A communi, quando superiora ad inferiora respondent.

Jerem. 1. 10.

℣. 3. *Disposui testamentum electis meis: juravi David servo meo.* Nunc verba Domini refert, quæ superiùs eum dixisse memoravit. Nam quamvis omnibus denuntiasse videatur: *Electis* tamen suis tantùm ista *disposuit*, qui ei dono ipsius credere maluerunt: ne ad promissionem talem & illi tenerentur, qui de David semine se descendere carnaliter præferebant. Addidit, *Juravi David servo meo.* Divinum sacramentum promissionis noscitur esse securitas: quia solus justè & definitivè promittit, cui subjacet implere quod dixerit. Humana enim fragilitas ideò prohibetur sacramentorum se promissionibus obligare: quia non est in potestate ipsius quæ pollicetur efficere. Jurat ergo justissimè Deus, cum jure suo promittit omnia. Nam & ipsum nomen indicat causam: Juravit enim dicimus, jure oravit, id est, justè locutus est.

Divinum sacramentum promissionis est securitas.

Cur sacramentum hominibus prohibitum.

Juravit dicitur jure oravit.

℣. 4. *Usque in æternum præparabo semen tuum: & ædificabo in sæculum sæculi sedem tuam.* Perventum est ad illa, quæ Pater promiserat servo suo David. Præparatus est enim Dominus Christus, qui ex semine ipsius descenderet carnis origine, *usque in æternum* Rex Regum & Dominus dominantium. Sed quod dixit: *Præparabo*, ad humanitatem ejus pertinet, non ad Deitatem, quâ consubstantialis, omnipotens, & coæternus est Patri. Sequitur, *Et ædificabo in sæculum sæculi sedem tuam* Pollicitatio ista tota pertinet ad Dominum Salvatorem. Ipsi enim tunc *sedes* promittebatur; quæ posteà in sanctorum erat facienda pectoribus. *Sedes* enim est Domini omnis sanctus, quem quasi splendidissimum thronum dignatione suæ Majestatis insederit; sicut de Spiritu sancto legitur: *Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque super unumquemque eorum: & repleti sunt omnes Spiritu sancto.*

Sedes Domini, omnis sanctus.

Actor. 2. 3.

℣. 5. *Confitebuntur cæli mirabilia tua Domine: & veritatem tuam in ecclesia sanctorum.* Venit ad secundam partem, divinæ potentiæ Sacramenta dicturus. *Confitebuntur* enim *cæli*, qui sunt veri Prædicatores, quàntis miraculis Dominus mundum, prout ipsi placitum fuerit, administret: quemadmodum omnis creatura ejus imperiis obsecundet; conversionesque rerum non casualiter agi (ut quidam vanissimi putaverunt) sed ejus ineffabili virtute prædicant contineri. Addidit, *Et veritatem tuam in ecclesia sanctorum.* Mirabilia dixit ubique prædicanda: *Veritatem* autem *in sanctorum ecclesia confitendam:* ubi creditur, *Verbum caro factum:* ubi sancta Trinitas sic suscipitur, ut unus, sicuti est Deus, Dominus cunctorum ore laudetur.

Per cælos veri prædicatores intelliguntur.

Joan. 1. 14.

℣. 6. *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino: aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Nubes* frequenter diximus verbi Dei esse Prædicatores, qui per Spiritum sanctum populos divinâ gratiâ compluebant: sed tamen erant obnoxii lege peccati; potentes quidem in miraculis, in prædicatione terribiles. Sed quis eorum esse poterat Christo similis, quamquam & ipse carnis velamine tegeretur? Aliud est enim qui de proprio potest, aliud qui de altero clarus est. Simili modo nec *inter filios Dei* habere potuit æqualem: quoniam ille per naturam est Filius, sancti verò per gratiam: ille sine aliquo peccato, isti per ipsum à peccatis probantur exuti. Quæ ideò dicta sunt, ne quis illum tantùm hominem sacrilegis ausibus æstimaret.

Solus Christus per naturam Filius Dei, sancti verò per gratiam.

℣. 7. *Deus qui glorificatur in consilio sanctorum: magnus & metuendus super omnes qui in circuitu ejus sunt.* Exponit quod superiùs dixit: quia similem habere non poterat, qui omnia continebat. Ipse enim Dominus Christus qui prædicatur à sanctis, *magnus* dicitur propter quod Deus est: *metuendus* à potestate mirabili. *Super omnes qui in circuitu ejus sunt*; sancti scilicet, quos superiùs Dei filios dixit, qui dono ipsius gratiæ proximantur. Sed jure supra eos ille probatur excelsus, per quem omnes noscuntur esse gloriosi. Considera verò quod per duodecimam speciem definitionis, quæ Græcè κατ' ἔπαινον, Latinè per laudem dicitur, usque ad divisionem subjectos versus decurrit, & per diversa præconia quis sit iste Dominus indicatur.

℣. 8. *Domine Deus virtutum quis similis tibi? potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo.* Post illa quæ superiùs dixit, aptissima est sententia subsecuta: *Quis similis tibi?* id est, quia *virtutum es Dominus.* Sancti enim ditantur virtutibus, non dominantur: tu autem illis rebus imperas, quibus illi te præstante præclari sunt. Meritò repetitum est: *Quis similis tibi?* Tu ex te potens es, illi de te: illi veritate tua illuminati sunt, tibi autem veritas tua individuè semper inest.

Sancti ditantur virtutibus, non dominantur ut Christus.

℣. 9. *Tu dominaris potestati maris: motum autem fluctuum ejus tu mitigas.* Nunc dicit multifarias enumerationes, per quas singularem potestatem Domini evidenter ostêdat. *Potestas maris*, hujus sæculi honor est, qui frequenter in Martyres Christi rapido tumore surrexit. Sed tamen ne putaretur voluntas illa ex sua potestate grassari, dicit etiam his: *Tu dominaris*, quando feroces motus pro sanctorum utilitate convertis; sicut ipse in Evangelio dicit: *Non haberes in me potestatem, nisi tibi data esset desuper.* Et quia dixerat: *Dominaris*; sequitur digna probatio: quoniam *fluctus ejus* ipse *mitigat.* Et considera quia, *Mitigat*, dixit, non tollit: quoniam si eam funditùs adimeret, coronam Martyres non haberent. Quod & si historicè malis advertere, Dominum *mitigare fluctus maris* Evangelii locus ille testatur, quando periclitantibus discipulis, vento ut quiesceret, mari ut tranquillum fieret, imperavit.

Joan. 19. 11

Matth. 8. 26.

℣. 10. *Tu humiliasti sicut vulneratum, superbum: & in virtute brachii tui dispersisti inimicos tuos.* Alii sunt qui humiliantur ad ruinam, alii qui inclinantur ad gratiam. Sed ut in malo dictum debuisses advertere, posuit: *Sicut vulneratum super-*

Alii humiliantur ad ruinam, & alii ad gratiam.

bum. Diabolum enim significat, qui elatus supra id quod poterat, humiliatus est suo vitio intra illud quod per naturam non erat, percussus mente non corpore. Sic ille iniquissimus tanquam vulneratus de cælo corruit in hanc aëris densissimam crassitatem; sicut in Evangelio Dominus
Luc. 10. 18. dicit: *Vidi Satanam sicut fulgur de cælo cadentem*. *Inimicos* autem dicit infideles Judæos, qui per innumeras Gentes Christi Domini virtute dispersi sunt, quem Patris *brachium* (sicut sæpe diximus) auctoritas divina testatur.

℣. 11. *Tui sunt cæli, & tua est terra: orbem terrarum & plenitudinem ejus tu fundasti.* Quia superiùs gemina dixerat facta miracula: nunc ea istius versiculi probatione confirmat. Ideò enim triumphavit in cælo de superbo diabolo: ideò in terra de perfido Judæo, quoniam ipsius erat utique cælum & terra. Cur enim diabolus, aut Judæus in alienis rebus superbirent, dum utraque habere suum probarentur Auctorem? Sequitur, *Orbem terrarum & plenitudinem ejus tu fundasti.* Hæc increpatio adhuc pertinet ad Judæos. Sensus ergo talis est; Cur voluerunt stulti in re sævire in hoc mundo, cujus tu Christe fundator es; ut nimiâ dementiâ videantur talia præsumere, quæ humanas vires probantur excedere? *Orbis terrarum*, pertinet ad totius spatium mundi: *plenitudo ejus*, ad omnes scilicet creaturas quæ in eo esse noscuntur. Sic per commemorationes talium rerum breviter cuncta complexus est.

℣. 12. *Aquilonem & mare tu fundasti: Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt.* *Aquilonem*, adhuc diabolum significat, qui dixit:
Isai 14. 13. 14 *Ponam sedem meam in Aquilone, & similis ero Altissimo.* *Mare* sæculi hujus elatas & iniquas hominum potestates competenter advertimus, quæ contra Domini mandata sacrilegis voluntatibus eriguntur, non ut proficiant, sed ut vehementer occumbant: increpans utrosque præsumptionem in se ponere non debere, dum
Creatura non debet superbire Auctori. eos à Domino suo constet esse plasmatos. Creatura enim superbire non debet Auctori, quæ ab eo ut existere potuisset, accepit. Sequitur, *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt.* *Thabor & Hermon*, montes sunt Syriæ provin-
Thabor interpretatur veniens lumen. ciæ, quorum nomina ingentia Sacramenta parturiunt. Thabor enim dicitur veniens lumen; quod specialiter ad adventum pertinet Domini
Joan. 1. 9. Salvatoris, de quo dictum est: *Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in*
Hermon significat anathema ejus. *hunc mundum.* *Hermon* significat anathema ejus, id est, diaboli, quod à Christianis Domino veniente suscepit. Dignum enim fuit, ut præsente lumine tenebrosus diabolus vinceretur. Isti ergo *exultabunt in nomine* Domini, sicut ali-
Psal. 113. 1. 8. bi fideles dicunt: *Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam.*

℣. 13. *Tuum brachium cum potentia: firmetur*
Brachium humanam significat virtutem. *manus tua, & exaltetur dextera tua.* *Brachium* frequenter quidem legimus humanam significare virtutem, sicut Propheta dicit: *Maledi-*
Jerem. 17. 5. *ctus homo qui ponit carnem spem brachii sui, & à Domino recedit cor ejus.* Sed non potest habere potentiam, nisi quanta ei pro tempore fuerit attributa. Hic autem, ut significaret Dominum Salvatorem, dictum est: *Brachium tuum cum potentia*; hoc est, illi esse quod posse; nec aliquando potentia ejus tepescit, qui jugiter omnia facit quæ vult in cælo & in terra. Addidit, *Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua.* *Manus* & *dextera*, si subtiliter inspiciamus, longè diversa sunt. Rogat enim ut manus, id est, operatio firmetur in superbos, quatenus inclinati tribulationibus celerrimè ad conversionis studia perducantur. *Exaltetur* autem *dextera tua*, hìc fortasse dictum est, id est, clarificetur numerus prædestinatorum, qui est ad dexteram collocandus.

℣. 14. *Justitia & judicium præparatio sedis tuæ: misericordia & veritas præibunt faciem tuam.* *Sedes* quidem Domini semper æterna est: sed tunc nobis apparebit præparata, quando ipsum cernemus judicare justitiam. Eo siquidem tempore sancta nobis æquitas patescet, & verus Judex ostendetur, quo Angelorum mysteria videbuntur. Fit *præparatio sedis* ejus, quando hæc ab hominibus in generali resurrectione cernentur. Sequitur, *Misericordia & veritas præibunt faciem tuam.* Hoc ad tempus istius mundi non incompetenter aptatur. *Faciem* enim ipsius, id est, declarationem judicii *misericordia & veritas præibunt.* *Misericordia* est, quia parcit conversis: *Veritas*, quia promissa restituit. Sic utrumque tempus evidenter his sermonibus indicatur.

℣. 15. *Beatus populus qui intelligit jubilationem: Domine in lumine vultus tui ambulabunt.* Ethan ille sanctissimus, quem titulus præmisit, postquam Dei visus est prædicasse mysteria, beati populi multifarias laudes aggreditur per id quod Rhetores Demonstrativum dicendi genus appellant. Exclamat enim: *Beatus populus qui intelligit jubilationem*, id est, qui immensam lætitiam suam non in propriis viribus, sed in Dei cognoscitur virtute posuisse. *Jubilatio* est Quid sit
enim copiosa mentis exultatio, quæ verbis Jubilatio.
non potest explicari. Hanc ergo perscrutari cordis arcano beati est populi; quam sic feliciter advertimus, si Auctorem ejus purâ mente fateamur. Est etiam omnino utilis, si & sic intelligatur dicta sententia: quia ille *Beatus populus* est, *qui* laudes Dei non solum ore cantat, sed etiam lumine mentis *intelligit*. *Intelligere* autem est, si scripturas sanctas Catholicis regulis perscrutetur: si dicta Patrum salutari dogmate quis comprehendat, totumque ad pietatem rectæ fidei trahat, quàm hæreticorum pravitatibus acquiescat. Addidit præmium quod tales consequitur viros: *Domine in lumine vultus tui ambulabunt.* Populus ille beatus, quem dixit intelligere jubilationem, *in lumine vultus ejus ambulat*, cùm in contemplatione sanctæ Trinitatis jugiter perseverat. *Ambulat* enim, significat vivit: quia tempus istud vitæ nostræ quadam commeatione peragitur.

℣. 16. *Et in nomine tuo exultabunt tota die: & in justitia tua exaltabuntur.* Adhuc in illo præmio perseverat, quod datur huic *populo*, *qui intelligit jubilationem*. Nam cùm dicit Domino: *In nomine tuo exultabunt*, vetat in propria præsumptione gaudere: ne decepta mortalitas ibi ponat lætitiam suam, ubi omnia sunt caduca. Sequitur, *Tota die*, totius vitæ tempus ostendit: quia non decet aliquando inde desinere, unde constat perpetua & copiosa gaudia provenire. Quod cùm ita factum fuerit, evenit ut *exaltentur in* Domini *justitia*,

quando in illa resurrectione ad dexteram fuerint collocati. Ecce qualia dona parata dicit *intelligentibus jubilationem*. Quapropter negligentiam noxiam projiciamus, & ad intelligentiæ beata studia concitemur; ut & hic donante Domino suavi exinde epulatione pascamur, & ibi perpetuæ lætitiæ munere perfruamur.

℣. 17. *Quoniam gloria virtutis eorum tu es: & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.* Meritò *cornu* eorum, id est, potestas *exaltabitur*, qui in Domino Salvatore, de quo dicit Pater:
Matth. 3. 17. *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui*, virtutem suam gloriamque posuerunt: quia dum ad illum refertur omne quod datum est, ipse fit laus nostra & perfecta lætitia. Et nota quòd in hoc loco *cornu*, in bono posuit:
Psal. 21. 22. alibi verò in malo; ut est illud: *Et à cornibus unicorniorum humilitatem meam*; non immeritò, quoniam data potestas bona malaque facit.

℣. 18. *Quoniam Domini est assumptio, & sancti Israël Regis nostri.* Exposuit quare *exaltetur cornu* in ipsum credentium: *Quoniam assumptio*, id est, gloria illa Incarnationis à *sancto Israël* probatur impleta; in qua omnes spem habentes de profundo peccati sursum erigimur, dum ipsius misericordiâ sublevante in æterna gaudia collocamur. Ecce exposita sunt munera, quæ promittuntur *populo intelligenti jubilationem*. Peracta est Demonstrativi generis admiranda laudatio; ut in singulis rebus & potentia ipsius narretur, & quis sit iste Dominus, evidentiùs approbemus. Nunc aliquid de tertia divisione noscamus.

℣. 19. *Tunc locutus es in aspectu filiis tuis, & dixisti: Posui adjutorium super potentem: & exaltavi electum de plebe mea.* Hactenus Ethan à sua persona locutus est, nunc venit ad tertiam partem: prædicans verba Patris, quæ dicta sunt de Domino Salvatore; ut superior laus indubitata doceretur, quam paterna etiam firmavit auctoritas. Sæpe diximus sanctos appellari filios Dei non naturâ, sed gratiâ. Istis ergo *filiis*, id est Prophetis & Prædicatoribus verbi *locutus est Dominus in aspectu*, dum eos fecit conspicere quæ
Prophetæ videbant mente quod ore prædicabant. dicebant. Per hoc enim verbum illud ostenditur: quia quicquid Prophetæ dixerunt, non ignoranter locuti sunt: sed in contemplatione certissimâ constituti, viderunt mente quod ore prædicaverunt. Hinc est quòd etiam videntes Prophetæ nuncupantur. Sequitur, *Posui adjutorium super potentem.* Quæramus quid velit intelligi *adjutorium positum super potentem;* nam qui adjutorium quærit, potens non est: qui potens est, non indiget adjuvari. Sed hoc dictum, aut de generali corpore Ecclesiæ possumus non incompetenter advertere, quod potens & electum esse nullus ignorat; & huic dicit *adjutorium* Christum Dominum datum,
Psal. 2. 6. qui de se in secundo psalmo dixit: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.* *Aut* certè si hoc de Christo Domino velimus advertere quod ait: *Posui adjutorium super potentem*, ita intelligendum est, ac si diceret: Pater perhibuit testimonium potenti, id est, Filio; sicut in Evangelio vox ad eum facta te-
Joan. 12. 28. statur, dicens: *Et clarificavi & iterum clarificabo.* Hoc est enim fortasse quod dicit, *Adjutorium positum super potentem.* Adjecit, *Exaltavi electum de plebe mea.* *Electum* dici Dominum Christum Isaias Propheta commemorat, dicens: *Ecce puer meus suscipiam eum, electus meus complacuit sibi in illo anima mea.* Isai. 42. 1. *Exaltatus est*, autem, sicut dicit Apostolus: *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum.* Philip. 2. 9. *De plebe mea*, significat gentem Judæorum, unde natum constat Dominum Christum.

℣. 20. *Inveni David servum meum: in oleo sancto meo unxi eum.* Quod dicit: *Inveni David*, Jesum Christum evidenter insinuat, quem superiùs dixit *Potentem*. Hoc enim nomen frequenter constat ad ipsum referri, quia & manu fortis dicitur, & desiderabilis invenitur; maximè cùm talia sequantur, quæ neque *David*, neque alteri cuiquam justo præter Domino Salvatori possint ullatenus convenire. De ipso enim in alio psalmo jam dictum est: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Psal. 44. 9.

℣. 21. *Manus enim mea auxiliabitur ei: & brachium meum confortabit eum.* Hoc secundum formam servi dicitur, quæ assumpta est in utero virginali. Cui *auxiliata est manus* divina in passionibus suis, & fortitudo Domini firmavit eam; ut quam pro salute mundi pius Redemptor susceperat, propositam perageret Passionem. Hoc schema dicitur Characterismos, Quid sit Characterismos. quod Latinè Informatio vel Descriptio nominatur, quando personam absentem quibusdam indiciis velut præsentem facimus intueri. Hæc ergo figura totam partem divisionis hujus decorâ varietate complectitur.

℣. 22. *Nihil proficiet inimicus in eo: & filius iniquitatis non nocebit eum.* Istud certè ad David quemadmodum pertinere poterit, qui & inimicos fortiores pertulit, & diabolo instigante peccavit? Sed hoc veraciter de Christo animadverti necesse est; nam licet in eum sævierit diabolus, qui est protervuus humanitatis inimicus: licet Juda *filius iniquitatis nocere* præsumpserit, nullus tamen eorum peccatum, quod justè accusare potuisset, invenit; sicut ipse dicit: *Ecce veniet princeps hujus mundi, & in me non inveniet quidquam.* Joan. 14. 30.

℣. 23. *Et concidam inimicos ejus à facie ipsius: & odientes eum in fugam convertam.* *A facie* Christi *conciduntur inimici*, quando ejus præsentiâ conversionis beneficio à propriis criminibus culpisque separantur. Nam *facies ipsius* cùm Intuitu Christi peccatores à pravitatibus concidit. peccatores dignata fuerit intueri, à pravitatibus suis *conciduntur;* nec consensum ulteriùs tenebrosis delictis præbere possunt, qui ad præsentiam veri luminis Domino miserante perveniunt. *Odientes* autem *eum in fugam convertuntur*, quando impiâ vitâ derelictâ, ad ejus cœperint festinare remedia. Peccati enim memores sua facta refugiunt, & ad beneficia Domini saluberrimâ se festinatione convertunt. Felix itaque fuga criminum Domini quæsisse refugium; sicut in alio psalmo jam dictum est: Peccati memores sua facta refugiunt, sequè ad beneficia Domini convertunt. *Tu es mihi refugium à pressura, quæ circumdedit me.* Psal. 31. 7.

℣. 24. *Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso: & in nomine meo exaltabitur cornu ejus.* Pater dicit de Filio, *Veritas mea & misericordia mea cum ipso* est; ut intelligamus nihil esse divisum,

sed virtutes quas habet Pater, habere simul & Filium, sicut ipse testatur: *Omnia Patris mea sunt, & mea Patris sunt.* *Veritas* pertinet ad judicium, in qua judicaturus est mundum: *Misericordia* verò ad pietatem, quâ peccata dimittit, & omnia quæ præstat gratuitâ largitate concedit. Sequitur, *Et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.* *Cornu* hîc significat invictissimam potestatem, de qua ipse in Evangelio dicit: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.*

Joan. 17. 10.

Math. 28. 18

ỷ. 25. *Et ponam in mari manum ejus, & in fluminibus dexteram ejus.* *Mare* significat universas Gentes, in quibus Salvator noster gloriam dominationis accepit, quando ejus nomini humiliter devotis mentibus crediderunt. *In fluminibus*, fontium forsitan fluenta significat, ubi Domino Salvatori populus regenerationis acquiritur. Sive Jordanem fluvium pro fluminibus ponit, in quo sui baptismatis Dominus consecravit exemplum. Sic & cælos dicimus pro cælo, & terras pro terra, & maria pro mari, & si adhuc velis quærere Athenas, Thebas, Nicenas, & his similia.

ỷ. 26. *Ipse invocabit me: Pater meus es tu: Deus meus & susceptor salutis meæ.*

ỷ. 27. *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ.* In his duobus versibus absolutè debellatur iniquitas Judæorum. Quid enim evidentius, quid planius, quàm ut esse credatur Filius qui *invocat Patrem*, & rursum credatur esse Pater qui appellat Filium? Nam quamvis hæc duo nomina relativa sibi sint, unumque sufficiat dici, ut amborum virtus possit intelligi: tamen ut omnem scrupulum ambiguitatis excluderet, utraque posuit, utraque firmavit, & adhuc non desinit Judæorum insana deviare protervia, dum erroris causa fuerit sublata. Hæc enim quartadecima species definitionis est, quam Græci κατὰ τὸ πρός τι, Latini ad aliquid vocant, quoties unum nomen sic dicitur, ut aliud ex eo intelligi posse videatur. Sequitur, *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ.* Perscrutandum etiam nobis est, quare dixerit: *Primogenitum*, quasi verò Pater sic genuerit substantialiter Filium, ut subsequeretur & alius. Sed hoc locutionis genus scripturæ divinæ constat esse proprium; sicut est & illud in Evangelio de Joseph & Maria, ubi ait: *Et non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum.* Numquid consequens erit, ut Virgo semper Maria post Dominum Jesum Christum alterum peperisse credatur? Sed benè dicitur *Primogenitus*, quamvis solus probetur ex Patris substantia genitus. Ipse enim dicit: *Ego sum Alpha & Omega, primus & novissimus, initium & finis, princeps & origo David;* ut meritò sermo iste quæstionem habere non debeat, quando ipsum & principium constat esse & finem. *Ponam*, constituam dicit; sicut in secundo psalmo ait: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo.* *Excelsum præ Regibus terræ*, sicut in septuagesimo primo psalmo dictum est: *Et adorabunt eum omnes Reges terræ.*

Quid sit 14. species definitionis.

Math. 1. 25.

Apocal. 22. 13. 16.

Psal. 2. 6.

Psal. 71. 11.

ỷ. 28. *In æternum servabo illi misericordiam meam: & testamentum meum fidele ipsi.* Et hoc à forma dicitur servi: quia misericordiam Patris æterno videlicet honore suscepit, cui perpetua data est potestas in cælo & in terra. *Testamentum* vero *fidele* est illi, quando quæcumque Prophetæ de ipso prædixerunt, integerrimâ veritate completa sunt.

ỷ. 29. *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cæli.* *Sæculum sæculi* significat æternitatem. *Semen* verò David Christus est Dominus, qui in æterna gloria collocatus regnat cum Patre & Spiritu sancto per omnia sæcula sæculorum. *Thronus* autem ejus, potestas est futuri judicii, quæ tantâ veritate peragenda est, ut sanctis omnibus cælesti claritate præfulgeat. Sciendum sane alios esse *dies* istos, qui sibi vicariâ revolutione succedunt, & illum futurum qui continuâ luce perpetuus est; de quo in octogesimo tertio dictum est: *Quia melior est dies una in atriis tuis super millia;* ut meritò *dies cæli* sit dictus, qui objectu telluris tenebras non potest habere nocturnas.

Psal. 83. 11.

ỷ. 30. *Si dereliquerint filii ejus legem meam: & in judiciis meis non ambulaverint.*

ỷ. 31. *Si justitias meas profanaverint: & mandata mea non custodierint.* Hos duos versus dicit de populo Christiano, qui verè dicuntur filii Sponsi: quoniam Ecclesia matre ex aqua & Spiritu sancto regenerantur. Isti *si legem Domini dereliquerint: si in judiciis ejus non ambulaverint: si justitias ipsius profanaverint: si mandata ejus non custodierint*, in subsequentibus digna eis promittitur evenire vindicta.

ỷ. 32. *Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum.* Venit ad sententiam quam superiora minabantur. *Visitat in virga*, quando districtè vindicat; sic & Apostolus scribens Corinthiis dicit: *Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu mansuetudinis?* *Visitat* quoque *in verberibus*, quando in nobis leviùs vindicatur. Aliter enim virga percutit, aliter flagella verberant. Quod utrumque fieri manifestum est in populo Christiano pro qualitate peccati, quibus tamen proficit ad salutem, sicut Salomon dicit: *Quem enim diligit Dominus increpat: flagellat autem omnem filium quem recipit.* Nam vide quid sequitur.

Deus visitat in virga quando districtè vindicat.

1. Cor. 4. 21.

Visitat in verberibus, quando in nobis leviùs vindicatur.

Prov. 3. 12.

ỷ. 33. *Misericordiam autem meam non dispergam ab eo: neque nocebo in veritate mea.* Cùm superiora de membris dixerit, nunc redit ad Caput. Dicit enim Pater *misericordiam* non se à Christo *dispergere*, sed totâ plenitudine condonare; sicut Apostolus dicit: *In quo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter*, id est, substantialiter atque manifestè. Sive quoniam in corpore Domini plenitudo Divinitatis habitare dignoscitur; unde & in trigesimo psalmo jam dictum est. Sequitur, *Neque nocebo in veritate mea.* Promiserat enim in superioribus Pater: *Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum.* Et quomodo poterat nocere, cui talia visus est promisisse? Et intuere quod dictum est: *Neque nocebo in veritate mea.* Nam etsi inimici permissi sunt *nocere*, *in veritate* Patris non est læsus Filius, cujus Passio totum mundum glorificata complevit.

Colos. 2. 9.

ỷ. 34. *Neque profanabo testamentum meum: & quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita.* Hoc est quod superiùs dixit: *Neque nocebo in veritate mea;* quoniam omnia veritatis ordine constat fuisse completa: quia nec *testamentum* suum mentiendo *profanavit*, sed rerum fide honorabile fecit, dum quæ de labiis ejus progressa sunt, id est, per sanctos Prophetas prædicavit, nullâ

falsitate destructa sunt. Competenter enim Prophetæ labia dicti sunt Domini, per quos ipse loqui dignatus est.

Prophetæ labia Domini.

℣. 35. *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar.* Hominum consuetudo est frequenter jurare, ut eis possit aliquis credere: Deus enim *semel jurat*, quia nulla varietate temporis immutatur. *Jurare* autem illius diximus esse ventura promittere. Nam cujus se religione constringar qui non habet fortiorem? Dicit etiam: *In sancto meo*, id est, in Christo qui dixit: *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum.* Addidit quoque: *Si David mentiar. Si*, negativè positum est, quod etiam usus communis habet.

Jurare Dei, est ventura promittere.

Psal. 85. 2.

℣. 36. *Semen ejus in æternum manebit: & thronus ejus sicut sol in conspectu meo. Semen* Christi sunt omnes qui ei mente fideli crediderint: quia in ipsis futurum regnum seminatum est, quod ventura messis ostendat; sicut & in vigesimo primo psalmo ipse dicit: *Semen meum serviet illi. Manebunt* ergo sancti *in æternum*, qui in excellenti ac beatâ conversatione demorantur. Unde illos propriè *manere* non dicimus qui à regno Domini respuuntur. *Thronus* autem Dei hîc intelligendus est anima fidelis, in qua revera insidet, quando eam Majestatis suæ illuminatione compleverit; sic enim scriptum est: *Sedes sapientiæ anima justi.* Addidit, *Sicut sol in conspectu meo*, erit scilicet anima illa justi, quam sedem diximus Domini Salvatoris. Dicendo autem, *Sicut sol*, comparationem rerum visibilium facit. Nam si magnum est de creatura clarescere, multò melius de Creatore lucere.

Semen Christi sunt omnes qui ei crediderint.

Psal. 21. 31.

Thronus Dei anima fidelis.

℣. 37. *Et sicut luna perfecta in æternum: & testis in cælo fidelis.* Superiùs dixit de sole, quod ad animam justi diximus pertinere: nunc de *luna* dicit, quæ humano corpori hîc convenienter aptatur, quia per varias ætates attenuatur & proficit. Sed ideò addidit, *Perfecta*; ut in illo spirituali corpore jam non temporale aliquid intelligeres, sed de sola plenissima æternitate sentires. Nam & ipsum corpus nostrum *in æternum* sic claritate complebitur, *ut luna perfecta*; quæ *luna*, id est, compago corporis nostri *testis* erit *fidelis*, utique in qua promissa complentur. Sed vide quid posuit, *In cælo*, id est, in sancto viro. Ipsorum enim corpora sic lucebunt, quorum & animæ divinâ illuminatione resplendent; sicut Salomon ait: *Fulgebunt justi, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent.* Frequenter enim *luna* Ecclesiæ comparatur.

Sap. 3. 7.

℣. 38. *Tu verò repulisti & sprevisti, & distulisti Christum tuum.* Hactenus Christus Paterna voce laudatus est: nunc venit *Ethan* ad quartam partem, in qua jam ex sua persona velut adversa superioribus dicit. Ibi enim Christum ab inimicis suis Pater asserit vindicandum, quod etiam jurisjurandi promissione confirmat; hîc autem spretus ac traditus esse memoratur. Quod duplici modo intelligendum est, ut illud advertamus ad Resurrectionis gloriam pertinere: sive magis quod Pater Augustinus invenit: illud pertinere dicamus ad Dominum Salvatorem; hoc autem ad David servum ejus, qui multis calamitatibus probatur afflictus, quando & Christi nomen, quod ab unctione venit, utrisque certum est convenire. *Repulisti* pertinet (ut mihi videtur) ad illam parabolam quam ei Nathan Propheta dixit: in qua *repulsus* à dignitate regia cuidam injusto comparatus est, qui ovem pauperis devoravit. Benè ergo dictus est *repulsus*, qui etiam proprio judicio constat esse damnatus. *Sprevisti* autem dixit, contemptibilem esse fecisti, quando de regno ejectus, à filio Absalom fugiens nudis pedibus ambulavit, & increpationes filii Jemini sub durissimis opprobriis sustinebat. *Distulisti*, non ad veniam pertinet, cui statim Propheta respondit: *Et Dominus abstulit peccatum tuum*: sed dilatus est in tribulationibus suis, quamdiu regnum repararet invasum. *Christum tuum*, significat unctum: quoniam illo tempore Principes Hebræorum ungebantur in Regem.

2. Reg. 12. 13.

℣. 39. *Avertisti testamentum servi tui: profanasti in terra sanctitatem ejus.* Hoc jam ad gentem pertinet Judæorum, quod usque ad finem divisionis exequitur. Humanitatis enim more dicitur: *Avertisti*, id est, in aliam partem transtulisti; ut quod Judæis fuerat promissum, ad utilitatem Gentium utique perveniret. Non enim eis remansit Sacerdos, non templum quod constat esse subversum: sed Christiani omnia sunt plenissimè consecuti. Meritò ergo dictum est: *Avertisti*, quando perfidis ablatum, fidelibus probatur esse concessum. *Testamentum*, dixit, *servi tui*, non quia David testatus est: sed cui fuerat per testamentum Nativitatis Domini dignitas compromissa. Sequitur, *Profanasti in terra sanctitatem ejus.* Profanum dictum est irreligiosum, quod porrò à fano, id est, à templi reverentia pellebatur. Immolatio siquidem pecudum & observantia sabbatorum, quæ priùs figuraliter agebantur veniente veritate submota sunt. *In terra* enim quod dixit, intelligere debemus in toto orbe terrarum, ubi est Ecclesia Catholica constituta.

Profanum unde dictum.

℣. 40. *Destruxisti omnes macerias ejus: posuisti munitiones ejus in formidinem. Maceria* est, quæ loca ad aliquam utilitatem præparata defensionis causa communit. Hæc non commixtione rei alterius ædificatur, sed in parietis modum saxorum tantùm adunatione construitur. Ad cujus similitudinem ponit simplicem illam invictamque defensionem divinam, quam necesse fuit amoveri, ut gens Judæorum potuisset hostium incursione vastari. Pulcherrimè autem dictum est: *Munitiones ejus posuisti formidinem*, ut culpis facientibus ipsum Dominum formidarent, cujus solebant munitione vallari. Et nota quòd per hos tres versus in similibus sonis exierunt verba diversa; dixit enim: *Repulisti, sprevisti, distulisti, avertisti, profanasti, destruxisti, posuisti.* Quæ figura dicitur Homæoteleuton, cùm similibus litteris dictiones plurimæ terminantur.

Quid sit Maceria.

Quid sit homæoteleuton.

℣. 41. *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam: factus est in opprobrium vicinis suis.* Status ille regni Judaici & fide noscitur direptus & opibus. Nam per eum *transeuntes* sublatis facultatibus ejus religionis copias ad se violentissimè transtulerunt: illi magis credentes ad quos Dominus corporaliter non venerat commonendos; sicut ipse dixit: *Populus quem non cognovi servivit mihi: obauditu auris obaudivit mihi.* Meritò ergo Judæi *facti sunt vicinis opprobrium*, qui in Dominum gloriæ credere noluerunt.

Psal. 17. 45.

℣. 42. *Exaltasti dexteram inimicorum ejus: læti-*

ficasti omnes inimicos ejus. Ista sine dubio contigerunt, quando Judæi hostibus suis traditi, direptiones & cædes vastissimas pertulerunt. Tunc enim lætus efficitur inimicus, quando ejus voluntatibus humiliatur adversarius.

℣. 43. *Avertisti adjutorium gladii ejus: & non es auxiliatus ei in bello.* Meritò ei gladius ille adjutorium non præbuit, qui fortitudinem Divinitatis amisit. Nam licet ferrum humana videatur esse defensio: tamen nihil prævalet, nisi eum dextera superna corroboret; sicut in alio psalmo jam dictum est: *Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non salvabit me.* Sic ergo populus ille armatus, inermis effectus est; ut cùm pauci plures vicerant, nec plures paucis resistere valuissent.

℣. 44. *Dissolvisti eum ab emundatione: & sedem ejus in terram collisisti.* Frequenter emundat Divinitas quos flagellat, ut purgatum recipiat quem peccatis sordidum respuebat: quos verò *ab emundatione dissolvit*, id est, removit, hos jam & damnare decrevit. Quapropter illos hìc significat Judæos, qui obstinatione mentis Christum spernere maluerunt. *Sedes* quoque *eorum in terra collisa est*, quando respuentes Regem Dominum Salvatorem, nequaquam de gente sua Principem ulteriùs habere meruerant. *Sedes* enim pro regno posita est, quæ meritò dicitur *in terra collisa*, quando divisus populus atque confractus, particulatim toto orbe dispersus est.

℣. 45. *Minorasti dies temporum ejus: perfudisti eum confusione.* Status ille quem diximus regni Judaici, cui promissa fuerat (si Domino serviret) æternitas, *minoratus est* utique diebus angustis: quia pollicitationem Abrahæ promissam obtinere non meruit. Et meritò in brevitatem redactus est, qui sibi irritè longam seriem promittebat annorum. Addidit etiam, *Perfudisti eum confusione*: quià sordes illas incredulitatis suæ in facie sustinet, hodieque dum inter Gentes omnes abominabili horrore confusus, in vultu suo gestat opprobrium. Hæc quidem *Ethan* ille robustissimus mirabili varietate narravit: sed in his omnibus non agnovit Dominum fuisse mentitum. Ille enim quod promisit David, id est, Christo suo, omnibus Christianis exhibuit. Nec habent Judæi quæ juste murmurent, qui se maluerunt à promissione * verissima segregare.

℣. 46. *Usquequo Domine avertis in finem: exardescet sicut ignis ira tua?* Ethan venit ad quintam partem, ubi Dominum breviter rogat, ut Judaico populo miseratus indulgeat: quia nullus est qui animam possit ab inferno liberare. *In finem* hìc, sæculi terminum debemus advertere, quando (sicut sæpe dictum est) expectatur innumera conversio Judæorum, propter illud quod ait Apostolus: *Quia cæcitas ex parte Israël contigit, donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret.* Rogat ergo, ne *in finem avertatur*, quando expectatur fidelis agnitio Judæorum. Addidit, *Exardesces sicut ignis ira tua.* Irascimur mediocriter, quando aliquem sermone corripimus: *exardescimus* autem *ira*, cùm vindicare disponimus. Adjecit etiam: *Sicut ignis*, qui objecta consumit.

℣. 47. *Memorare Domine quæ mea * substantia: non enim vanè constituisti filios hominum.* Ille *Ethan* mentis firmitate roboratus rogat Dominum, ut istam carnem peccatis obnoxiam adventus sui gloriâ liberare dignetur: quia non est ad hoc creata, ut eam permitteret quasi vanum aliquid interire. Nam cùm memor fuit substantiæ nostræ, & à morte filios hominum eripuit, & in spe magnæ beatitudinis collocavit.

℣. 48. *Quis est homo qui vivit, & non videbit mortem? aut quis * eruet animam suam de manu inferi? Quis est?* interrogativè legendum est. Quæ figura dicitur Erotema, id est, Interrogatio: ubi subaudiendum est, nullus. Omnes enim homines sive justi, sive peccatores mortem videbunt, quæ primo homini inflicta est lege peccati; sicut Apostolus dicit: *Propterea sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit, & per peccatum mors: ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Quæ nunc ideo commemorat, ut calamitatibus suis misericordiam Creatoris mereatur humana conditio. Unde qui Originale peccatum malâ præsumptione credere nolunt, quantò se liberos ab hac conditione dicunt, tantò ampliùs miserabili sorte constringuntur. Sequitur, *Aut quis eruet animam suam de manu inferi?* Et hìc quoque subaudiendum est, nullus. *De manu*, id est, de potestate inferi. Nam cùm omnes homines mori contingat, necesse est ut ipsi animas suas de inferni potestate non auferant, nisi per illum qui nos de dominatione diaboli eripuit, & mortem moriendo prostravit.

* Ed. eruit.

Quid sit Erotema.

Rom. 5. 12.

℣. 49. *Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine, sicut jurasti David in veritate tua?* Venit ad sextam partem, ubi Dominum deprecatur, ut genti afflictæ & * humanâ conditione fragilissimæ debeat subvenire, & impleat promissiones, quas se David fecisse noscebat. *Ubi sunt*, non sub dolore dicitur, sed quasi tardans Dominus postulatur. Nam quemadmodum de illo dubitaret, cui dicitur: *In veritate tua*; scilicet ut citò præstet quod eum noverat esse facturum. *Antiquas* enim *misericordias* illas dicit, quas Abrahæ Patriarchæ fecisse retinebat; *antiquas* enim non diceret, nisi ante Davidica tempora factas esse cognosceret.

* MS. A. F. humanæ conditioni.

℣. 50. *Memor esto opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo, multarum gentium.* Ordo verborum talis est, Memor esto opprobrii servorum tuorum, id est, multarum gentium, quod continui in sinu meo. Illi dicitur: *Memor esto*, cui transacta vel futura præsentia sunt. Sed more humanitatis hoc dicitur, quia Dominus dum præstare differt, oblitus fuisse judicatur. *Opprobrium* verò contigit servis Dei, quando Gentibus idolorum amore raptatis, erant pro crimine Christiani, & insecutione dignos judicabant, quos novæ culturæ studiosos esse cognoverant. Hoc erat *in sinu* Christianorum, id est, in secreto mentis affectu: quia palam timebant loqui, unde probabantur extingui.

℣. 51. *Quod exprobraverunt inimici tui Domine: quod exprobraverunt commutationem Christi tui.* Exponit quod superiùs dixit, *opprobrium multarum gentium. Exprobraverunt* enim sub imputatione legendum est, id est, imputaverunt, quod magis credere ac prædicare debuissent. Sed ne haberes ambiguum à quibus ista dicerentur, addidit, *Inimici tui Domine*, id est, idolorum cultores, qui prædicationibus sanctis adversum ire modis omnibus festinabant. Repetit quoque: *Quod exprobraverunt*, ad exaggerationem sceleris eorum;

eorum; ut *commutationem* Christi fidelibus imputarent, quam summâ colere veneratione debuissent. *Commutatio*, vero *Christi* est, quia veterem hominem in novam gratiam regenerationis evocavit, & de tenebris peccatorum ad veræ fidei lumen usque perduxit: quia mortali homini perennis vitæ gaudia præparavit; & his similia, quæ Dominus noster Christus peccatoribus donare dignatus est. Ipsa est *commutatio Christi*, quæ obstinatos deseruit, & fideles dono suæ pietatis ascivit.

Commutatio Christi est veterem hominem in novam gratiam regenerationis evocare, &c.

℣. 52. *Benedictus Dominus in æternum: fiat, fiat.* Post illam * felicissimam sanctissimamque commutationem, dignum fuit ut laus Domini subderetur, qui eam immeritis agnoscitur contulisse mortalibus. Pulchrè autem contra maledictiones Gentilium temporales positum est, *Benedictus Dominus in æternum*: quoniam quæ dicunt illi caduca sunt; laus enim Domini permanet in æternum, quia talia donare novit, quæ nullo fine clauduntur. Sequitur, *fiat, fiat*, ut de tantis promissionibus nemo dubitaret, ubi confirmatio iterata succederet, & tanquam subscriptio boni Principis sacris jussionibus adderetur. Sed hoc magis ad psalmorum laudem debemus accipere, non (sicut quibusdam visum est) ad libri aliquam sectionem.

* MS. G. fidelissimam.

Conclusio Psalmi.

O Verè robustum illum *Ethan* non corporis valitudine, sed * animæ firmitate constantem, qui præceptum nobis vitæ subscriptum de illis sacris altaribus tanquam fidelissimus humani generis Procurator explicuit. Nunc oremus, ut, quod auribus percipimus, mente condamus. Sic enim victoria nostra peragitur, si post talia sacra non adversum extraneos, sed contra nostra vitia litigemus; & respuentes quæ sunt terrena, quæramus sine aliqua cunctatione cælestia. Interpretatio enim istius nominis fideles & patientes commonet Christianos, ut nullâ adversitate frangantur, sicut Apostolus ait, hujus maximum virtutis exemplum, de se enim dicit: *In laboribus plurimis, in carceribus abundantiùs, in plagis supra modum, in mortibus frequentiùs. A Iudæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui.* Sequuntur etiam cæteræ passiones, quæ istum *Ethan* opere magis, quàm nomine compleverunt. En beate Apostole honoris tibi vicissitudo tributa est; ut sicut sanctam prædicationem tuam psalmorum attestatione firmasti: ita & psalmi de tuis operibus exponantur.

* Ed. animi.

2. Cor. 11. 23. 24.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogesimum nonum.

Oratio Moysi hominis Dei.

NOn est dubium (sicut sæpe diximus) talia nomina titulis adhiberi, quæ textum psalmorum interpretatione sua videantur aperire. In primis *oratio* posita est, per quam ira Domini suspenditur, venia procuratur, pœna refugitur, & præmiorum largitas impetratur, cum Domino loquitur, cum Judice fabulatur, præsentem sibi facit quem videre non prævalet, & illum per eam placat, quem suis actibus vehementer * exaggerat. Hæc Domini quodammodo præstat secretum, præbet suggestionibus locum, ad penetralia Judicis peccator admittitur; & nullus inde respuitur, nisi qui in ea tepidus invenitur. Quod mavult petit, suprà quàm meretur acquirit; tristis ad eam venit, sed lætus abscedit. *Oratio* quippe sancta sic devotos salvat, ut beatos reddat, dum criminosos accipiat. Innumera sunt hujus bonitatis exempla: sed illud sufficiat, quod ipse quoque Dominus, exempla nobis vitalia tribuens, orare dignatus est. Unde meritò tali ac tanto viro præmissa est *oratio*, qui frequenter indignantem Dominum mirabili supplicationis placavit exemplo. Hunc autem psalmum tertium noverimus esse eorum, qui *orationem* in titulo suo continere monstrantur. *Moysen* enim illum celeberrimum virum, per quem Dominus legem Israëlitico populo dedit, manifestum est ministrum fuisse Testamenti veteris, & Prophetam novi. De ipso enim in Evangelio dicit: *Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, de me enim ille scripsit.* Et quia utraque psalmus iste conjunxit, meritò illi tale nomen appositum est, quod duo Sacramenta vi sui nominis indicaret. *Moyses* quippe interpretatur assumptus, eo quod de aquis à filia Pharaonis fuerit elevatus; quod propter mare rubrum Israëlitas significat: propter gratiam verò baptismatis pertinet ad populum Christianum. Additum est etiam, *Hominis Dei*, ne alterum fortasse cogitares, nisi eum qui divinis colloquiis honoratus, meruit esse Primarius; ut jam non servus, sed *homo* ipsius esse diceretur. Hoc enim non de famulis, sed de liberis dicimus & amicis, sicut in Exodo legitur: *Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum.*

Orationis effectus.

* Ed. exacerbat.

Moyses minister veteris testamenti, Propheta novi.

Joan. 5. 46.

Moyses interpretatur assumptus.

Exod. 33. 11.

Divisio Psalmi.

MOyses vir sanctissimus, & operibus mirabilis, & colloquio divino reverendus, in prima sectione inchoat à laude Judicis: beneficia ejus breviter potestatemque commemorans. Deinde infirmitati nostræ, quam & ipse multis modis ostendit, postulat subveniri. Tertio exorat adventum Domini Salvatoris celeriùs innotescere, quem sciebat humano generi profutura præstare.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DOmine refugium factus es nobis: à generatione & progenie. Moyses ille venerabilis in typo sanctæ Ecclesiæ, quam præfiguratione gestabat, Domino fusa oratione gratias agit, quòd in hoc sæculi salo *factus fuerit* ejus insigne *refugium*. Primùm quòd inter Hebræorum filios est, ut moreretur, abjectus: deinde quòd Regis Ægyptiorum pertulit nefanda certamina: tertiò maris rubri inaudita miracula: postremùm murmurantis populi contumaciam formidandam: sed in his omnibus *factus est* illi *refugium*, cùm ab universis discriminibus noscitur esse liberatus. Meritò ergo periculorum suorum recordatus, tale cognoscitur fecisse principium. Verùm ut hoc non tantùm de uno

homine, sed de universali Ecclesia debuissemus advertere, *Nobis* posuit, non mihi: quoniam cunctæ Ecclesiæ, quæ in hac sæculi tempestate versatur, tutissimum *refugium* semper est *Dominus*. Nam vide quid sequitur, *A generatione & progenie*. *A generatione*, significat ex quo generari cœptum est genus humanum. *Progeniem* verò dixit usque ad finem sæculi, cùm progenies sibi humani generis per ætates singulas reparata succedit; ac si diceret, semper.

℣. 2. *Priusquam fierent montes, & formaretur orbis terra: à sæculo & usque in sæculum tu es.* Quia in primo versu dixerat: *Refugium factus es nobis*, ne temporalem adverteres esse Deitatem: nunc de ejus æternitate disseruit. Sed ut hanc perennitatem apertissimè possimus advertere, *montes* hìc non aliquid terrenum, sed cælorum Potestates eximias, quoniam de universa terra subsequitur; ut revera dicatur Domino congruenter: *Tu es*, antequam cælestia terrenaque formares. Istud enim *prius* non habet principium, sed immensum atque incomprehensibile esse declaratur, quando ab ipsis quoque principiis prius esse dignoscitur. Sequitur, *A sæculo & usque in sæculum tu es*; quasi aut ante sæculum, aut post sæculum non est Deus. Sed hìc: *A sæculo & usque in sæculum*, æternitatem debemus advertere. Græci enim codices æternitatem habent, quod Patres nostri *à sæculo & usque in sæculum* transtulerunt. *Tu es* competenter dicitur Deo, quia non habet præteritum nec futurum; sic enim & ipsi Moysi dictum est: *Dices filiis Israël: Ego sum qui sum: Et qui est, misit me ad vos.* Unde meritò vir sanctus posuit, *Tu es*, quod ab ipso se audisse meminerat. Sed hoc ad Patrem, hoc ad Filium, hoc ad Spiritum sanctum pertinere non dubium est. Essentia enim individuæ Trinitatis, quæ ab eo quod est, esse veraciter & propriè dicitur, præsentia semper habet, quæ inter nos aut præterita dicimus aut futura.

Deus propriè est: quia nec habet præteritum, nec futurum.

Exod 3. 14

℣. 3. *Ne avertas hominem in humilitatem: & dixisti: Convertimini filii hominum.* Venit ad secundam partem, in qua ille vir sanctus à Domino petit, quæ illum præcepisse cognovit. Dicit enim: *Ne avertas hominem in humilitatem*, id est, ne in mundi istius concupiscentiam ambitionemque projicias. *Humilitatem* quippe hìc terrenam concupiscentiam debemus advertere, quæ apud Deum abjecta atque contemptibilis est, non illam gloriosam, quâ peccata nostra Domino confitemur. Hoc ergo vir sanctus deprecatur quod Divinitas jubet: ne voluntas hominum à cælesti sublimitate dejecta, amare mundi permittatur humillima, humilia utique quæ sua * vilitate sordescunt. Sequitur, *Et dixisti: Convertimini filii hominum.* Hìc, *Et*, pro quia positum est, ut unum nobis sensum aperiat adunata sententia. Vides quàm sit probabilis superior illa petitio: quia cùm Dominus præceperit *filios hominum converti*, ipso debeant miserante salvari. Quis enim alter potest à mundi ambitu liberare, nisi is qui docuit fideles cælorum regna perquirere? Meritò ergo petit, ne deserantur homines in lubricis lapsibus, quibus dictum est: *Convertimini.*

Humilitas una mala, altera gloriosa.

** Ed. humilitate.*

℣. 4. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præteriit: & sicut custodia in nocte.* Causa redditur quare sæculi ambitio debeat declinari: *Quoniam mille anni* non solùm pauci sint *ante oculos* Dei: sed *tanquam hesterna dies* habeantur omninò præteriti. Quæ figura dicitur Tapinosis, id est, Humiliatio, quando cujuslibet rei magnitudo minuitur in exiguam parvitatem. Non enim vel ipsi uni diei præsenti, sed præterito comparatur tam longissimus ordo sæculorum. *Mille* enim finitum pro infinito posuit, attamen veterum fortassè designans, qui magna longævitate repleti sunt. Sequitur, *Et sicut custodia in nocte.* Ut illos mille annos (quos superiùs dixit) annullatos esse cognosceres, non jam uni diei præterito, sed etiam nocturno tempori brevissimo comparantur. *Custodia* enim nocturna, quæ humanas assolet exercere vigilias, ternis horis excubantibus deputatur, ubi sibi succedentibus turmis nihil longinquum agitur nec morosum. Pulchrè autem humanam vitam nocturnis comparavit excubiis, ubi totum sub obscuritate & trepidatione geritur, quando mens hominum vitiis carnalibus circumdata pulsatur. Huic autem versui subdistinctiones ponendæ sunt: quoniam subsequitur plenitudo sententiæ.

Quid sit Tapinosis.

℣. 5. *Quæ pro nihilo habentur, anni erunt eorum: manè sicut herba transeat.* Hoc erat quod de versu superiori pendebat: quoniam sicut duo illa quæ superiùs dixit, hoc est, *diem præteritum, & custodiam nocturnam, quæ pro nihilo habentur*, intulit: *Anni erunt eorum.* Et ideo sicut paulò antè dixit supplicandum est; *Ne avertas hominem in humilitatem*, addidit, *Mane sicut herba transeat.* Adhuc illa fugitiva & transitoria vitæ hominum comparantur. Frequenter enim herba intra momentum aut pastu animalium, aut aliquâ triturâ consumitur: sic sunt anni hominum qui pro nihilo habentur. *Manè*, id est, in ipsa vita quâ fruuntur, transeunt, atque peraguntur; nec de longinquitate eorum potest esse satietas, ubi terminus festinâ celeritate suscipitur.

Anni hominum herbæ facilè consumptibili conferuntur.

℣. 6. *Manè floreat, & prætereat: vesperè decidat, induret, & arescat.* Benè carnis infirmitas fugitivis herbarum ætatibus comparatur. *Manè* significat totam hominis vitam, in qua & *florere & præterire* dignoscitur. *Vesperè* autem quod indicat lucis occasum, tempus dicit quo transit homo de sæculo; mox enim ut in mortem deciderit, post durescit in cadaver, ac deinde * arescit in pulverem, quod & herbis & corporibus humanis noscitur esse commune. Sed hìc *manè & vesperè*, (ut mihi videtur) non unum diem debemus advertere; partes enim istæ non sunt jungendæ, quia singulæ pro brevitatis intellectu sunt positæ. Hæc autem ideò diligentiùs excoluntur, ne quis sibi hominum de vita longissima blandiatur.

** Ed. crescit.*

℣. 7. *Quoniam defecimus in ira tua, & in furore tuo conturbati sumus.* Vir sanctus memor actuum priorum illum furorem Dei recordatur, quem pro Judaica murmuratione sustinuit, quando ei Dominus dixit: *Cerno quod populus iste durâ cervice sit: dimitte me ut irascatur furor meus contra eum, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam.* Quapropter formidabili recordatione turbatus est, qui pro tali populo supplicabat. *Defecimus* enim dictum est, humanâ infirmitate fatigati: *Conturbati sumus* mortis cogitatâ formidine, quam metuebant propter debitas ultiones.

Exod. 32. 9. 10.

℣. 8. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo: sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.* De sæculo transacti temporis dicit, quando Judaicus populus & miraculis visitabatur, &

pœnis. Non credendo enim quæ videbant, ultoris Judicis patiebantur aspectum. Nam in alio
Psal. 31. 1. loco dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Illa enim tegebantur, quæ ad veniam perveniebant: hæc autem illuminabantur, quæ vindictam protinus sustinebant.

℣. 9. *Quoniam omnes dies nostri defecerunt: & in ira tua defecimus: anni nostri sicut aranea meditabantur.* Brevitatem vitæ humanæ dicit per iram Domini provenisse: quoniam longioris vitæ præsumptione peccabant. Ad quam enim brevitatem pervenerint post illam numerositatem prioris sæculi infrà dicturus est. Nam quod dicit: *Omnes dies nostri defecerunt*, ad annos pertinet imminutos. Quod verò sequitur, *Et in ira tua defecimus*, ad tribulationes ærumnasque respicit, quas in ipsa vita parvissima sustinemus: quoniam insolentia nostra aliter non poterat corrigi, nisi per flagella Domini probaremur affligi. Sequitur nimis apta comparatio: *Anni nostri sicut aranea meditabantur.* Malignitatem vitæ nostræ posita similitudo declarat. *Aranea* enim est animal debile ac tenuissimum, quod transeuntibus muscis ad escam sibi procurandam quædam retia dolosè contexit; sic anni eorum qui sceleratis operibus dediti sunt, inanibus & subdolis machinationibus occupantur.
Unde Aranea dicta. *Aranea* enim dicta est, quòd sit arida nimisque
* Ed. ipsius. subtilis. Et vide quemadmodum actus* ipsos positum verbum declaret. *Meditabantur*, dixit, non operabantur; ut ostenderet eos sine aliqua utilitate transiisse, qui sub nullo fructu bonorum, sed sub ancipiti meditatione vixerunt.

℣. 10. *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in potentatibus octoginta anni, & plurimum eorum labor & dolor.* Si annos illos ad litteram velimus advertere, multos hominum & nonagenarios benè vigentes invenies, & iterum necdum septuagenarios debilitate confectos; ut quod hîc dicitur, constare minimè posse videatur. Sed numerum septuagena-
Quomodo numerus 70. legi: 80. vero populo Christiano deputetur. rium legi potius decenter aptamus, quæ sabbatum diem septimum observandum esse præcepit. Octogenarium verò populo Christiano aptissimè deputamus, qui octavum diem Resurrectionis Dominicæ sanctâ festivitate veneratur; ut duo Testamenta (sicut in septuagesimo psalmo jam diximus, ubi opus istud divisimus) per hunc numerum significasse videatur. Ipsa sunt enim præcepta, in quibus fideles animæ saluberrimâ mentis valitudine reguntur. Octogenario verò numero addidit *in potentatibus*: quia tunc revera cœpimus habere potentiam, quando nobis Dominus Salvator apparuit. Isti sunt ergo *dies annorum nostrorum*, qui nobis probabilis vitæ conferunt claritatem; ut meritò *dies* dicantur, per quos Dominum in verbis suis illuminatâ mente conspicimus. Et intende quid sequitur: *Et plurimum eorum labor & dolor*; id est, qui hæc duo Testamenta transcenderit, laboribus maximis & doloribus implicatur. Non enim illic est aliquid (sicut hæretici faciunt) plus minusve sentire, ubi cælestem regulam servat moderata distinctio.

℣. 11. *Quoniam superveniet super nos mansuetudo, & corripiemur: Quis novit potestatem iræ tuæ: aut præ timore iram tuam dinumerare?* Quia dixerat: *Plurimum eorum labor & dolor*: nunc ipsum excolit dicens, non debere legis præcepta transcendi: quia superveniens Jesus Christus, qui est *mansuetudo* perfecta nos corripit & emendat, si Testamenta ejus contumaciter negligamus. Et quoniam dixit: *Corripiemur*, præmisit mansuetudinem; ut intelligamus omnes emen- Emendationes Domini pietatis intentione fidelibus proveniunt.
dationes Domini fidelibus pietatis intentione provenire. Sequitur, *Quis novit potestatem iræ tuæ: aut præ timore iram tuam dinumerare?* Meritò ille Moyses, qui expertus fuerat quanta Dominus peccanti populo reddidisset, dum eum crebris murmurationibus incitasset, exclamat nullius considerationem ad vindictæ ejus pervenire mensuram, nec dinumerari posse quanta ille prævalet iratus efficere. Et nota quòd in utraque parte prædicatur virtutis immensitas. Nam sicut præmia Domini plenissimè nequeunt intelligi: ita nec vindictæ mensura prævalet apprehendi. Benè autem addidit: *Præ timore*; sicut & alius Propheta dicit: *Consideravi*
opera tua & expavi. Habac. 3. 2.

℣. 12. *Dexteram tuam Domine notam fac nobis, & eruditos corde in sapientia.* Vir ille sanctissimus, & utriusque Testamenti Intellector egregius venit ad tertiam partem, in qua deprecatur Patrem, ut Jesus Christus Judaico populo & Gentibus salutariter appareret. Nam ut utrumque populum complecteretur pluralinumero posuit, *Nobis*, sicut & in primo versu psalmi jam factum est. *Dexteram* enim dicit ipsum Dominum Salvatorem, de quo alibi scriptum est: *Dextera manus tua Domine* Exod. 15. 6.
confregit inimicos; petens ut ipse illis notus efficiatur, per quem omnia profutura discuntur. *Et eruditos corde in sapientia.* Desiderio ipsius non sufficit adventum Domini postulare: quia multi eum corporaliter videntes, Deum minimè crediderunt, ideoque addidit: *Eruditos corde in sapientia*; id est, intellectum habentes in Dominum Christum. *Eruditus* enim Eruditus unde dictus.
dicitur quasi ex omni rude elicitus. Ipse est enim virtus & sapientia Patris, quem hic postulat non corporeis oculis, sed erudito corde cognoscere: quia hoc profuit revera illum videre, qui eum meruerunt illuminatâ mente conspicere.

℣. 13. *Convertere Domine aliquantulum: & deprecabilis esto super servos tuos.* Consuetudinem suam vir sanctus operatur, qui dicit in Exodo: *Esto placabilis super nequitiam populi tui.* Exod. 32. 12.
Ipso affectu, ipsa gratia rogat Dominum, ut justitiam suam aliqua lenitate retemperet; quatenus exorari possit à peccatoribus, quibus justè noscebatur iratus. Intuendum est autem quòd non dixit ex toto *convertere*, sed *aliquantulum*: quia hoc magis nobis expedit; quando nos aliquis stimulus tribulationis affligit; ut sæpe commoniti saluberrimâ conversione valeamus peccatorum veniam promereri.

℣. 14. *Repleti sumus manè misericordia tua: exultavimus, & delectati sumus in omnibus diebus nostris.* *Misericordiam* dici Dominum Salvato- Cur Christus Misericordia vocetur.
rem nullus ignorat, qui miseris datus est; ut per ipsum viverent, qui per se cognoscebantur omnimodis interiisse. *Repletum* se ergo dicit hac *misericordia manè*, id est, lucidâ contemplatione: quoniam vir sanctus Christi Domini prævidebat adventum. Et necesse fuit ut

ejus cor *exultaret* in laude, *delectaretur* in contemplatione *omnibus diebus* vitæ suæ, cujus anima tali munere repleta, cælesti exultatione gaudebat. Quæ figura dicitur Idea, cùm rem futuram velut oculis offerentes, motum animi vivaciter incitamus.

Quid sit Idea.

℣. 15. *Delectati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti: annis, in quibus vidimus mala.* Tribulationes quas hominibus providentia divina concedit, quàm veraci æstimatione perpenderat; ut delectatum se in eis diceret, per quas humiliandum populum salutariter sentiebat. Sciebat enim fidelibus viris noxiam esse superbiam; & inde Domino gratias agit, unde credentes profecisse cognovit. Quapropter in illis *annis* se *delectatum* esse confitetur, *in quibus viderat mala;* mala scilicet quæ gravia putabat, dum pateretur humanitas. Nam viro sancto & contemplanti veritatem non solum gravia non fuerunt, sed etiam suavia sibi extitisse professus est.

Tribulationes viro sancto suaves.

℣. 16. *Respice in servos tuos, & in opera tua Domine: & dirige filios eorum.* Sancta conscientia non desinit facere in opere alieno, quod exercebat in proprio. Quibus enim orationibus pro Israelitis supplicaverit Domino, omnino notissimum est. Nunc eadem simili fine concludit, ut peccantibus Judæis parcat, & filios eorum sanctâ credulitate recorrigat; quatenus si illi (iniquitate suâ faciente) dispersi sunt, saltem eorum soboles in fine sæculi conversa, ad veniam pervenire mereatur. Quod prophetiæ spiritu (sicut sæpe diximus) noverat esse faciendum. Et considera quibus verbis pietatem boni Judicis invitavit, ut primò diceret: *In servos tuos;* deinde: *In opera tua;* quatenus etsi factis suis veniam non mererentur accipere, eam Creatoris opera valde laudabilis impetraret. Quod Argumentum apud Rhetores dicitur A laude judicis.

℣. 17. *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos: & opera manuum nostrarum dirige super nos.* *Splendor Domini super nos* est, quando crucis ejus impressione decoramur, & vexillum triumphi ipsius in fronte portamus; sicut Apostolus dicit: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Hinc & in alio psalmo dictum est: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Sequitur, *Et opera manuum nostrarum dirige super nos.* Opera nostra dirigit super nos, quando nobis donaverit veniam peccatorum; ut cùm fuerimus perversi, efficiamur ejus correctione rectissimi.

Splendor Domini super nos est, quando crucis ejus impressione decoramur. *Galat. 6. 14.* *Psal. 4. 7.*

Conclusio Psalmi.

CONsideremus, viri prudentissimi, quàm multa nobis legis divinæ mysteria per diversos numeros indicentur, quòd hic vitas hominum septuagenarii & octogenarii numeri supputatione recolligat; quòd cunctus ordo psalmorum mystico sit calculo comprehensus; quòd omnes libros divinos numerus arcanus includit; quòd & alia legis divinæ mysteria multifario calculo continentur. Arenam maris, pluviarum guttas, hominum capillos legimus esse sub numero. Et ut brevi compendio disciplinæ ipsius laudem virtutemque noscamus, Salomon ait: *Omnia in mensura, & numero, & pondere Deum fecisse;* ut cunctis indubitanter appareat, Arithmeticam disciplinam ubique esse diffusam. Hanc Auctores sæcularium litterarum diligentiùs perscrutantes in multis partibus diviserunt, id est, in pari & impari, in perfecto & imperfecto, in superfluo & imminuto, & cæteris quæ in ipsis Auctoribus evidentissimè continentur; quas studiosis legere, & sanâ mente tractare nostri quoque permisêre Majores. Deum tamen in omnibus rogemus, ut sensus nostros aperiat, & ad veram sapientiam suâ nos illuminatione perducat. Quicquid enim legeris, quicquid excogitaveris, ita dulcescere poterit tibi, si sapore superni munere condiaris.

Sap. 11. 21. *Arithmetica divisiones.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonagesimum.

Laus cantici David.

QUando *laus cantici* dicitur, non commune aliquid sentiatur. *Laus* intelligi potest & humana prædicatio: sed *laus cantici* animadverti non potest nisi divina laudatio. *David* autem hic, ipsum Prophetam debemus advertere; qui primam partem hujus psalmi suavi relatione dicturus est. Amœnus admodùm & ipsarum promissionum varietate dulcissimus: cujus undecimum & duodecimum versum diabolus ipsi Domino Salvatori, cùm eum tentasset, objecit. Hunc hymnum dæmonibus piâ confidentiâ semper opponimus; ut à nobis potiùs inde vincantur, unde contra Creatorem suum dolosè aliqua dicere tentaverunt.

Divisio Psalmi.

IN prima parte Psalmista profitetur omnem fidelissimum divinâ protectione vallari. Secundâ laudem decantat Domino Salvatori. Tertiâ verba sunt Patris ad omnem fidelem, quem in se devotissimè sperare cognoscit: & in mundo isto defensionem, & in futuro* illi præmia compromittens.

* Ed. illa

Expositio Psalmi.

℣. 1. QVi habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Hic denuò Categoricus syllogismus ita sublevat caput: Justus habitat in adjutorio Altissimi. Omnis qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Justus igitur in protectione Dei cæli commorabitur. Nunc verba psalmi tractemus. Posito sancto David in contemplatione cælesti, talis subitò persona monstrata est, quæ totâ mentis puritate devota supernâ jugiter protectione gauderet: cui multa beneficia divinitùs asserit esse collata; ut ad devotionem Domini mens nostra ardentiùs incitetur, quando fidelibus spes magna promittitur. Quæ figura dicitur Diatyposis, id est, Expressio habitus, ubi rebus personisve subjectis & formas ipsas & habitus exprimimus. *Qui habitat*, confirmativè pronuntiandum est, id est, qui jugiter commoratur. *Habitare* enim permanentis est, non

Quid sit Diatyposis.

discedentis; sed qui totam spem suam non in propriis viribus ponitur, sed in Altissimi voluntate constituit. Sequitur absoluta promissio: quoniam talis vir modis omnibus protegatur à Domino. Et inspiciendum est quod dicit: *In adjutorio*, ut designet intentionem verissimi Christiani laboriosâ Domino contentione servire. Et intuere quemadmodum singulis verbis res magnæ resignatæ sunt. Dicit enim: *Qui hic habitat*, illic *commorabitur*; id est, qui in isto sæculo ab ipso non discedit, in illa semper perennitate mansurus est.

℣. 2. *Dicet Domino: Susceptor meus es, & refugium meum Deus meus, & sperabo in eum.* Hoc dicit ille qui de animo suo noxias præsumptiones abjiciens, solùm sibi credit utile, quod dignatur pietas superna præstare. Nam qui dicit: *Susceptor meus es*, totum se confirmat in ejus beneficia projecisse, ut de felici quadam familiaritate glorietur. Item qui dicit: *Et refugium meum Deus meus*, nullum sibi aliud esse profitetur auxilium: sed quando hujus sæculi tempestatibus quatitur, ad portum divinæ misericordiæ se confugere velle testatur. Et ne crederes post susceptionem beatam, & refugium salutare non esse jam aliquid expetendum, sequitur: *Et sperabo in eum:* ne quis in se fragilissimo debeat aliquando præsumere, sed in illo semper qui probatur omnia continere. Hoc si Adam fuisset secutus, nec sibi conquisiisset reatum, nec suis posteris transmisisset interitum.

℣. 3. *Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, & à verbo aspero.* Causam dicit divini muneris: quia ipse nos ab inimicorum sive spiritualium sive carnalium potest liberare versutiis, comparatione factâ venantium, qui ad capiendas feras retium laqueos ponunt, ut ignorantes possint dolosis insidiis irretire. Sequitur,
Verbum asperum est omne dictum, quod contra regulas divinas tanquam lethiferum poculum propinatur.
Et à verbo aspero. Verbum asperum est omne dictum, quod contra regulas divinas tanquam lethiferum poculum propinatur. Nam etsi per injurias aut irrisiones à bono proposito divertamur, *verbum* est utique *asperum*, suâque acerbitate durissimum. Et iterum si audiatur sermo blandus fellito melle conditus, acerbè illud debemus suscipere, quia divinis probatur jussionibus obviare. Nam frequenter illa plus decipiunt quæ mollissimis sermonibus intimantur. Ab hac ergo asperitate gravissima, & amata dulcedine liberat Dominus nos, quando in via ipsius gradimur, nec dexterâ lævâque divertimus, ubi à diabolo positos laqueos esse cognoscimus. In via enim, id est, in ipso Christo ausus non est ponere, ubi fideles non prævalet sauciare.

℣. 4. *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis ejus sperabis: scuto circumdabit te veritas ejus.* Per hunc versum & duos alios qui sequuntur, personæ illi sanctissimæ, quam Propheta superiùs introduxit, quàm pulcherrimis allusionibus Domini beneficia compromittit; ut cujus priùs mores probaverat, ejus præmia digna narraret; quæ nostra debet curiositas indagare, si tamen (ipsius gratiâ suffragante) dignum possimus aliquid invenire.
Scapulæ Domini sunt operationes ejus mirabiles.
Scapulæ Domini sunt operationes mirabilium, per quas velut quibusdam humeris virtus divina monstratur.
Pennæ monita Prophetarum.
Pennæ sunt monita Prophetarum, quæ si purâ mente recipiantur, fideles animas ad cælos usque perducunt. Quæres forsitan, quid ista præstabit obumbratio, ut per diem sol non urat te, neque luna per noctem? Item quid pennæ Dominicæ conferant? Utique protectionem Domini, quam velut maternam pietatem inter mundi pericula te habere cognoscas; sicut & alibi scriptum est: *Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos sicut gallina pullos suos sub alis suis, & noluisti?* Matth. 23. 37 *Scuto circumdabit te veritas ejus. Scutum* istud humanum illam partem tantùm ex qua opponitur, tegit: clypeus verò divinus undique nos quasi murali munitione circumdat atque defendit. *Veritas* autem Incarnatio Christi Domini advertenda est; sicut legitur: *Veritas de terra orta est*; quæ nos & *scapulis obumbrat, & sub pennis suis sperare* facit, & scuti protectione custodit. Psal. 84. 12.

℣. 5. *Non timebis à timore nocturno.*

℣. 6. *A sagitta volante per diem, à negotio perambulante in tenebris: à ruina, & dæmonio meridiano.* Sicut dixit superiùs genera defensionum: ita nunc in his duobus versibus denuntiat periculorum modos: quia multò gratior salus fit, cùm evitata cognoscitur discriminum multitudo. *Timor* itaque *nocturnus* est hæreticorum tenebrosa suasio. *Sagitta volans per diem* manifesta persecutio Tyrannorum. *Negotium in tenebris*, cùm pravo studio perquiritur, unde benè credentium cordis oculus obcæcatur. *Dæmonium meridianum* est immane periculum fervore persecutionis accensum: ubi ruina plerumque metuitur, quando infirmitas humana superatur. *Ruina* enim dicta est, quasi repetens ima. Sed *Unde ruina dicta.* per has omnes allusiones definitionesque rerum illud evidenter ostenditur: quia nihil horum metuere possumus, quando Domino protegente salvamur.

℣. 7. *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis: ad te autem non appropinquabit.* Cùm de viro fidelissimo in prima parte loqueretur: quoniam membra capiti suo connexa sunt, in secunda parte venit ad Dominum Christum; ut illos quos Dei famulis insidiatos esse dixerat, peccatorum suorum retributionem subituros esse monstraret. Sed hunc versum paulò sollicitiùs inquiramus. Non enim possunt *à latere* Domini, vel *à dextris* ejus *cadere*, qui jam in beatorum numero prædestinati esse noscuntur: sed hoc de præsumptoribus benè dicitur, qui illud se consequi credunt, quod minimè promerentur. *Cadent* dixit, quasi de alta beatitudine corruent, quam sibi temeraria, non fidelis anima promittebat. *Latus* autem est Domini *Latus Domini est corona justorum.* Salvatoris corona justorum, quæ cum ipso (sicut promisit Apostolis) in resurrectione judicabit. Nam hodieque quando judices petimus ab Imperatore vel Rege, sic eis dicimus: Mittite à latere vestro, id est, qui vobiscum habet fidelissimâ devotione consilium. *Latus* enim dictum est, *Latus unde dictum.* eo quod sub brachio lateat. Et quia spes hominum inaniter sibi promittit excelsa, ex illa gloria eos dicit esse casuros, qui sibi supra merita sua talia pollicentur. Et quoniam isti rari sunt qui tantam ac talem spem habere noscuntur, *mille à latere* ejus asserit esse *casuros*, ab illa scilicet summitate judicationis. *A dextris* autem, quia multi putant se ad dexteram collocandos, *decem millia* testatur inde ruituros: quoniam & ipsi falsâ opinione conceperant, quod in suis-

meritis non habebant. Hæc autem sententia illos specialiter verberat, qui aliquo bono prosperitatis inflantur, & sanctos se putant esse, cùm non sint. *Mille* autem *& decem millia* finitum pro infinito numerum ponit. Sequitur, *Ad te autem non appropinquabit*: hoc est quilibet ex ipsis qui sibi regnum Dei fallaciter pollicentur, qui revera longè erunt à Domino: quoniam dum spem habent in meritis suis, ad satisfactionis remedia non recurrunt.

℣. 8. *Verumtamen oculis tuis considerabis: & retributionem peccatorum videbis. Oculis tuis*, dixit divinum illum lucidum perspicabilemque conspectum, quo hominum merita judicantur. Justitiâ enim divinâ considerantur homines, qui sunt ad sinistram vel ad dexteram collocandi. Sequitur, *Et retributionem peccatorum videbis*; hoc est quod superiùs dixit: *Oculis tuis considerabis*. Illa enim consideratio erit *retributio* meritorum. *Videbis*, id est, videri facies; sicut est illud: *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum.*

℣. 9. *Quoniam tu es Domine spes mea: Altissimum posuisti refugium tuum.* Cùm suprà de peccatorum retributione loqueretur, subitò intulit: *Quoniam tu es Domine spes mea*, quod sensus superior non habebat. Quæ figura dicitur Paradoxon, quando exitus inopinatus vel non expectatus ingeritur. Intendamus autem sollicitiùs quid sit quod dicit Propheta: *Quoniam tu es Domine spes mea*? quia resurgente Domino spem resurrectionis membra reliqua perceperunt, quæ erant posita in morte peccati. Præcessit enim in Capite, quod corpus reliquum in se sperare debuisset. Verùm ista *spes* resurrectionis sancto viro ideo facta est: quia & ipse Dominus Salvator per id quod mortuus est, *Refugium* suum noscitur in Altissimo posuisse; sicut in trigesimo psalmo jam dictum est: *Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugii, ut salvum me facias.* Unde meritò sequitur illius exemplum, per quem se in æternum noverat esse victurum.

℣. 10. *Non accedent ad te mala: & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Hic beatitudo assumptæ humanitatis potenter exponitur: quia dum in hoc mundo à Judæis & convitia pertulerit & flagella, dicit, *tabernaculo* ejus, id est, sancto corpori nihil mali *appropinquare* potuisse. Meritò, quia *flagellum* est ultio divina, quod solet humana crimina resecare; sicut alibi legitur: *Multa flagella peccatorum.* Hoc ergo supra illum verissimè dicitur non venisse, qui se probatus est immaculatâ conversatione tractare. Hic enim *flagellum* positum est, quod delicta castigat, quod improbos actus ulciscitur; & ideò negatum est per *flagellum* Christo Domino proximasse peccatum. Quod genus locutionis schema dicitur Hypallage, quæ & in sæcularibus frequenter invenitur voluminibus & divinis.

℣. 11. *Quoniam Angelis suis mandavit de te: ut custodiant te in omnibus viis tuis.*

℣. 12. *In manibus portabunt te; ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum.* In his duobus versibus verba sunt, quæ Domino Christo diabolus de ejus Divinitate dubitans, cùm eum tentare præsumpsisset, objecit. Sed ubi ille cecidit, nos sollicitè gradiamur: quoniam cautela sequentis est præcedens lapsus alienus. Sæpè diximus in Domino Salvatore duas naturas, id est, Dei & hominis unitas atque perfectas in una eademque permanere persona, itaut unus esse Dei Filius & prædicetur ab omnibus & credatur, sicut & Patres nostri veritatis ipsius illuminatione docuerunt, dicentes: Solus ex Trinitate Filius formam servi accepit, quæ forma illi ad unitatem personæ coaptata est; id est, ut Filius Dei & Filius hominis unus sit omnipotens Jesus Christus: ne non Trinitas, sed (quod absit) quaternitas prædicetur. Hinc est quòd quando humilia de ipso dicuntur, humanitati sunt sine dubio deputanda: quando aliquid potentius sonat, divinis virtutibus convenit applicari; quod hîc & inferiùs utrumque servatum est. Nam quod legitur *Angelis mandatum*, ut eum debeant *custodire*, infirmitatis humanæ est; sicut Evangelium quoque testatur: *Apparuit autem illi Angelus de cælo confortans eum.* Et ut ipsam hominis naturam perfectissimè declararet, adjecit: *Ne offendas ad lapidem pedem tuum*; id est, ne in legem quæ in lapideis tabulis scripta videbatur incurreret, quam venerat Gentes edocere, ejusque plenitudinem salutari integritate firmare.

Duæ naturæ in Christo perfectæ.

Luc. 22. 43.

℣. 13. *Super aspidem & basiliscum ambulabis: & conculcabis leonem & draconem.* Hîc jam divina virtus exprimitur, quæ tantis rebus sævientibus imperavit. Nam omnia ista nomina diabolo congruenter aptantur: *Aspis* est, dum occultè percutit: *Basiliscus*, cùm palam venena disseminat: *Leo*, dum persequitur innocentes: *Draco*, cùm negligentes impiâ voracitate deglutit. Verùm hæc omnia glorioso adventu Domini pedibus ipsius prostrata jacuerunt. Solus enim tam ferocia valuit subdere, qui Patri coæternus & consubstantialis secundum Divinitatem probatur existere. Hæc si diligenter sanctorum Patrum prædicatione tractemus, nec aliquâ dementium hæreticâ pravitate turbemur, omnia nobis, sicut dicta sunt, absolutâ veritate constabunt.

Diabolus vocatur aspis, basiliscus, leo, & draco.

℣. 14. *Quoniam in me speravit, liberabo eum: protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.* Venit ad tertiam partem, ubi Dominus Pater justissimo illi viro qui in prima parte noscitur introductus, clementi dignatione respondit; ut corda fidelium tali promissione roboraret. Hunc ergo beatum, *Qui habitat in adjutorio Altissimi*, liberaturum se à malis sæculi istius compromittit: quoniam spem suam in ipsius virtute reposuit. Sequitur, *Protegam eum quoniam cognovit nomen meum.* Exponit quomodo *eum liberandum esse* promiserit; scilicet ut protectus ab omnibus insidiis diaboli reddatur alienus. Causam quoque piæ liberationis adjunxit: *Quoniam cognovit nomen meum.* Cognoscit nomen Patris, qui Filium non putat esse minorem, nec creaturam æstimat (ut quidam dementissimi volunt) sed Creatorem potiùs mentis integritate profitetur.

℣. 15. *Invocabit me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.* Beato isti qui in ipsius protectione confidit, singulare præmium Dominus compromittit; ut *eum invocatus exaudiat*, & duplici modo profutura concedat. Dicit enim: *Cum ipso sum in tribulatione*, quod ad istum respicit mundum,

ubi ferventiùs angustiis mens devota tribulatur; sic & ipse in Evangelio promittit: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Er vide quid sequitur, *Eripiam eum & glorificabo eum.* Ereptus utique ex hoc mundo glorificandus est justus, quando in illa beatitudine collocatur, ubi jam locum tribulatio non habebit.

Matth. 28. 20.

℣. 16. *Longitudine dierum adimplebo eum: & ostendam illi salutare meum.* Adhuc exequitur præmia quæ promittit beato. *Longitudo* enim *dierum* vita æterna est, quam nullus terminat finis: sed in firmamento suo stabili robore perseverat. Sequitur totius præmii finis, qui non habet finem: *Et ostendam illi salutare meum.* Hoc est enim quod fidelibus in summa remuneratione promittitur: quia salutarem Christum Dominum contuentur. Apparens enim ille & cordis illuminatione conspectus, totam spem justorum desideriumque complebit. Sic se & ipse in Evangelio benè credentibus pollicetur: *Ostendam meipsum illis.* Hoc enim (ut quidam volunt) ipsi Christo non poterat dici, qui & salutaris est Dominus, & spes desiderata credentium: sed meliùs (ut frequenter dictum est) intelligatur potiùs à parte membrorum.

Joan. 14. 21.

Conclusio Psalmi.

MIrabilis virtus psalmi hujus, quæ immundos spiritus fugat. Nam unde tentare diabolus voluit, inde à nobis superatus abscedit. Memor est enim iniquus præsumptionis suæ, memor est divinæ victoriæ. Ipse quippe & in nobis vincit, qui eum & in se propriâ virtute superavit. Dicatur ergo à nobis post omnes actus diei noctis adventu; cognoscat nos ipsius esse, cui se recolit antè cessisse. Nec frustra tantam gloriam psalmi hujus in tali numero æstimo collocatam, quæ ter trinâ revolutione denarii ad omnipotentem, atque indivisibilem cognoscitur tendere Trinitatem.

Christus in nobis diabolum vincit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonagesimum primum.

Psalmus Cantici in die sabbati.

PSalmus Cantici commonet nos, ut in universis actibus nostris Divinitati gratias referre debeamus. *Psalmus* enim (sicut sæpe dictum est) significat operas spirituales, quæ sursùm tendunt ad Dominum Christum. In his enim cantare debemus, & gratias semper agere, quando ejus beneficio reddimur liberi, qui per nos sumus peccatorum nexibus obligati. Ipse enim cantat in psalmo, qui omnem vitam suam in gratiarum actione constituit. *Dies* autem *sabbati* requies interpretatur, per quam commonemur ab omni prava actione cessare, & feriatos animos à vitiis reddere operum cælestium sanctitate. Hanc rectè Judæi non colunt, cùm observantiam ejus ad intellectum litteræ transtulerunt. Sed illis est *in die sabbati* requies, qui præcepta Domini ad novi Testamenti significantiam ducunt, & veraciter intelligunt quod in præfiguratione dictum esse cognoscunt. Et ideò verba Ecclesiæ in hoc psalmo debemus accipere, quæ nobis per *diem sabbati* futuram requiem cognoscitur intimare.

Qui cantet in psalmo.

Divisio Psalmi.

PRimo ingressu Ecclesia loquitur: Bonum esse commemorans laudes Domino dicere, quod insipientem & irreligiosum profitetur modis omnibus ignorare. Secundo peccatores sicut fœnum velociter asserit esse perituros. Tertio dicit justos florere ut palmam, crescere autem sicut cedros libani; ut & pertinaces metus corrigat, & devoti felici pollicitatione congaudeant.

Expositio Psalmi.

℣. 1. BOnum est confiteri Domino: & psallere nomini tuo Altissime. Sancta Mater Ecclesia dicit, *Bonum esse Domino confiteri;* ut in ipso capite breviter profutura censeret. *Confitemur* autem (sicut sæpe dictum est) duobus modis: quando peccata nostra damnantes, misericordiam Domini jugiter postulamus: *confitemur* etiam, cùm beneficia quæ suscipimus, ejus semper muneribus applicamus; nec meritorum nostrorum esse dicimus, quod ipsius miseratione præstatur. Quapropter quicquid horum fiat, *Bonum est Domino confiteri.* Deinde conversa dicit ad Dominum: *Et psallere nomini tuo Altissime.* A communi intelligendum, *Bonum est. Psallere* enim significat piis operibus Domini mandata peragere; ut sicut psalterium de superioribus sonat, ita operatio nostra ad aures Divinitatis ascendat. Quapropter uno versiculo comprehensum est, quod sanctas & multiplices concluderet actiones.

Duobus modis confitemur.

℣. 2. *Ad annuntiandum manè misericordiam tuam: & veritatem tuam per noctem.* Mirabiliter vita nostra duobus est sermonibus conclusa. *Manè* significat gaudium: *nox* autem cognoscitur indicare tristitiam. Et ideò quando in beneficiis ejus læti sumus, *misericordiam* ipsius *annuntiare* debemus: quia præstat indignis & malis, bonus est. *Per noctem* verò, id est, per tribulationem, quando nos asperitates aliquæ castigare noscuntur, *veritatem* ipsius similiter *annuntiare* debemus: quia meritò patimur quod delictis gravantibus sustinemus. Ita fit, ut utroque tempore justissimè debeamus laudes Domini confiteri.

Tempore gaudii, misericordia; tempore tristitiæ, veritas annuntianda.

℣. 3. *In decachordo psalterio: cum cantico & cithara. Decachordum psalterium* decem præcepta legis significare manifestum est: quia ipsa chordæ sunt; quas si bonorum actuum qualitate tangamus, salutare melos efficiunt, & ad cælorum regna perducunt. Scire autem debemus cur iste numerus tantæ rei videatur adjunctus. Ipse est quem Pytagorici τετρακτὺν vocant, id est, quaternitatem divinam: quoniam breviter comprehendit quod per infinitas summas noscitur posse dilatari. Unus enim, duo, tres, & quatuor faciunt decem, qui semper revolutus atque repetitus, in extensas & infinitas supputationes egreditur. Neque enim in quibuslibet summis ultra istum ordinem novi aliquid reperitur: sed ita probatur esse compositus, ut ipse fiat semper numerabilis, cùm nullis novitatibus immutetur. Meritò ergo talis calculus to-

Decachordum psalterium decem legis præcepta.

cius redemptionis nostræ continet formam, qui per obliquas lineas charactere suo sanctæ crucis imitatur figuram, & in digitis decori circuli rotunditate concluditur. Addidit, *Cum cantico & cithara. Canticum & cithara* est gaudium boni operis, id est, eleemosynarum jucunda præ-
7. bitio; sicut ait Apostolus: *Hilarem datorem diligit Deus. Cithara* verò res indicat actuales; quæ licet cum labore & tensione fiant: tamen habebunt fructum maximum, si juncto gaudio compleantur. Ipse enim cantat cum cithara, qui operas bonas perficit sine asperitate tristitiæ.

℣. 4. *Quia delectasti me Domine in factura tua; & in operibus manuum tuarum exultabo.* Intuere hanc regulam veritatis ubique servari: ne humanis viribus applicetur, quod fuerit divinâ largitate collatum. Tunc enim elatio noxia provenit: tunc superbia Deo inimica turgescit, quando aliquid infirmitas humana de sua possibilitate præsumpserit. Quocirca *delectatam* se dicit Mater Ecclesia *in factura* Domini: quoniam quicquid boni acceperat, ipsi sancto proposito modis omnibus applicabat. Et ut prædictæ regulæ integritas servaretur, non in sua felicitate, sed in ipsius operibus se exultare profitetur; sicut & Apostolus ait: *Ipsius enim sumus figmentum, creati in operibus bonis.*

℣. 5. *Quàm magnificata sunt opera tua Domine: nimis profunda facta sunt cogitationes tuæ!* Omnia quidem opera Dei humanis sensibus profunda noscuntur, & quodcumque eorum quæsieris, altissimum sine dubitatione cognoscis. Sed melius est per verba ipsius prædictas operationes cognoscere, ne peregrinum aliquid in medium videamur adducere. Postquam dixerat: *Manè misericordiam, & veritatem annuntiandam esse per noctem, in decachordo psalterio, cum cantico & cithara*, ipsa opera Domini, ipsa miracula dispositionis vehementiùs obstupescit, & magnificentiam ejus cum summa admiratione prosequitur; ut tali imitatione formati, mundi istius discrimina salutariter possimus evadere. In qua re *nimis profundæ sunt factæ cogitationes ejus*; ut sicut diabolus per superbiam corruit: ita humanum genus humilitatis beneficio possit absolvi. Dicendo enim: *Nimis profundæ*, significat tantò plus hanc æstimationem altescere, quantò de ipsa potuerit aliquis sedulè vehementiùsque tractare. Quapropter illud hîc perfectæ scientiæ genus est, nosse Deum talia tantaque præstare, quæ humanus sensus non possit attingere; sicut in Habacuc Propheta legitur: *Consideravi opera tua, & expavi.*

℣. 6. *Vir insipiens non cognoscet: & stultus non intelliget ea.* Diversis causis apta redduntur. Nam sicut de se dixit: *Quia delectasti me Domine in factura tua: & in operibus manuum tuarum exultabo*, & reliqua: ita incredulos profitetur beneficia Domini non posse cognoscere. Quæ figura dicitur Parison, id est, Æquatio sententiæ, quæ sæpe paribus, plerumque constat imparibus. *Insipiens* est, qui cælesti sapientia vacuatus, humanis versutiis probatur esse plenissimus. Iste utique *non cognoscet* opera Dei: quia casuale credit esse quod geritur, sicut quidam Philosophi dixerunt. Adjecit, *Et stultus non intelliget ea. Stultus* utique est, qui nec divina cognoscit, nec ipsos sæculi actus intelligit, quos vulgò brutos vocamus. Meritò ergo isti non intelligunt ea, quæ superiùs dicta sunt: quia supernæ contemplationis nullâ ratione flammantur.

℣. 7. *Cùm exorientur peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem: ut intereant in sæculum sæculi.* Venit ad ingressum secundum, in quo peccatores in isto quidem sæculo sub brevitate temporis *sicut fœnum* dicit florere: sed in illa judicatione, ubi factis digna recipiunt, eos asserit celeriter interire; sicut Jeremias Propheta dicit: *Omnis homo fœnum, & omnis claritas hominis ut flos fœni.* Isai. 40. 6.
Nam quod dicit: *Et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem*, futurum judicii tempus *ostendit.* Hic enim etsi intelligantur multorum criminum rei: omnes tamen nobis apparere non possunt *qui operantur iniquitatem*; maximè quando spiritus immundos hîc videre non possumus. Ibi enim cùm ad judicium venerint, humanis conspectibus apparebunt. Sequitur causa quare appareant, non utique ad gloriam, sed ad ruinam, id est, *ut intereant in sæculum sæculi.* Et pulchrè exposita est pœna damnatorum; non enim sic pereunt, ut esse jam desinant: sed *in sæculum sæculi pereunt*, qui nunquam à suis afflictionibus exuuntur.

Pœna damnatorum æterna.

℣. 8. *Tu autem Altissimus in æternum Domine.* Subaudiendum, permanebis, non ut Judæi putaverunt tanquàm hominem solum communi sorte trucidandum. Aptum est enim hoc de Domino Salvatore sentire, ut è contrario convincatur perfidia nefanda Judæorum.

℣. 9. *Quoniam ecce inimici tui Domine peribunt: & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem. Inimici* Dei sunt dæmonum cultores, vel quicumque præceptis ejus obviare monstrantur. Hæc inimicitia Dei quidem dicitur, sed resistenti potiùs noxia comprobatur. Se enim persequitur, qui Domini jussa non sequitur. Ille enim nescit pius Creator irasci, nisi quando nobis existere videmur adversi. Denique subjungit qui sint isti *inimici*, id est, *qui operantur iniquitatem.* Hi *dispergentur*, quando à grege Domini fuerint segregati, quando regnum ejus non meruerint introire: quia illic congregari nequeunt, nisi qui Domino devotissimâ intentione placuerunt.

Se persequitur qui Domini jussa non sequitur.

℣. 10. *Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum: & senectus mea in misericordia uberi. Unicornis* interdum superbiam indicat, sicut in alio psalmo jam dictum est: *Et à cornibus unicornuorum humilitatem meam.* Psal. 21. 22.
Hîc autem exaltationem significat unitatis,* quam meritò dicit Ecclesia in fine sæculi exaltandam esse, quando fideles munera probantur digna recipere. Illa autem unitas fortitudo sublimis est; & sicut in hoc sæculo cornua ornant jumenta: ita ibi sanctorum gloria decorat Ecclesiam. *Exaltabitur* enim dixit: quia peccatoribus in tartarum humiliatis, illius sublimitas celsior apparebit. Sequitur, *Et senectus mea in misericordia uberi. Senectus* candidum caput habet. Quæ similitudo (ut arbitror) hic justè datur Ecclesiæ: quoniam omnia merita sanctorum tanquam cani capitis purissimâ luce fulgebunt. Nec incassùm addidit: *Mea*, quia *senectus* humana morbis gravissimis sauciata tendit ad finem, querelis onerosa, colore deformis est. Contrà *senectus* Ecclesiæ ad vitam ducit perpetuam, ad beatitudinem mirabilem, ad pulchritudinem singularem, ut luceant sicut

* Ed *quam meritò dicit Ecclesiam.*

Senectus humana cum senectute Ecclesiæ confertur.

Angeli

Angeli Dei meruerint in illa congregatione numerari. Subjunxit etiam: *In misericordia uberi;* ut & multa intelligeres dona & beneficia sine dubitatione perpetua; quod totum contra sæculi istius senectutem dicitur, quæ malis ingravantibus oneratur.

℣. 11. *Et respexit oculus meus inimicos meos: & insurgentes in me malignantes audivit auris mea. Inimici* scilicet sunt Ecclesiæ, quos superiùs dixit operari iniquitatem. Tunc apertè in illa judicatione videbuntur, quando qui hìc celati sunt, ibi cum suis operibus apparebunt; quos tunc iratus respicit, quando in sinistram partem segregatos esse cognoscit. Sequitur, *Et insurgentes in me malignantes audivit auris mea. Insurgentes,* sunt malignantes divites hujus sæculi, qui hìc paupertatem Ecclesiæ impiâ elatione despiciunt. Hos * audibunt aures omnium fidelium, quando increpationibus propriis sua desideria factaque condemnabunt: dicturi sunt enim (sicut Salomon dicit) *Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis?* & cætera. Ibi enim audiuntur sua vota damnantes, qui se in hoc sæculo beatissimos æstimabant.

*Ed. audiunt.

Sap. 5. 8.

℣. 12. *Justus ut palma florebit: ut cedrus Libani multiplicabitur.* Ad ingressum tertium sancta venit Ecclesia, ubi sic per comparationes memorat præmia beatorum, sicut superiùs dixit damnari posse facta peccantium. Fœno enim comparati sunt peccatores, quod delectabili quidem viriditate oritur, sed celerrimo fine siccatur: *Justus* verò dignissimè comparatur *palmæ. Palma* enim dicta est quasi pacis alma, quæ præmium est in agone vincentibus, sicut Apostolus dicit: *Nunc tendo ad palmam supernæ vocationis.* Hæc supra terram hispida est, & quibusdam tumoribus inæqualis: sed ubi ad superna processerit, dulcissimorum fructuum suavitate compleatur, & quasi quibusdam radiis ornata distenditur. Sic justorum conversatio in hoc mundo duris est laboribus plena: sed in supernis probatur esse pulcherrima. Sequitur *cedri* secunda comparatio, quæ multò palmis probatur excelsior. Lignum benè olens, ad pondera portanda fortissimum; quod licet procerum ubique nascatur, in *Libano* tamen monte celsius invenitur. Ita justus multiplici laude celebratus, & *cedri* proceritatem, & pulchritudinem dictus est habere palmarum. Quæ figura dicitur Isoh, id est, Æqualitas, quando res aliquæ parilitate similes, adhibitâ laude vel detractione junguntur.

Palma unde dicta.

Phil. 3. 14.

Justi palmæ & cedro comparati.

Quid sit Isoh.

℣. 13. *Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt.* Quoniam justos viros electis arboribus comparavit: nunc amœnitatem & pulchritudinem Ecclesiæ Catholicæ brevissimâ commemoratione designat; in qua dum plantatio dicitur, prædestinatio Domini significatur: quia nisi quis in ea plantatus fuerit, crementum felicissimum non habebit. Considera etiam quòd *plantatos in domo Domini, in atriis florere* manifestat; scilicet quoniam qui in ista Ecclesia per gratiam Domini *plantatur*, in illo ingressu Jerusalem modis omnibus florebunt. *Atrium* enim initium dicitur mansionis: *domus* autem interiora membra designat; & utrumque simul uni rei non potest convenire. Hic enim justus benè dicitur *plantatus*, qui *radicibus* virtutum terrenis visceribus firmiter continetur. *In atriis* enim meritò *florebit*, quando in illo resurrectionis initio auditi muneris felicitate gaudebit, id est, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.*

Per plantationem in domo Domini prædestinatio ejus significatur.

Matth. 25. 34

℣. 14. *Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi: & benè patientes erunt.* Senecta hominum arida atque sterilis est: Ecclesia verò tunc magis incipit esse uberrima, quando ad finem sæculi fuerit Domino miserante perducta. O senectus viridis, & floribus comparata maturitas! Apparet quoniam domus ista cælo tegitur, in qua homines plantantur ut floreant. In fine siquidem sæculi sanctorum numerus crescit, & persecutionibus crebris agitur, ut citò prædestinatorum numerus impleatur. Sic & superiùs dixit: *Et senectus mea in misericordia uberi.* Addidit, *Et benè patientes erunt:* quia beatorum passiones cælorum regna conquirunt.

℣. 15. *Ut annuntient: Quoniam justus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.* Sancti quos superiùs dixit, *benè patientes erunt*, dum cœperint præmia divina suscipere. *Annuntiabunt: Quoniam justus est Dominus;* id est, qui servis suis promissa dona complevit. *Et non est in eo iniquitas;* ut in hoc mundo pro se pertulerit periclitari, quos ibi ornabit coronâ martyrii.

Conclusio Psalmi.

Commonuit nos sancta Mater Ecclesia quemadmodum peccatores ut fœnum pereant, & justi ut palma floreant. Dixit etiam quâ vicissitudine gaudeant, qui hìc crebris afflictionibus ingravantur. Ipsa est *dies sabbati* quam titulus prædixit, in qua justi sub exultatione laudes Domini celebrabunt, & liberati à mundi hujus persecutionibus feriatâ securitate gaudebunt. Ne desperemus, bona promisit: ne peccemus, graviter comminata est. Sic totum pro nobis agitur, quod nos admonere dignatur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonagesimum secundum.

Laus Cantici ipsi David, in die ante sabbatum, quando terra fundata est.

Canticum, ad laudem Divinitatis sæpe diximus pertinere. Nam quod addidit: *Ipsi David*, Christo Domino probatur aptatum, qui verè dicitur manu fortis ac desiderabilis: quoniam & solus potest præstare quæ vult, & à suis cultoribus unicâ affectione desideratur. Sequitur, *In die ante sabbatum, quando fundata est terra. In die ante sabbatum,* sexta feria significatur, quæ sabbatum sine dubitatione præcedit. Sed dum legatur in Genesi, tertio die aridam apparuisse, inquirendum est cur *terram* sexto die dicat esse *fundatam?* Sed hìc hominem debemus accipere, qui per *terram* congruenter advertitur; sicut est illud: *Terra es, & in terram ibis*, quem inter initia rerum sexto die Creatorem legimus condidisse. Et sicut eum sextâ luce fecit: ita illum veniens eadem ætate reparavit. Prima enim ætas auctoritate Patrum ab Adam usque ad Noë legitur comprehensa. Secunda à Noë usque ad

Genes. 1. 9.

Ibidem. 3. 19.

Ætates mundi numerantur.

Abraham. Tertia ab Abraham uſque ad David. Quarta à David uſque ad tranſmigrationem Babyloniæ. Quinta à tranſmigratione Babyloniæ uſque ad prædicationem Joannis. Sexta verò ætas à prædicatione Joannis agitur uſque ad finem ſæculi: in qua Dominum Salvatorem veniſſe manifeſtum eſt, quando homini variis caſibus fluctuanti, fundamenta ſuæ fidei propitiatus indulſit. Tunc enim *fundata eſt terra*, quando in eum humani generis eſt firmata credulitas. Et ideò laus ſanctæ Incarnationis ejus pſalmi iſtius contextione cantatur.

Diviſio Pſalmi.

PRimus locus eſt à pulchritudine ipſius: deinde à fortitudine: tertiò ab operibus: quarto à poteſtate: quintò à laudibus univerſitatis: ſextò à veritate dictorum: poſtremùm à laude domus ipſius, quam decet æternâ exultatione gaudere. Sic iſtis ſeptem ſedibus argumentorum Demonſtrativi generis eſt formata laudatio. Sed pro diviſionibus (ſicut in aliis pſalmis fecimus) quantitatem numeri ſufficit poni, quando & ipſe calculus aptè diſpoſitus res continuas ſeparare dignoſcitur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*ominus regnavit, decorem induit.* Hic primus eſt locus argumentationis, quem diximus à pulchritudine. Nam quæ ventura erant Propheta reſpiciens, *regnaturum Dominum* magnâ exultatione concelebrat; non quia dominari cœpit ex tempore: ſed quia humano generi Rex æternus manifeſtatione ſanctæ Incarnationis innotuit. Sequitur, *Decorem induit*, id eſt, pulchritudinem ſuæ Majeſtatis oſtendit; ſicut in Evangelio legitur, quando transfiguratus eſt in monte Thabor coram diſcipulis ſuis. *Et reſplenduit facies ejus ut ſol, veſtimenta autem ejus facta ſunt alba ut nix*, qualia fullo non poteſt facere ſuper terram.

Induit Dominus fortitudinem, & præcinxit ſe. Iſte locus eſt ſecundus, quem diximus à fortitudine. Et reſpice quòd priùs comma in eodem verbo finivit, unde poſteriùs inchoavit. Quæ figura dicitur Epembaſis, quoties ad decorem dictionis ſermo aliquis iteratur; ſicut eſt illud: *Pſallite Deo noſtro pſallite: pſallite Regi noſtro pſallite;* & his ſimilia. *Fortitudinem* verò induit, quando in Paſſione ſua Judæis ſe tenere quærentibus reſpondit: *Ego ſum.* At illi *abierunt retrorſum;* & terrore magno perculſi, qui ad vim faciendam venerant, ipſi potiùs corruebant. Si iſta duo ſpiritualiter accipiamus, omnino conveniunt: *Decorem induit* eis, quibus fidei veritate Dei Filius apparebat; *fortitudinem* autem *induit* adverſus eos, qui ei credere noluerunt: judicium comminando prædicens eis debitas pœnas impios eſſe paſſuros. *Præcinxit ſe*, illud fortè ſignificat, quando præcinxit ſe linteo & pedes diſcipulis lavit. Illa enim humilitas & *decorem* habuit: quia dignatus eſt cælorum Dominus humillimum obſequium ſuis famulis exhibere. Habuit & *fortitudinem:* quia per humilitatem diaboli malitiam ſuperbiamque proſtravit.

℣. 2. *Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur.* Tertiæ argumentationis locus oboritur, quem ſuperiùs diximus ab operibus. *Firmavit* enim *orbem terræ*, id eſt, Eccleſiam, quando in Evangelio dixit: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam: & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* Vera laus, mirabile præconium, ut terra illa quæ ſignificat Eccleſiam toto orbe diffuſam non commoveatur ullatenus, quamvis iſta frequenti concuſſione vexetur.

Quando Chriſtus Eccleſiam firmaverit. *Matth. 16. 18*

℣. 3. *Parata ſedes tua Deus ex tunc: à ſæculo tu es.* Ipſe eſt quartus locus quem ſupra diximus à poteſtate. Sive illam ſedem vult intelligi, quâ ſedet ad dexteram Patris: ſive iſtam quam habet in mente fidelium; ſicut legitur: *Super quem requieſcit Spiritus meus, niſi ſuper humilem, & quietum, & trementem verba mea? Parata*, ſignificat prædeſtinationem: quia totum in illa veritate conſiſtit, quicquid in adminiſtratione mundi evenire contigerit. *Ex tunc* ſignificat Chriſti Incarnationem, quæ fuit ex Maria Virgine, quando Apoſtolos ſuos, & cæteros fideles * plenitudine ſuæ Majeſtatis edocuit. *A ſæculo*, Deitatem ſignificat, quâ coæternus regnans cum Patre, neſcit eſſe ſub tempore. Per hæc enim verba, una quidem perſona, ſed duæ ſignificantur naturæ Domini Chriſti. Unde neceſſarium eſt hanc regulam per loca congrua (ſicut Patrum firmat auctoritas) ſæpiùs commonere. Atque utinam ſic dementium hæreticorum conquieſcat improbitas, ut hoc magis importunè, quàm neceſſariè repetere videamur.

Iſai. 66. 2.

In prædeſtinatione conſiſtit quicquid in mundi adminiſtratione evenerit.

* Ed. plenitudinem.

℣. 4. *Elevaverunt flumina Domine: elevaverunt flumina voces ſuas, à vocibus aquarum multarum.*

℣. 5. *Mirabiles elationes maris: mirabilis * in excelſis Dominus.* Iſte quintus eſt argumentationis locus à laudibus univerſitatis: ubi Propheta intuitu divinæ charitatis exultans, flumina dicit emanare Domini præconia. Quæ figura dicitur Proſopopœia, quoties inanimatis rebus verba tribuuntur. Quod ſchema in ſcripturis divinis creberrimè reperitur. Sed bonum eſt ut quæramus quæ ſint iſta *flumina*, quæ *voces ſuas elevant* in clamorem? Apoſtoli ſcilicet qui de Spiritu ſancto potati ſunt; ſicut in Evangelio caput fluminum, & fons aquarum Dominus ipſe teſtatur: *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Ipſa ergò *flumina* manaverunt ſermones irriguos, ipſa in prædicationibus ſuis voces erexêre ſanctiſſimas. Quæ meritò *elevata* dictæ ſunt: quoniam Auctori laudes ſuas ſalutariter obtulerunt. Mundana enim *flumina* curſus ſuos non erigunt, ſed potiùs in inferiora demergunt. Nam poſtquam de Apoſtolorum prædicatione dixit: nunc exponit quemadmodum Eccleſia Domini largitate proficiat. *A vocibus aquarum multarum*, Gentes ſignificat, quæ ad Catholicam fidem Dominum laudando conveniunt. Ab iſtis ergo vocibus *mirabiles* factæ ſunt *elationes maris;* id eſt, de ſæculi iſtius ſalo animarum provenit ſalutaris aſcenſus. *Mare* enim eſt ſalſarum aquarum copioſa collectio: ſic Eccleſia ſapientes populos in Catholica unitate complectitur; quorum *mirabiles elationes* tunc fiunt, quando in mandatis Domini firmâ mente conſiſtunt. Et hæc omnia ad ipſum referunt, per

* MS. A. in altis.

Quid ſit Proſopopœia.

Joan. 7. 38.

Eccleſia mari comparatur.

quem universa quæ sunt bona proveniunt; sicut Jacobus Apostolus dicit: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum.* Ait: *Mirabilis in excelsis Dominus:* quia mortalium laudabilis vita non est, nisi illorum quos ipse facit excelsos.

Jacob. 1. 17.

℣. 6. *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* Dixit de adventu Domini Propheta quæ fieri veracissimè prævidebat: nunc ipsum genus laudis exponit, quando *testimonia* Prophetarum *nimis credibilia facta sunt*, dum Incarnatio Verbi quæ prædicta fuerat mundo salutaris apparuit. Hujus enim glorioso adventu revelata sunt quæ in sacris libris tenebantur occulta. Quis enim sapientium de promissione munerum dubitare posset, quando ipsa plenitudo quæ promittebatur advenit?

℣. 7. *Domum tuam decet sanctificatio Domine, in longitudinem dierum.* Septimus locus qui restabat adjunctus est, quem diximus à laude domus ipsius debere signari. *Domus* itaque Domini est universalis Ecclesia, quæ per mundi ambitum noscitur constituta; hanc *decet sanctificatio*, id est, adventus tui copiosa benedictio. Ipsum enim decus est, quod ornamenta omnia possit excedere: quia sic ornat, ut nunquam deserat: sic componit, ut nullatenus dissipetur. Verùm hæc *sanctificatio* (quod est præstantissimum decus) non ad momentum tribuitur, sed sub æternitate præstatur. *Longitudo* enim *dierum* æternitatem significat, quæ nullo potest fine concludi. Nam (sicut quidam dixit) longum non est, in quo est aliquid extremum. Sic totius Demonstrativi generis septem partibus Dominici adventus est laudata perfectio.

Domus Domini est universalis Ecclesia.

Conclusio Psalmi.

ECce sexta sabbati in Incarnatione Domini, quam titulus prædixit, ostensa est. Audiant insipientes hunc psalmum, qui putant splendidum adventum Domini aliquâ derogatione fuscandum. Per ipsum declarata est hominibus potentia sanctissimæ Trinitatis: per ipsum sacri baptismatis lavacra provenerunt: per ipsum beatæ communicationis dona collata sunt; per ipsum diversa charismatum munera floruerunt: per ipsum mors occubuit, vita surrexit: per ipsum diabolus victus: per ipsum homo noscitur esse liberatus. Exultant Angeli, gloriantur cæli, & proh nefas! adhuc homo ingratus redditur, cui singulariter subvenisse monstratur.

Quæ bona per Christi adventum provenerint.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonagesimum tertium.

Psalmus ipsi David, quarta sabbati.

DUm illa verba nota sint quæ præcedunt, quid sit *quarta sabbati* oportet nos diligentiùs perscrutari. *Quarta sabbati*, est à sabbato quarta feria, quo die Dominus in principio mundi luminaria cæli mirabili dispositione constituit. Hoc aptandum est ad sanctos viros, de quibus psalmus iste dicturus est; qui meritò cæli luminaribus comparantur: quoniam in terra cælesti conversatione resplendent. Magno autem mysterio hunc & duos præcedentes psalmos talium dierum commemoratione prænotavit; ut per significantias rerum virtutem videretur indicare psalmorum.

Sancti viri luminaribus cæli comparati.

Divisio Psalmi.

CUm respiceret Propheta humanum genus detestabili persuasione confundi, ut putaret Deum curam non habere mortalium, quando versâ vice justos videbat contrarietate premi, & impios prosperitatibus elevari. In prima parte Dominum rogat, ut retribuat superbis, per quos mundum tali æstimatione cognovit esse vitiatum. Secundâ parte ipsos invehitur, qui stultis murmurationibus blasphemabant; ut Deum putarent humanarum rerum sollicitudinem non habere, dum ipse creaturis suis probetur intelligentiam præstitisse: beatum illum existimans qui mundi istius felicitate despectâ, in divina reverentia perseverat. Tertiâ ad eorum animos invitandos Dominum sibi dicit fuisse refugium, & futurum vindicem fore peccantium.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DEus ultionum Dominus: Deus ultionum liberè egit. Videns Propheta blasphemorum iniquitates in magnam prosiluisse licentiam, districtionem eis Domini quasi terribilia fulmina comminatur; ut tantæ Majestatis timore perterriti, à suis perversitatibus redderentur alieni. Dicit enim: *Deus*, terribile nomen, quoniam ex timore descendit. Et ut Dominum intelligas Salvatorem, sequitur, *Ultionum Dominus*, id est, qui judicaturus est mundum, & ultionibus justis affligere veniet obstinatos. Quis ergo tali non terreatur auditu? Quis non pavescat * vindicem, qui se potest intelligere peccatorem? Repetit, *Deus ultionum liberè egit*, id est, nullo impediente judicavit; sicut fecit, quando Pharisæis & potestatem habentibus suas nequitias imputavit. *Liberè* quoque *egit*, quando in templo docuit populos tanquam potestatem habens. Sic & in alio loco Pater de ipso dicit: *Ponam super salutari meo: fiducialiter agam in eo.* Quapropter constat eum *egisse liberè*, cujus nec veritas reprehendi poterat, nec potestati obviari posse constabat. In illo enim voluntaria humilitas, non patientiæ necessitas fuit.

Cur Deus nomen terribile.

**Ed. judicem.*

Psal. 11. 6.

℣. 2. *Exaltare qui judicas terram: redde retributionem superbis. Exaltare* dicitur humili, qui ab impiis comprehensus noscitur esse crucifixus. Sed quamvis ista pro nostra redemptione pertulerit: tunc *exaltatus est* coram discipulis in Majestate sua, quando eum ad gloriam constat resurrexisse perpetuam. Orat ergo sanctissimus, quod scit esse venturum. Non enim imperativa verba sunt: sed per hæc sententia certi animi & devotio desiderantis ostenditur. Sequitur, *Qui judicas terram*; ut apertè demonstraret Dominum Christum, qui *terram*, id est, homines terrenos Majestatis suæ ditione judicabit. Et ut hoc de impiis debuisses advertere, subjunxit, *Redde retributionem superbis. Superbi* enim illi sunt, qui in sua malignitate deficiunt, nec aliqua satisfactione ad Domini videntur misericordiam pervenire. *Superbus* autem &

Qui superbi dicendi.

diabolus dicitur, & qui ejus perversitatibus obsecundat. Istis ergo retributio reddenda est, cùm audierint: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.*

℣. 3. *Usquequo peccatores Domine: usquequo peccatores gloriabuntur?* Adhuc in sensu superiore persistens, de illis peccatoribus dicit, qui obstinatâ voluntate durescunt. Dicendo enim: *Usquequo peccatores gloriabuntur?* istud sæculum significat, in quo superbiæ suæ non habent modum. Nam in die judicii gloriari non possunt, qui pœnas debitas consequuntur. Repetitio enim ista dolorem diuturnæ expectationis ostendit: quia semper innocentibus gravis est criminosorum conspecta jactantia.

℣. 4. *Pronuntiabunt, & loquentur iniquitatem: loquentur omnes, qui operantur injustitiam. Pronuntiare* est aliquid coram aliis publicâ voce narrare. Dicit enim de illis qui non solùm corde concipiunt mala, verumetiam ea sub libertate disseminant, ut & se perdant, & alios deceptos inficiant. Sequitur, *Et loquentur iniquitatem.* Cùm sit *pronuntiare*, loqui; illud mihi significare videtur, ut pronuntiationes publicas suasiones debeamus accipere. *Loqui* autem, licet nobis privatas collocutiones advertere: ne quod tempus esset, quod à culpis improborum redderetur alienum. *Iniquitatem* verò ad utrumque pertinere non dubium est: quia de illis dicitur, qui perversis loquacitatibus efferuntur. Verùm ne illud *loqui* solummodo sermonum esse sentires, addidit: *Qui operantur injustitiam*; ut & sermone & opere detestabiles jugiter apparerent. Diligenter autem intende, quemadmodum usque ad finem divisionis hujus augmenta semper scelerum facit. Quod schema dicitur Climax, id est, Gradatio. Exaggerantibus enim ad superiora crescere decorus ascensus est. Quod etiam in virtutibus fecit Apostolus dicendo: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an persecutio, an gladius?* & cætera.

℣. 5. *Populum tuum Domine humiliaverunt: & hereditatem tuam vexaverunt. Populum tuum,* * viros dicit fideles, quos idem perhibet humiliatos: quoniam Deo fieri contumelias audiebant. Necesse est enim devotum famulum dolore cruciari, quando irreverentissimum aliquid de Domino contingit audire. *Hereditatem* verò populos significat Christianos, quos ideò dicit esse vexatos: quia innumeris cladibus eos superbi persecutores atterere tentaverunt. Et respice quàm moderato verbo *vexatos* dicit esse, non perditos: quia semper fideles tentatione proficiunt; & quantò plus illis humana vis ingeritur, tantò ampliùs defensio superna præstatur; sicut Salomon dicit: *Argentum probat ignis, & homines acceptos tentatio tribulationis.*

℣. 6. *Viduam & advenam interfecerunt: & pupillos occiderunt.* Legitur quoque: *Esto pupillis ut pater, & pro marito matri illorum.* De advena quoque in Pentateucho sic jubetur: *Peregrinum & advenam non nocebis: Advena enim & ipsi fuistis in terra Ægypti.* Hic ergo ut crimen exaggeret, *interfectas* ait *viduas, advenas, & pupillos*; ut quos Dominus tuendos atque juvandos esse præcepit, eis manus scelerata non parceret. Ecce Argumentum quod dicunt Oratores A laude rei læsæ, quam benè tunc veritas profudit, quod nunc ad usus verisimiles subtilitas humana convertit.

℣. 7. *Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob.* Exaggeraverunt superbi nequitias suas, ut homicidiis atque oppressionibus innocentum, ad cumulum mali blasphema quoque verba subjungerent. Quæ figura dicitur Sarcasmos, quasi usque ad pulpas penetrans hostilis irrisio. Dicebant enim, *Dominum non videre* quæ probabantur sub iniquitate peragere: æstimantes mala sua non respici, quando se non sentiebant sub celeritate percelli. Dementes, qui patientiam Domini traxerunt ad infirmitatis injurias, cùm facta sua nec videre eum dicerent, nec intelligere posse sentirent; dum ille pius Moderator exclamet: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat. Deus* autem *Jacob* dicit, Deus Christiani populi. Solet enim hoc nomen scriptura divina repetere: quia per ipsum subsequens Catholica significatur Ecclesia.

Quid sit Sarcasmos.

Ezech. 18. 23.

℣. 8. *Intelligite nunc qui insipientes estis in populo: & stulti aliquando sapite.* Expositâ consuetudine malignorum, venit ad secundam partem, in qua eos commonet, ut tandem aliquando à nefanda persuasione discedant. *Insipientes* illos appellat qui in Ecclesia constituti, sæculi istius felicitate mordentur. *In populo* autem ideò subjunxit: quia pravas intelligentias suis conventiculis publicâ voce denuntiant, & docere videntur, quod ipsi pessimâ intentione didicerunt. *Stultos* autem illos dicit, qui veræ religionis expertes apertâ contradictione blasphemant, dicentes: Nec videre Deum quod homines faciunt, nec intelligere quæ delinquunt. Sequitur, *Et stulti aliquando sapite*; id est, dementes advertite Domini pietatem, qui talia putatis Dominum negligere, quæ suis præceptis cognoscitur inhibere.

℣. 9. *Qui plantavit aurem, non audiet: aut qui finxit oculum, non considerat?*

℣. 10. *Qui corripit Gentes, non arguet: qui docet hominem scientiam?* His duobus versibus per singulas sententias decurrit pulcherrima nimis & absoluta probatio: quæ tamen increpativè legenda est. Dicit enim: Qui tribuit aurem diversis creaturis suis, sibi denegavit auditum? Qui plasmavit oculum, non habebit aspectum? Qui prædicationibus Prophetarum Gentes arguit, ipse minimè judicabit? Qui docuit hominem scientiam, ipse rationis indigus permanebit? Quin potius Artifex rerum modum uniuscujusque dispensans, nulli creaturarum tantùm tribuit, quantùm in se esse cognoscit. Desinat ergo vana præsumptio imaginari velle falsissima. Solâ enim Divinitas est quæ omnia veraciter, omnia potest nosse perfectè. Inspiciamus etiam quàm pulchrè locutionis ordo decurrat. Dicit enim: *Qui plantavit aurem*, & non sequitur, non habet aurem, sed dixit: Non audiet. Talis etiam modus locutionis sequitur: *Aut qui finxit oculum*, non dixit, non habet oculum, sed dixit: *Non considerat*; ut ostenderet virtutes audiendi, videndique in Deo esse, non membra. Quas argumentationes breves atque lucidissimas Enthymemata, id est, mentis conceptiones Dialectici appellare voluerunt. Has pro brevitate sui Oratores frequenter propriis distinctionibus aptaverunt. Hic autem syllogismus constat ex Propositione & Conclusione, sibi tamen utrisque contrariis;

sicut hìc factum est; nam proposuit: *Qui plantavit aurem;* conclusit ex contrario: *Non audiet*, & reliqua quæ in eo versu sequuntur hujusmodi.

℣. 11. *Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* Post illa quæ dixerat, sequitur vera sententia: quoniam talium hominum cogitationes omninò sunt vanissimæ. Et benè dictum est, *Dominus novit:* quia ipsi se per se nosse non possunt, qui pravis cogitationibus occupantur. Vanum enim dicimus, quicquid à veritate discedit, quicquid proficuum non habet fructum.

℣. 12. *Beatus homo quem tu erudieris Domine: & de lege tua docueris eum.* Contra vanos benè ponitur, *Beatus*; nam sicut illi caducis cogitationibus illuduntur, ita isti doctrinæ cælestis veritate firmantur. Venit ergo ad illos, quos in titulo psalmi cæli luminaribus comparavit. Sed hoc beatitudinis genus, quemadmodum proveniat, consequenter exponit, dicens: *Et de lege tua docueris eum.* Isti enim non vanitatibus illuduntur, sed verâ doctrinæ qualitate complentur, fiuntque revera beati, quoniam cælestis sapientiæ munera perceperunt.

Patientiâ semper mitigantur adversa.
Psal. 39. 2.

℣. 13. *Ut mitiges eum à diebus malis: donec fodiatur peccatori fovea.* Istud jam sanctæ legis constat esse beneficium, ut in adversis mundi istius discat Christianus patientiam, quâ mitigantur semper adversa; legitur enim: *Expectans expectavi Dominum, & respexit me*, & his similia. *Dies* autem *mali* sunt, quando insultare cernuntur injusti: quando persecutoribus favet mundana felicitas. Sed vide quid sequitur, expectandum esse *donec fodiatur peccatori fovea;* hoc est, cùm dies ejus sepulturæ provenerit, quando jam non superbiunt impii, nec ulteriùs de prosperitate gaudebunt: sed tunc recipiunt quod hic corrigere distulerunt.

℣. 14. *Quia non repellet Dominus plebem suam: & hereditatem suam non derelinquet.* Quoniam superiùs dixerat: *Ut mitiges eum:* nunc asserit *non esse repellendum*, quem propter coronale præmium parvo tempore commemorat esse fatigatum. *Plebem* verò *suam* designat fidelissimos Christianos, qui ad Dominum purâ mentis intentione festinant. Sequitur: *Et hereditatem suam non derelinquet.* *Hereditas* est humana, quæ ad successorem prioris Domini migratione transfertur. Nam *hereditas* Christi, licet sit ejus sanguine conquisita, nunquam suum perdit Auctorem, sed cum ipso nihilominus possidetur.

Differentia inter hereditatem humanam, & Christi.

℣. 15. *Quoadusque justitia convertatur in judicium: & qui tenent eam omnes qui recto sunt corde.* *Justitia* hominum tunc *convertitur in judicium*, quando Apostoli, vel qui eorum meritis proximantur (sicut eis promissum est in Evangelio) *sederint super duodecim sedes judicare* cum Christo. Ista enim *justitia* fidelium, quæ in hoc mundo examini subjacet impiorum, ibi omnes protervos superbosque judicabit, sicut dicit Apostolus: *Nescitis quoniam Angelos judicabimus, quantò magis sæcularia?* Et ne isti qui essent fortassè dubitates, sub interrogatione requiritur: *Qui tenent eam;* id est, *justitiam.* Respondit, *Omnes qui recto sunt corde.* *Recti corde* sunt omnes sancti, qui divinæ regulæ conjuncti avios non sequuntur errores.

Quando justitia hominum in judicium convertetur.
Matth. 19. 28
1. Cor. 6. 3.
Recti corde Divinæ regulæ conjuncti.

℣. 16. *Quis exurget mihi adversus malignantes: aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem?* Venit ad tertiam partem, in qua sibi contra malignos spiritus solum Deum adjutorem esse testatur. Et quia nullus est hominum qui propriis viribus adversus eos confligere prævaleat, interrogativè legendum est: *Quis exurget mihi?* id est, nemo pro me adversum dæmones certaturus assistit, dum eos potiùs homines malis imitationibus subsequantur. Adversari enim hostis est, non sequacis. Addidit, *Aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem?* Quasi in acie certaturus, quasi diversis jaculis vulnerandus; ut non manus inferendo vincat, sed ad victoriam magis patiendo perveniat. Istud enim tale certamen est, ut vincat qui sustinet, & perdat ille qui vulnerat. Quem sensum & Apostolus dicit: *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus principes & potestates tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus.*

Vincit qui patitur, vincitur qui vulnerat.
Ephes. 6. 12.

℣. 17. *Nisi quia Dominus adjuvit me: paulò minus * habitaverat in inferno anima mea.* Attendens priùs ad humanam imbecillitatem, nusquam sibi reperit adjutorem: sed conversus ad Dominum, statim quod opitulari posset, invenit. Dicit enim: *Nisi quia Dominus adjuvit me*, in illam foveam protinus incidissem, in qua peccatores certum est posse demergi; hoc est, *Paulò minus habitaverat in inferno anima mea.* Vanis enim persuasionibus potuisset decipi, nisi meruisset à Domino liberari.

* Ed. *habitasset.*

℣. 18. *Si dicebam: Motus est pes meus: misericordia tua Domine adjuvabat me.* Hic beneficium celerrimæ confessionis ostenditur, ut cùm se lapsum diceret, statim munera divina sentiret; qui felici sorte liberatus, inde reatum evadere prævaluit, quia culpam Judici non negavit. Sic Petrus cùm vocatus gressibus suis calcaret undas maris expavit: sed ideo citò meruit liberari, quia infirmitatem suam obrui protinus exclamavit: cui statim affuit misericordia divina, dum tensa manus eripuit, quem diffidentia cavenda mergebat. Tantùm enim valet in principiis accelerata confessio, ut antè indulgentia subveniat, quàm pœna percellat.

Confessio infirmitatis munera divina consequitur.
Matth. 14. 30

℣. 19. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo: consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Multa quidem vulnera, sed sufficiens omnino medicina, quando secundum dolores asperos consolatoria dicit venisse remedia. Nam quod ait: *In corde meo*, suas significat saluberrimas cogitationes; ut cùm retributiones æternas mente revolveret, mala temporalia sine dubitatione despiceret; & confortatus inde sumeret remedium, unde se pervenire judicabat ad Christum. Ipsæ sunt *consolationes*, quæ *lætificant animas*, quamvis corpora videantur afflicta.

Mala temporalia despicit, qui retributiones æternas considerat.

℣. 20. *Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis dolorem in præcepto?* Negativè dicendum est: *Numquid* particeps tui erit thronus insidiarum? Quia justo Domino non potest proximare, nisi quod ejus constat regulis convenire. Sic per speciem octavam definitionis, quæ Græcè κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latinè per privantiam contrarii, negando quod non est, definitur quid sit Christus Dominus. *Sedes* enim *iniquitatis* est mundi istius voluptuosa possessio, quæ Domino adhærere non potest, quando suos

Quid sit 8. species definitionis.

famulos, ne rebus talibus caperentur, admonuit. Præceptum enim ipsius continet: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur;* & iterum: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Fingere* enim, advertimus plasmare; unde & figulum benè solemus vasorum dicere formatorem; nam & ille qui mentitur, aliquid sibi videtur posse confingere. Unde hoc verbum multis rebus apponitur: sed congruè tunc intelligitur, quando causis aut personis convenienter aptatur.

℣. 21. *Captabunt in animam justi: & sanguinem innocentem condemnabunt.* Hoc frequenter legimus in Martyribus factum; ut truculenti persecutores aliquo dolo intercipere nitantur animas innocentes. *Captabunt* enim dixit, quasi captiosè tractabunt: quia veram causam criminis in talibus invenire non possunt. Istud autem quod sequitur, sub execratione legendum est: *Et sanguinem innocentem condemnabunt;* ut quod sceleribus datum est, improbitas hominum virtutibus tribuere non recusset. *Sanguis* enim pro dolore petitur sancti, cui laus & obsequium debuisset offerri. Hoc & ad Dominum Salvatorem potest referri, qui verè *innocens* atque immaculatus pro nostra redemptione sententiam injustæ condemnationis excepit.

℣. 22. *Et factus est mihi Dominus in refugium: & Deus meus in auxilium spei meæ.* Ut ostenderet persecutiones hominum nil valere, eo tempore magis dicit divinum sibi provenisse *refugium*, quando superbia humanæ persecutionis inflata est. Per hanc enim sanctæ Martyrum germinant palmæ: per hanc coronalis illa beatitudo præparatur: per hanc nuptialis stola conceditur: per hanc cælorum regna reserantur; & quicquid desiderio magno petitur, ipsa potiùs sæviente præstatur. Sequitur, *Et Deus meus in auxilium spei meæ.* Dum dicit: *Auxilium*, ostendit se adhuc esse passurum. Propter hoc denique addidit, *Et spei meæ:* quoniam hîc adhuc spem habemus, non rem tenemus: sed cùm illud tempus revelationis illuxerit, spem relinquemus, quia jam nostrum desiderium possidebimus; sicut dicit Apostolus: *Nam quod videt quis, quid sperat: si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus.* Quapropter sicut clamorem sanctorum in superioribus Propheta declaravit, dicendo: *Usquequo peccatores Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?* ita nunc ponendo: *Et factus est mihi Dominus in refugium, & Deus meus in auxilium spei meæ*, causam totius hæsitationis abscidit.

℣. 23. *Et reddet illis iniquitatem ipsorum: & in malitia eorum disperdet eos Dominus Deus noster.* Ecce omnis dubitatio saluberrimo fine curata est. Nam illos quos dicebatur Dominus non videre, neque intelligere, opportuno tempore retribuet illis operationes suas. Sed intelligamus quid sit quod dicit: *Et reddet illis iniquitatem ipsorum*, id est, retribuet malis secundum vota nequitiæ suæ, non secundum illud bonum quod videntur facere nescientes. Nam qui sanctissimos persequuntur, ad cælorum quidem regna transmittunt: sed credunt se perdere, quos statuerint iniquâ voluntate trucidare. Verùm isti tales in illa parte judicandi sunt, in qua malitiam concepisse noscuntur. Et nota quòd hoc nomen *malitiæ* omnium criminum capax esse dicatur. Nam sicut charitas multifarias virtutes continet: ita *malitia* crimina diversa complectitur. *Disperdet eos*, id est, à suo regno efficiet alienos: ubi incomprehensibilem pœnam sustinent mali, cùm à tanto munere redduntur extranei.

Malitia generalitatem criminum complectitur, sicut charitas virtutum.

Conclusio Psalmi.

RESpiciamus hunc psalmum quo decore resplendeat: quemadmodum illi murmurationi competenter objectus est, quâ maximè laborat humanitas. Nullus invideat perituris; nullus felices æstimet, qui sub æternitate damnandi sunt. Amemus potiùs afflictiones, quæ faciunt perpetuò felices. Nam si amaram Medici potionem non respuimus, ut mereamur temporalem suscipere sospitatem: quis istud sanæ mentis affectare non debeat, quod se propter æterna gaudia subire posse cognoscat; maximè cùm in ipsis miseriis ampliùs opituletur nobis dextera Creatoris? Et ideo non debemus esse sollicitì, quia non nos talis impugnat, qualis est ille qui vindicat.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonagesimum quartum.

Laus Cantici ipsi David.

VIrtus psalmi istius nec obscurâ nominum interpretatione prædicitur, nec historiæ alicujus similitudine declaratur: sed hoc apertè breviterque præ foribus legitur, quod in penetralibus invenitur. *Laus*, vocis significat devotionem: *Canticum*, mentis hilaritatem; quod in opere psalmodiæ utrumque debet esse sociatum, quatenus officium linguæ nostræ conjuncto gaudio compleatur. *Ipsi David*, significat Dominum Salvatorem, cui *laus* ista cantatur. Nam principia psalmi de ipso canunt: posteriora verò ab ipso Domino proferuntur. Considera quia laudes humanæ augmentis & exaggerationibus efferuntur: præconium verò divinum qualibet excellentia dicatur, retractatum tamen semper altiùs invenitur.

Vocis devotio, & mentis hilaritas in psalmodia debent sociari.

Divisio Psalmi.

PRævidens Propheta turbam Judæorum Christo Domino posse resistere, primo ingressu ad psalmodiam invitat populos Hebræorum, laudes Domini dulcissimâ veritate describens. Secundo ipse loquitur Dominus Christus: ne cor suum induret idem populus Judæorum; & hoc eis contingat quod Patribus eorum, qui non metuerunt terram repromissionis intrare. Sic mirabili dispensatione perfectum est, ut invitationibus blandis primùm Propheta populos hortaretur: deinde ipse Dominus obstinatissimos admoneret, quatenus corda eorum lapidea consideratâ Domini sui Majestate mollescerent.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Venite exultemus Domino: jubilemus Deo salutari nostro.* Velut quidam præcojudicis, excitator populi gallus Ecclesiæ orātes invitat, ut de somno hujus sæculi evigilantes, laudes Domino debeant jucundâ exultatione concinere. *Venite* enim illis dicitur, qui longè positi sentiuntur, qui se necdum fidei integritate junxerunt. Nam quamvis à Domino non reddamur absentes, quoniam ubique totus est: tamen longinqui efficimur, cùm actuum nostrorum qualitatibus submovemur; sicut per Prophetam Dominus dicit: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè est à me.* Deinde ad quas epulas invitet, ostendit; ait enim: *Exultemus.* Sed quoniam est & sæculi istius exultatio, quæ maximè animos occupat infideles, addidit, *Domino*: de quo verâ præsumptione gaudetur, ubi exultatio ædificationem reperit, non utique ruinam. Sequitur, *Iubilemus Deo salutari nostro. Iubilare* sæpe diximus magnum * motum esse lætitiæ, qui quamvis verbis nequeat explicari, tamen amplissimâ voce declaratur: intus esse designans gaudium, cui sermo non sufficit. Nam cùm dicit: *Salutari nostro*, significat Dominum Salvatorem, qui nobis salutem moriendo concessit, patiendo exemplum tribuit, resurgendo salutaria munera condonavit. Hoc enim verbo satis abundeque monstratum est, cui laus ista diceretur.

Quando à Deo longinque efficimur.

Isai. 29. 13.

* *Ed. modum.*

℣. 2. *Præoccupemus faciem ejus in confessione: & in psalmis jubilemus ei. Præoccupare* est antè aliquid facere, quàm ille videri possit, qui creditur advenire. *Faciem* dicit conspectum ejus, quando tempore judicii sui cunctis impiis terribilis apparebit. *Confessionem* verò diximus duobus modis accipi debere. Confitemur enim, cùm Dei laudes religiosâ devotione persolvimus. Confitemur etiam, quando peccata nostra pœnitentiæ satisfactione damnamus. Quod hîc admonet fieri debere, ut ante judicialem adventum debeamus nostra facinora confiteri: ne veniens discutiat, quod nos sine dubitatione condemnat. Sequitur, *Et in psalmis jubilemus ei.* Inspice quo moderamine cuncta disponat: *confessioni* tribulationem dedit, jubilationi lætitiam; ut utraque rerum vicissitudine defæcatus, fidelium devotus animus offeratur. Nec vacat quòd iterum *jubilemus* ait; ut rem nimis necessariam ex ipsa repetitione cognosceres.

Confessio duplex laudis & peccati, seu devotionis & satisfactionis.

℣. 3. *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes Deos.* Hinc jam per tres versus causæ referuntur, quare debeat Domino jubilari. Quæ figura dicitur Ætiologia, id est, causæ redditio. Dicendo enim: *Quoniam Deus magnus Dominus*, ostendit nullum esse potiorem. *Magnus* quippe non dicitur, nisi qui summæ potestatis arcem tenere monstratur. Sequitur, *Et Rex magnus super omnes deos. Deos* frequenter legimus ab hominibus confictos, ut Jovem, Martem, Saturnum, cæteraque idola; sicut & in subsequenti psalmo dicturus: *Quoniam omnes dii Gentium dæmonia*: *Dominus autem cælos fecit.* Legimus etiam *deos*, sanctos viros à Domino constitutos, ut est illud: *Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem deos discernit.* Super illos autem, sive quos homines finxerunt, sive quos ipse fecit, *Rex* est *magnus* omnipotens Christus, qui eos ampliùs excellit, quàm potest privatis regia potestas eminere. Qui revera propriè dicitur *Rex*: quoniam & creat omnia, & regit universa.

Psal. 95. 5.

Psal. 81. 1.

Christus Rex omnipotens.

℣. 4. *Quoniam non repellit Dominus plebem suam: quoniam in manu ejus omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt.* Post magnitudinem Domini prædictam, venit ad ejus mirabilem infinitamque clementiam. Dicit enim Judæam *plebem Dominum non repellere*, quam sibi cognoscitur elegisse. Inde enim Prophetæ, inde Apostoli, & multi fideles, qui Domino sincerâ mente crediderunt; sicut dicit Apostolus: *Quid dicemus fratres: Numquid repulit Dominus plebem suam, quam præscivit? absit. Nam ego Israëlita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin.* Sequitur, *Quia in manu ejus omnes fines terræ.* Istud ad Gentes pertinet universas, quæ Christo Domino fideli devotione subjectæ sunt. Unus enim paries fuit plebs Judæorum, alter vocatio Gentium, qui in angulari lapide, id est, in Christo Domino venientes ora quodammodò sua insolubili charitate junxerunt; de quo scriptum est: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Adjecit, *Et altitudines montium ipsius sunt. Altitudines montium* sunt potestates sæculi, honoresque terreni, quos ideo dicit esse Domini, ne de ipsorum elatione turbemur. Nam licet mare ventis sævientibus intumescat, habet tamen terminum littus suum: sic potestates sæculi mensuram dominationis accipiunt, quamvis incautè de sua potestate glorientur.

Rom. 11. 1. 2.

Judæi & Gentes duo parietes angulari lapide Christo conjuncti.

Psal. 117. 22. & Matth. 21. 42.

℣. 5. *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud: & aridam manus ejus fundaverunt. Mare* significat Gentes, quæ in hoc sæculo diversis vitiorum flatibus commoventur; quas ideò dicit factas à Domino, ut omnia voluntati ipsius subjecta esse cognosceres. Omnis enim qui res aliquas operatur, in sua potestate habet illa quæ facit; sicut & alius psalmus dicit: *Omnes Gentes quascumque fecisti venient, & adorabunt coram te Domine.* Sequitur, *Et aridam manus ejus finxerunt.* Dixit: *Mare*; nunc dicit: *Et aridam*, quæ terra meritò intelligitur, quia per se semper arida est, nisi aut fluviorum, aut imbrium inundatione rigetur. Sic & corda nostra ad bonos fructus sterilia atque arida sunt, nisi Domini misericordia compluantur, & instabiles nos atque titubantes dono suæ misericordiæ fundare dignetur. Quapropter sicut superiùs dictum est, his omnibus jungendum est: *Iubilemus ei.*

Per Mare Gentes intelliguntur.

Psal. 85. 9.

Corda nostra sine pluvia misericordiæ, sicut terra sine aqua.

℣. 6. *Venite adoremus, & procidamus ante eum: ploremus ante Dominum qui fecit nos.* In principio psalmi invitat populum ad jubilationem: nunc hortatur ad pœnitentiæ sospitatem; meritò, quia priùs ad exultationem rudes populos invitavit: ne adhuc trepidantibus imponeret, quod pavescere potuissent. Sed postquam Domini gloria potentiaque narrata est, aptè confessionem plorationis imposuit, quando instructus animus non potuisset respuere saluberrimam potionem. Et nota quòd hîc sanctæ orationis forma tribuitur. *Adoremus* enim dicit, corporis nos inflexione curvemus. *Procidamus* autem, ante ipsum nos

Orationis forma.

prosternamus, totâque membrorum effusione tendamur; quod fieri solet, quando animus nimiâ compunctione flammatus, precum humilitate deponitur. Adjecit, *Et ploremus ante Dominum qui fecit nos.* Magna fiducia est ante illum gemere, qui nos dignatus est suâ pietate plasmare. Citò enim cognoscit facturam suam, si ad se nostra viderit corda conversa. *Ante Dominum* est ergo *plorare*, pios fletus effundere, & pessima facta damnare; ut earum rerum indulgentiam mereamur, quas Domini timore deserimus. Nam si totâ cordis puritate deprecemur, facilè nos qui fecit & reficiet. Sic per figuram Characterismon orantium imago descripta est.

℣. 7. *Quia ipse est Dominus Deus noster: & nos populus ejus, & oves pascuæ ejus. Hodie si vocem ejus audieritis.* Triplex causa redditur quare Dominus debeat adorari. Primùm, *Quia ipse est Dominus Deus noster*, ut justè illi videatur munus adorationis offerri. Deinde, quia *nos* sumus *populus ejus.* Sequitur, *Et oves pascuæ ejus;* hoc est tertium quod constat esse promissum. Dicitur enim iterum quid sint fideles, utique *oves pascuæ* Domini. *Pascua* significant superna dona, quibus anima suavi epulatione saginatur. Et benè definitum est quid sit populus Christianus, *Oves pascuæ*, quia æternis deliciis felici sorte satiatur. *Oves* significant cordis simplicitatem, quam habere constat populum, qui Pastori suo mansuetâ pietate consentit. Sed his omnibus proponitur una conditio: *Hodie si vocem ejus audieritis;* scilicet quam subter dicturus est. Nam qui vocem ipsius non audit, nec grex ipsius dicitur, nec in pascuis collocatur; sicut in Evangelio legitur: *Oves meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me meæ, & ego cognosco eas, & nullus rapit eas de manu mea*, &c. *Hodie* significat semper: quia jugiter audiendus est, qui salutariter monet. Cujus sermonis vim Apostolus potenter expressit: *Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur.* Hactenus Propheta locutus est, nunc subsequentia videamus.

℣. 8. *Nolite obdurare corda vestra: sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto.* Perventum est ad ingressum secundum, ubi Judæos Dominus Salvator alloquitur: ne parentum suorum obstinationibus imitatis, à requie Domini reddantur alieni. Dicit enim: *Nolite obdurare corda vestra;* quia non credentium corda omninò lapidea sunt, & verè silicibus comparanda, quæ imbrem fructiferum non recipiunt: quia sterilitatis suæ ariditate durescunt. Ponit quoque exempla celeberrima; ut qui eos obstinatos esse noverat, notissimâ calamitate terreret. *Tentatio* enim Judaica (sicut in Exodo legitur) contra Moysen gravi murmuratione surrexit, dicens: Nec escam ibi in deserto dari, nec aquam potabilem divinâ largitate concedi. Rem quidem necessariam postulabant: sed ideo fuit eorum detestabilis voluntas, quia non est credita in Divinitate potentia. Quapropter culpa illis parentum necessariè repetitur, ut debita vindicta meatur.

℣. 9. *Ubi tentaverunt me patres vestri: probaverunt me, & viderunt opera mea. Ubi* (sicut superiùs dixit) significat in deserto; illic enim fragilitas humana Deum tentavit: sed statim virtus Divinitatis apparuit, quando esca venit ex aëre, potus ex lapide. Sed petra produxit aquas: corda verò infidelium duruerunt in lapideam siccitatem. Sed quæ dementia est adhuc sequi pravitates illorum, in quibus tam vehementer cognoscitur vindicatum? Nam cùm dicit: *Patres vestri*, & eos quoque significat obstinatos: quia illum unusquisque habet patrem quem cognoscitur imitari; sicut Judæis in Evangelio ipse Dominus Joan. 8. 44.
dicit: *Vos ex patre diabolo estis.* Sequitur, *Probaverunt me, & viderunt opera mea. Probaverunt* utique, quando manna esurientibus pluit: quando illis coturnicum tributa est multitudo: quando irriguæ aquæ de saxorum siccitate fluxerunt. Nam quod addidit: *Et viderunt opera mea*, infidelitas eorum arguitur, qui carnalibus oculis intuiti sunt, quod cordis lumine minimè crediderunt; & ideò *viderunt* dixit, non, crediderunt.

℣. 10. *Quadraginta annis proximus fui generationi huic: & dixi: Semper isti errant corde: & ipsi non cognoverunt vias meas.* Tempus hoc in magnum Sacramentum probatur esse memoratum. Nam cùm quadraginta diebus ad mysticum numerum Dominus jejunaverit: cùm aliòs quadraginta dies cum Apostolis post Resurrectionem fecerit, ut totus mundus crederet, Judæi obstinati reperti sunt, qui quadraginta annorum beneficiis acquiescere noluerunt. Quibus ideò paratur major ruina, quia in eis grandescit diuturna superbia.

℣. 11. *Quibus juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam.* Duobus modis *jurare* dicitur Deus. *Jurat* placidus atque mitis; sicut in alio Deus jurat
psalmo legitur: *Semel juravi in sancto meo si David mentiar.* Hic autem *jurare* dicitur iratus, placidus & iratus. Psal. 88. 36.
quia vindictam noscitur comminari. Sed hoc jusjurandum ad firmitatem pollicitationis manifestum est pertinere. Nam si homines jurant ut promissa custodiant, quantò magis *jurare* dicitur Deus, ut res prædictæ necessariâ stabilitate consistant. Sed ille per se *jurat* qui non habet potiorem; sicut & ipse Abrahæ dicit: *Per memetipsum juravi, dicit Dominus: nisi benedicens benedicam te.* Humanitas autem invocat Genes. 22. 16. 17.
Deum, quia ipsum perfidiæ novit ultorem. Hinc est quòd homines prohibentur *jurare*, Cur homines jurare prohibeantur.
quoniam propriâ possibilitate non valent promissa complere. Quid ergo *jurat* Dominus? quoniam non *intrabunt in* ejus *requiem* obstinati: sed æterna mors suscipiet, qui non meruerunt ad satisfactionis ejus munera pervenire. Meritò siquidem *ad requiem intrare* non possunt, qui ipsum Christum januam tranquillitatis offendunt. Perscrutandum est autem quid sibi velit quod dicit: *Si introibunt in requiem meam?* Quem locum Gentium Doctor tali modo explanat, dicens: *Et requievit Deus in die septima ab omnibus operibus suis.* Hebr. 4. 4.
Qui ergo ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut & à suis Deus. Significat enim beatitudinis illius tempus, quando justi post agonem sæculi istius æternâ requie perfruuntur; quod impiis utique non dabitur, qui suâ malignitate duruerunt.

Conclusio Psalmi.

Conclusio Psalmi.

AUdite Judæi sacrilegâ mente durati, ut si beneficia non recolitis, saltem debita supplicia formidetis. Quid est aliud in requiem Domini non introire, nisi perpetua tormenta suscipere? Non vos implicet, quæsumus, error alienus, patrum vestrorum desideria meliore conditione mutare. Si aquas in siccitate poscitis, ad fontem Domini convenite: si manna desideratis, corpus Domini Salvatoris accipite. Illa dederunt vestris patribus pœnam, vobis ista tribuunt requiem sempiternam. Quinimmo priores vestros fide superate, incredula eorum corda respuite: audientes illuminatione divinâ credite, quod illi etiam videntes cæcatâ noluerunt voluntate recipere. Nolite dissimulare dum tempus est; nam sustinebitis postea Judicem, si modò nolueritis agnoscere monitorem.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonagesimum quintum.

Canticum David, quando domus ædificabatur post captivitatem.

QUantum ad litteram pertinet, tempus illud significatur in titulo cùm à Zorobabel filio Salathiel post captivitatem templum Jerosolymitanum constat esse reparatum, quod usque ad superficiem terræ Chaldæorum manus inimica destruxit. Sed cùm nihil tale in subsequentibus dicat, nec aliquando titulus discrepet à narratione psalmorum, restat ut eum spiritualiter exquirere debeamus. Destructa *domus ædificatur*, quando anima post captivitatem peccati ad intelligentiam veritatis cœperit (Domino præstante) remeare. *Domus* enim ista, id est, universalis Ecclesia, in qua Christus inhabitat, vivis lapidibus semper extruitur: quia quotidie de confitentibus ædificationis sumit augmentum: nec ædificari desinit, donec usque ad finem sæculi prædestinatorum numerus impleatur. Mente sanè condendum est psalmum hunc secundum esse eorum, qui de primo & secundo adventu Domini proloquuntur.

Divisio Psalmi.

IN prima parte psalmi commonet Propheta generalitatem cantare Domino, & in toto orbe terrarum annuntiare Dominicæ Incarnationis adventum: quoniam super omnes deos ipse verus est Dominus. Secundâ parte diversas admonet Gentes, ut primò semetipsos offerant, posteà munera prædicationis exolvant: Domini adventum utrumque commemorans, quando est judicatus ab homine, & quando judicaturus venerit mundum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. CAntate Domino canticum novum: cantate Domino omnis terra. Superiore psalmo commonuit Propheta Judæos, ut deposità duritiâ cordis ad credulitatem venirent Domini Christi. Sed quia in illis permansura erat obstinata malignitas, convenienter nunc admonet Gentes, ut *canticum novum* debeant ei dicere. *Cantat* enim *Domino canticum novum*, qui vetere homine deposito per gratiam baptismatis feliciter innovatur. Et tunc de ipso domus Domini ædificatur, quando post imperium diaboli in numerum beatissimæ congregationis acquiritur. Iste cantus est qui mentem purissimam consolatur: ista modulatio quæ medullitùs delectat, quando verè cantat anima, quæ se à peccatis per Dei gratiam æstimat esse liberandam. Sequitur: *Cantate Domino omnis terra.* Repetitio ipsa suavis est, nec in tali verbo potest esse fastidium, ubi se nullius explere valet affectus. Dicendo enim: *Omnis terra*, Catholicam significavit Ecclesiam, quæ per cunctum orbem noscitur esse diffusa. Brevi enim compendio & Judæum confutavit, quia Gentes admisit; & Donatum destruxit, quia generalitati confessionis gratiam non negavit. Nam ut homines intelligeres, *cantate* dixit, qui revera possunt laudes Domini personare: deinde quia pluralem numerum aptavit ad terram, quod utique non conveniret, si tellurem voluisset intelligi.

Cantat Domino canticum novum, qui gratiâ innovatus est.

℣. 2. *Cantate Domino, & benedicite nomen ejus: benè nuntiate de die in diem salutare ejus.* Non vacat quod ista repetitio trino decore constructa est. Laus enim Christi totius honor est Trinitatis. Ipsius quippe nomen benedicimus, quando salutare nostrum per omnia confitemur. Quæ figura dicitur Epimone, id est, Repetitio crebra sententiæ, quæ sive in laudibus sive in vituperationibus decenter adhibita, magnam vim exaggerationis accumulat. Sequitur, *Benè nuntiate de die in diem salutare ejus. Dies de die*, duos significat dies absolutè; quod pertinere ad scripturas Testamenti novi & veteris æstimamus: quia utræque æterni Solis claritate resplendent. Et inde *benè nuntiatur salutaris* Dominus, per quas & venturus & venisse monstratus est. Prophetæ siquidem promiserunt adventum, Evangelistæ venisse declararunt. Itaque factum est, ut duo cælestes *dies* annuntiasse ejus gloriam comprobentur.

Laus Christi, totius Trinitatis est honor.
Quid sit Epimone.

℣. 3. *Annuntiate inter Gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.* Cùm superiùs dixerit: *Nuntiate salutare ejus*; hìc dicit: *Annunciate gloriam ejus;* quod utrumque aptissimè positum est. Dominus enim Salvator nuntiandus erat: *gloria* vero *ejus annuntianda* per *Gentes*, quia tanti miraculi prædicabat Auctorem. Audiat Judæus, seque intelligat contumaciæ suæ iniquitate contemptum: quia non dicit Hebræis: *Annuntiate*, sed Gentibus. Et ne hoc aliter posses advertere, addidit quoque: *In omnibus populis;* quo dicto universas Gentes absolutâ ratione complexus est. Sequitur, *Mirabilia ejus*, id est, Incarnationis ejus arcanum; qui dum sit Altissimus, factus est pro nobis liberandis humillimus. Intelligamus autem quantùm profecerit ædificatio sanctæ domus, quæ totum orbem noscitur complexa terrarum.

℣. 4. *Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis: terribilis est super omnes deos.* Hic dicit quare miracula ejus debeant & gloria prædicari: *Quoniam magnus est Dominus.* Quæ figura dicitur Ætiologia, id est, causæ redditio. *Magnus* ad-

potestatem pertinet: quia super cuncta potentior est. *Laudabilis* ad pietatem: quoniam dum essemus captivi, pretioso sanguine nos redemit. *Nimis* autem congruit ad utrumque: quia nec quantùm *magnus*, nec quantùm *laudabilis* fit poterat explicari. Sed quoniam consideranti æstimatio deficit, pulchrè addidit *nimis*. Ita non exponendo quod intendebat, significavit uberrimè, & declaravit non comprehendendo quod voluit. Sequitur: *Terribilis est super omnes deos.* Hic debemus advertere *deos*, quos sibi Gentilitas impiâ præsumptione composuit. Nam eos in sequenti versu manifestat: quoniam quamvis illi stultis mentibus * adorabiles & metuendi esse videantur; multò terribilior est Dominus, cujus nec multitudo miraculorum potest intelligi, nec plenitudo Majestatis agnosci.

*Ed. exorabiles.

℣. 5. *Quoniam omnes dii Gentium dæmonia: Dominus autem cælos fecit.* Mirabiliter per quintam speciem definitionis, quæ Græce κατὰ τὴν λέξιν, Latinè ad verbum dicitur, comprehensum est quid sint *dii Gentium*, id est, *dæmonia*. *Dæmonia* sunt enim, quæ nulli præstant: sed in se credentes semper decipiunt, semper illudunt. Nam quamvis dæmones, Latinè scientes vocentur, quasi dii * manes: in humano tamen sermone convitium est, dum ita dicimus quos execratione dignos esse judicamus. Non immeritò, quoniam in illis vera scientia non est, quæ Creatoris sui non obsecundat arbitrio. Sic & sapientes Philosophos esse dicimus: sed hos consequitur Apostoli definitiva sententia: *Sapientia hujus mundi, stultitia est apud Deum.* Unde necesse est, ut hos scientes pro non intelligentibus habeamus. Dæmonum est igitur à Deo quidem, sicut & bonorum Angelorum excellens homines creata substantia, quæ (propriâ faciente superbiâ) eousque pervenit, ut naturali dignitate depositâ, malis operibus semper insistat. Hæc sunt *dæmonia* quæ alios perdunt, & seipsa decipiunt. Hæc sunt utique *dii Gentium*, qui per infructuosas vaticinationes, & futurorum vana præstigia festinant animas decipere consulentium. Sequitur: *Dominus autem cælos fecit.* Ecce revera Domini digna laudatio. Nam cùm dicit: *Cælos fecit*, omnes in ipsis factas creaturas sufficienter ostendit. Sic enim in majoribus minora complectimur; cùm dicimus civitatem ædificatam, domum constructam; ibi enim reliquæ partes comprehenduntur, ubi generale dicitur nomen. Et respice quò tendat, *cælos fecit*. Dii falsâ hominum imaginatione reperti sunt: Deus autem *cælos fecit*, ubi illi nec accedere, nec habitare promerentur. Sive *cælos*, Apostolos & sanctos viros significat, qui dæmonibus imperare Domini munere consueverunt. Sic Demonstrativum dicendi genus sub brevitate completum est. Vituperavit enim superiùs deos Gentium, & laudes Domini subsequenter adjunxit: quia gratior diei splendor est, cùm nox obscura præcesserit.

Quid sit 5. species definitionis.

*Ed. Dei manes.

1. Cor. 1. 20.

Dæmones malis operibus semper insistunt.

℣. 6. *Confessio & species in conspectu ejus: sanctitas & magnificentia in sanctificatione ejus.* Generalitatem quam instituit admonere utilitatem Catholicæ religionis ostendit. Dicit enim quemadmodum & speciosi & magnifici reddantur, qui ad indulgentiam peccatorum pervenire meruerint. *Confessionem* siquidem benè sequitur pulchritudo: quia nemo potest esse speciosus, nisi qui Domini fuerit miseratione mundatus. Fœdos nos peccata nostra faciunt: sed pœnitentiæ reddunt lavacra decoros. Et ideo mundissimam *speciem* ante Domini dicit stare conspectum, quæ fuerit fideli confessione purgata. Sequitur, *Sanctitas & magnificentia in sanctificatione ejus.* Excolit quod superiùs dixit. Ipsa est enim *species* quæ fidelibus datur, *sanctitas & magnificentia*, id est, honor & beatitudo perpetua. *In sanctificatione* verò ejus, significat illam vocem quam audituri sunt electi: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Ecce *species* quæ nec sole reddatur fusca, nec vetustate deterior: semper fulget, semper nova est; nec aliquid sustinet adversum, quæ non habet in perennitate defectum. Nam quod dixit: *Et magnificentia*, illud significat, quia semper magni sunt, semper excelsi, qui honorari ejus sanctificatione meruerunt.

Fœdus peccata reddunt, sed pœnitentia lavacra reddunt decoros.

Matth. 25. 34.

℣. 7. *Afferte Domino patria Gentium: afferte Domino gloriam & honorem.* Postquam magnalia Domini, & beatorum dona prædicavit, in secunda parte studiosiùs commonet Gentes, ut omni cunctatione depositâ, *Afferant Domino gloriam & honorem.* Nam cùm dicit: *Patria Gentium*, plus significat, quàm si solas diceret Gẽtes. *Gens* enim aliquos potest habere peregrinos; & dum natio dicitur, non advenas complectimur, sed tantùm gentem unius sanguinis indicamus. Hîc verò dictum est: *Patria Gentium*, ut nullus indigena, nullus hospes, nullus peregrinus redderetur exceptus. *Patria* enim dicta est quasi patris atria. Sequitur: *Afferte Domino gloriam & honorem.* Admonet etiam ut illa generalitas *Domino gloriam afferat & honorem. Gloria* est Domini, cùm se aliquis laudabili conversatione tractaverit. Glorificatur enim Dominus in talibus, quando de fidelium fuerit conversatione laudatus; sicut in Evangelio discipulis suis dicit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, & glorificent Patrem vestrum qui est in cælis. Honor* est autem Domini, quando in donis suis ei gratias referimus; & si quid boni suscepimus, ab ipso profitemur esse collatum; sicut in Evangelio legitur: *Nonne decem mundati sunt? & non est inventus qui daret honorem Deo, nisi hic Samaritanus.*

Patria, quasi patris atria dicta.

Matth. 5. 16.

Luc. 17. 17. 18.

℣. 8. *Afferte Domino gloriam nomini ejus: tollite hostias, & introite in atria ejus.* Sicut suprà dixit trinâ repetitione *cantate*: ita hîc tertiò ponit *afferte*, ut Sacramenta sanctæ Trinitatis in dogmate Christiano inesse semper agnosceres. *Afferunt* itaque *gloriam nomini ejus*, qui devotionis studio commutantur in melius, & consubstantialem sibi Trinitatem atque omnipotentem per omnia confitentur, personis tantùm, non naturæ diversitate discretam. Sequitur: *Tollite hostias, & introite in atria ejus. Hostias* non victimas pecudum dicit, sed conscientiæ pura libamina, unde non sanguis currat, sed piæ lacrymæ defluant. Istæ sunt *hostiæ* quas in quinquagesimo psalmo dixit: *Cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Sed considera, quia priùs posuit: *Tollite*, & sic *introite*: quia qui tales *hostias* non portant, *in atria* Domini non judicantur *intrare*. Non est autem otiosè suscipiendum, quòd plurali numero posuit *atria*. *Atria* enim Domini sunt Apostoli vel Prophetæ, per quos fidelis populus intrat ad Dominum.

Psal. 50. 19.

Atria Domini sunt Apostoli, & quare

℣. 9. *Adorate Dominum in atrio sancto ejus: commoveatur à facie ejus universa terra.* Tunc revera *Dominus adoratur*, quando fuerint hostiæ portatæ, quas superiùs intimavit; ut supplicatio confitentis mereatur ad aures pervenire Creatoris. Nec vacat quòd in anteriore versu *atria* posuit: hîc verò singulariter *atrium* dicit: quia ex illis *atriis*, id est, Patriarchis, Apostolis, & Prophetis in istud *atrium* Catholicæ dumtaxat Ecclesiæ pervenitur, ubi ejus potentia Majestatis adoratur. Sequitur: *Commoveatur à facie ejus universa terra.* Quoniam dixerat fidelibus bona opera *tollite, & introite*: nunc dicit *à facie* ipsius amarores sæculi submovendos. Non enim dixit: *Commoveatur* ante faciem ejus *universa terra*, sed *à facie ejus*; quod hodieque illis dicimus, quos à conspectu nostro reddimus alienos. Qui benè *terra* dicti sunt, quia terrena vitia non relinquunt. Quamvis hoc alii in bonam partem accipi debere dixerunt; ut tunc *terra commoveatur*, quando peccator ad pœnitentiam fuerit, Deo miserante, perductus. Sic scripturæ divinæ incomprehensibilis profunditas, & diversis modis intelligitur, & unà constate veritate monstratur.

℣. 10. *Dicite in nationibus: Dominus regnavit a ligno: etenim correxit orbem terræ qui non commovebitur: judicabit populos in æquitate, & Gentes in ira sua.* Illos admonet reverenda mysteria Gentibus prædicare, quos in atrio sancto Dominum adorare præcepit; ut *in nationibus à ligno* crucis *Dominum* debeant *dicere regnaturum*, non ab illo ligno paradisi, unde diabolus genus humanum videbatur tenere captivum: sed ab isto scilicet *ligno*, unde libertas caput extulit, & vita surrexit. In illo siquidem *ligno* mors transgressionis pependit, in isto fides confessionis emicuit: illud perduxit ad inferos, istud mittit ad cælos. *Regnavit* autem, intelligamus innotuit, quando mundo Dominus Salvator apparuit. Nam quando ille non *regnavit*, qui semper cum Patre & Spiritu sancto potestate suæ omnipotentiæ perseverat? *A ligno* alii quidem non habent Translatores: sed nobis sufficit quod septuaginta Interpretum auctoritate firmatum est. Crux enim Domini pravum atque distortum *correxit orbem terræ*, dum per regulam fidei Paganorum corda convertit. *Terram* enim hic in bono debemus accipere, quod in scripturis divinis frequenter pro locorum qualitate invenis esse variatum. Hanc autem *terram* dicit *non esse* penitus *commovendam*, quæ in soliditate fidei perseverat; non sicut illa quam superiùs dicit: *Commoveatur à facie ejus omnis terra.* Illa *commovetur*, ut à malis convertatur operibus: ista *non commovetur*, quæ veræ fidei soliditate consistit. Sequitur: *Judicabit populos in æquitate.* *Populos* hîc mavult homines fideles intelligi, qui *judicandi sunt* sub tranquillitate supernæ misericordiæ, quando eis præmia promissa restituet. Nam quod addidit: *Gentes in ira sua*, superbos iniquosque designat, qui portionem cum diabolo sortiuntur. Et vide quemadmodum duobus sermonibus tantarum rerum designat arcana. *Æquitas* pertinet ad beatos: *ira* ad pœnas perpetuas impiorum. Et nota quia per omnia commata versus hujus, jungendum est à communi: *Dicite in nationibus.*

Lignum paradisi, & crucis confertur.

Quomodo crux Domini orbem terræ pravum atque distortum correxerit.

℣. 11. *Lætentur cæli & exultet terra: moveatur mare & plenitudo ejus.* Quoniam superiùs dixit: *Judicabit populos in æquitate, & Gentes in ira sua*, per quæ futuri judicii tempus ostendit: modò fit pulchra nimis & jucunda digressio. Dicit enim tunc *lætari cælos, & exultare terram, & commoveri mare. Cælos* significat (sicut sæpe dictum est) Apostolos & Prophetas vel reliquos fideles, quos divina Majestas tanquam cælum noscitur insidere: *Terra* verò indicat peccatores, qui tamen satisfactionis beneficio ad gratiam Domini redire metuerunt. Ipsa enim *terra exultare* potest in adventu Judicis sui, quæ se à peccatis propriis intelligit absolutam. Sequitur: *Moveatur mare & plenitudo ejus. Mare* hîc pro populis ponit, qui in salo hujus sæculi constituti, diversis tempestatibus agitantur. Isti *moventur* ad gaudium, quando conversionis dona susceperint. Nam ut universitatem Gentium intelligere debuisses, posuit: *Plenitudo ejus.*

℣. 12. *Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt: tunc exultabunt omnia ligna silvarum. Campos* hîc similiter in bono debemus accipere: quia illa plana dicimus, quæ pulcherrimâ æqualitate tenduntur. *Campos* ergo dicit viros justitiæ laude pollentes, non superbiâ tumidos, non asperos iracundiâ, sed mansuetâ lenitate planissimos. Sequitur: *Tunc exultabunt omnia ligna silvarum. Tunc*, secundum dicit adventum, quando judicaturus est mundum. *Ligna silvarum* per se amaros & steriles afferunt fructus: sed cùm fuerint insita, dulcissimâ ubertate pinguescunt. Sic Gentes quæ priùs fuerant velut *ligna silvarum*, ad culturam fructiferam perductæ, ante faciem Domini magno sunt gaudii munere lætaturæ. Sed cùm dicit: *Omnia ligna*, illam partem vult intelligi, quæ inseri bonis præceptis potuit, ac mutari.

Gentes lignis silvarum comparata.

℣. 13. *Ante faciem Domini, quoniam venit: quoniam venit judicare terram.* Quia dixerat credentes esse lætaturos, non dicit in angulis, non in secretis, sed *ante faciem* Judicis, quando inæstimabilis & copiosa lætitia est, quando præmia tribuuntur, & securitas sine fine præstatur. Et ne primum illum Incarnationis Domini putares adventum, dicit: *Quoniam venit*; & subsequitur: *Quoniam venit judicare terram.* Nam si in illo primo commate sententiam terminasset, potueras illum adventum, qui jam transactus est, fortè sentire: sed cùm addidit, *Quoniam venit judicare terram*, illum nos tantùm voluit intelligere, quem adhuc noscimur sustinere. De quo etiam Ezechiel Propheta testatur: *Hæc dicit Dominus Deus ossibus istis: Ecce ego induco in vos spiritum & vivetis. Et dabo in vos nervos, & inducam super vos viscera carnis, & extendam super vos cutem: & dabo spiritum meum in vos, & vivetis, & scietis, quia ego sum Dominus.* Daniel quoque dicit: *Et multi dormientium in terra per fissuras exurgent, hi in vitam æternam, & hi in opprobrium & confusionem. Terram* verò hic universum mundi populum dicit; ut bonis præmia, malis supplicia æterna restituat.

Ezech. 37. 5. 6

Daniel. 12, 2.

℣. 14. *Judicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.* Priùs posita est complexio generalis: quia *orbem terrarum*, id est, universum hominem æquitas divina *judicabit*. Subsequenter autem quemadmodum judicetur, exponit dicendo: *Populos in veritate sua*: quoniam in illa sequestratione dextræ partis & sinistræ duo erunt populi, quibus veritatis suæ * sententiam

* Ed. *sententia.*

dabir; ut qui ei fideliter crediderunt, ejus regni beatitudine perfruantur: qui verò pertinaciter mundi vitia sunt secuti, pœnas debitas cum suo auctore sustineant. Perquirendum est sanè quòd & hic *orbem terrarum* dicat; & in sequenti psalmo ponat: *Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ;* & in aliis plurimis locis ipso schemate terram perhibeat esse conclusam; iterumque centesimus sextus psalmus quatuor cardinibus terræ spatia comprehendat, dicens: *A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.* Cujus rei evidentissimum quoque Evangelii extat exemplum, ubi dicit: *Emittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & * congregabit à quatuor angulis terræ.* Unde meritò æstimo perquirendum, quemadmodum terræ possit & quadratio & circulus convenire, dum schemata ipsa (sicut Geometrici dicunt) videantur esse diversa. Formam terræ ideo scriptura Orbem vocat, eo quod respicientibus extremitatem ejus circulus semper appareat, quem circulum Græci ὀρίζοντα vocant. Quatuor autem cardinibus eam formari dicit: quia quatuor cardines, quatuor angulos quadrati significant, qui intra prædictum terræ circulum continetur. Nam si ab orientis cardine in austrum & in aquilonem singulas rectas lineas ducas: similiter quoque & si ab occidentis cardine ad prædictos cardines, id est, austrum & aquilonem, singulas rectas lineas tendas, facis quadratum terræ intra orbem prædictum. Sed quomodo quadratus iste demonstrandus intra circulum scribi debeat, Euclides in quarto libro elementorum evidenter insinuat. Quapropter rectè scriptura sancta faciem terræ,& orbem vocat, & quatuor eam dicit cardinibus contineri.

Psal. 106. 3.

Matth. 24 31

* Ed. congregabunt.

Euclid. lib. 4 Elem.

Conclusio Psalmi.

Audiamus quæ nos Propheta commoneat cantare Domino, afferte ad eum hostias viventes. Non sit nobis pars cum diabolo, & erit sine dubitatione cum Christo. Tunc enim (sicut titulus ait) post captivitatem peccatorum Domini domus ex nobis potest ædificari, si meruerimus vivi lapides inveniri. Obsecremus jugiter, deprecemur incessanter: agnoscet humilem, cùm ad damnandum venerit contumacem; nec puniet peccatorem, cùm probaverit jugiter confitentem.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonagesimum sextum.

Psalmus ipsi David, cùm terra ejus restaurata est.

Psalmus ipsi David, constat ad Christum Dominum esse referendum. Sequitur: *Cùm terra ejus restaurata est*, id est, cùm peccatores, qui ab ipso declinaverant errore pravitatis, gratia suffragante ad ipsum defæcatâ mentis sinceritate redierunt; sicut factum est in Judæis, qui post illam impietatem crucifixionis, conversionis sunt gratiam consecuti. Potest & aliter accipi, ut *terra restaurata* Resurrectionis ejus videatur indicare mysteria. Mortuum est quippe corpus ipsius lege communi: sed restauratum est in gloriæ munere singulari. Quapropter meminerimus hunc psalmum quartum esse de primo ejus adventu, per quem mundus noscitur esse liberatus.

Divisio Psalmi.

In primo membro psalmi Propheta per Resurrectionem Domini, virtutes ejus diversâ prædicatione describens, idolorum cultores dignâ increpatione redarguit. Secundo ad Dominum verba convertit: gaudens Ecclesiam Catholicam Auctori suo rectè credidisse. Commonet etiam fideles, ut lætentur in Domino: quia consuevit eos eripere, qui videntur crudelium insecutionibus subjacere.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Dominus regnavit, exultet terra: lætentur insulæ multæ.* Videns Propheta mundum execrandâ hominum superstitione confusum, laudes Domini mirabili varietate describit; ut infideles agnoscentes verum Deum, ulteriùs spem in rebus vanissimis non haberent. Factumque est initium, quod & breviter cuncta concluderet, & deliramenta omnia submoveret. *Dominus regnavit.* Quis ergo alter colendus est, nisi ille qui solus cognoscitur imperare? Sequitur: *Exultet terra.* Quid jam remanent idolis, si universa terra nomen veneretur Auctoris? *Terra* enim sensibilis lapidem non debet adorare brutissimum: quia ipe sibi negat * effectum, qui ab insensatis petit auxilium. Unus tamen lapis est angularis, qui spiritualiter coli debeat & timeri. Adjecit: *Lætentur insulæ multæ.* Regnante itaque Domino per totum mundum dispositæ lætentur Ecclesiæ, quæ meritò insulis comparantur: quia mundi fluctibus ambitæ circumlatrantium persecutionum numerositate tunduntur. Sed sicut istæ sævientibus fluctibus nesciunt lædi: ita nec sanctæ Ecclesiæ perturbationibus adversariorum probantur imminui; quin potius illos suis cautibus frangunt, qui in eas undosis culminibus irruerunt. Et vide quia dicit: *Multæ*, non, omnes, propter hæreticas pravitates, quæ erroribus suis ecclesiarum nomen imponunt.

* Ed. affectum.

Ecclesiæ insulis comparatæ

℣. 2. *Nubes & caligo in circuitu ejus: justitia & judicium correctio sedis ejus.* In hoc versu qualis sit Dominus impiis religiosisque narratur. Nubilosus & caliginosus cernitur indevotis, dum cordi tenebroso nullâ claritate resplendet; sicut lippis oculis sol umbrosus aspicitur: quia nebulas illas non habet origo luminis, sed debilitas contracta carnalis, sicut ipse dicit in Evangelio: *Ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.* Contrà subsequitur: *Justitia & judicium.* Hoc illis videtur Dominus, qui sunt puro corde mundissimi, quos benè correctionem vocavit, quia errore pravitatis exuti, sedes sunt Domini Salvatoris; quos ille sua Majestate jam possidet, sicut legitur: *Sedes sapientiæ anima justi.* Ordo autem verborum talis est: *Sedis ejus correctio*, reverà quia tortis mentibus

Dominus impiis tenebrosus, religiosis benignus.

Joan. 9. 40.

non potest insidere justitia. Et nota quòd per istum & quatuor versus alios qui sequuntur, adventus Domini primus variis allusionibus indicatur. Quæ figura dicitur Characterismos, quæ Latinè Informatio vel Descriptio nuncupatur.

Quid Characterismos.

℣. 3. *Ignis ante ipsum præibit : & inflammabit in circuitu inimicos ejus.* Ante adventum Domini *ignis præcessit*, quando prædicatione Prophetarum infidelium corda fremuerunt; ut iracundiæ ardore succensi, de prædicantium nece tractarent. Ipse est ergo *ignis* qui *ante ipsum præibit*, sed suos potiùs consumpsit auctores; sicut Isaias Propheta dicit : *Et nunc ignis adversarios consumet.* Sequitur, *Et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Inflammabit* (sicut diximus) ad indignationem pertinet, & subitum animi calorem, quem illo tempore sanctæ Ecclesiæ patiebantur inimici. *In circuitu*, undique debemus advertere : quia dum pauci essent Prædicatores, adversariorum erat circumdans & innumerabilis multitudo.

Isai. 26. 11.

℣. 4. *Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ : vidit, & commota est terra.* Pulcherrima nimis facta est aptaque comparatio. Nam sicut commotæ nubes atque collisæ (sicut Physici dicunt) fulgura jaculantur: ita Prophetarum verba veritatis indicia lampaverunt. Denique eos in scripturis divinis frequenter legis nubibus comparatos; ut est illud : *Et nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem.* Intendamus etiam quod hîc iterum schema terræ (sicut in superiori psalmo jam dictum est) in orbe descriptum est. Ipse est enim *orbis* qui appellatur & circulus. Circulus autem est (sicut Geometrici definierunt) forma plana, quæ ex una circumducta linea continetur; ad quam ab uno puncto de his, quæ in medio formæ constituta sunt, omnes deductæ rectæ lineæ æquales sibi invicem sunt. Quâ complexione recognitâ, valde nota nobis efficitur forma terrarum. Significatur etiam totus mundus & per directam lineam cæli, quæ diametros mundi ab Astronomis vocitatur; ut est illud : *A solis ortu usque ad occasum laudate nomen Domini.* Linea autem intelligibilis est longitudo sine latitudine, à puncto inchoans, in punctum desinens. Punctum verò est, cujus pars nihil est. Meminisse ergo debemus quod hæc omnia sive punctum, sive linea, sive circulus, sive trigonus, sive quadrangulus, vel alia hujusmodi theoremata, quoties ad aspectum veniunt, corporalibus definitionibus concludantur, id est, sensibilibus : quoties verò solâ mente capiuntur, intelligibilia tantùm esse non dubium est. Quorum notitiam pleniorem in libris Geometricæ disciplinæ diligens lector invenies. Sequitur, *Vidit & commota est terra. Vidit terra*, illud significat, quoniam homines Verbum Domini cordis lumine cognoverunt. *Commota est*, magnæ prædicationis novitate perterrita est ; ut deprehenderet se insensata idola colere, dum haberet adorabilem Dominum summum Creatorem.

Isai. 5. 6.

Quid sit Circulus.

Psal. 112. 3.

Quid sit Linea intelligibilis.

Quid sit Punctum.

℣. 5. *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini : à facie Domini tremuit omnis terra.* Hîc *Montes* significant homines, qui & sæculi hujus altitudines appetunt, & insensatâ superstitione durescunt. His mirabiliter comparata est *cera* liquens : quoniam tantò faciliùs in pœnitentiam defluunt, * quantò se duritia immobiles esse crediderunt. Nam cùm dicit : *A facie Domini*, ostendit unde, *sicut cera fluxerunt montes* ; quod & in alio psalmo legitur : *Nec est qui se abscondat à calore ejus.* Sed cùm reperit : *A facie Domini tremuit omnis terra* ; illos significat, qui ipsius miseratione conspecti, ad satisfactionis remedia pervenerunt. Quod hodieque fieri comprobamus, cùm potestates sæculi, vel Pagani, vel hæretici vocati, damnantes superstitiosum votum, divinum magis eligunt subire servitium.

Mundani homines ceræ liquenti comparati.

* *MSS. quales.*

Psal. 18. 7.

℣. 6. *Annuntiaverunt cæli justitiam ejus : & viderunt omnes populi gloriam ejus.* Post nubes prædictas, quas intelligi diximus in Prophetis, venit ad *cælos*, quos Apostolos debemus advertere : quorum prædicationibus sanctis *justitia* Domini mundo salutaris innotuit. Sequitur, *Et viderunt omnes populi gloriam ejus. Viderunt* hîc, non carnalibus oculis, sed cordis lumine debemus accipere. *Gloria* enim audiri, non videri solet ; nam & alibi legitur quod sic intelligendum est : *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti.* Sive, ut quidam volunt, * præconspicabilis Domini significatur adventus. Intueamur etiam hujus Domini quàm diversis modis primus indicetur adventus. Dixit *ignem*, dixit *fulgura*, dixit *montes*, dixit *cælos* ; & per hæc omnia unum votum est annuntiare Dominum Salvatorem. Quod schema dicitur Ænigma, id est, obscura sententia, quando aliud dicit, & aliud vult intelligi.

Joan. 1. 14.

* *Ed. perspicabilis.*

Quid sit Ænigma.

℣. 7. *Confundantur omnes qui adorant idola, qui gloriantur in simulachris suis : adorate eum omnes Angeli ejus.* Adventu Domini prophetato, idolorum cultores increpat, qui tantâ manifestatione declaratâ, non erubescunt adhuc colere nescio quas ineptias. *Idolum* quippe dictum est, quod ipsum sit dolum, id est, hominum falsitate repertum. *Simulachrum*, à simulatione sacrâ compositum, quòd illis detur honor alienus. Sic utraque fugienda ipsorum nominum interpretatione declarantur. Et quoniam spiritus immundi se cupiunt adorari, dum falsos sibi honores vendicant, quos eorum iniquitas non meretur accipere, vide quid sequitur : *Adorate eum omnes Angeli ejus.* Bonus enim Angelus adorat Dominum, quia recto corde suum cognoscit Auctorem ; nec se ab hominibus adorari permittit, sicut in Apocalypsi Angelus Joanni procidenti ad pedes suos dicit : *Vide ne feceris, conservus enim tuus sum & fratrum tuorum.* Mali enim præcipiunt se adorari, sicut in Evangelio Satanas dixit Domino Christo, cùm eum assumpsisset in montem, & ostendisset regna mundi : *Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me.*

Idolum unde dictum.

Spiritus immundi cupiunt se adorari, boni Angelus è contra.

Apoc. 19. 10.

Matth. 4. 9.

℣. 8. *Audivit, & læta est Sion : & exultaverunt filiæ Iudæ propter judicia tua Domine.* Venit ad secundum membrum, in quo conversus ad Dominum Propheta lætus exultat : quia *Sion*, id est, Ecclesia Catholica judicia Domini puro corde percepit. Nam verbum qui crediturus audit, se audiisse lætatur : qui verò subdolâ mente perceperit, contristatus abscedit: quia contra voluntatem suam quod non esset crediturus audivit. *Sion* (sicut sæpe diximus) mons est Jerosolymis constitutus, cujus interpretatio significat speculationem; quæ benè sanctæ datur

Sion speculationem significat.

dabit; ut qui ei fideliter crediderunt, ejus regni beatitudine perfruantur: qui verò pertinaciter mundi vitia sunt secuti, pœnas debitas cum suo auctore sustineant. Perquirendum est sanè quòd & hîc *orbem terrarum* dicat; & in sequenti psalmo ponat: *Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ;* & in aliis plurimis locis ipso schemate terram perhibeat esse conclusam; iterumque centesimus sextus psalmus quatuor cardinibus terræ spatia comprehendat, dicens: *A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.* Cujus rei evidentissimum quoque Evangelii extat exemplum, ubi dicit: *Emittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & * congregabit à quatuor angulis terræ.* Unde meritò æstimo perquirendum, quemadmodum terræ possit & quadratio & circulus convenire, dum schemata ipsa (sicut Geometrici dicunt) videantur esse diversa. Formam terræ ideo scriptura Orbem vocat, eo quod respicientibus extremitatem ejus circulus semper appareat, quem circulum Græci ὀρίζοντα vocant. Quatuor autem cardinibus eam formari dicit: quia quatuor cardines, quatuor angulos quadrati significant, qui intra prædictum terræ circulum continetur. Nam si ab orientis cardine in austrum & in aquilonem singulas rectas lineas ducas: similiter quoque & si ab occidentis cardine ad prædictos cardines, id est, austrum & aquilonem, singulas rectas lineas tendas, facis quadratum terræ intra orbem prædictum. Sed quomodo quadratus iste demonstrandus intra circulum scribi debeat, Euclides in quarto libro elementorum evidenter insinuat. Quapropter rectè scriptura sancta faciem terræ,& orbem vocat, & quatuor eam dicit cardinibus contineri.

Conclusio Psalmi.

Audiamus quæ nos Propheta commoneat cantare Domino, afferre ad eum hostias viventes. Non sit nobis pars cum diabolo, & erit sine dubitatione cum Christo. Tunc enim (sicut titulus ait) post captivitatem peccatorum Domini domus ex nobis potest ædificari, si meruerimus vivi lapides inveniri. Obsecremus jugiter, deprecemur incessanter: agnoscet humilem, cùm ad damnandum venerit contumacem; nec puniet peccatorem, cùm probaverit jugiter confitentem.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonagesimum sextum.

Psalmus ipsi David, cùm terra ejus restaurata est.

Psalmus ipsi David, constat ad Christum Dominum esse referendum. Sequitur: *Cùm terra ejus restaurata est*, id est, cùm peccatores, qui ab ipso declinaverant errore pravitatis, gratia suffragante ad ipsum defæcatâ mentis sinceritate redierunt; sicut factum est in Judæis, qui post illam impietatem crucifixionis, conversionis sunt gratiam consecuti. Potest & aliter accipi, ut *terra restaurata* Resurrectionis ejus videatur indicare mysteria. Mortuum est quippe corpus ipsius lege communi: sed restauratum est in gloriæ munere singulari. Quapropter meminerimus hunc psalmum quartum esse de primo ejus adventu, per quem mundus noscitur esse liberatus.

Divisio Psalmi.

In primo membro psalmi Propheta per Resurrectionem Domini, virtutes ejus diversâ prædicatione describens, idolorum cultores dignâ increpatione redarguit. Secundo ad Dominum verba convertit: gaudens Ecclesiam Catholicam Auctori suo rectè credidisse. Commonet etiam fideles, ut lætentur in Domino: quia consuevit eos eripere, qui videntur crudelium insecutionibus subjacere.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Dominus regnavit, exultet terra: lætentur insulæ multæ. Videns Propheta mundum execrandâ hominum superstitione confusum, laudes Domini mirabili varietate describit; ut infideles agnoscentes verum Deum, ulteriùs spem in rebus vanissimis non haberent. Factumque est initium, quod & breviter cuncta concluderet, & deliramenta omnia submoveret. *Dominus regnavit.* Quis ergo alter colendus est, nisi ille qui solus cognoscitur imperare? Sequitur: *Exultet terra.* Quid jam remaneat idolis, si universa terra nomen veneretur Auctoris? *Terra* enim sensibilis lapidem non debet adorare brutissimum: quia ipse sibi negat * effectum, qui ab insensatis petit auxilium. Unus tamen lapis est angularis, qui spiritualiter coli debeat & timeri. Adjecit: *Lætentur insulæ multæ.* Regnante itaque Domino per totum mundum dispositæ lætentur Ecclesiæ, quæ meritò insulis comparantur: quia mundi fluctibus ambitæ circumlatrantium persecutionum numerositate tunduntur. Sed sicut istæ sævientibus fluctibus nesciunt lædi: ita nec sanctæ Ecclesiæ perturbationibus adversariorum probantur imminui; quin potius illos suis cautibus frangunt, qui in eas undosis culminibus irruerunt. Et vide quia dicit: *Multæ*, non, omnes, propter hæreticas pravitates, quæ erroribus suis ecclesiarum nomen imponunt.

* Ed. affectum.

Ecclesiæ insulis comparatæ.

℣. 2. *Nubes & caligo in circuitu ejus: justitia & judicium correctio sedis ejus.* In hoc versu qualis sit Dominus impiis religiosisque narratur. Nubilosus & caliginosus cernitur indevotis, dum cordi tenebroso nullâ claritate resplendet; sicut lippis oculis sol umbrosus aspicitur: quia nebulas illas non habet origo luminis, sed debilitas contracta carnalis, sicut ipse dicit in Evangelio: *Ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.* Contrà subsequitur: *Justitia & judicium.* Hoc illis videtur Dominus, qui sunt puro corde mundissimi, quos benè correctionem vocavit, quia errore pravitatis exuti, sedes sunt Domini Salvatoris; quos ille sua Majestate jam possidet, sicut legitur: *Sedes sapientiæ anima justi.* Ordo autem verborum talis est: *Sedes ejus correctio*, revera quia tortis mentibus

Dominus impiis tenebrosus, religiosis benignus.

Joan. 9. 40.

non potest insidere justitia. Et nota quòd per istum & quatuor versus alios qui sequuntur, adventus Domini primus variis allusionibus indicatur. Quæ figura dicitur Characterismos, quæ Latinè Informatio vel Descriptio nuncupatur.

Quid Characterismos.

℣. 3. *Ignis ante ipsum præibit : & inflammabit in circuitu inimicos ejus.* Ante adventum Domini *ignis præcessit*, quando prædicatione Prophetarum infidelium corda fremuerunt; ut iracundiæ ardore succensi, de prædicantium nece tractarent. Ipse est ergo *ignis* qui *ante ipsum præibit*, sed suos potiùs consumpsit auctores; sicut Isaias Propheta dicit : *Et nunc ignis adversarios consumet.* Sequitur, *Et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Inflammabit* (sicut diximus) ad indignationem pertinet, & subitum animi calorem, quem illo tempore sanctæ Ecclesiæ patiebantur inimici. *In circuitu*, undique debemus advertere : quia dum pauci essent Prædicatores, adversariorum erat circumdans & innumerabilis multitudo.

Isai. 26. 11.

℣. 4. *Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ : vidit, & commota est terra.* Pulcherrima nimis facta est aptaque comparatio. Nam sicut commotæ nubes atque collisæ (sicut Physici dicunt) fulgura jaculantur : ita Prophetarum verba veritatis indicia lampaverunt. Denique eos in scripturis divinis frequenter legis nubibus comparatos; ut est illud : *Et nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem.* Intendamus etiam quod hîc iterum schema terræ (sicut in superiori psalmo jam dictum est) in orbe descriptum est. Ipse est enim *orbis* qui appellatur & circulus. Circulus autem est (sicut Geometrici definierunt) forma plana, quæ ex una circumducta linea continetur; ad quam ab uno puncto de his, quæ in medio formæ constituta sunt, omnes deductæ rectæ lineæ æquales sibi invicem sunt. Quâ complexione recognitâ, valde nota nobis efficitur forma terrarum. Significatur etiam totus mundus & per directam lineam cæli, quæ diametros mundi ab Astronomis vocitatur; ut est illud : *A solis ortu usque ad occasum laudate nomen Domini.* Linea autem intelligibilis est longitudo sine laditudine, à puncto inchoans, in punctum desinens. Punctum verò est, cujus pars nihil est. Meminisse ergo debemus quod hæc omnia sive punctum, sive linea, sive circulus, sive trigonus, sive quadrangulus, vel alia hujusmodi theoremata, quoties ad aspectum veniunt, corporalibus definitionibus concludantur, id est, sensibilibus : quoties verò solâ mente capiuntur, intelligibilia tantùm esse non dubium est. Quorum notitiam pleniorem in libris Geometricæ disciplinæ diligens lector invenies. Sequitur, *Vidit & commota est terra. Vidit terra*, illud significat, quoniam homines Verbum Domini cordis lumine cognoverunt. *Commota est*, magnæ prædicationis novitate perterrita est ; ut deprehenderet se insensata idola colere, dum haberet adorabilem Dominum summum Creatorem.

Isa. 5. 6.
Quid sit Circulus.
Psal. 112. 3.
Quid sit Linea intelligibilis.
Quid sit Punctum.

℣. 5. *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini : à facie Domini tremuit omnis terra.* Hic *Montes* significant homines, qui & sæculi hujus altitudines appetunt, & insensatâ superstitione durescunt. His mirabiliter comparata est *cera* liquens : quoniam tantò faciliùs in pœnitentiam defluunt, * quantò se duritia immobiles esse crediderunt. Nam cùm dicit : *A facie Domini*, ostendit unde, *sicut cera fluxerunt montes* ; quod & in alio psalmo legitur : *Nec est qui se abscondat à calore ejus.* Sed cùm repetit : *A facie Domini tremuit omnis terra* ; illos significat, qui ipsius miseratione conspecti, ad satisfactionis remedia pervenerunt. Quod hodieque fieri comprobamus, cùm potestates sæculi, vel Pagani, vel hæretici vocati, damnantes superstitiosum votum, divinum magis eligunt subire servitium.

Mundani homines ceræ liquenti comparati.
* MSS. quales.
Psal. 18. 7.

℣. 6. *Annuntiaverunt cæli justitiam ejus : & viderunt omnes populi gloriam ejus.* Post nubes prædictas, quas intelligi diximus in Prophetis, venit ad *cælos*, quos Apostolos debemus advertere : quorum prædicationibus sanctis *justitia* Domini mundo salutaris innotuit. Sequitur, *Et viderunt omnes populi gloriam ejus. Viderunt* hîc, non carnalibus oculis, sed cordis lumine debemus accipere. *Gloria* enim audiri, non videri solet ; nam & alibi legitur quod sic intelligendum est : *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti.* Sive, ut quidam volunt, * præconspicabilis Domini significatur adventus. Intueamur etiam hujus Domini quàm diversis modis primus indicetur adventus. Dixit *ignem*, dixit *fulgura*, dixit *montes*, dixit *cælos* ; & per hæc omnia unum votum est annuntiare Dominum Salvatorem. Quod schema dicitur Ænigma, id est, obscura sententia, quando aliud dicit, & aliud vult intelligi.

Joan. 1. 14.
* Ed. perspicabilis.
Quid sit Ænigma.

℣. 7. *Confundantur omnes qui adorant idola, qui gloriantur in simulachris suis : adorate eum omnes Angeli ejus.* Adventu Domini prophetato, idolorum cultores increpat, qui tantâ manifestatione declaratâ, non erubescunt adhuc colere nescio quas ineptias. *Idolum* quippe dictum est, quod ipsum sit dolum, id est, hominum falsitate repertum. *Simulachrum*, à simulatione sacra compositum, quòd illis detur honor alienus. Sic utraque fugienda ipsorum nominum interpretatione declarantur. Et quoniam spiritus immundi se cupiunt adorari, dum falsos sibi honores vendicant, quos eorum iniquitas non meretur accipere, vide quid sequitur: *Adorate eum omnes Angeli ejus.* Bonus enim Angelus adorat Dominum, quia recto corde suum cognoscit Auctorem ; nec se ab hominibus adorari permittit, sicut in Apocalypsi Angelus Joanni procidenti ad pedes suos dicit : *Vide ne feceris, conservus enim tuus sum & fratrum tuorum.* Mali enim præcipiunt se adorari, sicut in Evangelio Satanas dixit Domino Christo, cùm eum assumpsisset in montem, & ostendisset regna mundi : *Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me.*

Idolum unde dictum.
Spiritus immundi cupiunt se adorari, bonus Angelus è contra.
Apoc. 19. 10.
Matth. 4. 9.

℣. 8. *Audivit, & læta est Sion : & exultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua Domine.* Venit ad secundum membrum, in quo conversus ad Dominum Propheta lætus exultat : quia *Sion*, id est, Ecclesia Catholica judicia Domini puro corde percepit. Nam verbum qui crediturus audit, se audiisse lætatur : qui verò subdolâ mente perceperit, contristatus abscedit: quia contra voluntatem suam quod non esset crediturus audivit. *Sion* (sicut sæpe diximus) mons est Jerosolymis constitutus, cujus interpretatio significat speculationem; quæ benè sanctæ datur

Sion speculationem significat.

Ecclesiæ: quoniam in contemplativâ virtute præsentem Dominum semper aspectat. Sequitur, *Et exultaverunt filiæ Iudæ*. *Filiæ Iudæ* significant religiosas mentes, probatasque personas; quæ ideò *filiæ Iudæ* dicuntur, quoniam Christo credere maluerunt,* quæ ex origine Judæ descendisse monstrantur, unde dicti sunt & Judæi. Et quare *lætata sit Sion* consequenter exponitur: *Propter judicia tua Domine*; id est, quia tristitiam servorum tuorum convertis in gaudium, & superbum diabolum humilitatis virtute prosternis.

℣. 9. *Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem terram: nimis exaltatus es super omnes deos.* *Supra omnem terram*, hìc benè intelligimus peccatores: *Supra omnes deos*, justos homines competenter advertimus, quos *deos* rectè dici frequenti expositione probatum est. Sive quoniam per hæc duo significat eum & terrenis creaturis & cælestibus imperare; sicut & alius psalmus dicit: *Quoniam omnia serviunt tibi.*

℣. 10. *Qui diligitis Dominum, odite malum: custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatorum liberabit eos.* Videtur & hic Categoricus syllogismus ita posse formari. Sancti diligunt Dominum: quoniam custodit Dominus animas eorum, & de manu peccatorum eripit eos. Omnes qui diligunt Dominum: quoniam custodit Dominus animas eorum, & de manu peccatorum eripit eos, odiunt malum. Sancti igitur odiunt malum. Nunc psalmi verba tractemus. Hic bonos alloquitur & fideles, ut à diaboli malitia segregentur; ipse enim jure dicitur malus, per quem venit omne peccatum. Quid est ergo *Dominum diligere?* odisse diabolum; quia sicut scriptum est: *Nemo potest duobus dominis servire.* Quæ figura dicitur Parison, id est, Æquatio sententiæ, constans dissimilibus membris. Et ne quis diabolum timuisset offendere, sequitur, *Custodit Dominus animas sanctorum suorum: de manu peccatorum liberabit eos.* Jam nemo dubitet *odisse malum*, quando Dominus *animas* cognoscitur *custodire sanctorum*. Sed vide quia dicit: *Animas*,* ne te teneres ad corpora, quæ passim tradit ad pœnas, ut Martyribus reddat coronas. *Liberat* enim *de manu peccatorum animas*, quando eas non sinit aliquâ pravitate subverti: sed ita illæsas eripuit, quemadmodum sibi beneplacitas esse cognoscit.

℣. 11. *Lux orta est justo, & rectis corde lætitia.* *Justo* dicit *ortam lucem*, id est, verissimam fidem; ut illuminatus talia credat, quæ eum ad cælorum regna perducant. Est quidem & sanctorum lux ista communis, quam indiscretè vident & homines & jumenta. Sed illa lux eorum propria dicitur, quæ Christo Sole præstatur: de qua dicturi sunt impii: *Erravimus à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & Sol non est ortus nobis.* *Rectis* verò *corde* oritur sine dubitatione *lætitia*, quando Deo præstante talia gerunt, quæ sibi profutura cognoscunt. Sic & in isto loco indicatum est, quia mundi amatores nec firmâ lætitiâ, nec vero lumine perfruuntur.

℣. 12. *Lætamini justi in Domino: & confitemini memoriæ sanctitatis ejus.* Cùm superiùs dixerit quæ bona justi (Domino præstante) suscipiant: nunc iterum ipsos commonet, ut *in Domino lætari* debeant, non in humano desiderio, aut in hujus sæculi ruinosa jactantia; sicut ait Isaias Propheta: *N[...] est gaudere impiis, dicit Dominus.* Isai. 48. 22.
Confitentur autem *justi memoriæ sanctitatis ejus*, quando in illo regno perpetuo fuerint collocari: recordantes de quanta clade hujus sæculi (Domino miserante) sint subtracti.

Conclusio Psalmi.

Consideremus hunc psalmum quàm salubri nos institutione componat. Ab idolorum culturis prohibet, unde æternam mortem potuissemus incurrere. Laudes Domini competenter insinuat, unde vita nostra sine dubitatione succedat. Docet afflictiones non pavescere, nec mala hujus sæculi formidare. Omnia enim periculosa, omnia mortifera magno compendio possumus evadere, si salutis nostræ diligamus Auctorem; sicut dicit Apostolus: *In* 2. Cor. 4. 8. 9.
omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: deficimus, sed non perimus: semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes; ut & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali, & cætera quæ Doctor egregius ad instruendum humanum genus salutariter noscitur elocutus. 10.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonagesimum septimum.

Psalmus ipsi David.

Simplices isti tituli planissimâ nobis verborum positione subrident. Referuntur enim ad Dominum Salvatorem: de cujus Incarnationis gloria, & secundo adventu psalmus iste dicturus est, qui tantâ varietatis gratiâ describuntur; ut licet sint sæpiùs prædicti, novi semper & mirabiles humanis sensibus elucescant. Hunc enim de his rebus tertium esse non dubium est. Sed isti qui utrumque adventum Domini sub una relatione complexi sunt, magna nobis sacramenta declarant. In uno quippe commonent, ut misericordem Dominum quærere debeamus: in altero, ut venturum Judicem formidemus. Sic ista salutaris pretiosaque conjunctio & spei nobis causas tribuit & timoris.

Divisio Psalmi.

Per totum psalmum Propheta loquitur. In prima parte commonet ut populus Christianus cantici novi exultatione lætetur, quando mirabilis est Christi Domini concessus adventus. Secundâ parte diversis modis uberiùs dicit esse lætandum: quia expectatum justis ejus noscitur provenire judicium; in quo sunt misericordia Domini præmia digna sumpturi.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Cantate Domino canticum novum.* Propheta fideles admonet Christianos; ut novæ regenerationis sacramenta sumentes, *novum canticum* de Domini Incarnatione concelebrent. Novus enim homo *cantare* debet *canticum novum*, non ille vetustus qui necdum Adæ peccata deponens, in prævaricatione veteris hominis perseverat. *Novum* utique, quia nunquam aliquid simile mundus audivit. *No-*

vum, quod nullâ vetustate sordescit: sed semper in suæ dignitatis gratia perseverat. Sed unde veniat istud *canticum novum*, subter aperitur.

℣. 2. *Quia mirabilia fecit Dominus: salvavit eum dextera ejus, & brachium sanctum ejus.* Causa redditur cantici novi: *Quia mirabilia fecit Dominus;* scilicet quando cæcis lumen, claudis gressum, surdis etiam donavit auditum, & cætera hujuscemodi quæ contra usum naturæ humanæ facta, Evangeliorum textus insinuat. Sed ista fecerunt & sancti ejus. Audi quod sequitur, ut reverà intelligas rem singularem novo cantico fuisse concessam: *Salvavit eum* dicit, id est, Christum Dominum, dum mundi istius peccata nescivit, dum triduanâ velocitate surrexit à mortuis. Sed qui *eum salvavit*, subsequitur: *Dextera ejus*, id est, omnipotens Verbum; non quia alter est Christus, & alter omnipotens Verbum, quod sibi Nestoriana confingit insania: sed hoc vult intelligi, ut ipsum salvasse

Joan. 10. 18. cognosceres, qui dixit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Brachium* verò quod addidit, sic & Isaias

Isai. 53. 1. Propheta de Filio dicit: *Et brachium Domini cui revelatum est? Dextera* pertinet ad operationes mirabiles: *brachium* ad fortitudinem singularem.

℣. 3. *Notum fecit Dominus salutare suum: ante conspectum Gentium revelavit justitiam suam. Notum fecit Dominus salutare suum*, id est, Dominum Salvatorem; ipse est enim salutaris, quem Simeon suscipiens in manibus suis dicit in tem-

Luc. 2. 29. plo: *Nunc dimittis Domine servum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei salutare tuum.* Ad exprimendam quoque rei clarissimam veritatem, sequitur. *Ante conspectum Gentium*; si-

Baruch. 3. 38. cut & Jeremias dicit: *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Addidit, *Revelavit justitiam suam*: quia priùs sub quodam velamine prædicatus fuerat per Prophetas, quo subducto in adventu ejus ipsa facies veritatis apparuit. Et nota quod ipse *dexterà*, ipse *brachium*, ipse *salutare*, ipse Patris dicatur esse *justitia*; ut unam illic substantiam, unam intelligas esse potentiam. In qua enim parte potest esse divisus, qui non * similia, sed omnia ipsius habere firmatur? sicut ipse in Evangelio dicit: *Omnia Patris mea sunt, & omnia mea Patris sunt.*

Christus idcirco, dextera, brachium, salutare, & justitia Patris quia illi consubstantialis.

* MS. A. dissimilia.

Joan. 17. 10. ℣. 4. *Memor fuit misericordiæ suæ Jacob, & veritatis suæ domus Israël: viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Memor fuit* dictum est, quia promissa complevit. Hæc est autem pro-

Isai. 52. 10. missio, quam Isaias prophetavit, dicens: *Videbit omnis caro salutare Dei.* Huic autem promissioni aptum nomen impositum est: *Misericordiæ suæ*; ut Creator cæli terræque homo fieri dignaretur, & humanum genus peccatorum vinculis obligatum adventus sui beneficio liberaret. *Jacob* (sicut sæpe diximus) populum novi Testamenti non incongruè videmur accipere: quia sicut *Jacob* fratri benedictione anterior extitit, cùm postea natus fuerit, ita & Christiana plebs priorem populum Synagogæ fidei gressibus antecessit. Et ne intellectum nostrum diversa nominum dissimilitudo confundat, perscrutemur quare additum sit: *Et veritatis suæ domus Israël*; ut non solùm hoc datum intelligeremus populo, qui post adventum Domini dictus est Christianus: sed etiam illi qui eum

Quare per Jacob populus Christianus accipitur.

de Virgine nasciturum esse crediderunt. *Israël* enim significatur omnis fidelis, qui Deum purâ mente conspexerit. *Misericordiam posuit in Jacob, & veritatem in Israël. Misericordia* quippe fuit, quando hominem liberaturus advenit: *Veritas*, quando sancti facie ad faciem videbunt, quem hîc (sicut dicit Apostolus) *in ænigmate per* 1. Cor. 13. 12.
speculum contuentur. Addidit, *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* Quo dicto hæreticorum pravitas omnis exclusa est, qui putant Domini Salvatoris localem concessam terris fuisse culturam. *Viderunt*, dicit, mente conspexerunt, quod per totum mundum constat effectum. Quanti sunt enim qui eum carnalibus oculis in Judæa Gente videre potuerunt? Sed cùm hîc dicat: *Omnes fines terræ*, dubium non est ad fidem esse referendum, ut nobis possit veritas constare verborum.

Per Israël omnis fidelis significatur.

℣. 5. *Jubilate Deo omnis terra: cantate, & exultate, & psallite.* Venit ad secundam partem, in qua commonet diversis modis à devotis esse gaudendum. Sed ad judicium Domini competenter ista referuntur, in quo & psalmus iste noscitur terminatus. *Jubilate* dictum est, cum magna delectatione in vocis gaudium prosilire; ut quod non potest explicare sermo confusæ vocis, declaret eruptio devota gaudentis. *Omnis terra*, universalem designat Ecclesiam, quæ in adventu Domini spem suam integrâ devotione reposuit. Sequitur, *Cantate, & exultate, & psallite.* Verba enim hæc quamvis videantur esse similia, aliqua tamen discretione separantur. *Cantare* est gravissimi Christiani oris officio laudes Domino personare. *Exultare*, cum magna affectione animi vota declarare. *Psallere*, bonis operibus Domini mandata complere. Quod ideò commonet multipliciter fieri: quia diversa ibi gaudendum est varietate virtutum. Quæ figura dicitur Homoptoton: quia in similes sonos exierunt verba diversa, id est, *jubilate, exultate, cantate, & psallite.*

Quid sit jubilare explicatur.

Quid sit cantare, exultare, psallere.

Quid sit Homoptoton.

℣. 6. *Psallite Domino in cithara, in cithara, & voce psalmi.* Pulcherrimâ sibi copulatione verba ista sociata sunt, ut quamdam harmoniam & ipsa de se facere videantur. Adhibentur enim instrumenta artis musicæ ad exercendum opus cæleste; quod necessariè dicitur, ut illa perfectio per quasdam similitudines indicetur. *Psallit* enim *Domino in cithara*, qui per actum carnalem mandata Divinitatis operatur, qui esurienti panem fregit, nudum vestivit, præstitit solatium destituto, & cætera quæ possunt supernis jussionibus applicari. Sequitur, *In cithara, & voce psalmi.* Eadem præposterata verba subjunxit; ut quodvis priùs eorum facias, totum tamen ad Domini gratiam pertinere cognoscas.

Psallit Domino in cithara, qui per actum carnalem mandata Divinitatis operatur.

℣. 7. *In tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ: jubilate in conspectu Regis Domini.* Respiciamus omnia hæc verba divinis mysteriis esse plenissima. Duo genera fuisse tubarum ad quasdam similitudines exprimendas apud Hebræos, Numerorum nobis liber insinuat. Unum quod argento ductili formabatur; hoc ad Spiritum sanctum, qui per Prophetas locutus est, competenter aptatur. Argenteus enim à munditia dicitur, & candore verborum; sicut alibi ipse
dicit; *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne* Psal. 11. 7.
examinatum, terræ purgatum septuplum. Ductilibus autem significat, quia fideles diversis passio-

Duo genera fuisse tubarum apud Hebræos, & quid significent.

Num. 10. 2.

Perficiuntur passionibus fideles. nibus tunsi (Domino largiente) proficiunt; & tantò plus crescunt, quantò amplius duri mallei fuerint iteratione percussi. Malleus enim est *Malleus est diabolus.* diabolus; de quo Propheta dicit: *Contritus est malleus universæ terræ.* *Vox* est autem *tuba cornea* *Jerem. 50. 23* patientiæ fixa tolerantia, quæ velut cornea substantia in viris fidelibus amore Domini perseverat. His ergo tubis psallit Domino, qui *Quis tubis psallat Domino.* utrisque virtutibus devotus exultat, qui & Dominum mundo corde prædicavit, & ejus misericordiam patientiæ virtute sustinuit. Sequitur, *Jubilate in conspectu Regis Domini.* Completa est in hoc commate, quæ in superioribus partibus suspensa videbatur esse sententia. Hîc enim dicit ubi sit jubilandum, ubi cantandum, ubi exultandum, ubi psallendum, ubi in psalmo citharizandum, ubi in cithara psalmizandum, ubi jubilandum in tubis ductilibus & corneis; scilicet *in conspectu Regis Domini*, quando in illa judicatione justi præmia promissa recipient. Per has enim varietates significatur diversis sanctis operibus, diversis donis in conspectu Domini esse gaudendum. Sive ista sic dicit hîc esse facienda, ut semper ad eum mentis dirigatur intentio.

℣. 8. *Commoveatur mare & plenitudo ejus: orbis terrarum, & universi qui habitant in ea.* Hîc jam terror futuri judicii, & impiorum formido describitur, quando *mare* illud quod est in pectoribus impiorum, delictorum suorum recordationibus *commovetur. Plenitudo* autem *ejus* meritò dicta est, scilicet quia multa peccata ingentes excitant fluctus; & tunc magis plenissimè *commovetur*, quando se reus novit esse damnandum. *Multa peccata ingentes excitant fluctus.* Sequitur, *Orbis terrarum*; utique & ipse *commovendus est*, quando in novam faciem venire prædictus est; sicut legitur: *Erit cœlum novum & terra nova.* *Isai. 65. 17.* Addidit, *Et universi qui habitant in ea*; ut revera hoc intelligeres de hominibus dictum, de quibus superius figuratim dixit: *Commoveatur mare.*

℣. 9. *Flumina plaudent manibus in idipsum, montes exultabunt ante faciem Domini: quoniam venit judicare terram.* Frequenter diximus scripturas divinas per diversas similitudines loqui; ut & impiis celata sint quæ dicuntur, & fideles ad ea perquirenda studiosiùs incitentur. *Cur divinæ scripturæ per diversas similitudines loquantur.* Unde & hîc per allegorias multiplices Domino dicit esse cantandum. Allegoria est enim aliud dicens, aliud significans. *Quid sit Allegoria.* Mare siquidem superiùs peccatoribus comparavit: nunc *flumina* sanctos viros significat, qui bonas operas cœlesti ubertate manaverunt. *In idipsum*, id est, in Domino Salvatore, cui prædictam operam exhibuisse monstrantur. Sed respice quoniam hæc omnia sub allusione sunt: quando enim manus habent flumina, nisi fuerint sanctis hominibus comparata? de quibus dictum est: *Qui credit in me flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* *Joan. 7. 38.* Sequitur, *Montes exultabunt ante faciem Domini. Montes* & in bono & in malo plerumque poni manifestum est. *Impii & mansueti montibus comparati.* Impii enim superbis nisibus intumescunt, & ad duritiam saxorum obstinato corde perveniunt. Mansueti autem mentis soliditate firmissimi sunt; & quamvis piâ humilitate curventur, spe futuræ beatitudinis in summitates solidissimas eriguntur. Hi sunt qui Domino adveniente gaudebunt: quoniam in futuro judicio promissionis ipsius dona recipient. Addidit, *Quoniam venit judicare terram.* Hîc *terram*, omnem peccatorem competenter advertimus: *Cur per terram peccator intelligatur.* quia terrena semper vitia concupiscunt. Vides totum sensum ad illud judicii tempus esse perductum; ut omnia quæ dicta sunt illi intelligeres posse congruere.

℣. 10. *Judicabit orbem terræ in justitia, & populos in æquitate.* Hîc *orbis terrarum* impiis est nihilominus applicandus, qui frequenter *terræ* appellatione declarantur. Isti sub justitiâ judicandi sunt, qui pertinaciâ suâ nulla remissione liberantur. *Populos* autem significat eos, qui ex Hebræis fideles probati sunt, & qui devoti ex Gentibus advenerunt: de quibus ait: *Habeo autem & alias oves, quæ non sunt ex hoc ovili, oportet me & eas adducere; ut fiat unus grex, & unus pastor.* *Joan. 10. 16.* Isti ergo *populi in æquitate judicandi sunt*: quoniam ibi præmia recipient, qui hîc propter nomen Domini gravissima pericula pertulerunt; sicut dicit Apostolus: *Omnes enim stabimus ante tribunal Dei, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* *2. Cor. 5. 10.* Istud tamen judicium ubi fiat evidenter expressum est; dicit enim Joel Propheta: *Congregabo omnes Gentes, & educam eas in convallem Iosaphat, & disceptabo cum illis ibi pro populo meo, & pro hereditate mea Israël.* *Joel. 3. 2.*

Conclusio Psalmi.

Quid est hoc quod instrumenta musica frequenter posita reperimus in psalmis, quæ non tam videntur mulcere aurium sensum, sed provocare potiùs cordis auditum? Sed quoniam ille sonus & modulatio tibiarum à sacris mysteriis nostra nihilominus ætate discessit; restat ut intelligentiam hujus rei spiritualiter perquirere debeamus. Musica est disciplina, quæ rerum sibi congruentium, id est, sonorum differentias, & convenientias perscrutatur. *Quid sit Musica.* Hæc meritò ponitur ad rerum spiritualium similitudines explicandas: quoniam concentus ejus virtute inconvenientiæ subsistit. Nam sive quando psalmodiam dicimus: sive quando mandatis Domini operam * navanter impendimus, dulcissimæ harmoniæ gratia temperamur. ** Ed. voluntariè.* Et si causas hujus rei altâ deliberatione perpendas, quælibet creatura rationabilis si Auctoris sui vivat imperio, ab hac convenientia non probatur excepta. Meritò ergo incessanter præcipimur Domino psallere, in psalmo citharizare, in cithara psallere, jubilare in tubis ductilibus & corneis; ut dubium non sit hæc instrumenta dulcisona probabilium actuum nobis indicare concordiam.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonagesimum octavum.

Psalmus David.

Dignitatem istius nominis satis admirari non possum, quòd in titulis semper affixum aciem nostræ mentis erigit ad Dominum Christum. Ipsius enim honor in hoc psalmo potentiaque cantatur. Sed quanta laus est sanctissimi viri, ut per ejus nomen eximium tantæ significetur Majestatis arcanum. Per *David* enim

&

& personam loquentis advertimus, & Christum manu fortem, desiderabilemque sentimus. Quapropter eximio præcone recognito, magni Judicis præstolemur adventum.

Divisio Psalmi.

IN prima sectione commonet Propheta universos populos Christo Domino confiteri: quia judicium & justitiam in Jacob fecisse declaratur. Secundâ commonet plebem, ut adoret Dominum Salvatorem, qui Moysi & Aaron, & Samuel propitius fuisse dignoscitur: quia præcepta ejus custodiisse monstrantur. Unde exaltandum & adorandum dicit esse Dominum, qui fideles suos exaudire dignatus est.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DOminus regnavit, irascantur populi: qui sedes super Cherubim moveatur terra. Cùm dicit enim: *Dominus regnavit*, exponit quoniam gloriam suæ Resurrectionis ostendit; non ut antè creditus est non posse regnare, quem Judæi videbantur extinguere: sed hîc illud tempus ostenditur, quando ipse post Resurrectionem suam dicit: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Sequitur, *Irascantur populi*, nihil ultrà nocituri. Magno enim gravitatis pondere deridentur, quorum doli atque versutiæ nihil penitùs nocuisse declarantur. Nam quod dixit: *Irascantur*, non præcipit Propheta ad aliquod facinus populos commoveri: sed ut sibi potiùs *irascantur*, qui rem probati sunt fecisse nefariam; ut citò ad conversionis salutem veniant, cùm propriâ voluntate sua cœperint facta damnare. Quod si ad litteram velis accipere, quædam videtur urbanitas; sicut & in Actibus Apostolorum legitur Pontifici Paulum dixisse percussum: *Feriat te Deus paries dealbate.* Et paulò pòst increpatus dixit: *Nesciebam, fratres, quod Princeps populi esset. Scriptum est enim: Principem populi tui ne maledixeris;* non quia nesciebat, sed quia Principem eum populi sub quadam urbanitate denegavit. Ita & hic dictum est: *Dominus regnavit irascantur populi*, id est, nihil ultrà nocituri; quod non ad exhortationem, sed ad derisionem videtur potiùs pertinere. Quæ figura dicitur Astismos, Latinè urbana dictio, venustatis & facetiæ causa composita. Sequitur, *Qui sedes super Cherubim moveatur terra.* Tu *qui sedes*, indicativus modus est secundæ personæ; ad ipsum enim Dominum verba convertens hanc sententiam finit. *Cherubim* Hebræum nomen est, significans plenitudinem scientiæ: ubi quasi in throno suo Dominum insidere manifestat. Nam & homines* insider, qui plenissimâ fide, atque operum probitate complentur. Adjunxit, *Moveatur terra.* Sive illud significat quod superiùs dixit, *Irascantur populi:* sive magis ad conversionem peccatores postulat commoveri, qui (sicut jam dictum est) *Terra* meritò nuncupantur, quia terrena vitia concupiscunt.

Matth. 28. 18.

Act. 23. 3. & 5.

Exod. 22. 28.

Astismos, Latinè urbana dictio.

Cherubim plenitudo scientiæ.

* *Ed. insident.*

℣. 2. *Dominus in Sion magnus; & excelsus super omnes populos.* Ut Deum illum quem dixit *sedere super Cherubim*, Dominum Christum evidenter adverteres, expressit: *Dominus in Sion magnus*, qui in Jerosolymitanis partibus homo apparere dignatus est. Et intende verba quæ dicit: *Dominus magnus:* ne quis eum pro Passionis humilitate putaret esse temnibilem. Addidit, *Et excelsus super omnes populos:* quoniam ille quem irreligiosâ mente contempserant, Rex *excelsus super omnes populos* eminebat. *Sion* autem interpretatur speculatio, quod est Ecclesia, in qua Dominus spiritualiter inesse reverendâ semper contemplatione monstratur.

℣. 3. *Confiteantur nomini tuo magno, & terribili: quoniam sanctum est.* Post apparitionem carnis quæ facta est in Sion, confitendum dicit populis Domino Salvatori, de quibus superiùs dictum est: *Irascantur populi.* Sic enim in Ecclesia Catholica quotidie fieri videmus; ut qui priùs fuerunt blasphemi, paulò pòst sint (Domino præstante) correcti. *Magnum* autem dictum est *nomen* ejus: quia ubique dilatatum est. *Terribile*, quia ipse venturus est judicare vivos & mortuos. *Sanctum*, quia immaculatâ & cælesti conversatione permansit; sicut & alibi dicitur de ipso: *Quoniam magnificavit Dominus sanctum suum;* sicut & Mariæ dictum est ab Angelo: *Propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.*

Quare nomen Domini magnum, terribile, & sanctum.

Psal. 4. 4.

Luc. 1. 35.

℣. 4. *Et honor Regis judicium diligit: tu parasti æquitatem.* Superiùs dixerat: *Confiteantur* populi *nomini tuo:* modò quemadmodum confiteri debeant evidenter exponit. *Honor* enim *Regis* est prædicatio gloriosa, quam illi semper offerimus confitendo. *Judicium diligit*, hoc est, ut deliberando atque tractando debeamus diligere Creatorem. Non enim ille aut labili voluntate, aut caducâ mente colendus est: sed fixâ & perspicabili deliberatione sententiæ, sicut solet semper puris cordibus apparere. Sequitur, *Tu parasti æquitatem*, ut agnoscerent homines ab ipso hoc munus attribui, quo possint hanc intelligere, vel facere constanter *æquitatem.* Denique sensum istum evidentiùs sequens versus ostendit. Sive (ut quibusdam placet) *honor Regis* est damnatio justa nocentium: quoniam iniquitate punitâ gloria Regis semper augetur.

Honor Regis.

Damnatio justa nocentium, honor Regis.

℣. 5. *Judicium & justitiam in Jacob tu fecisti. Judicium fecit* in populo fideli, quando ei donavit bonum malumque discernere: *Justitiam* verò, cùm relictis idolis Creatori suo meruit humili devotione servire. *In Jacob* autem, in uno quoque fideli dicit: quia nominis istius commemoratione populus devotus ostenditur. *Tu fecisti:* quia nemo est alius præter ipsum, qui instituit & * firmavit Ecclesiam; sicut dicit Apostolus: *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.*

* *MS. A. formavit.*

1. Cor. 3. 11.

℣. 6. *Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum ejus: quoniam sanctum est.* Venit ad secundam sectionem Propheta, in qua populos devotos commonet, ut nomen Domini magnificare non desinant; quatenus illum prædicando, ipsi potiùs exaltari posse videantur. Cæterùm ille humanis viribus (sicut sæpe dictum est) non indiget adjuvari, qui est summa virtus, & totius Majestatis adoranda perfectio. Sequitur, *Et adorate scabellum pedum ejus: quoniam sanctum est.* Quoniam beatus Augustinus diligentissimus exquisitor, corpus Domini quod de Maria Virgine sumpsit, *scabellum* Divinitatis ejus asseruit

Enar. in psal. 98. ante med.

debere sentire, propter naturam humanitatis, quam est dignatus assumere. Illi enim virtuti esse subjectum atque unitum, omnibus creaturis constat excelsius, sicut dicit Apostolus: *1. Cor. 1. 25.* *Quod infirmum est Dei fortius est hominibus.* Et alibi de eodem Mediatore Dei & hominum homine Christo Jesu Apostolus dicit: *Philip. 2. 9.* *Propter quod Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum.* Nunc dicendum nobis est quid in isto versu *pedes* ejus significare videantur, scilicet stabilitatem Divinitatis, quæ semper in naturæ suæ omnipotenti gloria tanquam pedum indefecta stabilitas perseverat. *Corpus à verbo assumptum, scabellum pedum ejus vocatur.* Hujus ergo Verbi assumptum corpus, quamvis gloriosum, quamvis magnum, quamvis sit adorabile: tamen propter humilitatem humanitatis, *scabellum pedum* competenter accipimus. Nam cùm ipse dicat: *Isai. 66. 1.* *Cælum mihi sedes est; terra autem scabellum pedum meorum;* corpus terrenum quod de Maria Virgine sumpsit, benè (ut opinor) eadem similitudine *scabellum pedum ejus* probatur intelligi. Et nota quia non dixit: Quoniam sanctus est: sed *quoniam sanctum est*; scilicet ut corpus à Deitate mentis contemplatione discerneres, sed ad unam personam referres, id est, *Joan. 1. 14.* ad *Verbum* quod *caro factum est, & habitavit in nobis. Pedes* etiam Divinitatis per tropologiam dicit, sicut & *scabellum* dictum est. Etiam sic forsitan debemus accipere, ut extrema temporis designet, quando Dominus incarnari dignatus est. Unde & Joannes Evangelista dicit: *1. Joan. 2. 18.* *Filioli novissima hora est*; Paulus quoque Apostolus dicit: *Galat. 4. 4.* *Cùm venisset plenitudo temporum, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege.*

℣. 7. *Moyses & Aaron in sacerdotibus ejus, & Samuel inter eos qui invocant nomen ejus: invocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos.* Ideò priscæ auctoritatis magnos viros posuit, eisque gratiam Domini asserit fuisse concessam; ut ad similem devotionem fideles populos incitaret. Et nota quia hìc *Moysen sacerdotem* dicit, dum sic in Heptateucho non legatur; qui etsi hostias non offerebat sicut *Aaron* frater ipsius: vota tamen populorum coram Deo semper exhibuit; quod sacerdotis officium esse monstratur. Quapropter meritò & hic *sacerdos* dicitur, qui magnis precibus, irascente Domino, pro populo supplicavit. *Samuel* autem in templo Domini prædicabili sanctitate conversatus est, qui David unxit in Regem. Sed quoniam sacerdotis non accepit officium (quia erat de tribu Ephraim, unde sacerdotes fieri non licebat) addidit de ipso: *Inter eos qui invocant nomen ejus:* quia nominatim percurrere non poterat, quos multitudo infinita dilatabat. Adjecit, *Invocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos.* *Deus fideliter supplicantes efficaciter audit.* Quantum valeat sinceritas orationis in brevitate declaratum est: quia fideliter supplicantes efficaciter audiebat.

℣. 8. *In columna nubis loquebatur ad eos: quia custodiebant testimonia ejus, & præcepta ejus quæ dedit illis.* Non vacat quod dictum est: *In columna nubis:* quia semper ista in ædificatione domus pro fortitudine ponitur & decore. In hac ergo specie loquebatur illis Dominus, quæ venturam fabricam Ecclesiæ nuntiabat. Sed quia illis tunc per *nubem* verba fecit, nobis per sanctum scabellum suum, id est, per Incarnationem & loqui evidentiùs, & apparere dignatus est. O scabellum omnibus templis excelsius, omnibus spiritualibus creaturis multò præstantius! sicut dicit Apostolus: *Cui autem dixit Angelorum: Sede à dextris meis?* *Hebr. 1. 5.* Sed quid mirum, si ille scabellum dicitur, qui se vermi, scarabeo, herbæ fullonum, & angulari lapidi comparavit, non * vilitatis intuitu, sed humilitatis affectu; quam ** Ed. utilitatis.* sumendo tantùm fecit excelsam, quantùm priùs fuit in hoc mundo parvissima? Sequitur, *Quia custodiebant testimonia ejus, & præcepta ejus quæ dedit illis.* Reddit causas quare eos exaudire Dominus dignaretur: quia ipse illum verè diligit, *Verè Deum diligit, qui mandata ejus custodit; & is à Deo exauditur.* qui ejus mandata custodit, sicut ipse discipulis dicit: *Si me diligitis, mandata mea servate.* *Joan. 14. 15.* *Testimonium* est per signa aliqua præcedentis rei positio significatio; sicut in Heptateucho dicit: *Hoc erit vobis in testimonium.* *Quid sit testimonium.* Præcepta enim pertinent ad legem, quam per Moysen visi sunt accepisse. Unde ostenditur efficacissimè placere Deo, quando à nobis ejus completur imperium.

℣. 9. *Domine Deus noster tu exaudiebas eos: Deus tu propitius fuisti illis, & vindicans in omnia studia eorum.* Dicendo: *Tu exaudiebas, & tu illis propitius fuisti*, ostendit quidem desideria sanctorum in bonis petitionibus fuisse completa, eosque beneficia suscepisse, quæ videbantur necessariò postulari. Sed addidit: *Et vindicans in omnia studia eorum.* Hoc propterea positum est, ne semper nos quæreremus audiri, quando utrumque in ipsis videtur impletum. Cognoscimus enim eos, & interdum exauditos fuisse cùm peterent prospera; & iterum *in studia eorum vindicatum*, ne humana illis elatio surripere potuisset. Nam quamvis aliqui fideles sint, & *In fideles pro tempore oportet vindicari, ne in superbiam deducantur.* magnâ devotione venerandi, oportet in eos pro tempore *vindicari*: ne cor eorum ad superbiam videatur posse deduci; sicut & Apostolus dicit: *Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet à me; & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur.* *2. Cor. 12. 7. 8. 9.* Quapropter audivimus exauditos, & in eis intelligamus etiam vindicatum; ut cognoscamus misericordem Christum utrumque fecisse propitium.

℣. 10. *Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate in monte sancto ejus: quoniam sanctus est Dominus Deus noster.* Et superiùs quidem pars versus istius legitur, ubi facta divisio est: sed ibi subjunctum est: *Et adorate scabellum pedum ejus*; hìc autem non montem, sed *in monte sancto Dominum* præcepit *adorari*. Quod ad montem *Ecclesia mons montium, & sancta sanctorum ob Christi habitationem dicitur.* Sion (qui est Ecclesia) referri posse non dubium est, quæ est montium mons, & sancta sanctorum, cujus ipse habitator est Christus. Sic utrumque in sancta Ecclesia dicit esse faciendum. Notandum est autem, quòd sanctum Dominum in sancto monte præcepit adorandum: quoniam sicut laus ejus non convenit ori pravo: ita nec ejus culturæ loci potest congruere turpitudo.

Conclusio Psalmi.

Consideremus faciem hujus psalmi, quasi duobus luminibus splendere pulcherrimis. Incredulos terret, ut ad supplicationem devo-

tissimam perducantur: fidelibus Christum Dominum adorare præcipit, quia ipse novit exaudire quos diligit. Beata plebs quæ de tali gaudet imperio. Vitale quippe desiderium est agnoscere & amare Creatorem. Quapropter exultationem nobis moveat auditus Dominus Christus. Fidelis servi est diligere dominantem. Nam qui non habet charissimum gubernatorem suum, ipse se profitetur horrendum. Natura quippe rerum est, ut ab eo te diligi posse nullatenus arbitreris, quem charâ mente non appetis. Diligamus igitur, ut amemur: quæramus, ut inveniamus: pulsemus, ut ad eum accedere valeamus. Contra omnes amentias est eum tepidè quærere, quem tibi cognoscis æterna beneficia posse præstare.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonagesimum nonum.

Psalmus in confessione.

Duplex confessio una pœnitentiæ, altera laudis. CUm frequenter in psalmis posita sit pro rerum opportunitate *confessio*: hic tamen in titulo singulariter probatur ascripta, revera quia totus hic psalmus ad utrasque pertinet confessiones. Una est quando peccata nostra * deplorantes, culpabiles nos reosque profitemur, & misericordiam Domini concedendam nobis piis fletibus exoramus. Altera, cùm sive nobis beneficia collata laudamus, sive aliis præstita cum magna exultatione veneramur. Confessio enim quasi confatio dicitur, sive pœnitentia, sive laus multorum ore celebrata; quæ ideò sic dicitur, ut ad plurimos pertinere monstretur.

* Ed. depromentes.

Confessio quasi confatio dicitur.

Divisio Psalmi.

IN prima parte psalmi Propheta commonet universitatem, ut Dominum debeat sub magna jucunditate laudare: quia tanti Domini triste non decet servitium. Et ne semper hoc genere confessionis utendum crederet Christianus, secundâ parte dicit, ut malorum nostrorum delicta pœnitentes, indulgentiæ ipsius portas intrare mereamur: quia misericordia ejus permanet in æternum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Jubilate Deo omnis terra.* Sollicitus Propheta de populo fideli, ne se putaret sub anxietate tristitiæ Christo Domino serviturum, primùm à jubilatione cœpit: quia ipsa est justi perfecta devotio Domino sub mentis jucunditate famulari; sicut & Apostolus monet: *Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.* Et ne quis se minimè crederet evocatum, addidit, *omnis terra*; ut ipse inter homines non videatur existere, qui hanc vocem detrectat audire. Jubilatio est enim (sicut sæpe diximus) magno mentis gaudio commoveri, non tamen in articulata verba prorumpere. Nam quod dixit: *Jubilate*, & subjunxit: *omnis terra*, frequenter & per casus nominum discrepantes, magnos indicat sensus. Nam cùm *terra* singulari numero denuntietur, *jubilate* dicit,

Perfecta devotio justi est Domino sub mentis jucunditate famulari.

1. Thess. 5. 16. 17. 18.

quod ad pluralem numerum certum est pertinere; ut hanc *terram* ad homines, non ad tellurem æstimares esse referendam; quod allegoricè constat intelligi. Allegoria est enim figura aliud dicens, & aliud significans. *Quid sit Allegoria.*

℣. 2. *Servite Domino in lætitia: intrate in conspectu ejus in exultatione.* Licet servitia Domini diversis videantur officiis expediri, ut sunt ordines Ecclesiastici, monasteria fidelium, Eremitæ solitarii, Laici devoti: omnia tamen ad ista tria verba propriè referuntur, ut Domino sub lætitia serviatur, non in murmuratione, aut amaritudine mentis, sicut factum est in deserto, quando contra Dominum Judaicus populus murmuravit. Sed ista *lætitia* utique charitas est, quæ (sicut dicit Apostolus) *non inflatur, non agit perperam, non est ambitiosa*, & reliqua quæ hanc virtutem egregiam mirabili narratione describunt. Quapropter illi sub lætitia Domino serviunt, qui eum supra cuncta diligunt, & invicem se fraternâ charitate respiciunt. O libera servitus! ô servitium supra cunctas dominationes eximium, quibus talis lætitia tribuitur, qualis in regnorum gloria non habetur! Sed istam lætitiam quæ in hoc mundo præcipitur, vide quale præmium subsequatur. Dicit enim: *Intrate in conspectu ejus in exultatione.* Multò difficilius, multò præstantius est ante tanti judicis gaudere conspectum: ubi sic convenire conscientia commonetur, ut gaudia tunc sumat humilitatis, quando superbis omnibus probatur esse terribilis.

1. Cor. 13. 5.

Domino sub lætitia serviunt, qui eum supra cuncta diligunt.

℣. 3. *Scitote * quòd Dominus ipse est Deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos: nos autem populus ejus, & oves pascuæ ejus.* In capite versus hujus contra perfidiam loquitur Judæorum, qui Dominum Salvatorem non putando Deum, in Creatorem suum manus injicere præsumpserunt. *Scitote*, dixit, intelligite, *quòd* iste *Dominus* quem Dei Filium minimè credidistis, *ipse est Deus*, qui fecit cælum & terram, qui nos quoque ad suam imaginem similitudinemque plasmavit. Et ne putarent humanam creationem patrum semini esse deputandam, adjecit: *Et non ipsi nos.* Nam quamvis nativitati nostræ ministerium præbeat carnalis operatio: tamen ille in hunc mundum nos probatur adducere, qui cuncta facit ad existentiam pervenire. Sequitur, *Nos autem populus ejus, & oves pascuæ ejus.* Venit ad populum fidelem per comparationes pulcherrimas, quid sit ostendens. *Oves*, quia simplices sunt, & ipse earum Pastor est verus. *Pascuæ ejus*, id est, divinarum scripturarum copiosa & dulcis epulatio. Ipsa sunt *pascua*, quibus fidelis anima saginatur, & ad futuræ beatitudinis amœna perducitur. Sic istis tribus versibus complexus est quid agere, quid credere, quid intelligere debeat Christianus.

* MS.A. quoniam.

Deus cuncta facit ad existentiam pervenire.

Populus fidelis oves Christi, quarum pascua sunt scripturæ divinæ.

℣. 4. *Intrate portas ejus in confessionem: atria ejus in hymnis confessionum. Laudate nomen ejus.* Venit ad secundam partem; ut quia superiùs dixerat in Domini laudibus esse jubilandum: nunc doceret quemadmodum illi unusquisque debeat confiteri. *Portæ* Domini sunt humilis pœnitentia, baptismum sacrum, charitas sancta, eleemosynæ, misericordia, cæteraque mandata, per quæ ad ejus possumus pervenire conspectum. Hortatur ergo Propheta,

Portæ Domini.

ut per hanc humilitatis confessionem, primò januas misericordiæ Domini intrare debeamus: ne nos extra ovilia sævientis lupi possit rapacitas invenire. Adjecit, *Atria ejus in hymnis confessionum. Atria ejus*, & hìc subaudis, *intrate*. Significat enim Prophetas, Evangelistas, & quicumque (Domino aspirante) docuerunt. Dicta enim illorum Domini constat esse palatia, quando ipse in eis invenitur, si devotâ mente perquiritur. Sed ut hanc confessionem divideres à priore, posuit: *In hymnis*, qualis fuit illa Domini Salvatoris cùm dixit: *Confitebor tibi Pater Domine cæli & terræ.* Non enim pro suis peccatis aliquid confessus est, sed laudes Patri sincerâ dilectione persolvit. Congruus enim ordo servatus est: quia dum illa priùs offertur, ista jam secura subsequitur. Addidit: *Laudate nomen ejus;* ubi ponenda subdistinctio est: quia sequenti versui constat esse jungendum.

℣. 5. *Quoniam suavis est Dominus, in æternum misericordia ejus, & usque in sæculum sæculi veritas ejus.* Ne quis se putaret laudando fatigari, aut continuo labore flaccescere, causam reddidit quare prædicandum est nomen ejus; id est, *Quoniam suavis est Dominus.* Quando enim provenit in suavitate defectus, aut potest animus expleri, ubi semper proficit appetitus? Delectatio ista nescit habere fastidium, ubi sic mens consolata reficitur, ut nullatenus tamen ejus desideria deponantur. Et ne suavitatem, quam dixit, crederes esse temporalem, *In æternum* dicit *ejus misericordiam* permanere: quia cùm semel præstiterit futura bona, ab ipso tamen perpetuè servantur illæsa. Adjecit, *Et usque in sæculum sæculi veritas ejus. Sæculum sæculi*, & istud significat quod nunc agitur, & illud quod credimus esse venturum: quoniam & hìc est *veritas* Domini; sicut legitur: *Veritas de terra orta est;* & in illo sæculo, ubi promissionum ejus dona complentur, & ipse cum sanctis suis gloriosâ perennitate regnabit.

Conclusio Psalmi.

Mirabiliter hic psalmus utrasque nos confessiones edocuit; ut & alacres Domino jubilemus, & peccatorum nostrorum vulnera sine intermissione plangamus. In hoc enim mundo utrumque necessarium est; ut nec in tristitia desperet Dei servus, nec iterum animus ejus prosperis reddatur elatus. Nam sicut sanitas hominis humorum pace consistit: ita perfectus est Christianus, qui fuerit inter harum rerum vicissitudinem immobiliter temperatus. Suscipiamus ergo alacri mente quæ dicta sunt. Qualis enim sit ista deploratio ex hoc datur intelligi, ut in ea præcipiatur Dominus esse laudandus; meritò quia inde provectus evenit non reatus: non pœna sed præmia: non deformis servitus, sed pulchra libertas.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum.

Psalmus ipsi David.

Quamvis tituli ab historiis tracti virtutem videantur indicare psalmorum: tamen & simplices idem continere noscuntur. Est siquidem textus iste mirabilis, & in forma perfectæ sanctitatis inclusus, qui centenarium fructum debeat expectare præmiorum. Sed ideò verba noscitur præmisisse notissima; ut ejus virtus simplex atque perspicua sensus lucidissimos ac nimis honorabiles indicaret. *Psalmus* enim sanctam significat operationem. *Ipsi David* ubi ponitur, totum Christi virtutibus applicatur; ut nihil de isto terreno Rege intelligas: sed omnia de illo cælesti dicta fuisse cognoscas.

Divisio Psalmi.

Congregatio illa sanctorum, quam per universum mundum Catholica parit & multiplicat semper Ecclesia. In prima parte psalmi *cantare* se dicit *Domino misericordiam & judicium*, consortiaque refugere pessimorum. Secundâ parte fideles se asserit diligere, & cum eis gratissimâ habitatione versari; dæmones autem cum suis immissionibus de suo corde repellere, quos novit cum Dei famulis non habere ullatenus portionem; ut tali institutione formati, & appetere bona, & mala renuere debeamus.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Misericordiam & judicium cantabo: tibi Domine psallam.* Cælestis in terra multitudo beatorum protulit initium, quod breviter cuncta concluderet. Potestas enim Domini semper aut miseretur, aut judicat. Sed neque *misericordia* ipsius sine *judicio*, neque *judicium* sine *misericordia* reperitur; utraque enim se mutuâ societate conjungunt; nec factum ejus aliquod provenit, quod non plenum cunctis esse virtutibus sentiatur. Nam sicut hìc dixit: *Misericordiam & judicium;* alibi dicit pro his duobus nominibus, *Justitia & pax;* & iterum, *Misericordia & veritas;* vel, *Justitia & judicium præparatio sedis tuæ;* ut ubique Deum pium demonstret & justum. Quod genus locutionis inter propria scripturæ divinæ connumerari posse non dubium est. Nam & in illo adventus sui tempore glorioso, primo loco *misericordiam* facit, quando dicit: *Venite benedicti Patris mei*, & cætera: sed non sine æquitate, quia fidelibus suis promissa restituit. Posteà verò *judicium* sequitur, cùm dixerit impiis: *Discedite à me maledicti in ignem æternum;* quod tamen non est sine pietate: quoniam post multam patientiam noscitur proferre vindictam. Vides ergo hæc duo & consentanea sibi esse, & suis ordinibus collocata radiare. Audiant itaque misericordem Dominum peccatores, qui de sua

Potestas Domini semper aut miseretur aut judicat. Judicium & misericordia mutuam semper ineunt societatem.

Matth. 25. 34.

Ibidem. 41.

nequiter salute desperant: intelligant superbi Judicem, qui malum suum non æstimant esse puniendum. Ita hic totum compendiosè plenissimeque cantatum est: quoniam in his duobus sermonibus, & cuncta opera Domini, & totius Ecclesiæ ædificatio probatur esse narrata. Adjecit: *Tibi Domine psallam. Domino psallit* qui bonis factis suis eum placare contendit. Ipsa est enim suavissima virtus harmoniæ, quando vox cognoscitur operibus consonare. Nam si hæ duæ res discrepabili sibi varietate dissentiant, nequaquam possunt psalmodiæ temperatam efficere cantilenam; nec ad aures Domini venit, quod se mutuà contrarietate confundit.

Suavissima virtus harmoniæ, quando vox operibus consonat.

℣. 2. *Et intelligam in via immaculata, quando venies ad me.* Hic versus de superioribus pendet. Nam si disciplinabilis illa psalmodia competenter dirigatur ad Dominum, vide quid præstat; ut *intelligat in via immaculata*, quando ad se Dominus venire dignetur, quem magnopere sustinebat. *Intelligam* dicit, id est, credam puro cordis affectu; ut quod oculis carnalibus non videbat, vivaciter conspiceret animæ desiderantis adnisu. Et quoniam tale desiderium spiritualiter jam videntis erat, dicit quemadmodum venire disponat; *In via* scilicet *immaculata:* quia Christus Dominus peccata non habuit, qui & per hunc mundum immaculatis gressibus ambulavit. Hoc est enim quod dicit: *Et intelligam in via immaculata, quando venies ad me.*

℣. 3. *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Hypotheticus denuò syllogismus aperitur: Si justus perambulat in innocentia cordis in medio domus Domini, non proponit ante oculos suos rem malam. Attamen justus perambulat in innocentia cordis in medio domus Domini. Non proponit igitur ante oculos suos rem malam. Nunc sequentia videamus. Dicendo, *Perambulabam*, ostendit vitam mundi istius non se studiosissimè perquisisse: sed tanquam transitoriam fuisse decursam. Ac deinde, quid possit *innocentia* paucis verbis absolvitur; ut *in medio domus* Dei habitare mereretur; quatenus & reliquis bonum exemplum præbeat, & ipsa honorabili conversatione reluceat. Nam quantum valeat *innocentia* hinc datur intelligi; ut propter gratissimam simplicitatem in columbæ specie Spiritus sanctus appareret, & propter mansuetudinem beatam Agnum se vocare Dei Filius elegisset: designans quoniam illa cælestis & vera sapientia in pectoribus placidis atque humilibus conquiescat.

Cælestis sapientia in pectoribus placidis atque humilibus conquiescit.

℣. 4. *Non proponebam ante oculos meos rem malam: facientes prævaricationes odivi. Non adhæsit mihi.* Quoniam superiùs dixit *ambulasse se in medio* Ecclesiæ *in innocentia cordis sui:* nunc per figuram Ætiologiam, quæ Latine appellatur causæ redditio, hoc duobus modis exponit. Primò dicens usque ad positam divisionem cum vitiosis se non habuisse consortium. Deinde usque ad finem psalmi, asserit cum fidelibus suam se posuisse nihilominus portionem, & de corde suo diaboli fugasse versutias. Sic maximam partem hujus psalmi hæc figura cognoscitur esse complexa. Nunc ad exponenda verba redeamus. Qui Deum credit ultorem, rem malam ante cordis sui lumina non proponit: quia necesse est ut despiciat terrena, qui noscitur considerare cælestia. Sed qui in mundo erat, *rem malam ante oculos* suos quomodo poterat non habere: nisi quia illi talia displicebant, nec eorum vitiosa delectatione capiebatur? Justè ergo dixit sancta congregatio: Ante oculos cordis sui se non posuisse nequitias, quas de penetralibus suæ mentis excluserat. Rectè siquidem illas res videre non dicimur, quas nullis delectationibus intuemur. Sequitur, *Facientes prævaricationes odivi.* Exposuit quemadmodum mala ad ejus non potuerint internos oculos pervenire: quia *prævaricationes* hominum jugiter habuit odiosas. Illas enim res unusquisque respicere dicitur, quas & diligere posse judicatur; nam quamvis ante faciem nostram veniant, tamen in conspectu mentis nostræ non sunt, quæ abominabili execratione refugimus. Addidit, *Non adhæsit mihi.* Hoc comma omnino suspensum est; desiderat enim caput versus sequentis, id est, *cor pravum;* quod frequenter factum secundum Hebræos in psalterii versibus invenimus. *Cor* enim *pravum adhærere* non potest, nisi peccatorum iniquitate distortis. Invicem quippe sibi æqualia vota glutinantur, & è diverso dividuntur quæcumque contraria sunt; nec pravum recto convenit, quia morum varietate dissentit. Hic autem Status incidit Conjecturalis, ubi quæritur aut cum quibus convivat, aut quomodo vivat.

Qui Deum credit ultorem rem malam ante oculos cordis sui non proponit.

Illas res videre non dicimur, quas nullis delectationibus intuemur; & è contra.

Æqualia vota glutinantur, contraria dividuntur.

℣. 5. *Cor pravum: declinantes à me malignos non agnoscebam.* Diximus *Cor pravum* superioribus esse jungendum, ut absoluta sententia subsequatur. *Declinantes à me malignos non agnoscebam. Declinantes à me malignos*, hæreticos dicit, qui pravis dogmatibus à Catholica prædicatione dissentiunt, & *declinantes* semitas rectas, per vias pessimas se auditoresque deducunt. *Non agnoscebam* dixit: quoniam cùm se baptizatos atque signatos asserant, non in eis agnoscitur divina dilectio, qui blasphemi probantur in Domino. Illi enim Christiani veraciter recognoscuntur, qui se fidei pravitate non polluunt.

Quinam veri Christiani.

℣. 6. *Detrahentem adversus proximum suum occultè, hunc persequebar.* Detrahit hæreticus Catholico, quando absentem aliquâ oblocutione dilacerat; nec audet palàm contendere, qui se novit irrationabilia vendicare. Hos dicit persequendos, ut ad veritatis studia concitentur, qui decepti variis quæstionibus eluduntur. *Proximum* enim dicimus & carnis nobis societate conjunctum, & aliquâ legis vicinitate sociatum. Nam dum quidam eorum nobiscum vetus ac novum Testamentum suscipere videantur: rectè tamen intelligere scripturas divinas detestabili voluntate contemnunt.

℣. 7. *Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc simul non edebam.* Duo esse dicit genera perfidorum. Unum (sicut superiùs posuit) quod proximis detrahit: sed illud jam, quemadmodum curari possit, ostendit. Aliud verò quod *superbo oculo*, id est, voluntate prætumidâ, *& insatiabili corde* à blasphemiis non

Duplex perfidorum genus.

ecedit, sic dicit esse vitandum; ut jam nec psum cum eodem debeamus inire convivium, e aures Christianorum abominandis sermoibus inquinentur. Sed & hoc, acrius quiem tamen genus curationis indultum est; ut ùm se mens impia sanctis viris execrabilem iderit factam, errorem suum adhibitâ satisactione recorrigat. Nam si Apostolus dicit le Christianis malè viventibus, cum his *nec ibum sumere;* quantò magis hoc fieri convenit le truculentis atque obstinatis hæreticis? Sive ioc spiritualiter intelligendum est de corpore Domini Salvatoris; ut cum illis communicaio non edatur, à quibus fides Christiana dis:erpitur. Et intende quia sive superiora quæ licta sunt, sive quæ in secunda divisione dicenla sunt, omnia pertinent ad Statum Conjecturaem, in quo maximè diserta Oratorum exercen:ur ingenia.

℣. 8. *Oculi mei super fideles terræ, ut sedeant hi mecum: ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.* Sancta illa congregatio venit id secundam partem; & sicut superiùs abominabiles sibi reddidit infideles: ita nunc rectè :redentium virorum desiderat habere consor:ium. Illos enim cordis oculos quos avertebat à pessimis, nunc se profitetur sociare cum anctis. *Fideles terræ* dicit, qui per totum mundum habitant Christiani. *Sedeant* autem *mecum*, id est, in fidei unitate permaneant. Per hunc enim situm & requies designatur, & immobilitas mentis ostenditur. Volunt hoc aliqui propter excellentiam dictorum & Christo Domino evidenter aptare: sed subitò non est permutatio facienda, ubi se * tantùm introducta potest explicare persona. Sequitur, *Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat.* Hæc est revera fidelium Christianorum manifesta probatio & suâ vitâ clarescere, & ministrorum conversatione relucere; sicut jam in decimo septimo psalmo dictum est: *Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, & cum perverso subverteris.* Sed quamvis hoc nec à laicis videatur exceptum: tamen specialiter Sacerdotibus probatur impositum; ut tales ministros habeant, qui divinis regulis non repugnent.

℣. 9. *Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam.* Adhuc in dictis superioribus perseverat; negat enim cum superbis sibi fuisse aliquam portionem: ne crederetur eos probasse, quorum familiaritatem sibi videbatur adjungere. Istud autem quod posuit: *In medio domus meæ*, hoc vult intelligi: quia nihil commissum talis habuit, nullo honore præminuit, nullâ potestate lætatus est; ut quasi *in medio domus* esse videretur, cui patrisfamiliæ serenus animus arridebat. Unde cognoscimus talia nos habere debere in susceptis judicia, ut nullatenus pessimis hominibus faveamus; nec nobis grati videantur esse, qui morum pravitate vitandi sunt.

℣. 10. *Qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.* Et hic quoque versus ad superiora respondet. Dicit enim sibi non placuisse, qui aut iniquis detractionibus, aut pravis noscebatur studere colloquiis. *Iniquum* enim ad totum pertinet quod divina pietas execratur. *Non direxit*, significat, non profecit. Illos enim dirigi dicimus, qui accedendo proficiunt, aut aliquâ prosperitate meliorantur; quod utique non solet eis contingere qui tortuosis student semitis ambulare.

Iniquum est totum quod divina pietas execratur.

℣. 11. *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ.* Postquam dixit malorum se fugisse consortia, unde plerumque possunt evenire peccata: nunc ad mentis suæ interiora conversus, illam pestem tyrannicam, vastatricem generis humani, id est, pravam dæmonum suggestionem, quemadmodum de penetralibus suis expulerit, decenter exponit. *In matutinis*, in ipsis videlicet initiis dicit, quando in nobis suggestiones diabolicæ velut dubia crepuscula cœperint apparere, tunc oratione debent ejici, tunc abominabili execratione detrudi: ne paulatim noxiè crescentes, velut dies nos nebulosissima comprehendat.

Suggestiones diabolicæ statim rejiciendæ.

Peccatores autem *terræ*, sunt dæmones, qui universam carnem deducunt pravis immissionibus ad reatum. *Peccatores* enim justè dicuntur, quoniam peccatores faciunt. Ipsi ergo cùm suis operibus interficiuntur, animæ hominum sine dubitatione salvantur. Hoc autem fieri manifestum est, quando nobis compunctio lacrymarum divini roris miseratione confertur. Neque enim eam, quando volumus offerre, prevalemus: sed tunc impenditur, quando ipsius largitate præstatur.

Cur dæmones peccatores terræ dicantur.

℣. 12. *Ut disperdam de civitate Domini omnes qui operantur iniquitatem.* Civitatem Domini animam piam Patres esse dixerunt: unde diabolus disperditur, quando à sua intentione removetur. O crudelis, ô tyrannicæ voluntatis iniquitas! Non sufficit quia homines mori fecit: sed adhuc, ne recuperari possint vivere, vehementer insistit. Sed tu Domine qui vides impudentissimum hostem, præsta validam defensionem: ne ille ad votum suum perveniat, qui te nobis infensum facere insatiabili calliditate festinat. Tuis te verbis, tuis commonitionibus exoramus: *Judica Domine nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma & scutum, & exurge in adjutorium mihi.*

Civitas Domini anima pia.

Dæmon impudentissimus hostis.

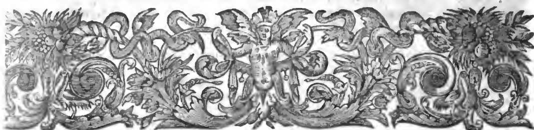
Psal. 34. 1.

Conclusio Psalmi.

Cognovimus qualis fuerit iste sanctissimus, qui in medio domus divinæ, misericordiam & judicium Domini purâ mente cantavit: quemadmodum malos absolutè vitaverit: bonis autem fuerit gratissimâ societate conjunctus: concupiscentias cordis sui saluberrimâ deliberatione projecerit; ut meritò hunc numerum obstinuisse videatur, qui speciem desiderabilis coronæ digitorum, dexteræ manus inflexione designat. Hoc donum Martyrum, hoc est Virginum munus, & quicquid est eximium in Ecclesia, tali fructu pervenire demonstratur ad præmium; sicut dicit Apostolus: *De reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.* 2. Timoth. 4. 8.
Orbis ipse terrarum hoc schemate fertur am-

biri. Cælum innumeris auctoribus legimus esse convexum. Stellas videmus sphærica rotunditate fulgentes: solem ipsum circuli pulchritudine radiare: Lunam quoque certum est in hanc venire formam, quando noscitur esse perfecta. Et ideò consideremus cujus hæc persona sit meriti, cujus elegantiæ comprobetur; ut in calculo posita esse videatur, qui & præmiorum ingentium continet dignitatem, & creaturarum cælestium portat imaginem. Pudet enim dicere peccatis obnoxium centenarii numeri fœcunditate provectum; & quod sanctorum diximus meritis applicatum, indigno mihi fuisse collatum. Sed præstet divina potentia, ut ad judicationem suam gaudere nos faciat remissione proculdubio peccatorum, & non pro meritis nostris damnet, qui liberare solus prævalet confitentes.

M. AURELII CASSIODORI
SENATORIS V. C. ABBATIS VIVARIENSIS SIVE CASTELLIENSIS
IN TERTIAM PARTEM PSALTERII EXPOSITIO.

TITULUS PSALMI CENTEsimi primi.

Oratio pauperis, cùm anxius fuerit, & coram Domino effuderit precem suam.

QUamvis aliqui præsentem psalmum Domini Salvatori aptandum esse putaverint: conveniens tamen videtur afflicti magis & gementis pauperis, sicut & titulus ipse continet, introducere in hac relatione personam, quia multa sunt quæ illi immaculatæ sanctæ Incarnationi nequeunt convenire. Et primùm, quòd *anxius* nusquam fuisse legitur Dominus Christus. *Anxius est* enim, qui in gravi discrimine constitutus, nullam partem, quam sequi debeat, novit eligere. Deinde quod in textu psalmi habet: *Oblitus sum manducare panem meum;* & illud: *Quia cinerem* * *sicut panem manducabam, & potum meum cum fletu temperabam. A facie iræ & indignationis tuæ: quia elevans allisisti me.* Et alia quæ cum labore maximo vendicantur, si ipsi Domino consentiamus aptari. Sed quoniam graviter vulneratum, & duris calamitatibus plenum, *orationem* fundere conveniebat assiduam, *anxii pauperis* persona congruenter apposita est; cujus vocem nec verecundia ulla comprimeret, nec indigentiæ necessitas abstineret. Nam cùm dicit: *Coram Domino*, talem orationem vult intelligi, quæ de sacculis animæ ante pedes regios quasi aurei metalli copia decora fundatur. Vix enim reperies (sicut quidam dixit) ut oranti cuiquam non aliquid inane & alienæ cogitationis incurrat obstaculum, & intentionem, qua in Deum mens dirigitur, declinet ac frangat. Et ideò certamen magnum atque saluberrimum est orationi cœptæ jugiter imminere, & cum adjutorio Dei obsistere vivaciter suggestionibus inimici, quatenus fixa semper ad Deum mens stabili intentione contendat; ut meritò possit dicere quod ait Apostolus: *Certamen bonum certavi, cursum consummavi, fidem servavi.* Tales sunt *pauperes* Christi, qui non solùm pro suis malis, verumetiam pro totius mundi calamitatibus intercedere comprobantur. Egent in hoc sæculo, sed sunt locupletes Deo: vitiis vacui, sed virtutibus pleni: despecti hominibus, sed acceptabiles * Christo. Nam iste qui se primum lamentabili afflictione discruciat, tanta gloria prophetiæ in subsequentibus refulget, ut evidenter possit agnosci, * quo ibi munere coronetur, quando jam hîc spe tantâ reficitur.

2. Timot. 4. 7.

Pauperum Christi laus.

** MS. A. Deo.*

** MSS. A. F. B. quid.*

Et nota quia dum ubique in titulis nomina sint posita, hîc *pauper* sine nomine introducitur ad loquendum; scilicet ut cùm uni datur, omnes sibi pauperes Christi cognoscerent attributum. Animo præterea condendum est hunc psalmum quartum esse ex his, qui notantur, *oratio*, quamvis pœnitentium quintus esse videatur. Sciendum est planè orationum duo esse genera. Unum quando Dominus Christus orat ad Patrem, non pro peccatis suis, quæ omnino non habuit: sed humanam naturam ab adversitatibus hujus sæculi postulat liberari, quam est dignatus assumere; sicut in sextodecimo psalmo, & in octogesimo quinto constat effectum. Aliud verò cùm in psalmo octogesimo nono introducitur Moysis persona reverenda in typo sacerdotali, qui pro peccatis tam suis, quàm generalibus deprecatur; nec non in præsenti psalmo persona pauperis adhibetur, qui sub pœnitentiæ humilitate anxius clamat ad Dominum. Et ideo omnis pœnitentia est oratio; non autem omnis oratio pœnitentia est, quando & ille oravit qui nihil admisit quod reatui

Orationum genera.

Omnis pœnitentia est oratio.

reatui potuisset ascribi. Sic isti psalmi qui orationis titulo prænotantur, cum suis proprietatibus probantur expliciti.

Divisio Psalmi.

PAuper iste mundanis divitiis egens, sed supernis virtutibus abundè ditissimus, in exordio psalmi multipliciter Dominum rogat, ut ejus clamor ad ipsum pervenire mereatur: quoniam jugi afflictione contritus, ossa sua sicut in frixorio dicit esse confrixa. Sequitur flebilis nimis & dolenda Narratio, quæ est manifestatio necessitatum & probabilium lingua causarum. Et ne post tot asperas calamitates de castigatione sua videretur ingratus, tertiâ parte Domini laudes dulcissimâ nimis intentione prosequitur, cujus adventu construendam dicit Ecclesiam; & cùm sint omnia permutanda, ipse tamen permaneat in æternum. Infertur etiam sub hilaritate nimis votiva Conclusio, sanctorum semen ibi esse dirigendum, ubi habitat Dominus in gloria sempiterna. Sic lex illa pœnitentium regularis plenissimè noscitur fuisse completa; inchoavit enim à lacrymis, finivit in gaudio.

Expositio Psalmi.

℣. 1. D*omine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te perveniat.* Videns Propheta ante adventum Domini humanos crescere indesinenter errores, personam pauperis convenienter assumpsit, qui calamitates mundi pœnitentiæ humilitate defleret; ut citò illi Misericors subveniret, quem tot mala adunato fasce deprimebant. Dicit enim: *Domine exaudi orationem meam*, scilicet eam quam pius Allegator pro totius mundi liberatione fundebat. Sanctorum enim consuetudo est, sic dolere calamitates alienas, ut proprias, sicut Apostolus ait: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?* Sequitur, *Et clamor meus ad te perveniat.* Noverat hic pauper doctus lege divinâ, precibus peccatorum nubem quamdam frequenter opponi; de qua Jeremias dicit: *Opposuisti nubem, ne transeat oratio nostra.* Habacuc quoque Propheta idem dicit: *Usquequo Domine clamabo, & non exaudies, vociferabor ad te injuriam accipiens, & non intendes?* Quapropter memor istarum rerum anxius suum *clamorem* festinabat ad Dominum *pervenire*: ne delictis impedientibus remedium à Domino tardaret accipere, qui multis probabatur calamitatibus subjacere. Primò enim posuit *orationem*: nunc adjecit *clamorem*; ut studia supplicationis crevisse cognosceres, cujus orationem in clamorem maximum prorupisse sentires. Hunc autem modum sanctæ orationis servandum devotissimus Christianus intelligat; ut idipsum cogitet quod orat, ipsum respiciat mente cui supplicat, omnes superfluas cogitationes excludat, aliud non admittat extraneum: ne (ut ait quidam) purissimis fontibus apros immittere videatur improvidos. Hinc etiam sancti Ambrosii secundum Apostolum, horæ sextæ roseus hymnus ille redoluit; ait enim: Orabo mente Dominum, orabo simul spiritu: ne vox sola Deo canat, sensusque noster alibi ductus aberret fluctuans, vanis præventus casibus. Tunc enim Deo accepta est oratio canentium, si pura mens idem gerat quod explicat vox cantici.

Sanctorum consuetudo est sic dolere calamitates alienas, ut proprias. 2. Cor. 11. 29. — Thren. 3. 44. — Habac. 1. 2. — *Modus orationis faciendæ indicatur.* — *Hymn. iste desideratur.* 1. Cor. 14. 15. — *Quando Deo accepta est vox canentium.*

℣. 2. *Ne avertas faciem tuam à me: in quacumque die tribulor.* Recolebat pauper iste beatissimus, tenuisse Dominum per Isaiam Prophetam pertinacium munera peccatorum, cùm dicit: *Sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolo. Cùm veneritis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris?* Talia metuens iste atque recogitans petit: ne sacrificium quod immolabat, id est, pœnitentiam suam ita despiceret, sicut supra meminit de immolationibus pessimorum. Sic & quinquagesimus psalmus ait: *Cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Supplicat itaque, ne à conspectu Domini reddatur alienus. Ista enim regula rectæ petitionis est; ut nos respiciens, peccata nostra despiciat: quia sic nos miseratus absolvit, si illa non conspicit, sicut jam in quinquagesimo psalmo dictum est: *Averte faciem tuam à peccatis meis.* Quapropter non incongruè de psalmo pœnitentiæ pœnitentis mutuamur exempla, cùm & sensus par probetur, & causa consimilis. Addidit, *In quacumque die tribulor.* Quacumque die, non continuationem significat, sed intervalla temporis fuisse declarat, quando urgebatur maximis vulneribus peccatorum, quando eum detestabilis premebat inimicus; ut quasi sub crudeli fera posito Liberator piissimus subveniret.

Isai. 1. 11. 12. — Psal. 50. 19. — *Regula rectæ petitionis.* — Ibidem. 11.

℣. 3. *Inclina ad me aurem tuam: in quacumque die invocavero te, velociter exaudi me.* Multis quidem modis, sed una petitio est, ut orationem pauperis Dominus exaudire dignetur. Quæ figura Græce dicitur Epimone, Latine Repetitio, quoties diversis verbis eadem dicitur sub iteratione sententia; quod per hos tres versus à principio factum esse declaratur. *Inclina aurem*, præbe, dicit, auditum; unde & auris ipsa ab auditu dicta est; quia non erant merita, quæ se ad ipsum erigere potuissent. *Auris* vero Domini pro clementia ponitur, quâ preces supplicum benignus exaudit. Nam cùm totos audiat, totos videat, solos illos audire dicitur, quibus præstare dignatur. Sequitur, *In quacumque die invocavero te, velociter exaudi me.* Quantùm se in humilitate pœnitens iste pronâ mente prostraverat, tantùm in ipsa supplicatione crescebat. Nam dum priùs dixisset: *Inclina ad me aurem tuam:* jam confidentiùs petit, ut celeriùs mereatur audiri; nam qui velocitatem postulat, de impetratione securus est.

Quid sit Epimone. — *Auris ab auditu dicta.* — *Deus solos illos audire dicitur, quibus præstare dignatur.*

℣. 4. *Quia defecerunt sicut fumus dies mei: & ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt.* Subjunxit causam deprecationis suæ; ut illud orationum tam ingens desiderium miseriarum cognosceretur fuisse multarum; & faciliùs benevolentiam pii Judicis obtineret magnarum calamitatum allegata necessitas. *Fumum* videmus de flamma quidem egredi, sed in auras liquidas tenuissimè dissipari; nec substantia ejus manet, quamvis ex corporali incendio generatus esse videatur. Meritò ergo *dies* peccatorum globis fumiferis exæquantur, quos involutis ac terris actionibus decepti homines perdiderunt. Quod maximè ad superbiam mundi respicit, quæ quantò plus extollitur, tantò ampliùs evanescit. Iste

Dies peccatorum globis fumiferis exæquantur.

enim pauper ad humilitatem salutiferam Christi vehementer * intentus erat, qui diabolicam arrogantiam superbiamque damnabat. Sequitur, *Et ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt.* Sicut opinione prosperâ bene meritorum ossa, id est, animi fortitudo pinguescit, quando eorum conscientia felici recordatione lætatur, sicut dicit Salomon: *Fama bona impinguat ossa*: ita recordatione contrariâ peccatorum, virtus tamquam frixa contrahitur, dum oblocutiones hominum, & conscientiæ suæ judicia graviter expavescit. Sive hic *confrigitur* peccator, quoniam futuros ignes incendiaque formidat; nam qui se pavescit arsurum, ipsius incendii terrore jam frigitur. Quæri solet quid sibi velit, quòd talia se dicant pœnitentes perpeti, qualia humana natura non prævalet sustinere. Primùm est, quòd per exaggerationem positam magnitudo delicti benè potest intelligi, cui tanta satisfactio videtur offerri. Deinde, quòd ad nova vitia non trahuntur, qui se de præteritis plurima debere cognoscunt.

*MSS. A. F. inhæserat.

Proverb. 15. 30.

Cur pœnitentes talia se dicant perpeti, qualia humana natura non prævalet sustinere.

℣. 5. *Percussus sum sicut fœnum, & aruit cor meum: quia oblitus sum manducare panem meum.* Per operationes humillimas benevolentiâ Judicis comparatâ, venit ad miseriarum suarum flebilem narrationem; ut citò remedium sumeret, si passionem suam pio Medico non taceret. Benè autem genus humanum *fœno* transitorio comparatur, quod & viriditatis habet lætitiam temporalem, & percussum facilè sentit injuriam; sic quamdiu in lege Domini mandatisque consistimus, tamquam viridia fœna vegetamur: sed mox ut ab ejus præceptis fuerimus diabolicâ falce succisi, statim arescimus, & cor nostrum peccati sterilitate siccatur. Non enim beneficii ejus pabulum habere potest anima, à quo delictis facientibus probatur esse divisa. Illi autem semper hilares, semper amœni sunt, qui à jussis Domini non recedunt. Sequitur, *Quia oblitus sum manducare panem meum.* Reddit causam, cur *percussum cor* ejus *aruerit*: *Quia oblitus fuerat panem* suum *manducare*, unde se noverat spiritualiter posse satiari. De isto enim *pane* Dominus dicit: *Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi.* Nam quemadmodum poterat de amissione panis conqueri corporalis, qui se jejuniis gaudebat affligi. * Hic enim exprimitur natura peccantium: quia dum delictum appetitur, contemplatio Domini non habetur.

Cur humanum genus fœno comparetur.

Illi semper hilares sunt, qui à jussis Domini non recedunt.

Joan. 6. 51.

* Ed. hinc.

℣. 6. *A voce gemitus mei adhæserunt ossa mea carni meæ.* Perscrutandū est quid velit intelligi: *A voce gemitus mei.* Est enim vox gemitus ei qui filium perdit, cui aut possessio invaditur, aut cui sæculi istius delectatio grata subtrahitur. Sed vox ista non est gemitus beatorum; illi enim gemunt propter talia quibus sæculum placet: quia pericula desiderant, & ad Domini minimè promissa festinant. Illo autem gemitu affligebatur iste sanctissimus, quem mundi amatores potiùs irriderent. Ideo enim addidit, *Mei*, ut se à mundanis desideriis monstraret exceptum. Sequitur, *Adhæserunt ossa mea carni meæ.* Istud (si ad litteram velis advertere) afflictis nimiùm non potest convenire: quia & pinguibus & deliciosis hoc accidit, ut *caro* ipsorum cognoscatur *ossibus adhærere.* Sed *carnem* hìc, cutem non improbè videmur accipere: quia & ipsa caro est; ut revera exaggerata macies possit ostendi, dum cutis ossibus adhæsisse narratur. * Sic & Jeremias Propheta dicit: *Confixa est cutis eorum à dorso ipsorum: aruerunt, facti sunt ut lignum.* Sed ut magis ad spiritualem intelligentiam subeamus, *ossa* sua dicit fidei firmitatem, quâ consistimus, quâ valemus; quam meritò *carni* dicit *adhæsisse* propter fratrum mediocritatem, quæ necdum firmata in Domini Christi confidentia permanebat. His itaque *adhærebat*, quando pro ipsis sollicitus jugiter anxius erat, ne à regno Domini redderentur alieni.

Gemitus imperfectorum, & perfectorum longè diversus.

* Ed. Sed.

Thren. 4. 8.

℣. 7. *Similis factus pellicano * solitudinis: factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Per hæc nomina volucrum (ut arbitror) diversa nobis pœnitentium genera declarantur. *Pellicanus* enim avis Ægyptia est, ciconiis corporis granditate consimilis, quæ naturali macie semper affecta est: quoniam (sicut Physiologi volunt) tenso intestino per viscera quidquid escarum accipit, sine aliqua decoctione transmittit. Hinc fit ut adipe proprio minimè farciatur: quia parvillimo ciborum succo reficitur; quæ non gregatim ut cæteræ aves volat, sed delectatione se solitariâ consolatur. Eorum unum genus dicitur esse quod stagnis inhabitat: aliud (sicut dictum est) quod in desertis locis secretisque versatur. Per hoc igitur avium genus pulcherrimè significantur Eremitæ, qui hominum consortio derelicto, timore Domini remotâ se afflictione discruciant. Sequitur, *Factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Aliud genus introducitur * pœnitentis. *Nycticorax* Græco vocabulo dicitur noctis corvus, quem quidam bubonem, quidam noctuam esse dixerunt: alii magis corvo magnitudine & colore consimilem, quem specialiter in Asiæ partibus inveniri posse testantur. Istum sicut diei fulgor abscondit: ita adventus noctis producit; & contra consuetudines avium, tunc magis vigilare & escas quærere incipit, quando se in soporem animantia cuncta componunt. Ita & pœnitens iste nocturno tempore escas animæ sollicitâ curiositate perquirit: modò psalmodiæ operam dando: modò eleemosynas faciendo: modò carceres occultè visitando, solum Deum vult habere testem, cui caligo noctium non tollit aspectum. Et nota, quia sicut *pellicanus* designat Eremitam atque solitarium: ita *nycticorax* illum declarat, qui se domicilio suo retinens à publica visione remotus est.

* Ed. in solitudine.

Per Pellicanum Eremitæ significantur.

* Ed. pœnitentium.

Per nycticoracem pœnitentes.

℣. 8. *Vigilavi, & factus sum sicut passer unicus in ædificio.* Venit ad tertium genus, quod idem similitudine passeris indicatur; ut qui mundi crimina lugebat, per omnium satisfactionum modos discurrere videretur. *Passer* est avis parva, sed nimiâ sagacitate sollicita, quæ nec facilè laqueis irretitur, nec per ingluviem ventris escarum ambitione decipitur. Hæc propter infirmitatem suam, ne aut ipsa à prædatore capiatur, aut fœtus ejus serpentinis devorentur insidiis, inter aves unica cautione munita, ad domorum fastigia celsa concurrit; ut à suspectis casibus reddatur aliena, quæ multis periculis probatur obnoxia. Huic meritò comparatur, qui diaboli * insidiosa formidans, specialiter ad Ecclesiæ septa se conferens, in ejus fastigio vigilans tutissimè perseverat. *Unicum* dixit, propter charitatem quæ ex multis

* MSS. A. F. insidias.

Qui passeri comparentur.

unum facit. *In adificio*, propter altitudinem fidei, & fortitudinem mentis. Considerandum est etiam quemadmodum iste supplicans à majoribus avibus pellicano & nycticorace cœpit, & pervenit usque ad passeris minutissimam parvitatem: quoniam gradatim pœnitudo descendens, primo loco grandis est, secundo mediocris, tertio consuetudine ipsa omnino tolerabilis. Hæ autem aves per figuram Parabolen hominibus comparantur, genere discrepantes, sed consuetudinum qualitate consimiles. Quod Argumentum comparationis dicitur ex majore ad minus; multò enim major est homo, quàm passer.

Artificium diaboli.

℣. 9. *Tota die exprobraverunt me inimici mei: & qui laudabant me adversum me jurabant.* Diabolicæ constat esse malitiæ, ut servos Dei quos tyrannicâ non potest præsumptione comprimere, artificiosâ potiùs illusione decipiat; ut qui apertis terroribus non cedunt, derisoriâ magis increpatione flectantur. Quæ figura dicitur Ironia, id est, Irrisio, quæ aliud quàm conatur ostendit. Quapropter istum affligentem se, & velut inaniter laborantem peccatores graviter irridebant. Et ut cresceret ipsius opprobrii magnitudo, dicit eos in ipsa detestatione jurasse. Sic enim consuetudo est perversis dicere: Si talem vitam non habeam, qualem iste sustinet, qui jam non vivis hominibus, sed cadaveribus potiùs videtur esse consimilis. Laudaverant enim priùs, cùm sæculari vita frueretur: posteà sub jurejurando detestati sunt, quando eum similem mortuis æstimaverunt.

℣. 10. *Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu temperabam.* Causam reddit cur ab inimicis, vel à notis in ejus facie malediceretur, sicut & Job pertulisse manifestum est, cujus vita proximis vel amicis gravissimo squalore sordebat. Sollicitiùs autem versus iste tractandus est: ne contra humanam consuetudinem favillas lignorum escam putemus esse pœnitentium. *Cinerem* novimus exustorum reliquias esse carbonum, quas meritò peccatis dicimus comparari; ut ipsa quoque tenuitas delictorum afflictionum doloribus absumatur. Nam quamvis exiguum de peccato remaneat, non perducit ad vitam; unde & in quinquagesimo psalmo Propheta clamat: * *Usquequaque lava me ab injustitia mea, & à delicto meo munda me.* Meritò ergo & ipsos cineres peccatorum sanctissimus pœnitens consumere festinabat: ne quid esset residuum, quod eum promereri non fineret regna cælorum. Sequitur, *Et potum meum cum fletu temperabam.* Istud quamvis interdum videatur posse contingere: tamen & hoc quoque spiritualiter æstimo requirendum. *Potus* est animarum illa satietas, quæ sicut in septuagesimo quarto psalmo dicit: *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, & inclinavit ex hoc in hoc.* Ipse ergo potus est, quem benè fletibus temperamus: ipse calix, quem lacrymæ nostræ faciunt dulciorem. Tunc enim animæ penetralia cælestis ille potus ingreditur, quando piis fletibus irrigatur. Hoc erat poculum quod irrisoribus videbatur indignum: hic cibus qui deliciosis judicabatur horrendus. Sed hoc magis bonus Christianus debet amare, unde possit ad illa cælestis Regis convivia pervenire. Et intende, quia totus hic versus per figuram

Cineres peccatis comparantur.

Psal. 50. 4.

* *Ed. Amplius.*

Psal. 74. 9.

Tribulationes lacrymæ nostræ faciunt dulciores.

dictus est Tapinosin, quæ hanc noscitur habere virtutem; ut humilitatis affectu magnam rem dejiciat usque ad vilissimam parvitatem. Quæ figura in scripturis sanctis frequentissimè repetitur, sicut dicit Apostolus: *Elegit Deus infirma hujus mundi, ut confundat fortia.*

Virtus figuræ Tapinosis.

1. Cor. 1. 27.

℣. 11. *A facie iræ & indignationis tuæ: quia elevans * elisisti me.* Comma istud ad superiora connectitur, ut grandis illa pœnitentiæ magnitudo ex ira & indignatione Domini nasceretur. Dicit enim: *A facie iræ & indignationis tuæ. Ira & indignatio* faciem non habent corporalem: sed timentibus sub imaginatione semper apparent. Unde hîc potenter ipsa energia formidantis expressa est: quia cum peccatoribus noverat comminari, dicente Jeremia: *Voravit eos leo de silva, & lupus ad vesperam vastavit eos.* Et Apostolus Petrus commonet: *Vigilate* (inquit) *& orate, quia adversarius vester diabolus * ut leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* Meritò ergo irati Domini faciem formidavit, quem per Prophetas suos talia peccatoribus prædixisse cognovit. *Ira* enim ad ultionem pertinet: *indignatio* ad motum animi mediocrem. Indignamur siquidem & filiis: irascimur autem impetu grandiore jure puniendis. Addidit: *Quia elevans elisisti me.* Quamvis unius pauperis persona introducta videatur: tamen (sicut sæpe diximus) bona malaque generis humani prudentissimus Enumerator insinuat. *Elevat* enim Dominus suis beneficiis creberrimè peccatores, quibus opes confert, vitam concedit, sæculi * gloriam largitur, & in omnium facit celebritate versari. Sed dum in superbiam tumida mortalium corda conscenderint, tamquam Moderator eximius à collata largitate subtrahitur; ut illi solerter advertant non fuisse propria bona, quæ subitò probantur erepta. Sed hanc elisionem felicem esse non dubium est, sicut alibi dictum est, *Bonum mihi quòd humiliasti me, ut discerem justificationes tuas.* Inde enim compunctio nascitur: inde animarum medicina præstatur. Quod & iste pœnitens non ingratus, sed potiùs emendatus enumerat.

* *MS. A. B. allisisti.*

Jerem. 5. 6.

1. Petr. 5. 8.

* *Ed. tanquam.*

Ira ad ultionem pertinet, indignatio ad motum animi mediocrem

Deus elevat, & elidit feliciter peccatores.

* *Ed. gloriosa.*

Psal. 118. 71.

℣. 12. *Dies mei sicut umbra declinaverunt: & ego sicut fœnum arui.* Pulcherrimè dixit homo post prævaricationem Adæ, *dies* suos *sicut umbram declinasse:* quia eos Sol verus Dominus reliquerat Christus, sine quo vita omnis umbrosa est, & tamquam illa non habens substantiam: ita dies nostri inutili conversatione dispereunt. *Declinaverunt* ergo *dies* ejus: quia ipse declinavit à Domino. Tantò enim quis imminuitur, quantò ab illa plenitudine segregatur. Sequitur, *Et ego sicut fœnum arui.* Consequens fuit, ut cujus dies declinaverant, sicut fœnum arescere debuisset. Beneficio enim vitali subducto, quod nos vegetat, & virentes ac floridos reddit, in ariditatem peccati absolutè perducimur, nisi iterum rore divinæ misericordiæ in novam gratiam pullulemus. Completa est ingentium afflictionum enumeratio luctuosa: nunc videamus quid nobis tertia pars indicare videatur.

Sine Christo vero sole vita omnis umbrosa est.

Gratia est principium bonæ vitæ, sine qua malè vivitur.

℣. 13. *Tu autem Domine in æternum permanes: & memoriale tuum in sæculum sæculi.* Post dignissimam satisfactionem, & generalibus malis competenter defletis, pœnitens ille jam quasi caput elevans, & aliquâ libertate respirans, tertiam partem sublevatus ac recreatus ingreditur; & quantùm se condemnans humiliave-

rat, tantùm nunc in laudibus Domini confidenter exultat. Quapropter optimè ab adventu Domini laudis fecit initium, per quem mundum noverat esse salvandum. Sequitur, *Et memoriale suum in sæculum sæculi.* *Memoriale* dictum est salutare promissum de Domini Incarnatione venturum, quod nulla sæcula, nulla immutare possit oblivio; sed in memoriæ sinu reconditum, immobile semper per infinita sæcula perseverat.

℣. 14. *Tu exurgens misereberis Sion: quia venit tempus miserendi ejus.* Commonet nos pauper iste sanctissimus quantum simplicis ac fidelis viri prævalerè possit oratio; ut ille qui priùs nec hominum se dignum aspectibus æstimabat, ne vel diei ipsius libertate gauderet, qui cinerem sicut panem manducabat, & potum suum cum fletu temperabat. Nunc (si fas est dicere) quasi ipsum Dominum ad promissa compellit; ut laboranti mundo adventus sui pietate prospiciat. *Exurgens* dicitur quasi dormienti, qui diutiùs subvenire distulerat. Et ut omnia Dominus voluntatis suæ ordine facere sentiretur, dicit: *Venit tempus miserendi ejus;* non quia illum tempus admoneat, sed quia ipse tempora aptissimâ deliberatione disponat. Istud *tempus* fuit, de quo Apostolus dicit: *Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret.* Et alibi: *Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis.* Quod argumentum dicitur A tempore; hoc efficacissimum inter Oratores haberi solet. Quid enim impediat, quando congruum tempus invitat? *Sion* vero mons est Jerosolymis constitutus, per quem (sicut sæpe dictum est) significatur Ecclesia; cui revera misertus est, quando eam & de Gentibus collegit, & sacratissimâ institutione fundavit.

℣. 15. *Quoniam beneplacitos habuerunt servi tui lapides ejus: & terræ ejus miserebuntur.* Subtiliter versus iste tractandus est, ut possit agnosci quos *servos* quos *lapides*, quos *terram*, per allegoriam velit intelligi. *Servos* Domini dicit Apostolos & Prophetas, qui devotis mentibus ejus implevêre servitium. Isti, *lapides* id est, Christianos, qui divina firmitate viguerunt, *beneplacitos habuerunt*, quando in eis prædicationem suam proficuam esse cernebant. *Miserti sunt* etiam & *terræ*, id est, peccatoribus, qui erant in Sion de Gentibus congregandi; *terræ* utique similes: quoniam carnalia sapiebant. Et vide quàm * propriè verba rebus aptata sunt. *Lapides* dicit *beneplacitos:* quia de ipsorum erant soliditate (Domino præstante) securi. Addidit, *Terræ miserebuntur:* quia per misericordiam Christi mundandi erant, qui terrenâ labe sordebant.

℣. 16. *Et timebunt Gentes nomen tuum Domine, & omnes Reges terræ gloriam suam.* Hæc contra sæculi istius superstitiones nefarias deprommuntur: quia tunc non timebatur verus Dominus, quando mundus devotus idolis serviebat; postquàm verò adventus ejus salutaris infulsit, Gentes conversæ sunt per timorem: de quibus superiùs ait: *Et terræ ejus miserebuntur.* *Reges* quoque terrarum, ejus *gloriæ* crediderunt, id est, qui corpora sua divinis regulis instænantes, sui imperatores esse (Domino præstante) valuerunt. Et hi sunt de quibus superiùs dixit: *Quoniam beneplacitos habuerunt servi tui lapides ejus.* Ipsi enim jam gloriam Domini verissimè cognoscunt, qui in assumpta fidei firmitate consistunt.

℣. 17. *Quia ædificavit Dominus Sion: & videbitur in majestate sua.* Versus iste de superioribus pendet; quoniam omnes Gentes ideò timebunt Dominum, & Reges ejus gloriam formidabunt: quia ædificata est Sion, hoc est, Mater Ecclesia de vivis lapidibus fabricata, in qua Domini cultura usque ad finem mundi sine intermissione proficiet. Iste autem *Dominus* qui *ædificavit Sion*, idem assumpti corporis veritate *videbitur in majestate sua*, quando hœdos sequestrat ab agnis: in gehennam impios mittens, justis donans beatitudinem sempiternam.

℣. 18. *Respexit in orationem pauperum: & non sprevit preces eorum.* *Pauperes* appellat fideles Christi, qui (sicut sæpe dictum est) mundo egeni, ipso solo sunt divites. Isti ergo Spiritu sancto repleti (sicut iste qui nunc loquitur) orationem Domino fundebant; ut jam venire præciperet, ne diutiùs sanctorum vota tardaret. Dicit enim *respectam esse orationem pauperum:* quia omnia ille incorporalia contuetur, cujus oculis nil probatur occultum. Hoc est enim ipsius respicere, quod non spernere. *Respicere Dei, est ejus non spernere.*

℣. 19. *Scribantur hæc in generatione altera: & populus qui creabitur laudabit Dominum.* Pauper ille peccatorum recordatione contritus, vigiliis & anxietate confectus, jam quasi prophetali honore decoratus, præcipit ut scripturæ testimonio ætas futura discat, quod in præsenti se prædicasse cognoverat; ut ambiguum non esset videntibus, quando ante tot sæcula cognoscerent esse prædictum. Altera enim generatio significatur populus utique Christianus, qui ab illo priore secundus est. Nam vide quid sequitur, *Et populus qui creabitur laudabit Dominum.* *Creabitur*, de futuro dixit, id est, per gratiam baptismatis regenerabitur. Iste sine dubio *laudabit Dominum*, ad cujus salutem venit, pro quo pertulit occidi, ad cujus spem tertio die resurrexit à mortuis. Hic *laudabit Dominum*, novo scilicet cantico, sicut in alio psalmo dictum est: *Cantate Domino canticum novum.* *Altera generatio populi Christiani significat, prima verò populi Judaici.* *Psal. 97. 1.*

℣. 20. *Quoniam prospexit de excelso sancto suo: Dominus de cælo in terram prospexit.* Hoc est quod dicebat superiùs scribendum. Nam ut virtutem ipsius veritatis agnosceres, quod erat futuris sæculis actitandum, jam dixit esse perfectum. *Prospexit* enim, præteritum significat tempus. Sed quæramus unde *prospexit? De excelso sancto suo*, id est, de cælo. *Prospexit* enim nobis, dum fragilitatem nostræ humanitatis assumpsit: quia per ipsum facti sumus liberi, facti immortales, & in spe maxima collocati, si ad eum mereamur pronâ mente converti. Et ut sensus ipse nobis evidentiùs appareret, sequitur, *Dominus de cælo in terram prospexit.* Legitur enim, *Dominus in cælo sedes ejus.* Inde igitur *prospexit in terram*, id est, ad nostri corporis fragilitatem, quæ mundi vitiis tenebatur obnoxia. Et respice quod in utroque *prospexit*, posuit; ut similitudine ipsa verborum unam sententiam esse declararet. *Dominus prospexit nobis, dum humanitatem nostram assumpsit.* *Psal. 10. 5.*

℣. 21. *Ut audiret gemitum * vinculatorum: ut solvat filios interemptorum.* Causam reddit cur
* MS. A. B. compeditorum

Dominus de cælo in terram prospexit, scilicet, *ut audiret gemitum vinculatorum. Vinculatos* hìc non significat humanis nexibus illigatos, sed viros sanctos qui legalibus vinculis astricti, libertatis noxiæ relinquere probantur errores. De quibus ait Salomon: *Audi fili, & excipe sententiam, & ne abjicias consilium meum, & infer pedem tuum in compedes illius, & in torquem illius collum tuum subjice.* Et paulò pòst sequitur, *Et erunt tibi compedes in protectionem fortitudinis, & torques illius in stolam gloriæ*, &c. Ipsi sunt ergo *vinculati*, quos gementes, atque ad se clamantes Dominus audire dignatus est; ut mundum peccatis propriis irretitum beneficio suæ miserationis absolveret, *& filios interemptorum*, qui diabolicâ fraude perempti sunt, à paternis erroribus divinâ fortitudine liberaret; quod in Ecclesia quotidie fieri per charismata solemnia declaratur.

Eccles. 6. 24. 25. 26.

Ibidem. 30.

℣. 22. *Ut annuntietur in Sion nomen Domini: & laus ejus in Jerusalem.* Quod venturum erat mirabili brevitate descripsit. *Annuntiatum est* enim *in Sion nomen Domini* Christi, dum ibi primùm diversis linguis magnalia Dei locuti probantur Apostoli. Hinc factum est, ut à locali *Jerusalem* velut à purissimo fonte per Ecclesiam generalem pia Domini præcepta decurrerent. Ideò enim auditum constat gemitum vinculatorum, ut salutaris Dominus adveniret, & Ecclesiam suam sanctissimâ religione firmaret.

℣. 23. *In conveniendo populos in unum, & * regna ut serviant Domino.* Causas adhuc enumerat cur gemitus vinculatorum auditus est, scilicet ut *conveniens populus in unum* laudes Domini personaret. Dicendo enim, *In unum*, virtus Catholicæ unitatis ostenditur; nam quamvis populus iste de diversis mundi partibus aggregetur, ad unum tamen *conveniunt*, dum una fidei regula continentur. Sic Ezechiel Propheta testatur: *Hæc dicit Dominus Deus. Ecce ego accipio omnem domum Israël de medio Gentium, in quas intraverunt ibi, & congregabo eos ab omnibus qui in circuitu sunt eorum, & inducam eos in terram suam, & dabo eos in natione una.* Et Apostolus ait: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.* Quapropter illi verè dicendi sunt *convenire in unum*, qui inseparabili Trinitati, id est, uni Deo credere devotâ mente festinant. Sequitur etiam felix commutatio, ut *regna* terrarum, cælorumque *serviant Domino*; tunc magis libera, quando Auctori suo fuerint fideli servitute devincta.

* MS. A. B. *reges.*

Virtus Catholicæ Ecclesiæ ostenditur.

Ezech. 37. 21. 22.

Ephes. 4. 5. 6.

℣. 24. *Et respondit ei in via virtutis suæ.* Quàm benè duobus verbis expressum est quid sit religio Christiana! id est, *via virtutis*, quam in doloribus quidem gradimur, in tribulationibus commeamus: sed hæc omnia in Christi nomine cum spe maxima sustinemus. Huic igitur *virtuti*, quam Christus Dominus prædicavit, sanctorum congregatio devota *respondet*. Nam cùm ille vocet ad bonam vitam, ipse illi *respondere* cognoscitur, qui imperiis ejus obsequens esse monstratur. Quapropter respondetur illi non lingua, sed vita: non voce, sed fide: non clamore, sed corde. Quæ omnia ad Ecclesiam Catholicam pertinere manifestum est.

Religio Christiana est via virtutis.

Christo ad bonam vitam vocanti rectè per obsequium respondetur.

℣. 25. *Paucitatem dierum meorum enuntia mihi.* Inter laudes Domini multiplici varietate decursas: nunc pauper iste cupit agnoscere finem sæculi; ut citò ad illam beatitudinem, quam sanctis promisit Dominus, accedere mereatur. Non enim amore vitæ lucis suæ desiderat scire finem: sed ut in ipsis confessionibus perseverans, ad requiem illam cælestis regni velociter perveniret. *Paucitatem* ergo *dierum* dixit: quia quandoque finiendos esse constabat. Æternitati enim comparata vel totius mundi ætas nimis videtur exigua: quia quodcumque finiendum est, longum dicere non debemus.

Totius mundi ætas æternitati comparata, nimis est exigua.

℣. 26. *Ne revoces me in dimidio dierum meorum: in sæculum sæculi anni tui.* Prioris petitionis voluntas aperta est: quia non pro vitæ ambitu supplicabat, qui petiit, ne ad *dimidium dierum* suorum, id est, ad transactam ætatem *revocetur*. *Revocatur* enim *in dimidio dierum* suorum, qui ad antiqua delicta revertitur. Significat enim juventutem, in qua lubrica plerumque voluntas appetitur, & ætatis fervore crimina plus amantur. Sed hoc qui orat, magno se jam intelligit beneficio liberatum; & non vult amittere, quod divino munere cognoscitur acquisiisse. Sequitur, *In sæculum sæculi anni tui.* Meritò se postulaverat ad dimidios dies suos minimè revocari, qui pervenire ad æternitatem Domini magnâ cupidine festinabat; ibi enim sancti perpetuâ cum Domino jucunditate gaudebunt, quando (sicut dicit Apostolus) *Erit Deus omnia in omnibus. Anni* verò *tui* Domino per Tropologiam dicitur: quoniam *anni* propriè illorum sunt, quibus & tempora commutantur. Sed istam Domini æternitatem tribus versibus subter exponit, quos ideò simul ponimus, ut æternitas Domini, & operatio illius sæculi sub una expositione declaretur.

Revertitur in dimidio dierum suorum, qui ad antiqua delicta revertitur.

1. Cor. 15. 28.

℣. 27. *Initio terram tu fundasti Domine: & opera manuum tuarum sunt cæli.*

℣. 28. *Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnia sicut vestimentum veterascent.*

℣. 29. *Et sicut opertorium mutabis ea, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Cùm dicit: *Initio terram tu fundasti Domine*, ostendit quod à sanis mentibus non potest abnegari: quia Creator ante creaturas suas sine aliquo initio cognoscitur extitisse. Et intende quia hìc opiniones Philosophorum mirabili brevitate destruxit; quarum prima est, mundum à nullo esse creatum: secunda, sine fine mansurum. Sed cùm dicitur, *Initio terram tu fundasti Domine: & opera manuum tuarum sunt cæli*, prima illa persuasio nefanda convincitur: cùm verò pronuntiatur, *ipsi peribunt*, finem eos habere declaravit; ut nullus in stellis Gentili errore confideret, cùm eas immutandas esse sentiret. Illud autem æstimo sollicitiùs intuendum, quare cùm Verbo facta sint omnia, operâ manuum cælos dixit esse fundatos? Sed hìc *manum*, virtutem jussionis debemus accipere. Alio enim loco dicit: *Quoniam ipse dixit, & facta sunt: ipse mandavit, & creata sunt.* Sic enim provenit, ut scriptura sibi non sentiatur esse contraria, quando verba locis suis aptissimâ expositione redduntur. Adjecit, *Tu autem permanes*; ut sicut æternitatem Domini ostendit dum crearet omnia: sic post cælos mutatos ipsum diceret in Majestatis suæ gloria permanere. Dicendo enim, *omnia* (ut arbitror) non ibi

Errores Philosophorum mundum nunquam, aut creatum, aut finiendum ritè everti.

Psal. 148. 5.

Angelos, non spirituales creaturas designat, quæ in sua dignitate mansuræ sunt, sed illa quæ commutationi probantur obnoxia. Hoc schema dicitur Synecdoche, id est, A toto pars; quod in scripturis divinis creberrimè reperitur. Quod autem dicit: *Sicut vestimentum veterascent*, hoc ad carnis fragilitatem videtur aptandum, quod etiam in Evangelio noscitur comparatum, ubi
Matth. 5. 16. ait: *Nonne anima plus est quàm esca, & corpus quàm vestimentum?* Ipsum enim *veterascit*, quod more vestis morte consumitur. Addidit, *Et sicut opertorium mutabis ea, & mutabuntur. Opertorium* cælos forsitan debemus advertere, qui ad vicem velaminis terras operiunt, qui similiter ut alia commutantur. Et ut facta Domini ostenderet jam sub æternitate mansura, dicit: *Mutabis ea & mutabuntur:* quia nunquam erunt ad hoc corruptibile reditura. Nam si corruptioni ulteriùs subjacerent, non dicerentur esse mu-
Dan. 2. 20. 21 tata, sicut Daniel Propheta testatur: *Quoniam sapientia & virtus, & intellectus ipsius sunt, & ipse mutat tempora & sæcula.* Subjecit, *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Idem*, positum est contra illa quæ dicta sunt: quoniam dum illa sint commutabilia, Dominus semper immutabilis perseverat. *Ipse*, omnipotentiam ejus designat: quia revera ipse est, cùm se di-
Deus solus est. gna semper operatur. *Es*, naturam ejus sub brevitate declarat: quia ipse solus per se novit esse, qui ut sit, alio non eget adjutore. Sic istis tribus versibus & mutatio creaturarum, & æternitas Domini mirabili brevitate descripta sunt.

℣. 30. *Filii servorum tuorum inhabitabunt ibi: & semen eorum in sæculum sæculi dirigetur.* Prudentissimè nimis atque utiliter oratione completâ, pauper ille sanctissimus de peccatorum suorum remissione, & de spe futura resurrectionis exultans, venit ad terminum psalmi: ubi omnia sub brevitate concludens, se cum sanctis ejus habitaturum esse congaudet, ubi est spes gloriosa fidelium, & requies æterna justorum. *Filios servorum tuorum*, discipulos Prophetarum & Apostolorum dicit, quos per fidei uterum sanctâ prædicatione genuerunt; quibus ait Apostolus:
Galat. 4. 19. *Filioli mei quos iterum parturio;* hoc etiam ad Timotheum scribens in capite dixit Epistolæ:
2. Timot. 1. 2. *Filio charissimo*, quem utique genuerat fide, non corpore. *Inhabitabunt ibi*, locum beatitudinis significat, quem Dominus habet; de quo dicit:
Joan. 17. 24. *Pater volo, ut ubi ego sum, ibi sint & hi mecum*, in regno scilicet illo perpetuo, ubi gaudium æternum est, & nunquam finienda securitas. Sed ita *filios servorum* ibi cum Domino esse cognosce; ut & ipsos servos, id est, Apostolos & Prædicatores ejus esse non dubites. Nam si discipulis locus beatitudinis datur, numquid ipsis magistris est forsitan abnegandus? Sed usus scripturæ est aliquando minora dicere, ut & majora ibidem complexa videantur; ut in alio psalmo
Psal. 49. 18. dictum est: *Si videbas furem currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Ibi enim minora dicta sunt, ut simul & majora crimina sentirentur. Sequitur, *Et semen eorum in sæcu-*
Bona opera semen fructus æterni. *lum sæculi dirigetur. Semen eorum*, significat opera fidelium, quæ in hoc mundo seminantur, ut in illa æternitate eorum laudabilis fructus appareat. Et intende quare sit positum, *dirigetur;* scilicet quoniam quæ ibi suscepta fuerint, in æterna directitudine collocantur, ubi nihil pravum, nihil potest esse distortum: sed sancti ejus cum Domino Salvatore rectâ atque stabili voluntate gaudebunt.

Conclusio Psalmi.

QUàm feliciter anxius iste deflevit, quousque ad gaudia se discruciando pervenit. Pridem similis pellicano fuit, in subsequentibus phœnici comparandus: pridem nicticorax, pòst aquila: antè passer, inde factus est columba præclara. Tales commutationes habent, qui se Domino purâ mente subjiciunt. Regna dicantur, exigua sunt: purpuræ laudentur, frequenter utentibus sorduerunt. Ecce in pannis vincitur mundus, diabolus plorando superatur; Plorando diabolus superatur. & cui nullæ cohortes ad repugnandum sufficiunt, oratione unius pauperis inclinatur. Isti sapientes, isti diserti, isti revera gloriosi dicendi sunt Oratores, qui talem possessionem victores accipiunt, de qua inimici adversitate nullatenus excludantur. Talem postremò hereditatem sumunt, quam sine labore semper obtineat, nec aliquando morte derelinquant. O conditio Conditio beata pœnitentium. beata pœnitentium, quæ de reis efficis justos, de tristibus perenniter lætos, de mortalibus absolutè perpetuos! Hic malorum societatem ad tempus habent: ibi Angelorum consortia æternâ felicitate suscipient. Quapropter quintum pœnitentium istum esse noscamus, qui se non defendendo defendit, non diluendo diluit, non purgando purgavit; ad cujus paupertatem si venire meruerimus, omnia mundi regna sine dubitatione superamus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum secundum.

Psalmus ipsi David.

POst illas beati pauperis humillimas preces, & tam magnæ pœnitentiæ gemitus explicatos, totus hic psalmus Domini * laude repletus est; ut piâ dispositione præcedentes lacrymas præconiorum gaudia sequererentur. Et ideò (sicut sæpe diximus) *Ipsi David* positum est, ne quid ad istum terrenum Regem referre deberemus: quia superna laus manifestis sensibus explanatur. Est enim lucidus, & tituli sui claritate consimilis; ut sine difficultate dictorum psalmi continentiam intelligere debeamus.

* MS. A. B. F. laudatione.

Divisio Psalmi.

PEr totum quidem psalmum Propheta loquitur. Primâ narratione ad animam suam verba facit; ut benedicat Dominum, & beneficia ejus nullatenus debeat oblivisci. Secundâ narratione dicit qualia Moysi præstiterit, & reliquis fidelibus suis; ut ipse intelligatur à sæculis semper fuisse munificus. Tertio loco ad Angelos verba convertit, virtutes supernas alloquitur, & reliquas rationales creaturas invitat, ut Domini jugiter laudibus occupentur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. **B**Enedic anima mea Dominum: & omnia interiora mea nomen sanctum ejus. Sciens Propheta mentes hominum variis illusionibus subjacere, nec semper in vera contemplatione defixas, animam suam vir sanctus alloquitur; ut cùm fuerit diversis cladibus liberata, beneficiorum omnium recordetur Auctorem: ne sibi aut alteri cuiquam putet esse tribuendum, quod à solo Domino constat esse concessum. Est enim gratum & honestissimum dicendi genus cum anima loqui; ut universi intelligant omnimodis appetendum, quod sibi saluberrimum Propheta noscitur dedisse consilium. Sequitur, *Et omnia interiora mea nomen sanctum ejus.* *Interiora* sunt animæ, cogitatio multiplex, virtusque rationis. Ipsam quippe voluit cum anima convenire, ut harmonia fideli laus Domini adunatis viribus assonaret. Sæpe enim anima vult aliquid agere, & per phantasticas imaginationes eluditur. Sed vir sanctus in Domini laude nihil à se voluit deviare: sed omnia uno concentu canere, quæ culpabiliter sibi poterant discrepare.

Gratum dicendi genus cum anima sua loqui.

℣. 2. *Benedic anima mea Dominum: & noli oblivisci omnes retributiones ejus.* Primum versum reperit decorâ replicatione verborum; ut studium maximum concitaret geminata sententia: ne ad opus tale anima dissimulatione noxiâ segnior esse videretur: ante omnia monens, ut se cuncta ab eodem meminerit accepisse. Ille enim laudare nunquam desinit, qui collata beneficia non potest *oblivisci*. Intuere præterea quod dictum est, *retributiones*: quoniam aliud debebatur hominum delictis, aliud * retributum cognoscitur absolutis. Hoc est enim quod *oblivisci* nulli fas est; ut qui erat obnoxius pœnæ, dignus fieret mox honore. Sed quæ istæ sint *retributiones* Domini consequenter enarrat, quas si homo cogitat, beneficia ipsius totâ mente collaudat.

Ille nunquam definit laudare Deum qui collata beneficia non obliviscitur.

* MS. A. B. retribui.

℣. 3. *Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes languores tuos.*

℣. 4. *Qui redimit de interitu vitam tuam: qui satiat in bonis desiderium tuum.*

℣. 5. *Qui coronat te in miseratione & misericordia: renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* In his tribus versibus exponuntur sub quinaria divisione retributiones futuri sæculi, quas sanctis suis Dominus piâ * miseratione largitur. Quæ figura dicitur Synathroismos, id est, Congregatio, quando in unum cumulum aspera crimina, aut nimis suavia beneficia colliguntur. Primò enim *fit propitius peccatis* eorum, quando remissis delictis in pace dignatur suscipere peccatores. Secundò, *Sanat omnes languores* fidelium, cùm securitas & immortalitas æterna in resurrectione conceditur, id est, *Cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem.* Tertiò, *Redimet de interitu vitam* nostram, quando nos ab æternæ mortis calamitate submoverit; scilicet ut non audiamus: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Quartò, *Satiat in bonis desiderium* beatorum, cùm eis dicitur: *Venite benedicti Patris mei.* Quintò, *Coronat in miseratione & misericordia* sua, quando jam beatis præmia digna * restituit; sicut dicit Apostolus: *De cætero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.* Hoc fortè significant quinque panes, unde populi longa jejunia satiavit: quoniam hæc & his similia in magnum mysterium præcessisse noscuntur. Sed perscrutandum est, cur *aquilæ* introducatur exemplum. Huic avi jam ætate provectæ, supernum labium corneâ inflexione nasutum, tantùm fertur excrescere, ut ei non sit liberum escas solita libertate decerpere, quæ intelligens unde sibi periculum vitæ possit accidere, os suum * in saxo dicitur expolire, usquequò omnia sibi ejus impedimenta submoveat. Quo facto in antiquam valetudinem corporis sui, escarum solitâ perceptione revocatur. Sic anima in pristinam sanitatem revertitur, si peccata sua in petra quæ est Christus Dominus expolire non desinat. Revertitur enim ad cibos salutares, quando delicta quæ sunt impedimenta æternæ vitæ, Domino præstante, respuerit.

* MS. A. B. F. misericordia.

Quid sit Synathroismos.

1. Cor. 15. 54.

Matth. 25. 41

Ibidem. 34.

* Ed. restituet.

2. Timot. 4. 8.

* Ed. in saxum

Anima aquilæ debet esse similis.

℣. 6. *Faciens misericordias Dominus: & judicium omnibus injuriam patientibus.* Postquam dixit retributiones Domini, quas hìc conversis in illo sæculo veraciter creditur posse præstare: nunc dicit breviter, quia *Dominus misericordias faciat* sperantibus, & vindictam præstet *patientibus* cunctis *injuriam*; ut nullus in eis possit dubitare quæ dicta sunt, quando ipsum Dominum tali definitione monstratum esse cognosceret. Hic enim versus per modum definitionis edictus est, quando per illud quod singulariter efficit, aliquis indicatur. Nam interroganti tibi, quid sit *Dominus?* Respondes: *Faciens misericordias, & judicium omnibus injuriam patientibus.* Quapropter abundè designatus est Dominus Deus, cùm nulli alteri possit convenire quod dictum est. Illis autem, *misericordias facit*, qui misertì fuerint, sicut in Evangelio dicit: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Sequitur, *Et judicium omnibus injuriam patientibus.* Hoc illis promittitur qui patientiæ munere decorantur, de quibus ait: *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Nam qui se manu desiderant ulcisci, furoremque suum inimici persecutione satiare contendunt, vindictam Domino non reservant: quia se credunt posse distringere, quod deberent à Judice * postulare. Dedisti sanctissime Propheta animæ tuæ salubre consilium, in quo se & mundus sentiat consolatum; sic enim tibi locutus es, ut nobis diceres: sic tibi profuisti, ut & nos sine dubitatione salvares.

Misericordium miseretur Deus.

Matth. 5. 7.

Vindicta Domino reservanda.

Rom. 12. 19. & Hebr. 10. 30.

* Ed. præstolari.

℣. 7. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas.* Superiùs dixerat quas retributiones in illo sæculo plebs beata mereretur: nunc autem veniens ad secundam narrationem, per unius exemplum probat quanta & hìc præstiterit servis suis: ne quis de futura retributione dubitare potuisset. Sed intende quemadmodum *Moyses* & *Israel* indicatus est distinctione verborum. *Notas fecit vias suas Moysi*, quando ei justitiam suæ * potestatis aperuit; ut legem conscriberet, mores doceret, & * in vias Domini perfectæ fidei gradibus ambularet. Sequitur, *Filiis Israel voluntates suas.* Hìc *voluntates* posuit, non vias: quia non omnis Israel susceptò verbo Domini in ejus jussionibus ambulavit. Scimus enim quas seditiones populus ille fecerit, ut voce judicis mereretur audire: *Populus*

* Ed pietatis.

* Ed. in via.

Exod. 32. 9.

hic dura cervice est. Ideoque ergo illis *voluntates* Domini, non vias innotuisse dicit: quia multa pars eorum viam Domini declinare præsumpsit. Sic autem Moysi exemplum hic positum intellige; ut tamen hoc quotidie Dominum & operantem, & usque ad finem sæculi operari posse cognoscas.

℣. 8. *Misericors & miserator Dominus: patiens & multùm misericors. Misericors* est, qui naturâ suâ clementissimus approbatur. *Miserator*, quando misericordiæ suæ dona largitur. Potest enim aliquis *misericors & miserator* esse in una duabusque causis: *Misericors* autem *& miserator* naturaliter præter Dominum nullus poterit inveniri. Sed hîc ideò *misericors* præmissum est; ut miseratorem Dominum non ad tempus, sed jugiter approbares. Hæc figura dicitur Paronomasia, id est, Denominatio, quæ similitudine sermonis concitat audientis affectum. Adjecit, *Patiens*, quod necesse est consequi misericordem; nullus enim *misericors*, nisi qui & *patiens*. Sic enim & Apostolus dicit: *An divitias bonitatis ejus & longanimitatis contemnis?* * *Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Ipse autem de se dicit: *Hæc fecisti, & tacui. Existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis.* Sequitur, *Et multùm misericors. Multùm* revera *misericors*, qui audiens omnino blasphemas voces, *Solem suum facit oriri super bonos & malos: & pluit super justos & * impios:* vitalem spiritum magnâ pietate largitur: expectat errantes, ut debeant sua * perperam commissa damnare.

Dominus solus per essentiam misericors, & miserator, & patiens.

Roman. 2. 4.

* *MS. G. F. ignorans.*

Psal. 49. 21.

Matth. 5. 45.

* *Ed. injustos.*

* *MSS. A. B. F. perpetrata commissa.*

℣. 9. *Non in finem irascetur: neque in æternum indignabitur.* Illis scilicet qui devotâ satisfactione cognoscunt, qui ad eum redire diligunt, qui illecebras sæculi cum suo auctore contemnunt. Contrà, illis *In finem irascetur*, quibus dicturus est: *Ite in ignem æternum.* Magna infelicitas perire sub pio Domino, ut tardes illi satisfacere, cui te cognoscis errasse; maximè cùm supplicationem tuam vacuam non sentias, si tamen eam integro animo te obtulisse cognoscas. Potest hoc & de populo Judaico sentiri, quem convertendum constat in fine sæculi; de quo & Apostolus dicit: *Cæcitas ex parte Israël contigit, ut plenitudo Gentium introiret, & sic omnis Israël salvus fieret.*

Quibus Dominus in æternum irascetur, quibus non.

Matth. 25. 41.

Judæi in fine sæculi convertendi.

Rom. 11. 25. & 26.

℣. 10. *Non secundum peccata nostra fecit nobis: neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.* Sententia generalis est: quia nemo est qui ejus gratiam gratis non habeat, dum lex sub peccato cuncta concludat; sicut testatur Apostolus: *Omnia Deus conclusit in incredulitate: ut omnium misereretur.* Ille tamen communiter bonis malisque spiritum donat, salutem tribuit, indigentias adimit, & generaliter bonus est. Addidit, *Neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis*; scilicet quoniam supplicantibus ita pius est, ut tunc magis eum dignetur absolvere, quando se studuerit unusquisque adhibitâ satisfactione damnare.

Gratia omnibus gratis datur.

Ibidem. 32.

℣. 11. *Quia secundum altitudinem cæli à terra: confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum.* Diligentiùs perscrutemur quid sibi velit ista comparatio. Tantò majorem dicit à meritis eorum misericordiam Domini quam retribuit fidelibus suis, quantùm potest à terra cæli summitas elevari. Quâ comparatione illud quoque significatur: quia sicut cælum terras operit, & competentia beneficia temporibus suis homini tribuit: modò pluvias influendo: modò præstando serena: modò ipsum aërem ventis salubertimis temperando. Ita & misericordia Domini fragilitati nostræ noscitur diversa præstare; sustinet enim ut corrigat, flagellat ut erudiat, probat ut præstet, & per diversas operas beneficiorum una voluntas est subvenire peccantibus. Sed ut totius sententiæ virtus possit intelligi, breviter dicendum est: Si fas est, ut cælum non cooperiat terras, potest fieri, ut Dominus non protegat sibi purissimè servientes.

Misericordia Domini calo variè influenti confertur.

℣. 12. *Quantum distat * oriens ab occasu: elongavit à nobis iniquitates nostras.* Dedit aliam pulcherrimam comparationem beneficio divino. *Oriens* est initium bonæ vitæ nostræ: *occasus* malæ conversationis affectus. In *occasu* enim eramus, cùm peccati vinculo tenebamur astricti: in *oriente* autem sumus, quando per aquam regenerationis nos Sol verus invisitat, & tenebras facit nostrorum discedere peccatorum. Tantùm ergo iniquitates nostræ à nobis longè sunt, cùm nobis peccata nostra donantur, quantùm potest clara dies à tenebrosa nocte distare. Sive per *orientem* significat regnum Dei: per *occasum* verò gehennam, quæ tantùm à beatorum sede dissociata est, quantùm dicit ille pauper in Abrahæ finibus constitutus: *Inter nos & vos chaos magnum firmatum est.*

* *MSS. A. B. ortus.*

Per orientem initium bonæ vitæ significatur: per occasum verò malæ conversationis affectus.

Luc. 16. 26.

℣. 13. *Sicut miseretur pater filiis: ita misertus est Dominus timentibus se.* Ecce jam non extraneis, neque longinquis comparationibus agitur: sed ad ipsa viscera pietatis vocabula sociantur. Sic enim miseretur ut Pater, sed quibus ipse Pater est: sic corripit ut filios, sed qui regni ejus heredes esse meruerint. Sequitur, *Ita misertus est Dominus timentibus se.* Dum dicit, *Ita*, designat nobis paternæ correctionis affectum. Pater enim carnalis qui vult filium suum bonis actibus erudire, frequenter eum corripit, frequenter flagellat, sicut Salomon ait: *Si diligis filium tuum * frequenta ei flagella, cùm adhuc tener est*, &c. Ipsi enim parentes verè diligunt filios suos, qui eis sub pietate districti sunt. Sic & Dominus noster flagellat omnem filium quem recipit, & timentes se ad studium bonæ voluntatis adducit.

Deus miseretur ut Pater sed quibus Pater est.

Ecclesi. 30. 1.

* *Ed. frequenter eum flagellas.*

Dominus flagellat omnem filium, quem recipit.

℣. 14. *Quia ipse scit figmentum nostrum: memento Domine quòd pulvis sumus.* Hoc comma ad superiora jungendum est. Causa enim redditur, cur misereatur ut Pater: scilicet quoniam nosmetipsos ab illa naturali dignitate dejecimus, & à factura Creatoris repulsi, *figmentum* esse monstramur. Meritò ergo subveniri sibi postulat, qui spem in viribus propriis non habebat. Sequitur, *Memento Domine, quod pulvis sumus.* Dicit enim, Memor esto Domine, non quia nos ex limo * creasti, non quia immortales tuâ largitate fecisti, non quòd ad imaginem & similitudinem tuam plasmare dignatus es: quia ista omnia invidiam magis excitare poterant peccatori: sed quia in pulverem nunc redacti sumus ariditate peccati. Miserere eis qui se infeliciter perculerunt: subveni qui in illo munere tuo minimè consistere voluerunt. Tu enim solus pius es peccatoribus, quia delinquentes se graviter perculerunt.

* *Ed. formasti.*

℣. 15. *Homo*

** MSS. A.B. F. florebit.*

℣. 15. *Homo sicut fœnum dies ejus: & sicut flos agri ita florebit.* Sunt species definitionum, quæ per rerum similitudines aliquas explicantur, ut est illud: *Ego sum via, veritas, & vita.* Sic & in hoc & in subsequenti versu constat esse formatum. Quemadmodum si interroges, quid est homo? Respondetur, *fœnum dies ejus*, quod summâ hilaritate pullulat, sed celerrimâ velocitate desiccatur. *Fœnum* est quod pluviis velociter in auras caput erigit: sed in ardoribus colla deponit. Et ne forsitan aliquid soliditatis hanc comparationem putares habere, addidit, *Et sicut flos agri ita florebit. Flos agri* multò celeriùs transit, quàm fœni viriditas permanere monstratur. Sed quamvis pulcherrimum videatur esse dum pubet, multùm fugitivum cernitur esse dum corruit. Ita enim & imbecillitas humana pulchrè crescit: ita sæculi honores divitiæque gratissimæ sunt, sed non ad finem longissimum perducuntur. Veraciter ergo his rebus transitoriis humanitas comparatur: quia robustis viribus destituta, in casum mortis pronâ semper celeritate festinat.

Joan. 14. 6.

Imbecillitas humana fœno comparata.

℣. 16. *Quia spiritus pertransibit in eo, & non erit: & non cognoscet ampliùs locum suum.* Ad hanc similitudinem comparatio superioris versus expressa est. Describit enim quid sit homo, id est, *Spiritus pertransiens* mundum, scilicet præsentem, in quo diutissimè non potest permanere. Audiant qui superbiunt, & se gaudent mundanâ felicitate subvectos, sic spiritus relinquere nostra corpuscula, quemadmodum solent flumina loca inundata transire. Illa enim spatia quæ plena videntur esse torrentibus, quàm sunt vacua cùm recedunt. Non est ergo de fugitivo flatu præsumendum: sed hic potiùs agendum, quod prodesse novimus in futurum. Et ne forsitan aliquis per Metampsychosim crederet ad hunc mundum animas esse redituras (sicut nonnulli putaverunt dementium) addidit, *Et non cognoscet ampliùs locum suum*; hoc est in hoc sæculum non potest redire, ubi suam vitam possit iterare. Convicta est imbecillitate suâ humana fragilitas. Audisti homo quid sis, audi quid eris, si Dominum minimè timere despexeris. Quæ figura dicitur Parison, id est, Æquatio sententiæ, quoties bona vel mala conjunctim membris dissimilibus alligamus.

Homo est spiritus mundum præsentem pertransiens.

Error Metempsychoseos damnatur.

Quid sit Parison.

℣. 17. *Misericordia autem Domini à sæculo est, & usque in sæculum sæculi super timentes eum: & justitia ejus super filios filiorum.* Exposita est priùs veraciter humana conditio propter insolentium præsumptiones illicitas: nunc insinuat spem, quæ fideles debeat consolari: quia licet per nos simus fragiles & caduci, per misericordiam Domini reddimur absolutè perpetui; ut & quàm fragiles simus debeamus advertere, & quid per Domini gratiam consequamur, possimus audire. Et nota quod dixit: *A sæculo*, id est, cùm administrari cœptus est mundus, & diversæ creaturæ Auctoris sui munere, proruperunt. Unde & mihi videtur hic convenienter adverti, & Adam (sicut multi Patrum dixerunt) * à Domini fuisse gratia revocatum, quando ipse primus in sæculo fuit, sicuti etiam Abel, Noe, Abraham, & cæteri Patres, qui tamen in sæculo, sed non *à sæculo* fuerunt. Nam quod sequitur, *Et usque in sæculum sæculi*, æternitatem Domini absolutè designat: quoniam & ille ante sæculum, & in sæculo, & post istud sæculum misericors esse monstratur. Considera etiam quod addidit, *Super timentes eum*: ne & illi hoc in se crederent esse faciendum, qui ei sceleratis ausibus obedire contemnunt. Sequitur, *Et justitia ejus super filios filiorum. Filios* (sicut sæpe jam dictum est) uniuscujusque actus debemus advertere: *Filios filiorum*, operum nostrorum justissimam retributionem. Nam sicut nos operam nostram quodammodo generamus: ita nobis retributiones rerum nostræ generant actiones. Hanc unusquisque justus recipiet, cùm in æterna fuerit beatitudine collocatus. Multi enim fidelium filios non habuerunt, aut sterilitatis eventu, aut virginitatis studio. Quod si ad litteram velis advertere (quod absit) plurimi sanctorum ista promissione fraudantur. Nam & in subsequentibus spiritualiter dictum esse declaratur.

** MSS. G. Ed. ad Domini fuisse gratiam.*

Retributiones rerum nobis nostræ generant actiones.

℣. 18. *Custodientibus testamentum ejus: & memoria retinentibus mandata ejus, ut faciant ea.* Isti sunt filii quos superiùs dixit, qui præcepta Domini custodiunt, qui mandatorum ejus operibus sunt memores, non studio cantilenæ. Nam & si quis psalterium voce reddat, memor ejus non est, nisi quæ præcipiuntur, effecerit. Ideò enim dicta sunt, ut fiant, non ut sola vociferatione cantentur. Unde doctissimus Pater Augustinus in hoc psalmo disputans, psalterium se non tenere professus est, nec totius legis dicta recolere; scilicet ut non solum ad audiendum, sed maximè ad faciendum cunctorum studium concitaret. *Memoria* est enim per quam animus repetit, quæ audita, visa, factaque cognoscit.

Mandata Domini dicta sunt ut fiant, non ut tantùm cantentur.

Quid sit Memoria.

℣. 19. *Dominus in cælo paravit sedem suam: & regnum ejus omnium dominabitur.* Venit ad futuri judicii formidabilem prædicationem: ne peccantium mentes insolescerent, cùm ultionem venturam malorum actuum non timerent. Dicit enim: *Paravit sedem suam.* Hoc ad illud pertinet, quando Dominus Jesus ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris, inde venturus judicare vivos & mortuos. Et ne aliquâ impotentiâ Domini morderis, ipsum dicit *parasse sedem suam*, qui judicaturus est mundum. Addidit, *Et regnum ejus omnium dominabitur.* Ne putarent Pagani dæmones suos quoquo modo regnaturos, ipsum dicit *dominaturum*, qui *paravit sedem suam*, id est, Dominum Christum.

℣. 20. *Benedicite Dominum omnes Angeli ejus: potentes virtute, qui facitis verbum ejus, ad audiendam vocem sermonum ejus.* Cùm superiùs de hominibus Propheta loqueretur, venit ad tertiam narrationem, ubi cælestes creaturas alloquitur, ut Domini laudes debeant celebrare. Et quoniam inter ipsos Angelos est magna discretio, illos tantùm dicit præconio Domini dignos existere, qui ejus probantur jussionibus obedire: ostendens neque homines, neque spirituales substantias ad mysterium tantæ Majestatis accedere, nisi qui ejus voluntatibus obsecundant. Sic enim commonet, *Omnes Angeli ejus. Ejus* quippe de illis dicitur, qui ab ipsius imperio nequaquam recedere voluerunt. Sequitur aliquid expressius: *Potentes virtute qui facitis verbum ejus.* Ipsi enim virtute

Ipsi virtute possunt, qui jussis Domini obediunt.

possunt, qui ejus jussis obediunt. Potest autem & diabolus non virtute, sed pravitate: non honore, sed præsumptione. *Potentes* siquidem illi verè dicendi sunt, qui verbo Domini parere contendunt. Et ne aliquid relinqueretur ambiguum, calcatiùs insinuat: *Ad audiendam vocem sermonum ejus;* scilicet ut sint humiles, non superbi. Ipsi sunt enim digni *benedicere*, qui suum & cognoscunt, & venerantur Auctorem.

℣. 21. *Benedicite Dominum omnes virtutes ejus: ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus.* Rem magnam, rem omnino sublimem iteratâ judicavit invitatione solidandam; ut infirmitas humana cognosceret, quàm saluberrimum esset obedire Domino, quando ipsius voluntati cælorum militat fortitudo. Et intende proprietates emicare verborum. Priùs dixit: *Qui faciunt verbum ejus.* Et ne verbum intelligeres, quod verberato aëre ab hominibus solet proferri, addidit, *Qui facitis voluntatem ejus.* Angelis enim verbum Domini est voluntas ejus: quoniam illa sublimis spiritualisque substantia beatorum Angelorum, cùm Dominum contuetur, ibi veritatem ejus voluntatis agnoscit. Nec opus est loqui, quibus se Divinitas propitiatâ patefacit; non enim eis Deus verberato aëre loquitur: sed inspiramine suo voluntates eorum ad suum velle convertit. Sic erunt, ut credimus, & beati homines postquam regni æterni fuerint præmia consecuti.

Angelis verbum Domini est voluntas ejus.

Quomodo Deus Angelis & beatis hominibus loquetur.

℣. 22. *Benedicite Dominum omnia opera ejus, in omni loco dominationis ejus: benedic anima mea Dominum. Benedicite*, nunc tertiâ iteratione geminatur. Quæ figura dicitur Epembasis, decorum schema sive in laudibus, sive in vituperationibus ad animos erigendos verbum sæpiùs iterare, quod dictum est. Dixit autem priùs illos debere *benedicere*, qui Domini jussiones efficiunt: nunc admonet ipsam operam Domini Auctorem suum debere laudare, ut terrena cælestiaque concluderet. Nam cùm totum opus ejus sit, omnia debent suum *benedicere* Creatorem. Sequitur, *In omni loco dominationis ejus.* Sicut nulla creatura à laudibus Domini jubetur excipi: ita nec locus quisquam relinquitur, qui à tali munere segregetur. Nam cùm dicitur, *In omni loco dominationis ejus*, nihil excipitur, quia ubique dominatur. Significans fortè Ecclesiam Catholicam, quæ per totum mundum erat (Domino præstante) creditura; ipsa enim ubique *Dominum benedicit*, ubique collaudat, & gratias maximas hymnidicâ exultatione concelebrat. Addidit, *Benedic anima mea Dominum.* Ipsa sententia conclusit psalmum, quæ pulcherrimum fecit initium. Sed quoniam in scripturis divinis omnia Sacramentorum ubertate pinguescunt, hæc similitudo (sicut jam dictum est) in octavo psalmo illos indicat, ut opinor, qui atria fidei sinceris mentibus ingressi sunt, & vitam suam glorioso fine (Domino præstante) concludunt. Digna commonitio, per quam se fidelis anima consoletur, quæ contra omnes casus ramquam clypeus inexpugnabilis assumatur. Nam si eum semper *benedicimus*, ab eo jugiter custodimur.

Ecclesia ubique Dominum benedicit.

Conclusio Psalmi.

BEnedictio Domini timentibus eum quantâ largitate concedatur, agnovimus. Festinemus ad mandata complenda, ut pervenire mereamur ad præmia. Habemus Dominum & per naturam pium, & per misericordiarum dona largissimum. Quis dubitet ab illo postulare, qui, si non petatur, offenditur? Benedicamus ergo omnes in commune Dominum, opera ejus hymnidicâ exultatione celebremus. Quale enim sacrilegium est, ut cùm omnis creatura jubeatur benedicere Dominum, si homo desinat laudare Dominum, qui ad imaginem & similitudinem ipsius noscitur esse procreatus? Audivimus, benedictio Domini quibus virtutibus applicetur, castis utique, humillimis, charitate plenis, & qui Domini reliqua mandata perficiunt. Arceatur ergo hinc omne quod pravum est: excludatur universa malitia mundi: emendentur illecebræ: diabolus foras mittatur cum sequacibus suis. Quapropter audito tanto munere, completi tantâ spe, sanctis operibus benedicamus Dominum, religiosis factis cantemus Auctori. Non nos electio Judicis repudiabit, si quæ præcepit hic nos peregisse cognoverit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum tertium.

Psalmus ipsi David.

FRequenter diximus *psalmum* illos actus significare mortalium, qui ad rerum divinarum intellectum pro sua probitate respiciunt. Ad cujus similitudinem & organum ipsum * aptatum est, quod specialiter *psalmus* vocatur, sursum habens tympanum, ubi melos dulcissimum canoro sonitu temperatur. *David* autem tantùm persona loquentis adhibetur. Cæterum omnia constat de Domino Salvatore narranda, qui in principio fecit cælum & terram. Est enim psalmus iste tantâ dispositione perfectus; ut aliqua hîc dicta intelligas, quæ in libro Geneseos tacita fuisse cognoscas. Quapropter quæ sunt apta exponemus ad litteram: quæ verò fidei nostræ possunt indicare notitiam, spirituali intellectu (sicut à Majoribus accepimus) explanabimus. Unde solliciti esse debemus, paratique ad audiendum: quia ipse quoque vir eloquentissimus Pater Augustinus hunc psalmum & sedulè dicit perquirendum, & de eodem laboriosissimè disputandum.

* MS. F. *optum.*

Divisio Psalmi.

PRopheta volens ostendere conditiones rerum divina significare mysteria. Primo modo per fabricam cæli & terræ quædam nobis cognoscitur indicare * dogmata; ut agnoscamus omnia sibi revera ramquam ab uno Auctore condita posse congruere, quando aliquas similitudines suas invicem probantur aperire. Secundo opera Domini diversis figuris tecta enumerat. Tertio profitetur in illo æterno sæ-

* MS. G. *dogmatica.*

culo præconia Domini jugiter se esse dicturum, quæ etiam in hac vitæ suæ brevitate cantaverat.

Expositio Psalmi.

℣. 1. B*Enedic anima mea Dominum: Domine Deus meus magnificatus es vehementer. Confessionem & decorem induisti.* Invitat Propheta semetipsum ad benedicendum Dominum; & quoniam noverat in Catholica fide unitatis gratiam plurimùm prævalere, sibi tantùm loquitur, quod omnes debeat admonere. *Benedicere* autem Deum, est ejus magnalia confiteri; ut cum de illo dicitur aliquid magnum, unusquisque veritati præstet officium. Hæc igitur sententia ad totum respicit textum, ubi psalmi hujus prolixitas terminatur. Sed cùm ad suam (ut dictum est) animam loqueretur, subitâ conversione dicit: *Domine Deus meus.* Quæ figura dicitur Proanaphonesis, quando inter alia quæ loquimur, ad Deum subitò verba convertimus. Generalem utique Dominum confidenter suum asserit Deum; ut cùm se ipsius servum esse profitetur, nullam se habere cum diabolo comprobet portionem: ne in eo quicquam prævaricator ille requireret, quem alienum esse cognosceret. Sequitur, *Magnificatus es vehementer.* Oportet nos vim istorum nominum diligenter inquirere; nam quando ille magnus non est, ut hominum laudibus magnificetur? Aut quid illi potest addi, qui est mirabilis & incomprehensibilis plenitudo virtutum? Sed *magnificatur* Dominus apud homines, quando eis magnus atque excelsus esse claruerit; ut ipsum sentiant Creatorem, ipsum bonorum omnium Largitorem, ipsum Redemptorem, ad postremum ipsum & Judicem. Ex qua parte provenit, ut rectè dicatur * redemptorum Dominus *magnificari*, qui quotidiè fit credentium devotione mirabilis. Sic etiam dicitur sanctificari, sic glorificari, sic benedici, & his similia. Adjecit, *Vehementer.* Revera quando conversorum ore laudatur, & in Sanctorum cœtum veniunt, qui se pridem nefandis sceleribus polluerunt. *Vehementer* enim aptissimè dictum est, quod toto geritur cordis annisu. Sed unde *magnificatus sit vehementer*, consequenter exponitur: *Confessionem & decorem induisti. Induere* est aliquem quod non habebat assumere. Et quando Deus *decorem* non habuit, qui creaturis suis omnia speciosa semper indulget? Sed hic Incarnatio Domini Christi evidenter exponitur, quam sumpsit ex tempore, per quam *confessionem* mortalium Largitor suæ pietatis invenit. Recesserant enim homines à cultu veræ Divinitatis, cùm simulachrorum studiis, & vanis religionibus serviebant. Sed eo veniente, qui tamen absens nunquam extitit Divinitate, & *confessio & decus* supernæ Majestatis innotuit, eisque rebus *indutum* dicit Dominum, quibus Ecclesiam Catholicam constat esse ornatam.

Benedicere Dominum est ejus magnalia confiteri.

Quid sit Proanaphonesis.

* Ed. *Redemptor.*

℣. 2. *Amictus * lumine sicut vestimento: extendens cœlum sicut pellem.* Versus isti viginti duo usque ad divisionem futuram per figuram Parabole pulcherrimis allusionibus explicantur; quæ fit quando res sibi genere dissimiles comparantur. *Lumen* enim Ecclesiam significat, de qua scriptum est: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata?* Dealbata enim intelligitur illuminata, quæ rectè velut vestis advertitur Domini Salvatoris, non habens maculam neque rugam. Ipsa est enim candida dealbata, de cujus membris dicit Apostolus: *Fuistis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino.* Hanc etiam tunica illa significavit, quæ non potuit dividi tempore Passionis. Hæc est de qua dicitur: *Amictus lumine sicut vestimento.* Sequitur, *Extendens cœlum sicut pellem.* Benè dicitur Dominum *cœlos extendere*, ubi meretrices & publicanos eum constat admittere. Nam cùm sint per justitiam cœli justorum, facti sunt & gratiæ largitate peccantium. Nec frustra comparata est *cœlo pellis*; quia sicut omnia membra nostra pellis tegit: ita & creaturas cœlorum ambitus circumactus includit. Senserunt aliqui cœlum & de justo dictum, quem sic per gratiam probatur extendere, quemadmodum potest tensa pellis excrescere.

* MS. G. & Ed. *lumen sicut vestimentum.*

Qui sit Parabole?

Cant. 3. 6.

Ecclesia vestis Domini.

Ephes. 5. 8.

℣. 3. *Qui tegit in aquis superiora ejus: qui ponit nubem ascensum suum: qui ambulat super pennas ventorum.* Quamvis ordinem conditionis exponere sentiatur: quia & super cœlos aquæ sunt positæ, sicut & in Genesi legitur; & ipse alibi dicit, *Et aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini:* tamen & sacri baptismatis nobis reseratur indicium; ut cœlum (sicut frequenter dictum est) omnem justum debeamus accipere, cujus superiora, id est, emendatio fidelis animæ aquis salutaribus irrigatur. Ita enim hæc omnia ab illo Auctore disposita sunt, ut & actus Ecclesiasticos dicta cœlestia indicare videantur, & iterum conditiones rerum veracissimâ narratione testentur. Sequitur, *Qui ponit nubem ascensum suum.* Hoc quidem & ad litteram congruenter accipitur, quando Dominus post Resurrectionem videntibus Apostolis ascendit in cœlum; sic enim in Actibus Apostolorum legitur: *Hæc cùm dixisset, nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Sed & illud aptissimè probamur accipere, ut nubem ponamus verbi Domini Prædicatorem, per quem Christus in membris suis ascendit, cùm mentem peccatorum à mundi istius pravitate mundaverit. Addidit, *Qui ambulat super pennas ventorum. Venti* in isto aëris fluctu quasi quibusdam pennis volare noscuntur: sed Dominus *ambulat super pennas* eorum, dum voluntates suas multò velocius operatur, quàm potest esse excursus ventorum. Sive magis *ventos*, justorum animas debemus accipere: quia utroque Testamento perdocti, velut duabus alis ad superna gaudia transferuntur. Supra quos Dominus *ambulare* rectè dicitur, in quibus misericordiam suæ operationis ostendit. Et nota quòd in hoc versu, & aliis qui sequuntur, Dominum mavult ostendere per id quod egit. Hæc secunda species definitionis dicitur apud Græcos Ennoëmatice, Latinè autem Notio nuncupatur. Nam cùm Dominus per naturam suam nequeat definiri, per illud tamen pulchrè cognoscitur, quod singulariter operatur.

Psal. 148. 4.

Actor. 1. 9.

Per nubem verbi Domini Prædicator intelligitur.

Per ventos, justorum animæ.

℣. 4. *Qui facit Angelos suos spiritus: & ministros suos ignem urentem.* Commendandum est animo, quia hic specialiter de Angelis di-

citur, quod in libro Geneseos evidentiùs non habetur. Nam & verba ipsa sunt discutienda subtiliùs. *Spiritus* generale nomen est incorporalis potentisque substantiæ, visibiliter sive invisibiliter operans, quod ei divinitùs inspiratur. *Angelorum* enim nomen non significat naturam, sed obedientiam. *Angelus* enim Græca Lingua dicitur, qui Latinè nuntius interpretatur: nam quando mittuntur *Angeli* fiunt, cùm tamen natura spiritus esse noscantur. Addidit, *Suos*, ut illos ostenderet qui rectâ mente Domini voluntatibus obsecundant. Ordo enim verborum talis est: *Qui spiritus suos facit Angelos.* Sequitur, *Et ministros suos ignem urentem. Minister* Dei est omnis qui divinas exequitur voluntates, & charitatis fervore semper accensus est. Talis enim vir cælestis ignis efficitur, quando verbo prædicationis peccantium nequitias urere, & consumere posse monstratur. Sic enim ipse Dominus dicit: *Ignem veni mittere in terram*; ignis utique vitalis, ignis salutis, qui dum peccata consumit, animas nutrit.

Angelus, nuntius interpretatur.

Minister Dei est omnis qui divinas exequitur voluntates.

Luc. 12. 49.

℣. 5. *Qui fundavit terram super stabilitatem * ejus: non inclinabitur in sæculum sæculi.* Versus iste ad litteram non videtur posse constare; nam cùm terram istam mutandam esse legerimus, quomodo fieri potest, ut *non inclinetur in sæculum sæculi*? Sed hic magis firmatam *terram*, solidatam advertamus Ecclesiam; quæ *terra* ideò dicitur, quia ex terrenis hominibus collecta esse monstratur; sicut in alio loco ait: *Domini est terra & plenitudo ejus.* Hujus *stabilitas* rectè dicitur Christus, qui est immobile fundamentum, & inviolabilis petra; de quo dicit Apostolus: *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.* Supra quem si jugiter manserimus, nullatenus *inclinamur*. Superjecta enim nesciunt titubare, dum sint fixa quæ continent. Sic veritas hujus sententiæ absolutâ nobis ratione constabit. Spiritus enim sanctus ideò interdum difficillima dicit ad litteram, ut majori ambitu spiritualem intellectum quærere debeamus. Hoc ergo quod dictum est: *Non inclinabitur in sæculum sæculi*, per omnia commata trium versuum superiorum constat esse reddendum. Quæ figura dicitur Hyperbaton: quoniam ordo verborum longiùs explicatur.

* MSS. A.B. *suam.*

Terra super stabilitatem fundata, est Ecclesia ex terrenis hominibus collecta, & super Christum fundata.

Psal. 23. 1.

1. Cor. 3. 11.

℣. 6. *Abyssus sicut pallium amictus ejus: super montes stabunt aquæ.* Nec iste versus ad historiam potest referri, quamvis de superducto diluvio dicere videatur. Præteritum enim tempus diluvii fuit, & nunc Propheta de futuro prædicat esse faciendum. Unde necesse est, ut hoc magis spiritualiter inquiramus, quando sibi ad litteram tempora convenire non possunt. *Abyssus* enim dicitur aquarum copiosissima multitudo; quæ & in bono & malo plerumque ponitur. Hæc meritò hic superstitiosis atque persecutoribus comparatur; quia sicut *pallium* subjecta cooperit: ita illi mundum fœdissimâ superstitione texerunt; ut non solum mediocres homines, sed in perniciem suam ipsos quoque sanctos viros atque eminentissimos tormentis corporum obruere viderentur. Sed hic *abyssus* in malo posita est, dum legatur & in bono, ut est illud: *Iudicia Domini velut abyssus multa.* Quod genus locutionis inter propria divinæ scripturæ constat esse deputandum. Denique sic sequitur, *Super montes stabunt aquæ. Steterunt* quippe *super* eos, qui *montes* fidei firmitate vocati sunt, quando eos diversis pœnis & mortibus affecerunt. *Aquas* enim & *abyssos*, impios hic debemus accipere, qui sic ad obruendam properant sanctitatem, quemadmodum potest cumulus undarum subjecta contegere. Sed ut hoc magis de superbis atque sceleratis potuisses advertere, sequens versus ostendit. Volunt etiam aliqui hoc ad litteram vendicare, ut *abyssum* dicant terræ marginem circumire; nam sicut exteriora corporis nostri pallio cooperiuntur: ita & orbis terrarum oceani ambitu fertur includi.

Persecutores abyssis comparantur.

Psal. 35. 7.

Per aquas & abyssos impii accipiuntur.

℣. 7. *Ab increpatione tua fugient: à voce tonitrui tui formidabunt.* Qui *fugient* nisi abyssi, nisi aquæ, quæ montibus Christi supereminere videbantur? Nam quamvis sanctos ejus diversis cædibus affecissent: ipsi tamen increpati voce Apostolorum derelictâ superstitione fugati sunt; & quod est maximum victoriæ genus, contra sua vota senserunt. Sequitur, *A voce tonitrui tui formidabunt.* Prædicatio sanctorum sub hac allegoria pulcherrimâ relatione descripta est. Dicit enim: *A voce tonitrui tui*; ut non illud humanum eloquium, sed cælestis virtutis sonitum fuisse sentires. *Formidaverunt* utique homines passim *tonitrua* prædicationum, quando judicii terror edictus est, quando diabolum periturum audierunt cum sequacibus suis; & quamvis habuerint in hoc mundo licentiam, ipsi sua scelera correctâ mente damnabant.

Vox tonitrui prædicatio sanctorum.

℣. 8. *Ascendunt montes: & descendunt campi in locum, quem fundasti eis.* Adhuc in tropicis allusionibus perseverat: quoniam superbos & impios quamdiu voluit Dominus permisit in montes crescere; atque iterum quando placuit, fecit in convallium humilitate residere. Sic & persecutoribus tempus datum est, ut in altum surgerent, ac deinde inclinati Christiano populo subjacerent: docens omnia ipsius ordinatione fieri, cujus voluntati non potest obviari, sicut ipse Dominus in Evangelio Pontio Pilato dixit: *Non haberes in me potestatem, nisi tibi * data esset desuper.* Et intende quoniam hic *montes* in malo positi sunt, cùm superiùs *montes* significent fidelissimos viros; quod plerumque in scripturis divinis diximus inveniri. Sequitur, *In locum quem fundasti eis.* Illi scilicet qui *campi* jam facti sunt, ad locum fundatissimæ descendunt Ecclesiæ, & in ejus penetralibus permanebunt. Nam & ipsis quoque peccatoribus modus est positus, nec ultra permittuntur excedere, quam eis datum est licentiæ suæ fræna laxare. Denique sic legitur: *Completa sunt peccata Amorrhæorum*; ut omnia sub voluntate Domini posita esse cognoscas. Hoc enim & subsequentia evidenter explanant.

Joan. 19. 11.

* Ed. *datum.*

Modus excedendi peccatoribus datus est.

Genes. 15. 16.

℣. 9. *Terminum posuisti eis, quem non transgredientur: neque * convertentur operire terram.* Hoc si ad litteram velis accipere, de aquis abundantibus dicit, quæ diluvio recedente ulteriùs terras nequeunt occupare, sicut in Genesi scriptum est: *Statuam pactum meum vobiscum, &*

* MSS. G. *revertentur.*

Genes. 9. 11.

nequaquam ultra interficietur omnis caro aquis diluvii, neque erit deinceps diluvium dissipans terram. Si verò spiritualiter quæras, potest hoc & de Paganorum ritu accipi congruenter; qui licet à sua pravitate recesserint, nunquam in illam licentiam Deo sibi obviante remeabunt, ut humanum genus superstitionum suarum inundatione cooperiant. *Terminus* quippe eorum adventus fuit Domini Christi, cujus crescente religione, cuncta * idola cum suis auctoribus corruerunt. Inspiciamus quoque sub qua increpatione ista referuntur; ut rationales homines putent se præcepta Domini non debere contemnere, cùm ipsa elementa cognoscantur ejus jussionibus obedire.

* MSS. *idolatria.*

ỷ. 10. *Qui emittit fontes in convallibus: inter medium montium pertransibunt aquæ.* Cùm natura terrarum describitur, causa nobis occultior pulcherrimis allusionibus indicatur. Certum est enim *convalles* aquis abundare copiosis, fontiumque ibi esse frequentiam magnam, ubi sunt arva jacentia. Sed illud potiùs debemus advertere, quia in humilitate hominum, qui loco *convallium* ponuntur, aquæ divinæ semper exæstuant. Spiritualiter autem *montes* hìc accipere debemus hæreticos ac superbos, inter quos scripturæ divinæ perenni ubertate decurrunt: quia in hoc mundo eas audire bonis malisque commune est. Et benè dictum est: *Pertransibunt*, quia tales viros nullo fœcundasse beneficio sentiuntur. Nam si (ut quidam dicunt) *montes* hìc justos prædicatores voluisset intelligi, dixisset de ipsis montibus aquas fluere, non eis in medio constitutis transire potuisse.

ỷ. 11. *Potabunt ea omnes bestiæ silvarum: expectabunt onagri * sitim suam.* *Bestias silvarum* hìc Gentes intelligere debemus, quæ de illa idolorum cultura tamquam de silvis umbrosis projectis ferocissimis moribus exierunt, ad potandas scilicet aquas, quas in Evangelio est Dominus Samaritanæ pollicitus dicens: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Sequitur, *Expectabunt onagri sitim suam.* Cùm dixerit *bestias silvarum* aquis decurrentibus *esse potatas*, *onagros* tantùm posuit *sitim suam expectare*, scilicet Judæos qui neglexerunt fluenta divinæ pietatis haurire. *Onager* enim asinus est silvestris, qui inter reliqua animalia cor dicitur habere pinguissimum; quod genus quantùm patiens est domitum, tantùm sævissimum redditur cum silvis retinentibus efferatur. His obstinati Judæi meritò comparantur, qui ferocià mentis & callosâ fatuitate durati sunt, nec satiari citò poculis vitalibus acquiescunt. Nam quod dicitur, *Expectabunt*, illud significat quod frequenter dictum est: quia in finem sæculi Helia & Enoch venientibus, creditura est multitudo Judæorum. Miseri qui tamdiu sitiunt, qui satiari minimè concupiscunt. His vita pœnalis est, qui tantâ expectatione cruciantur.

* MSS. A. B. F. *in sitim.*

Joan. 4. 13. 14.

Judæi onagris comparati.

Judæis vita pœnalis est.

ỷ. 12. *Super ea volucres cæli habitabunt: de medio petrarum dabunt vocem suam.* Super illa scilicet quæ superiùs dixit: *Qui emittit fontes in convallibus, cæli volucres habitabunt.* Hæc siquidem & convalles & * aquas irriguas amare noscuntur. Sed non vacat quod addidit, *Cæli*; nam si tantùm aves voluisset adverti, volucres sufficeret dici: sed potiùs animas sanctas Pontificum cælesti se conversatione tractantes mavult intelligi, qui supra populos Domini prædicationibus sanctis inhabitant. Addidit, *De medio petrarum dabunt vocem suam.* Istæ *volucres* quæ dictæ sunt cælestes, non de terra, non de arboribus, sed *de medio petrarum dabunt vocem suam*, quando Apostolorum & Prophetarum exemplis aliqua prædicare noscuntur. Omnes enim fideles *petræ* meritò dicuntur: quia ipse quoque petra dicitur Christus; sic enim ipse Dominus Petro Apostolo dixit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Quaptopter omnes de petrarum firmitate prædicant, qui Apostolorum ac Prophetarum traditionibus sua dicta confirmant.

* MSS. A. B. F. *aquis irrigata.*

Ut Christus petra, sic fideles petræ.

Matth. 16. 18

ỷ. 13. *Rigans montes de superioribus suis: de fructu operum tuorum satiabitur terra.* Superiùs dixit altos montes fuisse præteritos, & convalles humillimas fontibus irrigatas: nunc ipsos quoque *montes* supernis aquis prædicat esse * complutos: ne quid à Domini munere videretur exceptum. Paulus enim priùs ingens atque arduus persecutor Ecclesiæ, irrigatus aquâ spirituali, quàm fœcundos fructus probatus est edere Christianis? Quod quotidie Dominus agit, ut Doctores Paganorum post conversionem Magistros faciat esse fidelium. Sed isti tales *de superioribus* irrigantur, quando conversi se errasse cognoscunt. Sequitur, *De fructu operum tuorum satiabitur terra.* Cùm fructum terra pariat, quemadmodum poterit ex fructibus calcabilis ista terra satiari? *Fructibus* autem *terra satiatur*, quando peccatores in melius commutati, utilia nimis & salutaria ipso largiente percipiunt. Sic enim *terra satiatur*, quando aliquis ab obstinatione liberatus, præconia Domini didicisse cognoscitur.

* MSS. A. B. F. *completos.*

ỷ. 14. *Producens fœnum jumentis, & herbam servituti hominum: ut * educat panem de terra.* Excolit quod superiùs dixit; ut terra illa cælesti imbre satiata *producat fœnum jumentis*, id est, eleemosynas faciat his qui passim petunt, de quibus dictum est: *Omni petenti te tribue.* *Jumenta* enim appellati sunt: quia verecundiam non habentes propter ingluviem ventris, in egentium voces petulanter erumpunt sicut jumenta, quæ dum esuriunt, nequaquam possunt à propriis vocibus abstinere. *Herbam* verò *servituti hominum*; hoc est, ut illi necessaria tribuantur; de quo scriptum est: *Desudet eleemosyna in manu tua, donec invenias justum cui eam tradas.* Hic enim *homines* appellati sunt, qui ratione plenissimi indigentiam suam tolerantiæ viribus regunt. Sic duo genera egentium talibus allusionibus exprimuntur. Sequitur, *Ut educat panem de terra.* *Educitur panis de terra*, quando Domini præcepta complentur; ut de istis carnalibus atque visualibus cibus fiat, unde anima cælesti refectione pascatur. *Panis* enim verè noster est Christus, qui tunc de terra producitur, quando aliquid indigentibus ejus consideratione præstatur. Sive hoc potest de Prædicatoribus dici, qui cælestibus divitiis imperitorum hominum indigentias misericorditer expleverunt.

* MSS. A. B. F. *edimus.*

Luc. 6. 30.

Duo egentium genera.

Quando Panis noster Christus de terra producitur.

ỷ. 15. *Et vinum lætificet cor hominis: ut exhilaret faciem in oleo: & panis cor hominis confirmet.* Dixerat superiùs, *Ut educat panem de terra*: sed ne istum *panem* communem deberes accipere

de quo caro nostra reficitur, subjungit hæc tria spiritualiter sentienda. Nam *cor* pro rationabili intellectu poni frequens scriptura testatur; quapropter *Vinum lætificat cor hominis*, cùm sacratum fuerit in sanguinem Domini Christi. Hinc nos inebriari licet, sicut scriptum est: *Et poculum tuum inebrians, quàm præclarum est.* Ipsum est enim revera merum quod lætificat mentem, non quod ad reatum vitiaque perducit. Ebrietas sobria, satietas felix, quæ meritò lætificare dicitur, quia nihil ibi culpabile reperitur. *Exhilaratur* quoque *facies in oleo*, cùm regale chrisma conficitur, sed illa facies de qua dictum est: *Accedite ad eum & illuminamini, & vultus vestri non erubescent.* Sequitur, *Et panis cor hominis confirmet.* Iterum *cor* ponitur, ut dictum pro sapientia sentiatur. Nam si corporaliter velis advertere, numquid *panis cor hominis*, non etiam reliqua membra *confirmat?* Nam inspice proprietates verborum, ut hæc revera cognoscas ad intellectum rerum posita fuisse cælestium. De *vino* dicit, *lætificat cor hominis.* Si vinum mundiale velis accipere, non solùm *cor*, sed omne corpus ad tempus *lætificare* cognoscitur; cùm tamen frequenter & ad rixas incitet, & ad excessum aliquem præsumptionis instiget. Sed *cor* pro mente positum est, unde sapere dicimus, unde & intelligere bona malaque sentimus. Item si & istud *oleum* putemus quo generaliter mundus utitur, quomodo potest *exhilarare faciem*, dum semper animi sit gaudium, quod exit in vultus? Panis autem quemadmodum poterit confirmare cor solùm, quod pro totius corporis refectione percipitur? Sed hæc potiùs ad animæ partes referenda sunt, quæ perfectos efficiunt Christianos.

Vinum lætificat cor, cùm sacratum fuerit in sanguinem Christi. Psal. 22. 5.

Exhilaratur facies in oleo, cùm regale Chrisma conficitur. Psal. 33. 6.

Cor pro mente ponitur.

℣. 16. *Saturabuntur ligna silvarum, & cedri Libani quas plantasti.* *Ligna silvarum* plebem significant ingentium populorum, qui Ecclesiæ Catholicæ de dumosis atque incultis nationibus advenerunt. Hæc indicant homines utique mediocres. *Cedri* autem *Libani* declarant nobiles ac potentes, qui in humano genere tamquam cedri eminere noscuntur. Sed ut ipsos quoque sequestraret ab hæreticis & Paganis, qui in hoc sæculo maximâ potestate subvecti sunt, addidit: *Quas plantasti*: id est, quæ tuâ prædestinatione sunt in religionis amœnissimo paradiso constitutæ, sicut dicit in Evangelio: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur.* Sed nec interpretatio nominis ipsius prætereunda est, quando nobis aliquam significantiam prodere declaratur. *Libanus* interpretatur candidatio. Sæculi autem hujus potestas quædam videtur esse festivitas: ubi divites homines ac potentes excelsi atque proceri, quasi in *Libano* monte nascuntur, qui tamen ad veram religionem Domini munere pervenerunt.

Matth. 15. 13

Libanus interpretatur candidatio.

℣. 17. *Illic passeres nidificabunt: fulicæ domus dux est eorum.* *Illic*, in cedris videlicet quas plantasti, *passeres nidificabunt.* *Passer* enim minuta & cautissima nimis avis est, Monachorum significans parvitatem, qui in cedris Libani, id est, in patrimonio potentium Christianorum velut in quibusdam ramis monasteria sibi quasi nidos aliquos ædificare monstrantur, eorumque robore sustentati, velut passeres laudes Domini assiduâ voce præcinunt. Cælestis in terra vita, imitatio fidelium Angelorum, spiritualiter in carne vivere, & mundi vitia non amare; vitam præsentem contemnere, & futuræ beatitudinis gaudia semper exquirere; ad postremum ipsius templum fieri, cujus imaginem conditio humana suscepit. Amœnus revera paradisus, in quo tanta florent poma virtutum. His enim tale propositum est, hostes suos non reluctando vincere, sed patiendo superare. Triumphus omnis illis est in proprii corporis passione; & tunc adversarios efficaciter vincunt, quando laudabili humilitate * succumbunt. Revera milites Christi, qui nullam præsumptionem in humanis viribus ponunt; sed adversa omnia virtute Domini superare se posse confidunt. Hi cùm aliis non habent jurgia, secum semper litigant: miserentur omnibus, sibi solis non parcunt; & cælesti charitate flammati, bona quæ sibi evenire cupiunt, aliis communicare contendunt. Sed magna est gloria illi arbori, ubi nidus iste compingitur. Audiat enim à Domino se fuisse plantatum, qui tale continere noscitur institutum. Sequitur, *Fulica domus dux est eorum.* *Fulica* mansueta avis & nigra est, anate quidem parvior, sed corporis positione consimilis, quæ in stagnis delectabiliter commoratur. Hæc ad baptizandos benè refertur, qui in sacratissimi fontis gratia perseverant. Horum itaque mansiones, id est, baptismatis perseveratio, dux est passerum qui in cedris nidificant; scilicet quia omnium Christianorum sacer fons dux est, dum eos ad cælorum regna perducit.

Monachi passeribus comparati.

Laus vitæ Monasticæ.

* MSS. A. B. F. *florent.*

℣. 18. *Montes excelsi cervis: * petra refugium herinaciis.* *Cervus* est (ut diximus) venenosorum serpentium vorax, spinosa transcendens, & summâ agilitate præditus, habitare diligit in montibus altissimis. Huic meritò comparantur fideles, qui diabolum vorant, quando nequitias ejus ad Domini laudem gloriamque convertunt, vitiaque hujus sæculi quasi spinas bonâ conversatione transiliunt; & habitant in montibus, id est, Apostolis & Prophetis, qui sanctis prædicationibus suis in hoc mundo solida cacumina esse meruerunt. *Herinacius* verò est, quem vocamus hericium, animal omnino timidum, natura providente semper armatum; cujus cutem in vicem setarum sudes acutissimæ densissimæque communiunt: cui tamen non sufficit nativa munitio, sed ne aliquâ fraude possit intercipi, refugium habet semper in saxis. Huic competenter aptatur, qui peccatis suis hispidus futura judicia metuens, petram Christum firmissimum noscitur habere refugium. Meritò ergo ista animalia tales nobis indicant viros, qui nunquam se à Domini soliditate disjungunt. Et vide quia *passeres* cedrorum alta petunt: *fulicæ* aquarum se habitatione defendunt: *cervi* montes eligunt: *Hericii* petrarum se tuitione communiunt. Sic per diversas aves atque animalia, Christianorum nobis vitæ diversitas indicatur.

* MS. G. & Ed. *petræ.*

Fideles cervis comparati.

Peccatores in Christum refugium habentes herinaciis comparati.

℣. 19. *Fecit lunam in * tempora: sol cognovit occasum suum.* De terrenis ad cælestia transitum facit: sed & ipsa quoque sub quibusdam allusionibus indicantur. *Luna* (sicut sæpe jam diximus) significat Ecclesiam, quæ in temporibus facta est, quando eam minui contingit & crescere; quæ tamen sic minuitur, ut semper re-

* MS. G. & Ed. *tempore.*

Per lunam Ecclesia intelligitur.

Christus Sol.
Sap. 5. 6.
Matth. 5. 45.
Marc. 14. 41.

deunte integritate reparetur. *Solem* verò in hoc loco meritò accipimus Dominum Salvatorem, de quo impii in fine mundi dicturi sunt: *Erravimus à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis.* Quod utique de isto sole communi non poterat dici, quando scriptum est: *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos.* Iste ergo *cognovit occasum suum*, id est, gloriam suæ Passionis agnovit, cùm suis discipulis diceret: *Venit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum.* Meritò ergo post illa genera Christianorum, quæ superiùs per diversas significantias videntur expressa, ad crementum rerum de Ecclesia & de ipso Domino constat esse subjunctum.

℣. 20. *Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvarum.*

℣. 21. *Catuli leonum rugientes ut rapiant, & quærant à Deo escam sibi.* Hic duos versus simul sociavimus pro necessaria contextione verborum. *Posuit* enim *tenebras*, quando tempore Passionis sextâ horâ obscuritatem mundus accepit. Tunc revera *nox facta est* discipulis atque credentibus, quando Petrus anxio errore confusus negando tertiò, fidei perdiderat claritatem. *Nox* ergo & illis fuit, qui carnaliter intuendo, in illa cruce Christum mori communiter æstimabant. In hac itaque *nocte bestiæ silvarum*, id est, dæmonia, & *catuli leonum*, quos diaboli corruptâ voluntate genuerunt, ad devorationem quærentes aliquos exierunt, ut escam malitiæ suæ (permittente tamen Domino) reperirent. Nihil enim à quoquam fieri potest, nisi quod ipse secreto judicio aut ad probationem, aut ad vindictam faciendum esse permiserit. *Catuli* enim dicti sunt eo quod calleant sensu narium. Nec moveat quod superiùs diximus *bestias silvarum*, multitudines accipi debere nationum; & hîc videtur significare diabolum cum ministris: * quando iste in scripturis divinis creberrimus usus est, ut una res personis sibi discrepantibus applicetur, sicut de monte diximus & leone.

Dæmones nihil agunt in homines nisi Dei permissione.
Catuli unde dicti.
* Ed. quoniã.

℣. 22. *Ortus est sol, & congregati sunt: & in cubilibus suis se collocabunt.* Cùm in Passione Domini factæ fuissent tenebræ, dæmones ad escam sibi quærendam, permittente Domino, proruperunt: quia invenire poterant corda titubantium. Tunc autem quando *ortus est Sol*, id est, Resurrectio sancta declarata est, in Majestatem ejus minimè sustinentes, in suis se trepidi cubilibus abdiderunt, id est, in pertinacium pectoribus collocarunt; ut quia cunctis suadere non poterant, saltem quos deceperant, possiderent. *Sol* enim dictus est, quod solus ita lucet, ut ex eo dies fiat.

Sol unde dictus.

℣. 23. * *Exiet homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam.* Quoniam superiùs dixerat ortum solem, congruenter adjunxit unumquemque hominum in hac vita egredi ad suas operas exercendas. Iste enim usus est mortalium, ut quamdiu in hoc mundo sumus, veniente die diversarum actionum qualitatibus occupemur; unus enim agrum colit, alter se bellis exercet; iste discit, ille docet; nonnulli regnant, multi serviunt; & quidquid fragilis mortalitas agit, *vesperâ*, id est, sæculi fine probatur concludi.

* MSS. A.B. F. Exiit.

℣. 24. *Quàm magnificata sunt opera tua Domine! omnia in sapientia fecisti: repleta est terra creatura tua.* Post enumerationem figuratam rerum, fideique nostræ narrata mysteria, venit Propheta ad modum secundum, ubi laudes paternas post tanta miracula convenienter exclamat. Dicendo enim: *Quàm*, admirari se posse magis, quàm explicare professus est. Et meritò sic cœpta est laus ejus, cujus præconia nulla sufficienter prævalet complere creatura. Nam non solum hoc hominibus arduum, verumetiam ipsis quoque Angelis probatur immensum. Quantùm enim magnificata sint opera ejus, inferiora declarant. Sequitur enim: *Omnia in sapientia fecisti.* Ista igitur *sapientia* Filius est, sicut dicit Apostolus: *Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam, per quem omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Et ut cooperationem ejus * virtutis ostenderet, Patri dicit operante Filio: *Tu fecisti.* Hoc etiam & de Spiritu sancto idem ait Apostolus: *Omnia cooperatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Unde datur * colligi quòd cooperatio sanctæ Trinitatis his exemplis evidenter possit agnosci. Addidit, *Repleta est terra creatura tua.* Non quidem similibus rebus ubique terra completa est: sed tamen quamvis eremus propter solis ardorem, vel propter nimium frigus animantibus vacuus esse videatur, quibuscumque tamen rebus creatura Domini terra completa est. Sive magis illud debet intelligi: quia *creatura* religionis Catholicæ, quam Dominus Salvator instituit, *omnis terra repleta est*, quando universalis Domino deservit Ecclesia. De ipsa enim dicit Apostolus: *Si qua ergo in Christo nova creatura est; vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova.* Et alibi: *Exuentes vos veterem hominem cum actibus suis, induite novum, qui secundum Deum creatus est in justitia.* Ipsa scilicet creatura totus orbis impletus est; unde & alius psalmus dicit: *Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terræ.*

Præconia Dei nulla creatura sufficienter prævalet complere.
Sapientia Dei Christus.
1. Cor. 1. 24.
Joan. 1. 3.
* Ed. virtutemque.
1. Cor. 12. 11.
* Ed. intelligi.
Christiani omnem terram replens.
2. Cor. 5. 17.
Ephes. 4. 22. 24.
Psal. 71. 8.

℣. 25. *Hoc mare magnum, & spatiosum manibus: illic reptilia quorum non est numerus, animalia pusilla & magna.* Et in hac quoque parte usque ad divisionem, figura est Parabole, quæ diversis ac decoris comparationibus explicatur. Sed quamvis in capite hujus versus de mari navigero dicere videatur: tamen de hoc sæculo congruenter accipitur, ubi diabolicæ sine numero serpere probantur insidiæ, malitiaque dæmonum velut quibusdam fluctibus animarum voluntas * instabilis commovetur. *Mare* enim ipsi reddunt, dum naufragare compellunt: quia dubium non est illum undas immanissimas pati, qui mergitur gurgite peccatorum. *Mare* quippe à meando dictum est, quod semper * eat ac redeat. Sed isti spiritus innumerabiles nobis, Deo comprehensi sunt, qui arenam maris & pluviarum guttas enumerat; & ne omnino incomprehensibiles linquerentur, quantitate non qualitate eos definivit. Denique de eis dicitur: *Animalia pusilla & magna;* quoniam inter ipsos & majores esse nequitiæ probantur omnimodis & minores.

In hoc sæculo innumerabiles dæmonum insidiæ.
* Ed. inæstimabili.
Mare à meando dictum.
* MSS. A.B. F. accedat & recedat.
Inter dæmones majores & minores sunt.

℣. 26. *Illic naves pertransibunt: draco iste quem formasti ad illudendum ei.* *Illic*, in mundo scilicet, quem superiùs mare dixit. *Naves* autem meritò significantur Ecclesiæ, quæ periculosos fluctus mundi per lignum gloriosæ crucis evadunt, por-

Navis Ecclesia populos credentes portat.

tantes populos, qui signo fidei crediderunt. In his *navibus* habitat Christus, qui si à credentibus excitetur dicit immanissimæ tempestati, ut quiescat, & quiescit. Sequitur, *Draco iste quem formasti ad illudendum ei.* Hic apertè diabolum significat, qui verè *draco* dicitur propter venenum quod Hevæ primæ mulieri pestiferis suasionibus inspiravit. Iste creatus bonus est, sicut in Genesi legitur, *Fecit Deus omnia valde bona:* sed postquam suâ voluntate peccavit, à Deo ita formatus est, ut *ei illuderetur* ab Angelis, quando propter execrabilem perversitatem nativâ dignitate privatus est. Sic enim dicit Dominus in libro Job: *Non est quidquam simile ei factum super terram. Ad illudendum ei*, ab Angelis meis. *Illuditur* enim *ei* ab Angelis Dei, sive per justissimas increpationes; ut qui creatus est ad obsequium Domini, fœdis videatur perversitatibus implicari. Sive magis *illuditur*, quando ei animæ confitentium imperio superno de perniciosa potestate tolluntur. *Illuditur* etiam & à fidelibus viris, dum incentiva vitiorum ejus detestabili horrore refugiunt. Audis *draconem*, sed non omnino timeas atrocem; sic enim formatus est, ut ei beneficio Domini & ab ipsis quoque hominibus possit *illudi*. Invoca qui illum calcat, & incipis non timere qui devorat; scriptum est enim: *Super aspidem & basiliscum ambulabis: & conculcabis leonem, & draconem.*

Cur diabolus draco dicatur.

Genes. 1. 31.

Job. 41. 24.

Quomodo diabolus illudatur ab Angelis & à fidelibus viris.

Psal. 90. 13.

℣. 27. *Omnia à te expectant, ut des illis escam in tempore opportuno.* Versus iste illud significat, quod & alibi dictum est: *In voluntate tua Domine universa sunt posita: & non est qui possit resistere voluntati tuæ.* Nam cùm dicit: *Omnia*, ostendit quoniam universa Dei nutu vivunt, quo & Auctore creata sunt. Nam & draco spiritualis, cujus esca hominum deceptio est, nisi Domino permittente non prævalet quidquam suâ potestate perficere. Deus enim quem pro malis suis abjicit, fit diaboli pabulum. Quapropter si in escam inimici nolumus dari, non debemus esse terreni: quia sic in principio maledictus est, ut terram comedat; sicut scriptum est: *Super pectus tuum & ventrem gradieris, & terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ.* Quod si misericordia Domini cælestes efficimur, ab esca diaboli omnimodis reddimur alieni. Addidit quoque, *in tempore opportuno;* ut non solùm Dominus creaturis suis escam tribuat, verumetiam illam sub opportunitate temporis largiatur. Volebat enim Job tentare diabolus, sed hoc non potuit efficere, nisi id potestas Dominica permisisset. Nam & ille sanctissimus cognoscebat se Domini permissione tentari, & ad omnia respondebat: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est: Sit nomen Domini benedictum.* Hæc est enim vera firmaque sententia, quod in Domini voluntate (sicut dictum est) cuncta sint posita.

Esther. 13. 9.

Diaboli esca terreni homines, non cælestes.

Genes. 3. 14.

Nullus à diabolo tentatur sine permissione Domini.

Job. 1. 21.

℣. 28. *Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, universa replebuntur ubertate.* Adhuc in exponenda superiore sententia perseverat; ut cùm diabolicâ iniquitate vexamur, non illum credamus hoc ex sua potestate præsumere: sed potiùs ad illum recurramus sine cujus permissu nec facere quidquam potest, & celeriùs victus abscedit. Dicit enim; *Dante te illis colligent;* ut intelligas, quia nisi datum fuerit illis, quidquam colligere non valebunt. Sequitur etiam quod & ad prospera possis aptare: *Aperiente te manum tuam, universa replebuntur ubertate.* Constat enim ibi esse rerum omnium causas, unde ubertas conceditur, & copia sine fine præstatur. *Manus* autem significat potestatem, per quam abundè cuncta replet, & mirabiliter universa disponit.

℣. 29. *Avertente autem te faciem tuam, turbabuntur: auferes spiritum eorum & deficient, & in pulverem suum revertentur.* De illis modò dicit, qui concessa Dei munera minimè profitentes, quod poterant suis viribus applicabant. Contra quos Apostolus dicit: *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Et in alio psalmo de tali legitur: *Ego dixi in mea abundantia: Non movebor in æternum.* Ab his ergo talibus dum *averterit* Dominus *faciem* suam, nudati magno præsidio sine dubitatione turbantur; & mox ut ille *spiritus* superbiæ, quem de rerum ubertate conceperant, *ablatus fuerit*, omnino *deficiunt*, & ad * conversionem saluberrimam redeunt, qui in suis præsumptionibus erraverunt. Petant ergo isti remedia, sua vulnera propria detegant, ut curentur, & dicant: *Exaudi me Domine quoniam defecit spiritus meus: ne avertas faciem tuam à me.* His præstat Dominus proficuam medicinam. Sublato enim spiritu nequitiæ, quo inflammabantur errantes, necesse est ut ad pulverem suum redeant, id est, ad humilem confessionem, in qua indigentiam suæ fragilitatis agnoscunt; & feliciores esse incipiunt, cùm à sua præsumptione discedunt. Inspicienda est autem hoc loco administratio Domini, quâ mundus regitur, quali brevitate, vel quâ proprietate * discripta sit. Nam cùm nos respicit omnia profutura succedunt; & cum se averterit, humana indigentia salutari præsidio nudata succumbit.

1. Cor. 4. 7.

Psal. 29. 7.

Deus à superbis faciem suam avertit & gratiam aufert.

* *Ed. confessionem.*

Psal. 142. 7.

* *MSS. A. B. F. omnia descripta sunt.*

℣. 30. *Emitte spiritum tuum, & creabuntur: & renovabis faciem terræ.* Ecce illa quæ expectabatur medicina provenit. Recreati sunt utique, qui se pulverem humiliter agnoverunt; his enim istud accidit qui divinâ gratiâ reparati, mortis probantur evasisse pericula. Toties enim nos Dominus creat, quoties de vetustate peccati in novum hominem instaurare dignatur; sicut in quinquagesimo psalmo legitur: *Cor mundum crea in me Deus.* Respice etiam quia ubi defecimus nostrum pulverem dixit: ubi reparamur Spiritum Domini esse profitetur; ut nemo suis meritis applicare possit, quod munere Creatoris acceperit. Audiant Sacrilegi Spiritum sanctum esse Creatorem; dicit enim: *Emitte spiritum tuum, & creabuntur.* Audi & alibi, ubi Creator Spiritus sanctus edicitur; ait enim Job: *Spiritus divinus qui fecit me;* nam cùm divinum appellat, & Deum & Creatorem spiritum sanctum evidenter ostendit.

Toties Deus nos creat, quoties de vetustate peccati in novum hominem nos instaurat.

Psal. 50. 12.

Spiritus sanctus Creator.

Job. 33. 4.

℣. 31. *Sit gloria Domini in sæculum sæculi: lætabitur Dominus in operibus suis.* Adhuc ipsum docet Magister bonus, ne erremus elati: optans esse quod nunquam potest aliquando deficere. Dicitur enim: *Sit gloria Domini*, non cujuslibet alterius. *In sæculum sæculi*, id est, in æternum: quia laudis ejus nullus est finis, quando & in hoc sæculo apud fideles Domini perpetua laus habetur,

Laudis Dei nullus est finis

habetur, & post istud sæculum à beatis æterna persolvetur. *Lætabitur* enim quod dictum est, promissio futuri temporis est, non præsentis. Et inspice quod ubicumque commemorat *operibus, suis* dixit, non tuis: ne toties admoniti insanum Pelagii sequeremur errorem; cujus nefandum venenum hinc evidenter agnoscimus, contra quod toties antidotum cæleste porrigitur: ne futura pericula grassarentur.

** Ed. fumigabunt.*

℣. 31. *Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & * fumabunt.* Jam de illis dicit qui per Domini gratiam illuminati, peccata sua præterita contremiscunt, cùm se graviter errasse cognoscunt. Sed securior est illa humilium tremefactio, quàm superborum insana præsumptio. Petrus enim tunc ad veniam redire meruit, quando se admisisse magnum crimen expavit. Sic enim & alius Propheta dicit: *Super quem requiescit Spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem verba mea?* Hoc etiam monet Apostolus: *Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini.* Vides ergo quàm votivus, quàm * stabilis sit tremor iste, qui & veniam parturit & salutem. Sed vide quibus ista contingunt, scilicet quos ipse dignatus fuerit intueri. Sequitur, *Tangit montes & * fumabunt.* Montes hîc peccatores nimiâ elatione turgentes debemus accipere, qui dum fuerint Domini indignatione percussi, rerumque mundanarum amissione privati, tunc ad salutares lacrymas currunt, & quosdam fumiferos de se tristitiæ globos tamquam incensum suavitatis emittunt, qui ad superna conscendunt, misericordiam impetrare probantur Domini Christi. *Fumus* enim hîc in bono positus est; quippe qui nos ad absolutionis facit gratiam pervenire.

Securior est humilium tremefactio, quàm superborum præsumptio.

Isai. 66. 2.

Philip. 2. 12.

** Ed. spiritualis.*

** Ed. fumigabunt.*

Dominus peccatores percutit, ut misericordiam impetrent per pœnitentiam.

℣. 32. *Cantabo Domino in vita mea: psallam Deo meo quamdiu ero.* Decursis duabus partibus sub varia allusione verborum, venit ad tertium modum, ubi se sub æternitate dicit laudes Domini cantaturum. Nam cùm ait: *Cantabo Domino in vita mea*, tempus significat, cùm in hoc mundo degere videbatur. Sic enim fit vita ista revera vitalis, si laudes Domini continuâ exultatione cantentur. Et ne crederes laudes istas morte posse finiri, adjecit, *Psallam Deo meo quamdiu ero;* scilicet in futuro sæculo, ubi & esse perpetuum est, & psalmodia non habet finem. Pulchrè autem positum est: *Quamdiu ero;* nam dum immortalis jam factus, *quamdiu est* cupit *psallere*, semper utique laudes Domini velle probatur edicere. Quo indicio declaratum est quid sint acturi qui in illam patriam meruerint feliciter intromitti. Laudabunt jugiter Dominum: quia eum semper videbunt, dum illa pulchritudo inenarrabilis excitat præconium sine fine diligentis.

Sancti in cælo Dominum jugiter laudabunt aspectu illius pulchritudinis concitati.

℣. 33. *Suavis sit ei laudatio mea: ego verò delectabor in Domino.* Duæ quidem res sunt, sed utræque sibi parili societate consentiunt. Sic enim Domino fit *suavis* nostra *laudatio*, si nos *delectemur in Domino*; quantumque ille nobis dulcescit, * tantò illi efficimur chariores. In se enim unusquisque repetit, qualis apud Majestatem illam esse possit. Amans diligitur, negligens spernitur, desiderans sustinetur. Sit ergo nobis Divinitas dulcissima, ut & vita nostra ei reddatur accepta. Pro nobis enim jubemur ut ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute Deum diligamus; ut in ea iterum mensura ipsius dono dilectionem recipere mereamur.

** MSS. A. B. F. tantum.*

Quantum Deus nobis dulcescit, tantò illi efficimur chariores

℣. 34. *Deficiant peccatores à terra, & injusti itaut non sint: benedic anima mea Domino. Deficiunt à terra peccatores*, dum terrenâ cupiditate privati, per Dei gratiam ad meliora studia concitantur; & iniqui simili modo deficiunt, quando mali jam esse desinunt. Hæc enim magis oratio, quàm maledictio est: quia omnis justus cùm Dei Ecclesiam cupit augeri, peccatores optat sine dubitatione converti: maximè cùm noverit desiderabilem adventum Domini usque ad prædestinatorum numerum posse suspendi. Sequitur, *Benedic anima mea Domino.* Dignum initium psalmi, dignus & finis, illum semper *benedicere* qui nequaquam desinit fidelibus aliquando præstare. Hæc quoque similitudo sententiæ (nisi fallor) sicut illa superior, ad illos referenda est, qui præstante Domino religiosa principia vitæ suæ cum glorioso fine junxerunt.

Justus cùm Dei Ecclesiam cupit augeri, peccatores optat converti.

Conclusio Psalmi.

AUdivimus, bone Rex, quanta nobis de veritatis arcano Sacramenta profuderis, docuisti quemadmodum tendatur cælum, supra cælos autem aquæ sint positæ, lunam factam * in tempora, solem occasum suum in magnum mysterium cognovisse. Discant potiùs hanc esse veracem conditionem rerum superfluè studiosi, qui de stellarum cursu vanis supputationibus eluduntur. Audiant Magistrum cælestem, Doctorem veracem, Narratorem creaturæ suæ, qui ad ineptas exquisitiones currunt; qui dum discipuli falsarum opinionum esse cupiunt, cognoscendæ veritatis tempora perdiderunt.

** Ed. in tempore.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum quartum.

Alleluia.

HOc verbi decus à præsenti psalmo fecit initium, nec antè à quoquam reperis positum, quamvis multi scriptores fuerint primitùs Hebræorum. Scire autem debemus *Alleluia* neutri generis esse definitum; quod & sanctus Hieronymus in expositione ejusdem psalmi evidenter designat, quod eum in Hebraicis fontibus credimus invenisse. Et ideo ubicumque se locus attulerit à doctissimo viro præfixam regulam subsequemur: quoniam unum atque integrum manere debet, quod nullius linguæ præsumptione mutatum est. *Alleluia* enim apud ipsos dicitur, laudate Deum; id est, *allelu*, laudate; *ia* quippe invisibilem significat Deum; quod unum ex decem nominibus esse Dei, in Epistola ad Marcellam Hieronymo traditur exponente, qui dixit: Primum Dei nomen est El, id est, fortis. Deinde Eloim & Eloë, quod utrumque dicitur Deus. Unde geminatum frequenter invenitur, ut est, *Deus Deus meus respice in me;* & illud, *Deus Deus meus quare me dereliquisti?* &, *Deus Deus meus ad te de luce vigilo*, & his similia. Quartum Sabaoth, quod est exercituum. Quintum Helion, quem nos excelsum dicimus. Sextum Eserehcie, quod

Epi. 136.

Decem Dei nomina apud Hebræos.

Psal. 21. 2.

Psal. 62. 2.

Exod. 3. 14. in Exodo legitur: *Qui est misit me.* Septimum Adonai, quem nos Dominum generaliter appellamus. Octavum Ia, quod Deo tantùm applicatur, & in *Alleluia* extrema syllaba sonat. Nonum Tetragrammaton, quod ineffabile nuncupatur. Decimum Saddai, id est, robustum & sufficientem ad omnia perpetranda, & cætera. Novus planè titulus & dicti ipsius brevitate conspicuus; hoc Ecclesiis votivum, hoc sanctis festivitatibus decenter accommodum. Hinc ornatur lingua Cantorum: istud aula Domini læta respondet, & tamquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innovatur. Et ideo * expectanda sunt suavia dicta psalmorum, quibus tam dulcis præco præmittitur. Quid enim sequi potest, hinc datur intelligi, ubi & titulus ipse laudatio est. Notandum prætereà quod per omnes hos viginti psalmos, qui Alleluia titulo præscribuntur id est præsentem 104. 105. 106. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 134. 135. 145. 146. 147. 148. 149. 150. Domini magnalia describantur, & copiosâ in eis exultatione * gaudetur. Quorum numerus parili societate novi & veteris Testamenti gloriam fortasse designat; ut potentia Creatoris semper debeat & ubique laudari. Evidentiorem verò causam non invenimus, cur in his tantùm psalmis *Alleluia* sit positum.

*Ed. expetenda.

* MSS. A. B. F. gaudendum

Divisio Psalmi.

SCiens Propheta populum Hebræorum offendisse frequenter Dominum (quoniam spem suam in temporalibus rebus beneficiisque posuerunt) primâ parte fideles admonet, ut eum spiritualiter semper exquirant. Secundâ per Patriarcharum exempla eorum corda confirmat: ostendens illos à Domino non fuisse derelictos, qui ejus imperio servierunt. Tertiâ parte dinumerat quanta & qualia patribus eorum virtus divina præstiterit: pericula Joseph honoresque describens, introitum in Ægyptum commemorans Hebræorum. Quartâ, refert quemadmodum Israëliticus populus ab inimicis suis jussione Domini per Moysen & Aaron diversis plagis Ægyptiorum fuerit vindicatus. Quintâ, describit quanta Hebræis præstiterit in deserto; ut non in temporalibus bonis gauderent, sed ut magnis beneficiis deliniti, justificationes ejus & legem devoto pectore custodirent. Sic longitudo psalmi compendio divisionum per partes missa dulcescit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. COnfitemini Domino, & invocate nomen ejus: annuntiate inter Gentes opera ejus. In hoc versu tribus constat partibus ordo dictorum. Primò dicit: *Confitemini Domino*, id est, laudate eum, & bonis factis gratiam vobis Divinitatis acquirite: quia idipsum est laudare Dominum, ore illi honorem deferre, & operibus ejus jussiones efficere. Illa enim confessio hic intelligenda est, quæ Domini præconia celebrare non desinit, quando & subsequentia tale votum actionemque declarant. Deinde *Dominum* commonet *invocari*; ut post ministerium sanctissimæ laudis gratè possimus audiri. Præmittendum est enim boni aliquid, ut Judex nos placatus exaudiat. Tertiò dicit: *Annuntiate inter Gentes opera ejus*; quod bene potest gloriosis Evangelistis; & sanctissimis Apostolis, & nunc Sacerdotibus convenire, qui per Gentes universas magnalia ejus annuntiare noscuntur.

Laus divina oris est & operis.

℣. 2. *Cantate ei, & psallite ei: narrate omnia mirabilia ejus.* Exponit quod superiùs dixit: *Confitemini Domino. Cantate* enim ad hymnos pertinet offerendos: *psallite* ad pias operas explicandas. Et tunc dixit *narranda mirabilia*, quando fuerint duo ista præmissa. *Omnia* enim, significat ista quæ dicturus est. Non est enim humanarum virium *omnia narrare* quæ virtus Divinitatis operatur, sicut in centesimo quinto psalmo dicturus est: *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?* Psal. 105. 2. Sed istud schema dicitur A parte totum, quod in scripturis divinis frequenter invenies; nec aliter rectè potest Evangelii dictum illud intelligi: *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*; Joan. 1. 14. quasi non & animam simul assumpserit, quam specialiter liberare dignatus est.

℣. 3. *Laudamini in nomine sancto ejus: lætetur cor quærentium Dominum.* Ne quis forsitan suis viribus applicaret, cùm boni aliquid operatur, cautus Doctor fragiles monet dicens, non in sensu proprio, sed in Domino esse gloriandum; ut jactantiam falsam refugiant, cùm hæc à Divinitate concessa esse cognoscant; sicut & in alio psalmo legitur: *In Domino laudabitur anima mea.* Psal. 33. 3. Non ergo vetat ut laudemur: quia bonis actionibus non potest res ista denegari: sed ut in Domino laudemur, qui præstat illa quæ bene gerimus. Et ut consolationem de tali re sumerent, adjecit: *Lætetur cor quærentium Dominum*; scilicet inde *lætetur*, si prædicatur in Domino; non autem si de suo posse laudatur. Præcipuum nobis & gloriosum siquidem esse debet, quando nomen ejus extollitur, qui nobis beneficia profutura largitur. Unde nimiæ impudentiæ fuit aliquid quosdam adversus hoc dicere, contra quos non tam crebra testimonia, sed penè lex tota prolata est.

Gloriosum nobis esse debet, quando nomen Domini extollitur.

℣. 4. *Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem ejus semper.* Hortatur ut se ad præmia futura confirment, qui eum quærere delegerunt. Sed istud desiderium, ista inquisitio non est hîc aliquo tempore finienda: quoniam addidit, *Semper*, maximè cùm legatur: *Qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulsanti aperietur.* Luc. 11. 10. Nam quod dicit: *Quærite faciem ejus*, præsentiam significat, quam solus quærit humilis ac devotus. Judicem enim desiderare non potest, nisi qui de ipsius pietate confidit; & cùm præsentiam ejus cupit, à prava se actione suspendit. *Quæsivit* enim *faciem* Judicis, quando dixit Apostolus: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de cætero reposita est mihi corona justitia, quam reddet mihi Dominus in illa die justus Judex.* 2. Timot. 4. 7. 8. Talis ergo justè *faciem* judicis *quæsivit*, qui se coronandum esse Domini miseratione præsensit.

Solus humilis ac devotus præsentiam Dei quærit.

℣. 5. *Mementote mirabilium ejus quæ fecit: prodigia ejus, & judicia oris ejus.* Venit ad secundam partem, ubi Patriarcharum nomina & beneficia refert; ut plebs devota possit advertere, nullum Domino inani devotione serviisse. *Mirabilia* itaque pertinent ad divisionem maris rubri;

prodigia ad plagas quas misit in Ægyptum; *judicia oris ejus*: quoniam cuncta complevit, quæ Moysi suo famulo promisisse dignoscitur. Sic in uno versiculo quæ subter latiùs dicturus erat, propositionis loco breviter antè præfatus est. Hoc tamen totum sentiri mavult de Christo Domino. Quod Argumentum dicitur A persona.

℣. 6. *Semen Abraham servi ejus: filii Iacob electi ejus.* Subaudiendum est quod superiùs dixit: *Mementote.* Perscrutandum est autem, quòd in magna discretione Propheta *Abrahæ semen, servos* appellat: *filios Iacob, electos* Domini esse commemorans. Judæi enim contumaces quos hîc mavult intelligi, carnis *Abrahæ semen* fuerunt; quos meritò *servos* dicit: quoniam perfidia facientе filii esse noluerunt, quibus ipse Dominus dicit: *Vos si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ fecissetis.* *Filios Iacob* verò significat fidelissimos Christianos, qui heredes Domini esse noscuntur.

Judæi, servi: quia filii esse noluerunt.

Joan. 8. 39.

℣. 7. *Ipse Dominus Deus noster: in universa terra judicia ejus.* Monetur semen Abrahæ & semen Jacob, ut Salvatorem nostrum non unius gentis Deum, sed Dominum credant esse terrarum. Nam sicut ubique dilatata est Ecclesia: ita per orbem propagata sunt ejus sine dubitatione *judicia.* Dicendo enim: *Ipse Dominus*, commonet illum intelligi debere, quem populi Judæorum crucifigendum esse decreverunt. Sed qui hanc vocem non advertunt, ipsi se specialiter à Patriarchis alienos esse profitentur.

Ecclesia & Domini judicia per orbem propagata.

℣. 8. *Memor fuit in sæculum testamenti sui: verbi quod mandavit in mille generationes.* *Memor fuit*, cùm promissa complevit. *In sæculum*, in æternitatem: quia quidquid Dominus promisit perenni firmitate mansurum est. *Testamenti sui*, Prophetarum significat prædicationes, quas de Verbi Incarnatione prædixerunt. Sequitur, *Quod mandavit.* *Mandare* est per alium aliquid dicere; quod utique factum est, quando Prophetis datum est futura prophetare. *In mille generationes;* finitum pro infinito positum est; quod tamen sæculi istius fine concluditur, ubi generatio humana sequenti sibi ætate succedit.

Quicquid Dominus promisit, perenniter mansurum est.

℣. 9. *Quod disposuit ad Abraham: & juramenti sui ad Isaac.*

℣. 10. *Et statuit illud Iacob in præceptum: & Israël in testamentum æternum.* Ad illud respondet quod superius dixit: *Testamenti sui.* Illa enim quæ in veteri Testamento *Abrahæ & Isaac* Patriarchis promissa sunt, vel jurata, *statuit* ea, id est, firmavit *Iacob & Israël* in novo scilicet Testamento quod est æternum. *Iacob* enim & *Israël* Christiana tempora plerumque significare sæpe jam dictum est. Novum verò Testamentum propriè dicitur æternum: quia nullum illi aliud aliquando succedit, in quo est omnium promissorum completa perfectio.

Cur novum testamentum dicatur æternum.

℣. 11. *Dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hereditatis vestræ.* *Chanaan* interpretatur humilis. Ergo humilium terram convenienter Christianos accepturos esse significat. Hoc est quod superiùs dixit, *Testamentum æternum.* Hæc enim *terra* humilitatis & inclinationis sic à fidelibus accipitur, ut æterno munere teneatur. *Funiculus* autem *hereditatis*, hujus mundi significat tortuosas angustias, quas Dominus pro salute cunctorum sua Passione dissolvit. Illius enim susceptio carnis nostra probatur hereditas, in qua æterna patrimonia vitæ cælestis accipimus, si ea fixè atque integerrimè credere mereamur. Nam ista comparatio ab eis tracta est, quibus agri ac possessiones tenso fune dividebantur.

Chanaan interpretatur humilis.

Christi susceptio carnis nostra probatur hereditas.

℣. 12. *Cùm essent numero brevi, paucissimi & incolæ in ea.*

℣. 13. *Et pertransierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.* Venit ad tertiam partem, in qua consequenter enumerat, quanta Patriarchis virtus divina præstiterit. Denique vide quid sequitur.

℣. 14. *Non permisit hominem nocere eis: & corripuit pro eis Reges.*

℣. 15. *Nolite tangere Christos meos: & in Prophetis meis nolite malignari.* Hic tempus illud significat, quando Rex Ægyptiorum divinitùs admonitus est, ne Abrahæ nocere præsumeret; quod simili modo de Isaac constat effectum. Quapropter evidenter ostenditur divina protectio, ut eorum salus non humanis viribus, sed superno munere præstaretur. Illud quoque perscrutandum est quod supra memoratos Patriarchas Christos appellare delegerit, cùm adhuc non fuisset unctio celebrata. A Saül enim hæc res sumpsit initium. Sed quoniam erant in spiritu Christiani, ejusque fidei probantur esse devoti, sicut de Abraham Dominus dicit: *Concupivit diem meum videre, vidit & gavisus est.* Meritò ergo appellati sunt sacro nomine, quos jam Christi fides probabatur amare. Nam & ipsa Domini verba sunt posita dicentis: *Nolite tangere Christos meos: & in Prophetis meis nolite malignari.*

Patriarchæ erant in spiritu Christiani, & Christi vocabantur.

Joan. 8. 56.

℣. 16. *Et vocavit famem super terram: & omne firmamentum panis contrivit.* Significat tempora Pharaonis, quando in Ægypto septem annis *fames* sæva grassata est. Et quamvis *fames* substantialis non sit, sed sola est discessio copiarum; sicut nox appellatur solis absentia: vocata tamen dicitur tamquam aliqua persona subsistens quæ potuisset audire. Sed scripturarum divinarum mos est taliter loqui, ut est illud Apostoli: *Qui vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt.* Rom. 4. 17.
Sequitur, *Et omne firmamentum panis contrivit*, id est, triticeum fructum perduxit ad nihilum; quod revera hominum esse noscitur firmamentum, sicut in superiori psalmo dixit: *Et panis cor hominis confirmat.* Psal. 103. 15.

℣. 17. *Misit ante eos virum: in servum venumdatus est Ioseph.* *Ante* Patriarchas quos superiùs memoravit, *misit Ioseph*, quem meritò dixit *virum:* quia multa passus viriliter cuncta sustinuit. Considerandum est etiam quod dicit eum Dominum *misisse*, qui fratrum suorum iniquitate distractus est. Novit enim Deus benè uti malis alienis; & sicut peccatores præcepta ejus execrabiliter convertunt: ita illo disponente facta pessimorum ad eventus prosperos transferuntur. Nam *venumdatus Ioseph* ad servitium, pervenit ad gloriam; & ipse posteà fratrum misertus est, qui eum crudeliter perdere decreverant. Sic enim omnia illi adversa feliciter contigerunt; ut missio facta sit Domini, Joseph dolosa venditio; *sicut & ipse suis fratribus dixir: Pro salute enim vestra misit me Deus in Ægyptum;* & iterum ipse dicit: *Vos quidem cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum.* Quæ verò pertulerit, consequenter exponit. Ordo autem verborum talis est: *Misit ante eos virum Ioseph*, qui *in servum ve-*

Cur Joseph vir vocetur.

Deus benè utitur malis alienis.

Genes. 45. 5.

Ibidem. 50. 20.

mundatus est. Istud enim, Qui, subaudire debemus, ut nobis constet absoluta locutio.

℣. 18. *Humiliaverunt in compedibus pedes ejus: ferrum pertransivit * anima ejus.* A Præposito Pharaonis Putiphar, Joseph quidem redactus est in carcerem; *compedes* autem accepisse non legitur. Sed fieri potuit, ut qui in ergastulo retrusus est, & ferreis nexibus ligaretur; maximè qui in tanto crimine fuerat accusatus. Nec illud discrepat quod ibi narratum est, miseratione custodis carceribus fuisse prælatum; fieri enim potuit, ut & ista præcederent, & illa sequerentur. Quapropter ipse scripturas divinas probabiliter intelligit, qui singulis quibusque locis crediderit inesse veritatem. Nam & in centesimo tertio psalmo dictum est: *Qui facit Angelos suos spiritus*, quod utique in Genesi non legitur. Sed Spiritus sanctus aliqua in præcedenti relatione prætermittit; ut subsequentia gratiam reperiant, cùm causæ veritate servatâ aliquid novitatis edicunt. Refert ergo humiliatos pedes in compedibus, ut afflictionem corporis indicaret. Addidit, *ferrum pertransivit anima ejus*, ut nec ipsa anima à pœnis probaretur excepta. Nam quamvis condolendo corpori subjecta sit passioni; habet tamen & proprias pœnas, cùm gravi cogitatione torquetur. *Pertransivit anima ipsum ferrum*, quando in has redigebatur angustias: ne inter mala quæ injustè passus est, prævalerent in eum & crimina falsitatis. *Ferrum* autem hìc indicat tribulationem duræ necessitatis, quæ in æstuante anima pervagatur, dum de futuris sollicita, jam mala patitur quæ timere non desinit. Talis illa in Evangelio locutio est, ubi Simeon dicit ad Mariam: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*: significans habituram Matrem gloriosam tristitiam Dominicæ Passionis. Quod genus locutionis inter propria scripturæ divinæ credimus annotandum.

* MS. F. animam.

Anima subjecta passioni corporeæ non caret propriâ pœnâ.

Per ferrum tribulatio dura intelligitur

Luc. 2. 35.

℣. 19. *Donec veniret verbum ejus: eloquium Domini inflammavit eum.* Superiori sententiæ hìc versus adjunctus est. Dicit enim tamdiu cogitationem Joseph fuisse gravissimam, donec tempus *veniret*, ubi *verbum ejus* à Rege Pharaone pro interpretando somnio quæreretur. Tunc enim & gloriam reperit, & claustra carceris lætus evasit. Sed quod dixit: *Verbum ejus*, loquentis indicat propriam vocem. Cæterùm ipsius non fuit, quod ei divinâ inspiratione collatum est. Denique sic sequitur, *Eloquium Domini inflammavit eum. Inflammavit*, utique ad loquendum vivaciter incitavit, ut coram Principe futura diceret cum fiducia veritatis. Intus enim cælestis flammæ lumen accepit, ut prævideret talia, quæ regni illius sapientes doctoresque superarent.

℣. 20. *Misit Rex & solvit eum: Princeps populorum & dimisit eum. Misit*, significat ministros qui regiis jussionibus obsecundant. *Regem*, Pharaonem dicit, in cujus regno fuerat carceri mancipatus. *Solvit*, scilicet à reatu quo tenebatur astrictus. Sequitur, *Princeps populorum & dimisit eum.* Ipse est *Princeps* Pharao, quem superiùs *Regem* dixit: sed propter gratiam locutionis verba variavit. *Dimisit eum*, id est, claustra carceris fecit exire; ut qui terrarum Dominum à cogitationum angustiis liberaverat, ipse jam nullatenus ergastula pateretur. Sed ne sola illi concessa videretur esse dimissio, dicit etiam quo honore ditatus est.

℣. 21. *Et constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ.*

℣. 22. *Ut erudiret principes suos sicut seipsum: & seniores suos prudentiam doceret.* In his duobus versibus, quam potestatem dederit Pharao Joseph, evidenter exponit. *Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ*, quando eum currum fecit ascendere, & præconis voce celeberrimâ nuntiari hunc secundum dominum esse post Regem. Quæ potestas à Præfectis hodieque retinetur, qui & vice sacrâ judicant, & cunctarum provinciarum potestatem maximam habere noscuntur. Sed in his rebus ditionem dedit illi, quam sibi. In subsequenti autem versu, supra ipsum cognoscitur esse quod tribuit, dicit enim: *Ut erudiret principes suos sicut seipsum.* Hoc secundum gentilem intellectum Pharaonis debemus accipere, qui credebat primarios populi sui in hanc sapientiam pervenire potuisse, ut & ipsi somniorum interpretes esse mererentur; & ad tantam doctrinam scientia eorum potuisset adduci, ut consulti de re dubia certa loquerentur. Nam si eos sancto viro in discipulatum fidei tradidisset (unde illum Domino placuisse manifestum est) fuisset utique illis Synagogæ ordo noviter institutus. Sed cùm talia non legantur, minimè religionem desiderasse, sed tantùm divinationis ejus gloriam quæsiisse credendus est more Gentilium; qui * futurorum cupidi, unde proveniat ipsa revelatio, non appetunt intueri.

Præfectorum potestas.

* MS. G & Ed. ad finem

℣. 23. *Et introivit Israël in Ægyptum: & Iacob habitavit in terra Chanaan.* Ordinem rerum competenter exequitur: quia post illa quę dicta sunt, jubente Pharaone cognatio Joseph ad terras Ægypti eodem ordinâte deducta est; quod Genesis suavis textus explanat. Sed *Israël* qui dictus est, ipse est & *Iacob*. Verùm ne eadem verba repeteret, diversitate nominum revelationis suæ dicta variavit; nam *Israël* egressus ex Ægypto *habitavit in terra Chanaan. Chanaan* vero fuit filius Cham nepos Noë, ex quo Ægyptii trahere leguntur originem.

Genes. 46.

℣. 24. *Et auxit populum suum nimis: & confirmavit eum super inimicos ejus. Auxit populum suum* fœcunditate nascendi, quando ibi rarissima fuit mulier quæ non habuit partum. *Confirmavit* autem *eum super inimicos* suos, quando illis crescentibus, Ægyptiorum turba notissimis plagis vehementer affecta est. Hic enim per quamdam propositionem dicuntur in summa quæ gesta sunt. Cæterùm quemadmodum singillatim facta sint, consequenter exponit.

℣. 25. *Convertit cor eorum ut odirent populum ejus: & dolum facerent in servos ejus.* Venit ad quartam partem, ubi Ægyptios memorat Hebræis invidiam habuisse sævissimam, atque eos operibus subjecisse durissimis. Præstando enim felicia populo Israëlitico, convertit Dominus ad odium & dolos cor Ægyptiorum; non quia ipse mali auctor est: sed præstando aliis beneficia, mentes excitavit obliquas. Necesse est enim ut scelerati homines alienis prosperis intumescant, qui se noverunt mereri non posse similia; sicut in sacrificiis Cain & Abel factum est, quando unius sacrificium respuit, alterius libenter accepit. Sequitur, *dolum facerent in servos ejus.* Consequens erat, ut post conceptum odium sæviens populus ad dolosas machinas perveniret. Illud enim significat, quando eis lateres facere præceperunt, & pro labore geminando negatæ sunt paleæ, & cætera quæ in illo sævissimo dominatu plebs Hebræorum Domino devota sustinuit.

Scelerati homines alienis prosperitatibus intumescunt.

℣. 26. *Misit Moysen servum suum: & Aaron quem elegit ipsum.* Istos ad Pharaonem quasi quosdam testes constat à Domino destinatos, ut populum sibi placitum abire permisisset illæsum. O inæstimabilis pietas Omnipotentis! Ab homine fragili petebat fieri, cujus ordinationi à nulla creatura poterat obviari; ut revera nos infirmos doceat quâ moderatione vivere debeamus, quando voluntates suas Creator sanctus sub tanta clementia peregisse cognoscitur. Intendamus quoque & istud genus locutionis scripturæ divinæ esse proprium. Suffecerat enim dici, *Quem elegit*: sed addidit, *Ipsum*; ut hoc quoque evidentiùs explanaret. Quæ forma locutionis in scripturis divinis creberrimè reperitur, sicut est & illud: *In quo habitavit in ipso.* (Psal. 73. 2.)

℣. 27. *Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Chanaan. Posuit*, significat collocavit in eis, Moyse scilicet & Aaron, *verba signorum & prodigiorum*, quæ ab eis prædicabatur Dominus esse facturus. *Signa*, sunt quasi vestigia aliqua futurarum, sive præteritarum rerum: *prodigia* verò pertinent ad mirabiles eventus, qui in rerum ordine anteà non fuerunt. *Prodigium* enim dictum est ab eo quod porro dicat. Sed hæc *signa & prodigia* in Ægyptiis facta sunt; ut sicut multorum Patrum dicit auctoritas, aliquid portenderent Christiano populo subsequenti; quod suis locis aptissimè commonemus.

Quid sint Signa.

Prodigium unde dictum.

℣. 28. *Misit tenebras & obscuravit eos: quia exacerbaverunt sermones ejus.* Leguntur quidem Ægyptii aëris tenebras inter plagas reliquas pertulisse: sed meliùs intelligamus corda eorum fuisse potiùs obscurata, qui Domini præcepta contemnebant. *Exacerbaverunt* autem, significat acerbè acceperunt, aut certè injuriosis abominationibus respuerunt. Nam in plagarum ipsarum enumeratione competens fecit initium. Non enim ad reliqua venire potuissent, nisi obscuratis sensibus incurrissent profundissimam cæcitatem; quod & hodie sic fieri peccantium usus ostendit.

Prima plaga Ægypti.

2. ℣. 29. *Convertit aquas eorum in sanguinem: & occidit pisces eorum.* Dicit secundam plagam, quæ in historia Exodi prima legitur: sed ipsæ plagæ futuræ cladis indicia nuntiabant. *Convertit* enim *aquas eorum in sanguinem*: quoniam erant inter maris rubri fluenta perituri. *Pisces eorum occisi sunt*: ne spes vivendi hominibus relicta videretur, quando illud est inter latices mortuum, quod nativo elemento probabatur enutritum.

3. ℣. 30. *Misit in terram eorum ranas, & in cubilibus Regum ipsorum.* Hæc tertia est. Ranarum eis societatem dedit: quia & ipsi locum accepturi probabantur aquatilem; à quo signo nec Reges eorum, id est, priores excepti sunt, quando erant altissimæ abyssi demersione morituri. Sed hoc inter cætera plus videtur esse mirabile, ut nec Regum domus ab hac plaga cernerentur exceptæ, quibus multorum ministeria talia poterant submovere portenta; ut evidenter detur intelligi, nullis opibus nullisque solatiis divinis posse jussionibus obviari.

4. ℣. 31. *Dixit, & venit cynomia: & cinifes in omnibus finibus eorum.* Quarta plaga subsequitur: *Dixit, & venit.* In magnam significantiam duo ista conjuncta sunt: quia Divinitatis imperium nullum potest sustinere tarditatis obstaculum. Nam si evidenter intendas vel ipsa verba quæ sibi videntur esse sociata, tamen per syllabas suas aliquâ morâ protrahuntur. Jussio autem Domini non dilatat tempus, quando jam ipsa voluntas effectus est. *Cynomia* significat muscam caninam, quæ cæteris muscis omnino mordacior est, & importunitate sua violentior: unde infesti ac sævissimi animalis derivativum nomen accepit. *Cinifes* genus est culicum fixis aculeis permolestum, quas vulgus consuevit vocare zinzalas. Agnoscant homines qui fatuis elationibus intumescunt: quoniam Pharao ille sævus & durus nec muscis par esse poterat, qui se de tanta regni elatione jactabat. *In omnibus* autem *finibus eorum* dicit: ne quis Ægyptiis locus à perniciosa clade sentiretur exceptus.

Jussio Domini non dilatat tempus, quia voluntas ejus effectus est.

℣. 32. *Posuit pluvias eorum in grandinem: ignem comburentem in * terra ipsorum.*

* MS. F. & Ed. terram.

℣. 33. *Et percussit vineas eorum & ficulneas eorum: & contrivit omne lignum finium eorum.* 5.
Ultio quinta narratur. Similis est superiori sententiæ & ista locutio, ubi ait: *Posuit in eis verba signorum suorum. Posuit*, statuit significat ac decrevit. Ægyptiorum enim adhuc plagarum enumeratio perseverat, ut pluvia quæ ad fœcunditatem terræ datur, converteretur in grandinis noxiam vastitatem; cujus ictus non minus intercipit, quàm ubi lapidum copia densa ceciderit. Hæc agrorum liquoreum probatur incendium, cùm tactu noxio fructus arefacit, quoscumque saxatilis unda percusserit. *Ignem* verò *comburentem*, fulmina significat, quæ solent excitatâ tempestate desævire. Sequitur, *Et percussit vineas eorum & ficulneas eorum, & contrivit omne lignum finium eorum.* Quod dicit, *Percussit*, ad superiora respicit, sive grandinem, sive fulmina, quæ cælestis potentia terris velut tela infesta jaculatur. Et ne tantùm *ficulneas* putares, aut *vineas esse percussas*, addidit, *Omne lignum finium eorum*; ut & sata non dubitares eversa, ubi arborum quoque robora cognosceres fuisse contrita. Majora enim continent intellectum minorum.

℣. 34. *Dixit & venit locusta & bruchus, cujus non erat numerus.*

℣. 35. *Et comedit omne fœnum terræ eorum, & omnem fructum terræ ipsorum.* Sexta inchoat 6.
plaga. Sed & hæc locutio superiori sententiæ similis approbatur, id est, *Dixit & venit cynomia & cinifes. Locusta* verò mater bruchi est, quem malâ fœcunditate progenerat, quæ ad illam prædam quasi convocatus exercitus cum sua prole descendit. Et ne crederes inaniter deductum, *omnem fructum terræ* illius ab eis dicit esse consumptum.

℣. 36. *Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti: primitias omnis laboris eorum.* Venit ad septimam, quantùm ad hunc psalmum 7.
pertinet, novissimam plagam, ubi jam victi Ægyptiorum populi malorum numerositate cesserunt. Nam quemadmodum ampliùs tolerare poterant, qui & omnia dulcia perdiderant, & desolatos se ipsis quoque victualibus sentiebant? Sic graviter per partes perit, qui divinis jussionibus reluctandum esse putaverit. Hic nonnulla quæstio videtur oboriri, cur

Per partes perit, qui divinis jussionibus reluctatur.

septem Ægyptiorum plagas tantùm psalmus iste commemoret, cùm decem sint in Exodi narratione descriptæ. Frequenter diximus in scripturis divinis A parte totum debere sentiri, sicut in Evangelio legitur, *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*; quasi non & animam simul assumpserit, quam specialiter liberare dignatus est. Sic commemoratâ carne, simul & anima suscipi debere cognoscitur; quod multis locis invenis esse prædicatum. Deinde quod septenarius numerus Spiritus sancti virtute probatur esse perfectus. Meritò ergo decem plagas in septenarii numeri relatione conclusit; ut totum perfectum intelligeres, cujus partem dictam esse sentires. Deinde congruum fuit, ut rem notam variâ relatione describeret, cùm Ægyptiorum pœnas, & totidem Hebræorum beneficia prædicaret. Sic non diversum, sed causa varietatis videtur esse pulcherrimum. Sive (ut Patri Augustino placet) libera est laudatio à lege narrantis; nam qui texit historiam, necesse habet omnia commemorare plenissimè: qui verò laudat, pauca de plurimis tetigisse sufficiet. Breviter ergo priora dicit, quia non hîc nescientes docet, sed commemorat utique retinentes. Et quoniam est in subsequenti divisione dicturus septem beneficia Dominum Hebræo populo præstitisse, præmisit septem plagas inimicos Ægyptios accepisse; ut numerus ipse (sicut arbitrari possum) bonarum & malarum rerum in hoc psalmo comprobabilis haberetur.

Joan. 1. 14.

Septenarius numerus Spiritus sancti virtute perfectus.

℣. 37. *Et eduxit eos in argento & auro: & non erat in tribubus eorum infirmus.* Enumeratis plagis quas dedit Ægyptiis, venit ad quintam partem, in qua totidem beneficia Hebræis dicit esse collata. Ait enim: *Et eduxit eos in argento & auro.* Primum itaque beneficium fuit, ut populus longâ servitute confectus, non egenus inanisque discederet. *Aurum & argentum* Israëliticum populum ab Ægyptiis præcepto Domini discedentem legimus accepisse; ut non repentina surreptio, sed longæ operationis merces esse videatur. Et quia dubitari non potest omnia Dominum justa præcipere, sine culpa videtur factum, quod ejus imperio constat impletum. Quapropter sequitur secundum beneficium, ut illâ necessitate migrationis nullus infirmitate corporea potuisset affligi; quatenus omnia * navanter implerent quæ illis præcipiebantur à Domino.

Aurum & argentum Ægyptiorum ab Hebræis sublatum non furtum fuit, sed operationis merces.

* MSS. A. B. F. ovanter.

℣. 38. *Lætata est Ægyptus in profectione eorum: quia cecidit timor eorum super eos.* Diligenter hunc versum debemus inquirere. Constat enim discedente populo Hebræorum Ægyptum non fuisse lætatam, quando eum persequendum esse judicavit: sed postquam illi demersi sunt, qui ad insequendos Hebræos ire decreverant, tunc qui in Ægypto remanserant omnino læti sunt, quia similia minimè pertulerunt. Reddit enim hanc causam cùm dicit: *Quia cecidit timor eorum super eos.* Ipse enim *timor* fuit, ut in favore gentis Hebraicæ, ipsa quodammodo viderentur elementa pugnasse. Et intende quia per figuram Metonymiam, quæ Latinè Transnominatio dicitur, *Ægyptum*, non Ægyptios memorat fuisse lætatos. Per id enim quod continet, id quod continetur ostensum est.

Quid sit Metonymia.

℣. 39. *Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem ut luceret eis per noctem.* Utrumque munus contra temporis inclementiam probatur esse concessum. *Nubes* data est, ut solis temperaret ardorem: *ignis* concessus est, ut tenebrarum potuisset auferre caliginem. Hoc est tertium, quod Israëlitico populo constat esse concessum.

℣. 40. *Petierunt carnes, & venit coturnix: & pane cœli saturavit eos.* Intuere quemadmodum superata sunt vota desiderantium. *Carnes petiit* populus Hebræorum, & *coturnices* accepit. Constat enim tam in volatilibus, quàm in quadrupedibus carnes esse sine dubio dulciores. Deinde unum postulavit & geminata venerunt. Sequitur enim, *Et pane cœli saturavit eos.* Sunt enim ista Exodi lectione notissima, quando coturnices in modum imbris densissimi * depluebant; manna quoque, ut Judæus populus satiaretur accepit. Sed ut hæc in præfigurationem facta monstraret, non dixit, manna, sed *pane cœli*; quatenus in illo munere Domini Salvatoris sentiretur adventus. Ipse est enim *panis vivus qui de cœlo descendit.* Manna quippe dicitur, sicut in septuagesimo septimo psalmo declaratum est, quid est hoc? Cujus nominis auferens quæstionem, quod interrogatio illa mannæ perquirebat, expressit dicendo: *Pane cœli saturavit eos.* Sic enim & cœli Dominus indicatur, & quid sit manna evidenter * agnoscitur.

* Ed. destillabant.

Joan. 6. 51.

* Ed. ostenditur.

℣. 41. *Disrupit petram, & fluxerunt aquæ: abierunt in sicco flumina.* Hoc quoque in figuram gerebatur Domini Christi, ut petra aquas profudisset irriguas. Christus enim Dominus petra spiritualis est, qui vitales aquas emanat, unde satiatum desiderium animæ sitim nesciat ulteriùs sustinere. *Abierunt in sicco flumina*, significat Gentium peccatores, qui meritò sicci dicuntur: quoniam delictis siccabantur * urentibus; isti imbre Domini virescentes, in novum hominem pullularunt, de quibus Dominus dicit: *Venit enim Filius hominis quærere, & salvum facere quod perierat.*

Christus spiritualis petra.

* Ed. arentibus.

Luc. 19. 10.

℣. 42. *Quia memor fuit verbi sancti sui, quod locutus est ad Abraham puerum suum.*

℣. 43. *Et eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia.* In his duobus versibus, miraculorum, quæ superiùs dixit, causa narratur; ideò enim dicuntur facta, quoniam Abrahæ constabant esse promissa. Et respice quod dicit, *Electos suos eduxit in lætitia:* quoniam illi qui murmuraverunt, Domini furore percussi sunt.

℣. 44. *Et dedit eis regiones Gentium: & labores populorum possederunt.*

℣. 45. *Ut custodiant justificationes ejus: & legem ejus requirant.* Venit ad septimum beneficium. Dixit enim primùm, Eductos in auro & argento: deinde ex eis nullum infirmatum: tertiò expansam nubem, quæ & lumen præstaret in tenebris, & in die removeret solis ardorem: quartò coturnicem datam: quintò refert cœlesti pane satiatos: sextò in locis aridissimis aquas irriguas emanasse: ad postremum promissionum veritatem fuisse completam; ut eis & regiones Gentium traderet, & labores inimicorum pietate copiosissimâ largiretur. Quod enim dixit: *Regiones Gentium*, ad possessionem videtur pertinere terrarum: *Labores* verò *populorum*, ad divitias longo tempore congregatas. Et ne in præsentibus rebus hærerent corda mortalium, intulit spiritualia bona; ut ejus debeant & requirere

& custodire mandata: ne tantùm in illis spem haberent; quæ si ad tempus deliniunt, non tamen ad cælorum regna perducunt; sicut Apostolus dicit: *Quod si in hac vita tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* *Justificationes* autem *ejus* sunt, ut Deum toto corde diligamus, proximos tamquam nos amemus, patrem veneremur, filium charum habeamus, & cæteræ justitiæ, quæ in diverso rerum genere sunt præceptæ. Has admonet * custodire, quia earum rerum evidens est & absoluta præceptio. *Lex* verò ejus fuit die sabbato debere requiesci, in Pascha agnum anniculum immolari, Sacerdotes cum veste mystica ad altare accedere, & cætera quæ in hunc modum à Domino præcepta noscuntur. Sed hæc & his similia non corporaliter, sed spiritualiter sunt quærenda. Ideo enim addidit, *Requirant:* quia novit præcepta legis umbram & speculum esse futurorum.

1. Cor. 15. 19.

* Ed. custodiri.

Præcepta legis, futurorum umbra, & speculum.

Alleluia.

HOc non otiosè percipias, quod aliis psalmis *Alleluia* in capite & in fine ponitur: aliis verò in solo titulo prænotatur. Isti enim qui in capite fineque concordant (ut opinor) ad illam intelligentiam referendi sunt, quam in psalmis esse diximus, qui capite & fine similiter terminantur, ut sunt præcedentes centesimus secundus, & centesimus tertius. Sive quia expressiùs semper infunditur, quod sententia iterata geminatur; ut est, *Non sic impii, non sic;* &, *fiat, fiat;* vel, *Amen, amen dico vobis;* &, *Abba, Pater;* hoc est enim Abba, quod Pater. Sit fortè & alia causa quæ latet. De hac autem re nec à Doctoribus nostris aliud potuimus accipere, nec nobis est aliquid ampliùs sentire concessum.

Conclusio Psalmi.

ECce utrumque *Alleluia* cantatum est, decursus est psalmus cælesti laude plenissimus, qui & præterita veraciter referret, & in futuris nos salubriter commoneret. Passi sunt Ægyptii dignissimas ultiones: acceperunt Judæi dona cælestia. Nunc unusquisque nostrum expectet eorum retributionem, quorum imitatur exemplum. Inspiciendum est autem lumine cordis, quod in fine psalmi positum est; ut ad justificationes Domini, & in lege ejus totâ mentis intentione dirigamur. Nam & si bona temporalia suscipimus sicut Abraham, Isaac, Jacob, cæterique fideles qui abundanti facultate floruerunt; in illam partem esse potiùs debemus intenti, unde ad cælorum possimus regna perduci. Ista enim quæ delectabilem videri faciunt mundum, in æternitate non habent locum. Meminisse autem debemus hunc psalmum secundum esse horum, qui dum miracula Hebræis collata describunt, per figuram * Allegoriam, quæ aliud dicit, aliud significat, ventura Christiani populi sacramenta declarant.

* MS. G. & Ed. allegoricam.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum quintum.

Alleluia.

ECce iterum alleluiatica nobis gaudia redeunt: ecce breviter præcipitur, ut Domino totius psalmi jubilatione cantetur. Sed inspiciamus quòd à superioribus dictis nec titulum nobis cognoscitur mutasse, nec causam. Titulus est enim *Alleluia*, causa confessio, quæ miro modo ad laudes Domini omnino fœcunda est. Quantorum enim hinc ora soluta sunt? Hinc Moyses cum viris, germana ejus Maria cum feminis transitum rubri maris divinâ laude celebrarunt. Hinc Debbora jucundâ exultatione præcinuit. Multi etiam Prophetæ canticos diversos tanti miraculi confessione profuderunt. Non immeritò, quia magnalia ista totius humanæ redemptionis sacramenta testantur. Ab Ægyptiis enim eripimur, quando ab operibus diabolicis divino munere liberamur. Mare rubrum transimus, quando baptismatis sacramenta percipimus. In deserto pascimur, quando divinâ gratiâ concedente in mundi istius rerum bonarum largitate satiamur. Ad terram promissionis perducimur, quando in illa felici patria munere supernæ pietatis intramus; ut meritò talis causa frequenter iterata prædicetur, quæ tantorum magnalium præfiguratione decoratur.

Divisio Psalmi.

INtroducitur confitens populus Hebræorum, qui relictâ perfidiâ patrum suorum, ad pietatem Domini (ipso miserante) perductus est; ut intelligamus, cùm fuerint conversi, & ipsos *Alleluia* meritò pro sua redemptione cantare. In prima igitur narratione deprecatur Propheta, ut societur populo beneplacito, qui erat Domini Salvatoris adventu de Gentibus congregandus. Secundâ, patrum suorum peccata dinumerat quæ fecerunt in Ægypto: mirabilia Domini recto corde minimè contuentes, pium tamen Dominum ab inimicis suis eos liberasse confirmans. Tertiâ, ad peccandi studia refert eos reversos: Dominum tamen electi sui Moysi precibus dicit fuisse delinitum. Quartâ, iniquitates eorum asserit iteratas, Dominumque illos decrevisse perdere, nisi Phinees servi sui supplicatione placaretur. Quintâ, ad aquam contradictionis Moysen ab illis exacerbatum esse commemorat, posteaque filios suos in cultura idolorum crudeliter occidisse. Unde Dominus vehementiùs iratus, tradidit eos Gentium servituti, ac deinde misertus in conspectu inimicorum eos reddidit gloriosos. Sextâ, precatur quod noverat esse venturum; ut de universis nationibus Ecclesia Catholica congregetur, & laudes Domino æternâ exultatione concelebret. Nunc partes psalmi per apertas divisionum semitas ambulemus.

Expositio Psalmi.

℣ 1. COnfitemini Domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia ejus.

Sicut superior psalmus in primo versu declaravit, quia confessio illa ad laudes Domini debuisset aptari: ita & hîc designat confessionem istam ad medicinam pœnitudinis applicandam. Sed & hoc quoque ad præconia Domini pertinere non dubium est, quando major gloria est pietatis confitenti parcere, quàm viventi sine offensione præstare. Hebræorum siquidem compuncta congregatio, & divinâ inspiratione correcta, loquitur ad reliquam plebem; ut antiqui erroris pravitate damnatâ, ad divinam debeat redire clementiam. Et ne aliquis de culparum suarum * numerositatibus terreretur, addidit, *Quoniam bonus.* Quis enim dubitet ad eum recurrere, quem sibi audit posse celerrimè subvenire? *Bonus* enim Dominus rectè dicitur, qui delinquentem pascit, qui expectat errantem, *Qui solem suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super justos & * injustos.* Hoc etiam ipsius veritatis voce declaratur: *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Addidit: *Quoniam in sæculum misericordia ejus.* Audito bono Domino, ne se humana negligentia ab studiosa & sedula supplicatione suspenderet, remedii causam dicit; ut ad confessionem celerem Domini debeat munere festinare. *In sæculum*, vitæ hujus significat cursum: ubi miseri sunt, quicumque delinquunt: ubi fas est corda nostra converti, & misericordiam postulare. Ibi enim damnatio est confiteri peccatum, ubi jam constat esse judicium.

Major gloria Dei est confitenti parcere, quàm viventi sine offensione præstare.

* Ed. numerositate.

Matth. 5. 45.

* MS. G. & Ed. impios.

Marc. 10. 18.

℣. 2. *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus.* Populus iste quem diximus, divinorum operum æstimatione complexus, negat humanum sensum comprehendere, quod de illa * plenissimè debeat Majestate narrare. *Quis* enim, significat nullum. Cui enim aut ingenium suppetit ad cogitandum, aut lingua ad depromendum, ut tanta immensitas unius possit ore narrari? Ubi meritò dicendum est: Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum, ferrea vox. Addidit etiam, *Auditas faciet omnes laudes ejus.* Et hîc quoque subaudiendum est, *Quis*, ut perfecta nobis possit constare sententia. Pulchrâ autem varietate dictum est: *Quis auditas faciet omnes laudes ejus?* Illa enim possunt audiri, quæ probantur & dici. Hic quoque modus inter proprias locutiones habendus est.

* MS. A. B. F. plenissima.

Deus ineffabilis.

℣. 3. *Beati qui custodiunt judicium, & faciunt justitiam in omni tempore.* Postquam negavit laudes Domini posse comprehendi, sententiam dicit quâ se consoletur genus humanum; ut cùm illa nequeat implere, hoc saltem *custodire* festinet. *Custodire* enim *judicium* est, qui inter alios rectè judicat; *Justitiam* autem *facit*, qui æquabiliter agit. Sive ille *beatos* dicit, qui *judicium* in fide *custodiunt*: *justitiam* verò in opere demonstrant. Sed vide, quoniam addidit, *In omni tempore*, sicut in Evangelio dicit: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Meritò ergo isti tales *beati* dicti sunt, qui præcepta Domini purâ mente custodiunt. Hæc tertia species definitionis est, quæ Græcè Ποιότης, Latinè Qualitativa dicitur; quæ dicendo quid quale sit, id quid sit ostendit.

Matth. 24. 13

Beati sunt qui præcepta Domini purâ mente custodiunt.

℣. 4. *Memento nostri Domine in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo.* Orant devoti, ut inter eos debeant æstimari, qui Domino fideli opere placuerunt. Novimus enim Israëliticum populum partim contumacem fuisse, partim in Domini constitisse mandatis. Unde isti suppliciter precantur, ut in illorum societate debeant annumerari, quibus potest æterna beatitudo gratiâ Divinitatis attribui. Et ut fides eorum perfectissima nosceretur, optant se *visitari* à Domino Salvatore, cujus adventu se noverant esse salvandos. Ipse est enim *salutaris*, de quo beatus Symeon ait: *Nunc * dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum: Quod parasti ante faciem omnium populorum: Lumen ad revelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Israël.*

Luc. 2. 29. 30. 31.

* Ed. dimitte.

℣. 5. *Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia Gentis tuæ: ut lauderis cum hereditate tua.* Hoc est quod se petebant à salutari Domino visitari; ut bonitatem ejus viderent, quam electis erat adventus sui munere præstaturus; quatenus cum Christiano populo gauderent, qui de ejus * erat Incarnatione * lætaturus. Ipsa est enim *gens* Domini, quæ de Gentium est diversitate collecta, ut esset grex unus, & pastor unus. Sequitur harum rerum suavissimus fructus, *ut laudetur* Dominus *cum hereditate* sua. Utrumque enim conjunctum est: quia in præconio Domini sui fidelis * famulus sine dubitatione laudatur, sicut in superiore psalmo dictum est: *Laudamini in nomine sancto ejus.* Quapropter fidelis iste populus tanto desiderio ad conspectum Domini festinabat, tantâ se Christianæ plebi charitate miscebat; ut nefas sit putare eum spiritu non fuisse conspectum, quem tantâ gratiâ cognoscimus expetitum, sicut ipse in Evangelio dicit: *Abraham desideravit videre diem meum: vidit & gavisus est.*

* Ed. erant.

* Ed. lætaturi.

* Ed. populus.

Joan. 8. 56.

℣. 6. *Peccavimus cum patribus nostris: injustè egimus, iniquitatem fecimus.* Venit ad secundam narrationem, ubi prædictus populus humili satisfactione prosternitur; ut illa in principio psalmi declarata videatur esse confessio. Dicit enim, *peccasse* se *cum patribus*: quoniam in eorum erant lumbis & origine constituti. Nam cùm fuerit tempus longè divisum, quando in Ægypto patres eorum miracula facta carnaliter acceperunt, cùm nullâ Domino satisfactione responderent; & ætas ista multùm posterior esset, quàm præsentis psalmi series cantaretur, dubium non est illa eos peccata gemere, quæ ex parentum suorum probabantur nequitia sustinere. Hoc hæresis Pelagiana non accipit, dum putat originale peccatum ad prolem Adæ nullatenus pervenire potuisse. Cum majoribus enim suis peccant, qui se per gratiam Domini ab eorum delicto non separant. Quod Pater Augustinus diligentissimâ librorum disputatione convicit. Nunc autem quando Domino aspirante mens compuncta resipuit, meritò à se peccata parentum volebat abstergi, qui ab ipsorum cœperat obligationibus segregari. Et ut purissimæ confessionis firmitas appareret, hæc eadem trinâ iteratione confirmat. Hoc est enim, *Peccavimus*, quod *injustè egimus*: hoc est *injustè egimus*, quod *iniquitatem fecimus.* Tantò enim unusquisque celeriùs absolvitur, quantò à semetipso vivaciter damnatur. Quę figura dicitur Schesis onomaton, id est, multitudo nominum conjunctorum diversis verbis unam rem significantium. Est & alia nobis in hoc loco tradita expositio: quia cum majoribus suis peccat, qui delicta similia non declinat,

Error Pelagianorum circa peccatum originale.

Lib. 1. contra Julianum.

Tantò celeriùs quisque absolvitur, quantò à semetipso vivacius damnatur.

declinat, sed eadem facit quæ priores suos fecisse cognoscit; ita tamen ut à posteris reatus originalis peccati, nisi per gratiam Domini non possit excludi.

℣. 7. *Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua: & non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ, & irritaverunt ascendentes in rubrum mare.* Duo sunt quæ beneficia donata commendant, intellectus & memoria; quod utrumque in perfidis fuisse denegatur. *Non intellexerunt*, pulcherrimâ locutione signatum est. Videbant enim præstari: sed quâ causâ fieret, non ab eis probabatur agnosci. Nam decem plagis percussi sunt Ægyptii, ut Decalogo futuro Hebræorum gens devota serviret. Dimissi sunt à Pharaone; ut & illi relinquerent diabolum cum ministris. Sed illi carnaliter quæ gesta sunt intuentes, spiritualis gratiæ minimè præmia quæsiverunt. *Non fuerunt* autem *memores misericordiæ* Domini, quando videntes Pharaonis exercitum antequam mare rubrum divideretur, credebant se evadendi subsidia perdidisse; & contra Moysen locuti sunt melius sibi fuisse duro subjacere servitio, quàm tota gens perire potuisset in eremo. Post hæc consequens fuit, ut *irritarent* Dominum *ascendentes in rubrum mare*, quando non crediderunt posse fieri, quod ejus audiebant omnipotentiam polliceri. Ita factũ est, ut nec intelligerent virtutem Domini, nec ejus beneficia devotâ mente retinerent. Benè autem positum est, *Irritaverunt*, quasi per se quietum atque placatum, infensum & iracundum sibimet reddiderunt. *Ascendentes* autem *in rubrum mare*, dictum constat positione terrarum: quoniam cunctis regionibus Ægyptus perhibetur humilior, & inde discedentes loca petere visi sunt altiora.

Intellectus & memoria beneficia donata commendant.

℣. 8. *Et liberavit eos propter nomen suum: ut notam faceret potentiam suam.* Dicendo, *Propter nomen suum*, designare mihi videtur Dominum Salvatorem, cujus vocabulo convenit salvare periclitantes. Deus enim quando liberat peccatores, non propter merita eorum præstat, sed propter nominis sui potentiam demonstrandam; ut pius evidenter appareat, si immeritis beneficia larga concedat. Quod enim dicit: *Notam fecit potentiam suam*, non carnalibus utique oculis, sed spirituali cogitatione videntibus. Nam si omnibus *notam fecisset*, nequaquam durus populus de incredulitate peccasset.

Convenit nomini Salvatoris periclitantes salvare.

℣. 9. *Et increpavit mare rubrum, & exsiccatum est: & deduxit eos in aquis multis sicut in deserto.* Increpationem vocavit occultum Divinitatis imperium: quia mare in Exodo voce Domini nusquam legitur increpatum. Agit enim ille occultis motibus universa quæ præcipit, & quasi ad audientes loquitur, quæ sensum non habent attributum. Tanta enim virtus jussionis est, ut parere prævaleant, quæ audire non noverunt. Siccatum mare non pro universitate debemus accipere, sed tantùm quantùm illis iter aperiret. Nam plus inde miraculum fuit; ut undæ liquidæ excisis lateribus constitissent, nec fluenta fluerent, sed montium quadam firmitate consisterent. Sequitur, *Et deduxit eos in aquis multis sicut in deserto. Desertum* est maximè quod aquarum inundatione deseritur, ut nullum ibi animal possit habitare periculo siccitatis ingenito. Educti sunt ergo Hebræi per abyssum tamquam per loca deserta, quæ nimiâ sterilitate siccantur: ostendens quoniam sic aruit illa via fluentorum, ut usque ad iter potuisset pervenire pulvereum.

Tanta virtus jussionis divinæ est, ut cuncta ei obedire possint, etsi intelligere non possint.

℣. 10. *Et liberavit eos de manu odientium: & redemit eos de manu inimicorum.* Quamvis esset & hoc beneficium, si eos de potestate alienâ liberaret: tamen auxit muneris quantitatem dicendo, *de manu odientium*; quibus utique parcere non poterant, quos immaniter impetebant. Horrebant planè propter quos & tantas plagas susceperant, & rerum suarum amissione privabantur. Intelligitur etiam de conspirata dæmonum cohorte, quæ humanum genus stimulo peccatorum & odit & percutit. Sequitur, *Et redemit eos de manu inimicorum.* Hoc si ad litteram velis accipere, non videtur posse congruere; nam ut liberaret Hebræos, nullum Ægyptiis pretium dedit, quibus magis pro sua contumacia plagarum dura geminavit. Sed hoc prophetiæ spiritu dictum credamus de temporibus Christianis, quando Dominus Salvator peccatores obnoxios pretioso sanguine suo à diaboli redemit imperio.

℣. 11. *Et operuit aqua tribulantes eos: unus ex eis non remansit.* Hoc quidem ad litteram sine controversia videtur intelligi: quia nota est in Exodo commemorata descriptio. Verùm *unus ex eis non remansit*, non ad universam Ægyptiorum gentem respicit: sed tantùm ad insequentium multitudinem tendit, quæ ibi usque ad minimum probatur extincta. Remanserant enim de Ægyptiis, qui lætarentur in profectione eorum, sicut in psalmo superiore dixit: *Lætata est Ægyptus in profectione eorum*; sed illi scilicet qui in casu simili non fuerunt.

℣. 12. *Et crediderunt in verbis ejus: & cantaverunt laudes ejus.* Post miraculum tale dicendo, *Crediderunt*, duritiam cordis demonstrat, quod non ante eventum rei, sed post effectum miraculorum credere maluerunt. Nam etsi bonum sit visis rebus acquiescere, multò melius promissa credidisse, sicut in Evangelio Thomæ dicit: *Quia vidisti credidisti: beati qui non viderunt & crediderunt.* Joan. 20. 29.
Quod verò addidit, *Et cantaverunt laudes ejus*, hymnum significat Exodi, qui ait: *Cantemus Domino: gloriosè enim honorificatus est*, & cætera quæ Hebræus populus peracto miraculo magnâ exultatione cantavit, sicut in tituli expositione narratum est. Exod. 15. 1.

℣. 13. *Citò fecerunt, & obliti sunt operum ejus: non sustinuerunt consilium ejus.* Venit ad tertiam narrationem. *Citò fecerunt*; ac si diceret, summâ celeritate mutati sunt; ut qui laudes Domino de collatis mirabilibus canebant, paulò pòst contra eum nefandas murmurationes assumerent. *Non sustinuerunt consilium ejus*, quando conceperunt desperationem, quàm ejus parata beneficia provenissent. Dominus enim qui eos liberaverat talibus tantisque miraculis, nullam eos victualium rerum passus fuerat penuriam sustinere. Sed illi anticipaverunt consilium supernum, qui ejus noluerunt expectare dispositum; more fragilitatis humanæ, quæ dum sibi nimiâ festinatione providere putat, incautè dispositionem Divinitatis anticipat.

℣. 14. *Et concupierunt concupiscentias in deserto: & tentaverunt Deum in siccitate.* Hoc erat quod consilium ejus minimè sustinuerunt; ut in deserto comestionem sub diffidentia peterent, & aquam sibi dari sub murmurationibus postulas-

Quid sit Cacozelon. sent. Quæ figura dicitur Cacozelon, id est, mala affectatio, quoties ingenium judicio caret, & spe boni fallitur præcipitata velocitas. *Concupierunt autem concupiscentias.* Genus hoc locutionis in scripturis sanctis omnino creberrimum est; ut
Luc. 22. 15. est, *Desiderio desideravi manducare vobiscum pascha*; & illud, *Qui maledixerit patri vel matri, morte morietur*; sive, *Castigans castigavit me Dominus*, & his similia. Ostendit enim nimietatem desiderii positio geminata verborum.
Exod. 21. 17.
Psal. 117. 18.

* MSS. A B. petitionem.
Anima duobus modis satiatur.

ỷ. 15. *Et dedit eis * petitiones ipsorum: & misit saturitatem in animas eorum.* Temporalia petentes, meritò carnea beneficia susceperunt. Duobus enim modis dicimus animam esse satiatam; cùm escis corporalibus pro carnis infirmitate reficitur, & cùm spirituali jucunditate completur. Sed hìc *animas eorum* carnibus potuque dicit esse saginatas; ut ipsa voluntas quæ desperatione peccaverat, rebus emergentibus vinceretur.

Saturitatem ventris sequitur seditio.

ỷ. 16. *Et irritaverunt Moysen in castris, & Aaron sanctum Domini.* Saturitatem ventris secura seditio est, quæ plerumque causas excitat, unde pericula perniciosa proveniant. *Irritari* aliquem dicimus, ad iracundiam provocari aut actionibus aliorum improbis, aut verbis asperrimis. Illud enim significat, quando Dathan & Abiron honorem sibi contra Moysen & Aaron excitatis contentionibus assumebant. Unde eorum pœna prosequitur: *Irritaverunt* enim viros sanctos ad interitum suum: quia per invidiam loquebantur, quod Domino displicuisse agnoscitur. Quod congruè inter laudes Domini ponitur: quia suos famulos vindicasse declaratur.

ỷ. 17. *Aperta est terra & deglutivit Dathan: & operuit super congregationem Abiron.* Hæc (ut testatur Numerorum liber) supra illos conti-
Num. 16. 31. 32. gisse manifestum est, qui gratiam supernam Aaron & Moysi collatam venenosis invidiæ dentibus appetebant; ut sibi honorem contumaciter assumerent, quem supradictis cognoverant misericordiam Domini contulisse. Quibus similis exitus provenit, quia causa una schismatis fuit; deglutiti sunt à terra: quia terrena sapuerunt, ut ipsa pœnæ qualitas scelerata facta restetur.

ỷ. 18. *Et exarsit ignis in synagoga eorum: &*
Numer. 16. 35. *flamma combussit peccatores.* Hoc factum est supra ducentos quinquaginta complices Dathan & Abiron, qui eorum infeliciter vota secuti sunt; ut thuribula tenere præsumerent, quod idem Numerorum textus eloquitur. *Synagoga* verò hìc non templum significat, sed adunationem, quam perustam divino constat incendio; ut qui in incensi præsumptione peccaverant, cælesti flamma cremarentur. Ideò enim addidit, *Eorum*, ut eam à populo Domini separatam fuis-
Unde flamma dicta. se sentires. *Flamma* verò dicta est à flagello comarum suarum.

* MSS. Coreb. ỷ. 19. *Et fecerunt vitulum in * Horeb: & adoraverunt sculptile.* Hoc quoque notissimæ historiæ narratione declaratur, quando Moysi absentiam Judæi minimè tolerantes, prodigioso sensu in Horeb monte deserti, deum metallicum sibimet effecerunt. Sed quantò ipsis jumentis deteriores erant, qui nec vivum pecus æstimabant irridendis devotionibus adorandum. *Horeb* verò interpretatur Calvaria, ubi postea Dominum crucis patibulo carne constat occisum; ut in ipso eodemque nomine jam tunc & in illo deserto
Horeb interpretatur Calvaria.

Horeb culturam Domini perfidi nefandâ præsumptione violarent, quorum posteritas erat in Calvariæ loco crucifixura Dominum Christum. Illud quoque æstimo considerandum quod dixit: *Adoraverunt sculptile*: quia in Exodo legimus vitulum conflatilem collatis ornamentis monstruoso quodam indicio fuisse formatum. Sed duas res hìc dictas debemus advertere; ut vitulum adoraverint in deserto, & postea sculptilia simulachra in repromissionis terra coluerint; quod in subsequentibus ipse dicturus est.

ỷ. 20. *Et mutaverunt gloriam suam, in similitudinem vituli manducantis fœnum.* *Gloria* eorum fuit adorata Divinitas, quam infelici commutatione perdentes, usque ad hoc pervenire meruerunt, ut deserentes cæli terræque Creatorem, deum sibi facerent similitudinem *vituli fœna comedentis.* O nefarium scelus sic potuisse decipi, qui tantâ miraculorum fuerant visione cumulati! Quale enim piaculum fuit, mutum animal Deo simile credere, quod sacrilegium fuisset vel hominibus comparare? Sed hoc totum impatientia fecit levissimorum hominum, quæ semper ducit ad culpas, & præcipitat ad ruinam. Nam si causam rei sub veritate discutias, nul- Nullum crimen est quod non impatientia matre nascatur.
lum crimen est, quod non impatientia matre nascatur. Contra hoc illud verè remedium est, illud fixum indubitatumque præsidium: *Expectans expectavi Dominum, & respexit me.* Psal. 39. 2.

ỷ. 21. *Obliti sunt Deum, qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra * Cham, terribilia in mari rubro.* Magna crescit super Judæos oblivionis invidia; ut quod beneficium in mente habere potuissent, quibus liberatio sua in memoria permanere non valuit. Et ne putaretur parvum, quod ab animo videbatur exclusum, dicit, *Magnalia*; quæ etsi pro beneficiis collatis à perfido animo retinere non poterant, certè vel pro ipsa rerum magnitudine * recolere debuerunt. Addidit etiam, *mirabilia*, quæ nullo modo excusabiliter, quamvis mutabiles de suis mentibus excludere debuissent. Ad postremum cumulavit & *terribilia*, quæ solent humanis animis vivaciùs insidere, quorum dum pavor revolvitur, memoria non deletur. Sed qualis hic stupor, qualis accusatur amentia; ut inter tanta magnalia declinare potuissent, quæ à tanto operabantur auctore. Et considera quàm multas res singulorum verborum adjectione cumulavit. Quæ figura dicitur Auxesis, id est, Augmentum paulatim ad superiora conscendens. Hoc sive in laudibus, sive in vituperationibus omnino prævalidú est.

* MS. G. & Chanaan.
* MS. G. & Ed. recoli.
Quid sit Auxesis.

ỷ. 22. *Et dixit ut disperderet eos: si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus: ut averteret iram ejus, ne disperderet eos.* Hæc omnia Exodi textus enarrat, quando Dominus ad Moysen locutus est, ut tam acriter peccantem populum irâ suâ consumere permisisset: sed ille *in confractione*, id est, in perditione illa, quam populus merebatur excipere, stetit contra Dominum dicens: *Si dimittis illis peccatum, dimitte; sin autem dele me de libro tuo.* O sanctum Exod. 32. 31. 32.
virum, & omni laude dignissimum, quando à monte Sina ad castra descendit, & ante simulachrum vidit populum nefandâ gesticulatione gaudentem, commotus adversus eos tabulas fregit, & gladio alterutrum jussit interfici: sed ubi universalis calamitas imminebat, se potiùs precatur extingui, ne pateretur gentem genera-

liter interire. Utrumque pium, utrumque gloriosum; ut meritò loqueretur cum divina clementia, qui ejus dilexit facere constituta. Simul & illa virtus ostenditur, quia precibus sanctorum sæpe pœnas debitæ mortis evadimus; non quia valet aliquis Domini mutare disposita: sed, ita ut eveniunt, ab eo noverit esse præscita.

Precibus sanctorum sæpe mortis pœnas evadimus.

℣. 23. *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem: non crediderunt in verbo ejus.* Venit ad quartam narrationem, in qua Judæos nec futuras promissiones in animo dicit habuisse, nec transacta miracula. Ideò enim nulla videbantur, quia semper carnaliter & visa & audita cogitabant. Desiderium siquidem corporale citò fastiditur acceptum. Sed adverte quàm magna *terra* intelligentibus fuerit, ut *desiderabilis* esse diceretur; illis tamen nulla visa est, quia nihil in ea spirituale senserunt. Sequitur, *Non crediderunt in verbo ejus.* Filium significat, cui plebs nefandissima non credebat. Sive hoc ad litteram congruenter aptatur: quià ideò murmuraverunt, quòd ejus promissionibus minimè credere maluerunt. Multa enim de se eorum perfidia facit intelligi, sed ubique reatus est.

Desiderium corporale citò fastiditur acceptum.

℣. 24. *Et murmuraverunt in tabernaculis suis: non exaudierunt vocem Domini.* Dum murmurationes exercent, *vocem Domini* nullatenus *audierunt.* Istud enim illis plerumque contingit, qui dum aliis vocibus occupantur, alia exaudire non possunt. Et nota quòd hoc verbum exauditionis communi usu supplicibus tantùm, non superioribus applicatur. Unde, quia hic dicit non exauditum Dominum, constat inter proprias elocutiones scripturæ divinæ rationabiliter esse referendum. Addidit, *In tabernaculis suis;* ut non hoc laborantibus, sed otiosis contingere videretur. Major enim criminis crescit invidia, cùm murmurare contigit otiosis.

℣. 25. *Et elevavit manum suam super eos: ut prosterneret eos in deserto.*

℣. 26. *Et ut dejiceret semen eorum in nationibus: & dispergeret eos in regionibus.* Hic justitia Domini præmittitur, ut secuta pietas majore gloriâ sentiatur. Dicit enim insurrexisse Domini potestatem, ut in excedentibus vindicaret, eosque *in deserto prosterneret*, qui præcepta Domini audire noluerunt. Deinde ut *semen eorum*, id est, reliquos eorum humiliatos inter nationes redderet, qui pridem gloriosi cunctis Gentibus extiterunt. Ad postremum inclinatos atque despectos per *regiones dispergeret*, ne quidquam ulteriùs de sua congregatione præsumerent.

℣. 27. *Et consecrati sunt Beelphegor: & manducaverunt sacrificia mortuorum.*

℣. 28. *Et irritaverunt eum in studiis suis: & multiplicata est in eis ruina.* In his versibus & excessus major, & vehementior ira subjungitur; ut non solùm ad tempus sacrificasse, sed etiam ipsi quoque idolo Gentium *Beelphegor consecrati* esse viderentur. Sic enim in culturas dæmonum ritusque transierant, ut jam non Domini sed dæmonum servi esse probarentur. Pulcherrimè autem dictum est, *Sacrificia mortuorum:* quia defunctis hominibus impendi cultura ipsa probabatur, quos Gentilitas immortales deos esse judicabat. Sed intende sollicitè quòd *multiplicatam ruinam* supra eos dicit, quibus erat sancti sui precibus parciturus. Illud enim quod debebatur, multiplicatum dixit mole peccati; ut major fieret clementia quibus numerosior relaxabatur offensa.

℣. 29. * *Stetit Phinees, & exoravit: & cessavit quassatio.* * MS. A B. Et stetit.

℣. 30. *Et reputatum est illi ad justitiam, in generationem & generationem usque in sæculum. Stetit*, verbum ipsum soliditatem mentis ostendit; ut in illa generali perturbatione solus ausus fuerit confidentiam deprecantis assumere. Nam cùm legatur telo transfixisse Judæum, qui mulieri Madianitidi contra vetitum Domini miscebatur: tamen quoniam hoc zelo divino fecisse cognoscitur, oratio magis dicta est quàm operatio. Quisquis enim bonis actibus occupatur, exorat. Cujus homicidium non horruit: quoniam adulterii maculam vindicavit. In tantum enim post effusum sanguinem innocens fuit, ut ipsius quoque judicis meruerit voce laudari.

Numer. 25. 7. 8.

Quisquis bonis actibus occupatus, exorat.

℣. 31. *Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis: & vexatus est Moyses propter eos: quia exacerbaverunt spiritum ejus. Et distinxit in labiis suis.* Venit ad quintam narrationem, ubi illa refertur offensio, quando post tot ostensa miracula sub nefandis murmurationibus aqua petebatur; quæ sic noscitur expetita, ut *contradictio* magis videretur esse quàm postulatio. Ibi enim Moyses (sicut in libro legitur Numerorum) nimiâ Judaici populi importunitate succensus, diffidenter excrepuit dicens: *Audite me rebelles & increduli: num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere?* Quo sermone & ipse quoque peccavit, qui jam tantis miraculis præacceptis non credidit Dominum, quæ fecit, esse facturum. Quod dictum *labiis suis* à priore constantia omnino *distinxit* atque separavit, quando istud ambiguè locutus est, dum illa certissimâ fide promisisset. Quod locutionis genus scripturæ divinæ proprium esse dicimus, quando hoc nec litteræ sæculares, nec communis usus exercet. Hic autem Moyses sanctitate servata, hac tantum meruit ultione percelli, ne in terram introiret promissionis, qui de Domino magna promittere non præsumpsit. Nam post obitum ejus cùm ad Jesum Nave loqueretur Dominus dixit: *Confortare igitur, & esto robustus valde, ut custodias & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyses servus meus.* Dicendo enim, *servus meus*, gratiam in eo mansisse suæ pietatis ostendit.

Numer. 20. 10.

Josue. 1. 7.

℣. 32. *Non disperdiderunt Gentes, quas* * *dixerat Dominus illis.* * MSS. A. B. dixit.

℣. 33. *Et commixti sunt inter Gentes, & didicerunt opera eorum: & servierunt sculptilibus eorum: & factum est illis in scandalum.* Tamquam * parù fuisset quod peccaverat in deserto populus Hebræorum; sic postquam terras promissionis intravit oblitus Domini mandatorum, cum illis se magis Gentibus vetitâ societate conjunxit, quas propter idolorum culturas eis fuerat delere præceptum: addentes malum sceleribus suis, ut se eorum quoque superstitione pollurent; *factaque illis est* * *scandalum* repromissionis terrâ, quæ fuerat in magnum præmium, Domino largiente, concessa. Miserrimi hominum, qui Dei munus in peccata verterunt; ut quod ille donaverat ad gratiam, excedentibus fieret ad ruinam. Sic monemur rectè uti beneficiis divinâ largitate concessis: ne magis inde pereamus, unde sublevati fuisse cognoscimur. *Scandalum* Græcum nomen est, significans sinistrum, quod mentes eorum in lævam partem perversâ imitatione deduxit.

* Ed. parvum.

* Ed. in scandalum.

Cur beneficia à Deo collata benè utendum.

℣. 34. *Et immolaverunt filios suos, & filias suas dæmoniis.*

℣. 35. *Et effuderunt sanguinem innocentem: sanguinem filiorum suorum & filiarum.* Quamvis in scripturis divinis effusum sanguinem humanum ab Hebræis, qui in terram repromissionis ingressi sunt, in sacrificiis dæmonum non legatur: tamen ab ætate sequenti hoc fieri potuisse non dubium est, quando & præsens scriptura index probatur esse veritatis. Et inspice quemadmodum veraci relatione peccantium exaggeratur iniquitas. Primò enim dixit: *Effuderunt sanguinem innocentem;* & ne putarentur extranei, addidit, *filiorum suorum & filiarum;* quorum salus in humana conversatione dulcissima est; ut illis non parcerent, pro quibus pii parentes etiam interfici non recusant.

℣. 36. *Quos sacrificaverunt sculptilibus Chanaan.*

℣. 37. *Et interfecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum; & fornicati sunt in observationibus suis.* Adhuc in ipsa Auxesi in his duobus versibus perseverat; quod schema Græcè dicitur Climax, Latinè Gradatio: quia per gradus quosdam sive in laude, sive in vituperatione sensus noster ascendit; quam proximè quidem diximus, sed non piget frequenter repetere, quod auctoritas ipsa cognoscitur iterare. Et quia dixerat *filiorum filiarumque sanguinem fusum*, adhuc crescit invidia, adhuc grandescit scelus, quando illa monimenta charitatis horrendis sculptilibus sacrificata memorantur. *Interfectam* igitur *terram* crudeles homines debemus accipere, qui se magis iniquâ devotione trucidarunt; interficiendo enim filios suos, tam nefario scelere parentes potiùs videbantur extingui. Tropicâ enim locutione positum est *interfectam terram*, dum terreni homines dicantur malis actionibus interempti. Exposuit enim quemadmodum *interfectam* dixerit *terram*, cùm carnales & insipientes pessimâ fuerint actione demersi. Nam illi *fornicati* videntur in Domino, qui se adulterinis superstitionibus polluerunt.

Quid sit Climax.

℣. 38. *Et iratus est animo Dominus in populo suo: & abominatus est hereditatem suam.*

℣. 39. *Et tradidit eos in manus Gentium: & dominati sunt eorum qui oderunt eos.*

℣. 40. *Et tribulaverunt eos inimici eorum: & humiliati sunt sub manibus eorum.* Hoc quoque tropicâ locutione dictum est: quia perturbatio animi cadere non probatur in Dominum: sed vindictæ ejus excitata potentia, humanâ consuetudine ira vocitatur. Sed quid fecit iratus? Aversus est ab illis, quod malorum omnium constat extremum. Sic quando illud quod continet subducitur; necesse est, ut earum quæ continentur rerum ruina protinus consequatur. Traditi sunt enim opprobrio servitutis, qui gloriari videbantur in idolis. Sequitur, *Et dominati sunt* * *eorum qui oderunt eos.* Quamvis omnis dominatus gentilis videatur esse molestissimus, addidit, *Qui oderunt eos;* ut graviùs esset cùm serviret infenso. Nullis enim obsequiis talis Dominus placari potest; nam qui semper odit, semper iratus est. Denique vide, quid sequitur, *Et tribulaverunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum.* Talis ergo vicissitudo recipitur; ut qui amanti Domino servire noluerunt, odientibus inimicis justo judicio probarentur esse subjecti.

Dominum à se aversum habere malorum omnium extremum.

* MS. G. & Ed. ex.

℣. 41. *Sæpe liberavit eos. Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo: & humiliati sunt in iniquitatibus suis.*

℣. 42. *Et respexit eos cùm tribularentur: cùm exaudiret orationem eorum.* Duplici modo hîc misericordia * Divinitatis exponitur. Præmisit beneficia, & humana non cessavit iniquitas: intulit vindictam, & afflictis iterum dignata est donare clementiam; ut intelligamus ipsum & bona præmittere, & flagellatis denuò subvenire. Hoc enim in his versibus reperis, si diligenter intendis.

* Ed. Domini.

℣. 43. *Et memor fuit testamenti sui: & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.* Causam dicit quare fuerit Israeliticus populus, cùm sæpiùs peccaret, auditus; nec usque ad perditionem debitam Domini miseratione pervenerit; propter *Testamentum* scilicet novum quod est æternum, ubi Domini adventus eluxit, qui nullâ successione mutabitur. Ipse enim promissus est Abrahæ: quia de ejus erat semine nasciturus; hoc erat absconditum in Prophetis: sed Evangelii tempore revelatum est. *Pœnituit* autem, more humanitatis edicitur, quæ dum pœnitet, consuevit mutare dispositum. Apud Dominum enim cuncta certis modis ordinata discurrunt; nec aliquid novum contra præscientiam ejus evenit, dum omnia quæ sunt facienda cognoscit. Necesse enim fuit, ut nobis nostro more loqueretur, qui naturam mortalitatis, ut nos in æternum vivificaret, assumpsit. Sed considera, quia ista pœnitentia Domini tunc fieri dicitur, quando & nos pœnitentes esse cognoscit. Talis enim nobis ille efficitur, quales nos sibi esse probaverit. Addidit: *Secundum multitudinem misericordiæ suæ.* Ipsa est quæ cuncta peccata superat: ipsa quæ usque ad nostram carnem venire dignata est. *Multitudo* enim *misericordiæ* justè dicitur, per quam mundus noscitur esse liberatus.

Nihil novum contra præscientiam Dei evenit.

Misericordia Dei cuncta peccata superat.

℣. 44. *Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui eos ceperant.* *In misericordias* dicit *eos datos:* quia diversa charismatum munera susceperunt. Alii enim Prophetæ, alii Apostoli, alii Martyres, alii Confessores ex ipso populo Domini miseratione floruerunt; ut eosdem posteà miraculorum intuitu venerarentur Gentes, quos antè velut abjecta mancipia possederunt. Sive magis ad diabolum vel ministros ejus referri potest; ut coram eis redderentur liberi, quorum pravitate priùs videbantur esse captivi. Unde Apostolus dicit: *Principem potestatis aëris hujus, qui operatur* * *in filiis infidelitatis;* & alibi: *Ut resipiscant à diaboli laqueis* * *captivati ab ipso secundum ipsius voluntatem.*

Ephes. 2. 2.
* Ed. in filios.
2. Timot. 2. 26.
* MSS. A. B. F. capti.

℣. 45. *Salvos fac nos Domine Deus noster: & congrega nos de nationibus.*

℣. 46. *Ut confiteamur nomini sancto tuo: & gloriemur in laude tua.* Populus ille cui ab initio psalmi istius verba dedimus, postquam se copia Dominicæ laudis explevit, sextâ narratione Patrem Dominum deprecatur, ut Ecclesiam suam de Gentium congregatione perficiat. Illud quoque subjungens, *Et gloriemur in laude tua*, non in humanâ jactantia: sed in te, ubi est reverà fixa gloria, & sine fine lætitia. Et intuere quod hîc salvare dicitur Pater; legitur etiam & Filium salvare, ut est illud: *Venit filius hominis salvum facere quod perierat.* Prædicatur etiam salvare Spiritum sanctum, ut est illud ad Titum: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis*

Salvat Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.
Luc. 19. 10.
Tit. 3. 5.

spiritus sancti. Sic indivisibilis Trinitatis æqualitas atque unitas, & verbis similibus & virtutibus indicatur.

℣. 47. *Benedictus Dominus Deus Israël à sæculo & usque in sæculum: & dicet omnis populus: Fiat, fiat.* Hæc est laus quam superiore versu * congregatus optavit populus personare. Hoc etiam nunc sancta canit Ecclesia, quæ se de tanto bono præsenti tempore consolatur. Sed hoc dicit ab isto sæculo usque ad illud perpetuum sæculum esse faciendum; ut continuata laus nunquam debeat habere fastidium. Sed cùm prædictos hymnos devotus Judæorum populus canat, quis est iste alter qui dicit: *Fiat, fiat*, scilicet (ut mihi videtur) populus ille præputii est, qui eo tempore in fide non erat, quando psalmus iste canebatur; qui tamen prophetiæ virtute futurus introductus est, ut amore universitatis diceret: *Fiat, fiat.* Sic hodieque in Ecclesiis orantibus sacerdotibus respondetur Amen, id est, *fiat*. Sic jam illis temporibus ipsi indicabantur, qui nunc idem faciunt. Convenit enim magis hæc verba ad talem intellectum trahere, quam librorum determinationes advertere, sicut quibusdam placet.

* MS. G. Ed. *congregatos optavit populos.*

Conclusio Psalmi.

CAntatum est *Alleluia* festivum, responderunt omnia titulo suo. Nam licet diversa dicta sint; in unam tamen gratiam tamquam voces canori organi convenisse noscuntur. Quapropter summo desiderio supplicemus; ut nos de beneplacito sibi populo esse concedat, qui de pravis recta, de amaris dulcia, de temporalibus facere consuevit æterna; quatenus & nos in Christo Domino gloriantes communiter dicere mereamur: *Benedictus Dominus Deus Israël à sæculo & usque in sæculum.* Meminisse autem debemus quòd hic psalmus, quamvis habeat, *Peccavimus cum patribus nostris, injustè egimus, iniquitatem fecimus;* ad pœnitentes tamen non debeat applicari. Primùm, cui festivum *Alleluia* præmissum est: deinde quia loquitur populus Hebræorum, cùm singulæ personæ pœnitentibus dentur: tertiò plus historiam continet, quàm delicta deplorat. In multis præterea psalmis de peccati satisfactione breviter invenis dici; cùm tamen non ad ipsam causam videantur aptari.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum sextum.

Alleluia.

QUoniam psalmus iste cum aliis duobus superioribus simili titulo prænotatur: convenire putamus, ut nos quoque ipsorum relationes sub una expositione memoremus; quatenus munus tanti secreti faciliùs possit intelligi. In primo *Alleluia* commendatur populus Judæorum, de quo nulla querela est. Secundo eos commemorat, qui in eadem gente crebberrimis offensionibus erraverunt, & ad Domini gratiam ipsius miseratione reversi sunt. Hic autem commonetur populus Christianus, ut laudes Domini pro collatis sibi beneficiis debeat personare. * Sic breviter potest intelligi, quod in unoquoque eorum debet inquiri. Unde nunc Propheta (ut dictum est) commonet populum Christianum, qui Domini redemptione salvatus est; ut confitendo præterita, novum cantet *Alleluia*. Vox ista suavis est, hic sermo festivus est. Quapropter veneranter audiamus stupenda magnalia, quæ tanti tituli splendore prænotantur.

* Ed. *hic.*

Divisio Psalmi.

POst Hebraïci populi confessionem, de quibus præcedentes psalmi locuti sunt, Propheta venit ad populum Christianum, qui per spatia totius orbis superstitionum solitudine atque errore vagabatur: in prima sectione commonens eum, ut laudes Domini debeat confiteri: quoniam ejus glorioso sanguine redemptus Ecclesias accepit, qui per aras dœmonum lucosque stulto rapiebatur errore. Secunda gratias dicit Domino peragendas, qui Gentilium animas veritatis pabulo jejunas, religionis suæ ubertate satiavit, & eorum vincula peccatorum inexuperabili virtute dirupit. In tertia Patri gratias præcipit esse referendas: quia Dominus Christus adveniens, diaboli portas æneas vectesque ferreos omnipotentiæ suæ Majestate confregit. Quarta Domino Christo sacrificium laudis à sacerdotibus commonet offerendum, qui inter sæculi hujus immanissimos fluctus Ecclesiarum gubernationi quasi quibusdam navibus præsidere noscuntur: describens quemadmodum & ipsorum tentationibus virtus divina subvenire dignatur. Quinta iterum dicit à sacerdotibus & senioribus Dominum esse laudandum, qui squalentem mundum ariditate peccati in amœnissimam jucunditatem cœlesti munere commutavit; quod videntes recti corde nimiâ exultatione gaudebunt. Illud autem considerandum est, quòd prædictæ partes similibus versibus inchoare noscuntur. Quod genus carminis à Magistris sæcularibus Intercalare vocitatur: ubi adeò repetitio crebra geminatur, ut necessaria commonitio frequenti repetitione dulcescat.

Expositio Psalmi.

℣. 1. COnfitemini Domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia ejus. Prævidens Propheta populum Christianum adventu Domini gratiam percepturum: ne securitate tanti beneficii aliquâ negligentiâ lentaretur, commonet eum & prodere peccata sua, & laudes Domini personare: quia hoc verbum, *confiteri*, ad utrumque diximus pertinere. Ille enim præconia Domini salutariter assumit, qui priùs eum delictorum suorum confessione placaverit. Subsequitur etiam: *Quoniam bonus;* ut peccatoribus sit confidentia post satisfactionem pio Domino supplicare. *In sæculum* verò hic, significat in æternum: quia nullum tempus est quod ab ejus misericordia reperiatur exceptum. Nam & hìc consuevit parcere, & ibi fidelibus dignabitur æterna præmia condonare. Ita fit, ut semper *bonus* supplicibus suis, semper misericors approbetur; nam & cùm judicat bonus est, quia justitia bona est.

Nullum tempus à misericordia Dei exceptum.

℣. 2. *Dicant nunc qui redempti sunt à Domino:*

quos redemit de manu inimici. *Dicant* utique *Alleluia*, quod titulus ait, & se jucundis exultationibus consolentur qui ad Domini gratiam venire meruerunt. Significat autem specialiter populos Gentium, qui sanguine Domini redempti, & de potestate diaboli ipsius miseratione sublati sunt. Tantâ enim duritiâ rigens atque stupida manus illius fuit; ut nisi fuso sacro sanguine laxari nullo tempore potuisset. Nam ad eos pertinere quod dicitur, sequentia declarant.

℣. 3. *De regionibus congregavit eos: à solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.* Per figuram Periphrasim, quæ Latine dicitur per circuitum, exponit diabolicæ dexteræ quæ fuerit potestas in toto orbe diffusa; ut beneficium sanctæ Incarnationis hominibus innotescat, quæ & auctorem perniciosum Majestatis suæ potentiâ religavit, & vincto vasa mortis eripuit. Dixit priùs, *De regionibus.* *Et ne putares de* paucis provinciis congregatos, addidit, *A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.* Cùm tres cardines mundi designaverit, pro quarto, id est, pro australi posuit mare: ab illa parte oceanum volens intelligi, qui cunctam mundi marginem dicitur circumire. Similis est & illa descriptio in Genesi, ubi semini Abrahæ universum orbem promittit, dicens: *Leva oculos tuos, & vide à loco in quo nunc tu es, ad aquilonem & austrum, & ad orientem & ad mare quod est occasus.* *Occasus* enim dicitur, quasi horarum casus. Ita mare quod hic posuit pro austro, ibi pro occidente constat esse nominatum. Vocabulum siquidem istud pro qualibet parte mundi potest competenter aptari, quando universam terram circulo fertur suæ pervagationis includere. Unde evidenter advertitur hanc generalem adunationem non de Judæis dici, sed de Ecclesia Catholica, quæ ex toto orbe noscitur congregata.

Genes. 13. 14.

Occasus unde dictus.

℣. 4. *Erraverunt in solitudine in siccitate: viam civitatis habitationis non invenerunt.*

℣. 5. *Esurientes, & sitientes: anima eorum in ipsis defecit.* Quamvis diversæ Gentes gauderent numerositate populorum: tamen in solitudine versabantur, cùm nullos verissimos doctores, nullam Ecclesiam habere probarentur: quia superstitiosa gentilitas *viam civitatis* Domini, ubi habitare debuisset, necdum cum idolis sacrificaret, inveniret. *Esurientes* autem *& sitientes*, curiosos hujus sæculi significat viros, qui veritatis semitas diversis opinionibus exquirebant. Sed quoniam non crediderant ejus Auctori, in vera sapientia non poterant invenire. Sequitur, *Anima eorum in ipsis defecit. In ipsis*, utique laboribus atque studiis eorum animositas lassata succubuit: quia sic Deum desiderabant quærere, quemadmodum non poterant invenire.

℣. 6. *Et clamaverunt ad Dominum cùm tribularentur: & de necessitatibus eorum liberavit eos.*

℣. 7. *Et eduxit eos in viam rectam: ut irent in civitatem habitationis.* Quemadmodum duobus versibus superioribus descripsit errantes: ita nunc duobus aliis refert ad Domini dona redeuntes. *Clamaverunt*, significat magno desiderio quæsierunt. Quæ tamen compunctio à Domino venit; ut illud desideranter petatur, quod cognoscitur esse proficuum. Et ut vim ipsius nominis indicaret, addidit, *Cùm tribularentur.* Quo tempore clamor cordis totis viribus excitatur, quando & imminens periculum timetur, & præsumptio humana subducitur. Sed vide quid clamor iste præstiterit; videlicet ut *& de necessitatibus liberarentur*, & semitas veritatis agnoscerent; quatenus qui pridem in invio errore vagabantur, acceptâ viâ sanctissimæ religionis ad Ecclesiæ beatæ feliciter atria pervenirent.

Tempore tribulationis clamor cordis totis viribus excitatur.

℣. 8. *Confiteantur Domino misericordiæ ejus: & mirabilia ejus filiis hominum.* Venit ad secundam sectionem, in qua commonet jam fideles; ut Domino gratias referre non desinant, qui ejus copiosa beneficia perceperunt. Veraciter autem & salutariter dictum est debere *Domino confiteri misericordias* suas: quia quidquid in nobis videtur laudabile, ejus constat esse clementiæ, qui peccata relaxat, spem tribuit, & ad bonitatis suæ dona perducit. Nam quod dicit pluraliter, *misericordias*, illud significat: quoniam multis quidem sed diversa largitur, sicut dicit Apostolus: *Sed unusquisque proprium donum habet ex Deo, unus quidem sic, alius autem sic.* Quapropter pio Domino semper dignum est *confiteri*, qui nos & à periculis liberat, & splendore suæ pietatis illuminat. Miracula verò quæ fecit tempore Incarnationis suæ, per Evangelistas & Apostolos posteris dicit esse prædicanda, sicut constat effectum. Memento autem quòd hic versus per quatuor divisiones usque ad finem sine aliqua permutatione repetitur; ut sicut de quatuor mundi partibus dicit Ecclesiam congregatam: ita de totidem cardinibus orbis laudes misericordiæ ipsius devotis mentibus offerantur.

Quicquid in nobis est laudabile, divinæ constat esse clementiæ.

1. Cor. 7. 7.

℣. 9. *Quia satiavit animam inanem: & animam esurientem satiavit bonis.* *Inanis* est *anima*, quando mundi perversitatibus occupata, ad Creatorem suum reverti nullâ devotione festinat. *Animam* verò *esurientem* dicit, quando jam divina gratia visitata, * ad Domini desiderat venire medicinam. Quod factum est in Gentibus, quæ intentionem suam primùm in idolorum vanis desideriis occupabant; tunc enim erant inanes & vacuæ, quando bonis fructibus privabantur clusæ. Secundò *Esurientes satiatæ* sunt, quando Domini miseratione commonitæ, vota sua ad pœnitentiæ studia transtulerunt.

Quando anima est inanis, quando esuriens.

* MSS. A.B. F. à Domino.

℣. 10. *Sedentes in tenebris, & umbra mortis: vinculis ligatos, in mendicitate, & ferro.* Gentium quæ ante adventum Domini fuerunt, in hoc versu vitâ describitur; *sedebant* enim *in tenebris*, quoniam vacuatæ lumine fidei, perfidiæ cæcitate reddebantur obscuræ. Et cùm dicit, *Sedentes*, ostendit eas longo situ ibidem fuisse versatas. *Umbra mortis* fuit sæculi istius vita vitiosa, quæ illius futuræ mortis teterrimam portabat imaginem. *Vinculis* utique *ligati* erant, qui dominatione diaboli, peccatorum tenebantur nexibus obligati. *Mendicitas* ad indigentiam boni pertinet: ubi multò gravior est omnino penuria, quæ non corpus, sed quod est gravius, animam probatur affligere. *Ferrum* significat duritiam malorum: quoniam ferreum plerumque dicimus, quod durum esse monstramus.

* MSS. A.B. F. quando.

Indigentia spiritalis gravior corporeâ.

℣. 11. *Quia exacerbaverunt eloquia Domini: & consilium Altissimi irritaverunt.*

℣. 12. *Et humiliatum est in laboribus cor eorum: & infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret.* Intuendum est quod in his duobus versibus figura sit Parison, id est, Æquatio sententiæ, exponit enim in primo versu quemadmodum peccaverint, & in secundo quæ receperint. Quod schema in hoc psalmo frequenter diligens lector invenies. De illis enim dicit qui *sedebant in tenebris & umbra mortis:* quia contra Domini eloquia facientes, in ejus regulis vivere respuebant. Et necesse erat ut paterentur iratum, quem judicabant esse temnendum. Denique vide quid sequitur, *Et consilium Altissimi irritaverunt. Irritaverunt* planè; ut qui superbi in prosperitatibus extiterunt, in tribulationibus & angustiis humiles redderentur. Justum consilium, saluberrima medicina, ut morbus sæculi contrario remedii munere curaretur. Adjecit, *Infirmati sunt*, id est, à sæculi præsumptione dejecti sunt; ut faciliùs ad pœnitentiæ remedia pervenirent, si incitamenta contumaciæ perdidissent. Additum est, *Nec fuit qui adjuvaret*, subaudiendum, alter. Nemo enim præstat periclitanti, nisi cui omnipotens Deus præceperit subvenire.

Superbia morbus sæculi dicitur.

℣. 13. *Et clamaverunt ad Dominum cùm tribularentur: & de necessitatibus eorum liberavit eos.*

℣. 14. *Et eduxit eos de tenebris & umbra mortis: & vincula eorum disrupit.* Ecce quare humiliati sunt, quare infirmati; scilicet ut *ad Dominum clamarent*, delicta propria confitentes. Silebant enim in elatione positi, velut insensata pecora nullum verbum salutare fundebant. Compunctio facta est, & tunc vocem proficuam reddiderunt. Et inspice misericordiæ Domini quibus distinctionibus exponuntur. Primò, *De necessitate liberavit eos*, qui premebantur servitute diaboli. Deinde, à superstitionum suarum *tenebris eduxit* animas peccatorum sorde pollutas. Tertiò, non dixit, *vincula eorum* solvit: sed *disrupit*. Sic diaboli tyrannica potestas Christo veniente disrupta est; ut nunquam in illam qua fuit, dominationem redire prævaleat.

* Ed. *necessitatibus.*

℣. 15. *Confiteantur Domino misericordiæ ejus: & mirabilia ejus filiis hominum.* Venit ad tertiam sectionem, ubi illum versum repetit, quem in secunda parte jam dixit. Hi sunt intercalares, quasi in medio calle positi, id est, in carminis itinere constituti. Admonet enim * liberatos gratias agere: quia januas peccatorum, & malorum omnium claustra virtus divina confregit.

* MSS. A. B. F. *liberatori.*

℣. 16. *Quia contrivit portas æreas: & vectes ferreos confregit.* Hæc est causa quâ dicit Domino confitendum: quia pro liberatione nostra *portas æneas, vectesque confregit*; ut ipso nobis viam præbente, vitam istam possimus sub securitate transire. *Portæ* sunt *æneæ* hominum consuetudines vitiosæ, quæ nos ita in peccatorum atriis recludunt, ut exeundi nequeant præbere licentiam. *Vectes* autem *ferreos*, spiritus immundos non improbè videmur accipere, qui illas januas peccatorum, ne circumdatos exire liceat, * obserare noscuntur. Hæc enim duo metalla pro fortitudine delictorum videntur adhibita. Sed ista hominum viribus desperata virtus divina *confregit*, quando periclitantes adventus sui lumine miserata respexit.

Cur consuetudines vitiosæ, portæ æneæ.

* MSS. A. B. F. *observare.*

℣. 17. *Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter injustitias enim suas humiliati sunt.* Quamvis omnia Dominus Majestatis suæ præsentia complere videatur: tamen sic à peccatoribus longinquus redditur; ut non ei fiant proximi, nisi quando ad eum ipsius miseratione venerint compuncti. Sed quantum noceat ista desertio, patenter exponitur; dicit enim, *Propter injustitias suas humiliatos*, non illâ humilitate vitali. Alia est enim illa humilitas quæ erigit, non ista quæ dejicit. Humiliatur quippe in interitum, qui ad illam non meruerit pervenire medicinam.

Duplex humilitas.

℣. 18. *Omnem escam abominata est anima eorum: & * appropiaverunt usque ad portas mortis.* Quantum ad litteram pertinet, languentium consuetudo describitur, qui per fastidia cibi, discrimen incurrere probantur exitii. Sed hîc spiritalem *escam*, id est, legem Domini, & salutaria præcepta potiùs debemus advertere, unde fidelis anima vivit, & copiâ supernâ reficitur: de qua impiorum mens exitiosâ fame jejuna est, dum ægrotante animâ bonarum rerum nescitur sustinere penuriam. Gravis morbus & execranda calamitas, divinæ legis appetentiam non habere; nam unde possit vivere, si suam vitam cœperit non amare? Hinc factum est, ut ad illa claustra mortifera * venirent; quæ ideo non sunt ingressi, quoniam erant Domini miseratione liberandi.

* MSS. A B. F. *appropinquaverunt.*

Lex Domini spiritalis esca vocatur, de qua impiorum mens fame jejuna est.

* MS. G. & Ed. *venirentur.*

℣. 19. *Et clamaverunt ad Dominum cùm tribularentur: & de necessitatibus eorum liberavit eos.* Istum versum constat esse repetitum: quoniam in simili causa unam decuit esse sententiam.

℣. 20. *Misit verbum suum & sanavit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.* Hic agnoscimus qualis languor sit spirituales delicias fastidire, ut sola cælestis Medici præsentia tale potuisset periculum ægritudinis amputare. Venit enim Dominus Salvator, qui nos reficeret ac sanaret: ne spiritualis cibi jejunia peccatorum corda consumerent. Nam quod ait: *Misit verbum suum*, ad charitatem dicitur Patris, non ad imparilitatem potentiæ; nam mittitur & à Filio Spiritus sanctus, sicut & ipse in Evangelio ait: *Expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero mittam eum ad vos.* Et iterum Filius mittitur ab Spiritu sancto, sicut Isaias de Christo ait: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me.* Mittitur etiam potior à minore, sicut Tobias Angelum misit. Sed neque minor est Filius dum à Patre mittitur; nec Spiritus sanctus Filio, quoniam ab eodem destinatur. Iste siquidem sermo ad concordiam pertinet, non ad distantiam potestatis; nam æqualitatem esse in Trinitate potentiæ vel naturæ, in scripturis divinis frequenter asseritur; quod inter alios decenter à Patre nostro Augustino in libro testimoniorum constat esse collectum.

Magnus languor spiritnales delicias fastidire.

Joan. 16. 7.

Isai. 61. 1.

Et ser. 181. de temp.

℣. 21. *Confiteantur Domino misericordiæ ejus: & mirabilia ejus filiis hominum.* Quarta sectio repetitis versibus introitur, quibus expositio prædicta sufficiet. Commonet autem Sacerdotes, ut Domino sacrificent, & mirabilia ejus populis non desinant prædicare.

℣. 22. *Et sacrificent sacrificium laudis: & pronuntient opera ejus in exultatione.* Domino sacrificium reddit, qui lætus hostiam laudis obtulerit: quia multò præstantius est cum bonis actibus psalmodiæ illi jubilationes offerre, quàm pecudum victimas immolare. Nam qualia sacrificia sint præbenda consequenter exponit; scilicet ut

Hostia laudis præstantior quàm pecudum victima.

prædicatores beneficia ejus tacere non debeant; quatenus & ipsi reddant debitum, & fidelibus competens* doctrina monstretur. Sed qualis sit ista pronuntiatio aptissimo verbo declaratur, id est, *In exultatione*; non tristis, non diffidens, sed lætus atque promptissimus, ut ab audientibus possit intelligi confidentia prædicantis. Illa enim celeriùs acquiescimus credere, quæ Doctores videmus fixâ & gratâ mente prædicare.

* MSS. A B. F. *medicina.*

℣. 23. *Qui descendunt mare in navibus: facientes operationem in aquis multis.* Cùm dicit: *Descendunt mare*, significat Sacerdotes qui sæculi istius procellosa descendunt. Nam cùm dicit, *Descendunt*, ostendit inferiora loca esse sæculi, ad quæ *descendi* posse testatur. *In navibus* autem (ut sæpe diximus) Ecclesias significat, quæ ligno crucis mundi istius tempestates enavigant. Sic enim *mare descenditur* atque transitur, si tutissimis navibus insideatur, ubi gubernator est Christus, ubi remiges Apostoli, & sanctorum Pontificum beata collectio. Sequitur: *Facientes operationem in aquis multis.* Adhuc in eadem comparatione persistit. Sacerdotes sunt enim qui operantur in aquis multis, id est, prædicant populis Christianis. *Aquas* enim *multas*, populos significare non dubium est, quando in Apocalypsi, quid essent *aquæ* interroganti Joanni responsum est: *Populi sunt.* Quis autem verior potest esse intellectus, nisi quem tantæ veritatis confirmat auctoritas?

Naves Ecclesias significant.

Apocal. 17. 15.

℣. 24. *Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo.* Ipsi prædicatores qui operas ejus spirituali intelligentiâ cognoverunt; ut mare rubrum, baptismum; ut Jonæ triduanam illam ferini ventris innoxiam habitationem, sepulchrum Domini significare cognoscerent; & his similia, quæ scripturarum divinarum præfigurationibus agebantur. Eoque fit, ut *mirabilia ejus in profundo* respiciant, qui operas ejus spirituali æstimatione considerant.

℣. 25. *Dixit, & stetit spiritus procellæ: & exaltati sunt fluctus ejus.*

℣. 26. *Ascendunt usque ad cælos, & descendunt usque ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat.* Ne illi, quos superiùs dixit, operam Domini in profundo posse conspicere aliquâ elatione turgescerent: nunc eorum procellas & fluctus consequenter exponit. *Dixit & stetit spiritus procellæ*, significat quando Dominus tempestates tribulationum nostrarum piâ miseratione suspendit: ne malis crescentibus obruamur, sed iterum nisi ipso protegente liberemur. Hæc dilatio nobis fit majoris causa periculi. *Exaltantur* enim *fluctus* in mentibus humanis, quando putamus meritis nostris attribui, unde solâ videmur divinâ gratiâ posse liberari. Sed isti *fluctus* narratione pulcherrimâ describuntur. *Ascendunt enim usque ad cælos*, quando sæculi elationibus eriguntur: *Descendunt usque ad abyssos*, cùm in desperationem metumque pervenerint. Et vide quid sequitur: *Anima eorum in malis tabescebat*; utique, quoniam usque ad profundas abyssos formidine faciente descenderant. *Tabescebat* enim & in bono positum est, sicut trigesimus octavus psalmus dicit: *Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus.* Sed hîc ideo additum est: *In malis*; ut in qua parte positum sit, absolutè debuisset intelligi.

Psal. 38. 12.

℣. 27. *Turbati sunt, & commoti sunt: sicut ebrius: & omnis sapientia eorum devorata est.* De ipsis adhuc dicit, de quibus superiùs ait: *Anima eorum in malis tabescebat.* *Turbati sunt*, ad confusionem pertinet sensus: *Commoti sunt*, ad iras protinus evomendas. Quapropter talium *sapientiam* dicit esse deglutitam: quia sapientia non potest nisi apud quietos & imperturbatos animos inveniri. *Sapientia eorum*, bene de illis dicitur, qui sibi antè videbantur esse Doctores: sed eam constat esse deglutitam, quæ perturbatis mentibus non prævalet apparere. His igitur exemplis monentur Sacerdotes, ut Domino supplicent; quatenus cor eorum in humilitate consolidet: ne diabolicis tentationibus ventilentur.

Sapientia non invenitur, nisi apud quietos animos.

℣. 28. *Et clamaverunt ad Dominum cùm tribularentur: & de necessitatibus eorum liberavit eos.*

℣. 29. *Et statuit procellam ejus in auram: & siluerunt fluctus ejus.* Illi velut ebrii, quorum sapientia deglutita videbatur, clamore salubri ad vitalia consilia redierunt. *Ad Dominum* quippe conversi, cœperunt esse jam sobrii. Quid autem egerit auxiliaris clamor exponitur: *Et de necessitatibus eorum liberavit eos.* Ipsæ autem necessitates, quemadmodum remotæ sint, allegoricâ descriptione narrantur. Sequitur enim, *Et statuit procellam ejus in auram: & siluerunt fluctus ejus.* Tempestas illa sævissima, quæ ab humana fragilitate non poterat sustineri, in auras jussa disparuit, confestimque fragor ille sævientium malorum imperio Dominantis obmutuit.

℣. 30. *Et lætati sunt* * *quia siluerunt: & deduxit eos in portum voluntatis eorum, & de necessitatibus eorum liberavit eos.* Dicit quod solet post pericula labore fessis emergere, ut se gaudeant ingenti clade liberatos, quando ad portum cœperint venire tutissimum. *Portus* enim à portandis navibus est dictus. Subjungitur repetita quidem, sed nimis grata conclusio; ut *de necessitatibus* cunctis *liberaretur* animus æstuantis.

* MSS. A B. F. *quia.*

Portus unde dictus.

℣. 31. *Confiteantur Domino misericordiæ ejus: & mirabilia ejus filiis hominum.* Venit ad quintam sectionem, ubi gratias agere Domino sanctam monet Ecclesiam: quia diversa beneficia humano generi pius Miserator indulsit. Sed inspice quòd eumdem versum quarto repetiit; ut quadrifaria illa mundi divisio, quam superiùs dixit, *A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari*, his concordans partibus redderetur; quatenus fidelis confessio ubique eadem, ubique celeberrima cantaretur. Congruebat enim, ut unam religionem, unum populum, unam Ecclesiam, una quoque sanctitas prædicationis includeret.

℣. 32. *Et exaltent eum in ecclesia plebis: & in cathedra* * *seniorum laudent eum.* Exaltari dicit Dominum, qui supra omnes cœlorum terrarumque potestates excelsus est; non quod illi quidquam possit addi: sed ut nos in ipsius exaltatione debeamus augeri. Nam quando eum cogitamus, atque laudamus, immensus & incomprehensibilis apparet Altissimus. Hic autem *plebem*, non quodcumque abjectum hominum genus debemus accipere: sed illam nobilem veraque religione pollentem, quæ Dominum religiosis actibus semper exaltat. Nam cùm dicit: *Et in cathedra seniorum laudent eum*, omnes Doctores præcipit laudes Domini personare, qui *in cathedra seniorum* residere noscuntur; id est, qui successores veterum Pontificum esse meruerunt.

* MS. G. & Ed. *senum.* *Dum exaltamus Dominum, nos ipsi exaltamur.*

fuerunt Cathedram siquidem Doctoribus dari, in primo psalmo sufficienter expositum est.

℣. 32. *Quia posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim.* Causam reddit quare debeat Domino confiteri turba fidelium: quia reprobatâ perfidiâ Judæorum, omnis plenitudo venit ad populum Christianum. Illa siquidem *flumina*, id est, Prophetæ vel Apostoli non credentibus Judæis ad deserta Gentium transierunt. Nam cùm verba Dei contumax populus Hebræorum spiritualiter nequaquam suscipere voluisset, velut fons irriguus derivatus ad Gentes omnes divinus sermo translatus est; & facti sunt uberrimi, qui priùs siccati fuerant ariditate peccati. Mirabiliter autem dictum est: *Exitus aquarum in sitim*, id est, ad Gentes quæ aquas cælestes sitienter haurirent, non ut Judæi exitiabili contemptu respuerent.

℣. 33. *Terram fructiferam in salsilaginem, à malitia inhabitantium in ea.* Quia priùs dixerat Gentium evocationem, quæ pertinet ad Christianos: nunc dicit expulsionem Judæorum, quæ illis per superbiam provenisse declaratur. *Terra* enim erat *fructifera*, quando supernâ religione florebat: sed facta est salsilago, cùm Domini præcepta contempsit. Humor enim salsus fructibus probatur adversus: quia ubicumque dominatus fuerit, gratiam fœcunditatis intercipit. Sed quare illis contigerit causa subjuncta est: propter *malitiam* scilicet eorum, qui terram illam fructiferam, id est, Domini tabernaculum * subdolosis mentibus habitare videbantur.

Expulsio Judæorum per superbiam provenit.

* *Ed. subdolis.*

℣. 34. *Posuit desertum in stagna aquarum: & terram sine aqua in exitus aquarum.*

℣. 35. *Et collocavit illic esurientes: & constituerunt civitatem habitationis.* Iste versus ad populum pertinet Christianum, quorum siccitati sacri baptismatis data est unda salutaris. *Stagna* enim pro fontibus Ecclesiarum arbitror posita, à quibus suscepta aqua, quieto lacu retinetur, donec novæ regenerationis dignitas impleatur. *Stagna* siquidem à stando dicta sunt. *Terra* enim *sine aqua*, incredula significat corda Gentilium, quæ rigata undâ baptismatis sanctâ prædicatione floruerunt. Sed in isto beneficio *collocati sunt*, qui Domini munera gloriosâ nimis aviditate complexi sunt. *Civitas* autem *habitationis* est Ecclesia Catholica, in qua firmiter se constituunt, qui supernis jussionibus obsequuntur.

Stagna unde dicta.

Civitas habitationis Ecclesia Catholica.

℣. 36. *Et seminaverunt agros, & plantaverunt vineas: & fecerunt fructum nativitatis.*

℣. 37. *Et benedixit eos, & multiplicati sunt nimis: & jumenta eorum non sunt minorata. Seminant agros, & plantant vineas*, qui corpora sua mundatis sentibus peccatorum cælesti institutione purificant; ut fructus illos inveniant, qui Domino placere noscuntur. Felix labor, proventus mirabilis, sic operari ut Redemptor Gentium placatus possit agnosci. *Ager* enim dictus est ab agendo, quòd ibi diversa victus causa peragantur. Addidit, *Et fecerunt fructum nativitatis: & benedixit eos, & multiplicati sunt nimis.* Fructus à fruendo dicitur; & ideo qui fructum spiritualem faciunt, benedictione Domini perfruuntur: quos verò infœcundos esse contigerit, abscinduntur; sicut Evangelii illa ficulnea, quæ luxuriantibus foliis sterilis videbatur in pomis. *Multiplicati sunt* autem, quando fideles benedicti sanctas * operas intulerunt, & gloriosiores facti sunt per Dei gratiam fœcunditate meritorum. Sequitur, *Et jumenta eorum non sunt minorata. Jumenta* simplices homines debemus accipere, fidei quidem probitate pollentes, sed nullâ disertitudine gloriosos, meliores vitâ quàm lingua: plurimùm valentes non sermone sed corde, qualem Paulum legimus simplicem qui dæmonibus imperavit. Tales ergo non sunt minores facti, qui magnam videntur Domini gratiam consecuti. Sic ista hominum duo genera habere sanctam testatur Ecclesiam.

Ager ab agendo dictus

Fructus à fruendo.

* *MSS. A. B. opulentias.*

Paulus simplex dæmonibus imperavit

℣. 38. *Pauci facti sunt: & vexati sunt à tribulatione malorum & dolore.*

℣. 39. *Et effusa est contentio super principes eorum: & seduxerunt eos vana eorum, & seduxit eos in invio, & non in via.* In his duobus versibus illos describit qui hæreticâ pravitate decepti, Ecclesiam Domini derelinquunt; de quibus Joannes Apostolus dicit: *A nobis exierunt, sed non erant ex nobis; nam si essent ex nobis, mansissent utique nobiscum.* Isti ergo *pauci* sunt, quamvis multi sibi esse videantur; nam ad illam universalem Ecclesiam comparati, omnimodis probantur exigui. *Hi vexati sunt à tribulatione malorum & dolore; vexati* utique, quando eos diabolicæ insidiæ perculerunt. Necesse est enim hos *dolor* & *tribulatio* subsequatur, qui Auctorem salutis reliquisse noscuntur. Sequitur, *Et effusa est contentio super principes eorum.* Breviter Sacerdotes hæreticorum designati atque notati sunt, à quibus meritò dicitur *effusa contentio*: quia non salutari doctrina, sed tantùm mortiferâ loquacitate contendunt; quippe qui scripturas divinas locis aliquibus suscipiunt, & pro parte maximâ derelinquunt. Hi quoniam suâ vanitate seducti sunt per invia labuntur erroris: quippe qui viam salutis deserunt, & tortuosis semitis immorantur. Audiant ergo ubi ambulant, & quò possint pervenire cognoscant.

1. Joan. 2. 19.

Tribulatio eos subsequitur qui salutis auctorem relinquunt.

Doctores hæreticorum describuntur.

℣. 40. *Et adjuvit pauperem de inopia: & posuit sicut oves familias.*

℣. 41. *Videbunt recti, & lætabuntur: & omnis iniquitas oppilabit os suum.* Superiùs de arrogantibus hæreticis dixit: nunc ad humiles Catholicos redit, principes illorum jejunos deserens, & istorum *pauperes* adjutorio cælesti reficiens. Iste enim *pauper* est unus * ex omnibus, qui mundanis illecebris derelictis, continuè januam cælestis misericordiæ pulsat; ut in illam familiam mereatur admitti, quæ sicut *oves* innoxiæ simplicitatis honore decorantur. Hoc cùm sancti viderint, sine dubitatione gaudebunt, quia fidelem respiciunt suis cœtibus acquisitum. Quo facto diaboli iniquitas obmutescet, quando electis Domini non erit quod possit opponi.

* *MS. G. & Ed. in.*

℣. 42. *Quis sapiens & custodiet hæc: & intelliget misericordias Domini?* Mirabilis psalmus decoro fine conclusus est. *Quis sapiens*; ac si diceret: Qui verè sapiens est, custodit ista quæ dicta sunt; ut Christi se magis velit esse pauperem, quàm hæreticorum principem; ut eligat se cælestis Regis pulsare januam, quàm docere verba nocentia. Iste enim qui potuerit sic eligere, sic judicare, tunc accipiet *misericordias Domini*, quæ nullo possunt tempore terminari.

Conclusio Psalmi.

Licet omnia psalmi hujus suavi fuerint prædicatione narrata: ille tamen locus animum

meum præcipuâ delectatione permulsit, qui Dei Ecclesiam brevi complexione de cunctis dicit mundi partibus adunandam. Ait enim: *De regionibus congregavit eos. A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.* Sed operæ pretium est hunc versum paulò diligentiùs perscrutari; est enim Astronomicæ disciplinæ optimus indicator. Dicendo enim quatuor cardines mundi, schemate quadranguli terrarum orbem depinxit. Hunc autem psalmum à doctissimo Patre Augustino reperi fuisse divisum; quem ita se populo commemorat explanasse, ut eum jam non adeò crederet exponendum. Hoc nos, in quantum concessum est, imitantes, universos psalmos adhibitis divisionibus credidimus partiendos: judicantes explanationibus nostris non minima præbere solatia, quod tanti Patris monstravit auctoritas.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum septimum.

Canticum psalmus David.

IN hoc psalmo perquirenda novitas inesse cognoscitur: quoniam eum de quinquagesimi sexti, & quinquagesimi noni partibus constat esse contextum. Sed cùm ipsa verba sint posita, quæ in illis antè jam dicta sunt, ad intellectum tamen alium perducuntur: quoniam mutatus titulus, qui semper continentiam psalmi indicare monstratur, aliterque partes ipsas, quàm superiùs dictæ sunt, persuadet intelligi. *Canticum* enim frequenter diximus ad divinarum rerum contemplationem referri: *psalmum* verò ad actuales operas, quæ tamen divinis noscuntur convenire mandatis; quod in primo versu etiam ipse testatur: *Cantabo, & psalmum dicam Domino. David* autem significat Regem Christum, qui in hoc psalmo locuturus est. Quapropter singula magnâ debemus intentione perquirere: quoniam psalmi in quibus ex persona sua loqui dignatur, reverentissimâ subtilitate profundi sunt, ut tanti secreti dignitas densiore velamine protegatur.

Divisio Psalmi.

PEr totum psalmum (sicut dictum est) loquitur Dominus Christus. Primo ordine per id quod homo est Paternæ gloriæ gratiam laudis exolvens: quoniam suscipiens mirabile Passionis arcanum resurrexit in gloriam sempiternam. Secundo humiliat semper humanitatem suam, ubi tamen & potentiam propriæ Majestatis ostendit; ut duas naturas veraciter in una Domini Christi cognoscas esse persona; non quòd in duos filios dividatur Christus (sicut quorumdam sentit impietas): sed quod unus atque idem Filius Dei, nunc secundum carnem pro nobis assumptam, nunc secundum potentiam Verbi loquatur & gloriam. Discerne enim naturas tam Dei quam hominis, & omnia sine offensione transibis, sicut à Patribus sub brevitate præceptum est: Da passiones carni, da Divinitati miracula.

Expositio Psalmi.

℣. 1. PAratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo, & psalmum dicam Domino. Sanctitas illa gloriosæ Incarnationis, dum suam puritatem refert, quemadmodum laudes Domino dicantur, ostendit. *Paratum* enim ille ad talia semper erat, qui ad præconia Patris peccatorum discrepantiam non habebat. Nam & ipsa repetitio confidentiam promissionis ostendit: quia firmissimè constat dici, quod repetitâ noscitur professione solidari. Sed quod ille verè de se promittit, nos benedicimus si nobis peccata relaxari ipsius munere confidamus. Sequitur *Cantabo, & psalmum dicam Domino.* Meritò ille de se talia dicebat, cujus & sermo & actus divinis regulis consonabat. In illo siquidem psalterio non erat chorda minus, nec vox ejus aliquâ malorum actuum raucedine perstrepebat: sed jucundâ exultatione cum spirituali cantico jungebantur & opera; eratque illud dulcisonum revera psalterium, quod sanctis modulationibus consonaret.

℣. 2. *Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara: exurgam diluculo.* Postquam se Dominus Christus secundum carnem Patri cantare dixit & psallere: nunc ait, *Exurge gloria mea*, quæ per *psalterium* indicatur & *citharam. Psalterium* ad morum pertinet probitatem: *cithara* ad afflictionem corporis & dolorem; per hæc ostendens & actus laudabiles, & gloriosissimam Passionem. Addidit, *Exurgam diluculo.* Pulcherrimus sequitur ordo dictorum; nam post significationem Passionis, hoc necessariè de Resurrectione Domini probatur intelligi: quia tali tempore (Evangelio teste) surrexit à mortuis. Quod si hoc & de membris ejus velis accipere, etiam de quolibet fideli congruenter advertitur: quia *diluculo* semper *exurgit*, qui piis operibus in Ecclesia Dominum laudaturus assistit. Nam licet profundâ nocte vigilet, nescit tenebras pati, qui tanto radiatur splendore præconii. *Diluculo semper exurgit qui piis operibus in Ecclesia Dominum laudat.*

℣. 3. *Confitebor tibi in populis Domine: psalmum dicam tibi inter Gentes.* His dictis universalis significatur Ecclesia: quia (sicut sæpe dictum est) primùm multi de Judæo populo crediderunt, posteà intromissa est Gentium plenitudo. Et vide quemadmodum singulas causas congruentia verba distinguant. *Confiteri* se dicit *in populis* Judæorum, ubi propriâ voce locutus est; *psallere* autem *in Gentibus*, ad quas directi Apostoli mandata ejus sanctis prædicationibus impleverunt: se dicens revera psallere, quod per ministros suos cognoscitur effecisse.

℣. 4. *Quoniam magnificata est usque ad cælos misericordia tua: & usque ad nubes veritas tua.* Hoc quoque dicitur Patri: *Magnificata est* enim *misericordia* ejus *usque ad cælos*, quando supernæ Potestates ejus beneficiis perfruuntur. Nam licet bonorum Angelorum & diversarum Potestatum summa dignitas habeatur: ipso tamen præstante beati sunt. *Magnificata est* autem *usque ad nubes veritas* ejus, quando prædicatores verbi, velut imbriferæ nubes, infideles populos compluerunt.

℣. 5. *Exaltare super cælos Deus: & super omnem terram gloria tua.* Hoc excolit quod superiùs dixit:

quoniam præmisit magnificatam esse usque ad cælos misericordiam Domini ; secutum est : *Exaltare super cælos Deus* ; ut cujus misericordiam manifestum est cælestia continere, justè *super cælos* debeat *exaltari*. Et iterum quia dixit : *Usque ad nubes veritas tua*, meritò subjunctum est : *Et super omnem terram gloria tua*. Ipsa enim se evidenter exponunt, quæ alterutrâ declaratione panduntur.

℣. 6. *Ut liberentur dilecti tui. Salvum fac dextera tua, & exaudi me*. Venit ad secundam narrationem, quam diximus quinquagesimi noni psalmi esse ultimam partem. Unde meritò hic facta divisio est, ubi pars alterius psalmi noscitur esse conjuncta. Et ut evidenter intelligas Passionem Domini ad utilitatem fidelis populi fuisse collatam, *salvum se fieri* deprecatur, ut credentium turba liberetur. Quo tempore Resurrectionis evenisse non dubium est, quando Apostoli vel omnes credentes Deitatem Domini Salvatoris tali manifestatione senserunt.

Passio Domini ad utilitatem fidelis populi fuit collata.

℣. 7. *Deus locutus est in sancto suo : lætabor & dividam Sichimam, & convallem tabernaculorum metibor*. Per hunc & alios tres versus qui sequuntur, mixta Græcis Latinisque sermonibus, figuram faciunt Sardismos, quæ fit diversarum commixtione Linguarum; sicut jam in quinquagesimo nono psalmo diximus. Nunc ad exponenda verba redeamus. Cùm dicit, *In sancto suo Deum locutum*, se significat evidenter. Et intellige quam vim habeat, *In sancto suo* ; non enim dixit, per sanctum suum, sicut per Prophetas, per Apostolos, aliosque qui Domino placuerunt: sed hîc dicit : *In sancto suo* ; ut Verbum caro factum unâ voluntate cum Patre loqueretur. Sequitur, *Lætabor & dividam Sichimam*. Significationes omnium istorum nominum sollicitè debemus exquirere : quoniam occultarum rerum revelare nobis probantur arcana. Sichima interpretatur humeri ; humeri autem significant opera quibus adnitentibus atque gubernantibus solemus aliquid manibus operari. Sensus ergo talis est ; post Resurrectionem suam *lætaturum* se dicit : quoniam operam, id est, gratiam suam Apostolis & fidelibus divisit, qui passionis ipsius & prædicationis gloriam sunt secuti. Addidit, *Et convallem tabernaculorum metibor*. *Convallem*, significat humilitatem. *Tabernaculorum* Ecclesiarum dicit, quarum specialiter sanctissimam constat esse virtutem. Hanc ergo humilitatem metitus est Dominus, quando unicuique fidelium, prout voluit, charismatum dona distribuit, sicut dicit Apostolus : *Unicuique autem nostrûm data est gratia secundum mensuram donationis Christi*.

Quid sit Sardismos.

Sichima interpretatur humeri.

Ephes. 4. 7.

℣. 8. *Meus est Galaad, & meus est Manasses: & Ephrem fortitudo capitis mei. Iuda Rex meus*. Galaad Latina Lingua dicitur transmigratio, quæ revera Domini est, quando Gentes ipsius vocatione compuncta, ad eum feliciter emigrarunt. *Manasses* interpretatur oblivio, quo verbo significatur populus Judæorum, qui oblitus beneficia divina, Christum Dominum sacrilegâ præsumptione crucifixit ; posteà tamen ejus miseratione ad ipsius religionem culturamque remeavit. Sic utrumque populum nominum istorum commemoratione suum esse testatur. Sequitur, *Et Ephrem fortitudo capitis mei. Iuda Rex meus*. Istud de sua Passione locutus est. *Ephrem* fructificatio dicitur; significat enim spineam coronam, quam supra caput impositam in sua Passione suscepit. Hæc fertilis ultra omnes fructus fuit, ut totum mundum illa humilitate lucraretur. *Iudam* vero *Regem* justè suum dixit : quia de ejus origine carnis propagatione descendit.

Galaad interpretatur transmigratio.

Manasses, oblivio.

Ephrem, fructificatio.

℣. 9. *Moab olla spei meæ. In Idumæam extendam calceamentum meum : mihi Allophyli subditi sunt*. *Moab*, sicut Hieronymo placet, significat ex patre, quod est sine patre. Unde diabolum vult intelligi, qui malis operationibus Deum non habet Patrem, sed justum Judicem. Iste ergo *ollæ* comparatur, quæ carnes susceptas decoquit, & in quamdam suavitatem fervido vapore perducit ; sic ille sibi traditos incessabili * consumptione castigat, eosque nolens in humilitatem confessionis assiduâ insecutione perducit. Ergo more humanitatis Dominus dicit de diaboli persecutione spem sibi esse : quia multi quos ille festinat affligere, conversi nituntur ad Domini beneficia remeare. Sequitur, *In Idumæam extendam calceamentum meum*. *Idumæa*, terrena significat & sanguinea, quam Dominus per Evangelii prædicationem possessurum se esse significat. *Calceamentum* enim in quinquagesimo nono psalmo, Evangelium diximus significari, quod Dominus usque ad homines terrenos extendens, lege sua mundum universali prædicatione complevit. Adjecit, *Mihi Allophyli subditi sunt*. *Allophyli* alienigenæ interpretantur; significant autem populum Christianum, qui de diversis Gentibus ipsius miseratione collectus est. *Subditos* enim quod dicit, futuros fideles esse testatur.

Moab interpretatur ex patre.

Diabolus ollæ comparatur.

* *Ed. consummatione.*

Idumæa interpretatur terrena, & sanguinea.

Allophyli, alienigenæ.

℣. 10. *Quis deducet me in civitatem munitam: aut quis deducet me usque in Idumæam*.* A parte humanitatis aptissima interrogatio præmittitur, ut consequens responsio subsequatur. Negat enim hominum se solatio perduci posse, ubi ipse ad liberandos fideles suos desiderat pervenire. Ipsa enim natura hoc humiliter dicit, quæ ait : *Deus Deus meus respice in me : quare me dereliquisti* ? Ipsa quæ dixit : *Qui misit me major me est*. Ad postremum quæ ait : *Pater si fieri potest transeat à me calix iste*. Ab ipsa enim parte totum humiliter accipitur, ut homo Deus perfectissimus sentiatur. *Civitas munita* fortè significat infernum, quam nulla humana vis potuit aperire, nisi qui portas ejus cognoscitur infregisse. Unde in præcedenti psalmo dictum est : *Quia contrivit portas æreas, & vectes ferreos confregit*. Urbs ad suscipiendum patens, ad dimittendum clausa consistens : quæ tunc munitionis suæ legem perdidit, quando eam Gentium Redemptor intravit. Nam portas in malo & in bono poni psalmus vigesimus tertius restatur, qui ait : *Tollite portas * principes vestras, & elevamini portæ æternales*. *Idumæam* diximus terrena significare ; ad quam Dominus post Resurrectionem venit, quando inæstimabili gloria patefacta, universis Gentibus omnipotens innotuit Regnator. Ipso enim modo & ista petit fieri, sicut illa quæ superiùs dixit.

* *MSS A.B. F. & Ed. aperte.*

Psal. 21. 1.

Joan 14.28.

Matth. 26. 39

Infernum civitas munita vocatur, & quare.

Psal. 106. 16.

Psal. 23. 7.

* *Ed. principis vestri.*

℣. 11. *Nonne tu Deus qui repulisti nos : & non egredieris Deus in virtutibus nostris?* Secuta est illa, quam in superiori versu suspenderat, absoluta confessio : quoniam hæc quæ in Resurrectione facta sunt, à sola potuerunt Deitate compleri. Quis enim claustrum mortis infringeret ? Quis januas munitæ civitatis aperiret, nisi ipse Domi-

Christus Deus à Resurrectione probatur.

nus Christus, qui contra ordinem humanæ naturæ tertiâ die surrexit à mortuis, & gloriam suæ Majestatis ostendit? Et intuere subtiliter quia superiora singulari numero percurrit; hic autem pluraliter perhibet se *repulsum*; ut caput cum membris suis talia dicere sentiatur. *Repulisti nos*, significat distulisti: quia & ipsum ad glorificationem suam constat esse dilatum cùm in hac vita moraretur; & omnium fidelium hodieque gloria suspenditur, donec ad resurrectionis præmia veniatur. Sequitur, *Et non egredieris Deus in virtutibus nostris.* Tempus illud significat, quando tentus & traditus est à turba Judæorum, quando flagellis à præside cæsus, dementium Judæorum sputa sustinuit. Tunc enim si voluisset Divinitas ista repellere, omnis adversitas confracta cecidisset. Sed distulit miraculum suæ potestatis ostendere, ut dispensatum ordinem proficuæ Passionis impleret. Hoc & fidelibus usu provenit, cùm ad probationem suam diversis cladibus affliguntur.

Gloria fidelium usque ad resurrectionem suspenditur.

℣. 11. *Da nobis auxilium de tribulatione: & vana salus hominis.* Hic cum membris suis Domini clamat humanitas, ut de tribulationibus istius mundi Resurrectionis securitas concedatur; quatenus tandem aliquando tempestas hujus sæculi conquiescat. Non enim *auxilium* petit de deliciis, sed *de tribulatione*, unde hominibus per divinam clementiam novit provenire remedia. Et ne in potestatibus mundi spes ulla remaneret, adjecit, *Et vana salus hominis:* quia revera infirma talis est & caduca præsumptio.

℣. 13. *In Deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.* Hæc & Domini Salvatoris & cunctorum fidelium vox est; quoniam spiritualibus atque carnalibus inimicis efficaciter divinis virtutibus obviatur. Audiant quoque hunc psalmum, qui carnem Domini dicunt & Divinitatem unius esse naturæ; quos meritò cælestis Orator Ambrosius in libro de Incarnatione Domini increpat dicens: Quæ tantum sacrilegium inferna vomuerunt? Jam tolerabiliores sunt Arriani, quorum per istos perfidiæ ipsius robur adolescit; ut majore contentione asserant Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum unius non esse substantiæ: quia isti Divinitatem Domini & carnem substantiæ unius dicere tentaverunt, & cætera quæ locus ipse noscitur continere mirabilis. Quapropter intelligant illis se scelestiores potissimùm dictos, quos à se universalis Ecclesia reddit extraneos. Non immerito; nam cùm Verbum caro factum Christi nomen acceperit, aliudque sit Verbum, aliud caro: in una natura positus (sicut ipsi volunt) dici Christus, non potest inveniri nequior perfidia (nisi fallor) cunctis hæresibus. Nam cùm diversæ particulatim rangant Majestatis injuriam, hæc sola (proh dolor) ausa est præsumere, unde & ipsum nomen fidei nostræ nitatur funditùs abrogare. Sciendum sane hunc psalmum sextum esse ex his, quos de duabus naturis locuturos esse prædiximus.

Cap. 6.

Conclusio Psalmi.

QUàm benè sibi copulantur quæ ad salutem operandam generis humani ab uno fonte descendunt. Quis enim non miretur in superioribus diversisque psalmis dictum, quod hic in tantam convenientiam probatur esse perductum? Sic & ipse David in Paralipomenon, psalmorum partibus adunatis, hoc est, centesimi quarti, & nonagesimi quinti, & centesimi quinti, Spiritu sancto repletus, ante arcam fœderis laudes Domini magnis exultationibus personavit; ut tamquam ex diversis aromatibus suave incensum fieret, quod ad conspectum Domini feliciter perveniret. Sine difficultate quippe conjungitur, quod sibi nullatenus repugnare monstratur. Quapropter & hunc psalmum ex aliis ideò credamus esse formatum, ut anima esuriens saporum diversitatibus pasta recreetur. Unde & hodieque de partibus psalmorum aliquid Cantoribus compaginare arbitror esse permissum. Nam & hoc huic loco convenire dijudico, quòd operatio Dominica ex duobus populis unam fecit Ecclesiam.

1. Paral. 16.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum octavum.

In finem, psalmus David.

TItulus iste psalmi præcedentium verborum expositione jam notus est; & ideo referendus est ad Regem supernum: quoniam omnes sermones ipsius tendunt ad Dominum Christum. Ipse enim in hoc psalmo locuturus est iniquitatem Judæ vel populi Judaici, & Passionis suæ Sacramenta prædicens.

Divisio Psalmi.

PEr totum quidem textum (sicut dictum est) loquitur Dominus Christus. Primâ parte Judæos increpat, qui mala pro bonis Creatori suo reddere maluerunt. Secundâ Judæ traditoris, & perfidi populi narratur iniquitas, & quæ illis * erant pro tanta detestatione ventura prædicuntur. Tertiâ precatur per id quod homo est, ut liberatus periculo Passionis, citò Resurrectionis gloriam consequatur. * Ed. enim.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DEus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me linguâ dolosâ. Dominus ac Salvator noster petit per id quod formam servi est dignatus assumere; ut laudem ejus Resurrectionis * silere non faciat Pater, qui secundum carnis humilitatem Judæorum erat convitia dura passurus. Hoc est enim, *Laudem meam ne taceas*, id est, ne * tacere facias. Est enim decora diversitas; ut quoniam inimici mendacia loquebantur, contra eos toto orbe veritatis testimonia canerentur. Sic enim illos per gloriam suæ Resurrectionis convinci desiderat, ut reatum propriæ perversitatis agnoscant, & celeriùs recurrant ad remedia confessionis, ne in æternum perire debeant contumaces. Quæ figura dicitur Syncrisis, id est, Collatio; quæ fit, quando comparatione quadam justiorem causam nostram, quàm adversarii demonstramus. Sed ista laus certa erat, quia de veritate manabat. Sermo autem ille falsissimus cognoscebatur esse, qui de ore dolosi & perfidi probabatur exire. Nam quemadmodum potest dici verum, quod ipsi veritati docetur adversum? *Apertum* itaque *os*, contumelias designat quas pertulit à Judæis. Sed hic singularem numerum ideo ponit: quia (sicut sæpe dictum est) populum utroque modo appellari fas est; nam licet nomine unus audiatur, intellectu ta-

* Ed. silere. * Ed. taceri.

Quid sit Syncrisis.

men plurimi esse noscuntur. Sequitur, *Locuti sunt adversum me linguâ dolosâ.* *Locuti sunt* igitur *linguâ dolosâ*, quando sanctam Domini simplicitatem verbis captiosissimis appetebant, dicentes: *Licet tributum dare Cæsari?* Et illud: *Magister scimus quia verax es.* Hæc enim verba subdolâ cogitatione proferebant. Marc.12.14.

℣. 2. *Et sermonibus odii circumdederunt me: & expugnaverunt me gratis.* Dicendo: *Sermonibus odii circumdederunt me*, tempus illud significat, quando iniquâ conspiratione Pilato dixerunt, *Crucifige, crucifige.* Nam *sermones* utique *odiorum* non veritatis fuerunt, qui mortem immaculati expetere videbantur. *Circumdederunt* autem, insanam multitudinem significat, quæ quaquaversum verba nequissima personabat. *Expugnaverunt gratis*, quando ante præsidem innocentis sanguinem falsis accusationibus impetebant. *Gratis* verò dixit: quia factum eorum nullum illis potuit afferre compendium: sed magis detestabilem pullulavit interitum. Nam sicut justi gratis amant Dominum, cùm eum propter se tantùm diligunt, non propter aliquod temporale beneficium quærunt: ita impii gratis execrantur, quia causam justi odii reperire non possunt; sicut & in sexagesimo octavo psalmo dictum est: *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.* Luc. 23. 21. Quando justi gratis amant Deum, & impii gratis execrantur. Psal. 68. 5.

℣. 3. *Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam.*

℣. 4. *Posuerunt adversum me mala pro bonis: & odium pro dilectione mea.* In his duobus versibus facienda est rerum positarum distincta separatio; ut ea quæ occultè dicta sunt manifestiùs innotescant. Tribus igitur modis peccatum omne contrahitur. Primus delictorum gradus est, non reddere bona pro bonis. Secundus reddere mala pro malis. Tertium extremum est vitiorum, tribuere mala pro bonis. Contrà, tali numero laudabilia peraguntur, impendere bona pro bonis: secundò malum pro malo non reddere: tertiò perfectissimum virtutis genus est, bonum pro malo tribuere. Et nota quoniam sicut Judæi extremam illam vitiosissimam partem facere decreverunt; ut cùm diligere debuissent, ad odia iniqua prosilirent: ita Dominus summum illud bonum perfectâ pietate restituit; ut in cruce positus pro illis oraret, qui eum decreverunt impiâ voluntate trucidare. Tribus modis omne peccatum contrahitur.

℣. 4. *Constitue super eum peccatorem: & diabolus stet à dextris ejus.* Venit ad secundam partem, in qua primùm de Juda malorum omnium capace multa dicturus est. Deinde plurali numero miscet & impios Judæos, qui filii ipsius imitatione sceleris extiterunt. Quapropter certissimus futurorum prædicit supra Judam traditorem *constituendum esse* diabolum; qui meritò *peccator* dicitur: quoniam delictum traditionis ab ipso sumpsit initium. Et ne forsitan dubitares de quo diceretur, adjectum est: *Et diabolus stet à dextris ejus*; scilicet quia nullâ meruit confessione salvari, sed desperatione malorum laqueo præfocatus occubuit; nec potuit habere dexteram liberam, qui tota sinistræ partis scelera sapiebat. Sic enim unusquisque tacete significatur, qualis est ille qui ejus dexteram tenet, ut est illud in malo: *Dextera eorum, dextera iniquitatis*; in bono: *Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi.* Quapropter his significationibus totius vitæ nostræ qualitas indicatur. Psal.143.11. Psal. 15. 8.

℣. 5. *Cùm judicatur exeat condemnatus: & oratio ejus fiat in peccatum.* Hoc dicitur de futuro judicio, quando peccatores justissimâ pronuntiatione damnabuntur, ut est illud Evangelii: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Et considera quòd dixit: *Exeat*, scilicet de congregatione justorum, unde omnis qui egreditur impiorum partibus aggregatur. *Oratio* verò *ejus*, quam inter alios Apostolos susceperat peragendam, in gravissimum illi peccatum probatur esse conversa, quando ibi continetur: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Sed quid ille debentibus dimitteret, qui beneficiorum omnium tradebat Auctorem? Meritò ergo *in peccatum* illi conversa est sancta *oratio*, qui detestabili peccavit exemplo. Matth.25.41 Matth. 6.12.

℣. 6. *Fiant dies ejus pauci: & episcopatum ejus accipiat alter.* Sic dicit *paucos dies* Judæ *fieri* debere: quasi longa ætas ejus per crudelissimum peccatum imminuta esse videatur; sicut & alibi dixit: *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.* Sed hoc fieri meritò videtur, cùm juniores senioribus comparantur. Nam cùm alii centenis annis vivant; dimidiata illorum ætas conspicitur, qui nec quinquaginta vixerunt. Sic & Judæ apostolatus *pauci dies facti sunt*, quando alii post ipsum Apostoli custoditâ Domini voluntate manserunt. Et ne numerus ille sacratissimus Apostolorum Judâ mortuo rumperetur: jam tunc prædictus est in ejus loco alter fieri; ut duodenarius calculus custoditâ integritate constaret. *Episcopatus* autem summus in Ecclesia gradus est. Episcopus dictus Superinspector; eo quod Domini gregem ipsius gratiâ suffragante, quasi pastor cautissimus altâ sede custodiat, sicut Ezechiel Propheta dicit: *Speculatorem te posui * domus Israël.* Et nota quia in veteri Testamento hîc primùm hoc nomen positum est. Cujus rei virtutem Apostolus evidenter insinuat, dicens: *Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat*, &c. Quapropter nomen istud non tam honoris est, quàm laboris. Nam qui alios speculandos suscepit, se jugi debet excubatione conspicere; ut non illi contingat quod dicit Apostolus: *Ne aliis prædicans, ipse reprobus efficiar.* Illudque meminisse nos convenit in Actibus Apostolorum evidentissimè declaratum, hunc versum de Juda esse conscriptum; ait enim Petrus: *Viri fratres, oportet implere scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum.* Et paulò pòst sequitur, *Scriptum est enim in libro psalmorum: Fiat habitatio ejus deserta, & non sit qui * habitet in ea: & episcopatum ejus accipiat alter*; ut nulli dubium sit, de ipso hoc omnimodis sentiendum. Sic istum psalmum de Passione Domini, & Evangelicis verbis, & Petri Apostoli attestatione cognoscimus esse prophetatum. In hoc autem versu figura est intelligenda Hypexæresis, quæ Latinè dicitur Exceptio: quoniam Judas ab honore episcopatus, id est, apostolatus excipitur. Psal. 54. 24. Episcopatus summus in Ecclesia gradus. Ezech. 3. 17. * Ed. domui. 1. Timot. 3. 1. Nomen Episcopi non tam honoris quam laboris. 1. Cor. 9. 27. Actor. 1. 16. * Ed. inhabitet.

℣. 7. *Fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua.* Quamvis alibi non legatur Judam uxorem habuisse, vel filios: tamen ex ista prophetia eum maritum, patremque fuisse datur intelligi.

Illo enim occumbente, affectibus ejus sine dubio talia contigerunt; ut *vidua fieret uxor* relicta, & *filii orphani* cùm patre caruissent. Quod si ad spiritualem sensum velis referre; *filii* possunt intelligi qui eum in illa traditione secuti sunt: *uxor* voluntas, quæ nobis tamquam conjux semper adjuncta est: de qua filios parimus, cùm opera nostra, quasi quodam ventre generamus.

℣. 8. *Commoti amoveantur filii ejus, & mendicent: ejiciantur de habitationibus suis.* Ad utrumque quod dictum est poterit pertinere, sive ad carnales filios, sive ad opera nostra. *Commoti* significat violenter expulsi; ut hoc graviter doleant, quod patiuntur inviti. *Mendicent*, bonarum rerum indigentiam significat; ut omnibus pateat nullam eos opem habuisse rationis, qui talia sunt secuti. *Ejiciuntur* verò *de habitationibus suis*, quando de congregatione Dominici populi redduntur alieni: ubi non mente, sed tantùm corpore priùs habitasse videbantur.

℣. 9. *Scrutetur fænerator omnem substantiam ejus: & diripiant alieni omnes labores ejus.* Per comparationes factas versus iste declarandus est, ut totius nobis confusionis removeatur obscuritas. Debitor quando ad persolvendum idoneus non est, *fænerator* ejus à judice percepta fiducia ingreditur domum obnoxii sui, & omnia quæcumque habere potest *diripit*, & satisfacit sibi pro pecunia mutuata: sic & diabolus quando peccata hominibus multa congregaverit, & in eis obstinatâ voluntate perstiterint, accipit potestatem ut obnoxii substantiam diripiat, & pro libito suo de humana sibi laceratione satisfaciat. Hoc nunc optatur Judæ, ut datus in potestate diaboli bonis omnibus enudetur. *Alieni* quoque sunt spiritus immundi, quibus diabolus tamquam mancipiis imperat ad nocendum. Et benè dicti sunt *alieni*: qui à regno Domini probantur extranei. Isti *labores diripiunt* mandata Domini transgredientium, dum eos bonis omnibus privaverint perceptâ licentiâ.

Diabolus fæneratori comparatus.

Cur spiritus immundi alieni dicti.

℣. 10. *Non sit illi adjutor: nec sit qui misereatur pupillis ejus.* Quoniam & boni viri diaboli quidem tentatione pulsantur: sed Dominum *adjutorem* habere non desinunt, ut ab imminenti periculo liberentur. Malos dicit tali adjutorio deserendos; ut remaneat iniquitas desperata, cui subtrahitur saluberrima medicina. *Pupilli* verò dicti sunt quasi pusilli, qui parvitate ætatis ad regendum se probantur infirmi. Unde & pupilla oculorum dicta est: quia omnino in corpore nostro videtur exigua.

Differentia inter bonorum & malorum tentationes.

Pupilli unde dicti.

℣. 11. *Fiant nati ejus in interitum: in generatione una deleatur nomen ejus.* Eosdem *natos* dicit, quos superiùs pupillos ait: Et quoniam solent aliqui peccatorum genus propagare longinquum, ipsam quoque spem illis posteritatis abscidit: ne * quo se bono mentes pessimæ consolentur. Sive magis *una generatio* illa dicenda est, quando nascimur in peccatis. Et ideò petit, ut ad secundam, id est, regenerationem non perveniant (qui tamen in prædestinatione repulsi sunt) ut in prima peccatorum suorum fæce dispereant, nec secundæ nativitatis beneficio laqueum mortis evadant. Sed hæc & his similia de illis dicuntur, qui in Domini judicatione damnandi sunt.

* MSS. A. B. *quovis bono.*

℣. 12. *In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini: & peccatum matris ejus non deleatur.* Per tropologiam dicitur, *In memoriam* Domini peccata *redire* majorum; ut & * novis delictis nefarius Judas & parentum erroribus torqueatur. Priscorum enim peccatis (sicut sæpe diximus) ita quis reus est, quando eorum sceleribus sequacissimus invenitur. *In conspectu Domini*, id est, in disceptatione judicii: quoniam dum peccata Dominus respicit, auctores eorum sine dubitatione percellit. Inde & Propheta clamat: *Averte faciem tuam à peccatis meis.* *Peccatum* verò *matris ejus*, est Synagogæ nota protervitas, ut & Prophetas occideret, nec ab ipsis dæmonum sacrificiis abstineret. Sacrilegi enim Judæ traditoris illam partem dicit esse genitricem, non quæ viros sanctos protulit, sed quæ innocentium sanguinem fudit.

* MSS. A. B. F. *suis.*

Quando quis priscorum delictis reus fit.

Psal. 50. 11.

℣. 13. *Fiant contra Dominum semper: & dispereat de terra memoria eorum.* Nunc pluralem numerum ponit: quia Judæos mavult contumaces intelligi. Nam sicut in uno sancto multos beatos advertimus, ut est illud: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam:* sic iterum in uno pessimo multi detestabiles continentur. Petrus enim gerit Ecclesiæ typum: Judas verò damnandæ Babyloniæ portat imaginem. Unde meritò post eum de perfidis dicit: quia ipsum scelerati malis facinoribus subsequuntur. *Fiunt* ergo peccatores *contra Dominum semper*, quando à regno ejus alienati in gehennæ contrarietatem justitiâ faciente mittendi sunt. Nam cùm Dominus sit æterna beatitudo: contra ipsum fieri benè dicitur, qui perenni ultione damnatur. *Dispereunt* autem *de terra* viventium, qui in beata patria non videtur. Nec in commemorationem veniunt, quando nullam ulteriùs misericordiam consequuntur. Illos enim dicimur memorari, quibus sumus aliqua præstituri.

Matth. 16. 18.

Petrus Ecclesiæ typum gerit, Judas damnandæ Babyloniæ.

℣. 14. *Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam.* Dicit justissimæ ultionis causam: quoniam pietatem non potest invenire, qui eam aliis contempsit impendere, sicut scriptum est: *Beati misericordes: quoniam ipsis miserebitur Deus.* Sed quamvis ad singularem numerum reversus sit, adhuc tamen intelligere debemus populum Judæorum, qui misericordiam non fecit Apostolis vel fidelibus Christi, quando eos post Passionem Domini iniquâ persecutione vexavit; quia istud de Juda non potest intelligi, quando ante crucifixionem Domini de hac luce transivit, & affligere non potuit fideles ejus: quia tempus non habuit eos persequendi.

Pietatem non potest invenire, qui eam aliis impendere contempsit.

Matth. 5. 7.

℣. 15. *Et persecutus est hominem pauperem & mendicum: & compunctum corde morti tradidit.* Et istud adhuc de Judæorum est populo sentiendum, qui & Christum & discipulos ejus nefandâ præsumptione trucidavit. *Persequi* plerumque facit homines aut divitiarum ambitus, aut superbiæ odiosa jactantia. *Pauperem* verò *& mendicum* insequi sola sævitia est, cujus nec honor quæritur, nec abundantia facultatis ambitur. More autem suo à natura humanitatis assumptæ *pauperem* se Dominus *& mendicum* esse commemorat. *Mendicus* de nostro, dives de suo, sicut dicit Apostolus: *Qui propter nos pauper factus est, cùm esset dives: ut illius inopiâ nos divites essemus.* *Compunctum* verò de ipso Capite dici posse non arbitror: quia tale non occurrit exemplum: sed magis *compunctum* ad peccatorem æstimo re-

Christus mendicus de nostro, dives de suo.

2. Cor. 8. 9.

ferendum, qui delictorum recordatione compungitur, ut ad satisfactionem redire mereatur; quod innumeris locis scriptura testatur. Necessariè itaque de membris accipiendum est: quia Christus Dominus peccata non habuit. Populus enim Judæorum *compunctos corde* persecutus est, sicut de beato Stephano, vel Paulo Apostolo constat effectum.

℣. 16. *Et dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionem, & * prolongabitur ab eo.* Adhuc de perfido populo dicit: quia *dilexit maledictionem*, tunc scilicet quando ait: *Sanguis hujus super nos, & super filios nostros.* Quod eis provenisse manifestum est, qui contra Dominum impiâ voluntate durati sunt. *Noluit* autem *benedictionem* prædictus populus, quando à cæco illuminato interrogatus est: *Numquid & vos vultis discipuli ejus fieri?* At illi quasi maledicto acerrimo provocati responderunt: *Tu sis discipulus ejus; nos autem Moysi discipuli sumus.* Quo dicto *prolongata est* ab eis *benedictio*, quando illis derelictis venit ad Gentium fidem; sicut dicit Apostolus: *Vobis quidem oportebat loqui verbum Dei: sed quia repulistis illud, & indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.*

(Margin: * MSS. A. B. P. elongabitur. — Matth. 27. 25. — Joan. 9. 27. 28. — Act. 13. 46)

℣. 17. *Et induit se maledictionem sicut vestimentum, & intravit sicut aqua in interiora ejus, & sicut oleum in ossibus ejus.* Subtiliter intuendum est quemadmodum peccati ipsius qualitas quibusdam dictionibus indicetur. Primò *induit se* prædictus populus *maledictionem sicut vestimentum*, quando instigante diabolo consensum præbuit, ut Dominum Pontio Pilato tradere maluisset. Ibi enim quodam onere vestis indutus est, ubi tali voluntate noscitur involutus. Secundò *intravit* maledictio *in interiora ejus sicut aqua*, quando deliberavit facere quod ei fuerat iniquissimâ inspiratione suggestum. *Aqua* enim quando visceribus vitiosis recipitur, semper ingreditur ad nocendum. Tertiò influxit iniquitas *sicut oleum in ossibus ejus*, quando effectum rei inauditâ perversitate complevit; ut jam non interiora carnis, sed etiam ipsa *ossa* penetrasse videretur. Dicendo enim *oleum* significat delectationem facinoris, quod sic corpus nostrum molliter ingreditur, ut nos quadam jucunditate permulceat. Quod constat malis mentibus accidere, quando in scelere suo aliquâ delectatione gloriantur.

℣. 18. *Fiat ei sicut vestimentum, quo * operitur: & sicut Zona, qua semper præcingitur.* Adhuc in ipsis comparationibus perseverat; ut hoc peccatum quo ille involvi maluit, similitudine vestis alterius indicetur. Suprà enim dixit: *Induit*, quod pertinet ad tunicam: nunc dicit, *operitur*, quod videtur pallio convenire, ut geminata vestis ingentium significet onera peccatorum. Sequitur, *Et sicut Zona, qua semper præcingitur. Zona* hîc, non illa muliebris accipienda est, sed istud baltheum quo nostros lumbos accingimus, sicut in Evangelio de Joanne, de Helia verò in Regum volumine legitur: *Et Zona pellicea circa lumbos ejus.* Hoc enim nomen utrâque significatione donatum est; quâ similitudine dicit sic peccatis illigantibus fuisse constrictum, ut nunquam suis oneribus exueretur, obstinationis perfidiâ prægravatus. O infelix populus, quàm malè vestitus est! Istæ vestes sunt, quæ peccatores ardere faciunt non calere, quæ in flammam mittunt, non à frigoris necessitate defendunt.

(Margin: * MS. G. & Ed. operietur. — Matth. 3. 4. — 4. Reg. 1. 8.)

℣. 19. *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum: & qui loquuntur mala adversus animam meam.* Hunc versum contra omnes quidem perfidos debemus accipere: sed tamen specialiter duas hæreses videtur impetere. Apud Deum Patrem detrahunt Arriani, quando & Filium minorem esse testantur, & impudenter inferiorem dicunt, quem Creatorem omnium communiter confitentur. Apollinaristæ quoque *loquuntur mala adversus animam* Domini, cùm dicunt Deitatem ejus solam carnem hominis sumpsisse non animam; nec tot exemplis perfidia ipsorum superata discedit. Quapropter non solum contra istos, sed contra omnes hæreticos superiùs dicta benè intelliguntur, qui portionem in regno Domini non habebunt.

(Margin: Errores Arrianorum & Apollinaristarum.)

℣. 20. *Et tu Domine Domine fac mecum misericordiam propter nomen tuum: quia suavis est misericordia tua. Libera me.* Venit ad tertiam narrationem, in qua precatur à parte quâ passus est, ut gloriam Resurrectionis acceleret, & inimici ejus confusionis dedecore vestiantur. Dum dicit: *Et tu Domine*, subjungitur superioribus dictis, hoc est, si Judas tradidit, si Judæus crucifixit, *& tu fac misericordiam*; ut contra illa quæ facta sunt Resurrectio gloriosa proveniat. Sive Filius ad Patrem dicit: *Et tu fac*, ut virtutem suæ cooperationis ostendat; omnia enim quæ facit Pater, operatur & Filius, sicut dicit ipse: *Omnia enim quæ Pater facit, hæc & Filius similiter facit.* Et: *Sicut habet Pater vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso; ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Domine Domine* dum repetit, affectum suavissimæ precationis ostendit. Quæ figura dicitur Epezeuxis, quoniam in uno versu sermonem sine aliqua interpositione geminavit. *Propter nomen tuum*, ut ejus cultura toto orbe dilatetur. Ubi magna clementia Divinitatis asseritur: quia nullis humanis meritis potuit contingere, ut natura mortalis tam ingentibus elevata probetur esse miraculis. *Misericordiam* verò dicit: quia carnem est dignatus assumere, per quam humano generi Auctor piissimus subveniret. Sequitur, *Libera me*, à passione sævissima utique Judæorum.

(Margin: Joan. 5. 19. 26. 23.)

℣. 21. *Quoniam egenus & pauper ego sum: & cor meum conturbatum est in me. Egenum* se dicit *& pauperem* humilitate carnis, sicut superiùs constat expositum. Audiant pauperes, audiant egentes, & gloriosum sibi cognoscant esse quod dicitur Christus. *Cor* denique ejus potuit *conturbari*, cujus caro pro nobis cognoscebatur extingui, sicut ipse vicinâ Passione professus est: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Quæ omnia salutari dispositione narrantur; ut propter hæreticos & perfecta natura hominis in Christo Domino valeat ostendi, & nos, quemadmodum supplicemus, possimus edoceri.

(Margin: Matth. 26. 38.)

℣. 22. *Sicut umbra cùm declinat, ablatus sum: & excussus sum sicut locusta.* Hîc facilitatem persecutionis ostendit: quia tantâ celeritate de medio discipulorum raptus est à turba Judæorum, quantâ solet velocitate *umbra* noctis, solis lumine veniente discedere. *Excussus est* autem *sicut locusta*, dum persecutionibus crebris loca videbatur mutare diversa; scilicet quando de Nazareth venit ad Capharnaum, de Caphar-

naum in Bethsaida, de Bethsaida in Jerusalem, quæ loca prospiciendo magis peccatoribus circumibat : ne scelus suum populus persecutor impleret. *Locusta* enim manus apprehendentis evitans, quibusdam saltibus evolat : cui se & propter parvitatem comparat, & propter celeritatem discessionis associat ; quod humilitati

* MS.G. *osse.* non potest * videri indecorum, qui se etiam ver-

Psal. 21. 7. mibus comparavit dicendo : *Ego sum vermis & non homo.*

* MSS.A.B.2. ℣. 23. *Genua mea infirmata sunt * præ jejunio : &*

Matth. 4. 2. *caro mea immutata est propter oleum.* Cùm Evangelio teste doceatur quadraginta diebus & quadraginta noctibus Christum Dominum jejunasse : *Genua* tamen ejus *infirmata* esse non legimus, sed tantùm esuriisse declaratur. Unde si hanc esuriem ad genua referas, id est, corporis stabilitatem, quibus semper insistimus, potest congruenter aptari minùs : nisi hoc scrupulum movet, meliùs *genua* ad ipsius membra referantur, quæ revera *infirmata sunt*, quando Apostoli ejus Passione dispersi sunt. Quid enim plus esse potuit infirmius, quàm ut Petrus negaret,

* Ed. *Latitaret* & reliqua fidelium turba * latuisset? Sequitur, *Et*

Per oleum gratia intelligitur. *caro mea immutata est propter oleum. Oleum* hic significat gratiam divinam, sicut in quadragesimo quarto psalmo de ipso jam dictum est : *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Ipsa est enim gratia, quæ carnis infirmitatem in immortalitatis gloriam commutavit. Quod etiam membris Christi haud improbè videtur aptari.

Psal. 44. 8.

℣. 24. *Et ego factus sum opprobrium illis : viderunt me, & moverunt capita sua.* Illa tangit quæ plebs erat Judæorum sub detractione dictura,

Matth. 12. 24. sicut ait in Evangelio : *In Beelzebuth principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* Et alio loco : *Nonne hic*

Luc. 4. 22. *est filius Ioseph fabri?* Et iterum dicunt : *Vah qui*

Matth. 27. 40. *destruit templum Dei, & in triduo reædificat illud,* & cætera quæ insanis quidem mentibus videbantur opprobria : sed ipsa fuerunt quæ nobis probata sunt conferre medicinam. *Moverunt autem capita*, ad consuetudinem pertinet nimis irascentium ; nam quoties furore succendimur, turbulentâ commotione capitis comminamur.

℣. 25. *Adjuva me Domine Deus meus : salvum me fac propter misericordiam tuam. Adjuvari* se suscepta deprecatur infirmitas. Ipse enim misericordiam petit, qui & auxilium tribuit. Ro-

Christus rogat ut homo, præstat ut Deus. gat ut homo, præstat ut Deus ; quod nullum potest confundere qui duas naturas in Domino Christo salutariter confitetur. Innumerabilia enim talia reperiuntur, quæ nequeunt aliâ ratione constare.

℣. 26. *Vt sciant quia manus tua hæc : & tu Domine fecisti eam.* Ne sibi Judaicus populus arrogaret potestate propriâ persecutum Dominum Salvatorem, per id quod passus est dicit ad Patrem : Sciant homines hanc dispensationem à te Domine fuisse præparatam : ne applicent stulti viribus suis, quod tu ad salutem mundi fieri magnâ pietate decrevisti. *Vt sciant*, dicit, persecutores, qui utique nesciebant. Ipso enim resurgente evidentissimè cognoverunt : quia nisi Dominus permisisset fieri, nequaquam potuisset impleri. Sequitur, *Quia manus tua hæc*, id est, potestas, & subaudiendum operata est.

* Ed. *confundentur.* ℣. 27. *Maledicent illi, & tu benedices : qui insurgunt in me * confundantur : servus autem tuus lætabitur.* Per figuram Syncrisin quæ in hujus psalmi principio posita est. *Maledicent illi*, significat eos de quibus Matthæus Evangelista dicit : *Transeuntes autem blasphemabant eum, mo-* Matth. 27.
ventes capita sua. Pater Filium *benedicit*, cùm 39.
dicit : *Et clarificavi, & iterum clarificabo.* Sed Joan. 12. 28.
vide qui *maledicent*, qui pleni sunt falsitate, qui crudeliter sæviebant, qui malum pro bono reddere festinabant. *Benedicit* autem Pater fons & origo veritatis, totius Auctor bonitatis, & virtutum omnium plenitudo. Admirandum in utraque parte præconium ; ut & perfidus populus malediceret, & Christum Dominum gloria Paterna laudaret. Addidit, *Qui insurgunt in me confundantur.* Judæi sunt qui *insurrexerunt* adversus Dominum Salvatorem ; ut neci eum traderent, qui ad eos venerat pro sua pietate salvandos. Isti *confusi sunt*, quando Resurrectionis ejus miracula cognoverunt. Sequitur, *Servus autem tuus lætabitur.* Agnoscamus quæ natura loquitur, quæ se dicit & *servum.* Numquid Deus potest esse cuiquam *servus*? Sed in hoc *servus* est, sicut dicit Apostolus : quia *semetipsum exinanivit formam* Philip. 2. 7.
servi accipiens. Sic & Isaias Propheta de Christo dicit : *Ecce servus meus suscipiam eum : electus meus* Isai. 42. 1.
complacuit sibi in eo anima mea, &c. Desinant ergo hæretici minorem Filium in Deitate sentire, quando sic expressam audiunt humilitatem carnis, ut & nomen ei sit positum servituris.

℣. 28. *Induantur qui detrahunt mihi reverentiâ : & operiantur sicut diploide confusione sua.* Hic quoniam populi interest credituri, oratio potiùs, quàm maledictio datur. Nam qui *reverentiâ induitur*, jam penè conversionis munere gratulatur ; ut illum timeat Deum, quem priùs credebat hominem esse temnendum. *Diplois*, Diplois duplex est genus pallii.
duplex genus est pallii. Petit ergo ut utriusque legis intelligentia vestiantur, qui nunc utrâque perfidiâ faciente nudati sunt. *Confusio* enim Judæorum est legem non intelligere, quæ toties Salvatorem Dominum præcinuit advenire. Sive illud genus vult exprimere, quod solet in proverbiis dici ; id est, confusionis duplici pallio vestiantur, dum ante Deum & homines erubescunt.

℣. 29. *Confitebor Domino nimis in ore meo : & in medio multorum laudabo eum.* Hoc dicitur à parte membrorum : quoniam post Resurrectionis manifestationem toto orbe diffusam ipse deprecatur, & ore Ecclesiæ Catholicæ confessio Patri competens exhibetur. *In medio multorum*, universalem designat Ecclesiam, quæ laudes Domini circumjectis adhuc perfidis non desinit confiteri. Quamdiu enim mundus agitur, Ecclesia Christi maledicorum turba præcingitur. Ecclesia Christi maledicorum turba semper præcingitur.

℣. 30. *Quia astitit à dextris pauperis : ut salvam faceret à persequentibus animam meam.* Causam dicit quare Patri in membris suis debeat confiteri ; scilicet quoniam confusis persecutoribus ipse salvatus est. Superiùs dixit à dextris Judæ astare diabolum : quoniam erat delictorum fæce pollutus ; sibi autem dicit *astitisse à dextris* Patrem, quia peccatum non habuit. Sic & fidelibus assistit, cùm delicta * remittit. Sequitur, *Vt sal-* * Ed. *remisit.*
vam faceret à persequentibus animam meam. Utique *salva facta est à persequentibus anima* ejus, quando persecutorum nequitiæ nullâ pravitate consensit. Hoc & ad membra ejus competenter aptatur, qui nesciunt persecutoribus cedere, Membra Christi nesciunt persecutoribus cedere.
quamvis

quamvis diversis cruciatibus affligantur. Non enim *salva fit anima*, quando à temporali morte subducitur: sed quando ab hujus sæculi carcere * prosperrimâ dissolutione liberatur, sicut dicit Apostolus: *Compellor autem ex duobus: desiderium habens dissolvi & esse cum Christo, multò magis melius: permanere autem in carne necessarium propter vos.* Et alibi: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Iesum Christum.*

* MSS. A. B. F. *per asperrimam dissolutionem.*

Philip. 1. 23.

Roman. 7. 24. 25.

Conclusio Psalmi.

QUintus iste psalmus est eorum, qui prædictis regulis latiùs de Domini Passione locuti sunt, id est, vicesimus primus, tricesimus quartus, quinquagesimus quartus, sexagesimus octavus, & præsens centesimus octavus. Primò inchoaverunt omnes ex persona Domini Christi. Secundò ab oratione probantur fecisse sermonem. Tertiò Passionis Dominicæ gesta dixerunt. Quartò verbis Evangelii assonâ veritate consentiunt. Quintò in spe fidelium magnâ exultatione finiti sunt; ut mystico huic numero, qui quinque virginibus datus est, quinque libris ascriptus est, dignitas se præsentis psalmi sociata conjungeret. Sed quamvis & illa sint salutis nostræ magna miracula; nihil tamen evidentius, nihil acceptius est, quàm Incarnati Domini adorandam suscipere Passionem. Omnia congruunt, omnia sibi lucidà parilitate respondent. Virgo peperit, Messias venit, Agnus immaculatus occisus est, Redemptor surrexit à mortuis, orbis audita credidit, & adhuc Judæus simulat se nescire, quod totus mundus agnovit. Præsta Domine obstinatis conversionem, lumen obscuris, incredulis fidem; ut pro quibus in cruce positus orasti, periclitantibus subvenire digneris. Nam quibus suadere justa non possumus, rectè pro illis tibi Domine supplicamus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum nonum.

Psalmus David.

VErba quidem ista notissima sunt, quæ velut pro scripto regali prænotata foribus affiguntur. Sed iste titulus non dicit: Lege & recede: sed lege & accede. Quapropter magnalia Domini veneranter intremus: quia omnino psalmus hic & de sacra Incarnatione Domini, & de omnipotenti ejus Deitate plenissimè breviterque dicturus est; ut in quibusdam locis simili altitudine vel decore, initio illius Evangelii eructuatus esse videatur, ubi ait: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Quapropter (ut ita dixerim) est quidam sol fidei nostræ, speculum cælestis arcani, armarium sanctarum scripturarum: ubi totum summatim dicitur quod utriusque Testamenti prædicatione narratur. Quapropter amando tenendus est, cujus dulcedo crescit ad meritum, quòd & compendiosâ brevitate colligitur. Nunc divisionem ipsius, quoniam est personarum varietate distinctus, audiamus intrepidi.

Joan. 1. 1.

Divisio Psalmi.

SAnctissimus Propheta in secretum altissimæ contemplationis evectus, in primo versu inæstimabilia verba refert, quæ omnipotens Pater omnipotenti & coæterno sibi Filio dixerit: naturam simul Deitatis & humanitatis ostendens. Nam cùm pronuntiat, *Dixit Dominus Domino meo*, naturam ejus Deitatis ostendit. Cùm subjungit, *Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; &, *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: & dominaberis in medio inimicorum tuorum*, humanitatis ejus substantia declaratur, quæ potuit quod non habebat, accipere. In secunda verò divisione inchoat Pater naturam ejus Divinitatis pro modulo nostræ capacitatis aliquatenus indicare. Dicit enim: *Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum: ex utero ante luciferum genui te.* Tertio loco Propheta loquitur usque ad finem: formam iterum ejus humanitatis ostendens, cùm dicit: *Iuravit Dominus, & non pænitebit eum*, &c; ut in his capitibus Verbum caro factum, quod est Dominus Christus triplici illuminatione potuisset agnosci.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DIxit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Congruum videtur primùm figuram ponere, per quam initia hujus psalmi intrinsecus possumus intendere. Idea figura est, quæ Latinè dicitur Species, per quam res invisibiles cernendæ sensibus offeruntur. Ait enim: *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis.* Una Deitas, una potestas, una æternitas. Pater dicit ad Filium quod nec ille ore protulit, nec ille auribus * intentis audivit. Vult enim Pater, & novit Filius: vult Filius, & novit Pater. Sed nec ipsa voluntas nobis comprehensibilis est, nec ipsa notio humanis sensibus potest apparere. Meritò ergo ad nostram consuetudinem descensum est, quatenus imbecilla instrueretur humanitas, quando usque ad illam secretam integritatem hominum non poterat cogitatio pervenire. *Dominus Domino.* His nominibus æqualitas substantiæ, & virtutis potentia declaratur. Geminatio siquidem ista unius nominis & personas competenter expressit, & unam naturam Deitatis evidenter ostendit. Nec moveat quòd nonnunquam Jesus Christus ipse dicitur & Filius, ipse & Dominus David. Nam si causas discutias, utraque verissima sunt. Filius secundum carnis originem, sicut in initio Matthæi scriptum est: *Liber generationis Iesu Christi, filii David*; & alibi clamabatur à cæcis: *Fili David miserere nobis.* Hic autem *Dominus* dicitur David, secundum Deitatem, quâ Creator est ipsius; quod etiam in hac nostra conversatione hodieque contingit, ut filius Episcopus factus, patris sui pater vocetur, non nascendi ordine sed honore. Illud enim quod natum est ex semine David sic honoratum, sic magnificatum est, ut esset idem & Dominus David & filius. Sequitur, *Sede à dextris meis.* Victori Filio & per sanctam Incarnationem totius mundi Triumphatori, post Resurrectionis gloriam honorabilis consessus

Quid sit Idea.

* MS. G. & Ed. *intentus.*

Christus & filius David & Dominus dicitur.

Matth. 1. 1.

Idem. 20. 30

offertur, ut per hunc situm susceptæ humanitatis gloria declaretur. Nam verbum hoc illud designat, ut Caput nostrum ad Patris cognosceretur dexteram collocatum: in qua parte ponendi sunt, qui à perfidis Divinitatis munere segregantur, propter illud: *Pater volo, ut ubi sum ego, ibi sint & hi mecum.* Nam si naturam Deitatis excogites, quem locum potest habere partis sinistræ vel dextræ qui omnia ubique plenissimâ Majestate complectitur? Nam quod dicit Filio dexteram datam, non ut majorem quisquam credere debuisset: sed ne Arriani minorem (sicut prædicant) concepto scelere mentirentur. Adjecit, *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* *Scabellum* dictum est ab eo quod scandatur, id est, ascendatur. Et considera quòd hîc, *Donec*, finitum pro infinito sit positum; quasi verò ad dexteram Patris non est ille sessurus, postquam *inimici* ipsius ut *scabellum* pedibus ejus fuerint inclinati. Usus enim scripturæ divinæ est, verbum istud & pro brevi tempore dicere, & pro æternitate depromere. Temporaliter, ut est illud Isaiæ: *Claude ostium tuum pusillum, donec transeat ira Domini. Donec* autem & alibi, sicut hîc, significat tempus æternum; nam sic in centesimo vigesimo secundo psalmo dicturus est: *Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis.* Et in Evangelio similiter dictum est de Joseph: *Non cognovit eam donec peperit filium suum primogenitum;* quasi verò post partum eam cognoverit, quæ Virgo permansit. Hoc etiam suo loco repertâ curâ tractabimus; quod idioma, id est, proprium, scripturæ divinæ possumus nuncupare. Per *pedes* autem Domini stabilitas æterna significatur, ubi ille tamquam vestigiis positis omnipotentiæ suæ virtute consistit. His *pedibus* constat esse subdendos, qui quotidie vitiorum contrarietate derelictâ revertuntur ad Dominum; & tamquam *scabellum pedibus*, ita ejus prædicationibus inclinantur. O beatum scamnum quod pedibus sanctis apponitur, supra omnia regna evehitur, cui subjectio tanta præstatur. Nam cùm sedenti ad dexteram scabellum subditur, sine dubio de illis inimicis dicitur, qui conversi ad dexteram collocantur.

Joan. 17. 24. — *Scabellum unde dictum.* — *Donec, in scripturis pro brevi tempore & pro æternitate ponitur.* — *Isai. 26. 20.* — *Psal. 122. 3.* — *Matth. 1. 25.* — *Per pedes Domini stabilitas æterna significatur.*

℣. 2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: & dominaberis in medio inimicorum tuorum.* Et hunc versum Propheta loquitur ex persona sua, laudem in eo offerens Domino Christo. *Virga virtutis*, est sceptrum regiæ potestatis, quâ sustentantur fideles, affliguntur increduli, terrentur ingrati. Et ut ostenderet Filium cujuslibet rei indigentiam non habere, *tua* dixit: quia potestas illa Deitatis suæ propria atque æterna est. Sed ut hoc manifestiùs possis advertere, addidit, hanc *virgam emittet Dominus ex Sion*, qui est utique omnipotens Pater. *Dominus* autem *ex Sion* dicitur, & Filius; sicut Isaias dicit: *Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem.* Audiat hæreticus Patrem loqui de potestate & majestate Filii. Quo jam dicente possit imbui, si nec ipsi credat Auctori? Addidit, *Et dominaberis in medio inimicorum tuorum.* Exposuit emissâ virtutis virgâ quid faciet; scilicet ut *domineris in medio inimicorum tuorum.* Considera clementissimum verbum, ut hîc Christum supra inimicos *dominari* dixerit, non vindicare: quia tunc illis *dominatur*, quando ad ipsum delinquentium turba convertitur. Aliter enim *dominatur* fidelibus, aliter regnat ingratis: istos beneficiis & correctione educat: illos vindictæ districtione percellit. *In medio* autem dixit, in anima, in præcordiis ubi Dominus requiescit, emundatis sordibus utique peccatorum. Sive Christum *dominari* dicit in Ecclesia, quæ est inter hæreticorum ac superstitionum rabiem in isto sæculo constituta. Hactenus de natura Deitatis & humanitatis ejus Propheta locutus est: nunc secundæ partis discutiamus initium.

Isai. 2. 3. — *Christus aliter dominatur fidelibus, aliter ingratis.*

℣. 3. *Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum.* Venit ad secundum caput, ubi per hos duos versus verba Patris accipienda sunt, ut fas fuit de generatione Filii sancta locuturus. Nam ut coæternitatem evidenter ostenderet, dicit omnipotens Pater de omnipotente Filio suo: *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Nam & ipse Pater *principium* est, ut est illud: *In principio erat Verbum.* Ibi enim Patrem designat esse *principium* ubi erat Verbum. Filius quoque in Evangelio *principium* declaratur, dum ait: *Ego sum principium, propter quod & loquor vobis.* Verùm non duo principia: sed sicut unus Deus, ita & unum constat esse *principium.* Hoc etiam & de Spiritu sancto constat sine dubio sentiendum. Nam cùm de *principio* loqueretur, subjunxit: *Et Spiritus Dei superferebatur super aquas.* Sed hîc Sancti, quemadmodum sit *principium*, in principio nequeunt intueri. Nam cùm Filium videret Philippus, dixit: *Ostende nobis Patrem.* Quibus ait Integritas: *Qui me videt, videt & Patrem.* Tunc enim quando per gratiam Domini plenissimo cœperint splendore radiari, vident *principium* Christum in *principio* esse Patre cum sancto Spiritu. Quapropter perfidia desinat Ariana consurgere. Ideò enim *principium* Pater & Filius dicitur, ut eorum coæternitas declaretur; nam si esset tempus quando non erat Filius, solus Pater dici potuit esse *principium.* Sequitur, *In die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum.* Respice singula verba quam vim habeant, quem honorem. *In die* significat æternitatem, ubi unus est dies, ubi jam à beatis claritas & virtus divina conspicitur, de quo scriptum est: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et de impiis legitur: *Tollatur impius: ne videat gloriam Dei.* Omnes enim videbunt Filium hominis judicare vivos & mortuos: sed Deitatem ipsius soli beatissimi contuentur. Ubi sunt illi qui etiam nunc duas naturas in Christo Domino minimè confitentur? Peccator videt humanitatem, beatus conspicit simul & Deitatem. Quod si una esset (ut confingunt) natura, non poterant peccatores carnem quam compunxerunt in resurrectione solam respicere, & Deitatem ipsius pariter non videre. *Splendores* autem *sanctorum* sunt, quando in resurrectione lucebunt sicut Angeli Dei, & ita purificati atque perspicui erunt, ut illam Majestatem queant cordis oculis intueri. Illud enim lumen nisi in melius immutati videre non possunt, sicut dicit Apostolus: *Omnes resurgemus: sed non omnes immutabimur.*

Pater, Filius, & Spiritus sanctus unum principium. — *Joan. 1. 1.* — *Joan. 8. 25.* — *Genes. 1. 2.* — *Joan. 14. 8.* — *Pater & Filius principium dicitur, ut eorum coæternitas declaretur.* — *Æternitas, unus dies.* — *Matth. 5. 8.* — *Isai. 26. 10.* — *1. Cor. 15. 51.*

℣. 4. *Ex utero ante luciferum genui te.* Postquam dixit in splendoribus sanctorum Filium esse genitum: nunc de ejus sancta generatione dicturus est, quæ licet sit inenarrabilis, aliquâ tamen commemoratione perstringitur. Narratio ineffabilis, intellectus incomprehensibilis,

cogitatio supra omnium creaturarum vires, quæ Angelorum quoque superat sensum; & tamen nobis se, prout capere potuissemus, indulgens.

Quare Verbum caro factum.

Deus enim æternus atque incommutabilis in sua natura permanens, dignatus est assumere humanitatem nostram, ut veterem hominem innovaret, ut de mortali faceret immortalem, de peccatore justum, de alienato sui regni juberet esse participem: ne imaginem suam in confitentibus pateretur perire pius, quam annihilare voluit crudelis inimicus. Nunc ad versus istius exponenda verba veniamus. Dicit enim

Generatio æterna Verbi.

Pater ad Filium: *Ex utero genui te*, id est, ex arcano substantiæ meæ, ex ipsa scilicet Deitate, totum ex toto, omnipotentem de omnipotente, lumen ex lumine, summum ex summo, quod nulla investigatio, nullus sensus possit attingere. Nam quemadmodum valeat comprehendi, de

Isai. 53. 8.

qua scriptum est: *Generationem autem ejus quis enarrabit?* Mira brevitas, & sufficiens pro nostra infirmitate mensura: quia nec plus possumus capere, & hoc abundè sufficit utique credidisse. *Ante luciferum* cùm dicit, immensitatem æternitatis ostendit. *Lucifer* enim pro omnibus stellis ponitur, quasi A parte totum, qui diem significat esse venturum. Et ut ostenderet incomprehensibile nescio quid, dicit priùs esse *genitum* antequam illud existeret quod solet venturum diem sæculo nuntiare. Non enim potest principium ejus comprehendi, à quo cuncta creata sunt. Nunc ad tertiæ partis veniamus initium, in qua iterum Propheta reloquitur.

℣. 5. *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Hic iterum Propheta (sicut dictum est) promissionem memorat Patris. *Juravit* enim Filio, sed jam Christo, qui ex Maria Virgine natus est. Nam soli Verbo quid potuit promittere, qui omnia cum ipso semper noscitur possi-

Quid sit Jurare.

dere? *Jurare* est enim aliquid firmum sub attestatione promittere. Et cui melius convenire poterit, nisi illi qui sermonis sui effectum divinâ potestate complevit? Sicut Apostolus dicit in

Hebr. 6. 17. 18. 19.

Epistola quæ scribitur ad Hebræos: *Ut ostenderet Deus pollicitationem heredibus immobilitatem consilii sui interposuit jusjurandum; ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam.* Hinc est (sicut jam

Cur homines jurare prohibeantur.

dictum est) quod homines jurare meritò prohibentur, dum quod efficere nequeunt, temerariè sub Dei attestatione promittunt. *Jurat* autem

Genes. 22. 16. 17.

per se Deus, sicut Abrahæ promisit: *Vivo ego dicit Dominus: quoniam audisti vocem meam, & non pepercisti filio tuo unico propter me: nisi benedicens benedicam te*, &c. *Nec pœnitebit eum* utique, quoniam de tali ac tanta dispensatione

Genes. 6. 7.

cuncta gavisa sunt. Legis etiam, *Pœnitet me fecisse hominem*, quando ante diluvii adventum corda mortalium demerserant in gurgitem peccatorum. Hoc autem dicitur pro humanitatis consuetudine, cui aliter res quàm videbatur sperare succedit. Sequitur, *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Hoc

Christus corpus & sanguinem suum in panis ac vini erogatione consecravit.

etiam Propheta promisisse Filio commemorat Patrem. Cui enim potest veraciter, & evidenter aptari, nisi Domino Salvatori, qui corpus & sanguinem suum in panis ac vini erogatione salutariter consecravit? sicut ipse in Evangelio dicit: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam æternam.* (*Joan. 6. 54.*) Sed in ista carne ac sanguine nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat: ne (sicut dicit Apostolus) *Qui enim corpus Domini indignè manducat, judicium sibi manducat*: (*1. Cor. 11. 29.*) sed vivificatricem substantiam atque salutarem, & ipsius Verbi propriam factam, per quam peccatorum remissio, & æternæ vitæ dona præstantur. Quem ordinem per mysticam similitudinem Melchisedech justissimus Rex instituit, quando Domino panis & vini fructus obtulit. Constat enim pecudum victimas periisse, quæ fuerunt ordinis Aaron, & Melchisedech manere potiùs institutum, quod toto orbe in sacramentorum erogatione celebratur; quod adhuc Judæi non intelligunt obstinati, cùm eorum & sacerdos & sacrificia de medio probentur ablata.

Sacrificia ordinis Aaron perierunt, Melchisedech verò manserunt, & quomodo.

Sacerdos autem præcipuè dicitur Christus, qui semel se pro nobis obtulit immolandum, de quo dicit Apostolus: *Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus.* (*Hebr. 7. 26.*)

Christus verè Sacerdos.

Quem sensum mirabiliter & evidenter exequitur. *In æternum* verò cùm dicitur, ipse significatur Dominus Christus, qui permanet in gloria sempiterna.

℣. 6. *Dominus à dextris tuis: confregit in die iræ suæ reges.* Quod Pater dicitur fecisse, hoc & Filium, hoc & Spiritum sanctum sine dubio constat operatum. Illud autem movere potest, cùm in psalmi hujus initio Pater dixerit Filio: *Sede à dextris meis*: nunc iterum Propheta dicit *à dextris* Filii, Patris operatam fuisse virtutem. Quod ideò dictum est, ut cùm hæc vicissitudo æqualis ponitur, majus hic aut minus aliquid nullo modo sentiatur. *Reges confregit*, illos significat de quibus secundus psalmus ait: *Astiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus.* (*Psal. 2. 2.*) Hos *confregit*, quando superbiam eorum omnipotentiæ suæ virtute prostravit: quia nisi fuissent confracti, in malitiæ suæ utique noxio rigore constiterant.

℣. 7. *Judicabit in nationibus, implebit ruinas: conquassabit capita multa in terra copiosa.* Proprietates intuere verborum. Reges confringendos in superiore versu dixit propter superbiam tyrannicam: nunc populos *judicari* perhibet propter peccata communia; utrique tamen à suis intentionibus feliciter cadunt, dum à priore malignitate bono proposito conversionis abscedunt. Et considera quo modo hic dicitur *judicare* ut *impleat ruinas*. *Implet* enim *ruinas*, quando de cordibus humanis facit peccata corruere, delictaque noxia emendatione saluberrimâ disperire. Quod per illud exemplum potest intelligi, ubi ait: *Destrues eos, & non ædificabis eos*; (*Psal. 27. 5.*) quod utique non diceretur, nisi destruerentur aliqui prosperiùs innovandi. Sequitur, *Conquassabit capita multa in terra copiosa.* *Capita* illorum utique qui caput non habent Christum; nam qui diabolum diversis sequuntur erroribus, cùm fuerint correcti, capite suo sine dubitatione quassantur. *Caput* verò dicitur sublime atque honorabile culmen corporis nostri, appellatum à capiendo, quod sensus nostros capiat universos, id est, visum, auditum, gustum,

Caput à capiendo dictum.

olfactum, tactum, quod utique alia membra nostra excepto tactu non capiunt. Et ideò *caput* nostrum rectè possumus dicere, quem decernimus sequi. *Terram* verò *copiosam* dicit, quæ peccatores abundantes enutrit, quasi messem germenque vitiorum.

* MSS. A B. F. *bibit.* ℣. 8. *De torrente in via * bibet : propterea exaltabit caput.* Torrens fuit turbulenta persecutio Judæorum: de qua Dominus Christus *bibit in via*, id est, in hac vita dum corpore pertulit. Sed dum *in via* dicitur, illata vis ostenditur, & velocissimus transitus indicatur, per quem itinerantes vehi solent ad aliam mansionem. Ipse est autem qui audivit, *Sede à dextris meis* : ipse est cui dicitur, *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* : ipse qui conquassat *capita* peccatorum: cui propter meritum gloriosæ
Philip. 2. 9. 10. Passionis *datum est nomen quod est super omne nomen; ut in nomine ejus omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum.* Audis passum Pagane vel Judæe, lege & ipsum esse futurum Judicem; ut contremiscas omnipotentem Deum, qui hominem judicas negligendum.

Conclusio Psalmi.

SEptimus quidem psalmus est, quem de duabus naturis Domini Christi prædicatum esse memoravimus. Sed quoniam dicit Apostolus
2. Timot. 4. 2. ad Timotheum scribens: *Prædica verbum, insta opportune, importune : argue, exhortare, increpa cum omni patientia, & doctrina* ; velim vobiscum qui unam naturam in Christo Domino factam putatis adhuc miscere colloquia. Nobiscum certè creditis quod in utero Mariæ semper
Joan. 1. 14. Virginis, *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis* : cumque in assumpta humanitate passum & sepultum, qui tertiâ die resurrexit à mortuis; visum deinde corporaliter Apostolis ac credentibus sibi; ascendisse quoque in cælos cum carne quâ resurrexit à mortuis; hactenus omnino prædicatis. Sed quid in posterum terrena sapitis, qui usque ad cælestia pervenistis? Ubi est ergo illa natura cum qua Dominus ascendit in cælos? Morte jam perire non potuit, testante
Rom. 6. 9. 10. * Ed. *surgēs.* Apostolo: Hoc *Scientes quòd Christus * resurgens à mortuis, jam non moritur, mors ei ultra non dominabitur. Quòd enim mortuum est peccato, mortuum est semel: quòd autem vivit, vivit Deo.* Quare diceret, *vivit Deo*, & non vivit Deus, si una facta est natura quæ vivit? Sed est aliud videlicet quod *vivit Deo*, utique quod mortuum est semel peccato. Audis denique, Sedet ad dexteram Patris, & dubitas eum retinere, quod humanitati ejus potest solummodo convenire?
Spes salutis nostræ Christus Dominus. Permittite quæsumus spem salutis nostræ Christum Dominum semper dici, qui rectè potest tali nomine nuncupari, cùm in duabus naturis adunatis atque perfectis in gloria Patris permanet in sæcula sæculorum. Nam si dicta vestra diligenti examinatione penseris, quoties Jesum Christum unius esse naturæ dicitis, toties eum filium sanctæ Virginis abnegaris. Et videte, unde jam vobis salus veniat: si à vobis Dominum Salvatorem perversitas confessionis abscidat.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum decimum.

Alleluia.

QUamvis hoc nomen laudis generale esse videatur: tamen ibi maximè apponitur, ubi magnâ exultatione gaudetur. Laudat enim Dominum populus suus, qui à mundi clade liberatus, vitiorum nescit sustinere servitium. Quæ laus futuræ figuram noscitur portare lætitiæ, ubi Dominus à fidelibus suis absque intermissione conspicitur, & sine fine laudatur, sicut in alio psalmo legitur: *Beati qui habitant in domo tua: in sæcula sæculorum laudabunt te.* *Psal. 83. 5.*
Est etiam psalmus iste apud Hebræos Alphabeti ordine decoratus, qui per capita commatum, sive divisionum primus cunctis litteris annotatur: illos nobis justos indicans, qui (divinâ gratiâ tribuente, perfectis virtutibus elucescunt. *Alphabetum perfectum aut imperfectum in psalmis ad quos spectent.* Nam sicut superiores psalmi Alphabetodes quasdam litteras minùs habentes, illos designant qui non adeò universis meritis repleti sunt, sed tamen in sancto concilio habitare noscuntur: ita & isti completis litteris omnibus excellentium merita videntur indicare justorum. Est & alia causa, ut Pater *Prolog. in psal.*
Hilarius dicit, positi hujus Alphabeti: Scimus parvulos & rudes per litteras erudiri, ut sapientiæ præcepta conquirant; sic hujusmodi psalmi pueris & incipientibus dantur, ut primordia eorum quasi quibusdam elementis docentibus instruantur. Nam quamvis quosdam & sine litteris scripturas divinas didicisse legerimus: facilior tamen res est Dei gratia fragilitati nostræ per litteras prudentiam discere, quàm illud miraculum sustinere. Commonemur ergo per hoc sacramentum, quatenus pronissimi ad eruditionis studia festinemus: quando ut elementa meditari ac discere debeamus, ordo ipse ponitur litterarum.

Divisio Psalmi.

POpulus beatorum diversis mundi partibus aggregatus, primo ingressu psalmi confiteri se dicit Domino in congregatione justorum, ubi est æterna laus, & sine fine præconium. Continet autem hæc pars prædicti Alphabeti litteras sex. Secundo fideles ejus dicit copioso munere satiatos: adventum Domini compromittens, ut hereditatem pollicitam avidissimâ intentione perquirant; in quo aliæ decem litteræ sunt digestæ. Tertio redemptos asserit Christianos, & Testamentum novum æternâ gratiâ consecratum. Ista verò residuas sex litteras recipiens, totum Alphabetum decorâ perfectione complevit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *COnfitebor tibi Domine in toto corde meo: in consilio justorum, & congregatione.* ALEPH. BETH.
Confitebor (sicut sæpe diximus) æquivocum nomen est: sed pro locorum diversitate

Duplex confessio. suscipitur. *Confitentur* enim & qui peccata deplorant; item, & qui Domino gratias referunt, confitentur: sed illud in lacrymis, istud in gaudio est: illud in afflictione, istud in sancta mentis alacritate noscitur constitutum. Unde hic profusâ lætitiâ exultat populus fidelis, quamdam imaginem futuri sæculi designans, ubi voces istæ continuæ sunt, & laudes Domini devotâ mente concelebrantur. Nam ut sinceritatem suæ intentionis ostendat, laudaturum se dicit eum toto cordis affectu; ut nihil cogitatio adversa surripiat, nec splendidam lucidamque mentem diabolica videantur fuscare præstigia. Sequitur, *In consilio justorum & congregatione.* Si *consilium justorum & congregationem* hic velis exquirere, omnino videtur difficile, ut in hoc sæculo electos omnes invenias: ubi Ecclesia permixtione bonorum malorumque completa est. Sed qui hîc *toto corde confitentur*, jam videntur *in* illa *congregatione justorum* psallere, quam de cunctis Gentibus in futurum manifestum est Dominum congregare. Et videamus quid nobis ista verba denuntient. *Consilium justorum* est, quando beati cum Domino resurrectionis tempore judicabunt, sicut in primo psalmo dictum est: *Psal. 1. 5.* *Ideo non resurgunt impii in judicio: neque peccatores in consilio justorum.* Hoc enim in Evangelio Apostolis & sanctis suis specialiter Dominus *Matth. 19. 28* compromisit, dicens: *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israël. Congregatio* verò significat totius Ecclesiæ beatam coronam, de diversis mundi partibus adunatam.

GIMEL. DALETH. ℣. 2. *Magna opera Domini: exquisita in omnes voluntates ejus.* Hinc jam enumerationes sincerissimæ confessionis ingreditur, magnam immensitatem bonitatis ostendit. Quid enim magnificentius quàm de impio facere justum, de hoste filium, de captivo liberum? Ut in eis *Rom. 5. 20.* compleatur quod Apostolus dicit: *Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit & gratia. Exquisita*, id est, singularis, exacta, cui nihil *Quare Deus permittat diabolum in servos suos sævire.* potest simile reperiri. Permittit enim diabolum sævire, ut ex illius iniquitate sibi debeat fidelissimos invenire; novoque modo nascitur de afflictione gaudium, de persecutione temporali æterna securitas. Et ne putares pro parte laudatum, adjecit, *In omnes voluntates ejus.* Quidquid enim facit, eximiè atque incomprehensibiliter operatur, sicut in Genesi scriptum est: *Genes. 1. 31.* *Fecit Deus omnia valde bona.* Sic illa investigabilis, illa inæstimabilis laus sub brevitate conclusa est.

HE. VAU. ℣. 3. *Confessio & magnificentia opus ejus: & justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Opera illa Domini, quæ superiùs dixit, nunc iterum quemadmodum intelligantur exponit. Gloria enim & decor (sicut Pater Hieronymus transtulit) est *opus ejus:* quoniam & laudabilia sunt nimis, & decora quæ facit. Diximus enim *Confessionem* illam hîc accipiendam, quæ verbis præconialibus explicatur. Sequitur, *Et justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Hîc *justitiam* Domini, sententiam futuri judicii debemus advertere, quæ omnino perpetua est. *Justitia* quippe *ejus manet in* *Matth. 25. 41* *sæculum sæculi*, cùm peccatoribus dixerit: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Iterumque *Justitia ejus manet in sæculum sæculi*, quando fideles advocaverit, dicens: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi.* *Ibidem. 34.* Sic in utraque parte *justitia* Domini perpetua & incommutabilis perseverat.

℣. 4. *Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors & miserator Dominus.* ZAIN. HETH. Ad secundum venit ingressum, ubi ostendit esca cælesti fidelissimos pastos, id est, adventu Domini utique Salvatoris. *Memoriam ergo fecit mirabilium suorum*, quando plurima nova & inusitata monstravit. Tunc enim omnia Deum regere potuit evidenter adverti, quando visæ sunt consuetudines rerum sacris jussionibus immutari. Convertere *Ordines rerum non convertit, nisi qui eas fecit.* enim veraciter non potest ordines rerum, nisi qui eas fecisse & administrare cognoscitur. Et ut ostenderet qui *fecit memoriam mirabilium suorum*, sequitur, *Misericors & miserator Dominus. Misericors* naturam ejus pietatis ostendit: *Miserator*, tempus quo adventu suo misericordiam fecit, & humano generi largâ pietate subvenit.

℣. 5. *Escam dedit timentibus se: memor erit in sæculum testamenti sui.* TETH. JOD. Quod dixit, *Escam dedit timentibus se*, significat utique spiritualem cibum. Quis enim escam communem putet fidelibus ad præmium datam, quæ & peccatoribus passim cognoscitur attributa? Sed ut magis hoc de adventu Domini Salvatoris debuisses advertere, sequitur, *Memor erit in sæculum testamenti sui. Memor erit*, humanitatis consuetudine dicitur: quia tunc quis aliquid in mente habuisse putatur, cùm promissa compleverit. *In sæculum*, æternitatem significat: quia verba testamenti sui solidissimâ veritate custodit. Nam sicut promissus est in veteri Testamento Dominus Salvator: ita in novo advenire dignatus est, in quo *esca data est timentibus* eum, id est, com- *Esca timentium Deum, communicatio corporis & sanguinis sacri.* municatio corporis & sanguinis sacri, quæ est salus Gentium, & remissio peccatorum.

℣. 6. *Virtutem operum suorum annuntiavit populo suo: ut det illis hereditatem Gentium.* Hic est impleta sententia, quæ tribus versibus continetur. CAPH. LAMED. *Virtus operum* fuit, quam dicit in Evangelio: *Cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt: & beatus qui non fuerit scandalizatus in me.* *Matth. 11. 5.* *Annuntiavit*, manifestam fecit populo scilicet Christiano, quem redemit sanguine pretioso. Sed hoc illi prophetiæ spiritu dicunt, qui ante adventum Domini in eum sanctâ fide crediderunt. *Dedit* autem *eis hereditatem Gentium*, quando Ecclesiam Catholicam de cunctis nationibus vivis lapidibus fabricavit. Ipsa est *hereditas* quæ promissa est Abrahæ: *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est ad oram maris.* *Genes. 22. 17.* Aperuit enim causam quare *virtutem operum* suorum *annuntiabit populo suo;* scilicet ut *daret eis hereditatem Gentium.* Ipsa enim intentio fuit miraculorum ut crederent, & præmia compromissa credentes acciperent.

℣. 7. *Opera manuum ejus veritas & judicium: fidelia omnia mandata ejus.* MEM. NUN. Pulcherrimis variisque sententiis in hoc & sequenti versu laudes Domini describuntur. Quæ duodecima est species definitionis, quam Græci κατ' ἔπαινον, Latini per laudem dicunt. *Opera* quippe virtutis ejus est, quando confitentibus parcit, & beatos ex impiis facit, deinde cùm obstinatis pœnas debitas reddit. Quapropter propriè di-

olfactum, tactum, quod utique alia membra nostra excepto tactu non capiunt. Et ideò *caput* nostrum rectè possumus dicere, quem decernimus sequi. *Terram* verò *copiosam* dicit, quæ peccatores abundantes enutrit, quasi messem germenque vitiorum.

* MSS. A B. F. *bibit.* ℣. 8. *De torrente in via * bibet: propterea exaltabit caput.* Torrens fuit turbulenta persecutio Judæorum: de qua Dominus Christus *bibit in via*, id est, in hac vita dum corpore pertulit. Sed dum *in via* dicitur, illata vis ostenditur, & velocissimus transitus indicatur, per quem itinerantes vehi solent ad aliam mansionem. Ipse est autem qui audivit, *Sede à dextris meis:* ipse est cui dicitur, *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech:* ipse qui conquassat *capita* peccatorum: cui propter meritum gloriosæ *Philip. 2. 9. 10.* Passionis *datum est nomen quod est super omne nomen; ut in nomine ejus omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum.* Audis passum Pagane vel Judæe, lege & ipsum esse futurum Judicem; ut contremiscas omnipotentem Deum, qui hominem judicas negligendum.

Conclusio Psalmi.

Septimus quidem psalmus est, quem de duabus naturis Domini Christi prædicatum esse memoravimus. Sed quoniam dicit Apostolus ad Timotheum scribens: *2. Timot. 4. 2.* *Prædica verbum, insta opportune, importune: argue, exhortare, increpa cum omni patientia, & doctrina;* velim vobiscum qui unam naturam in Christo Domino factam putatis adhuc miscere colloquia. Nobiscum certè creditis quod in utero Mariæ semper *Joan. 1. 14.* Virginis, *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis:* eumque in assumpta humanitate passum & sepultum, qui tertiâ die resurrexit à mortuis; visum deinde corporaliter Apostolis ac credentibus sibi; ascendisse quoque in cælos cum carne quâ resurrexit à mortuis; hactenus omnino prædicatis. Sed quid in posterum terrena sapitis, qui usque ad cælestia pervenistis? Ubi est ergo illa natura cum qua Dominus ascendit in cælos? Morte jam perire non potuit, restante *Rom. 6. 9. 10.* Apostolo: Hoc *Scientes quòd Christus * resurgens à mortuis, jam non moritur, mors ei ultra non dominabitur. Quòd enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quòd autem vivit, vivit Deo.* Quare diceret, *vivit Deo*, & non vivit Deus, si una facta est natura quæ vivit? Sed est aliud videlicet quod *vivit Deo*, utique quod mortuum est semel peccato. Audis denique, Sedet ad dexteram Patris, & dubitas eum retinere, quod humanitati ejus potest solummodo convenire? Permittite quæsumus spem salutis nostræ Christum Dominum semper dici, qui rectè potest tali nomine nuncupari, cùm in duabus naturis adunatis atque perfectis in gloria Patris permanet in sæcula sæculorum. Nam si dicta vestra diligenti examinatione pensetis, quoties Jesum Christum unius esse naturæ dicitis, toties eum filium sanctæ Virginis abnegatis. Et videte, unde jam vobis salus veniat: si à vobis Dominum Salvatorem perversitas confessionis abscidat.

* Ed. *surgis.*

Spes salutis nostræ Christus Dominus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum decimum.

Alleluia.

Quamvis hoc nomen laudis generale esse videatur: tamen ibi maximè apponitur, ubi magnâ exultatione gaudetur. Laudat enim Dominum populus suus, qui à mundi clade liberatus, vitiorum nescit sustinere servitium. Quæ laus futuræ figuram noscitur portare lætitiæ, ubi Dominus à fidelibus suis absque intermissione conspicitur, & sine fine laudatur, sicut in alio psalmo legitur: *Beati qui habitant in domo tua: in sæcula sæculorum laudabunt te.* *Psal. 83. 5.* Est etiam psalmus iste apud Hebræos Alphabeti ordine decoratus, qui per capita commatum, sive divisionum primus cunctis litteris annotatur: illos nobis justos indicans, qui (divinâ gratiâ tribuente, perfectis virtutibus elucescunt. Nam sicut superiores psalmi Alphabetodes quasdam litteras minùs habentes, illos designant qui non adeò universis meritis repleti sunt, sed tamen in sancto concilio habitare noscuntur: ita & isti completis litteris omnibus excellentium merita videntur indicare justorum. Est & alia causa, ut Pater Hilarius dicit, positi hujus Alphabeti: Scimus parvulos & rudes per litteras erudiri, ut sapientiæ præcepta conquirant; sic hujusmodi psalmi pueris & incipientibus dantur, ut primordia eorum quasi quibusdam elementis docentibus instruantur. Nam quamvis quosdam & sine litteris scripturas divinas didicisse legimus: facilior tamen res est Dei gratia fragilitati nostræ per litteras prudentiam discere, quàm illud miraculum sustinere. Commonemur ergo per hoc sacramentum, quatenus pronissimi ad eruditionis studia festinemus: quando ut elementa meditari ac discere debeamus, ordo ipse ponitur litterarum.

Alphabetum perfectum aut imperfectum in psalmis ad quos spectent.

Prolog. in psal.

Divisio Psalmi.

Populus beatorum diversis mundi partibus aggregatus, primo ingressu psalmi confiteri se dicit Domino in congregatione justorum, ubi est æterna laus, & sine fine præconium. Continet autem hæc pars prædicti Alphabeti litteras sex. Secundo fideles ejus dicit copioso munere satiatos: adventum Domini compromittens, ut hereditatem pollicitam avidissimâ intentione perquirant; in quo aliæ decem litteræ sunt digestæ. Tertio redemptos asserit Christianos, & Testamentum novum æternâ gratiâ consecratum. Ista verò residuas sex litteras recipiens, totum Alphabetum decorâ perfectione complevit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo: in consilio justorum, & congregatione.* ALEPH. BETH. *Confitebor* (sicut sæpe diximus) æquivocum nomen est: sed pro locorum diversitate

Duplex confessio. suscipitur. *Confitentur* enim & qui peccata deplorant; item, & qui Domino gratias referunt, confitentur: sed illud in lacrymis, istud in gaudio est: illud in afflictione, istud in sancta mentis alacritate noscitur constitutum. Unde hic profusâ lætitiâ exultat populus fidelis, quamdam imaginem futuri sæculi designans, ubi voces istæ continuæ sunt, & laudes Domini devotâ mente concelebrantur. Nam ut sinceritatem suæ intentionis ostendat, laudaturum se dicit eum toto cordis affectu; ut nihil cogitatio adversa surripiat, nec splendidam lucidamque mentem diabolica videantur fuscare præstigia. Sequitur, *In consilio justorum & congregatione.* Si *consilium justorum & congregationem* hic velis exquirere, omnino videtur difficile, ut in hoc sæculo electos omnes invenias: ubi Ecclesia permixtione bonorum malorumque completa est. Sed qui hîc *toto corde confitentur*, jam videntur *in* illa *congregatione justorum* psallere, quam de cunctis Gentibus in futurum manifestum est Dominum congregare. Et videamus quid nobis ista verba denuntient. *Consilium justorum* est, quando beati cum Domino resurrectionis tempore judicabunt, sicut in primo psalmo dictum est:
Psal 1. 5. *Ideo non resurgunt impii in judicio: neque peccatores in consilio justorum.* Hoc enim in Evangelio Apostolis & sanctis suis specialiter Dominus
Matth.19.28 compromisit, dicens: *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israël. Congregatio* verò significat totius Ecclesiæ beatam coronam, de diversis mundi partibus adunatam.

GIMEL. DALETH. ℣. 2. *Magna opera Domini: exquisita in omnes voluntates ejus.* Hinc jam enumerationes sincerissimæ confessionis ingreditur, magnam immensitatem bonitatis ostendit. Quid enim magnificentius quàm de impio facere justum, de hoste filium, de captivo liberum? Ut in eis
Rom. 5. 20. compleatur quod Apostolus dicit: *Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit & gratia. Exquisita*, id est, singularis, exacta, cui nihil
Quare Deus permittat diabolum in servos suos sævire. potest simile reperiri. Permittit enim diabolum sævire, ut ex illius iniquitate sibi debeat fidelissimos invenire; novoque modo nascitur de afflictione gaudium, de persecutione temporali æterna securitas. Et ne putares pro parte laudatum, adjecit, *In omnes voluntates ejus.* Quidquid enim facit, eximiè atque incomprehensibiliter operatur, sicut in Genesi scriptum est:
Genes. 1. 31. *Fecit Deus omnia valde bona.* Sic illa investigabilis, illa inæstimabilis laus sub brevitate conclusa est.

HE. VAU. ℣. 3. *Confessio & magnificentia opus ejus: & justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Opera illa Domini, quæ superiùs dixit, nunc iterum quemadmodum intelligantur exponit. Gloria enim & decor (sicut Pater Hieronymus transtulit) est *opus ejus:* quoniam & laudabilia sunt nimis, & decora quæ facit. Diximus enim *Confessionem* illam hîc accipiendam, quæ verbis præconialibus explicatur. Sequitur, *Et justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Hic *justitiam* Domini, sententiam futuri judicii debemus advertere, quæ omnino perpetua est. *Justitia* quippe *ejus manet in*
Matth.25.41 *sæculum sæculi*, cùm peccatoribus dixerit: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Iterumque *Justitia ejus manet in sæculum sæculi*, quando fideles advocaverit, dicens: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi.* *Ibidem. 34.* Sic in utraque parte *justitia* Domini perpetua & incommutabilis perseverat.

℣. 4. *Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors & miserator Dominus.* ZAIN. HETH. Ad secundum venit ingressum, ubi ostendit esca cælesti fidelissimos pastos, id est, adventu Domini utique Salvatoris. *Memoriam* ergo *fecit mirabilium suorum*, quando plurima nova & inusitata monstravit. Tunc enim omnia Deum regere potuit evidenter adverti, quando visæ sunt consuetudines rerum sacris jussionibus immutari. Convertere *Ordines rerum non convertit, nisi qui eas fecit.* enim veraciter non potest ordines rerum, nisi qui eas & fecisse & administrare cognoscitur. Et ut ostenderet qui *fecit memoriam mirabilium suorum*, sequitur, *Misericors & miserator Dominus. Misericors* naturam ejus pietatis ostendit: *Miserator*, tempus quo adventu suo misericordiam fecit, & humano generi largâ pietate subvenit.

℣. 5. *Escam dedit timentibus se: memor erit in sæculum testamenti sui.* TETH. JOD. Quod dixit, *Escam dedit timentibus se*, significat utique spiritualem cibum. Quis enim escam communem putet fidelibus ad præmium datam, quæ & peccatoribus passim cognoscitur attributa? Sed ut magis hoc de adventu Domini Salvatoris debuisses advertere, sequitur, *Memor erit in sæculum testamenti sui. Memor erit*, humanitatis consuetudine dicitur: quia tunc quis aliquid in mente habuisse putatur, cùm promissa compleverit. *In sæculum*, æternitatem significat: quia verba testamenti sui solidissimâ veritate custodit. Nam sicut promissus est in veteri Testamento Dominus Salvator: ita in novo advenire dignatus est, in quo *esca data est timentibus* eum, id est, communicatio corporis & sanguinis sacri, quæ est salus Gentium, & remissio peccatorum. *Esca timentium Deum, communicatio corporis & sanguinis sacri.*

℣. 6. *Virtutem operum suorum annuntiavit populo suo: ut det illis hereditatem Gentium.* Hic est impleta sententia, quæ tribus versibus continetur. CAPH. LAMED. *Virtus operum* fuit, quam dicit in Evangelio: *Cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt: & beatus qui non fuerit scandalizatus in me.* *Matth. 11. 5.* *Annuntiavit*, manifestam fecit populo scilicet Christiano, quem redemit sanguine pretioso. Sed hoc illi prophetiæ spiritu dicunt, qui ante adventum Domini in eum sanctâ fide crediderunt. *Dedit* autem *eis hereditatem Gentium*, quando Ecclesiam Catholicam de cunctis nationibus vivis lapidibus fabricavit. Ipsa est *hereditas* quæ promissa est Abrahæ: *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est ad oram maris.* *Genes.22.17.* Aperuit enim causam quare *virtutem operum* suorum *annuntiabit populo suo;* scilicet ut *daret eis hereditatem Gentium.* Ipsa enim intentio fuit miraculorum ut crederent, & præmia compromissa credentes acciperent.

℣. 7. *Opera manuum ejus veritas & judicium: fidelia omnia mandata ejus.* MEM. NUN. Pulcherrimis variisque sententiis in hoc & sequenti versu laudes Domini describuntur. Quæ duodecima est species definitionis, quam Græci κατ' ἔπαινον, Latini per laudem dicunt. *Opera* quippe virtutis ejus est, quando confitentibus parcit, & beatos ex impiis facit, deinde cùm obstinatis pœnas debitas reddit. Quapropter propriè di-

ctum est: *Opus ejus veritas & judicium. Veritas* est enim cùm fidelibus promissa restituit: *Judicium*, quod impiis comminatur: quoniam qui hìc præcepta ejus facere negligunt, ibi vindictam perpetuam sustinebunt. Sequitur *Fidelia omnia mandata ejus.* Scriptum est: *Serva mandata, & servabunt te.* (Eccles. 15. 16.) *Fidelia* verò sunt: quoniam nullo mendacio dicta variantur: sed absolutè nos custodiunt, cùm ea custodire Domini munere festinamus.

SAMECH. AIN. ℣. 8. *Confirmata in sæculum sæculi: facta in veritate & æquitate.* Humana verba incassùm missa solvuntur: Domini autem sermo confirmatus permanet in æternum. Nescit enim titubare quod veritas loquitur. (*Nescit titubare quod veritas loquitur.*) Sequitur, *Facta in veritate & æquitate.* Mandata illa, quæ superiùs dixit, ut ea crederes certissimis effectibus esse plenissima, *facta* dixit esse quàm dicta. Et ut dignitas eorum ampliùs appareret, adjecit, *In veritate & æquitate. Veritas* est, quia dicta complentur: *æquitas* est, quia justitiæ pondere proferuntur. Has enim virtutes manifestum est ejus continere mandata.

PHE. SADE. COPH. ℣. 9. *Redemptionem misit populo suo: mandavit in æternum testamentum suum. Sanctum & terribile nomen ejus.* Hìc Enthymematicus syllogismus jam nobis frequentatus oboritur; cujus Propositio est: *Redemptionem misit populo suo, mandavit in æternum testamentum suum.* Sequitur expectata Conclusio: *Sanctum est* igitur *& terribile nomen ejus.* Audiamus reliqua quæ sequuntur. Perventum est ad ingressum tertium, in quo Dominum Salvatorem pronuntiat esse venturum, qui timendus, amandus, & continuâ exultatione laudandus est. Convenienter autem dicitur, *Redemptionem misit*: quoniam hoc videbantur indigere captivi. Sed tale pretium fuit quod tyrannus non sumeret, sed ille qui absolvebatur acciperet. Lucratus est captivus *redemptionem* suam, & ipse est magis inde ditatus qui tenebatur obnoxius. Sequitur, *Mandavit in æternum testamentum suum. Mandare* dicimus, absentibus verba per medias destinare personas. Quod factum constat, quando *Testamentum* novum per Apostolos atque Evangelistas suos transmisit ad Gentes. (*Cur testamentum novum dicatur æternum.*) *In æternum* autem rectè dicitur: quia nullum illi aliud successurum significatur, sicut in veteri Testamento constat effectum. Hoc est enim quod cuncta conclusit: quia plenitudinem suam, quæ priùs fuerat promissa, restituit. Meritò ergo *æternum* dicitur, quod nullo alio indigere cognoscitur. Addidit, *Sanctum & terribile nomen ejus. Sanctum* pertinet ad Incarnationem; sicut ipse dicit: *Custodi animam meam: quoniam sanctus sum.* (Psal. 85. 2.) *Terribile* ad omnipotentiam Deitatis excelsæ, sicut in alio psalmo dicitur: *Tu terribilis es, & quis resistet tibi?* (Psal. 75. 8.) Quæ duo ad illud pertinent, ut amemus Advocatum, judicantem timere debeamus. Hæc enim competenter utraque conjuncta sunt: ne nos aut solus amor negligentes reddat: aut tantùm timor desperatos efficiat.

RES. SIN. TAU. ℣. 10. *Initium sapientiæ timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus* eam: laudatio ejus manet in sæculum sæculi.* Pulchrè definitum est quid sit *timor Domini*; scilicet *Initium sapientiæ.* Per hunc enim ad Dominum velut quibusdam januis introitur. Nam si metus ejus judicii nesciatur, conversionis medicina negligitur. Timeamus ulciscentem, ut mereamur Redemptoris* gratiam reperire. Sequitur, *Intellectus bonus omnibus facientibus eam.* Ne sapientiam putares humanam, quæ incertis casibus nutat & fluctuat, dicit de ista cælesti sapientia: *Intellectus bonus*, id est, verus atque salutaris, quem constat in illa non esse, de qua scriptum est: *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum.* (1. Cor. 3. 19.) Iste ergo *intellectus* qui in timore Domini probatur intentus, utilis atque fructuosus est: quoniam inde nascitur, quod ad perennem gloriam perducere videatur. Adjecit, *Laudatio ejus manet in sæculum sæculi.* Ecce intentio psalmi tota declarata est. Populus ille fidelis à diabolica pravitate liberatus, gratias agens Domino, sententiam religiosæ mentis expressit; quod & hìc facere debent qui devoti sunt, & in illa cælesti Jerusalem à beatis constat esse peragendum. *Laudatio* enim *ejus* non clauditur termino: quia nec finem habere potest beneficium. (*Cur Laudatio Dei non clauditur termino.*) Hìc laudatur, quia peccatores liberat: ibi prædicatur, quia devotos coronat. Meritò ergo *Alleluia* in titulo psalmus iste cognoscitur suscepisse, qui & à laude Domini fecit initium, & in ejus laude finitus est.

* MSS. A. B. F. eum.

* Ed. redemptionis.

Conclusio Psalmi.

QUàm benè fidelissimus populus iste lætatus est. Fuit & nostrum gaudium audire gaudentem. Alacritas enim mentis augetur, quando alterius lætantis prolata verba suaviter hauriuntur. Sed nec hoc quoque putetur otiosum, quod post centesimum nonum psalmum hæc exultatio fidelium tali numero collocatur. Respice enim dulcedinem securitatemque canentium, & invenies hìc imaginem illius præmii contributam, quam operariis in Evangelio Dominus pollicetur, quos ad laborem vineæ vocationis suæ muneribus invitavit. Ipse est enim denarius qui & manè & serò venientibus dabitur. Denarius, quoniam coronalis est: unus, quia finem penitus non habebit. Addita est huic psalmo & alphabeti decora perfectio; ut gratiæ tantæ exultationis litterarum institutio jungeretur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum undecimum.

Alleluia, conversionis Aggæi & Zachariæ.

CUm jam frequenter solum posuerit *Alleluia*, videamus adjectio ista nominum quid velit intelligi. *Aggæus & Zacharias* Prophetæ fuerunt, qui post transmigrationem Babyloniæ sub Dario Rege longo pòst tempore prophetaverunt, quàm ista sint cantata. Reversi enim in Jerusalem patriam suam, cùm reparari templum viderent, laudes Domini magnâ exultatione profuderunt. Ad quam similitudinem & hic psalmus integerrimi alphabeti litteris, quasi regulis aureis noscitur esse contextus; quem post absolutionem peccatorum perfectissimâ debeat Christianus alacritate cantare. Et memento quòd institutor fidelium hic quartus est psalmus; ostendit enim post liberatio-

nem delictorum quanta sint bona fidelium, & quæ sit retributio perfidorum.

Divisio Psalmi.

PEr totum psalmum Propheta loquitur. Primâ admonitione quid faciat beatus vir, & quanta bona Domini gratia mereatur, ostendit; continet autem litteras sex. Secunda adventum Domini significat Salvatoris, per quem homines ex peccatoribus & impiis in æternum beati esse promerentur; quæ divisio tredecim litteras Hebraicas noscitur continere. In tertia parte contraria impiis provenire testatur; quæ residuas habet litteras tres.

Expositio Psalmi.

MSS. A. B. F. cupit. ALEPH. BETH. ℣. 1. Beatus vir qui timet Dominum: in mandatis ejus cupiet nimis. Diversis modis *Beatus vir* in medium deducitur: ne dissimulatione aliquâ ejus appetentia negligatur. Decet enim animo nos frequenter revolvere, unde probamur sub æternitate gaudere. Sed cùm beatitudo nulla sit sub timore mundano, qui potiùs miseros facit; manifestum est tamen nulla æterna reperiri gaudia, nisi quæ Domini fuerint timore præparata. Ipso enim compellente desideramus, quod nos beatos possit efficere. Denique sic sequitur, *In mandatis ejus cupiet nimis;* quod per timorem Domini certum est posse contingere, quando Dominum diligendo metuimus: ne nos à regno suo reddat extraneos. *Beatus* ergo *qui timet Dominum*, &c. species duodecimæ definitionis quæ Græce dicitur κατ' ἔπαινον Latinè per laudem.

Timor mundanus miseros facit, divinus beatos.

GIMEL. DALETH. ℣. 2. *Potens in terra erit semen ejus: generatio rectorum benedicetur.* Jam illius beati, quem superiùs dixit, præmia describuntur. Sed cùm ipse prædicit humiles sibi esse gratissimos, itaut justi ejus pauperes dicantur, quæramus in qua terra *potentes* dicantur effici, qui hìc probantur esse derisui? In illa scilicet, quâ cum Domino regnaturi sunt sancti: ubi non divitiæ humanæ, nec honores temporales faciunt potentes, sed contemplatio Domini & sine fine laudatio. Ipsa revera est potentia cui non succedit infirmitas: sed quod esse meruerit, æternâ felicitate custodit. *Semen* opera significat bonarum rerum, quæ in hoc sæculo velut semina jaciuntur, ut fructus futuræ messis adolescat. *Generatio* autem *rectorum* benè dicitur, non ista carnis: sed illa quæ imitatione justorum per similitudines operum noscitur esse propagata. Unde & diabolus peccatores filios habere memoratur, quibus dictum est: *Vos à patre diabolo estis.* Joan. 8. 44.

Bona opera hic velut seminajaciuntur.

HE. VAU. ℣. 3. *Gloria & divitiæ in domo ejus: & justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Adhuc in bonis beati præmissa descriptio perseverat. Beati domus est mentis secretum, ubi *divitias* sanctas & *gloriam* perpetuam reponit quisquis Domini præcepta impleverit. Sed illa *gloria* non habet finem: illæ *divitiæ* non malignâ surreptione dispereunt, sed de Domini mandatis veniunt; unde quidquid acquiritur, perenni integritate servatur. Denique sic sequitur, *Et justitia ejus manet in sæculum sæculi. Justitia* quidem hominis dicitur, sed quæ Deo largiente præstatur. Nam cùm sit nomen generale, advertitur tamen propria, cùm divinâ dispensatione ad unumquemque hominem res concessa pervenerit. Et ne aliquis se temporaliter existimaret fieri beatum, addidit, *Manet in sæculum sæculi.* Hactenus beati illius bona narrata sunt: nunc unde fieri possit beatus edicitur: ne tantum desiderium movisse, non etiam & causam docuisse videretur.

Beati domus est mentis secretum.

℣. 4. *Exortum est in tenebris lumen rectis corde: misericors, & miserator, & justus Dominus.* Venit ad admonitionem secundam, in qua Domini primus significatur adventus, qui confitentes beatos fecit, & superbos pro sua iniquitate damnavit. Sed iste adventus Domini mirabili proprietate describitur. Venit enim lux quæ superat omnem lucem; & ut gratior esset, adjecit, *In tenebris*, non istas quas solis facit absentia: sed quæ peccatorum magis præsentia tenebrescunt. Intus sunt enim in corde istæ tenebræ, ubi sol mundanus non possit accedere, quas illud lumen expellit, quod mortem vicit, & delicta contrivit. Sed cùm *rectis corde* dicitur, perversi ab isto lumine separantur. Sequitur, *Misericors, & miserator, & justus Dominus.* Pauca sunt quidem verba, sed omnium creaturarum rationabilium actus amplexantia. Nam qui confitentur, habent * Misericordem: qui contemnunt Justum sine dubio * sustinebunt. ZAIN. HETH.

* MSS. A. B. F. misericordiam. * Idem. sustinebunt judicium.

℣. 5. *Jucundus homo qui miseretur & commodat: disponet sermones suos in judicio. Jucundum* dicit non tam hominibus acceptum, quàm Deo gratum. *Qui miseretur*, id est, qui egentibus donat. *Commodat* verò, qui recepturus aliquid in hoc mundo sperantibus in necessitate mutuatur, sicut dicit in Evangelio: *Omni petenti te da, & volenti mutuari abs te, ne prohibeas eum:* quia & hæc non minima merces est ad præsens * eruere periclitantem, & fideliter recipere solam præstitæ pecuniæ quantitatem. Potest autem intelligi, ut hoc quod *miseretur*, id est, quod pauperibus donat, *commodare* videatur, quando dat homo temporalia, recepturus æterna. Sed licet utraque ad manuales videantur operas pertinere; tamen non solum de pecunia miserendum dicit pauperi, aut sperantibus *commodandum:* sed de omni beneficio quo indigere cognoscitur destitutus. Unde impigri debemus facere omne quod potest alteri subvenire. Sequitur, *Disponet sermones suos in judicio.* Dispositio sermonum ordinem significat imperturbatum atque tranquillum, qui probabili ratione narratur. Venienti quippe Patrifamilias dicendum est: *Domine quinque talenta dedisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum.* Ipse ergo *disponit in judicio sermones suos*, qui se Domini dona geminasse probaverit; non ut ille qui suffossum talentum cautelâ sterili & noxiâ parcitate servavir. Quod potest etiam & ad illum pertinere, qui divinas scripturas munere Domini perscrutatus, aut infructuosâ taciturnitate retinet, aut piâ voluntate disseminat.

TETH. JOD. Matth. 5. 42. * Ed. servare. *Impigrè debemus facere omne quod potest alteri subvenire.* Matth. 25. 20

℣. 6. *Quia in sæculum non commovebitur: in memoria æterna erit justus.* Reddit causam quare vir justus disponat sermones suos in judicio; scilicet quia *in sæculum non commovebitur*, id est, à gloria Domini nullatenus separabitur. Sequitur, *In memoria æterna erit Justus. In memoria* utique *æterna erit justus:* quia vocatur ad præmium. Impiis enim dicitur: *Non novi vos.* Quapropter Luc. 13. 25. CAPH. LAMED.

ſicut illi qui deputantur ad pœnam de mente perhibentur excedere: ita iſti propter beatitudinem percipiendam *in memoria* dicuntur Domini permanere.

Mem. Nun. ℣. 7. *Ab auditu malo non timebit: paratum eſt cor ejus ſperare in Domino.* Illum *auditum malum* dicit, quem audituri ſunt impii: *Ite in ignem æternum*, & reliqua. (Matth. 25. 41.) Malus enim illis videtur qui juſtâ ſeveritate plectendi ſunt: quia fas dici non eſt, niſi juſtum Domini ſemper eſſe judicium. Et ne ſolum beatos putares pœnas noxias non timere, ſequitur, *Paratum cor ejus ſperare in Domino*; ut promiſſa ipſius percipiant, qui ſæculi illecebras ejus juvamine calcaverunt; quibus ipſe dicturus eſt: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi.* (Ibidem. 34.) *Cor* autem poſitum eſt pro rectæ mentis affectu, quod ſine aliqua cunctatione promiſſa novit expetere.

Samech. Ain. ℣. 8. *Confirmatum eſt cor ejus: non commovebitur donec videat inimicos ſuos.* Quia *Paratum fuerat cor* beati *ſperare in Domino*, conſequenter adjunctum eſt: *Confirmatum eſt cor ejus.* Omnia enim caduca contemnit, qui illa fuerit delectatione completus. *Confirmatur* ergo *cor* juſti, cùm nullâ ſæculi felicitate molleſcit; & peccatorum hîc reſpiciens potentiam, expectat potiùs eorum ruinam. In hoc enim mundo *inimicos* patitur potentes *videre*, ut ibi eos poſſit humiliatos aſpicere. Sed cùm hîc *videamus inimicos* noſtros eſſe carnales, qui nobiſcum aliquâ adverſitate confligunt, ſpirituales vult intelligi nequitias, quas hîc penitus non videmus, ſed in illa nos certum eſt judicatione cognoſcere. Et cùm dicit, *Donec videat inimicos ſuos*, ſubaudiendum eſt, humiliatos atque contritos. O * diſpoſitio ſancta Creatoris, qui tunc eos fractos facit videri, cùm poſſint eſſe deriſui, non timori!

* Ed. diſpenſatio.

Phe, Sade, Coph. ℣. 9. *Diſperſit dedit pauperibus: juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi: cornu ejus exaltabitur in gloria.* Hæc ſententia ad illud præceptum Dominicum pertinet: *Si vis eſſe perfectus, vende omnia tua, & da pauperibus: & veni, ſequere me.* (Matth. 19. 21.) Ipſa eſt diſperſio quæ feliciter congregat: ipſa erogatio quæ cælorum regna mercatur. Hæc qui fecerit juſtitiam operatur, quia Domini præcepta complevit; & in hoc ille ſemper manet: quoniam ab illo Auctore æterna recipit dona, qui condidit ſæcula. Sequitur, *Cornu ejus exaltabitur in gloria. Cornu* pro poteſtate poni ſæpe jam dictum eſt, ſicut Daniel Propheta teſtatur, dicens: *Quatuor autem cornua, quatuor regna ſunt.* (Daniel. 7. 17.) Quàm neceſſe eſt illis ibi dari, qui hîc videbantur piâ humilitate proſtrati. Hactenus de beatorum bonis locutus eſt: nunc pſalmum de impiorum afflictione concludit.

Res, Sin, Tau. ℣. 10. *Peccator videbit, & iraſcetur: dentibus ſuis fremet & tabeſcet: deſiderium peccatorum peribit.* Poſtquam beati definitionem dixit & præmia, in tertia parte peccatorum notavit invidiam. (Quid ſit Paradigma.) Quæ figura dicitur Paradigma, quoties beatorum hortamur bonis; malorum autem deterremur exemplis. Hoc enim ſchema in his pſalmis omnibus invenitur, qui loquuntur de inſtitutione beatorum; quamvis & alibi interdum reperiatur aptatum; ſicut & in primo pſalmo conſtat effectum. *Iraſcetur*, dixit, ſcilicet ſibi, qui noluerunt à pravitate ſuſpendi. * Videbant enim ſe præſumpſiſſe quondam de gloria caduca, de poteſtate fugitiva, & alios beatitudinem accipere, quæ neſcit aliquando deſinere; ira juſta, indignatio vera, ſed non proficua temporibus ultionis. (Ira damnatorum juſta, ſed non proficua.) Potuerant enim ibi non indignari: ſi hîc ſuis vitiis redderentur inſenſi. Sequitur, *Dentibus ſuis fremet & tabeſcet.* Peccator & invidus in ſua fluctuans malignitate deſcribitur: iracundiæ quidem ſuæ retinens malum, ſed nulli ultrà nociturus. Hîc enim impiè commovebatur, ut alterum læderet: ibi juſtè ſibi iraſcitur, quoniam pro ſua malignitate punitur. Sic & Iſaias ait: *Non eſt pax impiis, dicit Dominus.* (Iſai. 57. 21.) Nam fremitus ejus hoc agit ut *tabeſcat*: impetus ut deficiat; ſe jam dentibus ſuis mordet, ſe proprio dolore caſtigat: exigens à ſe cruciatus, quos hîc ſuſtinere cogebat innoxios. Adjecit, *Deſiderium peccatorum peribit*; ſcilicet quia ſicut illic vota beatorum in regno Domini plantata florebunt: ita peccatorum deſideria ſucciſa marceſcent.

* Ed. vident.

Concluſio Pſalmi.

Quàm pulchrè alphabeto deſcendente beatus iſte deſcriptus eſt; ut ſimul facta ejus narrarentur & præmia. Quis ſe videre non credat quæ ſancta veritas pollicetur? Sed ipſe nos faciat accipere, quod jam conceſſit audire. Hoc enim alphabetum, quo carmen iſtud impletum eſt, ad perfectionem ſapientiæ pertinere non dubium eſt; per quod & divinarum rerum intellectus agnoſcitur, & imperitiæ culpa declinatur. Sic conſtat pſalmos diverſâ ſuavitate variatos; ut humana imbecillitas diſcendi non poſſit ſuſtinere faſtidia.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum duodecimum.

Alleluia.

Ecce verba tituli ſui ſubſequens pſalmus exponit; nam cùm ſit, *Alleluia*, laudate Dominum: ita & ipſe fecit initium Magiſter verus, Doctor egregius, cujus neſcit ſermo fallere, quia de veritatis fonte conſtat emanare. Quid enim dici poteſt certius, quàm ubi rerum Præceptor, proprius probatur Expoſitor?

Diviſio Pſalmi.

Propheta David pſalmi textum ſub brevitate tranſcurrens, primâ parte commonet devotos, ut laudes Domino jugiter exolvant, & in toto orbe prædicare non deſinant. Secundâ parte ipſe facit quod alios monet, ut Magiſter verus non tam verbo, quàm docere videatur exemplo.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *Laudate pueri Dominum: laudate nomen Domini.* Conſtat hoc nomen ſimplicibus & puriſſimis dari, quando & ipſe Dominus puer vocatur, ſicut eſt illud: *Puer natus eſt nobis.* (Iſai. 9. 6.) Iſtam ſiquidem ætatem pro innocentia

centia sua à Domino constat electam; dicit enim discipulis suis: *Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum cælorum.* Meritò ergo hos Propheta commonet laudes Domino debere cantare, qui corde puro ad eas videntur accedere. Non enim hìc ætas est electa, sed puritas. Respice quoque in hac repetitione quamdam esse distantiam. *Dominum laudat*, qui se probabili actione commendat: *Nomen Domini* idem *laudat*, qui virtutes ejus sanctâ prædicatione concelebrat.

Matth. 19. 14.

Dominum laudat qui se probabili actione commendat.

℣. 2. *Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc, & usque in sæculum.* Ne fortè sibi momentaneam laudem pueri crederent imperatam, dicit & modò in hoc sæculo prædicandum, & in illa quoque æternitate laudandum. Sed ne vel hoc localiter possit intelligi, subter dicit quemadmodum ubique laudetur.

℣. 3. *A solis ortu usque ad occasum, laudate nomen Domini.* Hic universalem designat Ecclesiam, ut per totum mundum, cujus fabricator est Christus, ejus præconia debeant non taceri. Justa * commonitio est Domini, salutaris injunctio; ut Creatorem suum creatura cognoscat, eumque magnificare debeat, quatenus ejus laudibus semper accrescat. Hoc schema dicitur Periphrasis, Latinè per circuitum. In aliis quippe locis, per orbem, in aliis ex quatuor cardinibus, hic autem per solis cursum, quasi per quamdam lineam declaratus est mundus.

**MS. G. communitio.*

℣. 4. *Excelsus super omnes Gentes Dominus, & super cælos gloria ejus.* Per has duas partes, universas vult intelligi creaturas. *Gentes*, terrena cuncta suscipiamus. *Cælos*, advertamus universa cælestia: quoniam super omnia probatur *Excelsus*, cui ipsi quoque cæli subjecti sunt, sicut in alio psalmo legitur: *Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua.* Sive *Gentes*, carnales homines: *cælos* verò spirituales debemus accipere; ut super omnes creaturas Altissimus sentiatur, qui cunctarum rerum Conditor esse dignoscitur.

Psal. 107. 6.

℣. 5. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat?* Venit ad secundam partem, in qua jam ipse laudes Dominicas ex factis ejus lætus exolvit. Dum *Quis* dicitur, nemo alius significatur, quàm qui tantùm propriâ potentiæ suæ Majestate glorietur. *Qui in altis habitat*, id est, in excelsis creaturis suis, quas ipse magnas facit, cùm in eis *habitare* dignatur; ut sunt Angeli boni, sancti ejus, & reliquæ potestates, quæ præsentiæ ipsius dignitate grandescunt. Sed ne putares istam amplitudinem humilia velle despicere, vide quid sequitur.

℣. 6. *Et humilia respicit in cælo & in terra.* Exponitur quod superiùs dictum est: *Qui in altis habitat.* Ipse enim *humilia respicit*, ut fiant ejus dono semper altissima. Illi enim supra piam humilitatem sedes est; ipsam visitat quæ nihil in se sperans, sed de sola Domini largitate præsumit. Sed istam humilitatem in qualitate mentis accipe, non in positione terrarum. Sequitur enim *In cælo & in terra.* Quæ est *in cælo* humilitas: nisi illa scilicet in qua humilitate sua sancti Angeli placuerunt? Virtutes omnes cælorum ipsâ laude præcelsæ sunt; & quidquid fideliter humile fuerit, ibi Dei sedes & æterna potentia reperitur. *In terra* enim quod dicit, significat sanctos viros,

Deus humilia respicit, ut fiant altissima.

Virtutes cælorum humilitate præcelsæ.

de quibus scriptum est: *Super quem * requiescet Spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem verba mea?* Sic *in cælo & in terra* humilitas Deo placita reperitur; sicut superbia probatur exosa, per quam diabolus cecidit, per quam homines in tartari penetrale merguntur. Erubescant elati, & seipsos acceptâ ratione convincant. Ubi credant locum habere superbiam, cùm cælum & terram ab humilitate videant occupata?

Isai. 66. 2.

** Ed. requiescit.*

℣. 7. *Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem.* Hoc beneficium non sibi soli inopes vendicent & egentes; nam *de stercore* & paupertate erigitur, quisquis de hac labe corporis per Dei gratiam sublevatur. Rex denique ipse mundanus inops est munerum Dei, & in stercore volvitur, cui carnis vitia dominantur. Elevat ergo ab istis Dominus quoslibet ordines, quaslibet ætates, cùm misericordiæ suæ dona largitur.

In stercore volvitur cui vitia carnis dominantur.

℣. 8. *Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.* Declarat ad quid pauperis & inopis pervenire possit erectio, scilicet *ut collocetur cum principibus populi sui. Principes* enim *populi* sunt Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, & quicumque Deo probabili conversatione placuerunt. Sed hìc principatum, non honorem credas qui hominum suffragio conquiritur, sed illum qui Domino largiente præstatur, qui humilitate altus est, qui fide certus, qui mentis robore solidatus. Nam quod addidit, *Populi sui*, significat Ecclesiam Catholicam, quæ toto orbe diffusa est.

℣. 9. *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.* Hic facta est conclusio superiorum sensuum, & descendentium pulchritudo verborum. Nam quod dixit: *Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem. Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui*, exponit ubi hoc fieri possit; scilicet in Ecclesia, quæ ante adventum Sponsi sui *sterilis* fuerat: sed facta est *mater* læta *filiorum*, quando prædicationibus Apostolorum ex aqua & Spiritu sancto copiosos filios in toto orbe procreavit. Quondam fusca, nunc pulchra; quæ per aquam fœcundissimam parit, & virginitatem suam gloriosâ integritate custodit. Ipsa fuit igitur *sterilis*, quam Dominus *in domo* sua *habitare facit lætantem*, de partu scilicet & numerositate sanctorum.

Ecclesia ante adventum Christi sponsi sui sterilis: sed pòst mater filiorum facta, & quomodo.

Conclusio Psalmi.

VEhementer admiror quoties istum numerum reperio ingentium Sacramentorum honore plenissimum. Ipse enim calculus Apostolos complectitur: ipse Israëliticum populum divisit in tribubus, futuram illam (sicut Pater Hieronymus ait) significans beatitudinem duodenariâ quantitate distingui. Verbi gratia, ut primum locum habeant Apostoli, secundum Prophetæ, tertium Martyres, quartum infantes post baptismum rapti, quintum Virgines, sextum rectè pœnitentes; ut sic usque ad duodecim partes per diversas meritorum distantias gradiatur. Hoc tangere videtur Apostolus cùm dicit: *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum*, & alibi: *Stella à stella differt in claritate: sic erit & resurrectio mortuorum.*

Numeri duodenarii laus.

In cap. 31. Ezech.

1. Cor. 15. 41.

Quapropter iste psalmus post centesimum duodenario numero constitutus, futuræ nobis beatitudinis imaginem compromittit, quando ad illam æternæ lætitiæ similitudinem jugiter Dominum à pueris præcipit esse laudandum.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum decimum tertium.

Alleluia.

CUm jam multi psalmorum præcesserint, & alii quoque secuturi sint, qui *Alleluia* prænotantur, non incassùm tot psalmi tali capite videntur ornati. Nam sicut in melodia hoc compositum nomen diversos tonos recipit: ita & multiplices causas ad vim suæ prædicationis assumit. Non enim uno modo dicitur: *Laudate Dominum;* sed sicut ex diversis actibus laus ista colligitur: ita & *Alleluia* variis negotiis & competentibus narrationibus applicatur. Est enim intentio psalmi istius; ut ab initio Hebraici populi per magna miracula plenitudinem legis (qui est Christus Dominus) mundo præstitam nuntiaret, per quas similitudines rerum, & hodie unumquemque liberati approbat Christianum.

Divisio Psalmi.

PEr totum psalmum Propheta loquitur. Primo modo commemorat quæ miracula Dominus Hebræis præstiterit, & populo Christiano. Secundo sub interrogatione dicit, cur fugetir mare, quare cursum suum Jordanis abstinuit: responsionem gratissimam jungens, à facie Domini terram fuisse commotam. Tertio simulachra Gentium inutilia demonstrat adoratoribus suis; & religio Domini quàm sit utilis & saluberrima propriis cultoribus consequenter exponit.

*Ed. retinuit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. IN exitu Israël * de Ægypto, *domus Jacob de populo barbaro.* Hic *exitum* illum debemus accipere, quando nos à peccatorum vinculis contingit exire. Tunc enim ab Ægyptiorum, id est, à dæmonum turba liberamur, quando barbaricæ severitatis illius jura non patimur; & verè reddimur Israëlitæ, cùm pompæ mundi hujus à nostra cœperint mente discedere. *Barbarus* autem à barba & rure dictus est, quòd nunquam in urbe vixerit, sed semper ut fera in agris habitasse noscatur. *Domus* verò *Jacob* veraciter efficimur, quando Christiani dogmatis præcepta servamus.

* MS. G. & Ed. ex.

Barbarus unde dictus.

℣. 2. *Facta est Judæa sanctificatio ejus: Israël potestas ejus: Israël regnabit in ea.* Tria ista commata versus hujus divisa expositione noscamus. * *Judæam* diximus non solum ad Hebræorum pertinere nationem, sed ad omnes fideles posse respicere. Verus enim Judas Salvator est Dominus, in quo regnum & potestas Israëlitarum, id est, videntium Deum noscitur esse perpetua; ita qui eum circumciso corde sequuntur, Judæi veraciter nuncupantur. *Potestas* autem *ejus Israël* dicta est: quoniam in ipso magna miracula propriæ virtutis ostendit. Nam ubi ille non habet potestatem, qui omnia quæ vult facit in cælo & in terra. Sequitur, *Israël regnabit in ea;* scilicet quoniam vir videns Deum in beata illa congregatione *regnabit*, ubi sancti sunt omnimodis congregandi.

* MS. G. & Ed. Judam.

Qui Judæi vocandi.

℣. 3. *Mare vidit, & fugit: Jordanis conversus est retrorsum.* Videns Propheta ingentium miraculorum se mole superari, vitiorum omnium causas duabus allusionibus plenissimâ brevitate conclusit. *Mare*, frequenter diximus peccatores istius sæculi debere suscipi, qui more undarum tumidis cogitationibus fluctuant, *Jordanem* verò pro quolibet flumine debemus accipere, qui variis desideriis homines rapiunt, & in mare illud magnum nefandâ præcipitatione deducunt. Ista enim duo quæ genus humanum diversâ delectatione rapiebant, adventu Domini respecto, à suis consuetudinibus retrorsum præcipitata redierunt. Et licet hæc historia referatur in veteri Testamento; aliis tamen hîc verbis & similitudinibus indicatur; ut evidenter adverteremus antiqua illa facta spirituali intelligentia salutis nostræ indicia nuntiasse.

℣. 4. *Montes exultaverunt ut arietes: & colles velut agni ovium.* Paulatim evidentiùs descendit ad tempora Christiana. *Montes* Apostolos & Evangelistas, vel omnes verbi Prædicatores accipi posse manifestum est, qui & supernam lucem à terris cæteris primitùs acceperunt. Et meritò *Montes* appellati sunt, propter sanctitatis amplissimum cacumen, & fidei solidissimam firmitatem. Isti enim *exultaverunt* in operibus suis *tamquam arietes*, qui fidelissimum gregem ad caulas Domini divino juvamine perducebant. *Colles* autem mediocritatem significant latè credentium, quorum pectora fidei semina efficaciter acceperunt. *Colles* enim dicti sunt à colendo. Ista enim spiritualiter advertere nos debere ratio ipsa compellit, quando ad litteram omnimodis probantur absurda. Et ideò respice quâ suavitate priores similitudines ad hanc intelligentiam videntur esse perductæ; ut sibi omnia pulcherrimâ collatione respondeant.

Quare Apostoli & Evangelistæ montes vocati.

Colles à colendo dicti.

℣. 5. *Quid est tibi mare quod fugisti: & tu Jordanis quare conversus est retrorsum?* Secundum ingreditur modum, in quo decora interrogatio præmittitur, ut dulcissima responsio subsequatur. Quæ figura dicitur Peusis & Apocrisis, Latine Percunctatio atque Responsio. Requiritur enim *Mare*, discutitur fluvius cur suas consuetudines perdiderunt; ut ipsa gressus defixerint, quæ pridem involuta omnia rapiebant. Et benè additum est, *Retrorsum:* quoniam universæ correctiones tunc nobis proveniunt, quando Domini beneficio nostra se instituta convertunt. Nam quod penè ipsa repetiit quæ superius dixit: *Quid est tibi mare quod fugisti: & tu Jordanis quare conversus es retrorsum?* Alia figura est, Epanodos, id est, Repetitio rerum, quæ junctim dictæ sunt.

Quid sit Epanodos.

℣. 6. *Montes quare exultastis ut arietes: & colles velut agni ovium?* Priorum versuum ordinem custodivit; sic enim sub alio modo & hîc sunt positi, sicut in prima divisione videntur esse narrati. Interrogat enim sæculum per mare vel fluvium, quid fuerit quod ejus ligamenta soluta sint. Et quoniam erat una responsio secutura, & illos quoque interrogat qui *exultasse* præcipuè videbantur. Unus enim Auctor & illa fecit obstupescere, & hæc præstitit fixâ prosperitate gaudere.

℣. 7. *A facie Domini commota est terra : à facie Dei Iacob.* Secuta est competens quæ parabatur utrisque responsio. Audite conversi, audite fidelissimi Christiani commotionem istam, id est, permutationem, quæ humanæ terræ feliciter evenit, non factam tremore montium, sed prosperâ conversione populorum. Nam si quæras quid sit Dominus, audi, *Deus Iacob.* Ipso enim misericorditer apparente ab ejus facie, id est, præsentia salutariter *terra commota est*, quæ mortis stupore pigra riguerat; quæ tamen sic à sua superstitione *commota est*, ut in cultura Domini æterno fixa robore permaneret.

Per petram Judæorum duritia intelligenda. ℣. 8. *Qui convertit petram in stagna aquarum, & rupes in fontes aquarum.* *Petram* (ut arbitror) Judæorum duritiam debemus advertere, quam in sacri baptismatis *stagna convertit*, cùm eos ad religionem fecit venire tranquillam. Quam similitudinem Dominus in Evangelio dicit: *Matth. 3. 9.* *Potens est Dominus de lapidibus his suscitare filios Abrahæ.* Idem *rupes*, hoc est arida & dura corda Gentilium, divini eloquii manare fecit fontes irriguos; ut qui ante sterilibus superstitionibus siccabantur, pòst * auditi fuerint verbi cælestis prædicationes influere copiosas. Hactenus superiores versus per figuram Parabole noscuntur esse decursi. **MSS. A. B. F. avidi.*

**Ed. misericordia.* **Ed. veritatem.* ℣. 9. *Non nobis Domine, non nobis : sed nomini tuo da gloriam. Super * misericordiam tuam & * veritatem tuam.* Cùm multa beneficia dixerit quæ nobis Christus Dominus profutura concessit, nimis vera subsequitur & affectuosa petitio; ut propter nomen suum humano generi præstaret utilia, qui probabilia merita in peccatoribus nequaquam poterat invenire. Nam cùm bona largiatur immeritis, ipsius gloriæ probatur esse quod concedit. Sequitur, *Super misericordiam tuam & veritatem tuam.* His duabus rebus *gloriam* Domini postulat debere concedi. *Misericordia* est enim, cùm miseris ac delinquentibus peccata dimittit : *Veritas*, cùm beatitudinis futuræ promissa restituit : sive (ut alii volunt) cùm judicaturus est impios. Utrasque enim res, sive dum parcit, sive dum judicat, ad gloriam Domini pertinere manifestum est. *Ad gloriam Dei pertinet, sive dum parcit, sive dum judicat.*

℣. 10. *Nequando dicant Gentes : ubi est Deus eorum?* Subsecuta est causa, quare dignetur Dominus devotis misericordiæ suæ dona præstare. Quæ figura dicitur Ætiologia, id est, causæ redditio. Nefandam quippe imputationem petit amoveri, quam in isto sæculo patiuntur creberrimè Christiani. Nam quoties Martyrum corpora diversis suppliciis affliguntur, ipsa vox est tyrannorum, ipsa Gentilium : *Ubi est Deus eorum?* Quasi non possit eripere, quos ut coronet tormenta pariter sustinere. *Ut Martyres Deus coronet patitur eos tormenta sustinere.*

℣. 11. *Deus autem noster in cælo sursum : in cælo & in terra omnia quæcumque voluit, fecit.* Contra dementium verba Gentilium, qui dicunt : *Ubi est Deus* tuus? veracissima nimis infertur & absoluta sententia, *Deum nostrum omnia facere quæ vult in cælo & in terra.* Nam cùm dicitur, *In cælo sursum*, supra omnes creaturas potens esse monstratur. Sequitur, *omnia eum facere quæcumque* vel in minimis, vel in maximis creaturis suis voluerit operari; ut eum Omnipotentem esse cognoscas, dum ubique effectum suæ voluntatis ostendat.

℣. 12. *Simulachra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum.* Venit ad tertium modum, ubi Propheta *Simulachra Gentium* irridet, & Dominum Israël congruâ laude concelebrat. Hoc genus causę dicitur Demonstrativum, quod & vituperationem & laudem dignoscitur continere. Nam quinque versibus vituperat deos Paganorum : decem verò Deum laudat excelsum; ut & in ipsa quantitate dictorum, rerum discrepantiam monstraret ambarum. Sed quoniam superiùs invisibilem Deum dixerat, quæ vult omnia facientem : hìc meritò irridenda dicit idola, quæ ad humanitatis formam composita, vel ipsis corporeis sensibus probantur extranea. *Idola Gentium irridenda.* Nam licet inveniantur & ænea & lignea *simulachra* : utilius tamen illud elegit, quod gentilitas judicabat reverentiùs adorandum; ut erubesceret colere viliora, quorum & pretiosa probantur irrisa. Sed ne putares hæc signa naturæ alicujus vivam habere substantiam, ad vilitatem dicitur exprimendam, deos illos Gentilium mortalium manibus fabricatos. Pudor est dicere *simulachrum* ab illo coli, cujus ipse auctor potuit inveniri; ut quid mortali valeat præstare, qui nisi voluisset homo, idolum non potuisset existere? Sic & Jeremias talia deliramenta pulchrâ definitione conclusit, dicens : *Nihil aliud erit, nisi id quod volunt esse aurifices.* *Jerem. 10. 9.* Quibus etiam Sedulii (ut ita dixerim) Poëtæ veritatis versus illi repetendi sunt.

Lignee ligna rogas : surdis clamare videris : *Sedulius.*
A mutis responsa petis.

Nam si quæris scire quid sit veraciter Deus, audi Isaiam dicentem : *Ego Dominus, hoc est nomen meum in æternum : gloriam meam alteri non dabo, neque virtutes meas sculptilibus. Quæ à principio sunt, ecce fiunt : ut nova quæ ego annuntiabo, & priusquam manifestarem ea audire vos feci : quoniam ego sum. Ante me enim non fuit alius Deus, & post me non erit.* *Isai. 42. 8. 9.* *Ibid. 43. 10.*

℣. 13. *Os habent, & non loquentur : oculos habent, & non videbunt.*

℣. 14. *Aures habent, & non audient : nares habent, & non odorabunt.*

℣. 15. *Manus habent, & non palpabunt : pedes habent, & non ambulabunt : non clamabunt in gutture suo; neque enim est spiritus in ore ipsorum.* Et in his tribus versibus verissimâ descriptione notati sunt, qui falsis numinibus suis membra hominum inaniter assignare voluerunt. Nam quid, rogo, illi opus fuit *os*, qui *loqui* non poterat? Quid *oculi*, qui conspicere non valebat? Quid *aures*, qui non erat auditurus? Quid *nares*, qui nullatenus fragrantiam sentiebat? *Nares* autem à gnaritate dictæ sunt, quod nos faciant odoratus agnoscere. *Nares unde dictæ.* Quid *manus*, qui res palpabiles ignorabat? Quid *pedes*, qui se movere minimè prævalebat? Et ut talibus rebus augeretur irrisio, addidit; ut nec ipsis quoque animalibus ratione carentibus debeant comparari, quando *in gutture suo* non habent vel confusum clamorem, quem pecora emittere propriis quibusdam vocibus consueverunt. Sequitur sententia quæ cuncta concludat, & hominibus & pecoribus ideo illos incomparabiles inveniri : quia *non est spiritus in ore ipsorum.* Voces enim reddere, sive articulares, sive confusas animantium esse non dubium

est : in quibus aptissimè longa enumeratio facta est, ne citò Paganorum opprobria finirentur.

℣. 16. *Similes illis fiant qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis.* Audit forsitan Paganus & gaudet se suis numinibus comparatum : sed intelligat quantùm tali patrocinio potuit proficere; ut de rationabili homine usque ad insensibilia metalla meruerit pervenire. Intelligat culturam suam in damnationem propriam fuisse conversam, & refugiat illud adorare, unde plectibile judicium cognoscitur excepisse. *Similes* quippe *illis fiunt*, qui sequi talia decreverunt. Nec illud omittendum est, quod fabricatores & cultores hujus rei unâ perculsi probantur esse sententiâ. Similis est enim iniquitas alios suis operibus decipere, & culturis se pessimis obligare. De his etiam dicit Apostolus: *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & servierunt creaturæ potiùs quàm Creatori, qui est benedictus in sæcula.* Hic etiam illa figura convenire monstratur, quæ appellatur Sarcasmos, id est, adversarii derisio violenta, quæ ipsas quoque culpas penetrare dignoscitur.

Roman. 1. 25.

℣. 17. *Domus Israël speravit in Domino: adjutor eorum & protector eorum est.* Damnatis iniquitatibus perfidorum, ad celebranda præconia Domini lætus accedit. *Domus Israël*, Ecclesiam cognoscitur fidelium significare populorum. Ipsa enim *sperat in Domino*, quæ mundana desideria semper abjiciens, solâ ipsius delectatione perfruitur. Et quid ei proveniat, consequenter exponit: *Adjutor* enim *& protector* ejus efficitur, cui omnia servire demonstrantur. *Adjutor*: quia carne laborantes in hoc mundo, in quantum utile novit, adjuvat. *Protector*: quoniam animas sanctas nullâ sinit diabolicâ fraude subverti.

℣. 18. *Domus Aaron speravit in Domino: adjutor eorum & protector eorum est.* Quod priore versu generaliter dixit, hoc nunc de Sacerdotibus decora iteratione retexuit; ut excelsus ordo Pontificum non in generali commemoratione, sed speciali præconio laudaretur. *Aaron* enim in populo Judæorum primus Sacerdos electus est, cujus commemoratione meritò ordo ipse declaratur.

℣. 19. *Qui timent Dominum* **sperent in Domino: adjutor eorum & protector eorum est.* Exponit quod superiùs dixit, *Domus Israël, & domus Aaron.* Ipsi sunt enim *qui timent Dominum*, & *sperant in Domino.* Duo enim ista sunt quæ beatos faciunt & felices, quos consequitur quod superiùs dixit, ut eis & *Adjutor* sit Dominus & *Protector.*

* Ed. speraverunt.

Timere Deum & sperare in eo hæc duo beatos faciunt

℣. 20. *Dominus memor fuit nostri: & benedixit nos.*

℣. 21. *Benedixit domum Israël: benedixit domum Aaron.* Hæc eadem pulchrâ varietate congeminat, ut benedictionem Domini præstari talibus inculcatâ ratione crederemus. Nam cùm dicit: *Memor fuit nostri*, gratiam divinæ pietatis ostendit. Quibus enim meritis debebatur, ut Christus Dominus adveniret, qui & errantes populos doceret, & conversos suâ benedictione salvaret? *Benedixit* enim *domum Israël*, de sanctæ Mariæ virginitate nascendo. *Benedixit* quoque *domum Aaron*, sacerdotii honore præcinctus, sicut de ipso in alio psalmo dictum est: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Psal. 109. 4.

℣. 22. *Benedixit omnes timentes Dominum, pusillos cum majoribus.* Post speciales enumerationes ad benedictionem generalitatis ascendit: ubi simul omnes benedicuntur qui servire Domino purâ mente delegerunt. Hoc enim fecit in piscatoribus, hoc fecit in regibus, nec ullum genus hominum ei credens probatur exceptum, quod sit ab ejus muneribus alienum. Quæ figura dicitur Anacephalæosis, id est, Recapitulatio, quæ fit quando ea quæ superiùs dicta sunt latiùs, breviter in memoriam postea revocantur.

Quid sit Anacephalæosis.

℣. 23. *Adjiciat Dominus super vos: super vos & super filios vestros.* *Adjiciat*, duplici modo videtur intelligi: sive benedictionem quam in hoc sæculo sanctis suis Dominus pro parte concedit: sive *adjiciat* numero vestro populos fideles. Quod & nostris temporibus facit, & usque ad finem sæculi non desinit operari; ut de Gentibus Ecclesia prædestinata in unum gregem redacta congaudeat, & unius Pastoris glorioso regimine perfruatur.

℣. 24. *Benedicti vos à Domino, qui fecit cælum & terram.* Cùm superiùs optaverit Propheta ut benedicerentur fideles: jam ipsa prædestinatione confisus benedictos dicit esse justissimos. Et vide genus benedictionis, *Domino*, posuit: quia ipsa est perfecta beatitudo non sibi quemquam præparari, sed *Domino.* Hoc enim verbo & fidelium corda roborantur; & futura beatitudo, unde provenire possit, ostenditur. *Qui fecit cælum & terram*: sive verbum significat, cujus operatione omnis creatura perfecta est: sive pusillos & majores, quos superiùs dixit, qui ejus misericordia ad Catholicæ religionis gaudia pervenerunt.

Perfecta beatitudo est non sibi quemquam præparari, sed Domino.

℣. 25. *Cælum cæli Domino: terram autem dedit filiis hominum.* Cùm justi cælum dicantur, Dominus Christus Cælum cælorum convenienter accipitur, sicut Sanctus sanctorum, Deus deorum, & cætera quæ in hunc modum granditer efferuntur. *Cælum* autem dictum est, quod intra se cælet universa. Cùm enim *cælum cælorum* datum sit *Domino*, sicut in sexagesimo septimo psalmo legitur: *Qui ascendit super cælos cælorum ab oriente; terra* est *hominum filiis* attributa: ubi se per gratiam Domini multiplici colluctatione purificent, & ad æternam vitam ex istius mundi agone perveniant. *Dedit* autem, ad humanitatem pertinet Incarnationis; nam Verbo quid dati potuit, qui cum Patre, & Spiritu sancto semper cuncta possedit & possidet?

Cælum unde dictum.

Psal. 67. 34. *Cur terra filiis hominum data.*

℣. 26. *Non mortui laudabunt te Domine: neque omnes qui descendunt in infernum.* *Mortuos* hìc illos dicit, qui perpetuis cruciatibus affligendi sunt; eorum voces non suscipit Dominus: quia beati tantùm sunt, qui ejus præconia personabunt, sicut Salomon dicit: *A mortuo, quasi ex eo qui non est, perit confessio.* Eccles. 17. 26. Et paulò pòst: *Nos autem viventes & sani laudamus nomen tuum.* Dicendo autem: *Neque omnes qui descendunt in infernum*, ostendit & sanctos ad inferna quidem descendere, sed in Domini exultatione gaudere. Mori enim justis & peccatoribus probatur esse commune: sed nimis longâ discretione separantur, sicut in octogesimo quinto psalmo dictum est: *Et eripuisti animam meam ex inferno inferiori.* Psal. 85. 13.

℣. 27. *Sed nos qui vivimus, benedicimus Dominum, ex hoc nunc & usque in sæculum.* Expositâ parte damnatorum, aptum fuit ut pulchritudinem psalmi beatorum bona concluderent. Vivorum enim est Dominus non mortuorum, sicut in Evangelio legitur: *Non est enim Deus mortuorum, sed vivorum.* (Matth. 22. 32) Vivorum autem accipiendum est, non istâ vitâ viventium, quam communem sanctis constat esse cum impiis: sed illa de qua in alio psalmo legitur: *Placebo Domino in regione vivorum.* (Psal. 114. 9.) Et ne ad terrena bona mens humana descenderet, ad illa cælestia congruenter ascendit, quæ nec in laudibus possunt habere terminum, nec in præmiis sustinere probantur occasum.

Conclusio Psalmi.

LUxerunt nobis quasi granati mali minuta pulcherrima, quæ historiæ corio revelata dulcissima mella sudaverunt. Quot enim versus, tot gratiæ: quot verba, tot poma sunt animæ. Monemur enim per similitudines veteris populi, hujus mundi quasi Ægyptiacam dominationem relinquere; ut possimus ad terram promissionis baptismatis itinere pervenire. Festinemus intrepidi, adventu Domini adversitates nostræ solutæ sunt. Mare fugit, Jordanis retrò timore conversus est, simulachra Gentium quasi metalla insensata contempta sunt; Domini autem nostri gloria ubique colitur, ubique prædicatur. Et ideò juvante Deo psalmorum virtutes studiosissimè perquiramus: quoniam se & fidelibus aperiunt, & incredulis semper abscondunt.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum decimum quartum.

Alleluia.

EXcitat nos de somno hujus sæculi solemnis ac vera commonitio, & velut quidam spiritualis gallus ad opera nos cogit venire fidelium. Audiamus sanctam vocem, pium sequamur * imperium, * & relinquamus impium. Laudatio enim Domini dignitas operum, & pretium est laborum, quando nec suavius quidquam potest dici, nec salubrius actitari.

(In * MSS. A. B. F. *imperium* deest. Ab * Ed. & MS. G. *& relinquamus impium* aberat.)

Divisio Psalmi.

LIberatus Propheta de profunda fovea peccatorum, etiam in illa petra misericordiæ constitutus, primo membro gratias agit: quoniam se exauditum esse cognoscit, & contra omnia pericula mortis efficaciter se Dominum invocasse testatur. Secundo iterum clamat ad Dominum, ut liberatus perveniat ad illam requiem sempiternam, quam fidelibus promittit Domini munere concedendam.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DIlexi, *quoniam exaudivit Dominus vocem orationis meæ.* Amorem Domini hominibus duobus provenire constat articulis. (Amor Domini duobus articulis hominibus provenit.) Est unus quando pro collatis beneficiis & ab infidelibus diligitur, atque laudatur; sicut in alio psalmo de peccatore legitur: *Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei.* (Psal. 48. 19.) Alter est certissimus atque perfectus, cùm devoti animus nullâ accidentium malorum adversitate dejicitur: sed in miseriis suis spe futurorum, in charitate Domini semper accenditur, sicut dicit Apostolus: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas?* (Rom. 8. 35.) &c. Hunc ergo modum Propheta subter exponit: quoniam in tribulationibus & angustiis suis *dilexit*, quando illi tribulationes & dolores præstiterint, ut Dominum invocare mereretur. Quapropter David non in regni amplitudine lætus exultat, non de mundi felicitate gratulatur, quam noverat transituram: sed gaudet orationem suam in angustiis à clementissimo Domino fuisse susceptam, quod prodesse sibi perpetuè sentiebat. Et vide quo compendio & causam posuit, & rationem causæ momentaneâ celeritate subjunxit. Quod schema dicitur Epitrocasmos, id est, dicti Rotatio, quæ breviter & succinctè ea quæ sunt dicenda, perstringit. (Quid sit Epitrocasmos.)

℣. 2. *Quia inclinavit aurem suam mihi: & in diebus meis invocabo eum.* *Auris*, sicut jam dictum est, appellata est ab auditu, quam meritò ad nos *inclinare* dicitur Deus: (Auris ab auditu dicta.) quia ut nos dignetur audire, nulla ad ipsum humana merita videntur attingere. Quod factum in adventu Domini veritatis ipsius tradit auctoritas, quando mundi sceleribus miseratus, medicinam beatæ Incarnationis attribuit. Et quoniam ejus circa se uberrimam cœperat sentire pietatem, in diebus suis cùm multis tribulationibus angeretur (sicut inferiùs dicit) *invocasse* se Dominum profitetur. Nostros enim illos dies dicimus, ubi (Qui dies nostri dicendi.) propriâ iniquitate peccamus, & anxios dolores pravis cogitationibus sustinemus. Mirabilis sententia, beata vicissitudo, & fidelem semper beneficia quærere, & clementem Dominum continuâ benignitate præstare.

℣. 3. *Circumdederunt me dolores mortis: & pericula inferni invenerunt me.* Causas adhuc reddit aptissimas, cur vir sanctus dilexerit Dominum, non illas in quibus se amari putat humanitas, si inflatis honoribus evehatur, si divitiarum mole grandescat: sed ideò se dicit divinâ gratiâ visitatum, quia doloribus & periculis probabatur affectus; meritò quando ista perducunt ad gloriam, illa præcipitant ad ruinam. Et inspice verba simplicia magnis sensibus esse farcita. *Circumdatum* se dicit *doloribus*; & ne putares mediocres, addidit, *mortis.* Adjecit etiam, *inferni pericula*, quæ constat tormentis omnibus esse graviora. Sequitur quoque, *invenerunt me*, quasi inopinatum, quasi securum, quasi à Domini defensione sepositum; ut facilè potuerit capi, quem à tanto contigerit munimine segregari.

℣. 4. *Tribulationem & dolorem inveni: & nomen Domini invocavi.* Audis *tribulationem & dolorem*, & fortassis offenderis: sed quas divitias gerat intrinsecus thesaurus iste, cognosce. Hæ sunt tribulationes, quæ ad Dominum exclamare fecerunt: (Tribulationes medicinaliter corda pungunt.) hi dolores qui medicinaliter corda punxerunt; ut ad verum Medicum clamaret ægrotus, unde venire indubitatum constat auxilium. Et inspice quid mutata hæc verba parturiant; superiùs ubi captus est, à doloribus

inventum se dicit: hic ubi remedium reperit, *invenisse* se ipsos *dolores* asseruit. Ille enim causas calamitatis suæ cognoscit, qui se afflictum, ut convertatur, intelligit. Nam & medicus tunc quæritur, quando viscera humana morbus aliquis gravare sentitur. Sequitur, *Et nomen Domini invocavi*, quo præstante & dolor & tribulatio celeriter vinceretur.

℣. 5. *O Domine libera animam meam: misericors Dominus, & justus, & Deus noster* * *miserebitur.* Enumeratis passionibus suis, Propheta venit ad secundum membrum: ubi exclamat ad Dominum, ut *anima* ejus à peccatorum profunditate liberetur, sicut dicit Apostolus: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Quæ figura dicitur Proanaphonesis, Latinè Exclamatio, quoties inter alia quæ loquimur, ad Deum subitò verba convertimus. Quapropter tribulationes nostras & dolores diligentissimè divino munere perscrutemur; latent enim altiùs, & plerumque sæculi delectatione velata sopiuntur, quæ nisi divino adjutorio quæramus, intrinsecus, vocem istam salutarem eructuare non possumus. Nam cùm dicit: *Libera animam meam*, confitetur eam sine Domino semper esse captivam. Sequitur, *Misericors Dominus, & justus, & Deus noster miseretur.* In superiori commate liberari petiit animam suam: hic autem promittit *Dominum misericordem & justum*; ut nec ipse in illa * peritione dubitasse videretur, nec alios faceret anxiâ voluntate pendere. *Misericors, quia illi inclinavit aurem suam. Iustus*, quoniam corripuit peccatorem ad veniam requirendam. *Miserebitur*, cùm recipit filium quem flagellat. Unde cognosce hæc tria posita ad fragilitatem humani generis instruendam, quæ sæculi delectationibus inhiando, asperos putat dolores, qui pro salute animæ conferuntur.

* MSS. A. B. F. *miseretur.*
Rom. 7. 24. 25
Quid sit Proanaphonesis.
Anima sine Domino semper est captiva.
* MSS. A. B. F. *liberatione.*

℣. 6. *Custodiens parvulos Dominus: humiliatus sum, & liberavit me.* In magnam significationem præposteravit ordinem, quem superiùs dixit. Liberari enim primò petiit animam suam, & posteà misericordem Dominum generaliter esse professus est: nunc autem universaliter parvulorum se dicit esse custodem, & posteà *humiliatum & liberatum esse* proclamat; ut per hunc ordinem rerum ostenderet quod in Evangelio legitur; quamvis de multis Gentibus sit aggregatus, unum gregem Domini, & unum illi esse Pastorem. *Parvuli* sunt, qui sibi certissimè videntur exigui: sed solâ Domini largitate grandescunt. Et vide quale verbum est positum; *Custodiens*, dixit, tamquam Pastor eximius, qui gregem suum à rapaci lupi incursione defendit. Sed inspice quod ordinem congruum servans, priùs *humiliatum*, posteà se dicit *esse liberatum*; ut vulnera * dolere non possint, quæ ad sanitatem cælestis Medici munere pervenerunt.

* MSS. A. B. F. *dolores esse.*

℣. 7. *Convertere anima mea in requiem tuam: quia Dominus benefecit* * *tibi.* Cantet hoc anima cum Propheta, quæ peregrinatur à Domino. Cantet hoc ovis illa quæ erraverat, & Custodis revecta humeris, ad caulas meruit redire Pastoris. Cantet hoc filius ille, qui mortuus fuerat & revixit: perierat & inventus est. Cantet hoc populus devotus, qui pretioso sanguine redemptus, ad desideratam requiem pervenire Domini largitate promeruit. Quapropter animam suam hortatur Propheta, ut *convertatur* ad Dominum, unde illi & tranquilla venit requies, & abolitio peccatorum. Suam ergo *requiem* dicit, quæ illi data est per gratiam, non meritorum compensatione possessa. Denique sic sequitur: *Quia Dominus benefecit tibi.*

* MS. G. & Ed. *mihi.*

℣. 8. *Quia eripuit animam meam de morte: oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapsu.* Declarantur causæ quare superiùs dixerit: *Quia Dominus benefecit tibi.* Sed hæc intelligamus præscientiæ virtute Prophetam dicere de futuro: quoniam adhuc in isto sæculo viventibus convenire non possunt. Ait enim: *Eripuit animam meam de morte.* Animæ quippe justorum cùm de isto sæculo transeunt, ab illa morte liberantur, de qua in Evangelio dictum est: *Sine mortuos sepeliant mortuos suos.* Et cùm dicit: *Eripuit*, beneficium divinæ virtutis ostendit: quia nisi per ejus potentiam non valuisset à morte perpetua liberari. Sequitur, *Oculos meos à lacrymis.* Cessant utique lacrymæ sanctorum, quando jam mors animæ non probatur esse suspecta; non enim in securitate plangitur, sed in isto agone ubi calamitas ventura metuitur. Addidit, *Pedes meos à lapsu.* Cùm dicit, *A lapsu*, ostendit lubricum & pronum esse peccatum. Sed benè illic non formidatur ruina, ubi jam est æterna prosperitas. Nam in isto sæculo constituti (sicut dictum est) & mortem animæ justi timent, & assiduè lacrymas fundunt, *& pedes* suos *à lapsu* non credunt ullatenus alienos. Hic enim colluctatio est, & ideò cuncta sub metu sunt; unde intelligimus his tribus periculis subjacere genus humanum, quod adhuc in istius vitæ colluctatione versatur. Nam vide quid sequitur.

Luc. 9. 60.
Cuncta hic sub metu sunt.

℣. 9. *Placebo Domino in regione vivorum.* Perscrutandum est quare dixerit de futuro, *Placebo Domino in regione vivorum*, quasi non & hic in regione mortuorum placeant sancti, qui sunt Judicis ore laudari; cùm & in Genesi legatur: *Placuit Enoch coram Deo, & transtulit illum Deus.* Job quoque Domini voce laudatus est. Et in Evangelio de Nathanaële ipse Dominus dicit: *Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est.* Sed hic, *Placebo*, dixit, jam securus, jam qui displicere non possim, nec quidquam dubium sustinebo, quando sicut Apostolus dicit: *Mors absorpta fuerit in victoriam, & corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem*; tunc enim justi ita *placebunt Domino*, ut ulteriùs de peccatorum adversitate nihil metuant. *In regione vivorum*, dixit, in congregatione sanctorum, ubi omnis vivens revera colligitur, & à morientium sorte separatur, sicut in Evangelio Dominus dicit: *Qui credit in me, transiet de morte ad vitam.*

Genes. 5. 24.
Job. 1. 8.
Joan. 1. 47.
1. Cor. 15. 54.
Joan. 5. 24.

Conclusio Psalmi.

Salutatis psalmi istius intentione tractatâ, contra mundi dolores animi fortitudinem debemus objicere. Dicamus, sicut psalmus inchoat: *Dilexi, quoniam exaudivit Dominus vocem deprecationis meæ*: quia non est pœna quæ promovet, non est dolor qui perducit ad requiem; nec durus æstimandus est fletus, qui æterna gaudia subministrat. Intendamus enim non quod patimur, sed quod speramus, & temporale malum sine dubitatione mollescit,

Spes ad patiendum roborat.

cujus prosperrimus intenditur finis. Rogemus ergo omnipotentiam Christi, qui hæc solus valet inæstimabili virtute superare; ut acie malignitatis infractâ, nec illa nobis omnino fiant aspera, quæ nunc videntur austera. Sic enim Domino in regione vivorum placebimus, si in hoc sæculo mortificare nostra corpora pro ipsius gloriæ nomine festinemus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum decimum quintum.

Alleluia.

SIc debet nobis aliquando Domini laus increscere, ut non alleluiatica possimus gaudia fastidire. Vox fidelium, sermo beatorum, modulatio sancta canentium, unde & auditus corporeus suaviter delinitur, & anima fessa cælesti delectatione recreatur. Introducenda sunt enim Martyrum verba, qui & * confessione gloriosâ viguerunt, & passione mirabili munera sunt Domini consecuti.

* MSS. A.B.F. *confessionis gloria.*

Divisio Psalmi.

PEr totum hunc psalmum invictorum Martyrum verba referuntur. Primâ positione beneficia Domini commemorant; quibus cùm hæsitarent quid eis dignum potuisset reddi, occurrit utique gloriosus calix ille martyrii, qui tamen Domini largitate præstatur. Secunda, chorus ipse servum se Domini, & filium Ecclesiæ Catholicæ profitetur: ne præter fidelissimos viros Deo placitos hæreticorum quoque quispiam putaret esse martyrium.

Expositio Psalmi.

℣. 1. CRedidi, *propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis.* Martyrum populus ille reverendus ordinem veri dogmatis servans, priùs se dicit *credidisse*, & posteà fuisse prolocutum, propter illos scilicet destruendos, qui veraciter non credentes, affectant de ejus aliqua prædicare magnalibus. Post veram siquidem fidem sancta debet venire confessio: ne illud audiat importunus: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* Sequitur, *Ego autem humiliatus sum nimis.* Ne intelligeres prædicationes veracissimas humiliatas, quæ tantò plus enitescunt, quantò amplius persecutorum studio comprimuntur. Se dicit *esse humiliatum:* quia sancta religione crescente, ipsi videbantur pœnis temporalibus subjacere.

Post veram fidem sancta debet venire confessio.

Psal. 49. 16.

℣. 2. *Ego dixi in excessu * mentis meæ: Omnis homo mendax.* Ne illam veracissimam confessionem, quam, Domino præstante, susceperat, aliquis putaret mortalium viribus applicandam, quid proprium humanitas habeat, ipse profitetur, *omnem hominem* scilicet esse *mendacem.* Sed vide quod hanc considerationem non facilè potuit invenire, nisi ad supernam contemplationem per excessum mentis evectus: quando anima corporeâ sorde purgata, causas rerum manifestis speculationibus intuetur. Magna siquidem prudentia geritur, ut sibi aliquis imprudens esse videatur. Nam sicut leves ac fatui se esse veracissimos mentiuntur: ita illuminati *mendaces* se esse cognoscunt. Quaproptcr hæc nos regula certa constringat; ut quando carnis fragilitate *mendaces* sumus, nostrum esse fateamur: quando veraces, divinis muneribus applicemus. Hæc autem sententia pertinet ad figuram Paroemiam: quoniam hoc proverbium humani sermonis frequentatione celebratur. Tale est illud quod in Actibus Apostolorum Saulo dictum est: *Durum est tibi contra stimulum calcitrare;* revera durum: quoniam suis nisibus percutitur, qui in acutum calces elisisse monstratur. Notandum verò quod *excessus mentis* & in malo ponatur, sicut est in Paralipomenon: *Et dedisti eos in extasi*, id est, in excessu mentis, *& in commotione & in interitu.*

* MSS. A.B. *meo.*

Differentia inter fatuos, & illuminatos.

Actor. 9. 5.

2. Paralip. 29. 8.

℣. 3. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* Benè dubitavit *quid retribuere* possit humanitas, quæ boni proprium nihil habebat. Nam cùm dicitur, *Quid?* hæsitatio * magna monstratur. Quid enim illi ab homine potest reddi, dum semper ejus nos constet munere contineri? Meritò ergo dubitabat, cui dignum de suo nihil occurrerat. Verùm ne omnino redderetur sterilis, confisus de misericordia Domini, *quid retribuat*, subsequenter exponit. Sed istud est magnopere perquirendum quod dicitur, Deum nobis retribuisse quæ contulit; quasi boni aliquid ei priùs dederimus, & sic ab ipso collata suscepimus, cùm Apostolus clamet: *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Dominus enim *retribuit* nobis bonum pro malo; ut quod prædicavit verbo, monstraret exemplo. Ille enim alapis cæsus, ille judici traditus, ille flagellis immeritis verberatus, nobis resurrectionis spem tribuit, & cælorum regna promisit.

* *Ed. mostra*

1. Cor. 4. 7.

Dominus retribuit nobis bonum pro malo.

℣. 4. *Calicem salutaris accipiam: & nomen Domini invocabo.* Digna quidem promissio: sed si in humanis viribus ponatur, periculosa præsumptio. Quis enim potest Confessoribus tormentorum patientiam dare, nisi ille qui pro nobis dignatus est calicem passionis accipere? Nam ut hoc impossibile humanæ virtuti absolutè monstraret, secutus est: *Et nomen Domini invocabo.* Cujus fretus auxilio credebat se complere, cui carneam fragilitatem non putabat posse sufficere. Pulcherrimè verò ac breviter definita est Martyrum mors, *calix salutaris; Calix*, quia sub mensura bibitur: *Salutaris*, quia in æternam salutem, Domino præstante, propinatur. De isto calice dixit & Dominus in Evangelio: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?*

Martyrum mors est calix salutaris, & quare.

Matth. 20. 22.

℣. 5. *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Benè dicitur, *Pretiosa*, quæ Domini sanguine noscitur comparata, illius enim Passione glorificata est; ut *in conspectu* ejus esset eximia. Hanc enim cognoscimus Dominum famulis suis magnâ gratiæ ubertate conferre, quam ipse est dignatus assumere. O mors vitalis, ô interitus ambiendus, ô transitus gloriosus, qui membra Christi imitatores sui Capitis facis; & ut sit *pretiosa*, non divitiis oblatis efficitur, sed effusione sanguinis comparatur!

Cur mors sanctorum pretiosa dicatur.

℣. 6. *O Domine quia ego servus tuus: ego servus tuus & filius ancillæ tuæ! Dirupisti vincula mea.* Venit ad positionem secundam, ubi munere singulari suscepto exclamat dicens: *O*

Domine, ego servus tuus! Admiratur enim se talia beneficia suscepisse, qualia ipse pro redemptione mundi est dignatus assumere. Quemadmodum enim non miraretur *servus*, & conditione primi hominis implicatus ad illa venire, quæ tanta Majestas dignata est elegisse? Pavor est dicere quæ beneficia suscipiat, qui suis actibus meretur offensam. Nam ut admirationis istius declararet augmentum, repetit, *Ego servus tuus.* Adjecit, *Et filius ancillæ tuæ*, ut humilitatem suam triplicatis confessionibus indicaret. *Filius* autem *ancillæ* ideò videtur adjectum, ut Ecclesiam Catholicam omnimodis indicaret, quæ ancilla est dum servit, sponsa dum jungitur. Et ideò competenter advertimus non esse martyrium, nisi quod servus Domini, & Catholicæ filius meretur Ecclesiæ. Sequitur, *Disrupisti vincula mea.* Virtutem hìc martyrii sentimus exponi, cujus impetu triumphali *dirumpuntur* omnia *vincula* peccatorum. Nulla enim in homine macula remanere potest, quam pius sanguis abluerit. Notandum autem, quod versus hic tantam virtutem creditus est habere, ut à nonnullis diceretur posse hominibus peccata dimitti, si eum in fine vitæ suæ tertiâ confessione congeminet.

Ecclesia Catholica ancilla est Domini & sponsa.

Verum Martyrium solùm Ecclesiæ filius meretur.

℣. 7. *Tibi sacrificabo hostiam laudis.* Quia dirupta fuerant vincula peccatorum, *sacrificare* se dicit *hostiam laudis*; quod sacrificium nimis Domino videtur acceptum. Ipse enim in Evangelio docet: *Decem sanati sunt, & non est inventus qui daret gloriam Deo, nisi hic Samaritanus.* Non enim iste de illis fuit qui beneficium Domini ingratâ taciturnitate presserunt: sed iste accepti boni gratiarum actionem se restituere Deo compromittit.

Sacrificium laudis Deo acceptum.

Luc. 17. 18.

℣. 8. *Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini.* Postquam dixerat oblaturum se hostiam laudis: ne crederetur ubicumque esse solvendam, dicit, *In atriis domus Domini*, id est, in Ecclesia Catholica toto orbe diffusa, quâ continentur omnes verissimi Christiani, non hæretici qui sunt vanâ pravitate discreti. Nam quod dicit: *Vota mea Domino reddam*, seipsum offerre videlicet pollicetur. Omnium enim fidelium votum est Christo se offerre, & in ejus Ecclesia rectâ credulitate consistere. Sed ut agnosceres quæ esset ista *domus Domini*, vide quid sequitur.

℣. 9. *In conspectu omnis populi ejus, in medio tui Ierusalem.* Ecce instruxit, quam domum Domini dixerit superiore versiculo; *In conspectu* scilicet *omnis populi ejus.* Dignum enim est ut publicè debeat laudari, qui pati pro omnium salute dignatus est. Dominus enim perfectissimè novit etiamsi in cordis secreto fiat. Sed hoc ad ædificationem populi pertinet, ut bona confessio generalitatis auribus imbibatur, sicut in Evangelio dicit: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego illum coram Patre meo qui est in cælis.* Addidit, *In medio tui Ierusalem*, ubi pax Domini conquiescit, & unitas sancti populi Domini contemplatione lætatur.

Dignum est ut publicè laudetur, qui pati pro omnium salute dignatus est.

Matth. 10. 32.

Conclusio Psalmi.

Psalmus hic magnifico Martyrum honore sacratus est, qui nobis & ad exemplum datus, & ad patrocinia largienda tributus est. Veneremur talium dolores, hujusmodi pœnas studio nobis charitatis optemus; ut si non meremur tali consummatione coronari, saltem in studiis possimus similibus inveniri. Cur enim tales dolores Christianus velit effugere, per quos se novit ad cælorum gaudia pervenire?

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum decimum sextum.

Alleluia.

Duobus quidem versibus, sed plenarius tituli honor apponitur; ut intelligamus quamvis pauca verba in Domini laudibus semper esse plenissima. Quis enim dubitet exiguum non debere dici, unde potest magnificentia superna laudari? Cui congruè apponitur schema, quod Græcè dicitur Hyrmos: quoniam seriem orationis usque ad ultimum servans, nec personam noscitur mutasse, nec causam: sed uno sensu usque ad terminum, quod cœpit, exequitur.

Continentia Psalmi.

Licet hic psalmus pro paucitate versuum divisionem non recipiat: omnes tamen compendio suæ locutionis exuperat. Est enim primus quidem atomus psalmorum, puncti præferens dignitatem, unde linea oritur, & diversæ schematum species doctissimâ varietate formantur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Laudate Dominum omnes Gentes: & collaudate eum omnes populi.* Et istum quoque psalmum ad personam Martyrum debemus aptare. Dicunt enim sancti viri, quasi jam gloriosâ passione perfuncti; ut *omnes Gentes* ad laudes Domini debeant excitari, qui talia præstitit servis suis, ut ipsius potiùs imbuerentur exemplis. Ubi sunt Donatistæ, qui tantùm suæ congregationi fidem præstitam mentiuntur? Clamat chorus ille sanctorum, *Omnes Gentes Dominum* debere *laudare*; atque utinam vel nobiscum facerent, quod se agere singulariter mentiuntur. Sequitur, *Et collaudate eum omnes populi.* Collaudatio est cunctorum fidelium in unum redacta laudatio; hæc enim Ecclesiæ Catholicæ apta cognoscitur, quæ de diversis mundi partibus aggregatur. *Omnes* enim *Gentes* in suis populis generaliter commonentur: ne quis se in judicio Domini dicat esse præteritum.

Quid sit Collaudatio.

℣. 2. *Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus: & veritas Domini manet in æternum.* Causa redditur quare debeat Dominus toto orbe laudari: quoniam promissiones suas, quas per sanctos Prophetas effecerat, adventus sui visitatione complevit. *Confirmata est* enim in populo Christiano *misericordia ejus*, & non commovebitur *in æternum*, quando ille qui præstitit, ipse nos (ut credere dignum est) etiam suâ miseratione custodit. Addidit, *Et veritas Domini manet in æternum.* Hic *veritas Domini* Filius significatur, sicut

Joan. 14. 6. sicut ipse dicit: *Ego sum via, veritas, & vita.* Nam
Error Arrii destruitur. sicut putat dementissimus Arrianus, quod dici nefas est) erat tempus quando non erat Filius: fuerat utique tempus quando esset Pater sine veritate, sine via, sine vita. Sed quoniam sine his rebus Pater nunquam fuisse credendus est, saluti nostræ, & ipsi convenit veritati coæternum & consubstantialem Patri per omnia Filium confi-
Joan. 1. 3. teri. Deinde scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Nam si tempus est factum per Filium, quomodo existere potuit tempus, quando non erat Auctor ejus? Sic errores pravos sequitur semper absurditas. Subjiciunt quoque tertiam falsitatem: Patrem semper
Ibidem. 1. anterius Filio prædicatur. Et ubi est illud, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum?* Vides nihil ibi fuisse præpositum; nam & multis locis primus Filius nominatur, ut est illud
Ephes. 5. 5. Apostoli ad Ephesios: *An nescitis, quia omnis fornicator & immundus non habet hereditatem in regno*
Galat. 1. 1. *Christi & Dei?* Et ad Galatas: *Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem.* Et ad Thessalonicen-
2. Thess. 2. 15. ses: *Ipse autem Dominus Iesus Christus, & Deus Pater noster qui dilexit nos.* Et ad Corinthios se-
2. Cor. 13. 13. cunda: *Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei.* Et ut istam æqualitatem de tota intelligeres Trinitate, addidit, *Et communicatio sancti Spiritus cum omnibus vobis.* Legitur etiam Spiritum sanctum & Dominum, & priore loco fuisse nominatum; ait enim Paulus ad Thessalonicen-
2. Thess. 3. 5. ses: *Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, & patientia Christi.* Oratur enim Spiritus sanctus, ut corda credentium dirigat & in charitate Dei, & in patientia Christi. Quapropter unus ex Trinitate antè vel posteà nominatus, audienti nullum præjudicium poterit exhibere: quia humana locutio aliter se non valet expedire. In Deo enim nulla est disparilitas vel diversitas æstimanda: quia ubi unus Deus rectè creditur, ibi minor & major non potest inveniri. Nescit enim numerum unitas, nec gradum ad-
Exod. 20. 26. mittit æqualitas, sicut scriptum est: *Non ascendes per gradus ad altare meum.*

Conclusio Psalmi.

PArvus quidem psalmus plenissimâ brevitate conclusus est. Quid enim amplius potuit dici, quam ut Creator debeat toto orbe laudari? Fæcunda brevitas, constricta copia, arctum latissimum, & sine fine angustum. O dulcis & admiranda diversitas! modò paucis sententiis salutaria dicere: modò magnalia diffusâ oratione narrare; ut tædiosa mortalitas nec in ipsa cura sustineret fastidium, cui præstat amœna
* MSS. A. B. F. veritas. * varietas appetitum. Quæri forsitan potest, cur duos tantùm versus psalmus iste contineat, cùm è diverso centesimus decimus octavus centum septuaginta sex versibus productus esse monstretur, aliique complures dispari modo pro rerum qualitate formati sunt. Sed illud fortassis indicare res ista cognoscitur; quoniam sicut harmonia, id est, musicæ virtutis pulchra modulatio, ex diversis sonis atque accentibus unam perfectam faciunt cantilenam: sic & isti psalmi modò breves, modò mediocres, modò longissimi, in unum concentum suavitate dulcissimâ rediguntur. Sive (quod credere dignum est) futurum regnum Domini significatur: ubi diversa merita sanctorum pro actuum qualitate fulgebunt; cùm tamen omnibus una beatitudo & suavitas æterna præstetur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum decimum septimum.

Alleluia.

LEgimus in Apocalypsi Joannis Apostoli, Cap. 19. 1. 4.
Alleluia in cælo cantare multitudinem copiosam; quod etiam quatuor animalia & viginti quatuor seniores adorantes Dominum dicunt; quod totus ille cælestis exercitus in voce tubæ grandisonæ hymnidicâ exultatione concelebrat. Quapropter ad hoc laudis officium & nos alacriter accedamus. Quod si puro corde canimus, sanctis Virtutibus piâ devotione miscemur; fitque honor & gratia terrenorum, quæ beatitudo probatur esse cælestium. Quocirca intueamur hunc psalmum speciosâ fronte relucentem; in ipsis quippe principiis quatuor versus pari fine conclusit, ut Evangelico numero totum mundum uni Domino laudes debere reddere, adhortatione quadrifariâ commoneret. Hos intercalares non possumus dicere: quia nullos alios miscet, sed unifines eos apto forsitan nomine vocitamus, qui simili verborum consonantiâ terminantur. Hoc & in centesimo tricesimo quinto psalmo per omnes versus absolutè factus est; quod quemadmodum se habeat, suo loco evidentiùs commonemus.

Divisio Psalmi.

FIdelis populus peccatorum nexibus absolutus, in prima sectione generaliter hortatur, ut unusquisque Domino debeat confiteri: quoniam in tribulationibus exauditus, professus est hominem nullatenus formidandum. Secundâ in solo dicit Domino confidendum, per quem Gentium inimicitias probatur evasisse, & ad veracissimæ vitæ pervenisse remedia. Tertiâ sectione aperiendas sibi portas dicit esse justitiæ: ubi dicit etiam de angulari lapide, id est, de Domino Salvatore. Quartâ reliquis Christianis frequentanda Domini atria persuadet: de adventu sanctæ Incarnationis suavi delectatione congaudens.

Expositio Psalmi.

℣. 1. COnfitemini Domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia ejus. Populus ille beatorum, qui à propriâ fuerat clade liberatus, reliquos commonet fideles, ut Domini laudibus constanter invigilent. Ista enim confessio ad laudem pertinet absolutè: sive quia illi est Alleluia præpositum: sive quia à diversis angustiis ereptum se Domini miseratione lætatur. Laudis quoque causa subjungitur, *Quoniam bonus*, quod nomen Deo propriè certum est convenire; nam cùm ab incredulis Judæis secundum carnis aspectum Christus *Magister bonus* diceretur, respondit ipse: *Quid me interrogatis de* Matth. 19. 17. & Marc. 10. 18.
bono, qui me cælorum Dominum esse non creditis? Adjiciens, *Nemo bonus nisi solus Deus.* Sed Matth. 12. 35
cùm legatur, *Bonus homo de bono thesauro suo pro-*

fert bona, quasi videtur esse contrarium. Sed hominem bonum dicimus per Domini gratiam factum; nam ille solus propriè per se dicitur bonus, qui eos facit implere quod boni sunt. Sequitur, *Quoniam in sæculum misericordia ejus.* Ipsius quoque boni quem dixerat, expositio dilucidatur: quia non solum præstat immeritis, sed in æternum misericordiæ suæ dona concedit. *In sæculum* enim, perpetuitatem significat futuram, ubi unum est sæculum, & una dies, nec permutatio ulla succedit.

Deus per se bonus, homines per ejus gratiam.

℣. 2. *Dicat nunc Israël quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia ejus.*

℣. 3. *Dicat nunc domus Aaron quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia ejus.*

℣. 4. *Dicant nunc omnes qui timent Dominum quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Cùm in his versibus legantur similes fines, præmissa eos expositio competenter amplectitur. Illud tamen altiùs perscrutandum est, cur in principiis versuum tantùm nomina variavit. Ait enim: *Dicat nunc Israël*, quod totum populum complectitur beatorum. Secundo versu ponitur, *Dicat nunc domus Aaron*, significans Sacerdotes, quos propter honoris sui reverentiam singulariter æstimavit esse memorandos. Tertius quoque versus ait: *Dicant nunc omnes qui timent Dominum*; ut illos ostenderet quos in centesimo decimo tertio psalmo dixerat: *Pusillos cum majoribus*, qui in unam societatem Christo Domino purâ mente devoti sunt. Sic diversitas ista nominum generalitatem complectitur absolutè fidelium.

Psal. 113. 13.

℣. 5. *In tribulatione invocavi Dominum: & exaudivit me in latitudine.* Exemplum proprium ponitur, ut audientium animus excitetur: quia magnum credulitatis incitamentum est, ipsum gratias agentem audire, qui pertulit. Sed considera quod addidit, *In latitudine:* quoniam nos de sæculi quidem angustiis liberat, sed in magna præmiorum suorum *latitudine* miseratus acceptat. Eripit de temporalibus malis: sed bonis nos potens est implere perpetuis. Sæviant ergo quantumlibet transitura discrimina, tumescant adversitates caducæ; latissimè redditur quod in hac mundi brevitate fidelis populus ingravatur.

℣. 6. *Dominus mihi adjutor est: non timebo quid faciat mihi homo.*

℣. 7. *Dominus mihi adjutor: & ego videbo inimicos meos.* Quamvis versus isti penè videantur esse consimiles: singulis tamen verbis omnino discreti sunt. Nam cùm se dicit auxilio Domini hominem non timere, carnales designat inimicos, qui visualiter religiosorum propositum persequuntur. Cùm verò ait: *Videbo inimicos meos*, spirituales nequitias vult intelligi, quas in illo judicio dicit esse videndas, ubi jam diabolus cum cæteris ministris suis destructus atque damnatus humanis conspectibus apparebit. Nam cùm modò maxima pars hominum inimicos suos carnales aspiciat: illud magis optasse credendus est, quod hic videre non poterat. Sive orat ut latentem inimicum valeat intueri, quatenus cautior effectus ab ejus insidiis reddatur alienus. Et nota quòd in principiis amborum versuum eadem verba geminavit. Quæ figura dicitur Anaphora, quæ etiam in sequentibus versibus invenitur.

Diabolus in judicio humanis conspectibus damnatus apparebit.

℣. 8. *Bonum est confidere in Domino, quàm confidere in homine.* Populus ille beatorum divino munere liberatus, fideliter ac piè docens, venit ad secundam sectionem, dicens: In Deo solo, non *in homine confitendum*; in illo scilicet qui veraciter promittit, non in isto qui fallaci præsumptione se decipit. Quanti enim stulti dicunt: Facio quod volo, nec dominum meæ voluntatis habeo: putantes quia per arbitrium liberum utilitas sit explicanda mortalium; quos arguit Jacobus Apostolus dicens: *Nonne ex concupiscentiis vestris dicitis: Cras ibimus in illam civitatem, & mercabimur, & lucrum faciemus; quam ut dicatis, si voluerit Dominus, & si vixerimus faciemus hoc aut illud*, & reliqua. Est quidem in malâ parte execrabilis libertas arbitrii; ut prævaricator Creatorem deserat, & ad vitia se nefanda convertat. In bona verò parte arbitrium liberum Adam peccante perdidimus, ad quod nisi per Christi gratiam redire non possumus, dicente Apostolo: *Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.* Undè assiduâ oratione precandum est, ne nos voluntas perversa rapiat, sed inspiratio divina possideat: quoniam quicquid ex nobismetipsis sapimus, mortiferâ contra nos audaciâ concitamus. Jurè ergo vetuit *in homine confidendum*, qui per se nec alteri, nec sibi prævalet dare remedium, sicut & Jeremias dicit: *Maledictus vir qui confidit in homine, & ponit spem carnem brachii sui, & à Domino recedit cor ejus.* Quapropter desinant præsumptores illas sibi partes assumere, unde eos justiùs possit sententia divina damnare. Hinc etiam Pater Augustinus contra Pelagium, Scelestium & Julianum hæreticos copiosis libris mirabiliter disputavit, & venenosi dogmatis arma confregit.

Per liberum arbitrium utilitas mortalium non est explicanda.
Jacob. 4. 13. 15.
In mala parte execrabilis libertas arbitrii.
Liberum arbitrium ad bonum Adam peccante perdidimus.
Philip. 2. 13.
Cur in homine non confidendum.
Jerem. 17. 5.

℣. 9. *Bonum est sperare in Domino, quàm sperare in principibus.* Duo verba mutata omnino aliam fecêre sententiam. Superiùs enim *confidere* se dicit, hîc *sperare:* ibi *in homine*, hîc *in principibus*; ut illic de carnalibus, hîc de spiritualibus dixisse videatur. Princeps enim & diabolus appellatur, ut est illud Evangelii: *Ecce venit princeps hujus mundi, & in me non inveniet quidquam.* Sic & bonus Angelus dictus est princeps, sicut in Daniele legitur: *Michael princeps* * *vester.* Quapropter nec in bonis, nec in malis Angelis, sed in solo Domino spem hominis dicit esse ponendam. Nam etsi bonos pro impensa nobis pietate diligimus: beneficia in ipsis Domini, non propriæ possibilitatis jura laudamus.

Diabolus princeps appellatur.
Joan. 14. 30.
Dan. 12. 1.
* *Ed. magnus*

℣. 10. *Omnes Gentes circumdederunt me: & in nomine Domini ultus sum eos.* Hoc populus ille meritò dicebat, qui spem suam in Domini protectione posuerat: significans labores Ecclesiæ, quos primùm in Capite suo, id est, in Domino Christo pertulerat, & pòst in suis passionibus sustinebat. Primò enim quando religio innotuit Christiana *omnes Gentes* in ejus persecutione surgentes, diversis cladibus affecerunt fidelissimos viros: qui tamen in suis persecutoribus (juvante Domino) vindicarunt, quando eos conversione mirabili subdiderunt; ut de se pœnitentiæ pœnas exigerent, quas pridem innocentibus ingerebant. Nam quod dixit: *Gentes*, & subjungit genus masculinum, *Ultus sum eos;* sive ad intellectum pertinet, quia in Gentibus populi significantur: sive schema est Exallage,

id est, Immutatio: quoniam genus hic nominis immutavit.

℣. 11. *Circumdantes circumdederunt me: & in nomine Domini ultus sum eos.* Perscrutandæ sunt minutiæ verborum: quoniam discussa (sicut sæpe diximus) non minima nobis sacramenta parturiunt. Primò posuit, *Gentes;* quod ad Ecclesiam propter Martyrum populos pertinebat, qui studentes culturis dæmonum, passim lacerabant populos fideles. Modò autem sub ipsa repetitione verborum noluit *Gentes* ponere; ut magis Passionem Domini subtiliter indicaret, quam à solis Judæis specialiter constat impletam. In quibus tamen est *in nomine Domini* vindicatum, quando multi ex his pœnitentes mala quæ fecerunt, vocabulum Christianorum sumere meruerunt. Et isti quoque versus appellandi sunt unifines, sicut & illi qui in capite psalmi sunt positi. Et notandum est; quia sicut Caput plerumque de membris loquitur: ita nunc membra de suo Capite proloquuntur.

Quando in Judæis in nomine Domini vindicatum.

℣. 12. *Circumdederunt me sicut apes favum, & exarserunt sicut ignis in spinis: & in nomine Domini vindicavi in eis.* Adhuc & isti versus de Domino loquuntur. Ipse enim à sævientibus Judæis circumdatus, Passionis suæ per totum mundum mella profudit. *Apes* enim favum circumdant, quando per domos cereas liquores dulcissimos recondunt; & cùm sibi putant victualia reponere, faciunt unde homines possint sua desideria satiare. Quod Judæos manifestum est implesse, quando rem cuncto orbi dulcissimam amaris conatibus effecerunt. *Apes* enim quasi à pedibus dictæ sunt, quod sine pedibus nascantur. *Spinæ*, sæculi peccata designant, quibus Judæorum populus ferociter incitatus, in delictis suis velut ignis concrepans æstuavit. Sed *in eis* quoque Domini gratia *vindicatum est*, quando de illo melle quod condiderant nescii, conversi ad Dominum suavissimè sunt repleti.

Apes unde dictæ.

Per spinas peccata intelliguntur.

℣. 13. *Impulsus versatus sum ut caderem: & Dominus suscepit me.* Hoc jam de se omne corpus fidelium verissimâ voce testatur. *Impulsus* enim ille cadit, cui Domini fortitudo subtrahitur. Et inspice vim verborum; *Impulsum* se dicit & *versatum ut caderet:* sed Domini susceptione firmatus est. Soli enim *versati* non cadunt, qui Christi virtutibus continentur; ut frequenter fieri solet quando benè meriti traduntur ad pœnas. Ideò enim tradi videntur ut cadant, id est, ut à recta credulitate mutentur: sed Domini dextera confirmati non cadunt, quoniam in fidei sanctitate consistunt. Alioquin infideles cadunt, etiam cùm stare in pertinaciæ suæ obstinatione cernuntur.

Impulsus cadit, cui Domini fortitudo subtrahitur.

℣. 14. *Fortitudo mea & * laudatio mea Dominus: & factus est mihi in salutem.* Non potest impulsus cadere, cui auxilium *Domini fortitudo* videtur præstare. Sed ne putaretur sola pericula declinare, quem Domini dona servabant, adjecit, *Factus est mihi in salutem:* quia per ipsum æternam vitam suscipiunt, per quem & sæculi hujus ruinas evadere promerentur. Ipse enim est & *fortitudo & laudatio* æterna beatorum.

*MSS. A. B. laus.

℣. 15. *Vox lætitiæ & salutis in tabernaculis justorum: dextera Domini fecit virtutem.* Chorus ille fidelium lætus exultat: quoniam dum persecutores eorum putarent eos mœrore confici, & tribulatione consumi, illi divinâ contemplatione gaudentes de sua pœna lætabantur, quam sciebant sibi ad æterna gaudia profuturam. Hic enim *tabernacula justorum* humani pectoris secreta designant, ubi semper læti sunt, quamvis forinsecus affligantur. Et ut cognosceres unde istud gaudium venit, adjecit: *Dextera Domini fecit virtutem*, id est, Christus, per quem Pater virtutem operatus est in exaltatione sanctorum; quod inferius ipse dicturus est.

Cur fideles de sua pœna lætentur.

℣. 16. *Dextera Domini exaltavit me. Dextera Domini exaltat*, cùm terrenis hominibus cælorum regna concedit. Quid enim potentius, quàm mortales induere immortalitatem, corruptibiles incorruptionem, peccatoribus beatitudinem, de hoste fortissimo infirmis dare victoriam?

℣. 17. *Non moriar, sed vivam: & narrabo opera Domini.* Contra illa hæc dicuntur, quæ adversum Ecclesiam Christi persecutorum loqui solet insana procacitas; quæ cùm se delere nomen æstimat Christianum, præstare potiùs videtur augmentum. Cui meritò dicitur à fideli: *Non moriar*, ut tu putas: *sed vivam* vitâ quam nescis; ad quam mente prætumidi pervenire non possunt. *Narraturum* se etiam *opera Domini* pollicetur, ut semper augeatur Ecclesia tali prædicatione vulgata. Quid prodest crudelibus persequi, quos vident semper persecutionibus augeri? Quantò melius & ipsi viverent, si conversi facta propria deplorarent?

℣. 18. *Castigans castigavit me Dominus: & morti non tradidit me.* Ne sibi aliquid persecutorum superbia vendicaret, tormenta ipsorum sævitiamque ferocissimam castigationem Domini esse confirmat; ut tota illa iniqua potentia ad correctionem fidelium videatur esse concessa. Quid se de potestate jactant, quibus nihil pro sua utilitate conceditur? Crudelitas illorum nostra correctio est, furoris flamma probatio. Non se meliores æstiment quod delinquunt; filio non parcitur, ut erudiri posse videatur. Sed hæc benè castigatus edicit; solus enim *morti non traditur*, cujus hìc vitia commissa purgantur. Et nota quod ait: *Castigans castigavit.* Hoc enim genus locutionis in scripturis divinis sæpiùs invenitur; ut est illud, *Benedicens benedicam te. Multiplicans multiplicabo semen tuum;* & his similia. Quod argumentum (ut sæpe diximus) dicitur A conjugatis.

Persecutorum tormenta castigatio Domini vocatur.

℣. 19. *Aperite mihi portas justitiæ: & ingressus in eas confitebor Domino.* Populus ille * fidelium venit ad tertiam sectionem, Jerusalem cupiens introire, januas ejus fervore spirituali sibi postulat aperiri. Quibus ergo dicitur, *Aperite*, nisi Prophetis atque Apostolis, qui cælorum claves mysticis virtutibus acceperunt? Per has enim doctrinæ januas introducti, intus jam positi veraciter *Domino confitemur.* Cæterùm quidquid extra Ecclesiam Catholicam geritur, nequaquam Domini laudibus applicatur. Benè autem per Allegoriam Prophetæ atque Apostoli *portæ* appellati sunt: *Portæ* enim dictæ sunt, per quas victualia civitatibus importantur, sicut & per illos animarum pabula constat illata.

* Ed. *fidelis.*

Quicquid extra Ecclesiam Catholicam geritur Domini laudibus non applicatur.

℣. 20. *Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam.* Cùm superiùs dixerit *portas*, quærendum est quare hìc *portam* voluit ponere numero singulari; scilicet ut designaret Prophetas atque

Portæ vocantur Apostoli, & Christus porta, & quare.

Apostolos januas quidem esse cælorum, sed has omnes ad unam posse perducere: quia universæ consueverunt ad Dominum intromittere Salvatorem, qui & *Porta* potest appellari, sicut ipse in Evangelio dicit: *Ego sum ostium ovium*, &c. Sequitur, *Justi intrabunt per eam*. Et hoc quoque subtiliter inquiramus, cur superiùs dixerit, *Portas justitiæ*, & hîc posuit, *Justi intrabunt per eam?* significans (ut mihi videtur) jam non scripturas divinas, per quas transeunt & injusti: sed illam Jerusalem, quæ portam habet Dominum Salvatorem, per quem justi tantùm homines introibunt. Quod benè utrumque complexus est, ut & istud, & illud futurum sæculum significare videretur. Joan. 10. 7.

℣. 21. *Confitebor tibi Domine quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem.* Istam confessionem non afflicti populi debemus advertere, sed lætantis. Gratias enim agit: quia illi Dominus salutaris illuxit, & Redemptor Gentium oculis humanis apparuit. Unde revera intelligimus & à prioribus justissimis Domini adventum fuisse jugiter expetitum, sicut ipse in Evangelio dicit: *Multi Prophetæ & justi cupierunt videre quæ vos videtis, & audire quæ auditis*, &c. Matth. 13. 17

℣. 22. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes: hic factus est in caput anguli.* Sub allusione fabricantium exponitur inanis opera Judæorum. Soli quippe hominum adhuc in mundo unum Deum colentes ædificare videbantur, dum cæteræ nationes idolorum se culturâ destruerent. *Ædificantes* enim tendunt semper ad angulum, ut commissorum parietum soliditas impleatur. Judæi verò fidei suæ fabricam minimè perfecerunt: quoniam ipsum, qui erat *lapis* fortissimus, angularis, more dementium putaverunt esse temnendum. Dominus autem Christus per tropologiam (sicut innumeris locis constat expositum) ideò *lapis* dicitur angularis: quia duos ad se populos è diverso venientes Gentilium atque Judæorum tamquam geminos parietes in unam soliditatis gratiam * colligavit. De hoc *lapide* Prophetæ, de hoc Apostoli, de hoc diversi multa dixerunt. Angulus enim tractus est ex Græco sermone, id est, ἀ γόνυ, quod Latinè dicitur genu. Hoc inflexum speciem anguli conformi qualitate restituit; nam apud Græcos originem sui nominis in derivationibus omnino custodit, ut Tetragonus, Pentagonus, & his similia.

Cur Christus lapis angularis dicatur.

* Ed. collocavit.

℣. 23. *A Domino * factum est hic: & est mirabilis in oculis nostris.* Ne lapidem istum saxeis montibus putares excisum, in salutem mundi *factum* dicit *à Domino*. Sed dum memorat *factum*, natura humanitatis ostenditur, quæ & creata esse monstratur. Sic & Apostolus ait: *In similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.* Et alibi, *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.* Iste quippe lapis qui est fabricæ decora copulatio, fibula parietum, in fundamentis perpetua fortitudo, *mirabilis* est in oculis fidelium, qui non solum eum corporaliter vident, verumetiam illuminatâ mente conspiciunt. Viderunt enim & Judæi, sed non *mirabilem*: quia solam intuebantur carnem, quam videbant esse communem. Fidelium autem sensibus, qui eum Filium Dei esse professi sunt, *mirabilis* & terribilis apparebat, sicut Petro Apostolo, qui dixit: *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Matth. 16. 16

* MSS. A. B. F. factum est hoc mirabile.

Philip. 2. 7.

Rom. 1. 3.

Cur Christus mirabilis in oculis fidelium, & non Judæorum.

℣. 24. *Hæc dies quam fecit Dominus: exultemus & lætemur in ea.* O quàm suavia verba sancta nobis probatur eructuare credulitas! Nam licet Deus cunctos dies creaverit; singulariter tamen *diem* fecisse dicitur, qui Christi Domini nativitate sacratus est. In quo meritò *exultare* convenit *& lætari*: quoniam in eo & diabolus jus perdidit, & salutem mundus accepit.

Quare in Nativitate Domini lætandum.

℣. 25. *O Domine salvum me fac: ô Domine benè prosperare.* Interjectiones istæ desiderium magnæ petitionis ostendunt; ut & hîc de mundi istius clade liberentur, & ibi prosperrimâ sorte ad dexteram collocentur. Duo enim ista sunt quæ fidelis expetit Christianus; ut & hîc eripiatur à peccatorum morte, & illic collocetur in requie sempiterna. Nam istas afflictiones quas hîc patiuntur, istos dolores quos hîc amore Domini sustinent: ibi sine dubio *prosperantur*, quando jam ad gaudia æterna perveniunt. *Prosperari* enim, est aliquid asperum facere tranquillum; ut grata nobis fiant mala præterita, quæ credimus in æterna gaudia commutanda.

Duo solùm expetunt Christiani.

Quid sit prosperari.

℣. 26. *Benedictus qui venit in nomine Domini: benediximus * vos de domo Domini.* Quarta sectio quæ superest introitur: ubi de adventu Domini suave munus laudis offertur, & subtiliter Antichristi præsumptio iniqua damnatur. Hæc figura dicitur Emphasis, quæ significat etiam id quod non dicit. Dicendo enim, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, illum constat esse maledictum, qui in suo nomine creditur esse venturus. Et ut Christum omnipotentem Dominum esse cognosceres, dicit eum *venisse in nomine Domini*: ne aliquid de ipso carnaliter mens humana sentiret. Hoc etiam & Evangelii textus ostendit, dicens: *Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Sequitur, *Benediximus vos de domo Domini.* Ab illo populo fideli quem præfati sumus, hoc dicitur reliquis Christianis, qui quasi sacerdotali dignitate subvecti loquuntur ad plebem: ostendentes Domini benedictionem devotæ plebi per Antistites salubriter dari. Et ne hoc dubitanter acciperes, dicit, *de domo Domini*, id est, de Ecclesia Catholica, unde salutare baptisma venit, unde communicatio sancta procedit, unde olei sacrati unctione mundamur, unde omnis denique benedictio vera præstatur.

* MSS. A. B. F. vobis.

Joan. 5. 43.

Benedictiones per Antistites salubriter dantur.

℣. 27. *Deus Dominus & illuxit nobis: constituite diem solemnem in confrequentationibus, usque ad cornu altaris.* Cùm dicit: *Deus Dominus*, ad superiora respondet, ut sic intelligas: *Benediximus vos de domo Domini*; immò non nos, sed *Deus Dominus*. Ipse enim benedicit ore sanctorum, & lucescit nobis, quando nos à peccatorum obscuritatibus alienat. Sequitur, *Constituite diem solemnem in confrequentationibus, usque ad cornu altaris.* Illud jam dicitur benedictis, qui poterant dies festos celebrare solemniter. *Constituite*, dicit, id est, deliberatâ custodite sententiâ *diem solemnem*, qui honore Domini & sanctorum confessione sacratus est. *In confrequentationibus*, id est, processionibus crebris, quas populi turba condensat, & reddit celeberrimas devotione festivâ. Quod verò addidit, *Usque ad cornu altaris*; prohibentur aliqui forsitan (quod

Dies solemnis in honore Domini & sanctorum confessione sacratus.

Consuetudines Ecclesiæ in processionibus in communione.

multis in usu est) auditâ Evangelii lectione discedere. Non enim *ad cornu altaris* accedunt, qui communicationis gratiâ non replentur. Hoc de isto altari visuali (ut mihi videtur) competenter accipimus, quod corpus & sanguinem Domini solemni nobis frequentatione largitur. Illud verò altare est ante conspectum Domini: ubi purificatis animis per contemplationem sanctam jubemur accedere; ut in hac actuali solemnitate illud semper debeamus inspicere, sicut jam in quadragesimo secundo psalmo constat expositum, ubi ait: *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam. Cornu* verò significat potestatem, quam sanctum altare habere manifestum est. *Psal. 42. 4.*

℣. 28. *Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te.* Quàm benè veritas ista professionis iteratur, ut Dominum nostrum dicamus esse, quem purâ mente non desinimus adorare. In primo enim commate dicit, *Confitebor tibi*, quod ad gratiarum pertinet actionem. In secundo, *Exaltabo te:* quia prædicationibus beatorum per cunctas Gentes exaltatur Dominus Christus, qui reddit bonum pro malo, qui inimicos dum possit extinguere patienter expectat; & conversis talia reddit, qualia sanctis suis misericordiâ gratuitâ compromisit.

℣. 29. *Confitebor tibi Domine quoniam exaudisti me: & factus est mihi in salutem.* Hic quidem versus quoniam repetitus est, jam superiùs in tertia parte probatur expositus: hoc tamen breviter edicimus, ut hanc confessionem lætissimam post percepta beneficia fusam intelligere debeamus, sicut nos commonuit & titulus *Alleluia.*

℣. 30. *Confitemini Domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Et hic quoque versus in capite psalmi probatur esse jam dictus; ut sicut à Christo fecit initium, ita ipsi concordare videatur & finis. Ipse enim in Apocalypsi dicit: *Ego sum Alpha & Omega.* Meritò ergo & in capite confessio posita est, & in fine repetita: quia in omni vita nostra ipsam nos oportet assumere, & in ipsius delectatione finire. *Apoc. 1. 8.*

Conclusio Psalmi.

Recordemur hunc psalmum non incassùm velut quibusdam fulgoreis coloribus esse contextum. In capite enim quatuor versus unifines posuit, & iterum in fine primum versum psalmi decorâ iteratione geminavit, atque iterum quem vicesimum primum posuit, eumdem penè ultimum repetiit; ut quasi vestis illa Pontificis aureis quibusdam filis, & vermiculatâ pulchritudine contexta fulgeret. Illa enim in fimbriis habuit tintinnabula: isti in fine eadem retinniunt, quæ in capite dicta sonuerunt. Pontifex igitur quando ingrediebatur sancta sanctorum habebat hanc vestem; ut Antistitis reverendi nullatenus ignoraretur adventus, cùm etiam tacitus * vocalis incederet. Iste sic decorâ varietate dispositus est, ut præconia sanctæ Incarnationis pulcherrimis quibusdam sentiantur indiciis. Cooperiat nos piè Rex ista vestis eloquii tui, & * hoc resonent te præstante actus nostri, quod tua Domine præcepta jusserunt. Meminerimus autem hunc psalmum quintum

*MSS. A. B. vocabulis.

*MSS. A. B. Hac remanente præsinuant actus.

esse eorum qui de primo adventu Domini mirabili narratione prolati sunt: quinque fortasse panibus comparandi, qui esuriem observantium populorum copiis cælestibus expleverunt.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum decimum octavum.

Alleluia.

Festivo psalmo & divinarum rerum virtute plenissimo, desiderabile *Alleluia* præmittitur, ut meritum divini carminis honore tituli possit agnosci. Est enim altissimus profunditate sensuum, & contextus quasi similium repetitione verborum: modò profitendo quod accepit: modò iterùm eàdem sperando quæ meruit. Qui more nobilium fluviorum lenis ire conspicitur, cùm nimis profundus esse noscatur; quem tamen oportet (juvante Deo) instituti nostri mensurâ percurrere; ne qui nos hactenus constrinximus, subitâ inundatione fundamur. Est etiam Hebræis elementis ad rudes & docibiles in schola Christi populos instruendos tali ordine depictus; ut versum quem prima litterâ sortita fuerit, eadem & in septem subsequentibus affigatur: Sacramentum illud forsitan in cordis circumcisione designans. Sic iste psalmus in sua lingua per singulas litteras octonis versibus gregatim decurrens, sibi undique collatus partium æqualitate finitus est. Quod nos dicimus & divisionis causa positum, & ut perfectum numerum possit indicare justorum. Istis enim litteris & Hebræa sapientia discitur, & divinorum librorum sacratus numerus continetur. Has enim litteras significationes suas habere (beato Hieronymo testante) cognovimus, quod nunc repetere videtur esse superfluum, cùm sit jam alterius labore collectum. Hunc autem psalmum & centesimum quadragesimum quartum, & Deuteronomii canticum Josephus refert elegiaco metro esse compositos.

Divisio Psalmi.

Psalmo isti morali Hebræas litteras * ad suum numerum divisiones illustrabiles non incongruè dicimus contulisse: in quo sibi octonos versus (ut suprà memoratum est) singulas vendicantes, cunctum carmen pulcherrimâ parilitate describunt; qui nullâ permixtione confunditur, sed novitates rerum mutatis sibi litteris explicat. Per totum itaque psalmum universalis sanctorum chorus eloquitur, qui ab initio mundi sive fuerunt, sive sunt, sive futuri esse creduntur. Inter quos reperiuntur Apostoli, Prophetæ, Martyres, Confessores, Ecclesiastici ordines, & omnes qui sanctâ Domino integritate famulantur: *Genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis*, ab origine generis humani usquè ad finem sæculi colligendus. Sed quamvis horum sit innumera multitudo, unus tamen ubique introducitur ad loquendum; ut virtus unitatis in Ecclesia * concordi possit agnosci. Nunc videamus quæ in hoc cælesti paradiso spiritualia poma nascantur.

*Ed. sui numeri.

1. Petri. 2. 9.

*MSS. A. B. F. concordantium.

Expositio Psalmi.

I. ALEPH.

℣. 1. **B***Eati immaculati in via: qui ambulant in lege Domini.* Cùm omnium desideria nominis istius ardore rapiantur; nec quisquam possit reperiri, qui nolit præmia beatitudinis adipisci, congruum fuit viros sanctos votis probabilibus iter ostendere: ne mens confusa mortalium ignoratâ viâ possit errare. Nam & illi beatos se æstimant, qui sæculi ambitionibus eluduntur. Sed ne aliquid tale putaretur eligendum, primùm posuit plurali numero *immaculati*; ut de fidelibus hoc, non de Christo debuisset adverti. Ille enim solus naturaliter *immaculatus* est; qui peccatum non habuit. Sancti autem *immaculati* fiunt, quando indulgentiæ munera consequuntur, sicut Propheta in quinquagesimo psalmo dicit: *Lavabis me, & super nivem dealbabor.* Sequitur, *In via*, id est, in ipso Domino Salvatore, qui dixit: *Ego sum via, veritas, & vita.* Ibi enim *ambulare* justorum est, non pedibus corporeis, sed gressibus probabilis actionis. Nam ut adverteres non eum illam viam dixisse, in qua possit errari, subjunxit, *Qui ambulant in lege Domini*, id est, qui aut non peccant, aut per gratiam cælestem dignâ sibi satisfactione prospiciunt. Nec illud vacat quod dicit: *In lege Domini*; est enim & lex peccati, sicut Apostolus ait; *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati.* Et ideo additum est, *Domini*; ut eam discerneret à lege peccati.

Omnes beatitudinem volunt adipisci.

Christus solus per se immaculatus, alii per gratiam.

Psal. 50. 9.

Joan. 14. 6.

Rom. 7. 23.

℣. 2. *Beati qui scrutantur testimonia ejus: in toto corde exquirunt eum.* Superioris adhuc sensus est & ista sententia. Nam licet *beati* sint *immaculati, qui ambulant in via*, id est, in ipso Domino Salvatore, & in lege ejus devotâ mente gradiuntur; additum est tamen illis virtutibus: *Qui scrutantur testimonia ejus.* Et quæ sit ista perscrutatio subsequenter aperitur, id est, qui *in toto corde* suo Dominum *exquirere* maluerunt. Videntur enim perscrutari *testimonia ejus* & tergiversatores hæretici: sed toto corde suo Dominum non requirunt, quoniam per humanas versutias affectant novas invenire calumnias. Totum enim cor suum ad Scripturas sanctas meritò posuisse non dicitur, qui ad falsitatis ambitum plectibili errore transfertur. Unde sanctus Primasius Justinianopoleos disertus Antistes, sub titulo quid hæreticum facit, librum unum conscripsisse dignoscitur. Nec illi videntur totum cor suum ad Domini testimonia posuisse, qui neglectâ disciplinâ mandatorum ejus, mundana gaudia concupiscunt. Et vide ordinem sanctæ veracisque doctrinæ, priùs dicit *beatos* esse *qui ambulant in lege Domini*: deinde *qui scrutantur* sacrarum *testimonia* litterarum: quia non est dignus ista perquirere, nisi qui se probabili cognoscitur actione tractare. Utrasque verò sententias tertia species definitionis amplectitur, quæ Græce Ποιότης, Latine Qualitativa dicitur. Beatus enim vir quid sit, per actuum suorum hîc ostenditur qualitatem.

Quomodo hæretici testimonia Domini perscrutantur.

℣. 3. *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.* Cùm Joannis Apostoli veracia verba sint: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est*, videntur nec sancti *in viis ejus ambulare*, quos cognoscimus habere peccata. Verùm hæc quæstio veritatis ipsius voce dissolvitur. Sunt enim illicita desideria, quæ originalis peccati necessitate committimus: sed in eis consensu animi non tenemur: in istis mens beata non ambulat, quæ dono Domini cordis probitate superantur; ut (verbi gratia) repentè pulchrum aliquid concupiscere, cibum desideranter expetere, bonis odoribus commoveri, iniquâ subitò suggestione confundi, & his similia quæ oratione sancta & crucis signaculo destruuntur. Ita fit, ut & peccata sancti suggestione carnis habeant: & tamen dum eis minimè relaxatur effectus, ea non operari veraciter æstimentur. Hæc enim Pauli Apostoli testimoniis evidentiùs approbantur; *Ambulavit in viis Domini*, quando dicebat: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi*, & reliqua. Peccatum autem non voluntarium faciebat, quando clamabat: *Non enim quod volo bonum hoc facio: sed quod nolo malum hoc ago.* Sequitur ejus expositio quæ omnem nævum dubitationis abstergit: *Si autem quod nolo*, inquit, *illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Vides tantùm illos accusatos qui operationibus peccatorum nefandâ delectatione consentiunt. Quapropter meritò dicuntur *in viis* Domini non *ambulare, qui operantur iniquitatem.* Operatio enim iniquitatis est consensus malorum, qui tamen à sanctorum cordibus dono Domini probatur alienus. Nam & ipse Apostolus hoc monet: *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus: nec exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.* Et Salomon, *Post concupiscentias cordis tui ne abieris.* Obedientiam ergo peccati vetuit, non suggestiones quas caro propriis viribus vitare non prævalet. Respiciamus autem cur hic *vias* plurali numero posuit, & superiùs singulariter dixit: *Beati immaculati in via.* Ibi significat Dominum Salvatorem, qui certa via est ad Patrem venientium; sicut ipse dixit: *Nemo vadit ad Patrem: nisi per me.* Nam quod hic dixit: *In viis*, designat Prophetas & Apostolos, vel quicumque populum verâ prædicatione docuerunt.

1. Joan. 1. 8.

Quæ peccata oratione sancta & crucis signaculo superantur.

2. Timot. 4. 7.

Roman. 7. 19.

Vers. 20.

Rom. 6. 12.

Ecclesi. 18. 30.

Christus certa via ad Patrem venientium.

Joan. 14. 6.

℣. 4. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.* Dixerat beatum esse cui hæc talia suffragantur, ut sit immaculatus, ambulet in lege Domini, scrutetur testimonia ejus, & quod est perfectissimum vivendi genus, in toto corde exquirat Dominum. Et ne hæc tanta negligenda viderentur, sequitur jussionis Dominicæ veneranda præceptio, ut mandata ejus non solum sedulè, sed & nimiè requirantur. Nimius enim dictus est, in nulla re dubius, qui propositæ rei intentus semper assistit. Ubi est sententia Gentilium toto orbe celebrata: *Ne quid nimis.* Ecce nimiùm nobis à veritate præcipitur: ecce à Moderatore rerum omnium sine defectu aliquid fieri debere sancitur. Istud enim *nimis* significat multum atque infinitum, sicut & in alio psalmo dicit: *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.* Et alibi: *Nimis exaltatus es super omnes deos.* Sive *mandata* Domini *nimiùm custodire* præcipimur, quando ipsi quoque saluti nostræ corporeæ ea præ-

Quis nimius dicatur.

Psal. 91. 6.

Psal. 96. 9.

ferre debere censemur. Quapropter vires nostræ possibilitatis excedere divina militia est: quia totum ibi nimium decet, quoniam & illud infinitum est quod nobis tribui postulamus. Perquirenda est quoque nominum istorum distincta cognitio: ne quis ea credat esse confusa. In priori versu dixit, *legem Domini;* lex autem Domini est, sicut Apostolus ait, *umbra futurorum*, quam non * decet ad litteram, sed spirituali ordine custodiri. Ut (verbi gratia) lex sacrificiorum, observantia novæ lunæ, ritus circumcisionis, & cætera hujuscemodi, quæ typum magis quàm speciem certum est habuisse veritatis. Secundo versu ponit *Testimonia:* testimonium est evidens & præfinita conditio, cujus statuto commoniti, res præteritas non possumus oblivisci, ut in Genesi ait Jacob: *Testimonium erit * vobis collis iste; & Testimonium erit lapis iste.* Scriptum est etiam & in libro Jesu Nave: *Duodecim lapides afferte de medio Iordanis, ut sint hi in testimonium filiis vestris.* Sic nobis præcepta divina *testimonia* sunt, quando commonent ne peccare debeamus, sicut Apostolus Paulus ait: *Testificor coram Deo, qui vivificat omnia, & Iesu Christo, & electorum Angelorum, ut hæc custodias.* In præsenti quoque versu *mandata* posuit, quæ non sunt umbræ futurorum ut lex: sed præsentem habent manifestæ operationis effectum. Quod Dominus in Evangelio absolutè declarat, dicens: *Primum mandatum est, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua,* &c. Hoc enim sic uni dictum est, ut ab omnibus debeat & per cuncta tempora custodiri. Quapropter sive lex, sive testimonia, sive mandata Domini custodiantur, ad beatitudinis certum est munera perveniri. Quæ verba cum prædictis definitionibus suis mente condenda sunt: quia in subsequentibus versibus frequenter ea posita reperimus.

Colos. 2. 17.
* MSS. A.B. docet.
Quid sit testimonium.
Genes. 31. 52.
* Ed. nobis.
Josue. 4. 5. 6.
1. Timot. 5. 21
Matth. 22. 37

℣. 5. *Vtinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas justificationes tuas.* Cùm vitam superiùs beati viri evidenter expresserit: nunc etiam populus fidelis bonorum sibi proventum votis intercedentibus postulavit. *Vtinam*, verbum semper optantis est; ut quod nostris non possumus viribus adipisci, divinâ misericordiâ largiente mereamur. Cùm dicit: *Dirigantur viæ meæ*, ostendit eas, quantùm ad humanam imbecillitatem pertinet, tortuosas. *Viæ meæ*, actus significant, quos in hac vita peragimus. Addidit, *Ad custodiendas justificationes tuas.* Hic jam, quod superiùs optavit, aperuit; *Ad custodiendas* enim *justificationes* Domini nemo poterit pervenire, nisi cujus *via* à Domino *dirigi* comprobantur. Sed discutiamus quid significent *justificationes*. *Justificationes* igitur Domini apud priscum populum fuerunt multæ atque diversæ; ut sex annis tantùm famulus serviret Hebræus: filius affectu & disciplinâ patris eruditetur: pater ut reverenter in omnibus haberetur: Deus ut summo timore & amore coleretur: Sacerdos honorabilis esset: proximus ut tamquam propria utilitas amaretur, & his similia quæ fieri sancta scriptura præcepit. Hæc ergo nequeunt custodiri: nisi misericordiâ Domini probentur attribui.

Justificationes Hebræorum.

℣. 6. *Tunc non confundar, dum respicio in omnia mandata tua.* Causa redditur quemadmodum possint justificationes Domini jugiter servari, id est, si mandata respiciantur universa. Sed cùm dicit, *Omnia*, in nullo commonet esse peccandum: quoniam scriptum est: *Si quis de lege minimum non fecerit, reus est totius legis. Respicere* autem, est mandata semper ante oculos habere, quæ jussa sunt; ut si quid tortum committitur, salutari emendatione protinus corrigatur. Cæterùm qui *in mandata* non *respicit*, in quo erret modis omnibus ignorabit. Hanc quoque similitudinem Jacobus ponit Apostolus dicens: *Si quis auditor est verbi, & non factor; hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatis suæ in speculo: consideravit enim se & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit in legem perfectam & permanserit, non auditor obliviosus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit.* Tales ergo laudantur à quorum conspectu mandata Domini non recedunt.

In nullo mandatorum peccandum.
Jacob. 1. 23. 24. 25.

℣. 7. *Confitebor tibi Domine in directione cordis, in eo quod didici judicia justitiæ tuæ.* Confessio hîc significat laudem, quam decet populum dicere beatorum. *Directio cordis*, est fidei Catholicæ sancta regula: quia eum confiteri non potest hæreticorum distorta versutia. *In eo*, quod dicit, *didici*, indicat à beatis Patribus sibi traditam disciplinam, non autem (ut quidam faciunt) studio perversitatis inventam. *Iudicia* verò *justitiæ Dei* sunt: quia famulos suos liberare dignatur à diabolica persecutione laborantes.

Directio cordis, est fidei Catholicæ sancta regula.

℣. 8. *Iustificationes tuas custodiam: non me derelinquas usquequaque.* Perfecta est propositæ beatitudinis decora constructio. Petit enim à Domino, ut justificationibus concessis dignetur devotum populum suo munere custodire. *Justificationes* enim quid significent, in quarto versu superiore jam dictum est. Et quoniam noverat tentationes diabolicas undique circumire, ut legitur, *Adversarius vester sicut leo circuit quærens quem devoret:* petit se quaquaversus undique custodiri: ne possit locum nocendi hostilis atrocitas invenire. Nunc videamus quid littera secunda contineat.

1. Petri. 5. 8.

2. BETH.

℣. 9. IN *quo corrigit juvenior viam suam? in custodiendo sermones tuos.* In prima littera partes beatitudinis fidelis populus indicavit, in quibus se deprecatus est custodiri: nunc idem in secunda littera conversionis tempus ostendit: exponens etiam in sermonibus Domini quibus delectationibus perfruatur. Quapropter per figuram Erotesis sub interrogatione proponit: *In quo corrigit juvenior viam suam?* ætas electa est novi non veteris Testamenti, quando de seniori homine in robusta sumus ætate reparati. *Iuvenior* enim dicitur veteribus comparatus: quia comparativus gradus frequenter vim obtinet positivi. Sed iste *juvenior* quemadmodum *correxerit viam suam*, subsequenti responsione confirmat dicens: *In custodiendo sermones tuos;* tunc scilicet cùm Evangelicam disciplinam populus Christianus accepit. Eo siquidem tempore homo correctus est, quando vetere pravitate damnata, ad rectæ fidei dona pervenit. *Custodit* autem *sermones* Domini, qui non eos tantùm memoria retinet, sed actionum probitate restituit.

Quis sermones Domini custodiat.

℣. 10. *In toto corde meo exquisivi te: ne repellas me à mandatis tuis.* Hoc quoque munus est Domini

quod cum se *toto corde* asserit *exquisisse*: non enim quæreret, nisi inquisitus fuisset, sicut in Ezechiele legitur: *Quod perierat requiram, & quod erraverat revocabo.* In omni siquidem bono Domini gratia prævenimur; & ut velimus rogare, ipse se dignatur infundere. Sequitur, *Ne repellas me à mandatis tuis*, tamquam indignum beneficiis tuis; ut quem te fecisti toto corde petere, tu etiam digneris audire. *Repellit* enim à *mandatis* suis subdolè se rogantes, sicut in alio psalmo legitur: *Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.* Et Salomon dicit: *Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum, & subtrahet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu.* Rogat ergo ne ab intelligentia legis divinæ repellatur sicut indignus; ut agnoscamus hanc intelligentiam non mereri, nisi eos qui noscuntur toto corde deprecari.

Ezech. 24. 16. In omni bono gratia Domini prævenimur. Deus repellit à mandatis subdolè se rogantes. Psal. 5. 7. Sap. 1. 5.

℣. 11. *In corde meo abscondi eloquia tua: ut non peccem tibi.* Cùm legamus opera Domini esse prædicanda, sicut Petrus in Actibus Apostolorum dicit: *Non enim possumus quæ vidimus & audivimus non loqui*; hic dicit *in corde* suo *eloquia* Domini, *ne peccaret*, *abscondita*. Sed utrumque verum est; nam sicut decet fidelibus ea opportunè prædicare: sic non credentibus oportet abscondere, sicut in Evangelio dictum est: *Ne dederitis sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos.* Et alius psalmus dicit: *Posui ori meo custodiam: dùm consistit peccator adversum me. Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis*; ut intelligamus peccati genus esse obstinatis eloquia Domini prædicare. Unde & Paulus Apostolus dicit: *Hæreticum post primam & secundam correptionem devita*, &c.

Actor. 4. 20. Matth. 7. 6. Psal. 38. 2. ad Titum. 3. 10.

℣. 12. *Benedictus es Domine: doce me justificationes tuas.* Ne aliquis eruditionem sanctam propriis viribus applicaret, præmittit: *Benedictus es Domine*, id est, qui gratis præstas: quia in homine non potes invenire quod eligas. Sed hîc benedictionem, laudem significat Domini; nam cùm nos Deum benedicimus, ejus facta laudamus: cùm ille benedicit, nos sanctificare dignatur. Sequitur, *Doce me justificationes tuas.* Cùm superiùs dixerit: *In corde meo abscondi eloquia tua*; nunc dicit: *Doce me justificationes tuas*, quasi nihil antè didicerit. Verùm sanctæ congregationi esurienti sitientique justitiam non sufficit mandata Domini verbo didicisse: sed petebat ut ea factis potuisset ostendere, ubi noverat plenitudinem se gratiæ reperire. Dicitur ergo, *Doce me justificationes tuas*: hoc est, præsta me facere unde electos tuos justificare consuesti.

Cùm Deum benedicimus ejus facta laudamus; cùm ille benedicit, nos sanctificat.

℣. 13. *In labiis meis, pronuntiavi omnia judicia oris tui.* Chorus ille sanctorum *pronuntiasse* se dicit *judicia oris* Domini, quæ locutus est per Prophetas & Apostolos suos, quando ea labiis suis recensuit, & populo prædicavit. *Omnia judicia*, significat quæ scripta vel dicta sunt. Cæterùm universaliter non potest pronuntiare, quod nulla notitia prævalet apprehendi, sicut in alio psalmo dictum est; *Judicia tua abyssus multa.* Apostolus quoque testatur: *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ipsius.* Et ipse Passione vicinâ dicit Apostolis: *Non omnia dixi vobis.* Quapropter figuraliter pro parte dicitur totum, quod in scripturis divinis frequenter constat effectum.

Psal. 35. 7. Rom. 11. 33.

℣. 14. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis.* *Via testimoniorum* est Dominus Christus: quoniam de ipso loquentia ad ipsum ducunt: via certa, iter infatigabile, quæstuosus labor: ubi quisquis pervenerit, inæstimabilium divitiarum delectatione mulcetur. Et intuendum quod sequitur: *Sicut in omnibus divitiis.* Hîc *divitias* spirituales debemus accipere, de quibus Apostolus ait: *Quoniam in omnibus divites facti estis in ipso, in omni verbo & in omni scientia; sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis.* Cæterum cohors sancta sæculares divitias non poterat testimoniis Domini comparare, quas ipsa velut sordes aliquas cognoscitur abjecisse.

Via testimoniorum est Dominus Christus. 1. Cor. 1. 5. 6.

℣. 15. *In mandatis tuis exercebor: & considerabo vias tuas.* Ecclesiasticæ disciplinæ ordo servatus est. Priùs enim fuit, ut exerceretur in mandatis divinis, id est, frequenti operatione usum rerum necessariarum assiduo labore peragere, & sic ad intellectus ejus penetralia pervenire. Nemo enim meretur tantum secretum conspicere, nisi cui datum fuerit bonâ conversatione cælestibus se beneficiis proximare. Et nota quòd exercitatio in scripturis divinis plerumque in bono ponitur.

℣. 16. *In tuis justificationibus meditabor: non obliviscar sermones tuos.* Oblivio non natura nobis venit: sed ab originalis peccati infirmitate descendit. Huic remedialis opposita est meditatio: ne memoriæ culmen oblivio nefanda destrueret. *Meditari* enim se dicit *justificationes* Domini: ne possit, quod retinere expetit, oblivisci. Noverat enim quo vitio mens humana premeretur, & contra hoc auxilium reperit, unde oblivio violenta debuisset excludi. Respice quemadmodum diversis causis propria verba subjuncta sunt. In superiori quippe versu, id est, *In mandatis tuis exercebor*, dixit: ubi parte opus est actuali; mandata enim sunt Domini: *Non mœchaberis: non falsum testimonium dices*, &c. Hæc enim oportuit non tantùm audire, sed facere; ideoque posuit, *Exercebor*: hîc autem dicit, *Justificationes meditabor.* *Justificationes* quippe dictæ sunt (sicut superiùs expositum est) Hebræum puerum non ampliùs quam sex annis debere servire, ad significantiam beati populi, qui in hoc sæculo servit, ut in illa resurrectione à cuncta obnoxietate liberetur. Hoc ergo quia fuit in ænigmate constitutum, *Meditabor*, dixit; ut frequens iteratio intellectum futuræ rei evidentiùs aperiret.

Oblivio ab originali peccato descendit. Exod. 20. 14. 16.

3. GIMEL.

℣. 17. **R**Etribue servo tuo, vivam: & custodiam sermones tuos. Venit ad tertiam litteram, in qua humanam indigentiam confitetur, & gratiam Domini per cuncta commendat. Increpatos asserit superbos, qui fideles Domini iniquis motibus persequuntur. *Retribue* siquidem dicit, non meritis redde, sed iterum da; ut qui præstitisti petitionis affectum, effectum quoque postulationis attribuas. Denique hunc sensum declarat sermo subjunctus cùm dicit: *Servo tuo.* *Servus* enim Christi dici non potest: nisi qui non suis meritis, sed divinæ gratiæ reputat quod boni aliquid fecisse cognoscitur. Domini autem custodire mandata, revera viventis est:

Quis servus Christi dicatur.

est: contrà, mortuus jure dicitur, qui inobediens approbatur, sicut in Evangelio de infidelibus legitur: *Sine mortuos sepelire mortuos suos.* Sepelire enim mortuos viventium erat: sed quia infideles videbantur, rectè mortuos appellatos esse cognoscimus. Et adverte confessionem sanctam; sic se judicavit esse victurum, si potuisset Domini *custodire sermones*: meritò, quoniam qui eos *custodit* ab ipsis sine dubio custoditur, & mors ei non dominabitur, quæ in impiorum depopulatione grassatur.

Luc. 9. 60.

Qui mandata custodit, & ab ipsis custoditur.

℣. 18. *Revela oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua.* In hoc versu infirmitas humanitatis, & beneficium supernæ Majestatis exponitur. *Revelare* enim dictum est, removere velum. Quodam enim operimento ignorantiæ interior aspectus obducitur; & nisi misericordiâ ipsius fuerit hoc velamen ablatum, scripturas sanctas lumine cordis non possumus intueri. Petit ergo auferri sibi imperitiæ cæcitatem, ut illuminatus gratiâ divinâ queat Domini videre miracula. Quæ sunt autem ista miracula? ipse testatur dicens: *De lege tua.* Superiùs diximus *legem* umbram fuisse futurorum, quæ significantiam venturæ plenitudinis continebat. Immolabatur quippe paschali festivitate agnus immaculatus, qui Christum Dominum significabat occidi. Sacetdos veste pulcherrimâ & coruscabili tegebatur, ut futuri Pontificis & cælestis Regis indicia nuntiaret. Promissiones quoque Domini fuerunt, ut Israëliticus populus in terram perduceretur fluentem lac & mel, quod ad illud futurum sæculum pertinere non dubium est: ubi summæ beatitudinis gaudia copiosa dulcescunt. Rogat ergo populus ille sanctorum; ut revelato corde ista consideret, quæ superducto velamine non poterat intueri.

Revelare unde dictum.

℣. 19. *Incola ego sum apud te in terra: non abscondas à me mandata tua.* In hac terra justi sunt *incolæ*, qui propriam in mundo non habent mansionem; corpore siquidem in terra positi sunt, in cælis autem probabili conversatione consistunt, sicut Apostolus dicit: *Conversatio autem nostra in cælis est.* Et meritò hìc dicuntur *incolæ*, quibus in aliena patria nullus affectus est: sed ad tempus terram sui corporis colunt. Non enim erat ille dives *incola*, qui horrea construebat, & longævitatem vitæ suæ in multa congregatione posuerat. Sed isti sunt verè *incolæ*, qui thesaurum suum in cælo reponunt; ut cor eorum futuram patriam semper affectet. Petit ergo fidelis populus mandatorum Domini conscium se fieri: quia non deprehenditur in Babyloniæ parte * versari. Illius enim potest scire quisque votum, cui & famulari velle cognoscitur. *Mandata* enim esse diximus: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua,* &c. Hæc petit *non* à se *abscondi*; id est, subtrahi atque denegari, unde salutem animæ suæ noverat esse venturam. Rogat ergo ut ei nullatenus celentur, quæ peccatoribus probantur absconsa, quamvis generaliter pronuntiata esse videantur.

In hac terra justi sunt incolæ.

Philip. 3. 20.

* Ed. conversari.

Deuter. 6. 5.

℣. 20. *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas, in omni tempore.* Concupiscentia in malo & in bono ponitur; in malo: *Non concupisces rem proximi tui;* in bono: *Concupiscentia sapientiæ perducit ad regnum;* ita & hìc positum est: *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas.* Violenta res, & in utraque parte fortissima; non enim facilè labitur, quod concupiscentiæ radicibus alligatur. Nam ut ipsam vim sermonis potuisset ostendere, adjecit, *In omni tempore*, ut huic desiderio nulla intermissio, nullum tempus valuisset obsistere. Potest enim & infidelis ad tempus rem bonam concupiscere: sed hoc perfectis desideriis populus sanctus attribuit, quod omni tempore concupivit. Hoc est enim *concupiscere*, quod desiderare; nemo enim desiderat, nisi qui concupiscit; nec iterum concupiscit, nisi qui desiderat. Quapropter plenissimam voluntatem indicat geminata professio.

Exod. 20. 17.

Sap. 6. 21.

℣. 21. *Increpasti superbos: maledicti qui declinant à mandatis tuis.* Cùm sint hominum innumerabilia crimina, *superbos* hìc asserit *increpatos*, qui Deo semper probantur odibiles. Superbia est enim per quam Angelus cecidit, per quam Adam de naturæ suæ dignitate dejectus est. Nam sicut humilitas omnium pax probatur esse virtutum: ita superbia vitiorum mater esse dignoscitur. De ipsis enim scriptum est: *Superbis Deus resistit: humilibus autem dat gratiam. Increpare* enim dicimus, quasi de taciturnitate crepare, & in mordacia dicta prosilire; quod Deus per scripturas divinas frequenter facit, cùm terrorem eis suæ indignationis ostendit. Sequitur generalis & absoluta sententia, *maledictos* esse qui ejus tentant *mandata declinare.* Nam ut præcepta Domini non compleat humana fragilitas, levius malum est: istud verò nefarium est per superbiam *declinare*, unde animam suam à peccatorum nexibus possit eripere. Nam & illum Adam qui *declinavit mandata* Domini constat esse maledictum, hodieque maledicti sunt qui simili scelere polluuntur. *Mandata* enim quæ sint, jam sunt dicta superiùs.

Superbia vitiorum mater est.

Jacob. 4. 6.

Quid sit increpare.

℣. 22. *Aufer à me opprobrium & contemptum: quia testimonia tua exquisivi.* Ecce de illo choro sanctorum & Martyrum verba sonuerunt, qui diversis pœnis * subjecti, superbis & improbis opprobrio & contemptui esse videbantur: nunc rogant ut manifestatione misericordiæ Domini, eorum derisio & vilitas auferatur. Quod & in alio psalmo legitur, ubi ait: *Quia multum repleti sumus contemptione:* &, *multum repleta est anima nostra opprobrium * abundantibus, & despectio superbis. Testimonia* verò divina *exquisierunt*, ut talia paterentur, quando constat esse præceptum: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam: quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Sed hic diligentiùs intuendum est, quare à se petant Martyres *opprobria* removeri, unde se noverant Domini munere coronati? Sed hæc oratio pro persecutoribus funditur; ut dum conversi fuerint ad Dominum, Martyribus tollatur *opprobrium*, quando & illi ipsam religionem coluerint, quam in aliis persequendam esse putaverunt. Quod, præstante Domino, frequenter factum esse cognovimus.

* Ed. subacti.

Psal. 122. 4.

* Ed. abundantium.

Matth. 5. 10.

℣. 23. *Etenim sederunt principes, & adversum me loquebantur: servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus.* Auditum se à principibus Martyrum chorus exponit, qui judiciario more

residentes, de innocentium perditione tractabant. Et * ut graviùs terrere potuissent, ipsi erant accusatores & judices. Se verò meritò dicit *servum* Domini, qui inter vitæ pericula de ejus justificatione cogitabat, quid in illa vita recepturus esset, qui in ista temporaliter gravissima sustinebat. *Exercebatur* enim ad profectum suum, non cruciabatur ad pœnam. Tales animæ mundum vicerunt, quæ sensum doloris sui æterni præmii cogitationibus molliebant.

* Ed. Et quod.

Quæ animæ mundum vicerunt.

℣. 24. *Nam & testimonia tua meditatio mea est: & consolatio mea justificationes tuæ sunt. Consilium* inventum est contra malignantium concilium, ut adversum improbos furores Domini *testimonia* meditata sufficerent. Eorum quippe cogitatio quoslibet mitigat dolores, nec timori relinquit locum qui in promissionibus Domini jugiter occupatur; sicut dicit Apostolus: *Timor non est in charitate: sed perfecta dilectio foras mittit timorem. Consolationem* verò suam esse professus est Domini *justificationes*, quas suis Martyribus pollicetur. Consolantur enim in afflictione præsentium rerum, spe venientium præmiorum.

1. Joan. 4. 18.

4. DALETH.

℣. 25. Adhæsit pavimento anima mea: vivifica me secundum verbum tuum. Ad quartam litteram venit fidele concilium, in qua se dicit corporali quidem necessitate constrictum: sed solâ Domini pietate salvandum: petens ut ab eo vias iniquitatis amoveat, quoniam viam veritatis elegerat. Pulcherrimis autem allusionibus exponitur humana conditio. *Pavimentum* est soli alicujus in lenitate maxima constructa soliditas, quæ meritò nostro corpori comparatur: quoniam & ipsum simili nitore levigatur. *Adhæsisse* se ergo dicit carni suæ, quod vitiosum esse non dubium est. *Anima* enim si *adhæreat* corpori, delictis favet: si voluntate sit divisa, virtutibus. Quapropter meritò se petebat per *verbum*, id est, per Christum Dominum *vivificari*: quia per consensum carnis se noscebat extingui. Sed perscrutandum est quare illud concilium beatorum, quod superiùs dixerat: *Servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus;* hic confiteatur *adhæsisse pavimento animam* suam? Ut revera intelligamus quamvis sancti gratiâ Domini perfruantur, multaque virtutum varietate colluceant, quamdiu sunt in hac carne mortali, esse tamen unde se deprecentur absolvi; sicut in Evangelio Magister optimus dicit: *Postquam omnia feceritis, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Et alibi scriptura dicit: *Justus in principio sermonis accusator est sui.*

Anima si adhæreat corpori, delictis favet; & è contra.

Luc. 17. 10.

Prov. 18. 17.

℣. 26. *Vias meas enuntiavi & exaudisti me: doce me justificationes tuas.* Qui se *pavimento adhæsisse* professi sunt, meritò in consequentibus sua peccata prodiderunt; & ideo sequitur: *exaudisti me.* Mira compensatio, stupenda vicissitudo, Domino suo propria mala dicere, & ab eodem præmia salutis accipere. Quis non bonis talibus incitetur illi ad præmium confiteri, cui non possis negare quod feceris? Perscrutandum quoque quod dixit: *Doce me justificationes tuas*, non ad audiendum, sed ad faciendum. Ille enim divinarum rerum doctus ostenditur, qui sibi credita fecisse monstratur. Sive petit ut illas *justificationes* adverteret, quæ præceptæ figuraliter esse videbantur.

Quis divinarum rerum doctus.

℣. 27. *Viam justificationum tuarum instrue me: & exercebor in mirabilibus tuis.* Meritò cohors sancta *justificationum viam* intelligere quærebat, quæ suas vias, id est, peccata prodiderat: quia nisi illas damnemus, ad istam pervenire non possumus. *Instrue me*, ad intellectum pertinet; ut adverteret, quod sæpe jam dictum est, quasi mysterio post sex annos servus relaxaretur Hebræus: septimus terræ fructus pecoribus egentibusque donaretur: quod post annum quinquagesimum quodlibet illud priori reddi Domino jubebatur, & his similia quæ justificationibus Domini convenire monstrantur. Hæc enim meritò desiderabat agnoscere, quæ futuræ spei nostræ probantur mysteria continere. Sequitur, *Et exercebor in mirabilibus tuis.* Utique *exercetur* sensu & prudentiâ singulari, qui dicta Domini ad spiritualem significantiam trahit. *Mirabilia* verò ipsa vocat, quæ superiùs dicit *justificationes.* Præbent enim intellecta miraculum, quando sic in præsenti sunt posita, ut longè futura significare videantur.

℣. 28. *Dormitavit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis.* Post illam petitionem sanctam cognoscimus eum fuisse dilatum, quando *animam* suam dicit *dormitasse præ tædio*, quod accidere solet eis, qui longis expectationibus differuntur; ut intelligeremus per patientiæ bonum, divinum nobis venire præsidium. *Dormitat* ergo *anima*, quando à sua intentione flaccescit, & in otium fessa remittitur, dum ad illud quod intendebat minimè pervenire monstratur. Et vide, quia *dormitavit* posuit, non dormivit; dormire enim obliviosi atque socordis est, *dormitare* fessi & expectantis. Quod verbum & alter psalmus edicit: *Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem.* Et alibi, *Ecce non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israël.* Sed ut hunc quoque defectum ab anima fatigata removeret, sequitur, *Confirma me in verbis tuis;* quatenus si adhuc expectatio differenda erat, in verbis Domini fixa atque immutabilis anima permaneret. Cognoscimus enim tali remedio quasvis moras, quævis tædia, quoslibet labores omnimodis consolandos, si legem Domini frequenti iteratione meditemur. Hanc autem animæ dormitationem Cassianus servorum Dei optimus institutor accidiam vocat, quam magno studio Monachis persuadet esse fugiendam.

Per patientiæ bonum, divinum nobis venit præsidium.

Psal. 131. 4.

Psal. 120. 4.

Lib. 10. Instit. cap. 4.

℣. 29. *Viam iniquitatis amove à me: & in lege tua miserere mei.* Ad illam contemplationem veritatis evectus, petit quod in isto sæculo necessarium fuit, ut *via iniquitatis*, hoc est, diabolus ab ejus infestationibus tolleretur, & *in lege* Domini optatam misericordiam reperiret. Per legem siquidem nemo justificabitur, sicut Apostolus dicit: *Scientes quia nemo justificabitur ex operibus legis, sed ex fide Jesu Christi.* Et iterum, *Per legem enim cognitio peccati.* Justè ergo ibi petit misericordiam: ubi se per legis vincula non credebat absolvi.

Via iniquitatis diabolus.

Roman. 3. 20.

Ibidem.

℣. 30. *Viam veritatis elegi: judicia tua non sum oblitus. Via veritatis*, Dominus Christus est, sicut ipse dicit: *Ego sum via, veritas & vita.* *Elegisse* se dicebat sanctissimus chorus culturam Domini Salvatoris inter diversas mundi superstitiones, quibus insipienter mundani populi serviebant. *Eligere* enim non est, nisi de multis unum legere. Sed videamus quare se dicit *elegisse*, cùm dicatur in Evangelio: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Jure igitur populus beatus ista dicebat, qui jam electus fuerat, ut eligere potuisset; sicut in alio loco dicit: *Elegi abjectus esse in domo Domini.* Meritò ergo se *oblitum* Domini non dicebat esse *judicia*, qui tali electione gaudebat.

Joan. 14. 6. Joan. 15. 16. Psal. 83. 11.

℣. 31. *Adhæsi testimoniis tuis Domine: noli me confundere.* Ille qui se *pavimento* priùs *adhæsisse* dixerat: nunc se Domini *testimoniis adhæsisse* commemorat; ut ostendat provectum se vitæ divino munere percepisse. Sed quoniam totum in divina tuitione consistit, rogat ut de muneribus collatis non cadat: ne ad verecundiæ confusa pervenia. Non enim se sancta conscientia negligenti securitate remiserat: sed magis quod acceperat humilis amittere formidabat. Sic enim confundi poterat, si perderet quod tenebat.

℣. 32. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatares cor meum. Via* ista quàm multifariè dicitur, quàm diversâ qualitate tractatur! Dixit enim superiùs: *Vias meas enuntiavi*: deinde, *Viam justificationum tuarum instrue me*: & iterum, *Viam iniquitatis amove à me*; repetit, *Viam veritatis elegi*; ad postremum, *Viam mandatorum tuorum cucurri*; ut sive bonæ, sive malæ vitæ *viam* dici omnimodis instruamur. Veritatis ordinem servans, *cucurrisse* se dicit *viam mandatorum*: quoniam *cor* suum à Domino asserit *esse dilatatum*. Non enim potuisset vel ambulare vel currere: nisi *cor* ejus in latitudine scientiæ fuisset extensum; nam cùm *via mandatorum* ejus legatur angusta: nisi dilatato corde non curritur. Anima enim quando lumen veritatis acceperit, in multifarias agnitiones aperitur; & latior redditur virtutibus cognitis, quæ priùs fuerat angustata peccatis. Benè autem dixit: *Cucurri*, ut ostenderet se ad fidem rectam velociter Domini munere pervenisse. *Cucurrit* enim viam justus, donec (sicut dicit Apostolus) perveniat ad palmam supernæ vocationis.

Via mandatorum nisi dilatato corde non curritur. Philip. 3. 14.

5. H E.

℣. 33. **L***Egem pone mihi Domine viam justificationum tuarum: & exquiram eam semper.* Ad quintam litteram plebs beata processit: multis modis expetens, ut in lege Domini ejus debeat munere custodiri. Inquirendum planè quàm sibi *legem* petat populus iste constitui, qui superiùs dixit: *Et in lege tua miserere mei.* Illud dictum est de veteri Testamento: nunc autem novam *legem* postulat sibi debere poni, veniente scilicet Domino Christo; ut illo adventu sanctæ Incarnationis * expleto, perfecto Christianæ fidei robore firmaretur; sicut dictum est: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem.* Denique jugiter se eam dicit *exquirere*. Illud enim desiderio inardescente semper exquiritur, quod venire magnis precibus postulatur.

*MS. G. & Ed. expletus. Isai. 2. 3.

℣. 34. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam: & custodiam illam in toto corde meo.* Considerandum est quid sibi velit quod iterum petit, quæ priùs se accepisse memoravit, id est, *Viam mandatorum tuorum cucurri*; scilicet quia dona Domini continuè sunt petenda. Semper enim præstat, qui donata conservat; & probabili desiderio continuè petimus, quod in nobis permanere jugiter postulamus. Ipse enim perscrutatur hanc legem, cui intellectus præstatur à Domino. Et ut constantiam piæ perfectionis ostenderet, eam se dicit *in toto corde* suo Divinitatis munere *custodire*: declarans per universas subtilesque minutias omne bonum & à Domino tribui, & per ipsum servari, & ejus gratiâ semper augeri. Et vide quàm pulchro ordine cuncta descendant. Priùs petit, ut *lex* ei *poneretur*, id est, novi Testamenti, quia veteris jam tenebat: deinde, ut legis ipsius intentionem cognoscere meruisset, quatenus eam cordis integritate servaret.

Dona Domini sunt continuè petenda.

℣. 35. *Deduc me in semitam mandatorum tuorum: quia ipsam volui.* Cùm in quarta littera *cucurrisse* se dicat *viam mandatorum*: hîc se in eamdem *deduci* iterum postulavit. Sed *mandata* ista novi Testamenti debemus accipere, ubi se perduci magnopere precabatur, quoniam veteris Testamenti cucurrerat. Ita fit, ut & fidei compleatur desiderata perfectio, & sancta scriptura nihil sibi contrarium dixisse videatur. Nam cùm dicit: *Ipsam volui*, novi Testamenti spiritualem gratiam probatur expetere, per quam se ad cælorum regna noverat pervenire.

℣. 36. *Inclina cor meum in testimonia tua: & non in avaritiam.* Diligenter verba ista tractanda sunt. *Inclinari cor* suum petit *in testimonia* Domini: ubi non per rapacem avaritiam, sed per laudabilem humilitatem præstante Domino pervenitur. *Inclinati* enim melius conspicimus, quæ ante oculos nostros esse monstrantur; nam illi qui erecti & vanitate supini sunt, nequaquam possunt subjecta oculis intueri. Addidit, *Et non in avaritiam.* Sciens illa cohors sanctorum *avaritiam* capacem esse vitiorum, hanc à se expetit amoveri, ut potuisset toto corde ad scripturas sacratissimas salubriter *inclinari. Avaritia* enim est temporalium rerum flagrans omnino desiderium: unde & primus homo peccavit, & suis posteris vitia incentiva dereliquit. Hinc & diabolus accusavit Job, dicens: Propter divitias quas illi dederat, non propter ipsam contemplationem quâ bonus est, ab eo Dominum fuisse dilectum. Quod sequens impugnavit eventus: quando vir sanctus in omnibus adversis Domino gratias actitavit. Petit ergo populus beatus, ut hanc *avaritiam* de corde ejus amoveat, & ad testimonia Domini solo probitatis invitetur affectu.

Quid sit Avaritia. Job. 1. 10.

℣. 37. *Averte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua vivifica me.* Multi hujus sæculi prudentes continentiæ se lege moderati sunt, ut hominum magis quàm Domini judicio

complacerent. Sed isti operam suam vano studio perdiderunt: quoniam scriptum est: *Ne faciatis justitiam vestram coram hominibus.* Unde nunc plebs beata deprecatur, ut *oculos* cordis ejus à tali proposito Dominus dignetur *avertere*: ne perversa consuetudine mundanis possit delectationibus implicari: quia nos & per oculos peccare non dubium est, dum conspectarum rerum ambitione traducimur. Ab hac enim se vanitate fieri deprecatur alienum: quoniam sciebat inde maximum venire peccatum. Hinc notantur & illi qui diversis spectaculis occupantur: hinc qui mulierum fœdo amore rapiuntur: hinc qui alienarum rerum possessionem improbè concupiscunt. Sed huic petitioni additur & illa perfectio; ut *in via* sua, id est, in Domino Christo eum *vivificare* dignetur, in quo verè *vivificatur*: quia mors ejus virtute superatur.

Matth. 6. 1.

Quando per oculos peccamus.

℣. 38. *Statue servo tuo eloquium tuum, in timore tuo. Statue*, dicit, stare fac, id est, insige, consolida atque confirma: ne sanctum eloquium fugaci oblivione dilabatur; quod in nostris semper debet sensibus stabiliter permanere. Cui rei benè addidit, *timorem*, ut semper oremus, ne suscepta munera possimus amittere, & gravius sit dulcedinem didicisse quæ pereat. Subjunxit, *tuo*, qui ab humano timore longè discretus est. Iste enim sic formidat, ut diligat: sic quærit, ut nunquam desinat amare quem metuit. Et quia plurimi eloquia Domini suscipiunt negligenter, & tamquam fabulas inutiles audire declinant, meritò addidit, *In timore tuo*: ubi nec culpa conquiritur, nec ad desidiæ discrimina pervenitur.

Timor divinus.

℣. 39. *Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum: quia judicia tua jucunda.* In hac sententia maximum vitium humanitatis exponitur. Multi enim in *opprobrium* cadunt aliter quàm habeat veritas suspicando; quam culpam à se desiderat amputari. Pro multis enim malis sæpe bonum testimonium damus, atque iterum de bonis mala dicimus nescientes; & necesse est verecundiam incurrat, qui ignorans aliquid asseverat. Suspicio enim sæpissime probatur incerta, quæ viro non convenit Christiano; hæc ergo suspicio ducit ad opprobrium, quod ex peccato nascitur. Jure ergo sibi quærebat *amputari*, unde reus poterat inveniri. Primò confessus est infirmitatem suam: nunc Domini cognoscitur laudare judicia, cujus verbum verum est, firmaque sententia. Quapropter amator veritatis meritò sibi jucundum Domini dicebat esse decretum, per quem se & requiem repetire noverat & coronam; sicut Apostolus dicit: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de reliquo reposita est mihi corona justitiæ.*

Suspicio viro Christiano non convenit.

2. Timot. 4. 7.

℣. 40. *Ecce concupivi mandata tua: in æquitate tua vivifica me.* Diversa beneficia superiùs sibi cohors sancta tribui postulavit: sed in hoc versu consecutam se dicit plenitudinem gratiarum: quia *concupiverat mandata* Domini, quæ veram prudentiam conferunt & salutem. Petit autem *in æquitate* Domini se *vivificari*, qui adhuc superstes esse videbatur; ut intelligamus non esse veracissimam vitam, nisi quam Dominus Christus fuerit præstare dignatus. Æquitas autem Patris Verbum caro factum est, cui omne judicium dedit, ut orbis terrarum in ejus examine judicandus assistat; sicut Apostolus dicit: *Qui factus est sapientia nobis à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.*

Mandata Domini veram prudentiam conferunt & salutem.

1. Corint. 1. 30

6. VAU.

℣. 41. *Et veniat super me misericordia tua Domine: salutare tuum secundum eloquium tuum.* Ad sextam litteram congregatio sancta pervenit: in qua sibi postulat salutarem Dominum debere concedi; ut inimicos de tanta remuneratione confundat, & in lege Domini assiduâ meditatione proficiat. Precatur ergo ut supra eam Dominus Salvator adveniat, qui est *misericordia* peccatorum, & vita fidelium. Et ut hanc misericordiam specialiter ipsum debuisses advertere, secutum est, *Salutare tuum*; revera per quem salus Gentibus venit, qui mundo ægrotanti medicinam suæ pietatis attribuit. *Secundum eloquium tuum*, dixit, id est, secundum promissionem tuam, quam per Prophetas cognosceris fuisse pollicitus.

Christus misericordia peccatorum, & vita fidelium.

℣. 42. *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum: quia speravi in sermonibus tuis.* Hæc nobis indicat * absoluta sententia, cùm adversantium fuerit objecta versutia; qui tamen possunt recipere rationem, non nobis tacendum, sed respondendum esse viriliter: ne sibi malignantium præsumptio superior esse videatur. *Exprobrant* enim verbo, qui Filium dicunt esse minorem, vel qui eum carne passum minimè crediderunt; sicut dicit Apostolus: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* His præsumptione Domini respondendum est, qui doctrinam salutarem non ad reverentiam audiunt, sed ad injuriam potiùs exprobrationis adducunt. Sequitur, *Quia speravi in sermonibus tuis.* * Atque ideo dicit respondendum: *Quia speravit in sermonibus* Domini, qui dicit: *Cùm veneritis ante principes & potestates nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.*

* MS. G. & Ed. absolutè.

1. Cor. 2. 8.

* Ed. atque.

Matth. 10. 19 20.

℣. 43. *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque: quia in judiciis tuis * speravi.* Rogat ut confessionem veritatis de ejus ore nullæ pœnæ, nullus terror extorqueat: sed qualibet tormenta fuerint inflicta in una voce constantiæ perseveret: quia non in viribus humanis, sed in divinis cognoscitur sperasse judiciis. Sed cùm dicit, *Usquequaque*, significat *verbum veritatis* ad tempus aliquibus fuisse sublatum, ut Petro Apostolo contigit, qui ante galli cantum ter Dominum denegavit. Sed *non usquequaque ablatum est verbum veritatis de ore* ipsius, quando culpam suam & fletibus diluit, & sanguinis effusione mundavit. Sequitur quare non debeat de ore ipsius veritas confessionis auferri: *Quia in judiciis tuis speravi. Judicia* erant Domini, quòd turbæ Martyrum diversis cruciatibus agebantur. Sed in his se magis spem gerere profitetur, quia

* MSS. A. B. F. supersperavi.

Luc. 22. 37.

Hebr. 12. 6. scriptum est: *Flagellat omnem filium quem recipit.*
Iniqui cum molestantur, desperant, justi è contra. Iniqui enim cùm molestantur desperant: sancti viri, si affligantur, spem magis suæ dilectionis accipiunt. Hactenus litteræ istius versus habuerunt orationem: subsequentes verò usque ad finem narrationis ordine depromuntur.

℣. 44. *Et custodiam legem tuam semper: in sæculum & in sæculum sæculi.* Iste & alii versus usque ad finem litteræ non habent deprecationem, sed narrationem. Superiùs enim petiit ut acciperet: hîc jam de perceptis beneficiis gratias agit. *Custodire se legem* Domini *semper* affirmat: quia in ipsa * variari nefandum est. Sic enim *custodire* potest, si (quod superiùs dixit) *non auferat de ore* ipsius *veritatis verbum.* Interdum, *semper*, ponitur usque ad finem hujus sæculi. Sed hîc cùm dicit: *In sæculum sæculi*, illam perennitatem significat quæ non habet finem. Sed cùm superiùs dixerimus legem umbram fuisse futurorum, id est, immolare agnum immaculatum, octavo die ritum circumcisionis * adhibere: vel his similia; quemadmodum in æternum *legem se custodire* dicit, cùm non solum post resurrectionem futuram necessaria non sint ista, sed hîc quoque jam videantur abolita. Sed ibi alia *lex* erit Domini, quam se promittit populus *custodire* sanctissimus; scit enim per hanc umbram legis ad mysterium æternæ legis ascendi: novit etiam consuetudinem Angelorum & Potestatum Dominum sine fine laudare: scit summæ beatitudinis esse solemnitatem jugiter Dominum contueri: scit denique fidelium ibi esse leges, quas se professus est sine fine servare.

*Ed. variare.

* Ed. adhiberi.

℣. 45. *Et ambulabam in latitudine: quia mandata tua exquisivi.* Ipsa est *latitudo*, quam in quarta littera dixit: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatares cor meum;* scientia scilicet multiplex atque salutaris, quam ideò meruit, quia mandatorum intelligentiam requisivit; quá meritò dicimus esse charitatem, de qua scriptum est: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Contrà, peccatorum corda in bonitate coangusta sunt, quod tangit Apostolus cùm dicit: *Non angustiamini in nobis: angustiamini autem in visceribus vestris;* quia Deum mens coangusta, id est, polluta non recipit: sed *in latitudine* mentis suscipitur, à quo cælum terraque completur. Patulum enim domicilium debet esse, ut tantam mereatur recipere Majestatem.

Rom. 5. 5.

2. Cor. 6. 12.

℣. 46. *Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum: & non confundebar. Loquebatur de testimoniis* Domini: quoniam petiverat & acceperat, ut responderet exprobrantibus sibi verbum. Quâ firmitate roboratus ante Reges sæculi, qui poterant elatâ potestate terrere, non se dicit fuisse confusum: sed veritatem, quam mente conceperat, intrepidis sermonibus exercebat. *Confunditur* autem ille, cujus per ratiocinationem dicta vincuntur. Ad verecundiam enim venire non potest, qui veritatis ipsius testimonio roboratur. Non enim ille sub qualibet necessitate negandus est, qui dicit: *Qui me negaverit coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo, qui est in cælis.*

Matth. 10. 33.

℣. 47. *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi vehementer.* Hic ostendit frequentatæ meditationis ardorem. *Meditari* enim *mandata* non potest, nisi qui ea assiduâ lectione cucurrerit. Et ut hanc frequentiam evidentiùs declararet, addidit, *Quæ dilexi.* Negligere enim nunquam potest homo quæ diligit. Sed ne hanc quoque dilectionem tepidam forsitan æstimares, addidit, *Vehementer*, supra quam nulla potest dilectio reperiri. Non enim ut alia dilectio mandatorum Domini mediocris esse potest, nisi *vehementer* (quod hîc expetitur) *diligatur.* Quapropter mandata Domini jure *vehementer dilexit*, per quæ in cordis latitudine fiducialiter ambulabat.

℣. 48. *Et levavi manus meas ad mandata tua quæ dilexi nimis: & exercebar in justificationibus tuis.* Superiori versu dixit: *Meditabar in mandatis tuis*, quod ad virtutem respicit inspectivam: modò autem dicit: *Levabo manus meas*, quod ad partem pertinet actualem. *Levare* enim *manus*, significat bonis operibus occupari. Cæterùm qui malis actionibus detinetur, non *levat manus* suas, sed dejicit. Et vide, quia in utrisque partibus ponit, *Quæ dilexi;* ibi, *vehementer:* hîc, *nimis;* quoniam utrumque opus sub magna ambitione faciendum est; ut fructum possit habere, Domino miserante, qui perficit. Addidit, *Et exercebar in justificationibus tuis.* Ibi *meditabatur*, ubi mentis intentione translatus est: hîc *exercebatur*, ubi quærebat operis frequentatione proficere. Et nota quòd exercitatio in scripturis divinis plerumque in bono ponitur: in litteris autem sæcularibus, vel in communi locutione, in bono aut nunquam aut rarò ponitur. Quam locutionem scripturarum divinarum propriam esse dicimus. *In justificationibus tuis*, pertinet ad utrumque; ut & mandata Domini cum delectatione meditaretur, & operas manuum cum charitate perficeret. Ista enim duo sunt (ut sæpe diximus) quæ perfectos faciunt utique Christianos. Finita est cum littera narratio, quam à versu quarto scilicet inchoavit.

Levare manus significat bonis operibus occupari.

7. ZAIN.

℣. 49. **M**Emento verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti. Ad septimam litteram venit chorus ille sanctorum, in qua spem promissionum Domini sensibus nostris omnino commendat; ut firmum in mente nostra permaneat, quod gloriosa veritas pollicetur: asserens propter eam fideles adversa hujus mundi tolerabiliter & libentissimè sustinere. Quis enim mortem temporalem metuat, cui æterna vita promittitur? Quis orbitates pignorum cogitet, cùm se jungendum choris noverit Angelorum? Quis labores carnis timeat, cùm se in perpetuam requiem noverit collocandum? Ex humana verò consuetudine *memento* dicitur Deo, qui nihil potest ullatenus oblivisci; non quia dignum erat in illa Majestate ponere oblivionis injuriam: sed precatur ut citò *servo* suo conferat clementissimæ promissionis effectum. Has enim tropologias in scripturis divinis frequenter invenies, ut est illud in Genesi: *Recordabor fœderis mei;* vel in Exodo: *Et recordatus est Dominus * quod pepigerat cum Abraham & Isaac & Iacob. Verbi tui*, fortasse significat promissionem quam in Evangelio dicit: *Beati qui lugent; quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Et alio

Genes. 9. 15.
Exod. 2. 24.
* Ed. fœderis quod.

Matth. 5. 5.

Joan. 14. 18. loco : *Non vos dimittam orphanos* ; & his similia. *Servo tuo*, subaudiendum, imple promissum: quia si velis sine aliqua adjectione superioribus aptare quod dictum est, verba sibi nequeunt convenire. Quæ figura dicitur Ellipsis, id est, defectus, quoties verbum suspenditur, ut vivaciùs inquiratur. Sequitur, *In quo mihi spem dedisti* ; in illa scilicet promissione verbi tui, quam jure à veraci Domino compleri fidelis populus * expetebat.

* Ed. expectabat.

℣. 50. *Hæc me consolata est in humilitate mea : quia eloquium tuum vivificavit me.* Spem quam sibi dicit de Domini pollicitationibus extitisse, ipsam se in necessitatibus hujus mundi *consolatam* fuisse testatur : quoniam inter quaslibet calamitates animus fidelium reficitur, quando talis retributio cogitatur. Quis enim temporales insidias metuat, cùm ad æterna Domini promissa respiciat? Nam cùm dicit : *Consolata est*, ostendit inter ærumnas sæculi hoc sibi solatii fuisse ; ut in præsenti vita affligeretur, & de futura spei promissione gauderet. Hoc etiam significat, *In humilitate mea* : quia sancta revera probatur humilitas omnia patienter, omnia cum gratiarum actione sustinere. Hanc etiam spem tribuit in Evangelio dicens Apostolis : *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Sequitur, *Quia eloquium tuum vivificabit me.* Causam reddit quare humilitas ejus fuerit consolata. Promissio quippe tanti Judicis firmavit animum sustinentis ; & ne temporalem timeret interitum, spes consolationis *vivificavit* afflictum.

Sancta humilitas omnia patienter, omnia cum gratiarum actione sustinet.

Luc. 21. 19.

℣. 51. *Superbi iniquè agebant usquequaque : à lege autem tua non declinavi.* Tempus significat quando à superbis persecutoribus vehementer humilis Ecclesia vexabatur. Sed hæc omnia dicit esse frustrata, cùm ei malignorum non potuit nocere sævitia. Et respice, quoniam humilitatem suam fidelis populus vivificatam dicit : *superbos* autem, id est, malignos atque tyrannos crudeliter egisse commemorat, qui non vivificandi, sed potiùs mortificandi sunt. Per hæc enim duo verba designat genus humanum ; humiles quippe dicendi sunt, qui mandatis Domini obedire contendunt : *superbi*, qui diabolicis suggestionibus intumescunt. Sequitur, *A lege autem tua non declinavi* ; scilicet ut illi putabant qui persequebantur innoxios. Et cùm dicit, *Non declinavi*, significat in veritatis jugiter se mansisse sententia.

Humiles mandatis Domini obediunt, superbi diabolicis suggestionibus intumescunt.

℣. 52. *Memor fui judiciorum tuorum à sæculo Domine : & consolatus sum. Memor judiciorum* plectibilia non præsumit : quia metu pœnarum revocatur, qui incentivâ pravitate succenditur. Cùm dicit : *A sæculo*, significat cùm administrari cœptus est mundus. Hoc enim illa cohors potuit dicere, quæ per successiones generationum longis ætatibus cognoscitur extitisse. Nam si æternum tempus voluisset ostendere, sæculum sæculi diceret, sicut frequenter insinuat. Quâ cogitatione *consolatum* se dicit : quia famulos suos virtus divina non deserit, sicut & alibi dicit : * *Junior fui & senui : & non vidi justum derelictum.*

* MSS. A. B. Junior.

℣. 53. *Defectio animi tenuit me*, * *pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.* Hic pietas sanctæ conversationis exponitur, ut dolore se defecisse dicat : quia peccatores legem Domini deserere cernebantur. Necesse est enim ut sanctum virum alterius culpa contristet, dum animus pius salvos fieri desiderat universos ; & quem non optat * excedere, affligitur cùm ei pœnas cognoverit imminere. Scit enim quia gratuitè illatum malum, suum potius gravet auctorem. Unde sancta cohors non tantum pœnis suis, quantum tyrannicis torquebatur excessibus.

* MS. G. F. præ.

* MS. G. excidere.

℣. 54. *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ, in loco incolatus mei.* Cùm dicitur, *Cantabiles*, significat psalmodiam cum magna delectatione peragendam, sicut dicit Apostolus : *Cantantes & psallentes in cordibus vestris Deo.* Cantus enim semper relevat labores, & non facit animo surripere tædium, qui contemplationis magnâ suavitate mulcetur. Nam quod addidit, *In loco incolatus mei* (sicut sæpe diximus) significat hunc mundum, ubi peregrinatur omnis qui Christo Domino devotus est. Expulsi siquidem in Adam de sede paradisi, in hac terra *incolatum* gerimus: quia patriæ illius beatitudinem non habemus. Ita fit, ut in hoc mundo peregrini esse videamur, sicut & Apostolus dicit : *Quamdiu sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino.*

Ephes. 5. 19.

In hoc mundo peregrinatur omnis qui Christo devotus est.

2. Cor. 5. 6.

℣. 55. *Memor fui in nocte nominis tui Domine : & custodivi legem tuam.* Per *noctem*, mundum istum significari posse non dubium est, in quo peccatorum regnat obscuritas. Sed utinam oculos corporeos clauderet, & non cordis lumina periculosiùs obcæcaret. Hanc *noctem* Dominus depellit, quando judicii tempore veniens *illuminat abscondita tenebrarum, & manifestat consilia cordis*, quæ nunc excessibus nutriuntur illicitis. Sed *in hac nocte memorem* se dicit *fuisse nominis Domini*, cùm omnia beneficia ipsius non meritis suis, sed divinis muneribus applicaret ; sicut & in alio psalmo legitur : *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.* Et Apostolus memorat : *Qui gloriatur in Domino, glorietur.* Sic enim fidelis noctis istius tenebris non involvitur, quia cordis lumine clarificatur. Consequitur digna professio ; ideò enim *custodivit legem* Domini, quia *fuit memor in nocte nominis* ejus. Non enim *custodire* valuisset *legem* Domini, si suis aliquid meritis applicasset.

Per noctem mundus iste intelligitur.

1. Cor. 4. 5.

Psal. 123. 8.

2. Cor. 10. 17.

Cur fidelis mundi tenebris non involvatur.

℣. 56. *Hæc facta est mihi : quia justificationes tuas exquisivi. Hæc facta est mihi*, subaudi, consolatio. Quod magis de nocte quàm de lege debet intelligi ; ut quæ peccatoribus est cæcitas, ipso viris sanctis illuminatio esse videatur. Sic enim credentes non patiuntur tenebras, quamvis in hujus mundi cæcitate versentur. Sequitur causa, quare illi nox facta sit consolatio: *Quia justificationes tuas exquisivi.* Si enim dixisset, meas, sustinuisset adhuc densissimam cæcitatem : sed quia dixit, *tuas*, mundi tenebris non potuit obcæcari.

8. HETH.

℣. 57. **P**Ortio mea Domine : dixi custodire legem tuam. Agmen beatum ad octavam litteram venit, in qua desiderat videre faciem Domini, quia ejus mandatis noscitur obsecutus. *Portio*, à parte dicta est. Illius enim partis sumus, cujus voluntatibus obedimus. Quod verbum frequenter invenis dictum, ut est illud : *Filiis Levi non erit portio, neque sors*

Portio à parte dicta.

Deuter. 10. 9.

in medio fratrum eorum: quia Dominus Deus pars est eorum. Unde meritò *portio* piorum Deus dicitur: quia in regni ejus felicitate victuri sunt. Sequitur, *Dixi custodire legem tuam. Dixi*, id est, statui, decrevi, atque promisi Domini præcepta servare: unde factus fuerat in Domini portione, id est, in Jerusalem beata, non in Babyloniæ parte confusa.

Cur portio piorum Deus dicatur.

℣. 58. *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: miserere mei secundum eloquium tuum.* Duplici modò hæc *facies* Domini probatur intelligi. Christum quem credebat esse venturum indubitatâ cogitatione desiderans, Incarnationem ipsius quærebat aspicere, quæ mundo salutaris poterat apparere, sicut & in alio psalmo dictum est: *Deus virtutum converte nos: & ostende faciem tuam & salvi erimus. In toto corde*, sine ulla hæsitatione, ut * non tamquam de futuro suspensus, sed velut præsentem videretur rogare certissimus. Postulat etiam misericordiam adventus ejus debere compleri, qui per Prophetas innumerâ noscitur annuntiatione promissus. Sive magis *deprecari* videtur, ut in futura illius resurrectione ejus faciem possit inspicere, sicut legitur, *Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.* Et Apostolus: *Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem.* Sed quia peccatorem se noverat, sibi postulat debere misereri; quatenus per gratiam liberatus, videat quod suis non poterat meritis intueri. *Secundum eloquium tuum*, illud scilicet quo Deitatis suæ promittit sanctis beatam nimis & incomparabilem per omnia visionem.

Psal. 79. 8.

* *Ed. ut nunquam.*

Matth. 5. 8.

1. Cor. 13. 12.

℣. 59. *Quia cogitavi vias meas: & converti pedes meos in testimonia tua.* Ordinem humanæ * conversionis exponit. Priùs est enim ut nosmetipsos districtiùs arguamus, & sic ad Domini mandata migremus. *Cogitaverat* proinde examen illud gloriosum *vias suas*, id est, actus humanos: sed quoniam ei omnimodis displicebant, *pedes* suos *convertit ad testimonia* Domini gradienda: in quibus si aliquis ambulat, firma potest habere vestigia. Videbat siquidem in humanis actibus esse peccata; in divinis autem mandatis florere justitiam; & sapienter illud deseruerat, quod expositum periculis sentiebat. Dicendo enim, *Converti pedes meos*, ostendit primitùs fuisse perversos.

* *MSS. A. B. F. conversationis.*

℣. 60. *Paratus sum, & non sum turbatus: ut custodiam mandata tua.* Cùm dicit, *Paratum*, ostendit deliberasse se pro mandatis Domini quælibet pericula sustinere. Paratum se enim ad præcepta Domini custodienda ille testatur, qui nec persecutores metuit, & illecebras hujus sæculi à suis sensibus effugavit; sicut & Apostolus Paulus ait: *Ego enim pro nomine Jesu non solum alligari, sed & mori paratus sum.* Unde similiter & in alio psalmo dictum est: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Sequitur, *Et non sum turbatus.* Improvisa fortè conturbant. Non enim facit formidare animum deliberata sententia. Unde & Dominus in Evangelio præmonens dicit: *Non turbetur cor vestrum*; quoniam non potest dici *paratus*, qui trepidâ cogitatione confunditur. Infert etiam ad quid *paratum* se esse dicebat, scilicet *ut mandata* Domini *custodiret*; quæ sic benè atque integrè servantur, cùm adversitas nulla metuitur.

Quis ad præcepta Domini custodienda paratus dicatur.

Actor. 21. 13.

Psal. 56. 8.

Joan. 14. 1.

Mandata Domini bene servantur, cùm nulla adversitas metuitur.

℣. 61. *Funes peccatorum circumplexi sunt me: & legem tuam non sum oblitus.* Cùm dicit: *funes peccatorum*, ostendit tot esse laqueos, quot peccata committimus. *Funes* enim sunt implicita & tortuosa ligamina, quibus se delinquentes semper astringunt, sicut Isaias dicit: *Væ qui trahunt peccata tanquam funem longum.* Et alibi: *Vinculis suorum peccatorum unusquisque constringitur.* Sed hoc referendum est ad corporis pravitatem. Nam cùm dicit: *Legem tuam non sum oblitus* (quod est beatorum) cur se ipse peccatorum nexibus dicat esse complexum? Sed fieri potuit, ut caro delictorum funibus complexa ligaretur: animus autem sanctus incentivis vitiis reluctans, *legem* Domini *non fuisset oblitus*, sicut Apostolus dicit: *Ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.*

Peccata sunt vincula.

Isai. 5. 18.

Prover. 5. 22.

Rom. 7. 25.

℣. 62. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicia justitiæ tuæ.* Non vacat quod dicit: *Media nocte surgebam.* Scit enim hoc tempore primogenita Ægyptiorum fuisse percussa: scit etiam ea tempestate Petri & Pauli & Silæ in carcere positorum vincula resoluta: scit quoque Sponsum media nocte esse venturum; ideoque eodem tempore surgit ad laudes, ne inter fatuas virgines janua clausa remaneat. Nec vacat quod dicit, *surgebam*, quia semper surgitur, cùm ad Domini præconia festinatur. *Ad confitendum*, hîc significat ad laudandum: quia sequitur, *Super judicia justitiæ tuæ.* Nam si pœnitentiæ confessionem voluisset intelligi, super misericordiam tuam dixisset, non *super judicia justitiæ tuæ.*

Exod. 12. 4. 5.

Actor. 12. 6.

Matth. 25. 8.

Semper surgitur, cùm ad Domini præconia festinatur.

℣. 63. *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* Hîc evidentiùs dixit, quod superiùs in capite litteræ posuit, *Portio mea Domine.* Sic enim erat *Domini portio*, ut & famulorum ipsius *particeps* esse probaretur. Et respice quemadmodum virtutem Ecclesiasticæ unitatis ostendit; ut omnium fidelium se dicat esse *participem*, non unius Ecclesiæ, sed quæ in totius mundi capacitate diffusa est. Et meritò se ubique partes habere dicit, quando universalis congregatio talia loquebatur. Pars enim ipsius erat, quidquid Deo placere poterat in toto orbe terrarum. Et respice quàm humiliter *participem* se dicit *timentium Deum*, cùm legatur in Apostolo: *Participes Christi facti sumus.* Et in quadragesimo quarto psalmo, quosdam participes Christi significatos esse meminimus, cùm dicit: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Quisquis enim in novitate vitæ ambulaverit, erit particeps Christi. Sic & humiliter locutus est, & tamen ad ipsam significantiam, quid sit *particeps* Christi, animum benè intelligentis extendit. Et quia dixit: *Omnium timentium te*: ne illos debuisses advertere, qui Domini judicia servili timore formidant, addidit, *Et custodientium mandata tua*, qui devotissimi comprobantur timore castissimo, & amore reverendo.

Hebr. 3. 14.

Psal. 44. 8.

Qui in novitate vitæ ambulaverit, erit particeps Christi.

℣. 64. *Misericordia tua Domine plena est terra: justificationes tuas doce me.* Cùm dicit: *Misericordia tua Domine plena est terra*, ostendit utique dilatationem fidei Christianæ, quam sic misericorditer implevit, ut undique nomen vanissimæ superstitionis evacuasse doceatur. Et nota quòd *justificationes* Domini quàm sedulè petit *discere*, cùm

freque.iter eas se fuerit custodiisse professus; scilicet ut ostendat mandata Domini infatigabiliter exquirenda, quatenus sub tali desiderio profectus noster possit semper augeri, sicut in quintæ litteræ primo versu dixit: *Legem pone mihi Domine viam justificationum tuarum: & exquiram eam semper.*

9. THETH.

℣. 65. **B**onitatem fecisti cum servo tuo Domine, secundum verbum tuum. Populus beatus nonam litteram cantaturus ingreditur: in qua gratias agit humiliatum se fuisse, ut ad justificationes Domini devotissimus perveniret: testimonia ejus asserens sibi supra omnes esse divitias. Cùm autem dicit: *Bonitatem fecisti cum servo tuo Domine*, collata sibi munera profitetur. Bonus quippe Dominus servis suis tribuit bonitatem. Sed quæ sit ista *bonitas* subter exponit, dicens: *Bonum mihi quòd humiliasti me: ut discerem justificationes tuas.* Non enim de felicitate mundana gratias agit, sed de afflictione salutari. Meminit enim piam districtionem esse quæ corripit. Intelligebat quippe *bonitatem* illam debere dici unde proficitur, non unde inani exultatione gaudetur. Sic facit & medicus bonitatem cùm secat vulnera: sic pater cum filium cædit; qui licet ad tempus inferant pœnas, conferunt tamen de afflictione remedia. Noverat ergo Dominum piis supplicationibus honorandum, cujus clementiâ tribulationes nostræ permutantur in gaudium, quamvis ad tempus graves esse videantur. Sequitur, *Secundum verbum tuum;* illo scilicet quo dicitur: *Qui se humiliat exaltabitur, & qui se exaltat humiliabitur.*

Matth. 23. 12.

℣. 66. *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi.* Perquirendum est, cur adhuc petit *doceri*, quod jam superiùs accepisse professus est. Scilicet quoniam bonarum rerum nulla satietas est, quæ more flagrantis incendii, quantò amplius per arida ligna cucurrerit, tantò copiosius æstuabit. Nam & Apostoli fidei calore ferventes dicebant: *Auge nobis fidem.* *Docet* ergo Deus *bonitatem*, inspirando charitatis desiderium. *Docet disciplinam*, cùm in tribulationibus patientiam donat. *Docet scientiam*, cùm salutarium rerum ipse cognoscitur Attributor. Sed aliter docet Deus, aliter magister humanus, ille verba promit, sed intellectum non potest earum rerum præstare, quæ præcipit: Deus autem priùs cor illuminat, ut in sensus electorum ejus verba descendant. Sequitur, *Quia mandatis tuis credidi.* Cùm mandata ideò prædicentur ut fiant, perquirendum est, quare dixerit: *Mandatis tuis credidi?* Propter illam promissionem Domini quæ dicit: *Qui audit verba mea & facit ea, similis est viro ædificanti domum suam supra petram*, &c. Meritò ergo subjunxit, *Credidi:* quia præmia sibi obedientibus maxima compromisit.

Bonarum rerum nulla satietas.

Luc. 17. 5.

Quando Deus docet bonitatem, & quando disciplinam, & quando scientiam.

Matth. 7. 24.

℣. 67. *Priusquam humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum custodivi.* Respiciamus quemadmodum in hoc versu humana vita describitur. Priùs enim peccasse se dixit, cùm originali vitio teneretur obnoxius; pòst humiliatum se esse professus est; ut culpa careret, quam contraxerat in radice; ad postremum Domini eloquium custodivit: quia *humiliari* meruit, sicut dicit Jacobus Apostolus: *Humilibus autem dat gratiam.* Et ut frequenter excedentium licentiam cohiberet, post humiliationem suam eloquium Domini, id est, scripturas sanctas se dicit ejus dono toto mẽtis conamine custodiisse.

Jacob. 4. 6.

℣. 68. *Bonus es tu Domine: & in bonitate tua doce me justificationes tuas.* Petit bonum Magistrum, ut in sua bonitate dignetur docere discipulum. Quæ figura dicitur Paronomasia, Latinè Denominatio, quæ similitudine verbi convertit in se auditorum affectum.

℣. 69. *Multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.* Aptè petit bonitatis auxilium, qui subiturus erat colluctationis incertum; ut justificationes Domini, quas lectione didicerat, in suo certamine declararet. Tunc enim perfectè discuntur mandata, cùm fiunt. Dicit enim *multiplicatam* super se persequentium *iniquitatem;* & ideò petit, ne pœnis gravibus superborum devota ejus macularetur humilitas. Sed contra illam sævissimam factionem, vide quid sequitur: *Ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua;* ut quantùm illi contendebant seducere, tantùm iste videretur mandatis Dominicis adhærere. Sic gloriosè vincuntur, qui pœnis temporalibus sanctos vincere tentaverunt; & quantò eos à lege Domini dividere nisi sunt, tantò illos mandatorum scrutatores ampliùs effecerunt.

Perfectè discuntur mandata, cùm fiunt.

℣. 70. *Coagulatum est sicut lac cor eorum: ego verò legem tuam meditatus sum.* *Coagulatum* & in bono & in malo ponitur; in bono, sicut in sexagesimo septimo psalmo jam dictum est: *Mons coagulatus, mons pinguis;* hic autem in malo dictum debemus accipere: nam *iniquitatem superborum*, quam superiùs *multiplicatam* supra se fuisse testatus est, vult intelligi conduratam; quæ more lactis in crassiorem substantiam fuerat impiâ deliberatione constricta. Lac dictum est à liquore, quod de interna substantia naturali potiùs liquore decurrat; A enim, in I convertitur, ut amicus, inimicus; & his similia. Sed quantùm illi in malo durescebant, tantò iste à lege Domini se segregare non poterat; ut illorum crudelis obstinatio piâ perseverantiâ vinceretur.

Psal. 67. 17.

Lac à liquore dictum.

℣. 71. *Bonum mihi quòd humiliasti me: ut discerem justificationes tuas.* *Bonum* dicebat sibi quòd pœnis sævientibus subdebatur, non præsentia cogitans, sed futura desiderans. Cœperat enim de illa dulcedine gustare, quæ omnes suavitates probatur excedere. Humilitas enim ista, Jerusalem tangit gloriosa fastigia; nam sicut superbia mergit ad tartarum: ita ista tollit ad cælum. Ista quippe humiliatio quale præmium habeat consequenter exponitur; dicit enim: *Ut discerem justificationes tuas*, id est, ut facerem quæ docuisti. Tunc enim perfectè discitur, quando præcepta Domini fideli actione monstrantur.

℣. 72. *Bonum mihi lex oris tui, super millia auri & argenti.* Quoties in hac littera bonitatem memorat cohors illa sanctorum, quam ideò frequenter petiit, quoniam magis ac magis crescebat ei dulcedo bonitatis. Consideremus autem vim istius verbi quod dicit, *oris tui*, non tam Prophetarum, non Apostolorum, sed præcepta Evangelica sibi testatur esse pretiosissima, quæ Christi Domini sunt ore prolata. Sequitur,

Super

Super millia auri & argenti. Aurum & argentum cupiditatibus hominum videtur esse præcipuum. Sed quia bonitas illa comparationem similem non poterat invenire, præmisit, *Super millia*, quod infinitum atque incomprehensibile est; ut auri argentique comparatio tali adjectione vilesceret; quicquid enim dixeris, *super*, semper excedit. Facta est ergo comparatio absque similitudine, pretium sine modo, amor sine fine. Sic enim dilectio tanta * indicari meruit, ut nulla res ei potuisset æquari.

* MSS. A.B. F. *indagari.*

10. JOTH.

ỷ. 73. MAnus tua fecerunt me, & plasmaverunt me: da mihi intellectum ut discam mandata tua. Ad decimam litteram cohors gloriosa progreditur, in qua petit intellectum mandatorum sibimet debere concedi, ut veracissimæ vitæ munere perfruatur: expetens ut Domini misericordia fiat immaculata, ne possit in illa judicatione confundi. Si velimus igitur de hoc versu disputationes colligere, singulorum librorum magis edimus quantitatem, quàm aliquid promissâ brevitate narramus. Sed sufficiat nobis (præstante Domino) intellectum rei compendiosis sensibus aperire. Legitur enim: *Opera manuum tuarum sunt cæli.* Legitur etiam: *Et aridam terram manus ejus finxerunt.* Idem & hic: *Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me.* Sed hæc omnia tropicè dicta sunt. Nam manus habere corporeum est. Si verò proprietatem operationis Dominicæ velis advertere, audi: *Dixit & facta sunt: mandavit & creata sunt.* Quapropter operationis ejus virtus humano more *manus* vocantur, per quas nos consuevimus operari. *Fecerunt* autem, quidam volunt ad animam pertinere: *plasmaverunt* ad corpus, quod de limo terræ cognoscitur fuisse formatum. Justâ voce factura sua clamat Auctori: *Da mihi intellectum*, à quo cognoscor esse plasmata. Sed perquiret qualem *intellectum* quærebat, quem humanitatis ratione non poterat invenire; illum scilicet purum, contemplabilem, devotum, quem ante peccatum adhuc Adæ incorrupta simplicitas possidebat, non istum de quo sibi homines videntur esse sapientes, & pecoribus ex aliqua parte præeminere. Petit ergo *intellectum*, ut Domini *mandata* cognoscat; quatenus quem Adam per inobedientiam perdiderat, cohors sancta per devotionis obsequia mereretur.

Psal. 101. 26. — Psal. 94. 5. — Psal. 148. 5. — *Operationis Dominicæ virtus manus vocatur.* — *Adam ante peccatum intellectum purum possidebat, quem peccando perdidit.*

ỷ. 74. *Qui timent te videbunt me, & lætabuntur: quia in verbo tuo supersperavi.* Pulcherrima pio Domino causa miserationis oblata est: quoniam si cuilibet de sancta congregatione præstiterit, cunctorum animos magnâ hilaritate complebit. Sciebat enim clementiam ejus velle facere, quod fidelium corda roboraret; & petit talia in se fieri, unde omnium devotio possit augeri. Videndo enim alterius præmia proficit sancta conscientia, dum ad imitationem laudabilium rerum proposita semper exempla proficiunt. Addidit etiam propter quid omnino debeat impetrare: *Quia in verbo*, id est, in Christo Domino se *sperare* profitetur: ubi nunquam decipit spes; nec potest animus quasi caducis desideriis eludi, qui in tanta veritate meretur infigi.

Cur videndo alterius præmia proficiat sancta conscientia.

ỷ. 75. *Cognovi Domine quia æquitas judicia tua: & in veritate tua humiliasti me.* Cùm legatur alibi, *Judicia tua abyssus multa*: Et iterum, *Judicia Dei investigabilia*, quærendum est cur hic dixerit: *Cognovi Domine quia æquitas judicia tua?* Sed quoties immensum atque incomprehensibile legitur, illud æternum judicium debemus accipere, quod ex toto hic non valemus advertere. Istud verò præsentis mundi est, quod se *cognovisse* testatur; ut hominem animi tumore peccantem humiliatum corrigat, & supplicantem sibi misericordia divina recipiat. Quis enim dubitet summæ æquitatis esse judicium; ut qui per superbiam delinquunt, devota humilitate purgentur? Et intuere quia hìc non dicit, credidi, sed *cognovi*, id est, expertus sum; ut in suis passionibus atque beneficiis hanc se æquitatem Domini cognovisse monstraret.

Psal. 35. 7. — Rom. 11. 33.

ỷ. 76. *Fiat nunc misericordia tua ut consoletur me, secundum eloquium tuum servo tuo.* Meritò petiit *misericordiam*, qui prius in humilitate sua confessus fuerat justa Domini fuisse judicia. Nam inter ærumnas multiplices, & sæva certamina tormentorum consolatricem rerum istarum *misericordiam* petit; ut adversitates sæculi ferre potuisset, quas sibi ad purgationem vitiorum proficuè noverat contributas. Non enim auferri sibi talia postulavit: sed in eis se expetit consolari. Consolatio enim est, quando miseriarum patientiam donat, tormenta sæva retemperat, & afflicti animi mœrores beatitudinis promissione confortat. Sequitur, *Secundum eloquium tuum servo tuo.* A communi subjunge, *fiat*, id est, secundum illam promissionem, quâ spopondit in Evangelio se tribulatos in passionibus minimè relicturum.

Misericordia Domini tormentorum consolatrix.

ỷ. 77. *Veniant mihi miserationes tuæ, & vivam: quia lex tua meditatio mea est.* Sufficienter expressum est quid per misericordiam Domini consequamur, vitam scilicet æternam. Nam cùm istud sibi diceret esse tribuendum, postulavit ut veraciter *vivere* mereretur: quia sola illa benè dicitur vita, quam nec molestia ulla sollicitat, nec mors suspecta contristat; de qua in Evangelio dictum est: *Si vis venire ad vitam, serva mandata.* Nec moveat quod non addidit æternam; tanta est enim vis ejus nominis, ut cùm sola vita dicitur, æterna potiùs sentiatur. Hanc ergo vitam dicit se debere promereri: quia meditatio ejus bonis monstrabatur operibus occupata. Nam *meditationem* hìc non solam accipias lectionem, sed magis opera legis. Non autem per istam solam *meditationem* beati efficimur, quæ lectionis repetitione tractatur; illa enim *meditatio* beatos facit, quæ operibus sanctis cælorum regna conquirit, sicut Apostolus dicit: *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum: sed factores legis justificabuntur.*

Vita æterna sola vita dicenda. — Matth. 19. 17 — *Quæ meditatio beatos faciat.* — Rom. 2. 13.

ỷ. 78. *Confundantur superbi, quia * injustè iniquitatem fecerunt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis.* Non convenit plebi sanctæ in adversarios suos maledictionis * voto prosilire, cùm ipse dicat: *Diligite inimicos vestros, & orate pro calumniantibus vobis.* Ipse quoque subjecit: *Ego autem exercebor in mandatis tuis*; ut nihil eum contra regulam fecisse cognosceres. Sed, *Confundantur*, ad emendationem pertinet, non ad supplicium sempiternum. Tunc enim conscientia peccantis benè *confunditur*, quando mala pristina propriâ voluntate damnantur; & incipit odisse, quod videbatur antè diligere. Istud

* MS. G. & Ed. *injusti.* — * MSS. A.B. F. *motu.* — Matth. 5. 44.

enim orat provenire superbis: ne diutiùs bacchari * ausibus videamur illicitis. Sequitur causa probabilis quare *superbi* debeant *confundi*; scilicet, *Quia injustè iniquitatem fecerunt in me.* Quid enim injustius dici potest, quàm eos velle persequi, qui mandatis videbantur sacratissimis occupari? Sequitur, *Ego autem exercebor in mandatis tuis.* Contra insidias inimicorum, & superbiam prætumidâ se iniquitate jactantem, ponit salutare remedium, exercitium utique mandatorum. Non enim adversus perfidos & crudeles aliquâ obluctatione pugnavit, aut verborum litigiosâ contentione se miscuit: sed tamquam vento flabili dictis inanibus verberatus, propositum suum quietâ mente peragebat; ut inde magis adversarii celeriùs caderent, dum nullis eis humanis viribus restitisset. Quod patientiæ genus ornat sine dubio Christianos.

* MSS. A B. F. *usibus.*

℣. 79. *Convertantur ad me qui timent te, & qui noverunt testimonia tua.* Ad distinguendas personas propria verba signata sunt. Supra enim de superbis dictum est: *Confundantur*; hic autem de incipientibus dicitur: *Convertantur ad me*, id est, ad te. Ad Dominum enim benè intelligitur *converti*, qui in Ecclesiastica cœpit congregatione versari; illi scilicet qui jam timere cœperant, sed nondum fuerant totâ mentis intentione conversi. Addidit, *Et qui noverunt testimonia tua*; quos lectio quidem divina jam imbuit, sed necdum opera salutaris instruxit. *Convertantur* enim de perfectis non poterat dici, qui & lectione sacra, & pia operatione fulgebant.

℣. 80. *Fiat cor meum immaculatum in tuis justificationibus: ut non confundar.* *Cor* suum *immaculatum* petit *fieri* peccatorum remissione, non meriti qualitate. Nam sicut in principio psalmi dictum est: cui peccatum suum dimittitur, sine dubitatione mundatur; nec potest illam stolam induere nuptialem, nisi qui per divinam gratiam indulgentiæ meruit accipere puritatem. Ibi enim solus ille non confunditur, cui peccata donantur. Et intende quod post virtutes eximias chorus ille sanctorum *cor* suum *immaculatum fieri* deprecatur; ut nullus hominum præsumeret, quod solam Christi Domini habuisse certum est sanctitatem. Nam qui confessus fuerat manibus se Domini factum atque plasmatum, qui humiliatum justè se dixerat ad creberrimas passiones, qui exercitatus est in mandatis Domini, in ejus quoque lege meditatus, non audet dicere *immaculatum cor* sibi esse: sed petit ut fiat quod necdum in illa resurrectione perceperat, ubi audituri sunt: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi*, &c. Et vide quemadmodum unum verbum diversis causis adhibitum est. Supra petiit impios debere confundi, ut corrigantur: se verò postulat non debere confundi, ut interitum damnationis evadat.

Matth. 25. 34.

11. CAPH.

℣. 81. **D***Efecit in salutare tuum anima mea: & in verbum tuum * speravi.* Undecimam litteram peregrinus in hac terra populus decantat: in qua nimium desiderium suum in adventu Domini feliciter confitetur. Enumerat quoque quantas superborum insecutiones pertulerit. Ad postremum petit, ut in mandatis Domini ipsius munere perseveret. Defectus & pro fine alicujus rei dicitur, ut est illud: *Inimici defecerunt frameæ in finem.* Nonnunquam ponitur & pro desiderii nimietate declaranda, ut est illud: *Concupivit & deficit anima mea in atria Domini.* Idem & hîc sancta congregatio *defecisse* dicit *animam* suam in Domini Salvatoris ardentissimam charitatem. Mos enim iste humanitatis est; ut quod omnino concupiscimus, in eo lassari ac *deficere* videamur, quando dilatione suspensi, ad vota nostra pervenire non possumus. Ut si charissimum filium clementissimus pater longâ expectatione dilatum animâ festinante sustineat: si uxor castissima dulcissimum maritum, nonne amore fatigante deficiunt, quos videre desideranter exposcunt? Quapropter *Defecit anima mea*, significat, lassata est atque fatigata; quod per nimia solet desideria provenire. Consideremus ergo sanctissimi desiderii magnitudinem, tantâ se mentis intentione fatigasse, ut usque ad defectum felicissimum perveniret. Sed ne defectus iste fidei videretur occasus, *In salutare se defecisse* dicit, quod Hebræa Lingua dicitur *Iesus.* Et ne aliquis ita sentiendum forsitan dubitaret, addidit, *Et in verbum tuum speravi*, id est, in Unigenitum Filium, qui est *Dei Virtus & Dei sapientia*: de quo & alibi legitur: *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.*

* MSS A B. F *supersperavi.*

Defectus multipliciter accipitur.

Psal. 9. 7.

Psal. 83. 3.

Jesus Hebræa lingua dicitur salutare.

1. Cor. 1. 24.

Joan. 1. 14.

℣. 82. *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me.* Repetitur salutaris & confirmativa defectio, quæ non ab infirmitate mentis venit, sed à gloriosa potiùs animi virtute descendit. Supra enim dixit, nimio desiderio Domini Salvatoris *defecisse animam* suam: nunc *oculos* cordis tali ambitione *defecisse* commemorat. Ipsi enim sunt qui interiùs loqui possunt, sicut scriptum est: *Clamavi in toto corde meo exaudi me Domine.* Nam cùm lingua loqui soleat, hîc legitur *oculos dixisse: Quando consolaberis me.* Constat ergo oculos istos esse intellectuales, id est, * lumina cordis intrinseca, quæ Domino efficaciter supplicant, & silentioso quodam sermone proclamant. *Oculos* aliquid *dicere*, non est communis aut usitata locutio: sed istum compositionis modum scripturæ divinæ necesse est ut proprium esse fateamur. Et respice vim syllabæ: *In eloquio* dixit, non ab eloquio. *Deficere* enim ab eloquio Domini, totius boni revera privatio est; nam *in eloquio* ejus *deficere*, semper augere est. Tamdiu enim se dicit defectum istum robustissimum pertulisse, donec expectata Incarnatio Domini cordis aspectibus appareret. Unde evidenter agnoscimus justos viros, etsi carnalibus oculis adventum Domini non viderint, fidei lumine ab eis semper intuitum; sicut & ipse Dominus Discipulis suis in Evangelio dicit: *Abraham cupivit videre diem meum, vidit, & gavisus est.*

* MSS. A.B. *luminaria.*

Quæ sit differentia inter deficere ab eloquio Domini, & in eloquio.

Joan. 8. 56.

℣. 83. *Quia factus sum sicut uter in pruina: justificationes tuas non sum oblitus.* Quoniam superiùs se petiverat consolandum: nunc causam reddit cur illis Dominus debeat subvenire. *Uter in pruina* nativo calore desertus, glaciali rigore contrahitur: sic corpus sanctorum incentivo vitiorum calore vacuatum, beneficio conversionis attrahitur; & cùm sic fuerit felici sorte maceratum, provenit quod sequitur, ut *justificationes* Domini possit nullatenus *oblivisci*. *Uter* enim corpus mortale significat: *pruina* beneficium

Corpus sanctorum utri comparatum.

* conversionis ostendit; per quam evenit, ut caro nostra lasciviens afflictione pœnitentiæ contrahatur. Tantum enim crescit calor fidei, quantum de flamma substractum fuerit corporali. Sed *uter* iste beatorum est, qui animam confitentem de propria facit contritione proficere. Nec æstimes indecorum vivos homines *utribus* comparatos, cùm Dominus in Evangelio dicat de prædicatione fidei locuturus: *Nemo mittit vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur, & utres peribunt: sed vinum novum in utres novos mittunt, & ambo conservabuntur.*

** MSS. A.B.F. conversationis.*

Tantum crescit calor fidei, quantum substractum fuerit de calore concupiscentiæ.

Matth. 9.17.

℣. 84. *Quot sunt dies servi tui: quando facies de persequentibus me judicium?* Sciens sanctorum cœtus usque ad finem sæculi tentationibus diabolicis membra Domini subjacere, interrogat quando mundus iste finietur, ut de persecutoribus, id est, * diabolo cum ministris præparata ultio compleatur; non quia vitæ suæ tempus volebat agnoscere: sed celeritatem futuri judicii postulabat, in quo jam beatis erit requies, & gaudium sine fine mansurum. Movere autem potest, quare finem sæculi desideravit agnoscere, cùm legatur in Actibus Apostolorum: *Non est vestrum scire tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate?* Primùm, quia & Discipuli hanc rem interrogaverunt Dominum Christum; & congruum fuit, ut in typo Apostolorum, quod dicturi erant, cohors sancta loqueretur. Deinde, sic intelligendum est: quia finem malorum beatus populus expetebat, quem nisi post mundi istius terminum videre non poterat.

** Ed. servo tuo.*

** MSS. A.B.F. diabolicis ministris.*

Actor. 1.7.

℣. 85. *Narraverunt mihi iniqui fabulationes: sed non ut lex tua Domine. Iniqui* sunt evidenter Hæretici, vel Judæi, quorum perversa loquacitas nescio quas sibi narrare videtur ineptias, quando relicto ordine veritatis, inventionibus probantur studere falsissimis. Hæc sunt à lege Domini omnino discrepantia, quando illa veritatem docent, isti nituntur suadere fallacias. Intelligite dementes, qui à veritate Catholica discedītis, dogmata vestra inanibus fabulis comparata. Cui vos * placere creditis, cùm ab Spiritu sancto notatos vos tali nomine sentiatis?

Domine abest à MSS. A.B.F.

** Ed. complacere.*

℣. 86. *Omnia mandata tua veritas: iniqui persecuti sunt me, adjuva me.* Contra illud quod de hæreticis dixit: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes;* hic profitetur *omnia mandata* Domini esse *veritatem. Veritas* enim verum loquitur: sed perfidi eam quibusdam nebulis obcæcate contendunt. Sequitur enim, *Iniqui persecuti sunt me*, scilicet jubendo perversa, falsa suadendo, & quocumque modo persequentium grassari solet iniquitas. Adjecit, *adjuva me*, quasi contra immanem belluam, hostem crudelissimum, leonem sævum, & cætera quæ nos vitare suspicio formidolosa compellit.

℣. 87. *Paulominùs consummaverunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.* Cùm dicit: *Paulominùs consummaverunt me*, & nimietatem persecutionis ostendit, & se tamen non defecisse Domini munere declaravit. Verbum autem *consummaverunt*, & perfectionem significat & defectum; ut si vim rei diligenter intendas, magis eos perfectos fuisse cognosces, sicut Evangelium dicit: *Consummatum est*, id est, perfectum est; *Et hæc dicens, emisit spiritum.* Si verò strages morientium cogites, pene *consummatos* misericorditer æstimabis. *In terra*, in hoc sæculo, ubi Martyres pertulerunt. Addidit: *Ego autem non dereliqui mandata tua;* scilicet ut usque ad finem ejus constantia perveniret, sicut legitur: *Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit.*

Consummare & perfectionem significat & defectum.

Joan. 19.30.

Matth. 10. 22.

℣. 88. *Secundum misericordiam tuam vivifica me, & custodiam testimonia oris tui.* Post desiderium singulare Domini Salvatoris: post afflictionem corporis utris similitudine declaratam: post gloriosa supplicia passionum videtur petere se vivificari, tanquam adhuc non vivat; *& custoditurum* se *testimonia oris* Domini pollicetur, velut adhuc non custodiat. Sed *vivifica me* dixit, in illa me æterna vita constitue, ubi sanctis vita est, quia nulla contrarietate pulsantur. Quod autem dixit: *Custodiam testimonia oris tui;* non quia in præsenti non custodiebat, sed usque ad finem vitæ suæ adjuvante Domino custoditurum se talia promittebat. Sive, ut quibusdam placet, sanctorum vox est qui martyrium desiderabant, qui paulò antè dixerunt: *Iniqui persecuti sunt, me adjuva me;* sequitur etiam: *Paulominùs consummaverunt me in terra;* ideoque ad desiderium martyrii æstimant esse referendum. Ipsi enim *vivificari* se petebant morte gloriosa, ut amittendo pro fide hanc vitam, mercarentur requiem sempiternam; & tunc potiùs acciperent honores æternos, cùm eos perfidi credebant esse consumptos. Considerans tamen imbecillitates humanas, istud dicit *secundum misericordiam* Domini tribuendum, qui mortua vivificat, & imbecilla confirmat.

12. LAMED.

℣. 89. *In æternum Domine, verbum tuum permanet in cælo.* Ad duodecimam litteram plebs cælestis advenit: in qua virtutem Domini factaque describens, dicit omnia temporalia finem posse suscipere: mandata verò ejus nequaquam terminum reperire. Sed quoniam superiùs dixerat: *Paulò minùs consummaverunt me in terra*, admiratus potentiam Domini, qui non permittit statum Ecclesiæ quamvis atroci persecutione consumi, piâ exclamatione prosiluit dicens: *In cælo Verbum* Domini *permanere;* id est, in uno quoque sancto, quos de morte facit vivere, & de tribulatione gaudere, qui mandatis ejus piâ humilitate famulantur. Est enim in illis *cælum*, qui se conversatione cælesti tractare noscuntur: sive in Angelis, & Archangelis, Virtutibusque cælestibus, quas pro sinceritate voluntatis suæ sancta Majestas inhabitat. Manet enim in eis semper *Verbum;* quoniam & illi jugiter in ministerio Dominico firmissimâ deliberatione consistunt. Verùm hìc aliqui nonnullam faciunt quæstionem, quemadmodum, *In æternum Verbum permaneat in cælo*, cùm ipse dicat: *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Sed quamvis ista mutentur, *in cælo permanet verbum:* quia omnia cælestia dignatione suæ Majestatis inhabitat.

Est in illis cælum qui se cælesti conversatione tractant.

Luc. 21. 33.

℣. 90. *In sæculum sæculi veritas tua: fundasti terram & permanet. In sæculum sæculi*, tempora significat in quibus duo populi, Domino præstante, crediderunt; quorum unus est Legis & Prophetarum, alius Evangeliorum & Apostolorum, in quibus est *veritas*, id est, ipse Dominus Christus, qui eis & donavit credere, & in fun-

damento fidei permanere. Sed cur istis sæculis *veritas* non defuerit consequenter exponit, dicens: *Fundasti terram & permanet.* Quod meliùs de sanctis hominibus datur intelligi, qui sic *fundati sunt*, ut in Christi Domini credulitate permaneant: quoniam si ipse non *fundasset*, nec prius sæculum in Patriarchis, nec secundum in Apostolis vel credere vel *permanere* potuisset. Nam si hoc ad terram referas universalem, quæ mirabili mole legitur esse suspensa, quemadmodum eam dicamus permanere, quam mutandam ut cœlum lectio divina confirmat?

℣. 91. *Ordinatione tua perseverat dies: quoniam omnia serviunt tibi.* Quoties singulari numero *dies* ponitur, venturus ille significatur, qui unus atque æternus est, & non habet noctem: de quo scriptum est: *Et erit illis Dominus lumen æternum.* (Isai. 60. 19.) Et ne quis de tanto miraculo crederet disputandum, * addidit, *omnia servire* Creatori, (* Ed. adjecit.) qui pro sua voluntate & temporalia & æterna disponit. Potest autem de infidelibus nonnulla quæstio oboriri, qui non videntur *servire* Domino, quando ab ejus devotione discreti sunt. Sed & ipsi *serviunt* cùm judicantur; non enim liber dimittitur, qui puniendus esse monstratur. Sive, *omnia*, intelligere debemus, de quibus loquebatur, quibus dies perpetuus erit: quia infidelitatis tenebras nullo tempore patiuntur.

℣. 92. *Nisi quòd lex tua meditatio mea est: tunc fortè periissem in humilitate mea.* *Nisi* beneficia legalis meditationis habuisset, ut pœnis non cederet, & constantiam fidei periculorum despectione servaret, inter calamitates quas perpessus est, asserit se perire potuisse; ut intelligamus quantum nobis præstet *meditatio legis*, quæ potuit à tam ingentibus liberare periculis. *Meditatio* quippe *legis* est illa quæ præcepit vel cogitare, vel facere; ut interiore quasi * consiliario formatus, sævientia tormenta superare possit intrepidus. (* MSS. A B. F. consolatorio.) *In humilitate* verò sua, in afflictionibus dicit, quas piâ intentione toleravit: à quibus se gaudet ereptum, quando ad sanctum meruit pervenire martyrium. *Humilitas* enim & necessitate subitur, & voluntate suscipitur; illam sustinent criminum rei: istam exercent puritate sanctissimi. (Humilitas & necessitate subitur, & voluntate suscipitur.)

℣. 93. *In æternum non obliviscar justificationes tuas: quia in ipsis vivificasti me.* Devotionem promittit absolutè post dona, quæ Domini meruit impetrare clementia. Possunt alia memoriâ fortasse decidere: beneficium autem nullus fidelium obliviscitur, in quo vita præstatur. (Beneficium nullus fidelium obliviscitur.) Quapropter necesse fuerat illarum *justificationum* semper esse memorem, à quibus vitale munus noscitur accepisse. *Justificationes* autem sunt (sicut jam suprà dictum est) per temporales causas intellectus futurarum significationum; quod occidebatur agnus immaculatus in Pascha; quòd mare rubrum iter præbuit ad salutem; quòd populus terram repromissionis per Jesum Nave intromissus accepit. Hæc enim omnia venturæ perfectioni constat indicia præstitisse. Has ergo *justificationes* non debemus ullatenus *oblivisci*, quæ nobis fidei primordia præstiterunt. Nemo enim potest perfectè gratiam donationis agnoscere, nisi & initia rerum meminerit, cur visa sint inchoasse.

℣. 94. *Tuus sum ego, salvum me fac: quoniam justificationes tuas exquisivi.* Cùm legatur: *Domini est terra, & plenitudo ejus: orbis terrarum, & universi qui habitant in eo,* (Psal. 23. 1.) chorus iste nescio quâ Domini speciali gratiæ remuneratione confidens, ait: *Tuus sum ego.* *Tuus* enim *sum*, non ille potest verè dicere, qui aliquâ se cognoscitur obscœnitate tractare. Vitiorum quippe servus Dominum non meretur habere sanctorum. (Vitiorum servus Dominum non meretur habere sanctorum.) Apostolus enim Paulus * non impudenter hac voce potuit uti, qui clamabat: (* MSS. F. prudenter.) *Mihi vivere Christus est, & mori lucrum;* (Philip. 1. 21.) & illud: *Vivo jam non ego, vivit autem in me Christus;* (Galat. 2. 20.) & his similia. Illud quoque considerandum est, quòd cùm professus fuerit se esse Domini, adhuc petit ut *salvus fiat*; utique in illa judicatione futura, cum beati intromittuntur in requiem sempiternam. Sed quare ista salus petatur assiduè, subter adjunxit: *Quoniam justificationes tuas exquisivi.* Alii enim honores appetunt, conjugia quærunt, mundi gaudia concupiscunt: iste sibi inæstimabiles putabat esse divitias, si Domini *justificationes* jugi studio probaretur exquirere. Perscrutandum est quoque, cur istas *justificationes* toties repetit; scilicet ut veteris Testamenti significantias non putaret aliquis negligendas.

℣. 95. *Me expectaverunt peccatores ut perderent me: testimonia tua intellexi.* *Expectaverunt ut perderent*, ad illud respicit, quod mali suasores blandiendo agebant, ut ejus animam pravitatis vulnere sauciarent. Nam si pœna fuisset præcipitata, non diceretur *expectaverunt*, sed acceleraverunt. Gravior est enim ista persecutio, quæ & coronam martyrii suspendit, & mortem animæ suadere non desinit. Sed quo remedio illa vitare potuisset ostendit: intelligens enim *testimonia* Domini, non poterat ad vitia nefanda perduci. Unde claret illos solos eripi, qui à tali * periculo Domini fuerint illuminatione liberati. (* MSS. A. B. martyrio.) *Intellexi* autem, accipiamus operatus sum, sicut in alio psalmo dicit: *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem.* (Psal. 40. 2.) Quid enim poterat pauperi prodesse, si cum tantùm egentem intelligeret, & nullo munere sublevaret? Quapropter intellectus mandatorum sancta operatio est. (Intellectus mandatorum sancta operatio est.)

℣. 96. *Omnis consummationis vidi finem: latum mandatum tuum nimis.* Intraverat in divitias altitudinis Dei: viderat quod per partes non poterat explicari: ad postremum brevi sententia quæ fuerant dicenda conclusit; profitetur enim totius *consummationis* se *vidisse finem*. *Consummatio* est enim virtutum omnium completiva perfectio: cui *consummationi* Christus est *finis*; quem se meritò *vidisse* dicit: quoniam eum illuminatâ mente tunc credidit esse venturum. (Consummatio est virtutum omnium completiva perfectio.) Si autem ad litteram hoc velis advertere, potest & sic accipi: quoniam rebus sæcularibus terminus semper videtur impositus; mandata enim Domini non habent finem: quia latissimâ se virtute distendunt. Quod ideò sic positum est, ut nec ambitiones sæculi aliquis desideranter expeteret, quibus finem datum esse sentiret; & mandata Domini nimiâ festinatione perquireret, quæ latissima comprobaret. Nec vacat quod *latum mandatum tuum* posuit *nimis*; scilicet significans charitatem, quam circa Deum habere jubemur & proximum. (Latum mandatum est Charitas.) Nam quid latius dici potest, quàm quod universam legem, & cunctorum Prophetarum dicta concludit? De qua

Rom. 5. 5. & Apostolus dicit : *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

13. MEM.

℣. 97. QUomodo dilexi legem tuam Domine? totâ die meditatio mea est. Populus beatus, qui Prophetarum atque Evangelii plurimâ meditatione profecerat, in hac littera introducitur ad loquendum : super docentes se ac seniores asserens divina intellexisse mandata; & ideò super mel & favum ori suo scripturarum divinarum testatur provenisse dulcedinem. Dicendo, *Quomodo*, promittit se dicturum quemadmodum *legem* Domini præcipuâ intentione *dilexerit*. *Dilexit* ergo *legem*, non timuit: quoniam per dilectionem non per timorem mundanum præceptum Domini sanctos viros decet operari. Plus enim acceptum est amantem aliquid facere, quàm solum infideliter timentem. *Quomodo* autem *dilexerit*, consequenter exponit, dicens : *Totâ die meditatio mea est. Totâ die* continuum tempus debemus accipere; sicut & alibi legitur : *Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.* Sancta enim conscientia semper habuit diem, quæ clarificato corde incredulitatis tenebras ignoravit. O indefecta meditatio, cui sæculi istius non sufficit dies! Et ut humanam fragilitatem continuæ meditationi credamus potuisse sufficere, hac nobis, ut opinor, ratione constabit : quoniam si quis quaslibet causas respectu Domini sub moderatione disponat, si cibos temperanter accipiat, si somnum convenienter capiat, legem Domini meditatur in omnibus : quoniam se honestâ & probabili actione commendat, sicut Apostolus dicit : *Sive enim manducatis, sive bibitis, sive aliud aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

Per dilectionem non per timorem mundanum præceptum Domini decet sanctos viros operari.

Psal. 33. 2.

Quomodo legem Domini in omnibus meditemur.

1. Cor. 10. 31.

℣. 98. *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo : quia in æternum mihi est.* Inimici intelligendi sunt obstinati Judæi, Hæretici, vel Pagani, qui præcepta Domini aut minimè intellexerunt, aut ea pravo studio non probantur operari. Supra istos *prudentem* se dicit effectum: quoniam jussa Domini & devotus accepit, & * veram illis integritatem servavit. Sed unde *factus prudens* fuerit *super inimicos* suos, addidit: *mandato tuo :* quoniam dum illi fideliter obedivit, cunctos errantes sine dubitatione transcendit. Ecce revera beatus honor, ecce regnum bonorum superbos transcendere, potestatibus sæculi præeminere, & in sancta humilitate fixâ mente consistere. Adjecit, *Quia in æternum mihi est*; id est, mandatum tuum. Sed quæramus quod *mandatum* est, quod sæculo isto deficiente permaneat? scilicet dilectio Dei & proximi; ibi enim & Dominum supra omnia diligimus, & proximum quemadmodum nos perfectissimè tunc amamus. Meritò ergo hoc *mandatum in æternum* sibi dicebat esse servandum, quo beati sanctâ conscientiâ jugiter perfruuntur.

* MS. G. & Ed. vera illis integritate servivit.

℣. 99. *Super omnes docentes me intellexi : quia testimonia tua meditatio mea est.* Videtur à beatorum humilitate sanctissima discrepare, si super Moysem atque Prophetas vel Apostolos qui Ecclesiam Domini integerrimâ fide docuerunt, hoc dictum velimus advertere. Sed intendamus superiorem versum, & omnis quæstio calumniosa discedit. Non enim dixit super patres, sed *super inimicos meos*, utique qui legem Domini pravâ intentione docuerunt. Hic enim arguit, non * reprobat magistros; scilicet Pharisæos designans, qui se ad litteram tenentes, spiritualem intelligentiam negligebant; quos & Dominus in Evangelio frequenter arguit : sed cor eorum lapideum rationem veritatis sentire non meruit. Supra tales igitur omnes doctores, meritò cohors Evangelica *intellexisse* se meliùs dicit : quia pravitatibus eorum repudiatis, sinceram doctrinam Domini Salvatoris accepit. Sed cur meliùs *intellexerit*, causam designat : *Quia testimonia tua meditatio mea est.* Illis enim *testimonia* Domini non *erant meditatio*, qui persuasione fallissimâ longè aliud quàm dictum fuerat sentiebant.

* Ed. probat.

℣. 100. *Super seniores intellexi : quia mandata tua exquisivi.* Non est hic jactantia superba, sed veritas. *Seniores* dicimus & sapientiæ maturitate præclaros, & longâ nos ætate præcedentes; de quibus dictum est : *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi : seniores tuos, & dicent tibi.* Dicimus etiam *seniores*, ætate quidem maturos, sed vitiorum * affectatione levissimos; sicut fuerunt illi, de quibus in Evangelio scriptum est : *Fecerunt sacerdotes consilium cum senioribus, ut eum morti traderent.* Tales nunc *seniores* dicit, non canos mente sed corpore. Ab istis ergo meritò se ampliùs dicit *intellexisse*, quando quem illi sacrilegâ mente contempserunt, iste suum venerabatur Auctorem. Frequenter enim scripturas divinas juniores meliùs intelligunt senioribus. Sicut Jacob qui se ad benedicendum præbuit, & germano suo promissum fructum primæ benedictionis accepit. Sicut Samuel meliùs Heli Sacerdote: vel Daniel meliùs falsis senioribus, quos ipse Spiritu Dei plenus morte damnavit. Meliùs utique intellexit populus novus, quàm senior ille Judaicus, qui * feliciter suscepit Christum Dominum, quàm ille qui mortiferè credidit esse temnendum. Et ut ea ipsa veritatis testimonio comprobaret, sequitur quare *intellexerit supra seniores*; scilicet, *Quia mandata tua exquisivi.* Illi enim si *exquisissent mandata* Domini, nequaquam prudentiores se potuerant habere juniores. Et vide quemadmodum veritatis ordinem servat. Dicit enim *mandata tua*, non hominum perversorum; de quibus dictum est : *Ignorantes enim justitiam Dei, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti.*

Deuter. 32. 7.

* Ed. affectione.

Matth. 26. 3. 4.

Scripturas divinas juniores meliùs intelligunt senioribus.

* MSS. A. B. fideliter.

Rom. 10. 3.

℣. 101. *Ab omni via mala prohibui pedes meos : ut custodiam * verbum tuum.* Ex hoc versu evidenter apparet, & superiùs illos dictos inimicos qui legem Domini nesciebant, & doctores imperitiæ cæcitate detentos, & seniores non habuisse gravissimam fidei firmitatem, quando se dicit *ab omni via mala* ipsorum *pedes* suos *prohibuisse*, ne eorum potuisset perversitate subverti. Illa est enim certior explanatio, quando se ipsa corusco similis declarat auctoritas. Sed videamus quid nobis istius versus verba parturiant. *Ab omni via mala*, significat hæreticorum pravas & pessimas suasiones, quibus illi exitiabili dulcedine blandiuntur. Addidit quoque, *Prohibui pedes meos*, quasi desiderantes illuc ire, ubi in atram foveam corruere potuissent. Originalis siquidem peccati culpa pronos nos trahit semper ad vitia; & nisi gratia Domini muniamur,

* MSS. A. B. F. verba tua.

Originale peccatum ad vitia semper nos trahit.

facillimè perversâ suasione decipimur. Illa est enim Domino juvante salubris prohibitio, cùm hoc fieri non patimur, quod plenum periculis invenitur. *Pedes* autem *meos*, significat mentis assensum, quæ nos quodam vestigio ducit ad culpam, & ad vias malas compellit, nisi nos pietas Divinitatis abstraxerit. Sequitur, *Ut custodiam verbum tuum*. Aliter enim verbum Domini non potuit custodiri, nisi cùm illa pestifera suasio probatur expulsa, sicut Apostolus dicit: *Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.* (1 Cor. 10. 20. 21.)

℣. 102. *A judiciis tuis non declinavi: quia tu legem posuisti mihi.* Declaravit illud quod superius dixit: *Ab omni via mala prohibui pedes meos*, utique ut ejus minimè *judicia declinaret*. Sic enim perfectæ beatitudinis integritas custoditur, quando hæreticorum iniquitas perversa respuitur. *A judiciis* ergo *tuis* dicit, id est, quæ tua voluntas sancta constituit, & vivendi nobis regulam dedit. Ab eis utique *non declinare*, hoc est, in via recta consistere; hoc est, ad cælorum gaudia pervenire. Sequitur causa probabilis: *Quia tu legem posuisti mihi.* Cùm legem per Moysem Dominus dederit, eamque jusserit inviolabiliter observari, non incongruè hic Evangelium intelligimus cùm dicit: *Tu legem posuisti mihi.* Illa enim quam per Moysem dedit, pædagogi nobis præsentavit officium: ista verò totius plenitudinis donavit effectum. Meritò ergò sanctus populus de ipsa lege gaudebat, quam jam credendo susceperat. Denique vide quid sequitur.

A judiciis Domini non declinare est in via recta consistere.

℣. 103. *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & favum ori meo!* Comparationes istæ quamvis aliquid videantur habere præcipuum: tamen non possunt rebus spiritualibus exæquari, nisi semper ponatur, *super*, sicut in nona littera jam dictum est: *Bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti*; ut ea quidem inter homines præcipua, sed divinæ jucunditati inferiora esse cognoscas. Spiritualibus itaque deliciis magnâ ubertate saginatus populus beatus exclamat: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua!* Dicendo: *Quàm*, magnam quidem dulcedinem sibi esse professus est, sed non quam lingua potuisset exprimere. Nam cùm omnis gustus sapiat in palato, considerandum est hìc quare dixit: *Faucibus meis.* *Fauces* enim sunt gutturis nostri via, ubi jam deglutita dulcedo nulla sentitur. Sed qui de eloquiis Domini erat absolutè dicturus, mirabiliter illam partem posuit; ut citò ad cordis nostri penetralia perveniret. *Eloquia* enim Domini non in palato sapiunt, sed magis cùm fuerint deglutita dulcescunt. Sequitur, *Super mel & favum ori meo.* *Mel* ad vetus, *favum* ad novum pertinet utique Testamentum. Nam licet utraque sint *dulcia*: tamen favi sapor est suavior, quia gratiâ novitatis majore cumulatur. Potest etiam & *mel* intelligi aperta doctrina sapientiæ: *favum* verò, quæ in quibusdam profundis cellulis probatur esse recondita. Quod utrumque in scripturis divinis non est dubium reperiri. Addidit, *ori meo*: quando revera ipsam sapientiam, quam faucibus deglutiverat, ore prædicabat. Sic & Ezechiel Propheta dicit de Domino: *Et ait ad me: Fili hominis quod inveneris manduca, & devora volumen hoc, & vade & loquere ad domum Israël. Et manducavi illud, & factum est in ore meo sicut mel dulce.* (Ezech. 3. 1. 2. 3.)

Eloquia Domini cum fuerint deglutita dulcescunt.

℣. 104. *A mandatis tuis intellexi: propterea odivi omnem viam iniquitatis.* Legem Domini edoctus acceperat: *Fili noli ambulare viam cum impiis: diverte autem pedem tuum ab itineribus eorum: Pedes enim eorum in malitiam currunt, & veloces sunt ad effundendum sanguinem.* (Prover. 1. 15. 16.) Audiverat etiam: *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* (Psal. 72. 27.) Et alibi: *Qui diligitis Dominum odite malum.* (Psal. 96. 10.) Et cætera quæ in hunc modum divinâ lectione prolata sunt. Talia quippe dum audiisset in mandatis Domini, *viam iniquitatis* intellexit omnimodis execrandam, quæ justo Domino placere non poterat. Odio enim debent esse quæ sæculi sunt, ut rebus cælestibus totus impendatur affectus. Decet enim nos execrari quæ mala sunt, quia interdum à pravis necessitate prohibemur: quoniam conscius eorum videtur animus, qui aliquâ illis delectatione consenserit. Sequestratur autem ab illis rebus voluntas fidelium, quæ odio intercedente damnaverat; ut nec voto nec operatione se polluat, qui mentem suam tali execratione purificat.

Cur quæ sæculi sunt odio esse debeant.

14. NUN.

℣. 105. **L**ucerna pedibus meis verbum tuum *Domine, & lumen semitis meis.* Post tertiam decimam litteram ad quartam decimam cohors beata pervenit, in qua *pedibus* suis Dominici verbi *lumen* radiare congaudet, animam suam humillimâ satisfactione commendans: expetens retributiones Domini præmiorum desiderio, non terrore vindictæ. Sciens ergo hujus sæculi noctem diversis offensionibus irretitam, ut alibi laqueos, alibi scopulos, alibi contineat profundissimas vastitates, *pedibus* suis *verbum* Domini lucere testatur: ne absentiâ veri luminis incidat in ruinam, quam per suam providentiam vitare non poterat. Sed hìc *verbum* illud debet intelligi, quod per scripturas sanctas Prophetarum ore seminatum est. Quod benè appellavit *lucernam*, quæ humanis usibus data est ad depellendam noctis profundissimam cæcitatem; sicut Petrus Apostolus dicit: *Habemus certiorem propheticum sermonem, cui benefacitis intendentes velut lucernæ lucenti in obscuro loco.* (2 Petr. 1. 19.) Sic & ipse Dominus Apostolis dicit: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ vestræ ardentes.* (Luc. 12. 35.) Benè autem *ardentes* addidit propter virgines fatuas: quibus cùm oleum defecit, ad adventum Sponsi non potuerunt præstolari. *Verbum* autem illud consubstantiale Patri à natura Deitatis suæ *lucerna* non potest dici, *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; (Joan 1. 9.) sicut & ipse de se dicit: *Ego sum lumen mundi.* (Idem. 8. 12.) Nam ista discretio & in Evangelio facta est, ubi de Joanne dictum est: *Ille erat lucerna ardens & lucens.* (Joan. 5. 35.) Et iterum: *Non enim erat ille lumen, sed utique missus est, ut testimonium perhiberet de lumine.* (Joan. 1. 8.) Sequitur, *Et lumen semitis meis.* In eadem translatione permansit, ut *verbum* Domini, id est, dicta Prophetarum *lumen* dicat suis *semitis* præstitisse. Per ipsas siquidem dum ad vitæ bonæ cursum instruimur, clarificati corde * rectis gressibus ambulamus.

Scriptura sacra, lucerna vocatur.

* Ed. directis.

℣. 104. *Juravi, & statui custodire judicia justitiæ tuæ.* Post illam illuminationem verbi, quam suis pedibus lucere professus est, videamus si populus beatus contra præceptum potuerit *jurare*, cùm scriptum sit in Evangelio: *Non jurabis* (Matth. 5. 34.)

neque per cælum, *neque per terram*, *neque per Ierosolymam*, *neque per caput tuum*, & cætera. Sed *jurare* non semper significat sacramenta præstare, in quibus invocando Divinitatem pollicemur, ne promissiones nostras mutabiliter excedamus. Sic & sancta devotio decreverat sibi atque constituerat inter quælibet pericula Domini *custodire judicia*. Nam & ipsum nomen indicat causam; *Iurare* enim est jure orare, id est, æquitatem dicere: ne velit quispiam quod promisit in partem alteram seductus avertere. Sic enim jurant, id est, firmè constituunt sancti, qui jam sunt dono Domini roborati. In Evangelio verò prohibet Dominus infirmos, qui venerat ad parvulos sauciosque salvandos, ne velint temerè promittere, quod nequaquam poterant suis viribus adimplere. *Iudicia* verò *justitiæ* sunt, cùm exaltat humiles, dejicit superbos, & misericordiæ suæ dono relevat humili satisfactione prostratos. Quod sequens versus ostendit.

Quid sit jurare.

℣. 107. *Humiliatus sum usquequaque Domine: vivifica me secundum verbum tuum.* Cùm se dicant Christi membra nimis *humiliata*, multarum persecutionum se ostendunt sustinuisse pericula; & ideò petunt se secundum promissiones Domini *vivificari*: quoniam in morte videbantur constituri conditione * carnali. *Secundum verbum tuum*; scilicet promissionem illam quæ dicit: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos*, Et his similia. Sciunt etiam per hanc humilitatem Dominum Christum diaboli vicisse superbiam: sciunt per patientiam mortis ipsius fortia superata: sciunt omnia perpessum Dominum, quæ sanctis suis præcepit sustinere. Et meritò humilitate suâ petunt remedia, per quæ se noverant esse salvandos. Per hanc igitur fideles supra regna proficiunt, per hanc superbia tyrannica superatur, per hanc in æternum Martyres vivunt; nec potest dici perfectus qui hac virtute privatus est.

** MSS. A. B. F. carnales.*

Matth. 11. 28

Humilitatis effectus.

℣. 108. *Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine: & judicia tua doce me.* Cùm se *humiliatum* superiùs dixerit *usquequaque*: ne illam inclinationem necessitatis potiùs fuisse sentires, addidit: *Voluntaria oris* sui sacrificia justo Domino fieri posse gratissima, quæ inter sævientes angustias pius animus offerebat. Laudes enim vel in otio Domino exhibere gratissimum est: sed in tribulatione ampliùs probatur eximium, quando infirmitas corporis dolore pressa non vincitur, sed tunc magis anima felix in Domini laudibus excitatur. *Oris* autem *voluntaria* sacrificia sunt, devotionem laudis offerre, non alicujus mundanæ utilitatis respectu, sed propriæ devotionis intuitu; ut ipsum propter se Dominum diligamus: veneremur Auctorem, *qui pluit super justos & injustos*, qui inæstimabiliter bonus est. Petit ergo ut ejus devotio Domino reddatur accepta; quatenus hac oblatione placatus, *judicia* sua eum *doceat*, quæ fidelibus dignatur mentibus aperire. Sed consideremus gloriosum cordis ardorem, ut illa semper avidè petat, quæ se sæpiùs accepisse commemorat; sicut in nona littera dicit: *Bonitatem fecisti cum servo tuo.* Et iterum: *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me.* Quod per hunc modum utraque probantur intelligi. Jugiter enim sperandum est, ubi petendo semper acquiritur.

Laudes Domino in tribulatione exhibere eximium est.

Quæ sint voluntaria oris sacrificia.

Matth. 5. 45.

℣. 109. *Anima mea in manibus tuis semper: & legem tuam non sum oblitus.* Cùm *animam* justi latrocinantium persequeretur iniquitas, eamque vellent diversis laqueis irretire, sapientissimè illam *in manibus* Domini dicit collocatam, ubi nulla nocentium vis possit accedere; sicut legitur: *Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis.* Et iterum: *Oves meæ vocem meam audiunt*; & paulò pòst: *Et non rapiet eas quisquam de manu mea.* Addidit, *Semper*, ut nullum tempus dolosis subreptionibus relinquere videretur. Quod autem dicit: *In manibus*, significat in potestate: quia novit salutariter regere, qui se ejus probantur commisisse sententiæ. Sequitur cur anima ipsius credatur *in manibus* Domini constituta; scilicet quoniam *legem* ipsius non docetur *oblitus*. Sic enim sub defensione ipsius sumus, dum à præceptis salutaribus minimè deviamus. Hoc ubique semper præcipitur, hoc specialiter commonemur; ut sic redeamus ad legem, ne discedamus à lege.

Ad animam justi in manibus Domini collocatam, nulla nocentium vis potest accedere.

Sap. 3. 1.

Joan. 10. 27. 28.

Sub defensione Domini sumus, dum à præceptis ejus non deviamus.

℣. 110. *Posuerunt peccatores* * *laqueum mihi: & à mandatis tuis non erravi.* *Posuerunt*, significat retenderunt atque armaverunt; non enim tantùm poni poterant otiosi. Neque enim *laqueus* capit avem, qui non habet escam: sed illud efficaciùs decipit, quod aliquâ oblectatione blanditur. Fuit enim laqueus diaboli armatus triginta argenteis, cùm Judam cepit atque in interitum suffocavit: ipse Saulem vinxit zelo superbiæ: ipse Cain livore fratris astrinxit; & his similia, quæ in hujus sæculi longissimam vitam diabolica jugiter grassatur insania. In hac enim mundi silva tot laqueos invenis, quot vitia contueris. Sed collegio isti sancto nihil terrenum prævalere potuit, qui se cælesti conversatione tractavit; sicut in alio psalmo dicit: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.* Sequitur antidotum cæleste, quod contra istius sæculi cognoscitur venena pugnare; scilicet quoniam *à mandatis* Domini minimè declinavit. Ab illis enim qui non declinat, ullâ deceptione non capitur: quia juxta ipsa, non in ipsis insidiæ sunt.

** MS. G. & Ed. laqueos.*

Matth. 27. 5.

1. Reg. 15. 20.

Genes. 4. 8.

Psal. 123. 7.

Cur à mandatis Domini qui non declinat, nulla deceptione capiatur.

℣. 111. *Hereditate acquisivi testimonia tua in æternum: quia exultatio cordis mei sunt.* Multis quidem modis *acquiri* dicitur lucrativa possessio: sed ille honorabilis habetur filius, qui successione paterna gloriatur. Hoc enim legitimum nomen est, hoc summæ charitatis indicium, & judicia seniorum suscipere, & de firmissima possessione gaudere. *Testimonia* enim sunt Domini præcepta sanctissima, quæ Moyses populo in Deuteronomii libro sub testificatione commemorat, dicens: *Testor vobis hodie cælum & terram.* Et alibi: *Estote mihi testes, & ego vobis testis dicit Dominus.* Sic & Apostolus: *Testificor coram Deo, & Christo Iesu, & Angelis ejus.* Quapropter hæc sunt *testimonia*, quæ se *hereditate* populus beatus *in æternum acquisiisse* gaudebat; scilicet quoniam talis *hereditas in æternum* capitur, non ad brevitatem temporis introitur. Sequitur, *Quia exultatio cordis mei sunt.* Meritò *exultationem* sui *cordis* dicebat *hereditatem* regni cælestis, æternis temporibus *acquisitam*. Ipse enim meretur ad eam pervenire, qui probatur de tali acquisitione gaudere.

Deuter. 30. 19

Isai. 43. 10.

1. Timot. 5. 21

℣. 112. *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum propter retributionem.* Audiverat cohors ista sanctissima quam meditatio
Matth. 11. 29 frequens jugiter instruebat: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Et necesse fuit ut cor suum *ad faciendas justificationes* Domini modis omnibus inclinaret, quæ tali magisterio instructa, vitaliter superba mundi fastigia respuebat.
Quid sit facere justificationes. *Justificationes* est quippe facere, mandata Domini humilitatis sensibus operari, ut esurienti panem frangas, nudum vestias, condoleas calamitatibus alienis, & cætera quæ * humanum genus Creatoris pietas commonere dignata est.
** Ed. humano generi commendare.*
Sed considerandum est quod dicit: *In æternum*, dum omnia quæ supra diximus, tamdiu fieri possunt, quamdiu hujus mundi calamitatibus indigentiaque vexamur. Quis enim in futuro misereatur afflicto, cùm in illo regno nulla probetur esse miseria? Sed qui hic ista facit studio charitatis, *in æternum* illa facere comprobatur: quia
** Ed. pro.* fructum earum rerum * sub æternitate recipiet. Addidit, *Propter retributionem*; scilicet illam
Matth. 25. 34 quam audituri sunt sancti: *Venite benedicti Patris mei percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi*, &c. Magna retributio, quæ tamen de Domini largitate proveniet, incolam fieri regni perpetui, consortem bonorum Angelorum, patriam suscipere quæ semper delectet, nec ullâ peregrinatione deseratur; eruntque in illa contemplatione defixi, ut illum jugiter appetant, de quo semper exultant.

15. SAMECH.

℣. 113. **I**Niquos odio habui: & legem tuam dilexi. Ad quintam decimam litteram Catholicum venit examen, in qua dicit, *Iniquos*, id est, adversarios legis odio sibi fuisse: legem verò Domini se dilexisse commemorat, & petit ut ab ejus pietate susceptus mala sæculi possit evadere: postulans etiam carnem suam * timore Dominico debere subdi, ne possit in divino judicio de ejus prævaricatione damnari.
** MSS. A B. F. timeri.*
Hic etiam quæstio illa caput erigit, cur populus fidelis contra Evangelica videtur aliquid pronuntiasse mandata? Dicit enim *Iniquos odio*
Matth. 5. 44. *habui*, dum præceptum sit: *Orate pro inimicis vestris, benefacite his qui vos oderunt.* Sed si tempora consideres, omnia sibi concordare cognosces. Quando enim præcepit amare inimicos nostros, adversitatis fervor & calor injuriæ temperatur; ut malum pro malo minimè reddere videamur, ut patientes simus ad omnes contumelias, sicut & ipse qui consputa pertulit, & flagella suscepit. Quando verò martyrii tempus occurrit, *iniquos* suasores *odio habere* præcipimur, cùm & ipsos quoque filios & parentes, si adversi sunt, alienatâ debemus voluntate contemnere. Sæpe enim quos flamma non terruit, quos ferrum non subdidit, necessitudinum blan-
Luc. 14. 26. dimenta flexerunt; & ideo dictum est: *Si quis venit ad me & non odit patrem suum, & matrem suam, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc etiam & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Contra Deum quippe persona nulla debet recipi: sed ipsius dilectione præpositâ, decet necessitudines tunc amari, cum eis nulla fidei repugnat adversitas. Quapropter habitâ temporis ratione, utraque nobis poterunt ab-
Contra Deum persona nulla debet recipi.
solutâ veritate constare; scriptum est enim:
Eccles. 3. 5. *Tempus amplectendi, & tempus longe fieri ab amplexu*; & post multa: *Omni rei tempus.* Scire autem debemus in hoc versu argumentum illud esse, quod dicitur in Topicis Ex contrario, quando sententiam nostram ex rebus diversis una propositione concludimus.

℣. 114. *Adjutor meus & susceptor meus es tu: & in verbum tuum speravi.* *Adjutor* pertinet ad implenda mandata, quoniam sine ejus adjutorio nec inchoare quicquam boni possumus, nec implere prævalemus. *Susceptor* autem * noster factus est per sanctæ Incarnationis arcanum: quâ præstante suscepit hominem, ne peccati lege possit funditùs interire. Denique istam susceptionem vide quid sequitur: *Et in verbum tuum speravi*; id est, in Deitatis tuæ præsidium summum meum desiderium collocavi, ubi sperare licet, & spes firmissimè constituta non decipit; sicut legitur: *Quis speravit in Domino & confusus est?* & iterum: *Sperantes autem in Domino misericordia circumdabit.* Sperat ergo Redemptorem Gentium venire, qui mundi maculas possit abstergere, qui vivificet mortuos, sanet ægrotos; & quod ligatum fuerat lege peccati, possit morte ipsa moriente dissolvi. Sic in uno versiculo totius religionis nostræ conclusa perfectio est.
** MSS. A. B. F. animæ nostræ.* *Christus susceptor noster factus est per Incarnationis arcanum.* Eccles. 2. 11. Psal. 31. 10.

℣. 115. *Declinate à me maligni: & scrutabor mandata Dei mei.* Sicut hæretici, cupientes tamen cognoscere veritatem, in mandatis Domini nos proficuè frequenter exercent: ita ad perscrutandas sacras lectiones obstinati, perstrepere nobis atque impedire noscuntur. Hos declinandos esse pronuntiat, qui insensatis contentionibus scripturas Domini lacerare contendunt. Quid enim illic humanus sermo proficiat, ubi talia sunt vota ne credat? Quibus alio loco dicitur: *Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.* Remedium est enim, quem converti velle non videris, vitare si possis. Ipsis enim præsentibus dum contentiosâ semper malignitate confligunt, dum calumnias exquisitâ vanitate concipiunt, ad scrutanda mandata Domini idonei non possumus inveniri, ubi totis debemus * animæ viribus occupari.
Psal. 6. 9. ** Ed. animi.*

℣. 116. *Suscipe me secundum eloquium tuum & vivam: & non confundas me ab expectatione mea.* Perfidis effugatis, & malorum hominum conversatione purgatus, à Domino se petit suscipi, ut possit ejus Verbi promissione salvari. Esset enim fortasse temerarium Domino dicere: *Suscipe me*, nisi adjungeret promissionem, quæ nescit aliquando decipere. Sed cùm dicit: *Vivam*, futurum tempus ostendit; hic enim verè non vivitur, ubi carnis fragilitate peccatur. *Expectatio* quoque ipsius erat, ut misericordiam Christi devotissimus inveniret; quam spem in judicio venturo se postulat adipisci: ne confusione deceptus, à sua possit *expectatione* fraudari. Sed cùm dicit: *Ab expectatione mea*, nullum tempus ponit quo expectare non debeat. Res enim ista in pectoribus sanctis non habet finem, nisi cùm pollicitatio superna provenerit. Sic enim & alibi dicit: *Expectans expectavi Dominum, & respexit me.* Beata ergo *expectatio*, ubi est certa promissio. Cur enim defectum spes fidelis sustinere possit, cum is qui promittit nesciat immutari? *Expectatio* itaque sanctorum est cælorum regna, Angelorum
Hic vere non vivitur, ubi carnis fragilitate peccatur. Psal. 39. 2. *Quæ sit Sanctorum expectatio.*

Angelorum consortia promereri; & quod supra totum est, ipsum * jugiter videre, qui in beatorum solet semper corde dulcescere.

* MSS. A B. totum.

℣. 117. *Adjuva me, & salvus ero: & meditabor in justificationibus tuis semper.* Quamvis verba ista sæpe videantur esse repetita: magna nobis tamen assiduitatis istius sacramenta declarantur. Hoc enim ad amplissimum desiderium mentis debet aptari, quod nullâ inde poterat intermissione suspendi: quia quamvis accipiamus à Domino, semper rogandus est ut jugiter donet, ne collata beneficia possint à nobis fidei tempore discedere. Non enim repetitum verbum otiosè debemus accipere: ne videamur incautè, quod scite nos expedit, omisisse. Addidit, *Et meditabor in tuis justificationibus semper.* Causam reddit obsequii, ne post susceptam salutem collato munere videretur ingratus. Sed cùm promittit *meditari justificationes semper*, salutem suam jugiter desiderat contineri; sic enim faciendo locus tollitur absolutè diabolo. *Justificationes* enim duplici modo possumus accipere: sive istas quas hic quotidie in peccatorum nostrorum confessione peragimus; ut est illud Evangelii, cùm Publicanus peccata sua confitens, de templo justificatus exivit. Decet enim quamdiu in isto sæculo sumus, & à peccatis liberi esse non possumus, in ista nos *semper justificatione* prosternere. Sed quia sequitur, *semper*, quod supra omne tempus esse dignoscitur: ne non tibi videatur isti sæculo convenire, sed aliquid te delectet de illa æternitate concipere. *Meditantur* sancti *justificationes* Domini *semper*, quando Angelorum choris sua desideria sociabunt: quando laudes Domini perenni exultatione cantabunt: quando sicut dicit Apostolus: *Corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem.*

Justificationes duplici modo accipiuntur.

Luc. 18. 13. 14.

1. Cor. 15. 54.

℣. 118. *Sprevisti omnes discedentes à justificationibus tuis: quia injusta cogitatio eorum.* Declaratum est cur assumebatur *justificationum* Domini frequens assiduaque meditatio. Meritò enim timorem movebat talis secutura sententia: quoniam spernuntur à Domino, qui *ab ejus justificatione discedunt.* Nam cùm sit justificatio peccatorum mentis pura confessio; meritò superbi spernuntur à Domino, qui tali se remedio sanare despiciunt. *Injusta* quippe est *eorum cogitatio* & velle peccare, & justissimo Judici nolle satisfacere. Meritò ergo tales ab absolutionis gratia submoventur, qui toties commoniti, hic pio Domino supplicare tempserunt.

Spernuntur à Domino, qui ab ejus justificatione discedunt.

℣. 119. *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ: ideò dilexi testimonia tua.* Hæc sententia nisi diligentiùs perquiratur, Apostolo videtur esse contraria. Ille enim dicit: *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt;* hic autem *omnes peccatores terræ prævaricatores* esse testatur. Nam quomodo potest aliquis esse sine lege, si omnes *prævaricatores* esse credendi sunt? *Prævaricari* enim non est, nisi legem transgredi constitutam. Sed utrumque verum est, quoniam ab uno veritatis fonte descendit. *Sine lege peribunt*, de illa tantùm constitutione dicit Apostolus, quæ tabulis lapideis in monte Sina digito Domini probatur ascripta. Nam & aliæ leges sunt, per quas populi divinæ sententiæ subjacebunt; ut est illa prævaricatio Adæ, de qua nisi Christi beneficio liberetur, humanum genus constat esse judicandum. Constringuntur etiam Gentes per naturalem legem: ne faciant alteri, quod nolunt fieri sibi; unde idem dicit Apostolus: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt.* Vides ergo meritò hic dictum *prævaricatores omnes* esse, qui potuerunt aliquo errore delinquere. Nam sive transgressæ primùm legis, sive quæ per Moysen data est, omnis *prævaricator* redditur: quoniam ab his nullus terrigena probatur exceptus. Consequens autem erat ut enixiùs *diligeret testimonia* Domini, qui *prævaricatorum* nomine visus est *omnes* addicere *peccatores.* Per ipsa enim *testimonia* credebat sibi venire posse remedium, per quæ ad Christi gratiam desiderio festinante tendebat. Nam cùm lex nos addicat, sola gratia est absolutè quæ liberat, ipsa quæ compeditos solvit, ipsa quæ de servis filios facit.

Rom. 2. 12.

Rom. 2. 14.

Prævaricatores omnes sunt, qui aliquo errore delinquunt.

℣. 120. * *Confige timore tuo carnes meas: à judiciis enim tuis timui.* Sciens congregatio spiritualium virorum, unde humano generi prævaricatio legis supradicta provenerat, tanquam sævissimum latronem & indomabilem feram, carnem suam non solum religandam, sed etiam *configendam*, novâ atque inusitatâ supplicatione deprecatur. *Carnis* enim vitia sunt terrena delicta, quæ nos legem transgredi faciunt mandatorum, dum à proposito veritatis abducunt. Quàm meritò deprecatur *timore* Domini debere *configi*: ne ab eo possit noxiâ libertate dissolvi. Sic uno verbo significatum est, quemadmodum caro tractari debeat Christiani, & qua pietate contra corpus suum nimiè ac violenter oraret, exposuit; timore scilicet futuri judicii, ut hic mortificatum, ibi reddatur æternum: hic temporaliter moestum, illic esset sub perpetuitate lætissimum. Et illud inspice quod dicit: *timore tuo;* casto scilicet atque perfecto, qui non tantum habet ante oculos formidinem vindictæ, sed vehementer metuit amissionem gratiæ: in qua fidelis vivit, per quam omnis reficitur Christianus. Sed videamus qui clavi sunt, qui nos in illa Domini crucifixione configunt; charitas utique, quæ nos facit & tormenta nostra negligere, & mortis ipsius pericula plus amare. Felix qui clavo isto configitur, qui tali vulnere sauciatur. Ipso clavo transfixus est qui dicebat: *Mihi vivere Christus est, & mori lucrum.* Ipsa compunctione foratus est qui orabat: *Nunc dimitte servum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Ad postremum in Canticis Canticorum Ecclesia profitetur: *Vulnerata charitate ego sum.* *Configi* ergo se *timore* Domini sanctus populus deprecatur; ut moriendo vivat, qui prius vivendo moriebatur.

* MS. G. F. infige.

Carnis vitia sunt terrena delicta.

Timor perfectus.

Charitas clavus dicitur.

Philip. 1. 21.

Luc. 2. 29.

Cant. 2. 5.

16. AIN.

℣. 121. **F***eci judicium & justitiam : ne tradas me persequentibus me.* Ad sextam decimam litteram in æternum membra Domini viventia pervenerunt, in quâ unâ voce petunt sacræ Incarnationis adventum, tempus esse dicentia, ut ad destruendos superbos divina potentia debuisset ostendi. Intendamus itaque verba quæ dicta sunt, ut arrogantiam sanctis odiosam nulla possit cogitare perversitas. *Facit judicium* quisquis judicat contra se, & pravitates suas ante examen Domini justâ execratione condemnat. Sed ne hoc *judicium* adulatorium magis putares esse quàm verum; addidit, *Et justitiam*: quoniam per justitiam nos judicamus, quando delictorum nostrorum vindices sumus. Ipsa est ergo æquitas quæ nos absolvit à pœna: ipsa quæ liberat à reatu, si nosmetipsos cognoscimus sceleribus involutos. Et quoniam peracta fuerat devotæ satisfactionis integritas, petit modò ne tradatur peccatoribus, qui peccata damnavit. Hoc est enim quod superiùs postulavit: *Infige timore tuo carnes meas*; ut res noxia animæ judicio subderetur, & serviret potiùs afflixa quæ lascivire poterat effrænata. *Persequentes* verò sunt diabolus cum ministris, qui nos indefectâ malitia persequuntur, & traditos sibi crudeli laceratione discerpunt. Meminimus enim quæ pertulerit Job ille sanctissimus, quantis cladibus patienter subjacuit: quia illis se traditum esse cognovit. Scimus etiam quanta Joseph passus fuerit, vel Susanna, dum traditi fuerint manibus impiorum. Hinc etiam quotidie rogamus admoniti: *Ne inducas nos in tentationem.* Traduntur quoque peccatores, ut digna commissis flagella patiantur; sicut Apostolus de impiis dicit: *Tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt.* Et alibi de peccatoribus ait: *Quos tradidi satanæ, ut discant non blasphemare.* Petit ergo populus sanctus, ne *tradatur persequentibus* se, quibus ideò spiritus irascebantur immundi: quia videbant ab eis suas immissiones instigationesque damnari. Hoc est odium quod Christi meretur affectum; ab illo enim amari non potest quis, nisi ab ejus inimicissimis horreatur.

Facit judicium quisquis judicat contra se.

Persequentes sunt diabolus cum ministris.

Matth. 6. 13.

Roman. 1. 28.

1. Timot. 1. 20.

℣. 122. *Suscipe servum tuum in bonum : non calumnientur me superbi.* *Suscipe*, diabolico brachio impulsus videtur dixisse, ne corruat. Domini enim misericordiâ suscipimur, quando peccatorum nostrorum compulsione percutimur. Aptè enim dictum est: Domine in bonum *suscipe*: quia in malum se adversam partem noverat impulisse. *Servus* autem liberationis indicium est. *Servus* enim à servando dicitur, quod eum captum ab imminenti interitu Domini sui manus miserata servaverit. Sic & iste meritò se *servum* dicit, qui fuerat ab animæ deceptione liberatus. Quapropter hìc *servus* & liberationis professio cognoscitur & honoris. Illius enim non est *servus*, nisi qui sanctorum fuerit cœtibus aggregatus. *Calumniantur* autem *superbi*, quando hæreticas contentiones violento pondere falsitatis objiciunt; ut meritò se à Domino deprecatus fuerit suscipi, ne eorum potuisset altercatione prosterni. Sive hoc magis de spiritibus immundis meliùs dicitur, qui nobis improbè *calumniantur*; & cùm ipsi sint maximè nostrorum criminum rei, nolunt nos concessâ veniâ liberari; nam cùm ipsi decipiant, ipsi nos semper accusant. Sed quid mirum si peccatoribus *calumnietur*, qui Christo Domino dicere tentavit: *Omnia hæc tibi dabo, si procidens adoraveris me?* Et illud: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo.* Meritò ergo dicitur *calumniator*, qui dum facit crudelia, pios semper accusat. De ipso enim & alio loco scriptura dicit: *Et humiliabit calumniatorem, & permanebit cum sole.* Justissimè itaque petit, ne humilis tradatur superbo, ne simplex calumnioso, ne devotus ingrato: quoniam supra ipsos magis atrociter sæviunt, quos minimè seducere valuerunt.

Servus à servando dictus.

Spiritus immundi calumniatores vocantur.

Matth. 4. 9.

Isai. 14. 13.

Psal. 71. 4.

Dæmones in nos atrocius sæviunt, quos seducere non valuerunt.

℣. 123. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum: & in eloquium justitiæ tuæ.* Movere aliquos solet, cur plurali numero posuerit *oculos*, cùm sit unus cordis aspectus; nec potest hoc ad istos oculos carnales referri, qui in illa longinquitate temporis nihil tale potuerunt intueri. Sed quoniam cohors sancta loquitur, quam esse constat Ecclesiam, meritò pluraliter dicit: *Oculi mei*; sicut & alibi de ipsa legitur: *Oculi tui sicut columbæ super abundantiam aquarum*; & alibi: *Oculi tui sicut columbæ extra taciturnitatem tuam.* Istos ergo dicit *oculos in salutare* Domini *defecisse*, propter sanctum Incarnationis adventum, quem tanto desiderio sustinebat, ut nullam requiem potuisset admittere. Unde meritò *defecit*: quia nullum tempus vacationis accepit. *Salutare* enim significat Dominum Salvatorem, de quo scriptum est: *Salvum fac populum tuum Domine, & benedic hereditatem tuam.* Sequitur, *Et in eloquium justitiæ tuæ*, id est, Evangelica verba, quæ dicturus erat populo credituro.

Cant. 5. 12.

Cant. 4. 1.

Psal. 27. 9.

℣. 124. *Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam: & justificationes tuas doce me.* In assiduis precibus perseverat: quia petendi nunquam debet esse fastidium, ubi largitas donatoris non potest habere defectum. Infinita periit, qui sibi bona fieri *secundum misericordiam* Domini postulavit. Nam sicut illa æterna est, sic ejus munera probantur esse perpetua. Benè addidit, *Servo tuo*: quia statim corruet, qui alterius esse voluerit. *Justificationes* verò more suo ipsas semper petit, quas jam devotus accepit. Hanc enim assiduitatem & oratio Dominica designat quæ dicit: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Justum est enim, ut jugiter rogetur, qui si non petatur offenditur. Et respice, res istæ quasi verborum proprietate distinctæ sunt. *Misericordiam* supra se *fieri* petiit; *justificationes* autem *doceri* se suppliciter postulavit.

Petendi nunquam debet esse fastidium, ubi largitas donatoris non habet defectum.

Luc. 11. 3.

Justum est ut jugiter rogetur, qui si non petatur, offenditur.

℣. 125. *Servus tuus sum ego: da mihi intellectum*

ut sciam testimonia tua. Quamvis universa quæ expediunt, continuis precibus sint à Domino postulanda: maximè tamen divinarum scripturarum intellectus jugiter expetendus est; qui quantò plus percipitur, tantò suavior sanctis mentibus invenitur. Sed quia novit omnipotentem Dominum subjectis suis esse largissimum, dicit: *Servus tuus sum, da mihi intellectum*, qui solitus es donare, quæ justè ac fiducialiter peteris. Nam cùm obnoxia se cuncta cognoscant: magni tamen meriti est ipsius famulum nuncupari. *Servus* quippe ipsius veraciter nequaquam dici potest, nisi qui ejus famulatur arbitrio. Et vide quid dicat: *Ut sciam*, id est, ut accepta retineam. *Scire* enim illud est, quod in notitiam nostram manifestè veniens, nullâ oblivione deletur.

Divinarum scripturarum intellectus à Deo jugiter expetendus.

Servus Domini nequaquam dici potest, nisi qui ejus famulatur arbitrio.

℣. 126. *Tempus faciendi Domine: dissipaverunt iniqui legem tuam.* Prævidens populus devotus temporibus Antiochi à plebe Judaica legem Domini culturâ dæmonum polluendam, velut ad medicum clamat ægrotus *tempus* esse subveniendi: ne morbis ingravantibus salus populi potuisset absumi. Dicit enim: *Tempus* est *faciendi*, non differendi quod expedit. Jusserat enim per legem & Prophetas, ut vetus Dominus reverentissimâ devotione coleretur: sed quoniam hoc in suam perniciem contempsit obstinatio Judæorum, clamat populus fidelis, *Tempus faciendi;* id est, ut mundo salutaris appareas, peccata dissolvas, mortem vincas, ipsumque diabolum cum sua cohorte prosternas. Hoc est enim Domini facere, prædictis temporibus advenire. Unde & per Prophetam dictum est: *Tempore accepto exaudivi te, & in die salutis adjuvi te.* Et Apostolus: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Omnia enim quæ Dominus facit, aptissimâ dispositione complentur; ut ante fieri non debeant, nisi quando ille miseratus indulserit. Hinc est quod nobis semper expedit habere patientiam, expectare quæ jussa sunt, rogare quæ * prosunt. *Tempus* autem *faciendi* novit ille, qui Rector est. Addidit causam cur debeat facere quæ rogatur: quia Judæi *legem dissipaverunt*, quam ille eos inviolabiliter custodire præceperat. *Dissipare* enim est *legem*, aliter vivere quàm ipsius præcepta monuerunt; & hoc magis facere, quod illa cognoscitur sub omni execratione damnasse. Hoc argumentum Rhetores inter violentissima præcepta posuerunt, quando ut preces audiantur, adjuvat tempus aptissimum.

Isai. 49. 8.

2. Cor. 6. 2.

* MSS. A. B. F. *promissa sunt.*

Dissipare legem est aliter vivere quàm præscribit.

℣. 127. *Ideo dilexi mandata tua, super aurum & topazion.* Quantùm legem Domini dissipaverat nefanda præsumptio, tantùm devotus animus ad mandata ejus festinabat implenda. Grandis enim religionis crescit affectus, quoties eam improborum impugnare tentat audacia. Pro hoc enim additum est, *ideo*. Erat itaque sanctissimo choro *super aurum* & gemmas, quas pretiosissimas habet humanitas, *mandatorum* Domini reverentiam custodire. Istud enim temporaliter humanis blanditur aspectibus: inde autem in æternam requiem mens beata perducitur. *Topazion* verò, sicut quidam scribere voluerunt, genus est lapidis, quantùm inventione rarum, tantùm mercium quantitate pretiosum; qui duos fertur habere colores, unum auri purissimi, & alterum ætherea claritate relucentem: pinguedo rosea, verecundaque puritas, vicinus lapidi chrysophraso magnitudine vel colore: quia maximè lampat cum solis splendore percutitur: omnium gemmarum superans pretiosissimas claritates: in aspectum suum singulariter provocans oculorum cupidissimam voluptatem. Quam si polire velis, obscuras: si naturæ propriæ relinquas, irradiat. Hæc Regibus ipsis fertur esse mirabilis, ut inter divitias suas nihil se simile possidere cognoscant. Nasci dicitur in insula Topazion quæ est provinciæ Thebaidæ, unde & nomen accepit; de quo non sunt multa dicenda: ne quod scriptura dicit esse contemptibile, nos desiderabile affectatâ laude faciamus.

Quid sit Topazion.

℣. 128. *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.* Qui super aurum & gemmas legem Domini diligebat, necesse fuit ut ad omnia mandata ejus rectissimus appareret. Talia enim negligere non potest, nisi qui divinâ fuerit inspiratione correctus; ut aurum habeat velut terrenas sordes, gemmas ut calculos viles. Amare siquidem non profutura dementis est: sed illud decet viros sanctissimos concupiscere, quæ possint præmia nunquam peritura conferre. Congruum ergo fuit ut odisset perversam viam, qui metuit amare rectissimam. *Iniqua* siquidem *via* est, quæ nos perducit ad vitia: recta verò virtutum, quæ nobis indulgentiam tribuit & salutem. Sed hoc quàm studiosè, quàm frequenter infunditur; ut intelligamus beatos viros qualium rerum delectatione pascantur, qui hoc habent supra cuncta dulcissimum, quod sæpiùs credunt esse repetendum.

Amare non profutura dementis est.

Via vitiorum iniqua: via virtutum recta.

17. P H E.

℣. 129. **M***irabilia testimonia tua Domine: ideò scrutata est ea anima mea.* Septimam decimam litteram sancti populi intrat oratio: asserens aperuisse os suum & attraxisse spiritum, ut ejus audiatur oratio, exitusque aquarum transiisse lacrymas pias: quia non sit à Judæis custodita lex Domini. Et intuere quemadmodum definitionem rei uno verbo complexus est dicendo: *Mirabilia testimonia tua Domine. Mirabilia* planè, quoniam per ea cælestis virtus hominibus terrenis innotuit, & nosse dederunt parvulis, unde & Angelorum sublimis natura beatâ delectatione completur. Hæc semper *scrutari* licet, & assiduâ meditatione perquiri. Hic autem illud timere non convenit: *Altiora te ne quæsieris: & fortiora te ne scrutatus fueris.* Ideò enim nobis prædicata sunt, ut ea piè atque diligenter noster semper animus indagaret. Altiora enim & fortiora talia dici non possunt, quæ ut perquirerentur edicta sunt. Hæc autem quinta est species definitionis, quæ Græcè κατὰ τὴν λέξιν, Latinè ad verbum dicitur. Declarata sunt enim quæ sunt *testimonia* Domini, id est, *mirabilia*.

Cur mirabilia sunt testimonia Domini.

Eccles. 3. 22.

℣. 130. *Declaratio sermonum tuorum illuminat*

me : & intellectum dat parvulis. *Sermones* sunt Domini, quos justorum prophetavit auctoritas; sic enim scriptum est : *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Et alibi : *Videbit omnis caro salutare Dei.* Sed istos sermones qui fuerant longi temporis obscuritate reconditi, adventus Domini illuminatio declaravit : quia per ipsum manifesta sunt facta, quæ sacris litteris tenebantur abscondita. Tunc enim Verbum caro factum est, Virgo peperit : tunc muti locuti sunt, surdi audierunt, claudi recto incessêre vestigio, & cætera miracula quæ Domino serviêre virtutum. Hæc *declaratio* obscuritatem naturæ nostræ quæ jacebat in tenebris, vi suæ potestatis *illuminare* dignata est; *& intellectum dedit parvulis*, id est, qui se humiles atque egentes suis viribus agnoverunt. Sed isti *parvuli* non de ætate metiendi sunt, sed de simplicitate conscientiæ, de quibus dictum est : *Sinite parvulos venire ad me : talium est enim regnum cælorum.* Ipsis enim hîc præstat purum atque innocentissimum *intellectum*, quibus ibi æternum donaturus est præmium.

Isai. 7. 14. *Idem. 52. 10.* *Marc. 10. 14.*

℣. 131. *Os meum aperui, & attraxi spiritum : quia mandata tua desiderabam.* Si hoc ad litteram velis advertere, consuetudo loquentis expressa est. Priùs enim *os aperitur*, spiritus contrahitur, ac deinde in sonum vocis linguæ mobilitas adhibetur. Si verò spiritualiter, ut oportet, intelligas, *os* dicit mentis introitum, qui tunc aperitur, quando aliquid discere festinamus. *Attrahit* autem *spiritum*, cùm jam munere divino salutaris desiderii completur affectu, & incipit firmâ mente velle, quod antè per gratiam tamen Domini visus est appetiisse. *Aperuit* ergo *os* cordis sui infirmus & parvulus, *& attraxit spiritum*, id est, virtutem faciendi, quam per se non poterat adipisci. Sed ut hoc magis ad intelligentiæ bonum, non ad loquendi officium cognoscas esse præmissum, sequitur, *Quia mandata tua desiderabam.* Ardorem siquidem voluntatis præmisit, ut postea consequenter exponeret desideria mandatorum. Consequi quippe non poterat, ut priùs se diceret locuturum, & postea desiderare quæ prosunt.

℣. 132. *Aspice in me, & miserere mei, secundum judicium diligentium nomen tuum.* Frequenter Dominus *aspicit* iratus, sæpiùs intuetur ut perdat, sicut Sodomam & Gomorrham respexit, sicut castra Ægyptiorum. *Aspicit* etiam propitius, sicut in muneribus fecit Abel. Respexit quoque super filios pauperum, & non sprevit preces eorum. Et ideò ne in partem susciperetur adversam, statim subjunxit : *Et miserere mei;* quæ meritò (sicut sæpe memoratum est) misericordia dicitur : quia miseris largâ pietate præstatur. Nec solum hîc hæsit fusa precatio, sed addidit: *Secundum judicium diligentium nomen tuum. Judicium* quippe *est* Domini, ut nomen suum diligentibus misericordiæ largiatur auxilium : ne expectatio fidelium decipiatur, quæ ipsius semper consideratione suscipitur.

Dominus aspicit iratus & propitius. *Psal. 101. 18.*

℣. 133. *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum : & non dominetur mei omnis injustitia. Gressus meos* significat motus animæ; nam sicut per istos de loco ad locum transferimur: ita & in illis quibusdam passibus, sive ad meliora, sive ad deteriora progredimur. Hos sancta cohors *secundum eloquium* Domini *dirigi* postulabat : ne vitiorum pravitatibus seducta, in mortiferos laberetur errores. *Secundum eloquium tuum* dicit, id est, secundum jussa quæ præcipis ad vitam humani generis corrigendam. Sequitur, *Et non dominetur mei omnis injustitia.* Necesse enim erat, ut si *gressus* ejus *secundum eloquium* suum Dominus *dirigere* dignaretur, nulla illi *injustitia* prævalere potuisset. Et vide quàm cautè petit, ne *dominetur* ejus quæ non poterat sic excludi, ut ulteriùs pulsare non posset : sed cùm non *dominatur* evadimus : quia servitus illa nos præcipitat ad ruinam. Nec illud vacat quod ait : *Omnis injustitia;* scit enim, quia si qua horum *dominetur* intercipit; nec prodest aliquid in multis servare legem, si eam in aliqua parte videamur offendere; scriptum est enim : *Si quis totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.*

Per pedes motus animæ intelliguntur. *Servitus injustitiæ nos præcipitat ad ruinam.* *Jacob. 2. 10.*

℣. 134. *Redime me à calumniis hominum : & custodiam mandata tua. Calumnia* per Antiphrasim, id est, per contrariam locutionem dicitur capitis alumna, dum magis petat caput alienum, eique contraria sit; sicut bellum quod non est bonum, & lucus qui non habet lucem. Calumnia est enim commentum aliquod periculosæ falsitatis objectum, quod bonis semper hominibus studio perversitatis objicitur, decolorare contendens quod rectâ conscientiâ fuerit actitatum. Hanc patiebantur videlicet justi, ut eos ab æquitatis tramite studio * infestationis averterent. Quanta enim, ut antiquiores taceam, pertulit David, cùm Saüli parceret, & apud injustum Regem eo ipso fieret reus, quoniam illi probabatur esse propitius? Qualis illi, rogo, calumnia est excitata, quando juvenculæ dixerunt : *Saül occidit mille, & David decem millia?* Quapropter *calumniæ* sunt *hominum* contra veritatis honorem controversiæ requisitæ; quas meritò à se sancta cohors deprecabatur auferri, ut mandata Domini amoris adversitatibus indagaret.

Calumnia dicitur capitis alumna & quid sit. * MS. G. & Ed. *infiniationis.* *1. Reg. 18. 7.*

℣. 135. *Faciem tuam illumina super servum tuum: & doce me justificationes tuas.* Legimus sancti Moysi vultum ita à Domino fuisse clarificatum, ut cum Israëliticus populus respicere non valeret; unde velamine superducto loquebatur ad eos : quia non poterant in ipso cælestem conspicere claritatem. Vultus enim Moysi fulgor erat legis, quem illi sustinere non poterant: quia velatis eam cordibus audiebant. Hoc ergo sanctus populus petit, ut *illuminatam* Domini *faciem* possit conspicere, non velatam; quatenus * puri gratiâ luminis mereatur afflari, nec jam aliquod patiatur obstaculum, qui veritatis ipsius desiderabat aspectum. Potest magis cohors sancta desiderare Domini Salvatoris adventum, cujus facie illuminata sunt tenebrosa peccati: vitam conferens mortuis, & certissima remedia desperatis.

Exod. 34. 35. * Ed. *pura.*

℣. 136. *Exitus aquarum transierunt oculi mei : quia non custodierunt legem tuam. Exitus aquarum* significat lacrymas copiosas, quas tantas dicit fuisse, ut ipsa quoque fontium fluentia trans-

cenderent. *Transeunt* planè quando illa sine sensu currunt, ista cordis afflictione funduntur. Nam quod vincere quantitate non poterant, felicissimæ compunctionis qualitate superabant. Has tunc profundimus, quando peccatorum nostrorum recordatione mordemur. Nam si mandata Domini custodiremus, lætitiam utique haberemus, non plorationis ardorem. Sed quoniam talia carnis necessitate vitare non possumus, donet Dominus lacrymas quibus peccatorum sordibus abluamur. Et illud quoque æstimo considerandum, quoniam dicit per *oculos* satisfactionem venisse, per quos nos plerumque illecebras hujus sæculi constat attrahere; ut meritò per illos culpa mundetur, per quos & excessus admittitur. Qui modus in scripturis divinis frequentissime reperitur, sicut sextus psalmus ait: *Lavabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis meis stratum meum rigabo.* Et alibi: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* Quæ figura dicitur Hyperbole, quoties relationis qualitas majore pondere exaggerata profertur. Sancto enim choro sic erat deflendum, ut omnia peccata dilueret copioso imbre lacrymarum.

Compunctionis lacrymas profundimus, quando peccatorum nostrorum recordatione mordemur.

Psal. 6. 7.

Psal. 41. 4.

18. SADE.

℣. 137. JUstus es Domine: *& rectum judicium tuum.* Triumphatrix carnis suæ cohors sanctorum ad octavam decimam litteram venit, in qua justitiam Domini confitetur, & eloquia ejus ignita continuâ se dicit dilectione venerari: ad postremum petens intellectum testimoniorum, unde vivificari debeat in æternum. Sed postquam peccata sua superiùs irriguis dixit lacrymis expiata: nunc judicia Domini fideli mente collaudat, dicens: *Justus es Domine, & rectum judicium tuum*, qui peccatores se semper jubes affligere, ut eos tua debeat medicina salvare: quia nec illi aliquando probarentur sub lætitia corrigi, nec beneficia possent aliter divina cognosci. Suis quippe meritis putaret datum, si peccator jugiter floreret illæsus. Sed utrumque justum, utrumque dignissimum: quoniam & delinquens per satisfactionem corrigitur, & judicia Domini humili confessione declarantur. Hoc enim dicto Daniel inter ferocissima leonum ora salvatus est: his verbis trium puerorum flamma superata est: hanc sententiam Jeremias in lamentationibus suis frequenter iteravit. Dicamus igitur & nos hunc versum in quibuslibet periculis, dicamus in gaudiis: quia talis confessio & ab ærumnis eripit, & in prosperitate custodit.

Deus jubet peccatores se semper affligere.

℣. 138. *Mandasti justitiam testimonia tua: & veritatem tuam nimis. Mandasti*, significat præcepisti. *Testimonia* verò sunt (sicut jam dictum est) quæ sub restificatione prolata sunt. Hæc continent justitiam & veritatem: justitiam, quoniam æquabiliter omnia discernunt: veritatem, quia promissa retribuunt. Meritò ergo tantùm amabat, tantùm repetebat ista *testimonia*, quando incomprehensibilis atque reverenda virtus Domini per talia concedebatur agnosci. *Nimis*, ad utrumque potest laudabiliter pertinere, sive ad *justitiam*, sive ad *veritatem*: quia *justitiam* Dominum *nimis mandare*, profutura districtio est: *veritatem* verò *nimis* animis inculcare, cautela est.

Quomodo testimonia Domini justitiam & veritatem continent.

℣. 139. *Tabescere me fecit Zelus domus tuæ: quia obliti sunt verba tua inimici mei.* Tabes est morbi alicujus contracta necessitas, quæ nos facit paulatim defluere, dum corporis soliditatem pœnali afflictione consumit; quod sibi accidisse testatur *Zelo domus* Domini, quam non patiebatur perfidorum laceratione violari. *Zelus* enim & in malo & in bono ponitur. In malo ut est illud: *Zelus & invidia comedit domum Iacob.* Et in Actibus Apostolorum legitur: *Videntes autem Iudæi impleti sunt Zelo, & injecerunt manus suas in Apostolos.* Iste enim ducit semper ad culpas, laqueos nectit, viam salutis intercipit. In bono verò positum est: *Zelus domus tuæ comedit me.* Et Elias dicit: *Zelans Zelavi pro Domino Deo exercituum: quia dereliquerunt pactum tuum filii Israël.* Phinees quoque Sacerdos cùm videret Hebræum cum Moabitide muliere misceri, zelatus præceptum Domini, utrosque gladio perforavit. Cujus zelus tantùm præstitit, ut iram Domini solus averteret. Iste siquidem zelus tribuit salutem, fidem retinet, pudicitiam servat, & Ecclesiam Dei gloriosâ vivacitate custodit.

Quid sit Tabes.

Zeli boni & mali effectus.

Actor. 5. 17.

Psal. 68. 10.

3 Reg. 19. 10.

Numer. 25. 8.

℣. 140. *Ignitum eloquium tuum vehementer: & servus tuus dilexit illud. Ignitum* est *eloquium* Domini, quia purgat corda mortalium mundanâ fæce sordentia; & ut fornacis ardor exæstuans metalla decoquit, eorumque vitia necessariâ purificatione consumit: ita eloquium Domini peccatorum maculis detersis humilium sensus emundat. Isto quippe igne cor Cleophe ardebat, quando dicebat: *Nonne cor nostrum ardens in nobis erat, cum aperiret nobis scripturas?* Hoc etiam igne succensus Jeremias enuntiat: *Et erat ignis flammigerans in ossibus meis.* Isto etiam igne & reliqui succensi sunt, qui triumphali charitate floruerunt. Quapropter ignis iste sermo Christi est, sicut ipse in Evangelio dicit: *Ignem veni mittere in terram*, * *& quem volo ut ardeat.* Addidit, *vehementer*; ut hoc non ad mortem exaggeratum crederes, sed ad salutem. Sequitur quoque, *Et servus tuus dilexit illud*; utique diligebat quod vitam conferre noverat, & honorem dabat, quod sciebat ad remedium humani generis attributum.

Cur eloquium Domini ignitum.

Luc. 24. 32.

Jerem. 20. 9.

Luc. 12. 49.

** Ed. & quid.*

℣. 141. *Adolescentior sum ego & contemptus: justificationes tuas non sum oblitus.* Multis sanctis hic versus videtur posse congruere. Nam hunc bene accipimus ex persona Joseph, qui à majoribus fratribus contemptus, tanquam vile mancipium mangonibus venumdatus esse dignoscitur: qui tamen *justificationes* Domini in se factas *non est oblitus*, quando se piâ in omnibus voluntate tractavit. Ille enim cognoscitur Liberatoris sui meminisse, qui ejus præceptis probatur obedientiam commodare. Hoc etiam David ex persona sua potest dicere, qui ad regni culmina inter fratres suos pro imbecilla ætate non sperabatur posse sufficere: sed tamen iste *justificationes* Domini tantâ devotione in memoria tenuit, ut ipse Dominus diceret: *Inveni David filium Iesse, qui facit omnes voluntates meas secundum cor meum.* Ad postremum quod firmamentum esse totius constat Ecclesiæ, potest hoc dicere populus adoptivus, populus gratiæ, populus novus, qui ætate sequitur, sed fidei dignitate præcedit. Unde benè suscipitur loquens per totum psalmum cohors beata sanctorum, quæ

Actor. 13. 22.

cunctos fideles, cunctos beatissimos probatur amplecti.

℣. 142. *Justitia tua, justitia in æternum: & lex tua veritas.* Hic versus & *justitiam* Domini & *legem* adhibitâ proprietate discernit. Hominum quippe *justitia* quantacumque sit, est sine dubio temporalis, ut est justitia Philosophorum, qui se videntur morum probitate tractare, quæ sine Dei cultura veraciter vana gloria nuncupatur. Nam *justitia* Domini *in æternum* manet: quia quisquis eam custodiverit, æternâ felicitate gaudebit. Videbatur etiam & justitia Judæorum, qui litteram potiùs contuentes, futura in ea putaverunt non esse mysteria. *Justitia* verò Domini quam intellexit populus Christianus, *in æternum* servat: quoniam ipsa semper æterna est. Ita & de *lege* arbitror sentiendum: quoniam quicumque eam intelligere meruerunt, cælesti veritate completi sunt. *Veritas* enim legis est Dominus Christus, qui de se ait: *Ego sum via, veritas, & vita.* Quapropter meritò definitivè dictum est: *Lex tua veritas*, quod est Dominus Christus.

Justitia hominum est temporalis, Dei verò æterna.

Veritas legis est Dominus Christus.

Joan. 14. 6.

℣. 143. *Tribulatio & angustia invenerunt me: mandata autem tua meditatio mea est. Tribulatio & angustia* sanctis viris magna sunt munera: quia norunt se pondere talium compressi exudare peccata, & ad illa gaudia tendere, quæ non habent finem; sicut Apostolus ait: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames?* &c. Hæc enim beatis viris velut quoddam antidotum est, quod dum asperè bibitur,* fomenta salutis operatur. Sequitur, *Invenerunt me*, quasi * expectantem, quasi fixum, quasi ad earum certamina præparatum. Subjungit quoque illud adjutorium, unde se sine dubio in diversis passionibus suis noverat esse curatum: *Mandata autem tua meditatio mea est.* Quibus enim tribulationibus, quibus angustiis opprimi poterat, qui tali meditatione gaudebat? Nam licet affligeretur corpus invalidum, cruciaretur caro passibilis, in requiem noscebatur esse transpositus, cujus in scripturis divinis erat animus occupatus.

Tribulatio & angustia sanctis viris sunt munera.

Rom. 8. 35.

* MS. G. momenta. Ed. monimenta.

* Ed. expugnantem.

℣. 144. *Æquitas testimonia tua in æternum: intellectum da mihi, & vivam.* Iterum per definitionis modum virtutem *testimoniorum* designat. Nam si interroges, Quid sint *testimonia* Domini? Respondetur, *æquitas in æternum.* Pulchrè autem contra tribulationem & angustias, quæ temporalia esse noscuntur, posita est *æquitas in æternum*; ut tali spe unusquisque contemneret, quæ temporalia esse sentiret. Sic enim & in superiori littera definivit: *Mirabilia testimonia tua Domine.* Addidit, *Intellectum da mihi, & vivifica me.* Qui se superiùs adolescentem dixerat esse contemptum: nunc maturior senioribus inter adversa petit intellectum; ut agnoscat mundi istius pericula pro ventis transitoriis æstimanda. Sic enim vivificari poterat, si judicaret talia non curanda; ut martyrii morte viveret, & perpetuâ exultatione gauderet. O mors illa vitalis, ô sanguis purpuris omnibus pretiosior, qui tribulationes & angustias mereris finire, & insuper expectas cælorum regna suscipere!

19. COPH.

℣. 145. Clamavi in toto corde meo exaudi me Domine: *justificationes tuas requiram.* Nonamdecimam litteram ingreditur reverentissimus chorus, in qua justificationes Domini se pollicetur exquirere, & in verbo ejus anticipatâ confessione gaudere: adjiciens se cognovisse testimonia Domini in æternum esse fundata. Nunc redeamus ad versum. Fidelium itaque clamor devotæ mentis affectus est, qui non tantùm sermone promitur, sed magnâ cordis intentione profertur. *Clamabat* enim populus murmurans Judæorum, & non exaudiebatur à Domino. Tacebat Moyses, & Dominus ei dicebat: *Quid clamas ad me?* scilicet, quoniam illas cogitationes exaudit Altissimus, quæ piâ intentione volvuntur. Additum est, *In toto corde meo:* ne reputares aliud cogitandum, quando clamatur ad Dominum. In sola enim religiosa cogitatione totus debet spiritus occupari: ne mens divisa effectum nequeat impetrare quem postulat. Et intende quid toto corde, quid totis viribus expetebat, non divitias sæculi, non conjugia nobilium feminarum, non transitorias dignitates, *sed justificationes* Domini, quas mens sancta super aurum & topazion semper desiderat, semper exquirit. Nam quod dixit: *Requiram*, utique quas facere debuisset, non quas tantùm lectione cognosceret. *Justificationes* enim veraciter non *requirit*, nisi ille qui eas devotâ mente compleverit.

Fidelium clamor est devotæ mentis affectus.

Exod. 14. 15.

℣. 146. *Clamavi ad te, salvum me fac: & custodiam mandata tua.* Clamorem illum exponit, quem superiùs dixit. Hoc est enim, *Clamavi in toto corde meo*, quod, *Clamavi ad te.* Ad illum enim non clamat, nisi qui petitionem suam dirigit toto cordis affectu. Sed cùm dicit: *Salvum me fac*, in anima vult intelligi, non in corpore, unde revera Domini poterat custodire mandata. Neque enim salutem carnis petere poterat, qui libenter corporeis passionibus subjacebat.

Ad Dominum non clamat nisi qui petitionem suam ad eum toto cordis affectu dirigit.

℣. 147. *Præveni in maturitate, & clamavi: & in verbo tuo speravi. Prævenit in maturitate* quisquis in annis puerilibus modestiam senectutis anticipat, & antè facit gravissimam mentem, quàm possit annorum numerositate canescere. Qualis enim senibus laus est, si deficientes in longo luxu, lassati potiùs conquiescant? Contrà, quæ gloria est juvenibus, si in ipso ætatis fervore morum regimine temperentur? sicut Jeremias ait: *Bonum est viro, qui grave portavit jugum à juventute sua. Sedebit singulariter & silebit, quia sustinuit jugum grave.* Sequitur, *Et in verbo tuo speravi.* Hoc est utique quod *in maturitate prævenerat*, & *clamavit* ad Dominum: quia *in verbo* ipsius, id est, in adventu Domini Salvatoris fixâ mente *sperare* non destitit. Sancti enim viri quamvis desiderio magno flammentur, expectationi suæ ardorem semper adjiciunt; dum tantò plus ventura felicitas expetitur, quantò ampliùs eorum expectatio protelatur.

Thren. 3. 27. 28.

℣. 148. *Prævenerunt oculi mei ad te diluculo: ut meditarer eloquia tua.* In superiori versu *prævenisse* se dicit *in maturitate*: significans tempus juvenilis ætatis: nunc autem de hora diei commemorat. *Prævenerunt oculi mei ad te diluculo:* significans utique oculos cordis sui antè cre-

didisse venturo Domino Salvatori, quàm ejus irradiaret adventus. *Diluculo* enim significat initium lucis, id est, diei monstratus adventus, quando post tenebras peccatorum quibus hic mundus tenebatur obnoxius, Domini vitalis præsentia emicuit: sive Resurrectionem Domini quæ *diluculo* facta est; ait enim Evangelium:
Luc. 24. 1. *Et cùm esset valde diluculo venit Maria ad monumentum*, &c. Sequitur, *Vt meditarer eloquia tua.* Causa redditur cur ante diluculum mens devota surrexerit, non ut agrum coleret, non ut salutationes potentium præveniret: sed *ut* Domini *meditaretur eloquia*, quæ nunquam possunt pia vota refugere, dum suavitas eorum semper videtur accrescere; sicut in decima tertia littera dictum est: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua.*

℣. 149. *Vocem meam exaudi Domine secundum misericordiam tuam: & secundum judicium tuum vivifica me.* Respiciamus quàm mirabili modestiâ veri famuli Domini Dominum deprecentur; & intelligamus nihil esse præsumendum si aliquid nobis per Dei gratiam prosperitatis arriserit. Ille enim qui vincens ætatem puerilibus annis clamavit ad Dominum, qui diluculo surrexit, semper ad laudes *misericordiam* petit, & ut *vivificetur* exorat: quia in nullis est operibus,
In sola Domini pietate præsumendum. nisi in sola Domini pietate præsumendum. Cùm dicit enim: *Vocem meam exaudi Domine secundum misericordiam tuam*, non habet quod contra peccata sua confidenter objiciat: sed illam tantùm petit misericordiam, quæ ex miseris beatos facit, ex captivis liberos, ex mortuis vivos, ex temporalibus sempiternos. Sequitur, *Secundum judicium tuum vivifica me;* scilicet illo quo supplicantibus parcis, quo se damnantes clementer absolvis. Et cùm addidit, *Vivifica me*, confitetur se mortuum esse lege peccati. *Vivificari* enim non potest, nisi qui in se propriam non habet vitam.

*MS. G. & Ed. appropiaverunt. ℣. 150. * *Appropinquaverunt persequentes me injustè: à lege autem tua longè facti sunt.* Noverat propheticus spiritus beatorum quæ pericula graviter imminerent; & misericordiam antè petiit, ut in eis nullâ possint atrocitate superari. *Appropinquant* enim *persequentes*, quando post omnia usque ad carnis lacerationem videntur accedere; sicut in vicesimo primo psalmo de
Psal. 21. 12. Passione Domini dictum est: *Ne discedas à me, quoniam tribulatio proxima est.* Et in Evangelio:
Matth. 26. 46. *Surgite eamus, * appropinquavit enim qui me tradet.* Pulchrè autem addidit propter discretionem,
*MS. G. appropiavit. *Injustè:* quia possunt & persecutionem pati qui rei sunt, in quibus latrocinia commissa puniuntur; sicut & in Evangelio dicit, *Beati qui*
Matth. 5. 10. *persecutionem patiuntur*, sed addidit, *propter justitiam.* Benè autem hîc dictum est, *Injustè:* quoniam patiebantur mala pro bonis; ut quibus salutem prædicabant, morti eos putarent esse subdendos. Sequitur, *A lege autem tua longè facti sunt.* Isti scilicet persecutores quantò ad sanctorum pœnas *appropinquabant*, tantò à lege Domini recedebant. Necesse enim est ut deserant justitiam, qui ad pravas semitas malitiamque festinant: quia Domino proximare non possunt, nisi qui ejus regulis obsecundant. Quæ figura dicitur Syncrisis, quoties meliorem causam nostram, quàm adversariorum esse monstramus. Dicit enim se persecutionem injustè pertulisse, adversarios autem à lege Domini factos esse longinquos.

℣. 151. *Propè es tu Domine: & omnia mandata tua veritas.* Contra illam proximitatem violentissimæ persecutionis, vicinitatem Domini sibi dicit esse remedium, unde salutis auxilium noverat esse venturum. Dicit enim, *Prope es Domine:* quia ubique plenus, ubique totus es, non Deus ubique plenus, ubique totus est.
spatiis inclusus, sed ipse spatia cuncta replens atque complectens. Nam cùm Propheta vellet ostendere ubique ejus esse præsentiam, alibi dicit: *Si ascendero in cælum * ibi es: si descendero* Psal. 138. 8. 9. 10.
in infernum ad es. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitavero in postremo maris: etenim illuc manus tua deducet me. *Ed. in illic es.
Sed cùm dicit: *Prope es Domine*, confitetur non eum ignorare si perversè gerimus, nec declinare cùm fugimus. Una est ergo salus ad ipsum festinare, quem non possis effugere. Addidit quoque, *Et omnia mandata tua veritas.* Hoc ille potest dicere qui *veritati*, id est, Domino Christo credidit, & mandata ejus salutari perfectione suscepit. Judæus autem talia non potest loqui, qui noluit credere *veritati*.

℣. 152. *Ab initio cognovi de testimoniis tuis: quia in æternum fundasti ea. Ab initio*, significat Genes. 4. 8.
à rudimentis sæculi, quando à justo Abel nomen A justo Abel nomen cœpit esse sanctorum.
cœpit esse sanctorum, qui innocens à nefario fratre in exemplum Domini Salvatoris occisus est. *Cognovit* quoque *ab initio*, quando Melchisedech Sacerdotis oblata munera in Dominici corporis præfiguratione suscepta sunt. *Cognovit* etiam *ab initio*, quando Abraham filium suum in mysterium Domini Salvatoris obtulit immolandum; & his similia, quæ sacrarum litterarum lectionibus continentur. Genes. 14. 18. Oblatio Melchisedech in Dominici corporis præfiguratione suscepta. Genes. 22. 10
Hæc sine dubio *in æternum fundata sunt*, quoniam veritatis ipsius testimonio comprobantur. Et benè dixit, *fundata sunt*, quippe quæ ad fundamentum Christi Domini pertinebant. Ipse enim fundamentum singulare ac solidum est, sicut dicit Apostolus: *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere,* 1. Cor. 3. 11.
præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Unde evidenter apparet, quod sæpe dictum est, fideles mente conspexisse Dominum Christum, ejusque sanctum adventum in præfigurationibus Testamenti veteris agnovisse.

20. RES.

℣. 153. **V***ide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam non sum oblitus.* Ecce jam vicesimam litteram populus vitiorum victor ingreditur, in qua se petit vivificari: quoniam mandata Domini summo studio requisivit. Longè autem à peccatoribus salutem esse commemorat, quia similia non fecerunt. Principium quoque verborum Domini veritatem esse testatur. Sed ut ad litteræ hujus principia redeamus, dicit: *Vide humilitatem meam.* Quod hic videtur ad martyres pertinere, quorum corpus ita ingentibus tormentis affligitur, ut non in ipsis natura hominum, sed velut pecudum vilitas æstimetur. De hac humilitate sequens psalmus dicturus est: *Quia multùm* Psal. 122. 4.
repleti sumus contemptione; Et, *Multùm repleta est anima nostra: opprobrium abundantium, & des-*

pectio superbis. Audi & Apostolum humiliantem
1. Cor. 15. 9. se: *Ego autem sum minimus Apostolorum.* Sed ut hanc humilitatem purpureo quodam pallio ve-
Psal. 21. 7. stiamus, Dominus quoque dicit: *Ego autem sum vermis & non homo: opprobrium hominum & abjectio plebis* De ista humilitate diaboli victa superbia est; ut ex contraria parte caderet, ne quid se proficuum præsumpsisse gauderet. Sequitur, *Et eripe me;* unde scilicet nisi de pœnarum urgentium necessitate, de periculo mortis, & quicquid possunt in illa concertatione beati Martyres sustinere. Non enim poterat sanctus populus petere liberari se ab otiosa humilitate, cujus erat inclinis ac devota professio. *Legem* verò hic illam sententiam dicit, quæ ait: *Omnis*
Luc. 14. 11. *qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.* Quapropter meritò se hanc non dicebat *oblitum*, qui in ea usque ad vitæ perseveravit extremum.

De humilitate Christi, superbia diaboli victa.

℣. 154. *Judica judicium meum, & redime me: propter eloquium tuum vivifica me.* Hic versus sollicitâ pietate quærendus est, ne (quod absit) cohors sanctorum per arrogantiam judicari quæ-
Prov. 18. 17. sisse videatur: de quibus scriptum est: *Justus in principio sermonis accusator est sui.* Sed *judicium* suum illud dicit, quo verbo credidit, quo Incarnationem Domini purâ mente suscepit. Securum utique judicium, de quo nullus possit Domini formidare judicium. Nam in his quæ per Dei gratiam benè credendo judicant sancti, securi semper efficiuntur: & meritò in eis examinationem divinam petunt, quia se in ipsis glorificandos esse cognoscunt. Et respice quàm pulcherrimè facta denominatio est. Quod argumentum dicitur A conjugatis, quando nomen de nomine concordi assonatione formatur. Sequitur, *Redime me.* Quem *redimere* poterat, nisi credentem: aut pro quo maximè sanguinem redemptionis effunderet, si fidelis famulus non fuisset? Addidit, *Propter eloquium tuum vivifi-*
Joan. 11. 26. *fica me.* Illo scilicet: ubi promittit; *Qui credit in me, non morietur: sed habebit vitam æternam.*

℣. 155. *Longè est à peccatoribus salus: quia justificationes tuas non exquisierunt.* In primo versu litteræ hujus dixerat eripiendum se à persecutoribus esse, quia legem Domini non fuisset oblitus: nunc aptissimâ contrarietate à superbis persecutoribus salutem esse longinquam, quoniam justificationes Domini minimè quæsierunt; ut & devotos spe bonæ conversationis animaret, & perfidos propositâ damnatione terreret. Quod specialiter intelligendum æstimo de Judæis, qui *salutem*, id est, Dominum Salvatorem non ei credendo à se longiùs effecerunt. Nam ut credere potuissent, *justificationes* Testamenti veteris minimè perquirere voluerunt, in quibus (ut sæpe dictum est) præfiguratus est Domini Salvatoris adventus. Meritò ergo à salute longè facti sunt, qui respuerunt salutis
Matth. 27. 17. Auctorem. Nam dum illis à Pilato Christus Dominus offerretur, illi latronem Barrabbam, quales ipsi fuerunt, dimitti sibi obduratis mentibus elegerunt.

℣. 156. *Miserationes tuæ multæ Domine: secundum judicium tuum vivifica me.* *Miserationes* sunt Domini, per quas afflictis & sauciis diversis modis subvenire dignatur; sicut Joseph qui carcereis nexibus tenebatur inclusus; sicut Jonam quem cetus absorbuit; sicut Susannam, quam falso crimine laborantem per sententiam Danielis absolvit; Latronem quoque momentaneâ confessione salvavit; & cætera *miserationum* genera, quæ nullius, potest explicare notitia. Sequitur, *Secundum judicium tuum vivifica me.* Ubique quale *judicium* petatur cautissimè debemus advertere: quia non est humanæ confidentiæ illud poscere, de quo dictum
est: *Ne intres in judicium cum servo tuo.* Judi- *Psal. 142. 2.*
cium est utique quod petere debemus, quando nos humili satisfactione prosternimus, quando peccata nostra remotis excusationibus confitemur. Tunc enim *judicium* est Domini talibus misereri; quod ille benè petit, qui se humiliatum atque supplicem vivificari *secundum judicium* Domini postulavit. Ille enim quando judicat miseretur, quando miseretur & judicat: quia neque sine judicio miseretur, neque sine misericordia judicat; cui Psalmigraphus dicit:
Judicium & misericordiam cantabo tibi Domine. *Psal. 100. 1.*
Omnes enim virtutes illi inesse manifestum est, nec ei accedunt aut recedunt in quo substantialiter esse noscuntur.

Quod judicium Dei petere debeamus.

Omnes virtutes substantialiter in Deo sunt.

℣. 157. *Multi qui persequuntur me, & tribulant me: à testimoniis tuis non declinavi.* Exaggeratur nimis sævæ persecutionis injuria, quando unus se passum dicit, quod multi detestabiles intulerunt. Inde & numerosa palma venit Ecclesiæ, inde Martyrum sanguis toto orbe sacratus est: quia furor sævientium non est in innocentium persecutione lætatus. Electorum numerus crevit, quantum se tyrannorum ira succendit. Verùm inter hæc omnia nullatenus se à *testimoniis* Domini *declinasse* testatus est. Gratiùs enim devotio suscipitur, quæ inter vitæ pericula custoditur.

Electorum numerus crevit, quantum se tyrannorum ira succendit.

℣. 158. *Vidi non servantes pactum, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.* *Pactum* est inter dissidentes affectu gratiæ definita conditio; à pace dictum, quasi pacis actum. Unde meritò utriusque legis constitutum *pactum* vocatur, quod genus humanum à divina gratia segregatum in pacem Domini concordiamque revocavit. Quapropter *pactum* Domini est, ut quicumque persecutiones superaverit, gloriosâ debeat electione coronari. Hoc illi minimè servaverunt, qui fragili remissione conversi, in persecutorum suorum gaudia corruerunt. Quod cohors sancta respiciens, affligebatur se fidei socios perdidisse. Et ut nimietatem doloris ostenderet, *tabescebam*, dixit, quod solet longâ ægritudine fatigatis corporibus evenire. Sed unde *tabescebat* ostendit: quia prævaricator nequaquam Domini *eloquia custodivit.* *Eloquia* autem
sunt Domini, *Qui perseveraverit usque in finem,* *Matth. 10. 22*
hic salvus erit. Sive illud *pactum* dicit veteris Testamenti, quando populus Hebræus audiens
verba Domini dixit: *Omnia quæcumque locutus est* *Exod. 19. 8.*
Dominus, & audiemus, & faciemus. Sed ubi deos alienos adoravit, fœdissimâque se dæmonum culturâ maculavit, *pactum* illud primæ promissionis detestabili oblivione dereliquit. Quod necesse fuit sanctis viris usque ad tabem dolere corpoream, qui cives suos ac parentes *eloquia* Domini neglexisse cernebant, traditosque in reprobum sensum piissimo dolore luxerunt.

Quid sit pactum, & unde dictum.

℣. 159. *Vide*

℣. 159. *Vide quia mandata tua dilexi Domine: in tua misericordia vivifica me.* Intende quemadmodum utrasque causas ornaverit similitudo verborum. Superiore versu dixit: *Vidi non servantes pactum, & tabescebam*; nunc dicit: *Vide quia mandata tua dilexi*; ut ideò mereatur à Domino conspici, quia ille inimicos ejus zelo pietatis intendit. Sed postquam persecutorum sævitiam, illataque supplicia memoravit, venit ad charitatem quæ cuncta commendat. Nam si non diligens mandata Domini talia pateretur, non erat felix corona, sed vitiosa jactantia; sicut dicit Apostolus: *Si tradidero corpus meum ut ardeat, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Nam legi Dominicæ quodammodo videtur ingratus, si quis tormenta martyrii cum murmuratione pertulerit: sed debet hoc ipsum diligere, per quod se credit ad æterna gaudia pervenire. Dominus enim animorum qualitates gratiùs respicit, quàm cruciatum carnalis passionis intendit; sicut & eleemosynas illas habet gratas, quæ sub animi hilaritate præstantur. Meritò ergo *vivificandum* se petebat à Domino, qui vitam sæculi pro vera religione contempserat.

Charitas cuncta commendat.

1. Cor. 13. 3.

Dominus animorum qualitates, quàm cruciatum corporum gratiùs respicit.

℣. 160. *Principium verborum tuorum veritas: in æternum omnia judicia justitiæ tuæ. Principium verborum tuorum*, significare mihi videtur initium scripturarum divinarum. Et quid est aliud nisi inchoatio Genesis, quæ dicit: *In principio fecit Deus cælum & terram*; ubi tamen omnia inclusa ac significata noscuntur; nam quæ sunt cælestia cælo continentur: terrena verò creata per terræ significationem debemus accipere. Sic illud *principium verborum* totius veritatis probatur esse perfectio. *Veritas* enim à principio vera loquitur, & verba sua usque ad finem veritatis adducit. De his enim scriptum est: *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Quicquid enim ex illo veritatis fonte descenderit, incommutabili virtute consistit. Nam sicut dictum est: *Initium sapientiæ timor Domini*: ita & hic locutionis ordo formatus est: *Principium verborum tuorum veritas.* Et quoniam tetigerat quod in principio gestum est, sequitur & illud quod post mundi istius finem constat esse faciendum, quando judicia Domini in æterno sæculo permanebunt. Dicit enim justis: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi.* Impiis autem dicturus est: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Quæ *judicia justitiæ* ipsius erunt sine dubitatione perpetua, quando sententiam ejus nec tempus aliquod mutabit, nec res ulla subvertet. Sic in uno versu & initia nostræ fidei, & adhuc ventura conclusit.

Genes. 1. 1.

Matth. 24. 35.

Eccles. 1. 16.

Matth. 25. 34.

Ibidem. 41.

21. SIN.

℣. 161. PRincipes persecuti sunt me gratis: & à verbis tuis formidavit cor meum. Vicesimam primam litteram sanctorum cœtus ingreditur, in qua persecutiones sævientium charitate Domini sibi dicit esse gratissimas. Septies se quoque in die laudes Domino dixisse commemorat, cui etiam vias suas notas esse profitetur. *Principes*, hìc quoque persecutores debemus accipere, qui cruentas Christianorum insecutiones regnantium auctoritate fecerunt; sicut prædictum est: *Tradent vos in Synagogis suis, & flagellabunt vos, & ante reges & præsides stabitis propter me, in testimonium illis & gentibus.* Sic enim & diabolum principem dicimus, qui sibi primatum in sceleribus vendicavit. *Gratis*, quia nullum vexat religio Christiana, sed magis præcepto Dominico pro omnibus orat, qui eam nituntur incompetenter affligere; scriptum est enim: *Orate pro inimicis vestris, benefacite iis qui oderunt vos. Gratis* revera insecutionem patiebantur à principibus, quando nec contemni, nec eis subtrahi tributa præcepta sunt. Dicit enim, *Omnibus potestatibus sublimioribus subditi estote, non est enim potestas nisi à Deo.* Et in Evangelio de tributo interrogatus Dominus dixit: *Reddite Cæsari, quæ Cæsaris sunt; & Deo quæ Dei sunt.* Tributum quoque de ore piscis pro se & Petro ipse persolvit; ut cunctis indubitanter appareat, *gratis* in illos impudentissimam persecutionem factam, qui se conversatione innoxiâ tractare maluerunt. Sed non timendo talia, Domini se subjunxit *formidasse* mandata; nam cum illi temporale minarentur exitium, iste æternum pavescebat interitum: ne absolutus humanâ sententiâ, incurreret æterna judicia. Illa enim verba formidabat, quæ Dominus in Evangelio dixit: *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: sed potiùs eum timete, qui habet potestatem & corpus & animam perdere in gehennam.*

Matth. 10. 17. 18.

Cur diabolus princeps dicatur.

Matth. 5. 44.

Rom. 13. 1.

Matth. 22. 21

Ibid. 17. 26.

Matth. 10. 28

℣. 162. *Lætabor ego super eloquia tua: sicut qui invenit spolia multa.* Comparatio est facta bellantium, qui & hostem se vicisse gaudent, & exuvias multas invenisse gratulantur. Sed consideremus ille animus pius quâ ratione viris se comparasse videatur immanibus. Martyres enim quamvis humili sorte morerentur, *inveniebant spolia multa*, quando & præmia divina recipiebant, & ipsos quoque persecutores suos conversos Domini miseratione gaudebant; ut ipsi magis fierent spolium, qui vitas ademerant innocentium. Et ideò lætari se dicit in eloquiis Domini, id est, in admonitionibus factis, sicut victor qui occisorum prædam rapere nimiâ cupiditate festinat. Ista enim similitudo ad lætitiam triumphantium trahitur, non aviditati effusi sanguinis comparatur. Positum est enim hoc frequenter in litteris sacris ad significationes aliquas exprimendas. Spoliavit quippe Ægyptios populus Hebræorum, cùm de longa servitute Domino præstante liberatus est. *Spolia* tulit David, superbiam Goliæ malitiamque prosternens. Triumphavit ipse Dominus de diabolo, quando alligatâ fortitudine ipsius vasa mortis eripuit, quæ transtulit ad salutem. Ipse denique populus Christianus *lætatus* est, tanquam *qui invenit spolia multa super eloquia* Domini, quæ Judæis non credentibus ad compendium propriæ salutis eripuit.

℣. 163. *Iniquitatem odio habui, & abominatus sum: legem autem tuam dilexi.* Mente condendum est, quòd amorem bonorum malarum rerum

odio comprobavit: quoniam animus noster si iniquitatem recipere voluerit, nequaquam se legi Dominicæ sub integritate conjungit; sicut in Evangelio dicit: *Nemo potest duobus dominis servire.* (Matth. 6. 24.) Ille autem verus amor est, qui veritatis affectum sic rigidâ deliberatione custodit, ut omnino execretur quod ei potest esse contrarium. (*Verus amor execratur quod veritati potest esse contrarium.*) Quapropter non hominem iniquum, sed *iniquitatem* se dicit odisse, quod fas est, atque eam sit abominatum fuisse, ut à se longè redderet alienam; quatenus *legem* Domini perfectâ voluntate *diligeret*. Quod argumentum ex contraria rerum diversitate colligitur. *Lex* autem Domini est (sicut sæpe dictum est) quæ sub ænigmatibus agebatur, ut sex annis puer serviret Hebræus, agnus immolaretur anniculus, & his similia, quæ ad novi Testamenti possunt significantiam pertinere; quæ meritò se *dilexisse* commemorat, ne quis ea sub neglectu aliquo crederet audienda.

℣. 164. *Septies in die laudem dixi tibi, super judicia justitiæ tuæ.* Si ad litteram hunc numerum velimus advertere, septem illas significat vices quibus se Monachorum pia devotio consolatur, id est, Matutinis, Tertiâ, Sextâ, Nonâ, Lucernaria, Completoriis, Nocturnis. Hoc & sancti Ambrosii hymnus in Sextæ horæ decantatione testatur. Si verò spiritualiter intendas, continuationem magis dictam sapienter advertis, ut est illud: *Benedicam Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo.* (Psal. 33. 2.) Sic est etiam hebdomas, quæ in hoc semper numero revoluta, longissimum nobis tempus extendit, dum hoc numero clauditur quicquid in mundi istius ætate versatur. Nam & ibi pro infinito ponitur, ubi ait: *Septies cadit justus, & resurgit;* (Prov. 24. 16.) non enim justo definitus est cadendi numerus: sed hoc est necessarium quotiescumque ceciderit ut resurgat. Tale est & illud, *Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum*, (Psal. 78. 12.) hoc est, multipliciter. Et apud Moysen: *Omnis qui occiderit Cain septuplum punietur*, (Genes. 4. 15.) id est, multipliciter; & his similia. Verùm ut has laudes continuas debeas intelligere, subter adjunxit: *Super judicia justitiæ tuæ:* quia parcit videlicet supplicanti; & sic humilibus pius est, ut non solum culpas dimittat, sed etiam eis æterna præmia largiatur.

℣. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam: & non est illis scandalum.* Cùm sit Deus imperturbatâ puritate tranquillus, necesse est ut *diligentibus legem* ejus *pacis* gaudia concedantur. Sed *pax multa*, mentis puritas & fidei copia debet intelligi, quæ contra vitia decenter opponitur. Cæterùm tribulationibus & periculis in hoc mundo subjacet, qui se Domini famulum esse profitetur. Nam & Apostolis qui erant diversâ persecutione lacerandi, dicit Dominus: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis;* (Joan 14. 27.) ut indubitanter appareat famulos Domini tranquillâ semper mente frui, quamvis videantur diversis corporum afflictionibus ingravari. (*Famuli Domini tranquillâ semper mente fruuntur.*) Sequitur, *Et non est illis scandalum;* utique, quoniam qui verè *diligit legem* Domini, non in ea patitur *scandalum*, id est, aliquid sinistrum; sicut Judæi de quibus scriptum est: *Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitia.* (1 Cor. 1. 23.) *Scandalum*, est enim mens offensa aliud sentiens, quàm monetur; (*Quid sit Scandalum.*) quod à diligentibus * legem Domini probatur alienum. (* Ed. *Deum.*) Totum enim in ipsa debemus diligere, quicquid noscitur contineri; alioquin non amat legem, qui in ea offenditur pro parte vel minima. Sed orandum est, ut Domini misericordia possit intelligi, quod non permittit nostra imbecillitas intueri. *Scandalum* enim illic pati, hoc est, ab electis Domini segregari; sicut omnibus contingit hæreticis, qui se ab unitate sanctæ Ecclesiæ vitio pravitatis abscidunt.

℣. 166. *Expectabam salutare tuum Domine: & mandata tua dilexi.* Versus iste tali ordine & antiquis fidelibus convenit & modernis, si utrumque adventum Domini velimus accipere. Pertinet enim ad antiquos fideles, si ab illis expectatum intelligas Incarnationis adventum. Convenit autem ad sanctos, qui credere cœperunt post Evangelicam jussionem, cùm adhuc futuri judicii præstolantur adventum. Quia neque illi *mandata* Domini *diligere* potuerunt, nisi desiderassent plenitudinem mandatorum; nec isti mandata amare possent, nisi adventum Domini Salvatoris timore castissimo sustinerent. *Salutare* quippe Domini, est salus Gentibus attributa, quæ per Angelum prædicta est ad Joseph, quam Symeon in pace remittendus agnovit.

℣. 167. *Custodivit anima mea testimonia tua: & dilexit ea vehementer. Custodivit*, ad tolerantiam martyrii pertinet: ne amittere videretur quod ejus religio continebat. *Dilexit* verò, ad charitatem tormentis omnibus fortiorem, quæ flammas vincit, gladios superat, & cælesti virtute cuncta transcendit. (*Charitas tormentis omnibus fortior.*) Sed ipsa dilectio non utcumque peragenda est, sed *vehementer*, quod totius animi nisibus explicatur; ut nec tempore se aliquo subducat, nec animi torpore lentescat. Sic enim ad illud pervenit, quod ait Apostolus: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. De reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus Judex.* (2. Timot. 4. 7. 8.)

℣. 168. *Servavi mandata tua, & testimonia tua: quia omnes viæ meæ in conspectu tuo Domine.* Superioribus versibus singillatim posuit mandata, & testimonia: hic litteram concludens, utrumque conjunxit; ut utraque simul custodita cognosceres. Dicit ergo *servasse* se quidem *mandata & testimonia;* sed cur ea potuerit custodire, subter adjunxit; scilicet quia *omnes vias* ipsius Dominus dignatus est intendere; ut non suis viribus, sed divinæ potentiæ suum posse deputaret. Fuissent enim cæcâ nocte confusæ, nisi eas verum lumen dignaretur aspicere. Sed hæc beatorum omnino vox est, ut ante Solem perpetuum atque lumen æternum vias suas esse fateantur. Negat enim errorem prævalere potuisse, qui se respicere luminis profitetur Auctorem. Abscondebat enim post culpam Adam viam suam, abscondebat Hæva, abscondebat Cain necem fratris; nec quisquam eorum poterat dicere: *Omnes viæ meæ in conspectu tuo Domine*, qui se noverant cognitos interire.

22. TAU.

* MSS. A.B. *appropinquet.*

℣. 169. * A*ppropiet oratio mea in conspectu tuo Domine: secundum eloquium tuum da mihi intellectum.* Ad vicesimam secundam litteram Domino juvante perventum est, in qua sanctorum chorus quantùm ad finem psalmi vicinus est, tantò se Christo desiderat proximari. Totum enim pertinet ad adventum Domini Salvatoris, quem fidelium devotio ineffabili desiderio sustinebat, ut ovem perditam revocare pietatis suæ munere dignaretur. Nam cùm petit *orationem* suam *conspectus* Domini co propinquare, multùm longè peccatorum præsentiam ab eodem esse monstravit: quoniam illi nulla fiunt proxima, nisi quæ purissimâ fuerint sanctitate purgata. Sequitur, *Secundum eloquium tuum da mihi intellectum.* Petit itaque ut *secundum eloquium* Domini sapiat, ne per humanam prudentiam vanitate submergat: studiosiùs se purgans à vitiis, quantò jam fruebatur vicinitate virtutis. Non enim intellectum mundanum petiit, sed *intellectum secundum eloquium* Dei, qui proficit semper ad vitam, cujus est vera cognitio & æterna sapientia. Est autem & intellectus hujus sæculi, ut quorumdam labor infructuosus, inanisque disputatio; scrutantur enim cursus astrorum, vitas hominum in potestate siderum collocantes. Quod si admitti liceat, aut doceri, ad Creatoris potentiam non erit recursus, ad quem omnis sensus confugiens noscitur esse perfectus.

Nulla fiunt Deo proxima, nisi quæ fuerint sanctitate purgata.

Intellectus duplex mundanus scilicet, & secundum eloquium Dei.

℣. 170. *Intret postulatio mea in conspectu tuo Domine: secundum eloquium tuum eripe me.* Gradatim ascendit sancta petitio. Nam qui antè dixerat: *Appropiet;* nunc dicit: *Intret.* Priùs enim fuerat ut appropinquaret, deinde ut ad conspectum Domini intrare potuisset; ut nihil applicemus humanæ virtuti, sed omnia per ipsius gratiam cognoscamus impleri. Sed per hanc præsentiam quanta sit virtus piæ orationis ostenditur: quia nos per ipsam præsentamur, quando illa conspectibus Domini offerri posse cognoscitur; sicut & alio loco dictum est: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Et cùm superiùs dixerit: *Secundum eloquium tuum da mihi intellectum;* hîc dicitur: *Secundum eloquium tuum eripe me;* ut & ibi superna videat quæ desiderat, & hîc à terrenæ concupiscentiæ labe purgetur. *Eloquium* siquidem Domini præstat utrumque, quia novit nos multiplici virtute salvare, sicut scriptum est: *Quis speravit in Domino & confusus est.*

Per orationem Deo præsentamur.

Psal. 140. 2.

Eccles. 2. 11.

℣. 171. *Eructuabunt labia mea hymnum, cùm docueris me justificationes tuas.* Ructuare à rumpendo dictum est, quod digestio quædam stomachi nostri claustra dirumpens, in auras æthereas oris strepitu proferatur. Sed quantò ille Prophetarum deliciis fuerat utique saginatus, qui *hymnum* Domini jucundâ exultatione ructuabat? Evaporatio siquidem ista de imis mentibus venit. Nam cùm intus Dominus sensum inopem saginaverit, provenit ut *hymnus ejus* salutari crapulâ proferatur. Et notandum quòd frequenter eloquium prophetiæ hoc verbo significatur; ut est illud: *Eructuavit cor meum verbum bonum;* & illud, *Eructuabo abscondita à constitutione mundi;* & alibi, *Dies diei eructuat verbum. Eructuatur* ergo *hymnus*, quando spiritu Domini * repleta, non ad humani animi sententiam linguâ famulatur (ut in communi locutione fieri solet) sed ad supernum intellectum divini sensus sermo disponitur. Sequitur, *Cùm docueris me justificationes tuas.* Ordo verborum talis est: Cùm docueris me justificationes tuas, eructuabunt labia mea hymnum. Promittit enim gratiam devotionis, cùm Domini dona susceperit. Quod argumenti genus inter Oratores habetur eximium.

Ructuare unde dictum.

Psal. 44. 2.

Matth. 13. 35.

Psal. 18. 3.

* Ed. *repleti.*

℣. 172. *Pronuntiavit lingua mea eloquium tuum: quia omnia mandata tua æquitas.* Sciens sancta cohors de otioso verbo reddendam esse rationem, eloquia Domini se dicit pronuntiare quærentibus; unde & animæ salus acquiritur, & offensionum pericula non habentur. Nimis enim culpabile est, ut cùm nobis scripturæ divinæ tantis plenæ muneribus offerantur, & tanta miracula Domini ubique præfulgeant, nos relicto vitali sermone ad ineptas mundi fabulas transferamur; & sic de noxiis rebus simus solliciti, quasi per ipsas nobis aliquid boni videatur acquiri. Hinc est quod scriptura minatur, dicens: *De otioso verbo* nos *reddituros esse rationem.* Quapropter mens sancta Domini *pronuntiabat eloquia*, unde gloriam magis acquireret, non reatus ignominiam reperiret. Sequitur quare semper *pronuntiari* debeant *eloquia* Domini; scilicet, *Quia omnia mandata* ipsius *æquitatis* honore præfulgent. Et illud aptissimè continuâ voce pronuntiandum est, quod & loquentem juvat, & audientium sensus ædificat.

Matth. 12. 36.

Nihil dicendum nisi quod & loquentem juvet, & audientium sensus ædificet.

℣. 173. *Fiat manus tua ut salvum me facias: quia mandata tua elegi.* Cùm dicit, *Fiat manus tua*, designat Dominum Salvatorem, *qui factus est ex semine David secundum carnem*, per quem facta sunt & reguntur universa. *Manum* enim hîc, dexteram debemus accipere: quia diversis nominibus ipse Dominus significatur, sicut Isaias dicit: *Et brachium Domini cui revelatum est?* Et alibi, *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me.* Quapropter sive manum, sive brachium, sive dexteram dicas, significatur Dominus Christus. Modus autem iste locutionis frequenter invenitur in psalmis, quem proprium scripturæ divinæ non immeritò dixerimus, ut est illud: *Fiant aures tuæ intendentes in orationem servi tui.* Qui modus dicitur optativus. Postulat ergo venire Dominum Salvatorem, per quem cum reliquis se noverat esse salvandum. Quod autem dicit: *Elegi mandata tua*, omnia se pericula amore Domini postposuisse testatur. Nullus enim aliquid eligit boni, nisi his contraria contempsisse doceatur.

Rom. 1. 3.

Isai. 53. 1.

Psal. 117. 16.

Psal. 129. 2.

℣. 174. *Concupivi salutare tuum Domine: & lex tua meditatio mea est.* Pervenit ad Christum Dominum sanctorum manifestior & absoluta deprecatio. Aperuit adunatio beatorum, quod priùs per ænigmata petere videbatur. Ipsum enim videre *concupiverat*, quem de utero virginali illis adhuc temporibus credebat esse venturum. Et ut sibi hanc scientiam de scripturis divinis provenisse monstraret, sequitur, *Et lex tua meditatio mea est.* In Prophetis enim concu-

piverat Christum Dominum, à quibus nasciturum eum cognoverat esse prophetatum; & necesse erat amore magno expeti, quem ante tot sæcula ad salutem humani generis didicerat indicatum.

℣. 175. *Vivet anima mea, & laudabit te: & judicia tua adjuvabunt me.* Ad ipsum loquitur quem desideraverat intueri: promittens *animam* suam in æternum *vivere*, quam salutariter noverat credidisse. *Laudabit te*, cantico scilicet novo, quod homo ille debet salutariter innovatus. *Judicia* verò illa dicit, quæ se in famulis suis Dominus promisit esse facturum, id est,
Matth. 25. 34. *Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Tunc enim perfectè se credit juvandum, quando erit justorum numerus ad dexteram collocandus.

℣. 176. *Erravi, sicut ovis quæ perierat: require servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.* Licet diversas personas psalmus iste contineat loquentes, modò fidelissimos veteris Testamenti, modò novæ regenerationis electos, alios martyria sustinentes, alios in lege Domini assiduâ meditatione constantes; declaratum est tamen in membris Christi Ecclesiam Catholicam loqui, quando talis sententia in fine psalmi dicitur, quæ Sponsæ Domini convenire monstratur. Ait enim homo ille generalis qui in Adam erraverat lege peccati, & ad caulas Domini suis viribus redire non poterat: quoniam munus illud sapientiæ perdiderat quod habebat, *Erravi*, quasi à via tua discessi, & vitiorum invias solitudines cæcus intravi; ut facilè direptioni pateat, qui
Matth. 18. 12. Pastoris sui custodiam non habebat. Et subjunxit illam Evangelicam comparationem, *sicut ovis quæ perierat*, propter quam Pastor ejus nonaginta novem dimisit in montibus, & eam quærens Judaicis est appetitus insidiis: quam tamen ille per crucem suam multiplicans non omittit quærere, nec desinit congregare. Una ovis est cunctorum fidelium sancta congregatio; quoniam unus grex & unus est Pastor. Et respice quàm infirmæ rei comparati sunt homines, quando à Christi gratia deseruntur, ovi videlicet erranti, quæ periculis patet, quæ direptionibus luporum exposita est, quam non fuga eripiat, nec corporis valetudo defendat: sed quicquid libitum est insidianti perferat, cùm eam vis corporis nulla defendat. Et benè dictum est: *Quæ perierat*, ut agnosceres misericordiâ Domini fuisse repertam, qui errantia recolligit, & perdita bonitate suæ pietatis acquirit. Sed illa natura facta imbecillis & omnibus monstrata fragilior, Incarnatione Domini omnia vicit, omnia superavit, & omnibus reddita est excelsior, quæ pridem videba-
Hebr. 1. 13. tur humilior; sicut dicit Apostolus: *Cui autem Angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* Sequitur, *Require servum tuum.* Christo dicitur *require*: quoniam te non potest imbecillitas humana perquirere. Additum est quod sæpe quidem dictum est, sed meritò cuncta concludit: quoniam justus iste requiritur, qui *mandata* ejus *non* probatur *oblitus*.

Per unam ovem fidelium omnium congregatio intelligitur.

Conclusio Psalmi.

Amplectendus suaviter omnino psalmus, qui tali confessione finitus est, prolixitate magnus, admiratione profunditatis Oceanus, excellentium rerum amœnitate paradisus, quem virtutum floribus ornatum, per Alphabetum Hebræorum sanctorum omnium immarcessibilis corona cantavit. Et ut similitudines aliquas de rebus naturalibus exquiramus: sicut grues litteris Græcis volatus suos depingunt; & tanta hujus rei vis est, ut quamvis aves apices nesciant, tamen eos naturali institutione componant. Vidimus igitur ejus sententias quasi stellas clarissimas in cælo altissimo collocatas: vidimus amplissimum mare illis piscibus plenum, quos Apostolorum retia Domino præcipiente traxerunt. Intendamus etiam, quòd ordo ipse psalmorum non minima nobis futuri sæculi sacramenta declarat. Conveniebat enim ut Ecclesiam de toto orbe collectam, & in Domini laudibus commoratam, graduum cantica sequerentur; quatenus illa similitudo indicaretur, quæ est in sæculi fine facienda. Nam postquam omnium beatorum numerus Domino fuerit præstante collectus, necesse est ut ad illam Jerusalem supernam beatus populus elevatus ascendat. Et ideò meminisse debemus eorum Alphabetodum, qui completis litteris annotantur, tertium esse hunc psalmum, id est, centesimum decimum, centesimum undecimum, & præsentem, qui trino honore signati, perfectæ fidei Trinitatem nobis indicare noscuntur. Et meritò ad futuram Jerusalem calculus iste deputatur, qui totius integritatis robore communitur. Quatuor verò Alphabetodes, id est, vicesimus quartus, tricesimus tertius, tricesimus sextus, & centesimus quadragesimus quartus, qui formati sunt litteris imminutis secundum quatuor cardines mundi, non incongruè Ecclesiam Catholicam quæ adhuc in isto mundo geritur, indicare noscuntur; quando adhuc imperfecta est, donec prædestinatorum numerum competenter acquirat. Sic magnarum rerum mysteria psalmorum istorum noscitur indicare collectio. Est etiam hic psalmus & institutor fidelium quintus (sicut in anterioribus psalmis jam dictum est) ubi quicquid ad Ecclesiasticam disciplinam pertinet, cohors beata cantavit, qui meritò tali numero noscitur collocatus. Nam & ipsa arca Noë, quæ specialiter typum gestavit Ecclesiæ, centum annis legitur fabricata. Iota verò & Ita (sicut apud Græcos scribitur) octavi decimi calculi obtinet quantitatem. Sic iste numerus & coronæ præmium, & sancti nominis decus in se continere monstratur.

Jota in numero ... [illegible]

R. 13. 67.

Arca Noë typum gestavit Ecclesiæ.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centesimum decimum nonum.

Canticum graduum.

NOvi quidem tituli & mirabiles inchoantur, sed in psalmi superioris explanatione reperti sunt; ut beatitudinem fidelium populorum, quam ille unitâ meritorum varietate cantavit, isti in Sacramentum novi & veteris Testamenti ordinatis quindecim gradibus explicarent. Septenarius enim numerus (sicut sæpe dictum est) significat hebdomadam propter sabbatum veteris Testamenti: octonarius Dominicum diem, in quo Dominum resurrexisse manifestum est, quod ad novum pertinet Testamentum. Qui simul juncti quintum decimum numerum complere noscuntur, inchoatâ sæculi renuntiatione: quoniam mundanas conversationes tanquam malorum suorum gravamen exhorruit. Hinc quibusdam meritorum gradibus ascendens, ad perfectam atque æternam Domini pervenit charitatem, quæ in summo virtutum fastigio noscitur collocata; quod suo loco evidentiùs explicamus. Illud tamen æstimo commonendum, quòd (divinâ gratiâ concedente) variâ significatione meritorum & in istis psalmis quindecim gradus ponuntur, sicut in illo templo Jerosolimitano, quod à Salomone notum est fuisse perfectum; ut præsens ordo psalmorum, & in illa constructione præfiguratus, videatur esse prædictus. Terrena siquidem illa fabrica cælestis templi similitudinem gestare videbatur. Quapropter cùm gradus audimus in psalmis, non terrenum aut corporeis gressibus subeundum nobis aliquid suspicemur, sed mentis accipiamus ascensum. Ideò enim præmissum est, *Canticum*, ut hoc potiùs ad animæ provectum applicare debeamus. Sed *gradus* iste humilitatis est ascensus, confessio peccatorum; sicut in octogesimo tertio psalmo dictum est: *Ascensus in corde ejus disposuit in convalle lacrymarum.* Sic enim istos gradus ascendere merebimur, si pro delictis nostris prostrati, Domino jugiter supplicemus. Sciendum est autem quòd *gradus* isti ascensum tantùm, non etiam putentur habere descensum. Nam quod nos *cantica graduum* vocamus, apud Græcos ᾠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν positum esse cognoscitur: significans gradus istos tantùm ad superna tendentes. Quapropter jam beatorum esse credendi sunt, qui præstante Domino nullâ possunt deceptione submergi. Unde scalam illam Jacob pro parte aliqua his gradibus fortasse non immeritò dicimus comparandam; illa enim & ascendentes habuit & descendentes: in istis verò gradibus beatorum solus ascensus est. A nonnullis etiam & quindecim anni qui Regi Ezechiæ sunt additi, huic similitudini videntur aptati; ut hîc numerus & ibi perfectæ vitæ cursum indicasse monstretur.

Charitas in summo virtutum fastigio collocata.

Psal. 83. 6. 7.

Divisio Psalmi.

PEr totum psalmum Propheta loquitur. In prima parte clamat ad Dominum, ut liberetur à labiis iniquis, & à lingua dolosâ. Secundâ, vehementer affligitur, quòd in hac vita diutiùs commorans, aliena vitia sustinendo, malorum permixtione prægravatur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. AD *Dominum cum tribularer clamavi: & exaudivit me.* Inchoat primus virtutum gradus: in quo Propheta terrena vitia derelinquens, confessione lacrymabili petit se de mundi istius tribulatione liberari. Initium enim provectus est, delicta carnalia relinquere, & sic Domino supplicare. Nam qui unum gradum conscendit, terram utique relinquit, & in quodam adhuc humili loco recipitur, cui elevatio prima præstatur. Sed jam proculdubio habebit meritum beati, qui vel in isto gradu potuerit inveniri; sicut legitur: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* Quapropter exauditum se dicit: quoniam in tribulatione clamaverat. Dominus enim nescit differre, quem compuncto corde sibi senserit supplicare; sicut in Isaia legitur: *Adhuc invocante te dicam: Ecce adsum.* Et inspice quàm sit pulcherrimus ordo dictorum. Primùm posita est tribulatio, deinde exclamatio, tertiò exauditio; ut per ordines certos ad Dominum constet vota pervenire fidelium.

Initium provectus est, vitia carnalia relinquere.

Psal. 31. 1.

Dominus nescit differre, quem compuncto corde sibi senserit supplicare.

Isai. 58. 9.

℣. 2. *Domine libera animam à labiis iniquis, & à lingua dolosa.* Positus in illa convalle plorationis (quæ tamen jam gradus fidelium esse cognoscitur animarum) *liberari* se petit ab imputationibus asperis, & blandimentis callidâ suasione compositis. Nam qui mundum cœperit vitiorum abominatione deserere, primâ fronte conversionis *iniqua labia* patitur, dum ejus propositum sceleratis oblocutionibus irridetur. Dicitur enim ei ab iniquis: Quid te crucias, ut sæculi honores fugias, & humana blandimenta derelinquas, ut & istum mundum perdas, nec ibi ad quod desideras aliquando pervenias? Sed hæc sunt in labiis constituta fallacibus: quia nullâ videlicet cordis deliberatione firmata sunt. Postquam ista minùs valuerint, tunc suasores ad dolosa se blandimenta convertunt, dicentes: Noli te claudere, noli te jejunio fatigare, restat tempus cùm ista facias; qui dum se putant loqui pro corpore, causas animæ noscuntur omnimodis ingravare. Ipsa sunt ergo *iniqua labia*, & *lingua dolosa*, quæ primâ fronte ille patitur, qui ad Domini jussa transfertur. Sed quamvis levia putet esse quæ dicta sunt; inde humanum genus corruit, inde conditionem mortis accepit. Nam cùm serpens venisset ad Hevam, primò illi dixit per *labia iniqua*: *Quare præcepit vobis Domin[illegible], ut non manducetis de hoc ligno paradisi?* Et cùm [illegible]la respondisset: A Domino fuisse prohibitum; ait per *linguam dolosam: Manducate, & eritis sicut dii.* Vides ergo meritò summis viribus expetitum; ut ab his suasionibus Propheta liberaretur, unde humanum genus noverat fuisse deceptum.

Mundum deserentes malorum oblocutionibus subjacent.

Genes. 3. 1.

℣. 3. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Post exclamationem præmissam & metum imminentium periculorum, Propheta revertitur ad interrogationem suam, quod facere nimiùm cogitantes solent. Hæsitat, quærit contra tam facinus immanissimum, quod sibi remedium crederet esse præstandum;

ut opposito quodam munimine, transmissa tela tutus evaderet. Et cùm duas res supra posuerit, *A labiis iniquis, & à lingua dolosa*, hîc tantùm dicit: *Ad linguam dolosam*, quæ res utrumque complectitur. *Lingua* enim *dolosa*, & *iniqua labia* semper assumit. Sed ne tardaret auxilium, medicina sequitur postulata. Quæ figura dicitur Erotesis, id est Interrogatio, quando ad exercitationem suam aliquis proponit sibi quæ ipse respondet.

* MS. G. & Ed. *potentes.*

Per sagittas verba legis intelligenda.

Psal. 63. 8.

℣. 4. *Sagittæ * potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis.* Ecce illud remedium quod anxius quærebat, invenit: ecce beneficium competens, quod & labia iniqua destruat, & linguam dolosam Domini virtute confundat. *Sagittæ potentis acutæ*, verba legis divinæ sunt, quibus aut hæreticorum, aut subdolè blandientium corda, velut quibusdam jaculis transforantur; sicut scriptum est: *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum. Potentis*, quia nulli fas est obsistere quem virtus voluerit divina salvare. *Acutæ*, propter celerrimum operationis effectum: quoniam nulla tarditas objicitur, ubi illa medicina præstatur. *Carbones* autem *desolatorios* nonnulli peccatores teterrinos atque malis actibus extinctos intelligere voluerunt, quorum formido & recordatio nostra vitia desolare noscuntur; dum metuimus talia committere, quæ illos cognovimus pertulisse. Potest autem & illud intelligi, ut *carbones desolatorios*, orationes accipiamus charitatis igne succensas, quæ nos vitiis ita mundant atque purificant; ut quod in nobis diabolus construxerat, desolatum atque eversum divino beneficio sentiatur. Sive magis illud est quod Isaias ait: *Et volavit ad me unus de Seraphim, & in manu habebat carbonem ignis, quem forcipe acceperat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, & ait: Ecce abstuli iniquitates tuas, & peccata tua circumpurgavi.* Quod nunc beneficio sanctæ crucis efficitur, quando labia nostra Domini recordatione signamus. Nec immeritò forsitan signum crucis desolatorium dicimus esse carbonem, quando fugat peccata credentium, cùm tamen perfidis videatur extinctum.

Per carbones vel peccatores, vel orationes charitatis igne succensæ.

Isai. 6. 6. 7.

Cur signum crucis carbo desolatorius dicatur.

℣. 5. *Heu me, quòd incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar.* Venit ad secundam partem, ubi damnans sæculi vitia, vitam se pœnitet habere longinquam. *Heu me*, sermo dolentis est, quòd hujus mundi prolixitate fatigetur. Quam querelam diversos sanctos habuisse non dubium est, sicut Ecclesiastes dicit: *Et laudavi omnes qui mortui sunt super omnes qui vivunt usque nunc.* Apostolus quoque Paulus exclamat: *Cupio dissolvi & esse cum Christo.* Meritò ergo & Propheta in hac parte congemuit, qui simillimo Domini amore flagravit. *Incolatus* autem significat peregrinationem. Incolas enim dicimus, qui ad tempus terras alienas colunt, sed à patria sua longè sejuncti sunt. Quod de illis meritò dicitur, quorum conversatio semper in cælis est, sed adhuc hîc corpore detinentur. Quod autem dixit: *Prolongatus est*, affectum nimium desiderantis expressit. Cupienti siquidem felicem patriam videre, quamvis hîc breve tempus probetur esse, longinquum est. Sequitur, *Habitavi cum habitantibus Cedar. Cedar* Hebræum nomen est, quod nostra lingua interpretatur tenebræ. Hoc ad sæculi hujus pertinet amatores, qui tenebrosis actibus involuti, illa magis diligunt, unde perire noscuntur. Sed ut verbi hujus breviter noscamus originem; *Cedar* Ismaël filius fuit, qui genti suæ nomen dedit, cujus fines usque ad Medos Persasque * prolati sunt: hi nunc Sarraceni appellantur. Quo vocabulo competenter significat peccatores, inter quos se adhuc habitare suspirat. Necessé est enim ut bonus animus affligatur, quoties malorum permixtione concluditur. Hoc autem benè dicit, qui in primo gradu constitutus terram contempsit, eamque felici variatione deseruit.

Eccles. 4. 2.

Philip. 1. 23.

Quid sit Incola.

Cedar interpretatur tenebræ.

Amatores mundi illa diligunt, unde perire noscuntur.

*Ed. *protelati*

℣. 6. *Multùm incola fuit anima mea: cum his qui oderunt pacem.* Repetit cum dolore quem superiùs dixerat incolatum; ut non solum longus, sed etiam gravis esse videretur. Et ne istam peregrinationem corporis tantùm fuisse judicares, adjunxit: *Anima mea*: quia sanctorum mens hic patitur incolatum, ubi sub nulla delectatione habitare cognoscitur. Sequitur causa durissima, cur iste incolatus acerbus existeret; ut ipse patiens & benignus cum rixantibus & hæreticâ pravitate distortis in hoc mundo habitare videretur. Ille enim *odit pacem* qui non amat Christum: quia ipse pax nostra esse dignoscitur, sicut dicit Apostolus: *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum.* Et quale est audire illum blasphemari, cui humili semper debemus oratione prosterni?

Cur sanctorum mens hic patiatur incolatum.

Ille odit pacem qui non amat Christum.

Ephes. 2. 14.

℣. 7. *Eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* Qui superius dixerat: *Incola fuit anima mea: cum his qui oderunt pacem*: ne putaretur iratus, aut aliquibus contentionibus turbulentus, addidit: *Eram pacificus*, cum pacis scilicet inimicis, cum adversariis suis, cum odio se habentibus, implens illud quod dictum est per Apostolum: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Deinde ipse Dominus in Evangelio ait: *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos.* Quæ summa virtus est utique Christiani, inter turbulenta præsentis sæculi semper placabilem reperiri. Verumtamen ne ipsa pax noxia videretur errantibus, dum non prohiberentur à malis, subjunxit: *Cùm loquebar illis, impugnabant me gratis. Loquebatur* enim *pacificus*, non persequens, non injurians, sed honorans verbis utique blandissimis, & suavissimo poculo comparandis. Sed illi qui erant obstinatâ mente durati, *impugnabant gratis* quasi inimicum, quasi hostem, quasi malè suadentem. *Impugnare* enim à pugna tractum est, quod furiosis revera convenit & superbis. *Impugnabatur gratis*, dum contentiones falsissimas inflammatâ iniquitate pateretur. *Gratis* enim dicimus, quod nullis culpis præcedentibus sustinemus, sed solâ in nobis nefandâ voluntate grassatur. Ipsi sunt enim à quibus se petiit debere liberari, de quibus ait: *A labiis iniquis, & à lingua dolosa.*

Rom. 12. 18.

Matth. 5. 44.

Summa virtus Christiani semper placabilem reperiri

Conclusio Psalmi.

Vides Prophetam terrena deserentem, jam tenere gloriosæ virtutis ascensum: sed tamen adhuc gemere, quòd cum malis se cognoscit habitare. Quapropter videamus qui sit provectus secundi gradus, quia nobis jam primus Domino juvante monstratus est.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus.

Canticum graduum.

Sicut nihil est novi quod de istis titulis loqui possimus: ita superest ut de psalmis gradatim ascendentibus dicere debeamus. Primò enim in tribulatione positus Propheta, ad exemplum Publicani illius, qui tunso pectore oculos elevare non audebat ad cælum, liberare se petiit à labiis iniquis & à lingua dolosa. Nunc autem respirans ad secundum gradum provectus, oculos levavit ad montes, ad intercessores utique sanctos, quorum suffragio munera superna mereretur. Hoc enim ex persona sua loquitur Propheta, qui tamen & ipse mons erat & Patriarcha mirabilis. Sed ideò per istos gradus competenter ascendisse se retulit; ut nobis ignorantibus cælestium virtutum genera * distinctâ narratione monstraret.

*Ed. districta.

Divisio Psalmi.

Propheta (sicut diximus) ad cælestem Jerusalem divinâ largitate conscendens, primo membro ad sanctorum merita elevasse se dicit oculos suos; ut eorum precibus auxilia postulata mereretur: ne mens ipsius hostili impugnatione succumberet. Secundo ordine indubitanter sibi promittit, quod se integrè noverat postulasse: docens ut quoties bona fixo corde petimus, concedi nobis sine aliqua dubitatione credamus.

Expositio Psalmi.

*Ed. veniat.

℣. 1. Levavi *oculos meos ad montes, unde* * *veniet auxilium mihi.*

℣. 2. *Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram.* Hinc Categoricus syllogismus fotu quodam more avis excluditur ita: Adjutorium meum à Domino qui fecit cælum & terram. Omnis cujus adjutorium à Domino est, qui fecit cælum & terram, à vero Deo est adjutorium ejus. Adjutorium igitur meum à vero Deo est adjutorium. Nunc verba psalmi tractemus. Quamvis esset in secundo gradu jam positus, festinans tamen altiora conscendere, *oculos* suos Propheta se *levasse* dicit *ad montes*; ut ostenderet tantò plus desiderari præmia Domini, quantâ probantur largitate concedi; sicut in centesimo decimo octavo psalmo inter alia dictum est: *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore.* Et in octogesimo tertio psalmo positum est: *Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.* Nam cùm dicit, *Levavi*, ostendit se ad contemplationem aliquam fuisse provectum. *Levare* enim, est aliquid ad altiora transferre. *Oculos meos*, utique cordis aspectum; de quibus scriptum est: *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua*; & illud, *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Nam si istos carnales advertas, quid potuisset inde proficere, si *montes* consitos silvis aut saxis squalentibus elegisset intendere? Sed hoc si spiritualiter inquiras, omnino proficuum est; ut *oculos* cordis sui, sive ad sanctos viros, sive ad libros divinos, sive ad sublimes Angelos credatur elevasse, qui magnitudine & firmitate sua verè *montes* sunt, unde etiam competens sustinebatur auxilium. Sed ne forsitan spem nostram *in montibus* poneremus prædictis, secundus versus ostendit unde nobis veraciter *venire* possit *auxilium*: salutari ordine cuncta disponens; quatenus sic speretur *in montibus*, ut tamen per illos *auxilium* nobis Dominum præstare noscamus, à quo est necessarium beneficium & salutare præsidium, inconvulsa felicitas, sicut dicit Apostolus: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus.* Et ne putares alterum Dominum, quoniam hoc æquivocum nomen est, dicit: *Qui fecit cælum & terram*: significans Verbum, per quod facta sunt omnia.

Tanto plus desiderantur præmia Domini, quanta probantur largitate concedi. — *Psal. 118. 20.* — *Psal. 83. 3.* — *Quid sit levare.* — *Psal. 118. 18.* — *Psal. 18. 9.* — *Per montes vel sancti viri, vel libri Domini, vel Angeli possunt intelligi.* — *1. Cor. 3. 7.*

℣. 3. *Non det in commotionem pedem tuum: neque dormitet qui custodit te.* Cùm superiùs à Domino sibi venire præsidium postulasset, subitò conversus animæ suæ loquitur, ut in salutari petitione constanti robore perseveret. *Pes* enim est pars ultima corporis nostri, imperio mentis locorum nos permutatione transponens. Ad cujus similitudinem cogitationes quoque nostras pedes vocamus, per quas in bonas malasque partes accedimus. Hos ergo pedes, unde & diabolus lapsus est, unde primus homo corruit, ad animam suam loquens optat Propheta: ne peccatorum lubricatione vertantur, & stante corpore ruinam sustinere videatur in corde. Sed iste lapsus elatio est, quæ jam provectos famulos Dei frequenter impellit ad culpam; & dum aliquid sibi videntur esse, pessimo labuntur errore. Sequitur, *Neque dormitet qui custodit te.* Hoc ab humana consuetudine translatitia figura dicitur. Solent enim custodes fessi furtum pati, quibus gravis somnus obrepserit; nec luminibus clausis videre queunt, quando gregis damna patiuntur. Subtiliter autem optat animæ suæ, ne Domino negligente infesti hostis deprædatione vastetur. *Dormitare* autem dicitur Dominus, quando nos in ejus fide tepescimus: in quo enim non dormit fides, vigilat Christus. Nam si nos ab ejus contemplatione discedimus, ipse quoque à nostra defensione subtrahitur; sicut in illa navi factum est, quando negligentibus discipulis Dominus dormiebat: sed ubi fides eorum excitata est, Dominus quoque de somno surrexit, & statim ab eis pericula marina submovit. Precatur ergo ut vigilet semper ad Dominum, quatenus intenta supra se lumina sui Pastoris habere mereatur.

Cogitationes nostræ pedes vocantur. — *Dormitat Dominus, quando nos in fide ejus tepescimus.* — *Matt. 8. 24.*

℣. 4. *Ecce non dormitabit neque* * *obdormiet, qui custodit Israël.* Hæc sententia superioris dicti similitudo est. Optavit enim ameriùs animæ suæ, quod hic fideli populo pronuntiat esse servandum. *Israël* enim (sicut sæpe diximus) interpretatur vir videns Deum. Ergo supra eos qui Deum vident, Dominus non dicitur *dormitare*: quia reverâ talis in nobis redditur ejus aspectus, qualis in ipso fuerit nostræ mentis intuitus. Sed illi veracissimè vident Deum, qui non solum ejus humanitatem, sed etiam Divinitatis contemplantur absque dubitatione potentiam. Incarnatio siquidem ejus est (sicut dicit Evangelium) *Verbum caro factum est, & habi-*

* Ed. dormiet. — *Talis in nobis redditur Dei aspectus, qualis in ipso fuerit nostræ mentis intuitus.* — *Joan. 1. 14.*

ut opposito quodam munimine, transmissa tela tutus evaderet. Et cùm duas res supra posuerit, *A labiis iniquis, & à lingua dolosa*, hìc tantùm dicit: *Ad linguam dolosam*, quæ res utrumque complectitur. *Lingua* enim *dolosa*, & *iniqua labia* semper assumit. Sed ne tardaret auxilium, medicina sequitur postulata. Quæ figura dicitur Erotesis, id est Interrogatio, quando ad exercitationem suam aliquis proponit sibi quæ ipse respondet.

* MS. G. & Ed. *potentes.*

ỿ. 4. *Sagittæ * potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis.* Ecce illud remedium quod anxius quærebat, invenit: ecce beneficium competens, quod & labia iniqua destruat, & linguam dolosam Domini virtute confundat. *Sagittæ potentis acutæ*, verba legis divinæ sunt, quibus aut hæreticorum, aut subdolè blandientium corda, velut quibusdam jaculis transforantur; sicut scriptum est: *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum. Potentis*, quia nulli fas est obsistere quem virtus voluerit divina salvare. *Acutæ*, propter celerrimum operationis effectum: quoniam nulla tarditas objicitur, ubi illa medicina præstatur. *Carbones* autem *desolatorios* nonnulli peccatores teterrimos atque malis actibus extinctos intelligere voluerunt, quorum formido & recordatio nostra vitia desolare noscuntur; dum metuimus talia committere, quæ illos cognovimus pertulisse. Potest autem & illud intelligi, ut *carbones desolatorios*, orationes accipiamus charitatis igne succensas, quæ nos vitiis ita mundant atque purificant; ut quod in nobis diabolus construxerat, desolatum atque eversum divino beneficio sentiatur. Sive magis illud est quod Isaias ait: *Et volavit ad me unus de Seraphim, & in manu habebat carbonem ignis, quem forcipe acceperat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, & ait: Ecce abstuli iniquitates tuas, & peccata tua circumpurgavi.* Quod nunc beneficio sanctæ crucis efficitur, quando labia nostra Domini recordatione signamus. Nec immeritò forsitan signum crucis desolatorium dicimus esse carbonem, quando fugat peccata credentium, cùm tamen perfidis videatur extinctum.

Per sagittas verba legis intelligenda.

Psal. 63. 8.

Per carbones vel peccatores, vel orationes charitatis igne succensæ.

Isai. 6. 6. 7.

Cur signum crucis carbo desolatorius dicatur.

ỿ. 5. *Heu me, quòd incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar.* Venit ad secundam partem, ubi damnans sæculi vitia, vitam se pœnitet habere longinquam. *Heu me*, sermo dolentis est, quòd hujus mundi prolixitate fatigetur. Quam querelam diversos sanctos habuisse non dubium est, sicut Ecclesiastes dicit: *Et laudavi omnes qui mortui sunt super omnes qui vivunt usque nunc.* Apostolus quoque Paulus exclamat: *Cupio dissolvi & esse cum Christo.* Meritò ergo & Propheta in hac parte congemuit, qui simillimo Domini amore flagravit. *Incolatus* autem significat peregrinationem. Incolas enim dicimus, qui ad tempus terras alienas colunt, sed à patria sua longè sejuncti sunt. Quod de illis meritò dicitur, quorum conversatio semper in cælis est, sed adhuc hìc corpore detinentur. Quod autem dixit: *Prolongatus est*, affectum nimium desiderantis expressit. Cupienti siquidem felicem patriam videre, quamvis hìc breve tempus probetur esse, longinquum est. Sequitur, *Habitavi cum habitantibus Cedar. Cedar* Hebræum nomen est, quod nostra lingua interpretatur tenebræ. Hoc ad sæculi hujus pertinet amatores, qui tenebrosis actibus involuti, illa magis diligunt, unde perire noscuntur. Sed ut verbi hujus breviter noscamus originem; *Cedar* Ismaël filius fuit, qui genti suæ nomen dedit, cujus fines usque ad Medos Persasque * prolati sunt: hi nunc Sarraceni appellantur. Quo vocabulo competenter significat peccatores, inter quos se adhuc habitare suspirat. Necesse est enim ut bonus animus affligatur, quoties malorum permixtione concluditur. Hoc autem benè dicit, qui in primo gradu constitutus terram contempsit, eamque felici variatione deseruit.

Eccles. 4. 2.

Philip. 1. 23.

Quid sit Incola.

Cedar interpretatur tenebræ.

Amatores mundi illa diligunt, unde perire noscuntur.

* Ed. *protelati*

ỿ. 6. *Multùm incola fuit anima mea: cum his qui oderunt pacem.* Repetit cum dolore quem superiùs dixerat incolatum; ut non solum longus, sed etiam gravis esse videretur. Et ne istam peregrinationem corporis tantùm fuisse judicares, adjunxit: *Anima mea*: quia sanctorum mens hic patitur incolatum, ubi sub nulla delectatione habitare cognoscitur. Sequitur causa durissima, cur iste incolatus acerbus existeret; ut ipse patiens & benignus cum rixantibus & hæreticâ pravitate distortis in hoc mundo habitare videretur. Ille enim *odit pacem* qui non amat Christum: quia ipse pax nostra esse dignoscitur, sicut dicit Apostolus: *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum.* Et quale est audire illum blasphemari, cui humili semper debemus oratione prosterni?

Cur sanctorum mens hic patiatur incolatum.

Ille odit pacem qui non amat Christum.

Ephes. 2. 14.

ỿ. 7. *Eram pacificus: cùm loquebar illis, impugnabant me gratis.* Qui superius dixerat: *Incola fuit anima mea: cum his qui oderunt pacem*: ne putaretur iratus, aut aliquibus contentionibus turbulentus, addidit: *Eram pacificus*, cum pacis scilicet inimicis, cum adversariis suis, cum odio se habentibus, implens illud quod dictum est per Apostolum: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Deinde ipse Dominus in Evangelio ait: *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos.* Quæ summa virtus est utique Christiani, inter turbulenta præsentis sæculi semper placabilem reperiri. Verumtamen ne ipsa pax noxia videretur errantibus, dum non prohiberentur à malis, subjunxit: *Cùm loquebar illis, impugnabant me gratis. Loquebatur* enim *pacificus*, non persequens, non injurians, sed honorans verbis utique blandissimis, & suavissimo poculo comparandis. Sed illi qui erant obstinatâ mente durati, *impugnabant gratis* quasi inimicum, quasi hostem, quasi malè suadentem. *Impugnare* enim à pugna tractum est, quod furiosis revera convenit & superbis. *Impugnabatur gratis*, dum contentiones falsissimas inflammatâ iniquitate pateretur. *Gratis* enim dicimus, quod nullis culpis præcedentibus sustinemus, sed solâ in nobis nefandâ voluntate grassatur. Ipsi sunt enim à quibus se petiit debere liberari, de quibus ait: *A labiis iniquis, & à lingua dolosa.*

Rom. 12. 18.

Matth. 5. 44.

Summa virtus Christiani semper placabilem reperiri.

Conclusio Psalmi.

Vides Prophetam terrena deserentem, jam tenere gloriosæ virtutis ascensum: sed tamen adhuc gemere, quòd cum malis se cognoscit habitare. Quapropter videamus qui sit provectus secundi gradus, quia nobis jam primus Domino juvante monstratus est.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus.

Canticum graduum.

SIcut nihil est novi quod de istis titulis loqui possimus: ita superest ut de psalmis gradatim ascendentibus dicere debeamus. Primò enim in tribulatione positus Propheta, ad exemplum Publicani illius, qui tunso pectore oculos elevare non audebat ad cælum, liberare se petiit à labiis iniquis & à lingua dolosa. Nunc autem respirans ad secundum gradum provectus, oculos levavit ad montes, ad intercessores utique sanctos, quorum suffragio munera superna mereretur. Hoc enim ex persona sua loquitur Propheta, qui tamen & ipse mons erat & Patriarcha mirabilis. Sed ideò per istos gradus competenter ascendisse se retulit; ut nobis ignorantibus cælestium virtutum genera * distinctâ narratione monstraret.

*Ed. distri&a.

Divisio Psalmi.

PRopheta (sicut diximus) ad cælestem Jerusalem divinà largitate conscendens, primo membro ad sanctorum merita elevasse se dicit oculos suos; ut eorum precibus auxilia postulata mereretur: ne mens ipsius hostili impugnatione succumberet. Secundo ordine indubitanter sibi promittit, quod se integrè noverat postulasse: docens ut quoties bona fixo corde petimus, concedi nobis sine aliqua dubitatione credamus.

Expositio Psalmi.

℣. 1. L*Evavi oculos meos ad montes, unde * veniet auxilium mihi.*

*Ed. veniat.

℣. 2. *Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram.* Hinc Categoricus syllogismus fotu quodam more avis excluditur ita: Adjutorium meum à Domino qui fecit cælum & terram. Omnis cujus adjutorium à Domino est, qui fecit cælum & terram, à vero Deo est adjutorium ejus. Adjutorium igitur meum à vero Deo est adjutorium. Nunc verba psalmi tractemus. Quamvis esset in secundo gradu jam positus, festinans tamen altiora conscendere, *oculos* suos Propheta se *levasse* dicit *ad montes*; ut ostenderet tantò plus desiderari præmia Domini, quantò probantur largitate concedi; sicut in centesimo decimo octavo psalmo inter alia dictum est: *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore.* Et in octogesimo tertio psalmo positum est: *Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.* Nam cùm dicit, *Levavi*, ostendit se ad contemplationem aliquam fuisse provectum. *Levare* enim, est aliquid ad altiora transferre. *Oculos meos*, utique cordis aspectum; de quibus scriptum est: *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua*; & illud, *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Nam si istos carnales advertas, quid potuisset inde proficere, si *montes* consitos silvis aut saxis squalentibus elegisset intendere? Sed hoc si spiritualiter inquiras, omnino proficuum est; ut *oculos* cordis sui, sive ad sanctos viros, sive ad libros divinos, sive ad sublimes Angelos credatur elevasse, qui magnitudine & firmitate sua verè *montes* sunt, unde etiam competens sustinebatur auxilium. Sed ne forsitan spem nostram *in montibus* poneremus prædictis, secundus versus ostendit unde nobis veraciter *venire* possit *auxilium*: salutari ordine cuncta disponens; quatenus sic speretur *in montibus*, ut tamen per illos *auxilium* nobis Dominum præstare noscamus, à quo est necessarium beneficium & salutare præsidium, inconvulsa felicitas, sicut dicit Apostolus: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus.* Et ne putares alterum Dominum, quoniam hoc æquivocum nomen est, dicit: *Qui fecit cælum & terram*: significans Verbum, per quod facta sunt omnia.

Tanto plus desiderantur præmia Domini, quanto probantur largitate concedi.

Psal. 118. 20.

Psal. 83. 3.

Quid sit levare.

Psal. 118. 18.

Psal. 18. 9.

Per montes vel sancti viri, vel libri Domini, vel Angeli possunt intelligi.

1. Cor. 3. 7.

℣. 3. *Non det in commotionem pedem tuum: neque dormitet qui custodit te.* Cùm superiùs à Domino sibi venire præsidium postulasset, subitò conversus animæ suæ loquitur, ut in salutari petitione constanti robore perseveret. *Pes* enim est pars ultima corporis nostri, imperio mentis locorum nos permutatione transponens. Ad cujus similitudinem cogitationes quoque nostras pedes vocamus, per quas in bonas malasque partes accedimus. Hos ergo pedes, unde & diabolus lapsus est, unde primus homo corruit, ad animam suam loquens optat Propheta: ne peccatorum lubricatione vertantur, & stante corpore ruinam sustinere videatur in corde. Sed iste lapsus elatio est, quæ jam provectos famulos Dei frequenter impellit ad culpam; & dum aliquid sibi videntur esse, pessimo labuntur errore. Sequitur, *Neque dormitet qui custodit te.* Hoc ab humana consuetudine translatitia figura dicitur. Solent enim custodes fessi furtum pati, quibus gravis somnus obrepserit; nec luminibus clausis videre queunt, quando gregis damna patiuntur. Subtiliter autem optat animæ suæ, ne Domino negligente infesti hostis deprædatione vastetur. *Dormitare* autem dicitur Dominus, quando nos in ejus fide tepescimus: in quo enim non dormit fides, vigilat Christus. Nam si nos ab ejus contemplatione discedimus, ipse quoque à nostra defensione subtrahitur; sicut in illa navi factum est, quando negligentibus discipulis Dominus dormiebat: sed ubi fides eorum excitata est, Dominus quoque de summo surrexit, & statim ab eis pericula marina submovit. Precatur ergo ut vigilet semper ad Dominum, quatenus intenta supra se lumina sui Pastoris habere mereatur.

Cogitationes nostræ pedes vocantur.

Dormitat Dominus, quando nos in fide ejus tepescimus.

Matt. 8. 24.

℣. 4. *Ecce non dormitabit neque * obdormiet, qui custodit Israël.* Hæc sententia superioris dicti similitudo est. Optavit enim anteriùs animæ suæ, quod hic fideli populo pronuntiat esse servandum. *Israël* enim (sicut sæpe diximus) interpretatur vir videns Deum. Ergo supra eos qui Deum vident, Dominus non dicitur *dormitare*: quia revera talis in nobis redditur ejus aspectus, qualis in ipso fuerit nostræ mentis intuitus. Sed illi veracissimè vident Deum, qui non solum ejus humanitatem, sed etiam Divinitatis contemplantur absque dubitatione potentiam. Incarnatio siquidem ejus est (sicut dicit Evangelium) *Verbum caro factum est, & habi-*

* Ed. dormiet.

Talis in nobis redditur Dei aspectus, qualis in ipso fuerit nostræ mentis intuitus.

Joan. 1. 14.

tavit in nobis: Deitas autem ipsius (sicut idem Evangelista testatur) *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Hæc qui ita crediderit, erit veracissimus *Israël;* & *non dormitabit neque obdormiet*, Dominus *custodiens* eum.

Joan. 1. 1.

℣. 5. *Dominus custodit te, Dominus protectio tua, super manum dexteræ tuæ.* Venit ad ordinem secundum, ubi jam sibi confidenter promittit, quod videbatur fideliter expetiisse. Notandum quoque quòd sic ad animam verba ista diximus fuisse conversa; ut tamen ad membra Ecclesiæ aptissimâ collatione referantur. Dicit enim: *Dominus custodit te*, ille videlicet qui fecit cælum & terram. Et ne ista custodia aliquid dubietatis habere potuisset, addidit: *Dominus protectio tua.* Ubi est enim divina *protectio*, quis dubitet securam illic esse custodiam? Nam quod dixit: *Dominus custodit te, Dominus protectio tua*, figura est Epembasis, quæ Latine Iteratio nuncupatur. Hanc autem quam memorat *protectionem* ubi esse possit, evidenter ostendit, id est, *Super manum dexteræ tuæ. Manus* commune nomen est; ita enim & dextera dicitur, & sinistra: sed hic meritò *dextera* ponitur, ubi Dominus omnia prospera promisisse monstratur; scriptum est enim in Proverbiis: *Longitudo dierum & anni vitæ in dextera ejus*, quod est æterna felicitas. *In sinistra autem ejus divitiæ & gloria*, quod sæculi hujus bona significat, quæ tamen ab ipso dari posse non dubium est. Est quoque *dextera* ejus, quando sancti in ipsam partem ad percipienda munera segregantur. Est sinistra, quando peccatores æternâ pœnâ damnandi sunt. Illi, quia cælestia desideraverunt: isti, quia mundana secuti sunt. Legimus quoque peccatores dexteram sibi fecisse, quæ tamen sinistra est, de quibus idem Propheta in centesimo quadragesimo tertio psalmo dicturus est: *Os eorum locutum est vanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis.* Sed illa verè dicenda est *dextera*, ubi gratia Domini collata monstratur.

Quid per dexteram Domini, quid per sinistram intelligatur.

Prov. 3. 16.

Psal. 143. 8.

℣. 6. *Per diem sol non uret te: neque luna per noctem.* Elementa quidem ista hanc habent naturam, ut corpora nostra adurant, quando æstivo fuerint calore ferventia. Sed quoniam non est hæc Prophetæ voluntas, ut omnino de qualitate corporis sentiatur, qui animabus vult semper esse consultum. *Diem* & *noctem*, quod est *sol* & *luna*, intelligamus adversa vel prospera, quibus vita humani generis variâ vicissitudine continetur; sicut & alio loco dictum est: *In die clamavi, & nocte coram te;* significat enim totius vitæ tempus: quia clamandum est semper ad Dominum. Ergo Dominus non permittit tales in reatum deduci, aut scandalo interveniente perurí, quando eis custodiæ suæ præstat auxilium. Sic enim Israëliticum populum beneficiorum suorum munere custodivit; ut eum per diem nube protegeret, & nocte igneâ columnâ lustraret. Quod nunc facit occultè in servis suis, quando eos ab hoste sævissimo in prosperis tribulationibusque defendit.

Per diem & noctem prospera & adversa intelliguntur.

Psal. 87. 2.

℣. 7. *Dominus custodit te ab omni malo: custodiat animam tuam Dominus.* Diversis modis promittitur divina custodia, quæ non solum ab adversis vendicat, sed etiam beatos facit, & ad cælorum regna perducit. Addidit quoque, *Ab omni malo;* sed hoc *malum* non sic intelligendum est, quemadmodum mortalitas putat, orbitates suscipere, damnis copiosissimis ingravari, inopiâ premi, & cætera quæ hujus sæculi amatores æstimant esse gravissima. Sed illud *malum* dicit, quod divinam gratiam tollit, animam perdit, totasque Domini promissiones evacuat. Et quoniam noverat hic sanctos viros doloribus ingentibus fuisse cruciatos, corporisque dispendio ad martyrii præmia pervenisse; adjecit: *Custodiat animam tuam Dominus*, quam solam servat in sanctis, qui corporis detrimento æternæ lucis munera consequuntur.

Duplex malum.

Dominus solam animam in sanctis servat.

℣. 8. *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum: ex hoc nunc & usque in sæculum.* Postquam variè diversèque optatum est, ut Domini misericordia custodiret, venit ad finem psalmi, & cuncta conclusit. Dicit enim: *Dominus custodiat introitum tuum.* Hoc Martyribus dictum competenter advertimus, quorum *introitus* à Domino custodiendus est: ne aut tormentorum violentiâ cedant, aut blandimentorum illectione seducantur. Quapropter meritò optat Propheta eorum *introitum custodiri*, qui sine Domino nullatenus possunt esse cautissimi; sicut in Evangelio dicitur: *Dum veneritis ante principes & potestates, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora, quomodo aut quid loquamini.* Subjungit quoque, *Et exitum tuum;* ubi est tota perfectio, quando usque ad finem vitæ permanet in eis vera irreprehensibilisque confessio; sicut ait in Evangelio: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Ipse ergo tuetur *introitum*, ipse *custodit & exitum;* ut & vera profiteantur Martyres, & ut nullâ pœnarum nimietate vincantur. Sed isti consummationi vide quid addidit: *Ex hoc nunc & usque in sæculum:* quoniam quicumque perseveraverit, æterna beneficia possidebit; nec potest illic esse terminus, ubi erit sine fine gaudendum.

Matth. 10. 19.

Idem. 10. 22.

Conclusio Psalmi.

Quàm benè secundus gradus propheticos pedes inititubabili firmitate continuit: quàm benè supra se crevit, qui ad merita fortiora conscendit. Videamus quid in tertio gerat, qui hic custodiam Domini magno desiderio postulavit.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus primus.

Canticum graduum.

Audivimus gradum, intelligamus ad altiora conscensum: sed iste ascensus firmus est, qui Domino custodiente servatur; qui quantò meritis proficit, tantò se mentis subjectione prosternit. Ecce jam sublevatur Propheta tertio gradu, secundis altior factus, & de ipsa lætitia principium psalmi sumpsisse declaratur.

Divisio

Divisio Psalmi.

IN prima parte gaudet se Propheta commonitum, ad supernam Jerusalem esse venturum: ubi jam sancti securâ prosperitate consistunt, & cum Domino misericordiâ ipsius largiente judicabunt. In secunda parte loquitur ad cives Jerusalem: optans eis abundantiam pacis, quam se dicit charitate fratrum, & Domini amore prædicasse.

Expositio Psalmi.

℣. 1. LÆtatus sum in his quæ dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus. Decora nimis & salutaris causa lætitiæ, quæ primâ fronte præmissa est; ut & hilares & attentos redderet auditores. Sed ne more humanitatis mediocre gaudium fuisse sentires; de quo perfecto bono *lætari* se profiteatur, ostendit: quia *in domum Domini iturum* se esse testatur. O digna exultatio illuc ire contendere, unde nunquam aliquis velit exire! Sed perscrutandum est quis hæc Prophetæ dixerit? Scilicet Spiritus sanctus, qui cordi ejus tacitâ voce loquebatur. Audierat ergo Propheta non aure sed mente, non sermone sed divino inspiramine; intus enim præmonitus, ad hæc exultationis verba prorupit. Sequitur, *In domum Domini ibimus. Domus* quæ justos tantùm recipit, Angelos continet, & ipsum creaturarum omnium conspicere meretur Auctorem: domus desiderabilis, domus de vivis lapidibus fabricata; de qua in alio psalmo dictum est: *Unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.*

Quæ sit domus Domini.

Psal. 26. 4.

℣. 2. *Stantes erant pedes nostri, in atriis tuis Jerusalem.* Quoniam sibi Propheta æternam illam domum dixerat compromissam, jam ipsâ præfiguratione futurorum in ea se dicit *stare*, ad quam desiderabat summo studio pervenire; ut agnoscamus sanctos viros, & hic jam in illa Jerusalem animo consistere, qui probantur in præceptis Domini permanere. In illa autem verè dicitur *stare*, in qua nullus potest cadere. Denique respice quod dicit: *Stantes erant pedes nostri.* Ibi enim *statur*, ubi semper firmâ voluntate consistitur. Sed istud *stare* non habet defectum, non aliquo labore conficitur: sed in suo robore perseverans, nullâ lassitudine fatigatur. Sequitur, *In atriis tuis Jerusalem.* Hic *Atria*, pro penetralibus ponit: *atrium* enim introitus domus est, in quo commorari nequeunt habitantes. Sed hoc schematicè dictum est A parte totum.

Sancti viri in cælo animo consistunt.

℣. 3. *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas: cujus participatio ejus in idipsum.* Ne *Jerusalem* quam dixerat terrenam potuisses advertere, *civitatem* illam cælestem mirabili dividens subtilitate significat. Dicit enim primùm: *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas. Ædificatur* planè, quæ quotidie usque ad mundi consummationem vivis lapidibus spirituali operatione construitur, id est, Confessoribus, Martyribus, & qui Domino sincerâ mente devoti sunt. Addidit, *Ut civitas;* quatenus similitudinem civitatis in illa esse monstraret. Nam cum omnis civitas dicatur à civibus: veriùs tamen illa civitas dicitur, quæ unanimes cives continere monstratur. Scire autem debemus, quòd ista quæ nunc agitur, continet indiscretos populos atque permixtos: illa verò quæ futura est, solos recipit sine dubitatione perfectos: ista contrarietatibus quatitur, illa jugi securitate lætatur: ista plena pœnitentium, illa nescia lacrymarum: ista spe credit, illa Deum facie ad faciem videt; eoque fit, ut cùm duæ civitates sint; unus tamen populus futurus credatur esse fidelium. Sequitur aptâ nimis, sed obscura sententia: *Cujus participatio ejus in idipsum;* id est, civitatis istius *participatio* est in Domino Salvatore, qui est propriè *in idipsum. In idipsum* quippe significat æternitatem, quæ nunquàm desinit esse quod est, sed semper uno atque eodem modo est: virtus indefecta, potestas incommutabilis, substantia per se manens, omnia quæ vult efficaciter potens. Sic & ipse de se Moysi dixit: *Ego sum qui sum;* & paulò post: *Qui est misit me ad vos;* & in alio psalmo ipsi dicitur: *Omnia sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis ea & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Quapropter soli convenit Creatori esse *in idipsum.* Nam angelus qui se hoc putavit esse, mox corruit; ille enim ex se non erat quod erat, ideoque in idipsum esse non poterat. Hoc etiam in quarto psalmo dictum est: *In pace in idipsum dormiam & requiescam.* Quod locutionis genus scripturarum divinarum proprium esse cognoscimus. *Civitatis* ergo istius *participatio*, consortium atque communio est (ut diximus) cum Domino Salvatore, sicut & ipse in Evangelio testatur: *Pater volo ut ubi sum ego, ibi sint & hi mecum.* In illa enim civitate erit Dominus, cui sancti erunt (prout ipse concesserit) sine dubitatione participes. Hanc civitatem Isaias Prophe a mirabili laude describit dicens: *Vocabuntur salutare muri tui, & portæ tuæ lætitia. Nec erit tibi sol in lumine diei, neque ortus lunæ lucebit tibi nocte: sed erit tibi Dominus lumen æternum, & Deus tuus gloria tua. Non enim occidet tibi sol tuus, & luna tibi non deficiet: erit enim tibi Dominus Deus lumen æternum, & complebuntur dies luctus tui, & populus tuus omnes justus erit, & in æternum hereditate possidebunt terram.* Cujus civitatis stupenda mysteria Apostolus quoque Joannes in Apocalypsi sua mirabili prædicatione distinguit; ut præsentiam tuam penè interesse credas, cum tamen alibi te positum esse cognoscas. Quòd verò in fine superioris versus *Jerusalem* posuit, & hoc in præsenti capite geminavit, schema est Anadiplosis, id est, Congeminatio dictionis; quæ hoc differt ab Epembasi quam in superiore psalmo diximus: quoniam ibi potest sermo post aliqua verba geminari; hìc autem nullo alio intercedente repetitur.

Jerusalem cælestis quotidie usque ad mundi consummationem vivis lapidibus construitur.

Differentia inter Jerusalem terrestrem & cælestem.

Soli Creatori convenit esse in idipsum.

Exod. 3. 14.

Psal. 101. 27. 28.

Psal. 4. 9.

Joan. 17. 24.

Isai. 60. 18. 19. 20. 21.

℣. 4. *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini: testimonium Israël ad confitendum nomini tuo Domine.* Dicendo, *Illuc*, significat civitatem Jerusalem, quam superiùs dixit: *Cujus participatio ejus in idipsum.* Et ut cælestem esse cognosceres, addidit, *Ascenderunt.* Ad quam beati semper ascendunt, quoniam jugi exercitatione proficiunt. Subjunxit, *Tribus*, in quibus erat Israëliticus populus distributus; sic enim illi genti ad numerum filiorum Jacob duodecim tribus fuerunt, sicut Romano populo triginta quinque curiæ. In istis ergo tribubus significat sanctos, qui Dominum Salvatorem Deum esse confessi sunt. Nam ut ab infidelibus *tribus* istas fi-

Duodecim tribus Israël, sicut in populo Romano erant triginta quinque curiæ.

delium segregaret, addidit, *Tribus Domini*, quæ utique ipsius esse non poterant, nisi ei purâ mente credidissent. Alias enim *tribus* constat fuisse diaboli, quæ à Christo maluerunt impiâ voluntate separari; quibus ipse in Evangelio dixit: *Vos à patre diabolo estis.* (Joan. 8. 44.) Verùm quales essent istæ *tribus Domini* breviter indicavit: *Testimonium Israël*, id est, qui *testimonium* præbeant sanctitati, & sint probatio eorum qui Deum vident. *Testimonium* enim confirmationem præstat ignorantibus, ut credant esse revera Dei famulos, qui viderint beatos viros actuum probitate conspicuos. Nam ut hoc non haberes ambiguum, subjecit, *Ad confitendum nomini tuo. Ad confitendum* enim dicit, ad laudandum: quia cum Angelis omnes sancti laudes Domini celebrabunt. Ipsum est enim verum *testimonium Israël*, cùm laudes Domini devotissimo amore cantantur. Sic illa futura civitas beatitudine sublucenti, & honore præmisso descripta est.

℣. 5. *Quia illic sederunt sedes in judicio, sedes super domum David.* Illos quos superiùs dixit, *Illuc ascenderunt*: ne eos crederes minùs fortassis honorandos, dicit, *Quia illic sederunt; Illic* utique, ubi & ascenderunt, & cum Domino judicabunt. (Sancti cum Christo judicabunt.) Tantus enim honor sanctis promittitur, ut etiam cum illo cælesti Judice judicare mereantur, sicut & in Evangelio ipse testatur: *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israël.* (Matth 19.28) Honorabilis sessio, dignitas admiranda per Dei gratiam homines judices fieri, qui fuerant peccatis facientibus rei! Sed cùm Dominus dicat utrumque quod legitur: *Ite in ignem æternum*; &, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum*, &c; (Matth. 25. 41. 32.) quomodo sancti cum Domino judicabunt? Cum ipso revera judicabunt, quando jam mente purgati, & in contemplatione perfectissima constituti, hoc sine dubio judicabunt esse faciendum, quod à Domino cognoverint constitutum. Voluntas enim compar audientium, unum facit esse judicium, quamvis reliqui tacuisse noscantur. *Sederunt* autem quod dictum est, præteritum tempus ponitur pro futuro: quia omnia verba Dei sic firma sunt; ut quamvis credantur esse ventura, stabilitate sui æstimes esse jam facta. Sed perscrutemur quid sit hoc, quod *sedes sedisse* dicat? (Sancti viri sedes sunt Dei) Meritò quoniam sancti viri *sedes* sunt Dei; in ipsis enim sedendo gratiâ eos suæ Majestatis illuminat, sicut legitur: *Sedes sapientiæ anima justi*; & alibi: *Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem verba mea?* (Isai. 66. 12.) Sequitur, *In judicio*, quo scilicet, nisi illo futuro de quo legitur: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* (Joan. 5. 22.) Sed quamvis non posuerit quale judicium velit intelligi, absolutâ tamen ratione cognoscimus illud esse, ubi & sancti sedebunt, & simul cum Domino judicabunt. Quod in scripturis divinis frequenter invenis dictum, ut non exprimatur res ipsa quæ dicitur: sed tamen det hominibus intelligendum quod rationabiliter sentiatur, sicut jam in alio psalmo dictum est: *Quis est homo qui vult vitam?* (Psal. 33. 13.) Et in Evangelio Dominus: *Si vis venire ad vitam, serva mandata*; (Matth. 19.17) non enim dixit, æternam, quod est omnimodis sentiendum. Hæc figura dicitur Ellipsis, & quia illi deest necessarius sermo, defectus vocatur. Sed tamen quæ sint istæ *sedes*, laudando consequenter exponit, dicens: *Sedes super domum David.* *Super domum* dicit, super familiam Christi: quia clariores ibi erunt aliqui sanctorum à reliquis fidelibus, sicut dicit Apostolus: *Stella ab stella differt in claritate: sic erit & resurrectio mortuorum.* (1. Cor. 15. 42. 42.) Nam si alicui servorum hìc inter consamulos suos de domini sui animo aliquid amplius scire gloriosum est; quantò magis in illa domo Christi potest esse mirabile aliquam contemplationem Domini plus habere; ut tantò magis ab alio distet, quantò eum Divinitatem ejus contigerit ampliùs intueri. *David* verò significat Christum, nomen ex parente carnis assumptum. Et intuere quemadmodum civitatis illius facta descriptio est, ut diceret quid ibi agendum sit, quemadmodum construitur, qui illuc ascendant, quid ibi acturi sint? Quod schema dicitur Characterismos, quæ Latinè Informatio vel Descriptio nuncupatur.

℣. 6. *Rogate quæ ad pacem sunt Jerusalem: & abundantia diligentibus te.* Ad secundam narrationem Propheta pervenit, ubi eos alloquitur, qui sunt Domino præstante judicaturi. Nomen istud æquivocum est. In hoc enim loco, *Rogate*, interrogate significat, non supplicate. Perquirere enim & rimari cuncta convenit judicantem: sed hoc ibi non fit sermonibus, neque interrogatione vocis, sed tacitâ mentis consideratione. Omnes sunt cum Domino (sicut dictum est) judicaturi, quando illuminati atque sanctificati illam revera cognoscent esse veritatem, quam Dominus proprio ore dicturus est. Pacificos enim quærit Dominus: (Pacificos Dominus quærit.) pacificos quærit & cohors tota sanctorum, qui charitate plenissimi sunt, qui modestiâ pollent, qui piâ humilitate præcelsi sunt. Hæc enim & sanctos vult quærere quæ novit Dominum posse diligere. Sed istam *pacem* cujus esse dicit? *Jerusalem* utique, id est, populi fidelis, qui tempore judicii in pacis æternitate recipitur. Admonet ergo Propheta quod scit esse venturum; ut illi qui cum Domino judicabunt, talibus viris in illa patria congaudeant, qui & hìc pacem diligunt, & ibi æternæ pacis præmia consequuntur. Et quia in fine sententiæ *Jerusalem* posuit, conversus ad ipsam brevissimâ demonstratione complexus est: *Abundantia diligentibus te.* Omnia enim bona illis abundare manifestum est, qui diligunt Jerusalem; nam qui hìc pauperes fuerint, ibi bonorum omnium divites erunt: qui hìc fragiles, ibi indefecti: qui hìc temporales, ibi æterni; & quicquid bonorum esse potest, ista cælesti *abundantia* videtur inclusum.

℣. 7. *Fiat pax in virtute tua: & abundantia in turribus tuis.* Adhuc ad Jerusalem loquitur, cui optat talia, qualia scit esse ventura. *Virtus* quippe ipsius *pax* sine dubitatione sanctorum est, quæ vocatur & charitas; de qua scriptum est: *Deus charitas est.* (1. Joan. 4 16.) Per hanc enim fiunt unum, per hanc templum merentur esse Creatoris; (Per charitatem sancti fiunt unum.) & quicquid eis promittitur, ipsius consideratione præstatur. *Pax* ista est quam nulla bella concutiunt, quam seditio nulla conturbat: sed sine fine possidebitur, quod ibi Christi miseratione confertur. *Pax* enim à parcendo, sive à pascendo dicta est. (Pax unde dicta.) Sequitur, *Et abundantia in turribus tuis.* Hæc est *abundantia*, de qua superiùs dixit: *Et abundantia diligentibus te.* Sed hìc per *turres* aliquid significantius videtur expressum; ut hanc *abundantiam* non æqualem omnibus, sed intelligeres

esse potiorum. *Turres* enim sunt quæ objectu & altitudine sua civitates defendunt, & venientes inimicos primâ fronte suscipiunt. Unde non improbè Martyres significatos advertimus, qui oppositione corporis sui, civitatem Dei piâ confessione defendunt, & quasi eminentia ædificia ita hostibus fidei repugnare noscuntur.

Martyres turribus comparati.

℣. 8. *Propter fratres meos, & proximos meos, loquebar pacem de te.* More perfectorum virorum pacem prædicans, pacis suæ signa demonstrat. Dicit enim *pacem* istam Ecclesiæ ideò se prædicasse *propter fratres & proximos* suos; ut instructi hac virtute concordiæ diligerent ac quærerent unitatem. Fecit ergo quod docuit, ut amore fratrum prædicaret, quod * suadebat omnibus profuturum. Hoc ergo commonet, ut non propter laudes aut commoda sua quisquam doceat: sed misericordi animo *propter fratres* laboret *& proximos*; sicut ait Apostolus: *Non quærens quod mihi utile est, sed quod multis.* Non ergo propter utilitatem suam temporalem *locutum* se dicit *pacem* illam futuri sæculi, sed *propter fratres & proximos*; ut eam salutariter desiderantes, unanimitatis se vinculo * colligarent. Cùm vero dicit: *De te*, ad Jerusalem se adhuc significat loqui, in qua sanctorum cœtus est, id est, adunatio beatissima populorum.

* MS. G. & Ed. *sciebat.*

1. Cor. 10. 33.

* Ed. *colligerent.*

℣. 9. *Propter domum Domini Dei * mei, quæsivi bona tibi.* Ne quis putaret alicui rei sic affectum deberi, ut Domini charitatem prætermittere videretur, addidit quare bona quæsiverit Jerusalem; scilicet quia *domus* est *Domini*, ad quem benè refertur quicquid dilectionis impenditur.

* MSS. A. B. *nostri.*

Conclusio Psalmi.

Respiciamus. Prophetam qualia in tertio gradu charitatis verba profuderit, & in profectu ejus præstante Domino gaudeamus. Quantùm enim sanctorum quis ascendendo proficit, tantùm altiora & dulciora verba depromit.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus secundus.

Canticum graduum.

Liber respicere quemadmodum prophetalis ascensus iste proficiat, & paulatim altiora petens, indicia nobis suæ perfectionis ostendat. Nam qui priùs ad montes oculos levavit: nunc ad ipsum Dominum lumina sui cordis erexit; ut qui spiritualibus gressibus celsiora nitebatur ascendere, divinæ se misericordiæ feliciter proximaret. Pulchrum spectaculum, subire homines ad Deum, pigramque istam molem ad supernæ gratiæ præmia sublevare! Quod tamen ille solus efficit, qui de sepulchro Lazarum venire præcepit: qui mergentem Petrum porrectâ dexterâ liberavit: qui Eliam atque Henoch viventes transtulit, & his similia, quæ quotidie virtus Divinitatis operatur. Istos autem gradus illi conscendunt, qui hîc charitate unum sunt. Ad Caput enim festinare nequeunt, nisi qui Christi membra esse meruerunt. Quapropter sicut hunc mirabilem ascensum corde respeximus: ita nunc psalmi altitudinem sollicitâ mente tractemus.

Joan. 11. 43.
Matth. 14. 31.
4. Reg. 2. 11.
Genes. 5. 24.

Divisio Psalmi.

Propheta metuens amittere quod tenebat, & cautus ex ipsa parte qua creverat, primo ingressu perseverantiam precum devotus exequitur, ut suscep a munera divino præmio contineret. Secundo Dominum deprecatur, ut donet ei misericordiam: quia instigatione diaboli ab insultantibus multa patiebatur adversa; ut quem consortio suo maculare non poterant, saltem superbis despectionibus sauciarent.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Ad te levavi oculos meos, qui habitas in * cælo. Salutariter admonetur humanitas, ut inde petat auxilium, unde inexpugnabile præsidium credit esse venturum. Nam qui sunt corde præcumidi, & mundana se potestate jactantes, si quâ fuerint læsione provocati, ad divitias recurrunt, ad patrocinia peritura confugiunt; ut exigant de inimico pœnam, qui irrogare præsumpsit injuriam. Dei vero famuli patientissimâ se conversatione moderantes, quicquid scandali, quicquid tribulationis pertulerint, *oculos* ad Dominum *levant*, & ad illum respiciunt, à quo se veraciter salvari posse confidunt. Sequitur, *Qui habitas in cælo. Habitare* Dominum multis legimus modis, ut est illud in Evangelio: *Ego in Patre, & Pater in me.* Dicitur etiam habitare in sanctis, ut in Levitico legitur: *Habitabo in his, & ambulabo in ipsis, & ipsi erunt mihi populus, & ego illis in Deum.* De quibus & Apostolus ait: *Vos estis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis.* Sic etiam de utroque testatur Evangelium: *Ut omnes unum sint, & ego in illis, & tu in me.* Legitur quoque in cælo sedere Dominum, ut est illud: *Cælum mihi sedes est: terra autem scabellum pedum meorum*; & alibi: *Cælum cæli Domino: terram autem dedit filiis hominum.*

* MSS. A. B. F. *cælus.*

Quæ sit differentia inter superbos & famulos Dei quando læduntur.

Multis modis Dominus legitur habitare
Joan. 14. 10.
Levit. 26. 12.
1. Cor. 3. 16.
Joan. 17. 21.
Isai. 66. 1.
Psal. 113. 16.

℣. 2. *Ecce sicut oculi servorum, in manibus dominorum suorum.* Respiciamus intrinsecus, quid nobis similitudines istæ designent. Attendunt servi ad manus dominorum suorum: sive quando per eos desiderant enutriri, ut totius indigentiæ necessitates evadant: sive quando pro culpis suis vapulare jubentur, donec audiant, parce. Utraque enim ponuntur in potestate dominorum, sive spes continentiæ, sive finis aliquando vindictæ. Quæ nos utraque convenit facere, ut oculos nostros semper levemus ad Dominum, & cum aliquam indigentiam sustinemus, & cùm pro aliquibus verberamur excessibus. Sed hîc versus & sequens per figuram Homœosis depromuntur, per quam minùs notæ rei, ex similitudine ejus quæ magis nota est, demonstratio declaratur.

Quid sit Homœosis.

℣. 3. *Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur * nobis.* Quidam & istum versum sic ad Dominum aptare volunt, ut ipsum Deum Dominum dicerent, propter illud exem-

* MSS. A. B. F. *nostri.*

1. Cor. 1. 24. plum: *Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Sed ne discrepantia sexus aliquibus abhorreat, potest sub hoc modo fortassis intelligi. Superiùs de servis fecit comparationem & dominis; & * ne se sexus femineus putaret exceptum, huic quoque similitudines aliæ conferuntur: quia sic attendit *ancilla in manibus dominæ suæ*, sicut & *servi in manibus dominorum suorum.* Sequitur autem sententia quæ sexum utrumque concludit: *Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis. Ita*, dum dicitur, similitudo præmissa declaratur; ut sive aliquid à Domino prosperum petamus: sive cùm tormenta animi vel corporis sustinemus, ad Dominum semper oculos elevemus. Addidit etiam *nostri*, ut hoc de se dictum uterque sexus acciperet. Subjecit: *Donec misereatur nobis*, ut ostenderet, sive feminas, sive masculos sub * patientia debere beneficia divina perquirere, & ei jugiter supplicare. Istud autem, *Donec*, in scripturis divinis homonymum est; interdum quippe significat aliquid temporaliter agi, interdum, semper. Temporaliter, ut est illud in psalmo centesimo nono: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Semper autem significat, ut præsens psalmus declarat: *Donec misereatur nobis*; quasi verò oculi nostri in manibus ejus esse non debeant, etiam postquam nobis fuerit misertus. Tale est & illud Evangelii, *Non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum*, quam constat virum nullo tempore cognovisse. Quapropter, *Donec*, meritò hic semper advertitur, quamvis temporaliter dictum esse videatur. Quod locutionis genus inter divinæ propria scripturæ enumerandum est.

* Ed. hinc.

Sive in prosperis sive in adversis ad Dominum oculi semper elevandi.

* MSS. A.B. F. pænitentia.

Donec, in scripturis homonymum.

Psal. 109. 1.

Math. 1. 25.

℣. 4. *Miserere nobis Domine, miserere nobis: quia multùm repleti sumus * contemptione.* Venit ad ingressum secundum, ubi misereri sibi contemptus & opprobrii sui consideratione deprecatur. Nam ille famulus qui assiduâ malorum afflictione vapulabat, oculosque suos in Domini miseratione posuerat, erumpit in necessariam vocem, sibique miserendum geminâ petitione deplorat: quia corpus ejus passionibus, anima laborabat opprobriis. Quod meritò ad Martyres refertur, qui (præstante Deo) vivacitate animi injuriam superant passionum. Huic ergo repetitæ misericordiæ causa subjungitur: *Quia multùm repleti sumus contemptione. Replentur* enim *contemptione*, quando Dei famuli verberibus lacerantur, quando flammis sævientibus exuruntur, quando gurgitibus necantur altissimis; nisi enim contemnerentur abundè, talia non poterant sustinere. *Multùm repleti*, significat abundantiam passionum, quam tamen se cupidè ac libenter pertulisse testantur.

* MSS. A B. F. despectione.

℣. 5. *Et multùm repleta est anima nostra: opprobrium abundantibus, & despectio superbis.* Cùm superiùs se repletum dixerit contemptu eorum qui sibi videbantur esse felices, & hoc corpus suum pœnali assereret verberatione laceratum; dicit etiam *animam* quoque suam *opprobriis & despectionibus* fuisse completam: ne quid restaret quod non gravissimæ passionis subderetur injuriæ. *Opprobrium* autem *abundantibus* ideò posuit: quia cùm persecutores essent divites ac lætantes, viris sanctis paupertatem suam & humilitatem iniquâ invectione reputabant, dicentes: Quid vobis prodest mundi divitias non habere, & futura nescio quæ perquirere, præsentia gaudia deserere, & tristitiam plus amare? Ecce ego quæ video, teneo; tu spera quæ inaniter potiùs suspicaris. Sequitur, *Et despectio superbis.* Despiciunt superbi humiles, quando tales prædicationes eorum audiunt, quibus obedire contemnunt. Nam cùm superbi præsentia diligant, futura non tractant, & acriùs in illos iniquitate suæ pravitatis insurgunt, qui regulis Domini servire contendunt. Verùm his in judicio venturo fit alterna conversio; in opprobrium & despectionem veniunt abundantes atque superbi, sicut Salomon de talibus ait: *Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis,* &c. Sciendum planè quia communis eloquentiæ ordo poscebat, ut diceret: Multùm repleta est anima nostra opprobrio abundantium, & despectione superborum. Sed cùm dixerit, *Multùm repleta est anima nostra opprobrium abundantibus, & despectatio superbis*, hoc videtur esse proprium scripturæ divinæ; quod tamen trahi non debet ad vitium, sed quoniam non est adhuc humanis regulis apprehensum.

Despiciunt superbi humiles

Sap. 5. 8.

Conclusio Psalmi.

MEritò iste, qui jam quatuor gradus ascenderat, dementium, invidiam sustinebat: quia res prosperæ mordent semper adversos, dum vanis imputationibus retardari creditur, qui animæ provectibus studere monstratur. Intueamur virum & in precum perseveratione mirabilem, & nullis irrisionibus intepentem: sed diversas molestias, diversa vulnera uno medicamine curantem; quòd oculos suos levat semper ad Dominum.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus tertius.

Canticum graduum.

GRadus istos & in multis unum, & in uno multos ascendere Propheta testatur, quando plurali & singulari numero in his psalmis locutus fuisse declaratur. Non injuriâ: quia & populus Dei unum corpus est Christi, & plebs iterum devota per unumquemque fidelium probatur effusa. Quapropter sive hoc unus, sive plures loquantur, una tamen decantat Ecclesia. Sed isti gradus in illo sunt itinere constituti, ubi ipse Rex patriæ viam se nobis cognoscitur præbuisse; quam si ipso præstante, fideliter atque humiliter gradimur, ad ejus sancta tribunalia pervenimus.

Populus Dei unum corpus est Christi.

Divisio Psalmi.

MEmores sancti Confessores quanta pericula per divinam misericordiam velut impetum torrentis evaserint, primo capite fatentur se de tot sævientibus ærumnis solâ Dei misericordiâ fuisse liberatos. Secundo, gratias

agunt, quia non sunt decepti à persecutoribus suis: sed versâ vice insidiæ magis ipsorum contritæ sunt, eosque constat ereptos.

Expositio Psalmi.

℣. 1. N*isi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israël.* Subita lætitia quæ de præteriti periculi recordatione descendit, solet verborum ordinem non tenere. Admirantur enim Confessores quomodo evaserint insequentes: quemadmodum fragilitatem humanam tormenta non vicerint: quomodo deficiente corpore mens fide solidata non cesserit; & exiguam partem verborum, quæ de sensu magno descenderat, in capite posuerunt: quæ tamen subsequenter explanant; ut & * periculis tantis non tolleretur admiratio, & paulò post sermonum redderetur integritas. Consueta quippe sententia fuerat dicere: Nullatenus potuimus pericula inflicta superare, *nisi* quod *Dominus erat in nobis.* Simul & præsumptionis humanæ perniciosa consuetudo de medio tollitur, quando non divitiæ nostræ, non consilium, non virtus nobis subvenisse dicitur: sed miseratio Domini sola nos liberasse monstratur. Sequitur, *Dicat nunc Israël.* Saluberrimum nimis esse cognoscitur, quod tanta ut * fiant, auctoritate Domini censetur. Nam unde ipsi fuerant salvati, meritò reliqui beati gratias agere monebantur. Hæc est enim charitatis & unitatis virtus, ut si quid uni prosperum concedatur, omnes sibi provenisse congaudeant; rursumque si quid contrarium ingeritur, universi sibi accidisse condoleant. Quapropter quid *dicat Israël*, subter adjunxit. Ideoque qui vult esse Israël, puro corde dicere talia non recuset.

* Ed. *periculi instantis.*

* MS. F. & Ed. *fieri.*

Charitatis & unitatis virtus.

℣. 2. *Nisi quia Dominus erat in nobis: cùm insurgerent homines in nos.* Et hunc versum & alios tres qui sequuntur, pii Confessores Israëlem commonent dicere, qui in psalmi capite loqui cœperunt: quoniam etsi unusquisque aliquo casu propriis periculis exuitur, ab omnipotente Domino liberatur. Sed quamvis in istis omnibus pendeat una sententia, nos tamen more nostro singulos versus ponimus; ut quod de alio pro sensu explicando subjungendum est, commoneamus. Inchoat itaque secundus versus pendente sensu (sicut in primo jam factum est) ut dicat se Israël per Domini gratiam fuisse liberatum, quando eos scelerati homines insequebantur atrociter. Quomodo enim aut caro fragilis sufficeret, aut mutabilitas humani animi firma constaret, *Nisi quia Dominus erat in eis?* Ille enim quando in nobis est, nec vitio nostræ pravitatis abscedit, semper salvi, semper manemus illæsi: quia persequentium iniquitas non prævalet contra eum, pro quo se gratia divinæ virtutis opponit. Quapropter intuendum est in his duobus versibus qui dicti sunt, & in tribus aliis qui sequuntur, figuram esse Anaphoram: quoniam eadem verba per principia versuum reperita esse noscuntur. Quod schema plurimùm valet ad animos commovendos.

Quando Dominus in nobis est semper salvi manemus.

℣. 3. *Forsitan vivos deglutissent nos: cùm irasceretur animus eorum adversum nos.* Medietas versus istius ad superiora respondet. Ita est enim sensus iste jungendus: *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum insurgerent homines in nos: forsitan vivos deglutissent nos.* Hic enim distinctionem plenam ponere debemus, ut reliqua nobis iterùm absolutâ verborum copulatione respondeant. Nam quod dicit: *Vivos deglutissent nos*; humana consuetudo non est vivos deglutire contrarios: sed vivi deglutimur, quando aut in hæreticas pravitates, aut in profundam præcipitationem culparum nefandâ pravitate demergimur. Quod sanctis viris potuisset accidere, nisi eos virtus superna liberasset. Sequitur medietas versus hujus, quam tamen ad inferiorem sententiam constat esse jungendam. Dicit enim: *Cùm irasceretur animus eorum adversum nos. Irasceretur,* dixit: quia justissimas causas non habebant. Ira enim & invidia judicio carent, dum voluntates suas mente præcipiti subsequuntur; sicut & Job dicit: *Stultum occidit iracundia, & parvulum necat invidia.* Quid enim adversum Dei famulos habere justum poterant, qui in eis Auctorem omnium contemnere præsumebant? Animus, Græcus sermo est ἀπὸ τοῦ ἀνέμου, id est, quod mobilitas ejus ventis celerrimis comparetur: sive quòd sanguinem non habeat, utique qui corporalis non est; sicut in libro dictum est, quem de anima Domino præstante conscripsimus.

Ira & invidia judicio carent.

Job. 5. 2.

Animus unde dictus.

℣. 4. *Forsitan velut aqua absorbuissent nos: torrentem pertransivit anima nostra.* Simili modo contexti sunt & isti versiculi. Est enim si ita legatur plena & indubitata sententia: *Cùm irasceretur animus eorum adversum nos: forsitan velut aqua absorbuissent nos. Aquam* hic iniquos populos vult intelligi Paganorum, qui idolorum culturis, quasi nimiâ quadam inundatione terrena corda occupasse videbantur. Hi servos Dei absorbere cupiebant, cùm in suas culturas Christianos perducere nitebantur. Sed eos virtus divina liberavit, quæ Petro Apostolo manum, ne mergeretur extendit. *Aquam* verò dixerunt antiqui, à qua sunt omnia, credentes exinde omnia fuisse procreata. Sequitur, *Torrentem pertransivit anima nostra. Torrens* est (sicut jam diximus) fluvius hibernis imbribus subitò concitatus, qui & rapidus cognoscitur & cœnosus: quia non puro fonte profunditur, sed terrenis infectionibus sordidatur. Huic meritò comparatur sæculi istius turbidus cursus, qui nullo veritatis fonte defluit, sed malorum omnium tempestate coalescit. Iste torrens est, unde bibit & Dominus, de quo jam dictum est: *De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput.* Meritò ergo & Israël ipsum pertransiisse perhibetur, unde & Caput ejus potasse prædictum est. Sed in his omnibus una est veraque confessio: quoniam de tantis periculis sola Domini miseratione liberamur.

Aqua unde dicta.

Torrenti comparatur sæculi istius turbidus cursus.

Psal. 109. 7.

℣. 5. *Forsitan pertransiisset anima nostra aquam intolerabilem.* Debemus ad inquirendum esse solliciti, quare ista pars orationis, *forsitan*, fuerit toties iterata, cùm dubitare fidelibus non conveniat mundi pericula per nosmetipsos non potuisse transire, *Nisi quia Dominus erat in nobis.* Hoc enim vera, hoc Catholica confitetur Ecclesia: sed usus est magni periculi, ut quoties à maxima clade liberamur sub dubitatione dicamus: Putas evasimus? Cùm nos nequaquam evasisse dubitemus. Nam & alibi in re certa sic ponitur: *Nisi quod lex tua meditatio mea est: tunc forsitan periissem in humilitate mea.* Tobias quoque Propheta sic ait: *Convertimini peccatores, &*

Psal. 118. 92.

Tob. 13. 8.

facite justitiam coram Domino; quis scit si velit vos, & faciet vobiscum misericordiam? Et alibi scriptum est: *Et elevate cum fletu oculos vestros in cælum, forsitan miserebitur nostri Dominus, & salvabit vos.* (Judith. 7. 18. 24.) Vides tantis locis positum, *forsitan*, ubi non erat ullatenus ambigendum; Unde non meritò hanc verborum titubantiam, sed fidei magnam absolutamque constantiam proprium scripturæ divinæ dicimus; quod usus mundanus in rebus dubiis atque incertis tantùm ponere consuevit. Quapropter aliquid hujusmodi dictum, non est defectus robustissimæ fidei, sed exaggeratio magna periculi. Nam cur dubitarent *aquam intolerabilem* evasisse *animas* suas, cùm ipsi in superioribus professi sunt: *Torrentem pertransivit anima nostra?* Subjecit, *Aquam intolerabilem.* Ipso modo *aquam intolerabilem* dicit, quam se tolerasse professus est. Aliter enim evadere non potuit, nisi confortatus per Dei gratiam omnia tolerasset. *Intolerabilis* ergo *aqua* dicitur, quando nostra infirmitas cogitatur. Nam peccatorum gurges criminumque tempestas tolerari non potest, quando à defensione Domini segregatos invenerit. E contrà omnia tolerabilia fiunt, cùm Deus in sanctis suis habitat; tunc enim nec error subripit, nec luxuria trahit, nec superbia ventosa prævalet, nec hostis antiqui suggestio maligna grassatur.

Omnia tolerabilia fiunt, cùm Deus in sanctis habitat.

℣. 6. *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.* Venerunt pii Confessores ad narrationem secundam, in qua Domino gratias agunt, quia minime pro inimicorum voluntatibus corruerunt: sed illi potiùs contriti sunt, qui eos perdere maluerunt. Et vide quemadmodum inimicorum voluntas sæva describitur, ut more ferarum humanam innocentiam dentibus appetere viderentur. Quod
1. Petr. 5. 8. etiam de diabolo dictum est: *Inimicus vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.*

℣. 7. *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.*

℣. 8. *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.* Benè istud sancti dicunt, quorum etsi corpus afflictum, anima tamen Domino custodiente servata est. *Passer* enim (sicut sæpe diximus) avis est omnino cautissima, in parietibus habitans, quæ insidias positas solerter evitat, nec facilè capitur, quæ ad escas quærendas semper noscitur venire sollicita. *Laqueus* est autem *venantium*, mundi istius qualiber dulcedo proposita: in qua tunc capimur, quando suavis esse judicatur; sicut de mulieribus scriptum est:
Prov. 7. *Oculus meretricis laqueus peccatoris.* Sic de avaritia, sic de superbia, sic de cunctis vitiis sentiendum. Sed vide quid adjecerint, *contritum laqueum, &* se *fuisse liberatos.* Revera, quia se gravat qui alium onerare festinat; & sicut legitur: *Ipse in foveam incidit, qui eam alteri parare contendit.* (Ecclesi. 27. 29.) Præterea respice quod non ruptum, sed *contritum laqueum* dicit. *Contritum* enim nec loreum aliquid, nec stupeum dicimus, nisi quod alicujus metalli duritiam habere monstratur; & ideò *contritus* dictus est, ut in ipso ostenderet fortitudinem passionis, & potentiam liberantis. Quapropter *contrito laqueo*, meritò se dicunt *esse liberatos*, quando insidiatores perducuntur ad nihilum, cùm capere nequeunt, quos decipere tentaverunt.

Se gravat, qui alium onerare festinat.

℣. 9. *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.* Reddunt causam, quare laqueus ille contritus est: quia nihil illi prævalere potest adversum, cui divina virtus præstat auxilium. Quid dementes quæritis, contra illius servos insidias tendere, quem audistis cælum & terram jussione momentaneâ condidisse? Facile illi est insidias* vestras destruere, qui consuevit iniqua omnia cùm voluerit dissipare. * Ed. nostras.

Conclusio Psalmi.

QUàm benè in quinto gradu Confessorum ascendit beata devotio; ut qui corporeos sensus, juvante Domino, superare valuerunt, quinarii loci provectione gauderent. Sed hi ne caderent, ne corporis infirmitate titubarent, illa humani generis remedialis præstabat humilitas; ut spem suam totam in Domino ponerent, nec sibi boni aliquid ruinosis præsumptionibus applicarent.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus quartus.

Canticum graduum.

SCiens Dominus infirmitatis humanæ labilem gressum, iter illud virtutum quibusdam gradibus fabricavit; ut securiùs ad ardua tenderet desiderium nostrum, cùm vestigium poneretur in plano. Sic enim calcamus dorsa graduum, ut inæqualem non patiamur ascensum. Sed quamvis scala ista salutaris competenti remedio videatur esse constructa: nullâ tamen firmitate consistimus, nisi illic Domini regimine* teneamur. Quæ tamen ascensio fit mente, non corpore. Nam in uno magis loco sedentes, & cellulæ situ retrusi, efficaciùs istos gradus ascendimus, quàm si per hominum ora volitemus; & ideò clamat Propheta nobis esse in Domino confidendum: ne laboremus incassùm. * MSS. A. B. F. teneamur.

Divisio Psalmi.

COnscendens Propheta senarium gradum, qui perfectus habetur in disciplina numerorum, populum fidelem primâ commonitione confirmat, dicens: Nullatenus commoveri posse, qui confidentiam suam in Domini virtute posuerunt: reddens causam, quare peccatores supra sortem justorum non permittat excrescere. Secundo deprecatur, ut rectis prosperitas, pravis vindicta proveniat.

Expositio Psalmi.

℣. 1. QVi *confidunt in Domino sicut mons Sion: non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem.* Generaliter cunctos alloquitur sermo propheticus: quoniam qui hîc fuerint in vera religione constantes, & spem suam in Domini defensione posuerint, *sicut Sion* Jerosolymæ mons, ita firmissimâ soliditate consistunt. Sed hîc nominis est interpretatio perquirenda. *Sion* enim dicitur specula- *Sion dicitur speculatio.*

tio, quæ convenit Pastori Domino Jesu Christo. Non enim tantæ Majestati insensatum aliquid poterat comparari, nisi sub aliqua significatione probabili; quod in scripturis divinis frequenter invenies; nam & alibi dictum est: *Montes exultaverunt ut arietes, & colles velut agni ovium;* & his similia.

Psal. 113. 4.

Dicit ergo de homine, *qui confidit in Domino, non commovendum esse in æternum, sicut montem Sion;* cùm tamen & ipsum in fine mundi credamus inter cætera commutari. Sed ille *Sion*, id est, Dominus Christus *non commovebitur*, qui hac significatione declaratur. Et considera, quia supra posuit, *Qui confidunt;* & postea singulariter dixit: *Non commovebitur;* videlicet ut numerosam Christiani populi ostenderet unitatem. Addidit, *Qui habitat in Ierusalem.* Cùm sciamus *Ierusalem* à diversis gentibus funditùs fuisse subversam, ejusque cives frequenter ductos esse captivos, quemadmodum hîc habitatores ejus dicit nullatenus commovendos? Sed hic quoque *Ierusalem*, cælestem patriam debemus advertere, quæ significat visionem pacis: de qua nullus potest ullo modo *commoveri*, qui meruerit in ejus soliditate constitui. Sic enim nobis veritas patet, & ratio absoluta constabit, si nomina hujusmodi ad congruam significantiam transferamus.

℣. 2. *Montes in circuitu ejus: & Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & usque in sæculum.* Sic forma terrenæ Jerusalem præsenti versu describitur, ut illa nobis cælestis patria potiùs indicetur. Etenim Jerusalem istâ, quamvis & ipsa in monte sit circumjectis montibus in medio constituta, quæ celsis cacuminibus velut quædam area circuitur. Hæc forma dictionis Græcè dicitur Topothesia, Latinè loci positio. *Montes* enim & in bono & in malo ponuntur: quoniam utrique super communem naturam magnâ altitudine præeminere cernuntur. In malo sunt positi: *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer?* In bono: *Suscipiant montes pacem populo tuo, & colles justitiam.* Sicut & hîc *montes* sanctos viros designant, qui Jerusalem illam cælestem quaquaversus inhabitant.

Montes in bono & in malo ponuntur.

Psal. 10. 2.

Psal. 71. 3.

Nam ut beatos viros debuisses advertere, sequitur, *Et Dominus in circuitu populi sui.* Ille enim non circuit, nisi quem sibi fidelem esse cognoscit; circuit enim ad æternæ defensionis auxilium, & totius honoris cumulum conferendum. Adest enim per ineffabilem naturam suam ubique totus, omnia penetrans, cunctaque continens; nec more creaturarum, ut alibi sit aliunde discedit; & cùm tamen omnia compleat, bonis præsens, malis absens esse dignoscitur. Quod de tota Trinitate intelligere ac credere sine dubitatione debemus. Nam quod adjecit: *Ex hoc nunc*, istud sæculum significat, de quo dicit Dominus: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Usque in sæculum*, illud dicit, ubi jam sanctis potentissimâ Majestate sui luminis apparebit. Sed cur præbeatur ista defensio consequenter exponitur.

Dominus non circuit, nisi quem sibi fidelem cognoscit.

Deus ubique totus bonis præsens, & malis absens.

Matth. 28. 20.

℣. 3. *Quia non * derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum: ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas.* *Virga* boni malique potestas significatur. Sic enim in bono dictum est de ipso Domino Salvatore: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: & dominaberis in medio inimicorum tuorum.* Accepit etiam Moyses virgam, de quâ miracula numerosa faciebat. Datur siquidem & illis in malo, qui semper fideles studio pravitatis affligunt; nam & persecutores sunt virga Martyribus; item & iracundi domini famulis suis, ut fuit Pharao, Nabuchodonozor, & cæteri qui asperrimâ dominatione regnarunt.

* MSS. A.B. relinquet.

Virga boni malique potestas significatur.

Psal. 109. 2.

Exod. 7.

Sed hanc iniquam potestatem non permittit Dominus diutinâ libertate grassari; ut intelligant fideles ad patientiæ suæ probationem hoc superbis brevissimo tempore fuisse concessum. Poterant enim servi Dei animos suos ad iniquitates forsitan extendere, si persecutionem crederent longis temporibus permanere. Sors verò justorum est hereditas Domini, id est, religio Christiana, supra quam non sinit diutiùs crudeles tyrannos insurgere, ne possint Ecclesiam Domini longissimâ persecutione conterere. Dicendo enim: *Non derelinquet*, significat quoniam etsi ad tempus tentatio permittatur, non tamen libera in sua potestate deseritur, cui potiùs finis malus & lamentabilis præparatur interitus.

Cur iniquam potestatem non permittat Dominus diutiùs grassari.

Sors justorum est hereditas Domini.

℣. 4. *Benefac Domine bonis, & rectis corde.* Confirmato populo & fidei firmitate solidato, venit ad secundam partem, in quâ breviter Dominum deprecatur, quod scit eum esse facturum; ut bonis bona, malis digna restituat. *Boni* autem sunt homines, cùm gratiâ divinâ præventi, cœperint desiderare & implere quæ jussa sunt. Legimus enim. *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Sed utrumque verum, utrumque perfectum est. Nam si nostris viribus relinquimur, mali sine dubio comprobamur: si divinâ misericordiâ suffragante respicimur, donec obedientes sumus, *boni* utique reperimur. Sequitur, *Et rectis corde. Rectis corde* sunt, qui Dominum sequuntur, non præire contendunt, ut Petro Apostolo dictum est humana sapienti: *Redi retro Satanas.* Illi enim qui præcedere volunt, errare non desinunt; qui subsequi desiderant, *recti corde* sine dubio comprobantur. His igitur optat Propheta bonum fieri, qui nesciunt à Domino pravâ voluntate separari.

Quando boni sunt homines.

Marc. 10. 18.

Recti corde sunt qui Dominum sequuntur.

Marc. 8. 33.

℣. 5. *Declinantes autem * ad obligationem, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem: pax super Israël.* Sicut bonis & rectis corde benè fieri postulavit: ita nunc *declinantes ad obligationem* dicit posse perduci. Pulchrè autem definita est opera iniquitatis, *obligatio* scilicet quæ nos vinculis pravitatis innectit; ut esse liberi nequeamus, cùm talibus laqueis tantisque constringimur. Et nota quod dicit, *Declinantes*, id est, jussa Domini non sequentes. Pari enim sententiâ pereunt, qui & declinare jussa Principis, & operari malitiam velle contendunt. Adjicitur certa promissio, *Pax super Israël.* Verùm istâ pace omnia promittuntur eximia, quæ universum intellectum superant, quæ omnia vota transcendunt; & ut breviter multa claudamus, hæc *pax* ipse Salvator est Dominus. Sed istam *pacem* omnimodis non habebunt, qui cum unitate litigant, & Catholico populo probantur adversi.

* Ed. in.

Opera iniquitatis est obligatio quæ nos vinculis pravitatis innectit.

Conclusio Psalmi.

Consideremus quàm benè gradus iste firmatus est; ut & præterita mala Propheta recoleret, & in omnibus diceret Dominum præstitisse. Ipse enim ad meliora parat ascensum, qui sibi in præteritis adfuisse Domini cognoscit auxilium. Ultra enim non potuisset ascendere, si

quid de se præsumere voluisset. Quapropter salutarem regulam complectamur toto mentis affectu; ut ipse nobis concedat gradus istos ascendere, qui nos magnalia sua fecit audire.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus quintus.

Canticum graduum.

POst captivitatem omnium peccatorum, voces beatorum ascendentium ad supernam Jerusalem quàm suaviter offeruntur; ut in itinere arduo positi, sancto se carmine consolentur. Iter felicissimum, fructuosus labor, nec aliquando decipiens, si ille ad quem tenditur, in corde semper habeatur. Quapropter animæ ponamus aurem, mentem purissimam commodemus. Aliquid enim de illa beatitudine sumimus, si sanctum carmen cordis penetralibus hauriamus.

Divisio Psalmi.

SAnctissimi viri divinâ miseratione liberati, primâ parte psalmi gratias agunt, quòd de obnoxietate sævissima peccatorum in tantam gratiam sunt recepti, ut inter Gentes probarentur esse laudabiles. Secundâ parte deprecantur, ut captivitas eorum commutetur in gaudium: subjungentes mirabilem veramque sententiam: quia *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.*

Expositio Psalmi.

℣. 1. IN *convertendo Dominus captivitatem Sion: facti sumus sicut consolati.* Hîc spiritualis expositio probatur esse necessaria. Nam cùm nullam desolationem temporibus David Sion sustinuisse declaretur; restat perquirere qualem *captivitatem* versus iste indicare videatur; utique illam diaboli, quâ mundus tenebatur obnoxius. *Captivitas* enim *Sion* fuit, cùm Ecclesiam Dei quæ tunc in paucis erat, idolorum premebat iniquitas. Sed conversa est in libertatem, quando adventu Domini inferni vincula dirupta sunt. Sequitur, *Facti sumus sicut consolati*; scilicet quoniam *captivitas* illa quæ fuit, quamvis à nobis fuerit auxilio Divinitatis explosa, *sicut consolatos* nos reddit, non omnino securos. Illic est enim certa consolatio, ubi erit jam & complenda promissio. Habemus tamen inter istas mundi ambiguitates maximam consolationem, quando illum conservare dona sua credimus, quem nobis gratis pepercisse sentimus.

Quando Ecclesia captiva, & quando libera.

℣. 2. *Tunc repletum est gaudio os nostrum: & lingua nostra exultatione. Tunc* scilicet quando Domini Salvatoris adventus (sicut jam dictum est) captivitatem nostram commutavit in gaudium, vitia in virtutes, ignorantiam in cognitionem divinarum rerum, interitum in * vitam sempiternam; ut meritò *impleretur os gaudio, & lingua exultatione*, quibus talia Domini munere præstabantur. Sed hîc *os*, significat cordis arcanum, ubi primùm gaudia seminata coalescunt, & officio linguæ in fructum vocis erumpunt. De ipso *ore* dicitur: *Gustate & videte quoniam suavis est Dominus.* Ipse etiam clausis labiis clamat ad Dominum, & otioso ore efficaciter vox compuncti cordis auditur.

* Ed. vivere sempiternum.

Psal. 33. 9.

℣. 3. *Tunc dicent inter Gentes: Magnificavit Dominus facere cum illis.* Omnino certa laus est quam adversarii profitentur, & magnum pondus veritatis illum bonum testimonium dare, qui probatur contra sensisse. Et intende diligentiùs, quia non dicit Gentes, sed *inter Gentes.* Non enim in adventu Domini Gentes universaliter crediderunt: sed *inter Gentes* erant, qui compuncti talia dicere potuissent. Videntes ergo religionem florere in pòpulo Christiano, jam benè intelligentes professi sunt revera Dominum esse cum talibus, qui studentes rectæ conscientiæ nullâ se cupiebant superstitione polluere. Et quoniam illos videbant etiam virtutes operari, dicebant: Decrevit Dominus magnalia facere cum illis, quorum precibus cernebant expetita compleri.

Omnino certa laus est quam adversarii profitentur.

℣. 4. *Magnificavit Dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes.* Ne superiores sermones Gentilium sub dubietate relinquerent: nunc ad suam personam trahentes eorum dicta confirmant. Faciebat enim Dominus cum ipsis magnalia, quando eos propitius dignabatur audire. Et nota genus locutionis quod dicit: *Magnificavit Dominus facere nobiscum*, id est, decrevit magnos nos ostendere Gentibus donatione virtutum. Quod & genus locutionis inter scripturæ divinæ propria suscipiendum competenter accipimus. Sequitur, *Facti sumus lætantes*; utique de tanta gratia. Erat nimirum copiosa lætitia, quando se videbant specialiter diligi; qui fuerant à pessima captivitate liberati. Quæ figura dicitur Diatyposis, id est, Expressio habitus. Habitum autem hunc appellamus animi aut corporis constantem, & absolutam aliqua in re perfectionem.

℣. 5. *Converte Domine captivitatem nostram, sicut torrens in Austro.* Adventus Domini redemptione prædicatâ, fideles populi veniunt ad secundam partem: deprecantes sua iterum peccata dimitti. Scriptum est enim: *Justus in principio sermonis accusator est sui.* Et rursum: *Dic tu primùm iniquitates tuas, ut justificeris.* Meritò ergo & in generali remissione gavisi sunt, & sibi veniam precantur attribui. Sequitur decora comparatio: *Sicut torrens in Austro. Auster* ventus est calidus, qui frigore ligatas aquas vaporis sui virtute dissolvit, & torrentem facit currere de suæ afflationis ardore; sic ergo delicta mortis gelu constricta, * quia in se non habent vitam, cælestis misericordiæ calore solvuntur, & velut turbidus torrens sub celeritate discedunt. Sed ut nobis sensus possit constare plenitudo, pronuntiandum est: *Converte Domine captivitatem nostram, sicut torrens in Austro* convertitur in liquorem.

Prov. 18. 17.

Isai. 43. 26.

* Ed. quæ.

℣. 6. *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.* Duas seminationes esse in hoc sæculo Apostolo docente cognovimus, sicut ipse ait: *Qui in carne seminat, de carne metet corruptionem; & qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Spiritualis ergo seminatio semper in lacrymis est: quia licet fideles Domino præstante virtutes operentur, aut præterita peccata deplorant, aut futuris se culpis involvere pertimescunt. Sic enim dictum est de ipsis: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Isti ergo tales *qui seminant in lacrymis*, futuræ promissionis gaudia consequuntur. Quibus etiam Osee Propheta dicit: *Serite vobis*

Galat. 6. 8.

Spiritualis seminatio semper in lacrymis est.

Matth. 5. 5.

Osee 10. 12.

vobis ad justitiam, & metite misericordiam, Seminatio verò eorum est pacem quærere, charitatis studio omnia sustinere, jejuniis corpus edomare, eleemosynis se & pietate reficere, & quicquid ad disciplinam potest fidelium pertinere. Contrà temporalium rerum cupidi, & vana sæculi desiderantes cum lætitia seminant, quando adulteria committunt, avaritiam diligunt, deliciosas comessationes exquirunt, idololatriam colunt, & cætera quæ fiunt diaboli instigatione peccata. Sed in illo die judicii cum tristitia & fletu operas suas metent, de quibus

Matth. 8. 12. scriptum est: *Ibi erit fletus, & stridor dentium.* Sic uno versiculo & bonarum rerum compensatio, & malarum retributio declarantur. Quæ figura

Quid sit Antistathmisis. dicitur Antistathmisis, hoc est, Recompensatio, quando justa factis recipit, qui se aut rectâ, aut pravâ conversatione tractaverit.

℣. 7. *Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua.*

** MSS. A. B. cum.* ℣. 8. *Venientes autem venient * in exultatione, portantes manipulos suos.* Quamvis & hic versus ad generales videatur bonas operas pertinere: tamen eleemosynas maximè (sicut & aliis visum est) dignoscitur commonere; unde scri-

Eccli. 3. 33. ptum est: *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum.* Nam cùm dicit: *Euntes*, provectus vitæ sanctissimæ significatur, in qua benè ambulando semper acceditur. *Flebant* ergo quando pauperes conspiciebant nuditate detectos, frigore constrictos, inopiâ sævâ maceratos; ut priùs pietatem corde facerent, antequam manus aliquid larga præstaret. Sequitur, *Mittentes semina sua. Mittentes*, in illo sæculo præmittentes, ubi antè facta nostra perveniunt, quàm nos

Matth. 6. 20. illuc ire possimus, sicut scriptum est: *Thesaurizate autem vobis in cælo, ubi neque ærugo, neque tinea demoliuntur, neque fures effodiunt & furantur.* Nec vacat quod addidit, *sua*, ut de propriis laboribus, non de rapinis eleemosynas facere debeamus.

Misericordia illa est, de qua alter non gemit. Misericordia enim illa est, de qua alter non gemit, de qua nullus contristatus abscedit: quia illud offerendum est Majestati, quod potest sub pietate conquiri. Nam cùm dicat Dominus sibi dari, considera si illi aliquid de pravitate possit offerri. Addidit, *Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos. Venientes*, illi *veniunt in exultatione*, quibus jam misericordia divina præparatur, qui hic taliter egerunt, quali-

Qui ad gaudium veniant, qui verò non. ter superna jussa præcipiunt. Illi autem ad gaudium venientes non veniunt, qui hic se nequissimis actibus polluerunt. Omnibus enim venire commune est: sed ad gaudium pervenire, beatorum. Hæc dicuntur nomina Conjugata, quæ fiunt ex verbis generis ejusdem. Et quoniam superiùs dixerant metere unumquemque operam suam, in eadem metaphora veraci sententiâ perseverant. Addiderunt quoque, *Portantes manipulos suos.* Messores enim opere consummato,

** MSS. gremia.* * gremio portant ad aream quæ in agro spicarum congregatione ligaverint: sic beati ferunt in aream Domini fructuosissimas actiones. Sed felix illud gremium, quod triticeis ponderibus ingravatur, ne levitas stipularum vota messoris eludat; & tunc deprehendat inanitatem laboris sui, quando jam non prævalet operari.

Conclusio Psalmi.

Quàm benè septimus iste gradalium in figuram veteris Testamenti primum adventum nobis Domini prophetavit, lætitiamque populis salutarem largiendam esse præcinuit, ut Ogdoas esset in reliquis, quam ad Resurrectionem Domini pertinere prædiximus. Nam & distinctionem hanc sequens titulus manifestat; scribitur enim Canticum graduum Salomonis. Salomon autem interpretatur pacificus, quod nomen ad Dominum Christum maximè pertinet, qui mundum reconciliavit Deo, qui dixit: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* *Joan. 14. 27.* Denique psalmus ipse jam non futuram prophetiam, sed ipsum fructum ventris ostendere comprobatur; ut cunctis indubitanter appareat, in septuagesimo primo psalmo per decadas totius operis novi & veteris Testamenti indicia contineri; hic autem per singularem numerum eadem fuisse declarata.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus sextus.

Canticum graduum Salomonis.

Diximus non vacare, quòd & isti titulo *Salomonis* quoque nomen adjunctum est, cujus interpretatione in Latina Lingua pacificus est. Et cui aptiùs hoc vocabulum poterit convenire, nisi qui populum circumcisionis & præputii unitatis gratiâ colligavit; & quasi angularis lapis venientes ad se è diverso parietes stabilitatis robore solidavit; de quo dicit Apostolus: *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum.* *Ephes. 2. 14.* Additur quoque quòd octavus usque ad finem gradalium est, qui numerus pertinet ad Resurrectionem Domini Christi, de quo omnino locuturus est: indicans novum Testamentum, ad quod hæc prædicta mysteria referuntur. Et nota quòd hic & in septuagesimo primo psalmo propter distinctionem Testamentorum *Salomonis* nomen constat ascriptum, ut utraque sibi assonare cognoscas.

Divisio Psalmi.

Exultans Propheta quòd Spiritu sancto completus, novi Testamenti gratiam prævidisset: ne aut sibi aut aliis de tanto munere forsitan surriperet perniciosa præsumptio, primo ingressu docet sanctissimos viros: ne quis propriis viribus aliquid boni applicare contendat, cùm omnia in divina potestate sint posita; nec præcurrere quis velit tempus, quod intelligit Domini ordinatione dispositum. Secundo modo de ipso Domino loquitur Jesu Christo, & de Apostolis ejus, vel quicumque ipsius mandata perficiunt.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam.* Planum est ad quosdam ædificatores Psalmistam loqui: sed non est dignum ut credamus hoc de structoribus cæmentorum, aut saxorum quadratariis dictum: sed illos potiùs ædificatores debemus accipere, qui unumquemque Christianum veritate fidei fabricare contendunt. Ipsi enim sunt *domus*, quibus dicit Apostolus: *Vos enim estis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis.* *1. Corint. 3. 16* Sed si isti homines suis viribus ædificare contendunt, laborare videntur in vacuum, nisi gratia Domini donet ve-

rissimæ credulitatis * affectum; sicut & Apostolus dicit: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Debemus enim ad hæc facienda studium commodare, sed ita ut Dominum credamus posse perficere: ne vanis præsumptionibus elusi, Auctorem & Perfectorem rerum in nostram perniciem prætermittere videamur. Meminerimus autem hunc & alterum versum sub argumento dictos, quod dicitur A necessario. Necessaria quippe est Domini ædificatio, sine quo nihil boni ad culmen perfectionis adducitur.

* Ed. effectum
Ibidem. 7.

℣. 2. *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilabunt qui custodiunt eam.* De domo ad civitatem transitum facit; ut nec in singulis elatio detestanda surripiat, nec in Ecclesia sancta jactantia perniciosa prævaleat. *Civitas* enim Domini Jerusalem intelligitur cælestis, cujus adhuc pars peregrinatur in terris; in qua Episcopi vigilare contendunt, ut commissum sibi gregem pervigili cura custodiant. Quibus * idem dicitur: ne noxiis cogitationibus incitentur, & credant aliquid humanas vigilias prævalere, cùm sola Divinitas incursionis pericula possit arcere. Intelligimus quàm sit impudens Pelagiana, quàm iniqua præsumptio; ut contra eam decreverit toties Spiritus sanctus dicere, quod tamen ipsa passa non sit audire.

* Ed. item.

℣. 3. *In vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis.* Adhuc ipsos doctores alloquitur, ut efficaciùs populi corrigantur, cùm etiam magistros viderint esse præmonitos. Dicitur enim, *In vanum est vobis ante lucem surgere. Surgit* scilicet *ante lucem* qui in hoc sæculo desiderat beatitudinem promereri, cùm vera lux, id est, Dominus Christus hìc multa pertulerit, & usque ad crucis patibulum pro nostra salute dignatus fuerit pervenire. Quod pulcherrima comparatione monstratum est. Nam qui *ante lucem surgit*, adhuc in tenebris ambulat, & iter suum propter obscuritatem noctis expedire non prævalet; sic & illi sunt qui hìc degere sub securitate contendunt, antequam resurrectionis gaudia consequantur. Quibus dicitur: *Surgite postquam sederitis*, id est, priùs humiliationem sustinete, & post ascensum præmia quærite gaudiorum. Hic enim sessio humilitatem significat, non honorem. Quod sic esse omnimodis sentiendum sequens versus ostendit. Nam ut Capitis nostri evidentibus instruamur exemplis, sedit quando dixit: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Surrexit cùm ait: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Legitur & in bono, *ante lucem*; ut Jeremias ait: *Ego autem locutus sum ad vos ante lucem, & non audistis me. Et misi ad vos omnes servos meos Prophetas ante lucem, dicens: Revertimini unusquisque à via sua maligna.* Sed si aciem mentis intendas, uterque de Christo loquitur, quamvis videatur esse divisum. Præsens enim psalmus, *ante lucem*, id est, ante secundum adventum Domini nihil gaudiorum dicit esse præsumendum. Jeremias verò, *ante lucem*, id est, ante primum adventum Christi populos commonet à pravitate discedere: ne possint in tortuosis itineribus inveniri. Sic ambo Prophetæ adventum Domini utrumque tetigerunt.

Surgit ante lucem, qui hìc beatitudinem quærit.
Per sessionem humilitas intelligitur.
Matth. 26. 38
Ibid. 28. 18.
Jerem. 7. 13. 25.

℣. 4. *Qui manducatis panem doloris: cùm dederit dilectis suis somnum.* Declaravit quibus dixerit: *In vanum vobis est ante lucem surgere*, quando, ipso teste, *panem doloris* perfecti comedunt Christiani, de quibus alius psalmus ait: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte*; Et alibi: *Cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis in mensura.* Quibus reverà ipse dolor panis est, cùm se de afflictione reficiunt, & de mundana tristitia consolantur. *Panis* enim pertinet ad nutrimentum, quod in illa puritate contingit, quando fideles sibi dari pœnas non ad interitum æstimant, sed ad salutem. Sequitur quandò debeant surgere, qui priùs jussi sunt sedere; illo scilicet tempore cùm fideles suscipiuntur in requiem, quibus mors somnus est, & secura pausatio. *Dilecti* enim Dei sunt, qui eum nimiâ charitate perquirunt. Sed quanta illis præstantur, hinc potest intelligi, ut tale nomen acceperint; nam qui *dilectus* Dei dicitur, æternâ sine dubio prosperitate cumulatur.

Panem doloris perfecti comedunt Christiani.
Psal. 41. 4.
Psal. 79. 6.
Fidelibus mors somnus est.

℣. 5. *Ecce hereditas Domini, filii, merces fructus ventris.* Ut ostenderet se Propheta de fidelibus Christi superiora dixisse, venit ad secundum modum, in quo jam demonstrat ipsum Dominum Christum. Dicit enim: *Ecce hereditas Domini;* Filii scilicet Ecclesiæ, ex aqua & Spiritu sancto generati, qui *hereditas Domini* esse noscuntur. Et qui sint isti *filii*, consequenter exponitur: *Merces fructus ventris.* Hujus *fructus ventris*, id est, uteri virginalis partus, *merces* est omnis ejus *hereditas*, quæ resurgens in cælorum possessionem mittitur, & æternâ cum Domino felicitate gaudebit. *Merces* enim humanitati reddita dicitur, de qua & secundus psalmus ait: *Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam.* Et Apostolus dicit post alia: *Propter quod exaltavit illum Deus, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Cæterùm Divinitas ejus nihil accepit unde cresceret, sed mundo contulit unde periculum mortis evaderet. Sic enim & populum acquisitionis dicimus, & animas conversorum * lucrum esse profitemur; ut eodem modo & mercedem recipere dicatur, quam aliquando acquisiisse testamur. Ista enim & his similia convenienter accipiuntur ab illa parte quâ passus est.

Filii Ecclesiæ hereditas Domini.
Quæ merces humanitati Christi reddita.
Psal. 2. 8.
Philip. 2. 9.
Divinitas ejus nihil accepit unde cresceret.
* Ed. lucrum.

℣. 6. *Sicut sagittæ in manu potentis: ita & filii excussorum. Sagitta* telum est, quæ & citò pervenit ad destinata, & pervolat omnino rectissima. Hæc quando egreditur de *manu potentis*, & magnâ velocitate discurrit, & appetita percutit. Non enim *potens* est ille qui dirigit, si sagittæ cursus erraverit. Quapropter additum est: *de manu potentis;* ut nec de effectu dubitares, nec de celeritate diffideres. His benè Apostoli comparantur: quia de *manu potentis*, id est, Domini Salvatoris transmissi, celeriter ad destinata perducti sunt, & jussa fideliter impleverunt. Nam ut hoc evidenter adverteres, sequitur, *Ita & filii excussorum. Excussores* rectè dicimus Prophetas, qui penetralia Domini perquirentes, prophetaverunt populis stupenda miracula. Excutere enim, est tectum aliquid inquirere, palamque facere; quod illis accidisse non dubium est, qui vitâ probabili meruerunt sancti luminis veritate compleri. Istorum *filii* meritò dicuntur Apostoli, quorum prædicatione credentes, eorum quodammodo fide generati sunt. Nam generationem quamdam ex doctrina descendere beatus Paulus absolutè testatur, dicens: *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis;* Et alibi: *Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.*

Apostoli sagittis comparati.
Excussores Prophetæ vocantur.
Quid sit Excutere.
Generatio quædam ex doctrina descendit.
Galat. 4. 19.
1. Cor. 4. 15.

℣. 7. *Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis.* Excussorum filii, id est, Apostoli desiderium illud habuerunt, ut serviret Domino credens populus Christianus. Hos ergo *beatos* dicit, cùm eorum labor ad gloriosa vota pervenerit; sive magis, quoniam ipsi desideraverunt atria Domini festinanter intrare, quemadmodum in quadragesimo primo psalmo jam dictum est: *Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum: ita desi-* Psal. 41. 2.
rat anima mea ad te Deus. Sic & Apostolus ipso
Philip. 1. 23. desiderio flammabatur cùm diceret: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo.* Quapropter ter quaterque *beati* sunt, qui pervenire ad talia vota meruerunt. Quod tamen *desiderium* non est humanâ festinatione completum: sed ille concitat tale votum, qui donat effectum.

℣. 8. *Non confundentur cum loquentur inimicis suis in porta.* Et hoc ad filios pertinet excussorum, qui mundi terminos sanctis prædicationibus impleverunt. *Porta* verò civitatis Jerusalem
Joan. 10. 9. Christus est Dominus, sicut ipse dicit: *Ego sum janua.* In ipsa enim loquitur, qui rectè prædicat de Domino Salvatore; ut per ejus baptismum atque pœnitentiam introeuntes, cælorum regna possideant. Sed & illud perscrutandum est quare talis locus prædicatoribus est electus; scilicet ut qui non credit exeat, qui acquiescit introeat. Tali ergo loco pius Prædicator & infideles exire facit, & devotos introire permittit: sive quia publica vox est, quæ *in porta loquitur*, dum à commeantibus semper auditur.

Conclusio Psalmi.

QUàm benè in altum usque ad verum Solem quasi Elias alter ascendit, non curru igneo subvectus, sed virtutum gradibus elevatus; nec auras motu corporis carpens, sed animo sanctum culmen ascendens. Gloria Domino Salvatori, qui in servis suis miracula diversa monstravit. Iter habuit per aëra illius mortale corpus, Propheta terram non deserens ad superna conscendit. Rogemus ut pennis misericordiæ suæ nos evehat, qui carnis fragilitate deprimimur. Nihil illi difficile est, nisi cùm boni aliquid non putatur posse hoc implere. Perscrutemur ergo seduli scripturas divinas: revolvamus libros novi & veteris Testamenti, si *filii* esse volumus *excussorum*; ibi enim Dominum reperimus, si hæc veraciter excutere mereamur.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus septimus.

Canticum graduum.

QUàm sit magnificus nonus gradus, numerus ipse declarat, qui trinâ triplicatione protentus, sanctum nobis Trinitatis culmen
Eccli. 1. 16. ostendit. Sed cùm *timorem Domini* legerimus *initium sapientiæ*, perquirendum est cur Propheta in tali loco eum judicaverit esse memorandum.
Duo timores sunt qui corda nostra compungunt, humanus scilicet & divinus. Duo timores sunt qui corda nostra compungunt; unus humanus, per quem timemus aut pericula carnis pati, aut mundi bona deserere. Sed iste cognoscitur temporalis, quoniam tamdiu hæc metuimus, quamdiu in hujus sæculi conversatione versamur. Divinus autem timor per omnes provectus in hac vita nobiscum semper ascendit. Nam cùm illa hujus sæculi formido in primo gradu cum mundo deseratur: iste semper nobiscum manet, & in omni ascensu quasi fidelissimus comes assumitur; sicut in centesimo decimo octavo psalmo jam dictum est: *Infige timo-* Psal. 118. 120.
re tuo carnes meas: à judiciis enim tuis timui. Meritò ergo & in tali gradu & ubique timor Domini debere nobis inesse præcipitur: quoniam nobis custos necessarius approbatur.

Divisio Psalmi.

PRimo membro Propheta sub quibusdam allusionibus enumerat bona timentium Deum, ut animos devotorum cælestis præmii calore succendat. Secundo benedicit eos, ut gaudia æterna recipiant: ne quis hunc timorem suavissimum pertimescat.

Expositio Psalmi.

℣. 1. BEati omnes, *qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.* Primo sermone timorem Domini ab hujus sæculi terrore divisit. Dicendo enim, *Beati omnes, qui timent Dominum*, ostendit non esse beatos qui mundi hujus pericula in amissione temporalium rerum sollicitâ mente formidant. Illa enim miseros efficiunt, cùm homines inani pavore discruciant; provectum non habent, sed immutationem: ascensum nesciunt, sed ruinam. Contrà timor Domini ex amore descendit, ex charitate nascitur, ex dulcedine procreatur. Devotus timor timentem consolans, afflictumque reficiens: nesciens carere gaudio, nisi tali fructu deposito; de quo scriptum est: *Venite filii audite me, timorem Do-* Psal. 33. 12.
mini docebo vos. Quàm proficuus timor est, quo filii docentur: qualis disciplina, quæ dulcibus donatur * affectibus! Et alibi de ipso præcipitur: * Ed. effectibus.
Et nunc Israël, quid Dominus Deus tuus postulat à te: Deuter. 10. 12.
nisi ut timeas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ambules in omnibus viis ejus, & diligas eum, & custodias præcepta ejus ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut benè sit tibi? Dictum est quoque de eodem: *Timor Domini sanctus permanens in* Psal. 18. 10.
sæculum sæculi. Sed ne forsitan *timendum* solummodò putares *Dominum* cùm tonat, cùm coruscat, cùm terras tremore concutit, cùm criminosis minatur interitum, addidit, *Qui ambulant in viis ejus;* ut non solum suspendamur ab actibus pravis, verumetiam in fide probemur ambulare rectissimâ. Illi autem *timent Dominum*, *qui ambulant in viis ejus*, & mandata ipsius devotâ mente perficiunt. Sed videamus cur alibi singulari numero ponatur via, & alibi plurali, sicut hîc factum est. Cùm de se loquitur Dominus Christus, viam se dicit, ut est illud: *Ego sum via, veritas, & vita;* & iterum, *Nemo enim potest ad Patrem venire, nisi per me.* Cùm vias plurimas dicit, Apostolos significat & Prophetas, per quos venitur ad unam viam, id est, ad Dominum utique Salvatorem. Quod utrumque Jeremias testatur dicens: *State in viis Domini, & interrogate* Jerem. 6. 16.
semitas Dei æternales, & videte quæ est via bona, & ambulate in ea. Hoc etiam & in alio loco sic intelligendum esse monuimus.
Quando via in singulari ponitur Christus intelligitur, quando in plurali Apostoli & Prophetæ. Joan. 14. 6.

℣. 2. *Labores fructuum tuorum manducabis: beatus es, & benè tibi erit.* In isto & duobus aliis versibus qui sequuntur, enumerat bona timen-

tium Deum. Sed primùm considerandum est, cur superiùs plurali numero posuerit, *beatos*; & nunc singulariter dixerit, *Manducabis*. Usus iste scripturæ divinæ proprius est ad singularem numerum redigere, quod pluraliter videtur esse positum; scilicet quia mater Ecclesia (sicut sæpe dictum est) quamvis plurimos beatos contineat, sanctâ unitate lætatur. Deinde perscrutemur quid velit dicere: *Labores fructuum tuorum*, cùm non de fructibus labores, sed de laboribus fructus sine dubitatione nascantur. Sed *labores* significare voluit opera bona, quæ in hoc mundo ita fiunt, ut epulum suave in futura retributione concedant. *Manducare* est enim aliqua esca refici, & de ipsa satietate gaudere. Isti ergo *labores* qui sunt bonorum operum, percipiuntur in illa resurrectione, quando auditum fuerit: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi.* Felix comestio quæ non ventre digeritur, sed inconsumptibili perennitate servatur. Nam & animas habere pabulum suum psalmus alter ostendit, dicens: *Gustate & videte quoniam suavis est Dominus.* Et ne istud pabulum carneum putares, addidit, *Beatus es.* Nemo enim de carnali comestione beatus efficitur, nisi qui per spiritualia dona saginatur. Et ne istum beatum mediocrem fructum crederes possidere, subjunxit, *Et benè tibi erit.* Ubi benè est, omnia bona confluunt, & ad gaudium suavitatis adducunt. Significat enim illa præmia, *quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.*

Per labores opera bona significantur.

Matth. 25. 34.

Anima pabulum suum habet, quo saginatur.

Psal. 33. 9.

1. Cor. 2. 9.

℣. 3. *Uxor tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ.*

℣. 4. *Filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ.* Simili modo intellectus ad litteram & hîc quoque vitandus est. Nam cùm plures sanctissimos viros uxores & filios perspicias non habere; & iterum sceleratos hæc omnia possidere; quomodo in istam partem beatitudinis applicabis, quæ subtracta plerumque bonis, & iniquis potiùs attributa cognoscis? *Uxor* enim dicta est, quasi ut soror. Quapropter *uxorem* hîc beati viri sapientiam debemus accipere, sicut Salomon dicit: *Qui voluerit sapientiam ducere sibi sponsam;* & alibi, *Ama illam, & amplexabitur te: & circumda illam, & servabit te.* Ipsa ergo *uxor* est justorum, quæ casto amplexu complectitur maritum. *Vitis* verò mater est uvarum, quæ dulcia vina profundens, corda nostra recreat: sic & ista uxor, id est, sapientia fructus inferens jucundos, suavi nos delectatione lætificat. *Domus* autem nostra rectè dicitur propria cogitatio, quando in eadem defixi, quasi in quibusdam ædibus commoramur. Istius autem domus parietes, duo sunt Testamenta, in quibus mens sancta velut quibusdam lateribus firmata solidatur. Sequitur, *Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ.* De uxore sapientia meritò dicuntur filii nati esse, non filiæ. Per sexum enim virilem plerumque mentis firmitas indicatur: sive quia hic sexus nominatus utrumque complectitur, sicut & alibi dicit: *Beatus vir qui timet Dominum;* non enim solùm vir beatus est qui timet Dominum, sed & mulier beata est quæ Dominum timet. Ipsi ergo circumdant spiritualem mensam, hoc est altare Domini, quando cælesti pane saginantur. Sed ideò *tua* dictum est, ut honor Pontificis clariùs appareret; sic enim de ipsis dicimus: Præsidet Ecclesiæ suæ: Redi ad Ecclesiam tuam; quod verbum in usu constat esse cunctorum. Illud quoque discutiendum est, quòd filios beatorum olivis novellis comparare maluerit; ipsæ enim sunt viridiores ac fortiores, & ex omni parte firmissimæ, fructum quoque copiosiùs inferentes: de quo fructu & cibus conditur, & lumen accenditur, & fesso corpori subvenitur. Nec putes incassùm *olivam* atque *vitem* his comparationibus fuisse sociatam. Nam ille qui à latronibus in Evangelio vulneratus fuerat, infuso vino & oleo legitur esse curatus: quoniam hæc duo vitæ nostræ mystica præsidia subministrant; in vino austeritas justitiæ est, in oleo lenitas misericordiæ; illud ad vetus, istud ad novum potest respicere Testamentum. Nam quòd *uxori vitem*, *filiis* similavit *olivas*, Parabole figura esse dignoscitur: quoniam res sibi genere dissimiles comparavit.

Uxor dicta, quasi ut soror.

Sap. 8. 2.

Prov. 4. 6.

Uxor beati viri sapientia.

Domus nostra dicitur propria cogitatio, cujus parietes duo sunt Testamenta.

Psal. 111. 1.

Filii beatorum olivis novellis comparati.

Luc. 10. 34.

℣. 5. *Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum.* Secura est beati illius qui timet Dominum, perfecta conclusio. Nam cùm dicit: *Sic benedicetur*, significat (sicut superiùs constat expositum) sic enim meretur benedici, qui suum timet Auctorem, qui formidare desinit inania, qui casto Domini timore completur. Et vide ordinem dictorum; ait enim priùs: *Ecce sic benedicetur omnis homo;* & ne sibi hanc benedictionem usurparent contumaces ac fatui, addidit, *Qui timet Dominum.*

℣. 6. *Benedicat te Dominus ex Sion, & videas quæ bona sunt in Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ.* Venit ad secundum membrum, ubi pietate sanctissimâ illos postulat benedici, qui ad omne bonum studium Domini timore flammantur; ut agnoscamus quàm sit timor iste proficuus, cui benedictio sancta geminatur. Dicit enim, *Benedicat te Dominus ex Sion*, id est, Dominus Christus, qui in hoc monte hominibus apparere dignatus est, & pro nominis sui qualitate tanquam Pastori optimo semper ascribitur. *Sion* enim (sicut sæpe dictum est) interpretatur speculatio. Sequitur, *Et videas quæ bona sunt in Jerusalem.* Necesse nobis est ista verba frequenter exponere: quia positi sensus ex ipsis maximè pendere noscuntur. *Jerusalem* indicatur visio pacis. *Pax* hîc invisibilis res est, quæ tunc videbitur, quando Auctor ejus Christus Dominus beatâ mente conspicitur; optat ergo ut *in Jerusalem videat* cuncta *quæ bona sunt.* Aspicitur enim illic ipse Dominus, qui & ipsos intuentes æternos facit, & se jugi perpetuitate demonstrat. Hoc ergo propheticæ spiritu sanctis optatur, quod eis evenire posse cognoscitur. Sed ne hoc crederes temporale, additum est, *Omnibus diebus vitæ tuæ*, ut ineffabili dono æternitatis cumulus adderetur.

℣. 7. *Et videas filios filiorum tuorum:* * *pax super Israël.* Adjecit & hunc versum benedictionibus suis; ut ille qui hîc timet Dominum *videat* in illa beatitudine *filios filiorum* suorum; quod etiam & spadonibus accidere posse non dubium est. *Filii* sunt (sicut jam dictum est) qui spirituali doctrinâ generantur. Sed minùs gaudii fuerat filios acquisisse spirituales, nisi etiam & ipsi qui docti sunt, alios filios generasse viderentur. *Filios* enim *filiorum* significat nepotes, quod utique beatis viris contingere potest, qui prædicationibus sanctis populos instruere consueverunt. Et intuere quòd inter summa gaudia

* MSS. A. B. F. *pacem.*

memorat hoc videndum. Necesse est enim ut acquisitus fidelis magnum gaudium pariat acquirenti: quia magnâ inde probatur mercede cumulandus. Ad quos illud talentum respicit, quod Paterfamilias duplicatum lætus invenit. Sequitur sententia quæ beatitudinis illius culmen suavitatemque declarat; ut supra illam beatam Jerusalem *pax*, id est Dominus Salvator insideat, & cuncta beata faciat, quæcumque Majestatis suæ virtute complectitur. Hoc est quod superiùs dixit: *Videas quæ bona sunt in Ierusalem.* Ista enim *pax* est quam omnis desiderat devotus, cui suspirat, cui gemit, pro qua ipsam animam libenter effundit.

Acquisitus fidelis magnum gaudium parit acquirenti.

Conclusio Psalmi.

COgnovimus in præsenti psalmo quæ Deum timentibus sint promissa, quos fructus recipiat qui Dominum sincerâ mente formidat. Studio ergo maximo deprecemur, ut istum timorem accipere mereamur, qui non ad pœnam petitur, sed ad salutem; unde talia proveniunt, qualia nunquam de mundi oblectatione nascuntur. Decet enim peti nimiâ supplicatione quod summum est. Quapropter (ut dictum est) Dominum jugiter expetamus, ut ipsius largitate mereamur ad talia munera pervenire. Nam qui peccatores opportunè & importunè præcipit supplicare, promisit quod etiam & nos immeritos possit audire.

Decet peti nimia supplicatione quod summum est.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus octavus.

Canticum graduum.

GRadus iste decimus denario jam promovetur ascensu, terrena deserens, & supernis se gloriosâ vicinitate conjungens. Audiamus eum in alto positum dulciùs canentem: quoniam altitudo graduum psalmorum nobis intelligendorum præstat ascensum. Subiit quippe meritò, qui ad Domini proximatur aspectum. Sed tamen hæc omnia humilitas præstat, quæ Dei famulos decenter exaltat. Videamus quid sit positum in hoc numero præmiali: quia ipse est denarius quem laborantibus in vinea sua dives
Matth. 20. 9. Dominus piâ largitate concedit. Docet enim Propheta toleranter nos sæculi molestias sustinere, quando Ecclesiæ crebras fuisse comprobat passiones.

Divisio Psalmi.

SPiritu sancto Propheta completus, in prima positione monet Israël ut dicat quanta certamina, & quales insidias à suis pertulerit inimicis: ne quis fidelium de propriis tribulationibus desperare videretur. Secundâ positione prophetiæ spiritu pertinacibus & inimicis Ecclesiæ per quasdam parabolas imprecatur, quod eis in judicio futuro noverat esse venturum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. SÆpe expugnaverunt me à juventute mea, dicat nunc Israël. Admonetur Israël, id est Ecclesia Dei, ut dicat *expugnatam se sæpe & à juventute. Sæpe*, significat frequentiam passionum. *A juventute*, primum tempus ætatis, quando ab ipsis primordiis sævissimas contrarietates diabolo instigante sustinuit. Sic enim alius psalmus ait: *Iuvenior fui & senui, & non vidi justum derelictum, nec semen ejus egentem pane.* Psal. 36. 25. Neutro generi masculinum genus adjunxit; quod inter idiomata scripturæ divinæ constat esse numerandum. *Egentem pane*, non enim vel puer, vel adolescens hoc viderat quod dicebat. *A juventute* ergo significat, quando à fratre perverso Abel justus occisus est. Pertulit quoque temporibus Loth, quando multas iniquitates Sodomorum vir fidelis expertus est. Pertulit in Job notissimas illas & creberrimas calamitates, quando diaboli machinamenta gloriosæ tolerantiâ passionis victa cesserunt. Pharaonis quinetiam populus Dei acerbam dominationem sustinuit. Multi verò sanctissimi tribulationibus & periculis appetiti, certamen atrocissimum sustinentes, martyrii coronam consummatâ clade meruerunt. Ipsius quoque Christi Domini Passione expugnata est Ecclesia, quando imprudentibus visa est Dominum perdere, quem vitæ suæ prædicavit Auctorem: sed inde potiùs crevit, unde eam infideles putabant nihilominus inclinari. Nec illud vacat quod sequitur: *Dicat nunc Israël*; scilicet in hoc sæculo, quando tempus est pœnitentiæ, ut instruantur reliqui fideles. Nam post resurrectionem generalem solas Domini laudes cantabit semper Ecclesia. Istud enim quod positum est, *Dicat nunc Israël*, per tres versus qui sequuntur ubique subaudiendum est.

Ecclesia Dei ab ipsis primordiis sævissimas contrarietates sustinuit.

In hoc sæculo tempus est pœnitentiæ.

℣. 2. *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea: etenim non potuerunt mihi.* Et in quinto psalmo gradalium superiore factum est simile principium. Quæ figura dicitur Anaphora, id est, Relatio ejusdem verbi per principia versuum plurimorum. Nunc enim intelligenda est senectus Ecclesiæ, dicente Apostolo: *Filioli novissima hora est.* 1. Joan. 2. 18. Quicquid enim in fine mundi geritur, senectus aptissimè nuncupatur. Quapropter *à juventute* sua benè se *expugnatam* dicit Ecclesia; ut intelligas, quia nunquam finita, quæ semper *expugnata est*. Crescit enim persecutionibus improborum, suaque contritione grandescit. Nam etsi videatur sanctos viros in hac vita amittere: tamen eos futuræ patriæ probatur acquirere; & ideo non potest finiri, quando illam detrimentis suis constat augeri. Nam & sequentia sic declarant; dicit autem: *Etenim non potuerunt mihi.* Non potuisse sibi prævalere dicit, quos se superiùs *expugnasse* commemorat. Imperfecta est enim expugnatio, quæ iterum ad certamen redit; nec victoria debet dici, postquam iterum constat posse confligi. Quod tamen comma sequens versus exponit.

Quid sit Anaphora.

Ecclesia persecutionibus improborum crescit.

Imperfecta impugnatio, quæ iterum ad certamen redit.

℣. 3. *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores: prolongaverunt iniquitatem suam.* Consuetudo est nequissima perfidorum, ut quando aliquid universo populo publicè nequeunt imponere, occultè nitantur singulis aliqua suadere; ut vel paucos decipiant, * qui Ecclesiam Dei nullâ potuerunt perversitate subvertere. *Fabricatum* verò *supra dorsum* suum *à peccatoribus* esse testatur, qui dolos facere à tali parte festinant; ut qui à facie videri possunt, à tergo minimè

* MSS. A B. F. quia.

facite justitiam coram Domino ; quis scit si velit vos, & faciet vobiscum misericordiam ? Et alibi scriptum est : *Et elevate cum fletu oculos vestros in cælum, forsitan miserebitur nostri Dominus, & salvabit vos.* (Judith. 7. 18. 24.) Vides tantis locis positum, *forsitan*, ubi non erat ullatenus ambigendum ; Unde non meritò hanc verborum titubantiam, sed fidei magnam absolutamque constantiam proprium scripturæ divinæ dicimus ; quod usus mundanus in rebus dubiis atque incertis tantùm ponere consuevit. Quapropter aliquid hujusmodi dictum, non est defectus robustissimæ fidei, sed exaggeratio magna periculi. Nam cur dubitarent *aquam intolerabilem* evasisse *animas* suas, cùm ipsi in superioribus professi sunt : *Torrentem pertransivit anima nostra ?* Subjecit, *Aquam intolerabilem.* Ipso modo *aquam intolerabilem* dicit, quam se tolerasse professus est. Aliter enim evadere non potuit, nisi confortatus per Dei gratiam omnia tolerasset. *Intolerabilis* ergo *aqua* dicitur, quando nostra infirmitas cogitatur. Nam peccatorum gurges criminumque tempestas tolerari non potest, quando à defensione Domini segregatos invenerit. E contrà omnia tolerabilia fiunt, cùm Deus in sanctis suis habitat ; tunc enim nec error subripit, nec luxuria trahit, nec superbia ventosa prævalet, nec hostis antiqui suggestio maligna grassatur. (*Omnia tolerabilia fiunt, cùm Deus in sanctis habitat.*)

℣. 6. *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.* Venerunt pii Confessores ad narrationem secundam, in qua Domino gratias agunt, quia minime pro inimicorum voluntatibus corruerunt : sed illi potiùs contriti sunt, qui eos perdere maluerunt. Et vide quemadmodum inimicorum voluntas sæva describitur, ut more ferarum humanam innocentiam dentibus appetere viderentur. Quod etiam de diabolo dictum est : *Inimicus vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* (1. Petr. 5. 8.)

℣. 7. *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.*

℣. 8. *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.* Benè istud sancti dicunt, quorum etsi corpus afflictum, anima tamen Domino custodiente servata est. *Passer* enim (sicut sæpe diximus) avis est omnino cautissima, in parietibus habitans, quæ insidias positas solerter evitat, nec facilè capitur, quæ ad escas quærendas semper noscitur venire sollicita. *Laqueus* est autem *venantium*, mundi istius quælibet dulcedo proposita : in qua tunc capimur, quando suavis esse judicatur ; sicut de mulieribus scriptum est : *Oculus meretricis laqueus peccatoris.* (Prov. 7.) Sic de avaritia, sic de superbia, sic de cunctis vitiis sentiendum. Sed vide quid adjecerint, *contritum laqueum, & se fuisse liberatos.* Revera, quia se gravat qui alium onerare festinat ; & sicut legitur : *Ipse in foveam incidit, qui eam alteri parare contendit.* (*Se gravat, qui alium onerare festinat.* Ecclesi. 27. 29.) Præterea respice quod non ruptum, sed *contritum laqueum* dicit. *Contritum* enim nec loreum aliquid, nec stupeum dicimus, nisi quod alicujus metalli duritiam habere monstratur ; & ideò *contritus* dictus est, ut in ipso ostenderet fortitudinem passionis, & potentiam liberantis. Quapropter *contrito laqueo*, meritò se dicunt *esse liberatos*, quando insidiatores perducuntur ad nihilum, cùm capere nequeunt, quos decipere tentaverunt.

℣. 9. *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.* Reddunt causam, quare laqueus ille contritus est : quia nihil illi prævalere potest adversum, cui divina virtus præstat auxilium. Quid dementes quæritis, contra illius servos insidias tendere, quem audistis cælum & terram jussione momentaneâ condidisse ? Facile illi est insidias* vestras destruere, qui consuevit iniqua omnia cùm voluerit dissipare. (* Ed. nostras.)

Conclusio Psalmi.

QUàm benè in quinto gradu Confessorum ascendit beata devotio ; ut qui corporeos sensus, juvante Domino, superare valuerunt, quinarii loci provectione gauderent. Sed hi ne caderent, ne corporis infirmitate titubarent, illa humani generis remedialis præstabat humilitas ; ut spem suam totam in Domino ponerent, nec sibi boni aliquid ruinosis præsumptionibus applicarent.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus quartus.

Canticum graduum.

SCiens Dominus infirmitatis humanæ labilem gressum, iter istud virtutum quibusdam gradibus fabricavit ; ut securiùs ad ardua tenderet desiderium nostrum, cùm vestigium poneretur in plano. Sic enim calcamus dorsa graduum, ut inæqualem non patiamur ascensum. Sed quamvis scala ista salutaris competenti remedio videatur esse constructa : nullâ tamen firmitate consistimus, nisi illic Dominì regimine* teneamur. (* MSS. A. B. F. tueamur.) Quæ tamen ascensio fit mente, non corpore. Nam in uno magis loco sedentes, & cellulæ situ retrusi, efficaciùs istos gradus ascendimus, quàm si per hominum ora volitemus ; & ideò clamat Propheta nobis esse in Domino confidendum : ne laboremus incassùm.

Divisio Psalmi.

COnscendens Propheta senarium gradum, qui perfectus habetur in disciplina numerorum, populum fidelem primâ commonitione confirmat, dicens : Nullatenus commoveri posse, qui confidentiam suam in Domini virtute posuerunt : reddens causam, quare peccatores supra sortem justorum non permittat excrescere. Secundo deprecatur, ut rectis prosperitas, pravis vindicta proveniat.

Expositio Psalmi.

℣. 1. QUi confidunt in Domino sicut mons Sion : non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem. Generaliter cunctos alloquitur sermo propheticus : quoniam qui hîc fuerint in vera religione constantes, & spem suam in Domini defensione posuerint, *sicut Sion* Jerosolymæ mons, ita firmissimâ soliditate consistunt. Sed hîc nominis est interpretatio perquirenda. *Sion* enim dicitur specula- (*Sion dicitur speculatio.*)

tio, quæ convenit Pastori Domino Jesu Christo. Non enim tantæ Majestati insensatum aliquid poterat comparari, nisi sub aliqua significatione probabili; quod in scripturis divinis frequenter invenies; nam & alibi dictum est: *Montes exultaverunt ut arietes; & colles velut agni ovium;* & his similia. Dicit ergo de homine, *qui confidit in Domino, non commovendum esse in æternum, sicut montem Sion;* cùm tamen & ipsum in fine mundi credamus inter cætera commutari. Sed ille *Sion*, id est, Dominus Christus *non commovebitur*, qui hac significatione declaratur. Et considera, quia supra posuit. *Qui confidunt;* & postea singulariter dixit: *Non commovebitur;* videlicet ut numerosam Christiani populi ostenderet unitatem. Addidit, *Qui habitat in Jerusalem.* Cùm sciamus *Jerusalem* à diversis gentibus funditùs fuisse subversam, ejusque cives frequenter ductos esse captivos, quemadmodum hic habitatores ejus dicit nullatenus commovendos? Sed hic quoque *Jerusalem*, cælestem patriam debemus advertere, quæ significat visionem pacis: de qua nullus potest ullo modo *commoveri*, qui meruerit in ejus soliditate constitui. Sic enim nobis veritas patet, & ratio absoluta constabit, si nomina hujusmodi ad congruam significantiam transferamus.

Psal. 113. 4.

℣. 2. *Montes in circuitu ejus: & Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & usque in sæculum.* Sic forma terrenæ Jerusalem præsenti versu describitur, ut illa nobis cælestis patria potiùs indicetur. Etenim Jerusalem istà, quamvis & ipsa in monte sit circumjectis montibus in medio constituta, quæ celsis cacuminibus velut quædam area circuitur. Hæc forma dictionis Græcè dicitur Topothesia, Latinè loci positio. *Montes* enim & in bono & in malo ponuntur: quoniam utrique super communem naturam magnâ altitudine præeminere cernuntur. In malo sunt positi: *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer?* In bono: *Suscipiant montes pacem populo tuo, & colles justitiam.* Sicut & hic *montes* sanctos viros designant, qui Jerusalem illam cælestem quaquaversus inhabitant. Nam ut beatos viros debuisses advertere, sequitur, *Et Dominus in circuitu populi sui.* Ille enim non circuit, nisi quem sibi fidelem esse cognoscit; circuit enim ad æternæ defensionis auxilium, & totius honoris cumulum conferendum. Adest enim per ineffabilem naturam suam ubique totus, omnia penetrans, cunctaque continens; nec more creaturarum, ut alibi sit aliunde discedit; & cùm tamen omnia compleat, bonis præsens, malis absens esse dignoscitur. Quod de tota Trinitate intelligere ac credere sine dubitatione debemus. Nam quod adjecit: *Ex hoc nunc*, istud sæculum significat, de quo dicit Dominus: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Usque in sæculum*, illud dicit, ubi jam sanctis potentissimâ Majestate sui luminis apparebit. Sed cur præbeatur ista defensio consequenter exponitur.

Montes in bono & in malo ponuntur.

Psal. 10. 2.

Psal. 71. 3.

Dominus non circuit, nisi quem sibi fidelem cognoscit.

Deus ubique totus bonis præsens, & malis absens.

Matth. 28. 20.

℣. 3. *Quia non* * *derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum: ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas. Virga* boni malique potestas significatur. Sic enim in bono dictum est de ipso Domino Salvatore: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: & dominaberis in medio inimicorum tuorum.* Accepit etiam Moyses virgam, de qua miracula numerosa faciebat. Datur siquidem & illis in malo, qui semper fideles studio pravitatis affligunt; nam & persecutores sunt virga Martyribus; item & iracundi domini famulis suis, ut fuit Pharao, Nabuchodonozor, & cæteri qui asperrimâ dominatione regnarunt. Sed hanc iniquam potestatem non permittit Dominus diutinâ libertate grassari; ut intelligant fideles ad patientiæ suæ probationem hoc superbis brevissimo tempore fuisse concessum. Poterant enim servi Dei animos suos ad iniquitates forsitan extendere, si persecutionem crederent longis temporibus permanere. Sors verò justorum est hereditas Domini, id est, religio Christiana, supra quam non sinit diutiùs crudeles tyrannos insurgere, ne possint Ecclesiam Domini longissimâ persecutione conterere. Dicendo enim: *Non derelinquet*, significat quoniam etsi ad tempus tentatio permittatur, non tamen libera in sua potestate deseritur, cui potiùs finis malus & lamentabilis præparatur interitus.

* *MSS. A.B. relinquet.*

Virga boni malique potestas significatur.

Psal. 109. 2.

Exod. 7.

Cur iniquam potestatem non permittat Dominus diutiùs grassari.

Sors justorum est hereditas Domini.

℣. 4. *Benefac Domine bonis, & rectis corde.* Confirmato populo & fidei firmitate solidato, venit ad secundam partem, in qua breviter Dominum deprecatur, quod scit eum esse facturum; ut bonis bona, malis digna restituat. *Boni* autem sunt homines, cùm gratiâ divinâ præventi, cœperint desiderare & implere quæ jussa sunt. Legimus enim. *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Sed utrumque verum, utrumque perfectum est. Nam si nostris viribus relinquimur, mali sine dubio comprobamur: si divinâ misericordiâ suffragante respicimur, donec obedientes sumus, *boni* utique reperimur. Sequitur, *Et rectis corde. Rectis corde* sunt, qui Dominum sequuntur, non præire contendunt, ut Petro Apostolo dictum est humana sapienti: *Redi retro Satanas.* Illi enim qui præcedere volunt, errare non desinunt; qui subsequi desiderant, *recti corde* sine dubio comprobantur. His igitur optat Propheta bonum fieri, qui nesciunt à Domino pravâ voluntate separari.

Quando boni sunt homines.

Marc. 10. 18.

Recti corde sunt qui Dominum sequuntur.

Marc. 8. 33.

℣. 5. *Declinantes autem* * *ad obligationem, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem: pax super Israël.* Sicut bonis & rectis corde benè fieri postulavit: ita nunc *declinantes ad obligationem* dicit posse perduci. Pulchrè autem definita est opera iniquitatis, *obligatio* scilicet quæ nos vinculis pravitatis innectit; ut esse liberi nequeamus, cùm talibus laqueis tantisque constringimur. Et nota quod dicit, *Declinantes*, id est, jussa Domini non sequentes. Pari enim sententiâ pereunt, qui & declinare jussa Principis, & operari malitiam velle contendunt. Adjicitur certa promissio, *Pax super Israël.* Verùm istâ pace omnia promittuntur eximia, quæ universum intellectum superant, quæ omnia vota transcendunt; & ut breviter multa claudamus, hæc *pax* ipse Salvator est Dominus. Sed istam *pacem* omnimodis non habebunt, qui cum unitate litigant, & Catholico populo probantur adversi.

* *Ed. in.*

Opera iniquitatis est obligatio quæ nos vinculis pravitatis innectit.

Conclusio Psalmi.

CONsideremus quàm benè gradus iste firmatus est; ut & præterita mala Propheta recoleret, & in omnibus diceret Dominum præstitisse. Ipse enim ad meliora parat ascensum, qui sibi in præteritis adfuisse Domini cognoscit auxilium. Ultra enim non potuisset ascendere, si

quid de se præsumere voluisset. Quapropter salutarem regulam complectamur toto mentis affectu; ut ipse nobis concedat gradus istos ascendere, qui nos magnalia sua fecit audire.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus quintus.

Canticum graduum.

POst captivitatem omnium peccatorum, voces beatorum ascendentium ad supernam Jerusalem quàm suaviter offeruntur; ut in itinere arduo positi, sancto se carmine consolentur. Iter felicissimum, fructuosus labor, nec aliquando decipiens, si ille ad quem tenditur, in corde semper habeatur. Quapropter animæ ponamus aurem, mentem pusillimam commodemus. Aliquid enim de illa beatitudine sumimus, si sanctum carmen cordis penetralibus hauriamus.

Divisio Psalmi.

SAnctissimi viri divinâ miseratione liberati, primâ parte psalmi gratias agunt, quòd de obnoxietate sævissima peccatorum in tantam gratiam sunt recepti, ut inter Gentes probarentur esse laudabiles. Secundâ parte deprecantur, ut captivitas eorum commutetur in gaudium: subjungentes mirabilem veramque sententiam: quia *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.*

Expositio Psalmi.

℣. 1. IN *convertendo Dominus captivitatem Sion: facti sumus sicut consolati.* Hic spiritualis expositio probatur esse necessaria. Nam cùm nullam desolationem temporibus David Sion sustinuisse declaretur; restat perquirere qualem *captivitatem* versus iste indicare videatur; utique illam diaboli, quâ mundus tenebatur obnoxius. *Captivitas* enim *Sion* fuit, cùm Ecclesiam Dei quæ tunc in paucis erat, idolorum premebat iniquitas. Sed conversa est in libertatem, quando adventu Domini inferni vincula dirupta sunt. Sequitur, *Facti sumus sicut consolati;* scilicet quoniam *captivitas* illa quæ fuit, quamvis à nobis fuerit auxilio Divinitatis explosa, *sicut consolatos* nos reddit, non omnino securos. Illic est enim certa consolatio, ubi erit jam & complenda promissio. Habemus tamen inter istas mundi ambiguitates maximam consolationem, quando illum conservare dona sua credimus, quem nobis gratis pepercisse sentimus.

Quando Ecclesia captiva, & quando libera.

℣. 2. *Tunc repletum est gaudio os nostrum: & lingua nostra exultatione. Tunc* scilicet quando Domini Salvatoris adventus (sicut jam dictum est) captivitatem nostram commutavit in gaudium, vitia in virtutes, ignorantiam in cognitionem divinarum rerum, interitum in * vitam sempiternam; ut meritò *impleretur os gaudio, & lingua exultatione*, quibus talia Domini munere præstabantur. Sed hìc *os*, significat cordis arcanum, ubi primùm gaudia seminata coalescunt, & officio linguæ in fructum vocis erumpunt. De ipso *ore* dicitur: *Gustate & videte quoniam suavis est Dominus.* Ipse etiam clausis labiis clamat ad Dominum, & otioso ore efficaciter vox compuncti cordis auditur.

* Ed. vivere sempiternum.

Psal. 33. 9.

℣. 3. *Tunc dicent inter Gentes: Magnificavit Dominus facere cum illis.* Omnino certa laus est quam adversarii profitentur, & magnum pondus veritatis illum bonum testimonium dare, qui probatur contra sensisse. Et intende diligentiùs, quia non dicit Gentes, sed *inter Gentes*. Non enim in adventu Domini Gentes universaliter crediderunt: sed *inter Gentes* erant, qui compuncti talia dicere potuissent. Videntes ergo religionem florere in populo Christiano, jam benè intelligentes professi sunt revera Dominum esse cum talibus, qui studentes rectæ conscientiæ nullâ se cupiebant superstitione polluere. Et quoniam illos videbant etiam virtutes operari, dicebant: Decrevit Dominus magnalia facere cum illis, quorum precibus cernebant expetita compleri.

Omnino certa laus est quam adversarii profitentur.

℣. 4. *Magnificavit Dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes.* Ne superiores sermones Gentilium sub dubietate relinquerent: nunc ad suam personam trahentes eorum dicta confirmant. Faciebat enim Dominus cum ipsis magnalia, quando eos propitius dignabatur audire. Et nota genus locutionis quod dicit: *Magnificavit Dominus facere nobiscum*, id est, decrevit magnos nos ostendere Gentibus donatione virtutum. Quod & genus locutionis inter scripturæ divinæ propria suscipiendum competenter accipimus. Sequitur, *Facti sumus lætantes;* utique de tanta gratia. Erat nimirum copiosa lætitia, quando se videbant specialiter diligi; qui fuerant à pessima captivitate liberati. Quæ figura dicitur Diatyposis, id est, Expressio habitus. Habitum autem hunc appellamus animi aut corporis constantem, & absolutam aliqua in re perfectionem.

℣. 5. *Converte Domine captivitatem nostram, sicut torrens in Austro.* Adventus Domini redemptione prædicatâ, fideles populi veniunt ad secundam partem: deprecantes sua iterum peccata dimitti. Scriptum est enim: *Justus in principio sermonis accusator est sui.* Et rursum: *Dic tu primùm iniquitates tuas, ut justificeris.* Meritò ergo & in generali remissione gavisi sunt, & sibi veniam precantur attribui. Sequitur decora comparatio: *Sicut torrens in Austro. Auster* ventus est calidus, qui frigore ligatas aquas vaporis sui virtute dissolvit, & torrentem facit currere de suæ afflationis ardore; sic ergo delicta mortis gelu constricta, * quia in se non habent vitam, cælestis misericordiæ calore solvuntur, & velut turbidus torrens sub celeritate discedunt. Sed ut nobis sensus possit constare plenitudo, pronuntiandum est: *Converte Domine captivitatem nostram, sicut torrens in Austro* convertitur in liquorem.

Prov. 18. 17.

Isai. 43. 26.

* Ed. quæ.

℣. 6. *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.* Duas seminationes esse in hoc sæculo Apostolo docente cognovimus, sicut ipse ait: *Qui in carne seminat, de carne metet corruptionem; & qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Spiritualis ergo seminatio semper in lacrymis est: quia licet fideles Domino præstante virtutes operentur, aut præterita peccata deplorant, aut futuris se culpis involvere pertimescunt. Sic enim dictum est de ipsis: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Isti ergo tales *qui seminant in lacrymis*, futuræ promissionis gaudia consequuntur. Quibus etiam Osee Propheta dicit: *Serite vobis*

Galat. 6. 8.

Spiritualis seminatio semper in lacrymis est.

Matth. 5. 5.

Osee 10. 12.

vobis ad justitiam, & metite misericordiam. Seminatio verò eorum est pacem quærere, charitatis studio omnia sustinere, jejuniis corpus edomare, eleemosynis se & pietate reficere, & quicquid ad disciplinam potest fidelium pertinere. Contrà temporalium rerum cupidi, & vana sæculi desiderantes cum lætitia seminant, quando adulteria committunt, avaritiam diligunt, deliciosas comessationes exquirunt, idololatriam colunt, & cætera quæ fiunt diaboli instigatione peccata. Sed in illo die judicii cum tristitia & fletu operas suas metent, de quibus

Matth. 8. 12. scriptum est: *Ibi erit fletus, & stridor dentium.* Sic uno versiculo & bonarum rerum compensatio, & malarum retributio declarantur. Quæ figura

Quid sit Antistathmisis. dicitur Antistathmisis, hoc est, Recompensatio, quando justa factis recipit, qui se aut rectâ, aut pravâ conversatione tractaverit.

℣. 7. *Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua.*

* MSS. A. B. cum. ℣. 8. *Venientes autem venient * in exultatione, portantes manipulos suos.* Quamvis & hic versus ad generales videatur bonas operas pertinere: tamen eleemosynas maximè (sicut & aliis visum est) dignoscitur commonere; unde scri-

Eccli. 3. 33. ptum est: *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum.* Nam cùm dicit: *Euntes,* provectus vitæ sanctissimæ significatur, in qua benè ambulando semper acceditur. *Flebant* ergo quando pauperes conspiciebant nuditate detectos, frigore constrictos, inopiâ sævâ maceratos; ut priùs pietatem corde facerent, antequam manus aliquid larga præstaret. Sequitur, *Mittentes semina sua. Mittentes,* in illo sæculo præmittentes, ubi antè facta nostra perveniunt, quàm nos

Matth. 6. 20. illuc ire possimus, sicut scriptum est: *Thesaurizate autem vobis in cælo, ubi neque ærugo, neque tinea demoliuntur, neque fures effodiunt & furantur.* Nec vacat quod addidit, *sua,* ut de propriis laboribus, non de rapinis eleemosynas facere debeamus.

Misericordia illa est, de qua alter non gemit. Misericordia enim illa est, de qua alter non gemit, de qua nullus contristatus abscedit: quia illud offerendum est Majestati, quod potest sub pietate conquiri. Nam cùm dicat Dominus sibi dari, considera si illi aliquid de pravitate possit offerri. Addidit, *Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos. Venientes,* illi *veniunt in exultatione,* quibus jam misericordia divina præparatur, qui hic taliter egerunt, quali-

Qui ad gaudium veniant, qui verò non. ter superna jussa præcipiunt. Illi autem ad gaudium venientes non veniunt, qui hic se nequissimis actibus polluerunt. Omnibus enim venire commune est: sed ad gaudium pervenire, beatorum. Hæc dicuntur nomina Conjugata, quæ fiunt ex verbis generis ejusdem. Et quoniam superiùs dixerant metere unumquemque operam suam, in eadem metaphora veraci sententiâ perseverant. Addiderunt quoque, *Portantes manipulos suos.* Messores enim opere consummato,

* MSS. gremia. * gremio portant ad aream quæ in agro spicarum congregatione ligaverint: sic beati ferunt in aream Domini fructuosissimas actiones. Sed felix illud gremium, quod triticeis ponderibus ingravatur, ne levitas stipularum vota messoris eludat; & tunc deprehendat inanitatem laboris sui, quando jam non prævalet operari.

Conclusio Psalmi.

QUàm benè septimus iste gradalium in figuram veteris Testamenti primum adventum nobis Domini prophetavit, lætitiamque populis salutarem largiendam esse præcinuit, ut Ogdoas esset in reliquis, quam ad Resurrectionem Domini pertinere prædiximus. Nam & distinctionem hanc sequens titulus manifestat; scribitur enim Canticum graduum Salomonis. Salomon autem interpretatur pacificus, quod nomen ad Dominum Christum maximè pertinet, qui mundum reconciliavit Deo, qui dixit: *Pacem* Joan. 14. 27.
meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Denique psalmus ipse jam non futuram prophetiam, sed ipsum fructum ventris ostendere comprobatur; ut cunctis indubitanter appareat, in septuagesimo primo psalmo per decadas totius operis novi & veteris Testamenti indicia contineri; hic autem per singularem numerum eadem fuisse declarata.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus sextus.

Canticum graduum Salomonis.

DIximus non vacare, quòd & isti titulo *Salomonis* quoque nomen adjunctum est, cujus interpretatione in Latina Lingua pacificus est. Et cui aptiùs hoc vocabulum poterit convenire, nisi qui populum circumcisionis & præputii unitatis gratiâ colligavit; & quasi angularis lapis venientes ad se è diverso parietes stabilitatis robore solidavit; de quo dicit Apostolus: *Ipse est enim* Ephes. 2. 14.
pax nostra, qui fecit utraque unum. Additur quoque quòd octavus usque ad finem gradalium est, qui numerus pertinet ad Resurrectionem Domini Christi, de quo omnino locuturus est: indicans novum Testamentum, ad quod hæc prædicta mysteria referuntur. Et nota quòd hic & in septuagesimo primo psalmo propter distinctionem Testamentorum *Salomonis* nomen constat ascriptum, ut utraque sibi assonare cognoscas.

Divisio Psalmi.

EXultans Propheta quòd Spiritu sancto completus, novi Testamenti gratiam prævidisset: ne aut sibi aut aliis de tanto munere forsitan surriperet perniciosa præsumptio, primo ingressu docet sanctissimos viros: ne quis propriis viribus aliquid boni applicare contendat, cùm omnia in divina potestate sint posita; nec præcurrere quis velit tempus, quod intelligit Domini ordinatione dispositum. Secundo modo de ipso Domino loquitur Jesu Christo, & de Apostolis ejus, vel quicumque ipsius mandata perficiunt.

Expositio Psalmi.

℣. 1. NIsi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam. Planum est ad quosdam ædificatores Psalmistam loqui: sed non est dignum ut credamus hoc de structoribus cæmentorum, aut saxorum quadratariis dictum: sed illos potiùs ædificatores debemus accipere, qui unumquemque Christianum veritate fidei fabricare contendunt. Ipsi enim sunt *domus,* quibus dicit Apostolus: *Vos enim estis templum Dei,* 1. Corint. 3. 16
& Spiritus Dei habitat in vobis. Sed si isti homines suis viribus ædificare contendunt, laborare videntur in vacuum, nisi gratia Domini donet ve-

* Ed. effectum — ritissimæ credulitatis * affectum; sicut & Apostolus
Ibidem. 7. — dicit: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Debemus enim ad hæc facienda studium commodare, sed ita ut Dominum credamus posse perficere: ne vanis præsumptionibus elusi, Auctorem & Perfectorem rerum in nostram perniciem prætermittere videamur. Meminerimus autem hunc & alterum versum sub argumento dictos, quod dicitur A necessatio. Necessaria quippe est Domini ædificatio, sine quo nihil boni ad culmen perfectionis adducitur.

℣. 2. *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilabunt qui custodiunt eam.* De domo ad civitatem transitum facit; ut nec in singulis elatio detestanda surripiat, nec in Ecclesia sancta jactantia perniciosa prævaleat. *Civitas* enim Domini Jerusalem intelligitur cælestis, cujus adhuc pars peregrinatur in terris; in qua Episcopi vigilare contendunt, ut commissum sibi gregem pervigili cura custodiant. Quibus * idem dicitur: ne
* Ed. item. — noxiis cogitationibus incitentur, & credant aliquid humanas vigilias prævalere, cùm sola Divinitas incursionis pericula possit arcere. Intelligimus quàm sit impudens Pelagiana, quàm iniqua præsumptio; ut contra eam decreverit toties Spiritus sanctus dicere, quod tamen ipsa passa non sit audire.

℣. 3. *In vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis.* Adhuc ipsos doctores alloquitur, ut efficaciùs populi corrigantur, cùm etiam magistros viderint esse præmonitos. Dicitur enim, *In vanum est vobis ante lucem surgere.* *Surgit* scilicet *ante lucem* qui in hoc sæculo desiderat beatitudinem promereri, cùm vera lux, id est, Dominus Christus hìc multa pertulerit, & usque ad crucis patibulum pro nostra salute dignatus fuerit pervenire. Quod pulcherrima comparatione monstratum est. Nam qui *ante lucem surgit*, adhuc in tenebris ambulat, & iter suum propter obscuritatem noctis expedire non prævalet; sic & illi sunt qui hìc degere sub securitate contendunt, antequam resurrectionis gaudia consequantur. Quibus dicitur: *Surgite postquam sederitis*, id est, priùs humiliationem sustinete, & post ascensum præmia quærite gaudiorum. Hic enim sessio humilitatem significat, non honorem. Quod sic esse omnimodis sentiendum sequens versus ostendit. Nam ut Capitis nostri evidentibus instruamur exemplis, sedit

Surgit ante lucem, qui hic beatitudinem quærit.

Per sessionem humilitas intelligitur.

Math. 26. 38 — quando dixit: *Tristis est anima mea usque ad mor-*
Ibid. 28. 18. — *tem.* Surrexit cùm ait: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Legitur & in bono, *ante lu-*
Jerem. 7. 13. 25. — *cem*; ut Jeremias ait: *Ego autem locutus sum ad vos ante lucem, & non audistis me. Et misi ad vos omnes servos meos Prophetas ante lucem, dicens: Revertimini unusquisque à via sua maligna.* Sed si aciem mentis intendas, uterque de Christo loquitur, quamvis videatur esse divisum. Præsens enim psalmus, *ante lucem*, id est, ante secundum adventum Domini nihil gaudiorum dicit esse præsumendum. Jeremias verò, *ante lucem*, id est, ante primum adventum Christi populos commonet à pravitate discedere: ne possint in tortuosis itineribus inveniri. Sic ambo Prophetæ adventum Domini utrumque tetigerunt.

℣. 4. *Qui manducatis panem doloris: cùm dederit dilectis suis somnum.* Declaravit quibus dixerit: *In vanum vobis est ante lucem surgere*, quando, ipso teste, *panem doloris* perfecti comedunt Christiani, de quibus alius psalmus ait: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte*; Et alibi: *Cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis in mensura.* Quibus re vera ipse dolor panis est, cùm se de afflictione reficiunt, & de mundana tristitia consolantur. *Panis* enim pertinet ad nutrimentum, quod in illa puritate contingit, quando fideles sibi dari pœnas non ad interitum æstimant, sed ad salutem. Sequitur quando debeant surgere, qui priùs jussi sunt sedere; illo scilicet tempore cùm fideles suscipiuntur in requiem, quibus mors somnus est, & secura pausatio. *Dilecti* enim Dei sunt, qui eum nimiâ charitate perquirunt. Sed quanta illis præstantur, hinc potest intelligi, ut tale nomen acceperint; nam qui *dilectus* Dei dicitur, æternâ sine dubio prosperitate cumulatur.

Panem doloris perfecti comedunt Christiani.
Psal. 41. 4.
Psal. 79. 6.

Fidelibus mors somnus est.

℣. 5. *Ecce hereditas Domini, filii, merces fructus ventris.* Ut ostenderet se Propheta de fidelibus Christi superiora dixisse, venit ad secundum modum, in quo jam demonstrat ipsum Dominum Christum. Dicit enim: *Ecce hereditas Domini;* Filii scilicet Ecclesiæ, ex aqua & Spiritu sancto generati, qui *hereditas Domini* esse noscuntur. Et qui sint isti *filii*, consequenter exponitur: *Merces fructus ventris.* Hujus *fructus ventris*, id est, uteri virginalis partus, *merces* est omnis ejus *hereditas*, quæ resurgens in cælorum possessionem mittitur, & æternâ cum Domino felicitate gaudebit. *Merces* enim humanitati reddita dicitur, de qua & secundus psalmus ait: *Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam.* Et Apostolus dicit post alia: *Propter quod exaltavit illum Deus, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Cæterùm Divinitas ejus nihil accepit unde cresceret, sed mundo contulit unde periculum mortis evaderet. Sic enim & populum acquisitionis dicimus, & animas conversorum * lucrum esse profitemur; ut eodem modo & mercedem recipere dicatur, quam aliquando acquisiisse testamur. Ista enim & his similia convenienter accipiuntur ab illa parte quâ passus est.

Filii Ecclesiæ hereditas Domini.
Quæ merces humanitati Christi reddita.
Psal. 2. 8.
Philip. 2. 9.
Divinitas ejus nihil accepit unde cresceret.
* Ed. lucratum.

℣. 6. *Sicut sagitta in manu potentis: ita & filii excussorum.* *Sagitta* telum est, quæ & citò pervenit ad destinata, & pervolat omnino rectissima. Hæc quando egreditur de *manu potentis*, & magnâ velocitate discurrit, & appetita percutit. Non enim *potens* est ille qui dirigit, si sagittæ cursus erraverit. Quapropter additum est: *de manu potentis;* ut nec de effectu dubitares, nec de celeritate diffideres. His benè Apostoli comparantur: quia de *manu potentis*, id est, Domini Salvatoris transmissi, celeriter ad destinata perducti sunt, & jussa fideliter impleverunt. Nam ut hoc evidenter adverteres, sequitur, *Ita & filii excussorum.* *Excussores* rectè dicimus Prophetas, qui penetralia Domini perquirentes, prophetaverunt populis stupenda miracula. Excutere enim, est tectum aliquid inquirere, palamque facere; quod illis accidisse non dubium est, qui vitâ probabili meruerunt sancti luminis veritate compleri. Istorum *filii* meritò dicuntur Apostoli, quorum prædicatione credentes, eorum quodammodo fide generati sunt. Nam generationem quamdam ex doctrina descendere beatus Paulus absolutè testatur, dicens: *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*; Et alibi: *Nam in Christo Iesu per Evangelium ego vos genui.*

Apostoli sagittis comparati.
Excussores Prophetæ vocantur.
Quid sit Excutere.
Generatio quædam ex doctrina descendit.
Galat. 4. 19.
1. Cor. 4. 15.

℣. 7. *Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis.* Excussorum filii, id est, Apostoli desiderium illud habuerunt, ut serviret Domino credens populus Christianus. Hos ergo *beatos* dicit, cùm eorum labor ad gloriosa vota pervenerit; sive magis, quoniam ipsi desideraverunt atria Domini festinanter intrare, quemadmodum in quadragesimo primo psalmo jam dictum est:
Psal. 41. 2. *Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum: ita desirat anima mea ad te Deus.* Sic & Apostolus ipso
Philip. 1. 23. desiderio flammabatur cùm diceret: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo.* Quapropter ter quaterque *beati* sunt, qui pervenire ad talia vota meruerunt. Quod tamen *desiderium* non est humanâ festinatione completum: sed ille concitat tale votum, qui donat effectum.

℣. 8. *Non confundentur cum loquentur inimicis suis in porta.* Et hoc ad filios pertinet excussorum, qui mundi terminos sanctis prædicationibus impleverunt. *Porta* verò civitatis Jerusalem
Joan. 10. 9. Christus est Dominus, sicut ipse dicit: *Ego sum janua.* In ipsa enim loquitur, qui rectè prædicat de Domino Salvatore; ut per ejus baptismum atque pœnitentiam introeuntes, cælorum regna possideant. Sed & illud perscrutandum est quare talis locus prædicatoribus est electus; scilicet ut qui non credit exeat, qui acquiescit introeat. Tali ergo loco pius Prædicator & infideles exire facit, & devotos introire permittit: sive quia publica vox est, quæ *in porta loquitur*, dum à commeantibus semper auditur.

Conclusio Psalmi.

QUàm benè in altum usque ad verum Solem quasi Elias alter ascendit, non curru igneo subvectus, sed virtutum gradibus elevatus; nec auras motu corporis carpens, sed animo sanctum culmen ascendens. Gloria Domino Salvatori, qui in servis suis miracula diversa monstravit. Iter habuit per aëra illius mortale corpus, Propheta terram non deserens ad superna conscendit. Rogemus ut pennis misericordiæ suæ nos evehat, qui carnis fragilitate deprimimur. Nihil illi difficile est, nisi cùm boni aliquid non putatur posse hoc implere. Perscrutemur ergo seduli scripturas divinas: revolvamus libros novi & veteris Testamenti, si *filii* esse volumus *excussorum*; ibi enim Dominum reperimus, si hæc veraciter excutere mereamur.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus septimus.

Canticum graduum.

QUàm sit magnificus nonus gradus, numerus ipse declarat, qui trinâ triplicatione protentus, sanctum nobis Trinitatis culmen
Eccl. 1. 16. ostendit. Sed cùm *timorem Domini* legerimus *initium sapientiæ*, perquirendum est cur Propheta in tali loco eum judicaverit esse memorandum. Duo timores sunt qui corda nostra compungunt; unus humanus, per quem timemus aut pericula carnis pati, aut mundi bona deserere. Sed iste cognoscitur temporalis, quoniam tamdiu hæc metuimus, quamdiu in hujus sæculi conversatione versamur. Divinus autem timor per omnes provectus in hac vita nobiscum semper ascendit. Nam cùm illa hujus sæculi formido in primo gradu cum mundo deseratur: iste semper nobiscum manet, & in omni ascensu quasi fidelissimus comes assumitur; sicut in centesimo decimo octavo psalmo jam dictum est: *Infige timore tuo carnes meas: à judiciis enim tuis timui.* Meritò ergo & in tali gradu & ubique timor Domini debere nobis inesse præcipitur: quoniam nobis custos necessarius approbatur. Psal. 118. 120.

Duo timores sunt qui corda nostra compungunt, humanus scilicet & divinus.

Divisio Psalmi.

PRimo membro Propheta sub quibusdam allusionibus enumerat bona timentium Deum, ut animos devotorum cælestis præmii calore succendat. Secundo benedicit eos, ut gaudia æterna recipiant: ne quis hunc timorem suavissimum pertimescat.

Expositio Psalmi.

℣. 1. BEati omnes, qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Primo sermone timorem Domini ab hujus sæculi terrore divisit. Dicendo enim, *Beati omnes, qui timent Dominum*, ostendit non esse beatos qui mundi hujus pericula in amissione temporalium rerum sollicitâ mente formidant. Illa enim miseros efficiunt, cùm homines inani pavore discruciant; provectum non habent, sed immutationem: ascensum nesciunt, sed ruinam. Contrà timor Domini ex amore descendit, ex charitate nascitur, ex dulcedine procreatur. Devotus timor timentem consolans, afflictumque reficiens: nesciens carere gaudio, nisi tali fructu deposito; de quo scriptum est: *Venite filii audite me, timorem Domini docebo vos.* Quàm proficuus timor est, quo filii docentur: qualis disciplina, quæ dulcibus donatur * affectibus! Et alibi de ipso præcipitur: *Et nunc Israël, quid Dominus Deus tuus postulat à te: nisi ut timeas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ambules in omnibus viis ejus, & diligas eum, & custodias præcepta ejus ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut benè sit tibi?* Dictum est quoque de eodem: *Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi.* Sed ne forsitan *timendum* solummodò putares *Dominum* cùm tonat, cùm coruscat, cùm terras tremore concutit, cùm criminosis minatur interitum, addidit, *Qui ambulant in viis ejus*; ut non solum suspendamur ab actibus pravis, verumetiam in fide probemur ambulare rectissimâ. Illi autem *timent Dominum*, *qui ambulant in viis ejus*, & mandata ipsius devotâ mente perficiunt. Sed videamus cur alibi singulari numero ponatur via, & alibi plurali, sicut hîc factum est. Cùm de se loquitur Dominus Christus, viam se dicit, ut est illud: *Ego sum via, veritas, & vita*; & iterum, *Nemo enim potest ad Patrem venire, nisi per me.* Cùm vias plurimas dicit, Apostolos significat & Prophetas, per quos venitur ad unam viam, id est, ad Dominum utique Salvatorem. Quod utrumque Jeremias testatur dicens: *State in viis Domini, & interrogate semitas Dei æternales, & videte quæ est via bona, & ambulate in ea.* Hoc etiam & in alio loco sic intelligendum esse monuimus.

Timor mundanus miseros efficit.

Timor Domini ex amore descendit.

Psal. 33. 12.

* Ed. effectibus.

Deuter. 10. 12.

Psal. 18. 10.

Quando via in singulari ponitur Christus intelligitur, quando in plurali Apostoli & Prophetæ.

Joan. 14. 6.

Jerem. 6. 16.

℣. 2. *Labores fructuum tuorum manducabis: beatus es, & benè tibi erit.* In isto & duobus aliis versibus qui sequuntur, enumerat bona timen-

tium Deum. Sed primùm considerandum est, cur superiùs plurali numero posuerit, *beatos*; & nunc singulariter dixerit, *Manducabis*. Usus iste scripturæ divinæ proprius est ad singularem numerum redigere, quod pluraliter videtur esse propositum; scilicet quia mater Ecclesia (sicut sæpe dictum est) quamvis plurimos beatos contineat, sanctâ unitate lætatur. Deinde perscrutemur quid velit dicere: *Labores fructuum tuorum*, cùm non de fructibus labores, sed de laboribus fructus sine dubitatione nascantur. Sed *labores* significare voluit opera bona, quæ in hoc mundo ita fiunt, ut epulum suave in futura retributione concedant. *Manducare* est enim aliqua esca refici, & de ipsa satietate gaudere. Isti ergo *labores* qui sunt bonorum operum, percipiuntur in illa resurrectione, quando auditum fuerit: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi.* Felix comestio quæ non ventre digeritur, sed inconsumptibili perennitate servatur. Nam & animas habere pabulum suum psalmus alter ostendit, dicens: *Gustate & videte quoniam suavis est Dominus.* Et ne istud pabulum carneum putares, addidit, *Beatus es.* Nemo enim de carnali comestione beatus efficitur, nisi qui per spiritualia dona saginatur. Et ne istum beatum mediocrem fructum crederes possidere, subjunxit, *Et benè tibi erit.* Ubi benè est, omnia bona confluunt, & ad gaudium suavitatis adducunt. Significat enim illa præmia, *quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.*

Per labores opera bona significantur.

Matth. 25. 34

Anima pabulum suum habet, quo saginatur.

Psal. 33. 9.

1. Cor. 2. 9.

℣. 3. *Uxor tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ.*

℣. 4. *Filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ.* Simili modo intellectus ad litteram & hic quoque vitandus est. Nam cùm plures sanctissimos viros uxores & filios perspicias non habere; & iterum sceleratos hæc omnia possidere; quomodo in istam partem beatitudinis applicabis, quæ subtracta plerumque bonis, & iniquis potiùs attributa cognoscis? *Vxor* enim dicta est, quasi ut soror. Quapropter *uxorem* hîc beati viri sapientiam debemus accipere, sicut Salomon dicit: *Quæ voluerit sapientiam ducere sibi sponsam*; & alibi, *Ama illam, & amplexabitur te: & circumda illam, & servabit te.* Ipsa ergo *uxor* est justorum, quæ casto amplexu complectitur maritum. *Vitis* verò mater est uvarum, quæ dulcia vina profundens, corda nostra recreat: sic & ista uxor, id est, sapientia fructus inferens jucundos, suavi nos delectatione lætificat. *Domus* autem nostra rectè dicitur propria cogitatio, quando in eadem defixi, quasi in quibusdam ædibus commoramur. Istius autem domus parietes, duo sunt Testamenta, in quibus mens sancta velut quibusdam lateribus firmata solidatur. Sequitur, *Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ.* De uxore sapientia meritò dicuntur filii nati esse, non filiæ. Per sexum enim virilem plerumque mentis firmitas indicatur: sive quia hic sexus nominatus utrumque complectitur, sicut & alibi dicit: *Beatus vir qui timet Dominum*; non enim solùm vir beatus est qui timet Dominum, sed & mulier beata est quæ Dominum timet. Ipsi ergo circumdant spiritualem mensam, hoc est altare Domini, quando cælesti pane saginantur. Sed ideò *tua* dictum est, ut honor Pontificis clariùs appareret; sic enim de ipsis dicimus: Præsidet Ecclesiæ suæ: Redi ad Ecclesiam tuam; quod verbum in usu constat esse cunctorum. Illud quoque discutiendum est, quòd filios beatorum olivis novellis compatare maluerit; ipsæ enim sunt viridiores ac fortiores, & ex omni parte firmissimæ, fructum quoque copiosiùs inferentes: de quo fructu & cibus conditur, & lumen accenditur, & fesso corpori subvenitur. Nec putes incassùm *olivam* atque *vitem* his comparationibus fuisse sociatam. Nam ille qui à latronibus in Evangelio vulneratus fuerat, infuso vino & oleo legitur esse curatus: quoniam hæc duo vitæ nostræ mystica præsidia subministrant; in vino austeritas justitiæ est, in oleo lenitas misericordiæ; illud ad vetus, istud ad novum potest respicere Testamentum. Nam quòd *uxori vitem*, *filiis* similavit *olivas*, Parabole figura esse dignoscitur: quoniam res sibi genere dissimiles comparavit.

Uxor dicta, quasi ut soror.

Sap. 8. 2.

Prov. 4. 6.

Uxor beati viri sapientia.

Domus nostra dicitur propria cogitatio, cujus parietes duo sunt Testamenta.

Psal. 111. 1.

Filii beatorum olivis novellis comparati.

Luc. 10. 34.

℣. 5. *Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum.* Secuta est beati illius qui timet Dominum, perfecta conclusio. Nam cùm dicit: *Sic benedicetur*, significat (sicut superiùs constat expositum) sic enim meretur benedici, qui suum timet Auctorem, qui formidare desinit inania, qui casto Domini timore completur. Et vide ordinem dictorum; ait enim priùs: *Ecce sic benedicetur omnis homo*; & ne sibi hanc benedictionem usurparent contumaces ac fatui, addidit, *Qui timet Dominum.*

℣. 6. *Benedicat te Dominus ex Sion, & videas quæ bona sunt in Ierusalem omnibus diebus vitæ tuæ.* Venit ad secundum membrum, ubi pietate sanctissimâ illos postulat benedici, qui ad omne bonum studium Domini timore flammantur; ut agnoscamus quàm sit timor iste proficuus, cui benedictio sancta geminatur. Dicit enim, *Benedicat te Dominus ex Sion*, id est, Dominus Christus, qui in hoc monte hominibus apparere dignatus est, & pro nominis sui qualitate tanquam Pastori optimo semper ascribitur. *Sion* enim (sicut sæpe dictum est) interpretatur speculatio. Sequitur, *Et videas quæ bona sunt in Ierusalem.* Necesse nobis est ista verba frequenter exponere: quia positi sensus ex ipsis maximè pendere noscuntur. *Ierusalem* indicatur visio pacis. *Pax* hîc invisibilis res est, quæ tunc videbitur, quando Auctor ejus Christus Dominus beatâ mente conspicitur; optat ergo ut *in Ierusalem videat* cuncta *quæ bona sunt.* Aspicitur enim illic ipse Dominus, qui & ipsos intuentes æternos facit, & se jugi perpetuitate demonstrat. Hoc ergo prophetiæ spiritu sanctis optatur, quod eis evenire posse cognoscitur. Sed ne hoc crederes temporale, additum est, *Omnibus diebus vitæ tuæ*, ut ineffabili dono æternitatis cumulus adderetur.

℣. 7. *Et videas filios filiorum tuorum:* * *pax super Israël.* Adjecit & hunc versum benedictionibus suis; ut ille qui hic timet Dominum *videat* in illa beatitudine *filios filiorum* suorum; quod etiam & spadonibus accidere posse non dubium est. *Filii* sunt (sicut jam dictum est) qui spirituali doctrinâ generantur. Sed minus gaudii fuerat filios acquisisse spirituales, nisi etiam & ipsi qui docti sunt, alios filios generasse viderentur. *Filios* enim *filiorum* significat nepotes, quod utique beatis viris contingere potest, qui prædicationibus sanctis populos instruere consueverunt. Et intuere quòd inter summa gaudia

* MSS. A. B. F. *pacem.*

Acquisitus fidelis magnum gaudium parit acquirenti.

memorat hoc videndum. Necesse est enim ut acquisitus fidelis magnum gaudium pariat acquirenti: quia magnâ inde probatur mercede cumulandus. Ad quos illud talentum respicit, quod Paterfamilias duplicatum lætus invenit. Sequitur sententia quæ beatitudinis illius culmen suavitatemque declarat; ut supra illam beatam Jerusalem *pax*, id est Dominus Salvator insideat, & cuncta beata faciat, quæcumque Majestatis suæ virtute complectitur. Hoc est quod superiùs dixit: *Videas quæ bona sunt in Jerusalem.* Ista enim *pax* est quam omnis desiderat devotus, cui suspirat, cui gemit, pro qua ipsam animam libenter effundit.

Conclusio Psalmi.

COgnovimus in præsenti psalmo quæ Deum timentibus sint promissa, quos fructus recipiat qui Dominum sincerâ mente formidat. Studio ergo maximo deprecemur, ut istum timorem accipere mereamur, qui non ad pœnam petitur, sed ad salutem; unde talia proveniunt, qualia nunquam de mundi oblectatione nascuntur. Decet enim peti nimiâ supplicatione quod summum est. Quapropter (ut dictum est) Dominum jugiter expetamus, ut ipsius largitate mereamur ad talia munera pervenire. Nam qui peccatores opportunè & importunè præcipit supplicare, promisit quod etiam & nos immeritos possit audire.

Decet peti nimia supplicatione quod summum est.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus octavus.

Canticum graduum.

GRadus iste decimus denario jam promovetur ascensu, terrena deserens, & supernis se gloriosâ vicinitate conjungens. Audiamus eum in alto positum dulciùs canentem: quoniam altitudo graduum psalmorum nobis intelligendorum præstat ascensum. Subiit quippe meritò, qui ad Domini proximatur aspectum. Sed tamen hæc omnia humilitas præstat, quæ Dei famulos decenter exaltat. Videamus quid sit positum in hoc numero præmiali: quia ipse est denarius quem laborantibus in vinea sua dives Dominus piâ largitate concedit. Docet enim Propheta toleranter nos sæculi molestias sustinere, quando Ecclesiæ crebras fuisse comprobat passiones.

Matth. 20. 9.

Divisio Psalmi.

SPiritu sancto Propheta completus, in prima positione monet Israël ut dicat quanta certamina, & quales insidias à suis pertulerit inimicis: ne quis fidelium de propriis tribulationibus desperare videretur. Secundâ positione prophetiæ spiritu pertinacibus & inimicis Ecclesiæ per quasdam parabolas imprecatur, quod eis in judicio futuro noverat esse venturum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. SÆpe expugnaverunt me à juventute mea, dicat nunc Israël. Admonetur Israël, id est Ecclesia Dei, ut dicat *expugnatam se sæpe & à juventute. Sæpe*, significat frequentiam passionum. *A juventute*, primum tempus ætatis, quando ab ipsis primordiis sævissimas contrarietates diabolo instigante sustinuit. Sic enim alius psalmus ait: *Junior fui & senui, & non vidi justum derelictum, nec semen ejus egentem pane.* Neutro generi masculinum genus adjunxit; quod inter idiomata scripturæ divinæ constat esse numerandum. *Egentem pane*, non enim vel puer, vel adolescens hoc viderat quod dicebat. *A juventute* ergo significat, quando à fratre perverso Abel justus occisus est. Pertulit quoque temporibus Loth, quando multas iniquitates Sodomorum vir fidelis expertus est. Pertulit in Job notissimas illas & creberrimas calamitates, quando diaboli machinamenta gloriosæ tolerantiâ passionis victa cesserunt. Pharaonis quinetiam populus Dei acerbam dominationem sustinuit. Multi verò sanctissimi tribulationibus & periculis appetiti, certamen atrocissimum sustinentes, martyrii coronam consummatâ clade meruerunt. Ipsius quoque Christi Domini Passione expugnata est Ecclesia, quando imprudentibus visa est Dominum perdere, quem vitæ suæ prædicavit Auctorem: sed inde potiùs crevit, unde eam infideles putabant nihilominus inclinari. Nec illud vacat quod sequitur: *Dicat nunc Israël;* scilicet in hoc sæculo, quando tempus est pœnitentiæ, ut instruantur reliqui fideles. Nam post resurrectionem generalem solas Domini laudes cantabit semper Ecclesia. Istud enim quod positum est, *Dicat nunc Israël*, per tres versus qui sequuntur ubique subaudiendum est.

Ecclesia Dei ab ipsis primordiis sævissimas contrarietates sustinuit.

Psal. 36. 25.

In hoc sæculo tempus est pœnitentiæ.

℣. 2. *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea: etenim non potuerunt mihi.* Et in quinto psalmo gradalium superiore factum est simile principium. Quæ figura dicitur Anaphora, id est, Relatio ejusdem verbi per principia versuum plurimorum. Nunc enim intelligenda est senectus Ecclesiæ, dicente Apostolo: *Filioli novissima hora est.* Quicquid enim in fine mundi geritur, senectus aptissimè nuncupatur. Quapropter à *juventute* sua benè se *expugnatam* dicit Ecclesia; ut intelligas, quia nunquam finita, quæ semper *expugnata est.* Crescit enim persecutionibus improborum, suaque contritione grandescit. Nam etsi videatur sanctos viros in hac vita amittere: tamen eos futuræ patriæ probatur acquirere; & ideo non potest finiri, quando illam detrimentis suis constat augeri. Nam & sequentia sic declarant; dicit autem: *Etenim non potuerunt mihi.* Non potuisse sibi prævalere dicit, quos se superiùs *expugnasse* commemorat. Imperfecta est enim expugnatio, quæ iterum ad certamen redit; nec victoria debet dici, postquam iterum constat posse confligi. Quod tamen comma sequens versus exponit.

Quid sit Anaphora.

1. Joan. 2. 18.

Ecclesia persecutionibus improborum crescit.

Imperfecta impugnatio, quæ iterum ad certamen redit.

℣. 3. *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores: prolongaverunt iniquitatem suam.* Consuetudo est nequissima perfidorum, ut quando aliquid universo populo publicè nequeunt imponere, occultè nitantur singulis aliqua suadere; ut vel paucos decipiant, * qui Ecclesiam Dei nullâ potuerunt perversitate subvertere. *Fabricatum* verò *supra dorsum* suum *à peccatoribus* esse restatur, qui dolos facere à tali parte festinant; ut qui à facie videri possunt, à tergo minimè

* MSS. A. B. F. *quia.*

sentiantur. Hinc superventus inimicorum graviter formidatur, cùm *dorsum* nituntur subitâ incursione turbare. Et ut patientiæ suæ robur ostendat, ipsum certaminis genus exequitur; quod nonnunquam & à superioribus plus timetur. Et ut iterum ipsas surreptiones momentaneas non putares, prolongatas dicit insidias, quas assiduè hostes fidei armatis sensibus ingerebant.

℣. 4. *Dominus justus concidet cervices peccatorum.* Cùm sit Dominus patiens, & magnanimis, & sustinens peccatores, de illis delinquentibus mavult intelligi, qui ipsius misericordiâ ad satisfactionem desiderant redire salutarem. *Cervices* autem pro superbia positas scriptura testatur, dicens: *Cerno quod populus hic duræ cervicis sit.* Et beatus Stephanus in passione sua Judæos arguens, dicit: *Durâ cervice, & incircumcisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut & patres vestri.* Istis ergo hæc vicissitudo redditur, ut *cervices* quas contra Dominum lethaliter extulerunt, jugo ipsius suavi salutari humilitate subdantur. Quod sæpe de persecutoribus factum esse meminimus, ut fierent prædicatores sanctissimæ religionis, qui priùs idola nefandissimis * persuasionibus vindicabant.

Cervix pro superbia ponitur.
Exod. 32. 9.
Act. 7. 51.
* MS. G. & Ed. *persecutionibus.*

℣. 5. *Confundantur & revereantur omnes, qui oderunt Sion.* Venit ad positionem secundam, ubi usque ad finem psalmi per figuram Parabolen, quibusdam comparationibus adversariis obstinatis prædicit esse venturum; quod eis in Domini constat evenire posse judicio. *Confundentur*, cùm perfidiam suam viderint in illa veritate damnari. *Reverebuntur* Judicantem, quem hìc temnendum esse putaverunt. Ipsi enim *oderunt Sion*, id est, Ecclesiam, qui Incarnationem Domini insanis mentibus respuerunt.

℣. 6. *Fiant sicut fœnum ædificiorum, quod priusquam evellatur arescit.* Solent *ædificia* deserta in cacuminibus suis caduca *fœna* producere, quæ ante tempus collectionis arefacta dispereunt: quia nullâ firmissimâ radice viguerunt. His peccatores obstinati aptissimâ societate junguntur: quoniam & hìc frequenter dispereunt, antequam de hac luce tollantur; nascuntur enim in cacuminibus superbiæ, ubi nullâ soliditate consistunt. Nam si in convalle lacrymarum germinarent, fructus suos usque ad maturitatem (Domino juvante) perducerent.

Peccatores fœno ædificiorum comparati.

℣. 7. *L[illegible]s non implevit manum suam qui metit, & [illegible] suum qui manipulos colligit.* In fœni specie [illegible]everat; & sicut superiùs in alio psalmo de beatorum fructibus dicit: *Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos:* ita nunc de peccatoribus pronuntiat, nec manu, nec sinu aliquid ex eis à messoribus, id est, ab Angelis, qui ad judicium Domini populos congregabunt, esse portandum: quoniam illa messis spiritualis fuit quæ fructum intulit: ista verò carnalis est, quæ nulla triticei muneris fœcunditate lætatur; ut nec unam manum repleat, nec sinum onerare prævaleat. Talis est ista messis quæ in Dominico agro non seritur, sed in pectoribus superborum quasi in culminibus caducis enascitur. Nam quos fructus afferre potuit *quæ priusquam evelleretur exaruit?* Nec illud vacat quòd *manum* posuit *& sinum*; *manus* pertinet ad operationem, *sinus* ad conscientiam.

Psal. 125. 6

In malorum quippe actibus neutrum frugi aliquid potuit inveniri.

℣. 8. *Et non dixerunt qui præteribant: Benedictio Domini super vos: benediximus vobis in nomine Domini.* Consuetudo inter Hebræos erat, ut si agentes viam, laborantes in aliquo agrorum opere reperissent, gratiâ indultâ benedicerent; sicut in libro Ruth legitur: *Dixitque Booz juveni qui messoribus præerat: Dominus vobiscum; qui responderunt ei: Benedicat tibi Dominus.* De quo ritu magnificus hic à contrario sensus assumptus est: quoniam sceleratis inaniter operantibus benedictio nulla præstatur. *Prætereuntes* autem significat sanctos viros, qui mundi istius confusa & perturbata temnentes, ad sæculi illius pacifica & quieta festinant; ut revera *præterire* videantur, quæ Domini amore contemnunt. Nam si istos *prætereuntes* velis tibi auctoritate divina firmari, audi Moysen: *Transibo & videbo visionem hanc.* Et in alio psalmo superiùs dictum est: *Vidi impium superexaltatum & elevatum sicut cedros Libani: & transivi, & ecce non erat.* Vides hoc verbum sæpe sanctis mentibus attributum. Sed ne ipsa *benedictio* putaretur humanis viribus applicanda, sequitur, *Benediximus vobis in nomine Domini.* Ipsa est enim firma & vera benedictio, quæ sub Domini commemoratione præstatur, à quo venit omne quod expedit.

Consuetudo inter Hebræos benedicendi.
Ruth. 2. 4. 5.
Sancti viri hunc mundum prætereuntes dicuntur.
Exod. 3. 3.
Psal. 36. 35.
Quæ sit firma & vera benedictio.

Conclusio Psalmi.

Respiciamus hunc psalmum quasi duabus alis evectum, decimum conscendisse fastigium. Dextera quippe ala ipsius est, post persecutiones multas Ecclesiæ superborum denuntiata conversio. Sinistra, odientium Sion optata confusio. Quod Propheta non maledicendi studio loquitur, sed futuræ veritatis instinctu: quoniam licet & pro inimicis nostris præcipiatur orandum; de obstinatis tamen ac perituris, quod veritas habebat, exposuit; nec tamen sine fructu magnæ pietatis hæc dicta sunt. Multi enim de prædicta pœna se corrigunt, quando obstinatis talia imminere cognoscunt.

PSALMUS CENTESIMUS Vigesimus nonus.

Canticum graduum.

Nisi consuetudo Ecclesiæ sollicitâ mente recolatur, potest quæstio nonnulla suboriri, cur in gradu undecimo collocatus Propheta, se pœnitentiæ satisfactione prosternat. In tali enim culmine constitutus, & evectus ad gloriam sempiternam, trepidationem adhuc habere potuit, non ruinam. Similis enim ratio in centesimo vigesimo septimo psalmo reddita est, cùm timorem Domini per omnes gradus in hoc mundo sanctis diximus convenire personis. Dicit etiam Ecclesia in centesimo vigesimo octavo: *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea; &* paulò pòst, *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores*, multasque calamitates ascendens populus iste dinumerat, quas adhuc sustinebat in mundo. Ita & hìc quicquid in excelsum propheticus animus tendit, ampliùs se piâ humilitate prosternit; ut adhuc mente curvatus ascen-

deret, si præsumptionem de meritis non haberet. Conscius enim conditionis humanæ adhuc se humiliùs, quàm pridem subdiderat, inclinavit: quia nemo potest effugere peccatum, qui in fragili probatur corpore constitutus. Quando enim non aut cogitatione delinquimus, aut verborum superfluitate peccamus, aut improvidâ actione delabimur? Una est ergo securitas in hoc sæculo viventi, jugiter piis precibus inclinari; ut qui à culpa esse non possumus liberi, per munera pietatis mereamur absolvi.

Nemo quamdiu vivit potest effugere peccatum, ideo jugiter petendum est absolvi.

Divisio Psalmi.

Videns Propheta plus mente quàm corpore, ne magnis delictorum fluctibus obrueretur, Exordio facto clamat ad Dominum, ut de profundo peccatorum liberetur, benevolentiam boni Judicis quærens de calamitatibus indicatis: quoniam nullus potest esse salvus, nisi qui divinâ clementiâ fuerit absolutus. Sequitur compendiosa Conclusio, Narrationem & cætera prætermittens: quoniam si opportunè adhibeantur, exornant: si incongruè intromittantur, horrescunt. Secutus est ergo bonus magister utile devotumque compendium; cito ad gratulationis gaudia venit, ut agnoscerent pœnitentes quantâ gratiâ suscipiuntur, quibus tam velox medicina præstatur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. De *profundis clamavi ad te Domine: Domine exaudi* * *orationem meam.* Profundum est quasi porro fundum, cujus ima omnino demersa sunt. Hinc ad Dominum Propheta *clamavit*, ut faciliùs potuisset audiri. *De isto profundo* gloriosas fudit lacrymas Petrus: de isto Publicanus pectora culpanda tundebat, qui sic in altum venerat peccatorum, ut nec oculos levaret ad cælum: de isto denique loco Jonas tacitus vociferabatur ad Dominum, qui in ventre ceti positus, infernum vivus intraverat. Cetus enim Prophetæ oratorium fuit, naufrago portus, inter undas domus, felix in desperatione subsidium. Non enim glutitus est in escam, sed in requiem possidendam; & miro novitatis exemplo venter ille ferinus reddidit pabulum illæsum, non solitâ injuriâ decoctionis absumptum; sicut in libro suo ipse testatur, dicens: *Et præcepit Dominus pisci magno ut deglutiret Ionam: & erat Ionas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus*, &c. Ubi orationes quoque suas propheticâ veritate narravit. O pœnitentia nimis & absolutè gloriosa, humiliatio quæ nescit cadere, luctus qui corda lætificat, lacrymæ quæ animam rigant. *Profundus* denique iste nescit inferos, qui transmittit ad cælos. Quapropter virtutem sanctæ orationis intende: quia tantò se credit celeriùs audiendum, quantùm de imis penetralibus clamabat ad Dominum. Denique sic sequitur, *Domine exaudi orationem meam.* Ipsi sunt enim Altissimo viciniores, qui sanctæ humilitatis se visceribus abdiderunt. Sic cùm *de profundo* oraret, ad Altissimi Redemptoris celeriter dona pervenit.

* MSS. A. B. & Ed. *vocem.*

Cetus Jonæ fuit oratoriū.

Jonæ 2. 1.

Pœnitentiæ laus.

Ipsi sunt Altissimo viciniores qui se profundiùs humiliant.

℣. 2. *Fiant aures tuæ intendentes, in orationem servi tui.* Pulcherrimâ supplicatione placatum sibi Judicem reddit, ut petitionibus suis clementissimus præstaretur auditus. Sed cùm sit oculorum *intendere*, hîc *auribus* datum est; scilicet quia virtus ejus & naturæ potentia singularis nec auribus audit, nec pedibus ambulat, nec oculis videt, nec ore gustat, nec naribus odoratur: sed incomprehensibili virtute operatur ista quæ dicta sunt. Nam cùm sit Deus spiritus, sicut de ipso legitur: *Spiritus est Deus*, æternus, omnipotens, penetrans & continens omnia quæ ab ipso creata sunt, ubique plenus, ubique totus, de se & per se coruscus; ex nostra tamen consuetudine virtus quâ videt oculi dicuntur, virtus quâ audit aures appellantur, virtus quâ perficit manus vocantur, & his similia quæ per allegoriam divinis operationibus applicantur. Cùm enim dicit: *Servi tui*, misericordia boni Judicis * commovetur: ne patiatur abjicere, quem se cognoscit fideliter invocare.

Deus incomprehensibili virtute omnia operatur, quæ homines per sensus agunt.

Joan. 4. 24.

* Ed. *commonetur.*

℣. 3. *Si iniquitates observaveris Domine: Domine quis sustinebit?* Ecce jam profundus ille detectus est, unde clamabat ad Dominum. *Iniquitatem* enim vult intelligi omne peccatum, quod potest aliquâ pravitate committi. Iniquum est enim quod justum non est. Et quis à tali complexione reddatur exceptus, nisi solus ille qui jugiter potuit implere justitiam? Nam & sancti viri cùm devotâ se conversatione tractare videantur: tamen culpas ex toto declinare non possunt, quando & otiosus sermo reatus est, & in crastinum cogitare peccatum est, somnis eludi, incongruâ subitò cogitatione compleri, & cætera hujuscemodi. Videns ergo Propheta nullum esse qui non aut cogitationibus superfluis excedat, aut vacuo sermone delinquat, aut inanibus actibus occupetur, territus clamat ad Dominum, justitiæ ipsius non sufficere genus humanū, nisi misericordiæ suæ præstet auxilium. *Quis sustinebit?* quasi pondus immensum, quasi molem intolerabilem, quasi flammam consumptibilem. Meritò enim justitiam Domini sibi importabilem dicebat, qui actuum suorum consideratione ejus judicia formidabat. Quæ figura Græcè dicitur Diaporesis, Latinè Dubitatio, cùm habemus ambiguum, si possit inveniri quod quæritur.

Quid sit iniquitas.

Sancti viri culpas ex toto vitare non possunt.

Quid sit Diaporesis.

℣. 4. *Quia apud te propitiatio est: & propter legem tuam sustinui te Domine.* Territus autem justitiâ Domini, per quam pœnas nulli fas est evadere, ad patronam misericordiam convolavit. Non est enim in nostris actibus ut mereamur absolvi: sed ipsius propitiationis est, ut confitentem reum liberare dignetur. Sed si nomen istud diligentiùs perscruteris, *propitiatio* fuit quando pereunti mundo Deus Filii sui Incarnatione subvenit; ut humanum genus absolveret, quod erat peccatis nectentibus obligatum. Sequitur, *Et propter legem tuam sustinui te Domine. Propitiationi* lex videtur esse contraria: quia lex peccatum detegit, reum designat, totumque sibi hominem reddit obnoxium, sicut Apostolus dicit: *Peccatum autem non cognovi, nisi per legem; nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.* Sed illam legem hic debemus advertere, id est, Evangelicam jussionem, quæ dicit: *Invicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Hæc est ergo lex, quàm se Propheta commemorat *sustinere*, per quam se jure credebat esse salvandum. Nam & ipsum quod dicit, *Sustinui*, indicat charitatem, quæ

Lex peccatum detegit.

Rom. 7. 7.

Galat. 6. 2.

Lex Christi charitas.

totum sustinet, totum patitur, & spem suam desideranter expectat; hæc salutariter inflammat corda fidelium, hæc perfectos efficit utique Christianos.

℣. 5. *Sustinuit anima mea in verbum tuum: speravit anima mea in Domino.* Repetitio ista superioris sensus explanatio est; ut in anteriore versu legem novi Testamenti dictam fuisse cognosceres, quando & ipsum *Verbum*, id est, Dei Filium hìc positum evidenter cognosceres. *Sustinuit* ergo *Verbum*: quia Incarnationem Domini credebat esse venturam. Nemo enim *sustinet*, nisi qui promissum cupit accipere. Et ne hoc *verbum* transitorium aliquem putares esse sermonem, addidit, *Speravit anima mea in Domino. Verbum* enim Dei, Omnipotens est Filius, de
Joan. 1. 1. 2. quo scriptum est: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum*; quod ultimis temporibus de Maria Virgine Incarnationem sumens, propter interitum generis humani auferendum, nasci dignatum est.

℣. 6. *A custodia matutina usque ad noctem: speret Israël in Domino.*

℣. 7. *Quia apud Dominum misericordia: & copiosa apud eum redemptio.* Explicitis sub omni decore principiis, ad conclusionem psalmi lætissimus venit. Nam securus de suis delictis redditus, jam populis prædicat, ut per universam vitam in Domino Christo debeant sperare: quia Ecclesiæ suæ molestissimas passiones in æterna potest gaudia commutare. *Custodia matutina*, est manifestatio illa Domini Salvatoris, quando sepulchrum custodientibus Judæis resumpti corporis veritate surrexit. *Noctem* verò significat hujus sæculi terminum, ut usque ad mundi finem in spe Domini debeat universalis Ecclesia perdurare. Sed dùm hoc *Israëli* generaliter dicitur, unusquisque fidelissimus de fine proprio commonetur. Et considera, quia dixit: *A custodia*, ut ab adventu Domini ejus manifestato nomine ampliùs debeat obediri. Sequitur, *Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.* Reddita est causa mirabilis, quare *Israël* debuisset *sperare in Domino*: quia in ejus manu *misericordia* est, quæ potest ex perverso justum facere, ex imbecillo immortalem, ex carneo Angelis similem. Hoc enim ille de nobis consuevit ostendere, ad quod humana natura per se non potest pervenire. Addidit etiam, *Copiosa redemptio*; ut pretiosus ille sanguis tantâ fuerit ubertate ditissimus, quatenus totius mundi peccata redimeret; & velut quodam diluvio salutari orbem terrarum à suis sordibus expiaret. Versus autem duos ideo in uno posuimus: quia sic sibi copulati sunt, ut mutuâ conjunctione declarentur.

In manu Domini misericordia est.

Sanguis Christi totius mundi peccata redemit.

℣. 8. *Et ipse redimet Israël ex omnibus iniquitatibus ejus.* Ille quem superiùs dixerat misericordem atque copiosum: hìc jam quid sit facturus ostenditur. *Redimet* itaque *Israël* sanguine pretioso: sanguis qui purificat non cruentat, qui non maculat sed emundat; sicut Joannes Apo-
1. Joan. 1. 7. stolus dicit: *Sanguis Iesu Christi mundat nos ab omni delicto.* Sed cùm dicitur, *Ipse redimet*, nullam possibilitatem in homine, evadere potuisset, ut ostendit. Ipsæ sunt *iniquitates* quas superiùs nolebat intendi: quoniam si illæ fuissent respectæ, *redimi* nullatenus iste potuisset. Sive (ut quidam dicere voluerunt) redemptio Israël, tempus illud significatur, quando in fine sæculi Elia conspecto, Judæorum creditura est multitudo; sicut & Malachias Propheta commemorat, dicens: *Et ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & preclarus.* Malac. 4. 5.
Sed quid istis proderit cùm alter evaserit, quando graviùs torquebitur qui solus reus correctis posteris invenitur? Multò meliùs si præcederent fide, qui prælati sunt tempore.

Sanguis Christi purificat, non cruentat.

In fine sæculi Judæorum creditura est multitudo.

Conclusio Psalmi.

De profundo quidem psalmus iste fecit initium, sed ad altitudinem magnam velut sol provectus ascendit; ut agnoscamus quam utilitatem habeat pœnitentia, quæ in tali culmine cognoscitur collocata. Et ideo consideremus quàm noxia sit superbia, cui non desinit frequens obviare medicina. Violento morbo non unum medicamen apponitur, sed contra eum multiplici curiositate tractatur. Nam & illa arbor sæpiùs securibus cæditur, quæ per auras tenues magnâ libertate luxuriat. Hoc enim malum superbiæ, sextâ pœnitentiæ bipenne percussum est, & nutantia ramorum membra tremuerunt: sed in subsequenti septima sic conciditur, ut in terram protinus elisa frangatur. Redeo ad illos qui pœnitentiam agere in vitæ suæ fine fastidiunt. Ecce nusquam legis esse prohibitum quod à perditis hominibus dicitur negligendum; imo semper commonemur ut nunquam ab ea, desidia faciente, cessemus. Horreamus ergo superbiam quæ Angelum de gratia supernæ suavitatis ejecit: Amemus humilitatem quæ ad cælos fideles extulit: velociter confiteamur quod malè fecimus, ne possimus incurrere quod meremur.

PSALMUS CENTESIMUS Trigesimus.

Canticum graduum.

Sollicit sensus agricolæ dum curvis aratris camporum pinguium densa prosciderit, cultisque arvis semina fœcunda commiserit, arboreum culmen solatoriis cantibus lætus ascendit, exinde jumentis suis frondea pabula ramorum desecationibus subministrat; ut quæ labor assiduæ seminationis addixerat, copiosâ comestione reficiat. Sic Propheta pœnitentiæ laboribus peractis, spiritualium graduum ascensione subvectus, suavia canticorum nobis alimenta transmittit. Totus enim hic psalmus de mansuetudine atque humilitate cantatur; eoque fit, ut quos labor præmissæ confessionis afflixerat, gloriosæ devotionis dulcedo reficiat. Suscipiamus itaque transmissum cibum, & tanti muneris dona gustemus, atque utinam boves simus qui agrum Domini nostri sulcis regularibus exaremus. Memento autem quod totus hic psalmus (ut diximus) ad superbiam pertinet destruendam, & humilitatem modis omnibus ædificandam, sicut & Dominus in Evangelio dicit: Luc. 14. 11.
Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Quæ sententia rerum summas utrasque complectitur. In superbia enim designat

deſignat diabolum, in humilitate verò Dominum Chriſtum. Ita ſub brevitate dictorum, & quid deſiderare debeant homines, & quid eos refugere competat, evidenter inſinuat.

Diviſio Pſalmi.

PRimo ordine Propheta exemplo ſuo humilitatem & manſuetudinem docens populum utique Chriſtianum, pœnam ſibi graviſſimam ponit, ſi mandata Domini non cum ſumma humilitate ſuſceperit. Secundo converſus, hortatur Iſraël ut jugiter ſperet in Domino; quatenus tali ſpe roborata, cunctas adverſitates ſæculi tolerare prævaleat.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*omine non eſt exaltatum cor meum: neque elati ſunt oculi mei.*

℣. 2. *Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.* Taliter hic hypotheticus ſyllogiſmus enaſcitur. Si non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei, à ſuperbia ſcilicet reddor alienus: attamen non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei; à ſuperbia igitur reddor alienus. Nunc reliqua perſcrutemur. Pſalmus hic humilitatem quidem prædicat, temperantiam docet, patientiam monet. Sed cùm Propheta negat vitioſa, confitetur omnino laudanda. Quæ figura dicitur Anaſtrophe, quando reſpuendo contrariam partem, illa vult intelligi, quæ monita divina juſſerunt. Dicit enim *non eſſe exaltatum cor* ſuum, quod factum eſt à Pharaone, quando præſumens in numeroſitate gentis ſuæ, Hebræos devotiſſimos per Moyſen toties prohibitus, crudeliter affligebat. Sequitur, *Neque elati ſunt oculi mei. Elati ſunt oculi* divitis illius, qui in Evangelio legitur horrea ſua parva cogitaſſe deſtruere, & ad copiam congregandam ingentia fabricare voluiſſe. Addidit, *Neque ambulavi in magnis. Ambulavit in magnis* Pilatus, qui dixit Domino Salvatori: *Neſcis quia poteſtatem habeo dimittendi te, & poteſtatem habeo crucifigendi te.* Ad poſtremum ſubjunxit ad cumulum: *Neque in mirabilibus ſuper me. Ambulavit* Simon Magus *in mirabilibus ſuper* ſe, quando Spiritum ſanctum ab Apoſtolis Chriſti pecuniâ credidit eſſe redimendum; ut pretio mercaretur quod ejus merita non habebant. Sic dum talia negat, illa dantur intelligi, quæ Domino juvante faciebat. Denique ita ſentiendum ſequens verſus oſtendit.

Quid ſit Anaſtrophe.

Quando elati ſunt oculi divitis Evangelici. Luc. 12. 18.

Quando ambulavit in magnis Pilatus. Joan. 19. 10.

Quando ambulavit in mirabilibus ſuper ſe Simon Magus.

℣. 3. *Si non humiliter ſentiebam: ſed exaltavi animam meam.*

℣. 4. *Sicut ablactatus ſuper matrem ſuam: ita retribues in animam meam.* Nimis competenter edictum eſt: *Si non humiliter ſentiebam:* quia ſummum ſapientiæ genus eſt non per elationem ſibi aliquid perſuadere, ſed devoto animo ſentire quod expedit. Monet ergo ſcripturas divinas ſimplici ac puro corde ſe fuiſſe meditatum, non ut Arriani, Manichæi, Donatiſtæ fecerunt, & cæteri qui à vera religione diviſi ſunt. Illi enim *ſi humiliter ſentire* voluiſſent, ſuam non eligerent defendere pravitatem: ſed ad Doctores veriſſimos & ſanctiſſimos venientes, fidei rectæ intelligentiam percipere meruiſſent. Iſte ergo ſe dicit *humiliter ſenſiſſe*, quemadmodum monet Apoſtolus: *Noli altum ſapere, ſed time;* & alibi in pſalmo: *Non habitabit in medio domus meæ faciens ſuperbiam;* iterumque contra hoc vitium orans, Domini depoſcit auxilium, dicens: *Non veniat mihi pes ſuperbiæ.* Sequitur, *Sed exaltavi animam meam.* Hic negat *exaltatam animam* ſuam, id eſt, in ſuperbiæ culmen evectam, ubi aſcendere ruinoſum eſt, promovere periculum. Nam ſancti viri *exaltant animas* ſuas, quando eas contendunt ad divinas prædicationes erigere. Quemadmodum enim aut de ſancta Trinitate poſſumus aliquid intelligere, aut ſalubriter de beata Incarnatione ſentire, niſi cùm magnâ humilitate animam noſtram levemus ad Dominum? Nam licere animam ad ſuperna ſe tendere, teſtis eſt alius pſalmus ubi dictum eſt: *Ad te levavi animam meam.* In illis enim rebus animam levari fas eſt, unde vivat, unde floreat, unde cæleſti pane paſcatur. In iſtis autem exquiſitionibus pravis & infelici doctrinâ turgentibus exaltari non decet animam, ubi mortem reperit, infernum ſubit, & æternâ infelicitate damnatur. Adjecit decoram nimis & ſubtiliſſimam comparationem; ut ita ſe Dominum deſideraſſe dicat: *Sicut ablactatus ſuper matrem ſuam.* Conſuetudo eſt enim parvuli, quoties ad alios cibos ætate creſcente præparatur, lac illi quo ſolebat veſci à pia matre denegari; quatenus ad ſolidiores cibos tranſeat: ne ejus ſubſtantia in teneritudine quadam relicta molleſcat. Sed tunc quâ puritate, quo deſiderio, quâ gratiâ matrem quærit; ut animo ipſius ad lamenta permoto ejus pene doleatur amiſſio. Hoc deſiderium, hoc votum Propheta ſibi comparans, oſtendit quanta ſpes, quanta ſimplicitas, quantus debeat eſſe ardor in Domino. *Ablactati* enim dicuntur qui ſunt à lacte prohibiti. Et meritò talis facta eſt comparatio: quia ſicut infantes ubera materna ſugunt: ita fideles parvuli ſcripturæ divinæ ſimplicitate nutriuntur, donec præparentur ad ſolidum cibum, dicente Apoſtolo: *Non potui loqui vobis quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, tanquam parvulis in Chriſto lac vobis potum dedi non eſcam.* Nec vacat quod addidit: *Super matrem ſuam;* dum adhuc teneri ſunt, & ſupra ubera materna portantur. Ipſis enim gravior eſt conſuetudo ſubtracti cibi, * qui ſe eſcis aliis neſciunt conſolari. Addidit, *Ita retribues in animam meam.* More dictum eſt humanitatis. Ipſi enim nobis ponimus pœnam, quando de aliqua cauſa * juſtè confidimus, ſicut & in ſeptimo pſalmo dictum eſt: *Domine Deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis: ſi reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis.* Sed hic ordo nobis verborum faciendus eſt, ut verſus hujus decatminata contextio, ipſa ſe magis exponere videatur. *Si non humiliter ſentiebam, ſicut ablactatus ſuper matrem ſuam, ſed exaltavi animam meam:* Sequitur compenſativa conditio: *Ita retribues in animam meam. Ita* dum dicitur, illud ſignificatur; ut ſi ego te præſumpſi contemnere, tu me meritò videaris abjicere. Sive ſic forſitan accipi debet, ut pſalmus iſte contra illos videatur eſſe prolatus, qui in aliquibus tribulationibus atque adverſitatibus conſtituti, im-

Summum ſapientiæ genus eſt devoto animo ſentire quod expedit.

Rom. 11. 20. Pſal. 100. 7. Pſal. 35. 12.

In ſuperbiæ culmen aſcendere ruinoſum.

Pſal. 24. 1. *In quibus rebus animam levari fas ſit, in quibus non.*

1. Cor. 3. 1. 2.

* Ed. quia.

* Ed. juſta.

Pſal. 7. 4. 5.

LII

Adversitatis remedia divina vitantur.

patienter agunt, & nolunt remedia sustinere divina. Contra hæc itaque dicit humilis & fidelis: quia differebatur audiri, cor suum in contemptum minimè prosiliisse; neque suos elatos oculos dicit: quia maximè parvuli hoc faciunt, qui parentes suos contemnere furiosâ voluntate præsumunt. Nam & ipsa comparatio posita, in malo potest accipi: quoniam ablactatus infans super matrem exaltat animam suam, quando mammillas ejus manibus lacerare præsumit, & vagitibus atque fletibus agit, ut ejus indignatio possit agnosci. Deinde sequitur pœnalis illa conditio, ut si fecit ea quæ superius dixit, à Domino projiciatur, quemadmodum ablactatus infans maternis uberibus probatur excludi. Nam ut hunc psalmum ad virtutem patientiæ atque humilitatis (ut dictum est) intelligamus esse prolatum, subjecit: *Speret Israël in Domino, ex hoc nunc & usque in sæculum:* ne præceps desperatio nostra ablactatis infantibus meritò comparata videatur.

℣. 5. *Speret Israël in Domino, ex hoc nunc & usque in sæculum.* Postquam humilitatem & mansuetudinem sequendam competenter edocuit, tanquam bonus Magister secundâ parte conversus, unumquemque fidelium monet, ut confidentiam suam ponat semper in Domino, & in ea cunctis sæculis perseveret. In hoc enim mundo licet *sperare:* illic autem desiderata præmia contueri. Nam *sæculum* interdum mundum istum significat, interdum regnum illud Domini, quod credimus esse venturum. Dicit enim, *Ex hoc nunc & usque in sæculum*, id est, à præsenti tempore usque ad æternitatem futuram; cùm unum sæculum erit, & vicissitudo temporum in unitatem perpetuam feliciter immutatur. Sic textum psalmi compendioso fine conclusit; ut sanctæ humilitati conveniret & ipsa brevitas dictionis.

Quid sæculum significet.

Conclusio Psalmi.

Humilitatis commendatio.

Mirabilis est nimis humilitas, quæ culmine commendatur excelso. Nam si aliquis Eremita cellulæ suæ vacans talia diceret, magnâ tamen patientiæ laude fulgeret. Hoc purpuratus, hoc Prophetarum dicebat eximius; ut tantò studiosiùs refugeret superbiam, quantò ampliùs honorum claritate radiabat. Sed quid à nobis exigitur, si ab illo talia pendebantur? Præsta Domine humilitatem Regis, Prophetæ patientiam: quoniam in quacumque persona ista verè tua sunt præmia. Non enim hoc passim humanâ voluntate sumitur, sed misericordiæ tuæ largitate præstatur. Quæ ideo maximè inter virtutes eximias honorata consurgit: quoniam eam dignatio tuæ Majestatis assumpsit. Deniqùe consideremus quantùm honorata sit humilitas, quæ superbiæ contraria in duodecimo gradu noscitur collocata; illa enim demergit in tartarum, hæc perducit ad cælum.

PSALMUS CENTESIMUS Trigesimus primus.

Canticum graduum.

Cum Prophetam omnia cantica graduum ad provectum spei celsioris evexerint; istud tamen eum omnimodis elevavit, quia Incarnationis Dominicæ Sacramenta describit. Dignum enim fuerat, ut post duodenarium Apostolorum numerum, tanquam Caput omnium ipse tertius decimus adveniret, quem non arbitror personæ propheticæ posse congruere: quia gloria tanti psalmi nisi Domino Christo rationabiliter alteri non potest applicari. Nec enim ille humilis, qui hactenus clamaverat de profundis, subitò se in tantam laudem potuisset erigere, ut humanum modum videretur excedere. Quapropter David ille desiderabilis, ille manu fortis hîc à nobis intelligendus est, in quo & humilitas assumptæ Incarnationis convenit, & omnipotentia Deitatis excellit.

Divisio Psalmi.

Cum frequenter Propheta in psalmis de Incarnatione Domini fuerit locutus: in hoc maximè gradu tantum mysterium evidenter edicit; ut meritò valuisset ad gloriam perfectionis ascendere, qui humani generis salutem non desinit indicare. Primâ igitur narratione Domini Christi verba refert, quibus Patri suo cognoscitur promisisse, requiem se nullatenus sumere, nisi veræ religionis affectum humanis pectoribus infudisset. Secundâ narratione dicit esse cognitum, quod veraciter fuerat à Domino Salvatore pollicitum: preces suas adjiciens, ut citò adventum salutarem præbeat, qui adhuc venturi temporis dilatione pendebat. Tertiâ parte promissionem quæ illi à Patre facta fuerat, perhibet esse complendam; ut fructus uteri virginalis thronum sedeat dominationis æternum; quatenus Ecclesiam ejus benedicat, pauperes pascat, sacerdotes glorificet, & potestatem ejus perducat, inimicos induat confusione, super eum floreat sanctificatio æterna justitiæ. Quapropter hunc psalmum intentis animis audiamus; est enim & sensibus profundus, & verborum ipsorum significatione copiosus.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis ejus.* Usus est Prophetæ frequenter per humanas consuetudines Domino supplicare. *Memento* enim illi dicitur, qui nihil aliquando potuit oblivisci. Non enim ut ad memoriam redeat Divinitas commonetur, ante quam omne præsens est præteritum & futurum. *David* autem significatur Dominus Christus, qui per carnis semen de creaturæ suæ descendit origine. Sic enim avorum proavorumque nomina subsequenti ætate ponimus, ut eum Majorum suorum filium fuisse declaremus. Nam Jesum Christum *David* dici, testis est Jeremias cùm ait: *Et David Regem* Jerem. 30.9.

Ante Divinitatem omne præsens est præteritum & futurum.

Jerem. 23. 5. ipsorum suscitabo illis; & iterum, Suscitabo illis
Ezech. 34. 23. David regem Orientem justum, &c. Item Ezechiel, Et excitabo super eos pastorem unum altum, & pascet eos servum meum David, & erit eis pastor, & ego ero illis in Deum, & David princeps in medio eorum. Unde constat non esse dictum de David filio Jesse, quando isti Prophetæ longo tempore post ipsum fuisse declarantur, & prophetia ipsorum dicere cognoscitur de futuro. Deinde potuit dicere: Memento mei: sed ut alterum significaret, dixit: Memento Domine David. Quapropter confidenter debet accipi, quod tantis testimoniis cognoscitur approbari. Nam quod sequitur, Et omnis mansuetudinis ejus, immensæ patientiæ virtus ostenditur, de quo Isaias dicit:
Isai. 53. 7. Sicut ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum. Hoc certè quomodo poterat de se Propheta dicere,
2. Reg. 12. 9. cùm se meminisset Uriam Hethæum propter uxorem ejus crudeliter occidisse? Unde & pœnitentiæ ipsius gloriosum extat exemplum.

℣. 2. *Sicut juravit Domino: votum vovit Deo Jacob.* *Juravit*, de Christo Domino dicitur, cujus Sacramentum est firma promissio. Nam & ipsa verbi etymologia (sicut jam dictum est) significat jure oravit, id est, veraciter firmèque promisit; tunc scilicet quando Petro carnali-
Joan. 18. 11. ter sapienti ipse Dominus ait: *Recondе gladium tuum in locum suum. Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum?* Et iterum ne à suo propo-
Matth. 16. 23. sito videretur excedere, alio loco Petro dixit: *Vade retro me satana, scandalum mihi es.* Sed ne
Psal. 109. 4. minorem putes quem jurasse cognoscis, audi
Deuter. 30. 20. de ipso Patre: *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum.* Et, *Juravit Dominus ad Abraham.* Et hoc ipsum de Patre dicit inferiùs: *Juravit Dominus David veritatem.* Nam & illud quod ait: *Juravit Dominus*, ostendit alteram, non suam intelligi debere personam. *Votum* itaque Filii fuit, ut propriæ Incarnationis adventu reconciliaret Patri genus humanum, quod peccatis facientibus reddebatur infensum. Quod tamen *votum* non est à Patre divisum; omnia enim quæ vult Pater, vult & Filius, vult & Spiritus sanctus: quoniam una natura, una potestas, una cognoscitur & voluntas. Quid sit tamen istud votum, subter exponitur.

Omnia quæ vult Pater, vult & Filius, vult & Spiritus sanctus.

℣. 3. *Si introiero in tabernaculum domus meæ: si ascendero in lectum * stratus mei.* In hoc versu & duobus aliis qui sequuntur, Propheta referente verba intelligenda sunt Domini Christi à parte humanitatis ejus. Negat enim & *tabernaculum* se *introire*, & *stratum lecti* conscendere, donec illa quæ Patri promisit, cognoscatur implere. *Tabernaculum* dicit, nisi fallor, cælestem habitationem, ubi post Resurrectionem suam cum assumpta carne videntibus Apostolis ascendit; quam se antè ingressurum esse non perhibet, quàm Domino Patri reperiat religiosorum pectorum locum. Ideò enim addidit, *Domus mea*, ut cælestem significaret ha-
Isai. 66. 1. bitationem; sicut alio loco dicit: *Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum.* Sequitur, *Si ascendero in lectum stratus mei.* More suo res cælestes per humanas consuetudines dignoscitur indicare. Lectus enim noster stratus quietem nobis confert & finem laborum:

*MSS. A. B. strati.

Lectus Christi consummatio passionis sui.

unde lectus ipsius, id est, requies, consummatio intelligenda est beatissimæ Passionis. Nam & ipsum quod dixit: *Si ascendero*, significat Ascensionem, quando ascendit in cælos, & sedit ad dexteram Patris. Tunc enim jurationis, id est, promissionis ipsius vota completa sunt; quod & ipse in Passione sua dixit cum aceto potatus esset: *Consummatum est, & inclinato capite emisit spiritum.* Joan. 19. 30.

℣. 4. *Si dedero somnum oculis meis: aut palpebris meis dormitationem: aut requiem temporibus meis.* Quamvis nec illa superiora quæ diximus, ad naturam Deitatis ejus applicari posse videantur; hoc tamen omnimodis discrepare cognoscitur, ut illa potentia Divinitatis aut *oculis* suis *somnum*, *aut palpebris dormitationem dedisse* videatur. Sed hæc omnia rationabiliter humanitati ejus convenire noscuntur. Dicit enim: *Si dedero somnum oculis meis. Somnus* iste intelligendus est requies mortis: de quo & in alio psalmo jam dictum est: *Ego* Psal. 3. 6.
dormivi & soporatus sum: & surrexi, quoniam Dominus suscepit me, &c. Sequitur, *Aut palpebris meis dormitationem.* Consuetudo somni potenter exprimitur. *Palpebræ* enim à palpitando dictæ sunt, quæ nisi tremulâ quadam remissione quieverint, somnus oculos non potest introire. Item sequitur, *Aut requiem temporibus meis:* quoniam revera *tempora* capitis nostri *requiem* habere non possunt, quando oculi crebris motibus agitati, vigilare noscuntur. Priùs enim posuit *somnum*, & posteà quemadmodum ipse *somnus* impleatur exposuit. Revera *somnus*: quoniam triduanâ tantùm pausatione susceptus est, qui nullam corpori corruptionem intulit; sed quietem.

Palpebræ à palpitando dictæ.

℣. 5. *Donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.* Ventum est ad illam promissionem, quæ in superioribus dictis suspensa quærebatur. Dicit enim votum suum in hoc fuisse semper intentum, donec Ecclesiæ firmitas sanctæ prædicationis ordine fundaretur. *Locus* enim *Domini*, est tabernaculum pectoris Christiani, & atria Ecclesiæ Catholicæ, quæ ille tanquam cælum semper inhabitat. Hæc *inventa sunt*, postquam Domini adventu constructa viguerunt. *Inventa* planè, quando ipse nos quæsivit, ipse reperit, ipse suâ pietate construxit; & *tabernaculum* sibi ex nobis & in nobis fecit, quando ipse nos æternæ vitæ propriâ miseratione restituit. Et illud memento, quia sicut superiùs dixit promisisse Christum Deo Jacob: ita & hic ipsum eum votum asserit reddidisse; quatenus impleta veritas jurationis ipsius appareret. Sed ne perfidia Judæorum hæc apposita, quàm exposita tumultuetur (quæ scripturas divinas in suam perniciem aliis quibusdam confictionibus à via veritatis derivare præsumit, ut integritatem rei abscondere videatur) audiat quid sequitur, & confusa tandem aliquando resipiscat.

Locus Domini est pectus Christiani, & atria Ecclesiæ Catholicæ.

℣. 6. *Ecce audivimus eam in Ephrata: invenimus eam in campis silvæ.* Post Domini Sacramentum, post studium ejus quod totâ veritate complevit, Propheta venit ad narrationem secundam, in qua ex sua persona pro-

Ephrata interpretatur speculum.

missionem Domini quam *in Ephrata audierat*, *in campis silvæ* se asserit *invenisse*. *Ephrata* Lingua Latina significare memoratur speculum. *Campi* verò *silvæ* indicant corda Gentilium, quæ ex peccatis quasi silvestribus ac dumosis, mundante Domino, campestri puritate patuerunt. *Campi* siquidem à capacitate & spatio diffuso dicti sunt. Facti sunt enim ex hispidis nitidi, ex aggrestibus mansueti, ex sterilibus fructuosi, ex cubilibus dæmonum templa Dominantis. Et ideo *in campis silvæ*, id est, in Gentibus dicit esse compertum, quod in imagine prophetiæ Judæis fuerat repromissum. Nam & ipsa quoque Bethlehem, ubi Dominus natus est, appellata est *Ephrata*, sicut Michæas Propheta dicit: *Et tu Bethlehem domus Ephrata, numquid minima es in Tribubus Juda; ex te enim exiet princeps, qui regat populum meum Israël.* Et in Genesi scriptum est, *Sepultam esse Rachel juxta Ephrata, quæ est Bethlehem.* Unde evidenter apparet auditum fuisse nasciturum Dominum in Bethlehem: sed propter fidem Gentium *in campis silvæ* fuisse compertum.

Campi unde dicti. — *Mich. 5. 2.* — *Genes. 35. 19.*

℣. 7. *Introivimus in tabernacula ejus: adoravimus in loco, ubi steterunt pedes ejus.* Cùm superiùs dixerit in Ephrata se audiisse, quæ in campis silvæ repererat: nunc ad confirmandum totius devotionis effectum, *introisse* se dicit *in tabernacula* Domini; ut quod in spe firmissimà gerebat, in hoc se profiteretur modis omnibus introiisse. Perscrutandum planè, quod superiùs dicit Dominum singulari numero *tabernaculum* promisisse, & hic Propheta cum fidelibus Christianis *tabernacula* se asserit *introire*. Quam Christus Dominus Catholicam promisit Ecclesiam, Propheta numero plurali dixit: quoniam tunc se fide miscuit populo Christiano, quando jam innumerabiles Ecclesiæ toto orbe promissæ sunt. Sed non sufficit eum professum fuisse intrasse tantùm Ecclesias, nisi & *adorasse* se diceret, *ubi* Domini Christi *pedes* sanctissimi constiterunt. *Pedes* significant *Evangelicas jussiones*, sicut scriptum est: *Quàm speciosi pedes evangelizantium pacem.* Ibi enim *steterunt pedes ejus*, ubi fidei veritas approbatur esse fundata. In hoc enim nobis in æternum standum est, ubi plenitudo legis & Prophetarum Dominus Christus insistit. *Stare* enim plerumque ad constantiam refertur, sicut in Evangelio scriptum est: *Qui habet sponsam sponsus est; amicus autem sponsi stat, & audit eum.* *Stare* enim pertinet ad solidissimam mentem, unde scriptum est: *Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit.* Nam peccatores in fide constare non posse alter psalmus ostendit, dicens: *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulsi sunt, nec potuerunt stare.* Quod si hoc & ad historiam piè velis referre, significat fortè sanctam crucem, ubi corporaliter stetit, quando in ea confixus apparuit: in qua stetisse rectè dicitur, ubi corpus ejus infixum fuisse monstratur. Meritò ergo hunc Propheta locum dicit adorandum, qui nobis & fidei signum præstitit & salutem.

Isai. 52. 7. — *Ibi steterunt pedes Christi, ubi fidei veritas approbatur esse fundata.* — *Joan. 3. 29.* — *Stare pertinet ad solidissimam mentem* — *Matth 10. 22* — *Psal. 35. 13.* — *Crux Christi adoranda.*

℣. 8. *Exurge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.* Postquam Domini Christi promissiones, quæ superiùs dictæ sunt, Propheta perfectas esse cognovit: ne quicquam debitum esse constaret, exclamat ad Dominum: *Exurge in requiem tuam;* ut eventum rerum perfectæ veritatis ordine declararet, id est, ab inferis resurgeret in Deitatis suæ beatitudinem sempiternam. Et vide quod addidit, *Tuam*, quam tibi tua Majestas attribuit, quæ regnat cum Patre potestate æquali, & gloriâ sempiternâ. Et ne putares Caput membra sua posse derelinquere, adjecit, *Tu & arca sanctificationis tuæ*, hoc est Ecclesia, quam membra tua faciens, sanctificare dignatus es. Non enim dixit, Arcam Noë, non arcam testamenti, quæ tamen utraque typum portare videbatur Ecclesiæ: sed ipsam specialiter designavit, cùm addidit, *Sanctificationis tuæ.* Denique vide quid sequitur.

Ecclesia arca sanctificationis Domini vocatur. — *Arca Noë & testamenti typus Ecclesiæ*

℣. 9. *Sacerdotes tui induantur * justitiâ: & sancti tui exultent.* Adhuc de illis membris loquitur, quæ à Domino recipi deprecatur in requiem sempiternam. Sed videamus quid significet, *Sacerdotes tui induantur justitiâ*, id est, tanquam armis cælestibus vestiantur; sicut Apostolus dicit: *Induti loricam justitiæ & charitatis, ut possitis ignita jacula inimici extinguere;* scilicet ut intrepidè hæreticorum jaculis valeant obviare. Sive *Justitia*, ipsum significat Dominum Christum, sicut Apostolus dicit: *Qui factus est sapientia nobis à Deo & justitia.* Ipsum ergo decet *Sacerdotes induere*, & semper corde gestare; qui tamen sic *induitur*, ut intus esse dignetur, sicut baptizatis idem dicit Apostolus: *Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Sequitur, *Et sancti tui exultent.* Consequens erat, ut *sancti exultarent*, cùm ipsum Christum Dominum induissent. Nam si mundanum gaudium est vestem sumere pretiosam, quid de illa Majestate potest oboriri lætitiæ, quæ & honorabilem facit, & circumdat modis omnibus ad salutem?

** MSS. A B. justitiam.* — *Ephes. 6. 14. 15. 16.* — *1. Cor. 1. 30.* — *Decet sacerdotes Christum induere.* — *Galat. 3. 27.*

℣. 10. *Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui.* Recordans Propheta quæ mala Judaicus populus fecerit in deserto: vel postea quam à Domino iniquitate peccaverit; prævidens etiam quam ingesturus erat salutarem quidem mundo, sed ipsis lamentabilem Passionem, in Dei Patris se supplicatione prosternit: *ne faciem Christi* sui, id est, præsentiam *avertat* à gente Judaica, quam olim promiserat per Prophetas; ut qui erat reconciliaturus mundum, offensam quoque abstergeret * Hebræorum.

** F. l. Judæorum.*

℣. 11. *Juravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Post illam supplicationem, quæ Domini adventum breviter quidem, sed magno desiderio postulavit, tertiam narrationem sermo propheticus ingreditur, ubi ea quæ Filio promissa fuerant à Patre, lætus enumerat. Quid enim firmius, quidve potest dici constantius, quando ille *jurat* per quem juratur, ille promittit qui non potest falli? Sed non isti *David* filio Jesse: quia dicere potuit: Juravit Dominus mihi, sicut & in hujus psalmi principiis dixit. Nam cùm dicit: *Juravit*

Dominus David, alterum significavit; illum scilicet de quo in alio psalmo jam dictum est: *Posui adjutorium super potentem: & exaltavi electum de plebe mea. Inveni David servum meum:* * *in oleo sancto meo unxi eum.* Et paulò pòst: *Ipse invocabit me; Pater meus es tu: Deus meus & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ.* Hoc est quod hîc posuit: *Non frustrabitur eum.* Frustrare, est enim in irritum promissa deducere; quod hîc meritò negat posse provenire: quoniam deceptionis locus esse non potuit, ubi promissio veracissimi declaratur Auctoris. Sequitur, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Fructus ventris*; est Domini Salvatoris doctrina cælestis, de qua populus Christianus noscitur esse generatus. Frequenter enim diximus institutione fideli, quasi quodam ventre generari posse credentes. Hos ergo promittit Pater *super* Domini Christi esse *sedem ponendos*, quando conversi Auctoris sui mandatis, docere similia comprobantur. In illius enim sede rectè sedere quis dicitur; cujus & præcepta docere monstratur.

Psal. 88. 20. 21. 27. 28.

** In abest à MSS. A. B. F.*

Per fructum ventris Christi doctrina intelligitur.

℣. 12. *Si custodierint filii tui testamentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos: & filii eorum usque in sæculum sæculi sedebunt super sedem tuam.* Explanavit quòd superiùs dixit. Nam & hîc de Apostolis loquitur cæterisque fidelibus, qui Christi *filii* dici fidei integritate meruerunt; ipsis enim dicitur: *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israël.* His ergo sedes Domini dabitur, qui & participes ejus regni esse meruerunt, sicut in Evangelio ipse dicit: *Pater volo ut ubi sum ego, & ipsi sint mecum.* Et ne ambigeres quibus esset dandum; illis scilicet dicit, qui *testamentum* Domini *& testimonia*, omnemque doctrinam purâ devotione *custodiunt*. Sed ne hoc præmium putares esse forsitan temporale, dicit, *Usque in sæculum sæculi sedebunt super sedem tuam.* Cujus sæculi non erit finis: quia omne præmium ibi incommutabili æternitate perdurat.

Matth. 19. 28

Joan. 17. 24.

℣. 13. *Quoniam elegit Dominus Sion: prælegit eam in habitationem sibi.*

℣. 14. *Hæc requies mea in sæculum sæculi: hîc habitabo quoniam prælegi eam.* Hoc secundum litteram nullatenus vendicatur, cùm sciamus Jerusalem vetustam eversiones desolationesque frequentissimè pertulisse: de qua scriptum est: *Sion sicut ager arabitur.* Sed per hoc vocabulum Jerusalem superna declaratur, concors in populis, unita virtute charitatis, purificata per gratiam remissionis, quæ Divinitate ejus atque potentiâ æternâ speculatione perfruitur. Illa enim Majestas summè bona, summè beata, summè potens, quamvis ubique tota sit, beatorum pectora possidens, habitacula sibi facit, quæ suæ misericordiæ virtute prælegerit. Ipsa est enim *requies* Domini, ipsum speciale tabernaculum in hominum religiosissimis pectoribus insidere, & sic ubique esse, ut in his dicatur immensus & incomprehensibilis habitare.

Jerem. 26. 18

Requies Domini est in religiosis pectoribus insidere.

℣. 15. *Viduam ejus benedicens benedicam: pauperes ejus saturabo panibus. Vidua* Christi dicitur Ecclesia: quia omni auxilio destituta mundano, solam spem suam ponit in Domino, patiturque quod vidua improbitates malorum, direptiones crudelissimas impiorum; & tanquam maritali auxilio destituta semper mœret, semper atteritur: sed mentis castissimæ fruitur indemutatâ constantiâ. Ad cujus similitudinem viduam laudat Apostolus, dicens: *Quæ autem vidua est, & desolata, speret in Dominum.* Hæc quamvis & conjugatas & virgines continere videatur; *vidua* tamen dicitur: quia præsidio destituta sæculari, spem suam in cælesti Sponso reposuit, qui eam fecit de fusca pulchram, de erronea rectam, de crudeli piam, de caduca firmissimam. Sive (ut quibusdam placet) *vidua* dicitur Synagoga, quæ nunc Ecclesia est: quoniam desinente lege, sub qua velut quodam marito tenebatur obnoxia, veniente gratia Christo est sine dubio copulata; & quasi à priori conditione liberata, nuptias cælestes salvâ castitate promeruit. Quam comparationem & Apostolus fecit, dicens: *An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quoniam lex dominabitur homini in quantum temporis vivit? Quæ enim sub marito est mulier, vivo marito* * *vincta est lege mariti: si autem mortuus fuerit maritus, evacuata est à lege mariti. Ergo vivente marito adultera vocabitur, si jungitur cum alio viro*, &c. Intendamus etiam quod dicit: *Benedicens benedicam.* Qui semel *benedicit*, in ea tantùm se testatur benedictione desinere; *Benedicens* autem *benedicit*, qui jugi benedictione sanctificat, modò in istam partem, modò in aliam gratiam suæ donationis indulgens. Quod argumentum dicitur A conjugatis: quoniam nominum ipsorum copulatio noscitur esse conjuncta; quod etiam in subsequenti versu factum esse monstratur. Sequitur, *Pauperes ejus saturabo panibus.* Reverà *pauperes* Christi cælesti pane saginantur: quoniam in mundanis copiis semper esuriunt; sicut in superiori psalmo dictum est: *Divites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum non deficient omni bono.* Ipsi sunt ergo *pauperes* Christi, qui terrenis rebus quidem indigent: sed cælesti copia perfruuntur.

Cur Ecclesia, Christi vidua dicatur.

1. Timot. 5. 5.

Rom. 7. 1 2.

** Ed. juncta est legi.*

Benedicens benedicit, qui jugi benedictione sanctificat.

Psal. 33. 11.

Qui sint pauperes Christi.

℣. 16. *Sacerdotes ejus induam* * *salutari: & sancti ejus exultatione exultabunt. Sacerdotes induuntur salutari*, quando Dominum Salvatorem summâ fidei integritate recipiunt, & ipsius honorabili misericordia vestiuntur; sicut de baptizatis Apostolus dicit: *Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Unde licet proximè dixerimus, non piget tamen repetere, quod nobis potest divina mysteria declarare. Tales enim oportet esse Doctores, ut primò ipsi irreprehensibiles sint; & sic reliquorum instruant corda fidelium, sicut Dominus in Evangelio dicit: *Qui autem docuerit, & fecerit sic, magnus vocabitur in regno cælorum.* Nam quod dicit: *Exultatione exultabunt*, perpetuam lætitiam vult significare sanctorum, quando eos non solum exultare, sed lætitiâ dicit gaudere perpetuâ. Potest enim quilibet in magna animi jucunditate prosilire, & iterum aliquando desinere; *exultatione* autem illi *exultant*, qui nunquam à collatis præmiis amoventur.

** Ed. salutare.*

Quando sacerdotes induuntur salutari.

Galat. 3. 27.

Doctores irreprehensibiles esse debent.

Matth. 5. 19.

℣. 17. *Illuc producam cornu David: paravi lucernam Christo meo. Illuc* cùm dicitur, illa beatitudinis requies significatur, de qua superiùs Pater dixit: *Hæc requies mea in sæculum sæculi.* Ipsa enim requies Patris quæ Filii, ipsa Filii quæ Spiritus sancti: quoniam sancta Trinitas quæ est unus Deus nec beatitudine separatur, nec po-

Sancta Trinitas nec beatitudine, nec potestate, nec natura dividitur.

testate, nec natura dividitur. Sequitur, *Producam cornu David.* Et hic *David* intelligendus est (sicut supra diximus) Dominus Salvator, cujus *cornu*, id est, fortitudo potestatis in illa judicatione monstranda est, ubi ab ipso sanctis æterna præmia conceduntur. Neque enim hoc de se poterat *David* dicere, qui & ipse inter reliquos beatos non daturus est munus, sed à Domino accepturus est præmium. Et ut Dominum Christum debuisses advertere, sequitur, *Paravi lucernam Christo meo*, id est, lumen prædicationis Baptistæ Joannis, qui fuit revera lucerna Christi: mundanis tenebris cæleste lumen ostendens; de quo ait ipse Dominus: *Ille erat lucerna ardens & lucens.* Lucerna sine dubio lucens, quæ non carnalibus oculis; sed spiritualibus appareret, & in toto mundo emitteret de Domini sui oleo saginata copiosissimam claritatem.

Joannes Baptista lucerna Christi.

Joan. 5. 35.

℣. 18. *Inimicos ejus induam confusione: super ipsum autem florebit sanctificatio mea. Inimicos ejus,* Hereticos significat & Paganos, vel quicumque contra ipsius instituta vixerunt. *Ejus* autem quod sequitur, Christi Domini designat adversarios. Et sicut Sacerdotes Domini salutari gloria induti sunt: ita inimici ejus confusionis velamine vestiuntur, quando illi audient: *Venite benedicti Patris mei*; istis verò dicetur: *Ite in ignem æternum.* Et ut agnosceres hoc & Patrem facere quod Filius operatur, hîc Patrem dicit inimicos ejus confundere, quod Filium constat esse facturum. Ipse enim in Evangelio dicit: *Pater non judicat quemquam: sed omne judicium dedit Filio.* Sed Patris testimonio Filii gloria decenter exponitur. Nam & alibi de unitate cooperationis dicitur: *Pater meus usque modò operatur, & ego operor;* quod etiam de Spiritu sancto intelligi debere non dubium est. Sæpe enim de una persona dicitur, quod de totius Trinitatis potentia sentiatur. Sequitur, *Super ipsum autem florebit sanctificatio mea. Florebit* ad exprimendam sanctitatem *gloriosæ* Incarnationis edicitur, quæ sic floruit, sicut dicit Apostolus, *ut omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Quod ad comparationem dictum constat agrorum; tunc enim magnum visentibus decus exurgit, quando amœnitates camporum floridis coloribus induuntur. Verùm tanta laus continui floris quomodo potest alteri convenire, cùm Propheta effugatus à filio legatur esse de regno, & in quibusdam more humanitatis gravissima crimina commisisse monstretur? Dominus autem Christus quicquid egit, quicquid pertulit, *floruit* in ipso semper Paterna *sanctificatio*: unde illi meritò præsens psalmus aptatur, qui sine aliqua offensione fuisse cognoscitur.

Matth. 25. 34

Ibidem. 41.

Joan. 5. 22.

Ibidem. 17.

Sæpe de una persona dicitur, quod de totius Trinitatis potentia sentiatur.

Philip. 2. 10.

Conclusio Psalmi.

Audistis quid ascendens iste profecerit: audistis quâ nos jucunditate compleverit. Nam licet ab initio cantica graduum universa grandescant; licet ista dicere celsiora, quæ de Domini adventu clarissimo lumine lampaverunt. Creatore quippe prophetato, necesse fuit gradum crescere, per quem augmenta sumere constat universa. Restat nobis in sequentibus gradalibus psalmis dilectio proximi, & charitas Dei; quæ si purâ mente conscendimus, tunc ad ejus gloriosissimum perveniemus aspectum.

PSALMUS CENTESIMUS Trigesimus secundus.

Canticum graduum.

Post illam præcedentis psalmi sanctissimam prædicationem, in decimo quarto gradu jam positus Propheta, populis beatam prædicat unitatem; ut qui se Christianâ religione constringunt, in una charitatis convenientia perseverent. Quod licet ad Monachos quidam aptandum esse judicaverint; nos tamen dicimus & ad generalitatis concordiam pertinere: quoniam hoc non tantum Monasteriis, sed universæ pronuntiatur Ecclesiæ: spirituali tuba in unum colligens quicquid est Christi militum in toto orbe terrarum. Non enim reluctor beatis Monasteriis dictum: sed nec generalitati æstimo subtrahendum. Dignus ergo locus qui collectionem fidelis populi contineret, quam constat antè factam, quàm Incarnatio Domini pretioso sanguine de Gentibus acquisisset. Et meritò post illam ponitur, per quam mundo præstitum fuisse declaratur.

Continentia Psalmi.

Ecce alter psalmus qui divisionem cognoscitur non habere. Congruum siquidem fuit, ut qui de unitate loquebatur, divisionis non reciperet sectionem: simplex manens sine aliqua diversitate causarum, quos rectè Aromos nuncupamus. Non enim aut personam mutat, aut causam, aut locutionem suam convertit ad aliud; ista enim tria sunt, quæ divisionem videntur generare psalmorum. Qui Atomi ad duo illa fortè pertinent minuta, quæ mulier in gazophilacium mittens, plenissimæ misericordiæ probatur munera consecuta. Sic & nos, si virtutem psalmorum istorum piis mentibus hauriamus, remissionem omnium suscipimus peccatorum. Ille enim ad laudes Domini invitat, iste hortatur ad proximi charitatem. *Marth. 12. 2.*

Expositio Psalmi.

℣. 1. Ecce *quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum. Ecce*, ostendentis est potiùs, quàm loquentis; quod solet magnâ mentis intentione protentâ manu fieri, quàm sermonibus explicari. *Bonum* respicit ad charitatem: quoniam perfecti viri communibus se hortantur exemplis; & alter alterius virtutes imitando, mutuæ dilectionis se incendio comprehendunt. Frequenter enim bonum facimus, & adversitate animi diffidemus. Est enim perfecta virtus, ut ipsum bonum debeat tibi placere quod feceris. *Habitare*, id est, in bono proposito permanere. Ipsa est enim habitatio quam Dominus quærit, non tecta parietum quæ consociant corpora: sed quæ animas religiosâ societate conjungit. Tali enim dicto prohibet Circumcelliones, qui diversa Monasteria volun-

Perfecti viri communibus se hortantur exemplis.

Vita Cœnobitica & Eremitica commendatur. tate mutabili pervagantur. Dicendo autem, *fratres in unum*, significat eos qui fidei societate sub uno patre sunt constituti, quibus est (sicut in *Actor. 4. 32.* Actibus Apostolorum legitur) *cor unum, & anima una*. Sed & illi in uno habitant, qui eremi solitudines pervagantur; qui quamvis corpore videantur esse discreti, fidei tamen concordiâ non probantur esse divisi. Quod si ad litteram intelligas, bona est & ista societas, quæ fratrum cœtibus congregatur, sicut in Actibus Apostolo- *Ibidem. 35. 32* rum legimus: *Et distribuebatur unicuique prout* *Ed. aliquid. opus erat. Nec enim dicebat* * *aliquis suum proprium inter illos: sed erant illis omnia communia.* Sic tamen pars ista laudabitur, si illa animi concordia, quam superiùs diximus, non negetur. Nam ut hanc adunationem non mediocre aliquod bonum, sed intelligeres esse mirabile, sub mysticis comparationibus usque ad finem, laus eam digna prosequitur; ut res pretiosissima cum sui præconii gratia jungeretur.

℣. 2. *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti ejus.* Incipit superioris versus per comparationes subtilissimas facta declaratio. *Reges Prophetæ & Pontifices olim ungebantur.* Priscis enim temporibus alii ungebantur in Reges, alii in Prophetas, alii in Pontificum reverentissimam dignitatem; qui tamen similitudinem pronuntiabant Domini Christi, sicut & alia multa quæ illis temporibus figuraliter agebantur. Veniens autem invisibiliter & incorporaliter unctus est Dominus Christus. Cæterùm *Christus Rex, Propheta & Pontifex.* corporaliter unctus fuisse non legitur Rex omnipotens, Propheta mirabilis, Pontifex æternus, qui se immaculatum pro peccatoribus obtulit immolandum. De isto autem unguento qua- *Psal. 44. 8.* dragesimus quartus psalmus dicit: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Quod si adhuc evidentiùs quæras, quid sit istud oleum lætitiæ, aut *unguentum* spirituale, non abs re est illud advertere, quando Spiritus san- *Joan. 1. 32.* ctus secundum lectionem Evangelicam in columbæ specie descendens, supra baptizatum Christum Dominum mansit, qui est Caput corporis Ecclesiæ, crucifixum, tertio die suscitatum, quod ascendit in cælos, & sedet ad dexteram Patris. Sequitur, *Quod descendit in barbam*, *Actor. 2. 4.* id est, Spiritus sanctus qui supra Apostolos inæstimabili potentiæ suæ virtute descendit, quando nationum diversarum linguis sub varietate *Cur per barbam Apostoli intelliguntur.* locuti sunt. *Barbam* siquidem benè dicimus Apostolos: quoniam hæc robustissimæ virilitatis indicium est, & fixa sub suo capite perseverat. Multis enim passionibus divino munere superatis, Apostoli viros se constantissimos per Dei gratiam probaverunt: servantes etiam regulas quas à Domino acceperunt, sub suo se mansisse Capite monstraverunt. Sed ne hanc *barbam* cujuscumque hominis fortassis adverteres, addidit, *Aaron*, qui Christi speciem præferens, jam ipsum in sacerdotio suo sub quadam imaginatione gestabat. Frequenter enim nomina de ipso translatitia dicimus, sicut Salomon, David, Samson: ita & hic *Aaron*. Adjecit, *Quod descendit in oram* *Per oram vestimenti Christi Ecclesia significatur, sicut & per tunicam ejus inconsutilem.* *vestimenti ejus. Ora vestimenti* Domini Salvatoris significatur Ecclesia: quia usque ad extremitates ejus descendit Spiritus sanctus, quando baptizatos usque in finem sæculi misericordiæ suæ dignatione sanctificat. Ipsa est enim Ecclesia, quæ & per tunicam illam designata est, quæ dividi non potuit tempore Passionis. De hac igitur veste Patres nostri spiritualiter & copiosa dixerunt. Nam Josephus in libro tertio Antiquitatum titulo octavo, magnarum rerum exinde sacramenta patefecit: probans quatuor colores earum, id est, byssum, purpuram, hyacinthum & coccum, elementa mundi rationabiliter indicasse. Hieronymus etiam ad Fabiolam scribens, & de hac quoque re non destitit esse proficuus. *Epist. 128.*

℣. 3. *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.* Venit ad aliam laudis comparationem, quæ iterum (sicut solet) significatione nominum ingentia nobis arcana patefacit. *Ros* est tenuis ac levis pluvia, non per guttas veniens, sed per quasdam minutissimas partes duritiam terrenæ ariditatis infundens. Per hunc cuncta germinantia coalescunt, & in varios fœtus temperationis munere perducuntur. *Hermon* Hebræum *Hermon interpretatur Anathema.* nomen est montis ultra Jordanem fluvium constituti, cujus interpretatio (sicut à Patribus traditum est) significat Anathema. *Ros* ergo montis istius nutriens peccatores, qui sub anathematis exsecratione jacuerunt, *descendit in montem Sion*, quando ad conversionis remedium Domino largiente pervenerint. *Sion* enim significat Ecclesiam Catholicam, quæ recipit Gentes, quæ erant sub anathematis periculo constitutæ. Quæras forsitan quare dixerit: *Qui descendit?* dum magis dicere potuisset, ascendit: quoniam ad meliora translatus est. Sed usus iste communis est dicere de his qui ad cognitionem aliquam * tardè veniunt: Descendit ad veritatem, *Ed. trahendo.* descendit ad justitiam; utique quasi de culmine illo superbiæ perveniunt ad planam lucidamque rationem. Hoc est enim rorem de Hermon ad montem Sion descendere, Gentes de impietatis sede ad beatitudinis amœna transire. Hoc est quod & versus primus edixerat: *Ecce quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum.*

℣. 4. *Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, & vitam usque in sæculum. Illic*, in monte scilicet Sion, id est, Ecclesia quæ fratrum adunatione consistit, *Mandavit benedictionem*, hoc est, misit Dominum Salvatorem, qui credentium vita est, & beatitudo perpetua. Verùm hoc montis nomen sæpe diximus cælestem illam Jerusalem significare, cujus & hæc terrena portat imaginem. Ipsa est enim quæ vitam continet sine fine, quæ gaudium sine intermissione; & quod omne genus felicitatis excedit, à suo beneficio regitur, & possidetur Auctore. Dicendo enim, *illic*, ubi concordia significata est, ostenditur: quia discordibus benedictio nulla *Discordibus nulla benedictio præstatur.* præstatur. Vides congregatio illa quibus similitudinibus, & quantâ admiratione laudata sit; ut nullus dubitet ingens esse donum, quando ab ipso laudatur qui daturus est præmium. Considerandum est etiam quemadmodum uno sensu, unâ complexione psalmus iste * cucurrerit. *MSS. concurrerit.* Quod schema dicitur Hyrmos, quando series *Quid sit Hyrmos.* orationis tenorem suum usque ad ultimum servat: ubi nec persona alia, nec causa mutatur; quam jam & in centesimo decimo sexto psalmo propter indivisibilem textum posuisse dignoscimur.

Conclusio Psalmi.

Charitati fraternæ laus. OStensa nobis est unitatis utilitas: declaratum quid fraternus præstare possit affectus. Diligamus fratrem tanquam nos: amemus Dominum supra nos, ut ista dilectio proximorum ad illam nos perducat Domini perfectissimam charitatem. Nam quid jucundius esse potest, quàm hîc imitari quod in illa beata patria summo munere constat attribui? Ferantur hîc qui ibi nimis amandi sunt. Hoc Monasteriis, hoc Ecclesiis, hoc civitatibus, hoc villis, hoc Eremitis esse prædicatum. Nullus enim ab ista fraternitate dividitur, qui affectum sanctæ religionis habere monstratur. Sed nec illud indiscussum relinquendum est, quòd hîc primò charitas ponitur fratrum, & pòst sequitur divina dilectio, dum in mandato primum locum teneat: *Deuter. 6. 5. Matth. 22. 37* *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua*; & pòst sequitur, *Et proximum tuum sicut teipsum.* Habet hoc consuetudo docentium, ut pro explicanda utilitate causarum aptissimè convertatur ordo dictorum. Dignum enim fuit (quoniam in his psalmis semper ascensus est) ut ad summum post cuncta poneretur, quod rebus omnibus præstantius esse declaratur.

PSALMUS CENTESIMUS Trigesimus tertius.

Canticum graduum.

REspiciamus oculo cordis intento, quemadmodum vestigia summa virtutum transmissis gradibus Propheta conscenderit. Illi enim beatæ fraternitati, quam in unum dixerat congregandam, nunc quod superest salubriter persuadet, ut felix adunatio in laudes Domini flagrantissimo charitatis studio concitetur; quatenus fideles viros perfecta operatio consequatur; & hîc imitentur suavitatem, quæ in illa patria in sanctis creditur mentibus esse mansura. Dignum est enim ut benedictio illi persolvatur, ad quem summo studio constat ascensum. Nunc de ipsius mandati virtute tractandum est; ut intellecta sententia utilitatem nobis possit aperire discussa. Præceptum est enim, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, & proximum tuum sicut teipsum. In his enim duobus præceptis tota lex pendet, & prophetæ.* *Matth. 22. 37. 39. 40.* Admiranda complexio in uno capite dicere, quod in scripturis sanctis possis omnibus invenire! Nam qui Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute diligit, locum vitiis non relinquit. *Qui Deum ex toto corde diligit, locum vitiis non relinquit.* Ubi enim intret scelus, cùm Deo totus occupatus est animus? Diabolus enim vacantia desiderat, nudata perquirit: sed ubi Deum præsentem reperit, sub magna confusione discedit. Ita si Deum toto corde diligimus, ejusque nos potestati affectuosa devotione contradimus, nec locum culpis dare possumus, & in viis semper rectissimis ambulamus. Vascula ipsa cùm aliquo liquore plena sunt, supervenientium augmenta non capiunt: ita nos si divina charitas totos repleat, non erit quo crimen introeat. Sequitur, *Et proximum tuum sicut teipsum. Proximum* diligimus sicut nosipsos, cùm nulli malum facimus, sed omnes simili ut nosmetipsos affectione tractamus. *Quando proximum sicut nosipsos diligimus.* Nullius enim acquiescit ingenium, aut pericula sibi calamitatis optare, aut dolosis insidiis velle concludi: sed ita sibi omnes prospici cupiunt, ut nullis adversitatibus appetantur. Hæc si in alios compari voluntate servemus, si quæ nobis impendi volumus, fratribus similia faciamus, omne delictum, omne flagitium, omne cessat sine dubitatione peccatum; talesque præsens regula reddit, quales nos cælestis Magister esse præcepit. Istud mandatum & bonos Angelos fortasse amplectitur, qui dum nobis qualia ipsi possident provenire cupiunt, consortes nos æternæ illius societatis acquirunt. Memento præterea, quòd charitatis Dominicæ hic tertius psalmus est; ut ex ipso numero virtus possit sanctæ Trinitatis agnosci.

Divisio Psalmi.

PRimâ parte invitat Propheta ad benedicendum Deum: ubi plurali numero prædictam plebem cognoscitur admonere. Deinde conversus populum singulariter benedicit: quia sancta unitas decus est, ac virtus Ecclesiæ.

Expositio Psalmi.

℣. 1. E*Cce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini: qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.*

℣. 2. *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.* Ideò duo versus simul posuimus, quoniam sibi invicem mutuâ connexione junguntur, ut nobis impletus sensus evidentiùs appareret. Primùm quæramus cur & hîc & in superiori psalmo, *Ecce*, posuerit; scilicet ut rebus certis atque perfectis non solum sermo, sed etiam articularis præstaretur ostensio. *Nunc* autem dictum est, quia tot gradibus ascensis, ille solus laudari debuit, qui tanta concessit. Primùm enim fuit, quòd proficienter ascenderat: deinde quòd super hunc ascensum, alium non habebat. Tunc enim majori studio prædicandus est Dominus, quando facit suâ largitate securos. Sive (ut aliis placet) tempus istud significat mundiale, quando hîc exercendus est animus, ut ibi æternis ac perpetuis laudibus occupetur. *Benedicite Dominum*, significat laudare: quia nos illum benedicendo laudamus; ille autem nos benedicendo sanctificat. Audisti *servum*; & ne aliquid putares abjectum, addidit, *Domini*; ut de potentia summi Principis dignitas cresceret servientis. *De potentia summi Principis, dignitas crescit servientis.* Hoc se nomine Paulus honorabilem Gentibus fecit; sic enim Epistola ejus præfatur: *Paulus servus Christi*; & iterum: *Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem.* *Rom. 1. 1. Galat. 1. 10.* De Moyse quoque in alio psalmo: *Misit Moysen servum suum.* *Psal. 104. 26.* Quapropter istud jam de perfectis propriè dicitur, qui & amici sine dubio nuncupantur. Sequitur, *Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.* Servum quidem priùs dixerat ad honorem: sed ne incerta corda mortalium hoc & ad alios traherent, qui indevoti esse noscuntur, dum omnes Domino creaturæ conditione subjecti sunt, addidit, *Qui statis in domo Domini*, id est, quorum animus in Domino religionis firmo vestigio perseverat.

Qui stare dicuntur. *Stare* enim de illis dicitur, qui à bono proposito facilitatis crimine non labuntur; sicut dictum est de diabolo qui Archangelus fuit, *Et in veritate non stetit.* Nominata quidem *domus*, concludit & *atria*: quoniam atrium ingressus est mansionis. Significat enim eos, sive qui jam in penetralibus sunt Ecclesiæ: sive qui in ingressu ejus esse meruerunt. Diversa enim loca sub unitatis gratia habere constat Ecclesiam. His quoque dictis aliud genus firmitatis adjecit, *Dei nostri*; hoc est, non quem gentilitas colit: sed quem vera Catholica religio confitetur. Addidit, *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum. In noctibus*, mundi istius significat teterrimum tempus, quod semper creberrimis tribulationibus obscuratur. In hoc ergo sæculo levandæ sunt manus ubi bona operatio Domini meretur auxilium. Sic Moyses quamdiu manus tendebat, Amalech audacia superba premebatur: præsagans crucem beatissimæ Passionis. Nam quod digitos extendebat, Decalogum fortasse significabat. Qui cùm brachia remisisset, inimici superbia desperata surgebat. Et ideò bonis operibus levandæ nobis sunt manus ad Dominum, vt adversarius diabolus supernâ Majestate vincatur. Sed intende quid significet, *Extollite*, id est, uberiùs eleemosynam facite; Dominus enim non tantum à nobis exigit pia verba, sed facta. Addidit, *In sancta*, ut eam manus seminet Christiani. Nam si illam hæretici faciant aut Pagani, manus eorum non extolluntur in sancta: quoniam ipsam solam eleemosynam Christus accipit, quam ejus nomini fidelis Christianus obtulerit. In quo tamen actu, ne quis sibi aliquid arroget, *Dominum* dicit esse *benedicendum*, quando ipse donat & animum misericordem & substantiam largiorem. Sic charitatem Domini & laudibus sacris, & piâ docet operatione complendam. His peractis, respice quàm digna retributio subsequatur.

Joan. 8. 44.

Exod. 17. 11. Extensio manuum Moysis fuit figura crucifixionis Christi.

Eleemosynam à solis Christianis accipit Christus.

℣. 3. *Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram.* Explicatâ commonitione, quâ dixit charitatis studio in Domini laudibus & bonis operibus permanendum, venit ad partem secundam: in qua uno versu populum benedicit, qui in unitatis constantia & dilectione Domini perseverat. Priùs enim omnia pluraliter dixit: nunc autem psalmum sub singularitate conclusit; ut qui antè fideles fratres in unitate collegerat: modò illi populo jam diligenti Dominum benedictionis munera præstarentur. Quapropter si volumus esse benedicti, amor nos sanctæ Trinitatis, & unitas beatæ complectatur Ecclesiæ. Et intende quàm competenter hunc psalmum perfectus finis amplexus est; ut qui usque ad Jerusalem cælestem conscendit, benedictionem supernam loco remunerationis acceperit.

Quomodo possumus esse benedicti.

Conclusio Psalmi.

Libet referre quemadmodum usque ad supernam Jerusalem gradus isti pervenerint. Primo siquidem gradu, sæculi designat horrorem, post quem ad virtutum omnium studia festinatur. Secundò, virtus divinæ defensionis exponitur, cui nihil obviare posse monstratur. Tertio, magnum gaudium esse dicitur, in Ecclesia Domini purâ mente versari. Quarto, inter quaslibet angustias docet constanter de Domino præsumendum, donec miseratus exaudiat. Quinto monet, ut liberati periculis, non nobis aliquid, sed omnia Domini virtutibus applicemus. Sexto montibus solidissimis comparatur confidentia fidelissimi Christiani. In septimo dicitur quàm copiosos fructus metant in lacrymis seminantes. Octavo, nihil permanere dicitur, quod voluntate propriâ unusquisque fuerit operatus: sed illa tantùm esse firmissima, quæ Auctore Domino construuntur. Nono, timore Domini pronuntiatur homo beatus fieri, & universa illi profutura concedi. Decimo, infundit patientiam devotis, quam per Ecclesiæ verba commendat. Undecimo, de profundis pœnitens clamat ad Dominum; ut in liberandis hominibus quanta sit Divinitatis potentia sentiatur. Duodecimo, virtus mansuetudinis & humilitatis ostenditur. Tertiodecimo, sanctæ Incarnationis promissio, & dictorum veritas approbatur. Quartodecimo, fratribus spiritualis adunatio prædicatur, supra quos benedictio Domini, & æterna vita provenire monstratur. Quintodecimo, in laudibus Domini perfecta illa charitas excitatur, supra quam nihil potest nec majus dici, nec gloriosius inveniri, sicut Apostolus testatur: *Deus charitas est.* Quapropter tanti miraculi jugiter consideremus arcanum; ut talia semper inspicientes, mortiferos sæculi vitemus errores. Continet siquidem hic numerus & illud prætetea sacramentum; ut cùm quinque sensus corporei, per quos fragilis humanitas contrahit omne peccatum, Trinitatis fuerint virtute superati, ad quintumdecimum gradalium psalmorum nos culmen educat; eoque fiat, ut corporis imbecillitate submota, donentur victoribus præmia sempiterna. 1. Joan. 4. 8.

PSALMUS CENTESIMUS Trigesimus quartus.

Alleluia.

Post gradalium pulcherrimam constructionem, quæ usque ad illam pervenit summitatem quæ in æternum securos efficit & felices, congruè nimis ponitur, *Alleluia*; ut laudibus Domini sancta perfruatur Ecclesia, cui tale munus noscitur præparatum. Quapropter sinceris mentibus alacres *Alleluia* dicere festinemus, ut illi sancto populo per divinam gratiam misceamur.

Divisio Psalmi.

Per totum psalmum Propheta loquitur. Primo ingressu propter nominis ejus potentiam, laudes Domino dicit esse solvendas: quia fecit quæ voluit in cælo & in terra: magnalia ipsius diversa commemorans. Secundo, quoniam veritatis perfecta laus est destruere falsitatem, idolorum cultores sub irrisione redarguit. Tertio diversos ordines admonet, ut Dominum laudare non desinant. Sic genus Demonstrativum in utraque parte mirabili executione completur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. **L**Audate nomen Domini, laudate servi Dominum.

℣. 2. *Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.* Post præteritos (sicut dictum est) psalmos, quibus ad omnium virtutum culmen divinâ miseratione Propheta conscendit: in domo Domini stantes alloquitur, ut post collata tam ingentia beneficia laudare non desinant cæli terræque Creatorem. Et respice præcepta ista in his duobus versibus quâ distinctione creverunt. Primò dixit: *Laudate nomen Domini.* Et ne quibuslibet hoc putares injunctum, addidit, *Laudate servi Dominum*, id est, qui *servi* ipsius estis pronâ voluntate devoti, & Dominum vos habere sentitis, quem nullâ superstitione contemnitis. Tertiò dicit: *Qui statis in domo Domini*, hoc est, qui perseveranti & intitubabili voluntate in ipsius sancta credulitate consistitis. Contra illos scilicet dictum, qui patientes defectum de collato subito honore ceciderunt. Sequitur, *In atriis domus Dei nostri.* *Atrium* dicitur amplissimæ domus primus ingressus, ubi sibi habitantes propter expellendum frigus focos facere noscebantur; & ab atri fumi nebulosissimis globis appellata atria, quasi atra, tradit antiquitas. Et quia nullus sermo vacat, qui non aliquod mysterium continere videatur; & illos etiam dicit Dominum debere laudare, qui in primum membrum domus Dominicæ videntur ingressi.

Atrium quid sit, & unde dicatur.

℣. 3. *Laudate Dominum, quoniam benignus est Dominus: psallite nomini ejus, quoniam suavis est.* Considera quòd *Laudate* tertiò posuit, ut per laudis similem qualitatem sanctæ Trinitatis indivisibilem nobis ostenderet unitatem. Laudis enim Dominicæ usque ad divisionem positam multiplex causa narratur. Nam cùm sint omnia valde bona quæ fecit, cujus ipse sit bonitatis advertitur, à quo talia manasse noscuntur. Addidit quoque, *Suavis*, ut non solum *benignum*, sed & dulcem esse sentires. Sic enim & alibi dicit: *Gustate & videte quoniam suavis est Dominus.* *Psallite* verò dum ponitur, ad bonas corporis operationes refertur; ut in hac mundi conversatione Dominum videamur de nostra probitate laudare.

Psal. 33. 9.

℣. 4. *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israël in possessionem sibi.* Et hic versus adhuc ad illam partem pertinet, cur Dominus debeat prædicari. Nonnullos autem titillare cognoscitur, quare non sit hîc Abraham positus, cui primùm hæc possessio à Domino promissa declaratur? Sed Abrahæ vocabulum non hoc videbatur significare, quod de isto nomine potuisset adverti. *Jacob* siquidem supplantatorem interpretari sæpe jam dictum est, qui benedictionem fraternam gloriosâ nimis cupiditate præripuit. Quod ad evocatam numerositatem Gentium competenter aptatur, quæ adventum Domini Salvatoris ad se credulitate trahens, Synagogæ munera promissa percepit, & priorem populum religiosâ festinatione superavit. Sed post illam Patriarchæ mysticam luctam, quam Jacob cum Angelo constanter exercuit, ipse quoque *Israël* appellari meruit: quia tantæ concertationis fixâ mente pondera toleravit. *Israël* autem interpretatur vir videns Deum, quod ad illam pertinet significationem quam Dominus possidet in beatis. *Elegit* itaque *Jacob*, dum Ecclesiæ populum diversarum Gentium congregatione subadunavit. Possidet Israël, quando in illa beatorum resurrectione, ipse in omnibus probatur habitare.

Sicut Jacob fratris benedictionem præripuit, ita Ecclesia Synagogæ.

℣. 5. *Quia ego cognovi quòd magnus est Dominus, & Deus noster præ omnibus diis.* Omnis relatio certa redditur, quando is qui refert, quod dicit se probasse testatur. Atque ideò cognovisse se dicit Propheta quod prædicat, non aliquâ visione carnali, sed in illa altitudine scientiæ positus, ibi magnum contemplatus est Dominum. Videbat enim vir sanctissimus Majestatem illam mirabilem cunctis Potestatibus, & cælorum Virtutibus imperantem; & necesse fuit ut diceret: *Quia cognovi quod magnus est Dominus, & Deus noster præ omnibus diis;* non quia præter ipsum aliquis Deus est, sicut in alio psalmo legitur: *Quoniam quis Deus præter Dominum: aut quis Deus præter Deum nostrum:* sed quia potestatibus diversis hoc nomen abusivè constat impositum, sicut in Exodo legitur: *Constitui te deum Pharaonis;* & Apostolus dicit: *Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in cælo, sive in terra (sicut sunt dii multi & domini multi) nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia: & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Unde meritò *præ omnibus diis magnus* dicitur *Deus*, à quo cuncta creata sunt.

Psal. 17. 32. *Exod. 7. 1.* *1. Cor. 8. 5. 6.*

℣. 6. *Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in cælo, & in terra, in mari, & in abyssis.* Post illa quæ superiùs dixit, in altum se tetendit vera nimis & excelsa prædicatio. Quod schema dicitur Epiphonema, id est, post narratas res crescens ad majora sententia. Nam quamvis sint inenarrabilia opera Domini, totusque mundus referre non prævaleat quod operatur in mundo; hîc tamen universa stupendâ brevitate conclusa sunt: *omnia Deum fecisse quæ voluit in cælo, & in terra, in mari, & in abyssis;* ut & creata quæ vides, ejus voluntate facta esse cognosceres; & illa quæ humanis nequeunt conspectibus apparere, ipsius potentiâ contineri posse sentires. *Cælum* positum est pro cunctis cælestibus: *Terra* pro omnibus quæ in terra gignuntur: *Mare* commemoratum dicamus pro istis finibus quos commeantium discursus invisitat: *Abyssus* verò Oceanum designat, qui & nobis ignotus, & (ut quidam referunt) altitudine magna profundus est. In his autem omnibus voluntas Domini sine aliqua dubitatione completur. Quid autem fecerit Dominus, subsequenter enarrat.

Quid sit Epiphonema.

℣. 7. *Educens nubes ab extremo terræ: fulgura in pluviam fecit. Qui producit ventos de thesauris suis.* Hoc si ad litteram intendas, secreta naturæ Domini testatur administratione compleri. Sed quoniam de Hebræo populo dicit inferiùs, convenit hoc quoque hominibus applicare. *Eduxit nubes ab extremo terræ*, quando Prophetas ab humili proposito ad prædicationis fecit fastigia pervenire. Qui meritò nubibus comparantur: quoniam imbre sui eloquii à futuri judicii nos calore defendunt, dum animabus nostris profutura depromunt. *Nubes* enim (sicut frequenter dictum est) Prophetas accipi debere scriptura testatur, dicens: *Mandabo nubibus*

meis, ne pluant super eam pluviam. Sequitur, *Fulgura in pluviam fecit.* Prædicationes itaque Prophetarum *fulgura* sunt, cùm percutiunt inimicos: *pluvia*, cùm devotos à peccatis diluunt, & imbrem eis salutis infundunt, unde spirituales germinent fructus, & in maturam messem Domino præstante coalescant. Addidit, *Qui producit ventos de thesauris suis.* Ventos enim non improbè ponimus Apostolos, quorum prædicatio totum mundum tanquam ventus celerrimus percucurrit: de quibus alio loco scriptum est: *Sagittas suas ardentibus effecit.* Nam ipsis quoque ventis pennæ pro discursus celeritate tribuuntur; ait enim: *Et ascendit super Cherubim, & volavit; volavit super pennas ventorum.* Subnectit, *De thesauris suis*, unde revera spirituales poterant prodire divitiæ. Et nota, quòd per hos octo versus diversis modis augmento quodam laudis magnalia Domini dulcissimâ varietate describit. Quod schema dicitur Auxesis, Latinè Augmentum: quoniam per certos gradus semper ascendit. Quapropter explanationem sensuum non piget frequenter iterare, quando ipsa quoque auctoritas sine fastidio eadem monstratur assumere.

Prophetarum prædicationes fulgura & pluviæ sunt.

Per ventos Apostoli intelliguntur.

Psal. 7. 14.

Psal. 17. 11.

℣. 8. *Qui percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus.* Ista miracula frequenter ad intelligendam Domini potentiam repetit sermo propheticus; ut advertamus non casualiter facta, sed in magnam intelligentiam sequentis ætatis fuisse præmissa. Nam si consideremus altiùs, & hodie talia fiunt. *Ægyptus* hic mundus est, qui diversis cladibus affligit populum Christianum: sed Dominì virtute potentiaque terretur. Ægyptus autem significat afflictionem, * quæ non aliter dimittit animas fideles, nisi in * ipsa duris laboribus ingraventur. *Primogenita* enim mundi, quasi Ægypti percutit, quando natos homines in originali peccato potentiæ suæ inspiratione correxerit. *Ab homine usque ad pecus*, id est, à prudentioribus hujus sæculi, usque ad mansuetos & simplices viros. Omnes enim nisi per gratiam Domini liberentur, à diabolo velut Pharaonis impiâ dominatione deprimuntur.

Ægyptus hic mundus est.

* Alias. *qui.*
* Alias. *ipso.*

℣. 9. *Misit signa & prodigia in medio tui Ægypte: in Pharaonem, & in omnes servos ejus. Misit signa & prodigia*, quando in Passione ipsius terra contremuit, saxa dirupta sunt, & multi sanctorum ad civitatem Domini superatâ mortis lege venerunt; quod in medio mundi, id est, palàm atque visibiliter evenisse manifestum est. *Signum*, est res præter speciem quam ingerit sensibus nostris aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire; sicut vestigio viso, transiisse animal cujus vestigium est cogitamus. Dictum est verò signum ab eo quod significet. *Prodigia* quasi porro digia, id est, longè prædicentia. Hoc & hodie facit, quando animas fideles per aliqua præmissa signa convertit. *Pharao* interpretatur dissipatio. Et cui aptiùs dabitur nisi diabolo, qui humanum genus crudeli voto persequitur? *In omnes servos ejus*, homines significat, qui ipsius voluntatibus obsecundant. Illius enim famuli dicimur, cui consentaneâ mente servimus. Et ideò diabolus cum ministris submergitur, quando fonte salutari Christianus populus à nefando errore liberatur.

Quid sit signum & unde dicatur.

Prodigia unde dicta.

Pharao interpretatur dissipatio.

℣. 10. *Qui percussit gentes multas: & occidit reges fortes.* Gentes dicit vitiorum noxias catervas, quæ nos intus velut barbaræ nationes semper affligunt. Has percussas dicit, quando satisfactione pœnitentium vulnerantur. Nam quod nobis salus, illis vulnus est. *Occidit* etiam in nobis *reges fortes*, cùm spiritus immundos peccatorum labe dominantes, emundatione delictorum reddit extraneos. Qui meritò in voluntate sua dicuntur occisi, quia nos extinguere minimè valuerunt.

℣. 11. *Sehon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan occidit.* Cùm multos reges filii Israël Domino favente prostraverint, hìc duo tantùm memorantur; scilicet ut per interpretationem istorum nominum, ad illam significantiam duceremur, quæ hodie in nobis agitur. *Sehon* interpretatur tentatio colorum: *Amorrhæi* amaricantes designant. Amara siquidem vitia sunt, quæ nos ab illa beatitudine jucundissima deducunt. Hæc habent diabolum regem, qui est tentatio colorum, quando se transformat in Angelum lucis; ut per colorem atque speciem bonitatis devotorum animas assiduâ tentatione subvertat. Ista Divinitas in nobis occidet, quando fidelium mentes à tali servitute liberaverit. Sequitur, *Et Og regem Basan. Og*, conclusio dicitur: *Basan* confusio. Meritò ergo confusionis rex conclusio perhibetur. Diabolus enim quando nobis iter illud salutare concludit, in confusione nos nefanda derelinquit, in qua ille teterrimus regnat. Unde & civitas ejus Babylonia dicitur, quæ item confusio nominatur. Sed hæc omnia virtus divina destruit, quando nos ad misericordiæ suæ dona perducit. Addidit, *Et omnia regna Chanaan occidit. Chanaan*, interpretatur humiliatio: sed non illa quæ perducit ad Dominum. Nam & illi humiliati dicuntur, qui de honore sancto decidunt, & pessimâ conversatione merguntur; sicut in alio psalmo dicitur: *Et humiliabit calumniatorem.* Nam si humiliatio & ad pœnam minimè pertineret, non legeretur: *Qui se exaltat, humiliabitur.* Quapropter hanc humiliationem, quæ in malo intelligenda est, ille solus occidit, qui crucem pro omnium salute suscepit.

Sehon interpretatur tentatio colorum.
Amorrhæi, amaricantes.
Vitia amara sunt.

1. Cor. 11. 14.

Og interpretatur conclusio. Basan confusio.

Chanaan interpretatur humiliatio, sed mala.

Psal. 71. 4.

Matth. 23. 12

℣. 12. *Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israël populo suo.* Versus iste declarat priorà illa non ad litteram debere suscipi, sed spirituali expositione sentiri. Nam terra promissionis Israëlitico populo non est hereditas data, quia eam suis offensionibus amiserunt: sed sub illorum præfiguratione terra repromissionis datur sine dubio Christianis; quam æternâ pace possideant. Nam ut istam deberes advertere, reperit, *hereditatem Israël populo suo. Israël* enim interpretatur (sicut sæpe jam dictum est) vir videns Deum. *Populo suo*, utique Christiano, qui ejus merebitur dici, cùm præcepta ipsius salutari devotione servaverit.

℣. 13. *Domine nomen tuum in æternum: Domine memoriale tuum in sæculum sæculi.* Post beneficia Domini laus digna consequitur. Dicit enim: *Domine nomen tuum in æternum;* quasi optemus illi quod non est, aut per nostra vota proficiat. Sed usus iste mortalium est, optare Deo quod aliter evenire nefas putetur. Sic enim dicimus: *Sanctificetur nomen tuum;* quod utique sanctum

Matth. 6. 9.

est: *Adveniat regnum tuum*; cujus regnum sine dubitatione venturum est. Sed ista talia cùm dicimus, nostrum velle declaramus. Precatur ergo ut in humano genere semper nomen ejus debeat permanere; quatenus ab adventu Christi perenniter dici debeant utique Christiani. Sequitur, *Domine memoriale tuum in seculum seculi*. *Memoriale* Domini est quicquid in scripturis sanctis commonitione saluberrimâ continetur. Hoc semper in nobis permanet, cùm fidelissimâ devotione servatur, sicut scriptum

Matth. 24. 35 est: *Cœlum & terra transibunt: verba autem mea non præteribunt*. *Seculum* verò *seculi* (sicut sæpe dictum est) diem significat sempiternum.

℣. 14. *Quia judicabit Dominus populum suum: & in servis suis consolabitur*. Præmissæ laudis

Quomodo Deus judicaverit populum Hebræum

causa narratur: *Quia judicabit populum suum*, Hebræum scilicet, cui præstitit magna miracula: cui Prophetas suos ne peccaret, attribuit: ad quem ipsum quoque Filium misit, ut ejus tandem aliquando scelerata duritia solveretur. Sed quia detestabili obstinatione duratus est, judicabit eum utique: quia noluit esse ipsius, quem de cunctis nationibus elegerat possidendum. Cui dicit: *Audi populus*

Psal. 49. 7. *meus, & loquar*; & alibi: *Popule meus quid fe-*

Mich. 6. 3. *ci tibi?* Istos ergo judicabit. De fidelibus autem audi quid sequitur: *Et in servis suis consolabitur*; utique dum illis præmia promissa restituet, qui hic propter nomen ejus laboriosâ

* MS. F. & Ed. contemptione * contemptione vexati sunt; de quibus scriptum est: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*. Sic enim & alibi de ipsis dicitur: *Qui*

Matth. 5. 5. Joan. 5. 18. *credit in me non judicabitur, sed transiet de morte ad vitam; qui autem non credit, jam judicatus est*. Vides quid profecerit gradatio illa quam diximus; ut enumeratis magnalibus Domini, usque ad ejus venerit sanctum tremendumque judicium. Nunc alterius partis dicta requiramus.

℣. 15. *Simulachra Gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum*. Postquam se Domini laudibus sufficienter explevit, secundo ingressu propheticus sermo convertitur ad errorem Gentium destruendum. Quæ figura apud Gramma-

Quid sit Sarcasmos. ticos dicitur Sarcasmos, id est, hostilis irrisio, quæ usque ad palmam penetrat, cùm manifestâ veritate convincit. Quapropter *Simulachra Gentium* ritusque deridet: ne aurea signa deosque colat argenteos; & putetur homini præstare quod cœpit ab homine. Quanto meliùs consulunt, si elisa frangantur? Tunc verè aliquid prosunt, si ad pecunias translata descendunt. Quocirca Deus ipsorum non exaudit integer, sed præstat potiùs imminutus. Et considera, quoniam per species diversarum definitionum pulcherrimus dictorum ordo descendit. Hic enim designantur simulachra per illud unde sunt, id est, aurum & argentum, metallorum scilicet qualitate formata.

℣. 16. *Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt*.

℣. 17. *Aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt*.

℣. 18. *Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo: neque enim est spiritus in ore ipsorum*.

Simulachra Gentium irridenda. Venit etiam ad alias species definitionum; simulachra significans atque determinans per id quod implere non possunt. Dicit enim: *Os habent & non loquentur*. Quid prodest *os* quod non loquitur: quid *oculus* qui non videt? quid auris quæ non audit? quid *nares* quæ non odorantur? quid *manus* quæ non palpant? quid *pedes* qui non moventur? Vocabula enim sunt vana, non officia profutura: nomina sine rebus: præsumptio caduca, non veritas firma. Quid homines in vestro exitio noxia deliramenta perquiritis? Cur quæ vos destruant, fabricatis? Quantò dignius ut Auctori vestro subdamini, & desinatis errorem colere quem fecistis. Unde Jeremias Propheta in Epistola sua Judæos commonens, dicit: *Nam linguæ eo-* Baruch. 6. 7.

rum politæ à fabro; ipsa autem inaurata & inar- 67.

gentata falsa sunt, & non possunt loqui. Et iterum: *Bestiæ meliores sunt illis, quæ possunt fugere sub tectum, aut prodesse sibi*. Intende autem quod istis versibus & in centesimo tertiodecimo psalmo abundè Gentium simulachra derisa sunt; ut quos prima commonitio non correxisset, repetita denuò verecundia permoveret.

℣. 19. *Similes illis fiant qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis*. Post irrisam Gentilium numinum falsitatem, sententia digna prolata est; ut collatis sensibus careant, qui deos insensatos sibimet effecerunt. Conveniunt talibus personis reverà quæ dicta sunt. Omni enim ratione deseritur, omni prudentia vacuatur, qui usque ad hoc pervenit, ut non profutura, sed sua potiùs colere videatur exitia. Et intuere, quoniam fabricatores & cultores idolorum complectitur una damnatio.

℣. 20. *Domus Israël benedicite Dominum: domus Aaron benedicite Dominum*.

℣. 21. *Domus Levi, benedicite Dominum: qui timetis Dominum, benedicite Dominum*. Postquam Gentilium simulachra derisit, in tertio ingressu laudes Dominicas sanctorum dicit ore celebrandas. Sed in his duobus versibus per officia diversa discurrens admonet, ut vero Domino laus fidelium debeat personare. In Israël, generaliter omnis ponitur justus, qui divinâ contemplatione gratulatur, quos posteà numerat speciatim: in Aaron enim sacerdotes: in Levi reliqui ministri. Ad postremum qui Domino in qualibet probabili conversatione famulantur. Sic omnis populus per diversas partes devotus, Dominum laudare præcipitur.

℣. 22. *Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem*. Laudes Domini superiùs aliis celebrare præcepit: nunc exemplo boni magistri ipse quoque quod admonebat, implevit. Dicit enim: *Benedictus Dominus*. Et quem Dominum dixerat evidenter designat, Regem scilicet Christum, qui *ex Sion*, id est, Ecclesiam suam sanctâ Incarnatione visitavit. Ipse est *qui habitat in Jerusalem*, quæ diversorum sanctorum congregatione construitur, & Regis sui præsentiâ æternâ felicitate lætatur.

Conclusio Psalmi.

Mirabilis psalmus ad devotissimos populos instruendos. Nihil enim post tanta beneficia reddere possumus, nisi ut (sicut in principiis dictum est) Dominum nostrum trinâ confes-

sione prædicemus. Laudemus Patrem, laudemus Filium, laudemus Spiritum sanctum, unum atque omnipotentem Deum; ut sicut non est in illa natura distantia, ita non sit & in ipsa laude diversitas. Hæc est revera laus quæ nos reficit: hoc pabulum quo anima devota saginatur. Ipsa est enim remuneratio nostra quæ & operatio, in qua tantùm reficimur, ut nulla delectatio similis esse videatur. Prædicemus itaque modò, ut eum in æternum cum Angelis laudare mereamur. Sed ipse hîc donet votum, qui ibi collaturus est præmium.

PSALMUS CENTESIMUS Trigesimus quintus.

Alleluia.

ITerum nobis *Alleluia* dicendum est, gratiâ quidem semper novum, sed præcedentibus expositionibus omnino notissimum. Huic psalmus subjectus est, qui simili verborum assonatione cantatur. Diversas enim res inchoat: sed in unam convenientiam vociferationis exultat; cujus versus unifines non improbè diximus vocitandos, sicut in centesimo decimo septimo psalmo jam diximus: ubi quatuor versus simili sententiâ terminantur. Quicquid enim dicitur, ad misericordiam Domini refertur, sine qua subsistere nullatenus prævalemus. Meritò ergo sæpius ipsa repetitur, quæ omnia in nobis indulgentissimis muneribus operatur. Nam si causam tanti secreti discutias, clementia est Domini omne quod vivimus, misericordia quod valemus. Quapropter nec ab ore nostro debet, nec à corde discedere; quatenus & ipsa nos dignetur jugi tuitione servare. Hoc imitati Poëtæ assona carminum floscula condiderunt: supernarum virtutum sonos ad mundana studia transferentes. Sed quoniam universi psalmi multifarias videntur continere virtutes: iste perfectam vitam non improbè judicabitur declarare justorum, qui mandata Domini salutariter auspicantes, in misericordia ejus jugiter perseverant. Unde animo recolamus has similitudines versuum, & in octavo, vigesimo tertio, quadragesimo primo, quadragesimo quinto, quadragesimo octavo, quinquagesimo sexto, sexagesimo sexto, centesimo secundo, centesimo tertio, centesimo sexto psalmis diversas nobis subtiliter indicasse virtutes, sicut locis eorum constat expositum. Cujus autem virtutis præsens psalmus esse noscatur, pleniùs in ejus conclusione dicemus.

Sine misericordia Domini subsistere non valemus.

Divisio Psalmi.

PEr universum psalmum Propheta loquitur, qui quamvis totus velut cæleste canistrum, decoris repetitionibus quasi aureis regulis videatur intextus, unde spiritualia bona tanquam dulcia poma convivis Ecclesiasticis offerantur: tamen in illis capitaneis versibus qui variè dicuntur, primâ parte magnificentia Domini exponitur, & totius orbis conditio declaratur. Secundâ parte miracula referuntur, quæ fecerat in Ægypto, & in gente Judæorum. Tertia descendit ad Christianos: beneficia Domini consequenter enumerans; ut per hanc repetitionem unum Auctorem rerum omnium esse cognosceres.

Expositio Psalmi.

℣. 1. COnfitemini Domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia ejus. Diximus per capita versuum inesse pulcherrimam varietatem, in fine autem consimilem repetitionem; & ideo capita tantùm versuum exponenda sunt; fines autem eorum, qui uno tenore repetuntur, semel tantùm declarasse sufficiat. Hoc tamen mente condendum est, quòd ad cunctas operas quæ dicuntur inferiùs, Domini misericordia sit competenter adjuncta. Confessionem sæpe diximus & ad laudes Domini, & ad deploranda peccata communiter pertinere. Hic autem non unum ex duobus, sed utrumque accipiendum est; docet enim beatos viros & laudes Domino jugiter dicere, & præterita peccata deflere. Sic enim justos intelligimus, si conversi à malo illa damnent, quæ aliquando gesserunt; sicut Paulus Apostolus de præteritis ait: *Non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.* Sequitur, *Quoniam bonus*, qui & laudes suas clementer audiat, & supplicantibus miseratus indulgeat. Addidit, *Quoniam in sæculum misericordia ejus. In sæculum*, scilicet in perpetuum dicit: quoniam misericordia ipsius æternum occupat tempus. Hic præstat ut * recreet, parcit ut corrigat: ibi misericordiam bonis tribuit ut coronet.

Sancti viri laudes Domino jugiter dicunt, & præterita peccata deflent.

1. Cor. 15. 9.

* MSS. G. A. B. creet. MS. F. crescat.

℣. 2. *Confitemini Deo deorum: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Superiore psalmo corda Gentilium, simulachrorum suorum irrisione quassavit: nunc autem quantus qualisque sit omnipotens Dominus prædicatione verissimæ Majestatis ostendit; ut non solum Deus credatur qualis aut Angelus dicitur, aut virtutum homo sæpe memoratur: sed *Deus* ille *deorum* est, cui nullus similis invenitur. Deus quippe propter honoris excellentiam potest & creatura dici; lectum est enim in octogesimo primo psalmo: *Ego dixi dii estis, & filii Excelsi omnes.* Et in Exodo: *Deum te posui Pharaoni. Deus* autem *deorum* non potest, nisi sola sancta Trinitas nuncupari.

Psal. 81. 6.

Exod. 7. 1.

Deus deorum sola Trinitas nuncupatur.

℣. 3. *Confitemini Domino dominorum: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Superiori sententiæ similis est & ista locutio. Sic enim dicitur *Dominus dominorum*, quemadmodum & *Deus deorum*. Nam & dominos sanctos dicimus Angelos: sed *Dominus dominorum* ille solus est; cui cuncta deserviunt. Ipse etiam Sanctus sanctorum, ipse Rex regum, & omnium potestatum ineffabiliter culmen excelsum. Quis enim dubitet supra omnia esse, qui & creare omnia, & universa prævalet continere?

℣. 4. *Qui fecit mirabilia magna solus: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Sicut in illis tribus versibus supra positum est, *Confitemini*: ita & per hos omnes versus qui variantur usque ad finem, *Confitemini* subaudiendum est. Quæ figura dicitur ἀπὸ κοινοῦ, id est, à communi, ut nobis plena possit constare sententia; maxime quando & in hac similitudine definit psalmus. Dicitur itaque *fecisse mirabilia magna solus*; quasi non per Angelos & per Apostolos servos suos

diversarum virtutum signa monstraverit. Sed hic memoratur fecisse solus, ubi Verbo suo conditiones rerum fabricasse monstratur, quando & ipsa ministeria eum creasse non dubium est. Sic enim sentiendum sequentia declarant.

℣. 5. *Qui fecit cælos in intellectu: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Usque ad finem psalmi laus depromitur per narrationem præconialem. Narratio, est enim rerum gestarum collecta expositio. Domini autem res gestas narrare, laudare est. Ipsum est ergo quod superiùs dixit: *Qui fecit mirabilia magna solus:* quoniam hoc non per creaturas, sed solâ virtute suæ Divinitatis operatus est. Nam quod dixit: *Cælos in intellectu fecit*, potentiam ipsam dispositionis expressit. Ille enim non facit aliqua videndo, nec aliorum fabricas æmulando: sed quicquid in intellectu suæ Majestatis disposuit, hoc & ad effectum momentaneâ operatione perducit. Perfectio enim rerum voluntas ipsius est; nec moram recipit quod ille decreverit. Sic enim in superiore psalmo dictum est: *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in cælo, & in terra. In intellectu* ergo *cælos fecit:* quia nullâ confusione, nullâ inordinatione, nullâ informitate creati sunt: sed distincti atque compositi Creatoris sui voluntate peraguntur. Nec moveat, quòd cælos plurali numero nuncupavit, quando & alibi legitur: *Laudate eum cæli cælorum.* Et Apostolus ait: *Raptus sum usque ad tertium cælum.* Quapropter definire nobis non licet quanti sint, quod in scripturis sacris non legitur explicatum.

Quid sit Narratio.

Perfectio rerum Dei voluntas est.

Psal. 134. 6.

Psal. 148. 4

2. Cor. 12. 2.

℣. 6. *Qui firmavit terram super aquas: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Postquam de cælis dixit, consequens fuit ut de terra quoque loqueretur; nam & hanc fecit in intellectu. Ipse est enim intellectus qui cuncta complexus est, & per potentiam suæ dispositionis implevit. Sed perquiramus cur hîc dixerit, terram positam super aquas, cùm dicat Job; *Qui suspendit terram in nihili.* Et alibi: *Qui suspendit tribus digitis molem terræ, quod nomen est ei?* Sed neutrum sibi noscitur esse contrarium: quoniam terram dicere potuit super aquas esse, etiam cùm multo spatio distare videretur; sic enim & cælum dicimus supra nos, dum tamen aëris magna spatia interesse noscantur. Sive (ut aliis videtur) *super aquam*, juxta aquam intelligendum est; nam hodieque dicimus civitatem super mare positam, cùm non in mari, sed juxta mare sit constituta. Vel certè spiritualiter accipiendum est: quia super aquam sacri baptismatis terra nostra, id est, corpus reficitur, dum religionis stabilitate formatur.

Intellectus Dei omnia complexus est.

Job. 26. 7.

Isai. 40. 12.

℣. 7. *Qui fecit luminaria magna solus: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Quamvis ad litteram *Luminaria* cæli, astra videantur intelligi; convenit tamen ut ea paulò altiùs inquiramus. *Magna luminaria*, fortè significat Angelos, Potestates, Thronos, Dominationes, qui pietate sanctissimâ cælesti lumine radiantur. Dicendo enim, *Magna*, omnibus videntur anteposita quæ corporaliter lucent.

℣. 8. *Solem in potestatem diei: quoniam in sæculum misericordia ejus. Potestas* est *diei* solis adventus: quia per eum omnis visibilis creatura declaratur. Usus est enim divinarum scripturarum hujusmodi sermone loqui, sicut ait alibi: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Spiritualiter autem potest intelligi, quando sanctis suis solem sapientiæ miseratus infundit; ut illa videant, quæ ad ipsius pertinere certum est jussiones.

Joan. 1. 12.

℣. 9. *Lunam & stellas in potestatem noctis: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Audite Astrologi qui summam rerum stellarum administrationibus datis, *lunam & stellas in potestate noctium* fuisse concessas. Numquid ad imperium, non ad obsequium ista sunt condita? Nam quid Creator ageret, si vitas hominum stellis transigere permisisset? Meritò vos repudiant ipsi quoque Philosophi, qui tantam potestatem visibilibus rebus inesse dicitis, ut arbitrium rollatis Auctori. Nobis autem ex his alter spiritualis sensus aperitur. *Lunam* forsitan Ecclesiam debemus accipere: *stellas* diversos ejus ordines sanctitate pollentes, ut sunt Episcopi, Presbiteri, Diaconi, Subdiaconi, & cæteri qui velut stellæ cælesti noscuntur conversatione radiare. Hæc omnia *in potestate noctis*, id est, in sæculi istius tenebris data sunt; ut per eos caliginosa reluceant corda mortalium.

Luna & stellæ ad obsequium non ad imperium conditæ.

Per lunam & stellas Ecclesia, & diversi ejus ordines intelliguntur.

℣. 10. *Qui percussit Ægyptum cum * primitivis eorum: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Hactenus dicta sunt quæ per se creaverit sancta Divinitas: nunc in secunda parte referuntur qualia in mundo per Angelos servosque suæ pietatis effecerit. Quæ duodecima est species definitionis, quam Græci κατ' ἔπαινον, Latini per laudem dicunt. Hæc per hos duodecim versus tracta, permanet usque ad divisionem. Et quoniam historia nota est, videamus quid hic spiritualiter magis possit intelligi. Percussit Ægypti primitiva, quando sæculi istius damnavit gloriam, quæ putabatur esse præcipua; nam luxus, superbia, avaritia quasi primitiva sunt mundi. Ipsa enim primò generat pessimus venter, & velut charos filios amplectitur, dum rerum istarum cupiditate gratulatur. Hæc Dominus percussit, quando à regulis suæ Divinitatis exclusit. Mortua enim jacent quæ à vitæ Auctore submota sunt.

* MSS. A. B. F. primogenitis.

Luxus, avaritia, superbia primitiva sunt mundi, quæ Dominus percussit.

℣. 11. *Qui eduxit Israël per medium eorum: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Per medium Ægyptiorum deducit Israël, quando sanctos suos à conversatione liberat pessimorum, & à mundi istius habitatione teterrima in lucem suæ veritatis adducit.

℣. 12. *In manu * forti & brachio excelso: quoniam in sæculum misericordia ejus. Manus fortis*, ad invincibilem pertinet actionem: *brachium excelsum*, ad omnipotentiam Domini singulatem. Fortis enim actio à brachio venit excelso: quoniam effectus rerum suum demonstrat semper auctorem.

* MSS. A. B. potenti.

℣. 13. *Qui divisit Mare rubrum in divisiones: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Priscæ auctoritatis viri *Mare rubrum in* duodecim *divisiones* dixerunt esse partitum, quantas tribus constat fuisse Judæorum. In eo enim hîc plurali numero positum est, *In divisiones;* ne putaremus *Mare rubrum* uno itinere fuisse transmissum. Sed potest hoc & spiritualiter congruenter adverti. *Rubrum Mare* est sæculi istius permixta profunditas, quam multis divisionibus transimus, quando conversi ad terram viventium

Per mare rubrum istud sæculum intelligitur.

Domini munere festinamus. Alter enim per eleemosynas, alter per assiduam supplicationem, alter per virginitatem, alter per excellentissimam charitatem. Sic multis divisionibus per sæculi hujus mare transitur ad Dominum.

℣. 14. *Et eduxit Israël per medium ejus: quoniam in sæculum misericordia ejus.* In hoc versu, quoniam repetitus est, expositio superiùs dicta sufficiat.

℣. 15. *Qui excussit Pharaonem, & exercitum ejus in Mare rubrum: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Diabolum cum ministris suis in fontem salutis excutit, quando eos à nobis potentiæ suæ virtute removerit. *Excutit* autem dixit, tanquam pulverem projicit; ut de hac celeritate & virtutem Divinitatis ostenderet, & illos terrenas fordes esse monstraret.

℣. 16. *Qui transduxit populum suum per desertum: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Per desertum nos trajicit, quando per hoc sæculum transire facit illæsos; soli enim evadunt, qui mundi istius mala pertranseunt. Cæterùm qui in istis hæserit, ad præmia divina non pervenit. Desertus enim ideò dicitur mundus, quia divinâ electione privatus. Et meritò sic vocatur, quia ad se venientem non recepit Auctorem.

Cur desertum dicatur mundus.

℣. 17. *Qui eduxit aquam de petra rupis: quoniam in sæculum misericordia ejus.* * *Educit aquam de petra rupis*, quando sterilia corda mortalium salutares rivulos fecerit proferre lacrymarum; ut qui sunt propriâ siccitate steriles, reddantur divinâ largitate manabiles. *De petra rupis* ad Auxesim positum est: quoniam non parva, sed ingentia & dura saxa sunt, quæ in magnitudinem rupis eriguntur.

* MS. G. & Ed. *ejicit.*

℣. 18. *Qui percussit reges magnos: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Percutit reges magnos, quando in corde nostro impia desideria cælestis Miserator extinxerit. Tunc enim nos vivimus, dum illa moriuntur; & contrariâ sorte necesse est nos occumbere, si contingat illa superare.

Vivimus dum impia desideria moriuntur, & è contra.

℣. 19. *Et occidit reges fortes: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Reges fortes occidit, quando à nobis expellit dæmonia, variâ immissione grassantia; quorum voluntas nequam tunc extinguitur, si fidelium animæ ab eorum potestate tollantur. *Occide* Domine *fortes reges*; ut liberes servos humiles: eripe tibi devotos, ne ille nefandissimus eos sibi faciat esse subjectos.

℣. 20. *Sehon regem Amorrhæorum: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Ista quidem in superiore psalmo jam videntur exposita, quæ non pigebit repetere, quando ea sancta auctoritas ad salutem nostram probatur iterasse. *Sehon* quidem interpretatus est tentatio colorum: aliter verò arbor infructuosa: Amorrhæus exacerbationem; quæ omnia videntur ad diabolum pertinere; ipse est enim arbor infructuosa, ipse exacerbatio. Sed hæc in nobis Dominus occidit, quando nos ad instituta sua morum sanctitate perduxerit.

Sehon interpretatur tentatio colorum, vel arbor infructuosa. Amorrhæus exacerbatio.

℣. 21. *Et Og regem Basan: quoniam in sæculum misericordia ejus.* *Og* interpretatur coacervans: Basan confusio. Qui enim coacervat peccata nostra, absolutè diabolus est. Ipse etiam recte dicitur confusio: quoniam & sequaces suos confundit, & ipse de Domini judicio confusus abscedit. Verùm hæc & talia Domini virtute interfecta jacent, quando nos eripere à tam pessima obnoxietate dignatur.

Og interpretatur coacervans, Basan confusio.

℣. 22. *Et dedit terram eorum hereditatem: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Locum tertiæ narrationis ingreditur. Et quamvis historia de Hebræis dicere videatur, tamen hoc & ad populum Christianum aptissimè refertur: quoniam beatitudo illa quæ illis fuerat pollicita, expulsis qui suâ iniquitate ceciderunt, sanctis ac fidelibus Christianis promissæ hereditatis præmia conferuntur. Meminerimus autem quòd & in hac quoque divisione per quinque versus duodecima species definitionis permaneat, quam in secunda parte jam diximus.

℣. 23. *Hereditatem Israël servo suo: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Cùm dicit: *Servo suo*, illos sequestrat qui Domini jussionibus iniquis conatibus restiterunt. Quâ significatione & devora plebs Judæorum, & populus includitur Christianus.

℣. 24. *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri Dominus: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Humilitas propriè pertinet ad tempora Christiana, quæ tunc latiùs desiderari cœpit, quando eam in se Dominus Salvator ostendit. Ipse enim monstravit & humilitatis viam, & patientiæ disciplinam. Quapropter ille humilitatis servorum suorum memor est, qui & ejus Præceptor esse dignoscitur. *Memor fuit*, significat sanctæ Incarnationis arcanum, quando adventu suo credentes liberare dignatus est.

Christus monstravit & humilitatis viam, & patientiæ disciplinam.

℣. 25. *Et redemit nos de manu inimicorum nostrorum: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Si ad historiam attendas, nullum pretium Ægyptiis dedit, quando Hebræos de manibus eorum liberare dignatus est. Sed quia in potestate diaboli vel ministrorum ejus tenebamur obnoxii: tunc se immolando magnum pretium dedit, ut nos ab eis redderet absolutos. Redemit enim nos diversis injuriis & passionibus suis, claustra passus, alapis cæsus, flagellis verberatus est. Redemit nos utique sanguine pretioso, & ad postremum redemit nos miraculo Resurrectionis ostenso; sicut dicit Apostolus cuncta complectens: *Magno pretio redempti estis.* Hoc enim fuit pretium, quod pretium non haberet.

Christus se immolando magnum pretium dedit, ut nos à potestate diaboli eriperet.

1. Cor. 6. 20.

℣. 26. *Qui dat escam omni carni: quoniam in sæculum misericordia ejus.* *Omni carni*, non tantum de hominibus voluit intelligi: sed & quicquid natat, quicquid volat, quicquid repit, quicquid graditur: quoniam universa ejus largitate satiantur. Nam sicut Creator est omnium: ita & Pastor animantium probatur esse cunctorum. Pascit etiam omnia spiritualia incorporeo cibo misericordiæ suæ. Nam cùm generaliter indigeatur ab omnibus, ipsius munere geritur, ut universa continere atque existere comprobentur. Sive *Omni carni dat escam*, fidelibus tantùm forsitan debemus accipere, quos corpore & sanguine suo saginare dignatur.

Christus corpore & sanguine suo fideles saginat.

℣. 27. *Confitemini Deo cæli: quoniam in sæculum misericordia ejus.*

℣. 28. *Confitemini Domino dominorum: quoniam in sæculum misericordia ejus.* Cùm hos versus superiùs eisdem verbis dixerit; hic tantùm *Deo cæli* mutasse declaratur; superiùs autem habet,

Deo deorum. Unde videntur per significationem cæli, omnia potuisse concludi. Et ut cuncta ad ejus confessionem revocare videretur, in fine iterum memorat confitendum: ne quid præter ejus laudem & misericordiam agi posse crederetur.

Conclusio Psalmi.

MIrabilis psalmus & nimiâ virtute profundus, qui velut stellis micantibus misericordiâ Domini ubique cognoscitur esse radiatus. Cujus enim virtutis sit atque potentiæ in Paralipomenon ostenditur, ubi ait: *Cùm Dominum laudare cœpissent & dicere: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus; implebatur Domus Dei nube, ne possent Sacerdotes stare & ministrare propter caliginem. Compleverat enim gloria Domini domum Dei.* Proinde quid potest à nobis simile dici, quàm quod de se auctoritas cognoscitur ipsa testari? Nam licet in omnibus psalmis, si purè canantur, divinam nobis certum sit adesse præsentiam; hoc tamen evidentius creditur, quod legis auctoritate firmatur.

2 Paralip. 5. 13. 14.

PSALMUS CENTESIMUS Trigesimus sextus.

Psalmus David.

AD præteritum morem rediit ordo titulorum. Significat enim misericordes & sanctissimos actus ad Dominum Salvatorem esse referendos. Considerandum est autem, quoniam hymnus iste non à gaudentibus dicitur, sed solâ dolorum compunctione cantatur. Hæc autem historia, Jeremia Propheta referente completa est, quando captivitas Jerusalem Nabuchodonozor rege veniente perfecta est. Extat enim de hac re pietatis hujus compunctissimus liber, qui quadrifario prænotatur Alphabeto. Sed nos oportet spiritualiter ista suscipere: quia in figura illis, sicut dicit Apostolus, hæc omnia certum est contigisse.

1. Cor. 10. 11.

Divisio Psalmi.

POpulus Hebræorum, qui obstinationis suæ vitio in captivitate erat sub Nabuchodonozor rege post sæcula longa passurus, introducitur ad loquendum; ut mala sua futura sic defleat, quasi jam videantur esse præterita. Primâ sectione calamitates suas enumerat: subjungens inter quaslibet sæculi hujus angustias, nunquam se Jerusalem ullatenus oblivisci, quamvis evertendam esse constaret. Secundâ sectione ad Dominum verba convertit, ut memor sit insultationum contra Ecclesiam pessimâ voluntate grassantium: beatos asserens qui de corde suo incipientes malas cogitationes abjiciunt.

Expositio Psalmi.

℣. 1. SUper flumina Babylonis illic sedimus & flevimus: dum recordaremur tui Sion. Nimis dulcis est recordatio patriæ, quæ in hostili terra probatur existere; nam quantùm hæc amara sentitur, tantùm fit illa suavior. De loco enim peregrinationis, proprii domicilii crescit affectus. Sed quamvis Propheta Israëlitici populi captivitatem, quæ sub Assyriis contigit, exponere videatur: convenit tamen, ut eam spiritualiter advertere debeamus. Duas enim civitates in hoc mundo esse crebrâ lectione comperimus: una est Domini, quæ dicitur Jerusalem, id est, visio pacis. Ista hîc pressuram patitur, & multis malis irruentibus sauciatur: humilis, afflicta, spem habens in illa æternitate, quæ nunquam novit defectui subjacere. E contra diaboli civitas, quæ Babylonia dicitur, cujus interpretatio significat confusionem: hîc florida, superba, lætissima est, quæ istius sæculi vitiis tanquam magnis fluminibus irrigatur. Super ista ergo flumina sedent fideles, qui captivitatem in hoc mundo patiuntur, & suspirantes desiderio patriæ suæ amaras lacrymas fundunt: quoniam ad illam promissam pacem hîc pervenire non prævalent. Contemplandum est autem quòd non dicit, in fluminibus, sed *super flumina*; nam qui adhuc in fluminibus istis sunt, peccatorum inundatione rapiuntur: qui verò super ripas alvei sedent, jam ab illis fluctibus divino sunt munere liberati. Situm quoque ipsum respice temperatum; nec erectos dicit, ut arrogantiam fugeret; nec jacentes, ut ruinam vitaret: sed sedentes in humilitate pias lacrymas supra peccatorum impia fluenta transmittere.

Duæ civitates in hoc mundo sunt, una Domini, altera diaboli.

Cur fideles amaras lacrymas fundant.

℣. 2. *In salicibus in medio ejus, suspendimus organa nostra.* Hic doloris exaggeratur acerbitas, quando delectationem suam, quâ se populus poterat consolari, velut non necessaria suspendebatur arboribus. Quid enim illic agerent organa dulcia, ubi tempora vitæ amaris erant lamentationibus occupata? Verùm hæc historia ad spiritualem intelligentiam transferatur. *Salices* sunt arbores supra ripas fluminis pinguissimâ viriditate gaudentes, quæ frequenter excisis palis, atque humidæ terræ reconditis, altissimâ radice merguntur; & fluentis necari nequeunt, quamvis copiosâ irrigatione satientur. His comparantur sancti ac fideles homines, sicut Isaias dicit: *Exorietur tanquam fœnum in medio aquæ, & tanquam salix super defluentem aquam.* Talibus ergo viris organa nostra suspendimus, quando communicatâ gratiâ de scripturarum divinarum lectione conferimus. Ipsa sunt enim nostra organa, quæ & psalmodiæ gratiam præstant, & alternâ nos collatione lætificant. *In medio ejus*, Babyloniæ civitatis dicit, non fluminis: quia necesse est in medio mundi sit sanctissimus Christianus, quamvis ad superna animo videatur esse translatus.

Fideles salicibus comparati.

Isai. 44. 4.

Per organa scripturarum divinarum collatio intelligitur.

℣. 3. *Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum.*

℣. 4. *Et qui abduxerunt nos: Hymnum cantate nobis de canticis Sion.*

℣. 5. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Addunt aliud pondus doloribus suis, ut usque ad hoc ludibrium se pervenisse defleant; quatenus Dei carmina reverenda hominum passim * voluptate profundant; fiatque illis necessitas Paganis dicere, quod sola plebs Domini consuevit audire. Superbus enim & arrogans victor vult sibi lusus & delicias de Dei canticis exhiberi. Quibus respondendum est:

* MSS. A.B.F. *voluptates.*

Quomodo

Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Sed ut magis illam partem quam cœpimus, exequamur, concupiscentiam mundi obnoxios nos tenere restatur Apostolus, dicens: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis.* Istæ igitur concupiscentiæ quæ nos jure captivitatis illaqueant, frequenter nobis suadent, ut psalmodiæ verba in locis prophanis atque spectaculis gesticulatione nefandissimâ canere debeamus. Sed eis non esse consentiendum præsens doctrina declarat, quando admonet in terra aliena, id est, inter actus vitiosos qui sunt à Deo alieni, hymnum Domini non esse cantandum. Verba enim Domini sancta, debent esse sanctorum, scriptum est enim: *Ne miseritis margaritas vestras ante porcos.* His ergo monet nullatenus esse consentiendum.

Rom. 7. 23.

Inter actus vitiosos hymnus Domini non est cantandus.

Math. 7. 6.

℣. 6. *Si oblitus fuero tui Ierusalem: obliviscatur me dextera mea.* Pollicetur se Propheta Ecclesiam Dei nunquam penitus oblivisci, conditionem sibi gravissimam ponens: quia necesse est ita fieri, si Jerusalem contigerit non amari. Dextera quippe bonorum est Christus Dominus, sicut in quintodecimo psalmo dictum est: *Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi, ne commovear.* Astringit se itaque Propheta duris quidem vinculis, sed nequaquam novis; ut ipse à Domini Salvatoris memoria decidat, si Jerusalem ab ejus mente discesserit. Ipsa est mater fidelium, patria felicium, regio beatorum, quam qui hîc obliviscitur, ibi in regno Domini minimè collocatur.

Dextera bonorum est Christus.

Psal. 15. 8.

Jerusalem cælestis mater est fidelium.

℣. 7. *Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.*

Si non * *præposuero Ierusalem, in principio lætitiæ meæ.* Proponitur pœnalis secunda conditio, ut in Domini laudibus obmutescat, si oblitus fuerit Jerusalem; quòd magnum habent præmium Christiani. Quid enim probatur esse deterius, quàm illud non posse loqui, unde consuevit medicina præstari? Psalmodia est enim consolatio flentium, cura dolentium, sanitas ægrotorum. Hoc animæ remedium, hoc miseriarum omnium cognoscitur esse suffugium. Nam qui tali munere privatur, ab omni beneficio consolationis excluditur. Sequitur, *Si non præposuero Ierusalem, in principio lætitiæ meæ.* Sunt quidem principia mundanæ lætitiæ, ut avaro aurum invenire, luxurioso pulchram feminam, superbo jactantiam. Sed absit ut hæc principia lætitiæ prophetali conveniant sanctitati; quinimmo dicamus quæ honesta sunt, sed tamen Ecclesiæ sanctæ non debeant ullatenus anteferri. Gravibus viris & summâ se honestate tractantibus, principium lætitiæ est filius natus, sicut Zachariæ de Joanne contigit, qui ei Angelicâ voce promissus est. Est etiam de filio, qui post tempora longa reversus est, quod idem in Evangelio per parabolam dictum legitur, quando lætissimus pater vitulum saginatum in ejus convivatione mactavit. Vel post infirmitatem sanitas corporis restituta, ut Ezechiæ regi contigit: cui post ægritudinem validissimam quindecim annorum quoque spatia legimus attributa. Verborum quoque ipsorum dicta pensanda sunt. Nam principium lætitiæ semper validum, semper amplissimum est, quando in ipsis initiis voluntas accenditur gaudiorum, dum calore animi in lætitiam rapimur, quam vix provenire credebamus. Omnia siquidem subita violenta sunt; & quod diuturnum in hoc sæculo fuerit, intepescit. Quapropter ad exaggerandum fidei calorem, principio lætitiæ illam dicit præponi, quam decet supra omnia plus amari. Hic tamen versus & superior potest etiam illis convenire, quos supra diximus esse captivos.

* MSS. A.B. F. proposuero.

Quid sit psalmodia.

Luc. 1. 13.

Luc. 15. 18. 23.

4. Reg. 20. 6.

Omnia subita violenta sunt.

℣. 8. *Memento Domine filiorum Edom, in die Ierusalem.*

℣. 9. *Qui dicunt: Exinanite, exinanite: quousque ad fundamentum in ea.* Venit ad secundam sectionem populus Hebræorum: ubi conversus ad Dominum deprecatur, ne inultos discedere patiatur, qui Ecclesiam Dei sævissimâ increpatione dilacerant. *Edom*, alii sanguineum, alii terrenum interpretandum esse putaverunt; quod tamen utrumque ad carnalia vitia referri posse non dubium est. Isti sunt ergo *filii Edom*, qui Christianum populum sunt gravissimè persecuti, nec aliquâ satisfactione conversi sunt. Hos in illa sequestratione bonorum deprecatur in memoriam redire, ut eos debita possit pœna suscipere. Hoc enim dicitur (sicut sæpè memoratum est) prophetiæ affectu, non maledicendi voto. In illis enim pietas nostra non quæritur, qui Domini æstimatione damnandi sunt. Addidit, *Qui dicunt: Exinanite, exinanite: quousque ad fundamentum in ea.* In his sermonibus addendum est, perveniamus; ut nobis integra possit constare sententia. Quæ figura apud magistros sæcularium litterarum dicitur Ellipsis, id est, defectus, quando verba ex industria suspendimus, ut prætermissa desiderabiliùs exquirantur. Verba sunt ergo ista filiorum Edom persequentium populum Christianum, à similitudine tracta cisternæ, unde si aqua sedulè tollitur, usque ad fundamentum ejus sine dubio pervenitur. Sed quid illis proderat sæculi istius lucem adimere talibus, quando magis in ipso fundamento æternam vitam possidere videbantur occisi? Fundamentum siquidem fidelium Christus est Dominus, qui non potest justis eripi, quamvis cuncta eis hujus sæculi probentur auferri. Sic dum persecutores Catholicam religionem exhaurire cupiunt, felicissimas atque copiosas coronas Martyribus contulerunt.

Edom interpretatur sanguineus, vel terrenus.

Fundamentum fidelium Christus est.

℣. 10. *Filia Babylonis misera: beatus qui* * *retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. Filia Babylonis* benè caro nostra dicitur: quia confusionem nobis probatur ingerere peccatorum. Huic additum est proprium epitheton, ut *misera* diceretur. Quid enim miserius, quàm ut res fragilis tantis ausibus insolescat, & per concupiscentias illicitas sauciet animas vulnere peccatorum; sicut dicit Apostolus: *Caro concupiscit adversus spiritum?* Sed postquam de Babyloniæ filia dixit, justissimam compensationem ei asserit esse reddendam; ut sicut nos luxuria concitat ad vitia: ita repressam jejuniis atque tribulationibus subditam faciamus esse virtutibus. Reddimus enim illi dignam retributionem, ut coacta faciat quod in deliciis implere dissimulat. Tales enim retributiones carni reddere beatorum est, ut quæ traxit ad cul-

* MS. G. & Ed. retribuit.

Cur caro nostra filia Babylonis dicatur.

Galat. 5. 17.

pam, adjutorio Domini perducatur ad gloriam.

℣. 11. *Beatus qui tenebit, & allidet parvulos tuos ad petram.* Adhuc ad ipsam loquitur carnem: beatum esse commemorans qui filios ejus, idest, vitia nocentia tenet: quia illa jam tenere provectus est. Nam quando aliquid tenemus, hoc in potestate nostra redigimus; & desinit fieri liberum, quod nobis cœperit esse captivum. Addidit, *Et allidet ad petram*, ut non moretur tenens: ne voluptas blanda surripiat. *Allidet*, ait, *ad petram*, in Dominum utique Salvatorem, de quo scriptum est: *Petra autem erat Christus*; ut statim contracta dispereant, quæ nos teterrimis motibus instigabant. Benè autem discutiendum est quod dixit: *Parvulos tuos*; carnis scilicet errores, qui miserâ matre nascuntur. Hi dum parvuli fuerint, faciliùs tenentur, atque in petram illam cælestem efficaciter eliduntur; nam si jam cœperint adulti esse, & robustissimâ ætate juvenescere, gravior pugna cùm eis nascitur, nec facilè à nostra infirmitate superantur. Quam rem nos & centesimus psalmus monuisse declaratur, ubi dictum est: *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ.* Sed quamvis psalmus iste animos nostros piâ lamentatione permulserit, & in prima parte captivitatem quoque nostram mysticâ expositione narraverit; in præsenti tamen versu sævissimi atque occultissimi vitii secreta vulgavit; ut & pestem proderet, & remedia non taceret. Mittitur enim in mentem nostram, diabolo instigante, quod nolumus: recipimus quod nostrâ æstimatione damnamus; & tyrannide qu adam peccati à nostra reddimur execratione sine dubitatione captivi. Sed istæ cogitationes dum sunt parvulæ percutiantur in petram, comminuantur (sicut dictum est) in lapidem angularem: ubi omne malum citò dissolvitur, si in ipso fortiter allidatur.

Beatus qui vitia nocentia tenet.

1. Cor. 10. 4.

Carnis vitia dum incipiunt, facilè in petram Christum eliduntur; non autem cùm radicem fixerint.

Psal. 100. 8.

Omne malum citò dissolvitur, si in Christo fortiter allidatur.

Conclusio Psalmi.

COmpleta est lamentantium psalmorum pia nimis & laudanda devotio. Suprà enim in septuagesimo tertio, & in septuagesimo octavo psalmis futura legitur Jerusalem deplorata captivitas; hìc autem tertius ejusdem rei psalmus est; ut sacratissimo numero Trinitatis pietas devotissimæ compunctionis possit offerri. Est quidem magnum charitatis genus, quod proximis jubet Dominus exhibere: si tamen in eo modo mensuraque plangatur; ut nec resurrectionis spes adimi possit, nec injustè fecisse aliquid Dominum suspicemur. Nam etsi affectuoso dolore succendimur, modestiæ tamen terminum excedere non debemus. Humile quippe ac mansuetum decet esse, quod studio pietatis offertur. Nam cujus temperamenti sint justæ lacrymæ, testatur Dominus Christus, qui considerata fragilitate humani generis, quamvis esset suscitaturus Lazarum, flevit; ut bonus Magister & pietatem doceret, & veritatem assumptæ humanitatis ostenderet.

Joan. 11. 35. Cur Christus lachrymas fuderit.

PSALMUS CENTESIMUS Trigesimus septimus.

Ipsi David.

QUamvis superioribus titulis diximus *David* significare manu fortem atque desiderabilem, quòd Domino Salvatori propriè convenire probatum est: tamen hìc Christum evidentiùs indicavit, quando istud pronomen apposuit. *Ipsi* enim reverentiùs pronuntiandum est, quasi Altissimo, quasi Omnipotenti, quasi cælesti Regi. Et tunc *David* iste jungendus est; quod vocabulum non ex Deitate sumitur: sed per assumptæ carnis originem venire monstratur. Ipse tamen verbum incarnatum, unus est Dominus Christus, ad quem psalmi istius refertur universa confessio.

Divisio Psalmi.

PEr totum quidem psalmum populus Catholicus loquitur, qui est collectus de universo orbe terrarum. Primâ narratione beneficia Domini sibi attributa collaudat: postulans in futuris patientiam, ut adversa mundi ejus possit munere sustinere. Secundâ deprecatur, ut Reges terræ Dominum confiteantur excelsum: quoniam in omnibus Majestatis suæ miracula dignatur ostendere: orans ne peccatores conversos despiciat, quos creare dignatus est.

Expositio Psalmi.

℣. 1. COnfitebor tibi Domine in toto corde meo: quoniam exaudisti omnia verba oris mei: Et in conspectu Angelorum psallam tibi. Quàm valida atque plenissima sit ista confessio, totius cordis adunatione monstratur. Nam cùm dicitur: *In toto corde meo*, nulla pars occupata in sæculi hujus ambitione relinquitur: sed universum & solidum Creatoris tantùm, ut dignum est, laudibus applicatur. *Cor* significat mentis arcanum, unde taciti clamamus ad Dominum, & preces nostræ multò efficaciùs audiuntur, quàm si magnis clamoribus personemus. Sive enim vox aërem verberet, inde cantandum est: sive lingua taceat, inde clamandum est. Illud enim libenter audit Dominus, quod ad suam imaginem & similitudinem in nobis cognoscitur operatus. Sequitur, *Quoniam exaudisti omnia verba oris mei.* Ad ostendendam Domini pietatem Psalmistæ usus est, priùs sanctos viros auditos dicere, & eos posteà divina præconia personare. Quod etiam nunc fideli populo judicat applicandum; sicut & in centesimo decimo septimo psalmo dictum est: *Confitebor tibi Domine, quoniam exaudisti me.* Sed considera meritum orationis, ut omnia verba sua profiteatur audita; illa enim fuerunt vota justorum, ut Christus Dominus adveniret, per quem eos constat augmentis ingentibus excrevisse. Meritò ergo verba populi ipsius omnia probantur audita, per quem mundi redemptio cognoscitur impetrata. Addidit, *Et in conspectu Angelorum psallam tibi.* Hic psalmodiæ virtus ostenditur,

Per cor mentis arcanum intelligitur.

Illud libenter audit Dominus, quod ad suam imaginem in nobis cognoscitur operatus.

Psal. 117. 21.

Psalmodiæ virtus.

ut qui puro corde inter homines psallit, etiam sursum cum Angelis canere videatur. Adjecit quoque, *In conspectu Angelorum;* ut eam Angeli non solum audire, verumetiam probentur intendere. Illud enim dicimus respici, quod potest serenis mentibus intueri. Sive illud tempus significat, quando populus beatorum post resurrectionem cum cælestibus creaturis laudes Domino sub communione cantabit.

℣. 2. *Adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo.*

℣. 3. *Super misericordiam tuam, & veritatem tuam: quoniam magnificasti super nos nomen sanctum tuum.* Templum sanctum est Domini beatæ Incarnationis adventus, quem etiamnunc quotidie adorat Ecclesia, dum corpus & sanguinem ipsius inter summi mysterii Sacramenta veneratur. Sed adoratio illa perfecta est, quam confessio beata comitatur; dicit enim, *Super misericordiam & veritatem* Domino confitendum. *Misericordia* est, quod sine cujusquam meritis ad liberandum nos venire dignatus est. *Veritas*, quia Prophetarum suorum promissa complevit. Ista enim qui puro corde confitetur, revera templum ejus adorasse cognoscitur. Addidit, *Quoniam magnificasti super nos nomen sanctum tuum;* ut ostenderetur hic populus & de universis mundi partibus esse collectus; cùm superiùs singulariter fuerit locutus, nunc pluraliter posuit, *Super nos:* quia sicut omnium sanctorum una vox est, ita & fidelis populi sunt verba multorum. Nam & inferiùs iterum redeunt ad numerum singularem, quod in declarando mysterio pluraliter positum debemus advertere. *Magnificatum est enim super nos nomen* Domini, cùm nobis culturæ ipsius virtus innotuit. Omnia enim sæcula designat, cùm & in sanctis Patribus nostris nomen ejus magnificatum est; & maximè temporibus Christianis, quando frons nostra sacri chrismatis unctione signata est. Et intende quia duos versus simul posuimus pro contextione verborum; ut una complexio contineret, quos unus sensus amplectitur.

Corpus & sanguinem Domini inter summi mysterii Sacramenta quotidie adorat Ecclesia.

Frons Christianorum sacri Chrismatis unctione signatur.

℣. 4. *In quacumque die invocavero te, exaudi me: multiplicabis in animam meam virtutem multam.* *Dies* hic significatur lucida sinceraque petitio, quam non cupiditas nubilat, non avaritia ulla confundit: sed de illo Sole radiat, qui omnes caligines mortalitatis * emendat. In talibus ergo petitionibus devotus se populus precatur audiri; quatenus virtute Domini completus, persecutorum evadere mereatur insidias. Nam si ad litteram velis accipere, numquid nobis tempore noctis orandum non est, maximè cùm tunc diabolicis fraudibus impetamur? Fideli autem Christiano semper est dies, cùm splendidis ac claris supplicationibus contendit audiri. Sed cùm dicit: *Multiplicabis in animam meam virtutem multam*, passurum se ostendit innumera, contra quæ tam multiplicia postulavit auxilia.

* *Ed. emundat.*

Fideli Christiano semper est dies.

℣. 5. *Confiteantur tibi Domine omnes reges terræ: quoniam audierunt omnia verba oris tui.* Venit ad secundam partem, in qua deprecatur populus beatorum, ut Reges terrarum in humilitate Domino confiteantur: quoniam illi omnis superbia probatur exosa. *Reges terræ* sunt, qui corporibus suis Divinitatis munere dominantur. Nam ille Rex verè non dicitur, qui vitiis servire monstratur. Quod verò addidit, *Omnes*, specialiter religiosos ac moderatos viros designat, quando multos Reges Gentium videmus aut vitiis feralibus subdi, aut pravâ religione maculari. Addidit, *Quoniam audierunt omnia verba oris tui.* Dicit qui Reges debeant Domino confiteri; scilicet qui *verba* ejus *audire* meruerunt. *Audire* enim ad illos pertinet, qui obedientes esse noscuntur: quoniam illos audiisse non dicimus, quos contumaces sacris jussionibus approbamus. Et considera, quia se non videtur sine magno malo à devotione subducere, qui gloriam potuit ejus prædicationis audire. Intelligant ergo Judæi, quanto reatu teneantur obnoxii, cujus verba non mente capere, sed tantùm auribus audire maluerunt.

Reges terræ sunt, qui corporibus suis Divinitatis munere dominantur.

℣. 6. *Et cantent in canticis Domino: quoniam magna est gloria Domini.* Cantica Domini sunt quæ superiùs dixit, misericordia & veritas, sicut & alibi ait: *Universæ viæ Domini misericordia & veritas.* Ipsa ergo cantica Reges præcipit cantare corporum suorum, qui pompas sæculi respuentes, ad misericordiam Domini toto se desiderio contulerunt. Subjungit: *Quoniam magna est gloria Domini.* Gloria quippe Domini est, ut sæculum respuentes, ejus laudes cantare non desinant; qui primi hominis invia deserentes, ad salutares se regulas transtulerunt.

Psal. 24. 10.

Gloria Domini est, ut fideles Christi laudes ejus cantare non desinant.

℣. 7. *Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit.* Superioris dicti cura secuta est. Dicit enim, cùm sit *Dominus excelsus, humilia respicit:* ne quis subjectorum putaret non se ab excelso Domino respici, cùm se cognosceret magnâ devotione prosterni. Non est enim similis humanæ conditioni divina potentia. Hic despicitur humiliatus prostratus: quoniam spatio longo dividitur; Domino autem vicinior efficitur magnis nisibus inclinatus. Et ut hanc humilitatem in conspectu ejus pretiosam esse sentires; sequitur, *Et alta à longè cognoscit. Alta*, superba significat, quæ ideo à longè cognoscit: quoniam ejus gratiæ minimè proximantur. Et ut terreret superbos, posuit: *Cognoscit:* ne putarent dementes incognitum esse Deo quod malignis cogitationibus operantur. Quod argumentum dicitur Ex contrario pulcherrimâ diversitate collectum. Proximantur enim illi humiles, & fiunt superbi omnino longinqui.

Cur Deus superba à longe cognoscat.

Proximantur Deo humiles, & fiunt superbi omnino longinqui.

℣. 8. *Si ambulavero in medio tribulationis vivificabis me: & super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & salvum me fecit dextera tua.* Cùm dicit beatus populus tribulationes suas Domini virtute superandas, ostendit in hoc sæculo fideles ejus multis cladibus premi: sciens aurum ignibus esse purgandum, præmium militi post labores maximos dari, ipsam quoque fidem præmisso certamine coronandam. Nam si ad tempus persecutorum suspendatur iniquitas, diabolicis tamen jugiter tentationibus subjacetur; eoque fit, ut Christianus vir, dum patriam futuram desiderat, ad gaudia dilata suspiret. Vivificatur ergo populus, dum in talibus fuerit angustiis constitutus. *Vivificabis* enim, lætificabis debet intelligi,

Fideles in hoc sæculo multis cladibus premuntur.

quod est contrarium tribulanti: quia revera ille vivus benedicitur, qui est æterni gaudii hilaritate complendus. Sequitur, *Et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & salvum me fecit dextera tua.* De persecutoribus dicit, qui quamvis irati multa faciant populo fideli: sed longè majora recipiunt divinâ retribuente justitiâ. Nam & hi conversi graviùs quàm contristaverant affliguntur; & incipiunt se justè persequi, qui priùs innocentibus parcere noluerunt: qui tamen se profitentur esse salvandos, quando inter pœnas persecutorum superari nullâ contrarietate potuerunt. *Dextera* verò, virtus significatur ipse Dominus Christus, qui *est Dei virtus & Dei sapientia.* 1. Cor. 1. 24.

℣. 9. *Domine retribues pro me: Domine misericordia tua in æternum: opera manuum tuarum ne despicias.* Perfecta nimis & qualem fundere monemur oratio est, causam suam Domino commendare, qui novit unicuique digna rependere. Sed ut hoc non iracundè dictum, quod deprecationi videtur esse contrarium, potuisses accipere, sequitur, *Misericordia tua in æternum*, quam facias & illis qui nos persequuntur immaniter; ut sicut nos pro tuo nomine videntur affligere: ita & illi confessionis munere cruciati debeant ad salutem. Recipiunt enim proficuam pœnam, quando & ipsi propter vitam torquentur æternam; totumque illis hìc misericorditer tribuitur, quibus hæc confessionis medicina præstatur. Sequitur, *Opera manuum tuarum ne despicias.* Expressit voluntatem, quæ superiùs videbatur esse suspensa. Rogat pius populus pro inimicis suis, quos sibi noverat aggregandos; qui licet suo vitio pravi videantur effecti: tamen eos divina opera esse non dubium est. Nam cùm petit, ut in eis suam operam respiciat, exorat ut miseratus indulgeat. Ipsius enim in nobis opera bona est: sed nostra facta omnino perversa sunt. Quapropter miseretur cùm suam respicit creaturam; damnat autem cum nostras operas intuetur. Breviter ergo cauteque oratum est, quod & pietatem deprecantis ostenderet, & illos convertendos esse monstraret.

Recipiunt proficuam pœnam qui propter vitam torquentur æternam.

Deus miseretur cùm suam respicit creaturam, damnat autem cùm nostras operas intuetur.

Conclusio Psalmi.

Intendamus quali nos prædicatione populus sanctus imbuerit, quanto instinctu pietatis oraverit. Nam ut omnem contra inimicos zelum cordis excluderet, ipsos rogavit sibi fieri socios, quos habere videbatur adversos. Sequamur sententiam piam, amemus potiùs affligentes. Non debemus inimicos æstimare qui prosunt; nam si æquo animo perferantur, frequenter nobis talia conferunt, qualia dulcissimi amici præstare non possunt. Isti enim sæpe nos à virtute blandiendo deducunt: illi verò in eadem affligendo constituunt. Quapropter ama patientiam, & plus invenis in inimico quod diligas.

Non debemus æstimare inimicos, qui prosunt.

PSALMUS CENTESIMUS Trigesimus octavus.

In finem Psalmus David.

Post tot psalmos istud *In finem* repetitur, ut meritò iterum exponi debere videatur. Proxima est enim oblivioni protracta longinquitas. *In finem* diximus dupliciter dici. Est unus iste mortalis occasus ac terminus aliquarum rerum, qui humanæ conditioni simillimus spatio peracto concluditur. Alter verò perfectus atque æternus, id est, Dominus Christus, qui finis non ad occasum respicit, sed ad totius integritatis culmen attendit. Nam cùm ad illum perventum fuerit, non est ultra quod quærere debeamus: quoniam ipse ad omnia sufficit, in quo est Majestatis cuncta perfectio, & omnium plenitudo virtutum. Quapropter universus hic psalmus, sicut & Patri doctissimo Hilario placuit, ex Christi Domini personâ dicendus est. Sed ne humilitas ejus quemquam turbare ac confundere videatur, ad illam regulam redeat Catholicæ disciplinæ; ut duas naturas unitas atque perfectas in Domino Christo esse meminerit: una quâ Deus & coæternus est Patri: altera quâ ex Maria Virgine natus, unus atque idem in tempore homo fieri pro nostra salute dignatus est. Et ideò quod humiliter loquitur, non Deitati debet applicari: sed pro mysterio sanctæ Incarnationis intelligi. Quâ ratione tractatâ, inoffensè cognoscimus divina mysteria.

In finem dupliciter dici.

In præfat. hujus psalm.

Divisio Psalmi.

Per totum psalmum loquitur Dominus Christus. Primo modo de pausatione & Resurrectione propriâ verba facit ad Patrem: omnes cogitationes suas illi dicens esse notissimas. Secundo modo, potentiam Paternæ Divinitatis exponit: quia in id quod homo est, nullo loco, nullâ longitudine ab ejus notitia se possit abscondere: addens, quoniam ab utero Matris suæ ipso protegente servatus est, qui mundi vitia gloriosâ sanctitate superavit. Tertio, se laudaturum à parte quâ subjectus est, Patrem Dominum profitetur, cujus opera in eum potens & mirabilis esse monstrata est: prædicationes quoque suas, & sanctorum omnium voluntates dicens illi esse notissimas. Quarto modo, confirmatum asserit beatorum omnium principatum: jubens à se impios obstinatosque discedere; qui tamen nullâ erant pœnitudinis humilitate salvandi. Hunc autem psalmum multò sollicitiùs arbitror audiendum; est enim mysteriorum profunditate plenissimus.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Domine probasti me, & cognovisti me: tu cognovisti sessionem meam, & resurrectionem meam. *Domine*, clamat ad Patrem Jesus Christus ab illa parte, quâ servus est. *Probavit* autem, id est manifestam fecit

Is. 53. 4. Matth. 17. 5. Joan. 10. 30. Joan. 21. 14. Nos Salvatoris ipso vocum. Matth. 23. 2. Deus facta nostra & cogitationes nostras antequam existamus agnoscit. Is. 53. 7. Joan. 14. 6. Rom. 18.

humilitatem ipsius, quando à Joanne baptizari voluit, qui peccata non habuit. Non enim peccator fuit: sed peccata potiùs curanda suscepit; sicut Propheta dicit: *Peccata suscepit nostra, & infirmitates nostras portavit.* *Cognovit* eum, id est, ostendit, quando dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite*; scilicet dicentem: *Ego & Pater unum sumus.* Est & alia verborum istorum apta cognitio. *Probatum est*, quando eum tentavit diabolus in deserto: *agnitus est*, cùm tentatione recedéte ministerium habuit Angelorum. Accidit tertia, quam in Evangelio ipse testatur; *Probatus est* enim tempore Passionis, quâ pietate sit præditus, ut in cruce positus pro inimicis oraret: *Cognitus*, quando gloriam mirandæ Resurrectionis ostendit. Tunc quippe Deitas ejus etiam illis innotuit, qui eam anteà credere dubitabant; ait enim Evangelista: *Hoc tertiò manifestavit se Iesus discipulis suis ad mare Tiberiadis, postquam resurrexit à mortuis, & crediderunt in eum discipuli ejus.* Benè autem appellata est *sessio* mors Domini Salvatoris, in qua non pœna, sed requies fuit. Sive (ut alii putant) *sessio* pertinet ad doctrinam, quam Dominus cælesti sanctitate prædicavit; sicut ipse quoque in Evangelio doctores significans, dicit: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi.* *Cognovisti* autem, per figuram Hypallage dictum est, quæ Latinè dicitur Permutatio, id est, cognitum me fecisti: quia Divinitati omnia non solum quando fiunt, sed etiam in prædestinatione noscuntur esse manifesta.

Isai. 53. 4. — Matth. 17. 5. — Joan. 10. 30. — Joan. 21. 14. — *Mors Salvatoris sessio vocatur.* — Matth. 23. 2.

℣. 2. *Intellexisti cogitationes meas à longè: semitam meam, & directionem meam investigasti.*

℣. 3. *Et omnes vias meas prævidisti: quia non est dolus in lingua mea.* In his duobus versibus præscientia sanctæ Divinitatis ostenditur: *A longè* enim, non locum probatur significare, sed tempus: quia non solum facta nostra prævidet, verumetiam cogitationes nostras antequam nos ipsi existamus, agnoscit. Quod totum convenit, si ad Incarnationem Domini competenter aptetur. A Divinitate enim sua, Creator: à substantia corporali, creatus est. Nemo ergo calumnias ineptas moveat: sed quod est certissimum studio pietatis intelligat: ne inde miserrimi corruamus, unde spem salutis accepimus. Sequitur, *Semitam meam, & directionem meam investigasti. Et omnes vias meas prævidisti. Semita* pertinent ad cogitationes tacitas: *Directio* ad justa judicia: *Via* ad actus humanos; quæ ille omnia immaculatâ puritate complevit, quem in utraque natura unum eumdemque veraciter existentem fides Catholica confitetur. Nam quod dicit? *Investigasti*, justitiam suæ actionis ostendit: quoniam quamvis fuerit scrupulosissimè perquisitum, nihil in eo culpabile constat inventum. *Vias meas prævidisti.* In tantum prævisæ sunt, ut & prophetatæ esse noscantur. Scriptum est enim de mansuetudine ipsius: *Sicut ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum.* Adjecit, *Quia non est dolus in lingua mea*; utique, quia veritas non habet dolum; ipse enim professus est: *Ego sum via, veritas, & vita.* Non enim quicquam sub aliqua falsitate locutus est: sed sicut à Patre accepit, ita & populis salutariter prædicavit. Dicit enim à natura humanitatis: *Qui me misit major me est.* Dixit

Deus facta nostra & cogitationes etiam antequam existamus agnoscit. — Isai. 53. 7. — Joan. 14. 6. — Ibidem. 28.

etiam de æqualitate Majestatis suæ: *Ego & Pater unum sumus.* Utrumque verum, utrumque sine dolo prolatum est; ut & Majestatem suæ Divinitatis ostenderet, & sanctæ Incarnationis humilitatem veraciter aperiret.

Idem. 10. 30.

℣. 4. *Ecce tu Domine, cognovisti omnia novissima, & antiqua: tu formâsti me, & posuisti super me manum tuam.* Intuere quàm veraciter superiùs dictum est: *Non est dolus in lingua mea*; ut hic duas naturas evidenter exprimeret. Dicit enim Patri: *Ecce tu cognovisti omnia novissima*; quod pertinet ad Incarnationem ipsius, quæ facta est novissimis temporibus; sicut legitur: *Agnus occisus ad vesperam.* Et Apostolus: *Filioli novissima hora est.* Subjunxit, *Et antiqua.* Hoc certè ad Deitatem pertinere non dubium est; unde scriptum est: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*, &c. *Antiqua* enim dicit, id est, æterna, quæ nec initio, nec fine clauduntur; sicut in Daniele legitur: *Throni positi sunt, & Antiquus dierum sedit*, &c. Et ut hoc iterum humanis sensibus evidentiùs intimaret, eadem mutatâ verborum qualitate repetiit. *Tu formasti me*, significat genuisti. Hoc enim verbum dici solet & de Deitate; sicut dicit Apostolus: *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* Sequitur, *Et posuisti super me manum tuam.* Posuit Pater super eum manum suam, quando in ipso virtutem suæ Majestatis ostendit; sicut in alio psalmo dictum est: *Inveni David servum meum: in oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur illi, & brachium meum* * *confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.* Ecce quomodo super eum manum suam posuit Pater.

Exod. 12. 6. — 1. Joan. 2. 18. — Joan. 1. 1. — Daniel. 7. 9. — Philip. 2. 6. — Psal. 88. 21. 22. 23. — * Ed. confirmabit.

℣. 5. *Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, nec potero ad eam.* Scientiam dicit Patris, quæ per eum prædicata est ubique terrarum; hæc *confortata est* in pectoribus humanis, de qua priùs incertâ credulitate dubitabatur. Quem sensum & in Evangelio dicit: *Pater manifestavi nomen tuum hominibus.* Ipsius enim revelatione gestum est, ut potuisset sanctæ Trinitatis unitas apparere reverenda; & *facta est* per Jesum Christum *mirabilis scientia* Patris, dum terrigenis sanctæ legis Sacramenta narrata sunt. Et ut conditionis humanæ veritas panderetur, adjecit: *Nec potero ad eam*: quia natura hominis quam est dignatus assumere, divinæ substantiæ se non poterat adæquare. Sic enim & Evangelicâ voce declaratur: *Pater major me est*; & iterum: *Non potest Filius facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Sed hoc intelligat dementissimus Arrianus, quia non debuit aliter à carne dici, quæ etiam expectabatur occidi.

Joan. 17. 6. — *Scientia Patris per Christum mirabilis facta est.* — Joan. 5. 19. — Joan. 14. 28.

℣. 6. *Quò ibo à spiritu tuo? & à facie tua quò fugiam?* Venit ad secundum modum, in quo ostendit per enumerationes mysticas à nulla creatura divinam falli posse præsentiam. Nam cùm ubique totus plenissimè sit, qui eum putat declinari, quò possit abscondi? Illic enim aliquis potest esse celatus, ubi præsens non fuerit ille qui fugitur. Dicendo enim: *Quò ibo?* significat natura humanitatis non se habere quò fugiat, cùm Spiritus sanctus ubique sit totus; sicut Salomon dicit: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Sed hoc dictum est per schema

Sap. 1. 7.

Quid sit Diaporesis. schema quod dicitur Diaporesis, cùm quærimus quod potissimum facere debeamus. Sed cùm tali prædicatione ubique Spiritum sanctum esse noscamus, dubium non est Spiritum sanctum coæternum & coæqualem Patri & Filio reperiri. Nam ubique & tota esse non potest, nisi sola Trinitas. Quapropter cesset irreligiosa præsumptio, nihil hic majus minusve fingatur. Ad illud remedium salutare redeamus. Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, omnipotens Creator, incomprehensibilis, unus est Deus. Facies autem per tropologiam pro præsentia ponitur: quoniam sicut facies nostra tantùm videt, ita omnis substantia Domini visione perspicabili atque inenarrabili cuncta cognoscit, omnia complectitur, omnia penetrat, omnia contuetur.

℣. 7. *Si ascendero in cælum tu illic es: si descendero in infernum, ades.*

MS. A. diluculo. ℣. 8. *Si sumpsero pennas meas* * *ante lucem: & habitavero in postremo maris.*

℣. 9. *Etenim illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua.* Hic mihi videtur Argumentum illud esse Dilemma, quod fit ex duabus propositionibus pluribusve, ex quibus quicquid *Quid sit Dilemma.* electum fuerit, contrarium esse non dubium est; sicut & in Evangelio Christus Judæos calum- *Matth. 21. 25.* niantes interrogat, dicens: *Baptismum Ioannis unde erat, de cælo an ex hominibus?* Quicquid enim illi eligere voluissent, contra illos nihilominus erat futurum. Sic etiam de bonis rebus Aposto- *Philip. 1. 23. 24.* lus facit: *Desiderium habens dissolvi, & esse cum Christo, multò magis melius; permanere autem in* *Ibidem. 22.* *carne, necessarium propter vos.* Et adjecit: *Et quid eligam ignoro.* Sic & in isto loco de tribus rebus contrariis humanitas ejus quid eligeret, ambigebat. Nunc ad exponenda verba veniamus, quoniam altitudine nimiâ sunt profunda. Ait enim per id quod homo est: *Si ascendero in cælum tu illic es;* ubi erat scilicet ad Patris dexteram collocandus. Nam ut intelligas Dominum ubique *Jerem. 23. 23. 24.* esse præsentem, audi Jeremiam Prophetam: *Deus appropinquans ego sum, dicit Dominus, & non Deus à longinquo. Si absconderit se homo in abscenso, ego non videbo illum, dicit Dominus? Numquid non cælum & terram ego impleo, dicit Dominus?* Sequitur, *Si descendero in infernum, ades.* Hoc quippe factum est lege humanitatis, ut crucifixo corpore ad rumpenda infernorum claustra descenderet, & laboranti humano generi Redemptor piissimus subveniret. Subjungit etiam, *Ades:* quoniam triduanâ celeritate surrexit. Addidit tertiam partem: *Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitavero in postremo maris: etenim illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua.* Quæ figura dicitur Ætiologia, id est, causæ redditio; reddit enim causam quemadmodum Dei præsentiam non potuisset effugere. *Pennas* suas dicit divinæ Majestatis efficacissimam celeritatem, quæ sanctum corpus ad superna virtute Deitatis elevavit. Sed cùm audis, *meas*, gloriam propriæ potestatis intellige. Has itaque pennas suas cùm sumpserit ante lucem, id est, tempore Resurrectionis, & habitaverit in postremo maris, hoc est, supra sæculi istius amplissimum finem, ibi manus Paterna deducet eum. Et ut ostenderet cooperationem, sequitur, *Et tenebit me dextera* *Dextera Patris est omnipotens Verbum.* *tua.* Dextera est siquidem Patris, omnipotens Verbum, quod assumptam & unitam sibi humanitatem in æterna sæcula continebit. Et si minimè convenire videtur, ut cùm ipse sit dextera Patris, ejus se dicat dextera Domini contineri: hoc potiùs dictum accipiendum est à parte membrorum; quæ forma locutionis frequenter assumpta est. Illud tamen regulariter est tenendum; ut quod dubitat, humanitas; quod præsumit, Deitas esse videatur. Sequitur.

℣. 10. *Et dixi: Forsitan tenebræ conculcabunt me: & nox illuminatio mea in deliciis meis.* Prima pars versus istius sub Ironia pronuntianda est. Frequenter enim aliqua quasi sub ambiguitate proferimus, de quibus dubitare non possumus; sicut in alio psalmo jam dictum est: *Forsitan vivos* *Psal. 123. 3.* *deglutissent nos*, & reliqua. Quomodo enim *tenebræ conculcare* poterant, quæ jus in tanta gloria non habebant? Ipse enim dicit de se: *Ego sum* *Joan. 8. 12.* *lux hujus mundi.* Sed *conculcavit* ille potiùs *tenebras*, qui cæcitatem primi hominis ad ejus posteros transeuntem, misericordiæ suæ luce superavit. Quapropter hoc commate quo ait, *Forsitan tenebræ conculcabunt me*, irridentur illi, qui de ipso poterant timoris alicujus nebulas suspicari. Cujus sensus sequitur explanatio, cùm dicit: *Et nox illuminatio in deliciis meis.* Quomodo poterat à tenebris conculcari, cui erat *nox illuminatio in deliciis* suis? Noctem significat inferni claustrum, quod revera illuminavit, quando potestatem diaboli contrivit, & hominem suâ miseratione liberavit, quem ad imaginem & similitudinem suam plasmare dignatus est. *In deliciis* autem *meis*, paradisum significat, unde primum hominem peccata pepulerunt: sed confessionis beneficio animæ sanctorum ad ejus amœnitatem Domino præstante reversæ sunt. Sic enim credenti Latroni dictum est: *Amen dico* *Luc. 23. 43.* *tibi: hodie mecum eris in paradiso.* Paradisus enim *Quid significet paradisus.* significatur amœnissimus locus, & felicissimæ jucunditatis æterna securitas.

℣. 11. *Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ ejus, ita & lumen ejus.* Superioris sententiæ causa redditur, quare nox sit illuminatio in deliciis ejus; scilicet, quia *Tenebræ non obscurabuntur à te*, sed potiùs illuminabuntur. Tenebras enim dicit mystica quæque & profunda scripturarum divinarum, juxta illud quod legimus in Proverbiis: *Intelligit quoque parabolam & tenebrosum ser-* *Prov. 1. 6.* *monem;* sic & in alio psalmo legimus: *Tenebrosa* *Psal. 17. 12.* *aqua in nubibus aëris.* Ergo istæ *tenebræ non obscurabuntur*, sed potius illuminantur à Domino: quoniam prædicatio Prophetarum ipso veniente completa est. Solet enim ad Patrem referre quod ipse facit, ut possit cooperatio sanctæ Trinitatis intelligi. Sequitur, *Et nox sicut dies illuminabitur.* Illa enim quæ fuerant quasi nox sub mystica complexione tenebrosa, tanquam dies illuminata sunt, cùm in adventu Domini Salvatoris Prophetarum dicta patuerunt. Et benè utrumque conjunctum est, *Sicut tenebræ ejus, ita & lumen ejus:* quia in utroque veritas fuit, sive cùm obscura viderentur, sive cùm illuminata patuerunt.

℣. 12. *Quoniam tu possedisti renes meos Domine: suscepisti me de utero matris meæ. Renes* signifi- *Renes significant fortitudinem corporalem.* cant fortitudinem corporalem, qui dum benè vigent, corpus nostrum eorum ministerio vegetatur; cùm fuerint saucii, imbecillâ nimis fragilitate succumbit. Quapropter *renes* suos meritò

à Patre dicit *esse possessos*, qui cælestis justitiæ firmitate consistens, peccatum fragilis corporis ignoravit. *De utero* verò *matris*, de Synagogæ finibus dicit: quia ipse per susceptam carnem à Synagoga generatus est, quando eum ritu Judæorum octavo die circumcisum esse cognovimus: susceptum se perhibens à Deitate Patris, sive suâ, quoniam utrumque unum est. Nam si hoc tantummodò de virginali utero velis advertere, non solum quando egressus, sed quando Spiritu sancto conceptus est, à Domino probatur assumptus; ut ex hoc Nestoriana destruatur iniquitas. *Ex utero* enim, significat in utero; sicut Dominus ait Jeremiæ: *Priusquam te formarem in utero novi te, & in vulva sanctificavi te.* Verùm hæc omnia à natura suscepta hominis in sancti Patris honore referuntur, sicut Evangelii textus ostendit, deliberationis ejus fuisse Patrem prædicare, voluntatem ejus implere, acceptum ab eo calicem bibere, & in nulla parte ab ipsius dispensationis gloria discrepare.

Jerem. 1. 5.

℣. 13. *Confitebor tibi Domine quoniam terribiliter * mirificatus es: mira opera tua, & anima mea novit nimis.* Venit ad tertium modum, ubi laudat Patrem, qui in eum miracula tanta monstravit. *Terribiliter* enim *mirificatus est* Pater, quando Passionem Domini Christi tenebræ sunt secutæ, terra contremuit, saxa dirupta sunt, sepulchra patuerunt, mortui resurrectione læti sunt, cùm ipse iterum in eodem corpore sanctâ Resurrectione conspectus est, dum ad discipulos suos januis clausis intravit, dum cælos sub hominum visione conscendit; quæ licet propriâ Deitate compleverit, more suo Paternis hoc virtutibus applicavit; ut (sicut sæpe dictum est) sanctæ cooperationis patefaceret unitatem. Sequitur, *Mira opera tua, & anima mea novit nimis.* Operam Patris miram noverat: quia (sicut superiùs dixit) nox illuminatio in deliciis ejus erat: quia possederat renes ipsius: quia illum susceperat ex utero Matris suæ: necesse enim fuit ut illum mirabilem cognosceret, quem tantorum beneficiorum piissimum Largitorem humanitas ejus plena divini luminis claritate cernebat: quia sicut in Evangelio dicit: *Nemo novit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Et aliter; ideò noverat nimis operam Patris: quia sicut ipse dicit: *Ego in Patre, & Pater in me est.* Non enim sic potest nosse, qui separatur extrinsecus. Istud enim nosse inæstimabile, singulare atque incomprehensibile est, quando in se alterutrum manere noscuntur.

* MSS. A. B. magnificatus es, mirabilia ...... cognoscit.

Matth. 11. 27

Joan. 14. 11.

℣. 14. *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto: & substantia mea in inferioribus terræ. Os* hîc, non ora significat, sed illud quod venit ab ossibus; quod revera in occulto factum est, dum in interioribus corporis nostri constat esse reconditum. Quis enim ossa in homine videat, dum & caro illa vestiat, & superducta cutis abscondat? Quod si hoc magis spiritualiter velimus accipere, faciliùs nobis quæ dicta sunt, intimantur. Postquam in conditione rerum Heva de Adæ costa formata est, dixit vir ejus: *Hoc os de ossibus meis, & caro de carne mea.* Apostolus autem ad conjugatos loquens, istud mysterium ad quid pertinere possit, exponit, dicens: *Hoc magnum est sacramentum, ego autem dico in Christo & in Ecclesia.* Unde constat *os* Domini Ecclesiam hic debere intelligi. Et ut prædicto exemplo pleniùs aptemus illa quæ dicta sunt; ante adventum Domini occulta fuerunt quædam Ecclesiæ sacramenta, ut baptismum sacrum, ut corpus & sanguis Domini, & cætera quæ plenitudine veniente claruerunt. Addidit, *Et substantia mea in inferioribus terræ.* Inferiora terræ fuerunt Gentium culturæ sordentes, quæ longè tunc à Judæorum religione distabant. Sed ipsis facta est nota substantia Domini Salvatoris, quando in ipso intelligentes Divinitatem Verbi, per Apostolicam doctrinam devotis mentibus acceperunt. Nam licet essent diversæ nationes, per superstitiones suas *inferiora terræ*; superiores tamen redditæ sunt Judæis, Christianæ religionis salutares regulas imbibentes.

Genes. 2. 23.

Ephes. 5. 32.

Ante adventum Domini occulta fuerunt quædam Ecclesiæ sacramenta.

℣. 15. *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur: * die * firmabuntur, & nemo in eis.* Natura illa hominis, quæ se in Evangelio ignorare dixit finem hujus mundi, & quæ ait: *Tristis est anima mea usque ad mortem*; & his similia, ipsa & *imperfectum* suum Patrem *vidisse* testatur. *Imperfectum* siquidem ejus est, quòd adhuc Ecclesia usque ad finem sæculi congregatur, quòd in illa resurrectione beatis præmia promissa daturus est, quòd erit *omnia in omnibus.* Sed Deitas ista jam vidit, quæ adhuc longis pòst temporibus futura servantur. Nam de beato populo istud dici sequentia declarant. Adjecit enim, *Et in libro tuo omnes scribentur*, utique qui æternâ felicitate gaudebunt. Nam sicut illud quod in libro scribitur, scriptura continente servatur: ita hoc multò firmius fixum manet, quod memoria Domini continetur. Sequitur, *Die firmabuntur, & nemo in eis*; illi scilicet beati de quibus fecit superiùs mentionem, *die firmabuntur*, id est, de vero illo Sole perfectâ luminis claritate complendi sunt, ut fiat illud quod dictum est: *Sicut stella ab stella differt in claritate, sic erit resurrectio mortuorum.* Et nota quia non dixit, die clarificandi sunt, sed *die firmandi sunt*; nam si dixisset clarificandi sunt, poterat fortassis & ad breve tempus intelligi. Nam cùm dicit *firmabuntur*, æternitatem beneficii testatur esse mansuram. Subjunxit, *Et nemo in eis*; subaudiendum, infirmabitur: quia jam omnis fragilitas carnis explosa discedet, & omnis mortalitas consumpta dispereat.

* Ed. dii.

* MSS. A B. *formabuntur.*

Matth. 26. 38

Quid sit imperfectum Christi.

1. Cor. 15. 28.

Ibidem. 41. 42.

℣. 16. *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus: nimis confortati sunt principatus eorum.* Quartus modus psalmi qui superest introitur: honoré sanctorum suum, atque Patris asserens esse præconium. Nam cùm dicit: *Mihi*, se designat; cùm dicit: *Amici tui*, Patrem declarat, sicut ipse in Evangelio dicit: *Omnia mea Patris sunt, & omnia Patris mea sunt.* Amicos verò Domini primùm dictos legimus Patriarchas, id est, Abraham, Moysem; & pòst, Apostolis suis Dominus Salvator dixit: *Jam non dico vos servos, sed amicos.* Isti ergo tales amici sunt Patris, quorum honor ad Dominum revertitur Salvatorem: quia nemo sanctos ejus veneratur, nisi qui Christo Domino purâ mente devotus est. Addidit, *Nimis confortati sunt principatus eorum. Nimis*, valde significat. *Confortatus* verò *principatus* Apostolorum Episcopales cathedras dicit, quas in Ecclesiis instituendis, divisis per mundum sedibus, sanctarum prædicationum opere fundaverunt. Ipsi enim, præstante Deo, leguntur duces Ecclesiarum, arietes gregum, & principes fidelium esse populorum;

Joan. 17. 10.

Amici Dei Patriarchæ & Apostoli.

Ibid. 15. 15.

Episcopales cathedras prædicationum opere fundaverunt Apostoli.

meritò, quorum laboribus sancto Spiritu conferente totius orbis adunata & solidata devotio est.

℣. 17. *Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur: exurrexi, & adhuc sum tecum.* In promissionibus Abrahæ, quas ei Dominus in Genesi fecit, legitur multiplicandum semen ejus sicut arenam maris, & sicut stellas cæli; hic autem dicit: *Et super arenam maris*; ut ibi coæquare arenæ factam comparationem, hic autem transcendere videatur. *Arena* enim maris significat Judæos, propter intellectum terrenum & sterilitatem fidei. *Arena* enim ab ariditate dicta est. Stellas autem cæli ad populum respicit Christianum, propter claritatem scilicet religionis & splendorem fidei. Dinumeraturum se ergo promittit Christus Dominus populum fidelem, qui super illum Judaicum multò numerosior invenitur. Necesse enim fuit, ut vinceret unam gentem numerositas aggregata nationum. Addidit, *Exurrexi & adhuc sum tecum.* Hic occultis omnino verbis atque paucissimis adventum suum secundum designat, quando judicaturus est mundum. *Exurrexi*, tempus significat Resurrectionis suæ. *Adhuc tecum sum*, dum sedet ad dexteram Patris quasi in occulto, dum adhuc me homines videre non prævalent, usque ad illud scilicet tempus, quando regnum meum evidentissimè hominibus innotescat. *Adhuc* enim, futurum significat tempus, non quod ab ipso aliquando dividendus est: sed quoniam qui est modò nobis invisibilis, omnibus postea Gentibus apparebit.

Genes. 22. 17.

Arena ab ariditate dicta.

℣. 18. *Si occidas Deus peccatores; viri sanguinum declinate à me.*

℣. 19. *Quia dicitis in cogitationibus: Accipient in vanitate civitates suas.* In his duobus versibus, primo loco dicamus Hyperbaton, ut juvante Domino faciliùs eorum expositionem per partes explicare valeamus. Est enim talis ordo verborum. *Si occidas Deus peccatores.* Ante omnia nobis cavendum est, ne putemus Dominum Christum deprecari interitum peccatorum, qui ad peccatores venerat sine dubitatione salvandos, sicut ipse in Evangelio dicit: *Non veni vocare justos, sed peccatores.* Quod si hoc spiritualiter inquiramus, cuncta nobis removetur adversitas. Dicit ergo: *Si occidas Deus peccatores.* Occidit Deus peccatorem, cùm moritur peccato, ut vivat Domino, sicut ait Apostolus: *Mortuus sum legi, ut vivam Christo.* Occiduntur ergo peccatores, quando à cogitationibus malis in bonum dispositum transferuntur. Quod dum eis beneficio conversionis emerserit, tunc *in vano accipiunt* priores *civitates* suas, id est, vitiosissimas superstitiones, quæ pertinent ad Babyloniam, quando jam Dei beneficio ad Ecclesiæ Catholicæ septa pervenerint. Et quoniam non merentur omnes ad fidem Catholicam pervenire, illis perfidis ac duratis, qui credere noluerunt, quod est in medio dicitur: *Viri sanguinum declinate à me: quia dicitis in cogitationibus.* Isti ergo viri sunt sanguinum, quia carnaliter vivunt, & quæ sunt sanguinis peragunt; quibus meritò dicitur: *Discedite*: quia locum non desideraverunt in Ecclesia reperire. Sequitur, *Quia dicitis in cogitationibus*, id est, contra illa murmuratis quæ vobis Spiritus sancti virtute prædicata sunt. Et ideò si prædictum ordinem teneas, omnem à te caliginem confusionis emendas.

Matth. 9. 13.

Occidit Deus peccatorē cū moritur peccato, ut vivat Domino.

Galat. 2. 19.

Viri sanguinum sunt qui carnaliter vivunt.

℣. 20. *Nonne odientes te odio habui: & super inimicos tuos tabescebam?*

℣. 21. *Perfecto odio oderam illos: & inimici facti sunt mihi.* Non superfluè videtur inquiri, cur inimicos nostros amare præcipimur, Dei autem odisse devotum est: quoniam in utrisque magna distantia est. Nostri quippe inimici interdum contra nos justâ indignatione consurgunt, & irritantur quare illis officia debita non præbemus, quare detrahimus, quare bonis eorum nisibus invidemus. Meritò ergo adversarios nostros jubemur diligere, quos nos nostro vitio contingit offendere. Dei vero inimici, quando obstinati sunt, competenti & religiosâ execratione damnantur: quoniam cùm ab ipso creati sint, ipsique debeant omne quod vivunt, suo tamen contumaces redduntur Auctori; quapropter justè tales horrendi sunt, qui tantorum beneficiorum memores non fuerunt. Consideranda est etiam distinctio facta verborum. Primò enim dixit; *Odientes te odio habui.* Possunt enim in maligno pectore priùs odia occulta versari: sed jam validissimæ nequitiæ est, qui profitetur inimicum. Significat enim persecutores apertos & obstinatos, qui sanctos Dei sceleratâ præsumptione dilacerant. Et meritò se supra eos tabescere dicit sancta pietas: quoniam dum hic sustinentur diutiùs ad correctionem, illi Ecclesiam Dei temerariis ausibus insequuntur; sicut & alibi dictum est: *Tabescere me fecit Zelus domus tuæ.* Hoc verbum magni doloris indicium est. Tabescere enim illos dicimus, qui curis jugibus affliguntur, & penè usque ad interitum vitæ corpore deficientes perveniunt. Sequitur de secundo versu: *Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.* Perfectum odium est, homines diligere, & eorum vitia semper horrere. Nam in illa parte qua creatura Dei sunt, amandos esse non dubium est: quia consideratâ operâ Dei, boni sunt. In illa verò iniquitate horrendi sunt, in qua se fœdis sceleribus polluerunt: quoniam tales placere non possunt, nisi eis qui factis similibus implicantur. Et ut tibi Divinitatis suæ ostenderet unitatem, illos dicit sibi inimicos factos, qui contrarii paternis jussionibus extiterunt. Et nota quòd per quintam speciem definitionis, quæ Græcè dicitur κατὰ τὴν λέξιν, Latinè ad verbum, definit quo odio inimicos oderat Patris, perfecto scilicet, quod non livore humano, non invidia carnali, sed Domini charitate generatur. Odium quippe dictum est, quasi oris repudium.

Cur inimicos nostros amare præcipimur: Dei autem odisse devotum est.

Psal. 118. 139

Quid sit Tabescere.

Perfectum odium est homines diligere, & eorum vitia semper horrere.

Odium unde dictum.

℣. 22. *Proba me Deus, & scito cor meum: interroga me, & cognosce semitas meas.*

℣. 23. *Et vide si via iniquitatis in me est: & deduc me in viam æternam.* Istud nullus potest alter de se dicere, nisi qui & illud ait: *Ecce venit princeps mundi hujus, & in me non inveniet quicquam.* Solus enim absque peccato esse dignoscitur, qui etiam tulisse peccata hominum comprobatur. *Proba*, patientiam demonstrat. *Scito*: quia delinquere in tanta rerum fluctuatione nescivi. *Interroga*, ad inquisitionem pertinet minutissimam: quia nemo scienti interrogatus potest negare quæ gesta sunt. *Semita* quoque ad operationes respiciunt, quas ille jugiter cælesti sanctitate transegit. Sequitur, *Et vide si via iniquitatis in me est: & deduc me in viam æternam.* Considera, Magister bonus quemadmodum

Joan. 14. 30

quemadmodum perfectum ordinem docet. Priùs se dixit probari, sciri, deinde interrogari; ut quando iniquitas non fuisset inventa, perduceretur in illam viam, ubi regnat cum sancto Spiritu potestate mirabili, & gloriâ sempiternâ. *Via iniquitatis* diabolicus actus est, quem in hujus sæculi cursu malis instigationibus exercere non desinit. Hanc viam justè in se negavit esse, qui petra est: quia vestigium serpentis antiqui in ejus soliditate nullatenus valuit inveniri. Meritò ergo humana substantia in æternam viam petiit se deduci, in qua diaboli semita non potuit inveniri. Frequenter enim Dominus Christus petit à Patre quæ propria sunt; ut unitas charitatis, potentiæ, vel naturæ inter eos possit agnoscit.

Via iniquitatis diabolicus actus est.

Cur Christus petat à Patre quæ sibi propria sunt.

Conclusio Psalmi.

ECce jam duarum naturarum octavus nobis psalmus emicuit, quibus errantium perfidia præsumpta retunditur. Qui certè vel illo circumcisionis curentur exemplo; ut sicut Judæi octavo die præputia deponebant: ita & isti octavo psalmo * commoniti, obstinationis suæ superflua derelinquant. Est enim de hac re (sicut dictum est) secundus, octavus, vigesimus, septuagesimus primus, octogesimus primus, centesimus septimus, centesimus nonus, & præsens centesimus trigesimus octavus. Et quamvis altissima surditas eis immineat, nec tot præconibus superata discedat: tamen si adhuc nefandâ persuasione durati sunt, dicamus illis syllogisticas probationes, quoniam se maximè Dialecticos videri volunt. Prima igitur probatio est: quoniam ex duabus naturis Christus Dominus consistit, ita. Si Christus unus atque idem perfectus Deus est, & perfectus homo, sicut omnium sanctorum Patrum fatetur assensus, ex Deitate & humanitate adunatâ & perfectâ consistit. Quicquid autem ex Deitate & humanitate adunata & perfecta consistit, ex duabus naturis adunatis & perfectis constet necesse est, scilicet Divinitatis & humanitatis. Christus igitur unus atque idem permanens, ex duabus naturis adunatis & perfectis consistit, scilicet Deitatis & humanitatis. Secunda probatio: quia in duabus naturis est Dominus Christus, ita. Si Christus unus atque idem permanens, ex duabus naturis adunatis & perfectis consistit, sicut demonstratum est, ex Deitate & humanitate. Quicquid autem ex duabus naturis adunatis & perfectis consistens Deitatis & humanitatis, & in duabus naturis adunatis & perfectis essentiam habet. Christus igitur unus atque idem constans, in duabus naturis adunatis & perfectis essentiam habet. Tertia probatio: quia duas naturas in se Dominus Christus habet semper, ita. Si Christus unus atque idem constans, in duabus naturis adunatis & perfectis Deitatis & humanitatis essentiam habet, sicut demonstratum est. Quicquid autem in duabus naturis adunatis & perfectis Deitatis & humanitatis essentiam habens, duas naturas perfectas atque adunatas in se habet. Christus igitur unus atque idem permanens, duas naturas perfectas atque adunatas in se habet, scilicet Deitatis & humanitatis. Quarta probatio, quæ ostendit: quoniam si quis confessus fuerit Christum Deum perfectum, & hominem perfectum, denegans duas naturas, rectam doctrinam & hoc quod confessus est, perimit, id est, Christum Deum perfectum & hominem perfectum, ita. Si Christus unus atque idem perfectus Deus est, & perfectus homo, duas naturas perfectas & adunatas in se habet Deitatis & humanitatis. Si enim in se non habet duas naturas perfectas & adunatas Deitatis & humanitatis, sicut quidam dementium dicunt, non est perfectus Deus, & perfectus homo: sed aut solum Deus, aut solum homo, aut nec Deus nec homo: sed cùm illud inconsequens sit atque nefarium; Christus autem unus atque idem perfectus Deus est & perfectus homo, sicut habet communis confessio. Habet in se igitur duas naturas perfectas & adunatas Deitatis & humanitatis. Unde etiam Facundus venerabilis Episcopus, hæreticorum penetrabili subtilitate destructor, nuper ad Justinianum Principem scribens, de duabus naturis Domini Christi duos libellos cautè nimis luculenterque tractavit, quos vobis transcriptos reliqui; ut nec antiquis egeatis tractatoribus nec modernis. Quapropter relinquamus aliquando adversantium contentiones illicitas. Nemo nos audebit dicere fortassè culpabiles, si post octavam correctionem illud eis dicimus, quod Apostolus scribens ad Titum, post secundam increpationem judicavit esse faciendum; dicit enim: *Hæreticum hominem post primam & secundam correptionem evita: sciens quia subversus est hujusmodi & peccat, & est à semetipso damnatus.* Quid sit autem hæreticus quidam Patrum pulchrè definivit: Hæreticus est qui divinæ legis vel ignorantiâ, vel contemptu raptatus, aut novi pertinax inventor erroris, aut alieni sectator, Catholicæ unitati mavult adversari, quàm subjici.

* Ed. commoniti.

Duæ naturæ perfectæ probantur in Christo contra Arrianos.

Ad Titum 3. 10. 11.

Quid sit hæreticus.

PSALMUS CENTESIMUS Trigesimus nonus.

In finem, psalmus David.

QUamvis in superiore psalmo titulus iste videatur expositus: tamen non piget breviter repetere, quod nos constat salutariter semper audire. *In finem*, Dominum significat Christum, sicut dicit Apostolus: *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti.* Ad quem corda nostra totis viribus erigamus: quia nobis in hoc psalmo quasi præconis voce Judex terribilis, omnipotens, pius, & nimiùm desiderabilis advenire prædicitur.

Rom. 10. 4.

Divisio Psalmi.

PEr totum psalmum sancta Ecclesia loquitur. Primo membro Dominum deprecatur, ut ab iniquo diabolo eam liberare dignetur, qui multis fraudibus atque insidiis devotionem populi fidelis conatur evertere. Secundo postulat, ne tentatori nequissimo tradatur, quam jam constat acerbis periculis ipso protegente liberatam. Tertio, in judicio futuro vindictam supra eos dicit esse venturam, qui pauperes ejus insanis moribus persequuntur.

Divisio Psalmi.

℣. 1. *Eripe me Domine ab homine malo: à viro iniquo libera me.* Sciens mater Ecclesia quanta in membris suis diaboli infestatione pateretur, sollicitè clamat ad Dominum, qui solus potest ejus superare nequitiam, ut ab ipsius multiplici tentatione liberetur: ne diutiùs fatigata succumbat. Hominem siquidem malum pro diabolo poni Evangelio teste didicimus, dicente: *Malus autem homo est diabolus.* Et meritò sic dicitur, qui peccatorum contagione polluitur; ut jam non cælestis Angelus, sed homo ab humo dictus esse videatur: qui tamen vicariâ sibi permutatione succedunt. Nam & hominem malum appellamus hodieque diabolum: & è diverso diabolum (sicut supra probatum est) malum hominem nuncupamus. Sequitur ad discretionem faciendam: *Virum iniquum*, ut specialiter terrigenam designet, quasi diaboli militem; ut & ab auctore criminum, & à sequacibus ejus eripi se perfectissimâ supplicatione deprecetur. Nam & ipsæ proprietates diversas personas designant. Malignus appellatur diabolus: iniquus dicitur homo sequax ejus. Duo enim simul epitheta uni personæ non poterant convenire; quod eloquentiæ lege prohibitum est.

Per hominem malum diabolus intelligitur. *Matth. 13. 39*

℣. 2. *Qui cogitaverunt malitias in corde: totâ die constituebant prælia.* Graviora sunt semper pericula quæ habentur occulta: quia subita irruunt, quando velut torrentia flumina improvisa descendunt. Significat enim illos qui de Ecclesiæ visceribus exeuntes, pravis dogmatibus in sacrilega certamina proruperunt. A quibus meritò se postulat eripi, ne possit eorum pravitatibus sauciari. Et ut nequitiam ipsorum continuam esse monstraret, dixit: *Totâ die*; ut nulla eos lassitudo, nulla temporis longinquitas mitigaret.

Graviora sunt pericula quæ habentur occulta.

℣. 3. *Acuerunt linguas suas sicut serpentes: venenum aspidum sub labiis eorum.* Pulchrè hìc malitia hæreticorum dolusque describitur. *Linguas* enim verba significat, quæ nequitiæ cotibus expolita, vulnerare contendunt corda simplicium. Quæ meritò serpentibus exæquantur: quia sermonibus suis virus evomunt, unde surdis aspidibus comparantur. Tali enim proposito contendunt, ut pertinaciâ mentis nunquam velint à veritate superari. Hæc figura dicitur Parabole: quoniam res sibi genere dissimiles perniciosis qualitatibus comparantur.

Hæreticorum linguæ aspidibus comparantur.

℣. 4. *Custodi me Domine de manu peccatoris: & ab hominibus iniquis libera me.* Peccatorem iterum hìc diabolum significat, qui inter omnes creaturas primus excessit, & de iniquitate sua Adam noscitur sauciasse. De hujus potestate nequissima (quoniam omnino validus est) ut etiam hujus mundi princeps dicatur, petit se sancta Ecclesia *custodiri*: quia multis dolis, multis fallit insidiis; ut præcaveri nequeat, qui lubrico se vestigio semper tectus insinuat. Sequuntur etiam ejus ministri: quoniam quod non potuerit per se inspirando mentibus nostris surripere, per suos sequaces publicè conatur implere.

Cur diabolus peccator dicatur.

℣. 5. *Qui cogitaverunt supplantare gressus meos: absconderunt superbi laqueos mihi.* Supplantare propriè dicimus, quando plantis nostris terra subducitur, ut in tenebrosis cavernis graviter incidamus. Quod nobis facit inimicus, qui in via Domini gradientibus vicinas peccatorum foveas parat; ut quando nos ab illa rectissima intentione deduxerit, elusos deceptosque submergat. Ad illam siquidem viam non audent accedere, quæ sola justorum est. Superbi autem sunt elati hæretici, qui viam Domini deserentes, pravis dogmatibus populos decipere potiùs, quàm docere festinant. Isti sanctæ plebi laqueos ponunt, quando eos vanis ænigmatibus obligare contendunt.

Hæreticorum malignitas.

℣. 6. *Et funes extenderunt in laqueum pedibus meis: juxta iter scandalum posuerunt mihi.* In exponendis hæreticorum pravitatibus perseverat. Ponunt enim funes, id est, dolosas & tortuosas objectiones, quibus capiant sensus humanos; ut quasi pedibus laqueum, ita mentibus tendere probentur scandalum. *Laqueus* enim funis ideò positus est: quia vincula sua graviùs semper astringit, nec amplexus ejus aliquâ lenitate dilabitur, cùm nodosis quibusdam finibus illaqueata concludit. *Juxta iter* propriè dictum est: quoniam non capiunt nisi illos qui à recto virtutum calle discedunt. Sequitur primum Diapsalma, ubi divisionem nobis pausatio jucunda concedit.

Hæreticorum pravitas dicitur.

℣. 7. *Dixi Domino: Deus meus es tu: exaudi Domine vocem deprecationis meæ.* Post crudeles laqueos præparatos, post tortuosos funes positos, post iniqua scandala diabolicâ fraude machinata, venit ad secundam partem: ad Dominum verba convertens, ne pessimis tradatur insidiis. Dicit enim Ecclesia purissimâ fide resplendens, & indemutabili virtute consistens: *Dixi Domino: Deus meus es tu.* Quod certè non potest dicere quæ caducis probatur erroribus implicari; non enim Arriana congregatio, non Sabelliana, non Manichæorum, non Pelagiana, non Appollinaris, non Eutichiana, non Nestoriana, non cætera portenta potiùs dicenda quàm dogmata, hoc possunt verè dicere Domino: *Deus meus es tu.* Dicat ergò Ecclesia Catholica, dicat Sponsa de Gentibus advocata, quæ sanctam Trinitatem fide veracissima confitetur. Sequitur, *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ.* Suffecerat dici: Exaudi precem meam, nisi altius aliquid voluisset intelligi. *Vox* enim *deprecationis*, est puritas orationis, & clamor ille tacitus qui ascendit ad Dominum. Dicitur enim tacenti Moysi: *Quid clamas ad me?* Dicitur Cain: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Quapropter sanctæ operationis vox, est rerum ipsarum loquacissimus clamor, non hominibus notus, sed soli Deo cognitus. Et ideò petit *exaudiri vocem deprecationis* suæ: quia se noverat munera justissimæ petitionis offerre.

Vox deprecationis est puritas orationis. *Exod. 14. 15.* *Genes. 4. 10.*

℣. 8. *Domine, Domine virtus salutis meæ: obumbrasti super caput meum in die belli.* Repetitio ista, *Domine Domine*, affectum piæ precationis ostendit. Quæ figura dicitur Epizeuxis, id est, in eodem versu ejusdem verbi sine aliqua dilatione facta congeminatio. Quod schema (sicut sæpe dictum est) plurimùm valet ad animos commovendos. Cùm enim dicit: *Virtus salutis meæ*, patientiam suam perseverantiamque demonstrat. In certamine verò tribulationum salus esse non potest, nisi misericordiâ Domini virtus tolerantiæ fuerit attributa. Virtus enim à viriditate dicta est, quæ nescit aliquo labore marcescere. Sequitur, *Obumbrasti caput meum in die belli.* Cùm dicit Ecclesia caput suum obumbratum in die belli, significat beatam Domini Passionem, qui in illo

Quid sit Epizeuxis. *Virtus unde dicta.*

die crucifixionis suæ sic obumbratus atque defensus est; ut nec animus ejus confusionem aliquam pateretur, nec caro ipsius corruptionis injuriam sustineret, quando & ipse sibi in vigesimo primo psalmo venire deprecatur auxilium.
Psal. 21. 20. Decursa enim Passione sua ait: *Tu autem Domine ne longè facias auxilium tuum à me: ad defensionem meam respice*, &c. Benè autem definita est Passio Domini, dies belli; scilicet quando diabolo victo, infernorum claustra dirupta sunt, captivi liberati sunt, solusque moriendo triumphavit, qui novo more mortem morte destruxit.

Passio Domini dies belli vocatur.

℣. 9. *Ne tradas me Domine à desiderio meo peccatori: cogitaverunt * adversum me: ne derelinquas me, ne unquam exaltentur.* A desiderio suo traditur peccatori, quisquis per concupiscentias carnis diabolo relinquitur possidendus. De quibus dicit
Rom. 1. 24. Apostolus: *Propterea tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam.* Sed ne hoc fiat, sequitur res omnino probabilis; ut sicut inimici consilium faciunt in malum: ita virtus divina præstare dignetur auxilium. Ad postremum dicitur causa justissima, ne revera exaltentur perditione justorum, qui de fidelis populi subversione gloriantur. Sequitur secundum Diapsalma, ubi divisionem, sicut consuevimus, apponemus.

* MSS. A. B. F. contra.

℣. 10. *Caput circuitus eorum: labor labiorum ipsorum operiet eos.* Post preces habitas ne traderetur inimicis, sancta Mater Ecclesia venit ad tertium membrum, in quo impiorum inexplicabiles designat errores. Nam sicut superiùs, In die belli caput suum obumbrari dixit à Domino: ita istorum caput quod est diabolus notabilem refert habere circuitum, qui nunquam ad rectam viam pervenit: quoniam per vestigia sua rediens se semper involvit. Ordo autem verborum talis est: Caput eorum circuitus. De quo similiter Petrus
1. Pet. 5. 8. dicit Apostolus: *Adversarius vester sicut leo rugiens, circuit quærens quem devoret.* Pulcherrima species definitionis est, uno verbo declarare, quid sit res illa quæ quæritur. Hoc Græcè, κατὰ τὴν λέξιν Latinè ad verbum dicitur. *Labor* verò *labiorum*, est prolatum ore mendacium, quod laboriosè fingitur, quoniam exquisitâ machinatione formatur. Veritas enim sine labore dicitur: quia simpliciter & sine difficultate profertur. Quapropter oris eorum mendacium eos operit, cùm perfidi de sua assertione superantur. Nunquam enim sic est cauta malitia, ut ipsa sibi non loquatur adversa.

Labor labiorum est prolatum ore mendacium.

℣. 11. *Cadent super eos carbones ignis, in ignem ejicies eos: in miseriis non subsistent.* Primò inexplicabiles eorum dixit errores: nunc pœnas memorat omnino salutares. *Carbones ignis*, sunt pœnitentiæ cruciatus, quod tamen incendium nascitur ex imbre lacrymarum; sicut & in centesimo decimo nono psalmo dictum est: *Sagitta potentis acuta cum carbonibus desolatoriis.* Primò enim supra eos cadit luctuosa compunctio, pòst in ignem dejiciuntur, quando jam miseratione Domini flammâ charitatis accensi sunt; & fervere sanctis operibus incipiunt, qui pridem desidioso nimis tepore vixerunt. His evenit, ut in miseriis suis non subsistant, quando in bonam partem divino munere transferuntur.

Carbones ignis sunt pœnitentiæ cruciatus.
Psal. 119. 4.

℣. 12. *Vir linguosus non dirigetur * super terram: virum injustum mala capient in * interitum.* Quamvis *linguosi* possint dici & illi qui linguæ ubertate facundi sunt: tamen illis hoc specialiter nomen constat impositum, qui inconsideratâ locutione verbo fisi sunt. Sunt enim contrarii sapientibus, & diverso se more tractantes. Monet enim Jacobus Apostolus: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum.* Tales enim super terram minimè diriguntur, qui à levitate sua frequenter excedunt. Difficile est enim indeliberatum, rectum esse sermonem; sicut scriptum est: *In multiloquio non effugies peccatum. Injustus* autem *vir* est, qui divinas regulas contemnens, voluntatis propriæ fervore traducitur. Iste capitur malis suis, & in profundum altissimâ voracitate submergitur: quia semper sibi noxia cogitat, qui Domini præcepta declinat. Jacob. 1. 19.

* MSS. A. B. F. in.
* MS. F. interitu.

Difficile est indeliberatum, rectum esse sermonem.
Prov. 10. 19.
Quid sit vir injustus.

℣. 13. *Cognovi quoniam faciet Dominus judicium inopum, & vindictam pauperum.* Sancta Ecclesia breviter & veraciter loquitur, quales revera debuit culpare linguosos. Hoc enim se dicit per fidem dono Dei cognovisse, quod certissimè creditur esse faciendum. *Faciet* ergo *judicium inopum*, quando in illa disceptatione promissa restituet, & vindicabit pauperes: de quibus in Apocalypsi scriptum est: *Vidi sub ara Domini animas occisorum.* Apoc. 6. 9.
Et paulò pòst: *Clamantes: Quousque sanctus & verus non judicas, & vindicas sanguinem nostrum de his, qui habitant super terram?* 10.

℣. 14. *Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo: & habitabunt recti cum vultu tuo.* Designatur hoc debere fieri inter quaslibet temporis graves amarasque pressuras. Tunc enim magna virtus est laudare Dominum, quando se istius sæculi blandimenta subducunt. Bonus enim fuit Job, cùm Dominum dives colebat: sed quantò melior, dum eum sub multiplici afflictione laudabat. Tunc ergo ampliùs desideremus gratias agere, quando nos tentator conatur affligere. Faciliùs enim inimicus discedit, cùm viderit excedere non posse quos deprimit. Nam vide quid sequitur: quia *cum vultu* ejus *habitare* non desinunt, qui recti sunt. Visio infastidibilis atque perpetua illum semper videre, à quo se solet omnis rationabilis creatura reficere; sicut & in quintodecimo psalmo jam dictum est: *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* Ille enim vultus præmiorum omnium munus est; nec potest esse cujusquam bonitatis indigus, qui illum meruerit habere conspectum. Sed cùm legatur: *Nemo Deum vidit umquam*; istud ad illud tempus referendum est, quando beati Dominum non *per speculum*: sed, ut ait Apostolus, *facie ad faciem contuentur.* 1. Cor. 13 12.

Psal. 15. 10.
Vultus Dei præmiorum omnium munus est.
Joan. 1. 18.

Conclusio Psalmi.

Quàm salutaria, quàm suavia verba sanctæ Matris audita sunt. Oravit pro nobis, ut à tentationibus diabolicis exuamur, quas nobis omnino noverat esse violentas. Liberatis autem vultum Domini pollicetur; ut nihil laboriosum, nihil triste metuamus, quibus tale munus tantumque promittitur. Præsta Domine; ut sicut servis tuis es desiderabilis, indulgentiæ tuæ claritate monstreris. Non impediant peccata, quæ propriâ exécratione damnamus. Fatemur culpas, ut te placatum habere possimus. Solus enim Judex es, qui veniam tribuis confitenti; & cùm te nihil lateat, ab homine tamen publicari quæris, quod multò veracius nosse declararis.

Deus solus Judex est qui tribuit veniã confitenti.

PSALMUS CENTESIMUS Quadragesimus.

Psalmus David.

QUoniam verba tituli frequenti repetitione jam nota sunt, intentionem nostram ad Dominum debemus erigere Salvatorem. Nam dubium est interdum, quod semel dicitur: certissimum verò atque indubitatum est, quod frequenti repetitione prædicatur. Ideò enim præcedentibus quibusdam præconibus admonemur, ut aciem mentis nostræ ad res venturas opportunâ devotione præparemus: ne dum incognita fuerint quæ dicuntur, negligentiùs forsitan audiantur. Supplicat enim Propheta, ut cautioribus visum est, quatenus inter actus istes mundanos à diversis liberetur erroribus: ne in peccatorum retiaculum cadat, cum quibus se non optat habere aliquam portionem.

Divisio Psalmi.

INtelligens Propheta humanam fragilitatem diversis peccatorum nexibus implicatam, Primâ sectione Dominum rogat, ut ejus audiatur oratio: subjungens à quibus se maximè liberari deprecetur erroribus. Secundâ, eligit se à justo argui, quàm à peccatore laudari: supplicans ut custodiatur à laqueis peccatorum, quoniam nullam communionem cum eis se habere testatur.

Expositio Psalmi.

℣. 1. D*Omine clamavi ad te, exaudi me: intende voci orationis meæ, cum clamavero ad te.* Hic quartamus Enthymema. Proponit enim, Domine ego clamavi adte; sequitur Conclusio, Exaudi igitur me. Sic virtus illa enthymematici syllogismi brevi complexione peracta est. Volens enim Propheta humano generi affectum continuæ orationis infundere, duo tempora videtur discrepantia posuisse. Dicit enim de præterito, *Clamavi*, quod perfectam significat orationem. Et iterum repetit, *Dum clamavero ad te*, quod utique constat positum de futuro; ut sicut nullum tempus à culpis est vacuum, ita nec à devotis precibus reddatur otiosum. Contra peccata siquidem continua, salutare remedium est jugiter pio Domino supplicare. Nam quid proderit dimitti præterita, si videantur obligare ventura? Finis ergo bonus quæritur Christiani, ut in extremis cum venia transeat, ne vita sit ultima quæ delinquat. Respice quod hîc & in sequenti versu orationes suas quarto modo geminavit: quia sancto viro tantæ rei nulla poterat esse satietas. Oratio est enim quæ nos à culpis liberat, Judicis animum conciliat, delicta mundat; nec oranti deesse potest misericordia, quod nos humilitas, ut jugiter deprecemur, instigat. Sed hoc totum pius facit Dominus, dum non vult damnare quos præmonet; clamat enim Opifex rerum: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat.*

Contra peccata continua, remedium est Domino jugiter supplicare.

Orationis effectus.

Ezech. 18. 32.

℣. 2. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Incensum est odoriferi pigmenti suavis adustio, quæ carbonibus concremata, gratissimum fumum porrigit ad superna, & odorantes se delectabili jucunditate permulcet. Sic beatorum oratio igne charitatis incensa, divinis conspectibus ingeritur, quæ magis humilitatis & compunctionis pondere sublevatur. Virtutibus enim Dominus nostris tanquam bonis delectatur odoribus. Nam orationem sanctam velut odorem suavissimum suscipere Dominum & in Apocalypsi legitur, ubi dictū est: *Stetit Angelus super aram Domini habens turribulum aureum; & ascendit fumus supplicationum de manu Angeli in conspectu Domini; ut daret de orationibus sanctorum, quod est ante Deum.* Sequitur, *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Elevatio manuum*, significat operam piam, quæ aut in eleemosynis exercetur, aut in aliqua probabili conversatione peragitur. *Sacrificium* verò *vespertinum*, illam oblationem fortasse significat, quam in fine vitæ Domino solet offerre religiosa devotio, cùm pœnitentiam gerimus, & humili nos supplicatione purgamus; sicut in quinquagesimo psalmo dictum est: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Vespera nostra est, quando istam lucem morte veniente deserimus. Ecce quod frequenter admonuimus neminem debere desperare, si ultima sua potiùs lacrymarum fonte detergat.

Oratio incenso comparata.

Apoc. 8. 3.

Per elevationem manuum opera pia intelliguntur.

Psal. 50. 19.

Vespera nostra est nostra mors.

℣. 3. *Pone Domine custodiam ori meo: & ostium circumstantiæ labiis meis.* Petit sanctissimus Propheta, ne quid tale dicat quod pervenire debeat ad reatum. Sed hoc duplici supplicat tutamine communiri; ut nec cogitatio ejus iniqua sapiat, nec prava voluntas in fatua verba prosiliat. In utroque enim noverat esse peccatum, unde se fieri deprecatur alienum, sicut Salomon dicit: *Circumvalla possessionem tuam in spinis, argentum & aurum tuum constitue, & ori tuo fac ostium & seram, & verbis tuis fac jugum & mensuram.* Ostium quippe ab ostando dictum est, quod dum clauditur obstat intrantibus. Inspiciebat enim vir sanctus magnis precibus esse muniendum, unde tam facilè noverat venire peccatum. Proximè quippe in superiori psalmo dixerat: *Vir linguosus non dirigetur super terram.*

Eccles. 28. 28. 29.

Ostium ab obstando dictum.

Psal. 139. 12.

℣. 4. *Non declines cor meum in verba mala, ad excusandas excusationes in peccatis.* Sequitur secunda precatio; ut etsi eum contigeret pœnitendum aliquid loqui, non se per falsitates sceleratissimas contenderet excusare. Hoc enim maximum vitium est quo laborat humanitas; ut post peccatum suum ad excusationes confugiat, quàm pœnitudinis se confessione prosternat. Quod facinus inter summa peccata constat esse numerandum: quia inde revera nascitur, unde ad pœnitentiam reus tardiùs venire videatur; sicut in libro primo Regum dictum est: *Quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idolatriæ nolle acquiescere.* Nam quod dicit: *Ad excusandas excusationes in peccatis*, consuetudinem significat impudentium, qui quando fuerint deprehensi, primùm se aliquâ falsitate excusare noscuntur; & cùm fuerint inde convicti, alias semper excusationes assumunt, nequando veritati acquiescat inverecunda protervitas: modò enim tempori, modò necessitati, modò aliis imputando quod peccant. Quæ figura dicitur Metastasis, id est, Translatio, dum culpam nostram in alium transferre contendimus.

Maximum est vitium post peccatum ad excusationes confugere.

1. Reg. 15. 23.

Consuetudo impudentium exprimitur.

Quid sit Metastasis.

℣. 5. *Cum hominibus operantibus iniquitatem: & non combinabor cum electis eorum.* Tertia supplicatio est, ut liberetur à collegio eorum, qui operantur iniquitatem: ne cum ipsis quasi *combinatus*

Quando combinati dicuntur rei.

debeat implicari. Combinati enim dicuntur rei, quando duo simul in uno vinculo colligantur, ut alter alterum præpediens, fugam liberam habere non possint. Orat ergo Propheta, ne cum talibus illigetur, qui implicatione mutuâ alterutrum sibi impedire noscuntur. *Non combinabor*, respicit ad utrumque, & ad homines operantes iniquitatem, & ad electos eorum. Et nota quod addidit, *eorum*: ne putares revera electos Domini, qui tali nomine vocabantur. Multò enim sceleratiores sunt illi, qui inter malos videntur esse præcipui, quasi duces criminum, quasi principes latronum, & caput omnium perditorum.

℣. 6. *Corripiet me justus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Postulatâ linguæ custodiâ, & criminum excusatione damnatâ, venit ad secundam sectionem, in qua vir sanctus increpationes eligit justorum, quàm blandimenta peccantium. Sed quæ sit correctio justi breviter intimavit, dicendo: *In misericordia*: quoniam vir sanctus non in ira corripit, sed per dilectionem increpator accedit. Nam etsi vultum irati ostendit, cor tamen placati semper assumit; sicut monet Apostolus: *Fratres si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris.* Quapropter hæc consuetudo bonorum est, ut malint se à bonis corripi, quàm sceleratorum adulatione prædicari; sicut scriptum est: *Meliora sunt vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici.* Sequitur, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Oleum & in bono & in malo plerumque ponitur. In bono, ut est illud Evangelii: *Tu autem cùm jejunas, unge caput tuum oleo, & faciem tuam lava.* Et in quadragesimo quarto psalmo: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Est enim oleum in bonam partem causa splendoris, pabulum luminis, præstans nitorem pariter & salutem. In malam verò partem, sicut hic ponitur: *Oleum peccatoris* est dilectio simulata verborum, quæ adulationibus & blandimentis nostras mentes velut olei pinguedo leniter ingrediens, rigorem veritatis emollit, & ad noxias cogitationes amoris ficti potiùs ostentatione perducit; sicut in alio psalmo dictum est: *Mollierunt sermones suos super oleum, & ipsi sunt jacula.* Et Salomon ait: *Verba adulatorum mollia, novissima autem eorum perveniunt in intima ventris.* Quapropter illa monita semper eligenda sunt, quæ non ad dilectionem sæculi trahunt, sed ad præcepta nos Divinitatis invitant. Potest autem & illud Evangelicum de decem Virginibus hic decenter aptari, quod quinque virgines, quæ actus suos probatissimos Domino dedicaverunt, & conscientias lucidas conservantes charitatis oleo refertæ, semetipsas tanquam lampades ardentissimas Domini conspectibus obtulerunt. Istæ (sicut hic dicit) meritò credendæ sunt à justis hominibus fuisse correctæ, & misericordiæ studio nihilominus esse reprehensæ. Reliquæ verò aliæ quinque virgines, quæ adulantium vocibus infelici sorte crediderunt, caput earum factum est in sua deceptione pinguissimum; & ideò extinctis lampadibus non sunt receptæ: quoniam terram vitam ante Dominum veri luminis non decebat offerri. Quam parabolam beatus Augustinus in libro quæstionum quinquagesimo nono latiùs & decenter exposuit. Et ideò consideremus quàm periculosa sit adulatio, quæ excludere probatur à Domino.

Vir sanctus non in ira corripit, sed per dilectionem.

Galat. 6. 1.

Prov. 27. 6.

Oleum in bono & in malo ponitur.

Matth. 6. 17.

Psal. 44. 8.

Oleum peccatoris est dilectio simulata verborum.

Prov. 18. 8.

Matth. 25. 1.

Adulatio à Domino excludit.

℣. 7. *Quoniam adhuc est oratio mea in beneplacitis eorum.* De superiore sensu pendet iste versiculus; ait enim: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum;* & subsecutus adjunxit: *Quoniam adhuc est oratio mea in beneplacitis eorum.* Nam cùm dicit: *Adhuc esse orationem* suam *in beneplacitis eorum*, id est, iniquorum, indicat se perfectè nondum fuisse conversum: quando & sibi orando talia provenire desiderabat, qualia illorum vota esse cognoverat. A quibus omnibus se alienum effici precabatur: ne caput suum oleo peccatoris, id est, malæ suasionis adulatione pinguesceret.

℣. 8. *Absorpti sunt juxta petram judices eorum: audient verba mea quoniam potuerunt.* Petra hic, sicut multis locis significatur, Dominus Christus est, juxta quem stantes doctores hæretici, quasi judices populi sui subitâ voracitate merguntur; qui ideò corruunt in profundum, quoniam supra petram stare non eligunt. Nam quid illis prodest juxta soliditatem stare, quando in ipsa fortitudine non videntur insistere? Quod verbum Hieronymus Translator posuit, & Expositor Pater Augustinus secutus est; ut nemo audeat accusare quod talium virorum auctoritate probatum est. Hæc enim verbi translatio nimis hæreticorum videtur designare perfidiam; nam cùm baptizent, cùm communicent, cùm sacras nobiscum litteras legant, dicuntur juxta petram stare, non in petra. Soli enim in hac soliditate consistunt, qui super arenam fragilia fundamenta non ponunt. Sequitur, *Audient verba mea quoniam potuerunt. Verba* sua ab hæreticis dicit audita, quæ præsentis libri textus eloquitur. Quantis enim locis arguuntur, quantis admonitionibus increpantur, ut debeant corrigi, & in suis pravitatibus non morari? Quâ sententiâ plenissimè docemur illos esse omnimodis reos, qui & verba Domini audiunt, & ea facere iniquâ perversitate contemnunt. Potuerunt enim toties admoniti cognoscere, si non decrevissent suis magis persuasionibus inhærere.

Quomodo Doctores hæretici stantes juxta petram Christum merguntur.

Hæretici juxta petram, non in petra stant, ut fideles.

Rei sunt qui verba Domini audiunt, & ea facere contemnunt.

℣. 9. *Sicut crassitudo terræ eructuata est super terram: dissipata sunt ossa nostra secus infernum.* Cùm priùs de hæreticis diceret & tyrannis qui verba Domini audire noluerunt: nunc venit ad Martyres, quos ferali insecutione laniabant. *Crassitudo* enim *terræ*, quando *eructuat*, morbos facit, aërem corrumpit, & lues hominibus periculosa longè lateque diffunditur. Sic tyrannorum nefanda superbia tabe suæ malitiæ corpora Martyrum sauciabat, quos congruè Propheta dixit ossa sua: quia constat eos Christianæ fidei esse validissima firmamenta; quorum prædicanda constantia (juvante Domino) nec pœnis victa, nec longâ insecutione mollita est. Et respice proprietates verborum velut suavissima mella decurrere. Non dixit, in infernum: quia licet mori communi sorte videantur, vita illis æterna conceditur.

Martyres ossibus comparantur.

℣. 10. *Quia ad te Domine, Domine oculi mei: in te speravi, ne auferas animam meam.* Postquam dixit humani generis fragilitatem, nunc ad remedia divina confugit: converso ordine petens,

quia spem suam habuit in Domino, animam suam debere liberari. Quod in scripturis divinis (sicut sæpe diximus) frequenter invenies; ut modò causam ratio præcedat, modò eam protinus subsequatur. Sed cùm beatorum consuetudo sit de hoc sæculo velle liberari, sicut & alius psalmus dicit: *Educ de carcere animam meam;* Et, *Desiderium habens dissolvi, & esse cum Christo, multò magis melius;* quomodo hic Propheta petit: *Ne auferas animam meam. Ne auferas,* scilicet bonis tuis: sed spes mea jugiter in te sit, & oculi mei te semper intendant.

Psal. 141. 8. Philip. 1. 23.

℣. 11. *Custodi me à laqueo, quem statuerunt mihi: & ab scandalis operantibus iniquitatem.* Per laqueos & scandala, totius mundi mala breviter Propheta complexus est; à quibus se supplicat custodiri, ne per insidias eorum possit intercipi. Laquei sunt diversa carnis desideria, quibus mentes humanæ blandis nexibus illigantur. Scandala, quæ per fratres proveniunt inquietos, qui lite, superbiâ sanctam refugiunt charitatem. Quid habituri sunt simile, si eos tam præcipuum munus contingat amittere? Et respice quia post laqueos scandala ponit: quoniam inveterator ille pessimus, quando per laqueos non potuerit decipere, scandalis nititur gratiam nobis Divinitatis auferre.

Carnis desideria laquei sunt.

℣. 12. *Cadent in retiaculum ejus peccatores: singulariter sum ego donec transeam.* Ecce unde se superiùs petebat eripi, ne debuisset combinari cum talibus. Et vide quemadmodum comparationi factæ apta verba consentiant. In diaboli retiaculum cadent, qui peccatorum circuitione clauduntur. Legimus tamen & bona retia illa, quæ centum quinquaginta tres pisces, Domino jubente, clauserunt; quæ typus esse sanctæ probantur Ecclesiæ. Sed beati qui in illis piscibus annumerantur: infelices qui cadunt in istum numerum perditorum. Retia enim dicta sunt quasi retinentia. Addidit, *Singulariter sum ego donec transeam.* Singularis est qui (sicut superiùs dixit) cum pessimis hominibus non ambulat combinatus, qui Trinitatem sanctam unum Deum & Dominum confitetur, qui spem suam in nullo alio, sed tantùm ponit in Domino. *Donec transeam*, id est, quamdiu in hoc mundo fuero commoratus. Hoc enim sæculum beati velut viantes transire dicuntur: quia nullis ejus delectationibus occupantur.

In diaboli retiaculum cadent peccatores. * Ed. qui. *Unde retia dicta.* *Hoc sæculum beati velut viantes transeunt.*

Conclusio Psalmi.

COgnovimus, charissimi fratres, qualè sit periculum, si loquamur incautè: cognovimus quantum nos metuere debeamus, quod sanctissimus Propheta formidat. Quando enim non aut vaniloquium surripit, aut desiderium falsitatis inducit. Lingua est quæ nos trahit frequenter ad vitia, quam uno modo tutissimè vincimus, si eam semper Domini laudibus occupemus. Loquatur illud semper, ubi nescit errare, agat opus animæ profuturum, serviat veneranter Auctori. Tunc enim ori nostro custodiam ponimus, si jugiter Domini mandata meditemur. Silet enim in malo, qui non tacet bonum; nec error surripit, ubi se veritas cælestis infuderit. Nam si à nobis cogitatio mala subducatur? si actus turpissimus segregatur: si à malorum conversatione dividamur, tunc (ut Propheta dicit) Domino singulares efficiemur, quandò minimè pessimis cogitationibus implicamur.

Lingua nos trahit frequenter ad vitia, & quomodo ab illis retrahatur.

PSALMUS CENTESIMUS Quadragesimus primus.

Intellectus David, cùm esset in spelunca, Oratio.

PSalmi causa præsenti quidem titulo continetur: sed per similitudines corporalium rerum spiritualis rei nobis competens præbetur indicium. *David* enim filius Jesse Saülem principem fugit, & cùm in spelunca lateret oravit; quod Dominum Christum in corpore ante Passionem suam significabat esse facturum. Nam cùm huic *orationi intellectus* præmittitur, ad illum talis comparatio referri debere monstratur, qui persecutores suos orando vitans, diversorum locorum permutatione celatus est; quatenus & Dei Filius, quod de se per Prophetas promiserat adimpleret, & veritatem assumptæ Incarnationis ostenderet. Sunt enim in hoc psalmo verba Domini Salvatoris, cùm sceleratissimam Judæorum vitaret insaniam. Unde meritò factum est, ut propter significandam Hebræorum persecutionem, fuga David poneretur in titulo. David enim (sicut sæpe diximus) & Regem terrenum indicat & cælestem. Sic in uno nomine duarum causarum significatio continetur. Illud autem meminisse debemus hunc psalmum quintum esse de his, qui inscribuntur, *Oratio.*

1. Reg. 24.

Divisio Psalmi.

PRimâ parte Dominus Christus clamat ad Patrem, nefandos dolos Judaicæ persecutionis exponens. Secundâ liberari se de carcere inferni deprecatur: quoniam omnium sanctorum fides in ejus Resurrectione pendebat.

Expositio Psalmi.

℣. 1. VOce mea ad Dominum clamavi: voce mea ad Deum deprecatus sum. Sanctitas illa reverendæ Incarnationis communi usu voce sua se clamasse dicit ad Dominum. Quæ figura dicitur Pleonasmos, id est, Superabundantia, sicut dicere solemus: Manibus meis feci: auribus meis audivi, & his similia. Et ne clamor intelligeretur transitorius, addidit: *Deprecatus sum;* quod frequentatâ supplicatione peragitur.

℣. 2. *Effundam in conspectu ejus orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuntio.* Quàm pura, quàm suavis erat oratio, quæ in conspectu Patris velut perspicui fontis copia fundebatur. Fundebatur planè, non ut ima peteret, sed ut ad pietatis supernæ altitudinem perveniret. Dictum est autem, *In conspectu ejus:* quia bonas orationes velut aliquid vultuosum Divinitas inspicit; & cùm voluntas nostra ab hominibus non possit conspici, ab illa tamen constat intendi. Sed quæ sit ista *oratio* subter exponitur, *tribulatio* scilicet, quæ sinceras & continuas efficit orationes. Et nota quoniam innocentiæ securitate dicitur: *Tribulationem meam ante ipsum pronuntio.* Illæ siquidem afflictiones coram ipso poterant pronuntiari, quæ injustè probabantur

Bonas orationes velut aliquid vultuosum Deus inspicit. *Tribulatio continuas efficit orationes.*

infligi. *Pronuntiat* itaque pius Advocatus ante Patrem *tribulationes* suas, ut veniam pro nostris possit obtinere peccatis. Et nota quòd in his duobus versibus quatuor modis oratum est, sicut dicit Apostolus: *Exhortare ergo primò omnium fieri precationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones.* 1. Timot. 2. 1.

℣. 3. *In deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognovisti semitas meas.* De superioribus pendet pars ista versiculi; nam quod dicit: *In deficiendo ex me spiritum meum*, sic intelligendum est, ac si diceret: Tribulationem meam ante ipsum pronuntio, cùm deficit ex me spiritus meus. Multas enim & gravissimas tribulationes vult intelligi, quas ante Deum se pronuntiare profitetur. Sed quoniam spiritum ejus nunquam legimus defecisse: quia cuncta voluntariâ Passione complevit; hoc potius à parte membrorum debemus accipere. Quod expositionis genus providè à Majoribus constat inventum, quando aliquis sic loquitur, quod ejus non possit convenire personæ, ut est illud: *Et delicta mea à te non sunt abscondita.* Nam fideles taliter & in octogesimo tertio psalmo locuti sunt: *Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.* Et alibi: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me.* Et in sequenti psalmo dicturus est: *Velociter exaudi me Domine: defecit spiritus meus.*

Psal. 68. 6. Psal. 83. 3. Psal. 118. 82. Psal. 142. 7.

℣. 4. *In via hac quâ ambulabam, absconderunt laqueos mihi.* Diabolus (sicut sæpe dictum est) juxta viam abscondit laqueum; ut eos decipiat, qui rectas semitas declinare præsumpserint. Sed quia Dominus Christus nunquam à sua sanctitate discessit; necesse erat, ut in ipsa via rectitudinis suæ tentationes pateretur invalidas, à qua minimè probabatur exire. Tangit enim, quando illi à diabolo mundi regna monstrata sunt, quando ejus tentabatur esuries, & cætera quæ diabolica fraus, & malorum hominum præsumpsit iniquitas. Necesse enim erat Christum Dominum taliter loqui, ut assumendæ carnis jam tunc veritas panderetur.

Cur diabolus juxta viam laqueum abscondat.

℣. 5. *Considerabam ad dexteram, & videbam: & non erat qui cognosceret me. Periit fuga à me: & non est qui requirat animam meam.* Cùm dicit: *Considerabam ad dexteram*, illud tempus intelligit, quando ibat ad crucem: quia nullum illic fidelium potuit intueri. Ideò enim non sunt visi ad dexteram stare: quia carnali trepidatione dispersi sunt, sicut scriptum est: *Percutiam Pastorem, & dispergentur oves gregis.* Sequitur, *Et non erat qui cognosceret me;* qui cognosceret illam scilicet in ipso Deitatem, quæ hæc omnia in assumpta carne voluntariè sustinebat, quæ dixit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Nam si in illa perturbatione Christum Dominum cognovissent, utique poterant & ad dexteram videri. Addidit, *Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam.* Periisse fugam dicit, cùm se impiorum manibus permisit occidi. Nam ubi fuga petit, mortis periculum nullatenus evitatur. Nemo autem requisivit animam ejus, dum ei nulla consolatio præberetur: sed solus ad Passionem relictus est, qui erat pro omnium salute moriturus. Ita sub ista brevi ac subtilissima significatione verborum traditionis ipsius ordo narratus est.

Zach. 13. 7. Joan. 10. 18.

℣. 6. *Clamavi ad te Domine, dixi: Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.* Venit ad partem secundam, in qua inimicorum se insidias petit evadere; ut corda fidelium Resurrectionis ejus munere gratulentur. Clamavit autem, spem suam ponens in Dominum, quando dixit: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* Sequitur, *Portio mea in terra viventium.* Probat hoc specialiter locus ille, quando in cruce positus latroni dixit: *Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso.* Paradisus est enim terra viventium, quam soli beati feliciter introibunt, qui sub æternitate & securitate victuri sunt. Humiliter enim & communiter dicit, portionem sibi esse in terra viventium, cùm tota ipsius esse noscatur. Simile est & illud quod dictum est de Apostolis: *Pater volo, ut ubi sum ego, & ipsi sint mecum.*

Luc. 23. 46. Ibidem. 43. Paradisus est terra viventium. Joan. 17. 24.

℣. 7. *Intende in orationem meam: quia humiliatus sum nimis.* Meritò dicit: *Humiliatus sum nimis*, qui sicut ait Apostolus: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.* Ad hoc certè ampliùs humiliatus est, qui obediens factus est usque ad mortem, mortem autem crucis. Nam si illud Deitatis suæ culmen mirabile non inclinasset sumpti corporis veritate, quemadmodum pro salute omnium crucifigi potuerat, qui cælum terramque admirandis virtutibus administrat?

Philip. 2. 7.

℣. 8. *Libera me à persequentibus me: quoniam confortati sunt super me.* Cùm dicit: *Libera me*, non infirmitas propriæ Deitatis ostenditur, sed charitas Paterna monstratur; nam cùm *haberet potestatem* (sicut ipse dicit) *ponendi animam suam, & iterum sumendi eam:* tamen ad informationem nostram, reverentiam dilecti ac benè complaciti Filii tenens, honorem Paternæ Majestatis congruenter exhibuit. Dicit enim in Evangelio: *Pater clarifica me.* Clamat etiam de cruce: *Deus, Deus meus respice in me: quare me dereliquisti?* ut humilitatem carnis evidenter ostenderet, quatenus Manichæi nefanda dogmata confutaret. Orat ergo ut à persequentibus Judæis divinâ virtute liberetur, qui usque adeò corporaliter facti fuerant fortiores; ut & manus injicerent, & de ejus morte gauderent. Sed hæc omnia miserrimi hominum tentaverunt: quia in eo non intuebantur Divinitatis virtutem, sed speciem corporalem; de quibus dicit Apostolus: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent.*

Joan. 10. 18. Joan. 17. 5. Matth. 27. 46. 1. Cor. 2. 8.

℣. 9. *Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo.* Hìc carcerem duplici modo Majores intelligere voluerunt: aut sæculi istius pœnales angustias, quas patimur in isto corpore constituti: aut magis custodias inferni, quas evadere non licet lege humanitatis infirmæ. Sed meliùs si hoc loco referatur ad inferos propter resurrectionis spem, quam frequenti supplicatione provenire deprecatur, sicut in alio psalmo petit: *Non urgeat super me puteus os suum.* Carcer enim dictus est, quasi arcer, quòd à se arceat exire conclusos. Sed cur se de isto carcere liberare desideret, causa subsequitur: *Ad confitendum nomini tuo.* Tunc enim à cunctis fidelibus Patri confessio laudis exhibita est, quando eum Resurrectionis miraculo de inferni carcere constat eductum. Nam & ipsum *Educ*, significat

Carcerem duplici modo intellexerunt Majores. Psal. 68. 16. Carcere unde dictus.

à parte quâ mortuus est, de imis penetralibus ad superna translatum.

℣. 10. *Me expectant justi, donec retribuas mihi.* Ista est illa quæ præmissa est de Domini Resurrectione confessio. Nam dum omnes Apostoli Christi fuissent morte confusi, expectabant utique donec gloriam promissæ Resurrectionis agnoscerent, & omnium se trepidantium corda firmarent. Sed intuere quod dictum est: *Donec retribuas*: quia resurgentis gloria retributio fuit, utique beatissimæ Passionis. De qua retributione dicit Apostolus: *Propter hoc exaltavit illum Deus, & donavit ei nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris.* Nam quod ait: *Donec*, triduani dici tempus ostendit, quando justorum devotio ejus Resurrectione lætata est. Quod certè singulariter à parte humanitatis assumptæ constat Christo Domino contributum, cujus Resurrectio justorum corda firmavit. Nunc consideremus Domini nostri, si possimus, aliquâ speculatione clementiam, quæ nos & ab hoste redemit, & ne iterum captivemur, docere non desinit. Ecce regulam suam quotidie nostram facit esse medicinam, quando se propterea humiliare dignatus est: ne diabolicus ille superbiæ spiritus ullatenus appetatur. Illic enim ruina, hic semper ascensus est: inde mori provenit, hinc æterna vita succedit. Rogemus ergo omnipotentem Filium; ut qui orandi salutare præstitit exemplum, donet nobis propitius sanctissimæ hujus imitationis effectum.

Resurgentis gloria retributio fuit passionis. *Philip. 2. 9. 10.*

Resurrectio Christi justorum corda firmavit.

Conclusio Psalmi.

Finitus est quidem ordo psalmorum, qui orationis titulo prænotantur: nunc oportet in eorum termino aliqua sub brevitate complecti; quatenus præstante Domino salutariter incitemur ad nostrum festinare remedium. In primis agentes illa quæ jussa sunt, & labia nostra crucis impressione signantes Domino supplicemus, ut os nostrum abluat humanâ fæce pollutum. Dicit enim Isaias: *Immunda ego labia habeo, & in medio populi immunda labia habentis habito.* Deinde orandum est verbis, non quæ humana desideria subministrant, sed quæ ipsa Divinitas ad remedium nostræ pravitatis indulsit. Oratio verò ipsa ex humili, ex mansueto, ex sincero debet corde procedere: peccata sua sine excusatione confitens, & inter amaras lacrymas de dulcissima Domini miseratione confidens. Terrena non expetat, sed cælestia concupiscat: sit segregata desiderio corporeo, & tantùm juncta divino: sit tota denique spiritualis, habens solas lacrymas carnis. Nam quem oras, contemplatione mentis (quantum fas est) appete contueri, & agnoscis qualis ante ipsum debeas prostratus offerri. Iste enim est, sicut dicit Apostolus. *Beatus & solus potens, Rex regum, & Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, sed nec videre potest.* Quapropter ad talem tantumque Dominum cum omni timore vel dilectione debemus accedere, & ita in eum dirigere mentis intuitum; ut quicquid potest splendoris, claritatis, fulgoris, majestatis mens humana concipere, super hæc omnia cognoscas esse Deum, qui omnes creaturas suas incomparabili bonitate dispensat. Nec falsâ præsumptione nobis aliquid imaginemur: quoniam arcana substantia Dei quæ fecit omnia, sicuti est, creaturarum scientiâ non potest comprehendi. Nulla enim forma in Deo, nulla circumscriptio est. Natura inæstimabilis, virtus incomprehensibilis, pietas singularis. De quo nimis congruè pronuntiatum est: Deus potest dici quod non est, non potest comprehendi quod est. Ad hunc igitur Omnipotentem, sine initio, sine fine, qui universas mundi partes omnemque creaturam suam commeat atque replet; sic tamen ut in seipso ubique sit totus, malos non præsentiâ, sed gratiæ suæ virtute derelinquens. Quod Pater Augustinus ad Dardanum scribens, latiùs explicavit. Salutariter nos admonet festinare sermo propheticus, dicens: *Venite adoremus, & procidamus coram Domino, ploremus ante Deum.* Et ne omnino fluctuantes ac trepidi linqueremur, addidit, *Qui fecit nos*; ut cùm nos ab ipso creatos esse cognoscimus, Factorem nostrum fiducialiter exoremus. Tunc quod à nobis humiliter in divina laude dicendum est, in ipsa penè oratione sentitur, cùm à Domino clementer audimur: si nobis tamen expediat obtinere quod petimus. Nullus enim ingratus à superna donatione repellitur, cui petere simplici ac devotâ mente conceditur. Tantùm se enim aliquis impetrasse veniam sentit, quantùm pias lacrymas fudisse cognoscit. Est & aliud nostræ provectionis indicium; ut quantò quis se plus amare & timere cognoverit Deum, tantò necesse est ut illi divinum propinquet auxilium. Sic beneficio Domini omnis diabolica fraus vincitur: sic ipso miserante peccata superantur. Dicta sunt quidem de oratione quantum & mediocritas ingenii, & loci qualitas postulavit. Si quis verò de hac re plenissimâ cupit ubertate satiari, legat facundissimum Cassianum, qui in nona & decima Collationibus, tanta & talia de orationum generibus disputavit, ut evidenter per ipsum Spiritus sanctus locutus fuisse videatur.

Isai. 6. 5.

Oratio ex humili, mansueto, & sincero debet corde procedere.

1. Timot. 6. 15. 16.

Quâ dispositione ad Dominum debemus accedere.

De Deo potest dici quod non est, non potest comprehendi quod est.

Epist. 57. in Resp ad 1. quæst.

Psal. 94. 6.

Quomodo nullus ingratus à superna donatione repellatur.

PSALMUS CENTESIMUS Quadragesimus secundus.

Psalmus David, quando eum filius suus persequebatur.

Historia hæc Regum quidem lectione notissima est. Nam filius David Abessalon regno fugatum patrem suum impiè cognoscitur persecutus. Quæ similitudo (sicut quidam volunt) ad omnem porrigitur Christianum, qui peccatis sævientibus, tanquam à filiis propriis in mundi istius acerbitate vexatur. Sed contra hæc pœnitudo remedialis opponitur, quam hic psalmus continere monstratur. Memento tamen quòd hæc historia, & in tertio psalmo jam posita est: sed ibi Abessalon propterea nominatus est, quoniam exemplum ejus ad solum Judam voluit pertinere. Hic verò nomen ipsius positum non est; ut sicut jam prælocuti sumus, ad vitia sua æstimaret dictum unusquisque fidelium.

2. Reg. 15.

Divisio Psalmi.

Divisio Psalmi.

QUamvis Propheta plurimorum pœnitentium meditatione fuerit exercitatus: tamen quantùm futuris laudibus reddebatur vicinus, tantò compunctione cordis ad pœnitentiæ lavacra convertitur; ut salutari suffugio competenter ablutus, conspectibus Domini mundissimus appareret. Meritò, ne illam sententiam confusionis audiret: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* Primâ itaque deprecatione rogat Dominum Christum, ne cum servo suo velit intrare in judicium: sed perturbationi suæ misericordiam ipsius supplicat subvenire. Secundâ, velociter pervenire se petit ad veniam; ut deductus in viam veritatis, ab inimicorum liberetur insidiis.

Psal. 49. 16.

Expositio Psalmi.

℣. 1. DOmine exaudi orationem meam: auribus percipe deprecationem meam: in veritate tua exaudi me in tua justitia. Nisi altiùs perscrutemur, commata versus istius sibi videntur esse contraria. Nam cùm primùm Propheta petat humiliter admitti orationem suam, postea se exaudiri in ejus justitia deprecatur. Sed totum ad lacrymabilem confessionem pertinere non dubium est: maximè cùm hic psalmus ad humilitatem pœnitentium probetur aptatus. Veritas enim & justitia ipsius est: ne cum rogante disceptet: ne ad judicium illum trahat, qui se hîc priùs ipse condemnat. Superbos enim Dominus ad examen adducit, qui se bona putant habere negotia; & solus ille judicium probatur evadere, qui recurrit ad preces. Non enim divina Majestas austerâ potestate severa est, ut illos velit affligere, qui se hîc peccatorum suorum recordatione discruciant. Nam vide quid sequitur.

Judicium illo solus probatur evadere qui recurrit ad preces.

℣. 2. *Et non intres in judicium cùm servo tuo: quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Apertum est quâ voluntate justitiam Domini petebat, qui nunc dicit: *Non intres in judicium cum servo tuo.* Nam si justitia judicium significasset, hoc petere non poterat quod pavebat. Nec moveat quòd Judici dicitur: *Non intres in judicium cum servo tuo.* Ipse enim hanc formam locutionis ostendit, dicendo: *Judicate inter me & vineam meam.* Sequitur, *Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Causa reddita est quare noluerit ad judicium venire cum Domino; ut non sola potestatis reverentia, sed etiam ipsa videatur justitiæ regula formidata. Sic enim scriptum est: *Conclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnibus misereatur.* Sed cùm dicitur: *Omnis vivens,* hominem significat generalem, ubi & infantum vita concluditur, qui originali peccato nisi aqua regenerationis abluantur, obnoxii sunt. Unde & Job veracissimè dicit: *Nemo mundus ante te, nec infans cujus est unius diei vita super terram.* Et in quinquagesimo psalmo jam dictum est: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea.* Cujus enim erat tanta justitia, ut non aliquo tempore, aliquâ ætate peccaverit, qui & per traducem delicti tenemur obnoxii, & quotidianis lapsibus addimus, ut nunquam per nos, nisi per divinam gratiam liberi esse possimus? Quapropter desinat hæresis Pelagiana desipere, quæ tam multis scripturæ divinæ sententiis priusquam inciperet, antè damnata est.

Isai. 5. 3.

Isai. 5. 3.

Rom. 11. 32.

Infantes originali peccato obnoxii sunt.

Job. 15. 14.

Psal. 50. 7.

℣. 3. *Quia persecutus est inimicus animam meam: humiliavit in terra vitam meam.* Quamvis titulus de Abessalon dicere videatur: tamen benè inimicus impersonaliter ponitur, ut hoc de diabolo sentiamus. Humiliatur autem in terra, cujus carnalibus actionibus vita polluitur, non illâ humilitate probabili, sed declinatione vitiosa. Quod meritò propter afflictionem specialiter exprimendam pœnitens ait, qui in alio psalmo dixit: *Quia cinerem sicut panem manducabam: & potum meum cum fletu temperabam.* Psal. 101. 10.

℣. 4. *Collocavit me in obscuris sicut mortuos sæculi: & anxiatus est in me spiritus meus; in me turbatum est cor meum. Memor fui dierum antiquorum. Collocavit,* deputavit significat, more furentium inimicorum, qui sic hominem contemnunt odiosum, quasi jam judicent & sepultum. *In obscuris* enim reverà *collocatus est,* qui post regni culmina persecutionis patiebatur injuriam. Et *sicut mortuus sæculi* habitus est, in quo nec prophetalis, nec regni reverentia, nec ipse quoque paternus considerabatur affectus. Mortui enim sæculi sunt, qui in peccatis suis defecisse noscuntur. Et ideò vir tot bonorum justè se deflet sic fuisse despectum, ut crederetur nullatenus vindicandus. Sequitur, *Et anxiatus est in me spiritus meus, in me turbatum est cor meum. Anxius spiritus* vicinitatem periculi prodit: *turbatum cor,* humanam sapientiam testatur esse confusam; ut spem suam ampliùs in Domino reponeret, cùm virium suarum confidentiam non haberet. Addidit, *Memor fui dierum antiquorum.* Justè cor ejus fuerat turbatum: quoniam memor erat ingentium peccatorum. Ipsi sunt enim antiqui dies, veteris illius hominis antiquitate fuscati. Nam sicut hîc novitas prodit innocentiam vitæ: sic antiquitas scelerata facta testatur.

Qui mortui sæculi dicendi.

℣. 5. *Et meditatus sum in omnibus operibus tuis: & in factis manuum tuarum meditabar.* Ad curam redit salutaris agnitio, quatenus cùm divina opera recoleret, ærumnarum suarum memoriam non haberet. Opera enim Domini dicit, quibus cælum terramque mirabili dispositione fundavit, quibus cum Patriarchis bona fecit, quibus populum per mare transtulit Hebræorum; quæ se dicit frequenter iterasse, ut amaritudinem mundi suavitas excluderet lectionis. Quod exemplum pro maximo remedio positum debemus accipere, ut nos quoque similis possit medicina salvare.

℣. 6. *Expandi manus meas ad te: anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Licet innumeris locis prophetaverit Domini Salvatoris adventum: hîc etiam extensione manuum sanctæ crucis designavit effigiem. Nam qui expansis manibus orat, illam crucem Redemptoris imitatur, quæ licet à perfidis Judæis pro pœna data est, concessa tamen est credentibus ad salutem. Sic & Moyses, quando cum Amalecitis pugnabat, effecit; vincebat cùm manus expanderet, perdebat si brachia remisisset. Sequitur comparatio; in qua dicit sic animam suam desiderare Deum, quemadmodum solet sicca terra copiosas pluvias sustinere. Tale est & illud quadragesimi

Crux Christi ad salutem credentibus concessa.

Exod. 17. 11.

Psal. 41. 2. primi psalmi initium : *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum : ita desiderat anima mea ad te Deus.* Intuere quod dixit, *Tibi*, non alteri : ne istud desiderium malis voluntatibus applicetes.

℣. 7. *Velociter exaudi me Domine : defecit spiritus meus. Ne avertas faciem tuam à me : & similis ero descendentibus in lacum.* Post Exordium decursum, venit ad luctuosissimam Narrationem : petens sibi imbre misericordiæ celerrimè subveniri : ne spretus à Domino redigeretur in pulverem ; & vento superbiæ dissipatus, à terra promissionis redderetur alienus. Et ut velocius potuisset audiri, *defecisse* dicit in se *spiritum* suum. Quod per nimias tribulationes solet contingere his, qui passionum diversarum pondere prægravantur, sicut & in trigesimo septimo psalmo idem Pœnitens dicit : *Cor meum conturbatum est in me, & deseruit me fortitudo mea.* (Psal. 37. 11.) Sequitur, *Ne avertas faciem tuam à me : & similis ero descendentibus in lacum.* Averterat priùs faciem suam Deus propter insolentiam peccatorum : sed nunc petit ut ad ipsum respiciat : quia se compunctis supplicationibus inclinabat. Convenit enim misericordiæ ipsius, ut humiles respiciat, qui superborum corda contemnit. Lacum verò inferiorem locum intelligere debemus inferni, ubi impii æternâ pœnâ mergendi sunt. His ergo pares sunt qui divinam potentiam respuerunt, & vitiantes illam imaginem in qua creati sunt, formâ diabolicæ damnationis induti sunt. (*Peccatores vitiant illam imaginem in qua creati sunt.*) Benè autem dictum est : *Descendentibus*, quoniam ad ima merguntur, qui illuc intrare merebuntur. Petit ergo ne superbis similis fiat, qui peccata sua humili satisfactione deplorat.

℣. 8. *Auditam fac mihi manè misericordiam tuam : quia in te speravi. Auditam misericordiam*, clementiam dicit Domini toto orbe notissimam, quâ supplicantibus præstat, indulget afflictis; & ut ipse audiat quod in Evangelio dictum est: *Fili dimissa sunt tibi peccata.* (Marc. 2. 5.) *Manè*, tempus veniæ designat; tunc enim menti elucescit, quando ad eam felici sorte pervenerit. Nam post noctem peccatorum, meritò *manè* dicitur, quando culpa laxatur. Sive ad Resurrectionem pertinet audiendam, quando Angelus Mariæ dixit : *Ite, dicite discipulis ejus, & Petro : quoniam, sicut dixit, resurrexit à mortuis.* (Idem. 16. 7.) Causa quoque sequitur quæ debeat obtinere, quando spes in illum fuit, qui nescit probabiliter in se decipere confidentes. Et intuere quia & alias petitiones suas in consequentibus tali ratione confirmat. Quæ figura dicitur Ætiologia, id est causæ redditio.

℣. 9. *Notam fac mihi viam in qua ambulem : quia ad te Domine levavi animam meam.* Cùm à Deo petit *notam* sibi *fieri* vitæ *viam*, ostendit quoniam hæc via hominibus habetur incognita. (*Via vitæ hominibus incognita.*) Illius enim lucerna hoc iter ostendit, illius lumen semitas istas aperit : *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* ; (Joan. 1. 9.) sicut & in trigesimo primo psalmo jam dictum est pœnitenti : *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac quâ gradieris.* (Psal. 31. 8.) Quapropter meritò rogat Propheta, ut ei Dominus viam salutis ostendat, & sic semper notam habeat, ne de ejus corde aliquando discedar. Subjungitur quoque solemnis illa confessio : quoniam illud nos postulata mereri facit, si animam nostram non carnali gravamine inclinemus ad mundum, sed spirituali juvamine levemus semper ad Dominum.

℣. 10. *Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi.* Hoc quamvis Propheta secundum propositum titulum de inimicis carnalibus dicere videatur : tamen ad dæmones inimicos debet referri, qui jugiter circumdant fideles, ut eis possint spem Divinitatis auferre; (*Cur dæmones semper fideles circumdent.*) sicut Apostolus dicit : *Non est vobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus principes & potestates, rectores tenebrarum harum.* (Ephes. 6. 12.) Dicit enim : *Ad te confugi*, quod illi soli faciunt, qui ejus jussionibus obsequuntur. Adam enim postquàm inobediens fuit, Dominum refugit ; & ideò hic contrario modo religiosæ mentis declaratur indicium : quoniam post reatum peccati non fugisse Dominum, sed confugisse se dicit ad Dominum. (*Adam post peccatum Dominum refugit, fideles verò ad eum confugiunt.*)

℣. 11. *Doce me facere voluntatem tuam : quia tu es Deus meus.* Nolebat prorsus errare qui tanti Magistri cupiebat esse discipulus. Dicit enim: *Doce me*, tanquam ignarum, tanquam imperitum, tanquam nihil de sua virtute præsumentem. Quem sensum Apostolus ponit, cùm dicit : *Si quis existimat se scire aliquid, needum cognovit quemadmodum eum oporteat scire.* (1. Cor. 8. 2.) Addidit, *Quia tu es Deus meus.* Fida petitio, competens ratio, à clemente Domino ideò postulare beneficium, eò quòd ipse sit Dominus supplicantis.

℣. 12. *Spiritus tuus bonus deducet me in* * *viam rectam.* (* Ed. terram.) Intueamur quid sibi velit quod dicit: *Spiritus tuus bonus.* Designatur enim per hoc nomen, Deum esse Spiritum sanctum; scriptum est enim : *Nemo bonus nisi solus Deus.* (Marc. 10. 18.) Legitur & Pater bonus, ut est illud : *Pater bone.* (Joan. 17. 11.) Legitur etiam de Filio, ut est illud : *Ego sum Pastor bonus.* (Ibid. 10. 11.) Sic per istam communionem nominum sanctæ Trinitatis æqualitas semper virtusque declaratur. *Spiritus autem bonus deducet nos in viam rectam*, quando corpus nostrum suis regulis subdit, & fit illis institutionibus indevium, quod peccatorum fuerat pravitate distortum. Sed hoc humanâ non potest virtute compleri. Ipse enim nos recreando efficit rectos qui est, & creare dignatus. Sive *Terram rectam*, illam significat futuri sæculi, ubi recti ambulabunt, & cum Domino magnâ semper exultatione gaudebunt.

℣. 13. *Propter nomen tuum Domine vivificabis me in æquitate tua : educes de tribulatione animam meam.* Hic gratia clementissimæ Divinitatis ostenditur, quæ nihil nostris meritis reddit, sed totum indulgentiæ suæ largitate concedit. Nam *vivificandum* se Propheta non dicit ex propriis factis, sed ex nomine Domini Christi, cujus est revera nominis salvare fideliter postulantes. (*Nominis Christi est salvare fideliter postulantes.*) Sed cùm gratia commendetur, & æquitatis ibidem mirabiliter momenta miscentur. Nam quamvis omnia gratis donet, justitiæ ipsius est supplicantes vivificare, quos spiritus immundos crudeliter cernit impetere. Sequitur, *Educes de tribulatione animam meam.* Educuntur de tribulatione tanquam de carceribus animæ sanctæ, quando concessâ veniâ de isto sæculo præcipiuntur exire. Hic enim affliguntur devoti, cruciantur justi : sed defectus istius lucis sanctis terminus est laborum. Ideo enim

Philip. 1. 23. clamat Apostolus : *Cupio dissolvi, & esse cum Christo.*

℣. 14. *Et in misericordia tua disperdes inimicos meos : & perdes omnes qui tribulant animam meam : quoniam ego servus tuus sum.* Completa est illius lætitiæ plenitudo mirabilis. *In misericordia* enim *disperduntur inimici*, quando compunctionis studio ab sceleratis cogitationibus abstrahuntur. Quod ad illos pertinere non dubium est, qui pœnas debitas remedio supplicationis evadunt. Addidit, *Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego servus tuus sum.* Hic jam tempore judicii per justitiam perdendos dicit esse diabolum & omnes impios, qui in sua obstinatione moriuntur. Quos ideo dicit *tribulasse animam suam* : quia ipse in Dei servitio permanebat; & necesse est istos in judicio perire, qui tales animos probantur assumere, ut innocentes viros ideò persequantur, quia Dei famulos esse cognoscunt. Ecce regula illa pœnitentis impleta est; ut post afflictiones, ærumnasque cruciabiles exultatione conclusa sit.

Conclusio Psalmi.

FInita est quidem afflictio supplicantium, & felicium cursus ille lacrymarum. Sed diligentiùs perscrutandum est, quid sibi velit pœnitentium istorum septima deprecatio. Inchoavit enim à psalmo sexto, venit ad trigesimum primum, deinde ad trigesimum septimum, inde ad quinquagesimum, inde ad centesimum primum, deinde ad centesimum vigesimum nonum, ad postremum ad præsentem centesimum quadragesimum secundum. *Cur septem psalmi pœnitentiales.* Fortè ut sicut in hac hebdomada peccamus, quam mundi istius temporis ductus excurrit: ita & in eodem numero remedialis pœnitentiæ munere salvaremur. Illud autem (sicut sæpe monuimus) magnopere contuendum est: *Quare psalmi pœnitentiales ab afflictionibus inchoant, & in gaudiis desinunt.* quia psalmi ipsi ab afflictionibus inchoant, & in gaudiis desinunt : ne quis de venia desperaret, quam in ipsis precibus positam esse cognosceret. Oratores sanctissimi, cælestes Patroni, qui peccatorum nexibus implicatis salutis iter aperiunt. Sed cùm isti singillatim delicta nostra nos deflere commoneant, & ad spem gaudiorum Domini promissione perducant : extat tamen & illud Ninivitarum efficacissimum supplicationis exemplum, ubi cuncta ætas ingemuit, ubi sensit pecus omne jejunium; & tantùm valuit afflictio generalis, ut veritatem potuisset prophetici superare sermonis. Facti sunt enim de formidantibus securi, de tristibus læti; & vitæ sunt redditi, qui probabantur morte damnati. Quapropter desideremus pœnitentiam humani generis salutare remedium, *Pœnitentiæ laus.* flentium consolationem, semen felicium gaudiorum, quæ & singulis quibusque spem certissimam tribuit, & supernæ gratiæ donum supplicantibus in commune concedit.

PSALMUS CENTESIMUS Quadragesimus tertius.

David ad Goliam.

CUm historia præsentis tituli primis Prophetæ temporibus, id est, ante regnum ejus fuerit peracta : tamen pro magnitudine sacramenti sui, locis emeritis vocatur ad medium; ut totum in psalmis mysticè & dictum & positum esse cognosceres, quod expressiùs in conclusione dicemus. Illud tamen meminisse nos convenit, bellum istud Davidicum, ad designandum certamen Domini Christi fuisse præmissum; *Bellum Davidis cum Golia fuit figura certaminis Christi cum diabolo.* ut sicut iste Goliam saxei teli dimicatione prostravit : ita per petram, qui est Dominus Christus, fortitudo diabolica vinceretur. Unde & in hoc psalmo similitudines istæ servatæ sunt. Non enim hîc sola victoria illa describitur, quæ Regum volumine continetur, 1. Reg. 17. aut pro ipsa tantùm gratiæ referuntur: sed multa sunt quæ certamini conveniunt Domini Christi; quod suis locis congruenter exponemus. Quapropter sciamus hunc psalmum quartum esse eorum qui per actus David significant Domini futura mysteria; ut Evangelici calculi honore sacrati, per totum mundum reverendi atque mirabiles redderentur.

Divisio Psalmi.

POst interfectionem Goliæ, quam mysticâ diximus operatione completam, in prima parte Propheta Domino gratias agit, peracti belli discrimine se fuisse liberatum : deprecans ut citò Domini declaretur adventus, per quem diabolus victus est, & quasi spiritualis belli quod Golias figuraliter gessit, est secuta perfectio. Tunc enim fideles sunt à magno discrimine liberati. Secunda in novo & veteri Testamento Propheta Domini se psallere compromittit; liberatus à pessimis inimicis, qui beatitudinem suam in sæculi istius felicitate posuerunt; beatos autem illos tantùm definiens, quorum est Dominus Deus eorum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. BEnedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.* Victor hostis sævissimi, & Superator immanium vitiorum, post triumphum patratum, quando maximè insolens peccat humanitas, nullâ se propriæ præsumptionis elatione jactavit : sed Domini virtutibus totum applicans, laudes ejus devotâ exultatione concelebrat. Nam quæ sit causa benedictionis adjecit : *Qui docet manus meas ad prælium.* Docuit manus ejus ad prælium; quando sic opportunè omnia fecit, ut desideratæ victoriæ consequeretur effectus. Non enim exercitio armorum, aut aliquâ prælusione constat imbutum : sed hosti suo subitò apparuit egregius, qui etiam in domo patris sui pridem videbatur esse despectus. Sequitur, *Et digitos meos ad bellum.* Sicut superiùs manus operationem, ita & hîc

digitos salutaria consilia possumus fortassis advertere, quæ de corde nostro velut quidam radii prosiliunt, dum aliquâ subtilitate causas necessarias obtinere contendunt. Est enim istud nomen multarum significationum, sed pro locorum diversitate accipiendum esse cognoscitur, ut est illud Isaiæ: *Qui appendit tribus digitis molem terræ;* quod ad sanctam Trinitatem nonnulli æstimant esse referendum. Et in Exodo: *Hic digitus Dei est;* quem Spiritum sanctum Patres intelligere voluerunt. Item ibi: *Accepit autem Moyses duas tabulas scriptas digito Dei;* & cætera quæ in hunc modum reperies esse variata. Sive idem significat: *Digitos meos ad bellum,* quod, *Manus meas ad prælium.* Quæ figura dicitur Epimone, Latine Repetitio crebra sententiæ. Quod & nos quoque benè dicimus, cùm hostis antiquus crucis signo destruitur, & petræ soliditate quassatur.

Digitus multas habet significationes.

Isaia. 40. 12.

Exod. 8. 19.

Ibid. 31. 18.

Hostis antiquus crucis signo destruitur.

℣. 2. *Misericordia mea, & refugium meum: susceptor meus & liberator meus: Protector meus, & in ipso speravi: subjiciens populos sub me.* Nomina ista de beneficiis collatis sine dubitatione venerunt; ut quia multiplices causas in uno psalmo retexere prolixum fuit, brevitatis compendio proderentur. Quæ figura dicitur Hypozeuxis, quando diversa verba causis singulis apta redduntur. *Misericordiam* quippe cum ipso fecit Dominus, quando eum de fratribus suis ultimum per Samuëlem Prophetam ad regale culmen elegit. *Refugium*, quando contra tam immanissimum hostem consilium dedit, ut eum petrâ dejiceret, cum quo non poterat armorum pondere dimicare. *Susceptor* fuit, quando eum fecit à Saule in generum suscipi; ut suo Domino jungeretur, qui priùs fuerat servientium conditione subjectus. *Liberator* fuit, dum eum à periculo regiæ indignationis eripuit. *Protector*, quando in spelunca latens in Saülem Regem jus ultionis accepit. Unde singulis nominibus decenter expressum est, quod ei fuerat Domini largitate concessum. Et vide quid sequitur: *Et in ipso sperabo.* Post tanta beneficia vir sanctus scivit à tali spe non esse cessandum: sed quantò plus ab eo acceperat, tantò magis ampliùs expetebat. Addidit, *Subjiciens populos sub me.* Sive hoc de futuro dicit, quia populis imperaturus erat: sive magis populos sibi memorat esse subdendos, quos in spiritu videbat semini suo, id est, Christo Domino subjugandos, sicut in secundo psalmo ait: *Postula à me & dabo tibi Gentes hereditatem tuam.*

Quid sit Hypozeuxis.

Psal. 2. 8.

℣. 3. *Domine quid est homo? quod innotuisti ei. Aut filius hominis? quoniam reputas eum.* Audiamus Regem plus suis motibus imperantem; ut post tot insignia virtutum tantâ gratiâ Domini protectus, non solum se fateatur exiguum, sed etiam humanum genus divinis beneficiis per se demonstret indignum. Annullat enim cùm dicit: *Quid est homo?* quasi pulvis qui vento flante transfertur: quasi limus in terram liquidam resolutus, qui habere non potest firmitatem. Quapropter *Quid est homo?* sub interrogatione & despectu pronuntiandum est. Huic infertur laudativa responsio: *Quod innotuisti ei.* Quale est enim, ut ille cæli terræque Fabricator per assumpti corporis veritatem, usque ad hominum dignatus fuerit venire notitiam, & rectis fide innotuerit inæstimabile Deitatis arcanum? Quæ figura dicitur Erotesis, id est, opposita à contrario Interrogatio. Simili modo interrogandum est: *Aut filius hominis?* Idem respondeatur: *Quoniam reputas eum;* utique in ovibus tuis, in numero prædestinatorum, in illa Jerusalem beata, ubi semper justi de Domini contemplatione gaudebunt.

Homo est quasi pulvis à vento translatus.

Quid sit Erotesis.

℣. 4. *Homo vanitati similis factus est: dies ejus sicut umbra prætereunt.* Exponit definitivè quod superiùs breviter dixit: *Quid est homo?* id est, *Vanitati similis factus*, non plasmatus. Adam enim quando creatus est, verax, simplex, purus, immortalitatis fuit: sed postquam feminâ suggerente peccavit, *factus est vanitati similis:* quoniam & mutabilis & mortalis effectus est. Vanum enim illud dicimus, quod de sua substantia cadens, in auras tenues evanescit, ut fumus, ut umbra. Cujus rei ipse comparationem dedit, dicens: *Dies ejus sicut umbra prætereunt.* Meritò quando umbra videtur, videtur quidem, sed firmitatem non habet permanendi; nam discedente corpore per quod fit, ipsa quoque evanescit ac disperit. Talis ergo est post peccatum Adæ hominum vita: nisi beneficio Domini fuerit confessione reparata.

Quis Adam ante peccatum; & quis post.

Quid vanum dicatur.

Hominum vita est umbra.

℣. 5. *Domine inclina cælos tuos, & descende: tange montes, & fumigabunt.* Erupit in apertam prophetiam de Domino Christo: illam sententiam paulò latiùs aperiens, quam superiùs breviter dixit, id est, *Quod innotuisti ei.* Tunc utique aspectu innotuit homini, quando in humilitate sanctæ Incarnationis apparuit: quia *cùm in forma Dei* maneret, essetque Deo Patri coæternus atque æqualis *exinanivit seipsum, formam servi accipiens.* Unde merito dicitur: *Inclina cælos, & descende:* quoniam ista fieri nisi inclinatâ divinâ potestate non poterant. Inclinatio enim cælorum fuit, quando ad hominem liberandum honor supernorum, virtusque descendit. *Montes* hìc superbos homines debemus accipere, & diabolicâ iniquitate prætumidos, quos Dominus tetigit, quando eis compunctionem piæ conversionis attribuit. *Fumigaverunt* autem, * dum crebris suspiriis, continuisque gemitibus sua peccata ploraverunt. Crassus enim fumus ore vomitur, cùm se in planctum vitalem mortalis corporis compago commoverit.

Philip. 2. 7.

* *Ed. quando.*

℣. 6. *Corusca coruscationes tuas, & dissipabis eos: emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.* Ecce jam Christi dicitur bellum, & quemadmodum diabolica turba fuerit superata, narratur. Sed quamvis coruscationibus & sagittis dicat esse pugnatum: petra tamen hoc fecit, qui est Dominus Christus. Venit à contrario in frontem diaboli: quoniam semper mandatis ejus adversus est. Confracta est frons illa durissima, inverecunda, importuna, quæ ante adventum Domini veritati resistebat invicta. Hoc revera Christi dicendum est bellum: quia illud David figurativum fuit prælium, imaginem portans istius veritatis implete. Dicit enim: *Corusca coruscationes tuas, & dissipabis eos.* Quod argumentum dicitur A conjugatis. *Coruscavit* enim *coruscationes* suas, quando tenebrosis peccatoribus Prophetarum prædicationibus lumen suæ veritatis infudit. *Dissipavit* autē,

dispersit significat; ut qui antè fuerant idolorum culturis dediti, subinde ad Ecclesiæ Catholicæ septa confugerent. Sequitur, *Emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.* Sagittas, Apostolos significat, qui veritate prædicationum tanquam jacula pennata hominum pectora transfoderunt, sanitatem mentium sacris vulneribus operantes. *Eos* autem, ad montes referendum est, quos in versu superiori memoravit.

℣. 7. *Emitte manum tuam de alto, eripe me & libera me de aquis multis: de manu filiorum alienorum.* Hic ad Patrem verba convertit. *Manum* dicit Dominum Salvatorem; ipse enim manus est Patris, per quem facta constant universa: quem venire deprecatur, ut * liberari possit: genus humanum. *De alto*, de potestatis excelso, ubi cum Patre regnat parilitate virtutis, & unitate substantiæ. Petit ergo se de multitudine aquarum Propheta liberari, id est, à populis undosis, & velut procellâ sævissimâ concitatis. *Aquas* enim populos significare notissimum est, sicut Isaias dicit: *Propter hoc ecce Dominus inducet super vos aquam fluvii validam & multam, regem Assyriorum.* Sed à quo populo se petiverit *liberari* subjecit, dicens: *De manu filiorum alienorum*, id est, de potestate eorum qui fidelibus parcere nesciunt: quoniam adverso patre nascuntur. Sed quamvis hoc historicè de Allophylis dicere videatur: tamen meliùs intelligitur de his, qui diabolo patre generantur; de quibus in Evangelio dictum est: *Vos à patre diabolo estis.* Ipsi sunt enim filii alieni, qui ab Ecclesia Matre Catholicorum habentur extranei.

Christus manus est Patris.

* *MSS. G. A. liberare.*

Per aquas populi accipiuntur.

Isai. 8. 7.

Filii alieni sunt, qui ab Ecclesia separantur.

Joan. 8. 44.

℣. 8. *Quorum os locutum est vanitatem: & dextera eorum, dextera iniquitatis.* De ipsis adhuc populis dicit, à quibus se petiit debere liberari; ut quantò illi sunt crudeles & pessimi, tantò iste celeriùs audiatur. Os eorum vana loquitur: quoniam à divinis regulis discrepare præsumunt. Vanum est enim omne quod veritati contrarium est. Et quamvis dextera frequentissimè ponatur in bonis: impiorum tamen sic iniquam dicit, ut potiùs sinistra esse videatur. Nam cùm mundanas res præcipuas atque appetibiles putant, prospera æstimant quæcumque virtuti contraria sunt.

Vanum est omne quod veritati contrarium est.

℣. 9. *Deus canticum novum cantabo tibi: in psalterio decem chordarum psallam tibi.* Venit ad ordinem secundum, in quo se post liberationem spiritualium nequitiarum & immanium populorum, per *novum canticum* Propheta gratias agere Domino pollicetur: ubi est novi hominis institutio, & legis veteris plenitudo. *Novum* verò *canticum* est, de quo in alio psalmo dictum est: *Cantate Domino canticum novum.* Et ut ipsam ostenderet novitatem, subjecit: *Cantate Domino omnis terra.* Novum enim meritò dicitur: quia dum non sit à Judæis receptus, quibus promissus fuerat ut veniret, transivit ad Gentes. Novum est etiam, quod nos corpore & sanguine suo saginare dignatur. Novum quod per aquam regenerationis absolvit, & his similia, quæ per adventum Domini novâ institutione patuerunt. Sequitur, *In psalterio decem chordarum psallam tibi.* Psalterium decem chordarum est Decalogus, qui datus est Tribubus Hebræorum. Et ut ambo Testamenta unum habere manifestaret Auctorem, in utrisque se Christo Domino psallere compromisit.

Psal. 95. 1.

Christus Canticum novum dicitur.

Psalterium decem chordarum est Decalogus.

℣. 10. *Qui das salutem regibus, qui * liberas David servum tuum de gladio maligno.* Reges, homines justos significat & veraces, qui regunt, ut diximus, adjutorio Domini corpora sua. Istis ergo *Regibus* Dominus *das salutem*, cùm eos à vitiis carnalibus liberos facit; de quibus in sapientia dicitur: Dat regnum regibus. *Liberas David*, ad pugnam respicit Goliæ; ut qui liberatus fuerat corporaliter, spiritualiter victor esset immanium quoque vitiorum. *De gladio maligno*, diaboli significat potestatem. Quia & Domini gladius legitur: sed illum benignum esse non dubium est, sicut dicit in Evangelio: *Non veni pacem mittere in terram sed gladium.* Quapropter malignus est gladius diaboli, quia dividit à bonis; benignus est autem gladius Domini, quoniam separat à malis.

* *MSS. A. B. F. redemisti. Homines justi & veraces sunt reges.*

Sap. 9. 7.

Matth. 10. 34.

Cur diaboli gladius malignus, Domini verò benignus.

℣. 11. *Eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem: & dextera eorum, dextera iniquitatis.* Hunc versum & in prima parte jam dixit; quem ideò repetit, ut detestabiliores iniquos homines reddat ipsa geminatio.

℣. 12. *Quorum filii sicut novellæ plantationes, stabilitæ à juventute sua.* Primis versibus de malis disputans impiorum, eos detestabiles reddit: nunc etiam bona ipsorum quæ videntur, accusat; ut ubique dedecus habeant, cùm & ipsa gloria ipsorum abominata respuitur. Filios eorum dicit, qui pravi dogmatis prædicatione generantur. Isti novellis plantationibus exæquantur: quia nullâ à Patribus traditâ prædicatione viguerunt: sed exquisitis novellis erroribus pullularunt, malè stabiliti pessimâ radice defiguntur. Non enim de Prophetis, non de Apostolis, non de aliqua divina auctoritate firmati sunt: sed voluntaria perversitate novitatis, à sanctæ Ecclesiæ unitate discreti sunt. Et intuendum est, quòd in centesimo vicesimo septimo psalmo dederit fidelibus hanc similitudinem: sed ibi filios sanctorum circa mensam dicit Domini constitutos: hìc verò quia communicationem non habent rectam, altare eis sacratissimum submovetur.

Hæreticorum perversitas designatur.

Cur hæreticis altare submovetur.

℣. 13. *Filiæ eorum compositæ: circumornatæ ut similitudo templi.* Consideremus quàm subtiliter & frequenter à Catholicis segregavit hæreticos. In prima comparatione altare eis abstulit: nunc in secunda filias introducit, quas in memorato psalmo Catholicæ non dedit Ecclesiæ. Primùm quod sexus iste frequenter variis ac fluxis cogitationibus datur: quia constantiæ non habet vires, cùm frequenter in diversa vota traducitur. Deinde dicit eas non naturaliter pulchras, sed hominum voluntate compositas. Tertiò cogitationes vel prædicationes eorum, quas feminis comparaverat, non dicit habere veram Ecclesiam, sed similitudinem templi. Similitudo quippe non habet veritatem, sed alicujus subsistentis rei portat imaginem.

℣. 14. *Promptuaria eorum plena, eructuantia ex hoc in illud.* *Promptuaria* quæ cellaria vulgus appellat, hæreticorum corda significant, ubi diversarum rerum species epulæque repositæ sunt. Ista quantùm copiosè farcita sunt, tantùm diversas eructuationes pessimæ exaltationis emittunt. Quos si auctoritate convincas, ad interpretationum nequitias transferuntur. Cùm inde

Hæreticorum disputationes exponuntur.

quoque fuerint (Domino juvante) superati, ad Sophistarum se versutias calumniasque convertunt, vagi, instabiles: quia radicem nequeunt habere veritatis. Sic meritò asperis odoribus comparata sunt, quæ simplicium corda fœtido sermone decipiunt.

℣. 15. *Oves eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis.* Hoc magis ad litteram congruenter accipimus: quia propositum Prophetæ est tales ostendere, caduca tantùm & temporalia possidere. Hi fœtosum videntur habere peculium, dum ipsi fide steriles esse doceantur. Abundans quippe dictus est, ab unda quasi redundans. Ipsa quoque pecora, quæ habere cernuntur, non dixit eos in ingressibus, sed *in egressibus* possidere: quia totum ab eis egreditur, quando ipsi quoque perituri esse monstrantur.

Abundans unde dictum.

Heretici possident tantùm in egressibus, non in ingressibus.

℣. 16. *Boves eorum* * *crassi. Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.* Hic affluens facultas ostenditur, quorum boves non assiduo labore macri, sed deliciosâ otiositate pinguissimi sunt: sed ipsi veritate tenues atque jejuni esse monstrantur. Sequitur, *Non est ruina maceriæ.* Adhuc felicitas describitur impiorum, quæ tamen in rebus transitoriis esse convincitur. *Maceries*, est paries ex sola compositione saxorum, qui aut vineas claudit, aut hortorum culta communit. Quapropter eorum commemoratur tanta prosperitas, ut nec ipsa ruant, quæ in aliquam utilitatem videntur erecta. Subjicitur, *Neque transitus, neque clamor in plateis eorum.* Hoc quoque vult ad sæculi istius felicia pertinere; ut quando se patresfamilias cupiunt reficere per quietem, non fit transitus per domos eorum, aut clamor oriatur turbidus in plateis: ne somnus eorum importunâ loquacitate rumpatur: sed silentium fit cùm volunt quiescere, occursus cùm se amicos salutare præcipiunt. Quæ figura dicitur Climax, quando dictio gradatim ad superiora conscendit.

* MS. F & Ed. *crassæ.*

Felicitas impiorum in rebus transitoriis tantùm versatur.

Quid sit Climax.

℣. 17. *Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt: beatus populus, cujus est Dominus Deus ejus.* Hic versus duas quidem, sed diversas probatur continere sententias. Una est eorum qui sibi videntur felices: altera verò beatorum. Ait enim: *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt;* scilicet superiora quæ dicta sunt. Sic judicant qui veritatis discipuli non fuerunt, mundi divitias præferunt, & cælestia regna contemnunt: beatitudinem putantes, aut oves fœtosas aspicere, aut boves crassissimos possidere. Audite malè persuasi, audite dementes, in sinistra poni quæ putatis esse magnifica. Sic enim de sapientia legitur: *In dextera ejus anni vitæ: in sinistra ejus divitiæ & gloria.* Audiamus nunc quid dicatur de turba fidelium: *Beatus populus cujus est Dominus Deus ejus.* Post illam irrisionem quæ de sceleratis facta est, venit ad penetralia sapientiæ, hoc est, ad vocem ipsam sanctissimæ veritatis. Definit enim veraciter qui sit *Beatus populus*; scilicet, *Cujus est Dominus Deus ejus.* Dicendo: *Cujus est Dominus*, sanctos viros significat, & probabili se conversatione tractantes. Illorum enim Dominus non dicitur, qui ejus nequaquam prædicationibus acquiescunt. Ipsi enim Dominum habent Christum, qui & ejus servi specialiter nuncupantur. Addidit quoque: *Deus ejus*, id est, quibus propitius esse dignatur. Sæpe enim sic legimus à fidelibus dictum: *Deus meus, & Dominus meus.* Nam si nos servi ejus integrè dicimur, ille Dominus noster veraciter nuncupatur. Sic paucis verbis beati populi definitio plenissimâ veritate completa est.

In quibus felicitatem ponant peccatores in quibus verò fideles.

Prov. 3. 16.

Joan. 20. 28.

Conclusio Psalmi.

Triumphalis quidem psalmus auditus est: sed videamus quò pertineat ista victoria, quæ specialiter ad similitudinem Ecclesiæ constat esse perfecta. Nam licet per istum sanctum virum multa Dominus religionis suæ sacramenta monstraverit: hoc tamen evidenter ad pugnas Ecclesiæ declarandas, quas spiritualiter patitur, probatur effectum; ut pastorali petrâ superbus caderet, cùm se virium suarum præsumptione jactaret. Quapropter exemplar istud totius fidei gravidum hujusmodi debemus accipere. Golias ad diabolum pertineat cum ministris: David ad universum respiciat populum Christianum, qui inimicum suum terribilem petræ noscitur soliditate superasse. Illud quoque magnopere contuendum est, quòd post tot psalmorum longissimam seriem, hic mundanarum rerum quasi quidam terminus videtur appositus. Neque enim post hunc aliquid aut de Ecclesiæ persecutionibus, aut de amaritudine sæculi, aut de passionibus Martyrum, aut de tribulatione pœnitentium, aut de lamentatione fidelium, aut de Antichristi abominanda elatione narratur: sed reliqui septem in magnum mysterium divinis præconiis aptati, cælesti lætitiâ videntur esse plenissimi. Nunc ad laudes Domini repulsis nubibus peccatorum, serenis mentibus accedamus.

PSALMUS CENTESIMUS Quadragesimus quartus.

Laudatio ipsi David.

David Christum Dominum significare & nominis ipsius interpretatione docuimus, & per descensum carnis ex parente sic appellatum esse monstratum est. Sed dum hoc nobis constare videatur, illud magis diligenter arbitror perscrutandum, cur hic titulus singulariter contineat: *Laudatio ipsi David*, cùm in omnibus psalmis ejus gloria prædicetur. Sed hic ideò distinctior clariorque posita est: quia completis omnibus quibus humana ignorantia fuerat instruenda, nunc ad sola præcipitur Domini vacare præconia, quæ laudes quadam distinctione suisque virtutibus in his septem psalmis sequentibus mirabiliter explicantur. Quorum proprietas in suis conclusionibus (sicut factum est & in præcedentibus) aperitur. Nec vacat quòd hic septenario numero laudes Domini concluduntur, quòd pœnitentium confessio tali calculo prænotatur, quòd ipse Spiritus sanctus septenariâ virtute prædicatus est: illud forsitan indicans sacramentum, quando Moysi Dominus præcepit, ut in tabernaculo suo septem lucernas apponeret perpetuo lumine lucentes. Sed cùm nihil in scripturis divinis probetur otiosum, maximè Hebræi Al-

Exod. 25. 37.

phabeti ordinem & hìc non incassùm arbitror per versuum capita custoditum, quem in duobus generibus hominum in vigesimo quarto psalmo diximus accipiendum. Nam cùm totis litteris explicatur, justos designat, quibus nulla virtus per gratiam Domini deesse monstratur: cùm verò non totis characteribus annotatur, illos videtur ostendere, qui in Ecclesia quidem sunt Domini, sed non adeò cunctis bonis operibus probantur esse perfecti. De hac enim mixtura legitur: *Oves & boves universas, insuper & pecora campi.* Sic isti Alphabeto littera tantùm una subtrahitur, ut non illos summos indicare videatur. Nam & Dominus in Evangelio dixit homini, qui se probabili conversatione tractabat: *Unum tibi deest: sed si vis esse perfectus, vende omnia tua, & sequere me.* Sed cùm omnes hoc non faciant, à perfecto aliquid minus habere noscuntur. Quapropter gratias agentes Domino jugiter supplicemus, qui tale nobis hìc mysterium suæ pietatis ostendit; ut & nos qui maximâ sumus meritorum parte curati, similia postulare præsumamus; quatenus ad laudes ejus æternas indulgentiæ ipsius munere pervenire mereamur. Sive magis quod posteà reperi, imperfecti Alphabetides indicant Ecclesiam, quæ hic adhuc agitur, & necdum est iniquorum sequestratione purgata: plenarii verò futuram significant Jerusalem, ubi jam perfectorum cœtus sanctorum electione complebitur. Quod etiam ipsi psalmi, qui Hebræis litteris prænotantur, si diligenter inspicias, indicare noscuntur.

Quid Alphabetum perfectum designet, quid imperfectum.

Psal. 8. 8.

Marc. 10. 21.

Divisio Psalmi.

Laudatio Christi quæ à beato Propheta proposita est, Alphabeti Hebræi ordine decurrens, tribus narrationibus explicatur. Prima est laudis ejus infinita promissio, continens prædicti Alphabeti litteras tres. Secunda dicit laudem Domini novem modis esse peragendam, habens litteras quatuor. Tertiâ parte quæ in secunda de præconio Christi breviter proposuit, paulò latiùs atque evidenter explanat: in fine commonens ab omni carne Dominum debere laudari; quæ pars retinet litteras quatuordecim. Illud tamen præ omnibus debemus intendere: quia sic dictum est unde Dominus laudari possit, ut tamen partes ipsæ inexplicabiles esse videantur. Verbi gratia, dicitur laudandus esse in operibus suis: sed quis ejus possit operas, ut dignum est, explicare? Dicitur de potentia: sed quis ejus potentiam enarrare prævaleat? Una ergo veritas est, sic per partes laudem dici Domino, ut tamen non credas eam sufficienter posse compleri.

Expositio Psalmi.

ALEPH. ℣. 1. Exaltabo te Deus meus Rex: & benedicam nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi. Beatus Propheta Spiritu divino completus, erupit in vocem: non humanâ sapientiâ præsumens, sed supernâ contemplatione illuminatus. Neque enim locale aliquid aut speciale dicitur, sed unde mundi imbecillitates cunctæ salventur. *Exaltabo te,* dictum est, notum te faciam prædicando quod es. Nam quemadmodum putetur aliquâ laude Deus altior fieri, cùm divina perfectio non possit augeri? *Rex meus*, professio fidei est: quoniam ab ipso se dicebat regi, cui se noverat purâ mente famulari. *Benedicere nomen* ejus est *in sæculum*, hic illi per psalmodiæ gratiam supplicare; quod qui dignus est facere, & in illa cum merebitur æternitate laudare. Sic enim sequitur, *Et in sæculum sæculi*, ubi jam nullus est finis: sed quod feliciter incipitur, perpetuâ jucunditate servatur.

℣. 2. *Per singulos dies benedicam te: & laudabo nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.* Superiùs dixit: *Exaltabo te Deus.* Et ne forsitan humana negligentia semel crederet esse faciendum, necessariè commonitum est, *Per singulos dies:* ubi revera mutuâ sibi alternatione succedunt. Sed qui hic per istos singulos dies benedicit Dominum, ibi in illo æterno uno die qui venturus est, cum beatis continuâ exultatione laudabit. Ad reliqua verò verba hujus versus, quoniam sunt similia, superior expositio dicta sufficiat. BETH.

℣. 3. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis: & magnitudinis ejus non est finis.* Miranda complexio, vera prædicatio, sic laudare Dominum; ut quantùm est magnus, non æstimes explicandum. Sensus enim totius creaturæ deficit, & adhuc illa retractatio semper excrescit. Nam sicut nullo loco clauditur: ita nec eloquentiâ quamvis amplissimâ ejus possunt præconia terminari. Virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ineffabilis, cujus vera definitio est, finem in sanctis laudibus non habere. Et nota, quia dum dicitur: *Magnitudinis ejus finem non esse*, nunquam te præcipit ab ejus prædicatione cessare. Nam & taciti gratias agimus, cùm nos probabili conversatione tractamus. Qui cùm nullis possit laudibus comprehendi, singulis tamen sermonibus indicatur, cùm dicitur: *Magnus nimis;* & iterum, *Magnitudinis ejus non est finis.* Qui definitionis quintus est modus; hic Græcè dicitur κατὰ τὴν λέξιν, Latinè, ad verbum, quando singulis vocabulis rem quam scire quærimus, intimamus. GIMEL.

Vera Dei definitio est finem non habere in perfectionibus.

Quid sit definitionis quintus modus.

℣. 4. *Generatio & generatio laudabunt opera tua: & potentiam tuam pronuntiabunt.* DALETH.

℣. 5. *Magnificentiam majestatis tuæ, & sanctitatem tuam loquentur: & mirabilia tua narrabunt.* HE.

℣. 6. *Et virtutem terribilium tuorum dicent: & magnitudinem tuam narrabunt.* VAU.

℣. 7. *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructuabunt: & justitiam tuam exaltabunt.* Venit ad secundam narrationem, ubi species Dominicæ laudis sacrato calculo prænotatur. Sed quamvis ista repetitio generationum infinitum tempus ostendere videatur, quia Domini opera semper constat esse laudanda: tamen *Generatio & generatio* ad duos magis debent pupulos applicari: una ad Hebræorum, quæ per signum circumcisionis electa est: altera quæ venit ex Gentibus. Ipsæ sunt enim quæ Domini beneficia susceperunt. Et meritò dicuntur præconia ipsius canere, quæ ad ejus devotionis probantur munera pervenisse. Sed quoniam hæc novem, id est, opera, potentia, magnificentia, ZAIN.

Duplex generatio una Hebræorum, altera Christianorum.

Loca argumentorum ex quibus Deus laudari potest.

ſanctitas mirabilia, virtus terribiliorum, magnitudo, memoria, juſtitia, in modum propoſitionis hic dicta ſunt, ut eiſdem lineis conſequenter debeat laus Dominica decantari; convenit ut ibi de ipſis evidentiùs dicere debeamus, ubi & auctoritas judicavit latiùs exponenda: quæ nos iſtis nominibus forſitan poſſumus appellare cataractas divini eloquii, fontes verborum cæleſtium, ubera beata præconii, unde & humanum genus piâ confeſſione reficitur, & Angelis beatitudo ſine fine præſtatur. Quæ argumenta in ſumma ita arbitror eſſe definienda: Ratio quæ rei incomprehenſibilis atque altiſſimæ ſummatim & breviter in quantum valet, non quantum eſt, efficit mentionem. Hinc enim nihil extrinſecus, nihil veriſſimile, nihil proferri videtur ambiguum: ſed omnia talia procedunt, qualia & veritas loquitur, & de veritate dicuntur. In magnum quoque ſacramentum hæc novem loca, unde laudes Dominicæ naſcuntur arbitror apprehenſa; ut Trinitatis honor tertio in ſe triplicato numero poſſit agnoſci. Iſte quoque numerus continetur & in codicibus ſacris, quos ſancta Domini legit & veneratur Eccleſia; id eſt, in Octateucho*, in Regum, in Prophetis, in Pſalterio, in Salomone, in Agiographis, in Evangeliis, in Epiſtolis Apoſtolorum, in Actibus Apoſtolorum cum Apocalypſi. Sic numerus iſte cæleſtium rerum commemoratione fecundus eſt.

*MSS. A. B. F. Pentateucho.

HETH. ℣. 8. *Miſericors & miſerator Dominus.* Tertia narratio quæ ſupereſt, introitur: in qua loca illa argumentorum latiùs exequitur, quæ in ſecunda parte breviter intimavit; ea nunc ſingillatim mente ſollicitâ perquiramus. Ab operibus Domini fecit initium, ut *Miſerator* dicatur. Nam quòd *Miſericors* dicitur, naturæ ipſius virtus eſt: quòd *Miſerator*, fragilitati noſtræ cauſa ſalutis eſt. *Miſericors* eſt enim cùm creat: quia nullis beneficiis provocatur ut præſtet: ſed clementiæ ſuæ diſpoſitione univerſa facit ad exiſtentiam pervenire. *Miſerator* quoque eſt, cùm res cadentes ſuâ pietate reconſtruit; quatenus qui per culpam corruunt, per gratiam ſubleventur. Quis enim actibus ſuis meretur munera Domini Salvatoris, dum abſolutè legatur: *Omnes peccaverunt & egent gloria Dei? Miſericors* autem *& miſerator* figura Paronomaſia eſt, quæ & Denominatio dicitur.

Quomodo Deus Miſericors & Miſerator.

Rom. 3. 23.

Patiens & multùm miſericors. Venit ad ſecundum argumenti locum, qui appellatur A potentia, quam non laudavit quòd terras ſuſpendit, maria coercuit, ſtellis cælum depinxit: ſed tolerantem dixit exceſſus humanos; ut qui puniri poſſent lege juſtitiæ, probentur per patientiam Domini non perire, ſicut legitur: *Nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur, & vivat.*

Ezech. 18. 32.

TETH. ℣. 9. *Suavis Dominus univerſis: & miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus.* Tertius argumenti locus eſt A magnificentia. Quid enim magnificentius, quàm *ſuavem eſſe univerſis*, qui tamen cum devotis ſenſibus ipſius munere guſtaverunt? Sicut Petrus Apoſtolus dicit: *Si tamen guſtaſtis quoniam dulcis eſt Dominus.* Dulcis enim dici non poteſt, niſi eis qui bona ipſius ſpiritualiter imbiberunt. Quid iterum magnificentius, quàm *miſerationes ſupra omnes operas* ſuas impendere, quæ eo gloriantur Auctore? Dicat aliquis, cur ergo damnandi ſunt peccatores, quos ejus creaturam eſſe nō dubium eſt? Sed reſpice, quia miſerationes conferendas dicit ſupra operas Domini. Ipſum enim coronat, quod in nobis occulto judicio gratiâ prærogante largitur: illud damnat quod diabolo machinante conſtruitur. Vis enim poſita verborum ſolvit abſolutiſſimè quæſtionem. Opera enim Domini ſemper eliguntur: noſtra vel diaboli ſine dubitatione damnantur.

1. Petr. 2. 3.

Quibus dulcis eſt Dominus.

Quid Deus in nobis coronet, quid damnet.

JOD. ℣. 10. *Confiteantur tibi Domine omnia opera tua: & ſancti tui benedicant tibi.* Quartus locus A ſanctitate narratur. Ipſa eſt enim ſanctitas quam ſuperiùs dixit, ut ei ſancti ſui debeant confiteri, id eſt, boni Angeli, Dominationes, Poteſtates, & Principatus, vel juſti homines, & quicquid beatum eſſe cognoſcitur. Sed quia omnes creaturæ non ſunt in intellectuali dignitate ſublimes, ut jumenta, ſaxa, ligna, terra, vel his ſimilia, quomodo illum poterit omnis creatura prædicare? Confitetur planè in hoc quod eſt, dum ſuum glorificare facit Auctorem, qui omnia admirabili diſpoſitione perfecit; ut aut per ſe ipſæ creaturæ laudent, aut per rationales ſubſtantias opera Domini valde bona prædicentur.

Quomodo omnes creaturæ Deum confiteantur.

CAPH. ℣. 11. *Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.* Quintus A mirabilibus producitur locus. Quàm mirabilis enim Deus, qui fecit cælum & terram, ea que diverſis bonis ſtupendâ varietate complevit! In parvis enim eſt menſura ſufficiens, in medioctibus æquabile temperamentum, in magnis abundantia copioſa donorum. Et neceſſe eſt totum eſſe mirabile, quando univerſarum rerum omnipotentem conſtat Auctorem.

LAMED. ℣. 12. *Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam: & gloriam magnificentiæ regni tui.* Sextus locus qui eſt A virtutibus introitur. Hoc eſt enim quod in ſecunda parte dixit: *Virtutem terribilium tuorum.* Sanctis enim* prædicantibus *nota facta eſt potentia* Domini, *& gloria regni* ejus: ne ignorata minùs forſitan quæreretur. *Nota* quoque *facta eſt potentia* ejus, cùm Petrus & Joannes ex utero matris claudum ambulare fecerunt, dicentes: *Viri Iſraëlitæ quid miramini in hoc, quaſi noſtra virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare?* Et paulò pòſt dicunt: Quòd in nomine Jeſu Chriſti ſalvus ſit factus. *Nota* etiam *facta eſt potentia* Domini, quando diverſas virtutes Apoſtoli invocato ejus nomine perfecerunt.

* Ed. Prædicatoribus.

Act. 3. 12.

MEM. ℣. 13. *Regnum tuum Domine regnum omnium ſæculorum: & dominatio tua in omni generatione & progenie.* Venit ad ſeptimum locum, qui trahitur A magnitudine. Nam ſi magnum eſt ad tempus imperare, quantò magnificentius dominationis terminum non habere? Primum enim ſignum Domini de perpetuitate laudavit, poſteà de ipſius dominationis effectu. Sunt enim regna humana, ſed non æterna: ſunt & aliorum comparatione fortia, ſed non diutiùs dominantia; & ideò perpetuitas iſta commemoratur: ne regnum tale putares, quale in mundo forſitan eſſe cognoſcis.

SAMECH. ℣. 14. *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis: & ſanctus in omnibus operibus ſuis. Allevat Dominus omnes qui corruunt: & erigit omnes eliſos.*

Octavus

Octavus locus aperitur, qui dicitur Ab abundantia. Ipsa est: *Memoriam abundantiæ suavitatis suæ eructuabunt*, quam superiùs in antefatâ secundâ parte memoravit. *Fidelis* ergo dicitur: quoniam sui adventus promissa complevit; & non in paucis, sed *in omnibus verbis suis*. Quod

Matth. 24. 35. revera ipsi soli convenit, qui dixit: *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*. Qui sicut verax in promissionibus: ita & sanctus in omni sua operatione dignoscitur. Hoc quoque ad abundantiam Domini non est dubium pertinere, quando elevantur ruentes, absolvuntur rei, eriguntur elisi. Tunc enim recordatio suavitatis ipsius habetur, cùm factorum talium virtus aspicitur, & eructuatur in laudibus ejus, qui dignatus est de potestate diaboli eripere peccatorem. Et vide quoniam & hîc duæ res Domino deputantur; ipse enim allevat ruentes, qui adhuc minimè corruerunt: ipse erigit elisos, qui jam ruinam sustinuisse noscuntur. Meritò, quoniam ne cadamus ipso custode defendimur; ut verò prostrati surgere valeamus, virtute ipsius nihilominus sublevamur. Hæc enim & talia per abundantiam suavitatis ipsius fieri posse non dubium est.

AIN. ℣. 15. *Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam* illis in tempore opportuno.*

*MSS. A. B. illorum.

PHE. ℣. 16. *Aperis tu manum tuam: & imples omne animal benedictione.* Ecce nonus locus intratur, qui dicitur A justitia. Hic in his duobus & alio versu qui sequitur latiùs explanatur; ut qui Dominum misericordem audiunt, justum quoque Judicem contremiscant. Justitiæ enim ipsius est, ut qui in ipso sperare non desinunt, ab ipso satietatis munera consequantur. Sed ista *esca* uniuscujusque rei continentia debet intelligi. Alia enim corporaliter, alia spiritualiter expetunt gubernari: sed his omnibus una *esca* est largitas dispensata Creatoris. Et ne crederes semper dandum esse quod petitur, adjecit: *In tempore opportuno.* Multi enim petunt, sed feliciter differuntur. Quapropter unum hoc assiduè deprecemur, ut illa nobis Dominus propitius tribuat, quæ expedire cognoscit. *Nos enim* (sicut dicit Apostolus) *quid oremus, sicut oportet, nescimus.* Cognoscimus etiam in potestate ipsius omnia constituta, quando ipso manum aperiente, omne animal benedictione completur. Sed meliùs, ut hoc animal rationabilem creaturam debeamus accipere, quam reverà constat posse benedici.

Omnibus una esca est largitas dispensata Creatoris.

Multi petunt à Deo, sed feliciter differuntur.

Rom. 8, 26.

SADE. ℣. 17. *Justus Dominus in omnibus viis suis: & sanctus in omnibus operibus suis.* Manifestata est pars illa justitiæ, quando ipsum quoque nomen cognoscimus esse memoratum. *Viæ* Domini sunt dispositiones atque voluntates, quas si verè intelligimus, semper justas esse sentimus. Nam cùm nos verberat, æquitatem facit: quia peccatis digna restituit; & ideò dum nobis petimus parci, priùs ejus justitiam confiteamur, & sic ab ipso expectemus munera pietatis. *Sanctus*, & pium significat, & patientem, & bonorum omnium largitorem: quoniam quicquid ab illo efficitur, virtutum laude completur. *Viæ* pertinent ad dispositiones, *operatio* ad effectum: sed hoc pro nostra imbecillitate dividitur. Cæterùm apud illum, hoc est velle quod facere, hoc disponere quod jubere.

Viæ Domini sunt dispositiones atque voluntates ejus, quæ semper justæ.

Apud Deum hoc est velle quod facere.

℣. 18. *Propè est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate.* COPH.

℣. 19. *Voluntatem timentium se faciet, & orationes eorum exaudiet, & salvos faciet eos.* Et hæc quoque probantur ad justitiam Domini pertinere. Proximus dicitur propitius, iratus verò longinquus. Nam præsentia ejus semper & ubique est, sicut & in superiori psalmo dictum est. *Si ascendero in cælum tu illic es: si descendero in infernum, ades*, &c. Sed quoniam & illi invocant, qui sua cupiunt desideria vana compleri, additum est: *In veritate*, quod omnes superfluitates excluderet: quia solus veraciter invocat, quisquis ab eo petit, quæ ipse magis postulanda constituit. Revera enim hunc exaudit, cui probantur profutura concedi. Nam quale est nimietatem precum exigere, quod importunum petitorem pœniteat accepisse? sicut filiis Israël contigit, quando Regem sibi dari more Gentium postularunt. RES.

Psal. 138. 8.

Quis veraciter Deum invocet.

1. Reg. 8. 5.

SIN. ℣. 20. *Custodit Dominus omnes diligentes se: & omnes peccatores disperdet.* Jam concluditur in brevitate pars illa justitiæ: quia utrumque ad Domini pertinet æquitatem, ut *diligentes se custodiat, & peccatores* pro eorum iniquitate *disperdat.* Quod autem dicit, omnes peccatores esse perdendos, illos significat qui in sua obstinatione persistunt. Nam qui se ad Dominum puro corde convertunt, peccatores esse jam desinunt, sicut in alio psalmo dictum est: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.*

Psal. 31. 1.

TAU. ℣. 21. *Laudem Domini loquetur os meum: & benedicat omnis caro nomen sanctum ejus in sæculum, & in sæculum sæculi.* Expositis omnibus locis, quæ laudem Domini generare ac producere censuerunt: nunc ejus repetit brevissimam conclusionem; ut quod nullis libris, nullis valet humanis viribus explicari, mirabili compendio probetur esse conclusum. Laudem Domini os suum, id est, cordis arcanum promittit effari, unde se Propheta noverat libenter audiri. Commonet etiam humanam carnem universam Dominum benedicere Salvatorem; quod dictum constat per figuram Synecdoche, id est, A parte totum. Per carnem enim significat homines, sicut idem homines significat, quando solas animas dicit, ut est illud Exodi: *Omnes autem animæ quæ intraverunt in Ægyptum, animæ septuaginta quinque.* Ipsa enim caro est, quæ potest Dominum dignâ laude benedicere. Si quam verò partem supra ista quæ diximus, sive in futuris, sive in præteritis psalmis diligens perscrutator invenerit, quæ ad laudes Domini debeat applicari, ad supradictorum aliquem modum (ut tamen nos opinamur) non dubitet pertinere; nec accuset à nobis ad liquidum minimè comprehensum, quod profitemur immensum. Hoc Aristoteles acer ingenio (ut arbitror) æmulatus, argumentorum sæcularium loca mirabili subtilitate collegit; ut sicut universus sermo litteris, ita & illâ complexione omnis humanitas* prolatâ sententiâ clauderetur. Hinc Dialectici disputationes suas compendiosis collectionibus arctaverunt: hinc Oratores velut quædam flumina cucurrerunt: hinc Poëtæ decoris floribus ambiuntur: hinc Satyrici: hinc Historici: hinc Comici Tragicique ditati sunt; ut penè ab humana lingua videatur exceptum, quod ab hac fuerit complexione divisum. Huic

Exod. 1. 5.

Aristoteles loca argumentorum scripturæ sacræ æmulatus.

* MSS. A. B. F. probata.

Quid sint Topica. rei Topica nomen imposuit. Topica verò sunt argumentorum sedes, ex quibus ad faciendam fidem velut elementis quibusdam conficitur intentio differentis. Quod legere atque tractare religio nulla condemnat: quoniam innoxiè requiritur, quicquid sacris litteris non probatur adversum.

Conclusio Psalmi.

AUdivimus in uno psalmo breviter complexa, quæ in scripturis sanctis latè diffusa sunt. Ubi enim non legitur aut opera ipsius, aut potentia, aut magnificentia, aut sanctitas, aut mirabilia, aut virtus terribiliorum, aut magnitudo, aut abundantia, aut justitia; ut meritò dici possit supernum horreum, ubi talis entheca rerum probatur esse cælestium. *Scriptura sacra supernum horreum dicitur, vel entheca rerum cælestium.* Solent enim omnia simul non poni; laus autem Domini (ut opinamur) sine aliquo istorum non potest inveniri. Sed cùm hîc formulam Dominicæ laudis diligenter expresserit, significavit utique & sequentes psalmos ad ejus sine dubio præconia pertinere, quibus talis regula complexioque præmissa est. Nec putes fortuitum, quòd septem psalmis laudes Domini continentur; *Cur septem psalmi laudes Domini contineant.* hoc est forsitan quod in centesimo decimo octavo psalmo dictum est: *Septies in die laudem dixi tibi.* *Psal. 118. 164.* Ipsa forsitan septem candelabra sunt, sicut Apocalypsis refert, quæ ante Dominum lucent. *Apocal. 1. 12. 11.* Ipsæ septem Ecclesiæ ad quas liber Domini jussus est destinari. *Isai. 11. 2.* Ipse denique Spiritus septiformis, qui ipsas laudes cælesti largitate concessit. Quapropter exultemus copiosè dedisse nobis Dominum, quod ejus auribus offeramus, tantùm pura conscientia præbeatur. Nam quis dubitet gratè suscipi, quod ipse sibi præcipit immolari? O pietas immensa Creatoris, & laudari se jubet, & ne nostris delinquamus eloquiis, quemadmodum prædicetur, ostendit! Non quod ille talibus indiguit: sed quia nobis hoc utile fuisse prospexit. **Ed. præcipitur.* *Deus totum dixit, totum monuit, ne velimus errare.* Totum dixit, totum monuit, ne velimus errare. Ad postremum & ipsam naturam humanitatis, ne fragilis periret, assumpsit. Sed consideremus, si qui tam ingentia dona suscipimus, peccare tantæ gratiæ debeamus?

PSALMUS CENTESIMUS Quadragesimus quintus.

Alleluia.

ECce iterum auribus nostris insonat cælestis auctoritas, pulsatque *Alleluia* januas cordis: ne vacuis atque inanibus cogitationibus occupemur: quoniam otiosum tempus habere non decet militem Christi. *Otiosum tempus habere non decet militem Christi.* Habet enim & lingua fructus suos; *Linguæ laus.* uberrima siquidem messis inde colligitur, si in laudes Domini purâ mente moveatur. Spirituale membrum est, cùm famulatur Auctori: ipsam quoque animam commendat, dum veritatem loquitur. Quapropter compleamus aërem dulcissimis sonis; nam musica ista salutaris non solum mortalium permulcet auditum, sed etiam intellectum delectat angelicum.

Divisio Psalmi.

CUpiens Propheta laudes Domini ex toto corde * cantari, primo ingressu dicit in hominibus minimè confidendum: ne aliquid ab eo peteretur tepidè; si & alius crederetur posse præstare. Secundo pronuntiat totam spem in omnipotente Domino reponendam; & cùm sit iste Dominus, ex factis suis pulcherrimè definitur; ut Gentilitas tam frequenti ratione convicta, errores suos fideli devotione derelinquat.

**Ed. cantare*

Divisio Psalmi.

℣. 1. LAuda anima mea Dominum. Ne terrenis desideriis voluntas otiosa vacaret, & in fatuis (ut assolet) curis mentis occuparetur intentio, dat sibi Propheta salubre consilium, unde * generalitati noverat consulendum; ut anima laudaret Dominum, non sonus concrepantium labiorum. ** MSS. A. B. F. gentilitati.* Sæpe enim sic meditata proferimus, ut peregrinâ cogitatione translati, non nos sentiamus dixisse quæ loquimur. Est enim virtus animæ spirituali vigore flammata, per diversa discurrens, quæ causas cælestium sive terrestrium creaturarum indagabili ratione perquirit: modò se superis, modò inferis miscens. *Quid sit cogitatio.* Sed ista quemadmodum se habeant, prout Dominus donare dignatus est, in libro animæ, qui in Variarum opere tertius decimus continetur, à nobis latiùs videntur exposita. *Cassiodorus auctor librorum de anima, & variarum.* Quapropter animam suam Psalmista hortatur laudare Dominum; ut explosis cogitationibus supervacuis, in ipso tantùm negotio totis viribus occupetur.

℣. 2. *Laudabo Dominum in vita mea: psallam Deo meo quamdiu * ero.* Intueamur quid sibi velit ista repetitio. ** MSS. A. B. F. fuero.* Priùs imperat animæ suæ laudare Dominum; nunc acquiescens duplici se promittit ordine laudaturum. Laudare in vita est, in illa æternitate Domino confiteri, quæ veriùs vita dicitur: quoniam nulla curarum pressurâ conteritur. Ideò enim, *Laudabo* dixit, ut futurum tempus ostenderet, quando Angelis justisque hominibus sors ista communis est. De ista verò præsenti vita, *psallam* dicitur, quod ad bonas operas (sicut sæpe diximus) manifestum est pertinere. Sic ergo accipiendum est, ut illic perpetuè, hîc psallatur assiduè. Nam & ipsum *quamdiu ero*, istud sæculum significat: quia futurum erat, quando hîc esse non poterat.

℣. 3. *Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum in quibus non est salus.* Cælestis Medicus humana pectora priùs mundat pestiferis curis, ut salutaria remedia competenter infundat. Dicit enim, nec in dæmonibus, nec in hominibus esse præsumendum, qui salutem dare non possunt, quàm jure proprio minimè possidere noscuntur. *Principes* hîc, spirituales nequitias debemus advertere, de quibus dicit Apostolus: *Quia non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus principes & potestates tenebrarum harum.* *Ephes. 6. 12.* *Filios hominum* significat sine dubitatione mortales, qui salutem dare non possunt: quia debitâ morte succumbunt. Solus est enim filius hominis, id est, sanctæ Virginis, qui tribuat salutem: *Solus Christus tribuit salutem.* quoniam ipsum constat humani generis existere Salvatorem.

℣. 4. *Exiet spiritus ejus & revertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes*

eorum. Causam reddit cur dixerit in hominibus non esse præsumendum. Hic spiritum, animam debemus accipere, sicut ait in Evangelio: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* Egressâ itaque animâ de claustro corporis sui, in terram remeat caro defluens, unde sumpsit initium. Ideò enim addidit, *suam*, ut significaret inde fuisse procreatam, sicut legitur in Genesi: *Fecit Deus hominem de limo terræ.* Mortis igitur tempore pereunt humanæ cogitationes, quæ se in diversos ambitus semper extendunt: modò possessionibus studentes: modò divitias congregantes: modò honores magnopere perquirendo. Sed hæc omnia dispereunt, quando earum rerum vota frustrantur; sicut divitem in Evangelio legimus increpatum: *Stulte hac nocte auferetur à te anima tua, quæ autem præparasti cujus erunt?*

Luc. 23. 40.

Genes. 2. 7.

Luc. 12. 20.

℣. 5 *Beatus cujus Deus Iacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo ipsius.* Explosis noxiis cogitationibus, quibus humanum genus tanquam gravissimis morbis inficitur, Propheta ad secundum venit ingressum, in quo tanquam salutare poculum humanis mentibus porrigit ebibendum. Non enim tantùm prohibuit inutiles præsumptiones, sed etiam quæ fuerant appetenda præmonuit. Dicit enim de ipsa cogitatione fieri beatum, qui sperat in Dominum. *Iacob* verò Patriarcham ideò sæpè diximus poni: quoniam post illam Angeli luctam primus ipse appellatus est Israël, id est, vir videns Deum. Quod vocabulum ad omnes electos competenter aptatur. *Adjutor* enim ideò positum est, ut nos ad bonos nisus nominis ipsius intelligentia concitaret. Illis enim adjutor est, qui ipso donante virtutum gradus ascendere bonis intentionibus enituntur. Sequitur, *Spes ejus in Domino Deo ipsius.* Ad superiorem sententiam pertinet ista prosecutio: quia *Beatus* est *cujus spes* esse cognoscitur *in Domino Deo* suo. Dicendo enim, *Spes*, patientiam præsentium significat, & desideria futurorum. Nam quodlibet istud in hoc mundo Christianus patiatur, æternæ beatitudinis cogitatione reficitur. Sed quoniam esse poterat & cultoribus dæmonum spes in deo suo, singulis variisque commatibus per unam speciem definitionis usque ad finem psalmi Dominum Christum designat, in quo debeat spes esse fidelium.

Quibus Deus adjutor sit.

Quicquid Christianus hic patitur, beatitudinis cogitatione reficitur.

℣. 6. *Qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Qui custodit veritatem in sæculum: facit judicium injuriam patientibus: dat escam esurientibus. Dominus erigit elisos.* Diximus in psalmo centesimo quadragesimo quarto posita esse loca, ex quibus laus Dominica formaretur: nunc eadem commemoranda locis aptissimis æstimamus. Ait enim: *Qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt;* quod ab operibus ejus laudem prodiisse non dubium est. Quid enim gloriosius, quidve potest esse magnificentius, quàm *cælum & terram fecisse, & omnia quæ in eis sunt?* Illud prætera quod dicit: *Facit judicium injuriam patientibus, dat escam esurientibus*, ad justitiam ejus manifestum est pertinere, quando æquitatem suam * hominibus, prout vult, judicii sui dono concedit. Secunda autem est ista species definitionis quæ Græcè dicitur Ennoëmatice, Latinè Notio nuncupatur. Non enim dicit substantialiter quid sit Deus: sed quid agat, vel quid egerit. Actus enim ejus ex parte aliqua, quantùm tamen ipse concedit, potest notitia nostra comprehendere: substantiam verò ipsius non prævalet indagare. Dicit enim primùm: *Qui fecit cælum & terram.* Ipse est in quo spem suam debeant ponere Christiani. Sed licet cæli & terræ appellatione cuncta concluserit: addidit tamen, *Et omnia quæ in eis sunt;* ne quem alium putares vel minutissimarum rerum existere Creatorem. Sequitur, *Qui custodit veritatem in sæculum.* Ipse est scilicet Dominus Christus qui dixit: *Ego sum via, veritas, & vita.* Necesse est enim ut ille loquatur veritatem in sæculo, qui cælestis veritas approbatur. De hominibus autem qui sub peccato sunt, dictum est: *Omnis homo mendax.* Adjecit, *Facit judicium injuriam patientibus.* Christus est verus Judex, & Gubernator æternus, qui afflictos propter nomen suum vindicat, & miseretur innoxiis. Ipsi quippe sunt qui injuriam, id est, injustitiam patiuntur, quando veritatem prædicantes, pœnis vehementibus affliguntur. Intulit, *Dat escam esurientibus.* Ipse enim dat escam esurientibus, qui Creator est mundi. Sed oportet nos escas spirituales expetere: ne sicut Judæi saturitatem solùm ventris delectemur accipere. Dicit enim Amos Propheta: *Ecce introduco famem super terram; non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Dei.* Subjecit, *Dominus erigit elisos.* Nec hoc quoque dubium est, quia elisos erigat. Nam cùm diabolus elidat, Dominus sublevat. In ipso ergo ponenda est spes, qui non elidere, sed erigere consuevit.

* MS. G. & Ed. omnibus.

Actus Dei ex parte aliqua possunt notitia nostra comprehendi substantia verò ejus nunquam.

Joan. 14. 6.

Psal. 115. 11.

Oportet nos escas spirituales expetere.

Amos 8. 11.

℣. 7. *Dominus solvit compeditos: Dominus illuminat cæcos. Dominus diligit justos: Dominus custodit advenam.* In hoc & sequenti versu ille locus aptandus est: *Memoriam abundantiæ suavitatis ejus.* Quid enim suavius, quàm ut misericordiæ ejus facta memorentur, ut dicat: *Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat cæcos, Dominus diligit justos, Dominus custodit advenam, pupillum & viduam suscipiet, & viam peccatorum exterminabit?* Solvit utique compeditos Dominus Christus, sicut in Evangelio dictum est: *Nonne oportebat hanc filiam Abrahæ, quam alligaverat satanas decem & octo annis solvi ab infirmitate sua?* Sed hoc non solum de vexatione immundi spiritus potest intelligi: sed etiam de omnibus vitiis, quibus mens nostra quasi quibusdam funibus illigatur. Nam sicut ligat diabolus qui peccata connectit: ita solvit Christus qui delicta dimittit. Sequitur, *Dominus illuminat cæcos.* Omnes vitiosi cæci sunt: quia peccatorum obscuritatibus implicantur. Sed istos ille solus illuminat qui in Evangelio luto facto perunxit oculos, & contenebratum hominem ad gaudium perfectæ sanitatis adduxit. De quo etiam dictum est: *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Addidit quoque, *Dominus diligit justos.* Cujus est enim justos diligere, nisi qui eos prævalet in æternam beatitudinem collocare? Nam sicut diabolus affectat impios: ita *Dominus diligit justos.* Subjecit etiam, *Dominus custodit advenam*, id est, qui de Babylonia civitate diaboli ad Jerusalem civitatem Domini Salvatoris advenerit. Hunc *custodit*, si tamen in electorum

Luc. 13. 16.

Mens nostra vitiis quasi quibusdam funibus illigatur.

Omnes vitiosi, cæci sunt.

Joan. 9. 6.

Joan. 1. 9.

habitatione permanserit, sicut in alio psalmo dicitur: *Incola ego sum apud te in terra, & peregrinus sicut omnes patres mei.*

Psal. 38. 13.

℣. 8. *Pupillum & viduam suscipiet: & viam peccatorum exterminabit.* Pupillus & vidua sunt, qui Dominum purâ mente respiciunt, humanis solatiis destituti; hos recipit Christus suo munimine vindicandos. Sed cùm istos pro sua pietate receperit, diabolum qui est *via peccatorum, exterminabit*, id est, à termino regni sui reddet alienum; quod unicuique impiorum in illa sancta judicatione venturum est. Sic istis decem sententiis præconialibus, in quo Domino debeat spes esse fidelium, abundanter ostensum est. Et ne forsitan putes esse contrarium, quod in superiori psalmo diximus novem loca Dominicæ laudis disposita: nunc autem in præconiis ejus denarium calculum memoravimus esse decursum. Scias aliud esse argumentorum sedes, aliud definitionum regulas; ibi enim singula quæque generali distinctione sunt posita: hîc autem sub una specie definitionis variis sententiis quid sit Dominus intimatur; & sicut fieri solet, de uno loco argumentorum duæ definitiones pluresve collectæ sunt.

Pupillus & vidua sunt qui Dominum pura mente respiciunt.

℣. 9. *Regnabit Dominus in æternum Deus tuus Sion, in sæculum sæculi.* Hoc ex magnificentia Domini probatur intelligi. Quid enim magnificentius quàm regnare Dominum Sion in sæculum sæculi, cujus regni non erit finis? *Regnabit*, futurum tempus videtur ostendere, quando jam in ipso corda nostra firmissimâ stabilitate consistunt. Modò enim in membris suis plenissimè regnare non dicitur Christus: quia corda eorum interdum inanibus cogitationibus occupantur. Sed cùm hoc mortale corpus induerit immortalitatem, & noxias istas cogitationes cum mundi istius amissione reliquerit, tunc perfectè in sanctis regnaturus est Christus, quando (sicut scriptum est) *Erit Deus omnia in omnibus.* Cujus autem sit iste Dominus evidenter exponitur: *Deus tuus Sion. Sion* Ecclesiam Catholicam significare sæpe jam dictum est, propter speculationem quam exhibet populo Christiano. Ipse enim & cum ea, & in eadem regnabit, qui est benedictus in sæcula sæculorum.

Cur Christus modò in membris suis plenissimè non regnet.

1. Cor. 15. 28.

Conclusio Psalmi.

CONtemplationis beneficio Propheta circa finem quasi sæculi constitutus, ubi jam mundi cognoscitur potiùs damnanda perversitas, universitatem docuit Domini laudibus occupari: ne caduca desideria quæreret, quæ proximè finienda constaret. Sed cùm illud tempus venturum dicitur nobis, istud nostrum sine dubio nuntiatur. In mundi enim fine sumus, quando eum non longo intervallo susceptâ morte deserimus. Transeant à nobis cupiditates caducæ, illecebræ sæculares abscedant, illud potiùs desideremus quod æternum esse cognoscimus.

PSALMUS CENTESIMUS Quadragesimus sextus.

Alleluia.

VErba tituli sui subsequens textus exponit, ut peregrinâ locutione non egeat, quem declaratio proprii sermonis explanat; lege enim initium psalmi, & exposuisti titulum. *Alleluia* siquidem significat *Laudate Dominum*; quod sibi utrumque sic consonâ voce respondet, ut titulum initium putes esse psalmi: initium verò psalmi, titulum rationabiliter arbitreris. Quapropter confidenter atque hilares ingrediamur hunc psalmum, cujus notitiam salutarem in ipsis quoque foribus absolutè cognoscimus.

Divisio Psalmi.

PRimo modo hortatur Propheta populum devotum laudare Dominum, qui humiles erigit, & superborum colla concidit. Secundo, alacriter Domino dicit esse psallendum, qui supplicantibus beneficia profutura concedit: quoniam qui de suis viribus præsumunt, ei placere non possunt.

Expositio Psalmi.

℣. 1. LAudate Dominum quoniam bonus est psalmus: Deo nostro jucunda sit laudatio. Omnis opera humana mercedem sibi postulat debere retribui; ut quod laboriosè peragimus, spe propositi muneris consolemur. In laudationibus verò Domini actus ipse habet præmium suum: quando ipsa erit retributio, quæ nunc est exercitatio. Nam cùm bonum sit Dominum prædicare, inde unusquisque noscitur promissa dona recipere. Recipit planè, quando in illa angelicâ societate singulare fit munus sanctorum, perpetuum Domini subire præconium. Laudemus ergo devotione quâ possumus, & hîc illa beata dona meditemur. Quid enim felicius, quàm modò exercere, quod te speras in futura beatitudine posse peragere? Psalmus autem est, ut à Majoribus traditur, organum musicum, sicut cithara, pandurium, aliaque quæ vocibus nostris dulcissimâ modulatione respondent; quod sæpe diximus ad actus nostros probatissimos pertinere. Quapropter laudationem Domini, & psalterium in unam præcipit venire concordiam; ut sicut linguâ Divinitatis præconia dicimus: ita eum bonorum actuum operatione laudemus. Sequitur, *Deo nostro jucunda sit laudatio.* Divinitati quippe est jucunda laudatio, quando actus nostri à sanctorum verborum qualitate non discrepant. Nam quale est ut psalmus castitatem dicat, & cantor ab obscœnitate se non subtrahat? Si humilitatem prædicet, & narrator ejus superbiæ flatibus intumescat? Quapropter non potest à Domino benè percipi, quod contrariâ inter se noscitur adversitate luctari. Tunc est enim Domino jucunda laudatio, quando in unam societatem vox & vita convenerint.

In laudationibus Domini actus ipse habet præmium suum.

Quid sit Psalmus.

Tunc est Domino jucunda laudatio, quando in unum vox & vita convenerint.

℣. 2. *Ædificans Ierusalem Dominus: & dispersiones Israël congregans.* Per hunc & duos versus

alios qui sequuntur ex mirabilibus factisque gloriosis Dominus jure laudatur. Nam cùm dicit: *Ædificans Ierusalem Dominus: & dispersiones Israël congregans. Qui sanat contritos corde: & alligat contritiones eorum. Qui numerat multitudinem stellarum: & omnes nomine suo vocat*, de factis utique suis mirabilis approbatur. Ostenditur autem in primo versu discrepantia Dominum non amare, quando eum constat dispersa colligere. Nam quemadmodum in nobis patiatur alios esse actus, aliam cantilenam, qui totius mundi populos in sanctam colligit unitatem? Sic enim de vivis lapidibus ædificat Dominus civitatem Jerusalem, quando *dispersiones Israël congregat*, quæ in toto mundo habitare noscuntur; sicut in Evangelio dictum est: *Et mittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabit electos à quatuor angulis terræ.*

Deus discrepantia non amat.

Matth. 24. 31

* Ed. congregabunt.

℣. 3. *Qui sanat contritos corde: qui alligat contritiones eorum.* Mirabile genus curationis edicitur; ut si restaurari volumus, nosmetipsos vivacissimè conteramus. Sed ista contritio ad redintegrationem pertinet, ad soliditatem deducit; & quod supra omne bonum est, illum Medicum introducit, qui æternam tribuit sospitatem. Sequitur, *Qui alligat contritiones eorum.* Metaphora ab artificibus medendi, qui ossa fracta atque contrita quando solidare cupiunt, linteorum illigatione constringunt; ut in soliditatem pristinam, ad locum suum redeuntia membra coalescant. Sic cælestis Medicus pœnitentium corda gravi afflictione contrita, quasi quadam fascia pietatis suæ superducta constringit atque consolidat, & ad firmissimam spem sanitatis adducit; sicut & in quinquagesimo psalmo dictum est: *Cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Nam & ille Publicanus qui pectus suum assiduâ percussione tundebat, ipsam in se contritionem probatus est effecisse, quam reo peccatori non desinebat ingerere.

Si restaurari volumus, nosmetipsos conterere debemus.

Deus medico comparatur.

Psal. 50. 19.

Luc. 18. 13.

℣. 4. *Qui numerat multitudinem stellarum: & omnes nomine suo vocat.* Sed quamvis & istud ad litteram Domini potentiam videatur ostendere; ut nobis innumerabiles stellas, Divinitati dicat esse numerabiles, earumque nomina propriis vocabulis nuncupari: quoniam illi omnia comprehensibilia sunt, cui arena maris, & guttæ pluviarum, & capilli hominum dinumerati esse noscuntur. Nam cùm dicit: *Nomine suo*, Astrologos arguit, qui eas vocant nominibus alienis, ut Veneris, Mercurii, Jovis, Martis, Saturni, & his similia. Illud tamen aptius est, ut ea magis intelligere debeamus. Superiùs enim dixerat: Contritos corde esse salvandos, quos jam post indulgentiæ medicinam stellas debemus accipere. Lucent enim velut astra in nocte hujus sæculi, qui meruerunt in sanctorum numero congregari. Sed quamvis multos hic continere videatur Ecclesia: illi tamen à Domino numerantur, qui regni ejus participatione gaudebunt. Nam stellas, sanctos viros nos posse intelligere Genesis locus ille testatur, qui ait: *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli.* Et Salomon dicit: *Iusti autem fulgebunt sicut stellæ cæli.* Scimus autem à Domino nomina vocari posse sanctorum, quando eos in cælo legimus esse conscriptos; sicut in Evangelio dicit: *Nolite gloriari quia dæmonia subjecta sunt vobis: gaudete autem & exultate, quia nomina vestra scripta sunt in cælis.*

Sancti stellis comparati.

Genes. 22. 17.

Sap. 3. 7.

Luc. 10. 20.

℣. 5. *Magnus Dominus noster, & magna virtus ejus: & sapientiæ ejus non est numerus!* In hoc & sequenti versu A magnitudine, Domini laus decora cantatur. Dicendo enim, *Magnus Dominus & magna virtus ejus: & sapientiæ ejus non est numerus. Suscipiens mansuetos Dominus: humilians autem peccatores usque ad terram*, magnitudo ejus absolutè declaratur. Nam cùm superiùs Propheta per diversas partes laudis excurreret, admiratione completus exclamat: *Magnus Dominus noster!* utique cujus nec facta numerari, nec laus prævalet apprehendi: Congregans dispersiones Israël, sanans contritos corde, numerans multitudinem beatorum, & omnes nomine suo vocans. Quis enim possit comprehendere, quanta sit de cunctis collecta laudatio, cùm sit in unaquaque re mirabilis magnitudo? Dicendo enim, *Noster*, culturas dementissimæ paganitatis excludit. *Virtus* autem *magna*: quia singularis: quia omnipotens: quia rerum omnium Gubernator & Conditor est. Sequitur, *Et sapientiæ ejus non est numerus.* Hic numerum pro fine debemus accipere: quia omnia calculus quæ sunt numerat & definit. Sapientia verò Dei quemadmodum potest habere numerum, quæ Auctor calculi esse cognoscitur? Nam si numerari posset, jam videretur esse sub numero. Quod si nec ipse numerus totus à nobis potest sciri, quomodo, quâ ratione prævalet divina sapientia comprehendi? Creaturis enim suis incompatabiliter potior est Creator, & ideò veraciter dictum est: *Sapientiæ ejus non est numerus.* Nam de his quæ creavit, Sapiens dicit: *Omnia in mensura, numero, & pondere Deum fecisse.* Sap. 11. 21.

℣. 6. *Suscipiens mansuetos Dominus: humilians autem peccatores usque ad terram.* Mansueti sunt, quos superiùs dixit tribulatione contritos, & afflictionis consuetudine patientes. Et intuere quàm pulcherrima sit facta diversitas. Mansueti suscipiuntur in cælum: superbi dejiciuntur in terram; ut per mutationem vicariam unde humilis levatus est, ibi superbus corruat; & unde satanas elatus cecidit, fidelis homo sublevatus ascendat.

℣. 7. *Incipite Domino in confessione: psallite Deo nostro in cithara.* Venit ad modum secundum, ubi hortatur hærentes, impellit dubios, increpat negligentes. *Incipite* enim illis dicitur, qui adhuc tacere noscuntur. *Domino in confessione*, subaudiendum est, cantate. Sed ista confessio laudem monet, & probitatis actionem hortatur. *Cithara* enim significat virtutes morales consonâ operatione præcinentes, quæ tunc veram citharam reddunt, quando se fœderatâ societate conjungunt. Nam sicut integra lyra dici non potest, cui aliqua chorda subtrahitur: sic nec vir sanctus perfectus æstimatur, cui virtus ulla minuitur.

Per citharam virtutes morales accipiuntur.

℣. 8. *Qui operit cælum nubibus: & parat terræ pluviam. Qui producit in montibus fœnum: & herbam servituti hominum.* In hoc & sequenti versu denuò Domini opera memorantur. Dicit enim: *Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluviam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam servituti hominum. Qui dat jumentis escam ipsorum, & pullis corvorum invocantibus eum.* Quid enim potentius, quàm Creatorem creaturis suis competenti modulo subvenire? Frequenter

autem scriptura divina hanc speciem definitionis amplectitur; ut per id quod Dominus operatur, virtus ejus potestasque monstretur. Quod nunc per istum & alium versum consequenter efficitur. Nam cùm superiùs posuisset: *Incipite Domino in confessione:* nunc cui Domino sit confitendum evidenter ostendit. Sed quamvis ista & ad litteram benè videantur intelligi: meliùs tamen si allegoricè dicta sentimus. *Cœlum* hîc sanctam prophetiam congruenter advertimus; hanc divinâ provisione similis nubibus tegit obscuritas, ut sensus nostros incitet ad quærendum, dum gratiùs accipitur, ad quod fatigato desiderio pervenitur. Sequitur quid *nubes* istæ parturiant, scilicet ut copiam videantur præstare pluviarum, hoc est, divinæ prædicationis fontes irriguos. Sed cui terræ hæc pluvia paratur, utique sitienti. Ille enim verbum Domini efficaciter suscipit, qui se ad audiendum superno munere desideranter obtulerit. Nec vacat quod dixit, *Parat:* quia nisi ille eam præparaverit, nullus ad ipsam potest suis meritis pervenire. Sequitur, *Qui producit in montibus fœnum, & herbam servituti hominum.* Hoc quoque spiritualiter accipiendum est. *Montes* significant viros sanctos, in quibus Dominus fœnum herbamque producit, unde simpliciores in Ecclesia Catholica tanquam simplicia jumenta pascantur. *Fœnum* pertinet ad prædicationes robustas: *Herba* ad monita molliora. *Fœnum* siquidem fuit, quando dixit Apostolus: *Volo omnes homines esse sicut meipsum. Herba: Qui se non continet, nubat.* Et iterum, *Volo adolescentulas viduas nubere.* Et rursus, *Lac vobis potum dedi non escam.* Ista enim minora præcepta herbis meritò comparantur. Nam quod dicit: *Servituti hominum,* significat usui humano deputata. Unde absolutè cognoscitur, superiora quæ dicta sunt, ad homines esse referenda.

Per cœlum Prophetia intelligitur.

Qui Verbum Domini efficaciter suscipiat.

1. Cor. 7. 7.
Ibidem. 9.
1. Timot. 5. 14.
1. Cor. 3. 2.

℣. 9. *Qui dat jumentis escam ipsorum: & pullis corvorum invocantibus eum.* Jumenta Ecclesiasticos significant greges, qui competenti refectione pascuntur, alii lacte, alii cibo solido, prout Dispensatori visum fuerit, qui solus novit quæ sunt profutura præstare. *Corvi* sunt irreligiosi viri, qui peccatorum nigredine inseparabiliter vestiuntur, nec aliquo splendore conversionis elucescunt. *Pulli* verò *corvorum* (ut Physiologi volunt) cælesti rore vescuntur, & adhuc paternas escas, id est, cadaverum fœtores beneficio ætatis ignorant. Quapropter Paganorum filiis atque perversorum dat escam: quia paternam vitam innocentiæ munere non sequuntur. Et vide quid addidit: *Invocantibus eum:* quoniam soli ipsi eum invocant, qui regulas scripturarum nullâ hæreticâ pravitate subvertunt. Hoc nisi ad homines referas, *invocare Dominum*, quemadmodum potest pullis convenire corvorum?

Per jumenta Ecclesiastici greges significantur.
Per corvos irreligiosi viri.
Quis verè Deum invocet.

℣. 10. *Non in viribus equi voluntatem habebit: nec in tabernaculis viri beneplacitum est ei.* Postquam narravit illa quæ fecit Dominus: nunc dicit quæ ei possunt omnimodis displicere. Equus ad superbiam plerumque ponitur indicandam; nam & ipsum animal cervice præsumens, frænis semper incumbit, & ad cursus rapidos spumosâ concertatione festinat. Huic superbus homo atque prætumidus comparatur, cui Divinitas non potest esse placabilis: quia mansuetos eligit & devotos; sicut & alius psalmus dicit: *Fallax equus ad salutem.* Et alibi: *Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Tabernacula virorum*, infidelium sunt conventicula dementium Paganorum, quæ se in culturas pessimas semper extendunt. Respice vim verborum, quia *virorum* dixit *tabernacula*, non divina, id est, præsumptiones illicitas, quas sibi audaces homines propriâ voluntate constituunt. Vir enim & in malo ponitur, sicut est illud: *Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.*

Superbus homo equo comparatur.
Psal. 32. 17.
Psal. 19. 8.
Psal. 5. 7.

℣. 11. *Beneplacitum est Domino super timentes eum: & in eis qui sperant super misericordia ejus.* Superiùs dixit qui ei poterant displicere: nunc dicit quales sint illi qui placent. Amat itaque eos Dominus, qui eum formidant, sed non timore degeneri. Multi enim timent: sed quia desperant de misericordia ejus, minimè diliguntur; sicut Judas qui post timorem culpæ recognitæ, non supplicandum, sed desperandum potiùs æstimavit. Ille enim timor Deo probatur acceptus, qui cum amore maximo & pia præsumptione conjungitur. Timeat ergo unusquisque ne peccet: amet ut supplicet. Nam si rogaturus non est, hoc facit & ille qui non timet.

Ille timor Deo acceptus, qui cum amore & pia præsumptione conjungitur.

Conclusio Psalmi.

Et hunc quoque psalmum ad finem sæculi pertinere non dubium est, quando dispersiones Israël in unum populum congregantur, ut fiat unus grex, & pastor unus. O beatum tempus, quando lapides illi vivi pretiosiores omnibus margaritis in cælestem fabricam & æternam beatitudinem colliguntur. Tunc unicuique sanctorum erit dulcissimus labor suus, quibus pariet luctus consolationem, persecutio æternam requiem, paupertas pia dabit regna cælestia; & quicquid hîc graviter pertulerunt, ibi se talia sustinuisse gaudebunt. Dona Domine hic patientiam malorum, ut illic facias nobis gaudium esse perpetuum.

Joan. 11. 16.

PSALMUS CENTESIMUS Quadragesimus septimus.

Alleluia.

Ad consuetum quidem *Alleluia* revertimur: sed hoc nullatenus repetere fastidimus: gustus qui semper appetitur, auditus qui non habet tædium, intellectus qui sine labore percipitur. Cujus verbi tantus honor est, ut cùm sit in Hebræa Lingua reconditum, nullo tamen constet alio sermone translatum. Hoc Græcus, hoc Latinus, hoc Chaldæus, hoc Syrus, hoc Persa, hoc Arabs, hoc tenet natio cuncta terrarum; & quicquid est deditum Divinitati, dignitatem hujus nominis piâ devotione veneratur. Nulli absonum, nulli videtur absurdum: sed omnes celebrant gaudia sua hujus nominis suavitate prolata. Hoc ergo purâ mente cantemus, totisque in eo viribus occupemur; ut sicut corporeis auribus dulcissimus sonus redditur: ita & cordis sinceritate proferatur.

Alleluia nomen est Hebræum, à nulla natione translatum.

Divisio Psalmi.

PRimo capite Propheta ad Jerusalem, id est, supernam breviter loquitur civitatem; ut secura jam reddita in civibus suis, Dominum debeat jugi exultatione laudare. Secundo mysticis allusionibus latiùs enumerat, quanta populo suo pius Miserator indulserit.

Expositio Psalmi.

℣. 1. LAuda Jerusalem Dominum: lauda Deum tuum Sion. Psalmus hic à primo versu usque ad finem potentiam Domini prædicandam commemorat; quod psalmi ipsius relatione cognoscis. *Jerusalem* (sicut jam sæpe dictum est) interpretatur visio pacis, quæ propriè ad illam civitatem pertinet, quæ vitiorum & scandalorum consortia non habebit. Sed ista visio pacis erit Domini contemplatio Salvatoris, quam nemo alter merebitur, nisi qui ab universa mentis perturbatione liberatur. Unde meritò hæc duo nomina futuræ illi conveniunt civitati, adepti præmii munus, & vocabulum sublime Pastoris.

Jerusalem interpretatur visio pacis.

℣. 2. *Quoniam confortavit seras portarum tuarum: benedixit filios tuos in te.* Patenter causa futuræ beatitudinis indicatur. Nam cùm res ista multorum Prophetarum ore promissa sit: lucidissimè tamen præsenti narratione declaratur. Cùm enim seras confirmatas dicit esse portarum, clausas januas beatæ civitatis ostendit. *Sera* enim à serò dicta est, quo tempore in ostium mittitur, ut intrandi licentia denegetur. Quod illo tempore accidet, quando Sponsus intraverit, sicut in Evangelio de Virginibus dicit: *Et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, & clausa est janua.* Clausa scilicèt non ad custodiæ pœnam, sed in beatitudinem sempiternam: quia nec inde quisquam ulteriùs sanctus exibit, nec aliquis posteà novus intrabit. O beatitudo secura justorum, quæ tali lege probatur suscipi, ut nunquam possit amitti! Meritò, quoniam civitas illa contuibilem Deum intus habet; & ideo nemo inde desiderat egredi: quia præter ipsum simile nil prævalet intueri. Sequitur, *Benedixit filios tuos in te.* Magna est quidem benedictio filiorum: sed multò gratior, quando inter viscera materna præstatur. Quale est enim matri semper videre florentes filios suos? Quale filiis genitricis gratiam jugiter contueri? Ideò enim dictum est: *In te:* quia nunquam ab illa Jerusalem exire poterunt, qui æterno munere consectantur.

Sera à serò dicta.

Matth. 25. 10

℣. 3. *Qui posuit fines tuos pacem: & adipe frumenti * satians te.* Civitas illa magna inæstimabilis, sub quanta laudis brevitate descripta est? Nam quid illa præstantius dici potest, cujus fines pacis munere terminantur? Unde absolutè colligi potest, quia æternâ tranquillitate perfruitur, quod intus habitare monstratur. Contrà quicquid præter ipsam contigerit esse, gehenna est. Et sicut beata Jerusalem pacem possidet: sic infelix Babylonia dolorum pugnam procul dubio sustinebit. Unius enim partis definitione, alterius causæ evidenter prodidit qualitatem. Hoc schema dicitur Emphasis, quæ significat etiam id quod non dicit. Sed quemadmodum pax ista proveniat, consequenter exponitur, dum fideles Christi Domini contemplatione saginantur. Adipem quippe frumenti dicit ipsam contuibilem Deitatem, unde sic justorum sensus reficitur, ut omnem satietatem superare noscatur. *Ipse est verus panis, qui de cælo descendit.* Nam si nos hic corporis sui participatione reficit, quemadmodum ibi satiabit, quos toto lumine suæ Deitatis impleverit? Revera secura pax & inviolata tranquillitas, quando indigentia nobiscum ulla non litigat, nec aliquem lassitudo defatigat, non frigus contristat, non esuries gravat, & cætera quæ hic nostræ imbecillitati bellum semper infligunt. Ibi autem corporis animæque talis est societas, ut nullâ inter se adversitate discordent: sed sibi utraque gloriosâ voluntate consentiant.

* *MSS. A. B. F. satiat.*

Pax æterna ex divina contemplatione provenit.

Joan. 6. 41.

Christus nos hic corporis sui participatione reficit.

℣. 4. *Qui emittit eloquium suum terræ: velociter currit sermo ejus.* Descriptâ civitate futuri sæculi, Propheta venit ad secundum caput, in quo munera hic nobis conferenda prædicit; ut veritas tunc futuræ rei per beneficia præsentia jam possit agnosci. *Eloquium* Domini Verbum Patris est, quod ad terras descendit, quando humilitatem piæ Incarnationis assumpsit. *Emittit*, prophetiæ spiritu præsens tempus ostendit, quamvis hoc de futuro dicere videretur. Sed cùm dicit: *Emittit*, non minorem prodit, sed concordiam sanctæ unitatis ostendit. Hujus enim omnipotentis Verbi sic *currit sermo velociter*, ut sanctæ Trinitatis agnitio celerrima mirabili mundum velocitate compleverit: idolorum culturas veritatis ipsius manifestatione convertens.

Eloquium Domini verbum Patris est.

℣. 5. *Qui dat nivem sicut lanam: nebulam sicut cinerem spargit.*

℣. 6. *Mittit crystallum suum sicut frusta panis: ante faciem frigoris ejus quis* subsistit?* Postquam adventum Christi Domini prophetavit: nunc quid ejus beneficia præstent per allusiones tropicas consequenter exponit. Quæ figura dicitur Parabole: quoniam res sibi genere dissimiles comparantur. Hæc igitur omnia, nix, nebula, crystallum, frigus, mala sunt hujus sæculi, quæ peccatorum gelu mortalia corda constringunt, & in stupore saxeo faciunt permanere, nisi Domini calore solvantur. Sed videamus quemadmodum singulis rebus competens medicina præstetur. Dicit enim: *Qui dat nivem sicut lanam.* *Dat*, facit significat, sicut vulgò dicimus: Dedit nobis indicium, quando aliquid monstratum atque edoctum esse declaramus. Quapropter facit nivem sicut lanam; ut quod ante frigoris acerbitate gelatum est, in laneam mollitiem perducatur. Quod fit utique, quando frigidissima peccatis corda mortalium ad ardorem satisfactionis adduxerit. *Nix* enim est homo cùm recedit à Domino: *lana* cùm ad ejus meruerit venire medicinam. *Nebula* idem significat omne peccatum, quod semper caliginosâ obscuritate peragitur: sed velut cinis, Domino præstante dispergitur, dum ejus cumulus confessionis gratiâ dissipatur. *Crystallum* verò est in modum vitri per numerosas hyemes glacies condurata, & in duriciam saxi liquens admodum perducta substantia. Cui obstinati peccatores meritò comparantur, qui algore perfidiæ constricti, per dies singulos congelescunt. Hos quoque Dominus *velut frusta panis emittit*, quando

* *MSS. A. B. sustinebit.*

Quando homo est nix, quando lana.

Quid sit crystallum.

Peccatores obstinati crystallo comparati.

conversos sua facit prædicare magnalia, unde populus esuriens cælesti pane vescatur. Frusta enim, partes dicimus corporis alicujus. Significant quippe doctrinæ diversa dona, quæ ex peccatoribus in sanctis suis Dominus sæpius monstrare dignatus est. Sequitur, *Ante faciem frigoris ejus quis subsistit?* Ante præsentiam frigoris ejus dicitur, non quod ab ipso veniat, sed quod forte fieri permittat. Quale est illud: *Induravit Deus cor Pharaonis.* Et alibi: *Ego Dominus faciens bonum, & creans malum.* Quapropter ante illud frigus, quod ipse non removet, nemo valet subsistere: quoniam potest homines pigrâ fatuitate damnare. Exaggeratur enim periculum, ut liberationi gloriosissimæ major gratia debeatur.

Exod. 10. 20. *Isai.* 45. 7.

℣. 7. *Mittit verbum suum & liquefaciet ea: & flavit spiritus ejus & fluent aquæ.* Veniente Verbo nulla obscuritas, nullum frigus, nec ipsa quoque debet desperare duricia: quoniam resoluta malis suis quæ vocata fuerint, perducuntur in saluberrimum liquorem. Sic quæ extiterant peccatorum gelu constricta, pietate Domini defluunt in medelam; sicut & alibi dictum est: *Nec est qui se abscondat à calore ejus.* Nam spiritu ejus quasi austrino flatu duricia periculosi frigoris evanescit, dum acervi scelerum dissoluti, in humilitatis gratiam tabida colla deponunt; & in liquores saluberrimos adducti, spiritualis beneficii fluenta profundunt. Sic factum est de persecutore Saulo, sic fit hodieque de plurimis, ut qui modò sunt obstinatâ voluntate sicci, fiant posteà fluxu prædicationis irrigui.

Veniente verbo nec ipsa debet desperare duricia.

Psal. 18. 7.

℣. 8. *Pronuntians verbum suum Iacob, justitias & judicia sua Israël.* Per Jacob & Israël significatur Ecclesia. Hæc enim duo nomina unius extitêre personæ, sicut ex duobus populis factus est unus, qui & Israël benè dicitur, & Jacob propriè nuncupatur. Nam & modò Israëlita est quicumque fidelis est, & antè Jacob fuit qui Domino purâ devotione complacuit. Ipsi enim verbum suum, ipsi noscitur pronuntiasse justitias.

℣. 9. *Non fecit taliter omni nationi: & judicia sua non manifestavit eis.* Hic versus sic videtur intelligi: quia licet omnes Gentes religio Christiana complexa sit: nulli tamen facie ad faciem est locutus, aut mare divisit, aut manna pluit, aut tabernacula nube complevit, aut holocausta ipsorum cælesti igne consumpsit, & cætera quæ illi populo visibiliter superno munere præstabantur. Nobis enim spiritualiter fiunt, quæ illorum oculis corporaliter apparebant.

Alleluia.

PErmovere solet quod in fine quorumdam psalmorum *Alleluia* positum reperimus. Significat forsitan eos totos ad præconia Domini pertinere, nec alicujus alterius causæ relatione permixtos: sed sicut à capite incipiunt, ita usque ad finem in laude Dominica terminantur. Sed hoc asseverare non possumus: quia in rebus talibus aliquid definire periculum est. Melius est enim altiora sibi hominem confiteri, quàm aliquâ præsumptione culpari; atque ideò quod de hac re, vel de aliis novitatibus (præstante Domino) putavimus offerendum, in arbitrio sit legentis sequi quod eligit.

Cur Alleluia in fine quorumdam psalmorum positum.

Conclusio Psalmi.

HActenus de istis quatuor psalmis, qui de laudibus Domini præcesserunt, in conclusionibus eorum dictum est quâ intentione formati sint; ut toti ad præparationem sequentium positi esse videantur. Ordo enim ipse psalmorum dispositionem rerum noscitur indicare mirabilem. Decorum enim fuit, ut priùs de præceptis divini præconii, pòst, de mundi perversitate fugienda, tertiò, de congregatione Ecclesiæ diceretur, quartò, qui nunc finitus est collectæ Jerusalem præcepit laudes Domini celebrare, quæ de mundi istius diversis periculis liberata, in æterna requie noscitur constituta. Quapropter choro illi sanctissimo, & de mundi partibus aggregato, trinâ subnectit exultatione gaudendum, ut in opere sanctissimo Trinitatis gratia ubique fulgeret.

Ordo psalmorum dispositionem rerum mirabilem indicat.

PSALMUS CENTESIMUS Quadragesimus octavus.

Alleluia.

PArs ista orationis paucis quidem syllabis arctatur, sed cogitata semper extenditur. Novitates enim suavissimas de se ejicit, cùm eam acies mentis inspexerit. Nam dum à Lectore dicitur, prædicatio laudis est; cùm à populô respondetur, hymnus est. Sic unâ voce peragitur tam diversum mysterium, cùm in ipsa nihil appareat immutatum. Subtiliter autem psalmus iste tractandus est: quoniam Propheta per paucarum commemorationem omnes creaturas hortatur laudes Domini debere cantare, rationales & intellectuales per se: eas verò quæ sunt intellectu vel sensu carentes, per illas scilicet quæ opera Dominî sapientissimâ consideratione collaudant.

Divisio Psalmi.

COnsiderans Propheta in cælestibus & terrestribus rebus omnes operas Domini contineri. Primâ parte cælestia hortatur ad laudes. Secunda verò allegoricis allusionibus terrena commonet, ut Dominum devotâ mente concelebrent: unam causam probabilem utrisque subjungens: quia dignum est, ut creatura suum debeat laudare Creatorem.

Expositio Psalmi.

℣. 1. LAudate Dominum de cælis: laudate eum in excelsis. Cùm omnia cælestia hymnos Domini jugiter profundant, perscrutandum est quare Propheta illud primùm admonet fieri, quod continuè probatur impleri? Usus iste humanus est, ut cùm videmus in agro laborantes dicamus: Laborate; cùm legentes, legite; cùm fabricantes, fabricate; ut exhortatio ista ad augendum magis studium, quàm ad inchoandum aliquid dici posse videatur. Sed quæ sunt ista de cælis, quæ laudare provocantur? Scilicet illa quæ ad contemplandum Dominum purissimo intellectu ipsius largitate valentia sunt,

sunt, & perpetuâ charitate succensa, Auctorem suum suavi exultatione concelebrant. Nam sicut sunt immortalia: ita nec eorum laudes aliquo fine clauduntur. *In excelsis*, significat substantias digniores, quas meritò sibi excelsas imbecillitas humana profitetur: quia carnis fragilitate deprimitur. Dignum est enim ut unaquæque res secundum percepti muneris modum suum laudet artificem.

℣. 2. *Laudate eum omnes angeli ejus: laudate eum omnes virtutes ejus.* Quod Angelus Græcâ Linguâ dicitur, Latinè nuntius interpretatur. Sed cùm ad aliquid perficiendum mittitur virtus cælorum, ab officio suo hoc nomen assumit. Angelus enim ab officii dicitur nomine, non naturæ. Sequitur, *Laudate eum omnes virtutes ejus.* Hoc generale nomen est; ibi enim concluduntur omnia, quæ cælestis militiæ dignitate grandescunt. Sed ideò forsitan hoc loco Angeli virtutibus sunt prælati: quia honorabilior æstimandus est, per quem Domini jussa complentur. Pulcherrimè autem in laudibus Domini ab Angelis fecit initium, qui inter creaturas æstimantur eximii.

Angelus ab officii nomine dicitur, non naturæ.

℣. 3. *Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellæ, & lumen.* Sol, luna, stellæ, (ut quidam dicunt) etsi aliquo spiritu proprio regantur: tamen quia carnalibus oculis patescunt, inferiores esse virtutibus quæ non videntur, non absurdâ æstimatione colligitur; quamvis cæli speciem decoro lumine ornare videantur. Nam illa ad quæ pervenit noster aspectus, licet sint lucida atque subtilia: tamen corpora esse manifestum est; & necesse est, ut illis cedant, quæ invisibili virtute subsistunt. Quapropter solem, lunam, & stellas sive per propriam rationem, sive per alias sensibiles & indicabiles substantias Propheta laudare præcepit Dominum: quia Creatoris beneficio existere meruerunt. Considerata enim tot lumina ingentes admirationes poterunt commovere, quando & mortales oculos videre faciunt, & ipsa in tam splendida claritate consistunt. His rebus *lumen* generaliter adjunctum est; ut cætera in se lumen habentia, quæ dinumerata non sunt, tali complexione ad laudes Dominicas incitaret.

℣. 4. *Laudate eum cæli cælorum: & aquæ quæ super cælos sunt.* Quamvis in Genesi unum cælum fabricatum esse legerimus: tamen eos plurali numero & Paulus Apostolus appellavit, qui refert in tertium se cælum raptum, ibique talia cognovisse quæ homini non licebat effari; & hîc plurali numero nuncupantur, quòd tali forsitan ratione concordat. Dicimus unum esse palatium, quòd multis membris, multis spatiis ambiatur: ita forsitan & cæli partes dicimus cælos, dum complexio atque sinus ejus unus esse monstretur. Aquas verò super cælos esse Genesis refert; ait enim: *Divisitque aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum.* Quod utrumque nimiæ laudis designat arcanum; ut & cælorum tenuitas firma consistat, & aquæ supra ipsum positæ, cùm sint graviores, nisi quando fuerint jussæ, non defluant. Cæli verò substantia, quamvis pura, lucida, atque egregia esse putanda sit, dignaque talibus ac tantis habitatoribus suis: tamen animal esse non comperi; & temerarium est ex opinione hominum dicere, quod cælestium litterarum non tradit auctoritas. *Aquæ* verò *quæ super cælos sunt*, ut arbitror, istas quæ depluunt esse non dubium est, testante Genesi: *Cataractæ cæli apertæ sunt, & facta est pluvia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus*, & cætera. Quod non adeò quærere necessarium est, quando aut per se, aut per substantias rationales laudare Dominum omnia commonentur.

1. Cor. 12. 2.

Genes. 1. 7.

Quidam putaverunt cælum esse animal.

Genes. 7. 11. 12.

℣. 5. *Laudent nomen Domini: quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandavit, & creata sunt.* In hoc versu ex operibus suis Dominum præcipit esse laudandum. Quid enim dignius, quàm ut creatura Creatorem suum, id est, conditio rerum proprium laudet Auctorem? Et ut sententias Philosophorum veritatis ipsius voce convinceret, ait: *Quia ipse dixit, & facta sunt.* Dicendo: *Ipse*, Dominum significat Salvatorem. Ipse est enim Verbum caro factum, cujus jussione cuncta creata sunt, sicut veritas Evangelii dicit: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Et Apostolus ait: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quia in ipso condita sunt omnia in cælis & in terra, visibilia & invisibilia, sive Sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum & in ipso condita sunt.* Quapropter Philosophorum falsissima sententia conquiescat, qui mundum putant coæternum Divinitati per se existere potuisse. *Dixit* ergo quando ait: *Fiat lux, & facta est. Mandavit* autem, significat constituit atque firmavit, sicut & alius indicat psalmus: *Mandavit in æternum testamentum suum.* Facta verò & creata habent aliquam distantiam si subtiliùs inquiramus. Facere enim possumus etiam nos, qui creare non possumus. Sed quoniam dixerat generale verbum, addidit quod erat Divinitatis proprium; quatenus sic facta intelligeres, ut creata esse sentires.

Joan. 1. 3.

Coloss. 1. 15. 16.

Genes. 1. 3.

Psal. 110. 9.

Quæ sit differentia inter facere & creare.

℣. 6. *Statuit ea in æternum, & in sæculum sæculi: præceptum posuit, & non præteribit.* Hic quoque locus potentiam Domini virtutemque declarat, dicens: *Statuit ea in æternum, & in sæculum sæculi: præceptum posuit, & non præteribit*; ut dubium non sit omnipotentem esse Dominum, quando quæ ille constituit, nullâ mutabilitate vertuntur. In parte siquidem cælestium rerum facta conclusio est. Sed cùm legatur de futuro sæculo: *Erit cælum novum & terra nova*; quemadmodum de isto cælo dicitur: *Statuit ea in æternum?* sed omnia Deo statuta esse non dubium est. Nam & homo ipse quamvis moriatur, Divinitati statutus est cùm resurgit; sic & cælum & terra Deo permanent cùm novantur. Depositâ enim (ut Patres dicunt) inclementiâ sive corruptibili qualitate, natura ipsa meliorata permanet, cùm jussa fuerit in æternitate consistere, sicut & de corporis nostri permutatione dicit Apostolus: *Dum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Præceptum*, legem dicit, sive conditionem, ut omnia sub ipsius potestate esse noscantur. *Præterire* autem non potest, quod omnipotens statuit, & veritas repromisit.

Isai. 65. 17.

1. Cor. 15. 53.

℣. 7. *Laudate Dominum de terra, dracones, & omnes abyssi.* Decursis cælestibus substantiis, Propheta venit ad secundam partem, ubi terrena commonet, sive animata, sive inanimata, ut laudes Domini per naturas sapientissimas debeant explicare. *Draco*, est sulcata squamis, in

Quid sit draco.

modum ſerpentis producta nimis corporea magnitudo, qui naturali fervore ſuccenſus, in remedium temperamenti ſui, aquoſis ſpeluncis inhabitat. Qui non humi repit: ſed cùm moveri placuerit, volitare narratur. Huic * ruptus elephas cibus eſt, qui virtute mirabili nexibus ſuis ita ingentium belluarum membra conſtringit, ut eis ſpiritum vitalem velut muſcis eripiat. Abyſſorum verò, id eſt, marinorum fluctuum conſiderata profunditas, univerſos debet rationales ad laudes Domini concitare. Et reſpice ordinem dictionis: quia unam ſubſtantiam de ſenſibilibus, alteram de inſenſibilibus poſuit, ut Dominus debeat omnium creaturarum virtute laudari. Sed quoniam auctoritate Patrum diximus hunc pſalmum hymnum eſſe beatorum, qui poſt hujus ſæculi permutationem cantatur. Dracones & abyſſos perſonas hìc truculentas & validas debemus accipere, quæ hìc converſæ, in illa patria Dominicis laudibus honorantur.

* MSS A B. raptus.

℣. 8. *Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus.* Ignis, grando, nix, glacies per allegoriam (ſicut dictum eſt) homines ſignificant, qui in hoc ſæculo ex turbulentis & peſſimis ad devotionis tranquilliſſima ſtudia pervenerunt. Denique vide quid ſequitur, *Spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus.* Qui faciunt verbum ejus; niſi qui ex tempeſtuoſis & improbis ad confeſſionis ipſius gratiam venire meruerunt?

℣. 9. *Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri.*

℣. 10. *Beſtiæ & univerſa pecora, ſerpentes & volucres pennatæ.* *Montes* ſignificant homines prætumidâ poteſtate ſublimes: *Colles*, mediocres æqualitate tractantes: *Ligna fructifera*, qui ex duritia peccatorum converſi, fructus morum intulêre dulciſſimos. *Cedri*, abſolutè ſuperbos ſignificant & elatos: *Beſtiæ*, crudeles atque indomitos: *Univerſa pecora*, communem ſcilicet & infinitam plebem. *Serpentes*, venenoſos dicit & callidos. *Volucres pennatæ*, Philoſophos ſignificant, qui cogitationum ſuarum velocitate naturas rerum diſcurrere conſuerunt. De quibus omnibus generibus hominum Chriſtus ſibi electos parat, qui in illa reſurrectione Angelorum poſſint cœtibus aggregari.

℣. 11. *Reges terræ & omnes populi, principes & omnes judices terræ.*

℣. 12. *Juvenes & virgines, ſeniores cum junioribus.* *Reges terrarum*, frequenter diximus ſanctos viros eſſe, regentes corpora ſua, qui carni propriæ imperantes, eam non permittunt illecebras ſuæ voluntatis implere. *Omnes populi*, turbas ſignificat, quæ ad Dominum numeroſâ ſimul voluntate conveniunt. *Principes*, ſæculi poteſtates excelſas non indecenter advertimus. Et ut nobiles intelligeres ac potentes, vide quid ſequitur: *Et omnes judices terræ.* Quod frequenter evenire cognovimus, ut ſubitò mundi poteſtate derelictâ, Domini diligant ſubire ſervitia. *Juvenes* dicit, qui ætatis calore ferventes, ad modeſtiæ ſe temperamenta convertunt. *Seniores cum junioribus*, permixtam ſignificat ætatem: quia de omni ſexu, de omni ætate potens eſt Dominus evocare quos eligit. Nam ut hæc omnia ad homines potuiſſes referre, vide quid ſequitur.

Reges terrarum ſunt ſancti homines, corpora ſua regentes.

℣. 13. *Laudent nomen Domini: quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius: confeſſio ejus ſuper cælum & terram.* Et hic quoque locus ex magnificentia ipſius & ſingularitate prædicatur. Nam cùm dicatur: *Quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius: confeſſio ejus ſuper cælum & terram*, ſine dubio magnificentia ipſius in toto orbe declaratur. Sed uſque ad hanc ſententiam ſuperiora ſuſpenſa ſunt, ut laudet Dominum populus fidelis, in illa ſcilicet patria conſtitutus, qui jam peccatorum noſcitur nexibus abſolutus. Sequitur cauſa juſtiſſima quare Dominus debeat prædicari, utique, *Quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius. Exaltatum eſt* quippe, dum illi, ſicut dicit Apoſtolus, *Omne genu flectitur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum.* Adjecit, *Confeſſio ejus ſuper cælum & terram.* Hic confeſſio laudem illam ſignificat, quæ illi poſt ſæculi iſtius innovationem ab omnibus rationabilibus creaturis exolvitur. *Super cælum & terram* dixit: quia nec cæleſtia, nec terrena illis prædicationibus poſſunt æqualia reperiri.

Philip. 2. 10.

14. *Et exaltabit cornu populi ſui: hymnus omnibus ſanctis ejus: filiis Iſraël, populo appropinquanti ſibi.* Hic ex ſanctitate Domini hymnus abſolutè profunditur. Nam cùm dicit: *Exaltabit cornu populi ſui: hymnus omnibus ſanctis ejus: filiis Iſraël populo, appropinquanti ſibi*, ſine dubio ſanctitas Domini muneraque laudantur, qui ſanctos ſuos participatione ſuis muneris glorificare dignabitur. Et *cornu*, pro poteſtate poſitum, ſæpe jam diximus, quod hìc humiliatum eſt propter afflictiones & dolores, quos patitur populus fidelis: ibi autem *exaltabitur*, ubi omnis gloria manifeſta præſtatur. Primùm, quia dexteram merentur: deinde cum Domino judicabunt: tertiò, in æternam pacem gaudiumque tranſibunt; ut meritò exaltati dicantur, qui uſque ad ipſius Domini contemplationem mirabili ejus pietate perveniunt. Quod tunc fit (ſicut dicit Apoſtolus) *cùm tradiderit regnum Deo Patri, cùm evacuaverit omnem Principatum, & omnem Poteſtatem, & Virtutem.* Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ejus. Sequitur, *Hymnus omnibus ſanctis ejus.* Vox iſta promiſſio eſt, & totius beatitudinis ſumma perfectio. Nam quod merebuntur ſancti, hymnus eſt Domini, quem tunc canunt, quando & æterno munere coronabuntur. Iſto enim percepto, ulteriùs nil egebunt: ſed illic erit quicquid modò non valet apprehendi: manna cæleſtis, ſatietas infaſtidibilis, incomprehenſibile donum, aſſiduè hoc agere, & in eo ſtudio ſemper ardere. *Hymnus* eſt ergo, ſanctorum cantus in laude Domini conſtitutus, cui anima corpuſque perfectâ puritate conſentit. Quem etſi hic modò videmur dicere cupidè, tamen non poſſumus ſine defectione peragere. Adjecit, *Filiis Iſraël, populo appropinquanti ſibi.* Quibus ſanctis hymnus ille præſterur, oſtendit, *Filiis* utique *Iſraël*, qui non ſolum genere, ſed fide nomen iſtud habere declarantur. Illos enim Iſraëlitas verè dicimus, qui rectè credendo, cordis lumine Dominum reſpicere meruerunt. Sunt enim Iſraëlitæ, qui mandatorum obedientiâ Chriſto Domino appropinquare monſtrantur. Illi enim ab ipſo longè ſunt, qui ejus juſſa non faciunt. Nemo ergo illi proximus, niſi qui & membrum ipſius eſt. Membrum enim à capite ſuo neſcit eſſe ſeparatum.

1. Cor. 15. 24.

Quod merebuntur ſancti hymnus eſt Domini.

De Alleluia verò ultimo quod in superiori psalmo diximus, & hîc debet intelligi: quoniam ipsa de vicino repetere, tædium magis quàm intellectum generat audienti.

Conclusio Psalmi.

Contueamur psalmum istum, quo decore, quâ virtute præfulgeat. Referuntur enim supernæ voces, quæ adhuc nequeunt pro ista infirmitate corporalitatis audiri. Dicunt cælestes creaturæ laudem Domino: dicunt terrenæ substantiæ; & melodiæ cantibus agitur, ut Dominus creaturarum suarum consonâ exultatione laudetur. In ipsis quippe primordiis opinabilem illam Astronomiæ posuit disciplinam, quam sæculi Doctores minutissimè perquirentes, ita definiendam esse putaverunt. Astronomia est disciplina, quæ cursus cælestium siderum, & figuras contemplatur omnes, & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit. Cujus operatione solemni annum dicunt quadrifariâ temporum divisione compleri. Hinc imbres fieri, hinc perhibent terrena procreari, hinc frigora venire, hinc aëris aiunt esse temperiem; & quicquid terris necessarium probatur, jussione Domini earum ministerio posse suppleri. Quam scientiam Veteres nostri non adeò refugiendam esse dixerunt: quamdiu tamen esse cognoscitur disciplina, & motus astrorum naturali solemnitate perquirit. At ubi se in Astrologiæ partem labilis error infuderit, & vitas mortalium de cursu stellarum putaverit colligendas; tunc abominandi, tunc potiùs cæci sunt, cùm se æstimant prævidere, quæ Creator nobis utiliter decrevit abscondere. Planetas etiam dicunt contra polum currere per certissimos meatus. Fabricam quoque cæli, quæ semper rotabili mobilitate se sustinet, habere quamdam harmoniæ delectationem, quæ suavis & jugis est. Sed nos obsequia naturalium rerum ad Auctoris referamus imperium, qui creaturas suas ipsâ potentiâ sibi parere jubet, quâ fecit existere.

Quid sit Astronomia.

Astrologia naturalis laudatur, judiciaria reprobatur.

PSALMUS CENTESIMUS Quadragesimus nonus.

Alleluia.

Hoc nomen in usu habere omnimodis commonemur, quando novo & veteri Testamento cognoscimus decenter aptatum. Veteri prælatum est in centesimo quarto psalmo, ubi Ægypti miracula, & Maris rubri beneficia describuntur: hîc novo cantico docetur esse præpositum, ubi est totius religionis absoluta perfectio. Sic ubique positum est, quod semper constat esse dicendum. O nomen magnâ devotione venerandum, quod & Angeli canunt, & in terris vota fidelium frequenter assumuntl.

Divisio Psalmi.

Superioribus psalmis innumeris admonitionibus laudes Domini Propheta commendans: nunc etiam primâ positione canticum novum Christo Domino diversis modis dicit esse cantandum, qui de toto orbe terrarum universalem Jerusalem suâ pietate construxit. Secundâ, gaudia sanctorum virtutesque describens, vindictam peccantium gloriam dicit esse justorum.

Expositio Psalmi.

℣. 1. Cantate Domino canticum novum: *laudatio ejus in ecclesia sanctorum.* In hoc & in aliis tribus versibus qui sequuntur, ex operibus Domini magnitudo laudatur. Dicendo enim: *Cantate Domino canticum novum: laudatio ejus in ecclesia sanctorum*, &c. ex operibus suis dicit esse prædicandum. Nam Propheta in hoc mundo tantùm corpore constitutus, intellectu & fide in illa patria cum angelica multitudine miscebatur, in qua commonet populum beatum *novum canticum* debere *cantare*. *Canticum* autem *novum* est, sanctæ Incarnationis arcanum, Nativitas mirabilis, doctrina salutaris, Passio magistra tolerantiæ, Resurrectio spei nostræ certissimum documentum, sessio ad dexteram Patris, virtutem significans & potentiam singularem. Et ne crederes istam laudem ubicumque aut à quibuslibet posse celebrari; sequitur, *Laudatio ejus in ecclesia sanctorum.* Sive istam dicas, Catholicam significat, quæ revera sanctorum est: sive illam Jerusalem cælestem, & ipsa sine dubitatione sanctorum est. Ecclesia enim interpretatur collectio, quod ad utramque referri posse non dubium est.

Quid sit Canticum novum.

Ecclesia interpretatur collectio.

℣. 2. *Lætetur Israël in eo qui fecit ipsum: & * filii Sion exultent super regem suum. Israël* & *Sion* diversa quidem vocabula, sed virtus una sanctorum est; nam *Israël* interpretatur vir videns Deum: *Sion* speculatio dicitur. Quod utrumque ad beatum populum pertinere manifestum est, qui lætari & exultare in Rege suo Christo Domino commonentur, quando ipsum viderint Omnipotentem, ipsum æterni præmii Largitorem, quem hîc crediderunt in sua Majestate venturum. Quis enim erit illius gaudii modus, conspicere illum Dominum rerum, qui hîc mori creditus est pro salute cunctorum? Mensuram quidem istius lætitiæ jure nescimus: sed tamen ultra omnia bona esse confidimus, quod tanta veritas pollicetur.

* MSS. A.B.F. *filia.*

℣. 3. *Laudent nomen ejus in choro: in tympano, & psalterio psallant ei.* In superiori versu in Domino Christo dicit esse lætandum: nunc dicit, *In choro* nomen Domini esse laudandum. *In choro* utique, qui jam nullam patitur dispersionem, nullum tædium, nullum scandalum: sed meritorum probitate collectus, charissimâ semper unitate consistit. Sed qualis quantusque sit iste chorus, alius psalmus exponit: *A solis ortu usque ad occasum laudate nomen Domini. Chorus* qui à mundi initio de numerositate Gentium congregatur, & nisi in illa patria totus non potest esse collectus. Sequitur, *In tympano & psalterio psallant ei. Tympanum & psalterium*, probabiles hîc actus esse dicimus, qui ad divina munera referuntur, qui jam in illa patria non videnturt sed tamen erunt, cùm de eorum exultatione gaudebitur. Nam quod hîc contristat, ibi lætificat; quod hic conterit, ibi nos erigit, sicut legiturt *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam: quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Hæc ergo

Psal. 112. 3.

Matth. 5. 10.

omnia sive tympanum, sive psalterium ibi psallunt Domino: quoniam hic pro ipsius nomine exercitata vel tolerata noscuntur.

℣. 4. *Quia beneplacitum est Domino in populo suo: & exaltabit mansuetos in salutem.* Legitur quidem Creatori omnia opera sua in rerum conditione placuisse: sed pro rerum qualitatibus immutatis & pœnitere & gaudere legitur Deus, ut est illud: *Pœnitet me hominem fecisse.* Et in alio loco: *Gaudebo super unum pœnitentem, quam supra nonaginta novem justos, non indigentes pœnitentia.* Has enim permutationes Divinitati ex nostra infirmitate tropicis allusionibus applicamus. Dicit enim: *Quia beneplacitum est Domino in populo suo*, id est, quando illum fecerit perfectâ suavitate gaudentem, quando Angelis parem, quando revera suum, quem tanto judicaverit munere coronandum. Tunc enim erit beneplacitum, quando *erit*, sicut Apostolus dicit, *omnia in omnibus. Mansuetos* autem, significat patientes, qui in hoc mundo diversas toleravêre nequitias: sed pro Dei regno fuerunt sanctissimâ devotione contenti. *In salutem* dicit, in vitam æternam, quam illis justus Dominus in illa judicatione restituet.

Genes. 6. 6. 7.
Luc. 15. 7.
1. Cor. 15. 28.

℣. 5. *Exultabunt sancti in gloria: lætabuntur in cubilibus suis.* Hinc usque ad finem psalmi, virtus Domini potentiaque prædicatur. Quid enim fortius quàm tantam potestatem sanctis suis tribuere, ut de inimicis sumant, ipso largiente, victorias? Sed cùm dicit: *Exultabunt sancti in gloria: lætabuntur in cubilibus suis*, introitur jam secunda positio, quæ continet gaudia sanctorum, & potestatem Christo credentium. Sed intendamus nunc quomodo sanctorum exultatio describatur. Gloria est bonorum actuum frequentata laudatio. De qua justi *lætantur in cubilibus suis*, id est, in secreto pectoris; sicut Apostolus dicit: *Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.* Ibi enim lætantur, ubi solus ille cognoscit, qui donare dignatus est. Lætantur utique, quando sic bonum Dominum se habere perpendunt, ut reis donet veniam, peccantibus gratiam, non merentibus gloriam sempiternam. Contrà in hoc sæculo stultus à se foras egrediens, exultat in hominum fabulis; & mereri se putat, quod eum sermo falsus exaltat. Est ergo sanctis disciplina gloriandi, & modus gaudii; ut ad illum referantur bona, qui tribuit universa. Nam si mensura desit lætitiæ, non est gaudium, sed ruina.

Quid sit gloria.
2. Cor. 1. 12.

℣. 6. *Exultationes Dei in faucibus eorum: & gladii ancipites in manibus eorum.*

℣. 7. *Ad faciendam vindictam in nationibus: increpationes in populis.* Intuendum est quàm pulchra, quàm sit utilis ista diversitas. Superiùs dixit sanctos exultationem suam habere in cubilibus suis: nunc dicit Domini exultationes in eorum faucibus constitutas: significans, quoniam sive cogitatione, sive linguâ laudare non desinunt, à quo æterna dona percipiunt. Transit quoque ad exponendam potestatem ipsorum, dicendo: *Et gladii ancipites in manibus eorum.* Anceps gladius est sermo Domini Salvatoris, de quo in Evangelio ipse dicit: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium.* Anceps ideo, quoniam duo continet Testamenta. Primò enim à Gentibus separavit Judæos: posteà segregavit & divisit à totius mundi illecebris utique Christianos. Unus ensis, sed duas desecationes habet, quas populis electis distributâ temporis opportunitate concedit. In manibus ergo dicit gladios istos esse, id est, in potestate sanctorum; sicut legitur: *Factus est sermo Domini in manu Aggæi Prophetæ.* Hanc igitur potestatem Beati suscipientes, cum Domino judicabunt, sicut scriptum est: *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israël.* Nam vide quid sequitur, *Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.* Ista enim tunc verè fiunt, quando cum Domino judicabunt.

Anceps gladius est sermo Domini, & quare.
Matth. 10. 34.
Scripturæ sacra in potestate sanctorum.
Agg. 1. 1.
Matth. 19. 28

℣. 8. *Ad alligandos reges eorum in compedibus: & nobiles eorum in vinculis ferreis.*

℣. 9. *Ut faciant in eis judicium conscriptum: gloria hæc est omnibus sanctis ejus.* Exponit quid ille gladius faciat bis acutus. *Alligat reges terræ in compedibus*, unde liberum non sit exire. Vincula quoque ferrea supra mundi nobiles ponit; ut & cùm portantur sint gravia, & nexus eorum rumpere nullâ virtute prævaleant. Hoc est revera canticum novum; ut illi pauperes qui in mundo fuêre derisui, de principibus possint judicare terrarum. Sequitur, *Ut faciant in eis judicium conscriptum;* utique quod dicit Apostolus: *An nescitis, quoniam angelos judicabimus?* Quis possit æstimare tale miraculum; quis tantam gloriam mente complecti, ut illos superbi & iniqui peccatores judices patiantur, quos hîc tanquam vilia pecora trucidandos esse putaverunt? Et ne forsitan solos Apostolos judicaturos putares, quibus hoc Dominus in Evangelio compromisit, adjecit: *Gloria hæc est omnibus sanctis ejus.* Omnes enim cum Christo judicant, qui ejus regulis non repugnant: quoniam quicquid illi placitum fuerit, & ipsi piâ voluntate consentiunt. Sed quamvis sanctorum potestas & gloria multiplici relatione narrata sit: nullus tamen eorum plenissimè habere omnia virtutum præmia reperitur. Solus est enim Jesus Christus, de quo Apostolus dicit: *In quo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter*, id est, substantialiter. Nam cùm habeat Dominus omnia perfectè ac summè bona, dat unicuique prout vult; & ipse est omnium sanctorum (secundum Joannem) manifesta plenitudo.

Potestas scripturæ sacræ.
1. Cor. 6. 3.
Omnes cum Christo judicant, qui ejus regulis non repugnant.
Colos. 2. 9.
Joan. 1. 16.

Conclusio Psalmi.

Subtiliter intuendum est quemadmodum præcedens psalmus huic præsenti & in laudis officio conjunctus, & quadam distinctione divisus est. In illo enim ad præconia Domini omnes creaturas hortatus est: hîc autem distinctiùs propriùsque significavit Israël novum canticum debere cantare, & de proprio Domino lætum fieri, qui eum fecit de Gentium multitudine congregari. Commemoratur etiam potestas, quæ sanctis est in illa judicatione tribuenda; ut virtus Domini in eorum gloria possit agnosci. Sic & officio laudis communis, & rerum ipsarum proprietate divisus est.

PSALMUS CENTESIMUS Quinquagesimus.

Alleluia.

Ecce iterum salutaris ille præco remittitur, non de victu carnali, sed de copia superna locuturus. Admonemur enim civitas Dei, ut de mundi ambitu congregata, & ore cantet & animo. Quapropter hoc *Alleluia* plenissimâ intentione cantemus, quæ universam psalmodiam in excelsum culmen Domini dispensatione perduxit. Nam sicut ignis iste mortalis ad superiora festinans, comas rutilas erigit in cacumen: ità carmen istud paulatim crescens, ad cælestia fastigia virtutum gradibus evolavit. Quod sit & nos cum ipso, Domini dextera sublevante, animi devotione conscendimus, usque ad ipsum salutarem finem venire dabitur, qui nullis limitibus terminatur.

Continentia Psalmi.

Psalmus iste levatus ad illam concordem sanctorum omnium unitatem, divisionem habere non debuit: quia finem totius operis perduxit ad virtutem inseparabilis Trinitatis. Deinde uno sensu omnia percurrit, ut nec personam videretur mutare nec causam. Quod schema dicitur Hyrmos, quando series orationis tenorem suum usque ad ultimum servat. Brevis est, ut fastidium non haberet: musicis organis plenus, ut spiritualibus thalamis redderetur aptissimus, & in cœtu supernæ Jerusalem nuptiali dulcedine cantaretur. Intentio verò ejus ipsa est, ut Dominus de sanctorum congregatione laudetur, qui eos imagini suæ restituens, fragilitatem fecit deponere carnis & sanguinis. Jam conformes gloriæ suæ in illa beatitudine collocavit, ut bonorum omnium abundantiâ compleantur; de quibus dicit Apostolus: *Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, ut essemus sancti, & immaculati coram ipso.*

Quid sit Hyrmos.

Ephes. 1. 3. 4.

Expositio Psalmi.

℣. 1. *Laudate Dominum in sanctis ejus: laudate eum in firmamento virtutis ejus.* Diligenter inspiciendum est, liber iste psalmorum quâ suavitatis gratiâ terminetur, & quemadmodum respiciat ad principium suum. Dicit enim Propheta, receptis in illa Jerusalem *sanctis* suis, *Dominum* debere *laudare*; scilicet quibus ipse formam conversationis ostendit. De quo dictum est: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum*, &c. Ipsi sunt enim sancti, qui eodem largiente ejus imitatores esse meruerunt. Sed qualis veneratio sanctis debeatur, congruenter exponitur; ut non ipsi, sed Dominus debeat de eorum justificatione prædicari. Ille enim primo loco glorificari debet, qui prædicanda concedit. Justis autem habenda reverentia est, quia divina munera perceperunt. Sequitur, *Laudate eum in firmamento virtutis ejus.* Firmitas virtutis ejus est: quia exitium pro omnium salute suscipiens, mortem ipsam cum auctore nequissimo potentiæ suæ virtute superavit, inferni claustra dirupit, hæsitantes Resurrectione sanavit, & firmiter credentes usque ad cælorum regna perduxit.

Psal. 1. 1.

Cur justis reverentia adhibenda sit.

℣. 2. *Laudate eum in potentatibus ejus: laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.* Hic jam ex potentiâ & magnitudine sua Dominum præcipit debere laudari. Ait enim: *Laudate eum in potentatibus ejus: laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.* Et quemadmodum debeat laudari, usque ad finem psalmi per mysticas allusiones consequenter exponit. *Potentatus* ipsius est, sicut in octavo psalmo dictum est: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves & boves universas, insuper & pecora campi.* Et Apostolus: Cui *omne genu flectitur cælestium, terrestrium, & infernorum.* Consideremus etiam qualis res populo beato quantaque præcipitur. Sequitur enim: *Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.* Quis, rogo, possit eum laudare secundum multitudinem magnitudinis ejus, cùm in centesimo quadragesimo quarto psalmo dictum sit: *Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non est finis?* Sed vide quibus dicitur, & dubietas nulla remanebit; utique spiritualibus, & de ipsa potiùs laudis operatione valentibus. Nam cùm potentiæ Domini nullus sit finis, secundum magnitudinem suam prædicatur, quando sine fine laudabitur.

Psal. 8. 8.

Phil. 2. 10.

Psal. 144. 3.

℣. 3. *Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in psalterio, & cithara.* Hic instrumenta musica significabili modo ad aliquid ponuntur in ordinem, ut tuba concrepet Regi, psalterium canat Deo, cithara cùm reliquis Sponso. Ista enim ibi non esse manifestum est: sed hæc omnia mysticis allusionibus ad Christum Dominum constat esse referenda. *Tuba* est corneis partibus adunatis, aut aliquo metallo productus tubulus, à patulo circulo inchoans, & desinens in angusto foramine. Hæc spiritu retracto completa, terribili personatione dilatatur, quæ aut bellorum temporibus sumitur, aut regiis adventibus apparatur. *Psalterium* verò est in modum citharæ conversa positio. Buccas enim quasdam sonoras ligni gestat in capite: ubi ab imo venientes, chordarum sonos in altum rapit, & gratissimâ, quantum dicitur, modulatione respondet. *Cithara* enim ligni quodam ventre inferiùs constituto, à summo chordarum filis venientibus sonos recipit, atque in unam gratiam jucunditatis emittit. Quæ omnia humanis actibus comparata, figuraliter ibi dicuntur laudes Domini personare.

Quid sit Tuba.

Quid sit Psalterium.

Quid sit Cithara.

℣. 4. *Laudate eum in tympano, & choro: laudate eum in chordis, & organo.* Isti quoque versus (sicut dictum est) usque ad finem ad hymnos pertinent nuptiales. *Tympanum*, est quasi duobus modiis solis capitibus convenientibus suprà eos tensi corii sonora resultatio: quod Musici disciplinabili mensura percutientes, geminatâ resonatione modulantur. *Chorus* est plurimarum vocum ad suavitatis modum temperata collectio. Sequitur, *Laudate eum in chordis & organo.* Quoniàm præter psalmum & citharam (ut quidam dicunt) alia inveniri poterant, quæ chordarum tensionibus personarent, generaliter chordas posuit; ut omne ipsum instrumentum musicum Domini laudibus deputaret. *Organum* itaque est quasi turris quædam diversis fistulis fabricata, quibus flatu

Quid sit Tympanum.

Quid sit Chorus.

Quid sit Organum.

follium vox copiosissima destinatur; & ut eam modulatio decora componat, linguis quibusdam ligneis ab interiore parte construitur, quas disciplinabiliter magistrorum digiti reprimentes, grandisonam efficiunt & suavissimam cantilenã.

ỽ. 5. *Laudate eum in cymbalis benè sonantibus: laudate eum in cymbalis benè tinnientibus: omnis spiritus laudet Dominum.* Ut illa superiora per allusiones quasdam de sanctis dicta deberemus accipere, ad ipsum quoque os hominis venit. Sed consideranda est verborum istorum facta discretio, ut *cymbala benè sonantia*, labia nostra debeamus accipere, quæ non immeritò inter instrumenta musica posita sunt: quia & similitudo quædam est cymbalorum, & per ea voces humanæ harmoniam reddere suavissimam comprobantur. Harmonia est enim diversarum rerum in unam convenientiam redacta copulatio; quod & in voce humana constat accidere, quando & tempora ipsa & syllabæ ad unam vocis concordiam perducuntur. Cymbala ergo nostra sunt labia percussa ad sonum vocis distinctissimè temperandum, quæ tunc salutariter sonant, quando in laudes Domini devotissimè commoventur. *Cymbala* quoque *benè tinnientia*, sunt ex permixtis metallis parvissimæ phialæ compositæ, ventricula sua in lateribus habentes, quæ artificiosâ modulatione collisæ, acutissimum sonum delectabili consonatione restituunt. Sed quoniam sanctissimus Propheta universa quæ dicta sunt, spiritualiter volebat intelligi, aptissimo librum fine conclusit: *Omnis spiritus laudet Dominum* Non utique caro & sanguis, non mundi ambitus, non illecebra sæcularis: sed illud quod est in natura rerum sublimius, hoc laudet Dominum; quod cælestia utique sapit, quod æterna præmia concupiscit. Quapropter universo operi brevem perfectamque sententiam dedit; ut Dominum Salvatorem spiritualiter debeant cuncta laudare. His igitur decursis totius Musicæ disciplinæ assignata perfectio est. Flatus in tuba, pulsus in cithara, tinnitus in cymbalis, vox in choro, spirituali harmoniâ dulcissimus ille concentus, qui non auribus carneis auditur, sed contemplatione purissimæ mentis advertitur. Nam commemoratio syllogismorum, sicut in primo psalmo cœpta est, parili nobis fine claudatur. A Categorico siquidem, qui est purissimus & princeps omnium syllogismorum dedimus, prout oportebat, initium: nunc etiam opus nostrum in ipso concludimus. Decet enim finem respondere principio suo, quando in litteris sacris debent sibi omnia convenientia reperiri. Hic autem Categoricus syllogismus est nobis taliter colligendus. Dominum laudet omnis spiritus. Quem debet laudare omnis spiritus, Deus verus est. Dominus igitur Deus verus est. Mirabile planè dicendi genus, ut ad illud reluctantem confitendo trahat, ad quod priùs aliquis acquiescere respuebat. Ecce de Grammatica, & de Etymologiis, de Schematibus, de arte Rhetorica, de Topicis, de arte Dialectica, de Definitionibus, de Musica, de Geometria, de Astronomia, & de propriis locutionibus legis divinæ, seriem referram esse monstravimus, quantùm Dominus præstare dignatus est; ut qui talia legerint, granter agnoscant; & qui adhuc rudes sunt, planissimè dicta sine offensione percipiant.

Quid sit Harmonia.

Quid sit Cymbalum.

Conclusio Psalmorum.

Explicitus est decorus & mirabilis ordo psalmorum, numero quidem mystico terminatus, sed sacris virtutibus infinitus; solummodò illi ad dimensum cognitus, qui arenam maris, pluviarum guttas, creaturarum omnium naturas dinumerabili quantitate complectitur. Sed quamvis à nobis ex toto comprehendi non possit: tamen utiliter quæritur, quia perscrutatus semper copiosior invenitur. Quanta enim adhuc hinc nova dicenda sunt, quantorum fidelium ingenia usque ad finem sæculi curiosâ sedulitate laborabunt. Sed tamen ista veritas tunc plenissimè dignoscenda est, quando ipse Dominus contemplationem suam præstare dignabitur. Hic autem totus ordo psalmorum, quantum humanum ingenium vestigare prævaluit, duplici mysterio noscitur esse decursus. Primum, sicut auctoritate Patrum dictum est, novi & veteris Testamenti sacramenta complectitur. Septem quippe decades referuntur ad sabbatum; quod ad primam illam pertinet sine dubitatione culturam. Octo verò nostro tempori deputantur, qui Resurrectionem Domini die octavâ piâ devotione veneramur. Secundò quoque, Domino largiente prospeximus, quòd centum quinquaginta diebus superducto diluvio criminibus suis terra diluta est. Sic psalmorum spiritualis abyssus peccatis inquinata corda mortalium usque ad judicii tempus perpetuâ emundatione purificat; & fit nobis ex ipso salutare diluvium, quod nostrum sensum delictis sordidum reddit ablutum. Quid enim in isto cælesti armario scripturarum divinarum invenire non possis? Genesim quæras, hîc quemadmodum fuerit mundus fabricatus exponitur. Prophetam dicas, quis de Incarnatione Domini tanta locutus est? Evangelium cupias, Passionem & Resurrectionem Christi Domini innumeris locis evidenter ostendit. Apostolum velis, audi Doctorem, audi miserentem, qui & futura judicia propter correctiones prædicat, & pro peccatoribus frequenter exorat. Et ne longiùs differam, quicquid in cælo, in terra, in mari, vel apud inferos agitur, si cautissimè legas, omnia suis locis posita competenter agnoscis. Testis est Athanasii Episcopi sermo magnificus, qui virtutes psalmorum indagabili veritate discutiens, omnia illic esse probat, quæcumque sanctæ scripturæ ambitu continentur. Naturam quoque Dei, si fas est, duobus verbis facit subintelligi: *Ego hodie*, quæ nullis libris, nullis codicibus prævalet comprehendi, sicut & explicatum est quod breviter dicitur, & ex aliqua parte sensibile quod tacetur. In secundo quippe psalmo Pater dicit ad Filium: *Ego hodie genui te.* In istis siquidem duobus verbis subtiliter significat, quod humanum intellectum transcendere posse videatur. Novum & vetus Testamentum tantâ proprietate complectitur, ut revera spiritualem bibliothecam in hoc libro intelligas esse constructam. Nam si paradisus desiderabilis habetur, quòd cum quatuor fluminum lapsus * amœnare noscuntur; quantò beatior est anima, quæ centum quinquaginta psalmorum fontibus irrigatur. Nec solùm intra hunc numerum divina virtus operata est, multa latiùs

Ordo psalmorum duplici mysterio decursus.

Psalterium cæleste divinarum scripturarum armarium, & quid contineat mirabile.

Tom. 1. Epist. ad Marcellinum. pag. 959

Psal. 2. 7.

Psalterium spiritualis bibliotheca vocatur.

** Ed. emanare.*

patent, sive quæ pro parte intellectà sunt: sive quæ adhuc funditùs ignorãtur diversa miracula. Nam
Joan. 21. 11. & in illis centum quinquaginta tribus piscibus, quos Apostolorum retia de pelagi profunditate traxerunt, sanctorum numerus comprehensus
Genes. 6. 15. exponitur. Et arca Noë in typum sanctæ Ecclesiæ trecentis cubitis in longitudine, quinquata in latitudine, & triginta in altitudine legitur fabricata: unde multa Origenes mysticâ (ut solet) expositione tractavit. Quapropter indubitanter apparet Creatorem atque Opificem rerum, cùm cælestia cuncta terrenaque disponeret, sub mensura, & numero, & pondere fecisse omnia quæcumque creata sunt, sicut Sapientissimus dicit: *Omnia in mensura, & numero,*
Sap. 11. 21. *& pondere disposuisti.* Nunc propter virtutem memoriæ breviter intimemus, quæ suprà latiùs videntur effusa. Primùm meminisse nos convenit, quod de titulorum diversa varietate narratum est. Recordari etiam debemus personas in textu psalmorum aptissimè commutatas, conclusionesque eorum contra hæreticos maximè fuisse formatas. Vel quare Alphabetum Hebræum ponatur in psalmis. Cur de partibus psalmorum unus confectus esse videatur. Quare intercalares psalmi sint positi. Quare repetitio versuum reperitur in psalmis. De interpretatione nominum Hebræorum. De his qui unisines appellantur. De quindecim psalmis gradalibus. Quare pœnitentium septem psalmi esse doceantur. Quare lamentantiùm pro civitate Jerusalem cum lacrymis verba funduntur. Quare ordo psalmorum in laudibus Domini fuerit terminatus; ubi quot modis prædicitur, exponitur: cùm tamen præconia ipsius nullis libris, nullis possint humanis viribus explicari. Sic varietas ista psalmorum, aut pretiosissimo lapidi topazio, aut pulcherrimo pavoni congruè forsitan comparatur, qui toties diversos reddunt colores corporis sui, quoties in eis defixus fuerit oculus intuentis. Hæc, quantùm Dominus præstare dignatus est, pro nostra mediocritate decursa sunt. Vos autem Magistri, qui cælestium litterarum copiosâ lectione pinguescitis, parcite rudi, dimittite confitenti, estote benevoli. Difficile opus humanum reperitur, quod non patiatur aliquam quæstionem, Jacobo Apostolo protestante: *Si quis in verbo non offenderit, hic* Jacob. 3. 2.
perfectus est vir. Quòd si nonnulli sacris litteris calumnias parant, quid infirmis non faciant, quos audacter accusant? Prolata semper ad animum dicentis aptanda sunt. Nam si omnia contentiosâ altercatione destruere volumus, piam devotionem incautâ potiùs contradictione damnamus. Sed jam tempus est ad Dominum corda convertere, ad quem magis debet omnis intentio tendere, & laboris terminus pervenire.

ORATIO.

TU Domine verus Doctor & Præstitor, Advocatus & Judex, Largiror & Monitor, terribilis & clemens, corripiens & consolator, qui cæcis mentibus donas aspectum: qui facis infirmis possibile quod præcipis: qui sic pius es, ut assiduè rogari velis; sic Munificus ut neminem desperare patiaris: dona quod te præstante benè quærimus, & illa maximè quæ nostrâ infirmitate nescimus. Quod ex tuo diximus, suscipe: quod ex nobis ignoranter protulimus, parce; & perduc nos ad illam contemplationem, ubi jam non possimus errare. Dona facere, quæ te inspirante loqui præsumpsi: dona compleri, quæ alios observare commonui; ut qui præstitisti pium sermonem, probabilem quoque conferas tuis famulis actionem. Libera nos Amator hominum ab illo periculo: *Ne, sicut dicit Apo-* 1. Cor. 9. 27.
stolus, *dum aliis prædico, ipse reprobus inveniar.* Quàm infirmi sumus, tu veraciter nosti: quali hoste deprimamur, agnoscis. Te quærit certamen impar, te expetit mortalis infirmitas: quia Majestatis tuæ gloria est, si leo rugiens ab infirma ove superetur; si spiritus violentissimus à debilissima carne vincatur, ille qui de cælo cecidit, & hîc te pugnante subdatur; ut si potestatem ipsius ad tempus tuâ permissione patimur, nequaquàm ejus insatiabilibus faucibus sorbeamur. Fac illum tristem de humana lætitia, qui de offensione nostra semper exultat. Amen.

Hactenus quæ ad expositionem psalmorum pertinere videbantur, Domino largiente, * decursa sunt: nunc Salomonis dicta videamus, quæ proprios expositores habere noscuntur. * Ed. discussa.

EXPOSITIO IN CANTICA CANTICORUM.

MONITUM.

CASSIODORI NOMEN HUIC OPUSCULO PRÆFIGUNT tam Manuscripti codices, quam Editi, saltem quos videre licuit; Bibliothecarii quoque omnes, si unum exceperis, aliique etiam melioris notæ auctores quàm plurimi absque ulla controversia Auctori nostro illud adscribunt. Mihi tamen Cassiodori non esse certissimum videtur: sed quibus potissimùm argumentis in eam adducar sententiam, præfatio nostra, quam hujus operis capiti præmisimus, satis ostendet. Hanc igitur, si lubet, consulas Amice Lector.

PROLOGUS.

SALOMON inspiratus divino Spiritu composuit hunc libellum de nuptiis Christi & Ecclesiæ, & quodammodo Epithalamium fecit Christi & Ecclesiæ, id est, canticum super thalamos. Unde & Cantica Canticorum vocavit hoc opus: quia omnia cantica superexcellit. Sicut enim dicitur, *Rex regum, & Dominus dominantium*, & solemnitas solemnitatum: sic dicitur Canticum Canticorum ob excellentiam & dignitatem. Est autem in hoc obscurior iste libellus: quia nullæ ibi commemorantur personæ, & quasi comico stylo compositus est.

Cur hic liber Cantica Canticorum vocetur.
Apoc. 17. 14.

CAPUT PRIMUM.

℣. 1. O*sculetur me osculo oris sui.* Vox est Synagogæ desiderantis Christi adventum. Quasi diceret: Toties mihi adventum suum promisit per Prophetas; veniat ergo jam & *Osculetur me osculo oris sui*, id est, per seipsum mihi loquatur.

Quia meliora sunt ubera tua vino. Repente ad ipsum, cujus desiderio flagrabat, verba convertens, subdit: *Quia meliora sunt ubera tua vino.* Per ubera Christi dulcedo Evangelii intelligitur: quia eo veluti lacte nutritur infantia credentium. *Vinum* autem austeritatem legis significat: sed ubera Christi meliora sunt vino; quia dulcedo Evangelii melior est austeritate legis. In lege enim nulla reservatur pœnitentia, sed præcipitur, ut, qui peccat, occidatur: Evangelium autem dicit: *Nolo mortem peccatoris*, &c.

Per ubera Christi dulcedo Evangelii intelligitur, per vinum austeritas legis.
Ezech 18. 32.

℣. 2. *Fragrantia unguentis optimis. Unguenta* sunt dona Spiritus sancti, vel etiam operationes virtutum; de quibus Apostolus: *Christi bonus odor sumus.*

Unguenta sunt dona Spiritus sancti.
2 Cor. 2. 15.

Oleum effusum nomen tuum. Nomen tuum, ô Christe, *effusum est.* Chrisina Græcè, Latinè unctio, unde Christus. Nomen Christi ab unctione dicitur. Solet enim Spiritus sanctus *Olei* nomine appellari, juxta quod Psalmista ait: *Unxit te Deus Deus tuus oleo*, id est, Spiritu sancto. Hoc oleum effusum est, quando hæc gratia, quam Christus singulariter habuit, data est omnibus electis. Unde & à Christo Christiani dicuntur, participio nominis Christi. Et benè non stillatum, sed *effusum oleum* dicitur: quia abundanter hæc gratia omnibus data est fidem Christi recolentibus.

Olei nomine Spiritus sanctus designatur.
Psal. 44. 8.

Ideò adolescentulæ dilexerunt te. Adolescentulæ dicuntur animæ electorum, quæ in baptismo reliquerunt sordes veteris hominis, & renovatæ sunt in Christo. Benè autem feminino genere dicuntur: quia animæ sanctorum, quò majoris fragilitatis sibi consciæ sunt, eò amplius Christum diligunt.

℣. 3. *Trahe me post te, curremus.* Vox Ecclesiæ. Hìc est permutatio personæ; nam hactenus locuta est Synagoga, hìc incipit loqui Ecclesia de Gentibus: *Trahe me post te, curremus.* Quia (inquit) meam infirmitatem cognosco, & video me nihil meis viribus boni posse agere, tuâ gratiâ *trahe me* ad tui imitationem: vel etiam cùm

cælum ascenderis, *Trahe me post te*, ut te sequi merear.

Introduxit me Rex in cellaria sua. Hic loquitur Ecclesia de Christo Sponso suo ad animas fideles. *Cellaria* Dei sunt æterna beatitudo, & supernæ patriæ gaudia, in quæ *introducta est* jam Ecclesia per fidem & spem, & quandoque *introducetur* per rem.

Cellaria Dei sunt æterna beatitudo.

Exultabimus, & lætabimur in te. De donis (inquit) tuis *exultabimus & lætabimur.* Sed quia scimus hoc non nostri esse meriti, *In te*, non in nobis *exultabimus.* Hoc est quod Apostolus ait: *Qui gloriatur, in Domino glorietur.*

1. Cor. 1. 31.

Memores uberum tuorum super vinum. Id est, *Memores* gratiæ tuæ, & misericordiæ quâ salvati sumus. *Vbera* enim sunt ipsa gratia quâ salvamur. Recordantes etiam, quòd tu austeritatem legis uberibus doctrinæ Evangelicæ temperare dignatus es.

Vbera sunt gratia.

Recti diligunt te. Illi (inquit) qui recti cordis sunt, diligunt te; id est, illi qui nihil suis meritis tribuunt, sed omnia tuæ gratiæ deputant. Nullus enim te diligit nisi rectus, & nullus est rectus, nisi qui te diligit.

℣. 4. *Nigra sum, sed formosa filiæ Ierusalem.* Hic rursus loquitur Ecclesia de suis pressuris ad sanctas animas. *Nigra sum*, quia persecutiones patior: *Sed formosa* sum virtutibus, ô filiæ Jerusalem, id est, animæ fideles. *Nigra sum*, id est, deformis persecutionibus & ærumnis, quas sustineo: *Sed formosa* sum decore virtutum. Quomodo autem *nigra* sit, & quomodo *formosa* ostendit, cùm subdit.

Ecclesia nigra persecutionibus: sed formosa virtutibus.

Sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Ita enim distinguitur: Nigra sum sicut tabernacula Cedar, formosa sicut pelles Salomonis. *Cedar* filius Ismaëlis fuit, qui interpretatur tenebræ. Ismaëlitæ verò semper in tabernaculis habitare soliti sunt, & non habent domos. Dicit ergo Ecclesia se *nigram esse sicut tabernacula Cedar*, propter persecutiones, quas patiebatur à filiis tenebrarum, quod interpretatur Cedar. Hinc Psalmista dicit: *Habitavi cum habitantibus Cedar*, id est, conversatus sum inter persecutores & peccatores *infidelitate* nigros. *Formosam* verò dicit se *sicut pelles*, id est, tabernacula Salomonis, qui pacificus interpretatur: quoniam digna erat visitatione & consolatione Sponsi sui Christi inter angustias. Et sicut *Tabernacula* ex pellibus mortuorum animalium fiunt: ita Ecclesia, tabernaculum videlicet Dei, ex his construitur, qui seipsos cum vitiis & concupiscentiis mortificant.

Cedar interpretatur tenebræ.

Psal. 119. 5.

Ex quibus Ecclesia construatur.

Galat. 5. 24.

℣. 5. *Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol.* O animæ fideles & devotæ Deo, *Nolite me considerare quòd fusca sim*, id est, quòd tribulationibus afficiar, quòd persecutionibus opprimar: *Quia decoloravit me sol*, id est, persecutionis fervor meum splendorem quodammodo offuscavit. Ac si diceret: Interiorem pulchritudinem meam cogitate, & illam attendite, non illa quæ foris pati videor. Tale est quod & Apostolus dicit: *Nolite deficere in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Non enim sunt condignæ passiones*, & reliqua. Sol autem in scripturis multos habet sensus. Aliquando significat ipsum Dei & hominum Mediatorem; unde scriptum est: *Vobis timentibus nomen meum orietur sol justitiæ*, id est, Christus. Significat & Ecclesiam, sicut Dominus dicit: *Tunc fulgebunt justi sicut sol.* Aliquando fervorem persecutionis, sicut hîc & in Evangelio, ubi dicitur de semine quod cecidit supra petram, & orto sole exæstuavit; quod ipse Dominus aperit exponens: *facta autem persecutione propter verbum scandalizantur.*

Ephes. 3. 13.

Sol in scripturis multos habet sensus.

Malach. 4. 2.

Matth. 13. 43.

Matth. 13. 6. 21.

Filii matris meæ pugnaverunt contra me. Unde cœperit hæc persecutio ostendit, cùm subdit. *Filii matris meæ pugnaverunt contra me.* Vox est primitivæ Ecclesiæ, cujus Synagoga mater est, cui per Prophetam dicitur: *Et vocaberis civitas fidelis*, & mater civitatum filia Sion. Hujus *filii* sunt Judæi, qui *pugnaverunt* contra Ecclesiam primitivam, quando excitaverunt persecutionem contra credentes, *& omnes dispersi sunt per regiones Samariæ.*

Synagoga mater Ecclesiæ.

Isai. 1. 26.

Actor. 8. 1.

Posuerunt me custodem in vineis. Vinea una fuit primitiva Ecclesia Jerosolymis: sed ob Judaicam persecutionem dispersis credentibus omnibus, multæ vineæ factæ sunt, id est, multæ Ecclesiæ constructæ per universum mundum. Dicit ergo primitiva Ecclesia: *Posuerunt me* (scilicet Apostoli & Doctores) *custodem*, id est, ut essem custos Ecclesiarum. Unde & in Græco benè dicitur: *Disseminati sunt*, ubi nos legimus, *Dispersi sunt*; ad hoc enim divinitùs dispersi sunt, ut plures Ecclesiæ fierent per universum mundum.

Actor. 8. 1.

Vineam meam non custodivi, id est, unam illam Ecclesiam quæ Jerosolymis fuit, non custodivi. Hoc non ad votum, neque ad mentem est referendum, sed ad locum. *Non custodivi*, subaudi, ut esset ibi, ubi cœpit.

℣. 6. *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie.* Vox Ecclesiæ est ad Sponsum suum Christum. O Sponse, quem diligit anima mea, id est, quem totâ mentis intentione diligo, *indica mihi, ubi pascas*, id est, ubi oves tuas pascere facias; ipse est enim *Pastor bonus*, sicut ipse dicit in Evangelio. *Indica mihi, ubi pascas, & ubi cubes*, id est, requiescas, & hoc *In meridie*, id est, in fervore persecutionis vel tentationis. Laborans enim Ecclesia in persecutionibus, obsecrat Sponsum suum, ut ei dicat, in quorum mentibus requiescat. Nam cubare Sponso requiescere est, sicut ipse dicit: *Super quem requiescit spiritus meus*, &c. Ne enim sancti æstu tentationis arescant, ipse in eorum cordibus cubat & requiescit, atque ab omni fervore tentationum & persecutionum protegit. Quare hoc?

Joan. 10. 14.

Isai. 66. 2.

Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Greges sodalium appellat conventicula hæreticorum, qui sodales Christi sunt: quia & ipsi greges suos pascunt. Et est sensus: O Sponse, indica mihi sanctos & electos tuos, ne fortè offendam & incurram in hæreticos, putans te ibi posse inveniri. Hunc versum malè hæretici distinguebant, tanquam sponsa interrogaret: ubi pascas, ubi cubes? Et ipse responderet. In meridie cubo, & in Australi parte.

Hæretici quo sensu dicantur sodales Christi.

℣. 7. *Si ignoras te, ô pulchra inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum.* Vox Sponsi ad Sponsam suam Ecclesiam. Ac si diceret: Tu quereris te quasi à me derelictam, & persecutionum fervoribus denigratam; nec consideras quàm pulchra sis inter mulieres, id est, non attendis virtutum spiritualium pulchritudinem, quâ præ cæteris decoraris, licet tentationibus denigreris. *Si ignoras* ergo *te*, id est, si hanc dignitatem & formositatem tuam non recognoscis, *egredere* de meo consortio, *& abi post vestigia gregum*, hoc est, sequere & imitare doctrinam errantium hæ-

reticorum, qui contempto vero Pastore unius gregis, multos sibi coacervaverunt greges.

Christus Pastor unius gregis, hæretici verò Pastores multorum. Hæretici greges diabolo pascunt. *Et pasce hœdos tuos*, id est, peccatores & erroneos auditores; & hoc, *Juxta tabernacula pastorum*, id est, secundum dogmata hæreticorum. Unus enim pastor est Christus, qui unum habet gregem, id est, unitatem Catholicæ Ecclesiæ. Pastores verò multi sunt hæretici, qui gregem deceptorum hominum sibi aggregant, quos diabolo pascunt; de quibus & Psalmista: *Psal. 48. 15.* *Sicut oves in inferno positi sunt.* *Cur mali, oves vocentur.* Oves vocantur in hoc loco mali, non propter simplicitatem vel innocentiam, sed propter hebetudinem: quia nesciunt resistere pravæ doctrinæ: sed omnia quæ sibi imponuntur à pravis doctoribus, sustinent non bonâ patientiâ.

℣. 8. *Equitatui meo assimilavi te amica mea* *Numer. 2. 32. Exod. 14. 22.* *in curribus Pharaonis.* Equitatum suum appellat exercitum filiorum Israël, videlicet sexcenta & sex millia qui egressi sunt de Ægypto, & transierunt Mare rubrum. *Equitatum* autem suum illam multitudinem dicit: quia sicut auriga currui præest, ita Deus illi plebi præerat, protegens illam & defendens, & ad terram repromissionis introducens. Huic suo *equitatui assimilavit amicam* suam; quoniam sicut ille populus per Mare rubrum salvatus est, Pharaone *Exod 14. 27. 28.* demerso: ita Ecclesia Gentium per baptismum *Sicut populus Israël per mare rubrum salvatus est, ita Ecclesia gentium per baptismum.* de diaboli servitio liberata, & ad veram repromissionis terram, & Evangelicam libertatem introducta est; sicque quæ erat ancilla vitiorum, facta est amica Christi, emundata & abluta per baptismum à sordibus peccatorum.

℣. 9. *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis.* Turturis natura est, ut si casu conjugem perdiderit, alium ultra non requirat. *Natura turturis, & cur ei assimiletur Ecclesia.* Turturi ergo assimilatur Ecclesia: quia ex quo Christus mundum præsentiâ corporali deseruit, & cælos petiit, Ecclesia in ejus amore tenacissimè perseverat; nec recipit ullum adulterinum amatorem: quia contemnit mundum & omnes concupiscentias ejus, & solius Sponsi sui pulchritudinem mente contemplatur. Genis autem turturis genas Ecclesiæ comparat: quia in genis maximè verecundia apparet, & per hoc pudor & verecundia Ecclesiæ ostenditur: quia erubescit omne fœdum, & quod Sponso suo displiceat, perpetrare formidat. Et est sensus: noli timere ne vageris per greges sodalium tuorum: quia tanto te amoris mei pudore, & tantâ verecundiâ donavi & munivi; ut certus sim te me non posse deserere, & ad alienos deflectere.

Collum tuum sicut monilia. Per *collum* Eccle- *Collum Ecclesiæ sunt Doctores sancti.* siæ Doctores sancti designantur; nam per collum cibi reficiendo corpori ministrantur. Sermones etiam quibus arcana mentium designantur, per colli fistulam egrediuntur. Sic Doctores sancti & cibum nobis salutaris doctrinæ monstrant, & etiam secreta scripturarum nobis manifestant. Hoc ergo *Collum* Ecclesiæ quasi monile est: quia castæ doctrinæ gemmis, & virtutum ornamentis sancti Doctores decorantur. *Monile* enim ornamentum est virginum vel matronarum.

℣. 10. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* *Quid sint Murenulæ juxta litteram & mysticè.* *Murenulæ* juxta litteram ornamentum sunt colli virginalis & puellaris, videlicet virgulæ auri perplexæ, intermixtis nonnunquam pulchrâ varietate subtilissimis argenti filis; & hoc est quod dicit: *Vermiculatas argento*, id est, in modum vermium terrenorum, quos lumbricos dicunt, distinctas & inter se conjunctas. *Murenulæ* autem dicuntur à similitudine piscis marini, qui murena vocatur. Mysticè, *Murenulæ* sunt perplexa scripturarum dogmata, ex diversis sanctorum Patrum sententiis inter se conjuncta. Aurum quippe claritatem significat sensus spiritalis: argentum verò nitorem eloquii designat. Murenulas ergo aureas sponsus sponsæ suæ facit, cùm Christus Ecclesiam suam doctrinis sanctorum Patrum sensu & eloquio fulgentibus instruit, atque ad illorum fidem & virtutem imitandam accendit. Notandum quod pluraliter dicit, *faciemus tibi*; quasi enim Christus se personis Doctorum conjungit, per quos ipsæ *Murenulæ* concatenantur, ut illis Ecclesia exornetur.

℣. 11. *Dum esset Rex in accubitu suo.* Vox sponsæ Regem Sponsum suum Christum dicit, qui per Divinitatem suam omnia regit, & etiam secundum humanitatem de regia Davidis stirpe natus est. *Accubitus Regis* fuit Incarnatio ejus. *Accubitus Regis fuit Incarnatio Verbi.* Accumbere enim est reclinari vel discumbere. Et tunc Christus accubuit, quando pro nostra redemptione se usque ad suscipiendam naturam nostram inclinavit. Et tunc

Nardus mea odorem suum dedit, quando virtus Ecclesiæ magis enituit. Cum enim considerat Deum pro se hominem factum, amplius ad spiritualium virtutum studium, & amorem sui Conditoris accenditur. *Nardus* enim fragrantiam virtutum spiritualium designat. *Nardus fragrantiam virtutum designat, quæ à tempore Incarnationis excrevit.* Erant quidam ante Incarnationem sancti Dei: sed (sicut dictum est) sanctitas magis à tempore Incarnationis excrevit, & tunc quodammodo *nardus* Ecclesiæ, id est, odor virtutum fortiùs dedit odorem suum. Juxta litteram *nardus* herba est aromatica, crassa & fragili radice, folioque parvo *Quid sit Nardus.* & denso, cujus cacumina in aristas se spargunt. Hoc unguento Maria Magdalenæ pedes & caput *Matth. 26. 7. Marc. 14. 3. Luc. 7. 38. Joan. 12. 3.* Domini perunxisse in Evangelio legitur in domo Simonis.

℣. 12. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi.* Myrrha species est aromatica nimiæ amaritudinis, quâ mortuorum corpora condiuntur. *Per myrrham Passio Christi designatur.* Hoc loco passio Christi & sepultura designatur: nam depositum corpus Domini de cruce à Nicodemo *Matth. 27. 59. Marc. 15. 46. Luc. 23. 53. Joan. 19. 40.* & Joseph, myrrhâ & aloë conditum est, & involutum linteis cum aromatibus, ac sepulturæ traditum. Dicit ergo Ecclesia Sponso suo: *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi* factus est: quia propter me mortuus & sepultus est.

Inter ubera mea commorabitur. Nemo dubitat locum cordis inter ubera esse. Dicit ergo: *Inter ubera mea commorabitur*, id est, in cordis mei *Locus cordis inter ubera.* memoria æternaliter habebitur, & nunquam tantorum ejus beneficiorum oblivisear: sed sive in prosperis, sive in adversis sim, tamen recordabor ejus, qui me tantùm dilexit, & pro me mortuus est.

℣. 13. *Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.* *Cyprus* insula est, ubi vites nobiles esse feruntur, maximos botros procreantes. *Engaddi* similiter locus esse fertur, habens arbusculas liquorem balsami desudantes. Loquitur ergo sponsa de Resurrectione Christi Sponsi sui: *Botrus Cypri dilectus meus mihi;* ac si diceret: Sponsus meus, qui mortis amaritudinem pro me gusta-

vit, & quasi fasciculus myrrhæ mihi fuit, in Resurrectione sua factus est *mihi botrus Cypri*, quando me gaudio Resurrectionis suæ lætificavit. *Vinum* enim *lætificat cor hominis*; & hoc *In vineis Engaddi*: quia suâ Resurrectione, quasi suavissimo balsami odore per universum mundum redolevit, & fragrantiam suæ fidei latè dispersit. *Engaddi* autem fons hœdi interpretatur, per quod significatur baptisma, & sacrificium in quo peccata omnia abluuntur. Hœdus namque peccatores significat. Baptismus ergo fons est hœdi: quia peccatores suscipit, sed immaculatos & mundatos ab omnibus peccatis reddit.

Psal. 103. 15.

Engaddi fons hœdi interpretatur, & cur baptismum significet.

℣. 14. *Ecce tu pulchra es amica mea: ecce tu pulchra es.* Vox Sponsi Christi ad sponsam suam Ecclesiam. Bis eam repetit esse pulchram, propter perfectionem operis, & munditiam cogitationis. *Ecce tu pulchra es*, id est, in bonis operibus perfecta es, sanctè, & piè, & justè vivendo secundum Apostolum. *Ecce tu pulchra es*, mundam & simplicem cordis habens intentionem: quia non propter terrena commoda, vel mundi gloriam, sed ut solis oculis Dei placeas, bona operatis.

Ecclesia bis pulchra.

Tit. 2. 12.

Oculi tui columbarum. Columba simplicissima avis est, & per hanc simplicitas atque innocentia Ecclesiæ figuratur. Quasi enim *oculis columbarum* habet: quia ab omni fictione & simulatione se immunem custodit. Vel etiam *Oculos columbarum* habet: quia scientiam divinarum scripturarum casto & simplici intuitu intelligit, spirituales & divinos sensus in ea requirens. Nam quoniam Spiritus sanctus in specie columbæ apparuit, rectè doctrina cælestis in oculis columbæ intelligitur.

Per columbam Ecclesiæ innocentia figuratur.

Matth. 3. 16.

℣. 15. *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus.* Ac si diceret: Tu quidem me pulchram in opere & cogitatione esse dicis: sed ego omnem hanc pulchritudinem à te me credo habere & cognosco. *Tu enim es Pulcher & decorus*, tu es fons totius boni, & quicquid boni habeo, tuâ gratiâ habeo. *Pulcher* autem *& decorus* dicitur: quia & Divinitatis perpetuitate, & etiam susceptæ humanitatis dignitate mirabilis est.

Christus pulcher & decorus dicitur, & quare.

Lectulus noster floridus. Lectulus Ecclesiæ est qualiscumque tranquilitas, vel requies præsentis vitæ. Nam quasi in bello est Ecclesia, dum pro Christo diversa tolerat certamina: quasi verò in lectulo requiescit, cùm aliquantulâ pace sibi concessâ fruitur. Sed hic *lectulus floridus est*, hoc est, varietate virtutum quasi vernantibus floribus distincta est requies Ecclesiæ. Tunc enim liberiùs contemplationi divinæ insistit: tunc jejunia, vigilias, & cætera bonorum operum exercitia liberiùs exequitur.

Lectulus Ecclesiæ est requies præsentis vitæ.

℣. 16. *Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.* *Domus* Ecclesiæ sunt conventicula fidelium per totum orbem dispersa. *Tigna* verò & *laquearia* sunt ipsæ personæ fidelium, ex quibus Ecclesia constat. Sed attendendum quòd *Tigna* ad munimentum sunt domus, *laquearia* ad ornatum. Ideoque per *Tigna* designantur Doctores, quorum doctrinâ fulcitur & sustentatur Ecclesia: per laquearia verò sancti simplicitate gaudentes, qui suis virtutibus exornant Ecclesiam, non autem doctrinâ muniunt. Et hoc attendendum quòd laquearia tignis affixa sunt: sic & vita fidelium in Ecclesia è Doctoribus pendet: quia illorum doctrina instruitur & roboratur. Benè autem *Tigna cedrina*, & *laquearia cypressina* dicuntur; nam utræque arbores imputribilis naturæ sunt, sanctos designantes qui immarcessibili desiderio flagrant amore sui Conditoris, & contemptis transitoriis ad æterna festinant. Cedrus etiam serpentes odore suo fugat: sic sancti Doctores dæmones vel hæreticos fragantiâ doctrinæ suæ repellunt.

Per tigna Doctores designantur, per laquearia sancti simplicitate gaudentes.

Cedrus odore suo serpentes fugat: sic sancti Doctores dæmones.

CAPUT SECUNDUM.

℣. 1. Ego *flos campi, & lilium convallium.* Postquam sponsa qualem domum ipsa & Sponsus ejus habeant, ostendit; ipse quoque Sponsus de se qualis sit ostendit, dicens: *Ego flos campi* & reliqua; videlicet quia odorem meæ virtutis per latitudinem totius mundi diffundo. *Ego flos campi*, id est, sum decus mundi. Sicut enim campus floribus adornatur & vernat: ita totus mundus Christi fide & notitiâ decoratur. Sum etiam *Lilium convallium*: quia illis mentibus præcipuè meam gratiam tribuo, quæ nullam in se spem habentes, mihi se humili devotione submittunt. *Convalles* enim significant humiles vel humilium mentes, quarum lilium Christus est: quia pulchritudo humilium mentium ipse est, qui dixit: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* Potest & hoc quod dicit, *Ego sum flos campi*, ad Incarnationem referri. Campus enim non aratur, non scinditur, non ullo vomere prosulcatur. Dicit ergo, *Ego sum flos campi*, id est, filius Virginis; non ergo ruris, sed *campi florem* se vocat: quia virgineæ carnis fructus est secundum vaticinium Isaiæ: *Egredietur virga de radice Jesse.* Lilium convallium est idem Christus, hoc est, filius humilium parentum: Convalles enim humiles & pauperes parentes ejus significant. Veniens enim Dei filius in mundum, non solum homo fieri dignatus est, sed etiam pauper homo pro nobis; nec divites, sed pauperes elegit habere parentes; ut particeps factus paupertatis nostræ, divitiarum & gloriæ suæ nos participes faceret.

Pulchritudo humilium mentium Christus.

Matth. 11. 29

Cur Christus flos campi, & non ruris vocetur.

Isai. 11. 1.

Cur paupertatem elegit.

℣. 2. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Videns sponsam suam ad requiem festinare, & labores æternos fugere, ac per quietem præsentis temporis ad æternam beatitudinem tendere, monet eam tali comparatione & prædicatione, ut norit se per pressuras & labores hujus sæculi illuc pervenire debere. *Sicut*, inquit, *lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* *Spinæ* quæ pungunt & lacerant, significant perversos quosque vel intra vel extra Ecclesiam. Et est sensus: Sic tibi vivendum est ad tempus in mundo, & sic parata esse debes contra omnia adversa, *sicut lilium inter spinas est*, & tamen florere, & gratum odorem ex se emittere non cessat: *sic amica mea inter filias*; quia non solum ab his, qui extra Ecclesiam sunt, mala pateris: verumetiam ab illis qui regenerati per baptismum in filiationem Dei venisse videntur. Et nota quòd se superiùs Sponsus *lilium* appellavit *convallium*: nunc sponsam suam dicit, *Quasi lilium inter spinas*; quia ipse qui verè est *lilium*, per gratiam facit Ecclesiam suam esse *lilium*, candidatam videlicet virtutibus, vel ab omni vitiorum labe immunem.

Per spinas perversi intelliguntur.

℣. 3. *Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios.* Nunc sponsa laudata à Sponso, vicem ei reddit, & dicit qualis quoque ipse sit. *Sicut malus*, inquit, & reliqua. *Sicut malus*

pulchritudinem habet pomorum, & gratum odorem inter agrestia ligna silvarum: ita & *Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus* speciali refulget gratiâ inter filios, id est, inter electos. Ipse enim Dei Filius per naturam est, reliqui electi per gratiam, potestate accepta est unico Filio Dei, ut sint filii Dei. Hinc Joannes, *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre;* non qualemcunque, sed *quasi unigeniti à Patre.*

1. Timot. 2. 5.

Joan. 1. 14.

Sub umbra illius, quam desiderabam, sedi: quia in ejus protectione confido, & ab eo inter adversa gubernari spero. Umbra enim Christi protectio est Divinitatis, quâ electos tuetur & defendit.

Umbra Christi est protectio Divinitatis.

Et fructus ejus dulcis gutturi meo, id est, Divinitatis contemplatio, quâ me satiari confido; hæc enim est sanctorum expectatio, hoc præmium & satietas, visio Conditoris sui. Desiderat ergo umbram Conditoris sui Ecclesia: quia protectionem illius exoptat inter præsentis vitæ adversa. *Fructus illius dulcis gutturi meo* est: quia expecto perfrui specie visionis illius, & satiari dulcedine charitatis illius.

℣. 4. *Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.* Cella vinaria est Ecclesia, in qua est vinum Evangelicæ doctrinæ. In hanc ergo *cellam* amica Sponsi introducitur, quando ex omnibus Gentibus in unam Ecclesiam fideles adunantur. *Ordinavit*, inquit, *in me charitatem.* Inter omnes virtutes primatum tenet charitas, quâ ipsa subsistit Ecclesia. Charitas ergo in Ecclesia ordinatur: quia non temerè, nec confusè, sed ordinatè tenenda est Dei & hominis dilectio. Deus enim diligendus est super omnia toto corde, tota anima, totis viribus, omni mente. Proximus diligendus est denique sicut se unusquisque diligit. Nam confundere vult charitatem, qui proximi charitatem Dei dilectioni præponit: de quibus Dominus in Evangelio: *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus.* Vel etiam *Ordinavit in me charitatem*, id est, ipse prior me dilexit. Deinde qualiter eum diligere deberem, docuit, unde ipse dicit: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Et Joannes dicit: *Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.*

Cella vinaria est Ecclesia in qua charitas est ordinata.

Deuter. 6. 5. Matth. 22. 39 Marc. 12. 30. 31. Luc. 10. 27.

Matth. 10. 37

Joan. 15. 16.

1 Joan. 4. 19.

℣. 5. *Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo.* Postquam Ecclesia, vel anima Deo dilecta in se charitatem ordinatam dixit, qualiter velit requiescere, vel in quo lecto cum dilecto Sponso suo pausare, ostendit dicens: *Fulcite me floribus* & reliqua. Alloquitur animas jam perfectè divino amori inhærentes. Per *flores* initia sanctæ conversationis intelliguntur: Per *Mala* verò, perfecta bonorum operum exempla; & est sensus: O sanctæ animæ, quæ dilectioni Conditoris vestri inhæretis, *fulcite me* bonorum operum exemplis, & qualiter in exordio virtutum, vel in provectu, vel in perfectione bonorum operum vixeritis, ostendite, *quia amore langueo.* Tunc enim anima Dei amore languet, quando ejus dilectioni nihil præponit; immò quasi ad sæcularia opera languida & imbecillis efficitur, nihilque eam delectat, nisi meditatio cælestium, & contemplatio Conditoris sui.

Tunc anima Dei amore languet, quando ejus dilectioni nihil præponit.

℣. 6. *Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Cùm (inquit) in tali lecto jacuero, *Læva ejus*, id est, Sponsi, erit *sub capite meo.* Per *Lævam* præsentis temporis prosperitas, vel etiam dona Dei intelliguntur, quæ sanctis in præsenti vita conferuntur. Per *dexteram* verò cælestis patriæ beatitudo accipitur. *Læva* Dei est pignus Spiritus sancti, scripturarum divinarum intellectus, & cætera talia dona ac charismata, quibus sancta Ecclesia in præsenti consolatur. *Caput*, principale mentis accipitur. *Læva* ergo Sponsi *sub capite* sponsæ est: quia hæc omnia dona ad hoc percipit Ecclesia, ut per hæc discat suspirare ad æterna. Dextra verò Sponsi eam amplexatur: quia tota intentio Ecclesiæ vel animæ fidelis hæc est, ut ad æternam beatitudinem quandoque perveniat, & specie sui Conditoris gaudeat. Et benè prius *Læva sub capite* sponsæ, pòst Sponsi *dextera* eam *amplectitur:* quia nemo ad amplexus æternæ beatitudinis poterit pervenire, nisi hîc mysteriorum cælestium & donorum divinorum studeat esse particeps.

Per lævam præsentis temporis prosperitas, per dexteram verò cælestis patriæ beatitudo. Læva Dei est pignus Spiritus sancti.

℣. 7. *Adjuro vos filiæ Ierusalem per capreas cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Vox Sponsi adjurantis filias Jerusalem, id est, amicas æternis desideriis intentas, & visionem pacis requirentes, ne quiescentem sponsam suscitent & inquietent. *Adjuro vos* & reliqua, ut *dilectam*, hoc est, animam divinæ contemplationi dedicatam, orationibus vel lectionibus divinis occupatam, inquietare, & ad exteriora opera *suscitare* ne velitis, *donec ipsa velit*, hoc est, donec expleto contemplationis tempore, admonente corporis fragilitate, ipsa velit suscitari à somno æternæ quietis, & ad temporalia agenda procedere. Videamus autem per quid *adjuret filias Ierusalem: Per capreas* videlicet *cervosque camporum.* Capreæ & cervi munda animalia sunt, serpentibus & venenis inimica. Significant virtutes sanctorum, quæ munditiâ spirituali refulgent, & venena fraudis diabolicæ non solum cavent, sed etiam insectantur, & ad nihilum redigunt. Et est sensus: *Adjuro vos filiæ Ierusalem* per virtutes vestras, quas divinâ gratiâ vobis collatas gaudetis; ut animam contemplationi meæ deditam non inquietetis, donec contemplationis hora finita, ipsa aliud quid agere velit.

Per capreas & cervos virtutes sanctorum intelliguntur.

℣. 8. *Vox dilecti mei.* Vox Ecclesiæ. *Vox dilecti mei*, subaudis, hæc est. Lætabunda enim Ecclesia quòd tantùm diligatur à Sponso, ut etiam filias Jerusalem pro illa adjuret, ut non eam requiescentem inquietent, dicit: hæc est *vox dilecti mei* pro me loquentis. Quem desiderans videre dilectum, sed non valens, annectit.

Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Montes & colles intelliguntur perfecti quique sancti, conversationis sublimitate à terrenis sublevati, & quasi camporum planitiem melioris vitæ meritis excedentes. De his montibus Isaias dicit: *Erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, & elevabitur super colles.* Loquitur ergo sponsa de dilecto suo: *Ecce iste venit saliens in montibus, & transiliens colles*, hoc est, etiam secundum humanitatem omnem sanctorum excellentiam, omnem contemplationis divinæ puritatem excedens, nec stare in montibus, sed transilire dicitur: quia etsi ad horam per internam inspirationem cor sanctorum visitat; subitò tamen recedit, ut eos in sui

Per montes & colles perfecti quique sancti significantur.

Isai. 2. 2.

dilectionem accendat. Potest etiam hoc ad Incarnationem Christi referri, qui veniens quosdam saltus dedit: quia de cælo venit in uterum Virginis, de utero Virginis in præsepe, de præsepi in baptismum, de baptismo in crucem, de cruce ad sepulchrum, de sepulchro ad cælum; hinc Psalmista: *Exultavit ut gigas ad currendam viam*, & reliqua.

Christus veniens in mundum quosdam saltus dedit.

Psal. 18. 6.

℣. 9. *Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum.* *Capreæ* & *cervi* quamvis in sua natura multa habeant quæ allegoricis sensibus conveniant: hoc habent tamen singulare, quod in planioribus non morantur, sed in arduis & excelsis locis quosdam saltus dare solent. Rectè ergo his assimilatur Christus propter subtilem contemplationem; & quia à nullo intellectu Divinitatis ejus Majestas comprehendi potest. Non autem cervis, sed capreis assimilatur, minoribus videlicet animantibus propter humilitatem Incarnationis suæ: quia non solum homo fieri, sed humilis homo fieri dignatus est. *Hinnulo* autem *cervorum* similis dicitur: quia secundum humanitatem de cervis, hoc est, de Patriarchis duxit originem: vel etiam propter varietatem virtutum, & innocentiam hinnulo cervorum comparatur.

Christus Capreæ & cervis assimilatur.

En ipse stat post parietem nostrum. *Paries*, mortalis nostra conditio appellatur: quia quodammodo inter nos & Deum quasi crassus quidam paries constitutus, non permittit nos ejus contemplatione perfrui; namque primus homo ita conditus est, ut visione & alloquio Dei frueretur: sed postquam peccavit, appositus est quidam paries, ipsa videlicet mortalitas, quâ prægravamur. Nam (ut sapiens dicit) *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.* Sponsum ergo suum, quem superiùs Capreis vel hinnulis cervorum comparavit, nunc dicit post suum parietem stare: quia Christus aliquando vicinus fit cum se, quantum humana mens capere potest, contemplari permittit: aliquando verò elongatur, & quasi caprea vel cervus quibusdam saltibus effugit. Quia ergo paries oppositus erat inter nos & ipsum, nec videre illum poteramus, dignatus est in ipso pariete facere fenestras & cancellos, per quos utcumque sentiri, utcumque perspici possit. Unde & sequitur.

Inter Deum & homines quidam paries constitutus est, scilicet mortalitas.

Genes. 1. 26.

Genes. 3. 6.

Sap. 9. 15.

Christus quando proximus, quando elongatur.

Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Quasi enim fenestræ & cancelli in pariete fiunt, cùm ipse suâ gratiâ se contemplari permittit, licet in speculo & ænigmate. Potest & hoc quod dicit: *Ipse stat post parietem nostrum*, ad humanitatem ejus referri; quasi enim *Post parietem nostrum stetit*, cùm carnem nostram sibi apposuit, in qua Divinitas ejus latuit. Quod vero sequitur: *Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos*, hoc ad Divinitatem ejus refertur. Ille enim qui per fenestras vel cancellos intuetur, cuncta quæ foris aguntur videt, & ipse à nemine videtur: ita Deus, cùm omnia videat, ipse investigari & comprehendi non potest.

Christus quasi post parietem stetit, cùm carnem nostram suscepit.

℣. 10. *En dilectus meus loquitur mihi*, ad prædicandum hortatur me, dicens: *Surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, & veni.* Vox Sponsi ad publicæ operationis studia provocantis. *Surge, propera amica mea* per fidem & dilectionem: *Columba mea* per innocentiam & simplicitatem: *Formosa* per virtutum pulchritudinem festina & veni. Ac si diceret: *Surge* de strato tuo illo dulcissimo, hoc est, de quiete, in qua soli mihi placere in psalmis, hymnis & orationibus desideras, festina & veni, id est, festina ad utilitatem proximorum; ut illos quoque prædicationis officio, & bonorum operum exemplo tui imitatores facias, & ad salutem tecum perducas. Et notandum quòd superiùs filias Jerusalem adjurabat, ne excitarent neque evigilare facerent dilectam: hic verò ipse eam suscitat, & surgere ad laborem hortatur: quia omnia tempus habent, & omnium rerum tempus est sub cælo, tempus contemplationis, tempus etiam actionis. Alio enim tempore debent sancti Prædicatores divinæ contemplationi insistere, & mentem suam cælesti quiete oblectare: alio verò tempore per charitatem debent curam proximorum agere, & eis bonorum operum exempla præbere, ac divinæ contemplationis doctrinam impendere.

℣. 11. *Iam enim hiems transiit, imber abiit, & recessit.* Hiemis & imbris nomine asperitas infidelitatis exprimitur, quæ totum mundum tenebat usque ad adventum Christi. Dicit ergo Sponsus: *Surge amica mea & veni*, quia *hiems transiit* Sole justitiæ apparente; & *imber* infidelitatis *recessit*, ac serenitas veræ fidei in mundo resplenduit. Tale est quod Apostolus ait: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit.*

Per hiemem & imbrem asperitas infidelitatis exprimitur.

Roman. 13. 12.

℣. 12. *Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit.* Finitâ hieme & imbre, flores in terra apparuerunt, decor videlicet virtutum & pudicitiæ; & transeunte asperitate infidelitatis, verna fidei successit temperies, *tempus putationis venit*, hoc est, purgationis sanctorum. Putatio enim vinearum, sanctorum significat purgationem, quæ in Christo & per Christum est; de qua ipse: *Ego sum vitis vos palmites.*

Per putationem vinearum, purgatio sanctorum significatur.

Joan. 15. 5.

Vox turturis audita est in terra nostra. Hoc est, vox prædicantium Apostolorum. Turtur enim avis est castissima; & quoniam in excelsis semper arboribus morari solet & nidificare, Apostolos vel cæteros Doctores significat, qui possunt dicere: *Nostra conversatio in cælis est.* Quòd etiam gemitum pro cantu habet, sanctorum ploratum significat, qui suos ad fletum & lamenta hortantur, dicentes: *Miseri estote, & lugete, risus vester in luctum convertatur.* *Vox turturis audita est in terra nostra*, id est, vox prædicantium Apostolorum: *In terra nostra*, hoc est, in Ecclesia, de qua Psalmista, *Domini est terra & plenitudo ejus.*

Per turturem Apostoli designantur.

Philip. 3. 20.

Jacob. 4. 9.

Psal. 23. 1.

℣. 13. *Ficus protulit grossos suos.* *Ficus* Synagogam significat: *Grossi* autem dicuntur primitivæ & immaturæ ficus, inhabiles ad edendum, qui ad pulsum venti facilè cadunt. Voce autem turturis insonante *ficus protulit grossos suos*: quia Apostolis prædicantibus emerserunt multi de Synagoga Judæorum, qui & in Christum crederent, & tamen legem carnaliter observare vellent, magisque auctoritate legis delectarentur, quàm dulcedine Evangelii: volentes circumcisionem, sabbatum, & alia legis præcepta juxta litteram observare; de quibus Apostolus dicit: *Æmulantur vos non bene: sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur.*

Per ficum Synagoga significatur.

Galat. 6. 13.

Vineæ florentes dederunt odorem. Postquam vox turturis audita est: postquam ficus protulit

gressos suos, vineæ florentes dederunt odorem: quia multitudo Ecclesiarum per latitudinem orbis diffusa est, quæ flores virtutum, & odorem bonæ operationis latè de se spargerent.

Surge propera amica mea, speciosa mea, & veni. Noli (inquit) sponsa mea, quam mihi per fidem & dilectionem amicam feci, otioso torpore lentescere: sed *surge & veni*, & exempla virtutum foris proximis ostende.

℣. 14. *Columba mea in foraminibus petræ.* Si petra est Christus, juxta quod Apostolus ait: *Petra autem erat Christus*; foramina petræ sunt vulnera quæ pro salute nostra in cruce suscepit, fixuræ videlicet clavorum, & lanceæ percussura. In his ergo foraminibus columba, id est, Ecclesia moratur: quia totam spem salutis suæ in passione sui Redemptoris constituit. Ibi ab insidiis malignorum spirituum quasi à raptu accipitris secura delitescit; ibi nidificat, id est, fœtus bonorum operum congerit.

1. Cor. 10. 4. Foramina petræ sunt vulnera Christi. Joan. 19. Cur Ecclesia in Christi vulneribus moretur.

In caverna maceriæ. Maceria ex siccis lapidibus ad munimenta vinearum solent fieri, ad repellendas vulpes vel cæteras nocivas bestiolas. Per maceriam ergo significatur cælestium custodia virtutum, angelicum videlicet præsidium; sicut Isaias de Domini vinea ait: *Et maceriam circumdedit, & circumfodit vineam.* In caverna ergo maceriæ moratur: quia præsidio Angelorum undique circumdatur, & à tentationibus diaboli custoditur.

Per maceriam cælestium significatur custodia virtutum. Isai. 5. 2. Ecclesia præsidio Angelorum undique circumdatur.

Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: quia vox tua dulcis, & facies tua decora. Tu (inquit) dilecta mea quæ in lecto contemplationis dulcissimè quiescis, veni & *ostende mihi faciem tuam*, id est, à secreto quietis egredere ad publicam actionem, & pulchritudinem bonorum operum tuorum aliis ad exemplum demonstra. *Ostende mihi*, dicit; quasi enim Deo faciem suam ostendit Ecclesia, cùm proximis ad utilitatem & profectum per virtutum opera, quantam intrinsecùs habeat pulchritudinem, demonstrat. Hoc est quod Dominus dicit in Evangelio: *Videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Sonet vox tua in auribus meis.* Vox videlicet prædicationis, vel divinæ laudis, quâ alios facias proficere. *In auribus* enim Domini vox Ecclesiæ sonat, cùm per prædicationem ex multorum conversione delectatur Deus. Benè autem dicit: *Ostende mihi faciem tuam, & sonet vox tua*, non aliena; *Tuam* videlicet *faciem mihi ostende*, quam in baptismo tibi dedi, quando mundavi te ab omni peccato. *Vox tua*, dicit, *in auribus meis sonet*; ut ex sincera intentione dilectionis meæ procedat; ut non propter aliud prædices, nisi propter me.

Quando Ecclesia Deo faciem suam ostendit. Matth. 5. 16. Quando vox Ecclesiæ in auribus Domini sonat.

℣. 15. *Capite nobis vulpes parvulas quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit.* Vox Sponsi præcipientis sponsæ suæ & filiabus Jerusalem, sanctis videlicet Doctoribus, vel animabus fidelibus. *Capite* (inquit) *nobis vulpes parvulas. Vulpes* est dolosum animal & fraudulentum, in cavernis & specubus habitans, nec recto, sed tortuoso incedens itinere; ideoque designat Hæreticos, vel Schismaticos, qui demoliuntur vineas, hoc est Ecclesiam Dei, plebem videlicet fidelium lacerare & decipere non cessant. Præcipit ergo ut *parvulas vulpes capiant*, id est, ut hæreticam pravitatem in ipso initio debellare, & destruere non cessent, ne robusta facta fortiùs impugnet. *Nam vinea nostra floruit*, id est, Ecclesia per universum mundum flores virtutum emisit. Et nota quòd cùm superius vineas pluraliter dixerit: modò dicit singulariter, *Vinea nostra floruit*: quia ex multis Ecclesiis una est electa Ecclesia.

Per vulpes designantur hæretici qui Ecclesiam demoliuntur. Ex multis Ecclesiis una est electa Ecclesia.

℣. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia donec aspiret dies, & inclinentur umbræ.* Vox sponsæ. *Dilectus meus mihi*, subaudi, societur vinculo charitatis & amoris, *& ego illi* conjungar, & consentiam vicissitudine mutuæ dilectionis. Vel *Dilectus meus*, subaudi, det verba exhortationis, & divinæ promissionis; *Et ego*, subaudi, ostendam illi faciem meam. Vel etiam, *Dilectus meus* dignetur mihi conjungi glutino charitatis, *& ego illi* conjungar vinculo dignæ obedientiæ, obtemperans præceptis ejus. *Qui pascitur inter lilia*, hoc est, delectatur & jucundatur inter candidas & odoriferas virtutes sanctorum. Et notandum quòd superiùs lilium singulariter dicitur: hìc verò pluraliter *lilia*: quia multæ sunt virtutes sanctorum, una tantùm fides est, & una charitas, quibus præcipuè Deus delectatur. Sive etiam *Pascitur inter lilia*, hoc est, suavissimè delectatur inter virgineos choros. Candor enim liliorum rectè munditiæ virginali comparatur. *Donec aspiret dies*, hoc est, donec transeant nubila præsentis vitæ, & appareat dies, hoc est, veniat claritas sempiternæ beatitudinis. Et est sensus: *Dilectus meus mihi* præstat auxilium, *& ego illi* dignam præbeo obedientiam, qui virtutibus sanctorum delectatur, quousque transcursâ nocte præsentis vitæ, in qua per speculum & in ænigmate cernitur, appareat dies supernæ claritatis, ut facie ad faciem videatur.

Christus delectatur inter virtutes sanctorum, & præcipue, inter fidem & charitatem. Candor liliorum munditiæ virginali comparatur. 1. Cor. 13. 12.

℣. 17. *Revertere similis esto, dilecte mi, capreæ, aut hinnulo cervorum super montes Bethel.* Vox Ecclesiæ Sponsi sui speciem desiderantis. O dilecte mi, qui de lecto quietis me surgere præcipis, & ut tibi faciem meam ostendam, hortaris, *revertere*, hoc est, claritatem Divinitatis tuæ me speculari permitte, & hoc quod mihi perfectè promittis in alia vita, beatitudinem videlicet, & cognitionem tuam in hac adhuc peregrinatione me saltem in figura & ænigmate habere permitte. *Similis esto capreæ, aut hinnulo cervorum super montes Bethel.* Jam dictum est superiùs, quòd *Capreæ* campos despiciunt, & ad alta montium enituntur. Christus ergo capreis comparatur: quia secundum carnem resurgens à mortuis, cælorum alta petiit. *Hinnulus* verò *cervorum* vocatur, hoc est, filius antiquorum Patrum. Cervi enim sunt Patriarchæ & Prophetæ, de quibus Christus carnis duxit originem. Fertur *hinnulus* hanc habere naturam, ut fervente sole opaca & umbrosa loca requirat, in quibus ab æstu protegatur: sic & Christus in eorum mentibus requiescit, qui rore Spiritus Sancti ab æstibus carnalium voluptatum temperantur. Ac si diceret: *O dilecte mi revertere*, hoc est, sæpiùs me tuâ visitatione illustrando lætifica, qui per carnem quam assumpsisti, jam cælorum sublimia penetrasti. *Montes* autem *Bethel* mentes sanctorum significant, à terrenis per superna desideria elevatas. Nam *Bethel* domus consurgens, vel domus vigiliarum interpretatur, & vigiles mentes sanctorum significat, quæ ad desi-

Cur Christus capreis, & hinnulo cervorum comparetur. Bethel interpretatur domus consurgens, vel domus vigiliarum.

derandâ superna consurgunt, & ad ea percipienda invigilant: habentes in se Deum inhabitatorem, qui dicit per Prophetam: *Inhabitabo in illis & inambulabo.* Super hos ergo *montes Bethel dilectus similis est capreæ*, vel *hinnulo cervorum*: quia illas visitare dignatur, quæ domus Dei esse student.

2. Cor. 6. 16.

CAPUT TERTIUM.

℣. 1. IN *lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea: quæsivi illum, & non inveni.* Vox est Ecclesiæ de Gentibus congregatæ. *In lectulo* (inquit) *meo*, hoc est, cùm adhuc in desideriis carnalibus requiescerem, & cùm adhuc infidelitatis & ignorantiæ tenebris posita essem, *quæsivi quem diligit anima mea.* Multi enim philosophorum Deum ignorantes, studiò tamen summo illum requirebant, per creaturam Creatorem cognoscere volentes, sicut Plato qui in Timæo multa de anima disputavit, & sicut Aristoteles, Socrates, & cæteri, qui omne vitæ suæ tempus in studiis causâ exquirendæ veritatis expendebant. *Quæsivi illum, & non inveni;* non enim per mundanam sapientiam Deus cognosci potuit.

Deus per humanam sapientiam cognosci non potuit.

℣. 2. *Surgam, & circuibo civitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæsivi illum, & non inveni.* Exurgam (inquit) de strato corporis & carnalis delectationis, & circuibo civitatem hujus mundi, maria ac terras peragrando. *Per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea*, hoc est, per lata itinera gradientes hujus sæculi, & suis voluptatibus deditos aspiciam, si fortè dilecti mei vestigia inveniam. Hoc cùm causâ exempli de multis dici possit, præcipuè tamen in illo Eunucho impletum est, qui à finibus terræ venit Deum cæli Jerosolymis adorare, quem Philippus invenit, eique Christum in prophetia Isaiæ ostendit. Hoc quoque in Cornelio adimpletum est, qui adhuc Paganus & ignorans Deum, eleemosynas faciebat, & orationibus vacabat, quem Petrus cum omni domo sua baptizavit. Iterat autem difficultatem inventionis, & dicit: *Quæsivi, & non inveni.*

Actor. 8. 27.

Ibid. 10. 22.

℣. 3. *Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem.* Vigiles sunt sancti Apostoli, & cæteri Doctores Ecclesiæ, qui civitatem, id est, sanctam Ecclesiam custodiunt, & ab insidiis infidelium & spiritualium hostium defendunt, quos interrogat.

Per vigiles sancti Apostoli & doctores Ecclesiæ designantur.

Num quem diligit anima mea vidistis? Quasi vigiles Ecclesia interrogat, cùm intentâ aure eorum prædicationem percipit.

℣. 4. *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea.* Pertransire vigiles, est eorum dicta & doctrinam diligenter perscrutari. Solemus namque dicere: Transcurri librum legens, vel pertransivi. *Cùm* (inquit) *pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea:* quia cùm sollicitâ meditatione dicta vel scripta sanctorum requirimus, statim dilectum invenimus: quia Deum in eorum dogmatibus reperimus. Potest & sic intelligi: *Cùm pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea;* hoc est, cùm intellexissem Christum omnem sublimitatem & gratiam superare, tunc inveni quem diligit anima mea, hoc est, tunc verè intellexi, quantùm ipse à cæterorum sanctorum meritis distet.

Deum in dogmatibus sanctorum reperimus.

Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Hoc est, ardentissimâ fide ac devotione illi inhæsi, *nec dimittam eum:* sed in ejus amore & fide perseverabo, *donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ;* hoc est, donec illum Synagogæ, quæ est mater mea spiritualiter, prædicem, & eam quoque ad ejus fidem perducam. Hoc fiet in fine mundi, quando (ut ait Apostolus) *plenitudo Gentium introierit, tunc omnis Israël salvus fiet.* Tantùm ergo sibi de charitate Sponsi sui Ecclesia promittit, ut etiam se credat Synagogam posse convertere. Quod autem dicit: *Donec introducam illum*, non est putandum quòd tunc relictura sit illum, cùm in cubiculum matris introduxerit: sed, *Donec* pro sempiterno, id est, semper illi inhærebo, semper in ejus fide & dilectione perseverabo. Tale est in psalmo: *Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.* Numquid postquam nostri misertus fuerit, non erunt oculi nostri ad eum? Utique erunt.

Rom. 11. 25. 26.

Donec pro semper ponitur.

Psal. 122. 3.

℣. 5. *Adjuro vos filiæ Ierusalem per capreas cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.* Bis reperitur iste versiculus; nam jam superiùs positus est: sed suprà ad Ecclesiam primitivam de Judæis collectam pertinet: hic verò ad Ecclesiam de Gentibus congregatam, & amoris vinculo Christo arctiùs copulatam. Una enim eademque cura est Deo de sanctis, qui vel in circumcisione, vel etiam tempore baptismatis coruscante gratiâ Evangelii, illi placuerunt. Quia verò iste versiculus superiùs expositus est, jam videndum est, quare veluti dormientem inducat Ecclesiam, unde & adjurat filias Jerusalem, ne eam excitent, cùm paulò superiùs non dormientem vel quiescentem, sed studio laboriosissimæ inquisitionis insistentem, quâ Sponsum inquirebat, introducat. Si ergo requirebat Sponsum, quomodo requiescebat? sed dulcissimus & suavissimus somnus est Christum quærere. Dormit ergo Ecclesia, & Christum quærit, dormit videlicet à desideriis terrenis, & ab actibus sæculi: vigilat autem & requirit Sponsum, quia ejus contemplationi inhæret, cum solum desiderat, ad illum pervenire contendit. Adjurat ergo Sponsus filias Jerusalem, animas videlicet desideriis supernæ patriæ inhærentes: ne illam excitent ab hoc somno suavissimæ quietis & contemplationis, *donec ipsa velit.* Somnus autem meritò amor appellatur: quia sicut dormiens à visibilibus oculos claudit, & invisibilia contemplatur: ita is qui divinæ contemplationi insistit, quasi alienus exterioribus dormit, & sola spiritualia & cælestia videt. Nec mirum si amor somnus vocetur, cùm in sequentibus mors amor appelletur: *Fortis est ut mors dilectio.* Cùm autem dicit: *Donec ipsa velit*, ostendit Ecclesiam de Gentibus voluntariè se præparaturam ad labores & persecutiones pro Christo perferendas.

Dulcissimus somnus est Christum quærere.

Cur amor somnus appellatur.

℣. 6. *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & universi pulveris pigmentarii?* Vox filiarum Jerusalem, id est, sanctorum primitivæ Ecclesiæ, admirantium pulchritudinem Ecclesiæ de Gentibus congregatæ. *Quæ est* (inquiunt) *ista? Quæ*, id est,

qualis. Quantâ laude & admiratione digna, quæ non circumcisione mundata, nec adhuc baptismo sanctificata jam currit ad Deum? *Ascendit* (inquit) *per desertum*; hoc dicitur ad imitationem priscæ plebis Judaicæ, quæ liberata de Ægyptia servitute, *per desertum* Mari rubro transito, venit ad terram repromissionis: sic & Ecclesia *per desertum* nationum ascendebat jam de Ægypto, hoc est, de confusione idololatriæ liberata, & Pharaone, id est, diabolo submerso, ut cælesti manna pasceretur, & veram terram repromissionis ingrederetur. Ascendit (inquit) ad montes virtutum, vel etiam ad ipsum cælum virtutibus sublevata; quæ in psalmo dicit: *Levavi oculos meos in montes* &c. & alibi: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis.* Montes isti sunt Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, & cæteri sancti Dei, qui merito virtutum appellantur montes. Primò enim ad montes, id est, ad sanctos sublevat oculos Ecclesia, vel anima fidelis, quæ istorum doctrinam actusque considerat, illorum exemplo & intercessione muniri gaudet. Posteà proficiens ad ipsum quoque qui fecit montes, audet cordis aspectum dirigere, & dicit: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis*; id est, gratanter requiescis in sanctis. *Sicut* (inquit) *virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris.* Fumus ex igne nascitur, & mox altiora aëris expetit, donec aspectibus intuentium subtrahatur. Fumus igitur significat sanctum desiderium igne divini amoris perfusum; nec absolutè fumo comparantur, sed *virgulæ fumi*: quia sancta Ecclesia vel anima Deum amans, gracilis est & delicata, disciplinis Spiritus sancti attenuata, non habens grossitudinem carnalium desideriorum. Sive *virgula fumi*, non sparso fumo comparantur propter unitatem Ecclesiæ, quæ in Christo unum est. Unde verò esset ille fumus ostendit, cùm subdit, *Myrrhæ & thuris & universi pulveris pigmentarii.* *Myrrhâ* condiuntur mortuorum corpora: *thus* verò adoletur in sacrificio Dei; ideoque per myrrham carnis mortificatio designatur, per thus munditia orationum exprimitur. *Virgula* ergo *fumi myrrhæ & thuris* Ecclesia assimilatur: quia sancti mortificatione carnis suæ & orationibus mundo & simplici corde profusis, Deo placere student. *Et universi* (inquit) *pulveris pigmentarii*, id est, congerie omnium virtutum. Non enim integra fuisse aromata, sed in pulverem redacta dicuntur: quia sanctorum actiones magnâ discretione consideranda sunt, & tanquam cribro subtilissimæ considerationis eventilandæ, ne quid fortè in illis durum aut inconveniens existat: ne saltem per ipsas virtutes adversarius milleformis subrepat, qui callidus per bona etiam consuevit nocere.

Psal. 120. 1. *Psal. 122. 1.* *Ecclesia sanctorum intercessione muniri gaudet.* *Cur sanctum desiderium virgulæ fumi comparatum.* *Cur Ecclesia virgulæ fumi myrrhæ & thuris assimiletur.* *Sanctorum actiones magna discretione consideranda.* *Diabolus etiam per bona consuevit nocere.*

℣. 7. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israël: omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi.* Quò hæc dilecta & mirabilis ascenderit, ostenditur cum subditur, *En lectulum Salomonis* & reliqua. *Lectus Salomonis* quamvis superna illius supernæ beatitudinis requies accipi possit, in qua Deus cum suis sanctis requiescit: probabiliùs tamen præsens accipitur Ecclesia, in qua sancti Dei sopitis tumultibus vitiorum, amplexu Salomonis, id est, viri pacifici delectantur. Unde & Psalmista de Christo dicit: *Factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion.* *Lectulum* ergo *Salomonis*, id est, Ecclesiam *sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israël.* Per sexaginta fortes ordo Doctorum intelligitur, qui vel prædicando Ecclesiam muniunt, vel contemplando ad illam supernam beatitudinem pervenire desiderant. Sexagenarius autem numerus ex senario & denario constat; sexies enim deni, vel decies seni, sexaginta fiunt. Senarius verò perfectionem significat operis: quia sex diebus perfecit Deus opera sua: denarius verò remunerationem & præmium quod in fine electis dabitur; unde & hi qui in vineam venerunt, denarium leguntur accepisse. *Sexaginta* ergo *fortes* significant (ut dictum est) sanctos Doctores, fortes & animo constantes. Additur verò *Ex fortissimis Israël*, omnes in Christum credentes, & Christum diligentes, Israël, id est, vir videns Deum, appellantur. *Fortissimi* verò *Israël* sunt, qui Ecclesiam tueri prædicando, & ab incursibus dæmonum, vel impugnatione hæreticorum defendere noverunt. Hi enim *ambiunt lectulum Salomonis*: quia illis commissa est Ecclesia, & ab illis vigilanti cura est custodienda. *Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi.* *Tenent* enim *gladium* spiritualem, verbum Dei, de quo Apostolus: *Et galeam* (inquit) *salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei.* *Ad bella* verò *sunt doctissimi*: quia necesse est ut spiritualis prælii arte instructi sint, qui *adversus mundi principatus & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus* bella gerunt. Versutissimus enim iste est hostis, & tam subtilitate spiritualis naturæ, quàm etiam temporis longævitate doctissimus, contra quem sancti bella suscipiunt.

Per lectulum Salomonis Ecclesia præsens accipitur. *Psal. 75. 3.* *Per sexaginta fortes ordo doctorum intelligitur.* *Cur Senarius perfectionem significet operis.* *Denarius verò remunerationem.* *Matth. 20. 10* *Ephes. 6. 17.* *Ibid. 12.* *Versutissimus est diabolus.*

℣. 8. *Uniuscujusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.* Per femur propagatio sobolis accipitur; super femur ergo enses habent, qui timore Dei omnes comprimunt & coercent motus carnalis voluptatis. Et hoc propter timores nocturnos, id est, propter occultas insidias maligni hostis, qui in nocte hujus sæculi sanctis maximè, qui in Ecclesia præeminent, insidiatur; ut illis deceptis, lectulum Salomonis, id est, requiem sanctorum fœdare possit. Et notandum quòd superiùs tenere gladios dicuntur: hìc vero *super femur enses* habere. Gladios enim tenent, ut adversariis resistant, ut eos superent, & ut hæreticos & omnes sanæ fidei contradicentes confodiant. Super femur ergo enses habent, ut sui met curam gerant, ut fluxus carnalium voluptatum reprimant: ne aliis prædicantes, ipsi reprobi efficiantur. *1. Cor. 9. 27.*

Et sanctis maximè insidiatur.

℣. 9. *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani.* Quod superius per lectulum Salomonis, sic nunc designatur per *ferculum*, sancta videlicet Ecclesia, in qua velut in lecto requiescunt sancti Dei, & velut in lecto discumbunt ad epulas æternæ beatitudinis & satietatis. *De lignis Libani fecit Salomon ferculum.* Libanus mons est Phœnicis, cujus arbores & proceritate & pulchritudine & durabilitate cunctis præeminent, ideoque significant sanctos virtutum specie fulgentes, & ad æterna festinantes. *Libanus* enim canditatus, vel candidatio interpretatur, vel dealbatio. *Ligna* ergo *Libani* sunt sancti candidati, vel dealbati in baptismo, & exornati omnium virtutum pulchritudine.

Libanus interpretatur candidus vel candidatio.

℣. 10. *Columnas ejus fecit argenteas.* Per colum-

Per columnas Doctores S. Ecclesiæ designantur. Gal. 2. 9.

nas Doctores ejusdem Ecclesiæ significantur, qui eam verbo & exemplo sustinent & roborant; unde & in Actibus Apostolorum dicitur: *Iacobus & Ioannes & Cephas qui videbantur columnæ esse.* Hæ *columnæ* sunt *argenteæ:* quia nitore cælestis eloquii refulgent; *Eloquia* enim *Domini eloquia casta*, & reliqua.

Psal. 11. 7.

Per reclinatorium aureum requies æterna accipitur.
Purpureus ascensus est Passio Christi.

Reclinatorium aureum, ascensum purpureum. Per *reclinatorium aureum* requies æterna accipitur, quæ sanctis in Ecclesia repromittitur; ad quam tamen *ascensus* est *purpureus. Purpureus ascensus* est Passio Christi: quia purpura colorem sanguinis imitatur. Ascensu ergo purpureo ad reclinatorium pervenitur: quia illi ad æternarum epularum discubitum, & ad supernæ quietis requiem veniunt, qui in præsenti Passionem Redemptoris dignè venerari & imitari satagunt. Quia nisi quis actiones ac vitam Christi imitatus fuerit, ad æternam requiem pervenire non poterit.

Mediâ charitate constravit propter filias Ierusalem. Mediâ charitate constravit: quia omnibus fidelibus suam charitatem Christus commendavit patiendo pro nobis, & requiem nobis præparando, juxta quod Apostolus dicit: *Commendat autem Deus suam charitatem in nobis: quoniam cùm adhuc peccatores essemus, pro nobis Filium suum in mortem tradidit.* Aliter, Per columnas argenteas Apostoli & Apostolici viri designantur: per reclinatorium aureum Doctorum ordo, qui cùm ineffabilia æternæ vitæ gaudia promittunt, utique nos suaviter requiescere faciunt. Et hoc reclinatorium benè aureum dicitur: quia ineffabile est illud præmium, quod sancti expectant. In rebus enim caducis nihil pretiosius est auro. Per ascensum verò purpureum ordo signatur Martyrum, qui Passionem Christi imitati, pro illo suum sanguinem fuderunt. Sed quid nos faciemus, dicit beatus Gregorius, qui nullius meriti sumus, non inter Doctores, non inter Martyres locum nos habere videmus? Sequitur, *Media charitate constravit.* Habeamus ergo charitatem, quâ media hujus ferculi constrata sunt, quæ & idcirco latum mandatum vocatur: quia omnibus observatoribus suis æternam salutem parat. Hanc efficaciter teneamus, & per hanc salvabimur, & hoc *propter filias Ierusalem*, hoc est, propter animas simplices & nullius sibi virtutis conscias; quæ quantò majoris fragilitatis sibi sunt consciæ, tantò ampliùs Salvatorem & Redemptorem suum diligere satagunt.

Rom. 5. 8.

Cur charitas latum mandatum vocetur.

℣. 11. *Egredimini, & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis ejus.* Vox Ecclesiæ invitantis animas fidelium ad intuendum quàm mirabilis & speciosus sit Sponsus ejus. *Filiæ* namque *Sion* Ecclesiæ sunt, quæ & filiæ sunt Jerusalem, sanctæ videlicet animæ, supernæ illius civitatis cives, quæ & perpetuâ cum Angelis pace fruuntur, & per contemplationem gloriam Dei speculantur. *Egredimini*, inquit, *filiæ Sion*, hoc est, exite de turbulenta hujus sæculi conversatione; ut mente expedita eum quem diligitis, contemplari possitis. *Et videte*, inquit, *regem Salomonem*, hoc est, verum pacificum Christum, *in diademate, quo coronavit eum mater sua.* Ac si diceret: Considerate Christum pro vobis carne indutum, quam carnem de carne Virginis Matris suæ assumpsit. *Diadema* namque vocat carnem, quam Christus assumpsit pro nobis, in qua mortuus destruxit imperium mortis, in qua etiam resurgens, resurgendi nobis spem contulit. De hoc diademate Apostolus ait: *Videmus Iesum per passionem gloria & honore coronatum. Mater* verò *sua eum coronasse* dicitur: quia Virgo Maria illi de sua carne carnis materiam præbuit. *In die desponsationis ejus*, hoc est, in tempore Incarnationis ejus, quando sibi *Ecclesiam* conjunxit, non habentem maculam aut rugam: vel quando Deus homini conjunctus est. *Et in die lætitiæ cordis ejus.* Lætitia enim & gaudium Christi, salus & redemptio humani generis est; juxta quod in Evangelio multos ad fidem suam cernens confluere. *In illa*, inquit Evangelista, *hora exultavit & dixit: Confiteor tibi Pater cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Et in Evangelica parabola, inventâ ove convocavit amicos dicens: *Congratulamini mihi.* Potest hoc & simpliciter totum ad Passionem Christi referri juxta litteram. Prævidens enim Salomon in spiritu Passionem Christi, longè antè præmonebat filiam Sion, id est, plebem Israëliticam: *Egredimini*, inquiens, *& videte regem Salomonem*, id est, Christum, *in diademate*, in spinea corona, *qua coronavit eum mater sua* Synagoga, *in die desponsationis ejus*, quando videlicet sibi conjunxit Ecclesiam, & *in die lætitiæ cordis ejus*, quo gaudebat per suam Passionem redimi mundum de diaboli potestate. *Egredimini* ergo, hoc est, exite de tenebris infidelitatis, *& videte*, hoc est, mente intelligite: quia ille qui ut homo patitur, verus est Deus; vel etiam *Egredimini* extra portam civitatis vestræ, ut eum in Golgotha monte crucifixum videatis.

Filiæ Sion Ecclesiæ sunt.

Per diadema caro à Christo assumpta intelligitur.

Hebr. 2. 9.

Ephes. 5. 27.

Gaudium Christi salus humani generis.

Matth. 11. 25.

Luc. 15. 6.

CAPUT QUARTUM.

℣. 1. Q*Uàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es & decora.* Vox Christi bis repetit, *Quàm pulchra es*, in opere videlicet & prædicatione. In opere, quia nihil fœdum, nihil oculis meis indignum agis: in prædicatione, quia ad considerandum Incarnationis meæ mysterium etiam sodales tuas filias Jerusalem invitare non cessas.

Oculi tui columbarum. Per *oculos* intelligitur acumen sensuum spiritualium, quibus divina & sempiterna contemplatur Ecclesia. *Columbæ* autem *oculi* Ecclesiæ comparantur propter spiritualem gratiam: quia Spiritus sanctus in specie columbæ apparuit. Sequitur autem.

Ecclesiæ oculis columbæ comparatur.
Matth. 3. 16.

Absque eo, quod intrinsecus latet, id est, absque supernæ illius retributionis gloria, quam in fine sæculi es perceptura; quam etsi in præsenti per fidem contemplaris, latet tamen intrinsecus; nec enim in præsenti videri potest, sed in futuro perficietur.

Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Per capillos Ecclesiæ, subtiles Ecclesiæ cogitationes accipiuntur, quibus temporalia plerumque disponuntur. Comparantur verò gregibus caprarum: quia hæc animalia munda sunt, & in rupibus, sive in excelsis locis resupinata pascuntur: quia cogitationes sanctorum, etsi pro corporali necessitate in temporalibus

Cogitationes sanctorum gregibus caprarum comparantur.

fiunt: tamen in internorum intentione non discedunt; & in ista etiam cura, quam necessitati corporeæ impendunt, quasi cælum semper intuentur. Possumus etiam per *oculos* Doctores Ecclesiæ & Prædicatores accipere, qui in corpore, cui Caput Christus est, summum locum tenent, & cælestia ac spiritualia præ cæteris membris vident. Per *capillos* verò innumerabilem multitudinem simplicium fidelium in laicali ordine constitutorum intelligimus: qui etsi minùs vident spiritualia, suâ tamen multitudine & numerositate magnum decus præstant Ecclesiæ. Et benè *gregibus* comparantur *caprarum*. *Capra* peccatoribus convenit, per quam plebes fidelium actionibus sæculi deditæ, quæ sine peccato agi non possunt, intelliguntur. Benè autem sequitur, *Quæ ascenderunt de monte Galaad. Galaad* acervus testimonii interpretatur, juxta litteram quidem; ideò quia cùm Jacob recederet de Mesopotamia, persecutus est eum Laban, & die tertiâ reperit eum, ibique in testimonium mutui fœderis acervum lapidum erexerunt. Mysticè acervus testimonii Christus est, in quo multitudo consistit omnium sanctorum, qui sunt lapides vivi, adhærentes illi vero lapidi, de quo Petrus dicit: *Ad quem accedentes lapidem vivum, & ipsi tanquam lapides vivi superædificamini.* Greges ergo caprarum de monte Galaad ascenderunt: quia sanctorum multitudines ad excelsa virtutum conscendunt, & Christi doctrinam ac præcepta in omnibus sequi satagunt.

Per oculos Doctores Ecclesiæ & Prædicatores accipiuntur.

Galaad acervus testimonii interpretatur.

Genes. 31. 46.

Acervus testimonii Christus est.

1. Petri. 2. 4.

℣. 2. *Dentes tui sicut greges tonsarum ovium, quæ ascenderunt de lavacro.* Sicut per *capillos* Ecclesiæ innumerabilis multitudo simplicium fidelium intelligitur: ita & per *dentes* Ecclesiæ Doctores intelliguntur. Dentibus enim cibos commolimus; & sancti Doctores benè dentibus conformantur: quia spirituales cibos, quos simplices capere nequeunt, ipsi quodammodo exponendo comminuunt. Dens Ecclesiæ præcipuus erat Petrus, cui dictum est in visione: *Surge, occide, & manduca*; ac si diceretur, eos quos ad fidem convertis, *occide* ab eo quod sunt, id est, ut desinant esse peccatores; *& manduca*, hoc est transfer, vel transforma in corpus Ecclesiæ. Benè autem hi dentes ovibus tonsis, & lavacro lotis comparantur. Solent enim oves post tonsionem currenti aquâ ablui: ne illotus sudor corpori adhærescat, & scabiem generet. Tonsi ergo sunt sancti Doctores & Magistri Ecclesiæ, qui ex lavacro baptismi abluti, vellera, id est, facultates & substantias suas pro Christo amiserunt. Omnibus quidem fidelibus convenit quod dicit: *Quæ ascenderunt de lavacro*; nullus enim sine lavacro baptismi fidelis esse potest. Non autem omnibus tonsio convenit: quia non omnes ita sunt perfecti, ut sua pro Christo valeant amittere: sed illis specialiter hoc congruit, qui secundum verbum Domini vendunt omnia sua, & dant pauperibus, & nudi atque expediti sequuntur Christum. Tales ergo sunt *dentes* Ecclesiæ sanctæ, id est, Prædicatores & ministri ejus, oves per innocentiam abluti baptismo: voluntariâ paupertate, & rerum spoliatione gaudentes. Sequitur.

Cur per dentes Doctores Ecclesiæ intelliguntur.

Actor. 10. 13.

Sancti Doctores ovibus tonsis & lotis comparati.

Nullus sine baptismo fidelis esse potest.

Matth. 19. 21

Omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. Quia geminâ charitate, & dilectione Dei & proximi præeminent, & hanc observari docent: vel etiam quia fidem & operationem prædicant. *Et sterilis non est in eis*; nullus videlicet alienus est à bonis operibus.

℣. 3. *Sicut vitta coccinea labia tua: & eloquium tuum dulce.* Per *labia* Ecclesiæ, sancti Prædicatores accipiuntur, qui & per Dentes figurantur. Coccus autem sanguinis vel ignis habet speciem. *Labia* ergo Ecclesiæ (id est, sancti Prædicatores) *vittæ coccineæ* comparantur: quia Passionem Christi assiduè prædicant, qui pro nostra redemptione sanguinem suum fudit. Sive *vittæ coccineæ* assimilantur, quia Prædicatores ardent dilectione: diligentes eos quibus verba prædicationis impendunt, & etiam à quibus mala patiuntur. Ad hoc etiam pertinet quòd Spiritus sanctus in linguis igneis apparuit: quia loquentes & ardentes fecit Apostolos, ardentes dilectione, loquentes prædicatione. Et benè *vitta coccinea* dicitur; vitta enim capillos ligat & constringit, & sancti Doctores suâ prædicatione ad unitatem fidei & dilectionis multitudinem fidelium in Ecclesia nectunt, & in unum decorem redigunt. Possunt etiam per capillos, subtiles cogitationes mentis accipi. Vittâ ergo coccineâ crines ligamus, quando cogitationes nostras disciplinâ timoris Dei constringimus & coërcemus. *Et eloquium tuum dulce.* Dulce est eloquium Ecclesiæ, cùm sancti Doctores vel Passionem sui Redemptoris ad memoriam reducunt, & prædicant quantùm Deus hominem dilexerit, vel etiam cùm cælestia præmia auditoribus annuntiant.

Sancti Prædicatores cur vittæ coccineæ comparentur.

Actor. 2. 3.

Cur in linguis igneis Spiritus S. apparuerit.

Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet. Per *genas* superiùs diximus Ecclesiam figurari. Nam cùm verecùndamur, rubor sanguinis in genis effunditur. Malum autem punicum rubicundum habet corticem, interiùs verò multitudine granorum plenum est, unde & malum granatum vocatur. Per fragmen ergo mali punici, memoria ejusdem Passionis Dominicæ accipitur, quæ & in cocco superiùs figuratur. Solet enim una res diversis exprimi figuris. Genæ ergo Ecclesiæ fragmini mali punici comparantur: quia sancti Doctores venerabiliter agunt memoriam Passionis Redemptoris sui, nec erubescunt crucem ejus, immo gloriantur, dicentes cum Apostolo. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi*; & alibi Apostolus ad discipulum suum scribens: *Noli* (inquit) *erubescere crucem Christi, neque me vinctum ejus.* Benè autem *Genæ* non integro malo punico, sed fragmini comparantur. Malum enim punicum cùm frangitur, exteriùs rubor, interiùs candor apparet: sic & sancti Prædicatores & Doctores cùm Passionem Christi annuntiant, quasi rubor est exteriùs: cùm verò quanta utilitas nostræ redemptionis inde provenerit, & quòd homo per Passionem Christi non solum à peccatis justificari, sed etiam quòd divinum consortium meruerit, demonstrant, quasi candidum est *quod intrinsecus latet.* Possunt etiam per *Genas* Ecclesiæ, Martyres figurari, qui rubicundi sunt effusione sanguinis sui veluti malum punicum: sed fracto malo punico, candor interiùs apparet, quia post mortem miraculis coruscant.

Per fragmen mali punici memoria Dominicæ Passionis accipitur.

Galat. 6. 14.

2. Timot. 1. 8.

Per genas Ecclesiæ Martyres figurantur.

Sancti post mortem miraculis coruscant.

℣. 4. *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis.* Collum sanctæ Ecclesiæ Prædicatores sancti & Doctores ejus sunt. Idem enim hic designantur per *collum*, qui superiùs per *oculos*, vel per *dentes*, sancti videlicet

Collum Ecclesiæ Prædicatores & Doctores ejus sunt.

Prædicatores, qui veluti colla acceptos verbi Dei cibos nutriendo corpori transmittunt, & vocem prædicationis divinæ auditoribus proferunt. Vel etiam sancti Doctores per collum significantur: quia sicut per collum caput & cætera membra corpori conjunguntur: ita sancti Doctores quasi mediatores sunt inter Christum & reliquos quos instruunt fideles, & quasi Christum corpori suo, id est, Ecclesiæ conjungunt. Hoc autem *collum turri David* comparatur, qui interpretatur manu fortis, vel visu desiderabilis, Christum significat. Et tota quidem Ecclesia civitas David, id est, magni Regis Christi est, qui est manu fortis: quoniam diabolum devicit, juxta quod Psalmista dicit: *Dominus fortis & potens: Dominus potens in prælio.* (Psal. 23. 8.) Est & visu desiderabilis: quia (ut Apostolus dicit) in eum *desiderant Angeli prospicere.* (1. Petr. 1. 12.) Turris autem civitatis hujus, illi sunt qui vel scientiâ vel operationis perfectione cæteris præeminent. *Quæ ædificata est cum propugnaculis.* Propugnacula sunt divinarum scripturarum Sacramenta, de quibus veluti jacula procedunt, quibus adversariæ repelluntur potestates.

Propugnacula sanctæ Ecclesiæ sunt divinarum scripturarum Sacramenta.

Per mille clypeos innumera defensionis præsidia intelliguntur.

Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. *Mille clypei* intelliguntur innumera defensionis divinæ præsidia, quibus sancta valatur & defenditur Ecclesia. *Omnis armatura fortium*, id est, omnis instructio vel sanctæ operationis vel divinæ prædicationis. Et benè collum Ecclesiæ, hoc est, Prædicatores & Doctores turri David comparantur: quia semper quasi in bello sunt, pro defensione sanctæ Ecclesiæ pugnantes.

Cur sancti Doctores sunt oculi Ecclesiæ, dentes, collum, & duo ubera.

℣. 5. *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli.* Duo ubera Ecclesiæ eosdem significant sanctos Doctores. Nec mirum quòd una eademque res diversis figuratur modis. Sancti enim Doctores *oculi* sunt: quia vitæ vias quas ingredi debeant, subjectis demonstrant. *Dentes* sunt: quia cibos divinarum scripturarum molunt, & comminuunt ut mandi possint, scilicet à simplicibus, hoc est, intelligi. *Collum* sunt: quia caput & membra, hoc est, Christum & Ecclesiam conjungunt; ipsi ergo Doctores sunt & *ubera* Ecclesiæ, quia parvulos & simplices fideles lacte verbi Dei nutriunt, juxta quod Apostolus simplicioribus loquens, dicit: *Non potui vobis loqui tanquam spiritualibus, sed quasi carnalibus; & parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam.* (1. Corint. 3. 1. 2.) Et benè non absolutè ubera, sed cum additamento dicit, *duo ubera*, cum femina neque plus neque minus habeat quàm *duo ubera*: quia nimirum sancti Doctores parvulos ex utroque populo, Judaico videlicet & Gentili, lacte verbi Dei nutriunt. Nam & Paulus de seipso dicit: *Qui operatus est Petro in Apostolatu circumcisionis, operatus est & mihi inter Gentes.* (Galat. 2. 8.) Et aptè *duo ubera*, sicut duo hinnuli gemelli capreæ esse dicuntur, qui videlicet fœtus sunt & filii Salvatoris nostri Jesu Christi, qui superiùs per capreas designatus est; hæc enim animalia & acutissimè vident, & nimiâ velocitate altiora conscendunt: sic & sancti Doctores quæ agenda sunt & ipsi vident, & aliis monstrant, & despectis terrenis ad superna ascendere nituntur.

℣. 6. *Qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ. Qui pascuntur in liliis*, hoc est, delectantur purissimis & nitidissimis sensibus scripturarum. *Donec aspiret dies*, hoc est, dies illa æterna veniat, quam desiderabat Psalmista, dicens: *Melior est dies una in atriis tuis super millia.* (Psal. 83. 11.) *Et inclinentur umbræ*, hoc est, transeant mœrores & perturbationes hujus sæculi. *Donec aspiret dies*, id est, oriatur dies; aspirabit enim dies, id est, orietur, quando verus ille Sol justitiæ, id est, Christus apparebit; & tunc *inclinabuntur umbræ*, hoc est, omnia nubila mœroris & tenebræ præsentis sæculi pertransibunt. Sed & si ipsam litteram velimus aspicere, pulchrè expressit ortum diei & noctis: nam nox nihil est aliud nisi umbra terræ, quæ sole descendente sub terras, consurgit; sole autem iterum super terras ascendente, inclinantur umbræ, id est, cedit nox. Pascuntur ergo in liliis donec aspiret dies & inclinentur umbræ: quia sanctorum Doctorum, in præsenti tantùm vitâ necessaria est prædicatio & doctrina; nam in alia vita postquam apparuerit æterna dies, & finita fuerit nox præsentis sæculi, non necesse erit doceri aliquem: quia *omnes revelatâ facie gloriam Domini contemplabuntur.* (2. Corint. 3. 18) Unde & Dominus per Prophetam Jeremiam dicit: *Non ultra docebit vir fratrem suum dicens: Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me à minimo usque ad maximum.* (Jerem. 31. 34.)

In myrrha carnis mortificatio, in thure verò orationum devotio accipitur.

Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. In myrrha carnis mortificatio, vel passionum pro Christo tolerantia: in thure verò sanctarum orationum devotio accipitur. *Mons* ergo *myrrhæ, & collis thuris*, mentes sanctorum sunt, excelsæ per contemplationem. Promittit ergo Sponsus se ad montem myrrhæ venturum, & ad collem thuris: quia illas mentes sua visitatione visitare dignatur, quæ membra sua cum vitiis & concupiscentiis mortificant, (Galat. 5. 24.) quæ etiam seipsas per sanctarum orationum studia gratum Deo sacrificium faciunt.

℣. 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Vox Sponsi ad amicam suam sponsam. *Tota pulchra es.* Omni (inquit) ex parte nullam recipis maculam, neque rugam. Non enim soli Doctores vel perfecti quique pulchri sunt ante oculos Dei, qui summâ scientiâ & contemplatione præeminent: sed etiam simplices quique fideles, qui rectâ fide & bonis operibus exornantur, pulchri in oculis Sponsi habentur. Nam ut Psalmista dicit: *Benedixit omnibus, qui timent Dominum, pusillis cum majoribus*; (Psal. 113. 13.) ideò dicit: *Tota pulchra es*, non tantùm una pars tua. Hoc ideò dicimus, non quòd aliquis in præsenti vita sine peccato esse possit, cùm scriptum sit: *Nemo est super terram sine peccato, nec infans unius diei:* (Job. 14. 4.) sed ideò quia fides perfecta & cæleste desiderium omnem absterget maculam levioris peccati; non enim de gravioribus nunc ratio est, quæ qui committunt, jam sponsa Christi non sunt, nec ullam habent particulam hujus sanctæ pulchritudinis. Hinc est quod Joannes dicit: *Qui natus est ex Deo non peccat*, (1. Joan. 3. 6.) subaudi, peccato ad mortem; non quod levi peccato quis careat, sine quo vita ista non ducitur. Tota ergo pulchra est Ecclesia, in quantum se castam & immunem ab omni peccato custodit. Si quando autem levi peccato fuscatur, citâ pœnitudine & fide rectâ ad cæleste desiderium in ea prisca pulchritudo reparatur.

Sine levi peccato vita ista non ducitur.

Libanus interpretatur ex Hebræo dealbatio: ex Græco verò thus.

℣. 8. *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni.* Libanus mons est Phœnicis; interpretatur autem de Hebræo dealbatio vel candidatio; ex Græco autem thus interpretatur. Unde & supra ubi loquitur: Vadam ad montem myrrhæ & ad collem thuris, collis habetur Libani. Vocat ergo Sponsus sponsam suam candidatam baptismate, dealbatam nitore omnium virtutum, flagrantem studio sanctarum orationum. Vocat autem eam, ut veniat, id est, ut in virtutibus proficiat. Non solum vocat Deus animam, quando eam à vinculis carnis exutam ad cælestia præmia ducit: sed etiam per internam inspirationem, ut in virtutibus proficiat, hortatur. Quot enim in virtutibus sancti proficiunt, quasi tot passibus ad Deum tendunt. Et tertiò dicit: *Veni*, quia vult eam perfectam esse in cogitatione, locutione, & opere. Vel eam vocat primò, ut ad se veniat per fidem: vocat secundò, ut dignam cælestium præmiorum retributionem jam liberata à corpore accipiat: vocat tertiò, ut in die generalis resurrectionis jam resumpto corpore, duplici stolâ perpetuò coronata gaudeat.

Quot in virtutibus proficiunt sancti, quasi tot passibus ad Deum tendunt.

Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Amana ipsum dicunt esse montem Ciliciæ Amanum, qui & Taurus appellatur. *Sanir* verò & *Hermon* montes sunt Judeæ, in quibus leones & pardi feruntur habitare; per quos autem montes, sæculi potestates, reges videlicet & principes intelliguntur, qui veluti montes in superbia extolluntur, & malignis spiritibus quasi leonibus & pardis cubilia præbent. Maligni enim spiritus leones vocantur propter superbiam, pardi propter ferocitatem, vel etiam propter mille artes nocendi: quia pardus varium animal est. De his ergo montibus coronatur Ecclesia, quando principes sæculi ad fidem Christi convertuntur; & non solum propter suas virtutes, sed etiam propter talium conversationem ad salutem remuneratur Ecclesia. Potest & hoc in præsenti accipi. Nam coronatur Ecclesia de vertice horum montium, quando subjectis principibus Catholicæ fidei, Ecclesia, quæ anteà premebatur, coronatur & gloriatur in Christo; sicut factum est tempore Constantini, quando illo converso mirabiliter glorificata est Ecclesia. Coronatur & de cubilibus leonum, & montibus pardorum, quando superbos & quosque sævos ac dolosos convertit, & pro illorum quoque conversione æterna præmia recipit.

Maligni spiritus leones vocantur propter superbiam, pardi verò propter ferocitatem.

Ecclesia mirabiliter glorificata ex conversione Constantini.

℣. 9. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum.* Sponsam & sororem suam sanctam dicit Ecclesiam, quæ & sponsa est, quia eam sibi Christus incarnatus despondit, eamque emundatam sordibus peccatorum, dote Spiritus sancti sibi conjunxit. Soror verò est, quia propter eam incarnatus frater ejus fieri dignatus est, sicut resurgens à mortuis dixit mulieribus: *Ite, nuntiate fratribus meis.* Cùm ergo dicit vulneratum se cor habere, magnitudinem amoris expressit, quo sanctam suam diligit Ecclesiam. Affirmat autem hoc iterans & inculcans: *Vulnerasti cor meum*, ut tali iteratione quantùm Ecclesiam suam diligit, ostendat. Qua autem re vulneratum sit, subjungendo demonstrat.

Ecclesia sponsa & soror Christi & quomodo.

Matth. 28. 10.

In uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui. Per oculos Ecclesiæ, spirituales sensus vel Doctores sanctos accipimus: per crines verò multitudines subjectarum plebium, quibus sancta decoratur Ecclesia. Et est sensus: Cùm tota sis pulchra ô Ecclesia, & cùm te ob multa diligam, præcipuè tamen nitor spiritualium sensuum, & Doctorum tuorum sinceritas me delectat, simplicitas etiam vitæ subjectarum plebium, quæ piè & fideliter verbis Doctorum obtemperant. Benè autem cùm superiùs pluraliter dixit oculos, & capillos: hìc singulariter dicit *in uno oculo, & in uno crine;* ut per hoc unitas sanctorum Doctorum exprimatur. Unitas est enim cælestis doctrinæ, quam subjectis impendunt. *Unus* enim *Dominus*, ut Apostolus dicit, *una fides, unum baptisma*, necnon & una devotio subjectorum fidelium. Potest & hoc quod dicit: *Vulnerasti cor meum*, de Passione Christi accipi. *Vulnerasti cor meum*, id est, tuo amore fecisti ut ego in cruce vulnerarer. Notandum verò quod dicit: *In uno crine colli tui.* Per collum enim diximus Doctores significari, & crinis Ecclesiæ collo adhæret, quo subjectæ plebes à sanctis Doctoribus nutriuntur, & eorum sanæ doctrinæ inhærent, ac secundum illorum præcepta vivere satagunt.

Ephes. 4. 5.

℣. 10. *Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea sponsa.* Per mammas superiùs eosdem Doctores diximus figurari, qui & per oculos designantur; nam sancti Doctores *mammæ* sunt, id est, simplici doctrinâ humiles nutriunt: *oculi* sunt cùm summa quæque & cælestia prædicant. Ait ergo: *Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea sponsa*, id est, quàm pulchri sunt Doctores tui: quoniam sermo illorum & eloquio præeminet, & pondere sensuum pretiosus est.

Sancti Doctores mammæ sunt Ecclesiæ.

Pulchriora sunt ubera tua vino. Hic versiculus jam superiùs expositus est, ubi dicitur: *Meliora sunt ubera tua vino.* Et hoc notandum, quòd Ecclesia superiùs ubera Sponsi sui laudavit, dicens: *Meliora sunt ubera tua vino:* nunc verò vicissim Sponsus sponsæ suæ ubera extollit, ut per hoc unitas Ecclesiæ commendetur. Christus enim Caput est, & Ecclesia corpus ejus; præcellit enim initium prædicationis Evangelicæ legalem sententiam.

Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Unguenta Ecclesiæ sunt doctrinæ cælestis charismata, vel etiam fama virtutum, quæ de Ecclesia fragrat: *aromata* verò intelliguntur legales observationes. Super aromata ergo est odor unguentorum Ecclesiæ: quia dignitas & fama Evangelicæ perfectionis transcendit omnem laudem legalis observationis.

Dignitas Evangelicæ perfectionis transcendit omnem laudem legalis observationis.

℣. 11. *Favus distillans labia tua sponsa.* Favus est mel in cera: mel autem in cera, est spiritualis intelligentia in littera. Labia ergo Ecclesiæ favus distillans vocantur: quia sancti Doctores, qui per labia designantur, spiritualia documenta proferunt instruendis fidelibus. Nec solùm favus, sed etiam distillans vocantur Ecclesiæ labia; distillat enim favus, cùm mellis copia exuberans, jam non potest cereis capsulis contineri. Rectè ergo divina scriptura favus distillans vocatur: quia multipliciter intelligitur, & variis sensibus exponitur, nunc juxta litteram, nunc juxta allegoriam, nunc juxta moralitatem, nunc juxta anagogem, id est, superiorem sensum.

Divina scriptura cur favus distillans vocetur.

Mel & lac sub lingua tua. Lac parvulis con-

venit, ideoque per *lac* designatur simplex doctrina, quâ initium credentium imbuitur. *Mel* verò, quod de rore cœli confici creditur, cœlestem & spiritualem doctrinam significat, quæ perfectis & instructis convenit. *Sub lingua* ergo Ecclesiæ *mel & lac est*: quia aliquando cœlestia mysteria perfectis, aliquando rudibus plana & simplicia annuntiat.

Sub lingua Ecclesiæ mel & lac est.

Et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. Vestimenta Ecclesiæ sunt bonorum operum ornamenta, juxta quod Joannes in Apocalypsi dicit: *Byssinum enim justificationes sanctorum sunt*; & in Job dicitur: *Justitia indutus sum, & induit me sicut ornamento & diademate judicio meo.* Thure autem diximus sanctarum orationum munditiam designari. *Vestimenta* ergo Ecclesiæ thuri comparantur: quia omnia opera Ecclesiæ quasi orationes sunt; in cunctis enim quæ agit, semper Dominum deprecatur, & tali modo impletur illud quod Dominus dicit: *Oportet semper orare.* Nec semper ante Dominum hoc aliter impleri potest, nisi tota nostra vita & conversatio talis sit, ut in conspectu Dei oratio deputetur. Thus arbor est Arabiæ, cortice & folio lauro similis, succum amygdalæ modo emittens, qui bis in anno colligitur, in autumno & vere. In autumnali collectione præparantur arbores incisis corticibus flagrantissimo æstatis ardore, ac sic prosiliente spumâ pingui quæ concreta densatur, ubi natura loci poscat, tegete palmeâ excipiente. Quod in arbore hæsit, ferro depectitur; ideoque videtur corticeum esse purissimum, id est, candidum thus. Secunda vindemia est vere, ad eam hyeme incisis corticibus, rubrum hoc exit, nec comparandum priori. Creditur & novellæ arboris candidius esse, sed veteris odoratius. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus: guttam concussu elisam, mannam vocamus.

Apoc. 19. 8.
Job. 29. 14.
Cur vestimenta Ecclesiæ thuri comparentur.
Luc. 18. 1.
Quomodo ante Deum semper oramus.

℣. 12. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* Sororem & sponsam suam Ecclesiam dicit, quam ex ancilla sororem sibi esse constituit, & dote Spiritus sancti pigneratam, sibi sponsam effecit. Hæc ergo Ecclesia *hortus* est: quia spiritualium virtutum germina profert, quæ in consequentibus aromatum vocabulis designatur. *Conclusus* verò *hortus* est iste: quia sancta Ecclesia Redemptoris Domini sui adjutorio munita est, & præsidio Angelicarum virtutum vallata, nullis malignorum spirituum patet insidiis. Hæc ipsa Ecclesia est *fons signatus*; fons ideò, quia doctrinæ cœlestis fluentis manat, quibus omnes in Christo credentes à peccatis lavat, & veritatis scientiâ potat. *Signatus* verò *fons* est iste: quia sermo fidei Evangelicæ veritatis signaculo munitus est, itaut neque hæretici, neque maligni spiritus fidem Catholicam violare aut irrumpere valeant. Hic hortus, vel hic fons, id est, Ecclesia, primùm in parvo Judeæ locello plantatus, vel exortus est: deinde per universum mundum disseminatâ prædicatione areolas suas, vel rivulos suos emisit; unde sequitur.

Cur Ecclesia Hortus sit conclusus.
Cur fons signatus.

℣. 13. *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus.* *Emissiones* Ecclesiæ (ut dictum est) incrementa sunt fidei & disseminatio prædicationis; quæ *emissiones paradisus* sunt. *Paradisus* Græce, hortus Latine dicitur: quia illa primitiva Ecclesia, quæ in Judea quasi hortus fuit, per universum mundum multos hortos, id est, ecclesias emisit. *Mala* autem *punica*, quæ rubicundum habent corticem, eos significant, qui non solùm generali baptismo sanctificati sunt, verumetiam qui proprio sanguine in passione baptizati, Martyres effecti sunt. *Fructus* verò *pomorum*, opera significant virtutum, sive eos qui ipsas virtutes opere exercent. *Emissiones* ergo Ecclesiæ *paradisus malorum punicorum* fuerunt: quia primum locum in Ecclesia post Apostolos Martyres obtinuerunt, qui ipsam Domini Passionem patiendo imitari studuerunt; quamvis generaliter omnis multitudo *paradisus malorum punicorum* possit accipi, qui mala punica sunt: quia Passionem sui Redemptoris semper in memoria retinent. Et sicut malum punicum intra unum corticem multitudinem continet granorum: ita in Ecclesia multitudo fidelium intra fidem Dominicæ Passionis continetur. Hinc Apostolus dicit: *Quotquot baptizati estis in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati estis.*

Quid mala punica significent.
Rom. 6. 3.

℣. 14. *Cypri cum nardo, nardus & crocus, fistula & cinnamomum cum universis lignis Libani.* Cyprus arbor est aromatica, semen simile coriandri habens, id est, album & sublucidum, quod oleo coquitur, & inde exprimitur quod cyprus vocatur, unde regium unguentum paratur. Legimus in Exodo quod manna erat quasi semen album coriandri. Cyprus ergo & manna unam habent significationem: significant enim gratiam, cœlestem tanquam manna de cœlestibus venientem. *Cyprus* ergo in horto Ecclesiæ nascitur, cùm fideles quique docentur gratiam cœlestem omnibus præferre, & per illam salutem sperare. Nemo enim suis virtutibus, sed solâ gratiâ Dei salvari potest. Nardus typus est Dominicæ Passionis, unde & Maria Magdalena nardo pisticâ caput & pedes Jesu unxit. Nardus ergo in horto Ecclesiæ est, cùm sancti quique memoriam Dominicæ Passionis venerantur, eique gratias agunt, quòd in tantum eos dilexerit, ut pro eorum salute & liberatione mortem susciperet. *Nardus & crocus.* *Crocus* aurosi coloris habet florem, ideoque significat charitatem. Sicut enim aurum inter omnia metalla pretiosius est: ita charitas inter omnes virtutes primatum tenet, dicente Apostolo: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, major autem his est charitas.* Cùm nardo ergo crocus in horto Ecclesiæ nascitur, cùm membra Christi, hoc est, fideles quique charitatem Dei & proximi efficaciter tenere student. *Crocus* autem fertur ignitas febres refrigerare: sic vera charitas ardorem concupiscentiæ sæcularis & carnalis refrigerat, & dilectionem Dei & proximi in mente accendit. *Fistula & cinnamomum.* *Fistula*, brevis est arbuscula, quæ & casia vocatur, cortice purpureo, significat sanctos in Ecclesia humilitate & patientia præcipuos, pauperes videlicet spiritu, quorum est regnum cœlorum. Purpureus autem cortex significat similitudinem Passionis Christi, quam humiles spiritu semper in corde retinent, vel quam illi qui in vera humilitate fundantur, in corde semper retinentes, imitari satagunt. *Cinnamomum*, & ipsa brevis est arbuscula, sed miræ virtutis & odoris, ideoque profectum designant humilitatis, quæ & per fistulam designatur. *Fistula* ergo *& cinnamomum* in Ecclesia sunt, cùm sancti Dei humilitatem & pa-

Quid sit Cyprus, & quomodo ejus unguentum conficitur.
Exod. 16. 31.
Nemo suis virtutibus sed sola gratia Dei salvari potest.
Nardus typus est Dominicæ Passionis.
Joan. 12. 3.
1. Cor. 13. 13.
Quid sit fistula & cynnamomum, & quid significent.
Math. 5. 3.

-tientiam, & in corde veraciter tenent, & foris aliis ostendunt. Quod autem *fistula* rubicundum habet corticem: *cinnamomum* verò cinericeum habet colorem, significat quòd sancti Dei quantò plus sunt memores Passionis Redemptoris sui, tantò in oculis suis viliores & despectiores sunt, dicentes cum Abraham: *Loquar ad Dominum meum quamvis sim cinis & pulvis*; & cum Job: *Idcirco me reprehendo, & ago pœnitentiam in favilla & cinere. Cum universis lignis Libani.* Ligna Libani pulchritudine & proceritate ac robore præeminent; ideoque significant Doctores & perfectos quosque in Ecclesia, de quibus superiùs domus Ecclesiæ legitur facta, dicente eadem Ecclesia: *Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina*: quia videlicet sancti Doctores prædicatione sua Ecclesiam muniunt. Cum fistula ergo & cinnamomo universa ligna Libani in horto Ecclesiæ memorantur: quia sive humiles & patientes, sive perfecti quique Doctores eamdem fidem habent in Ecclesia, & eamdem beatitudinem expectant.

Gen. 18. 27. *Job. 42. 6.* *Ligna Libani Doctores & perfectos in Ecclesia significant.* *Cant. 1. 16.*

Myrrha & aloë cum omnibus primis unguentis. Myrrha arbor est, cujus succus stacte dicitur, tantæ virtutis, ut quicquid eo tactum fuerit, ab omni putredine & vermibus servetur illæsum. *Aloë* arbor est suavissimi odoris, adeout vice thymiamatis altaribus adoleatur. Habet verò succum amarissimum, resistentem putredini & vermibus. Hinc & in Passione Domini Nicodemus detulisse dicitur mixturam myrrhæ & aloës quasi libras centum. Per has ergo arbores designatur carnis continentia & castimonia. Nam putredo luxuriam solet designare, juxta quod Propheta de quibusdam dicit: *Computruerunt jumenta in stercore suo.* In horto ergo Ecclesiæ sunt *myrrha & aloë*, hoc est, mentes cælestes & omnis corruptionis immunes, audientes ab Apostolo: *Pacem sectamini cum omnibus & castimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Cum omnibus primis unguentis. Prima unguenta*, quid melius quàm charitas intelliguntur? de qua Apostolus dicit: *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro*; ac deinde: *Si linguis (inquit) hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Post myrrham autem & aloën benè prima unguenta ponuntur: quia post carnis continentiam succedit vera charitas, quæ Deus est, quâ Deus super omnia diligitur. Neque enim illi qui mundanâ dilectione tenentur, hoc est, qui voluptatibus & illecebris adhuc delectantur, hujus charitatis participes esse possunt.

Quid sit Myrrha & Aloës & quid significent. *Joan. 19. 39.* *Johel. 1. 17.* *Hebr. 12. 14.* *1. Cor. 12. 31.* *1. Cor. 13. 1.* *Post carnis continentiam succedit vera charitas.* *1. Joan. 4. 16.*

℣. 15. *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano. Fons hortorum*, ipsa est primitiva Ecclesia, quæ veritatis scientiâ hortos, id est, Ecclesias per universum mundum disseminatas irrigat; ipsa est & *puteus aquarum viventium*: quia scientia veritatis quæ est Ecclesia, in quibusdam quasi *fons* est ubi patet, in quibusdam quasi *puteus* ubi latet; & ad liquidum percipi non potest. Nam inter fontem & puteum hoc distat, quod fons & in imo & in superficie terræ dicitur esse: puteus verò semper est in imo. Ecclesia ergo *fons* est & *puteus*: quia mysteria Dei in quibusdam veluti fons facilè capiuntur: in quibusdam verò cum difficultate tanquam aquæ puteo extrahuntur. *Aquæ viventes* ipsa mysteria designant scripturarum, quæ in se cælestem habent virtutum. At contra cisternæ vocantur, id est, collectiones aquarum, documenta hæreticorum, de quibus Dominus per Prophetam: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.* Hæ fluentes *aquæ fluunt impetu de Libano*, hoc est, manant de Ecclesia, quæ albata est & candidata baptismate & bonis operibus, quod Libanus interpretatur. De hoc Libano (hoc est, de Ecclesia) *fluunt*, hoc est, emanant *aquæ* doctrinarum cælestium, & hoc cum *impetu*, id est, cum quadam virtute, quâ omnia hæreticorum figmenta destruantur & subvertantur. Hinc & Psalmista: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*, id est, virtus divinorum eloquiorum.

Fons hortorum & puteus aquarum viventium est primitiva Ecclesia. *Aquæ viventes mysteria designant scripturarum: Cysternæ verò hæreticorum documenta.* *Jerem. 2. 13.* *Psal. 45. 5.*

℣. 16. *Surge Aquilo, & veni Auster, persla hortum meum, & fluant aromata illius.* Enumeratis Ecclesiæ virtutibus sub nomine aromatum, sciens Dominus qui est Sponsus & Redemptor Ecclesiæ, ipsam Ecclesiam persecutionibus esse multiplicandam, subsequenter ipsam quodammodo jubet venire persecutionem non præcipiendo, sed permittendo. *Surge* (inquit) *Aquilo, & veni Auster.* Per Aquilonem & Austrum flatus persecutionum & perturbationum intelliguntur contra Ecclesiam sævientium. Aquilo quidem frigidissimus ventus est, Auster calidus; & ideò per *Aquilonem* terrores & minæ designantur, per *Austrum* blandimentorum decipulæ, quibus duobus modis probatur Ecclesia, terroribus videlicet & blandimentis. Quod autem dicit: *Surge Aquilo, & veni Auster*, non imperat malis, nec cogit eos ad mala facienda: sed permittit, & facultatem illis dat, ut possint sævire contra Ecclesiam; quatenus per illorum malitiam Ecclesia probetur, & illi graviùs puniantur. Novit enim Dominus malis hominum bona quædam facere: sed ipsam persecutionem in potestate sua habet, ut non tantùm sæviant, quantùm volunt; unde scriptum est: *Qui facit ventis pondus*: quia videlicet flatibus persecutionum modum imponit quemdam, juxta quod Apostolus dicit: *Faciet cum tentatione etiam proventum, ut possitis sustinere. Persla* (inquit) *hortum meum*, hoc est, Ecclesiam meam, *& fluant aromata illius*, hoc est, fragrantia virtutum & odor bonorum operum ex illa procedat. Quò enim acerbiùs Ecclesia concutitur, eò majorem virtutum odorem ex se emittit.

Per Aquilonem & Austrum flatus persecutionum contra Ecclesiam intelliguntur. *Ecclesia duobus modis probatur, terroribus videlicet & blandimentis.* *Job. 28. 25.* *1. Cor. 10. 13.* *Quò acerbiùs Ecclesia concutitur, eo majorem virtutum odorem ex se emittit.*

CAPUT QUINTUM.

℣. 1. **V***Eniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum.* Audiens Ecclesia persecutionem vocari, tanquam se præparans contra adversa; dicit: *Veniat dilectus meus in hortum suum*, hoc est, Christus Sponsus meus veniat, quem toto corde diligo, ad Ecclesiam suam, *ut comedat fructum pomorum suorum*, hoc est, delectetur atque pascatur bonis operibus fidelium suorum. Nam cibus Domini, bona nostra opera sunt, sicut ipse fidem Samaritanorum vel Gentium intuens, dixit discipulis suis: *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.*

Cibus Domini bona nostra opera sunt. *Joan. 4. 32.*

Veni in hortum meum soror mea sponsa. Desideranti Ecclesiæ ut ad se veniat Sponsus, respondet se jam hoc fecisse. Ego (inquit) jam veni. Nam *veni*, hîc, non est imperantis, sed præteriti temporis indicativum. O soror mea sponsa,

jam veni in hortum meum, jam visitavi Ecclesiam meam: sed & quotidie visito, & virtutum illius pomis pascor, atque odore fruor. Venio ad eam, ut errantes corrigam, infirmantes roborem, dubios confirmem, & perfectos quosque præmiis cælestibus donem.

Messui myrrham meam cum aromatibus meis. Per *myrrham* designantur illi, qui martyrio vitam finierunt, vel etiam carnem suam cum vitiis & concupiscentiis crucifixerunt. (Galat. 5. 24.) Aromata verò sunt opera sanctarum virtutum, bonæ operationis odoribus fragrantia. *Metit* ergo Dominus *myrrham cum aromatibus* suis, quando sanctos Martyres, vel reliquos electos bonis operibus insignes, ab hac vita falce mortis præcidit, atque ad maturitatem bonorum operum perductos, in horrea supernæ patriæ recondit.

Comedi favum meum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo. (Per favum & vinum sancti Prædicatores figurantur.) Per *favum* & *vinum* sancti Prædicatores figurantur: per *mel* verò & *lac* boni auditores. *Favus* enim sunt Prædicatores, qui arcana & intima scripturarum mysteria quasi mella de favis producunt, cùm ea prædicando aliis manifestant. (Per mel & lac auditores.) *Mel* verò boni auditores sunt: quia dulcedinem verbi Dei attentè suscipere, eaque delectabiliter pasci student. *Vinum* sunt ipsi Prædicatores, qui & *favus*: quia fortia sacramenta scripturarum annuntiant. *Lac* verò sunt infirmi quique auditores, quibus aperta mysteria quasi lac conveniunt. Cùm ergo horum omnium vita diversis studiis agatur, & horum omnium bonâ intentione Redemptor pascitur & delectatur; & sic quasi *favum cum melle comedit*, *& vinum cum lacte bibit*. (Quomodo Christus electos comedat.) Possumus hoc etiam ad mortem electorum referre, quos Dominus comedit, cùm ad æternam vitam per mortem vocat, & corpori suo, hoc est, societati electorum in illa jam cælesti felicitate lætantium conjungit. Quod si hoc de morte sanctorum accipimus, debemus in *vino* eos accipere, quorum animæ jam cælesti felicitate gloriantur: in *favo* verò eos, qui jam corpore & anima in illa beatitudine gaudent, quales sunt illi qui cum Domino surrexerunt. (Matth. 27. 52.)

Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi. Non solum Dominus profectu sanctorum gaudet, verumetiam nos hortatur, ut illorum virtutibus gaudeamus, & illos imitemur: *Comedite* (inquiens) *amici*, hoc est, fideles mei, qui amici mei estis faciendo quæ jubeo: *charissimi* mei estis, perfectâ me animi charitate diligendo. *Comedite* ergo (inquit) *& bibite*, id est, sanctorum bonis actibus congaudete, & illos vobis ad imitandum proponite. (Ebrietas in scripturis pro satietate ponitur.) Notandum verò quòd dicit: *bibite & inebriamini*. Ebrietas aliquando in scripturis pro saturitate ponitur, sicut de fratribus Joseph dictum est: *Biberunt & inebriati sunt cum eo*; (Genes. 43. 34.) & Psalmista: *Visitasti terram, & inebriasti eam*, (Psal. 64. 10.) id est, satiasti & replesti. Hortatur ergo nos, ut non solum comedamus & bibamus, verumetiam saturemur: quia sunt quidam qui comedunt & non saturantur, quia videlicet delectabiliter prædicationem divinam audiunt, sed negligenter obliviscuntur, nec ad effectum boni operis quod audierint, perducunt. (Qui verbum Dei comedant, & saturentur.) Comedunt autem & saturantur, qui verba vitæ quæ audiunt, in internis sensibus recondunt, & opere implere satagunt; de quibus Psalmista dicit: *Edent pauperes & saturabuntur.* (Psal. 21. 27.) Si verò (ut superiùs dictum est) de morte sanctorum hoc accepimus, amici & charissimi ipsi sunt Angelici spiritus, quos jubet Dominus congratulari electis suis, cum ab hac vita ad æternæ beatitudinis requiem transferuntur, juxta quod in Evangelica parabola legitur: *Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perierat.* (Luc. 15. 6.)

℣. 2. *Ego dormio & cor meum vigilat.* Vox Ecclesiæ, *Ego dormio*: quia aliquantulâ pace largiente Sponso meo requiesco, nec tales patior pressuras, quales primitiva Ecclesia, & ideò *cor meum vigilat*, quia securiùs concessâ mihi pace amori Sponsi mei inhæreo, & ad illum oculos cordis mei intendo. Sed quia hoc tempus non est requiei, sed potiùs laboris & certaminis, rursus Sponsus Ecclesiam ad labores excitat, & ad prædicationis certamen hortatur.

Vox dilecti mei pulsantis. *Pulsat* dilectus, cùm Christus fideles suos ad profectum virtutum hortatur: sive *pulsat*, ut cùm eos proximos prædicando lucrentur, admonet. (Pulsat Christus, cùm fideles suos ad profectum virtutum hortatur.) Est & tertia pulsatio, quâ pulsat electos suos Dominus, cùm per ægritudinis molestiam esse mortem vicinam designat; de qua pulsatione in Evangelio dicitur: *Ut cum venerit & pulsaverit confestim aperiant ei.* (Gregor. Homil. 13. in Evang. Luc. 12. 36.) Sed hoc loco *pulsare* dicitur, hoc est, Ecclesiam ad opus prædicationis instigare.

Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. *Aperi mihi soror mea.* *Soror*, quia cohæres es regni mei facta: (Ecclesia soror Christi & amica.) *Amica mea*, quia de jugo servitutis liberata, arcana veritatis meæ cognovisti: *Columba mea*, quia Spiritus mei dote es sanctificata: *Immaculata mea*, quia effusione mei sanguinis ab omni peccatorum macula purgata es. *Aperi mihi*, hoc est, de quiete & otio dulcedinis & contemplationis egredere ad opus prædicationis.

Quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium. *Caput* Ecclesiæ (ut Apostolus dicit) Christus est: (Ephes. 5. 23.) *Cincinni* verò sunt intimæ cogitationes sanctorum, quæ non laxè & dissolutè fluunt, sed vinculo timoris & amoris Dei colligantur. *Ros* verò & *guttæ noctium* hoc loco tenebrosas & infidelitate plenas, frigidasque mentes designant. *Caput* ergo Sponsi *plenum est rore*, cùm sæculares quique à charitate Dei torpescunt, & juxta quod Dominus dicit: *Abundante peccato refrigescit charitas.* (Matth. 24. 12.) Et cùm tales sanctos Dei cælestia meditantes persequuntur & odiunt, quasi *cincinni* Sponsi *pleni sunt guttis noctium*. Cùm ergo tales multiplicantur & gravant Ecclesiam, tunc Sponsus admonet sponsam suam, ut surgat & operi prædicationis insistat.

℣. 3. *Expoliavi me tunicâ meâ, quomodo induar illâ?* Provocatâ Ecclesiâ à Sponso suo ad officium prædicationis, respondet: *Expoliavi me tunica mea, quomodo induar illa?* Exui me curis & occupationibus hujus sæculi, sine quibus officium prædicationis aut vix aut nullatenus agitur, & quomodo fieri potest, ut iterum ad ea quæ deserui, revertar? Nam qui se ad officium prædicationis adaptat suscipiendum, debet quoque temporalia subditis providere, quæ sine magna solicitudine agi non possunt. (Per tunicam sollicitudines sæculi significantur.) Quod autem tunica solicitudines & curas sæculi significet, Dominus ostendit in Evangelio: *Et qui in tecto est non descendat tollere tunicam suam*; (Matth. 24. 18.) quod est apertè dicere: Qui in sublimi contemplationis arce consistit, non descendat ut tollat tunicam

tunicam suam, id est, non descendat tollere curas sæculi; hoc est, ne iterum occupationibus sæculi implicetur. Timet ergo Ecclesia vel anima quæque sancta hac tunicâ exui, & in contemplatione sui Conditoris requiescens, iterum reindui & sæcularibus negotiis occupari.

Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? Lavi pedes meos, hoc est, actiones quibus nunquam pulverem tangere, hoc est, terrena agere consueveram, dignis pœnitentiæ fletibus ablui, adeò ut nihil nunc nisi divina me libeat cogitare. *Quomodo inquinabo illos?* id est, quomodo fieri potest, ut iterum ad cogitanda caduca & terrena redeam, quæ nunc in occupato & libero corde divino fruor contuitu?

℣. 4. *Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum ejus. Dilectus manum per foramen mittit*, & ventrem tangit, cùm internâ Conditor inspiratione cor visitat, & ad profectum virtutum accendit: seu etiam cùm nos ad memoriam operum suorum revocat, ut cogitemus: quia cùm Deus esset, pro nobis homo fieri dignatus est; ut terrena nostra suscipiens, cælestes nos faceret, & moriendo pro nobis vitam æternam nobis donaret. Quod cùm fit, *venter intremit*: quia cùm talia cogitare incipimus, cordis nostri arcana se concutiunt, dum stupere incipimus, quantâ dignatione hæc Conditor pro nobis agere dignatus est. Nam quòd venter cor significet, ostendit Propheta dicens: *Ventrem meum, ventrem meum doleo*; quod quid esset ostendit, dicens: *Sensus cordis mei dissipati sunt.*

Jerem. 4. 19.

℣. 5. *Surrexi, ut aperirem dilecto meo.* Aperimus dilecto non solùm cùm adventum ejus suscipimus, verumetiàm cùm aliis prædicamus; & eos, qui per malitiam pectus clauserant, nostrâ prædicatione conversos, facimus ut ipsi quoque januam cordis Christo aperiant. Benè autem primò dicitur: *Surrexi*; deinde: *ut aperirem dilecto meo.* Qui enim prædicando aliorum corda Christo vult aperire, priùs debet surgere, hoc est, ad studium bonorum operum erigi, & opere implere quod prædicat: *ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiatur*; hinc & Lucas de Domino dicit: *Quæ cœpit Iesus facere, & docere*; priùs dicit, facere, deinde, docere.

Quando aperimus corda nostra Christo.

Quid debeant agere prædicatores.

1. Cor. 9. 27.

Actor. 1. 1.

Manus meæ distillaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrhâ probatissimâ. Per manus quibus operamur, ipsa operatio designatur: per digitos verò discretio operationis: quia in nullo membro tantæ sunt distinctiones articulorum, quantæ in digitis. *Manus* Ecclesiæ *myrrham stillant*, cùm Prædicatores ejus continentiæ & mortificationi carnis suæ operam dant, dicentes cum Apostolo: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo.* Sive cùm pro Christo mori parati sunt; sicut Joannes dicit: *Si Christus pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Digiti verò sunt pleni myrrhâ probatissimâ, cùm ipsum opus mortificationis subtiliter discernimus, utrum pro intuitu supernæ mercedis fiat, an pro laudibus sæculi. Qui enim pro humanis favoribus jejunat, vel abstinentiæ sive continentiæ operibus insistit, in manibus quidem myrrham habet, sed in digitis non habet: quia non discernit quare hoc faciat; de quibus Dominus dicit: *Amen dico vobis receperunt mercedem suam.* Sive manus sponsæ distillant

Per manus operatio designatur, per digitos verò operationis discretio.

1. Cor. 9. 27.

1. Joan. 3. 16.

Qui pro humanis favoribus jejunat, in manibus myrrham habet, sed non in digitis.

Matth. 6. 2.

myrrham, cùm operibus sanctæ Ecclesiæ, castimoniæ vel sanctæ continentiæ seipsos aptant.

℣. 6. *Pessulum ostii mei aperui dilecto meo, at ille declinaverat, atque transierat.* Pessulum ostii aperit, cùm Ecclesia vel fidelis quæque anima cor advenienti Conditori pandit. *At ille declinaverat atque transierat.* Plerumque enim cùm spiritualia quæque tractare volumus, quantò subtiliùs intendimus, tantò acies cordis reverberatur; unde Salomon dicit: *Dixi, sapiens efficiar, & ipsa longiùs recessit à me*; Psalmista quoque dicit: *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.* Quantò enim quisque magis ad contemplationem divinam purificatione carnis cor sustollit, tantò altiùs quod quærebat, esse invenit. Dicit ergo: *Ille declinaverat atque transierat*: quia nemo eum in præsenti vitâ, sicuti est, comprehendere potest.

Eccles. 7. 24.

Psal. 63. 8.

Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est. Quantò (inquit) viciniùs adventum Sponsi mei persensi ad tactum secretæ inspirationis, tantò magis quicquid in me erat frigidum, incaluit, itaut nihil jam libeat nisi in lacrymas resolvi. Loquitur enim Sponsus, cùm internâ sui inspiratione Christus sanctam animam inspirat, eique cæleste desiderium suggerit; & ita eo loquente liquefit: quia quò magis cælestibus afflatur desideriis, eò ampliùs terrenis emoritur, & quasi insensibilis mundo efficitur, solumque cælesti desiderio vivit. Hoc est quod etiam per Prophetam dicitur: *Quis cæcus nisi servus meus? Quis surdus, nisi ad quem nuntios meos misi?*

Quò magis anima cælestibus afflatur desideriis, eò amplius terrenis emoritur.

Isai. 42. 19.

Quæsivi, & non inveni illum: vocavi, & non respondit mihi. Ingeminat iterum causam doloris sui. Omnibus quidem se piè quærentibus adest Dominus semper: se invocantibus respondet, id est, ad salutem exaudit: sed plerumque fidelem animam se desiderantem, & ad se venire cupientem non exaudit, ad hoc ut ita se ei præsenti ostendat, sicut se in futurum ostensurum promittit: vel etiam *non respondet*, id est, non exaudit, ad hoc ut libito suo sanctus quisque vinculis corporis exuatur, & liber amplexibus Sponsi sui demulceatur. Nam quando Apostolus dicebat: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo*, quasi quærebat inhærere Sponso suo, & vocabat illum desiderio mentis: sed tamen *non respondebat* illi, quia non statim de corpore eum liberabat, sed adhuc laboribus exerceri, & utilitatibus Ecclesiæ insudare permittebat.

Omnibus se piè quærentibus adest Dominus semper.

Philip. 1. 23.

℣. 7. *Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem: percusserunt me, & vulneraverunt me.* Vigiles qui custodiunt civitatem, sancti sunt Doctores, qui civitatem Dei (idest Ecclesiam) circumeunt, pervigilem ejus curam agentes, quò illam & ab adversariis tueantur, & verbo suo vel exemplo ad cælestia desideria accendant. Inveniunt ergo sponsam dilectum quærentem, cùm sancti Doctores animam cælestibus desideriis intentam, & præsentes verbo vel absentes, sacris scripturis suis instituunt & informant. *Percusserunt* (inquit) *& vulneraverunt me.* Verbum Dei gladius est, dicente Apostolo: *Vivus est sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus.* Hoc gladio sponsa percutitur & vulneratur, quando Prædicatoris sermo de Deo loquitur, & auditores veluti quodam spiculo compunctionis & amoris transfodit.

Per vigiles qui custodiunt civitatem sancti Doctores intelliguntur.

Hebr. 4. 12.

Tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. Hoc hic *pallium*, quod superiùs tunica intelligitur, ubi dicitur: *Expoliavi me tunica mea*, tegmine videlicet sæcularium desideriorum, quod custodes auferunt: quia quicquid de amore præsentis sæculi in mente alicujus remanserit, totum sancti Doctores auferunt, & eam solummodo Sponsum suum Christum diligere faciunt. Hi tales possunt dicere cum Apostolo: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* *Custodes murorum.* Muri civitatis sunt sancti Doctores Ecclesiæ. *Custodes* autem *murorum* illi sunt, qui etiam eos instruunt, qui aliis quoque præesse possunt, qualis erat Paulus, qui Timotheum & Titum, muros utique hujus civitatis, instruebat & custodiebat, hoc est, exhortabatur ad perfectionem boni operis.

Galat. 6. 14.

Per muros civitatis sancti Doctores accipiuntur.

℣. 8. *Adjuro vos filiæ Ierusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei quia amore langueo. Filiæ Ierusalem* sunt animæ fideles, quæ vel adhuc in præsenti peregrinantur, vel etiam Christo fruuntur, vel quæ quandoque facie ad faciem contemplaturæ sunt Christum. Vel *filiæ Ierusalem*, sunt cives illius supernæ civitatis, in qua est summa pax & felicitas divinæ contemplationis. Sed hoc loco *filias Ierusalem*, animas debemus accipere Deum desiderantes, sed adhuc in hac peregrinatione versantes. *Adjurat* ergo sponsa filias Jerusalem, ut nuntient Sponso, quia amore languet, cùm anima fidelis fideles alios Deum desiderantes adjurat, ut Christo insinuent, eique nuntient suo illam amore teneri. Benè autem se amore languere dicit. Quantò enim magis superna desiderare cœperit, tantò erga ea quæ mundi sunt, languescit. Nec mirum si tales languere dicuntur, cùm Apostolus eos mortuos dicat: *Mortui*, inquiens, *estis, & vita vestra abscondita est cum Christo.* Ita ergo adjuranti sponsæ respondent filiæ Jerusalem.

Quantò quis superna desiderat, tantò erga ea quæ mundi sunt, languescit.

Coloss. 3. 3.

℣. 9. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos?* Hoc tunc fit, quando quis fidelis fratrem fidelem alloquitur, & invicem sibi cælestium desideriorum verba suggerunt, quibus se ad supernorum amorem accendunt. Indica mihi, inquit, jam desideranti, jam ad visionem Conditoris mei pervenire cupienti, *Qualis est dilectus tuus*, hoc est, qualiter Christus amari debeat. Jam dudum, inquit, illum timere cœpi: sed jam charitate timorem expellente, opto audire verba, quibus ad amorem illius accendar. Tu ergo quæ illum jam amore quæris, ejusque amore langues, dic mihi: *Qualis est dilectus tuus ex dilecto. Dilectus ex dilecto*, Filius est ex Patre, sicut est Deus de Deo, lumen de lumine. Vel etiam, *Dilectus tuus ex dilecto*, Christus est ex ea parte quâ diligendus est, non ex ea quâ timendus. Nam timere magis imperfectorum est, quos timor à peccatis revocat: amare verò perfectorum. Jam ergo interrogat, *Qualis sit dilectus ex dilecto*, id est, qualiter Christus amari debeat, vel qualis sit erga illos qui illum tantùm amare noverunt.

℣. 10. *Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.* Vox respondentis Ecclesiæ: *Dilectus meus candidus & rubicundus: Candidus* virginitate, *rubicundus* passione. *Candidus*, quia sine peccato; nam sine peccato est conversatus: *Peccatum* enim *non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Rubicundus*, quia *lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Electus ex millibus.* Singulari enim gratia homo Christus in omni humani generis massa refulsit: quia per illum proposuit Deus salvare genus humanum, & ipse est *Mediator Dei & hominum homo Iesus Christus*; de quo Psalmista: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*; & Salomon: *Virum de mille unum reperi*, id est, Christum; & ipse in psalmo: *Singulariter sum ego donec transeam. Electus* ergo *ex millibus*: quia ex omni multitudine sanctorum solus dignus fuit audire: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.*

Christus candidus virginitate, rubicundus passione.

1. Petr. 2. 22.

Apocal. 1. 5.

1. Timot. 2. 5.

Psal. 13. 3.

Ecclef. 7. 29.

Psal 140. 10.

Matth. 3. 17.

℣. 11. *Caput ejus aurum optimum.* Caput Sponsi Deus est, juxta quod Apostolus dicit: *Caput Christi Deus*; quod auro optimo comparatur: quia sicut aurum omnibus metallis pretiosius est, ita Deus omnipotens à se factis bonis præcellit & supereminet; unde Dominus: *Nemo bonus, nisi solus Deus. Caput* ergo Sponsi *aurum optimum* est: quia Dei bonitas est ineffabilis, omnium rerum bonitatem transcendens: quia nihil bonum nisi participatione hujus summi boni.

1. Cor. 11. 3.

Marc. 10. 18.

Comæ ejus sicut elatæ palmarum. Comæ Sponsi sunt multitudines fidelium, per fidem & dilectionem Deo adhærentes, quæ elatis palmarum comparantur. *Elatæ palmarum* sunt rami productiores & excellentiores, interdum aureosi coloris, crispantes, & semper ad excelsa tendentes, & nunquam virorem suum amittentes. Tales ergo dicit comas Sponsi sui Ecclesia, crispas videlicet & rutilas. Nonnulli dicunt elatas palmarum speciem arboris esse aromaticæ, quam Latinè abietem, sive spatas vocant; nam Græcè abies ἐλάτη dicitur. Est autem species hæc apta conficiendis unguentis. Abietem verò hîc non magnam illam arborem quæ est navigiis & domibus apta, sed (ut diximus) speciem aromaticæ arboris debemus accipere. Hæc juxta litteram de elatis palmarum. *Comæ* ergo sponsi *elatis palmarum* comparantur: quia fidelium multitudines & virore fidei gaudent, & ad æterna desideranda extolluntur, atque dulcedinem supernæ suavitatis degustant; quam quantò magis percipiunt, tantò magis in oculis suis peccatores sibi & contemptibiles esse videntur; unde sequitur.

Comæ Christi sunt multitudines fidelium, qui elatis palmarum comparantur.

Nigræ quasi corvus. Comæ enim Sponsi *nigræ* sunt *quasi corvus*: quia fidelium multitudines suæ fragilitatis sibi consciæ sunt, & nihil se boni ex se habere noverunt; vel etiam, elatæ palmarum sunt in spe & victoriâ: *nigræ* verò *quasi corvus*, quasi despecti & contemptibiles sunt pressuris hujus sæculi. Elatæ palmarum sunt sancti: quia per gratiam Dei ad cælestis victoriæ palmam tendunt: *Nigræ* verò *quasi corvus*, quia per se infirmos & peccatores se esse cognoscunt. Possunt etiam comæ sponsi Angelicæ Virtutes accipi, quæ Deo specialiter inhærent, sicut comæ capiti, eumque à vicino contemplantur. Quæ benè *elatis palmarum* comparantur: quia nunquam à statu sui rectitudine inclinantur, sed in dignitate officii sui immaculatæ permanent; quæ quantò magis claritatem sui Conditoris contemplantur, eò ampliùs quàm vile sit omne creatum, in ejus comparatione aspiciunt, & ideò *nigræ quasi corvus* esse dicuntur.

Angeli elatis palmarum comparati.

℣. 12. *Oculi ejus sicut columbæ super rivulos*

Oculi Christi dona sunt Spiritus sancti. *aquarum, quæ lacte sunt lotæ.* Oculi ejus dona sunt Spiritus sancti; quod ostendit Joannes in Apocalypsi, dicens: *Vidi agnum tanquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram.* *Apoc. 5. 6.* Unde & benè columbis super rivulos aquarum comparantur: quia Spiritus sanctus puris & sinceris mentibus delectatur. Non enim super stagna vel paludes, sed super rivulos aquarum columbæ resident: quia (ut dictum est) Spiritus sanctus castas & mundas mentes sibi habitaculum facit. *Quæ lacte sunt lotæ:* quia (ut dictum est) Spiritus sanctus lactis nomine, id est, Dei gratia intelligitur, quæ per Spiritum sanctum Ecclesiæ tribuitur, & quâ veluti lacte parvuli, ita Ecclesia nutritur. *Vel sancti Doctores Ecclesiæ.* Possumus & per oculos sponsi Doctores Ecclesiæ accipere, qui columbis comparantur propter innocentiam & simplicitatem. Hæ *columbæ* super rivulos resident, ut adventum accipitris à longè prospiciant & præcaveant: sic & sancti Doctores aquâ baptismatis perfusi, nitore castitatis & sanctimoniæ dealbati sunt.

Et resident juxta fluenta plenissima, hoc est, juxta scripturarum exuberantem scientiam. Si quid verò putamus distare inter rivulos & fluenta plenissima, dicendum est per rivulos, veteris Testamenti scripturas designari: per fluenta plenissima, copiosam sancti Evangelii doctrinam accipi. *Per rivulos aquarum veteris Testamentum, per fluenta verò novum intelligitur.* Istæ ergo columbæ & super rivulos aquarum sunt, & juxta fluenta plenissima resident: quia sancti Doctores assiduè tam veteris Testamenti, quàm novi mysteria perscrutantur.

℣. 13. *Genæ illius sicut areolæ aromatum, consitæ à pigmentariis.* *Per genas sponsi, Christi pietas, vel severitas accipitur.* *Genæ* Sponsi, modesta Christi pietas, vel severitas, sive habitus vultus illius accipitur; nam in genis viri lætitia, vel modestia, severitas quoque & pietas deprehenditur. Ideoque in genis Sponsi justè habitus vultus Redemptoris nostri accipitur. *Genæ* enim illius erant, *Joan. 11. 35.* cùm exultaret in spiritu, ut Evangelium dicit, *Luc. 19. 41.* vel cùm fleret super mortuum Lazarum, vel cùm doleret super perituram Jerusalem, & plura id genus. Hæ *genæ* Sponsi areolis aromatum comparantur; sicut enim areolæ aromatum optimè compositæ & ordinatæ, aspectum intuentium delectant, eisque odoris sui gratiam propinant: ita Christi mansuetudo & absentes famâ, & præsentes reipsâ delectabat, & ad sui dilectionem provocabat. Hæ *areolæ à pigmentariis consitæ sunt.* *Pigmentarii sunt Prophetæ vel Apostoli.* *Pigmentarii* sunt Prophetæ vel Apostoli, quorum alteri hæc omnia futura, alteri jam facta descripserunt.

Labia illius lilia distillantia myrrham primam. Per labia Sponsi, verba Domini nostri Jesu Christi accipiuntur, quæ liliis comparantur: quia candoris æterni præmia annuntiant. *Distillant myrrham primam:* quia per carnis mortificationem ad hæc perveniendum docent. Vel etiam *liliis labia* Domini comparantur: quia castitatis illa & munditiæ opera docent. *Distillant primam myrrham:* quia quæcumque adversa patienter perferenda insinuant. *Labia* Domini *Matth. 5. 3. 4. 7. 8. 10.* *lilia* erant, cùm docens in monte diceret: *Beati pauperes spiritu, beati mites, beati misericordes, beati mundo corde. Distillant myrrham primam,* cùm post hæc subjungeret: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.*

℣. 14. *Manus ejus tornatiles aureæ.* In manibus namque Sponsi dignè operatio Salvatoris accipitur. Sicut enim quis torno facilè operatur, nec regulâ ullâ indiget: sic operatio Salvatoris facilis erat; quicquid enim volebat, illicò perficiebat: *quia dixit, & facta sunt*, & de *Psal. 32. 9.* quo Evangelista: Erat quasi in potestate habens *Matth. 7. 29.* sermonem. Aureæ enim erant: quia operatio illius Divinitatis peragebatur potentiâ; nam in auro Divinitas figuratur: quia sicut aurum cætera metalla antecellit, & pretiosius est, ita Divinitas suis omnibus operibus ineffabili modo præcellit.

Plenæ hyacinthis. Hyacinthus lapis est aërii coloris. Quid ergo in hyacinthis, nisi spes & desiderium cæleste accipitur? Et manus Domini plenæ sunt hyacinthis: quia omnis ejus operatio nos ad spem & desiderium supernorum excitat. *Omnis operatio Christi ad spem & desiderium supernorum nos excitat.* Hyacinthus est etiam flos aromaticus, coloris purpurei, bonique odoris. Manus Domini plenæ sunt hyacinthis: quia in cruce clavis perforatæ, & rubore sui sanguinis quasi colore purpureo respersæ sunt. Sed superior expositio de hyacintho lapide meliùs hic convenit. In alia translatione lapis habetur. Dicuntur enim manus ejus tornatiles, plenæ Tharsis. Tharsis lapis est, quem nos chalcedonium dicimus.

Venter ejus eburneus. In membris humani corporis nihil ventre fragilius, nihil tenerius; ideoque per ventrem fragilitas assumptæ humanitatis in Christo accipitur. Ebur autem est os elephantis, quod animal dicunt esse castissimum, & naturæ frigidissimæ: unde & à dracone qui calidæ naturæ est vehementer appetitur. Venter ergo Sponsi eburneus est, quia assumpta humanitas Redemptoris nullam corruptionem, nullam labem admisit; *Humanitas Christi nullam labem admisit.* *peccatum* enim *non fecit, nec dolus inventus est in eo ullus.* *Isai. 53. 9.* Fragilitatem quidem carnis assumpsit: sed tamen totius peccati immunis fuit; sicut serpens æneus à Moyse in deserto exaltatus, figuram quidem *Numer. 21. 9.* serpentis habuit, sed malitiâ veneni caruit.

Distinctus sapphiris. Sapphirus lapis est cæli sereni habens colorem. Unde in visione Domini dicitur: *Et viderunt Deum Israël, sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphiri, & quasi cælum cùm serenum est.* *Exod. 24. 10.* Per sapphiros ergo opera divinæ Majestatis intelliguntur, quæ in carne perficiuntur. Venter ergo Sponsi distinctus erat sapphiris: quia humanitas Christi cælestibus virtutibus refulgebat. Nec plenus dicitur esse sapphiris, sed distinctus; ita videlicet, ut inter sapphiros appareret eboris candor: quia sic Dominus operabatur ea quæ Divinitatis erant, ut nihilominus perficeret ea quæ erant humanitatis, & non relinqueret ea quæ erant Divinitatis. Distincta est enim operatio in Christo Divinitatis & humanitatis. *Duæ operationes in Christo, Divinitatis, & humanitatis.* Nam quòd esuriebat, quòd sitiebat, quòd flebat, quòd lassabatur, quòd ad ultimum crucifigi & mori poterat, humanitatis opera erant: quòd verò mortuos suscitabat, quòd omnibus infirmantibus succurrebat, quòd seipsum à mortuis resuscitabat, evidentissima erant opera Divinitatis.

℣. 15. *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.* Crura Sponsi itinera sunt Salvatoris, quibus homo fieri, & ad nos venire dignatus est; quæ rectè columnis marmoreis comparantur: quia nihil marmore fortius, nihil columnâ rectius. Et crura Sponsi columnæ marmoreæ sunt: quia omnia itinera Domini & fortia & recta sunt. De ejus fortitudine

dicit Psalmista : *Exultavit ut gigas ad currendam viam, à summo cælo egressio ejus*. De rectitudine alibi : *Justus Dominus & justitias dilexit : æquitatem vidit vultus ejus*; Et, *Universæ viæ Domini misericordia & veritas*. Hæc crura *super bases aureas fundata sunt* : quia omnia quæ per Christum, vel in Christo agenda erant, Divinitatis consilio ante mundi constitutionem præordinata & præfinita sunt. Aurum enim quod (ut sæpe dictum est) splendidius & pretiosius est cæteris metallis, divini consilii sincerissimum secretum significat. De basibus ergo aureis columnæ marmoreæ procedunt : quia ab initio sæculi præordinata est Incarnatio, Nativitas, Passio, & Resurrectio Salvatoris, cæteraque mysteria, quibus humanum genus redimeretur. Unde & Propheta laudans Deum, dicebat : *Domine Deus meus honorificabo te, laudes dicam nomini tuo, quia facis mirabiles res : consilium tuum verum fiat*.

Psal. 18. 6. *Psal. 10. 8.* *Psal. 24. 10.* *Isai. 25. 1.*

Species ejus ut Libani, electus ut cedri. Libanus Phœnicis est mons, terminus Judeæ contra Septentrionem, & est excelsior cæteris montibus. Arbores etiam illius montis & proceritate & specie ac robore cæterarum silvarum ligna præcellunt. Sicut (inquit) *Libanus* cæteris montibus Judeæ terræ præcelsior est : ita Redemptor noster speciosior est omnibus electis : quia *Speciosus est formâ præ filiis hominum*. Et sicut *cedrus* pulchrior est & procerior cæteris arboribus : ita & ille gratiâ Divinitatis præcellit omnes ab initio sæculi sanctos.

Christus omnibus electis speciosior. *Psal. 44. 3.*

℣. 16. *Guttur illius suavissimum*. Superiùs per labia Sponsi verba illius intellecta sunt : nunc per guttur, ipsorum verborum interior dulcedo significatur, quâ intellectus noster reficitur; unde & Psalmista : *Gustate, & videte quoniam suavis est Dominus*. Et multi quidem verba Domini facilè intelligere possunt : sed pauci sunt qui dulcedinem illorum valeant penetrare; hoc est, qui præcepta Dei ex amore & desiderio studeant adimplere.

Psal. 33. 9. *Multi verba ejus intelligunt, sed pauci dulcedinem illorum penetrant.*

Et totus desiderabilis. Ac si diceret : Quid per singula membra ejus describendo immoror? Totus est desiderabilis Sponsus meus. Totus (inquit) quia perfectus Deus, perfectus homo. Totus ergo desiderabilis est : quia Angelos & electos quosque ad suum accendit desiderium, juxta quod Apostolus dicit : *In quem desiderant Angeli prospicere*; & quo vicinius aspicitur, hoc majori desiderio ad se aspiciendum provocat intuentes.

Cur totus sit desiderabilis. *1. Petr. 1. 12.*

Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Jerusalem. *Dilectus*, quia per fidem & charitatem illi inhæreo : *Amicus* verò, quia me de vinculo peccati redemptam, amicam suam, & secretorum suorum consciam facere dignatus est; quem quantò plus quisque diligit, tantò amicitiâ ejus dignior efficitur.

℣. 17. *Quò abiit dilectus tuus ô pulcherrima mulierum?* Vox est filiarum Jerusalem, id est, Ecclesiarum, sive etiam animarum sanctarum. Nam sponsa Christi Ecclesia est, filiæ Jerusalem ipsa Ecclesia est, quæ ex singulis fidelium animabus constat. Aiunt ergo : *Quò abiit dilectus tuus ô pulcherrima mulierum?*

Quò declinavit dilectus tuus : & quæremus eum tecum? Adjuraverat enim superiùs ipsa sponsa filias Jerusalem, ut nuntiarent Sponso, quòd amore ejus langueret; interrogaverant eædem filiæ Jerusalem, qualis esset Sponsus, & illa consequenter formam Sponsi sui exposuerat : nunc interrogant ipsæ filiæ Jerusalem, quò abierit Sponsus ille, ut quærant eum cum ea. Hoc faciunt sanctæ animæ, quando ad invicem de æterna salute colloquuntur : flagrantes amore Christi, & ejus aspectum desiderantes; sive cùm diligenter investigant in quorum maximè cordibus Christus requiescat; ut eorum exemplo & conversatione ædificentur. Notandum autem quod dicitur : *Quò abiit*, vel, *Quò declinavit dilectus tuus?* Quasi enim ad tempus declinat dum quæritur; ut majus ad se quærendum desiderium excitet. Ad hoc enim plerumque differt vota & orationes sanctorum, ut ardentiùs eum desiderate incipiant; sicut & quondam Mariæ se quærenti non statim se ostendit : sed in specie hortulani apparens, tandem quòd ipse qui quærebatur esset, ostendit. Exaudit ergo Christus semper electos suos : sed semper quasi *declinat*, cùm non statim postulata concedit. Benè autem dicitur : *quæremus tecum*; nam qui sine Ecclesia Christum quærit, errare & fatigari potest, proficere non potest.

Cur Christus ad tempus declinet dum quæritur. *Joan. 20. 15.* *Qui sine Ecclesia Christum quærit, errare potest, sed non proficere.*

CAPUT SEXTUM.

℣. 1. **D***ilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatis, ut pascatur in hortis, & lilia colligat*. Jam suprà docti sumus quis sit hortus Christi, sancta videlicet Ecclesia, de qua superiùs dictum est : *Hortus conclusus soror mea sponsa*. *Descendit* (inquit) Christus *in hortum suum ad areolam*, quem ipse præparavit & excoluit, quem virtutum germinibus consevit, quem suâ gratiâ illustravit, quem muro suæ custodiæ ab incursu malignorum spirituum defendit. Et benè *in hortum suum descendisse* dicitur; nam in horto sepeliri voluit, & primùm Mariæ Magdalenæ in horto apparuit, ibique quodammodo primitias Ecclesiæ consecravit. *Descendisse* dicitur, quando de superioribus & cælestibus sedibus in hortum descendit, quem ipse humili loco plantavit : sed ad hoc ipse descendit, ut hortus (id est, Ecclesia) ejus ad ipsum ascenderet. Unde & in sequentibus de horto, id est, Ecclesia sua, dicit : *Quæ est ista quæ ascendit per desertum?* *Ad areolam* (inquit) *aromatis*. Per areolam, anima cujusque fidelis intelligitur, quæ disciplinâ cælesti exculta & diligenter composita, ac laterum parilitate exquadrata est. *Ut pascatur* (inquit) *in hortis*, id est, ex piis sanctorum laboribus delectetur. Ipse enim bonis nostris pascitur, in tantum, ut in paupere ipse reficiatur. *Et lilia* (inquit) *colligat*, hoc est, ut sanctas animas virtutis maturitate ad perfectum candorem perductas, ab hoc mundo ad se colligat, & secum in æterna beatitudine gaudere faciat. *Lilia* enim sanctæ sunt animæ, virtutum studiis & bonis operibus candidatæ.

Hortus Christi sancta Ecclesia. *Joan. 19. 41.* *Idem, 20. 15.* *Per areolam anima cujusque fidelis intelligitur.*

℣. 2. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi; qui pascitur inter lilia*. *Ego dilecto meo*, subauditur, gratam pastionem præparo : *Et dilectus meus mihi* gratiam perfectionis, vel præmium æternæ remunerationis præstabit. Sive, *Ego dilecto meo* in me ipsa mansionem paro : *Et dilectus meus mihi*, quia ipse in me habitat, & me in se habitare facit; sicut ipse in Evangelio dicit : *Ego in vobis, & vos in me*. *Joan. 14. 20.*

℣. 3. *Pulchra es amica mea, suavis & decora sicut Jerusalem*. Quærebat Ecclesia Sponsum suum tanquam absentem : sed ille ut se semper præ-

sentem ostenderet, eique de se colloquenti, seque desideranti semper adesse demonstraret, citò respondet: *Pulchra es amica mea, suavis & decora sicut Ierusalem. Pulchra es*: quia maculam & rugam non habes peccati, sed omni nitore virtutum vernas. *Amica mea*, Ecclesia vel anima quæque fidelis. *Suavis & decora sicut Ierusalem.* Ierusalem quæ visio pacis interpretatur, illam supernam civitatem designat, in qua est vera pax & felicitas: quia ibi sic gaudent sancti de munere; ut non sit quòd doleant de corruptione. Ergo Ecclesia, quæ adhuc in terris est, vel anima quæque fidelis, ad similitudinem illius Jerusalem suavis est & decora: quia illam pacem in quantum potest imitatur. Sequitur.

Ierusalem visio pacis interpretatur.

Terribilis ut castrorum acies ordinata. Terribilis est Ecclesia malignis spiritibus, & est *ordinata ut castrorum acies*; cùm videlicet unusquisque fidelis ordinem suum & vocationem suam rectè custodit. Tres enim sunt ordines Ecclesiæ, Doctorum, continentium, & conjugatorum, quæ species in tribus viris illis demonstratæ sunt, Noë, Daniel & Job. Noë enim qui inter fluctus arcam rexit, sanctos Doctores significat: Daniel cœlebs & castus, continentium ordinem significat: Job qui uxorem habuit & filios, ordinem conjugatorum exprimit. Ergo Ecclesia ordinata est sicut acies castrorum: quia unusquisque ordo Ecclesiæ velut in acie contra hostes malignorum spirituum consistit, dum sancti Doctores prædicationi & doctrinæ operam impendunt. Continentes quæ mundi sunt contemnentes, tantùm quæ Dei sunt cogitant, & liberâ à terrenis occupationibus mente, soli Deo vacant. Conjugati eleemosynis & cæteris actualis vitæ operibus bonis insistunt; sicque utuntur mundo, ut quæ Dei sunt, non deserant. Hæc ergo ordinatissima dispositio Ecclesiæ *terribilis est* immundis spiritibus, *velut acies castrorum* ad bellum *ordinata*. Sive pulchra est Ecclesia & decora sicut Jerusalem in virtutibus: *terribilis* verò *ut castrorum acies ordinata*: quia imperium suum & potestatem proferre non cessat usque ad terminos totius orbis. Sive *terribilis* est *ut castrorum acies ordinata*: quia sic unitate charitatis connexa est & conjuncta, ut nullâ vi maligni hostis, nullâ peste discordiæ possit penetrari; nihil enim sic terret malignos spiritus, quomodo charitas.

Tres sunt ordines Ecclesiæ Doctorum, continentium, & conjugatorum.

Nihil sic terret malignos spiritus quomodo charitas

℣. 4. *Averte oculos tuos à me: quia ipsi me avolare fecerunt.* Ac si diceret: Ego quidem dedi tibi oculos columbinos, quibus me intueri & arcana scripturarum acutissimè penetrare valeres: sed cave ne illos ad me videndum modò intendere velis: quia dum in præsenti vivis, non potes; *Non enim videbit me homo, & vivet.* Cùm autem vinculis carnis absoluta ad me perveneris, tunc me apertâ visione videbis, & implebitur quod in Evangelio promittitur: *Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Quod autem dicitur: *Quia ipsi me avolare fecerunt*; non est putandum quòd Deus quærentes se deserat, & ab illis recedat, cùm ipse præcipiat: *Quærite & invenietis*: sed ita potiùs accipiendum, quia quantò ampliùs quisque Divinitatem Majestatis Dei perscrutari voluerit, eò ampliùs intelligit, quàm imperscrutabilis atque incomprehensibilis sit. Et hoc est quod Psalmista dicit: *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.* Ac si diceret: Licet homo ad videndum Deum cor sublevet, exaltabitur Deus: quia quantus sit comprehendi non potest.

Exod. 33. 20.

Joan. 14. 21.

Luc. 11. 9.

Psal. 63. 7.

Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad. Hi versiculi sæpiùs expositi sunt: sed non pigeat iteratò exponere, quos non piguit Spiritum sanctum repetere. Ideò enim bis istos versiculos posuit, ut certissimum & stabile teneremus, quod sub repetitione confirmari audiremus. Capilli Ecclesiæ sanctæ, multiplices sunt subtilium cogitationum varietates. Et benè comparantur gregi caprarum; nam capra peccatoris figura est; unde & in lege præcipitur, ut quicumque per ignorantiam peccaverit, & cognoverit reatum suum, offerat pro delicto suo capram in holocaustum. Capilli ergo Ecclesiæ gregi caprarum comparantur: quia sancti qui sunt membra Ecclesiæ, omnes reatus cogitationis suæ per dignam pœnitentiam, & per lacrymas justæ compunctionis delere satagunt. Benè autem *de monte Galaad apparuisse* dicuntur. Galaad interpretatur acervus testimonii, ideoque per Galaad mens sanctorum designatur, qui sunt acervus testimonii: quoniam omnia quæ sæculi sunt negligere, & solum Deum desiderare evidentissimis attestatur indiciis. Potest etiam per Galaad ipse Dominus & Redemptor noster intelligi. Galaad enim & montis & civitatis nomen est. *De monte ergo Galaad grex caprarum apparuit*: quia Ecclesia super Christum est fundata, sicut ipse dicit: *Non potest civitas abscondi supra montem posita.* Ipse est acervus testimonii: quia multitudo Prophetarum & Patriarcharum, gestis & scriptis ei testimonium perhibent.

Capra peccatoris figura est.

Levit. 4. 28.

Galaad interpretatur acervus testimonii

Matth. 5. 15.

Cur Christus sit acervus testimonii.

℣. 5. *Dentes tui sicut greges ovium, quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.* Per dentes Ecclesiæ firma sermonum ejus stabilitas intelligitur. Qui benè gregi ovium comparantur, quæ de lavacro ascenderunt: quia verba Ecclesiæ nihil nisi innocentiam & mansuetudinem sonant, nihilque in se fœdum, nihilque turpe vel immundum retinent: sed lavacro sinceritatis & puritatis lavantur, audientes ab Apostolo: *Sermo malus ab ore vestro non procedat.* Benè autem *omnes gemellis fœtibus* esse dicuntur: quia sermo sanctorum nihil aliud sonat nec loquitur, nisi quod ad dilectionem Dei & proximi pertinet. Solummodo enim ea sancti loqui debent, quæ ad perpetuam corporum & animarum pertineant sanitatem.

Per dentes Ecclesiæ firma sermonum ejus stabilitas intelligitur.

Ephes. 4. 29.

℣. 6. *Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis.* In genis diximus superiùs sanctorum castam verecundiam figurari: in *cortice mali punici*, mysterium Passionis Christi, audientes à Paulo Apostolo: *Noli erubescere crucem Christi, neque me vinctum ejus.* Et hæc quidem magna sunt, quæ in aperto sunt: maxima verò sunt illa, quæ sunt intrinsecus, hoc est, quæ in futuro sanctis reservantur.

2. Timot. 1. 8.

℣. 7. *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.* Reginæ sunt Doctores sanctæ Ecclesiæ, qui meritò fidei & scientiæ thoro Regis æterni propinquant, & spirituales Deo filios pariunt. Sexagenarius numerus ex denario & senario perficitur. Denarius enim per senarium multiplica-

Per denarium divina præcepta intelliguntur.

Senarius numerus pro perfectione ponitur.

Quid per reginas accipiatur.

tus in sexagenarium consurgit. Et denario significantur divina præcepta propter Decalogum legis: senarius verò pro perfectione ponitur, quia sex diebus perfecit Deus opera sua. *Reginæ* ergo sexaginta esse dicuntur: quia eos significant, ut diximus, qui perfectione scientiæ & operis pollent, & propter solum amorem Conditoris sui, & intuitum supernæ remunerationis prædicant. Hic etiam numerus, id est, sexagenarius ex duodenario quinquies ducto conficitur; nam quinquies duodeni, vel duodecies quini sexaginta fiunt. *Reginæ* ergo sexaginta esse dicuntur: quia illos significant, qui in Ecclesia constituti, quinque sui corporis sensus juxta institutionem duodecim Apostolorum castè disponere noverunt. *Concubinæ* eos significant, qui non sincerè Christum prædicant, sed propter lucra temporalia, vel propter laudes populares. Nam & istæ sicut reginæ ad thorum Regis per scientiam accedunt, & filios spirituales generant: sed à corona æterni regni alienæ existunt. Et benè octogenario numero comprehenduntur; nam hic numerus ex denario & octonario conficitur. Octogenarius erò in malo accipitur aliquando propter quaternarium, quo multiplicato consistit. Quaternarius enim temporalia quæque, & præsentia significat propter quatuor mundi climata, vel quatuor anni tempora. Rectè ergo *concubinæ* istæ octoginta esse dicuntur: quia (ut dictum est) propter sola temporalia & visibilia prædicant, & spiritualia minùs curant. De talibus Apostolus dicebat: *Sunt quidam Christum annuntiantes non sincerè*, &c. donec dicit: *in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Adolescentularum non est numerus.* Adolescentulæ, sunt animæ jam in Christo regeneratæ, quæ depositâ primi hominis vetustate in Christo renovatæ sunt, necdum tamen sunt nubiles, necdum thoro Regis aptæ: quia necdum ad perfectionem Christum prædicandi pervenerunt. Quarum *non est numerus*: quia infinitus est numerus animarum in Christo credentium, nec ab ullo homine comprehendi potest. Cæterùm Deo numerati sunt omnes electi; nam apud quem etiam stellarum numerus comprehensus est, ignorari non potest electorum numerus.

Quid per concubinas.

Octogenarius numerus in malo aliquando accipitur.

Philip. 1. 17. 18.

Quid per adolescentulas intelligatur.

Psal. 146. 4.

℣. 8. *Vna est columba mea, perfecta mea.* Hoc est, una est Catholica per universum mundum diffusa Ecclesia, quæ ex reginis & adolescentulis, sive adolescentibus constans, etiam concubinas habet, hoc est, quosdam qui nomine tenus Christiani vel Doctores dicuntur. *Vna est* ergo Ecclesia: quia scissuram & schismata non recipit; sed sicut *unus est Deus, una fides, unum baptisma*: ita una est generalis Ecclesia, quæ rectè & columba vocatur: quia Spiritus sancti dote, qui in specie columbæ apparuit, Christo sponsata & sanctificata est.

Cur una sit Ecclesia.

Ephes. 4. 5.

Vna est matri suæ, electa genitricis suæ. Mater nostra illa est cælestis Jerusalem, de qua Apostolus dicit: *Illa autem quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Hæc ergo Ecclesia *una est matri suæ*: quia ad exemplum illius Ecclesiæ, quæ jam Christo fruitur, ipsa in hac peregrinatione instituitur & informatur, atque ad illam beatitudinem, in qua cum Christo conregnat, pervenire nititur.

Ecclesia terrestris ad exemplum cælestis informatur.

Viderunt illam filiæ Sion, & beatissimam prædicaverunt reginæ, & concubinæ laudaverunt eam. Quas superiùs adolescentulas, hîc filias appellat. *Reginas* verò *& concubinas* in hoc loco, ut superiùs, intelligamus. Filiæ ergo, reginæ, & concubinæ prædicant Ecclesiam & laudant: quia universitas fidelium Catholicam admiratur Ecclesiam. Ipsa enim Ecclesia, quæ ex multis fidelium constat personis, Catholicam, id est, universalem Ecclesiam conficit.

Universitas fidelium catholicam admiratur Ecclesiam.

℣. 9. *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens?* Vox est Synagogæ. In fine siquidem sæculi cum plebs Judaica ad prædicationem Eliæ & Enoch conversa fuerit ad Christum, ipsa quoque Ecclesiam admirabitur, dicens: *Quæ est ista?* id est, quanta & qualis est Ecclesia *quæ progreditur?* hoc est, proficit de virtute in virtutem. Non enim stare, sed progredi dicitur Ecclesia: quia non in uno loco contenta, sed totum mundum cælesti prædicatione occupavit. *Quasi aurora progreditur*: quia transactis tenebris infidelitatis, lumen veritatis habere ostendit.

Cur non stare, sed progredi dicatur Ecclesia.

Pulchra ut luna. Lunam ferunt Physici à sole illuminari. Et ecce Ecclesia pulchra est ut luna: quia claritate Sponsi sui Christi illuminatur, & ejus gratiâ resplendet. Sive *pulchra est ut luna* in præsenti vita, ubi aliquando concessâ sibi pace & tranquillitate sive securitate crescit, aliquando adversitatibus obtrita decrescit.

Quare Ecclesia lunæ & soli comparatur.

Electa ut sol. In alia vita, ubi perpetuo resplendebit gaudio de visione Conditoris sui. Sive *electa* est *ut sol*: quia illum iterum Solem imitari nititur, de quo scriptum est: *Vobis timentibus nomen meum orietur sol justitiæ.* Hunc Solem imitatur vivendo in humilitate, & justitiâ, & pietate.

Malach. 4. 2.

Terribilis ut castrorum acies ordinata. Terribilis aëris potestatibus: *ordinata ut castrorum acies*, id est, charitatis unitate unita, ut nullis tentationibus penetrari valeat.

℣. 10. *Descendi ad hortum nucum.* Laudata Ecclesia à Synagogâ respondet: *Descendi ad hortum nucum. Hortus nucum* est vita præsens. Nam sicut in nuce tegmen quidem durissimum videtur, sed nucleus latet: ita in præsenti vita nostræ conscientiæ clausæ sunt, & non apparent, donec fractâ testâ corporis manifestentur. *Descendit* ergo *ad hortum nucum* Ecclesia, quando per Doctores suos vitam singulorum considerat; unde sequitur.

Cur per hortum nucum vita præsens designetur.

Vt viderem poma convallium. Poma convallium sunt virtutes, quæ humilitate condiuntur. Descendi (inquit) ad hortum, ut viderem poma convallium, id est, ut considerarem sanctos, excellentiâ quidem virtutum præditos, sed humilitate depressos.

Et inspicerem si floruisset vinea. Hoc est, ut considerarem qui in studio sanctarum virtutum proficerent.

Et germinassent mala punica, hoc est, ut eos quoque perquirerem, qui jam apti sunt ad imitandam Passionem Christi. Nam *mala punica* (ut sæpe dictum est) mysterium Passionis Christi significant. Considerat ergo Ecclesia per Prælatos suos, qui in virtutibus crescant, vel qui jam ita perfecti sunt, ut imitantes Passionem Christi, pro illo quoque idonei sint sanguinem fundere, quales erant illi, quibus Apostolus dicebat: *Vobis datum est non solum ut credatis in Christum, sed ut pro illo patiamini.*

Mala punica mysterium Passionis Christi significant.

Philip. 1. 29.

℣. 11. *Nescivi.* Vox est Synagogæ, quæ videns tantam Ecclesiæ gratiam, inspectâ veritate Evangelii, dolet quòd anteà non cognoverit fidem Christi; & quasi excusans se quòd tam tardè conversa sit, dicit: *Nescivi* ô Sponsi Christi Ecclesia. *Nescivi*, id est, non cognovi tantam gratiam, & tanta dona spiritualium virtutum tibi à Sponso tuo collata.

Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab. Conturbata (inquit) sum nimiâ animi solicitudine propter tam subitam Evangelii prædicationem. Sciebam enim legem & Prophetas divinitùs datos, & ideò cùm subitò vidissem prædicari Evangelium, *conturbata sum propter quadrigas Aminadab. Aminadab*, abnepos fuit Judæ, per quem generatio Christi contexitur. Interpretatur autem Aminadab, populi mei spontaneus; ideoque significat Christum; qui spontaneus fuit populi sui: quia ipse cùm esset Deus, sponte factus est homo: cùm esset Conditor & Creator solà benignitate suâ factus est portio populi sui. Et est sensus: Conturbata (inquit) sum propter subitam Evangelii prædicationem, quæ veluti velocissima quadriga totum subitò mundum pervolavit. Et benè hanc prædicationem non currus, sed quadrigas appellat: quia Evangelii prædicatio quatuor Evangelistarum auctoritate consistit, & quatuor Evangelia quasi quatuor quadrigæ sunt novi Testamenti, cui præsidet Auriga ipse Christus, temperans & disponens ipse currum Evangeliorum.

Aminadab interpretatur populi mei spontaneus.

Quatuor Evangelia quasi quatuor quadrigæ sunt novi Testamenti, cui præsidet Christus.

℣. 12. *Revertere, revertere Sunamitis.* Vox est Ecclesiæ Synagogam ad fidem invitantis: *Revertere, revertere Sunamitis. Revertere* ô Synagoga ab infidelitate ad fidem, *revertere* ab odio ad dilectionem. *Sunamitis* interpretatur captiva vel despecta. Talis erat Synagoga ante adventum Christi, captiva videlicet vinculo diaboli, & despecta à Deo: quia Christum ad salutem suam missum non cognovit.

Cur Synagoga ante adventum Domini vocata fuerit sunamitis.

Revertere revertere, ut intueamur te, id est, ut pulchritudinem tuæ castitatis aspiciamus.

CAPUT SEPTIMUM.

℣. 1. QVid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum? Vox est Sponsi, qui audiens invitari Synagogam à sponsa sua Ecclesia ad fidem, dicit: *Quid videbis in Sunamite nisi choros castrorum?* ac si diceret: Tu quidem ô sponsa doles de perditione Synagogæ, & quòd tardè ad fidem veniat: sed adest tempus quo convertatur, & tunc nihil *videbis in ea nisi choros castrorum;* id est, nisi charitatis concordiam, & stabile robur fidei, quo pro defensione meæ fidei pugnabit. Nam chori, canentium sunt: castra verò, militum pugnantium. *In Sunamite* ergo chori castrorum videbuntur: quia conversa Synagoga & concorditer Christum prædicabit cum Ecclesia, & pro fide Christi usque ad mortem pugnabit.

Quàm pulchri sunt gressus tui! Ab hoc loco incipit Sponsus exponere laudes sponsæ suæ. Et notandum quòd à gressibus incipit ejus pulchritudinem texere, & in ore laudes ejus finit, sicut superiùs ab oculis cœperat. Hoc autem fecit vel ad pulchritudinem carminis variandam, vel etiam quia sic mysteriis aptissimum est. *Quàm pulchri* (inquit) *sunt gressus tui.* Vidit Ecclesiam non otiosè in uno loco stantem, sed veloci prædicatione totum mundum peragrantem, ideoque à gressibus cœpit eam laudare. *Gressus* enim Ecclesiæ sunt velox prædicatio Apostolorum, per quos in omnem terram Evangelium insonuit.

Gressus Ecclesiæ sunt velox Apostolorum prædicatio.

In calceamentis, id est, in Patrum præcedentium exemplis. *Calceamenta* enim ex mortuis fiunt animalibus. Et *calceamenta* Ecclesiæ, sunt Patrum præcedentium exempla, quibus gressus habet munitos; ut securiùs eum imitando, & sine offensione gradiatur.

Calceamenta Ecclesiæ sunt Patrum procedentium exempla.

Filia principis. Aliâ translatio, *filia Aminadab* dicit. Aminadab (ut superiùs dictum est) populi mei spontaneus dicitur, qui rectè figuram Christi tenet. Nam Ecclesia & filia est, & sponsa: filia, quia ejus sanguine redempta, ejus baptismate regenerata: sponsa, quia dote Spiritus sancti illi est conjuncta.

Ecclesia filia & sponsa Christi.

Iunctura femorum tuorum, sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis. In feminibus, vel in femoribus solet sacra scriptura generationis propaginem designare. Unde de Jacob legimus: *Omnes animæ quæ egressæ sunt de femore Iacob. Femina* ergo Ecclesiæ sunt spiritualis generatio credentis populi per verbum prædicationis & lavacrum regenerationis. *Iunctura feminum*, est conjunctio duorum populorum in una fide, Judaici & Gentilis. Et benè hæc *junctura monilibus* comparatur: quia fides utriusque populi maximè in operibus manifestatur; nam *fides sine operibus mortua est. Fabricata* autem *sunt manu artificis*, hoc est, Dei omnipotentis, cujus munere virtus boni operis credentibus tribuitur. Hic est ille Artifex, de quo Paulus dicebat, quando memoriam Abrahæ Patriarchæ faciebat: *Expectabat enim manentem civitatem, cujus conditor & artifex Deus est.*

Exod. 1. 5.

Jacob. 2. 26.

Hebr. 11. 10.

℣. 2. *Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis. Umbilicus*, fragilissima est pars corporis, & ideò per umbilicum fragilitatem nostræ mortalitatis debemus accipere. Crater verò est calix major ansas hinc inde habens. Umbilicus ergo Ecclesiæ, crater est tornatilis: quia quantò magis Doctores Ecclesiæ suæ fragilitatis meminerint, tantò magis verbo prædicationis insistunt; ut eleemosynam verbi Dei præbentes, ipsi misericordiam à Deo consequantur. Et benè *crater tornatilis* dicitur: torno enim faciliùs operamur; per quod significatur facilitas erogandi verbum, vel eleemosynam dandi. Non enim morosè, nec hæsitando eleemosyna danda est; juxta quod Salomon dicit: *Ne dixeris amico tuo: Vade & revertere, cras dabo tibi, cùm statim possis dare.* Quod etiam torno fit, non eget exteriùs adhibitâ regulâ vel lineâ: sed inerratè ex seipso perficitur. *Umbilicus* ergo Ecclesiæ *crater est tornatilis*: quia quicumque vel prædicat, vel eleemosynam dat, pro sola dilectione & supernæ mercedis expectatione hoc facere debet. Nam quicumque vel prædicat, vel proximis miseretur pro remuneratione temporali vel laude, *crater* est, sed non *tornatilis.* Et hic *crater nunquam indiget poculis*: quia Prædicatoribus nunquam deest prædicatio verbi Dei: quia ipse quem prædicant, pocula scientiæ, & virtutem constantiæ illis subministrat; unde & Psalmista: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multâ.*

Per umbilicum fragilitas nostræ mortalitatis accipitur.

Non morosè eleemosyna danda.

Prov. 3. 28.

Prædicatoribus nunquam deest verbi Dei prædicatio.

Psal. 67. 12.

Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis. Eadem fragilitas quæ per *umbilicum* designata est, ostenditur hoc loco per *ventrem*: quia *venter* nullâ ossium firmitate præmunitur. Benè ergo *venter* Ecclesiæ *acervo tritici* comparatur: quia sancti quique quantò magis memores sunt suæ fragilitatis, eò studiosiùs ad proferendos bonorum operum fructus insistunt. Et rectè non copiam tritici, sed *acervum tritici* dicit; ut per hoc significet incrementa virtutum, quæ veluti *acervus*, ab inferioribus ad superiora crescendo conscendunt. Nam sicut *acervus* in inferioribus latâ amplitudine spatiatur, superiùs verò quadam brevitate contrahitur & acuminatur: ita in Ecclesia multi sunt qui indulgentiùs vivunt, pauci verò qui summæ perfectioni insistunt. Plures enim inveniuntur qui de bonis suis eleemosynam faciunt, quàm qui sua pro Deo relinquunt. Hic *acervus liliis vallatus* dicitur: quia sancti bona quæ faciunt, pro desiderio supernæ claritatis & candoris agunt. Nam per lilia cælestis illa claritas designatur. Potest etiam per *ventrem* Ecclesiæ divinus fons baptismatis accipi, quo fideles in novam creaturam regenerantur. Hic ergo *venter acervo tritici vallato liliis* comparatur: quia regenerati fonte baptismatis docentur bonis insudare operibus, & ad intuendam supernæ claritatis gloriam semper inhiare.

Cur venter Ecclesiæ acervo tritici comparatur.

Per ventrem Ecclesiæ fons baptismatis accipitur.

℣. 3. *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ.* Ubera Ecclesiæ (sicut jam superiùs dictum est) sanctos Doctores significant, qui parvulos quosque (hoc est, nuper in Christo regeneratos) lacte apertioris & facilioris doctrinæ instruunt. Benè autem *duo ubera* dicuntur: quia de duobus populis, Judaico videlicet & Gentili fideles congregantur, & lacte spiritualis doctrinæ aluntur. *Hæc duo ubera, sicut duo hinnuli capreæ gemelli* esse dicuntur. *Duo hinnuli* sunt duo Testamenta, quibus eorumdem Doctorum omnis prædicatio subsistit, quorum Testamentorum unus est auctor & promulgator Christus, juxta quod Salomon dicit: *Verba sapientium quasi stimuli, & quasi clavi in altum defixi, quæ data sunt à pastore uno*, Christo videlicet. Caprea enim rectè Christum significat: quia & intuitu & velocitate cæteris animantibus præeminet, & mundum est animal, ungulam dividens & ruminans. Tales enim sunt membra Christi, Doctores videlicet, intuitu scientiæ insignes, & eâ velocitate terrena deserentes, atque ad cælestia festinantes. Dividens ungulam, id est, habens boni & mali discretionem: & ruminans, hoc est, sedulâ memoriâ præcepta Dei meditans.

Cur per ubera Ecclesiæ sancti Doctores significentur.

Cur duo ubera Ecclesiæ.

Eccles. 12. 11.

Per Capream Christus benè intelligitur, & etiam Doctores Ecclesiæ.

℣. 4. *Collum tuum sicut turris eburnea.* Doctores sancti, qui designantur per ubera, ipsi designantur & per *collum*. Nam & per arterias colli vox egreditur, & *colli* ministerio cæteris membris vitalia alimenta ministrantur: sic & sancti Doctores & verba vitæ populis annuntiant, & alimenta doctrinæ cælestis eos nutriunt. *Collum* ergo Ecclesiæ *turri eburneæ* comparatur: quia sancti Doctores eidem Ecclesiæ & pulchritudinem & robur præstant; pulchritudinem quidem, quæ per candorem eboris designatur, castè & sincerè vivendo: robur verò præstant, quod significatur per turrim, quando eamdem Ecclesiam contra tentationes diaboli vel impetus hæreticorum muniunt.

Cur Doctores sancti per collum & turrim eburneam designentur.

Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Id est, ipsi Doctores, qui per collum designati sunt, designantur & per oculos. Ipsi enim quasi *oculi* universo corpori Ecclesiæ provident, & iter quod ingredi debeant, ostendunt. Hi *oculi* Ecclesiæ comparantur *piscinis*, ædificatis in porta civitatis *Hesebon*: quia sancti Doctores populos in Christum credentes, vitali lavacro abluunt, & salutaris doctrinæ potu reficiunt. *Filia* autem *multitudinis* vocatur *Hesebon* juxta litteram, ob multitudinem confluentium inibi populorum. Sic & sancta Ecclesia rectè dicitur *filia multitudinis*: quia numerositatem quotidie colligit Gentium. *Hesebon* autem interpretatur cingulum mœroris. *Oculi* ergo Ecclesiæ *piscinis Hesebon* comparantur: quia sancti Doctores, neglectis caducis sæculi gaudiis, cingulo mœroris se constringunt: quia *castè & sobriè vivunt in hoc sæculo*, & pro suis erratibus deflent; quatenus in præsenti sæculo lugentes, ad vera æternaque possint pervenire gaudia. In *porta* autem *Hesebon* hæ *piscinæ* esse dicuntur: quia nullus Ecclesiam ingredi valet, nisi priùs aquâ baptismatis abluatur, & nisi fonte salutaris doctrinæ potetur. Hoc etiam significabat labrum æneum, quod Salomon in porticu templi posuerat, ut Sacerdotes ingressuri templum, & hostias immolaturi, ibi corpora abluerent.

Doctores oculi Ecclesiæ.

Cur Ecclesia dicatur filia multitudinis.

Hesebon interpretatur cingulum mœroris.

Tit. 2. 12.

3. Reg. 7. 23.

Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Quia *naso* fœtores & bonos odores discernimus, rectè per nasum Ecclesiæ fidem sancti Doctores intelliguntur. Ipsi enim sagaciter discernere noverunt fragrantem Catholicæ fidei doctrinam, & lethiferum hæretici erroris fœtorem. Nam & in divinis charismatibus, quæ per Spiritum sanctum distribuuntur, dicitur: *Alii datur per Spiritum discretio spirituum.* *Nasus* ergo Ecclesiæ *turri Libani* comparatur: quia sancti Doctores & summum locum in Ecclesia tenent, ac veluti in Libano monte consistunt, & defendunt Ecclesiam à malignorum spirituum incursibus. Hæc *turris* contra Damascum esse dicitur. Damascus metropolis civitas est Syriæ, quæ quondam contra filios Israël, ut pote fortissimos & crudelissimos reges habens, dimicabat. Interpretatur autem Damascus, sanguinis potus, vel sanguinis oculus. Ferunt ibi Abel interfectum, ideoque significat potestates hujus sæculi, quæ sanguinis potum sitiunt: quia voluptatibus & illecebris carnis & sanguinis delectantur. Significat etiam aëreas potestates, quæ animarum nostrarum cruorem sitiunt. Contra Damascum ergo est hæc turris: quia hæc Ecclesia semper diabolo & membris illius, adjutorio Christi munita resistit.

Per nasum Ecclesiæ sancti Doctores intelliguntur.

1. Cor. 12. 10.

Damascus interpretatur sanguinis potus vel sanguinis oculus.

Dæmones animarum sanguinem sitiunt.

℣. 5. *Caput tuum ut Carmelus.* *Caput* ergo Ecclesiæ, principalitas mentis fidelium intelligitur; nam sicut capite membra reguntur cætera; ita mente cogitationes disponuntur. Benè autem *caput* Ecclesiæ *Carmelo* comparatur. Carmelus enim, qui & Carmel dicitur, interpretatur cognitio vel scientia circumcisionis. Ergo caput Ecclesiæ Carmelo assimilatur: quia novit circumcisionem aliquando corporaliter celebratam, nunc se spiritualiter observare debere, juxta quod Propheta dicit: *Circumcidimini Domino in cordibus vestris.* Hanc sententiam circumcisionis non habuerunt Judæi, ideoque reprehenduntur à beato Stephano Protomartyre

Carmelus interpretatur scientia circumcisionis.

Jerem. 4. 4.

Actor. 7.51. tyre dicente: *Durâ cervice & incircumcisi cordibus & auribus, semper Spiritui sancto restitistis.*
3. Reg. 18.45. In libro quoque Regum legitur, quòd Elias in montem Carmeli ascenderit, & ibi orando aridam terram cælestibus pluviis irrigaverit post longam trium annorum & semis siccitatem. Quæ historia pulchram redolet allegoriam; nam Elias qui interpretatur Deus meus Dominus, Christum significat, qui cùm sit Deus & Dominus omnium & totius creaturæ, specialiter suus, id est, proprius est Deus, & Dominus Ecclesiæ. Hic in Carmelum ascendit, quando per gratiam suam mentes fidelium suorum conscendit, & per eos arenti mundo gratiarum suarum pluvias tribuit. Rectè ergo (ut dictum est) caput Ecclesiæ Carmelo monti comparatur: quia mens sanctorum quadam conversatione sublimis est, & Christo in se ascensum præbet per profectum virtutum.

Elias interpretatur Deus meus Dominus & Christum significat.

Et coma capitis tui, ut purpura regis vincta canalibus. Si per caput Ecclesiæ mens accipitur, per comas capitis cogitationes mentis debemus accipere, quæ assiduè de illa prodeunt. Purpureus verò color, qui sanguinis habet speciem, mysterium Dominicæ Passionis significat. Juxta litteram quod dicit, *purpura regis vincta canalibus,* significat lanam jam purpureo colore confectam, & necdum in fila deductam, sed adhuc in canalibus constitutam, quas Græci Càτια vocant, in quibus sanguis conchyliorum solet defluere, & lanam in purpureum colorem vertere. Mysticè canales isti humilitatem sanctorum significant, in quibus æterni Regis purpura tingitur, cùm sancti quique humilitatem sui Redemptoris imitando, passionum illius conformes fieri satagunt; quatenus in purpuræ dignitatem vertantur, id est, laborantes pro Christo, mereantur coronari & regnare cum Christo. *Vincta* autem hæc purpura esse dicitur: quia sanctorum præcordia fixa sunt & stabilita in timore & amore Redemptoris sui, nec unquam à charitate ejus separari possunt.

Purpureus color mysterium Dominicæ Passionis significat.

Canales humilitatem sanctorum significant.

℣. 6. *Quàm pulchra es, & quàm decora charissima, in deliciis! Quàm pulchra es,* scilicet in fide, & *decora* in operatione, *charissima in deliciis.* Suprà dictum est de eadem Ecclesia: *Pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata:* hîc verò dicitur, *pulchra & decora charissima, in deliciis.* Quæ quasi contraria esse videntur; nam ordinatam esse velut castrorum aciem, & esse in deliciis, repugnat: quia deliciæ fortitudinem militum solent enervare. Sed sancta Ecclesia utrumque agit; ordinata est velut castrorum acies, quia infidelibus hæreticis resistit, & malignos spiritus suâ sanctitate & perfectione terret: in deliciis etiam est, quia suavitatem supernæ dulcedinis assiduè palato mentis degustat, & inter pressuras hujus sæculi illas adipisci desiderat, & continuè illis satiari. Unde meritò illa quæ talis est, Sponso suo Christo *charissima* esse dicitur.

℣. 7. *Statura tua assimilata est palmæ.* Statura Ecclesiæ est perfecta ejus rectitudo; neque enim ad vitia incurvatur, sed recta & immobilis persistit. Unde Psalmista ex persona peccantium
Psal. 118.107 dicebat: *Incurvatus sum & humiliatus usquequaque.*
Isai. 51. 23. Et Propheta sub specie Jerusalem, peccanti animæ de malignis spiritibus dicit: *Quia humiliaverunt te, & dixerunt animæ tuæ. Incurvare ut transeamus.* At contra sancta Ecclesia recta stat, nec unquam incurvari consentit, audiens ab Apostolo: *Vigilate, state in fide, viriliter agite,* 1. Cor. 16. 13.
& confortamini, & omnia vestra in charitate fiant. Et Dominus filiis Israël loquitur: *Ego sum Do-* Exod. 6. 8.
minus Deus vester, qui eripui vos de ergastulo Ægyptiorum, ut incederetis rectè. Statura ergo Ecclesiæ palmæ assimilatur, quæ in omnibus quæ agit, semper in memoria supernam retinet remunerationem. Palma enim victricem ornat manum, & ideò significat præmium illud, quod victoribus sanctis in cælestibus est dandum.

Statura Ecclesiæ est perfecta ejus rectitudo.

Cur statura Ecclesiæ palmæ assimiletur.

Et ubera tua botris. Ubera Ecclesiæ (ut superiùs dictum est) sunt Doctores sancti, qui lacte simplicis doctrinæ regeneratos in Christo nutriunt. Sed hæc ubera botris assimilantur, quando iidem Doctores perfectis perfectiora denuntiant, sicut Apostolus loquens simplicioribus dicebat: *Non potui vobis loqui tanquam spiri-* 1. Cor. 3. 1.
tualibus, sed tanquam carnalibus, tanquam parvulis in Christo lac potum vobis dedi, non escam. Ecce ubera lactis plena; quæ ubera in botros sunt versa, cùm diceret: *Nos prædicamus Christum Dei virtutem & Dei sapientiam, & loquimur sapientiam inter perfectos.*

Ubera Ecclesiæ sunt sancti Doctores.

℣. 8. *Dixi: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus ejus.* Ut ostenderetur omnis hæc excellentia & magnitudo donorum Ecclesiæ de Dei gratia venire, introducitur idem Sponsus dicens: *Ascendam in palmam;* quasi diceret: Inde habes ubera ad nutriendos parvulos, unde etiam habes botros, quibus perfectioribus perfectiorem propines doctrinam: quia ego meâ gratiâ in te ascendi, & hanc tibi perfectionem concessi. *Ascendam* (inquit) *in palmam. Palma* Ecclesiam significat, vel etiam animam cujuscumque fidelis, qui memor est Domini Dei sui, qui dicit: *Confidite, ego vici mundum.* Joan. 16 33.
Ipsa quoque omnium vitiorum & iniquitatis victrix esse studet. Benè autem in palmam hîc ascendisse dicitur, cùm superiùs in hortum descendisse legatur. Dixit enim Ecclesia: *Dilectus meus descendit in hortum suum.* Idem est hortus quod & palma, videlicet una eademque Ecclesia. Sed in eam Dominus descendit, & ad eam ascendit: Descendit in eam, copiam suæ gratiæ illi de cælestibus mittendo; ascendit ad illam, dona sua in ea incrementando, eamque quibusdam profectibus, veluti quibusdam gradibus ad celsiora sublevando. Sed & hoc de natura palmæ est sciendum, quòd in inferioribus aspera est, in superioribus pulcherrima decore foliorum, & pulchritudine fructuum. Sic & sancta Ecclesia in inferioribus asperitatem laborum & passionum sustinet pro Christo: in superioribus verò, hoc est, in cælestibus pulchritudinem & suavitatem expectat præmiorum. Potest & per palmam arbor Dominicæ crucis exprimi, in quam Redemptor noster pro humani generis redemptione ascendit, & in qua hostem humani generis superavit. Ait ergo, *Ascendam in palmam,* id est, per meos Prophetas locutus sum, & promisi me ad Passionem venturum, & meam Ecclesiam redempturum. *Apprehendam* (inquit) *fructus ejus,* id est, fructus bonorum operum & laborum, quibus Ecclesia desudat, remunerando. Vel etiam secundum meum sensum, quo per palmam crux intelligitur: *Apprehendam fructus*

Cur Christus in Ecclesiam descenderit, & ad eam ascenderit.

Ecclesia palmæ comparata.

Per palmam arbor Dominicæ crucis exprimitur.

ejus, id est, impleto triumpho Passionis, veniam ad gloriam Resurrectionis, & Apostolis meis spiritualia dona concedam.

Et erunt ubera tua sicut botri vineæ. Hoc superiùs jam expositum est; nam ubera Ecclesiæ Doctores sunt, cùm parvulos simplici doctrinâ nutriunt: sed botri vineæ efficiuntur, cùm perfectioribus sublimia quæque annuntiant. Nam beatus Paulus uno eodemque tempore ubera & botros habuit, quando de Christo loquens dixit: *Quorum patres, & ex quibus Christus*; ecce ubera, id est, simplex de Christo prædicatio: sed hæc ubera in suavissimum & fortissimum vinum conversa sunt, cùm subjunxit: *Qui est Deus super omnia benedictus in sæcula.*

Quando Doctores sancti ubera sunt Ecclesiæ, quando botri.

Rom. 9. 5.

℣. 9. *Et odor oris tui sicut malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum.* Os & odor Ecclesiæ, est præsens ejus prædicatio, quæ famâ vel scripto ad absentes ejus pervenit: *guttur* verò est vox ipsa prædicatoris, quæ in præsenti auditur. *Odor* ergo *oris* Ecclesiæ odoribus malorum comparatur: quia ipsa fama prædicationis plena est suavitatis & gratiæ. *Guttur* verò *vino optimo* assimilatur: quia ipsa vox prædicantium magnam in se virtutem auditoribus ostendebat. Quòd verò malorum odor in novitate est, vini verò in vetustate, significat prædicationem Ecclesiæ & in sui novitate, & etiam in sui perfectione omnem habere suavitatem & gratiam.

Dignum dilecto meo ad potandum, labiisque & dentibus illius ad ruminandum. Vox Ecclesiæ est, quæ audiens se laudari à Sponso, gratulabunda respondet, dicens: *Dignum dilecto meo ad potandum*; ac si diceret: Sponsus meus guttur meum vino optimo comparavit, & illud *vinum dignum est ad potandum* ipsi *dilecto meo*; hoc est, prædicatio Evangelica, quam in ore meo posuit, per ipsum, & non per alium annuntiari debet in mundo; neque enim per alium decebat mysteria regni cælestis prædicari mundo, quàm per *Mediatorem Dei & hominum. Et labiis* (inquit) *& dentibus illius ad ruminandum.* Labia & dentes Sponsi, ut supra dictum est, Doctores sancti sunt. Illud ergo vinum optimum ruminandum est labiis & dentibus Sponsi: quia prædicatio Evangelica tradita à Deo, Doctoribus tractanda & exponenda est. Nec absurdum est, quòd cùm vinum potetur & non ruminetur, hîc tamen dicitur *labiis & dentibus ruminandum*, quod magis ad cibum, quàm ad potum pertinet. Nam sancti Doctores vinum spirituale ruminant, quando præcepta Evangelica diligenter exquirunt, & crebrâ meditatione investigant atque invicem conferunt.

Prædicatio Evangelica per Christum, non per alium annuntiari debuit in mundo.

Timot. 2. 5.

℣. 10. *Ego dilecto meo, & ad me conversio ejus. Ego dilecto meo*, subaudi, obsequium justitiæ & devotionis impendo, illi & non alteri fidem & servitutem meam promitto. *Et ad me conversio ejus*, ut me in præsenti inter labores & ærumnas hujus vitæ tueatur, & in futuro ad gaudia vitæ cælestis introducat. Potest etiam hæc esse vox Synagogæ ex persona sanctorum Patrum, adventum Christi desiderantium. Ac si diceret: Scio (inquit) illum spirituali præsentiâ mihi semper adesse, & ideò *ego dilecto meo* omni devotione famulari cupio: sed tandem *ad me conversio ejus*, quia opto ut tandem, sicut promisit, in mea substantia mihi appareat. Nam dixerat suprà Sponsus: *Ascendam in palmam*, id est, promiserat se in carne venturum, & in mea substantia hominem mundo manifestandum.

℣. 11. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Ejusdem Synagogæ vox est. *Veni dilecte mi*, id est, appare per assumptum hominem. Tale est & illud Psalmistæ: *Excita potentiam tuam, & veni.* Et Isaias: *Utinam dirumperes cælos, & venires. Egrediamur in agrum.* Ager mundus iste est. *Egrediamur* (inquit) *in agrum*, id est, prædicemus mundo. *Commoremur in villis*, hoc est, ipsis quoque Paganis fidem tuam annuntiemus. Nemo nescit Paganos à villa dictos: quia πάγος Græcè, villa dicitur Latinè; inde Pagani dicti, quia longè sunt à civitate Dei. Potest & vox Ecclesiæ esse: *Veni dilecte mi*; ac si diceret: Jam mysterio Ascensionis assumptum hominem ad cœlos sublevasti: sed *veni*, divinæ Majestatis præsentiâ me sæpiùs visitando. *Egrediamur in agrum*, eodem sensu quo & superiùs: prædicemus tuæ Incarnationis fidem mundo. *Commoremur in villis*, id est, etiam ignorantibus te Paganis tuam fidem annuntiemus, nec in transitu tantùm, sed commoremur ibi, donec illos ex Paganis Catholicos, ex alienis tibi proprios faciamus.

Psal. 79. 3.

Isai. 64. 1.

Pagani dicti, quod à civitate Dei longè sunt.

℣. 12. *Manè surgamus ad vineas. Manè*, exortus est novæ gratiæ, quando videlicet transeuntibus tenebris infidelitatis, Evangelium mundo cœpit prædicari.

Videamus si floruit vinea, hoc est, inspiciamus Ecclesiam, si jam prima fidei rudimenta suscepit.

Si flores fructus parturiunt. Inspiciamus etiam *si flores parturiunt fructum*, id est, si illi qui jam in Christum crediderunt, idonei sunt ad benè operandum. Nam flores emittit Ecclesia, cùm primùm fideles ad fidem veniunt: flores verò fructus parturiunt, cùm jam ipsa fide & dilectione benè operatur, ne ipsa fides otiosa sit, vel mortua sine operibus; nam ut Jacobus dicit: *Fides sine operibus mortua est.*

Quando flores emittit Ecclesia, quando verò flores fructus parturiunt.

Jacob. 2. 26.

Si floruerunt mala punica. Mala punica (ut supra dictum est) rubicundum vel sanguineum habent corticem, & ideò significant Passionem Domini, vel membrorum ipsius. Dicit ergo, *Si floruerunt mala punica*, hoc est, si sancti qui jam fide & opere perfecti sunt, idonei etiam sint imitari Passionem Christi, & pati pro illo. *Mala punica* erant illi, quibus Apostolus dicebat: *Vobis datum est non solùm ut in illum credatis, verumetiam ut pro illo patiamini.*

Mala punica significant passionem Domini, vel membrorum ejus.

Philip. 1. 29.

Ibi dabo tibi ubera mea. Ubera Ecclesiæ Doctores sunt, qui fideles primùm ad fidem erudiunt. Cùm (inquit) ad vineas exierimus, *ibi dabo tibi*, ô Sponse, *ubera mea*, hoc est, spirituales tibi filios generabo. Unde adhuc subditur.

℣. 13. *Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris. Mandragora* herba est aromatica, cujus radix similitudinem habet humani corporis. Poma ejus optimi sunt odoris in similitudinem pomi Matiani, quod nostri terræ malum vocant. Hæc herba rebus medicinalibus aptissima est. Nam ferunt eos, qui incommodo vigiliarum laborant, haustu hujus pomi relevari, & posse dormire. Item ferunt eos, qui ob curam secandi sunt, si exteriorem hujus pomi corticem biberint, non sentire sectionem vel adustionem;

Quid sit Mandragora & ad quid apta.

quæ omnia si quis mysticè disquirere voluerit, spirituales sensus & Ecclesiæ convenientes ibi inveniet. Dicit ergo, *Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris.* Portæ Ecclesiæ sunt Apostoli & eorum successores: quia nemo civitatem Dei (id est, Ecclesiam) intrat, nisi per sanctos Doctores aquâ baptismatis regeneratus, & vitali doctrinâ instructus fuerit. De his portis Psalmista dicebat: *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Mandragoræ* autem fragrantiam virtutum designant. *In portis* ergo Ecclesiæ *mandragoræ odorem dederunt*, quando Apostoli vel successores eorum famam suavissimæ opinionis, & odorem virtutum longè lateque sparserunt. Ideoque invitat Sponsum suum Ecclesia, ut veniat: quia jam nomen ejus longè lateque per Apostolos annuntiatur, & odor prædicationis Christi longè lateque dispergitur.

Cur Apostoli & eorum successores portæ Ecclesiæ dicantur.

Psal. 86. 2.

Omnia poma nova & vetera, dilecte mi, servavi tibi, id est, præcepta vel promissa veteris Testamenti & novi servavi tibi ô dilecte mi. Sciebat enim omnia quæ in veteri Testamento annuntiata sunt, nonnisi per Christum & in Christo posse compleri, ideoque dicebat: *Servavi tibi poma nova & vetera*, hoc est, te expecto, ut per te impleantur in novo Testamento, quæ prædicta sunt in veteri. Unde & in Passione sua jam pendens in cruce, *Cùm gustasset acetum, dixit, Consummatum est;* Et post Resurrectionem Apostolis: *Necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & psalmis de me.* Possunt etiam poma nova & vetera justorum personæ intelligi, qui vel in veteri vel in novo Testamento fuerunt. Dicit ergo Ecclesia, *Servavi tibi nova & vetera*, id est, justos qui in veteri Testamento præcesserunt, vel in novo subsecuti sunt, tibi servavi; ut per te laborum suorum præmia perciperent. Nullus enim justorum regnum cælorum intrare valuit, nisi per Christum: quia ipse primus ascendit, & sequentibus suis membris cælum aperuit.

Omnia in veteri testamento annuntiata per Christum, & in Christo complenda sunt.

Joan. 19. 30.
Luc. 24. 44.

Nullus regnum cælorum intravit, nisi per Christum.

CAPUT OCTAVUM.

℣. 1. QVis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ? Ex his verbis intelligitur totum hoc carmen divinum esse & spirituale, & nihil in se quod juxta litteram intelligi possit, habere. Quæ enim umquam amatrix hoc optavit, ut is quem diligit, parvulus efficiatur, & ejus frater; & in infantem versus, sugat ubera matris suæ? Est ergo vox illius Ecclesiæ, quæ adventum Christi præcessit, quam Synagogam, id est, congregationem appellamus. *Quis* (inquit) *mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ?* Et est sensus: Tu *qui* modò *es in sinu Patris*, quis det ut homo efficiaris, & particeps ac consors meæ naturæ existens, frater meus appelleris? Nam ipse se fratrem Apostolorum vocare dignatus est, dicens per Psalmistam: *Narrabo nomen tuum fratribus meis;* & post Resurrectionem mulieribus: *Ite* (inquit) *nuntiate fratribus meis. Sugentem ubera matris meæ*, inquit, hoc est, implentem omnia, quæ naturæ humanæ conveniunt, excepto peccato. Nam mater Synagogæ in hoc loco ipsa natura humana intelligitur, de qua ipsa Synagoga exorta est. *Sugentem* (inquit) *ubera matris meæ*, id est, sustinentem omnia, quæ humanæ fragilitati competunt.

Cantica Canticorum nihil in se quod juxta litteram intelligi possit, habens.

Joan. 1. 18.

Psal. 21. 23.
Matth. 28. 10

Vt inveniam te foris, hoc est, ut hominem factum in aperto videam. Quasi enim intus erat Deus, cùm jam in sinu Majestatis Paternæ lateret: sed foris inventus est, quando homo factus visibilem se hominibus præbuit, & incomprehensibilis voluit comprehendi.

Verbum Dei quando intus erat, & quando foris inventum.

Et deosculer te. Et deosculer te, inquit, id est, manifestâ te aspiciam visione, quem nunc tantùm in fidei teneo osculo; quod initio hujus carminis optavit, dicens: *Osculetur me osculo oris sui*, id est, per semetipsum jam veniat, ut mihi appareat. Quasi enim per Prophetas osculabatur Ecclesiam dilectus, cùm adventum suum per eos repromitteret. Optat ergo ut per seipsum veniens illam osculetur, hoc est, ut in carne sua præsentiam exhibeat.

Cant. 1. 1.

Et jam me nemo despiciat. Quasi enim despecta erat antè Synagoga, quàm Christus veniret: quia jam legalibus observationibus dedita, sub typo & figura, & non in veritate adventum Christi prædicabat. At postquam Jesus apparuit, & adventus sui gratiâ mundum illustravit, *Iam nemo despexit* eam; quinimmo *terribilis ut castrorum acies* hostibus suis fuit: quia per universum mundum Christum prædicavit, & mundanum imperium sibi subdidit. Nec mirum videri debet, si nunc Ecclesiam Synagogam dicimus; una est enim Ecclesia in præcedentibus, & in sequentibus Patribus.

Cur antequam Christus adveniret quasi despecta esset Synagoga, post adventum ejus è contra.

Una est Ecclesia in præcedentibus & in subsequentibus Patribus.

℣. 2. *Apprehendam te, & ducam te in domum matris meæ.* O dilecte! per fidem & charitatem tibi adhærendo, *ducam te in domum matris meæ.* Mater Ecclesiæ, hoc in loco cælestis illa Jerusalem intelligitur, de qua Paulus dicit: *Illa autem quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra. Ducam te* (inquit) *in domum matris meæ*, id est, prosequar te revertentem in cælum, post actum Incarnationis tuæ & Passionis mysterium. *Ducam* autem *te*, inquit, pro eo quod est, deducam & prosequar: quia ascendentem Dominum in cælos Apostoli oculis deduxerunt, & quousque eum nubes suscepit, pio aspectu prosecuti sunt, donec Angeli assistentes dixerunt: *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.*

Mater Ecclesiæ est cælestis Jerusalem.
Galat. 4. 26.

Actor. 1. 11.

Ibi me docebis. Hoc ad superiora refertur, ubi dicitur, *Inveniam te foris.* Cùm (inquit) te foris invenero, hoc est, cùm te in assumpta carne aspexero, *ibi docebis me*: quia ad omnia quæ interrogare voluero, respondebis. Nam sæpe etiam volentes interrogare Apostolos Dominus præveniebat, eosque instruebat. Potest & ad hunc locum jungi, ubi dicit, *Ducam te in domum matris meæ, ibi me docebis.* Cùm (inquit) cælo receptus fueris, & me quoque in cælum tecum assumpseris, *ibi me docebis*, & in omnem veritatem induces, quod impossibile est homini in præsenti vita posse consequi. Hinc est quod Dominus repromittit Apostolis, dicens, *Venit hora cùm jam non in proverbiis loquar vobis, sed palàm de Patre annuntiabo vobis.* Ergo *ibi me docebis*, id est, te & Patrem mihi apertâ visione revelabis, hoc est, Divinitatem tuam mihi facie ad faciem ostendes.

Marc. 9.

Joan. 16. 25.

Et dabo tibi poculum ex vino condito. Per vinum fervor charitatis & dilectionis intelligitur.

Per vinum fervor Charitatis intelligitur.

Dabo (inquit) *tibi vinum*, hoc est, ostendam quàm ferventissimâ charitate te diligam. Et hoc *vinum* non simplex erit, sed *conditum*, bonis videlicet operibus & virtutibus. Nam amor Dei, sicut beatus Gregorius dicit, nunquam est otiosus, operatur magna si est; si enim operari renuit, amor non est. Vinum enim conditum, est dilectio cum operatione. Unde & Dominus in Evangelio: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Probatio ergo dilectionis exhibitio est operis.

S. Gregorius. Homil. 30. in Evang.

Vinum conditum est dilectio cum operatione.

Joan. 14.23.

Et mustum malorum granatorum meorum. Malum granatum idem est, quod & malum punicum. Dicitur autem malum granatum, eò quòd multitudine granorum sit plenum: Malum punicum, eò quòd in Africa plurimùm abundat. *Punica* enim ipsa est Africa. Habet autem corticem sanguinei coloris, & ideò (ut sæpe dictum est) figuram tenet Dominicæ Passionis. *Mustum* enim *malorum granatorum*, est dilectio sanctorum Martyrum, qui in tantum Deum dilexerunt, ut pro illo mori non dubitarent. Et bene mustum dicitur, non aliud quod libet poculum: quia mustum ferventissimum est, ita ut in nimio fervore omnem sordem ex se excoquat & purget. Dabit ergo Ecclesia Dilecto mustum malorum granatorum suorum, id est, ostendet in passionibus sanctorum Martyrum, quantâ charitate Christus diligatur.

Malum granatum & malum punicum idem sunt.

Per mustum malorum granatorum dilectio sanctorum martyrum designatur.

℣. 3. *Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Per *lævam* (ut beatus Gregorius dicit) omnia prospera præsentis vitæ accipiuntur: per *dexteram* verò futura beata vita in cælis accipitur. *Lævam* ergo Sponsi Ecclesia *sub capite* habet, *& dextera* illam *amplexatur*: quia quæcumque prospera præsentis sæculi blandiuntur, pro nihilo deputat: cuncta quæ temporaliter arrident, despicit; & dum ad solam supernæ beatitudinis visionem tendit, illam solummodo amplexari desiderat.

S. Greg. in cap. 2. Cant. Cant.

Quid per lævam, quid per dexteram intelligatur.

℣. 4. *Adjuro vos filiæ Ierusalem, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Habet Ecclesia quosdam in se, qui baptismo Christi sunt renati, & nomine Christianitatis titulati, moribus tamen & conversatione sæculo serviunt, & Ecclesiam suavissimâ sopitam quiete inquietare, atque ad perferendos tumultus excitare nituntur. Hi ergo propter gratiam mysteriorum Christi, quæ perceperunt, *filiæ Ierusalem* appellantur in hoc loco, cùm tamen moribus contraria agant. Et *adjurat* eos Sponsus, *ne suscitent vel evigilare faciant dilectam*, hoc est, ne illam in somno dulcissimæ quietis positam, hoc est, in contemplatione sui Conditoris suâ inquietudine *excitent*, & ad solicitudines & curas sæculi *evigilare* compellant. *Donec ipsa velit*, hoc est, donec peracto officio debitæ servitutis, quâ in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus Deo famulatur, admoneatur iterum curâ corporeæ fragilitatis ad usum sæculi redire.

℣. 5. *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?* Vox Synagogæ admirantis Ecclesiam de Gentibus congregatam. *Quæ est*, inquit, *ista*, id est, qualis est, quanti meriti, *quæ ascendit de deserto?* Derelicta enim fuerat à Deo per idololatriam, & veritatis ignorantiam. Ascendebat ergo virtutum gradibus de deserto, hoc est, de errore infidelitatis, in quo ad tempus derelicta fuerat. *Deliciis affluens*, id est, virtutibus abundans. *Innixa*, inquit, *super dilectum suum*, id est, fiducialiter agens in Christo, & omnes virtutes suas, & cuncta bona ad ejus gratiam referens. Sciebat se nihil suis viribus boni implere posse, ideoque cum Apostolo dicit: *Gratia Dei sum id quod sum.* Et notandum quòd dicit: *Super dilectum suum:* nam Synagoga solam putabat se habere cognitionem Dei, cæteris Gentibus in ignorantia destitutis. *Notus* enim, ut ait Psalmista, *in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen ejus.* Sed ita miranti respondet Synagogæ ipsius Sponsus & dilectus quod sequitur.

1. Cor. 15.10.

Psal. 75. 2.

Sub arbore malo suscitavi te. *Arborem malum*, crucem Dominicam debemus accipere, sub quâ arbore *suscitata est* Synagoga: quia ipsa à prævaricatione originalis peccati, & à potestate diaboli per crucem Christi redempta est: ibi *suscitata est* quæ peccatis mortua erat. Et benè arborem mali dicit; nam & supra dilectum huic arbori Christum comparavit, dicens: *Sicut malum inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios.*

Arbor mali crucem Domini significat, sub qua suscitata est Synagoga.

Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Matrem & genitricem Synagogæ, majorem & principaliorem Judaicæ plebis partem dicit, quales erant Scribæ & Pharisæi, qui Christum Pilato tradiderunt, qui reliquam plebem tanquam mater & genitrix tegere debebant & erudire; & quales erant illi, qui suadentibus illis Principibus improbè acclamabant: *Crucifige crucifige eum.* Hæc ergo *mater* Synagogæ *sub arbore malo corrupta est & violata*, quando se suosque posteros crudeli maledictione constrinxit, dicens: *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros.* Nam & ipsi sub cruce Christi erant, licet non fide & devotione, tamen crudelis vindictæ sibi & suis posteris imprecatione.

Matth 27.1.

Joan. 19. 6.

Matth. 27.25

℣. 6. *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum.* Quia (inquit) *sub arbore malo suscitavi te*, hoc est, quia in Passione mea in cruce te redemi, *Pone me ut signaculum super cor tuum*, hoc est, habeto me semper in memoria, & ne obliviscaris mei, quanta pro tua salute pertulerim. *Pone me* (inquit) *ut signaculum super cor tuum* per fidem, *pone me ut signaculum super brachium tuum* per dignam operationem. Nam & nos quando aliquid in memoria habere volumus, signaculum digito vel brachio imponere solemus; ut illo admoniti, illius rei, cujus curam habemus, recordemur. Et nos ut signaculum super cor & brachium Christum ponere debemus, ut ejus memoriam semper habeamus, & ut rectè in illum credentes, fidem ipsam bonis operibus exornemus. Quod si fecerimus ipse quoque nos velut signaculum assumet, & nostri recordabitur, juxtà quod Zorobabel Duci Judææ repromittit: *In die illa suscipiam te Zorobabel serve meus, & ponam te sicut signaculum in conspectu meo.* Nam si nos beneficiorum ejus obliti fuerimus, nec ei dignas gratiarum actiones retulerimus, ipse quo-

Si Christi recordemur, & ipse nostri recordabitur.

Aggæi 2.24.

que nostri obliviscetur, sicut de impio rege Jechonia dicitur: *Si fuerit Iechonias filius Ioachim regis Iuda annullus in manu dextera mea, inde evellam eum.* Jerem. 22. 24

Quia fortis est ut mors dilectio, dura ut infernus æmulatio. Dilectio Christi fortis est ut mors. Sicut enim mors animam à corpore separat, & jam nihil concupiscere, nihil in præsenti vita licet ambire: ita dilectio Christi quem verè pervaserit, totum huic sæculo mortificat, & quasi insensibilem reddit, solumque pro Christo vivens, mundo mortuus est. Idem sensus est cùm dicit: *Dura ut infernus æmulatio.* Nam sicut infernus eos quos semel recipit, nunquam restituit, sed semper retinet: ita verus Christi amor quem semel acceperit, nunquam dimittit; unde Apostolus dicit: *Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* Sed & dilectio Christi hoc loco potest accipi, cujus *dilectio fortis fuit ut mors:* quia in tantum dilexit nos, ut pro nobis immortalis mortem susciperet. *Dura fuit æmulatio* ejus, *ut infernus*: quia infernus nescit misereri, aut à pœnis miserorum mitigari: sic & Christi dilectio non potuit à misericordia cessare, aut ullis improbitatibus persecutorum removeri ab amore humani generis. Quidam hoc quod dicitur: *Dura est ut infernus æmulatio*, ad Synagogam propriè referunt, quæ Gentes æmulabatur, & invidebat saluti eorum. Monet ergo Christus hoc dicens, ut ab invidia cesset, & saluti Ecclesiæ congaudeat.

Dilectio Christi fortis est ut mors. *Roman. 8. 35.*

Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum. Id est, dilectionis lampades, sunt lampades ignis atque flammarum. Lampades dilectionis sunt præcordia sanctorum, in quibus veluti in vasis dilectio habitat. Hæ ergo *lampades* sunt *ignis & flammarum:* lampades quidem sunt ignis, quia in corde ardent per amorem: lampades verò flammarum, quia exteriùs lucent per operationem.

Quomodo sancti sunt lampades ignis atque flammarum.

℣. 7. *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Aquæ & flumina sunt violentæ persecutorum minæ, vel etiam blandimenta, quibus sanctos à charitate Dei separare nituntur. De quibus Dominus in Evangelio dicit, de viro qui ædificavit domum suam supra petram. *Venerunt flumina, flaverunt venti, & impegerunt in domum illam, & non cecidit; fuit enim ædificata supra petram. Aquæ* ergo *multæ non poterunt extinguere charitatem:* quia nulla tribulatio, nulla angustia sanctos à charitate Dei separare valebit.

Per aquas & flumina persecutorum minæ & blandimenta intelliguntur. *Matth. 7. 25.*

Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Hic versiculus non eget expositione; nam nullius mundi substantiæ, nullæ opes comparatione dilectionis aliquid sunt. Legimus quidem sanctos sua dimisisse pro amore Christi: sed tamen nihil sibi videbantur dimittere in comparatione charitates Christi, quem amabant. Unde Apostolus cùm non solum terrenam substantiam, sed & paternas traditiones dimitteret pro Christo, dicebat: *Hæc omnia contemno & arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam*, id est, ut amorem illius acquiram.

Philip. 3. 8.

℣. 8. *Soror nostra parva est, & ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?* Vox dilecti Synagogam alloquentis pro Ecclesia Gentium. *Soror nostra*, inquit, id est, Gentium Ecclesia, *parva est, & ubera non habet;* & magnâ dignatione communicato cum Synagoga nomine, dicit: *Soror nostra;* quia enim ex Judæis carnem assumpsit, ideò se quasi Synagogæ contemperat & exæquat. *Parva est* (inquit) *soror nostra.* Sicut alicujus hominis ætas describitur: sic & ætas describitur Ecclesiæ. *Parva* enim erat Ecclesia adhuc de Gentibus congregata sub ipsis Domini, & Apostolorum temporibus: quia & parvitate credentium *parva* existebat; & ubera necdum habebat, id est, nequaquam prædicando spirituales Deo filios generare valebat. Dicit ergo quasi consilium Synagogæ requirens: *Quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est?* Allocutio Ecclesiæ est, vel cùm intrinsecus occultâ inspiratione, vel exteriùs apertâ prædicatione admonet Deus animam cujusque fidelis. Et est sensus: *quando* per Apostolos meos *alloquar* Ecclesiam de Gentibus congregatam, *quid faciemus?* quomodo illi præcepta cælestia committemus? Utrum videlicet minima quæque præcepta illi committemus, an quò major efficiatur, perfectiora illi secretorum cælestium mysteria trademus? Nam Deus omnipotens pro mensura & capacitate mentis humanæ temperat verbum prædicationis, considerans vires & capacitatem auditoris. Sed Synagogâ tacente, ipse Sponsus pro ea respondit.

Ætas Ecclesiæ describitur.

Deus pro capacitate mentis temperat verbum prædicationis.

℣. 9. *Si murus est ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. Si* (inquit) soror nostra *est murus, ædificemus super eum propugnacula argentea.* Ac si dicat: Cùm cœperint Apostoli mei prædicare Ecclesiæ de Gentibus congregatæ, si tales fuerint auditores, qui meritò perfectionis murus appellari possint, dum videlicet vel naturali ingenio præditi, vel philosophicâ eruditione præstantes, quasi alios defendere & munire possint vice muri, *ædificemus super* hunc talem *murum propugnacula argentea*, id est, addamus illis eloquia divinarum scripturarum. Nam ut Psalmista dicit: *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum.* Si verò tales fuerint auditores, qui nequaquam hostibus resistere possint, nec tela contrà venientia repellere: sed fuerint velut *ostium*, ut simplicia annuntiantes, possint aliquos in Ecclesiam & ad fidem adducere, quales sunt Sacerdotes minoris gradus, qui baptizando in Ecclesia, & divinis mysteriis initiando homines in Ecclesiam introducunt, *compingamus illud ostium tabulis cedrinis*, id est, proponamus eis exempla præcedentium Patrum, qui veluti cedri, imputribilia videlicet ligna, id est, immarcessibilia opera habent, & veluti tabulæ scientiæ & charitatis latitudine diffusi sunt. Latitudo enim tabularum, latitudinem cordis (in quo debet esse latitudo charitatis, vel scientiæ) significat, dicente Psalmistâ: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatares cor meum.* His ergo cedrinis tabulis (id est, sanctorum exemplis) compingamus illud ostium; ut videlicet illorum imitando exempla, aliis Ecclesiam introeundi veluti ostium, januam aperiant.

Psal. 11. 7.

Psal. 118. 32.

℣. 10. *Ego murus, & ubera mea sicut turris.* Vox Ecclesiæ. Quæ cùm audisset pro sua salute consulentem dilectum suum, ipsa læta respondit: *Ego sum murus, & ubera mea sicut turris. Ego* (inquit) *murus:* quia ego super firmam petram

Quare Ecclesia murus dicatur. *Matth. 16. 18*

fundata sum, & glutine divinæ charitatis solidata. Sive murus sum: quia de *vivis* & electis lapidibus (hoc est, sanctis) ædificata sum. *Et ubera mea sicut turris*: quia tales intra me contineo, qui vice uberum alios nutrire possunt spirituali doctrinâ, & vice turris possunt alios defendere & munire; quique sicut turres in muro eminenti: sic ipsi merito doctrinæ & conversationis inter reliquos, membra mea præcellunt. Hoc autem non meis meritis, neque libertate mei arbitrii habeo, sed dono & gratiâ Sponsi mei.

Ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens. Id est, ex quo ille sanguinem suum pro me fudit, & repropitiando mihi Deum Patrem, dissolvit inimicitias quæ erant inter Deum & hominem, mihique cælestia pacificavit. *Ex quo* ergo hanc *pacem reperi*, murus esse & ubera habere vice turrium merui.

Per Christum omnia pacificata. ℣. 11. *Vinea fuit pacifico*, id est, dilecto meo, qui est verus pacificus: quia per eum pacificata sunt omnia quæ sunt in cœlis, & in terra. Unde & à Propheta *Pater futuri sæculi*, *Princeps pacis* appellatur: in cujus veri *pacifici* typo Salomon, id est, *pacificus*, auctor hujus carminis præcessit. Huic ergo *fuit vinea*, id est, sancta Ecclesia. *Isai. 9. 6.*

Synagoga unius gentis fuit, Ecclesia verò habet populos. *In ea quæ habet populos.* Hoc dicit, ut se de Ecclesia Gentium, non de Synagoga ostenderet canere. Nam Synagoga unius gentis fuit tantùm: Ecclesia verò habet populos: quia omnes Gentes intra capacissimum suum gremium capit & recipit.

Custodes sanctæ Ecclesiæ sunt Prophetæ Apostoli, & eorum successores. *Tradidit eam custodibus.* Custodes hujus vineæ (id est, sanctæ Ecclesiæ) sunt Prophetæ, Apostoli, Apostolorumque successores. Sive etiam custodes hujus sæculi sunt Angelicæ Virtutes, quæ ab incursibus tentationum & dæmonum Ecclesiam custodiunt.

Vir affert pro fructu ejus mille argenteos. Viros fortes dicit & perfectos: nam *vir* à virtute dicitur. Fructus Ecclesiæ, est cælestis vitæ remuneratio, pro qua sancta Ecclesia in præsenti vita laborare non cessat. *Mille* autem *argentei* quos *pro fructu vir affert*, significant omnia quæ in hoc mundo possideri possunt. Millenarius enim numerus pro summa perfectione & plenitudine ponitur. *Vir* ergo *pro fructu* hujus vineæ *mille argenteos affert*: quia sancti omnia sua relinquunt, & pauperibus erogant; ut fructum hujus vineæ (hoc est, supernam mercedem) consequantur. Tale est & illud quod Dominus in Evangelii parabola dicit: *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit omnia quæ habet, & emit agrum illum.* *Millenarius numerus pro summa perfectione ponitur.* *Matth. 13. 44*

℣. 12. *Vinea mea coram me est.* Vox Sponsi. Tu (inquit) dicis quod vineam meam tradidi custodibus: tamen *vinea semper coram me est*; quia licet eam custodibus meis commiserim, ego tamen semper curam illius habeo, nec pro illa semper solicitus esse desisto, sed sum cum illa usque ad consummationem sæculi. *Christus Ecclesiæ semper curam habet.*

Mille tui pacifici, & ducenti his, qui custodiunt fructus ejus. *Mille* subauditur argentei, quos pro vineæ dedisti fructu, *pacifici tui* sunt; quasi diceret: O anima fidelis, noli dubia esse pro æterna mercede, pro qua omnia tua dedisti: quia *mille* argentei *pacifici tui* sunt, id est, manet te certa illa remuneratio, & verum inde fructum consecutura es. Et *ducenti*, subaudi, argentei pacifici sunt, *his, qui custodiunt fructus ejus.* Sicut per millenarium plenitudo perfectionis, sic & per centenarium summa perfectio designatur: quia centenarius de læva in dexteram transfertur. Ducenti ergo argentei, qui est duplicatus centenarius, significant eos qui doctrinâ & sanctâ operatione perfecti sunt, qui justè & piè vivendo semetipsos custodiunt, & etiam prædicando alios convertunt. His ergo talibus ducenti argentei sunt pacifici: quia duplicata in cœlis eos manet remuneratio; de qualibus per Danielem dicitur: *Et qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Hos enim Apostolus dupliciter jubet honorari, dicens: *Presbyteri qui in vobis sunt, duplici honore digni habeantur, maximè qui præsunt vobis, & laborant in verbo.* *Daniel. 12. 3.* *1. Timot. 5. 17*

℣. 13. *Quæ habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam.* Vox dilecti, sponsam, id est, Ecclesiam alloquentis: O Ecclesia *quæ habitas in hortis*, id est, quæ excolendis virtutum germinibus insistis. *Hortus* etenim Sponsi ipsa Ecclesia est, quam (ut superiùs dictum est) crebrò se promittit invisere. Ecclesia ergo *in hortis habitat*: quia plantaria virtutum assiduè nutrit; nec transitoriè quasi post modicum recessura, ibi tugurium ponit, sed fixâ statione ibi habitat. *Fac me* (inquit) *audire vocem tuam*, id est, prædica quibus vales Evangelium, præcepta meæ legis, simul & promissum cælestium præmiorum annuntia. Hoc enim mihi jucundum & delectabile est, ut audiam vocem tuam, hoc est, ut audiam te verba salutis æternæ annuntiantem. Sed *amici auscultant te*, id est, Angelici spiritus vocem tuam audire delectant, quos tibi amicos feci effusione sanguinis mei, quosque adjutores & protectores contra malignos spiritus institui. Sive *amici*, id est, justorum spiritus *auscultant*, quos de tuo cœtu ad me in cœlestia assumpsi. Ipsi enim de tua prædicatione & fratrum salute congaudent. Respondet confestim ipsa sponsa dilecto suo. *Hortus Christi ipsa est Ecclesia.*

℣. 14. *Fuge dilecte mi, & assimilare capreæ hinnuloque cervorum super montes aromatum.* Mira responsio. Invitatur ad prædicandum, & ut Sponsus audiat vocem ejus: illa verò hortatur Sponsum suum ut fugiat. Sed magna est mysterii consequentia. Nam quia superiùs prædicta fuerat Christi Nativitas cùm dixit: *Quis det te fratrem meum sugentem ubera*: prædicta enim fuerat ejus Passio, ubi dictum est: *Sub arbore malo suscitavi te*; nunc consequenter hortatur Sponsum ut fugiat, hoc est, velocissimè per Ascensionem ad Patrem redeat. Et est sensus: jubes me prædicare: vis vocem meam audire, *fuge dilecte mi*, id est, impleto Incarnationis tuæ & Passionis mysterio, *revertere* ad cælum; ut non jam te sicut hominem, sed sicut Deum super omnia cogitare incipiam. Tunc enim audies vocem meam: quia tunc te liberiùs omni mundo prædicabo. Et hoc est quod Dominus in Evangelio dicit: *Ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam.* Expediebat enim Apostolis & omni Ecclesiæ ut Christus rediret, & præsentiam corporalem abeuraret: quia dum in corpore præsens erat, non poterant eum spiritualiter amare, nec poterant eum, quem hominem cernebant, ut Deum invisibilem & ubique præsentem co- *Joan. 16. 7.* *Expediebat Apostolis & omni Ecclesiæ ut Christus in cælum rediret.*

gitare. At postquam ipse cælos ascendit, cœpit eum Ecclesia spiritualiter diligere, & sic jam Deum cogitare & prædicare. Et hoc est quod Apostolus dicit: *Etsi noveramus Christum secundum carnem, sed nunc jam eum non novimus.* Ergo *dilecte mi*, si vis ita me te prædicare, *fuge*, id est, recede ad cœlestia; & qui fuisti comprehensibilis per humanitatem, efficere incomprehensibilis per Divinitatem. Verumtamen ne me in præsenti sine tua visitatione deseras: sed dignare me crebrâ tuâ visitatione requirere, mihique te sæpiùs videndum præbere. Et hoc est quod dicit: *Similis esto capreæ, hinnuloque cervorum super montes aromatum.* Sicut (inquit) capreæ & hinnuli cervorum, indomita animalia, humanum consortium refugiunt, & tamen crebriùs in montibus videntur: sic & tu post tuam Ascensionem, licet invisibilis sis, dignare mihi tamen sæpiùs dono tuæ gratiæ apparere, & hoc *super montes aromatum.* *Montes aromatum* sancti Dei sunt, excellentiâ sanctæ conversationis cælo proximi, & odore ac famâ virtutum longè latèque fragrantes; hinc Apostolus de se suique similibus dicit: *Nostra conversatio in cælis est*; & alibi: *Christi bonus odor sumus Deo in omni loco.*

2. Cor. 5. 16.

Montes aromatum sunt sancti Dei.

Philip. 3. 20.

2. Cor. 2. 15.

FINIS.

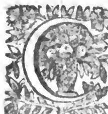

MAGNI AURELII CASSIODORI SENATORIS.

De Institutione Divinarum Litterarum.

PRÆFATIO.

Um studia sæcularium litterarum magno desiderio fervere cognoscerem, ita ut multa pars hominum per ipsa se mundi prudentiam crederet adipisci, gravissimò sum (fateor) dolore permotus, quòd scripturis divinis magistri publici deessent, cùm mundani auctores celeberrimâ procul dubio traditione pollerent. Nisus sum ergo cum beatissimo Agapito Papa urbis Romæ; ut, sicut apud Alexandriam multo tempore fuisse traditur institutum, nunc etiam in a Nisibi civitate Syrorum ab Hebræis sedulò fertur exponi, collatis expensis in urbe Romana professos Doctores scholæ potiùs acciperent Christianæ, unde & anima susciperet æternam salutem, & casto atque purissimo eloquio fidelium lingua comeretur.

Desiderium beati Agapiti & Cassiodori instituendi Romæ scholas publicas pro sacra scriptura addiscenda.

Sed cùm * per bella ferventia, & turbulentâ nimis in Italico regno certamina, desiderium meum nullatenus valuisset impleri: quoniam non habet locum res pacis temporibus inquietis; ad hoc divinâ charitate probor esse compulsus, ut ad vicem magistri introductorios vobis libros istos, Domino præstante, conficerem. per quos (sicut æstimo) & scripturarum divinarum series, & sæcularium litterarum compendiosa notitia Domini munere panderetur. Minus fortasse disertos, quoniam in eis non affectata eloquentia, sed relatio necessaria reperitur; Utilitas verò magna inesse cognoscitur; quando & per eos discitur, unde & salus animæ, & sæcularis eruditio provenire monstratur. In quibus non propriam doctrinam, sed priscorum dicta commendo, quæ posteris laudare fas est, & prædicare gloriosum: quoniam quicquid de priscis sub laude Domini dicitur, odiosa jactantia non putatur. Huc accedit quod magistrum gravem pateris, si frequenter interroges; ad istos autem quoties redire volueris, nulla asperitate morderis.

* Ed. *propter.*

Cur Cassiodorus librum institutionis d. litterarum confecerit.

Quæ utilitas in libro institutionis divin. litterarum insit.

Priscorum dicta laudare, & prædicare gloriosum.

Quapropter, dilectissimi fratres, indubitanter ascendamus ad divinam scripturam per expositiones probabiles Patrum, velut per quandam scalam visionis; ut eorum sensibus provecti, ad contemplationem Domini efficaciter pervenire mereamur. Ista est enim fortasse scala Jacob, per quam Angeli ascendunt atque descendunt, cui Dominus innititur, lassis porrigens manum, & fessos ascendentium gressus sui contemplatione sustentans. Quocirca, si placet, hunc debemus lectionis ordinem custodire; ut primum tirones Christi, postquam psalmos didicerint, auctoritatem divinam in codicibus emendatis jugi exercitatione meditentur; donec illis fiat, Domino præstante, notissima: ne vitia librariorum impolitis mentibus inolescant: quia difficile potest erui, quod memoriæ sinibus radicatum constat infigi.

Per sacram scripturam, à Patribus expositam ad contemplationem Domini pervenitur.

Genes. 28. 12.

A quo scripturæ libro tirones incipere debeant.

Felix quidem anima quæ tanti muneris secretum memoriæ sinibus, Domino largiente, condiderit: sed multò felicior, quæ vias intelligentiæ vitali indagatione cognoverit; eoque fit, ut & humanas cogitationes à se gnaviter expellat, & divinis eloquiis salubriter occupetur. Multos enim nos vidisse retinemus memoriæ firmitate pollentes, de locis obscurissimis inquisitos, exem-

Loca scripturæ obscura per alia dilucidantur.

a Hujusce scholæ Syrorum in Nisibi meminit etiam Junilius Episcopus Africanus in Epistola, quam præfixit duobus suis libris de partibus divinæ legis ad Primasium Episcopum. Tu autem (ait) more illo tuo nihil ante quæsisti, quàm siquis esset inter Græcos, qui divinorum librorum studio intelligentiaque flagraret. Ad hæc ego respondi, vidisse me quemdam Paulum nomine, Persam genere, qui in Syrorum schola, in Nisibi urbe est edoctus: ubi divina lex per magistros publicos, sicut apud nos in mundanis studiis Grammatica & Rhetorica ordine regulariter traditur, &c. tom. 1. Bibl. Patr. pag. 2.

plis tantum auctoritatis divinæ solvisse propositas quæstiones: quoniam in alio libro clariùs est positum, quod alibi dictum constat obscuriùs. Testis est Paulus Apostolus, qui ex maxima parte in Epistola quæ scribitur ad Hebræos, Testamenti veteris scripturas novorum temporum perfectione dilucidat.

Postquam ergo se milites Christi divina lectione compleverint, & frequenti meditatione firmati, cognoscere cœperint loca librorum opportunè notata: tunc vias operis instituti quispiam fortasse non inaniter transibit: ubi quæ legenda sunt his duobus libris aptissimè suis locis & breviter indicantur; eoque provenit, ut studiosi cognoscant à quibus Latinis Expositoribus singula quæque declarata sint. Quòd si aliquid in eisdem negligenter dictum reperit, tunc, quibus illa lingua nota est, à Græcis Explanatoribus, quæ sunt salubriter tractata, perquirat; quatenus in schola Christi negligentiæ tepore sublato, vitalis agnitio flammatis mentibus inquiratur.

Commentatores Græci in utrumque Testamentũ.

Ferunt itaque scripturas divinas veteris novique Testamenti ab ipso principio usque ad finem Græco sermone declarasse Clementem Alexandrinum cognomento Stromateum, & Cyrillum ejusdem civitatis Episcopum, & Joannem Chrysostomum, Gregorium, & Basilium, necnon & alios studiosissimos viros, quos * Græcia facunda concelebrat. Sed nos potius Latinos Scriptores, Domino juvante, sectamur; ut quoniam Italis scribimus, Romanos quoque Expositores commodissimè indicasse videamur. Dulciùs enim ab unoquoque suscipitur, quod patrio sermone narratur. Unde fieri potest, ut per magistros agatur antiquos, quod impleri non potuit per novellos.

** Ed. Græca facundia.*

Quapropter Tractatores vobis doctissimos indicasse sufficiet, quando ad tales remisisse competens plenitudo probatur esse doctrinæ. Nam & vobis quoque erit præstantius præsumptâ novitate non imbui, sed priscorum fonte satiari. Hinc consequitur, ut * ocyus edoceam, & sine culpabili præsumptione vos instruam. Quod genus doctrinæ & nobis arbitror esse proficuum sic alios imbuere, ut insidias calumniantium commodissimè declinasse videamur. Habetis igitur in primo volumine antiqui sæculi Magistros præsentes semperque paratissimos, qui non vos doceant tam suis linguis, quàm vestris potiùs oculis. Moderamini ergo, studiosi fratres, sapienter desideria vestra, per ordinem quæ sunt legenda discentes: imitantes scilicet eos qui corpoream desiderant habere sospitatem. Nam qui sanari volunt à medicis, quærunt quas escas primùm, quas secunda refectione percipiant: ne tenuissimas vires debilium membrorum oneret potiùs, quàm reficiat confusa voracitas. In secundo verò libro de artibus ac disciplinis liberalium litterarum pauca libanda sunt: ubi tamen minore periculo delinquitur, si quid salvâ fidei stabilitate peccetur. Quicquid autem in scripturis divinis de talibus rebus inventum fuerit, præcedenti notitia meliùs probatur intelligi. Constat enim quasi in origine spiritalis sapientiæ rerum istarum indicia fuisse seminata, quæ postea Doctores sæcularium litterarum ad suas regulas prudentissimè transtulerunt; quod apto loco in expositione psalterii fortasse probavimus.

** MSS. ocius edoceam.*

Hujus libri & sequentis argumenta.

Artes & disciplinæ liberaliũ litterarum in sacra scriptura seminatæ.

Quapropter Domino supplicantes, à quo venit omne quod expedit, legite (precor) assiduè, recurrite diligenter. Mater est enim intelligentiæ frequens & intenta meditatio. Nec me præterit eloquentissimum Cassianum in quinto Collationum dixisse volumine, quemdam senem & simplicem de obscurissimo loco scripturæ divinæ fuisse requisitum, eumque oratione creberrimâ superno lumine cognovisse; ut quod antè per humanos magistros non didicerat, subitò divinâ inspiratione completus, quærentibus res difficillimas explanasset. Simile est & illud sancti Augustini dictum, quod in libris de doctrina Christiana commemorat, quemdam famulum barbarum litteris imperitum, orationibus crebris ita sibi traditum codicem subitò legisse, quasi in schola fuerit longis meditationibus eruditus. De qua re sic ipse subsequens dicit: Licet hæc fuerint stupenda miracula, & omnia possibilia credentibus approbentur: non nos tamen debere talia frequenter expetere, sed in usu communis doctrinæ satiùs permanere: ne cùm illa quæ sunt supra nos audacter exquirimus, culpam tentationis contra præceptum Domini potius incurrere videamur, dicentis in Deuteronomio: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Et iterum in Evangelio ait: *Generatio mala & adultera signum quærit*, &c. Quapropter oremus, ut nobis aperiantur illa quæ clausa sunt, & ab studio legendi nullatenus abscedamus. Nam & David cùm esset in lege Domini jugiter occupatus: tamen clamabat ad Dominum dicens: *Da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* Tale est enim hujus rei suavissimum donum, ut quanto plus accipitur, tanto amplius expetatur.

Mater intelligentiæ est frequens meditatio.

In Præfatione.

Marc. 9. 22.

Deuter. 6. 16.

Matth. 12. 39

Psal. 118. 73.

Sed quamvis omnis scriptura divina supernâ luce resplendeat, & in ea virtus Spiritus sancti evidenter irradiet, in Psalterio tamen, & Prophetis, & Epistolis Apostolorum studium maximum laboris impendi: quoniam mihi visi sunt profundiores abyssos commovere, & quasi arcem totius scripturæ divinæ atque altitudinem gloriosissimâ continere. Quos ego cunctos novem codices auctoritatis divinæ (ut senex potui) sub collatione priscorum codicum, amicis ante me legentibus, sedulâ lectione transivi. Ubi me multum laborasse, Domino adjuvante, profiteor; quatenus nec * eloquentiæ modificatæ deessem, nec libros sacros temerariâ præsumptione laceratem.

Omnes scripturæ divinæ libri supernâ luce & virtute Spiritus S. resplendẽt.

Cassiodorus omnem scripturam cum priscis codicibus contulit.

** Ed. eloquio modificato.*

Illud quoque credimus commonendum, sanctum Hieronymum simplicium fratrum consideratione pellectum, in Prophetarum præfatione dixisse, propter eos qui distinctiones non didicerant apud magistros sæcularium litterarum, colis & commatibus translationem suam, sicut hodie legitur, distinxisse. Quod nos quoque tanti viri auctoritate * commoniti, sequendum esse judicavimus, ut cætera distinctionibus * ordinentur. Ista verò sufficiant simplicissimæ lectioni, quæ supradictus vir, sicut dictum est, ad vicem distinctionum colis & commatibus ordinavit: ne supra judicium tanti viri vituperabili præsumptione venisse videamur.

S. Hieronymus translationem suam colis & commatibus distinxit.

** Ed. commoniti.*

** MSS. ornentur.*

Reliquos verò codices qui non sunt tali distinctione signati, notariis, diligenti tamen curâ sollicitis, relegendos atque emendandos reliqui. Qui etsi non potuerint in totum Orthographiæ minutias custodire, emendationem tamen codicum antiquorum (ut opinor) adimplere modis omnibus festinabunt. Habent enim scientiam

notarum suarum, quæ ex maxima parte hanc peritiam tangere atque admonere noscuntur. Sed ut error insolitus aliquatenus de medio tolleretur, factum est ut in sequenti libro de Orthographiæ regulis perstrictim pro captu ingenii nonnulla poneremus: ne præcipitanter emendantium impolita præsumptio posteris carpenda traderetur. Paravi quoque, quantum potui, priscos Orthographos invenire, per quos etsi non omnino correcti, tamen ex maxima parte melioraci esse videantur. Orthographia siquidem apud Græcos plerumque sine ambiguitate probatur expressa: inter Latinos verò sub ardua difficultate relicta monstratur; unde etiam modò studium magnum lectoris inquirit. Instituti operis ordine celebrato, nunc tempus est, ut veniamus ad religiosæ doctrinæ saluberrimum decus, devotarum lumen animarum, cæleste donum, & gaudium sine fine mansurum. Quod, ut ego arbitror duobus libris qui sequuntur, est breviter intimatum.

Orthographia apud Græcos sine ambiguitate expressa: non vero apud latinos.

CAPUT PRIMUM.

DE OCTATEUCHO.

PRimus Scripturarum divinarum codex est Octateuchus, qui initium illuminationis nostræ historicâ relatione fecit à Genesi. Hujus principia sanctus Basilius Attico sermone lucidavit, quem *a* Eustathius vir disertissimus, ita transtulit in Latinum, ut ingenium doctissimi viri facundiæ suæ viribus æquiparasse videatur. Qui usque ad hominis conditionem novem libros tetendit: ubi & cæli & terræ naturam, aëris & aquarum vel creaturarum penè omnium qualitates aperuit; ut quod in auctoritate brevitatis studio prætermissum est, tractatum latiùs, minutissimè atque clarissimè disceretur. Nam & Pater Augustinus contra Manichæos duobus libris disputans, ita textum Genesis diligenter exposuit, ut pene nihil relinquere probaretur ambiguum. Unde contigit, ut nolens præstaret nobis hæresis confutata; quatenus dum illa fortiter vincitur, Catholici diligentiùs instruantur. Quos libros in codice supradicti Basilii, ut opinor, forsitan competenter adjunximus, ut textus prædictæ Genesis lucidiùs legentibus panderetur.

S. Basilius novem homil. in Genesim Græco sermone composuit.

S. Augustinus textum Genesis duobus libris contra Manichæos exposuit.

Deinde sanctus Ambrosius, ut est planus atque suavissimus Doctor, exinde sex libros eloquentiæ suæ more confecit, quos Hexæmeron appellavit. De eisdem principiis sanctus quoque Augustinus disertus atque cautissimus disputator duodecim volumina conscripsit, quæ doctrinarum pene omnium decore vestivit, hæcque vocavit de Genesi ad litteram. Qui quamvis de eadem re tractaverit, de qua beatus Basilius & sanctus Ambrosius celeberrimâ laude fulserunt: tamen quod post disertos viros difficile contingere solet, opus suum longè in aliam summitatem, Domino largiente, perduxit. Scripsit etiam contra Faustum Manichæum triginta tres libros: ubi & ejus nequissimam pravitatem manifestâ ratione convicit, & de libro Genesis iterum mirabiliter disputavit. Pari quoque modo duos libros vir prædictus effecit, quibus titulum posuit, Contra inimicum legis & Prophetarum: ubi simili modo multa de legis divinæ quæstionibus enodavit.

S. Ambrosius sex libros in Genesim confecit, quos Hexæmeron appellavit. Quot volumina S. Augustinus pro Genesis explicatione conscripserit.

a Translatio Eustathii impressa Lutetiæ beneficio Nicolai Fabri in nova Editione operum S. Basilii.

Contra quos ita fervore pietatis incanduit, ut diligentiùs atque vivaciùs adversus eos dixerit, quàm contra hæreses alias disputavit. In libris quoque Confessionum posterioribus tribus voluminibus de Genesis explanatione disseruit: confessus altitudinem rei, quam toties repetita expositione tractavit. Quæstiones etiam quæ in voluminibus sacris arduâ difficultate poterant operiri, libris septem necessariâ nimis & syllogisticâ probatione declaravit: enisus Magister optimus, & vir acer ingenio, ut quod ad salutem animarum constat esse concessum, nequaquam indiscussum mortiferâ negligentiâ linqueretur.

Scripsit etiam de modis locutionum septem alios mirabiles libros, ubi & schemata sæcularium litterarum, & multas alias locutiones divinæ scripturæ proprias, id est, quas communis usus non haberet, expressit: considerans, ne compositionum novitate repertâ, legentis animus nonnullis offensionibus * angeretur. Simulque ut & illud ostenderet Magister egregius, generales locutiones, hoc est, schemata Grammaticorum atque Rhetorum exinde fuisse progressa, & aliquid tamen illis peculiariter esse derelictum, quod adhuc nemo Doctorum sæcularium prævaluit imitari. Dicitur enim & de septem diebus Genesis septem fecisse sermones, quos & sedulâ curâ perquirimus, & invenire desideranter optamus.

* MSS. *urgeretur.*

Item sanctus Ambrosius de Patriarchis septem libros edidit, qui multa loca veteris Testamenti factis quæstionibus suaviter enodavit. Sanctus etiam Hieronymus uno volumine de libro Geneseos Hebraicas solvit quæstiones propositas, quæ per utriusque Testamenti scripturas divinas tanquam linea uno calamo deducta, parili nitore descendunt. Hæc à Catholicis necessariò perleguntur, quando tantis quæstionibus resolutis, textus planissimus relinquitur, & clarâ luce vulgatur. Explanationes quoque Hebræorum nominum & locorum, quæ ad magnam intelligentiæ partem, in librorum veterum auctoritate sunt positæ, uno volumine suâ nobis in Latinum interpretatione lucidavit. De novo quoque Testamento fecit alterum librum, ubi quæstiones ad eamdem legem pertinentes diligentissimus Doctor enodavit.

S. Ambrosius septem libros de Patriarchis edidit. S. Hieronymus multas in Genesi quæstiones Hebraicas solvit.

Sanctus quoque Prosper sedulâ curâ legendus est, qui tres libros totius auctoritatis divinæ in centum quinquaginta tribus titulis comprehendit, ad instar piscium quos Evangelica retia de hujus sæculi tempestuosa profunditate traxerunt.

S. Prosper tres libros totius auctoritatis divinæ conscripsit.

Item in Octateucho eloquentissimæ nimis homiliæ sunt Origenis in codicibus tribus, quem multorum quidem Patrum sententia designat hæreticum. Sanctus verò Hieronymus ejus aliqua opuscula sermone disertissimo transtulit in Latinum. Hunc licet tot Patrum impugnet auctoritas: præsenti tamen tempore & à Vigilio Papa viro beatissimo denuò constat esse damnatum. Theophilus autem Alexandrinæ Ecclesiæ Pontifex triginta quinque sensus ejus hæreticâ pravitate distortos, Catholicâ veritate convicit. Necnon & Epiphanius Cyprius Salaminæ Ecclesiæ multâ cum detestatione persequitur, cum dolore maximo dicta ipsius iniquissimâ calliditate perversa, Pontificis auctoritate redarguens. Sed quemadmodum legi debeat, in epistola quam

Quot libros in Octateuchum Origenes confecerit, & quomodo sit legendus.

Epist. 76.

ſcripſit ad Tranquillum ſanctus Hieronymus, probabiliter indicavit; ut nec ſtudioſos ab ejus neceſſaria lectione removeat, nec iterum incautos præcipitet ad ruinam. Quem quidam non immeritò more anethi habendum eſſe dixerũt, qui dum ſacrarum condiat pulmentaria litterarum, ipſe tamen decoctus exſuccatuſque projicitur. De quo concluſivè dictum eſt: *a* Ubi bene, nemo melius: ubi malè, nemo pejus. Et ideò cautè ſapienterque legendus eſt; ut ſic inde ſuccos ſaluberrimos aſſumamus: ne pariter ejus venena perfidiæ, vitæ noſtræ contraria ſorbeamus. Cui & illud convenienter aptari poteſt, quod Virgilius, dum Ennium legeret, à quodam quid faceret inquiſitus, reſpondit: Aurum in ſtercore quæro. Quapropter in operibus ejuſdem Origenis, quantum tranſiens invenire prævalui, loca quæ contra regulas Patrum dicta ſunt, ἀχρήστων repudiatione ſignavi; ut decipere non prævaleat, qui tali ſigno in pravis ſenſibus cavendus eſſe monſtratur. Poſteriores autem in toto dicunt eum eſſe fugiendum, propterea quia ſubtiliter decipit innocentes. * Sed ſi adjutorio Domini adhibeatur cautela, nequeunt ejus nocere venenoſa.

Caſſiodorus loca prava Origenis annotavit.

* Ed. Quod.

Reliqui etiam vobis, præſtante Domino, ſi legere volueritis, homilias prædicti Origenis, id eſt, in Geneſi ſexdecim, in Exodo duodecim, in Levitico ſexdecim, in Numerorum triginta, in Deuteronomio ſermones quatuor, in quibus eſt minuta nimis & ſubtilis expoſitio; in Jeſu Nave triginta, in Judicum novem, in Ruth verò priſcas explanationes nequaquam potui reperire. Novellas autem virum religioſiſſimum Presbyterum Bellatorem condere perſuaſi, qui multa de præconiis hujus feminæ aliarumque ſubſequentium duobus libris copioſâ laude celebravit. Quos libros expoſitionibus Origenis forſitan competenter adjunxi, ut explanatio totius codicis Octateuchi conſummato termino clauderetur.

Bellatorem hortatur Caſſiodorus duos libros in Ruth, & alias feminas ſubſequentes compoſuit.

Sed ut textus memorati Octateuchi quodam nobis compendio panderetur, in principiis librorum de univerſa ſerie lectionis titulos eis credidimus imprimendos, à Majoribus noſtris ordine currente deſcriptos; ut lector utiliter admonitus, ſalubriter reddatur attentus, & facilè unamquamque rem dum quærit inveniat, quam ſibi cognoſcit breviter indicatam.

Octateuchi textum in compendium redegit Caſſiodorus.

CAPUT SECUNDUM.

DE LIBRO REGUM.

Caſſiodori temporibus libri Regum nondum commentati.

IN ſecundo Regum codice, quoniam continui textus expoſitionem reperire non potui, quædam fruſta diſertiſſimorum virorum, velut in uno quodam veſtimento contexui, ut membratim poſſit adunatâ collectione cognoſci, quod ſub uno corpore nequaquam potuit inveniri. Primi ſiquidem voluminis quatuor homilias Origenis inveni. De quo libro etiam beatus Auguſtinus ad Simplicianum Epiſcopum Mediolanenſem ſcribens, ſex ſolvit propoſitas quæſtiones. Quarum prima eſt de loco, ubi ait: *Et inſiluit Spiritus Domini malus in Saül.* Secunda verò quæſtio eſt ejuſdem libri, quomodo dictum ſit: *Pœnitet me quod conſtituerim regem Saül.* Tertia quoque, utrum ſpiritus immundus qui erat in Pythoniſſa potuiſſet agere, ut Samuel à Saül videretur, & cum ipſo verba miſceret. Quarta eſt de ſecundo libro Regum, ubi ait: *Intravit rex David, & ſedit ante Dominum.* Quinta eſt de tertio libro Regum, quod ait Elias: *O Domine teſtis hujus viduæ cum qua ego habito apud ipſam, & tu male feciſti, occidens filium ejus.* Sexta eſt in eodem libro de ſpiritu mendacii, per quem deceptus eſt Achab rex. Invenimus etiam in ſecundo libro ejuſdem ſancti Auguſtini ſermonem unum de Abſalom, qui patrem ſuum David ob regni cupiditatem decrevit extinguere. Reperi etiam de eodem codice beati Auguſtini tres opinatiſſimas quæſtiones. Quarum prima ante omnes eſt de primo libro Regum, ubi David Goliam expugnavit. Secunda eſt tertii libri Regum de Elia & vidua Sareptana. Tertia eſt de quarto libro Regum, ubi Elizeus fontem mortiferum benedixit.

Quas S. Auguſtinus de libris Regum quæſtiones ſolvat. Tom. 4. Pag. 143. Edit. Guillard. 1. Reg 16. 10. 1. Reg 15. 11. 1. Reg. 28. 2. Reg. 7. 18. 3. Reg. 17. 20. 3. Reg. 22. 1. Reg. 17. 3. Reg. 17. 4. Reg. 2.

Nam & beatus Hieronymus ad Abundantium ſcribens, obſcuriſſimas tres alias expoſuit quæſtiones. Quarum prima eſt, cur David, qui ad expugnandum Saül cum Achis Allophylorum rege ultroneus veniebat, hominem qui ejuſdem Saulis mortem poſteà nuntiavit, occiderit. Secunda eſt, cur David moriens præcepit filio ſuo Salomoni magiſtrum militiæ ſuæ Joab interficere. Tertia verò quæſtio eſt de Semei, qui fugienti David intolerabiles maledictionum injurias, miſſis etiam lapidibus irrogavit. In ſecundo quoque volumine codicis ejuſdem, Origenis unam reperi nihilominus homiliam. In tertio igitur libro antefati codicis ſanctus Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus ſermonem fecit de judicio Salomonis. De quo loco ſanctus quoque Hieronymus dulciſſimâ, ſicut ſolet, explanatione diſſeruit. Unde etiam & ſanctum Auguſtinum diſertiſſimum comperimus edidiſſe ſermonem; ut miraculum tale relatum dignis conſtaret auctoribus.

Harum quæſtionum hodie nullum extat veſtigium. 2. Reg. 1. 3. Reg. 2. 2. Reg. 16.

De judicio Salomonis S. Ambroſius, S. Hieronymus, & S. Auguſtinus ſermones fecerunt.

De quo libro etiam memoratus ſanctus Hieronymus ad Vitalem ſcripſit Epiſcopum; quomodo Salomon & Achaz, cùm eſſent in undecimis annorum curriculis conſtituti, filios genuiſſe dicantur; quod natura minimè probatur habere communis. Nam & ſanctus Auguſtinus in libro Civitatis Dei decimo ſeptimo, titulo quarto, dum inter alia de Regum temporibus facundiſſimus Diſputator eloquitur, canticum Annæ dilucidavit ex ordine. In Paralipomenon autem libro ſecundo unam tantum homiliam prolixam Origenis inveni. Quæ tamen omnia in unius codicis corpore congregavi; ut in vicem commentariorum ad libros ipſos pertinentia (Domino præſtante) relegatis. Cui codici etiam puros quaterniones adjunxi; ut quod de præfato opere adhuc repertum fuerit, prædictis expoſitionibus aggregetur. In memoratis autem Paralipomenon libris duobus (quorum à Patribus magna prædicatur utilitas, qui rerum geſtarum notitiam breviter quidem, ſed pleniſſimè continere noſcuntur) quoniam titulos antiquos non reperi, novos ad præcedentium ſimilitudinem locis ſingulis, ut æſtimo, conſequenter impreſſi; ut qualicumque obſequio ſermonis, devotionis noſtræ qualitas potuiſſet agnoſci.

Epiſt. 132.

S. Auguſtinus Canticum Annæ dilucidavit.

Libris Regum titulos præfixit Caſſiodorus.

a Vide Severum Sulpicium dialogo. 1. cap. 3. Et Vincentium Lirinenſem in Commonitorio.

CAPUT TERTIUM.

DE PROPHETIS.

S. Hieronymus omnes Prophetas explanavit.

EX omni igitur Prophetarum codice tertio sanctus Hieronymus primùm annotationes faciens, propter tirones & parvulos competenter eos & breviter explanavit; quos vobis in annotato nuper codice, Domino præstante, dereliqui. In quo bottyonum formulæ ex ipsis annotationibus forsitan competenter appositæ sunt; quatenus vinea Domini cælesti ubertate completa, suavissimos fructus intulisse videatur. Maturis autem & aliquâ jam meditatione valentibus, supradictus vir alias copiosas atque plenissimas expositiones, Christo Domino largiente, profudit. Qui Prophetarum abstrusos ac latebrosos sermones, modò per varietates translationum, modò resolutis ænigmatum nodis, ita facit intelligi, ut magnum arcanum cælestis Regis humanis sensibus pius Doctor aperiat. Nam Isaiam qui apertè referendo Christi Ecclesiæque mysteria, non tam Propheta quam Evangelista dicendus est, decem & octo libris mirabiliter supradictus sanctus Hieronymus explanavit.

S. Hieronymus commentaria fecit in Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, Danielem, & 12 Prophetas minores.

Liber Danielis apud Hebræos inter Agiographa annumeratur.

* Ed. *sermo vulgaris.*

a * Jeremiam verò qui civitatis suæ ruinas quadruplici flevit alphabeto, quadraginta quinque homiliis Attico sermone Origenes exposuit. Ex quibus quatuordecim translatas inveni, vobisque dereliqui. Quem etiam sanctus Hieronymus viginti libris commentarus esse monstratur: ex quibus sex tantum nos potuimus invenire; residuos verò adhuc, Domino juvante, perquirimus. Ezechielem verò (cujus in Hebræo sermo nec omnino disertus, nec admodum rusticus est) quatuordecim libris sanctus Hieronymus explanavit. Itemque Daniel (licet apud Hebræos nequaquam prophetico choro recipitur, sed inter eos annumeratur, qui Agiographa conscripserunt) tribus libris à suprà memorato sancto Hieronymo noscitur explanatus. Residuos verò duodecim Prophetas, quos * vulgus propter brevitatem librorum suorum, minores appellat, viginti libris supradictus sanctus Hieronymus commentatus esse dignoscitur, id est, Osee libris tribus, Abdiam libro uno, Amos libris tribus, Joel libro uno, Jonam libro uno, Nahum libro uno, Habacuc libris duobus, Sophoniam libro uno, Aggæum libro uno, Zachariam libris tribus, Michæam libris duobus, Malachiam libro uno. De quibus ut nihil relinqueretur ambiguum, nomina quoque eorum quemadmodum Latina lingua intelligi debeant, etymologiis propriis pulcherrimo decore patefecit.

Sic nobis ager Dominicus quasi quibusdam laboriosis mercenariis exaratus, & cælesti rore compluntus, spiritales fructus, Domino largiente, concessit. Dicitur etiam & sanctus Ambrosius Prophetarum commentaria, eloquii soliti dulcedine confecisse, quæ tamen adhuc nullatenus potui reperire, quæ vobis magno studio quærenda derelinquo; ut expositio multiplicata peritorum, copiosam vobis doctrinam, & animæ felicissimam conferat sospitatem.

a * Interpres harum 14 homiliarum erat S. Hieronymus, ut ipse testatur in Præf. Comm. in Ezechielem, & in lib. de script. Eccles. Extant illæ homiliæ in operibus S. Hieronymi. Corderius sub nomine Cyrilli Alexand. edidit 19 homilias in Jeremiam Græco-latinas, quæ sunt Origenis. Inter eas referuntur 12. quæ translatæ fuerunt à S. Hieronymo. Eas restituit Origeni V. C. D. Huetius in sua Edit. Græc. lat. operum Origenis.

CAPUT QUARTUM.

DE PSALTERIO.

* MSS. *Commemoratorum.*

Quosdam Psalmos b. Hilarius, b. Ambrosius, & b. Hieronymus: sed omnes b. Augustinus studiosè tractavit.

* Ed. *digressi à sua.*

Psalmos commentatus est Cassiodorus.

SEquitur Psalterium codex quartus, qui nobis primus est in * Commentatorum labore, sed bis binum locum tenet in ordine. Hunc in quibusdam psalmis beatus Hilarius, beatus Ambrosius, & beatus Hieronymus, in omnibus tamen beatus Augustinus studiosè nimis latiusque tractavit. Ex quibus jam duas decadas, Domino præstante, collegi: à quo (ut fieri solet) mutuans lumen de lumine, aliqua de ipso, Domino largiente, conscripsi; ut illud in me dictum Mantuani Vatis veraciter impleretur: Et argutos inter strepere anser olores. Ubi nullam causam * digressivâ relatione miscuimus: sed in vicem annotationum breviter de singulis locis diximus, quod textus ipsius qualitas expetebat. Quem post tales viros fortasse, si aliquis dignatus fuerit relegere, cognoscet (sicut & alii Patres sententiâ indubitatâ dixerunt) de scripturis divinis emanasse, quod doctores sæcularium litterarum ad sua studia postea transtulerunt. Quæ nos, ut se locus attulit, Domino juvante, quantum valuimus, ni fallor, ostendimus.

S. Athanasius psalmorum virtutes in libro ad Marcellinum patefecit.

Laus Psalterii.

Commentarium suum in psalmos in tres partes divisit Cassiodorus.

Legendus est etiam libellus Athanasii Alexandrinæ Civitatis Episcopi, quem Marcellino post ægritudinem in locum refectionis dulcissimæ destinavit, qui inscribitur: De libro psalmorum; ubi diversa commonens, virtutem operis ipsius minutissimâ discussione patefecit: diversos hominum casus cum suis remediis suaviter introducens. Psalterium est enim quædam cælestis sphæra, stellis densa micantibus, & (ut ita dixerim) quidam pavo pulcherrimus, qui velut oculorum orbibus, & colorum multiplici & decorâ varietate depingitur: paradisus quinetiam animarum, poma continens innumera, quibus suaviter mens humana saginata pinguescat. Quod tamen psalmorum corpus universum, & in tribus codicibus per quinquagenos psalmos judicavimus conscribendum; ut Jubilæi anni quantitas triplicata sanctæ Trinitatis votiva nobis remissionis beneficia renuntiaret; & quoniam unus codex onerosus quibusdam fratribus poterat inveniri, tali distributione completâ, spem pretiosæ salutis acciperent, & multi compendia lectionis (præstante Domino) salubriter invenirent. Habeat ergo bibliotheca vestra unum ex his codicem, ad quem recurratis, si vos mendositas fortassis offenderit: fratrum verò curiositas partibus se expleat distributis.

CAPUT QUINTUM.

DE SALOMONE.

Dydimus Proverbia Græco sermone exposuit.

QUintus codex est Salomonis, cujus primum librum, qui appellatur Proverbia, quadrifariâ reperi divisione partitum: de quibus partibus in prologo ejusdem voluminis æstimavi aliqua commonenda, ut ejus intentio prædictis complexionibus breviter innotescat. In quo libro Didymum expositorem in Græca lingua reperimus, qui ab amico nostro viro disertissimo Epiphanio in Latinum sermonem diligentissimè, Domino juvante, translatus est. Quem Didymum

quamvis carne cæcum, meritò beatus Antonius Pater Monachorum prophetali lumine vocavit Videntem, quando perspicuo corde conspexit, quod corporeis oculis non valet intueri. Mirum est enim dicere, quantis disciplinis atque artibus audiendo imbutus fuerit, qui ipsos apices quoque litterarum privatus carnali lumine nequibat inspicere. Quod mihi pene impossibile, fateor, videbatur esse, cùm legerem: nisi de partibus Asiæ quemdam ad nos venire Eusebium nomine contigisset, qui se infantem quinque annorum sic cæcatum esse narrabat, ut sinistrum ejus oculum fuisse excavatum, orbis profundissimus indicaret: dexter verò globus vitreo colore confusus, sine videndi gratia infructuosis nisibus volvebatur. Hic tantos auctores, tantos libros in memoriæ suæ bibliotheca condiderat, ut legentes probabiliter admoneret, in qua parte codicis quod prædixerat, invenirent. Disciplinas omnes & animo retinebat, & expositione planissimâ lucidabat. Commonuit etiam tabernaculum templumque Domini ad instar cæli fuisse formatum; quæ depicta subtiliter lineamentis propriis in pandecte latino corporis grandioris competenter aptavi. De veste quoque sacerdotali plurima Domini sacramenta texebat: asserens nihil otiosè positum, quod non alicujus rei pulcherrimam portaret imaginem. Hoc etiam Josephum, Origenem, & Hieronymum commemorasse in suis opusculis asserebat. Quid plura? Fecit credi de Didymo, quem suo præsentabat * officio: cujus etiam instructione commonitus, multos codices antiquos reperi, qui apud me habebantur incogniti. Quem tamen adhuc Novatianæ pravitatis errore detentum, misericordiâ Domini suffragante, rectæ fidei credimus illuminatione complendum; ut quem scripturas suas animo fecit discere, jubeat Catholicæ fidei integritate pollere.

Eusebius ab infantia cæcus, doctissimus tamen extitit.

** Ed. exemplo*

Eusebius cæcus Novatiani errore detentus.

Secundus verò liber Salomonis, qui appellatur Ecclesiastes, à beato Hieronymo potenter expositus est, quem Latino sermone nuncupat Concionatorem, quòd loquatur ad populum, & sermo ejus non specialiter ad unum, sed ad universos generaliter dirigatur. Ecclesiastes autem noster est Dominus Christus; qui medio pariete destructo, inimicitias carnis evacuans, *fecit utraque unum.* Hic super omnia sequenda dicit jussa divina, cuncta mundi istius vanitatem vanitatum esse commemorans. De quo libro & Victorinus ex Oratore Episcopus nonnulla disseruit. In Cantico Canticorum duabus homiliis expositionem Origenis idem sanctus Hieronymus Latinæ Linguæ Multiplicator egregius, suâ nobis, ut consuevit, probabili translatione prospexit. Quos item Rufinus Interpres eloquentissimus, adjectis quibusdam locis usque ad illud præceptum, quod ait: *Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas*, tribus libris latius explanavit. Post quos Epiphanius *a* Antistes Cyprius totum librum Græco sermone uno volumine sub brevitate complexus est. Hunc nos, ut alios, in Latinam Linguam per amicum nostrum virum disertissimum Epiphanium fecimus, Domino juvante, transferri. Quapropter prædicti libri diligentissimos Expositores sub uno codice comprehendi; ut simul omnes legentibus offerantur, qui Tractatores unius voluminis extiterunt. Unde etiam & sanctus Ambrosius in libro tertio Patriarcharum, ubi de persona Isaac loquitur, multa salubriter luculenterque disseruit. Sæpe dictus autem Pater Hieronymus asserit Sapientiæ librum, non à Salomone (ut usus habet) sed à Philone doctissimo quodam Judæo fuisse conscriptum, quem pseudographum prænotavit, propterea quòd usurpationem nominis portat alterius. Cujus voluminis expositionem Presbyter Bellator octo libris se assumpsisse testatus est, quem cum aliis opusculis ejus pariter sustinemus. De quo & Pater Augustinus & sanctus Ambrosius homiliarum nomine nonnulla dixerunt. Dictio nimis suavissima, & revera nominis dignitate resplendens. Ecclesiasticum verò librum supradictus Hieronymus Jesu filii Sirach esse commemorat, qui Congregator potest Latino sermone vocitari. Sed inter Ecclesiasten & Ecclesiasticum istam Patres posuère distantiam, quòd Ecclesiastes ad Christum Dominum solummodò debet referri: Ecclesiasticus verò cuicumque justo Prædicatori potest absolutè congruere, qui Ecclesiam Domini sanctissimis solet monitis congregare. Quod librum utique præsentem fecisse manifestum est, quem propter excellentiam virtutum suarum πανάρετον appellat, id est, virtutum omnium capacem. Cujus tanta claritas, tantaque latinitas est, ut sibi textus ipse commenta sint. Atque utinam quàm citò mente capitur, tam facilè actuum qualitate reddatur. Quibus libris, juvante Domino, capitula insignite curavimus: ne in tam necessaria lectione (ut sæpe dictum est) confusa tironis novitas linqueretur.

S. Hieronymus Ecclesiasten exposuit.

Christus noster Ecclesiastes.

Ephes. 2. 14

Cantica Canticorum commentatus est Origenes.

Rufinus etiam.

Cant. 2. 15.

Epiphanius totum librum Cantici Canticor. exposuit.

S. Ambrosius in libro 3. Patriarcharum multa de Cantico Cantic. explanat.

Epist. 115. ad Chromatium & Heliodorum Episcopos.

Librum Sapientiæ octo libris Bellator Presbyter exposuit.

Ecclesiastici auctor Jesus filius Sirach.

Quæ sit differentia inter Ecclesiasten & Ecclesiasticum.

Tom. 3. Præfat. 115.

CAPUT SEXTUM.

DE AGIOGRAPHIS.

Sequitur Agiographorum codex sextus, habens libros octo, qui in capite suo continet Job præclarum patientiæ gloriosumque documentum. Quem labore beati Hieronymi Latina lingua, sicut & alia multa cautissimè translatum expositumque promeruit: cujus explanationibus actum est; ut, sicut Dominus de ipso testari dignatus est, inculpabiliter cuncta locutus fuisse doceatur. Quanta enim liber ille continet suavia sacramenta verborum, sicut beatus Hieronymus dicit in epistola, quam dirigit ad Paulinum? Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur, omnesque leges Dialecticæ Propositione, Assumptione, Confirmatione, Conclusione determinat. Quod si ita est, nec aliter esse potest quàm quod tanti viri celebrat auctoritas: ubi sunt qui dicunt artem Dialecticam à scripturis sanctissimis non cœpisse? Singula in eo verba plena sunt ænigmatibus, propositionibus & quæstionibus sacris; & (ut de cæteris sileam) resurrectionem carnis sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestius, vel cautius aliquid scripsisse videatur. Sic enim ait: *Scio quòd Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum: & rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum Salvatorem meum: quem visurus sum ego*

S. Hieronymus librum Job transtulit, & commentatus est.

Epist. 103. circa medium.

Liber Job carnis resurrectionem manifestè prophetat.

Job. 19. 25.

a Vel potius Philo ordinatus Episcopus urbis Carpasi in insula Cypro à S. Epiphanio Salaminæ Antistite, ut in ipsiusmet sancti vita legitur. Vidi hujusce Commentarii textum Græcum in manibus V. C. EM. Bigot cum translatione Latina, cujus hic meminit Cassiodorus. At neutrum hactenus prælo commissum est.

ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius, reposita est hæc spes mea in sinu meo. Sanctus quoque Augustinus in eodem libro annotationes faciens, eum solitâ curiositate tractavit. Quidam etiam est anonymus, ex cujus stilo beatum esse suspicamur Hilarium, qui commenta libri ipsius conscripsit in ordinem. Quæ si legatis attentè, poterunt vos diligenter instruere. Magnus plane liber Job, & in solamen humani generis utilitatemque conscriptus, quando sanctus vir tanta & talia pertulisse monstratus est, ut levia sibi unusquisque peccator faciat, quæcumque se sustinere cognoscit.

S. Augustinus in hunc librum annotationes fecit.

Tobiæ autem in libris quinque, Esther in libris sex, Judith in libris septem, & Machabæorum in libris decem, expositio in Latinum sermonem prædicti Bellatoris Presbyteri, ut prævaler, labore collecta est. Quorum tamen librorum titulos sub brevitate collegi, quando instructionis non minimum creditur esse compendium, res fusas latissimè, paucis sermonibus indicare. His enim remediis lectoris animus introductus, saluberrimam scripturarum seriem provocatus excurrit. Sed eos, licet historici sint, & planissimâ relatione fundantur, tamen propter virtutes excellentissimas morum conscriptos esse cognoscite; ut patientiam, ut spem, ut charitatem, ut etiam in feminis fortitudinem, ut pro Deo contemptam præsentis sæculi vitam, vel cætera quæ illic virtutum genera, Domino præstante, floruerunt, nostris animis competenter infunderent.

Bellator Presbyter libros Tobiæ, Esther, Judith, & Machabæorum exposuit.

In Esdræ vero libris duobus Græco sermone singulas homilias expositas Origenis inveni, quæ ejusdem religiosi viri Bellatoris labore translatæ sunt. Nam & sanctus Ambrosius in libro Patriarcharum, ubi de persona * Joseph ipse loquitur, secundum librum Machabæorum exempli causa commemorat: cujus maximam partem, ad demonstrandam tolerantiam, eloquentiæ suæ dulcissimo liquore patefecit. Libri verò Machabæorum à supradicto amico nostro Bellatore sedulâ expositione, Domino juvante, confecti sunt: ne tam magna lectio inexplanata forsitan linqueretur, quæ nobis tot virtutum exempla declaravit.

Duos libros Esdræ exposuit Origenes.
** Ed. Esdræ*
S. Ambrosius maximam partem, lib. 2. Machabæorum in libro Patriarcharum exposuit.
Libros Machabæorum Bellator Presbyter commentatus est.

CAPUT SEPTIMUM.

DE EVANGELIIS.

Septimus igitur codex scripturæ divinæ, qui est novi Testamenti primus, nobisque dedit adorabile principium ac vitale remedium, quatuor Evangelistarum supernâ luce resplendet. Quorum omnium propria discutiens sanctus Hieronymus diligenti curâ disseruit; quæ in uno volumine comprehendi, ne legentis intentio divisis codicibus * tardaretur. Matthæum beatus Hieronymus iterum bis binis libris exposuit, quem etiam sanctus Hilarius in uno volumine declaravit: de quo & Victorinus ex oratore Episcopus nonnulla disseruit. Lucam sanctus Ambrosius mirabiliter explanavit. Joannem beatus Augustinus copiosâ & insigni expositione lucidavit; qui etiam de concordia Evangelistarum quatuor libros subtilissimâ nimis & necessariâ disputatione complexus est. Eusebius quoque Cæsariensis Canones Evangelicos compendiosâ brevitate collegit; ut in quibus locis communia dicunt, in quibus propria tangunt, verissimâ distinctione monstraret: ubi quanta est plenitudo fidei, tanta floret & diversorum tractantium doctrina mirabilis.

4. Evangelia S. Hieronymus commentatus est.
** Ed. traheretur.*
S. Matthæum B. Hieronymus, S. Hilarius & Victorinus Episcopus explicuerunt.
S. Lucam D. Ambrosius.
D. Augustinus quatuor libros de concordia Evangelistarum scripsit.
Eusebius Cæsariensis Canones Evangelicos collegit.

CAPUT OCTAVUM.

DE EPISTOLIS APOSTOLORUM.

Octavus codex Canonicas Epistolas continet Apostolorum. Sed in Epistolis tredecim sancti Pauli annotationes conscriptas in ipso initio meæ lectionis inveni, quæ in cunctorum manibus ita celebres habebantur, ut eas à sancto Gelasio Papa urbis Romæ doctissimi viri studio dicerent fuisse conscriptas. a Quod solent facere, qui res vitiosas cupiunt gloriosi nominis auctoritate defendere: sed nobis ex præcedentibus lectionibus diligenti retractatione patuerunt subtilissimas quidem esse ac brevissimas dictiones, sed Pelagiani erroris venena illic esse seminata. Et ut procul à vobis fieret error hæreticus, Epistolam ad Romanos quâ potui curiositate purgavi, reliquas in chartaceo codice conscriptas vobis emendandas reliqui. Quod facilè subjacebit, quando præcedenti exemplo audacior redditur sequentis imitatio. Sed inter has sollicitudines graviter æstuatus, quemdam anonymum codicem subnotatum divinâ reperi provisione collatum, qui tredecim Epistolas sancti Pauli non ignobili annotatione tractavit. Hic diligenter * excussus, secundum vobis ac securum genus commentorum, Domino largiente, præstabit.

Vide R. P. Garnerii Marium Mercatorem. Pag. 367. & seq.
** MSS. excursus.*

Ad Hebræos verò Epistolam, quam sanctus Joannes Constantinopolitanus Episcopus triginta quatuor homiliis Attico sermone tractavit, Mutianum virum disertissimum transferre fecimus in Latinum: ne Epistolarum ordo continuus indecoro termino subitò rumperetur. In Epistolis autem Canonicis Clemens Alexandrinus Presbyter, qui & Stromateus vocatur, id est, in Epistola sancti Petri prima, sancti Joannis prima & secunda, & Jacobi quædam Attico sermone declaravit. Ubi multa quidem subtiliter, sed aliqua incautè locutus est; quæ nos ita transferri fecimus in Latinum, ut exclusis quibusdam offendiculis, purificata doctrina ejus securior potuisset hauriri. Sanctus quoque Augustinus Epistolam Jacobi Apostoli solitâ diligentiæ suæ curiositate tractavit, quam vobis in membranaceo codice scriptam reliqui. Sed cùm de reliquis Canonicis Epistolis magna nos cogitatio fatigaret, subitò nobis codex Didymi Græco stilo conscriptus in expositionem septem Canonicarum Epistolarum, Domino largiente, concessus est, qui ab Epiphanio viro disertissimo, Divinitate juvante, translatus est. In Epistola verò prima beati Joannis sanctus Augustinus decem sermonibus multa & mirabiliter de charitate disseruit.

S. Chrysost. Epistolam ad Hebræos Attico sermone tractavit, quam Mutianus in latinum transtulit.
Clemens Alexand. quasdam Epistolas Canonicas exposuit.
S. Augustinus Epistolam S. Jacobi tractavit.
Didymus septem Epistolas Canonicas Græcè exposuit.

Tertium verò codicem reperi Epistolarum sancti Pauli, qui à nonnullis beati Hieronymi annotationes brevissimas dicitur continere, quem vobis pariter, Christo largiente, dereliqui. Post hæc verò tria paria, quæ diximus, commentorum, Petrus Abbas Tripolitanæ provinciæ, sancti Pauli

Petrus Abbas commentaria in omnes Epistolas S. Pauli ex operibus S. Augustini confecit.

a Solent tergiversatores, ut fallant, sub nomine clari alicujus viri Epistolam fingere, ut auctoritas nominis possit commendare, quod per seipsum recipi non potest, ut ait D. Ambrosius in Epist. ad Thessalonic. 2. cap. 2.

epistolas, exemplis opusculorum beati Augustini, subnotasse narratur; ut per os alienum sui cordis declararet arcanum: quæ ita locis singulis competenter aptavit, ut hoc magis studio beati Augustini credas esse perfectum. Mirum est enim sic alterum ex altero elucidasse; ut nullâ verborum suorum adjectione permixtâ, desiderium cordis proprii complesse videatur; qui vobis inter alios codices, divina gratia suffragante, de Africana parte mittendus est. Sic totus ordo Epistolarum Canonicarum tam sancti Pauli, quam diversorum Apostolorum Domini favore completus est. Dicitur etiam & beatum Ambrosium subnotatum codicem Epistolarum omnium sancti Pauli reliquisse, suavissimâ expositione completum; quem tamen adhuc invenire non potui, sed diligenti curâ perquiro.

Vide Marnum Mercatorem R. P. [illegible] in [illegible] ad [illegible] Pag. [illegible]

[illegible] Ambrosius [illegible] S. Pauli Epistolas expos[illegible].

Dictæ sunt igitur annotationes Epistolarum à nonnullis breviter comprehensæ. Nunc per ordinem dicamus (sicut & in Prophetis factum est) qui eas latiùs exponere maluerunt; ut illud datum inchoantibus, hoc reservatum videatur esse perfectis. Sancti Pauli prima omnium & admirabilior destinata cognoscitur ad Romanos, quam Origenes viginti libris Græco sermone declaravit; quos tamen supradictus Rufinus in decem libros redigens, adhuc copiosè transtulit in Latinum. Sanctus verò Augustinus ipsam Epistolam inchoaverat exponendam, in cujus tantùm salutatione unum librum se profudisse commemorat, & (ut verbis ejus utar) operis ipsius magnitudine ac labore deterritus, in alia faciliora deflexus est. Qui etiam scribens ad Simplicianum Episcopum Mediolanensem subtiles & exquisitas de eadem epistola tractavit aliquas quæstiones, quas nos prædicto codici judicavimus inserendas: ne dum expositio divisa quæritur, legentis intentio noxie differatur.

[illegible] Rom[illegible] Rufinum [illegible] Tom. 4. Pag. [illegible] Edit. [illegible].

Ad Galatas autem idem Sanctus Augustinus latius explanavit: de qua & Sanctus Hieronymus tribus libris expositionem tetendit. Idem Pater Hieronymus tribus libris Epistolam ad Ephesios diligenter aperuit. Ad Titum quoque expositionem uno volumine comprehendit. Ad Philemonem etiam uno libro patefecit. Residuas verò epistolas Sancti Pauli, idest, ad Corinthios duas, ad Thessalonicenses duas, ad Colossenses unam, ad Timotheum duas Sanctus Hieronymus dicitur explanasse. Unde multa pars scientiæ tribuitur, cùm provenerit ignorantibus nosse quod quærant. Quas tamen continuò de diversis partibus, ubi direximus inquirendas, suscepturos nos esse Domini miseratione confidimus; & ideo studiosè sustinere debemus, quod nobis transmittendum esse cognovimus. Eoque fiat, ut si cuicumque vestrum, antequam veniant, aliquid eorum fortassis occurrerit, studeat diligenti curâ transcribere, & prædictis expositoribus aggregare; quatenus juvante Domino & labore vestro Monasterii bibliotheca proficiat, quibus tanta noscuntur esse præparata. Quod si forsitan senectus nostra, priusquam hæc compleantur, jussione Domini cum remissione peccatorum (sicut vos orare deprecor) votivo fine transierit, ad vos (ut credere dignum est) quandoque res sperata perveniet. Commemoratas tamen Epistolas à Joanne Chrysostomo expositas Attico sermone, in suprascripto octavo armario dereliqui, ubi sunt Græci codices congregati; ut si Latina

[illegible] S. Hieronymus in Epist. ad [illegible] Ephes. ad Titum, ad Philemonem [illegible].

[illegible] inquirendas.

S. Chrysost. comm. S. Pauli Epistolas Attico sermone exposuit.

non potuerint latiora commenta procurari, de istis subinde transferatur, quod plenissimam poterit præstare notitiam; quatenus in omnibus septuaginta uno libris Canonicis, sicut à sancto Patre Augustino noscitur comprehensum, Antiquorum expositiones, Dominò largiente, velut spiritalia poma Paradisi sumenda vestris epulis offerantur.

Lib. 2. de doctrina Christiana cap. 8.

Quòd si in his quæ dicta sunt, aliqua fortasse loca dubia sint relicta, nec explanatione * planissimâ satisfacere potuerint, nequaquam vobis modernos expositores interdico. Cautè tamen quærendos esse Catholicos: quoniam accessu temporum multis noviter gratiâ divinitatis infunditur, quæ forsitan priscis Doctoribus celata monstratur.

** MSS. plenissima.*

CAPUT NONUM.

De Actibus Apostolorum, & Apocalypsi.

Nonus igitur codex Actus Apostolorum, & Apocalypsin noscitur continere: quoniam & hæc quoque Apocalypsis, id est, revelatio probatur Joannis Apostoli. Sed in Actibus Apostolorum sancti Joannis Episcopi Constantinopolitani in Græco sermone commenta reperimus, quæ amici nostri in duobus codicibus quinquaginta quinque homiliis, juvante Domino, transtulerunt. Apocalypsis verò quæ studiosè legentium animos ad supernam contemplationem deducit, & facit mente cernere, quod Angeli videndo beati sunt, sancti Hieronymi expositione conspicua est: de quo libro & Victorinus sæpe dictus Episcopus difficillima quædam loca breviter tractavit. Vigilius quoque Afer Antistes de mille annorum intelligentia, quæ in prædicta Apocalypsi continetur, unde magna quæstio nonnullis oboritur, plenissimâ & diligenti narratione disseruit. Ticonius etiam Donatista in eodem volumine quædam non respuenda subjunxit, quædam verò venenosi dogmatis sui fæculenta permiscuit. Cui tantùm in bonis dictis χρήσιμον, in malis ἄχρηστον, quantum transiens valui reperire (ut arbitror) competenter affixi. Quod & vobis similiter in suspectis expositoribus facere suademus: ne lectoris animus fortasse turbetur nefandi dogmatis permixtione confusus.

S. Chrysost. in Actus Apost. commenta edidit quæ jussit transferri Cassiodorus.

S. Hieron. Apocalypsim exposuit, quædam verò loca Victorinus & Vigilius Afer Antistes.

Ticonius Donatista Apocalypsim explanavit, cujus lectio à Cassiodor. emendata.

De quo volumine sanctus quoque Augustinus in libris civitatis Dei plura præstantiùs & diligenter aperuit. Nostris quoque temporibus Apocalypsis prædicta beati Episcopi Primasii Antistitis Africani studio minutè ac diligenter quinque libris exposita est: quibus etiam liber unus, Quid faciat hæreticum, cautissimâ disputatione subjunctus est; quæ in templo Domini sacrata donaria sanctis altaribus offerantur. Sed quoniam diximus expositores quantos vel invenire priscos potuimus, vel nuper per amicos nostros de Græca lingua transferri, vel nova cudi fecimus: nunc de sex modis intelligentiæ aliquid disseramus, ut sæpius illuc redeuntes, pestiferos vitemus errores.

S. Augustinus in lib. civit. plura de Apocalypsi aperuit.

Apocalypsin Primasius Episcopus quinque libris exposuit.

Primasii liber Quid faciat hæreticum.

CAPUT

CAPUT DECIMUM.

De sex modis intelligentiæ.

De modis intelligentiæ scripserunt S. August. Ticonius, Hadrianus, Eucherius, & Junilius, quos collegit Cassiodorus.

** MSS. reperimus.*

PRimùm est post hujus operis instituta, ut ad Introductores scripturæ divinæ, quos posteà * referemus, sollicitâ mente redeamus, id est, Ticonium Donatistam, sanctum Augustinum de doctrina Christiana, Hadrianum, Eucherium, & a Junilium, quos sedulâ curiositate collegi; ut quibus erat similis intentio, in uno corpore adunati codices clauderentur. Qui modos elocutionum explanationis causâ sonnantes, per exemplorum diversas similitudines intelligi faciunt, quæ priùs clausa manserunt.

Quòd si ab introductoribus fortasse aliqua prætermissa sunt, tunc librorum expositores sedulò requiramus, & aperire nobis incipiunt, quæ priùs clausa manserunt. Deinde studiosissimè legamus Catholicos Magistros, qui propositionibus factis solvunt obscurissimas quæstiones. Quintò, * per libros singulos atque epistolas diversorum Patrum, loca præcipua, quæ exempli causâ commemorant, diligenti curâ notanda sunt. Ita fit, ut diversorum Catholicorum libri commodissimè perlegantur, quando & intentiones suas decenter aperiunt, & ex incidentibus apud illos quæstionibus nobis notitia magna præstatur. Postremò, collocutio peritissimorum seniorum crebriùs appetatur, quorum confabulatione subitò, quod non opinabamur, advertimus; dum nobis studiosè referunt, quod longis ætatibus suis discere potuerunt. Utile est enim per istos sex modos intelligentiæ studiosâ voluntate discurrere potiùs, quàm irreligioso stupore torpere.

** MSS. post*

a Hujus auctoris opera inserta habentur tomo 1. Bibliot. SS. Patrum.

CAPUT UNDECIMUM.

De quatuor Synodis receptis.

Concilia universalia fidem solidant.

Tempore Cassiodori quatuor tantum Concilia universalia probabat Ecclesia.

** Ed. incedere.*

Hæretici laudabile putât contra Antiquos sapere.

Codex Encyclius Synodi Chalcedonensis ab Epiphanio translatus

DIcamus nunc quemadmodum universalia sanctaque Concilia fidei nostræ salutaria sacramenta solidaverint; ut ibi cognoscentes veræ religionis arcanum, pestiferos vitemus errores. Primo loco Nicæna Synodus legitur constituta, deinde Constantinopolitana, tertia Ephesina prior, quarta Chalcedonensis. Quas meritò sancta probat Ecclesia, quæ tanta fidei nostræ lumina præstiterunt; ut in nullum perversitatis scopulum (si tamen Domino protegente custodimur) cæcatis mentibus * incidere debeamus. Nam sanctissimi Patres injuriam rectæ fidei non ferentes, regulas quoque Ecclesiasticas ibidem statuere maluerunt, & inventores novarum hæresum pertinaces, divino gladio perculerunt: decernentes nullum ulteriùs debere novas incutere quæstiones: sed probatorum Veterum auctoritate contentos, sine dolo & perfidia decretis salubribus obedire. Sunt enim nonnulli, qui putant esse laudabile, si quid contra Antiquos sapiant, & aliquid novi, unde perire videantur, inveniant.

Chalcedonensis autem Synodi testis est codex Encyclius, qui ejus reverentiam tantâ laude concelebrat, ut sanctæ auctoritati meritò judicet comparandam. Quem codicem ἐγκύκλιον, id est, totius orbis Epistolarium, à viro disertissimo Epiphanio fecimus in Latinum de Græco sermone converti. Sed quoniam sacras litteras in novem codicibus cum Introductoribus, & pene cum omnibus Latinis Expositoribus suis, ut * dictum est, Domino juvante, collegimus: nunc videamus quemadmodum lex divina tribus generibus divisionum à diversis Patribus fuerit intimata, quam tamen veneratur, & concorditer suscipit universarum Ecclesia.

Sacræ litteræ cum Expositoribus in novē codicibus à Cassiodoro collectæ.

** MSS. diximus.*

CAPUT DUODECIMUM.

Divisio Scripturæ divinæ secundum Hieronymum.

AUctoritas divina secundum sanctum Hieronymum in Testamenta duo ita dividitur, id est, in vetus & novum. In legem, id est, Genesim, Exodum, Leviticum, Numerorum, Deuteronomium. In Prophetas, qui sunt Jesu Nave, Judicum, Ruth, Samuel, Isaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel, libri duodecim Prophetarum. In Agiographos, qui sunt Job, David, Salomon, Proverbia, Ecclesiasticus, Canticum canticorum. Verba dierum, id est, Paralipomenon, Esdras, Esther. In Evangelistas, qui sunt Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes. Post hos sequuntur Epistolæ Apostolorum, Petri duæ, Pauli quatuordecim, Joannis tres, Jacobi una, Judæ una, Actuum Apostolorum Lucæ liber unus, & Apocalypsis Joannis liber unus.

S. Hieronym. libros omnes veteris Testamenti de Hebræo in Latinum transtulit.

Sciendum est planè sanctum Hieronymum ideò diversorum translationes legisse, atque correxisse, eò quòd auctoritati Hebraicæ nequaquam eas perspiceret consonare. Unde factum est, ut omnes libros veteris Testamenti diligenti curâ in Latinum sermonem de Hebræo fonte transfunderet, & ad viginti duarum litterarum modum, qui apud Hebræos manet, competenter adduceret; per quas omnis sapientia discitur, & memoria dictorum in ævum scripta servatur. Huic etiam adjecti sunt novi Testamenti libri viginti septem, qui colliguntur simul quadraginta novem. Cui numero adde omnipotentem & indivisibilem Trinitatem, per quam hæc facta, & propter quam ista prædicta sunt, & quinquagenarius numerus indubitanter efficitur; qui adinstar Jubilæi anni magnâ pietate beneficii debita relaxat, & purè pœnitentium peccata dissolvit. Hunc autem pandectem propter copiam lectionis minutiore manu in quaternionibus quinquaginta tribus æstimavimus conscribendum; ut quod lectio copiosa tendit, scripturæ densitas adunata contraheret. Meminisse autem debemus memoratum Hieronymum omnem translationem suam in auctoritate divina (sicut ipse testatur) propter simplicitatem fratrum colis & commatibus ordinasse; ut qui distinctiones sæcularium litterarum comprehendere minimè potuerunt, hoc remedio suffulti, inculpabiliter pronuntiarent sacratissimas lectiones.

S. Hieronym. suam translationem colis & cōmatibus ordinavit.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Divisio Scripturæ divinæ secundum Augustinum.

SCriptura divina secundum beatum Augustinum in Testamenta duo ita dividitur, id est, in vetus & novum. In historia sunt libri viginti duo, id est, Moysi libri quinque, Jesu Nave liber unus, Judicum liber unus, Ruth liber unus, Regum libri quatuor, Paralipomenon libri duo, Job liber unus, Tobiæ liber unus, Esther liber unus, Judith liber unus, Esdræ libri duo, Machabæorum libri duo. In Prophetis libri viginti duo, David * psalmorum liber unus, Salomonis libri quatuor, Jesu filii Sirach liber unus. Prophetæ majores quatuor, id est, Isaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel; & minores duodecim, id est, Osee, Joël, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Zacharias, Aggæus, Malachias. In Epistolis Apostolorum viginti una, id est, Pauli Apostoli ad Romanos una, ad Corinthios duæ, ad Galatas una, ad Ephesios una, ad Philippenses una, ad Thessalonicenses duæ, ad Colossenses una, ad Timotheum duæ, ad Titum una, ad Philemonem una, ad Hebræos una. Petri duæ. Joannis tres. Judæ una. Jacobi una. In Evangeliis quatuor, id est, secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Joannem. In Actibus Apostolorum liber unus. In Apocalypsi liber unus. Beatus igitur Augustinus secundum præfatos novem codices, quos Sancta meditatur Ecclesia, secundo libro de doctrina Christiana, scripturas divinas septuaginta unius librorum calculo comprehendit: * quibus cùm sanctæ Trinitatis addideris unitatem, fit totius libri competens & gloriosa perfectio.

* MS. Aud. Psalterium.

Cap. 8.

* Ed. cui.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Divisio Scripturæ divinæ secundum antiquam Translationem, & secundum Septuaginta.

SCriptura sancta secundum antiquam translationem in Testamenta duo ita dividitur, id est, in vetus & novum. In Genesim, Exodum, Leviticum, Numerorum, Deuteronomium, Jesu Nave, Judicum, Ruth, Regum libros quatuor, Paralipomenon libros duos, Psalterii librum unum, Salomonis libros quinque, id est, Proverbia, Sapientiam, Ecclesiasticum, Ecclesiasten, Canticum canticorum, Prophetas, id est, Isaïam, Jeremiam, Ezechielem, Danielem, Osee, Amos, Michæam, Joel, Abdiam, Jonam, Nahum, Habacuc, Sophoniam, Aggæum, Zachariam, a Malachiam, qui & Angelus, Job, Tobiam, Esther, Judith, Esdræ duos, Machabæorum duos. Post hæc sequuntur Evangelistæ quatuor, id est, Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, Actus Apostolorum, Epistolæ Petri ad Gentes, Judæ, Jacobi ad duodecim tribus, Joannis ad Parthos, Epistolæ Pauli ad Romanos una, ad Corinthios duæ, ad Galatas una, ad Philippenses una, ad Colossenses una, ad Hebræos una, ad Thessalonicenses duæ, ad Timotheum duæ, ad Titum una, ad Philemonem una, Apocalypsis Joannis.

a * Hebraice Malachi, idem est ac Angelus, & sic redditur à 70 Interp. ἄγγελος. Hoc Origenem in errorem traxit, qui scripsit Malachiam non fuisse hominem, sed Angelum; & hujus erroris arguitur à sancto Hieronymo: vide Quiros in Biblia.

Tertia verò divisio est inter alias in codice grandiore, littera * clariore conscripto, qui habet quaterniones nonaginta quinque: in quo septuaginta Interpretum translatio veteris Testamenti in libris quadraginta quatuor continetur. Cui subjuncti sunt novi Testamenti libri viginti sex, fiuntque simul libri septuaginta: in illo palmarum numero fortasse præsagati, quas in mansione Elim invenit populus Hebræorum. Hic textus multorum translatione variatus (sicut in prologo Psalterii positum est) Patris Hieronymi diligenti curâ emendatus, compositusque relictus est. Ubi nos omnia tria genera divisionum judicavimus affigenda; ut inspecta diligenter atque tractata, non impugnare*, sed invicem se potiùs exponere videantur. Unde licet multi Patres, id est, sanctus Hilarius Pictaviensis urbis Antistes, & Rufinus Presbyter Aquileiensis, & Epiphanius Episcopus Cypri, & Synodus Nicæna, & Chalcedonensis non contraria dixerint, sed diversa: omnes tamen per divisiones suas libros divinos sacramentis competentibus aptaverunt. Sicut & in Evangelistarum concordia probatur effectum: ubi una quidem est fides rerum, sed ratio diversa sermonum. Sed quoniam prædictus Pater Augustinus in libro secundo memorati operis, id est, de doctrina Christiana commonet, ita dicens: Latini codices, id est, veteris novique Testamenti, si necesse fuerit, Græcorum auctoritate corrigendi sunt, unde ad nos post Hebræum fontem translatio cuncta pervenit. Ideoque vobis & Græcum Pandecten reliqui comprehensum in libris septuaginta quinque, qui continet quaterniones nonaginta in armario supra dicto octavo: ubi alios Græcos diversis opusculis necessarios congregavi, ne quid sanctissimæ instructioni vestræ necessarium deesse videretur. Qui numerus duobus miraculis consecratur; nam & septuaginta quinque animæ de terra Chanaan cum Patriarcha Jacob fines Ægyptios intraverunt; & septuaginta quinque Abraham fuit annorum, quando promissionem Domini lætus accepit. Restat nunc, ut dicere festinemus quemadmodum in scripturis divinis librariorum vitia corrigere debeamus; nam quid prodest multas transcurrere lectiones, & ea quæ sunt probabiliter corrigenda, nescire?

* Ed. grandiore. Translatio veteris Testamenti 70. Interpretum 44 libros continet.

Exod. 15. 27.

Textus 70. Interpretum à b. Hieronymo emendatus.

Patres & Concilia non contraria, sed diversa dixerunt.

Cap. 15.

Genes. 46. 26

Genes. 12. 4

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Sub qua cautela relegi debeat cælestis auctoritas.

VOs igitur, qui divinarum & sæcularium litterarum cognitione polletis, & scientia vobis est ab usu communi reperire quod dissonat, tali modo sacras percurrite lectiones; à paucis enim doctisque faciendum est, quod simplici & minùs eruditæ Congregationi noscitur esse præparandum. Quapropter priùs introite diligenter, & sic scriptorum delicta corrigite: ne justè arguamini, si præcipitanter alios emendare tentetis. Istud enim genus emendationis (ut arbitror) valde pulcherrimum est, & doctissimorum hominum negotium gloriosum. Imprimis igitur

Idiomata s. scripturæ nullo modo temeranda.

** Ed. temneretis.*

Quid sint idiomata legis divinæ.

Psal. 7. 9. Psal. 38. 13. Psal. 61. 9. Psal. 62. 9. Psal. 64. 10. Psal. 65. 6. Psal. 74. 9. Psal. 104. 20. Psal. 118. 82. Psal. 118. 137

idiomata scripturæ divinæ nulla præsumptione * temeretis: ne cùm ad intellectum communem, quæ dicta sunt, trahere cupitis (quod absit) cælestium verborum puritas dissipetur. Idiomata enim legis divinæ dicuntur propriæ locutiones, quas communis usus non habere cognoscitur; ut est illud: *Secundum innocentiam manuum mearum*; vel: *De vultu tuo judicium meum prodeat. Auribus percipe lacrymas meas.* Et, *Effundite coram illo corda vestra. Adhæsit anima mea post te. Multiplicasti locupletare eam. Ibi lætabimur in idipsum. Et inclinavit ex hoc in hoc. Misit Moysen servum suum: & Aaron, quem dilexit ipsum. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum. Fiat manus tua, ut salvum me faciat.* Hæc & his similia quæ nimis putantur vel probantur esse numerosa, licet communis usus refugiat: tamen, ne dissipare liceat, auctoritas illa procul dubio sancta commendat. Quòd si * enucleatiùs hæc nosse desideratis, legite sancti Augustini septem libros de modis locutionum, quos fecit de quinque libris Moysi, & uno Jesu Nave, & altero Judicum, & tunc de tali re poteritis abundantissimâ largitate satiari. In sequenti verò auctoritate vobis similia reperire copiosissimè subjacebit.

** Ed. enucleatiùs.*

Hebræa nomina nulla declinatione frangenda.

Hebræa verò quædam nomina hominum vel locorum nullâ declinatione frangatis; servetur in eis linguæ suæ decora sinceritas. Illas tantùm litteras commutemus, quæ vocabuli ipsius possunt exprimere qualitatem: quoniam interpretationem nominis sui unumquodque eorum magno sacramento rei alicujus constat appositum. Ut est Seth, Enoch, Lamech, Noë, Sem, Cham, & Japhet, Aaron, David, & his similia. Locorum autem nomina, ut est Sion, Oreb, Geon, Hermon, vel his similia pari devotione linquamus.

Tertiò res quæ in bono & in malo ponuntur, non sunt ullatenus temerandæ, ut mons, leo, cedrus, catulus leonis, clamor, homo, fructus, calix, vitulus, pastor, thesaurus, vermis, canis, & his similia. Nec illa nomina mutanda sunt, quæ pro aliis nominibus apponuntur, ut Satanas, qui à recto calle discedit. Manus lavare significat non esse participem. Quòd pedes pro actu ponuntur. Quòd frequenter expectationem pro spe ponit. Semel, pro incommutabili sententia denuntiatur. Jurare * Dominum, pro confirmare dicitur. Ista enim nobis ab Expositoribus aperienda desideremus, non aliquid eorum sacrilegâ voluntate truncemus. Nec illa verba tangenda sunt, quæ interdum contra artem quidem humanam posita repetiuntur: sed auctoritate multorum codicum vindicantur; corrumpi siquidem nequeunt, quæ inspirante Domino dicta noscuntur; ut est: *Obtunsi sumus te.* Et illud: *Viri sanguinum & dolosi.* Fabricatus est templum. Et, *radetur caput suum.* Et, *Inflabitur ventrem*, pro, Inflabitur ventre. Et: [illegible]*tulerunt exploratores pavorem terræ, quam exploraverant eam. Vir, si prævaricata fuerit uxor ejus.* Et: *Imponent super altare omnia vasa ejus, in quibus ministrant in ipsis. Terra, in qua habitant in ea.* Et: *De manu canis unicam meam.* Et: *Flumina plaudent manibus in se. Tunc exultabunt omnia ligna silvarum.*

** Ed. Deum.*

Psal. 43. 18. Psal. 54. 24. Num. 6. 9. Num. 5. 12. Ibid. 25. Psal. 23. 1. Psal. 21. 21. Psal. 97. 8. Psal. 95. 12.

Et quoniam interdum casus generaque nominum vel temporum humanis regulis nequeunt convenire, sed tamen eorum usum Ecclesiasticus consensus amplectitur, duorum vel trium priscorum emendatorumque codicum auctoritas inquiratur (scriptum est enim: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*) & præsumi non liceat, quod divino vendicatur eloquio; ut est in Psalmo vigesimo primo: *Populo qui nascetur, quem fecit Dominus.* Et illud Evangelii: *Euntes docete omnes Gentes; baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Similiter & in centesimo quadragesimo tertio Psalmo: *Beatus populus, cujus est Dominus Deus eorum*; & his similia.

Matth. 18. 16. Psal. 21. 32. Matth. 28. 19. Psal. 143. 15.

Regulas igitur elocutionum Latinarum, * id est, Quadrigam Messii omnimodis non sequaris, ubi tamen priscorum codicum auctoritate convinceris. Expedit enim interdum prætermittere humanarum formulas dictionum, & divini magis eloquii custodire mensuram. In prosa caput versus heroici finemque non corrigas, id est, quinque longas, totidemque breves non audeas improbare; trocheum triplicem laudabilis neglectus abscondat; Iotacismos & hiatus vocalium omnino derelinque: quoniam hîc locum habere non possunt, quæ Doctores litterarum liberalium regulariter custodire noscuntur. Istud enim inter humanas dictiones convenit præcaveri; in divinis autem eloquiis tales compositiones nullatenus accusantur. Maneat ubique incorrupta locutio, quæ Deo placuisse cognoscitur, itaut fulgore suo niteat, non humano desiderio carpenda subjaceat. Hæc enim & simplices suaviter instruit, & doctos pro sua reverentia decenter delectat.

** Forte, ut est. Non putanda scripturæ verba ut Regulis elocutionum Latinarum serventur.*

Locutio s. scripturæ incorrupta permanere debet.

Post superiorem igitur divisionem, ubi diximus idiomata legis divinæ non esse tangenda, vel cætera quæ sequuntur, locus admonet more Majorum hanc quoque ponere subdivisionem, ut ad particulas partium distinctiùs venire debeamus. Unde enim doctissimus Aristoteles περὶ ἑρμηνείας suas ad liquidum * perducere potuisset, nisi divisionum & subdivisionum, iterumque particularium divisionum ordine custodito cuncta tractasset? Quem secuti nunc dicimus in quibus litteris sunt librariorum vitia corrigenda. In verbis quæ accusativis & ablativis præpositionibus serviunt, situm motumque diligenter observa: quoniam librarii Grammaticæ artis expertes, ibi maximè probantur errare. Nam si M litteram inconvenienter addas aut demas, dictio tota confusa est. Casus verò nominum, exceptis monoptotis, declinationesque verborum, quæ defectiva non sunt, totasque partes orationis (ubi tamen sacra non impugnat auctoritas) considera diligenter, suisque locis aptata custodi: ne locutionis ordine permixto, totum (quod absit) possideat indecora confusio. B pro V, V pro B, O pro V, N pro M, contra orthographiæ præcepta vitiosè positas non relinquas. Aspirationem verò superfluam deme, aut adjice competenter. Casus nominum temporaque verborum, ubi tamen permitteris, custodi diligenter. Reperies enim frequenter in auctoritate consuetudini dissona, quæ tibi non liceat immutare. Sed in his emendatorum codicum servetur exemplum. Cætera verò quæ sunt malè præsumpta recorrige: quoniam *a* Antiquarii exinde potiùs probantur offendere, dum elocutioni Latinæ linguæ nesciunt servire dispositè. Æ in fine adver-

Divisionibus & subdivisionibus utendum.

** Ed. producere.*

a Vide Sidon. Apollin. lib. 9. Ep. 16. Et cod. Theod. lib. 14. tit. 9. l. 2.

bii non relinquas; æ iterum casui genitivo non subtrahas. Multa etiam respectu Euphoniæ propter subsequentes litteras probabiliter immutamus, ut illuminatio, irrisio, immutabilis, impius, improbus. G litteram à narratione tolle superfluam; à gnaro enim, id est, scito seu perito venit nominis ista compositio. Quod, cùm pronomen est, per d, non per t litteram: cùm verò adverbium numeri est, per t litteram, non per d scribendum est. Quicquam, magis in prima syllaba c ponendum est, quàm d, propter Euphoniam quam præcipimur sequi. Quid plura? secundum regulas Artigraphorum, quæ tamen sunt emendanda percurre: ne articulatæ vocis pulchra modulatio, peregrinis litteris maculata, absona potiùs & indecora reddatur.

Orthographi prisci frequenter relegendi.

Orthographos priscos frequenter relege, quos ego inferiùs titulo trigesimo, qui de Antiquariis legitur, propter notitiam librariorum utiliter instruendam, deflorandos esse judicavi, & extrinsecus huic libro de Orthographia titulum dedi. Ita contigit, ut & istud studioso prosit legere, ubi cognoscit quæ in scripturis sanctis minimè debeat violare; & illud necessariò latiùs discitur, ubi generaliter præsumpta vitia corrigantur.

Absurda verba in scripturis inventa, ad Hebræos aut Græcos codices corrigenda.

Quod si tamen aliqua verba reperiuntur absurdè posita, aut ex his codicibus quos beatus Hieronymus in editione septuaginta Interpretum emendavit, vel quos ipse ex Hebræo transtulit, intrepidè corrigenda sunt: aut, sicut beatus Augustinus ait: recurratur ad Græcum pandecten, qui omnen legem divinam dignoscitur continere collectam: vel quibus possibile fuerit, Hebræam scripturam, vel ejus Doctores requirere non detrectent. Decet enim, ut unde ad nos venit salutaris translatio, inde iterum redeat decora correctio.

Scriptura sacra tunicæ Domini comparata.

Meritò enim Patribus nostris de hac re maxima cura fuit, ne tunica Domini Salvatoris, quam truculentis militibus scindere non licuit, lectoribus subjaceat imperitis. Audiat Spiritus sanctus sincerissima quæ donavit, recipiat ille beata quæ contulit. Tunc nos fideles sibi esse cognoscit, si dicta ipsius nullâ præsumptione carpamus. Nam quemadmodum salvari volumus, si (quod dictu nefas est) remedium salutare pro nostra voluntate corrumpamus?

Punctationes exactè observandæ.

Sed ut in his omnibus addere videaris ornatum, posituras, quas Græci θέσεις vocant, id est, puncta brevissima, pariter & rotunda, & planissima (ut in præfatione jam dictum est) singulis quibusque pone capitibus, præter translationem sancti Hieronymi, quæ colis & commatibus ordinata consistit: quoniam illustrem & planissimam faciunt orationem, quando suis locis (sicut inferiùs exponetur) aptata resplendent. Quale est enim inoffenso gradu per sensus ire sanctissimos, venasque præceptorum saluberrimas subtiliter introire, terminos suos modulatæ voci competenter affigere, totamque dictionem sic per membra dividere, ut suis partibus considerata pulchrescant? Nam si corpus nostrum indiget per membra cognosci, cur lectio, cùm suis partibus videatur esse distincta, confusa relinquitur?

Puncta sunt viæ sensuum, & lumina dictionum.

Istæ siquidem positutæ seu puncta, quasi quædam viæ sunt sensuum, & lumina dictionum, quæ sic lectores dociles faciunt, tanquam si clarissimis expositoribus imbuantur. Prima est media, secunda subdistinctio, tertia plena; quas à Majoribus nostris ideò constat inventas, ut spiritus longâ dictione fatigatus, vires suas per spatia * discreta resumeret. Quas si mavis cupidus lector agnoscere, Donatum lege, qui te possit de hac re brevi compendio diligenter instruere. Has dictiones in psalterio archetypo nos posuisse retinemus, cujus obscuritates talibus remediis ex maxima parte, Domino præstante, lucidavimus. Ita septenarius numerus ab utraque parte completus est; ut à quibus rebus abstineamus, & quas res in auctoritate emendare præsumamus (sicut opinor) evidenter appareat. Quod si tamen hoc desiderium alio modo potuerit adjuvari, adjiciatur studiis vestris: ne more humanitatis nos aliquid necessarium prætermisisse videamur.

**Ed. decreta.*

Quemadmodum cæteri auctores emendandi.

Nunc quemadmodum extra auctoritatem reliquas lectiones debeamus emendare, dicendum est. Commentaria legis divinæ, epistolas, sermones, librosque priscorum unusquisque emendator sic legat, ut correctiones eorum magistris consociet sæcularium litterarum. Et ubicumque paragrammata in disertis hominibus reperta fuerint, intrepidus vitiosa recorrigat: quoniam viri supradicti sic dicta sua composuisse credendi sunt, ut regulas artis Grammaticæ quas didicerant, custodiisse judicentur.

Patrum scripta sedulò legenda.

Epistolæ quoque Patrum, sermones, & libri diversorum, necnon & homiliæ, vel cum hæreticis altercationes fidelium (quoniam diversa loca scripturæ divinæ suaviter ac diligenter aperiunt) magno studio releguntur; quatenus in Ecclesia Domini quasi quibusdam lampadibus competenter accensis, totum nitidum, totum splendidum (Domino præstante) colluceat. Si quid tamen in eis ad scripturas divinas exponendas conveniens invenitur, non dubitetis sociate voluminibus divinis, sicut & nos in libris Regum fecisse cognoscimur. Multa enim reperiuntur à probatissimis hominibus per occasionem alterius operis latiùs de libris dicta divinis, quæ auctoritati videlicet sacræ competenter aptantur. Unde supplico, ut quod nos * parva legendo minùs explicare potuimus: vos copiosissimâ lectione saginati, tam de istis codicibus quos dereliquimus, quàm quos potueritis feliciter invenire, perfectiùs in Christi nomine compleatis.

** Ed. parum.*

Exhortatio Cassiodori ad Monachos, suos, ut quod ipse cœpit, ipsi perficiant.

Antiquariorum opera commendantur.

Precor etiam vos, qui tamen emendare præsumitis, ut super adjectas litteras ita pulcherrimas facere studeatis, ut potiùs ab Antiquariis scripta fuisse judicentur. Non enim in illo decore quicquam turpe convenit invenire, quod posteà studiosorum oculos videatur offendere. Considerate igitur qualis vobis causa commissa sit; utilitas Christianorum, thesaurus Ecclesiæ, lumen animarum. Studete ergo, ne qua remaneat in veritate mendositas, in puritate falsitas, in integritate perversitas litterarum. Sed quoniam novem codices legis divinæ primâ fronte posuimus, eorumque Introducto[illegible]n Expositoribus suis (juvante Domino) quantâ valuimus curiositate, memoravimus, ad prostremum tres divisiones à Majoribus datas totius legis divinæ tetigimus; deinde adjecimus quemadmodum emendari cautè debeat cœlestis auctoritas: ne discerperetur præsumpta licentia, aut traderetur sequentium manibus indecora confusio. Nunc de virtute lectionis divinæ est * omnimodis differendum, ut sua quæque loca propriâ dulcedine * farciantur.

**Ed. omnino.*

** MS. Aud. vestiantur.*

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

De virtute scripturæ divinæ.

INtuemini sodales egregii, quàm mirabilis, quàm dulcis in divinis scripturis decurrit ordo dictorum; desiderium semper excrescens, satietas sine fine, esuries gloriosa beatorum: ubi nimietas non arguitur, sed magis importunitas crebra laudatur. Et meritò, quando & notitia rerum salutarium inde discitur, & credentibus atque eadem operantibus æterna vita præstatur: præterita sine falsitate describunt: præsentia plusquam quod videntur, ostendunt: futura quasi jam perfecta narrant. Ubique in eis veritas regnat, ubique divina virtus irradiat, ubique panduntur humano generi profutura. Et dum hæc ita se habeant, in terris nobis pro captu ingenii, parabolis & propositionibus sumptis, cælestis veritas intimatur; sicut ipse in septuagesimo septimo Psalmo testatur: *Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio.* Tradunt etiam nobis (ut munera cuncta vincantur) sanctæ Trinitatis adorabilem cognitionem, quam per tot sæculorum tractus idolis dedita, cæca & flebilis ignoravit humanitas; Patrem scilicet, & Filium, & Spiritum sanctum unum Deum creaturarum omnium Conditorem atque Rectorem, potentem facere *quæ vult in cælo, & in terra.* Cujus si pietatem quæris, audi breviter comprehensam: *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.* Si patientiam, ausculta: *Et quis resistit potestati tuæ?* Si justitiam, lege: *Quia judicabit orbem terræ in æquitate.* Nam & ubique esse totum Deum manifestissimè declaratur, dicente Psalmographo: *Quò ibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.* Et cætera, quæ de illa Majestate sacris lectionibus continentur.

Psal. 77. 2.

Sanctæ Trinitatis cognitionem tradunt scripturæ.

Psal. 45. 2.

Psal. 95. 13.

Psal. 138. 7. 8.

Istas siquidem litteras non ratio humana reperit, sed hominibus sanctis virtus cælestis infudit; quas tunc benè datur intelligi, quando eas vera & utilia prædicare mens devota crediderit. Quid enim in illis litteris utilitatis & suavitatis non invenietis, si purissimo lumine mentis intendatis? Lectio divina cuncta virtus est, verbum non inaniter cadens, nec tardat effectus quod promittit * affectus, obedientibus conferens æternam salutem, superbis restituens perenne supplicium; atque ideò eam non solum audire, sed implere sanctis operibus commoneo. Modò siquidem charitatem Dei & proximi monet: modò ut sæculi peritura contemnas insinuat: modò ut illam patriam recorderis, in qua es perpetuò mansurus, infundit. Patientiam monet, spem tribuit, humilitatem proficuam laudat, superbiam ruinosam semper accusat, pias eleemosynas creberrimè fieri persuadet. Tunc quod supra omnes pietates indulgentissimum est, acceptam sibi pœnitentiam Judex ipse testatur, quando etiam verba quibus rogetur, clementissimus Redemptor indulget. Terret, ut corrigat: judicium minatur, ut parcat. Et sic nos præcipit vivere, ut piis Angelis mereamur esse consortes; fiatque illud in nobis, quod nimis suave atque perpetuum est: *Ut sit Deus omnia in omnibus;* deinde, ut *eum videamus sicuti est;* & sic de gloriæ ipsius copia compleamur, ut nullâ ulteriùs indigentiæ sterilitate fatigemur. Talibus ergo jussis quis parere non ambiat, nisi qui omnimodo in æternum perire festinat? Ultra omnes dementias est Redemptoris sui jussa negligere, & crudelissimi hostis vota complere. Quot verba, tot præmia: quot sententiæ, totidem ultiones; nihil vacat ab utili doctrina, nisi cùm silet lingua Dei magnalia. O si nunquam cessaretur à talibus! Peccatis profectò tolleretur locus, si otiosum tempus non haberet mens inquieta mortalium. His beneficiis largâ pietate collatis, addita est nobis sanctæ Trinitatis adoranda & veneranda cognitio; quod vitæ genus peccatis mortua gentilitas funditùs ignorabat.

Lectio divina cuncta virtus est.

* *Ed. affatus.*

1. Cor. 15. 28.

1. Joan. 3. 2.

Restat nunc ut memoriam faciamus illorum, qui libris suis aliquid venerabiliter de sancta Trinitate * dixerunt. Ad confirmationem igitur fidei nostræ, & Hæreticorum præcavendas insidias, legendi sunt tredecim libri beati Hilarii, quos de sancta Trinitate, profundâ & disertissimâ nimis oratione conscripsit. Sancti quoque Ambrosii, quos de eadem re ad Gratianum principem multùm claros & venusto sermone compositos destinavit. Deinde sancti Augustini quindecim libri, quos idem de sancta Trinitate mirabili profunditate conscripsit, curiosâ vobis intentione meditandi sunt. Si quis verò de Patre, & Filio, & Spiritu sancto aliquid summatim præoptat attingere, nec se mavult longâ lectione fatigare, legat Niceti Episcopi librum, quem de fide conscripsit, & doctrinæ cælestis claritate completus, in contemplationem divinam compendiosâ brevitate perducetur. Qui voluminibus sancti Ambrosii sociatus est, quos ad Gratianum principem destinavit. O inæstimabilis pietas virtusque Creatoris, aperti sunt cæli, sancta Trinitas cordibus fidelium patefacta resplenduit; & paganitas, quæ honorem occupaverat alienum, à vero Domino confutata discessit!

Qui de Trinitate aliquid scripserint?

* *Ed. docuerunt.*

Utiles etiam sunt ad instructionem Ecclesiasticæ disciplinæ memorati sancti Ambrosii de officiis mellifluì libri tres, necnon & beati Augustini de vera religione liber unus, & de doctrina Christiana libri quatuor. Item ejusdem liber unus, quem de agone Christiano composuit, maximè vobis necessarius, qui calcato sæculo desudatis in certamine Christiano. Similiter etiam liber ejusdem quasi philosophiæ moralis, quem pro moribus instituendis atque corrigendis ex divina auctoritate collegit, speculumque nominavit, magnâ intentione legendus est. Nam & S. Augustini viginti duos libros, quos de Civitate Dei confecit, infastidibili sedulitate percurramus: ubi & Babylonia confusa civitas diaboli, & splendida Jerusalem, urbs Domini Christi in hominum * conversionem competenti diversitate monstratæ sunt. Scripsit etiam quinque quæstiones de novo Testamento ad Honoratum Presbyterum, & octoginta tres alias mirificâ deliberatione formatas. Si quis autem dicta sua diligenti cupit examinatione purgare, nec incautâ temeritate delinquere, duos libros Retractationum sancti Augustini studiosâ lectione percurrat: unde & se comat imitando, & agnoscat quantum sapientiæ copiam beatissimo Patri indulgentia divina contulerit; ut quem nemo poterat fortasse reprehendere, ipse se videatur cautissimâ retractatione corrigere. Longum est illius viri singula quæque memorare, dum de ejus opusculis indicandis codex non par-

Utilitatem commendat librorum, qui de Ecclesiastica disciplina tractant.

* *Ed. conversatione.*

Alludit ad indiculum Possidii, quem fecit de libris S. Augustini.

vus existat; qui quamlibet dicta ipsius breviter commemoret: tamen in numerosas progressus est paginas lectionum.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

De Historicis Christianis.

HAbent etiam post tractatores, diversos relatores temporum & studia Christiana, qui Ecclesiasticâ gravitate compositi, per vicissitudines rerum, mutabilitatesque * regnorum, lacteo quidem, sed cautissimo nitore decurrunt. Qui cum res Ecclesiasticas referant, & vicissitudines * accidentes per tempora diversa describant, necesse est, ut sensus legentium cælestibus semper rebus erudiant, quando nihil ad fortuitos casus, nihil ad deorum potestates infirmas (ut Gentiles fecerunt) sed arbitrio Creatoris applicare veraciter universa contendant. Ut est *a* Josephus * pene secundus Livius in libris antiquitatum Judaicarum latè diffusus: quem Pater Hieronymus scribens ad Lucinum Beticum propter magnitudinem prolixi operis, à se perhibet non potuisse transferri. Hunc tamen ab amicis nostris, quoniam est subtilis nimis & multiplex, magno labore in libris viginti duobus converti fecimus in Latinum. Qui etiam & alios septem libros captivitatis Judaïcæ mirabili nitore conscripsit. Quorum translationem alii Hieronymo, alii Ambrosio, alii deputant Rufino; quæ dum talibus adscribitur, omnino dictionis eximiæ merita declarantur.

* MSS. *Aud. temporum.*

* Ed. *accedentes.*

Josephi libri jussu Cassiodori de Græco in Latinū translati; ideo in eis male Rufini nomen apponitur.

Post hæc autem legenda est historia, quæ ab Eusebio quidem decem voluminibus Græco sermone conscripta, à Rufino autem cum adjectione temporum quæ secuta sunt, undecim libris monstratur explicita. Post historiam verò Eusebii apud Græcos Socrates, Sozomenus, & Theodoretus sequentia conscripserunt, quos à viro disertissimo Epiphanio in uno corpore duodecim libris fecimus, Deo auxiliante, transferri: ne insultet se habere facunda Græcia necessarium, quod nobis judicet esse subtractum. Orosius quoque Christianorum temporum Paganorumque collator præsto vobis est, si eum volueritis legere. Marcellinus etiam quatuor libros de temporum qualitatibus & positionibus locorum pulcherrimâ proprietate conficiens, itineris sui tramitem laudabiliter percurrit, quem vobis pariter dereliqui. Chronica verò, quæ sunt imagines historiarum, brevissimæque temporum commemorationes, scripsit Græcè Eusebius, quem transtulit Hieronymus in Latinum, & usque ad tempora sua deduxit eximiè. Hunc subsecutus est suprascriptus Marcellinus Illyricianus, qui adhuc Patricii Justiniani fertur * *b* egisse cancellos: sed meliore * conditione devotus, à tempore Theodosii Principis usque ad * finem imperii triumphalis Augusti Justiniani opus suum, Domino juvante, perduxit; ut qui antè fuit in obsequio susceptο gratus, postea ipsius imperio copiosè amantissimus appareret. Sanctus quoque Prosper Chronica ab Adam ad Genserici tempora, & urbis Romæ deprædationem usque perduxit. Fortè invenietis & alios subsequentes: quia non desunt scriptores temporum, cùm sæcula sibi jugiter peracta succedant.

Eusebii historia cum adjectionibus Rufini legenda.

De historia Tripartita.

De Orosii historia.

De Marcellini historia.

Chronica Eusebii à S. Hieronymo translata, & usque ad sua tempora deducta.

* MSS. *rexisse.*

* Ed. *dictione.*

* Ed. *Fores.*

D. Prosper Chronica ab Adam ad Genserici tempora perduxit.

Sed cùm te de memoratis rebus diligens lector expleveris, ingeniumque tuum divinâ fuerit luce radiatum, lege librum de viris illustribus sancti Hieronymi, ubi diversos Patres atque opuscula eorum breviter & honoravit, & tetigit. Deinde alterum Gennadii Massiliensis, qui de Scriptoribus legis divinæ, quos * studiosè perquisiverat, certissimus indicavit. Hos in uno corpore sociatos reliqui: ne post diversos codices cognoscendæ rei tarditas afferatur; sequentur enim multarum lectionum venerabilium conditores. Modò enim doctissimi viri aut libros divinâ inspiratione conficiunt, aut invicem se epistolarum gratiâ consolantur, aut populos dulcissimo sermone deliniunt, aut cum hæreticis vivacissimâ nimis altercatione confligunt, ita ut quidam eorum singulari certamine controversias subeant, & Judicibus mediis gloriosâ disceptatione * confligant. Sic cùm pravus quisque destruitur (præstante Domino) fidelissimus inde solidatur. Tunc in illo choro sanctissimo atque facundissimo Patrum, tibi eum eligere poteris, cum quo suavissimè colloquaris. Difficile quoque dictu est, quàm frequenti occasione repertâ, scripturas sanctas locis aptissimis potenter aperiant; ut subitò transiens discas, quod te negligenter præteriisse cognoscis.

Libri de viris illustribus S. Hieronymi, & Gennadii perlegendi.

* Ed. *studio.*

Doctissimorum virorum occupationes.

* *Forte leg. convincant.*

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

De Sancto Hilario.

TEstes sunt doctissimi viri diversâ laude præcipui, quibus, velut stellis micantibus cælum, fulget Ecclesia; inter quos sanctus Hilarius Pictaviensis urbis Episcopus, nimiâ profunditate subtilis, & cautissimus disputator incedit, altasque divinarum scripturarum abyssos in medium reverenter adducens, facit (præstante Deo) illuminatâ mente conspici, quæ priùs parabolis velabantur obscuris.

CAPUT DECIMUM NONUM.

De sancto Cypriano.

IMpossibile est omnino complecti, quantum inter alios scriptores, præter iterationem baptismatis, quam usus atque ratio repudiavit Ecclesiæ, conferat beatissimus Cyprianus, velut oleum decurrens in omnem suavitatem lingua composita, Declamator insignis, Doctorque mirabilis. Quantos enim ille dubitantes non pertulit labi, lapsos verò firmissimâ prædicatione solidavit, Confessores ad martyrium usque perduxit? Et ne minor esset prædicationibus suis, ipse quoque martyrii coronâ (Domino præstante) decoratus est. Nam inter alia quæ nobis facundiæ suæ clara monimenta dereliquit, in expositione orationis Dominicæ, quæ contra subrepentia vitia, velut invictus clypeus semper opponitur, libellum declamatoriâ venustate conscripsit.

S. Cypriani liber de orationis Dominicæ expositione laudatur.

a S. Hieronymus Josephum vocat Græcum Livium.

b Tale est quod Constantius in vita S. Germani Epis. Antissiodor. lib. 2. cap. 17. de Volusiani filio, qui præerat cancellis Patricii Segisvulti. Cancellos agere vide Cassiodorum lib. 11. Epist. 1.

CAPUT VIGESIMUM.

De sancto Ambrosio

SAnctus quoque Ambrosius lactei sermonis emanator, cum gravitate acutus, inviolentâ persuasione dulcissimus: cui fuit æqualis doctrina cum vita, quando ei non parvis miraculis gratia Divinitatis arrisit.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

De sancto Hieronymo.

BEatus etiam Hieronymus Latinæ linguæ dilatator eximius, qui nobis in translatione divinæ scripturæ tantùm præstitit, ut ad Hebræum fontem pene non egeamus accedere, quando nos facundiæ suæ multa cognoscitur ubertate satiasse, *a* plurimos libros, copiosas epistolas fecit. Beati, quibus scribere (Domino præstante) dignatus est. Planus, doctus, dulcis, parata copia sermonum ad quamcumque partem convertit ingenium. Modò humilibus suaviter blanditur, modò superborum colla confringit, modò derogatoribus suis vicem necessariâ mordacitate restituens, modò virginitatem prædicans, modò matrimonia casta defendens, modò virtutum certamina gloriosa collaudans, modò lapsus in clericis atque monachis pravitatis accusans. Sed tamen ubicumque se locus attulit, Gentilium exempla dulcissima varietate permiscuit: totum explicans, totum exornans, & per diversa disputationum genera disertus semper & æqualis incedens. Nam cùm aliquos libros magnâ ubertate protendat: tamen pro dulcedine dictorum suorum finis ejus semper gratus est. Quem in Bethleem habitasse otiosum non arbitror: nisi ut in terra illa miraculorum adinstar solis, ejus quoque ab Oriente nobis * lamparet eloquium.

** Lampare pro splendere sæpe utitur Cassiod.*

D. Hieronymi Epistola ad Paulinum mirifica.

Is epistolam suam ad *b* Paulinum ex Senatore Presbyterum mirificam destinavit: docens quemadmodum scripturas divinas adhibitâ cautelâ perlegeret; ubi breviter virtutem uniuscujusque libri veteris & novi Testamenti mirabiliter indicavit. Quam si antè reperissem, eloquentiæ ipsius cedens, contentus fortasse fueram de eadem parte nihil dicere. Sed quia & ille alia, & nos diversa in opere jam confecto (Domino largiente) conscripseramus, credo quod lector diligens & in hoc opusculo non inutiliter occupetur. Ille enim scripsit ad divinæ legis novum lectorem, qui tantùm erat litteris sæcularibus eruditus, ut etiam *c* librum de Theodosio Principe prudenter, ornateque confecerit. Nec illâ tempestate (ut datur intelligi) tantos scriptores suæ partis habuit, quos eum in ordine legere commoneret: quoniam illo tempore milites Christi in gymnasio legis divinæ, salutari adhuc sudore laborabant, inter quos & ipse posteà multa conscripsit. Nobis verò fuit causa diversa. Primùm, quòd ad fratres simplices & impolitos scripsimus instruendos, ut per multos auctores, qui jam nostrâ ætate declarati sunt, cælestium scripturarum plenitudine compleantur; ut non tam ex nobis, qui hujus rei pauperes sumus, quàm ex copiosis & antiquis Patribus laudabiliter imbuantur.

Paulini liber de Theodosio principe eloquens.

a Ed. plurimis libris, copiosis epistolis fecit beatos, quibus scribere (Domino præstante, dignatus est.

b At Baronius tom. 4. ad an. Chr. 394. pag. 718. Edit. Antuerp. dissentit, & hunc Paulinum diversum esse affirmat a Paulino Nolano Episcopo.

c Hujus etiam libri meminit S. Hieronymus Epist. ad Paulinum de Institutione Monachi, & ipse Paulinus Epist. 9. ad sororem. Gennadius in Catalogo appellat eam scriptionem Panegyricum super victoriam tyrannorum, scilicet Maximi, & Eugenii.

Sed ne aliquid eis deesse possit, qui ad studia hujus sæculi non fuerunt, tam de artibus, quam de disciplinis sæcularium litterarum in secundo volumine breviter credidimus admonendos; ut simplicibus viris famuletur etiam mundanarum peritia litterarum, quæ præter additamenta quorumdam doctorum, à scripturis divinis cognoscitur esse progressa. Ita fit, ut nec vituperatio de nova præsumptione nos carpat, & * de parvo voluminis obsequio gratiæ forsitan momenta proveniant.

Secundus liber de Artibus, ac disciplinis sæcularium litterarum inscribitur.

** MSS. de parvulis nimis obsequio.*

CAPUT VIGESIMUM SECUDUM.

De sancto Augustino.

IPse etiam Doctor eximius beatissimus Augustinus, Debellator hæreticorum, Defensor fidelium, & famosorum Palma certaminum, in quibusdam libris nimiâ difficultate reconditur, in quibusdam sic est planissimus, ut etiam parvulis probetur acceptus; cujus aperta suavia sunt, obscura verò magnis utilitatibus farcita pinguescunt. Hujus autem ingenii vivacitatem si quis nosse desideat, libros ipsius Confessionum legat: ubi refert omnes Mathematicas disciplinas sine magistro se comprehendisse, quas aliis sub doctis expositoribus vix datur attingere. Symbolum quoque nostrum, vadem fidei, testimonium recti cordis, promissionis insolubile sacramentum, * frequenti expositione patefecit; ut profundiùs intelligentes illa, quæ credere nos profitemur, cautissimè promissa servemus. Legendus est etiam liber ejusdem, ubi diversas hæreses post Epiphanium Pontificem compendiosâ brevitate complexus est; quando nullius sanæ mentis acquiescit ingenium in illas cautes incidere, in quas alterum cognoverit pertulisse naufragium. Illorum siquidem sensus omnino cavendus est, quos provida damnavit Ecclesia. Et si quid tale modò præsumitur, cautâ nimis observatione declinetur.

** MSS. frequenti.*

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

De Abbate Eugipio, & Abbate Dionysio.

COnvenit etiam, ut Presbyteri *a* Eugipii opera necessariò legere debeatis, quem nos quoque vidimus, virum quidem non usque adeò sæcularibus litteris eruditum, sed scripturarum divinarum lectione plenissimum. Hic ad parentem nostram Probam virginem sacram ex operibus sancti Augustini valde altissimas quæstiones ac sententias, ac diversas res deflorans, in uno corpore necessariâ nimis dispensatione collegit, & in trecentis triginta octo capitulis collocavit. Qui codex (ut arbitror) utiliter legitur, quando in uno corpore diligentiâ studiosi viri potuit recondi, quod in magna bibliotheca vix prævalet inveniri.

Vide R. P. Chiffletium ad Ferandum Pag. 332. Eugipius ex operibus D. Augustini librum confecit, & Probæ virgini dedicavit.

a De quo Baronius tomo 6. Annal. Eccles. ad an. Chri. 504. Pag. 574. Edit Antuer.

Generat etiam hodieque Catholica Ecclesia viros illustres, probabilium dogmatum decore fulgentes. Fuit enim nostris temporibus & Dionysius Monachus, Scytha natione, sed moribus omnino Romanus, in utraque lingua valde doctissimus: reddens actionibus suis, quam in libris Domini legerat, æquitatem. Scripturas divinas tantâ curiositate discusserat atque intellexerat, ut undecumque interrogatus fuisset, paratum haberet competens sine aliqua dilatione responsum. Qui mecum Dialecticam legit, & in * exemplo gloriosi magisterii plurimos annos vitam suam (Domino præstante) transegit. Pudet me de consorte dicere, quod in me nequeo reperire. Fuit enim in illo cum sapientia magna simplicitas, cum doctrina humilitas, cum facundia loquendi parcitas; ut in nullo se vel extremis famulis anteferret, cùm dignus esset a Regum sine dubitatione colloquiis. Interveniat pro nobis, qui nobiscum orare consueverat; ut cujus hic sumus oratione suffulti, ejus possimus nunc meritis adjuvari. Qui petitus à Stephano Episcopo Salonitano ex Græcis exemplaribus b Canones Ecclesiasticos moribus suis pares, ut erat planus atque disertus, magnâ eloquentiæ suæ * luce composuit, quos hodie usu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur. Hos etiam oportet vos assiduè legere: ne videamini tam salutares Ecclesiasticas regulas culpabiliter ignorare. Alia quoque multa ex Græco transtulit in Latinum, quæ utilitati possunt Ecclesiasticæ convenire. Qui tantâ latinitatis & græcitatis peritiâ fungebatur, ut quoscumque libros Græcos in manibus acciperet, latinè sine offensione transcurreret, iterumque latinos Attico sermone relegeret; ut crederes hoc esse conscriptum, quod os ejus inoffensâ velocitate fundebat.

Dionysii exigui commendatio.

* MSS. *templo.*

Dionysius Canones Ecclesiasticos composuit.

* MS. Aud. *dulcedine.*

Longum est de illo viro cuncta retexere, qui inter reliquas virtutes, hoc habuisse probatur eximium, ut cùm se totum Deo tradidisset, non aspernaretur sæcularium conversationibus interesse. Castus nimiùm, cùm alienas quotidie videret uxores: mitis, cùm furentium vesano turbine pulsaretur. Fundebat lacrymas motus compunctione, cùm audiret garrula verba lætitiæ: jejunabat sine exprobratione prandentium. Adeò conviviis gratanter intererat, ut inter epulas corporales inquisitus, spiritales semper copias exhiberet. Quod si tamen aliquando comederet, parvo quidem cibo, sed tamen escis communibus utebatur. Unde summum genus æstimo patientiæ, inter humanas esse delicias, & abstinentiæ custodire mensuram. Sed ut bona mentis infucatâ laude referamus, erat totus Catholicus, totus paternis regulis perseveranter * adjunctus; & quicquid possunt legentes per diversos quærere, in illius scientia cognoscebatur posse fulgere. Cujus nomini glorioso aliqua pravi homines calumniosè nituntur ingerere, unde sua videantur errata aliquatenus excusare. Sed ille jam sæculi perversitate derelictâ (præstante Domino) in Ecclesiæ pace * susceptus, inter Dei famulos credendus est habere consortium.

* Ed. *advinctus.*

* Ed. *sepultus.*

Dicerem adhuc fortasse reliqua de sancto viro, quæ nobis totius probationis veritate comperta sunt: sed necesse est, ut propositum nostrum potiùs exequamur; ne cùm simus debitores alterius promissionis, aliud diu referre importunâ loquacitate videamur. Et ut vobis in regulis fidei nulla possit nocere surreptio, legite quas habetis in promptu Synodum Ephesinam & Chalcedonensem, necnon & Encyclia, id est, epistolas confirmationis supradicti Concilii. Quæ si diligenter excurritis, versutiæ improborum nullâ vobis occasione prævalebunt.

a Regum colloquia summo in honore lib. 3. Var. Epist. 22.

b Hi Canones Dionysii habentur in Manuscripta collatione Canonum Cresconii, ut notat Baronius tomo 1. Ann. sub anno Christi 58. §. 24. pag. 526.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

Quo studio Scriptura sancta cum Expositoribus legenda sit.

Demus itaque operam, & post introductorios libros auctoritatem cum expositoribus suis sedulâ intentione curramus, viasque intelligentiæ Patrum labore repertas, pio studio subsequamur, non ad quæstiones vanissimas avidâ superfluitate tendamus. Quod dictum rationabiliter in tractatoribus probatissimis invenitur, hoc procul dubio credamus esse divinum; si quid dissonum, aut discordans Patrum regulis contigerit inveniri, vitandum esse judicemus. Origo enim sævissimi erroris est, in suspectis auctoribus amare totum, & sine judicio defendere velle quod invenis; scriptum est enim: *Omnia probate, quod bonum est tenete.* Sed ut in summa, quæ sunt dicenda complectar, cuncta quæ antiqui expositores probabiliter dixerunt, sollicitâ mente tenenda sunt: illa verò quæ ab eis intractata relicta sunt (ne infructuoso labore fatigemur) primùm rimanda sunt quas virtutes habeant, aut ad quæ nos etiam instituta perducant; deinde quid nos velint de se legendo contrahere.

Quid probandum in Expositoribus, & quid in eis vitandum.

Quæ sit erroris origo. 1 Thess. 5. 21.

Nam licet textus planissimus esse videatur, & historicâ relatione reluceat: modò tamen aut * justitiam persuadet, aut impietatem redarguit: aut tolerantiam prædicat, aut vitia mobilitatis accusat: aut superbiam damnat, aut bona humilitatis exaltat: aut inpacatos reprimit, aut charitate plenissimos consolatur: aut aliquid tale commemorat, quod ad probos mores incitet, & à nefariis cogitationibus respectu pietatis abducat. Deus enim, si solis bonis præmia polliceretur, benignitas ipsius neglecta tepesceret: si verò malis jugiter minaretur exitium, desperatio salutis * præcipitaret ad vitia. Et ideò pius Redemptor pro salute nostra utrumque moderatus est; ut & peccatores * denuntiatâ pœnâ terreat, & bonis digna præmia compromittat.

* MSS. *tristitiam.*

* MSS. *præstaret.*

* MS. Aud. *de invita.*

Quapropter ad intentiones librorum generaliter animus erigatur, mentemque nostram in illa contemplatione defigamus, quæ non tantùm auribus sonat, sed oculis interioribus elucescit. Nam & si simplex videatur esse relatio, nihil vacuum, nihil otiosum divinis litteris continetur: sed semper ad utilitatem aliquam dicitur, quod rectissimis sensibus salubriter hauriatur. Et ideò quando bona referuntur, ad imitationem protinus nos erigamus; quando facinora punienda narrantur, operari talia formidemus. Ita fit, ut semper aliquid utilitatis acquiramus, si quapropter referuntur, advertimus.

Nihil vanum in scripturis sacris continetur.

CAPUT

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

Cosmographia à Monachis Legenda.

Julii Oratoris Cosmographia. Vide Salmas. ad Solinum pag. 770. Vossii Melam. pag. 307. Sirmōd. ad Sidon. pag. 7. Ed. in 4.

Marcellini Constantinopolitana & Hierosolymitana descriptio.

** MSS. minutissima ratione.*

Ptolomæi codex Cosmographicus.

COsmographiæ quoque notitiam vobis percurrendam esse non immerito suademus; ut loca singula, quæ in libris sanctis legitis, in qua parte mundi sint posita, evidenter agnoscere debeatis. Quod vobis proveniet absolutè, si libellum a Julii oratoris, quem vobis reliqui, studiosè legere festinetis; qui maria, insulas, montes famosos, provincias, civitates, flumina, gentes, ita quadrifatiâ distinctione complexus est, ut penè nihil libro ipsi desit, quod ad Cosmographiæ notitiam cognoscitur pertinere.

Marcellinus quoque (de quo jam dixi) pari curâ legendus est, qui Constantinopolitanam civitatem, & urbem Jerosolymorum quatuor libellis * minutissimâ narratione descripsit. Deinde Pinacem Dionysii discite breviter comprehensum; ut quod auribus in supradicto libro percipitis, pene oculis intuentibus videre possitis.

Tum si vos notitiæ nobilis cura flammaverit, habetis Ptolemæi codicem, qui sic omnia loca evidenter expressit, ut eum cunctarum regionum pene incolam fuisse judicetis. Eoque fiat, ut uno loco positi (sicut monachos decet) animo percurratis, quod aliquorum peregrinatio plurimo labore collegit.

a Ausonius in Epist. 16. ad Probum Præfectum prætorio meminit Titiani, quem scripsisse Apologos refert, eumque appellat fandi artificem, & paulo post Julium. De eodem accipienda sunt ista verba Capitolini de filio Maximini Augusti loquentis. Oratore (ait) usus est Julio Titiano, filio Titiani senioris, qui provinciarum libros pulcherrimos scripsit, & qui dictus est simia sui temporis, quod cuncta imitatus esset. Vide quæ notat Jacob. Sirmondus in Epist. 1. lib. 1. Sidonii Apollin. Cosmographiæ liber, qui vulgo Æthico tribuitur, in MS. Thuanæo tribuitur Julio Oratori.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

De notis affigendis.

Labor Cassiodori Patrum codices legendo.

ILlud etiam indicandum esse curavimus, ut vos labor noster instrueret, & qualicumque munusculo studium vestræ sanctitatis ornaret (præstante Domino) quantum aut senex, aut longâ peregrinatione fatigatus relegere prævalui, quibusdam codicibus Patrum præsentes notas minio designatas, quæ sunt indices codicum, singulis quibusque locis (ut arbitror) competenter impressi. Nam expositionibus Octateuchi hanc dedimus notam, Oct. Alteram Regum, Reg. Tertiam Psalterii, Ps. Quartam Salomonis, Sal. Quintam Prophetarum, Proph. Sextam Hagiographorum, Hag. Septimam Evangeliorum, Ev. Octavam Epistolis Apostolorum, Ap. Nonam, Actibus Apostolorum & Apocalypsi, Act. &, Aaa. Quas in primordiis codicum, quos tamen sub ipso studio transire prævalui, semper adscripsi; ut vos illas in textu positas sine ambiguitate, possitis agnoscere, si paginas singulas studiosâ mente curratis.

Tunc, si placet, qui tamen plurimâ lectione præsumitis, per tractatores probatissimos imitatio vobis facilè subjacebit. Ita fiet, ut aliud genus expositionis acutissimum pulcherrimumque nascatur; & quod forsitan Priores nostri in commentis suis minimè dilucidaverunt, ibi aliquatenus repeciatur esse declaratum. Idiomata quoque legis divinæ, id est, proprias dictiones tali pp. charactere signavimus; ut ubicumque reperta fuerint, verba ipsa nullâ præsumptione violentur.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

De schematibus ac disciplinis, quæ in Scripturis sacris, & earum Expositoribus inveniuntur.

Utilitas libri sequentis de Artibus & disciplinis declaratur.

ILlud quoque commonendum esse credidimus, quoniam tam in sacris litteris, quam in expositoribus doctissimis multa per schemata, multa per definitiones, multa per artem Grammaticam, multa per artem Rhetoricam, multa per Dialecticam, multa per disciplinam Arithmeticam, multa per Musicam, multa per disciplinam Geometricam, multa per Astronomicam intelligere possumus; non abs re esse instituta sæcularium magistrorum, artes scilicet ac disciplinas cum suis divisionibus in sequenti libro paucis attingere; quatenus & qui talia didicerunt, breviter admoneantur; & qui latius fortasse legere minimè potuerunt, aliquid exinde compendiosa brevitate cognoscant. Est enim rerum istarum procul dubio (sicut & Patribus nostris visum est) utilis & non refugienda cognitio, quando eam in litteris sacris tamquam in origine generalis perfectæque sapientiæ ubique reperis esse diffusam. Nam cùm ibi reddita fuerint atque monstrata, sensus vester ad intelligendum modis omnibus adjuvatur.

Sit ergo antiquorum labor opus nostrum; ut quod illi latius plurimis codicibus ediderunt, nos brevissimè (sicut jam dictum est) secundo volumine collecta pandamus. Et quod illi ad exercendas versutias derivarunt, nos ad veritatis obsequia laudabili devotione revocemus; quatenus quæ inde furtivè sublata sunt, in obsequium rectæ intelligentiæ honestâ conditione reddantur. Opus quidem (ut arbitror) necessarium, sed considerata difficultate perarduum, in duobus libris comprehendere velle divinarum & humanarum fontes copiosissimos litterarum. Ubi Sedulii versus illi dicendi sunt: *Lib. 1.*

> Grandia posco quidem: sed tu dare grandia nosti,
> Quem magis offendit, quisquis sperando tepescit.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

Quid agendum à Monachis, qui artes in libro sequenti positas non intelligunt.

QUod si quorumdam simplicitas fratrum non potuerit, quæ sunt in sequenti libro deflorata cognoscere: quia penè brevitas omnis obscura est, sufficiat eis summatim rerum divisiones, utilitates, virtutesque perpendere, ut ad cognoscendam legem divinam fervidâ mentis intentione rapiantur. Per diversos enim sanctissimos Patres invenient, unde desiderium suum plenissimâ possint ubertate satiare. Tantùm sit legendi sincerus affectus, & intelligendi sobrium votum. Tunc salutaris assiduitas eruditos efficiet, quos in prima fronte profunditas lectionis exter-

nuit: quia non tantum litterati, sed etiam qui litteras nesciunt, accipiunt à Deo sapientiam.

Perfecta sapientia à Deo datur.

Sciamus tamen non in solis litteris positam esse prudentiam: sed perfectam sapientiam dare Deum unicuique prout vult. Nam si tantùm in litteris esset scientia rerum bonarum, qui litteras nesciunt, utique rectam sapientiam non haberent. Sed cùm multi * Agrammati ad verum intellectum perveniant, rectamque fidem percipiant cælitus aspiratam, dubium non est puris ac devotis sensibus Deum concedere, quod eis judicat expedire. Scriptum est enim: *Beatus homo quem tu erudieris Domine: & de lege tua docueris eum.* Quapropter actibus bonis & orationibus assiduis hoc petendum est, ut ad veram fidem, operaque sanctissima, ubi est vita nostra perpetua (Domino comitante) veniamus. Legitur enim: *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam.*

** MSS. agrammatis, id est, à gratia mentis.*

Psal. 93. 12.

Psal. 126. 1.

Cur sæcularium litterarum studia, non sint spernenda.

Verumtamen nec illud Patres sanctissimi decreverunt, ut sæcularium litterarum studia respuantur: quia exinde non minimum ad sacras scripturas intelligendas sensus noster instruitur; si tamen, divina gratia suffragante, notitia ipsarum rerum sobriè, ac rationabiliter inquiratur; non ut in ipsis habeamus spem * provectus nostri: sed per ipsa transeuntes, desideremus nobis à Patre luminum proficuam salutaremque sapientiam debere concedi. Quanti enim philosophi hæc solummodo lectitantes, ad fontem sapientiæ non venerunt, & vero lumine privati, ignorantiæ cæcitate demersi sunt? Quoniam, sicut à quodam dictum est: Numquam potest plenissimè investigari, quod non per viam suam quæritur.

** Ed. profectus.*

Multi iterum Patres nostri talibus litteris eruditi, & in lege Domini permanentes, ad veram sapientiam pervenerunt, sicut beatus Augustinus in libro de doctrina Christiana meminit, dicens: Non aspicimus quanto auro & argento & veste suffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus, & Doctor suavissimus, & Martyr beatissimus: quanto Lactantius: quanto Victorinus, Optatus, Hilarius; nos addimus Ambrosium, ipsumque Augustinum, atque Hieronymum, multosque alios innumerabiles Græcos. Hoc etiam ipse fidelissimus Dei famulus Moyses fecit; de quo scriptum est, quod eruditus fuerit omni sapientiâ Ægyptiorum. * Quos nos imitantes, cautissimè quidem ac incunctanter utrasque doctrinas, si possumus, legere festinemus. Quis enim audeat habere dubium, ubi virorum talium multiplex præcedit exemplum? Scientes plane (sicut sæpe jam dictum est) rectam veramque sapientiam Dominum posse concedere, sicut ait liber sapientiæ: *Sapientia à Domino Deo est, & cum illo fuit semper, & permanet in æternum.*

Lib. 2. cap. 40

Act. 7. 22.

** MS. Aud. ... 4.*

Eccl. 1. 1.

Sapientia toto labore & desiderio exquirenda.

Quapropter toto nisu, toto labore, totis desideriis exquiramus, ut ad tale tantumque munus, Domino largiente, pervenire mereamur. Hoc enim nobis est salutare, proficuum, gloriosum, perpetuum: * quod nulla mors, nulla mobilitas, nulla possit separare oblivio: sed in illa suavitate patriæ, cum Domino faciet æternâ exultatione gaudere. Quod si alicui fratrum (ut meminit Virgilius:)

** Ed. quoniam.*

Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis,

ut nec humanis nec divinis litteris perfectè possit erudiri: aliquâ tamen scientiæ mediocritate suffultus, eligat certè quod sequitur:

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes.

Quia nec ipsum est à Monachis alienum hortos colere, agros exercere, & pomorum fœcunditate gratulari; legitur enim in Psalmo centesimo vigesimo septimo: *Labores manuum tuarum manducabis: beatus es, & bene tibi erit.*

Non est alienum à Monachis hortos colere, & agros exercere.

Psal. 127. 2.

Quod si hujus studii requirantur auctores, de hortis scripsit pulcherrimè *a* Gargilius Martialis, qui & nutrimenta olerum, & virtutes eorum diligenter exposuit; ut ex illius commentarii lectione (præstante Domino) unusquisque & saturari valeat & sanari; quem vobis inter alios codices reliqui. Pari etiam modo in agris colẽdis, in apibus, in columbis, necnon & piscibus alendis inter cæteros Columella & Æmilianus auctores probabiles extiterunt. Sed Columella sexdecim libris per diversas agriculturæ species eloquens ac facundus illabitur, disertis potius, quàm imperitis accommodus; ut operis ejus studiosi non solum communi fructu, sed etiam gratissimis epulis expleantur. *b* Æmilianus etiam facundissimus explanator duodecim libris de hortis, vel pecoribus aliisque rebus * plenissimâ lucidatione disseruit; quem vobis inter alios lectitandum (Domino præstante) dereliqui.

De hortis colendis scripsit Gargilius Martialis.

De Agricultura, Columella & Æmilianus.

** Ed. planissima.*

Hæc tamen cùm peregrinis atque ægrotantibus præparantur, fiunt cælestia, quamvis videantur esse terrena. Quale est enim languentes aut dulcibus pomis reficere, aut columbarum fœtibus enutrire, aut piscibus alere, aut mellis suavitate mulcere? Nam cùm vel aquam frigidam Dominus in nomine suo pauperibus præcipiat offerri; quantò gratius erit diversis egentibus escas suavissimas dare, pro quibus in judicio fructum multiplicatâ possitis mercede percipere. Non debet negligi, undecumque potest homini probabiliter subveniri.

Quæ peregrinis & ægrotis præparantur, fiunt cælestia.

Matth. 10, 42.

a Hujus meminit Lampridius in vita Alexandri Severi pag. 359. Et Palladius Rutilius in mense Aprili subtitulo 3. de hortis. Rem miram (ait) de ocymo Martialis affirmat. Idem in mense Martio tit. 9. Hæc omnia Gargilius Martialis asserit.

b Existimo intelligi illum qui dicitur Palladius Rutilius Taurus Æmilianus vir illustris, qui scripsit libros de re rustica, & hodie extant editi. Hic etiam nominatur ab Isidoro Originum libr. 17. cap. 1. Vide quæ de propriis nominibus mediæ ætatis observavit Jac. Sirmondus in Præfat. ad Sidonium Apolin.

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

De Positione Monasterii Vivariensis, sive Castelliensis.

INvitat siquidem vos locus Vivariensis Monasterii ad multa peregrinis & egentibus præparanda, quando habetis hortos irriguos, & piscosi amnis Pellenæ fluenta vicina; qui nec magnitudine undarum suspectus habetur, nec exiguitate temnibilis. Influit vobis arte moderatus, ubicumque necessarius judicatur, & hortis vestris sufficiens & * molinis. Adest enim cùm desideratur; & cùm vota compleverit, remotus abscedit. Sic quodammodo * ministerio devotus existens, ut nec * oneret importunus, nec possit deesse cùm quæritur. Maria quoque vobis ita subjacent, ut piscationibus variis pateant; & captus piscis, cùm libuerit, vivariis possit includi. Fecimus enim illic (juvante Domino)

Etiam nunc extat hoc Monasterium Vivariense. Vide 2. partem vitæ Cassiod. Num. 3.

** lege molendinis.*

** Ed. Monasterio.*

** MSS. horret*

grata receptacula, ubi sub claustro fideli vagetur piscium multitudo; ita consentanea montium speluncis, ut nullatenus se sentiat captum, cui libertas est escas sumere, & per solitas se cavernas abscondere. Balnea quoque congruenter ægris præparata corporibus jussimus ædificari: ubi fontium perspicuitas decenter illabitur, quæ & potui gratissima cognoscitur & lavacris. Ita fit, ut monasterium vestrum potiùs quæratur ab aliis, quàm vos extranea loca justè desiderare possitis. Verùm hæc, ut scitis, oblectamenta sunt præsentium rerum, non spes futura fidelium; istud transiturum, illud sine fine est mansurum. Sed illic positi, ad illa potiùs desideria transferamus, quæ nos faciant regnare cum Christo.

Cassiani lib. de institutione Monachorum sedulò legendus.

Cassianum Presbyterum, qui conscripsit de Institutione fidelium Monachorum sedulò legite, & libenter audite. Qui inter ipsa initia sancti propositi, octo principalia vitia dicit esse fugienda. Hic noxios motus animorum ita competenter insinuat, ut excessus suos hominem pene videre faciat, & vitare compellat, quos antea confusione caliginis ignorabat. Qui tamen de libero arbitrio à beato Prospero jure culpatus est. Unde monemus, ut in rebus talibus excedentem sub cautela legere debeatis. Cujus dicta Victor * Martyritanus Afer Episcopus ita (Domino juvante) purgavit, & quæ minus erant addidit, ut ei rerum illarum palma meritò conferatur. Quem inter alios de Africæ partibus citò nobis credimus esse dirigendum. Cætera verò genera monachorum vehementer accusat. Sed vos, charissimi fratres (Deo juvante) eas partes eligite, quas salubriter cognoscitur ille laudasse.

Cassianus à beato Prospero cu patus.

*MSS. *Martaritanus. Victor Martyritanus Cassiani dicta purgavit.*

Nam si vos in Monasterio Vivariensi (sicut credere dignum est) divinâ gratiâ suffragante, cœnobiorum consuetudo competenter * erudiat, & aliquid sublimius defæcatis animis optare contingat, habetis montis Castelli secreta suavia, ubi velut Anachoritæ (præstante Domino) feliciter esse possitis. Sunt enim remota & * imitantia eremi loca, quando muris pristinis ambientibus probantur inclusa. Quapropter vobis aptum erit eligere exercitatis jam, atque probatissimis, illud habitaculum, si priùs in corde vestro fuerit præparatus ascensus. Legendo enim cognoscitis unum de duobus, quid aut desiderare, aut tolerare possitis. Tantum est, ut conversationis probitate servata, qui non valet alios sermonibus docere, morum videlicet instruat sanctitate.

* Ed. *andiat. Baron. adjuvat.*

* Ed. *emicantia.*

CAPUT TRIGESIMUM.

De Antiquariis, & commemoratione Orthographiæ.

Antiquariorum Encomium.

EGo tamen fateor votum meũ, quod inter vos quæcumque possunt corporeo labore compleri, *a* Antiquariorum mihi studia (si tamen veraciter scribant) non immeritò forsitan plus placere; quòd & mentem suam relegendo Scripturas divinas salubriter instruant, & Domini præcepta scribendo, longè latèque disseminent. Felix intentio, laudanda sedulitas, manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, salutem mortalibus tacitam dare, & contra diaboli surreptiones illicitas calamo atramentoque pugnare. Tot enim vulnera satanas accipit, quot *b* Antiquarius Domini verba describit. Uno itaque loco situs, operis sui disseminatione per diversas provincias vadit. In locis sanctis legitur labor ipsius: audiunt populi, unde se à prava voluntate convertant, & Domino purâ mente deserviant. Operatur absens de opere suo. Nequeo dicere vicissitudinem illum de * tot bonis non posse percipere: si tamen non cupiditatis ambitu, sed recto studio talia noscatur efficere. Verba cælestia multiplicat homo, & quadam significatione comprobabili (si fas est dicere) tribus digitis scribitur, quod virtus sanctæ Trinitatis effatur. O spectaculum bene considerantibus gloriosum! Arundine currente verba cælestia describuntur; ut unde diabolus caput Domini in Passione fecit percuti, inde ejus calliditas possit extingui. Accedit etiam laudibus eorum, quòd factum Domini aliquo modo videntur imitari, qui legem suam (licet figuraliter sit dictum) omnipotentis digiti operatione conscripsit. Multa quidem sunt, quæ de tam insigni arte referantur: sed sufficit eos dici librarios, qui * liberè Domino justitiæque deserviunt.

* Ed. *doctorum bonis.*

* Ed. *libris Domini.*

Sed ne tanto bono mutatis litteris, scriptores verba vitiosa permisceant, aut ineruditus emendator nesciat errata corrigere: Orthographos antiquos legant, id est, Vellium Longum, Curtium Valerianum, Papirianum, Adamantium Martyrium de V & B, ejusdem de primis, mediis, atque ultimis syllabis, ejusdem de B littera trifariam in nomine posita, & Eutichen de aspiratione, sed & Focam de differentia generis. Quos ego, quantùm potui, studiosâ curiositate collegi. Et ne quempiam memoratorum codicum obscuritas derelicta turbaret: quoniam antiquarum declinationum permixtione * promaxima parte confusi sunt, magno studio laboris incubui, ut in libro sequestrato atque composito, qui inscribitur de Orthographia, ad vos defloratæ regulæ pervenirent, & dubietate sublatâ liberior animus viam emendationis incederet. Diomedem quoque & Theoctistum aliqua de tali arte conscripsisse comperimus; qui si inventi fuerint, vos quoque eorum deflorata colligite. Fortè & alios invenire possitis, per quos notitia vestra potiùs instruatur. Isti tamen qui memorati sunt, si assiduo studio relegantur, omnem vobis caliginem ignorationis abscindunt; ut quod hactenus ignoratum est, habeatur ex maxima parte notissimum.

Orthographos antiquos collegit Cassiodorus.

* Ed. *propriè partes confusæ.*

Liber Cassiodori de Ortographia.

His etiam addidimus in codicibus cooperiendis doctos artifices; ut litterarum sacrarum pulchritudinem facies desuper decora vestiret: exemplum illud Dominicæ figurationis ex aliqua parte forsitan imitantes, qui eos, quos ad cœnam æstimavit invitandos, in gloria cælestis convivii stolis nuptialibus operuit. Quibus multiplices species facturarum in uno codice depictas (ni fallor) decenter expressimus; ut qualem maluerit

Cooperiendorum codicum artifices instituit Cassiodorus.

a In fragmento damnationis Theodori Episcopi Cæsareæ Cappadociæ facta à Vigilio Papa. Qui domui tuæ sedens Antiquarios pretio charo indultos, ea quæ jurata te voce non esse facturum usque constitutum tempus frequentius firmaveras, conscripsisti. Ubi puto legi debere: Antiquarios pretio charo conducens. Petrus Damiani in Epistola apud Baronium tom. xi. pag. 294 licet ego dictare fortè quid valeam, deest Antiquarius qui transcribat.

b Hic fere D. Hieronymus in Epitaphio Nepotiani in fine. Hoc ipsum quod dicto, quod scribitur, quod relego, quod emendo de vita mea tollitur, quot puncta Notarii, tot meorum sunt damna temporum.

studiosus tegumenti formam ipse sibi possit eligere. Paravimus etiam nocturnis vigiliis mechanicas lucernas, conservatrices illuminantium flammarum, ipsas sibi nutrientes incendium, quæ humano ministerio cessante, prolixè custodiant uberrimi luminis abundantissimam claritatem: ubi olei pinguedo non deficit, quamvis flammis ardentibus jugiter torreatur.

Lucernas perpetuas invenerat Cassiodorus.

Sed nec horarum modulos passi sumus vos ullatenus ignorare, qui ad magnas utilitates humani generis noscuntur inventi. Quapropter horologium vobis unum, quod Solis claritas indicet, præparasse cognoscor: alterum verò aquatile, quod die noctuque horarum jugiter indicat quantitatem: quia frequenter nonnullis diebus Solis claritas abesse cognoscitur; miroque modo in terris aqua peragit, quod Solis flammeus vigor desuper modulatus excurrit. Ita, quæ natura divisa sunt, ars humana fecit ire concorditer: in quibus fides rerum tantâ veritate consistit, ut quod ab utrisque geritur, per internuntios æstimes esse constitutum. Hæc ergo procurata sunt, ut milites Christi certissimis signis admoniti, ad opus divinum exercendum, quasi tubis clangentibus evocentur.

Horologia duo etiam præparavit.

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

De Monachis curam infirmorum habentibus.

SEd & vos alloquor fratres egregios, qui humani corporis salutem sedulâ curiositate tractatis, & confugientibus ad loca sanctorum, officia beatæ pietatis impenditis: tristes passionibus alienis, de periclitantibus mœsti, *a* susceptorum dolore confixi, & in alienis calamitatibus mœrore proprio semper attoniti; ut sicut artis vestræ * peritiam decet, languentibus sincero studio serviatis, ab illo mercedem recepturi, à quo possunt pro temporalibus æterna retribui. Et ideo discite quidem naturas herbarum, commixtionesque specierum sollicitâ mente tractate: sed non ponatis in herbis spem, non in humanis consiliis sospitatem. Nam quamvis medicina legatur à Domino constituta, ipse tamen sanos efficit, qui vitam sine * dubitatione concedit; scriptum est enim: ***Omne quod facitis in verbo aut in opere, in nomine Domini Iesu facite, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum.*** Quòd si vobis non fuerit Græcarum litterarum nota facundia, imprimis habetis herbarium Dioscoridis, qui herbas agrorum mirabili proprietate disseruit, atque depinxit. Post hæc, legite Hippocratem atque Galenum Latinâ linguâ conversos, id est, Therapeutica Galeni ad Philosophum Glauconem destinata, & Anonymum quemdam, qui ex diversis auctoribus probatur esse collectus. Deinde Aurelii Cœlii de medicina, & Hippocratis de herbis & curis, diversosque alios medendi arte compositos, quos vobis in Bibliothecæ nostræ sinibus reconditos, Deo auxiliante, dereliqui.

** Ed. peritia decet.*

Ecclesiast. 38. 4.

** Ed. fine.*

Coloss. 3. 17.

a Sic Paulinus Epist. de Gazophyla. Symmachus lib. 5. Epist. 39.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

Exhortatio Cassiodori ad Monachos, & Abbates Chalcedonium & Geruntium.

QUapropter omnes, quos Monasterii septa concludunt, tam Patrum regulas, quàm Præceptoris proprii jussa servate, & libenter quæ vobis salubriter imperantur, efficite: quia magnæ remunerationis est præmium, sine aliquo murmure præceptis salutaribus obedire. Vos autem viros sanctissimos Abbates Chalcedonium & Geruntium deprecor, ut sic cuncta disponatis, quatenus gregem vobis creditum (præstante Domino) ad beatitudinis dona perducere debeatis. Peregrinum igitur ante omnia suscipite, eleemosynam date, nudum vestite, esurienti panem frangite: quoniam iste verè dicendus est consolator, qui miseros consolatur. Ipsos autem rusticos, qui ad vestrum monasterium pertinent, bonis moribus erudite, quos adjectarum pensionum pondere non gravetis; scriptum est enim: ***Iugum meum suave est, & onus meum leve.*** Illud verò quod familiare rusticis comprobatur, furta nesciant, lucos colere prorsus ignorent, vivant innoxio proposito, & simplicitate felici. Secundò illis ordo conversationis purissimus imponatur, frequenter ad monasteria sancta conveniant, ut erubescant vestros se dici, & non de vestra institutione cognosci. Sciant etiam Deum ubertatem agris eorum dignanter infundere, si eum fideliter consueverint invocare.

Rustici à Monachis erudiendi.

Matth. 11. 30

* Facta est itaque vobis quædam urbs propria, cives religiosi: in qua si concorditer & spiritualiter (Domino præstante) transigitis, cælestis jam patriæ præfiguratione gauderis. Nolite amare desidiam, quam Domino cognoscitis odiosam. Præstò vobis sunt sanctarum scripturarum instrumenta dogmatica cum expositoribus suis, qui verè sunt florigeri campi, cælestis paradisi poma suavia, unde & fideles animæ salubriter imbuantur, & linguæ vestræ non caduco, sed fructifero nimis instruantur eloquio. Quapropter desideranter introite mysteria Domini, ut sequentibus iter indicare possitis: quia magnæ verecundiæ pondus est habere quod legas, & ignorare quod doceas. Et ideo futuræ beatitudinis memores, vitas Patrum, confessiones fidelium, passiones martyrum legite constanter (quas inter alia in *a* Epistola sancti Hieronymi ad Chromatium & Heliodorum destinata, procul dubio reperitis) qui per totum orbem terrarum floruêre; ut sancta imitatio vos provocans, ad cælestia regna perducat. Scientes, quia non solum in agone sanguinis, aut in virginitate carnis positæ sunt coronæ: sed & omnes, qui (juvante Deo) vitia sui corporis vincunt, recteque credunt, palmam sanctæ remunerationis accipiunt. Sed ut faciliùs (sicut dictum est) mortiferas mundi delectationes, noxiaque blandimenta, Domino præstante, vincatis, & sitis hujus sæculi (sicut de beatis legitur) transeuntes, ad illud semper primi Psalmi festinate remedium salutare, ut legem Domini diebus noctibusque meditemini. Tunc non inveniet inimicus protervus locum, cùm totum Christus occupaverit animum. Nam & Pa-

** Ed. Data.*

Desidia Domino odiosa.

a Baronius Præfat. in Martyrolog. Roman. cap. 7. dubitat an sit Hieronymi.

Epist. 4. ad Rusticum.

ter Hieronymus pulchrè complexus est, dicens: Ama lectionem scripturarum, & carnis vitia non amabis.

Dicite mihi, viri prudentissimi, quid beatius quàm illum habere propitium, quem iratum non valemus effugere? Nam si Præfectum vox præconis enuntiet, si *a* carpentum ipsius strepentibus rotis transire noscamus, nonne omnes voluptates cordis abjicimus, dum aspectum ipsius reverentiamque metuimus? Deus intonat per convexa cæli, fulgura demonstrat in nubibus, frequenter commovet fundamenta terrarum, & proh dolor! præsentia ipsius non timetur, qui ubique totus & omnipotens esse cognoscitur. Quapropter absentem Judicem non credamus, & rei ad ipsius tribunalia non veniemus. Qui minus peccat, gratias agat, quoniam non est desertus à Domini misericordia, ut præceps laberetur ad vitia. Qui plurimùm deliquit, incessanter exoret; nemo se ad excusationes perfidas, & subdola vota convertat. Reos nos fateamur, qui absolutè delinquimus. Nihil est stultius quàm illi velle mentiri, cui nullatenus probatur illudi. Parata est misericordia, si petatur mente purissimâ. Nulla est causa deterior apud pium Judicem, nisi quando subjectus suam negligit sospitatem.

Deus ubique totus, & præsens.

Quæ à peccatoribus erga Deum agenda.

Oremus ergo, fratres charissimi, quatenùs qui humano generi tam magna largitus est, ut ovem perditam reportare suis humeris dignaretur, & per incorporationis beneficium rumperet vincula peccatorum, ut ignaris atque alienatis fidei arcana patefaceret, baptisma donaret, martyrium concederet, eleemosynas fieri suaderet, sanctâ quoque nos orationis institutione purgaret, remittere nos fratribus peccata præciperet, ut ipse quoque similiter debita nostra laxaret, ut converteremus errantes, quatenus erroris nostri ligamina solverentur; ut pœnitentiam summo studio quæreremus, ut haberemus abundantiam charitatis erga Deum, & proximum nostrum. Super his etiam communicationem corporis & sanguinis sui clementissimus Redemptor indulsit; quatenus pietas Creatoris hinc maximè possit intelligi, cùm nos tantis beneficiis (si tamen eum puro corde quæramus) fecisset absolvi. Addat ipse quoque nunc cumulum muneribus suis, sensus nostros illuminet, corda nostra purificet, ut scripturas sanctas mente purissimâ cognoscere mereamur, & mandata ipsius suffragante nobis ejus gratiâ compleamus.

a Præfectus Urbis carpento ferebatur. Vide variar. lib. 6. cap. 3.

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

Oratio Cassiodori.

** Ed. professum.*

PRæsta Domine legentibus *provectum, quærentibus legem tuam peccatorum omnium remissionem; ut qui desiderio magno ad lumen scripturarum tuarum pervenire cupimus, nullis peccatis caligantibus obscuremur. Attrahe nos ad te virtute omnipotentiæ tuæ; non relinquas suâ voluntate vagari, quos pretioso sanguine redemisti. Imaginem tuam in nobis non sinas obscurari, quæ si te* præstante defendatur, semper egregia est. Non diabolo, non nobis liceat tua dona subvertere: quia totum fragile est, quicquid tibi nititur obviare. Audi nos pie Rex contra peccata nostra, & prius illa à nobis remove, quàm nos per ea justè possis in tua examinatione damnare.

** Ed. præsente.*

Quid nostra nobis insidiatur iniquitas, quid contra nos delicta confligunt, creaturam tuam evertere cupiunt, quæ nullâ substantiæ firmitate consistunt? Dicat certè diabolus, cur nos insaturabili dolore persequitur? Numquid illi consilium dedimus, ut tibi Domino superbus existeret, & de beatitudine collatâ caderet, cùm tantæ per te virtutis insignia possideret? Sufficiat quod nos in Adam perculit. Quare nos quotidianis deceptionibus impius calumniator insequitor? Et sicut ille à gratia tua per culpam suam cecidit, nos quoque, ut ab eadem separemur, exquirit. Concede Domine contra hostem crudelissimum, pium tuæ defensionis auxilium; ut sicut ille fragilitatem nostram non desinit impetere: ita tuis possit viribus confusus abscedere. Non permittas, bone Rex, in nobis sævissimum hostem sua vota complere, qui te graviter elegit offendere. Quid nos sicut leo rugiens circuit, quærens quem devoret contendit? *1. Petr. 5. 8.* Semel illi in baptismate sacro renuntiavimus, semel tibi Domine credere professi sumus; tales nos per tuam defensionem concede servari, quales nos fieri per aquam regenerationis Creator altissime præstitisti. Qui tui esse cœpimus, alium dominum nesciamus. Tuâ gratiâ redempti sumus, tua mandata te donante faciamus. Si nos relinquis, ille nos tergiversator invadit: indefectus atque impudens semper assistit, lucra sua computans humanas ruinas. Blanditur, ut decipiat; instigat, ut perimat; maximè per corpus nostrum animas decipit; & ita labilis per desideria humana diffunditur, ut nullâ pene providentiâ, nullo prorsus consilio sentiatur. Longum est per cuncta discurrere. Tali quis possit obsistere, nisi tu Domine illi decreveris obviare? Quid enim de nobis possit facere, qui te in nostro corpore ausus fuit per subdola machinamenta tentare? Exaudi nos ô Custos hominum: hîc nos ab illo indulgentiâ tuâ libera, qui nos trahere nititur ad gehennam. Cum illo sortem non habeamus, ut tecum, Domine, habere possimus. Vindica fabricam tuam ab illo qui destruit: damnari alios non faciat, qui seipsum damnavit: sed potiùs ille cum suis pereat, qui perdere cuncta festinat.

Iniquitas & diabolus nobis semper insidiantur.

Epilogus.

Eia nunc charissimi fratres, festinate in scripturis sanctis proficere, quando me cognoscitis pro doctrinæ vestræ copia, adjutorio Dominicæ gratiæ, tanta vobis & talia congregasse. Conferte nunc legentes vicissitudinem rerum, ut pro me jugiter Domino supplicare dignemini: quoniam scriptum est: *Orate pro invicem, ut salvemini.* *Jacob. 5. 16.* O inæstimabilis pietas virtusque Creatoris, quando in commune utile esse promittitur, si pro nobis invicem pio Domino supplicemus!

Explicit liber Magni Aurelii Cassiodori Senatoris de Institutione Divinarum Litterarum.

MAGNI AURELII CASSIODORI SENATORIS.

De Artibus ac Disciplinis Liberalium Litterarum.

PRÆFATIO.

Liber divinarum lectionũ 33 titulis comprehẽsus.

Hic liber sæcularium lectionum 7. tantum titulis absolvetur, & cur

UPERIOR liber, Domino præstante, completus, Institutionem videlicet divinarum continet lectionum; hic triginta tribus titulis noscitur comprehensus. Qui numerus ætati Dominicæ probatur accommodus, quando mundo peccatis mortuo æternam vitam præstitit, & præmia credentibus sine fine concessit. Nunc tempus est, ut aliis septem titulis sæcularium lectionum præsentis libri textum percurrere debeamus; qui tamen calculus per septimanas sibimet succedentes in se continuè revolutus, usque ad totius orbis finem semper extenditur.

De septenario numero, & quid scriptura S. per eum intelligat.

Psal. 118. 164.
Psal. 33. 2.
Prov. 9. 1.
Exod. 25. 37.
Apocal. 1. 4. 11. 12.

Sciendum est plane, quoniam frequenter quicquid continuum atque perpetuum Scriptura sancta vult intelligi, sub isto numero comprehendit; sicut dicit David: *Septies in die laudem dixi tibi*; cùm tamen alibi profiteatur: *Benedicam Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo.* Et Salomon: *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem.* In Exodo quoque dixit Dominus ad Moysen: *Facies lucernas septem, & pones eas super candelabrum, ut luceant ex adverso.* Quem numerum Apocalypsis in diversis rebus omnino commemorat; qui tamen calculus ad illud nos æternum tempus trahit, quod non potest habere defectũ. Meritò ergo ibi semper commemoratur, ubi perpetuum tempus ostenditur.

Arithmetica dotata, quando creatura Dei sub numero, pondere & mensura facta est.

Sap. 11. 21.
Matth. 10. 30
Matth. 6. 27.
Isai. 40. 12.
Prov. 8. 28. 29.

Sic Arithmetica disciplina dotata est, quando rerum Opifex Deus dispositiones suas sub numeri, ponderis, & mensuræ quantitate constituit; sicut ait Salomon; *Omnia in numero, mensura, & pondere fecisti.* Creatura siquidem Dei sic numero facta cognoscitur, quando ipse in Evangelio ait: *Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt.* Sic creatura Dei constituta est in mensura; sicut ipse in Evangelio testatur: *Quis autem vestrũm cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?* Item Isaias Propheta dicit: *Qui cælum metitur palmo, & terram tenet clausa manu.* Rursus creatura Dei probatur facta sub pondere; sicut ait in Proverbiis Salomon: *Et librabat fontes aquarum*; & paulo post: *Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram.* Quapropter opere Dei singularizato, magnificæ res necessariâ definitione conclusæ sunt; ut sicut eum omnia condidisse credimus: ita & quemadmodum facta sunt, aliquatenus disceremus.

Opera diaboli nec pondere, nec mensura nec numero continentur.

Psal. 13. 3.

Cur Deus omnes creaturas singulari moderatione distinxerit?

Unde datur intelligi mala opera diaboli nec pondere, nec mensura, nec numero contineri: quoniam quicquid agit iniquitas, justitiæ semper adversum est; sicut & tertius decimus Psalmus meminit, dicens: *Contritio, & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt: non est timor Dei ante oculos eorum.* Isaias quoque dicit: Dereliquerunt Deum Sabaoth, & ambulaverunt per vias distortas. Revera mirabilis, & summè sapiens Deus, qui omnes creaturas suas singulari moderatione distinxit: ne aliquid eorum fœda confusio possideret. Unde Pater Augustinus in libro 4. de Genesi ad litteram minutissimè disputavit.

**Hic incipiũt MSS. codd.*

Modò jam secundi voluminis intremus initia, quæ pauló diligentiùs audiamus; * Intentus nobis est de arte Grammatica, sive Rhetorica, vel de disciplinis aliqua breviter velle conscribere; quarum rerum principia necesse est nos inchoare; dicendumque priùs est de arte Grammatica, quæ est videlicet origo & fundamentum Liberalium litterarum.

Liber unde dictus.

Liber autem dictus est à libro, id est, arboris cortice dempto atque liberato, ubi ante copiam chartarum Antiqui carmina describebant. Scire autem debemus, sicut Varro dicit, utilitatis alicujus causâ omnium artium extitisse principia.

Unde ars dicta.

Ars verò dicta est, quòd nos suis regulis arctet

atque constringat. Alii dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute doctrinæ, quam diserti viri uniuscujusque bonæ rei scientiam vocant.

Secundò de arte Rhetorica, quæ propter nitorem ac copiam eloquentiæ suæ, maximè in civilibus quæstionibus, necessaria nimis, & honorabilis æstimatur.

Tertiò de Logica, quæ Dialectica nuncupatur. Hæc, quantum Magistri sæculares dicunt, disputationibus subtilissimis ac brevibus vera sequestrat à falsis.

Quartò de Mathematica, quæ quatuor complectitur disciplinas, id est, Arithmeticam, Geometricam, Musicam, & Astronomicam. Quam Mathematicam Latino sermone doctrinalem possumus appellare; quo nomine licet omnia doctrinalia dicere valeamus, quæcumque docent: hæc sibi tamen commune vocabulum propter suam excellentiam propriè vindicavit; ut Poëta dictus, intelligitur Virgilius: Orator enuntiatus, advertitur Cicero; quamvis multi & Poëtæ, & Oratores in Latina lingua esse doceantur; quod etiam de Homero, atque Demosthene Græcia facunda concelebrat.

Cur Mathematica doctrinalis vocetur?

Mathematica verò est scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectu à materia separantes, vel ab aliis accidentibus, solâ ratiocinatione tractamus. Sic totius voluminis ordo quasi quodam * vade promissus est.

Quid sit Mathematica?

* Ed. *vado.*

Nunc quemadmodum pollicita sunt, per divisiones definitionesque suas, Domino juvante, reddamus: quia duplex quodammodo discendi genus est, quando & linealis descriptio imbuit diligenter aspectum, & * per aurium præparatum intrat auditum. Nec illud quoque tacebimus, quibus auctoribus tam Græcis, quam Latinis, quæ dicimus, exposita claruerunt; ut qui studiose legere voluerit, quibusdam * compendiis introductus, lucidiùs Majorum dicta percipiat.

Duplex discendi genus.

* Ed. *post.*

* MSS. *Reg. & Sang. competentiis.*

EXPLICIT PRÆFATIO.

Capitula Libri.

Caput. 1. De Grammatica.
2. De Rhetorica.
3. De Dialectica.
4. De Arithmetica.
5. De Musica.
6. De Geometria.
7. De Astronomia.

CAPUT PRIMUM.

Institutio de Arte Grammatica.

Grammatica à litteris nomen accepit, sicut vocabuli ipsius derivatus sonus ostendit; quas primus omnium Cadmus sexdecim tantùm legitur invenisse, easque Græcis studiosissimis tradens, reliquas ipsi vivacitate animi suppleverunt. De quarum formulis atque virtutibus, Helenus, atque Priscianus subtiliter Attico sermone locuti sunt. Grammatica verò, est peritia pulchrè loquendi ex Poëtis illustribus, * Oratoribusque collecta. Officium ejus est sine vitio dictionem prosalem metricamque componere. Finis verò elimatæ locutionis vel scripturæ, inculpabili placere peritia.

Unde Grammatica nomen acceperit?

Quid sit Grammatica?

* MSS. *Auctoribus.*

Sed quamvis Auctores superiorum temporum de arte Grammatica ordine diverso tractaverint, suisque sæculis honoris decus habuerint, ut Palæmon, Phocas, Probus, & Censorinus: nobis tamen placet in medium Donatum deducere, qui & pueris specialiter aptus, & tironibus probatur accommodus. Cujus gemina commenta reliquimus, ut supra quod ipse * planus est, fiat clarior dupliciter explanatus. Sed & sanctum Augustinum propter simplicitatem fratrum breviter instruendam, aliqua de eodem titulo scripsisse reperimus, quæ vobis lectitanda reliquimus: ne quid rudibus deesse videatur, qui ad tantæ scientiæ culmina præparantur.

Qui de Grammatica ornatius scripserint?

Gemina commenta in artem Donati Cassiodorus composuit.

* MS. *Sanger. Latinus.*

Donatus igitur in secunda parte ita disceptat.

De Voce Articulata.
De Littera.
De Syllaba.
De Pedibus.
De Accentibus.
De Posituris, seu Distinctionibus.
Et iterum de Partibus Orationis octo.
De Schematibus.
De Etymologiis.
De Orthographia.

Vox articulata, est aër percussus, sensibilis auditu, quantum in ipso est. *Quid sit vox articulata.*

Littera, est pars minima vocis articulatæ. *Quid Littera.*

Syllaba, est comprehensio litterarum, vel unius vocalis enuntiatio, temporum capax. *Quid Syllaba.*

Pes, est syllabarum & temporum certa dinumeratio. *Quid pes.*

Accentus, est vitio carens vocis artificiosa pronuntiatio. *Quid Accentus.*

Positura, sive distinctio, est moderatæ pronuntiationis apta repausatio. *Quid Positura.*

Partes autem orationis sunt octo, Nomen, Pronomen, Verbum, Adverbium, Participium, Conjunctio, Præpositio, Interjectio. *Partes orationis sunt octo.*

Nomen, est pars orationis cum casu, corpus aut rem propriè communiterve significans; propriè, ut Roma, Tiberis: communiter, ut urbs, fluvius. *Quid sit nomen.*

Pronomen, est pars orationis, quæ pro nomine posita, tantumdem pene significat, personamque interdum recipit. *Quid Pronomen.*

Verbum, est pars orationis cum tempore & persona sine casu. *Quid verbum.*

Adverbium, est pars orationis, quæ adjecta verbo, significationem ejus explanat atque implet; ut, jam faciam, vel non faciam. *Quid Adverbium.*

Participium, est pars orationis, dicta quòd partem capiat nominis, partemque verbi; recipit enim à nomine genera & casus, à verbo tempora & significationes, ab utroque numeros & figuras. *Quid Participium.*

Conjunctio, est pars orationis annectens, ordinansque sententiam. *Quid Conjunctio.*

Præpositio, est pars orationis, quæ præposita aliis partibus orationis, significationem earum aut mutat, aut complet, aut minuit. *Quid Præpositio.*

Interjectio, est pars orationis significans mentis affectum voce inconditâ. *Quid interjectio.*

Schemata, sunt transformationes sermonum *Quid Schemata.*

vel ſententiarum, ornatus cauſâ poſitæ; quæ à quodam Artigrapho nomine Sacerdote collecta, ſunt numero nonaginta octo: ita tamen, ut quæ à Donato inter vitia poſita ſunt, in ipſo numero collecta claudantur. Quod & mihi quoque durum videtur vitia dicere, quæ auctorum exemplis, & maximè legis divinæ auctoritate firmantur. Hæc Grammaticis Oratoribuſque communia ſunt: quæ tamen in utraque parte probabiliter reperiuntur apiata.

Addendum eſt etiam de Etymologiis, & Orthographia, de quibus alios ſcripſiſſe certiſſimum eſt.

Quid Etymologia.

Etymologia eſt aut vera aut veriſimilis demonſtratio, declarans ex qua origine verba deſcendant.

Quid Orthographia.

Orthographia eſt rectitudo ſcribendi nullo errore vitiata, quæ manum componit & linguam. Hæc breviter dicta ſufficiant.

Cæterùm qui ea voluerit latiùs pleniùſque cognoſcere, cum præfatione ſua codicem legat, quem noſtrâ curioſitate formavimus, id eſt, Artem Donati, cui de Orthographia librum, & alium de Etymologiis inſeruimus, quartum quoque de Schematibus Sacerdotis adjunximus; quatenus diligens lector in uno codice reperire poſſit, quod arti Grammaticæ deputatum eſſe cognoſcit.

Nomen & verbum tantùm orationis partes adſeruit Ariſtoteles.

Sed quia continentia magis artis Grammaticæ dicta eſt, curavimus aliqua de nominis verbique regulis pro parte ſubjicere, quas rectè tantùm Ariſtoteles orationis partes adſeruit.

DE NOMINIBUS.

Nominis partes ſunt.

Qualitas, ποιότης.
Comparatio, σύγκρισις.
Genus, γένος.
Numerus, ἀριθμός.
Figura, σχῆμα.
Caſus, πτῶσις.

Pronominis partes.

Qualitas.
Genus.
Numerus.
Figura.
Perſona.
Caſus.

GRæca nomina, quæ apud nos in us; ut, vulgus, pelagus, virus, Lucretius viri dicit; quamquam rectiùs inflexum maneat. Secundæ ſpecies ſunt, quæ per obliquos caſus creſcunt, & genitivo ſingulari in is litteras exeunt; ut, genus, nemus: ex quibus quædam u in e mutant; ut olus oleris, ulcus ulceris: quædam in o, ut nemus nemoris, pecus pecoris. In dubitationem veniunt fœnus & ſtercus in e, an in o mutent: quoniam quæ in nus ſyllabam finiunt, u in e mutant; ut, vulnus, ſcelus, funus, & funeratos dicimus. Fœnus enim exemplo non debet nocere, cùm inter dubia genera ponatur. Item veteres ſtercoratos agros dicebant, non ſterceratos.

In S littera finita nomina, præcurrentibus n vel r, omnia ſunt unius generis: niſi quæ ante ſ, r habent, interdum d recipiunt, ut ſocors ſocordis: interdum i, ut ſolers, iners.

In plurali quoque, excepto genitivo & accuſativo, omnibus caſibus ſimiliter declinantur. Nam quædam in um genitivo, accuſativo in es exeunt, ut Mars, ars: quædam in ium, ut ſapiens, patiens, & ob hoc accuſativi eorum in eis exeunt. Pleraque autem ex his nomina tribus generibus communia ſunt, & in litteram quam habent, neutra in nominativo plurali dant etiam genitivis reliquorum generum, cum quibus communia ſunt.

In T littera, neutra tantùm nomina quædam, pauca finiuntur; ut git, quod non declinatur; ut caput, ſinciput. Quidam cùm lac dicunt, adjiciunt i, propter quod facit lactis: ſed Virgilius.

Lac mihi non æſtate novum, non frigore defit.

quippe cùm nulla apud nos nomina in duas mutas exeant, & ideo veteres lacte in nominativo dixerant.

X littera terminat quædam, in quibus omnia communia in ium exeunt in genitivo plurali; ob hoc accuſativo in i & s. Plurima verò genitivo in u & m, non præcurrente i, & ob hoc in e & s accuſativo exeunt; nam in reliquis conſentiunt. Ut pote cùm ſingulariter omnia nominativa & vocativa habeant genitivum in i & s, agant dativum in i littera: ablativum in e vel i definiant, adjectâque m accuſativum definiant impleantque: pluraliter verò dativum ablativúmque in bus ſyllaba finiunt.

Nam de cæteris, quibus diſſident Veteres, quidam atrocum & ferocum, qua ratione omnium x littera finitorum una ſpecies videbitur. Huic x litteræ omnes vocales præferuntur; ut capax, frutex, pernix, atrox, redux. Ex iis nominibus quædam in nominativo producuntur, quædam corripiuntur: quædam conſentiunt in nominativo, in obliquis diſſentiunt. Pax enim, & rapax, item rex & pumex, item nux & lux, etiam primam poſitionem variant ad nix & nutrix. Item nox & atrox ſic in prima poſitione conſentiunt, ut diſcrepent per obliquos.

Et illud animadvertendum eſt, quædam ex iis x litteram in g, quædam in c per declinationes compellere. Lex enim legis, grex gregis facit, ut pix picis, nux nucis. Nam in his quæ non ſunt monoſyllaba, nunquam non x littera genitivo in c convertitur; ut frutex fruticis, ferox ferocis. Supellex autem, & ſenex, & nix, privilegio quodam contra rationem declinantur: quoniam ſupellex duabus ſyllabis creſcit, quod vetat ratio; & ſenex ut in nominativo item genitivo diſſyllabus manet, cùm omnia x litterâ terminata creſcant. Et nix nec in c convertitur, ut pix: nec in g ut rex: ſed in u conſonans, in vocalem tranſire non poſſit.

In plurali autem genitivo, ablativus ſingularis formas vertit. Nam in a aut o terminatus, in rum exit, e correpta in um: producta, in rum: i terminatus in um. Dativus & ablativus pluralis a in is exeunt & in bus. Quæ præcepta in ſcholis ſunt tritiora: ſed quotiens in is exeunt, longa ſyllaba terminantur: quoties in bus, brevi. Decurſis nominum regulis, æquum eſt conſequenter adjicere canones verborum primæ conjugationis.

DE

DE VERBIS.

Partes verbi sunt.

Qualitas.
Conjugatio.
Genus.
Numerus.
Figura.
Tempus.
Persona.

Qualitas Verbi.

Modi,
Indicativi, ὁριστική.
Imperativi, προστακτική.
Optativi, εὐκτική.
Conjunctivi, ὑποτακτική.
Infinitivi, ἀπαρέμφατος.

Genus Verbi.

Activa, ἐνεργητικά.
Passiva, παθητικά.
Communia, κοινά.

Tempus χρόνος.

Præsens, ἐνεστώς.
Præteritum, παρεληλυθώς.
Futurum, μέλλων.
Imperfectum, παρατατικός.
Perfectum, παρακείμενος.
Plusquam perfectum, ὑπερσυντελικός.
Infinitum, ἀόριστος.

VErba quæ vel in o littera, vel alia præcedente vocali terminantur, vel præeunte vocali qualibet, formas habet quatuor.

Secundæ conjugationis correptæ verba, formas habent viginti. Sic quæcumque verba indicativo modo, tempore præsenti, persona prima, in o littera terminantur, formas habent sex, quæ voces formas habent duas. Quæ nulla præcedente vocali in o littera terminantur, formas habent duodecim.

Tertiæ conjugationis productæ verba, quæ indicativo modo, tempore præsenti, persona prima in o littera terminantur, formas habent quinque. Quæcumque autem verba cujuscumque conjugationis indicativo modo, tempore præsenti, persona prima, vel nulla præcedente vocali, vel qualibet alia præcedente, in o littera terminantur, eorum declinatio hoc numero formarum continetur. De quibus singulis dicam.

Primæ conjugationis verba indicativo modo, tempore præsenti, persona prima, aut in o littera nulla alia præcedente vocali terminantur, ut amo, canto: aut eo, ut commeo, calceo: aut io, ut lanio, satio: aut uo, ut æstuo, continuo. Primæ conjugationis verba imperativo modo, tempore præsenti ad secundam personam in a littera producta terminantur; ut amo, ama: canto, canta: infinito modo ad imperatiuum modum, in re syllaba, manente productione terminantur; ut ama, amare: canta, cantare. Item prima conjugatio, quæ indicativo modo, tempore præterito, specie absoluta, adjectâ ad imperatiuum vi syllaba, manente productione terminantur; ut Commeo, commea, commeavi: Lanio, lania, laniavi: Satio, satia, satiavi. Eodem modo, eodem tempore, specie inchoativa, adjectâ ad imperativum modum in bam syllaba terminantur; ut commea commeabam, lania laniabam, æstua æstuabam. Prima conjugatione, eodem modo, eodem tempore, specie recordativa, adjectis ad imperativum modum veram syllabis, terminantur partes: ut Commea commeaveram, lania, laniaveram, æstua æstuaveram. Prima conjugatione, eodem modo, tempore futuro, adjecta ad imperatiuum modum bo syllaba, terminantur; ut Commea commeabo, lania laniabo, æstua æstuabo.

Quæ verò indicativo modo, tempore præsenti, ad primam personam in o littera, nulla alia præcedente vocali terminantur, ea indicativo modo, tempore præterito, specie absoluta & exacta, quatuor modis proferuntur.

Et est primus, qui similem regulam his habet. Qui indicativo modo, tempore præsenti, prima persona penultimam vocalem habet: ut Amo, ama, amavi, amabam, amaveram, amabo, amare.

Secundus est, qui o in i convertit ultimam in præterito perfecto, penultimam in plusquam perfecto e corripit; ut Adjuvo, adjuvi, adjuveram.

Tertius, qui similem quidem regulam habet primi modi, sed detracta a littera defungit; ut Seco, secavi, secaveram, secabo, secare. Facit enim specie absoluta secui, & exacta secueram.

Quartus est, qui per geminationem syllabæ profertur; ut Sto, sta, steti, steteram, stabo, stare. Huic simile Do, da, dedi, dabam, dederam, dabo, dare, correpta littera a contra regulam, in eo quod est, dabam, dabo, dare.

Proferuntur secundæ conjugationis verba, quæ indicativo modo, tempore præsenti, persona prima, in eo litteris terminantur; ut Video, vides; moneo mones. Secundæ conjugationis verba, indicativo modo, tempore præsenti, ad secundam personam in e littera producta, terminantur; ut Video, vide; moneo, mone. Secundæ conjugationis verba, infinito modo, adjecta ad imperativum modum re syllaba, manente productione terminantur; ut Vide, videre; mone, monere. Secundæ conjugationis verba, indicativo modo, tempore præterito, specie absoluta & exacta, septem modis declinantur; & est primus, qui formam regulæ ostendit. Nam forma hæc est; cùm secundæ conjugationis verbum, indicativo modo, tempore præterito quidem perfecto, adjecta ad imperativum modum vi syllaba, manente productione.

CAPUT SECUNDUM.

De Arte Rhetorica.

ARtium aliæ sunt positæ in inspectione, id est, cognitione & æstimatione rerum, qualis est Astrologia: nullum exigens actum, sed ipso rei, cujus studium habet, intellectu contenta, quæ θεωρητική vocatur. Alia in agendo, cujus in hoc finis est, ut ipso actu perficiatur, nihilque post actum operis relinquat, quæ πρακτική dicitur, qualis saltatio est. Alia in effectu, quæ operis, quod oculis subiicitur consummatione, finem *Artes in tres partes dividuntur.*

accipiunt, quam [illegible] appellamus, qualis est pictura.

Orationis duo sunt genera.

Duo sunt Genera orationis: altera perpetua, quæ Rhetorica dicitur: altera concisa, quæ Dialectica; quas quidem Zeno adeo conjunxit, ut hanc compressæ in pugnum manus, illam explicatæ similem diverit.

Initium dicendi dedit natura, initium artis observatio.

Initium dicendi dedit natura: initium artis observatio. Homines enim sicut in Medicina, cùm viderent alia salubria, alia insalubria ex observatione eorum effecerant artem.

Facultas orandi tribus consummatur.

Facultas orandi consummatur naturâ, arte, exercitatione; cui partem quartam adjiciunt quidam imitationem, quam nos arti subjicimus.

Tria debet præstare Orator.

Tria sunt quæ præstare debet Orator; ut doceat, moveat, delectet. Hæc enim clarior divisio est, quàm eorum qui totum opus in res, & in affectus partiuntur.

In suadendis tria imprimis spectanda. *Quæ sint partes suadendi.*

In suadendo ac dissuadendo tria primùm spectanda sunt; quid sit de quo deliberetur: qui sint qui deliberent: quis sit qui suadeat rem, de qua deliberatur. Omnis deliberatio de dubiis fit. Partes suadendi sunt honestum, utile, necessarium. Quidam, ut Quintilianus, δυνατὸν; hoc est possibile, approbat.

Quare Proœmium à Græcis dicitur.

Clarè partem hanc ante ingressum rei, de qua dicendum sit, ostendunt. Nam sive propterea quod οἴμη cantus est, & Citharœdi pauca illa, quæ antequam legitimum certamen inchoent, emerendi favoris gratia canunt, Proœmium cognominarunt. Oratores quoque ea, quæ priusquam causam exordiantur, ad conciliandos sibi judicum animos præloquuntur, Proœmii appellatione signarunt. Sive quod οἶμον Græci viam appellant id, quod ante ingressum rei ponitur, sic vocari est institutum.

Quæ sit Proœmii causa.

Causa Proœmii hæc est, ut auditorem, quò sit nobis in cæteris partibus accommodatior, præparemus. Id fit tribus modis, si benevolum, attentum, docilemque feceris; & in reliquis partibus haud minus, præcipuè tamen in initiis necesse est animos judicum præparare.

Quid differt Proœmium ab Epilogo.

Quidam putarunt quòd in Prœmio præterita, in Epilogo futura dicantur. Quintilianus autem eo quod in ingressu parciùs & modestiùs prætentanda sit judicis misericordia: in Epilogo verò liceat totos effundere affectus, & fictam orationem induere personis, & defunctos excitare, & pignora reorum perducere, quæ minus in proœmiis sunt usitata.

De Narratione.

Narratio aut tota pro nobis est, aut tota pro adversariis, aut mixta ex utrisque. Si erit tota pro nobis, contenti simus his tribus partibus, ut judex intelligat, meminerit, credat, nec quicquam reprehensione dignum putet.

Notandum, ut quoties exitus rei satis ostendit priora, debemus hoc esse contenti, quò reliqua intelliguntur; satius est narrationi aliquot superesse, quàm deesse; nam supervacua cum tædio dicuntur: necessaria cum periculo subtrahuntur. Quæ probatione tractaturi sumus, personam, causam, locum, tempus, instrumentum, occasionem narratione delibabimus. Multæ sæpe in una causa sunt narrationes. Non semper eo ordine narrandum, quo res gesta est. Ἐπιδιήγησις fit ad augmentum vel invidiæ, vel miserationis, vel in adversis. Initium narrationis à persona fier, & ea si nostra est, ornetur: si aliena, infametur. Et hæc cum suis accidentibus ponitur. Finis narrationis fit, cùm eò perducitur expositio; unde quæstio oriatur.

De Egressionibus.

Egressus est, vel egressio, hoc est, παρέκβασις, cùm intermissâ parum re propositâ, quiddam interseritur delectationis utilitatisve gratiâ. Sed hæ sunt plures, quæ per totam causam varios excursus habent; ut laus hominum locorumque; ut descriptio regionum, expositio quarundam rerum gestarum, vel etiam fabulosarum.

Sed indignatio, miseratio, invidia, convitium, excusatio, conciliatio, maledictorum refutatio, & similia: omnis amplificatio, minutio, omnis affectus, genus de luxuria, de avaritia, religione, officiis cum suis argumentis subjecta similium rerum, quia cohærent, egredi non videntur. Areopagitæ damnaverunt puerum, cornicum oculos eruentem; qui putantur nihil aliud judicasse, quàm id signum esse perniciosissimæ mentis, multisque malo futuræ si adolevisset.

De Credibilibus.

Credibilium tria sunt genera: unum firmissimum, quia ferè semper accidit; ut, liberos à parentibus amari. *Tria sunt Credibilium genera.*

Alterum velut propensius, eum qui rectè valeat, in crastinum perventurum.

Tertium tantum non repugnans; ab eo in domo furtum factum, qui domui fuit.

Argumenta unde ducantur.

Ducuntur argumenta à personis, causis, tempore; cujus tres partes sunt, præcedens, conjunctum, insequens. Si agimus, nostra confirmanda sunt priùs; tum ea, quæ nostris opponuntur, refutanda. Si respondemus, sæpiùs incipiendum à refutatione. Locuples & speciosa & imperiosa vult esse Eloquentia.

De Conclusione.

Conclusio, quæ peroratio dicitur, duplicem habet rationem; ponitur enim aut in rebus, aut in affectibus rerum, repetitio & congregatio, quæ Græcè ἀνακεφαλαίωσις dicitur, à quibusdam Latinorum renumeratio dicitur, & memoriam auditoris reficit, & totam simul causam ponit ante oculos; ut etiam si per singulos minus valebant, turbâ moveantur: ita tamen ut breviter eorum capita cursimque tangantur. Sed tunc fit, ubi multæ causæ, vel quæstiones inferuntur; nam si brevis & simplex est, non est necessaria. *Conclusio duplicem habet rationem.*

De Affectibus.

Affectuum duæ sunt species, quas Græci ἦθος & πάθος vocant, hoc est, quasi mores & affe- *Affectuum duæ sunt species.*

ctus concitatos; & πάθος quidem affectus concitatos: ἦθος verò mites atque compositos; in illis vehementes motus, in his lenes: & πάθος quidem imperat, ἦθος persuadet; hi ad perturbationem, illi ad benevolentiam prævalent. Et est πάθος temporale, ἦθος verò perpetuum; utraque ex eadem natura: sed illud majus, hoc minus, ut amor πάθος, charitas ἦθος; πάθος concitat, ἦθος sedat.

In adversos plus valet invidia, quàm convitium: quia invidia adversarios, convitium nos invisos facit. Nam sunt quædam, quæ si ab imprudentibus excidant, stulta sunt; cùm simulamus, venusta creduntur. Bonus altercator vitio iracundiæ careat; nullus enim rationi magis obstat affectus, & fert extra causam plerumque, & deformia convitia facere ac mereri cogit, & nonnunquam in ipsos judices incitatur; quoniam sententiæ, verba, figuræ, coloresque sunt occultiores quæstiones ingenio, cura, exercitatione.

Orator vitio iracundiæ careat, & quare.

Conjectura omnis, aut de re est, aut de animo. Utriusque tria tempora sunt, præteritum, præsens, & futurum. De re & generales quæstiones sunt, & definitæ; id est, & quæ non continentur personis, & quæ continentur. De animo quæri non potest, nisi ubi persona est; & de facto, cùm de re agitur, aut quid factum sit in dubium venit, aut quid fiat, aut quid futurum sit, & reliqua similia.

De Amphibologia.

Innumerabiles sunt Amphibologiæ species.

Amphibologiæ species sunt innumerabiles, adeò ut Philosophi quidam putent nullum esse verbum, quod non plura significet genera, aut admodum pauca; aut enim vocibus singulis accidi per ὁμωνυμίαν. aut conjunctis per ambiguam constructionem.

Quando fiat vitiosa oratio.

Vitiosa oratio fit, cùm inter duo nomina medium verbum ponitur.

De oppositionibus.

Oppositiones & si contrariæ non sint, sed dissimiles: verumtamen si suam figuram servant, sunt nihilominus antitheta.

Naturalis quæstio est, quæ est temporalis; sicut cùm quæ sunt per ordines temporum acta, narrantur. Nunc ad artis Rhetoricæ divisiones definitionesque veniamus; quæ sicut extensa atque copiosa est; ita à multis & claris scriptoribus tractata dilatatur.

Quid sit Rhetorica.

Rhetorica unde dicta.

Rhetorica dicitur à copia deductæ locutionis influere. Ars autem Rhetorica est, sicut magistri tradunt sæcularium Litterarum, bene dicendi scientia in civilibus quæstionibus. Orator igitur est vir bonus, dicendi peritus, ut dictum est in civilibus quæstionibus. Oratoris autem officium est, appositè dicere ad persuadendum. Finis, persuadere dictione, quatenus rerum & personarum conditio videtur admittere in civilibus quæstionibus: unde nunc aliqua breviter assumemus, ut nonnullis partibus indicatis, penè totius artis ipsius summam virtutemque intelligere debeamus.

Quid sit Orator, ejus officium, & finis.

Quid sint civiles quæstiones, & quomodo dividuntur.

Civiles quæstiones sunt secundum Fortunatianum Artigraphum novellum, quæ in communem animi conceptionem possunt cadere; id est, quà unusquisque potest intelligere, cùm de æquo quæritur & bono. Dividuntur in causam, & quæstionem. Causa est res, quæ habet in se controversiam in dicendo positam, personarum certarum interpositione: quæstio autem, est res, quæ habet in se controversiam in dicendo positam, sine certarum personarum interpositione.

DE PARTIBUS RHETORICÆ.

Partes Rhetoricæ sunt quinque.

Inventio.
Dispositio.
Elocutio.
Memoria.
Pronuntiatio.

Quid sit Inventio.

Inventio est ex cogitatio rerùm verarum aut verisimilium, quæ causam probabilem reddunt.

Quid Dispositio.

Dispositio est rerum inventarum in ordinem pulchra distributio.

Quid Elocutio.

Elocutio est idoneorum verborum ad inventionem accommodata perceptio.

Quid Memoria.

Memoria est firma animi rerum ac verborum ad inventionem perceptio.

Quid Pronuntiatio.

Pronuntiatio est ex rerum & verborum dignitate, vocis & corporis decora moderatio.

De Generibus causarum.

Genera causarum Rhetoricæ sunt tria.

Genera causarum Rhetoricæ sunt tria principalia. Demonstrativum, Deliberativum, Judiciale:

Demonstrativum & ostentativum ἐγκωμιαστικόν ἐπιδεικτικόν	In laude In vituperatione
Deliberativum & suasorium dicitur Συμβουλευτικόν	In suasione. In dissuasione.
Judiciale Δικανικόν	In accusatione, & defensione In præmii pensione, & negatione.

Quid sit Demonstrativum genus.

Demonstrativum genus est, cùm aliquid demonstramus, in quo est laus & vituperatio, hoc est, quando per hujusmodi descriptionem ostenditur aliquis, atque cognoscitur; ut psalmus 28. & alia vel loca vel psalmi plurimi, ut: *Domine in cælo misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua. Justitia tua sicut montes Dei*, & reliqua.

Quid Deliberativum.

Deliberativum genus est, in quo est suasio & dissuasio, hoc est quid appetere, quid fugere, quid docere, quid prohibere debeamus.

Quid Judiciale.

Judiciale genus est, in quo est accusatio & defensio, vel præmii pensio & negatio.

De Statibus.

Status causarum aut sunt rationales, aut legales. Quid sit status.

Status Græcè στάσις. Status causarum sunt aut rationales, aut legales. Status verò dicitur ea

a Hæ sunt quæstiones an huic, an cum hoc, an hoc tempore, an hac lege, an apud ipsum. Quidquid præter istas quinque partes in oratione dicitur, egressio est. Hæc παρέκβασις, quoniam à recto dicendi itinere deflectitur qualibet inserendo.

res, in qua causa consistit. Fit autem ex intentione & depulsione, vel constitutione.

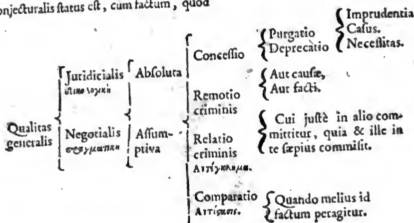
Statum alii vocant constitutionem, alii quæstionem, alii quod ex quæstione appareat.

Status rationales secundum generales quæstiones sunt quatuor. { Conjectura. Finis. Qualitas. Translatio.

1. Conjecturalis status est, cum factum, quod ab alio objicitur, ab adversario pernegatur. *Quid sit Conjecturalis status.*

2. Finitivus status est, cùm id quod objicitur, non hoc esse contendimus: sed quid illud sit, adhibitis definitionibus approbamus. *Quid finitivus.*

3. Qualitas est, cùm qualis res sit, quæritur; & quia de vi & genere negotii controversia est, constitutio generalis vocatur.

Quid sit Qualitas Juridicialis. Juridicialis est, in qua æqui & recti natura, & præmii & pœnæ ratio quæritur.

Quid Negotialis. Negotialis est, in qua, quid juris ex civili more & æquitate sit, consideratur.

Quid Absoluta. Absoluta est, quæ ipso in se continet juris & injuriæ quæstionem.

Quid Assumptiva. Assumptiva est, quæ ipsa ex se nihil dat firmi, aut recusationem foris, aut aliquid defensionis assumit.

Quid Concessio. Concessio est, cùm reus non id quod factum est, defendit: sed, ut ignoscatur, postulat; quod nos ad pœnitentes* probavimus pertinere.

** Comment. in Psal. pag. 369 1. & 103. 1.*

Quid Remotio criminis. Remotio criminis est, cùm id crimen quod infertur ab se & ab sua culpa, vi & potestate in alium reus dimovere conatur.

Quid Relatio criminis. Relatio criminis est, cùm ideo jure factum dicitur, quod aliquis ante injuriam lacessierit.

Quid Comparatio. Comparatio est, cùm aliud aliquod alterius factum honestum aut utile contenditur, quod, ut fieret illud quod arguitur, dicitur esse commissum.

Quid Purgatio. Tres habet partes. Purgatio est, cùm factum quidem conceditur, sed culpa removetur. Hæc partes habet tres, Imprudentiam, casum, necessitatem. Imprudentia est, cùm scisse se aliquid is qui arguitur, negat. Casus est, cùm demonstratur aliquam fortunæ vim obstitisse voluntati. Necessitas est, cùm vi quadam reus id quod fecerit, fecisse se dixerit.

Quid sit Deprecatio. Deprecatio est, cùm & peccasse, & consultò peccasse reus confitetur; & tamen, ut ignoscatur, postulat. Quod genus perraro potest accidere.[a]

Quid Translatio. 4. Translatio dicitur, cùm causa ex eo pendet, cùm non aut is agere videtur, quem oportet: aut non cùm eo, qui oportet: aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oporteat. Translationi adjicitur Constitutio, quòd actio translationis & commutationis indigere videtur.

a Ubi adversariis omnia conceduntur, & per solas lacrymas supplices defenditur reus.

Satus Legales sunt quinque { Scriptum & voluntas. Ῥητὸν ϰ̀ διάνοια. Leges contrariæ. Ambiguitas. Ἀμφιβολία. Collectio, sive Ratiocinatio. Συλλογισμός. Definitio Legalis.

Quid scriptū & voluntas. Scriptum & voluntas est, quando verba ipsa videntur cum sententia scriptoris dissidere.

Quid legis contrariæ status. Legis contrariæ status est, quando inter se duæ leges, aut plures discrepare videntur.

Quid Ambiguitas. Ambiguitas est, cùm id quod scriptum est, duas aut plures res significare videtur.

Quid Collectio. Collectio, quæ & Ratiocinatio nuncupatur, est quando ex eo quod scriptum est, invenitur.

Quid Definitio legalis. Definitio legalis est, cùm vis verbi quasi definitivâ constitutione, in qua posita sit, quæritur.

Status à quibusdam 18. à Tullio verò 19. numerantur. Status ergo tam rationales, quam legales à quibusdam decem & octo connumerati sunt. Cæterum secundum Rhetoricos Tullii decem & novem inveniuntur, propterea quòd Translationem inter Rationales principaliter adfixit status. Unde seipsum etiam Cicero (sicut superiùs dictum est) reprehendens, Translationem Legalibus statibus applicavit.

De Controversia.

Controversia ex Cicerone triplex est. Omnis controversia, sicut ait Cicero, aut simplex est, aut juncta, aut ex comparatione.

Quid sit Conjectura simplex. Simplex est, quæ absolutam continet unam quæstionem, hoc modo: Corinthiis bellum indicemus, an non.

Quid juncta.[a] Juncta, est ex pluribus quæstionibus, in qua plura quæruntur hoc pacto: Carthago diruatur: an Carthaginiensibus reddatur, an eo colonia deducatur.

Quid ex comparatione. Ex comparatione, utrum potius, an quod po-

a Et si juncta erit considerandum erit, utrum ex pluribus quæstionibus juncta sit, an ex aliqua cōparatione.

tissimum quæritur ad hunc modum: utrum exercitus contra Philippum in Macedoniam mittatur, qui sociis sit auxilio: an teneatur in Italia; ut quàm maximæ contra Annibalem copiæ sint.

DE GENERIBUS CAUSARUM.

Genera causarum sunt quinque.

Honestum.
Admirabile.
Humile.
Anceps.
Obscurum.

Quid honestũ causæ genus. Admirabile quod est præter opinionum hominũ constitutum. Quid Admirabile. Quid Humile Quid Anceps Quid Obscurum.

Honestum causæ genus est, cui statim sine oratione nostra favet auditoris animus.

Admirabile, à quo est alienatus animus eorum, qui audituri sunt.

Humile est, quod negligitur ab auditore, & non magnopere attendendum videtur.

Anceps in quo aut judicatio dubia est, aut causa & honestatis & turpitudinis particeps, ut benevolentiam pariat, & offensionem.

Obscurum, in quo aut tardi auditores sunt, aut difficilioribus ad cognoscendum negotiis causam implicata est.

DE PARTIBUS RHETORICÆ.

Partes orationis Rhetoricæ sunt sex.

Exordium.
Narratio.
Partitio.
Confirmatio.
Reprehensio.
Conclusio, sive Perotatio.

Quid sit Exordium.

Exordium, est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem.

Quid Narratio.

Narratio, est rerum gestarum, aut ut gestarum expositio.

Quid Partitio.

Partitio est, quæ si rectè habita fuerit, illustrem & perspicuam totam efficit orationem.

Quid Confirmatio.

Confirmatio est, per quam argumentando nostræ causæ fidem, & authoritatem, & firmamentum adjungit oratio.

Quid Reprehensio.

Reprehensio est per quam argumentando adversariorum confirmatio diluitur, aut elevatur.

Quid Conclusio.

Conclusio est exitus & determinatio totius orationis, ubi interdum & Epilogorum allegatio flebilis adhibetur.

Duos libros de Rethorica composuit Cicero, quos M. Victorinus commentatus est.

Hæc licet Cicero Latinæ eloquentiæ Lumen eximium, per varia volumina copiosè nimis & diligenter effuderit, & in arte Rhetorica duobus libris videatur amplexus; quorum Commenta à Mario Victorino composita, in Bibliotheca mea vobis reliquisse cognoscor.

Quintilianus Doctor egregius in Rhetorica docenda.

Quintilianus etiam Doctor egregius, qui post fluvios Tullianos singulariter valuit implere quæ docuit, virum bonum dicendi peritum à primâ ætate suscipiens, per cunctas artes, ac disciplinas nobilium litterarum erudiendum esse monstravit. Libros autem duos Ciceronis de arte Rhetorica, & Quintiliani duodecim institutionum judicavimus esse jungendos; ut nec codicis excresceret magnitudo, & utrique dum necessarii fuerint, parati semper occurrant.

Fortunatianus tria volumina de Rhetorica confecit.

Fortunatianum verò Doctorem novellum, qui tribus voluminibus de hac re subtiliter minutèque tractavit, in pugillari codice aptè forsitan, congruenterque redegimus; ut & fastidium lectori tollat, & quæ sunt necessaria competenter insinuet. Hunc legat qui brevitatis amator est, nam cum opus suum in multos libros non tetenderit: plurima tamen acutissimâ ratiocinatione disseruit. Quos codices cum præfatione sua in uno corpore reperietis esse collectos.

DE RHETORICA ARGUMENTATIONE.

Rhetorica Argumentatio fit.

Rhetorica Argumentatio tractatur.

- Ἐπαγωγή. Aut per Inductionem cujus membra sunt hæc.
  - Propositio
  - Illatio quæ & Assumptio dicitur.
  - Conclusio.
- Ἀπόδειξις est certa quædam argumenti conclusio vel ex consequentibus, vel repugnantibus. Aut per Ratiocinationem de Argumentis, in quo nomine complectuntur, quæ Græci dicunt. Ἀπόδειξις.
  - Ἐνθυμήματα.
    - Ἐνθύμημα, est commentum, vel commentio, hoc est mentis conceptio.
      - Convincibili.
      - Ostentabili.
      - Sententiabili.
      - Exemplabili.
      - Collectitio.
    - Παρενθύμημα, qui est imperfectus syllogysmus, atque Rethoricus, sicut Fortunatianus dicit, in generibus explicatur.
  - Ἐπιχειρήματα.
    - Ἐπιχείρημα, est sententia cum ratione, Latinè dicitur Executio, vel Approbatio, vel Argumentum.
    - Παρεπιχείρημα verò, qui est Rhetoricus & latior syllogysmus est.
      - Aut Tripertitus.
      - Aut Quadripertitus.
      - Aut quinquepertitus.

Argumentatio dicta est quasi argutæ mentis oratio.

Argumentatio est enim oratio ipsa, qua inventum probabiliter exequimur argumentum.

Inductio est oratio, qua rebus non dubiis capramus assensionem ejus, cum quo instituta est, sive inter Philosophos, sive inter Rhetores, sive inter Sermocinantes.

Propositio inductionis est, quæ similitudines concedendæ rei unius inducit, aut plurimarum.

Illatio inductionis est, quæ & assumptio dicitur, quæ rem de qua contenditur, & cujus causa similitudines adhibitæ sunt introducit.

Conclusio inductionis est, quæ aut concessionem illationis confirmat, aut quid ex ea conficiatur, ostendit.

Ratiocinatio est oratio, quâ id de quo est quæstio comprobamus.

Enthymema igitur est, quod Latinè interpretatur mentis conceptio, quam imperfectum syllogismum solent Artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus hæc argumenti forma consistit: quando id quod ad fidem pertinet faciendam, utitur syllogismorum lege prætermissa; ut est illud: Si tempestas vitanda est, non est igitur navigandum. Ex sola enim propositione & conclusione constat esse perfectum: unde magis oratoribus, quàm dialecticis convenire judicatum est. De dialecticis autem syllogismis suo loco dicemus.

Convincibile est, quod evidenti ratione * convincitur; sicut fecit Cicero pro Milone. Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si * puteris per vos restitui posse, noletis.

Ostentabile est, quod certa rei demonstratione constringit; sic Cicero in Catilinam: Hic tamen vivit, imò etiam in Senatum venit.

Sententiale est, quod sententia generalis addicit; ut apud Terentium: Obsequium amicos, veritas odium parit.

Exemplabile est, quod alicujus exempli comparatione eventum similem comminatur; sicut Cicero in Philippicis dicit: Te miror, Antoni, quorum facta * imitere, eorum exitus, non * perhorrescere.

Collectivum est, cùm in unum, quæ argumentata sunt, colliguntur; sicut ait Cicero pro Milone: Quem igitur cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela, quem jure, quem loco, quem tempore non est ausus: hunc injuria, alieno tempore cum periculo capitis non dubitavit occidere.

Præterea secundum Victorinum Enthymematis altera est definitio. Ex sola propositione, sicut jam dictum est, ita constat Enthymema; ut est illud: Si tempestas vitanda est, non est navigatio requirenda. Ex sola assumptione; ut est illud: Sunt autem qui mundum dicant sine divina administratione discurrere. Ex sola conclusione; ut est illud: Vera est igitur divina * sententia. Ex propositione & assumptione; ut est illud: Si inimicus est, occidit. Inimicus autem est: & quia illi deest conclusio, Enthymema vocatur. Sequitur Epichirema.

Epichirema est, quod superiùs diximus, descendens de ratiocinatione latior excursio Rhetorici syllogismi, latitudine distans & productione sermonis à dialecticis syllogismis, propter quod Rhetoribus datur.

Tripertitus, epichirematicus syllogismus est, qui constat membris tribus: id est, propositione, assumptione, conclusione.

Quadripertitus est, qui constat membris quatuor: propositione, assumptione, & una propositionis sive assumptionis conjuncta probatione, & conclusione.

Quinquepertitus est, qui constat membris quinque: id est, propositione, & probatione, assumptione, & ejus probatione, & conclusione. Hunc Cicero ita facit in arte Rhetorica: Si deliberatio & demonstratio genera sunt causarum, non possunt rectè partes alicujus generis causæ putari. Eadem enim res, alii genus, alii pars esse potest: idem genus, & pars esse non potest, vel cætera; quousque syllogismi hujus membra claudantur. Sed videro quantum in aliis partibus lector suum exercere possit ingenium.

Memoratus autem Fortunatianus in tertio libro meminit de oratoris memoria, de pronuntiatione, & voce, unde tamen Monachus cum aliqua utilitate discedit: quando ad suas partes non improbè videtur attrahere, quod illi ad exercendas controversias utiliter aptaverunt. Memoriam siquidem lectionis divinæ recognita cautela servabit, cùm in supradicto libro ejus vim qualitatémque cognoverit: artem verò pronuntiationis in divinæ legis effatione concipiet. Vocis autem diligentiam in psalmodiæ decantatione custodiet. Sic instructus in opere sancto redditur, quamvis libris sæcularibus occupetur.

Nunc ad Logicam, quæ & Dialectica dicitur, sequenti ordine veniamus, quam quidam disciplinam, quidam artem appellare maluerunt, dicentes: quando apodicticis, id est, probabilibus disputationibus aliquid disserit, disciplina debeat nuncupari: quando verò aliquid verisimile tractat, ut sunt syllogismi sophistici, nomen artis accipiat. Ita utrumque vocabulum pro argumentionis suæ qualitate promeretur.

CAPUT TERTIUM.

De Dialectica.

Dialecticam primi Philosophi in dictionum suarum quidem argumentationibus habuerunt: non tamen ad artis redegere peritiam. Post quos Aristoteles, ut fuit * disciplinarum omnium diligens inquisitor, ad regulas quasdam hujus doctrinæ argumenta perduxit, quæ priùs sub certis præceptionibus non fuerunt. Hic libros faciens exquisitos, Græcorum scholam multiplici laude decoravit; quem nostri non perferentes diutiùs alienum, translatum expositúmque Romanæ eloquentiæ contulerunt. Dialecticam verò, & Rhetoricam Varro in novem disciplinarū libris tali similitudine definivit. Dialectica & Rhetorica est, quod in manu hominis pugnus adstrictus, & palma distensa: illa brevi oratione argumenta concludens, ista facundiæ campos copioso sermone discurrens: illa verba contrahens, ista distendens.

Dialectica siquidem ad differendas res acutior: Rhetorica ad illa, quæ nititur docenda, facundior. Illa ad scholas nonnumquam venit, ista ju-

a Argumentum est argutæ mentis indicia quod per indagationes probabiles, rei dubiæ perficit fidem, per exempla confirmans: ut est: Noli æmulari in malignantibus: quoniam tanquam fœnum, &c.

* MS. convincit. * Ed. puteris. * M. G. imitaris. * M. G. pertimescere. * MS. scientia. * Ed. doctrinarum.

giter procedit in forum: illa requirit rarissimos studiosos, hæc * frequentes populos. Sed priusquam de syllogismis dicamus, ubi totius Dialecticæ utilitas & virtus ostenditur, oportet de ejus initiis, quasi quibusdam elementis, pauca disserere; ut sicut est à Majoribus distinctus ordo, ita & nostræ dispositionis currat intentio. Consuetudo itaque est doctoribus philosophiæ, antequam ad Isagogen veniant exponendam, divisionem philosophiæ paucis attingere: quam nos quoque servantes, præsenti tempore non immeritò credimus intimandam.

* MSS. *frequenter.*

Philosophiæ divisio.

Divisio Philosophiæ.

Philosophia dividitur secundum Aristotelem.
- In Inspectivam, θεωρητικήν, hæc dividitur in
  - In Naturalem.
  - Doctrinalem. hæc dividitur
    - In Arithmeticam.
    - Musicam.
    - Geometricam.
    - Astronomicam.
  - Divinam.
- Et Actualem πρακτικήν hæc dividitur in,
  - Moralem. ἠθικήν.
  - Dispensativam. οἰκονομικήν.
  - Civilem. πολιτικήν.

Aliter.
- ἠθική.
- οἰκονομική.
- πρακτική.

- νομοθετικόν.
- δικαστικόν.

Definitio Philosophiæ.
- θεωρητική.
  - φυσική.
- πρακτική.
  - λογική.
  - ἠθική.

Quid sit Philosophia & quomplex.

Φιλοσοφία ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ. Philosophia est divinarum, humanarùmque rerum, inquantum homini possibile est, probabilis scientia: Aliter, Philosophia est ars artium, & disciplina disciplinarum. Rursus, Philosophia est meditatio mortis, quod magis convenit Christianis, qui sæculi ambitione calcata, conversatione disciplinabili, similitudine futuræ patriæ vivunt; Sicut dicit Apostolus: *In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus*; & alibi: *Conversatio nostra in cælis est.* Philosophia est assimilari Deo secundum quod possibile est homini.

2. Corint. 10. 3.
Philip. 3. 20.

Inspectiva dicitur, qua supergressi visibilia de divinis aliquid & cælestibus contemplamur, eáque mente solummodo contuemur, quantum corporeum supergrediuntur aspectum. Naturalis dicitur, ubi uniuscujusque rei natura discutitur: quia nihil contra naturam generatur in vita: sed unumquodque his usibus deputatur, in quibus à Creatore productū est: nisi fortè cum voluntate divina aliquod miraculum provenire monstretur. Doctrinalis dicitur scientia, quæ abstractam * considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectu à materia separantes, vel ab aliis accidentibus; ut est, par, impar: vel alia hujuscemodi in sola ratiocinatione tractamus. Divinalis dicitur, quando aut ineffabilem naturam divinam, aut spirituales creaturas ex aliqua parte, profundissimâ qualitate disserimus. Arithmetica, est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Musica, est disciplina quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his, qui inveniuntur in sonis. Geometrica, est disciplina magnitudinis immobilis, & formarum. Astronomia, est disciplina quæ cursus cælestium, siderúmque figuras contemplatur omnes, & habitudines stellarum circa se, & circa terram, indagabili ratione percurrit. Actualis dicitur, quæ res propositas operationibus suis explicare contendit. Moralis dicitur, per quam mos vivendi honestus appetitur, & instituta ad virtutem tendentia præparantur. Dispensativa dicitur, domesticarum rerum sapienter ordo dispositus. Civilis dicitur, per quam totius civitatis administratur utilitas. Philosophiæ divisionibus definitionibúsque tractatis, in quibus generaliter omnia continentur, nunc ad Porphyrii librum, qui Isagoge inscribitur, accedamus.

* MSS. *significat.*

De Isagoge Porphyrii.

Isagoge Porphyrii tractat
- de Genere. γένος.
- de Specie. εἶδος.
- de Differentia. διαφορά.
- de Proprio. ἴδιον.
- de Accidente. συμβεβηκός.

Genus est ad species pertinens, quod de differentibus specie, in eo quod quid sit, prædicatur; ut animal. Per singulas enim species, id est, hominis, equi, bovis, & cæterorum, genus animal prædicatur atque significatur.

Quid sit Genus.

Species est, quod de pluribus & differentibus numero, in eo quod quid sit, prædicatur; nam de Socrate, Platone, & Cicerone homo prædicatur.

Quid sit Species.

Differentia est, quod de pluribus & differentibus specie, in eo quod quale sit, prædicatur; sicut rationale & mortale, in eo quod quale sit, de homine prædicatur.

Quid sit Differentia.

Quid sit Proprium.

Proprium est, quod unaquæque species, vel persona certo additamento insignitur, & ab omni communione separatur.

Quid sit Accidens.

Accidens est, quod accidit & recedit præter subjecti corruptionem : vel ea quæ sic accidunt, ut penitus non recedant. Hæc qui pleniùs nosse desiderant, Introductionem legant Porphyrii; qui licet ad utilitatem * alieni operis se dicat scribere, non tamen sine propria laude visus est talia dicta formasse.

** Ed. alicujus*

Categoriæ Aristotelis.

Sequuntur Categoriæ Aristotelis, sive Prædicamenta: quibus mirum in modum per varias significantias omnis sermo conclusus est: quorum organa sive instrumenta sunt tria.

Instrumenta Categoriarum sunt tria, scilicet.

Organa vel instrumenta Categoriarum sive Prædicamentorum sunt æquivoca, univoca, denominativa.

Æquivoca.

Æquivoca dicuntur, quorū nomen solùm commune est, secundùm nomen verò substantiæ ratio diversa; ut animal, homo, & quod pingitur.

Univoca.

Univoca dicuntur, quorum & nomen commune est, & secundum nomen discrepare eadem substantiæ ratio non probatur: ut animal, homo, atque bos.

Denominativa.

Denominativa, id est, derivativa, dicuntur quæcumque ab aliquo sola differentia casus secundum nomen habent appellationem : ut à grammatica grammaticus, & à fortitudine fortis.

Aristotelis Categoriæ sunt decem.

Aristotelis Categoriæ, vel Prædicamenta decem sunt.
- Substantia. οὐσία.
- Quantitas. ποσότης.
- Ad aliquid. πρός τι.
- Qualitas. ποιότης.
- Facere. ποιεῖν.
- Pati. πάσχειν.
- Situs. θέσις.
- Quando. πότε.
- Ubi. ποῦ.
- Habere. ἔχειν.

Substantia est, quæ propriè, & principaliter & maximè dicitur; quæ neque de subjecto prædicatur, neque in subjecto est; ut aliquis homo, vel aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus, illæ quæ principaliter substantiæ primò dictæ sunt, insunt atque clauduntur; ut in homine, Cicero.

Quantitas duplex, discreta, & continua.

Quantitas aut discreta est, & habet partes ab alterutro discretas, nec communicantes, secundum aliquem communem terminum, velut numerus, & sermo qui profertur; aut continua est, & habet partes quæ secundum aliquem communem terminum adinvicem convertuntur; velut linea, superficies, corpus, locus, motus, tempus.

Ad aliquid verò sunt, quæcumque hoc ipso quod sunt, aliorum esse dicuntur; velut majus, duplum, habitus, dispositio, scientia, sensus, positio.

Qualitas, est, secundum quam aliqui quales dicimur; ut bonus, malus.

Facere est, ut secare, vel urere, id est, aliquid operari. Pati est, ut secari, vel uri.

Situs, est, ut stat, sedet, jacet. Quando est, ut hesterno, vel cras.

Ubi est: ut in Asia, in Europa, in Lybia. Habere est: ut calceatum, vel armatum esse.

Cur Categoriæ Aristotelis intentè legendæ.

Hoc opus Aristotelis intentè legendum est, quando sicut dictum est; quicquid homo loquitur, inter decem ista Prædicamenta inevitabiliter invenitur: proficit etiam ad libros intelligendos, qui sive Rhetoribus, sive Dialecticis applicantur.

Incipit peri hermenias, id est, de Interpretatione.

Sequitur liber peri hermenias subtilissimus nimis, & per varias formas, iterationésque cautissimus, de quo dictum est: Aristoteles, quando librum peri hermenias scriptitabat, calamum in mente tingebat.

In libro peri hermenias, id est, de interpretatione, prædictus philosophus de his tractat.
- De nomine.
- De verbo.
- De oratione.
- De enunciatione.
- De affirmatione.
- De negatione.
- De contradictione.

Quid sit nomen.

Nomen, est vox significativa secundùm placitum, sine tempore: cujus nulla pars est significativa separata: ut Socrates.

Quid sit verbum.

Verbum, est quod consignificat tempus: cujus pars nihil extra significat, & est semper eorum quæ de altero dicuntur nota; ut ille cogitat, disputat.

Quid sit oratio.

Oratio, est vox significativa, cujus partium aliquid * separatim significativum est; ut Socrates disputat.

** MSS. separatum.*

Quid sit Enuntiatio.

Enuntiativa oratio, est vox significativa de eo quod est aliquid, vel non est; ut Socrates est, Socrates non est.

Quid sit Affirmatio.

Affirmatio, est enuntiatio alicujus de aliquo: ut Socrates est.

Quid sit Negatio.

Negatio, est alicujus de aliquo negatio : ut Socrates non est.

Quid sit Contradictio.

Contradictio, est affirmationis & negationis oppositio: ut, Socrates disputat, Socrates non disputat.

Liber Peri Hermenias à Boetio septem libris expositus.

Hæc omnia per librum suprà memoratum minutissimè divisa, & subdivisa tractantur, quæ nos breviter intimasse sufficiat, quando in ipso competens explanatio reperitur : maximè cùm eum sex libris à Boëtio viro magnifico constet expositum, qui vobis inter alios codices est relictus.

Nunc ad syllogisticas species Formulasque veniamus, in quibus nobilium Philosophorum jugiter exercetur ingenium.

De Formulis syllogismorum.

Formulæ Categoricum syllogismorum sunt tres.

Formulæ Categoricorum, id est, Prædicativorum syllogismorū sunt tres.
- In prima formula modi novem.
- In secunda formula modi quatuor.
- In tertia formula modi sex.

Modi formulæ primæ sunt novem.

Primus modus est, qui concludit, id est, qui colligit ex universalibus dedicativis, dedicativum universale directum; ut, omne justum honestum, omne honestum bonum, omne igitur justum bonum.

Secundus

Secundus modus est, qui * conducit ex universalibus dedicativâ & abdicativâ abdicativum universale directum: ut omne justum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur justum turpe.

* Ed. conclusit.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicativis particulari & universali, dedicativum particulare directum: ut quoddam justum est honestum, omne honestum utile, quoddam igitur justum utile.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari dedicativa, & universali abdicativa, abdicativum particulare directum: ut quoddam justum honestum, nullum honestum turpe, quoddam igitur justum non est turpe.

Quintus modus est, qui conducit ex universalibus dedicativis particulare dedicativum per reflexionem: ut omne justum honestum, omne honestum bonum, quoddam igitur bonum justum.

Sextus modus est, qui conducit ex universali dedicativa, & universali abdicativa, abdicativum universale per reflexionem: ut omne justum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur turpe justum.

Septimus modus est, qui conducit ex particulari & universali dedicativis dedicativum particulare per reflexionem: ut quoddam justum honestum, omne honestum utile, quoddam igitur utile justũ.

Octavus modus est, qui conducit ex universalibus abdicativa & dedicativa particulare abdicativum per reflexionem: ut nullum turpe honestum, omne honestum justum, quoddam igitur justum non est turpe.

Nonus modus est, qui conducit ex universali abdicativa, & particulari dedicativa abdicativum particulare per reflexionem: velut nullum turpe honestum, quoddam honestum justum, quoddam igitur justum non est turpe.

Modi formulæ secundæ sunt quatuor.

Primus modus est, qui conducit ex universalibus dedicativa & abdicativa abdicativum universale directum: velut omne justum honestum, nullum turpe honestum, nullum igitur justum turpe.

Secundus modus est, qui conducit ex universalibus abdicativa & dedicativa abdicativum universale directum: velut nullum turpe honestum, omne justum honestum, nullum igitur turpe justum.

Tertius modus est, qui conducit ex particulari dedicativa & universali abdicativa abdicativum particulare directum: velut quoddam justum honestum, nullum turpe honestum, quoddam igitur justum non est turpe.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari abdicativa & universali dedicativa abdicativum particulare directum: velut quoddam justum non est turpe, omne malum turpe, quoddam igitur justum non est malum.

Modi formulæ tertiæ sunt sex.

Primus modus est, qui conducit ex dedicativis universalibus dedicativum particulare, tam directum, quàm reflexum: ut omne justum honestum, omne justum bonum, quoddam igitur honestum bonum, vel quoddam bonum honestum.

Secundus modus est, qui conducit ex dedicativis particulari & universali dedicatvium particulare directum: ut quoddam justum honestum, omne justum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicativis universali & particulari dedicativum particulare directum: ut, omne justum honestum, quoddam justum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

Quartus modus est, qui conducit ex universalibus dedicativa & abdicativa abdicativum particulare directum: ut omne justum honestum, nullum justum malum, quoddam igitur honestum non est malum.

Quintus modus est, qui conducit ex dedicativa particulari & abdicativa universali abdicativum particulare directum: ut, quoddam justum, honestum, omne honestum bonum, igitur quoddam honestum non est malum.

Sextus modus est, qui conducit ex dedicativa universali & abdicativa particulari abdicativum particulare directum: ut, omne justum honestum, quoddam justum non est malum, quoddam igitur honestum non est malum.

Has formulas Categoricorum syllogismorum qui plenè nosse desiderat, librum legat, qui inscribitur Peri hermenias Apuleii, & quæ subtiliùs sunt tractata, cognoscet. Nec fastidium nobis verba repetita congeminent; distincta enim, atque considerata, ad magnas intelligentiæ vias, præstante Domino, nos utiliter introducent. Nunc ad hypotheticos syllogismos, ordine currente, veniamus.

Liber Apuleii, qui inscribitur Peri hermenias, legendus.

Modi syllogismorum hypotheticorum, qui fiunt cum aliqua conjunctione, septem sunt.

Modi syllogismorum hypotheticorum sunt septem.

Primus modus est, velut: Si dies est, lucet; est autem dies, lucet igitur.

Secundus modus est ita: si dies est, lucet, non lucet; non est igitur dies.

Tertius modus est ita: non & dies est & non lucet, atqui dies est, lucet igitur.

Quartus modus est ita: aut nox, aut dies est, atqui dies est, non igitur nox est.

Quintus modus est ita: aut dies est, aut nox, atqui nox non est, dies igitur est.

Sextus modus est ita: non & dies est, & non lucet, dies autem est, nox igitur non est.

Septimus modus est ita: non & dies est & nox, atqui nox non est, dies igitur est.

Modos autem hypotheticorum syllogismorum si quis pleniùs nosse desiderat, legat librum Marii Victorini, qui inscribitur de syllogismis hypotheticis. Sciendum quoque, quoniam Tullius Marcellus Carthaginensis de categoricis & hypotheticis syllogismis, quod à diversis philosophis latissimè dictum est, septem libris breviter subtiliterque tractavit; ita ut primo libro de regula, ut ipse dicit, colligentiarum artis Dialecticæ disputaret; & quod ab Aristotele de categoricis syllogismis multis libris editum est, ab isto secundo & tertio libro breviter expleretur; quod autem de hypotheticis syllogismis à Stoicis innumeris voluminibus tractatum est, ab isto quarto & quinto libro colligeretur. In sexto verò de mixtis syllogismis, in septimo autem de compositis disputavit; quem codicem vobis legendum reliqui.

Marius Victorinus libros de hypotheticis syllogismis edidit. Tullius Marcellus Carthag. de syllogismis septem libros composuit.

Cccc

De Definitionibus.

Hinc ad pulcherrimas definitionum species accedamus, quæ tantâ dignitate præcellunt, ut possint dici orationum maximum decus, & quædam lumina dictionum.

Quid sit Definitio. Definitio verò, est oratio uniuscujusque rei naturam à communione divisam, propria significatione concludens: hæc multis modis, præceptisque conficitur.

Definitionum prima est οὐσιώδης, Latinè substantialis, quæ propriè & verè dicitur definitio; ut est, homo animal rationale mortale, sensus disciplinæque capax; hæc enim definitio per species & differentias descendens, venit ad proprium, & designat plenissimè quid sit homo.

Secunda est species definitionis, quæ Græcè ἐννοηματικὴ dicitur, Latinè notio nuncupatur: quam notionem communi, non proprio nomine possumus dicere. Hæc isto modo semper efficitur: Homo est, quod rationali conceptione & exercitio præest animalibus cunctis. Non enim dixit, quid est homo, sed quid agat, quasi quodam signo in notitiam denotato. In ista enim & in reliquis notio rei profertur: non substantialis, ut in illa primaria explanatione declaratur; & quia illa substantialis est, definitionum omnium obtinet principatum.

Tertia species definitionis est, quæ Græcè ποιότης dicitur, Latinè qualitativa. Hæc dicendo quid quale sit, id quod sit, evidenter ostendit. Cujus exemplum tale est: homo est, qui ingenio valet, artibus pollet, & cognitione rerum: aut quæ agere debeat eligit: aut animadversione quod inutile sit contemnit; his enim qualitatibus expressus ac definitus homo est.

Quarta species definitionis est, quæ Græcè ὑπογραφικὴ, Latinè descriptionalis nuncupatur: quæ adhibitâ circuitione dictorum factorumque, rem, quid sit descriptione declarat; ut si luxuriosum volumus definire, dicimus: Luxuriosus, est victus non necessarii & sumptuosi & onerosi appetens, in deliciis affluens, in libidine promptus; hæc & talia definiunt luxuriosum. Quæ species definitionis, oratoribus magis apta est, quàm dialecticis, quia latitudines habet; hæc simili modo in bonis rebus ponitur, & in malis.

Quinta species definitionis est, quam Græcè κατὰ λέξιν: Latinè ad verbum dicimus: hæc vocem illam, de qua requiritur, alio sermone designat uno ac singulari, & quodammodo quid illud sit in uno verbo positum, uno verbo alio declarat; ut conticescere est tacere: item cùm terminum dicimus finem, aut terras populatas interpretemur esse vastatas.

Sexta species definitionis est, quam Græci κατὰ τὴν διαφορὰν, per differentiam dicimus; id est, cùm quæritur, quid intersit inter regem & tyrannum, adjecta differentia quid uterque sit, definitur: id est, rex est modestus & temperans, tyrannus verò impius & immitis.

Septima est species definitionis, quam Græci κατὰ μεταφορὰν, Latini per translationem dicunt: ut Cicero in Topicis, Littus est, quà fluctus eludit. Hoc variè tractari potest: modò enim ut moveat, sicut illud, caput est arx corporis: modò ut vituperet, ut illud, divitiæ sunt brevis vitæ longum viaticum: modò ut laudet, ut adolescentia est flos ætatis.

Octava species definitionis est, quam Græci κατ᾽ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου vocant, Latini per privantiam contrarii ejus quod definitur, dicunt; ut bonum est, quod malum non est: justum est, quod injustum non est. Et his similia: quod se ita naturaliter ligat, ut necessariam cognitionem sibi unius comprehensione connectat. Hoc autem genere definitionis uti debemus, cùm contrarium notum est; nam certa ex incertis nemo probat. Sub qua specie sunt hæ definitiones. Substantia est, quod neque qualitas est, neque quantitas, neque aliqua accidentia: quo genere definitionis Deus definiri potest; etenim cùm quid sit Deus, nullo modo comprehendere valeamus: sublatio omnium existentium, quæ Græci ὄντα appellant, cognitionem Dei nobis circumcisa & ablata notarum rerum cognitione supponit; ut si dicamus, Deus est, quod neque corpus est, neque ullum elementum, neque animal, neque mens, neque sensus, neque intellectus, neque aliquid, quod ex his capi potest; his enim ac talibus sublatis, quid sit Deus, non poterit definiri.

Nona species definitionis est, quam Græci κατὰ τύπον, Latini per quamdam imaginationem dicunt: ut, Æneas est Veneris & Anchisæ filius. Hæc semper in individuis versatur, quæ Græci ἄτομα appellant. Idem accidit in eo genere dictionis, ubi aliquis pudor aut metus est nominare: ut Cicero, cùm me videlicet sicarii illi describant.

Decima species definitionis est, quam Græci ὡς τύπῳ, Latini, veluti, appellant; ut si quæratur quid sit animal, respondeatur, homo; non enim manifestè dicitur animal solum esse hominem, cùm sint alia innumerabilia: sed cùm dicitur homo, veluti ipsum hominem animal designat: cùm tamen huic nomini multa subjaceant. Rem enim quæsitam prædictum declaravit exemplum. Hoc est autem proprium definitionis, quid sit illud, quod quæritur, declarare.

Undecima species definitionis est, quam Græci κατὰ τὴν ἔλλειψιν, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere vocant: ut si quæratur quid sit triens, respondeatur, cui dodrans deest, ut sit assis.

Duodecima species definitionis est, quam Græci, κατὰ ἔπαινον, Latini per laudem dicunt; ut Tullius pro Cluentio: Lex est mens, & animus, & consilium, & sententia civitatis. Et aliter pax est tranquilla libertas. Fit & per vituperationem, quam Græci ψόγον vocant: servitus est postremum malorum omnium, non modò bello, sed morte quoque repellenda.

Tertiadecima est species definitionis, quam Græci κατ᾽ ἀναλογίαν, Latini juxta rationem dicunt: sed hoc contingit, cùm majoris re nomine, res definitur inferior: ut est illud, homo minor mundus. Cicero hac definitione sic usus est: Edictum, legem annuam dicunt esse.

Quartadecima est species definitionis, quam Græci πρός τι, Latini ad aliquid vocant: ut est illud, pater est, cui est filius: dominus est, cui est servus: & Cicero in Rhetoricis, genus est, quod plures partes amplectitur: item pars est, quod subest generi.

Quintadecima est species definitionis, quam Græci κατὰ αἰτιολογίαν, Latini secundum rei ra-

rationem vocant: ut dies est sol suprà terras: nox est sol sub terris. Scire autem debemus prædictas species definitionum, Topicis meritò esse sociatas, quoniam inter quædam argumenta sunt positæ, & nonnullis locis commemorantur in Topicis. Nunc ad Topica veniamus, quæ sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, origines dictionum: de quibus breviter aliqua dicenda sunt, ut & dialecticos locos, & rhetoricos, sive eorum differentias agnoscere debeamus: ac prius de dialecticis dicendum est.

De Dialecticis locis.

Quid sit Propositio. Propositio, est oratio verum falsúmve significans, ut si quis dicat, cœlum esse volubile: hæc enuntiatio & proloquium nuncupatur: quæstio verò est, in dubitationem ambiguitatémque adducta propositio; ut si qui quærant, an sit cœlum volubile. *Quid Conclusio.* Conclusio, est argumentis approbata propositio; ut si quis ex aliis rebus probet cœlum esse volubile. Enuntiatio quippe sive sui tantum causa dicitur, sive ad alios ad fertur ad probandum, propositio est: cùm de ipsa quæritur, quæstio: si ipsa est approbata, conclusio. Idem igitur propositio, quæstio, & conclusio, sed differunt modo.

Quid sit Argumentum. Argumentum est oratio rei dubiæ faciens fidem. Non verò idem est argumentum, quód & argumentatio. Nam vis sententiæ ratióque ea, quæ clauditur oratione, cùm aliquid probatur ambiguum, argumentum vocatur: ipsa verò argumenti elocutio, argumentatio dicitur; quò fit, ut argumentum quidem mens argumentationis sit atque sententia: argumentatio verò argument per orationem explicatio.

Quid sit Locus. Locus verò est argumenti sedes, vel unde ad propositam quæstionem conveniens trahitur argumentum. Quæ cùm ita sint, singulorum diligentiùs natura tractanda est, eorumque per species ac membra figurasque facienda divisio.

Ac priùs de propositione est differendum: hanc esse diximus orationem, veritatem, vel mendacium continentem. *Duæ sunt propositionum species, sub quibus multa alia.* Hujus duæ sunt species: una affirmatio, altera verò negatio. Affirmatio est, si qui sic efferat, Cœlum volubile est: negatio, si quis ita pronuntiet, cœlum volubile non est. Harum verò aliæ sunt universales, aliæ sunt particulares, aliæ indefinitæ, aliæ singulares. Universales quidem, ut si quis ita proponat: Omnis homo justus est, nullus homo justus est. Particulares verò, si quis hoc modo: Quidam homo justus est, quidam homo justus non est. Indefinitæ sic: Homo justus est, homo justus non est. Singulares verò sunt, quæ de individuo aliquid singularíque proponunt: ut Cato justus est, Cato justus non est; etenim Cato individuus est, ac singularis.

Harum verò alias prædicativas, alias conditionales vocamus. Prædicativæ sunt, quæ simpliciter proponuntur, id est, quibus nulla vis conditionis adjungitur: ut si quis simpliciter dicat, Cœlum esse volubile. At, si huic conditio copuletur, fit ex duabus propositionibus una conditionalis, hoc modo: Cœlum si rotundum sit, esse volubile; hic enim conditio id efficit, ut ita demum cœlum volubile esse intelligatur, si sit rotundum. Quoniam igitur aliæ propositiones prædicativæ sunt, aliæ conditionales: prædicativarum partes, terminos appellamus. Hi sunt prædicativus atque subjectus. *Qui sunt termini propositionum.* Terminos autem voco verba & nomina, quibus propositio nectitur; ut in ea propositione qua dicimus: Homo justus est: hæc duo nomina, id est, homo & justus, propositionis partes vocantur. Eosdem etiam terminos dicimus; quorum quidem alter subjectus est, alter verò prædicativus. Subjectus est terminus, qui minor est: prædicativus verò, qui major: ut in ea propositione, qua dicitur, Homo justus, homo quidem minus est, quàm justus. Non enim in solo homine justitia esse potest; verùm etiam in corporeis divinísque substantiis: atque ideo major est terminus, justus: homo verò, minor; quò fit, ut homo quidem subjectus sit terminus, justus verò prædicativus.

Quoniam verò hujusmodi simplices propositiones alterum habent prædicativum terminum, alterum verò subjectum, à majoris privilegio partis propositio prædicativa vocata est. Sæpe autem evenit, ut hi termini sibimet inveniantur æquales, hoc modo, homo risibilis est; homo namque & risibilis uterque sibi æquus est terminus. Nam neque risibile ultra hominem, nec ultra risibile homo porrigitur: sed in his hoc evenire necesse est, ut si quidam inæquales termini sunt, major semper de subjecto prædicetur: si verò æquales utrique, conversa de se prædicatione dicantur. Ut verò minor de majore prædicetur, in nulla propositione contingit. Fieri autem potest, ut propositionum partes, quas terminos dicimus, non solum in nominibus, verum etiam in orationibus inveniamus. Nam sæpe oratio de oratione prædicatur hoc modo: Socrates cum Platone & discipulis de philosophiæ ratione pertractat; hæc quippe oratio, quæ est, Socrates cum Platone & discipulis, subjecta est: illa verò, quæ est, de philosophiæ ratione petractat, prædicatur. Rursus aliquando nomen subjectum est, oratio prædicatum, hoc modo: Socrates de philosophiæ ratione pertractat; hic enim Socrates solus subjectus est: oratio verò, quàm dicimus, de philosophiæ ratione pertractat, prædicatur. Evenit etiam, ut supponatur oratio, & simplex vocabulum prædicetur hoc modo: Similitudo cum supernis divinísque substantiis, justitia est; hic enim oratio per quam profertur similitudo, cum supernis divinísque substantiis subjicitur: justitia verò prædicatur. Sed de hujusmodi propositionibus in his commentariis, quos in Peri hermenias Aristotelis libros scripsimus, diligentiùs disseruimus.

Quid sit Argumentum. Argumentum, est oratio rei dubiæ faciens fidem: hanc semper notiorem quæstione esse necesse est. Nam si ignota nobis probantur, argumentum verò rem dubiam probat: necesse est, ut quod ad fidem quæstionis affertur, sit ipsa notius quæstione. *Multiplicia sunt Argumentorum genera.* Argumentorum verò omnium alia sunt probabilia & necessaria: alia verò probabilia quidem, sed non necessaria: alia necessaria, sed non probabilia: alia nec probabilia, nec necessaria. *Quid sit Probabile Argumentum.* Probabile verò est, quod videtur vel omnibus, vel pluribus, vel sapientibus, & his vel omnibus, vel pluribus, vel maximè notis, atque præcipuis, vel unicuique artifici secundum propriam facultatem; ut de medecina medico, gubernatori de navibus gubernandis: & præterea quod ei videtur cum quo sermo conseritur, vel ipsi qui judicat. In quo nihil attinet verum falsúmve sit argumentum, si tantùm verisimilitudinem tenet.

Quid sit Necessarium. Necessarium verò est, quod ut dicitur, ita est,

atque aliter esse non potest: & probabile quidem, ac necessarium est; ut hoc si quid cuilibet rei sit additum, totum majus efficitur. Neque enim quisquam ab hac propositione dissentiet, & ita se habere necesse est. Probabilia verò ac non necessaria, quibus facilè quidem animus acquiescit, sed veritatis non tenet firmitatem; ut hoc, si mater est, diligit. Necessaria verò sunt, ac non probabilia, quæ ita quidem esse, ut dicuntur se habere, necesse est, sed his facilè non consentit auditor: ut ob objectum Lunaris corporis, Solis evenire defectum. Neque necessaria verò neque probabilia sunt, quæ neque in opinione hominum, neque in veritate consistunt; ut hoc, habere quæ non perdiderit cornua Diogenem, quoniam habeat id quisque quod non perdiderit; quæ quidem nec argumenta dici possunt: argumenta enim rei dubiæ faciunt fidem. Ex his autem nulla fides est, quæ neque in opinione, neque in veritate sunt constituta. Dici tamen potest, ne illa quidem esse argumenta, quæ cùm sint necessaria, minimè tamen audientibus approbantur. Nam si rei dubiæ fit fides, cogendus est animus auditoris, per ea quibus ipse adquiescit, ut conclusioni quoque, quam nondum probat, possit accedere. Quòd si quæ tantùm necessaria sunt, ac non probabilia, non probat ille qui judicat, est necesse, ut ne illud quidem probet, quod ex hujuscemodi ratione conficitur. Itaque evenit ex hujusmodi ratiocinatione, ea, quæ tantùm necessaria sunt, ac non probabilia, non esse argumenta. Sed non ita est, atque hæc interpretatio non rectæ probabilitatis intelligentiam tenet. Ea sunt enim probabilia, quibus sponte atque ultrò consensus adjungitur; scilicet ut mox audita sint, approbentur.

Quid sit probabile ac non necessarium. Quid sit necessarium, ac non probabile. Quædam sunt argumenta nec necessaria, nec probabilia.

Quæ sint argumenta probabilia.

Quæ verò necessaria sunt, ac non probabilia, aliis probabilibus ac necessariis argumentis antea demonstrantur, cognitaque & credita, ad alterius rei, de qua dubitatur, fidem trahuntur; ut sunt speculationes, id est, theoremata, quæ in Geometria considerantur. Nam quæ illic proponuntur, non sunt talia, ut in his sponte animus discentis accedat: sed quoniam demonstrantur aliis argumentis, illa quoque scita & cognita ad aliarum speculationum argumenta ducuntur. Itaque probabilia non sunt, sed sunt necessaria his quidem auditoribus, quibus nondum demonstrata sunt: ad aliud aliquid probandum, argumenta esse non possunt; hi autem qui prioribus rationibus eorum, quibus non adquiescebant, fidem cœperunt, possunt eas quæ non ambigunt, ad argumentum vocare.

Sed quia quatuor facultatibus disserendi omne artificium continetur, dicendum est quæ quibus uti noverit argumentis; ut, cui potissimum disciplinæ locorum atque argumentorum pariter ubertas, evidenter appareat. Quatuor igitur facultatibus, earùmque velut opificibus, disserendi omnis ratio subjecta est, id est, dialectico, oratori, philosopho, sophistæ. Quorum quidem dialecticus atque orator in communi argumentorum materia versantur; uterque enim, sive necessaria, sive minimè, probabilia tamen sequitur argumenta. His igitur illæ duæ species argumenti famulantur, quæ sunt probabile ac non necessarium: philosophus verò ac demonstrator de sola tantum veritate pertractant. Atque ideo sive sint probabilia, sive non sint, nihil refert, modò dum sint necessaria: hic quoque his duabus speciebus utitur argumentis, quæ sunt probabile ac necessarium, necessarium ac non probabile. Patet igitur, in quo philosophus ab oratore, ac dialectico in propria consideratione dissideat; in eo scilicet, quòd illis probabilitatem, huic veritatem constat esse propositam. Quarta verò species argumenti, quam ne argumentum quidem rectè dici suprà monstravimus, sophistis sola est attributa. Topicorum verò intentio est, verisimilium argumentorum copiam demonstrare; designatis enim locis, è quibus probabilia argumenta ducuntur, abundans & copiosa necesse fiat materia disserendi.

Dialectico, Oratori, Philosopho, Sophistæ omnis ratio subjecta est.

Quæ sit differentia inter Dialecticum, Oratorem & Philosophum.

Sed quoniam, ut suprà dictum est, probabilium argumentorum alia sunt necessaria, alia non necessaria: cùm loci probabilium argumentorum dicuntur, evenit, ut necessariorum quoque doceantur; quo fit, ut oratoribus quidem ac dialecticis hæc principaliter facultas paretur, secundo verò loco philosophis. Nam in quo probabilia quidem omnia conquiruntur, dialectici atque oratores juvantur: in quibus verò probabilia ac necessaria docentur, philosophicæ demonstrationi ministratur ubertas. Non modò igitur dialecticus atque orator, verùm etiam demonstrator, ac veræ argumentationis effector, habet quod ex propositis locis sibi possit adsumere. Cùm inter argumentorum probabilium locos, necessariorum quoque principia traditio mixta contineat. Illa verò argumenta, quæ necessaria quidem sunt, sed non probabilia; atque illud ultimum genus, scilicet nec probabile, nec necessarium, à propositi operis consideratione sejunctum est. Nisi quod interdum quidam sophistici loci exercendi gratia lectoris abhibentur. Quocirca Topicorum pariter utilitas intentioque patefacta est; his enim & dicendi facultas, & investigatio veritatis augetur.

Nam quid dialecticos atque oratores locorum juvat agnitio? Orationi per inventionem copiam præstant. Quid verò necessariorum doctrinam locorum philosophis tradit? viam quodammodo veritatis illustrat. Quò magis pervestiganda est rimandàque ulterius disciplina ea, quæ cùm cognitione percepta sit, usu atque exercitatione firmanda. Magnum enim aliquid locorum consideratio pollicetur, scilicet inveniendi vias; quod quidem hi, qui sunt hujus rationis expertes, soli prorsus ingenio deputantur: neque intelligunt, quantum hac consideratione quæratur, quæ in artem redigit vim potestatémque naturæ. Sed de his hactenus: nunc de reliquis explicemus.

Locorum agnitio Dialecticos atque Oratores multum juvat.

De Syllogismis.

Syllogismorum verò alii sunt prædicativi, qui categorici vocantur, alii conditionales, quos hypotheticos dicimus. Et prædicativi quidem sunt, qui ex omnibus prædicativis propositionibus connectuntur; ut is, quem exempli gratia superiùs adnotavi, omnibus enim propositionibus prædicativis texitur. Hypothetici verò sunt, quorum propositiones conditione nituntur, ut hic: Si dies est, lux est; est autem dies, lux igitur est. Propositio enim prima conditionem tenet hanc, quoniam ita demum lux est, si dies est. Atque ideo syllogismus hic, hypotheticus, id est conditionalis vocatur. Inductio verò est oratio, per

Syllogismi alii prædicativi, alii conditionales, & quid sint.

Quid sit inductio.

quam fit à particularibus ad universale progressio, hoc modo: Si in regendis navibus non sorte, sed arte legitur gubernator: si regendis equis auriga non sortis eventu, sed commendatione artis adsumitur: si in administranda republica non sors principem facit, sed peritia moderandi; & similia, quæ in pluribus conquiruntur, quibus * impertitur: & in omni quoque re, quam quisque regi atque administrari gnaviter volet, qui non sorte accommodat, sed arte, rectorem.

* Ed. inferuntur.

Vides igitur quemadmodum per singulas res currat oratio, ut ad universale perveniat. Nam cùm non sorte regi, sed arte navim, currum, rempublicam collegisset, quasi in cæteris sese quoque ita habeat, quod erat universale conclusit: in omnibus quoque rebus, non sorte ductum, sed arte, præcipuum debere præponi. Sæpe autem multorum collecta particularitas aliud quiddam particulare demonstrat; ut si quis sic dicat: Si neque navibus, neque curribus, neque agris sorte præponuntur; nec rebus quidem publicis rectores esse sorte ducendi sunt. Quod argumentationis genus maximè solet esse probabile, etsi non æquam syllogysmi habeat firmitatem. Syllogismus namque ab universalibus ad particularia decurret. Estque in eo, si veris propositionibus contexatur, firma atque immutabilis veritas.

Ut inductio habet quidem maximam probabilitatem, sed interdum veritate deficitur; ut in hac: Qui scit canere, cantor est: & qui luctari luctator: quique ædificare, ædificator; quibus multis simili ratione collectis, inferri potest: Qui scit igitur malum, malus est, quod non procedit; mali quippe notitia deesse non potest bono; virtus enim sese diligit, aspernatúrque contraria, nec vitare vitium nisi cognitum queat.

His igitur duobus velut principiis, & generibus argumentandi, duo quidem alii deprehenduntur argumentationis modi: unus quidem syllogismo, alter verò inductioni suppositus. In quibus quidem promptum sit considerare, quòd ille quidem à syllogismo, ille verò ab inductione ducat exordium: non tamen aut hic syllogismum, aut ille impleat inductionem; hæc autem sunt enthymema, atque exemplum. Enthymema quippe est imperfectus syllogismus, id est oratio, in qua non omnibus antea propositionibus constitutis, infertur festinata conclusio; ut si quis sic dicat: homo animal est, substantia igitur est; prætermisit enim alteram propositionem, quâ proponitur omne animal esse substantiam. Ergo cùm enthymema ab universalibus ad particularia probanda contendit, quasi simile syllogismo est. Quòd verò non omnibus, quæ conveniunt syllogismo, propositionibus utitur, à syllogismi ratione discedit, atque ideò imperfectus vocatus est syllogismus.

Duo sunt alii argumentorũ modi, Enthymema scilicet exemplum, & quid sint.

Exemplum quoque inductioni simili ratione & copulatur, & ab ea discedit. Est enim exemplum, quod per particulare propositum, particulare quoddam contendit ostendere, hoc modo: Oportet à Tullio consule necari Catilinam, cùm à Scipione Gracchus fuerit interemptus; approbatum est enim Catilinam à Cicerone debere perimi, quod à Scipione Gracchus fuerit occisus: quæ utraque particularia esse, ac non universalia, singularum designat interpositio personarum. Quoniam igitur ex parte pars approbatur, quasi inductionis similitudinem tenet id, quod exemplum vocamus: quoniam verò non plures quibus id efficiat colligit partes, ab inductione discedit. Ita igitur duæ quidem sunt argumentandi species principales: una, quæ dicitur syllogismus, altera que vocatur inductio; sub his autem, & velut ex his manantia, enthymema atque exemplum. Quæ quidem omnia ex syllogismo ducuntur, & ex syllogismo vires accipiunt: sive enim sit enthymema, sive inductio, sive etiam exemplum, ex syllogismo quàm maximè fidem capit; quod in prioribus resolutoriis, quæ ab Aristotele transtulimus, demonstratum est. Quocirca satis est de syllogismo differere, quasi principali, & cæteras argumentandi species continente.

Restat nunc quid sit locus, aperire. Locus namque est, ut * Marcò Tullio placet, argumenti sedes; cujus definitionis quæ sit vis, paucis absolvam. Argumenti enim sedes partim maxima propositio intelligi potest, partim propositionis maximè differentia. Nam cum sint aliæ propositiones, quæ cùm per se notæ sint, cùm nihil ulteriùs habeant, quo demonstrentur, atque hæ maximæ & principales vocentur, suntque aliæ quarum fidem primæ ac maximæ, suppleant propositiones: necesse est, ut omnium quæ dubitantur, illæ antiquissimam teneant probationem, quæ ita aliis fidem facere possunt, ut ipsis nihil queat notius inveniri. Nam si argumentum est, quod rei dubiæ faciat fidem, idque notius ac probabilius esse oportet, quàm illud quod probatur: necesse est, ut argumentis omnibus illa maximam fidem tribuant, quæ ita per se nota sunt, ut alienâ probatione non egeant. Sed hujusmodi propositio aliquotiens quidem intra argumenti ambitum continetur: aliquotiens verò extra posita, argumenti vires supplet ac perficit.

Quid sit locus Dialecticus.

*MSS. Manlio.

Omnes igitur loci, id est, maximarum differentiæ propositionum, aut ab his ducantur necesse est terminis, qui in quæstione sunt propositi, prædicato scilicet atque subjecto: aut extrinsecus adsumantur: aut horum medii atque inter utrosque versentur. Eorum verò locorum, qui ab his ducuntur terminis, de quibus in quæstione dubitatur, duplex modus est: unus quidem ab eorum substantia, alter verò ab his, quæ eorum substantiam consequuntur: hi verò qui à substãtia sunt, in sola definitione consistunt. Definitio enim substantiam monstrat; & substantiæ integra demonstratio, definitio est. Sed, id quod dicimus, patefaciamus exemplis; ut omnis vel quæstionum, vel argumentationum, vel locorum ratio conquiescat. Age enim quæratur; an arbores animalia sint, fiatque hujusmodi syllogismus: animal est substantia animata sensibilis: non est arbor substantia animata sensibilis; igitur arbor animal non est. Hic quæstio de genere est; utrùm enim arbores sub animalium genere ponendæ sint, quæritur: locus qui in universali propositione consistit, huic generis definitio non convenit, id ejus, cujus ea definitio est, species non est loci superioris differentia: qui locus nihilominus nuncupatur à definitione.

Omnes loci à quibus terminis ducantur.

Vides igitur ut tota dubitatio quæstionis syllogismi argumentatione* tracta sit per convenientes & congruas propositiones, quæ vim suam ex prima & maxima propositione custodiunt; ex ea scilicet, quæ negat esse speciem, cui non conveniat generis definitio. Atque ipsa universalis pro-

*Ed. tractata.

positio à substantia tracta est unius eorum termini, qui in quæstione locati sunt; ut animalis, id est, ab ejus definitione, quæ est substantia animata sensibilis. Igitur in cæteris quæstionibus strictim ac breviter locorum differentiis commemoratis, oportet uniuscujusque proprietatem vigilantis animi alacritate percipere.

Locus ex substantia ductus, duplex est.

Hujus autem loci, qui ex substantia ducitur, duplex modus est; partim namque à definitione, partim à descriptione argumenta ducuntur.

Quæ sit Differentia inter definitionem & descriptionem.

Differt autem definitio à descriptione, quòd definitio genus ac differentias assumit: descriptio verò subjectam intelligentiam claudit, quibusdam vel accidentibus unam efficientibus proprietatem, vel substantialibus præter genus conveniens aggregatis. Sed definitiones, quæ ab accidentibus fiunt, tamen videntur nullo modo substantiam demonstrare: tamen quoniam sæpe veræ definitiones ita ponuntur, quæ substantiam monstrant: illæ etiam propositiones, quæ à descriptione sumuntur, à substantiæ loco videntur assumi. Hujus verò tale sit exemplum; quæratur enim, an albedo substantia sit: hic quæritur, an albedo substantiæ, velut generi supponatur. Dicimus igitur: substantia est, quod omnibus accidentibus possit esse subjectum: albedo verò nullis accidentibus subjacet, albedo igitur substantia non est. Locus, id est, maxima propositio, eadem quæ superiùs. Cujus enim definitio vel descriptio ei, quod dicitur, species esse non convenit, id ejus quod esse species perhibetur, genus non est. Descriptio verò substantiæ albedini non convenit: albedo igitur substantia non est.

Locus differentia superior à descriptione, quam dudum locavimus in ratione substantiæ. Sunt etiam definitiones, quæ non à rei substantia, sed à nominis significatione ducuntur, atque ita rei, de qua quæritur, applicantur; ut si sit quæstio, utrùmne philosophiæ studendum sit, erit argumentatio talis: Philosophia sapientiæ amor est, huic studendum nemo dubitat: studendum igitur est philosophiæ. Hic enim non definitio rei, sed nominis interpretatio argumentum dedit. Quod etiam Tullius in ostensione ejusdem philosophiæ usus est defensione, & vocatur Græcè quidem ὀνοματώδης, Latinè autem nominis definitio. Hæc de his quidem argumentis, quæ ex substantia terminorum in quæstione positorum sumuntur, claris, ut arbitror, patefecimus exemplis: nunc de his dicendum est, qui terminorum substantiam consequuntur.

Divisio locorum qui substantiam consequuntur.

Horum verò multifaria divisio est; plura enim sunt, quæ singulis substantiis adhærescunt: ab his igitur, quæ cujuslibet substantiam comitantur, argumenta duci solent, aut ex toto, aut ex partibus, aut ex causis, vel efficientibus, vel materia, vel fine. Et est efficiens quidem causa, quæ movet atque operatur, ut aliquid explicetur: materia verò, ex qua fit aliquid, vel in qua fit: finis, propter quod fit. Sunt etiam inter eos locos, qui ex his sumuntur, quæ substantiam consequuntur, aut ab effectibus, aut à corruptionibus, aut ab usibus, aut præter hos omnes ex communiter accidentibus. Quæ cùm ita sint, eum priùs locum, qui à toto sumitur, inspiciamus.

Totum duobus modis dicitur.

Totum duobus modis dici solet: aut ut genus, aut ut id quod ex pluribus integrum partibus constat. Et illud quidem quod ut genus, totum est, hoc modo sæpe quæstionibus argumenta suppeditat; ut si sit quæstio, an justitia utilis sit, fit syllogismus: Omnis virtus utilis est, justitia autem virtus est, ergo justitia utilis est. Quæstio de accidenti, id est, an accidat justitiæ utilitas. Locus is, qui in maxima propositione consistit, Quæ generi adsunt, & speciei. Hujus superior locus à toto, id est, à genere, virtute scilicet, quæ justitiæ genus est. Rursus sit quæstio, an humanæ res providentiâ regantur. Cùm dicimus, si mundus providentiâ regitur: homines autem pars mundi sunt: humanæ igitur res providentiâ reguntur. Quæstio de accidenti. Locus quod toti evenit, id congruit etiam parti. Supremus locus à toto, id est, ab integro. Quod partibus constat, id verò est mundus, qui hominum totum est.

A partibus duobus modis argumenta nascuntur.

A partibus etiam duobus modis argumenta nascuntur: aut enim à generis partibus, quæ sunt species: aut ab integri, id est, totius, quæ partes tantum proprio vocabulo nuncupantur. Et de his quidem partibus, quæ species sunt, hoc modo fit quæstio, an virtus mentis benè constitutæ sit habitus: quæstio de definitione, id est, an habitus benè constitutæ mentis, virtutis sit definitio. Faciemus itaque ab speciebus argumentationem sic: Si justitia, fortitudo, moderatio, atque prudentia, habitus benè constitutæ mentis sunt: hæc autem quatuor uni virtuti velut generi subjiciuntur: virtus igitur benè constitutæ mentis est habitus. Maxima propositio; quod enim singulis partibus inest, id toti inesse necesse est. Argumentum verò à partibus, id est, à generis partibus, quæ species nuncupantur; justitia enim, fortitudo, modestia & prudentia, virtutis species sunt.

Item ab his partibus, quæ integri partes esse dicuntur, fit quæstio, an sit utilis medicina. Hæc in accidentis dubitatione constituta est. Dicimus igitur, si depelli morbos, salutémque servari, mederique vulneribus utile est: igitur medicina est utilis. Sæpe autem & una qualibet pars valet, ut argumentationis firmitas constet, hoc modo; ut si de aliquo dubitetur, an sit liber: si eum vel censu, vel testamento, vel vindictâ manumissum esse monstremus, liber ostensus est: atque aliæ partes erant dandæ libertatis. Vel rursus, si dubitetur, an sit domus quod eminus conspicitur; dicimus quoniam non est; nam vel tectum ei, vel parietes, vel fundamenta desunt, ab una rursus parte factum est argumentum.

Oportet autem non solùm in substantiis, verùm etiam in modo, temporibus, quantitatibus, totum, partésque respicere. Id enim quod dicimus aliquando in tempore, pars: rursus si simpliciter aliquid proponamus, in modo totum est: si cum adjectione aliqua, pars fit in modo. Item si omnia dicamus in quantitate, totum dicimus: si aliquid quantitatis excerpimus, quantitatis ponimus partem. Eodem modo & in loco: quod ubique est, totum est: quod alicubi, pars. Horum autem omnium communiter dentur exempla. A toto ad partem secundum tempus: si Deus semper est, & nunc est. A parte ad totum secundum modum: si *anima aliquo modo movetur, & simpliciter movetur; movetur autem cum irascitur; universaliter igitur & simpliciter movetur. Rursus à toto ad partes in quantitate: si

* *MSS. animal.*

verus in omnibus Apollo vates est, verum erit Pyrrhum Romanos superare. Rursus in loco, si Deus ubique est, & hic igitur est.

Locus à causis multiplex. Sequitur locus, qui nuncupatur à causis. Sunt verò plures causæ, id est, quæ vel principium præstant motus atque efficiunt: vel specierum formas subjectæ suscipiunt: vel propter eas aliquid, vel quæ cujuslibet forma est.

Locus ab efficiente causa. Argumentum igitur ab efficiente causa; ut si quis justitiam naturalem velit ostendere, dicat: congregatio hominum naturalis est: justitiam verò congregatio hominum fecit: justitia igitur naturalis est. Quæstio de accidente. Maxima propositio: quorum efficientes causæ naturales sunt, ipsa quoque sunt naturalia. Locus ab efficientibus; quod enim uniuscujusque causa est, id efficit eam rem, cujus causa est.

Locus à materia. Rursus, si quis Mauros arma non habere contendat, dicit idcirco eos minimè armis uti, quia his ferrum desit. Maxima propositio, ubi materia deest, & quod ex materia efficitur, desit locus à materia: utrumque verò, id est, ex efficientibus atque materia, uno nomine à causa dicitur. Æquè enim id quod efficit, atque id quod operantis actum suscipit, ejus rei, quæ efficitur, causæ sunt.

Locus à fine. Rursus à fine sit propositum, an justitia bona sit, fiet argumentatio talis. Si beatum esse, bonum est, & justitia bona est; hic est enim justitiæ finis, ut qui secundum justitiam vivit, ad beatitudinem perducatur. Maxima propositio, cujus finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Locus à fine.

Locus à forma. Ab eo verò, quæ cujusque forma est, ita non potuisse volare Dædalum, quoniam nullas naturalis formæ pennas habuisset. Maxima propositio, tantùm quemque posse, quantùm forma permiserit. Locus à forma.

Locus ab effectibus, corruptionibus, & usibus. Ab effectibus verò, & corruptionibus, & usibus hoc modo: nam si bonum est, domus, constructio bonum est, bonum est domus. Rursus si malum est, destructio domus: bona est domus, & si bona est domus, mala est destructio domus. Item si bonum est equitare, bonum est equus: & si bonum est equus, bonum est equitare. Est autem primum quidem exemplum à generationibus, quod idem ab effectibus vocari potest. Secundum à corruptionibus, tertium ab usibus. Omnium autem maximæ propositiones: cujus effectio bona est, ipsum quoque bonum est, & è converso: & cujus corruptio mala est, ipsum bonum est, & è converso: & cujus usus bonus est, ipsum bonum est, & è converso.

Locus à communiter accidentibus. A communiter autem accidentibus argumenta fiunt, quotiens ea sumuntur accidentia, quæ relinquere subjectum, vel non possunt, vel non solent; ut si quis hoc modo dicat: sapiens non pœnitebit; pœnitentia enim malum factum comitatur: quod quia in sapiente non convenit, ne pœnitentia quidem. Quæstio de accidentibus. Propositio maxima: cui non inest aliquid, ei ne illud quidem, quod ejus est consequens, inesse potest. Locus à communiter accidentibus.

De locis extrinsecus. Expeditis igitur locis his, qui ab ipsis terminis, in propositione positis, assumuntur: nunc de his dicendum est, qui licet extrinsecus positi, argumenta tamen quæstionibus subministrant: hi verò sunt vel ex rei judicio, vel ex similibus, vel à majore, vel à minore, vel à proportione, vel ex oppositis, vel ex transsumptione. Et ille quidem locus, qui rei judicium tenet, hujusmodi est; ut *Locus à rei judicio.* id dicamus esse, vel quod omnes judicant, vel plures, & hi vel sapientes, vel secundum unamquamque artem penitus eruditi. Hujus exemplum est, cælum esse volubile: quòd ita sapientes, atque in Astronomia doctissimi dijudicaverint. Quæstio de accidente. Propositio, quod omnibus, vel pluribus, vel doctis videtur hominibus, ei contradici non posse. Locus à rei judicio.

A similibus verò hoc modo, si dubitetur, an hominis proprium sit esse bipedem, dicimus similiter: inest equo quadrupes, & homini bipes; non est autem equi quadrupes proprium; non est igitur hominis proprium bipes. Quæstio de proprio. Maxima propositio. Si quod similiter inest, non est proprium, ne id quidem de quo quæritur, esse proprium potest.

Locus à similibus duplex. Locus à similibus: hic verò in gemina dividitur. Hæc enim similitudo, aut in qualitate, aut in quantitate consistit: sed in quantitate paritas nuncupatur, id est æqualitas.

Locus à Majori. Rursus ab eo quod est majus, si an sit animalis definitio, quod ex se moveri possit, dicimus, si magis oportet esse animalis definitionem, quòd naturaliter vivat, quàm quòd ex se moveri possit. Non est autem hæc definitio animalis, quòd naturaliter vivat: ne hæc quidem, quæ minùs videtur esse definitio, quod ex se moveri possit, animalis definitio esse putanda est. Quæstio de definitione. Propositio maxima. Si id quod magis videbitur inesse, non inest, ne illud quidem quod minus inesse videtur, inerit. Locus ab eo quod est majus.

Locus à minori. A minoribus verò converso modo. Nam si est hominis definitio, animal gressibile bipes: cùmque id bipes videatur esse definitio hominis minus, quàm animal rationale mortale; sitque definitio ea hominis, quæ dicit animal gressibile bipes, erit definitio hominis, animal rationale mortale. Quæstio de definitione. Maxima propositio: Si id quòd minùs videtur inesse, inest: & id quod magis videtur inesse, inerit. Multæ autem diversitates locorum sunt, ab eo quod esse magis ac minùs, argumenta ministrantium: quos in expositione Topicorum Aristotelis diligentiùs persequuti sumus.

Locus ex proportione. Item ex proportione: ut si quæratur, an forte sint legendi in civitatibus magistratus, dicamus minimè: quia ne in navibus quidem gubernator forte præficitur: est enim proportio; nam ut sese habet gubernator ad navem, ita magistratus ad civitatem. Hic autem locus distat ab eo, quod ex similibus ducitur. Ibi enim una res quæ cuilibet & alii comparatur: in proportione verò non est similitudo rerum, sed quædam habitudinis comparatio. Quæstio de accidenti proportione. Quod in quaque re evenit, id in ejus proportionali evenire necesse est. Locus à proportione.

Locus ex oppositis multiplex. Ex oppositis verò multiplex locus est. Quatuor enim sibimet opponuntur modis: aut enim ut contraria adverso sese loco constituta respiciunt: aut ut privatio, & habitus: aut relatio: aut affirmatio & negatio. Quorum discretiones in eo libro qui de decem prædicamentis scriptus est, commemoratæ sunt; ab his hoc modo argumenta nascuntur.

Locus à contrariis. A contrariis si quæratur, an sit virtutis proprium laudari, dicam minimè: quoniam ne vitii

quidem vituperari. Quæſtio de proprio. Maxima propoſitio: quoniam contrariis contraria conveniunt. Locus ab oppoſitis, id eſt, ex contrario.

Locus à privatione & habitu.

Rurſus ſit in quæſtione poſitum: An ſit proprium oculos habentium videre, dicam minime: eos namque qui vident, aliàs etiam cæcos eſſe contingit. Nam in quibus eſt habitus, in eiſdem poterit eſſe privatio; & quod eſt proprium, non poteſt à ſubjecto diſcedere. Et quoniam veniente cæcitate viſus abſcedit: non eſſe proprium oculos habentium videre convincitur. Quæſtio de proprio. Propoſitio, ubi privatio adeſſe poteſt & habitus, proprium non eſt. Locus ab oppoſitis, ſecundum habitum ac privationem.

Locus à relatione.

Rurſus ſit in quæſtione poſitum, an patris ſit proprium procreatorem eſſe, dicam rectè videri: quia filii eſt proprium procreatum eſſe; ut enim ſeſe habet pater ad filium, ita procreatus ad procreatorem. Quæſtio de proprio. Propoſitio maxima: ad ſe relatorum propria, & ipſa ad ſe referuntur. Locus à relativis oppoſitis.

Locus ab affirmatione & negatione.

** Ed. in animali.*

Item ſit in quæſtione poſitum, an ſit animalis proprium moveri, negem: quia nec * inanimati quidem eſt proprium non moveri. Quæſtio de proprio. Propoſitio maxima: oppoſitorum oppoſita eſſe propria oportere. Locus ab oppoſitis, ſecundum affirmationem ac negationem; moveri enim & non moveri, ſecundum affirmationem negationémque ſibimet opponuntur.

Locus ex tranſſumptione.

Ex tranſſumptione verò hoc modo fit: cùm ex his terminis in quibus quæſtio conſtituta eſt, ad aliud quidem notius dubitatio transfertur; atque ex ejus probatione ea, quæ in quæſtione ſunt poſita, confirmantur; ut Socrates, cùm quid poſſet in unoquoque juſtitia, quæreret, omnem tractatum ad reipublicæ tranſtulit magnitudinem; atque ex eo quod illa efficeret in ſingulis, etiam valere firmavit. Qui locus à toto forſitan eſſe videretur: ſed quoniam non inhæret in his, de quibus proponitur terminis, ſed extra poſita res, hoc tantum quia notior videtur, aſſumitur; idcirco ex tranſſumptione locus id convenienti vocabulo nuncupatus eſt. Fit verò hæc tranſſumptio & in nomine, quoties ab obſcuro vocabulo ad notius transfertur argumentatio, hoc modo; ut ſi quæratur, an philoſophus invideat, ſitque ignotum quid philoſophi ſignificet nomen, dicemus ad vocabulum notius transferentes, non invidere qui ſapiens ſit; notius enim eſt ſapientis vocabulum, quàm philoſophi. Ac de his quidem locis qui extrinſecus aſſumuntur, idoneè dictum eſt: nunc de mediis diſputabitur.

De Mediis.

Ex quibus locis Medii ſumantur.

Quid ſit Caſus.

Quid Conjugata.

Medii enim loci ſumuntur vel ex caſu, vel ex conjugatis, vel ex diviſione naſcentes. Caſus eſt alicujus nominis principalis inflexio in adverbium: ut à juſtitia inflectitur juſtè; caſus igitur eſt juſtitia, id quod dicimus juſtè, adverbium. Conjugata verò dicuntur, quæ ab eodem diverſo modo ducta fluxerunt: ut à juſtitia, juſtum; hæc igitur inter ſe & cum ipſa juſtitia conjugata dicuntur, ex quibus omnibus in promptu ſunt argumenta. Nam ſi id quod juſtum eſt, bonum eſt; & id quod juſtè eſt, benè eſt; & qui juſtus eſt, bonus eſt, & juſtitia bona eſt; hæc igitur ſecundum proprii nominis ſimilitudinem conſequuntur.

Qui mixti loci vocentur.

Mixti verò loci appellantur: quoniam ſi de juſtitia quæritur, & à caſu, vel à conjugatis argumenta ducuntur; neque ab ipſa propriè atque conjunctè, neque ab his quæ ſunt extrinſecus poſita videntur trahi, ſed ex ipſorum caſibus, id eſt, quadam ab ipſis levi immutatione deductis: Jure igitur hi loci medii inter eos, qui ab ipſis, & eos qui ſunt extrinſecus, collocantur.

Locus à diviſione fit vel negatione, vel partitione.

Reſtat locus à diviſione, qui tractatur hoc modo. Omnis diviſio vel negatione fit, vel partitione; ut ſi quis ita pronuntiet: omne animal aut habet pedes, aut non habet. Partitione verò, velut ſi quis dividat: omnis homo aut ſanus, aut æger eſt. Fit autem univerſa diviſio, vel, ut generis in ſpecies, vel totius in partes, vel vocis in proprias ſignificationes, vel accidentis in ſubjecta, vel ſubjecti in accidentia, vel accidentis in accidentia. Quorum omnium rationem in meo libro diligentius explicavi, quem de diviſione compoſui: atque idcirco ad horum cognitionem congrua petantur exempla. Fiunt verò argumentationes per diviſionem, tum ea ſegregatione, quæ per negationem fit, tum ea quæ per partitionem. Sed qui his diviſionibus utuntur, aut directâ ratiocinatione contendunt: aut in aliquid impoſſibile atque inconveniens ducunt; atque ita id quod reliquerant, rurſus aſſumunt.

Librum de diviſione compoſuit Caſſiodorus.

Quæ faciliùs quiſque cognoſcet, ſi prioribus Analiticis operam dederit: horum tamen in præſenti talia præſtabunt exempla notitiam. Sit in quæſtione propoſitum, an ulla origo ſit temporis: quod qui negare volet, id nimirum ratiocinatione firmabit, nullo modo eſſe ortum: idque directâ ratiocinatione monſtrabit, hoc modo: quoniam mundus æternus eſt (id enim paulisper argumenti gratiâ concedatur) mundus verò ſine tempore eſſe non potuit, tempus quoque eſt æternum: ſed quod æternum eſt, caret origine: tempus igitur orignem non habet. At ſi per impoſſibilitatem idem deſideretur oſtendi, dicetur hoc modo. Si tempus habet originem, non fuit ſemper tempus: fuit igitur, quando non fuit tempus, ſed fuiſſe ſignificatio eſt temporis; fuit igitur tempus, quando non fuit tempus: quod fieri non poteſt; non igitur eſt ullum temporis principium poſitum. Namque, ut ab ullo principio cœperit, inconveniens quiddam atque impoſſibile contingit fuiſſe tempus, quando non fuerit tempus. Reditur igitur ad alteram partem, quòd origine careat: ſed hæc quæ ex negatione diviſio eſt, cùm per eam quælibet argumenta ſumuntur, nequit fieri, ut utrumque ſit, quod affirmatione & negatione dividitur: itaque ſublato uno, alterum manet; poſitóque altero reliquum tollitur: vocatúrque hic à diviſione locus, medius inter eos qui ab ipſis duci ſolent, atque eos qui extrinſecus adſumuntur. Cùm enim quæritur, an ulla temporis ſit origo, ſumit quidem eſſe originem; & ex eo per propriam conſequentiam à re ipſa, quæ quæritur, fit impoſſibilitatis & mendacii ſyllogiſmus; quo concluſo reditur ad prius, quod verum eſſe neceſſe eſt; ſiquidem ad quod ei oppoſitum eſt, ad impoſſibile aliquid inconveniénſque perducit. Itaque quoniam ex ipſa re, de qua quæritur, fieri ſyllogiſmus ſolet, & quaſi ab ipſis locus eſt ductus: quoniam verò non in eo permanet, ſed ad poſitum

positum redit, quasi extrinsecus sumitur: idcirco igitur hic à divisione locus inter utrumque medius collocatur.

Loci ex partitione sumpti, multiplici fiunt modo.

At verò hi qui ex partitione sumuntur, multiplici fiunt modo. Aliquotiens enim quæ dividuntur, simul esse possunt; ut si vocem in significationes dividamus, omnes simul esse possunt: veluti cum dicimus amplector, aut actionem significat, aut passionem; utrumque simul significare potest. Aliquotiens velut in negationis modo, quæ dividuntur simul esse non possunt; ut sanus est, aut æger. Fit autem ratiocinatio in priore quidem modo divisionis, tum quia omnibus adest quod quæritur, vel non est: tum verò idcirco alicui adesse, vel non adesse quod aliis adsit, vel minimè.

Nec in his explicandis diutiùs laboramus, si priores Resolutorii, vel Topica diligentiùs ingenium lectoris instruxerint. Nam si quæratur, utrùm canis substantia sit, atque hæc divisio fiat: canis vel latrabilis animalis est, vel marinæ belluæ, vel cælestis sideris nomen: demonstraretque per singula & canem latrabilem substantiam esse, marinam quoque belluam, & cæleste sidus substantiæ posse supponi, monstravit canem esse substantiam. Atque hic quidem ex ipsis in quæstione propositis, videbitur argumenta traxisse. At in talibus syllogismis, aut sanus est aut æger: sed sanus est, non est igitur æger: sed sanus non est, æger igitur est; vel ita: si æger est, sanus igitur non est; vel ita: si æger non est, sanus igitur est. Ab his quæ sunt * extrinsecus sumptus est syllogismus, id est, ab oppositis. Idcirco ergo totus hic à divisione locus inter utrosque medius esse perhibetur: quia si negatione sit constitutus, aliquo modo quidem ex ipsis sumitur, aliquo modo ab exterioribus venit. Si verò à partitione argumenta ducuntur, nunc quidem ab ipsis, nunc verò ab exterioribus copiam præstant.

* MSS. intrinsecus.

Partitio locorum.

Et ea Græci quidem Themistii diligentissimi scriptoris ac lucidi, & omnia ad facultatem intelligentiæ revocantis, talis locorum videtur esse partitio. Quæ cùm ita sint, breviter mihi locorum divisio commemoranda est, ut nihil præterea relictum esse monstretur, quod non intra eam probetur esse inclusum. De quo enim in qualibet quæstione dubitatur, id ita firmabitur argumentis; ut ea vel ex his ipsis sumantur, quæ in quæstione sunt constituta, vel extrinsecus ducantur, vel quasi in confinio horum posita vestigentur. Ac præter hanc quidem divisionem nihil extra inveniri potest: sed si ab ipsis sumitur argumentum, aut ab ipsorum necesse est substantia sumatur, aut ab his quæ ea consequuntur, aut ab his quæ inseparabiliter accidunt, vel eis adhærent, & ab eorum substantia separari sejungique vel non possunt, vel non solent. Quæ verò ab eorum substantia ducuntur, ea aut in descriptione, aut in definitione sunt; & præter hæc, à nominis interpretatione. Quæ verò ea velut substantias continentia consequuntur, alia sunt, vel ut generis, vel differentiæ, vel integræ formæ, vel specierum, vel partium loco circa ea, quæ inquirantur, assistunt. Item, vel causæ, vel fines, vel effectus, vel corruptiones, vel usus, vel quantitas, vel tempus, vel subsistendi modus. Quod verò propriè inseparabile, vel adhærens, accidens nuncupatur, id in communiter accidentibus numerabitur. Et præter hæc quid aliud cuiquam inesse possit, non potest inveniri.

De locis extrinsecus assumptis, & quæ sint.

Quibus ita propositis inspiciamus nunc eos locos, quos dudum extrinsecus pronuntiabamus assumi; ea enim, quæ extrinsecus assumuntur, non sunt ita separata atque disjuncta, ut non aliquando quasi è regione quadam, ea quæ quæruntur, aspiciant. Nam & similitudines & opposita ad ea sine dubio referuntur, quibus similia vel opposita sunt, licet jure atque ordine videantur extrinsecus collocata. Sunt autem hæc, similitudo, oppositio, magis, ac minus, rei judicium. In similitudine enim tum rei similitudo, tum proportionis ratio continetur. Omnia enim similitudinem tenent.

Opposita verò in contrariis, in privationibus, in relationibus, in negationibus constant. Comparatio verò majoris ad minus quædam quasi similium dissimilitudo est; rerum enim per se similium in quantitate discretio majus fecit ac minus. Quod enim omni qualitate, omnique ratione disjunctum est, id nullo modo poterit comparari. Ex rei verò judicio quæ sunt argumenta, quasi testimonium præbent, & sunt inartificiales loci atque omnino disjuncti; nec rem potius, quàm opinionem judiciúmque sectantes. Transsumptionis verò locus nunc quidem in æqualitate, nunc verò in majoris minorísve comparatione consistit; aut enim ad id quod est simile, aut ad id quod est majus aut minus, fit argumentorum rationúmque transsumptio.

De locis mixtis.

Hi verò loci quos mixtos esse prædiximus, aut ex casibus, aut ex conjugatis, aut ex divisione nascuntur: in quibus omnibus consequentia, & repugnantia custoditur. Sed ea quidem, quæ ex definitione, vel genere, vel differentia, vel causis argumenta ducuntur, demonstratione maximè syllogismis vires atque ordinem subministrant: reliqua verò verisimilibus ex dialecticis. Atque hi loci maximè, qui in eorum substantia sunt, de quibus in quæstione dubitatur, ad prædicativos ac simplices: reliqui verò ad hypotheticos & conditionales respiciunt syllogismos.

Expeditis igitur locis, & diligenter tam definitione, quàm exemplorum etiam luce patefactis, dicendum videtur, quomodo hi loci maximarum sint differentiæ propositionum, idque brevi; neque enim longâ disputatione res eget. Omnes enim maximæ propositiones, vel definitiones, in eo quòd sunt maximæ, non differunt: sed in eo quòd hæ quidem à definitione, illæ verò à genere, vel aliæ veniant ab aliis locis, & his jure differre, hæque earum differentiæ esse dicuntur.

De Topicis.

Quid sint Topica.

Topica sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, origines dictionum. Itaque licet definire locum esse argumenti sedem: argumentum autem rationem, quæ rei dubiæ faciat fidem. Et sunt argumenta aut in ipso negotio, de quo agitur: aut ducuntur ex his rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo quæritur, & ex rebus aliis tractæ noscuntur: aut certè assumuntur extrinsecus. Ergo hærentia loca argumentorum in eo ipso negotio sunt tria, id est, à toto, à partibus, à nota.

Quibus ex rebus argumenta ernantur.

Ex locis hærentibus sunt tria

A toto est argumentum etiam, cùm definitio adhibetur ad id, quod quæritur; sicut ait Cicero, Gloria est laus rectè factorum, magnorúmque in rempublicam fama meritorum: * ecce quia gloria totum est, per definitionem ostendit, quid sit gloria.

* Ed. ex se.

Argumentum à partibus fic; ut puta, si oculus videt, non ideo totum corpus videt.

A nota autem sic ducitur argumentum, quod Græcè Etymologia dicitur: Si consul est, qui consulit reipublicæ, quid aliud Tullius fecit, cùm adfecit supplicio conjuratos?

Ex ipsis rebus & ex rebus aliis, & sunt tredecim.

Nunc ducuntur argumenta & ex his rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo quæritur, & ex rebus aliis tractæ noscuntur: & sunt loca tredecim, id est, alia à conjugatis, alia à genere, alia à forma generis, id est, specie, alia à similitudine, alia à differentia, alia ex contrario, alia à conjunctis, alia ab antecedentibus, alia à consequentibus, alia à repugnantibus, alia à causis, alia ab effectibus, alia à comparatione minorum, majorum, aut parium.

Primò ergo à conjugatis argumentum ducatur. Conjugata dicuntur, cùm declinatur à nomine, & fit verbum; ut Cicero Verrem dicit everrisse provinciam: vel nomen à verbo, cùm latrocinari dicitur latro: aut nomen à nomine; ut Terentius: Inceptio est amentium, haud amantium.

A genere argumentum est, quando à re generali ad speciem aliquam descendit: ut illud Virgilii, Varium & mutabile semper fœmina: potuit & Dido, quod est species, varia & mutabilis esse. Vel illud Ciceronis, quod fecit argumentum, descendens à genere ad speciem: Nam cùm omnium provinciarum sociorúmque rationem diligenter habere debeatis, tum præcipuè Siciliæ, judices.

A specie argumentum ducitur, cùm generali quæstioni fidem species facit; ut illud Virgilii: An non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor? quia Phrygius pastor species est; & si istud ille unus fecit, & alii hoc Trojani generaliter facere possunt.

A simili argumentum est, quando de rebus aliquibus similia proferuntur; ut Virgilius.

Suggere tela mihi, nam nullum dextera frustra
Torserit in Rutulos, steterintque in corpore Grajum
Iliacis campis.

A differentia argumentum ducitur, quando per differentiam aliquæ res separantur; Virgilius: Non Diomedis equos, nec currum cernis Achillis.

A contrariis argumentum sumitur, quando res discrepantes sibimet opponuntur; ut Terentius: Nam si illum objurges, vitæ qui auxilium tulit, quid facies illi qui dederit damnum aut malum?

A conjunctis autem fides petitur argumenti; cùm quæ singula infirma sunt, si conjungantur vim veritatis assumunt; ut, quid accedit ut tenuis ante fuerit, quid si ut avarus, quid si ut audax, quid si ut ejus, qui occisus est, inimicus? Singula hæc quia non sufficiunt, idcirco congregata ponuntur, ut ex multis junctis res aliqua confirmetur.

Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex his quæ prius gesta sunt, comprobantur; ut Cicero pro Milone: Cùm non dubitaverit aperire quid cogitaverit, vos potestis dubitare quid fecerit? præcessit enim prædictio, ubi est argumentum, & secutum est factum.

A consequentibus verò argumentum est, quando positam rem aliquid inevitabiliter consequitur; ut si mulier peperit, cum viro concubuit.

A repugnantibus argumentum est, quando illud quod objicitur, aliquâ contrarietate destruitur; ut Cicero dicit: Is igitur non modò à te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ditatus, arguitur domi suæ te interficere voluisse.

A causis argumentum est, quando ex consuetudine communi res quæ tractatur, fieri potuisse convincitur; ut in Terentio: Ego nonnihil veritus sum dudum abs te Dave, ne faceres, quod vulgus servorum solet, dolis ut me deluderes.

Ab effectibus ducitur argumentum, cùm ex his quæ facta sunt, aliquid adprobatur; ut in Virgilio: Degeneres animos timor arguit; nam timor est causa, ut degener sit animus, quod timoris effectum est.

A comparatione argumentum ducitur, quando per collationem personarum sive causarum, sententiæ ratio confirmatur, & à majori ratione hoc modo, ut in Virgilio: Tu potes unanimes armare in prælia fratres. Ergo qui hoc in fratribus potest, quanto magis in aliis? A minorum comparatione; sicut Publius Scipio Pontificem maximum Tiberium Gracchum non mediocriter labefactantem statum reipublicæ privatus interfecit.

A parium comparatione; sic Cicero, in Pisone nihil interesse, utrum ipse consul improbis concionibus, perniciosis legibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.

De Argumentis extrinsecus assumptis.

Extrinsecus verò assumentur argumenta hæc, quæ Græci ἀτεχνα vocant, id est, inartificialia, quod testimonium ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem; & priùs.

A persona, ut non qualiscumque sit, sed illa quæ testimonii pondus habet ad faciendam fidem, sed & morum probitate debet esse laudabilis.

A natura auctoritas est, quæ maxima virtute consistit; & à tempore sunt, quæ afferant auctoritatem; ut sunt ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, usus, necessitas, concursio rerum fortuitarum.

A dictis factísque majorum petitur fides: cùm priscorum dicta factáque memorantur.

Et à tormentis fides probatur, post quæ nemo creditur velle mentiri.

De Syllogismis.

Prima figura modos habet quatuor, qui universaliter vel particulariter affirmativam vel negativam concludent.

Secunda item quatuor modos, qui ab negativa concludent, sive universaliter sive particulariter.

Tertia figura habet sex modos, qui affirmativè vel negativè, sed particulares facient conclusiones.

Ergo primæ figuræ modus primus est, qui conficitur ex duabus universalibus affirmativis, habens conclusionem universaliter affirmativam, hoc modo.

Omne bonum est amabile.
Omne justum est bonum.
Omne igitur justum est amabile.

Secundus modus figuræ primæ conficitur ex universali abnegativa, & universali affirmativa, habens conclusionem universaliter, hoc modo.

Nullus risibilis est irrationalis.
Omnis homo est risibilis.
Nullus igitur homo est irrationalis.

Tertius modus primæ figuræ est, qui conficitur ex universali affirmativa, & particulari affirmativa, particularem affirmativam concludens, hoc modo.

Omne animal movetur.
Quidam homo est animal.
Quidam igitur homo movetur.

Quartus modus primæ figuræ est, qui conficitur ex universali abnegativa, & particulari affirmativa, particularem abnegativam concludens, hoc modo.

Nullum insensibile est animatum.
Quidam lapis est insensibilis.
Quidam igitur lapis non est animatus.

Secundæ verò figuræ primus modus est, qui ex universali abnegativa, & universali affirmativa concludit hoc modo universale abnegativum.

Nullum malum est bonum.
Omne justum est bonum.
Nullum igitur justum est malum.

Secundæ verò figuræ secundus modus est, in quo ex universali priore affirmativa, & posteriore universali abnegativa conficitur universalis abnegativa conclusio, hoc modo.

Omne justum est æquum.
Nullum malum est æquum.
Nullum igitur malum est justum.

Tertius secundæ figuræ modus, qui ex priore universali negativa, & posteriore particulari affirmativa, negationem colligit particularem, hoc modo.

Nullus lapis est animal.
Quædam substantia est animal.
Quædã igitur substantia non est lapis.

Quartus modus est secundæ figuræ, qui ex affirmativa priore universali, & posteriore particulari negativa, particularem negationem concludit, hoc modo.

Omne justum est rectum.
Quidam homo non est rectus.
Quidam igitur homo non est justus.

Primus modus tertiæ figuræ est, qui ex duabus universalibus affirmativis, particularem affirmativam concludit: quia universalem affirmativam licet in particularem affirmativam converti, hoc modo.

Omnis homo est animal.
Omnis homo est substantia.
Quædam igitur substantia est animal.

Item secundus modus tertiæ figuræ est, in quo ex universali negatione & universali affirmatione fit particularis negativa conclusio.

Nullus homo est equus.
Omnis homo est substantia.
Quædã igitur substantia non est equus.

Tertius modus est tertiæ figuræ, qui ex particulari & universali affirmativis particularem affirmativam concludit, hoc modo.

Quidam homo est albus.
Omnis homo est animal.
Quoddam igitur animal est album.

Quartus verò modus tertiæ figuræ est, qui ex universali & particulari affirmativis, particulare affirmativum concludit, hoc modo.

Omnis homo est animal.
Quidam homo est albus.
Quoddam igitur album est animal.

Quintus verò modus tertiæ figuræ est, qui ex particulari negativa, & universali affirmativa negationem particularem concludit, hoc modo.

Quidam homo non est albus.
Omnis homo est animal.
Quoddam igitur animal non est album.

Sextus modus tertiæ figuræ est, qui ex universali negativa, & particulari affirmativa particularem negativam concludit, hoc modo.

Nullus homo est lapis.
Quidam homo est albus.
Quoddam igitur album non est lapis.

Demonstrati sunt omnes modi trium figurarum categorici syllogismi, licet quidam primæ figuræ alios quinque modos addiderint.

De Paralogismis.

Paralogismi verò primæ figuræ ita fiunt, ex priori affirmativa universali, & secunda negativa universali. Omnis homo est animal: nullũ animal est lapis: nullus igitur homo lapis est. Et quia mutato termino & universale & particulare concludet & negativam & affirmativam: ob hoc est inutilis approbatus idem paralogismus, qui ex duabus negativis universalibus fit, hoc modo. Nullus lapis animal est: nullum animal immobile est: nullus igitur immobilis est lapis.

Idem paralogismus, qui ex duabus particularibus affirmativis fit hoc modo: Quidam equus animal est: quoddam animal bipes est: quidam igitur equus bipes est. Rursum ex duabus particularibus negativis hoc modo: Quidam homo albus non est: quoddam album non movetur: quidam igitur homo non movetur.

Dein, si prior affirmativa particularis, & secunda negativa particularis fuerit, hoc modo: Quidam equus animal est: quoddam animal quadrupes non est: quidam igitur equus quadrupes non est.

Idem, si prior negativa particularis, secunda affirmativa fuerit particularis, hoc modo: Quidam homo equus non est, quidam equus immobilis est, quidam igitur homo immobilis est.

Idem, si major propositio affirmativa fuerit universalis, & minor propositio negativa fuerit particularis, paralogismus erit, hoc modo: Omnis homo animal est, quoddam animal rationabile non est, quidam igitur homo rationabilis non est.

At verò si major fuerit propositio universalis negativa, & minor particularis fuerit negativa, nullus poterit esse syllogismus, hoc modo: Nullus lapis animal est, quoddam animal pinnatum est, nullus igitur lapis pinnatus est.

Rursus, si prima fuerit particularis, secunda verò universalis, & utræque affirmativæ propositiones, non erit syllogismus, hoc modo: Quidam lapis corpus est, omne corpus mensurabile est, quidam igitur lapis mensurabilis est.

Idem, si prima fuerit particularis propositio negativa, & secunda universalis negativa, non erit syllogismus, hoc modo: Quoddam animal bipes non est, nullum bipes hinnibile est, quoddam igitur animal hinnibile non est.

Idem, si prior affirmativa particularis, secunda negativa universalis propositio fuerit, syllogismum non facit, hoc modo: Quidam lapis insensatus est, nullum insensatum vivit, quidam igitur lapis non vivit.

Idem, si prior negativa particularis propositio fuerit, & secunda affirmativa universalis, paralogismus erit, hoc modo: Quoddam nigrum an i-

inatum non est, omne animatum movetur, quoddam igitur nigrum non movetur. Et de finitis propositionibus syllogismus non fit, quia particulares similes sunt.

Omnes propositiones his modis constant.

Id est, Simplices, ita.	Contrariæ.
Omnis homo justus est.	Nullus homo justus est.
Quidam homo justus est.	Quidam homo justus non est.
	Contradictoriæ.
Omnis homo rationalis est.	Nullus homo rationalis est.
Quidam homo rationalis est.	Quidam homo rationalis non est.

Ex utrisque terminis infinitis. Omnis non homo non rationalis est. Nullus non homo non rationalis est. Quidam non homo non rationalis est. Quidam non homo non rationalis non est.

Item ex infinito subjecto: Omnis non homo rationalis est. Nullus non homo rationalis est. Quidam non homo rationalis est. Quidam non homo rationalis non est.

Item ex infinito prædicato: Omnis homo non rationalis est. Nullus homo non rationalis est. Quidam homo non rationalis est. Quidam homo non rationalis non est.

Item quæ conveniunt: Omnis homo rationalis est. Nullus homo non rationalis est. Omnis homo non rationalis est. Nullus homo non rationalis est. Quidam homo rationalis est. Quidam homo non rationalis non est. Quidam homo non rationalis est. Quidam homo non rationalis non est.

Item. Omne non animal non homo est. Nullum non animal non homo est. Quiddam non animal non homo est. Quiddam non animal non homo non est.

Item conversæ ex prædicato infinito. Omne non animal homo est. Nullum non animal homo est. Quoddam non animal homo est. Quoddam non animal homo non est.

Item conversæ ex infinito subjecto. Omne animal non homo est. Nullum animal non homo est. Quiddam animal non homo est. Quoddam animal non homo non est.

Item propositiones indefinitæ. Homo justus est. Homo justus non est.

Indefinitarum propositiones cum subjecto infinito. Non homo justus est: Non homo justus non est.

Ex prædicato infinito. Homo justus non est. Homo non justus non est.

Ex utrisque terminis infinitis. Non homo non justus est. Non homo non justus non est.

Propositiones singulares vel individuæ. Plato justus est. Plato justus non est.

Ex infinito subjecto. Non Plato justus est. Non Plato justus non est.

Ex infinito prædicato. Plato non justus est. Plato non justus non est.

Ex utrisque terminis infinitis. Non Plato non justus est. Non Plato non justus non est.

De locis Rhetoricis.

Rhetorica habet partes sex.

Rhetorica oratio habet partes sex, Prooemium, quod Exordium est, Narrationem, Partitionem, Confirmationem, Reprehensionem, Perorationem. Quæ partes instrumenta sunt Rhetoricæ facultatis: quoniam Rhetorica in omnibus suis speciebus inest, & species eidem inerunt. Nec potiùs inerunt, quàm eisdem ea, quæ peragunt, administrabunt. Itaque & in Judiciali genere causarum necessarius est ordo Prooemii, & Narrationis, atque cæterorum; & in Demonstrativo, Deliberativóque necessaria sunt. Opus autẽ Rhetoricæ facultatis, docere & movere: quod nihilominus iisdem ferè sex instrumentis, id est orationis partibus, administratur. Partes autem Rhetoricæ, quoniam partes sunt facultatis, ipsæ quoque sunt facultates; quocirca ipsæ quoque orationis partibus, quasi instrumentis utentur.

Opus Rhetoricæ est movere & docere.

Atque ut his operentur, eisdem inerunt. Nam in exordiis nisi quinque sint supradictæ Rhetoricæ partes; ut inveniat, eloquatur, disponat, meminerit, pronuntiet, nihil agit orator. Eodem quoque modo & reliquæ ferè partes instrumenti, nisi habeant omnes Rhetoricæ partes, frustra sunt. Hujus autem facultatis effector, orator est: cujus est officium dicere appositè ad persuasionem: finis tum in ipso quidem bene dixisse, id est, dixisse appositè ad persuasionem: altera verò persuasisse. Neque enim si qua impediant oratorem, quominus persuadeat, facto officio, finem non est consequutus: sed is quidem, qui officio fuit contiguus & cognatus, consequitur, facto officio. Is verò, qui extra est, sæpe non consequitur: neque tamen Rhetoricam suo fine contentam, honore vacuavit. Hæc quidem ita sunt mixta, ut Rhetorica insit speciebus, species verò insint causis.

Causarum partes status dicuntur, & eorum divisiones.

Causarum verò partes status esse dicuntur: quos etiam aliis nominibus tum constitutiones, tum quæstiones nominare licet: qui quidem dividuntur ita, ut rerum quoque natura divisa est. Sed à principio quæstionum differentias ordiamur: quoniam Rhetoricæ quæstiones circumstantiis involutæ sunt omnes, aut in scripti alicujus controversia versantur, aut præter scriptum ex re ipsa sumunt contentionis exordium.

Quæstiones in scripto quinque modis fieri possunt.

Et illæ quidem quæstiones, quæ in scripto sunt, quinque modis fieri possunt. Uno quidem, cùm hic scriptoris verba defendit, & ille sententiam; atque hic appellatur scriptum, & voluntas.

Alio verò, si inter se leges quadam contrarietate dissentiunt, quarum ex adversa parte aliæ defendunt, aliæ faciunt controversiam; atque hic vocatur status legis contrariæ.

Tertio, cùm scriptum, de quo contenditur, sententiam claudit ambiguam: ambiguitas ex suo nomine nuncupatur.

Quarto verò, cùm in eo quod scriptum est, aliud non scriptum intelligitur; quod quia per ratiocinationem & quamdam syllogismi consequentiam vestigatur, ratiocinativus vel syllogismus dicitur.

Quinto, cùm sermo scriptus est, cujus non facilè vis ac natura clarescat, nisi definitione detecta sit; hic vocatur finis in scripto; quos omnes à se differre, non est nostri, operisve rhetorici demonstrare. Hæc autem speculanda doctis, non rudibus discenda proponimus: quamvis de eorum differentia in Topicorum commentis per transitum disseruerimus.

Quæstiones præter scriptum multiplices, & quæ.

Earum autem constitutionum, quæ præter scriptum in ipsarum rerum contentione sunt positæ,

ita differentiæ segregantur, ut rerum quoque ipsarum natura divisa sit. In omni enim Rhetorica quæstione dubitatur, an sit, quid sit, quale sit; & propter hæc, an jure, vel more possit exerceri judicium. Sed si factum, vel res quæ intenditur ab adversario, negatur, quæstio est utrùm sit ea; quæ conjecturalis constitutio nominatur. Quod si factum quidem esse constiterit, sed quidnam sit id quod factum est, ignoretur: quoniam vis ejus definitione monstranda est, finitiva dicitur constitutio. Ac si & esse constiterit, & de rei definitione conveniat, sed quale sit inquiratur: tunc quia cui generi subjici debet ambigitur, generalis qualitas nuncupatur. In hac verò quæstione & qualitatis, & quantitatis, & comparationis ratio versatur. Sed quoniam de genere quæstio est, secundum generis formam in plura necesse est hujus constitutionis membra distribui.

Omnis quæstio generalis in duas distribuitur partes.

Omnis enim quæstio generalis, id est, cùm de genere, & qualitate, vel quantitate quæritur facti, in duas tribuitur partes. Nam aut in præterito quæritur de qualitate propositi, aut in præsenti, aut in futuro. Si in præterito, juridicialis constitutio nuncupatur.: si præsentis vel futuri temporis teneat quæstionem, negotialis dicitur.

Quæstio Juridicialis duabus partibus segregatur.

Juridicialis verò, cujus inquisitio præteritum respicit, duabus partibus segregatur. Aut enim in ipso facto vis defensionis inest, & absoluta qualitas nuncupatur: Aut extrinsecus assumitur, & assumptiva dicitur constitutio.

Sed hæc in partes quatuor derivatur: aut enim conceditur crimen, aut removetur, aut refertur, aut, quod est ultimum, comparatur. Conceditur crimen, cùm nulla inducitur facti defensio, sed venia postulatur. Id fieri duobus modis potest, si deprecetis, aut purges. Deprecaris, cùm nihil excusationis attuleris. Purgas, cùm facti culpa his adscribitur, quibus obsisti obviarique non possit, neque tamen personæ sint; id enim in aliam constitutionem cadit. Sunt autem hæc, imprudentia, casus, atque necessitas.

Removetur verò crimen, cùm ab eo, qui incessitur, transfertur in alium. Sed remotio criminis duobus fieri modis potest: si aut causa refertur, aut factum. Causa refertur, cùm aliena potestate aliquid factum esse contenditur: factum verò, cùm alius aut potuisse, aut debuisse facere demonstratur. Atque hæc in his maximè valent, si ejus nominis in nos intendatur actio, quòd non fecerimus id, quod * oportuit fieri. Refertur crimen, cum justè in aliquem facinus commissum esse * conceditur: quoniam is, in quem commissum sit, injuriosus sæpe fuerit, atque id quod intenditur, meruit pati.

** MSS. potuit*

** MSS. contenditur.*

Comparatio est, cùm propter meliorem utilioremve rem factum, quod adversarius arguit, commissum esse defendit. Atque hæc hactenus: nunc de inventione tractandum est.

De Inventione.

Etenim priùs quidem Dialecticos dedimus, nunc Rhetoricos promimus locos, quos ex attributis personæ ac negotio venire necesse est. Persona, quæ in judicium vocatur, cujus dictum aliquod factúmve reprehenditur. Negotium, factum dictumve personæ, propter quod in judicium vocatur. Itaque in his duobus omnis locorum ratio constituta est; quæ enim habent * reprehensionis occasionem, eadem nisi ad excusabilem partem vergant, defensionis copiam non ministrant; ex eisdem enim locis accusatio defensióque consistit.

In persona, & negotio omnis locorum ratio constituta est.

** MSS. excusationis.*

Si igitur persona in judicium vocatur, neque factum, dictúmve ullum reprehenditur, causa esse non potest. Nec verò factum, dictúmve aliquod in judicium proferri potest, si persona non existet. Itaque in his duobus omnis judiciorum ratio versatur, in persona scilicet, atque negotio. Sed, ut dictum est, persona est, quæ in judicium vocatur: negotium, factum, dictúmve personæ, propter quod reus statuitur. Persona igitur & negotium suggerere argumenta non possunt; de ipsis enim quæstio est: de quibus autem dubitatur, ea dubitationi fidem facere nequeunt. Argumentum verò erit ratio rei dubiæ faciens fidem. Faciunt autem negotio fidem ea, quæ sunt personis ac negotiis attributa. Ac si quando persona negotio faciat fidem, velut si credatur contra rempublicam sensisse Catilinam, quoniam persona est vitiorum turpitudine denotata: tunc non in eo quod persona est, & in judicium vocatur, fidem negotio facit, sed in eo quod ex attributis personæ quamdam suscipit qualitatem. Sed ut rerum ordo clariùs colliquescat, de circumstantiis arbitror esse dicendum.

De Circumstantiis.

De circumstantiis, in duo eas partitur Cicero.

Circumstantiæ sunt, quæ convenientis substantiam quæstionis efficiunt. Nisi enim sit qui fecerit, & quod fecerit, causáque cur fecerit, locus, tempúsque quo fecerit, modus, etiam facultas; quæ si desint, causa non stabit. Has igitur circumstantias in gemina Cicero partitur, ut eam quæ est, quis, circumstantiam in attributis personæ ponat: reliquas verò circumstantias in attributis negotio constituat. Et primùm quidem ex circumstantiis, eam quæ est, quis, quam personæ attribuit, secat in undecim partes. Nomen, ut Verres, natura ut barbarus, victus ut amicus nobilium, persona ut dives, studium ut Geometra, casus ut exul, affectio ut amans, habitus ut sapiens, consilium, facta, & orationes. Eáque extra illud factum dictúmque sunt, quæ nunc in judicium devocantur. Reliquas verò circumstantias, quæ sunt, quid, cur, quando, ubi, quomodo, quibus auxiliis, in attributis negotio ponit. Quid, & cur, dicens continentia cum ipso negotio: cur, in causa constituens; ea enim causa est uniuscujusque facti, propter quam facta est.

Circumstantia, Quis, partitur Cicero in undecim partes.

Quid, secat in quatuor partes.

Quid verò, secat in quatuor partes. In summam facti, ut parentis occisio. Ex hac maximè locus sumitur amplificationis ante factum, ut concitus rapuit gladium: dum fit, vehementer percussit. Post factum, in abdita sepelivit. Quæ omnia cùm sint facta, tamen quoniam ad gestum negotium, de quo quæritur, pertinent, non sunt ea facta, quæ in attributis personæ numerata sunt. Illa enim extra negotium, quòd extra posita personam informantia fidem ei negotio præstant, de quo versatur intentio: hæc verò facta, quæ continentia sunt cum ipso negotio, ad ipsum negotium, de quo quæritur, pertinent.

Quando, dividit Cicero in tempus, & in occasionem.

Postremas verò quatuor circumstantias Cicero ponit in gestione negotii, quæ est secunda pars attributorum negotiis. Et eam quidem circumstantiam, quæ est quando, dividit in tempus, ut modò fecit; & in occasionem, ut cunctis dormientibus. Eam verò circunstantiam quæ est ubi, locum dicit, ut in cubiculo fecit: quomodo verò, ex circumstantiis modum, ut clam fecit:

quibus auxiliis circumstantiam, facultatem appellat, ut cum multo exercitu. Quorum quidem locorum & si ex circumstantia rerum, naturalis discretio clara est: nos tamen benevolentiùs faciemus, si uberiores ad se differentias ostendamus.

Nam cùm ex circumstantiis alia M. Tullius proposuerit esse continentia cum ipso negotio: alia verò in gestione negotii, atque in continentibus cum ipso negotio: illum adnumeraverit locum quem appellavit, dum fit; ex ipsa prolationis significatione idem videtur esse locus hic, dum fit, cum eo, qui est in gestione negotii; sed non ita est: quia dum fit, illud est, quod eo tempore admissum est, dum facinus perpetratur, ut percussit. In gestione verò negotii, ea sunt, quæ & ante factum, & dum fit, & post factum, quod gestum est continent; in omnibus enim tempus, locus, occasio, modus, facultas inquiritur. Rursus dum fit, factum est, quod administratur, est negotium: quæ verò sunt in gestione negotii, non sunt facta, sed facto adhærent; in illis enim, tempus, occasionem, locum, modum, facultatem, facta esse consenserit: sed, ut dictum est, quæ cuilibet facto adhærentia sint, atque in nullo modo derelinquant: quia quadam ratione subjecta sunt ipsi, quod gestum est, negotio.

Item ea quæ sunt in gestione negotii, sine his, quæ sunt continentia cum ipso negotio, esse possunt. Potest enim & locus, & tempus, & occasio, & modus, & facultas facti cujuslibet intelligi, etiamsi nemo faciat, quod illo loco, vel tempore, vel occasione, vel modo, vel facultate fieri posset. Itaque ea quæ sunt in gestione negotii, sine his quæ sunt continentia cum ipso negotio, esse possunt. Illa verò sine his esse non possunt; factum enim præter locum, tempus, occasionem, modum, facultatémque esse non poterit. Atque hæc sunt, quæ in attributis personæ ac negotio consistunt, velut in Dialecticis locis ea, quæ in ipsis cohærent, de quibus quæritur: reliqua verò quæ vel sunt adjuncta negotio, vel negotium gestum consequuntur, talia sunt, qualia in Dialecticis locis ea, quæ secundùm Themistium quidem partim rei substantiam consequuntur, partim sunt extrinsecus, partim versantur in mediis; secundum Ciceronem verò inter affecta numerata sunt, vel extrinsecus posita.

Sunt adjuncta negotio, quæ fidem faciunt quæstioni

Sunt enim adjuncta negotio ipsa etiam quæ fidem faciunt quæstioni, affecta quodammodo ad id, de quo quæritur, respicientia negotium, de quo agitur, hoc modo. Nam circumstantiæ septem quæ in attributis personæ, vel negotio, numeratæ sunt, hæc cum cœperint comparari, & quasi in relationem venire, si quid ad se continens referatur, vel ad id quod continet, fit aut species, aut genus: si id referatur, quod ab eo longissimè distet, contrarium: at si ad finem suum atque exitum referatur, tum eventus est.

Eodem quoque modo ad majora, & minora, & paria comparantur. Atque omnino tales loci in his quæ sunt ad aliquid considerantur. Nam majus, aut minus, aut simile, aut æquè magnum, aut disparatum, accedunt circumstantiis, quæ in attributis negotio atque personæ numeratæ sunt; ut dum ipsæ circumstantiæ aliis comparantur, fiat ex iis argumentum facti dictive, quod in judicium trahitur. Distat autem à superioribus, quòd superiores loci, vel facta continebant, vel factis ita adhærebant, ut separari non possint; ut locus, tempus, & cætera, quæ gestum negotium non relinquunt.

Hæc verò, quæ sunt adjuncta negotio, non inhærent ipsi negotio, sed accedunt circumstantiis, & tunc demum argumenta præstant, cùm ad comparationem venerint: sumunt verò argumenta non ex contrarietate, sed ex contrario; & non ex similitudine, sed ex simili, ut appareat ex relatione sumi argumenta in adjunctis negotio; & ea esse adjuncta negotio, quæ sunt ad ipsum, de quo agitur, negotium affecta.

Consecutio verò, quæ pars quarta est eorum, quæ negotiis attributa sunt, neque in ipsis sunt rebus, neque rerum substantiam relinquunt, neque ex comparatione reperiuntur: sed rem gestam vel antecedunt, vel etiam consequuntur. Atque hic locus extrinsecus est. Primùm enim in eo quæritur id, quod factum est, quo nomine appellari conveniat: in quo non de re, sed de vocabulo laboratur. Qui deinde auctores ejus facti & inventores, comprobatores, atque æmuli, id totum ex judicio, & quodam testimonio extrinsecus posito, ad subsidium confluit argumenti. Deinde & quæ ejus rei sit ex consueto pactio, judicium, scientia, artificium. Deinde natura ejus, quid evenire vulgò soleat: an insolenter & raro homines id suâ auctoritate comprobare, an offendere in his consueverint; & cætera quæ factum aliquod similiter confestim, aut intervallo solent consequi: quæ necesse est extrinsecus posita ad opinionem magis tendere, quam ad ipsam rerum naturam.

Itaque in hæc quatuor licet negotiis attributa dividere; ut sint partim continentia cum ipso negotio, quæ facta esse superiùs dictum est: partim in gestione negotii, quæ non esse facta, sed factis adhærentia dudum monstravimus: partim adjuncta negotio; hæc, ut dictum est, in relatione ponuntur: partim gestum negotium consequuntur; horum fides extrinsecus sumitur. Ac de Rhetoricis quidem locis satis dictum.

Quid sit Rhetoricorum locorum cum Dialecticis similitudo, quæ verò diversitas.

Nunc illud est explicandum, quæ sit his similitudo cum Dialecticis, quæ verò diversitas; quod cùm idoneè, convenienterque monstravero, propositi operis explicetur intentio. Primò adeo ut in Dialecticis locis, sicut Themistio placet, alii sunt, qui in ipsis hærent, de quibus quæritur: alii verò assumuntur extrinsecus, alii verò medii inter utrosque locati sunt; sic in Rhetoricis quoque locis, alii in persona atque negotio consistunt, de quibus ex adversa parte certatur: alii verò extrinsecus, ut hi qui gestum negotium consequuntur: alii verò medii.

Quorum proximi quidem negotio sunt hi, qui ex circumstantiis: reliqui in gestione negotii considerantur. Illi verò qui in adjunctis negotio collocantur, ipsi quoque inter medios locos positi sunt: quoniam negotium, de quo agitur, quadam affectione respiciunt. Vel si quis ea quidem quæ personis attributa sunt, vel quæ continentia sunt cum ipso negotio, vel in gestione negotii considerantur; his similia locis dicat, qui ab ipsis in Dialectica trahuntur, de quibus in quæstione dubitatur. Consequentia verò negotio ponat extrinsecus. Adjuncta verò inter utrumque constituat.

Ciceronis verò divisioni hoc modo fit similis. Nam ea quæ continentia sunt cum ipso negotio,

vel ea quæ in gestione negotii considerantur, in ipsis hærent, de quibus quæritur. Ea verò, quæ adjuncta sunt, inter affecta ponuntur. Sed ea quæ gestum negotium consequuntur, extrinsecus collocata sunt. Vel si quis ea quidem, quæ continentia sunt cum ipso negotio, in ipsis hærere arbitretur: affecta verò esse ea, quæ sunt in gestione negotii, vel adjuncta negotio: extrinsecus verò ea, quæ gestum negotium consequuntur. Nam jam illæ perspicuæ communitates, quod quidem ipsi penè in utrisque facultatibus versantur loci, ut genus, ut pars, ut similitudo, ut contrarium, ut majus, ac minus. De communitatibus quidem satis dictum.

Differentiæ verò illæ sunt, quòd Dialectici etiam thesibus apti sunt: Rhetorici tantùm ad hypotheses, id est, quæstiones informatas circumstantiis assumuntur. Nam sicut ipsæ facultates à semetipsis universalitate, & particularitate distinctæ sunt: ita earum loci ambitu, & contractione discreti sunt. Nam Dialecticorum locorum major est ambitus; & quoniam præter circumstantias sunt quæ singulares faciunt causas, non modò ad theses utiles sunt, verùm etiam ad argumenta, quæ in hypothesibus posita sunt, eosque locos qui ex circumstantiis constant, claudunt atque ambiunt. Itaque fit, ut semper egeat Rhetor Dialecticis locis: Dialecticus verò suis possit esse contentus.

Semper eget Rhetor Dialecticis locis, Dialecticus verò non ita.

Rhetor enim quoniam causas ex circumstantiis tractat, ex iisdem circumstantiis argumenta præsumit, quæ necesse est ab universalibus, & simplicioribus confirmari, qui sunt Dialectici. Dialecticus verò, qui prior est, posteriore non eget, nisi aliquando inciderit quæstio personæ; ut cum sit incidens Dialectico ad probandam suam thesim, causam circumstantiis inclusam, tunc demum Rhetoricis utatur locis. Itaque in Dialecticis locis (si ita contingit) à genere argumenta sumuntur, id est, ab ipsa generis natura: sed in Rhetoricis ab eo genere quod illi genus est, de quo agitur; nec à natura generis, sed à re scilicet ipsa, quæ genus est.

Sed ut progrediatur ratio, ex eo pendet, quòd natura generis antè præcognita est; ut si dubitetur, an fuerit aliquis ebrius, dicitur, si refellere velimus, non fuisse: quoniam in eo nulla luxuries antecesserit. Idcirco nimirum, quia cum luxuries ebrietatis quasi quoddam genus sit, cum luxuries nulla fuerit, ne ebrietas quidem fuit: sed hoc pendet ex altero. Cur enim si luxuries non fuit, ebrietas esse non potuit, ex natura generis demonstratur, quod Dialectica ratio subministrat. Unde enim genus abest, inde etiam species abesse necesse est: quoniam genus species non relinquit.

Et de similibus quidem, & de contrariis, eodem modo, in quibus maxima similitudo est inter Rhetoricos ac Dialecticos locos: Dialectica enim ex ipsis qualitatibus, Rhetorica ex qualitatem suscipientibus rebus argumenta vestigat; ut Dialecticus ex genere, id est, ex ipsa generis natura: Rhetor ex ea re, quæ genus est. Dialecticus ex similitudine, Rhetor ex simili, id est, ex ea re, quæ similitudinem cepit. Eodem modo ille ex contrarietate, hic ex contrario.

Memoriæ quoque condendum est, Topica Oratoribus, Dialecticis, Poëtis, & Jurisperitis communiter quidem argumenta præstare: sed quando aliquid specialiter probant, ad Rhetores, Poëtas, Jurisperitósque pertinent. Quando verò generaliter disputant, ad Dialecticos attinere manifestum est.

Mirabile planè genus operis, in unum potuisse colligi, quicquid mobilitas ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diversas causas poterat invenire; concludi liberum ac voluntarium intellectum. Nam quocumque se verterit, quascumque cogitationes intraverit, in aliquid eorum quæ prædicta sunt, necesse est ut humanum cadat ingenium.

Illud autem competens judicavimus recapitulare breviter, quorum labore in Latinum eloquium res istæ pervenerint; ut nec auctoribus gloria sua pereat, & nobis plenissimè rei veritas innotescat. Isagogen transtulit Patricius Boëtius, commenta ejus gemina derelinquens. Categorias idem transtulit Patricius Boëtius, cujus commenta tribus libris ipse quoque formavit. Peri hermenias suprà memoratus Patricius transtulit in Latinum: cujus commenta ipse duplicia minutissimâ disputatione tractavit. Apuleius verò Madaurensis syllogismos categoricos breviter enodavit. Suprà memoratus verò Patricius de syllogismis hypotheticis lucidissimè pertractavit. * Topica Aristotelis, uno libro Cicero transtulit in Latinum, cujus commenta prospector atque amator Latinorum Patricius Boëtius octo libris exposuit. Nam & prædictus Boëtius Patricius eadem * Topica Aristotelis octo libris in Latinum vertit eloquium.

Hæc desunt in MSS.

Considerandum est autem, quòd jam, quia locus se attulit in Rhetorica parte, libavimus quid intersit inter artem & disciplinam, ne se diversitas nominum permixta confundat. Inter artem & disciplinam Plato, & Aristoteles, opinabiles magistri sæcularium litterarum, hanc differentiam esse voluerunt, dicentes: Artem esse habitudinem operatricem contingentium, quæ se & aliter habere possunt: Disciplina verò est, quæ de his agit, quæ aliter evenire non possunt. Nunc ergo ad Mathematicæ veniamus initium.

Quæ sit differentia inter artem & disciplinam secundum Platonem & Aristotelem. Vide præfationem.

De Mathematica.

Mathematica, quam Latinè possumus dicere doctrinalem, scientia est, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quâ intellectus à materia separatur, vel ab aliis accidentibus; ut est par, impar, vel alia hujusceemodi, quæ in sola ratiocinatione tractamus, hæc ita dividitur.

Quid sit Mathematica, & in quas partes dividatur.

Divisio Mathematicæ in { Arithmeticam. | Musicam. | Geometriam. | Astronomiam. }

Arithmetica, est disciplina quantitatis numerabilis secundum se.

Quid sit Arithmetica.

Musica est disciplina, quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his, qui inveniuntur in sonis.

Quid Musica.

Geometria, est disciplina magnitudinis immobilis & formarum.

Quid Geometria.

Quid sit Astronomia.

Astronomia, est disciplina cursus cælestium siderum, quæ figuras contemplatur omnes, & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit. Quas suo loco pauló latiùs exponemus, ut commemoratarum rerum virtus competenter possit ostendi. Modò de disciplinarum nomine disseramus.

Disciplinæ nunquam opinionibus deceptæ fallunt.

Disciplinæ sunt, quæ, sicur jam dictum est, nunquam opinionibus deceptæ fallunt; & ideo tali nomine nuncupantur, quia necessariò suas regulas servant. Hæ nec intentione crescunt, nec subductione minuuntur, nec aliis varietatibus permutantur: sed in vi propria permanentes, regulas suas inconvertibili firmitate custodiunt. Has dum frequenti meditatione revoluimus, sensum nostrum acuunt, limúmque ignorantiæ detergunt, & ad illam inspectivam contemplationem, si tamen sanitas mentis arrideat, Domino largiente, perducunt.

Abraham primùm Arithmeticam & Astronomiam Ægyptiis tradidit.

Scire autem debemus Josephum Hebræorum doctissimum, in libro primo Antiquitatum, titulo nono dicere, Arithmeticam, & Astronomiam Abraham primùm Ægyptiis tradidisse; unde semina suscipientes (ut sunt homines acerrimi ingenii) excoluisse sibi reliquas latiùs disciplinas. Quas meritò sancti Patres nostri legendas studiosissimis persuadent: quoniam ex magna parte per eas à carnalibus rebus appetitus noster abstrahitur, & faciunt desiderare, quæ, præstante Domino, solo possumus corde respicere. Quocirca tempus est, ut de eis singillatim ac breviter disserere debeamus.

CAPUT QUARTUM.

De Arithmetica.

Cur Arithmetica inter Mathematicas disciplinas prima sit.

Scriptores sæcularium litterarum inter disciplinas Mathematicas, primam omnium Arithmeticam esse voluerunt: propterea quòd Musica, & Geometria, & Astronomia, quæ sequuntur, indigent Arithmetica, ut virtutes suas valeant explicare. Verbi gratia, simplum ad duplum, quod habet Musica, indiget Arithmetica: Geometria verò, quòd habet trigonum, quadrangulum, vel his similia, item indiget Arithmetica. Astronomia etiam, quòd habet in motu siderum numeros punctorum, indiget Arithmetica. Arithmetica verò, ut sit, neque Musica, neque Geometria, neque Astronomia egere cognoscitur. Propterea his fons, & mater Arithmetica repetitur; quam disciplinam Pythagoras sic laudasse * probatur; ut omnia sub numero, & mensura à Deo creata fuisse memoret, dicens: Alia in motu, alia in statu esse formata; ut tamen nulla eorum, præter ista quæ dicta sunt, substantiam percepissent. Credo trahens hoc initium, ut multi philosophorum fecerunt, ab illa sententia prophetali, quæ dicit: Omnia Deum mensura, numero, & pondere disposuisse.

Pythagoras Arithmeticam laudavit.
** Ed. monstratur.*
Sap. 11. 21.

Cur Arithmetica consistat ex quantitate discreta.
Cur Arithmetica dicatur, & quæ sit ejus intentio.

Hæc itaque consistit ex quantitate discreta, quæ parit genera numerorum, nullo sibi communi termino sociata. v. enim ad x. vi. ad iiii. vii. ad iii. per nullum communem terminum alterutrâ sibi societate nectuntur. Arithmetica verò dicitur, eo quòd numeris præest. Numerus verò, est ex monadibus multitudo composita; ut iii. v. x. xx. & cætera. Intentio Arithmeticæ est docere nos naturam abstracti numeri, & quæ ei accidunt; ut verbi gratia, parilitas, imparilitas, & cætera.

Prima divisio numeri.

Numerus, qui congregatio monadum est,
- vel par, qui est
  - Pariter par.
  - Pariter impar.
  - Impariter par.
- vel impar, qui est.
  - Primus & simplex.
  - Secundus & compositus.
  - Tertius mediocris, qui quodam modo primus, & incompositus, alio verò modo secundus, & compositus.

Quid sit Par

Par numerus est, qui in duas partes æquales dividi potest; ut ii. iiii. vi. viii. x. & reliqui.

Quid impar.

Impar numerus est, qui in duas partes æquales dividi nullatenus potest, ut iii. v. vii. viiii. xi. & reliqui.

Quid pariter par

Pariter par numerus est, cujus divisio in duabus æqualibus partibus fieri potest usque ad monada; ut verbi gratia lxiiii. dividitur in xxxii; xxxii, in xvi: & xvi, in viii: viii in iiii: iiii, in duo: ii. verò in i.

Quid pariter impar.

Pariter impar numerus est, qui similiter solummodo in duas partes dividi potest æquales; ut x, in v: xiiii, in vii: xviii, in viiii. & his similia.

Quid impariter par

Impariter par numerus est, qui plures divisiones, secundùm æqualitatem partium dividere potest, non tamen usque ad assem perveniat; ut verbi gratia, xxiiii, in bis xii: xii, in bis vi: sex in bis tres, & ampliùs non procedit.

Quid primus & simplex

Primus & simplex numerus est, qui monadicam mensuram solam recipere potest; ut verbi gratia iii. v. vii. xi. xiii. xvii. & his similia.

Quid secundus & compositus

Secundus & compositus numerus est, qui non solùm monadicam mensuram, sed & arithmeticam recipere potest; ut verbi gratia, viiii. xv. xxi. & his similia.

Quid Mediocris

Mediocris numerus est, qui quodam modo simplex & incompositus esse videtur, alio verò modo secundus & compositus, ut verbi gratia, viiii. ad xxv. dum comparatus fuerit, primus est & incompositus: quia non habet communem numerum, nisi solum monadicum: ad xv. verò si comparatus fuerit, secundus est & compositus: quoniam inest illi communis numerus præter monadi-

monadicum, id est, ternarius numerus, qui novem mensurat ter terni, & xv. ter quini.

Altera divisio, de paribus, & imparibus numeris.

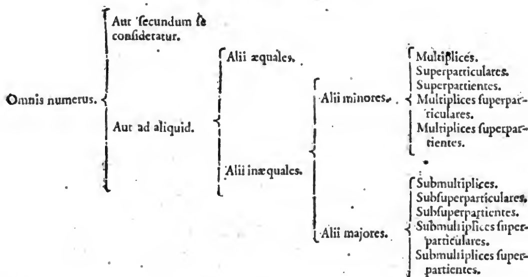
Numerus. { aut par est. { aut superfluus. / aut indigens. / aut perfectus. } aut impar. }

Quid Superfluus. Superfluus numerus est, qui descendit de paribus, is dum par sit, superfluas partes quantitatis suæ habere videtur; ut xii, habet medietatem vi: sexta pars, duo: quarta pars, tria: tertia pars, iiii: & duodecima pars unum; qui omnes assumpti fiunt xvi.

Quid Indigens. Indigens numerus est, qui & ipse de paribus descendit, quantitatis suæ summam partium inferiorem habet; ut viii. cujus medietas, iiii: quarta pars, ii: octava pars, i; quæ simul congregatæ partes fiunt vii.

Quid Perfectus. Perfectus numerus est, qui tamen & ipse de paribus descendit: is dum par sit, omnes partes suas simul assumptas, æquales habet; ut vj. cujus medietas, tria: tertia pars, ij: vj. pars unum. Quæ assumptæ partes faciunt ipsum senarium numerum.

Tertia divisio Numeri.

Quid sit numerus per se. Per se numerus est, qui sine relatione aliqua dicitur, ut 3. 4. 5. 6. & reliqui similes.

Quid ad aliquid. Ad aliquid numerus est, qui relativè ad alios comparatur, ut verbi gratia 4 ad 2. dum comparatus fuerit duplex dicitur, & 6 ad 3. & 8 ad 4. & 10 ad 5. & iterum 3 ad 1 triplex. 9 ad 3. & cætera.

Quid numeri æquales. Æquales numeri dicuntur, qui secundum quantitatem æquales sunt, ut verbi gratia duo ad duo, tres ad tres, decem ad decem, centum ad centum, &c.

Quid inæquales. Inæquales numeri sunt, qui ad invicem comparati inæqualitatem demonstrant, ut tres ad duo, 4 ad tres, 5 ad 4, 10 ad 6, & universaliter major minori, aut minor majori. Hujusmodi dum comparatus fuerit inæqualis dicitur.

Quid Minor. Minor numerus est, qui vel replicatione minuitur, aut ratione membrorum aut partium.

Quid Major. Major numerus est, qui habet in se illum numerum minorem ad quem comparatur, & aliquid plus, ut verbi gratia, quinarius numerus trinario numero fortior est, eo quod habeat quinarium numerum in se, & ternarium numerum, & alias partes ejus duas; & reliqui tales.

Quid multiplex. Multiplex numerus est, qui habet in se minorem numerum bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter, ut verbi gratia duo ad unum dum comparati fuerint, duplex est, 3 ad 1. triplex. 4. quadruplex, reliqui contra.

Quid submultiplex. Submultiplex numerus est, qui intra multiplicem continetur bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter, verbi gratia unum à duobus bis continetur, à tribus ter, à quatuor quater, & ab aliis multipliciter.

Quid Superparticularis. Superparticularis numerus est, dum fortior continet infra se inferiorem numerum, circa quem comparatur similiter & una pars ejus, ut verbi gratia, 3 ad 2 dum comparati fuerint, continent in se duo & alium 1. qui media pars est duorum. 4 ad 3. dum comparati fuerint, continent in se 3 & alium 1. qui est tertia pars trium, & cæteri tales.

Quid Subsuperparticularis. Subsuperparticularis numerus est minor, qui continetur in fortiori numero cum aliqua parte sua una, aut media, aut tertia, aut quarta, aut quinta, ut verbi gratia duo ad 3, 4 ad 5. & cæteri.

Quid Superpartiens. Superpartiens numerus est, qui in se inferiorem numerum totum continet, & super hoc alteras partes ejus duas, aut 3, aut 4, aut quinque, aut alias, ut verbi gratia quinque ad 3. dum comparati fuerint, habet in se quinarius numerus trinarium numerum, & insuper alias duas partes ejus. Septem ad 4 dum comparati fuerint, habent in se 4, & alias tres partes ejus.

Quid Subsuperpartiens. Subsuperpartiens numerus est, qui continetur in numero superpartienti cum aliquibus partibus suis duabus, aut tribus, aut pluribus, ut verbi gratia 3 continentur à quinque cum aliis duabus partibus suis, 4 à 7. cum tribus partibus suis: quinque à novem cum 4 partibus suis.

pana, organi melodia, cymbalorum sonus; ipsum quoque Psalterium ad instar instrumenti Musici nominatum esse non dubium est: eo quòd in ipso contineatur cælestium virtutum suavis nimis, & grata modulatio.

Quid sit Musica. Nunc de Musicæ partibus, sicut est à Majoribus traditum, disseramus. Musica, est disciplina vel scientia, quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his, qui inveniuntur in sonis; ut duplum, triplum, quadruplum, & his similia, quæ dicuntur ad aliquid.

Musicæ partes sunt tres, nam vel est illa:
- Harmonica.
- Rhythmica.
- Metrica.

Quid sit Harmonica. Harmonica scientia est Musica, quæ discernit in sonis acutum, & grave.

Quid Rhithmica. Rhythmica est, quæ requirit in concursione verborum, utrum benè sonus, an malè cohæreat.

Quid Metrica. Metrica est, quæ mensuras diversorum metrorum probabili ratione cognoscit; ut verbi gratia, heroicum, jambicum, elegiacum, & cætera.

Instrumentorum Musicorum genera sunt tria:
- Percussionale.
- Tensibile.
- Inflatile.

Percussionalia. Percussionalia, ut sunt acitabula ænea, & argentea, vel alia quæ metallico rigore percussa, reddunt cum suavitate tinnitum.

Tensibilia. Tensibilia sunt chordarum fila, sub arte religata, quæ amodò plectro percussa mulcent aurium delectabiliter sensum: in quibus sunt species cytharatum diversarum.

Inflatilia. Inflatilia sunt, quæ spiritu reflante completa, in sonum vocis animantur; ut sunt tubæ, calami, organa, panduria, & cætera hujusmodi.

Quid sit Symphonia. Restat nunc, ut de symphoniis dicere debeamus. Symphonia est temperamentum sonitus gravis ad acutum, vel acuti ad gravem, modulamen efficiens, sive in voce, sive in percussione, sive in flatu.

Symphoniæ sunt sex:
- Prima, Diatessaron.
- Secunda, Diapente.
- Tertia, Diapason.
- Quarta, Diapason simul, & Diatessaron.
- Quinta, Diapason simul, & Diapente.
- Sexta, Disdiapason.

Quid sit Diatessaron. Diatessaron, symphonia est, quæ constat ex ratione epitrita, & fit ex sonitibus quatuor, unde nomen accepit.

Quid Diapente. Diapente, symphonia est, quæ constat ex ratione hemiolia, & fit ex sonitibus quinque, unde etiam nomen accepit.

Quid Diapason. Tertia, Diapason, symphonia est, quæ etiam diocto dicitur, constat ex ratione diplasia, hoc est, dupla; fit autem per sonitus octo, unde & nomen accepit, sive Diocto, sive Diapason: quia apud Veteres cytharæ ex octo chordis constabant. Diapason ergo dicta est, quasi ex omnibus sonitibus constans.

Quid Diapason simul & Diatessaron. Quarta, Diapason simul, & Diatessaron, symphonia est, quæ constat ex ratione quam habet xxiiij. numerus ad * octo numerum; fit autem ex sonitibus undecim.

** MSS. novem.*

Quid Diapason simul & Diapente. Quinta, Diapason simul & Diapente, symphonia est, quæ constat ex ratione triplasia; fit autem per sonitus duodecim.

Quid Disdiapason. Sexta, Disdiapason, id est, dupla diapason, symphonia est, quæ constat ex ratione tetraplasia; fit autem per sonitus quindecim.

Quid sit Tonus. Tonus est totius constitutionis harmonicæ differentia & quantitas, quæ in vocis accentu, sive tenore consistit.

Toni sunt Quindecim. Toni sunt quindecim:
- Hypodorius.
- Hypojastius.
- Hypophrygius.
- Hypoæolius.
- Hypolydius.
- Doricus.
- Jastius.
- Phrygius.
- Æolius.
- Lydius.
- Hyperdorius.
- Hyperjastius.
- Hyperphrygius.
- Hyperæolius.
- Hyperlydius.

Quid sit Hypodorius. 1 Hypodorius, tonus est omnium gravissimè sonans, propter quod & inferior nuncupatur.

Quid Hypojastius. 2 Hypojastius autem, hypodorium hemitonio præcedens.

Quid Hypophrygius. 3 Hypophrygius, est hypojastium hemitonio, hypodorium tono præcedens.

Quid Hypoæolius. 4 Hypoæolius, est hypophrygium hemitonio, hypojastium tono, hypodorium tono semis præcedens.

Quid Hypolydius. 5 Hypolydius, est hypoæolium hemitonio, hypophrygium tono, hypojastium tono semis, hypodorium ditono præcedens.

Quid Dorius. 6 Dorius, est hypolydium hemitonio, hypoæolium tono, hypophrygium tono semis, hypojastium ditono, hypodorium duobus semis tonis, hoc est, diatessaron symphonia præcedens.

Quid Jastius. 7 Jastius, est dorium hemitonio, hypolydium tono, hypoæolium tono semis, hypophrygium ditono, hypojastium duobus semis, hoc est, diatessaron symphonia, hypodorium tribus tonis præcedens.

Quid Phrygius. 8 Phrygius, est jastium hemitonio, dorium tono, hypolydium tono semis, hypoæolium ditono, hypophrygium duobus semis tonis, hoc est, diatessaron symphonia: hypojastium tribus tonis, hypodorium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia præcedens.

Quid sit Æolius. 9 Æolius, phrygium hemitonio, jastium tono, dorium tono semis, hypolydium duobus semis, hoc est, diatessaron symphonia: hypophrygium tribus tonis, hypojastium tribus semis, hoc est, diapente symphonia: hypodorium quatuor tonis præcedens.

Quid Lydius. 10 Lydius, est æolium hemitonio, phrygium tono, jastium tono semis, dorium duobus tonis, hypolydium duobus semis tonis, hoc est, diatessaron symphonia: hypoæolium tribus tonis, hy-

pophrygium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia: hypojastium quatuor tonis, hypodorium quatuor semis tonis præcedens.

Quid Hyperæolius.

11 Hyperdorius, est lydium hemitonio, æolium tono, phrygium tono semis, jastium duobus tonis, dorium duobus semis, hoc est, diatessaron symphonia: hypolydium tribus tonis, hypoæolium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia: hypophrygium quatuor tonis, hypojastium quatuor semis, hypodorium quinque.

Quid Hyperjastius.

12 Hyperjastius, est hyperdorium hemitonio, lydium tono, æolium tono semis, phrygium duobus tonis, jastium duobus semis tonis, hoc est, diatessaron symphonia: dorium tribus tonis, hypolydium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia: hypoæolium quatuor tonis, hypophrygium quatuor semis, hypojastium quinque tonis, hypodorium quinque semis.

Quid Hyperphrygius.

13 Hyperphrygius, est hyperjastium hemitonio, hyperdorium tono, lydium tono semis, æolium duobus, phrygium duobus semis, hoc est, diatessaron symphonia: jastium tribus tonis, dorium tribus semis, hoc est, diapente symphonia: hypolidium quatuor tonis, hypoæolium quatuor semis, hypophrygium quinque, hypojastium quinque semis, hyperdorium sex, hoc est, diapason symphonia præcedens.

Quid Hyperæolius.

14 Hyperæolius, est hyperphrygium hemitonio, hyperiastium tono, hyperdorium tono semis: lydium duobus tonis, Æolium duobus semis, hoc est, diatessaron symphonia: phrygium tribus tonis, jastium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia: dorium quatuor tonis, hyperlydium quatuor semis, hyperæolium quinque tonis, hyperphrygium quinque semis, hyperjastium sex tonis, hoc est, diapason symphonia: hyperdorium sex semis tonis.

Quid Hyperlydius.

15 Hyperlydius, est novissimus & acutissimus omnium, hyperæolium hemitonio, hyperphrygium tono, hyperjastium duobus tonis, hyperdorium duobus semis tonis, hoc est, diatessaron symphonia: æolium tribus tonis, phrygium tribus semis tonis, hoc est, diapente symphonia: jastium quatuor tonis, dorium quatuor semis, hyperlydium quinque, hyperæolium quinque semis tonis, hyperphrygium sex tonis, hoc est, diapason symphonia: hyperjastium sex semis tonis, hyperdorium septem tonis. Unde claret, quoniam hyperlydius tonus omnium acutissimus, septem tonis præcedit hyperdorium omnium gravissimum: in quibus, ut Varro meminit, tantæ utilitatis virtus ostensa est, ut * excitatos animos sedaret, ipsas quoque bestias, necnon & serpentes, volucres atque delphinas ad auditum suæ modulationis attraheret.

** MSS. excitatos.*

Nam ut Orphei lyram, Sirenarum cantus, tanquam fabulosa taceamus: quid de David dicimus, qui ab spiritu immundo Saülem disciplina saluberrimæ modulationis eripuit, novóque modo per auditum sanitatem contulit regi, quam medici non poterant herbarum potestatibus operari? Asclepiades quoque medicus, Majorum attestatione doctissimus, phreneticum quemdam per symphoniam naturæ suæ reddidisse memoratur. Multa sunt autem in ægris hominibus per hanc disciplinam facta miracula. Cælum ipsum, sicut suprà memoravimus, dicitur sub harmoniæ dulcedine revolvi. Et ut breviter cuncta complectar, quicquid in supernis sive terrenis rebus convenienter secundùm Auctoris sui dispositionem geritur, ab hac disciplina non refertur exceptum.

1 Reg. 16. 23.

Utilitas Musicæ, & qui de ea tam Græce, quam latine scripserint.

Gratissima ergo nimis utilisque cognitio, quæ & sensum nostrum ad superna erigit, & aures modulatione permulcet; quam apud Græcos Alypius, Euclides, Ptolomæus, & cæteri probabili * institutione docuerunt. Apud Latinos autem vir magnificus Albinus librum de hac re, compendiosa brevitate conscripsit; quem in bibliotheca Romæ nos habuisse, atque studiosè legisse retinemus. Qui si fortè gentili incursione sublatus est, habetis hic Gaudentium Muciani Latinum; quem si sollicita intentione relegitis, hujus scientiæ vobis atria patefacit. Fertur etiam Latino sermone & Apuleium Madaurensem instituta hujus operis effecisse.

** MSS. instructione.*

Scripsit etiam & Pater Augustinus de Musica sex libros, in quibus humanam vocem, rhythmicos sonos & harmoniam modulabilem in longis syllabis atque brevibus naturaliter habere monstravit. Censorinus quoque de accentibus voci nostræ adnecessariis subtiliter disputavit, pertinere dicens ad Musicam disciplinam; quem vobis inter cæteros transcriptum reliqui.

CAPUT SEXTUM.

De Geometria.

NUnc ad Geometriam veniamus, quæ est descriptio contemplativa formarum, documentum etiam visuale philosophorum; quod ut præconiis celeberrimis efferrent, Jovem suum in operibus propriis * Geometram fuisse testantur. Quod nescio utrum laudibus, an vituperationibus applicetur: quando quòd illi pingunt in pulvere coloreo, Jovem facere mentiuntur in cælo. Quod si vero Creatori & omnipotenti Deo salubriter applicetur, potest hæc sententia forsitan convenire veritati. Geometra etenim, si fas est dicere, sancta divinitas, quando creaturæ suæ, quas hodieque facit existere, diversas species formulásque concedit: quando cursus stellarum potentiâ venerandâ distribuit, & statutis lineis facit currere quæ moventur, certâque sede quæ sunt fixa constituit. Quicquid enim benè disponitur atque completur, potest disciplinæ hujus qualitatibus applicari.

** MSS. Geometriare.*

Deus verus Geometra.

Quis primum Geometriæ usus fit.

Geometria Latinè dicitur terræ dimensio: quoniam per diversas formas ipsius disciplinæ, ut nonnulli dicunt, primum Ægyptus dominis propriis fertur esse partita; cujus disciplinæ magistri, mensores antè dicebantur. Sed Varro peritissimus Latinorum hujus nominis causam sic extitisse commemorat: dicens, priùs quidem homines dimensiones terrarum terminis positis, * vagantibus populis, pacis utilia præstitisse: deinde totius anni circulum menstruali numero fuisse partitos; unde & ipsi menses, quòd annum metiantur, dicti sunt. Verùm postquam ista reperta sunt, provocati studiosi ad illa invisibilia cognoscenda, cœperunt quærere, quanto spatio à terra luna, à luna sol ipse distaret, & usque ad verticem cæli quanta se mensura distenderet; quod peritissimos Geometras assecutos esse commemorat. Tunc & dimensionem universæ terræ probabili refert ratione collectam; ideóque factum est, ut disciplina ipsa Geometriæ nomen acciperet, quod per sæcula

** Ed. vacantibus.*

longa custodit. Unde Censorinus in libro, quem scripsit ad Q. Cerellium, spatia ipsa cæli, terræque ambitum, per numerum stadiorum distinctâ curiositate descripsit. Quem si quis recensere voluerit, multa philosophorum mysteria brevi lectione cognoscet.

Geometriæ definitio, ejusque divisio.

Geometria verò, est disciplina magnitudinis immobilis, & formarum.

Geometria dividitur.
- In planum.
- In magnitudinem numerabilem.
- In magnitudinem rationalem, & irrationalem.
- In figuras solidas.

Quid sint Planæ figuræ.

Planæ figuræ sunt, quæ longitudine, & latitudine continentur.

Quid numerabilis magnitudo.

Numerabilis magnitudo est, quæ numeris Arithmeticæ dividi potest.

Quid magnitudines rationales & irrationales.

Magnitudines rationales, & irrationales sunt: rationales, quarum mensuram scire possumus: irrationales verò, quarum mensuræ quantitas cognita non habetur.

Quid figuræ solidæ.

Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, latitudine, & altitudine continentur; his partibus, atque divisionibus totius Geometriæ disciplina tractatur. Et numerositas illa formarum, quæ sive in terrestribus, sive in cælestibus est, tali expositione concluditur.

Qui de Geometria scripserint.

Cujus disciplinæ apud Græcos Euclides, Apollonius, Archimedes, necnon & alii scriptores probabiles extiterunt: ex quibus Euclidem translatum in Romanam linguam, idem vir magnificus Boëtius dedit. Qui si diligenti cura relegatur, hoc quod divisionibus prædictis opertum est, manifesta * intelligentiæ claritate cognoscetur.

** Ed. intelligentia, & clara veritate.*

Principia Geometricæ Disciplinæ.

Quid sit Punctum.

Punctum est, cui pars nulla est.

Quid Linea.

Linea verò, præter latitudinem longitudo: lineæ fines puncta sunt.

Quid recta linea.

Recta linea est, quæ ex æquo in suis punctis jacet.

Quid superficies.

Superficies verò, quod longitudinem ac latitudinem solas habet. Superficiei finis lineæ sunt.

Quid plana superficies.

Plana superficies est, quæ ex æquo in suis rectis lineis jacet.

Quid planus Angulus.

Planus angulus, est duarum linearum in plano invicem sese tangentium, & non in directo jacentium, ad alterutram conclusio.

Quid Rectilineus.

Quando autem quæ angulum continent, lineæ rectæ sunt, tunc rectilineus angulus nominatur.

Quid Perpendicularis.

Quando recta linea super rectam lineam stans, circum se angulos æquos sibi invicem fecerit, rectus est uterque æqualium angulorum, & quæ superstat linea super eam, quam insistit, perpendicularis vocatur. Obtusus angulus est major recto: acutus autem minor recto.

Quid Figura.

Figura est quæ sub aliquo vel à quibus terminis continetur.

Quid Terminus.

Terminus porro est, quod cujusque est finis.

Quid Circulus.

Circulus est figura plana, quæ sub una linea continetur, ad quam ab uno puncto eorum, quæ intra figuram sunt posita, omnes quæ incidunt rectæ lineæ, æquæ sibi invicem sunt. Hoc verò punctum centrum circuli nominatur.

Quid Diametrus circuli.

Diametrus circulus, est recta quædam linea per centrum ducta, & ab utraque parte ad circumferentiam circuli terminata, quæ in duas æquas partes circulum dividit.

Quid Semicirculus.

Semicirculus, est figura plana, quæ sub diametro, & ea quam diametrus apprehendit, differentia continetur.

Quid Rectilineæ.

Rectilineæ figuræ sunt, quæ sub rectis lineis continentur.

Quid Trilatera.

Trilatera quidem est figura, quæ sub tribus rectis lineis continetur.

Quid Quadrilatera.

Quadrilatera verò, quæ sub quatuor lateribus; multilatera verò, quæ sub pluribus, quàm quatuor lateribus continetur.

Quid Æquilaterum triangulum.

Æquilaterum igitur triangulum est, quod tribus æquis lateribus clauditur.

Quid Isosceles.

Isosceles est, quod duo tantummodo habet latera æqualia.

Quid Scalenum.

Scalenum quod tria latera inæqualia possidebit. Amplius trilaterarum figurarum, Orthogonium

Quid Orthogonium.

id est rectiangulum quidem triangulum est, quod habet triangulum rectum.

Quid Amblygonium.

Amblygonium vero, quod habet obtusum angulum, in quo obtusus angulus fuerit.

Quid Oxygonium.

Oxygonium vero, id est, acutum angulum, in quo tres anguli sunt acuti.

Quadrilaterarum vero figurarum quadratum vocatur, quod est æquilaterum atque rectiangulum, parte vero altera longius, quod rectiangulum quidem est, si æquilaterum non est.

Quid Rhombus.

Rhombus verò, quod æquilaterum quidem est, sed rectiangulum non est.

Quid Rhomboides.

Rhomboides autem, quod in contrarium collocatum, lineas atque angulos habet æquales: id autem nec rectis angulis, nec æquis lateribus continetur. Propter hæc autem omnes quadrilaterarum figuræ Trapezia nominantur.

Quid Parallelæ.

Parallelæ, id est, alternæ rectæ lineæ nominantur, quæ in eadem plana superficie collocatæ, atque utrinque in neutra parte concurrent.

Quinque postulata peti ab omni puncto.

Petitiones sunt quinque, quæ petuntur ab omni puncto. In omne punctum rectam lineam ducere. Item definitam lineam in continuam rectamque producere. Item omni centro & omni spatio circulum designare, & omnes rectos angulos æquos sibi invicem esse; & si in duas rectas lineas lineam scindens, interiores & ad ejusdem partis duos angulos duobus rectis fecerit minores productas in infinitum rectas lineas concurrere ad eas partes, quibus duobus rectis angulis terminantur.

Quæ sunt communes animi conceptiones.

Communes animi conceptiones sunt hæ: Quæ eidem sunt æqualia, & sibi invicem sunt æqualia. Et si ab æqualibus æqualia auferantur, quæ relinquuntur, æqualia sunt. Et si æqualibus addantur æqualia, tota quoque æqualia sunt, & quæ sibimet conveniunt, æqualia sunt.

Gnomon autem parallelogrammi spatii est eorum quæ circa eamdem sunt diametrum, quodlibet unum duorum cum supplementis duobus.

Magnitudo minor majoris magnitudinis pars est, quando minor majorem magnitudinem permetitur: major verò magnitudo minoris magnitudinis multiplex est, quoties à minore major integrâ dimensione suppletur.

Quid sit Proportio.

Proportio est duarum magnitudinum cognatarum ad se invicem ex comparatione veniens habitudo: proportionem verò ad se invicem magni-

tudines habere dicuntur, quæ possunt sese invicem multiplicatæ transcendere.

Eamdem verò proportionem prima magnitudo ad secundam magnitudinem, tertiaque ad quartam tenere perhibetur, quando primæ ac tertiæ magnitudinum æquè multiplices, eæque sunt secundæ atque quartæ æquè multiplices, vel pariter transcendunt, vel ab his pariter transcenduntur, vel his pariter exæquantur, cùm scilicet in alterna comparatione sumantur: quæ verò eamdem retinent proportionem, proportionaliter esse dicantur. Quando vero earum quæ sunt æquè multiplices, primæ quidem magnitudinis multiplex secundæ magnitudinis multiplicem superat: Tertiæ verò magnitudinis multiplex, quartæ magnitudinis multiplicem minimè transcendit; tunc prima magnitudo ad secundam magnitudinem majorem proportionem, quam tertia ad quartam tenere perhibetur.

Proportionalitas in minimum tribus terminis invenitur. Proportionalitas verò in tribus ut minimùm terminis invenitur, cùm proportionales eidem ejusdem magnitudinis proportiones esse dicuntu, præcedentes præcedentibus, & consequentibus consequentes. Quando autem tres magnitudines proportionaliter fuerint constitutæ, tunc prima ad tertiã duplicem proportionem, quam ad secundam dicitur possidere: quando autem quatuor magnitudines proportionaliter fuerint constitutæ, tunc prima ad quartam triplicem proportionem, quàm ad secundam dicitur obtinere.

Quid Conversim sumere. Conversim sumere est sic se habere consequens ad præcedens, sicut est præcedens ad consequens.

Quid Alternatim sumere. Alternatim sumere est, ut se habet præcedens ad præcedens, sic se habet consequens ad consequens.

Quid Componentem sumere. Componentem sumere est, ut sese habet præcedens cum consequente, velut unum ad id ipsum quod consequitur.

Quid Dividentem sumere. Dividentem verò sumere est, ut sese habet eminentis præcedentia quà eminet, ab eo quod consequitur, ad id ipsum quod consequitur; ita sese habere eminentiam præcedentis qua eminet, ab eo quod consequitur, ad id ipsum quod consequitur.

Quid Retrorsum sumere. Retrorsum verò sumere est; ut sese habet præcedens ad eminentiam, quà præcedens eminet eo quod est consequens: ita se habere præcedens ab eminentia, qua præcedens eminet, ab eo quod consequens.

Quæ Confusa proportionalitas appelletur. Confusa proportionalitas appellatur, quando fuerit ut præcedens ad consequens, sic consequens ad præcedens; & ut consequens ad aliud aliquid: sic aliud aliquid ad præcedens, ex æquo est sumptio, extremorum mediis intermissis.

CAPUT SEPTIMUM.

De Astronomia.

Astronomia superest, quam si castâ ac moderatâ mente perquirimus, sensus quoque nostros, ut Veteres dicunt, magnâ claritate perfundit. Quale est enim ad cælos animo subire, totámque illam machinam supernam indagabili ratione * discutere, & inspectivâ mentis * sublimitate, ex aliqua parte colligere, quod tantæ magnitudinis arcana velaverunt? Nam mundus ipse, ut quidam dicunt, sphærica fertur rotunditate collectus; ut diversus rerum formarúmque ambitus sui circuitione concluderetur. Unde librum Seneca consentaneã philosophis disputatione formavit, cui titulus est, de forma mundi; quem vobis item relinquimus relegendum.

Ed. discurrere.
Ed. subtilitate.
Seneca librũ de forma mundi composuit, qui hodie non extat.

Astronomia itaque dicitur, unde nobis sermo est, astrorum lex: quia nesciunt ullo modo, quàm à suo Creatore disposita sunt, vel consistere vel moveri: nisi fortè quando aliquo miraculo facto divinitatis arbitrio cõmutantur; sicut Jesus Nave, tribus horis Soli in Gabaon ut staret, legitur imperasse; & temporibus Ezechiæ Regis retrorsum decem gradibus reversum fuisse; & in Passione quoque Domini Christi tribus horis sol tenebrosus effectus est, & his similia. Ideo enim miracula dicuntur, quoniam contra rerum consuetudinem admiranda contingunt. Feruntur enim, sicut dicunt Astronomi, quæ cælo fixa sunt: moventur verò planetæ, id est, erraticæ, quæ cursus suos certà tamen definitione conficiunt.

Josue 10.12. 4 Reg.20.11. Luc 23.44.45

Quid sit Astronomia. Astronomia est itaque, sicut jam dictum est, disciplina, quæ cursus cælestium siderum & figuras contemplatur omnes, & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit.

Astronomiæ divisio.

Divisio Astronomiæ est, ut sit:
- vel Sphærica positio.
- Sphæricus motus.
- Orientalis locus.
- Occidentalis locus.
- Septentrionalis locus.
- Australis locus.
- Hemisphærion, quod est super terram.
- Hemisphærion, quod dicitur esse sub terris.
- Numerus circulatoris.
- Præcedentia, vel antegradatio stellarum.
- Remotio, vel retrogradatio stellarum.
- Status stellarum.
- Augmentum computi.
- Ablatio computi.
- In magnitudinem solis, lunæ, & terræ.
- Eclipsis, & cætera schemata, quæ in his continentur.

Quid sit Sphærica positio. Sphærica positio est, per quam cognoscitur, positio sphæræ qualiter sit.

Quid Sphæricus motus. Sphæricus motus est, per quem sphæræ ritè moventur.

Quid Orientalis locus. Orientalis locus est, unde aliquæ stellæ oriuntur.

Quid Occidentalis. Occidentalis locus est, ubi nobis occidunt aliquæ stellæ.

Quid Septentrionalis. Septentrionalis locus est, ubi sol pervenit in fortioribus diebus.

Quid Australis. Australis locus est, ubi sol pervenit in fortioribus noctibus.

Quid Hemisphærion super terram. Hemisphærion est, quod est super terram, pars cæli quæ totà nobis videtur.

Quid Hemisphærion sub terra. Hemisphærion sub terra est, ut aiunt, quod videri non potest.

Quid numerus circulatoris. Numerus stellarum circularium est per quem cognosci dicitur, per quantum tempus unaquæque stella circulum suum implere potest, sive per longitudinem, sive per latitudinem.

Quid Præcedentia stellarum. Præcedentia, vel antegradatio stellarum est,

quam Græci προποδισμὸν vocant: dum stella motum suum consuetum cogere videtur, & aliquid præter consuetudinem præcedit.

Quid Remotio stellarum.

Remotio, vel retrogradatio stellarum est, quam Græci ὑποποδισμὸν, aut ἀναποδισμὸν vocant, in quo stella, dum motum suum agat, simul & retrorsum moveri videtur.

Quid Status stellarum.

Status stellarum, est quod Græci στηριγμὸν vocant: quia dùm stella semper moveatur, attamen in aliquibus locis stare videtur: nam & Varro, libro quem de Astrologia conscripsit, stellam commemorat ab stando dictam.

Quid Augmentum computi.

Augmentum computi est, quotiens Astronomi secundum astronomicas regulas computantes, computum computo addere videntur.

Quid Ablatio computi.

Ablatio computi est, in qua Astronomi secundùm astronomicas regulas computantes, computum à computo judicant auferendum.

Magnitudo solis, lunæ, & terræ est, quando ostendunt, quia sol fortior est terrâ, terra fortior est luna, per aliquam quantitatem.

Quid sit Eclipsis solis.

Eclipsis solis est, quotiens in luna tricesima, ipsa luna nobis apparet, & per ipsam nobis sol obscuratur.

Quid Eclipsis lunæ.

Eclipsis lunæ est, quotiens in umbram terræ luna incurrit.

De Astronomia, præcipuus ferè Ptolomæus habetur.

De Astronomia verò disciplina in utraque lingua diversorum quidem sunt scripta volumina; inter quos tamen Ptolomæus apud Græcos præcipuus habetur, qui de hac re duos codices edidit, quorum unum minorem, alterum majorem vocavit Astronomum. Is etiam & canones, quibus cursus astrorum inveniantur, instituit: ex quibus, ut mihi videtur, climata forsitan nosse, horarum spatia comprehendere, lunæ cursum pro inquisitione paschali, solis eclipsin, ne simplices aliqua confusione turbentur, qua ratione fiant, advertere non videtur absurdum.

Septem climata numerantur, & quid sint.

Sunt enim, ut dictum est, climata, quasi septem lineæ, ab Oriente in Occidentem directæ, in quibus & mores hominum dispares, & quædam animalia specialiter diversa nascuntur; quæ vocitata sunt à locis quibusdam famosis; quorum primus est * Meroe, secundus Syene, tertius Catochoras, id est, Africa, quartus Rhodus, quintus Hellespontus, sextus Mesopontus, septimus Borysthenes.

** MSS. Merobis.*

De Horologiis.

Horologia quoque, quæ solis claritate monstrantur, distinctis quibusdam regulis, per singulos tractus climatum, veraciter aptata consistunt. Quod utiliter priorum, & maximè Ptolomæi constat diligentia perquisitum esse. Est alia quoque de talibus non despicienda commoditas, si opportunitatem navigationis, si tempus * arantium, si æstatis caniculam, si autumni suspectos imbres inde discamus. Dedit enim Dominus unicuique creaturæ suæ aliquam virtutem; ut tamen innoxiè de propria qualitate noscatur.

** Ed. æstivum.*

Astronomia judiciaria fidei contraria, & fatorum notitia à SS. Patribus damnata.

Cætera verò, quæ se ad cognitionem siderum conjungunt, id est, ad notitiam fatorum, fidei nostræ sine dubitatione contraria sunt, & sic ignorari debent, ut nec scripta esse videantur. Unde doctissimus quoque pater Basilius lege homilia 6. circa mediũ, libro sexto, quem appellavit Hexameron, cautissimè diligentérque tractavit, ab animis hominum hujusmodi curas sanctissimâ disceptatione detruncans; quem primâ fronte in Octateucho diximus legi. Hinc & pater Augustinus in secundo libro de doctrina Christiana meminit dicẽs: Quia familiaris est perniciosissimo errori fatua facta cantantium: unde commodius, honestiusque contemnitur, si talis persuasio nesciatur.

Cap. 29.

Mundi figuram ovi similitudini Varro comparavit.

Mundi quoque figuram curiosissimus Varro longæ rotunditati in Geometriæ volumine comparavit; formam ipsius ad ovi similitudinem trahens, quod in latitudine quidem rotundum, sed in longitudine probatur oblongum. Sed nobis sufficit, quantum in Scripturis sacris legitur, tantum de hac arte sentire: quia nimis indecorum est, hinc humanam sequi sententiam, unde quantum nobis expedit divinam noscimur habere doctrinam.

Hæc desunt in MSS.

COMMENTARIUM DE ORATIONE,

& de octo partibus Orationis.

Aristotelici duas tantum partes orationis admiserint.

ORATIO dicta est quasi oris ratio: cujus partes octo numerantur; de quibus duas primas partes jure dictas Aristotelici esse voluerunt, nomen, & verbum: cæteræ verò velut appendices sunt; siquidem pronomen vice nominis fungitur; adverbium absque verbo non plenum est, participium de nomine verboque nascitur; conjunctio autem nomen conjungit, aut verbum; præpositio nomini præponitur, aut verbo; interjectio locutioni nostræ interjecta profertur; quam elocutionem docuimus necessariò ex nomine verboque constare: deinde quòd ex cæteris partibus orationis nequaquam plena est elocutio; ut si dicamus ante templum, & non jungamus ambulo, pendet oratio. Nam cùm dicimus Cicero scripsit, orator docuit, quod certè ex nomine & verbo, per se plenum est.

Stoici, quinque admiserunt.

Stoici verò quinque dicunt partes orationis, nomen, pronomen, verbum, adverbium, participium. Plures verò partes orationis dicunt esse qui articulum inter has numerant. Articulus sanè, quem Græci inter partes orationis enumerant, apud Latinos in pronomine est. Interjectio quam Latini inter partes orationis enumerant, apud Græcos in adverbio est.

Quatuor partibus orationis accidunt casus.

Sciendum est autem, quòd quatuor partibus accidunt casus, nomini, pronomini, participio, & præpositioni.

Tres partes per casus declinantur.

Tres sunt, quæ per casus declinantur, nomen, pronomen, participiumque: una per tempus, & per personas, ut verbum: una per tempus & casum, ut participium: quatuor nec per tempora, nec per casus declinantur, ut adverbium, conjunctio, præpositio, interjectio. Sed ne fortè nos turbet, quòd Virgilius manè adverbium cum genere posuerit dicendo: Cum manè inluxisset novum; quod utique genus habet casum, nullum autem genus absque casu est.

Nomen & adverbium quamdam habent inter se cognationem.

Sciendum est, quòd nomen, & adverbium quamdam inter se habent cognationem, alterum pro altero positum significare aliud, sed tenere vim suam. Nam quemadmodum nomina, cùm pro adverbiis posita fuerint, casus accipiunt; ut torvum repente clamat, horrendúmque resonat, dulcè sapit; dicitur enim hoc torvum hujus torvi &c, & non tamen perdunt casus cum pro adverbiis ponuntur: ita è contrario adverbia cum pro nominibus posita fuerint sequente genere, quamvis significationem nominum subeant, tamen non perdunt legem adverbiorum, ut declinentur.

Quare Donatus partes orationis sic ordinaverit.

Quærunt nonnulli cur ita partes orationis Donatus ordinaverit? Sed nos dicimus, quòd nomen idcirco anteposuerit, quia ante nomen nihil potest esse; tolle enim vocabulum nominis, quemadmodum voces cæteras partes orationis, non habes. Pronomen ideo secundum obtinet locum, quòd de nomine pendens, vice hujus fungitur. Verbum ideo tertio loco ponitur, quia simul (ut superiùs diximus) cum nomine principalis pars orationis reperitur; quod tamen secundum locum tenere potuisset, nisi pronomen penderet ex nomine. Adverbium ideo quarto loco constituitur, quia sine verbo plenum significatum sui non explicat. Participium ideo quinto loco ponitur, quòd obnixum sit tam verbo, quàm nomini. Conjunctio ideo sexto loco ponitur, quia nisi præcedant supradictæ partes orationis, quod conjungat, non habet. Præpositio ideo septimo loco ponitur: quia nisi præcedat nomen, pronomen, verbum, adverbium, participium, conjunctio, quibus præponatur non habet, quibus etiam solis præposita esse constat. Interjectio necessariò remanet in ultimo: quòd post nomen, non nisi pronomen; post pronomen, nonnisi verbum; post verbum, nonnisi adverbium; post adverbium, nonnisi participium; post participium, nonnisi conjunctio; post conjunctionem nonnisi præpositio esse debeat. Interjectio quasi interjecta inter octo partes orationis nonnisi octavo loco poni potuit.

CAPUT PRIMUM.

De Nomine.

Nomen unde dictum, & quid sit.

NOmen dictum est quasi notamen, quòd notam nobis unamquamque rem faciat. Nomen, est pars orationis cum casu, corpus aut rem propriè communiterve significans. Separatur autem definitio nominis à cæteris partibus orationis hoc modo; nam cùm dictum est cum casu, separat ab aliis quinque partibus orationis, quæ non habent casum; id est, à verbo, ab adverbio, à conjunctione, à præpositione, & ab interjectione.

ne. Ab aliis verò duabus casum habentibus pronomine scilicet, & participio separat Donatus, cùm dicit propriè aut communiter nomen aliquid significare; nullum autem pronomen, neque participium proprium invenitur. Constat autem aut corpus, aut res, aut propriè, aut communiter, aut casus: sed non omne nomen necesse est, ut simul ista quinque contineat, sed semper tria continet; ut homo habet casum corporale est, & appellativum: item habet casum pietas, incorporale est, & appellativum. Nec esse est autem omne nomen habere casum; ideo dixit Donatus partem orationis cum casu: non enim cum casibus dixit, sciens quòd quædam essent nomina, quæ non flecterentur per omnes casus; & quòd nullum nomen esset, quod usquequaque omnibus careret casibus. Inveniuntur enim nomina monoptota ut sponte, tabo, natu: diptota ut, Juppiter: triptota, ut templum: tetraptota, ut ditionis, ditioni, ditionem, ditione, cujus nominativum & vocativum non proferunt, nisi adjectâ consyllabâ, ut conditio. Pentaptora ideo inveniri non possunt, quod ubi nominativus deest, necesse est ut vocativus non inveniatur. Exaptoton, ut doctus-magister.

Nominum qualitas in duas dividitur partes.

Nominum qualitas in duas dividitur partes; aut propria, aut appellativa sunt nomina. Illud autem sciendum est, quòd quando appellativa nomina in personas cadunt proprietatis, appellativa esse jam desinunt; ut si quis felix vocetur, quia quantum ad illum pertinet, unus est, ideo proprium invenitur. Propria, appellativa esse non possunt: è contra sunt propria, exceptis montium fluminumque nominibus, quæ ipsa interdum facimus appellativa, ut si aliquos Mercurios vocemus. Sed cùm nos communia singulis personis opponimus, sic est ordinata proprietas. Nam si essent nomina specialiter propria, cum audiremus, Alexander hoc fecit, non interrogaremus ulteriùs, quis Alexander hoc fecit? Sed quia scimus Alexandros multos dici, sic dubitamus, quis Alexander hoc fecit.

Sciamus autem hoc non rectè dici, quod ad unum hominem pertinet, aut appellationem, aut vocabulum, sed nomen, ut Alexander: non iterum, (quod rerum est) aut nomen, aut appellationem, sed vocabulum: sed modò pro appellationibus, & pro vocabulis confusa nomina adponi scimus.

Propriorum nominum quatuor sunt species.

Propriorum nominum quatuor sunt species. Prænomen, quod idcirco dictum est, quia præcedit nomen, ut Publius Cornelius. Nomen, quod ex familia venit, ut Anicius. Cognomen, quod propriè nostrum est, ut Sylla, Catilina. Agnomen, quo aut ex virtute, aut ex vitio aliquo utimur; ex virtute, ut Africanus, qui vicit Africam: ex vitio, ut Naso, quòd grandem nasum habuit; unde dicitur Ovidius Naso: Sura quòd à surà grandi dicitur, ut Publius Lentulus Sura. Meminerimus autem non necesse esse ista quatuor propriorum generum nomina simul inveniri. Aliquando enim unum ex his invenimus, ut Romulus: aliquando duo, ut Anicius Marcus: aliquando tria, ut Lucius Cethegus Catilina: aliquando quatuor, ut Publius Cornelius Scipio Africanus.

Sit itaque ordo interrogandi, ut cum dicimus, Africanus, quæ pars est orationis? non statim respondeamus, agnomen est: sed, nomen est. Deinde, quale sit nomen? respondeamus proprium est. Postremò quæ pars proprii? respondemus agnomen. Quemadmodum dicemus de xxvii. nominibus appellativis; ut si interrogemus: homo, quæ pars est orationis? dicimus nomen. Deinde, quæ pars est nominis? dicimus, appellativũ. Deinde, quæ pars est appellationis? dicimus, specialis.

Scimus autem nomina, prænomina aut ternis constare litteris, ut Sex. Roscius: vel binis, ut Gn. Pompeius: vel singulis, ut G. Gaius Verres.

Antiqui litteram non habuerunt.

Et in quæstionem venit, quare C. Caius ponimus, cum dicimus Gaius & non Caius? Quia Antiqui G. non habuerunt, sed ponentes C. in quibusdam nominibus per sonos sensum discernebant. Scimus nos, quòd quædam sonare aliter deberent, ut puta Gemma cùm per C. scriptum esset, dicebant Gemma per G. quòd deberent sic sonare per G.

Quando Prænomina fiant cognomina.

Verùm solent hæc ipsa prænomina fieri cognomina, ut si quis vocetur Lucius, vel Gaius: sed quando ad unumquemque pertinent, propriè vocantur cognomina: quando præposita sunt cognominibus, hoc est nominibus propriis, vocantur prænomina, ut Lucius Sylla. Verùm hoc prædictæ rationi nullum debet præferre judicium. Talis est & illa cavillatio recollecta, quare cùm propria nomina pluralem numerum non admittant, legimus Curios, magnosque Camillos Scipiadas? Sed sciendum est, non ab eo quod est Curius unus, hi Curii: vel ab eo quod est hic Camillus, venire hi Camilli: sed à multitudine Curiorum, vel Camillorum, Curios, Camillosque dicimus. Non enim unus fuerat tantùm Curius, vel Camillus: sed si quis tres servos habeat, qui vocentur Alexandri, necesse est, ut vocet illos Alexandros; qui casus plures veniunt, non à singulari numero, qui est hic Alexander, sed à plurali; qui sunt Alexandri.

Appellativorum nominũ sunt 27. species.

Appellativorum nominum sunt species xxvii. sunt enim corporalia, ut lignum, & marmor: sunt incorporalia, ut honor, medicina: sunt primæ positionis, hoc est unde derivativa & diminutiva veniunt, ut schola, scholasticus, scholasticulus.

Tres sunt gradus diminutionis secundũ Donatum.

Sciamus autem tres gradus diminutionis esse secundùm Donatum, per quos cum diminuuntur nomina, sæpe crescit numerus syllabarum, ut scholasticulus, scholasticellus, scholasticellulus. Apud Antiquos verò aliter dicebantur, agnus, agnulus, agnellus, agnicellus, agniculus, agnicellulus. Quam rem Donatus videns (ne in infinitum diminutio fœdè procederet) voluit diminutionis dicere tres tantùm gradus esse. Sæpe autem idcirco dixit augeri numerum syllabarum, quòd inveniuntur quædam nomina, quorum numerus in diminutione non modò non crescit, sed etiam minus habet syllabarum gradus ulterior, ut homo, homuncio, homunculus, homulus.

Sunt aliqua diminutiva specie.

Sunt autem diminutiva specie, quæ idcirco specie putata sunt diminutiva, quia quasi diminutivorum nominum speciem gerunt, ut fabula, macula, tabula, ferula; ideo autem non sunt jure diminutiva, fabula, macula, tabula, ferula, quia horum non invenitur prima positio. Sciendum est, quod diminutivorum forma lectione potiùs, quam arte colligitur.

Sunt ad integrum Græca nomina, & per omnes casus Græce perveniunt declinatione, ut Euterpe, Melpomene. Sunt quædam, quæ dum in Latinitatem cadunt, Græcitatis totum amittunt; nam cum dicit Græcus ὀδυσσεὺς Latinè dici-

tur Ulysses. Sunt quædam, quæ in Latinum versa eloquium ex parte aliquam formam Græcitatis amittunt; quæ etiam notha dici voluerunt; dicit enim Græcus Agamemnon, Latinus Agamemno. Scimus quia omnia nomina apud Græcos in on syllaba terminata, cum in Latinum transferuntur n perdere, & ω in o correptum mutare. Item omnia nomina apud Græcos per e exeuntia, cum in Latinum veniunt, ipsa e in a solent commutare, in nominativo scilicet singulari, ut Helene, Helena: sed quia de fœmininis nominibus diximus, ea nomina non patiuntur illud: quæ autem aliter lecta sunt, aut quæcumque ita transformantur, ut asperum resonare non possint, ut Agane, non facit per duritiam Agana.

De nominibus synonymis, homonymis, & patronymicis.

Sunt, quæ plurimis nominibus rem unam demonstrant, quæ Græci synonyma vocant; ut si terram velimus multis significare nominibus, & dicamus humus, tellus, solum, terra: sunt, quæ è contrario per unum nomen plura significant, quæ Græci vocant homonyma, ut si dicamus aciem, incertum est enim cujus rei dixerimus; nam dicitur & oculorum acies, hoc est intentio: & ferri, hoc est acumen: & exercitus, hoc est ordo. Sunt, quæ à patribus, & matribus avisque descendunt, cum tamen significatione Græcâ. Hæc nomina patronymica vocantur, quorum patronymicorum masculina tres habent regulas, quibus terminantur; exeunt enim aut per des, aut per ius, aut per on, ut Atrides, Atrius, Atrion: sed in on terminata apud Latinos usum non habent.

Nomina feminina Græca tres habent formas.

Fœminina quoque tres formas habent; exeunt enim aut per eis, aut per ias, aut per ne, ut Atreis, Atrias, Atrine, ut apud Virgilium, Nerine Galatea. Sanè considerandum est, quia patronymica Græca cujuscumque generis, Græcâ melius regulâ proferuntur.

Thetica nomina de patronymicis descendunt.

Sunt alia Thetica, quæ etiam possessiva dicuntur, quæ de patronymicorum regulâ descendunt; & ad eorum similitudinem in ius terminantur, sed in hoc discernuntur, ut Evandrius Pallas, patronymicum est: quando dicimus Evandrius gladius, possessivum, hoc est, & hoc non est illud.

De adjectivis quæ Epitheta dicuntur.

Sunt alia mediæ significationis, quæ aliis adjecta nominibus alii Epitheta esse voluerunt, ut magnus, fortis: quibus nisi adjungamus, aut vir, aut exercitus, plena esse non possunt. Sunt alia qualitatis, ut doctus, magnus, felix, pulcher: sunt alia quantitatis, ut longus, brevis, latus: sunt alia gentis, ut Græcus, Italus, Gallus: sunt alia patriæ, ut Alexandrinus, Romanus: sunt alia numeri, ut unus, duo: sunt alia ordinis, ut primus, secundus. Sed constat quemadmodum dicimus de multis alium, de duobus alterum: ita dicimus de multis primum, de duobus priorem.

De nominibus relativis.

Sunt alia ad aliquid dicta, ut soror, frater; non enim dicitur soror, cui nullus est frater: nec frater, cui soror nulla est. Alia ad aliquid dicta qualiter se habentia, ut dies, lumen, nox, tenebræ, nigrum, album; non enim dicerentur tenebræ nisi ad conlationem luminis. Verùm inter illa nomina, quæ dicuntur ad aliquid dicta, & ista quæ dicuntur ad aliquid qualiter se habentia, hoc interest, quod illa sic usurpantur, ut non sint inter se usquequaque contraria: in istis verò, quid tam contrarium est, quàm tenebris lumen, quàm nocti dies, quàm nigro album, quàm sinistro dextrum; quorum nominum comparativus gradus in usu est, ut dexter dexterior, sinister sinisterior, niger nigrior.

De nominibus verbalibus, & quomodo fiant.

Sunt alia generalia, ut ars, & reliqua: sunt alia specialia, ut Medicina, Rhetorica, Grammatica: sunt alia verbalia, quæ de verbis fiunt, ut dictor, procurator; & sciendum est, quòd ex verbis talia nomina hac lege descendunt, ut gerendi modi ultimi temporis ultimam litteram in or vertamus, ut dicendi, dicendo, dicendum, dictum dictu, & dicamus dictor, commutato scilicet u in o, & adjecto r. Item procurandi, procurando, procurandum, procuratum, procuratu, facit nomen procurator, & reliqua ad hanc rationem pertinentia, quæ inventa sunt. Præterea sunt nomina, quæ incertum est, utrum verbialia sint, ut quæ in quæstionem veniunt: quæritur enim, utrum cantor dicatur, an cantator, quæ utraque firmamus dici supradictâ ratione, nam ab eo quod est canto, gerendi modus cantandi, do, dum, cantatum cantatu, inde cantator. Item ab eo quod est cano, gerendi modus canendi, do, dum, cantum, cantu, inde cantor.

Auctor, non est nomen verbale.

Item quæritur auctor, utrùm per se, aut de verbo oriatur, sed sciendum est, quòd à se nascitur; non enim habet originem verbi. Nam illud quod est augeo, non nos seducat, quòd inde veniat; aliud est enim augere, aliud auctorem esse. Omne enim verbum nomini ex se descendenti respondere debet, ut scriptor venit ab eo quod est scribo; omnis enim scriptor scribit, ut procurator venit ab eo, quod est procuro; omnis enim procurator procurat. Deinde quæ est alia regula, quæ hoc nomen ex verbo oriri prohibet: quia nomina verbialia aut in sor exeunt, ut præcursor: aut in tor, ut scriptor, lector; at quæ in sor exeunt feminina in trix non mittunt: quæ verò in tor, necesse est ut feminina in trix mittant, ut procurator procuratrix. Hoc si à verbo venerit in tor scilicet terminatum, necesse habuit fœmininum in trix mittere, & facere auctrix: sed quia non dicatur auctrix, Virgilius testatur dicens: auctor ego sum videndi.

Quomodo nomina à participiis discernantur.

Alia participii similia, ut sapiens, potens, demens, clemens: si comparationem recipiant, nomina sunt: participia verò, quando non recipiunt comparationem, ut lugens non facit lugentior; at è contra demens, or, mus, facit.

Et nomina à verbis.

Sunt alia verbis similia, ut comedo; quæ, cùm casum habuerint nomina sunt: cùm tempus habuerint, verba esse certissimum est; & est comedo, tinea, si nomen: si verbum, prima persona est verbi activi, conjugationis tertiæ.

Comparationis definitio, & quot sint gradus.

Comparationis definitio hæc est, elocutio alterum præterens, quamquam aliter definiant alii. Alii quatuor dicunt gradus esse comparationis: positivum, qui est doctus: comparativum, qui est tam doctus: prælativum qui est doctior: superlativum, qui est doctissimus: dicentes non posse illum dici comparativum, qui est doctior, quia non tam comparare, quàm præferre videtur. Quod superius est sic definitum: Comparatio est elocutio, quæ ex alterius conlatione alterum præfert. Videtur enim hi comparativus gradus, qui est tam doctus, non tam præferre aliquos, quam similes facere.

Quare positivus gradus dicatur.

Quæritur, quare positivus gradus dicitur, cùm reliqui soli gradus positivi comparationis proprietatem obtineant? Respondendum est, quod non agnosceremus illos gradus, nisi esset alter

gradus, qui comparationis fitu careret?

Quare nominativus dicatur casus. Quæritur etiam & de nominativo casu singulari, quare dicitur casus? siquidem idcirco cæteri casus dicuntur, quia faciunt nomen cadere, ut doctus, docti, to, tum, te, to. Sed hac ipsa ratione, quòd non diceretur aliquid cadere, nisi esset unde caderet; nec inflexum, nisi esset ante rectum: ergo quia hic cadere nomen per cæteros casus ostendat, dictus est casus.

Positivus gradus multas habet formas. Positivus gradus multas habet formas; aut enim in us exit, ut doctus: aut in a, ut docta: aut in um, ut doctum: aut in is correptam, ut fortis: aut in is productam, ut dis, ditior, ditissimus: aut in e, ut forte: aut in ens, ut sapiens: aut in ans, ut elegans: aut in ix, ut felix: aut in er, ut pulcher: aut in es, ut dives, divitior, divitissimus, & reliqua si qua sunt, quæ invenire poterimus.

Comparativus duas formas tantum habet. Comparativus verò duas formulas tantùm habet; aut enim in ior exit, ut doctior, melior, & genus facit commune, excepto uno senior, non enim senior mulier dici potest: aut in ius, ut doctius, melius; & est comparativus gradus generis neutri, ut doctius mancipium, melius templum. Est comparativus gradus adverbii; dicimus enim doctiùs scripsit: dicimus meliùs fecit: sed doctius quando ad nomen tendit, est generis neutri comparativus: quando tendit ad verbum, comparativus adverbii est.

Superlativus per tres formas exit. Superlativus per tres formas exit, aut in us, ut doctissimus: vel in a, ut doctissima: vel in um, ut doctissimum. Illud sanè prætermittendum esse non videtur, quòd cùm ab omni superlativo rimus, vel simus tollimus, positivus qualis sit invenitur; ut pulcherrimus, sublato enim à fine dissyllabo, remanet pulcher positivus: unde fit, ut ea nomina, quæ in quæstionem veniunt, tunc possimus agnoscere.

Quæritur enim, utrùm acris dicatur, an acer; constat autem hodie utrumque dici, de viro, ut in Virgilio: humero Pelops insignis eburno acer. Acris verò de fæmina dicitur, ut apud Horatium, solvitur acris hyems.

Comparantur nomina appellativa à qualitate, aut quantitate venientia. Comparantur autem nomina appellativa, & ea appellativa, quæ aut à qualitate veniunt in tres partes sunt divisa; in animum ut prudens, honestus: in corpus, ut niger, pulcher: extrinsecùs, ut fortunatus, felix: aut à quantitate, id est, à mensurà, quæ à corpore tantùm descendunt, ut longus, brevis. Sed non omnia nomina, quæ aut qualitatem, aut quantitatem significant, comparantur: sed quæ comparantur, qualitatis aut quantitatis sunt. Invenitur enim nomen qualitatis, & non comparatur, ut mediocris. Aliquando aut unus invenitur gradus, aut duo, aut tres: sed ubi comparativus non invenitur, adverbium sciamus esse ponendum ad positivum, ut vicem comparativi impleamus, ut in hoc nomine pius, quia non facit pior, sed magis pius.

Ubi non est comparativus, adverbio utendum.

Meminerimus ita nos respondere cum interrogamur, qualis est ille vir? quia de qualitate sumus interrogati, unum aliquid ex illis tribus dicimus, aut doctus, aut pulcher est, aut mendicus; non dices à qualitate longus est, aut brevis. Quando enim interrogamur, quantus est? non possumus respondere nisi à mensura, aut longus, aut latus, aut brevis est. Nec nos terreat, quod Virgilius dixit quantitatis nomen ad animam applicans: Magnanime Æneа: sed hic Græcum voluit imitari; non quia quantitas ab animo venerit, sed qualitatem animi per quantitatem laudare voluerit.

Quomodo cognoscantur nomina in comparatione anomala. Nomina in comparatione anomala hoc signo probabimus; cùm primam syllabam, quam in positivo habuerint, in comparativo perdiderint; ut bonus facit melior, optimus: malus pejor, pessimus: magnus, major, maximus. Et hæc tria tantum in comparatione defectiva esse certum est.

Quare positivus gradus perfectus dicatur. Positivus gradus perfectus & absolutus ideo dictus est, quia vis comparationis propriè in comparativo & superlativo gradu ponitur, & non in positivo. Sæpe invenitur comparativus ita positus, ut plus significet à superlativo, ut si dicamus, doctior ille est à quovis doctissimo. Sæpe ita comparativus invenitur, ut minus significet à positivo; ut si velimus dicere, dulcius est mare Ponticum, quàm cætera; nullum enim mare non modo dulcius est, sed ne dulce quidem. Invenitur sæpe ita comparativus, ut vim positivi suscipiat, ut apud Virgilium: Senior Charon, sed cruda Deo viridisque senectus fuit: sed senior pro eo quod est senex ponitur; non enim alter fuerat Charon, cujus comparatione hic senior vocetur.

Sunt nomina sono diminutiva, intellectu verò comparativa. Inveniuntur autem nomina sono diminutiva, intellectu comparativa, ut grandiusculus, majusculus, minusculus. Comparativo & superlativo quinque hæc comparationis adverbia non ponimus, ut tam, minus, minimè, magis, maximè, quæ tamen soli positivo adjiciuntur. Verùm hæc ipsa adverbia inventa sunt propter ea nomina, quæ aut comparativum, aut superlativum habere non possunt, ut puta mediocris, quia mediocrior non facit, dicetur magis mediocris; item quia non facit mediocrissimus, dicetur maximè mediocris. Nam superfluum est his nominibus adjungere hæc, quæ sine his comparativum & superlativum sumunt, ut siquis dicat magis doctus, cùm possit dicere doctior: aut maxime doctus, cùm sit superlativus doctissimus.

Adverbia comparationis ad quid inventa.

Gradus comparationis tribus casibus servit. Gradus comparativus tribus casibus servit; nominativo scilicet interposita particula quàm, ut doctior hic, quàm ille: ablativo, doctior illo: septimo, ut doctior ab illo. Verùm hic gradus tam singulari numero, quàm plurali servire dignoscitur: sed hodie per septimum casum comparativus meliùs esse proferendus censetur. Sed ne supervacuè quis dicat fortè non necessarium eum esse septimum casum, quia significat tantumdem, quantùm & ablativus; istos multùm à se distare cognoscat. Aliud est enim cùm dicimus, illo præsente suscipi; aliud, ab illo præsente suscipi; per septimum casum significat se accepisse aliquid, nescio quo præsente: per ablativum verò ab eo accepisse, qui fuerat præsens.

Quid faciendum, quando aliquem volumus præponere per comparativum, aut superlativum. Sciendum est autem hoc, quia si per comparativum, aliquem præponere voluerimus, liceat nobis eum suo generi, & extraneo posse præponere, & dicere, doctior orator oratoribus, & doctior orator grammaticis. Cum verò per superlativum præferre voluerimus, qui certè servit genitivo tantùm plurali, præponere eum suo tantùm generi debemus, & dicere: doctissimus orator oratorum, doctissimus grammaticus grammaticorum. Verùm illud non nos turbet, quia legimus superlativum servire genitivo singulari, ut apud Virgilium, ditissimus agri, fortissimus gentis: sed hæc

quamvis sono singularia sint, tamen intellectu pluralia sunt. Nam cum dicimus ditissimus agri, fortissimus gentis, intelligendum est, quia res ista ex pluribus constet. Invenitur hic superlativus significans idem ac positivus, & nulli comparatur; ut si dicamus Jupiter, Optumus, Maximus, non enim sunt alii Joves, quorum unus bonus, alter melior sit, unde hic posset dici Optumus, & Maximus.

Est superlativus significans, idem ac positivus.

Genera nominum sunt sex: masculinum, ut hic Cato: femininum, ut hæc musa: neutrum, ut hoc monile: commune duorum generum, ut hic & hæc sacerdos: trium generum, ut hic, & hæc, & hoc felix: Epicœnon, quod Latinè promiscuum dicitur, ut passer, aquila. Verùm inter commune & Epicœnon, hoc interest, quia in communi pro sexu articulum variamus: in epicœno verò idem nomen est, & unus articulus. Ipsum verò epicœnon ita definitur: genus in quo facilè non deprehenditur sexus, ut hic piscis; nam licet sint nautæ, qui arte colligunt fœmininam piscem: tamen quia non sexu discernitur, ideo non mutatur articulus. Verùm sic talis incidat elocutio, ut si quis duos habens passeres dicat, verbi causa, meus masculus sit, & subjungat, fœmina autem tua sit, ne is quidem per genera solœcismum incurrit. Si enim dixerit fœmina tua, cùm superiùs dixerit, masculus meus, facit commune de epicœno, ut si dicat, hic & hæc passer: sed sciamus ita oportere dici, masculus meus sit, fœmina tua hic passer.

Genera nominum sunt sex.

Quæ sit differentia inter commune, & epicœnon.

Quid sit Epicœnon.

Verùm ex generibus duo genera principalia reperimus, masculinum & fœmininum; ab his enim duobus generibus cuncta descendunt: nam neutrum est, quia nec masculinum nec fœmininum, ut si dicamus hoc scamnum; ideo quia quemadmodum sunt masculina sive fœminina, aut non gignit, aut non creatur. Sed ne quis objiciat dicendo: quare paries cùm nec creet, generis masculini sit? Sciendum est, quia in nominibus hujusmodi lectio, vel ipsa Latinitas imponit articulum: vel quare cùm mancipium sit aut masculini, aut fœminini generis, neutri esse dicatur: sed cum dicimus mancipium sive masculinum, sive fœmininum, nisi statim subjunxerimus puerum, puellamve, tale est, ac si nec masculinum sit, nec fœmininum, sed neutrum; commune est, quia sub uno nomine mutati sunt articuli, sive marem fœminamve significet: omne, quia masculinum, & fœmininum, & neutrum significat: quia (ut supra diximus) non esse potuisset, nisi fuissent illa duo genera, unde hoc diceretur; nam & hoc & illud uno nomine comprehendit. Epicœnon, quia aut masculinum, aut fœmininum est utroque sexu.

Ex masculino & fœminino genera cuncta descendunt.

Sunt præterea nomina, quæ masculina sonant, intelliguntur autem fœminina, ut si dicamus Eunuchum comœdiam. Sunt item contraria, quæ fœminina sonant, sapiunt verò masculina, ut Sylla, Catilina. Sunt alia neutra sonantia, fœminina quidem probantia, ut si dicamus Phronesium mulier, Glycerium meretrix. Sunt alia è contra sono fœminina, intellectu neutra, ut poema toreuma. Sunt alia quæ masculinum quidem sonum, & intellectu neutra habent, ut vulgus, pelagus. Inveniuntur etiam nomina, quæ in pluralitate ab eo genere dissentiunt, quod in singulari numero tenuerunt, ut hoc balneum, hæ balneæ; hic tartarus, & hæc tartara; hoc cælum, hi cæli.

De diversis nominibus, quæ masculina sonant, & intelliguntur fœminina, & è contrario.

Sunt nomina incerti generis inter masculinum & fœmininum, ut finis, dies. Legimus enim: Quem das finem, rex magne, laborum? & alibi ut, hæc finis Priami fatorum. De hac die dicit: venit summa dies; & alibi, ut hunc diem Lætum tristis expecta. Item alia sunt incerti generis inter masculinum, & neutrum, ut vulgus frænum, nam frænus, & vulgus incerti generis sunt; legimus enim: stabulo frænos vidi sonantes; &: fræna Peletronii Lapithæ. Vulgus masculini generis; hinc, spargere voces in vulgum ambiguas; neutrum est, ignobile vulgus. Item inter fœmininum & neutrum, ut buxus, prunus, malus; legimus enim, tympana vos, buxusque vocat. Et alibi dicitur, tornatile buxum; cæteraque in lectione lata poterunt agnosci. Verùm hæc ubi de fructibus loquimur, neutra sunt: cùm verò de arboribus, fœminina. Nonnunquam ita inveniuntur arborum nomina, ut masculina sint, ut oleaster; nam legimus, facer oleaster.

De nominibus incerti generis.

Sunt aliqua nomina incerti generis.

Sunt etiam genera nominum fixa, quæ alterum genus ex se facere non possunt, ut pater, mater; non enim dici possunt patra, & matra. Sunt mobilia, quæ aut propria sunt, & duo tantum genera faciunt, ut Marcius, Marcia: aut appellativa, ut bonus, bona, bonum. Sunt alia, quæ ex aliqua parte in aliud genus transferuntur, ut gallus, gallina: draco, dracæna: rex, regina; & quia non dicimus gallus galla, draco draca, rex rega, ideo dicta sunt nec in totum fixa, nec in totum mobilia. Ideo autem in totum fixa non sunt, quia faciunt gallus, gallina; draco, dracæna; rex, regina; ideo autem nec in totum mobilia, quia convertuntur in fœmininum, & primæ syllabæ similitudinem tenent.

Sunt nomina nec in totum fixa, nec in totum mobilia.

Inveniuntur etiam nomina primæ positionis, quæ dum ex se diminutiva faciunt, mutant genus, ut rana non facit ranuncula, sed ranunculus: pistrinum non facit pistrillum, sed pistrilla facit.

Quædam diminutiva ex nominibus primæ positionis venientia mutant genus.

Interdum inveniuntur nomina diminutiva, quæ plus significant à nominibus primæ positionis, ut acus, acicula: acus enim dicitur à qua vestes farciuntur: acicula, quâ mulieres utuntur ad ornatum capitis.

Alia plus significant, quàm nomina primæ positionis.

Sunt in à terminata nomina aut masculina ut Sylla: aut fœminina ut musca; aut neutra ut toreuma, quod Græcum est. Nullum enim Latinum nomen neutrum in à terminatur in nominativo singulari, excepto uno Thoria, quod nomen est fluminis, quodque apud Salustium lectum est: aut communia, ut rana, advena.

De nominum terminatione & eorum generibus.

Nomina in e vocalem exeuntia, aut fœminina sunt, sed tamen Græca ut Agane: aut neutra sunt, sed Latina ut monile; nam masculina in istam regulam non veniunt.

Nomina in i vocalem exeuntia peregrina duo sunt generis neutri, ut gummi sinapi: anomala duo, ut frugi, nihili.

Nomina in o vocalem exeuntia in nominativo, aut masculina sunt, ut Cicero: aut fœminina, ut imago.

Nomina in u vocalem exeuntia neutra tantùm sunt, ut cornu, gelu, tonitru, genu, veru. Hæc nomina in consonantes desinentia multiplices habent regulas: de quibus Donatus idcirco tacuit, quia de eorum nominum ratione Probi plenior libellus existat.

Duo sunt numeri nominũ. Numeri nominum duo sunt, singularis & pluralis, usurpat etiam tertium dualis numerus, qui venit in duobus tantummodo nominibus, in duo, & ambo. Nam neque unum significo, cum dico duo venerunt, neque plures; non enim de duobus loquens, possum dicere, omnes venerunt.

Sunt etiam nomina, quæ nominativum singularem, & pluralem similes habent, ut nubes, dies, quæ propter hoc dicta sunt numero communia. Sunt etiam nomina non habentia numerum pluralem, masculina, ut pulvis; non enim dicuntur pulveres, quamvis apud Horatium legimus: Novennales dissipare pulveres. Sunt item generis masculini tantum pluralia, ut Quirites; quamvis legerimus, hunc Quiritem, ut, quis te redonavit Quiritem? Sunt item generis fœminini tantùm singularia, ut pax, lux, quamvis legerimus has paces, has luces. Sunt item semper pluralia, ut calendæ, nundinæ. Sunt semper singularia generis neutri ut pus, virus, aurum, ferrum. *Nomina mensuræ, vel ponderis non admittunt numerum pluralem.* Et sciendum est, quòd penè omnia, quæ mensurantur vel ponderantur, non admittant numerum pluralem, quamvis multa sibi jam vindicaverit consuetudo, velut dicimus, vina, mella, hordea.

Sunt item semper pluralia generis neutri, ut, hæc arma, hæc mænia, non facit armum vel mænium, Saturnalia non facit hoc Saturnale: sed si fuerit templum, sic declinatur per utrumque numerum, hoc saturnale templum, hæc saturnalia templa: si verò fuerit hoc nomen, ut, quasi diem festum significet, tantùm numeri pluralis erit. *Nominibus quæ non admittunt singularem numerum, apponuntur uni, unæ, una.* Sanè sciamus, quòd his nominibus, quæ non admittunt numerum singularem, adponimus masculinis uni: fœmininis unæ: neutris una; dicimus enim uni cancelli, unæ nuptiæ, una mænia, ut apud Terentium, ex unis nuptiis geminas mihi facias: & apud Salustium: hi postquam in una mænia convenere. Sciamus verò, quod superfluè loquimur, quando dicimus: homo unus advenit; si quidem jam prædictus homo unum significat.

Sunt nomina positione singularia, intellectu pluralia. Inveniuntur etiam nomina positione singularia, intellectu pluralia, ut populus, concio; nam cum dicimus populus currit, sic sonat, quasi omnis currat, nec tamen pluralem significat numerum. Nonnullis videtur in his nominibus pluralis numerus esse superfluus, cum horum singularis pluralem numerum in se contineat, ut dicimus, hic populus singulariter, & hi populi pluraliter; sed quamvis populus pluralem numerum significet, tamen unius gentis est: populi verò gentium sunt diversarum. Sunt è contrario positione pluralia, intellectu singularia, ut Papiæ, Puteoli: quæ verò nomina non ideo plurali numero proferuntur, quia multæ Papiæ, aut multæ Puteoli: sed quia horum singularis numerus numquam lectus exstiterit.

Duæ sunt figuræ nominũ, simplex & composita. Figuræ nominum quot sunt? duæ, simplex & composita: Simplex nomen est, cum divisum nomen nihil dat Latinitatis, ut medicina; à cùm dederit, non erit simile significationi unde descendit. Sic dividamus magister, magis, in adverbium comparationis, ter, in adverbium numeri; cum dicimus magister, figuræ compositæ non est; & quamvis divisum fuerit in duo adverbia, tamen dicitur figuræ simplicis, quia nihil dedit simile principalitati, sed quid dissimile ad magistrum; magis adverbium tamen non est, quamvis dividatur. Semper enim littera cum in medio fuerit sermone, transit in principium sequentis syllabæ; unde apud Græcos ἀρχικὸν στοιχεῖον vocatur, hoc est inchoativum elementum.

Composita est, quia cum divisum est nomen, dat aliquid Latinum, vel simile sui, ut indoctus: duo enim sunt integra consentientia significationi ejus nominis, unde separata sunt. *Figura composita fit quatuor modis.* Verùm hæc figura composita fit quatuor modis: quia aut duo invenimus integra, ut suburbanus: aut corrupta, ut municeps: aut ex integro & corrupto, ut insulsus: aut ex corrupto & integro, ut nugigerulus.

Quærunt nonnulli, quare cum dicat Donatus componuntur nomina, subjecit ex duobus corruptis; ideo enim non potest esse compositum quid, nisi aut ex duobus integris, aut ex integro & corrupto, aut ex corrupto & integro. *Quid sit corruptum nomen.* Sed sciendum est corruptum ita definire nomen, quod solutum potest integrum reverti; & revera non diceretur corruptum, nisi aliquando fuisset incolume, ut si dicamus municeps, est enim dictum munera capiens: sed postea sub unius nominis contractione corruptum est. Ergo non nos fallat, cum interrogamus, municeps cujus figuræ est? non dicamus, simplicis: putantes, quòd nihil sit municeps, quemadmodum paries; non enim est hoc verum, nam paries idcirco dicitur figuræ simplicis, quia solutum (ut superiùs diximus) in integrum redire non potest. Ergo cùm audierimus nomen esse figuræ simplicis, ulteriùs non interrogamus ex quibus modis.

Est verbum compositum ex aliquibus integris, ipsam divisionem accipiens, non eumdem accentum, eumdemque pedem, quemadmodum habuerit nomen illud unde descendunt ista; ut putà si quis quærat, Lucifer cujus figuræ? & dicat hoc nomen esse figuræ compositæ ex integro & corrupto, ut sit quasi huic luci; & nesciat, quod cùm dicimus Lucifer, ci syllaba correpta, sit, cùm autem dicimus huic luci, modò esse productam.

His ita se habentibus, illud maximè nosse debemus, quòd in divisione figuræ compositæ, nullum alium casum, nisi nominativum singularem quærere debeamus. *Composita nomina non possunt ulteriùs componi.* Meminisse etiam debemus, quòd composita nomina ulteriùs non possint componi, ut impius; quamvis Donatus doceat ex pluribus posse componi nomina, ut inexpugnabilis, imperterritus. In duplicibus nominibus animadvertendum est, ut si fuerint duo nominativi, utramque partem declinemus, ut homobonus: si nominatiuvm sequitur quicunque casus, priorem declinemus partem, ut Dominus servorum: si priorem casum quemcumque fuerit sequens nominativus, sequentem declinabimus partem, ut jurisperitus, quæ tamen observanda sunt in quantovis nomine & numero, ut Jupiter Optimus, Maximus, Capitolinus.

Sciendum est propria nomina non posse componi: appellativa verò ea componi posse, quæ aut lecta sunt composita: aut dum componuntur, placidum ad aures vocis sonum emittunt.

De Casibus.

Casus sunt sex. Casus sunt sex, ex quibus nominativus quare dicatur casus, superiùs dictum est. Antiqui

nominativum & vocativum similes habent, inde est, quòd etiam in Virgilio invenimus, Fluvius regnator aquarum: Duc, ait, & Rutulos equites Messapus in armis. Unde etiam Donatus hos rectos casus appellari commemorat, & reliquos obliquos. Ablativus non est apud Græcos, & ideo ab aliis Latinus, ab aliis vocatus est sextus.

Aliqui septimum assumunt.

Adsumunt quidam casum, quem septimum vocant, qui quantùm differat ab ablativo, & quantùm necessariò sit inventus, præmissâ ratione demonstravimus.

Formæ casuales sunt sex.

Sunt etiam formæ casuales sex: ex quibus intelligimus, per quot varietates nomina inflectantur, vel quot casus similes unumquodque nomen obtineat. Inveniuntur enim nomina, quæ per omnes casus quasi unum trahant declinationis colorem, ut si dicamus, nequam. Hic nequam, hujus nequam, huic nequam, hunc nequam, ô nequam, ab hoc nequam. Sunt quæ duas tenent varietates, ut est cornu, nam nominativus, & accusativus, & vocativus correptum u habent: genitivus, dativus, & ablativus producti sunt. Sunt quæ varietates habent tres, ut templum; nominativus enim, accusativus, & vocativus, unum faciunt colorem, ut hoc templum, hoc templum, ô templum.

Sunt quæ quatuor habent varietates, ut species, nam nominativus, & vocativus unum faciunt colorem, ut hæc species, & ô species: genitivus, & dativus unum faciunt colorem, ut hujus speciei, huic speciei: accusativus unum, hanc speciem: ablativus unum, ab hac specie. Inveniuntur, quæ quinque varietates habent, ut hic doctus: nam solus nominativus unum facit colorem: genitivus unum, ut hujus docti: dativus & ablativus unum, ut huic docto, & ab hoc docto: accusativus unum, ut hunc doctum: vocativus unum, ut ô docte. Sunt, quæ sex varietates habent, ut est unus; per singulos enim casus variat.

De nominibus aptotis

Sunt præterea nomina, quæ aptota dicuntur, non quòd unum casum habeant, sed quòd non flectantur. Quæ etiam monoptota dicuntur, propterea quòd similes casus per totam sui declinationem servant, nullum enim numerum privatum habent; nam cum dico frugi, incertum est, vel quem casum, vel quem numerum proferam.

Quæ nomina numeri declinentur.

Sciendum est etiam illud, quòd ab uno usque ad tres declinemus; nam à quatuor usque ad centum declinatio non sequitur: à ducentis autem usque ad infinitum omnia declinantur, excepto mille, quod in singulari numero non declinatur: in plurali verò numero, cùm tamen scriptum sit per unum l, sic declinatur.

De quibusdam nominibus quæ casum regunt.

Sunt nomina, quibus dum in elocutione utimur, alia genitivum casum ducunt, ut ignarus belli, sive bellorum: alia dativum tantùm, ut amicus bono, quamquam Terentius in nominativo casu junxerit dicens: Amicus meus summus popularis Getha. Alia accusativum, sed per figuram, ut præscius futura; rectè enim dicitur, ut præscius futurorum: alia ablativum, ut dignus munere, mactus virtute: alia septimum casum, ut secundus à primo, nam non possumus dicere secundus primo, aut secundus primi, vel secundus primorum, aut tale aliquid.

De Declinationibus.

Quinque sunt declinationum genera.

Quinque genera declinationum sunt. Prima est, quæ genitivum singularem per æ dipthongum profert tam in masculino genere, quàm in fæminino, ut hic Æneas hujus Æneæ: hæc musa hujus musæ: in neutro verò genere aut non invenitur, aut ita invenitur, ut habeat communionem cum genere masculino, vel fæminino, ut advena.

De Primâ declinatione, & quot habeat terminationes.

Hæc prima declinatio nominativum terminat modis tribus; exit enim aut per a, aut per es, aut per as, ut musa, Anchises, Æneas. Verùm ne quis nobis nominativum per es, genitivum per æ, ita præmittentibus, putet quia quæcumque nomina a, es, as, fuerint terminata, necesse est primæ esse declinationis: sed quæ sunt primæ declinationis sciendum est, quòd nominativum singularem nonnisi his litteris terminent.

Quæ sit secunda declinatio, & quot habeat terminationes.

Secunda declinatio est, quæ genitivum singularem per i profert; & est generis masculini, & fæminini, & neutri, ut Virgilius Virgilii, fraxinus fraxini, prandium prandii. Sciendum planè est, quòd in hac declinatione omnia nomina genitivum singularem per unum i proferunt, exceptis his, quæ in ius fuerint terminata, facit enim Mercurius Mercurii: aut ium, ut convivium convivii. Verùm hæc secunda declinatio nominativum singularem terminat modis quinque, exit enim aut per er, aut per ium, aut eus, aut per ir, aut per us, ut piger pigri, negotium negotii, Tydeus Tydei, vir viri, doctus docti: ita tamen ut non separemus, ut dicamus Tydeus Tydei, ut significet potiùs quintam, quàm secundam declinationem: sed sub una istius syllabæ diphtongo concludamus dicentes Tydeus Tydei, & hoc Græca nomina sortiuntur: in Latinis enim non invenitur hæc diphtongus. Et de hac declinatione illud indicabimus, quòd non quicumque nominativus singularis his quinque modis fuerit terminatus, necesse est, ut sit secundæ declinationis: sed quæcumque nomina secundæ fuerint declinationis necesse est, ut nominativum his quinque modis terminent.

Quæ sit tertia, & quot habeat terminationes.

Tertia declinatio est quæ genitivum singularem per is syllabam profert, est enim generis masculini, fæminini, neutri, ut Cicero Ciceronis, Juno Junonis, marmor marmoris: est etiam communis, ut sacerdos sacerdotis: est etiam trium generum, ut demens hujus dementis. Ista hæc tertia declinatio nominativum singularem terminat modis quadraginta uno: in a, in e, in o, in c, in t, in al, in el correptum, in il correptum, in ol productum, in ul correptum, in an, in en correptum, in en productum, in on productum, in ar utrumque, in er correptum, in er productum, in or & in ur utrumque, in as & in es productum, in es correptum, in is utrumque, in os correptum, in os productum, in us productum, in us correptum, in ax & in ex correptum, in ex productum, in ix, & in ox correptum, in ox productum, in ux correptum, in ux productum, in ans & in ens productum tantùm, in ons correptum, & in ons productum, in uns productum. In a neutrum, ut toreuma toreumatis, dulce dulcis, ordo ordinis, lac lactis, caput capitis, tribunal tribunalis, fel fellis, pugil pugilis, sol solis, consul consulis, Titan Titanis, far faris,

cadaver cadaveris, ver veris, marmor marmoris, ebur eboris, fur furis, libertas libertatis, miles militis, pes pedis, navis, lis litis, os ossis, os oris, vetus veteris, senectus senectutis, capax capacis, senex senis, lex legis, pix picis, nox noctis, vox vocis, crux crucis, lux lucis, infans infantis, sapiens sapientis, insons insontis, pons pontis, aruns aruntis.

Nomina in ons, & ens, per tis, proferunt genitivum.

Sciendum est autem, quòd omnia nomina in ons, & in ens terminata per tis proferant genitivum, exceptis duobus nominibus, ut frons, & lens: nam cùm partem capitis significare volumus, dicimus frontis: cùm verò folium, dicimus frondis; item si animal, lendis, si legumen, lentis. Verùm ne quis putet hujus glandis dici, putans quòd ita in Virgilio lectum est; sciat quòd per nominativum dixerit. Sed hic lector agnoscat, quòd non quæcumque nomina ab his quadraginta & uno modis fuerint terminata, necesse est tertiæ declinationis esse: sed quæ sunt tertiæ declinationis, necesse est ut ab his quadraginta & uno modis ducant nominativum.

Quæ sit quarta declinatio, & quot habeat terminationes.

Quarta declinatio est, quæ genitivum singularem per us profert, vel per u: sed per us in genere masculino, & fœminino, ut hic versus, hæc porticus, hujus versûs, hujus porticûs: per u verò in genere neutro tantùm, ut hoc cornu hujus cornu, hoc veru, hujus veru, hoc gelu hujus gelu &c. Verùm hæc quarta declinatio nominativum singularem terminat duobus modis, us & u: ut hic gradus hujus gradus, hoc gelu hujus gelu. Et hic intelligendum est, quòd non quæcumque nomina in us, & u fuerint terminata, necesse est quartæ esse declinationis: sed quæ sunt quartæ declinationis, necesse est, ut habeant nominativum singularem in us, vel u terminatum.

Quæ sit quinta declinatio, & quot habeat terminationes.

Quinta declinatio est, quæ genitivum singularem per e & i separatas syllabas profert, & est generis fœminini tantùm, excepto uno dies, qui est generis incerti; e autem quæ est ante s, tunc in genitivo producta est, cùm nominativus singularis i & es fuerit, ut series seriei: & tunc correpta est, cùm aliquam ante se habuerit consonantem, ut fides fidei, res rei. Verùm hæc quinta declinatio nominativum terminat uno modo; exit enim in es, ut species speciei. Verùm non quicumque nominativus genere fœminino in es fuerit terminatus, necesse est, ut quintæ sit declinationis: sed nomen, quod fuerit quintæ declinationis, necesse est ut nominativum singularem in es habeat terminatum.

De casibus ablativo singulari, genitivo, & dativo pluralibus.

Omnia nomina (exceptis aptotis quæ interdum consonantibus terminantur, ut nequam) aut in a terminantur ablativo singulari, ut ab hac musâ: aut e, ut ab hoc fonte: aut i, ut ab hac puppi: aut o, ut ab hoc docto: aut u, ut ab hoc fluctu. Sed quæ, a, terminantur, genitivum pluralem in rum, dativum & ablativum in is terminant, ut ab hac musâ, harum musarum, his & ab his musis. Sed quædam sunt nomina, quibus discernendi sexus gratiâ corripimus regulam, ut à filiâ, filiarum, filiabus. Quòd si voluerimus sequi Donatum, dicturi sumus, Romanabus, casabus. Sed cautum est, ut in his hoc faciat, quæ in testamentis faciunt quæstiones; ut si quis habeat utriusque sexus liberos, scribat: Dimitto hoc filiis meis, & incertum est utrùm filios significaverit, an filias. Sed in usu est, ut dicamus equabus, mulabus; & ferè hoc quatuor nominibus produxit jure loquela, equa, equarum, equabus; mula, mularum, mulabus; filia, filiarum, filiabus; dea, dearum, deabus; quæ regula primæ declinationis est.

Quæ verò in e correptâ fuerint terminata, genitivum pluralem hac ratione faciunt, ut e perdant, & um accipiant, ut ab hoc pariete, horum parietum. Ideo enim ita cavemus, ne quis nobis objiciat, quare dixit, quæ in e productâ terminata fuerint, in rum mittunt genitivum pluralem; inveniuntur enim, quæ in e correptâ terminata in rum mittunt, ut ab hac muliere, harum mulierum: ab hoc munere, horum munerum: ab hoc funere, horum funerum. Sed hac illi ratione respondendum est, quòd e excluso simul sonat in eâdem syllabâ quæcumque consonans fuerit inventa; quòd si non excluso e junxeris rum, & dixeris muliere, mulierum, meritò quæstio videtur. Tale est enim quod in his nominibus dubitet, quale est si quærat, quare ab hoc pariete horum parietum, in tum non in um, nomine nominum in num, non in um, ut ab hoc codice codicum in cum, non in um mittat: sed tamen t, vel r, vel n, vel c non sunt simul cum um adpositæ, sed sunt naturales, & per omnes casus ferè decurrentes.

Verùm hæc omnia idcirco quæstionem non pensius commoveant, quoniam non dixit Artigraphus, illa in genitivo plurali in tum exeunt, illa in num, illa per rum, illa per cum: sed quia verbo non cautum est, ideo nasci videtur hæc quæstio. Sanè sciendum est, quòd contra hanc regulam unum nomen venit, ab hoc vase, vasorum, vasis; causâ euphoniæ ad secundam declinationem tres casus excepti sunt, casus genitivi pluralis, qui in rum abit, exire debuit in um, ut horum vasum, dativi & ablativi plurales, qui in is exeunt, in bus exire debuerunt, ut his, & ab his vasibus: sed quia dictu asperum est, auditus expellit. Quæ regula est tertiæ declinationis; non quia omnia nomina tertiæ declinationis per istam regulam declinentur: sed quæ per istam regulam declinantur, tertiæ sunt declinationis.

Quæ verò in e productâ terminantur, genitivum pluralem per rum, dativum & ablativum per bus proferunt, ut ab hac re, harum rerum, his rebus; quæ regula fœmininorum nominum servit declinationi quintæ, excepto uno dies, quod nomen fœminini generis esse sic probatur, quòd nullum nomen sit masculini generis, quod ablativo singulari in e productâ terminetur: masculini verò generis ita esse monstratur, quod facit adverbium hodie, quasi enim est hoc die. Quæ regula est quintæ declinationis.

Quæ vero in i fuerint terminata, genitivum pluralem permanente i in ablativo casu, sed adjuncto um, in ium faciunt, dativum verò & ablativum in bus: genitivus verò qui per ium exit, tot habet formas; nam venit ab ablativo singulari in i terminato, qui ipse per i toties exit, cum nominativus singularis per is fuerit terminatus, genitivus singularis parem numerum syllabarum per is miserit, ut hic ignis hujus ignis, ab hoc igni; quamvis Lucanus dixerit igne viam scandens: exceptis tribus nominibus, ut hic mensis, juvenis, canis. Aut cùm nominativus, singularis in is ter-

minatus, fuerit generis communis, ut hic & hæc agilis: aut cùm nominativus singularis in e correptâ fuerit terminatus in genere neutro, & ablativum per i mittat; ideo ne faciat tetraptoton nomen, ut est hoc nubile, nominativus hoc nubile, accus. hoc nubile, voc. ô nubile, ablat. ab hoc nubile; quod neutrorum nominum natura non patitur. Aut cùm nominativus singularis in ens syllaba fuerit terminatus, sed in nomine; nam si participium fuerit, non ita erit, in e correptum mittit, ut ab hoc parente: si verò nomen, ablativus in i exit, ut dicas ab hoc parenti; quamvis Antiqui tertiæ declinationis nomina in ablativo singulari per e correptum proferre voluerunt, ut hujus rationis, ab hac ratione.

Sed nonnulla nomina ab hac regula visa sunt aberrare; idcirco illorum non declinatur authoritas; veniunt enim contra, vis, Tyberis; non enim potest dici ab hac vire, vel ab hoc Tybere. Aut exit genitivus supradictus pluralis in ium, ab ablativo in e correpto terminato veniens: qui & ipse ablativus venit aut à nominativo singulari in ons terminato, ut pons, ponte, pontium: vel à genere fœminino, ut ab hac arte, artium, clade cladium.

Sciendum est autem, quòd non omnia nomina in ns terminata, vel omnia nomina generis fœminini ablativo casu singulari in e correpto terminato, genitivum pluralem necesse est, ut habeant per ium mittere: sed quæ in e correptâ terminantur ablativo singulari, & genitivum pluralem per ium mittunt, necesse est veniant à nominativo casu singulari in ns terminato, vel à genere fœminino. Hæc autem nomina quæ accusativum casum singularem per m proferebant, ut hanc navem, hanc puppem, hanc clavem, nos hodie dicimus hanc navim, hanc puppim, hanc clavim; sanè accusativum pluralem nominum horum per eis, quæ genitivum pluralem per ium mittunt, nominativum per es meliùs proferimus, ut dicamus has claveis per eis accusativum; per es nominativum pluralem hæ claves. Et revera, ne in confusione veniat dubia elocutio, ut si quis dicat, puppes regunt, incertum enim est, utrùm puppes alios regant, an puppes alii regant: quæ regula est tertiæ declinationis.

Quæ verò in o fuerint terminata in ablativo casu singulari, ut ab hoc egregio, genitivum pluralem per rum proferunt, ut horum egregiorum, dativum & ablativum per is, his, & ab his egregiis. Duo contraria contra hanc legem inventa esse monstrantur, ut ab hac domo, harum domorum, his, & ab his domibus; item ab hoc jugero, horum jugerum, his & ab his jugeribus.

Sed sciendum est Antiquos declinasse omnia hæc nomina, quæstione sublatâ, ut dicerent quartam declinationem esse ab hac domu, harum domuum, his, & ab his domibus; ab hoc jugere, horum jugerum, his, & ab his jugeribus, ratione tertiæ declinationis: ut esset nominativus hic juger, & careat secundâ declinatione juger jugeris, ut tuber tuberis: sed in eo, domus, nomine, ideo corruptus est ablativus tantùm, quòd minùs salva quartæ declinationis ratione decurreret; & dum corruptus est ablativus singularis, necessariò simul & genitivus: & in eo quod est hoc jugerum, hujus jugeri, & ab hoc jugero, corruptus est genitivus pluralis, qui cùm facere debuisset, jugerorum, fecit jugerum. Item dativus & ablativus pluralis, qui cùm facere debuissent his, & ab his jugeris, fecerunt his, & ab his jugeribus. Verùm in his nominibus non artis aliquâ ratione, sed euphoniæ dignitate hos casus excipimus, quæ regula est secundæ declinationis.

Quæ verò in u fuerint terminata ablativo casu singulari, ut ab hoc genu, cornu, genitivum pluralem semper per uum proferunt, ut horum cornuum, dativum verò, & ablativum per bus, his, & ab his cornibus. Verùm in dativo, & ablativo plurali in penultimâ syllabâ u litteram nomina illa servant, ne singula cùm prolata fuerint, aliud significare videantur; ut si volentes significare artus, his, & ab his artubus, ne confusionem faciamus inter artus, & artes: similiter dicendum est arces, arcibus; arcus, arcubus.

Sciendum est, quòd non cadunt in has, quas supra diximus regulas nomina aptota, ideo quòd in ablativo casu singulari aut per consonantes exeunt, quod certè ablativi natura non recipit, ut ab hoc nequam: aut si per vocales exeunt, non mittunt genitivum pluralem in ium, ut frugi non facit, frugium; nihili non facit nihilium, quemadmodum puppi, puppium facit. Inveniuntur nomina tamen singularia, quæ in genitivo plurali regula non potiuntur, ut hic pulvis, horum pulverum: inveniuntur tamen pluralia, quæ ablativum non habent singularem, quæ aliter exeunt in genitivo plurali, ut Vulcanalia, utrùm horum Vulcanaliorum, an horum Vulcanalium dicamus, incertum est. Sed hoc sciendum est, quòd cum talia occurrunt nomina, ad alia nos his similia conferre debemus, quorum declinatione docti sumus, etiam ista simili ratione declinemus; ut putà si nesciamus, utrùm horum Vulcanaliorum, an Vulcanalium faciat; ponamus è contrario sedile nomen, quod habet in ablativo casu singulari sedili, & ad hanc conlationem incipiamus declinare, ut hæc sedilia, horum sedilium, hæc Vulcanalia, horum Vulcanalium; quamvis contra hanc artem possit dici Vulcanaliorum, quomodo anciliorum, dicente Horatio: Anciliorum nominis, & togæ oblitus est.

Nomina aptota excipiuntur à regula generali pro ablativo singulari, & genitivo plurali.

Sciendum est, quòd neutra nomina in nominativo plurali in a terminata, genitivum pluralem per ium, non per orum proferunt, ut agilia, agilium, fortia fortium. Illud præterea nosse debemus, quòd ea nomina, quæ in numero singulari genere dissentiunt, genitivi pluralis, & ablativi singularis legem non suscipiunt, quamvis illud habeant; ut hoc cæpe, hæ cæpæ: sed hæc nomina tali arte, quali illa superius declinabimus, ut hæ cæpæ, harum cæparum: tamen nomina numeri pluralis sunt. Quæ verò singularis numeri genere dissentiunt à plurali, ac si essent tantùm numeri pluralis, non veniunt ad supradictas regulas, quas à Græcis sumpsimus, ut poëma, thema, schema, ideo quòd ablativum Græci non habent, unde possint regulas ista nomina suscipere: quia invenimus hæc ipsa apud Antiquos fœminino genere declinata.

Quid sit Analogia.

Analogia est rerum similium conlatio, quæ nos docet, cum nobis in aliis velut similium nominum objicitur declinatio, quid quæramus, & probemus, hujus comparationis an firma sit quæstio. Igitur in analogia ista requiruntur tria: accidentia nominum, exitus syllabarum, & penultimæ consonantes; ut si quis nobis objiciat lupus, & lepus dicens: quare facit lupus lupi, & lepus leporis.

In Analogia requiruntur tria.

Lepotis. Currendum est ad analogiam, & scrutandum est, si omnes prædictæ partes inter se conveniant; nam si una pars harum titubaverit, jure vincitur contendentis objectio. Curramus ergo per singulas partes ita: Lepus appellativum nomen est, & illud appellativum: Lupus non comparatur, nec Lepus: Lupus numeri singularis, & Lepus similiter numeri singularis est: Lupus figuræ simplicis est, & Lepus figuræ simplicis: Lupus casus nominativi, & Lepus ejusdem: Lupus per pus exit, & Lepus per pus: sed quia in solo genere titubat analogia, declinatur illud per duo genera, & illud per unum. Illud prætere a nosse debemus, quòd Græca nomina à suâ meliùs declinatione proferuntur, ut hæc Dido, hujus Didos, huic Dido, hanc Didon, ô Dido, ab hac Dido.

Nomina Græca à sua declinatione meliùs proferuntur.

De nominativis singularibus.

Nominativus in Latinis aut in à terminatur, ut musa: aut in e, ut sedile: aut in i, ut frugi: aut in o, ut Cicero: aut in u, ut cornu: aut in L, ut mel: aut in um, ut scamnum: aut in en, ut carmen: aut in r, ut puer: aut in s, ut doctus: aut in x, ut pix: aut in t, ut caput: aut in c, ut halec: cujus declinatio in dubitationem cecidit; incertum est enim utrùm halec, an halect dicatur, ideo quòd nullum nomen in c terminetur, nisi lac; quod & ipsum in majorem venit dubitationem. Lac enim dici non potest ideo, ne in genitivo faciat lacis, lactis enim non est; huic siquidem in nominativo nominis Litteram non invenimus t; lact autem dici non potest: quia nullum nomen reperiri potuit duabus mutis terminatum, unde posset facere lactis adpositâ t Litterâ in nominativo singulari; lacte solùm remansit, quod quasi ex arte diceretur, quòd terminetur quasi nomina neutri generis, ut monile, sedile, & cætera hujus modi nomina; & authoritate Plauti qui dixit: sicut Lacte Lactis simile est: sed quamvis non arte, sed ex authoritate firmetur: tamen sciendum est, quòd hodie usu ita loqui debeamus, quomodo locutus est Virgilius:

Lac mihi non æstate novum, non frigore desit.

De Pronomine.

Quid sit Pronomen, & ad quid inventũ.

Pronomen est pars orationis; atque ideo dictum est pronomen, quia cum pro nomine positum fuerit, pene idem quod & nomen significare videtur. Ideo autem dictum est pene, quia si dicatur tantumdem, pronomen pars videretur esse superflua. Sed constat, quia nomen majorem sibi significationis vindicet partem. Vim enim suam tunc pronomen obtinet, quando præcesserit nomen; ut si dicamus Cicero defendit Roscium; ipse etiam Syllam. Hic enim, ipse, sic est positum, tanquam si de novo repetissemus, Cicero: sed pro illo nomine propter fastidium iterationis nominis pronomen videtur inventum.

Verùm ne quis hoc in quæstionem ducat, quare dicatur pronomen, & pro nomine sciat dictum esse sermonem: si verò pronomen non esset, nomen sub unâ conclusione collectum esset: sed non est pronomen, & nomen, quomodo curatorem non dicimus procuratorem. Separat autem eam partem Donatus à cæteris partibus orationis, cum dicit pronomen partem esse orationis, quæ fungitur vice nominis; nulla enim de illis tribus partibus orationis hoc sustentat officium.

Quomodo Pronomen à cæteris partibus orationis discrepet.

Pronomini sex accidunt.

Verùm hæc ipsa particula personam suscipit certam in tribus, nec ampliùs pronominibus, ut ego, tu, ille. Accidunt pronomini sex, qualitas, genus, numerus, figura, persona, casus. Sed qualitas bifariè dividitur in ea pronomina, quæ vocantur finita, quæ idcirco finita dicuntur, quia suscipiunt personas: & in ea quæ sunt infinita, quæ ideo infinita dicta sunt, quòd significationis certæ non habeant finem; & sunt septem, quis, qualis, talis, quantus, tantus, quotus, totus.

Quare Pronomina dicantur finita.

Quare infinita, sunt septem tantum.

Plinius secundus Grammaticos reprehendit.

In hac re Plinius secundus Grammaticos reprehendit, quare accidens commune dicunt, cùm aliud sit accidens, & id cui accidit; hinc dicunt pronomina finita esse, quæ sunt etiam personæ. Nam cùm quæramus finitum pronomen, invenimus, ego; & cùm primam personam, invenimus iterum, ego: itaque fiat, ut unum sit accidens, atque illud, cui accidit. Sed scire debemus, quòd hujusmodi definitores non tam in ratione, quam in ordine erravere verborum: dicentes personas pronominibus accidere, cùm dicere debuissent finita pronomina esse, & easdem personas, quia infinita non recipiunt personas; nunquam enim inveniuntur absque personis. Constat tamen finita pronomina non esse nisi duo, ego, & tu: verùm, ille, tunc finitum est, cum rem præsentem ostendimus: si autem de absente sit relatio, minus quàm finitum erit, ut hic. Minùs quàm finita pronomina dicta sunt, quia minùs quàm finita significant, ut sunt sex, is, idem, se, ipse, iste, hic. Etenim, ipse, non potest dici, nisi sicut de eo, qui jam notus est: aut de eo, de quo jam nominatio est facta sermonum. Nam cum audio, ipse venit, plus est, quàm finitum apertissimè; licet jam eum non videam, de quo dicatur; minus autem à finito, quàm ultro potest admittere in quæstionem, ut si quis dicat, ipse venit, sed ad hos qui ignorant, de quo audiunt.

Finita pronomina sunt tantum duo.

Sunt quinque Pronomina possessiva.

Sunt etiam quinque possessiva, meus, tuus, suus, noster, vester; quæ idcirco dicta sunt, quia per hæc nos aliquid ostendimus possidere; nemo enim dicit, meus, nisi sit, quod possideat.

CAPUT SECUNDUM.

De Verbo.

Verbum unde dictum.

VErbum dictum est, quia verberato aëre faciat sonum: & ex illa causa ista pars sibi hoc nomen specialiter sumpsit, quòd hac frequenter utimur in oratione. Nam frequenter in sermone composito duo verba invenimus, unum nomen, vel unum participium; ut puta, Virgilius habet recitare; ecce, habet, & recitare, duo verba sunt; illæ sunt singulares partes.

Quid sit Verbum.

Verbum est pars orationis cum tempore & personâ. Scire debemus, quòd verbum illud est maximè, quia habet personam simul & tempus; si enim aliter fuerit, non est verbum; nam si tempus solum habuerit, participium est: si personam solam, pronomen est: si utrumque simul fuerit, verbum est.

Verbum aut agentis, aut patientis significationem habet.

Verbum aut agentis aut patientis habet significationem, ut scribo, scribor; scribo, agentis; scribor, patientis. Neutrale verò, & deponens, aut agentis, aut patientis; ut curro, vapulo, loquor, luctor. Commune, agentis & patientis, ut osculor te, & osculor à te.

Qualitas verborum in modis, & in formis est.

Qualitas verborum in modis, & in formis est.

Gggg

Donatus quidem præpostere posuit, ut priùs de modis diceret, & sic de formis, de quibus hic prius tractare debemus; nam formæ propriè sensum tenent, vel genus. Scire autem debemus, quia formæ inde dictæ sunt, quòd nos in unamquamque rem informent: quia per eas ostendimus, quid geramus. Quid enim significat verbum, per formas agnoscimus. Formæ verborum sunt, quæ tenent sensum: modi autem sunt, qui ad declinationem pertinent. Unde scio, quid sit declinatio, nisi priùs didicero, quid sit sensus? Ideo dixit Donatus, quas formas alii verborum generibus, vel significationibus permiscent. Nam forma propriè sensum tenet, vel genus; ut putà, meditativa declinatio, quasi meditantis sensus est, id est, legere cupio. Nunc de singulis formis tractabimus.

Quare formæ dictæ.

Quæ sint formæ & modi verborum.

Inchoativæ formæ sunt quinque regulæ.

Inchoativæ formæ sunt quinque regulæ, quæ ostendunt formam inchoativam: si à neutrali verbo originem sumant; si in sco syllabam exeunt; si tertiæ sunt conjugationis correptæ; si careant tempore præterito perfecto & plusquàm perfecto (nam quod perfectum est, inchoativum esse non potest); si careant participio futuro, ut fervesco, fervesciturus nemo dicit.

De frequentativis verbis, & de eorum conjugatione.

Frequentativa verba tunc sunt primæ conjugationis, quoties verba in to exeunt, ut lectito lectitas, cursito cursitas: quoties verò in so terminantur, in tertiam transeunt, ut facesso, lacesso. Consuesco, consuevi videtur non esse inchoativum, quia præteritum perfectum habet; quicquid enim inchoatur, præteritum non habet.

Sunt etiam frequentativa à nomine venientia. Hic Donatus erravit, nam patrizat, idem est, ac patri similis est. Perfecta forma est ut sorbeo, fugo, fit inde quasi diminutio, sorbillo, sugillo. Sunt sine origine perfectæ formæ, ut vacillo, pitisso, non enim facit pito, vaco. Inchoativis sunt similia, ut compesco: sed quia compescui facit, non est inchoativum, quia nescit perfectionem inchoatio.

Inchoativa sunt in sco à perfecta forma, ut horreo perfecta est; nam horreo perfectum, horresco inchoativum est. Sunt quæ originem non habent, ut consuesco, quiesco; & hic Donatus erravit, quia hæc inchoativa verba dixit: nam præteritum habent consuevi, quievi; ergo nec inchoativa sunt.

Modi verborum suas significationes habent.

Notandum est, quia modi ipsi significationes suas habent; indicativus, ut lego, ex hoc dictus, quia per ipsum indico, quid dicam vel faciam, & hoc de cæteris, ut legitur; permissivus modus excludi debet, quare? Quid enim prodest modum dicere, cùm habeamus futurum tempus, ut legam. Infinitivus, ut legere, non accipit pronomina finita; nemo enim dicit, legere à me, à te, ab illo: ideo Donatus sic docuit. Impersonalis verò accipit, ut legitur à me, à te, ab illo, à nobis, à vobis, ab illis. Quidam hunc modum pro genere ac significatione accipiunt; nam sic impersonalis habet, quia omne verbum recipit genus verbi; quomodo enim dico, ego lego, tu legis, ille legit; sicut, legitur à me, à te, ab illo.

Omne verbum recipit genus verbi.

A se veniunt hæc verba, quæ in et exeunt, ut pudet; nam pudeo nemo dicit. Alia aliunde veniunt, ut latet, nam lateo facit; ergo quasi aliunde suscipit declinationem. Scire autem debemus, quòd nullum participium ab eo, in us exit.

Quinque rebus intelligitur cõjugatio.

Quinque rebus intelligitur conjugatio, si temporis præsentis sit; si numeri singularis; si indicativi modi; si in activo habuerit ante s litteram in secunda persona unam ex tribus, ut puta a, e, i; si in passivo ante ris, syllabas easdem habuerit. Prima & secunda conjugatio habent regulas simplices: de tertia scire debemus, quòd si, i, correptam habuerit, futurum tempus in am tantùm mittet, ut lego legam: si productam, in am & in bo, ut nutrio, nutriam, nutribo facit. Scire autem debemus, quia tunc est correpta, quando, i, secundæ personæ activi temporis præsentis transit in e, in passivo, ut lego legis, legor, legeris: quando permanet, i, & in activo, & in passivo ante syllabam, producta est, ut audio audis audior audiris. Odi, sum, possum neutra defectiva sunt.

Quæ recta verba dicantur, quæ verò neutra passiva.

Scire autem debes, quòd ipsa recta verba sunt, quæ in declinatione servant species suas, ut putà lego, legebam, legi, &c. & sic in passivis. Gaudeo verò, fio, soleo, quia mutant præteritum, non sunt vera verba, sed neutra passiva dicenda sunt; quæ ideo Donatus ita appellavit, quod inæqualia dicantur. Cedo, vel ave non declinantur, sed quemadmodum lecta sunt, dicimus. Incertæ verò significationis verba sunt, quæ pro arbitrio nostro dicimus, ut condio, condis, condior, &c. Adulor participia etiam recipit omnia; facit enim adulans, adulaturus, adulandus. In verbis quidam dualem numerum dicunt, id est communem, ut leger, sed falsò; nemo enim dicit ego leger, nos legere.

Præteriti temporis differentiæ sunt tres.

Præteriti temporis differentiæ sunt tres; imperfecta, quam statim dimittimus: perfecta, quam dudum dimisimus: plusquàm perfecta, quam jam dudum dimisimus, legebam, legi, legeram. Donatus dicit non posse inveniri ante o in indicativo modo primam personam, præter tres litteras vocales aut e, aut i, aut u; etiam est o quarta, sed Græcè, ut boo, boas, boat, unde est illud: Reboant sylvæque, & magnus Olympus. Ko non præponitur, verum est, sed K præponitur, ut Kalendæ.

De quibusdam verbis defectivis.

Sunt verba defectiva, alia per modos, ut cedo id est dic, non facit cedebam; quamquam lectum sit in plurali numero, cedite, id est, dicite: alia per formas, ut facesso, quod perfectum non habet, nam facio, factito facit: alias per conjugationes, ut adsum, ades; non potest colligi conjugatio, quia nec habet a ante ultimam litteram, nec e productam, sed correptam, nec i correptam, nec productam: alia per genera, ut gaudeo, gavisus sum: alia per numeros, ut faxo, faximus enim nemo dixit: alia per figuras, ut impleo: alia per tempora, ut ferveo fervebo; nemo dicit, & fervitutus; ne nos turbet, quòd eadem repetit.

CAPUT TERTIUM.

De Adverbio.

Quid sit Adverbium.

Adverbium est, quod verbo accidit, ut putà doctè fecisti: doctè, adverbium: fecisti, verbum. A nomine & verbo veniunt adverbia, ut pedetentim; nomen est pes, tento, verbum. Verùm unam partem fecerunt orationis à participio veniens adverbium, ut indulgens, indulgenter. Hic erravit Donatus, nam indulgens non est participium, quia comparatur, facit enim in-

dulgens, indulgentior. Aliquâ in o producta exeunt, ut falsò; nam adverbium esse potest; ut falsò ad me relatum est; & falsò locutus est. Item dativus, & ablativus casus, huic & ab hoc falso. Facile & difficile nomina melius dicimus, quàm adverbia, licet pro adverbiis sint posita. Cæterum si essent adverbia, faciliter, & difficiliter facerent; nam quæcumque nomina dativo singulari in i exeunt, adverbia in ter mittunt, ut huic sapienti, sapienter; sic & huic facili, faciliter.

De Regulis Adverbiorum.

Regula adverbiorum talis est, ut nomen quod in dativo casu singulari in o fuerit terminatum, in e mittat, ut huic docto, doctè: si in i, in ter mittit adverbium, ut huic sapienti, sapienter. Sed hanc infirmavit regulam authoritas; nam dixit Virgilius, sanguinei lugubrè rubent, pro lugubriter; & Terentius, parcè, ac duriter urgebat, pro durè. In dativo manent, ut falso, vel sedulo: sed faciunt adverbia falsè, sedulè. Quædam contra faciunt, ut à duro, duriter: sed in his potiùs ars dicenda est. Intus & foris, quoties ad locum significant, non habent præpositiones; nulli enim adverbio separatim additur præpositio; nemo dicit ad intus, ad foris.

Adverbia aliqua comparantur, & quibus particulis utamur ad augendam, vel minuendam significationem.

Comparantur etiam adverbia, ut doctè, doctiùs, doctissimè: sed non omnia adverbia per omnes gradus exeunt, ideo his ad augendam significationem jungimus magis, maximè, quæ augentis sunt: ad minuendam verò significationem min.s, minimè, quæ minuentis sunt; quemadmodum enim comparantur, ita diminuuntur. Aut à positivo veniunt, ut primùm, primulè, longè, longulè. Aut à comparativo, ut longiùs, longiusculè, meliùs, meliusculè. A superlativo gradu non inveniuntur talia adverbia, ideo dixit, rara, vel nulla sunt.

Adverbium in omnibus orationis partibus invenitur societate conjunctum.

Sunt item multæ dictiones dubiæ; nam adverbium in omnibus partibus invenitur societate conjunctum cum nomine, ut falsò; huic & ab hoc falso, nomen est; at si dicamus falsò locutus est, adverbium est. Item cum pronomine, ut, si dicas, cui viro, pronomen est; si dicas, quî convenit, adverbium est. Cum verbo, ut ponè, quod accentu discernimus; nam cum producimus ultimam, adverbium est: quando corripimus, verbum. Cum participio, ut profectò; nam adverbium est affirmantis, profectò, ut, profectò audit; quantò magis suspicor esse participium profecto, à verbo proficiscor? Cum conjunctione jungitur, ut, at audi; nam conjunctio ita est, ut, at illud contigit: id, nisi fallor, adverbium est, ut at at veni, hoc dictum est, id est, statim veni. Cum præpositione jungitur, ut ante, vel propter: ut, ante omnes homines, præpositio est: antè fecit, adverbium; propter te hoc facio, præpositio est: ille propter erat, id est juxta, adverbium est. Cum interjectione jungitur, ut heu! nam si dicas, heu! quid contingit? interjectio est dolentis. Heu! etiam mensas consumimus, heu adverbium est.

Nominibus urbium non adduntur præpositiones.

Verum est quod dicit Donatus, nominibus civitatum non addimus præpositiones, ut putà, Romà venio, & reliqua. Sed hoc confundit authoritas; nam Salustius dixit, cum Brutus à Romà abierat. Sed hanc regulam tenere debemus, ut, quoties nominativus in, us, syllabâ fuerit terminatus, tunc secundùm genitivum meliùs dicamus; ut puta Adrumetus, Adrumeti sum: quoties aliter, secundùm dativum dicimus, ut Carthago, Carthagini sum. Sed etiam hoc confundit authoritas; Salustius, Narbone consilia Gallorum, pro Narboni; Et Virgilius: Tyria Carthagine, quæ nunc expectat, pro Carthagini. De, præpositio adverbiis non applicatur. Cæterùm solæcismus est, si dicamus de mane; manè adverbium est, de autem præpositio. Nec nobis præjudicant illa adverbia dehinc, desubitò, si uno proferuntur accentu.

CAPUT QUARTUM.

De Participio.

Participium unde dictum, & quot partes habeat.

PArticipium dictum est, quasi parti-capium, quia duarum partium sibi vindicat leges; habet enim partes à nomine, & à verbo, ut hic amans; duo recipit à nomine, genus & casus; nam quando dico, hic amans vel hæc amans, genus est: casus vero facit, hic amans, hujus amantis, & reliqua: & à verbo duo tempora & significationes recipit; nam temporis est præsentis amans, aliud enim amans, aliud amaturus, aliud amatus. Significationem activam habet, ut docens & docturus: passivam, ut doctus docendus; ab utroque numerum & figuram accipit.

Numeri accidunt vel verbo, vel nomini.

Numeri nomini, vel verbo accidunt, ut homo, homines; lego, legimus. Figura duplex, ut, felix, infelix: similiter verbo, ut scribo, describo; ergo ista participia recipiunt numerum singularem, ut hic legens; pluralem, ut hi legentes: figuram, quia simplicia sunt, ut legens, composita ut negligens. Sanè participia ab activo & neutro veniunt duo præsentis temporis scilicet, & futuri, ut amans, amaturus: stans, staturus. Verum est: nam si sic declinatur neutrum, quomodo activum, ritè ista tempora habet, quæ activum verbum.

Quæ sint participia verborum inchoativorum, & defectivorum.

Inchoativa verba participia præsentis tantùm temporis habent, ut horresco, horrescens, horresciturus nemo dicit, & reliqua. Defectiva verba unum interdum habent tempus, præteritum scilicet, ut soleo solitus. Memini, nullum tempus habet, quamquam defectivum sit. A non defectivo verbo participia defectiva sunt, ut studeo, studebam, studui, & reliqua; studens quippe non deficit, studiturus quippe nemo dicit. Ut breviter colligamus, habere quatuor res participium dixit, aliquando præsentis temporis tantum, ut

Participium habet res quatuor.

horrescens; interdum nullius, ut memini; interdum unius, ut solitus; interdum à non defectivo verbo participia defectiva sunt, ut à lavor lotus: ab impersonalibus verbis non inveniuntur participia, nemo enim dicit pænitens. Tunicatus non est participium, quia non facit tunicor verbum, sed potiùs nomen est. Pransus, cænatus similia sunt, quemadmodum tunicatus, quæ non solùm dicimus nomina, sed etiam participia; nam licet prandeo, prandeor non faciat, tamen pransus nomen facit; tunica autem nullum verbum facit, sed dicamus participia sine verbi origine. Sunt velut participia, quæ licet à verbo veniant, tamen quia tempus non habent, nomina sunt; ut putà furibundus, moribundus, nam facit morior, furio. Sed est alia ratio, quâ intelligis ista non esse participia: quia participia præsentis temporis s litteram in dus vertunt, & faciunt futurum passivi, ut legens, legendus; & iterum si tollas dus de novissimo, & ponas s præsentis temporis

participium facis, ut legendus, tolle inde dus, & facis legens; pone moriens, moribundus non facit, sed moriendus; nam nemo dicit esse ab eo, quod est morior. Passus, & usus, participia sunt, & nomina: nomen est, usus mei pallii: participium est, usus malefacere.

Quare Participium defectivum sit.

Participium defectivum est, quod non potest ire per omnia tempora, ut captus, capiendus nemo dicit. Sunt participia, quæ acceptâ compositione fiunt nomina, ut acceptus, incensus, incensior, acceptior, dum comparantur, nomina sunt. De participiis adverbia non fiunt; quod impugnavit Donatus; verum est; authoritatem non de se dedit, cum dixit id à se fuisse lectum. Cæterum nemo dicit videnter, legenter.

CAPUT QUINTUM.

De Conjunctione.

Unde Conjunctio dicta, & quintuplex.

Conjunctio dicta est, quia conjungit elocutiones. Hæ sunt conjunctivæ, ut ego, & tu eamus. Disjunctivæ sunt, quæ quasi disjungunt res, vel personas, ego aut tu; nam quando dico ego aut tu, sensum quidem disjungo, verba verò conjuncta sunt; qui enim dicit, non dicit, faciam ego, & tu, sed unus è duobus. Expletivæ sunt, ut si dicas: si hoc non vis, saltem illud fac, quasi explevit rem. Præpositiva conjunctio est, ut est, at Pater Aneas; nemo dicit, Pater at Aneas. Subjunctivæ sunt, ut est, primusque Machaon; non, que primus Machaon. Communis est, ut, igitur, quia ubivis ponitur; igitur hoc facio, facio igitur hoc.

Conjunctiones quædam, adverbia possunt esse.

Sunt conjunctiones quæ adverbia possunt esse: ut est, ante firmissimum virum accipio, adverbium est; item conjunctio est ut, An te malus abstulit error? Nam & si omnes partes possunt esse adverbia, ritè conjunctioni hoc cadit. Conjunctiones pro significationibus suis poni debent; Causales in causa: rationales in ratione; nam antè causa præcedit, & sic ratio sequitur; ut putà, occido illum, qui habet tunicam, causa est, itaque veneno illum occidi, non ferro, ne agnosci possit, ratio est: causalis, si illum occidero habebo tunicam: rationalis, itaque veneno illum occidi, ne agnosci possit. Sed hanc rationem mutat authoritas; nam & Virgilius conjunctionem pro alia posuit dicens: subjectisque urere flammis, pro ve.

Conjunctiones pro significationibus applicantur, vel non.

CAPUT SEXTUM.

De Præpositione.

Præpositio est dicta, eo quòd in loquendo præponitur, ut purà, antè templum, non templum ante. Præpositio autem aut mutat aliquid in contrarium, ut felix, infelix; aut implet, ut fractus, infractus: aut minuit, ut validus, invalidus, & cætera quæ Donatus posuit. Diximus, quòd præpositio semper præponitur: tamen invenitur postposita, ut mecum.

Præpositiones aut casibus applicantur, & non conjunguntur, ut, apud amicum causatum est; apud præpositio non conjungitur, quia nemo dicit conjunctè apud amicum: aut loquelis serviunt, & conjunguntur, ut di, dis, re, se; nam facit diduco, distraho, recubo, secubo. Ergo aut præpositiones loquelares sunt, & semper junguntur; aut separantur, & conjunguntur, ut præ me, secum. In, & con hanc habent regulam cùm præcesserint, ut si eas vel f vel s litteræ sequantur, superiorem naturaliter brevem faciant longam, ipsisque dent accentum, ut infula, consilium. Usque, præpositio non videtur, quia cum alterâ præpositione profertur, præpositionique jungitur, ut si dicamus: usque ad forum vado; usque sola, præpositio non est. Præjedicet circumcirca, ibi jam una est sibi præposita. Tenus quoque præpositio per soni dulcedinem subjungitur, ut puppe tenus, debuit enim dicere præ, tenus puppe.

Cæteræ vero super, subter, ablativo junguntur, & ad locum significant, velut super cathedrâ sedit; quando hoc dicimus solæcophanes, id est species solæcismi est. Super, & subter accusativum regunt: sed super, quotiescunque designat aliquem, ablativum regit: ut puta, Multa super Priamo rogitans. In, & sub, variant; quemadmodum, in, accusativum regit: ut si dicamus, in adulterum, hoc est contra adulterum. Varia autem exempla istarum præpositionum, vel integra, vel composita sunt, quæ subjecit Donatus.

Præpositiones verba corrumpunt.

Præpositiones verba corrumpunt, ut conficio, nam ante fuit con, & facio: aut ipsæ corrumpuntur, ut suffero, nam ante fuit sub, & fero: aut corrumpunt, & corrumpuntur, ut sufficio; nam ante fuit sub, &, facio; vel suscipio, & suspicio, nam ante fuit sub, & capio, & sub, & aspicio.

Antiqui præpositiones genitivo, accusativo, & ablativo jungebant.

Antiqui præpositiones genitivo, accusativo, & ablativo jungebant, ut crurum tenus, & longo post tempore. Scire autem nos debemus, quia præpositio cùm præposita non fuerit, vel cùm mutaverit casum, vel non habuerit, desinit esse præpositio, & fit adverbium: ut longo post tempore, mutavit casum, post tempus enim dici debuit: deinde casum non habet, ut antè fecit. Separatæ præpositiones separatis præpositionibus non cohærent, ut si quis dicat ante juxta eum, in hoc jam, ante, adverbium non est. Dicunt etiam præpositioni accidere figuram ut abs, absque; & ordinem, & subjectivæ sunt, ut puppetenus, mecum. Sed propter duas res non debemus frangere regulam, dicimus potiùs hæc anomala esse, id est extra regulam.

CAPUT SEPTIMUM.

De Interjectione.

Interjectio cur ita dicta.

Interjectio dicta est, quòd interposita aliis partibus orationis varios animi affectus exprimat; nam aut exultantis est, ut Eia: aut optantis, ut O mihi præteritos referat si Juppiter annos! aut increpantis est, ut, o qui res hominúmque, deúmque: aut dolentis, ut heu! aut timentis, ut, ah! ah! Hoc apud Græcos fit, ut interjectiones subjungant in adverbia: apud Latinos autem non fit; nemo dicit Papæ feci.

Explicit feliciter Liber.

MAGNI AURELII CASSIODORI SENATORIS.

De Orthographia.

PRÆFATIO.

* id est controversia.
* Ed. mentio.

Cum inter nos talia gererentur, & de complexionibus Apostolorum nonnulla nasceretur * intentio, monachi mei subitò clamare cœperunt: Quid prodest cognoscere nos, vel quæ Antiqui fecerunt, vel ea quæ sagacitas vestra addenda curavit nosse diligenter, si quemadmodum ea scribere debeamus, omnimodis ignoramus; nec in voce nostra possumus reddere, quæ in Scriptura comprehendere non valemus? Quibus respondi: Hæc quæ dicerent, designata esse, quemadmodum & intelligi debeant, & proferri. Sed labor nobis Antiquorum omnino servandus est, ne nos auctores earum rerum mentiamur, * qui sequaces esse cognoscimur. Et ideò duodecim auctorum opuscula deduximus in medium, quæ ab illis breviter & copiosè dicta sunt; ut & nos ea compendiosiùs dicamus, & à priscis auctoribus sine varietatis studio dicta recolantur; quatenus & vobis plenissimè satisfacere videamur, & auctoritate firma sit relatio, quam duodecim auctorum textus insinuat. Jam tempus est, ut totius operis nostri conclusionem facere debeamus; ut melius in animo recondantur, quæ septenariâ conclusione distincta sunt.

* Ed. quarū.

Libri à Cassiodoro editi post conversionē.

Post commenta Psalterii, ubi (præstante Domino) conversionis meæ tempore primum studium laboris impendi.

2. Deinde post institutiones quemadmodum divinæ & humanæ debeant intelligi lectiones, duobus libris (ut opinor) sufficienter impletis, ubi plus utilitatis invenies, quàm decoris.

3. Post expositionem Epistolæ, quæ scribitur ad Romanos, undè Pelagianæ hæreseos pravitates amovi, quod etiam in reliquo commentario facere sequentes admonui.

4. Post codicem, in quo artes Donati cum commentis suis, & librum de Etymologiis, & alium librum Sacerdotis de schematibus (Dominò præstante) collegi; ut instructi simplices fratres, (ubi necesse fuerit) similia dicta sine confusione percipiant.

5. Post librum quoque titulorum, quem de divina Scriptura collectum, Memorialem volui nuncupari: ut breviter cuncta percurrant, qui legere prolixa fastidiunt.

6. Post complexiones in Epistolis Apostolorum, & Actibus eorum, & Apocalypsi, quasi brevissima explanatione decursas.

7. Ad amantissimos Orthographos discutiendos anno ætatis meæ nonagesimo tertio (Domino adjuvante) perveni. Ex quibus si in unum valuero deflorata colligere, quantum ad eos pertinet, quos breviandos esse suscepi, confusionem emendator atque scriptor, si benè intellexerit (arbitror) ulteriùs non habebit.

Minutus labor syllabis litterisque * tractandis, modò factus ex nominum derivatione, modò ex casibus sermonum, modò ex motu atque situ, modò ex Euphoniæ consonantia, modò ex Græcarum litterarum similitudine: probans quid scribere debeas, & quid vitare contendas: modò ut l quoque littera simplex in quibusdam sermonibus rectè quidem scribi dicat, sed n litteræ sonum plerumque illi succedere posse testetur. Itaque quod antè scribebatur per u & o, per duo u modò scribere nobilis rectitudo scribendi per vias certissimas investigata esse videtur; & ideò præsens opus non desit directum, ut volnus, vulnus: i pro c, ut quod Antiqui magnai, nos magnæ: c pro q. veteres quum, moderni cum scribi rectiùs æstimarunt; & cætera quæ subtili quidem, sed necessariâ distinctione narrantur, non velociter transcurri, sed sollicitâ mentis intentione tractavi; ut quæ incipis benè discere, ad finem perfectionis inoffensâ debeas pronuntiatione perducere. Nam si vobis adsit capiendi desiderium,

* MS. tractandus.

quæ priùs per moram quæsistis, protinus inoffensa velocitate transcurretis.

Gloriosum profectò studium, & humanis ac divinis litteris (ut videtur) accommodum, quod loqui debeas, competenter scribere; & quæ scripta sunt, sine aliqua erroris ambiguitate proferre. Vox enim articulata à pecoribus nos sequestrat: scribendi verò ratio ab imperitis dividit & confusis: ita perfectum hominem duo ista sibi vindicant ac defendunt. Nam cùm sibi talia, quæ sunt duo lumina, consentiunt, utraque recta, utraque decora sunt: cùm verò à se discrepare cœperint, vitium strabæ fœditatis incurrunt.

Erit itaque propositum nostrum, quæ competenter modernæ consuetudini ab antiquis tradita sunt, quasi in unam coronam redigere, & usui celeberrimo deputare: illa verò quæ antiquitati magis conveniunt, expedit sine dubitatione relinquere: ne labor assumatur incongruus, qui præsenti sæculo videtur inutilis. Sit ergo in primo libro institutionum nostrarum, titulo decimoquinto, quemadmodum legi debeat cælestis auctoritas: ubi idiomata legis divinæ communi usui repugnantia, non permisi nos dissipari. Hic autem, in libro scilicet Orthographiæ, liberiùs & generaliter appetatur, quemadmodum ex regulis artium humanarum, salvâ auctoritate Seniorum, cuncta lectio decora nimis & correcta reddatur. Si quis autem auctores Orthographos in textu suo legere fortasse voluerit, transcriptos inveniet, quos ego, quantos potui reperire, monasterio meo, præstante Domino, dereliqui; ut latiùs dicta probare possetis in auctoribus suis, quos non propter fastidium vestrum deflorandos esse putavimus. Illud etiam vos magnoperè credidi commonendos, ut distinctiones sensuum sollicitâ mente perquirere ac ponere debeatis, sine quibus neque legere quicquam competenter, neque intelligere prævalemus.

Scire autem debemus Donatum Artigraphum de posituris ita tractasse, ut non ibi ordinem, sed virtutes earum potiùs exprimere videatur. Nam si distinctionum seriem per gradus cognitos sequeretur, primò plenam, deinde mediam nequaquam ponere potuisset: deinde magis inciperet, ubi prædictæ posituræ ad finem tendere comprobantur. Sequitur subdistinctio, deinde media, quæ plenam semper præcedunt potiùs, quàm sequuntur. Sed (sicut visum constat esse doctissimis) hunc debemus ordinem custodire; ut primò de subdistinctione dicamus, quæ ibi semper apponitur, ubi in commate sermo suspensus adhuc reddendus esse cognoscitur: ut, Arma, virumque cano; ubi totius operis summa conclusa est. Arma enim, ancilia Virgilius, virumque dicturus est. Sed quoniam, cano, respicit ad utrumque, hic, id est, arma, subdistinctio rectè ponenda est. Mediam verò affigendam esse constat in commate, cùm nullus sermo deest, sed gradatim tendit ad plenam, ut,

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis:

Plena est autem, ubi finitur perfecta sententia: ut est illud,

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Subdistinctionem verò, vel mediam non credas ipsum ordinem semper tenere, quem diximus, ut subdistinctio præcedat, & media consequatur: sed pro ratione supradictâ locis congruis apponuntur; ut distinctiones istæ benè positæ, sensum nobis lectionis evidenter aperiant. Nam si aliter distinguas, sine dubitatione cuncta confundis.

Has vero distinctiones, seu posituras (Donato testante) Græci θέσεις vocant. Periodus est autem per longum plenæ sententiæ ducta pausatio; cujus partes sunt cola, & commata. Sed antequam opus Orthographiæ inchoare videamur, præfationem Phocæ Artigraphi, exempli causa, judicavimus apponendam; quæ cuncto operi nostro, quasi à nobis prolata sit, ita omnibus modis videtur accommoda. *Quid sit Periodus.*

Ars mea multorum es, quos sæcula prisca tulerunt:
Sed nova te brevitas asserit esse meam.
Omnia cùm veterum sint explorata libellis,
Multa loqui breviter sit novitatis opus.
Te relegat juvenis, quem garrula pagina terret,
Aut si quem paucis seria nosse juvat.
Te longinqua petens comitem sibi ferre viator
Ne dubitet, parvo pondere multa vehens.
Te si quis scripsisse volet, non ulla queretur
Damna, nec ingrati triste laboris onus.
Est quod quisque petat: nunquam censura diserti
Hoc contemnet opus, si modò livor abest.

EXPLICIT PRÆFATIO.

Incipiunt tituli libri Orthographiæ, indicantes ex quibus auctoribus scribendi peritia, Domino præstante, collecta est.

1. EX gnæo Cornuto de Enuntiatione, vel Orthographia.
2. Ex Velio Longo.
3. Ex Curtio Valeriano.
4. Ex Papiriano.
5. Ex Adamantio Martyrio de b & v.
6. Ex eodem de mediis syllabis.
7. Ex eodem de ultimus syllabis.
8. Ex eodem de b littera trifariam in nomine posita.
9. Ex Eutiche de aspiratione.
10. Ex Cæsellio Orthographo collecta sunt.
11. Ex Lucio Cæcilio Vindice deflorata sunt.
12. Ex Prisciano moderno auctore decerpta sunt.

Commemorati sunt auctores Orthographiæ, ex quibus alii ipso, alii præpostero ordine similia dicunt, alii verò diversa describunt: sed omnia nobis absolutè nosse convenit. Nam & illi qui paria dicunt, communia dicta confirmant; & isti qui varia ponunt, per verba multiplicia commonent, quemadmodum scribere debeamus, & loqui. Nunc ordo scripturæ, qui ab Antiquis positus cognoscitur, nihilominus est dicendus.

CAPUT PRIMUM.

Gnæi Cornuti de enuntiatione, vel Orthographia ista relata sunt.

ANimadverti quosdam, Emili amice, eruditos etiam m litteram, nec ubi oporteat dicentes, nec ubi oporteat supprimentes. Hoc ne fiat, hinc observari poterit, si simul subjiciam, si quid ad rectam scripturam pertinet, & ad divisionem syllabarum. Igitur si duo verba conjungantur, quorum prius m consonantem novissimam habeat, posterius à vocalibus incipiat, m

consonans perscribitur quidem; cæterùm in enuntiando durum & barbarum sonat. At si posteriùs verbum quamlibet consonantem habuerit, vel vocalem positam loco consonantis, servat m litteræ sonum; par enim atque idem est vitium, ita cum vocali sicut cum consonante m litteram exprimere.

Quid sit digamma.

Est quædam littera in F litteræ speciem figurata, quæ digamma nominatur, quæ duos apices ex gamma littera habere videtur. Ad hujus similitudinem soni nostri conjunctas vocales digammon appellare voluerunt, ut est votum, virgo. Itaque in prima syllaba digamma & vocalem oportuit poni, Fotum, Firgo: quod & Æoli fecerant & Antiqui nostri, sicut scriptura in quibusdam libellis declarat. Hanc litteram Terentius Varro dum vult demonstrare, ita perscribit VA. qui ergo in hac syllaba sonus est, idem litteræ erit. Nos hodie u litteram in duarum potestatem coëgimus; nam modò pro digamma scribitur, modò pro vocali. Vocalis est, cùm ipsa per se est. Hoc enim cum cæteris quoque vocalibus patitur. Si cum alia vocali est, digamma est, quæ est consonans. Tres vocales quibusdam videntur esse sub una syllaba vacuæ. Errant si ita putant; nam nusquam apud Græcos, neque apud Latinos ex tribus vocalibus syllaba constat: quare similiter hic quoque digamma erit, & duæ vocales similiter.

Sed cadit in quæstionem, & aliis per t, aliis per d, placet scribi. Apud Antiquos enim scio sed, sedum fuisse: unde nos duabus litteris novissimis ablatis, reliquas litteras salvà d, in usum habemus: quemadmodum si quæreretur, Sat, qualiter scribi oportet, diceremus per t, quòd integrum ejus sit Satis.

** Est is Lucius Cæcilius vindex.*

Non omnia auribus dando, ut aliqui putant.

Q littera tunc rectè ponitur, cùm illi statim u littera, & alia quælibet una, pluresve vocales conjunctæ fuerint, ita ut una syllaba fiat. Cætera per c scribuntur. Hoc * Lucio quoque videtur. Nonnulli putant auribus deserviendum, atque ita scribendum, ut auditur. Est enim ferè certamen de recta scriptura, in hoc, utrum quod audimus, an quod scribi oportet, scribendum sit; ego non omnia auribus dederim. Quotidie, sunt qui per co, cotidie scribant: quibus peccare licet; desinerent, si scirent quotidie inde tractum esse, à quot diebus, hoc est, omnibus diebus. Qui, syllaba per q, u, i, scribitur: si dividitur, ut, si cui, ut huic, per c. Hoc item in cæteris notabimus, ut in divisione c littera sequatur (si tamen secundum antiquam enuntiationem fuerit) quoniam genitivus & ablativus non dividitur.

Causam, per unam s, nec quemquam moveat antiqua scriptura; nam & accusare per duo ss, scripserunt; sicut fuisse, ivisse, esse & caussasse per duo ss, scriptum invenio. In qua enuntiatione quomodo duarum consonantium sonus exaudiatur, non invenio.

Vostra olim ita per o, hodie per e: ut, advorsa adversa, pervorsa perversa, votare vetare, vortex vertex, convollere convellere, amploctere amplectere.

Malo, qui putant ab eo quod est Græcè μᾶλλον comparativo modo descendisse, & per duo ll scribunt, peccant. Non enim à Græco translatum est, sed ab Antiquorum consuetudine, qui primò magis volo dixerunt, postea à pluribus elisionibus hoc verbum angustaverunt; ut, mage volo, deinde mavolo, quod frequentissimum apud illos est: novissimò hoc subsistit, ut malo esset. Sed malle per duas ll, magis enim velle, est. Item nolo per unum l: nolle per duo ll; nolo enim ne volo est, nolle, ne velle. Denique ut se verbum habent, ita ea quæ ex illo componuntur.

Alia sunt quæ per duo u scribuntur, quibus numerus quoque syllabarum crescit. Simili enim vocali vocalis adjuncta, non solùm non cohæret, sed etiam syllabam auget; ut, vacuus, ingenuus, occiduus, exiguus. Eadem divisio vocalium in verbis quoque est, metuunt, statuunt, tribuunt, acuunt. Ergo hìc quoque c littera, non q apponenda est.

Consuetudo ex auctoritate.

Lacrumæ, an lacrimæ; maxumus an maximus; & si quæ similia sunt, quomodo scribi debeant, quæsitum est. Terentius Varro tradit Cæsarem per i ejusmodi verba solitum esse enuntiare & scribere: inde propter auctoritatem tanti viri consuetudinem factam: sed ego in antiquiorum multò libris, quàm Gaius Cæsar est, per u pleraque scripta invenio. Optumus, intumus, pulcherrumus, lubido, dicundum, faciundum, maxumæ, monumentum, contumelia, minumæ. Melius tamen est, & ad enuntiandum, & ad scribendum, i litteram pro u ponere, in quod jam consuetudo inclinavit.

Vineæ militum.

Vineas, per e quidam scribendas tradiderunt, si hæ significarent, quas in agris viderimus: ac contrà per i vinias illas, sub quibus latere miles solet, quod discrimen stultissimum est. Nam neque aliunde vineæ castrenses dictæ sunt, quàm quod vineis illis agrestibus similes sunt.

Extinguunt, per u & o: qualem rationem suprà reddidi de q littera, quam dixi oportere in omni declinatione duas vocales habere, talis hìc quoque intelligenda est, extinguo; est enim, ab ex, & stinguo, & ob hoc extinguont, licet enuntiari non possit.

Quid sit intervallum.

Intervallum duas ll habet; Vallum enim ipsum non aliter scribitur, à quo intervallum. Varro dicit intervalla esse spatia, quæ sint inter capita vallorum, id est stipidum, quibus vallum fit, unde cætera quoque spatia dicunt.

De præpositionum cum verbis compositione & variatione.

Observanda pusillò diligentius præpositionum cum verbis à vocalibus compositio, ut consonantes novissimas præpositionum sciamus non durare, sed mutari plerumque. Itaque nonnunquam quæ consonantes verborum, aut vocabulorum primo loco sunt, easdem necesse est fieri & in præpositionibus, quæ propter lenitatem quoque omninò enuntiari sæpe litteræ præpositionum non possunt: quando autem fiat, quando non, sono internoscimus.

Accedo duo cc, attuli duo tt, assiduus duo ss, arrideo duo rr, Apparo duo pp, annuo duo nn, alligo duo ll. In his non solùm propter lenitatem consonantes mutantur: sed etiam quòd nullo modo sonare d littera potest. Ubi sonat, & ibi scribitur, cùm f consonanti adjungitur; ut adfluo, adfui, adfectus; contra b non sonat, offui, offero, offendo. In aliis etiam consonantibus idem patitur; ut suggero; ostendi enim supra digamma consonantis vim habere.

Est ubi b, quamvis incredibile est, in s cogatur; ut suscipere, sustinere, suspendere, suscitare: & quod Antiqui dixerunt sustollere, nos præterito sustuli.

Item præpositio ad f litteram formatur: ut, effluo,

effodio, effero, efficio, nec minus informatur escendo: alicubi tamen sonat, & ob hoc necessariò scribitur exsilio, exsicco. Itaque ubi sonverit, ibi ponemus.

Tamtus & quamtus in medio, m habere debent, quam enim & tam est: unde quamtitas, quamtus, tamtus. Nec quosdam moveat, si n sonat; jam enim suprà docui n sonare debere, tametsi in prima scriptura m posita sit.

Exsilium cum s (ex solo enim ire est) quasi exsolium, quod Græci ξενισμὸν dicunt: Antiqui exsoles dicebant.

H, sicut in quæstione est littera sit, nécne; sic numquam dubitatum est secundo loco à quacumque consonante poni debere, quod solus Varro dubitat. Vult enim auctoritate sua efficere, ut h priùs ponatur ea littera, quæ adspirationem conferat; & tantò magis hoc tentat persuadere, quod vocalibus quoque dicat anteponi: ut, heres, hircus. Sed Varronem præterit, consonantem ideò secundo loco h recipere, quòd non possit ante adspirationem nisi vocales habere. Itaque & antè, & pòst, si h littera cuicumque tali adjungatur, non sonabit. Hæc enim natura vocalium est, ut sive ante se, sive post se habeant h, quoquo genere, enuntiationem non impediant. Præterea in libro quem de Grammatica Varro scripsit, cùm de litteris dissereret, ita h inter litteras non esse disputavit. Quòd multò minus mirum, quàm quod x quoque litteram esse negat. In quo quid viderit, nondum deprehendi: ipsius verba subjiciam. Litterarum partim sunt & dicuntur: ut, a, & b: partim dicuntur & non sunt, ut h & x: partim sunt, neque dicuntur: ut ϛ, ⅃. Vehemens & vemens apud Antiquos, & apud Ciceronem lego: æquè prehendo, & prendo, herculè & herclè, nihil & nil. Hæc observati catenus poterunt consuetudine potius, quàm ratione, in his præcipuè verbis quæ adspirationem habere debent.

Y littera Antiqui non semper usi sunt, sed aliquando loco illius, v ponebant. Itaque in illorum quoque libris hanc scripturam observandam censeo, Suriam, Suracusas, Sumbola, Sucophantas; at in nostris corrumpi non debet. Illud etiam non video, quare huic litteræ h adspirationis gratiam amoveam; ipsa enim per se adspirativa est, & quocumque vocabulo primum locum habuerit, aspiratur, Yacinthus, Yllus, Ymerus; & tantò magis adspiratio addenda non est, quantò apud Latinos vocabula non sunt hac littera notata.

Varroni enim placet, R litteram si primo loco ponatur, non aspirari. Lector enim ipse, inquit intelligere debet Rodum, tametsi h non habeat, Rhodum esse; Rerorem esse Rhetorem. Sed eadem observatio non necessaria est in r littera; sunt enim verba primo loco r litteram habentia, non minus Latina, quàm Græca. Itaque meritò auferemus aut amovebimus adspirationem à Roma, regina, rapa, Rodus.

Z in antiquis libellis modò scripta est, modò non: sed pro illa duæ ss ponebantur, ut Crotalizo crotalisso; malacizo malacisso, & his similia. Sed viderint illi, qui cùm verbis integris Græcorum uti non erubuerint, erubescendum crediderunt litteras Græcas intermiscere. Nobis satius est alieno bene uti, quàm * nostro ineleganter.

* Ed. nostra apponere.

CAPUT SECUNDUM.

Ex Velio Longo ista deflorata sunt.

At, si conjunctio fuerit, per t scribendum est; ut est,

At te nocturnis juvat impallescere chartis.

si præpositio, per d: ut est,

Fando aliquid si fortè tuas pervenit ad aures.

Atque, item conjunctio composita, per t similiter scribenda est. Apud, præpositio per d scribi debet; sicut, ad patrem: quoniam Veteres sæpe apud, pro ad usi sunt; & duabus ex eis mediis litteris sublatis, id est, p & u, ad, remanet.

Item quit, per t scriptum, verbum est tertiæ personæ, cujus prima est queo, secunda quis, tertia quit: ex quibus componuntur nequeo, nequis, nequit: inquio, inquis, inquit. Per d autem adverbium: ut,

Quid faciat lætas segetes; & quæ ex eo componuntur; ut, quicquid, siquid, aliquid, numquid, & his similia. Id, per d scriptum, pronomen est neutri generis, ab eo quod est, is, ea, id: per t verò signatum, indicat verbum tertiæ personæ, ab eo quod est, eo, is, it.

Placet etiam Delmatiam scribamus, non Dalmatiam; quoniam à * Delminio maximâ ejusdem provinciæ civitate tractum nomen existimatur.

* MS. Delmino.

Feriæ quoque, non fereæ scibendæ sunt: quia apud Antiquos feriæ, non fereæ dicebantur.

Actuarii, & actarii, utrumque dicitur. Sed actuarii nominantur diversis actibus generaliter occupati: actarii verò scriptores tantùm dicuntur actorum.

Quæ sit differentia inter actuarios, & actarios.

Item aliud est esse Cilonem, aliud Chilonem. Cilones, vocantur homines angusti capitis & longi, & h aspirationem non habet: Chilones verò, cum h aspiratione scripti, à brevioribus labiis homines vocitantur; quod est à Græco vocabulo derivatum, παρὰ τὸ χεῖλος: unde Achillem quoque ferunt esse nominatum.

Inter Cilonem & Chilonem.

Conjux sine n putat Nisus Artigrapus esse scribendum: quoniam in genitivo casu facit conjugis. Mihi autem videtur non evellendam exinde hanc litteram, quâ sonus enuntiationis exprimitur. Nam quamvis asserat non esse onerandam supervacuis litteris dictionem, ego tamen non fraudandum sonum æstimo suis litteris, quibus * integrè & pleniùs auribus intimatur.

* Ed. integro & pleno.

CAPUT TERTIUM.

Ex Curtio Valeriano ista collecta sunt.

Q, littera tunc rectè ponitur, cùm eam statim u littera sequitur, juncta cum alia vocali vel vocalibus diphthongis, ita ut unam syllabam faciat, ut: Quirites, quæstio, quærite. Cætera verò per c scribi debent; ut, cujus, Cumæ, & reliqua hujusmodi. Cum, quando præpositio erit, per c scribitur; ut est illud:

Divisum imperium cum Jove Cæsar habet.

quando autem adverbium est, per q scribendum, Veteres enim quando, quum dixerunt; ut est; Quum navis ex Asia venerit: cæteraque hujusmodi adverbia similiter scribenda sunt; ut, quoquumque, ubiquumque.

Hujuscemodi, per c litteram scribendum est;

Antiqui

Antiqui enim pronominibus ce addebant; ut, hicce, illicce, isticce: unde subtracta eadem novissimâ litterâ, c relictum est; ut, hic, illic, istic: sed hoc in solo genitivo casu articularis pronominis, qui est hujusce, adhuc eadem syllaba ce integra manet.

Cur, alii per c scribendum putaverunt, dicentes non posse q litteram poni, ubi u esset sine alia vocali, secundum regulam supradictam:alii per q, eò quòd originem trahat ab interrogativis adverbiis, quæ sunt, quando, quorsum. Usus autem obtinuit, ut cur, per c scribatur.

Partubus, & partibus: arcubus, & arcibus: artubus & artibus, Veteres quidem indifferenter scripserunt: nos possumus observare, ut ab eo quod sunt partus, id est, fœtus, partubus scribamus; ab eo autem quod sunt partes, partibus. Itemque ab eo quod sunt arcus, arcubus: ab eo autem quod sunt arces, arcibus: & rursum ab eo quod sunt artus, id est, membra, artubus: ab eo autem quod sunt artes, artibus.

Tres litteræ sunt apud Græcos ζ. ξ. ψ; ex his in usum nostrum transtulimus Z; item pro ξ, nos X. utimur: ψ. nullo modo transferri potuit, sed vis ipsius translata est in p s: ut quæ per ψ scribuntur, per p s scribamus. In cæteris casibus, aut in bis exeunt, aut in pis: ut, Celeps, celibis: auceps, aucupis: cynips, cyniphis.

Divisionem præterea syllabarum ad b s, & p s pertinentem, hanc observabimus: quòd ubicumque p s erunt, dividi non possunt: sed ad sequentem aut antecedentem syllabam applicabuntur, tanquam unius litteræ potestatem habeant: apstinui, aps, & tenui; Apscessi, aps & cessi, apscondo, aps & condo. At ubi b s fuerint, dividantur necesse est; ut: obstupui, obstupeo, obsum, obstrepo. Præterea b s numquam conjunctas invenies, non enim possunt facere syllabam, & si primam quidem vocalem habeant: fallunt quasi ipsæ consonent; ut, trabs, quam dicimus trabem. Cæterùm si ante vocalem ponantur, nullo modo enuntiationem capiunt: contrà p s etiam præpositæ sic sonant, ut apud Græcos ψ.

Eandem rationem puto observandam & in verbis, quæ præterito tempore & futuro incertum est p an b habere debeant. Nam sicut in casibus nominum p littera in b commutatur, ut est celeps, celibis, ita in temporibus quoque verborum è contrario b in p commutatum videmus; ut scribo, scripsi, scripturus: labor, lapsus, lapsurus: nubo, nupsi, nuptura. Z in antiquis libris Latinorum scripta non est: sed pro illa, duo ss ponebantur, crotalizare, crotalissare. Sed videtint illi, * qui cùm verbis quibusdam integris Græcorum uti in Latina lingua non erubuerunt, erubescendum crediderunt litteras Græcas intermiscere. Nam satius est alienis bene uti, quàm nostra ineleganter apponere.

* MS. quòd.

Præstò nos per o scribimus: Veteres per u scripserunt: sed præstò dicendum est, ut, sedulò, & optatò, & fortitò. Inde & præstolari, non præstulari. Nec mirum est Veteres u littera pro o usos, nam & o pro u usi sunt. Publicum enim, quod nos publicum, & quod nos culpam, illi colpam dixerunt. Supter per p scribendum, non per b. Neglegere per g, non per c scribendum. Eutalium, Eupolium, & alia hujusmodi, quidam per y litteram putaverunt, eo quòd Græca esse dicerent: sed apud nos y littera nunquam vocali conjungitur.

CAPUT QUARTUM.

Ex † Papiriano ista collecta sunt.

† *Hunc grammaticum præter ceteros advocat aliquando Priscianus.*

Æ Syllaba, quam nunc in fine sermonis diphthongon scribimus, ut, cogitationes magnæ, apud antiquos per ai scribebatur, ut esset distantia genitivorum à dativis. Nam genitivo hanc divisionem dabant, ut non esset dissyllabus similis dativo: sed trisyllabus inveniretur; ut, magnai, Asiai, aulai, * rugai, ferai.

* MS. *frugiferai.*

Reliquiæ, & reliqui per c scribebantur: ut relicuus, & vacuus, sic relicui, & vacui: sic mortuus, & mortui, strenuus, strenui: at nunc reliquiæ, vel exequiæ, per q scribuntur.

Cotidie, per c & o dicitur, ut scribitur, non per q: quia non à quoto die, sed à continenti die dictum est.

Haud, quando adverbium est negandi, d litterâ terminatur, & aspiratur in capite: quando autem conjunctio disjunctiva est, per t litteram sine aspiratione scribitur.

Malo per unum l, quod est magis volo. Malle, per duo ll, quod est magis velle. Nolo per unum l, est enim non volo. Nolle, per duo ll, quod est non velle. Primò querela apud Antiquos per unum l scribebatur, sicut suadela, tutela, candela, corruptela: quamvis usus sibi etiam apud eos vindicaret, ut aliqua in figura diminutivorum per duo ll scriberentur: ut, capella, fabella, tabella. Nunc autem etiam querella per duo l scribitur.

Narare per unum r scribitur, ut Varroni placet, secutus est enim Etymologiam nominis ejus, qua gnarus dicitur quis, qui scit & accepit quod loqui debeat. Denique compositio verbi ita scribitur, ignorare, quod non per duo r, sed per unum scribitur. Ideo & naratio, unum r habere debet.

Quot, quando numerus est, per t: quando pronomen, per d scribendum est. Nam totidem per t scribitur, quia numerus est.

Quæcumque verba ab s littera incipiunt, si composita sint, ut ex præpositionem accipiant, servata s littera scribuntur: ut, specto, exspecto: salio, exsilio. At cætera verba quæ s in principio non habent, onerari non debent: æstimo, existimo: acuo, exacuo: agito, exagito.

Prendo dicimus & prehendo, ut herclè & hercule, nihil & nihili. Sed in his verbis, quæ aspirationem habere debent, hæc observari eatenus poterunt, quatenus consuetudo permiserit: sed tamen libellus nos evidenter docet, qui inferiùs de aspiratione scriptus est.

Traps ab eo quod dicitur trabis, & urps, per p debent scribi: licet Varro per b scribendum putet, quòd in reliquis casibus b habent. Sed tamen cum ψ littera Græca nullo modo transferri potuerit in usum nostrum, & vis ejus per p & s litteras scribatur, necessarium est, ut ubi ψ Græcum sonat apud nos (quod vitari non potest) per has litteras scribatur, id est, p s, licet in obliquis casibus b habeant: ut, cæleps cælibis, urps urbis: item in aliis ipsam retineat: ut, auceps aucupis. Unde apparet in his casibus mutare nos debere p & b, in quibus se etiam ambæ consequuntur interpositâ vocali. Hanc etiam regulam sequitur in φ, quæ & ipsa per p & h constat: ut, Cynips,

cyniphis, quæ in nominativo casu p & s, in aliis casibus per p & h scribitur.

Quicquam, in medio per c, non per d, scribi debet.

In compositione enim plerumque d in c commutatur, ut in præpositionibus, accedo, accumulo.

Formosus sine n, secunda syllaba scribendum est, ut, arenosus, frondosus, aquosus, herbosus: participia verò habent n, ut tonsus, tunsus, mensus, pransus. Antiquorum nulla observantia fuit, cum n, an sine, n scriberent, illi enim tosus, tusus, prasus plerumque scribebant.

Y Græcum nos in quibusdam in u convertimus, ut Cymas, Cumas, cyminum, cuminum: in quibusdam non vertimus, ut, Syria, Cyriacus, symbolum, sycophanta.

Forfices secundum Etymologiam debemus dicere, & scribere: ut si à filo dicamus, f debeamus ponere, ut forfices, quæ sunt sartorum; & si à pilo, per p, ut forpices, quæ sunt tonsorum: si à capiendo, per c, ut forcipes, eo quod formum capiant, quæ sunt fabrorum; formum enim dixerunt Antiqui calidum, unde est formosus.

Vulgus, vultun, parvum, torvum, sunt qui putant per duo u scribi non debere: quòd similis vocalis vocali adjuncta, non solum non cohæreat, sed etiam syllabam augeat; ut est vacuus, ingenuus, occiduus, exiguus, perspicuus; & in verbis, metuunt, tribuunt, statuunt. Sed Velius Longus per rationem præsumptam decipi eos putat, quòd primitivus, & adoptivus, & nominativus, & alia per u & o scribantur. Nam aliter scribere, & aliter pronuntiare vecordis est. Cùm enim per o scribant, per u enuntiant. Præterea qui contrà sentiunt, non respexerunt unum u toties consonantis vim habere, quoties pro consonante ponitur, quod apud Græcos Digammon vocatur: ac sic fieri, ut nominativus duas quidem u litteras habeat, sed priorem pro consonante, posteriorem pro vocali scilicet positam. Sic & Donatus dicit, quoties u & i, seu sibi, seu aliis vocalibus præponuntur, loco habendas esse consonantium. Hiemps, ut * Cæcilio videtur, p habere propter m litteram non debere: quòd satis sine ea littera m sonet; vel quòd per omnes casus ne vestigium quidem illius appareat. Sumpsi autem quæritur an possit sine p littera, ut hiemps sonare: sed quia & in alia declinatione p respondit, cùm dicimus sumptus, sumpturus, necessariò per p scribi debet.

* MS. Sellio.

A, & ab, & abs, & au præpositiones unius generis sunt: velut cùm dicimus, à me, ab illo, abstuli, aufugi. Sed observandum, ut tunc ab præpositio scribatur, quotiens parti cuilibet orationis conjungitur, quæ à vocali incipiat, ne dictio multis consonantibus oneretur. Si verò à consonante pars aliqua, cui præponitur, incipiat, non est ponenda ab præpositio, sed à solum; ut, à fratre, à vicino, ab homine, ab urbe. Abs verò apud nos nominibus, cum quibus in * compositione venit, respuenda est; ut est, ab urbe venio, non abs urbe venio. Nam in compositione non est evitanda; ut abscondo, abstineo. Au quoque his præponenda est, quæ à consonantibus incipiunt.

* MS con clusione.

In præpositio si composita sit, & p, aut b, vel m, sequatur, n in m convertit; ut improbus, imbuit, immutat. Quoties verò g illam sequitur, n amittit; ut, ignarus, ignotus; nam gnarus, & gnotus simplices sunt.

Ad præpositio interdum retinet d litteram; ut, adfert, adfuit: interdum variat, ut, ammonet, amminiculum. Plerumque evenit, ut consonantes quædam verborum aut vocabulorum conjunctæ huic præpositioni, mutentur; quando autem fiat, quando non, sono internoscemus. Accedo duo cc, attuli duo tt, ut, alliduus duo ff, appareo duo pp, alligo duo ll, annuo duo nn. Est etiam ubi necesse est hanc litteram interire, id est, d, ut, aspiro, aspicio; nullà enim consonans per d intercedit, sed omnino d deperit.

Ex præpositio sequentibus b, d, g, l, m, n, litteris, & u & i, cùm pro consonantibus sunt, x litteram ammittit, ut, ebibit, edidit, egessit, elusit, emicuit, enarravit: sequente verò f, nostra consuetudine in eamdem litteram mutat, ut effundo.

Ob præpositio interdum ponitur plena, ut est, obire, oberrare: interdum in eamdem litteram transit, à qua sequens sermo incipit, ut offulsit, ommutuit, opposuit: sequente verò u, loco consonantis posita, integra custoditur, ut, obversus, obvius.

Sub præpositio, ut superior, interdum b litteram servat, ut, subire, subesse, subauscultare: interdum mutat in eamdem litteram, à qua sequens inchoat verbum, ut sufficit, suffigit, summovit, sumministrat, supponit, supprimit, suggerit: sequente r littera integra manet, ut, subrado, subremigo, subrideo, nec unquam sequente r littera corrumpitur.

B in s mutatur, sequentibus t & c, ut, sustulit, suscepit.

De præpositio aut plena in compositionibus ponitur, ut deducere, demonstrare, detrudere: aut correptione e litteræ corrumpitur, ut, deorsum. Nam quando in i litteram transit, ut est:

Aëra dimovit tenebrosum, & dispulit umbras, non est à præpositione de, sed dis, ut, distraho, dispereo.

Dis præpositio sequentem litteram s non amittit, ut, dispicio: sequentibus verò b, d, g, l, m, n, r, amittit, ut, dibucinat, diducit, digerit, dilacerat, dimovet, dinoscit, diripit. Interdum s littera, sequente r, in eamdem litteram mutatur, ut, dirumpo: sequente f, consuetudine in eamdem mutat litteram, ut diffundo.

Re præpositio non tantùm plena præponitur quibusdam partibus orationis, ut, removet, refricat, respirat: sed & d litteram assumit, ut est, redire, redolere. Sed interdum d littera geminatur, quotiens ab eadem littera sequens incipit syllaba, & una pars orationis expletur, ut, reddere dicimus, geminata d; reducere autem simplici utimur.

Trans præpositio, interdum plena est, ut, transtulit, transactum, transeo, transitus: interdum minuitur, ut, traji it, tra lucit.

† Vide Iudo. vici Carrionis emendat. num. 11. cap. 11.

Sine præpositio interdum assumptione litteræ d, corrumpitur: ut, seditio, sedulò.

Pro præpositio, cùm sit naturaliter longa, interdum in compositione corrumpitur, partim correptione, ut, proavus: partim assumptione litteræ d, ut, prodest, proditus, prodigus: interdum integra est & ipsa, & pars cui conjungitur, ut, procuro. Sequentibus i & u, cùm pro

consonantibus sunt, nonnunquam litteram perdit, aut mutat: ut, providens: aut adsumit, aut corripitur: ut, protertur.

Circum præpositio, sequentibus vocalibus, m litteram in enunciatione amittit, in scriptura servat: sed cùm i & u vocales loco consonantium positæ sequuntur, & scribitur, & enuntiatur: ut, circumvenit, circumjacet.

Ante præpositio, interdum integra manet: ut anteactum, antevenit, antecedit: interdum mutatione in i litteram corrumpitur: ut, antistat, anticipat.

Inter præpositio, in una voce sequente l littera, r in eamdem mutat: ut, intellego: cæteris litteris sequentibus vocalibus, pro voce integra manet: ut, interius.

Cujus, & cui pronomina per q scribebantur: nos autem & ad brevitatem festinavimus scribendi, & illam pinguedinem limare maluimus.

Accerso per c, & arcesso per r: sed accerso significat advoco: arcesso, repello, prohibeo.

Coqui, Gratus Artigraphus per c primam syllabam, secundam per q scribendam putavit; non enim dicimus cocere, sed coquere; ut, Virgilius,

Apricis coquitur vindemia saxis.

V, littera in quibusdam partibus orationis vitiosè inseritur, ut in eo quod est urguere; urgere enim dicimus, non urguere. Virgil. Urgentur pœnis, sine u positum est. Et illud,

Ungere tela manu, ferrúmque armare veneno.

Nam quominus unguo debeat dici, evidenter apparet: quòd nullum verbum est vo terminatum, sive junctim, sive solutè, ut non eamdem u servet in præterito; ut, volvo, volvi; eruo, erui: Ungo verò, non ungui, sed unxi facit: quomodo pingo, pinxi: & tamen non utique nomini, quod hinc fingitur, sic insertam videmus u litteram, ut evelli non possit, sicut apud eumdem Virgilium,

Et pingues unguine tædas; & in consuetudine usurpatum unguentum dicitur: quod tamen sine u debet scribi.

Leprosi, à pruritu nimio ipsius scabiei dicti sunt, & ideò per p scribi debent.

Mille numerus, à quibusdam per unum l scribitur: quòd milia dicimus, non millia: alii melius per duo ll, existimant scribendum.

CAPUT QUINTUM.

Ex Adamantio Martyrio de u & b.

VA, syllaba præfulgens in capite nominis, per u vocalem loco positam consonantis scribetur: quoniam apud Latinos hæc littera plus valet, quàm b muta, quia & vocalis est: & dum crassiorem exprimit sonum, transit in consonantiũ potestatem: ut Vates, vanus, vagus, validus, vacuus: exceptis basio, balineo, & baculo, à quo bacillus nascitur diminutivus. Illa quoque nomina, quorum secunda syllaba in a litteram desinit, per b mutam scribentur; ut, balathro ἄσωτος, balatus, βληχηθμὸς, barattrum, barbarus, ac talia.

† *Vide Ludovici Carionis commentarium. 11. cap. 11.*

Ve correpta, nominis principium obsidens, u digãmon similiter habebit in scriptura; ut, venenũ, vena, verecundus, venerabilis, vetus, vehemens, vehiculum: ita tamen, si non ab adverbio, quod est benè, compositionem habuerint nomina. Hæc namque per b mutam notabuntur, eò quòd adverbium benè per b mutam scribi ratio regularis compellit hac de causa: quia constat quædam adverbia à nomine venire; & si nominis dativus casus singularis in o desinat, ultima o littera in e tam brevem, quam longam conversa facit adverbium; ut, doctus, docti, docto, doctè: malus, mali, malo, malè. Ergo & bonus, boni, bono, bonè debuit facere. Sed ne vocativus casus non adverbium putetur; ut est, O bone vir, visum est etiam penultimam ò litteram in e convertere: ut hoc adverbium, illud nomen indicet. Igitur à bono factum est adverbium benè. Bonum verò per hanc litteram significari, monstrabunt sequentia. Itaque si ab adverbio, quod est benè, composita fuerint nomina, per b mutam scribuntur: ut, benignus, benevolus, beneficus, dumtaxat à benefaciendo; nam à veneno per u scribi nullus ignorat.

Meminerimus tamen beatum à superiore abhorrere regula, quòd primam syllabam nulla sequitur consonans. Et quoniam huic opponitur regulæ vehemens, & vehiculum, ammonemus hoc facere aspirationem, ut in multis; hîc quoque u prælatam videmus, quàm poni pro consonante possibile est.

Væ diphthongus sive sola est ut, væ misero mihi sive cùm nomine componit usus; ut væsanus per u digammon scribitur.

Ve producta, similiter in capite nominis constituta, si quidem masculini vel neutri generis erunt nomina, in quibus hæc præposita syllaba, per u vocalem pro consonante signabitur; ut, venator, velum, verum, venabulum. Si verò erunt fœminina tantummodò, quorum origo à masculino genere venire non cernitur, per b mutam scribentur; ut, besica, belua, bestia: ita tamen, si non duarum fuerint syllabarum, nam mutabunt scripturam: ut, vena, vespa, & his similia; His quoque opponitur Beta, quam Græci σεῦτλον appellant: quoniam in Græco idem genus observari non potuit.

Prætereà quærimus, cur veritas, & fœminini generis existens, & superans dissyllaborum * mensuram, per u, non per b scribatur. Sed dicimus, quòd non est primæ nomen positionis, sed descendit à mobili genere; est enim verus, vera, verum, ex quo nascitur appellativum, veritas; & ideò primiformis sui regulam necessariò defendit. Simili modo & Venatrix, masculini sui originem sequitur.

* *Ed. naturâ.*

Vi longa, vel brevis, nomini præbens initium, si à numero bis, id est secundò, composita fuerit, per b mutam scribetur; discretionis enim gratiâ, bis numerus per hanc litteram scribitur, ut separetur à nomine monosyllabo, quod est vivis, & necessitatem significat; veluti, biceps, bilinguis, biformis, bipatens, biennium, bimum, biga, biduum, bicolor, bipennis, bijugum, ac talia. Si autem pura remaneant numero, u traductam in consonantium potestatem habebunt positam; ut, victor, vinum, vitis, victus, vinitor, vita, vidua, vipera, viator, vitisator; præter bitumen, quod neutri generis consistens, numerum dissyllaborum excessit. Bile etiam discretionis causâ dicitur. Nam si fel significat, per b mutam: si abjectum aliquid, ac parvi pretii, per u scribetur. Bibula autem à verbo, quod est bibo, traducitur, cujus postea regulas dabimus.

Vo brevis, vel producta, servans principium nominis, per u litteram, vocalis amissa potestate, scribetur; ut, voluntas, vorago, vocabulum,

vomitus, votum: bono tantummodò regulam superante, eò quod in tria genera dispertitum sit, cùm prædictorum nihil figuram mobilium recipiat.

Bu, seu producta, seu correpta fuerit, præpositam b mutam habebit; ut, buxus, busso, bustum, buccina, bucula, & hujuscemodi omnia; nullo enim modo poterat ipsa sibi u littera præponi, non conjuncta etiam aliæ consonanti in prima syllaba: cùm tamen dissimilis continuò littera fuerit subsecuta; ut, vultus, vulgus, Vulcanus, per u Digammon scribentur. Nam si prima syllaba desinat in consonantem, ex qua etiam secunda incipiat, b mutam retinet in scriptura; ut, bucca, bulla, & similia.

Vac, syllaba, quoties præposita fuerit, u vocalem habet pro consonante; ut, vacca, id est, jumentum: vaccinium, scilicet flos. Nam Bacchus, & bacha, bacchar, per b scribenda sunt.

Bec, & Bic, syllabas cognovi deficere.

Boc, unum barbarum didici, ut est, Bocchos, quod b mutam habere cognovi in scriptura. Et sciendum, quòd nomina peregrina, si trahantur ad Latinum sermonem, b mutam sibi plerúmque defendunt. Ideò autem diximus plerúmque, quia sunt quæ Latinis regulis serviunt; ut, Massiva; hoc enim nomen, licet barbarum esse constet, tamen regulam Latinam in scriptura conservat, quam suus locus monstrabit.

Buc syllabam in uno reperi solummodò nomine, hoc est bucca, quod per b mutam scribitur.

Val, prima syllaba, si quidem l littera fuerit consecuta, per u scribetur; ut vallis, & vallum; nam balæna & ballistra, per b scribenda sunt. Si verò l non sequatur littera, per b mutam signabitur; ut, balteus, balbus, balvæ, id est, januæ: præter adverbium valdè, eo quòd per dettactionem i litteræ, dictum esse non dubium est; validè, enim integra dictio consistit, ut arbitror: & hoc namque evenit de nomine; facit enim validus, validi, valido: ergo validè adverbium facere debet. Unde si voluerimus incorruptam emittere dictionem, primæ syllabarum subjaceat regulæ.

Vel, syllaba si quidem sola permaneat, erit conjunctio disjunctiva, quæ per v omnifariam scribetur: si verò caput fuerit nominis, b mutam habeat in scriptura; ut, bellum, bellissimum, & bellaria: præter vellus, discretionis gratia. Nam si per u vellus scribatur, genere neutro, ac delinatione tertia nuncupetur, ut lanam significet, hoc vellus enim, hujus velleris facit: si autem per b mutam notetur, genere masculino ac declinatione secunda declinabitur, ut scitum denuntiet: hic enim bellus, hujus belli, id est, scitus, vel jocosus, per casus declinabitur.

Vil, syllaba si fuerit antecedens, u vocalem habebit pro consonante; ut, villus vestimenti: villa, id est, possessio.

Vide Ludovici Carionis antiquarum lectionum Commentariū 11. c. 11.

Bam etiam vocalibus aliis intervenientibus in prima syllaba nullius nominis enuntiari cognovi: nisi in glossematibus, bammum, ὀξύμελι, atque bambalo, ψελλιστής: quæ per, b, mutam scribuntur.

Van, & Ven, & Vin, syllabæ, u vocalem hàbebunt pro consonante; ut, vannus, ventus, vindicta.

Vap, præfinita syllaba, u vocalem habebit pro consonante; ut, vappa, ὑδαρής. Alias vocales inter u & p collocatas inveni deficere.

Bar, cùm incipit syllaba, b mutam habebit positam; ut, barrus ἐλέφας, bardus ἀναίσθητος, bargus ἀφελής, barba. Excipitur nomen proprium Varro tantummodò.

Ver, & Vir, syllabæ longæ vel breves, u vocalem loco positam consonantis habebunt; ut, vertex, virgiliæ πλειάδες, verbum, virus, virga, virgo, virtus, virbius. Excipitur ab hac regula tantummodo berna, quod nomen licet ego invenerim per u scriptum, tamen quia inlustris memoriæ audivi Mennonium, hominem omnis facundiæ judicem, se dicentem de hoc reprehensum à Romano quodam disertissimo, quòd per hanc enuntiaverit litteram. Nos quoque notavimus, ac tentamus rationem reddere, quasi diversitatis causa: si enim berna, domi genitum significet, id est οἰκογενής. commune est duûm generum secundum Veteres, trium verò secundum meam sententiam; & per b mutam scribetur. Si verò temporale quoddam denuntiet, erit mobile; à vere namque vernus, verna, vernum fit, ut si quis dicat, vernus sol, verna hirundo, vernum tempus; & u, sicut prototypon ejus, in scriptura tenebit. His ita se habentibus, possumus etiam intelligere bernam dictum esse eum, qui in bonis hereditariis natus est. Bona verò per b litteram scribi supradicta ratio demonstrat.

Vide Pithœi adversariorū lib. 1. cap. 6.

Vor, syllabam neque brevem neque longam in Latino sermone, ulli inveni præpositam nomini, nisi vortex, pro eo quod est vertex; sicuti volnus Antiquos figurasse meminimus.

Bur similiter cognovi deficere, præter hoc, quod in proprio dicimus nomine, id est, burra; quod etiam per b mutam scriptum esse secundum regulam novimus in supradictis expositam.

Bes longam similiter nomen monosyllabum reperi; significat autem uncias octo; quod b mutam tenere consuetudo tradidit in scriptura, brevem invenire non potui. Nam vesper, vestis, ac similia, licet per u vocalem pro consonante scribantur, tamen juxta rationem supradictam, ubi fecimus bes longam, debent per v scribi: quoniam s littera sequenti syllabæ sine dubio jungitur.

Vos, si pronomen fuerit, in monosyllaba per u litteram scribitur: cum verò dissyllabum fuerit, id est, vobis, prima syllaba per v, secunda per b scribetur: quando autem jumenti nomen invenitur, ut est, Procumbit humi bos, b mutam habebit in monosyllabo nominativi & vocativi casus. Cùm verò per alios casus cœperit geminari, in prima syllaba b continet, in secunda u; ut, bovis, bovi, bovem, à bove, sicut in supradicto pronomine variatis contrario litteris constat effectum.

Bat, in uno tantum reperi nomine generis neutri, pluraliter enuntiato, id est, battualia, quæ vulgò battalia dicuntur, quæ b mutam habere cognovimus, exercitationes autem militum vel gladiatorum significant: inde etiàm Battuatores τοὺς βαστυατὰς dici puto.

Vit, per u scribitur; ut, vita, vix, & vox, monosyllabas didici tantummodò, quæ per u litteram scribantur. Alias vocales x quidem litteræ antepositas, b autem litteræ cohærentes, Latina nescit omninò facundia.

CAPUT SEXTUM.

De Mediis syllabis ejusdem Adamantii Martyrii.

DE syllabis in capitibus nominum positis (quantum potuimus,) sine prætermissione tractavimus. Notum enim omnibus esse credo, quia necesse est b litteram syllabæ præpositam, si consonans fuerit consecuta in quacumque dictione, eam sine dubio scribi; ut blandus, gibbus, κωβιός, braveium, latebræ, tenebræ: atque omnia talia. Nunc rationabiliter mediæ syllabæ nostrum sortientur laborem.

Va, syllaba, in medio nominis posita, per u scribetur; ut avarus, calvare, præter carbasum, quod nomen Græcum magis quàm Latinum arbitror. Ambages enim per b mutam notatur: aut quòd præposita est m littera: aut quòd ex duobus corruptis nomen arbitramur compositum, quasi amboactæ; unde dicitur etiam ambire. Ergo composita, vel appellativa, vel traductitia, sive factitia, id est, quæ ex aliis facta sunt, notare debemus, ut sequantur prototypa, id est primas positiones; ut, novus, novalis, rivus, rivalis; & dirivativa ab Alba, Albanus; à sylva, sylvanus; à privo, privatum; à libo, libatum vel inlibatum.

Ve correpta, sive sola fuerit, sive adjuncta consonanti, per u vocalem, loco positam consonantis notetur; ut, juvenis, alveus, fovea, advena, juvencus, caverna, noverca, & adversus præpositio, præter trabeam. Gubernator enim licet per b mutam scribatur, tamen hoc nomen arbitror à guberno verbo figuratum consistere: cujus regulas posteà meditabimur, cùm ad tractatum b litteræ trifariam in nomine positæ venerimus: ita tamen, si non diminutiva nomina, vel derivativa fuerint. Illa enim (sicut superiùs diximus) prototypa sua sequentur; ut, liber, libertus, libellus: vel imber, hibernus: flabrum, flabellum: tabula, tabella: taberna, tabernaculum: bellator, imbellis vel imbecillis: fabula, fabella; quæ omnia per b mutam, ceu primiformia, scribentur certissimè.

Be producta, per b mutam omnifariam scribetur; ut, verbena, rubeta, ambesum, habena. Excipitur avena, quæ significat tibiam, vel stipulam, discretionis gratiâ. Nam severus, quia à sævo venit, posteritatis causâ, ve syllabæ consequitur regulam.

Vi, brevis, per u vocalem habentem vim consonantis, scribetur; ut, Favius, Flavius, avidus, fluvius, civitas, favilla, provincia, exuviæ, manuviæ, oblivium, diluvium, suavium, lividum, sinpuvium, εἶδος σκεύους ἱερατικοῦ; præter obitum nomen, & subitò, atque obiter adverbia: quæ ob, & sub, ut pote præpositiones, Antiquos puto in scriptura servasse, b litteram non mediæ, sed primæ adjungétes syllabæ. Virbius est abstractus à regula, quoniam virum bis factum esse memorant: quem numerum per b mutam scribi antedicta declarant; quidam virum bonum: alii verò virbium, tanquam sit ἥρως ἀναβεβιωκώς; alii deum esse qui viribus præest, interpretantur. Præterea notatur ambiguus, namque m semivocali præposita in una eadémque dictione, numquam u littera pro consonante sequitur. Huic opponitur quamvis: sed hoc videtur esse compositum, cùm posterior vis syllaba subjungitur plurimis: ut quovis, quorumvis, utrumvis, ac talia.

Observandum tamen, ne es pura syllaba terminaverit nomina. Si enim fuerint ita enuntiata, per b mutam mediæ syllabæ sine dubio scribentur; ut abies, scabies, rabies; at hæc quoque species bipertita consistit. Nam si trisyllaborum majorem habuerit numerum, per u necessariò notabitur; ut, illuvies, proluvies, ingluvies, subluvies.

Lis syllaba terminata, per b mutam scribi compulit nomina; ut, nobilis, mobilis, laudabilis, mirabilis, debilis, habilis, effabilis: exceptis servili, civili & ovile: quæ à servo, à cive, atque ove, & à vis syllaba posteritatis deducunt originem, cujus postea regulas meditabimur. Licet enim habitus, excubiæ, probitas, arbitrium, dubium, ac talia, per b mutam scribantur: tamen hac de causa fit, quoniam à verbis figurata consistunt. Et sciendum, quòd quæcumque nomina cum verbis habent societatem, verborum regulis, quas posteà loco suo dederimus, ipsa quoque necessariò subjacebunt.

Bi, longa, si penultima fuerit, per b mutam scribetur; ut, libido, rubigo, tibicen, ambitus, concubina, cubile. Sed hoc etiam manifestamus, quòd hárum quædam in transfiguratione corripiuntur: ut, Tubicen, tibia, cubile, cubitus, vel connubium: quæ licet vim longarum amiserint, tamen eamdem scripturam & in derivationibus desiderant custodire. Sciendum præterea, quia si in compositis nominibus, in penultima, vel in antepenultima sede, vi longa inciderit syllaba, per u vocalem pro consonante scribetur, ut, invitus, divigenus, Lavinia, privilegium, ac talia. Privignum etiam huic regulæ inservire non dubito: quod per detractionem e litteræ dici puto: privigenum enim integram magis esse dictionem noster animus arbitratur.

Ammonemus quoque, quod in derivativis hìc etiam, sicut ubique, spectavimus primiformium regulas; ut, cervix, cervicale; pulvis, pulvinarium: quas à posteritate syllabæ venientes paulò post retegemus. Hanc regularum divisionem confirmat scriptura convivii; nam dissimili tempore vivii syllabæ constitutæ notantur similiter: quia prior, id est, antepenultima longa est; & speciem regulæ meruit paulò antè memoratæ, ubi meminimus vi longam in antepenultima sede constitutam, per u vocalem habentem vim consonantis necessariò scribi: manens altera brevis, supradictæ serviet regulæ, ubi diximus, vi brevem in medio nominis positam, per u vocalem notari. Regulam ego absurdè non arbitror esse divisam.

Vo, syllaba, longa vel brevis, in medio nominis posita, per u scribetur; ut, Advocatus, frivolus, devotus, Favonium, divortium. Abortu & subole, regulam propter præpositiones (ut puto) negantibus.

Bu syllaba per b mutam notetur certissimè; ut tribunal, robustus, vocabulum, stabulum, ebulum, vestibulum, cunabulum, moribundus, furibundus, atque omnia talia. Avunculo tamen minùs regulæ connumerato; ideóque formam diminutivi, vel derivativi servare minimè dubitatur, & quasi venire ab avo demonstratur. Avum verò per u digammon scribi suus locus monstravit. Hæc de mediis syllabis.

CAPUT SEPTIMUM.

Item ejusdem Martyrii de ultimis syllabis.

Reliquum est ultimis nominum syllabis imponere studium.

Va syllaba nominis terminata, si quidem l antelata littera, vel vocalis naturâ longa in penultima fuerit, per u scribetur: silva, malva, ulva, vulva, clava, uva, stiva, oliva, saliva: præter balbas, si tamen prior syllaba per b mutam scribetur, discretionis gratiâ: ideò ne non fores, sed inestabile vocis denuntiet. Nam si per b mutam enuntias, θύρας, ἢ τὸν πλάδονα ἀμείβοντα, significabit, per u digammon ultima scilicet syllaba, de qua & nunc loquimur, scribetur. Tavellas significat. Persius, Balva de nate locutus: si verò hæc, id est, l, non præfulgeat littera, & una vocalis naturâ longa non erit penultima, b muta decenter in scriptura tenebit locum: ita tamen, si non à masculino genere nomina fuerint figurata; ut, herba, tuba, turba, larba, ἀκμὸν, barba, obba ποτήριον, gleba, pronuba, orba. Excipiuntur caterva, Minerva, quæ dissyllaborum hujus regulæ superant numerum, habent longam positione penultimam.

Ve syllaba correpta, per u sine dubio scribatur, sive à se oriantur nomina, seu ab aliis veniant; ut conclave, suave, sive, quidve, atque his similia.

Bi non inveni terminatam, nisi in pronominibus dativi casus, & in adverbiis, quæ per b mutam omnifariam scribuntur: ut, tibi, sibi, ubi, ibi, & in pluralibus, nobis, vobis. Et semel sciendum, quòd quæcumque nomina, sive pronomina in dativo casu singulari vel plurali b litteram habeant, in alio casu penitus eadem non fulgente littera per b mutam scribentur; ut, omnibus, similibus, pluribus, ac talia.

Bo syllaba definita, per b mutam scribetur; ut, turbo, orbo, bubo, & tabo; licet per ablativum casum enuntietur: excepto pavone solummodò.

Bal syllaba terminata, per b mutam scribentur, quæ in barbaris nominibus, aut Latinis nos novimus invenisse; ut, Hannibal, Hasdrubal. Alias vocales inter b & l conlocatas reperire non potui.

Bam & bem syllabas, cum aliis vocalibus in nominativo casu à Latino sermone abhorrere cognovimus, excepto novem; significat autem indeclinabilem numerum, qui per u scribitur: notaris etiam quibusdam neutralibus, quæ postmodum aliis subjiciemus generibus.

Bar, & ber, syllabæ terminatæ, per b mutam scribentur, si dissyllaborum non egrediantur numerum, quorum naturaliter longa minimè carebit penultima: id est, si non fuerit trissyllaba, quæ naturalem longam non habebit penultimam; ut, jubar, liber, imber, uber, faber, suber, Calaber, Mulciber. Si enim trissyllaba fuerint neutri generis, quæ longam penultimam naturaliter habebunt, per u vocalem loco positam consonantis notabuntur; ut, cadaver, papaver, & similia. Nam pulver, licet sit dissyllabum: tamen Antiqui, duplicem nominativum enuntiare maluerunt; non solùm enim pulver, sed etiam pulvis dixerunt; hac de causa per u scribitur.

Vir per v vocalem vim consonantis habentem scribitur; ut, Semivir, Triumvir, licet composita, non simplicia sint.

Vor, per u notetur; ut, livor, & Mavors (si tamen hoc nomen in hac parte poni necessarium ducimus, quidam enim non solum Mars, sed etiam Mavors, unde & Mavortia dici volunt) excepto arbore, quia nuncupatur & arbos, quæ per b mutam scribi docuit consuetudo. Nam labor, favor, fervor, pavor, ex verbo figurata, verbi quoque non abnegant regulam.

Bur, syllaba terminata, b mutam in scriptura tenebunt; ut, ebur, robur.

Ves brevis definitaque syllaba, per u vocalem pro consonante scribitur; ut, dives.

Bes longa cùm fuerint terminata, b mutam tenebunt in scriptura; ut, labes, tabes, pubes, nubes: quamvis nubis quidam nominativum enuntiare maluerunt.

Vis per u vocalem loco positam consonantis scribitur ut, civis, nivis, clavis, gravis, pulvis, suavis. Licet enim scrobis, & orbis per b mutam scribantur: hoc tamen hac de causa, quoniam quidam nominativum singularem sine i littera enuntiare voluerunt.

Bos per b mutam; ut arbos, sicut superiùs meminisse cognoscimur.

Bus siquidem masculini generis tantùm nomina fuerint, per b mutam scribentur; ut, cibus, nebus, morbus, rubus, globus, nimbus, lembus, limbus; nervo notato solummodò: quia si illi e longa fuerit præposita, faciet verbum. Enervo enim ἐκνευρίζω, positio verbi dicitur; cujus rationem, cùm de verbo locuti fuerimus, maturabimus reddere.

Observabimus tamen, si dissyllaborum non egressa fuerint numerum, aut penultimam ex una vocali naturaliter longam minus habeant, non mutabunt scripturam; ut, rivus, clivus, acervus, nominativus, & cæteri. Sed quia corœbus supergreditur numerum dissyllaborum, per b mutam notatur. Sciendum autem, quòd ideo hanc litteram tenuit in scriptura, vel quia peregrinum nomen, minimeque Latinum existit: vel quòd penultimam longam non ex una vocali, sed ex diphthongo meruit. Si verò mobilia, vel promiscua fuerint, per u vocalem loco positam consonantis scribentur; ut, novus, nova, novum: sævus, sæva, sævum: cervus, cerva; curvus, curva, curvum: torvus, torva, torvum: & clavus, clava, licet aliam per genera significationem suscipiant: avus, ava: cervus, cerva: flavus, flava: quam similiter alter intellectus sequitur, nisi fœmininum discretionis gratiâ per b mutam voluerimus scribere: calvus, calva, & corvus, promiscuum: & hic & hæc clavus alterum per genus significans. Orbo, gibbo, probo, subductis à regula, & albo discretionis gratia; nam cùm ventrem significat, per digammon u: cùm colorem, per b mutam scribetur certissimè.

Sciendum similiter, quòd hic quoque dissyllaborum superantia numerum, eamdem scripturam retineant; ut superbus, superba, superbum: acerbus, acerba acerbum: & palumbus, promiscuè, licet Virgilius fœminino genere extulerit,

Nec tamen interea raucæ tua cura palumbæ.

Excipitur protervus; nam lascivus per u scribitur: quoniam longam naturaliter penultimam tenuit.

Et sciendum, quòd sive erunt dissyllaba, sive hūc

ampliaverint numerum, sive unius, sive trium generum fuerint, si secundam ab ultima longam habeant, omnia per u vocalem pro consonante scribentur; ut, rivus, clivus, flavus, positivus, comparativus, & alia.

Meminerimus tamen, quòd mobilium nominum fœminina, neutráque genera, similem masculinorum suorum scripturam suscipiunt; ut, flavus, flava, flavum: albus, alba, album, ac talia. Sed non omnia in bus desinentia existunt mobilia, sicut in principio hujus regulæ genera dividentes nos disseruisse meminimus; quædam enim masculini generis inveniuntur solummodò; ut, cibus, nimbus: quædam masculini & fœminini; ut, cervus, cerva: quædam neutra, ut, ævum.

Sciendúmque est, quòd neutra, quæ à posteritatibus syllabæ non veniunt, per u digammon scribentur; ut, ovum, arvum, hervum: excepto libo, id est σπένδω. Verbi enim ultima syllaba per b mutam scribitur hac de causa, quòd à verbere dictum esse Veteres existimarunt, cujus rationem in antelatis tradidisse cognoscimur.

Vax, & vex, & vix, unum tantummodo nomen per unamquamque syllabam reperi terminatum; ut, vivax, vibex, vervex, cervix: quorum mediam per b mutam: quæ verò utrimque vel extrinsecus sunt, semper per u significari cognovimus. Reliquas ab his consonantibus insertas vocales Latinum minùs* accipit eloquium. Ea verò, quorum solutio superiùs compromissa est, in tractatu sequenti de b littera trifariam in nomine posità, congruâ declinatione patefient.

* MS. abscidit.

CAPUT OCTAVUM.

Ejusdem Adamantii Martyrii de b littera trifariam in nomine posita.

De b littera trifariam in nomine posita, quantum possibilitatis fuerit, sufficienter (ut puto) tractavimus. Ab expositis enim rectè jam intelligere possumus, si quid eveniet dictorum contrarium. Ibi namque considerare debebimus, ne aliquod dissimile fuerit, vel genere, vel numero syllabarum, vel temporum significatione, vel si ex alia parte orationis descenderint: quæ observantes, minus (ut reor) errabimus. Restat nos de b littera, quæ similiter in verbis etiam invenitur, tractare, plenam imponentes (ut puto) laboris rationem. Nam si ex nomine verboque oratio perfecta componitur, hanc quoque partem & im editatam relinquere non necessarium, & supra eam laborare non supervacuum judico. De hac igitur parte regulas, quantum possumus, breviter mediremur. Indicativi modi primam inspicientes personam, verbi scilicet activi, vel etiam neutri; sicut enim activum, sic & passivum scribetur. Nam in communibus & deponentibus nullam invenire potui quæstionem; ex datis enim in nomine regulis, exponendísque, quæ in verbo inveniuntur, judicabuntur faciliùs. Primæ autem syllabæ personæ similem formam sequentes, retinere non dubium est; & quæ omnia prima syllaba verborum in communibus, aut deponentibus habet. Media quoque per u vocalem loco positam consonantis scribitur: excepto bajulo, bullio, etiam juxta eam quam in prima nominum syllaba dedimus rationem. Bibo quoque propter discretionem, à vita per u: à potu, per b scribendum est: & abeo, id est, discedo, obeo, circumeo, subeo, succedo, ac similia, præpositionum gratiâ per b arbitror scribenda esse: etiam deponentia b mutam in scriptura tenere usus & consuetudo antiquitùs tradidit. Reliquas, ut vires sufficiunt, unâ regulâ generali tractare tentabimus quoque in regulis, nominibus datis firmis ac manentibus, etsi in verba figurentur. Ut enim verba in nomen ducta, verborum regulas non amittunt: ita nomina loco posita verborum, origine regularum carere non possunt. Ergo si tempus præteritum modi indicativi, in vi terminaverit syllabam, media atque ultima syllaba personæ primæ temporis præsentis, per u vocalem loco positam consonantis scribetur: eo quòd omne præteritum perfectum vi syllaba terminatum, præter bibi, per u scribitur. Foveo, fovi: faveo, favi: moveo, movi: paveo, pavi: expaveo expavi: lavo, lavi: juvo, juvi: servio, servivi; exceptis lambio, lambibi: ambio, ambibi, ac talibus, quam litteram præposita scriptura mutavit. Ferveo, etsi in præterito perfecto fervi facit per u, cui etiam ego magis adsentior, ferbui per b mutam scribetur: ita tamen, si primæ conjugationis ac primæ speciei verba non fuerint. Illa enim per b mutam semper scribentur; ut, libero, liberas, liberavi: guberno, gubernas, gubernavi: exubero, exuberas, exuberavi: sibilo, sibilas, sibilavi: dubito, dubitas, dubitavi: hebeto, hebetas, hebetavi: titubo, titubas, titubavi: habito, habitas, habitavi. Excipiuntur invito, & derivo, juxta rationem quam superiùs diximus, omnem primam verborum syllabam, præter hæc quæ paulò antè numeravimus, per u scribi: quoniam in & de præpositiones esse nemo dubitat. Navigo enim & acervo, ἐπιπλῶ, σωρεύω, ac talia, in nomine datis subserviunt regulis; & hæc quoque species in duas partes dividitur. Nam si dissyllaba fuerint, scripturam mutabunt; ut, levo, levas, levavi: servo, servas, servavi: curvo, curvas, curvavi: novo, novas, novavi: ovo, ovas, ovavi; excepto orbo & turbo. Nam turbo à turba nomine descendens, ba, syllaba posteritatis jure detinuit regulam. Probo enim puto dici per detractionem r litteræ, cùm contrarium ejus exprobro nuncupatur; & ideò b mutam arbitror apponendam, juxta regulam, quam in nominibus nos dedisse meminimus. Et libo à Græco translatum esse confidimus, id est, à λείβω.

Prætetea quærimus, quare verbum enervo, dissyllaborum supergrediens numerum, & conjugationis primæ, ac primæ speciei consistens, non per b mutam, sed per u scribitur; & dicimus, quæstionem solventes, quia est longa præpositio, & ideò dissyllaborum arripuit regulam. Sed quia evenit quædam verba in ultima quidem aut antecedente syllaba primæ personæ u litteram non habere, in secunda verò continere persona; ut volo, vis; malo, mavis: quædam in præterito tantum perfecto, non tamen in positione sua; ut, gaudeo, gavisus sum; & rursus in præterito perfecto u litteram penitus non habente; alias personas in temporibus aliis eamdem tenere litteram; ut, vivo, vixi: sciendumque est illam u litteram, vocalem pro consonante haberi in scriptura. Si verò præteritum supradictum in bui, aut in si, aut in psi syllabas desinat, per b mutam sine dubio scribentur: ut, præbeo, præbui; jubeo,

juſſi; ſcribo, ſcripſi, ac talia. Credo etiam de verbis hanc regulam nos dediſſe pleniſſimam, cùm temporis omnis præteriti imperfecti ultimam ſyllabam, modi ſcilicet indicativi per b mutam habeant; ut, amabam, volebam: & præteriti perfecti eamdem ultimam, & pluſquam perfecti penultimam, per u vocalem loco poſitam conſonantis; ut amavi, amaveram; volui, volueram. Futuri quoque ejuſdem terminus; ſi primæ & ſecundæ tertiæque productæ conjugationis verba fuerint, per b mutam ſcribentur; ut, amo, amabo: voco, vocabo: doceo, docebo: moneo, monebo: nutrio nutribo: audio, audibo. Et ſubjunctivi ſeu conjunctivi ultimas per u vocalem pro conſonante ſcribi debere, Antiquos tradidiſſe cognoſcimus; ut, volebam, volueram, voluerim, voluiſſem, voluero, ac talia; eorum ſcilicet verborum, quorum prima perſona aut u vocalem habuerit pro conſonante in ultima ſyllaba; ut, levo, privo: aut penitus eadem littera non apparente, eodem loco ſcilicet, eadémque perſona; ut, habito, hyberno, amo, doceo, ac talia. Nam quæ habebunt b mutam in prima ſyllaba præſentis (ut dictum eſt) temporis, quorum præteritum in bui, aut in pſi ſyllabas deſinit, eamdem b mutam in omnibus temporibus modorum omnium, ubicumque inciderit, ſervare deſiderant.

CAPUT NONUM.

Eutichis de Aſpiratione.

QUamquam alias quoque voces ad aſpirationem pertinentes non paucas, quæ non erant ab antiquis auctoribus frequentatæ, ſciens præterii, ne nimià longitudine voluminis eſſem moleſtus; tamen quoniam pleriſque legentium plus libri ſterilis brevitas, quàm utilis commentariorum delectat prolixitas, eadem quaſi per epitomen mihi repetere placuit, & omnium tam veterum teſtimoniis, quàm redditis ubique rationibus prætermiſſis, ipſas tantummodò meras ruſus exponere regulas; ut antedicta ſtudioſioribus, & poſteriora ſatisfacere videantur his, qui longiora faſtidiunt. Omnis vox in Græca, vel barbara, ſuum ſervat apud Romanos, tam in vocalibus, quàm in conſonantibus ſpiritum; ut, Halys, Hecuba, hegio, hieron, Homerus, hymen, hora diei, Thybris, Phœbus, chorus, Rhenus, Hannibal.

Omnes articuli à vocali incipientes, cum aſpiratione proferuntur; ut, hic, hæc, hoc: hi, hæ, hæc; abſque vocativo o & a. Adverbiis tamen localibus aſpiratur; ut, hic, huc, hinc, hac: niſi cùm pronominibus componantur, illic, iſtic, iſtæc, iſtuc, iſtac; tunc enim amittit colliſione vocalium ſpiritum, quem aliæ compoſitiones etiam in mediis ſemper vocalibus ſervant; ut, adhuc, prohibeo: exceptis paucis corruptis, quæ excludunt penitùs ſpiritum, ſicut ſuperius dictum eſt; ut, poſtumus, poſt humatum, id eſt, poſt ſepultum patrem natus. Bimus, trimus, quadrimus, quaſi à bis, ter, quater, & hieme dictâ. Manubrium, quaſi manu haberium: peteredium à petendis hereditatibus; cùm hoc ipſum etiam quibuſdam ſoleat evenire ſimplicibus; ut veho, vexi: traho, traxi: mihi, mi: nihil, nil: prehendo, prendo: vehemens, vemens, & ſimilia, ſicut antè relatum eſt.

Omnis vocalis vocali inlata, ſeu diviſa, ſeu in diphthongo copulata, caret aſpiratione, ut, aeneus, æreus, ædes, ædilis, æger, Ælius, * Æmilius, æquus, æquor, æs, æſtimo, æſtas, ævum, auceps, audeo, audax, auſus, audio, augurium, augeo, aufero, * aulæum, aura, auris, aurum, auſculto, autumo, aut conjunctio: exceptis hœdus, hæreo, haud, haurio, hio, hiſco, & quicquid ab his componitur, vel derivatur. Nam hæc, ut articulo aſpiratur, ut heu & hei: ut interjectionibus, & verbo, ut heiulo, quod ab hei vel heu traductum eſt. Heus, & heia, ut adverbiis vel interjectionibus.

* Ed. æmil'us

* Ed. aulæũ.

Omnis vocalis, b ſequente, leniter enuntiatur; ut, abies, ebur, ibi, ob, uber: notatis habeo, habes, hibiſcus, & quicquid ab unoquoque eorum fit.

Omnis vocalis, c ſequente, leniter profertur; ut, acies, ecce, oculus, ocyor: abſque articulis & adverbiis. Cùm mutatur, vocalem aſpiratam ſequitur. In pronominibus modò aſpiratur; ut, hic & hæc & hoc.

Omnis vocalis, d ſequente, leniter enuntiatur; ut, ador, audax, edax, odor, udus. Notatur hadria, hedera; hodie enim ex hoc die compoſitum, ſervavit articuli aſpirati ſcripturam. Omnis vocalis ante f, g, l, n, p, q, r, u, pro conſonante, caret aſpiratione; ut, Afer, ager, ala, apis, aqua, ater, avus, affero, egeo, enim, epulæ, equus, &, conjunctio, ignis, iter, opus, otium, ovis, uter, uva. De agni enim apſu, id eſt vellere, in ſuperioribus dictum eſt.

Omnis vocalis l ſequente, abſque e, leniter enuntiatur; ut, alea, ales, alo, iſt eſt, nutrio, albus, id eſt, color, alga, almus, altus, alvus, id eſt, venter, ilex, Ilerda, illico, ille, olor, id eſt, cygnus, oleum, ulcus, ulciſcor, ulmus, ulma. Notantur halo verbum, hilum, hilaris, holus nomina. E enim ſequente l, plerumque graviter effertur; ut, helluo, heluus, helueus, helops, & quicquid ab unoquoque eorum fit.

Omnis vocalis m ſequente, leniter enuntiatur; ut amor, amicus, amœnus, amans, amictus, amurca, emo, emax, imus, immò, omen, omaſum, omentum, umor, umerus, umidus; notatis hamus, Hammon, homo, humus, & quicquid ab his fit.

Omnis vocalis n ſequente, leniter effertur; ut, annus, annulus, enſis, inanis, initium, inula, onus, onuſtus, unus, unicus; notatis honor, honeſtas, & Johannes: vel peregrinis & Punicis vocibus; ut, Hannibal, Hanno, Henna, & hinnulus, & quicquid ab his fit.

A, vel u vocales, r ſequente, leniter enuntiantur; ut, area, aries, aranea, arcus, arma, arduus, artus, aro, urtica urna; notatis hara, harena, harundo. Nam harmonia, Harpyiæ, Harpalice, Græca ſunt; & ob hoc aſpirantur.

E vocalis, r ſequente, leniter effertur; ut, erus, error, ervum, ergo: niſi poſt r ſequatur b, vel n, vel s, vel c, longa; tunc enim graviter enuntiatur; ut, herba, herbidus, herbilis, herboſus, proprium Hernus, unde eſt: Hernica ſaxa colunt; herſilia, heres, heredium, Herennius proprium, & Hercules à Græco per ſyncopen factum, jure habet aſpirationem. Heri, eſt adverbium temporis, differentiæ cauſa, ne genitivus putetur, ab eo quod eſt erus, eri.

I vocalis ante r, ſemper aſpiratur; ut, hircus, hirquitalus,

hitquitallus, Hirpinus, hirsutus, hirtus, Hirtuleius, Hirtius proprium, nisi aut monosyllabum sit; ut it, id est artus: aut ex motu verbi; ut, eo, is, irem, ires, ire: aut nisi a post r sequatur; tunc enim aspiratione caret; ut, ira, iratus, iracundus, irascor, & quicquid ab unoquoque eorum fit.

O vocalis r sequente, leniter effertur; ut, orbus, orcus, ordior, orsus, otior, oriens, ortus, id est natus. Si verò alia r sequatur, aut t, hoc fit non ex declinatione verbi, nam tunc o aspiratur; ut, horreo, horror, horreum, hortus, Hortensius; notatur ordeum.

A, vel e, vel u, vocales, s littera sequente, carent aspiratione; ut, as, assis, astutus, ascendo, aspicio, esca, est, essem, essemus, usus, usura. Notantur hasta, hastile, hesternus (est enim ab heri adverbio) & Hesperia Græcum.

I verò vel u sequente s, post quam erit p vel t, cum aspiratione proferuntur; ut, Hispania, hispidus, historia, histrio, Hister (seu proprium, seu fluminis sit, seu gentis vocabulum) hospes, hospita, hospitium, Hostilius, hostia. Notatur pronomen iste, & ab eo composita. Os, oris, ex quo ostendo, ostentum, leniter prolata, sicut alia, quæ post s carent p, vel t, & iisdem; ut oscitant.

CAPUT DECIMUM.

Ex Orthographo Casellio ista collecta sunt.

COn propositio, si ad verba à vocalibus incipientia accedat, n consonantem perdit; ut, æquo, coæquo, eo, coeo, ortus, coortus: sin autem ad verba accedat à digamma incipientia, id est, quæ u loco consonantis positam retinent, non perdit n litteram; ut, volvo, convolvo, vinco, convinco. Contrà evenit in re præpositione; D enim litteram extrinsecus accipit, cum ad vocalem incipientem verbi alicujus accessit: quam d litteram non accipit, si ad digamma, id est u positam loco consonantis accedat; ut, ulcero, redulcero: ago, redigo: eo, redeo: voco, revoco: vinco, revinco. Qui, si una syllaba est, per q litteram scribendum est; ut, Qui homo: si duæ, per c; ut est, Cui homini. Aliquunde, per quum debet scribi, divisio enim illius, aliquo, & unde, hoc est, ex aliquo loco. Sed certè n, non m erit: quia unde ita scribitur. Et aliquobi æquè, ex aliquo enim & ubi est, hoc est, in aliquo loco. Sed hæ syllabæ, quæ litteris q, u, o, constant, non excluduntur, perscribi tamen debent.

Re præpositio nonnunquam cùm ad consonantes accedit, geminat illas, quod plerumque apud Antiquos est; ut duco, redduco: cado, reccido: tuli, rettuli: pello, reppello: do, reddo: lego, rellego, unde relliquias & relligionem scribunt, quod apud Poëtas ita oportere scribi concesserim, tametsi apud Oratores quoque antiquos est: nobis jam decor & lenitas obtinenda est, quæ maximus fructus est latinitatis.

Tamtus & quamtus in medio m habere debent: ut quam & tam; unde quamtitas, quamtus, tamtus. Nec quosdam moveat, si non sonat. Ita enim suprà docui n sonare debere, tametsi in scriptura m positum sit.

Quæcumque verba primo loco ab s littera incipient, ea cum præpositione ex composita littera eamdem s habere debent; cetera minimè oberati oportet; ut, salio, exsilio: specto, exspecto: æstimo, existimo s non habent; sicut æquo, exæquo: peto, expeto, æquè non habebunt: quòd discrimine facilè intelligitur, aliud esse pecto, aliud specto: & ideò ab eo verbo quod pecto, id est, pectino, cùm compositum fuerit, expecto s litteram non habet: ab eo verò quod est specto, id est, rei alicujus spectaculo utor, cùm compositum fuerit, exspecto, s litteram, sicut suprà diximus, necessariò retinet. Item exscreo, cùm s à screare fit: si sine s, à creare. Exsilium quoque cum s scribi debet (ex solo enim ire, est exsulare) quasi exsolium, quod Græci ἐξοριςμὸν dicunt, & Antiqui exsoles dicebant, quos nos exsules dicimus. Extorrem verò sine s; ex terra enim ejectum significat. Exsui, habet s; sui enim est, & insui, quasi alicui rei inmitti: unde exsui, quasi jam emitti, enudari. Inde exsuviæ, unde exsuti, id est, spoliati. Exire, sine s; ire enim simplex est, & quæcumque ex hoc formabuntur; ut, exitus, exitium, exitiale, & exercere, non habent s in compositione: quia simplicia quoque s similiter non habent. Etenim exercere, est ex & arcere; ut exercitus, qui sub disciplina certa arcetur, unde exercitatio. Exscindo s habere debet; scindo enim est simplex. Similiter exsculpo, & exsisto: sculpere enim, & sistere simpliciter dicitur. Expurgo etiam, eodémque modo excedo, s non desiderant: eximo similiter. Nam & in aliis præpositionibus sine hac littera est; ut, redimo, interimo, dirimo. Itaque exemptus ita scribitur, ut eximius, qui est quasi exemptus, & extra ceteros positus. Extremus quoque sine s; ex enim est, unde extra, & extremus, unde extrinsecus, exter, extrarium, & si quæ alia hinc trahi possunt. Exsequiæ verò habent s; sequi enim est in simplici. At exiguæ non habent s, sicut indiguæ, quæ egeant, exiguitas similiter; ut & exoletus, quòd ex alterius partis præpositione manifestum fit; adolevit enim est. Obsolevit autem s quidem habet, sed non ipsius verbi, verùm præpositionis, quæ est obs sicut ab abs: quasi abolevit, id est, inveteravit & absorduit diuturnitate. Hæc & quæ his similia sunt, hoc modo animadvertentur. Cætera quæ simplicia sunt, & non componuntur, sine ulla dubitatione x tantùm habebunt; ut, vixi, dixi, vexavi, faxi, uxor, auxilium, examen, axis, & exemplum.

De divisione syllabarum.

DUæ sunt consonantes impares, quæ tamen hærere possunt, si hinc inde vocalem accipiant. Posteriorem syllabam sequuntur pares vel impares, singulæ scilicet, & in priorem, & in posteriorem dividuntur. Potestas novissima syllabæ stas erit: noster, ster: capto, pto: at ubi tres sunt; ut, plostrum strum: lustrant, strant: capistrum, strum: æquè claustrum, rastrum, campestre. Ferè autem tres hæ consonantes tertio loco r habent, & aliæ l, litteram; ut Astula, & in elisione Astla, pessulum: aliter nullo modo in tribus consonantibus unitas syllabæ datur. Cùm pares sunt, singulæ ad singulas syllabas ibunt.

Duæ enim pares litteræ, seu vocales sint, seu consonantes, non coëunt; similitérque syllabam non faciunt, si vocalem accipiant, tametsi impares sunt; ut, carpo, dorsum, Porcius.

Una consonans inter duas vocales posita, po-

steriorem sequitur: ut, Paris, lapis, thuris: at si inter vocales consonans fuerit, ut, digamma, posterius vocali digammæ adhærebit. Jam enim dixi, excepta littera g, nullam aliam consonantem cum ejusmodi syllabis consentire; ut solvo, nervo, volvo, larva, pulvis: itaque tenuis, si trisyllabon erit, n consonans ad u accedit: si dissyllabon, adæquè belva, malva. Dispicio, verbum compositum, quæritur utrum per duo ss, an per unum scribi debeat; & utrum ita dividi, dis & spicio. Et divisionis quidem ejus facilis ratio est, quoniam omnes præpositiones integræ separandæ sunt; ut est, abstulit, abs & tulit: transtulit, trans & tulit: abscondit, abs & condit, & cætera his similia. Per duo autem ss scribendum est, non per unum: quoniam ex præpositione & verbo constat esse compositum: quemadmodum, est conspicio, aspicio, despicio: ac per hoc per duo ss, disspicio scribi debet, & ita dividi, dis & spicio. Nonnulli verò Dispicio per unum s scribendum putant, quòd præpositio dis interdum litteram perdit; ut est, diduco, divido, dijudico: sed melius est per duo ss scribi disspicio.

Obliviscor, compositúmne, an simplex est? compositum scilicet, hujus simplex latet in antiquis nominibus & monumentis. Livisci enim, oblivisci est, & livitus: quod nos hodie per elisionem oblitus. Quod cùm manifestum fuerit, plenissimè quivis intelliget in scriptura verbi hujus divisionem, ob, & liviscor.

Pompeiius, Tarpeiius, & eijus per duo ii scribenda sunt, & propter sonum (pleniùs enim sonant) & propter metra, nunquam enim longa fiet syllaba, nisi si per i geminum scribatur. Hanc scripturam ita dividimus, ut prædixi. Nunc illud genitivi eorum, & nominativi plurales & dativi, quemadmodum scribantur, videamus. Quidam hujus Pompei, Tarpei, hi Pompei, Tarpei, his Pompeis, his Tarpeis, per unum i scribunt. Nonnulli pusillò diligentiores, alteram i his addunt. Ego quoque tertiam addendam præcipio. Si enim, ut docui, nominativus duo ii habet pro duabus consonantibus, hæ perire nullâ declinatione possunt, quæ tamen omnimodis modernus usus excludit.

CAPUT UNDECIMUM.

Ex Lucio Cæcilio vindice ista deflorata sunt.

M Litteram, ad vocales primo loco in verbis positas si accesserit, non enuntiabimus. Cùm autem ad consonantes, aut digammon Æolicum, pro quo nos u loco consonantis posita utimur, tunc pro m littera, n litteræ sonum decentiùs efferimus. Lucii, magnii, magii, cùm in genitivis singularibus dicimus, interest, quos nominativos habeant. Proinde enim intererit, utrum per duo i, an per unum debeant scribi. Si lucus, magnus, magus sunt nominativi eorum, unum i in genitivo habebunt, plurali quoque nominativo & vocativo, sed & dativo & ablativo similiter scribentur. Si autem lucius, magnius, magius, proferantur, duo ii in genitivo habebunt; ut, Lucii, magnii, magii: quod ipsum Lucilius annotavit, cùm à numero numerius discerneret. Cum præpositio, per c scribenda est: quum adverbium temporis, quod significat quando, per q scribendum est, discretionis causâ; ut apud Ennium,

Cum legionibus, quum proficiscitur* Induperator.

Quujusque, per q, non per c scribitur: sed per q sensum quoque alium habet. Nam hujusce hominis, hujus hominis est: at quujusque hominis, quujusque ordinis, uniuscujusque hominis, & uniuscujusque ordinis significat.

Accedo, per duo cc: attuli, per duo tt: assiduus per duo ss: appareo per duo pp: annuo per duo nn: alligo per duo ll: in his non solùm propter soni lenitatem consonantes mutantur, sed etiam quod nullo modo in eis sonare d littera potest. Sonat autem d littera & adscribitur, cùm f consonanti adjuncta est; ut, adfluo, adfari, adfuturum, adfatus adfero. Contra b non sonat; ut, offui, offero, offendo.

CAPUT DUODECIMUM.

Ex a Prisciano Grammatico, qui nostro tempore Constantinopoli doctor fuit, de libro primo ipsius ista collecta sunt.

NOtandum igitur quòd hamus, qui à Græcis ἄγκιστρον appellatur, cum aspiratione debet scribi. Sciendum & hoc pro φ Græco, à Latinis in scribendo ph poni debere, in Græcis duntaxat nominibus; ut, Orpheus, Phaëton. In cæteris autem Latinis nominibus f ponendum; ut, fama, filius, facies. Phœbus, quo nomine Apollo significatur, ita ponendum est, ut post p, h ponatur. Similiter & * Herichthonius, hiulcus, per aspirationem debent scribi.

B enim consonans ante se aspirationem non recipit, nisi tantum vocalis. Celebs, ante terminalem litteram s, b scribi debet, non u: quoniam u vocalis cùm in consonantis transierit potestatem, potest aliam præcedere consonantem.

Aspiratio ante omnes vocales poni potest; post consonantes autem quatuor tantummodò ponitur, c, t, p, r; ut habeo, Herennius, Heros, hyemps, homo, humus, Chremes, Thraso, Philippus, Rhodus. Ideò autem vocalibus extrinsecus ascribitur, ut minus sonet: consonantibus autem intrinsecus, ut plurimum sonet. Gnatus, per g & n scribendum est: sicut gnavus quia in compositione ipsa retinent g; ut agnatus, & ignavus. Ecquid per c scribendum in prima syllaba, quoniam en quid significat, n littera consonante in c conversa. Sanguis in prima syllaba per m scribendum in nominativo casu; in cæteris autem casibus per n: quoniam m littera in n convertitur. B s Latinæ litteræ pro ψ Græca littera non aliter poni debent in una eadémque littera conjunctæ, nisi in fine nominativi, cujus genitivus in bis desinit; ut, urbs, urbis: celebs, celibis: arabs, arabis. Sciendum autem surripio per r geminam, non per b & r scribendum: similiter & corripio, arripio: quoniam b in r quoque commutatur. Suspicor, & suspicio, verba composita ab adverbiis sursum vel susum, in prima syllaba per unum s, non per duo scribenda sunt: quoniam duplicari consonans

* MS. Imperator.

* MS. Hierichthonii.

a Hujus Prisciani moderni auctoris mentio fit supra. Et fortasse iste est, cujus etiam meminit Dungalus in lib. contra Claudium Taurinensem Episcopum. Alterum autem verbum, inquit, quod est colo Priscianus propter nobilissimi claritatem ingenii lumen Romanæ facundiæ meruit vocitari, triplicem sensum habere demonstrat, ita dicendo: Colo quoque pro diligo, & habito, & aro accipitur.

ſubſequente alia conſonante non poteſt, ſicut nec antecedente, niſi fuerit muta ante liquidam; ut, ſupplex, ſuffragor, ſufflo, effringo. Quicquam in prima ſyllaba per c ſcribendum, quod d littera in c litteram commutatur. Aggero per g ſcribendum, & aggregatus, non per d. Harpyia, quæ Græcum nomen eſt, per y Græcum, ſequente i Latino ſcribendum eſt: quoniam apud eos y i, diphthongon eſt. Ara cùm altare ſignificat, ſine aſpiratione: cùm verò cubile porcorum, cum aſpiratione ſcribendum.

Concluſio.

Congregatis igitur, quæ apud ſupradictos Orthographos neceſſariò reperi fuiſſe conſcripta, nunc finem libro, Domino juvante, faciamus. Datur enim intelligi rem nimis utilem fuiſſe, quæ tot ac tantis auctoribus cognoſcitur eſſe tractata: quoniam ſi quid à prioribus prætermiſſum eſt, à ſequentibus conſtat impletum. Meminiſſe autem debemus frequenter Artigraphos de Orthographia tractaſſe, & iterum Orthographos de partium declinatione diſſeruiſſe, cùm tamen res ſibi repugnare videantur. Ars enim tractat de partium declinatione: Orthographia verò, quemadmodum ſcribi debeat, deſignat, quæ in partium declinatione decora reperit. Hoc ſi in auctoribus ſemper intenderis, ut pro locis ſuis poſita diligenter accipias, nullo errore fatigaberis. Nunc animos legentes erigite, & gaudete tantos ad vos priſcos perveniſſe auctores, ut eis credere indubitatâ mente debeatis. Poſſem equidem Aquilam, & Quintilianum, ſed & Avitum, quos nonnulli in Orthographiæ peritia laudandos eſſe putaverunt, quos tamen venturos in Chriſti nomine celerrimè ſuſtinemus, ſuperioribus auctoribus addere. Sed neceſſarium non eſt multiplici numero dare licentiam: cùm non ſint omnino definiti, quanti de eadem re ſcribere maluerunt. Nam ſi duodecim horarum ſpatia diem protinus complere noſcuntur: ſi duodecim quoque menſes annum volubili varietate reſtituunt: ſi duodecim ſigna cæleſtia totius nobis circuli campos ſolidâ rotunditate concludunt: debet nobis omnino ſufficere, quòd & duodecim Orthographorum libris rectitudinem ſcripturæ docentium, defloratas regulas poſteris legendas exhibui.

Valete, fratres, atque in orationibus veſtris mei memores eſſe dignemini, qui vos inter cætera & de Orthographiæ virtute, & de diſtinctione ponenda, quæ nimis pretioſa cognoſcitur, ſub brevitate commonui; & quemadmodum Scripturæ divinæ intelligi debeant, copioſiſſimè legenda præparavi; quatenus ſicut ego vos ab imperitorum numero ſequeſtratos eſſe volui, ita nos virtus divina non patiatur cum nequiſſimis pœnali ſocietate conjungi.

Explicit Caſſiodori Senatoris de Orthographia liber, ex duodecim auctorum opuſculis defloratus.

DE SCHEMATIBUS ET TROPIS

Necnon & quibusdam locis Rhetoricis S. Scripturæ, quæ passim in Commentario Cassiodori in Psalmos reperiuntur.

In Præfat. in Psalt. pag. 7. col. 1. 2.

CRIPTURA divina, ait Cassiodorus, multis modis genera suæ locutionis exercet, definitionibus succincta, schematibus decora, verborum proprietate signata, syllogismorum complexionibus expedita, disciplinis rutilans: non tamen ab eis accipiens extraneum decorem, sed potius illis propriam conferens dignitatem. Hæc enim quando in divinis Scripturis splendent, certa atque purissima sunt: cùm verò ad opiniones hominum, & quæstiones inanissimas veniunt, ambiguis altercationum fluctibus agitantur; ut quod hic est firmissimè semper verum, frequenter alibi reddatur incertum.

Hæc mundanarum artium periti, quos tamen multò posteriùs ab exordio divinorum librorum extitisse manifestum est, ad collectiones argumentorum, quæ Græci Τόπικα dicunt, & ad artem Dialecticam & Rhetoricam transtulerunt, ut cunctis evidenter appareat, prius ad exprimendam veritatem justis mentibus datum, quod postea Gentiles humanæ sapientiæ aptandum esse putaverunt. Hæc in lectionibus sacris tanquàm clarissima sidera relucent, & significantias rerum utilissimis compendiis decenter illuminant.

cap. 29. Nam & Pater Augustinus in libro 3. de Doctrina Christiana ita professus est: Sciant autem Litterati modis omnium locutionum, quos Grammatici Græco nomine Τρόπους vocant, auctores nostros usos fuisse. Et paulo post sequitur: Quos tamen Τρόπος, id est, modos locutionum, qui noverunt, agnoscunt in litteris sanctis; eorumque scientia ad eas intelligendas aliquantulum adjuvantur. Cujus rei & in aliis codicibus suis fecit evidentissimam mentionem. In libris quippe quos appellavit de Modis locutionum diversa schemata sæcularium litterarum inveniri probavit in litteris sacris, alios autem proprios modos in divinis eloquiis esse declaravit, quos Grammatici, sive Rhetores nullatenus attigerunt. Dixerunt hoc apud nos & alii doctissimi Patres, id est, Hieronymus, Ambrosius, Hilarius, ut nequaquam præsumptores hujus rei, sed pedissequi esse videamur.

Sed dicit aliquis: Nec partes ipsæ syllogismorum, nec nomina schematum, nec vocabula disciplinarum, nec alia hujuscemodi ullatenus inveniuntur in Psalmis; inveniuntur plane in virtute sensuum, non in effatione verborum. Sic enim vina in vitibus, messem in semine, frondes in radicibus, fructus in ramis, arbores ipsas sensu contemplamur in nucleis. Meritò ergo esse dicimus, quæ inesse nihilominus virtute sentimus. Nam & Apostolus vetat nos seduci per vanam sapientiam: ista verò non abnegat in litteris esse divinis. 1. Corinth. 3. 18.

Cognoscite ergo Magistri sæcularium litterarum hinc (ex scriptura scilicet) schemata, hinc diversi generis argumenta, hinc definitiones, hinc disciplinarum omnium profluxisse doctrinas, quando in his litteris posita cognoscitis, quæ ante scholas vestras longè priùs dicta fuisse sentitis. Pag. 81. 1.

Figura, est quædam conformatio dictionis à communione remota, quæ interioribus oculis velut aliquid vultuosum semper offertur, quam traditione Majorum, ostentationem & habitum possumus nuncupare. Pag. 16. 2.

Σχῆμα Schema, est figura dictionis in ordine verborum cum decore composita. Pag. 14. 2.

Τρόπος Tropus, est dictio ab eo loco in quo propria est, translata in eum locum, in quo propria non est. Pag. 21. 1.

A

Αἴνιγμα, Ænigma, id est, obscura sententia, quando aliud dicit, & aliud vult intelligi. Dixit *ignem*, dixit *fulgura*, dixit *montes*, dixit *cælos*; & per hæc omnia unum votum est annuntiare Dominum Salvatorem. Pag. 325. col. 2.

Αἰτιολογία, Ætiologia, id est, causæ redditio, quoties præmissæ rei ratio decora subsequitur. *Propter hoc delectatum est cor meum, & exultavit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe.*

Pag. 54. col. 1. Vide Pag. 89. col. 1. & 202. 1.

Ἀλληγορία, Allegoria, id est, Inversio aliud dicens, & aliud significans. *Præfulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando & carbones ignis.* Exponit per hanc figuram quid illæ *nubes*, id est, Prædicatores habeant. *Grando* enim, id est, objurgationes figuratæ, quibus Judæorum corda durissima tundebantur. *Carbones ignis*, charitatis incendia, quibus mentes fidelium cælesti igne reviviscunt. Pag. 60. 1. & 101. 1.

Ἀμφιβολογία, Amphibologia, id est, dictio ambigua, dubiam faciens pendere sententiam. *Cogitaverunt consilia, quæ non potuerunt stabilire*; scilicet Judæi dicendo: *Expedit unum pro omnibus mori.* Verum quidem dictum, sed malo voto prolatum. Pag. 71. 1. Joan. 18. 14.

Ἀνακεφαλαίωσις, id est, Recapitulatio, quæ fit, quando ea, quæ superiùs dicta sunt latiùs, breviter postea in memoriam revocantur. *Benedixit omnes timentes Dominum, pusillos cum majoribus.* Post speciales enumerationes ad benedictionem generalitatis ascendit: ubi simul omnes benedicuntur, qui servire Domino pura mente delegerunt. Pag. 388. 2.

Ἀναδίπλωσις, Anadiplosis, id est, Congeminatio dictionis, quæ fit aut in versu, aut in repetitione verborum. *Tollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ.* Pag. 82. 1. & 433. 2.

Ἀναφορά. Anaphora, id est Relatio, quando unum verbum per commatum principia repetitur. *Si consistant adversum me castra. Si exurgat in me prælium.* Pag. 89. 1. & 148. 1.

Ἀναστροφή. Anastrophe, id est Perversio, quæ fit, quoties aut sensus, aut verba pro aliquo decore vertuntur. *In die tribulationis meæ clamavi ad te: quoniam exaudisti me.* Ideo se dicit clamasse, quoniam exauditus est, cùm clamor præcedat, ut Deus possit audire. Pag. 291. 1. & 449. 1.

Ἀντίφρασις. Antiphrasis, id est, contraria locutio. Per Antiphrasim calumnia dicitur capitis alumna, dum magis ipsa petat caput alienum, eique contraria sit. *Redime me à calumniis hominum.* Pag. 420. 2.

Ἀντιπρόσωπον. Antiprosopon est, quando pro homine ingrato ponitur persona gratissima. *Quia comederunt Jacob, & locum ejus desolaverunt.* Pro gente quæ peccaverat, gratissimi Patriarchæ nomen objectum est; ut recordatio sanctissimi viri populi delicta mitigaret. Pag. 273. 1.

Ἀντίπτωσις. Antiptosis est, quando casus pro casu ponitur. *Sicut proximum, sicut fratrem nostrum sic complacebam.* Quantum ad eloquentiam Latinam proximo & fratri complacuisse nos dicimus. Pag. 116. 1.

Ἀντισαγωγή. Antisagoge, id est Contradictio: *Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt: Quis noster Dominus est?* Pag. 45. 2.

Ἀντισταθμησις. Antistathmesis, id est Recompensatio, quando justa factis recipit, qui se aut rectâ, aut pravâ conversatione tractaverit. *Qui seminant in lacrymis: in gaudio metent.* Pag. 441. 1.

Ἀντονομασία, Antonomasia, id est vice nominis posita, quando sic nomen aliud ponitur, ut tamen illud, quod necessarium fuerit, sentiatur. *Rex virtutum dilecti.* Hic enim *dilectum*, Filium Patris debemus accipere. Pag. 221. 1.

Πεῦσις & ἀπόκρισις. Peusis & Apocrisis, id est Percunctatio, & Responsio, quando interrogatione præmissa, responsio apta subsequitur. *Ut quid timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Pag. 161. 2. & 386. 2.

Ἀποσιώπησις Aposiopesis, id est, dictio cujus finis reticetur; ut aut terreatur, aut ad desiderium provocetur auditor. *Obauditu auris obaudivit mihi.* Pag. 63. 2.

Ἀποστροφή. Apostrophe, id est, Conversio, quoties ad diversas personas crebrò verba convertimus. *Nunc cognovi: quoniam salvum fecit Dominus Christum suum.* Pag. 68. 2. & 156. 2.

Argumentum, est argutæ mentis indicium (vel judicium) quod per indagationes probabiles rei dubiæ perficit fidem. Pag. 111. 2.

Argumentum ab Adjunctis. *Ecce oculi Domini super timentes eum: sperantes in misericordia ejus.* Adjunctum est enim *timere Dominum, & sperare in eo*; quæ res mutuâ & insolubili societate connectitur. Pag. 109. 1.

Argumentum ab Antecedentibus. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea.* Pag. 170. 2.

Argumentum à Causis. *Ecce enim veritatem dilexisti: incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Dicit enim post tot collata beneficia, ad talia se non debuisse pervenire peccata. Pag. 171. 2.

Argumentum Comparationis à minori ad majus. *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te Deus.* Cervo enim homo noscitur hîc assimilatus. Pag. 141. 2.

Argumentum à Conjugatis. *Deficientes ut fumus deficient.* Hæc enim verba ex seipsis nascuntur, & orta ab uno, sibi consona similitudine derivantur. Pag. 124. 1. & 169. 2.

Argumentum à Consequentibus dicitur, quando illud quod præmittitur, sequenti dictione firmatur. *Salvum me fac Domine, quoniam defecit sanctus: quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum.* Pag. 45. 1. & 96. 2. & 172. 1.

Argumentum ex Contrariis. *Non sedi in concilio vanitatis: & cum iniqua gerentibus non introibo.* Concilium enim vanitatis, & congregatio innocentium omnino contraria sunt. Pag. 86. 2. & 96. 2. & 111. 2.

Argumentum à dictis & factis Majorum dicitur, quando testimonii pondus gravissimâ patrum auctoritate firmatur. *Deus auribus nostris audivimus, patres nostri annuntiaverunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.* Pag. 146. 2.

Argumentum ab Eventu dicitur, quando ad illud supplicatio tendit, ad quod rei ordinem pervenire cognoscit. *Ut quid avertis faciem tuam, & dexteram tuam, de medio sinu tuo in finem?* Pag. 251. 2.

Argumentum à Genere. *Ibi ceciderunt omnes, qui operantur iniquitatem.* Genus est enim superbia, unde omnia vitia exorta noscuntur. Pag. 120. 2.

Argumentum ab Ingenio dicitur, quando non per ignorantiam, sed malitiosâ voluntate peccatur. *Noluit intelligere ut bene ageret.* Pag. 119. 1.

Argumentum à laude rei læsæ dicitur, ut tanto plus hostibus cresceret invidia, quanto loca sancta fuerant eorum præsumptione vastanda. *Liberasti*

virgam hereditatis tuæ, montis Sion in quo habitasti. Pag. 249. 1. & 316. 1.

Argumentum, quod dicitur à Necessitate, quando causæ gravissimæ præmittuntur, ut ad confessionem proficuam correctus animus adducatur. *Conversus sum in ærumna, dum confringitur mihi spina.* Pag. 104. 1. & 129. 1.

Argumentum, quod dicitur à Necessario. *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam.* Necessaria quippe est Domini ædificatio, sine quo nihil boni ad culmen perfectionis adducitur. Pag. 442. 1.

Argumentum, quod dicitur Notatio, cùm ex verbi positione elicitur similitudo sermonis. *Tentaverunt me, & deriserunt derisu.* Pag. 116. 2.

Argumentum à Pari. *Dies diei eructat verbum: & nox nocti indicat scientiam.* Pag. 65. 1.

Argumentum à Parte majore. *Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Multo enim major est misericordia Domini, quamvis peccata nostra videantur ingentia. Pag. 170. 1.

Argumentum, quod dicitur à Persona. *Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo.* Meritum beneficii per magnitudinem voluit concedentis agnosci. Pag. 81. 2.

Argumentum à Persona extrinsecus attributa, quando quis aut de improbis amicis arguitur, aut de bonorum conjunctione laudatur. *Et cum electo electus eris, & cum perverso subverteris.* Pag. 61. 2.

Argumentum, quod dicitur à Rebus ipsis, quando & adversarios corruisse dicimus, & nos erectos esse testamur. *Ipsi obligati sunt & ceciderunt: nos autem surreximus & erecti sumus.* Pag. 68. 2.

Argumentum à Tempore. *Tu exurgens misereberis Sion: quia venit tempus miserendi.* Pag. 340. 1.

Argumentum, quod dicitur à Tormentis, quando per tot mala nequaquam fidelium animus potuit immutari. *Hæc omnia venerunt super nos, & obliti non sumus te, & iniquè non egimus in testamento tuo.* Pag. 148. 2.

Argumentum nimis accommodum, quando pro aliquo detestabili ponitur persona gratiosa. *Ne avertatur humilis factus confusus: pauper & inops laudabunt nomen tuum.* Pag. 253. 1.

Ἀστεϊσμός. Asteismos, id est urbana dictio, venustatis & facetiæ causâ composita. *Dominus regnavit, irascantur populi.* Quod non ad exhortationem, sed ad derisionem videtur potiùs pertinere. Pag. 329. 1.

Αὔξησις. Auxesis, id est augmentum, quæ fit, quando addendo quædam nomina per membra singula, rerum augmenta congeminat. *Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Pag. 20. 2. & 66. 2. & 272. 2.

B

Βραχυλογία. Brachylogia, id est brevis locutio, cùm plura paucis complectimur. *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.* Per hunc versum & alios duos qui sequuntur, breviter enumerat quæ se respuere profitetur. Pag. 166. 1.

C

Κακόζηλον. Cacozelon, id est mala affectatio, quoties ingenium judicio caret, & spe boni fallitur præcipitata velocitas. *Et concupierunt concupiscentiam in deserto: & tentaverunt Deum in siccitate.* Pag. 362. 1.

Κατάχρησις. Catachresis, quæ rectè dicitur Abusio, quæ rebus nomen commodat alienum. *Exurge, quare obdormis Domine?* Non enim Deo convenit *exurgere*, qui nunquam noscitur posse *dormire.* Pag. 149. 1.

Χαρακτηρισμός. Characterismus, id est, Informatio, aut Descriptio, quando aliquis aut per formam describitur, aut per actus proprios indicatur. *Polluuntur viæ ejus* (sc. Antichristi) *auferuntur judicia tua à facie ejus: omnium inimicorum suorum dominabitur.* Pag. 40. 2.

Κλίμαξ. Climax, id est, Gradatio, quando positis quibusdam gradibus, sive in laudibus, sive in vituperatione semper accrescit. *Pronuntiabunt & loquentur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur injustitiam.* Pag. 316. 1.

Κοινωνία, id est, Communicatio consilii; quod fit frequenter, quando aut cum adversariis, aut cum adjutoribus verba miscemus. *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: transmigra in montem sicut passer?* Pag. 43. 2.

ἀπὸ κοινοῦ, id est, à communi, quando dicta superiùs ad inferiora respondent. *Lætamini in Domino & exultate justi, & gloriamini omnes recti corde.* Hic jungendum est *in Domino gloriamini.* Pag. 105. 2.

Concessio est, cùm reus non id quod fecit, aliquâ concertatione defendit: sed, ut ignoscatur, postulat absolutè. *Miserere mei Deus secundum magnam, &c.* Pag. 169. 1. & 103. 1.

D.

Definitio substantialis est illa, suprà quam genus potest inveniri. *Filius meus es tu; Ego hodiè genui te.* Pag. 18. 1.

Secunda species definitionis, ἐννοηματική, id est notio nuncupatur. Hæc unamquamque rem per id quod agit, non per id quod est, conatur ostendere. *Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus.* Pag. 136. 1.

Tertia species definitionis ποιότης, id est qualitativa. Hæc dicendo quid quale sit hoc unde agitur, quid sit evidenter ostendit. *Tu autem in sancto habitas laus Israël.* Pag. 72. 2. & 107. 1.

Quinta species definitionis quam Græci κατὰ τὴν λέξιν Latinè ad verbum dicimus, quoties unamquamque rem verbis singulis, quid sit, ostendimus. *Quoniam rectus est sermo Domini.* Unâ enim parte orationis definitum est quid sit sermo Domini, hoc est, rectus. Pag. 107. 1. & 154. 2.

Septima species definitionis, quam Græci κατὰ μεταφοράν, Latini per translationem dicunt, fit cùm rem aliquam sub brevi præconio, quæ sit, ostendimus. *Lex Domini irreprehensibilis, convertens animas.* Pag. 65. 2.

Octava species definitionis, quæ Græcè dicitur κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latinè per privantiam contrarii ejus, quod definitur. *Non est similis tibi in diis Domine: & non est secundum opera tua.* Pag. 291. 2.

Nona species definitionis, quam Græci κατὰ ὑποτύπωσιν, Latini per quamdam imaginationem

dicunt, quando nominata matre, vel patre ad intelligentiam individuæ personæ sensus noster adducitur. *Defecerunt laudes David filii Iesse.* In titulo Psal. 71. Pag. 244. 1.

Decima species definitionis est, quam Græci ὡς τύπῳ, Latini veluti appellant, quando talis est alicujus rei complexio, ut non tantum uni rei, de qua dicitur, sed & aliis applicari posse videatur. *Homo cùm in honore esset non intellexit.* Homo enim & pro diabolo ponitur. Pag. 162. 2.

Duodecima species definitionis est, quam Græci κατ' ἔπαινον, Latini per laudem dicunt. *Opera manuum ejus veritas, & judicium: fidelia omnia mandata ejus.* Pulcherrimis variisque sententiis in hoc & sequenti versu laudes Domini describuntur. Pag. 381. 2. & 383. 1. & 462. 2.

Decima tertia species definitionis est, quam Græci κατ' ἀναλογίαν, Latini juxta rationem dicunt; quæ tunc exoritur, quando majoris rei nomine res definitur inferior. *Ego dixi: Dii estis, & filii Excelsi omnes.* Hic homines dicuntur dii, & filii Dei. Pag. 282. 1.

Decima quarta species definitionis est, quam Græci πρός τι Latini ad aliquid vocant, quoties unum nomen sic dicitur, ut aliud ex eo intelligi posse videatur. *Ipse invocabit me: Pater meus es tu: Deus meus, & susceptor salutis meæ.* Pag. 302. 1.

Διαφόρησις, Diaphoresis: *Mutuatur peccator & non solvet: justus autem miseretur & commodat.* Per hanc figuram fit differentia personarum inter justum & impium, Pag. 124. 2.

Διαπόρησις. Diaporesis, id est dubitatio, cùm habemus ambiguum, si possit inveniri quod quæritur: *Si iniquitates observaveris Domine: Domine quis sustinebit?*

Διατύπωσις. Diatyposis, id est, Expressio, per quam figuram rebus personisve subjectis, & formæ ipsæ, & habitus exprimuntur. *Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea; & venter meus.* Pag. 99. 1.

E

Ἔκλειψις. Eclypsis, id est, defectus, quoties verbum suspenditur, ut vivaciùs inquiratur: *Memento verbi tui servo tuo. Servo tuo,* subaudiendum, imple promissum: quia si velis sine aliqua adjectione superioribus aptare quod dictum est, verba sibi nequeunt convenire. Pag. 406. 1.

Ἔμφασις. Emphasis, id est, Exaggeratio, quando rem aliquam multis in unum collectis doloribus allegamus, ut benevolentiam judicis enumeratis calamitatibus impetremus. *Nunc autem repulisti & confudisti nos: & non egredieris Deus in virtutibus nostris. Avertisti nos retrorsum &c.* Pag. 147. 2.

Ἐνέργεια. Energia, id est, Imaginatio, quæ actum rei incorporeis oculis subministrat. *Magnificate Dominum mecum: & exaltemus nomen ejus in invicem.* Pag. 110. 2. & 257. 1.

Ἐπανάληψις. Epanalepsis, id est, verbi in principio versus positi, in ejusdem fine repetitio. *Deus quis similis erit tibi: ne taceas, neque compescaris Deus.* Pag. 283. 1.

Ἐπάνοδος. Epanados, id est Repetitio rerum, quæ junctim ductæ sunt. *Quid est tibi mare quod fugisti: & tu Iordanis quare conversus es retrorsum?* Pag. 386. 2.

Ἐνθύμημα. Enthymema, id est, mentis conceptio. Syllogismus est constans ex una propositione & conclusione: *Quoniam Rex speravit in Domino: & in misericordia Altissimi non commovebitur.* Iste taliter explicatur. Omnis sperans in Domino exultabit & lætabitur in misericordia ejus. Ego igitur exultabo & lætabor in misericordia ejus. Pag. 7. 2.

Ἐπίμβασις. Epembasis, id est, Iteratio, quoties per singula commata ad decorem maximum verba geminantur. *Multi insurgunt adversum me: multi dicunt animæ meæ.* Pag. 20. 1. & 73. 1.

Ἐπεξήγησις. Epexegesis, id est, Explanatio dicti superioris. *Domine Deus meus si feci istud: si est iniquitas in manibus meis.* Pag. 31. 1. & 70. 1. & 97. 1.

Ἐπεξεργασία. Epexergasia, quæ fit quoties uni causæ duas probationes apponimus. *Quoniam peccatores peribunt: inimici autem Domini mox honorificati fuerint & exaltati, deficientes ut fumus deficient.* Pag. 124. 1.

Ἐπιχείρημα. Epichirema, id est, Executio, vel Approbatio. *Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo?* &c. Hoc argumento utimur, quoties rem de qua agitur, per exemplum aliquod probare contendimus. Pag. 88. 1. & 134. 1.

Ἐπιδιόρθωσις. Epidiorthosis, id est, superioris rei correctio. *Adjutor meus non movebor amplius.* Pag. 203. 2.

Ἐπιμονή. Epimone, id est Repetitio crebra sententiæ, quæ sive in laudibus, sive in vituperationibus decenter adhibita, magnam vim exaggerationis accumulat. *Vsquequo Domine oblivisceris me in finem. Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me.* Pag. 47. 2. & 93. 2.

Ἐπιφώνημα. Epiphonema, id est, Acclamatio, quæ post narratas res breviter cum acclamatione prorumpit, post omnia desinens in exaggeratissimam summitatem. *Et ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum.* Pag. 80. 2. & 102. 1.

Ἐπιτροχασμός. Epitrochasmos, id est, dicti rotatio, cùm succinctè ea, quæ sunt effusiùs dicenda, perstringit. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit* &c. Pag. 80. 2. & 233. 2.

Ἐπίζευξις. Epizeuxis, id est, Conjunctio, quando sine aliqua interpositione in uno versu verba geminantur. *Dies diei eructuat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Pag. 59. 2. & 117. 2.

Ἐρώτημα. Erotema, id est, Interrogatio. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?* Pag. 16. 2. & 51. 1.

Ἐρώτησις. Eroteſis, id est, Interrogatio, quando ad exercitationem suam aliquis proponit sibi, quæ ipse respondet. *In quo corrigit junior viam suam? in custodiendo sermones tuos.* Pag. 399. 2. & 430. 1.

Ἠθοποιΐα. Ethopoeia, quoties datur locutio certæ personæ. *Conserva me Domine quoniam speravi in te.* Persona est enim hic Domini Salvatoris. Pag. 52. 2. & 234. 2.

Ἐτυμολογία. Etymologia, est oratio brevis per certas assonationes ostendens ex quo nomine id quod quæritur, venerit nomen. Pag. 12. 2.

Ἐξαλλαγή. Exallage, id est, Permutatio, vel Immutatio, quoties contra consuetudinem aut genus commutatur, aut casus. *Annuntiavi &*

locutus ſum : multiplicati ſunt ſuper numerum. Pag. 136. 2. & 17. 1. & 61. 1. & 173. 2.

Ἐξεργασία. Exergaſia, quoties aliquid breviter proponitur, & ſubtiliter ac latiùs explicatur. *Dilatant exultationes univerſæ terræ mons Sion, latera Aquilonis civitas Regis magni* Pag. 159. 1.

Ἐξετασμός. Exetaſmos, id eſt Exquiſitio, cùm res complures diviſas cum interrogatione exquirentes, ſingulis quæ conveniunt applicamus. *Quis aſcendet in montem Domini? aut quis ſtabit in loco ſancto ejus?* Pag. 81. 1.

H.

Εἱρμός, Hirmos, id eſt, Convenientia, quæ fit, quando ſeries orationis tenorem ſuum uſque ad ultimum ſervat. *Deus in nomine tuo ſalvum me fac, & in virtute tua libera me.* Pag. 181. 1. & 392. 2.

Ὁμοιοτέλευτον, Homoeoteleuton fit, quando ſimilibus litteris dictiones plurimæ terminantur. *Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ : operuiſti omnia peccata eorum.* Pag. 288. 1. & 302. 2.

Ὁμοίωσις, Homoeoſis eſt figura, per quam minùs notæ rei ex ſimilitudine ejus, quæ magis nota eſt, demonſtratio declaratur. *Ecce oculi ſervorum in manibus dominorum ſuorum. Et ſicut oculi ancillæ*, &c. Pag. 435 2.

Ὁμοιόπτωτον, Homoeoptoton fit, quando in ſimiles ſonos exeunt verba diverſa. *Iubilate Deo omnis terra : cantate, & exultate, & pſallite.* Pag. 327. 2.

Ὑπαλλαγή, Hypallage, id eſt, Permutatio, quoties in alium intellectum verba, quæ dicta ſunt, transferuntur. *Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum, ut videat ſi eſt intelligens, aut requirens Deum. Videat*, id eſt, videri faciat. Pag. 49. 1. & 179. 2.

Ὑπερβατόν, Hyperbaton, id eſt, ſuſpenſus ordo verborum, quoties ordo verborum longiùs explicatur. *Quoniam qui nequiter agunt exterminabuntur.* Pendet autem verſus iſte de ſuperioribus, unde dicit : *Ne æmulatus fueris eum, qui proſperatur in via ſua.* Pag. 122. 2. & 153. 2.

Ὑπερβολή, Hyperbole eſt figura, per quam ſolent aliqua in magnitudinem exaggerationis extendi. *Lacrymis ſtratum meum rigabo.* Pag. 29. 2. & 421. 1.

Ὑπέρθεσις, Hyperthesis, id eſt Superlatio, cùm aliquam rem opinione omnium notam, ſententia noſtra exuperare contendimus. *Et aſcendit ſuper Cherubim & volavit : volavit ſuper pennas ventorum.* Pag. 59. 2. & 172. 1.

Ὑπεξαίρεσις, Hypexaereſis, id eſt, Exceptio. *Fiant dies ejus pauci : & Epiſcopatum ejus accipiat alter.* Pag. 373. 2.

Ὑπόζευξις, Hypozeuxis eſt, quando diverſa verba ſingulis apta clauſulis apponuntur. *Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit : & in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Pag. 13. 1. & 484. 1.

I.

Εἰκών, Icon, id eſt, Imaginatio. *Cuſtodi me Domine ut pupillam oculi.* Per hanc figuram *pupillæ oculi* ſe Dominus comparavit. Pag. 56. 1.

Ἰδέα, Idea, id eſt Species, & fit cùm ſpeciem rei futuræ velut oculis offerentes, motum animi concitamus. *Sedes ſuper thronum, qui judicas æquitatem.* Pag. 57. 2. & 59. 1.

Εἰρωνεία, Ironia, id eſt, Irriſio, quoties aliquid quod ſub laude dicitur, intellectum vituperationis habere monſtratur. *Speravit in Domino, eripiat eum : ſalvum faciat eum, quoniam vult eum.* Pag. 73. 2. & 91. 2.

Ἴσον. Iſon, id eſt, Æqualitas, quando res aliquæ parilitate ſimiles, adhibitâ laude, vel detractione junguntur. *Iuſtus ut palma florebit : ut cedrus Libani multiplicabitur.* Pag. 313. 1.

L.

Λεπτολογία. Leptologia, id eſt ſubtilis locutio, quando res ſingulæ minutatim ac ſubtiliter indicantur. *Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem : iniquitatem magis quàm loqui veritatem.* Pag. 177. 1.

M.

Μεταβολή. Metabole, id eſt, Iteratio unius rei ſub varietate verborum. *Verba mea auribus percipe Domine : intellige clamorem meum. Intende voci orationis meæ Rex meus, & Deus meus.* Pag. 24. 2. & 229. 1.

Μεταφορά. Metaphora, id eſt Tranſlatio, cùm mutatur nomen aut verbum ex eo loco ubi proprium eſt, in eum in quo aut proprium deeſt, aut tranſlatum proprio melius eſt. *Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.* Pag. 104. 2. & 493. 1.

Μετάστασις. Metaſtaſis, id eſt Tranſlatio, dum culpam noſtram in alium transferre contendimus. *Non declines cor meum in verba mala, ad excuſandas excuſationes in peccatis.* Pag. 477. 2.

Μετωνυμία. Metonymia, id eſt Tranſnominatio, quoties intellectum rei diverſis modis verbis alienis & tranſlatiriis indicamus. *Qui habitat in cælis irridebit eos : & Dominus ſubſannabit eos.* Pag. 171. & 42. 2.

Μυθοποιία. Mythopoeia, quando aliquis introducitur loquens. Pag. 21. 2. Introducitur Eccleſia loquens : *Cùm invocarem*, &c.

Μετριασμός. Metriaſmos, id eſt, Mediocritas, quoties rem magnam mediocri relatione proferimus. *Qui videbant me foras fugerunt à me : excidi tanquam mortuus à corde.* Pag. 100. 1. & 116. 1.

P.

Παραβολή Parabola, id eſt Similitudo, quando illud quod intelligi volumus, per comparationes aliquas indicamus. *Aperiam in parabolis os meum.* Pag. 263. 2.

Παραβολή. Parabole, id eſt, Comparatio, quando ſibi genus diſſimile in aliqua communione ſociatur. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum.* Pag. 13. 2. & 56. 1. & 219. 2.

Παράδειγμα. Paradigma, eſt Narratio per exempla hortans aliquem, aut deterrens. *Non ſic impii, non ſic.* Pag. 14. 2. & 112. 1.

Παράδοξον. Paradoxon, quando exitus inopinatus, vel non expectatus ingeritur. *Verumtamen oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatorum*

rum videbis : quoniam tu es Domine spes mea. Pag. 310. 1.

Παρὰ προσδοκίαν. Paraprosdocia, id est, inopinatus exitus, cùm aliud exponitur, & aliud explicatur. *Deus meus impolluta via ejus.* Pag. 62. 1. & 287. 1.

Παρένθεσις. Parenthesis, id est, Interpositio, quando in sensu medio recipit verba quædam, quæ ordinem sententiæ videntur posse dividere. *Opera hominum, propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.* Pag. 55. 2.

Πάρισον, Parison, id, Æquatio sententiæ, quando duæ res e diverso ponuntur, sed una magis eligitur. *Quia melior est dies una in atriis tuis super millia.* Pag. 287. 1. & 312. 1. Item quoties bona vel mala conjunctim membris dissimilibus alligamus. *Quia spiritus pertransivit in eo & non subsistet : & non cognoscet amplius locum suum.* Pag. 345. 1. & 367. 1.

Παροιμία, Paroemia. *Ego dixi in excessu mentis meæ : Omnis homo mendax.* Pag. 391. 2.

Παρονομασία, Patonomasia, id est, Denominatio, quæ similitudine sermonis concitat audientis affectum *Misericors & miserator Dominus: patiens & multum misericors.* Pag. 344. 1. & 408. 2.

Percunctatio est figura, quæ alterius personæ non patitur expectare responsum. *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum.* Pag. 167. 1.

Περίφρασις. Periphrasis, id est per circuitum. *Et dominabitur à mari usque ad mare : & à flumine usque ad terminos orbis terræ.* Pag. 241. 2. & 385. 1.

Phantasia est, quoties in concipiendis futuris visionibus animus perducitur audientis. *Sedet in insidiis* (de Antichristo loquitur) *cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem.* Pag. 41. 1.

Πεῦσις & Ἀπόκρισις. Peusis & Apocrisis, id est, Percunctatio, ubi & interrogatio fit, & responsio parata subsequitur. *Quid est homo quod memor es ejus : aut filius hominis quoniam visitas eum?* Pag. 35. 2. & 161. 2.

Πλεονασμός. Pleonasmos fit, quando aliquid superfluum ponitur. *Incenderunt igni sanctuarium tuum.* In Scripturis divinis hæc figura non convenit, ubi totum utile, totum necessarium, totumque perfectum est. Pag. 250. 2. & 478. 2.

Πολυσύνδετον. Polysyntheton est conjunctionis, vel alicujus verbi frequens iteratio. *Dominus conservet eum, & vivificet eum, & beatum faciat eum, & emundet in terra animam ejus, & non tradat eum in manus inimici ejus.* Pag. 139. 2. & 283. 2.

Προαναφώνησις. Proanaphonesis, id est, Exclamatio, quoties inter alia quæ loquimur, subitò ad Deum verba convertimus. *Veniat mors super eos, & descendant in infernum viventes : quoniam nequitiæ in hospitiis eorum. Ego autem ad Deum clamavi : & Dominus exaudivit me.* Pag. 184. 2. & 197. 2.

Προκατάληψις. Procatalepsis, id est, Præoccupatio. *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco : & peccatum meum contra me est semper.* Hic enim quasi jam in venturo judicio constitutus, delictorum suorum aspectus teterrimus pertimescit. Pag. 170. 2.

Πρόληψις. Prolepsis, id est, Præoccupatio. *Exaudiat te Dominus in die tribulationis.* Propheta studio magnæ charitatis accensus optat Ecclesiæ Catholicæ provenire, quæ longo post tempore fieri posse cernebat. Pag. 67. 2. & 74. 1. & 92. 1.

hæ figuræ in idem recidũt.

Προσωποποιία. Prosopopœia, quoties inanimatis rebus verba tribuuntur. *Elevaverunt flumina Domine : elevaverunt flumina voces suas, à vocibus aquarum multarum.* Pag. 314. 2.

Προθέσιος παραλλαγὴ, Prothesios Parallage fit, cùm altera propositio pro altera ponitur. *Fortitudinem meam ad te custodiam. Ad* hic, pro *per* ponitur. Pag. 196. 2.

S

Σαρκασμός. Sarcasmos, quasi usque ad pulpas penetrans hostilis irrisio. *Et dixerunt : Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.* Pag. 316. 2. & 460. 1.

Σαρδισμός. Sardismos, est figura, quæ semper linguarum permixtione formatur. *Propterea memor ero tui de terra Iordanis & Hermoniim à monte modico. Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum.* Pag. 183. 1. & 199. 2.

Σχέσις ὀνομάτων, Schesis onomaton, id est, multitudo nominum conjunctorum diversis verbis unam rem significantium. *Peccavimus cum patribus nostris, injustè egimus, iniquitatem fecimus.* Pag. 360. 2.

Σωματοποιία. Somatopoia, id est, corporis attributio, quoties rebus incorporeis corpora tribuuntur. *Misericordia & veritas obviaverunt sibi : justitia & pax complexæ sunt se.* Pag. 289. 1.

Σύλληψις. Syllepsis est, quoties casus discrepantes in unam significantiam congregamus. *Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in universa terra! Domine* casus vocativus, contra usum illi *Dominus*, qui est nominativus, videtur adjunctus. Pag. 34. 2.

Syllogismus Categoricus. Omnis justus lætatur in Domino : omnis qui lætatur in Domino recto corde est ; omnis igitur justus recto corde est. *Lætamini in Domino, & exultate justi : & gloriamini omnes recti corde.* Pag. 105. 2.

Syllogismus quinquepartitus vel Oratorius. Propositio est enim : *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Domino, quoniam confitebor illi salutare vultus mei.* Probatio propositionis quatuor versibus qui sequuntur, procul dubio continetur adjuncta. Deinde provenit Assumptio : *Dicam Deo susceptor meus es, quare me oblitus est? quare me repulisti, & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?* Sequitur duobus aliis versibus Probatio Assumptionis. Infertur postremum sub repetitione primi versus, propositi syllogismi decora Conclusio *Quare tristis es anima mea, &c.* Pag. 144. 1.

Syllogismus Enthymematicus. Vide Enthymema.

Συναθροισμός. Synathroesmos, id est Congregatio, quoties plurimæ res in unum, & multa crimina alliguntur. *Salvum me fac Domine quoniam defecit sanctus : quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum.* Pag. 45. 1. & 78. 2.

Σύγκρισις. Synchrisis, id est Comparatio, dum comparatione quadam justiorem causam nostram, quàm adversarii demonstramus. *Hi in curribus, & hi in equis : nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.* Pag. 68. 2. & 87. 2.

συγχώρησις Synchoresis, id est Concessio, quoties aliqua importunè desiderantibus conceduntur, quæ ad utilitatem eorum pertinere non possunt. *Et manducaverunt, & saturati sunt nimis: & desiderium eorum attulit eis.* Pag. 267. 1.

συνδυασμὸς. Syndyasmos, Syndesmos, vel ut MSS. Syndicasmos, id est, Collatio, quando sibi aut personæ aut causæ sive ex contrario, sive ex simili comparantur. *Eloquia Domini eloquia casta.* Hic eloquia divina laudantur: superiùs verò sermo humanus arguitur. Pag. 46. 1. & 178. 1.

συνεκδοχὴ. Synecdoche est figura, quæ significat à toto partem. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua.* Pag. 57. 1. & 73. 2. Item significat à parte totum. *Exaudi orationem meam: ad te omnis caro veniet.* Pag. 211. 1. & 230. 1. Item, cùm per id quod sequitur, possumus intelligere quod præcedit. Pag. 71. 2.

T.

Ταπείνωσις, Tapinosis, id est Humiliatio, quoties magnitudo mirabilis rebus humillimis comparatur. *Ego autem sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abjectio plebis.* Pag. 73. 1. & 129. 1. Item quando cujuslibet rei magnitudo minuitur in exiguam parvitatem. *Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna quæ præteriit: & sicut custodia in nocte.* Pag. 306. 2. & 339. 1.

Ταυτολογία. Tautologia, id est, ejusdem sermonis iteratio. *Desiderium animæ ejus tribuisti ei.* Desiderium ejus animæ fuit, sicut in Evangelio dicit: *Desiderio desideravi manducare vobiscum hoc Pascha.* Pag. 69. 2. & 218. 2. Luc 22. 15.

Z.

Ζεῦγμα. Zeugma, id est Conjunctio, quando multa pendentia aut uno verbo, aut una sententia concluduntur: *Qui facit hæc, non movebitur in æternum.* Pag. 52. 1.

MAGNI AURELII CASSIODORI SENATORIS

De Anima.

PRÆFATIO.

UM jam suscepti operis optato fine gauderem, meque duodecim voluminibus jactatum, * quietis portus exciperet: ubi etsi non laudatus, certè liberatus advenerem, amicorum me suave collegium in salum rursus cogitationis expressit: postulans ut aliqua, quæ tam in libris sacris, quam in sæcularibus abstrusa compereram, de animæ substantia, vel de ejus virtutibus aperirem, cui datum est tam * ingentium rerum secreta reserare: addens nimis ineptum esse, si eam, per quam plura cognoscimus, quasi à nobis alienam ignorare patiamur; dum ad omnia sit utile nosse quâ sapimus. Nulla enim peregrina res est de sensu proprio loqui, quando sibi natura interrogata respondet; nec longè tendit, ut se invenire prævaleat; nobiscum semper est ipsa quam quærimus, adest, tractat, loquitur, & (si fas est) inter ista nescitur.

*MS. B. Mariæ de Nox: quietem.

Amicorum suasione hunc librum scripsit Cassiodorus.

* MS. Juret ingentia.

Proinde nota esse debet, quæ sibi præstò est: quia tunc magis ante se ponitur, cùm subtiliùs de ipsa tractatur. Nam dum à Sapientibus præceptum sit, ut cognoscamus nosmetipsos; quemadmodum sustineri potest, si nos habemus incognitos? Cupimus enim nosse planetarum cælo contrarios cursus, signorum consentaneum lapsum. Sunt enim ex eis alia manentia, motuque carentia, alia verò quæ mobili semper rotatione vertuntur, nec ullis temporibus conquiescunt. Hæc ut mundani Doctores exquirere tentaverunt, harmonicis delectationibus inæstimabili modulatione volvuntur. Quorum tinnitus atque concentus adunatus efficit dulcisonum melos.

Desideramus etiam comprehendere altitudinem ætheris, mensuram telluris, nubigeras pluvias, sive grandinis procellas, tremorem stabilium terrarum, naturam vagantium ventorum, profunditatem inconstantis maris, potestates virentium herbarum, quatuor elementorum per omne corpus dissociatas complexiones, & ferendum est ipsam se scire non posse, cui supernè datum est tanta discutere? Non enim aliquid * contentione quærimus: sed res profundissimas modestissimè nosse desideramus. Discamus ergo primùm, quare anima dicatur. Deinde, qualis sit ejus definitio. Tertiò, quæ sit ejus qualitas substantialis. Quartò, si formam aliquam habere credenda est. Quintò, quas virtutes habeat morales, quas Græci ἀρετὰς vocant, ad decus ejus & gloriam contributas. Sextò, quæ illi sint virtutes naturales, ad substantiam scilicet corporis continendam. Septimò, de origine animæ disseratur. Octavò, cùm sit per omnia membra diffusa, ubi potiùs insidere credenda est. Nonò, de corporis ipsius forma & compositione noscamus. Decimò, quas proprietates habeat anima peccatorum, per competentia nobis signa declaretur. Undecimo, quâ noscantur discretione, justorum; quatenus quas oculis istis videre non possumus, per indicia probabilia colligamus. Duodecimò, in resurrectione, quam verè sapiens credit, quid de singulis fieri sentiatur, maximè desideramus agnoscere; quatenus fragilia corda mortalium ad divinitùs promissa desideria concitentur. Hæc nobis (præstante Deo) ordine custodito responde; ut & nos facilè possimus imbui, & tu gloriam debeas invenire Doctoris.

*Ed. contentiose.

Divisio operis.

Dixi propositiones has non præceptis a * Regum, quæ nuper agebantur, sed profundis & remotis dialogis convenire, qui non tam istas aures corporeas, sed interioris hominis intentum atque purissimum quærere probantur auditum, nec ideò facilè posse de ipsa dici, quia

*MS. S. Aud. legum.

a Alludit ad varias formulas à se scriptas, cum esset Cancellarius in aula Regum Gothorum.

per eam innumera novimus explicari. *a* Oculus enim, qui uſque ad ſidera tendit, ſe videre non prævalet; & palatus noſter, cùm diverſa guſtu ſentiat, cujus ipſe ſit ſaporis, ignorat. Nares etiam fragrantium corporum varios odores attrahunt: ſed quid oleant, ipſæ non ſentiunt. Cerebrum denique noſtrum, licet ſenſum membris reliquis tradat, ipſum tamen ſenſum legitur non habere.

Deinde qualia fatigatus poſſim diſſerere, qui jam ad laboris terminum avidâ mente properarem? Poſtremò tam ſuaves amici imponitis iterum cogitare, quod à cogendo dici abſolutâ cognoſcitis ratione conſtare; præſertim dum hæc res à multis diſputata, ſed pene inexplicabilis videatur eſſe derelicta. Sed cùm his ac talibus ingenia eorum multis allegationibus nequiverim ſuperare; nec mihi concedere meum velle decreviſſent: victus petii, ut me ſaltem diebus aliquot ſuſtinerent, nec præcipitanter quærerent, quod plenum difficultatibus * imperarent. Quocirca illud mihi accidit Prothei, qui quod voluntate non eligebat pandere, conſtrictus vinculis cogebatur abſolvere. Hoc tamen inde tolerabile viſum eſt, quia de tali re urgebat dicere; quæ ſi (Deo favente) veraciter exprimatur, & audientem meritò recreat, & ſenſum bene perſuadentis illuminat. Quapropter antequam rem ingrediar expetitam, oportet priùs nominum ſimilitudines, quaſi ramos obviantes abſcidere: ne ſemitam diſputationis noſtræ vocabulorū conſonantium ſilva umbroſis imaginibus videatur intexere.

Cogito à cogendo dictū.

* MS. *A.* & *N. imperarent.* *Prothei factum.*

a Vide Baſilium Homil. 9. in Hexaemer circa finem.

CAPUT PRIMUM.

Quare Anima dicatur.

Anima hominis propriè dicitur, non pecudum.

ANima igitur hominis propriè dicitur, non etiam pecudum: quia illorum vita in ſanguine tantùm noſcitur conſtituta. Hæc verò quoniam immortalis eſt, anima rectè appellatur, quaſi ἄναιμα, id eſt, à ſanguine longè diſcreta: quia & poſt mortem corporis perfectam ejus conſtat eſſe ſubſtantiam, ſicut in ſubſequentibus ſuo loco declarabitur. Alii verò appellatam animam dicunt, eò quòd animet ſubſtantiam corporis ſui, atque vivificet. Animus verò dicitur ἀπὸ τοῦ ἀνέμου, id eſt, à vento, eò quòd velociſſimè cogitatio ejus ad ſimilitudinem venti motu celeri pervagatur. Fit autem ex appetitu animæ pro deſiderii ejus qualitate commotus. Mens autem dicitur ἀπὸ τῆς μήνης, id eſt, *a* à Luna; quæ licet varia viciſſitudine commutetur, quadam ſe tamen in id quod fuit, perfectâ novitate reſtituit. Modò enim tribulationibus attenuata, quaſi probatur obſcura: modò iterum in vigorem naturalem lætitiâ commeante reparatur.

Spiritus triplici modo dicitur.

* Ed. *quò.*

* MSS. *Voluntate.*

Spiritus itaque triplici modo dicitur. Appellatur enim veraciter & propriè ſpiritus Deus: nullius indigens, ipſe verò à creaturis omnibus indigetur: inſpirans * quod vult, & diſpenſans omnia prout vult: complens univerſa: totus in toto: immobilis loco: & * volubilitate æternus: cunctaque quæ ſumma ſunt, ſingulariter potens. Vocamus & ſpiritum ſubſtantiam tenuem, nobiſque inviſibilem, creatam, immortalem, quantum illi utiliter datum eſt, valentem. Tertiò ſpiritum dicimus per totum corpus emiſſum atque receptum, per quem vita mortalium flatu neceſſario continetur, nec aliquando otium capiens, jugi mobilitate reparatur.

a Anima Lunæ comparatur: ſic etiam Eccleſia eadem ratione ab Ambroſio in Epiſtola contra Symmachum pag. 231. Et Glica in animalib. pag. 32.

Animus, & mens propriè anima non dicuntur.

Atque ideo ſciendum eſt animum & mentem propriè animam non vocari: ſed quia res iſtæ in anima excellunt, interdum per licentiam ſic dicuntur. Nec pro anima utique ſpiritus diſtinctè ponitur: quia hoc illi nomen eſt commune cum cæteris, id eſt, Angelis, Poteſtatibus aëris, & quæcumque ſpiritu continentur. Nec iſte ſpiritus veraciter poteſt dici anima, qui aëris * alternatione reſolvitur, quando cum pecoribus illi res iſta communis eſt. Reſtat, ut ſegregatim atque ſignificanter anima hominis dicatur ſpiritalis ſubſtantia, quæ nullatenus ſanguinis effuſione conſumitur. Nunc de ipſius animæ ſubſtantia liberiùs diſſeramus: quia eam à ſimilitudine nominum neceſſariâ ſeparatione diſcrevimus. Quapropter in primis *b* * prægnantem rerum definitionem cautiſſimâ deliberatione formemus; ut conſequentia, quæ inde potuerint naſci, fide * generis ſui faciliùs videantur agnoſci.

* MS. S. Aud. *altercatione.*

* Ed. *primatem.*

* Ed. *genitorem.*

b Prægnans definitio rectè; nam dicit in fine capitis ſequentis. Ecce gravida definitio illa jam fœta eſt.

CAPUT SECUNDUM.

De Definitione Animæ.

MAgiſtri ſæcularium litterarum aiunt: Animam eſſe ſubſtantiam ſimplicem, ſpeciem naturalem, diſtantem à materia corporis ſui, organum membrorum, & virtutem vitæ habentem. Anima autem hominis, ut veracium Doctorum conſentit auctoritas, eſt à Deo creata, ſpiritalis propriaque ſubſtantia, ſui corporis vivificatrix, rationabilis quidem, & immortalis, ſed in bonum malumque convertibilis. * Edita eſt quaſi parturiale ovum, ubi vita futuræ avis, pennarumque grata varietas continentur. Nunc aperiatur in partes: quia hominum conſuetudo eſt faciliùs * diſcere, quæ diviſa poſſunt evidentiùs elucere.

* Ed. *Edita.*

* MS. S. Aud. *dicere.*

Anima à Deo condita.

A Deo fieri, vel factas hominum animas prudentium nullus ignorat. Quando omne quod exiſtit aut Creator eſt, aut creatura. Creatrix igitur nulla creata poteſt eſſe ſubſtantia: quoniam ut ipſa ſubſiſtat, indiget Deo, & dare non poteſt alteri * ſubſiſtentiam, quam tantùm ut haberet, accepit. Supereſt, ut eam veriſſimè à Divinitate conditam eſſe fateamur, quæ ſola creare poteſt mortalia & immortalia. Evidenter enim legitur in Salomone: *Et revertatur pulvis in terram ſicut erat, & ſpiritus revertatur ad Deum, qui dedit eum.* Et alibi: *Omnem flatum ego feci.*

* MS. S. Aud. *ſubſtantiam.*

Eccleſ. 12. 7. *Iſai. 57. 16.*

Anima non eſt corporea.

* Ed. *ſpetialem.*

Hanc proinde * ſpiritualem ſubſtantiam probabilis & abſoluta ratio confitetur: quia dum omnia corporalia tribus noverimus lineis contineri, longitudine, latitudine, profunditate, nihil tale probatur in anima reperiri. Deinde quòd corpori ſociata, quamvis ipſius mole prægravetur, opiniones rerum ſollicitâ curioſitate perpendit, cæleſtia profundè cogitat, naturalia ſubtili indagatione inveſtigat, & de ipſo quoque Conditore ſuo ardua noſſe deſiderat. Quod

si esset corporalis, cogitationibus suis spiritalia nec cerneret utique, nec videret. Cesset ergo de ejus corporalitate suspicio, quando & definitionem corporis à se omnibus modis reddit alienam, & tales causas exquirit, ad quas solus sublimis spiritus pervenire contendit. Hinc est quòd & Scripturis sanctis justissimè commonetur, omnia mundi istius visualia contemnere: quoniam ipsa incorporea est, ut meritò ad spiritalia tendat, quibus se similem cognoscit esse formatam. Propria est utique illi substantiâ, quando nullus spiritus alter carnem suscipit, ut ejus passionibus aut condoleat, aut lætetur.

De affectionibus animæ

** Ed. carcerem suum amat.*

** MS. Aud. mori.*

Illa autem, quomodo diximus, sui corporis vivificatrix est: quia mox ut data fuerit, ineffabili conditione diligit * carnem suam, propter quod libera esse non potest, quia doloribus ejus vehementer afficitur: formidat * interitum, quæ non potest mori; & sic est ad corporis sui casus trepida, ut ipsam magis sustinere credas extrema, quæ non potest deficere per naturam. Saluberrima quoque carnis temperatione perfruitur, oculorum speculatione depascitur, sonoris delectatur auditibus, suavissimis jucundatur odoribus, necessariâ gustus epulatione delinitur; & licet his rebus nullatenus ipsa vescatur, subductis tamen talibus, gravissimo mœrore conficitur: desiderans non sibi naturaliter accommoda, sed adjunctis artubus profutura. Hinc nonnunquam * subrepunt vitia contraria rationi, quando anima dilecto corpori indulgentiùs remittendo, locum noscitur præbere peccato. Vita igitur corporis susceptæ animæ præsentia est; mors autem, ejus probatur abscessus. Sic diem dicimus, lustrante Sole, qui cùm discesserit, nox vocatur. Vivit ergo corpus animæ præsidio; & ex ipsa probatur accipere, unde se prævalet commovere.

** MSS. subripiunt.*

Quid sit vita corporis, quid mors.

Anima est tota in partibus corporis.

Sed quoniam & hoc quoque ad vitæ genus, de quo loquimur, noscitur pertinere; sciendum est, cùm se partibus corporis ille vigor ignitus insuderit, materiamque carnalem spiritus vitalis afflaverit, si quod fortasse vulnus acceperit, statim condolet, quia ubique substantialiter inserta est. Quòd * si virtus ejus tantùm esset, calorque corpus vegetaret, incisum digitum non poterat condolere; sicut nec Sol probatur quicquam sentire, si ejus radios secare tentaveris. Tota ergo est in partibus suis, nec alibi major, alibi minor est: * sed alicubi intensiùs, alicubi remissiùs, ubique tamen vitali intensione porrigitur. Colligit se in unum, atque copulat; membra sua non sinit defluere vel contabescere, quæ vitali vigore custodit; alimenta competentia ubique dispergit, congruentiam in eis modumque conservans. Mirum præterea videtur rem incorpoream membris solidissimis colligatam, & sic distantes naturas in unam convenientiam fuisse perductas; ut nec anima se possit segregare cùm velit; nec retinere, cùm jussionem Creatoris agnoverit. Clausa illi sunt universa, cùm præcipitur insidere: aperta redduntur omnia, cùm jubetur exire. Nam si acerbus dolor vulneris infligatur, sine Auctoris imperio non amittitur; sicut nec sine ipsius munere custoditur. Hinc est, quòd frequenter graviter vulneratos videmus evadere; & rursus levibus occasionibus interire.

** Ed. nisi virtus ejus, si illi certæ calor, tantum membra vegetaret.*

** MS. Aud. nec.*

Homini ratio inest.

Rationem verò homini inesse quis dubitet? quando divina tractat, humana sapit, artibus docetur egregiis, disciplinis eruditur eximiis; & hinc cætera animalia decenter excellit; quòd eum ratio decora componit.

Quid sit ratio.

Rationem verò dico animi probabilem motum, qui per ea, quæ conceduntur atque nota sunt, ad aliquod ignotum ducitur, perveniens ad veritatis arcanum. Hæc conjecturis atque argumentis ad illud properare cupit, quod in rerum natura esse cognoscit. Ipsa enim vera, & pura, & certa ratio dicenda est, quæ ab omni imagine falsitatis redditur aliena. Datum est ergo illi cogitationes suas quodammodo apprehendere, & per obsequium linguæ volubili * motione disserere. In corpore posita anima, quàm multa videt non à se egrediens! Quàm diversa circumspicit! Ubique quasi distenditur, & animæ fieri discessio non probatur: movetur, erigitur, fluctuari cognoscitur, & in seipsa tamquam in magno currens spatio, pervagatur. Hæc non exit ad causas, sed * tractatibus suis sibi repræsentat, quod sua cogitatione respiciat: modò quod oculis vidit carnalibus: modò quod phantasticâ imaginatione concepit. Cogitat plane singillarim, sicut & loquitur; per ordinem sensus nihil * perficit, cùm se diversitate confundit: quia Divinitatis est proprium multa disponere, & omnia simul modulis competentibus explicare.

** MSS. mutatione.*

** Ed. tractibus.*

** Ed. prosicit*

Bona ex ratione manantia.

Jur. armēta

** MS. Aud. apto.*

Rationis itaque largitate dotata, quot bona munere Divinitatis invenit? Litterarum formas reperit, diversarum artium utilitates disciplinasque protulit, civitates defensibili muro cinxit, varii generis * amictus ejecit, meliores fructus per industriam exegit, terras transcurrit, abyssos * alato navigio, vastos montes in usum viantium perforavit, portus ad utilitatem navigantium lunari dispositione conclusit, ornavit pulcherrimâ fabricarum dispositione tellurem. Quis jam de ejus ratione dubitet, quando ab Auctore suo illuminata facit arte conspici, quod debeat sub omni celebritate laudari? Convenit nunc de ejus immortalitate disserere.

Anima est immortalis.

Immortales esse animas auctores sæcularium litterarum multifariè probaverunt, dicentes; Si omne quod vivificat aliud, in semetipso vivit, & utique immortale est; anima autem, quoniam vivificat corpus, in semetipsa vivit; utique immortalis est. Dicunt etiam: Omnia immortalia simplicia sunt; anima autem non est harmonica, neque constat ex pluribus, sed simplex natura est; anima igitur immortalis est. Iterumque proponunt: Quicquid à contrarietate originali non corrumpitur, immortale jugiter perseverat; anima igitur, quoniam simplex atque pura est, sine dubio immortalis est. Adjiciunt quoque: Omne rationale quod seipsum movet, immortale est; anima autem rationalis seipsam movet; igitur immortalis est. Nos autem immortales esse animas facilè veridicis lectionibus approbamus. Nam cùm eas ad imaginem & similitudinem Auctoris sui legamus effectas, quis audeat contra sanctam auctoritatem mortales dicere? ut impudenter potius asseratur, eas à Creatoris sui similitudine discrepare. Nam quemadmodum poterat esse imago aut similitudo Dei, si animæ hominum mortis termino clauderentur? Ille enim ineffabiliter semper vivens, ineffabiliter semper manens, perennitatem ipse custodiens, qui omnia continet, omnia disponit, potens est sine dubitatione immortalis immortalia facere, & pro suo modulo vitæ competentia dare.

Dicet aliquis: Quomodo sum similis Deo, cùm immortalia minimè creare prævaleam? Cui sic per aliquam comparationem respondendum esse judicamus. Numquid pictura, quæ nobis est similis, potest imitari quæ facimus? Imago enim potest aliquam habere similitudinem. Cæterùm hoc non potest implere, quod veritas. Nam & hinc immortalem debemus agnoscere, quod appetit de immortalitate cogitare; desiderat enim post mortem corporis sui nominis famam relinquere, cupit sine fine laudari; & bona conscientia plus est de futuris attonita, ne à posteris maculetur relata. Hinc est, quòd inter subliniores constat auctores: quia quicquid dignitate rationis erigitur, mortis injuria non premitur. Adde, quòd veritas absolutè profitetur malis juge supplicium, bonis perpetua gaudia se daturam; ut non sit fas cum hæsitatione recipi, quod dignatur omnipotens Divinitas polliceri.

Anima mutabilitati obnoxia.

Verùm hanc immortalitatem animæ, non talem debemus advertere, quæ nullam recipiat passionem; est enim mutabilitati obnoxia, & mœroribus pervia: sed tamen inter quævis tædia vel anxietates continuationis beneficio perseverat. Singulariter autem immortalis Deus est, singulariter justus, singulariter potens, singulariter bonus, singulariter sanctus. Quoniam licet ista, vel his similia hominibus vel Angelis inesse dicantur: nullatenus tamen ad ejus altitudinem reverendæ potestatis attingunt. Omnes enim arduæ virtutes in summitate illa plenissimæ atque perfectissimæ sunt, quæ creaturis universis ipsius largitate pro suo modulo conceduntur.

Nunc sciendum est, hæc immortalis anima quemadmodum degere sentiatur. Vivit in se post hujus sæculi amissionem non restante spiritu, sicut corpus, sed æquali mobilitate, quæ illi attributa est: pura, subtilis, cita, æterna, videt, audit, tangit, ac reliquis sensibus efficaciùs valet; non jam ex partibus suis hæc intelligens, sed omnia * spiritualiter ex toto cognoscens. Alioquin absurdum est putare, minùs posse liberam, quàm mole brutissimi corporis ingravatam. Talia enim intelligere posse non dubium est, & Angelos & Potestates aëreas, vel cætera quæ sublimi atque immortali substantia constare noscuntur. Reliquum est, ut nunc obnoxiam mobilitati currente ordine doceamus. Atque utinam esset ambiguum, & non facilè probaremus, in quam partem frequenter * currimus.

** Ed. specialiter.*

** Ed. incurrimus.*

Quis autem dubitet, modò nos esse gaudeo sublevatos, modò mœrore dejectos: modò pietate mites, modò indignatione terribiles: nunc ad virtutes animos erigere, nunc iterum ad vitia declinare? Alia tenaciter assumimus, alia oblivione respuimus; quod nunc placet, post displicet. Bonorum etiam sermonibus ædificamur, malorum collocutione destruimur; & quantùm proficimus cum rectis, tantùm deteriores esse novimus cum pessimis. Nam si nos unus rigor, unum propositum contineret, nec boni ex malis, nec beati ex improbis mutabilitatis beneficio redderemur. Sed ut causa * varietatis hujus evidentiùs possit agnosci, recordemur (ut dictum est) prudentiam non esse nobis immutabilem contributam; & ideò sapimus, cùm divinâ illuminatione benè gerimus; atque iterum desipimus, cùm delictis caligantibus * obscuramur. Affectio enim, quæ venit & recedit, semper incerta est. Solus omnipotens Deus est, cui hoc est esse, quod sapere: hoc est posse, quod vivere: hoc est velle, quod facere. Et meritò, quando universa, quæ verè bona sunt, non ad illum veniunt, sed ab ipso procedunt.

** MS. Aud. veritatis.*

** Ed. obscuramur.*

Anima non est pars Dei.

Quapropter hæc anima, cujus diximus originem, non intelligenda est pars Dei, ut quidam dementium irreligiosâ voluntate putaverunt, quia convertibilis est: neque Angelorum, quia carni sociabilis est: neque ex aëre, neque ex igne, neque ex aqua, neque ex terra, neque ex eis, quæ mutuâ complexione junguntur: sed simplex & propria quædam natura, & ab aliis spiritibus discreta substantia, quam longè subtiliorem aëre, & lucidiorem debemus advertere, quando istum vulgariter intuemur, illam verò conditione carnis aspicere non valemus. Hanc speciem naturalis mobilitas semper exagitat ad cogitationes suas communiter explicandas. Hinc est, quòd per quietem remissi, dum materia nobis fuerit solitæ cogitationis abstracta, nec dum intenti ad quotidianas fuerimus solemniter actiones, & res varias nunc falsis, nunc veris inspectionibus somniamus. Parum est, quòd sopitis sensibus volaticâ imaginatione deludimur, dum frequenter etiam vigilantes à nostra contemplatione traducimur. Sæpe enim cùm nos in oratione magnâ intentione dirigimus, ludo nescio quo * insperatis subitò cogitationibus amovemur; & ita provenit, ut menti nescio quod adversum suggeratur, quod dispositum non habemus.

** Ed. inspiratis.*

Constat ergo animam in hoc mundo instabili & variabili voluntate converti, bonarumque rerum esse amissibilem ac receptibililem, nec uno semper voluntatis suæ rigore subsistere, sed etiam contra propositum suum multiplici se conversione mutare. a Nec de illis sumus, qui dicunt recolere magis animas, quàm discere usuales artes, & reliquas disciplinas; cùm & ad interrogata sint paratæ, ubi potuerint intellectu * perveniente contingere, & nova sic audiant, quasi nihil ex eis antè didicissent. Ecce gravida definitio illa jam fœta est: ecce in lucem (ni fallor) quæ fuerant clausa, prorumpunt. Non est quicquam de proposita complexione derelictum, cujus talis est disciplina, ut id quod intendit, ita explicet atque determinet; ut neque minus, neque amplius aliquid dixisse videatur. Nunc ad substantialem ejus qualitatem sollicitis sensibus accedamus, quam interrogationis vestræ tertium locum tenere memoramini.

** Ed. interveniente.*

a Animæ nulla reminiscentia est. Vide Arnobium lib. 2. Pag. 519.

CAPUT TERTIUM.

De Qualitate substantiali Animæ.

Qualitas animæ ignea.

QUalitatem itaque substantiæ hujus auctores igneam esse dixerunt, propterea quòd mobili semper ardore vegetetur, & juncta corpori calore suo membra vivificet: deinde quod cuncta cælestia flammeo referunt vigore constare, non isto fumeo, consumptibili, & temporali: sed ex tranquillo, nutritore atque immortali. Hoc neque minuitur, neque crescit: sed in susceptæ originis dignitate jugiter perseverat. Quod ideo finiri nequit, quia nulla, ut corpus, aliquot elementorum diversitate concretum est. Unum enim atque simplex habere nescit adversum; & ideò

semper manet, quoniam in essentia sua non habet litem. Sic immortalia cuncta creata dicuntur, quibus spiritalis est concessa substantia. Nos autem lumen esse potiùs non improbè diximus propter imaginem Dei, quam inter conditiones rerum (quantum illi pro modulo suo necessarium fuit) decenter accepisse memoratur. Ipse enim Deus omnipotens *Solus habet immortalitatem, & lumen habitat inaccessibile*, quod supra omnes claritates, vel admirationes sanitas mentis intelligit: sed imago aliquam habet similitudinem. Cæterùm hæc lumen habere non potest, quod veritas. Illud autem, quod ineffabile * veneramur arcanum, quod ubique totum & invisibiliter præsens est, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, una essentia, & indiscreta Majestas, splendor supra omnes fulgores, gloria super omne præconium, quod mundissima mens, & Deo * dedita potest quidem ex aliqua parte sentire, sed idoneè non valet explicare. Nam quemadmodum fas est de illo sufficienter dici, qui creaturæ sensu non potest comprehendi?

Quomodo animæ sint lumen.

1. Timoth. 6. 16.

* *Ed. veremur.*

* *Ed. dicata*

Egrediamur licet pietate nimiâ modum animæ nostræ, & immensâ religione supra nosmetipsos altà cogitatione sileamus: transeamus etiam potestates cælestium creaturarum, profundeque tractemus, quis sit qui tam magna unâ jussione, uno momento fecerit: tamen quicquid miramur, amplius est; quicquid sentimus, excelsius, dum ad illam imperspicabilem Majestatem mens humana non penetrat. Una ergo ratio potentiæ hujus est venerari, quòd investigabilis est: non definitivè quærere, qualis quantusque sit.

His itaque rebus edocti, lumen aliquod substantiale animas habere, haud improbè videmur advertere, quando in Evangelio legitur: *Lumen quod illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum*. Deinde, quando in cogitatione positi, nescio quid tenue, volubile, clarum in nobis esse sentimus, quod respicit sine Sole, quod videt sine extraneo lumine. Nam si ipsum in se lucidum non esset, rerum tantam conspicientiam non haberet. Tenebrosis ista non data sunt. Omnia cæca torpescunt. Istius enim tam violenta sunt lumina, ut etiam intueantur absentia. Animæ tamen tunc multò clariores atque immutabiliores efficiuntur, cùm à Dei gratia bonis * actibus non recedunt. Earum enim speculativâ virtute multa atque ardua, quæ in arcano Naturæ recondita sunt, inspici & comprehendi usu ipso certissimum est. Nunc inspiciamus, utrum formas animæ habere credantur, quas incorporeas esse jam diximus.

Lumen substantiale animæ habent.

Joan. 1. 9

* *Ed. factis.*

CAPUT QUARTUM.

Utrum Anima formam habeat.

PRiùs scire convenit definitione Majorum, formæ ipsius veracissimam complexionem: formam verò dico, quæ aliquod spatium lineâ lineisve concludit; & sic facilè datur intelligi, si eam possunt animæ suscipere, quas spiritali certum est vigore subsistere. Nam cùm omnis forma aut in superficie sit, aut in corpore: superficies nonnisi in corpore, corpus verò solidum atque palpabile; ab his autem rebus animam constet manifestè * exceptam: residuum est, ut formas animæ nullatenus habere putandæ sint, sed valde infiguratæ atque incorporales in sua qualitate permaneant.

Quid sit forma.

Utrum animæ formas habeant.

* *Ed. exemptam.*

Nec illud moveat, quòd Apostolus de Christo Domino dicit: *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* &c. Ibi enim naturam vult intelligi. Cæterum incorporeus Deus, ubique totus, atque incomprehensibilis est, quam potuit habere formam? Illud autem quod in Evangelio legitur, post hujus lucis occasum Abrahæ sinibus egentem Lazarum fuisse susceptum: divitem verò flammis adurentibus æstuantem, guttam postulasse, unde ejus temperaretur incendium; ideò intelligitur positum, ut humani generis rerum ruinosa præsumptio, quid formidare debuisset, agnosceret. Cæterùm nec ille linguâ locutus est, quam constat esse corpoream; nec ille digitos habuit, unde cadentibus guttis incendium divitis temperare potuisset. Nam & reliqua in hunc modum suscipienda sunt, quæ à lectione simili continentur. Parum est enim quòd de creatura ista memorantur ad consuetudinem humani generis instruendam: ipsum quoque Auctorem impassibilem, immutabilem, perenniter uno modo manentem, furere legimus, dormitare frequenter audivimus; non quòd talia possint Domino convenire, sed ut res aliquæ ex humana consuetudine faciliùs compendiosiusque noscantur. Sic animas nobis informes, formas legimus frequenter accipere.

Philip. 2. 6.

Luc. 16. 23. 24.

Solet etiam aliquos permovere, si anima non habeat quantitatem, dum eam constet intra corpus hominis contineri. Sed si definitionem veracissimam quantitatis revocemus in medium, quæ res singulas breviter semper absolvit, facilè nobis probata veritas elucescit. Sic enim Arithmetici eam compendiosâ veritate describunt: Omnis quantitas aut de continuatis constat, ut arbor, homo, & mons: aut de disjunctis, ut chorus, populus, vel acervus, & his similia. Sed cùm anima neque de continuatis, neque de disjunctis sit, quia corpus non est, clarum est eam, quantitatem penitus non habere: sed ubicumque est, nec formam recipit, nec habere nobis dicenda est aliquam quantitatem. Creatori tamen circumstantias earum & quantitates patere posse credendum est, quia *omnia sub mensura, numero, & pondere creavit*: & ipsi soli sunt verè nota, qui ea fecit, qui mirâ potentiâ ipsas quoque cogitationes nostras quasi res visibiles intuetur; qui innocentis sanguinem audit clamantem; ad postremum, qui novit omnia antequam fiant. Tempus est venire ad virtutes morales, quæ sunt ambiendæ divitiæ, & revera pretiosus census animarum, quas Græci ἀρετὰς vocant, quibus contra immunditiam corporalem suam nititur bona conscientia vendicare puritatem.

Anima quantitatem non habet.

Sap. 11. 21.

Genes. 4. 10.

CAPUT QUINTUM.

De Moralibus virtutibus Animæ.

PRimum adversum prava vel iniqua justitiæ munimen objectum est; cujus, ut Veteres definire voluerunt, talis noscitur esse complexio. Justitia est habitus animi, pro communi utilitate servatus, suam cuique tribuens dignitatem.

Quid sit justitia.

Contra confusa & incerta prudentia utiliter adhibetur. Prudentia verò est rerum bonarum & malarum verax scientia. Contra adversa vel prospera remedialis opponitur fortitudo. Fortitudo autem est considerata periculorum susceptio, & laborum firma perpessio. Contra igitur illicitas & voluptates fervidas, moderatrix nobis temperantia suffragatur. Temperantia quippe est adversus libidinem, atque alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. His igitur munitionibus divinâ opitulatione concessis, velut quadruplici thorace circumdata, in hoc mundo mortifero salus animæ custoditur; nec potest à vitiis adiri, quæ tantâ meruit tuitione vallari.

Quid sit Prudentia.
Quid Fortitudo.
Quid Temperantia.

Sed hoc virtutum quadripertitum decus, trinâ (ut ita dixerim) parte completur. Prima est contemplatio, quæ aciem nostræ mentis extendit ad res subtilissimas intuēdas. Secunda, judicialis, quæ discretionem boni malique rationabili æstimatione pertractat. Tertia, memoria, cùm res inspectæ atque deliberatæ in animi penetralibus fida commendatione reponuntur; ut quasi in quodam conceptaculo suscipiamus, quæ frequenti meditatione combibimus. Vestiaria nostra cùm fuerint plena nihil capiunt: hoc thesaurarium non gravatur oneratum, sed cùm multa condiderit, sciendi desiderio plus requirit. Tetigimus supradictas partes quasi harmoniam tricordem. Tali enim numero delectatur anima: ipso etiam noscitur gaudere Divinitas.

Virtutes Cardinales per contemplationem, judicialem, & memoriam perficiuntur.

Solent cōmovere aliqui subtilissimas quæstiones dicentes: Si Divinitas perfectas & rationabiles animas creat, cur aut posito sensu vivunt infantes, aut juvenes inveniuntur excordes? Sed quis non intendat animas parvulorum imbecillitate corporis, nec officia sensuum, nec ministeria posse explicare membrorum? Ut si ignem angusto vase concludas, altum (ut illius moris est) nequit appetere; quia eum arctissimum obstaculum constat operire. Tunc enim unicuique rei facultas sua videtur suppetere, cùm illi nihil contrarium prævalet impedire. Sic & stultis juvenibus obviat, quòd aut imparilitate partium, aut crassitudine humorum materni uteri vitio suscepto, anima ineptâ nimis * habitatione deprimitur, & vim suam exercere non prævalet inconvenientis domicilii sede præpedita; quod stultis accidere hodieque conspicimus, quos Græci Μωρούς vocant. Nam ut de usuali quoque dicamus eventu, quàm multi morbis accedentibus, aut onerato cerebro, aut præcordiorum stupore confusi, acumen solitæ sapientiæ perdiderunt? Quanti etiam momentaneâ læsione mutati sunt? Nam & ipse, qui celeberrimè sapiens habetur, copioso prandio refertus, quàm facilè in crapulam dilapsus obtunditur, ut virum illum prudentissimè disserentem, difficilè vel vivum credas, quem se nec movere posse conspicias? Unum tamen certissimè scio, sapientes nimis felicissimos fieri, qui misericordiâ Domini à talibus adversitatibus redduntur alieni. Fortè sint & aliæ causæ, quæ rationabili animæ ad motus proprios explicandos adversùm ire videantur.

Quare infantes & juvenes excordes.

*MS. Aud. hebitudine.

Cæterùm [a] animæ nec crescunt cum parvulis, nec fatuis aliæ variâ discretione tribuuntur: sed sicut immortalitatem jugiter sumunt, ita & rationales esse generaliter sentiuntur. Parvulis cuim ratio crescit longâ meditatione, non anima. Nunc ad reliqua currente ordine transeamus.

Animæ non crescunt, nec fatuis aliæ varia discretione tribuuntur.

[a] Vide Tertullianum lib. de Anima.

CAPUT SEXTUM.

De naturalibus virtutibus Animæ.

Virtutes animæ naturales quinquepertitas Veteres esse voluerunt. Prima est in utraque parte sensibilis, quæ nobis tribuit intelligentiæ sensum, per * quam omnia incorporalia variâ imaginatione sentimus: facit etiam corporales vigere sensus, id est, visum, auditum, odoratum, gustum, & tactum, quo dura & mollia, lenia asperaque sentimus.

Virtutes animæ naturales quinquepertitæ.
*MS. Aud. quem.

Secunda, imperativa, quæ jubet organis corporalibus motus diversos, quos implere decreverit: hoc est, transferri de loco ad locum, voces edere, membra curvare. Hæc exempli causâ posuimus, ut in his similia dixisse videamur.

Tertia, principalis, cùm ab omni actu remoti, in otium reponimur, & corporalibus sensibus quietis profundius aliquid firmiusque tractamus. Hinc est, quòd ætate maturi, meliùs sapere judicantur: quia senescentibus membris, & corporalibus sensibus mollitis, * proximâ parte in consilium transeunt: ubi dum mens ampliùs occupatur, robustior virtute adunationis efficitur. Sed iterum desipiunt, cùm nimiâ debilitate deponuntur: quoniam datum est animabus ad tempus suorum sequi corporum necessitates.

* Aliàs, proxima.

Quarta, vitalis, id est, calor animi naturalis, qui nobis propter suum fervorem moderandum, auras æthereas hauriendo atque reddendo, vitam tribuit & salutem.

Quinta, delectatio, hoc est appetitus boni malique, quem sub jucunditate animus concupiscit.

Ecce iterum quadripertitâ subdivisione ad sustentationem corporis explicandam, pars ista refunditur. Prima est attractiva, rapiens de naturali, quod sibi necessarium sentit. Secunda, retentoria, assumpta retinens, donec ex his utilis decoctio procuretur. Tertia translativa, quæ accepta in aliud convertit atque transponit. Quarta expulsiva, quæ ut natura fiat libera, sibi nocitura depellit. Solvimus (ut datum est) quasi alium nodum: inclinavimus velut sextum collem; ut difficultatis cacumine deplanato, inoffensè ad reliqua gradiamur. Nunc ad originem animæ, quoniam difficultatibus plena est, cautissimè veniamus.

Quatuor potentiæ famulæ animæ vegetantis.

CAPUT SEPTIMUM.

De origine Animæ.

Légimus in conditione rerum, mox ut de limo terræ corpus effectum est, statim Dominum insufflasse, factumque esse Adam in animam viventem. Insufflavit enim, dictum est, ad exprimendam operis dignitatem; ut agnosceretur aliquid eximium, quod ejus ore prolatum est. Cæterùm hoc significat insufflatio ejus, quod mandatum & jussio. Nam insufflare quemadmodum potest, qui neque spiritum resolvit, neque buccas habet, quæ constat esse corporea? Hoc nonnulli secuti dixerunt, mox ut semen humanum coagulatum fuerit in vitalem substantiam, ilicò

Genes. 2. 7.
Insufflasse cur Deus dicatur.

licò creatas animas corporibus dari discretas atque perfectas. Medendi autem artifices quadragesimo die humanum atque mortale pecus animam dicunt accipere, cùm se in utero matris cœperit commovere.

Opinione quoque fertur aliquorum, quòd Creator ille potentissimus, sicut de corpore nostro semen carnis educit, ita & de animæ qualitate animam novam posse generari; quatenus originalis illius peccati, quod Catholica confitetur Ecclesia, per traducem delicti rea possit ostendi, nisi dono baptismatis fuerit absoluta. Nam quemadmodum infans, qui peccandi non habet votum, reus debeat ullatenus inveniri, nisi aliquâ ratione in ipsa origine animæ culpa videatur esse transfusa? Unde Pater Augustinus, religiosissimâ * dubitatione laudandus, nihil temerè dicit esse firmandum: sed in ipsius esse secreto, sicut & alia multa, quæ nostra non potest nosse mediocritas. Hoc autem veraciter fixeque credendum est, & Deum animas creare, & occultâ quadam ratione justissimè illis imputare, quòd primi hominis peccato teneantur obnoxiæ. Melius est enim in tam occultis causis confiteri ignorantiam, quàm periculosam assumere fortassis audaciam; cùm dicat Apostolus: *Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit?* Et iterum: *Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus.*

Peccatum originale per baptisma deletur, & quid sit.

* Ed. *devotione.*

Rom. 11. 34.

1. Cor. 13. 9.

Sed quoniam in hunc locum tenor nos disputationis adduxit, ut animas reas per traducem peccati generaliter esse diceremus, convenit animam Christi Domini in medium deducere, ne quis calumniosâ intentione perversus, simili eam putet conditione constrictam. Audiamus igitur originem ejus * sanctæ Mariæ semper Virgini digno præcone fuisse prophetatam; ait Angelus: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi* a *obumbrabit tibi; propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Quis, rogo, in hac majestate nascendi aut originalis peccati credat esse culpam, aut profanam aliquam carnis suspicetur offensam. Absque peccato sine dubio venit, qui erat omnium peccata soluturus: conceptus mystico inspiramine, natus ex Virgine. Nihil de Adam traxit, qui ut Adæ malum * vinceretur, advenit. Funis ille longissimus, quo nos ligabamur, abruptus est: torrens qui nos rapiebat, ibi siccatus est. Jura sua mors perdidit, dum conditio nostra vitam Redemptoris accepit. Nam primus homo posteris transmisit exitium: veniens Christus Dominus credentibus contulit regna cælorum. Per istum enim reparat * amissum statum, qui per illum perdiderat meritum. Natus in gloria, conversatus sine macula. Quid potuit de illo trahere, quem contrariâ venit actione destruere? Sanctæ origini vita sancta respondit. Qui sine peccato est genitus, nulla est mundi labe superatus. Suscepit verum hominem naturâ, non vitiis. Respuit quod Protoplastus deliquit, & assumpsit hominem purissimum, quem creavit: non peccatum suscipiens, sed carnem peccati sine aliqua injuria pollutionis assumens. Suavis quidem nimium mihi facta digressio est, dum suspiciones improbas amovere contendo. Sed

Anima Christi à peccato originali excepta.

*Ed. *sanctam.*

Luc. 1. 35.

*Ed. *solveretur.*

*MS. Aud. *amissa statuta.* Ed. *anima statum, quæ &c.*

a D. Cyprianus lib. de Nativitate Christi: Spiritu sancto obumbrante incendium originale extinctum est, &c.

dum ad aliud tendimus, * hic dicere multa non possumus. Restat nunc, ut ordinem & propositum prosequentes, de sede animæ dicere debeamus.

* MSS. *hinc.*

CAPUT OCTAVUM.

De Sede Animæ.

QUidam sedem animæ, quamvis sit in corpore toto diffusa, in corde esse voluerunt: dicentes, quòd ibi purissimus sanguis, & vitalis spiritus continetur, * ut inde etiam cogitationes sive bonas, sive malas exire confirment; quod animæ virtutem operari posse non dubium est.

Quibusdam placet animã in corde residere.

* MS. Aud. &c.

Plurimi autem in capite insidere manifestant (si fas est cum reverentia tamen dicere) ad similitudinem aliquam Divinitatis; quæ licet omnia ineffabili substantiâ suâ repleat, Scriptura tamen cælo insidere confirmat. Dignum enim fuit, ut arcem peteret, quæ se noverat cælesti operatione sublimem; & tali loco præ cæteris versari, unde reliqua membra debuissent competenti regimine gubernari. Nam & ipsa figura capitis * sphæra pulcherrima est, in qua sibi immortalis atque rationalis anima dignam faceret mansionem. Certè corporalia videamus. Ignis iste mortalis semper tendit ad summum, & quod habet subtilissimam naturam, ad superiora sine dubitatione festinat. Sunt & alia hujus credulitatis indicia. Nam cùm medendi peritissimi testam capitis humani, gravissimâ percussione confractam, in soliditatem pristinam revocare contendunt, membranam, quâ teneritudo cerebri communitur, à sanguinea fæce detergere cupientes, frequenter attingunt; quæ statim ut tacta fuerit, in tantum stuporem homo pervenit, ut vel percussus alibi graviter, sentire non possit: sed mox iterum, ut se manus à cerebri impressione suspenderit, ad intellectum consuetudinarium redit, vocem sensumque recipiens, quid de seipso jam agatur agnoscit. Quod in aliis utique membris non probatur accidere, quamvis * immanium vulnerum foveis excaventur. Additur etiam quòd & sano corpori ad hanc rem pertinentia non minima signa proveniunt. Nam cùm fuerit aliquis nimiâ indignatione flammatus, animumque suum æstu cogitationis accenderit, non fluctu viscerum, non pectoris commotione vexatur, sed statim capitis dolore percutitur; ut illic videatur anima fatigationis signa reliquisse, ubi magnâ visa est virtute contendere. Ibi etiam fieri absolutè sentimus animæ nostræ quosdam fluctus, quosdam impetus grandiores, ut antè oculos nostros veniant, quæ absentia nullus ignorat. Tendimus quidem vigorem animi in diversas partes multasque regiones, & phantasticâ imaginatione ad capitis nostri judicium perducitur, quod per diversas Mundi partes cognoscitur exquisitum. Denique oculos nostros defigimus omnino cogitantes, aurium sensus obstruitur, gustus cessat, nares * ab odoratibus vacant, lingua non habet vocem, & multis modis per talia signa cognoscitur anima in suis quodammodo cubiculis occupata. Hæc ergo, ut putatur, in edito constituta, quasi pro tribunali sedens, appetitorum suorum noscitur esse moderatrix, boni malique judex, ambigua discernens, noxia respuens, cùm tamen

Aliis, in capite.

* Ed. *Sphæroides.*

* MS. Aud. *in magnam vulnerum foveam.*

* MS. Aud. *non odorantur.*

LIII

ei gratia Divinitatis infulserit.

Status primi hominis ante, & post peccatum.

Fuit quidem in primo homine beatitudo naturalis, liberi arbitrii potens, & inviolata sententia: sed infelici transgressione deceptus, diabolicâ fraude perdidit, quod posteris traditurus acceperat; & ideo ad nos transmittere non potuit, quod amisit. Inde propagatus interitus, inde humani generis nutrita defectio, inde ignorantia rationi contraria, inde noxiæ curæ, inde pœnitenda consilia, inde obscurata cognitio, turpe desiderium, justitiæ neglectus, inde mille criminum lapsus, & plura nobis cum pecoribus communia, quæ Divinitas fecerat esse discreta.

Prænuntiat enim nobis (proh dolor) Solis discessio serenitatis adventum, futuras tempestates ventorum commotione dignoscimus, venturam sæculis ubertatem temporum ratione colligimus, lætitiam nobis interdum * ignati animi præsagitione promittimus. Sed quid tale ignorare potuisset anima, si ejus fuisset dignitas custodita? Depressa est justè ad ignorantiam, quæ scire voluit contumaciter vetita. Modò enim signis aut conjecturis sapit aliqua, quæ sine labore scire potuit universa. Illud tamen sanctâ conversatione putgata, Divinitatis auxilio recipit, quod insidiis decipientis amisit. Illuminata videt à Creatore, quæ fuscata non potest à semetipsa cognoscere. Narrata sunt de anima, quanta probantur esse concessa. Sed convenit, ut de ejus templo dicamus: quoniam illa imago Dei non patitur, ut corpori deformi conjuncta esse videatur.

* MS. Aud. *ignoratam.*

CAPUT NONUM.

De Positione Corporis.

De diversis partibus corporis, & de earum dispositione.

PRocerum animal, & in effigiem pulcherrimæ speculationis erectum, ad res supernas & rationabiles intuendas, cujus harmonica dispositio ingentia nobis sacramenta declarat. Inprimis caput nostrum sex ossibus compaginatum, in similitudinem cælestis sphæræ * rotundâ con avitate formatum est; ut senarium illum perfectissimum numerum sedes nostri cerebri, in cujus organo sapimus, contineret. Hinc & oculi, quasi factorum Testamentorum pulcherrima duo * volumina collocantur; ad quorum similitudinem omnia nobis combinata descendunt, ut aures, nares, labia, brachia, latera, crura, tibiæ, pedes. In hac enim mystica dualitate compago totius corporis continetur; & sicut illa Testamenta ad unum respiciunt, unum sapiunt: ita hæc officia in unam se convenientiam operationemque conjungunt. Sed hæc tamen parilitas pulcherrimâ distributione consociata, alterutrum sibi mutuat ornatum.

* MS. Aud. *rotunda concavatum.*

* Ed. *lumina.*

Sunt etiam singularia in medio constituta, ne in unam partem præjudicialiter * vergentia, alterâ competenti decore nudarent, nasus, os, guttur, pectus, umbilicus, & genitalium virga descendens, quæ laudabilia & honoranda monstrantur, quando in medio collocata consistunt. Capiti autem nostro, quod sensus capit universos, rectè cervix quasi quædam columna supponitur: docens nos religionem sanctam in unam fidei consistere validissimam firmitatem. Lingua quoque vocis nostræ decentissimum plectrum, data est ad sermonum nostrorum convenientiam temperandam, ut nos articulata verba ab animalium confusione distinguerent. Nec illud videatur incassum, quòd uni gutturi duæ serviunt digestiones; scilicet, ut omnis intellectus prudentis animæ, quasi cibus acceptus, & rationis calore decoctus, per gemina Testamentorum itinera competentibus tractatibus explicetur. Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fugâ (sicut alia animalia) corporis humani forma se prævalet vindicare; robustus illi thorax brachiaque concessa sunt, ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu * pectoris quasi quodam clypeo vindicaret. *a* Genitalia verò nostra in magnum * ministerium quis dubitet attributa? Unde, præstante Deo, hominis reparatio fœcunda procedit: unde mortales nesciunt habere defectum, quando personis pereuntibus, genus noscitur servari posse continuum. Decorum membrum, si non fuisset turpi libidine sordidatum. Quid enim illo pretiosius esset, si inde humanum genus sine culpa descenderet? Sic omnia præconialia creata sunt, si peccatis polluentibus non redderentur obscœna.

* Ed. *vergentia.*

* Ed. *corporis.*

* MS. Aud. *mysterium.*

Quot sint sensus corporis, & quæ eorum officia.

Hoc autem corpus animatum quinque sensibus administratur, ac regitur; qui licet sint communes cum belluis, à nobis tamen rationabili judicio meliùs distinguntur, atque complentur. Primus eorum, visus est, qui aëre illuminato colores recipit corporales, & in eis suas proprietates agnoscit. Aspectus enim est (ut Veteres definire maluerunt) vis animæ spiritalis, egrediens per oculi pupillam, res non adeò longinquas attingens, sed ad quas poterit pervenire, dijudicans: illud videns, ad quod destinatur ut videat. Nam si de interioribus suis oculi viderent, etiam seipsos sine dubitatione conspicerent. Hoc etiam Pater sensit Augustinus. Secundus, auditus est, qui concavis & cochleatis auribus sonos accipit, aëris verberationibus constrepantes, ratione dijudicans quid sit auditum. Tertius, odoratus est, qui diversos odores assumens, vim redolentium corporum, quasi quodam invisibili fumo naribus suscepto, competenti aspiramine perpendit. Quartus, est gustus, quo multarum rerum saporem palati dijudicatione cognoscimus. Quintus, est tactus, qui etiam cunctis membris communiter noscitur attributus. Elegantior nobis in manibus est, quæ singulariter datæ sunt ad multas cogitationes nostras * communiter explicandas. Altera enim per illas evenit firmior memoria; nam quod oblivisci possumus, istis scribentibus sine labore retinemus. Hæ sunt diversarum artium opifices, & pene totius nostræ operationis effectus. Nam quid prodesset sensum aliqua facienda concipere, si hæc laboriosa manus non probaretur implere? Nec illud arbitror prætereundum, quòd *b* pedes nostri manusque denariâ digitorum quantitate formantur; ut cursus vitæ nostræ atque operatio sacramenta cælestis Decalogi contineret: ne præter le-

* MS. *Jar. eminiter.*

Cur decem digiti in manibus, & pedibus.

a Genitalis membri dignitas. Vide Gregor. Nyssen. de fide. Lactantium lib. de opificio Dei cap. 13. Queri satis est homines impios ac prophanos summum nefas admittere, qui dignum & admirabile Dei opus ad propagandam successionem inexcogitabili ratione provisum & effectum, vel ad turpissimos quæstus, vel ad obscœnæ libidinis pudenda opera convertunt, ut jam nihil aliud ex re sanctissima petant, quàm inanem & sterilem voluptatem. Adde locum Deuteronomii cap. 25.

b Tale est illud, quod scribitur in symbolo fidei Judæorum pag. 30. affirmativa esse Mosis præcepta 248. quot hominum membra, id est, ossa à Medicis numerantur: & negantia esse 365. qui numerus est dierum anni.

gem Domini aut cogitare aliquid, aut agere deberemus. Facies ipsa prudentiæ parefacit indicia; in effigie nostra exeunt occultæ cogitationes, & ex hac parte cognoscitur, * qualis intus animus voluntasque versetur.

* MS. Aud. *quales intus anima voluntates volutet.*

Vultus à voluntate nominatur & quare.

Vultus siquidem noster, qui à voluntate nominatur, speculum quoddam est animæ suæ: quia quod substantialiter non cernitur, per ejus habitum evidentissimè declaratur. Quanta possint de membris ejus reliquis dici? Cur triginta duobus dentibus gingivarum nostrarum ordo clavatus sit? Quare cervix nostra septem nodis, spina viginti tribus spondylis colligatur? Costæ viginti quatuor radiis pro viscerum defensione flectantur: ne teneritudo illa interaneorum importunâ facillimè læderetur injuriâ? Nervi quàm congruâ dispersione corpus omne contineant? Quomodo venæ nutribili sanguine competenter irrigent membra? Quemadmodum ossa nos medullata corroborent? Cur unguibus nostris commune sit jugiter crescere cum capillis? Quàm decorè, quàm utiliter carnes nostras vestiat cutis; ut nec humor internus turpiter defluat, nec pulchritudo coloris subductâ venustate depereat?

Omnia membra corpori necessaria.

Sed cùm membra singula diversa corpori præbere videantur officia, aliudque nobis sublime, aliud mediocre, aliud sit in ultimo constitutum, in tantam complexionis gratiam convenerunt, ut omnia * sint necessaria, omnia probentur accommoda; sicut Apostolus ait, cùm Ecclesiam Dei studio charitatis adunaret: *Non potest dicere oculus manui: non es mihi necessaria; aut iterum caput pedibus: Non desidero operam vestram: sed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt; & quæ putamus ignobiliora esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus.* Deus enim ita temperavit corpus atque distribuit, ut membra inter se mutuis adjutoriis indigerent.

* Ed. *sibi.*

1. *Corint.* 12. 21. 22. 23.

Sed hoc, propter nimiam prolixitatem in summam dictum abundè sufficiat, nullum corporale animal in tantam mysteriorum significationem fuisse formatum. Debuit enim consilio summo fieri, quod videbatur rationabili animæ esse conjungendum. O summi Opificis creatura mirabilis, qui sic humani corporis lineamenta disposuit, ut si primi hominis non esset peccatis gravantibus onerata, magnis muneribus non fuisset exuta! Qualia enim meruit tunc habere libera, quæ nunc tot bona noscitur retinere damnata? Verùm ista caro, quamvis diversis vitiis appetatur, multisque vulneribus lacerata subjaceat: ipsa tamen est, quæ cæleste Psalterium canit, quæ gloriosos Martyres facit, quæ Conditorem suum visitata promeruit, quæ ipsam quoque vitalem crucem sancti Redemptoris accepit: meritò jam spiritalis futura creditur, quando & hìc mortalis tanto munere perfuncta gloriatur. Sic enim ista magna quidem natura, sed originali delicto peccatis quotidianis obnoxia, jejuniis, eleemosynis, assiduisque orationibus divinâ se suffragante gratiâ componit: sic emundatis sordibus peccatorum lucidam præparat mentem, ut suum suscipere mereatur Auctorem. Fit Dei templum,* quæ se criminibus non concessit hospitium. Credo divinâ miseratione provisum, ut corpus subderet animæ, animam sibi, * totumque salubriter ad Deum respiceret Creatorem.

Dignitas hominis.

* MS. Aud. *quem antea pro criminibus non meru t habere hospitem.*

* MS. Aud. *totamque reciperet creaturam.*

Peractis his quæ dicenda fuerunt, congruum videtur de animarum signis indiciisque disserere: quia licet earum substantia una esse videatur, longè tamen disparibus qualitatibus segregantur. Ac primùm dicamus, quemadmodum malorum hominum consuetudo moresque declarentur; quatenus quos interiùs videre non possumus, quibusdam indiciis extrinsecus approbemus.

CAPUT DECIMUM.

De cognoscendis malis hominibus.

OMnes igitur animæ sine rectâ fide teterrimæ sunt, ut Philosophorum, qui non Creatoris legem, sed humanum potiùs errorem sequuntur; & quamvis Doctores videantur esse mortalium, & se disciplinatum * cotibus nitantur abstergere, superstitionis tamen ærugines non declinant. Qualis enim dementia est, illum colere, quo melior est, & credere præstare posse, qui sibi non prævalet subvenire? Nihil enim cuiquam prodest vitasse noxias cupiditates, enervatam non amasse luxuriam, deceptricem fugisse fallaciam, alienum se à terrenis vitiis effecisse: quia necesse est laboret incassum, qui Remuneratorem bonorum omnium sibi reddit infensum. Cujus enim præceptis obediet, si Latorem legis ignoret? Graditur sine via, respicit sine lumine, cogitat sine sapientia, currit veloci gressu, nec reperit ad quod venire disponit. Hi possunt ad præsens florere, sed fructum non probantur inferre: quia gratia eorum non in radice viguit, sed in foliorum se tantum ostentatione * jactavit.

Animæ sine rectâ fide sunt teterrimæ.

* MS. Aud. *cantibus.*

In Philosophos Paganos invehitur.

* MSS. *jacuit.*

Nam & illi in eadem parte sunt, qui etsi rectè credunt, fœdis tamen sceleribus polluuntur: quoniam cùm se gravibus peccatis connectunt, à Creatore dissolvunt. Tunc immortalis anima fit mortua tenebris suis: incipit amare quod perit; incipit odisse quod vivit: virtutes odit, vitia semper affectat: & lamentabili obscuritate fuscata, rationem mundissimam non habet, quia in gurgitem se perversitatis immersit; mox ab antiquo hoste * captiva, ad vitia præceps agitur, & per corporis illecebras sumit de ejus obnoxietate victorias. Est enim ægra, & peccatis semper anxia: ipsa se condemnans, quam nullus accusat; ut meritò mors vitalis, ac vita mortalis, talibus provenisse dicatur. Hanc si Miserator ille respexerit, oculumque mentis corporeis excessibus obcæcatum fuerit illuminare dignatus, ad liberatricem pœnitudinem trahit, evadendi donat effectum, quæ pereundi primitùs videbatur habuisse desiderium. Tunc felicior, cùm fleverit: tunc celsior, cùm se prostraverit: lacrymis reparat, quod gaudendo perdiderat; & quæ ad hostem voluptatibus invitata pervenit, ad salutarem Dominum prosperrimè contristata festinat. Sed quamvis eas non sit fas hominibus intueri: tamen evidentibus indiciis suas qualitates aperiunt; ut & illas possimus advertere, de quibus aliquid non probamus audisse.

In peccatores invehitur.

* Ed. *capta.*

Conversio peccatoris describitur.

Malis nubilus vultus est in qualibet gratia corporali: mœsti etiam, cùm lætanter agunt, cùm paulò post pœniteant: deserti impetu voluptatis suæ, subitò in tristitiam redeunt: oculi interdum, supra quàm necesse est, commoventur: iterumque cogitantes infixi sunt, incerti, vagi, fluctuantes, ad omnia trepidi, de cunctorum voluntate suspensi, curis anxii, suspicionibus inquieti; alie-

Quæ sint indicia malorum hominum.

Quid sit Prudentia.

Contra confusa & incerta prudentia utiliter adhibetur. Prudentia verò est rerum bonarum & malarum verax scientia. Contra adversa vel prospera remedialis opponitur fortitudo. Fortitudo autem est considerata periculorum susceptio, & laborum firma perpessio. Contra igitur illicitas & voluptates fervidas, moderatrix nobis temperantia suffragatur. Temperantia quippe est adversus libidinem, atque alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. His igitur munitionibus divinâ opitulatione concessis, velut quadruplici thorace circumdata, in hoc mundo mortifero salus animæ custoditur; nec potest à vitiis adiri, quæ tantâ meruit tuitione vallari.

Quid Fortitudo.

Quid Temperantia.

Virtutes Cardinales per contemplationem, judicialem, & memoriam perficiuntur.

Sed hoc virtutum quadripertitum decus, trinâ (ut ita dixerim) parte completur. Prima est contemplatio, quæ aciem nostræ mentis extendit ad res subtilissimas intuêdas. Secunda, judicialis, quæ discretionem boni malique rationabili æstimatione pertractat. Tertia, memoria, cùm res inspectæ atque deliberatæ in animi penetralibus fida commendatione reponuntur; ut quasi in quodam conceptaculo suscipiamus, quæ frequenti meditatione combibimus. Vestiaria nostra cùm fuerint plena nihil capiunt: hoc thesaurarium non gravatur oneratum, sed cùm multa condiderit, sciendi desiderio plus requirit. Tetigimus supradictas partes quasi harmoniam tricordem. Tali enim numero delectatur anima: ipso etiam noscitur gaudere Divinitas.

Cur et infantes & juvenes excordes.

Solent cômovere aliqui subtilissimas quæstiones dicentes: Si Divinitas perfectas & rationabiles animas creat, cur aut posito sensu vivunt infantes, aut juvenes inveniuntur excordes? Sed quis non intendat animas parvulorum imbecillitate corporis, nec officia sensuum, nec ministeria posse explicare membrorum? Ut si ignem angusto vase concludas, altum (ut illius moris est) nequit appetere; quia eum arctissimum obstaculum constat operire. Tunc enim unicuique rei facultas sua videtur suppetere, cùm illi nihil contrarium prævalet impedire. Sic & stultis juvenibus obviat, quòd aut imparilitate partium, aut crassitudine humorum materni uteri vitio suscepto, anima ineptâ nimis * habitatione deprimitur, & vim suam exercere non prævalet inconvenientis domicilii sede præpedita; quod stultis accidere hodieque conspicimus, quos Græci Μωρούς vocant. Nam ut de usuali quoque dicamus eventu, quàm multi morbis accedentibus, aut onerato cerebro, aut præcordiorum stupore confusi, acumen solitæ sapientiæ perdiderunt? Quanti etiam momentaneâ læsione mutati sunt? Nam & ipse, qui celeberrimè sapiens habetur, copioso prandio refertus, quàm facilè in crapulam dilapsus obtunditur, ut virum illum prudentissimè disserentem, difficilè vel vivum credas, quem se nec movere posse conspicias? Unum tamen certissimè scio, sapientes nimis felicissimos fieri, qui misericordiâ Domini à talibus adversitatibus redduntur alieni. Forte sint & aliæ causæ, quæ rationabili animæ ad motus proprios explicandos adversùm ire videantur.

** MS. Aud hebetudine*

Animæ non crescunt, nec fatuis aliæ variâ discretione tribuuntur.

Cæterùm [a] animæ nec crescunt cum parvulis, nec fatuis aliæ variâ discretione tribuuntur: sed sicut immortalitatem jugiter sumunt, ita & rationales esse generaliter sentiuntur. Parvulis enim ratio crescit longâ meditatione, non anima. Nunc ad reliqua currente ordine transeamus.

CAPUT SEXTUM.

De naturalibus virtutibus Animæ.

Virtutes animæ naturales quinquepertitæ.

VIrtutes animæ naturales quinquepertitas Veteres esse voluerunt. Prima est in utraque parte sensibilis, quæ nobis tribuit intelligentiæ sensum, per * quam omnia incorporalia variâ imaginatione sentimus: facit etiam corporales vigere sensus, id est, visum, auditum, odoratum, gustum, & tactum, quo dura & mollia, lenia asperaque sentimus.

** MS. Aud. quem.*

Secunda, imperativa, quæ jubet organis corporalibus motus diversos, quos implere decreverit: hoc est, transferri de loco ad locum, voces edere, membra curvare. Hæc exempli causâ posuimus, ut in his similia dixisse videamur.

Tertia, principalis, cùm ab omni actu remoti, in otium reponimur, & corporalibus sensibus quietis profundius aliquid firmiusque tractamus. Hinc est, quòd ætate matuti, meliùs sapere judicantur: quia senescentibus membris, & corporalibus sensibus mollitis, * proximâ parte in consilium transeunt: ubi dum mens ampliùs occupatur, robustior virtute adunationis efficitur. Sed iterum desipiunt, cùm nimiâ debilitate deponuntur: quoniam datum est animabus ad tempus suorum sequi corporum necessitates.

** Aliàs, pro maxima.*

Quarta, vitalis, id est, calor animi naturalis, qui nobis propter suum fervorem moderandum, auras æthereas hauriendo atque reddendo, vitam tribuit & salutem.

Quinta, delectatio, hoc est appetitus boni malique, quem sub jucunditate animus concupiscit.

Quatuor potentiæ famulæ animæ vegetantis.

Ecce iterum quadripertitâ subdivisione ad sustentationem corporis explicandam, pars ista refunditur. Prima est attractiva, rapiens de naturali, quod sibi necessarium sentit. Secunda, retentoria, assumpta retinens, donec ex his utilis decoctio procuretur. Tertia translativa, quæ accepta in aliud convertit atque transponit. Quarta expulsiva, quæ ut natura fiat libera, sibi nocitura depellit. Solvimus (ut datum est) quasi alium nodum: inclinavimus velut sextum collem; ut difficultatis cacumine deplanato, inoffensè ad reliqua gradiamur. Nunc ad originem animæ, quoniam difficultatibus plena est, cautissimè veniamus.

CAPUT SEPTIMUM.

De origine Animæ.

Genes. 2. 7.

LEgimus in conditione rerum, mox ut de limo terræ corpus effectum est, statim Dominum insufflasse, factumque esse Adam in animam viventem. Insufflavit enim, dictum est, ad exprimendam operis dignitatem; ut agnosceretur aliquid eximium, quod ejus ore prolatum est. Cæterùm hoc significat insufflatio ejus, quod mandatum & jussio. Nam insufflare quemadmodum potest, qui neque spiritum resolvit, neque buccas habet, quæ constat esse corporea? Hoc nonnulli secuti dixerunt, mox ut semen humanum coagulatum fuerit in vitalem substantiam, ilicò

Insufflasse cur Deus dicatur.

licò

[a] Vide Tertullianum lib. de Anima.

licò creatas animas corporibus dari discretas atque perfectas. Medendi autem artifices quadragesimo die humanum atque mortale pecus animam dicunt accipere, cùm se in utero matris cæperit commovere.

Opinione quoque fertur aliquorum, quòd Creator ille potentissimus, sicut de corpore nostro semen carnis educit, ita & de animæ qualitate animam novam posse generari; quatenus originalis illius peccati, quod Catholica confitetur Ecclesia, per traducem delicti rea possit ostendi, nisi dono baptismatis fuerit absoluta. Nam quemadmodum infans, qui peccandi non habet votum, reus debeat ullatenus inveniri, nisi aliquâ ratione in ipsa origine animæ culpa videatur esse transfusa? Unde Pater Augustinus, religiosissimâ * dubitatione laudandus, nihil temerè dicit esse firmandum: sed in ipsius esse secreto, sicut & alia multa, quæ nostra non potest nosse mediocritas. Hoc autem veraciter fixeque credendum est, & Deum animas creare, & occultà quadam ratione justissimè illis imputare, quòd primi hominis peccato teneantur obnoxiæ. Melius est enim in tam occultis causis confiteri ignorantiam, quàm periculosam assumere fortassis audaciam; cùm dicat Apostolus: *Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit?* Et iterum: *Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus.*

Peccatum originale per baptisma deletur, & quid sit.

* Ed. devotione.

Rom. 11. 34.

1. Cor. 13. 9.

Sed quoniam in hunc locum tenor nos disputationis adduxit, ut animas reas per traducem peccati generaliter esse diceremus, convenit animam Christi Domini in medium deducere, ne quis calumniosâ intentione perversus, simili eam putet conditione constrictam. Audiamus igitur originem ejus * sanctæ Mariæ semper Virgini digno præcone fuisse prophetatam; ait Angelus: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi a obumbrabit tibi; propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Quis, rogo, in hac majestate nascendi aut originalis peccati credat esse culpam, aut profanam aliquam carnis suspicetur offensam. Absque peccato sine dubio venit, qui erat omnium peccata soluturus: conceptus mystico inspiramine, natus ex Virgine. Nihil de Adam traxit, qui ut Adæ malum * vinceretur, advenit. Funis ille longissimus, quo nos ligabamur, abruptus est: torrens qui nos rapiebat, ibi siccatus est. Jura sua mors perdidit, dum conditio nostra vitam Redemptoris accepit. Nam primus homo posteris transmisit exitium: veniens Christus Dominus credentibus contulit regna cælorum. Per istum enim reparat * amissum statum, qui per illum perdiderat meritum. Natus in gloria, conversatus sine macula. Quid potuit de illo trahere, quem contrariâ venit actione destruere? Sanctæ origini vita sancta respondit. Qui sine peccato est genitus, nulla est mundi labe superatus. Suscepit verum hominem naturâ, non vitiis. Respuit quod Protoplastus deliquit, & assumpsit hominem purissimum, quem creavit: non peccatum suscipiens, sed carnem peccati sine aliqua injuria pollutionis assumens. Suavis quidem nimium mihi facta digressio est, dum suspiciones improbas amovere contendo. Sed dum ad aliud tendimus, * hic dicere multa non possumus. Restat nunc, ut ordinem & propositum prosequentes, de sede animæ dicere debeamus.

Anima Christi à peccato originali excepta.

*Ed. sanctam.

Luc. 1. 35.

* Ed. solveretur.

* MS. Aud. amissa statuta. Ed. anima statum, quæ &c.

* MSS. hinc

a D. Cyprianus lib. de Nativitate Christi: Spiritu sancto obumbrante incendium originale extinctum est, &c.

CAPUT OCTAVUM.

De Sede Animæ.

Quidam sedem animæ, quamvis sit in corpore toto diffusa, in corde esse voluerunt: dicentes, quòd ibi purissimus sanguis, & vitalis spiritus continetur, * ut inde etiam cogitationes sive bonas, sive malas exire confirment; quod animæ virtutem operari posse non dubium est.

Quibusdam placet animã in corde residere.

* MS. Aud. &c.

Plurimi autem in capite insidere manifestant (si fas est cum reverentia tamen dicere) ad similitudinem aliquam Divinitatis; quæ licet omnia ineffabili substantiâ suâ repleat, Scriptura tamen cælo insidere confirmat. Dignum enim fuit, ut arcem peteret, quæ se noverat cælesti operatione sublimem; & tali loco præ cæteris versari, unde reliqua membra debuissent competenti regimine gubernari. Nam & ipsa figura capitis * sphæra pulcherrima est, in qua sibi immortalis atque rationalis anima dignam faceret mansionem. Certè corporalia videamus. Ignis iste mortalis semper tendit ad summum, & quod habet subtilissimam naturam, ad superiora sine dubitatione festinat. Sunt & alia hujus credulitatis indicia. Nam cùm medendi peritissimi testam capitis humani, gravissimâ percussione confractam, in soliditatem pristinam revocare contendunt, membranam, quâ teneritudo cerebri communitur, à sanguinea fæce detergere cupientes, frequenter attingunt; quæ statim ut tacta fuerit, in tantum stuporem homo pervenit, ut vel percussus alibi graviter, sentire non possit: sed mox iterum, ut se manus à cerebri impressione suspenderit, ad intellectum consuetudinarium redit, vocem sensumque recipiens, quid de seipso jam agatur agnoscit. Quod in aliis utique membris non probatur accidere, quamvis * immanium vulnerum foveis excaventur. Additur etiam quòd & sano corpori ad hanc rem pertinentia non minima signa proveniunt. Nam cùm fuerit aliquis nimiâ indignatione flammatus, animumque suum æstu cogitationis accenderit, non fluctu viscerum, non pectoris commotione vexatur, sed statim capitis dolore percutitur; ut illic videatur anima fatigationis signa reliquisse, ubi magnâ visa est virtute contendere. Ibi etiam fieri absolutè sentimus animæ nostræ quosdam fluctus, quosdam impetus grandiores, ut antè oculos nostros veniant, quæ absentia nullus ignorat. Tendimus quidem vigorem animi in diversas partes multasque regiones, & phantasticâ imaginatione ad capitis nostri judicium perducitur, quod per diversas Mundi partes cognoscitur exquisitum. Denique oculos nostros defigimus omnino cogitantes, aurium sensus obstruitur, gustus cessat, nares * ab odoratibus vacant, lingua non habet vocem, & multis modis per talia signa cognoscitur anima in suis quodammodo cubiculis occupata. Hæc ergo, ut putatur, in edito constituta, quasi pro tribunali sedens, appetitorum suorum noscitur esse moderatrix, boni malique judex, ambigua discernens, noxia respuens, cùm tamen

Aliis, in capite.

* Ed. Sphæroides.

* MS. Aud. in magnam vulnerum foveam.

* MS. Aud. non odorantur.

Quid sit Prudentia. Contra confusa & incerta prudentia utiliter adhibetur. Prudentia verò est rerum bonarum & malarum verax scientia. Contra adversa vel prospera remedialis opponitur fortitudo. *Quid Fortitudo.* Fortitudo autem est considerata periculorum susceptio, & laborum firma perpessio. Contra igitur illicitas & voluptates fervidas, moderatrix nobis temperantia suffragatur. *Quid Temperantia.* Temperantia quippe est adversus libidinem, atque alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. His igitur munitionibus divinâ opitulatione concessis, velut quadruplici thorace circumdata, in hoc mundo mortifero salus animæ custoditur; nec potest à vitiis adiri, quæ tantâ meruit tuitione vallari.

Virtutes Cardinales per contemplationem, judicialem, & memoriam perficiuntur. Sed hoc virtutum quadripertitum decus, trinâ (ut ita dixerim) parte completur. Prima est contemplatio, quæ aciem nostræ mentis extendit ad res subtilissimas intuêdas. Secunda, judicialis, quæ discretionem boni malique rationabili æstimatione pertractat. Tertia, memoria, cùm res inspectæ atque deliberatæ in animi penetralibus fida commendatione reponuntur; ut quasi in quodam conceptaculo suscipiamus, quæ frequenti meditatione combibimus. Vestiaria nostra cùm fuerint plena nihil capiunt: hoc thesaurarium non gravatur oneratum, sed cùm multa condiderit, sciendi desiderio plus requirit. Tetigimus supradictas partes quasi harmoniam tricordem. Tali enim numero delectatur anima: ipso etiam noscitur gaudere Divinitas.

Cur streinfantes & juvenes excordes. Solent cômovere aliqui subtilissimas quæstiones dicentes: Si Divinitas perfectas & rationabiles animas creat, cur aut posito sensu vivunt infantes, aut juvenes inveniuntur excordes? Sed quis non intendat animas parvulorum imbecillitate corporis, nec officia sensuum, nec ministeria posse explicare membrorum? Ut si ignem angusto vase concludas, altum (ut illius moris est) nequit appetere; quia eum arctissimum obstaculum constat operire. Tunc enim unicuique rei facultas sua videtur suppetere, cùm illi nihil contrarium prævalet impedire. Sic & stultis juvenibus obviat, quòd aut imparilitate partium, aut crassitudine humorum materni uteri vitio suscepto, anima ineptâ nimis * habitatione deprimitur, & vim suam exercere non prævalet inconvenientis domicilii sede præpedita; quod stultis accidere hodieque conspicimus, quos Græci Μωρούς vocant. Nam ut de usuali quoque dicamus eventu, quàm multi morbis accedentibus, aut onerato cerebro, aut præcordiorum stupore confusi, acumen solitæ sapientiæ perdiderunt? Quanti etiam momentaneâ læsione mutati sunt? Nam & ipse, qui celeberrimè sapiens habetur, copioso prandio refertus, quàm facilè in crapulam dilapsus obtunditur, ut virum illum prudentissimè differentem, difficilè vel vivum credas, quem se nec movere posse conspicias? Unum tamen certissimè scio, sapientes nimis felicissimos fieri, qui misericordiâ Domini à talibus adversitatibus redduntur alieni. Fortè sint & aliæ causæ, quæ rationabili animæ ad motus proprios explicandos adversùm ire videantur.

**MS. Aud. hebetudine.*

Animæ non crescunt, nec fatuis aliæ varia discretione tribuuntur. Cæterùm [a] animæ nec crescunt cum parvulis, nec fatuis aliæ variâ discretione tribuuntur: sed sicut immortalitatem jugiter sumunt, ita & rationales esse generaliter sentiuntur. Parvulis enim ratio crescit longâ meditatione, non anima. Nunc ad reliqua currente ordine transeamus.

[a] Vide Tertullianum lib. de Anima.

CAPUT SEXTUM.

De naturalibus virtutibus Animæ.

Virtutes animæ naturales quinquepertitæ. Virtutes animæ naturales quinquepertitas Veteres esse voluerunt. Prima est in utraque parte sensibilis, quæ nobis tribuit intelligentiæ sensum, per * quam omnia incorporalia variâ imaginatione sentimus: facit etiam corporales vigere sensus, id est, visum, auditum, odoratum, gustum, & tactum, quo dura & mollia, lenia asperaque sentimus.

**MS. S Aud. quem.*

Secunda, imperativa, quæ jubet organis corporalibus motus diversos, quos implere decreverit: hoc est, transferri de loco ad locum, voces edere, membra curvare. Hæc exempli causâ posuimus, ut in his similia dixisse videamur.

Tertia, principalis, cùm ab omni actu remoti, in otium reponimur, & corporalibus sensibus quietis profundius aliquid firmiusque tractamus. Hinc est, quòd ætate maturi, meliùs sapere judicantur: quia fenescentibus membris, & corporalibus sensibus mollitis, * proximâ parte in consilium transeunt: ubi dum mens ampliùs occupatur, robustior virtute adunationis efficitur. Sed iterum desipiunt, cùm nimiâ debilitate deponuntur: quoniam datum est animabus ad tempus suorum sequi corporum necessitates.

** Aliàs, pro maxima.*

Quarta, vitalis, id est, calor animi naturalis, qui nobis propter suum fervorem moderandum, auras æthereas hauriendo atque reddendo, vitam tribuit & salutem.

Quinta, delectatio, hoc est appetitus boni malique, quem sub jucunditate animus concupiscit.

Quatuor potentiæ famulæ animæ vegetantis. Ecce iterum quadripertitâ subdivisione ad sustentationem corporis explicandam, pars ista refunditur. Prima est attractiva, rapiens de naturali, quod sibi necessarium sentit. Secunda, retentoria, assumpta retinens, donec ex his utilis decoctio procuretur. Tertia translativa, quæ accepta in aliud convertit atque transponit. Quarta expulsiva, quæ ut natura fiat libera, sibi nocitura depellit. Solvimus (ut datum est) quasi alium nodum: inclinavimus velut sextum collem; ut difficultatis cacumine deplanato, inoffensè ad reliqua gradiamur. Nunc ad originem animæ, quoniam difficultatibus plena est, cautissimè veniamus.

CAPUT SEPTIMUM.

De origine Animæ.

Genes. 2. 7. Legimus in conditione rerum, mox ut de limo terræ corpus effectum est, statim Dominum insufflasse, factumque esse Adam in animam viventem. *Insufflasse cur Deus dicatur.* Insufflavit enim, dictum est, ad exprimendam operis dignitatem; ut agnosceretur aliquid eximium, quod ejus ore prolatum est. Cæterùm hoc significat insufflatio ejus, quod mandatum & jussio. Nam insufflare quemadmodum potest, qui neque spiritum resolvit, neque buccas habet, quæ constat esse corporea? Hoc nonnulli secuti dixerunt, mox ut semen humanum coagulatum fuerit in vitalem substantiam, ilicò

licò creatas animas corporibus dari discretas atque perfectas. Medendi autem artifices quadragesimo die humanum atque mortale pecus animam dicunt accipere, cùm se in utero matris cæperit commovere.

Peccatum originale per baptisma deletur, & quid sit.

Opinione quoque fertur aliquorum, quòd Creator ille potentissimus, sicut de corpore nostro semen carnis educit, ita & de animæ qualitate animam novam posse generari; quatenus originalis illius peccati, quod Catholica confitetur Ecclesia, per traducem delicti rea possit ostendi, nisi dono baptismatis fuerit absoluta. Nam quemadmodum infans, qui peccandi non habet votum, reus debeat ullatenus inveniri, nisi aliquâ ratione in ipsa origine animæ culpa videatur esse transfusa? Unde Pater Augustinus, religiosissimâ * dubitatione laudandus, nihil temerè dicit esse firmandum: sed in ipsius esse secreto, sicut & alia multa, quæ nostra non potest nosse mediocritas. Hoc autem veraciter fixeque credendum est, & Deum animas creare, & occultâ quadam ratione justissimè illis imputare, quòd primi hominis peccato teneantur obnoxiæ. Melius est enim in tam occultis causis confiteri ignorantiam, quàm periculosam assumere fortassis audaciam; cùm dicat Apostolus: *Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit?* Et iterum: *Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus.*

* Ed. *devotione.*

Rom. 11. 34.

1 Cor. 13. 9.

Anima Christi à peccato originali excepta.

Sed quoniam in hunc locum tenor nos disputationis adduxit, ut animas reas per traducem peccati generaliter esse diceremus, convenit animam Christi Domini in medium deducere, ne quis calumniosâ intentione perversus, simili eam putet conditione constrictam. Audiamus igitur originem ejus * sanctæ Mariæ semper Virgini digno præcone fuisse prophetatam; ait Angelus: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi* a *obumbrabit tibi; propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Quis, rogo, in hac majestate nascendi aut originalis peccati credat esse culpam, aut profanam aliquam carnis suspicetur offensam. Absque peccato sine dubio venit, qui erat omnium peccata soluturus: conceptus mystico inspiramine, natus ex Virgine. Nihil de Adam traxit, qui ut Adæ malum * vinceretur, advenit. Funis ille longissimus, quo nos ligabamur, abruptus est: torrens qui nos rapiebat, ibi siccatus est. Jura sua mors perdidit, dum conditio nostra vitam Redemptoris accepit. Nam primus homo posteris transmisit exitium: veniens Christus Dominus credentibus contulit regna cælorum. Per istum enim reparat * amissum statum, qui per illum perdiderat meritum. Natus in gloria, conversatus sine macula. Quid potuit de illo trahere, quem contrariâ venit actione destruere? Sanctæ origini vita sancta respondit. Qui sine peccato est genitus, nulla est mundi labe superatus. Suscepit verum hominem naturâ, non vitiis. Respuit quod Protoplastus deliquit, & assumpsit hominem purissimum, quem creavit: non peccatum suscipiens, sed carnem peccati sine aliqua injuria pollutionis assumens. Suavis quidem nimium mihi facta digressio est, dum suspiciones improbas amovere contendo. Sed dum ad aliud tendimus, * hîc dicere multa non possumus. Restat nunc, ut ordinem & propositum prosequentes, de sede animæ dicere debeamus.

* Ed. *sanctam.*

Luc. 1. 35.

* Ed. *solveretur.*

* MS. Aud. *amissa statuta* Ed. *anima statum, quæ &c.*

* MSS. *hinc.*

a D. Cyprianus lib. de Nativitate Christi: Spiritu sancto obumbrante incendium originale extinctum est, &c.

CAPUT OCTAVUM.

De Sede Animæ.

Quibusdam placet animā in corde residere.

Quidam sedem animæ, quamvis sit in corpore toto diffusa, in corde esse voluerunt; dicentes, quòd ibi purissimus sanguis, & vitalis spiritus continetur, * ut inde etiam cogitationes sive bonas, sive malas exire confirment; quod animæ virtutem operari posse non dubium est.

* MS. Aud. *&.*

Aliis, in capite.

Plurimi autem in capite insidere manifestant (si fas est cum reverentia tamen dicere) ad similitudinem aliquam Divinitatis; quæ licet omnia ineffabili substantiâ suâ repleat, Scriptura tamen cælo insidere confirmat. Dignum enim fuit, ut arcem peteret, quæ se noverat cælesti operatione sublimem; & tali loco præ cæteris versari, unde reliqua membra debuissent competenti regimine gubernari. Nam & ipsa figura capitis * sphæra pulcherrima est, in qua sibi immortalis atque rationalis anima dignam faceret mansionem. Certè corporalia videamus. Ignis iste mortalis semper tendit ad summum, & quod habet subtilissimam naturam, ad superiora sine dubitatione festinat. Sunt & alia hujus credulitatis indicia. Nam cùm medendi peritissimi testam capitis humani, gravissimâ percussione confractam, in soliditatem pristinam revocare contendunt, membranam, quâ teneritudo cerebri communitur, à sanguinea fæce detergere cupientes, frequenter attingunt; quæ statim ut tacta fuerit, in tantum stuporem homo pervenit, ut vel percussus alibi graviter, sentire non possit: sed mox iterum, ut se manus à cerebri impressione suspenderit, ad intellectum consuetudinarium redit, vocem sensumque recipiens, quid de seipso jam agatur agnoscit. Quod in aliis utique membris non probatur accidere, quamvis * immanium vulnerum foveis excaventur. Additur etiam quòd & sano corpori ad hanc rem pertinentia non minima signa proveniunt. Nam cùm fuerit aliquis nimiâ indignatione flammatus, animumque suum æstu cogitationis accenderit, non fluctu viscerum, non pectoris commotione vexatur, sed statim capitis dolore percutitur; ut illic videatur anima fatigationis signa reliquisse, ubi magnâ visa est virtute contendere. Ibi etiam fieri absolutè sentimus animæ nostræ quosdam fluctus, quosdam impetus grandiores, ut antè oculos nostros veniant, quæ absentia nullus ignorat. Tendimus quidem vigorem animi in diversas partes multasque regiones, & phantasticâ imaginatione ad capitis nostri judicium perducitur, quod per diversas Mundi partes cognoscitur exquisitum. Denique oculos nostros defigimus omnino cogitantes, aurium sensus obstruitur, gustus cessat, nares * ab odoratibus vacant, lingua non habet vocem, & multis modis per talia signa cognoscitur anima in suis quodammodo cubiculis occupata. Hæc ergo, ut putatur, in edito constituta, quasi pro tribunali sedens, appetitorum suorum noscitur esse moderatrix, boni malique judex, ambigua discernens, noxia respuens, cùm tamen

* Ed. *Sphæroides.*

* MS. Aud. *in magnam vulnerum foveam.*

* MS. Aud. *non odorantur.*

Quid sit Prudentia. Contra confusa & incerta prudentia utiliter adhibetur. Prudentia verò est rerum bonarum & malarum verax scientia. *Quid Fortitudo.* Contra adversa vel prospera remedialis opponitur fortitudo. Fortitudo autem est considerata periculorum susceptio, & laborum firma perpessio. *Quid Temperantia.* Contra igitur illicitas & voluptates fervidas, moderatrix nobis temperantia suffragatur. Temperantia quippe est adversus libidinem, atque alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. His igitur munitionibus divinâ opitulatione concessis, velut quadruplici thorace circumdata, in hoc mundo mortifero salus animæ custoditur; nec potest à vitiis adiri, quæ tantâ meruit tuitione vallari.

Virtutes Cardinales per contemplationem, judicialem, & memoriam perficiuntur. Sed hoc virtutum quadripertitum decus, trinâ (ut ita dixerim) parte completur. Prima est contemplatio, quæ aciem nostræ mentis extendit ad res subtilissimas intuēdas. Secunda, judicialis, quæ discretionem boni malique rationabili æstimatione pertractat. Tertia, memoria, cùm res inspectæ atque deliberatæ in animi penetralibus fida commendatione reponuntur; ut quasi in quodam conceptaculo suscipiamus, quæ frequenti meditatione combibimus. Vestiaria nostra cùm fuerint plena nihil capiunt: hoc thesaurarium non gravatur oneratum, sed cùm multa condiderit, sciendi desiderio plus requirit. Tetigimus supradictas partes quasi harmoniam tricordem. Tali enim numero delectatur anima: ipso etiam noscitur gaudere Divinitas.

Quare infantes & juvenes excordes. Solent commovere aliqui subtilissimas quæstiones dicentes: Si Divinitas perfectas & rationabiles animas creat, cur aut posito sensu vivunt infantes, aut juvenes inveniuntur excordes? Sed quis non intendat animas parvulorum imbecillitate corporis, nec officia sensuum, nec ministeria posse explicare membrorum? Ut si ignem angusto vase concludas, altum (ut illius moris est) nequit appetere; quia eum arctissimum obstaculum constat operire. Tunc enim unicuique rei facultas sua videtur suppetere, cùm illi nihil contrarium prævalet impedire. Sic & stultis juvenibus obviat, quòd aut imparilitate partium, aut crassitudine humorum materni uteri vitio suscepto, anima ineptâ nimis * habitatione deprimitur, & vim suam exercere non prævalet inconvenientis domicilii sede præpedita; quod stultis accidere hodieque conspicimus, quos Græci Μωρούς vocant. Nam ut de usuali quoque dicamus eventu, quàm multi morbis accedentibus, aut onerato cerebro, aut præcordiorum stupore confusi, acumen solitæ sapientiæ perdiderunt? Quanti etiam momentaneâ læsione mutati sunt? Nam & ipse, qui celeberrimè sapiens habetur, copioso prandio refertus, quàm facilè in crapulam dilapsus obtunditur, ut virum illum prudentissimè differentem, difficilè vel vivum credas, quem se nec movere posse conspicias? Unum tamen certissimè scio, sapientes nimis felicissimos fieri, qui misericordiâ Domini à talibus adversitatibus redduntur alieni. Fortè sint & aliæ causæ, quæ rationabili animæ ad motus proprios explicandos adversùm ire videantur.

**MS. Aud. hebetudine*

Animæ non crescunt; nec fatuis aliæ variâ discretione tribuuntur. Cæterùm [a] animæ nec crescunt cum parvulis, nec fatuis aliæ variâ discretione tribuuntur: sed sicut immortalitatem jugiter sumunt, ita & rationales esse generaliter sentiuntur. Parvulis enim ratio crescit longâ meditatione, non anima. Nunc ad reliqua currente ordine transeamus.

[a] Vide Tertullianum lib. de Anima.

CAPUT SEXTUM.

De naturalibus virtutibus Animæ.

Virtutes animæ naturales quinquepertitæ. Virtutes animæ naturales quinquepertitas Veteres esse voluerunt. Prima est in utraque parte sensibilis, quæ nobis tribuit intelligentiæ sensum, per * quam omnia incorporalia variâ imaginatione sentimus: facit etiam corporales vigere sensus, id est, visum, auditum, odoratum, gustum, & tactum, quo dura & mollia, lenia asperaque sentimus.

**MS.S Aud. quem.*

Secunda, imperativa, quæ jubet organis corporalibus motus diversos, quos implere decreverit: hoc est, transferri de loco ad locum, voces edere, membra curvare. Hæc exempli causâ posuimus, ut in his similia dixisse videamur.

Tertia, principalis, cùm ab omni actu remoti, in otium reponimur, & corporalibus sensibus quietis profundius aliquid firmiusque tractamus. Hinc est, quòd ætate maturi, meliùs sapere judicantur: quia senescentibus membris, & corporalibus sensibus mollitis, * proximâ parte in consilium transeunt: ubi dum mens ampliùs occupatur, robustior virtute adunationis efficitur. Sed iterum desipiunt, cùm nimiâ debilitate deponuntur: quoniam datum est animabus ad tempus suorum sequi corporum necessitates.

** Aliàs, pro maxima.*

Quarta, vitalis, id est, calor animi naturalis, qui nobis propter suum fervorem moderandum, auras æthereas hauriendo atque reddendo, vitam tribuit & salutem.

Quinta, delectatio, hoc est appetitus boni malique, quem sub jucunditate animus concupiscit.

Quatuor potentiæ famulæ animæ vegetantis. Ecce iterum quadripertitâ subdivisione ad sustentationem corporis explicandam, pars ista refunditur. Prima est attractiva, rapiens de naturali, quod sibi necessarium sentit. Secunda, retentoria, assumpta retinens, donec ex his utilis decoctio procuretur. Tertia translativa, quæ accepta in aliud convertit atque transponit. Quarta expulsiva, quæ ut natura fiat libera, sibi nocitura depellit. Solvimus (ut datum est) quasi alium nodum: inclinavimus velut sextum collem; ut difficultatis cacumine deplanato, inoffensè ad reliqua gradiamur. Nunc ad originem animæ, quoniam difficultatibus plena est, cautissimè veniamus.

CAPUT SEPTIMUM.

De origine Animæ.

Genes. 2. 7. Legimus in conditione rerum, mox ut de limo terræ corpus effectum est, statim Dominum insufflasse, factumque esse Adam in animam viventem. *Insufflasse cur Deus dicatur.* Insufflavit enim, dictum est, ad exprimendam operis dignitatem; ut agnosceretur aliquid eximium, quod ejus ore prolatum est. Cæterùm hoc significat insufflatio ejus, quod mandatum & jussio. Nam insufflare quemadmodum potest, qui neque spiritum resolvit, neque buccas habet, quæ constat esse corporea? Hoc nonnulli secuti dixerunt, mox ut semen humanum coagulatum fuerit in vitalem substantiam, il-

licò

licò creatas animas corporibus dari discretas atque perfectas. Medendi autem artifices quadragesimo die humanum atque mortale pecus animam dicunt accipere, cùm se in utero matris cœperit commovere.

Peccatum originale per baptisma deletur, & quid sit. Opinione quoque fertur aliquorum, quòd Creator ille potentissimus, sicut de corpore nostro semen carnis educit, ita & de animæ qualitate animam novam posse generari; quatenus originalis illius peccati, quod Catholica confitetur Ecclesia, per traducem delicti rea possit ostendi, nisi dono baptismatis fuerit absoluta. Nam quemadmodum infans, qui peccandi non habet votum, reus debeat ullatenus inveniri, nisi aliquâ ratione in ipsa origine animæ culpa videatur esse transfusa? Unde Pater Augustinus, religiosissimâ * dubitatione laudandus, nihil temerè dicit esse firmandum: sed in ipsius esse secreto, sicut & alia multa, quæ nostra non potest nosse mediocritas. Hoc autem veraciter fixeque credendum est, & Deum animas creare, & occultâ quadam ratione justissimè illis imputare, quòd primi hominis peccato teneantur obnoxiæ. Melius est enim in tam occultis causis confiteri ignorantiam, quàm periculosam assumere fortassis audaciam; cùm dicat Apostolus: *Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit?* Et iterum: *Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus.*

* Ed. *devotione.*

Rom. 11. 34.

1. Cor. 13. 9.

Anima Christi à peccato originali excepta. Sed, quoniam in hunc locum tenor nos disputationis adduxit, ut animas reas per traducem peccati generaliter esse diceremus, convenit animam Christi Domini in medium deducere, ne quis calumniosa intentione perversus, simili eam putet conditione constrictam. Audiamus igitur originem ejus * sanctæ Mariæ semper Virgini digno præcone fuisse prophetatam; ait Angelus: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi* a *obumbrabit tibi; propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Quis, rogo, in hac majestate nascendi aut originalis peccati credat esse culpam, aut profanam aliquam carnis suspicetur offensam. Absque peccato sine dubio venit, qui erat omnium peccata soluturus: conceptus mystico inspiramine, natus ex Virgine. Nihil de Adam traxit, qui ut Adæ malum * vinceretur, advenit. Funis ille longissimus, quo nos ligabamur, abruptus est: torrens qui nos rapiebat, ibi siccatus est. Jura sua mors perdidit, dum conditio nostra vitam Redemptoris accepit. Nam primus homo posteris transmisit exitium: veniens Christus Dominus credentibus contulit regna cælorum. Per istum enim reparat * amissum statum, qui per illum perdiderat meritum. Natus in gloria, conversatus sine macula. Quid potuit de illo trahere, quem contrariâ venit actione destruere? Sanctæ origini vita sancta respondit. Qui sine peccato est genitus, nulla est mundi labe superatus. Suscepit verum hominem naturâ, non vitiis. Respuit quod Protoplastus deliquit, & assumpsit hominem purissimum, quem creavit: non peccatum suscipiens, sed carnem peccati sine aliqua injuria pollutionis assumens. Suavis quidem nimium mihi facta digressio est, dum suspiciones improbas amovere contendo. Sed dum ad aliud tendimus, * hic dicere multa non possumus. Restat nunc, ut ordinem & propositum prosequentes, de sede animæ dicere debeamus.

* Ed. *sanctam.*

Luc. 1. 35.

* Ed. *solveretur.*

* MS. Aud. *amissa statuta.* Ed. *anima statum, quæ &c.*

* MSS. *hæc.*

a D. Cyprianus lib. de Nativitate Christi: Spiritu sancto obumbrante incendium originale extinctum est, &c.

CAPUT OCTAVUM.

De Sede Animæ.

Quibusdam placet animā in corde residere. Quidam sedem animæ, quamvis sit in corpore toto diffusa, in corde esse voluerunt: dicentes, quòd ibi purissimus sanguis, & vitalis spiritus continetur, * ut inde etiam cogitationes sive bonas, sive malas exire confirment; quod animæ virtutem operari posse non dubium est.

* MS. Aud. *&.*

Aliis, in capite. Plurimi autem in capite insidere manifestant (si fas est cum reverentia tamen dicere) ad similitudinem aliquam Divinitatis; quæ licet omnia ineffabili substantiâ suâ repleat, Scriptura tamen cælo insidere confirmat. Dignum enim fuit, ut arcem peteret, quæ se noverat cælesti operatione sublimem; & tali loco præ cæteris versari, unde reliqua membra debuissent competenti regimine gubernari. Nam & ipsa figura capitis * sphæra pulcherrima est, in qua sibi immortalis atque rationalis anima dignam faceret mansionem. Certè corporalia videamus. Ignis iste mortalis semper tendit ad summum, & quod habet subtilissimam naturam, ad superiora sine dubitatione festinat. Sunt & alia hujus credulitatis indicia. Nam cùm medendi peritissimi testam capitis humani, gravissimâ percussione confractam, in soliditatem pristinam revocare contendunt, membranam, quâ teneritudo cerebri communitur, à sanguinea fæce detergere cupientes, frequenter attingunt; quæ statim ut tacta fuerit, in tantum stuporem homo pervenit, ut vel percussus alibi graviter, sentire non possit: sed mox iterum, ut se manus à cerebri impressione suspenderit, ad intellectum consuetudinarium redit, vocem sensumque recipiens, quid de seipso jam agatur agnoscit. Quod in aliis utique membris non probatur accidere, quamvis * immanium vulnerum foveis excaventur. Additur etiam quòd & sano corpori ad hanc rem pertinentia non minima signa proveniunt. Nam cùm fuerit aliquis nimiâ indignatione flammatus, animumque suum æstu cogitationis accenderit, non fluctu viscerum, non pectoris commotione vexatur, sed statim capitis dolore percutitur; ut illic videatur anima fatigationis signa reliquisse, ubi magnâ visa est virtute contendere. Ibi etiam fieri absolutè sentimus animæ nostræ quosdam fluctus, quosdam impetus grandiores, ut antè oculos nostros veniant, quæ absentia nullus ignorat. Tendimus quidem vigorem animi in diversas partes multasque regiones, & phantasticâ imaginatione ad capitis nostri judicium perducitur, quod per diversas Mundi partes cognoscitur exquisitum. Denique oculos nostros defigimus omnino cogitantes, aurium sensus obstruitur, gustus cessat, nares * ab odoratibus vacant, lingua non habet vocem, & multis modis per talia signa cognoscitur anima in suis quodammodo cubiculis occupata. Hæc ergo, ut putatur, in edito constituta, quasi pro tribunali sedens, appetitorum suorum noscitur esse moderatrix, boni malique judex, ambigua discernens, noxia respuens, cùm tamen

* Ed. *Sphæroides.*

* MS. Aud. *in magnam vulnerum foveam.*

* MS. Aud. *non odorantur.*

ci gratia Divinitatis infulserit.

Status primi hominis ante, & post peccatum.

Fuit quidem in primo homine beatitudo naturalis, liberi arbitrii potens, & inviolata sententia: sed infelici transgressione deceptus, diabolicâ fraude perdidit, quod posteris traditurus acceperat; & ideo ad nos transmittere non potuit, quod amisit. Inde propagatus interitus, inde humani generis nutrita defectio, inde ignorantia rationi contraria, inde noxiæ curæ, inde pœnitenda consilia, inde obscurata cognitio, turpe desiderium, justitiæ neglectus, inde mille criminum lapsus, & plura nobis cum pecoribus communia, quæ Divinitas fecerat esse discreta.

Prænuntiat enim nobis (proh dolor) Solis discessio serenitatis adventum, futuras tempestates ventorum commotione dignoscimus, venturam sæculis ubertatem temporum ratione colligimus, lætitiam nobis interdum * ignari animi præsagitione promittimus. Sed quid tale ignorare potuisset anima, si ejus fuisset dignitas custodita? Depressa est justè ad ignorantiam, quæ scire voluit contumaciter vetita. Modò enim signis aut conjecturis sapit aliqua, quæ sine labore scire potuit universa. Illud tamen sanctâ conversatione purgata, Divinitatis auxilio recipit, quod insidiis decipientis amisit. Illuminata videt à Creatore, quæ fuscata non potest à semetipsa cognoscere. Narrata sunt de anima, quanta probantur esse concessa. Sed convenit, ut de ejus templo dicamus: quoniam illa imago Dei non patitur, ut corpori deformi conjuncta esse videatur.

* MS. Aud. *ignoratam.*

CAPUT NONUM.

De Positione Corporis.

De diversis partibus corporis, & de earum dispositione.

PRocerum animal, & in effigiem pulcherrimæ speculationis erectum, ad res supernas & rationabiles intuendas, cujus harmonica dispositio ingentia nobis sacramenta declarat. Inprimis caput nostrum sex ossibus compaginatum, in similitudinem cælestis sphæræ * rotundâ concavitate formatum est; ut senarium illum perfectissimum numerum sedes nostri cerebri, in cujus organo sapimus, contineret. Hinc & oculi, quasi sacrorum Testamentorum pulcherrima duo * volumina collocantur; ad quorum similitudinem omnia nobis combinata descendunt, ut aures, nares, labia, brachia, latera, crura, tibiæ, pedes. In hac enim mystica dualitate compago totius corporis continetur; & sicut illa Testamenta ad unum respiciunt, unum sapiunt: ita hæc officia in unam se convenientiam operationemque conjungunt. Sed hæc tamen parilitas pulcherrimâ distributione consociata, alterutrum sibi mutuat ornatum.

* MS. Aud. *rotunda concavum.*

* Ed. *lumina.*

Sunt etiam singularia in medio constituta, ne in unam partem præjudicialiter * vergentia, alterā competenti decore nudarent, nasus, os, guttur, pectus, umbilicus, & genitalium virga descendens, quæ laudabilia & honoranda monstrantur, quando in medio collocata consistunt. Capiti autem nostro, quod sensus capit universos, rectè cervix quasi quædam columna supponitur: docens nos religionem sanctam in unam fidei consistere validissimam firmitatem. Lingua quoque vocis nostræ decentissimum plectrum, data est ad sermonum nostrorum convenientiam temperandam, ut nos articulata verba ab animalium confusione distinguerent. Nec illud videatur incassum, quòd uni gutturi duæ serviunt digestiones; scilicet, ut omnis intellectus prudentis animæ, quasi cibus acceptus, & rationis calore decoctus, per gemina Testamentorum itinera competentibus tractatibus explicetur. Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fugâ (sicut alia animalia) corporis humani forma se prævalet vindicare; robustus illi thorax brachiaque concessa sunt, ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu * pectoris quasi quodam clypeo vindicaret. *a* Genitalia verò nostra in magnum * ministerium quis dubitet attributa? Unde, præstante Deo, hominis reparatio fœcunda procedit: unde mortales nesciunt habere defectum, quando personis pereuntibus, genus noscitur servari posse continuum. Decorum membrum, si non fuisset turpi libidine sordidatum. Quid enim illo pretiosius esset, si inde humanum genus sine culpa descenderet? Sic omnia præconialia creata sunt, si peccatis polluentibus non redderentur obscœna.

* Ed. *urgentia.*

* Ed. *corpore.*

* MS. Aud. *mysterium.*

Quot sint sensus corporis, & quæ eorum officia.

Hoc autem corpus animatum quinque sensibus administratur, ac regitur; qui licet sint communes cum belluis, à nobis tamen rationabili judicio meliùs distinguntur, atque complentur. Primus eorum, visus est, qui aëre illuminato colores recipit corporales, & in eis suas proprietates agnoscit. Aspectus enim est (ut Veteres definire maluerunt) vis animæ spiritalis, egrediens per oculi pupillam, res non adeò longinquas attingens, sed ad quas poterit pervenire, dijudicans: illud videns, ad quod destinatur ut videat. Nam si de interioribus suis oculi viderent, etiam seipsos sine dubitatione conspicerent. Hoc etiam Pater sensit Augustinus. Secundus, auditus est, qui concavis & cochleatis auribus sonos accipit, aëris verberationibus concrepantes, ratione dijudicans quid sit auditum. Tertius, odoratus est, qui diversos odores assumens, vim redolentium corporum, quasi quodam invisibili fumo naribus suscepto, competenti aspiramine perpendit. Quartus, est gustus, quo multarum rerum saporem palati dijudicatione cognoscimus. Quintus, est tactus, qui etiam cunctis membris communiter noscitur attributus. Elegantior nobis in manibus est, quæ singulariter datæ sunt ad multas cogitationes nostras * communiter explicandas. Altera enim per illas evenit firmior memoria; nam quod oblivisci possumus, istis scribentibus sine labore retinemus. Hæ sunt diversarum artium opifices, & pene totius nostræ operationis effectus. Nam quid prodesset sensum aliqua facienda concipere, si hæc laboriosa manus non probaretur implere? Nec illud arbitror prætereundum, quòd *b* pedes nostri manusque denariâ digitorum quantitate formantur; ut cursus vitæ nostræ atque operatio sacramenta cælestis Decalogi contineret: ne præter le-

* MS. Jar. *comiter.*

Cur decem digiti in manibus, & pedibus.

a Genitalis membri dignitas. Vide Gregor. Nyssen. de fide. Lactantium lib. de opificio Dei cap. 13. Queri satis est homines impios ac prophanos summum nefas admittere, qui dignum & admirabile Dei opus ad propagandam successionem inexcogitabili ratione provisum & effectum, vel ad turpissimos quæstus, vel ad obscœnæ libidinis pudenda opera convertunt, ut jam nihil aliud ex re sanctissima petant, quàm inanem & sterilem voluptatem. Adde locum Deuteronomii cap. 25.

b Tale est illud, quod scribitur in symbolo fidei Judæorum pag. 10. affirmativa esse Mosis præcepta 248. quot hominum membra, id est, ossa à Medicis numerantur: & negantia esse 365. qui numerus est dierum anni.

gem Domini aut cogitare aliquid, aut agere deberemus. Facies ipsa prudentiæ patefacit indicia; in effigie nostra exeunt occultæ cogitationes, & ex hac parte cognoscitur, * qualis intus animus voluntasque versetur.

* MS. Aud. *quales intus anima voluntates volutet.*

Vultus à voluntate nominatur & quare.

Vultus siquidem noster, qui à voluntate nominatur, speculum quoddam est animæ suæ: quia quod substantialiter non cernitur, per ejus habitum evidentissimè declaratur. Quanta possint de membris ejus reliquis dici? Cur triginta duobus dentibus gingivarum nostrarum ordo clavatus sit? Quare cervix nostra septem nodis, spina viginti tribus spondylis colligatur? Costæ viginti quatuor radiis pro viscerum defensione flectantur: ne teneritudo illa interaneorum importunâ facillimè læderetur injuriâ? Nervi quàm congruâ dispersione corpus omne contineant? Quomodo venæ nutribili sanguine competenter irrigent membra? Quemadmodum ossa nos medullata corroborent? Cur unguibus nostris commune sit jugiter crescere cum capillis? Quàm decorè, quàm utiliter carnes nostras vestiat cutis; ut nec humor internus turpiter defluat, nec pulchritudo coloris subductâ venustate depereat?

Omnia membra corpori necessaria.

Sed cùm membra singula diversa corpori præbere videantur officia, aliudque nobis sublime, aliud mediocre, aliud sit in ultimo constitutum, in tantam complexionis gratiam convenerunt, ut omnia * sint necessaria, omnia probentur accommoda; sicut Apostolus ait, cùm Ecclesiam Dei studio charitatis adunaret: *Non potest dicere oculus manui: non es mihi necessaria; aut iterum caput pedibus: Non desidero operam vestram: sed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt; & quæ putamus ignobiliora esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus.* Deus enim ita temperavit corpus atque distribuit, ut membra inter se mutuis adjutoriis indigerent.

* Ed. *sibi.*

1. Corint. 12. 21. 22. 23.

Sed hoc, propter nimiam prolixitatem in summam dictum abundè sufficiat, nullum corporale animal in tantam mysteriorum significationem fuisse formatum. Debuit enim consilio summo fieri, quod videbatur rationabili animæ esse conjungendum. O summi Opificis creatura mirabilis, qui sic humani corporis lineamenta disposuit, ut si primi hominis non esset peccatis gravantibus onerata, magnis muneribus non fuisset exuta! Qualia enim meruit tunc habere libera, quæ nunc tot bona noscitur retinere damnata? Verùm ista caro, quamvis diversis vitiis appetatur, multisque vulneribus lacerata subjaceat: ipsa tamen est, quæ cæleste Psalterium canit, quæ gloriosos Martyres facit, quæ Conditorem suum visitata promeruit, quæ ipsam quoque vitalem crucem sancti Redemptoris accepit: meritò jam spiritalis futura creditur, quando & hîc mortalis tanto munere perfuncta gloriatur. Sic enim ista magna quidem natura, sed originali delicto peccatis quotidianis obnoxia, jejuniis, eleemosynis, assiduisque orationibus divinâ se suffragante gratiâ componit: sic emundatis sordibus peccatorum lucidam præparat mentem, ut suum suscipere mereatur Auctorem. Fit Dei templum, * quæ se criminibus non concessit hospitium. Credo divinâ miseratione provisum, ut corpus subderet animæ, animam sibi, * totumque salubriter ad Deum respiceret Creatorem.

Dignitas hominis.

* MS. Aud. *quem antea pro criminibus non meruit habere hospitem.*

* MS. Aud. *totamque reciperet creaturam.*

Peractis his quæ dicenda fuerunt, congruum videtur de animarum signis indiciisque disserere: quia licet earum substantia una esse videatur, longè tamen disparibus qualitatibus segregantur. Ac primùm dicamus, quemadmodum malorum hominum consuetudo moresque declarentur; quatenus quos interiùs videre non possumus, quibusdam indiciis extrinsecus approbemus.

CAPUT DECIMUM.

De cognoscendis malis hominibus.

Omnes igitur animæ sine rectâ fide teterrimæ sunt, ut Philosophorum, qui non Creatoris legem, sed humanum potiùs errorem sequuntur; & quamvis Doctores videantur esse mortalium, & se disciplinatum * coribus nitantur abstergere, superstitionis tamen ærugines non declinant. Qualis enim dementia est, illum colere, quo melior est, & credere præstare posse, qui sibi non prævalet subvenire? Nihil enim cuiquam prodest vitasse noxias cupiditates, enervatam non amasse luxuriam, deceptricem fugisse fallaciam, alienum se à terrenis vitiis effecisse: quia necesse est laboret incassum, qui Remuneratorem bonorum omnium sibi reddit infensum. Cujus enim præceptis obediet, si Latorem legis ignoret? Graditur sine via, respicit sine lumine, cogitat sine sapientia, currit veloci gressu, nec reperit ad quod venire disponit. Hi possunt ad præsens florere, sed fructum non probantur inferre: quia gratia eorum non in radice viguit, sed in foliorum se tantum ostentatione * jactavit.

Animæ sine rectâ fide sunt teterrimæ.

* MS. Aud. *cantibus.*

In Philosophos Paganos invehitur.

* MSS. *jacuit.*

Nam & illi in eadem parte sunt, qui etsi rectè credunt, fœdis tamen sceleribus polluuntur: quoniam cùm se gravibus peccatis connectunt, à Creatore dissolvunt. Tunc immortalis anima fit mortua tenebris suis: incipit amare quod perit: incipit odisse quod vivit: virtutes odit, vitia semper affectat: & lamentabili obscuritate fuscata, rationem mundissimam non habet, quia in gurgitem se perversitatis immersit; mox ab antiquo hoste * captiva, ad vitia præceps agitur, & per corporis illecebras sumit de ejus obnoxietate victorias. Est enim ægra, & peccatis semper anxia: ipsa se condemnans, quam nullus accusat; ut meritò mors vitalis, ac vita mortalis, talibus provenisse dicatur. Hanc si Miserator ille respexerit, oculumque mentis corporeis excessibus obcæcatum fuerit illuminare dignatus, ad liberatricem pœnitudinem trahit, evadendi donat effectum, quæ pereundi primitùs videbatur habuisse desiderium. Tunc felicior, cùm fleverit: tunc celsior, cùm se prostraverit: lacrymis reparat, quod gaudendo perdiderat; & quæ ad hostem voluptatibus invitata pervenit, ad salutarem Dominum prosperrimè contristata festinat. Sed quamvis eas non sit fas hominibus intueri: tamen evidentibus indiciis suas qualitates aperiunt; ut & illas possimus advertere, de quibus aliquid non probamus audisse.

In peccatores invehitur.

* Ed. *captas.*

Conversio peccatoris describitur.

Malis nubilus vultus est in qualibet gratia corporali: mœsti etiam, cùm lætanter agunt, cùm paulò post pœniteant: deserti impetu voluptatis suæ, subitò in tristitiam redeunt: oculi interdum, supra quàm necesse est, commoventur: iterumque cogitantes infixi sunt, incerti, vagi, fluctuantes, ad omnia trepidi, de cunctorum voluntate suspensi, curis anxii, suspicionibus inquieti; alie-

Quæ sint indicia malorum hominum.

ei gratia Divinitatis infulserit.

Status primi hominis ante, & post peccatum.

Fuit quidem in primo homine beatitudo naturalis, liberi arbitrii potens, & inviolata sententia: sed infelici transgressione deceptus, diabolicà fraude perdidit, quod posteris traditurus acceperat; & ideo ad nos transmittere non potuit, quod amisit. Inde propagatus interitus, inde humani generis nutrita defectio, inde ignorantia rationi contraria, inde noxiæ curæ, inde pœnitenda consilia, inde obscurata cognitio, turpe desiderium, justitiæ neglectus, inde mille criminum lapsus, & plura nobis cum pecoribus communia, quæ Divinitas fecerat esse discreta.

Prænuntiat enim nobis (proh dolor) Solis discessio serenitatis adventum, futuras tempestates ventorum commotione dignoscimus, venturam sæculis ubertatem temporum ratione colligimus, lætitiam nobis interdum * ignari animi præsagitione promittimus. Sed quid tale ignorare potuisset anima, si ejus fuisset dignitas custodita? Depressa est justè ad ignorantiam, quæ scire voluit contumaciter vetita. Modò enim signis aut conjecturis sapit aliqua, quæ sine labore scire potuit universa. Illud tamen sanctà conversatione purgata, Divinitatis auxilio recipit, quod insidiis decipientis amisit. Illuminata videt à Creatore, quæ fuscata non potest à semetipsa cognoscere. Narrata sunt de anima, quanta probantur esse concessa. Sed convenit, ut de ejus templo dicamus: quoniam illa imago Dei non patitur, ut corpori deformi conjuncta esse videatur.

** MS. Aud. ignoratam.*

CAPUT NONUM.

De Positione Corporis.

De dimensione partium corporis, & de earum dispositione.

PRocerum animal, & in effigiem pulcherrimæ specularionis erectum, ad res supernas & rationabiles intuendas, cujus harmonica dispositio ingentia nobis sacramenta declarat. Inprimis caput nostrum sex ossibus compaginatum, in similitudinem cælestis sphæræ * rotundà concavitate formatum est; ut senatium illum perfectissimum numerum sedes nostri cerebri, in cujus organo sapimus, contineret. Hinc & oculi, quasi sacrorum Testamentorum pulcherrima duo * volumina collocantur; ad quorum similitudinem omnia nobis combinata descendunt, ut aures, nares, labia, brachia, latera, crura, tibiæ, pedes. In hac enim mystica dualitate compago totius corporis continetur; & sicut illa Testamenta ad unum respiciunt, unum sapiunt: ita hæc officia in unam se convenientiam operationemque conjungunt. Sed hæc tamen parilitas pulcherrimà distributione consociata, alterutrum sibi mutuat ornatum.

** MS. Aud. rotundè concavum.*

** Ed. lumina.*

Sunt etiam singularia in medio constituta, ne in unam partem præjudicialiter * vergentia, alterā competenti decore nudarent, nasus, os, guttur, pectus, umbilicus, & genitalium virga descendens, quæ laudabilia & honoranda monstrantur, quando in medio collocata consistunt. Capiti autem nostro, quod sensus capit universos, rectè cervix quasi quædam columna supponitur: docens nos religionem sanctam in unam fidei consistere validissimam firmitatem. Lingua quoque vocis nostræ decentissimum plectrum, data est ad sermonum nostrorum convenientiam temperandam, ut nos articulata verba ab animalium confusione distinguerent. Nec illud videatur incassum, quòd uni gutturi duæ serviunt digestiones; scilicet, ut omnis intellectus prudentis animæ, quasi cibus acceptus, & rationis calore decoctus, per gemina Testamentorum itinera competentibus tractatibus explicetur. Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fugâ (sicut alia animalia) corporis humani forma se prævalet vindicare; robustus illi thorax brachiaque concessa sunt, ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu * pectoris quasi quodam clypeo vindicaret. *a* Genitalia verò nostra in magnum * ministerium quis dubitet attributa? Unde, præstante Deo, hominis reparatio fœcunda procedit: unde mortales nesciunt habere defectum, quando personis pereuntibus, genus noscitur servari posse continuum. Decorum membrum, si non fuisset turpi libidine sordidatum. Quid enim illo pretiosius esset, si inde humanum genus sine culpa descenderet? Sic omnia præconialia creata sunt, si peccatis polluentibus non redderentur obscœna.

** Ed. urgentia.*

** Ed. corporis.*

** MS. Aud. mysterium.*

Quot sint sensus corporis, & quæ eorum officia.

Hoc autem corpus animatum quinque sensibus administratur, ac regitur; qui licet sint communes cum belluis, à nobis tamen rationabili judicio meliùs distinguntur, atque complentur. Primus eorum, visus est, qui aëre illuminato colores recipit corporales, & in eis suas proprietates agnoscit. Aspectus enim est (ut Veteres definire maluerunt) vis animæ spiritalis, egrediens per oculi pupillam, res non adeò longinquas attingens, sed ad quas poterit pervenire, dijudicans: illud videns, ad quod destinatur ut videat. Nam si de interioribus suis oculi viderent, etiam seipsos sine dubitatione conspicerent. Hoc etiam Pater sensit Augustinus. Secundus, auditus est, qui concavis & cochleatis auribus sonos accipit, aëris verberationibus concrepantes, ratione dijudicans quid sit auditum. Tertius, odoratus est, qui diversos odores assumens, vim redolentium corporum, quasi quodam invisibili fumo naribus suscepto, competenti aspiramine perpendit. Quartus, est gustus, quo multarum rerum saporem palati dijudicatione cognoscimus. Quintus, est tactus, qui etiam cunctis membris communiter noscitur attributus. Elegantior nobis in manibus est, quæ singulariter datæ sunt ad multas cogitationes nostras * communiter explicandas. Altera enim per illas evenit firmior memoria; nam quod oblivisci possumus, istis scribentibus sine labore retinemus. Hæ sunt diversarum artium opifices, & pene totius nostræ operationis effectus. Nam quid prodesset sensum aliqua facienda concipere, si hæc laboriosa manus non probaretur implere? Nec illud arbitror prætereundum, quòd *b* pedes nostri manusque denarià digitorum quantitate formantur; ut cursus vitæ nostræ atque operatio sacramenta cælestis Decalogi contineret: ne præter le-

** MS. Jar. eminiter.*

Cur decem digiti in manibus, & pedibus.

a Genitalis membri dignitas. Vide Gregor. Nyssen. de fide. Lactantium lib. de opificio Dei cap. 13. Queri satis est homines impios ac prophanos summum nefas admittere, qui dignum & admirabile Dei opus ad propagandam successionem inexcogitabili ratione provisum & effectum, vel ad turpissimos quæstus, vel ad obscœnæ libidinis pudenda opera convertunt, ut jam nihil aliud ex re sanctissima petant, quàm inanem & sterilem voluptatem. Adde locum Deuteronomii cap. 25.

b Tale est illud, quod scribitur in symbolo fidei Judæorum pag. 30. affirmativa esse Mosis præcepta 248. quot hominum membra, id est, ossa à Medicis numerantur: & negantia esse 365. qui numerus est dierum anni.

gem Domini aut cogitare aliquid, aut agere deberemus. Facies ipſa prudentiæ patefacit indicia; in effigie noſtra exeunt occultæ cogitationes, & ex hac parte cognoſcitur, * qualis intus animus voluntaſque verſetur.

** MS. Aud. quales intus anima voluntates volutet.*
Vultus à voluntate nominatur & quare.

Vultus ſiquidem noſter, qui à voluntate nominatur, ſpeculum quoddam eſt animæ ſuæ: quia quod ſubſtantialiter non cernitur, per ejus habitum evidentiſſimè declaratur. Quanta poſſint de membris ejus reliquis dici? Cur triginta duobus dentibus gingivarum noſtrarum ordo clavatus ſit? Quare cervix noſtra ſeptem nodis, ſpina viginti tribus ſpondylis colligatur? Coſtæ viginti quatuor radiis pro viſcerum defenſione flectantur: ne teneritudo illa interaneorum importunâ facillimè læderetur injuriâ? Nervi quàm congruâ diſperſione corpus omne contineant? Quomodo venæ nutribili ſanguine competenter irrigent membra? Quemadmodum oſſa nos medullata corroborent? Cur unguibus noſtris commune ſit jugiter creſcere cum capillis? Quàm decorè, quàm utiliter carnes noſtras veſtiat cutis; ut nec humor internus turpiter defluat, nec pulchritudo coloris ſubductâ venuſtate depereat?

Omnia membra corpori neceſſaria.

Sed cùm membra ſingula diverſa corpori præbere videantur officia, aliudque nobis ſublime, aliud mediocre, aliud ſit in ultimo conſtitutum, in tantam complexionis gratiam convenerunt, ut omnia * ſint neceſſaria, omnia probentur accommoda; ſicut Apoſtolus ait, cùm Eccleſiam Dei ſtudio charitatis adunaret: *Non poteſt dicere oculus manui: non es mihi neceſſaria; aut iterum caput pedibus: Non deſidero operam veſtram: ſed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt; & quæ putamus ignobiliora eſſe corporis, his honorem abundantiorem circumdamus.* Deus enim ita temperavit corpus atque diſtribuit, ut membra inter ſe mutuis adjutoriis indigerent.

* Ed. *ſibi.*
1. Corint. 12. 21. 22. 23.

Sed hoc, propter nimiam prolixitatem in ſummam dictum abundè ſufficiat, nullum corporale animal in tantam myſteriorum ſignificationem fuiſſe formatum. Debuit enim conſilio ſummo fieri, quod videbatur rationabili animæ eſſe conjungendum. O ſummi Opificis creatura mirabilis, qui ſic humani corporis lineamenta diſpoſuit, ut ſi primi hominis non eſſet peccatis gravantibus onerata, magnis muneribus non fuiſſet exuta! Qualia enim meruit tunc habere libera, quæ nunc tot bona noſcitur retinere damnata? Verùm iſta caro, quamvis diverſis vitiis appetatur, multiſque vulneribus lacerata ſubjaceat: ipſa tamen eſt, quæ cæleſte Pſalterium canit, quæ glorioſos Martyres facit, quæ Conditorem ſuum viſitata promeruit, quæ ipſam quoque vitalem crucem ſancti Redemptoris accepit: meritò jam ſpiritalis futura creditur, quando & hic mortalis tanto munere perfuncta gloriatur. Sic enim iſta magna quidem natura, ſed originali delicto peccatis quotidianis obnoxia, jejuniis, eleemoſynis, aſſiduiſque orationibus divinâ ſe ſuffragante gratiâ componit: ſic emundatis ſordibus peccatorum lucidam præparat mentem, ut ſuum ſuſcipere mereatur Auctorem. Fit Dei templum, * quæ ſe criminibus non conceſſit hoſpitium. Credo divinâ miſeratione proviſum, ut corpus ſubderet animæ, animam ſibi, * totumque ſalubriter ad Deum reſpiceret Creatorem.

Dignitas hominis.
** MS. Aud. quem antea pro criminibus non meruit habere hoſpitem.*
** MS. Aud. totamque reciperet creaturam.*

Peractis his quæ dicenda fuerunt, congruum videtur de animarum ſignis indiciiſque differere: quia licet earum ſubſtantia una eſſe videatur, longè tamen diſparibus qualitatibus ſegregantur. Ac primùm dicamus, quemadmodum malorum hominum conſuetudo moreſque declarentur; quatenus quos interiùs videre non poſſumus, quibuſdam indiciis extrinſecus approbemus.

CAPUT DECIMUM.

De cognoſcendis malis hominibus.

OMnes igitur animæ ſine recta fide teterrimæ ſunt, ut Philoſophorum, qui non Creatoris legem, ſed humanum potiùs errorem ſequuntur; & quamvis Doctores videantur eſſe mortalium, & ſe diſciplinatum * cotibus nitantur abſtergere, ſuperſtitionis tamen æruginem non declinant. Qualis enim dementia eſt, illum colere, quo melior eſt, & credere præſtare poſſe, qui ſibi non prævalet ſubvenire? Nihil enim cuiquam prodeſt vitaſſe noxias cupiditates, enervatam non amaſſe luxuriam, deceptricem fugiſſe fallaciam, alienum ſe à terrenis vitiis effeciſſe: quia neceſſe eſt laboret incaſſum, qui Remuneratorem bonorum omnium ſibi reddit infenſum. Cujus enim præceptis obediet, ſi Latorem legis ignoret? Graditur ſine via, reſpicit ſine lumine, cogitat ſine ſapientia, currit veloci greſſu, nec reperit ad quod venire diſponit. Hi poſſunt ad præſens florere, ſed fructum non probantur inferre: quia gratia eorum non in radice viguit, ſed in foliorum ſe tantum oſtentatione * jactavit.

Animæ ſine recta fide ſunt teterrimæ.
** MS. Aud. cautibus.*
In Philoſophos Paganos invehitur.
** MSS. jacuit.*

Nam & illi in eadem parte ſunt, qui etſi rectè credunt, fœdis tamen ſceleribus polluuntur: quoniam cùm ſe gravibus peccatis connectunt, à Creatore diſſolvunt. Tunc immortalis anima fit mortua tenebris ſuis: incipit amare quod perit: incipit odiſſe quod vivit: virtutes odit. vitia ſemper affectat: & lamentabili obſcuritate fuſcata, rationem mundiſſimam non habet, quia in gurgitem ſe perverſitatis immerſit; mox ab antiquo hoſte * captiva, ad vitia præceps agitur, & per corporis illecebras ſumit de ejus obnoxietate victorias. Eſt enim ægra, & peccatis ſemper anxia: ipſa ſe condemnans, quam nullus accuſat; ut meritò mors vitalis, ac vita mortalis, talibus proveniſſe dicatur. Hanc ſi Miſerator ille reſpexerit, oculumque mentis corporeis exceſſibus obcæcatum fuerit illuminare dignatus, ad liberatricem pœnitudinem trahit, evadendi donat effectum, quæ pereundi primitùs videbatur habuiſſe deſiderium. Tunc felicior, cum fleverit: tunc celſior, cùm ſe proſtraverit: lacrymis reparat, quod gaudendo perdiderat; & quæ ad hoſtem voluptatibus invitata pervenit, ad ſalutarem Dominum proſperrimè contriſtata feſtinat. Sed quamvis eas non ſit fas hominibus intueri: tamen evidentibus indiciis ſuas qualitates aperiunt; ut & illas poſſimus advertere, de quibus aliquid non probamus audiiſſe.

In peccatores invehitur.
* Ed. *capta.*
Converſio peccatoris deſcribitur.

Malis nubilus vultus eſt in qualibet gratia corporali: mœſti etiam, cùm lætanter agunt, cùm paulò poſt pœniteant: deſerti impetu voluptatis ſuæ, ſubitò in triſtitiam redeunt: oculi interdum, ſupra quàm neceſſe eſt, commoventur: iterumque cogitantes infixi ſunt, incerti, vagi, fluctuantes, ad omnia trepidi, de cunctorum voluntate ſuſpenſi, curis anxii, ſuſpicionibus inquieti; alie-

Quæ ſint indicia malorum hominū.

ei gratia Divinitatis infulserit.

Status primi hominis ante, & post peccatum.

Fuit quidem in primo homine beatitudo naturalis, liberi arbitrii potens, & inviolata sententia: sed infelici transgressione deceptus, diabolicâ fraude perdidit, quod posteris traditurus acceperat; & ideo ad nos transmittere non potuit, quod amisit. Inde propagatus interitus, inde humani generis nutrita defectio, inde ignorantia rationi contraria, inde noxiæ curæ, inde pœnitenda consilia, inde obscurata cognitio, turpe desiderium, justitiæ neglectus, inde mille criminum lapsus, & plura nobis cum pecoribus communia, quæ Divinitas fecerat esse discreta.

Prænuntiat enim nobis (proh dolor) Solis discessio serenitatis adventum, futuras tempestates ventorum commotione dignoscimus, venturam sæculis ubertatem temporum ratione colligimus, lætitiam nobis interdum * ignari animi præsagitione promittimus. Sed quid tale ignorare potuisset anima, si ejus fuisset dignitas custodita? Depressa est justè ad ignorantiam, quæ scire voluit contumaciter vetita. Modò enim signis aut conjecturis sapit aliqua, quæ sine labore scire potuit universa. Illud tamen sanctâ conversatione purgata, Divinitatis auxilio recipit, quod insidiis decipientis amisit. Illuminata videt à Creatore, quæ fuscata non potest à semetipsa cognoscere. Narrata sunt de anima, quanta probantur esse concessa. Sed convenit, ut de ejus templo dicamus: quoniam illa imago Dei non patitur, ut corpori deformi conjuncta esse videatur.

* MS. Aud. *ignoratam.*

CAPUT NONUM.

De Positione Corporis.

De diversis partibus corporis, & de earum dispositione.

PRocerum animal, & in effigiem pulcherrimæ speculationis erectum, ad res supernas & rationabiles intuendas, cujus harmonica dispositio ingentia nobis sacramenta declarat. Inprimis caput nostrum sex ossibus compaginatum, in similitudinem cælestis sphæræ * rotundâ convexitate formatum est; ut senatium illum perfectissimum numerum sedes nostri cerebri, in cujus organo sapimus, contineret. Hinc & oculi, quasi sacrorum Testamentorum pulcherrima duo * volumina collocantur; ad quorum similitudinem omnia nobis combinata descendunt, ut aures, nares, labia, brachia, latera, crura, tibiæ, pedes. In hac enim mystica dualitate compago totius corporis continetur; & sicut illa Testamenta ad unum respiciunt, unum sapiunt: ita hæc officia in unam se convenientiam operationemque conjungunt. Sed hæc tamen parilitas pulcherrimâ distributione consociata, alterutrum sibi mutuat ornatum.

* MS. Aud. *rotunda concavum.*

* Ed. *nomina.*

Sunt etiam singularia in medio constituta, ne in unam partem præjudicialiter * vergentia, alterā competenti decore nudarent, nasus, os, guttur, pectus, umbilicus, & genitalium virga descendens, quæ laudabilia & honoranda monstrantur, quando in medio collocata consistunt. Capiti autem nostro, quod sensus capit universos, rectè cervix quasi quædam columna supponitur: docens nos religionem sanctam in unam fidei consistere validissimam firmitatem. Lingua quoque vocis nostræ decentissimum plectrum, data est ad sermonum nostrorum convenientiam temperandam, ut nos articulata verba ab animalium confusione distinguerent. Nec illud videatur incassum, quòd uni gutturi duæ serviunt digestiones; scilicet, ut omnis intellectus prudentis animæ, quasi cibus acceptus, & rationis calore decoctus, per gemina Testamentorum itinera competentibus tractatibus explicetur. Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fugâ (sicut alia animalia) corporis humani forma se prævalet vindicare; robustus illi thorax brachiaque concessa sunt, ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu * pectoris quasi quodam clypeo vindicaret. *a* Genitalia verò nostra in magnum * ministerium quis dubitet attributa? Unde, præstante Deo, hominis reparatio fœcunda procedit: unde mortales nesciunt habere defectum, quando personis pereuntibus, genus noscitur servari posse continuum. Decorum membrum, si non fuisset turpi libidine sordidatum. Quid enim illo pretiosius esset, si inde humanum genus sine culpa descenderet? Sic omnia præconialia creata sunt, si peccatis polluentibus non redderentur obscœna.

* Ed. *vergētia.*

*Ed. *corporis.*

* MS. Aud. *mysterium.*

Quot sint sensus corporis, & quæ eorū officia.

Hoc autem corpus animatum quinque sensibus administratur, ac regitur; qui licet sint communes cum belluis, à nobis tamen rationabili judicio meliùs distinguntur, atque complentur. Primus eorum, visus est, qui aëre illuminato colores recipit corporales, & in eis suas proprietates agnoscit. Aspectus enim est (ut Veteres definire maluerunt) vis animæ spiritalis, egrediens per oculi pupillam, res non adeò longinquas attingens, sed ad quas poterit pervenire, dijudicans: illud videns, ad quod destinatur ut videat. Nam si de interioribus suis oculi viderent, etiam seipsos sine dubitatione conspicerent. Hoc etiam Pater sensit Augustinus. Secundus, auditus est, qui concavis & cochleatis auribus sonos accipit, aëris verberationibus concrepantes, ratione dijudicans quid sit auditum. Tertius, odoratus est, qui diversos odores assumens, vim redolentium corporum, quasi quodam invisibili fumo naribus suscepto, competenti aspiramine perpendit. Quartus, est gustus, quo multarum rerum saporem palati dijudicatione cognoscimus. Quintus, est tactus, qui etiam cunctis membris communiter noscitur attributus. Elegantior nobis in manibus est, quæ singulariter datæ sunt ad multas cogitationes nostras * communiter explicandas. Altera enim per illas evenit firmior memoria; nam quod oblivisci possumus, istis scribentibus sine labore retinemus. Hæ sunt diversarum artium opifices, & pene totius nostræ operationis effectus. Nam quid prodesset sensum aliqua facienda concipere, si hæc laboriosa manus non probaretur implere? Nec illud arbitror prætereundum, quòd *b* pedes nostri manusque denariâ digitorum quantitate formantur; ut cursus vitæ nostræ atque operatio sacramenta cælestis Decalogi contineret: ne præter le-

* MS. Jat. *eminter.*

Cur decem digiti in manibus, & pedibus.

a Genitalis membri dignitas. Vide Gregor. Nyssen. de fide. Lactantium lib. de opificio Dei cap. 13. Queri satis est homines impios ac prophanos summum nefas admittere, qui dignum & admirabile Dei opus ad propagandam successionem inexcogitabili ratione provisum & effectum, vel ad turpissimos quæstus, vel ad obscœnæ libidinis pudenda opera convertunt, ut jam nihil aliud ex re sanctissima petant, quam inanem & sterilem voluptatem. Adde locum Deuteronomii cap. 25.

b Tale est illud, quod scribitur in symbolo fidei Judæorum pag. 30. affirmativa esse Mosis præcepta 248. quot hominum membra, id est, ossa à Medicis numerantur: & negantia esse 365. qui numerus est dierum anni.

gem Domini aut cogitare aliquid, aut agere debemus. Facies ipsa prudentiæ patefacit indicia; in effigie nostra exeunt occultæ cogitationes, & ex hac parte cognoscitur, * qualis intus animus voluntasque versetur.

* MS. Aud. *quales intus anima voluntates volutet.*

Vultus à voluntate nominatur & quare.

Vultus siquidem noster, qui à voluntate nominatur, speculum quoddam est animæ suæ: quia quod substantialiter non cernitur, per ejus habitum evidentissimè declaratur. Quanta possint de membris ejus reliquis dici? Cur triginta duobus dentibus gingivarum nostrarum ordo clavatus sit? Quare cervix nostra septem nodis, spina viginti tribus spondylis colligatur? Costæ viginti quatuor radiis pro viscerum defensione flectantur: ne teneritudo illa interaneorum importunâ facillimè læderetur injuriâ? Nervi quàm congruâ dispersione corpus omne contineant? Quomodo venæ nutribili sanguine competenter irrigent membra? Quemadmodum ossa nos medullata corroborent? Cur unguibus nostris commune sit jugiter crescere cum capillis? Quàm decorè, quàm utiliter carnes nostras vestiat cutis; ut nec humor internus turpiter defluat, nec pulchritudo coloris subductâ venustate depereat?

Omnia membra corpori necessaria.

* Ed. *sibi.*

1. *Corint.* 12. 21. 22. 23.

Sed cùm membra singula diversa corpori præbere videantur officia, aliudque nobis sublime, aliud mediocre, aliud sit in ultimo constitutum, in tantam complexionis gratiam convenerunt, ut omnia * sint necessaria, omnia probentur accommoda; sicut Apostolus ait, cùm Ecclesiam Dei studio charitatis adunaret: *Non potest dicere oculus manui: non es mihi necessaria; aut iterum caput pedibus: Non desidero operam vestram: sed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt; & quæ putamus ignobiliora esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus.* Deus enim ita temperavit corpus atque distribuit, ut membra inter se mutuis adjutoriis indigerent.

Dignitas hominis.

Sed hoc, propter nimiam prolixitatem in summam dictum abundè sufficiat, nullum corporale animal in tantam mysteriorum significationem fuisse formatum. Debuit enim consilio summo fieri, quod videbatur rationabili animæ esse conjungendum. O summi Opificis creatura mirabilis, qui sic humani corporis lineamenta disposuit, ut si primi hominis non esset peccatis gravantibus onerata, magnis muneribus non fuisset exuta! Qualia enim meruit tunc habere libera, quæ nunc tot bona noscitur retinere damnata? Verùm ista caro, quamvis diversis vitiis apperatur, multisque vulneribus lacerata subjaceat: ipsa tamen est, quæ cæleste Psalterium canit, quæ gloriosos Martyres facit, quæ Conditorem suum visitata promeruit, quæ ipsam quoque vitalem crucem sancti Redemptoris accepit: meritò jam spiritalis futura creditur, quando & hic mortalis tanto munere perfuncta gloriatur. Sic enim ista magna quidem natura, sed originali delicto peccatis quotidianis obnoxia, jejuniis, eleemosynis, assiduisque orationibus divinâ se suffragante gratiâ componit: sic emundatis sordibus peccatorum lucidam præparat mentem, ut suum suscipere mereatur Auctorem. Fit Dei templum, * quæ se criminibus non concessit hospitium. Credo divinà miseratione provisum, ut corpus subderet animæ, animam sibi, * totumque salubriter ad Deum respiceret Creatorem.

* MS. Aud. *quem antea pro criminibus non meruit habere hospitem.*

* MS. Aud. *totamque reciperet creaturam.*

Peractis his quæ dicenda fuerunt, congruum videtur de animarum signis indiciisque disserere; quia licet earum substantia una esse videatur, longè tamen disparibus qualitatibus segregantur. Ac primùm dicamus, quemadmodum malorum hominum consuetudo moresque declarentur; quatenus quos interiùs videre non possumus, quibusdam indiciis extrinsecus approbemus.

CAPUT DECIMUM.

De cognoscendis malis hominibus.

Animæ sine recta fide sunt teterrimæ.

* MS. Aud. *cantibus.*

In Philosophos Paganos invehitur.

OMnes igitur animæ sine recta fide teterrimæ sunt, ut Philosophorum, qui non Creatoris legem, sed humanum potiùs errorem sequuntur; & quamvis Doctores videantur esse mortalium, & se disciplinatum * cotibus nitantur abstergere, superstitionis tamen æruginès non declinant. Qualis enim dementia est, illum colere, quo melior est, & credere præstare posse, qui sibi non prævalet subvenire? Nihil enim cuiquam prodest vitasse noxias cupiditates, enervatam non amasse luxuriam, deceptricem fugisse falláciam, alienum se à terrenis vitiis effecisse: quia necesse est laboret incassum, qui Remuneratorem bonorum omnium sibi reddit infensum. Cujus enim præceptis obediet, si Latorem legis ignoret? Graditur sine via, respicit sine lumine, cogitat sine sapientia, currit veloci gressu, nec reperit ad quod venire disponit. Hi possunt ad præsens florere, sed fructum non probantur inferre: quia gratia eorum non in radice viguit, sed in foliorum se tantum ostentatione * jactavit.

* MSS. *jacuit.*

In peccatores invehitur.

Nam & illi in eadem parte sunt, qui etsi rectè credunt, fœdis tamen sceleribus polluuntur: quoniam cùm se gravibus peccatis connectunt, à Creatore dissolvunt. Tunc immortalis anima fit mortua tenebris suis: incipit amare quod perit: incipit odisse quod vivit: virtutes odit, vitia semper affectat: & lamentabili obscuritate fuscata, rationem mundissimam non habet, quia in gurgitem se perversitatis immersit; mox ab antiquo hoste * captiva, ad vitia præceps agitur, & per corporis illecebras sumit de ejus obnoxietate victorias. Est enim ægra, & peccatis semper anxia: ipsa se condemnans, quam nullus accusat; ut meritò mors vitalis, ac vita mortalis, talibus provenisse dicatur. Hanc si Miserator ille respexerit, oculumque mentis corporeis excessibus obcæcatum fuerit illuminare dignatus, ad liberatricem pœnitudinem trahit, evadendi donat effectum, quæ pereundi primitùs videbatur habuisse desiderium. Tunc felicior, cùm fleverit: tunc celsior, cùm se prostraverit: lacrymis reparat, quod gaudendo perdiderat; & quæ ad hostem voluptatibus invitata pervenit, ad salutarem Dominum prosperrimè contristata festinat. Sed quamvis eas non sit fas hominibus intueri: tamen evidentibus indiciis suas qualitates aperiunt; ut & illas possimus advertere, de quibus aliquid non probamus audisse.

* Ed. *capta.*

Conversio peccatoris describitur.

Quæ sint indicia malorum hominum.

Malis nubilus vultus est in qualibet gratia corporali: mœsti etiam, cùm lætanter agunt, cùm paulò post pœniteant: deserti impetu voluptatis suæ, subitò in tristitiam redeunt: oculi interdum, supra quàm necesse est, commoventur: iterumque cogitantes infixi sunt, incerti, vagi, fluctuantes, ad omnia trepidi, de cunctorum voluntate suspensi, curis anxii, suspicionibus inquieti; alie-

Quid sit Prudentia. *Quid Fortitudo.* *Quid Temperantia.*

Contra confusa & incerta prudentia utiliter adhibetur. Prudentia verò est rerum bonarum & malarum verax scientia. Contra adversa vel prospera remedialis opponitur fortitudo. Fortitudo autem est considerata periculorum susceptio, & laborum firma perpessio. Contra igitur illicitas & voluptates fervidas, moderatrix nobis temperantia suffragatur. Temperantia quippe est adversus libidinem, atque alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. His igitur munitionibus divinâ opitulatione concessis, velut quadruplici thorace circumdata, in hoc mundo mortifero salus animæ custoditur; nec potest à vitiis adiri, quæ tantâ meruit tuitione vallari.

Virtutes Cardinales per contemplationem, judicialem, & memoriam perficiuntur.

Sed hoc virtutum quadripertitum decus, trinâ (ut ita dixerim) parte completur. Prima est contemplatio, quæ aciem nostræ mentis extendit ad res subtilissimas intuẽdas. Secunda, judicialis, quæ discretionem boni malique rationabili æstimatione pertractat. Tertia, memoria, cùm res inspectæ atque deliberatæ in animi penetralibus fida commendatione reponuntur; ut quasi in quodam conceptaculo suscipiamus, quæ frequenti meditatione combibimus. Vestiaria nostra cùm fuerint plena nihil capiunt: hoc thesaurarium non gravatur oneratum, sed cùm multa condiderit, sciendi desiderio plus requirit. Tetigimus supradictas partes quasi harmoniam tricordem. Tali enim numero delectatur anima: ipso etiam noscitur gaudere Divinitas.

Quare infantes & juvenes excordes.

Solent cõmovere aliqui subtilissimas quæstiones dicentes: Si Divinitas perfectas & rationabiles animas creat, cur aut posito sensu vivunt infantes, aut juvenes inveniuntur excordes? Sed quis non intendat animas parvulorum imbecillitate corporis, nec officia sensuum, nec ministeria posse explicare membrorum? Ut si ignem angusto vase concludas, altum (ut illius moris est) nequit appetere; quia eum arctissimum obstaculum constat operire. Tunc enim unicuique rei facultas sua videtur suppetere, cùm illi nihil contrarium prævalet impedire. Sic & stultis juvenibus obviat, quòd aut imparilitate partium, aut crassitudine humorum materni utcri vitio suscepto, anima ineptâ nimis * habitatione deprimitur, & vim suam exercere non prævalet inconvenientis domicilii sede præpedita; quod stultis accidere hodieque conspicimus, quos Græci Μωρὰς vocant. Nam ut de usuali quoque dicamus eventu, quàm multi morbis accedentibus, aut onerato cerebro, aut præcordiorum stupore confusi, acumen solitæ sapientiæ perdiderunt? Quanti etiam momentaneâ læsione mutati sunt? Nam & ipse, qui celeberrimè sapiens habetur, copioso prandio refertus, quàm facilè in crapulam dilapsus obtunditur, ut virum illum prudentissimè disserentem, difficilè vel vivum credas, quem se nec movere posse conspicias? Unum tamen certissimè scio, sapientes nimis felicissimos fieri, qui misericordiâ Domini à talibus adversitatibus redduntur alieni. Fortè sint & aliæ causæ, quæ rationabili animæ ad motus proprios explicandos adversùm ire videantur.

* MS. Aud. hebetudine.

Animæ non crescunt, nec fatuis aliæ variâ discretione tribuuntur.

Cæterùm a animæ nec crescunt cum parvulis, nec fatuis aliæ variâ discretione tribuuntur: sed sicut immortalitatem jugiter sumunt, ita & rationales esse generaliter sentiuntur. Parvulis enim ratio crescit longâ meditatione, non anima. Nunc ad reliqua currente ordine transeamus.

CAPUT SEXTUM.

De naturalibus virtutibus Animæ.

Virtutes animæ naturales quinquepertitæ.

Virtutes animæ naturales quinquepertitas Veteres esse voluerunt. Prima est in utraque parte sensibilis, quæ nobis tribuit intelligentiæ sensum, per * quam omnia incorporalia variâ imaginatione sentimus: facit etiam corporales vigere sensus, id est, visum, auditum, odoratum, gustum, & tactum, quo dura & mollia, levia asperaque sentimus.

* MS. Aud. quem.

Secunda, imperativa, quæ jubet organis corporalibus motus diversos, quos implere decreverit: hoc est, transferri de loco ad locum, voces edere, membra curvare. Hæc exempli causa posuimus, ut in his similia dixisse videamur.

Tertia, principalis, cùm ab omni actu remoti, in otium reponimur, & corporalibus sensibus quietis profundius aliquid firmi usque tractamus. Hinc est, quòd ætate maturi, meliùs sapere judicantur: quia senescentibus membris, & corporalibus sensibus mollitis, * proximâ parte in consilium transeunt: ubi dum mens ampliùs occupatur, robustior virtute adunationis efficitur. Sed iterum desipiunt, cùm nimiâ debilitate deponuntur: quoniam datum est animabus ad tempus suorum sequi corporum necessitates.

* Aliàs, pro maxima.

Quarta, vitalis, id est, calor animi naturalis, qui nobis propter suum fervorem moderandum, auras æthereas hauriendo atque reddendo, vitam tribuit & salutem.

Quinta, delectatio, hoc est appetitus boni malique, quem sub jucunditate animus concupiscit.

Quatuor potentiæ famulæ animæ vegetantis.

Ecce iterum quadripertitâ subdivisione ad sustentationem corporis explicandam, pars ista refunditur. Prima est attractiva, rapiens de naturali, quod sibi necessarium sentit. Secunda, retentoria, assumpta retinens, donec ex his utilis decoctio procuretur. Tertia translativa, quæ accepta in aliud convertit atque transponit. Quarta expulsiva, quæ ut natura fiat libera, sibi nocitura depellit. Solvimus (ut datum est) quasi alium nodum: inclinavimus velut sextum collem; ut difficultatis cacumine deplanato, inoffensè ad reliqua gradiamur. Nunc ad originem animæ, quoniam difficultatibus plena est, cautissimè veniamus.

CAPUT SEPTIMUM.

De origine Animæ.

Genes. 2. 7.

Legimus in conditione rerum, mox ut de limo terræ corpus effectum est, statim Dominum insufflasse, factumque esse Adam in animam viventem. Insufflavit enim, dictum est, ad exprimendam operis dignitatem; ut agnosceretur aliquid eximium, quod ejus ore prolatum est. Cæterùm hoc significat insufflatio ejus, quod mandatum & jussio. Nam insufflare quemadmodum potest, qui neque spiritum resolvit, neque buccas habet, quæ constat esse corporea? Hoc nonnulli secuti dixerunt, mox ut semen humanum coagulatum fuerit in vitalem substantiam, ilicò

Insufflasse cur Deus dicatur.

a Vide Tertullianum lib. de Anima.

licò creatas animas corporibus dari discretas atque perfectas. Medendi autem artifices quadragesimo die humanum atque mortale pecus animam dicunt accipere, cùm se in utero matris cœperit commovere.

Opinione quoque fertur aliquorum, quòd Creator ille potentissimus, sicut de corpore nostro semen carnis educit, ita & de animæ qualitate animam novam posse generari; quatenus originalis illius peccati, quod Catholica confitetur Ecclesia, per traducem delicti rea possit ostendi, nisi dono baptismatis fuerit absoluta. Nam quemadmodum infans, qui peccandi non habet votum, reus debeat ullatenus inveniri, nisi aliquâ ratione in ipsa origine animæ culpa videatur esse transfusa? Unde Pater Augustinus, religiosissimâ* dubitatione laudandus, nihil temerè dicit esse firmandum: sed in ipsius esse secreto, sicut & alia multa, quæ nostra non potest nosse mediocritas. Hoc autem veraciter fixeque credendum est, & Deum animas creare, & occultâ quadam ratione justissimè illis imputare, quòd primi hominis peccato teneantur obnoxiæ. Melius est enim in tam occultis causis confiteri ignorantiam, quàm periculosam assumere fortassis audaciam; cùm dicat Apostolus: *Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit?* Et iterum: *Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus.*

Peccatum originale per baptisma deletur, & quid sit.

* Ed. *devotione.*

Rom. 11. 34.

1. Cor. 13. 9.

Sed quoniam in hunc locum tenor nos disputationis adduxit, ut animas reas per traducem peccati generaliter esse diceremus, convenit animam Christi Domini in medium deducere, ne quis calumniosâ intentione perversus, simili eam putet conditione constrictam. Audiamus igitur originem ejus * sanctæ Mariæ semper Virgini digno præcone fuisse prophetatam; ait Angelus: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi a obumbrabit tibi; propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Quis, rogo, in hac majestate nascendi aut originalis peccati credat esse culpam, aut profanam aliquam carnis suspicetur offensam. Absque peccato sine dubio venit, qui erat omnium peccata soluturus: conceptus mystico inspiramine, natus ex Virgine. Nihil de Adam traxit, qui ut Adæ malum * vinceretur, advenit. Funis ille longissimus, quo nos ligabamur, abruptus est: torrens qui nos rapiebat, ibi siccatus est. Jura sua mors perdidit, dum conditio nostra vitam Redemptoris accepit. Nam primus homo posteris transmisit exitium: veniens Christus Dominus credentibus contulit regna cælorum. Per istum enim reparat * amissum statum, qui per illum perdiderat meritum. Natus in gloria, conversatus sine macula. Quid potuit de illo trahere, quem contrariâ venit actione destruere? Sanctæ origini vita sancta respondit. Qui sine peccato est genitus, nulla est mundi labe superatus. Suscepit verum hominem naturâ, non vitiis. Respuit quod Protoplastus deliquit, & assumpsit hominem purissimum, quem creavit: non peccatum suscipiens, sed carnem peccati sine aliqua injuria pollutionis assumens. Suavis quidem nimium mihi facta digressio est, dum suspiciones improbas amovere contendo. Sed

Anima Christi à peccato originali excepta.

*Ed. *sanctam.*

Luc. 1. 35.

*Ed. *solvetur.*

* MS. Aud. *amissa statuta.* Ed. *anima statum, quæ &c.*

a D. Cyprianus lib. de Nativitate Christi: Spiritu sancto obumbrante incendium originale extinctum est, &c.

dum ad aliud tendimus, * hic dicere multa non possumus. Restat nunc, ut ordinem & propositum prosequentes, de sede animæ dicere debeamus.

* MSS. *hinc.*

CAPUT OCTAVUM.

De Sede Animæ.

Quidam sedem animæ, quamvis sit in corpore toto diffusa, in corde esse voluerunt: dicentes, quòd ibi purissimus sanguis, & vitalis spiritus continetur, * ut inde etiam cogitationes sive bonas, sive malas exire confirment; quod animæ virtutem operari posse non dubium est.

Quibusdam placet animã in corde residere.

* MS. Aud. *&.*

Plurimi autem in capite insidere manifestant (si fas est cum reverentia tamen dicere) ad similitudinem aliquam Divinitatis; quæ licet omnia ineffabili substantiâ suâ repleat, Scriptura tamen cælo insidere confirmat. Dignum enim fuit, ut arcem peteret, quæ se noverat cælesti operatione sublimem; & tali loco præ cæteris versari, unde reliqua membra debuissent competenti regimine gubernari. Nam & ipsa figura capitis * sphæra pulcherrima est, in qua sibi immortalis atque rationalis anima dignam faceret mansionem. Certè corporalia videamus. Ignis iste mortalis semper tendit ad summum, & quod habet subtilissimam naturam, ad superiora sine dubitatione festinat. Sunt & alia hujus credulitatis indicia. Nam cùm medendi peritissimi testam capitis humani, gravissimâ percussione confractam, in soliditatem pristinam revocare contendunt, membranam, quâ teneritudo cerebri communitur, à sanguinea fæce detergere cupientes, frequenter attingunt; quæ statim ut tacta fuerit, in tantum stuporem homo pervenit, ut vel percussus alibi graviter, sentire non possit: sed mox iterum, ut se manus à cerebri impressione suspenderit, ad intellectum consuetudinarium redit, vocem sensumque recipiens, quid de seipso jam agatur agnoscit. Quod in aliis utique membris non probatur accidere, quamvis * immanium vulnerum foveis excaventur. Additur etiam quòd & sano corpori ad hanc rem pertinentia non minima signa proveniunt. Nam cùm fuerit aliquis nimiâ indignatione flammatus, animumque suum æstu cogitationis accenderit, non fluctu viscerum, non pectoris commotione vexatur, sed statim capitis dolore percutitur; ut illic videatur anima fatigationis signa reliquisse, ubi magnâ visa est virtute contendere. Ibi etiam fieri absolutè sentimus animæ nostræ quosdam fluctus, quosdam impetus grandiores, ut antè oculos nostros veniant, quæ absentia nullus ignorat. Tendimus quidem vigorem animi in diversas partes multasque regiones, & phantasticâ imaginatione ad capitis nostri judicium perducitur, quod per diversas Mundi partes cognoscitur exquisitum. Denique oculos nostros defigimus omnino cogitantes, aurium sensus obstruitur, gustus cessat, nares * ab odoratibus vacant, lingua non habet vocem, & multis modis per talia signa cognoscitur anima in suis quodammodo cubiculis occupata. Hæc ergo, ut putatur, in edito constituta, quasi pro tribunali sedens, appetitorum suorum noscitur esse moderatrix, boni malique judex, ambigua discernens, noxia respuens, cùm tamen

Aliis, in capite.

* Ed. *Sphæroides.*

* MS. Aud. *in magnam vulnerum foveam.*

* MS. Aud. *non odorantur.*

gem Domini aut cogitare aliquid, aut agere debetmus. Facies ipsa prudentiæ patefacit indicia; in effigie nostra exeunt occultæ cogitationes, & ex hac parte cognoscitur, * qualis intus animus voluntasque versetur.

* MS. Aud. *quales intus anima voluntates volutet.*

Vultus à voluntate nominatur & quare.

Vultus siquidem noster, qui à voluntate nominatur, speculum quoddam est animæ suæ: quia quod substantialiter non cernitur, per ejus habitum evidentissimè declaratur. Quanta possint de membris ejus reliquis dici? Cur triginta duobus dentibus gingivarum nostratum ordo clavatus sit? Quare cervix nostra septem nodis, spina viginti tribus spondylis colligatur? Costæ viginti quatuor radiis pro viscerum defensione flectantur: ne teneritudo illa interaneorum importunâ facillimè læderetur injuriâ? Nervi quàm congruâ dispersione corpus omne contineant? Quomodo venæ nutribili sanguine competenter irrigent membra? Quemadmodum ossa nos medullata corroborent? Cur unguibus nostris commune sit jugiter crescere cum capillis? Quàm decorè, quàm utiliter carnes nostras vestiat cutis; ut nec humor internus turpiter defluat, nec pulchritudo coloris subductâ venustate deperеat?

Omnia membra corpori necessaria.

* Ed. *sibi.*

1. Corint. 12. 21. 22. 23.

Sed cùm membra singula diversa corpori præbere videantur officia, aliudque nobis sublime, aliud mediocre, aliud sit in ultimo constitutum, in tantam complexionis gratiam convenerunt, ut omnia * sint necessaria, omnia probentur accommoda; sicut Apostolus ait, cùm Ecclesiam Dei studio charitatis adunaret: *Non potest dicere oculus manus: non es mihi necessaria; aut iterum caput pedibus: Non desidero operam vestram: sed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt; & quæ putamus ignobiliora esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus.* Deus enim ita temperavit corpus atque distribuit, ut membra inter se mutuis adjutoriis indigerent.

Dignitas hominis.

Sed hoc, propter nimiam prolixitatem in summam dictum abundè sufficiat, nullum corporale animal in tantam mysteriorum significationem fuisse formatum. Debuit enim consilio summo fieri, quod videbatur rationabili animæ esse conjungendum. O summi Opificis creatura mirabilis, qui sic humani corporis lineamenta disposuit, ut si primi hominis non esset peccatis gravantibus onerata, magnis muneribus non fuisset exuta! Qualia enim meruit tunc habere libera, quæ nunc tot bona noscitur retinere damnata? Verùm ista caro, quamvis diversis vitiis appetatur, multisque vulneribus lacerata subjaceat: ipsa tamen est, quæ cælestè Psalterium canit, quæ gloriosos Martyres facit, quæ Conditorem suum visitata promeruit, quæ ipsam quoque vitalem crucem sancti Redemptoris accepit: meritò jam spiritalis futura creditur, quando & hic mortalis tanto munere perfuncta gloriatur. Sic enim ista magna quidem natura, sed originali delicto peccatis quotidianis obnoxia, jejuniis, eleemosynis, assiduisque orationibus divinâ se suffragante gratiâ componit: sic emundatis sordibus peccatorum lucidam præparat mentem, ut suum suscipere mereatur Auctorem. Fit Dei templum, * quæ se criminibus non concessit hospitium. Credo divinâ miseratione provisum, ut corpus subderet animæ, animam sibi, * totumque salubriter ad Deum respiceret Creatorem.

* MS. Aud. *quem antea pro criminibus non meruit habere hospitem.*

* MS. Aud. *totamque reciperet creaturam.*

Peractis his quæ dicenda fuerunt, congruum videtur de animarum signis indiciisque disserere: quia licet earum substantia una esse videatur, longè tamen disparibus qualitatibus segregantur. Ac primùm dicamus, quemadmodum malorum hominum consuetudo moresque declarentur; quatenus quos interiùs videre non possumus, quibusdam indiciis extrinsecus approbemus.

CAPUT DECIMUM.

De cognoscendis malis hominibus.

Animæ sine recta fide sunt teterrimæ.

OMnes igitur animæ sine recta fide teterrimæ sunt, ut Philosophorum, qui non Creatoris legem, sed humanum potiùs errorem sequuntur; & quamvis Doctores videantur esse mortalium, & se disciplinatum * cotibus nitantur abstergere, superstitionis tamen ærugines non declinant. Qualis enim dementia est, illum colere, quo melior est, & credere præstare posse, qui sibi non prævalet subvenire? Nihil enim cuiquam prodest vitasse noxias cupiditates, enervatam non amasse luxuriam, deceptricem fugisse falllaciam, alienum se à terrenis vitiis effecisse: quia necesse est laboret incassum, qui Remuneratorem bonorum omnium sibi reddit infensum. Cujus enim præceptis obediet, si Latorem legis ignoret? Graditur sine via, respicit sine lumine, cogitat sine sapientia, currit veloci gressu, nec reperit ad quod venire disponit. Hi possunt ad præsens florere, sed fructum non probantur inferre: quia gratia eorum non in radice viguit, sed in foliorum se tantum ostentatione * jactavit.

* MS. Aud. *cantibus.*

In Philosophos Paganos invehitur.

* MSS. *jacuit.*

In peccatores invehitur.

Nam & illi in eadem parte sunt, qui etsi rectè credunt, fœdis tamen sceleribus polluuntur: quoniam cùm se gravibus peccatis connectunt, à Creatore dissolvunt. Tunc immortalis anima fit mortua tenebris suis: incipit amare quod perit: incipit odisse quod vivit: virtutes odit, vitia semper affectat: & lamentabili obscuritate fuscata, rationem mundissimam non habet, quia in gurgitem se perversitatis immersit; mox ab antiquo hoste * captiva, ad vitia præceps agitur, & per corporis illecebras sumit de ejus obnoxietate victorias. Est enim ægra, & peccatis semper anxia: ipsa se condemnans, quam nullus accusat; ut meritò mors vitalis, ac vita mortalis, talibus provenisse dicatur. Hanc si Miserator ille respexerit, oculumque mentis corporeis excessibus obcæcatum fuerit illuminare dignatus, ad liberatricem pœnitudinem trahit, evadendi donat effectum, quæ pereundi primitùs videbatur habuisse desiderium. Tunc felicior, cùm fleverit: tunc celsior, cùm se prostraverit: lacrymis reparat, quod gaudendo perdiderat; & quæ ad hostem voluptatibus invitata pervenit, ad salutarem Dominum prosperrimè contristata festinat. Sed quamvis eas non sit fas hominibus intueri: tamen evidentibus indiciis suas qualitates aperiunt; ut & illas possimus advertere, de quibus aliquid non probamus audisse.

* Ed. *capta.*

Conversio peccatoris describitur.

Quæ sint indicia malorum hominũ.

Malis nubilus vultus est in qualibet gratia corporali: mœsti etiam, cùm lætanter agunt, cùm paulò post pœniteant: deserti impetu voluptatis suæ, subito in tristitiam redeunt: oculi interdum, supra quàm necesse est, commoventur: iterumque cogitantes infixi sunt, incerti, vagi, fluctuantes, ad omnia trepidi, de cunctorum voluntate suspensi, curis anxii, suspicionibus inquieti; alie-

na de se judicia sollicitè perscrutantur, quia dementer propria perdiderunt: quærendo mundanam vitam, calamitatem infernæ mortis incurrunt; & dum lucem temporalem avidè cupiunt, tenebras perpetuæ noctis acquirunt. Relationes suas inexplicatas sæpe derelinquunt: saltu quodam ad aliud transferuntur: cùm nihil agant, semper eos æstimes occupatos: formidolosè vivunt, etiam cùm nullius insecutione vexantur: pœna est illis conscientia sua, & à se sustinent omnia, cùm ab aliis gravia nulla patiantur: eorum & ipse odor * acerbus est, nisi cum suavissimis inhalationibus superstites condiuntur. Necesse est enim ut odore delectetur peregrino, qui offenditur proprio. Veniamus ad illas sanctæ Trinitatis fideles animas, quæ prædicatam retinent Apostolicam disciplinam, & in gloriosissima voluntate constantes, revera similitudinem * supernæ servare probantur imaginis.

* MS. Aud. acerrimus.

* MS. Aud. supernam..... in imaginibus.

CAPUT UNDECIMUM.

De cognoscendis bonis hominibus.

Virtutes animarum sanctarum describuntur.

SAnctarum igitur animarum & in ista communi vita magna jam virtus est. Nam carnem illam expugnatricem humani generis per quietem debellant: & victrices sui sunt, dum studentes * constantiæ vivo corpori mortem delectantur infligere. Væ autem carni, quæ hic superata non fuerit; nam quæ in hac conversatione vincitur, illic sine dubio coronatur. Vir denique fixus, purus, innocuus, omnes laudat, se semper accusat, & cùm placeat universis, sibi soli displicet. Nimia enim magnitudo est, suam intelligere parvitatem. Nec prævalet hæc nosse, nisi cui jam cœperint divina patescere. Hi tantum expeditius ad superna volant, quantum se onerosiùs in humana conversatione castigant. Imperant corpori, quia famulantur Auctori; & dum se exiguos cognoscunt, ad culmen magnæ perfectionis evadunt. Nullum lædere cupiunt, læsi semper ignoscunt. Charitatem & illis impendunt, qui eos scelerato odio persequuntur.

* MS. Aud. conscientiæ.

Tales animæ (Domino præstante) etiam noxiis spiritibus imperant; & illi, quos mundus patitur infestos, à creatura minore superantur. Adhuc in corpore positæ, fortiores sunt Angelis malis: adhuc indutæ carne jubent Potestatibus aëreis; & quorum tentationibus non cedunt, eis divinâ virtute dominantur. Istæ enim immortales propriè sunt dicendæ, quas nulla pœnitudo discruciat, nullus mœror affligit, quæ sibi * nequeunt reputare, quod probantur existere. Inopia ditescunt, carceribus lætæ sunt; & *a* inter hæc jure sæcula illis obediunt, quia semper bonos sequuntur: contra persecutores fortiore semper eriguntur audaciâ, quando finis lucis illis principium est bonorum; & in æterna beatitudine recipiunt, quod in temporali conversatione gesserunt. Sic sanctorum animæ adhuc in isto sæculo commorantes, dum longâ sint habitationis contrarietate * districtæ: tamen bonis Angelis videntur esse concives, & jam ex magna parte consortes.

* MS. Aud. non quæ unt.

* Ed. distractæ.

Miracula à sanctis hominibus facta referuntur.

Exod. 14. 22.

Moyses enim per maria terrenum iter aperuit, aquarum domicilia siccis pedibus transmeavit; & tam magni fluctus quasi latere utroque constructi, in speciem rupis peregrinâ soliditate riguerunt.

Meruit Elias, ne plueret: obtinuit etiam, ut se desideratus imber effunderet; & unus homo beatis supplicationibus egit, quod generalitas, cùm suspenderetur, impetrare non meruit. *b* Istis enim, qui se cælesti conversatione mundificant, virtus supernæ miserationis conceditur, quam homo propter originale vitium habere non potest. * Cùm creati per mundum transeuntes, majestati semper affixi sunt: quibus tam assiduè præstantur magnalia, ut planè videantur esse miracula. 3 Reg 17. 1. & Jacob. 5. 17.

Elisæus discipuli sui oculos cælestem militiam non videntes aperuit: exercitus hostium cæcitate percussit. Ademerunt nonnulli flammis incendia; vitalem calorem frigidis cadaveribus reddiderunt; leones feroces ad sepeliendum corpus convenire fecerunt; & in vicem ratis homines legimus vexisse crocodilos; liquorem converterunt in duritiam silicum; latices jusserunt manare de siccitate saxorum; illæsis vestibus prunas acceperunt; propriis plantis jusserunt ambulare claudum; solem præceperunt stare celerrimum. Humano verbo facta est naturæ diversitas; & in tantam gratiam sunt recepti, ut & ipsis potuisset famulari, quod servire mundus mirabatur Auctori. 4. Reg. 6. 17.

Quid jam de imperio vocis dicamus, quando & vestis eorum tacta effectum sospitatis attribuit, & Apostolici umbra corporis periculum mortis exclusit? Sic abundantia meritorum & per illud videbatur sanare, quod constat in se substantiam non habere. Talis anima absolutè sentitur, etiam cùm ejus existentia non videtur.

Indicia ad sanctos homines cognoscendos.

Hilaris illi semper vultus est, & quietus, macie validus, pallore decoratus, lacrymis assiduis lætus, promissa barba reverendus, nullo cultu mundissimus. Sic per justitiam mentis de rebus contrariis redduntur homines pulchriores: oculi læti & honestè blandi: sermo veriloquus, bonorum pectorum penetrabilis, cupiens amorem Dei omnibus suadere, quo plenus est: vox ipsa mediocris, nec debilis vicino silentio, nec * robusto clamore dilatata: asperitate non frangitur, * accidentibus gaudiis non movetur: moribus vultuque unus est: templum sanctum, domicilium virtutum; cujus ora se nequeunt immutare, dum semper probantur studere constantiæ. Gradus quoque ipsius nec tardus conspicitur, nec velox: *c* nullum propter seipsum videt: nulli propter alterum parcit. Suasor recti, sine arrogantia docens, cum humilitate liber, cum charitate districtus; *d* ut tam grave sit deum deserere, quam inuitum est ab ipsa quoque vita discedere. Amator salutiferi secreti existens, nullâ libidine sauciatur, contentione nulla succenditur, superbia non inflatur, invidiam non habet, fratrum nulli loquitur quod pœniteat, nil audit absurdum. Multam turbam vitiorum * Do-

* Ed. robustæ clamore dilatato.

* Ed accedentibus.

* Ed. sine certamine.

a MS. Aud. inter hæc tamen jure Deo obediunt: & quia semper bonos sequuntur contrariæ persecutiones, fortiori semper eriguntur audacia.

b MS. Aud. Istæ enim quæ se ...... Virtutes superna miseratione consequuntur.

c MS. Aud. Nullum plusquam semetipsum vituperat. nulli.

d MS. Aud. districtus: dicens, quàm grave sit Deum deserere, quam injustum ab ipsa perpeti vita discedere.

mini certamine vincit, quando solitudinis gratia suffragatur. Tunicam postremò suam, quamvis more cutis una sit, suavissimis implet odoribus: fragrat, super divitis Indiæ pigmenta transcendens. Agnoscitur in illo humanum corpus habere aromata sua; scilicet, dum nullâ crapulatione distenditur, in odores non exudat acerrimos. Facile est advertere, quem superna potentia dignatur invisere. Nam & ipse quoque animus noster mox gaudet ad talem, & non admonitus intelligit, quem cælesti inspiratione cognoscit.

Virtutes virginum & viduarum explicantur.

Verùm hæc in sexu validiore non adeò miranda sunt. Quis autem dignè sufficiat Virginum ac Viduarum maximas explicare virtutes, quæ sic ad præcepta Dei sancto amore rapiuntur, ut & magnæ patientiæ se vigore discrucient, & ad martyrii coronam, victâ carnis infirmitate perveniant? Locuti sumus multa de anima: diximus etiam de corpore nostro, quæ visa sunt. Tendamus nunc aciem mentis in futuras retributiones. Convenit enim, ut postquam se creatura cognoverit, ad Creatorem suum purâ mente festinet.

CAPUT DUODECIMUM.

Quid Animæ post mortem agant, & de spe futuri sæculi.

QUæratis forsitan, post hoc sæculum animæ nostræ quid agant, qualesque permaneant? Respondemus, ut diversâ lectione collegimus Mors est animæ corporisque facta resolutio, id est, vitæ hujus absentia: carnis desideria vel necessitates prorsus igorans. Nam cùm fuerimus hac luce imperio Creatoris exuti, simul corporis appetitiones & imbecillitates amittimus. Non enim ulteriùs labore frangimur, non cibo reficimur, non jejunii diuturnitate quassamur: sed in animæ nostræ natura jugiter perseverantes, nihil boni malique faciemus, sed usque ad tempus judicii, aut de præteritorum actuum pravitate mœremus, aut de operationis nostræ probitate lætamur. Tunc autem recipiemus factorum omnium plenissimum fructum, quando voce Domini aut repudiati fuerimus, aut ad regnum perennitatis admissi. Hanc igitur mortem in ista vita pene quietus somnus imitatur, quando sæculi istius desideria cuncta ambitumque deponit; & quicquid hîc agitur, tranquillus animus sopore mentis ignorat.

Quid sit Mors.

** Ed. sensus suos.*

Pœna damnatorum describitur.

Nam dum corpora * sexum suum die resurrectionis in illa celeritate, quâ sunt omnia creata, receperint, quæ erit calamitas miseris in æternum cruciari, nunquamque deficere? Ita enim perpetuæ pœnæ tradentur, ut infaustè semper existere comprobentur. Dolor sine fine, pœna sine requie, afflictio sine spe, malum incommutabile. Sic enim * varietas vitiosa punitur, ut ejus damnatio nullatenus immutetur. Miserrimi omnium & perdendo quod diligunt, & jugiter patiendo quod nolunt. Ævum sine dulci vita, mors sine remediabili fine, civitas sine lætitia, patria exosa, amara domicilia, cœtus tristium, turba lugentium; & quod super omnes confusiones deterius est, illos ibi torqueri secum posse cognoscunt, quos decepti Numina crediderunt. In ipso tamen supplicio pro meritorum qualitate diversitas est. Nam & distans beatitudo bonos continet, & impios dispar pœna constringit. Ætas plane omnibus una atque perfecta futura est. Nam quemadmodum ibi erit minor, ubi non crescitur? Aut quare senex, ubi non deficitur? Mutabilitates istæ ad interitum tendunt. Unum est quodcumque perpetuum.

** MS. Aud. veritas.*

Pœnarum damnatorum pro meritorum qualitate diversitas est.

Ex hoc igitur quasi vasto flumine quidam videtur rivulus turbidus altercationis exire, si jugi pœnæ concedatur æternitas; dum consumptio vix substantiam permittat existere, quam nullo se permittit tempore reparare. Sed istud omnino superfluum est in causarum perennium ratione cogitare. Nam & talis *a* pœna esse potest, quæ torqueat, non imminuat: & talis substantia quæ sensum doloris augeat, non defectum mortalitatis incurrat. Ipsa denique anima nostra quantis hic cruciatibus afficitur, cùm tamen nulla defectione solvatur? *b* Montes quoque nonnulli quàm nimio * torrentur incendio, & tamen inter flammas suas stabiles perseverant? Salamandra incendio reficitur, & ignis calore reparatur. Verminculi quidam aquis æstuantibus nutriuntur. Sic dat istis victum, quod aliis minatur interitum. Quod si inter has mortales materias talia nos exempla corroborant, quid de illa æternitate credendum est, ubi mortalem non invenit, quem pœna consumat? Erit ergo miseris conflagratio inextricabilis, & æterna combustio.

** MS. Aud. torquentur.*

Salamandra in igne reficitur.

Bonorum autem dona quis dubitet esse perpetua, cùm se cognoscunt lætitiam percipere, & ulteriùs tristitiam non timere: mereri gaudium, quod norunt esse continuum? Illic animus sua prospera non pavescit: sed exultationem propriam semper retinet in æternum * cogitata prosperitas. Advertunt enim beatitudinem suam in summa esse securitate, cùm se intelligunt jam non posse peccare. Nulla ibi jam quatitur varietate nostra securitas: fixa mens non nutat, non fluctuat, non movetur; & in tantæ pacis stabilitate defigitur, ut nihil aliud præter illam contemplationem vel quærere vel cogitare patiatur. Sic provenit semper quod libeat, quando non erit quod pœniteat. Vacabimus * ibi (si tamen munere Creatoris concedatur) non torpore desidiæ resoluti, sed ad gratiam perfectionis intenti. Sensus noster complebitur puritate mitissima: tranquillum erit omne quod volumus. Sine cogitatione sapiemus, sine errore sentiemus. Malum jam nec ab alio capietur, nec extra voluntatem generabitur.

Felicitas bonorum declaratur.

** MS. Aud. cognita.*

** MS. Aud. illuc.*

Habebimus hanc esuriem, quæ delectet; habebimus hanc assiduitatem, quam mens fastidire non possit, jugiter amando Creatorem, semperque ejus gloriam suaviter contuendo. Non ibi molesta tædia prægravabunt, non varietas imbecilla confundet; quando talia * sunt quibus afficimur, ut nullum in eis finem optare patiamur. Quies operosa, opera quieta, animi indefecta unitas. Tunc enim divinæ sapientiæ agnitione complemur, nec rerum veracissimus intellectus disciplinis operosis imbuitur, sed * inelaborato mentis lumine declaratur. Ibi numerus quantus est, notus efficitur: ibi linearum discre-

** MS. Aud. fuerint.*

** MS. Aud. in roborato.*

a Vide D. Augustinum lib. 21. de Civit. Dei cap. 4.

b De incendiis montium & Salamandra vide lib. 3. Variar. Ep. 47.

tio absolutè conspicitur: ibi convenientia musicæ patet: ibi astrorum motus visuali cognitione certissimus est: ibi veritas superna videndo nota est. Dei sapientiam contuebimur, quâ majestate singula quæque disponat. Ibi videbimus quàm irritè * ab incatholicis Catholica lacerabatur Ecclesia. Ibi eam conspiciemus in vestitu deaurato astare Reginam à dextris Sponsi & Regis sui. Ibi cognoscemus quanta fuerit sub Sole vanitas vanitatum. Ibi revera cernemus, quam salubriter monebamur: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*: cui omnia comparata vilissima sunt. Qui numquam aliter fuit, numquam aliter erit: cum quo esse nemo nisi feliciter potest: sine quo esse nemo nisi infeliciter valet. Sic dum talis agnitio ab anima rationali etiam purgata revolvitur: inveniri ab ea non potest, quod amplius * expetatur.

** Ed. à perversis.*
Psal. 44. 10.
Matth. 4. 10
* MS. Aud. *expectetur.*

Opinari quidem possumus, spiritalis homo quarum causarum delectatione saginetur: sed quid sit ille suavitatis modus, sicut legitur, nec mente potest intelligi, nec sermonibus explicari. Felices qui habent omnia quæ volunt, & nullâ adversitate quatiuntur. Ibi enim caro animaque æternâ pace compositæ, nequeunt inter se sentire contraria. Ibi erunt artus, qui spiritali consensu ornent, non concupiscentiâ carnali degenerent. Ibi denique cælesti sobrietate fulgebunt, non autem mundanis cogitationibus * ebrie polluentur. Domicilia plane eorum (ut putamus) in supernis erunt, & terras non appetent, quarum usum necessarium non habebunt. Quocirca non erit permixta, sicut in hoc mundo, habitatio: sed sequestrati ab impiis electi, magnâ locorum qualitate & regione dividentur.

* MS. Aud. *ebrii.*

Paradisi descriptio.

Civitas cælestis, mansio secura, patria totum continens, quod delectet: populus sine murmure, incolæ quieti, homines humanarum rerum indigentiam non habentes. Ibi nullum avida molestat esuries, nullum morbida ægritudo consumit, nullus probatur liberam erubescere nuditatem, nec quemquam gravia frigora contristant, non æstus anhelum corpus exurit, nullus reparatores appetit somnos, ubi nemo cognoscitur esse lassatus. Omnia blanda, omnia suavia, cuncta tranquilla: quando & ipse mundus noxiam deponens intemperiem, habebit saluberrimam perpetuis sæculis unitatem. Erit illic etiam dies continua, & serenitas æterna. Sol ibi quidem nullâ nube fuscatur: sed omnia de Auctoris gratia plus lucebunt. Ibi enim Beatis splendor mentis est, & lumen intelligentiæ, ut ipsum, sicut in majestate sua est, mereantur conspicere Creatorem.

Visio beatifica.

Quocirca libris Veterum rationabiliter commonemur, quod pars illa emundata, atque meliorata divino munere veraciter speculetur Auctorem, quæ ejus * omnimodis portat imaginem. Inde denique videbimus, unde credimus; & ex ea parte illud summum, eximium, singulare contemplabimur, unde utique meliores sumus. Globus iste Solis cùm hic serenus infulserit, quemadmodum nostri animi sensus permulcet? Lumen quoque terrenum, quantâ nos implet gratiâ, cùm videtur? Aspecti flores gratissimâ nos jucunditate reficiunt. Terram viridem, mare cœruleum, aëris puritatem, stellas micantes eximiis nunc delectationibus intuemur. Quod si magnam præstant dulcedinem, cùm ad obtutus nostros venerint res creatæ; quid illa Majestas tunc visa conferre creditur, cui nihil simile reperitur?

* Ed. *nihilominus.*

Quid beati in Deo videbunt.

Tunc perfectè cognoscemus, quod modò salubriter credimus. Nec enim aliter animadvertere merebimur, nisi nunc quæ sunt vera fateamur; hoc est, coæternam, incommutabilem, distinctam personis, & inseparabilem Trinitatem, replentem omnia simul substantiali virtute sua, unum triplex, trinumque * simplicabile: parilitatem in omnipotentia, æqualitatem in charitate, unitatem in natura. Hæc excellenter & singulariter simul judicat justitia sua, simul parcit pietate sua, simul cooperatur virtute sua: potestas incomprehensibilis, beatitudo mirabilis: ex qua beantur, quæcumque beata sunt: vivificantur, quæcumque viventia sunt: continentur, quæcumque subsistunt. Cuncta simul librans, cuncta discernens; quæ ideò in judicando non labitur, quoniam in cognoscendo non fallitur. Cùm non appareat, præsens bonis est; & cùm nusquam desit, absens malis est: immobilis, quia ubique tota est: incessabilis, quia voluntates suas semper operatur: de toto se audit, de toto se videt: non ex aliqua parte tamquam de membro respiciens, sed omnia undique, ita ut sunt, perscrutabili virtute cognoscens. Dicitur etiam odorare, gustare, ambulare: sed hæc propter intelligentiam nostram humanâ consuetudine facere perhibetur, dum * inenarrabili potentia Majestatis suæ longè aliter cuncta perficiat. Virtus sancta, universa creans, atque disponens, regnat in Majestate propria & gloria sempiterna; incomprehensibilis, inæstimabilis, & æterna potentia, cælos mirabili suspensione consolidat, terras super * mare defigit, dat fontibus cursum, mari terminum ponit, serenus coruscat, pius fulminat, ima summaque sapientiæ suæ lege moderatur; scilicet, quia in gubernatione ipsius consistunt omnia, non in suo posse derelicta. Irascitur placidus, judicat tranquillus, & sine mutabilitate ejus provenit, quod delinquentium reatus excipiet. Rerum humanarum valde miserator, conversis statim parcens, peccantes expectando recorrigens; & cùm pati nil possit contrarium, magnâ tolerantiâ sustentat adversum.

* Ed. *simplexibile.*

Quo sensu Deus dicatur odorare, gustare, ambulare.
* MS. Aud. *invariabili.*
* Ed. *inante.*

Quid in gloria positi cognoscemus.

Quantulum est quod hîc de illa ineffabilitate sentimus? Ibi plenè cognoscimus, quàm subjecta sint in conspectu gloriæ ejus, quæ miramur, cui præbet ministerium Angelica magnitudo, charissimo famulantur excelsi Principatus obsequio, innumerabiles Potestates fideliter & constanter obediunt, quo semper indiget quævis excellentia summitatis. Quid jam de ejus singulari potentia conjiciamus, quando nec illud modò comprehendere sufficimus, quod ei parere posse minimè dubitamus? Tunc liberati intelligimus, cui dementes resistere tentabamus: ad quæ magnifica provocati, quibus videbamur sordibus occupari. Illud vel in momento videre sufficeret, quod nos in æternum promittit veritas intueri. Illic convincitur omnis pravitas quæstionum: illic malè credita * veritatis ipsius * voce superantur. Sine fine regnum, sine nocte lux, sine vitiis corpus, sine mortibus vita; & cùm omnia dirigantur ad æternum, solùm ibi morietur exitium. Magnum est his perfrui: sed multò melius, quòd inde non probetur exitii. Vincunt vota, qui vocantur ad præmia. Tunc verè cognoscunt,

* MS. S. Aud. & de Noa. *veritas ipsius facie operitur.*
* MS. Jur. *acie.*

quàm feliciter creati sunt, qui ad tam magna pervenerint. O incomprehensibilis majestas & pietas! Nam inter opera rerum, quibus mundi ambitus opificis laude completur, nihil egregius probatur existere, quàm substantiæ spiritales, quæ Creatorem suum purâ mente noscuntur cogitare. Reliqua enim facta sunt ad intelligentium delectationem: hæc autem ad suam beatitudinem, quæ veneratur Auctorem.

Recapitulatio.

* *foriè demessa.*

Tempus est, ut quæstionum varietate * dimissâ, dictorum copiosissimam densitatem in quibusdam manipulis colligamus; ut fideli calculo numerata horreis memoriæ compendiosâ brevitate condantur. Primò igitur, ut retinetis * Auditores prudentissimi, propriè dici animam etymologiæ ipsius consonatione docuimus: sequestrantes ab ea vocabula, quæ nominum similitudine audientes confundere potuerunt. Secundò, definitionem substantiæ hujus cum suis expositionibus, ut datum constat, absolvimus. Tertiò, de substantiali ejus qualitate decursum est. Quartò, monstravimus quemadmodum anima formam habere non possit. Quintò, virtutes ejus morales relatæ sunt, quæ contra vitia hujus sæculi velut quædam arma fortiter opponuntur. Sextò, de virtutibus animæ naturalibus non pauca * professa sunt. Septimò, de origine ejus, quæ sunt lecta, narravimus. Octavò, sedem ipsius, judiciumque descripsimus. Nonò, de corporis nostri * positione tractatum est. Decimò, anima infidelis cum suis signis (prout concessum videtur) ostensa est. Undecimò, lucidam mentem, & plenam divinitatis pro captu nostræ possibilitatis attigimus. Duodecimò, de spe futuri sæculi nonnulla (Domino largiente) memorata sunt; ut quam immortalem credimus, perennes distributiones nihilominus habere sentiamus.

* MS. Aud. *Adjutores.*

* Ed. *profusa.*

* Ed. *dispositione.*

Duodenarii numeri laus.

Clausimus itaque nostrum munusculum numero duodenario, qui cælos signorum diversitate decoravit, qui annum menstruali venustate composuit, qui ventos principales terrenæ indigentiæ providâ dispositione concessit, qui diei noctisque spatia horarum congruâ quantitate divisit; ut merito & ad animæ dilucidationem hæc supputatio adhiberetur, quæ tantarum rerum naturalium dispositionibus consecratur.

Exhortatio Cassiodori ad amicos, ut se Deo offerant.

* Ed. *faciunt*-*riter.*

Restat nunc, sapientissimi viri, qui floretis ingenio, ut mole istius mundi * feliciter transilita, divinæ misericordiæ nosmetipsos velociter offeramus, per quam plenissimè illuminatur cogitantis obtutus. Intelligamus eum, diligamus ipsum; & tunc animas nostras verè cognoscimus, si de illius largitate sapiamus. Ipse enim Magister potens atque perfectus est, qui & vera dicit animæ nostræ; & quæ dixerit, eam facit illuminatâ mente conspicere. In schola siquidem Christi cor indocibile non potest inveniri: quoniam qui se ei totâ mentis integritate tradiderit, nec ignorare potest, quod quærit: nec amittere, quod piâ remuneratione susceperit.

Humilitatis encomium.

* MS. Aud. *fidelissima.*

Fit ergo magna, pretiosa, dives anima, cùm se ex proprio pauperem esse cognoscit: potens, si humilitatem saluberrimam non declinet: * felicissima denique, si fervet in carne, quæ in æthere superbi angeli probantur amisisse. Ad te enim sancte Domine, nemo se erigendo pervenit: quin potiùs humiliatus ascendit. Cùm altissimus sis, proximior redderis supplicatione curvatis. Nostra tibi humilitas accepta est. Amas quod propter te non quæris: desideras, quo non indiges. Ipsa est enim vitæ nostræ mater, germana charitatis, æstuantis animæ singulare præsidium, contraria debellatrixque superbiæ; & sicut illa per diabolum origo criminum: ita ista per te noscitur fons esse virtutum.

Christus humilitatem docuit verbo, & exemplo.

Hanc tu, Domine Christe, sic nobilitare voluisti, ut eam non solum præcipere, sed etiam suscipere dignareris. Subiisti quippe in assumpta hominis natura judicium, qui judicaturus es mundum: cæsus es flagellis, qui exaltas & humilias Reges: pertulisti in faciem * odiosos consputus, * quam insatiabiliter videre cupiunt Angeli: felle potatus es, qui humanum genus sic habuisti dulce, ut rerum Dominus naturam servi dignareris assumere: patienter coronam spineam suscepisti, qui comples orbem terrarum diverso flore præmiorum: conditionem subiisti mortis, qui vitam creaturis tribuisti universis. Tantaque fuit in sancta Incarnatione humilitas, quanta est in Divinitate incomprehensibilis Majestas.

* MS. Aud. *odiosas irrisiones.*

* MS. Aud. *qui infat.... videri desiderari ab Angelis.*

Per Christum pœna facta est æterna requies, mors fidelium introitus.

Per te enim, admirande Domine, pœna facta est æterna requies, passio remedialis, mors fidelium salutis introitus. Hæc enim perpetuè dat vivere, quæ solebat extinguere; non injuriâ, quoniam quæ vitam hominum suscepit, meritò jus peremptionis amisit. Data in dedecore, manet in honore: quia res quæ * tunc portabant ad inferos, nunc perducunt ad cælos. Verè, Domine, qui sic misericorditer fecisti, potens es! Nullus Regum egentibus tuis par est: Nullæ purpuræ piscatorum tuorum retibus adæquantur, quando illæ in mundanas tempestates impellunt: hæc ad littus æternæ securitatis adducunt. Pauper de nobis, dives ex tuo. Factus es socius mortalitatis nostræ, ut nos participes redderes æternitatis tuæ. Superbiam humilitate curas, ac lethum morte prosternis. Nosti enim bona facere per iniquos; convertens in adjutorium, quod præparatum est ad nocendum; potentius esse judicasti læsiones ad utilitatem convertere, quàm causas malorum radicitùs amputare. Nam quomodo beneficiorum tuorum cognoscerentur signa, si & adversæ parti non monstrarentur indicia?

* Ed. & Jur. *pandebat inferos.*

* MSS. *inimicus.*

Oratio Cassiodori.

TU ergo, Domine Jesu Christe, qui sic pro nobis flexus es, ut homo fieri dignareris, non in nobis patiaris perire, quod decrevisti miseratus assumere. Meritum nostrum indulgentia tua est: dona, quod offeram: custodi, quod exigas; ut velis coronare, quod præstas. Vince in nobis * invidi potestatem, qui sic decipit, ut delectet: sic delectat, ut perimat. Hostis dulcis, amicus amarus est. Nosti enim quàm feraliter lubricus anguis illabitur, squamis reptantibus minutatim corpus omne sollicitat; & ne ejus intelligatur adventus, fixum non habet impressâ varicatione vestigium. Invidit (proh dolor) tam magnis populis, cùm duo essent; & adhuc temporales persequitur, quos impio ambitu fecit esse mortales. Se intercipit, quod alios decipit; & nullo fine corrigi meretur, * qui de omnium deceptione damnandus est. Quapropter non possit iniquus, ne convalescat interitus; Domi-

* Ed. *invidâ.* MS. Jur. *invidiæ pestem, quæ.*

* MS. Aud. *quia.*

natum in nobis non exerceat, qui numquam præ-
stitit : sed virtus tua nunc possideat, quæ creavit.
Doleat periisse, quod fecit; dum nos non viderit
petire, quos voluit.

Domine, quia in nobis non est, quod remune-
reris : sed in te semper est, quod largiaris : eripe
me à me, & conserva me in te. Impugna quod
feci, & vendica quod fecisti; tunc ero meus, cùm
fuero tuus. Via sine errore, veritas sine ambi-
guitate, vita sine fine. Dona noxia odisse, & pro-
futura diligere. In te ponam prospera, mihi ap-
plicem semper adversa. Quia nihil sum sine te,
* MSS. tunc. sapiam: qualis verò * tecum possim esse, cognos-
cam. Intelligam quid sum, ut ad illud valeam
pervenire, quod non sum. Nam sicut præter te
* Ed. esse profectum. existere non cœpimus : ita & sine te * profecisse
non valemus. Omnia vergunt nihilominus in
ruinam, quæ à Majestatis tuæ pietate fuerint se-
gregata. Te autem amare, salvari; formidare,
gaudere; invenire, crevisse; amisisse, perire est.
Tibi denique nobilius est servire, quàm mundi
regna capessere: meritò, quando ex servis filii,
ex impiis justi, de captivis reddimur absoluti.

Quapropter contra peccata nostra misericordiæ
tuæ munimè insurgat, quæ nominis sui testimonio
miseris datur; ut * trinà remunerati conditione
* Jur. trinæ remunerationis. sentiamus nobis propitiam Trinitatem. Petimus,
quia jubes: pulsamus, quia præcipis; & sine fine
conferre mavis, qui semper commones, ut roge-
ris. O altitudo pietatis! ô clementiæ incompre-
hensa profunditas! Cùm nemo possit aliquid acci-
pere, si resistis, vim te precibus nostris pati posse
testaris; meritò quando à Judice petimus, ut ad
pœnale judicium non vocemur; & per Legislato-
ris gratiam speramus eripi, ne possimus à promul-
gata constitutione damnari. Tibi, sancte Domi-
ne, Rex Regum, confidenter dicimus: Dimitte
peccata, & concede nobis non debita. Omnis te
creatura operis tui bonitate collaudat. Debemus
tibi, quòd existimus: obligamur etiam, quòd
quotidiano munere continemur. Gaudemus &
hinc quoque, gloriosissime Domine, quòd tua
beneficia non irritè postulamus. Tempera, bone
Artifex, organum corporis nostri, ut harmoniæ
mentis possit aptari; nec sic roboretur, ut super-
biat: nec sic languescat, ut deficiat. Tu nosti quæ
verè moderata sunt. Vasa tua sic reple prosperis,
ut capacitas non præbeatur adversis. Dominetur
ratio, serviat caro: quoniam à te solo potest effi-
ci, ne fragilitate corporis possit offendi. Verùm
hæc pro nostro modulo, non pro rerum ipsarum
magnitudine dicta sufficiant: quando & amplius
quàm expetebamur, ediximus, & alma lumina
veracium litterarum breviter talia cauteque do-
cuerunt. Illi enim potuerunt de his inoffensè di-
cere, qui purificati divino munere, probabili se
meruerunt conversatione tractare.

FINIS.

INDEX RERUM ET VERBORUM,

quæ in hoc tomo continentur.

A.

ã

Index Rerum & Verborum.

B.

Index Rerum & Verborum.

Index Rerum & Verborum.

D.

Index Rerum & Verborum.

Index Rerum & Verborum.

E.

Index Rerum & Verborum.

Index Rerum & Verborum.

F.

G.

Index Rerum & Verborum.

Jurare

N.

O.

Index Rerum & Verborum.

G

Index Rerum & Verborum.

Q.

R.

S.

Index Rerum & Verborum.

Ecclesiæ

T.

V.

Index Rerum & Verborum.

Z.

FINIS.

ERRATA

IN HOC TOMO CORRIGENDA.

PAgina 13. columna 1. linea 57. post diversis, *adde* artibus. Pag. 15. col. 2. lin. 5. unitatem, *lege* Trinitatem. Pag. 17. col. 1. lin. 36. *lege* irridendos. Pag. 25. c. 2. l. 39. *lege* sequacium. Pag. 31. c. 1. l. 3. ante finem viderit, *lege* videbatur. Pag. 33. c. 2. l. 46. *lege* excrevit. Pag. 53. c. 1. l. 18. *lege* voluntates. Pag. 55. c. 2. l. 1. dele 4 & repone infra ad 5. & sic consequenter. Pag. 64. c. 1. l. 63. &, *lege*, ut. Pag. 101. c. 2. l. 41. *lege* certamina. Pag. 103. c. 2. l. 8. *lege* displicet. Pag 108. c. 2. l. 20. *lege* ceroplastis. Pag. 162. c. 1. l. 8. ante fin. Philo, *lege* Chilo Pag. 206. c. 2. l. 43. *lege* Amalecitas. Pag. 238. c. 2. l. 9. mensuras *lege* mensitras. Pag 246. c. 2. lin. ult. *lege* argumenta procedere. Pag. 256. c. 2. l. 22. *lege* divisæ. Pag. 272. c. 1. l. 32. *dele* suam. Pag. 285. c. 1. lin. ult. alterius, *lege* anterius. Pag. 302. c. 1. l. 23. Nicenas, lege Mycenas. P. 309. c. 1. l. 2. ponitur, *lege* ponit. P. 322. c. 1. l. 26. dii manes, forte *lege* δαιμονες. Pag. 420 c. 2. lin. ult. fluentia, *lege* fluenta. P. 433. c. 2. l. 37. Dei. *lege* diei. P. 437. c. 2. l. 22. post sive, fortè addendum ἀ...μα. P. 456. c. 1. l. 11. Eremitis. *lege* Etemis. Pag. 484. c. 2. l. 13. *lege* immortalis. P. 501. c. 1 l. 15. sit, *lege* si. P. 508. c. 1. l. 27. oculis. *lege* oculos. P. 509. circa fin. marg. 1. Idem. 4. *lege*. 1. Joan. 4. 512. in initio marg. 1. 2. Cor. 6. *lege* Levit. 26. 12. Ibid. l. 13. infidelitatis. *lege* in infidel. P. 519. c. 1. lin ult. *lege* virtutem. P. 521. c. 2. l. 23. *lege* incaluit. P. 526 c. 1. l. 24. etò. *lege* verò. P. 531. c. 2. l. 13. solam. l. sola. P. 559. c. 1. l. 6. ante fin. *lege* charitatis. Pag. 534. c. 2. l. 4. ante fin, *lege* absentarent. lin. 50 *dele* mei. P. 537. c. 2. lin. 11. marg. pro. *lege* per. P. 545. c. 2. l. 11. post ecclesia, *adde*, regionum. P. 566. c. 1. lin. 4. ante fin. *lege* indicium. P. 570. c. 2. l. 58. ire, *lege* rei. P. 572. c. 2. l. 60. *lege* ex omnibus. P. 586. c. 2. l. 15. circula; *lege* curricula. P. 611. c. 2. l. 53. vivis, *lege* vis.

Cætera prudens lector facilè emendabit.

ROTOMAGI,

Ex Typographia ANTONII MAURRY in Vico sancti Laudi, juxta Palatium.

ANNO M. DC. LXXIX.